
HW 2LC8 T

QUINTI HORATII FLACCI

OPERA,

INTERPRETATIONE ET NOTIS,

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS DESPREZ,

Cardinalitius Socius ac Rhetor Emeritus,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI,

AC

SERENISSIMORUM PRINCIPUM BURGUNDIÆ,

ANDIUM ET BITURIGUM.

Huic EDITIONI accessere

VITA HORATII CUM DACERII NOTIS,

Ejusdem Chronologia Horatiana, et Præfatio

De SATIRA ROMANA.

EDITIO DUODECIMA, prioribus longè ~~emendatior.~~ vitiosior.

LONDINI:

Impensis, J. JOHNSON, G. et G. GINGER, C. DILLY, G. G. et J. ROBINSON, G. J. et J. RICHARDSON, R. BALDWIN, F. et C. RIVINGTON, J. WALKER, LACKINGTON et Co. J. SCATCHERD, G. WILKIE, R. LEA, LONGMAN et REES, J. TAYLOR, T. HURST, et POTE et WILLIAMS.

1799.

1857. April. 25.
Gift of
Mrs. N. A. Haven jr.
of Portsmouth N. H.

Q. HORATII FLACCI
VITA,
PER
LUDOVICUM DESPREZ.

Q.[a] HORATIUS FLACCUS in Venusio Apuliæ oppido natus est. [b] Patrem habuit libertinum, et exactionum coactorem. Salsamentarium scribunt aliqui: eò quòd in altercatione quidem Horatio exprobraverit, *Quoties ego vidi patrem tuum brachio se emungentem?* Cujus dicterii meminit Tullius 4, ad Heren. [c] Natalem ejus ponunt duobus annis ante conjurationem Catilinariam, L. Aurelia Cotta et Manlio Torquato iterùm Consulibus. [d] A patre Romam puer deductus, ibique honestè educatus, atque liberalibus disciplinis institutus est. [e] Orbilium grammaticum audivit. [f] Româ Athenas se contulit, Philosophiæ discendæ causâ. [g] Athenis cùm versaretur, annum ætatis agens vicesimum tertium, à Bruto abstractus ad civile bellum, ac Tribunus militum factus, Philippensi cladi interfuit. [h] Tum victus, et bonis exutus paternis, paupertate conflictatus ad poesim

[a] Lib. 2. Satira 1. versu 35.
[b] Lib. 1. Sat. 4 et 6.
[c] Lib. Od. 21. Epod. 13.
[d] Lib. 1. Sat. 6. Lib. 2. Epist. 2. v. 41.
[e] Lib. 2. Epist. 1.
[f] Lib. 2. Epist. 1.
[g] Lib. 2. Od. 7. Lib. 3. Od. 14. Lib. 1. Sat. 6. v. 48.
[h] Lib. 2. Epist. 2.

animum

animum appulit. [i] Hinc Mæcenatis amicitiam demeruit: ac per eum ſubinde cum Auguſto reconciliatus, utrique valdè charus extitit, et liberaliter ditatus. [k] Suetonio etiam teſte, primùm ſcriba Quæſtorius fuit poſt veniam ab Auguſto impetratam. [l] Animo erat à tumultibus urbanis alieno, ſeceſſumque amabat. Apud Sabinos autem libenter morabatur in fundulo ſuo, quem deſcribit Lib. 1. Epiſt. 16. [m] Hinc ſcribendarum epiſtolarum munus ab Auguſto oblatum detrectàvit. [n] Victûs frugalitatem cum munditiâ dilexit. [o] Fuit corporis habitu brevi et obeſus. De ingenii ſcriptorumque elegantiâ nihil eſt quod dicam, cùm tot ſæcula non ſine admiratione prædicaverint junctam ab eo in carminibus Anacreontis ſuavitatem cum Pindari virtute et ſublimitate: in ſermonibus verò eam dicacitatem urbanam, quâ nihil ſolertius et ſagacius. Mortuus eſt anno ætatis 57. Erravitque librarii manus ex Suetonio ſcribentis 59. [p] Auguſtum hæredem palam nuncupavit. Humo conditus eſt extremis Eſquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

[i] Lib. 1. Od. 18. Lib. 3. Od. 16. Epod. 1.
[k] Lib. 2. Sat. 6. v. 36.
[l] Lib. 1. Sat. 6. Lib. 1. Epiſt. 10.
[m] Sueton. in vitâ Horatii.
[n] Lib. 1. Od. 31. Lib. 2. Sat. 6. Lib. 1. Epiſt. 5.
[o] Lib. 1. Sat. 3. Lib. 1. Epiſt. 4. et 20.
[p] Sueton. cit.

Q. HORATII FLACCI

VITA

E

SUETONIO.

QUINTUS HORATIUS FLACCUS, Venusinus, patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore: at vero creditum est, salsamentario: quum illi quidam in altercatione exprobrâsset, Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem! *Bello Philipensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit: victisque partibus, veniâ impetratâ, scriptum Quæstorium comparavit: ac primò Mæcenati, mox Augusto in gratiam insinuatus, non mediocrem in amborum amicitiâ locum tenuit. Mæcenas quantopere eum dilexerit, satis demonstratur illo Epigrammate.*

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, tu tuum sodalem
Hinno me videas strigiosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: Horatii Flacci, ut mei, esto memor. *Augustus Epistolarum quoque ei officium obtulit, ut hôc ad Mæcenatem scripto significat:* Antè ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum:

amicorum: nunc occupatiſſimus et infirmus Horatium noſtrum te cupio adducere. Veniet igitur ab iſtâ paraſiticâ menſâ ad hanc regiam, *et* nos in epiſtolis ſcribendis adjuvabit. *Ac ne recuſanti quidem aut ſuccenſuit quicquam aut amicitiam ſuam ſuggerere diſtitit. Extant epiſtolæ è quibus, argumenti gratiâ, pauca ſubjeci.* Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam ſi convictor mihi fueris. Rectè enim et non temerè feceris, quoniam id usûs mihi tecum eſſe volui, ſi per valetudinem tuam fieri poſſet. *Et rurſus:* Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque noſtro audire: nam incidit ut coram illo fieret à me tui mentio. Neque enim, ſi tu ſuperbus amicitiam noſtram ſpreviſti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν. *Præterea ſæpe eum, inter alios jocos,* puriſſimum penem et homuncionem lepidiſſimum *appellat: unâque et alterâ liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus uſque adeo probavit, manſuraque perpetuò credidit, ut non modo Seculare Carmen componendum injunxerit, ſed et Vindelicam victoriam Tiberii Druſique, privignorum ſuorum: eumque coegerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere; Poſt ſermones vero lectos quoſdam, nullam ſui mentionem factam ita ſit queſtus:* Iratum me tibi ſcito, quod non in pleriſque ejuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris. An vereris ne apud poſteros infame tibi ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe? *Expreſſitque Eclogam, cujus initium eſt;*

Quum tot ſuſtineas et tanta negotia ſolus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo ſermone morer tua tempora, Cæſar.

Habitu corporis brevis fuit, atque obesus; qualis et à semetipso in Satyris describitur, et Augusto hâc Epistolâ: Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego (ne accusem brevitatem) quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris ne majores libelli tui sint, quam ipse es, sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, quum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.

Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.

Venerunt in manus meas et Elegi, sub ejus titulo, et Epistola prosâ oratione, quasi commendantis se Mæcenati. Sed utraque falsa puto: nam Elegi vulgares: Epistola autem obscura: quo vitio minimè tenebatur. Natus est VI. Id. Dec. C. Cotta et L. Torquato Consulibus. Decessit V. Kal. Dec. C. Marcio Censorino et C. Asinio Gallo Consulibus, post nonum et quinquagesimum annum: hærede Augusto palam nuncupato, quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis juxta Mæcenatis tumulum.

V. CLAR. AND. DACERII

N O T Æ

IN VITAM

Q. HORATII FLACCI.

Q. HORATII FLACCI vita è Suetonio.] Hanc vitam Porphyrio disertè adjudicat Suetonio in Notis suis ad Epist. 1. Lib. II. his verbis, *Augusto increpanti Horatium, quod non ad se quoque plurima scriberet, ut Suetonius auctor est, imprimis cum laude Cæsaris se excusat.* At vel tacente Porphyrione, ita se prodit hic Suetonii stylus, ut peritum lectorem haud temere fallat.

Patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore.] Hoc de seipso profitetur Horatius Sat. 6. Lib. 1. v. 45.

Nunc ad me redeo libertino patre natum.
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Et. v. 84. *Si præco parvas, aut, ut fuit ipse, coactor*
Mercedes sequerer——————

At vero creditum est, salsamentorio.] Salsamentarium propriè nuncupant Græci ἀλλαντοπώλην, Galli *un Charcutier*, qui parat venditque farcimina, tomacula, et id genus alia.

Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?] Hoc convicio irridebantur Salsamentariorum filii. Cic. IV. Lib. Rhetoricorum ad Herennium (siquidem ille est verus illius operis auctor) *Per consequentiam significatio fit, cum res quæ sequuntur aliquam rem, dicuntur, ex quibus tota res relinquitur in suspicione, ut si salsamentarii filio dicas, Quiesce tu, cujus pater cubito se emungere solebat.*

Bello Philippensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit.] Tunc temporis Horatius literis operam dabit Athenis. Vide quod narrat ipse Epist. 2. Lib. II.

Scriptum

NOTÆ IN VITAM HORATII.

Scriptum Quæstorium comparavit.] Lege Scrib'tum pro ſcribatum. Vide Notas noſtras ad v. 36, Sat. 6. Lib. II.

De re communi ſcribæ magnâ atque novâ te
Orabant hodie meminiſſes, Quinte, reverti.

adde quod ſcribit Liv. cap. 46. Lib. IX. et A. Gell. cap. 9. Lib. VI.

Ac primo Mæcenati—in gratiam inſinuatus.] Hæc ita narrantur, quaſi Horatius non innotuerit Mæcenati, niſi poſt impetratam demum ab Auguſto veniam, et comparatum ſcribatum Quæſtorium. At iſtud Suetonio nunquam excidiſſet. Mæcenate enim deprecante, Cæſar ignovit Horatio, eique bona ſua Fiſco addicta reddidit. Suetonius hoc loco de eo tempore loquitur, quo cœpit Mæcenas Horatium habere in numero familiarum ſuorum, quocum negotia ſua communicaret; quemque in otio ſuo jucundum adhiberet comitem.

Hinno me videas ſtrigoſiorem.] Non placet iſta lectio. Proculdubio ſcripſerat Mæcenas, *Ninno me videas ſtrigoſiorem*, eamque lectionem ſecutus eſt doctiſſimus Voſſius. Fuit iis temporibus Nin. Craſſus poëta quovis pumice aridior, eamque ob cauſam iſtiuſmodi conviciis obnoxius.

Elogium.] Græcè ἐλόγιον, propriè ſignificat titulum, lemma, præfationem conciſam, breviarium, quo quis, quid ſibi velit, paucis verbis docet.

Nunc occupatiſſimus et infirmus.] Infirmâ valetudine utebatur Auguſtus omni tempore, poſt autem bellum Hiſpanicum, impendio magis graveſcere cæpit ejus valetudo. Poſt iſtud igitur bellum conſtat eum hanc epiſtolam ad Mæcenatem ſcripſiſſe, Horatioque obtuliſſe munus epiſtolarium.

Ab iſtâ paraſiticâ menſâ.] Horatius enim non erat ex Mæcenatis domeſticis, neque ullius ordinarii officii causâ apud eum hærebat, ideoque eum hic irridet Auguſtus ut Mæcenatis paraſitum, quaſi ei eſſet aſſiduus conviva.

Ac ne recuſanti quidem aut ſuccenſuit quicquam, aut amicitiam ſuam ſuggerere deſtitit.] In primis notatu dignum eſt, quod hoc obſervat Suetonius. Rara eſt in principibus ejuſmodi moderatio: cujus quidem exhibendæ fateor non niſi rariſſimas iis præbere occaſiones. Adeo in paucos incidunt, qui officia ampla et honores ultro ſibi oblatos detrectent.

Si per valetudinem tuam fieri poſſit.] Indicant hæc verba Horatium, valetudinis ſuæ excuſatione illum honorem ſibi ab Auguſto oblatum recuſaſſe. Jam enim conſenuerat, unde etiam ſequitur hoc ei non oblatum fuiſſe ante bellum Hiſpanicum, ut ſupra dixi.

Septimio.] Idem eſt Septimius, quem alloquitur Hor. Od. 6. Lib. II. quem laudat Ep. 3. Lib. I. quemque Tiberio commendat Ep. 9. Lib. I.

Unâque et alterâ liberalitate locupletavit.] Nihil quicquam memini ab Horatio dictum de Auguſti in ſe liberalitate, quod tamen ſilentium non eſt ab ingrato animo profectum. Nemo unquam fuit princeps, qui aliquibus non benefecerit, pauci autem fuerunt Auguſti ſimiles, qui omnibus ſuis ſubjectis benefecit. Quorſum igitur pro ſeipſo ſeorſim gratias ageret, quum eſſent pro toto mundo gratiæ agendæ? Sola autem hu-

jusmodi gratiarum actio gloriam principis amplificat, solaque digna est quæ literarum monumentis posteritati commendetur? Itaque Horatius, quâ erat prudentiâ, nihil prætermisit, quo demonstraret imperium universum Augusto acceptum retulisse fecilitatem suam, neque quenquam fuisse cîvem Romanum, qui ei tranquillitatem vitamque suam non deberet.

Vindelicam victoriam Tiberii Drusique.] Quod quidem fecit Od. 4. et 14. Lib. 4.

Eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.] Qui credit omnes Odas lib. IV. ab Horatio scriptas postquam hoc erat ei ab Augusto imperatum, ne is longe errabit. Illud solum dicit Suetonius, Horatium ab Augusto coactum fuisse quartum librum edere, illasque Odas, quas ex ipsius imperio composuisset, iis adjungere, quas jampridem fecisset, necdum in lucem edidisset. Vide Notas ad Od. 1. Lib. IV.

Habitu corporis brevis fuit et obesus.] Quod ipse dicit Sat. 3. Lib. II. ubi se affirmat esse staturæ non amplius bipedalis.

Vixit plurimum in secessu ruris sui.] Hibernos menses nonnunquam Tarenti transigebat. Sed maximam ætatis suæ partem degebat in Tiburtino suo: quem locum prætulit Tarento, quod ostendit Od. 6. Lib. II.

Sabini aut Tiburtini.] Cave hinc colligas geminum fuisse Horatio rus. Villa ejus fuit inter agrum Tiburtem, et Sabinum, unde alii illam Tiburtinis accensent, alii Sabinis; quod fieri solet de villis, urbibus, et montibus qui duabus regionibus interjacent. Sic Venusium nunc Lucaniæ, nunc Apuliæ urbs habebatur, ut loquitur noster Sat. 1. Lib. II.

————— Lucanus, an Appulus, anceps.
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

Et Od. 4. Lib. III. eâdem de causâ ponit montem Vulturem in Apuliâ et extra Apuliam. Ecce autem locum huic è Suetonio plane similem apud Catullum, qui de rure suo, quod in eadem regione ubi et Horatii rus erat, dicit,

O funde noster, seu Sabine, seu Tiburs,
Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est
Cordi Catullum lædere: at quibus cordi est,
Quovis Sabinum esse pignore contendunt:
Sed seu Sabine, seu verius Tiburs, &c.

Domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.] Is est Tiburni lucus, de quo Od. 7. Lib. I.

Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.

Fuit autem Tiburnus Catilæ et Coræ frater, qui quam condiderant urbem, Tibur ex nomine fratris sui maximi natu nuncupaverunt. Virgil. Lib. VII.

Sed

Sed utraque falsa puto; nam Elegi vulgares.] Egregium est hoc loco Suetonii judicium. Ex eo, quod vulgares sunt hi Elegi, Horatio illos abjudicat. Longè aliam tulissent sententiam hodierni Critici, qui nulli labori parcunt, dum antiquorum vitia pervestigant, quique pulcherrimos sæpe locos vexant damnantque, ideo tantum, quia quod pulcherrimum est, à Genio ipsorum abhorret maxime. Quo plura reperissent in his elegis humilia et inepta, eo impensius contendissent verum auctorem fuisse Horatium. Prô dolor! quanto cum ipsorum dispendio perierunt? Huc enim provocarent, tanquam ad certissimam auctoritatem, gratulantes sibi repertos esse testes qualescunque, qui causæ recentiorum faverent contra antiquos.

Elegi vulgares.] Potuit Suetonius, ex ipso Horatio sumpto argumento, contendere hos elegos fuisse subdititios; ipse enim de suis scriptis loquens dicit Ep. ult. Lib. II.

Carmina compono, hic elegos.

Epistola autem obscura.] Nostro igitur vitio fit, quod obscura quædam apud Horatium deprehendamus: plerumque vero commentatorum, et interpretum culpâ, qui sæpe clarissimis alioqui locis tenebras offuderunt, quique auctorem penitus depravârunt inepto eo sensu quem ipsi affinxerunt.

VI. Id. Dec.] Hoc est, octavo ejus mensis die, anno ab U. C. 688. 63. annis ante Natum Christum.

L. Cotta et L. Torquato Coss.] Dicente ipso Od. 21. Lib. III.

O nate mecum consule Manlio!

Et Od. 13. Lib. V.

Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.

Decessit C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss.] Anno ab U. C. 745. sex annis ante Natum Christum. Errat igitur Suetonius, cum dicit *post quinquagesimum nonum annum.* Ab octavo enim Decem. die ann. 688. ad vigesimum septimum Nov. 745. non sunt amplius quinquaginta septem anni minus undecim diebus. Nisi hæc sit potius culpa librarii.

Hærede Augusto palam nuncupato, quum urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas Testamenti tabulas.] Jure Civili rata habentur Testamenta vivâ voce dicta, modo testator hæredem suum nuncuparit coram septem testibus. Justinian. Inst. Tit. 10. Sect. 13. *Si quis autem sine scriptis voluerit Jure Civili ordinare testamentum, septem testibus adhibitis, et suâ voluntate coram iis nuncupatâ, secat hoc perfectissimum testamentum Jure Civili firmumque constitutum.*

In extremis Esquiliis juxta Mæcenatis tumulum.] Habitavit enim Mæcenas in extremis Esquiliis, ubi superbam sibi domum fecerat, adeoque sepulchrum.

 Juxta

NOTÆ IN VITAM HORATII.

Juxta Mæcenatis tumulum.] Deceſſerat Mæcenas eodem anno. Unde autem factum eſt, ut Horatius, ſuperſtes cum eſſet, nihil in ſcriptis reliquerit, quo teſtaretur dolorem ex Mæcenatis morte conceptum? Mihi quidem illud non videtur credibile. Tanto eum affectu dilexit, tantaque in ſe merita ejus erant, ut nefas eſſet officium lugendi Mæcenatis cuiquam alteri reliquiſſe. Nullo pacto eſſet ignoſcendum adeo inhumano facinori. Si ita nefariè ingratus fuiſſet, non tam æſtimarem ſcripta, quam ipſum auctorem aſpernarer: meque adeo pœniteret tanti temporis in eo explicando vertendoque collocati. Videamus an hiſtoria nobis aliquid ſuggerat, quod eum expediat à crimine ſilentii iſtius, quod quidem primo tam ſuſpectum tamque odioſum apparet. Dio de eo anno loquens qui Mæcenati ſupremus fuit, enumerat primo omnia felicia, quæ Auguſto eo anno contigerunt. Cumque demonſtraſſet priores octo menſes nihil ei præter felices eventus dediſſe, addit finem anni non reſpondiſſe principio, mortemque Mæcenatis derepentè interrupiſſe proſperorum ſeriem, ad nonum uſque menſem continuatum. Mors igitur Mæcenatis non niſi poſt octavum menſem contigit. At quamvis ſtatim poſt eum menſem exactum contigiſſet (quod tamen non conſtat, cum Dio non deſignet quoto die contigerit) à fine Octobris ad vigeſimum ſeptimum diem Novemb. non fuiſſet Horatio ſpatium primis lacrymis abſtergendis. Itaque conſtat eum non diu ſuperſtitem fuiſſe amico ſuo. Quid autem aliud facere potuiſſet, quo clarius demonſtraret, quam vehementer eum dilexerit? Tum proculdubio id præſtitit, quod ante aliquot annos pollicitus erat quum ad Mæcenatem ſcriberet, periculoſo morbo laborantem et mortem optantem.

Ah te meæ ſi partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus æque, nec ſuperſtes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam; non ego perfidum
Dixi ſacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, ſupremum
Carpere iter comites parati, &c.

Si aſtrologis advocatis de natali ſuâ horâ conſultaſſet Horatius, non potuiſſet de ſuorum temporum cum Mæcenatis temporibus conſenſu feliciùs ariolari. At ille magis perſpectas habuit amicitiæ ſuæ, quam fatalis ſui ſideris vires. Neque difficile eſt vera vaticinari, cum in tuo arbitrio ſitum ſit, ut conſiant quæ prædixeris.

CHRO-

CHRONOLOGIA

Annorum HORATII

PER

CONSULES:

Digesta è DACERIO.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
688	63	1	L. Aurelius Cotta II. L. Manl. Torquatus II.
689	62	2	L. Jul. Cæsar C. Marcius Figulus
690	61	3	M. Tullius Cicero C. Antonius
Hoc anno exarsit Catilinæ Conjuratio.		Natus est Augustus.	
691	60	4	D. Jun. Silanus L. Licinius Murena
692	59	5	Calphur. Piso M. Valer. Messala
693	58	6	Q. Metellus Celer L. Afranius
694	57	7	C. Jul. Cæsar M. Bibulus
695	56	8	L. Calphurnius Piso A. Gabinius
696	55	9	P. Lentulus Spinther Q. Metellus
697	54	10	C. Cornelius Lentulus L. Marc. Philippus

Egit Horatius novem aut decem primos annos Venusii, quod patet ex Od. IV. Lib. III. Exinde Romam ad excolendum ingenium missus est Sat. VI. Lib. I. Epist. II. Lib. II.

Anno

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
698	53	11	Cn. Pompeius M. Craffus II.
699	52	12	Appius Pulcher L. Domit. Ænobarbus
700	51	13	Cn. Domitius M. Valer. Meffala
701	50	14	Cn. Pompeius III. Q. Metellus
702	49	15	M. Marcellus Servius Sulpitius
703	48	16	L. Paulus C. Marcellus
704	47	17	L. Lentulus C. Marcellus
705	46	18	C. Cæfar II. P. Servilius

Pompeius in Ægypto jugulatus. Circa hoc tempus Horatius Athenas ftudiorum causâ miffus eft. Noluit enim pater, ut eò proficifceretur, aut ufquam à latere fuo difcederet, donec eâ effet ætate, ut vitæ fuæ modum ipfe habere, et morum integritatem in corruptiffimâ civitate fervare poffet.

706	45	19	Q. Fuf. Calenus P. Vatinius
707	44	20	C. Cæfar III. M. Lepidus
708	43	21	C. Cæfar IV. Q. Fab. Maximus
709	42	22	C. Cæfar V. M. Antonius

Cæfar in Curia Pompeii confoffus. C. Octavius (qui poftea Auguftus) ex Epiro redit Romam.

710	41	23	C. Panfa A. Hirtius

Duobus his Coff. uno prælio occifis, fuffectus eft C. Octavianus, affumpfitque fibi Collegam Q. Pedium. Brutus Macedoniam petens, Athenis plures adolefcentes eduxit fecum, in iis Horatium. Vide Ep. II. Lib. II. Horat. fcribit Sat. VII. Lib. I.

711	40	24	M. Lepidus II. L. Munatius Plancus

De hoc Confulatu Horatius Od. XIV. Lib. III.

Non ego hoc ferrem calidus juventâ
Confule Planco.

Erat jam viginti quatuor annorum, et Bruti exercitu verfabatur. Aderat pugnæ Philippenfi, inde fugit *relictâ non bene parmulâ:* à prælio Romam redit. Fecit Od. XIV. Lib. I.

Anno

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
712	39	25	P. Servilius II. L. Antonius
713	38	26	Cn. Domitius II. Asinius Pollio

Pollioni inscribit. Od. I. Lib. II. Mæcenatem Brundusium comitatur, scribitque Sat. V. Lib. I.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
714	37	27	L. Censorinus C. Calvisius
715	36	28	Appius Claudius C. Norbanus
716	35	29	M. Vipsanius Agrippa L. Caninius, *et post ejus mortem*, Statilius Taurus

Pompeius F. ruptâ societate, quam cum Augusto inierat, bellum redintegrat. Horat. de eâ componit Od. VII. Lib. V.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
717	34	30	L. Gellius M. Coccius Nerva

Menas relictis iterum Pomp. F. partibus, Augusto se adjungit, à quo factus est Tribunus Militum. In hunc Hor. Od. IV. Lib. V. invehitur.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
718	33	31	Sex. Pom. August. *Cognatus* L. Cornificius

Pompeius in Phrygia trucidatur. Pompeianis jam secundum venia datur. Pompeius Varus Romam redit. Horat. Od. VII. Lib. II. scribit.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
719	32	32	M. Antonius L. Scribonius Libo
720	31	33	C. Cæs. Octavianus II. L. Volcatius Tullus

Horatius hoc anno edidit Sat. IV. et VI. Lib. II.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
721	30	34	Cn Dom. Ænobarbus C. Socius

Bellum civile Antonium inter et Augustum exardescit. Roma factionibus infestatur. Horatius scribit L. V. Od. XVI.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
722	29	35	Cæsar Octav. III. Messala Corvinus

Parat se Mæcenas Augustum per mare ad bellum Actiacum sequi. In eam rem composita est Od. I. Lib. V. Victus Antonius, fugatusque est IV. Non Septembris. Hanc Augusti victoriam canit Horatius Od. IX. Lib. V. Sub finem hujus anni moritur Catius Philosophus Epicureus.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
723	28	36	C. Cæsar Octav. IV. M. Crassus

Alexandra capta. Mors Antonii et Cleopatra. Facta est Od. VI. et XXXVII Lib. 1.

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
724	27	37	{ C. Cæſar Octavianus V. / Sextus Apuleius

Bellorum civilium finis. Templum Jani jam primum ſub Auguſto clauſum. Dedit Hor. Od. XII. Lib. I. et circa hoc tempus Od. VI. Lib. III.

725	26	38	{ C. Cæſar Oct. VI. / M. Agrippa II.

Titulo Principis ornatur C. Cæſ. Octav. Facta eſt Od. II. Lib. I. Extructa Bibliotheca Palatina Apollini dedicatur; quâ de re compoſita eſt Od. XXXI. Lib. I. Romanos inceſſit metus, ne Cæſar ſedem imperii Trojam transferret, cui rei ut occurreret, edidit Hor. Od. III. Lib. III.

726	25	39	{ C. Cæſar Oct. VII. / M. Agrippa III.

Cæſare Britannis bellum imferre cogitante, Horatius cum eum in eâ expeditione comitaturum ſe crederet, ſcribit Od. VI. Lib. II. Verum proficiſcenti principi Arimini occurrunt Britannorum legati bellum deprecantes. In hanc profectionem ſcripſit Hor. Od. XXXV. Lib. I. Eodem hoc anno, C. Cæſ. Octav. pulcherrimâ oratione ad Senatum habitâ, contendit ut per Patres ſibi liceret depoſito Imperio, reliquam ætatem in otio degere: inde ſumptum argumentum Od. XVI. Lib. II. Cæſari delatum Auguſti nomen.

727	24	40	{ Auguſtus Cæſar VIII. / Statilius Taurus II.

Scripta eſt Od. X. Lib. II. Od. XI. Lib. IV. Ep. V. Lib. I. Hoc ætatis finierat verſus Amatorios pleroſque et Sat. II, III. VI, VIII, IX, et X. Lib. I. Primum item Lib. II.

728	23	41	{ Auguſtus IX. / M. Silanus

Phraate contra Tiridatem, qui Parthicum regnum occupaverat, cum Scytharum auxiliaribus copiis proficiſcitur. Tiridates ad Auguſtum confugit, quem ſibi dedi per legatos poſtulat Phraates. Fit Od. XXVI. et XXXIII. Lib. I. item IV. Lib. II. Od. XXVI. Lib. III. Clauditur Janus jam ſub Auguſto ſecundùm

729	22	42	{ Auguſtus X. / C. Norbanus

Auguſtus exercitum in Arabes, duce Ælio Largô Ægypti Præfecto mittit. Facta Od. XXIX. Lib. I. Moritur Quintilius Varus Poeta, cognatione conjunctus Virgilio, cui conſolando ſcripſit Hor. Od. XXIV. Lib. I. Mæcenas Liciniæ amore captus, quam et paulo poſt duxit. Huc ſpectat Od. X I. Lib. II. Victa Hiſpania. Parthorum à Phraate defectio. Od. VIII. Lib. III. Auguſtus ex Hiſpania reverſus, ubi periculoſo laboraverat morbo. Reditum hunc celebrat Od. XIV. Lib. III. Huc etiam referri poteſt Od. XXXVI. Lib. I.

Anno

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
730	21	43	Auguſtus XI. C. Piſo

Non ſine ratione hunc annum ſpectare videntur Od. XXXVI. Lib. I. Od. XIII. Lib. II. Od. XIX. et XXXIX. Lib. III.

731	20	44	Cl. Marcellus L. Arruntius

Supplicium de Fannio Cœpione, et Licinio Murena, (cujus ſoror Mæcenati nupſerat,) in Auguſtum conjurantibus, ſumptum.

732	19	45	M. Lollius Q. Lepidus

Exeunte hoc anno, aut ſequente ineunte ſcripta eſt Lib. I. Ep. XX. Mæcenati, qui jam decem amplius annos urbi præfectus fuerat, ſuccedit Agrippa.

733	18	46	M. Aurelius P. Silius Nerva

Tiberius cum imperio in Orientem miſſus, Tigranem în Armeniæ, Phraatem in Parthiæ regnum reſtituit. Signa Romana, quæ Parthi Craſſo et M. Antonio abſtulerant, reddita, Romamque remiſſa, Hor. ſcribit Lib. I. Ep. III, IV, et VII, ut et paulo ante Od. XIX, et XXX. Lib. 1. Od. II. Lib. 2. et Od. IV. Lib. III.

734	18	47	C. Sentius Saturninus Q. Lucretius

Debellatum in Hiſpania per Agrippam, res à Tiberio in Oriente geſtæ Romam illatæ. Scribit Hor. Ep. XII. Lib. I. Virgil. Athenas proficiſcitur. Megaris in morbum incidit, Brunduſii moritur: Româ diſcedentem proſecutus eſt Hor. Od. III. Lib. I. Huic anno etiam ſupponi poſſunt Od. IX. Lib. II. et Sat. V. Lib. II. nec minus commodè anno 728.

735	16	48	Cn. Lentulus P. Lentulus
736	15	49	C. Furius C. Silanus

Ludos Seculares dedit Auguſtus. Carmen Seculare paulo ante paraverat Hor. ut et Od. XXI. Lib. I. Od. VI. Lib. IV. at Ep. XIII. Lib. I. et Ep. I. Lib. II. ad hujus anni finem referri poſſunt.

737	14	50	L. Domitius P. Scipio

Auguſtus Cæſar Liciniæ Mæcenatis uxoris amore abreptus, in Galliam proficiſcitur, quo liberius cum eâ degeret; relicto ad urbis præfecturam Statilio Tauro, pro Agrippâ, aut potius pro Meſſalo Corvino, qui ad id munus minus idoneus, eam paucis diebus tenuerat; hujus anni eſt Od. I. Lib. III. Od. II. et X. Lib. IV.

738	13	51	M. Druſus Libo L. Piſo

Sicambri et Rhæti per Druſum et Tiberium devicti, dum Auguſtus in Galliâ moram trahit.

Anno

Anno ab U. C.	*Anno ante J. C.*	*Anno Hor.*	CONSULES.
739	12	52	Cn. Lentulus M. Craſſus

Abſentiam Auguſti impatienter ſatis tulerunt Romani, reditum ejus avidè exoptantes. Facta eſt Od. II. et V. Lib. IV.

740	11	53	Tiberius Nero Quintilius Varus

Redit Auguſtus Romam, à quo juſſus Horatius, Victoriam, quam ſedecim aut octodecim menſibus ante de Vindelicis, Rhætis et Sicambris reportarant Druſus et Tiberius, cecinit. Ep. VII. et X. Lib. 1. non longe ab hoc tempore abſunt.

741	10	54	M. Valer. Meſſala P. Sulpitius Quirinus

Agrippæ mors. Novæ Druſi et Tiberii de Vindelicis, Rhætis, et Sicambris victoriæ. Scripta eſt Od. XV. Lib. IV. Quæ Ode, meo quidem judicio, ultima fuit omnium, nec melius potuit quam in Auguſti laudibus finem facere.

742	9	55	P. Fab. Maximus Q. Ælius Tubero

His Coſſ. ni fallor, Auguſtus Lollium C. Cæſ. Nepoti octo annorum præfecit; hac de re ſcribit Horat. ad Lollium Ep. XVIII. Lib. I.

743	8	56	Jul. Antonius Q. Fab. Maximus

Jul. Florus cum Tiberio in Pannonia verſabatur, huic inſcribit Ep. II. Lib. II. fuit hoc operum Horat. ultimum: non liquet certe eorum, quorum tempus eſt incertum, ullum poſt hunc annum potuiſſe ſcribi.

744	7	57	Cl. Druſus Q. Criſpinus

Druſus triceſimo ætatis anno in Germania moritur.

745	6	58	M. Cenſorinus Aſinius Gallus

Menſem Sextilem ita dictum, quod à Martio vetere anni principio Sextus eſſet, *è ſuo cognomine* Auguſtum *nuncupavit, magis quam Septembrem* (quod maluerant patres et amici) *quo erat natus*; *quia hoc ſibi et primus Conſulatus, et inſignes victoriæ obtigiſſent.* Suet.

Inclinato jam anno accidit, quod ex Dione patet, Mæcenatis, quam et poſt paucos dies inſecuta eſt Horatii, mors. Atque hæc ſunt, quæ de vitâ, ſcriptis, et morte Horatii compertiora habuimus dicere. Nam opera ejus dimidiam plus partem incerti ſunt temporis, in quibus pleriſque præclarè egiſſe nos putàmus, ſi quaudo hanc vel illam Oden, Epiſtolam, &c. illam vel hanc tempore anteceſſiſſe vel ſecutam fuiſſe, aliquo indicio demonſtraverimus.

TESTIMONIA
VETERUM SCRIPTORUM
DE
HORATIO.

OVID. Lib. 4. Trist. Eleg. 10.

ET tenuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit Ausoniâ carmina culta lyrâ.

PERS. Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit; et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

MARTIAL. Lib. 8. Epig. 18.

Sic Maro nec Calabri tentavit Carmina Flacci,
Pindaricos posset cum superare modos.

PETRON. Sat.

Homerus testis et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas.

LUCAN. Poem. ad Calp. Pisonem.

Ausoniamque chelyn gracilis patefecit Horatî.

QUINTIL. Lib. 10. Cap. 1.

Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus . . . . Lyricorum idem Horatius ferè solus legi dignus. Nam et insurgit aliquando, et plenus est jucunditatis et gratiæ, et variis figuris et verbis felicissimè audax.

AUSON. ad Nepotem.

Te præeunte, Nepos, modulata poëmata Flacci,
Altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.

D. HIE-

TESTIMONIA DE HORATIO.

D. HIERON. Præfat. in Chron.

Quid psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari, nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreaitur.

SIDON. APOLLIN. Epist. ad Lamprid.

In Lyricis Flaccum secutus, nunc ferebatur in Iambico citus, &c.

Et alibi:

Stylus aut Maronianus,
Aut quo tu Latium beas, Horati,
Alcæo potior Lyristes ipso.

Comment. Vet.

Horatii satira inter Lucilii et Juvenalis satiras media est. Nam et asperitatem habet ut Lucilius, et suavitatem ut Juvenalis.

J. LIPPS. Epistolic. Quæst. Lib. 2. Epist. 2.

Horatius in satiris placidus, lenis, quietus, monet sæpius quàm castigat; sed ita præclarè tamen hoc ipsum, ut in eâ parte et arte nihil possit supra eum.

MANUT. Epist. Lib. 6. Ep. 7.

Quis enim, qui de Poetis modo judicare aliquid possit, qui inter Latinos omnes Horatio vel acumine ingenii, vel sententiarum gravitate, palmam non tribuit?

TAN. FAB. Cap. Epist. Lib. 1. 57.

Venerum ille parens Horatius ei pro suâ elegantiâ et ingenii urbanitate haud dubiè placet.

JUL. SCAL. De Re Poet.

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum, tum novitate, tum varietate, majores sunt omni non solum vituperatione, sed etiam laude: neque solum dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti: verum etiam sublimi maximè commendandi.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM, SEU ODARUM,

LIBER PRIMUS.

ODE I. AD MÆCENATEM.

Alios aliis rebus duci: se laude poeseos, præsertim lyricæ.

MÆCENAS atavis edite regibus,
O, et præsidium, et dulce decus meum: [2]
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum

O Mæcenas, orte à majoribus proceribus, ò et meum columen, et chara mea gloria; sunt plerique, *qui decurrentes gaudent*

ANNOTATIONES.

Ode est monocolos, seu unius metri. Versus omnes Choriambici, Asclepiadei, Tetrametri acatalecti; constant ex Spondæo, duobus Choriambis et Pyrrhichio vel Iambo; sicque scandere licet:

Macē | nās ătăvīs | ēdĭtĕ rĕ | gĭbŭs;

vel isto modo faciliori,

Macē | nās ătă | vīs | ēdĭtĕ | rēgĭbŭs.

1. *Mæcenas.*] Ex antiquis marmoribus Græcisque auctoribus constat ita scribendum hoc nomen, non *Mecænas*, ut quidem è vulgo. Vide Cal. Rhodig. lib. 12. cap. 16. *Mæcenas equestri sed splendido natus genere, non minus Agrippâ Cæsari charus.* Vell. Paterculus. *Vir ingeniosus, et magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum enervâsset felicitas,* inquit Seneca, Epist. 19.

Atavis.] Ex Non. Marcel. quasi *avi tata*, id est pater. Avi proavus propriè atavus dicitur. Plaut. Pers. 1, 2. 5.

Pater, avus, proavus; abavus, atavus, tritavus. Qui his superiores sive anteriores sunt, Majores appellantur.

Edite regibus.] Id est, viris principibus quicquid garriant nonnulli de Etruriæ regibus; quamvis etiam illorum nescio quam, et quo nullo fundamento seriem contexant; ut Mæcenati pater fuerit Menedorus, avus Menippus, [illegible] proavus, Volturenus abavus, Titus atavus, Turrhenus tritavus, Elbius majorum primus, &c. Certè divites quosque et primarios viros nuncupari aliquando reges, constat ex autoribus tum profanis, tum etiam sacris. Vide infra Od. 20. v. 5. ibique Annot. lib. 3. Od. 29. *Tyrrhena regum progenies.*

2. *O, et præsidium.*] Mæcenas fuit salutis atque dignitatis auctor ac defensor apud Augustum, non Horatio tantùm, sed et Virgilio, Propertio, aliisque viris literatis præsidium ac tutela; Vide lib. 2. Od. 7. Tanta verò Mæcenatis apud posteros fama extitit, ut ad omnes eruditorum Patronos id nominis transierit, quorum ex munificentiâ atque ope scientiarum fata pendere videantur.

Dulce decus meum.] *Decus* ex nobilitate: *dulce*, ex familiaritate viri principis. Huc pertinet quod ait Persius, Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

3. *Sunt quos, &c.*] Alii gymnicis exercitationibus impensè student, alii agriculturæ, alii navigationi, et mercaturæ, alii militiæ, alii venationi, &c.

Curriculo.] Pro curru, vel ipso curru, vel etiam loco in quo decurritur, accipitur ista vox.

Pulverem Olympicum Collegisse juvat.] Decurrendo stadium, sive Romæ in Circo, vel in

conspergi pulvere Olympico, et quos meta non tacta rotis candidis, ac illustris victoria extol-

Collegisse juvat: metáque fervidis [3]
Evitata rotis, palmáque nobilis

ANNOTATIONES.

Campo etiam Martio; sive apud Græciam in Ludis illis solemnibus, qui totius orbis frequentiâ celebrantur, in quibus pentathlon, sive quinquertium, id est, quintuplex certamen: Jaculatio, disci jactus, stadii cursus, saltus, palæstra: sive mavis, Cursus, Pugilatus, Discus, Cestus, Lucta. Stadium longum erat pedes sexcentos. Victores, Olympionicæ vocabantur, coronabantur, laudabantur; vacatione munerum curæ ac tutelæ; perpetuâque immunitate donabantur; adeò ut Olympionicen esse censeretur aliquid majus quam Romæ de hostibus triumphus. Quatuor apud Græcos ejusmodi celebres Ludi erant, Olympici, Pythii, Isthmii, Nemeæi. Annui quidam, ut Pythii; quinquennales Olympici et Isthmii: Nemeæi tertio quoque anno fiebant; plerique dies quinque durabant. Ab Olympicis Ludis nuncupatæ sunt Olympiades, et spatia seu intervalla duas inter Ludorum celebrationes comprehensa. Institutos fama est Ludos Olympicos anno 4400, ab Hercule Cretensi quidem, in honorem Pelopis, juxta flumen Alpheum, ad delubrum Jovis in Achaiâ, juxta Pisam et Elidem, in Campo cui Olympia nomen. Victoribus oleagina dabatur corona. Vide Virgil. Georgic. 3. 5. 18. et seq. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Cæl. Rhodig. lib. 13. cap. 17. Pythii Ludi fiebant in honorem Apollinis ob interfectum Pythonem, serpentem. Coronabantur lauro victores. Isthmici à Theseo dicati Neptuno, vel Herculi, vel Melicertæ seu Palæmoni (nam variæ sunt opiniones) in Isthmo seu in angustis faucibus Corinthiacis. Victorum corona è pinu erat. Denique Nemeæi Ludi celebrabantur vel in gratiam Herculis ob occisum in Nemeæâ sylvâ leonem prodigiosæ magnitudinis, apud Cleonas Achaiæ civitatem in Peloponneso; vel, ut alii volunt, propter Archemorum Lycurgi puerum in Nemeâ sylvâ defunctum. Victoribus ex apio corona conficiebatur. In istis omnibus Ludis præter exercitationes corporis, erant et ingenii certamina, videlicet poëtarum, victores, heroas et athletas certatim laudantium. Vide Pindarum. Olympicis agona Musicum addidit Nero; qui et in iis non bigis sed decemjugi curru aurigavit, victoriamque tulit. Sylly Olympiade 175. athletas et reliqua ex Olympiis certamina Romam traduxit. Alex. ab Alex. antè cit.

4. *Metáque.*] *Meta* lapis est, vel congeries quædam in acumen fastigiata, seu è lato in acutum erecta, circa quam currus, seu bigæ vel quadrigæ, seu etiam in mari naves cursum flectebant. Ovid Metamorph. 10. v. 106.

———*Metas imitata cupressus.*

In Circo Romano metæ primùm ligneæ; ab Imperatore Claudio factæ demum aureæ sunt. Alex. ab Alex. cit.

Fervidis Evitata rotis.] Præcipuus erat labor et summa cautio in curuli certamine, ne in flexu currus impingeretur ad metam, ac diffringeretur. Apud Homer. Iliad. λ. Nestor Antilochum filium erudiens monet cavendum ut rotæ modiolus summam quidem metam attigisse videatur, sed lapidis tactum vitet, ne vulnerentur equi, currusque disrumpatur. Ergo non abs re in Olympicis nobilissima putabatur ea victoria curulis agonis. Petet ex Herodoto et Pindaro. Porrò circa metam currus agitari debebat septies.

Auson. Epitaph. 35.

Prosperè clamosi spatiosa per æquora Circi
Septenas solitus victor obire vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 25. v. 25.

Aut priùs infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triverit antè rota.

Græci duodenum flexum notant. Pindar. Olymp. Od. 3. δωδεκάγναμπτον τέρμα, et Pyth. Od. 5. ποδαρκέων δυωδεκάδρομον τέμενος. Non prætermittam hic veterem Britannorum in regendis curribus bellicis industriam ac solertiam, ad quam usu quotidiano et exercitatione assuescebant, *ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, ac brevi moderari et flectere, et per temonem currere, et in jugo insistere, et inde se in currus recipere citò possent.* Cæsar de Bell. Gall. lib. 4. cap. 33. meminit et Juvenal. Sat. 4. v. 226.

5. *Palmáque.*] Athletis qui Olympia, Pythia, Nemeæa, Isthmia vicissent, Græci tantos honores tribuebant, ut *non modo in conventu stantes cum palmâ et coronâ ferrent laudes*, sed et cum reverterentur in suas civitates, quadrigis triumphantes inveherentur, atque vectigalibus à Republicâ constitutis totius vitæ spatio fruerentur. Hæc Vitruv. lib. 4. Palma verò signum victoriæ passim apud omnes statuitur, ex Plutarcho, propterea quod ea est ejus natura ligni, ut urgentibus opprimentibusque minimè cedat. Unde est illud Alciato Epigramma;

Nititur in pondus palma, et consurgit in altum:
Quoquè magis premitur, hoc mage tollit onus.

Terrarum

Terrarum Dominos evehit ad Deos.
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus:
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis,
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypriâ
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

[4] *sit ad Deos orbis moderatores. Hunc, si conventus Romanorum inconstantium certatim evehit ad* [5] *maximas dignitates: illum, si congessit in suum granarium quicquid colligitur ex areis Libyæ; gestientem scindere sarculo rura paterna, nunquam deduces* de proposito, etiam promissione *opum Attali, ut nauta timidus findat navi Cypriâ* undas *pelagi Myrtoi. Mercator timens Africum* ventum *pugnantem cum aquis* maris *Icarii, commendat quietem, et agros sui pagi, paulo post* tamen *resarcit naves laceras, paupertatis impatiens.*

ANNOTATIONES.

6. *Terrarum Dominos.*] Ista verba quidam accipiunt de Romanis, qui fuerint victores in Ludis Circensibus, scilicet ob illud Virgilii, *Romanos rerum Dominos*; nonnulli referunt ad vitam et fortunam Olympionicarum beatissimam, quæ et in proverbium abiit. Melius tamen alii ad ipsos *Deos* orbis dominatores.

Evehit ad Deos.] Ad Deorum felicitatem videtur evehere. Hinc et lib. 4. Od. 2. v. 18. *Cœlestes* appellantur Olympionicæ.

7. *Mobilium.*] Quidam *Nobilium* leg. At illud aptissimum populi epithetum. *Quiritium.*] A Romulo, qui post mortem et apotheosin Quirinus vocatus, Quirites Romani sunt dicti;

Sive quod hasta Quiris priscis est dicta Sabinis.

Ovid. Fast. 2. v. 477.

8. *Tergeminis honoribus.*] Amplissimis, Tribunatu, Questurâ, Ædilitate, Præturâ, Consulatu, Censurâ, Dictaturâ. Alii intelligunt iteratos Magistratus; nonnulli sublatos et congeminatos plausus in theatro, quales Mæcenati gratulatur Horatius, Ode 20. hujus libri.

10. *Libycis.*] Martial. lib. 6. Epig. 86.

Possideat Libycas messes, &c.

Apud Pindarum Λιβύα πυροφόρος, *Lybia tritici ferax*; Claudian. de Laudib. Stilic. *Spicis insignis Africa* dicitur.

Areis.] Varro de Ling. Lat. 4. *Ubi frumenta secta terantur et arescant.* Festus verò ait esse *locum vacuum, quasi exaruerit, et non possit quidquam generare.* Hinc et areæ vocantur loca in urbe pura, vacua, nullisque ædificiis occupata.

11. *Sarculo.*] Rusticum est instrumentum in modum falculæ incurvum, quo segetes noxiis herbis internascentibus leviter scalpendo expurgantur. Gallicè, *Un Sarcloir*, Ang. A WEEDING-HOOK.

12. *Attalicis conditionibus.*] Opulentissimis scilicet illis: vel toto Asiæ regno, ubi Attalus, Pergami rex, floruit opibus tantis quidem, ut earum hæredem non alium quam Populum Romanum judicârit à se instituendum. Hinc et splendida quælibet nominantur Attalica. Propert. lib. 2. Eleg. 13. v. 22.

Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

De Attalo plura lib. 2. Od. 18. Vide Justin. lib. 36.

13. *Trabe Cypriâ.*] Navi fabricatâ ex optimis lignis, qualia ædificandis navibus aptissima reperiuntur in Cypro Mediterranei maris Insulâ, de quâ posteà fusius ad Od. 3. v. 1. *Trabs.* Isidoro lignum unum quod transversum continet utrumque parietem. Navis trabica, quæ trabibus confecta est. Festus.

14. *Myrtoum.*] Pars Ægæi maris Eubœæ proxima, sic appellatur ex Plinio, ab insulâ parvâ, quæ hodie *Mandria*, olim *Myrtos.* Fabulatores volunt sic appellari à Myrtoo quodam in mare istud præcipitato: vel à muliere Myrtone. Porrò illud præ cæteris mare hic afferri videtur, quia naufragiis infestum nautis pavorem injiciat, vixque citra periculum navigari queat, ob crebras insulas et scopulos.

15. *Icariis fluctibus.*] Hodie *Mar di Nicaria*, Ægæi pars ad Samum ac Delum Insulas, nomen habuit ab Icaro Dædali filio in illud delapso. Ovid. Fast. 4. v. 283.

Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.

Africum.] Ventum ab Africâ flantem, vernaculè SOUTH-WEST, inter meridiem et occasum. Virgil. Æn. 1. 85.

Creberque procellis.
Africus.

17. *Laudat rura.*] Mercator rusticam laudat vitam, dum ingruit tempestas; at transacto periculo, negotiationem cogitat statim ut prius, lucro inhians.

Est alius qui non contemnit cyathos vini Massici veteris, neque detrahere aliquot horas ex die integro, modò jacentes habens artus sub arbuto virenti, modò ad originem placidam fontis sacrati. Militia placet multis, sonusque buccinæ ac litui mixtus, et bella matribus execranda. Venator oblitus delicatæ uxoris moratur sub aëre frigenti, sive canes fidi conspexerunt cervam, sive aper Marsus fregit retia rotunda. Hederæ vero, merces doctorum capitum, me collocant inter summos Deos: me silva frigida et celeres choreæ Nympharum cum Satyris

Est qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die
Spernit: nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.
Multos castra juvant, et lituo tubæ
Permistus sonitus, bellaque matribus
Detestata. Manet sub Jove frigido
Venator, teneræ conjugis immemor: [6]
Seu visa est catulis cerva fidelibus:
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miscent superis: me gelidum nemus,
Nympharumque leves cum Satyris chori

ANNOTATIONES.

19. *Massici.*] In Massico, monte Campaniæ, crescebat optimum vinum. Nominisque et uvarum nobilitas perdurat etiamnum. Valdè austerum esse, et stomacho robur dare dicitur. Athen. lib. 1. cap. 21.

20. *Partem solido demere de die.*] Ad genio indulgendum, intermissis negotiis ac seriis occupationibus.

21. *Arbuto.*] Gallicè, *Arbuisier.* Angl. THE STRAWBERRY-TREE.

22. *Sacræ.*] Singulis fontibus præesse Nymphas, et quædam Numina, creditum pridem. Hinc illis victimæ et libamina florum ac vini. Vide lib. 3. Od. 13.

23. *Lituo tubæ.*] Lituus minor tubâ est et incurvus, insigne augurum, ex Gell. lib. 5. cap. 8. tuba directa, sic à tubo quem refert appellata, gravi sono pedites excitabat, lituus autem acuto clangore equites. Ovid. Metam. 1. v. 98.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

24. *Bellaque matribus detestata.*] Per quæ nempè orbantur viris ac filiis.

25. *Manet sub Jove frigido Venator.*] Cic. Tusc. 2. n. 40. *Consuetudinis magna vis est: Pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur.*

Sub Jove.] Jovem pro aëre usurpari docet Macrobius. Varro ex Ennio, *Istic est is Jupiter quem Græci vocant Aëra, qui ventus est et nubes, imber posteà, atque ex imbre frigus, ventus post, fit aër denuo, &c.*

27. *Catulis fidelibus.*] Cic. de Nat. Deorum 2. n. 158. *Canum tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio.——tam incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos?* Vide Ælian. lib. 19. cap. 11. de animal. Huc spectat quod sunt quidem venatici canes, qui visu melius quàm olfactu feras consectantur. Gall. *Chasseur à vûë*, Angl. GAZE-HOUNDS, THAT RUN AT SIGHT. Sunt porrò fideles ii, qui à rectâ prædâ non aberrant in adventitiam. Gal. *Qui ne prennent point le change*, ou *qui se gardent contre le change*, Angl. STAUNCH-HOUNDS.

28. *Teretes plagas.*] Solent venaturi silvas telis ac linteis circumdare, quibus feræ concludantur. *Teretes.*] Tereti fune confecta retia.

Marsus aper.] Apud Marsos, Italiæ populum, Sabinis affines silvæ plurimæ, in quibus venatio frequens.

29. *Doctarum hederæ præmia frontium.*] Hederâ coronabantur Poëtæ eximii, quique in certamine ingenii et industriæ victores fuerant: vel quòd æternitatem et immortalitatem carminis designet perpetuus ille viror hederæ, quemadmodum et lauri: sive quia Poëtæ Baccho perinde ac hedera sacri sunt, ob enthusiasmum, quo Bacchantium more interdum corripiuntur, vel potius ob vini ad condenda carmina utilitatem. Unde noster postea asserit non posse diu placere aut vivere carmina, *quæ scribuntur aquæ potoribus.* Virgil Eclog. 7. v. 25.

Pastores hederâ crescentem ornate Poëtam.

30. *Diis miscent superis.*] Felicitate me similem Diis faciunt, ac perinde beatum, ut qui divinos honores consequuntur.

Nemus.] Quippe quod meditando et conscribendis versibus aptissimum. Nam,

Carmina secessum scribentis, et otia quærunt.

Hinc et in iis locis constituuntur Nymphæ cum Satyris choros ducentes; id est, profundæ et eruditæ cogitationes doctis viris sese immiscentes et insinuantes.

31. *Satyris.*] De his postea lib. 2. Od. 19. Rustica Numina sunt, quorum superna pars corporis humanam effigiem, inferior caprinam exhibebat; cæterum rerum omnium cognitionem

Secernunt

Secernunt populo; si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboüm refugit tendere barbiton.
Quod si me Lyricis Vatibus inseres,
Sublimi feriam sidera vertice.

[7] *segregant à vulgo, si neque Euterpe fistulas cohibet, neque Polyhymnia dedignatur intendere lyram Lesbiam. Quod si me annumeres Poëtis Lyricis, cœlum attingam excelso capite.*

ANNOTATIONES.

nem habere atque hominibus impertire Satyri, Fauni, Silvani existimati sunt. Patet ex Virgilii Eclogâ 6. in quâ Silenus de abstrusiori rerum naturâ et origine solerter differit. Vide Luciani Dialog. 26. cui titulus, *Dionysius*. Diodor. Sicul. Plin. lib. 7. cap. 2. Satyri humano capite, sed cornuto calvoque, acutis auribus, depressis naribus, villoso corpore ab antiquis pinguntur. Plutarchus in Syllæ vitâ refert, per Thessaliam et Macedoniam ad mare descendente Syllâ, non longè Dyrrachio vicinâque Apolloniâ, apud Nympharum, sacrum quendam locum, colle virenti ac rivulis amœno, obdormiscentem Satyrum, qualem Poëtæ Pictoresque effingunt, captum fuisse: qui perductus ad Syllam per varios interpretes interrogatus, quis esset, nihil quod intelligi posset respondit; tantùm vocem asperam hinnitu equino et hirci balatu mixtam edidit. Quo astantes ipseque Sylla obstupefacti Satyrum dimiserunt. Sanctus autem Hieronymus in vitâ Pauli Eremitæ scribit, temporibus Constantini visum toti Alexandriæ populo Satyrum: præterea sancto Antonio apud eremum occurrisse homuncionem aduncis naribus, fronte cornibus asperâ, cui extrema corporis in caprarum pedes desinerent; interrogatum verò quis esset, respondisse; Mortalis ego sum, unus ex eremi incolis, quos delusa Gentilitas Faunos, Satyrosque appellat et colit.

32. *Secernunt populo.*] Supra vulgi humilem imperitamque turbam attollunt, ac velut sacrum à profano segregant. lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus et arceo.

Si neque tibias Euterpe cohibet, &c.] Si modò mihi suam opem non negent Musæ. Tibiæ pridem confectæ ex ossibus crurum, seu tibiarum gruis, cervi, &c. et hinc nomen. Vide Scaliger poëtic lib. 1. cap. 20. Porrò. *Euterpe*, Musarum una, tibiarum inventrix dicitur, nomen autem sortita à cantûs suavitate, et à delectando εὖ *bene*, et τέρπειν *delectare*, Auson. Eclog. de Musis.

33. *Polyhymnia.*] Hæc inter Musas id muneris obtinet, ut multos canat hymnos, virorumque insignium laudationibus præsit. Unde nomen ei factum. Ita, inquam, scribunt Ovid. Fastor. 5. Herodot. lib. 7. &c. Aliis *Polymneia* à multiplici rerum memoriâ dicitur.

34. *Nec Lesboüm refugit tendere barbiton.*] Si mihi concedat facultatem optimi Carminis Lyrici, qualem habuerunt Alcæus et Sappho è Lesbo insulâ oriundi, de quibus postea hujus lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

Barbiton.] Instrumentum musicum multas habens chordas: Anacreontis inventum facere videtur Horatius, Od. 32. et seq.

35. *Quod si me, &c.*] Si tuum, ô Mæcenas, accedat mihi judicium, sique me pronunties inter Poetas Lyricos dignum recenseri, tum me Diis parem existimabo.

Lyricis.] Apud Græcos novem poëtæ Lyrici celebrantur, Pindarus, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bacchylides, Simonides, Alcmeon, Anacreon. Apud Latinos Horatius princeps ac propè unicus. Huic addit Cæsium Bassum Quintilianus, lib. 10. cap. 1.

36. *Sublimi feriam sidera vertice.*] Platonicorum erat sententia; Poëtam infra Deum, et supra hominem esse.

ODE

ODE II. Ad AUGUSTUM CÆSAREM.

Deos omnes Romanis iratos esse, ob cædem Julii Cæsaris: totamque Imperii spem in Augusto esse.

Jupiter jam in terras immisit sat nivis et horrendæ grandinis: vibransque fulmina in sacras arces manu flammatâ Romæ terrorem incussit. Alias etiam nationes fecit timere, ne rediret triste tempus Pyrrhæ conquerentis ob prodigia inaudita:

JAM satis terris nivis, atque diræ [8]
Grandinis misit Pater; et rubente
Dexterâ sacras jaculatus arces,
Terruit urbem:
Terruit gentes, grave ne rediret [9]
Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ;

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos tetrastrophos. Tres quique priores versus sunt Sapphici. Constant è trochæo, spondæo, dactylo, et duobus trochæis. Et sic scanduntur:

Jām să | tīs tĕr | rīs nĭvĭs | ātquĕ | dīræ.

Quartus est Adonicus, è dactylo et spondæo.

Tĕrrŭīt | ūrbēm.

1. *Jam satis, &c.*] Optimè Turnebus lib. 6. cap. 8. Prodigia Cæsaris mortem secuta, offensionem Deorum et iram ostendentia atque augurium civilium deinceps bellorum, eventumque portendentia, Horatius commemorat: cum autem solerent prodigia et portenta procurari et expiari, iraque Deorum obsecrationibus placari, utrumque in eâ Ode reperies. Porrò funestum ac dirum ostentum erat, cum ædes sacræ de cœlo tangebantur. Cic. de Div. 2. n. 19.

Nam pater altitonans, stellanti nixus Olympo,
Ipse suos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit sedibus ignes.

Nivis atque diræ grandinis.] Postquàm à Cassio et Bruto Julius Cæsar in Senatu interfectus est, nivis et grandinis tempestates prodigiosæ aliaque portenta acciderunt. Tiberis quoque exundans urbem agrosque fœdavit. De quibus fusè Appianus lib. 4. Dio. lib. 47. aliique. Illa verò prodigia à Diis velut immissa in ultionem occisi Principis adulatoriè noster aliique ejus sæculi Poëtæ scripserunt, Augusti gratiam captantes, qui *omnium bellorum initium et causam hinc sumpsit, nihil convenientius ducens, quàm necem avunculi vindicare, tuerique acta.* Suet. Octav. cap. 10. Idque pro concione voverat, teste Dione lib. 45. Idem Sueton. cap. 29. *Extruxit ædem Martis ultoris . . . . . quam bello Philippensi pro ultione paternâ susceptâ voverat.*

Nivis.] Ingens nivium copia fecit eluvionem Tiberis, adeoque portenti loco habita est. Frustrà ergo Scaliger Hypercrit. locum hunc Horatii redarguit.

Diræ Grandinis.] Quoties erat grando solito major, lapidibus pluisse dicebant veteres, et prodigium censebant, procurabantque. Tit. Liv. pluribus locis.

3. *Sacras jaculatus arces.*] Magna tunc Jovis ira, cùm nec sibi sacratis parcit ædibus. Hinc verò portendi rerum mutationem credebant olim, teste Dione et aliis. Seneca Quest. natural. l. 2. cap. 41. *Prima,* inquit, *manubia* (Tuscum est vocabulum, et significat fulmen; ne quid te remoretur, Lector) *monet et placata est, soliusque Jovis arbitrio mittitur. Secundam mittit Jupiter quidem, sed ex concilii sententiâ: nam duodecim advocat Deos: quæ manubia prodest, at non impunè. Tertiam idem mittit, sed adhibitis in consilium Diis quos Superiores vocant: et manubia hæc tertia incendit et vastat, mutatque statum privatum et publicum quem invenit, &c.*

Urbem.] Romam, Antonomasticè: urbium scilicet principem.

6. *Sæculum Pyrrhæ.*] Diluvium simile Deucalionæo. Eluviones fuere plures, testibus Euseb. Hieron. Isidoro, et aliis. Una mensium novem sub Ogyge prisco; altera Niliaca unius mensis sub Hercule et Prometheo Ægyptiis: tertia duorum mensium sub Ogyge Attico: quarta mensium trium in Thessaliâ tempore Deucalionis et Pyrrhæ: quinta sub Proteo Ægyptio. Has Poetæ nonnunquam jungunt confunduntque, imò his tribuunt ea quæ ex sacris codicibus acceperant de universali diluvio, quod describit Moses Genes. cap. 6. et seq. Sic et alii pariter Ethnici. Apolodor. lib. 1. *Ubi Jupiter,* inquit, *æneam prolem tollendam censuit, Deucalion Promethei consilio fabrefactâ è lignis arcâ, repositisque in eâ rebus ad vitam necessariis, ingressus in eam est cum Pyrrhâ uxore: tum Jupiter, effusis largè imbribus, maximam Græciæ partem cooperuit; ut quicquid mortalium illic foret, interierit, præter admodum paucos.* Plutarchus de animant. comparat. refert columbam, arcâ emissam, Deucalioni nunciam tempestatis fuisse cùm remearet: serenitatis, cùm evolaret.

Pyrrhæ.] Pyrrha uxor Deucalionis Thessaliæ

Omne

Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes:
Piscium et summâ genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et superjecto pavidæ natârunt
Æquore damæ.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ:
Iliæ dum se nimiùm querenti
Jactat ultorem; vagus et sinistrâ
Labitur ripâ, Jove non probante,

quando Proteus totum armentum duxit in excelsos montes; atque piscium genus adhæsit ulmi fastigio; qui locus fuerat columbis cognitus: necnon damæ [10] *timidi nataverunt* in *mari superfuso. Aspeximus flavum Tiberim ire prostratum monumenta Regis* Numæ *et ædem Vestæ, aquis magno impetu reflexis à ripâ Tusciam spectante: dum* hic *fluvius, Jove indignante, nimium indulgens uxori Iliæ dolenti præter modum, se vindicem ostentat atque in lævum littus*

ANNOTATIONES.

Regis: qui duo tantùm fuere superstites ex eluvione; naviculâ emergentes in Parnassum, cæteris montibus aquâ submersis. Subinde verò consuluerunt Oraculum, quo pacto genus humanum posset reparari; acceptoque responso, jactis post tergum lapidibus id præstiterunt. Vide Ovid. Metamorph. I. Virgil. Eclog. 6. Juvenal. Satyr. I. v. 81. et seq. &c. Thessalica illa contigit eluvio annis ferè quindecim ante Hebræorum ex Ægypto egressum; ut volunt quidam non absurdè.

7. *Omne cum Proteus, &c.*] Proteus custos Phocarum Neptuni, in eo diluvio, inquit Poëta, gregem suum, seu vitulos marinos deduxit in altos montes, qui priùs vel in aquis, vel in ripâ duntaxat degebant. Sunt enim ἀμφίβιοι, Phocæ.

4. *Piscium et summâ genus hæsit ulmo, &c.*] Fluctibus terræ superfusis, pisces arborum summo cacumini, supremisque fruticibus adhærebant.

10. *Nota quæ sedes fuerat columbis.*] At *vix hoc persuadeas rerum naturæ consultis*, inquit Scaliger. Quasi vero benè palumbes non hic intelligi queant, quas in arboribus constat nidificare. Quid porrò quod scribit Suetonius, Octav. cap. 94. Cæsare sylvam cædente, arborem palmæ in omen victoriæ servari jussam, è quâ soboles enata paucis diebus sic adolevit, ut non modo æquiparaet matrem, sed et obtegeret, *frequentareturque columbarum nidis.*

12. *Flavum Tiberim.*] Seu ex eluvione turbidum fit; seu, quod, ut scribit Virgil. Æn. 7. 31.

Verticibus rapidis, et multâ flavus arenâ.

Retortis Littore Etrusco violenter undis.] Retroactis Romam versus aquis, repulsisque ab ostio maris Tyrrheni sive Etrusci, in quod influit; quâ exundatione vastitatem urbi visus minari Tiberis. Huc pertinet quod refert Dio lib. 45. flumina quædam in Italia contrarias in partes fluxisse, Augusti temporibus; piscesque innumerabiles è mari in continentem ejectos per ostia Tiberis.

15. *Monumenta Regis.*] Numæ Pompilii, secundi Romanorum Regis, Palatium, quod etCuria Pompiliana et Regia vocabatur. Intelligunt alii cætera Numæ opera seu monumenta publica.

16. *Templaque Vestæ.*] Ex Dionys. Halic. lib. 2. Templa duo Romæ habebat Vesta, alterum à Romulo, alterum à Numa Pompilio conditum, medio spatio Capitolium inter et Palatium, unis mœnibus utroque colle incluso.

Templa.] Abusivè pro æde quæ non erat augusta, sive augurio consecrata, at augustum erat illius atrium.

Vestæ.] Ejus ædes erat rotunda, quod terra, quæ rotunda est, Vesta dicta fuit, quippe quæ rebus omnibus vestitur: vel quia vi suâ stat. Alii aliter. Vide Cic. de Nat. Deor. I. n. 67.

17. *Iliæ.*] Matri Romuli, suæ uxori, conquerenti de nece Julii Cæsaris sibi consanguinei. Ilia jussu Amulii in Tiberim, ut volunt quidam, præcipitata, huic proinde fluvio nupta fertur; ab eoque indulgentius æquo vindicatur.

18. *Sinistrâ Labitur ripâ.*] Majorem ergo urbis partem, quæ ad sinistram est, forum scilicet Romanum, atque Aventini Palatinique collium imam regionem exundans vastat Tiberis.

19. *Jove non probante.*] *Si omnia fato fiant, cur non probat Jupiter? aut si Jupiter non probat, cur adversus fatum Tiberis ruit? sive vult Cæsaris ultor esse, quid igitur Romæ pulcherrima et religiosissima quæque demolitur, cum Romam ipsam Cæsaris nepotibus promiserint fata?* hic magna lis Horatio moto à Jul. Scaligero. Nunquid verò nostrum erit viros inter tantos tantas componere rixas? At cavillationem agnosce, lector, ne dicam sycophantiam vitilitigatoris. Probat Jupiter sanè vindicari nefariam cædem Principis et Pontificis. Ovid. Fast. 3. 705.

At quicunque nefas ausi, probibente Deorum
Numine, polluerant pontificale caput.

At non probat quòd uxori Iliæ obsequentior fluvius ultra modum evagetur, eaque dejectum

errat exundans. Juvenes pauci culpâ parentum audient aliquando *Romanos strinxisse gladios, quibus justè magis confoderentur Persæ graves; discentque bella* civilia. *Quem Deorum populus invocat labenti Republicâ? Quibus votis instabunt Virgines sacratæ apud Vestam obsecrationes minimè suscipientem? Cui Jupiter dabit munus eluendi crimen? ô Phœbe fatidice obsecramus* ut *succurras, albos humeros nube velatos* habens: *seu vis potius* adesse, *ô blanda Venus, circa quam joci et amores volitant:*

Uxorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum, [11]
Quo graves Persæ melius perirent;
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara Juventus.
Quem vocet Divûm populus ruentis
Imperî rebus? prece quâ fatigent
Virgines sanctæ minùs audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? tandem venias, precamur, [12]
Nube candentes humeros amictus
Augur Apollo.
Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam jocus circumvolat, et Cupido:

ANNOTATIONES.

sacra profanaque sine ullo discrimine. Nec absurdè alii scribunt, Jovi Diisque non placere quod Tiberis moliatur Cæsaris ultionem, quam Augusto fata reservabant.

20. *Uxorius.*] Uxori plus æquo deditus et indulgens. Virgil. Æneid. 4. v. 266.

—*Pulchramque uxorius urbem*
Extruis—

21. *Audiet cives, &c.*] Quasi vaticinatur Horatius peracta jam bella civilia, quibus Italia fœdata, et mutuis vulneribus cives absumpti, juventusque imminuta ac propè exhausta fuerat.

22. *Graves Persæ.*] Parthi, ut ad calcem hujus Odes annotabo, intelligendi; *Graves*; seu ob armorum pondus, seu quod Romanis diu graves incubuere, vel propter unam cladem Crassianam, de quâ postea dicam ampliùs, tum alibi, tum præcipuè lib. 4. Od. 15.

23. *Vitio parentum.*] Per ambitionem, cupiditatem, iram, in semet gladios stringentium, quibus hostes erant petendi.

27. *Virgines sanctæ.*] Vestales ignis æterni custodes, Vestæ perpetuâ virginitate et summo cultu addictæ, hincque ad placandum ejus numen potentiores. Cic. de Leg. 2. n. 20. *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Et n. 29. *Vesta, quasi focus urbis . . . ci colendæ Virgines præsunt, &c.* Vide A. Gellium lib. 1. cap. 12. ubi inter alia benè multa, hæc scribit: *Vestalem Virginem minorem annis sex, majorem quàm annos decem natam, capi fas non esse; patrimam et matrimam esse oportere: neque linguâ debili, sensuve aurium diminutam, aliave quavis corporis labe insignitam, nec quæ ipsa, aut ejus pater emancipatus sit, aut cujus parentes servitutem servierint, vel in sordidis negotiis diversentur, &c.*

Minus audientem.] Præ irâ graviori ac ferè implacabili, tum ob effusum impiè sanguinem sibi cognatum, ut jam antè dixi, tum ob sacrilegam percussorum audaciam, quæ summum Sacerdotem violarant, absque ullâ numinum reverentiâ. Ovid. Fast. 3. ita v. 700. Vesta loquitur:

——— *Meus fuit ille sacerdos.*
Sacrilegæ telis me petiere manus.

30. *Venias, precamur.*] Invocat præcipuè Apollinem, qui et Trojanis pridem, et post Romanis semper impensè favit.

31. *Nube candentes humeros amictus.*] Missis aliorum interpretationibus, hunc locum optimè intelligas cum iis qui putant allusisse Horatium ad id quod commemorant anno cædem Julii Cæsaris consecuto; Solem caligine obvelatum semper fuisse, quasi in sceleris admissi execrationem. Plutarch. in Cæsare, Dio. lib. 45. Plin. lib. 2. cap. 30. *Prodigiosus*, inquit, *Solis defectus, occiso Dictatore Cæsare, totius pene anni pallore continuo.* Virg. Georg. 1. v. 466.

Sol etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscurâ nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.

32. *Augur Apollo.*] Quippe qui divinationibus præesse credebatur.

33. *Erycina.*] Post Apollinem, Veneris opem implorat: quæ mater Æneæ, à cujus filio Iulo Cæsar Julius. Venus porrò in Eryce Siciliæ monte fanum habebat, unde Erycina dicta. Romam postea translata in ædem ipsi sub hac appellatione consecratam extra portam Collinam. Nec omittendum quod Venus Cæsaris dicta sit genetrix; et ab eo dicatâ etiam Æde, singulari cultu honorata: in castris denique ejus tessera fuit *Genetrix Venus*; sicut in Syllæ *Apollo*, in Antonii *Lar Deus*, in Pompeii Junioris *Pietas*, in Majoris *Hercules invictus*.

Sive

Sive neglectum genus, et nepotes
Respicis, Auctor,
Heu nimis longo satiate ludo;
Quem juvat clamor, galeæque læves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.
Sive mutatâ juvenem figurâ
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor:
Serus in cœlum redeas; diuque
Lætus intersis Populo Quirini;
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat: hîc magnos potiùs triumphos,
Hic ames dici pater, atque princeps:
Neu sinas Medos equitare inultos,
Te duce, Cæsar.

seu abjectam prolem atque posteros respicis, O Mars Romanæ gentis *parens, eheu bello nimis diuturno satiate: qui gaudes vociferationibus, et galeis politis, atque aspectu Mauri peditis erga sævum adversarium feroci: sive immutatâ specie* [13] *adolescentem exhibes in terrâ, tu alatus filius benignæ Maiæ, sinens te dici vindicem* Julii Cæsaris: *tardè remigres in Cœlum; diuque maneas cum populo Romano, neque celerior ventus rapiat te nostris criminibus infensum: Ama potius hîc ingentes triumphos, et appellationem parentis auctorisque; neque patiaris, O Cæsar, te imperante, Medos impunè in equis vagari.* [14]

ANNOTATIONES.

35. *Sive neglectum.*] Ad Martem denique convertitur, patrem scilicet Romuli Romanæque adeo gentis auctorem.

37. *Longo satiate ludo.*] Tot bellis civilibus, quæ sunt ludus Martis. *Clamor* bellicus in pugnæ conflictu. *Galeæ læves.*] Ardentes scilicet bello sæpius contrectantur et poliuntur.

39. *Acer et Mauri peditis cruentum Vultus in hostem.*] Truculentus erat Maurorum vultus. Respiciunt hic aliqui ad historiam: grave nempe bellum Jubæ Mauritaniæ regis adversus Jul. Cæsarem: de quo Sueton. cap. 66. *Fama hostilium copiarum* suos *perterritos. . . . . confirmabat . . . . cum expectatio adventus Jubæ terribilis esset, &c.*] Non malè quidam censent reponendum hic, *Marsi peditis.* Isti enim optimi Italiæ et Romani exercitûs milites potiùs videntur fuisse commendandi, quàm hostes et alieni.

41 *Sive mutatâ, &c.*] Augustus, quod valdè ingeniosus Mercurius audiebat.

Juvenem imitaris.] Vulgaris erat opinio et fama, Mercurium Julii Cæsaris vindicem fuisse assumptâ juvenili figurâ Augusti, qui natus erat annos tantùm novemdecim quando Cæsar interfectus est.

43. *Maiæ.*] Mater hæc Mercurii erat.

44. *Cæsaris ultor.*] Sueton. Octav. cap. 10. et 29. anteà cit. Ovid. Fast. 3. 707. Cæsaris interfectores tale nefas ausi, inquit,

Morte jacent meritâ. Testes estote Philippi:
Et quorum sparsis ossibus albet humus.
Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
Cæsaris, ulcisci justa per arma patrem.

45. *Serus in cœlum redeas.*] Sic multos annos Augusto exoptat, ejusque præsentiam opemque Populo Romano necessariam atque amabilem asserit Poëta. Vide Sueton, Octav. cap. 56.

49. *Magnos triumphos.*] Sueton. Octav. cap. 22. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. Bis ovans ingressus urbem est, post Philippense, et rursùs post Siculum bellum.*

50. *Hic ames dici pater.*] Ex Sueton. Octav. cap. 58. nullo magis honore lætatus est Augustus, quam cum ab universis maximoque consensu *Pater patriæ* consalutatus est. Id enim cognomen afferenti, mandantibus cunctis, Valerio Messalæ lachrymans ita respondit: *Compos factus votorum meorum, P. C. quid aliud habeo Deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

Atque princeps.] Corn. Tacit. Ann. lib. 1. cap. 1. *Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere: qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine Principis sub Imperium accepit.* Et Dio. lib. 53. ita scribit: *Princeps Senatûs dictus est sexto Consulatu; eo more, qui, integro etiamnum Populi in Reip. statu, receptus erat.*

51. *Medos.*] A Medis ad Persas, et ab his ad Parthos tandem orientis imperium transiit. Hinc promiscuè tria vocabula ista usurpantur sæpius ab Horatio.

Inultos.] Tunc populis istis inferre bellum meditabatur Augustus. Vide Od. 19. hujus libri.

Equitare.] Equitatu suo Romanis insultare. Vel quod urbana etiam negotia equitando Parthi obirent, Strabone teste.

ODE

ODE III.

Navi quâ Virgilius Athenas vehebatur, precatur incolumitatem: deinde in hominum temeritatem invehitur.

Ita te salvam ducant Cypri Domina, et Helenæ fratres, astra fulgentia, et parens ventorum, conclusis reliquis, excepto Japyge, O navis, quæ debes Virgilium tibi commissum, oro ut eum sospitem applices ad littus Atheniense,

SIC te Diva potens Cypri, [15]
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater, [16]
Obstrictis aliis, præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus Choriambicus trimeter, constans è spondæo, choriambo et pyrrhichio. Ita scanditur:

Sīc tē | Dīvă pŏtēns | Cypri |

Alter quisque versus est Choriambicus Asclepiadeus tetrameter, constans è spondæo, duobus choriambis et pyrrhichio:

Sīc frā | trēs Hĕlĕnæ | lūcĭdă sī | dĕră.

1. *Sic te Diva &c.*] Venustatis et elegantiarum plena est hæc Ode: voces habet et sententias multas et perinde graves, exempla insignia, oratoriam tractationem egregiam. Denique hîc triumphat Heroïcus ille spiritus, quem in Poëtâ nostro laudat Quintilianus, ut Lyricorum ferè unum legi dignum existimet.

Sic.] Particula est adjurantis et voventis. Sic te Dii ventique integram servent, precor, inquit, ut tu sospitem deferas Virgilium, ô navis. Ille navigationem instituebat Athenas jam quinquagenario major, ut divino Æneidos operi coronidem imponeret.

Diva potens Cypri.] Venus, quæ præcipuos habebat honores apud Cyprum, Insulam maris Mediterranei, Ciliciam inter et Syriam. Variis illa dominis subinde paruit: à Turcis denique est occupata, et erepta Venetis anno 1570. Cur autem invocatur Venus, ut faveat naviganti? An quod, ut opinatur Marcilius ejus numen in puppi appictum, et navis insigne erat et tutela? An quod Veneris stella navigantibus utilis? An quod fabulantur è maris spumâ procreatam in mare jus et imperium obtinere. Virgil. Æneid. 5. v. 800. Neptunus ita Venerem alloquitur,

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis.

Ovid. Epist. 16. v. 23.

Illa (Venus) *dedit faciles auras, ventosque secundos.*
In mare, nec mirum, jus habet orta mari.

2. *Fratres Helenæ.*] Castor et Pollux. Leda Tyndari Laconiæ regis uxor, ut aiunt, ova duo peperit, è quorum altero prodierunt Pollux et Helena immortales è Jove nati, ex altero Castor et Clytemnestra mortales è Tyndaro. Hinc illi Tyndaridæ vocantur à Latinis quidem, à Græcis verò Jovis filii Διόσκουροι. Porrò quòd à piratis ac prædonibus mare, dum viverent, liberâssent, à Neptuno dicuntur adepti esse potestatem naufragis optulandi. Hinc σωτῆρες dicti; et hinc *lucida sidera:* in astris nimirum recensentur Castor et Pollux: eorumque stellæ cùm simul apparent, salutares: cum solitariæ, graves et noxiæ creduntur. Arnobius ignes seu fulgores marino vocat. Vide Plin. lib. 2. cap. 37. Hygin. lib. 2. &c. et infrâ Od. 12. hujus libri Annotat.

3. *Ventorum pater.*] Jovem intelligit Marcilius, quia veteribus Physicis Jupiter est aër agitatus et fluens, adeoque id quod ventum appellamus. Alii melius exponunt de Æolo, qui ventorum rex et pater dictus, quòd ventorum astrorumque rationem apprimè calluerit. Is regnavit Iliacis temporibus apud insulas Æolias, quæ et Vulcaniæ, Italiam inter et Siciliam positæ. Plin. lib. 3. cap. 8. et 9.

4. *Obstrictis aliis.*] Cæteri venti minimè propitii retineantur, unus emmittatur Iapyx Virgilio commodus in fines Atticos properanti. Alludit Horatius ad utrem Ulyssi ab Æolo donatum, in quo venti erant inclusi, præter Zephyrum navigationi ejus utilem. Quidam legunt *obstructis*, sed malè. Homer. modo cit. Odyss. 10. κατέδησε *ligavit*. Virgil. Æn. 1. inclusos carcere ventos pariter canit.

Iapyga.] Ventus ille ex Apuliæ finibus proficiscitur, adversus Eurum flat, idem propemodum atque Caurus, in Græciam proinde ex Italiâ solventibus planè utilis. Vide Gell. lib. 2. cap. 22.

6. *Virgilium.*] Huic cum Poëta nostro familiaritas maxima, ut mirum non abs re videatur, quod nullam fecerit usquam mentionem Lyricorum Principis Heroicorum ille Princeps.

Finibus Atticis.] Attica regio Helladis in angulo Orientali et Australi; ubi longè præ-

Reddas incolumem, precor;
  Et serves animæ dimidium meæ.
Illi robur et æs triplex
  Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
  Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
  Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Adriæ
  Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,

ac tuearis partem dimidiam animæ meæ. Is profectò circa cor habebat lignum tresque æris laminas, qui primus mari sævo credidit navem frangi facilem, neque metuit Africum [17] *violentum cum Boreâ pugnantem, neque Hyadas noxias, neque furorem Austri; quo nullus est dominator in Adriatico mari potentior, sive concitare sive placare fluctus velit. Quod mortis genus formidavit,*

ANNOTATIONES.

clarissima et nominatissima civitas caput extollit. *Athenæ omnium doctrinarum inventrices.* Cic. 1. de Orat. n. 13.

8. *Animæ dimidium meæ.*] S. Aug. Confess. lib. 4. cap. 6. *Bene,* inquit, *de amico suo dixit quidam,* dimidium animæ meæ: *Nam ego sensi animam meam et animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: et ideò mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere,* &c. altero scilicet mortuo. Vide Pers. Sat. 5. v. 22. et infrà lib. 2. Od. 17.

9. *Illi robur et æs triplex,* &c.] Is habebat cor ligno quovis et ære durius, χαλκεοκάρδιος Theocrit. Idyll. 13. huic ferreum pectus erat, qui primus ausus est mari se credere, atque ut canit Juvenalis Sat. 12. v. 57.

Ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor aut septem, si sit latissima tæda.

Sophocles in Antigone ait multa quidem cerni stupenda, at nihil magis quàm quod homo fluctus tumidos naviculâ tamen subire non formidet. Vide Plin. Procem. lib. 19.

Robur.] Pro qualibet re duriori usurpatur. Virgil. Æneid. 7.

——— *Æternaque ferri*
Robora. ———

12. *Primus.*] Tiphys Bœotius, inquiunt, à Pallade edoctus, navem primus fabricavit, quæ Argo dicta est; eâque Colchicam expeditionem est aggressus Jason. Vide Plin. lib. 7. cap. 56. Constat tamen ante illud tempus fuisse navigatum. Testis Herodotus de Phœnicibus et Græcis. Ex Athen. lib. 15. cap. 13. Janus navigia primus reperit. Ex Thucyd. et Libanio primi Corinthii naves concinnârunt.

Africum.] Meridionalem ventum, Aquilonibus proinde colluctantem. De eo jam Od. 1.

14. *Tristes Hyadas.*] Ab ὕειν *pluere* dictæ sunt quod pluvias ferrent eæ stellæ septem in fronte Tauri collocatæ: Latinis Suculæ vocantur. Cic. 2. de Nat. Deor. n. 111.

Rabiem Noti.] A meridie flat Notus, nebulosus et humidus, et hinc nomen: nam Græcè νοτὶς *humor* dicitur. Vide Gell. jam cit. lib. 2. cap. 22.

15. *Quo non arbiter Adriæ Major.*] Ratio patet ex rerum situ et naturâ, lib. 3. Od. 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ.* Atque hypercriticè Jul. Scaliger, *Austrum,* inquit, *præter cæteros ventos summum habere imperium in mare Adriaticum scribit Horatius: quod esse falsum intelliget quisquis sciet Adriaticum rectà excurrere in Vulturnum, cujus impetu etiam crescit Ionio subinvecto Adriaticum. Boreæ quoque subjectum est qui ex alto spirat . . . . Auster autem ex devexiore parte flans Apennino frangitur: quamobrem non subruit, sed radit,* &c. At Parthenius ex Petro Medina Hispano, qui rei nauticæ et ventorum rationem luculenter investigavit, egregiè Poëtam nostrum tuetur et vindicat: *Austrum,* inquit, *Arbitrum Adriæ rectè ait Horatius.* Nam etsi non omninò in Notum excurrat Adriaticum mare, ut scribit Scaliger, nihilominus ita se habet, ut non minus ab Austro quàm à Vulturno possit concitari. Enimverò principales quinque venti duas quartas habent (ita loquuntur Nautæ et ventorum periti) ergo Vulturni quartæ duæ sunt, una ad Subsolanum, altera ad Austrum respicit. Porrò hujusmodi venti principales et integri octo referuntur; intra quos alii sunt quos medios vocant, *Non profectò quod minori spiritu ac vehementiâ ferantur quam illi; sed quod in eorum medio discribantur.* Itaque tam vehementes esse quartas quam principales, perspicuum fit. Hæc ille.

Adriæ.] Adria seu Adriaticum mare, hodie sinus Venetus inter Italiam, Græciam, Illyricumque longè porrigitur ad Septentrionem.

16. *Quem mortis timuit gradum.*] Quidam tres gradus mortis afferunt, fatum, genituram, casum: alii mortis accessus intelligunt; certè parum ad rem. Nostra videatur interpretatio verior quo simplicior. Varia naufragorum mortis genera, si lubet, accipe, fluctibus submersi,

qui sine lacrymis aspexit pisces *monstrosos nantes, ac mare intumescens, et Acroceraunias rupes naufragiis famosas? frustrà Deus providus terram segregavit à mare disjungendo: si naves sceleratæ transeunt nihilominus vada minimè tangenda. Mortalium genus quidlibet aggredi non veretur, furitque ad facinora prohibita. Temerarius Iapeti filius, populis advexit ignem furto improbo. Post ignem cœlo subreptum terras invasit macies et frequentia morborum insolita; atque fera necessitas mortis anteà dilatæ passum acceleravit.*

Qui siccis oculis monstra natantia, [18]
Qui vidit mare turgidum, et
Infames scopulos Acroceraunia?
Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras: si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Ignem fraude malâ gentibus intulit.
Audax Iapeti genus
Post ignem æthereâ domo [19]
Subductum, macies, et nova febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique priùs tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

ANNOTATIONES.

à piscibus devorari, ad rupes allidi, vel in scopulos insulasve desertam ejici, ibique omni ope destitutum contabescere et mori. Præterea contingit aliquando navigantes tempestate ingruente dispelli ad barbaras oras, ubi vel ab Anthropophagis dilaniantur, vel Idolis mactantur: quo quidem fati genere tantum non absumpti sunt Orestes et Pylades apud Tauricam regionem. Vide Eurip. Iphigen. in Tauris: item nostras annotat. lib. 3. Od. 4. v. 33. ad eas voces: *Britannos hospitibus feros.* Adde et aliud, navi etiam integrâ, periculum moriendi vel siti vel fame reflantibus et contrariis diu ventis, nimirùm in navigatione longiori: sive cum aqua dulcis jam rara ad dimensum distribuitur siticulosis: sive cùm deficientibus omnibus cibariis, navigantium unus vel aliorum conspiratione vel sorte assumitur jugulandus, urgente scilicet extremâ necessitate, alimento cæteris futurus. Quod nec cogitari potest absque horrore.

18. *Monstra natantia.*] Cete grandia et immania. Juvenal. Sat. 14. v. 283. *Oceani monstra.*

20. *Acroceraunia.*] Excelsi in Epiro montes, quòd crebro fulmine percutiantur eorum fastigia, sic dicti, à κεραυνὸς *fulmen* et ἄκρον *summum.* Hic designat Horatius Acroceraunium Promontorium Ionio mari imminens, vulgò, *Capo della Chimera,* aliis *Capo della Lengueta.* In Epiro situm est, non procul Albaniæ finibus.

21. *Nequicquam Deus abscidit, &c.*] Voluit Deus pericula maris arcere ab hominibus; ipsi vero illis se ultrò committunt. Benè Poëta Græcus ait; Quanto est dulcior mater quam noverca, tantò esse terram mari optabiliorem. Bias autem sapienter dicebat, Nec vivis nec mortuis accenseri navigantes debere.

25. *Omnia perpeti.*] Quidlibet agendo patiendoque moliri, ut nihil grave aut arduum videatur.

27. *Iapeti genus.*] Prometheus, de quo posteâ Ode 16. et lib. 2. Ode 13. Scribit Theophrastus, idcirò dici Prometheum hominibus dedisse ignem Cœlo dereptum, qui Philosophiam ac lumen vitæ intellectualis, quæ divina est, mortalibus invexit. Ex Cic. Tusc. 5. et aliis Prometheus Caucaso affixus fingitur, quod ex eo monte altissimo siderum naturam ac motum studiosè contemplaretur: ibique cœlestium cognitioni sedulò incumberet. Et quod exinde fulminum rationem perscrutatus hominibus indicâsset, fabulati sunt ignem cœlestem ab eo surreptum ac in terras delatum. Denique vultur sed aquila cor illius vellicans, optimè significat anxietatem animi naturæ arcana rimantis et non sine labore investigantis. Ecclef. 1. *In multâ sapientiâ multa indignatio. . . . labor et afflictio spiritûs: et qui addit scientiam, addit et laborem.*

29. *Post ignem æthereâ, &c.*] Animadverte expressum fabulis Adæ peccatum, peccatique stipendia, mortem, morbos, molestias, &c. ex Hesiodo, cùm ignem furatus esset Prometheus ad animandas statuas è luto à se fictas, iratus Jupiter Pandoram in terras misit, quæ apertâ pyxide mala omnia diffudit.

32. *Tarda necessitas.*] Melioribus seculis vita erat homini diuturnior. S. Cyprian. Ep. 11. S. Auguft. lib. 2. de Civ. cap. 14. Porrò ex sacris codicibus noverant Ethnici productiorem ac longiorem fuisse vitam primis hominibus. Plin. Procem. lib. 14. *Quando voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.*

Expertus

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est.
Cœlum ipsum petimus stultitiâ : neque
Per nostrum patimus scelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

Dædalus per inanem aërem volare tentavit alis homini non concessis. Vis Herculis sibi patefecit aditum ad inferos. Nihil est hominibus intentatum. Cœlum ipsum affectamus per dementiam. Et nostris criminibus non sinimus Jovem iratum dimittere fulmina.

ANNOTATIONES.

34. *Dædalus.*] Is faber Atheniensis peritissimus erat et perquàm ingeniosus, multa quidem invenit : navi primus dicitur vela, malum antennas imposuisse. Pausanias in Bœoticis, Plin. lib. 7. cap. 56. jam. cit. Inde fabulati sunt Dædalum pennis sibi cerâ compactis avolasse Minoïa regna fugientem, de quo Virg. Æneid. 6. v. 14. Ov. Metam. 8. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 13. &c.

36. *Perrupit Acheronta Herculeus labor.*] In inferorum fluvius pro ipsis inferis non rarò ponitur synecd. De Hercule, ejusque laboribus, alibi nos; cit. verò Diodor. fusè, lib. 5. cap. 2. &c.

39. *Cœlum ipsum petimus.*] Sic Phaëton, de quo lib. 4. Od. 11. Sic Gigantes, de quibus lib. 2. Od. 12. et 19. lib. 3. Od. 4. &c.

ODE IV. Ad L. SEXTIUM.

Veris descriptio : vitæ brevitas : carpendæ voluptates.

SOLVITUR acris hyems gratâ vice veris et Favoni ; [20]
Trahuntque siccas machinæ carinas :
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni ;
Nec prata canis albicant pruinis.

Aspera hyems relaxatur jucundâ vicissitudine veris ac Zephyri : et machinæ deducunt in mare naves siccas : jamque nec greges amant stabula, nec agricolæ focum : neque prata albescunt pruinis candidis.

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, unica verò sui generis. Primus quisque versus est Dactylicus Archilochius heptameter. Quatuor primi pedes sunt vel dactyli, vel spondæi : tres ultimi sunt trochæi. Sic

Sōlvĭtŭr | ācrĭs hȳ | ēms grā | tā vĭcĕ | vērĭs |
ĕt Fă | vōnĭ |

Secundus quisque versus est Archilochius constans è penthemimeri Iambicâ. Primus pes Spondæus vel Iambus : secundus semper Iambus cum syllabâ : tres posteà sequuntur Trochæi : sic,

Trăhūnt | quĕ sīc | cās | māchĭ | næ că | rīnās

Nonnulli tricolon faciunt Odem hanc, et sic distinguunt rursus :

Solvitur acris hyems gratâ vice
Veris et Favonî :
Trahuntque siccas, &c.

1. *Solvitur, &c.*] Terra, quæ priùs hyeme et frigore constricta fuerat, jam resolvitur et aperitur grato reditu vernæ tempestatis : in quâ et areolæ florum explicant sese ; et mare gelu antè præclusum, jam adiri et navigari potest. Veris descriptionem, si lubet, pete Lector, è Virgil. Georg. 2. v. 324. et seq.

Favonî.] Favonius, à *fovendo* vel *favendo* dictus, idem qui Zephyrus, qui ventus flare incipit initio veris. Vid. lib. 3. Od. 1. Annot. ad vocem, *Zephyris.*

3. *Trahuntque siccas, &c.*] Jam machinis ad mare subducuntur naves quæ per hyemem in sicco positæ fuerant, extra aquam, in navalibus. *Machinæ*, instrumenta quibus graviores quæque moles facilius moventur. Nonius Marcel. palangas vocat, et sic describit : *Palangæ* inquit, *dicuntur fustes teretes, qui navibus subjiciuntur, quando attrahuntur ad pelagus ; vel cùm ad littora subducuntur.*

Jam

Nunc Venus Cytherea Choreas agit ad Lunam super lucentem: Charites verò cum Nymphis pulsant terram modò hoc modò illo pede, dum Vulcanus fervens accendit fornaces operosas Cyclopum. Nunc juvat caput unguentis *delibutum coronare vel myrto virenti, vel flore quem producit tellus aperta. Nunc etiam convenit Fauno sacrificare in lucis opacis, sive petat agnam sive hædum. Mors pallens æquali pede ferit egenorum casas atque regum palatia. O fortunate Sexti, breve spatium vitæ prohibet nos incipere spem diuturnam. Statim urgebunt te tenebræ, et Inferi celebratissimi,*

Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente Lunâ:
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes [21]
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum
Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ;
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agnam, sive malit hœdum.
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, [22]
Regúmque turres. O beate Sexti,
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Jam te premet nox, fabulæque Manes,

ANNOTATIONES.

5. *Cytherea.*] Cythera hodie *Cerigo* Insula maris Ægæi ad oram Peloponnesi. In eâ templum Veneris antiquissimum. Inde *Cytherea* cognomen.

Choros ducit Venus imminente Lunâ.] Novilunii lætitiam et sacra hic plures notari volunt, sicut lib. 3. Od. 19. v. 9. At alii Calendas Aprilis Veneri sacras intelligunt, qui mensis ab aperiendo dictus convenit iis quæ initio hujus Odes afferuntur. Alii Calendas Martias accipiunt, sive matronalia, de quibus Ovid. Fast. 3. Fam quamquam matronarum erat iste festus, inquit Marcilius, et nihil pertinebat ad viros austeros quidem et negotiosos, verùm lætus erat hilarioribus hic quoque nepotulis Venereis, ut Flacco et similibus, paratis semper cantillare partem lætitiæ inter Veneres illas, et gaudentibus spectare Nympharum choreas ac mulierum cœtus et choros.

Imminente Lunâ.] Incipientem Lunam intelligunt interpretes modò citati: nobis verò magis placent alii, qui Lunam provectiorem ac desuper lucentem explicant, adeoque nolunt ipsas hic accipi Calendas vel Martii, vel Aprilis.

6. *Junctæque Nymphis Gratiæ, &c.*] Cum Venere tripudiant et saltant Nymphæ, Gratiæque tres, Aglaia, Euphrosyne, Thalia: Sannazar:

Tum manibus simul implicitis per gramina festas
Exercent choreas: alios aliosque reflexus
Inter se lætæ repetunt: nunc corpora librant
In saltus: nunc molle latus, nunc candida jactant
Brachia, et alterna quatiunt vestigia plantâ.

7. *Dum graves Cyclopum, &c.*] Dum Vulcanus in Ætnâ monte Jovi cudit fulmina æstate sequenti vibranda. *Cyclopes* ex Hesiod. Theog. Cœlo Terraque nati; ex aliis, Neptuni ex Amphitrite filiis. Vulcano adesse ministri dicuntur et ferrariam exercere: alii aiunt Siciliæ populos fuisse barbaros et prædones. Vide Plin. lib. 7. cap. 2. init. et Virg. Georg. 1. v. 471. et Æn. 8. v. 418. et seq. Nomen, à κυκλος circulus, et ὤψ oculus, quod unum haberent oculum in fronte instar circuli. Virgil. de Polyphemo, Æn. 3. v. 635.

Telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.

8. *Vulcanus.*] Is Junone Joveque natus, ob deformitatem dejectus est ab iis in insulam Lemnum, et claudus è casu factus; ubi officinam instituit ferrariam, quam tamen alii collocant in Ætnâ monte apud Siciliam: alii in Hierâ quæ una est è Vulcaniis insulis.

9. *Nunc decet aut viridi, &c.*] De myrto, deque coronarum et unguentorum usu in conviviis apud veteres celebri, plura dicam postea. Vide ultimam Oden hujus libri.

Fauno.] Huic ruris Deo sacrificabatur Idibus Februarii ex Ovid. Fast. 2. Nimirum placabatur initio veris, ut propitius esset gregibus, qui tum foras incipiunt pabulatum educi. De illo Dionysius Halicarn. lib. 1. Cic. de Naturâ Deor. 2. Vide et lib. 3. Od. 18. v. 1. Annot.

12. *Seu poscat agnam.*] Legunt alii, *agnas &c.* et magis Latinitati et elegantiæ congruum volunt. Certè nodus in scirpo.

13. *Pallida mors æquo, &c.*] Claudian.

Omnia mors æquat. ———

14. *O beate Sexti.*] Lucius Sextius, vel Sestius, ille est qui tam fidelem Bruto etiam profligato amicitiam servavit, ut et probaretur ab Augusto, et Consul post ipsum fuerit substitutus cum Cn. Calpurnio Pisone, ann. U. C. 730. Vide Dion. lib. 43. Sigon. &c.

15. *Vitæ summa brevis, &c.*] Non debemus mortales vitam sperare diuturnam.

16. *Nox.*] Mors, tenebrosique Inferi. Infra Od. 28. *Omnes una manet nox.*

Fabulæque manes.] Infernales Dii per antiphrasin *Manes*, id est, boni Dii, sæpius usurpantur pro ipsis inferis, de quibus multa fabulantur et jactant. Vide Epod. 5. v. 94.

Et

Et domus exilis Plutonia: quò simul meâris,
Nec regna vini sortiere talis, (tus
Nec tenerum Lycidam mirabere, quo calet juven-
Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

et Plutonis domus levis, ad quam ubi deveneris, neque talorum jactu eliges regem convivii, neque admiraberis Lycidam delicatulum, cujus amore ardent jam cuncti juvenes et paulò post puellæ fervescent.

ANNOTATIONES.

17. *Domus exilis.*] Plutonis domum, angustam ab frequentiam animarum eò descendentium, nonnulli interpretantur. Sed meliùs alii referunt ad exilitatem umbrarum sive animarum oculos fugientium. Homer.

Νεκύων ἀμένηνα κάρηνα.

Capita mortuorum levia et evanida.

Virg. Æneid. 6. v. 269.

Domos Ditis vacuas et inania regna.

Quo simul meâris.] Cum illuc perveneris, jam non licebit luxuriari, indulgere genio, convivia celebrare, &c.

18. *Nec regna vini sortiere talis.*] In conviviis eligebant veteres regem, seu bibendi magistrum, cui parebant convivæ omnes: eaque electio fiebat sorte et talorum jactu. De eo nos amplius lib. 2. Od. 7. 25. ad ea verba, *Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Meminit Plautus Asinar. Scen. 14. Curcul. Scen. 6. Stich. Scen. 12. Cic. in Verrem. 5. *Iste Prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, iis legibus quæ in poculis ponebantur, obtemperabat:* Plutarchus in Apophthegm. refert Agesilaum in compotatione, magistrum convivii, sorte creatum, requirenti pocillatori, quantum cuique ministraret vini, respondisse: *Si multum vini adest, quantum quisque petierit: si parum, ex æquo omnibus.* Cornel. Tacit. Annal. 13. festis Saturnio diebus, inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Hic itaque convivii præfectus et rex dictus est. Arrian. in Epicteto, in Saturnalibus sortitione factâ, Rex ita jubet: *Tu bibito, tu infundito, tu abito, tu venito.*

Talis.] De talis ac tesseris jam disserui ad Pers. Sat. 3. vers. 48. et 49. dicam et aliquid ad lib. 2. Od. 7. v. 25. De his accuratè Meursius.

11. *Tenerum Lycidam.*] Formosum puerum quem deperibat Sestius.

20. *Tepebunt.*] Mistâ quorundam interpretatione subtiliori, sic explico: puellæ mox inardescent amore Lycidæ pueri, cum adoleverit.

ODE V. Ad PYRRHAM.

Miseros esse amatores Pyrrhæ; se ex ejus illecebris velut è naufragio enatâsse.

QUIS multâ gracilis te puer in rosâ [23]
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam,

Quis adolescens exilis, delibutus unguentis suaveolentibus, te amplectitur, ô Pyrrha, multas inter rosas sub jucundâ specu? Cujus gratiâ flavos crines nodo colligis,

ANNOTATIONES.

Hæc Ode tricolos tetrastrophos. Priores duo versus Asclepiadei sunt, ut in Ode primâ,

Mæcenas atavis edite regibus.

Tertius quisque est Pherecratius heroïcus trimeter, è spondæo, dactylo, spondæo: sic,

Grātō | Pyrrhă sūb | āntrō |

Quartus est Glyconius, qualis est iste Odes præcedentis,

Sic te Diva potens Cypri.

1. *Quis multa, &c.*] Merum nectar esse hanc Oden, agnoscit Scaliger Hypercrit.

Gracilis.] Tenuior non obesus. Gallicè *de belle taille.* Angl. SLENDER-WAISTED. Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. *Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student demissis humeris esse, vincto corpore, ut graciles sient. Si qua est habitior paulò, pugilem esse aiunt, deducunt cibum. Tametsi bona est natura, reddunt curaturâ junceas.*

3. *Pyrrha.*] Meretrix formosa.

Sub antro.] Sub fornice.

4. *Cui flavam religas, &c.*] Ex more puellarum Lacænarum. Vide. lib. 2. Od. 11. in fine.

Simplex

ornatu simplex? Eheu quoties deplorabit violatam *à te fidem, Deosque inconstantes, et non assuetus stupebit mare sævum atris procellis, qui te nunc amabili potitur, facilè confisus* te fore *semper vacantem, semper gratam, ignorans ventos instabiles? O infortunati, quibus haud expertis, fulges! murus sacratus ostendit me tabellam ex voto, et vestes madidas affixisse in* æde *Numinis mari dominantis.*

Simplex munditiis? Heu, quoties fidem,
Mutatosque Deos flebit, et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aureâ, [24]
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescius auræ
Fallacis! Miseri quibus
Intentata nites. Me tabulâ sacer
Votivâ paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

ANNOTATIONES.

5. *Simplex munditiis.*] Vestes non habens nimis exquisitas aut magnificas: sine mundo muliebri. Terent. Phorm. 1, 2. 54. *Virgo pulchra, et quo magis diceres, nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem. . . . . . Vestitus turpis, &c.*

6. *Mutatosque Deos.*] Venerem, Cupidinem, antea faventes, postmodum verò contrarios.

Aspera Nigris æquora, &c.] Allegoriam adverte perpulchram. Plaut. Asin. 1, 2. 8. *Mulier mare acerrimum.* Sicut in mari ventus, ita sæpe amantis animus derepentè mutatur.

8. *Emirabitur.*] Vocem hanc reprehendit graviter Scaliger, levi profectò ratione.

Insolens.] Insuetus. Cicer. de Orat. 1. *Ea requiruntur à me, quorum sum insolens et ignarus.* Cæsar. Bell. Civ. lib. 2. cap. 36. *Erat in oppido, multitudo insolens belli, diuturnitate otii.*

9. *Aureâ.*] Pretiosâ velut aurum, charâ, optabili.

10. *Semper vacuam.*] Alios amatores non habentem.

11. *Nescius auræ fallacis.*] Nondum sciens quam crebra sint amantium perjuria. Virg. Æneid. 4. v. 570.

——*Varium et mutabile semper*
Fœmina.

12. *Miseri quibus, &c.*] Eheu quam sunt infelices ii qui te amant, neque nôrunt quàm sis futura paulò post accerba et immitis!

13. *Me tabulâ sacer, &c.*] Ego quidem tali è naufragio evasi, nec impunè. Pyrrham deperii ego quoque; sævam expertus, post multa mala, tantum non perii.

Tabulâ, sacer, &c.] Solebant naufragi pro servatâ vitâ gratias referre Diis, imprimisque Neptuno: unde et in ædibus sacris appendebant tabellam: in quà depictum erat suum naufragium: item vestimenta in quibus enatârant. Virg. Æneid. 12. v. 769.

Votas suspendere vestes.

Juvenal. Satir. 12. v. 27.

Votivâ testantur fana tabellâ.

ODE

ODE VI. Ad AGRIPPAM.

Bellicas ejus laudes à Vario scribi oportere: se esse conviviis tantùm et amoribus canendis aptum.

SCRIBERIS Vario fortis, et hostium [25]
Victor, Mæonii carminis alite, [26]
Quam rem cunque ferox navibus, aut equis

Varius, Homerici cantûs alite, te dicet strenuum, victorem hostium, et quicquid milites, te imperante,

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos tetrastrophos. Tres primi versus Asclepiadei, qualis iste,

Mæcenas atavis edite regibus.

Quartus quisque versus est Glyconius, ut

Sic te Diva potens Cypri.

1. *Scriberis Vario, &c.*] Res à te in bello præclare gestas describat summus quisq; Poëta; non ego tenuis. Observa, lector, quemadmodum se Horatius eximit à triviali laudantium consuetudine, qui se bellè fecisse existimant, cum per singula laudum capita diligenter, ne dicam insulsè, ierint.

Vario.] L. Varius Poëta, non è vulgo, scripsit Augusti Panegyricum, Tragœdias, et alia quædam: Thyestem ejus cuilibet Græcorum posse comparari affirmat Qaintil. l. 10. ad nos pervenerunt pauca tantùm fragmenta. Macrobius l. 6. c. 1. Virgilium è Vario nonnulla imitatum ostendit: hosque illius refert versus de Morte.

Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio, atque refixit.
Item,
Incubet et Tyriis, atque ex solido bibat auro.
Item,
Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ
Qua velit ire; sed angusto prius ore coercens,
Insultare docet campis fingitque morando.
Item, c. 2.
Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem
Si veteris potuit cervæ comprendere lustra;
Sævit in absentem, et circum vestigia lustrans,
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Nonnulli ex Servio perperam scribunt hunc esse Varum, cujus meminit Virgilius Ecl. 9. verum hallucinantur. Illic enim legere oportet. *Neque adhuc Varo videor digna dicere:* sicut est paulo ante: *Vare, tuum nomen.*

Fortis, et hostium Victor.] Vell. Paterc. lib. 2. *M. Agrippa virtute nobilissimus, &c.*] Cornel. Tacit. Annal. 1. init. *M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiæ, et victoriæ socium geminatis Consulatibus extulit; mox defuncto Marcello generum sumpsit,* Augustus nempe. Senec. Epist. 94. *M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solitus erat multum se huic debere sententiæ:* Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.

2. *Mæonii carminis alite.*] *Alite,* quasi volucri grandiore, seu Cycno, cantum sublimem pariter et sonorum tollente. Sic Theocrit. Poetas vocat ὄρνιθας μωσᾶν, *aves musarum.* Non moror aliorum interpretationem, *alite,* pro penna, calamo, stylo *Mæonii carminis.* Mæonis filius, aut fortasse è Mæoniâ, regione Asiæ Minoris, urbe Smyrnâ, oriundus erat Homerus, qui heroici carminis Princeps et quasi Deus. Hinc Mæonium carmen pro Epicæ, Heroicæ, eximiæ Poeseos facultate et spiritu, quibus præditum Varium Horatius indicat.

3. *Navibus, aut equis.*] Seu navali seu terrestri prœlio, terrâ marique.

Equis.] Nam Gallos Germanosque equitatûs robore præstantes debellârat Agrippa. Appian. lib. 5. Bell. Civil. Sext. Pompeium vicerat; res præclare gesserat in Hispania, Thracia, Germania; ac secundus Romanorum transgressus Rhenum fuerat: quare detulit ei triumphum Augustus Cæsar. Dio. lib. 48. *Navibus.*] Vell. Paterc. cit. lib. 2. *Ædificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque assuescendo certaminibus, atque exercitationibus, præfectus est M. Agrippa, virtutis nobilissimæ, labore, vigiliâ, periculo invictus, parendique sed uni, scientissimus, aliis sane imperandi cupidus, et per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta conjungens.* Et postea, *insigne classicæ coronæ, quo Romanorum nemo unquam donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit.* Meminit et Virgil. Æneid. 8. v. 683.

Parte aliâ, ventis et Diis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata coronâ.

Sueton. Octav. cap. 5. *M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam cæruleo vexillo donavit:* huc et pertinet cusus duplex denarius, quorum

 Miles,

fortiter egerunt navibus aut equis. Nos, ô Agrippa, nec ista scribere, neque acrem iram Achillis cedere nescientis, nec errores maritimos Ulyssis dolosi, neque familiam crudelem Pelopis, parvi magna non tentamus, dum verecundia, et musa citharæ non bellicosæ præses, me prohibet laudes eximii Cæsaris atque tuas imminuere tenuitate ingenii. Quis poterit *celebrare, ut decet, Martem armatum loricâ adamantinâ, vel Merionem pulvere Trojano sordidum, vel Diomedem æqualem Diis auxilio Minervæ? Nos epulas; nos certamina canimus puellarum sectis unguibus ferocium adversus adolescentes; sive liberi sumus, sive ardemus* amore *aliquo, more* nostro *inconstantes.*

Tydiden

Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Peleidæ stomachum, cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulyssei,
Nec sævam Pelopis domum [17]
Conamur, tenues grandia: dum pudor,
Imbellisque lyræ Musa potens vetat
Laudes egregii Cæsaris, et tuas
Culpâ deterere ingenî.
Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Dignè scripserit? aut pulvere Troïco
Nigrum Merionem: aut ope Palladis
Tpdiden Superis parem?
Nos convivia, nos prœlia virginum
Sectis in juvenes unguibus acrium,
Cantamus vacui; sive quod urimur,
Non præter solitum leves.

ANNOTATIONES.

unus hinc Augusti caput præferebat, illinc Agrippæ cum civicâ et rostratâ coronâ. Alter exhibebat unâ parte Agrippæ caput rostratâ coronâ exornatum, in aversâ vero Neptunus Delphinum manu dextrâ gestans effictus erat.

4. *Te duce.*] Vell. cit. *Navali primo prælio apud Mylas, ductu Agrippæ pugnatum prospere.* Vide Plin. lib. 16. cap. 4. Appian et Dion. jam cit. Oros. lib. 6. cap. 15, &c.

4. *Gravem Peleidæ stomachum, &c.*] Achilles Pelei filius, *iracundus, acer, inexorabilis, nihil non armis arogans,* ut ait noster ad Pison. nec cedit Græcorum legatis, nec Agamemnoni exercituum summo imperatori ac regum regi: sed nec Diis quidem. Nam et Apollini Hectorem protegenti minas intentat. Hom. Iliad. 10.

7. *Cursus per mare.*] Longam illam navigationem Ulyssis. *Duplicis,* subdoli, fallacis, Græcis διπλοῦς, *duplex,* aliud nempe dicens, aliud sentiens. Legunt aliqui *cursus duplicis* cum Prisciano l. 1. et 7. referuntque ad Ulyssis navigationem per Oceanum, et mare Mediterraneum; vel ad bis decennalem cursum: sed apage. Animadverte, lector, Homero delatum honorem, cujus est Ilias de Achille, Odyssea de Ulysse.

1. *Sævam Pelopis domum.*] Tot homicidiis funestam. Pelops à Tantalo patre, Atreus et Agamemnon ab Ægistho, Clytemnestra ab Oreste filio cæsi sunt. Adde Thyestis liberos jugulatos ab Atreo, ipsique patri appositos in cibum, quod Sol ne videret, refugisse dicitur. Horatius notare vult hic Thyesten eximiæ artis Tragœdiam à Vario, ut jam ante dixi, compositam.

9. *Tenues grandia.*] Modestiam Horatius commendat suam.

10. *Imbellisque lyræ.*] Atqui rebus etiam gravioribus idoneos versus lyricos, præsertim Alcaïcos, ostendit Pindarus; nosterque ipse pluribus Odis, maxime vero 4. 14, 15. lib. 4, &c. ad Pisones denique sic scribit:

Musa dedit fidibus Divos puerosque Deorum
Referre———

13. *Martem tunicâ, &c.*] Viros militares loricâ armatos forti et durâ, instar adamantis: vel ipsum Martem, quem Homerus æreâ induit loricâ.

15. *Pulvere Troïco Nigrum.*] In acie acriter dimicantem, et non indecoro pulvere Trojani campi co-opertum et quasi nigrum.

15. *Merionem.*] Quemlibet virtute bellicâ gloriosum, Merionis similem; apud Græcos tam inclyti, ut Marti par jactaretur. Homer. Iliad. 13.

15. *Ope Palladis Tydiden Superis parem.*] Diomedem Tydei filium, quem suâ Pallas ope semper juvit, Diisque non inferiorem præstitit, ut et Mars et Venus ab eo vulnerati referantur: quin et immortalem fecit, et numero Castorum ascripsit, Iliad. 5. v. 335. 857. Pindar. Nem. Virgil. Æneid. 11. 276.

—*Ferro cœlestia corpora demens*
Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.

17. *Nos convivia, &c.*] Nos res ludicras et tenuiora argumenta tractare duntaxat et canere amamus.

ODE

ODE VII. Ad MUNATIUM PLANCUM.

Aliis aliæ placent regiones: sibi verò præ cæteris Tiburtina. Vino diluendæ solicitudines.

LAUDABUNT alii claram Rhodon, aut Mitylenen, [28]
Aut Ephesum, bimarisve Corinthi [29]
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos

Alii laudabunt illustrem Rhodum, vel Mitylenen, vel Ephesum, aut muros Corinthi inter duo maria positæ, aut Thebas Baccho, vel Delphos Apolline

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quique versus est Hexameter heroïcus: quinque primi pedes sunt vel spondæi vel dactyli. Alter quisque versus est Dactylicus tetrameter, quatuor ultimos habens pedes versûs Hexametri sive Heroïci.

1. *Laudabunt alii.*] Elegans est versibus hæc Ode, quam è duabus coaluisse volunt quidam: nimirum novæ Odes initium statuant ad hæc verba: *Albus ut obscuro, &c.* Veteres codices adstipulantur, præfigentes istis novum hunc titulum; *Cohortatur Plancum ad hilariter vivendum.* Quicquid sit, tota est ad L. Munatium Plancum, cujus patria Tibur, aut qui saltem villam habebat Tiburi proximam, proindeque ab Horatiano prædio non longe remotam. In priori Odes parte, per comparationem, Tiburtinæ regionis amœnitatem extollit Poëta; et alterâ Plancum hortatur ut vino curas abstergat: utitur que exemplo viri fortis, Teucri nimirum, qui graviores animi ægritudines vino temperavit. Vide postea Annot. ad vocem *Plance.*

Claram Rhodon.] Rhodus insula Minoris Asiæ, ad Cariæ oram, emporium est nobile *Clara* certè pridem, tum ob Colossum sive Statuam Solis septuaginta cubitis altam, et inter orbis miracula numeratam: tum propter ingentem signorum numerum, atque *operum nobilitatem*, ut ait Gell. lib. 7. cap. 3. tum quia nunquam tot nubibus cœlum obducitur, quin aliquâ horâ Sol ibi cernatur, quod asserit Plin. lib. 2. cap. 42. Adde urbium pulchritudinem, portuum commoditatem, aëris salubritatem. Strabo lib. 14. scribit Rhodum ita præstare cæteris, ut nullam possit huic parem, nedum meliorem commemorare. Vide Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 13. nec prætermittendum est, Rhodum mitti solitos Romanos juvenes, discendæ facultatis oratoriæ gratiâ. Eò Tullius ipse adiit, quem lege ad Attic. lib. 2. Epist. 1. et in Bruto, n. 51. ubi sic loquitur: *Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem, nec celeritate nec copiâ; sed parum pressi et nimis redundantes. Rhodii saniores et Atticorum similiores.* Anno salutis reparatæ 1300, Equites Hierosolymitani eam invaserunt, indeque Rhodii appellati; servârunt ad ann. 1522. quo à Turcis pulsi Melitam concessere, et inde Melitenses cognominati.

Mitylenen.] Hæc urbs Lesbi insulæ, cui et eadem appellatio, viz. *Metelin.* A Cicerone commendatur Agrar. 2. *Et naturâ, et situ, et descriptione ædificiorum, et pulchritudine in primis nobilis Mitylene; agri jucundi et fertiles, &c.* Vide et Strab. lib. 13. et Vitruv. lib. 1. cap. 6. ubi scribit eam urbem; *Eleganter et magnificè ædificatam, sed non prudenter positam. In eâ quippe, aut flat auster, incolæ ægrotant; dum Caurus, tussiunt; dum septentrio, in salubritatem restituuntur.* Adde ei regioni claritatem è natalibus Pittaci, (qui unus è septem Græciæ Sapientibus,) Alcæi Poëtæ, aliorumque illustrium hominum.

2. *Ephesum.*] Asiæ Minoris ista civitas in Ionia sita est ad littus maris Ægæi et sinus Ionii, versus ostia Caystri fluminis: portum habet valde commodum, arcemque munitissimam. In eâ celebratum est Concilium generale tertium anno Salutis reparatæ, 431, sub Cælestino Papa, adversus errores Nestorii hæresiarchæ. Olim claruit Ephesinæ Dianæ templo, toto orbe celebri: ab Amazonibus condita etiam fertur.

Bimarisve Corinthi Mœnia.] Corinthus hodie *Coranto*, urbs Peloponnesi, in Isthmo est medio sita, inter duo maria, Ægæum et Ionium; unde *Bimaris* dicitur: ære et figulinâ celebratur: *Totius Græciæ lumen* vocat Cic. pro lege Manil. et Agrar. 2. n. 86. ita scribit: *Posita Corinthus in angustiis atque in faucibus Græciæ, sic ut terræ claustra locorum teneret, et duo maria navigationi diversa pœnè conjungeret, cum pertenui discrimine separentur.* Luxuriæ verò infamiâ laboravit, adeò ut Corinthiari dicerentur qui impudicè viverent. Lippis atque tonsoribus audita. Laïs meretrix ibidem famosa, tamque pretiosa, ut Demostheni sui copiam non nisi decem millibus drachmarum vendere vellet; quapropter abstinuit ille, et respondit, *Tanti non emo pœnitere.* Ex illa natum est adagium: *Non licet omnibus adire Corinthum.*

3. *Baccho Thebas.*] Cadmus ædificavit eam urbem in Bœotia, sed nobilitavit maxime Bacchus ibi natus. Apollodor. lib. 3.

Apolline Delphos.] Parnassi juga, fons Castalius, at præ omnibus oraculum Apollinis, efferunt Delphos, Solin. Strabo lib. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Delphi*, inquit, *orbis umbilicus,*

Insignes, vel Tempe Thessalica. Sunt Poëtæ, *quorum unicus labor sit laudare carmine continuo civitatem Minervæ castæ, ac præferre olivam foliis undequaque collectis. Plerique in honorem Junonis commendant Argos equis nutriendis idoneum, ac Mycenas divites. Me nec Sparta* illustris ob *patientiam, nec ager Larissæ fertilis tam afficit,*

Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, et [30]
Undique decerptæ frondi præponere olivam.
Plurimus, in Junonis honorem,
Aptum dicit equis Argos, ditésque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon,
Nec tam Larissæ percussit campus opimæ,

ANNOTATIONES.

commune omnium oraculum, in alto Parnasso, urbe non mœnibus sed abruptis rubibus munitâ, arduo ac difficili ascensu. Templum Apollinis cultu et religione celebratissimum intra urbem non manu exstructa, sed nativa præcipitia, munivere. Hæc ille. Admirabilem porro Gallorum stragem Brenno duce Delphos impie oppugnantium, Apollinemque sese acriter vindicantem, lege apud Justinum lib. 24.

4. *Thessala Tempe.*] Horum in Thessaliâ locorum tanta fuit amœnitas, ut si quæ deinceps regio celebraretur, amœna velut Tempe diceretur. Illic Peneus fluvius inter Ossam et Olympum decurrebat; colles erant dextra lævaque molliter incurvi, nemorosæ convalles, &c. Vide Solin. Strab. l. 9. Ælian. lib. 3. init. &c. nos iterum postea, Od. 21. et lib. 3. Od. 1.

5. *Sunt quibus unum opus est, &c.*] Sunt Poëtæ qui semper canunt Athenas et olivam Palladi sacras, nihilque nôrunt scribere præter Neptuni ac Minervæ certamen de nomine Athenis imponendo: hujusque in illum victoriam; cùm, Neptuno equum proferente, Pallas oleam, quæ præstantior visa et judicata est, produxisset.

Palladis urbem.] Athenæ quidem omnis doctrinæ parens: Pallas autem seu Minerva scientiis præesse cognoscitur: non ergo mirum si urbs ista illius veluti propria censetur. Quod si fabulari juvat, vid. Apollodor. lib. 3. Hygin. &c.

6. *Carmine perpetuo.*] Cyclicum carmen doctè Heinsius intelligit, quod perpetuâ serie complectatur laudes Athenarum, &c. De eo dicam in Epist. ad Pison. v. 136. ubi *scriptor cyclicus.*

5. *Undique decerptæ frondi, &c.*] Ut præ cæteris urbibus Athenas, sic et olivam præomnibus arboribus efferre. Scilicet ea est, quam Tull. de Leg. 1. init. laudat, ita scribens: *Nullius autem agricolæ cultu stirps tam diuturna; quam Poetæ versu seminari potest.* Ex vet. Cod. nonnulli hic legunt, *Undique decerptam fronti præponere olivam:* intelliguntque tonsiles coronas, id est, circumcirca detonsas, ut sint foliis brevioribus atque ornatioribus; quo videtur pertinere quod ait noster lib. 1. Epist. 19.

Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes.

Alii explicant, ex omni loco et materia colligere, quod in Palladis Athenarumque et olivæ, quæ ad Palladem præcipuo jure pertinet, laudes convertatur. Denique *fronti præponere olivam,* interpretantur ex olivâ sibi coronam texere, eâque frontem exornare. Verum prima lectio atque interpretatio magis arridet: eamque sequi doctiores jam assuevere.

8. *Plurimus, in Junonis honorem, &c.*] Plerique amant celebrare Argos equis nutriendis aptum, ob læta pascua urbi circumjecta; vel Mycenas auro et divitiis insignes, Agamemnonis regni sedem inclytam. Vide Strab. lib. 8. Sophocles in Electra, πολυχρύσους Μυκήνας vocat. *In Junonis honorem,* quia in utrâque urbe ista Juno præcipue colebatur.

10. *Me nec tam patiens Lacedæmon, &c.*] Me Horatium, nec Lacedæmon, nec Larissa, æque movet et afficit, ut domus Albuneæ, &c.

Patiens Lacedæmon.] Hæc Peloponnesi urbs, Laconiæ caput ad Eurotam fluvium posita, dicta est et Sparta, hodie *Misitra:* servitutis olim impatiens, at malorum tolerantissima; ut *Spartana generositas, et patientia* in proverbium abierit. Spartani liberos ad severam omnem disciplinam instituebant. Cic. Tuscul. 5. n. 77. *Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut exanimarentur priusquam se victos faterentur.* Idem Tuscul. 2. n. 34. *Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur ut multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam ad necem; quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem.*

11. *Larissæ campus opimæ.*] Urbs Thessaliæ Larissa, agris perquam fertilibus gloriabatur: cum vero proxima Phthiæ, quæ Achillis patria; inde factum ut Larissæus ille sæpius dictus sit.

Quàm domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitæque labores
Molli, Plance, mero; seu te fulgentia signis 19
Castra tenent, seu densa tenebit [32]
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patrémque

quam fons Albuneæ perstrepentis, et Anio cadens, et nemus Tiburni, et pomaria rivulis decurrentibus irrigua. Quemadmodum Leuconotus aliquando nubibus expurgat cœlum caliginosum, nec pluvias parit semper; ita, Plance, recordare prudens imponere finem mœrori et vitæ laboribus, bibendo *vinum suave. Teucer fugiens patrem atque Salamina,*

ANNOTATIONES.

12. *Domus Albuneæ resonantis.*] Albunea Nympha, quæ et Sibylla Italica, Tiburi colebatur, atque lucum et fontem sacrum habebat. Virgil. Æn. 7. v. 82.

——Lucosque sub altâ
Consulit Albuneâ, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat——

Lactant. l. 1. c. 5. *Tiburtem Sibyllam dicunt nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur ut Dea, juxta ripas amnis Anienis, cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum, cujus sacra Senatus in Capitolinum transtulerat.*

13. *Præceps Anio.*] Strabo lib. 5. *In Romæ conspectu sunt Tibur, Præneste, et Tusculum. Tibur quidem Herculeum, et Cataracta, sive descensus quem facit Anio, ubi navigabilis esse incipit, cum è sublimi in profundam vallem præceps defertur, et per vicina urbi nemora.* Dionys. Halicarn. lib. 5. refert Anienem ex urbe Tiburi effundi per excelsum scopulum, atque in planitiem ferri Romanorum ac Sabinorum, utrorumque disterminando regionem, ac denique in Tiberim influere, aspectu quidem jucundum et pulchrum, potu vero etiam gratum.

Tiburni lucus.] Tiburnus, Tiburis conditor, vicinis quoque nemoribus dat nomen.

Uda mobilibus pomaria rivis.] Legunt quidam *nobilibus*, intelliguntque Albulas et Labanas aquas salubritate nobiles, de quibus Strabo lib. 5 alii *mobiles* interpretantur ductiles rivos. Item legunt *pomæria*, referuntque ad Tibur, cujus muros alluit et rigat Anio.

15. *Albus ut obscuro, &c.*] Non secus ac Leuconotus (λευκος *candidus, et* νοτος *notus.*) Ventus iste à meridie spirans, nonnunquam serenitatem affert quamvis sæpe imbres pariat: ita licet Reipublicæ curam geras semper, interdum hilaritati vacare debes, et animum vino recreare tantisper, ne illum nimiæ obruant solicitudines.

18. *Tristitiam.*] Si rei cura privatæ comites habeat ægritudines aliquando magnas; certè Reipublicæ fere semper maximas.

19. *Plance.*] L. Munatius Plancus maximis honoribus functus est, consulatu cum M. Æmilio Lepido, Censurâ, &c. Nullâ re autem nobis quidem videatur illustrior, quam quod Lugdunum nobilissimam Romanorum in Gallia coloniam condiderit, dum Galliæ Comatæ præfectus esset: sunt tamen qui eam urbem longe antiquiorem asseverant. Is porro non leves putandus labores exhausisse in tot civilibus tumultibus, quibus imperium Romanum suo tempore concussum est, atque in tot rerum mutationibus. Ipse nimirum à Senatu primum stetit, deinde ad M. Antonium defecit, postea ad Augustum Cæsarem transfugit. Vell. Paterc. lib. 2. Extant Ciceronis ad Plancum istum, et Planci ad Ciceronem epistolæ perelegantes.

Seu te fulgentia signis, &c.] Sive sis militiæ, sive domi, et in villa tua Tiburtina. *Fulgentia castra.* Cornel. Tac. Annal. 13. *Fulgentibus Aquilis, signisque, et simulacris Deûm in modum templi.* Porro signa militaria seu vexilla sunt, aquilæ, dracones, apri, lupi, equi, minotauri, &c. Vide Veget. de Re Milit. lib. 2. cap. 13. et lib. 3. cap. 5. Plin. lib. 10. cap. 4.

21. *Tiburis umbra tui.*] Densum notat villæ nemus, quod umbram amœnam prætenderet. Vide postea Od. 18. et lib. Od. 6. v. 5. ibique Annot.

Teucer Salamina, &c.] Exemplo Teucri fortiter adversa sustinentis, hortatur Plancum ut pariter fortis sit in fortunæ vicissitudine, vinoque, ut ille, depellat curas.

Salamina patremque cum fugeret.] Post expeditionem Trojanam reversus in patriam Teucer à Telamone patre repulsus est, dolente et indignante quod Ajacem fratrem non reduxisset. Proficiscentibus enim mandârat, ne alter sine altero rediret. Atqui Ajax se ipsum interemerat, iratus quod Achillis arma Ulyssi potius quam sibi fuissent adjudicata.

Salamina.] Salamis, hodie *Coluri*, urbs et insula maris Ægæi, in sinu Saronico, qui nunc dicitur *Golfo di Egina*, inter Atticam et Peloponnesum. Illic regnavit Telamon, Ajacis et Teucri pater.

dicitur nihilominus caput vino madidum cinxisse coronâ populeâ; sic allocutus mœrentes amicos: ô socii et comites, pergemus quocumque nos ducet fortuna patre benignior. Nil non sperandum ductu et auspiciis Teucri. Nam Phœbus veridicus pollicitus est ancipitem fore Salaminem in *terrá nová. O viri strenui et sæpius deteriora mecum perpessi, jam vino mœrorem detergite, cras iterum navigabimus magnum mare.*

Cum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ:
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cumque feret melior fortuna parente,
Ibimus, ô socii comitesque;
Nil desperandum Teucro duce, et auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure novâ Salamina futuram.
O fortes, pejoraque passi
Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

ANNOTATIONES.

22. *Lyæo.*] Cognomen est Bacchi, à λύω, *solvo*, quia metu et curis virum liberat. Horat. Epist. 15. lib. 1.

——Generosum et lene requiro
Quod curas abigat——

Ovid. Art. Am. 1. 237.

Vina parant animos——
Tunc dolor, et curæ, rugaque frontis abit.

23. *Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ.*] Ita se Teucer instruit adversus mœrores. Vinum sumit; populeâ se coronâ redimit, seu quod Herculi sacrificet sic ornatus ex more; seu ad significandam animi fortitudinem. Nam hujus symbolum est populus arbor Herculi sacra. Demum ad omnes fortunæ casus socios parat. *Tristes* ob exilium, et quod carendum esset patriâ, quæ semper charissima cuilibet, dulcis atque jucunda, ut ait Cicero in Catil. 4.

25. *Meli r fortuna parente.*] Nam patrio solo et paternis Laribus exterminamur, à Telamone patre. At fortuna spondet nobis exulibus offertque novas sedes in aliena regione. Aiunt profectam à Teucro exulante sententiam hanc: *Ibi patria est omnibus, ubi bene.*

27. *Duce et auspice Teucro.*] Auctore Teucro, bonis avibus rem gerente, post acceptum felix ab Apollinis oraculo responsum.

28. *Certus enim, promisit Apollo, &c.*] Apollo, cujus haud incerta sunt oracula, jussit me Cyprum contendere, ibique novam condere Salaminam; ut deinceps ambiguum sit hoc nomen; cum duplex erit urbs ejusdem appellationis; altera apud Atticam regionem in quâ nati sumus, è quâ pellimur; altera in Cypro mox à nobis ædificanda, sic fatis volentibus. Vide Euripid. Helen. Act. 1. Scen. 1.

30. *O fortes, pejoraque passi.*] O viri qui mecum exantlastis ærumnas apud Trojam majores quidem et graviores istis malis, quibus jam conflictamur, forti estote animo; certe meliora propediem omnia experiemini.

32. *Cras ingens iterabimus æquor.*] Hodie epulemur, genio indulgeamus, vino curas abigamus; at cras iterum conscendemus illud idem mare quod nuper enavigavimus, à Troade huc in Græciam remigrantes. Denique nova domicilia, novam patriam quæsituri apud Cyprum, priorem cursum relegemus. Vell. Paterc. l. 1. c. i. *Teucer non receptus à patre Telamone, ob segnitiam non vindicatæ fratris injuriæ, Cyprum appulsus cognomen patriæ suæ Salamina constituit.*

ODE

ODE VIII. Ad LYDIAM.

Sybarim juvenem notat, quod relictis honestis exercitationibus, meretricio amore se mancipârit.

LYDIA, dic, per omnes [34]
Te Deos oro, Sybarin cur properas amando
Perdere? cur apricum [35]
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?

O Lydia, per cuncta Numina te obsecro, fare quamobrem festines amoribus tuis corrumpere Sybarim: quare Martium *Campum Soli expositum aversetur,* valens *tolerare pulverem et æstum,*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos: at metri singularis. De eo sic scribit Attilius eruditus Grammaticus: *Hoc metrum Horatius ignorando quale esset, laboriosâ observatione, semel omnino facere conatus est: et in eo tamen parum decenter erravit. Nam fecit illud asperius uno immutato pede. Quod si scivisset Choriambicum esse, et habere clausulas certas, non in illam salebram incidisset. Nam primum comma ex Choriambo et Bacchio constat.*

Lydiă dīc | pĕr ōmnēs.

Secundum colum, quod est longius, tres habet Choriambos, et unum Bacchium, scilicet clausulæ gratiâ. Quod metrum Alcæus sic ordinavit, vir in musicis exercitatissimus. At Horatius primum Choriambum durissimum fecit, pro Iambo Spondeum infarciendo sic,

Tē Dĕōs ō | rō . . . .

Error tamen illius habet excusationem, quod in eâ perseveravit lege, quam ipse sibi aliquo casu fecerat, usque ad ultimam partem non mutando.

1. *Lydia, dic, &c.*] Lydiam ironicè compellat Horatius, at Sybarim petit, suum, ut videtur, rivalem, sicut et Telephum Ode 13. Expressit autem hac Ode istam sane Terentii sententiam: Eunuch. Act. 2. Scen. 1. v. 19.

Adeon' hominem immutarier ex amore, ut non Cognoscas eundem esse?

Hic igitur Sybaris adolescens, Comici Phædriæ instar, totus ex amore meretricis immutatus perit. Nec enim, ut ante, laboris cujuslibet patiens, jaculando, equitando, luctando, natando, inter æquales excellit: sed abjectis campestribus armis, et exercitationibus viro dignis, meretriciis captus illecebris latet apud Lydiam, atque iners ac perditus elanguescit.

2. *Sybarin.*] Lydiæ luxu perditum: sic et Sybaritæ deliciis fracti malè audiebant. Sybaris tamen urbs ad oram Tarentini sinus olim sita, potens adeo primum fuit, ut finitimis gentibus quatuor dominaretur: at deinde proverbialiter usurpatum est ejus nomen pro perditissimo luxu, Philostrat. Strabo lib. 6. Athen. lib. 2. Plutarch. Lamprid.

Amando Perdere.] Antiphrasis. Cæterùm, ut scribit Virgil. Eclog. 3. 110.

——*Quisquis amores*
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Quisquis enim meretricum amoribus se dat, brevi opes absumet, vires corporis animique perdet, et famam flocci habens ad quodvis malum ruet, omnis decoris immemor. Virgil de Didone Æneam depereunte. Æneid. 4. v. 86.

Non cœptæ assurgunt turres, non arma juventus
Exercet; portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

Lege Plaut. Mercat. Prolog. et Terent. Eunuch. Act. 1. Scen. 1. &c. lib. 3. Od. 12. ibique annot.

3. *Cur apricum Oderit campum.*] Cur honestis exercitationibus, quas antea frequentabat, jam se mollis subducit? *Campum* hunc Gellius, lib. 6. cap. 7. scribit Populo Romano condonatum à Tarritiâ virgine Vestali: at Livius Tarquiniorum primo fuisse affirmat, et his pulsis, Marti consecratum. Vegetius de re Milit. lib. 1. cap. 10. sic habet: *Romani Campum Martium Tiberi vicinum delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cujusque ac laborem natando deponeret.* Describit vero Strabo lib. 1. his verbis: *Magnam ornamentorum partem Campus Martius continet . . . Etenim admirabilis magnitudo, cum Equitia, id est, Ludos Curules, et alias Equestres pugnas suppeditet; locum tamen multis Pila, Circo, Palæstraque se exercentibus vacuum relinquit. . . . solum herbis consertum omni tempore anni: collium denique vertices Theatri speciem, et ornatum ad alveum usque fluminis præ se ferentes, spectaculum præbent ita amœnum, ut ægre et invitus ab eo discedas.*

4. *Patiens pulveris atque solis, &c.*] Plutarchus in vitâ Catonis Censoris refert filium ab eo literis institutum, deinde vero edoctum artem corporis exercendi, jaculandi, equitandi, calorem et frigus tolerandi, rapidosque gurgites ac fluvios tranandi, &c. *Pulveris.* Vide Annot. ad Od. 1. v. 3.

quare nec bellicosus equum agitat cum paribus? neque frænis lupatis moderator equorum *ora Gallicorum? quare formidat contingere Tiberim luteum? quare oleum diligentius fugit, quam viperæ cruorem? nec deinceps liventibus lacertis arma portat, frequenter disco, frequenter telo ultra metam projecto illustris? cur se abscondit, quemadmodum aiunt* latuisse *filium Thetidis marinæ, circa luctuosum Trojæ*

Cur neque militaris 6
Inter æquales equitat? Gallica nec lupatis
Temperat ora frænis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino [16]
Cautiùs vitat? neque jam livida gestat armis
Brachia; sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet? ut marinæ
Filium dicunt Thetidis, sub lacrymosâ Trojæ

ANNOTATIONES.

5. *Cur neque militaris Inter æquales equitat?*] Cur more solito strenuè non decertat equitando cum æqualibus ætate ac studio juvenibus? Equitandi studium nobili viro maximè convenire asserit Plato in Lachete. Plutarchus autem refert, Julio Cæsari equitandi usum adeo facilem à pueritiâ fuisse, ut reflexis in tergum manibus, equum cursu velocissimo concitaret.

6. *Gallica nec lupatis Temperat ora frænis?*] Hinc peritum equitandi ostendit Sybarin, qui Gallicos etiam equos domare consuevisset. Nam et hi Romæ in pretio, et feroces fuisse perhibentur, quos lupatis coerceri opus fuerit. Apuleius, *Jumenta Gallicana, quibus generosa soboles perhibeat generosam dignitatem.*

Lupatis.] Frænis asperioribus instar lupinorum dentium. Hæc etiam lupi dicebantur. Ovid. Trist. 4. 6, 4.

Et placido duros accipit ore lupos.

8. *Cur timet flavum Tiberim tangere?*] Cur se ad natationem non exercet, ut ante? hæc enim valde utilis, et pridem commendabatur. Sic Horatius ille Cocles è ponte sublicio in Tiberim desiliens ad suos armatus tranavit. Sic Julius Cæsar Alexandriæ circa pontis oppugnationem, cum in mare desiliisset, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elatâ quidem lævâ manu, ne madefierent libelli, quos tenebat; paludamentum vero mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Suet. Hinc ex eodem Suetonio Augustus nepotes docuit natare. Et Plato 3. de Legibus, probrosum ait, si quis natare non didicisset.

Flavum Tiberim.] Hic fluvius olim Albula dictus, postea Tiberis ac Tiberinus vocatus est ab hujus nominis rege in eo submerso. Eustath. *Flavum,* Sic Æneid. 7. v. 31.

——Multâ flavus arenâ.

Cur olivum Sanguine viperino Cautiùs vitat?] Cur nunc luctam fugit Sybaris, et angue pejus odit; adeoque se nequaquam ceromate perungit, ut solent athletæ, quo membra reddant tum robustiora, tum lubrica.

9. *Sanguine viperino.*] Quod venenum est præsentissimum, quippe calidissimum, Alberto teste.

10. *Neque jam livida gestat armis Brachia.*] Cur arma non amplius contrectare, portare, vibrare amat? hinc non jam livent ejus brachia, nec attritu armorum et pondere, nec ictibus. Vide Veget. cit. lib. 1. cap. 11.

12. *Sæpe disco, Sæpe trans finem, &c.*] Robore brachiorum contendebat seu discum seu jaculum projiciendo. Duplex est autem ea exercitatio, artis altera, altera virium. In priori collineatur ad certum scopum. In posteriori vincebat qui longissime contorsisset; et de hâc fit hîc mentio. Sic Iliad. Ψ. dicitur Ajax discum ejaculatus prævalidâ manu, et omnium metas exsuperâsse. Et Odyss. Θ. Ulysses discum lapideum ultra metas aliorum longe torquet.

Disco.] Ἀπὸ τοῦ δικεῖν, *jacere.* Orbis erat ferreus, æneus, ligneus, plerumque lapideus, qui medius loro circumnexus in auras totâ vi jiciebatur, à quibusdam circumrotando: ut patet ex cit. Homeri locis. Vide Alex. ab Alex. lib 3. cap. 21.

Trans finem jaculo nobilis expedito.] Frequenti nobilitatus victoriâ, jaculo scilicet et disco trans aliorum finem, seu signum, Græce σῆμα, expedite projecto.

13. *Ut marinæ Filium dicunt Thetidis, &c.*] Achillem nempe mater habitu muliebri inter Lycomedis puellas abscondisse narratur, ne ad bellum Trojanum raperetur, eò quòd in fatis erat, si gloriæ bellicæ operam daret, breve perimendum. At quia sine eo capi Troja non potuisset; Calchantis responso, Ulysses detexit Achillem, et abduxit eo, quo nôrunt omnes, modo; propositis scilicet armis.

Marinæ.] Thetis erat maris Nympha, Nerei filia, Achillis autem mater.

Funera,

Funera, ne virilis
Cultus in cædem, et Lycias proriperet catervas. [37]

excidium: ne viri habitus pertraheret ipsum *ad stragem, et* contra *turmas Lyciorum.*

ANNOTATIONES.

16. *In cædem, et Lycias, &c.*] Adversus Trojanas copias atque exercitus. Lycia duplex: altera est Troadis regio, ex Homero et Strabone; altera est Cariæ finitima. Hujus quidem populi Trojanis auxilium tulerunt. Ab utrâ vero Trojani denominentur Lycii; arbiter esto lector: certe dices, non ab hâc, sed ab illâ. Mecum igitur mirare turbam interpretum, qui fere omnes hactenus contrarium scripsêre.

Catervas.] Hic Grammatistæ vulgo monent Catervam militum sena millia continere, propriamque Afrorum esse, sicut Phalanx est Macedonum, Legio vero Romanorum. Sed quid ad rem? Ecquid hoc juvat ad Horatii sensum hic expiscandum, ubi omnia in propatulo sunt?

ODE IX. Ad THALIARCHUM.

Dum sævit hyems, voluptati indulgendum.

VIDES, ut altâ stet nive candidum [38]
Soracte: nec jam sustineant onus
Sylvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto?
Dissolve frigus, ligna super foco
Largè reponens, atque benigniùs
Deprome quadrimum Sabinâ,
O Thaliarche, merum diotâ. [39]

Cernis, ô Thaliarche, quemadmodum Soracte densis nivibus album rigescat? neque sylvæ fatiscentes ferre amplius queant pondus: et fluvii acri glacie hæserint. Arce vero tu frigus, ligna copiosè congerens ad ignem, et vinum quatuor annorum liberaliter exhibe vase Sabino.

ANNOTATIONES.

Ode est tricolos tetrastrophos. Duo primi versus sunt Dactylici, Alcaici, Acatalecti: pes primus est Spondæus vel Iambus: secundus est Iambus semper cum cæsurâ: tertius et quartus sunt dactyli.

Vidēs | ŭt āl | tē nĭvĕ | cāndĭdŭm.

Tertius est Iambus Archilochius dimeter hypercatalecticus. Pes primus et tertius est Iambus vel Spondæus: Secundus et quartus semper Iambi cum syllabâ superstite.

Sīlvæ | lăbō | rāntes | gĕlŭ | que.

Quartus est Dactylicus Alcaicus Acatalecticus, (vel, ut alii vocant, Pindaricus) è duobus Dactylis, et totidem Trochæis

Flūmĭnă | cōnstĭtĕ | rīnt ă | cuto. |

1. *Vides, ut alta, &c.*] Hypotyposis, seu descriptio accurata hyemis.

2. *Soracte.*] Mons Apollini quondam sacer, de quo Virgil. Æn. 2. et 11. v. 785.

Sancti custos Soractis Apollo.

Plin. l. 2. c. 7. *Haud procul urbe Româ in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpi, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soracten Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur.* Idem fere Strabo lib. 5. Dictus exinde mons Divi Sylvestri, quoniam in ejus spelunca delituit sanctus ille pontifex cum in Christianos sæviret Maxentius. Hodie *Monte S. Oreste* vocatur, ab adjacente oppido, in ditione Pontificiâ, recentioribus *Mons sancti Oedisti.*

Nec jam sustineant onus Sylvæ laborantes.] Hyperbole, asperitatem frigoris, et nivium copiam exhibens. Quasi arborum fatiscant et incurventur rami sub pondere nivis et glaciei.

3. *Gelúque Flumina constiterint acuto?*] Quæ nempe fluere ex naturâ postulant, hærent jam stant gelu constricta. *Acuto.*] Seu quod frigus vehemens haud secus pungat ac ferri acies et acumen: seu quod acutæ sint glaciei crustæ.

5. *Dissolve frigus, &c.*] Imitatio versuum Alcæi, hyeme potandum asserentis, apud Athen. lib. 10. cap. 1.

7. *Sabina diotâ.*] Vase in Sabinis fabricari solito, quod quidem utrinque ansas habet velut auriculas, *diota* διώτη. Quadrantal dicunt octo et quadraginta sextarios capiens. Alii vas non ita magnum hic intelligunt, sed potius in quo hauriatur vinum è dolio. Perperam nonnulli scribunt, *dyota*, quasi ωτα δύο ἔχουσα, *amphora.*

8. *Thaliarche.*] Nomen hoc idem sonat quod symposiarchus; θαλείας ἄρχων, *convivio præsidens.*

Permitte

Remitte Diis reliqua: qui statim, ac dejecere ventos, æstuante mari luctantes, nec moventur cupressi nec orni vetustæ. Cave percontari quid cras eventurum sit: et quemlibet diem fortuna largietur, quæstui adjice. Neque vero suaves amores tu juvenis contemne, neque choreas, dum à te valido procul est senectus difficilis. Jam et Campum Martium et areas frequenta: *nec non secretas ad noctem condictâ horâ confabulationes. Jam quoque revocetur*

Permitte Divis cætera: qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprœliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quærere: et
Quem sors dierum cunque dabit, lucro
Appone. Nec dulces amores
Sperne, puer, neque tu choreas;
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus, et areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Compositâ repetantur horâ.
Nunc et latentis proditor intimo

ANNOTATIONES.

9. *Permitte Divis cætera.*] Uni vaca voluptati, cæterorum vero curam Diis relinque.

Qui simul Stravere ventos, &c.] Hic Stoicum agit Horatius, alibi vero sæpius Epicureum; nempe, mortalia hæc et infima Diis esse curæ asserit, potentiamque et providentiam videtur stabilire exemplo isto. Cum primum illi, inquit, ventos deprœliantes retinent, quiescunt; cum sedari tempestates volunt, mare statim pacatur atque subsidit: adeoque tranquilla sunt omnia, ut nec orni, nec cupressi moveantur. Sic ergo et curabunt ea quæ ad homines spectant, adversa quæque et contraria in melius commutantes.

11. *Cupressi.*] Pro quâlibet arbore hic ponuntur, sicut et *orni*. Cato de re rusticâ cap. 42. et 151. de illis abunde. Plin. lib. 16. cap. 33. *Cupressus satu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbrâ quidem gratiosa, materie rara, Diti sacra, &c.* Ex Varrone, rogis adhibetur, propter gravem ustrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaveris, dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Servius ait, Ideo cremandis cadaveribus convenire, quia præciso capite moritur, et subsecta non renascitur, quemadmodum è mortuis nihil speratur.

12. *Orni.*] Arbores proceræ et graciles, silvestres fraxini: montes amant, ex Plinio.

13. *Quid sit futurum cras, fuge quærere.*] Sive ex naturâ sibi timentis solicitudine, sive ex curiosâ futurorum investigatione per Genethliacos, noli te discruciare. Nam Mathematici plus torquent, quam juvant: et hoc Deos offendit, qui notitiam hanc sibi reservârunt. Phavorinus apud Gellium, lib. 4. cap. 1. *Aut adversa prædicunt Genethliaci, aut prospera. Si prospera, et fallunt, miser fies, frustra expectando. Si adversa et mentiuntur, miser fies, frustra timendo, &c.* Vide annot. ad Od. 11. seq.

14. *Quem sors dierum cunque, &c.*] Pro lucro habe singulos qui tibi conceduntur vitæ dies; ac velut lucrum lucro appone quot quot jam ante concessis adduntur. Cum enim *morti debeamur*, ut ait ad Pisones, quot dies vivimus, et quot *fors*, seu deorum voluntas dat, totidem ei velut eripiuntur, nobis vero quasi lucrum accedunt. Cic. ad Famil. lib. 9. epist. 17. *De lucro jam quadriennium vivimus.*

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

15. *Nec dulces amores Sperne, puer, &c.*] Dum juvenis es, juveniles exercitationes et oblectationes ne omitte; antequam veniat senectus, quæ his omnibus finem imponit.

11. *Morosa.*] Cic de Senectute. n. 64. et seq. *Morosi, anxii, iracundi, et difficiles senes sunt. Morositas illa tamen excusationis habet aliquid .... contemni se putant, despici, illudi. Præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* Et paulo est: *Quarta restat ratio, quæ maxime augere ac solicitam habere nostram ætatem videtur: appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longè abesse, &c.*

Campus.] Exercitationes juventuti idoneas in Campo Martio celebrari solitas frequenta. De illius vide annot. ad. Od. 8. supra.

Areæ.] Loca vacua ædificiis, adeoque ad exercendos juvenes destinata. *Campus* est ampla terræ planities; *area* vero est paulo magis angusta. Valla. Vitruv. lib. 1. cap. 7.

19. *Lenesque sub noctem sursuri.*] Colloquia clam, in submissâ voce cum amicâ, quas blanditias et murmura nuncupat Ovidius.

21. *Nunc et latentis, &c.*] Ludos amatorios Horatius exprimit, in quibus lascivæ puellæ latebras petunt, et se cupiunt tamen intelligi, &c. Virg. Eclog. 3. 64.

Malo me Galatea petit lasciva puella:
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

Maximianus Eleg. 1. v. 66.

Erubuit vultus ipsa puella meos.
Et nunc subridens latebras fugitiva petebat:

Gratus

Gratus puellæ risus ab angulo:
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito male pertinaci.

jucundus adolescentulæ cachinnus ab angulo secreto absconditam indicans: atque pignus detractum brachiis, vel digito parum tenaci.

ANNOTATIONES.

Non tamen effugiens, tota latere volens:
Sed magis ex aliquâ cupiebat parte videri;
Lætior hoc multo, quod malè tecta foret.

23. *Pignusque dereptum, &c.*] *Pignus*, armilla, chirotheca, annulus, &c. *Dereptum* vel ab amatore, vel à puella. Potest enim intelligi hæc abstulisse quidpiam ab illo, ut redeundi locum det repetituro: vel ab hâc ille, ut referendi, atque iterum conveniendi ansam arripiat.

Dereptum.] Male quidam, *direptum*. Nam diripere est discerpere et lacerare: quod hic non convenit. At *deripere* est movere et rapere de loco. Virg. Georg. 4. v. 242.

Cclaque prælorum fumosis diripe tectis.
Æneid. 1. v. 215.
Tergora deripiunt costis.
Cicer. Verr. 4. *Victoriam deripere, et Deam Deæ detrahere conatus es.*

24. *Male pertinaci.*] Quia simulet retinere velle quod sibi adimi gaudet, maxime, ut repetendi occasio detur, rursumque commessandi.

ODE X. Ad MERCURIUM.

MERCURI facunde, nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formâsti catus, et decoræ
More palæstræ: [41]

O diserte Mercuri, Atlantis nepos, qui hominum novorum agrestes mores sermone finxisti doctus, et ritu pulchræ palæstræ:

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Mercuri facunde.*] Hymnum hunc tanti facit Lilius Gyraldus, ut non modo legendum, sed ediscendum censeat. Quædam tamen reprehendit Scaliger suo more. In eo Mercurium celebrat Horatius, ut scribunt aliqui, quoniam ejus ope civilis tumultûs pericula evasisset. Imitatio est Alcæi. Laudatio petitur à quatuor præcipue locis: a genere; versu 1. a rebus inventis; v. 4. 6. 7. a rebus gestis; v. 2. 13. ab officio et auctoritate: v. 5. 17. &c.

Mercuri.] Quasi medicurrius, seu medius currens dictus est, tanquam internuncius Deos inter et homines. Festus à mercibus originem trahit, quia negotiationibus præest Mercurius. Uni Mercurio tribuuntur vulgo quæ plurium sunt. Tres alii, alii quinque memorant, aut plures etiam Mercurios.

Facunde.] Est enim eloquentiæ Deus, et orationis inventor. Hinc et Lystrenses viso signo per Barnabam et Paulum facto; velut Diis sacrificare voluerunt: atque illum quasi Jovem reveriti sunt, hunc vero sicut Mercurium, *quoniam ipse erat dux verbi.* Act. Apost. cap. 14.

Nepos Atlantis.] Scilicet natus Maiâ filiâ Atlantis, qui Mauritaniæ rex, et Astrologiæ inventor, unde cœlos humeris sustinere dictus. S. August. refert tempore quo Moses natus est, floruisse Atlantem Astrologum, Promethei Physici fratrem, maternum autem avum majoris Mercurii, cujus nepos fuerat Mercurius ille Trismegistus.

2. *Qui feros cultus, &c.*] Quod Orpheo in Epist. ad Pisones versu 391. hoc idem Mercurio tribuit hîc; scilicet à victu agresti homines recens terrâ editos (ut fabulantur) ad cultiorem traduxisse facundiæ vi, et orationis suavitate. Vid. Cic. 1. de Orat. et 1. de Invent. *Feros cultus.* S. Aug. de Civit. ait, Feram nullam immaniorem esse homine, si quis affectibus relinquatur.

3. *Voce formasti.*] Nempe orationis inventor pariter et Musices. *Catus*, vocem hanc Sabinam esse, et acutum significare, auctor est Varro 6. de Ling. Lat. Cic. 1. de Legibus: *Prudens et ut ita dicam, catus*, 1. de Orat. n. 198. *Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.*

Decoræ more palæstræ.] In tribus his vocibus tria carpit Scaliger. Primo scribendum fuisse, *lege*, non *more*, contendit. Sed quæ auctoritas? Deinde sono se rhythmico offendi ait. Verum quot ejusmodi locutiones Tullius ipse non scripsisse modo, sed amâsse reperiatur? Postea epitheton *decoræ* velut parum conveniens notat. At enim palæstra duplex est: rudis altera et sine arte, quâ solent se rustici exercere, qualitercumque se agitando ac decertando. Hanc describit Virgil. Georg. 2. 532.

Corporaque agresti nudat prædura palæstrâ.] Altera est artificiosa, et *decora* sane, quæ partes corporis singulas format ad decorem, et decentem actionem præceptis et exercitatione fingit. Tullius de Oratore: *Numerus quandam veluti palæstram orationi et extrema lineamenta confert.*

Te

Te celebrabo summi Jovis aliorumque Deorum interpretem, atque inventorem citharæ incurvæ; necnon solertem clam surripere joci gratiâ quodcunque libuit. Te puerum quondam cùm verbis minacibus Apollo territaret, nisi vaccas per fraudem abactas restitueres;

Te canam magni Jovis et Deorum [42]
Nuncium, curvæque lyræ parentem; 6
Callidum, quicquid placuit jocoso [43]
Condere furto.
Te, boves, olim, nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci

ANNOTATIONES.

Et postea: *Ut athletas videmus nihil aut vitando facere, aut petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam; ut quicquid in rebus fiat utiliter, ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustum; sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuerit apta, nec satis recte declinat impetum, nisi etiam cedendo quid deceat intelligit.* Quintil. lib. 1. cap. 11. Palæstricis vacandum censet, *Quibus gestus motusque formantur . . ne indoctæ, rusticæ ve manus: ne status indecorus, &c.*

More palastræ.] Sunt qui intelligant Mercurium ita recentes homines formâsse ad humaniorem cultum, atque artes, ut formari solent in Academiæ modo ec palæstrâ. At aliis videtur Horatius respexisse ad ea quæ a Mercurio traduntur inventa: his autem accensetur palæstra, Græce πάλη, gymnica exercitatio nimirum seu luctatio, quâ nudi undique exercebantur, valetudinis quidem tuendæ causá, tum vero roboris etiam et agilitatis et artis acquirendæ.

5. *Jovis et Deorum Nuncium.*] Hesiod. ἀθανάτων κήρυκα, *præconem immortalium*: Orpheo. Διὸς ἄγγελον, *Jovis nuncium*: Hom. Hymn. in Mercur. v. 3.

Ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα.
Nuncium immortalium perquam utilem, quem peperit Maia.

Virg. Æn. 4. 356.

Interpres Divum Jove missus ab ipso
. . . . cel res mandata per auras
Detulit———

6. *Curvæque lyræ parentem.*] Mercurii inventum esse lyram constat, quam tamen Apollini tribuunt aliquando, quoniam hanc ei concessit Mercurius, ut infra dicemus ad vocem, *virga.* Sic autem inventa fertur. Post inundationem Nili testudinem reperit mortuam, exesa etiam tractu temporis carne: nervi autem qui superstites erant tensi, cum digitis essent pulsi, sonum aliquem reddiderunt. Itaque ad ejus similitudinem lyram construxit Mercurius, quæ exinde testudo vocata est. Aliter paulo alii rem afferunt, aiuntque testudinem vocatam à testâ istius animalis: ut mox fusius explicabo.

Lyræ.] Lyram cum citharâ confundunt Grammatici vulgo, ipseque Eustathius, qui ait, *Chelyn citharam dictam esse, quod testudinis testa jugo addita, fidibusque tensa lyram deformavit*; et rursus: *Chelyn, id est, lyram, è testudinis testá factam.* Quod porro inter illas discrimen, vix statuas: quanquam fuisse non est dubitandum. Diodorus trichordon lyram extitisse auctor est: at Horatius citharam seu testudinem septem nervis tensam et instructam scribit, immitatione Pindar. qui ἑπτάγλωσσον φόρμιγγα, id est, septenos edentem sonos ait. S. Hieron, scribit, *Citharam effici in modum literæ Δ, cum chordis viginti quatuor, et per digitos variis vocibus, tinnulisque ictibus in diversis modis concitari.* Hoc autem observare licet, dici chelyn seu testudinem et citharam digitis aut pectine pulsari: Seneca *Chelyn plectro verberari*, ait. Lucanus:

Seu chelyn digitis, et eburno verbere pulsas.

At lyra pulli dicebatur. Idem ibidem.

Nec pudeat pepulisse lyram——

Ovid. Metamorphos. 10. v. 205.

Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt.

Cruquius ita in hunc lucum scribit, ex Idiomate Italico, Alemannico, Flandrico, Gallico; lyra suum adhuc nomen habet integrum. Ea nimirum est, qua mendicos vicatim stipem quæritare notum est, nam et incurva est, et δελτωτοῦ formam refert proprius intuenti. Cithara vero testudo vocata, formâ testæ ejus animalis, &c.

7. *Callidum quicquid placuit, &c.*] Clam, ingeniose, jocose, furandi magistrum. Duplex nimirum est furti species, seu furandi ars. Una seria, improba, injuriosa, legibus vetita; et de hâc non est mentio. At altera est oblectationis, joci, et industriæ ludicræ; in qua excelluit Mercurius. Hinc et Lycurgus ad acuendos furandi solertia Spartanorum animos, impunita esse furta sanxerat. Philostrat. Imagin. lib. 1. furta Mercurii jocosa vocat ἡδείας κλοπάς. Fulgentius ideo negotiatoribus præesse dixit Mercurium, quod illi vix à furto immunes sint. Alii volunt designari vim orationis, quæ audientium animos captat ac rapit. Huc etiam ab aliis refertur Magiæ ac præstigiarum inventio, quæ tribuitur Mercurio: ars nempe sic astantium oculos præstringendi, ut dolum non advertant coram ipsis perpetratum.

9. *Te, boves, olim, &c.*] Calliditatem Mercurii, et peritiam jocose furandi probat. Hæc autem est historia, seu fabula: quùm Apollo ob Cyclopas interfectos divinitate aliquamdiu privatus esset,

Voce dum terret, viduus pharetrâ
Risit Apollo.
Quin et Atreidas, duce te, superbos
Illo, dives Priamus, relicto, [44]
Thessalósque ignes, et iniqua Trojæ
Castra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgâque levem coerces

risit ipse advertens se pharetrâ quoque spoliatum. Quinetiam Priamus opulentus Trojâ discedens, ducente te latuit arrogantibus Atreidis, excubiis Thessalorum, et castris Trojæ infestis. Tu animas bonorum beatis sedibus collocas: atque aureâ virgâ

ANNOTATIONES.

atque interim Admeti Thessaliæ regis armenta pasceret; boves aliquot exerrantes et longius progressos abegit Mercurius et occuluit. Ille vero hunc pueri forma indutum quasi bubulcum furacem aggressus mortem minatur, nisi abacta pecora restituat: ac telum proferre volens, quasi percussurus, vacuam sensit pharetram, vel hanc quoque sibi subreptam. Tum deinque Apollo Mercurii subtilem in furando industriam demiratus risum tenere non potuit; *Iracundiam voluptate superante*; ut ait Philostratus. Imagin. lib. 1. ubi fabulam hanc egregie expressit. Vide Homer. Hymn. in Mercur. Ovid. Metamorphos. 2. cap. 11. &c. et Annot. infra ad vocem *virga*.

11. *Viduus pharetrâ.*] Infra lib. 2. Od. 9.

Et foliis viduantur orni ——
Virgil. Æneid. 8. v. 571.
——— *Viduasset civibus urbem.*

Quem in locum Servius laudat Virgilium, tanquam proprie locutum, Horatium vero carpit et vellicat tanquam hic male scripserit *viduum Apollinem*. Sed O puerilem astutiam!

13. *Quin et Atreidas, &c.*] Præclare et benigne è Mercurio facta jam ostendit. Nimirum ex Homer. Iliad. ult. Mercurius à Jove missus præbet se ducem Priamo Hectoris interfecti corpus redemptum pergenti: eumque per media hostium castra ad Achillem, usque sic deducit, ut nec tentus à quoquam, imò nec visus fuerit.

Atreidas.] Agamemnonem et Menelaum Atrei filios, Græci exercitûs imperatores.

14. *Dives Priamus.*] Et in hunc locum Scaliger stylum acuit et vibrat. *An dives*, inquit, *ille qui miserrimus, orbus liberis, regno spoliatus, quique adeo mœrens potius et inops?* Scilicet non meminerat quod legitur Iliad. ult. copiosa sane et pretiosa munera ad Achillem delata à Priamo Trojam deserente; atque, ut est ibid. *Infinita donaria thalamo in currum exportata ad Hectorem redimendum*: quæ etiam ibi recensentur; *duodecim lænas, totidem tapetas, totidemque pallia eximia item et sagula: auri vero talenta decem; duos insuper tripodas ardentes, lebetes quatuor; poculum denique conspicuum, quod Thraces donârant.*

15. *Thessalosque ignes.*] Nocturnas Thessalorum sive Græcorum excubias circa tentorium Achillis collocatas. Synecdoche. Nam et Thessali Græciæ populi, et ipse Achilles Thessalus erat. Homeri Scholiastes ad Iliad. 18. *nocturnum signum castrense, ignis: diuturnum fumus*, inquit.

Iniqua Trojæ Castra fefellit.] Castra nempe Græcorum Trojæ hostium occulte ingressus, et usque ad tentorium Achillis sic penetravit Priamus, duce Mercurio, ut vigilum nemo senserit, nemo interceperit aut prohibuerit. Quâ vero id ratione factum sit explicat, Homerus ubi ait: *Cum ad turres navium et fossam venissent, custodes quidam è cœna laborabant: his vero Mercurius somnum injecit.*

17. *Tu pias lætis, &c.*] Jam præstans Mercurii officium et insignis auctoritas declaratur. Videlicet priscis illis existimatum, animas corporibus excedentes à Mercurio suscipi, atque vel ad campos Elysios seu beatas sedes perduci, vel ad inferos. *Unde dispensator ac deductor animarum* dictus est ille. Quod munus tamen Plutoni assignat Pindarus Olymp. Od. 9.

18. *Virgaque levem coerces, &c.*] Caduceo domas, regis, deducis animas spirituales corporeæ molis expertes, adeoque *leves* et agiles: separasque alias ab aliis pro tuâ auctoritate atque ex officio, secundum variam bene vel male factorum ac meritorum rationem: has quidem ad tartarea supplicia; illas autem ad sedes lætas ac fortunatas. Homer. Odyss. ult. Virg. Æn. 4. v. 242.

Tunc virgam capit: ac animas ille evocat Orco
Pallentes; alias sub tristia Tartara mittit.
Dat somnos, adimitque et lumina morte resignat.

Coerces.] Hoc referunt aliqui ad eloquentiæ vim, quâ sedantur et coercentur homines concitati; et inertes è contrario ignavique concitantur.

Virgâ.] Hanc ab Apolline Mercurius acceperat, concessa vicissim lyra: postquam enim boves, ut ante dictum, hic furatus esset; ita demum convenerunt eâque lege et conditione venia est data Mercurio, ut Lyræ inventor Apollo diceretur. Huc pertinet quod Homeri Pindarique Schol. aiunt, λύραν, quasi λύτραν dictam esse

Aurea

catervam exilem summoves, superis æque numinibus ac inferis gratiosus.

Aureâ turbam, superis Deorum
Gratus et imis. [45]

ANNOTATIONES.

quod eâ se Mercurius ab irato Apolline redemerit. Ergo mirifica illa instructus virga, profectus in Arcadiam Mercurius pugnantes duos cum Dracones reperisset, hac inter eos projecta prœlium diremit. Exindeque pacis conciliatricem virgam appellârunt: eique duo circumvoluti serpentes additi sunt. Hygin. lib. 2. Hinc etiam legati pacis caduceatores vocantur, quia ejusmodi caduceo insignes procedunt. Tit. Liv. Denique virga illa auctoritatem ac dicendi vim denotat: circumplexi verò serpentes indicant prudentiam: quippe hæc illius invidua comes esse debet.

ODE XI. Ad LEUCONOEN.

Indulgendum voluptati, omissâ futurorum curâ.

Tu ne cupiveris nôsse (nec enim licet) quem mibi, quem tibi, Luconoe, concesserint Numina terminum vitæ. Neque experiare Chaldaicos

TU ne quæsieris scire (nefas) quem mihi, quem tibi [46]
Finem Dii dederint, Leuconoe: nec Babylonios

ANNOTATIONES.

Ode hæc est monocolos. Versus nempe omnes sunt Choriambici, Alcaici, Pentametri, Acatalectici constantque Spondæo, tribus Choriambis, et Pyrrhichio, vel Iambo. Sic:

Tū nĕ | quæsīĕrīs | scīrĕ nĕfās | quēm mĭhĭ quēm | tĭbī

1. *Tu ne quæsieris.*] Oden hanc velut indignam Horatio notat Scaliger. Quam vero ob rationem ego nescio: nec, ut opinor, ipse scivit, qui nullam profert. Horatius Leuconoen Mathematicis prædictionibus plus æquo addictam hortatur, ut relinquat Diis futurorum curam, ipsa vero præsentibus utatur.

Scire nefas.] Has alii separant voces: alii parenthesi includunt utramque. Perinde est. Quod si cui videtur nimis abscissa interpositio (nefas:) meminerit frequentes legi tam contractas apud optimos auctores, Terent. *Quid tuâ (Malum) id refert?* Cic. in Verrem. *Quæ (malum) ista fuit amentia?* 2. de Off. *Quæ te (malum) ratio in istam spem induxit?*

Quem mibi, quem tibi Finem Dii dederint.] Ne scire desidera quod nefas; ne affecta quod sibi reservarunt Dii, futuri nempe cognitionem. Cic. ad Familiar. lib. 6. Epist. 4. *Equidem mibi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit quam in illo ipso quod timetur, desino: præsertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit.* Seneca vero sic paucis vanas eas solicitudines perstringit: *Quod times, aut futurum est, aut secus. Si secus: frustra vexaris. Si venturum est; tunc satis dolebis tandem, cum adfuerit tribulatio.*

2. *Leuconoe.*] Alii legunt *Leucothoe.* Fictum nomen est à poetâ. Ludunt aliqui in etymologia nominis istius, et quidem operam ludunt. Fuit olim Leuconoe filia Lycambis, quam Archilochus acribus conviciis ad suspendium adegit.

Nec Babylonios Tentâris numeros.] Nec Mathematicos adi, et consule, neve iis crede: sunt enim fallaces. Quod quidem probant egregie tum historiæ passim, tum ratio. Vide Cic. 1. et 2. de Divin. Item de Fato. Item. 3. de Nat. Deor. A. Gell. lib. 14. cap. 1. ubi refutat eos qui curiosius auscultant Genethliacis, futura dicturos per artes prodigiosas spondentibus. S. Aug. de Civ. Dei, &c. Tacitus, lib. 17. Mathematicos appellat, *Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax.* Cic. 1. de Divin. n. 36. *Contemnamus Babylonios, et eos, qui è Caucaso cæli signa servantes, numeris, et motibus stellarum cursus persequuntur.* Juvenal. Sat. 6. à versu 550 ad 590. ejusmodi studium in mulieribus præsertim, graviter insectatur.

Babylonios.] In Babyloniâ templum erat Beli sideralis scientiæ inventoris, ex Plin. lib. 6. cap. 26. Babylonii, seu Chaldæi Babyloniam incolentes Astrologiæ peritissimi erant, ex Cic. de Divin. Diodor. Sicul. Gell. lib. 1. cap. 9. Quint. Curt. lib. 5.

Babylonios numeros.] Certe necessaria valde numerorum cognitio et praxis accurata, ad dimensionem horoscopi, aspectumque ad alia sidera planetasque diligenter inquirendum. Hinc

Tentaris

Tentâris numeros: ut melius, quicquid erit, pati: [47]
(Seu plures hyemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum): sapias; vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces: dum loquimur, fugerit invida [40]

calculos: ut satius tolerare quodcunque acciderit: sive multas hyemes Jupiter largiatur: sive postremam det hanc, *quæ modo Etruscum pelagus frangit objectis rupibus. Sapiens sis. Vina fundas: ac limite angusto spem longam rescindas.* En *dum fabulamur ævum præterit invidum.*

ANNOTATIONES.

Arithmetica sæpe usurpatur pro Astrologiâ (ut vocant) Judiciariâ, Lactant. *Arithmetici, quos Mathematicos dicimus, quorum in numeris est tota doctrina,* &c. Anson.

Tu cœli numeros et conscia sidera fati
Callebas.———

Ut melius quicquid erit, pati.] Quanta hic apud Interpretes dissensio? Alii jungunt ista cum voce, *sapias*; quæ vero intermedia sunt, parenthesi includunt. Alii sensum finiunt voce *pati*; explicantque sic: cum melius sit, vel tanquam melius sit pati constanter quicquid evenerit, quam animum distorquere, anxie quæ sint eventura inquirendo. Alii, *ut melius* interpretantur: Quam, vel quanto melius et quo animo ferre quicquid accederit!

4. *Seu plures hyemes,* &c.] Gratis profecto se discruciant aliqui, ut ostendant vocem, *hyemes*, priori loco poni pro toto anno: posteriori vero pro tempestate hyemali; quandoquidem satis patet, quid velit Horatius.

5. *Quæ nunc oppositis,* &c.] Synecd. id est, quâ hyeme, fluctus Tyrrheni maris ut sit procellis agitati ad rupes alliduntur, *debilitantur*, franguntur. Quidem legunt *qui*, et referunt ad vocem, *Jupiter*. Sed vulgata lectio præferenda videtur doctissimis.

Pumicibus.] Pumex lapis est spongiosus, asper, foramine multiplici pertusus, cavus, cavernosus, unde ab Ovid. *multicavus*, à Virg. Æneid. 5. v. 214. et 12. v. 587. *latebrosus* dicitur. De isto lapidum genere, Plin. lib. 36. c. 21.

Mare Tyrrhenum.] Thuscum, Inferum, quod pars est maris Mediterranei: id vero nominis ei dedit Tyrrhenus Atyos Lydiæ regis filius, postquam ad vicinas terras cum coloniâ appulisset, Tusciam nempe, ibique sedem fixisset.

6. *Sapias.*] Explicant nonnulli: si sapias scilicet utere vitâ, genio indulge, vina bibe quam optima, liquata, &c. Priscian. l. 18. c. 3.

Vina liques.] Vel simpliciter, vina bibas, ac veluti per guttur coles. Vel potius, hilaritatis causa satage, ut pars tibi vini sacco percolata, defæcata, dulcis sit effecta, adeoque naturæ et palato muliebri accommodatior. Veteres nempe, mustum priusquam ferbuisset, per saccum totum colabant ut defæcaretur: atque sic adempta, quæ vini vim alit augetque, fæce, liquidius, imbecillius, lenius, ac dulcius reddebant vinum, potuique jucundius. Hinc vocatur à Theophrast. l. 6. c. 24. ἠθικον, *castratum*, quod nempe sparteis est saccis colatum. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 26. *Eunuchum et effœminatum*, ex Plutarcho mox citando, *quia percolatio illa vini nervos excidit, ac genuinum restringuit calorem: mollius autem facit ad gulæ curiositatem: hoc veluti sophismate invento et excogitato, ut perdendo nati vino plurimum valeant ingurgitare.* Plin. l. 14. c. 22. *ut plus capiamus vini, sacco frangimus vires: et alia irritamenta excogitantur.* l. 19. c. 4. *Ferendum sane fuerit . . . . . . inveterari vina, saccisque castrari:* al. *castigari*, lib. 23. cap. 1. *Utilissimum vinum omnibus sacco viribus fractis.* Plutarch. Sympos. sive Convival. Quest. lib. 6. Probl. 7. ait. *Exolescere vinum, cum tam crebro diffunditur, esseque ad bibacitatem commentum ejusmodi percolationem: detrahi vino firmitatem relicto blandimento, vi illâ quæ mentem sollicitat et infestat ejectâ et exclusâ; ipsum vero jucundius effici: neque sicut à ferro acumine decusso: sed potius velut rubigine et sordibus detersis. Quippe defæcatio illa vini vim, quæ caput tentat, detrahit, atque ad statum redigit mitem et salubrem.*

Spatio brevi Spem longam reseces.] Quanto brevius est vitæ nostræ spatium, tanto resecandæ spes longæ: minus expectandum, minus fidendum futuro: neque adeo differendum carpere præsentes lætandi occasione. Od. 4. supra.

Vitæ summa brevis spem nos vetat incohare
longam.

6. *Dum loquimur fugerit invidia Ætas.*] Legunt alii, *Diffugit invida ætas.* Dum enim sic elabitur et nos quasi fugit, nobis videtur invidere usuram præsentis temporis. Juvenal. Sat. 9. v. 126.

———*Festinat enim decurrere velox*
Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Pers. Sat. 5. 153.

Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor inde est.

Ætas:

4

Ergo diem hodiernum, sequenti minime confisa, arripe.

Ætas: carpe diem, quàm minimùm credula postero.

ANNOTATIONES.

8. *Carpe diem.*] Utere præsenti tempore, in diem vive, fruere deliciis et voluptatibus, cum licet, et dum vita sta : nihilque tibi pollicere de futuro. Epicurea cohortatio; ut notant vulgo, quæ quidem frequens passim apud Horatium. Vide Sapient. cap. 2. ubi sic impii loquuntur: *Fruamur bonis quæ sunt, tanquam in juventute celeriter: pretioso vino et unguentis nos impleamus, ut non prætereat nos flos temporis: coronemur rosis, antequam marescant.*

Martial.——*Fugitivaque gaudia carpe.*
Perf. mox. cit, loco.
——*Carpamus dulcia.*
Multo vero sapientius Seneca ad Lucil. Epist. 62. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies quisque. Nec mehercule tanquam ultimum rapio: sed illum sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Ante senectutem curavi, ut bene viverem: in senectute, ut bene morerer: bene autem mori, est libenter mori.*

ODE XII. Ad AUGUSTUM.

Deos et Heroas primum, dein Augustum laudat.

O Clio, quem virum, aut heroem, quem Deum suscipias laudare cythara, vel acutâ fistulâ? Eccujus laudes resonabit similitudo ludicra?

QUEM virum, aut heroa lyrâ vel acri [49]
Tibia sumes celebrare, Clio?
Quem Deum? Cujus recinet jocosa
Nomen imago?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Quem virum.*] Plena est artis et elegantiarum hæc Ode: artis quidem eo plus habet, quo apparet minus; elegantias autem, lepores ac veneres affatim agglomerat. Figuris lucet, varietate distinguitur, rerum atque verborum copia et pulchritudine dives est; mirâ insuper suavitate conditur. Fingit Horatius œstro se correptum poetico, dignum ardore hoc divino argumentum quærere. Hinc Augusti grave texit eulogium ex conglobatâ veluti artificiosâ comparatione. Quanquam enim Diis, Semideis, ac viris illustribus suas laudes non negat, collineat tamen ac recidit eo tandem, ut Augustum quasi Jovem alterum constituat. Simile adulationis genus in eundem Augustum habet Virgilius Georgic. initio, et in fine libri primi. Huc etiam facit quod ex Dione lib. 15. afferunt; nimirum post Actiacam victoriam, decretum à Senatu fuisse, ut in Hymnis solemnibus Augusti mentio fieret honorifica, perinde ac Deorum immortalium. Est igitur Hymnus hic de genere eorum, qui diebus festis ac profestis cani solebant inter epulas, ad tibiam lyramve, teste Horatio, lib. 4. Od. 15. Vide ibi Annot.

1. *Quem virum, aut heroa, &c.*] Contra Pindarus Olymp. Od. 2. *Quem Deum, quem heroa, quem virum celebrabo?* uter melior? lector erudite judica. Mihi quidem potior videtur gradatio Horatii ab homine ad heroas ac Deos, quam descensus ille Pindari ab immortalibus ad mortales.

Lyrâ vel acri Tibiâ.] Lyram cum tibiâ jungere amabant veteres, illâ dulciori sonum hujus acriorem bene temperante. Alii sic explicant; carmine Lyrico suavi et moderato, Diis ac heroibus canendis idoneo: vel Epico graviori, sublimiorique, bellicis virorum nobilium facinoribus referendis accommodato. Vide Epist. ad Pisones, v. 37. et 83.

2. *Clio.*] Hanc è Musis apte invocat, quippe quæ præsit laudationi virorum illustrium; quibus et celebritatem nominis et immortalitatem conferre dicitur, κλείω, *laudo, celebrem reddo*: κλέος et κλεῖος *fama, nominis splendor.* Virgil de Musis.

Clio gesta canens transactis tempora reddit.

3. *Cujus recinet jocosa Nomen imago.*] Cujus laudes nobis decantatas repetet Echo, quæ est vocis imitatio? Adeoque imago dicta, quasi immitatio. Vide infra, Od. 20. eandem locutionem ibi fusius explicatam. Quam tamen auctoritate propriâ Scaliger pervertit, legens, *Vetusta nomen imago:* quo enimvero sensu? Qua autem ratione fiat Echo, sic Plinius exponit, lib. 2. cap. 44. *Montium flexus, crebrique vertices, et conflexa cubito, aut anfracta in humeros juga, vallium sinus concavi, scindunt inæqualiter inde resultantem aëra: quæ causa etiam voces multis in locis reciprocas facit.*

Aut

Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidóve in Hæmo?
Unde vocalem temerè insecutæ
Orphea sylvæ,
Arte maternâ rapidos morantem
Fluminum lapsus, celerésque ventos,
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus: qui res hominum ac Deorum,
Qui mare et terras, variísque mundum
Temperat horis?
Unde nil majus generatur ipso;
Nec viget quicquam simile, aut secundum:
Proximus illi tamen occupavit
Pallas honores.
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber, et sævis inimica virgo
Belluis: nec te metuende certâ,
Phœbe, sagitta.

[50] *seu in regione umbriferâ Heliconis, seu in Pindo, seu in Hæmo frigido? Hinc sylvæ secutæ sunt canentem Orpheum, matris arte retardantem præcipites fluviorum cursus, velocesque ventos, atque suavem auritas quercus trahere chordis sonantibus. Quid* verò *ante cancta* quam *præconia consueta patris, qui res mortalium et immortalium, qui mare terrasque et orbem diversis temporibus moderatur? Quare nihil ipso majus oritur:* imò *neque par quispiam, vel proximum valet. Attamen Pallas obtinuit sequentem gradum. Nec tacebo te Bacche, certaminibus strenue:* neque te, *virgo feris* [51] *crudelibus infesta: neque te Apollo, telis ineluctabilibus formidande.*

ANNOTATIONES.

5. *Umbrosis Heliconis oris, &c.*] Tres montes Apollini Musisque sacros nominat: Heliconem in Bœotiâ, Pindum in Arcadiâ, Hæmum in Thraciâ.

7. *Unde vocalem, &c.*] Ex Hæmo Thracem Orpheum silvæ secutæ sunt, dulcedine cantûs velut animatæ: *temerè*, id est facilè et sine cunctatione; vel confusè per devia et invia. Nota lippis et tonsoribus fabula. Vide Epist. ad Pisones, v. 91. *Vocalem.*] id est, canorum, vel, voce pariter et lyrâ canentem.

9. *Arte maternâ.*] Musicâ et suavitate vocis, ad quam formatus a matre Calliope Orpheus.

11. *Blandum et auritas, &c.*] Tam blandè canentem, ut arbores duceret, haud secus ac si auritæ et animatæ fuissent illæ.

13. *Quid prius dicam solitis parentis, &c.*] Legunt aliqui, *parentum*; hoc sensu. Quid prius dicam quam eas Jovis laudes, quas majores nostri solent dicere. Alii melius *parentis*, id est, quid prius aut potius referam, quam notas omnibus, ac passim celebrari solitas, laudes Jovis omnium *parentis*, qui res æque Deorum ac mortalium curat, regit, moderatur?

15. *Variisque mundum Temperat horis.*] Variis tempestatibus, vere, æstate, autumno, hyeme: calorem frigore, frigus calore temperat.

17. *Unde nil majus, &c.*] Alii interpretantur: a quo Jove utpote optimo maximo nihil ipso majus gignitur. Alii, *unde*, id est, quapropter.

18. *Simile aut secundum.*] Par et proximè accedens: æque magnum ac potens.

19. *Proximus illi tamen, &c.*] Non Marcell. *Proximum dicebant veteres, non solum adhærens et adjunctum: verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset.* Virgil. Æneid. 5. 320.

Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius.

Tull. in Bruto: *Luc. Philippus Antonio proximus accedebat, sed longo tamen intervallo proximus.* Pallas honores occupat Jovi proximos, quippe nata ex illius cerebro. Alii volunt spectari ab Horatio, quod in Jovis Capitolini templo cellæ tres erant, quarum media Jovis, dextra Minervæ, sinistra Junonis: unde Pallas ante Junonem poni solebat. Varro 4. de Ling. Lat.

21. *Prœliis audax, neque te silebo, Liber.*] Quòd curis liberet animum Bacchus, Liber dictus: vel quòd devictis hostibus se suosque asseruit in libertatem. De bellicâ ejus virtute ac prœliis vide Diod. Sic. l. 5. item infrâ l. 2. Od. 19.

22. *Et sævis inimica virgo Belluis.*] Diana venatrix, eodem cum Apolline partu edita, Jovis filia, nemorum ac sylvarum Dea, arcu et sagittis feras sectari assueta.

23. *Nec te metuende certâ, Phœbe, sagittâ.*] Arcu enim et sagittis valere, præsertim ob Niobem cum filiis interfectam, semper creditus Apollo. Dictus autem Phœbus, quasi φῶς βίου lux vitæ.

Canam etiam Herculem, necnon filios Ledæ, alterum equis, alterum pugnis illustrem; quorum sidus candidum ubi primum nautis illuxit, statim *concitata unda scopulis decidit, quiescunt venti, nubila evanescunt, et maris irati subsidunt fluctus, quoniam ita jussere. Post istos* quem *potissimum referam, ambigo; Romulumne, an tranquillum Numæ imperium, an Tarquinii regnum potens, an mortem Catonis gloriosam?* Certè *Regulum et Scauros, et Paulum,*

Dicam et Alciden, puerósque Ledæ;
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor:
Concidunt venti, fugiúntque nubes, [52]
Et minax (quòd sic voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos priùs, an quietum
Pompilî regnum memorem, an superbos
Tarquinî fasces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.
Regulum, et Scauros, animæque magnæ

ANNOTATIONES.

25. *Alciden.*] Hercules ita dictus, seu quod esset Alcei nepos; ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, à *robore*.

Puerósque Ledæ.] Castorem et Pollucem, alium equestri, alium pedestri inclytum pugnâ. Ovid. Fast. 5. 700.

Tyndaridæ fratres; hic eques, ille pugil.

27. *Quorum simul alba nautis, &c.*] Vide Homeri Hymn. in Dioscuros. Et supra Od. 3. v. 2. ad verba hæc; *Lucida sidera*. Aiunt nempe Astrologi propitias ac salutarias esse stellas geminas, non ita vero solitarias.

29. *Defluit saxis agitatus humor.*] Unda spumans jactata in scopulos et in altum sublata defluit, cum primùm faventibus Castore et Polluce tempestas sedatur. Vel, aqua per hyemem gelu concreta, et saxis adhærens, tum resolvitur ac fluit, cum oriuntur Castor et Pollux, vere nimirum, et ascendente Geminorum sidere. Quidam interpretantur *defluit*, fluere et agitari desinit aqua maris, ante in rupes illisa per impulsionem ventorum, et concitationem fluctuum.

31. *Quod sic voluere.*] Pro suâ potestate, atque benigno favore in navigantes, sic jussere placari omnia ante naufragium minitantia. Legunt alii, *Dii voluere*, nempe Castor et Pollux: quibus cum placuit, redit serenitas, et maris agitatio plane cessat.

33. *Romulum post hos.*] Post Deos ad Semideos, Romæ Romanique imperii conditorem in primis celebrare est æquum.

Quietum Pompilî regnum.] Numam deinde laudat, secundum Romanorum regem, qui mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus, Jani templum clausit, novamque civitatem vi et armis conditam, jure ac legibus, moribusque de integro condere aggressus, quieta fecit omnia, et Rempublicam religione justitiâque firmavit. Tit. Liv. l. 1. c. 18, et seq. Flor. &c.

34. *Superbos Tarquini fasces.*] Ambitiosam dominationem Tarquinii, non Superbi (is enim indignus Hymno celebrari) sed Prisci, qui bello strenuus Imperium Romanum devictis finitimis populis auxit: circo, ludis, fascibus, aliisque insignibus decoravit, Flor. lib. 1. cap. 5. Tit. Liv. lib. 1. cap. 35. *Tarquinium Priscum, virum cætera egregium, secuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem, ambitio est.* Quidam non absurdè intelligunt Junium Brutum, qui fasces Tarquiniis pulsis ereptos splendidè gestavit ac tenuit. Virg. Æn. 6. 817.

Vis et Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?

35. *Catonis Nobile lethum.*] De eo Cæsar dixisse fertur: *Invideo morti tuæ, Cato: nam et tu gloriæ meæ invidisti.* Nimirum ille ad Uticam obsessus, Pompeianas partes aspiciens victas, propriâ manu se peremit, postquam bis legisset Platonis librum de Animâ, inquiunt: *ac*, ne *Tyrannum videret*, ut ait Cicero Offic. 1. Vide Appian. Plut. Dion. &c. S. Aug. de Civ. lib. 19. cap. 3. mortem Catonis indignam laude asserit, ut qui Cæsarinæ de Pompeio victoriæ impatientiâ, violentas sibi manus intulerit.

37. *Regulum.*] Hujus egregia virtus postea fusè laudatur, lib. 3. Od. 5. Vide et Cic. 1. et 3. de Offic. et in Pisonem, n. 43. sic habet: *Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses resectis palpebris, illigatum in machinâ vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus.*

Scauros.] Horum familia consulari dignitate illustris et clara virtus extitit in administrandâ Republicâ. Ex illis M. Scaurus à Q. Vario Hispano accusatus est, quod Socios ad arma concitâsset. Ita se vero ille constantiâ plenus et gravitate defendisse fertur: Q. Varius Hispanus M. Scaurum Principem Senatus argult socios ad arma concitâsse: M. Scaurus Princeps Senatûs negat: testat nemo: Utri vos, Quirites, credere debetis? Quibus quidem auditis absolutus est. Vide Val. Max. l. 3. c. 7. n. 8. Plin. l. 36. c. 15. &c.

Prodigum

Prodigum Paulum, superante Pœno,
Gratus insigni referam Camœnâ,
Fabriciùmque;
Hunc, et incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit, et Camillum
Sæva paupertas, et avitus apto
Cum lare fundus.

[53] *generosæ vitæ liberalem, victore*
Carthaginiensi; quin *et Fabri-*
cium beneficii *memor celebrabo*
versibus magnificis. Hunc et
Curium impexis crinibus bello
[54] *idoneum* pariter *et Camillum*
produxit inopia durior, et pa-
trius agellus cum domo conve-
niente.

ANNOTATIONES.

Animæque magnæ Prodigum Paulum.] L. Æmilium Paulum, qui nullum periculi genus pro Republicâ detractavit; et si non habuisset Collegam Terentium Varronem, aut plus certaminis cum ipso suo Collegâ, quam cum Annibale, (ut ait Q. Fabius Maximus apud Liv. l. 22. c. 39.) non majori quidem animo, at certe majori felicitate, meliorique exitu ad Cannas pugnâsset. Verum, ut est apud eundem Liv. eod. lib. c. 43. *Ad nobilitandas clade Rom. Cannas urgente fato profecti . . . . dum altercationibus magis, quam consiliis tempus teritur,* miserè ibidem cæsi, pulsi, fugatique sunt: atque Paulus *unus insons* tam horrendæ cladis interiit, ut recte testatus Cn. Lentulus, cit. mox: lib. cap. 49.

38. *Superante Pœno.*] Annibal certè nusquam magis insigni de Romanis victoriâ exultare potuit: nam plus quadraginta Romanorum millia præter Socios, octoginta Senatores, aliique viri graves bene multi interciderunt. Vide cætera apud Livium loco cit. &c.

40. *Fabriciùmque.*] Hic contra Pyrrhum regem missus, cum nec ab ipso prius, quartâ regni parte promissâ solicitari potuisset; nec Pyrrhi medicum veneno regem tollere spondentem audire voluisset, imo perfidum illum catenis vinctum ad suum dominum remisisset; justam hanc ab rege mirabundo laudem promeruit. *Ille est Fabricius: qui difficilius ab honestate quam Sol à suo cursu averti posset.* Aurel. Victor. Alia Fabricii elogia hauri è Plutarcho: Cic. 3. de Offic. Gell. l. 1. c. 14. Vide et seq. Annot.

41. *Hunc, et incomptis Curium capillis, &c.*] Virtutem paupertate educatam, ac celebrem factam, in tribus summis viris cum Horatio venerare, lector: in Fabricio, in Curio, in Camillo. Hos enim vero *sæva paupertas*, id est, magna frugalitas, tenuis admodum res familiaris; *fundus*, seu pauca agri jugera sibi ab *avis* relicta, *cum lare apto*, id est, pariter modico, *bello utiles* fecit. Nimirum victu aspero indurati ad labores, morum autem integritate ad virtutem omnem formati, egregiam Reipublicæ difficillimis temporibus operam navaverunt; non tam suæ quam publicæ utilitati studentes: unde et summam laudem consecuti sunt.

Hunc.] Nempe C. Fabricium Duscinum, ter Consulem; de quo ante; et Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Is *honoribus et auctoritate omni civi temporibus suis major; censu vero par unicuique pauperrimo; decem æris et quinque pondo argenti, servosque totidem sibi missos à Samnitibus, quos universos in clientela habebat, in Samnium remisit; continentiæ suæ beneficio sine pecuniâ prædives; sine usu familiæ abundè comitatus: quia locupletem illum faciebat non multa possidere; sed modica desiderare. Ergo domus ejus ut ære et mancipiis vacua; ita gloriâ ex his contemptis partâ referta fuit, &c.* Vide et ejusdem Valer. lib. 2. cap. 9.

Curium.] *Curius Dentatus, exactissimâ normâ Romanæ frugalitatis, idemque fortitudinis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se scamno assidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas apparatus indicio est) spectandum præbuit. Ille eorum divitias contempsit; at paupertatem ejus Samnites mirati sunt.* Offerentibus aurum respondit; *Malle se locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem; et Curium nec acie vinci nec pecuniâ corrumpi posse, &c.* quæ lege apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. Vide et Aurelium Victorem de Viris illustribus: Cic. de Senectute, &c.

Incomptis Curium capillis.] Legunt quidam cum Quintiliano l. 9. c. 3. *intonsis capillis*: scilicet priscis temporibus nondum erant Romæ tonsores: et cultum negligebant maximè bellatores viri. Hoc quidem perinde significatur per vocem *incomptis*; sed non illud, quod sane ab Horatio spectari oportuit: sic Ovid. Fast. 2.

Hoc apud intonsos nomen habeat avos.

Et Fast. 4. 655. de Numa:

Bis caput intonsum fontanâ spargitur undâ.

Codices tamen fere omnes habent: *incomptis Curium capillis*: unde ab eâ lectione temerè discedendum non fuit.

42. *Camillum.*] M. Furius Camillus quinquies Dictator fuit: de Gallis bis triumphavit, Romamque jam ab his captam strenuè pugnando vindicavit. Ad annos octoginta Reipublicæ semper utilis vixit: hinc pater patriæ, alter Romulus, ac urbis conditor meritus appellari. Vide Liv. lib. 5. &c.

Marcelli porrò *nomen augescit sicut arbor secreto temporis* progressu. *At cæteros inter splendet astrum Julii, ut Luna inter minores stellas. O fili Saturni* Jupiter, *humani generis auctor et conservator, commissa tibi* est à *fatis summi Cæsaris tutela*: ergo *tu regna* primus; *Cæsar* autem fit a te *secundus. Sive is Parthos Italiæ bellum inferentes legitimâ victoriâ fractos subegerit: sive Seras Indosque in orientali plagâ domuerit:*

Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli. (Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.)
Gentis humanæ pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæsaris fatis data: tu secundo
Cæsare regnes.
Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos Orientis oris
Seras et Indos:

ANNOTATIONES.

45. *Crescit occulto velut arbor ævo Fama Marcelli.*] Sicut arbor sensim ac nemine advertente crescit, *occulto ævo*, labente clam tempore, progressu mensium et annorum, ita Marcelli fama indies augetur ac celebrior evadit. Erasmus hunc locum sic illustrat: *Solent præcoquia subito flaccescere: sed quod paulatim accrescit, durabile est. Unde Horatius Marcelli famam velut cum rore arborem surgentem celebrat.*

46. *Marcelli.*] Quis ille, non plane constat. Alii volunt M. Marcellum Octaviæ Augusti sororis filium, cui in Imperii successorem adoptato, suam illi filiam desponderat Julium. De eo Virgil. Æneid. 6. v. 861. et seq. et Seneca ad Marciam c. 2. Verum cum is admodum juvenis, solâ indole præclarâ nobilitatus obierit; quo pacto ejus fama crescere indies ab Horatio dicitur? Itaque malim ego cum aliis intelligere M. Claudium Marcellum, quinquies Consulem, qui Gallos Germanosque debellavit, ipsumque Annibalem invictum antea vinci posse docuit: atque ab eo demum circumventus ac cæsus, etiam coli et observari meruit post mortem. Nam et honorificè cremandam Annibal curavit, ejusque cineres urnâ argenteâ inclusos et coronâ aureâ decoratos ad ejus filium misit. Plutarch. Tit. Liv. l. 23. et seq. Virg. Æn. 6. v. 855.

Micat inter omnes Julium sidus.] Sueton. Jul. cap. 88. ita scribit: *In Deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primò consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti: et hac de causâ simulachro ejus in vertice additur stella.* Idem refertur in Epistolis Augusti. Virgil. Eclog. 9. 47.

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.

Vide et Plutarch Dion. lib. 45. Senec. Quæst. Natural. lib. 7. cap. 17. Plin. lib. 2. cap. 35. ubi Augusti ipsius de crinito illo sidere testimonium refert. Porro cometes ille Christi Servatoris nostri natalem prænunciasse multo melius creditur.

49. *Gentis humanæ pater, &c.*] Præclarè ad Augustum, quo totus tendebat, laudandum venit tandem, per Apostrophen ad Jovem, cui divisum cum ipso imperium asserit.

50. *Tibi cura magni Cæsaris fatis data.*] Duo nempe veteribus credita: primum Reges, Imperatores, Principes in tutelâ esse Jovis: alterum, fato sic omnia decerni, gubernari, subesse, ut ipsi Dii fati legibus tenerentur.

51. *Tu secundo Cæsare regnes.*] Tu quidem ita supremum rerum omnium dominium habe, O Jupiter! ut Augustus sit a te secundus.

53. *Ille seu Parthos, &c.*] Sueton. August. c. 21. *Parthi quoque et Armeniam vindicanti facilè cesserunt: et signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt; denique pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum comprobaverunt.* Vide et infra Od. 10. v. 12. Annot. Quoniam vero Parthos antea victoriis feroces, Romanisque etiam terribiles, jam eo deduxerat Augusti fama, ut ultro virtuti Romanæ observantiam deferrent, hinc bene ominatur Horatius, justo eos triumpho aliquando profligandos.

55. *Sive subjectos Orientis oris Seras et Indos.*] Sive ille remotissimas nationes subegerit; vel *Seras*, vel *Indos*, de quibus, teste Diodoro Siculo, solus triumphavit Bacchus.

56. *Seras.*] Seres interioris Æthiopiæ sunt populi: sunt etiam ex Orosio citerioris Indiæ: sunt et alii ad ortum extremi ultra Sinas, quorum regio Serica, nunc *Catay*. Metropolis autem Sera, serico opere celebris. De eis Strabo, Ptolem. Ferrar. &c. *Plin.* lib. 6. c. 17. *Primi sunt hominum qui noscuntur Seres lanificio silvarum nobiles, perfusam aquâ depectentes frondium canitiem,* Ammian. Marcellin. *Seras*, inquit, *armorum*

Te

Te minor, latum reget æquus orbem;
Tu gravi curru quaties Olympum;
Tu parùm castis inimica mittes
Fulmina lucis.

[56] *Te quidem inferior justè gubernabit ille hunc orbem amplum, tu vero tremendo curru Cœlum concuties: tu infesta in contaminatos lucos tonitura vibratis.*

ANNOTATIONES.

apertes . . . . nulli finitimorum molesti . . . . . . Cœli apud eos jucunda salubrisque temperies, aëris facies munda, ventorum commodissimus flatus, et abundè sylvæ sublucidæ: à quibus arborum fœtus aquarum aspergininibus crebris, velut quædam vellera amolientes, ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina conficiunt sericum ad usum antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ullâ discretione proficiens. Ipse præter cæteros frugalissimi, pacatioris vitæ cultores, &c.

Indos.] Horum regio India Asiæ est ad ortum amplissima ab Indo fluvio dicta: Gange fluvio item rigatur, et scinditur media: ab Ortu Sinas habet, à Septentrione Tartariam, ab Occasu Persiam, ab Austro Oceanum Indicum. Parte Septentrionali, inter Gangem et Indum fluvios continetur hodie Imperium Magni Mogolis, in quo numerantur provinciæ triginta septem satis amplæ.

57. *Te minor latum reget æquus orbem, &c.*] Sensus est: Augustus autem, ô Jupiter, sic orbem, hunc inferiorem, ita volentibus fatis, reget, ut se gerat semper minorem te, sicut decet et æquum est. Et quanquam laudibus omnium jam effertur: *Et virtutis moderationisque famâ Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam*; (ex Sueton. Octav. cap. 21.) quanquam Parthos etiam nominis sui splendore similiter percusit, eorumque ferociam sine armis fregit: attamen ille seu novis indies triumphis augeatur, seu tot populos sibi subjectos cernat, nunquam tamen animos ultra quam fas est superbos tollet.

Latum.] Virgil. Æneid. 1. 278.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Legunt alii *lætum* nimirum ob *æquitatem* Augusti, qui jus summâ lenitate pariter ac diligentiâ dixisse scribitur à Suetonio.

58. *Tu gravi curru quaties Olympum.*] Tu in Cœlo regnabis, indeque tonitru in hæc infima, cum fueris ad justam provocatus iram, vibrabis. Nempe vulgus opinabatur è *curru* Jovis *cœlum quatiente* formari tonitrua, et *mitti fulmina*.

59. *Tu parum castis, &c.*] Quoniam luci Diis sacri habebantur, hinc si aliquo scelere ac flagitio in iis perpetrato contaminati essent, Jovis excitari credebant furorem, et sacrilegium vindicari, misso fulmine. Unde et satagebant expiare locum, et cæsis hostiis Numinis iram placare.

ODE XIII. Ad LYDIAM.

Zelotypum se pingit Horatius, ac rivalem suum vellicat.

CUM tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, et cerea Telephi
Laudas brachia, væ, meum

[57] *O Lydia, quando tu collaudas collum rubicundulum Telephi, et molles lacertos Telephi, væ, meum*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, ut tertia supra, *Sic te Diva, &c.*

1. *Cum tu, Lydia, Telephi, &c.*] Non caret arte repetitio vocis *Telephi.* Nam et qui amant, nunquam satis id loquuntur quod amant: et zelotypo illud idem est intolerabile. Lydia cervicem roseam Telephi, iterumque cerea brachia Telephi laudare gaudet: at Horatio id ciet bilem, doletque quòd rivalem suum in ore frequentius habeat. Unde, cum præsentem convellere amorem nequeat, de futurâ ejus immutatione se consolatur.

2. *Cervicem roseam.*] Pulchram instar rosæ, et fragrantem; vel rosei coloris. Scaliger hic Horatium graviter reprehendit, et *lacteam* dici oportuisse contendit, non *roseam.* Verum quidni adolescens amore fervidus roseâ cervice et rubicundulâ celebretur? Virg. Æn. 1. 402.

———*Roseâ cervice refulsit.*

Cerea brachia.] Mollia, tenera, fortasse etiam candida, politula, nitida, puta, para, formosa instar imaginum cerearum, quæ sine ossibus, nervis, pelle, pilis. Vide Non. Marcel. in voce *putus*.

3. *Væ.*] Interjectio dolorem indicans atque indignationem. Sunt qui legunt, *ræ vaì*, id est, *certe, hercle.*

Hepar turgescit atri cholerâ inflammatum. Tum neque animus mibi, neque color statu firmo manent: lacrymæ clam decidunt in malas, patefacientes quantum intus absumar flammis secretis. Efferuesco, sive jurgia ex vino immoderata deformârunt albas tibi scapulas: sive juvenis insaniens memorem cicatricem labellis tuis dente incussit. O si mibi sat auscultes, ne expecta constantem eum fore, qui immaniter vulnerat basia suavissima, quibus indulsit Venus quintum suæ dulcedinis gradum.

Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certâ sede manet: humor et in genas [55]
Furtim labitur, arguens
Quàm lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turpârunt humeros immodicæ mero
Rixæ; sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbarè
Lædentem oscula, quæ Venus
Quintâ parte sui nectaris imbuit.

ANNOTATIONES.

4. *Bile tumet jecur.*] Intumescit fellis receptaculum jecori annexum. In felle ira, in jecore amor ac libido, in splene risus, in corde sapientia, apud priores resident. At Horatius modò libidinem in jecore statuit, ut lib. 4. Od. 1. v. 12.

Si torrere jecur quæris idoneum.

Aliàs iracundiam, ut hic: pariter et Juvenalis Sat. 1. v. 45.

Quid referam quantâ siccum jecur ardeat irâ?

Secuti videntur Archilochum χόλην ὐκ ἔχεις ἐφ' ἤπατος. *Bilem non habes in hepate.* Apud Athen. lib. 3. cap. 24.

5 *Tunc nec mens mihi, nec color, &c.*] Variis se perturbationibus agitari indicat, pudore, timore, irâ. Opportunè Macrob. lib. 7. cap. 11. *Natura, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo commoto atque diffuso, cutis tingitur, indeque nascitur rubor . . . . gaudium extrinsecus contingit. Ad hoc animoso natura occursu festinat, quam sanguis comitando, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem; et inde similis color nascitur. Contra qui metuunt, pallescunt. Natura enim, cum quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoque, cum timemus, latebras quærimus. Sic natura totâ descendens, ut lateat, trahit secum sanguinem. Hoc vero demerso, humor dilutior cuti remanet, et inde pallescit, &c.*

7. *Furtim labitur.*] Invito mihi excidunt lachrymæ propter vim indignationis et zelotypiæ. Hanc describit Tullius, Tuscul. 4. n. 28. *Ægritudinem ex eo quod alter potiatur eo, quod ipse concupierit.*

8. *Macerer.*] Porphyrio legit, *Concremur.*

9. *Uror, seu tibi candidos, &c.*] Dolore gravi afficior, cum video te mihi adamatam vexari crudeliter, atque ictibus laniari ab juvene temulento, et post epotum vinum petulco, sine modo lascivienti, rusticè jurganti, imo durà ac barbarè te molliculam tractanti. Horatius nempe ut Lydiam demereatur, suum ei tenerum exponit amorem, qui ejus cruciatus persentiat, illumque opponit sævæ rivalis libidini, quæ, ut se expleat, amicæ haud parcit: sicque Telephum in invidiam adducere conatur. Hinc et malignè interpretatur comessationes illas, necnon morsiunculas amatorias; ac velut diras plagas trucesque ac belluinos morsus traducit, ut Lydiam a Telepho quacumque ratione abstrahat.

11. *Sive puer furens, &c.*] Sive Telephus effrœnatâ et impotenti abreptus libidine, ac propè furiosus momorderit labia tua, ad relinquendam qualemcunque sui memoriam, in crudeli etiam cicatrice, Cic. act. 7. in Verrem, n. 32. *Metuendum . . . . ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne populus Romanus aspiciat cicatrices ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequitiæ.*

13. *Non speres perpetuum.*] Si mihi credis, Lydia, ne perpetuum tui amatorem spera illum fore, qui sic abutitur amore tuo, ut osculando vulnera infligat, œstro velut percitus. Nam, ut aiunt, *Omne violentum non est durabile.*

16. *Quintâ parte sui nectaris.*] Missâ plurium interpretatione in putidis et obscœnis plus æquo sagacium, ego cum paucis sententio, et *oscula quæ Venus quintâ parte sui nectaris imbuit,* intelligo valde fragrantia, nectaris instar suavia. Eo fere modo apud Athen. lib. 2. cap. 2. sub finem, Ibycus, ut significet mel esse dulcissimum, ait, mel nonam esse partem ambrosiæ: id est, habere nonam partem suavitatis quæ est in ambrosiâ.

Felices

Felices ter et ampliùs
Quos irrupta tenet copula; nec malis
Divulsus querimoniis,
Supremâ citiùs solvet amor diè.

[59] *O ter et plus beati, quos nectit stabilis conjunctio, nec amor improbis querelis divisus separabit ante diem ultimam.*

ANNOTATIONES.

17. *Felices ter, &c.*] Sic denique tentat Horatius expugnare Lydiæ amorem, dicens longè feliciorem eam fore, si se Horatium constanter amaturum præferat Telepho nunc ardenter quidem sed ad tempus duntaxat amanti.

18. *Malis Divulsus querimoniis.*] Bonæ sunt in amore querimoniæ, ob absentiam, ob desiderium: malæ vero ob inconstantiam, mutationem, ac fidem fractam.

20. *Supremâ citiùs solvet, &c.*] Non ante desinam te amare, Lydia, si me ames, quam desiero vivere, inquit Horatius: imo, ut ait ipse in personâ Lydiæ, Ode 9. lib. 3.
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

ODE XIV.

Non esse redintegrandum civile bellum.

O NAVIS, referunt in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,

[60] *O navis, novi fluctus in mare te reducent. O quid facis? Firmiter portum tene. Annon cernis, quòd latus tuum est remis destitutum:*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5.

Non pauca ex Alcæo imitatus est Horatius in hac Ode, quam ferè omnes allegoricam agnoscunt totam, ipseque Quintilian. lib. 8. c. 6. In eâ certe plurima dicuntur figuris ac tropis involuta, quæ apertè nequaquam dici fas fuisset: vel rempublicam, vel Brutum, vel Sextum Pompeium alloquitur, dehortaturque à raparandis civilibus tumultibus, quibus velut novis procellis non nisi ingenti suo malo Respublica concutienda sit.

Porro sic interpretari singula nobis licet.

Navis, est Respublica Romana: *mare*, civile bellum: *fluctus*, discordiæ ac tumultus: *portus*, pax; *nudum remigio latus*, Cassius cum sinistro cornu, cui præerat, militibus cæsis ac fugatis, fractus: *malus Africo saucius*, Magnus Pompeius a Ptolemæo Ægypti rege, nefariè obtruncatus: *antennæ gementes*, Senatores aliique Principes Pompeii fatum dolentes: *carina sine funibus*, ærarium sine pecunia, quæ nervus belli est: *lintea non integra*, vexilla et legiones dissipatæ: *æquora Cycladas nitentes interfusa*, quæ caveri atque evitari debeant; quorundam potentium occulta ambitio, invidiaque alienæ gloriæ: Quippe hi sæpe specioso publicæ utilitatis prætextu, rebus suis student; atque ut militaria imperia, dignitates ac magistratus captent, pacem impediunt, turbas fovent, populis illudunt, perniciem civium moliuntur.

1. *Navis*] Bruti pars intelligi potest, sicut Pompeianæ partes navi designantur apud Cic. lib. 2. Epist. 5. et lib. 12. Epist. 25.

Novi Fluctus.] Primum civile bellum exarsit Cæsarem inter et Magnum Pompeium: alterum inter Augustum Antoniumque, et Cæsaris percussores Cassium et Brutum: tertium inter Sextum Pompeium, Magni filium, et Augustum; de quibus vide Appian. lib. 4. Plutarch. &c.

2. *O quid agis?*] Nempe Antonio hoste Patriæ judicatò, literisque per senatum datis ad Julii Cæsaris interfectores de recuperandâ libertate, quid aliud quàm incenditur grave bellum, ac Romanum pessundatur imperium?

Fortiter occupa Portum.] Una salutis ratio est, compone pacem cum Octav. Augusto, cui nisi summam defers rerum, nunquam sane conquiesces. Conjecturam audaciorum quorundam retundere videtur iste locus. Nec est quod aut Muretus Quintiliano dormitationem ita objiciat, aut Faber Critic. Epist. 54. alterque ei adstipulatus sibi plaudant et acclament velut invento Ap., exultantes, ἐπῄνεσαμεν, συγχαίρομεν. Enim vero si, quod volunt illi, citra metaphoram aut allegoriam scribat ad eam navim, quâ sui amici iratum Augustum metuentem fugere properabant, sique hoc Ode secundam ei navigationem apprecetur, non secus ac navi Athenas Virgilium transvehenti, Od. 3. quo sensu diceret hic: *fortiter occupa portum?* Imo vero debuisset inclamare ad immorantes, *Solvite protinus*; ad navim autem; *Portum hunc cito desere non tutum: statione male fidâ statim cede, in quâ periculosius quàm in alto mari versabere.*

et malus austro præcipiti labefactus: atque antennæ strideant, et vix carina sine rudentibus valeat sustinere mare violentius? Non adsunt tibi vela salva; neque Numina, quæ invoces rursus ærumnis obruta; licet Ponti sis pinus orta è silva celebri, atque originem ostentes, vanamque famam. Nauta meticulosus haud confidit pictæ puppi. Tibi prospice, nisi ventis in jocum sis destinata. Tu quæ mihi nuper molestum creabas *tædium,*

Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
 Æquor? non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressa voces malo;
Quamvis Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
 Jactes et genus, et nomen inutile.
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
 Nuper sollicitum quæ mihi tædium,

ANNOTATIONES.

5. *Africo.*] Vento Meridionali, de quo Virg. Æneid. 1. v. 85.

——— *Creberque procellis*
Africus.

6. *Antennæque gemant.*] Fracto navis malo, dependentes ex eo antennæ concidant necesse est: sic et Senatores ac Proceres, qui adhæserant Pompeio, eo quidem sublato gemunt ac dilabuntur. Hi certè alii in alias diffluxere provincias ex Appiano cit. loc. *Antennæ*, trabs in summo navis malo transversa, cui velum alligatur.

8. *Imperiosius Æquor.*] Virtutem ac fortunam Augusti manifestè prævalentes.

10. *Non Dii quos iterum pressa voces.*] Cùm enim fatis destinatum Augusto videatur orbis Imperium, tibi contra fata pugnanti non aderunt aut favebunt Dii. Adde quod *frustra Neptunum invocat, qui secundum patitur naufragium.*

Dii.] Castor et Pollux, Apollo, Minerva, aut quilibet alius, solebat esse et vocari tutela et insigne navis: et sacrarium in puppi collocabatur, vel in prora. Act. Apost. cap. 28. scribitur navigare Paulus Alexandrinâ quâdam navi, cujus insigne Dioscuri. Pers. Sat. 6. 29.

Jacet ipse in littore, et una
Ingentes de puppe Dii.

Quidam sic interpretantur locum hunc: *Tibi non sunt Dii, quos iterum pressa voces malo:* jam Pompeius occidit, Cassius periit, divini illi libertatis vindices: quid tentes ultra?

11. *Quamvis Pontica pinus, &c.*] Sicut adversus tempestatem sævam parum valet nobilitas arborum è quibus compacta est navis, minimè quoque picta et ornata puppis: sic à naufragii periculo nequaquam eximit Rempublicam contentionibus laceram, aut ipsius fama quantumlibet celebris, aut Ducis exercitus generositas. Hæc enim quid juvant? præsertim si desint præsidia sat firma; ærarium locuples, &c.

13. *Silvæ filia nobilis.*] In Ponti regione multiplex erat silva, egregiæque arbores fabricandis navibus idoneæ.

14. *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.*] Ne splendori tui nominis fide, O Respublica Romana, vel origini præclaræ: neque tu, Brute, aut ingenitæ nobilitati, aut propriæ existimationi. Sunt enim hæc vana præsidia ac firmamenta.

Timidus navita.] Ne cum Scaligero putes legendum, *tumidus*. Est enim *timidus* epitheton nautis semper conveniens, et hic maximè. Sic enim significatur nauta prudenter metuens omnia ab infido mari, ab instabilibus ventis, à repentinis tempestatibus, cum præsertim vehitur navi jam debilitatâ.

15. *Nisi ventis Debes ludibrium.*] A bello desine, nisi vis fortunæ jocantis, aut Martis communis, aut etiam fatorum ludibrium esse.

17. *Nuper sollicitum quæ mihi tædium, &c.*] Militaverat Horatius sub Cassio et Bruto; postea tamen Augusto victori conciliatus, veniam obtinuerat; hæc autem scripsisse fertur post Cassium cæsum, et antequam Brutus adversus Augustum belli aleam experiretur. Ait ergo: O publica salus, quæ tædium mihi tunc præbuisti ob diuturnitatem discordiarum ac militiæ labores; nunc autem solicitudinem et curam præstas ob novos tumultus; cur evidens periculum, talesque angustias sponte adis? Vel ad Brutum loquitur. O Brute, qui sollicitum me habuisti de eventu belli, sub tuis signis merentem: nunc autem tui ac libertatis, quam vindicas, desiderio crucias, cum præcisam salutis tuæ spem animo jam concipiam; si mihi credis, ne Augusti partes fortiores lacesse, pone arma, neve tam periculosæ plenos aleæ labores incassum subi; imo conciliandæ pacis consilia et rationes ini. Vide lib. 2. Ode 7. et Epist. 2. lib. 2.

Nunc desiderium, curáque non levis,
Intersusa nitentes
Vites æquora Cycladas.

[64] *jam verò desiderium ac sollicitudinem haud modicam, fuge maria Cycladas micantes interfluentia.*

ANNOTATIONES.

20. *Cycladas.*] Insulæ sunt circiter quinquaginta, in Ægæo mari in cycli prope formam dispositæ: quæ quidem ob frequentes scopulos, et maris angustias adiri, aut circumnavigari vix citra periculum possunt.

ODE XV.

Vaticinium de Trojæ excidio.

PASTOR cùm traheret per freta navibus
Idæis Helenam perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
  Nereus fata. Malâ ducis avi domum,

Cùm pastor fallax per maria abduceret Helenam hospitam navibus Trojanis, injucundâ tranquillitate ventos veloces oppressit Nereus, ut dira præcineret fata. Infaustis auspiciis domum ducis eam, [65]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Ode 6.

1. *Pastor cùm traheret, &c.*] Sicut apud Bacchylidem Cassandra Paridi Trojam ingredienti, ita hic eidem iter agenti, Helenamque belli facem ducenti, Nereus vaticinatur quanta ferat mala, adeoque Trojæ ruinam. Antonium Cleopatræ amoribus irretitùm exemplo Paridis admoneri ab Horatio non nemo opinatur. Cæterum cùncta fere ex Homero deprompta. Sensus est, Cum Paris Helenam raperet Hospitis Menelai uxorem, atque è Spartâ Trojam navigaret, Nereus Deus marinus ventos cohibuit, dum perfido illi raptori caneret impendentem cladem, ob violatum jus et incestas nuptias. Vide Herodot. lib. 2. Eustath. in 6 Iliad.

Pastor.] Paris, alio nomine dictus Alexander, expositus in Idâ monte, educatusque à pastore, et ipse aliquando pastor, quanquam erat filius Priami Trojanorum regis et Hecubæ, quæ prægnans facem se ardentem parere somniavit: quo territa et conjectorum impulsa responso exponendum curavit filium.

Traheret.] Per varias regiones, diversaque maria, tandemque in patriam suam Trojam pertraheret.

Navibus Idæis.] Fabricatis in Idâ Troadis monte.

2. *Helenam perfidus hospitam.*] Paris hospitio receptus apud Menelaum, eo absente, in adulterium pellexit abduxitque Helenam ejus uxorem; adjuvante nimirum Venere, quæ formosissimam Paridi spoponderat fœminam, in præmium judicii, quo Junoni et Palladi prælata ab eo fuerat.

3. *Ingrato celeres, &c.*] Quoniam ventorum natura est erumpere et vagari: hinc nihil injucundius ipsis est quam frœnari, et in otio contineri. Est qui referat ad Paridem, celeriter avehere prædam suam cupientem: cui proinde valdè ingrata fuerit ea mora. Sed cùm per multas ac diversas regiones Paris Helenam circumduxisse legatur, antequam in Troadem perveheret, non videtur eam posse interpretationem stare.

4. *Ut caneret fera Nereus fata.*] Dum excidium patriæ ac paterni regni prænunciaret flagitioso Paridi, ventos compressit Nereus, silentiumque imposuit. Quidam contentiosè legunt *Proteus*, eo quod apud Homerum ille de Trojanis rebus vaticinaretur: Nereo autem vix id muneris tribuatur. Verùm Poetæ quid non licet? Deinde naviganti quis melius vaticinans inducatur quam marinus Deus? Adde quod Apollonii Rhodii Interpres in 4. Argonautic. ex Pherecydis sententiâ scribit Nereum coactum respondere velut Oraculum. Apollodorus, l. 2. de Nymphis Jovis ac Thetidis filiis, vatem facit Nereum: et Hesiodus in Theogen. veridicum eum appellat. Maneat ergo Nerei Prosopopœia, et rectè posita censeatur.

5. *Malâ ducis avi domum.*] Ex Augurum observatione tracta dictio: id est, malo omine, infelici augurio Helenam ducis, O Pari, tibique assumis, rapis enim uxorem alienam.

quam numeroso exercitu reposcet Græcia, conspirans tuas dissolvere nuptias, atque antiquum Priami regnum. Eheu, quantus equis, quantus viris sudor instat! Quantas cædes Trojanæ nationi paras! Jam Pallas aptat cassidem et clypeum, et currus, et furorem. Frustra superbus ob Veneris favorem pectes comam: et lyrâ molli jucundas mulieribus cantilenas distribues. Frustra fugies lanceas nuptiali *thoro molestas, et acumen telorum Cretensium, strepitumque, et acrem in sequendo Ajacem. Attamen, heu, tarde mœchos*

Quam multo repetet Græcia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
  Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moves funera Dardanæ
Genti! Jam galeam Pallas, ægida,
Currúsque, et rabiem parat. [54]
  Nequicquam Veneris præsidio ferox,
Pectes cæsariem; gratáque fœminis
Imbelli citharâ carmina divides:
Nequicquam thalamo graves
  Hastas, et calami spicula Gnossii
Vitabis, strepitúmque, et celerem sequi
Ajacem. Tamen, heu, serùs adulteros [65]

ANNOTATIONES.

8. *Multo milite.*] Homer naves Græcorum numerat 1146.

7. *Conjurata.*] In portu Aulidis Græciæ Principes universi jurejurando se adstrinxerunt non discessuros à bello, donec Helena restitueretur, illataque Græcis injuria vindicaretur, eversâ Trojâ.

9. *Quantus equis, quantus, &c.*] Quanta discrimina, quantæ strages ac labores virorum et equorum in decennali bello!

10. *Dardanæ Genti.*] Dardanus Jovis ex Electrâ filius in Asiam veniens condidit eam gentem, quæ à Troe postea Trojana dicta est. Ab eo ortus Priamus. Virgil. Æneid. 8. v. 134.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis et auctor, &c.

11. *Jam galeam Pallas et ægida.*] Pallas et Juno pro Græcis pugnabant, nempe tum quòd manebat altâ mente repostum judicium Paridis, spretæque injuria formæ; tum quia virgo Pallas flagitioso Paridi infensa erat. Porro bellicosæ Palladi sueta aptantur hæc arma. Ovid. Met. 6. 79.
Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.
Virgil. Æneid. 8, 435.
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma.
Quem in locum Servius ita scribit: *Ægis pectoris est munimentum, habens in medio Gorgonis caput. Quod si in pectore Numinis fuerit, ægis vocatur: si in hominis pectore, ut in antiquis Imperatorum statuis videmus, lorica dicitur.*

12. *Currúsque, et rabiem.*] Bigas et quadrigas bellicas Pallas invenisse fertur: et apud Hom. è curru, non ex equo pugnari scribitur. *Rabiem*, iram, indignationem, furorem, et impetum animi, quæ quidem vix adsunt à quocunque bello.

13. *Nequicquam Veneris præsidio ferox, &c.*] Tunc parum juvabit te præsidium Veneris minimè bellicosæ, multo minus decebit illa tua venustas et cultus corporis: quæ apud mulieres quidem valent, non ita vero adversus hostem. Vide supra Od. 12. v. 41. apud Homer. 3. Iliad. idem Paris sic admonetur, objurgaturque: *Inutilis erit tibi cithara, ac munera Veneris, et coma, et species, quando humi in pulvere jacebis mixtus.*

15. *Citharâ carmina divides.*] Modulaberis distinctè, concinnè, ex arte, modo hos, modo istos carpendo nervos: non malè fit: melius tamen, modo lyrâ, modo voce alternatim canendo: at optimè alii interpretantur, mulierosum Paridem modo huic, modo illi fœminæ gratificari, ac suam cuique cantilenam dispertire. Sic infra Od. 39. *dividere oscula*, est singulis dare oscula.

Imbelli citharâ.] Hac quidem valebat Paris, sed quam bellicoso viro parum conveniret, ostendit Alexander ille Magnus, cum Paridis sprevit citharam, Achillis optavit. Illâ videlicet amores ac nugæ, hâc heroum laudes celebrantur. Plutarch.

16. *Nequicquam thalamo graves Hastas, &c.*] Licet illicito amori ac nuptialibus jocis vaces, at tandem ad arma concurrendum erit, et feras licet pœnas exsolves, cum humi prostratus in pulvere volutaberis, traherisque à victore hoste crinibus illis, adulterii illecebris.

17. *Gnossii.*] Gnossius urbs Cretæ, cujus populus sagittas emittendi arte pollebant. Adde quod ex Plinio, abundat Creta cannis gravioribus ad faciendas saggittas aptissimis. Porro inter proceres Græcos erat Idomeneus Cretensium dux, Meriones comes.

18. *Celerem sequi Ajacem.*] Pedum celeritate Ajax clarus, ut eum insequentem evaderet nemo. Verum Oileusne, an Telamonius? Hic certè, si Darcti Phrygio fides, Paridem occidit.

19. *Serus adulteros Crines pulvere collines.*]

Crines

Crines pulvere collines.
Non Laërtiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Neftora refpicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucerque, et Sthenelus fciens
Pugnæ, five opus eft imperitare equis,
Non auriga piger. Merionem quoque
Nofces. Ecce furit te reperire atrox
Tydeides melior patre:
Quem tu, cervus uti vallis in alterâ
Vifum parte lupum, graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuæ.

capillos pulvere confperges. Nonne vides filium Laërtis, nonne Pylium Neftorem populo tuo fatales? Te Salaminius Teucer, te Sthenelus belli gnarus, ac fi oportet equos regere, ductor haud fegnis, intrepidi perfequuntur. Senties etiam Merionem. En ardet incurrere in te impavidus Tydei filius genitore fortior. Hunc tu, velut cervus afpectum in adversâ vallis regione lupum, herbarum oblitus, fugies effeminatus, graviter anhelans: quod quidem tuæ nequaquam promififti. [65]

ANNOTATIONES.

Quamvis effugias aliquandiu, non tamen poteris femper declinare pugnam et congreffum, in quo cum vel poftratus vel occifus fueris, pulvere tandem fœdabuntur crines illi tui tanto ftudio calamiftrati, et unguentis delibuti, quibus Helena in amorem, et hinc in adulterii facinus à te pertracta eft. Vel fimpliciter, crines illos tuos oportebit tandem bellico pulvere afpergi et illini, quos unguentis duntaxat antea illinere fatagebas. Sunt enim qui affirment Paridem Ajacemque Oileium concertantes mutuis occubuiffe vulneribus, alii volunt Paridem, poftquam Achillem interemiffet, à Pyrrho, alii autem, à Philoctete interfectum.

Laërtiaden.] Ulyffem filium Laërtes Ithacæ et Dulichii infularum regem, prudentiâ folertiâque fuper æthera notum. *Exitium tuæ gentis:* nempe quia detexit ipfe atque ad Trojanum bellum adduxit Achillem, abfque quo ex fatis capi Troja non potuiffet.

22. *Pylium Neftora.*] Hic fapientiâ, et vitæ diuturnitate inclytus, apud Pylum Peloponnefi oppidum educatus, jam fenior cum aliis Græciæ proceribus convenit ad expeditionem Trojanam. De eo fertur Agamemnon dixiffe, brevi expugnandum Ilium, fi decem Neftores adeffent.

23. *Salaminius Teucer.*] Ajacis ille frater. Vide fuprà, Od. 7. ver. 27. et feq.

24. *Sthenelus.*] Vir pugnaciffimus, comes Diomedis, unus eorum qui equo fe Trojano abdiderunt.

26. *Merionem quoque Nofces.*] Tuo quidem malo cognofces et experiere virtutem, iram, acrefque animos Merionis. Hic patruelis erat Idomenei Cretenfium ducis. De eo fupra, Od. 6. v. 15.

28. *Tydeides melior patre.*] Supra Od. 6. *Tydiden fuperis parem* vocat Horatius, fane qui Iliad. 5. dicitur Martem ac Venerem in prœlio vulneraffe. Unde ibid. Homerus ejus ferociam comparat flumini omnia fubvertenti, ac leoni vulnerato. Non mirum ergo, fi hic Tydeo patre, quanquam bono et forti, melior tamen ac fortior Diomedes nuncupetur.

31. *Sublimi fugies mollis anhelitu.*] Ferocem illum Diomedem patre meliorem ac fuperis parem fugies, tam graviter anhelans, præ metu et pavore, quam cervus lupum afpiciens. Mecum vero, lector, mirare, quo ducat carpendi cacoethes. En Scaliger, *Ex toto Galeno*, inquit, *non intelligo quid fit fublimis anhelitus.* Verum enim fine Medicæ fcientiæ aut Medicorum ope, benè intelligitur, copiosè, et ex alto pectore anhelare cervum, vel potius, elato, et fublimi, ut fit, capite fugientem, ore quoque fublimem anhelitum ac fpiritum efflare.

32. *Non hoc pollicitus tuæ.*] Intrepidum te nimirum jactaveras, O Pari, Helenæ per illicitos amores *tuæ*, et Menelao totique Græciæ parem te unum oftentâras. At facile eft apud amafiam gloriari; non ita apud Græcos raptam perfidè, et ultionem juftam *multo milite repetentes.* Ovid. Epift. Paridis ad Helenam: v. 351.

Finge tamen, fi vis, ingens confurgere bellum:
Et mihi funt vires: et mea tela nocent.
Nec plus Atrides animi Menelaus habebit
Quam Paris, aut armis anteferendus erit.

Et quidem provocatus à Menelao Paris ad fingulare certamen, vixque tandem congreffus, nifi ope Veneris fubtractus effet, certe victus occubuiffet, ex Homer. Iliad. 3. unde ibid. Helena inducitur fuam Paridi exprobans ignaviam, et Menelai, quem prius ille contempferat, virtutem experto infultans.

Iracunda

Indignata classis Achillis Trojæ Trojanisque fœminis, fatale tempus differet: at post aliquot annos ignis Græcorum Trojanas ædes incendet.

Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum classis Achillei.
Post certas hyemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

ANNOTATIONES.

33. *Iracunda diem proferet Ilio, &c.*] Achilles ob ereptam sibi Briseiden iratus, à pugnâ et bello suam classem continens, Trojæ quidem fatum aliquandiu retardabit, diemque Trojæ ac Trojanis ultimam differet: at ubi Patroclum audiet ab Hectore peremptum, tum ad arma, et amici vindictam convolabit, nec ponet iram donec Hectorem Iliensium defensorem unicum prosternat. Virg. Æn. 2, 324.

Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum, &c.

34. *Phrygum.*] Phrygia Asiæ Minoris regio, cujus pars est Troas, ac Metropolis Troja.

Achillei.] Achilles fortissimus Græcorum, vel suo nomine apud omnes famosus.

35. *Post certas hyemes.*] Post certum annorum spatium fatis decretum. Calchas augur è passerum numero, post annos decem Trojam expugnandam diruendamque prædixerat.

Uret Achaicus ignis Iliacas domos.] Achaia Græciæ pars, Synecdoche. Quidam legunt, *Pergameas domos.*

ODE XVI.

PALINODIA AD AMATAM PUELLAM.

O formosâ genetrice nata formosior, quem libuerit finem dabis injuriosis Iambis: seu igne,

O MATRE pulchrâ filia pulchrior, [67]
Quem criminosis cumque voles modum
Pones Iambis; sive flammâ,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. supra.

Quæcunque valent ad placandam iram, hæc adhibet Horatius ad mitigandum offensæ puellæ animum. Scripserat olim Iambos aut adversus ipsam, aut contra matrem ipsius. Jam volens redire in gratiam cum eâ quam deperibat, 1. Fatetur se peccasse: 2. Non per contemptum se fecisse quidquam, sed per iram, asserit: 3. Vindictam offert. Porro quæ sit, quæque vocetur amica illa non constat. Gratidiæ nomen reperitur in quibusdam codicibus inscriptum. Alii volunt hanc esse Tyndaridem illam, ad quam Ode sequens nuncupata est.

1. *O matre pulchrâ filia pulchrior.*] Aiunt quidam scriptam dicaciter ante ab Horatio fuisse:

O matre turpi filia turpior!

Quicquid sit: jam laudat egregiè puellam, sciens nihil ferè mulieri jucundius esse, quam formâ et pulchritudine commendari. Imitatio verò est Stesichori, qui cum Helenam quandam Siculam Iambis proscidisset, Apollinis Oraculo monitus primus Palinodiam canens, oculorum usum, quem amiserat, recepit.

3. *Quem criminosis cumque, &c.*] Crimen se admisisse, pœnamque subire quamlibet, paratum profitetur; ejusque, quam læsit, arbitrio cuncta permittit.

3. *Iambis.*] Sunt enim Iambici versus ad maledicendum aptissimi. *Sicut Iambus ex brevi et longâ constat; ita contumelia ex parvis initiis ad magna procedit:* Suidas ἰαμβίζειν Græcis, est *maledictis insectari.* Horat. ad Pisones.

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Sive flammâ, Sive mari libet.] Ipse suum carmen maledicum damnat igni vel aquæ, ut placuerit. Tibul. l. 1. Eleg. 9. ver. 49.

Illa velim rapidâ Vulcanus carmina flammâ
Torreat: et liquidâ deleat amnis aquâ.

Sive mari libet Adriano.
Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem Sacerdotum incola Pythius,
Non Liber æquè, non acuta
Sic geminant Corybantes æra,
Tristes ut iræ; quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec sævus ignis, nec tremendo
Jupiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi

seu mari placet Adriatico. Nec Cybele, nec Apollo inhabitator animum sacrificulorum in sacrariis ita commovet, nec Bacchus: neque Corybantes tam crebrò pulsant cymbala acuta, sicut mæsta indignatio: quam nec gladius ex Illyrio cohibet, nec mare naufragiis infestum, nec dira flamma, nec ipse Jupiter horrisono fragore. Dicitur Prometheus primario limo

[68] [69]

ANNOTATIONES.

4. *Adriano.*] Synecdoch. pro quolibet mari.

5. *Non Dindymene, &c.*] Ita describit vim et impotentiam, in eamque culpam omnem suam transferre satagit, ut odium et contemptum, quo gravius nihil ad offensam, omnino abfuisse comprobet.

Dindymene.] A Phrygiæ monte Dindymo dicta Cybele, cujus ibi sacra peragebantur, Sacerdotesque furore perciti membra sibi incidebant.

Non adytis quatit, &c.] Conglobatâ comparatione iræ vehementiam exaggerat. Nec Cybele, inquit, suos sacrificulos, nec Apollo Phœbades oraculo responsaque edituras, nec Bacchus Mænadas et Bacchantes in Orgiis tanto furore implent, quanto irritatus amor amantem.

6. *Incola Pythius.*] Apollo Delphos, quæ urbs etiam Pytho dicta, incolens, ibique præcipuè cultus et celebris: vel ita dictus à Pythone serpente interfecto. De quo vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 17. Cœl. Rhodig. lib. 16. c. 19. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 2. *Incola,* insessor, invadens et afflans mentem Pythiæ tripodi insidentis in adytis ac penetralibus templi, ut extra se rapta, jamque enthea, divina loquatur.

7. *Non Liber æquè.*] De Bacchanalium origine, insaniâ, aberratione. Vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 8. et seq.

Non acuta Sic geminat Corybantes æra.] Neque tam crebris ictibus pulsant Corybantes ærea cymbala, cum furiosi discurrunt, quam ira mentium variis motibus concutit. *Corybantes,* Rheæ sacrificuli, iidem qui Curetes, ex Strabone lib. 10. et Lucret. lib. 2. dicti vel à κόρυς, galea, vel à κορύπτω, *cornibus peto;* item *caput jacto:* vel à κρύπτειν, vel κρυβάζειν; quoniam adjuverunt Rheam in abscondendo partu. Vel à κρούειν *pulsare,* et strepitum ac sonitum reddere: quoniam et Lucret. cit. *Pulsabunt æribus æra,* et ex Apollod. lib. 1. τοῖς δόρασι τὰς ἀσπίδας συνέκρουον, *Hastis clypeos percutiebant:* sic nimirum Jovis illum vagitum in Cretâ quondam occultâsse feruntur, ne Saturnus eum malis mandaret adeptus, Lucret. 2. 636, et paulo ante:

Tympana tenta sonant palmis, et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu.
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes,
Telaque præportant violenti signa furoris.

Omnes autem à Græco origines parùm satisfaciunt, et longe petitæ ac perperam confictæ videntur. Magis certè ad rem est quod refert Diod. Sic. l. 6. c. 11. Corybantas dictos à Cybeles filio Corybante, qui sacra Matris Deûm in Phrygiam detulit; quique ab se nominavit eos, qui Matris sacrificiis incumbebant.

6. *Tristes ut iræ.*] Nihil æque violentum est ac iratus amor, aut tristis, quòd se sperni sentiat, aliumque præferri; tunc extrema quæque meditatur, atque etiam tentat ac molitur sæpius.

Neque Noricus Deterret ensis.] Pergit ostendere iræ pertinaciam, quam nec frangit armorum aut mortis horror; nec ignium aut Jovis ipsius tonantis fragor ac metus. *Noricus ensis.*] optimi scilicet enses fabricantur in eâ regione Illyrici. Plin. lib. 34. c. 14. s. 41. *Alibi vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: alibi factura, ut Sulmone aqua.*

10. *Nec mare naufragum, &c.*] Sic qui ad ultionem parandam, vel ad quærendum quod vehementer amat, contendit, per maris discrimina quælibet, per tela, per ignes intrepidus, ac cæco velut impetu rapitur et properat; nec ullâ unquam reverentiâ, nec pavore tonitruum ac fulminum retardatur aut deterretur.

13. *Fertur Prometheus, &c.*] Amplificatio est per amœnam causæ disquisitionem; unde nempe homini sic dominetur ira? fabellamque confingit vel intexit de Prometheo, qui formans hominem varias ei indiderit affectiones diversis ex animantibus depromptas, ut vulpis astutiam, leonis iracundiam ferventemque bilem, &c. *Coactus.*] qui cum in fingendis brutis omnes naturæ facultates absumpsisset, coactus est demum è singulis aliquid decerpere, quod homini daret. Vid. Fulgent. Mytholog. lib. 3. cap. de Peleo.

Principi Limo.] Homini, qui licet ex argillâ et

Limo

abstrictus adjungere portionem hinc et inde decerptam, pectori nostro indidisse vehementiam furentis leonis. Iracundia Thyesten perdidit execrandâ strage; atque extremas præbuit causas maximis civitatibus, ut prorsus diruerentur, ac mœnibus infestum aratrum applicaret superbus exercitus. Animum reprime: me etiam impulit cordis ardor in amœnâ juventute,

Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere; et altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditùs, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens. [70]
Compesce mentem; me quoque pectoris
Tentavit in dulci juventâ

ANNOTATIONES.

limo non secus ac cætera animantia conflatus, in ea tamen principatum obtinet. Vide Lucret. l. 5. Diodor. Sicul. l. 1. c. 1. &c.

17. *Iræ Thyesten, &c.*] Effectus iræ persequitur. De Thyeste atque Atreo fratribus tam infanda in sese invicem perpetrantibus, ut Sol aversatus retro conversus fit, omnibus auditum: et jam dictum est, Od. 6. v. 8. ad *sævam Pelopis domum*, quæ quidem per iram perdita et consumpta interiit *exitio gravi:* seu cum Thyestes appositum ab Atreo filium devoravit; seu cùm ob vitiatam uxorem Atreus execrandâ illâ ratione ultionem petiit, &c.

18. *Altis urbibus ultimæ Stetere causæ, cur perirent Funditùs.*] Interdum urbes expugnantur non odio, sed quadam eas tenendi cupiditate: at cum ira facit ut capiantur, tum ultimi quoque fit causa excidii, impellitque ad eas à fundamentis diruendas, ne quod vestigium supersit civitatis.

20. *Imprimeretque muris Hostile aratrum, &c.*] Per iram victor hostis non solùm urbes aliquando demolitur, sed et excisis mœnibus ædibusque universis, solum arat, *imprimitque aratrum* iis locis, in quibus erant *muri* antea, arces, ædesque. Hinc illud:

Et seges est, ubi Troja fuit.

Manilius, l. 4. v. 555. ejus qui sub ortum caudæ Scorpii fuerit natus, gravem iram et victoriam ita præsagit:

Aut sternet positas urbes, inque arva reducet
Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.

Socrates Ecclesiast. Histor. lib. 4. cap. 31. de Valente imperatore Constantinopolitanis irato, refert minatum esse civitati vastitatem, adeoque ἄροτρον βαλεῖν κατ' αὐτόν, *aratrum in eam immissurum.* Seneca de Clementiâ lib. 1. 26. *Injicere tectis ignem,* inquit, *aratrum vetustis urbibus inducere potentiam putat.* Quem in locum Lipsius citat Horatii locum quem explicamus, aitque, mos erat iste in evertendis olim urbibus: et sicut aratro condebantur, ita aratro pariter significabant excindi; affert quoque Modestinum Jurisconf. *Si usus fructus civitati legatus sit, et aratrum in eam inducitur, civitas esse desinit: ut passa est Carthago; ideoque quasi morte desinit habere usum fructum.* Vide Isidor. l. 15. c. 11. Cœl. Rhodig. l. 26. c. 5. Alex. ab Alex. l. 6. c. 14. ubi non ædificandis modò urbibus, sed et funditùs evertendis aratrum induci ait, quasi segetes ibi mox futuras denotaretur. Imo quandoque tantum est odium, tantus ulciscendi appetitus, ut versa aratro terra sale inspergatur, ad eam sterilitati damnandum. Quod egregiè suo more explicans S. Hieron. in Matth. cap. 5. *Legimus,* inquit, *in Scripturis urbes quasdam irâ victorum sale seminatas, ut nullum in ipsis germen oriretur.* Scilicet Judic. lib. cap. 9. Abimilec Sichimitarum maledictis exacerbatus eorum *urbem cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipsâque destructâ, ita ut salem in eâ dispergeret.*

22. *Compesce mentem.*] Quandoquidem igitur tam ferox et impotens ira est, ut ad ultima quæque preter jus et fas adigat; quæso obtestorque, ne ei indulgeas; sed *compescas mentem iracundam.* Nam et ego malè me ipsi indulsisse jam agnosco. Unde et *mutare quæro.* Juveniliter in culpam lapsus sum: nunc ætate factus sapientior, errati veniam peto.

Me quoque pectoris, &c.] Ex dictis infert Horatius idem ferè quod habet Cicero ad Attic. lib. 1. Epist. 17. *Si quidem ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum et eosdem placabiles: et esse hanc agilitatem (ut ità dicam) mollitiemque naturæ plerumque bonitati; et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tolerandas: facile hæc, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod ego ut facias te oro, qui te unicè diligo, &c.*

23. *In dulci juventâ.*] Quò voluptatis avidior est juvenis, eò est irritabilior, si negentur ea ad quas anhelat, vehementiusque ad ulciscendum fertur. Id sibi contigisse Horatius fatetur, atque Iambos ita scripsisse mordaces quidem, dum non alia suppeteret ratio sedandi animum amore et irâ *furentem.* At nunc laudes

Fervor, et in celeres Iambos
  Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quæro tristia, dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas. [71]

atque ad citos Iambos iracundum adegit. Jam vero cupio vertere dira suavibus, modo, retractatis conviciis, mihi fias propitia, atque benevolentiam repares.

ANNOTATIONES.

et encomia se scripturum pollicetur, ut quasi deleat quæ tristia prius et acerba scripserat. Nam quod ait lib. 3. Od. 14.

Lenit albescens animos capillus,
Litium et rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

24. *Celeres Iambos.*] *Pes citus*, ad Pisones: seu quod facilè incurrit, seu prompter frequentes syllabas breves in puris Iambicis.

26. *Dum mihi Fias recantatis amica, &c.*] *Dum*, id est, modo tu quoque desinas me lacerare conviviis et dictis probrosis. Vel potius, *dum*, id est, donec mihi desinas esse inimica, cum me videris palinodiam canere: donec igitur mihi priora opprobria recantanti, ac mitibus tristia mutanti fias amica, non cessabo tibi supplicare, mitia scribere, atque omni ratione animum tuum demereri.

28. *Animumque reddas.*] Hinc videtur significare Horatius, extitisse quandam olim amicitiam, quam velit reparari; proindeque non matrem puellæ istius, sed ipsam puellam Iambis et dicteriis abalienatam intelligere oportere.

ODE XVII.

Tyndaridem invitat in villam suam, ejus ostentans amœnitatem et commoda.

VELOX amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus; et igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
  Impunè tutum per nemus arbutos [72]
Quærunt latentes, et thyma deviæ

Celer Faunus Lycæum frequenter commutat Lucretili jucundo; caprasque meas tuetur semper ab æstate fervidâ, ventisque imbriferis. Feminæ masculi fœtentis, citra periculum errantes per silvam, securæ investigant arbutos occultos ac thymum,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

Non vulgaria dictionum ornamenta continet hæc Ode: ea lector, collige. *Igneam æstatem defendit capellis pluviosque ventos. Olentis uxores mariti. Martiales lupi. Usticæ cubantis saxa levia. Benigno cornu manabit opulenta copia ruris honorum. Reducta vallis. Fide Teiâ Laborantes in uno. Lesbium innocens. Incontinentes manus. Male dispar. Immerita vestis, &c.*

1. *Velox.*] Fauni agrestes Dii cursu saltuque agiles, proindeque caprinis pedibus finguntur.

Lucretilem Mutat Lycæo Faunus.] Hypallage, pro *Lycæum Mutat Lucretili*, Sabinorum monte, ad cujus declive sita erat Horatii villa et fundus, de quo ipse initio Epistolæ 16. lib. 1. Hujus vero tantam asserit amœnitatem, ut eo sæpius immigraret Faunus, seu Pan Deus Pastorum relicto quidem Lycæo Arcadiæ monte sibi sacro: ejus porro Numinis præsentiâ quicquid noxium est propulsari.

2. *Igneam Defendit æstatem capellis, &c.*] Æstum arcet à gregibus, pestiferasque tempestates. Columell. lib. 7. cap. 6. *Capellis nocet æstus, sed magis frigus.* Ventum etiam cum tepore humidum (qualis Notus) animantibus quibuslibet, autumno præsertim, esse pestiferum nemo nescit. Virgil. Eclog. 7. 47.

Solstitium pecori defendite.

5. *Arbutos Quærunt latentes et thyma.*] Grata sibi pabula. Plin. lib. 12. cap. 17. *frutices adoratos appeti* quærique à capellis, testatur Virg. Eclog. 3. v. 47.

Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis.
Georg. 3. v. 300.

Jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere.

Arbutus, Gall. *arboisier*, Angl. STRAWBERRY-TREE, pridem fuit in deliciis, quod ἀείφυλλος frondes lauro, fructus cerasis non absimiles, profert. Vide Columell. cit.

Olentis

hœdi vero non timent lupos Martios, neque colubros virides; quandocunque, ô Tyndari, suavi ejus tibiâ resonuere valles, rupesque haud asperæ montis Usticæ declivis. Numina me protegunt: Pietas mea, Poësisque placent Numinibus. Illinc tibi liberali cornu fluet affatim ruris abundantia opum agrestium. Ibi profundâ in convalle fugies ardorem Caniculæ; chordâque Teiâ cantabis Penelopen

Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubros,
Nec Martiales hœdilia lupos,
Utcunque dulci, Tyndari, fistulâ
Valles, et Usticæ cubantis
Lævis personuere saxa.
Dii me tuentur: Diis pietas mea, [73]
Et musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reductâ valle, Caniculæ
Vitabis æstus, et fide Teiâ
Dices laborantes in uno

ANNOTATIONES.

7. *Olentis uxores mariti.*] Capræ caprique gravem emittunt odorem. Unde et proverb. *Hircum olet.* Virg. Eclog. 7. v. 6.

——Dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat.

9. *Nec Martiales hœdilia lupos.*] Martis in tutelâ dicuntur esse lupi, utpote rapaces ac violenti deprædatores. Virg. Æneid. 9. v. 566.

——————————Agnum
Martius à stabulis rapuit lupus.

Alludit fortasse Poëta ad id quod aiunt templum fuisse in Parthenio Arcadiæ monte sacrum Fauno seu Pani, quod asylum erat pecudibus insequentes leones ac lupos fugientibus, qui quidem eo adire non audebant.

Hœdilia.] Magna de eâ voce contentio. Quidam legunt *hœdulei.* Nam inquiunt, ab *hœdus hœdulus* et *hœduleus*: sicut ab *hinnus, hinnulus,* et *hinnuleus.* Alii *hœduliæ* vel *hœdiliæ* ex membranis non paucis: sicut enim *hœdile, is,* sic et *hœdilia, æ,* dicitur. Ego ex Lambini Muretique placito, nihil censeo mutandum in vulgatâ lectione, ut pes sit Ionicus pro Choriambo, certe *ἰσόχρονος*. Itaque, de metro non amplius soliciti, dicamus *hœdilia,* hœdorum septa vel stabula, synecdochicè poni pro hœdis.

10. *Utcunque dulci,* &c.] Greges securi pascuntur, *utcunque,* ubicunque, quandocunque, simul atque suam inflat fistulam Pan seu Faunus qui ex Virgil. Eclog. 2. v. 32.

Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.

Hinc verò potestatem ac præsidium Numinis ostendit, quòd vel levis ejus fistulæ sonus fugat et avertat noxia quæque, et securitatem præbeat.

Tyndari.] Hanc esse eandem quidam volunt quam in Epodis Canidiam vocat, et falsè profitendit, Gratidiam autem in Odæ præcedentis inscriptione plerisque in codicibus appellat, nimirùm ut offensam mitiget; nunc vero sibi reconciliatam, in formæ commendationem Tyndaridem nuncupat, quasi Helenam alteram ob pulchritudinem, atque invitat ad rusticationem ac delicias apud suum in Sabinis fundum, ad montem Lucretilem.

11. *Usticæ cubantis*] Ustica mons in Sabinis leniter declinans hominis instar decumbentis.

13. *Dii me tuentur.*] Quasi sibi ipse applaudens infert: sic me tuentur Dii, quorum laudes versibus meis piè celebro, ipsis non ingratas. Contra vero, si quis Numinum cultor non fuerit, hunc *insignem* licet *attenuat Deus.* Ut scribit Od. 34. hujus libri.

14. *Hinc tibi copia Manabit,* &c.] Ex amœnâ hâc villâ meâ, cum adfueris, O dilecta Tyndari, colliges frugum omnis generis copiam. Hi sunt enim *ruris honores.*

16. *Cornu.*] Alludit ad copiæ, vel Amaltheæ cornu fabulosum. Scilicet Hercules, inquiunt, detractum, victo Acheloo, cornu Fortunæ dedit, è quo illa bonorum omnium abundantiam promit ac elargitur. Porro ex Eustath. in Periegés. Dionys. Amalthea fuit vetula quædam avara mercatrix, quæ nummos benè multos ingesserat in cornu: quod Hercules adeptus in voluptates ac genium liberaliter profudit. Hinc verò fabulæ et commenta vulgi.

17. *Caniculæ Vitabis æstus.*] Noxios ardores vitabis sideris istius, ex opinione vulgi; non enim ortus Caniculæ æstum facit, sed Sol Leoni junctus, nempe sub finem Julii, ad usque Augusti diem 23. Dies Caniculares vulgò, indeque morbi frequentes et acerrimi. Vide plura infra, lib. 3. Od. 13. et 29.

18. *Fide Teiâ Dices laborantes in uno,* &c.] Cantabis Lyricos versus et amatorios ad modum Anacreontis oriundi ex urbe Teio in Paphlagoniâ, apud Asiam Minorem. Vid. lib. Od. 9. ex Epod. 14. *Dices laborantes in uno,* recitabis carmen de amoribus Penelopes uxoris, et Circes

Penelopen

Penelopen, vitreámque Circen.
Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbrâ; nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Prælia; nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritámque vestem.

et Circen fulgidam pro eodem solicitas. Illic innoxi Lesbii scyphos hauries in umbrâ: neque [73] *furens Semeles filius cum Marte pugnas miscebit: neque timebis suspicionem creare petulanti Cyro, ne tibi minimè æquali intemperantes manus adhibeat, frangatque corollam impositam capillis, et innocens vestimentum.*

ANNOTATIONES.

amicæ, famosæ illius veneficæ, erga unum et eundem Ulyssem. *Laborantes*, amore tabescentes, amore certantes. Vide Lil. Gyrald.

20. *Vitreámque Circen.*] Instar vitri nitidam, splendentem, decoram, speciosam.

21. *Hic innocentis pocula Lesbii.*] Epulaberis etiam hilariter et jucundè: bibes nempe vinum innocuum, è Lesbo Ægei maris insulâ, hodie *Metelino*: ob tenuitatem non lædens, nec tentans caput, nec pectus inflammans, nec adeo impellens ad rixas: quapropter *non confundet cum Marte Bacchus prælia.* Vinum saccatum hic aliqui comminiscuntur, quod sit magis ad mulieris salivam ac palatum. Sed quid opus? cum tale sit per se Lesbium, quo *nullum potu suavius*; cui ἀπάθειαν impertivit Bacchus, id est, *immunitatem ac innocentiam:* quod νεκταροσταγῆ, *manans nectare, ambrosiæque propius quam vino*, veteres illi passim vocârunt, apud Athenæum lib. 1. cap. 22. et 23, &c. Vide, si vacat, apud Gell. 13. cap. 5. lepidum Aristotelis acutumque de Lesbio vino judicium, quo successorem suæ diatribæ designavit Theophrastum è Lesbo.

22. *Nec Semeleïus cum Marte, &c.*] Nec bibendi certamen definet in pugnas ac rixas. Semeles filius Bacchus: ea porro etiam Thyone dicta. Nec tamen inde *Thyoneum* hic appellari credas, cum pluribus: alias idem bis perperam dixisset Horatius. Sed potius à θύω *ferveo, insanio, impetu feror*, intellige violentum, petulantem, &c. Vide Diodor. Sic. l. 4. c. 5. Id est, vinum illud innocens non creabit ebrietatem, nullasque proinde contentiones ac certamina Marti propria provocabit. Nam τῷ παροινεῖν ἐκ τοῦ μεθύειν. Athen. lib. 10.

24. *Nec metues protervum Suspecta Cyrum.*] Cyrus iste Horatii rivalis, Tyndaridis autem vel amicus, vel etiam maritus non bene cum ea consentiens: Qui quidem si rescisset eum alio familiariter versari, haud æquo tulisset animo, sed zelotypiâ accensus, aut velut in suam manus injecisset, aut etiam verbera intentaret, ruptâ convivali coronâ, laceratâ veste, ultus adulterium quod suspicaretur.

25. *Male dispari.*] Viribus impari ad resistendum ictusque declinandos. Vel moribus planè diversis, ut Tyndaris lepida hilarisque fuerit, Cyrus tristis, morosus ac ferox; unde non ferat ejus ingenium ac vivendi institutum.

26. *Injiciat manus.*] Jure sibi vindicans quod suum est ubicunque reperit. Quo vir ejus fuisse, indicare videtur. Numquid enim in alienam tantum ausus fuerit alienus, in liberam liber? nisi fortè vis et impetus zelotypiæ significetur illius, qui ab amicâ suâ alium amari intellexerit: quique sibi temperare, seque continere haud queat, cum epulantem cum alio viderit, quin pugnas misceat, coronamque ex more conviviorum capiti additam discerpat, nec vestibus parcens; ut quocunque modo suo dolori satisfaciat.

28. *Immeritamque vestem.*] Quid enim peccavit, quid male meruit vestis mœchæ vel infidæ amasiæ, ut ab irato zelotypoque diffringatur?

ODE XVIII. Ad QUINTILIUM VARUM.

Usum vini moderatum commendat.

O Vare, nullam arborem potius quam vitem sacram plantes circa benignam terram Tiburis, ac muros Catilli. Sobriis enim cuncta præbet gravia Deus; nec aliàs fugantur edaces curæ. Post vina epota, quis incommoda belli queritur aut paupertatis?

NULLAM, Vare, sacrâ vite priûs severis arborem [75]
Circa mite solum Tiburis, et mœnia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit; neque
Mordaces aliter diffugiunt solicitudines. [76]
Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 11.

Horatius Quintilium Varum monet, ut nimium vel Reipublicæ, vel literarum studium usu vini temperet moderato. Quis verò ille? Videtur certè is quem in Arte Poëticâ celebrat velut optimum Judicem ac censorem Poëmatum. Epist. ad Pisones, v. 438. inscriptionem tamen hujus Odes falsam asserit Marcilius, vultque sibi ipsi Horatium loqui, sicut et Epod. 5. et 17. Adde quod abest illa à plerisque membranis.

1. *Nullam, Vare, sacrâ vite prius severis arborem.*] Metrum pariter et sententiam mutuatus est ab Alcæo: cujus apud Athen. hæc leguntur: Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρον ἀμπέλω. *Sacra vite*, Baccho nempe consecrata: vel quia libationes in sacris inde fiebant.

2. *Mite solum.*] Plin. lib. 17. cap. 5. *Optima terra est quæ vocatur pulla; tenera, temperatæ ubertatis, mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, post vomerem nitescens.* Ibid. *Optimus ager est ad radicem montium. planitie in meridiem excurrente; qui totius est Italiæ situs:* ex Catone lib. 34. cap. 5. Columel. lib. 2. cap. 2. et lib. 3. cap. 11.

Tiburis.] De eâ urbe jam ante ad Od. 7. hodie *Tivoli*, sita est ad fluvium Anienem, in Sabinorum confinio, singulari vero gaudet aëris temperie. Hinc fortasse *mite solum* appellatur. *Tiburtes originem multo ante Romam habent. Conditor eorum Tiburtus, quem filium fuisse tradunt Amphiari, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Plin. lib. 16. cap. 44.

Mœnia Catili.] Urbem Tibur iterum designari aliis verbis aiunt: quippe quam operâ communi condiderunt Amphiarai filii tres, Tiburtus, Coras, Catillus, ac de nomine fratris maximi natu appellârunt. Virgil. Æneid. 7. v. 670.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus.

Repugnat verò Theod. Marcil. cit. tum quod bis idem perperam dixisset Horatius; tum quod èx Servio ad cit. Æn. locum, aliæ quoque urbes ab illis fratribus ædificatæ referuntur: contenditque *mœnia Catili*, esse montem Catilli. Catilus autem, seu Catillus, Arcas, classis Evandri præfectus: Tibur, qui et Tiburnus et Tiburtus, ejus frater fuit.

3. *Siccis omnia nam dura, &c.*] Qui naturâ vinosi, sunt plerumque hilares, nullâque aut valde exiguâ curâ torquere se consueverunt: contrà, sobrii res penitus considerant, atque hinc soliciti, difficiles, ac morosi esse solent. Quare *dura* et gravia his esse notum est, quæ aliis levia. Sicut enim omnia sana sanis, et contrà: sic tristi ingenio præditis tristia sunt omnia; læta verò aut saltem parum molesta quælibet jocosis ac festivis hominibus. *Siccis*, vino non madidis, sobriis, jejunis. Plaut. in Persâ, *Jamdiu factum est, cum bibimus: nimis sicci sumus.* Tull. contra Rullum in Senatu. *An consilia siccorum, an vinolentorum somnia videntur?* Pers. Sat. 5. v. 163.

An siccis dedecus obstem Cognatis?

Neque Mordaces aliter diffugiunt solicitudines.] Lib. Judic. cap. 9. *Mustum Deo et hominibus lætitiam dare solet.* Prov. 31. *Date vinum his qui amaro sunt animo: bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non amplius recordentur.* Psalm. 103. *Vinum lætificat cor hominis.*

5. *Quis post vina gravem, &c.*] Anacreon. Ὅταν Βάκχος εἰσέλθῃ, εὕδουσι μέριμναι, *Cùm Bacchus advenerit, dormiunt curæ.* Tibul. lib. 1. Eleg. 7. v. 41.

Bacchus et agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus et afflictis requiem mortalibus affert.

Sensus Horatii est; cum quis se plusculum vino exhilaravit, tum nec meminit laborum, nec ægritudines sentit, imo jocatur hilariter,

Quis

Quis non te potiùs, Bacche pater, téque decens Venus?
At, ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata; monet Sithoniis non levis Evius; [17]
Cùm fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,

Quis non te magis, Bacche parens, laudat; *teq; ô decora Venus? Verum enimvero pugna Centaurorum adversus Lapithas inter potandum commissa docet, ut nemo dona Bacchi moderati prætergrediatur: docet Evius Thracibus gravis; quando voluptatum cupidi licitum et illicitum parvo discrimine separant: O Bacche sincere, non ego te repugnantem exagitabo;*

ANNOTATIONES.

Bacchi munera laudat, et cantiunculis animum recreat, *decentique Venere*, seu non indecorâ aut invenustâ festivitate. Sic aiunt Catonem Uticensem cum amicis ad auroram perpotando vigilâsse; quod existimaret vini potu largiori animum reddi hilariorem, ex Platone videlicet.

7. *At, ne quis modici transiliat, &c.*] At vero servandum in primis illud Græcorum *μηδὲν ἄγαν ne quid nimis:* Item, quod monet Plin. l. 14. c. 5. *Nec viribus corporis aliud, si modus adest, utilius; nec aliud perniciosius vino, si modus absit.* Ibidem, Androcydes, sapientiâ clarus, ad Alexandrum Magnum scribebat intemperantiam ejus cohibens: *Vinum potaturus, rex, memento te bibere sanguinem terræ.* Quibus ille si obtemperâsset, profectò amicos in temulentiâ non interemisset. Hactenus Plinius. Bel è suo more Apuleius Flor. 20. *Prima cratera pertinet ad sitim; secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem: quarta ad insaniam.* Vide Athen. l. 2. c. 1. et 2. ubi de juvenibus temulentis triremi se navigare credentibus faceta historia: quamquidem haud à vero alienam probat Casaubonus in dictum locum, Ibidem, Menesitheus, *Vinum rectè utentibus Dii monstrârunt summum bonum, intemperantibus summum malum, &c.*

8. *Centaurea monet cum Lapithis, &c.*] Centauri Thessaliæ populi cum venissent ad nuptias Pirithoi principis Lapitharum, propè montem Olympum in Thessaliâ pariter degentium; vino immodicè hausto, in furorem ac libidinem acti, novam nuptam Hippodamiam rapere, vel, ut scribunt alii, Lapitharum uxoribus vim inferre tentârunt. Unde gravis pugna, cædesq; Centaurorum ferè omnium. Tull. in Pisonem, c. 10. meminit: *Istius in illis Reipublicæ luctibus symposium, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur.* Vide Ovid. Metam. 12.

9. *Sithoniis non levis Evius.*] Ipse quoque Bacchus rectum vini usum docet, qui populis eam Thraciæ partem incolentibus, quæ *Sithonia* dicta est, Thracibusque universis infensus et ultor instat, quoties illi suis abusi muneribus, nimio potu in insaniam, indeque in flagitia ruunt. Vide infra Oden 27. Apud Athen. l. cit. Eubulus in Bacchum fingit loquentem: *Tria ego pocula tantum misceo illis qui sapiunt; unam sanitatis; alterum voluptatis: soporis tertium. Quo quidem epoto, ii quos dicimus sapientes, domum sese recipiunt. Postea verò si quartum additur, non est id amplius nostrum, sed proterviæ; quintum vociferationis; sextum petulantis comessationis; septimum macularum et vulnerum; octavum apparitoris: nonum iracundiæ; decimum furoris, quo prosternuntur qui bibunt, &c.*

Evius.] Ita Bacchus est appellatus, vel à voce Bacchantium *εὐοῖ*, vel potius ex eo quod cum debellatis fortiter gigantibus revertentem Jupiter sic affatus est: *εὖ υἱὲ euge fili.*

10. *Exiguo fine libidinum.*] Per fas et nefas voluptates quærit et consectatur temulentus, accensâ vino libidine. Juvenal. Sat. 6. v. 299.

—*Quid enim Venus ebria curat?*

11. *Non ego te, candide Bassareu, &c.*] Quasi diceret: Thraces et Bacchantes, specioso sacrorum prætextu, cum celebrant Orgia, infanda pleraque committunt ultra modum poti, te quidem invito, O bone pater Bacche; at ego sanior illis temulentiam vitabo, neque proinde præter aut contra Numen tuum quicquam perpetrabo: nec te irritabo ebrius, nec indecorè agitabor, aut discurram furiosus.

Candide Bassareu.] Simplex, aperte, verax. Tibull. 3. 6. 8.

Candide Liber, ades.

Item, 1. 7. 40.

Candidior semper, candidiorque veni.

Bassareu.] Vel ob tunicam è pelle vulpinâ, vel à calceamento, quæ *Βασσάρα* dicuntur: vestâ talari vest apud Bassarum Lydiæ locum confici solitâ: quorum usus in Orgiis. Alii alias quoque etymologias comminiscuntur. Tibull. 1. 7. 46.

Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

Non ego te Invitum quatiam.] Etsi videntur hæc satis intellecta ex iis quæ ante dixi; amplius tamen explicantur, enodanturque allato ritu veteri Bacchanalium seu Orgiorum, in quibus Thyades seu Bacchæ sacra movere dicebantur; cum furiosæ his in festis cursitantes, thyrsos quaterent, ipsumque Bacchi simulachrum loco suo motum circumferrent, ac velut invitum temulentæ sacrificulæ exagitarent.

 ODE

neque proferam in lucem [illegible] *condita foliis diversis. Comprime dira cymbala cum Phrygio cornu, quæ comitatur obcæcatus sui amor, atque arrogantia plusquam satis efferens inane caput, et fides secretum prodens, vitro pellucidior.*

Invitum quatiam, nec variis obsita frontibus [78]
Sub divum rapiam. Sæva tene cum Berecynthio
Cornu tympana, quæ subsequitur cœcus amor sui,
Et tollens vacuum plus nimio gloriâ verticem,
Arcanique fides prodiga, perlucidior vitro.

ANNOTATIONES.

Virgil. Æneid. 4. v. 301.

Qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia.

Catull. 62, 254. de nuptiis Pelei ac Thetidis:

——————Lymphatâ mente furebant;
Evöe bacchantes, Evöe capita inflectentes.
. . . . Pars tectâ quatiebant cuspide thyrsos.

12. *Nec variis obsita frondibus,* &c.] Non temerè pervulgabo tua mysteria, aut secreta revelabo: alludit rursum ad Orgiorum morem, quo sacra Bacchi in cistis condita, hederâque et pampinis contecta, è templo atque urbe in montes agrosque exportabantur. Catull. cit. v. 259.

Pars obscura cavis celebrabant Orgia cistis;
Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.

Tibull. 1. 7. 48.

Et levis occultis conscia cista sacris.

13. *Sub divum.*] Pro *sub dio,* vel *sub dium,* id est, sub cœlo, quod Græci Δία vocant. Varro, Ascon. in Verr. 1. id est, ex arculis et cistis non extraham tua sacra, quæ foras et in publicum efferam.

Sæva tene cum Berecynthio.] Contine cymbala et cornua tua apud Berecynthum Phrygiæ montem in sacris adhiberi solita, quibus ad furorem incitantur sacerdotes. Porro illa duo jungit Horatius, ob affinitatem sacrorum Bacchi, et Cybelæ matris Deûm, quæ Berecynthia inde nuncupatur; pariter ut et supra Od. 16. v. 5. ac seq. Sensus est: à me coërce ac depelle ebrietatem, insaniam, furorem. Catull. Cit. 2. 61.

Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant:
Multi raucisonis efflabant cornua bombis,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.

14. *Quæ subsequitur cœcus amor sui,* &c.] Ebrietatem nempe sequuntur multa mala, quorum alia jam proposuit; hæc sunt rixæ, contentiones, flagitiosæ libidines sine ullâ cujusquam reverentiâ. Alia vero jam exponit: quæ sunt φιλαυτία, superbia, loquacitas, arcanorum proditio.

Cæcus amor sui.] Congruens epithetum: nihil enim tam impellit in errorem, quam *sui amor.* Hinc Tull. ad Attic. lib. 13. Ep. 13. *Nisi fortè me communis φιλαυτία decepit.* Et de Offic. lib. 1. n. 91. *Tales nos esse putamus, ut jure laudemur . . . . . cum homines inflati opinionibus, turpiter irrideantur, et in maximis versantur erroribus.*

15. *Tollens vacuum plus,* &c.] Vana gloriatio, quâ homo inaniter se extollit prudentiâ vacuus. Quod plerisque passim, at nemini frequentius accidit, quàm vino effervescentibus.

16. *Arcanique fides prodiga.*] Denique sicut vitrum nihil abscondit, sic vinum tegenda revelat, retinenda prodigit, involvenda silentio divulgat, adeoque fidem labefacit ac violat, cum religiosæ taciturnitati commissa et credita temerè profert et propalam effutit.

ODE

ODE XIX.

Glyceræ ſe uri amore ſcribit.

MATER ſæva Cupidinum, [79]
Thebanæque jubet me Semeles puer,
Et laſciva licentia, [80]
Finis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor,
Splendentis Pario marmore puriùs;
Urit grata protervitas,

Crudelis amorum genetrix et filius Semel s Thebanæ, atque luxurioſa libertas cogit me ad extinctos amores reducere animum. Accendit me decor Glyceræ marmore Pario clarius refulgentis. Inflammat me jucunda ejus procacitas,

ANNOTATIONES.

Metrum eſt idem quod ſupra Od. 3.

1. *Mater ſæva Cupidinum.*] Tria ſunt irritamenta libidinis præcipua, humorum craſis et temperies, vinum, familiaritas et comeſſatio cum mulieribus. His ſe revolvi in abjectos amores atque abripi ſcribit Horatius, *Venere, Baccho, laſciviâ licentiâ.* Cæterum verſiculus iſte non temerè ſcriptus, qui rurſum habetur Od. 1. lib. 4. Singulas ergo voculas ponderemus. *Mater ſæva,* Venus. Nam,

Quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Virg. Eclog. 3, v. 110. et Eclog. 8. 47.

Sævus amor docuit, &c.

et Eclog. 8. v. 50. *improbus ille puer, &c.*

Bene Anacreon:

Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι
Χαλεπὸν δὲ καὶ φιλῆσαι,
Χαλεπώτατον δὲ πάντων,
Ἀποτυγχάνειν φιλοῦντα.

Durum eſt non amare:
Durum eſt etiam amare:
Duriſſimum vero omnium,
Non frui re amatâ.

Cupidinum.] Non una Venus, nec unus Cupido fuit. Duas Veneres eſſe ait Plato in convivio, alteram veterem, juniorem alteram. At Cic. 3. de Naturâ Deorum, n. 58. *Venus prima,* inquit, *Cœlo et Die nata, cujus Elide delubrum vidimus. Altera ſpumâ procreata . . . . . . Tertia Jove nata et Dione . . . . . Quarto Syria, quam Adonidi nupſiſſe traditum eſt.* Et num. 60. *Cupido primus, Mercurio, et Dianâ primâ natus dicitur; ſecundus, Mercurio, et Venere ſecundâ: tertius quidem eſt Anteros, Marte, et Venere tertiâ.* Quid ergo hic? Certè Poëtis ſolenne eſt uni tribuere quod plurium eſt, præſertim cùm nomen idem occurrit. Sic uni Herculi tribuunt omnia, quæ tamen à diverſis confecta ſunt. Pariter ab Ovid. Faſt. 4. v. 1. Venus appellatur *geminorum mater Amorum.* Et hîc *mater Cupidinum.* Sic et à Pauſan. in Attic. tres Veneris filii referuntur, Ἔρως, Ἵμερος, Πόθος. Apud Lucianum verò Venus Paridem alloquens duos ſibi filios jactat eximios eſſe. Ἵμερον καὶ Ἔρωτα. Alii *Cupidinum matrem* dici Venerem contendunt, ob varios et multiplices affectus, qui eam et amorem nunquam non comitantur. Nam qui amant, modo ſpe recreantur, aut gaudio fruantur: ſæpius autem triſtitiâ ob repulſam, irâ adverſus rivalem, interdum etiam deſperatione aguntur, uſque ad ſuſpendium, &c. minus placent qui *matrem Cupidinum* explicant per amoris aſſeclas, ludum, jocum, ſaltus, cantus, &c.

2. *Thebanæ Semeles puer.*] Bacchus, qui natus fertur Semele Cadmi Thebarum regis filiâ: ibique ipſe colebatur. Vino autem accendi Venerem quis neſcit? Apoſt. ad Epheſ. cap. 5. v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.* S. Hieron. *Venter mero æſtuans facile deſpumat in libidinem.*

3. *Laſciva licentia.*] Otium, indulgentia, laſcivia. Theophraſtus ait amorem eſſe *affectum animi otioſi,* πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

5. *Urit me Glyceræ nitor.*] Amoris tyrannidem excuſſerat Horatius, at aſpectus Glyceræ novas ei catenas injecit. Nimirum pulchritudo eſt *ſplendor quidam in oculorum fulgore, in lineamentorum concinnitate ac decore conſiſtens, humanum ad ſe rapiens animum.* Virgil. Georg. 3. v. 215.

. . . . . *Uritque videndo*
Fœmina.

6. *Splendentis Pario marmore purius.*] Paros inſula maris Ægei, Cycladum una, candidi marmoris ferax, eoque nomine celeberrima, Strab. l. 10. Plin. l. 36. c. 5, &c. Pindar. de Callicle.

Παρίου λίθου λευκοτέραν.
Pario lapide candidiorem.

7. *Urit grata protervitas.*] Superbia quædam et ſeveritas ſaltem ficta: ferocia quæ plerumque amantes plus accendit: qui, quod negari videtur eo ferventiùs appetunt, eoque jucundiùs proſequuntur.

et facies intuitu nimis periculosa. Venus Cyprum relinquens me tota invasit, neque sinit me referre Scytharum bella, neque Parthos equis conversis strenuos, nec quæcunque ad ipsam nihil spectant. O famuli; istic cespitem virentem,

Et vultus nimiùm lubricus aspici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit; nec patitur Scythas,
Et versis animosum equis [81]
Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.
Hic vivum mihi cespitem, hic

ANNOTATIONES.

8. *Vultus nimium lubricus aspici.*] Aspectus enim mulieris formosæ in lapsum statim impellit, Metaph. à locis lubricis, in quibus sine cadendi periculo nemo stat aut incedit. Virg. Eclog. 8. 41.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Alii interpretantur, oculos Glyceræ mobiles, lubricos, petulantes, ad libidinem pellicientes. Anacreon carm. 2, ait, *Naturam dedisse tauro cornua, calces equis, cursum leporibus, dentes leoni, &c. viris prudentiam, at mulieribus pulchritudinem, quæ parmis et lanceis fortior ferrum flammamque vincit, et domat.*

9. *In me tota ruens Venus Cyprum deseruit.*] Adeo nempe me Venus opprimit et occupat, inquit, ut videatur reliquisse Cyprum, ubi tamen dominatur potentissimè, et colitur. Virg. Æneid. 1. v. 722.

. . . . . . *Insidat Dido*
Insideat quantus miseræ Deus.

10. *Nec patitur Scythas, &c.*] Non me patitur aliis vacare quibuslibet rebus, nisi amori: unde nequaquam possum scribere Scytharum vel Parthorum prælia, nec alia bella, nec verò ea quæ ad Romanam Rempublicam et gloriam spectant. Posterius hoc opinatur Cruquius dici ab Horatio, ut se excuset atque commendet, et aduletur Augusto, cui, inquit, tunc fortè remissa fuerint ultro à Parthis ea signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio erepta fuerant. De quibus Justin. in fine l. 42. infra citand. Verùm hæc nullo sunt argumento subnixa.

Scythas.] Hi populi sunt Asiæ Borealis celeberrimi, et latè patentes; de quibus fusè Strabo, Ptolem. Plin. &c. tria de illis notatu digna memorantur à Justino lib. 2. antiquitas, virtus bellica, et quod Parthicum regnum condiderint. Adde Amazonum famam toto orbe omnibusque sæculis diffusam. *Non virorum magis imperio, quàm fœminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipsi Parthos Bactrianosque; feminæ autem eorum Amazonum regna condiderint:* et cap. 3. *Imperium Asiæ ter quæsivere, ipsi perpetuo ab alieno Imperio aut intacti, aut invicti, mansere. Darium regem Persarum turpi ab Scythia summoverunt fugâ, Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt, Alexandri magni ducem Zopyriona cum copiis universis deleverunt. Romanorum audivere, non sensere arma . . . . . Gens laboribus et bellis aspera. Vires corporum immensæ. Nihil parare quod amittere timeant, nihil victores præter gloriam concupiscunt.*

11. *Et versis animosum equis Parthum.*] Virg. Georg. 3. v. 30.

Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fugâ Parthum, versisque sagittis.

Justin. Lib. 41. 2. Parthi, inquit, *pugnant procurrentibus equis aut terga dantibus. Sæpe etiam fugam simulant, ut incautiores adversum vulnera insequentes habeant . . . Intolerandi forent, si quantus impetus est, vis tanta et perseverantia esset. Plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post pugnam ex fugâ repetunt, ut cum maximè vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit.* Ergo non abs re Horatius *Parthum* dicit *animosum:* adeo virtus etiam in hoste laudatur. Nam Romanis Parthi formidabiles semper fuere, sub Mithridate præsertim illo, *cui res gestæ Magni cognomen dedere,* ut ait Justin. lib. 42. imò sæpe illorum fuderunt exercitus Ducesque. Justin. lib. 41. init. *A Romanis quoque trinis bellis per maximos Duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gentibus non pares solùm, verùm etiam victores fuere.* Tandem illi tamen Augusti famâ perculsi, ejus arma pertimescentes, captivos è Crassiano atque Antoniano exercitu totâ Parthiâ recollectos, signaque cum his militaria remiserunt. Unde et cusi nummi cum hâc epigraphe: SIGNIS RECEPTIS. *Plusque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quam armis alius imperator facere potuisset.* Hæc Justin. cit. lib. 42. in fine V. et Flor. lib. 3. cap. 11. et lib. 4. cap. 9. præsertim autem cap. 10. ubi virtus Romana hanc expressit laudem è Barbaris: *Ite, et bene valète, Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugistis.*

Vide et supra Od. 12. Annot. ad v. 53.

13. *Hic vivum mihi cespitem, &c.*] Victus denique amore Glyceræ Horatius, sacra parat, quibus ejus animum placatâ Venere demereatur. Sui vero ardorem amoris et impatientiam denotat, vel ex eo quod aram è cespite extruat brevi quidem et expeditâ ratione; quod fieri solitum duntaxat in subitis rebus et moram haud ferentibus.

Verbenas

Verbenas, pueri, ponite, thuraque
Bimi cum paterâ meri.
Mactatâ veniet lenior hostiâ. [82] 16

istic verbenas et thura mihi offerte cum cratere vini bimi. Post immolatum victimam mitior fiet Glycera.

ANNOTATIONES.

13 *Verbenas.*] Herbis in sacris assuetas parate. Propriè verbena est herba quædam, Gal. *De la Verveine*, Angl. VERVAIN; ANY HOLY HERBS. De verbenâ Plin. lib. 25. cap. 9. *Herba nulla Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane; nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hâc Jovis mensa verritur; domus purgantur lustranturque.* Servius ait esse virgulta quæ semper vireant. Ex Donato verbena quasi herbena dicitur, estque herba è puro loco decerpta cum terrâ adhærente. Similiter Plin. lib. 20. cap. 2. *Verbenæ nomine significatur gramen ex arce* (al. arâ) *cum suâ terrâ evulsum, &c.* Constat eo nomine censeri casonnes herbas, quæ in sacris adhibentur. Virg. Eclog. 8. 65.

Verbenasque adole pingues, et mascula thura.

Ubi per epithetum, *pingues*, volunt indicare olivam. Terent. And. 4. 4. 5.

Ex arâ hinc sume verbenas tibi.

Atqui apud Menandrum, unde sententiam ille transtulit et verba, verbenæ sunt myrti. Plinius quoque dixit *myrteam verbenam*. Ergo per catachresin verbenæ appellantur rami, virgæ frondes, è lauro, myrto, olivâ, rore marino, aliæque felices herbæ religioni et sacris servientes: his nempe aras coronabant; deinde thus adolebant; postea vinum è paterâ libabant.

15. *Bimi cum paterâ meri.*] *Bimi*, id est, duorum annorum; *du vin de deux feuilles.* Angl. WINE OF TWO YEARS OLD. Affectabant veteres in sacris vetus vinum, tanquam optimum: item *merum*, et purum, sine aquæ admixtione. Quapropter *Græca vina libare nefas, quoniam aquam habeant*; ex Plin. lib. 14. cap. 19.

17. *Mactata veniet lenior hostiâ.*] An Venus *sæva Cupidinum mater*; an Glycera *protervæ*? Hanc ego potius, quam illam intelligi ab Horatio censuerim, leniorem futuram, quæ dura prius erga illum et immitis fuerat. Scilicet hoc sperat per Veneris favorem, quem sacro peracto ambit et sibi conciliare nititur. At enim quid illud sacrificium? Quæ hostia mactanda? *hostia* quidem et victima differunt, quod hæc minor sit, illa major. *Mactata* porro dicitur, quasi magis aucta, cujus capiti nimirum imposita ex hordeo tosta mola, sale conspersa, thure suffita. Sunt qui Venerem sanguine non placari, nec cæsâ victimâ pridem solitam contendunt: eo quod genitrix passim vocaretur: nec deceret eam ita coli, per quam vita datur: afferuntque Virg. Æn. 1. 419. ubi in templo Veneris Paphiæ thus et serta duntaxat memorantur;

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas; ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Hic et Erasmus locum hunc sic explicat: postquam Venerem placavero verbenis, thure, vino, ex more; Glycera veniet lenior, eritque tam facilis ac domita, quàm sit hostia mactata. Dormitasse vero ille bonus tunc credendus, meo quidem judicio: Alii contra sentiunt, hostiam hîc ab Horatio verè mactandam significari, seu columbam, utpote Veneri sacram; seu quamcunque aliam, Cruquius, Turnebus. Certè *Veneri suem immolari quandoque Callimachus prodit. Factum id Argis auctor est historia.* Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 26. *Apud Tussas autem in Ægypto Veneri, quæ ibi Cornuta colitur, vaccam sacrificari*, refert Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 12. Aiunt verò, primis quidem seculis incruenta fuisse quævis sacrificia, litatumque duntaxat arborum fructibus, farre, lacte, herbis: at postea usum invaluisse mactandi victimas Diis quibuslibet, ipsique Veneri.

ODE XX.

Mæcenati spondet convivium, sed frugale.

O dilecte Mæcenas eques, apud me quidem mediocribus in poculis bibes ignobile Sabinum, quod egomet illivi Græco fictili reclusum; quando in amphitheatro acclamationes tibi sublatæ fuerunt tantæ, ut applausum iterarent tibi littora patrii fluvii, pariter et lu-

VILE potabis modicis Sabinum [83]
Cantharis Græcâ quod ego ipse testâ
Conditum levi, datus in theatro [84]
Cum tibi plausus,
Care Mæcenas eques; ut paterni
Fluminis ripæ, simul et jocosa

ANNOTATIONES.

Hæc Ode ejusdem est Metri, ut supra 2. *Jam satis terris.*

1. *Vile potabis. &c.*] Profecturus erat Mæcenas seu in Apuliam [ut vult Cruquius ex Divæi codice, quod idem notat Lubinus] seu quovis alio: antea verò se Horatio pro summâ inter eos familiaritate convivam fore significârat. Hâc Ode rescribit Horatius Mæcenati, gratum id sibi quidem, at pro suâ tenuitate tenue fore convivium: cœnæque caput ex more proponit *Sabinum vinum*, ut eruditè monet Theod. Marcel.

Sabinum.] Non quale tu habes in celariis, generosum bibes apud me; sed tantum modo *vile* et modicum; nempe vinum vel ex *uva Biturica, cui eligendum solum* nam in *pingui putrescit, gracili omnino non provenit: mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris.* Ex Plin. l. 14. c. 2. vel *è vinaciola, quam soli novere Sabini ex Laurenti*: ex eodem ibid. c. 3. Athenæus autem l. 1. c. 21. ait, *Inter Italica vina levissimum esse Sabinum, potuique tempestivum ab anno septimo usque ad decimum quintum.*

Modicis Cantharis.] *Petitis brocs. Angl.* in LITTLE CUPS. Pro quilibet vase hîc ponitur *cantharus*, qui quidem non parvum est vas, cum Sileno attribuatur perquam ebrioso, gravisque appelletur Virg. Eclog. 6. 17.

Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

Xenarchus apud Athen. lib. 11. cap. 6.

Ne effunde, O puer, in argenteum poculum; sed potius in profundum cantharum. Ibid. Epigenes. *At Cantharos nunc non fingunt amplos illos et capaces, sed humilia pocula, &c.*

2. *Græcâ quod ego ipse testâ Conditum levi.*] Vinum alioqui non exquisitum ex eo commendat Horatius, quod ipse studiosè condiderit, obturârit notârit. Quatuor ista nempe veteres vinum servaturi faciebant, *admista calce, sale, croco, resinâ, pice, &c. ut odor vino contingerit et saporis acumen*, ex Plin. lib. 14. cap. 19. 20. et 21. tum diligenter obturabant atque illinebant pice, gypso, limo. Docet Columella lib. ult. et Plin. cit. *Picari dolia oportere, dein perfundi aquâ marinâ, aut salsâ; postea cinere sarmenti aspergi.* Et paulò post. *Sic opercula doliorum medicanda, additâ mastiche ac pice.* Pers. vero Sat. 4. v. 29.

Seriolæ veteris metuens deradere limum,
Ingemit.

Denique notabant quale vinum et quo tempore conditum fuisset. Id passim observare est: et postea notabimus pluribus locis. Hic ergo priora tria quatuor verbis exprimuntur, quartum sequentibus. *Græcâ testâ conditum levi*, inquit, *datus in theatro cum tibi plausus.* Quasi diceret, condidi, seu in vasa infudi: *Græcâ, estât* vel super fæcem vini Græci, vel in doliis in quibus ante fuerat vinum Græcum, ut ita vis Sabino saporque accederet. Tertio *levi*, seu pice, seu gypso. Demum tempus notat, addendo: *Cùm datus tibi plausus, &c.*

Testâ Græcâ.] Cado testaceo, quod vasis genus è Græciâ ortum. Plin. lib 14. cap. 21. cit. *Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt.* Quibus verbis ostendit Romæ ista vasa nondum tunc in usu fuisse.

3. *Datus in theatro cum tibi plausus.*] Jucundè simul et honorificè refricat Horatius Mæcenati memoriam dati per Populum Romanum plausûs, cùm ad spectacula venisset; (solebant enim viri graves ac de Republicâ benè meritis acclamationibus excipi;) seu cùm ludos ipse exhibuisset pro suâ liberalitate magnificos; seu ob lætitiam recuperatæ à Mæcenate valetudinis; varias enim varii plausûs hujus causas comminiscuntur.

5. *Eques.*] Modestiâ hîc Mæcenatis celebratur, qui cùm summos quosque capessere magistratus potuisset, ultro delatos recusavit, et Equestri dignitatê contentus vixit. Propert. l. 3. Ecl. 9.

Mæcenas Eques Etrusco de sanguine regum,
Intra fortunam qui cupis esse tuam.

Ut paterni Fluminis ripæ, &c.] Tantus porro fuit ille plausus, ut unde personarent ripæ Tibe-

Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubum, et prælo domitam Caleno
Tu bibes uvam. Mea nec Falernæ [85]
Temperant vites, neque Formiani 11
Pocula colles.

dicra species collis Vaticani. Tu domi potabis Cæcubum, atque uvam in torculari Caleno pressam. Nam certè *mea vasa neque Falerni condiunt racemi nec montes Formiani.*

ANNOTATIONES.

ris scaturiensis in Hetruriâ, quæ Mæcenatis patria erat: necnon acclâmantium voces ingeminaret Echo residens in concavis locis apud montem Vaticanum, qui theatro Pompeii proximus, sicut et fluvius Tiberis.

7. *Vaticani Montis.*] Hic unus è collibus in quibus Roma ædificata est, adhuc retinet vetus nomen, insuper autem ostentat insignem S. Petri Basilicam, et palatium Pontificium. Dictus est à vaticiniis illic edi pridem solitis. Vide Gell. lib. 16. cap. 17.

8. *Imago.*] Repetitio vocis, et acclamationum populi repercussio facta in monte. *Jocosa.*] Quia jocari videtur Echo, dum ultima tantùm verba repetit atque ingeminat. Supra Od. 12. 3.

Recinet jocosa Nomen imago.

Virgil. Geor. 4. 50.

Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Tullius Tuscul. lib. 3. n. simile quid habet ubi scribit: *Popularem gloriam in summâ inanitate versari*, neque hanc esse *eminentem virtutis effigiem, sed adumbratam imaginem gloriæ.* Additque, *Est enim gloria, solida quædam res, et expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellente virtute. Ea virtuti resonat, tanquam imago* gloriæ.

9. *Cæcubum, et prælo domitam Caleno Tu bibes, &c.*] Tu quidem apud te bibes vina ejusmodi haud vulgaria, non ita verò apud me. Exquisita certe vina sectatum esse Mæcenatem indicat, quod ejus nomine quædam celebrata sint ac Mæcenatiana dicta; quæ quidem refert et inter generosa censet Plinius lib. 14. cap. 6.

Cæcubum.] Cæcubus mons Latii ad sinum Caietanum, Fundis vicinus et Amyclis, optimi vini ferax. Martial. lib. 13. Epigram. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis:
Vitis et in mediâ nata palude viret.

Plin. l. 14. c. 6. *Generositas celeberrima in palustribus populetis.* Athen. l. c. 22. ex Galeno scribit, *Cæcubum generosum, firmum, infestum capiti non nisi post annos plures vetustum.* Porro non à loco dictum vult Cæcubum Galenus variis locis, sed ita vocari vetustissimum quodlibet et ob vetustatem fulvum.

Caleno.] Cales, vel Calenum, urbs Campaniæ seu regni Neopolitani, in provincia terra Laboris, à Cala Boreæ filio, Argonautâ, ut ferunt, condita, fertilem habet agrum vino generoso: nec minus celebrem aquâ temulentos facienti, si Plino fides. Athen. cit. *Calenum lene magis quam Falernum stomacho placet* ὁ Καληνὸς κοῦφος τοῦ Φαλέρνου εὐστομαχώτερος.

10. *Mea nec Falernæ.*] Mea vina non sunt è nobilioribus.

Falernæ.] Cui non audita fama vini è monte et agro Falerno in Campaniâ? De eo Strabo lib. 5. Athen. cit. *Falernum anno decimo tempestivum esse potui, &c.* Plin. cit. *Secunda nobilitas Falerno.* Lib. vero 23. cap. 1. ejus salubritatem persequitur, sicut et aliorum.

11. *Formiani.*] Et hoc celebre vinum erat ex agro Formiano in Campaniâ, non procul Cajetâ. Athen. cit. *Formianum statim viget.*

ODE

ODE XXI. IN DIANAM et APOLLINEM.

Molles puellæ canite Dianam: adolescentuli canite Apollinem crinitum, et Latonam omnino charam summo Jovi. Vos celebrate gaudentem fluminibus et silvarum densis frondibus, quæcunque vel frigido extat Algido, vel nemoribus umbrosis Erymanthi, vel Cragi viridantis. Vos ô masculi, tot encomiis efferte Tempe,

DIANAM teneræ dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium, [26]
Latonamque supremo
Dilectam penitus Jovi.
Vos lætam fluviis, et nemorum comâ,
Quæcunque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi
Sylvis, aut viridis Cragi. [27]
Vos Tempe totidem tollite laudibus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 5.

Triplex apud Horatium carmen feculare inscriptum legimus. Unum tamen ludis fecularibus decantatum; illud nempe quod est post Epodos; alia Duo, (ut volunt quidam) hoc scilicet et Ode 6. libri quarti ludis Apollinaribus, de quorum origine fusè differit Macrob. l. 1. Saturn. c. 17. Est hic igitur Hymnus Apollini et Dianæ, Diis averruncis et ἀλεξικάκοις, dedicatus, ut mala in hostes avertant, Populo vero Romano securitatem, fanitatem, frugumque abundantiam impertiant; Augustum autem Principem diu servent. De feculari carmine plura suo loco.

1. *Dianam.*] Hanc fortasse priorem invocat, quia prior nata parturienti fratrem geminum Apollinem matri Latonæ obstetricis officium præstitisse fertur: *Dicite virgines*, his mandabatur cantandum carmen in honorem Deorum, quia *castæ placent superis.*

2. *Intonsum.*] Pindaro ἀκερσεκόμην, *non raso capillo.* Nimirum ob radios fola es: Vide Macr. ante cit. et ob perpetuam juventutem. Tibull. 1.4.36.

Solis æterna est Phœbo Baccoque juventa:
Et decet intonsus crinis utrumque Deum.

Pueri.] Tit. liv. lib. 31. *Carmen ab ter novenis virginibus cani, per urbem jusserunt.* Et lib. 37. *Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimque ad id sacrificium adhibiti.* Zosimus Histor. novæ lib. 11. *Ter novem pueri illustres totidemque puellæ.* Flav. Vopiscus, Aurelian. *Patrimis matrimisque pueris carmen indicite.*

Dicite Cynthium.] Apollinem, qui natus apud Cynthium montem in Delo insulâ. Hunc verò pariter et Dianam præcipuè celebrat, quod eorum oraculis motus Æneas in Italiam venit. Æneid. 3. v. 97. et 381. Æneid. 4. v. 385. Æneid. 6. v, 67. ubi sic precatur Æneas:

. . . . Da Latio considere Teucros;
Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templa
Instituam festosque dies de nomine Phœbi.

In Carmine feculari postea Horatius ad Apollinem et Dianam,

Roma si vestrum est opus.

3 *Latonam.*] Hæc velut Apollinis et Dianæ mater ab Horatio jungitur hìc iis Numinibus, quibus edebantur Ludi Seculares. Ita vero recensentur ab Zosimo cit. *Jupiter, Juno, Apollo, Diana, Parcæ, Lucina, Ceres, Pluto, Proserpina.*

4. *Dilectam penitus Jovi.*] Et quidem tantâ Junonis zelotypiâ, ut eam pellicem ejusque fœtus omni conatu perdere tentârit, immisso adversus prægnantem Pythone serpente; incassùm tamen. Varias enim illa regiones fugiendo pervagata, appulit in Ortygiam insulam, quæ et Delos nominata: ubi ex Jove Dianam et Apollinem uno partu edidit. Vide Ovidium. Macrob. cit. &c.

5. *Vos lætam fluviis, et nemorum comâ.*] Vos, O virgines, laudate virginem Dianam propterea gaudentem *silvis* ac venatione, ut virorum fugiat consortium; *fluvii* autem, in quibus abstergeret sudorem in sectando feras contractum, Ovid, Metam. 3. v. 163.

Hic dea sylvarum venatu fessa solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.

6. *Quæcunque aut gelido prominet, &c.*] Sive in *Algido* Latii. ab urbe pass. 20000. sive in *Erymantho* Arcadiæ, sive in *Crago*, Lyciæ montibus. In hoc aiunt fuisse agrestium Deorum antra. Apud *Erymanthum* venari Diana scribitur Homer Odyss. 6. *Algidum* denique perinde ac Aventinum tenere, seu in iis dominari, jactata Diana Carmine Seculari, sub finem.

9. *Vos tempe totidem, &c.*] Vos autem, O casti pueri, canite loca Phœbo dilecta, velut *Tempe* in Thessaliâ, crebris lauris, quæ sacræ sunt Apollini, præcipuâque amœnitate inclyta: *Delum* item insulam ejus ortus, summâque eam ob rem religione nobilem ac reverendam. Cic. Ver. 3. n. 47. et seq. *Apollinem tu Delium spoliare ausus es? Illic tu templo,*

Natalemque

Natalémque, mares, Delon Apollinis,
Insignemque pharetrâ,
Fraternâque humerum lyrâ.
Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem[8]
Pestemque a populo, et principe Cæsare, in
Persas atque Britannos
Vestrâ motus aget prece.

et Delum Phœbi natalibus inclytam; et scapulam ejus exornatam pharetrâ, et fratris citharâ. Vestris ille votis exoratus, à plebe et Augusto Imperatore luctuosum bellum ac famem ærumnosam atque luem propulsabit ad Persas et Britannos.

insigne
suum

ANNOTATIONES.

tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? . . . . . . proditum memoriæ ac literis Latonam ex longo errore et fugâ gravidam, et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem ac Dianam peperisse: quâ ex opinione hominum, illa insula eorum Deorum sacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persæ quidem, cùm bellum toti Græciæ, Diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare aut attingere.

Tempe.] Plin. l. 4. c. 8. *Inter Ossam et Olympum nemorosa convalle . . . . . Tempe vocantur quinque millium passuum longitudine, et fermè sesquijugeri latitudine ultra visum hominis attollentibus se dexterâ lævâque leniter convexis jugis: intus sub luco viridante allabitur Peneus viridis calculis, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu.*

10. Delon.] Plin. modò cit. cap 12. *Longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis et mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem . . . . hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata . . . . . . Cynthiam, Ortygiam, &c. alii vocant . . . . cingitur quinque millibus passuum: assurgit Cynthio monte.* Et sub finem ejusdem cap. scribit, *Hyperboreos frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles, &c.*

11. *Insignemque pharetrâ.*] Jaculandi peritus habitus est semper Phœbus, atque *certâ metuendus sagittâ*, ut est Od. 12. supra: tum ob interfectum Pythonem serpentem, occisosque Niobæ filios. Vide Virgil. Æneid. 6. v. 57. tum verò quod radiis in mortales ferventi æstu vibratis, morbos pestemque gignat. De duo Macrob. cit. cap. 17. lib. 1. Saturn.

12. *Fraternâque humerum lyrâ.*] Insignem etiam lyræ inventione et melodiâ ipsi à Mercurio concessâ: quæ fusè explicui Annot. ad Od. 10. supra. *Fraternâ.*] Apollo et Mercurius, fratres noscuntur, ambo nimirum ex eodem patre Jove procreati, hic quidem Maiâ genitrice, ille verò Latonâ Cœi Titanis filia, ut supra jam dictum.

13. *Hic bellum lacrymosum, &c.*] Apollo Deus averruncus prece vestrâ permotus in hostes depellet impendentia nobis mala: *Bellum* matribus filios amittentibus ac deflentibus detestatum, ut est Od. 1. *Famem*, quâ nihil miserabilius, cum proprios aliquando filios parentes comederint, urgente fame. *Pestem* denique è fame sæpius exortam; tria nempe mala omnium maximè formidanda.

15. *In Persas atque Britannos.*] Ab Augusto Cæsare feliciter rempublicam administrante Phœbus dicta avertet mala in hostes Populi Romani *Persas*, qui pro Parthis hic positi videntur; quos ille per Ventidium legatum subegit. Sueton. Flor. *Britannos*, hodie *Anglos*, de quibus Virgil. Eclog. v. 67.

Toto divisos orbe Britannos.

ODE

ODE XXII.

Innocentiam ubique tutam esse.

O Fusce, quisquis innocenter vivit et sine crimine, non habet opus Maurorum telis, nec arcu, nec pharetrâ plenâ sagittis toxico infectis; Seu ambulet per Syrtes fervidas, seu per Caucasum hospitibus carentem, seu per regiones, quas alluit Hydaspes fabulis celebratus. Enimvero nuper in Sabinâ silvâ, dum canerem Lalagen meam amicam, *atque præ-*

INTEGER vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis neque arcu,
Nec venenatis gravidâ sagittis,
Fusce, pharetrâ;
Sive per Syrtes iter æstuosas, [*]
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silvâ lupus in Sabinâ,
Dum meam canto Lalagen, et ultra

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

Eidem hanc Oden, atque Epistolam decimam ejusdem fere argumenti scribit Horatius, Aristio Fusco, viro probro, Grammatico, amico. Ob bonam morum integritatem laudat; amico declinatum à se vitæ periculum significat: Philologo dictionum et verborum elegantia studiosè ædificatur. Hæc tria, Lector, observa dum ego cætera persequor.

Non eget Mauri jaculis, &c.] Vir innocens suâ satis probitate tutus, armis non eget, quibus arceat, quævis pericula. *Mauri*, quidam legunt *Mauris*. Hi jaculatores eximii pedem efferre domo vix audent sine telis, ob frequentiam ferarum à quibus discrimen imminet. Herodian. Ælia. lib. 14. de Animal. cap. 5. Mauritania Africæ regio Barbarica, ubi nunc regna Fessanum, Marochium, Tremisenum, Algerianum.

3. *Venenatis sagittis.*] Plin. lib. 18. cap. 1. *Quod animal tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos et sagittas unguimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus . . . a nullo animalium præter hominem, veneno pugnatur alieno.* Vide Cæl. Rhodig. l. 23. c. 10. ubi de multiplici ratione tela veneno imbuendi plura.

5. *Syrtes æstuosas.*] Non de Syrtibus maritimis hîc agitur; sed de arenosis iis locis Africæ, apud Libyam, Solis ardore sabulique siccitate æquantibus seu fervidis, per quæ iter fieri nequit, nisi ex siderum observatione, et cum magno quidem vitæ periculo, tum à feris, venenosisque animalibus, tum ob volubiles arenæ cumulos, quos ventus tollit ac transfert. Prudent. in Apotheosi, cap. 4. adversus Judæos.

> *Nec responsa refert Libycis in Syrtibus Ammon.*

6. *Inhospitalem Caucasum.*] Asiæ montem altissimum atque celebratissimum, vel ob Prometheum, quem ibi fabulantur vinctum, ejusque jecur ab aquilâ perpetuo arrodi. *Inhospitalem*, ob nives assiduas inhabitalem, item ob scopulos unde Virgil. Æneid. 4. v. 366.

> ———————*Cautibus horrens*
> *Caucasus.*————

Mons ille inter duo maria Caspium et Euxinum, tantæ fertur altitudinis, ut ejus vertex ad tertiam noctis partem Solis radiis illustretur. Vide Arist. Meteor. 1. c. 3. Quint. Curt. lib. 7. ejus pars à quibusdam creditur mons Ararath versus Armeniam, in quo post diluvium quievit arca Noë.

7. *Vel quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes.*] Per Indiam nimirum. Duplex est Hydaspes fluvius in Asiâ: Alter Medos alluit, et hinc Georgic. 4. dicitur *Medus Hydaspes:* alter Indiam citeriorem irrigat, hodie *Rouvy*, fuitque terminus victoriarum Alexandri Magni; in Indum illabitur, apud Nysam urbem: unde à Lucano lib. 8. vocatur *Nysæus Hydaspes*. Hic porro nuncupatur *fabulosus*, quoniam multa de illo fabulantur; ut quòd arenam volvit auream; quòd gemmas ferat: unde *aurifer* Claudiano, *gemmifer* Senecæ Trag. in Medeâ appellatur, quod tanto sonitu vortices agat, undas collidat, spumas attollat, ut non sine trepidatione procul adspiciatur; atque remiges Alexandri Magni reddiderit attonitos ac stupentes: ipsis etiam gubernatoribus rei novitate suspensis. Arrian. lib. 6. paulo post initium.

9. *Sabinâ.*] Hæc Italiæ regio, pridem Latium inter Umbriam atque Hetruriam, adhuc nomen servat, sed angustiores habet fines: in ditione Pontificiâ continetur.

10. *Dum meam canto Lalagen.*] Dum meditor et compono de arboribus meis in Lalagen

Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem;
Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit esculetis,
Nec Jubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me pigris ubi nulla campis
Arbor æstivâ recreatur aurâ;
Quod latus mundi nebulæ, malúsque
Jupiter urget:

ter limites excurrerem liber ab omni sollicitudine, armis licet destitutum vitavit me lupus: Quale monstrum haud nutrit Apulia bellicosa in patentibus esculetis, nec gignit terra Jubæ, sicca leonum altrix. Colloca me in agris sterilibus, ubi nulla arbor fovetur tepenti aëre; quam orbis partem infestant nubila, et malignus Jupiter:

ANNOTATIONES.

versus et carmen: *et ultra terminum vagor:* tum œstro poëtico et amatorio abreptus in sylvam aliquantò longius progredior, non advertens incidi in lupum ingentem et magnitudine portentosum, qui tamen non modò non læsit, sed sponte me, licet *inermem, fugit.*

11. *Curis expeditus.*] Quidam legunt *expeditis*, perinde est.

12. *Fugit inermem.*] Meam reveritus innocentiam, non armis territus, ille lupus cessit fugitque, inquit Poëta. S. August. lib. 1. contra Julianum: *Omnes bestiæ*, inquit, *ante peccatum homini erant subjectæ. Quod autem nunc nocent, pœna prima est peccati. A principatu decidimus; a fiduciâ, et honore.* Ille quidem principatus utcunque est restitutus, post diluvium Deo Noë et filiis ejus loquente, Genes. cap. 9. *Sit terror vester ac tremor super cuncta animalia terræ:* unde S. Ambros. Epist. 38. *Feræ suos morsus sæpe suspenderunt revocante sono vocis humanæ. Leones ipsos videmus, si vox hominis resultârit, prædam dimittere: pardos, et ursos incitari ac revocari vocibus.* At cum sanctitate morum ac vitæ integritate, ad priorem innocentiam atque ad plenam apud Deum gratiam homo redit, cum certè bestiis, ut in felici quondam illo statu, dominatur plenè et ad arbitrium. Sic leones in eremo dejectâ cervice ad S. Antonium accedentes ejus manus ac pedes lingebant: Serpens Hilarioni morem gessit, duo dracones, Ammoni, crocodilus Heleno, leæna Joanni Abbati, hyæna Macario Alexandrino, &c. si legendis fides.

13. *Quale portentum, &c.*] Talis ac tantus erat lupus iste, ut major haud occurat bellua sive in Apuliæ silvis, sive in Libyæ desertis.

Militaris Daunia.] A Dauno rege, Diomedis, ut aiunt, socero, Daunia dicta est, olim Italiæ regio quædam in Apulia, hodie *la Capitanata:* alluitur Adriatico mari, regni pars est Neapolitani. Synecdoch. Vide Plin. lib. 3. cap. 11. et alibi. *Militaris*, aptos habens militiæ viros benè multos.

14. *In latis esculetis.*] In late patentibus silvis, quæ consitæ sunt esculis arboribus glandiferis: Plin. lib. 16. *Jovi sacris.* Lib. 12. c. 1. *Arborum genera Numinibus dicata .... Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus.*

15. *Nec Jubæ tellus.*] Mauritania in quâ regnavit Juba, qui Pompeio addictus, Cæsari primum acriter restitit, et ab eo tandem debellatus est, Plutarch. in Cæsare. Synec. ponitur pro Africa, cujus est pars versus Occidentem. Plin. lib. 5. cap. 1.

Leonum Arida nutrix.] Tum arenarum siccitate, tum etiam aquarum penuriâ laborat et arescit tota illa regio: leones aliasque feras innumerabiles gignit. Vide Plin. l. 8. c. 16. ubi inter alia multa, sic ait initio capitis: *Leoni præcipua generositas, tunc cum colla armosque vestiunt jubæ ..... Africam hæc maxime spectant, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformis ibi animalium partus ..... unde vulgare dictum: Semper aliquid novi afferre Africam.* Vide et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 1. et 19. ubi de leonum naturâ quæpiam disserit non spernenda.

17. *Pone me, pigris ubi nulla, &c.*] Ergo intrepidus ubique fuero et securus, etiamsi me ponas in terris horrorem incutientibus, vel ob nimium frigus, vel ob æstum intolerabilem.

Ubi nulla campis Arbor, &c.] Apud utrumque mundi Polum Arcticum, et Antarcticum, ube assiduum prope gelu terras facit steriles: longioreque Solis absentiâ, per sex nempe circiter menses, *pigri* manent, *campi arborque nulla* crescit, ubi *non æstivâ recreatur aurâ:* benigno carens eo tempore, quo plantis incrementum ac fœcunditas præstatur. Hoc etiam *latus mundi* infestant semper *nebulæ*, quippe quas non discutit Sol, *malusque Jupiter urget*, id est, rigidum, insalubre, graveque cœlum, seu aër nunquam serenus et clemens. Ovid. Met. 3. 789.

Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore tellus,
Frigus iners illic habitant, Pallorque Tremorque.
Et jejuna Fames.——

Pone

Constitue me *sub curru Solis nimis vicini in regione ædificiis carente*, ubicunque *diligam Lalagen suaviter arridentem, suaviter et verba facientem.*

Pone sub curru nimiùm propinqui [91]
Solis, in terrâ domibus negatâ
Dulcè ridentem Lalagen amabo,
Dulcè loquentem.

ANNOTATIONES.

21. *Pone sub curru nimiùm, &c.*] In Zonâ torridâ, inter utrumque Tropicum, ubi sol *nimium propinquus* terras adurit, nullosque proinde incolas ac domicilia permittit. Ovid. Metam. 1. 49.

Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.

In eo scilicet errore versati sunt antiqui, quo nos levârunt ii qui navigando peragrandoque totum orbem lustrârunt, habitatoresque non deesse iis in plagis viderunt, quas inhabitabiles olim existimavere. Neque est immodicus illic æstus quem valde temperari constat noctium diebus æqualium longitudine. Adde quod ait Justinus *lib.* 2. initio: *Naturam, cùm primum incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam animalia quoque generasse; sed et arborum atque frugum pro regionum conditione aptè genera variata.* Compertum itaque modo est, et salubrem satis aërem, et frequentes adesse populos in regionibus Æquatori subjectis ad vicinis: v. g. in insulis Java, Sumatra, Borneo, Maldivis, Delphina, seu Madagascarla, &c. *In* continentibus verò terris, apud Malacam in Asia, Guineam in Africa; in America verò, apud Castellam auream, Guaianam, Peruviam, &c.

ODE XXIII. Ad CHLOEN.

Ut jam nubilis haud ita viros fugiat.

O Chloë, me fugis velut hinnulus timidam parentem requirens per *montium devia, haud sine inani formidine ventorum ac nemoris. Corde enim ac genibus contremiscit,*

VITAS hinnuleo me similis, Chloë, [92]
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et silüæ metu.
Nam seu mobilibus vitis inhorruit

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 5.

Arguit Horatius in Chloë id quod in ingenuâ maximè laudandum puellâ videri debeat. Nam lasciviens queritur quod illa jam grandior non audeat absente matre virum se alloqui, sermonesque miscere.

1. *Vitas.*] Quibusdam placet *vitat.* Verùm, ut benè monet Theodorus Marcilius, Flaccum velle *vitas* liquet cùm subjungit, *Atqui non ego te, &c.*

Hinnuleo similis.] Tam meticulosa quàm hinnulus, cervi, damæ, aut capreoli pullus, à matre præsertim abstractus.

Chloë.] Nomen adolescentulæ conveniens, Nam χλόη est herba virens.

2. *Quærenti pavidam matrem.*] A quâ aberraverat. *Pavidam.*] Cerva enim semper timet, ejusque in fugâ securitatem natura constituit, tum à venatoribus, tum à feris.

Montibus aviis.] A tritâ nempe viâ declinare amant feræ.

4. *Siluæ.*] Diæresis. Sic Tibull. 1. 10. 64.

Sit satis ornatas dissoluisse comas.

5. *Nam seu mobilibus vitis inhorruit Ad ventum foliis.*] Hanc in interpretatione secutus sum lectionem, quæ Mureti est atque Scaligeri: quanquam non satisfacit. Quid enim hinnulo per nemus cervam matrem quærenti, cum vite? Legunt vulgo: *Nam seu mobilius veris inhorruit adventus foliis:* ut sit hypallage; pro, seu folia veris adventu inhorruere mota, scilicet vento quolibet tenui, puta, Zephyro. Quod nec omnino placet. Quod si feratur ad vocem antecedentem, *silüæ*; legamusque, planiori certè sensu ac sententiâ: *Seu mobilibus veris inhorruit ad ventum foliis:* id est, Seu motis foliis silva inhorruit ad ventum levem, Zephyrum nempe veris comitem, vel, *Seu mobilibus veris inhorruit adventu foliis:* id est, Seu tremuit silva foliis motis veris adventu, flante Zephyro nimirum?

Ad ventum foliis, seu virides rubum
Dimovere lacertæ;
Et corde et genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aspera,
Gætulusve leo, frangere persequor.
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro,

[93] *sive frondes vitis leves aurâ concutiuntur; sive lacerti virides dumum commovent. Verùm ego te nequaquam insequor, ut dilacerem quasi tigris violenta, aut leo è Gætuliâ. Ergo viro matura, desine aliquando genitrici inhærere.*

ANNOTATIONES.

6. *Seu virides rubum Dimovere lacertæ.*] Sive latentes in rubo lacertæ, discurrendo strepitum edidere, tantulùm commoventes fruticem et spinas: tum verò hinnuleus trepidat, cor palpitat, et genua labant. De *lacertis* vide Plin. lib. 8. cap. 39. et alibi.

9. *Atqui non ego te, tigris ut aspera, &c.*] Ego non nocendi, sed amandi cupiditate persequor te, Chloë: cur me fugis? Apud Ovid. Met. 1. 504. Apollo Daphnen insequens:

Nympha, precor, Peneia, mane: non insequor hostis:
Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,
Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ.

Tigris ut aspera.] Hujus tantâ fertur crudelitas, ut sponte hominem petat, cùm reliquæ feræ, nisi fames aut ira stimulet, ultro fugiant. Plin. lib. 8. cap. 11. *Tigrin Hircani et Indi ferunt animal ferocitatis tremendæ, &c.*

10. *Gætulusve leo.*] *Gætulia tota ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopiâ dirimit:* inquit Plin. lib. 5. cap. 4. lib. vero 8. c. 16. *Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: et ubi sævit, in viros prius quàm in feminas fremit: infantes non nisi magnâ fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certè Gætuliæ reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi cæterisque imperantis, indignam ejus gloriâ prædam. Varia circa hæc opinio, &c.* Gætuliæ Libyæ interioris regio, hodie *Biledulgerid*, magnam habere ferarum copiam à nemine ignoratur.

Frangere persequor.] Phrasis Græca.

ODE XXIV. Ad VIRGILIUM.

De Morte Quintilii Vari.

QUIS desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres

[94] *Quæ sit verecundia, vel finis dolori, ob jacturam viri adeo dilecti? Doce querulum car-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 6.

Suas Horatius querelas jungit lachrymis et querimoniis Virgilii dilectum caput morte sublatum deflentis: ejusque dolorem dividit artificiosè quidem, ut imminuat atque consoletur. Vult Sigonius prosopopœiam esse et Dialogum Virgilii et Melpomenes, quos Horatius inducit: illum à Musâ consilium opemque implorantem, duabus strophis prioribus: hanc respondentem deinceps et consolantem, ab his verbis, *Multis ille bonis, &c.* Sigon. emendat. lib. 2.

1. *Quis desiderio sit pudor, &c.*] Quem dolere pudeat, quis luctui modum putet adhibendum, dimisso tam charo capite? Seneca tamen Epist. 100. sic præcipit: *Est aliquis et dolendi decor: hic sapienti servandus est: et quemadmodum in cæteris rebus: ita et in lacrymis aliquid sat est. Imprudentium ut gaudia, sic dolores exundavere. Æquo animo excip. necessaria.*

2. *Chari capitis.*] Eam dicendi formam Græcis Homeroque imprimis amatam notat Eustath. Sic Odyss. Penelope de absente Ulysse.

Τοίην κεφαλὴν ποθέω Τεῦκρε, φίλη κεφαλή.

Tale caput desidero; Teucer charum caput.

Hanc et Latini usurpârunt, *Lepidum caput, &c.*

Præcipe lugubres, &c.] Quidam legunt, *lugubris* et subaudiunt, *Dea*, hoc sensu. O Melpomene, lugubris cantûs Dea, præcipe modum lugendi tam dilectum caput. Hanc verò Musam præ cæteris invocat, utpote inventricem Tragœdiæ, rebusque mœstis præsidentem, Auson. Eidyl. 29,

Melpomene Tragico proclamat mœsta boatu.

Cantus

men ô Melpomene, cui genitor impertivit amœnam vocem cum lyrâ. An igitur sempiternus Varum somnus occupat? Cui verecundia atque integra fides justitiæ germana, et veritas simplex, quando reperient similem quemquam? Is certè plurimis occubuit probis lugendus; at nemini magis quàm tibi, Maro. Tu religiosus incassùm, eheu Quintilium repetis a Numinibus, haud sic concessum. Etiam si dulcius, quàm Thrax Orpheus, chordam pulses arboribus auscultatam, minimè tamen vita reddatur inani simulacro,

Cantus Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum citharâ dedit.
Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? Cui pudor, et justitiæ soror [95]
Incorrupta Fides, nudáque Veritas,
Quando ullum invenient parem?
Multis ille bonis flebilis, occidit;
Nulli flebilior, quàm tibi, Virgilî.
Tu frustra pius, heu, non ita creditum
Poscis Quintilium Deos.
Quod si Threïcio blandiùs Orpheo
Auditum moderere arboribus fidem,
Non vanæ redeat sanguis imagini, [96]

ANNOTATIONES.

3. *Cui liquidam pater Vocem, &c.*] Musæ sunt filiæ Jovis et Mnemosynæ. Melpomene à cantûs suavitate dicta: μέλπομαι, *cano*. *Liquidam*, suavem, dulciter fluentem. Macrob. lib. 6. c. 3. ex Hostio poëta:

Si mihi linguæ
Centum, atque ora sient totidem vocesque liquatæ.

Pers. Sat. 1. v. 34.

—Plorabile si quid
Eliquat.

5. *Ergo Quintilium, &c.*] Exclamatio gravis index doloris. Sic amici luctum luctu suo evincere conatur; sic et illabitur in ejus animum, ut majorem habens fidem solatium faciliùs admittat, imo et aliquantulam objurgationem. Sic benè utitur Poëta consilio à Musâ, quam statim invocavit accepto.

Quintilium.] Vel Cremonensem illum Virgilii atque Horatii amicum, cujus meminit Euseb. Chron. Olymp. 189. vel Præfectum Romani exercitûs, qui cum tribus legionibus, atque auxiliaribus copiis cæsus in Germaniâ Ab Arminio Germanorum rege. Dio. l. 56. Sueton. Aug. c. 23.

Perpetuus sopor.] Sic et *longus somnus*, pro morte, l. 3. Od. 11. v. 38.

6. *Cui pudor, &c.*] Breve se ingens Quintilii elogium. *Pudor*, quem Tull. de finibus 2. *Moderatorem cupiditatis* appellat. Hinc et de Orat. 1. n. 122. Crassum ita laudat: *Fuit mirificus quidam in Crasso pudor.*

Justitiæ soror incorrupta fides.] Ex Platone, justitia cùm in Deos observatur vocatur pietas; fides autem, cùm erga homines. Tull. Offic. n. 1. 23. *Fundamentum justitiæ fides.* Et partit. Orat. n. 78. *Justitia erga Deos religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas; creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur.*

7. *Nudaque veritas.*] Cujus *magna vis quæ contra hominum calliditatem et solertiam per seipsa defendat*, ut ait Tull. pro Cœlio; et Offic. 1. n. 109. *Sunt alii simplices et aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici.*

9. *Multis ille bonis, &c.*] Legunt alii, *Multis ille quidem, &c. nulli flebilior quam tibi, Virgili:* utpote vir bonus, amicus, cognatus.

11. *Tu frustra pius, &c.*] Jam castigare incipit leniter immoderatum amici luctum: *Non ita creditum*, id est, non eâ lege ut non moreretur. Scilicet quæ donantur non solent reposci: at quæ credita et commissa sunt, cum libuerit repetuntur. Quintilius ita creditus nobis ad tempus tandem sint injuriâ eripitur: imo tum creditor utitur jure suo. Vide ergo, Virgili, nec cum poscis Quintilium Deos, videare non solùm pius, heu! frustra, sed et præposterè; atque in Deos iniquus. Lucret. lib. 3. v. 984.

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.

13. *Quod si Threicio.*] Alii legunt, *quid si*; Alii, *qui si*. Et pro non, interrogativè *num*. *Threicio blandius Orphea, &c.* Adverte comparationem Virgilii cum Orpheo. Sensus est; nôsti Orpheus arboribus cantûs suavitate pertractis, à se demulcendum etiam sperasse Inferorum tyrannum, ut Eurydicen uxorem morte ablatam redderet, sed irrito et inani conatu: sic tu etsi vincas Orpheum carminis dulcedine, haud tamen flectas Numina, ut Quintilium restituant.

15. *Non vanæ redeat sanguis imagini.*] Non vita redeat mortuo, non anima remittatur in corpus exanime. Itaque *vanam imaginem* interpretari libet hominis umbram, manes. Virgil. Æn. 4. 654.

Et nunc magna mea sub terras ibit imago.

Et Æneid. 6. v. 292.

Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cavâ sub imagine formæ.

Sanguis.] Vita Æneid. 9. v. 349.
Purpuream vomit ille animam, &c.]

Quam

Quam virgâ semel horridâ
Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum. Sed levius fit patientiâ
Quicquid corrigere est nefas.

quod tremendo semel caduceo ad turbam atram aggregarit Mercurius, nequaquam facilis exorari, ut fata rescindat. Grave quidem est illud: *ac tolerabilius ferendo efficitur quodcunque immutare haud licet.*

ANNOTATIONES.

16. *Quam virgâ semel, &c.*] De caduceo Mercurii, ejusque animas deducendi potestate, vide supra Ode 10. v. 18.

17. *Non lenis precibus fata recludere.*] Virgil. Georgic. 4. v. 469. de Orpheo.

Manesque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

Æneid 6. v. 376.

Desine fata Deûm flecti sperare precando.

18. *Nigro compulerit gregi.*] Cæteris manibus aggregârit, et ad Plutonem perduxerit.

19. *Levius fit patientiâ Quicquid, &c.*] Euripid. Phœniss. Δεῖ φέρειν τὰ τῶν θεῶν. Senec. *Optimum est pati quod emendare non possis.* Plaut. Caput 2. 1, 1. *Decet id pati æquo animo: si id facietis, levior labos erit.* Virgil. Æneid. 5. 710.

Superanda omnis fortuna ferendo est.

Ovid. Metamorph. 8. 633.

. . . . . *Paupertatemque ferendo*
Effecêre levem.————

Contra verò, quisquis mala necessaria impatienter et iniquè fert, quid aliud, quam novum sibi dolorem creat, et malum malo addit? Ejusmodi hominem, qui communia cunctis mortalibus incommoda respuit, egregiè sugillat Juvenalis, et *gallinæ filium albæ*, per ludibrium vocat, Sat. 13. v. 141.

ODE XXV.

Lydiæ jam vetulæ amatoribus carenti insultat.

[97]

PARCIUS junctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt, amátque
Janua limen
Quæ priùs multùm faciles movebat
Cardines. Audis minùs et minùs jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis?

Fenestras tuas *clausas rariùs* modo *verberibus impetunt adolescentes procaces: neque tibi soporem auferunt:* jamque *limini adhærent fores, quæ antea valde volubiles agebant cardines. Infrequentiùs deinceps et infrequentiùs audis:* dum *ego tuus pereo, Lydia, quiescis longis noctibus?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2.

1. *Parciùs junctas quatiunt, &c.*] Solebant juvenes meretricum fores ac fenestras lapidibus quatere noctu quidem, ut aperire cogerent, seque admittere. Vide plura Annot. ad Od. 10. et 26. lib. 3.

3. *Amatque janua limen.*] Janua vix discedit à limine, illudque videtur amare: jocus amaralentus, quod significatur rarò januam aperiri, paucis adeuntibus, Lydiamque annis deflorescentem cunctis fastidientibus.

5. *Quæ prius multùm faciles movebat Cardines.*] Usu nempe assiduo volubilis erat cardo, vel benè unctus haud strepebat, atque ut ait Plautus, *Lepidus non mutiebat*, dum *aperirentur ædes festivissimè*; et paulo antea, *Bellissimum hercle et taciturnissimum ostium*, quod *nunquam ullum verbum mutit; quum aperitur, tacet; cumque illa noctu clanculum exit*, meretricula, *tacet*. Curcul. 1, 1. Item, *Placidè egredere. sonitum prohibe forum, et crepitum cardinum . . . . . suffundam aquulam.* Ibid. 1, 3 init.

6. *Audis minùs et minùs jam, &c.*] Minùs minùsqu· indies ad te mœchi ventitant: pauciores jam habet amatores, qui occentent fores tuas, id est, ante illas cantiones amatorias canant, qualis est Ode 10. lib. 3. qualis et hæc; *Me tuo longas pereunte noctes, Lydia, dormis;* id est, Me præ tuo amore contabescente, somnumque haud capiente, altum dormis: tu quieta valde stertis longas noctes, dum inquietum me solicitumque tu desiderium excitat et vigilare cogit.

7. *Longas noctes.*] Expectanti nimirum et desideranti longum semper videtur tempus.

Jam vetula plorabis vicissim adulteros superbos, contempta in aginportu deserto; dum Thrax ventus sævit gravius circa Lunæ intermenstruum; quando libidinosus ardor, qui suevit equas reddere furiosas, inflammabitur ad hepar tuum *ulceribus plenum; haud sine luctu, eo quod juventus hilaris hederâ virenti myrtoque subnigrâ lætetur amplius,*

Invicem mœchos anus arrogantes
Flebis, in solo levis angiportu, [98]
Thracio bacchante magis sub interlunia vento;
Cùm tibi flagrans amor, et libido
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa jecur ulcerosum,
Non sine quæstu:
Læta quòd pubes hederâ virenti [99]
Gaudeat, pullâ magis atque myrto,

ANNOTATIONES.

9. *Invicem mœchos anus arrogantes Flebis, &c.*] Tandem vices tuæ adventabunt: olim flore juventutis ac formæ superba, depereuntes te ridebas adolescentes virosque quoslibet: jam anus facta frustra lucrum et mœchos quæres; hi vero te senio deformatam spernent arrogantes. Ovid. Art. Amat. 3. v. 70.

Tempus erit quo tu, quæ nunc excludis amantem,
Frigidâ desertâ nocte jacebis anus.

10. *In solo levis agniportu.*] Vaga, observans si quis triobolaris agaso commeat ad te: vel, amans leviter, juvenili more, et flens te despici: vel nullius pretii, jamque ab omnibus relicta *in agniportu* solitario et à paucissimis frequentato.

11. *Thracio bacchante magis, &c.*] Tumque frigidum perpetiere ventum; et sicut olim tui amatores eò algentes vidisti, et contempsisti: ita nunc alii te ridebunt sub dio pernoctantem. *Thracio, vento:* hic, respectu Græciæ, Septentrionalis est: adde quod regio perquam frigida est Thracia: unde officina ventorum appellata: atque in eâ regnasse Aquilo fertur: hinc apud Græcos Poëtas, Thracius ventus, pro Aquilone passim usurpatur. Latini vero eam quoque dictionem imitati sunt, quanquam impropriè et καταχρηστικῶς; quandoquidem ventus Septentrionalis in Italiam nequaquam à Thracia venit. Epod. 13. 3.

——————Nunc mare, nunc siliuæ
Threïcio Aquilone sonant, &c.

Bacchante magis sub interlunia.] Eo tempore quod intercedit inter duas Lunas, veterem et novam; id est, cum Luna non apparet, tum crebræ sunt tempestates, et frigidiores vehementioresque venti. Theophrast. libello de ventis. χειμεριώτεραι τῶν μηνῶν αἱ σύνοδοι *interlunia:* Plinius lib. 16. cap. 39. *Interlunium alii Lunæ coitum* (quia nempe tunc Sol cum Lunâ conjungitur et congreditur: Græci σύνοδον vel συνόδιον) *alii silentia Lunæ appellant*, et lib. 18. cap. 32. *In coitu, quod interlunium vocant, cum apparere desierit*, Hoc porro Apul. Metam. 9. Illunium. Varro intermenstruum nuncupat. Lege, si vacat, Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 32.

14. *Quæ solet matres furiare equorum.*] Rem explicat Virgil. Georgic. 3. v. 266.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, &c.

Prudent. contra Symmach. lib. 1. de Saturn. v. 15.

Advena quos profugus gignens et equina libido
Intulit Italiæ: Thuscis namque ille puellis
Primus adhinnivit simulato numine mœchus.

Hunc etiam pertinet audax ea et elegans dictio, quam in Pisonem adhibet Tullius, n. 69. *Itaque admissarius iste, simul atque audivit à Philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic ad illius hanc orationem adhinnivit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis à se illum inventum arbitraretur.*

15. *Sæviet circa jecur ulcerosum.*] Cum te libidinis aget furor talis, qualis esse solet equina, inflammabitque jecur tuum; tum certè mirum in modum discruciabere. *Jecur*, in quo amoris sedes est atque libidinis, ex Platone et aliis. *Ulcerosum*, intus libidine multâ saucium, tectisque ulceribus corruptum. Non. Marcell. *Ulcus*, inquit, *tecta est et clausa malignitas.* Et Servius ex Varrone, *Vitium obscænæ libidinis ulcus vocatur.*

16. *Non sine quæstu; Læta quod pubes, &c.*] Neque poteris dolorem continere, quin erumpat in querimoniam, quòd juvenes vetulam te fastidiant, marescentem posthabeant; adolescentulas autem ætate virentes sectentur.

17. *Hederâ virenti Gaudeat, myrto.*] Appositè comparat juvenculas cum *hederâ* quæ facilè adhærescit, et *sequax* vocatur à Persio in Prologo: Item cum *myrto*, quæ Veneri sacra est: cujus etiam color nigricans et constans est, et id quod veteribus in formosis laudabatur, exhibet, teste nostro Poëtâ in Epist. ad Pisones. v. 37.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Aridas

Aridas frondes hyemis sodali
Dedicet Hebro.

sicca verò folia consecret Hebro hyemis socio.

ANNOTATIONES.

19. *Aridas frondes, &c.*] Vetulas cute contractâ et rugosâ arescentes non pluris faciat, quam aridas frondes arborum flumini assitarum.

20. *Dedicet Hebro.*] Sponte relinquat, oblivioni tradat ac devoveat, non secus ac decidentes in flumen frondes circa autumnum. *Hyemis sodali*, ob regionis illius frigus asperrimum, ut antè diri. Hebrus enim ex Hæmo fluens monte, Thraciam perfundit, ac in Ægæum mare delabitur. Indicat Horatius vultum mulieris jam marcidum non longè abesse à senili fœditate ac deformitate, quæ cum hyeme similitudinem habent. Quidam legunt *Euro*: ut indicetur vilitas ac levitas scorti vetuli, per folia Euro vento seu ventis affo, velut ad ludibrium, volvi rapique solita. Scaliger mavult, *igni*; multaque in hac Ode carpit: at profectò κακοζηλίᾳ toties litâsse videtur. Judex sit literator quisque. En ejus reprehensionis capita. Sic igitur ille: *Vicesima quinta in humili genere dicendi est, Illa dum membra sine copulâ non cohærent:*

Audis minùs et minùs jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia dormis.

Neque satis mollis illa locutio: flebis mœchos, arrogantes, *nisi addas* effectos.

Levem pro nudâ videtur posuisse, satis durè.

Illa quoque omnia, bacchante magis sub interlunia vento, *videntur esse unum epithetum Boreæ: alioqui ipso Borea frigidiora sunt.*

Ulcerosum, *non fervit potius jecori indicando quam metro sustinendo.*

Tu, lector erudite, hinc jam infers, sine affectu esse oportere omnem Aristarchum; intelligisque quam Censoriâ dignus interdum virgâ sit magnus quisque Censor.

ODE XXVI.

Ælium Lamiam egregiè laudat.

MUSIS amicus, tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis: quis sub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ; [100]

Ego *Musis charus, ægritudinem ac timores dabo procacibus ventus deferre in mare Creticum: nequaquam solicitus, quis ad* polum *Arctium regionis frigidæ tyrannus timeatur;*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 9.

1. *Musis amicus, &c.*] Pulchram init Horatius laudandi viam, quæque à tritâ imperitorum consuetudine longè recedat. Illi, si laudum quidem acervum congesserint, bellè se fecisse existimant. At ingeniosus Poëta Lamiam arte novâ celebrat. Primo curâ liberum se ab omni jubet esse; tum se convertit ad Musam, quasi minus idoneum tanto se operi intelligit: illamque obtestatur, ut Lamiæ coronam paret, hoc est, eum consecret immortalitati. Hæc bene, ut omnia, notavit Parthenius, Horatii adversus maledicos acerrimus vindex.

Musis amicus.] Nimirum quisquis Musas colit, earum præsidio tutus ac lætus semper esse debet: nemo verò iis sedulam post operam navaret, qui omnem animi solicitudinem antea deposuerit. Ov. Trist. 1, 1. 14.

Carmina secessum scribentis et otia quærunt.

2. *Mare Creticum.*] Pro quolibet mari ponitur, mare quod proximum est Cretæ insulæ maris Mediterranei amplissimæ, quæ hodie *Candia* vocatur.

3. *Quis sub Arcto.*] Quis dominetur et regnet sub Arctum.

Sub Arcto.] Sub Ursâ: quod cœleste sidus Septentrionale duplex est. Ursa Major et Minor, quas Græci ἄρκτυς nuncupant. Ab his Polus Arcticus dicitur ea pars orbis quæ axi et Aquiloni propinqua est. Ovid. Fast. 3. 107.

Esse duas Arctos quarum Cynosura petatur Sidoniis, Helicen Graia carina notet.

4. *Gelidæ oræ.*] Ad utrumque polum sævire frigus nemo nescit. Ad Arcticum, mare congelatum seu glaciale, quod anni parte maximâ gelu concretum sit, omnibus auditu saltem cognitum. Vide Annot. supra Od. 22. v. 17. et seq. Terræ Arcticæ versus Boream sunt Spitzberga, Gronelandia, nova Dania, Estonilandia, &c. Has verò omnino Boreales non videtur habuisse in animo Horatius; sed potius magis cognitas ipsius ævo, et paulo minus Septentrionales, nempe Britanniam, Germaniam, Daciam, Scythiam, &c.

Metuatur.] Ad duas clades in Germaniâ acceptas (de quibus Sueton. Octav. cap. 23.) poëtam respicere falso suspicatur non nemo.

Quidve Tiridati formidinem ingutiat. O Pimplea suavis, quæ puris fontibus delectaris, apricos flores collige, corolam texe meo Lamiæ. Absque te nihil juvant meæ laudes. Novis illum cantilenis, illum citharâ Lesbiâ æquum est consecrari cum à te, cum à tuis sororibus.

Quid Tiridatem terreat, unicè
Securus. O quæ fontibus integris [101]
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei
Prosunt honores. Hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro
Téque tuásque decet sorores.

ANNOTATIONES.

5. *Quid Tiridatem terreat.*] Is, ejecto in exilium Phraate Parthorum rege, nobilitatis unanimi conspiratione in locum ejus fuerat subrogatus: at cum audîsset maximo Scytharum auxilio Phraatem juvari ad recuperandum imperium, ita perterritus est, ut ad Augustum, relictâ Parthia, fugerit. Hæc fusè Justin. lib. 42. sub finem. Dio. lib. 51, et 52. Plutarch. in Antonio, &c.

Unicè Securus.] Quidam vocem, *unicè*, referunt ad verbum *terreat:* alii jungunt cum hac voce, *securus:* id est, Singulariter ego et maximè abjeci magnas curas de republicâ, et Imperiis exterarum gentium, ut Musis vacem.

6. *O quæ fontibus integris Gaudes, &c.*] O Musa tuum est laudare meum Lamiam; meos conatus parum valere intelligo: virum immortali dignum honore à te celebrari convenit. Ergo quod mihi imprudens sumpseram, tu tibi assumas æquum est.

7. *Apricos necte flores.*] Necte coronam ex optimis floribus in aprico nascentibus, quibus exornes pro meritis meum amicum Ælium Lamiam.

8. *Lamiæ*] Is anno post Horatii mortem octavo Consul fuisse cum M. Servilio dicitur, ann. ab U. C. 755. Corn. Tacit. Ann. lib. 6. cap. 27. ita scribit, *Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata, qui administrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. Genus illi decorum; vivida senectus, et non permissa provincia dignationem addiderat.* Vide Od. 17. lib. 3.

9. *Pimplea.*] A Pimplâ Macedoniæ monte pariter et fonte Musis sacro, Musæ dictæ sunt Pimpleides.

Nil sine te.] Huc pertinet adagium Μέτα μουσῶν, quo significatur ope Musarum grave quodvis inceptum perfici.

10. *Hunc fidibus novis, &c.*] Præter solitum magnifico genere carminis vir tantus ad immortalitatem consecrandus est.

11. *Lesbio plectro.*] Carmine Sapphico et Alcaico: vel eximiis versibus, quales fuere Alcæi et Sapphûs, qui in Lesbo Ægæi maris insula nati. Hæc hodie *Metelina*, olim *Mitylene*, celebrata est vini generositate, ubertate soli, cantorum peritiâ, et ædificandi ratione speciali, è qua natum proverbium, *Lesbia regula*, de quo Aristot. Moral. 5. cum nempe lex ad mores accommodatur; non, quod oportet, mores ad legem. A Lesbiis siquidem ad lapidum figuram plumbea ædificationis regula dirigebatur; non contra. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 22. et Annot. ad Od. 17. v. 21. supra.

ODE XXVII.

Sodales hortatur ne inter potandum rixentur.

Thracum est decertare poculis ad hilaritatem idoneis. Rescindite immanem consuetudinem;

NATIS in usum lætitiæ scyphis [102]
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

2. *Thracum est.*] Hi enim non solùm bibacitatis infamiâ, sed et inter potandum petulantiæ vitio laborabant. Hinc πολυπόται, et ἀκρατοπόται dicti, Athen. l. 10. Ibidem et ἀκρατοκώθωνες ἐπιεικῶς, &c. c. 12. Idem l. 2. c. 24. magnam fuisse scribit ob vini præstantiam Thraciæ celebritatem. Vide supra Od. 18. ibique Annot.

Tollite barbarum Morem.] Solebant Thraces non solum hianti ore affatim vinum bibere, et

Morem

Morem; verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat. Impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiæ
Frater Megillæ, quo beatus

et cruentas contentiones à Baccho modesto removete. Persicus gladius mirum quantum distat à mero et candelis. O socii, cohibete vociferationes execrandas: cubitoque innixi consistite. [105] *An jubetis etiam me capere portionem Falerni austeri? Declaret Opuntiæ Megillæ frater, qua*

ANNOTATIONES.

Callimacho apud Athen. cit. lib. 10. cap. 12. sed etiam ferro accincti epulabantur, et quemlibet cogebant æquales bibere cyathos. Quod certe barbarum.

3 *Verecundumque Bacchum.*] Cum verecundia et moderatione tractandum: alias enim ulciscitur vino abutentes, et immodicè haurientes furore aliisque malis percutiendo. Supra Ode 18.

4. *Sanguineis probibete rixis.*] De Centaurea cum Lapithis rixâ super mero, supra Ode 18. et Virgil. Georgic. 2. v. 456.

——————*Ille furentes*
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

5. *Vino et lucernis Medus acinaces, &c.*] Quid gladio, quid armis cum hilaritate et epulis? Vide Macrob. lib. 7. cap. 1. et Plutarch. Sympos. lib. 1. cap. 4.

Lucernis,] Convivia vespere incipiebant, et in multam sæpe noctem protrahebantur: ad hæc igitur lucernis opus erat. Quod autem veteres largius cœnarent, quam prandерent, idque rectè et ad sanitatem, exponit Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. sub finem.

Medus.] Quoniam Medi, Persæque vicini, uti Cyro paruere: hinc promiscuè ponuntur, maximè, à Poëtis.

Acinaces.] Est Persarum hasta pariter et ensis ex Hesychio et Suida. Περσικὸν ξίφος ἀκινάκην καλοῦσι, Herodot. lib. 7. *Persicum ensem acinacem vocant* παρὰ τὴν ἀκὴν, ob mucronem scilicet et cuspidem. Erat igitur acinaces ut et sagaris, Persis ac Medis proprius, sicut pila Romanis, gesa Gallis, gladius Lacedæmoniis, sarissa Macedonibus, lancea Hispanis, falarica Saguntinis, romphæa Thracibus, framea Germanis, sparus Rusticis, Theutonicis cateiæ, &c. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 22.

6. *Immane quantum.*] Cic. de Finib. *Nimium quantum*, et de Oratore, n. 87. *Mirum quantum* Tacit. Hist. 3. 62. *Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit.* Græci θαυμαστὸν ὅσον, Plato Epist. 3 &c.

Impium.] Mensa res inter sacras numerabatur, ex Plutarch. Sympos. itaque genialem mensam, et convivalem hilaritatem vociferando confundere, impium est. Adde quod sic violatur silentium mensæ et Angeronæ Deæ debitum. Just. Lips. mox citandus. *Angeronæ*, silentii Deæ, *sacra mensa habetor.*

8. *Cubito remanete presso.*] Ita compositi veteres mensæ accumbebant, reclinatâ supremâ parte corporis in cubitum sinistrum, inferâ in longum porrectâ et jacente: capite leviter erecto, dorso pulvillis modicè suffulto. J. Lips. antiq. Lect. lib. 3. cap. unico. Cætera notabuntur postea ad istos Horatii locos. Sat. 1. 4. 86.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Et Sat 2. 4. 39.

. . . . . *In cubitum jam se conviva reponit.*

9. *Severi Falerni*] Acrioris, inquiunt, saporis: vel meri, ut placet Theod. Marcilio aliisque veteribus. Senecâ Epist. 63. *In vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat.*

10. *Dicat Opuntiæ, &c.*] Ut rixandi animum à conviviis arceat Horatius, statim læta proponit, imprimisque morem hunc, quos suos quisque amores ex ordine debebat proferre. De eo cit. Lipsius. Inter leges convivii, hæc una est ibidem.

Dominam si quis habessit, indicium facito.

Interpres Theocriti ad Idyll. 14. *solebant*, induit, *merum sumere in symposiis, et nominare aliquos amores aut amicos, tum terræ invergere, et pronunciare amicissimorum nomina.* Nempe et cottabismus illic habebat locum. Sic igitur epuli progressu merum poscebant; atque amico vel amicæ libabant, ac bene precabantur. Tibull. 2. 1. 31.

Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat,
Nomen et absentis singula verba sonent.

Quinetiam tot cyathos hauriebant, quo literas amice vel amicæ nomen continebat. Martial. 1. 72.

Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur.

Opuntiæ frater Megillæ.] Per notam pulchritudine Megillam ejus frater indicatu. Oriundi erant ex Opunte Locridis urbe.

 Vulnere

Vulnere, quâ pereat sagittâ.
Cessat voluntas? Non alia bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus, [104]
Non erubescendis adurit
Ignibus; ingenuóque semper
Amore peccas. Quicquid habes, age,
Depone tutis auribus. Ah miser,
Quantâ laboras in Charybdi
Digne puer meliore flammâ!
Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus? [105]
Vix illigatum te triformi

felix istu, quo telo intereat. Scilicet *renuis.* At ego *non aliâ conditione potabo.* Certè *quisquis te amor tenet, haud pudendâ incendit flammâ: atque liberali semper amore delinquis. Euge, quodcunque tibi est, fidelibus crede auriculis. Ah infelix, quam pravâ cùm voragine luctaris! O adolescens, clementiores amores meritus* fuisti. *Ecqua venefica, quis incantator herbis è Thessaliâ ven nisis quod Numen te queat expedire!* Ipse *Pegasus implicitum te vix li-*

ANNOTATIONES.

11. *Quo beatus vulnere.*] Cujus amore teneatur: quâ Cupidinis sagittâ percussus langueat, quam virginem ac mulierem depereat. *Beatus*, si quidem redamabatur.

13. *Cessat voluntas?*] Renuebat indicare Horatio Megillæ frater, quam adamaret: at ille monet jus esse convivarum, id ab unoquoque sodalium exigere: quare hic statim postea obtemperat, suosque amores clam tamen, et in aurem declarat.

Non aliâ bibam Mercede.] Nisi hanc convivii legem observas, nec aliam ego. Si quæ sit amica tua, recusas apperire; ego quoque more majorum bibere detractabo. Apud J. Lips. cit. et hæc convivii lex habetur: à *summo ad imum more majorum bibunto.* Item hæc altera: *decem cyathi summa potio sunto.*

14. *Quæ te cunque domat Venus, &c.*] Instat Horatius, ne erubescat ille indicare amasium, cujus sane amor, utpote ingenuæ et honestus sit, et gloriosus; quantum ipse quidem existimabat.

17. *Quicquid habes, Depone tutis auribus.*] Quisquis sit amor tuus, tutò mihi declara fideli arcanorum custodi: clam saltem aperi, si non vis palam: ne dubita mihi secretum committere, quod invito te nunquam revelabo.

18. *Ah miser.*] Ergo Megillæ frater annuit tandem, et amicam suam indicat Horatio: at hic audiens quæ sit illa, erumpit in commiserationes voces istas.

19. *Quantâ laboras in Charybdi.*] Tam periculosè, amas, quam si cum Charybdi luctareris. Scilicet ejusmodi mulierem deperis? Ah miser periisti: meliori profectò sorte et amore dignus eras. *Charybdi* omnia absorbenti bene comparatur avara meretrix. Cicero Philip. 2. n. 67. *Quæ Charybdis tam vorax?* Est propriè vorago, seu gurges verticosus in freto Siculo, ad Messanam, hodie, *Capo di Faro*, vel, *Capo Faro*, ob Pharum illic excitatam. Fabulantur autem scortum fuisse rapacitate famosum, quod cum Herculis adduxisset boves, à Jove fulminatum in mare præcipitatum est, atque in hanc voraginem mutatum. Virgil. Æneid. 3. v. 420.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, &c.]

Senecæ Epist. 79. *Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero . . . Fac nos certiores utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas æque illud mare contorqueat: et an verum sit quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa millia trahi.*

21. *Quæ saga, &c.*] Cum videaris fascino et incantamentis tam pernicioso amore implicitus; vix aparet salutis via. Quis enim te homo magicis artibus pollens? Quis et Deus expedire queat fatali velut nexu attrictum atque illigatum?

Thessalis Magus venenis.] Venenatis et ad incantamenta efficacissimis herbis in Thessaliâ copiosè crescentibus. Aiunt nimirum Poëtæ, Medeam illàc fugientem, aëre sublatam, scriniolum veneficiis et herbis magicis plenum dejecisse, sicque sparsa illa pullulasse. Apuleius apud Thessaliam in asinum se mutatum scribit; Metamorph. seu de asino aureo: ibidemque describit veneficarum Thessalarum apparatum, atque, ut ait ipse, *ferealem Officinam.* Vide Plin. lib. 30. cap. 1. ubi et refert *Menandrum Thessalam cognominâsse fabulam, complexam ambages fæminarum detrahentium Lunam.*

23. *Vix illigatum te triformi, &c.*] Ipse Bellerophon, qui Pegaso insidens Chimæram interfecit, capite et formâ triplici horrendam, vix te liberabit ab istâ pravâ muliere huic monstro non absimili. Vide infra.

Pegasus expediet Chimærâ. | *ber abit ex istaChimærâ triformi.*

ANNOTATIONES.

24. *Pegasus.*] Apud Strab. et Palæphat. Pegasus non est equus, sed navis longa et citissima, hoc ideo nomine insignita, quâ Bellerophon insecutus comprehendit et cecidit Lyciorum ducem, nomine Chimæram, piraticâ infamem, vectum navi, cujus prora leonis, puppis draconis, medium capræ effigiem aut imaginem depictam exhibebat. Hincque fabulæ locus datus; teste etiam Plutarcho de claris mulieribus.

Chimerâ triformi.] Ex Strab. cit. mons ille Lyciæ ignivomus, in vertice leones, in medio capras, ad radicem serpentes habebat. Hunc vero Bellerophon expurgavit et inhabitabilem prius exinde habitabilem reddidit. Apud fabulatores *Chimæra* est monstrum *triforme*, caput et pedes leonis habens, capræ ventrem, draconis caudam. Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα. Hinc Lucretius, lib. 5. 903.

Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra.

Ov. Met. 9. 646. . . . *Mediis in partibus hircum,*
Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.

Hoc vero Bellerophon Neptuno adjutus, alato equo invectus, sagittis confecit. Lucianus Dial. de Astrol. ait minimè sibi persuasum, alatum Bellerophontis equum fuisse; verum putare illum talis sapientiæ studio deditum, sublimia et quæ ad sidera pertinet meditantem, in cœlum ascendisse, non equo sed mente. Vide et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 9. Porro bene Horatius meretricem cum Chimærâ confert. Hujus enim habet illa venenum, fætorem, feritatem; impuræque libidinis flammas passim eructat. Adde quòd amoris principia impetum leonis, medium capræ salacitatem, finis autem doloris morsus velut serpentis ac draconis letiferos nunquam non exerit. Fulgent. Mythol. lib. 3. Chimæræ, tanquam rei quæ nunquam fuerit aut esse potuerit, meminit Tullius de Naturâ Deorum, l. 1. n. 180. et ad Attic. l. 2. Epist. 16. ubi et citat versiculum Græcum, qui supra habetur.

ODE XXVIII.

Inducitur Archytas naufragus orans nautam prætereuntem, ne se insepultum relinquat.

TE maris et terræ numeróq; carentis arenæ [104]
Mensorem cohibent, Archyta,

O Archyta, qui mare terramque et sabulum innumerabile dimensus es,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 7.

1. *Te maris, &c.*] Idolopœiam insignem simul et irrisionem Pythagoricæ disciplinæ exhibet Horatius, ipse quidem Epicuræus: in primis autem carpit Mathematicas artes divinandi. Inducit nautam obvio cadaveri Archytæ non leviter exprobrantem, quod miserè jaceat; nec Babyloniorum numerorum ope tam dirum fatum evitârit. Ecce vero Jul. Scaliger humilem stylum interruptaq; orationis membra culpat: nimirum hoc vitio dat quod erat laudi vertendum. Agitur de humando cadavere: Archytas sortem suam lamentatur: an non ista decet oratio tenuis? An magniloquentia hic congrueret? An insurgit ille porro: *quid quod sibi Poëta contradicit?* &c. Vide infra v. 23.

Te maris et terræ, &c.] Alloquitur Poëta Archytam; siccine deest sat pulveris ad operiendum totum cadaver: idque fata negant tibi, qui Geometra egregius Astrologusque et in Pythagoricâ disciplinâ perfectus fuisti? Aiunt apud Ægyptos inventam primùm Geometriam. Cum enim singulis annis exundaret Nilus, et limo cuncta coæquaret, ut illo abeunte nulli agrorum limites, nulla discrimina apparerent, atque lites hinc frequentes orirentur; tum demum per lineas et mensuras agri notati sunt; curaque illa sacerdotibus demandata. Hanc porro scientiam ad Græcos transtulisse Pythagoras fertur. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 34.

Numeróque carentis arenæ Mensorem.] Ecclesiastici cap. 1. *Arenam maris quis dinumeraverit?* Pindar. Olymp. Od. 2. in fine, ψάμμος ἀριθμὸν περιπέφευγε, *arena fugit numerum. Mensorem.* Hyperbole. Scilicet, quod erat innumerabile cæteris, ipse numerare potuit. An respicit Horatius ad Oraculum Apollinis, quo numerum arenæ sibi notum esse gloriatur; οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης: an ad librum, ab Archimede compositum, cui titulus ψαμμίτης, in quo initur ratio arenam numerandi, si mundus eâ foret oppletus? Vide Turneb. lib. 26. c. 1. Hyginus lib. de Limitibus: *Archimedem præclari virum ingenii ferunt scripsisse quantum arenarum capere mundus queat, si eâ repleretur.*

2. *Archytæ.*] Cruquius perperam intelligit

 Pulveris

modici pulveris donum tenue coërcet juxta oram Matinam. Nil ergo perficit tibi mortali, quod cœlestes regiones lustrâsti, ambitumq; orbis mente circuisti. Sic et Pelopis obiit pater, Numinum conviva: Tithonus etiam in cœlum sublatus;

Pulveris exigui prope littus parva Matinum [107]
Munera; nec quidquam tibi prodest
Aërias tentâsse domos, animóque rotundum
Percurrisse polum, morituro.
Occidit et Pelopis genitor, conviva Deorum,
Tithonúsque remotus in auras, [108]

ANNOTATIONES.

quendam Archytam Firmanum Horatio coævum, Geometricis et Astronomicis observationibus nimis indulgentem, de quo Cicero de Divin. 2. *O vim magnam erroris! &c.* Juvat cum cæteris omnibus accipere hîc Archytam Tarentinum, Platonis familiarem et à Dionysii crudelitate vindicem, siquidem illum ob verba quædam de tyrannide liberius prolata neci addictum per epistolam eripuit. Diogen. Laërt. l. 3. et 8. Is præfuit septies suæ civitati, cum tamen imperandi tempus anno esset uno aliis definitum: idem ibidem. Honorificam Archytæ mentionem habet Tullius de Senectute c. 12. *Virumque magnum in primis et præclarum* nominat, dicere quidem egregiè solitum: *Capitaliorem hominibus pestem nullam esse à naturâ datam, quam corporis voluptatem, cujus avidiæ libidinis temerè et effrænatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, &c.* Is Pythagorica in Philosophis, Platonica in Geometricis præcepta hauserat. Mathematicis et Mechanicis artibus excellens columbam ligneam *libramentis suspensam et aura spiritûs inclusâ atque occultâ concitam fecerat volantem.* Gell. lib. 10. cap 12. Cubum primus invenit. Platone teste in republ. Diogen. Laërt. cit. lib. 8.

3. *Pulveris exigui.*] Te dignum insigni mausoleo, nempe tot meritis præstantem, heu! cohibet ac tegit pulvesculus marinis undis advolutus.

Prope littus Matinum.] Ad oram Apuliæ: ubi in Lucaniæ confinio populi degunt Matini; sunt et saltus buxetis abundantes, de quibus Lucanus lib. 9. v. 185.

. . . . *Calidi lucent buxeta Matini.*

Nec prodest Aërias tentâsse domos.] Qui factum, ut mortis hoc genus miserandum ab astris tibi parari non intellexeris, ne effugeres, eruditus apprimè astronomiâ et mathesî? Quin præscisti et tuum statum esse fatum, O Archyta? Sic Astrologos futura prævidere et prædicere tentantes datâ semper occasione sugillat Horatius. *Aërias tentâsse domos.*] Planetarum domicilia, siderum affectiones, virtutes, situs, aspectus contemplatum fuisse: *Animoq; rotundum Percurrisse polum*, sphæram, sphæraque inclinationes; orbis varia dimata, diversasque regiones cognovisse.

6. *Morituro.*] Est qui vocem hanc jungat cum præcedente *animo*, ut ex opinione Epicuri (cujus egregiè Horatius) mortales animi asserantur. Ita Plutarch. de Placitis Philosophorum, lib. 4. cap. 7. Ἐπίκουρος τὴν ψυχὴν φθαρτὴν τῷ σώματι συνδιαφθειρομένην.

7. *Occidit et Pelopis genitor.*] Hæc verba quidam et sequentia usque ad ista, *Me quoque devexi, &c.* nautæ esse continua, pronunciant: alii attribuunt Archytæ ad nautam respondenti sic: quid miraris quod interierim, cum nemo summorum virorum hucusque mortem effugerit? En Pelopis genitor occidit, Tantalus ipse Deorum conviva, &c. Pindar. Olymp. Od. 1. canit, si quem mortalium honorârunt Dii, maximè Tantalum.

Pelopis genitor, &c.] Tantalus Phrygiæ rex, Agamemnonis et Menelai proavus Deos convivio excepit, útque eorum divinitatem experiretur, Pelopem filium iis epulandum apposuit: quas illi dapes exhorruere, detrusoque ad inferos Tantalo facinus vindicavere. Diod. Sicul lib. 6. cap. 12. ait, Tantalum Jovis filium divitiis et gloriâ insignem, regnasse apud Asiæ partem quæ Paphlagonia dicitur, Diis etiam carum ob generis claritatem; postea vero felicitate insolentiorem evulgasse hominibus immortalium secreta, quæ mensæ communione et consuetudine cum Diis noverat: cujus criminis pœnas solvit ad inferos detrusus; ut usque ad mentum insurgant aquæ, et ad labia usque poma dependeant: et tamen in magnâ siti et fame nec bibere liceat, nec edere. Pindar. modo cit. addit, Tantalum suam felicitatem utpote nimiam concoquere non potuisse, sed saturitate damnum tulisse immensum ab ipso Jove patre irrogatum.

8. *Tithonúsque remotus in auras.*] Quin et Tithonus Auroræ maritus, quanquam ab uxore cœlesti succo perfusus, atque ita vivax effectus, fatis tandem concessit. *Remotus in auras,*] Ab Aurorâ adamatus, et hinc in cœlum raptus. Insuper fabulantur Tithonum senectutis incommoda pertæsum in cicadam optavisse converti, sicque adeo transformatum in aëre suspensum in canistro fuisse. Eustath. ad Iliad. penult. Athen. lib. 3. et lib. 22. cap. 12.

Et Jovis arcanis Minos admiſſus; habentque
Tartara Panthoïden iterum Orco
Demiſſum; quamvis clypeo Trojana refixo
Tempora teſtatus, nihil ultra
Nervos atque cutem morti conceſſerat atræ;
Judice te, non ſordidus auctor
Naturæ, verique. Sed omnes una manet nox; [109]
Et calcanda ſemel via lethi.
Dant alios Furiæ torvo ſpectacula Marti:
Exitio eſt avidis mare nautis.
Mixta ſenum ac juvenum denſantur funera; nullum
Sæva caput Proſerpina fugit.

nec non Minos ſecretorum Jovis particeps: Panthoi filius quoque rurſum ad Inferos truſus ibidem tenetur; quanquam detracto ſcuto res Trojanas teſtificatus, præter nervos et pellem nigro letho nihil tradiderat, te arbitro, non ignobilis teſtis naturæ et veritatis. Verum nox eadem cunctus expectat; ſemelque mortis iter peragendum eſt. Quoſdam Furiæ præbent ludum atroci Marti: perniciosum mare eſt nautis cupidis. Confuſæ vetulorum ac juvenum mortes conglobantur: caput nullum eripitur crudeli Proſerpinæ.

ANNOTATIONES.

9. *Et Jovis arcanis Minos admiſſus.*] Pariter et Minos Jovis familiaritate inſignis, tamen mortuus eſt. Is apud Homer. Odyſſ. 12. Διὸς μεγάλου ὀαριστής. Plato in Min. hunc affert Homeri locum, ſcribitque Minoëm à Jove eruditum et nono quoque anno cum eo verſari ſolitum et colloqui. Aiunt nempe Minoëm regem Cretenſibus dare leges volentem in antro ſeſe condidiſſe, ubi ſe cum Jove ſermocinantem prædicavit, atque ex ejus conſilio cuncta ſtatuiſſe: porro juſtitiæ famâ clarum apud Inferos judicem à Plutone conſtitutum. Hinc non abs re credunt aliqui per *Jovem* hic ſignificari Plutonem, qui quidem *Jupiter Stygius* à Virgilio dicitur. Æneid. 4. v. 638.

10. *Habentque Tartara Panthoïden.*] Ex hâc etiam vitâ denuo ceſſit, jamque in Inferis degit celebratiſſimus ille tranſmigrationis animarum auctor Pythagoras, qui ſe fuiſſe jactabat Euphorbum Panthoi filium apud Trojam, atque à Menelao interfectum, ſubinde revixiſſe, ac factum Pythagoram; idque intellexiſſe agnito clypeo quem geſtarat olim in Trojano bello, dum Euphorbus eſſet. Clypeus autem ille repertus in templo ſive Apollinis apud Cariæ oppidum, ſive Junonis apud Argos. Prius illud refert Diogen. Laërt. lib. 8. Hoc vero poſterius Ovid. Metamorph. 15. fab. 3. Ex his habes explicata quæ ſequuntur, *Iterum Orco demiſſum.* Item, *Quamvis clypeo Trojana refixo Tempora teſtatus.* Ovid. cit. 158. ſic loquentem inducit Pythagoram:

Morte carent animæ: ſemperque, priore relicta
Sede, novis domibus vivunt habitantque receptæ.
Ipſe ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram: cui pectore quondam
Heſit in adverſo gravis haſta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ geſtamina noſtræ
Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.

12. *Nihil ultra Nervos, &c.*] Animo ſemper vivens, corpore duntaxat mortuus, non ſemel. Sic palingeneſiam et metempſychoſin Pythagoræ explodit noſter Poëta. Vide Perſ. Sat. 6. v. 11. ubi et annotavi non pauca. Cic. 1. de Nat. Deorum. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7, &c.

15. *Sed omnes una manet nox.*] Omnes perinde mortales ſerius ocyus hinc migrare debent et vitam exuere. Catull. 5. 5.

Nobis, cum ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

16. *Calcanda ſemel via lethi.*] Apoſtolus ad Heb. cap. 9. v. 27. *Statutum eſt omnibus hominibus ſemel mori.* I. Reg. 3. cap. 2. David morti proximus ita loquitur: *Ego ingredior viam univerſæ terræ:* pariter et Joſue, c. 23. art. 14. Propertius, 3, 18, 22.

Sed tamen huc omnes; huc primus et ultimus ordo:
Et mala, ſed cunctis iſta terenda via eſt.

17. *Dant alios Furiæ torvo ſpectacula Marti.*] Quoſdam Furiæ mactant, et quaſi ludum Marti dant: id eſt, alios ad mortem trahit bellandi ardor, alios navigandi, negotiandi, lucrum faciendi cupiditas.

20. *Nullum Sæva caput Proſerpina fugit.*] Nullum caput fugit ſævam Proſerpinam; id eſt, Mortem eluctatur nemo. Proſerpina uxor Plutonis credebatur morituris capillos reſecare; ac velut primitias inferis ſacras præmittere; nec aliàs potuiſſe animam corpore exſolvi. Ad hanc ſuperſtitionem reſpicit Horatius hic: pariter et Virgil. Æneid. 4. v. 698.

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Alluſit et Martial. lib. 3. Epigram. 43.

Non omnes fallis. Scit te Proſerpina canum,
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Vide Macrob. Saturn. lib. 5. cap. 19. ubi quædam habet eximia de illo crinis abſcindendi ritu.

Sic etiam me Illyricis fluctibus submersit Auster declivis Orionis stella praeceps. Tu verò nauta, ne improbus mihi fis, neve te *pigeat errantis sabuli portionem injicere ossibus et capiti insepulto. Ita quicquid Eurus minitabitur Italico mari,*

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Nótus obruit undis. [110]
At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus et capiti inhumato 24
Particulam dare. Sic quodcunque minabitur Eurus [111]

ANNOTATIONES.

21. *Me quoque devexi, &c.*] Ne mirare igitur nauta, quod interii, inquit Archytas: ficut illi suo quique modo obiere mortem; ita ego submersus Illyrico mari.

Devexi.] Sive quod Australis est Orion; adeoque in parte cœli devexâ, ficut oppofita Borealis est fubvexa et fuperior: feu quod Orionis figura ftatuitur prona in phænomenis: unde et *Pronus Orion*, lib. 3. Od. 27. v. 18. vel denique notatur occasus hujus fideris: quod ad rem certè magis videtur. Nam tempeftates tunc maximè excitat Orion, cum oritur vel occidit. Hinc *comes* ejus dicitur *Notus* ventus meridionalis valdè nebulofus; νότις, *humor:* unde nomen. Gell. lib. 2. cap. 22.

Orionis.] De Orione viro multùm fabulantur quæ ad rem præfentem non attinent. De fidere agitur ftellas continente plurimas; quæ dum refulgent, ferenitatem; fin minùs, tempeftates minantur: jugula vocantur Latinis. Plaut. Amphitr. Act 1. Scen. 1.

22. *Illyricis Notus obruit undis.*] Obrutus aquis perii in finu Illyrico (Dalmatico, Hadriano, hodie *Veneto*) tempeftatem cientibus Auftro pariter et Orione. Sic et jungit utrumque Virgilius Æneid. 1. v. 535.

Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus
Austris, &c.

Æneid. 4. v. 52. *aquosus Orion.* Nofter Epod. 10. v. 9.

Nec sidus atrâ nocte amicam appareat,
Quâ tristis Orion cadit.

Epod. 15. v. 7.

—Nautis infestus Orion.

Illyricis.] Illyricus olim finus dicebatur univerfum illud mare, quod eft Italiam inter et Illyricum. Poftea Adriaticum mare continebatur ab Epidamno ex parte Illyrici, ad Garganum montem ex parte Italiæ: reliquum autem mare ad finûs fauces Ionium vocatum eft: Adriaticum verò Dalmatici nomen accepit. Tandem finus univerfus hodie Venetus appellatur.

23. *At tu, nauta, vagæ ne parce, &c.*] Hic gravem Horatio dicam dicit, magnamque litem movet magnus Scaliger tanquam contraria loquenti. Quid enim, inquit, rogat nautam *ut pusillam sibi terram injiciat inhumato, quem in ipso statim Odes initio, pulvere contectum ait? Satis erat quippe vel minimâ terrâ partem quampiam corporis tegi.* Scilicet arenam mare advolverat aliquantulam, et corpus utcunque texerat. At nunquid hæc erat legitima fculptura? Talem verò pofcit Archytas.

—Quis solus bonos Acheronte sub imo est.

ex Virgil. Æneid. 11. v. 23. Eâ porrò qui carebant, annos centum errare veterum fuperftitio exiftimabat. Virgil. Æneid. 6. v. 325

Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum;
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.

Adde quod habet Alex. ad Alex. lib. 5. cap. 26. ubi fic fcribit: *Ludi ad Tarentum Seculares dicti, qui singulis centum annis ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant ad placandos Manes; quorum auctor Valer. Publicola . . . . Proditur decretum inter Pontifices, ut si defuncto cadaveri justa quispiam exhibere velit, et an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent si quibusdam sacris precationibusque exhibitis glebam absenti cadaveri, aut terram injicerent, terque injecto pulvere à labe erroris cadaver manesque expiatos ducerent: at si operto humo cadavere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum videri.* Hæc ille. Atqui hic *inhumato capiti arenæ dari particulam* orat Archytas. Ergo caput opertum non erat; quâ corporis præcipuâ parte non contectâ; infepultum cenferi debet corpus. Quod quidem intelligitur ex fententiâ jurifconfultorum, apud quos facrum habetur fepulchrum in quo conditum fit caput hominis, etiamfi reliqua abfint membra: item offenfo capite, violatum habetur fepulchrum, quoniam arx fenfuum et rationis caput eft, eoque amoto cætera prorfus ignota omnique decore jacent exuta; et quicquid honoris contribuitur capiti, univerfo planè corpori attributum exiftimatur: quæ Ambrofii fententia eft. Hæc appofitè Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 19.

25. *Sic quodcunque minabitur, &c.*] Sic te pietas numinum ab omni vindicet malo, teque bonis cumulet, ut erga me pius fueris, et quæ

Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur sylvæ, te sospite; multáque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunóque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere forsan:
Debita jura vicesque superbæ [172]
Te maneant ipsum. Precibus non linquar inultis;
Téque piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, (non est mora longa) licebit,
Injecto ter pulvere, curras.

luant silvæ Venusinæ, te incolumi: præmium quoque multiplex undecunque fas erit, tibi conferatur à Jove justo, et à Neptuno sacrati Tarenti defensore. Quod si *fortè spernis admittere delictum posteris innocentibus exitio futurum: ipsi tibi jus acquisitum ac vices arrogantes reddantur. Haud ego destituar votis inutilibus: te verò nullæ purgabunt expiationes.* Itaque *licet properes, non diu tardabis; ter injecto pulvere, transgredi fas erit.*

ANNOTATIONES.

justa peto concesseris. Ergo si me sepelieris, avertant Dii à te per cu a tempestatum, ventorumque furorem, mar', quod navigas, minantium, in sylvas propinquas depellant: insuper autem et quæstum lucrumque tuum promoveant: adeoque exigui laboris pro me sit tibi *merces multa ab Jove Neptunoque* concessa.

Eurus.] Syneed. pro quolibet vento. Ille dicitur ab ἠὼς ῥέων, ab *oriente fluens*; alio nomine ἀπηλιώτης; Romanis autem nautis Subsolanus. Gell. lib. 2. cap. 22.

26. *Fluctibus Hesperiis.*] Italiam Græci Hesperiam dixere, quod sit ipsis ad occasum: hos imitati Poetæ Latini pariter vocavere. Virgil. Æneid. 1. v. 530.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

Vel sic appellata est Italia ab Hespero, qui regionem istam à fratre Atlante pulsus adiit: vel etiam ab Hespero stellâ quæ Vesper dicitur, et ad occasum apparet. Postremam hanc originem asserit Macrob. Saturn. l. c. 3. ita scribens: *Italia dicta est Hesperia, quod occasui subjecta sit.*

Venusinæ silvæ.] Metonym. Venusia et Venusium est urbs Apuliæ in Lucaniæ confinio: continetur hodie Basilicata Neapolitani regni provincia ad radices Apennini montis sita; parva quidem, sed principatûs titulo nobilitatur, vernaculè *Venosa.*

26. *Neptunóque sacri custode Tarenti.*] Cic. de Nat. Deor. 2. n. 66. *Datum est Neptuno alteri Jovis, ut volunt, fratri, maritimum omne regnum: nomenque productum, ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando, paulum primis literis immutatis.* Porrò sacrum illi Tarentum dicitur, quod in ejus sit tutelâ, eumque præcipuè colat: sive quod aiunt Phalantum Herculi et Neptuno templa ibi erexisse: vel quod ea urbs à Tarente Neptuni filio condita atque nominata: olim magnæ Græcia fuit in Salentinis; hodie verò in terrâ Hydruntinâ, arcem habet portumque et principatûs insignia.

30. *Negligis immeritis nocituram, &c.*] Id est, Si mihi suprema et justa persolvere parum curas, sic per socordiam admittes piaculum tibi posterisque tuis nociturum. Semper enim grande nefas habitum est, insepultum relinquere obvium cadaver: quique id neglexisset, piacularis existimabatur. Athenis autem Buzyges ejusmodi reum criminis etiam execrabatur.

31. *Fraudem.*] Nam debito defraudat officio mortuum, qui inhumatum negligit.

Forsan.] Legunt alii *forsit*, vel *forset*: alii *fors, &c.*] junguntque cum sequentibus. Sed quid inde?

32. *Debita jura vicesque, &c.*] Par tibi sors contingat jure merita, tuæque superbiæ et socordiæ debita: sic tu quoque inhumatus aliquando projiciare. *Superbæ.* Passeratius legit, *superbè.* Alii per *superbas vices* intelligunt graves atrocesque pœnas, ex Prisciano.

33. *Precibus non linquar inultis.*] Dii certè meas preces exaudient justi justas: nec inultum me, nec te impunitum dimittent. Plaut. Captivi, 2, 63.

Et profectò Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque et videt.

34. *Teque piacula nulla resolvent.*] Nullis sacris tantum scelus eluere unquam licebit. Nimirum execrationes veteribus credebantur inexpiabiles. Nam alicui præcidaneâ porcâ expiari consueverat, qui insepultum reliquerat fortè obvium cadaver, nec glebâ operuerat. Festus.

36. *Injecto ter pulvere, curras.*] Hæc est illa tandem, quam à nautâ petit Archytas, humatio legitima; glebæ injectio scilicet; sive ut quis mortalium cadaveri ter injiciat pulverem. Rem totam explicat Tullius de Leg. 3. n. 56. *Antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur: redditur enim terræ corpus, et ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Et n. 57. *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt. Nec tamen eorum ante sepulcbrum est, quam justa facta et corpus*

ODE

inviensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepultis ponitur, humati dicuntur: id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret: eumque morem Jus Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis. Injectâ glebâ tum et illic humatus est, et gleba vocatur: ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Igitur hoc est quod istic Archytas deposcere putandus est, tum ne religioso isto careat honore, tum ne centum annos errans ab Elysio diutius arceatur, quemadmodum ante annotavit. Sic et Palinurus item insepultus rogat Æneam, apud Virgil. Æn. 6. v. 365.

> *Eripe me his, invicte, malis; aut tu mihi terram*
> *Injice; namque potes.*

Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 20.

ODE XXIX. Ad ICCIUM.

Miratur illum relecto Philosophiæ studio militiam sectari.

O Icci, jam ergo felices Arabum Thesauros æmularis, atque grave bellum moliris tyrannis Sabæ nondum subactis, et Medo formidabili vincula fabricas. Quæ verò puellarum barbararum, occiso suo sponso, obsequetur tibi? Quis puer ex aulâ crinibus unguento perfusis ad pocula præficietur,

ICCI, beatis nunc Arabum invides [113]
Gazis, et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabææ
Regibus, horribilíque Medo
 Nectis catenas. Quæ tibi virginum,
Sponso necato, barbara serviet? [114]
Puer quis ex aulâ capillis
Ad cyathum statuetur unctis,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *Icci.*] Sunt qui legi velint *Iti*, quod familia sit Itia, nusquam autem Iccia. Is fuisse dicitur Agrippæ in Siciliâ Procurator, ab eoque opimis ibidem agris donatus.

Beatis nunc Arabum invides Gazis.] Grandes igitur accumulare thesauros statuisti? Tantane est avaritiæ vis, divitiarum cupiditas tanta, ut faciat te sapientiæ desertorem? *Beatis.*] Ex opinione vulgi, nemo felix nisi dives.

Arabum.] *Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria . . .*

Verum Arabiæ etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India, et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ et fœminæ constant. Plin. lib. 12. cap. 18.

Gazis.] Persica vox. Virgil. Æneid. 1. et 2. *Troia Gaza*. Tull. pro Leg. Manil. c. 23. *Qui ab auro gazâque regiâ manus cohibere possit.*

2. *Acrem militiam paras Non ante devictis Sabææ Regibus.*] Acer habendi ardor, ac ditescendi, acrem militandi animum creat scilicet. *Non ante devictis:* victis olim ab Alexandro, sed nondum à Romanis. Ex Dione lib. 53. Ælius Gallus Ægypti præfectus in Arabiam cum exercitu venit, multasque urbes cepit. Plin. l. 6. c. 31. Hard. *Romana*, inquit, *arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit . . . . retulit Sabæos ditissimos sylvarum fertilitate odoriferâ, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque proventu.* Porrò *Saba* felicis Arabiæ civitas in monte, perampla et regia Sabæorum; ubi thus, myrrha, casia, cinnamomum abundè proveniunt. Vide infra Od. 35. Annot. ad. v. 31.

8. *Horribili Medo.*] Medi terribiles Romanis ob cæsum ab eis Crassum, fugatumque Antonium. At post bella civilia missis ad Augustum legatis mitiores se ostenderunt. Vide supra Od. 2. v. 51. Græcis etiam infestus dicebatur Medorum exercitus. Theogon. Στρατὸν ὑβριστὴν Μήδων.

7. *Puer quis ex aulâ, &c.*] Tit. Liv. lib. 45. *Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad ministeriam regis electi.* Ita veteres opulenti pueros egregiæ formæ ministros sibi conquirebant, item generis claritate conspicuos. Patet ex Daniel. cap. 1. Athen. lib. 10. cap. 6. *Capillis unctis.*] Ad majorem lasciviam et luxuriam. Vide lib. 2. Od. 7. v. 8. Annotat. *Ad cyathum statuetur,*] pocillator, qui epulanti tibi vinum fundat. Nota fabula de Ganymede Jovi ad cyathos. Sueton. Jul. Cæs. c. 49. *Sed C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse objecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, &c.*

Doctus ſagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi poſſe rivos
Montibus, et Tiberim reverti:
Cùm te coëmptos undique nobiles
Libros Panætî; Socraticam et domum
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis?

arcu patrio tela Serum vibrare peritus? Equis modò inficiabitur fluvios defluentes retro ferri ad altos montes, ac Tiberim regredi poſſe, quando tu comparatos undequaque Panætii codices eximios, et familiam Socratis universam permutare ſtudes thoracibus Hiſpanicis? certè laudabiliora promiſeras.

ANNOTATIONES.

1. *Doctus ſagittas tendere Sericas, Arcu paterno?*] More patrio eruditus ſagittas arcu torquere, perinde ac Parthi, Medi, aliique orientales, inter quos Seres numerantur. Vide ſupra Annot. Od. 12. v. 56. ad vocem *Seres.*

10. *Arduis Pronos relabi poſſe rivos Montibus.*] Surſum fluere ad montes, è quibus defluunt. Proverb. Gr. Ἄνω ποταμῶν, quo ſignificatur naturæ ordinem inverti. Initium autem eſt verſus Euripidis in Medea: qui ſic habet; Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί. *Surſum fluminum ſacrorum feruntur fontes.* Ovid. Ep. 5, 31.

Xanthe, retro propera; verſæque recurrite lymphæ.

13 *Cùm tu coëmptos, &c.*] Cùm tu repentè mutatus deſeras Philoſophiæ ſtudium, quod fueras amplexus, atque longè contrariam, militiæ nempe, viam ineas.

14. *Panæti.*] Is natione Rhodius, inſtituto Stoicus, Scipionis Africani ac Lælii præceptor fuit. Scripſit libros tres περὶ τοῦ καθήκοντος, quos laudat, citatque, atque eſt imitatus Cicero ſuis lib. de Officiis. A. Gellius lib. 13 cap. 27. *Legebatur*, inquit, *Panætii Philoſophi liber de Officiis ſecundus, ex tribus illis inclytis libris, quos M. Tullius magno cum ſtudio maximoque opere æmulatus eſt.* Tum ex multis ab eo ſapienter ſcriptis et *ad bonam frugem ducentibus*, eam affert ejus ſententiam, quâ præcipit, exemplo Pancratiaſtarum ad vitandos ictus in certaminibus, omni ſe ratione præmunientium, debere viri prudentis mentem adverſus injurias ſemper eſſe paratam, *erectam, arduam, ſeptam, ſolidam, expeditam.*

Socraticam domum.] Socraticæ diſciplinæ antesignanos et coryphæos, Platonem, Xenophontem, aliaque Academiæ lumina.

15. *Loricis Iberis.*] Hæc ferebantur optimæ, ob eximiam ferri temperaturam, inquit Torrent. et Plinius auctor eſt lib. 34. cap. 14. ubi ita ſcribit; *Ferri metalla ubique propemodum experiuntur . . . . differentia ferri numeroſa . . . . fornacum maxima . . . . ſumma autem in aquâ eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ſicuti Bibilin in Hiſpania, &c.* Idem lib. 7. cap. 56. ait loricam inventam à Midia Meſſenio. Porro nomen à loris, è quibus primum confecta, quod poſtmodum longè alia tamen retinuit.

Iberis.] Hiſpania ex Strabone et Plinio dicta eſt Iberia, ſive ab rege, ſive à flumine Ibero. Hoc enim affatim rigatur atque ſcinditur regio Tarraconenſis. Scaturit in Caſtellâ veteri, perfuſiſque variis terris in mare Mediterraneum delabitur.

16. *Pollicitus meliora.*] Meliorem ſane de te ſpem concitaveris. Certe militiâ quam aſſumpſiſti, relictum à te ſapientiæ ſtudium, quod multò melius fuit.

Tendis.] Quidam legunt *tenuis.*

ODE

ODE XXX.

Rogat Venerem ut veniat in sacellum à Glycerâ ipsi dedicatam.

O Venus, Gnidi et Paphi domina, contemne caram Cyprum et migra in exornatum Glyceræ sacellum, te plurimo thure invitantis. Veniant tecum flagrans tuus filius, et Charites cingulis

Ō Vĕnūs, rēgīnă Cnĭdī Păphīque,
Sperne dilectam Cypron, et vocantis [116]
Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.
Fervidus tecum puer, et solutis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *O Venus.*] Glyceræ se amore torreri scribebat supra Od. 29. ejusque animum reddere mitiorem mactatâ hostiâ satagebat. Jam voti reus Veneri μέλος ἐπιθύμιον canit in dedicatione ædiculæ quam in suo larario Glycera ei consecrârat. Simile carmen et Epigramma scribit Paci Tibullus lib. 1. Eleg. 10.

Regina Cnidi Paphique.] Æschyli circumfertur hic versiculus de Venire.

Κύπρου Πάφου τ' ἔχουσα τὸν πάντα κλῆρον.

Scilicet in istis urbibus sanctiùs illa colebatur, ex Pausan. in Atticis, Strab. Plin. &c.

Cnidus.] Urbs Cariæ portu duplici insignis, magis autem natalibus Eudoxi Mathematici Platonis condiscipuli; Agatharchidis, tempore Strabonis historici; (quem tamen Samium Plutarchus facit) Theopompi Jul. Cæsari familiaris, atque Artemidori ejus filii; Ctesiæ rerum Syriacarum et Persicarum scriptoris, ex Strabone l. 14. at maximè Veneris statuâ; quod Praxitelis opus tam admirabile videndi causâ multi Cnidum navigârant. Auctor est Plin. lib. 36. cap. 5. ubi et addit; *Voluit eam à Cnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum dissolvere promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Cnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsâ, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est.*

Paphus.] Urbs Cypri portum habens, et templa egregiè structa, Strabo. Plinius autem lib. 2. cap. 96. ita scribit: *Celebre fanum babet Veneris Paphos, in cujus quandam aram* (al. *aream*) *non impluit.* Cornel. Tacit. Histor. lib. 2. c. 2. idem refert. *Vespasianum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiæ Veneris inclytum per indigenas advenasque . . . &c.* 3. *Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quanquam in aperto, madescunt.*

2. *Sperne dilectam Cypron.*] Cypro tibi licet tot nominibus dilectæ, præfer tamen, obsecro, Glyceræ sacellum. Quamvis enim tot sacras ædes illic habeas, universaque insula tibi devota sit; at apud Glyceram quoque dominaris; novamque possidebis ædem, quam magnâ curâ, summo studio exornavit, et tibi paravit. Illùc insuper thure te plurimo invitat. Veni ergo ad ejus consecrationem. De Cypro Strabo lib. 14. Plinius lib. 5. cap. 31. *quondam tibi novem regnorum sedem* fuisse scribit. Vide et supra Od. 19. Annotationes.

3. *Thure te multo.*] Floribus enim et thure, potius quam victimis, placari Venus et coli amabat. Virg. Æneid. 1. 415.

Ipsa Paphum sublimis adit, sedesque revisit
Læta suas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Vide Annot. ad Od. 19. v. 16.

4. *Transfer.*] Propria vox, et solemnis, è Jure Pontificio arcersita, cum ædes sacratur. At contra, cum locus è sacro privatus redditur, *evocari sacra dicuntur.* Plin. lib. 10. Epist. 58. Trojano Pontif. Max. sic ait; *Ego quum quærerem num aliqua lex dicta templo, cognovi alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem salvâ religione posse transferri, &c.* Vide et Epist. 73, et 74. ejusdem libri.

5. *Fervidus tecum puer.*] Solitus Veneris comitatus pariter ab Horatio invocatur; atque in dedicatum à Glycera sacellum invitatur; imprimis autem Cupido filius ejus. *Fervidus,*] quia πυροφόρος, et facem gestat, quâ indicatur ea, quâ pollet vis accendendi animos et amore inflammandi. *Puer* vero dicitur, ut significetur stulta et pucrilis libidinosorum cupiditas, eo studio turpia consectantium, quo pueri solent crepundia.

Solutis Gratiæ zonis.] Plin. lib. 35. cap. 11. *A Nicearcho picta Venus inter Gratias et Cupidinem* (al. *Cupidines*) *celebratur.* Apul. Met. 2. p. 44. *Venus omni Gratiarum choro stipata.* Hesiod. in

Gratiæ

Gratiæ Zonis, properentque Nymphæ
Et parùm comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

[117] *laxatis, et Nymphæ, et Juventas absque te minimum suavis, et Mercurius.*

ANNOTATIONES.

Theogon. tres Charites nominat, Aglaiam, Euphrosynen, Thaliam: pariter et Pindarus Olymp. Ode ultimâ, ubi et ait: *Per eas omnibus mortalibus fieri dulcia, si quis vir sapiens, si pulcher, si splendidus; sed nec Deos sine Charitibus, in cœlo quidquam moliri.* Πάντων ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ, *Omnium dispensatrices in cœlo operum.* Seneca de Benefic. lib. 1. cap. 3. *Nunc dicam quare tres Gratiæ, quare sorores, quare implexis manibus, quare ridentes, juvenes et virgines, solutâque ac pellucidâ veste.* Et paulo post: *Hesiodus Aglaiam maximam natu appellavit, mediam Euphrosynen, tertiam Thaliam. Homerus nomen uni mutavit: Pasitheam appellavit* (nempe Iliad 14.) *Mercurius unà stat.* Gratiæ porro *solutis zonis* pinguntur ac pellucidis vestibus, quia amicorum animi sibi invicem debent esse aperti, sine fuco, sine ambagibus.

6. *Nymphæ.*] Et hæ comitatum Veneri præstant, quia matres amorum, illa vero unius matter Cupidinis fertur: ex Philostrato. Claudian. de nuptiis Honor. et Mar. v. 73.

. . . . Gens mollis amorum,
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea solum
Edidit. ———

Nymphæ aliæ maris, quæ Nereides, fontium ac fluminum Naiades, sylvarum Dryades, Hamadryades, quæ cum arboribus oriuntur et cadunt, Oreades montium, Napeæ florum.

7. *Parum comis sine te Juventas.*] Hæc juventutis Dea, Græcis Hebe, etiam Veneri comes additur, ut apud Homer. in Odyss. Ἥβη τε Διὸς θυγάτηρ τ' Ἀφροδίτη. Quoniam verò ii qui à Venere abhorrent, etsi juvenes, solent esse morosi, severi, tristes, difficiles, quod senum est proprium, hinc *parum comis sine Venere Juventas* dicitur. Vel Horatium ex Horatio interpretari licet hoc modo: *Juventas parum comis*, decora, gratiosa, *sine Venere*, id est, sine venustate. Epist. ad Pisones, v. 42.

Ordinis hæc virtus erit, et Venus, aut ego fallor.

Juventas.] Tit. Liv. lib. 5. cap. 54. *Cum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque, maximo gaudio patrum nostrorum moveri se non passi sunt.*

8. *Mercuriusque.*] Denique Veneri Mercurius adjungitur, sermonis nempe Deus. Seu quod amor disertos faciat, seu quia per disertam et facundam orationem solet amor conciliari. Unde Ovid. Art. Amat. 2. 123.

Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses:
Et tamen æquoreas torsit amore Deas.

Hinc etiam Veneri πάρεδρος et σύνεδρος celebratur ille, et ejusdem cum eâ ædis, sedis ac religionis consors. Plutarch. in præceptis connubialibus scribit, juxta Venerem in eodem sacello veteres collocâsse Mercurium συγκαθεδρεύειν, inquit, rationemque ibid. subjungit, eò quod sermone blando, non jurgiis aut contentione à se mutuò, quod cupiunt conjuges, debeant obtinere.

ODE XXXI.

Quid petat ab Appolline, explicat.

QUID dedicatum poscit Apollinem
Vates? Quid orat, de paterâ novum

[118] *Quid Poëta petit à Phœbo consecrato? Quid precatur re-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9.

Longè se alienum ab omni avaritiâ declarat Horatius hac Ode, cum summa votorum ejus sit, ut ab Apolline Vatum Patrono nihil aliud exposcat præter mentem sanam in corpore sano, quod ait Juvenalis unicè postulandum à Diis, Sat. 16. 356. Vide Pers. 2. Lucian. in Icaromenippo.

1. *Dedicatum.*] Vel ab ipso Poëta consecratum Phœbo sacellum suis in ædibus intelligit; vel ab Augusto post Actiacam victoriam templum Appollini in Palatio dedicatum.

2. *De paterâ novum Fundens liquorem.*] Tunc cum vini primitias libat et sacrificat Apollini Palatino. Hoc intelligi potest ab Horatio factum inter epulas; nam supra notavimus id observatum ab Antiquis, ut in mensâ aliquid vini defunderetur ac Diis libaretur. Hinc Æneid. 1. v. 736.

Dixit, et in mensam laticum libavit honorem.

Fudens

ens vinum effundens è craterâ? haud arva pinguia Sardiniæ fertilis: haud pulchros greges ferventis Calabriæ: haud aurum, vel ebur Indiarum: haud agros, quos undis lentè fluentibus lambit Liris silens fluvius. Ii quibus sors donavit Calenas vineas, eas cultro reprimant. Opulentus etiam negotiator vina Syriis mercibus commutata bibat poculis ex auro.

ulullis

Fundens liquorem? Non opimas
Sardiniæ segetes feracis;
Non æstuosæ grata Calabriæ
Armenta: non aurum, aut ebur Indicum; [119]
Non rura, quæ Liris quietâ
Mordet aquâ taciturnus amnis.
Premant Calenâ falce, quibus dedit
Fortuna vitem; dives et aureis
Mercator exsiccet cullulis
Vina Syrâ reparata merce,

ANNOTATIONES.

Et Æneid. 8. v. 279.

In mensam læti libant, Divosque precantur:

Vide. J. Lipf. antiq. lect. lib. 3. ubi morem hunc in omni convivio religiosè servatum pridem asserit, tum ex Homero, tum ex allatis modo Virgilii locis, tum ex Dione Cassio: additque: *Ergo ut amatores Veneri, bellatores Marti, quidni Musis et Apollini studiorum præsidi rite libemus nos eorum alumni?* vel Poëta de Vinalibus prioribus dixit in quibus gustabantur vina, novumque vinum libabant; nempe 9. Calend. Maii: nec enim antea censebant prisci vinum deferbuisse, nec purum aut sacris idoneum. Vide Varron. 5. de Ling. Latin. Plin. lib. 18. cap. 29. Festum, in voce *Calpar*; quo nomine vocabatur patera, quâ vinum novum libabant. Huic interpretationi posteriori favet quod ait Horatius, *novum, &c.*

Sardiniæ.] Hæc insula, inter mare Tyrrhenum ac Balearicum sita, tritici feracissima, à Sardo Herculis filio dicta est Sardinia. *Segetes.*] Ex Varrone de Re Rust. lib. 1. cap. 29. *Seges est quod aratum et satum est: arvum, quod aratum necdum satum.*

5. *Calabriæ.*] Italiæ regio est inter mare Tyrrhenum et Ionium, ubi olim Brutii populi et magna Græcia; hodie pars est regni Neapolitani versus austrum ac Siciliam porrecta.

Æstuosæ.] Solis ardoribus valde expositæ et æstuantis.

6. *Armenta.*] Laudantur equi Calabri in eâ regione abundantes; ficut et in Apulia quæ proxima est Calabriæ. Vide Varronem de Re Rust. lib. 2. cap. 7. Ibidem et pascua erant optima, quorum mentio est Epod. 1.

Aurum aut ebur Indicum.] Ab Indo flumine dicta ea Orientis ampla regio; auri et argenti metallis, gemmis quoque dives est. Ebur quoque præ cæteris habet. Hinc Virgil. Geor. 1. 57. *India mittit ebur.*] Vide Plin. &c.

7. *Non rura quæ Lyris, &c.*] Non agros peto in Campaniâ fertiles.

Liris.] Hic fluvius aliis vocatur *Liternus*, supra Soram scaturit, et ad Minternas labitur in mare Tyrrhenum. Ejus meminit Martial. lib. 13. Epig. 83.

8. *Taciturnus amnis.*] Leniter fluens ac tacitè, non rapido cursu, aut ingenti murmure.

9. *Premant Calenâ falce, &c.*] Non aliis invideo vites optimas ac generosa vina. De Caleno supra Od. 20. v. 9.

Falce.] Cultello incurvo falcis instar.

Premant.] Scindant racemos è vite, vel ipsam vitem putando, luxuriantem coërceant. Vel, uvas à Calenis vitibus in torculari calcent ac premant. Virgil. Georg. 1. v. 156.

. . . . *Ruris opaci*
Falce premes umbras.——

10. *Dives et aureis Mercator, &c.*] Per me licet, fruantur alii suâ felicitate, suis opibus, suis deliciis: ego vero tenui meâ sorte victuque contentus sum.

11. *Cululis.*] Fictilibus calicibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ ac Diis libabant Vestales: inquit. Alex. ab Alex lib. 5. cap. 12. significatur hic quodlibet poculi genus. A culeo, inquiunt, quod ingens esset vas, seu maxima liquorum mensura, fit culeolus, et inde culullus, quod poculum fuit sat capax, quo usi Pontifices olim in sacris, et reges in conviviis. De his rursum ad Pisones, v. 434.

12. *Vina Syrâ reparata merce.*] Vina exquisita empta per commutationem pro mercibus è Syriâ advectis, nardo, balsamo, unguentis, odoribus, &c. Syria Asia provincia, hodie, *la Saurie*, continet Palæstinam, Phœniciam, et Syriam propriè dictam: Euphrate rigatur. Cic. pro domo. *Illa opima fertilisque Syria.* Paul Pandect 18. tit. 1. *Non aliud olim merx, aliud pretium vocabatur; sed quisque secundùm necessitatem utilibus inutilia permutabant; quando plerumque evenit, ut quod alteri supereft, alteri desit. Sed quia non semper nec facile concurrebat, ut cùm tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem ego quod tu accipere velles; electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret. Ea materia formâ publicâ percussa, &c.*

Diis

Diis charus ipsis; quippe ter et quater
Anno revisens æquor Atlanticum [120]
Impunè. Me pascunt olivæ,
Me cichorea, levésque malvæ.
Frui paratis et valido mihi, [121]
Latoë, dones; et precor, integrâ

ipsis Numinibus gratissus, siquidem ter et quater annis singulis sine infortunio lustrat mare Oceanum. Me nutriunt olivæ, et cichorea, et malvæ tenues. O Latonæ fili, da mihi valere, et potiri acquisitis;

ANNOTATIONES.

13. *Diis charus ipsis*] Castori et Polluci, et Neptuno, quorum favor est navigantibus optabilis.

14. *Æquor Atlanticum.*] Quod Africam alluit ad occasum, ita dictum ab Atlante Mauritaniæ monte. Virg. Æneid 4. 480.

Oceani finem juxta, Solemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

15. *Impunè.*] Ironicè dictum volunt quidam in mercatorem fraudibus et avaritiæ obnoxium, qui tamen mare quodlibet anno toto quæstui inhians percurrat, citra ullum naufragii periculum, Diis ad ejus crimina conniventibus, certè nequaquam vindicantibus. Interim verò ille merces ab Oriente advectas in Occidente commutat, Syriis unguentis vina comparat generosa, lætus *bibit, ac fruitur Diis iratis,* non secus ac Marius apud Juvenal. Sat. 1. v. 49. At cùm iste mihi locus objicitur, *Cynthius aurem vellit, et admonet* parum solerter ac naviter illum à me haud ita pridem explanatum, imo vim et lucem diminutam eximiæ alioqui Satirici sententiæ: Fatebor ego quod res est candidi semper ingenii, mens enim tum læva dormitavit. Enim vero illic Juvenalis non modò significatè vult Marium impunè ferre sua furta, et raptis frui, ut ibidem annotâram, sed et de exilio suo lætari, in quo à curis Reip. expeditus genio liberiùs indulget, *ab Octavâ horâ* suaviter *bibit,* otiosè epulatur, atque adeo ex infensis Dis capit emolumentum, ex irâ Numinum sibi quasi delicias facit. Vide ad Pis. v. 445. ibique Annot.

Me pascunt Olivæ, &c.] Ego verò me felicissimum illis hominibus existimem, modico et parabili cibo victitantem, si modò largiantur Dii bonam valetudinem, fortunæ tenuis usum tranquillum, ac poëseo. oblectamenta.

Olivæ.] Plin. lib. 13. cap. 3. *Olivæ in Ægypto carnosissimæ, olei tamen habent exiguum: in Syria parvæ nec cappari majores, carne commendantur. Quam ob causam Italicis transmarina præferuntur in cibis, cum oleo vincantur: et in ipsa Italiâ cæteris Picenæ et Sidicinæ. Sale hæ privatim condiuntur, et ut reliquæ, amurcâ,* (muria) *sapâve: necnon aliquæ oleo suo . . . . herbarumque viridium sapore condiuntur,* præcipuè fœniculi in Narbonensi Gallia, inquit Dalecamp.

16. *Cichorea.*] Κιχώρια, κιχορεια, et κιχόρεια pluralis nempe numeri, quæ agrestes herbæ sicut et *malva,* inter cibos et edulia veterum, pariter et *olivæ,* recensentur à Jul. Polluce lib. 6. cap. 9. Vide Casaubon. in cap. 32. lib. 2. Athen. ubi Alexidis versum ita corrigit Τῶν γῦν κιχορείων ὡκ ἐπραξά σ' ὐδὲ ἕν. Porro quà ratione quoque veteres olera ista pararent et condirent, edisserit Galenus ex Erasistrato lib. de Sectione venæ ad Erasistrateos. Id Casaub. Ibid. Latinis vocatur ambubeia, intybus, et intybum. Non. Marcell. ex Lucil. Sat. lib. 5. Virgil. Georgic. 4 120.

Quoque modo potis gauderent intyba rivis.

Pomponius in Placenta, *Rustici edunt libenter atros intybos.*

Levesque malvæ.] Quæ ventrem levant gravem atque emolliunt. Apud Athen. lib. 2. cap. 18. Diphilus tradit, malvam esse boni succi; arteriam lenire, acres in corporis superficie succos educere, renum et vesicæ irrationibus prodesse, excerni facilè, mediocriter alere, hortensique silvestrem esse meliorem. Ibidem Hermippus Callimach. *malvam utilissimam* appellat. Quo autem modo in cibum paretur, docet Dioscorid. lib. 2. cap. 144. Tzetzes ad hunc Hesiodi versum 41. Oper.

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ,
neque nôrunt quam magnum sit bonum in malvâ et asphodelâ.

17. *Frui paratis.*] Ecclesiastæ cap. 5. *Cui dedit Deus divitias atque substantiam, potestatemque tribuit, ut comedat ex eis, et fruatur parte suâ, et lætetur de labore suo, hoc donum Dei est.*

18. *Latoë.*] Apollo filius Latonæ, inde Latous et Latonius dictus, sicut et Diana ejus soror, eodem cum ea partu edita.

Et precor.] Non absurdè Theod. Marcilius quovis pignore certet, fuisse à manu Horatii, *Adprecor integrâ cum mente:* sicut Od. 4. 15. 28. *Ritè Deos prius apprecati.* Sacerdos nimirum precatur, adprecatur populus, id est, verba precantis sacerdotis iterat; quod *Favere linguis,* dicebatur. Ita ille.

necnon cum sanâ mente senectutem ducere haud faciam, quæso et lyrâ non destitutam.

Cum mente, nec turpem senectam
Degere, nec citharâ carentem.

ANNOTATIONES.

19. *Nec turpem senectam.*] Non corporis infirmatibus aut animi gravem et molestam; non languidam, inermem, imbecillam, non delirantem, non querulam, morosam, anxiam, sed vegetam, honoratam, jucundam. Cicero de Senect. c. 8. ex Cæcilio: *Tum equidem in senectâ hoc deputo miserrimum, sentire eâ ætate esse se odiosum.* Plin. lib. 7. cap 50. *In senectute,* inquit, *hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.* Vide et cap 41. ejusdem libri, ubi mentio de Gorgiâ Leontino, qui centum et septem complevit annos: interrogatus autem quâ ratione tamdiu esset robusto corpore, sensibus integris, memoriâ firmâ, ingenio vegeto, prosperâ denique valetudine, respondit: οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας. *Nihil unquam voluptatis causâ faciens.* Is Empedoclis fuerat discipulus; præceptor autem Periclis, Isocratis, aliorumque. Cic. de Senect. et alibi. Philostrat. Plato, &c.

20. *Nec citharâ carentem.*] Poëseos facultate, quæ solet in senibus senescere; vel suavitate musicæ et cantûs, quâ Solon narratur senectutis mala temperâsse ac levâsse, et Socrates ætate provectus citharæ operam dedisse. Sic et Achilles apud Homer. Iliad. 9.

ODE XXXII.

Ad Lyram suam, quam commendat.

Deposcimus, si quidpiam privatim otiosi tecum cecinimus, quod vigeat et hunc in annum, et in alios multos: heu recita poëma Latinum, ô testudo, quæ Lesbio primùm civi modulos dedisti:

POSCIMUS, si quid vacua sub umbrâ [122]
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat, et plures: age, dic Latinum,
    Barbite, carmen,
Lesbio primùm modulate civi;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *Poscimus, si quid, &c.*] Suam ipse lyram compellat: quod Poëtis familiare est. Sic Virg. Eclog. 8.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sic et Pindar. Olymp. Ode 2. ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, et Pyth. Od. 1. χρυσέα φόρμιγξ Ἀπόλλωνος. Sic etiam regius Psaltes Ps. 107. *Exurge Psalterium et cithara.*

Poscimus.] Placet sane quorumdam lectio, *poscimur.* Hoc sensu; à Mæcènate poscimur, si quid dignum memoriâ *sub umbrâ,* secessu et inter privatos parietes scripsimus, ut id in lucem edamus et in publicum; utque palam omnibus fiant nostri versus, solis prius amicis duntaxat auditi.

Vacui.] Curis soluti.

2. *Lusimus.*] Animi relaxandi, causâ lyram pulsantes, et Lyricos versus conscribentes. Vel potius ex more Poëtarum, carmina sua studio quamvis et arte elaborata, lusus vocat.

Tecum.] Modo voce tantùm, modo fidibus et voce simul canebant veteres: modo alternatim ac vicissim fidibus ac voce. Ammian. Marcel. lib. 15. *Bardi* (Gallorum vates) *fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitârant.* Tibull. lib. 3. Eleg. 4. 39.

Hanc primùm veniens plectro modulatus eburno,
Felices cantus ore sonante dedit.
Sed postquam fuerant digiti cum voce locuti,
Edidit hæc tristi dulcia verba modo.

Quod et hunc in annum vivat, et plures.] Non *metuentia scombros carmina, nec thus;* sed *digna cedro,* id est, Immortali hominum memoriâ. Pers. Sat. 1. v. 43.

3. *Dic Latinum, Barbite, carmen.*] Latini carminis Lyrici auctor ac princeps Horatius, sicut Alcæus Græci.

4. *Barbite.*] Βάρβιτος musicum instrumentum pluribus intentum chordis; unde Theocrit. πολύχορδον. Supra Od. 1. *Lesboum barbiton.*

5. *Lesbio primùm modulate civi.*] Celebratus imprimis ab Alcæo, duce poëtâque eximio, Mitylenis oriundo, in Lesbo insulâ, de quâ ante.

Modulate.] In modulis obsecute, id est, Qui modulatus es, modulos reddidisti, ad Alcæi arbitrium. Alii passivam hîc significationem notant; sicut in Arte Poet. v. 263. *Immodulata poëmata.* Quod autem ait Horatius, *primum,* Videtur, Alcæum facere barbiti inventorem, quod quidem Anacreonti ipso posteriori tribuitur apud Athen. l. 4. c. 23. Verum ibid. c. 25. Euphorion ait, barbiti meminisse tum Sapphonem tum Anacreontem, novumq; non esse instrumentum. Dicendum igitur antiquius videri ipso Alcæo, sed ab eo

Qui

Qui ferox bello, tamen inter arma [123]
Sive jactatâm religârat udo
Littore navim,
Liberum, et Muſas, Veneremque, et illi
Semper hærentem puerum canebat;
Et Lycum nigris oculis, nigroque [124]
Crine decorum.
O Decus Phœbi, et dapibus ſupremi
Grata teſtudo Jovis, ô laborum

qui militiâ licet efferatus, tamen ſeu in bello, ſeu navem agitatam in humidâ ripâ alligaverat, cantabat Bacchum, atque Muſas, et Venerem, puerumque ſemper eam comitantem, necnon Lycum oculis et capillis nigris conſpicuum. O lyra, Apollinis ornamentum, ſummique Jovis epulo jucunda, ave, ô ærumnarum levamen ſuave

ANNOTATIONES.

modulis novis auctum ac perfectum duntaxat, vel quod primus Odas Alcaicas barbiti fidibus cecinerit, hinc ejus inventionem ipſi adſcribi. Ex Lilio Gyraldo, Attilio Donatiano, et aliis, in Muſicis et in arte modulandorum carminum peritiſſimus Alcæus, et Athen. lib. 14. cap. 5. *Alcæus poëta ſi quis alius, muſices erat ſcientiſſimus.* Floruit ante Chriſtum annis ſexcentis.

6. *Qui ferox bello, tamen inter arma, &c.*] Qui ſeu in caſtris, ſeu à bello et navigatione quieſceret, citharæ ſtudium et oblectationem non omittebat. Athen. lib. 5. Alcæus dicitur fortiſſimus ac belliger poëta. Et lib. 14. cit. pugnacem ſtrenuitatem antepoſuiſſe poëticæ, plus æquo bellicoſum; ibidemque refertur ejus carmen, quo ſuas ædes omni genere armorum ſplendidas et ornatas oſtentat et gloriatur; illaque fusè deſcribit. Cic. Tuſcul. 4. n. 71. *Fortis vir*, inquit, *Alcæus in ſuâ Republicâ cognitus.* Pittacum nempe tyrannum Mitylenis expulit; alioſque armis perſecutus eſt, Athenienſes quoque et Tyrrhenos bello fatigavit. Strabo. Laërt. Suidas. Quintil. lib. 10. cap. 1. ſic ſcribit: *Alcæus in parte operis aureo plectro meritò donatur, quia tyrannos inſectatur: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis, et magnificus, et diligens, Homero ſimilis; ſed et in luſus et in amores deſcendit, majoribus tamen aptior.* Dionyſ. Halycarnaſſ. *Alcæi*, inquit, *ingentem conſidera ſpiritum, et brevitatem, et ſuavitatem cum vehementiâ: præterea figuratam orationem cum perſpicuitate . . . . ante omnia vero politicorum negotiorum affectus*, lib. de Structurâ orationis. Vide et lib. 2. Od. 13.

9. *Liberum.*] Apud Athen. lib. 1. cap. 19. Alcæus Mitylenæus ita canit: Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ, *&c. Riga pulmones vino*, et alibi: μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρον ἀμπέλω, *nullam aliam plantaveris arborem prius vite.* Quod imitatus Horatius, Od. 18. ſupra. Ejuſdem ſententiæ carmina perlegas apud eundem Athen. variis locis, quibus Alcæus ad bibendum largius invitat, quod *vinum inducat dolorum oblivionem, quod ſit remedium mœroris præſtantiſſimum, à Jovis ac Semeles filio hominibus datum, &c.*

Veneremque, &c.] Amatoria namque ſcripſit ille carmina. *Sed et in luſus et in amores deſcendit Alcæus.* Quintil. paulo ante citatus. Apud Ariſt. Rhet. 1. Alcæus ita loquitur: Θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς. *Volo tibi aliquid dicere, ſed me prohibet pudor.* Cui reſpondit Sappho; Si res honeſtas ac bonas animo ac deſiderio concepiſſes, nec trepidaret lingua, nec pudor oculos occupâſſet. Vide Athen. lib. 13. c. 8. ubi de *Alcæo Sapphûs amorem citharâ canente.*

10. *Semper hærentem illi puerum.*] Veneri filium Cupidinem appingi ſemper, et comitem addi ſolitum, notavimus ante, ad Od. 30. v. 5.

11. *Lycum.*] Dilectum Alcæo puerum. Cic. Tuſcul. 4. n. 71. *Quæ non de juvenum amore ſcripſit Alcæus?* et de Nat. Deor. lib. 1. n. 79. *Nobis, qui concedentibus Philoſophis antiquis, adoleſcentulis delectamur, etiam vitia ſæpe jucunda ſunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At eſt corporis macula nævus: illi tamen hoc lumen videbatur.*

Nigris oculis nigroque Crine decorum. Sic ad Piſones, v. 37.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Ita nimirum formoſi pridem commendabantur. Pindar. init. Pyth. nigrum Muſis capillitium cum laude aſſignat; ἰοπλοκάμων. Apud eundem alibi, pariter et Homer. Iliad. pulchra ea celebratur, quæ ἑλικῶπις; quod etiam epithetum Veneri tribuitur.

13. *O decus Phœbi.*] Citharam enim ipſi dicitur inveniſſe, lyram vero ſibi conceſſam à Mercurio velut propriam uſurpâſſe. Quod fuſius ſupra monui, Od. 10.

Dapibus ſupremi Grata teſtudo Jovis.] Jovis epulum ſummâ lætitiâ, adeoque non ſine Muſicæ ac citharæ jucunditate, celebrabatur. Athen. lib. 14. c. 6. ex Homero ait: *citharam epularum ſociam à Diis factam:* quoniam utilis convivantibus ars Muſica, tum quod temulentorum petulantiam mitiget et cohibeat: tum quod triſtitiam diſcutiat, liberalemque pariat lætitiam. Quapropter Homerus in primâ Iliade, poſt ambitioſam illam de Achille contentionem, fingit Muſicâ Deos recreari, Apolline citharam pulſante, Muſis autem dulci voce accinentibus. Et paulo poſt ſubjungit; Priſcos ſtatuiſſe Deorum hymnos in conviviis cantari, ut reverentiâ numinum graviores fierent epulantium mores, &c.

mihi quandocunque bene advocanti.

Dulce lenimen, mihi cunque ſalve
Rite vocanti.

ANNOTATIONES.

14. *Dulce lenimen.*] Athen. modò cit. ibid. *Fortiſſimi quidem Lacedæmonii cum tibiâ ſub ſignis ſunt; Cretenſes cum lyrâ, cum fiſtulis et tibiis Lydi, ut ſcribit Herodotus. Ex Arcadia is autem multi legatos ad hoſtes cum tibiis et citharâ mittunt, ut eorum infeſtas mentes emolliant.* Theopompus lib. 46. hiſtor. *Tradit Getarum legatos citharas pulſantes advenire.* Hæc ille. Conſtat certè muſicis modulis ac citharæ cantu leniri anxietates animi, ac diſcuti mœſtitiam: patet ex ſacris etiam codicibus, lib. 1. Reg. cap. 16. ubi Saul, malo vexatus ſpiritu, citharam pulſante Davide, recreatur ac levius habet. Horatius Ode præcedenti ſenectam exoptat citharæ oblectamentis non carentem.

Cunque.] Expletiva ſolum et inanis videtur quibuſdam iſta vox: ſed non vacat ornatu eamque non rarò adhibere amavit noſter Poeta nuſquam vanus. Sic Terent. *adeſdum*, pro *ades*. Sic πῶς neque Græcis, nec aliis hactenus παρέλκον exiſtimatum eſt.

Salve.] Videtur hic ſignificare, ſaluti ſis, fave, lenimen, et auxilium præſta.'

ODE XXXIII.

Albium Tibullum conſolatur, quòd à Glycerâ non redametur.

Tibulle, ne plus quàm decet mœreas, revolvens animo crudelem Glyceram: neve lugubres elegias recites, quod fractâ fide, præ te fulgeat adoleſcentior. Ecce amor Cyri adurit Lycoridem fronte exili decoram: Cyrum autem fertur erga Pholoën immitem. At capræ

ALBI, ne doleas plus nimio, memor [125]
Immitis Glyceræ; neu miſerabiles
Decantes elegos, cur tibi junior
Læsâ præniteat fide.
Inſignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor: Cyrus in aſperam
Declinat Pholoën. Sed prius Appulis

ANNOTATIONES.

Metrum eſt idem quod ſupra Od. 6.

1. *Albi.*] Hic ille eſt, cujus Elegiæ manibus omnium tantâ cum voluptate teruntur, *Terſus ac elegans Tibullus*, ut ait Quintil. lib. 10. cap. 1.

Plus nimio.] Ad Attic. lib. 10. Epiſt. 8. *Te nimio plus diligo*, inquit Ciceroni Antonius.

2. *Immitis Glyceræ.*] Ejus enim ipſe noverat ingenium intractabile, et in ejus proterviam impegerat haud ſecus ac Albius Tibullus. Vide infra lib. 3. Od. 19. v. 28. Sunt qui fictum *Glyceræ* nomen hic poni velint, pro Delia vel Nemeſi, quas Tibullus amavit; nominare verò noluerat Horatius, ſeu ob verecundiam, ſeu metu legis Juliæ; de quâ dixi, ad Juvenalis Sat. 1. v. 22. et Sat. 2. 37.

Miſerabiles elegos.] Rebus mœſtis aptum carminis genus: ab ἐλεεῖν *miſeratione*, vel ἒ ἒ dolentis particulâ factum nomen. Ad Piſones v. 75.

Verſibus impariter junctis querimonia primum,
&c.

7. *Læsâ præniteat fide.*] Pulchrior videatur in amore, præferatur junior amaſius, non habitâ ratione fidei; quam tibi dedit Glycera. Vide Tibull. paſſim. Ita vero ſcribit, lib. 3. 7. 17.

Nulla fides inerit: perjuria ridet amantum
Jupiter, et ventos irrita ferre jubet, &c.
. . . .
Perfida, ſed quamvis perfida cara tamen.

5. *Inſignem tenui fronte Lycorida, &c.*] Affert exempla aliorum infeliciter amantium, quibus eum conſolatur. Lycoris amorem ſuum defert Cyro: hic vero illam ſpernit, et aliam amore proſequitur, à quâ redamari nulla ſpes eſt.

Tenui fronte.] Sunt qui interpretentur tenuem et pellucidam cutem in fronte. Alii anguſtam et parvam frontem in pulchritudine commendari aſſerunt; uno tamen refragante Scaligero, qui hunc Horatii locum vellicat ſuo more. Noſter lib. Epiſt. 7. v. 25.

. . . . *Reddes*——
Forte latus, nigros anguſtâ fronte capillos.

7. *Sed prius Appulis, &c.*] Ἀδύνατον. Sic Virgil. Eclog, 1, 60.

Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi, &c.

Jungentur

Jungentur capreæ lupis.
Quam turpi Pholoë peccet adultero.
Sic visum Veneri; cui placet impares
Formas atque animos sub juga ahenea
Sævo mittere cum joco.
Ipsum me melior cum peteret Venus,
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Adriæ
Curvantis Calabros sinus.

lupis Apuliæ antea sociabuntur, quam illæ amanti fœdo morem gerens indulgeat. [126] *Ita placitum Veneri, quæ gaudet dissimiles formis ac moribus subjicere jugo insolubili, non sine gravi ludibrio. Me met, cum requireret amasia præstabilior, jucundis vinculis innexuit Myrtale libertina, asperior Adriatico mari Calabriæ sinus inflectente.*

ANNOTATIONES.

Et Eclog. 8. 27.

Jungentur jam gryphes equis, &c.

Appulis.] Synec. pro quibuslibet aliis. De Apuliæ Italiæ regione jam ante non semel.

9. *Quam turpi Pholoë peccet adultero.*] Id est, nunquam Pholoë redamabit Cyrum, à quo perdite amatur: ejus nullis flectetur officiis.

Turpi.] An quod sine ratione Lycoridis amari dignæ oblatos amores contemnat Cyrus? An quod Pholoë nequaquam Cyrus placeat, nec amabilis sed turpis videatur; quamvis Lycoris formosum existimet? An quod fidem alteri dederit Pholoë, quam violare nefas putet?

10. *Cui placet impares, &c.*] Delectatur Venus, sibique ludum parat, faciendo ut quis sepenumero omnino disparem ætate, natura, moribus, conditione, neque adeo frui possit unquam cupitis. Euripidis, *Stulta*, inquit, *mortalibus proponit Venus.* Τὰ μῶρα τρίχει Ἀφροδίτη βροτοῖς.

11. *Sub juga ahenea Sævo mittere, &c.*] Duro et firmo tabili amoris nexu devincire, atque ad amandum alterum alteri nequaquam respondentem.

Ahenea.] Sic alibi noster, nempe Epist. 1, 160.

—Hic murus aheneus esto.

12. *Sævo mittere cum joco.*] Interpretentur hic quidam Cupidinem Veneris perpetuum comitem, quæ mater sæva Cupidinum, &c. at ego aliis malim intelligere sicut Fortunæ, quando res humanas disturbat ac vertit, Sic Veneri ludum esse, quoties, ut dixi, quis amore uritur ac languet infelici, suumque nunquam finem assequitur. Infra lib. 3. Od. 27 *Perfidum ridens, &c.*

13. *Ipsum me, &c.*] Sui dat ipsius exemplum, ut magis persuadeat.

Melior Venus.] Puella, amica, vel pulchrior, vel nobilior, vel facilior, quæ me ipsa expetebat amatorem. Virgil. Eclog. 3. 68.

Parta meæ Veneri munera.

14. *Gratâ detinuit compede, &c.*] Ita suam amant servitutem Veneris et Cupidinis mancipia, licet durum ac molestam.

15. *Libertina.*] Iis nata qui servierant, et in libertatim asserti fuerant.

Fretis acrior Adriæ.] Maris fluctibus instabilior, vehementior, ac perfidior magis.

Adriæ.] Sinus est amplissimus Mediterranei maris, inter Italiam hinc, et Illyricum atque Græciam inde protensus. Hodie THE GULPH OF VENICE.

16. *Curvantis Calabros sinus.*] Fluctuum impetu atque æstu modo dirimentis, in terras se insinuantis, sinusque efficientis. Calabriam veterem notat, quæ est peninsula inter mare Adriaticum et sinum Tarentinum, ubi nunc terra Hydruntina; verò præcipuæ Tarentum, Brundusium, Callipolis, &c. Sinus autem ac portus multiplex, inter quos Tarentinus fama super æthera notus, Ionii maris undas amplo at sinuoso inflexu recipit affusas.

ODE XXXIV.

Arguit seipsum quod Epicureos secutus cultum Deorum neglexerit.

Numinum rarus et remissus venerator quidem; *dum vesanâ Philosophiâ eruditus aberro; jam verò contra velificari adigor et dimissam viam relegere. Enimvero Jupiter qui nubilo cælo coruscare plerumque consuevit,*

PARCUS Deorum cultor et infrequens, [127]
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro; nunc retrorsùm
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes [128]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

Parcus Deorum.] Quoniam de religione et cultu numinum agit, περὶ θεῶν, ὡς περὶ θεῶν locuturus, undique congerit et cumulat quicquid gravitatis esse potest in verbis, in figuris, in sententiis. Eas passim attende, lector, et consectare.

2. *Insanientis sapientiæ.*] Ὀξύμωρον. Sic in Ajace Sophocles ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. S. Gregor. Nazianzen. ἄσοφος σοφία. Tull. Philip. 1. n. 5. *Insepultam sepulturam.* S. Aug. de Civit. Dei, lib. 17. cap. 13. *Insipienter sapere.*

3. *Erro.*] Ex Epicuri disciplinâ, omnes spernens religiones in gravissimum errorem impegi. Cit 1. de Nat. Deor. n. 121. *Epicurus ex animis hominum extraxit radicitùs religionem, cum Diis immortalibus et opem et gratiam sustulit. . . . . . Tollit id, quod maximè proprium est optimæ præstantissimæque naturæ. Quid enim melius, aut quid præstantius bonitate et beneficentiâ? Quâ cum carere Deum vultis . . . . neminem ab eo amari, neminem diligi vultis . . . . . . Quanto Stoici melius, qui à vobis reprehenduntur!* Et. n. 122. *At etiam liber est Epicuri de sanctitate. Ludimur ab hom[illegible]e non tam faceto, quam ad scribendi licentia[illegible]bero. Quæ enim potest esse sanctitas, si Dii [illegible]na non curant? &c.*

Nunc retrorsùm Vela dare.] Metaph. à nautis, qui à recto se aberasse cursu intelligentes, in contrarium jam convertuntur.

4. *Iterare cursus Cogor relictos, &c.*] Fateri cogor hunc à Diis orbem regi, resque humanas ab iis curari: adeoque Stoicam disciplinam amplexus, Epicuri dogmata erroresque abjicio. Namque video non solùm coactis et collisis nubibus fulgura et tonitrua fieri, sed puro etiam cælo; quod cum præter naturam fit, divinum esse oportet: hinc ergo sapientior effectus Jovis potentiam, numen, iramque revereri disco. Vide Cic. 2. de Divinat. n. 43. et 54. Lucret. lib. 6. paulo post initium, &c.

5. *Diespiter.*] Jupiter, diei pater dictus. Varro de L. L. 4. A. Gell. lib. 5. cap. 12. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 15. *Jovem lucis auctorem accipiamus: unde et Lucetium Salii in carmine canunt: et Cretenses* Δία τὴν ἡμέραν *vocant: ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem.*

6. *Igni corusco nubila dividens.*] Cic. de Divin. lib. 2. n. 42. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quod tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem* n. 44. *Placet Stoicis eos anhelitus terræ qui frigidi sunt, cum fluere cœperint, ventos esse; cum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere atque dirumpere, idque crebrius facere et vehementius; tum fulgura et tonitrua existere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen, &c.*

7. *Per purum.*] Sic opinati veteres ea tonitrua quæ sereno aëre fierent, esse portentosa, et tristia minari hominibus; taliaque in libro Augurum notabantur velut ominosa et à Jove aliquid monstrante immissa. Quare hæc ab Horatio afferuntur ut certum divinitatis argumentum. Hom. Odyss. 20. 113. ex eo quod stellis micante cælo, tonitru factum erat, monstri quidpiam alicui à Jove ostendi, conjicitur et infertur:

> Ζεῦ——————————
> —μεγάλ' ἐβρόντησας ἀπ' ὐρανῦ ἀστερόεντος.
> Οὐδέ ποθὶ νέφος ἐςί. τέρας νύ τεῳ τόδε φαίνεις.

> *Jupiter graviter è cælo tonuisti stellato,*
> *Neque usquam nubes est: ostentum hoc certè*
> *alicui præbes.*

Virgil. Georgic. 1. 487.

> *Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno*
> *Fulgura.*———

Cic. de Divin. n. 18.

> *Aut cum terribili perculsus fulmine civis,*
> *Luce serenanti vitalia lumina liquit.*

Egit

Egit equos volucrémque currum;
Quo bruta tellus et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlantéusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit; hîc posuisse gaudet.

nunc tonantes equos et velocem currum per purum impulit; quo terra gravis, errantesque fluvii, quo Styx atque odiosi Tænari [129] *aspera domicilia, terminusque Atlantis quassantur. Potest numen infima supremis commutare: excellentem etiam deprimit, attollitque humilia. Inde rapida sors culmen aufert, cum strepitu resonante: hîc verò deposuisse delectatur.*

ANNOTATIONES.

Plin. lib. 2. cap. 51. *M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.* Sueton. Tit. cap. 10. *Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat: quodque tempestate serenâ tonuerat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. et Turneb. lib. 9. c. 9. et 13.

Tonantes Egit equos, &c.] Secundum vulgi opinionem, fulmen erat ac tonitru, Jove currum cum impetu per aêrem agente. Supra Od. 12. in fine. Hinc Græcis dictus *καταιβάτης descensor*; et Latinis Elicius: quòd putaretur curru suo invectus in nubes descendere, unde gravi sonitu fulgura et tonitrua eliceret; ac fulmen jacularetur.

5. *Quo bruta tellus, &c.*] Fulminante Jove summa et infima commoventur. Servius in v. 102. Æneid. 6. *Et tremefacta solo tellus, &c.* ita scribit; Loquente Jove stupor elementorum ostenditur. Nam quod in motu est, quiescit; et contra terra movetur quæ est immobilis; ibidemque locum hunc Horatii affert. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 29. ait fulmine mox petendos prius hebetari. Potest igitur *bruta tellus* explicari, hebes, immobilis, sine sensu, stupens, iners.

10. *Styx, et invisi horrida Tænari Sedes.*] Ipsi quoque inferi, tonante Jove, obstupescunt. *Styx.*] palus aut flumen Inferorum. *Tænarus.*] Laconiæ promontorium, ubi per specum et hiatum ingentem descensus est ad inferos, si Poëtis fides.

11. *Atlanteus finis.*] Limites Occidentis ad mare Atlanticum, Atlantemque montem. Vide supra Od. 31. v. 14. ibique Annot.

12. *Valet ima summis Mutare.*] Stoicum planè agit. Apud Laërt. lib. 1. Chilon. interrogatus, quid egerit Jupiter; respondit: *Deprimit excelsa, attollit abjecta.* Senec. Thyest. v. 598.

Ima permutat brevis hora summis.

13. *Insignem attenuat Deus.*] Ex Hesiod. Op. init. per Jovem mortales sunt obscuri, clarique, nobiles et ignobiles; alius extollitur, alius deprimitur elatus: præclarus minuitur, obscurus augetur, superbus deficcatur, &c.

Βριάει βριάοντα χαλέπτει,
Ἀρίζηλον μινύθει, ἄδηλον ἀέξει, &c.

14. *Obscura promens.*] Eos qui latebant ignoti et abjecti, erigens, provehens, jamque nitescere ac fulgere imperans. Psalm. 75. *Hunc humiliat, et hunc exultat.* Senec. Thyest. 612.

Omne sub regno graviore regnum est.
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.
. . . .
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.

Hinc apicem rapax Fortuna, &c.] Opes, dignitates, diadema, summum imperium ab isto aufert, et alteri tradit.

Apicem.] Propriè est insigne sacerdotum apex, ex Festo. Valer. Maxim. *Sulpicio inter sacrificandum apex capite prolapsus eidem sacerdotium abstulit.* Ovid ex Pont. 4. 3. 49.

Ludit in humanis divina potentia rebus.
Item, 36.
Et subito casu, quæ valuere ruunt.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 604. et seq. Item Sat. 10. v. 56. et seq.

15. *Cum stridore acuto.*] Volubilis fortunæ rotam, ejusque rapidæ conversionis stridorem notat. Et quidem non sine gravi mortalium concussione, perturbatione, querimoniâ, fiunt illæ mutationes, quibus imperia ab his ad illos transferuntur.

ODE XXXV. Ad FORTUNAM.

Ut servet Cæsarem in Britannos profecturum.

O Dea, quæ charo dominaris Antio, parata hominem morti obnoxium aut ex infim. loco erigere, aut triumphos victoriis mutare in clades: tibi votis anxiis supplicat inops agricola: Te maris potentem orat quisquis mare Carpathium fatigat navi Bithynâ.

O Diva, gratum quæ regis Antium, [130]
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
  Te pauper ambit solicitâ prece [131]
Ruris colonus: te dominam æquoris, 6
Quicumque Bithynâ lacessit
Carpathium pelagus carinâ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9.

1. *O Diva.* Fortuna, quam nos imprudentes facimus Deam, tametsi nullum numen habet, ut ait Juvenalis in Sat. 10. 365. et Sat. 14. 315. huic tamen omnia stulti assignant; atque ut ait Plin. lib. 2. cap. 7. *Toto mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola invocatur, una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur volubilis, et cæca etiam ex plerisque, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: et in totâ ratione mortalium utramque paginam facit. Adeoque obnoxiæ sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.*

Gratum quæ regis Antium] Illustre Fortunæ templum erat Antii, et valde quidem famosum, tum ob multa principum virorum dona, quibus erat exornatum; tum præcipue ob Antianas Sortes, de quibus Sueton. Caligul. cap. 57. *Monuerunt et Sortes Antiatinæ, ut à Cassio caveret.* Macrob. lib. 1. cap. 23. *Videmus apud Antium promoveri simulacra Fortunarum ad danda responsa, &c.* Alii *gratum* dici volunt, ob amœnum adeo situm, ut eo cogitarit Nero sedem transferre Imperii. Vide Strab. lib. 5. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 8. scribit, *Antio nihil quietius, nihil alsius, nihil amœnius.*

Antium] Urbs erat Latii maritima, Volscorum caput, Neronis patria, classe potens: nam cùm interdictum mari esset Antiati populo sæpius rebelli. *Naves Antiatium partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: Rostraque id templum appellatum.* Tit. Liv. l. 8. cap. 14. Fanum à Fortunæ erat, quæ ibi religiose colebantur. Quo pertinere non abs re videatur quod narrat Tit. Liv. lib 6. cap. 9. *Animus Camilli, rei majori, Antio imminebat . . . . Id quia nisi magno apparatu, tormentis, machinisque, tam valida urbs capi non poterat relicto; ad exercitum collegâ, Romam est profectus, ut Senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem ejus (credo rem Antiatem diuturniorem manere Diis cordi fuisse) legati ab Nepete ac Sutrio auxilium adversus Etruscos petentes veniunt, breve tempus occasionem esse ferendi auxilii memorantes. Eo vim Camilli ab Antio Fortuna avertit, &c.*

2. *Præsens vel imo tollere de gradu, &c.*] Potens et parata derepentè ac subito *ima summis mutare, insignem attenuare, obscura promere, apicem inde rapere non sine strepitu ac stridore acuto, atque illic ad arbitrium ponere*: ut est in Ode superiore, quem locum cum isto conferre, studiose lector. Vide et Macrob. lib. 5. cap. 16. ubi sic habet: *Fortunam Homerus nescire maluit, et soli decreto, quam μοῖραν vocat, omnia regenda committit; adeo ut hoc vocabulum τύχη in nullâ parte Homerici voluminis nominetur. Contra Virgilius non solum novit et meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quem et Philosophi, qui eam nominant, nihil suâ vi posse, sed decreti sive providentiæ ministram esse voluerunt.*

5. *Te pauper ambit, &c.*] Nemo non tuam opem invocat; tuum ambit favorem agricola, nauta, mercator, miles, &c. Vide Pindar. Olymp. Od. 12. ubi Σώτειρα Τύχα τὶν γὰρ ἐν πόντῳ κυβερνῶνται θοαὶ νᾶες, ἐν χέρσῳ τε λαιψηροὶ πόλεμοι, κ' ἀγοραὶ βυλαφόροι. *O servatrix fortuna, à te in mari gubernantur celeres naves, in terrâ vero rapida bella, et conciones consilium ferentes.*

7. *Bithyna.*] Metonym. pro quâlibet aliâ navi. Seu quod in Bithyni rei nauticæ peritissimi, ναυτικώτατοι, apud Eustath. in Dionys. seu quod frequens erat negotiatio ad eam Asiæ Minoris regionem Euxino mari circumfusam, Propontidi vicinam, Thraciæ adversam, &c. Similiter pro quolibet mari ponitur *Carpathium* dictum ab Insulâ Carpatho, Cretam insulas et Rhodum, hodie *Scarpanto*.

Te

Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbésque gentésque et Latium ferox,
Regúmque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni:
Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam; neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet, imperiúmque frangat.
Te semper anteit sæva necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans ahenâ; nec severus

Te ferox Dacus, te errantes Scythæ, civitates etiam et nationes; nec non Latium bellicosum, et matres regum barbarorum, atque tyranni purpurati venerantur. Ne pede noxio subvertas columnam [132] consistentem; neve plebs aggregata ad arma quietos, ad arma provocet, & imperium labefactet. Te nunquam non præcedit dura necessitas ærea manu ferens clavos prægrandes, et cuneos;

ANNOTATIONES.

9. *Te Dacus asper, &c.*] Te nationes omnes, O Fortuna, colunt. *Daci*, gens bellicosa, ad Istrum seu Danubium fluvium. Transylvaniâ, Moldaviâ, Valachiâ hodie continentur.

Profugi Scythæ.] In plaustria vagantes nullam habentes sedem fixam et stabilem. Justin. lib. 38. 7. de illis: *Ne spes quidem præmii foret, ex hoste vago, nec tantum pecuniæ, sed etiam sedis inope.* Infra. lib. 3. Od. 24, 9.

—Campestres melius Scythæ,
—Quorum plaustra vagos rite trahunt domos,
Vivunt, &c.

10. *Latium ferox.*] Bellis inclytum, ac vel maxime Româ Gentium et Orbis dominâ superbum. Virgil. Æneid. 5. v. 730.

. . . . . Gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est.——

11. *Regúmque matres barbarorum, &c.*] Sic Ode 1. dixit, *Bella matribus detestata.* Metuunt autem filiis matres nunquam non, deprecanturque mala quævis humanitùs accidentia.

12. *Purpurei metuunt tyranni.*] Et benè quidem, memores hunc esse fortunæ ludum alta deturbare, humilia sublevare. Et, quod ait Juvenalis Sat. 10. v. 112.

Ad generum Cereris sine cæde ac vulnere pauci
Descendunt reges, et siccâ morte tyranni.

14. *Stantem columnam.*] Ne subvertas imperium Romanum jam stabilitum, vel imperatorem feliciter eum moderantem. Neve facias ut seditiones populos moveant, quietis rea præbeat, altaque ita priorum [illegible] quæ videbantur modo firma et ære perenniora.

17. *Te semper anteit sæva necessitas.*] Quidam legunt *serva necessitas*, quasi fortunæ famula. Sed [illegible] lib. 3. Od. 24. 49. [illegible] E. Od. 24. v. 6. ejusdem [illegible], *Dira necessitas.* Ita Sophocles in Ajace, [illegible] τύχης [illegible]. Et Laberius apud Macrob. lib. 2. cap. 8. Necessitatem Fortunæ pene adjungit, his versiculis:

Necessitas, cujus cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus?
. . . .
Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.
. . . .
Nunc me quo dejicis? &c. . . .

Huc et facit quod Arist. rerum causas enumerat hasce quatuor, Naturam, necessitatem, fortunam, mentem.

18. *Clavos trabales et cuneos manu Gestans ahenâ, &c.*] Talem Antii olim in Fortunæ templo fuisse picturam, quâ exhibebantur varia illa instrumentorum genera, clavi, cunei, unci, plumbum liquidum, &c. seu cruciandis reis, seu rebus firmandis, ac stabiliter defigendis idonea. *Clavos trabales*, hi fuerunt ingentes et validi, quibus trabes figuntur: unde proverb. *Trabali clavo figere*, pro firmi et stabile [illegible] c. 7. in Verrem, n. 32. Erasm. Chiliad. *Herculanus nodus*, et noster cit. lib. 3. Od. 24. *Clavos adamantinos* eodem sensu, *figi* à necessitate, ait. Item pali sunt lignei præacuti, quibus olim et modo apud immanem Turcam homines [illegible] perimuntur. Ammian. Marcell. lib. 16. *Trabalibus telis [illegible] quorundam.* nimirum ut ait [illegible], cum *flexis ex stabus [illegible] suppeterent inter [illegible], ipsis barbaris tela [illegible] trabalibus [illegible]*. Itaque trabalia illa tela ampites erant acuti per summi corporis caput eminentes.

Cuneos manu Gestans ahenâ.] Stabilitatem ac firmitatem [illegible] ac *manus ahena*, i[illegible] ferreos, quod [illegible] manicæ et pedicæ. Duobus enim cuneis [illegible] aliquid magis adstringitur. Unde illud. Sich. Scen. 9 *Vel inter cuneos ferrees*, scilicet in arcto parati usque accumbere se posse. Cuneis præterea [illegible] finduntur ac scinduntur: his etiam rei vel in clavis affiguntur cruci. Sic apud Cicer. Tuscul. 2. n. 23. Prometheus à Vulcano se affixum Caucaso queritur.

Uncus

adest etiam uncus, et liquefactum plumbum. Te reveretur spes, et fides infrequens, candido panno cooperta: neque recusat tibi *adhærere, quandocunque mutato pallio ædes magnatum adversa deseris: plebs autem instabilis, et meretrix perfida contra fugit: amici* quoque *falsi jugum simul portare nolentes abscedunt,* post *exhausta ad fæcem* usque *dolia.* O Fortuna *incolumem præsta Cæsarem proficisci meditantem adversus ultimos terræ Britannos: serves etiam novum agmen adolescentium,*

Uncus abest, liquidúmque plumbum: [133]
Te spes, et albo rara fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat,
Utcunque mutatâ potentes
Veste domos inimica linquis:
At vulgus infidum, et meretrix retro
Perjura cedit; diffugiunt, cadis
Cum fæce siccatis, amici
Ferre jugum pariter dolosi,
Serves iturum Cæsarem in ultimos [134]
Orbis Britannos, et juvenum recens

ANNOTATIONES.

Jovisque numen Mulcibri ascivit manus.
Hos ille cuneos fabricâ crudeli inserens,
Perrupit artus: &c.

Clavi nimirum ad crucem ligneam, cunei ad lapideam: inquit, Theodor. Marcilius.

20. *Uncus.*] Seu quo rei trahebantur ad scalas Gemonias; seu quo annecti ac teneri firmiter aliquid solet.

Liquidumque plumbum.] Hoc notum est et affuso cruciatos aliquando reos; et ferreas manus, uncos, cuneos arctius alligari, tenaciusque adhærere. Arnob. 6. contra gentes: *Quid miserius aut infelicius his esse poterit, quam si eos in basibus ita unci retinent, et plumbeæ unctiones?*

22. *Te spes, &c.*] Hæc solent afflictos sustentare, et solari adversis pressos. Hi enim sperantes meliora, Fortunamque rotæ conversione benigniorem fore, præsentes ærumnas æquiori ferunt animo.

Et albo rara fides colit Velata panno.] Licet enim rari sint in adversis amici, aliqui tamen reperiuntur interdum fideles usquequaque. Sic *fides colit* Fortunam, *nec* adversanti refragantique *se comitem negat.* Et ob hoc fortasse dicitur *albo velata panno*; id est, simplex, sincera, non fallax: vel quod albo velabant panno caput, qui fidei sacrificabant. Alii locum hunc interpretantur de candidatis, adeptâ dignitate parum curantibus ea persolvere, quæ tum maximè promiserant, cùm magistratum ambirent. Quod mihi quidem longè petitum videtur. Tuum esto judicium, lector sagax et erudite. Virgil. Æn. 1. v. 292.

Cana fides.

Quo tamen loco significare videtur antiquam fidem.

22. *Nec comitem abnegat, Utcunque mutata, &c.*] Id est, Non deserit fides amicos, etiam cùm ab eis recedit Fortuna, *mutatâ* cum vestibus mente: quando miseros reddit eos, qui beati erant; et facta jam *inimica linquit domos potentium,* et aliò migrat.

25. *At vulgus infidum, et meretrix, &c.*] Veri quidem amici in adversis perinde ac in secundis manent fidi, et juvare perseverant. At hæc paucorum virtus est. Alii enim è multis et è vulgo, amicum fovent quamdiu felix est: reflante verò Fortunâ protinus avolant: in primis autem meretrix datæ fidei immemor abscedit: et quanquam utriusque status, calamitosi nimirum et fortunati, *jugum ferre pariter* sposponderant, *dolosi* tandem apparent. Nam *diffugiunt siccatis cum fæce cadis,* ubi quæstûs nulla spes amplius; atque ut est in Proverb. *Fervet olla, vivit amicitia.* Et Ovid. de Pont. 2. *Vulgus amicitias utilitate probat,* Ecclesiastici cap. 6. *Est amicus socius mensæ; et non permanebit in die necessitatis.*

29. *Serves iturum Cæsarem, &c.*] Antii fortasse tum diversantem Antiati Fortunæ commendat, tumque, ut videtur, illic meditantem eam in *Britannos* expeditionem, de quâ Dio. lib. 53. *Ultimos orbis.* Virgil. Eclog. 1. 67.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Vide infra, lib. 3. Od. 4. 35.

30. *Et juvenum recens Examen, &c.*] Apposité Marcilius observat duplicem hic ac diversum, Augusti consulatu belli apparatum notari: alterum in Britanniam (majorem nempe, sive Angliam) ductu et auspiciis ipsius Augusti: alterum in Arabiam Felicem ductu Ælii Galli: ex Dione cit. lib. 53. Plin. l. 6. cap. 28. &c. Strab. lib. 2. et 16. &c. Sensus est: Conscriptum in illâ priori expeditione *juvenum examen,* seu *novum exercitum,* ob Romani famam nominis jam tum *Eois timendum partibus,* ac paulò post terrorem illaturum esse Parthis, Medis, Persis; *Oceanóque Rubro,* Arabibus nimirum illi proximis. Nam *ipsa peninsula Arabia inter duo maria Rubrum Persicumque procurrit:* ex Plin. modò cit. Ergo perperam alii interpretantur Oceanum Britanniæ majori vicinum occidentis solis rubescentem radiis: accipe verò sinum Arabicum, seu ipsum Mare Rubrum, quod Græci Erythræum vocant

Examen, Eois timendum
Partibus Oceanóque Rubro.
Eheu, cicatricum et sceleris pudet,
Fratrúmque. Quid nos dura refugimus
Ætas? Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit? Quibus
Pepercit aris? O utinam novâ
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabásque ferrum.

formidandum quidem *orientalibus regionibus, ac mari Erythæo. Heu pudet vulnerum criminisque, et fratrûm* à fratribus interfectorum. *Ecquid exhorruimus nos homines sævi: quid impii dimisimus non violatum? à quo manum cohibuerunt adolescentes* ob *reverentiam Numinum? Quæ non altaria polluerunt?* O Fortuna *hebetatos* male nostros *enses, utinam novâ incude fabrices contra Massagetas et Arabas,* bene.

ANNOTATIONES.

quoniam ἐρυθρὸς vel ἐρυθραῖος rubrum significat, scilicet ob terram rubram, sive miniatam aquæ substratam, vel ab imminentibus ejusdem coloris montibus; unde Sole affulgente species rubra præbetur mari: Aliis ab Erythræo rege factum nomen placet. Eustath. in Periegef. Dionyf.

33. *Eheu, cicatricum et sceleris pudet.*] Inhonesta quippe sunt vulnera in bellis civilibus accepta: et quicquid adversus cives perpetratur; flagitiosum est ac pudendum. *Pudet* igitur et *fratrum,* in contrariis ut fit, militantium partibus, atque ita sæpius à consanguineis trucidatorum.

34. *Quid nos dura refugimus Ætas? &c.*] Nos hâc ætate ferreâ odiisque plusquam civilibus infestâ viventes, armaque in propinquorum corpora immaniter, exacuentes, quid mali ac scelesti patrare detrectavimus? quid infandi non attentavimus?

35. *Nefasti.*] Execrandi, conscelerati, nefarii. Cic. 2. de Legib. n. 21. *Quæque augur injusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit, irrita, infestaque sunto.*

36. *Unde manus juventus Metu Deorum continuit, &c.*] Legunt alii *manum.* Quos religiò cohibuit ab audendo scelere, à violandis sacris, à templis atque aris violandis, impièque diruendis?

31. *O utinam nova Incude diffingas retusum, &c.*] Quidam legunt *distringas,* et *recusum.* Sensus est: O Fortuna, finge de novo et fabrica nobis gladios, gloriosè quidem in hostes Imperii Romani stringendos: nam illi prius à nobis male *retusi* sunt adversus fratres, cives, propinquos: civiles discordias extingue semper funestas, ut externa duntaxat bella deinceps moliamur, signaque Romana cum decore et gloriâ inferamus in Scythiæ populos, (ubi nunc pars Australis Tartariæ:) Paludem Mœoticam incolentes, *Massagetes* quasi *graves Getas* appellatos: *massa* enim Scythica lingua, grave significat, ex Isidoro Origin. 9. Priscianus in Pirieg. 718.

. . . . Massagetæ ———
Hospitibus sævi cunctis, belloque feroces.

Item in Arabes gazis ac divitiis famosos. Arabia inter præcipuas Asiæ partes censetur. Terminos habet à Septentrione Syriam, et fluvium Euphratem; ab Oriente sinum Persicum, ab Occidente sinum Arabicum, à Meridie mare Arabicum, sive partem Indici Oceani. Porro ad rem præsentem facit quod habet Strab. l. 7. *Eo tempore,* inquit, *Byrebistas Getarum tenebat Imperium, adversus quem Cæsar instruxit exercitum.* Et quod Ammian. Marcell. *Arabiam* vocat *Getarum desertum.*

ODE XXXVI.

Faustum ex Hispaniâ reditum Numidæ gratulatur.

ET thure, et fidibus juvat
Placare, et vituli sanguine debito

Et thure, et Lyricis carminibus, *et debito cruore vituli expedit litare Numinibus*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 3.

Ad Plotium, vel, ut aliis placet, Pomponium inscribitur Ode hæc. *Numida* verò cognominari videtur ab illâ regione Africæ Libyæ interiori et Mauritaniæ finitimâ, in quâ militaverat.

1. *Et thure, et fidibus juvat, &c.*] Æquum

Custodes

servatoribus Numidæ; qui jam incolumis ab extremâ rediens Hispaniâ dilectis sociis oscula plurima, at nemini plura quam suavi Lamiæ partitur, recordatus adolescentiæ non alio ductore transactæ, et mutatæ pariter togæ. Ne lætæ diei signum desit Cretense; neve pleno cado parcatur; neque sit pedum cessatio ad ritum Saliorum:

Custodes Numidæ Deos;
Qui nunc Hesperia sospes ab ultimâ [126]
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quàm dulci Lamiæ; memor
Actæ non alio rege puer'tiæ,
Mutatæque simul togæ.
Cressâ ne careat pulchra dies notâ:
Neu promptæ modus amphoræ, [137]
Neu morem in Saliûm sit requies pedum:

ANNOTATIONES.

est sacrum Diis facere, adhibitis, ex more veteri, thure, et musicâ, vitulumque mactare Diis ex voto pro felici reditu facto ab amico nostro Numidâ.

3. *Custodes.*] Castorem et Pollucem navigationis, vel Mercurium peregrinationis præsides. Unde hic sub nomine εὐοδίου colebatur, teste Hesychio.

4. *Qui nunc Hesperiâ sospes ab ultimâ.*] Qui salvus redit à bello Cantabrico. In eâ Hispaniæ regione, Oceano Septentrionali proximâ, ab Augusti ducibus gestum est non semel, nec valdè feliciter bellum. Quo magis nimirum, inde sospitem Numidam rediisse. *Hesperiâ ab ultimâ.* Quod addit, *ultimâ*, Hispaniam clarè designat: alias enim Italia quoque Hesperia dicitur; ut supra notavi ad Od. 28. v. 26. Vide ibi annot. Strabo lib. 1. Hispani ad occidentem vergunt maximè, μάλιστα ἑσπέριοι, inquit.

6. *Dividit oscula.*] Quotidiana quidem obviis familiaribus dabantur: at præcipuè vel proficiscentibus, vel è peregrinatione redeuntibus. Cic. Ep. Fam. 16. 27. ita scribit Tironi suo: *Oculos tuos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor.* Sueton. Tiber cap. 10. *Paucos in digressu osculatus.* Et cap. 34. *Quotidiana oscula prohibuit edicto.* Neron. cap. 37. *Certè neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.* Sic et sacræ literæ; *Salutate invicem in osculo sancto.* De Paul. Rom. cap. 16. v. 7. 1. ad Cor. cap. 16. D. Petr. 1 Epist. cap. 5. v. 14.

7. *Lamiæ.*] De Ælio Lamia supra, Od. 26.

Memor actæ non alio rege puer'tiæ, &c.] Magnam animorum conjunctionem patere hæc solent. Lamia et Numida eodem Pædagogo seu rectore usi, pueritiam simul exegerant; prætextam quoque deponentes pariter circa annum 17. togam virilem unà sumpserant, tum ex more, *tandem custode remoto*; ut ait noster ad Pisones Epist. Sunt qui *pueritiæ regem* interpretantur patronum potentem; sed quid hoc ad pueros? Alii creatum forte regem inter pueros colludentes in βασιλίνδᾳ, de quâ Plato in Theæteto, Jul. Pollux lib. 9. cap. de convivalibus ludis, et nos postea Epist. 1, 1, 59. ubi,

. . . *At pueri ludentes, rex eris, aiunt, &c.*

Melius certè alii intelligunt magistrum, sive inspectorem et curatorem, qui duobus aut pluribus pueris nobilibus instituendis præficiebatur: παιδόνακα, quasi παίδων ἄνακα.

Puer'tiæ.] Syncope. Sic *lamnæ* pro *laminæ*. Sic *porgite* pro *porrigite:* Virgil. Æneid. 8. v. 274. *surpite* pro *surripite:* infra lib. 2. Sat. 3. et lib. 4. Od. 13. *Pergam* pro *porrigam*, teste Festo; et Sil. lib. 9.

10. *Cressa ne careat, &c.*] Dies ista, quâ redditus mihi es, notetur læto signo, vel cretâ, albo nempe lapillo, seu Cretensi; ex more apud Thracas instituto lætos dies ac felices candido notandi calculo. Plin. lib. 7. cap. 40. Hinc legendum quidam putârunt *Threïssâ*; sed malè, ut notavi ad Pers. Sat. 2. v. 1. Nec enim de consuetudine Thracum hic agitur, sed de Cretensi notâ felicitatis indice, candidâ nimirum. Sic postea Sat. 2, 3. v. 346.

. . . . *Cretâ an carbone notandi?*

Et Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti?

11. *Neu promptæ modus amphoræ.*] Ad plenam significationem lætitiæ, large bibendum ait: simul et veterum tangit morem, quo amicos vel proficiscentes, vel è peregrinatione revertentes convivio excipiebant. Quæ quidem epulæ dicebantur viaticæ, et adventoriæ.

12. *Neu morem in Saliûm sit requies pedum.*] Nec omittantur tripudia et saltationes iis similes, quas exercent Salii Martis sacerdotes à Numa Pompilio instituti, numero duodecim, è Patricio genere; à Tullo deinde Hostilio duplicati. Hi æneâ galeâ, baltheo, ac thorace armati, per urbem incedebant, gradu composito, atque ad tibiæ modulos subsilientes; unde nomen. Sacra illa cœnis quoque sumptuosis, canticis, et symphoniâ opiparè celebrabant. Vide plura apud

Neu multi Damalis meri
  Bassum Threïciâ vincat amystide;
Neu desint epulis rosæ,
  Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalim putres [118]
  Deponent oculos: nec Damalis novo
Divelletur adultero,
  Lascivis hederis ambitiosior.

Neve Damalis plurimi vini bibax certet cum Basso poculis Thracibus: neve convivium rosis careat, nec apio constanti, nec fugaci lilio. In Damalim cuncti desigent aspectus lascivos: at Damalis ab novo non abstrahetur amatore, hederis hærentibus tenacior.

ANNOTATIONES.

Liv. lib. cap. 20. Jul. Poll. lib. 4. cap. 14. maximè verò Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 26. &c. Dionys. Halicarn. lib. sic habet: *Hi autem Salii omnes saltatores sunt, et laudatores armatorum Deorum, &c.* Varro 4. de Ling. Lat. sic habet: *Salii à saltando, quòd facere in comitio quotannis in sacris solent et debent.*

13. *Neu multi Damalis meri Bassum, &c.*] Ad convivium amica Numidæ Damalis invitata cum novo sic amatore consuescat, ut relictâ veteris amici familiaritate, Bassi videlicet, non amplius cum eo certet bibacitate vinosa mulier.

Multi meri.] Tull. Fam. 9. 26. *Non multi cibi hospitem accipies, sed multi joci.* Alii sic interpretantur: Bassus et Damalis certent poculis, nec in pergræcatione huic ille cedat.

14. *Bassum.*] Is fortasse est Iambicus ille Poëta ad quem est Propertii Eleg. 4. lib. 1. et Eleg. 10. lib. 4. Trist. Ovidii. At malè, *Battus* legitur; Bassus enim vocatur apud antiquiores vitæ Ovidii scriptores. Testis Scaliger.

Threïciâ amystide.] Vel poculo valdè capaci, vel bibendi genere apud Thracas et Scythas usitato ἀπνευστὶ, sine respiratione, ἀμυστὶ, hiante et patenti ore et rictu: unde ἀμυστίζειν dicitur is qui sic vinum ingurgitat, largo haustu, ductim, confertim et confestim; non autem sorbillando, vel lento ductu. Vide Plutarch. Sympos. Cœl. lib. 4. cap. 26. et lib. 15. cap. 6. Turneb. lib. 11. cap. 27

15. *Neu desint epulis rosæ.*] Ad corollas nempe texendas ex epulantium more veterum tum ad delicias, tum ebrietatis coërcendæ causâ, ut notavi jam alibi, et mox dicam Ode 38.

16. *Neu vivax apium.*] Diu virens, quodque μένειν, propterea dicitur, ac inter coronarios flores censetur apud Athen. lib. 15. Vide lib. 2. Od. 7. v. 24.

Neu breve lilium.] Brevi durans.

17. *Omnes in Damalin putres Deponent oculos.*] Omnes in Damalin oculos amore languentes desigent, condent, ac veluti sepelient. At illa contemptis amatoribus cæteris quidem omnibus, uni se addicet Numidæ.

Putres.] Lascivos, libidine fractos, Pers. Sat. 5. v. 57.

. . . . Hunc alea decoquit: ille
In venerem est putris.——

Deponent.] Timentium et languentium oculi dejecti ac depositi; contra securorum elati et recti. Propert. lib. 1. v. 3.

Tum mihi constantis dejecit lumina fastûs,
  Et caput impositis pressit Amor pedibus.

18. *Nec Damalis novo Divelletur, &c.*] Damalis in amore constans et fida non recedet ab unius Numidæ complexu, ei tenacius adhærens quam hedera muro vel arbori.

ODE

ODE XXXVII.

Sodales hortatur ad lætandum, extinctâ Cleopatrâ.

Jam compotandum est, O socii; jam plantâ levi terra percutienda est: jam tempus adest epulis Saliaribus decorare Numinum lectos. Non licebat antea Cæcubum vinum *proferre è cellis vetustis, dum Capitolio eversionem, et exitium Imperio* Romano *moliebatur regina insaniens cum turmâ fœdâ homi-*

NUNC est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus; nunc Saliaribus [235]
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis; dum Capitolio
Regina dementes ruinas,
Funus et imperio parabat,
Contaminato cum grege turpium

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod supra Od. 6.

1. *Nunc est bibendum, &c.*] Post insignem illam ad Actium Augusti victoriam, superatumque Antonium cum suâ Cleopatrâ, quæ Romanis dominari stultè appetebat; liberè jam tripudiandum, hilariter epulandum est. De his Flor. lib. 4. cap. 11. Liv. lib. 132. et 133. Plutarch. in vitâ Antonii, Sueton. Oros. &c. Scilicet Imperio Romano Triumviris partito, Augusti sorori Octaviæ, quam duxerat uxorem, repudio remisso, Cleopatræ se amoribus immersit Antonius. Hinc iratus Cæsar bellum ei molitus, in Epirum copias transportavit, navalique prælio ad Actium Epiri promontorium commisso, Antonium et Cleopatram tam glorios evicit, ut victos ad fugam, indeque ad ultimam rerum ac ipsius vitæ desperationem adegerit. Ob res tam præclarè gestas, supplicationes etiam, ut videtur, ad pulvinaria Deorum institutas, indictaque lectisternia, gratulatur Augusto Romanisque Horatius hac Ode, ut et Epod. 9. Vide ibi.

2. *Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum, &c.*] *Tempus erat:* vel enallage; pro, *tempus est:* vel, destinatum fatis hoc erat tempus, ad gratias Diis agendas, nostramque lætitiam exhibendam, tum lectos ac pulvinos in templis Numinibus sternendo, tum opiparas celebrando cœnas et epulas, qualis Saliis consuetæ et solennes, ut locum dederint proverbio, *Saliares cœnæ*, id est, sumptuosæ. Vide supra Annot. Od. 36. ad vocem *Salium*, Turneb. lib. 7. cap. 17. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Tit. Liv. passim de lectisterniis, quorum superstitionem insectatur Arnob. lib. 7. contra gentes, his verbis; *Lectisternium Cereris erit Idibus proximis. Habent enim Dii lectos, atque ut stratis possent mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impressio.*

5. *Antehac nefas depromere, &c.*] Laborante civilibus discordiis antea republicâ, et feminâ jugum Romanis intentante, lætari non licebat, nec è cellis promere vina generosa, quale Cæcubum è Campaniæ fertilibus agris, prope Fundos et Amyclas urbes. Martial. lib. 13. Epig. 115.

Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis.

6. *Dum Capitolio Regina, &c.*] Dum Romano Imperio cladem molliretur Cleopatra Ægypti regina, furiosa, ambitione acta, solitis cubiculariis stipata, eunuchis nimirum, omnia sibi spondens, atque ob aspirantem fortunam animo impotenter elata.

7. *Regina dementes ruinas, Funus et Imperio parabat, &c.*] Rectè observant docti interpretes, mentionem hîc Antonii fieri nullam, sed Cleopatræ duntaxat; tum quòd è civili bello nulla triumphi manet gloria; tum quia vulgo dicebatur mulier Ægyptia Romanum affectare Imperium. Flor. lib. 4. cap. 11. ita scribit: *Furor Antonii, quatenus ambitu non interiret, luxu et libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otia ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio Imperatore, pretium libidinum Romanum Imperium petit, et promisit Antonius: quasi facilior esset Parthis Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque, et cultu descivrat, &c.*

9. *Contaminato.*] Ex Donato, *contaminare* est, rem rei sic miscere, ut corrumpatur utraque, neutra permaneat: quod quidem spadonibus competit. Nam ex Greg. Nasien. in Epitaph. Basilii magni, inter mulieres viri esse videntur, inter viros autem sunt mulieres, ad obscæna verò quælibet paratissimi. Hinc sequitur, *Cum grege turpium morbo.* Quidam legunt *congrege.* Porrò *contaminati, turpesque morbo*, seu ob emasculationem, seu ob cinædicam fœditatem. Juvenal. Sat. 2. 50.

Hispo subit juvenes, et morbo pallet utroque.

Morbo

Morbo virorum; quidlibet impotens
Sperare, fortunâque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus:
Mentémque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Cæsar ab Italiâ volantem,
Remis adurgens, (accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Æmoniæ) daret ut catenis
Fatale monstrum; quæ generosiùs
Perire quærens nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe citâ reparavit oras.

[140] *num lue inquinatorum, nihil non* fibi *temerè promittens, fortunâ favente dementatâ. Verum fastum ejus imminuit unica navicula vix ab incendio salva: et animum Mareotico furentem ad veros metus compulit Augustus, quando fugientem ab Italiâ persecutus est remigatione, (tanquam accipiter teneras columbas, aut leporem velox insecutor per agros Æmoniæ nivosæ) ut in vincula conjiceret funestum portentum. Illa verò strenuè mori volens, haud gladium exhorruit more fœmineo, nec* [141] *reconditas celeri navigio terras requisivit.*

ANNOTATIONES.

10. *Quidlibet impotens sperare.*] Sunt qui interpretantur, valde potens: sed alii melius; impar et impotens ambitionem frænare, quidlibet temerè sperabat. Sic enim qui se continere ab illicitis nequit, sui dicitur non compos, et animi impotens: quoniam affectus, motus, cupiditates non valet coërcere, imo ab iis victus, huc illuc ut servus trahitur.

12. *Sed minuit furorem Vix una, &c.*] Bene scripsit quidam: *Fortuna vitrea est: cum splendet frangitur.* Itaque spes insanas, superbos fastus, et arrogantes animos tandem Cleopatra fregit, quando è classe tam numerosâ, vix ab incendio Romanorum navim unam eripuit, quâ fugerit. Subtiliter hic â nonnullis intelligitur Augustus, qui fuerit unus sospes ab impuris illis Cleopatræ ardoribus quibus deflagarânt Julius quidem Cæsar primùm, ac subinde Antonius. Flor. *Prima dux fugæ Regina, cum aureá puppe, veloque purpureo, se in altum dedit. Mox secutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar . . . . prope manu tenebatur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis, frustra. Nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit.*

14. *Lymphatam Mareotico Redegit, &c.*] Vel exquisitio vino ex illâ Ægypti regione, Mareotidi paludi vicinâ, apud Alexandriam; quod laudant Columella, Athenæus, Strabo, &c. et meminit Virgilius Georgic. 2. 91.

Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ.

Eo nempe, cum suo Antonio, frequenter epulata, animum exhilarabat. Vel regni *Mareotici*, id est, Ægyptii opibus nimium confisa, indeque velut cæco animi impetu abrepta ad quandam insaniam, cum jam fibi arrogarat aliena, de propriis laboravit, fibique timuit, ne hostium præda fieret; quod reverà contigit.

16. *Ab Italiâ volantem Remis adurgens, &c.*] addente alas timore fugiebat celeriter Cleopatra: sed institit Augustus (teste Floro cit.) navibus Liburnis, quæ velocissimæ sunt, ut postea dicetur: hinc accipitri citoque venatori comparatur. *Ab Italiâ*] Porro illa abhorrebat, eo timens abduci ad hostilis triumphi pompam suo dedecore exornandam.

20. *Æmoniæ.*] Vel Thraciæ: si dictæ ab Æmo, seu Æmone nivoso monte, vel potius, Thessalicæ regionis Macedonibus proximæ ab Æmone Deucalionis filio nuncupatæ.

Daret ut catenis Fatale monstrum.] Ut captivam aveheret Cleopatram Reipublicæ Romanæ fatalem et exitiosam, vel suæ gloriæ ac triumpho fatis reservatam. Addunt alii, thesauris ejus potiundi spem insequendi causam fuisse.

21. *Quæ generosius Perire quærens, &c.*] Haud muliebrem animum, sed virilem potius gerens in corpore muliebri, nequaquam more fœminarum ensis aciem expavit. Nimirum cum Augustus Alexandriam, obsessosque ibi Antonium et Cleopatram redegisset in suam potestatem; se quidem interemit Antonius: arripuit et Cleopatra gladium, quo fibi mortem inferret: sed prohibita est à Proculeio, intra sepulchrorum claustra, misso à Cæsare, qui vivam servare ad sui triumphi decus exoptabat. Plutarch. in vitâ Antonii. Tit. Liv. lib. 133. cit.

23. *Nec latentes Classe citâ reparavit oras.*] Nec in remotas Ægypti regiones clam aufugit, aut usquam latere voluit, sed Alexandriam recto cursu contendit.

Latentes.] Cic. Agrar. 2. n. 43. *Quid Alexandria, cunctaque Ægyptus? ut occultè latet, ut recondita est?* Suum tamen postea damnavit errorem: intellexitque satius futurum fuisse cedere tempori, et in tutum aliquem locum se recipere.

Sed fronte lætâ desperatum etiam regnum adire non verita est: et constans sævas aspides attrectavit, ut nigrum virus corpore hauriret; morte constitutâ audacior. Nempe fœmina haud ignobilis ad magnificum Augusti triumphum Liburnis ferocibus velut *privata devehi abhorrebat.*

Ausa et jacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis, et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum;
Deliberatâ morte ferocior:
Sævis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

ANNOTATIONES.

dum bellum repararet: conspirante præsertim in ejus auxilium totâ Ægypto. Vide Virgil. Æn. 8. v. 707. et seq. et Servium in eum locum. Vide et Plutarch. Dionemque, tentatam ab eâ fugam per sinum Arabicum, contrà narrantes.

25. *Ausa et jacentem visere regiam, &c.*] Desperatum licet regnum ingressu nihil de superbiâ remisit: *vultu sereno* regiam adit, ibique in omni luxu versatur; teste Plutarcho.

26. *Fortis et asperas Tractare serpentes.*] Cùm in victoris potestate esset, mortique constituisset, secretum mortis genus tentavit. Flor. 4, 11. 10. *Cleopatra*, inquit, *non jam de vitâ, quæ offerebatur sed de parte regni laborabat. Quæ ubi desperavit à Principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximos, ut solebat, induta cultus; in differto odoribus solio, juxta se suum collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.* Similiter Plutarchus refert: omnium genera venenorum in damnatis expertam: anxiam autem fuisse, quæ cito extinguerent, quæ crearent dolorem: quæ verò sine dolore essent, quæ celeritate carerent: tandem vero deprehendisse aspidis morsum et citi et sine dolore enecare, gravato ex somno capite, et leni sudore per vultum diffuso. Cæterum nemini compertum est, quo mortis genere Cleopatra obierit; puncturas tantum in brachio constat exiguas apparuisse. Hinc Augustus ejus simulachrum in triumpho duxit, admorso aspidibus brachio. De quo Propert. lib. 3. 11. 53.

Brachia spectavi sacris admorsa colubris,
Et trahere occultum membra soporis iter.

22. *Deliberata morte ferocior.*] Eo ferocior, quod mori quoquo modo statuerat. Adverte pluribus extolli Cleopatræ generositatem supra muliebrem sexum; ut hinc victori accedat et crescat gloria. Aliàs enim habere locum potuisset, quod scribit Virgil. Æneid. 4. 93.

Egregiam verò laudem . . .
. . . Si fœmina victa est.

33. *Sævis Liburnis.*] Non parum juverunt Augustum in reportandâ navali victoriâ Liburni Illyrici populi, Liburnæque naves celeritate insignes. Ex quo patet non cymbas quasdam aut naviculas bello ineptas fuisse, ut putârunt quidam; Suidas certè rostratas et constratas extitisse tradit, aliâ tamen quam triremas formâ. Vide Veget. lib. 4. de re Milit. Appian. lib. 4. &c.

Sævis.] Si quidem Romam deportâssent vivam ad hostis triumphum.

Scilicet invidens Privata deduci superbo Non humilis mulier triumpho.] Dio. cit. lib. 51. ita scribit; *Tantus in ea calamitatis regni memoriam retinebat, ut mallet regio nomine et ornamentis ejus retentis mori, quam privatâ vitâ frui.* Nihil itaque magis Cleopatra formidabat, quam triumphari, invidens Augusto illum quem tantopere ambiebat, honorem, victam et vinctam scilicet Reginam per Urbem Italiamque circumducendi in suo triumpho. Hinc aiunt, cum capta ab Augusto clementiùs de industriâ tractaretur, quâ vero mente et consilio satis intelligeret, dicere solitam: *Non triumphabor.*

ODE

ODE XXXVIII.

Parvo gaudere se in conviviis apparatu.

PERSICOS odi, puer, apparatus; [143]
Displicent nexæ philyrâ coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum [144]

O Famule, aversor Persarum sumptus. Non placent corollæ philyrâ colligatæ: Omitte perscrutari quibus in regionibus durent rosæ

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2.

1. *Persicos odi, puer, apparatus.*] Persarum luxus passim famosus ex Herodoto, Xenophonte, Plinio, Athenæo. Illi nempe vasa pretiosa in conviviis, lectos etiam discubitorios aureos et gemmeos requirebant. Patet ex Herodot. lib. 9. quòd unguenta et odores amabant. Testis Plin. lib. 13. cap. 1. quòd opsonia exquisita, tibicines, ministros succinctos adhibebant. Ex Plutarcho. novæ alicujus voluptatis inventoribus præmia dabant. Valer. Maxim. lib. 9. cap. 1. Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 2, &c. *Persæ et Medi omnium hominum maximè voluptatem ac delicias colere*: et paulò post, *Omnium primi luxu celebres fuisse Persæ* referuntur ab Athen. lib. 12. cap. 1. et lib. 4. cap. 10. ex Theophrasto; *Persarum reges luxu effeminati ingentem pecuniæ summam per præconem inpollicentur, qui novum voluptatis genus excogitarint.* Item ex Heraclide Cumano, *qui cœnanti regi Persarum ministrant, loti omnes, pulchris induti vestibus assistunt, ac diei parte dimidia circa cœnæ apparatum occupantur.* Denique ex Xenophonte in Agesilao, sub finem; *Apud Persas sunt qui totum orbem circumeant quæritantes quid regi sit potu gratissimum; alii solerter inquirunt quid libenter edat; ubi et quomodo suaviter dormiat. Neque est facile dictu, quàm anxiè talia procurent.*

2. *Displicent nexæ philyrâ coronæ.*] Coronatos epulari veteres assuetos constat, sed et luxum in texendis arte et labore corollis istis fuisse non minus certum est. Ait verò Horatius odisse se sumptuosas ac operosas has etiam coronas, quæ vel texerentur è floribus ac foliis inventu difficilibus; vel necterentur magno labore et apparatu.

Philyrâ.] Tenui membranâ, quæ corticem inter et lignum tiliæ arboris succrescit. Hac utebantur tum ad nectendos flores, tum ad lemniscos appendendos. Plin. lib. 16. cap. 14. *Inter corticem et lignum tenues tunicæ, multiplici membranâ, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore*, et lib. 12. cap. 3. *Crassus Dives primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserunt et lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat . . . . Claudius Pulcher bracteas etiam Philyræ dedit.* Angl. Politian. Miscel. cap. 72. ita scribit: *Philyræ usus percelebris olim intexendis coronis: è Philyris etiam fiebant lemnisci, id est, fasciculæ è coronis pendulæ.*

Coronæ:] Hæ fiebant è frondibus ac floribus hederæ, rosæ, violæ, lauri, lilii, narcissi, myrti, &c. hisque discuti ebrietatem, et capitis dolores credebant seu constringendo, seu refrigerando. Plutarch. Sympos. lib. 3. quæst. 1. An inter potandum, coronis floreis, ac fertis utendum sit, multi disputant: ait vero *Hederâ crapulam restingui . . . . amethysto herbâ sicut et gemmâ vinolentiam retundi . . . . vinum si quando caput tentaverit, florum auram auxiliari, et munire adversus crapulam; eo quòd flores calidi leviter spiramenta laxantes spiraculum vino præstant: frigidi vero modicè stringendo repellunt inbibentque evaporationes: ceu viola et corona ex rosis, &c.* Et ex his aliisque ibidem compluribus concludit, coronis floreis inter pocula usos propterea veteres. Athen. lib. 3. cap. 21. jubet ex Archestrato, *Perpetuò coronis inter cœnam caput omnifariis redimiri.* lib. verò 15. cap. 5. ex Aristotele et Aristone, affirmat: *Antiquos ob capitis gravitatem et dolorem à vini potu vinculum temporibus adbibuisse, quòd eam ligaturam prodesse crederent: posteros autem, ornatûs et oblectamenti gratiâ, coronas in compotationibus excogitâsse.* Et paulò post ait: *Capitis dolori florum fasciculos ac serta mederi suo compressu et vinculo,* Plin. lib. 21. cap. 3. jam cit. sic habet: *Apud Græcos de coronis scripsere Mnesitheus et Callimachus Medici, quæ nocerent capiti: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio; in potu atque bilaritate præcipuè odorum vi surrepente failiciter, &c.* ubi etiam refert Cleopatram per illas venenatas coronas Antonio insidiatam. Ex illis verò quæ ante dicta sunt, Ovidius ita canit, Fast. 5. 337.

Ebrius incinctis philyrâ conviva capillis
Saltat, et imprudens vertitur arte meri.

3. *Mitte sectari, rosa quo, &c.*] Ne labores ad investigandas rosas extra tempus, texendasve è raris floribus coronas. Athen. cit. in con-

ferotinæ. In primis ſtudeo, ne quidquam laborioſè adhibeas ad myrtum ſolam. Neque erit *tibi famulo myrtus indecora, nec mihi ſubter denſam vitem perpotanti.*

Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores,
Sedulus curo: neque te miniſtrum [145]
Dedecet myrtus, neque me ſub arctâ
Vite bibentem.

ANNOTATIONES.

viviis roſeas coronas commendat. At eas, cum natura negat, luxurioſè ſectantes ita corripit Seneca, Epiſt. 122. An vivunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? Et qui aquarum fomento calentium, et calorum aptâ mutatione (vel potius *imitatione*, id eſt, imitando calorem æſtivum, qui à naturâ eſt, ex Lipſio ibid.) brumâ lilium florem vernum, exprimunt?

5. *Simplici myrto nihil allabores, &c.*] Nihil volo præter myrtum, itaque ne quid ultra quærere ad convivii hilaritatem ſatagas. Intelligit autem vel myrti ramum, quem olim convivæ alter alteri porrigebant, ſuam quiſque edendo cantilenam: ex Plutarcho, in Sympoſ. et Victorio lib. 16. cap. 2. ubi ſic ſcribit: *Qui in conviviis olim carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant: laurum, qui verſus Homericos recitarent; myrtum qui Æſchyli, Simonidis, Steſichori.* Vel implexam ſimpliciter è myrti ſurculo coronam. Athen. cit. lib. 15. cap. 5. *Jam inde voluptatibus illecti homines, præter eam vim quâ ebrietatis incommodis medetur corona è floribus, oculorum quoque et narium delectatione expetiverunt: ac tum maximè coronam myrteam, quæ aſtringit, et vini arcet exhalationes; tum etiam è roſis, quæ gravitatem capitis ſedat, et æſtuantes potione refrigerat, uſurpârunt.* Et cap. 6. *Heroſtratus myrtos extemplò virentes conſecravit in æde Veneris, ejuſque dicatâ imagine, ſpectatiſſimos civium ad epulum vocavit in delubrum, eorumque ſingulos coronâ donavit myrteâ, quam Naucratiten appellarunt.* Additque, nihil aliud eſſe coronam illam ab Anacreonte geſtatam, præter myrteam adjectis roſis: verùmque ſe arbitrari, quod prodidit Philænides: è myrto coronam meri vapores prohibere; è roſis autem, refrigerando vim habere leniendi capitis dolores.

6. *Neque te miniſtrum Dedecet myrtus.*] Tu quoque ſatis decorus et ornatus mihi videbere ſimplici myrto, cùm mihi potanti miniſtrabis. Perſæ contra, more ſuo luxurioſi, pueros ſeu miniſtros in conviviis optabant ſuccinctos et lemniſcatis coronis exornatos. Alex ab Alex. lib. 5. cap. 21. ait pariter; *Feſtis diebus coronatos cum lemniſcis veteres epulari conſueviſſe; fercula quoque lautiora à coronatis item miniſtris afferri ſolita cum cantu et tibicine.* Athenæus autem lib. 5. cap. 10. ex Philoxeno ſic refert: *Aqua lavandis manibus allata eſt: molliſculus puellus argenteo gutto, quem tenebat, affudit; deinde coronas advexit tenues è puris myrti ramis, magno labore contextas.*

7. *Neque me ſub arctâ Vite bibentem.*] Mihi pariter ſufficiet myrtus ſimplex confidenti quidem, et hilariter bibenti, non ut Perſæ ſub lacunari ſplendido, ſed ſub vitis umbraculo, ſub humili et arctâ vite, id eſt, ſub palmitibus et pampinis pergula intextis et ſuffultis: *Sous la treille. Angl.* UNDER AN ARBOR MADE OF A VINE.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM SEU ODARUM,

LIBER SECUNDUS.

ODE I.

C. Asinium Pollionem monet ne bella civilia describere intermittat: tum laudat ejus scripta.

MOTUM ex Metello consule civicum;
Bellique causas, et vitia, et modos, [146]

Bella civilia a Metelli consulatu, et discordiarum origines, criminaque, et rationes, et

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Metello consule.*] Plures hujus nominis cum fuerint Consules, ambigitur sanè, de quo potissimum loquatur Horatius. Verùm ex adjunctis tamen intelligendus maximè videtur Q. Metellus Celer, qui consulatum gessit cum L. Afranio anno ab urbe conditâ 690; vel ut aliis placet 693. Suo his enim bellum exarsit Cæsarem inter et Pompeium, ut fusè narrat Florus, lib. 4. cap. 2. Res itaque per annos circiter viginti, civilibus dissidiis gestas, hoc est, ab eo, quod notavi tempore, ad suum usque consulatum Pollio persequebatur. Sed Pollionis historiam altius repetitam volunt alii, nempe à consulatu Q. Metelli Numidici, qui fuit Consul cum M. Junio Silano, an. U.C.641, vel 644, secundùm alios: afferuntque testimonium vetustissimi codicis, in quo sic annotatum legitur: *ex Metello*, id est, ex eo tempore quo Metellus fuit Consul contra Jugurtham. Sed quæ fides? Certè negotium mihi facessit majus eorum sententia, qui Torrentio duce, intelligunt Q. Metellum Scipionem à Pompeio tertium Consule in Collegam adscitum, anno U.C. 701, quoniam lata est tunc ea lex, quâ à petitione Magistratuum absentes arcebantur, ne excepto quidem Cæsare: Sueton. Jul. Cæsar. cap. 28. num. et cap. seq. *Commotum bis Cæsarem,* et paulò post, *Prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuisse*, idem testatur. Non moror Q. Metellum Pium cum Syllâ Consulem, an. 673. quem afferunt quidam nullo certè, aut levi admodùm fundamento.

3. *Bellique causas.*] Aliæ fuerunt simulatæ, aliæ veræ: hæ profectò erant odium et invidia partium, Ducum autem superbia, avaritia, ambitio, dominandi cupiditas. Lucan. 1. 126.

Nec quenquam jam ferre potest Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem.——

Alias verò Principes ipsi obtendebant. Pompeius defensionem libertatis publicæ; Cæsar factam sibi contumeliam, &c. Vide Suet. Jul. Cæsar. cap. 28, 29, 30. Flor. lib. 3. cap. ult. et l. 4. c. 2. et seq. Plutarch. Appian. Oros. Dion. Cæsar etiam de Bell. Civil. lib. 1. c. 4. ubi sic habet: *Ipse Pompeius ab inimicis Cæsaris incitatus, et quòd neminem dignitate secum exæquari volebat, totum se ejus amicitiâ averterat, et cum communibus inimicis in gratiam redierat; simul infamiâ legionum permotus quas ab itinere Asiæ Syriæque ad suam potentiam dominatumque converterat, rem ad arma deduci studebat, &c.* De

et fortunæ jocum, et ducum consensiones reipublicæ damnosas, et arma nondum lustrato sanguine conspersa describis; argumentum sanè periculosum et lubricum:

Ludúmque fortunæ, gravesque
Principum amicitias, et arma
  Nondum expiatis uncta curoribus :
Periculosæ plenum opes aleæ

ANNOTATIONES.

seipso verò scribens, c. 7. ita queritur: *Novum in republicâ introductum exemplum, ut Tribunitia intercessio armis notaretur atque opprimeretur, quæ superioribus annis esset restituta*, et c. 9. *sibi semper reipublicæ primam dignitatem, vitâque potiorem: doluisse se quod populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur crepto que semestri imperio in urbem retraheretur, &c.*

Et vitia, et modos.] Vitiosos modos, improbas agendi rationes. *Jus datum sceleri*, quod ait Lucanus 1, 2. Florus cit. 4. 2, 2. Marianam Cinnanamque rabiem, Syllanamque tempestatem; Cæsaris furorem atque Pompeii vocat. Et paulo post. *Non rectè tantum civile, nec sociale aut externum* dici bellum oportere ait, *sed commune quoddam ex omnibus et plusquam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus: si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem et octo, flos omnis et robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum, hinc Gallici Germanique delectus; inde Dejotarus, Ariobarzanes, &c. . . . si moram belli, quatuor anni, et pro clade rerum breve tempus; si locum et spatium ubi commissum est; intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit: hinc Ægyptum subito transiliit: inde respexit Asiam: inde Africæ incubuit: postremo in Hispaniam remigravit, et ibi aliquando defecit. Sed non et odia partium finita cum bello. Non enim priusquam in urbe ipsâ, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent, &c.* et hi quidem *modi*, hæc belli *vitia*. Ducum autem pravas affectiones quis non intelligebat? Flor. 4, 2, 14. *Pompeio suspectæ Cæsaris opes, Cæsari vero Pompeiana dignitas erat gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti Imperii fortuna non caperet, &c.* et 4, 2, 21. *Pompeius ab Italiâ, quàm Senatus ab urbe, fugatur prior. Quam pœne vacuam metu Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque et patrimonium Populi Romani ante rapuit quam Imperium.* Hisce tamen tam violentæ cupiditatis conatibus Juris speciem pretexebat Cæsar. de Bell. Civil. lib. 1, 22. scribens: *Se non maleficii causâ ex provinciâ egressum, sed uti se â contumeliis inimicorum defenderet, ut Tribunos plebis ex civitate pulsos in suam dignitatem restitueret: ut se et Populum Romanum paucorum factione oppressum in libertatem vindicaret.* Et apud Suet. Jul. cap. 30. Asinius ipse Pollio testatur Cæsarem Pharsalicâ cæsos acie cernentem adversarios, in hæc erupisse verba: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.*

3. *Ludúmque fortunæ.*] Quæ gaudet res quietas miscere: hos attenuare, illos imo tollere de gradu; vertere funeribus triumphos. Vide supra lib. 1. Ode 34. et 35. et Flor. ante cit. *Turpe dictu: modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacerâ et inermi nave fugiebat.*

Gravesque Principum amicitias.] Triumviratum nempe, quo nihil unquam fuit bonis ac reipublicæ gravius. Cato dicebat non ex inimicitiis Cæsaris et Pompeii sed ex ipsorum et Crassi societate et amicitiâ provenisse omni Reipublicæ mala. Hos igitur *Principes* intellige: vel Augustum, Lepidum, et Antonium: qui certè omnes rem suam, non publicam, quærentes, Imperii Populique Romani libertatem pessundedere. Lucan. 1. 98.

Temporis ad Augusti mansit concordia discors:
Paxque fuit non sponte ducum ——————

4. *Arma Nondum expiatis uncta cruoribus.*] Bella vix dum benè sopita, recrudescentes quotidie dissensiones, *nec finita cum bello partium odia*, ut ait Flor. cit. Theodorus Marcilius explicat, cives armilustrio nondum expiatos, nondum acto censu, nec lustro condito; tunc nimirum cives omnes in Campum Martium armati conveniebant, ibique sacrificiis, sive suovetaurilibus, lustrabantur. Dionys. Halicarn. lib. 4. Antiq. Rom. scribit. *Servium Tullium cives omnes in maximum ante urbem campum in armis convenire jussos et in suos quosque ordinibus constitutos expiasse, tauro, ariete et hirco, ter exercitum circumductis, moxque immolatis: atque censu peracto eam purgandi rationem apud Romanos hactenus observatam ab iis, qui sacratissimum obtinent magistratum. Lustrumque appellatam.* Hæc verò jam potitus rerum Augustus religiosè præstitit anno sui regni 16, cum anno præcedenti, celebri triumpho Romam ingressus, Cleopatræ liberos ante currum duxisset: atque Nicopoli juxta Actium conditâ, ibidem agonem Actiacum instituisset. Euseb. Chron. Vide Varronem lib. 5. de Ling. Armilustrio; Asconium, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. Horat. Od. 1, 2, 29.

Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? ——————

6. *Periculosæ plenum opus aleæ Tractas.*] Mo-

Tractas

Tractus: et incedis per ignes
Suppoſitos cineri doloſo.
Paulùm ſeveræ Muſa Tragœdiæ
Deſit theatris: mox ubi publicas [149]
Res ordinâris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,
Inſigne mœſtis præſidium reis,
Et conſulenti, Pollio, curiæ;
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho. [150]

et ambulas per ignes ſub fallaci latentes favillâ. A ſcenâ tantiſper abſit auſtera Muſa Tragœdiæ; deinde cum belli civilis deſcripſeris hiſtoriam, reſumes ſtylum Tragicum, ô præclarum ſolatium triſtibus reis et Senatui conſilium expoſcenti, Pollio; cui laurea immortale paravit decus in triumpho Dalmatico.

ANNOTATIONES.

ret Pollionem Horatius, ne properet ſuum de bellis civilibus opus, ſeu poëma, ſeu hiſtoriam evulgare; ſed potius exſpectet donec compoſitæ res ſint, cum metuenda non erit amplius cujuſdam offenſio.

7. *Incedis per ignes Suppoſitos cineri doloſo.*] Recenti nempe injuriarum memoriâ flagrantibus adhuc diſcordiis, quis poſſet res ex fide hiſtoriæ naurare et perſequi, citra plurimorum offenſionem? Certè ut è ſcintillis ſub cinere latentibus incendium; ita è potentium vituperatione ſuboriuntur iræ, odia, ultio.

9. *Paulùm ſeveræ Muſa Tragœdiæ Deſit theatris.*] Seu Tragœdia, cui præeſt Melpomene, ſeu hiſtoria bellorum civilium res Tragicas complectens, cui præſidet Clio, ne proferatur in lucem ante commodum tempus. At ubi pro Conſulis auctoritate et diligentiâ res turbatas pacaveris, tum vero edes quæ à te gravi ſtylo ſcripta ſunt. Certè Pollionem Tragœdias ſcripſiſſe, et bellè quidem, ſatis indicat Virg. Ecl. v. 9. ubi ait:

En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem,
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Nec enim de Auguſti Ajace imperfecto intelligunt ea verba docti, ſed Pollionis Tragœdiis: ſicut et Dalmaticum ejuſdem triumphum notant apertè quæ ſequuntur et præcedunt.

Sive oram Illyrici legis æquoris
. . . .
——— hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere laurus.

Horat. Sat. 1, 10, 42

——— Pollio regum
Facta canit pede ter percuſſo:

Id eſt, Senariis verſibus Iambicis, quorum uſus eſt in Tragœdiis. Servius autem in Eclog. 3. ad v. 86. *Pollio et ipſe facit nova carmina*, citat hanc Horatii Oden, ut Tragædiarum ſcriptorem notum fuiſſe Pollionem.

11. *Cecropio cothurno.*] Cothurnus Tragœdiarum altus et ſublimis calceus poni ſolet pro excelsâ et magnificâ oratione, qualis decet Tragœdiam, cujus origo ex Athenis, ubi regnavit Cecrops: claruerunt autem primi Tragœdiarum ſcriptores Theſpis, Æſchylus, Sophocles Euripides.

13. *Mœſtis præſidium reis.*] Seu quod dicendi facultate clariſſimus multos in foro defenderat; ſeu quod Senatores aliique proceres, qui contra Auguſtum ſteterant ad Pollionis confugientes patrocinium, in Cæſaris gratiam redire, veniamque impetrare ſatagebant: quibus ille opitulari, ut et Horatio, Virgilioque, pro viribus, ſalutis eſſe non detractabat, perinde ac Mæcenas Od. 1. lib. 1.

14. *Conſulenti curiæ.*] Tum quia dare conſilia laboranti curiæ Pollio Conſul debebat; tum verò maximè quod ob ſummam prudentiæ laudem, nec minorem apud viros principes gratiam, de conſtituendæ Reipublicæ rationibus, rebuſque componendis à Patribus enixè conſulebatur.

Pollio.] Is orator, poeta, et hiſtoricus non vulgaris, exercituum etiam ductor inſigniter glorius, conſulatum laudabiliter geſſit cum Cn. Domitio Calvino, an. U. C. 713. Ejus meminere Quintil. pluribus in locis; Sueton. tum in Cæſare, cap. 30. et 55. tum de illuſtr. Gram. cap. 10. Dio. lib. 37, 49, 55. Tacit. lib. 6. Seneca lib. de Tranquill. Animi, ſub finem; et Epiſt. 100. Vell. Paterc. lib. 2. Plin. lib. 7. cap. 30. et alibi: Plut. in vitâ Cæſ. &c. Virgilium autem Bucolica Pollioni inſcripſiſſe non dubitant eruditi, ut Mæcenati Georgica, Æneida Auguſto.

15. *Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.*] Qui laudem et gloriam nactus es nunquam interituram tum cum lauro, ex more coronatus, triumphaſti de Salonâ Dalmatiæ urbe à te expugnatâ. Inde Salonium vocavit illi natum eo tempore filium, cujus Genethliacon canit Virgil. Eclog. 4. Fueritne Pollio Conſul antequam triumpharet, an triumphum duxerit ante conſulatum, diſputant aliqui, ſed quid hæc ad nos, et ad hunc Horatii locum?

Jamjam aures verberas minaci tubarum sonitu: jam clangunt litui: jam splendor armorum percellit equos fugientes, et equitum faciem. Jam videor audire summos principes glorioso pulvere squalidos, omnemque terrarum orbem domitum, excepto Catonis animo invicto.

Jám nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitúmque vultus.
Audire magnos jam videor duces, [151]
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,
Præter atrocem animum Catonis.

ANNOTATIONES.

17. *Jam nunc minaci murmure cornuum, &c.*] Belli tumultum, prælii strepitum, clangentium et increpantium tubarum quasi minas ac terrorem sic depingis, O Pollio, ut his adesse videatur sibi quisquis tua scripta perlegit. Quod fit per hypotyposin, quam et hîc Horatius præbet egregiam, tam graphicè exprimens ea ipsa quæ laudat in Pollione, ut ea veluti ponat ob oculos, eorumque atrocitate mentem concutiat.

Cornuum.] Varro, lib. 4. de Ling. Lat. *Cornua dicuntur, quod ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.*

Murmure cornuum Perstringis aures.] Cæsar Bell. Civil. lib. 3. cap. 92. *Neque frustra antiquitùs constitutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus et hostes terreri, et suos incitari existimaverunt.* Contra tamen alii sensere, teste Gell. Noc. Attic. lib. 1. cap. 11. ex Homero: *Ast ibant taciti spirantes robur Achivi.* Additque: *Quid ille vult ardentissimus clamor Romanorum militum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores annalium memoravere? Contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ? Utrumque probabile. Nam tum etiam gradu clementi et silentio est opus, cum ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem. Cùm verò propè ad manus ventum est, tum jam è propinquo hostis et impetu propulsandus, et clamore terrendus est? &c.*

19. *Fugaces Terret equos, equitûmque vultus,*] Cæsar. de Bell. Civil. lib. 3. cap. 49. *Cum recentes atque integri defessis successissent, alii autem à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque universi terga verterunt . . . . . . Primum equitatus est pulsus . . . . . Pompeius ut equitatum suum pulsum vidit, cui maximè confidebat . . . . . protinus se in castra equo contulit, &c.* Quare verò tacet hîc Cæsar suum illud stratagema, quo maximè hostium fuga, et strages, sibique victoria contigit? Nimirum ex Plutarcho, Appiano, Lucano, aliisque, cohortibus suis mandaverat Cæsar, ut adversariorum ora, oculos, vultusque gladiis peterent. Flor. lib. 4. cap. 1. *Obequitantis Cæsaris exceptæ voces, altera cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax:* MILES FACIEM FERI: *altera ad jactationem posita;* PARCE CIVIBUS. Dolus an virtus quis in hoste requirat? Sua certè Cæsarem non fefellit callida mens. Enimvero sciebat Pompeianos omnes ferè nobiles, ætatis flore orisque venustate nimium quantum affectos, nunquam laturos impetum et ignominiam istam, atque eâ vultûs deformatione, à quâ abhorrebant, in fugam avertendos. Flor. cit. *Stragem fugientis equitatûs levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu facta est.*

21. *Audire magnos jam videor duces.*] Utriusque partis imperatores ante prælium oratione incitantes militum animos virtutemque acuentes, pollicitis etiam et obtestationibus adhibitis. Suet. Jul. Cæs cap. 33. *Pro concione fidem militum flens, ac veste à pectore discissâ invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis, per quos dignitatem suam defensurus esset, &c.* Vel *audire videor duces* victæ partis subactam deflentes causam meliorem, atque pessumdatam libertatem et Rempublicam.

Magnos duces.] Pompeium in acie Pharsalicâ profligatum: Labienum, Afranium, Jubam, in Africâ: Pompeium filium in Hispaniâ ad Mundam urbem: ejusque fratremSextum Pompeium, qui Cordubâ in Siciliam, et hinc in Asiam fugientes tandem ab Antonianis ibi cæsus est.

22. *Non indecoro pulvere sordidos.*] In ipso conflictu, mediâque acie per singulos ordines discurrunt interdum duces, hos illosque ad strenuè pugnandum adhortantur, non verbis solùm, sed et exemplo, glorioso proinde ipsi pulvere conspersi. Apud Livium passim. Flor. cit. de Pharsalico certamine. *Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter imperatorem et militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, &c.* Apud Mundam verò idem Cæsar, *ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare: per totum denique agmen, oculis, manibus, clamore volitare.* Vel si referas ad posteriorem interpretationem mox allatam, *pulverem* accipe, in quo volutantur occumbentes pro patris et libertate civium. Vide lib. 1. Od. 1. v. 3., Od. 15. v. 20.

24. *Præter atrocem animum Catonis.*] Cato apud Uticam interire maluit, quam hostis

Juno et Deorum quisquis amicior
Afris, inultâ cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Rettulit inferias Jugurthæ.

[152] *Juno aliique Dii qui Africanis faventes demigrarant impares, terrâ illâ non vindicatâ; victorum posteros Jugurthæ immolarunt inferias.*

ANNOTATIONES.

patriæ, qui jam vicerat atque omnia pæne tenebat, faciem videre. Plutarch. De eo Cæsar dixisse narratur; *Tuam ego tibi mortem invideo, Cato, quia tu mihi salutem tuam invidisti.*

Lucan. 1. 28. *Victrix causa Deis placuit;*
sed victa Catoni.

Flor. cit. *In Africâ cum civibus multo atrocius quam in Pharsaliâ . . . . . satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam et Thapsum, nisi quod amplior, eoque acrior, Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium, crevisse bellum . . . . . Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit . . . . . perlecto nocte ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit,* &c. Benè ergo Poëta ait *cuncta terrarum subacta*, sed non subactum Catonis animum *atrocem*, id est, invictum, intrepidum, flecti nescium, denique Portiâ gente ac severitate superbum.

25. *Juno et Deorum quisquis amicior Afris, &c.*] Dii qui Numidis in bello Jugurthino faverant, cum tunc eos defendere non possent, urgentibus nimirùm fatis, cumque amicam ulcisci terram ac gentem non liceret, suum in Romanos odium distulerunt, tandemque expleverunt, quando victores ipsos, aut eorum nepotes velut hostias mactarunt, atque inferias Jugurthæ et Afrorum manibus in Africâ ipsâ dederunt ac retulerunt; tum nempe cùm ad Thapsum urbem Africæ maritimam quinque hostium myriadas interfecit Cæsar, adnitente quidem Asinio Pollione unâ die tribus exercitibus superatis, consularibus ac prætoriis viris compluribus, aut captis, aut cæsis, aut ad voluntariam necem adactis; victis denique Scipione, Afranio, Jubâ, Catone. Plutarch. in vitâ C. Cæsaris, Florus, &c.

Juno.] Virgi. Æneid. 1. v. 16. Carthaginem Junoni dilectam ostendit eis verbis.

Carthago . . . .
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo. Illic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.

26. *Cesserat.*] Demigrârat inde, velut resistere fatis impotens. Ex veteri porrò consuetudine Romanorum evocabatur ex obsessis urbibus Dii earum Tutelares. Solenne illud evocationis carmen refert Macrob. Saturnal. lib. 3. cap. 9. *Si Deus, si Dea est, cui populus civitasque Carthaginiensis est in tutelâ; tuque, maximè ille, qui urbis hujus populique tutelam recipisti, precor venerorque, veniamque à vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthaginiensem deseratis; loca, templa sacra, urbemque relinquatis, absque his abeatis: eique populo civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis: proditique Romam ad me, meosque veniatis: nostraque vobis loca, templa sacra, urbs acceptior probatiorque sit: mihi quoque, populoque Romano, militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum.*

27. *Victorum nepotes.*] Scipionis Africàni, qui victo Annibale vectigalem populo Romano fecerat Carthaginem, nepos Q. Scipio primo quidem in Cæsariànos bellum non infeliciter gerens, ab iis demum profligatus occubuit, ut ante dixi, Appian. lib. 2.

27. *Rettulit inferias.*] In mortuorum sacris olim juvenes inferebantur mactabanturque ad placandos horum sanguine illorum manes: postea gladiatores introducti ad tumulos defunctorum pugnantes. Cùm verò dux in acie cæsus esset, captis ex hostibus ad ejus sepulchrum immolabantur, ac velut inferiæ ei mittebantur. Iliad. 23. v. 175. Achiles Patrocli manibus placandis duodecim Trojanos mactat, atque in ejus pyram injicit. Virg. Æneid. 10. v. 517.

. . . . Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Jugurthæ.] Is rex Numidarum, acri vir impigroque ingenio, manu promptus, et gloriæ militaris appetens, magnum et atrox variàque victoriâ cum populo Romano bellum gessit, donec missus in Numidiam Marius Jugurthæ fregit opes, ipsumque ad extrema compulit. Is enim ad Bocchum Mauritaniæ regem fugere coactus; ab ipso proditus, ac Syllæ traditus est, à quo, perductus ad Marium, hujus triumphum decoravit: denique trusus in carcerem, illic mærore contabuit. Sallust.

Quis ager pinguior Latinorum cruore non exhibet tumulis infanda certamina, et cadentis Italiæ fragorem Medis auditum? Quæ vorago, quive fluvii non noverunt pugnas funestas? Et cujus maris colorem non mutârunt Italicæ strages? Quæ regio non imbuta nostro sanguine? Verùm ô Musa audacior, ne dimissis ludis, Ceios luctus reponas: mecum potiùs *sub Dionæo specu tenta modulos pectine leviori.*

Quis non Latino sanguine pinguior [153]
Campus sepulchris impia prælia
Testatur, auditùmque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? Quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne relictis musa procax jocis,
Ceæ retractes munera næniæ; [154]
Mecum Dionæo sub antro
Quære modos leviore plectro.

ANNOTATIONES.

29. *Quis non Latino sanguine pinguior Campus*] Istum Poëtæ nostri à Pollionis laudatione ad civilium bellorum deplorandas clades, et ærumnas transitum non probat Scaliger, cùm tamen Pindarus aliique insignes Poëtæ frequentius nihil habeant, nihilque ornatius quam ejusmodi digressiones; iisque summam artem exhibere soleant.

31. *Auditùmque Medis Hesperiæ sonitum ruinæ.*] Tantam Romanorum cladem, et tam famosam, ut remotissimis usque ad orientem populis audita sit. De *Medis* et *Hesperia* dixi lib. 1.

34. *Dauniæ.*] Id est, Apuliæ, ut notavi lib. 1. Hanc verò memorat Horatius, eo quod per Adriaticum mare Cæsar Brundusio profectus Pompeium insecutus sit. Vide Comment. Cæsar. de Bell. Civil. lib. 1. cap. 27. et seq. et lib. 3. cap. 2. et seq. ubi hoc habetur. *Dictaturâ se abdicat Cæsar, ab urbe proficiscitur, Brundusiumque pervenit. Eò legiones duodecim, equitatum omnem venire jusserat. Sed tantum navium reperit, &c. . . . . . gravis autumnus in Apuliâ circumque Brundusium . . . . . &c.*

35. *Decoloravere cædes.*] Lucanus 2, 714.

Hîc primùm rubuit civili sanguine Nereus.

36. *Quæ caret ora cruore nostro?* Vide supra Annot. ad. v. 2. ubi è Flora verba hæc retuli: *Bellum intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamque deflexit: reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit: hinc in Ægyptum, inde in Asiam, rursumque in Africam, postremò in Hispaniam remigravit, &c.*

37. *Sed ne relictis Musa procax jocis, &c.*] Ad seipsum convertitur Horatius: Quo verò progrederis, mea Musa? inquit. Quidve refricas obducta vulnera? Et cur ab instituto recedimus? Ne relictis jocis mihi familiaribus, et cantilenis facetis et amatoriis, ad graviora pariter ac tristiora deflectamus: Ergo tenuiores potius modulos atque joculari carmina more nostro consectemur. Certè leviora ista minori periculo tractabimus.

38. *Ceæ munera næniæ.*] Luctuosos versus velut inditos à Næniâ Deâ; de quâ Cœl. Rhodig. lib. 29. cap. 3. vel lugubre carmen, quod primus invexit Lyricus Poëta Simonides, è Ceâ insulâ oriundus; quæ una è Cycladibus est. Ovid. Ep. 20, 222.

Cingitur Ægeo nomine Cea mari.

Doricam ille secutus est Dialectum. Quintil. lib. 10. cap. 1. sic habet: *Simonides tenuis, alioqui sermone proprio, et jucunditate quadam commendari potest: præcipua tamen ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc cum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.* Hoc idem testatur Dionys. Halicarnas. Refert. Suidas Stesichoro posteriorem, Melicerten cognominatum ob suavitatem; Threnos, Encomia, Tragœdias, et alia scripsisse, &c. Meminit et alterius Simonidis Ceii, qui prioris fuerit è filiâ nepos, et scripserit quædam ante bellum Peloponnesiacum.

Nænia.] Ex Non. Marcello carmen est inconditum, quod mulier, dicta præfica, exhibit his, quibus mortuis propinqui non essent. Ex Varrone 4. de vitâ populi Romani, ad tibias fides cantari solebat. Cic. de Leg. 2. n. 61. *Honoratorum,* inquit, *virorum laudes in concione memorantur; easque ad cantus et tibicinem prosequuntur, cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

39. *Mecum Dionæo sub antro.*] Dionæa modulemur carmina, id est, Amatoria et Venerea, ut dixi, vel fortassè in honorem Augusti, qui ducit genus à Venere, cujus matrem Dionem celebrat Homer. Iliad. 5.

40. *Leviore plectro.*] Stylo mediocri. Pollio quidem sublimi, et heroico versu. Tragica describit; nos autem leviori decet canere Lyrica.

I ODE

ODE II. Ad C. SALLUSTIUM CRISPUM.

Divitiarum non possessio, sed contemptus ac laudabilis usus beatum facit.

NULLUS argento color est, avaris
Abditæ terris, inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivit extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget pennâ metuente solvi
Fama superstes.
Latiùs regnes, avidum domando

O Salusti Crispe, qui aver- [155] *saris laminas terris avaris conditas, certè pecunia non habet ullum splendorem, nisi usu fulgeat moderato. Proculeius vigebit ætate prorogatâ, conspicuus ob animum erga fratres paternum: illum fama perennis vehet alâ dissolvi refugiente. Amplius dominaberis, cupidam vincendo* [156]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. lib, 1.

1. *Nulles argento color est, &c.*] Si quid habet pecunia nitoris, id omne mutuatur à recto usu. Quapropter, O Sallusti, jure inimicus es iis, qui opes suas terræ infodiunt et abscondunt, auro et argento non utentes, quæ tamen sunt duntaxat ad usum facta. Aristot. Ethic. 4. Ὁ πλοῦτός δ' ἐστι τῶν χρησίμων. Cyrus apud Xenophont. *Pecuniis utimini. Nam in terram satis sit corpora defodi, cum quisque diem obierit.* Cassiod. lib. 4. Epist. 34. *Divitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si jaceat: usu crescit ad pretium.*

2. *Abditæ.*] Alii legunt *abdito.* Sed quorsum tanta eâ de lectione contentio, cùum par utrinque sensus exoriatur? *Abditæ* verò seu in fodinis à naturâ, seu in cavernis et terræ latebris, ab hominibus avaris, thesauros ut plurimum defossos custodientibus.

Lamnæ.] Lamina, et per Syncopen lamna, item lamella, bractea est seu crusta exilis ex auro, argento, aliove metallo; ponitur hîc pro pecuniâ. Sunt qui putent alludi ad *Æs Sallustianum in Centronum Alpino tractu* à Sallustio primùm effosum. Plin. lib. 34. cap. 2. Argentum in laminis servari pridem solitum innuit Seneca de Vitâ Beatâ, cap. 21. scribens; *Sæculum illud, in quo Censorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ.*

3. *Crispe Sallusti.*] C. Sallustium Crispum rerum Romanorum scriptorum intellexere hactenus omnes ferè post Acronem interpretes verùm benè Torrentius temporum rationem haud convenire subodoratus est. Enimvero de restituto in regnum Phraate mox Horatius; quod aliquot post Actiacam victoriam annis contigit. Non igitur scripta est hæc Ode ad illum Sallustium, qui *diem obierat, quadriennio ante Actiacum bellum,* teste Eusebio in Chron. Quem igitur hic compellat Horatius? Accipe ex Annal. 3. Cornel. Tacit. *Crispum equestri ortum loco Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor sororis nepotem in nomen ascivit.* Hunc igitur laudat quod avaritiæ sordes aversetur; soleiter autem, occultè, ac velut aliud agens docet (quod infra declaro) ne impingat in majoris avunculi vitia. Is enim inter alia, ut lurco, popino, et decoctor notatus. Vide Sueton. de illust. Gram. cap. 15.

Vivet extento Proculeius ævo, &c.] Nunquam peribit aut deficiet memoria viri liberalitate et pietate conspicui; qualis Proculeius ille Romanus Eques; Augusto sic gratiosus, ut ei filiam nuptui dare meditatus sit. Sororem habuit Terentiam Mæcenatis uxorem: fratres autem Scipionem et Murænam, qui Pompeianas secuti partes, victoris Cæsaris offensionem incurrerunt, publicatoque patrimonio ad inopiam redacti. At Proculeius iis sese velut patrem exhibens, divisâ, quæ sua erat, hæreditatis parte, quâ victitarent ac sustentarentur, reconciliationem insuper et veniam procuravit. Vide Dion. lib. 54. Plutarch. in vitâ Antonii. Plin. lib. 7. cap. 45.

7. *Illum aget penna, &c.*] Traducet fama nomen Proculeii gloriamque ad posteros; *Pennâ metuente solvi,* nunquam dissolvendâ celebritate. Sic alibi, *Culpari metuit fides,* id est, cavet culpari, ita ut nunquam culpetur. Quintil. declam. 6. *In ipsa astra sublimem pennata virtus feret.* Sidon. Appollinaris lib. 8. Epist. 11. *Eum jure censeres post Horatianos et Pindaricos cycnos, gloriæ pennis evolaturum*

9. *Latius regnes, &c.*] Cornel. Tacit. lib. 3. Annal, de C. Sallustio Crispo: *Ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu Mæcenatem æmulatus, sine dignitate Senatoriâ multos triumphalium consulariumque potentiâ anteiit: diversus à veterum instituto, per cultum et munditias*

Spiritus,

mentem, quàm si Lybiam addas longinquis Gadibus, atque uni subjiciatur gemina Carthago. Sæva hydropisis sibi largiens ingravescit, neque sitim compescit, donec è venis origo mali, et aquea ægritudo pallente corpore depellatur. Virtus populo dissentiens è numero felicium expungit Phraatem

Spiritum, quàm si Libyam remotis
Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et æquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraatem [257]

ANNOTATIONES.

copiâque et affluentiâ luxui propior, &c. Hunc itaque monet Poëta, ambitionem frœnare, avidum seu pecuniæ seu honoris spiritum domare, gloriosius esse quam dissitas regiones sub jugum mittere. Ut ergo Sallustius ille prior quanquam Numidiæ præfectus, nequaquam inde beatior fuit, sic nec posterior ab ipso adoptatus, quamvis Libyiam Africæ, et Gades Hispaniæ provincias domet, non proinde felix habendus: etsi ei *uni serviat* ac subjiciatur *uterque Pœnus*, utraque Carthago, Africana quàm Dido, et Hispanica quàm Asdrubal condidit.

11. *Gadibus.*] Gadira Ptolemæo, Gaddir seu Gadir apud Pœnos hodie *Cadiz* insula et urbs Hispaniæ et Beaticæ à Tyris condita. Ferrar. Γάδειρα, quasi γᾶς δειρὰ, *Terræ cervix.* Eustath. in Dionys. Veriorem tamen etymologiam expiscatus videtur, qui sic canit:

Gadir prima fretum solidâ supereminet arce,
Attollitque caput geminis inserta columnis.
Hæc Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco:
Tartessumque dehinc Tyrii dedere coloni.
Barbara quinetiam Gades hanc lingua frequentat;
Pœnus quippe locum Gadir vocat undique septum.

Idem testatur Plin. lib. 4. cap. 12. et Hesych. Γάδειρα, inquit, Phœnices vocant τὰ περιφράγματα, *septa.*

13. *Crescit indulgens sibi dirus hydrops, &c.*] Trita similitudo, quam eleganter adhibit Poeta, at sine apodosi, ut alias sæpe. Hanc vero sic licet supplere. Hydropsis non curatur, imo irritatur aquarum potu: sic avaritia et cupiditas augescit, nedum satiatur, opum accessione. Juvenal. Sat. 14. 139.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ovid. Fast. 1. 211.

Creverunt et opes, et opum furiosa cupido:
Et, cum possideant plurima, plura volunt.
Sic quibus intumuit suffusâ venter ab undâ.
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Hydrops.] Metonymia pro Hydropicus. Nomen à Græco ὕδωρ, *aqua* ὕδρωψ, morbus, Latinis aqua intercus; ejus non una species: leucophlegmatian indicant hæ voces: *Aquosus albo Corpore languor.*] quando nempe corrupto jecore, vel splene, non convertitur chylus in sanguinem, sed humore aqueo replentur venæ aliaque minora spatia corporis, quod eo morbo albescit, Cœl. Rhodig. lib. 26. cap. 3. *Hydropiseos tertiam speciem Celsus leucophlegmatian vocat: nos albam pituitam dicere possumus,* inquit, &c. ubi et cæteras ejus morbi species, variasque affectiones fusè juxta et doctè persequitur. Pariter et Sammonicus ritè canit:

Corrupti jecoris vitio vel splenis, acerbus
Crescit hydrops: aut cum siccatæ febre medullæ
Atque avidæ fauces gelidum traxere liquorem,
Tum lympha intercus vitio gliscente tumescit,
Secernens miseram proprio de viscere pellem.

17. *Redditum Cyri solio Phraatem, &c.*] Ut porro ostendat non eos omnes regnare, aut beatos esse, qui populis præsunt et imperant, affert exemplum Phraatis, qui licet in regnum sit restitutus, tamen quia sceleribus inquinârat sese, minimè censendus in beatorum numero. Atque hinc virtutis documenta instillat Crispo, ne propter summam apud Cæsarem gratiam, pluscu lum fortunæ credat, minus autem virtuti innitatur. De eo Cornel. Tacit. Annal. 1. *Sallustius Crispus particeps secretorum, &c.* Lib. 2. *Tiberius ancipiti curâ distractus postremo dat negotium Sallustio Crispo,* scilicet coërcendi Clementem servum Agrippæ nomine habituque assumpto res novas molientem. lib. 3. cit. *Sallustius incolumi Mæcenati proximus, mox præcipuus, cui secreta Imperatorum inniterentur; et interficiendi Posthumi Agrippæ conscius; ætate provectâ speciem magis in amicitiâ Principis, quam vim tenuit. Idque et Mæcenati acciderat fato potentiæ raro sempiternæ.*

Cyri solio.] Metonym. totum pro parte. Parthiæ regno, quod tenuit etiam Cyrus subacto toto Oriente. Phraatis historiam narrat integram Justinus lib. 32. sub finem. *Fatum Parthiæ fecit, in quâ jam quasi solenne est reges parricidas haberi, ut sceleratissimus omnium, et ipse Phraates nomine, rex statueretur. Itaque statim quasi nollet mori patrem interfecit: fratres quoque triginta trucidat. Sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet . . . cum multa crudeliter consularet, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cum magno*

Dissidens

Diffidens plebi, numero beatorum
Eximit virtus, populúmque falsis
Dedocet uti
Vocibus, regnum, diadema tutum
Deferens uni, propriámque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

throno Cyri restitutum; atque [158] *emendat plebem fallaci utentem sermone, securum principatum, et imperium, atque specialem gloriam attribuens ei soli, quicunque grandes cumulos rectis oculis intuetur.*

ANNOTATIONES.

tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur, &c.] Phraatem ab Augusto restitutum alii referunt. Vide Dion. lib. 51. et seq. Strabonem, &c.

18. *Numero beatorum.*] Versus hypermeter, cujus ultima syllaba, ad sequentem versum pertinet. *Eximit virtus.* Beatum plebs imperita vocet et dicat Phraatem, quod regno potitur; at *virtus* aliud omnino decernit, *eximit* enim et expungit, è *numero beatorum* sceleratos quosque licet opulentos.

19. *Populumque falsis Dedocet uti Vocibus.*] Laborat et satagit, ut errorem hunc plebis excutiat, quo dives quisque ab eâ existimatur ac prædicatur beatus: Stoicum verò dogma asserit, *Solum sapientem beatum esse, regem, &c.* ipsa enim virtus *proprium* sibi *laurum* et gloriam, proindeque *tutum diadema regnumque*, veram denique felicitatem ei *defert uni*, qui opes contemnit, oblatisque auri argentique acervis adeo non movetur, ut nec oculos convertat. Sic Curius Samnitum et Pyrrhi sprevit dona. De quo lib. 2. Od. 12. v. 41.

23. *Oculo irretorto.*] Rectis oculis, non obliquis, strabis, invidis, adeoque non sæpe ad id quod concupiscitur, retortis. Græci, Ὀρθοῖς ὄμμασι προσβλέπειν. Ov. Met. 2. 776. describens Invidiam, ait,

Nusquam recta acies———

Facit ad rem quod Nonius Marcellus in voce *Strabones*, refert ex Varone περὶ ἐπαρχιῶν *Multi enim qui limina intrarunt integris oculis, strabones sunt facti: habet quidam enim ἑλκυστικὸν provincialis formosula uxor.* Lucil. l. 27. *Nulli me invidere, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.* Vel, *oculo irretorto*, id est, aspectu simplici, nec iterato; quod contemptum indicat, sensumque nostri Poëtæ planè assequitur, sine tot ambagibus, quibus non rarò interpretes auctoris sententiam involvunt impediuntque, dum expedire et explanare satagunt. Vox tamen sequens *spectat*, aliquid amplius innuere videatur; cum nempe qui ingentes acervos contemplatur fixis, immotis, constantibus oculis; aut auri fulgore acies oculorum non præstringatur, aut retorqueri ac reflecti cogatur. Seneca beatum asserit *cui non magis auri fulgor, quàm gladii perstringat oculos.*

ODE III. Ad DELIUM.

Nec adversis frangi, nec prosperis extolli debet moriturus, sed moderatè lætari.

ÆQUAM memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis,
Ab insolenti temperatam
Letitiâ, moriture Deli;

[159] *Inter adversa pariter et prospera stude animum æqualem custodire à lascivienti gaudio moderatam, O Deli moriture;*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. lib. 1.

1. *Æquam.*] Nec superbiâ elatam in secundis rebus, nec mœrore fractam in adversis. Aristot. εὐτυχῶν μέτριος, ἀτυχῶν μεγαλόψυχος, ad Theoc. 1. Euripid. autem monet: Ἔστι πάντων πρῶτον εἰδέναι ταῦτα φέρειν, τὰ συμπίπτοντα μὴ παλιγκότως, *Primum omnium scire decet casus adversos non ægrè excipere.*

3. *Ab insolenti temperatam Lætitiâ.*] Est enim temperantia *commotionum omnium moderatrix; quæ tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat.* Cic. Tuscul. 5. n. 42. *In alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio* 2. de Invent. n. 164.

4. *Moriture Deli.*] Quoniam ineluctabilis est fati vis mortisque necessitas, certè non decet eum superbire, qui se novit morte obnoxium; sed nec debet animo cadere, cum ei quidpiam humanitùs accidit: quique humani nihil à se alienum existimat, is profectò æquus est.

Deli.] Frustra quidam *Aul. Gellium* hîc comminiscitur. Intelligendus certè est Q. Delius

Seu

sive tristem semper egeris vitam, sive genio indulseris in feriis, bibens Falernum reconditioris tituli, recumbens in herbâ semotâ, ubi alta pinus et candida populus gaudent umbram ramis conjungere hospitibus amœnam, et aqua saliens obliquo nititur alveo perfluere. Illuc vina et unguenta et valdè fluxos rosarum flores, gratos tamen, *apportari cura: dum sinunt res ac tempus, et nigra stamina trium Sororum.*

Seu mœstus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum beâris
Interiore notâ Falerni; [160]
Quà pinus ingens, albâque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis; et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina, et unguenta, et nimiùm breves
Flores amœnæ ferre jube rosæ;
Dum res, et ætas, et sororum
Fila trium patiuntur atra. [161]

ANNOTATIONES.

vel Dellius, qui primum sub Cassii militavit signis, ab hoc deinde transfugit ad Antonium, tantâque apud eum gratiâ valuit, ut Cleopatram, quod Cassium in bello juvisse accusaretur, judicium subituram per ipsum accersiverit: Plutartho teste in vitâ Antonii. Is demum rebus suis maximè studens, pauloante bellum Actiacum relicto Antonio se contulit ad Augustum, à quo benignè exceptus. Cæsaris familiaritate opibusque floruit. Vide Dion. Plut. cit Sen. &c. ita sentit Torrent. ac Theod. Marcil. contra Cruq. &c.

5. *Seu mœstus omni, &c.*] Quandoquidem mori necesse est, sive mœstus vixeris, sive lætitiæ te dederis; juvat, dum licet, indulgere genio, neque prætermittenda ætas et occasio voluptatibus opportuna. Ergo *vina et unguenta afferri jube, &c.*

6. *In remoto gramine.*] In loco herboso ab hominum frequentiâ ac tumultu separato.

Per dies Festos.] Quibus feriari impensiùsque lætari apud veteres institutum erat.

8. *Interiore notâ Falerni.*] Epulando cum amicis, et animum exhilarando exquisitissimi vini potu, quod quidem in cellâ interiore condi solebat; quod erat autem minoris pretii et quotidiano usui destinatum, magis ad manum ponebatur. Porro vini cadis inscribi solitam epigraphen ac titulum, quibus quo loco natum, quoque tempore conditum esset, maximè per nomen Consulis notabatur, nec sciolis latet. Indicat Tull. in Bruto 286. *Si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximus Consulibus natum velit; nec rursus ita vetere ut Opimium aut Aniciam Consulem quærat. Atqui cæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia vetustas nec habet eam quam quærimus suavitatem, nec est jam sanè intolerabilis.* Vide Plin. lib. 23. c. 1. Nos etiam pridem annotavimus ad Juvenal. Sat. 5, 33.

Cras libet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus
Delevit multa veteris fuligine testæ.

Hic itaque *nota interior* excellentiam vini designat, seu ob vetustatem, seu ob patriam; vel utramque.

9. *Quà pinus, &c.*] Descriptio amœni loci, seu villæ Delii permœna.

Albaque populus.] Plin. lib. 16. cap. 23. *Populi arboris tria genera, alba, nigra, et quæ Libyca appellatur minima folio, ac nigerrima . . . Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte viridi.*

10. *Umbram hospitalem consociare amant.*] Ramis amanter junctis, insertis, consociatis, umbram præbent ac velut hospitium parant eò venientibus, sedentibus, epulantibus.

11. *Obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*] Ubi rivus sonorum edit murmur ob frequentiorem aquarum ad ripas et lapides collisionem et conflictum, quod obliquus et flexuosus facit alveus.

12. *Trepidare.*] Quasi strepitare; à strepitu pedum subito currentium: unde significat, *metuere*, et *festinare*. Ex non. Marcello.

13. *Huc vina et unguenta, &c.*] Ista ad lætitiam adhiberi consueta, fuse docuimus lib. 1. Od. 36. 31. et alibi.

Nimium breves flores, &c.] Elegans Epigramma:

Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes juncta senecta premit.
Quàm modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc radians sero vespere vidit anum.

15. *Dum res, et ætas, &c.*] Dum licet per tranquillum rerum statum, per juventutem, per vitæ usuram, quam largiuntur ac prorogant Parcæ. De his lib. 1.

16. *Fila trium patiuntur atra, &c.*] Clotho, Lachesis, Atropos, sorores tres mortalium vitam et fata regere superstitiosis veteribus creditæ: prima colum gestare, pensumque velut materiam vitæ hominum; altera nere, at stamen ducere

Cædes

Cedes coëmptis saltibus, et domo,
Villâque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes; et extructis in altum
Divitiis potietur hæres.
Divésne prisco nautus ab Inacho
Nil interest, an pauper, et infimâ
De gente sub Dio moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eòdem cogimur: omnium
Versatur urna, seriùs, ocyùs
Sors exitura, et nos in æternum
Exilium impositura cymbæ.

Relinques enimvero tandem nemora pretio comparata, et ædes, et villam quam rigat flavus Tiberis, hinc demigrabis, hæres autem fruetur opibus in acervum à te congestis. Nullum discrimen est; sive opulentus fueris antiquo ab Inacho oriundus, sive inops atque ignobili de stirpe, sub Jove frigido *maneas*; perinde fies *victima Plutonis nulli parcentis. Cuncti* locum *in eundem compellimur. Communis agitatur sors, tardè vel citò, ex urnâ proditura, nosque navigio transvehet in perpetuum exilium.*

ANNOTATIONES.

seu atrum seu album, prout bona vel mala dispensantur; tertia denique filum abrumpere, vitæque terminum definire. Hinc nomen vel à partiendâ, vitâ, vel à non parcendo per antiphrasin. Quid igitur Scaliger in Horatium excandescit, quod *atra* dicat fila, vitæ lucisque seriem trahentia, quæ candida potius, inquit ille, dici oportuit? At enim Ovid. in Ibin. 246. de Clotho,

Nevit et infestâ stamina pulla manu.

Ego vero *atra fila sororum* interpretor fila Parcarum, quæ atræ morti præsunt, ipsæque dicuntur atræ, Erebo et Nocte videlicet natæ, ex Tullio 3. de Naturâ Deorum, n. 44.

17. *Cedes coëmptis saltibus.*] Tandem amœna villa nemus, ædes opulentæ et splendidæ sunt deserenda ac hæredi relinquenda.

18. *Tiberis lavit.*] Alluit, rigat, humectat, ex Prisciano pro, *lavat*. Dixere passim veteres *lavere* et *lavare* Non. Marcell. Ennius. *Lavere lacrymis vestem sordidam.* Virgil. Georgic. 3. 221.

Lavit ater corpora sanguis.

21. *Inacho.*] Is Argivorum primus rex, floruit temporibus Abrahæ et Isaac ejus filii, circa annum mundi his millesimum centesimum. Virg. Æneid. 7. v. 371.

Et Turno, si prima domûs repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres.——

23. *Sub Dio moreris.*] Sive tam pauper fueris ut sine lare, sine foco, sine tecto, sub dio et aperto cœlo maneas et cubes, nihilominus te prædam Orcus suam faciat: à morte victus, O Deli, victima Plutoni mactaberis: *Victis hostibus victima propriè cæditur, Festus.* Ovid. Fast. 1. 335.

Victimâ, quòd dextrâ cecidit victrice, vocatur:
Hostibus amotis hostia nomen habet.

24. *Nil miserantis Orci.*] Tullius 3. de Nat. Deor. n. 43. *Age porro, Jovem, et Neptunum, Deos numeras. Ergo etiam Orcus, frater eorum, Deus, et illi qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus, Styx. Pyriphlegeton: tum Charon, tum Cerberus, Dii putandi.* Quem verò nihil miserantem hic appellat, illachrymabilem dicit Od. 14. et seq. Virgil. Georgic. 4. v. 489.

Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.

Est et Proverb. *Orco implacabilior.*

25. *Omnes eodem cogimur.*] Ovid. ad Liviam, 359.

Tendimus huc omnes: metam properamus ad unam.
Omnia sub leges mors vocat atra suas.

Omnium versatur urna.] Illa nempe fatalis urna; in quam omnium mortalium nomina et sortes conjiciuntur, versantur, atque ut cujusque nomen et sors educitur, ita et mortis præda existit, fatique legem, volens nolens, subit. Lib. 3. Od. 1. v. 16. *Omne capax movet urna nomen.* Virgil. Æneid. 6. 432.

Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet.——

27. *Nos in æternum exilium impositura cymbæ.*] Sors educta vitæ finem imponit, ex hoc orbe ablegat animam in perpetuum, atque ad inferos transmittit, traducente eam per Acherontem fluvium Charonte in suâ naviculâ, de quâ Propertius, 3. 18. 24.

Scandenda est torvi publica cymba senis.

vide lib. 1. Od. 4. et hujus lib. Od. 14.

28. *Exilium.*] Sunt qui legant *exitium.* Exules, inquit Nonius Marcellus, dicuntur extra solum. *Virgil. Georgic.* 3. 225.

—Longeque ignotis exulatoris.

Et post v. 228.

. . . *Regnis excessit avitis.*

ODE

ODE IV. Ad XANTHIAM PHOCEUM.

Ancillam ab eo sine notâ posse adamari.

Ne pudeat te servam diligere, Xanthia Phoceu: ante te Achillem superbum Briseïs ancilla perculit candore suo: perculit etiam Ajacem Telamonis filium pulchritudo captæ Tecmessæ, licet ejus dominum: Agamemnon pariter inter ipsam victoriam adamavit puellam aris abstractam:

NE sit ancillæ tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu: priùs insolentem: [163]
Serva Briseïs niveo colore
Movit Achillem:
Movit Ajacem Telamone natum
Forma captivæ dominum Tecmessæ;
Arsit Atrides medio in triumpho [164]
Virgine raptâ;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Ne sit ancillæ, &c.*] Xanthiam Phoceum Phyllidis genere servili natæ amoribus irretitum consolatur Horatius; atque heroum exemplis expugnat eam vulgi opinionem, quâ servilem conditionem sic aspernatur, ut Plautus Amphitr. scripserit: *Quem Jupiter odit, servum hunc primum facit:* et Romani per ludibrium *ancillariolos* appellabant eos, qui ancillas sectarentur, ac diligerent. Hinc dicaciter Martialis lib. 12. Epigram. 58. ad quendam nomine Alaudam;

Ancillariolum tua te vocat uxor: at ipsa
Lecticariola est: estis, Allauda, pares.

2. *Prius insolentem.*] Interpretari quibusdam placuit: non antea suetum amare: quasi non meminissent Deidamiæ Lycomedis filiæ, susceptique ex eâ Pyrrhi, qui Trojæ fatum adolescentulus implevit. Videtur itaque melius, *insolentem* vocari Achillem, id est, *ferocem*; siquidem ad Pisones scribens Horatius 821. ita vult ut pingatur,

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer, &c.

3. *Serva Briseïs, &c.*] Hippodomia à patre Brise sic dicta, quæ, Lyrnesso urbe captâ, in prædæ partem cessit Achilli victori, cui postea ab Agamemnone erepta grave peperit dissidium, quòd Trojæ fatum remoratum est, ut fusè explicui ad finem Odes 15. lib. 1.

Serva.] Jure belli capta, adeoque in servitutem redacta.

Niveo colore.] Colore candido, qui in formosis spectatur. Homerus Junonem λευκώλενον, Virgilius niveos lacertos Veneris, Propertius niveum Adonin laudat.

4. *Movit.*] Ita quidem, ut ob eam sibi ereptam à bello recesserit, vixque ut alibi diximus, redierit Homer. Iliad. 2. Ovid. Epist. 3. quæ est Briseïdis ad Achillem. Vide et Dictyn. Cretensem lib. 2. ubi scribit; *Lyrnessum ab Achille paucis diebus pugnando captam: et properè inde expugnatam Pedasum, Lelegum urbem, ubi rex Brises; abductamque filiam ejus Hippodamiam.* Dares autem Phrygius ita describit *Achillem pectorosum, ore venusto, membris valentibus et magnis, bene crispatum, clementem, in armis acerrimum, vultu hilari, largum, dapsilem, capillo myrteo.* Briseïdem porro *formosam, altâ staturâ, candidam, capillo flavo et molli, superciliis junctis, oculis venustis, corpore æquali, blandam, affabilem, verecundam, animo simplici, piam.*

5. *Movit Ajacem Telamone natum, &c.*] Dictys citatus, *Ajax,* inquit, *Telamonius iter ad Phrygas convertit, ingressusque eorum regionem, Teuthrantem dominum locorum solitario certamine interficit, ac post paucos dies expugnatâ atque incensâ civitate, magnam vim prædæ trahit, abducens Tecmessam filiam regis.* Et postea, *Ajaci ob egregia laborum ejus facinora, Teuthrantis filiam Tecmessam concedunt,* Græci nempe reliquam prædam inter se partientes. Dares item cit. ita describit *Ajacem Telamonium valentem, voce clarâ capillis nigris, in hostem atrocem.* Ovid. de Arte Amandi: lib. 3. v. 517.

Odimus et mæstas: Tecmessam diligat Ajax.
. . . et v. 523.
Scilicet Ajaci mulier mæstissima dixit;
Lux mea; quæque solent verba juvare viros.

7. *Arsit Atrides, &c.*] Agamemnon Atrei ex Aërope, vel Plisthenis, ut scribunt alii, filius, Mycenarum et Argivorum rex, Græcorum in expeditione Trojanâ summus Imperator, in ipso urbis excidio, mediâ in victoriâ, Cassandræ Priami filiæ amore incensus captusque, in prædæ partem eam depoposcit, quæ tamen rapta ab Ajace Oilei et vitiata fuerat in ipso Minervæ templo. Hinc Virgil. Æneid 2. v. 403.

Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ.

Dictys Cretensis, lib. 5. *Priamus ad arma Jovis confugit, Cassandra in ædem Minervæ, multique ad reliqua Deorum templa . . . . Cæterum Cas-*

Barbaræ

Barbaræ postquam cecidere turmæ
Thessalo victore, et ademptus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.
Nescias an te generum beati
Phyllidis flavæ decorent parentes:
Regium certè genus, et Penates
Mœret iniquos.

postea quam Phrygiæ cohortes profligatæ Thessalico victore fuerant, Hectorque interemptus pertæsis Græcis dimisit Trojam everti facilem. Quid si generi [165] *tibi aureæ Phyllidis parentes opulenti decus afferant? Origo profectò regia est; et quidem infestos Penates lamentatur.*

ANNOTATIONES.

sandram Ajax Oïlei è sacro Minervæ captivam abstrahit . . . Agamemnoni Cassandra datur, postquam ejus formâ captus, quin palam desiderium fateretur, dissimulare nequiverat. Dares jam cit. refert *Cassandram mediocri staturâ, ore rotando, rufam, oculis micantibus futurorum præsciam:* et paulo post, *Agamemnonem albo corpore,* magnum, *membris valentibus, facundum, prudentem nobilem.*

9. *Barbaræ postquam cecidere turmæ, &c.*] Post victos ac profligatos Trojanos ab exercitu Græcorum, maximè verò ab Achille è Larissâ urbe Thessaliæ oriundo.

Barbaræ.] Hoc nomine vocabantur à Græcis omnes aliæ gentes, imprimis autem Phryges et Trojani. Patet ex Dicty Cretensi passim. Plutarch. de audiendis Poëtis, disparitatem Græcorum et Trojanorum commemorans, ait: *Probatam esse Græcorum providentiam, ferociam verò Barbarorum vitiosam:* et paulo post: in potestatem hostium Trojanos vivos complures venisse, Achæorum verò neminem; atque illorum nonnullos fuisse hostibus supplices, ut Adrastum, Antimachi filios, Lycaonem, ipsumque Hectorem, qui Achillem de sepulturâ exoravit: horum verò, neminem: *Quòd Barbarorum sit supplice esse in conflictibus, et submittere se ad pedes; Græcorum autem vincere dimicantem, aut occumbere, &c.* Itaque vox *Barbarus,* aliquando nihil aliud sonat quam extraneus et peregrinus. Vide Turneb. lib. 6. cap. 18. ubi è Tuscul. 1. n. 85, verba ista, *Astante ope barbaricâ,* de Priamo, et regno Phrygum florente, bene interpretatur, &c.

10. *Thessalo victore.*] Quanquam à Paride jam interfectus erat Achilles, antequam Troja caperetur, is tamen rectè victor dicitur, sine quo capi non potuisset, ita volentibus fatis. Vide lib. 1. Od. 15. in fine

Ademptus Hector Tradidit fessis, &c.] Postquam ab Achille peremptus Hector, adeoque Trojanis ademptus veluti suus clypeus, qui solus robore ac virtute singulari Græcos terrebat, ex Homero. *Quo stetit stante Ilium.* Senec. Troad. initio. Et postea chorus ejus sic luget interitum: *Columen patriæ, mora fatorum, tu præsidium Phrygibus, tu murus eras, humerisque tuis stetit illa decem fulta per annos. Tecum cecidit; summusque dies Hectoris idem patriæque fuit.*

11. *Tradidit fessis leviora tolli Pergama Graiis.*] Sublato scilicet Hectore jam capi evertique Troja facile potuit à Græcis decennali quamvis obsidione fessis. Virgil. Æneid. 2. v. 108.

Sæpe fugam Danai Trojâ cupiêre relictâ
Moliri, et longo fessi discedere bello.

Et Æneid. 9. v. 155.

——Decimum quos distulit Hector in annum.

Leviora tolli.] Translatum ex ultimo Iliados, v. 243. ubi Priamus sic alloquitur Trojanos de amisso Hectore: Jupiter mihi dolores dedit, filium, ut optimum perderem: quod et vos sentietis. *Deinceps enim Achivis faciliores eritis tolli eo mortuo.* Ῥηΐτεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔσεσθε κείνου τεθνειῶτος ἐναιρέμεν.

Pergama.] Arces erant Trojanæ ex Servio; synecdochicos Trojam ipsam significant.

13. *Nescias an te generum, &c.*] Per Prolepsin ingeniosè occupat Horatius id quod objici poterat puellas ante memoratas licet captivas, è regiâ tamen stirpe: non ita vero Phyllida; respondet igitur; An vero quis eam humili sorte ac genere credat, quæ tam nobilem præfert indolem?

16. *Regium certè genus.*] Hinc igitur honos tibi et decus accedat, si talem tibi despondens; ejusque parentes familiam tuam illustrabunt potius quam dedecorent.

Penates Mœret iniquos.] Sententiam hanc vulgò jungunt cum præcedenti, eo sensu: Phyllis certè cum suam dolet vicem, regio se ortam genere lamentatur ad servitutem redactam, indeque Penates accusat, qui tutelæ suæ fidentem tam miserum in statum labi permiserint. Placuit tamen interpungere, atque sententias separare, non sine aliquâ venustate, ut visum est. Suus tamen sit honos antiquitati, Lectori verò judicandi jus atque arbitrium.

Penates.] Qui dicantur, Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 4. fusè docet. Hyginus Deos patrios, alii domesticos, quibus in penetralibus domûs litari solebat, interpretantur; alii etiam aliter

Sic habe non eam infelici de plebiculâ tibi dilectam: nec ita fidam, ita quæstûs aspernatricem turpi matre nasci potuisse. Cæterùm *intactus laudo brachias, et faciem, et tibias rotundas* illius. *Non suspectum habere* me *cujus ætas properavit octavum lustrum finire.*

Crede non illam tibi de scelestâ [165]
Plebe delectam; neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci [16·]
Matre pudendâ.
Brachia et vultum, teretesque suras
Integer laudo. Fuge suspicari,
Cujus octavum trepidavit ætas
Claudere lustrum.

ANNOTATIONES.

17. *Crede non illam tibi, &c.*] Nequaquam credenda est è fæce plebis illa, quæ nihil habet sordidum ac vile. Plebeiæ animæ lucro sese vendunt ultro ac sponte; meretrices in primis infidæ ac perjuræ, lucri verò perquam avidæ lib. 1. Od. 35. *Vulgus infidum et meretrix perjura.* At Phyllis mirum quantum, *fidelis*, tum quæstui et *lucro aversa*. Honestam igitur educationem generosus animus; nobilis autem institutio originem haud vulgarem indicat certè et arguit.

De scelestâ Plebe.] Vel impurâ et sceleri pravisque affectionibus ut plurimùm obnoxiâ; vel infortunatâ, et paupertatis incommodis ac ludibriis damnatâ, velut ut conspurcatâ. Hinc non abludit quod Plaut. Mostell. 3. 1. 1. scribit.

Scelestiorem ego annum argento fœnori (locando)
Nunquam ullum vidi, quà hic mihi annus obtigit.

18. *Delectam.*] Alii legunt *dilectam.*

19. *Aversam.*] Alii *adversam*, perinde est, et par utrobique sensus.

Fidelem.] Castitatis amantem, honesti propositi tenacem, quam à fide non facile dimoveas, nec oblato quæstu corrumpas.

20. *Matre pudendâ.*] Improbis ac flagitiosis moribus turpificatâ; vel inope, et abjectâ, cujus nomen ac memoria pudorem et verecundiam iacere queat. Ex moribus natales posse ac debere æstimari, ostendit Juvenalis, Sat. 6. v. 238.

Scilicet expectas, ut tradat mater honestos,
Aut alios mores, quam quos habet? utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

22. *Integer laudo.*] Cæterum, O Phoceu, si laudo tuam illam Phyllidem, noli me arbitrari specie illius captum. *Integer* ego castusque laudo *brachia* torosa et candida, *vultum* speciosum, *suras teretes*, totamque formosam. Itaque ne zelotypus inde fias neque suspiceris rivalem me tuum quoquo modo esse.

23. *Cujus octavum trepidavit ætas Claudere lustrum.*] Nimirum deferbuit ardor ille primus adolescentiæ, nec ita me jam, ut olim, cruciat amor. Annum ætatis quadragesimum prætergressus æstus illos priores evasi.

24. *Lustrum.*] Ex varrone, Festo, et aliis dictum à luendo, id est, solvendo; pendebantur enim vectigalia quinto quoque anno. Est igitur annorum quinque spatium: adeoque *lustrum octavum* annos quadriginta *claudit* impletque. Cic. ad Attic. 2. 6. *Populi autem, nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant etiam superioris lustri reddiderunt.* Ovid. in Ibin. v. 1. sic orditur:

Tempus ad hoc lustris mihi jam bis quinque peractis.

Martial. lib. 4. Epigram. 45.

Ut qui prima novo signat quinquennia lustro.

ODE V.

Coërcendus amor intempestivus virginis haud maturæ.

Nequit adhuc portare jugum submisso collo, nec assequi officia conjugis, nec sustinere impetum tauri Venerem appetentis.

NONDUM subactâ ferre jugum valet [17·]
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec taurii ruentis
In Venerem tolerare pondus.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Nondum subactâ.*] An amicorum aliquem, an seipsum admoneat Horatius, planè incertum est. Rem vero cæteroqui turpiculam allegoriâ multiplici contexit ac prope honestavit. Cupidinem virginis intempestivæ indicat per appetentiam uvæ nondum maturæ. Puellæ vero junioris indolem bellè notat per juvencam cum vitulis exultantem in campo, jugum portare aut Venerem sequi adhuc ignorantem.

2. *Munia comparis Æquare.*] Onera conjugii sustinere, æqualem operam præstare marito, puellula ante pubertatem, nondum viro matura.

Circa

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ: jam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos
Purpureo varius colore.
Jam te sequetur, (currit enim ferox
Ætas, et illi, quos tibi dempserit,
Apponet annos) jam protervâ
Fronte petet Lalage maritum;
Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris; albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet

Circa virides agros versatur mens buculæ tuæ, modò fluminibus temperantis molestos Solis ardores, modò gaudentis colludere tuis vitulis inter humidas salices. Cohibe desiderium uvæ acerbæ. Mox Autumnus varietate gratus pinget colore [168] *purpureo tibi racemos liventes. Mox curret post te. Nam properat ætas vehemens: atque illi addet annos, quos tibi detraxerit. Mox audaci vultu Lalage virum quæret, amata plus quam Pholoë viros abhorrens, vel Chloris splendens humero candido, non secus*

ANNOTATIONES.

5. *Circa virentes est, &c.*] Aliud nihil amat aut cogitat virgo ea ætate teneriore, quam ludum cum pueris aut puellis æqualibus. Animusque illius totus est in campis, in lusibus, &c. Sic Terent. Eunuch. 4. 7. 46.

Animus est in patinis.

Horat. lib. 3. Od. 11. v. 9.

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.

6. *Prægestientis.*] Summoperè cupientis. Ex Prisciano, et Festo, *gestire*, est rem aliquam tam vehementer appetere, ut corporis gestus ejus desiderium exprimentes continere non valeamus.

Tolle cupidinem Immitis uvæ.] Desine amare, aut saltem concupiscere puellam impuberem, immaturam, atque ut Varro appellavit, acerbam; utens eâdem, quâ Poëta noster, metaphorâ, ab uvâ immitti ductâ. Exspecta donec illam ætas idoneam fecerit ac nubilem. Tull. de Senect. n. 53. *Uva primo est peracerba gustu, deinde matura dulcescit.*

10. *Jam tibi lividos Distinguet, &c.*] Autumnus varietate fructuum abundans, et eorum multiplici diversitate utilis pariter et jucundus, liventes ante immitesque uvas purpureo statim colore pulchras, simul et maturitate gustui dulces facit. Sic tibi paulo post maturam ac tempestivam licebit sectari Lalagen. Imo ipsa ætate jam perfectâ virum petet: sicut uva planè maturam carpi desiderat.

12. *Purpureo varius colore.*] Is color in racemo propinquam notat maturitatem. Hinc Virg. *rubentes* uvas, Ovid. *purpureas* laudat: Horatius autem Epod. 2. 20. *Certantem et uvam purpuræ* dixit. Theophrast. de Caus. Plant. lib. 3. cap. 22. ὅταν ἄρχωνται περκάζειν οἱ βότρυες. *Cum incipiunt uvæ nigrescere, seu nigris distingui maculis.* Propert. 4. 2. 13.

Prima mihi variat liventibus uva racemis.

13. *Jam te sequetur.*] Lalage, quæ te sequentem nunc fugit, postmodo vel fugientem te prosequetur, ubi ferventis æstu juventutis agitari cœperit. Quod quidem brevi fiet. *Currit enim ferox ætas.* Labitur celeriter imo *volat*, ut ait Tull. Tusc. 1. n. 76.

Ferox Ætas.] Juventus, quæ valens, acris, ardens, vehemens, petulans, elata, superba, nisi libidinis stimulos tum maximè prurientis virtute fregerit, etiam ferox, indomita, et impotens. Apage vero Cruquium dubitantem numquid transposita sint Epitheta ista; ut legendum sit: *Ætas fugax, et Pholoë ferox.*

14. *Illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.*] Dum tu annis decresces, et imminueris viribus, illa crescet atque augescet. Tu enim ab ætate perfectâ vergis ad senium: illa ad annorum ætatisque firmitatem, quam nondum attigit, properat.

16. *Lalage.*] Eam ipsam ætatis flore decoram laudat lib. 1. Od. 22. quo pater Oden istam ab Horatio post hanc esse scriptam.

17. *Dilecta quantum, &c.*] Cum verò Lalage juventutis pariter ac formæ perfectionem adepta fuerit, tum certè multos amatores habebit quos nunquam *Chloris* pulcherrima, vel speciosa *Pholoë* Chloridis filia, quæ tamen eò diligitur amplius, quo magis amantes fugit aspera et repellit. De hac Cyro amatâ, ipsumque spernente; lib. 1. Od. 23.

19. *Ut pura nocturno renidet Luna mari.*] Tam nitens, quam Luna nullis infuscata nebu-

ac Luna clara noctu micat in mari, aut Gyges Cnidus: quem si misceas cœtui virginum, advenas maximè perspicaces deciperet incerta differentia, passis capillis, dubiâque facie.

Luna mari, Cnidiúsve Gyges;
Quem si puellarum insereres choro, [169]
Mirè sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crinibus, ambiguóque vultu.

ANNOTATIONES.

lis, fudo cœlo, noctu splendet ac mari navigantibus formosi apparet.

20. *Cnidiusve Gyges.*] Vel ut formosus ille puer Gyges, virgineâ specie inclytus, oriundus à Cnido, urbe Cariæ maritimâ, hodie *Cabo di Chio*: ubi Veneris effigies valde celebris. Vide lib. 1. Od. 30. formosos olim pueros in deliciis fuisse, vel è Virgil. notum. Bucol. Eclog. 2. 1.

Formosum Pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini.——

21. *Quem si puellarum insereres, &c.*] Gygis nempe vultus lævis, tener, candidus, venustus, adeo virginis speciosæ pulchritudinem refert, ut vix internosci queat, *Si puellarum choro inseratur*: puellam etenim non puerum Gygen affirmaverit hospes.

21. *Falleret hospites.*] Nos quidem cives, qui eum cognoscimus, fortasse non falleret Gyges: hospites autem et peregrini nequaquam à puellis puellum hunc discernerent. Tam enim *obscurum* est *discrimen*.

23. *Solutis Crinibus.*] Prolixis et passis more scilicet virginum; at contra nuptæ capillos religabant.

24. *Ambiguoque vultu.*] Ut sexum non distinguas. Sic Juvenalis Sat. 15. v. 136. de pupillo à tutore defraudato.

. . . . . *Cujus manantia fletu*
Ora puellares faciunt incerta capilli.

Ovid. Metam. 8. 323.

Talis erat cultus: facies quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Idem lib. 6. 711.

Cultus erat pueri: facies quam sive puellæ,
Sive dares puero, fieret formosus uterque.

Auson. Epigram. 107.

Dum dubitat natura marem, faceretne puellam;
Factus es, O pulcher, pæne, puella puer.

ODE VI. Ad TIT. SEPTIMIUM.

Apud amœnum Tiburtinæ vel Tarentium regionis secessum, tandem cum eo quietam degere senectutem exoptat.

O Septimi, perrecture mecum ad Gades et Cantabros nobis servire nescios atque ad Syrtes

SEPTIMI Gades aditure mecum, et [172]
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, et

ANNOTATIONES.

Metrum Idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Septimi.*] Tit. hic Septimius, Romanus Eques, Poëta etiam Lyricus et Tragicus, cum Horatio diuturnâ familiaritate conjunctus, imo et commilito. Hujus meminit lib. 1. Epist. 3. 5. 9. fertur et Augustus ad Horatium ita de eo scripsisse: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio nostro cognoscere, &c.*

Gades aditure mecum, &c.] Hoc interpretes huc usque fere omnes intellexerunt de magnâ Horatii Septimiique consensione: quasi paratus esset alter alteri comes ire ad ultimas usque orbis piagas: quemadmodum Catullus Carm. 11. Furium et Aurelium sibi spondet comites, *Sive in extremos penetravit Indos, &c.* Et Propert. lib. 1. Eleg. 6. Tullo sese offert, ut cum eo *Rhiphæos etiam montes superare non vereatur*, et *Ægeo ducere vela mari.* Cruquius autem opinatur hæc ab Horatio scripta, *Cum Augustus esset in expeditione Cantabricâ, quinto vix anno peractâ, quo Septimius Eques invitabat Horatium*, inquit ille; non malè quidem ariolatus: credo tamen hæc scripta esse cùm Cæsar expeditionem illam molliretur, et ad eam Horatius pariter ac Septimius sese accingerent. *De Gadibus* supra, Od. 2. v. 11.

2. *Cantabrum.*] Cantabri Hispaniæ Tarraconensis populi ad Oceanum Borealem, qui et inde Cantabricus vocatur: *Biscaia.*

Indoctum juga ferre nostra.] *Serâ* nempe *domitum catenâ*, ut ait Od. 8, lib. 3. ab Augusto tandem, sive ab Agrippa Augusti auspiciis Cantabri devicti sunt; teste Suet. Octav. cap. 20. et 21. Dio. lib. 51. et seq. Strab. lib. 3. &c. Flor. lib. 4. cap. 12. *Duæ validissimæ gentes Cantabri et Astu-*

Barbaras

Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Æstuat unda:
Tibur Argæo positum colono
Sit meæ sedes utinam senectæ;
Sit modus lasso maris, et viarum,
Militiæque.
Unde si Parcæ prohibent iniquæ;
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, et regnata petam Laconi

[171] *feras, ubi mare Mauritaniæ nunquam non fervet: faxint Dii ut Tibur ab Argivo colono conditum, meæ sit domicilium senectutis: sit requies pertæso maris, itinerumque, et belli. Hinc vero si Parcæ me arcent improbæ; adibo fluvium Galesum ovibus pelle coopertis jucundum, agrosque ubi rex fuit Pha-* [172]

ANNOTATIONES.

res, immunes Imperii agitabant. Cantabrorum et pejor, et altior, et magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, &c. Cæsi vero fugiunt *in eminentissimum Vinnium montem, quo maria priùs Oceani, quàm arma Rom. ascensura esse crediderant.* Et paulò post: *Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit; hos sub coronâ jure belli venundedit, &c.* Sil. Ital.

Cantaber ante omnes hyemisque, æstûsque, famisque Invictus.———

Observandum porro, sic sub jugum mitti solitos olim victos hostes: hastæ duæ interjecto spatio in terram defigebantur, terrâ superimpositâ atque hinc et inde alligatâ. Sub hanc igitur inermes et discincti transire coacti, jugum subire, victique esse censebantur. Vide Tit. liv. lib. 9. cap. 6. ubi Rom. Coss. et legiones turpiter ad furculas Caudinas sub jugum mittuntur.

3. *Barbaras Syrtes.*] Inhospitas, inaccessas, sævas, ob æstus ac motus maris dubios.

Ubi Maura semper Æstuat unda.] Ubi mare Mauritaniæ seu Africæ crebris æstuariis fervet, vadosum passim et scopulosum. Vide Plin. lib. 2. cap. 97. et Epod. 9. sub finem ibique Annot.

Tibur Argæo, &c.] Deter utinam mihi lætam agere senectutem apud Tibur Latii oppidum ædificatum à Tiburno Argivo, ibique quietem nancisci, post labores ac tædia navigationis, itinerum ac militiæ. Tiburtinâ suâ villâ imprimis se delectari jam indicavit lib. 1. Od. 7. et 18. Vide ibi Annot.

7. *Lasso maris, et viarum, Militiæque.*] Ex Suetonio cit. bellicam in Cantabros expeditionem suscepit Augustus devicto jam Antonio: in bellis antecedentibus militaverat Horatius ut patebit ex Ode sequenti: ad hoc etiam, ut dixi, sese accingebat: Deos itaque rogat, ut sibi fortunatam dent quietamque senectam, postquam eas iterum ærumnas exantlârit.

9. *Unde si Parcæ prohibent.*] Quod si fatis ita volentibus, non liceat apud Tibur conquiescere; apud Tarentum saltem detur mihi secedere, ubi Galæsus leniter fluit, rigatque istam regionem Calabriæ, in quâ pascuntur oves exquisito vellere ac lanâ, &c.

10. *Pellitis ovibus.*] Vel eximias pelles, eximium vellus, habentibus, per antonomasiam: vel potius quæ ob lanam præ cæteris exquisitam adversus aëriis injurias integuntur pellibus, ad conservationem excellentis earum velleris, tenuioris, mollioris; neve illud inquinetur. Hinc Plin. *tectas*, Varro et noster *pellitas* nuncupat Tarentinas illas oves, quas et Græcas alii vocant. Vide Columell. lib. 7. cap. 4. *Græcum pecus, quod et Tarentinum plerique nominat, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi, &c. ex omnibus est mollissimum, &c.* Polybius μαλακὰ πρόβατα similiter appellat. Varro Rei Rust. lib. 2. cap. 2.

18. *Pleraque similiter faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt Tarentinæ et Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit, vel lavari ac parari. Harum præsepia ac stabula, ut sint pura, majorem adhibent diligentiam, quam hirtis*; id est cæteris ovibus, quæ, et hirtæ, et montanæ, et salaces dicebantur, &c. Plin. lib. 8. cap. 47. *Ovium summa genera duo, tectum et colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius; quippe cum tectum rubis vescatur:* (colonicum vero solo gramine) *operamenta eis ex Arabicis præcipua.*

Galesi flumen.] Quidam legunt *Galæsum.* Sic et lib. 4. Od. 4. *Metauri flumen*, ubi plures tamen, *Metaurum flumen*, Galæsus vel Galesus hodie *Galaso*, Calabriæ fluvius agrum Tarentinum rigat, ac in sinum defluit lento cursu; umbris arborum, et pascuorum copiâ circum amoenus. Hinc Propert. lib. Eleg. 34. v. 67.

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi.

Et Virgil. Georgic. 4. 126.

Quo piger (al. niger) *humectat flaventia culta Galesus.*

11. *Regnata petam Laconi Rura Phalanto.*] Virgil. Æneid. 3. v. 14.

Acri quondam regnata Lycurgo.

Et Æneid. 6. v. 793.

——*Regnata per arva Saturno.*

Sic Tull. pro Muræna, *Pugna cum rege com-*

lantus Lacedæmonius. Illa mihi regio præ cæteris placet, in quâ mel cùm Hymetto, et olivæ cum Venefranis bonitate contendunt. Illic ver diuturnum, et hyemes temperatas dat Jupiter; atque Aulon abundanti vino ferax nequaquam desiderat racemos Falernos. Terra hæc et fortunatæ arces, me teque exoptant. Illic tu cineres

Rura Phalanto.
Illi terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet; ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridíque certat
Bacca Venafro;
Ver ubi longum, tepidásque præbet
Jupiter brumas; et amicus Aulon [173]
Fertili Baccho minimùm Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, et beatæ
Postulant arces; ibi tu calentem

ANNOTATIONES.

missa est, et summâ contentione pugnata. Porro sensus Horatii est hic: Si negetur mihi secessus Tiburtinus, ibo Tarentum, quam urbem Taras Neptuni filius olim condiderat. Phalantus autem Lacedæmonius cum Partheniis Spartâ profectis et sedes quærentibus instauravit, ibique regnavit. Justin. lib. 3. ubi *Partheniæ vocati, cum ad annos triginta pervenissent, metu inopiæ . . . ducem Phalantum assumunt, filium Araci . . . . ad sedes inquirendas proficiscuntur . . . . tandem in Italiam delati, occupatâ arce Tarentinorum, et expugnatis veteribus incolis sedes sibi constituunt, &c.* Vide et Pausan. lib. 10. in Phocaïcis.

14. *Angulus.*] Scilicet urbs ea Calabriæ in extremâ peninsulâ sita est ad maris littus.

Ubi non Hymetto Mella decedunt.] In Tarentinâ regione mel optimum est, nec bonitate concedit ei quod provenit apud Hymettum, huncque Atticæ regionis collem excellentiâ suâ celebrem toto orbe fecit sicut Hybla et Siciliam pariter melle inclytam reddidit.

15. *Decedunt.*] De viâ decedit, qui honorem alicui defert, et primus fatetur deberi.

Viridíque certat Bacca Venafro.] Ibi quoque crescunt olivæ Venafranis adeo non deteriores ut cum eis de excellentiâ contendant et certent.

Certat.] Virgil. Eclog. 5. v. 8.

Solus tibi certet Amyntas.

16. *Venafro.*] Urbs hæc Campaniæ in Samnii confinio sita, olearum optimarum laude præcelluit. Plin. lib. 15. cap. 2, *Principatum in hoc quoque bono* (oleo) *obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, &c.* Martial. Epigram 12. 64. 1.

Uncto Corduba lætior Venafro.

Et lib. 13. Epigram. 98.

Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri.

17. *Ver ubi longum.*] Ubi verna temperies perducat. Ita Servius explicat. Virg. Geog. 2. v. 149. *Hic ver assiduum*; citatque hunc locum Horatii.

Tepidásque præbet Jupiter brumas.] Hybernis etiam mensibus nulla ibi est aëris inclementia. *Bruma*, solstitium hybernum, quod sic Ovid. explicat, Fast. 1. 163.

Bruma, novi prima est, veterisque novissima Solis.

18. *Et amicus Aulon Fertili Baccho, &c.*] Est et proximus collis Aulon, in quo vinum provenit Falerno minimè inferius; proindeque non ei invidet, à quo superari nequaquam timet. In agris Tarentinis vinum crescere generosum, testis Plin. lib. 14. cap. 6. ubi vina recenset exquisita: *Verum et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloriâ, Tarentina, et Servitiana, &c.* Martial. lib. 13. Epigram. 125.

Nobilis et lanis, et felix vitibus Aulon,
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Strabo lib. 6. Aulonia quasi Vallonia à vicinâ convalle nominata, inquit: Hanc autem urbem ab Aulone monte, vel potius promontorio, puto dici, in Tarentino tractu sitam. Porro textûs Horatiani ordo hic est. Aulon fertili Baccho amicus minimum Falernis, &c. Sic apud Tibul. 1. 9. 34. dicitur.

———Bacchi cura Falernus ager.

21. *Ille te mecum locus, &c.*] Tam lætus et amœnus videlicet secessus te mecum invitat.

Beatæ arces.] Explicant alii, *editi colles optimis uvis beati*: quia edita quæque loca arces vocantur. Ego malim de urbe Tarento intelligere, ubi fuit arx munitissima ex Polybio lib. 8. Tit. Liv. lib. 25. *Beatæ* vero *arces*, et felix Tarentum satis exprimitur apud L. Florum lib. 1. c. 18. his verbis: *Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam et Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cum magnitudine, et muris portuque nobilis tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum, &c.*

22. *Ibi tu calentem Debitâ, &c.*] Ibi tu mihi

Debita

Debitâ sparges lacrymâ favillam
Vatis amici.

tepidos familiaris poëtæ justo luctu persequêris.

ANNOTATIONES.

justa et extrema persolves officia, cum fatis et vitâ functus fuero: cremato nempe cadavere calentibus adhuc cineribus lachrymas impendes, infundes, ac velut immiscebis: mortuum recens amicum luctu prosequêris, vatem vates, et deco rabis. Ennius vero contra, et arrogantius paulo:

Nemo me lachrymis decoret: neque funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virûm.

Miserrimum etenim ac velut infaustum veteribus putabatur, si sine lachrymis humatio fieret, et funebri isto honore privaretur. Virgil. Æneid. 11. v. 372.

Nos animæ viles, inhumata, infletaque turba.

Hinc et præficas accersebant olim, quæ luctum facerent. Imo et exiguam ampullam lachrymis plenam urnæ ferali interebant, sepulchroque inferebant: ut benè Torrentius observavit.

24. *Vatis amici.*] Horatii tui.

ODE VII.

Pompeio Varo felicem ex infelici militià reditum gratulatur.

O SÆPE mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Diis patriis, Italóque cœlo,
Pompei, meorum prime sodalium? [174]

O Vare meorum prime commilitonum, mecum frequenter ad extremum diem redacte, Bruto belli principe, ecquis Romanum te reddidit numinibus patriæ, atque Italico aeri?

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 2.

Athenis versabatur Horatius, Philosophiæ dans operam sub Academico preceptore, cum ad militiam est pertractus à Bruto tum Achaiam atque Athenas tenente, ut ait vetus interpres. Hæc ipse de se testatur Epist. 2. lib. 2. v. 43. et seq. Deinde et Tribunus legioni Romanæ præfuit: quod declarat lib. 1. Sat. 6. v. 48. interfuitque demum ei pugnæ, Philippicis in campis, quâ Brutus cæsus tandem ac fusus est. In eâ vero militiâ sodalem habuit Pompeium Varum qui post cladem Philippicam, non, ut Horatius, armis valedixit, sed Brutianis reliquiis novoque bello se implicuit. Quibus extinctis, salvus tamen rediit Varus; quapropter incolumitatem ei gratulatur Horatius, ac Soteria canit hac Ode, atque ad convivium invitat.

1. *Sæpe mecum tempus in ultimum Deducte.*] Qui toties vitæ periculum adiisti mecum in eo fatali bello, in quo Cassius et Brutus Julii Cæsaris interfectores adversus Augustum atque Antonium pro libertate publicâ dimicârunt; sicuti antea Cn. Pompeius contra Jul. Cæsarem.

3. *Quis te redonavit Quiritem.*] Quis te patriæ restituit, vel Deus propitius, vel patronus apud Cæsarem Augustum potens et gratiosus?

4. *Diis patriis.*] Dii patrii vocantur qui singulis præsunt urbibus, suntque illarum propugnatores; atque à civibus honore præcipuo coluntur eximiè: ut Mars Romæ; Athenis Apollo et Minerva; Apollo Delphis et Rhodo; Bæotiis Hercules et Bacchus, Juno Carthagini, Samo, Spartæ, Mycenis, Argis; Diana Cretensibus; Venus Cypro, Papho, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Fortasse Horatius hic Penates Deos intelligit, ut gratuletur Varo, quod redux iterum videat suam domum ac Penates. *Extat Quinti Ennii Carmen, Deorum continens Penatium nomina, quos patrios alii, Varro Terentius etiam urbanos nuncupat.*

Juno, Vesta, Minerva, Ceresque, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo Cœl. Rhodig. lib. 15. cap. 30.

Italoque Cœlo.] Cœlum pro aëre, et climate poni constat, vel ex hoc Horatii Epist. 1. 11. 26.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

5. *Meorum prime sodalium.*] Vel amicissimè: patet ex fine hujus Odes. Vel, cum quo militavi

Cum quo non semel bibendo *vino interrupi tardantem diem, redimitos* habens *crines unguento Syrios nitidos. Tecum expertus sum Philippos, et fugam præcipitem, abjecto, indecorè clypeo; quando virtus debilitata est, et armamentum fœdè ap-*

Cum quo morantem sæpe diem mero [175]
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos,
Tecum Philippos, et celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ;
Cùm fracta virtus, et minaces [176]

ANNOTATIONES.

primum: sic et condiscipulus in Philosophiæ studio videatur fuisse Varus Horatii, et cum eo ad civile bellum Athenis evocatus. Epist. 2. 2. 47.

Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.

6. *Morantem diem.*] Vel æstivum, reipsa longiorem; vel morari visum præ tædio civilium tumultuum, ac laborantis Reipublicæ, itemque ærumnarum bellicarum, quæ Horatio quidem ad studia literarum Musarumq; otium magis quam ad strepitus militares nato, graves erant ac molestæ.

7. *Fregi.*] Per intervalla tecum potando rupi, transegi; atque ita solicitudines ac dolorem fefelli utcunque, pertuli, superavi.

Coronatus nitentes Malobathro Syrio capillos.] Floreis quidem coronis inter epulandum solitos uti veteres ostendimus Od. 38. lib. 1. unguentis etiam perfudisse caput, notum fere, et ex dicendis patebit. Ab Ionibus primum ad feminas Rom. delicatiores translatus iste mos coronarum in conviviis, atque unguentorum, maximè verò malobathri, quod et foliatum dicebatur: testis Galenus. Observa porro corollas istas unguentis interdum fuisse delibutas. Athenæus item lib. 15. Plin. lib. 21. cap. 3. *Lautissimum,* inquit, *dare coronas è nardi folio, aut versicolores unguentis madidas.*

8. *Malobatbro Syrio.*] Malobathrum, sive malabathrum, unguentum erat exquisitum è folio quod gignunt Indicæ paludes, in regione Malabar, et vernaculè *batbrum* vel *betbrum* vocant Indi. Nomen hinc factum satis apparet. In Syriam apportabatur ex India: illinc autem Romani mercatores deferebant: unde Syrium Romæ vocabatur. Galen. cit. Dioscorid. Plin. lib. 13. cap. 1. lib. vero 12. cap. 26. ita scribit: *Dat malobatbron Syria arborem, folio convoluto, arido colore: ex quo paratur oleum ad unguenta: fertiliore ejusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,* (lenticulæ palustris modo aquis innatare. Dalecamp.) *odoratius croco nigricans scabrumque, quodam salis gustus . . . . ejus sapor nardo similis esse debet sub linguâ: odor autem in vino sub fervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est,* &c.

9. *Tecum Pbilippos,* &c.] Adfui tecum in campis illis prope Philippos urbem Macedoniæ in Thraciæ confinio, ad Pangæi montis radices; quam Philippus Alexandri Magni pater instauravit, ac de suo nomine appellavit. Ibi nimirum commisso duplici prælio Augustus atque Antonius Cassii et Bruti exercitus fuderunt, viceruntque eos qui triumphum ante victoriam et pugnam cecinerant. Vide infra.

10. *Relictâ non bene parmulâ.*] In eâ clade fugam suam non dissimulat hîc Horatius, insuper et clypei projectionem: quod ad primum attinet non semper caret excusatione. Nam fortis est non modo resistere, sed et sapienter cedere ac fugere. Sic Homerus Æneam laudat velut metuendi fugiendique peritum: et hanc ei laudem justè dari agnoscit Plato in Lachete. Vide et initium vitæ Pelopidæ apud Plutarch. Alterum vero culpâ nunquam vacare creditum est. Unde apud Germanos sacris interdictum est ei, qui in acie scutum amisisset. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. apud Spartanos autem capite luebat. Idem lib. 2. cap. 12. Vide Aristot. lib. 2. Rhetoric. Modestin. Jurisc. lib. 3. de Re Militari. Hinc teste Ammiano Marcell. lib. 25. paulo post initium: *Epaminondas ille dux inclytus letbaliter apud Mantinæam saucius, reversus ex acie, scutum solicitè conquirebat: quod cùm vidisset propius, lætior vi vulneris interiit; et qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit.* Quod idem ita refert Justinus lib. 6. *Relatus in castra semianimis Epaminondas, ut vocem spiritumque collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset bostis: quod ut servatum audivit, allatumque velut laborum gloriæque socium osculatus est.* Apud Plutarch. Apophthegm. Lacon. Demaratus interrogatus, cur dedecus, et probrum sit clypeum abjicere, non ita vero galeam aut gladium, respondit, quia hæc suâ ipsorum causâ sumunt, clypeum autem communis aciei gratiâ.

11. *Cùm fracta virtus.*] Cùm Bruti pars et virtus victa est, fatis adversantibus et Augusto imperium orbis destinantibus. Tum enim in summâ rerum desperatione ille apud suos conquestus fertur; *Frustra coluisse se virtutem, quæ inane esset nomen, et fortunæ serviret.* Plutarch. in Bruto. Dio. lib. 47. Appian. lib. 4. Tit. Liv. Epitome lib. 124. *C. Cæsar et Antonius apud*

Turpe solùm tetigare mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.

plicuerunt qui minas jactabant. [177] *At velox Mercur us tremebundum me per hostes, aëre spisso rapuit: te mare fremens et æstuans retraxit, iterumque ad militiam deduxit.*

ANNOTATIONES.

Philippos vario eventu contra Brutum et Cassium pugnaverunt; ita ut utriusque partis cornua dextra vincerent . . . . . . Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Alterâ deinde prælio victus M. Brutus et ipse vitam finivit, annorum circiter quadraginta; exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret. Xiphilinus in Augusto sic rem describit: *Si Brutus cum Antonio decertâsset, et Cassius cum Augusto Cæsare; ipsi pares inter se fuissent: sed dum Brutus Cæsarem imbecillum vicit: Antonius autem Cassio, qui par ei bellicis in rebus non erat, superior fuit; victores quodammodo victi discesserunt,* &c.

Minaces.] Milites Bruti scilicet ac eorum duces arrogantius jactabant minas in Cæsarinos, quos priore certamine superaverant, tam apertâ quidem victoriâ, ut *castra Cæsaris et Antonii, quæque in castris erant, omnia capta sint: ac Cæsar ipse mirabiliter salvus evaserit.* Ex Xiphil. loco modo cit. item ex Appiano lib. 4. Civ. Bell. Rom. Brutus ipse hostes retrocessisse accipiens, sic illudit; *Hi ut defessos nos provocantes minimè experiri ausi sunt.* Cum autem Cæsarinos intelligeret mediâ et fame prope enectos, ac morando citra suorum periculum conficere vellet, *Conquerebantur milites, mulierum more intra vallum se contineri: excandescebant etiam eorum duces. . . . . hostesque ab exercitu prompto et parato facillimè vinci posse existimabant . . . . . tandem exercitus per cohortes, ac deinde per concursus, apertius conqueritur: quid tandem Imperator noster meditatur? In quo nuper victoriam adepti deliquimus? . . . . . Instantibus denique pertinaciter ducibus ac primoribus Brutus indignatus, eorum temeritati, proprioque discrimini assensus est.* Xiphil. ibid.

12. *Turpe solùm tetigere mento.*] Id est, victi procubuere, non sine gravi turpitudinis notâ, ob priorem arrogantiam ac minas: at enim meminisse oportebat, quod scribit Cic. ad Attic. lib. 7. Ep. 4. *Armorum exitus incertos esse semper:* atque *Ancipitem fortunam belli,* pro M. Marcello. Alii explicant *turpe solum,* terram cruore fœdatam, quam qui vulneribus confecti cadunt, dentibus solent apprehendere; aut saltem labra mordicùs premere; seu dolore et irâ adacti, seu ne quam emittant vocem querelarum, suâ virtute et existimatione indignam.

Tetigere mento.] Pronâ in terram facie, in pulvere volutati. Virgil. Æneid. 11. v. 418.

Procubuit moriens, et humum semel ore momordit,
St v. 669. ibid.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum moriensque suo se in vulnere versat.

13. *Sed me per hostes Mercurius celer,* &c.] Metaph. Tum verò fuso exercitu nostro, furtim me proripui, ac celeriter fugi, duce Mercurio, qui alatus fingitur et furti Deus. Od. 10. l. 1. in cujus etiam tutelâ sunt docti, qui idcirco *Mercuriales* vocantur. Od. 17. libri hujus. Ingeniosè porro suæ fugæ alioquin indecoræ ac turpi colorem dat Horatius subtractum se discrimini, protectumque à Mercurio dicens: id nempe fingens sibi accidisse, quod Priamo scribit Homerus. Vide Annot. lib. 1. Od. 10. v. 14. quodque Paridi; Od 15. lib. 1. Item Hectori, quem Apollo pari modo servat ἠέρι πολλῇ. Iliad 20 Sic et Virgil. Æneam à Neptuno de Achillis manibus ereptum inducit. Æneid. 5. v. 809.

. . . . . *Pelidæ tunc ego forti*
Congressum Æneam, nec diis, nec viribus æquis,
Nube cavâ eripui.———

14. *Denso aëre.*[Nube, quâ densatus est aër. Homer. Iliad. 3. de Paride ab impetu Menelai per Venerem exempto: τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη, ἐκάλυψε δ' ἄρ ἠέρι πολλῇ.

Te rursus in bellum resorbens, &c.] Me quidem Horatium paventem Mercurius sublimem rapuit, ac nebulâ protexit: te verò, Pompei, Mar is ardor in nova pericula conjecit, ac recrudescenti bello implicuit, semper intrepidum ac publicæ libertatis pertinaciter vindicem.

Resorbens Unda fretis tulit æstuosis.] Sicuti in fretis æstuosis unda recedens iterumque accedens ea resorbet, quæ evomuerat, ac in littore reliquerat: sic bellum, cæsis Cassio Brutoque, quasi profligatum ejecerat te, Vare, non secus ac me, et modo non liberum fecerat: verùm exardescens porro tumultus civilis in arma te rursus abripuit. Hi Horatii verbis non abs re volunt quidam alludi ad prælium Sextii Pompeii in Siculo freto commissum: adeoque ad illum cum aliis Varum confugisse, post cladem Brutianam; unde tandem salvus ille, Romam redierit, et Augusto reconciliatus sit. Æstus illos marinos egregiè describit Virgil. Æneid. 11. v. 624.

Debitum igitur epulum Jovi persolve: et corpus diuturno fatigatum bello reclina sub meâ lauro: neque doliis abstine tibi servatis. Polita vasa reple, Massico oblivionem malorum afferente: et unguenta de amplis vasibus effunde. Quis verò

Ergo obligatam redde Jovi dapem;
Longâque fessum militiâ latus [178]
Depone sub lauru meâ, nec
 Parce cadis tibi destinatis.
Obliviosa lævia Massico
Ciboria exple; funde capacibus
 Unguenta de conchis. Quis udo [179]

ANNOTATIONES.

17. *Ergo obligatam redde Jovi dapem.*] Pro Incolumitate istâ tuâ post tot labores et pericula, tu Vare, grates Diis persolve, fac sacrum Jovi Servatori, Dapali; de quo M. Cato de Re Rust. cap. 132. *Obligatam dapem*, sacrificium inter discrimina promissum ac votum à Pompeio Varo, interpretari licet, ex Prisciano lib. 7.

18. *Longâque fessum militiâ.*] Multo longiori quam mea, inquit Horatius; nempe sub Cassio et Bruto, deinde suo Sexto Pompeio in Siciliâ, ut dictum est. Ergo tot ærumnis vires exhaustas recrea epulare mecum, quiesce apud me; *sub lauru meâ* tutus; patrocinio meo confisus, adeoque omni deposita solicitudine. Spondet nempe Varo Horatius fortasse nondum perfectè ab Augusto veniam consecuto, favorem Mæcenatis, per quem ipse cum illo victore metuendo jam reconciliatus fuerat. Cum enim proscriptione bonorum, cum aliis partes adversas secutis, mulctatus esset, inops rerum coactus est faciendo versus victum quæritare. Quod ita narrat Epist. 2. 2. 49.

Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem.——————

Itaque Mæcenatis primum animum demeruit, perque hunc Augusti placare iram aggressus est: et quod scribit ad Pisones v. 404. quanquam alio ibi proposito:

. . . . . . Gratiam regum
Pieriis tentata modis: ludusque repertus,
Et longorum operum finis.——————

Mæcenatem autem potentem fuisse et idoneam laurum ad averruncandum Augusti fulmen, patet ex Xiphilino cit. qui in Augusto scribit: *Mæcenati tantam à Cæsare delatam potestatem in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel ad alios mitteret, ipse prius legere posset, et ex iis quæ vellet immutare.* Et postea: *Cæsari Mæcenatem profuisse tum cæteris in rebus, tum verò quoties vehementius irascebatur, quod ejus iram leniebat: et quod in multos alioque mortis discrimen subituros sententiam, à Mæcenate correptus nemine capitis condemnato statim surrexerit, &c.*

22. *Obliviosa lævia Massico Ciboria exple.*] Largè pota vinum è Campaniâ melioris notæ, quod oblivisci faciat ærumnas priores, omnemque mentis ægritudinem detergeat et discutiat. De *Massico* Od. 1. lib. 1. *exple*, vel imple, vel exhauri et sicca scyphos et calices. Utrumque enim significat ea vox, apud Ennium, Terent. Vide Donat. Nonium Marcellum.

22. *Ciboria.*] Vasa seu pocula satis capacia ex Athen. l. 3. et l. 11. c. 7. quem in locum Casaubonus ita scribit: *Græcis peregrinum poculum opinor. et nomen, etsi potest videri derivatum, unde et κιβωτός. Sed constat in Ægypto primum cœpta fieri ciboria ex Ægyptiæ fabæ ciboriis. [deinde ex aliâ materiâ, figurâ eadem. Hesychius disertè,* Κιβώριον Ἀιγύπτιον ὄνομά ἐςι ποτηρίου, *Ecclesia usu fecit suum hoc nomen, &c.* Dalecamp. in Athen. cit. τὰ κιβώρια et κιβώτια, id est, arculos in hujus fabæ capite vocabant eos loculos, quibus semen continetur: inquit. Fabæ istius descriptionem hic attexere non pigebit. *In Ægypti lacubus et stagnantibus aquis faba nascitur, scapo amplissima, longitudine ad cubitos quatuor surrecto, digiti crassitudine, arundinaceo, molli, non geniculato, qui totus rimis intrinsecùs pertusus atque distinctus est, ut in lilio. Huic insidet caput rotundo vesparum favo simile. Fabæ in singulis veluti nuncamentorum loculis, aliquantulum prominent, ad summum numero triginta. Flos duplo major quam papaveris, rosæ color. Extat caput super aquam. Singulis fabarum plantis adnascuntur folia magnitudine pilei Thessalici: quorum caulis idem qui fabarum, &c.* Ex Theophrasto apud Athen. init. lib. 3

Funde capacibus Unguenta de conchis.] Ne quid hilaritati desit, adhibe unguenta et copiosè quidem. Vide supra Annot. ad v. 7. hujus Odes. Idem quæ postea mox.

23. *Conchis.*] Vel accipe pro quolibet vase ex alabastro: vel simpliciter intellige reposita pridem in *conchis unguenta*: quæ sunt odorum permistio cum oleo vel balsamo, ad delicias, vel ad sanitatem etiam corporis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 26. Cur autem in compotationibus ungerent caput veteres, explicatur apud Atheneum l. 15. c. 13. nempe quod *vini vim imbecilliorem fore crederent, si eo pacto quasi diluere-*

Depro-

Deproperare apio coronas
Curátve myrto? Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego saniùs [110]
Bacchabor Edonis: recepto

texet diligenter corollas ex apio humido vel myrto? Quem potandi magistrum creabit Venus? Ego certè non moderatius agam quam Edoni:

ANNOTATIONES.

tur, &c.] De unguentorum luxu et mollitie, Plin. lib. 13. cap. 3. et Plutarch. Apophthegm. Lacon. ubi scribit, *Unguentariis aditum Spartæ præclusum à Lycurgo, ungentaque vel corruptelam et perniciem omninò proscripta atque amandata.* Cœl. Rhodig. cap. 24. lib. 27. ex Xenophonte et Socrate, refert; cum bellariis corollisque in secundas mensas venisse unguenta, profligatis congrua moribus atque impudicis.

23. *Quis udo Deproperare apio, &c.*] Ad famulum hæc. Quis protinus texet nobis corollas ex apio vel myrto, quibus ex more inter epulas caput exornemus? *Udo*, vel recenti, vel potius quod humidis in locis crescit affatim et colligitur. *De myrto* lib. 1. Od. 38.

24. *Apio.*] Plin. lib. 20. cap. 11. *Apio gratia vulgo inest. Namque rami largis portionibus per jura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Honos ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Hæc posteriora addit idem Plin. lib. 19. cap. 8. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Athenæus lib. 15. cap. 10. inter flores coronarios apium ita recenset ex Pherecrate. *Age tu, qui malvam intueris, hyacinthum spiras, melilotum loqueris, rosas distractis labiis rides, amaracum osculаris, dimoto corpore apium ol.s, cosmosandalum incedis, vinum affunde, et acclama tertium Pæana, ut est lege sancitum.* Sunt qui apio dicant ebrietatem impediri, ideoque veteres eo se coronare in conviviis. At repugnant botanici doctores; ii verò hederæ quidem, non apio tribuunt.

25. *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*] Quis erit et fiet convivii rex, jactu Venereo in talis felici? Horat. Od. 4. lib. 1. *Nec regna vini sortiere talis.* Vide et quæ ibi annotavimus. Ad intelligendum sensum Horatii duobus istis locis observa 1. in compotationibus veterum creari solitum Regem, à quo poculorum leges aliaque in convivio observanda præscriberentur; cum porrò Græcis appellatum συμποσιαρχὸν, βασιλέα, στρατηγὸν; Latinis autem convivii Dictatorem, Plaut. Modimperatorem, Varro. Arbitrum, Horat. Vulgo Convivii Magistrum, Regem, Ducem, Symposiarchum. Strategum, etiam dixit Plautus, et Dictatricem. 2. Consuetum id fortè fieri, et quidem talorum vel tesserarum summo jactu, qui *Venus* dicebatur; eratque cum tali quatuor diversa facie cadebant: in tesseris autem quando ter senarius contingebant. De his ludis plura ad Persii Sat. 5. annotavimus. Vetus interpres hic ita scribit; *ἀρχιποσίαν significat, id est, tesserarum jactu datum in bibendo primatum. Veneris autem jactus lætissimus dicitur, qui numerum habet ter senarium.* Sic enim legendum est, non autem, *tricenarium*, cum insanientibus librariis quibusdam Acronis, Porphyrionis et aliorum. Quod optimè sensit pridem et correxit Hadrianus Junius, Animadvers. Heschius τρὶς ἓξ νικτήριος βόλος. Quo pertinent etiam Prov. ἢ τρὶς ἓξ ἢ τρεῖς κύβοι, cujus et meminit Jul. Pollux, lib. 9. cap. 7. id est, felix vel infelix jactus, seu, vel canis; seu, tres senarii, vel tres unitates. Nam κύβος idem sonat, interdum quod μονὰς, sive κύων, et χῖος: quod fefellit nonnullos malè feriatos interpretes. De talis autem Lucian. in Amor. Μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσου σχήματι καλέσας Ἀφροδίτην.

Venus.] Is jactus dicebatur et Basilicus. Plaut. Curcul. Act. 2. Scen. 3. Vide Eustath. ad Il. 23. et Odyss. 1. Cic. de Divinat. 1. et 2. Martial. lib. 14. Epigram. 12. Propert. lib. 4. Eleg. 9. Isidor. Origin. lib. 8. cap. 65, et 60, &c.

26. *Dicet.*] Designabit, præficiet, decernet, creabit velut edicto. Solenne verbum juris.

Arbitrum bibendi.] Is Convivii Moderator ubi creatus erat, pro arbitrio condebat leges: quales expressas legere est apud Lipsium, antiq. Lect. lib. 3. capite unico. Unde et multa ad rem præsentem spectantia hausimus: ergo et hæc accipe. Quindecim illic statuta præscribuntur; quorum præcipua sunt ista:

Vinum purum putum, puer infundito.
A summo ad imum more majorum bibunto.
Decem cyathi summa potio sunto.
Musis nonum, decumum Apollini libanto.
Dominam si quis habessit, indi ium facito.
Rixæ, clamor, contentio, ad Thracas
Ablegantor: earum vicem carmen,
Aliudve quid Musæum proferunto, &c.

Non ego saniùs Bacchabor Edonis, &c.] Adeo me afficit, ac quasi extra me rapit, ingens lætitia ob receptum præter spem Pompeium Varum mihi dilectissimum, ut mihi temperare nequaquam possim; nullumque gaudio modum adhibere queam. Itaque desideratissimê illius præsentiâ fruens totum me hilaritati tradam. Hinc et bibam largius, et saltabo, discurram instar Bacchantium; et quamvis *furere*, et insanire videar, hoc etiam *dulce* mihi futurum est.

27. *Edonis.*] Edon Servio, Edonus Plinio lib. 14. cap. 11. Mons Thraciæ à quo Thraces

Dulce

Nam et mihi suave est insanire amico recuperato.

Dulce mihi furere est amico.

ANNOTATIONES.

Edoni vel Edonii: Bacchus etiam Edonius, Bacchantes quoque Edonides et Edonæ cognominantur. Propert. 1, 3, 5.

Nec minus assiduis Edonis fessa choreis
Qualis in herboso concidit Apidano.

Porrò cum Edoni, tum Thraces universi bibacitate ac petulantiâ famosi noscuntur. De quibus ut supra ad Od. 27. lib. 1

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

ODE VIII. Ad BARINEN.

Juranti licet ei non esse cur credatur, quoniam amantium perjuria à Diis non plectuntur.

O Barine, siqua tibi punitio aliquando contigisset, ob fidem violatam: si deformior esses effecta atro dente, vel ungue uno, crederem. Verùm simul ac promissis fallacibus caput obstrinxisti, longè formosior splendes, fisque adolescentium communis sollicitudo. Ergo *juvat fraudare sepultos cineres genitricis,*

ULLA si juris tibi pejerati [181]
Pœna, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui;
Crederem. Sed tu simul obligâsti [182]
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenúmque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Ulla si juris.*] Si non impunè toties fregisses fidem, si vel semel pœnam inde aliquantulam pertulisses, atque ultores perjuriorum Dii tantulo deformiorem effecissent, dente vel ungue uno denigratam; (quo quidem gravius nihil accidere tibi posse existimo) tibi juranti, Barine, crederem, ratus nimirùm formidaturam ne deinceps ulterius mulcteris, si iterum pejerâris. Alii interpretantur, *crederem* vindices adesse Deos fidem violantibus. Ea nempe apud antiquos inoleverat opinio, mentientes, quâdam parte corporis illico pœnam ferre, seu pustulam naso, aut linguâ, seu notam vultu, oculis, dentibus, manibus, alibive, nigram ac deformem, &c. Hinc. Theocrit. Idyll. 9.

Μηκέτ' ἐπὶ γλώσσας ἄκρας ὀλοφυγδόνα φύσῃς.

Nec amplius in linguâ extremâ pustulam produxeris. Et Idyll. 12.

—Ἐγὼ δέ σε τὸν καλὸν αἰνῶν,
Ψεύδεα ῥινὸς ὕπερθεν ἀραιᾶς οὐκ ἀναφύσω.

Ergo verò te pulchrum prædicant, mendacia super summum nasum non produxere; id est, nihil falsi edidere. Hinc Ovid. Amor. 3. Eleg. 3. de amicâ quæ pejeraverat quasi admirans ait:

Esse Deos credamne? Fidem jurata fefellit:
Et facies illi, quæ fuit ante, manet.
Quàm longos, habuit nondum perjura capillos,
Tam longos, postquam Numina læsit, habet.
Candida candorem roseo suffusa rubore
Ante fuit: niveo lucet in ore rubor.
Pes erat exiguus: pedis est optissima forma,
Longa decensque fuit, longa decensque manet.
Argutos habuit, radiis ut sidus, ocellos.
Per quos mentita est perfida sæpe mihi.

2. *Barine.*] Julia Barine, formâ spectabilis adolescentula; Romana, ut habent codices quidam, quanquam nomen istud Romani, Latini, Græcive nihil habet. Non absurde igitur *Earine*, legendum suspicantur viri certè eruditi, ab ἔαρ, quòd ver sonat.

3. *Dente si nigro, &c.*] Dentes albos ad pulchritudinem pertinere nemo nescit.

Vel uno turpior ungui.] Vel parte minimâ corporis mutilâ vel deformatâ.

5. *Sed tu simul obligâsti, &c.*] At ubi malum omne ipsa tibi, si fallas, imprecata es, fallis tamen mali nihil metuens, mali nihil ferens: imo verò pulchrior evadis, pluresque nancisceris amatores.

6. *Perfidum votis caput.*] Virg. Æn. 9. 300.
Per caput hoc juro per quod pater ante solebat.

9. *Expedit matris cineris, &c.*] Ergo si è perjuriis enascuntur emolumenta, nedum incom-

Fallere

Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum cœlo, gelidâque Divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa; rident
Simplices Nymphæ, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruentâ.
Adde quòd pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova; nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt
Sæpe minati.
Te suis matres metuunt juvencis

astraque noctu silentia, Olympumque universum, atque Numina frigidæ mortis expertia. Id, inquam, ipsa ridet Venus: rident faciles Nymphæ, imò et sævus Cupido ignitas assiduè sagittas exacuens cote sanguinolentâ. Præterea juventus tibi cuncta adolescit, totidemque captivi parantur novi: veteres autem irreligiosæ dominæ domum, frequenter minati licet, *haud deserunt. Te matres suis adolescentibus,*

[183]

ANNOTATIONES.

modo vei pœnæ subeantur, certè expedit religionem omnem flocci facere; adeoque promissa matri jam sepultæ non valdè refert implere, imò juvat non persolvere, et *fallere.* Flagitium tamen ac nefas maximum, parentum cineres violare, veteres crediderunt. Virgil. Æneid. 4. v. 427.

Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.

10. *Et tota taciturna noctis Signa cum cœlo, &c.*] Expedit, inquam fallere, mentiri, perfidè testari ac jurare sidera. Deos immortales, totumque cœlum. Virgil. Æned. 6. v. 458.

——Per sidera juro,
Per Superos, &c.——

Taciturna noctis Signa.] Hypallage: sidera nocte tacenti lucentia. Cæsar. lib. 7. de Bello Gall. *Id silentio noctis conati.* Et postea: *Silentio noctis Cæsare castris egressus.* Virgil. Æneid. 4. v. 524.

. . . . Cum medio volvuntur sidera lapsu:
Cum tacit omnis ager,——
. . . .
. . . . sub nocte silenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.

13. *Ridet hoc, inquam, Venus, &c.*] Non offenditur, imò delectatur Venus perjuriis ejusmodi inter amantes frequentibus. Quarè verò? Quoniam pejerantes in rebus amatoriis, similes pueris, minimum mentis habent. Ὡς καθάπερ παίδων, τῶν ἡδονῶν οὐδὲ τὸν ὀλίγιστον κεκτημένων. *Voluptates,* id est, qui eas cæco impetu sectantur, *velut pueri minimum, rationis possident,* adeoque vix intelligunt quid agant; quo levius fit quod peccant. Plato in Philebo. Ov. Amor. 2, 3, 11.

Scilicet æterni falsum jurare puellis
Dii quoque concedunt.——

Et Art. Am. 1. 633.

Jupiter ex alto perjuria ridet amantum,
Et jubet Æolios in freta ferre Notos.

Tibul. 1, 4, 21.

Nec jurare time: Veneris perjuria venti
Irrita per terras et freta summa ferunt.

Hinc et Proverb. *Aphrodisium juramentum,* pro vano et futili.

14. *Simplices.*] Mites, benignæ, indulgentes, ad ignoscendum *faciles,* ex Virgil. Eclog. 3. v. 9.

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

Nymphæ] Asseclæ comitesque Veneris, Jocus, Risus, Gratiæ, &c.

Ferus et Cupido.] Necnon ipse, qui videtur *ferus,* Cupido ridet perjuria istiusmodi, quamvis ad vindictam parata semper gerat arma, arcum, *sagittasque,* easque, *ardentes* et *acutas cote cruentâ.* Nimirùm quas pugnas, quæ vulnera quas cædes amor non gignit?

17. *Pubes tibi crescit omnis, &c.*] Impuberes crescere, adolescere videntur ad tibi serviendum, augendumque captivorum tuorum numerum. *Nec priores* tamen *amatores relinquunt* te, licet experti perfidiam tuam; quamvis etiam relicturos te, aliamque fideliorem amicam quæsituros, non semel ante *minati* fuerint. Verùm *fixus his est apud te animus* eorum *clavo Cupidinis,* ut est apud Plaut. Asin. 1, 3, 4, Tibul. 2, 6, 13.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?
Cùm bene juravi, pes tamen ipse redit.

Propert. 2, 3. 49.

Sic primo juvenes trepidant in amore feroces,
Dehinc domiti post hæc æqua et iniqua ferunt.

Vide Pers. Sat. 5. v. 161. et seq.

21. *Te suis matres metuunt juvencis.*] Ne capti illecebris tuis adolescentes, meretriciisque amoribus innexi, pessundato pudore, *suis dedecus sint cognatis.* Pers. modò cit. *Te senes parci,* timent pariter; ne juvenes illi *rem patriam rumore sinistro limen ad obscænum frangant,* ibid. id est, patrimonium dilapident in impurâ consuetudine. Meretricem esse quasi voraginem nihil non absorbentem, alibi notavimus. Itaque filiis suis parentes metuunt te velut scopulum, ad quem rerum imperiti illidantur, faciantque naufragium honoris ac fortunarum.

te senes avari timent: puellæ quoque recens matrimonio junctæ metuunt, *ne viros* suos *remoretur fulgor tuus.*

Te senes parci, miseræque nuper
Virgines nuptæ, tua nec retardet
Aura maritos.

ANNOTATIONES.

22. *Miseræque nuper Virgines nuptæ, &c.*] Puellæ denique recens nuptæ metuunt, ne maritos suos à se abalienet, abducat, ac detineat *aura tua*, favor, odor, fragantia, venustas arte conquisita; sicque *miseræ* ipsæ fiant, parum dilectæ, spretæ, neglectæ, dum tuis blanditiis illi occupantur.

ODE IX. Ad VALGIUM.

Ut desinat tandem lugere Mysten puerum.

Amice Valgi, haud perpetuo fluunt è nebulis pluviæ in campos asperos: nec variæ tempestates agitant semper mare Caspium: nec per menses singulos pigrum gelu manet in Armeniæ regionibus: nec Gargani quercus vexantur Septentrionalibus ventis; *et frondibus spoliantur fraxini.*

NON semper imbres nubibus hispidos [124]
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque; nec Armeniis in oris, [125]
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes; aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

Inscripta est Ode hæc ad Valgium, Poëtam certè haud ignobilem, ipsius Horatii judicio; quippe illum nobilioris notæ vatibus accenset. Sat. 1, 10, 81.

Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, et hæc utinam Viscorum laudet uterque.

Tibullus quoque eum ita commendat, lib. 4. Eleg. 1 v. 179.

Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,
Valgius: æterno propior non alter Homero.

Consularem virum produnt aliqui, quod non ita certum est: Romæ verò fuisse hujus nominis illustres constat vel ex Comment. lib. 6. de Bello Civili, seu de Bello Hispaniensi, ubi sic habetur: *A Valgius Senatoris filius, cujus frater in castris Pompeii fuisset, &c.* T. Valgii carmina quædam affert Servius in Æneid.

Sed nos ante casam tepidi mulctralia lactis
Et sinum vini cessamus fundere Baccho.

Isidorus, ex Annotatione Lilii, hæc etiam citat.

Hic mea me longo succedens prora remulco
Lætantem gratis sistit in hospitiis.

1. *Non semper imbres.*] Vide Ovid. ex Ponto, lib. 4. Eleg. 4. *Hispidos agros* vel spicis ac frugibus maturis hispidos et hirsutos; vel potius hyemis asperitate horridos ac deformes. Ovid. Metam. 2. 30.

Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.

2. *Mare Caspium.*] Hoc et Hyrcanum dicitur ab Hyrcaniâ regione proximâ, quam alluit, ut et Mediam, Albaniam, Margianam, Sogdianam, Scythiam. Hodie *Mer de Sala*, vel *Mer de Baccu*, &c. *Hoc sævum et procellis undique expositum* Mela refert: et proinde nominari illud potissimum hic dixeris. Adverte conglobatam figuram speciei pro genere, *Mare Caspium, Armeniis in oris, Aquilonibus querceta Gargani, orni*, pro quolibet mari, Boreali terrâ, vento, sylvâ, arbore, monte: quâ non mediocris carmini venustas et elegantia comparatur.

3. *Inæquales procellæ.*] Inæquale reddentes æquor, seu mare antea pacatum turbantes, fluctusque varios modo tollentes, modo deprimentes.

4. *Armeniis oris.*] Hæc Asiæ regio duplex est, utraque Turcis nunc paret: Major, quæ hodie *Turcistan* et *Turcomania*; et Minor, quæ *Aladulia* vocatur. Inter montes Taurum et Caucasum sita est.

5. *Glacies iners.*] Aqua nimirùm congelata cursum non habet, vel quod pigros et inutiles agros faciat.

7. *Querceta Gargani.*] Altæ quercus in Gargano, Apuliæ monte, qui vetus nomen hodie servat, et dicitur etiam Mons Sancti Angeli. De Gargano promontorio Lucanus, lib. 5. 380.

Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum; nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter ævo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos; nec impubem parentes
Troïlon, aut Phrygiæ sorores
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum; et potiùs nova
Cantemus Augusti trophæa

Tu verò modulis tristibus ereptum tibi Mysten continuò prosequeris: neque tui desinunt amores exorto Vespere, neque cedente illo Soli rapidè exurgenti. [186] *Atqui* Nestor *vetulus triplici ætate exactâ, haud cunctis annis deflevit Antilochum dilectum: neque Troïlum impuberem indesinenter luxerunt parentes vel sorores Trojanæ. Aliquando cessa in teneris querimoniis; magis autem celebremus recentes Augusti Cæsaris victorias,*

ANNOTATIONES.

9. *Tu semper urges, &c.*] Haud hyems perpetuò sævit, non imbres semper decidunt, non continuæ sunt in mari procellæ, &c. Tu verò non definis lachrymari, ac lugere tuum *Mysten* morte ablatum.

Flebilibus modis.] Elegiacis versibus luctui accommodatis. Vide Epist. ad Pisones v. 75. Tull. Tusc. 1. n. 106. *Hæc cum pressis et flebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant, concinuntur, &c.*

10. *Mysten.*] Alicujus numinis initiatum sacris, è nomine conjiciunt et augurantur aliqui. At puerumne dilectum Valgio, an ejus filium, quis asserat? Filium sanè fuisse indicare videntur exempla modo allata, quæ singula sunt parentum filios lugentium.

Nec tibi Vespero Surgente, &c.] Nec cessas desideria et lamenta iterare, sive cum stella Veneris exoritur, serò nempè, et Vesper appellatur; sive cum occidit, et surgentem Solem fugit, manè scilicet, et Lucifer dicitur. Cic. de Nat. Deorum, n. 53. *Infima est quinque errantium, terræque proxima, stella Veneris, quæ* φωσφόρος *Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cùm antegreditur Solem; cum subsequitur autem, Hesperus.* Plin. lib. 2. cap. 8. *Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans; contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, &c.* Ovid. Metamorph. 2, 112.

. . . Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, et plena rosarum
Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

11. *Decedunt amores.*] Virg. Georg. 4. v. 466.

Te veniente die, te decedente canebat.

13. *At non ter ævo functus, &c.*] Verùm, O Valgi, considera Nestorem senio et annis gravem, amisso perquam amabili Antilocho filio suo, modum tamen aliquem posuisse fletibus et lachrymis: pariter et Priamum, &c.

Ter ævo functus.] *Tertiam enim jam ætatem hominum vivebat,* inquit Tull. de Nestore, in Catone Majore, n. 31. Porrò trecentis licet annis illum vixisse Poëtæ narrent, tresque ætates totidem seculis definiant: melius tamen hominis ætas triginta duntaxat annos complecti, et Nestor annos vixisse nonaginta dicatur; ut optimè probat Lambinus è Plutarcho in Catone Seniore: ubi is Servilium Galbam accusâsse nonaginta annos natus refertur, suæque patriæ, non secus ac Nestor, dum tertiam ætatem viveret, utilem operam navâsse. Vide Ovid. 12. Metamorph. cap. 3. Juvenal. Sat. 10. v. 246. et seq. Plin. lib. 7. cap. 38. Cæl. Rhodig. lib. 19. cap. 21. Apud Athen. lib. 10. cap. 9. Nestor ter senex, ὁ τριγέρων dicitur.

Amabilem.] Seu valdè dilectum patri natu minimum; seu quòd saucio parenti et in acie periclitanti adversus Memnonem impigram opem tulit, ac demum pro patre tuendo occubuit. Ut est apud Pindar. Pyth. Od. 6. *Ploravit Antilochum*, ab Hectore occisum.

15. *Nec impubem.*] Neque imberbem *Troïlum* ab Achille interemptum sine modo *flevere parentes*, Priamus et Hecuba; *aut Phrygiæ sorores*, Polyxena, Cassandra, Lycaste, Creüsa, Ilione, &c. Virgil Æneid. 1. 474.

Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis.

Infelix puer, atque impar congressus Achilli.

17. *Desine mollium tandem querelarum.*] Phrasis Græca, Homer.

Ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδος.

18. *Et potiùs nova cantemus Augusti trophæa.*] Quasi aliud agens, nobili quâdam arte Cæsaris Augusti laudationem molitur Horatius. Hoc certè jucundius, quam si statim celebrandas ejus victorias assumeret et exequeretur.

19. *Trophæa.*] Victoriæ monumenta à τρέπειν, *vertere in fugam.* Olim enim eo in loco quo fugere hostes cœperant ac vinci, detracta

Cæsaris

dicamus et algentem Niphaten, fluviumque Medum subactis nationibus adjunctum, fluctus minores agere: atque Scythas angustis jam agris nec ultra definitos limites *excurrere.*

Cæsaris, et rigidum Niphaten;
Medúmque flumen gentibus additum [187]
Victis, minores volvere vortices;
Intràque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

ANNOTATIONES.

illis arma et spolia ramis arborum victores suspendebant. Postea verò in montibus et locis eminentioribus trophæa constituta sunt ad posteritatis documentum. Sallust. victis Hispanis trophæi in jugis Pyrenæi Montis à Pompeio erecta commemorat.

20. *Rigidum Niphatem.*] Vel fluvium, vel montem potiùs nivibus rigentem. Pars Tauri Montis, inter Armeniam Majorem et Mesopotamiam, Niphates appellatur; unde et manat dos, et Mesopotamios; dein in Tigrin allabitur. Lucan. lib. 3. 445.

Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten.

21. *Medúmque flumen, &c.*] Medus fluvius à quo Media nomen accepisse creditur, in Araxem influit. Strab. lib. 15. Alii interpretantur Tigrin. Araxem, Euphratem. Virg. Georg. 5. 560.

. . . . . Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura.——

21. *Gentibus additum victis.*] Armenis, Parthis. Ovid. Trist. 227.

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaque signa manu.

Vide Virgil. Æneid. 1. in fine. Et quæ annotavi, lib. 1. Od. sub finem: Od. 19. v. 12. et Od. 35, in fine . . . . . . Quibus adde quæ narrat Xiphilinus in Augusto: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit; et signa militaria, quæ à Crasso ademerat. Quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quod sine labore recuperâsset ea, quæ alii magnis præliis amisissent. Ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est . . . . Cum esset in Asia, regnaque et principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis et in amicitiam receptis, quam plurimæ legationes ad eum venerunt. Nam et Indi, qui antea quoque legatos miserunt, tunc amicitiam confirmaverunt, datis muneribus, &c.* Et postea, *Phraates, Parthorum rex, de Armeniâ jussus decedere, Augusto sine regis nomine rescribenti paruit.* Ibid. Vide et Luc. Florum, lib. 4. cap. ult. sub finem; ubi Armenios subactos, Parthos rapta clade Crassianâ signa referentes ultro, tandemque clausum tertiò Jani templum ab Augusto Cæsare observabis.

22. *Minores volvere vortices.*] Eleganter attribuit Poëta fluviis, quod gentium est. Niphates et Medus minores jam æstus agunt, non ita fluctus tollunt, id est, minus superbire didicerunt: quo fracta populorum audacia et arrogantia designatur. Sic Virgil. Æneid. 3. v. 560.

. . . . Euphrates ibat jam mollior undis.

23. *Intraque præscriptum, &c.*] Referamus etiam et canamus debellatos *Gelonis*, Scythiæ Europæ populos; id est, Scythas Armeniæ vicinos, ab Augusto Cæsare intra certos fines compulsos, ut non liceret deinceps excurrere *equitando* ultro *præscriptum* sibi terminum, nec, ut antea, quolibet vagari, et prædas agere. Virgil. Æneid. 8, 725.

Hic Leleges, Carasque, sagittiferosque Gelonos.

ODE

ODE X. Ad LICINIUM.

Servandam esse animi æquabilitatem in utrâque fortunâ.

RECTIUS vives, Licini, neque altum
Semper urgendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimiùm premendo
    Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti; caret invidendâ
    Sobrius aulâ.
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus; et celsæ graviore casu

[188] *O Licini, melius ages, neque semper altum petendo, neque ripam plus quam decet stringendo haud tutam, dum tempestates solicitus fugis. Quicunque amat pretiosam mediocritatem, securus, et immunis est à squalore domûs vetustæ, pariter temperans abstinet aulâ invidiæ obnoxiâ. Frequentius excelsa pinus ventis concutitur, et turres editæ*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Rectiùs vives, &c.*] Tritam hanc sententiam non uno tractat Horatius loco, sed novâ quâdam ratione, novo semper ornatu: ut novum quid ubique esse videatur; nimirùm præstat ipse quod in Arte Poëticâ præcipit eleganter, ac difficile esse fatetur: v. 128. *Propriè dicet communia.* Hic allegoriis conglobatis ostendit, extrema semper fugienda: ne, quod aiunt, incidas in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Licini.] Quis ille, magna lis. Plerique M. Licinium Crassum prætorem intelligunt, qui cum ad Consulatum aspiraret, tum spei frustrationem impatienter et ægrè ferens, ritè ab Horatio fit monitus. Is verò postea consulare munus adeptus est, gessitque cum Augusto, anno U. C. 723. Ita Acron. Porphyrio, Lubin. Cruq. &c. Verùm hos expugnat Epigraphe hujus Odes vetus, Cod. MS. quæ sic legitur: *Ad Licinium Murænam*: optimum esse medium vitæ statum. Quæ cum ita sint, cum Torrentio et aliis intelligo Licinum Varronem Murænam, qui frater erat Proculeii, ac Terentiæ uxoris Mæcenatis. Is ambitione raptus, et cupiditati frenum laxans adversus Augustum cum Fannio Cæpione conspiravit, tristemque merito suo nactus exitum est; de quibus Dio lib. 54. &c. Vide supra Od. 2. v. 5. Annot. Benè itaque, licet frustra, Licinius ille Muræna docebatur ab Horatio, ut sibi temperaret, nec rapido huic et cæco indolis impetui obsequendum; mediocritatem verò esse tutiorem, auroque præferendam.

Neque altum Semper urgendo.] In alto mari semper navigando, id est, summa quæque semper appetendo; altas dignitates quærendo, altumque fortunæ statum.

2. *Urgendo.*] Assiduè, vehementer, et avidè prosequendo.

Neque, dum procellas Cautus horrescis, &c.] Neque decet, ut timidus plus æquo pusillusque animus deprimat te, et adigat ad infima nimis ac sordida.

3. *Premendo Littus iniquum.*] Legendo littus semper, quod tamen ob scopulos et vada non caret periculis. Pythagoræ monitum erat; ἐπὶ γῆς μὴ πλεῖν, *circa terram non navigandum*; quo docebat terrestribus haud sic adhærendum ut non ad sublimia assurgeretur. Cic. ad Q. fratrem l. 2. Epist. 1. *Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum, neve et obrui tanquam fluctu, et magnitudine negotii sinas: contraque erigas, ac resistas, etiamque ultro occurras negotiis.* Vide supra Od. 3.

5. *Auream quisquis mediocritatem diligit, &c.*] Medii status ac mediocris fortunæ demonstrat emolumenta: quod nec paupertatis malum habeat, e. g. obsoletum domicilium, vetustate labens ac deforme, vel sordibus putidum; nec summæ conditionis comitem invidiam: ac proinde curas et labores. Hesiodus vult ut sapiens sectetur μέτρια *mediocria*: quod καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος. *Mediocritas in omnibus optima sit.* Hinc Proverb. Μηδὲν ἄγαν, *Ne quid nimis.* Et Solomon ipse rex sapientissimus sic Deum optimum precabatur: *Divitias et paupertatem ne dederis mihi.*

6. *Obsoleti Sordibus tecti.*] Horat. Epist. 2, 2, 99.

Pauperies immunda domûs procul absit.——

7. *Invidendâ aulâ.*] Martial. *Invidiosa regis atria*, dixit.

9. *Sæpiùs ventis agitatur ingens Pinus, &c.*] En summarum dignitatum mala et incommoda! O Licini, tibi cave. Ovid. Art. Am. 369.

Summa petit livor; perflant altissima venti:
Summa petunt dextrâ fulmina missa Jovis.

Decidunt

majorem trahunt ruinam, ac tonitrua verberant altos montes. Animus ritè præmunitus spem non abjicit in *adversis*, in *prosperis* autem *contrariam timet fortunam. Hyemes horridas revocat Jupiter, idemque pellit. Si modo* res se habent *malè, non etiam post ita se habebunt. Musas dudum silentes* aliquando *lyrâ Phœbus excitat, nec arcum semper intendit. Mœstis rebus generosum te et constantem exhibe: aurâ verò propitiâ, ipse prudenter constringes vela plusculum inflata.*

Decidunt turres, feriùntque summos
Fulmina montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem benè præparatum [19*]
Pectus. Informes hyemes reducit
Jupiter: idem
Summovet: non, si malè nunc, et olim
Sic erit. Quondam citharâ tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimiùm secundo
Turgida vela.

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 10. v. 105:

. . . *Numerosa parabat,*
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ.

Claudian. in Ruf. 22. . . *Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.——

13. *Sperat infestis.*] Jam monet quid in utrâque fortunâ cavere oporteat virum prudentem; nempe ne frangatur ac deficiat animo in adversis, neve prosperis infletur, ac benignæ animum credulus auræ, supra se rapiatur. Quæ quidem Licinius cùm nequaquam servasset, immodicæ cupiditatis ac superbiæ pœnas luit. Sapientis est præceptum: *In die malorum, ne immemor sis bonorum:* et, vicè versa, *In die bonorum, ne immemor sis malorum.* Menander apud Stobæum:

Ἐν ἐλπίσι χρὴ τὺς σοφὺς ἔχειν βίον.
Ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζεται ὑπὸ της ἐλπίδος.

In spe decet sapientes agere vitam,
Vir infelix servatur spe.

Hinc et apud Pindar. spes γηροτρόφος dicitur.

Metuit secundis.] Horatius, Lib. 1. Epist. 10. v. 30.

Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient.——

Sapienter itaque Philippus Macedo, cùm tres uno die lætos accepisset nuncios, exclamasse fertur: *Magne Jupiter, pro his tantis bonis modicum reponas mali.*

13. *Benè præparatum Pectus.*] Virtutis ac sapientiæ documentis instructus animus.

15. *Informes hyemes reducit Jupiter, &c.*] Non ergo desperandum, desperatis etiam rebus: quandoquidem quotidianæ vices abjectum sæpe erigunt; summovetque tandem *Jupiter hyemes*, et ærumnas, quas invexerat. Hinc Cic. ad Brutum Epist. 17. *Rempublicam desperatam quoque sanari puto posse*, inquiebat.

17. *Non, si malè nunc, et olim sic erit.*] Sophocl. in Electrâ: *fortasse cras erit melius.* Τάχ' αὔριον ἔσσεται ἄμεινον. Tibull. 2, 6, 19.

. . . . . *Credula vitam*
Spes fovet, et fore cras semper ait melius.

18. *Quondam citharâ tacentem suscitat Musam, &c.*] Armatus ipse arcu et sagittis Apollo, hæc ponit interdum, et ad hilaritatem provocat Musas, citharam, prior accipiens et pulsans. Pæan à παίειν, *ferire*, dictus; ex Festo. *Neque semper arcum tendit:* non semper nocet. Macrob. Saturn. lib. cap. 17. *Apollinem adoramus*, inquit, *cognominibus, modo sospitatem, modo pestem significantibus.* Vide lib. 1. Od. 12. v. 23. Pingebatur olim Apollo dextrâ Gratias, lævâ sagittas et arcum tenens: quòd modò radiis et calore Naturam recreet ac beet universam: modò æstus immodicos, morbos, luem, gignat.

23. *Contrahes vento nimiùm secundo Turgida vela.*] Si prospero fortunæ utaris statu, ait Tullius, si res fluant ad arbitrium, ne superiora semper et ulteriora prosequere: imò et ambitionem coërce et arrogantiam, unde tibi sit ruinæ causa. Quemadmodum nautæ, cum remittit ventus, expansis velis captant auram: at si vehementior evadat, vela contrahunt; ne validiore abrepti impetu, navim haud possint regere, atque in scopulos impellantur, illidanturque. Ovid. Trist. 3, 4, 31.

Tu quoque formida nimium sublimia semper:
Propositique precor contrahe vela tui.

Isocrates ad Demonicum, Ἴσθι μήτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς, μήτε δυστυχῶν περίλυπος ἔση. Neque beatus supra modum exultes; neque infortunus sine modo mœreas et contristeris.

ODE

ODE XI. Ad Q. HIRPINUM.

Hilariter vivendum, omissis curis.

QUID bellicosus Cantaber, et Scythes, [191]
Hirpine Quinti, cogitet, Adriâ
Divisus objecto, remittas
Quærere, nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca: fugit retro
Levis juventas et decor, aridâ
Pellente lascivos amores [192]
Canitie, facilémque somnum.
Non semper idem floribus est honos
Vernis, neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?

O Quinti Hirpine, desine, percontari quid mediteur bello strenuus Cantaber, ac Scytha, separatus interposito mari *Adriatico: neque solicitus sis utilium vitæ modica requirenti. Abit retrorsùm polita juventus ac pulchritudo, siccâ senectute amovente amores luxuriosos ac soporem facilem. Haud eadem semper dignitas manet floribus vernis: nec pari facie micat Luna rubicundula. Quare mentem crucias sempiternis propositis inferiorem?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Quid bellicosus Cantaber, &c.*] Ne tam anxiè quæras, O Hirpine, quid moliantur exteri populi contra Rempublicam Imperiumque Romanum, neve metuas plus æquo, ne in Italiam irrumpant agrosque devastent eæ nationes, quas mare à nobis disjungit. De *Cantabris* vide Annot. Od. 6. v. 2. De *Scythis* lib. 1. Od. 35. v. 9. Hic verò per *Scythas* intellige Illyrios, Dalmatas, Pannonios, Dacos. Eos enim, ut et omnes Septentrionales, Scytharum nomine veteres indigitabant: hos vero tunc bello fatigabat Tiberius Nero Drusi Neronis frater, qui consulatum gessit cum T. Quinctio Crispino, ut observat Cruq. unde et Crispinum pro Hirpino hic legendum ac sustinendum opinatur. Favet etiam quod inter Quinctiæ gentis cognomina haud *Hirpinus* recenseatur: quod acute suo more Torrentius indicat. Verum enim vero nullus non codex habet Hirpinum. Vide paulo post. Vide et Epist. 16. lib. 1. huic eidem inscriptam.

2. *Adria.*] Sinus est ingens Illyricum inter atque Italiam, hodie *Sinus Venetus*. De eo plura lib. 1. Od. 16. v. 4.

4. *Nec trepides in usum, &c.*] Hinc videtur habuisse prædia Quinctius noster, quibus calamitatem aut vastitatem metueret ab hostibus supra memoratis, si in Apuliam venirent; ubi fortasse et sita erant illa, et ipse fortasse natus, aut diu commoratus cognomen sortitus erat. Nam Hirpini Apuliæ populi. Saltem id conjicere liceat, dum certi nihil aliunde suppetit.

5. *Poscentis ævi pauca.*] Consolatur itaque Horatius Hirpinum, quod, etsi detrimentum caperet res sua familiaris, satis ipsi superfuturum sit unde sustentet vitam, quæ quidem brevis, et parvo contenta est. Unde postea rectè infert Poeta, præsentibus utendum hilariter, ac jucundè vivendum quamdiu sinunt fata.

Fugit retro Levis juventas, &c.] En vides abiisse dudum juventutem nostram: instare jam canitiem ac senii incommoda: ergo carpamus diem et oblectamenta, cum licet adhuc.

6. *Levis.*] Lævis, imberbis, Polita, γεία.

Aridâ Pellente lascivos, &c.] Tum ob caloris naturalis, tum humidi radicalis diminutionem ac defectum. Valeant qui aridos senes hic interpretantur parcos et miserè victitantes. Parum enim ad rem.

9. *Non semper idem floribus est honos, &c.*] Nec miremur, aut conqueramur de prioris ætatis amisso decore: cum nec ver sit perpetuum, aut vernis floribus perennis nitor: nec Luna suum servet integrum semper splendorem ac speciem. Ovid. Art. Am. 2. 115.

Nec semper violæ, nec biantia lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.

Propert. 1. 10. 8.

Et mediis cælo Luna ruberet aquis.

Cave autem ne *rubens Luna*, tibi aliter intelligatur, quam nitida, et rubore quodam interfuso pulchra.

11. *Quid æternis minorem Consiliis, &c.*] Cum fluxa ætas brevi prætereat, morsque advolans hominum consiliis finem citò imponat, cui æterna struis et infinita consilia meditaris? Quare animum discrucias istis longioribus propositis et curis; cum mens humana sit imbecillior quàm ut valeat consulere, providere, statuere aliquid

Quin sub hac procerâ vel pinu vel platano, ut casus tulerit, prostrati bibimus, quamdiu per vitam *licet, albescentibus, capillis odoriferâ rosâ, et nardo Syriâ delibutis. Bacchus sollicitudines discutit mordaces, Quis servus calidi Falerni vasa quam primum refrigerabit aquâ defluente? Quis ædibus evocabit Lyden meretricem à viâ remotam? Heus jube cum eburneâ citharâ* huc *festinet capillos* habens *incomptos, sicut Lacœnica* mulier, *nodo collectos.*

Cur non sub altâ vel platano, vel hâc
Pinu jacentes sic temperè, et rosa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriâque nardo
Potamus uncti? Dissipat Evius [193]
Cur edaces. Quis puer ocyùs
Restringuet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lymphâ?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburnâ dic age cum lyrâ
Maturet incomptam Læcenæ
More comam religata nodo.

ANNOTATIONES.

æternum: *Vel* quàm ut æterna Dei consilia possit comprehendere: quod minus placet. Aristot. Θνατὰ χρὴ τὸν θνατὸν οὐκ ἀθάνατα θνατὸν φρονεῖν, *Mortalia mortalem, non immortalia decet cogitare.*

13. *Cur non sub altâ vel platano, &c.*] Cur genio non indulgeamus, posthabitis omnibus curis, in umbra procumbentes?

14. *Temerè.*] Sine ullis ceremoniis, Gall. *sans façon*; *à la negligence.* Angl. AT RANDOM, WITHOUT ORDER, CARELESSLY.

Rosâ Canos odorati capillos, &c.] Perfusis succo rosæ capillis, aliisque pretosis unguentis. Hoc enim pertinebat ad hilaritatem et læta veterum conviviâ, ut annotavi fusè lib. 1. Od. ult. et alibi.

15. *Canos.*] Hinc liquet Horatium Hirpinumq; tum senes fuisse, cum hæc ab illo scriberentur.

16. *Assyriaque nardo.*] Nardino unguento, de quo Plin. lib. 13. cap. 1. *Nardinum sive foliatum constat omphacio balanino, junco, junco, costo, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.*

Assyriâ.] Pro Syria: non quod in Syriâ nardus crescat; sed quod ibi mercatores comparabant, indeque Romam advehebant nardum, quæ ad Syros deferabatur ex Indiâ, ubi copiosè provenit. Sic et malobathrum Syrium vocatur supra Od. 7, v. 8. Plin. cit. mox loco *nardum Indicam* appellat. Et lib. 12. cap. 12. *In nostro orbe laudatur Syriacum,* inquit. Et paulo post: *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassâ radice, sed brevi et nigra, fragiliq; quamvis pingui . . . folio parvo densoque, cacumina in aristas se spargunt, ideoque geminâ dote nardi spicas ac folia celebrant.* Hinc patet cur spicatum et foliatum appelletur nardinum unguentum, Marci, cap. 14. v. 3. *Venit mulier habens alabastrum nardi spicati pretiosi.* Nardini velut exquisiti memminit Athen. lib. 15. cap. 12. et 13. Cœl. Rhodig. lib. 50. cap. 24.

17. *Dissipat Evius Curas.*] Cur Evius dicatur Bacchus, vid. Annot. lib. 1. Od. 18. v. 9. quod animo pellat curas et solicitudines, lib. 1. Od. 7. 18. 27.

18. *Edaces.*] Curas, quasi cor urentes dici aiunt.

Quis puer ocyùs.] Quasi sit jam in convivio, sic ista profert: quis vini ardorem aquâ temperabit? vel potius, quis lagenas, pocula, vasa, refrigerabit aquis immersa?

20. *Prætereunte lymphâ.*] In fonte qui frigidus præterit, ac in rivos defluit.

21. *Quis devium scortum eliciet.*] Lyden fidicinam citharâ canendo quæstum facere solitam? quæ non se vulgare quibusvis consuevit, nec per vias oberrare. Hinc *deviam* vocat. Locum hunc amplius explanare nec licet, nec libet. Addam tamen fortasse commissatum vocari, atque hinc duntaxat *scortum* dici.

23. *Incomptam Lacænæ More comam religata nodo.* Habens comam nodo religatam tantùm, parum vero comptam, more puellarum Laconicarum, quæ non eleganti corporis ornatui studebant, sed ad palæstram, venationem, et alia ejusmodi, neglecto cultu, exercebantur. Itaque vetat ne dum crines nodarentur in aurum, ac studiosè comerentur, exspectantes fatiget mora. Legunt quidam *incomptum,* et, *nodo,* alii; *incomptum,* et, *nodum*; alii *imcomptum.* Varièque se torquent ut perturbata satis verba ordinent. Verum cum eodem recidat sensus utrobique non obscurus; non est ita de cætero laborandum.

ODE

ODE XII. Ad MÆCENATEM.

Lyræ suæ haud convenire res graves: Mæcenas Augusti bella scribat, dum à se cantabuntur Liciniæ laudes.

NOLIS longa feræ bella Numantiæ, [194]
Nec dirum Hannibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharæ modis;
Nec sævos lapithas, et nimium mero [195]
Hylæum, domitósque Herculeâ manu
Telluris juvenes; unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Túque pedestribus
Dices historiis prælia Cæsaris,

Ne carmine Lyrico leniori decantari jubeas à me diuturna prælia ferocis Numantiæ, vel sævum Hannibalem, vel mare Siciliæ Carthaginiensium cruore rubicundum, vel immanes Lapithas, et Hylæum vino immoderatum, et subactos Herculis dextrâ filios terræ, à quibus cladem timuit domus splendens antiqui Saturni. Tu verò, Mæcenas, solutis narrationibus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 6. Lib. 1.

1. *Nolis, &c.*] Ne à me exigas, inquit Horatius, quod tu longè melius exequere, O Mæcenas: pergè Augusti bella describere, et quod jam feliciter auspicatus es, confice. Ego vero Liciniæ tuæ laudes persequar.

Longa feræ bella Numantiæ.] Longa quæ per annos tot exarsêre; Strabo 20. Polyb. 18. Florus et Orosius 14. numerant. Confecta tandem sunt ab Æmiliano Scipione Africano, qui urbem istam octo jam annis obsessam cepit ac delevit: imo fame ad extrema compulit: Indeque Numantini cognomen alterum consecutus est. L. Flor. lib. 2. c. 18. *Numantia, quantùm Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus Inferior, ita virtutis nomine ac honoris par omnibus; summumque, si vires æstimes, Hispaniæ decus. Quippequæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec sustinuit modo sed sæviùs aliquando percussit, pudendisque fœderibus affecit, &c.* Et postea, *exitu denique deplorato, in ultimam rabiem furoremque conversi . . . duces, suos, seque, patriamque ferro et veneno, subjectoque undique igne peremerunt, &c.* Idem memorant. Orof. lib. 5. cap. 6. Vide et Strabon. Polyb. lib. 1. Valer. Maxim. lib. 7. cap. 6. Eutrop. Plin. Tit. Liv. D. August. de Civit. Dei lib. 3. cap. 21.

2. *Dirum Hannibalem.*] Romanorum hostem per annos septemdecim infestissimum. Alii legunt *durum*, id est, *indefessum*. Vid. Tit. Liv. lib. 21. cap. 4. ubi sic scribit: *Annibali plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat, &c.* . . . . . . *virtutes æquabant vitia; inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica; nil veri, nil sancti, &c.*

Siculum mare Pœno purpureum sanguine.] C. Duilius Consul in mari Siculo primus omnium Carthaginiensis navali prælio superavit, captis navibus triginta, mersis tredecim, tribus hominum cæsis millibus, captis septem. Unde perpetuus illi honos habitus est, ut revertenti à cœnâ tibicines præcinerent, et funale præferretur. Aurel. Victor. de viris illust. Orof. lib. 4. cap. 7. Flor. lib. 2. cap. 2. &c.

5. *Sævos Lapithas.*] Vide lib. 1. Ode. 18. v. 8. Metamorph. Ovid. lib. 12.

Nimium mero Hylæum.] E Centauris unum vini potu nimio ebrium, petulantem, superbum, libidinosum. Virgil. Georg. 2. 557.

Et magno Hylæam Lapithis cratere minantem.

6. *Domitosque Herculeâ manu Telluris juvenes.*] Gigantes, terræ filii dicti ob ingentem corporis molem, γηγενεῖς, Homer.

7. *Unde periculum Fulgens contremuit domus Saturni veteris.*] A quibus periculum timuerunt Dii totumque cœlum *contremuit*, cum illi bellum moverunt; at Herculis auxilio domiti ac debellati sunt. Vide Diodor. Sicul. lib. 5. et postea Od. 19. hujus libri.

9. *Saturni veteris.*] Quia primus ante Jovem regnavit. Hinc et Virgil. Æn. 7. 180.

Saturnusque senex.

Tuque pedestribus.] Et certe ipse tu, Mæcenas, meliùs et ornatiùs referes egregia Cæsaris facinora et triumphos.

Pedestribus historiis.] Prosâ oratione; quam Græci πεζὸν λόγον dicunt contra Poësim ἔποχον, orationem equo velut insidentem; soluntamque recitari ἐξ ἁμάξης, ἐξ ἅρματος, *è curru, è plaustro*

referes convenientiùs bella Cæsaris, ac reges superbos domitâ *cervice per vias* Romæ *tractos.* At *Musa me celebrare jussit amicæ* tuæ *Liciniæ suaves modulos, oculos admodum nitentes, animumque amori* tuo *æque et fideliter respondentem; quam decuit et choris interesse, et facetiis contendere et saltantem* cum *puellis ornatis bracchia jungere, in religioso celebratæ Dianæ festo.* Enimvero

Mæcenas, meliùs, ductáque per vias
Regum colla minacium.
Me dulces dominæ Musa Liciniæ [191]
Cantus, me voluit dicere lucidùm
Fulgentes oculos, et benè mutuis
Fidum Pectus amoribus;
Quam nec ferre pedum dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
Dianæ celebris die.
Nûm tu, quæ tenuit dives Achæmenes,

ANNOTATIONES.

et quadrigis velut invectam. Unde Cic. ad Quinctum fratrem lib. 2. Epist. 14. *Quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule sæpies excitando, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam scribis poëma ab eo nostrum probari) quadrigis poëticis, &c.* Pindar. Ἀναγεισθαι ἐν μοισᾶν δίφρῳ. *Tolli in curru Musarum.* Porro Mæcenatem constat fuisse literarum peritum, et plura composuisse carmina. *Nam et Augusti Cæsaris gesta descripsit,* inquit Servius ad 2. Georg. v. 42.

Non ego cuncta meis amplecti versibus apto.

Ubi et affert locum hunc Horatii. Ne vero quis inde arbitretur scriptam versibus à Mæcenate Cæsaris historiam.

11. *Ductaque per vias Regum colla minacium.*] Reges in triumpho ab Augusto circumductos per mediam urbem et Velabrum, perque Sacram viam ad Capitolium. Quo vero id fieret apparatu, quâ pompâ, fusè narrat Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6. De triumphis Augusti, Sueton. in Octav. cap. 22. *Bis ovans ingressus est urbem, post Philippense, et rursus post Siculum bellum. Curules triumphos tres egit: Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.* Anno scilicet U. C. 724. *Jamque tantus erat Cæsar, ut posset triumphos contemnere,* inquit L. Flor. lib. 4. 12. 53. Adde quod ait Eutrop. 7. 10. *Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt.*

13. *Me dulces dominæ, &c.*] Dum tu Italiæ bella, et Augusti bellicas laudes magnificâ oratione celebrabis: ego dilectæ tibi Liciniæ tuosque amores carmina Lyrico molli et dulci decantabo. Dicam quàm illa suaviter canat, quàm *fulgentes* habeat *oculos*, quàm fideliter te redamet, quàm molliter ac decore saltet, quàm scitè et ingeniosè cavilletur, ac sales jactet, &c.

Liciniæ.] Quidam *Lycymniæ*. Ea vero Terentia sive Licinia fuit soror Licinii, cui est inscripta Ode 10. hujus libri. Vide ibi Annot. Mæcenati verò cum scriberet hanc Ode Horatius, nondum erat nupta Licinia. Patet ex eo quod Virginum choris Dianam colentiam in ejus festo inserta dicatur mox; inde enim arcebantur nuptæ. Accedit quod *bene mutuis fidum pectus amoribus* hìc laudatur: ac longe aliter fuit posteaquam nupta est. Senec. de Provid. cap. 3. refert. *Mæcenati amoribus anxio, et morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti somnum per symphoniarum cantum ex longinquo lenè resonantium, quæsitum fuisse.* Ubi J. Lipsium anxium fuisse Mæcenatem dicit quòd uxorem amabat, nec fortasse solus. Additque: Cæsarem Augustum eâ suspicione aspergit Dio. lib. 54. *Quòd creditus Gallicanum peregrinationem suscepisse, ut liberius et procul à vulgo sermonibusque, frueretur Terentiâ Mæcenatis.* Itaque et ob hanc causam occultè infensus Cæsari Mæcenas: quod idem scriptor lib. 55. tangit, in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc, fateor, alio referre, et ad nudum ipsum amorem, qui semper querulus et anxius, præsertim ubi non respondetur. Hæc Lipsf. cit. Idem Seneca Epist. 114. iterum de Mæcenate: *Hunc esse qui uxorem millies duxit, cum unam habuerit:* Terentiam nempe suam, cum quâ assidua jurgia, divortia, iterumque conjugia, inquit Lipsf. ibid.

18. *Certare joco.*] Scitè gesticulari, ut quidam interpretantur: vel potius, ut alii, faceta, lepida, acuta jactare dicteria, sive breves et salsas cavillationes. Quo quidem in certamine qui vicisset olim eum coronari institutum fuit.

20. *Sacro Dianæ celebris die.*] In frequenti ac celebri Dianæ festo, cujus sacra virginum choris ac religiosis tripudiis peragi solita, Idibus Augusti. Vide Od. 1. 21. 1. ubi.

Dianam teneræ dicite virgines.

21. *Achæmenes.*] Rex Persarum, primus à quo Persiæ Reges ad Darium usque sunt, omnes orti ac denominati Achæmenidæ, Herodot. l. 1. et alibi.

Aut

Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Licinæ,
Plenas aut Arabum domos?
Dum fragrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili sævitiâ negat,
Quæ poscente magìs gaudeat eripi,
Interdum rapere occupat.

[197] *tunc Liciniæ capillum mutare consentias opibus quas possedit Achæmenes vel divitiis Mygdoniis opimæ Phrygiæ, vel refertis Arabum ædibus? quando collum flectit ad basia suaveolentia vel molli asperitate denegat, quæ plus lætetur à petente surripi, nonnunquam ipsa præripit.*

ANNOTATIONES.

22. *Pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.*] Fertilem et opulentam ignorat nemo Phrygiam extitisse. Hujus rex Midas ille pecuniæ et auri tam avidus quàm dives, vel unus testis fuerit locupletissimus. Adde Priami gazas, ac Trojanorum opes. Mygdonia porro Phrygiæ finitima erat regio; ex Plin. lib. 5. &c. Mygdones autem populi è Macedoniæ parte Thraciæ proximâ in Asiam venisse, Phrygiæ quandam regionem occupasse, nomenque suum indidisse, ibidem referuntur.

23. *Permutare velis crine Liciniæ.*] Sic quale placet dat pretium rebus amor, non quantæ sunt, sed quantus ipse est.

24. *Arabum domos.*] Plenas opibus et aromatibus exquisitis. Vide supra lib. 1. Od. 29. v. 1.

25. *Fragrantia.*] Alii legunt *flagrantia*, id est, amoris ardore ferventia.

26. *Facili sævitiâ negat.*] Fictâ nimirum sævitiâ, quæ facilè vincatur; et postquam paulisper irritavit amorem, amanti sponte cedat: interdum etiam ultro occurrat et occupet. Terent. Eunuch. 4. 7. 43.

Nolunt ubi velis; ubi nolis cupiunt ultrò.

Ovid. Art. Amat. 3. 579.

Quod datur ex facili, longum male nutrit amorem,
Miscenda est lætis rara repulsa jocis.

Cæterùm Oden hanc allegoricè interpretari sane licet. Itaque per Gigantes et Lapithas, Thessaliæ quidem populos junctis viribus in Deos bellum moventes ab Hercule vero domitos, intellige Brutum et Cassium in campis Phillippicis ab Augusto victos ac debellatos. Hylæus mero nimius, ab Atlantâ interfectus, Antonium Cleopatræ amoribus et immodicis cum eâ conviviis perditum, Bacchi insuper nomen et insignia affectantem optimè designat. Denique sicut Gigantes et Lapithæ domum Saturni pavore concusserunt; ita Brutus et Cassius, atque Antonius totam commoverunt Italiam, ipsamque Romam, eâ sitam regione, quæ Saturnia dicta est, à Saturno, postquam à Jove pulsus est, eo confugiente. Hæc recens auctor et Gallicus interpres ingeniosè, ut cætera sagaciter et erudite.

ODE XIII.

In arborem, cujus casu penè est oppressus.

ILLE et nefasto te posuit die
Quidcunque primùm, et sacrilegâ manu

[198] O arbos, quisquis ille fuit qui olim plantavit te, et infausto *die et impiâ dextrâ protulit ad*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ille et nefasto, &c.*] Deambulantem in agro suo Sabino Poëtam nostrum cadens inopinatò fere oppressit arbos atque, ut ait Od. 17. seq. *Truncus illapsus cerebro sustulerat, nisi Faunus ictum dextrâ levasset.* Hinc illius beneficii memor, et quod *prope funeratus arboris ictu*, ac tantum non exanimatus fuerat, erga Deos gratus, *anno redeunte, die* ipsi quidem *festo* Calendis Martiis sacrificium parat, ac festivas epulas, Od. 8. lib. 3. Hic autem ominosam illam arborem tanquam infelicem satam duntaxat execratur: ac velut œstro quodam percitus in abruptas indignationis voces erumpit. Rem verò totam mirâ expolitione amplificat. Tum de variis humanæ vitæ casibus bellè disserit. Denique velut ἐν παρέργῳ et παρόδῳ, occasionem arripit Alcæi et Sapphonis versus extollendi: et omnia quidem non sine mirabili artificio. Valeat ergo Scaliger, qui et in hanc eximiam Oden stylum suum strinxit, ut dicetur ad calcem.

Nefasto.] Quid propriè sit nefastus dies, in quo nimirum Prætor Jus non dicebit, Gall. *Jour non plaidoyable*; Ang. NO COURT DAY, docet Ovid. Fast. 1. 47.

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.

ruinam posterorum, ac vici dedecus; Eum etiam patris sui guttur præfocasse crediderim, atque domûs interiora sanguine hospitis noctu poluisse; Is toxica Colchidis, et quodcunque uspiam flagitium animo *volvitur, præparavit, qui* in *agro meo collocavit te, lignum infelix, te ruinosum in caput domini innocui. Nunquam satis homo providere* potest, *qui horis singulis sibi fugiendum sit. Nauta Carthaginiensis Bosphorum formidat, nec amplius occulta fata aliunde metuit.*

Produxit, arbos, in nepotum,
Perniciem, opprobriumque pagi;
Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, et penetralia [199]
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis: Ille venena Colchica,
Et quicquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas. Navita Bosphorum
Pœnus perhorrescit, neque ultrâ
Cœca timet aliundè fata;

ANNOTATIONES.

Scilicet, do, dico, addico. Contra dies fastus, Gall. *Jour d'Audience.* Angl. A COURT DAY, Ovid. ibid.

Faustus erit per quam lege licebit agi.

At præterea *nefastus* dies, ut et hoc Horatii loco, significat infortunatum et male ominatum; Græci ἀποφράδας ἡμέρας *dies infandos et consceleratos*, dicere. Romani pariter, quosdam atros et nefastos habuere, eo quod in iis clades accepe-rant; in primis postriduanos, seu qui sunt postridie Calendas, Nonas, Idus; Item alios aliquot: de quibus fuse Macrob. mox citand. Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 16 *Dies postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putarunt: quos etiam atros velut infaustâ appellatione damnârunt.* Gellius lib 4. cap. 6. item lib. 5. cap. 17. *Religiosos seu tristi omine infames* nuncupat: additque, *Quos vulgus pravè, perperam, et imperitè nefastos dicit.* Non Marcell. *Atri dies dicuntur*, inquit, *quos nunc nefastos vel posteros vocant.* Afranius Fratriis: *Septemviris heri Calendæ, hodie ater dies.* Claudet sermonem Cicero ita scribens, 2. de Leg. 8. n. 21. *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit, irrita infectaque sunto.*

5. *Illum et parentis, &c.*] Epod. 3. 1.

Parentis olim siquis impiâ manu.
Senile guttur fregerit, &c.

6. *Penetralia sparsisse nocturno cruore Hospitis.*] Jus hospitale violatle, hospite noctu interfecto, in ædium penetralibus, ubi colebantur Penates Dii, quod sceleri scelus addere est. Virgil. Æneid. 1. v. 731.

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur.

A. Gell. lib. 5. cap. 13. *Primum juxta parentes locum tenet pupilli: secundum clientes; tertium hospites; postea cognati, affines, &c.*

8. *Venena Colchica.*] Colchis Asiæ regio ad oram Euxini maris, Ponto vicina, hodie *Mingrelia*, estque pars Georgiæ. Venenis autem eas regiones famosas reddidit vel una Medea regis Colchorum filia veneficiis suis inclyta; vel quod *nascuntur plurima Ponto*, ut canit Virgil. Eclog. 8. Adde Mithridatem Ponti regem, qui venenis etiam impune vescebatur.

Colchica.] Quidam legunt *Colcha*, ut opus non sit ultimam hujus versûs syllabam rejicere ad sequentem versum.

11. *Triste lignum.*] Infelices arbores qui dicantur, enarrat Plin. lib. 13. c. 21. et lib. 16. cap. 26.

Caducum.] Quod minatur casum et ruinam: hîc vero significat quod jam cecidit; quo sensu fulmen etiam caducum vocatur.

13. *Quod quisque vitet, &c.*] Egregiè divertit ad locum communem de periculis et casibus improvisis, quibus ut plurimùm ad mortem abripimur. Alius, inquit, maris, alius belli solùm cavet discrimina: uterque verò quod non timet, subit genus mortis; v. g. morbo extinguitur.

14. *Bosphorum.*] Angustas fauces quaslibet designat per quas nemo sine periculo ac formidine navigat. Duplex autem Bosphorus celebratur; Thracius inter Pontum Euxinum et Propontidem, seu Thraciam inter et Asiam Minorem, quatuor stadiis patens: et Cimmerius, inter Mæotidem Paludem et Pontum Euxinum: hodie *Fretum Caffa.*

15. *Pœnus.*] Pro quolibet nautâ ponitur per synechdochen; vel antonomasticos *Pœnum* dicit; tum quod emporium orbe toto celeberrimum erat Carthago: tum quia ejus urbis cives navigatione longinquâ clari. Quam inclytus fuerit Hanno dux ille Carthaginiensium, docet Mela, lib. 3.

16. *Timet aliundè.*] Observa vel cæsuram brevem licenter productam vel tribrachyn pro dactylo.

Miles sagittas et celerem fugam
Parthi; catenas Parthus, et Italum
Robur: sed improvisa lethi
Vis rapuit rapiétque gentes.
Quàm pœne furvæ regna Proserpinæ;
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedésque discretas piorum, et
Æoliis fidibus querentem

[200] *Miles Parthorum spicula et fugam velocem: Parthi vincula et potentiam Romanorum reformidant. At mortis inopinatæ violentia populos abstulit, et aufert. Quàm prope aspexi imperium nigræ Proserpinæ; et judicem Æacum; et bonorum domicilia separata; et Sappho, chordis Æoliis expostulantem de vir-*

ANNOTATIONES.

18. *Parthi.*] De Parthis eorumque certandi ratione, lib. 1. Od. 19. ad v. 12.

21. *Quam pæne furvæ regna Proserpinæ, &c.*] Quantulum à morte absui!

Furvæ.] Ex Varrone *fur* dicitur ex eo quod *furvum* atrum appellarent, et fures atrâ nocte faciliùs furentur, Nonius Marcellus. Contra tamen de eâ etymologiâ sentit A. Gellius lib. 1. cap. 18. vultque deduci ab antiquâ voce φώρ: quanquam aptius fortasse, furem à furvo, id est, nigro, dici putarit vir excellentis doctrinæ, Varro scilicet, inquit ille, ibid.

Proserpinæ.] De eâ lib. 1. Od. 28. v. 20.

20. *Æacum.*] Ex eo quod Plato, in Gorgiâ, Rhadamanthum, Asianorum, Europæorum vero Judicem Æacum scribit; inde convenientiùs hunc quam illum ab Horatio quidem Europæo nominari, eruditè nonnulli observant. Ego tamen crediderim respexisse potius nostrum Poëtam ad id quod lib. de Luctu, Lucianus refert: *In Orci additu portâque adamantinâ fuisse custodem Æacum Regis patruelem; atque juxta eum canem tricipitem.* Bene igitur Horatius, qui morti proximus fuerit, ait se prope salutâsse Æacum, Orci Janitorem, perinde ac judicem cum Minoe ac Rhadamantho, ob insignem justitiæ famam, à Plutone constitutum.

23. *Sedésque discretas piorum.*] Elisios campos, quos describit et laudat Virg. Æneid. 6. v. 638. Legunt alii *discriptas*, alii *descriptas*, id est assignatas ac notatas; *discretas* habent tamen optimi codices: et vox illa pulchrum sane ac nobilem sensum efficit, ut boni designentur à reliquis, et à vulgo segregati. Sic Virgil. Æn. 5. v. 734.

> . . . . . *Non me impia namque*
> *Tartara habent tristesque umbræ; sed amœna piorum*
> *Concilia, Elysiumque colo.*———

24. *Æoliis fidibus querentem Sappho, &c.*] De popularibus puellis, quas amabat, Sappho conquerentem, quod in amore sibi non responderent. Tres vero potissimum Suidas recenset ab ea dilectas, Atthin, Telesillam, Megaram; plures Ovidius aliique numerant. Vel zelotypiâ Sappho percita de virginibus æmulis suis querebatur, quod Phaoni, quem ipsa deperibat, adhærerent, ejusque amorem retardarent. Ovid. Epist. 15. 15. Sapphus ad Phaonem:

> *Nec me Pyrrhiades Methymniadesve puellæ,*
> *Nec me Lesbiadum cætera turba juvant.*
> *Vilis Anactorie, vilis, mihi candida Cydno;*
> *Non oculis grata est Atthis ut ante, meis.*
> *Atque aliæ centum quas non sine crimine amavi,*
> *Improbe, multarum quod fuit, unus habes.*

Narrat Plinius lib. 22. cap. 8. in Phaonis amorem Sappho incidisse per herbam, centum capita, nuncupatam, cujus radix, rara quidem inventu, quibus contigerit, amabiles facit. Porro ex Suida, item ex Æliano duplex Sappho fuit, utraque è Lesbo insula: prior Eresia, Alcæi, Stesichori, et Pittaci coætanea, quæ tres habuisse fertur, sodales seu amicas ante memoratas, plectrum invenisse, scripsisse vero Lyricorum carminum libros novem, Epigrammata, Elegias, Iambos, et Monodias. Posterior Mitylenæa, quæ psaltria fuerit, Lyrica scripserit etiam, atque ob amorem Phaonis Mitylenæi, a quo spernebatur, de Leucate promontorio in mare se præcipitem dederit. De quo vide quæ annotabo lib. 1. Epist. 19. v. 28. ad has voces *mascula Sappho*. Utut sit, quemadmodum unum Herculem, etsi plures extiterunt, nominant; et quod multorum est, eidem tribuunt, ut alibi notavimus: ita unam Sappho vulgo celebrant, Sapphici carminis auctorem, tam venustam et elegantem, ut decimæ Musæ cognomen obtinuerit. *Veris nuntiam, blandiloquam lusciniam*, vocat Sophoclis Scholiastes. Floruit Alcæo cum et Stesichoro, annis ante Christum circiter sexcentis. Ejus (quæ temporum injuria est) apud varios auctores sparsas quasdam poëmatum reliquias duntaxat veneramur: et mirè laudant Strabo, Aristot. Socrates, Dionys. Halicarn. Plutarch. Longinus, &c. Catullus Carmen suum LII quod est ad Lesbiam, transtulitè Sapphûs Græco, quod Longinus lib. de Sublimi genere dicendi, sic habet:

> Φαίνεταί μοι 'κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
> Εἴμεν' ἀνὴρ ὅϛις ἐναντίον τοι
> Ἰζάνει, καὶ πλασίον ἆδυ φανεύσας ὑπακούει,
> Καὶ γελώσας ἱμερόεν, &c.

Æoliis fidibus.] Æolicâ nempe dialecto usa est

ginibus patriæ suæ; necnon te, ô Alcæe, aureâ citharâ canentem altiùs molesta navigationis, mæsta exilii, gravia militiæ incommoda! Manes autem admirantur ambos loquentes religioso dignas res silentio: verùm turbæ scapulis confertæ libentius excipiunt auribus prælia et expulsos tyrannos. Quid mirum? Ubi attonita cantilenis istis bestia centum

Sapphô puellis de popularibus; [201]
Et te sonantem pleniùs aureo,
 Alcæe, plectro, dura navis,
  Dura fugæ mala, dura belli!
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbræ dicere; sed magis [202]
 Pugnas et exactos tyrannos
  Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps

ANNOTATIONES.

Sappho. Æoles Græciæ populi cum eam Asiæ Minoris regionem, quæ ante Mysia dicebatur, invasissent, quasdam insuper Lesbi insulæ tenuere civitates, ac in primis aliarum caput Mytilenen Sapphûs patriam. Hinc noster lib. 4. Od. 9. v. 12. *Æoliæ fidibus puellæ.* Et Ovid. Epistola Sapphonis ante citatâ. v. 200.

Lesbides, Æoliâ nomina dicta lyrâ.

26. *Et te sonantem plenius aureo, Alcæe, plectro*] Ovid. Epist. modò cit. v. 29.

Nec plus Alcæus, consors patriæque lyræque,
Laudis habet: quamvis grandiùs ille sonet.

Herodot. lib. 5. de Alcæo multa refert, quæ redarguuntur à Plutarcho, in suo de Herodoti malignitate libello. Vide quæ de illo ampliùs annotavi lib. 1. Od. 32. v. 5. et seq. Item, lib. 4. Od. 9. v. 7. ubi *Alcæi minaces Camœnæ* appellantur.

27. *Dura navis, Dura fugæ mala, dura belli.*] Ea videlicet quæ pertulit Alcæus atque exandavit pericula, mala, difficultates, ærumnas, cum navigando fuere, patriâque exulare coactus est, eò quod civibus, ut aiunt, suis amorem libertatis suaderet, invisus Tyrannis: quos tandem collectâ exulum manu Mitylene exegit, patriamque vindicavit.

29. *Utrumque sacro digna silentio Mirantur umbræ dicere.*] Alcæum et Sappho *umbræ mirantur* canentes *digna* silentûm concilio, de quo Virgil. Æneid. 6. v. 432. Vel Ditis digna sacrariis, quæ asserit idem Virgil. Æneid. 12. v. 199. vel auscultari digna cum eo *silentio*, quod adhibetur in sacris. Vel denique, *Sacro digna silentio*, id est, non profanis revelanda, nec evulganda quibuslibet, veluti quædam mysteria. Huc facit μυστηριώδης ἡ σιγή, apud Plutarch. lib. de Garrulitate.

30. *Sed magis pugnas et exactos tyrannos.*] Quamvis autem uterque admiranda loqueretur, et ab ore utriusque penderent umbræ; hoc tamen erat discrimen, quod amatoria quidem Sapphûs carmina eximia prorsus atque divina vulgus admirans auscultaret: at longè tamen attentiùs, cupidiùs, jucundiùs audiebat *pugnas* ab Alcæo descriptas, et quâ ratione *exactos tyrannos* Pittacum, Myrsilium, Megalagirum insectari non destiterat, donec omnino exterminaret.

32. *Densum humeris, &c.*] Confertum, turmatim aggregatum, contentè et certatim appropinquans, auresque arrigens, præ aviditate capiendi quæ dicebantur de expulsis tyrannis, quos odit *vulgus* maximè et de restitutâ civibus libertate, quam omnibus antefert, ipsiusque interdum vitæ periculo redimit ac vindicat. Virgil. Æneid. 10. v. 361.

Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.

Bibit aure vulgus.] Hunc locum imitatus Persius, Sat. 4. 50.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.

33. *Quid mirum? Ubi illis carminibus stupens, &c.*] Neque vero mirandum, quod ita curiosè umbræ affluant, audiantque versus Alcæi et Sapphonis; siquidem iis etiam oblectatur terribilis inferorum canis Cerberus, atque voluptatem suam præ se fert *demissis auriculis*, quibus depositam iram ac furorem indicat. Contrarium ostendunt *sublatæ aures*, Epod. 6. Lactant. de Irâ Dei. 7. *Risus homini proprius est* inquit, *et tamen videmus in aliis quoque animalibus signa quædam lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt.*

34. *Bellua centiceps.*] *Canis apud inferos fabulosus*, ut ait Suidas: *immanis trifauci latratu tria pandens guttura, horrentia colubris colla exerens*: Virgil. Æneid. 6. 417. et seq. *Plutonis canem æreâ voce* πεντηκοντακέφαλον *quinquaginta capitum, crudivorum, impudentemque fortemque* appellat Hesiodus in Theogonia: τρίκρανον ᾅδου σκύλακα *tricipitem orci canem*, Sophocles in Trachiniis. Cerberus quasi κρεοβόρος, *carnivorus*, Mythol. terram designat cadavera consumentem. Quoniam vero mortales universi triplici extinguuntur mortis genere, naturali, violento, et fortuito, quæ tria rursus infinita sunt; hinc Cerbero quidam tria capita, alii quinquaginta,

Aures:

Aures; et intortî capillis
Eumenidum recreantur angues.
Quin et Prometheus, et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono;
Nec curat Orion leones,

[203] *capitum, nigras deprimit auriculas, atque demulcentur serpentes Furiarum crinibus implexi. Imò etiam Prometheus, et Pelopis pater suavi cantu captus, ærumnas obliviscitur, nec Orion satagit venari leones, vel lyncas*

ANNOTATIONES.

nonnulli denique centum affinxerunt. Sic Horat. *bellua centiceps.*

35. *Intorti capillis Eumenidum recreantur angues.*] Eumenides per antiphrasim dictæ, quia nequaquam benignæ, tres censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone. Sensus est: Infernales illæ Furiæ ejusmodi carminibus placari, imò et serpentes earum crinibus intorti iis recreari pariter ac demulceri videbantur. Virg. Georgic. 4. v. 482.

. . . . . *Cæruleosque implexæ crinibus angues*
Eumenides.————————

Hæ quidem scelerum ultrices multiplici colubrorum morsu bellè exprimunt conscientiæ stimulos, quibus scelerati vellicantur intus, semperque plectuntur.

36. *Recreantur angues.*] Propriè dictum. Nam cantu delectari naturaliter serpentes aiunt: et Plinius auctor est lib. 8. cap. 16.

37. *Quin et Prometheus, &c.*] Prometheus quoq; item Tantalus suum uterq; laborem ac supplicium non sentit, velut raptus extra se, et deceptus amœnitate carminum Alcæi et Sapphonis. Illum ignis cœlestis raptorem, in furti pœnam, aquilæ rostro jecur depascentis excruciari Caucaso affixum vulgo fabulantur: in inferis tamen collocat Arist. Poëtices, cap. 17. quod idem facit hic Horat. De Prometheo jam lib. 1. Od. 3. et 16.

Pelopis parens.] Tantalus *Deorum conviva*, ut est lib. 1, Od. 28. v. 7. quid sciant ac possint numina, ausu temerario expertus, filiam suum Pelopem coctum iis apposuit. Tanti verò sceleris pœnas luit apud Inferos detrusus ubi perpetuâ fame ac siti cruciatur, ita ut aquis Eridani mento tenus immersus, et poma cernens ex arbore capiti impendentia, nec tamen hæc neque illas capere queat. Cic. Tus. 1. n. 10. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus.* Ovid. Met. 4. 458.

————————*Tibi, Tantale, nullæ*
Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit arbos.

38. *Laborum decipitur.*] Græca dictio ἐπιλανθάνεται πόνων. Sic et supra Od. 9. *Desine querelarum.* Od. seq. 14. *Damnatus longi laboris Sisyphus.* Lib. 3. Od. 27. *Abstineto irarum calidæque rixæ.* Od. ult. ejusdem libri: *Regnavit populorum.* Nec Horatius verò solus ejusmodi locutionibus atque Hellenismis usus. Plaut. Mercat. *Animi pendeo.* Virg. Æneid. 1, 215.

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.

Et Æneid. 11, 126.

Justitiæne prius mirer, bellîne laborum?

Unde igitur hoc dicendi genus tum novum aliquibus visum? Et quæ mens læva doctos alioqui viros impulit, ut aut lectionem comprobatam, aut sensum perverterent? Porphyrione duce, quidam legunt *laborem*, et *decipitur* accipiunt pro *decipit*. Quorsum verò tam audax figura atque mutatio? Turnebus Alcæi labores intelligit, ut sit sensus, Prometheum ac Tantalum proprias oblivisci pœnas, delinitos scilicet ac veluti deceptos suavi cantu et narratione laborum Alcæi: de quibus supra. Verùm de Promethei Tantaliq; laboribus hic sermo est apertus quidem et manifestus; sensusque est: *Promethus et Pelopis parens dulci sono* et modulatione Alcæi carminium et Sapphûs uterque adeo *capitur* et fallitur, ut quasi sensum atque memoriam amittat *laborum* et cruciatuum suorum.

39. *Nec curat Orion leones, &c.*] Denique Orion cum aliis ad audiendum properat, abjectâque venandi curâ, quâ solet occupari, ad dulces cantus accurrit. Aiunt nimirùm eadem apud Inferos umbris inesse ac vigere studia, quibus viventes tenebantur. Virgil. Æneid 6. v. 653.

Quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos; eadem sequitur tellure repostos.

Ovid. Metamorph. 4, 433.

Errant exangues sine corpore et ossibus umbræ:
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
Pars aliquas artes, antiquæ imitamina vitæ,
Exercent.————————

Vide et Odyss. 11. et Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 9, &c. In Horatium verò bellum movet Scaliger hoc etiam loco: *Nondum,* inquit, *apud Inferos hæc inveni, aut Prometheum tormentis addictum, aut Oriona venantem.* Ergone vir perspicax, quicquid rerum ibi geritur perspexisti? an illic diversatus aliquando singula otiosè tamque luculenter indagasti, ut asseveranter dicas, scribasque, hæc à te tibi minimè visa aut reperta; quæ tamen, ex Aristotelis citati, item ex Homeri mox citandi fide, inveniri ego credam; teque exploso credent alii.

Orion.] De eo variè fabulantur: illum constat, acrem et strenuum venatorem extitisse. Homer. Odyss. λ. paulò ante finem, narrat hunc *apud Inferos etiam visum Ulyssi per floridum pratum feras persequentem, in desertis autem montibus clavâ ferreâ occidentem, &c.*

Aut

meticulosos. Aut timidos agitare lyncas. [204]

ANNOTATIONES.

30. *Lyncas.*] Lynx animal pardo non prorsus absimile, ex Gesnero de quadrup. perinde maculosum. Virgil. Æn. Æn. 1. v. 123. acutissimi visûs, ex Plutarch. Plin. lib. 28. cap. 8. &c.

14. ODE XVI. Ad POSTUMUM.

Vitari mortem non posse.

Heu, Posthume, Postume, anni cito prætereunt. Neque religio rugas, et urgens senium, fatumque ineluctabile retardabit: nec si tauros quotidie trecentos immoles Plutoni inexorabili, qui ter magnum Ge-

EHEU, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni; nec pietas moram [205]
Rugis et instanti senectæ
Afferet indomitæque morti.
Non si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris; qui ter amplum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9 lib. 1.

1. *Eheu, fugaces.*] Dolet vitæ brevitatem, mortisque duram necessitatem. Virg. Georg. 3. 284.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus. Ovid. Met. 15. 383. *Tempora sic fugiunt*, Perf. 5, 153. *Fugit hora.*

Postume.] Parvi refert seu legas, *Postume*, quo significatur ultimo loco natus; sive *Posthume*, id est, qui post humatum patrem in lucem editus. Hoc cognomen est, ut volunt quidam, parvo certè nixi fundamento, Julii Flori, ad quem Horatius inscribit Epist. 3. lib. 1. et secundam secundi. Conjectori tamen danda venia, cum certi nihil aliundè suppetat Virgil. Æneid. 6. v. 763. Aul. Gell. lib. 2. cap. 16, &c.

2. *Nec pietas moram, &c.*] Et si Deos colas religiosissimè, haud proindè vita continget tibi diuturnior. Ita quidem Ethnicus de falsis Numinibus non falsò. At sacris nos codicibus instructi multis dilatam ope Dei præpotentis mortem non ambigimus. Exod. cap. 20. et Deuteron. cap. 5. *Honora patrem et matrem, ut longò vivas tempore, ac benè tibi sit in terrâ, &c.* lib. 4. Reg. cap. 20. Ezechias usque ad mortem ægrotans, sanitatem oratione piisque lachrymis obtinet, mereturque audire Deum ita pollicentem; *Vidi lacrymas tuas: ecce servavi te: et addam diebus tuis quindecim annos, &c.*

3. *Rugis et instanti senectæ.*] Deficientibus in senectute humoribus subtilioribus, paulatim arescit corpus ac durescit, et cutis in rugis contrahitur.

5. *Non si trecenis.*] Etiamsi tribus quotidie Hecatombis Plutonem satagas plaçare: non litabis tamen, et mortem frustra deprecabere. Æschyl. Μόνος Θεῶν γὰρ Θάνατος ὐ δώρων ἐρᾷ, ὐδὲ θύων ὅτ' ἐπισπένδων ναοῖς, &c. *Sola Deorum mors non capitur muneribus, nec si sacrifices in templis.*

Trecenis.] Perperam aliqui, *tricenis* cujus prima syllaba, cum sit longa, metri lege arcetur.

6. *Illacrymabilem.*] Lacrymabiles dicuntur ii, qui ad misericordiam facilè moventur per lacrymas et preces: è contrario Pluto vocatur illacrymabilis, quia nunquam flectitur. Sic Erasm. ἀδακρυς *implacabilis*, cujus ob inexorabilem sævitiam illacrymemus, inquit Torrentius.

7. *Plutona.*] Inferorum et mortuorum Deum. Is Saturni filius, frater autem Jovis ac Neptuni. Hi tres ita paternum regnum divisêre. Jupiter quidem Orientalis plagæ sortitus est imperium; et cum inde lux oriatur, Cœlum dictus est occupâsse. Neptunus insulas habuit, unde et Maris Dominus ac Deus appellatus est. Pluto natu minimus Occidentalem obtinuit regionem, secus inferum mare. Hinc fabula dominari inferis ait: et quoniam terræ visceribus conduntur metalla auri et argenti, Divitiarum Deus existimatus est, et Dis et Plutus dictus. Lactant. lib. 1. Divin. Institut. Neque verò prætermittendum quod testatur Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 21. Eorum quæ ad defunctorum spectant cultum Plutonem fuisse auctorem primum. Quo nomine creditum, modò vitâ functis præsidere.

Qui ter amplum Geryonem, &c.] Qui potentes quosque et magnos domat, v. g. Geryonem et Tityum, scil. ut scribit Juvenal. Sat. 10, 172.

. . . . *Mors sola fatetur*
Quantula sint hominum corpuscula.——

Ter amplum Geryonem vocat Horatius; *tergeminum* Virgil. Æneid. 8. v. 202. ex eo quod fabulantur, triplex ei corpus fuisse. Hinc Virgil. Æn. 6,289.

——*Forma tricorporis umbræ.*

Geryonem, Tityónque tristi
Compescit undâ, scilicet omnibus,
~~Quicunque undâ, scilicet omnibus,~~
Quicunque terræ munere vescimur,
Enavigandâ; sive reges,
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractísque rauci fluctibus Adriæ;
Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

[206] *ryonem et Tityum coërcet fluvio lethali, nempe tranando cunctis, quotquot nutrimur frugibus telluris, seu principes, seu egeni agricolæ fuerimus. Abstinebimus incassum sanguinolento Marte, et illisâ undâ* maris *Adriatici frementis. Incassum cavebimus Notum corporibus noxium Au-* [207] *tumnali* tempestate.

ANNOTATIONES.

Fingendi porrò ansam præbuit triplex regnum, sive triplicis circa Hispaniam insulæ dominium; vel potiùs trium fratrum corporis robore præstantium concordia, quæ tanta erat, *ut uno regi animo viderentur*, inquit Justin. ad calcem libri ultimi. Quod idem ferè narrat Diodor. Sicul. lib. 5. c. 2. ubi decimum Herculis laborem in debellando Geryone exponit. Porrò valde arridet sententia Palæphati asserentis, è Tricareniâ ad Pontum Euxinum insulâ Geryonem fuisse, adeòque Tricarenum; et ac ambiguâ vocis significatione tricipitem ac proinde tricorporem dictum.

1. *Tityron.*] Is mole corporis plus quam Gigantæâ fertur, et quòd Latonæ vim inferre tentâsset, ab Apolline sagittis trusus ad inferos, ubi vulture jecur perpetuò renascens exedente et laniante torquetur. Virgil. Æneid. 6, 595.

Necnon et Tityon, terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.

6. *Compescit undâ tristi.*] Detinet in Inferis, et coërcet *undâ* Stygiâ, seu palude illâ horridâ et irremeabili, de quâ Virgil. Æn. 6, 436.

. . . . *Quàm vellent æthere in alto*
Nunc et pauperiem et duros perferre labores.
Fata obstant, tristique palus inamabilis undâ
Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.

10. *Terræ munere vescimur.*] Plin. lib. 2. c. 63. *Terra, quæ hominum, ut cœlum Dei, nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper . . . . sola quæ nunquam irascitur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes. Aër densatur in nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, usûsque mortalium semper ancilla. Quæ coacta generat! Quæ sponte fundit! Quos odores saporesque! Quos succos! Quàm bonâ fide creditum fœnus reddit! Quæ nostri causâ alit! &c.* quæ lege.

11. *Enavigandâ.*] Mors omnibus subeunda; mortali cuilibet *calcanda est semel via lethi*, ut est in Ode 28. l. 1. Styx trananda et *enaviganda* vectore et portitore Charonte, qui *ferrugineâ subvectat corpora cymbâ.* Virgil. Æn. 6. Vide locum à v. 295. ad 317.

Sive reges, sive inopes.] Vide lib. 1. Od. 4. et 28.

13. *Frustra cruento Marte carebimus, &c.*] Nihil secius moriemur, etsi abstinuerimus bello, mari, &c. frustra cavebimus pericula militiæ et navigationis, aut pestiferi Austri flatus, in Autumno præsertim. Quamvis enim mortis unum aliquod spiculum eluctemur, at altero percussi occumbemus. *Improvisa lethi vis rapuit rapietque gentes:* ut est in Ode superiori.

14. *Fractis fluctibus.*] Virg. Æn. 1, 161.

. . . . . . *Omnis ab alto*
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.

Adriæ.] Supra Od. 11. v. 2.

Rauci.] Horrendùm frementis quando tumentes fluctus ad scopulos illiduntur ingenti sonitu et fragore.

15. *Per Autumnos nocentem Corporibus Austrum.*] *Autumno* quidem morbi semper acutissimi et exitiales, ex Hippocrat. lib. 5. Aphor. 9. Hinc Juvenal. Sat. 4. v. 56. *letiferum* appellat: et Sat. 10. v. 221.

Quot Themison ægros Autumno occiderit uno.

In causâ sunt inæqualitas caloris et frigoris eodem sæpius die ingruentium. Deinde æstati successio; in quâ biliosi humores accumulati dein facile computrescunt. Adde cutis constipationem à frigore, per quam tetri halitus retinentur intus, et morbos creant. Denique debilitatæ per æstatem viras corporis, fluctuumq; copia noxiorum humorum colluviem gignens, Autumnum verè θηριώδη *ferinum* ab Hippocrat. dici fecerunt. Causas afferunt istas quinque Galen. aliique, necnon Plutarch. Sympos. lib. cap. ult.

16. *Austrum.*] Hujus natura cum calida sit et humida, valet ad procreandas ægritudines, replendumque caput, indeque ad gravedinem inducendam, sensus torpore inficiendos, viresque dissolvendas et enervandas. Hippocrat. lib. 3. Aphorismo 3. *Auster auditum hebetat, caliginem offundit, caput gravat, pigros et languidos facit.*

Adeundus niger Cocytus lentâ fluens aquâ, Danaïque stirps consclerata, et Sisyphus Æoli filius æternæ pœnæ addictus. Deserenda terra et domicilium, et grata conjux. Et harum, quas educas, arborum, nulla te comitabitur haud diuturnum possessorem, præter ferales cupressos.

Visendus ater flumine languido
Cocytus errans, et Danaï genus
Infame, damnatúsque longi [108]
Sisyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor; neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter invisas cupressos,
Ulla brevem dominum sequetur.

ANNOTATIONES.

17. *Visendus ater flumine languido.*] Id est, migrare tandem ad Inferos opportebit; illicque visere Cocytum, &c. Vide lib. 1. Od. 28.

Flumine languido.] Virgil. ante cit. *tardam* Stygem vocat.

18. *Cocytus.*] Ejus derivatur nomen, à κωκύω, *lamentor*. Macrob. in Somn. Scip lib. 1. cap. 10. Quicquid homines in luctum lacrymasque compellit, *Cocytum*: quod in gurgite mergit odiorum, *Stygem* interpretati sunt, inquit. Sic et ipsas pœnas, quas apud Inferos memorant. Vulturem jecur immortale tundentem, intellige tormenta conscientiæ indefessâ sceleris admissi admonitione laniantis, &c. Vide cætera ibidem.

Danaï genus Infame.] Danaus Argis regnavit an. M. 3716. Euseb. Chron. hujus filiæ quinquaginta suos, unâ exceptâ, viros jugulavere, patris mandato nefario obsequentes: quam ob noxam pertusum aquis implere dolium in Infernis coguntur. Vide lib. 3. Od. 11. Virgil Æn. 10, 497.

. . . . . . *Unâ sub nocte jugali*
Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti,
Tibull. 1, 3, 79.
Et Danai proles, Veneris quæ numina læsit,
In cava Lethæas dolia portat aquas.

19. *Damnatusque longi, &c.*] Ellipsis, supp. pœnâ.

20. *Sisyphus Æolides.*] Latrociniis, ut aiunt, infamis à Theseo est occisus: alii dicunt virum fuisse rerum multarum notitiâ pollentem; et eum immortalitatem sibi parare attentâsset, longo isto labore damnatum, ut ad apicem montis portaret saxum inde relapsurum. Vide Epod. ult. Ovid. Metamorph. 4, 460.

Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphe, saxum.
Virgil Georgic. 3, 39.
——— *Non exsuperabile saxum.*
Lucret. Lib. 3. 1013.
. . . . . *Nixantem trudere monte*
Saxum, quod tamen à summo jam vertice rursum
Volvitur, &c. ———

Vide. et Odyss. 11. ubi Sisyphi labor graphicè describitur ac pingitur, ut observari oculis videatur Sisyphus trudens saxum, connitens, totoque sudans corpore.

21. *Linquenda tellus.*] Supra Od. 3. 17.
Cedes coëmptis saltibus, et domo,
Villáque, &c.

Et placens uxor.] Vel decora et pulchra, vel *benè conveniens*, ut apud Sueton. Tiber. cap. 7. et hinc viro dilecta et omninò placens.

22. *Quam colis, arborum.*] In colendis arboribus luxum atque delicias Romanorum alibi notavi. Vino etiam platanos irrigâsse Q. Hortensium, testis Macrobius lib. 3. cap. 13. Valer. Max. lib. 9. cap. 1. art. 4. de Cn. Domitio, et Luc. Crassus: *Egone qui decem columnas centum millibus nummûm emi: an tu qui decem arbuscularum umbram tricies sestortiûm summâ compensas?* Idem ferê narrat Plin. lib. 17. Vide seq. Od. Annot. initio.

23. *Cupressos.*] Funebres arbores, ideòque *invisas* appellat Horatius: Proserpinæ Ditique sacras, ex Servio, Festo, Plinio. Hic lib. 16. cap. 33. ita scriptum reliquit: *Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa.*

24. *Brevem dominum sequetur.*] *Sequetur*, foribus tuis ex amore apposita, cum vitâ excesseris.

Brevem.] Paucis annis usum possessione, ὀλιγοχρόνιον. Valeant qui ad tumuli vel urnæ angustias redactum interpretantur. Quæ si cui placeat explicandi ratio, lucem huic afferet Juvenal Sat. 10. v. 168. et quinque sequentibus.

Dominum.] Te potentem ac divitem. Plin. modò cit. *Cupressus*, inquit, *Diti sacra, et ideò funebri signo ad domos posita*; *adde nobilium*, ex Lucano.
Et non plebeios luctus testata cupressus.
Ad rem præterea faciunt, quæ de cupresso scribunt. Præciso capite moritur, et subacta non renascitur, sicut ex mortuis nihil speratur: Servius. Rogis adhibetur, et cremandis utilis est cadaveribus, ob gravem ustrinæ nidorem; quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Ita Varro. Leges publicas et sacrorum ritus, ob æternam firmitatem, in tabulis cupressinis, describi Plato jubebat. Vide Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 2.

Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus; et mero
Tinget pavimentum superbum
Pontificum potiore cœnis.

[209] *Hæres dignior consumet vina Cæcuba centenis clavibus custodita: superbumque pavimentum asperget vino meliore Pontificum epulis.*
26

ANNOTATIONES.

15. *Absumet hæres Cæcuba dignior, &c.*] Hæres dignior te, quia liberalior, et sciens uti iis, quæ ad usum sunt facta, quibus improbè avari velut sacris parcunt. Quæ verò tu parcè nimis servâsti vina exquisita, hæc ille absumet, et fine modo fundet.

Cæcuba.] Lib. 1. Od. 20. Vinum optimum profundet disperdetque.

26. *Mero Tinget pavimentum.*] Cic. Philipp. 2. *Natabant pavimentum vino.* Porro in deliciis fuisse olim respergi pavimentum vino fragrantissimo, auctor est Athen. lib. 15. Alii referunt ad cottabismum; quo veteres inter potandum usi, non siccantes omninò calicem, sed arte quâdam vini reliquias in terram elidentes, ut sonus inde redderetur. Ita J. Lips. antiq. lect. lib. 3. de eo more et joco à Siculis invento. Hesychio teste. Suidas paulò aliter, in κοτταβίζειν. Athen. variis locis, maximè verò lib. 15. Jul. Pollux, lib. 6. cap. 19. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 26, &c.

27. *Pavimentum superbum.*] *Marmoreum solum* vocat Tibull. lib. 3. Eleg. 3. et Cic. Parad. 6. de pavimentis arte et picturâ elaboratis, deque lithostrotis ac vermiculatis, Plin. lib. 36. c. 25. Quidam legunt *superbo*, referuntque ad vocem, *mero*; ut per Hypallagen significetur hæres superbus vinum pretiosum effundere. Alii *merum superbum* aiunt, quòd non ampliùs clavibus inclusum jam marmoreo liberè decurrat pavimento. Sed vix id venisse in mentem Horatio, si dicam; plus credat mihi quisque cordatus injurato, quam juratis illis.

28. *Pontificum potiore cœnis*] Meliore, pretiosiore, quam illud quod adhibetur in sumptuosis illis Pontificum cœnis: quando novi quidam inaugurabantur, et in eorum collegium admittebantur. Varro, lib. 3. cap. 6. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 13. Chiliad. 3. Centur. 2. Adag. 36. lib. 1. Od. 37. v. 2.

ODE XV.

Immoderatum sui seculi circa ædificia luxum reprehendit.

JAM pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent: undique latiùs
Extenta visentur Lucrino

[210] *Regales deinceps substructiones modicam terram relinquent arandam. Undequaque venient spectatum stagna magis*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. lib. 1.

1. *Jam pauca, &c.*] Hæc Ode superiori juncta legitur in quibusdam exemplaribus: sed perperam: ut satis ostendit argumentorum diversitas.

Pauca aratro jugera regiæ Moles relinquent.] Occupantibus ferè omnia ædificiis sumptuosis, operosis, rege dignis. Cic. pro Milone, *insanas substructiones.* Et posteà, *Substructionum insanas moles* vocat.

2. *Undique latius extenta visentur, &c.*] In illis ædibus magnificè structis visentur piscinæ, vivaria, stagna, Lucrino lacu ampliora; qui tamen ingens et spatiosus. V. Max. lib. 1. cap. 1. *C. Sergius Orata, ne gulam Neptuni arbitrio subjectam haberet, peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus, piscium que diversos greges separatos, molibus includendo; ut nulla tam sæva tempestas incideret, quâ non Oratæ mensæ varietate ferculorum abundarent. Ædificiis etiam spatiosis et excelsis deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, &c.*

3. *Lucrino lacu.*] Hic et Baianus appellabatur, inter Puteolos et Baias situs, ac inter Avernum Lacum et Mare Tyrrhenum: maximè piscosus, et proindè afferens lucrum: hinc nomen, Ita quidem olim: at anno 1538, terræ motus novum excitavit extulitque Montem Cinereum dictum: nihilque reliquit è Lacu Lucrino præter cœnosam paludem cum arundineto, quod quidem in suo Lexico affirmat Michael Anton. Baudrandus rerum Geographicarum studiosissimus, testisque oculatus. Strabo, lib. 5. stadiis octo longum fuisse refert. Suet. Aug. cap. 11. *Portum Julium apud Baias immisso in Lucrinum et Avernum Lacum mari, effecit.* Virgil. Georgic. 2, 111.

An memorem portus Lucrinoq; addita claustra:
Atq; indignatum magnis stridoribus æquor, &c.

Stagna

spatiosa, quàm sit Lacus Lucrinus. Platànus quoque sterilis ulmos excludet. Dein violaria, myrteta et uberes odoratûs opes afflabunt suavitatem per loca oleis antè consita, quæ priori possessori fructum dabant. Mox densa laurus arcentes Solis radios ramis arcebit. Non sic erat licitum per leges Romuli et Ca-

Stagna lacu : platanúsque cœlebs
Evincet ulmos ; tum violaria, et [211]
Myrtus, (et omnis copia narium,)
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori.
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Præscriptum, et intonsi Catonis [212]

ANNOTATIONES.

4. *Platanusque cœlebs evincet ulmos*] Arbores ad umbrarum delicias, sed ad mollitiem duntaxat utiles, frugiferis arboribus præferentur Plin. lib. 12. cap. 1. *Quis non miretur arborem umbræ gratiâ tantùm ex alio petitam orbe? Platanus hæc est, per Mare Ionium in Diomedis insulam ejusdem tumuli gratiâ primùm invecta; inde in Siciliam transgressa; atque inter primas donata Italiæ. . . in tantumque posteà honoris increvit, ut mero infuso enutriatur. Compertum id maximè prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.* Platani folia latissima, umbramq; peramœnam alibi notat. Vide apud Herodot. lib. 4. Xerxem cum ingenti exercitu in Lydiam pergentem platani pulcherrimæ admiratione captum, circa illam stantem, aureo monili donantem, ejus denique curam viro immortali committentem. Decem erant nempe millia virorum selectorum è Persicâ militiâ, qui dicebantur immortales: quoniam uno moriente, statim alter substituebatur, ut completus esset semper ille numerus. Horum meminit Q. Curtius, lib. 3. Porrò platanum auream sibi fundi jussit Xerxes, quæ supra memoratam exprimeret, ejusque leniret desiderium, et regiæ mentis ob ejus absentiam æstuationem. Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 1. Vide supra Od. 14. sub finem Annot. ad ea verba, *quas colis arborum.*

Platanus cœlebs.] Martial. lib. 3. Epigram. 57. *viduam* appellat: intellige sterilem, vel non vitibus, ut solet ulmus, maritatem. Vide Plin. lib. 16. cap. 17. Senec. Lib. 5. Epist. 6.

5. *Evincet ulmos.*] Expellet, quasi dimovebit loco, earumque plantaria occupabit.

Tum violaria, &c.] Similiter et flores odoriferi exterminabunt fructuosas arbores, hisque neglectis et ejectis, excolentur. Quidam legunt, *myrtusque et omnis, &c.* ut n[illegible] constet ratio. Alii volunt hic *myrtus* 4. declin. esse, et num. plural. adeòque ultimam syllabam produci. Plin. lib. 21. cap. 11. *In Italiâ violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus.* De myrto plura lib. 1. annotavi ad Od. 38. v. 5.

6. *Omnis copia narium.*] Abundantia florum et odorum, qui sunt odoratûs opes quasi ac divitiæ, voluptas ac delectatio. Est qui *dormitâsse* hic Horatium cavilletur, nec satis *intendisse animum.* Quasi verò temerè quidquam scribere soleat tantus Poëta. Imò feliciter *intendebat animum,* forsan *vivos et roderat ungues, et in versu faciendo sæpe caput* jam *scaberat,* atque, ut ait etiam Persius, *Pluteum ceciderat*; cum scripsit: *Omnia copia narium:* dictio sanè tam grandis quàm insolens, tam pulchra et dives, quàm audax et nova.

7. *Spargent olivetis odorem fertilibus domino priori.*] Odoriferæ omnis generis plantæ diffundent fragrantiam iis in locis, quæ prius olivis consita uberem domino proventum afferebant.

9. *Tum spissa ramis laurea fervidos Excludet ictus.*] Seu quod adversus fulmen ejusque ignitos ictus valere laurus dicatur ex Plino, lib. 15. cap. ultimo. Sueton. Tiber. cap. 69, &c. Sive quod arte quâdam laurus apud Romanos veluti silvescebat, ramosque tam altè latèque extendebat, ut spissam et opacam umbram prætexeret, Solisque ardorem arceret, *ictusque fervides*; qui Lucretio *verbera Solis* nuncupantur. *Spissam* quoque *ramis lauream* referunt aliqui ad hortos operis topiarii. De quibus omnibus Plin. citato loco. Laurus nempe aliique frutices gradatim modicis intervallis inflecti, annectique, et cancellatim pingi possunt, inquit hîc. Cruq.

10. *Non ita Romuli Præscriptum, &c.*] Non ita majores nostri: nec ista grassabatur luxuria temporibus *Romuli*; qui singulis civibus duo tantum agri jugera distribuit, aut *Catonis* Censorii, Portiæ familiæ principis, luxuriæ hostis infensissimi: qui Dux, Orator, ac Senator præclarus, frugalitate et continentiâ longè clarior, quater et quadragies accusatus, toties est absolutus. Plutarch, in ejus vitâ. Plin. lib. 7. cap. 27. Valer. Maxim. lib. 3. cap. 7.

11. *Intonsi.*] Nimirum Romani usi tonsoribus anno ab urbe conditâ 454. *anteà* verò *intonsi fuere:* quod ex Varrone asserit Plin. lib. 7. cap. 59. Vide Gell. lib. 3. cap. 4. Quod si Catonem intelligere Uticensem placet: hic etiam intonsus, quia ex quo civilia bella exarsere, tonderi nunquam voluit: Lucan. 2, 372.

Auspiciis

Auſpiciis, veterúmque normâ.
Privatus illis cenſus erat brevis,
Commune magnum: nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton;
Nec fortuitum ſpernere ceſpitem
Leges ſinebant, oppida publico
Sumptu jubentes, et Deorum

tonis criniti, vel priſcorum inſtituta. Res familiaris aderat eis exigua, publica autem *dives. Nemini privato porticus menſa decem pedum perticâ colligebat auram Septentrionalem umbroſam. Neque fas erat contemnere glebam obvenientem: urbes* [213] *autem communibus impenſis, et*

ANNOTATIONES.

Ille nec horriferam ſancto dimovit ab ore
Cæſariem, duróque admiſit gaudia vultu:
Ut primùm tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mæſtâmque genis increſcere barbam.

13. *Privatus illis cenſus erat brevis.*] Exiguæ tunc erant privatorum opes: nec dives eſſe quiſquam ſatagebat: at univerſi Reipublicæ decus, gloriam, potentiam augure et amplificare ſtudebant. Vide paupertatem laudatam apud Valer. Maxim. lib. 4. cap. 4. ubi inter exempla non pauca, hæc affert: Valerii Poplicolæ, *Cui mortuo lectus funebris et rogus defuit: exequiæ verò pecuniæ publicâ ductæ ſunt.* Agrippæ Menenii, *qui publicæ ſalutis arbiter ita pecuniæ inops deceſſit, ut ſepulturæ honore caruiſſet, niſi à populo collatis in capita ſextantibus funeratus eſſet.* Et paulò poſt, idem ſic ſcribit: *Imò verò quos pericula Reipublicæ Imperatores afferebant, anguſtia rei familiaris (quid ceſſo proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebat.* Et poſteà: *Quid Ælia familia, quam locuples? Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una domuncula erat eodem loco, quo nunc ſunt Mariana monumenta: et unus in Agro Veiente fundus minus multos cultores deſiderans, quam dominus habebat, &c.*

14. *Commune magnum.*] Τὸ κοινὸν apud Cicer. Senſus eſt; magni putabatur publica res, ſalus, auctoritas: commodo privato Reipublicæ utilitas anteponebatur. Cic. pro Flacco n. 28. *In privatis rebus minimo contenti erant majores noſtri: in imperio et publicâ dignitate omnia ad gloriam ſplendorémque revocabant.*

Nulla decempedis Metata privatis, &c.] Privatorum nemini porticus erat pluribus metata decempedis, adeoque valdè longa, ex arte, et magno proinde ſumptu extructa.

15. *Opacam excipiebat Arcton.*] Quæ porticus Septentrioni obverſa, apta eſſet ad captandum æſtate frigus plurimum, et ad amœnam ambulationem, ſervaret etiam die. *Arctos* Græcis Urſa, Latinis ſidus Boreale, polo Arctico nomen fecit: regionem ſeptentrionalem deſignat, unde frigidæ et ſaniores ſpirant auræ. *Porticus* definiri poteſt ambulacrum columnis ſeptum, Gall. *une Gallerie.* Ang. a CLOYSTER. Aliæ centenariæ, aliæ milliariæ dicebantur à longitudine et numero paſſuum, quos continebant. Sueton. Vitruv. lib. 5. cap. 9. et 11. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22. et 23. ubi et multiplex porticus recenſetur: præ cæteris autem Porticus Claudia, in quâ ſubdiales ambulationes, miro ingenio elaborata: item Porticus Auguſti, in Palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore per ſymmetriam extructa, &c. Vide et Cæl. Rhodig. lib. 28. cap. 39. Juv. Sat. 7, 182.

Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, et algentem rapiat cœnatio Solem.

17. *Nec fortuitum ſpernere ceſpitem Leges ſinebant, &c.*] Legum pœnis erat obnoxius, quiſquis operoſas ædes ſibi molitus eſſet è ſaxo quadrato; quæ quidem ſtructura templorum erat. At privatis vel crudo ceſpititio ſolo, aut coctis tantùm lateribus ædificare licebat. Turneb. lib. 10. cap. 21. Itaque nemo ſpernebat caſam hæreditate ſibi obvenientem, agellum, prædiolum. Neminem pigebat habitare domunculas,

Pauperis et tuguri congeſtum ceſpite culmen.

Virg. Eclog. 1, 69. vel, paſſim, et ſine diſcrimine cibum aut quietem captabant majores noſtri ubicunque fors tulerat. Ovid. Faſt. 1, 205.

Nec pudor in ſtipulâ placidam cepiſſe quietem,
Nec fœnum capiti ſuppoſuiſſe, fuit.

Tibull. 2, 5, 99.

At ſibi quiſque dapes et feſtas extruet altè
Ceſpititius menſas, ceſpitibuſque thorum.

Huc facit quod de Tibero Sueton. ait, cap. 18. *Trans Rhenum verò eum vitæ ordinem tenuit, ut ſedens in ceſpite nudo cibum caperet: ſæpe etiam ſine tentorio pernoctaret.*

Fortuitum.] Hujus vocis penultimam corripit Juvenalis Sat. 13, v. 225. hic verò productam vides. à *fortunâ et irr.* Servius in Æneid. 6. v. 179.

8. *Oppida publico Sumptu jubentes et Deorum Templa &c.*] Hinc Ædiles, ſeu publicarum ædium, tot uſque urbes curatores. Hoc et ad Auguſti laudem ſcripſiſſe Horatius creditur. Sueton. Auguſt. cap. 30. *Spatium urbis in regiones*

numinum fana lapidibus novis exornare præscriptum erat.

Templa novo decorare saxo.

ANNOTATIONES.

vicosque divisit: instituitque ut illas annui magistratus sortitò tuerentur . . . Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit: easque et ceteras opulentissimis donis exornavit, &c.

20. *Novo saxo.*] Vel tecto, quadrato, et polito; vel è longinquis terris Romam advecto; quale est marmor ex Armenia, Paro, Chio, Ægypto, Numidia, &c. Juvenal. Sat. 14. v. 86. et seq.

Ædificator erat Centronius . . . .
. . . . . . Alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longèque petitis
Marmoribus, &c.

ODE XVI. Ad GROSPHUM.

Animi tranquillitatem non nisi cupiditates coërcendo parari.

O Grosphe, quietem à numinibus petit quilibet in aperto mari Ægæo deprehensus, simul atque nigra nubila texerunt Lunam, neque apparent nautis astra non dubia. Quietem Thracia bello efferata; Parthi insignes pharetrâ quietem po-

OTIUM Divos rogat in patenti [214]
Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetrâ decori, [215]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

Ad Grosphum.] Hunc Pompeium Grosphum nobilem et Magistratibus perfunctum innuit, quod in fine hujus Odes purpurâ vestiri scribit. Siciliensem aiunt nonnulli, eo quod ibidem Horatius Siculis gregibus et armentis opulentum notat. Virum autem frugi celebrat Epist. 1. 12. 22.

Utere Pompeio Grospho; et si quid petet ultro
Defer: nil Grosphus, nisi verum orabit, et æquum.

1. *Otium Divos rogat, &c.*] Otium poscunt omnes, et tamen omnes avaritiam et ambitionem colunt, per quas assiduis laboribus et periculis exercentur, atque otio frui prohibentur. Sic impiger ad Indos, quæstus causâ currens mercator, cum se jactatum tempestatibus, et mortis discrimini proximum sentit, tum mare et navigationem detestatur, otiumque rogat à Castore et Polluce: at ultra pergit tamen, urgente avaritiâ, cum primum periculum præteriit. Od. 1. 1. 15.

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens otium et oppidi
Laudat rura sui.

2. *Ægæo.*] Quod mare altum et scopulosum, et multis adeo naufragiis infestum. Unde Proverb. Τὸ Αἰγαῖον πλεῖν, ab Ægâ insulâ, vel ab Ægis Eubœæ insulæ oppido, ut Straboni placet, Ægæum mare dictum est. Alii alia fabulantur. Situm est Græciam inter et Asiam, plures habet insulas quasi passim disseminatas; hodie Archipelagus nominatur.

5. *Neque certa fulgent Sidera.*] Cum ortis nubibus obducta cœli facies, non ostendit ea sidera certâ semper regione apparentia, quibus dirigi navigantes solent, et tutus esse cursus ac non dubius. Æneid. 1. 88.

Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis. Ponto nox incubat atra.

Lucan.

—Miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur.

5. *Otium bello furiosa Thrace.*] In mediis belli periculis et ærumnis, fatigatæ gentes etiam maximè bellicosæ otium desiderant: vix tamen postea bello abstinent, prædâ alliciente.

Furiosa Thrace.] An quod attis infuscati sagulis (qui furiarum color est) ad bellum procedunt Thraces? An quod terribili specie? Sic apud Plutarch. in vitâ Pauli Æmilii, *Pugnantium Thracum aspectu Nasica maximè exhorruit. Erant nempe in acie primâ, homines proceris corporibus: albis ac lucentibus scutis, ocreis armati, tunicas induti nigras; graves enses et rectos à dextris humeris quatientes.*

6. *Medi pharetrâ decori.*] Parthos indicat Medorum victores: de quibus lib. 1. Od. 12 et 19. arcubus armatos in Xerxis exercitu: testis Herodot. lib. 7. Sagittas ab inguine jaculari seu torquere solitos, annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 4. ex Casaubono.

Grosphe,

Grosphe, non gemmis, neque purpurâ venale, nec auro.
Non enim gazæ, neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensâ tenui salinum,
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriæ quis exul

scunt *nec lapillis, nec purpurâ nec auro venalem: enimvero divitiæ vel Consulis apparitor haud pellunt graves animi turbas ac solicitudines circa palatia laquearibus ornata volitantes. Is felix est è modicâ vitâ, cui majorum salinum rutilat in frugali mensâ, neque tranquillum soporem* [*16] *metus adimit vel turpis cu-*
16 *piditas. Exiguo tempore valentes cur plura intendimus? Cur petimus regiones diverso calefactas Sole? Ecquis*

ANNOTATIONES.

7. *Non gemmis, neque purpurâ, &c.*] Non emitur aut venditur ullo pretio liberalis illa animi pax et tranquillitas imò generosa virtus, quam movere aut concutere nihil potest. Eam vero sibi parat, quisquis affectus atque appetitus cogit rationi morem gerere et obtemperare.

9. *Non enim gazæ, &c.*] Nec divitiæ, nec dignitates conferunt immunitatem à curis et solicitudinibus.

Consularis lictor.] Minister publicus ante Consulem aliosq; magistratus tum honoris causâ, tum summovendæ turbæ gratiâ præcedens, Imperiique insignia, fasces et secures, præferens. Tit. Liv. lib. 3. cap. 48. *I lictor, summove turbam.*

10. *Miseros tumultus Mentis.*] Animi pertubationes, metum, iram, cupiditatem, quibus miser homo afficitur, quando se illis huc illuc distrahi patitur, et discruciari. Tumultus quasi timor multus.

11. *Curas laqueata circum Tecta volantes.*] Palatia divitum curis obsidentur: et quo majores adsunt opes, eo plures et graviores comitantur atque urgent curæ, quasi cor urentes dictæ. Cornel. Tacit. *Invidia summa quæque appetit.* Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parta malis, curâ majore, metuque
Servantur. Misera est magni custodia censûs.

Tul. 2. de Legib. *Magnificas villas, pavimenta marmorea, et laqueata tecta contemno.*

12. *Volantes.*] φρονίδες. πτέρα ἔχουσαι, *Alas habentes curæ.* Theognis.

13. *Vivitur parvo bene, cui, &c.*] Contra verò lætam ducit ille vitam, qui parvo contentus, modicam supellectilem et mensam satis habet, gaudetque suâ conditione mediocri. Unde pacatum capit somnum, quem non interrumpit vel habendi cupiditas, vel timor perdendi.

Paternum Splendet in mensâ tenui salinum.] Egregie locum hunc illustrat Turneb. lib. 10. cap. 22. Insulsus, inquit, videtur sensus, nisi intelligas salis olim quandam in mensâ religionem fuisse, unde ἱερὸς ἅλας Græci dicunt: et appositus sal mensam consecrare videbatur. Arnob. lib. 2. *Sacras facitis mensas salinorum apposítu, et simulacris Deorum.* Sed tamen potissimùm tenuem et parcum pauperemque victum Horatius significat hominum pro obsonio salem lingentium, quod pauperes olim faciebant, ut apud Pers. Sat. 5.

Varo, regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages.

Huc usque Turnebus. Salinum verò præcipuè memorat Horatius tum quia primo loco solet apponi; tum præsertim quod veteres poculo et salino à majoribus accepto libenter utebantur. Et quibus nullum erat argenteum vas, salinum tamen ex argento habebant. Ex quibus intelliguntur hæ voces, *splendet*, et *paternum*.

15. *Leves somnos.*] Dulces, molles, placidos, et tranquillos; vel solvi faciles.

Cupido Sordidus.] Amor pecuniæ sordidus, turpis avaritia. *Sæva cupido indomiti censûs.* Juvenal. Sat. 14. v. 175.

17. *Quid brevi fortes jaculamur ævo Multa?*] Cum sciamus paucis nos annis esse victuros, cur tam multa et magna prosequimur et captamus? Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat incohare
longam.

Et Od. 11.

Spatio brevi spem longam reseces.

18. *Quid terras alio calentes Sole mutamus?*] Cur, patriâ relictâ, pergimus in alia plane climata, remotasque valde regiones, alio veluti Sole calescentes; Virgil. Georg. 2. v. 571.

Exilioque domos et dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.

Contra Juvenalis, Sat. 12. 103.

Nostro sub sidere.

19. *Patriæ quis exul Se quoque fugit?*] Translata sententia è Græco; Τις πατρίδος φυγας ὤν καὶ

extorris à patriâ, procul est etiam à seipso? Naves ære munitas ingreditur prava solicitudo, nec deserit equitum cohortes, velocior cervis, et Euro nubes discutiente rapidior. Mens præsentibus contenta caveat inquirere quidquam ulterius: molesta verò quâdam lætitiâ moderetur. Non est aliquid omni ratione perfectum. Achillem gloriosum sustulit mors repentina: Tithonum debilitavit senecta prolixior. Mihique forsitan indulgebit tempus id quod tibi non concesserit. Greges numerosi et

Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naves [217]
Cura: nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, et agente nimbos
Ocyor Euro.
Lætus in præsens animus, quod ultra est
Oderit curare; et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem:
Longa Tithonum minuit senectus:
Et mihi forsan, tibi quod negàrit,
Porriget hora.
Te greges centum, Siculæque circum [218]

ANNOTATIONES.

ἑαυτὸν ἔφυγε; id est, Quis paternum deserens solum, pravam simul indolem pravosque affectus relinquit? Imo se quisque secum defert, id est, animum suum seu probum seu improbum. Senec. de Tranquill. vit. *Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? Sequitur seipsum, et urget gravissimus comes.* Sic mercator avarus, quolibet peregrinatus fuerit, avaritiam circumfert. Horat. lib. 1. Epist. 11. v. 27.

Cœlum, non animum mutant, qui trans mare currunt.

Epist. 14. v. 13.

In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.

Lucret. lib. 3. sub finem.

Hoc se quisque modo fugit. At quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret et angit.

Varro et Petronius. *longè fugit, qui suos* (id est se) *fugit.*

21. *Scandit æratas, &c.*] Seu navim seu equum conscendas, ut effugias curam, hæc te facilè consequetur, utpote cervis pernicior et ventis. Horat. lib. 3. Od. 1.

Sed timor et minæ
Scandunt eodem quo dominus, neque
Decedit ærata triremi, et
Post equitem sedet atra cura.

23. *Ocyor Cervis.*] Cervorum pernicitas cuivis nota.

24. *Euro.*] Ab ortu flat iste ventus. Ovid. Metamorph. 1. cap. 2.

Eurus ad auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaque, et radiis juga subdita matutinis.

25. *Lætus in præsens animus, &c.*] In diem vive, *Dona præsentis rape lætus horæ:* lib. 3. Od. 8. utere presenti fortunâ: quod ultra præsens tempus est, ne cura, neque futuro te distorque.

27. *Amara lento Temperet risu.*] Si quid ingruit adversi et amari, id animo læto perfer. Nam *levius fit patientiâ quicquid corrigere est nefas.* Lib. 1. Od. 24.

Lento risu.] Moderatâ lætitiâ. Alii legunt *læto.*

27. *Nihil est ab omni Parte beatum.*] Cic. 1. de invent. *Nihil omni ex parte perfectum atque beatum.* Οὐδεὶς πάντ' ἐστι πανόλβιος, *Nemo peromnino felix et beatus.*

29. *Abstulit clarum cita mors Achillem.*] Quod modo protulit, exemplis comprobat Poëta. Fuit illustris *Achilles*, at paucis annis inclaruit, et cita mors finem gloriæ subitum imposuit. E contrario *Tithonus* diu vixit quidem, sed incommoda senii persensit adeo, ut vitæ pertæsus fuerit, optâritque in cicadam mutari, quod et à Diis obtinuit. Vide lib. 1. Od. 28. De Achille verò eodem lib. 1. Od. 6. v. 6. Od. 8. sub finem, Od. 15. ad finem lib. 2. Od. 4. v. 3. lib. 4. Od. 6. Epod. 13.

31. *Et mihi forsan, tibi quod negârit, Porriget hora.*] Parvo mihi fortasse vitam dabit longiorem, tibi verò diviti negabit.

32. *Hora.*] Vel tempus: sic Pers. Sat. 5. v. 14. *Fugit hora.* Vel horoscopus: Idem Pers. ibid. v. 48.

Seu nata fidelibus hora
Dividit in geminos concordia fata duorum.

33. *Te greges, &c.*] Tu te beatum existimas gregibus et armentis abundans, et optimâ purpurâ vestitus. At ego mihi videor æque ac tu fortunatus, tenuibus prædiis victitans et contentus, poeticâ gaudens facultate, et vulgi spernens rumores. Divites Homero πολύῤῥηνες καὶ πολυβοῦται, *agnis et bobus affluentes*; Hesiodo πολύμηλοι, *ovibus abundantes* nuncupantur.

Siculæ vaccæ.] Opimis è Siciliæ pascuis valde pingues.

Mugiunt

Mugiunt vaccæ: tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa: te bis Afro
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, et
Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ
Parca non mendax dedit, et malignum [219]
Spernere vulgus.

boves è Siliciâ circa te mugitum edunt, hinniunt tibi equi trahendis curribus idonei. Te operiunt panni è lanâ semel atque iterum Africano murice imbutâ. Mihi Parca verax largita est agellum, et aliquantulam Græcæ Musæ facultatem, necnon contemnere improbum vulgus.

ANNOTATIONES.

34. *Tibi tollit hinnitum, &c.*] Equorum etiam greges tibi adsunt, hinnitu generositatem exhibentium. Æneid. 3. v. 672. *Clamorem immensum tollit.* Cic ad Q. fratrem Epist. 1. lib. 2. *Clamorem satis magnum sustulerunt.*

35. *Apta quadrigis equa.*] Curulibus et circensibus ineundis certaminibus hoc aptior, quo velocior. In illis bigæ, trigæ, quadrigæ: sive currus duobus, tribus, quatuor equis tracti. Vide lib. 1. Od. 1. Annot. ad hæc verba: *Sunt quos curriculo, &c.* Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. &c.

Te bis Afro Murice tinctæ Vestiunt lanæ.] Pretiosæ nobilesque te operiunt et decorant vestes ex optimâ purpurâ, seu è panno sanguine muricis piscis semel atque iterum imbuto: sic enim purpureus color efficitur exquisitus, præsertim cum murex est è mari Africano, vel Tyrio. Testis Plinius lib. 9. cap. 36. ubi *murices et purpuræ,* inquit, *colorem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquor is nimirum est in candidâ venâ, unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosæ color sublucens . . Præcipuus hic in Meninge Africæ et Getulo littore Oceani . . . . Huic fasces et secures Romanæ viam faciunt, idemque pro Majestate pueritiæ est. Distinguit ab Equite Curiam, in triumphali miscetur auro, &c.*

Bis tinctæ.] Dibapham purpuram vocant, Plin. lib. 9. cap. 39. *Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi . . . dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio. Qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur.* Cic. lib. 2. Epist. 16. *Curius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur.*

38. *Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ.*] Lyricæ poëseos ab Alcæo aliisque Poëtis Græcis desumptæ facultatem, quâ *sublimi feriam sidera vertice,* tribuit mihi..

Camœnæ.] Quasi Canenæ à canendo dictæ, teste Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 3. Vide lib. 4. Od. 6.

Spiritum Phœbus, mihi Phœbus artem
Carminis nomenque dedit Poëtæ.

39. *Parca non mendax.*] Pers. Sat. 5. v. 48. *Parca tenax veri.* Immutabile fatum. Hujus intelligentia loci pendet è vetere ritu. Ultimâ scilicet hebdomadis die, quâ quis in lucem editus erat, fata vocabantur, quæ scriberentur: quòd eo die viderentur Parcæ in totam statuere vitam, quâ fortunâ futurus quis esset. Tertullianus; *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur: dum ultimâ die fata scribenda advocantur:* Hæc Turneb. lib. 10. cap. 22. Credebant veteres nascenti cuilibet adnasci genium: deinde verò septimo, à quo natus erat die, Parcas statuere, quâ ille par totam vitam fortunâ usurus esset.

Et malignum Spernere vulgus.] Populi malignitatem, invidiam, opinionem, favorem etiam et applausum. Quæ qui non spernit, is nunquam beatè vixerit.

ODE XVII. Ad MÆCENATEM, ægrotum.

Superstitem ei se non futurum.

CUR me querelis exanimas tuis?
Nec Diis amicum est, nec mihi, te prius

Quare mihi vitam aufers per querimonias tuas? Neque numinibus placet, neque mihi,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Cur me querelis, &c.*] Vix è pertinaci morbo convalescentem inviserat Mæcenatem Horatius, atque seu affectæ valetudinis tædio seu integræ salutis desperatione, graviores in querelas erumpentem, ærumnosæ etiam isti vitæ mortem præoptantem audierat. Quo ipse dolore perculsus Oden hanc ei scribit.

Exanimis.] Mærore conficis ac perimis, Cic. pro Milone. *Me quidem exanimant et interimunt hæ voces Milonis.* Virg. Æn. 4. v. 360.

Desine meque tuis incendere teque querelis.

2. *Dis amicum.*] Dictio Græca θεοῖς φίλον Epod. 1. ad eundem Mæcenatem.

Obire,

ut prior moriaris ô Mæcenas, insigne ornamentum ac tutela rerum mearum. Ah! si promptior mors aufert te, dimidium vitæ meæ, quorsum ego restabo dimidium alterum, haud pariter dilectus, neque remanens totus? Dies iste fient ombobus exitium. Haud falsum juravi: pergemus unà, quocunque modo anteibis, pergemus ultimam inire viam expediti socii. Neque me separabit unquam à te Chimæra flammas spirans, neque redivivus Gyas centum manus habens. Ita decretum Themidi prævalenti et Fatis. Sive Libra, sive Scorpius ti-

Obire, Mæcenas mearum
Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit [220]
Maturior vis, quid moror altera,
Nec charus æquè, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ;
Nec si resurgat centimanus Gyas,
Divellet unquam: sic potenti [221]
Justitiæ, placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit

ANNOTATIONES.

Quid nos, quibus te vita sit superstite
Jucunda; si contra gravis?

4. *Grande decus columenque.*] Vide Od. 1. lib. 1. *Partem animæ.* lib. 1. Od. 3. *Animæ dimidium meæ.* Pythagoras aiebat amicum esse animam unam duobus in corporibus.

6. *Maturior vis.*] Celerior quàm ferat naturæ lex.

7. *Nec charus æque.*] Vel populo Romano non perinde charus, ut Mæcenas; vel ipsi sibi molestus, ablato amico.

Nec superstes integer.] S. Aug. Conf. lib. 4. cap. 6. *Sensi ego*, inquis, *animam meam et animam illius* (amici) *unam fuisse . . . . . ideoque eo morte sublato, mihi horrori vita erat; quia nolebam dimidius vivere, &c.* S. Gregorius Naz. suam cum D. Basilio animi conjunctionem et amicitiam συμψυχίαν vocat, *eandem animam.*

8. *Ille dies utramque Ducet ruinam.*] Qui te è vivis auferet, is et me videbit morientem. Hoc fere ita contigit: nam obiit Mæcenas ann. U. C. 746. Horatius verò anno præcedenti, qui Imperii Augusti 34. erat. Dio. Euseb. Chron.

9. *Non ego perfidum Dixi sacramentum.*] Non temerè, aut fallaciter, sed ex animo et sincerè spondeo fore me tibi vitæ mortisque comitem, atque devoveo. Itaque Horatius ostendit esse se, ex eorum numero, qui principibus devoti appellabantur. Cæsar de Bell. Gall. lib. 5. cap. 23. *Aliâ ex parte oppidi Adcantuanus, qui summam Imperii tenebat, eruptionem facere conatus est cum sexcentis devotis; quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vitâ commodis unà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderunt: si quid eis per vim accidat, aut eundem casum unà ferant, aut sibi mortem consciscant: neque adhuc hominum memoriâ repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret.* Dio lib. 53. morem istum fluxisse ab Hispanis ait, favetque Sallustius: *Hispani se regibus devovent, et post eos vitam recusant.* Et Valer. Max. lib. 2. cap. 6. *Celtiberi nefas esse ducebant prælio superesse, cùm is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant.*

11. *Supremum Carpere iter.*] Discessum è vitâ hâc ad inferas regiones, mortisque imperium.

13. *Me nec Chimæræ, &c.*] Non divellar ergo à te ullâ re quantumvis terribili. De Chimæra lib. Od. 27. Πῦρ πνέουσα, *Ignem spirans* dicitur Pindaro.

14. *Nec si resurgat, &c.*] Epod. 1.

Et te vel per Alpium juga,
In hospitalem et Caucasum,
Vel occidentis ad usque ultimum sinum
Forti sequemur pectore.

Centimanus Gyas.] Is unus è natis cœlo terrâque, de quibus Appollodorus. Legunt alii, *Gyges*; alii *Gigas*. In scirpo est nodum quærere. De nomine controversia est. Designatur certè Gigas aliquis, qualis Briareus, de quo Virgil. Æn. 10. v. 565.

——Centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus; quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse.

15. *Sic potenti Justitiæ placitumque Parcis.*] Has cum illâ jungit, quasi justæ Deorum ac fatorum legis ac decreti vindices et administras.

17. *Seu Libra, seu me, &c.*] Quodcunque nascenti mihi sidus affulsit, ac dominatum vitæ meæ obtinuit; eundem affirmaverim tuis natalibus horoscopum fuisse. Adeo comparabant evenire nobis paria. Enimvero tu emergis vix è periculosâ ægritudine; ego prope casu sum arboris oppressus. Scilicet ex eâ parte Zodiaci, quæ nostræ genituræ tempore in hemisphærium no-

Formi-

Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ;
21 Utrumque nostrûm incredibili modo
Consentit astrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
25 Tardavit alas, cùm populus frequens

mendus mihi dominatur, pars temporis natalitii periculosior; sive Capricornus occidentalis Oceani potens: vix credibili ratione convenit sinus nostri amborum. Te à crudeli Saturno defendit Jovis fulgor propitius: atque fati præcipitis volatum remoratus est, quando plebs [222]

ANNOTATIONES.

strum assurgit, natalitias suas prædictiones colligunt Astrologi: quarum tamen vanitatem suggilat Juvenalis Sat. 6. y. 552. et seq.

Libra.] Septimum hoc est è duodecim Zodiaci signis, quod Sol ingressus circa diem 20 Septembris, equinoctium Autumnale facit. Vide Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 18. Virgil. Georgic. 1. v. 208. Manil. lib. 2.

Quosque dabunt chelæ (Libra) *et quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus habent, fideique immobile vinclum.

Et Liv. 5.

Felix æquato genitus sub pondere Libræ.

Perf. Sat. 5.

Nostra vel æquali suspendit tempora Libra,
Parca tenax veri.

Scorpius.] Octavum est hoc Zodiaci Signum, tunc oriens cum Orion occidit. Hinc fabula, interemptum Scorpionis aculeo Orionem, qui juvenili robore ferox nullam esse feram jactaret, quam conficere non posset. Ejus vero superbiam ultus Jupiter mortales docere voluit, non plus æquo viribus suis fidere. Hygin. lib. 6. de Sign. Cœlest.

18. *Formidolosus, pars violentior Natalis horæ.*] Nempe sidus hoc ad Martem pertinet, qui et inclemens, maleficus, horribilis. Unde referri huc potest Horatii in Philippensi clade per culosa fuga, de quâ supra Od. 7. Vide Cic. 2. ad Nat. Deor. n. 113. Virgil. Georg. 1. v. 38. Manil. lib. 4.

Scorpius armatâ violentâ cuspide caudâ,
In bellum ardentes animos, et Martia castra
Efficit, &c.

Hinc et Arat.

Scorpius infestus præportans flebile acumen.

Quidam codices habent, *lethalis horæ.* Sed apage. Aiunt porro sub hoc natis astro et horoscopo vitam esse breviorem.

19. *Seu tyrannus Hesperiæ Capricornus undæ.*] Sive prodii in lucem sub Capricorni sidere quod, cùm Saturnus obtinet, graves excitat pluvias atque tempestates in mari præsertim occiduo; teste Servio in Georgic. 1. cit. Et Manil. lib. 4.

Tu, Capricorne, regis quicquid sub Sole cadente, &c.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Lotus et Hesperiâ quid Capricornus aquâ?

Decimum hoc signum Zodiaci solstitium Decembri mense facit hybernum: Unde Cic. 2. de Nat. Deor.

Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans
Corpore semifero, magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali flectens contorquet tempore cursum.

21. *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum.*] Sensus est; etsi non est idem mihi, qui tibi horoscopus; at certè magna et incredibilis inter meum natalitium sidus ac tuum consensio est, convenientia, similitudo: quapropter ut mutuus dudum coaluit inter nos amor, ut etiam mortis pariter effugimus periculum, istâ quidem efficiente cœlestium vi; sic licet spondere, alterum ab altero nec in morte sejungendos aut divellendos. Persius Horatii perpetuus imitator huc loco videatur superâsse, Sat. 5. v. 45.

Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, et ab uno sidere duci.

22. *Te Jovis impio Tutela, &c.*] Benignus Jovis aspectus Saturni (ut fit) malignitatem correxit infregitque, contra fulgendo, in horâ natali. Perf. cit. mox. v. 50.

Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unà.

Impio Saturno] Fabulantur nimirum Saturnum proprios devorâsse filios: hinc et aiunt sub ejus sidere genitos sævos et impios effici. Propertius et Perf. cit. Saturnum *gravem,* Juvenalis *tristem* appellat.

24. *Eripuit.*] E gravi morbo incolumem præstitit, ac veluti rapuit violentæ Saturni falcem jam tibi suam intentantis ad vitam intercidendam.

Volucrisque fati Tardavit alas.] Advolantem properè, ut solet, mortem retardavit.

25. *Cùm populus frequens, &c.*] Istam Jovis tutelam animadvertit, ac celebravit; teque sibi redditum Populus Romanus gratulatus est, Jovique gratias retulit, sublatâ in lætitiæ signum triplici acclamatione et plausu, quando te post morbi periculum, melius habentem in theatrum adventare conspexit. Vide lib. 1. Od. 20.

numerosa alacrem ter sustulit acclamationem in theatro. Me decidens in caput arbor oppressisset, nisi manu casum avertisset Faunus, tutor clientium Mercurii. Cura ut offeras victimas, et promissum templum: ego parvulam agnam immolabo.

Lætum theatris ter crepuit sonum.
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum [223]
Dextrâ levâsset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas,
Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

ANNOTATIONES.

27. *Me truncus illapsus cerebro, &c.*] Ut te Jupiter, sic me Faunus imminenti exitio subtraxit, cum *triste lignum* declinavi *caducum in domini caput immerentis*; ut est in Od. 13. hujus libri. Vide ibidem.

28. *Nisi Faunus ictum dextrâ levâsset.*] Perieram, nisi subvenisset Faunus Mercurii amicus, et secundùm aliquos, idem Deus: certè literatorum uterque patronus. De Mercurio dictum jam non semel, maximè verò supra Od. 7. Porro quod ruri beneficium, servatam nempe salutem, accepit, bene refert ad ruris sylvarumque Deum. Porro dicitur Faunus doctorum virorum *custos* ac tutor, vel ob hoc quod studiosi secessum et quietem, ac liberale otium ruri conquirunt et captant, quæ quidem in urbibus, ac inter populares strepitus, obtinere vix possunt.

29. *Mercurialium.*] Viros eruditos Mercuriales nuncupat: eo quod illi clientes habeantur Mercurii. Hic enimvero disciplinarum et artium repertor asseritur à Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. et lib. 1. cap. 2. inventor literarum, vocum, palæstræ, numerorum, lyræ, medicinæ, astronomiæ, denique interpretationis verborum, unde cognominatus Hermes. Idem affirmat Plinius lib. 7. cap. 56 et Gellius. Mercurio sacras esse linguas ob eloquentiam, refert Athenæus lib. 1. cap. 14. et lib. 15. cap. 1. statuis Mercurii tanquam oratibuis et facundiæ præsidis ornata fuisse Gymnasia. Quod et testatur Tullius ad Attic. ut observat Casaubonus in citatum Athenæi locum.

Reddere victimas, &c.] Votivas offer victimas Jovi Servatori: ædem quoque seu templum, quod æger vovisti, si convalesceres, jam voti reus, Saluti ædifica et persolve.

32. *Nos humilem feriemus agnam.*] Jovi taurus aliæque id genus majores hostiæ cædebantur; minores autem cæteris Diis. Hinc Horatius, non pro suâ præ Mæcenatis opulentiâ tenuitate, ut garriunt aliqui: sed more majorum et ex solenni instituto scribit, et spondet Fauno *humilem* ferire *agnam*. Sic lib. 1. Od. 4.

Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis
Seu poscat agnam, sive malit hædum.

ODE XVIII.

Mediocri se fortunâ beatum esse: desipere eos qui luxui et avaritiæ student, mortis immemores.

Nec ebur nec aurum splendet in laqueari ædium mearum:

NON ebur, neque aureum [224]
Mea renidet in domo lacunar;

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Metrum dicitur vel Hipponactium, ab auctore; vel Euripideum, quod eo frequenter usus sit Euripides.

Primus versus est Trochaicus dimeter catalecticus; ubi deest una syllaba ad perfectionem: et scanditur hoc modo;

Nōn ĕ | būr nĕ | que āurĕ—ūm.

Alii volunt esse Iambicum Archilochium dimetrum acatalectum; qui constat Amphimacro, et duobus Iambis; hac ratione:

Nōn ēbūr | nĕque āu | rĕūm,

Alter versus est Iambicus Archilochius trimeter catalecticus, constans quinque Iambis et unâ syllabâ: admisso locis imparibus Spondæo; et sic scanditur.

Mĕā | rĕnī | dēt īn | dŏmo | lăcū | nar.

1. *Non ebur neque, &c.*] Opes et divitias nec possideo, nec cupio, quæ omnibus appeti solent; at ea quæ paucorum sunt habeo; indeque me beatum existimo. Fide integer, ingenio valens, cuilibet me ostento et præfero.

Neque aureum Meâ renidet in domo lacunar.] Domus non habito magnificas, ebore et auro exornatus, marmore peregrino ædificatas et fulgentes. Arnob. lib. 6. *Laquearibus renideant aureis.* Lucret. lib. 2. sub. init.

Non

Non trabes Hymettiæ
  Premunt columnas ultimâ recisas [225]
Africâ. Neque Attali
  Ignotus hæres regiam occupavi:
Nec Laconicas mihi
  Trahunt honestæ purpuras clientæ.
At fides et ingeni [226]

Haud Hymettiæ trabes innituntur columnis extremâ in Africâ excisis. Neque Attali hæres incognitus, regalem potentiam invasi. Nec clientæ haud viles nent mihi purpuram Laconicam. Verum fidelitas adest et copiosus inge-

ANNOTATIONES.

Nec domus argento fulgens, auroque renidens:
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa.

3. *Non trabes Hymettiæ Premunt columnas, &c.*] In meis ædibus non sunt pretiosæ ex Hymetto trabes, columnis exquisiti marmoris sustentatæ. Hymettus, Atticæ mons regionis, melle quidem abundans, insigni vero marmore clarus. Plin. lib. 17. cap. 1. columnas quatuor Hymettii marmoris ad scenam ornandam advectas refert. Has porro centum millibus nummûm emptas ait Valer. Max. Idem Plin. lib. 36. cap. 3. ita scribit; *L. Crassus orator primus pergrini marmoris columnas habuit in eodem palatio Hymettias.* Valer. Max. lib. 9. cap. 1. *Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo, altercatione ortâ, objecit, quod columnas Hymettias in porticu domûs haberet.* Magno porro lis, fuerintne trabus illæ ligneæ, an marmoreæ. Verùm enim è ligno potius Hymettio quam è marmore crediderim: quanquam et ex lapide trabes extitisse clarè docet Plin. lib. 36. cap. 8. ubi sic habet *Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem anti Pyropæcilon vocabant. Trabes ex eo fecere Reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos.* Vide Strabon. lib. 9. ubi ex Hymetto advectas trabes longas et densas commemorat.

4. *Ultimâ recisas Africâ.*] Columnas intelligit è marmore Numidico, cujus pretium ingens, fuisse testatur Plinius lib. 36. cap. 6. his verbis. *M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina è Numidico marmore in domo posuit magnâ reprehensione.* Numidia Africæ regio ultima, et maximè occidentalis.

5. *Neque Attali Ignotus hæres regiam occupavi.*] Nec divitis cujusquam hæreditatem captavi, ullâve fraude et arte malâ invasi, opulentus quoquo modo esse volens: sicut Aristonicus (quem sine respexit hoc loco Horatius) regnum Asiæ sibi vindicavit. Duo fuerunt Attali Pergami Reges; prior, Eumenis frater, posterior autem filius. Hic Attalo patruo successit in Asiæ Imperium. Post annos verò quinque instare sibi mortem sentiens, Populum Romanum opum suarum regnique hæredem nuncupavit Quod ut accepit Aristonicus Eumenis ex pellice filius, regiam stirpem ostentans, conscripto exercitu, Pergamum invasit, et principatum ac dominationem Asiæ obtinuit. Crassi verò à Romanis missi Prætoris fractis viribus et auctoritate, post annos ferè quatuor debellatus à Perpenna, moxque ab Aquilio Consulibus, planè extinctus est. Justinus lib. 36. sub finem: *In Asiâ Rex Attalus florentissimum et ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus fœdabat . . . . . morbum ex Solis fervore contraxit, et septimâ die decessit. Hujus testamento hæres Populus Romanus tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesiâ citharistæ cujusdam filiâ genitus, qui post mortem Attali velut paternum regnum Asiam invasit, &c.* Vide et Luc. Florum Histor. Rom. lib. 2. cap. 20. ubi *Aristonicus,* inquit, *regii sanguinis, ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim solicitat: paucas resistentes vi recepit: Crassi quoque Prætoris cecîdit exercitum . . . . . mox à Perpennâ domitus et captus . . . Aquilius Asiatici belli reliquias confecit; mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarandam urbium, &c.*

7. *Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.*] Nec habeo clientes, quos soli divites ac potentes habent: nec adeo clientium uxores nent mihi lanas, è quibus pannus confectus, imbutus humore piscis muricis ad Tænarum Laconicæ promontorium capti, suppeditet mihi vestes purpureas, easque valde exquisitas, quæ ad solos nobiles, Patricios, ac Magistratus pertinent. Cic. Ver. n. 59. *Ipse dabat purpuram tantum, amici operam.* Laconia Peloponnesi regio purpuræ excellentiâ nobilis. Plin. lib. 21. cap. 8. *Unguento naturam vicisse gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil aspectu, Trahitur in purpuras Tyrias, dibaphasque et Laconicas, &c.* Et lib. 35. cap. 6. *Et liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus proter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum . . . . . . laudatur Laconicum unde pretiosissimæ purpuræ.* Vide supra Od. 16. sub finem Annot. ad has voces: *Te bis Afro murice tinctæ vestiunt lanæ.*

9. *At fides et ingeni Benigna vena est.*] Quod si desint opes, et opibus quidpiam melius ac præstantius habere contigit, nimirum fidei virtutem, nec non ingenii lumen et facultatem.

Benigna vena.] Metaphora à terræ venis, è qui

nii fons. Et exiguum me opulentus requirit. Nihil præterea à Numinibus flagito: neque ab amico divite majora posco, contentus ad modum agro tantum Sabino. Urgetur dies die: et novæ Lunæ properant deficere. Tu Morti vicinus incidenda marmora pacisceris: et tumuli oblitus ædificas: atque satagis extendere littus maris ad Baias

Benigna vena est: pauperemque dives
Me petit. Nihil supra
Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.
Tu secanda marmora [221]
Locas sub ipsum funus, et sepulchri
Immemor struis domos;
Marisque Baiis obstrepentis urges

ANNOTATIONES.

bus fontes promanant uberes: designat optimè discendi scribendique facilitatem, quâ qui destitutus fuerit, is invitâ Minervâ, invitis Apolline ac Musis, literarum studium capessit, hoc est, oleum et operam perdit. Epist. ad Pisones, v. 385.

Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ.

Et v. 408.

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ.
Nec rude quid prosit video ingenium.

10. *Pauperemque dives me petit.*] Me diligit, ac familiaritatem meam petit Mæcenas, tum ob fidem, cum propter ingenium ad artes liberales idoneum. Epist. ad Pisones, v. 405. *Gratia regum Pieriis tentata modis.* Quoties vero Doctores et Sapientes à Principibus viris sunt honorati ac accersiti!

11. *Nihil supra Deos lacesso.*] Ut largiantur quidquam præter ista, non importunis Deos precibus fatigo, non urgeo, non efflagito. Sed nec Mæcenantem *amicum*, plura si rogitem, dare paratum ac *potentem*, nequaquam ego lacesso, nec ampliora flagito, quam quæ jam donavit, videlicet agrum in *Sabinis*, quo victito beatus et contentus, Sic cupiditatem adversatur omnem ac libidinem, ut vocat Tullius. Hanc ferocienti equo similem aiebat Plato in Phædro. Diogenes autem Cynicus *arcem omnium malorum* vocitabat.

13. *Flagito.*] Quid valeat ista vox docet Cic. lib. 9. Epist. 9. ad Varronem: ubi sic scribit; *Metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi ut rogarent.*

15. *Satis beatus unicis Sabinis.*] Prædio in Sabinis, quo donatus sum à Mæcenate, satis me locupletem existimo, nec ab eo quidquam ultra peto, vel cupio. Vide lib. 3. Od. 13. v. 1. ibique Annot. Item Epist. 16. initium, ubi suam ipse villam describit Poëta.

15. *Truditur dies die.*] Epod. 17.

Urget diem nox, et dies noctem.

Senec. Epist. 24. *Nullius rei finis est. Sed in orbem nexa sunt universa. Fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit, dies noctem. Æstas in Autumnum desinit. Autumno Hyems instat, quæ Vere compescitur. Omnia transeunt, ut revertuntur.* Sic ferè ad rem nostram Ecclesiastes cap. 1. *Oritur Sol et occidit, et ad locum suum revertitur; ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad Aquilonem.* Vide Pers. Sat. 5. v. 66. et seq.

16. *Novæque pergunt interire Lunæ.*] Ita labuntur menses annique: novæ Lunæ complentur: tum decrescunt, ac intereunt, rursumque renascuntur, et crescunt, perpetuis vicibus. Ita fugit tempus, ita fluit ac perit ætas et vita nostra. Tu tamen, O superbe et ambitiose, quasi vitæ sit tibi securitas, et immunitas à morte, insanas moliris substructiones.

17. *Tu secanda marmora Locas.*] Mercede conducis sectores marmoris et sculptores: vel redemptori negotium das secandorum marmorum, ad extruendas domos superbas.

20. *Marisque Baiis obstrepentis urges Summovere littora.*] Molibus in mare jactis extendis litus, ut ibi ædifices, amœno loco, ad Baias, ubi fluctus marini ventis agitati fremunt et obstrepunt vehementer: quasi non sufficiat continens terra ad construendas ædes. Sallust. *Divitias profundunt in extruendo mari, et montibus æquandis.* Senec. Controvers. 5. *Maria summoventur projectis molibus.* Vide supra Od. 15. init. ibique Annot. Item postea, lib. 3. Od. 1. v. 33. et Od. 24. v. 3.

Baiis.] Baiæ civitas Campaniæ, à Baio Ulyssis socio ibi sepulto nominata; sita Puteolos inter et Cumas, in eo sinu qui nunc dicitur *Golfo di Puzzuolo* et *di Napoli*: calentibus aquis ad sanitatem valde utilibus, cœli temperie, amœno secessu, Romanorum Procerum nitidas illic ædes habentium frequentiâ, perquam felix: ut etiam vitanda, velut occasio luxuriæ dicatur à Seneca ad Lucil. Epist. 52. *Illic,* inquit, *tanquam loco debeatur licentia, magis luxuria solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus.*

Summovere

Summovere littora,
Parùm locuples continente ripâ.
Quid, quòd usque proximos
Revellis agri terminos, et ultra
Limites clientium
Salis avarus? Pellitur paternos [22.]
In sinu ferens Deos
Et uxor et vir, sordidosque natos:
Nulla certior tamen
Rapacis Orci fine destinatâ
Aula divitem manet
Herum. Quid ultrà tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur,
Regumque pueris; nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali

frementis, non sat dives stabili terrâ. Quid dicam, quòd vicinos etiam agri limites removes, et clientium terminos transilis, per avaritiam? Ejicitur et maritus, et conjux portans in gremio Penates, et pueros squalidos. Attamen potentem dominum haud expectat ulla basilica melior paratâ sede Inferorum omnia absorbentium. Quid ampliùs quæris? Terra pariter inopi sinum aperit, atque principum filiis: neque Inferorum custos, auro corruptus, astutum Prometheum reportavit. Ille Tantalum,

ANNOTATIONES,

23. *Quid, quòd usque proximos, &c.*] Quinetiam sacrilegâ ratione rem augere non veteris; tum vicinorum, tum etiam clientium terminos removendo. Duo sunt itaque delicta, alterum contra fidem clientibus debitam, alterum contra justitiæ et religionis virtutem. Quod ad primum attinet: illatam clienti injuriam eo constat graviorem esse, quod post parentes et pupillos fidei tutelæque nostræ creditos proximum obtineant locum clientes, qui sese pariter in fidem patrocinium que nostrum dederunt; ut asserit A. Gellius. lib. 5. cap. 13. et lex 22. xii. Tab. hæc est: *Si clienti patronus fraudem fecerit, sacer esto.*

26. *Revellis agri terminos.*] Hoc alterum est peccati genus, et sacrilegum quidem, ex istâ Numæ Pompilii lege, quæ jubebat ut qui terminum exarâsset, ipse et boves Deo sacri fierent. Eodem pertinet, quòd Terminum Deum consecrabant colebantq; veteres. Translator etiam terminorum damnatus lege divinâ noscitur, Deuteron. cap. 19. v. 14. Proverb. cap. 22. v. 28. &c.

26. *Pellitur paternos, &c.*] Expositio ad augendam invidiam. Sic possessione legitimâ deturbatur cliens à te, et ad inopiam redactus abit cum uxore gemebundâ, sed religiosâ, quæ portat *in sinu Deos* familiares, puerosq; ob egestatem *sordidos.*

29. *Nulla certior tamen, &c.*] Quòd si opibus mortem eluctari liceret, aut si potiorem apud Inferos sedem opulentus quisque occuparet; libens ego tibi sanè condonarem, quòd quo jure, quâ injuriâ. divitias accumules. Verùm non ita se res habet; nec enim *divitem manet herum ulla certior aula aut finis,* quàm quæ *Orco destinata* est. Non sors ibi aut conditio melior opulento cuilibet quàm inopi. *Quid* ergo *ultrà tendis,* quàm sancitum decretumq; tibi est fatorum ac Numinum lege immutabili? Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Quid vici prosunt, aut horrea, quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cùm parvis non exorabilis auro?

32. *Æqua tellus pauperi recluditur, &c.*] Lib. 1. Od. 4.

Pallida mors equo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

34. *Nec satelles Orci, &c.*] Nec mors muneribus ac donis corrumpitur; ut suam dimittat prædam; omnes mortales rapit. Æschyl. Μόνος θεῶν θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, *Inter Deos sola mors non capitur muneribus.* Theognis: Οὔτις ἄποινα διδοὺς θάνατον φύγοι. *Nemo pretium offerens sese à morte redemit.* Vide supra Od. 3. et 14.

Satelles Orci.] Charon, de quo supra Od. 3. ad v. ult. et alibi.

35. *Callidum Promethea.*] De eo, Lib. 1. Od. 3, v. 27. et Od. 16. v. 13. Sensus est: nec Charon oblato captus auro transvectum in alteram Cocyti ripam Prometheum revexit ad vivos rediturum. Et Prometheus, quantumvis sagax, qui hominem sapienter è luto finxerat, qui cœlestem ignem ferulâ ad Solis currum extensâ callidè suffuratus in terras detulerat, in tamen nec astu nec pretio Satellitem Orci vicit, ut mortem evadere posset. Lib. 2. Epist. 2. mox cit.

Metit Orcus
Grandia cum parvis non exorabilis auro.

36. *Hic superbum Tantalum, &c.*] Hic ipse Charon neque superbos veretur, imò domat, et in Inferis coërcet. De Tantalo supra Od. 12. ad finem.

37. *Tantali genus.*] Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem.

Genus

Tantalique posteros tenet. Ille ipse egenum ærumnas perpessum sive rogatus, sive non rogatus, auscultat levatque.

Genus coërcet: hic levare functum [229]
Pauperem laboribus,
Vocatus, atque non vocatus, audit.

ANNOTATIONES.

38. *Hic levare functum Pauperem, &c.*] Idem ille pauperi præsto est; atque laboriosâ et ærumnosâ defunctum vitâ ultrò sublevat, cymbâ excipit, et transfert in sedes quietas. Cic. Catilin. 4. n. 7. scribit, *Mortem à Diis Immortalibus non esse supplicii causâ constitutam, sed aut necessitatem Naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse.*

40. *Vocatus, atque non vocatus.*] Alludit ad Oraculum Lacedæmoniis redditum; Καλούμενος κ᾽ἄκλητος Θεὸς παρέσται, *Vocatus et non vocatus Deus aderit.*

ODE XIX.

Bacchi laudes eò canit aptiùs, quod ejus Numine est plenus.

Bacchum versus dictantem in secretis aspexi cautibus, et Nymphas auscultantes, arrectasque aures Satyrorum caprinos pedes habentium. Fidem habete, nepotes. Euhoë, timore nuper incusso agitatur animus, et ob repletum Baccho pectus, non

BACCHUM in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite posteri) [230]
Nymphasque discentes: et aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Bacchum in remotis, &c.*] Festum Poëtis Bacchi idem, epulumque tum poëticum esse sacrumque celebre, et hymnum solemnem decantari solitum constat: auctoresque sunt Ovid. Trist. lib. 5. Eleg. 3. et Propert. lib. 4. Eleg. 6. sive quod Liber et Apollo Deus idem est, ut pluribus asserit Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 18. ac evincunt Æschyli Euripidisque testimonia ibidem allata. Æschyl. Ἄπολλον ὦ Βάκχε ὦ Μάντις. Euripid. φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, Εὔλυρε. Sive quòd Bacchus, id est, vinum, scribendis versibus ingenium exacuat. Unde,

—*Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,*
Quæ scribuntur aquæ potoribus. &c.

Ut noster egregiè docet, lib. Epist. 19. Istius igitur generis hymnus est Ode hæc elegantissima, et quæ sanè probet *benignam ingenii venam*, quâ gloriabatur Poëta Ode superiori. Talis etiam Od. 25. lib. 3. Et Propert. Eleg. 16. lib. 3.

In remotis carmina rupibus.] Longè à strepitu tumultuque populari, urbano, forensi. Nam

Carmina secessum scribentis et otia quærunt.

2. *Vidi docentem.*] Sic et apud Virgil. Eclog. 6. Silenus in antro à pueris Nymphisque deprehensus petita dudum carmina tandem pangit;

Satis est potuisse videri:
Carmina quæ vultis cognoscite, &c.

3. *Nymphasque discentes.*] Musas intellige, Sic Eclog. 7. v. 21.

Nymphæ noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite.

Aures Capripedum Satyrorum acutas.] Vel in acumen factas et formatas: tales enim habere dicuntur Satyri; vel ad audiendum erectas, paratas, avidas. Lucian. Οἱ δὲ σάτυροι ὀξεῖς τὰ ὦτα, καὶ αὐτοὶ φαλακροί. Et alibi: ὦτα μεγάλα ὄρθια, dicit habuisse unum è Bacchici exercitûs ducibus, *magnas aures rectas.* Dialog. cui tit. *Bacchus.* Ovid. Trist. lib. 5. Eleg. 3.

Fer, bone Liber, opem: et
Sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava juventus
Adsit; et attonito non taceare sono.

Vid. lib. 1. Od. 1. De Satyris plura ad v. 31.

5. *Evœ.*] Vel, Euhoë; ut doctiores aliqui volunt: quâ voce Bacchantes in sacris divino se furore concitabant, ut aiunt, Juv. Sat. 7. v. 62.

Satur est, cum dicit Horatius, Euhoë.

Vide lib. 1. Od. 18. ibique Annot.

Recenti mens trepidat metu, &c.] Enthusiasmum sibi affingit Poëta, quem semper comitatur sacer quidam ac religiosus horror, ob Numinis præsentis agentisque reverentiam vehementemque vim, quâ turbatur nonnihil simulque lætatur mens divinitùs afflata, extra se posita et alienata, superiorisque potentiæ arbitrio mota.

6. *Plenoque Bacchi pectore turbidum Lætatur.*] Numine incidente correptus de divino gaudet

Lætatur,

Lætatur. Evœ: parce, Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.
Fas pervicaces est mihi Thyadas,
Vinîque fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella.
Fas et beatæ conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
Disjecta non levi ruinâ,
Thracis et exitium Lycurgi.

sine gaudio conturbatur. Evoë: indulge, Bacche, indulge, verendo thyrso formidande. Licet mihi cantare Baccbantes [231] *protervas, et vinum defluens, et lac copiosè manans, et mel ex cavatis arboribus stillans, celebrare; necnon felicis uxoris ornamentum astris insertum: Pentheique domum gravi deturbatam casu et Lycurgi Thracii mortem.*

ANNOTATIONES.

consortio, non tamen sine perturbatione.

7. *Parce, Liber, parce.*] Indignum tali se visitatione professus veniam rogat, ne in ultionem visi Numinis id sibi contingat mali, quod Actæoni, Pentheo, Lycurgo, aliisque acciderat. Deprecatur et vehementiorem Dei agitationem, quâ de suâ sede mens omninò dejiciatur.

8. *Gravi metuende thyrso.*] Quò tòt adversarios perculisti ac perdidisti.

Thyrso.] Hasta erat hederis et pampinis intecta, quibus obvoluta etiam cuspis inopinatos ictus certumque exitium inferebat.

9. *Fas pervicaces, &c.*] Divino itaque spiritu correptus Poëta, vimque Numinis sentiens, rectè ait, fas mihi esse Dei laudes exequi.

Pervicaces] Concepto furore petulantes et protervas. Pervicacia interdum est bonarum rerum perseverantia, pertinacia semper malarum; inquit Non. Marcell. Acciique ad Myrmidones verba hæc affert: *Tu pertinaciam, Antiloche, esse hanc prædicas: ego pervicaciam aio . . . : . . . Tu addis quod vitio est: demis quod laudi datur.*

Thyadas.] A θύω, *sacrifico, feror impetu quodam furibundo.* Thyadas appellatæ sunt Bacchi sacrificulæ seu Bacchantes.

10. *Vinique fontem, lactis et uberes, &c.*] Licet mihi referre et cantare patrata Baccho prodigia et miracula. Perperam, ut videtur, afferunt hic aliqui morem veterem Baccho seu Dionysio in spelæis sacrificandi vino, lacte et melle. Sanè respexit, ea scribens, Horatius Euripidis locum, in Bacchis Act. 3. in quo *Baccharum una thyrso dicitur petram verberâsse, et mox inde prosiluisse aquæ fons; alia ferulam projiciente in terram, rivum Deus emisisse; quæ verò candidi potus cupidæ fuerunt, summis digitis terram scalpentes, lactis flumina statim elicuisse: è thyrsis autem bederaceis flava mella guttis dulcibus stillâsse.*

13. *Fas et beatæ conjugis additum Stellis honorem.*] Dicam et Ariadnes coronam nuptialem inter sidera relatam. Hujus meminit Virgil. Georgic. 1 v. 222. Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Sic micet æternum, vicinaque sidera vincat
Conjugis in cælo clara corona tuæ.

Quomodo verò desertam à Theseo Adriadnem sibi in uxorem adoptârit Liber, coronamque in cœlum transtulerit, canit idem Ovid. lib. 8. Metam. cap. 2.

Desertæ et multa querenti
Amplexus et opem Liber tulit; utque perenni
Sidere clara foret, sumptamde fronte coronam
Immisit cælo. Tenues volat illa per auras
Dumque volat, gemmæ nitidos vertuntur in ignes;
Consistuntque loco; specie remanente coronæ:
Qui medius nixique genu est anguemque tenentis.

14. *Tectaque Penthei Disjecta.*] Et hic alludit ad Euripid. cit. loc. ubi Penthei palatium brevi subvertendum minatur Bacchus; Διάλυαξαλος Βακχίυ δῶμα Πενθέως. Pentheus rex Thebarum Bacchantes noctu discurrentes, quod nefas, spectans, iram in se Numinis concitavit, unde et ab ipsâ matre suâ Agave sociisque Bacchantibus discerptus, miserè periit. Ita Pausan in Corinth. Euripid. cit. &c. Hyginus autem à Libero patre insaniâ et furore perculsum violentas ipsum sibi manus intulisse refert. Vide Ovid. Metamorph. lib. 3. cap. 7. et seq. Pers. Sat. 1. v. 100. Diodor. Sicul. lib. 4.

15. *Non levi ruinâ.*] Legunt alii, *non leni ruinâ*, id est, sæva. Alii *non levi*, seu *lævi*, id est, asperâ.

16. *Thracis et exitiam Lycurgi.*] Referam quoque vindicatum Bacchi Numen, prostrati quotquot huic adversari refragarive ausi sunt: quales Pentheus, de quo mox; et Lycurgus, qui spreto illo pœnas luit, seu à Jove privatus oculis vitâque ipsâ, ut scribit Homerus; seu ab ipso interfectus Baccho, ut volunt alii. Is Thracum rex multa per temulentiam pravè committi videns, excidi vineta jussit omnia, vinumque aboleri: hinc porrò fabulati sunt, ultore Baccho, versum in furorem crura sibi amputâsse, falce vinitoriâ. Hygin. et Plutarchus, aliter paulò, quod nimirùm in carcerem Bacchas et Satyros

Tu domas fluvios, et mare longinquum. Tu secretis in montibus Thraciarum mulierum *capillos nodo serpentino citra periculum constringis,* vino *madens. Cùm* verò *scelerata. Gigantum turma per sublime appeteret imperium* Jovis *patris* tui, *tu Rhœcum dejecisti leonis unguibus, ac terribili maxillâ: quamvis saltationibus, cavillationibus, lusibusque habebaris magis idoneus, nec ita ad certamina habilis: veruntamen paci atque bello communis eras. Innoxius te Cerberus aspexit*

Tu flectis amnes, tu mare barbarum; [252]
Tu separatis uvidus in jugis
  Nodo coërces viperino
   Bistonidum sine fraude crines.
Tu, cùm parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
  Rhœcum retorsisti leonis
   Unguibus, horribilique mala;
Quanquam choreis aptior et jocis [253]
Ludoque dictus, non sat idoneus
  Pugnæ ferebaris: sed idem
   Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo

ANNOTATIONES.

conjecisset. Lycurgo exitium accidisse narrant Apollodorus, lib. 3. et Euripides antea citatus, Ovid. Trist. 5. Eleg. 3.

Ossa bipenniferi sic sint malè pressa Lycurgi;
Impia nec pœnâ Pentheos umbra vacet.

Propert. lib. 3. Eleg. 16.

Vesanumque nova nequicquam in vite Lycurgum;
Pentheos in triplices funera grata greges.

17. *Tu flectis amnes.*] Gangem et Indum fluvios intelligunt quidam: alii Hydaspen et Orontem, quos Bacchus transiit in Indiam pergens. Alii Strymonem Thraciæ fluvium, cujus accolæ Edoni cum suo rege Lycurgo primùm reluctati, posteà verò domiti à Baccho, ejus se legibus ac disciplinæ subdiderunt. Favet Ovid. mox cit.

Nec patria est habitata tibi: sed ad usque nivosum
Strymona venisti, Marticolamque Getem.
Persidaque, et late spatiantem flumina Gangem,
Et quascunque bibit decolor Indus aquas.

Tu mare barbarum.] Indicum mare, populosque Indos sub jugum tuum misisti. Ex Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Triumphator Bacchus est appellatus, quoniam ille primus de Indis cum spoliis opimis in patriam reversus triumphavit.

18. *Tu separatis uvidus in jugis, &c.*] Per te fit, ut Bacchantes viperis ac serpentibus implicitos habeant crines, sine ullo damno suo. Scribit Plutarchus in Alexandro, mulieres istas Orgia Baccho celebrantes impunè serpentes tractâsse; volunt alii alludi ad fabulam, quâ Bacchus infans anguibus à Parcis cinctus fertur, qui nihil intulerint mali, sed ora pueri lamberint.

20. *Bistonidum.*] A Bistone stagno vel lacu dicti Bistonii et Bistones Thraciæ populi; et Bistonides mulieres ibidem sacra Baccho facientes. Est et Bistonia urbs propè mare, hodie *Bouron* dicta.

21. *Tu cum parentis, &c.*] Quin et præclarè à te in bello gesta celebrabo. Tu enim, Bacche, opem Jovi patri tuo egregiam operamque navâsti, quando impiè tentarunt Gigantes cœlum scandere montes montibus imponendo. Tum siquidem assumptâ leonis specie, unguibus, et dentibus decertando, Rhœcum aliosque vicisti, dejecisti, profligâsti. Leonis pelle indutum pugnâsse Bacchum aiunt alii, leonâque audaciâ: quòd quidem minus fabulosum. Diodor. verò pardorum pellibus usum refert.

25. *Quanquam choreis aptior, &c.*] Duo extitere Dionysii, inquit Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Prior senex promissâ barbâ, ex veteri more. Alter juvenis, speciosior, et deliciosus. Is Satyrorum saltatione, risu et joco delectabatur. Omnes etiam qui in exercitu musicis exercerentur, immunes fecit. Hæc Diod. ex quibus mollities Bacchi notatur, qui etiam in Indiam duxerit exercitum mulierum et delicatorem hominum tripudiis et cantionibus operam dantium. Lucian. in Dial. cui titulus, *Dionysius.* Diodor. cit. &c.

Aptior et jocis, Ludoque dictus.] Huc pertinet quod vulgo circumfertur adagium: *Sine Cerere et Baccho friget Venus.*

27. *Idem pacis eras mediusque belli.*] Ad utrumque pariter, seu ad pacem sanciendam, seu ad bellum movendum paratus et accommodatus. Diodor. cit. loco; *Quidam duplicem ei formam attributam volunt, quoniam ebrietas et iracundos efficiat et hilares.* Medium belli pacisque, communem interpretatus sum.

29. *Te vidit insons Cerberus.*] Cùm ad Inferos denique descendisti, Semelen matrem, vel, ut alii narrant, Ariadnen conjugem inde reducturus, Cerberus, ultrò tuum Numen reveritus est, caudâ leniter motâ blandiens, tibias etiam et pedes lambens. De Cerbero plura ad Od. 13. hujus libri, sub finem.

Aureo cornu decorum.] Cornua tribuuntur Baccho, quòd immoderatè bibentes quemlibet obvium ferire soleant. Unde et tauro similem faciunt, quòd, perindè ut ille, bibaces sint, iracundi, petulci: teste Athenæo, Lib. 1. Non ita videtur ad rem quod ex eodem Athenæo affe-

Cornu

Cornu decorum, leniter atterens
Caudâm, et recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

[234] *aureo cornu insignem, movens caudam, leviter et regredientis pedes cruraque triplici*
31 *linguâ et ore delinit.*

ANNOTATIONES.

runt quidam, cornua pro poculis fuisse olim; nec quòd, ex Diodoro, lib. 4. primus ille terram junctis bobus exercuerit: multò minùs quod idem alibi ait, cornutum dici Bacchum, ob acumen in excogitandis rebus ad vitam utilibus.

Cæterùm sacros Moysis libros haud Ethnicis auctoribus incognitos fuisse alibi quidem annotavimus: inde verò pleraque veri Dei miracula expiscatos imitatosque fabulatores falsis Numinibus et heroibus suis affinxisse, sciolus quilibet vix ignorat. At cùm id abundè probet et ostendat vel una hæc Ode, non est leviter prætermittenda, quin rem penitùs et excutiamus, atque paulò otiosius inspicamus et perscrutemur. Enim verò quanta et quot attribuuntur Baccho, quæ vel Noachi sunt, vel ipsius Moysis? Singula perstringamus; quorum plurima tamen alii non absurdè jam protulerunt, occuparuntque. Bacchus inventor vini: vitesque plantare docuisse jactatur. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 1. Atqui hoc longè verius Noacho vindicatur. Genes. cap. 9. v. 20. ubi et inebriatus ille et nudatus in tabernaculo suo, necnon majori filio ludibrio habitus refertur; quæ ad Bacchum transtulere ferè omnia.

Bacchus ut in sylvis et rupibus Satyris et Musis, sic documenta varia tradidit Noachus post diluvium, devastatâ ac in solitudinem redactâ terrâ, et de cultu Dei præcepta hominibus sedulò inclavit.

Bacchus amnes et mare flexit; Noachus aquarum eluvionem arcâ evasit, separavitque.

Bacchus Gigantes Jove bellum moventes expugnavit: Noachus Chamo filio impiè se colendum Numinis instàr exhibenti, posterisque ejus idolatris vel atheis fortiter repugnavit.

Bacchus pacis bellique medius et arbiter extitit: Noachus sequester et conciliator Deum inter et homines, audire meruit; *Non erunt ultra aquæ diluvii, ad delendum universam carnem:* item, *Ponam arcum meum in nubibus, eritque signum fœderis inter me et inter terram.* Genes. cap. 9. cit.

Quod si Moysen, Josuen, et quæ ad eos pertinent, conferamus cum iis quæ Baccho assignat Horatius, eadem propriè esse agnoscemus. Moyses in Monte Sinà acceptas Dei leges populo Hebræo perfert. *Bacchus in rupibus Satyros et Nymphas docet.*

Bacchi *thyrsus*, quid aliud quam virga Moysis? Per hanc patrata certè prodigia, per illum similiter facta mentiti sunt.

Vini fontem, lactis rivos, mel stillans, quis non intelligat ficta, vel ex promissâ Hebræis terrâ lacte et melle manante; vel ex erutis è silice per Moysen aquis? Virga Moysis in serpentem versa, et sine damno apprehensa, serpens item æneus in deserto jussu Moysis erectus, Exod. 4. &c. nonne locum dederunt *viperis* et anguibus Baccharum *crines* implicandi *sine fraude* quidem et *coërcendo*? Jam domita Baccho *flumina* ipsumque *mare*, vel lippientibus ostendunt Jordanis Marisque Rubri sicco vestigio transitum, ducibus Moyse et Josue. *Disjecta* verò *Penthei tecta*. *Licurgi*que fatale *exitium*, adumbrant satis clarè urbes deletas, reges victos, gentesque fractas ab Israëlitis, Deo suffragante et opitulante. Denique Gigantes et potentes à seculo viri famosi, Genes. cap. 6. et monstra filiorum Enochi de genere giganteo. Num. cap. 13. v. 34. necnon turris Babel, Genes. c. 11. gigantomachiam, cœlique per arduum oppugnationem fabulosam peperere.

Cornutum verò Bacchum dixere, juxta id quod Exodi cap. 34. v. 29. et seq. legitur de cornutâ Moysis facie, seu duplici luminis radio conspicuâ, ex consortio sermonis Domini, quem Israëlitæ non sine metu ac stupore animadverterunt.

Adde, si lubet, Bacchi descensum ad Inferos, ac reditum incolumem, imaginem videri genuinam Moysis in monte nebuloso dies quadraginta commorantis, quem omnium opinione mortuum cum rursus viderunt Israëlitæ, velut ab Inferis reducem redivivum exceperunt.

ODE XX. Ad MÆCENATEM.

Famam sui nominis semper et ubique celebrem futuram.

Nec solitâ nec levi per aëra fluentem alâ vehar ego *Poëta duplici formâ pollens. Nequaquam in terris manebo diutiùs: invidiâque superior deseram civitates. Ego proles majorum inopum, ego quem appellas, charissime, O Mæcenas, haud moriar, nec Stygiâ palude coërcebor. En modo tibiis increscunt pelles scabræ, atque in avem candidam transformor* secundùm *superiores* partes; *et plumæ tenues exoriuntur in brachiis et scapulis.*

NON usitatâ nec tenui ferar [235]
Pennâ, biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longiùs, invidiâque major
Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte, Mæcenas, obibo,
Nec Stygiâ, cohibebor undâ. [236]
Jamjâm residunt cruribus asperæ
Pelles, et album mutor in alitem
Supernè, nascunturque læves
Per digitos humerosque plumæ.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Non usitatâ, &c.*] Scaliger, lib. 6. Poët. Oden hanc ait *magni spiritûs, et tanto dignam ingenio.* Se suosque versus immortales futuros præsagit Horatius, atque suo nomine et famâ implendum orbem totum gloriatur. Quo si quis offendatur, summis quibusque Poëtis magna de se, nec omninò sine causâ, jactare solitis, succenseat necesse est. Paulò certè audaciùs canebat et vaticinabatur Ovidius, in fine Metamorph.

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Nec tenui ferar Pennâ.] Non tenui aut fragili volatu, qui dissolvatur, et brevi cadat, famamque meam perire sinat. Ovid. mox cit.

Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar: nomenque erit indelebile nostrum.

2. *Penna.*] Alæ naturam, commune quidpiam cum Deo habere, asserit Plato in Phædro.

Biformis.] Lyricus vates atque Satyricus, inquiunt plerique. At videntur alii sapere plusculum, sic interpretantes: paulò antè homo, jam verò cycnus: binâ formâ præditus, humanâ & cycneâ.

4.] *Invidiâque major, &c.*] Plutarch. de Invidiâ et Odio: Ut Sol, inquit, supra verticem extans aut umbram adimit, aut certè parvam facit; ita summa felicitas comprimit invidiam, quasi supra caput ejus consistens.

5. *Pauperum Sanguis parentum.*] Obscuro loco natus, avo nempe liberto, patre libertino.

6. *Quem vocas, Dilecte.*] Sic interpunge sedulo: id est, quem tibi dilectum vocas, pro tuâ in me animi propensione, O Mæcenas, quâ me ignobilem et humilem prosequeris, exornas, beas. Mæcenatis in Horatium morte sublatum næniola erat:

Lugens te, mea vita, nec smaragdos,
Beryllos neque, Flacce, pernitentes,
Nec mî candida in margarita quæro, &c.

8. *Nec Stygiâ cohibebor undâ.*] Id est, non moriar, nec proindè, in Inferis detinebor aut coërcebor. Ovid. cit.

Quâque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi; perque omnia secula famâ,
Si quid habent veri vatum præsagia, vivam.

Vide supra Od. 14. v. 8. De *Styge* dixi lib. 1. Od 34. v. 10.

9. *Jamjâm residunt cruribus, &c.*] Sentio me transformari in cycnum: jamque meis tibiis, humanâ carne et cute spoliatis, succrescunt pelles asperæ, quales sunt in cruribus cycnorum.

10. *Album mutor in alitem.*] Ex Pythagoræ sententiâ loquitur Horatius. Aiebat ille Poëtarum animas transire in canoras aves: ac vicissim lusciniarum ac cycnorum animas Poëtis immitti. Porrò cycnos, ut et Poëtas, in tutelâ esse Apollinis creditum est. Unde cycni appellantur boni Poëtæ, mali autem anseribus comparantur. Cic. Tusc. 1. n. 73. *Cycni non sine causâ Apollini dicati sunt; sed quòd ab eo divinationem habere videantur, quâ providentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriantur.* Virg. Eclog. 9.

—Vare, tuum nomen——
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

Infra noster de Pindaro, Od. lib. 4.

Multa Dircæum levat aura cycnum.

am

Jam Dædaleo ocyor Icaro
Viſam gementis littora Boſphori,
Syrteſque Getulas, canorus
Ales, Hyperboreoſque campos.
Me Colchus, et qui diſſimulat metum
Marſæ cohortis Dacus, et ultimi
Noſcent Geloni: me peritus
Diſcet Iber, Rhodanique potor.
Abſint inani funere næniæ,
Luctuſque turpes, et querimoniæ:
Compeſce clamorem, ac ſepulchri
Mitte ſupervacuos honores.

[237]

Nunc ad littus Boſphori frementis, et Libycas Syrtes, regioneſque Boreales pergam, factus avis canens ſuaviter, velocior autem Icaro Dædali filio. Me Colchus, Dacuſque Italum exercitum ſimulans non timere, atque extremi celebrabunt Geloni. Me cognoſcet doctus Hiſpanus, et qui bibit aquas Rhodani. Apage cantus lugubres inutilibus exequiis, fletuſque indecoros, et querelas. Comprime ejulatus, et prætermitte vana tumuli ornamenta.

ANNOTATIONES.

13. *Dædaleo ocyor Icaro.*] Id eſt, non ego temere volatum tentabo, velut Icarus, neque pennas aſſumam fictitias et adſcitias. De *Icaro* ejuſque patre *Dædalo*, lib. 1. Od. 3. ſub. finem.

14. *Viſam gementis littora Boſphori, &c.*] Barbaris etiam populis, et regionibus innoteſcam; meaque poëſis ad remotiſſimas orbis partes celebris erit. De *Boſphoro*, ſupra Od. 13. v. 14.

Gementis.] Illic enim horrendum ſtridet ac fremit mare, anguſto coarctum ſpatio, et ad comprimentes ripas fluctus alliduntur ac gemunt.

15. *Syrteſque Getulas.*] Ad Africæ littora. Vide lib. 1. Od. 22. v. 5. *Getulia* regio Libyæ circa Syrtes; de quâ lib. 1. Od. 23. v. 10.

Canorus ales.] Cycni more, canens dulcitèr. Sitne verò fabuloſus iſte cantus, differui ad Juvenalem.

16. *Hyperboreoſque campos.*] Ad polum Arcticum, ultimumque Septentrionem, quaſi ultra Boreæ flatus et originem. Vide lib. 1. Od. 12. ad penultimam ſtrophen annot.

17. *Me Colchus.*] Aſiæ populus ad oram Euxini Maris Orientalem. Ea regio vocatur hodie *Mingrelia.*

Qui diſſimulat metum.] Iſtâ periphraſi videtur Horatius indicare Parthos, de quibus vide annot. lib. 1. Od. 19. v. 12. Quidam tamen referunt ad ſequentem vocem *Dacus.*

18. *Marſæ cohortis.*] Vel per ſynecdochen Marſos pro Italis ponit; vel potiùs illos præ cæteris nominat, quod in bello erant *genus acre virûm*, ut vocat Virg. Georg. 2. v. 167. Marſi Italiæ populi fuere, ubi nunc eſt pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum; nomenq; regiuncula conſervat adhuc Marſi ducatûs titulo inſignita.

Dacus.] Gens vicinam Danubio regionem incolens Tranſylvani, Moldavi, &c.

19. *Geloni.*] Scythiæ populi ad fluvium Boryſthenem, à Gelono Herculis filio cognominati. De illis jam ſupra Od. 9. v. penult. Intelligi poſſunt etiam Scythæ remotiſſimi, de quibus lib. 1. Od. 19. v. 10.

Peritus Iber.] Hiſpaniæ populus ab Ibero, ſeu Rege, ſeu fluvio, dictus.

Peritus.] Literarum ſtudioſus, variâque inſtructus doctrinâ. Alii referunt ad navigandi peritiam.

20. *Rhodanique potor.*] Lugdunenſes Gallos innuit et deſignat, apud quos facundiæ certamen erat: cujus meminit Juvenalis Sat. 1. v. 44. *Palleat*, inquit,

Ut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Rhodanus fluvius Galliæ præcipuus, apud Helvetios ſcaturiens, per lacum Lemanum tam rapidè fluens, ut ſuas non coïnquinet aut permiſceat aquas: Genevam alluit, Galliam à Sabaudia, Delphinatum à Breſſiâ diſcernit; ad Lugdunum excipit Ararim amnem, Iſaram autem ad Valentiam et Vivarium; Occitaniam inter et Provinciam, ad Avenionem perlabitur: inde verò non procul, Druentiâ fluvio auctus Arelatem adit. Demùm oſtiis quinque Mare Mediterraneum ingreditur. Rhodani magnitudinem commendat M. Varro, nec inferiorem Iſtro prædicat, Apud Aul. Gell. lib. 10. cap. 7.

21. *Abſint inani funere næniæ, &c.*] Funus, velut inane; nænias, luctus et querimonias, ut turpes viris; denique ſepulchri honores tanquam ſupervacuos reſpuit, quippe vivens immortaliſque futurus; huius expreſſit Ennii Epitaphium ita de ſe ominati;

Nemo me lacbrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virûm.

Næniæ.] De his ſupra Od. 1. ad finem.

23. *Sepulchri mitte ſupervacuos honores.*] Planè loquitur ex mente ipſius Mæcenatis, cujus hæc apud Senec. Epiſt. 92. refertur ſententia.

Nec tumulum curo: Sepelit Natura relictos.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM SEU ODARUM,

LIBER TERTIUS.

ODE I.

Non opibus aut honoribus, sed mediocri fortunâ vitâque tranquillâ constat felicitas.

Imperitum vulgus aversor atque amoveo. Obsecundate ore: Musarum ego antistes in-

ODI profanos vulgus, et arceo : [238]
Favete linguis : carmina non priùs [239]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Odi profanum.*] Quod Persius sub finem Satiræ primæ, hoc odes hujus initio præstat Horatius. Nimirùm quibus scribat, et quos lectores velit, uterque imperiosè statuit. Est igitur prima strophe velut proœmium gravissimi carminis gravissimè quidem tractati, documenta pleraque ad mores pertinentia continentis. Certè in hujus et sequentis libri carminibus potissimum enitescit illa, quam laudat Petronius, *Horatii curiosa felicitas.* Audiatur hic Scaliger hypercritic. tertii libri Ode prima *magnifico dicendi genere structa est.* Est posteà; *Sequuntur carmina plena sapientiæ, numerosa, ardua.* Secunda Ode paritèr altiloqua: tertia gravissima: quarta nec Pindaro cedit, ac ne quinta quidem. Sexta altissimè sonat, &c. Hæc ille.

Profanum vulgus.] Orpheus: φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις, *Loquar, quibus fas est, at fores occludite profanis.* Arcet vulgus indoctum et rude, utpote Musarum sacris haud initiatum Solennis erat sacrorum formula, quam habet Virgil. Æneid. 6. v. 258.

Procùl, ô procùl este, profani

Callimach. Ἑκὰς ἑκὰς ἐςὲ βεβήλοι.
In Petronii Satyrico, Eumolpus ita præcipit: *Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate: et sumendæ voce à plebe summotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus, et arceo:* quibus verbis explicari, quid voluerit Horatius per *vulgus profanum*, benè monet Cruq. A. Gell. ad finem lib. ult sic ait; *Commentariis his legendis dabo legem, ut ne eam attingat, neve adeat profestum et profanum vulgus à ludo musico diversum.* Apud Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 2. Philosophia ex fabulis quædam abs se abdicat, ac *velut profana ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludit.*

2. *Favete linguis.*] Vox in sacris olim usitata, quâ silentium imperabatur. Et certè nihil est, quo reverentiam Numinis aptiùs aut ampliùs liceat declarare, quàm profundâ illâ taciturnitate atque attentione animi ad divina quasi stupentis. Hùc facit Psal. 64. v. 1. Interpretatio sancti Hieronymi ex Hebræo: *Tibi silentium laus, Deus, in Sion.* Aristophanes, *Linguis favet omnis populus ore clauso, ædes enim ingressus est Musarum cœtus.* Senec. de Vita Beat. c. 27. *Hoc verbum, Favete linguis; non, ut plerique existimant, à favore trahitur; sed imperatur silentium, ut ritè peragi sacrum possit, nullâ voce malâ obstrepente.* Quæ postrema verba favent iis, qui interpretantur; benè precamini; cavete ne quidquam loquamini infaustum, et mali ominis. Cicero. 1. de Divin. n. 102. *Non solùm Deorum voces Pythagoræi observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant, omina. Quæ majores nostri quia valere censebant, idcircò omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, fortunatumque sit, præfabantur: rebusque divinis, quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperabatur.* Festus: *Faventia bonam ominationem habet: nam præcones clamantes populum sacrificiis favere jubebant. Favere est bona fari.*

Carmina non priùs Audita.] Nova, Lyrica, sci-

Audita

Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus puerísque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
Clari Gigantæo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latiùs ordinet
Árbusta sulcis; hic generosior
Descendat in campum petitor:
Moribus hic meliórque famâ
Contendat: illi turba clientium

auditos antea versus cano puellis ac juvenibus. Regis metuendi potestatem habent suos in populos, ipsos autem in reges [240] *potestatem habet Jupiter victis gigantibus inclytus, omnia nutu concutiens. Fit ut alius alio spatiosius disponat arbores scrobibus. Ille candidatus in campum* Martium *nobilior veniat, iste virtutibus et existimatione potior concertet. Huic adsit amplior clientium numerus:*

ANNOTATIONES.

cet, à nemine Latinorum hactenus saltem exactè, facta. In hujus libri ultimâ Ode pariter gloriatur. *Princeps Æolium carmen ad Italos deduxisse modos.*

3. *Musarum Sacerdos.*] Bonus omnis Poëta Musarum et Apollinis antistes et Sacerdos audit. Virgil. Æneid. 6. v. 645. de Orpheo.

Necnon Threïcius longâ cum veste Sacerdos.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 8. v. 23.

Ille ego Musarum purus Phœbique Sacerdos.

Tibull. lib. 2. Eleg. 5.

Phœbe fave, novus ingreditur tua templa Sacerdos,
Huc age cum citharâ carminibusque veni.

4. *Virginibus puerisque canto.*] Velut castis et docilibus, proindeque idoneis tum ad sacra, tum ad præcepta morum capessenda. Sic et in carmine sæculari ait à Sibyllis moneri, *Virgines lectas puerosq; castos Diis dicere carmen.* Et lib. 1. Od. 21.

Dianam teneræ dicite virgines:
Intonsum, pueri, dicite Cynthium.

5. *Regum timendorum, &c.*] Docet in primis in quo non sit felicitas statuenda: et quam aberrent, qui supremâ potestate præditum censeant beatum, quòd ab aliis timeatur, nullum verò timeat. Enim vero mortalium nemo quantumvis potens ejusmodi est; cum supra se Deos habeat æqui et iniqui vindices, et regum perinde, ut hi populorum, cervicibus incubantes. Plaut. Casin 25, 26. *Quasi tu nescias repentè, ut emoriantur humani Joves,* Id est, Reges et Principes.

In proprios greges.] Sunt Reges quasi pastores populorum. Psal. 76. *Deduxisti sicut oves populum tuam in manu Moysis et Aaron.* Et Psal. 77. *Abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem.*

6. *Reges in ipsos imperium est Jovis.*] Sueton. Jul. Cæsar, cap. 6. *Est in genere et sanctitas Regum, qui plurimum inter homines pollent; et ceremonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

7. *Clari Gigantæo triumpho.*] Apparuit satis quantum Dii hominibus prævaleant, cùm Gigantes immani robore superbientes Jupiter debellavit. Vide l. 1. Od. 11. et 19. et Od. 4. hujus libri.

8. *Cuncta supercilio moventis.*] Orbem universum nutu unico quatiendis. Virg. Æn. 9. v. 106.

Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.

Egregia divinæ Majestatis declaratio: ex Homeri Iliad. 1. Ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, *Superciliis annuit Saturnius,* id est, Jupiter; hinc et concussis comis cœlum concussisse ibidem dicitur. Quibus è versibus Phidias aiebat Jovis se Olympi simulachrum mirâ arte effinxisse. Plin. lib. 2. cap. 37. ita scribit: *Superciliis negamus, annuimus. Hæc maximè fastum indicant.* Ibid. *Frons severitatis index ut et clementiæ.* Ammianus Marcell. *Supercilia velut cornua erigi,* dixit. Vide Cœl. Rhodig. l. 3. c. 27.

9. *Est ut viro vir, &c.*] Nec eos esse felices putâris, qui ingentibus prædiis, magistratibus, palatiis fruuntur. Nam sint quidem alii opulentiores aliis, nobiliores, potentiores, famâ celebriores, at nemini propterea mors parcit; omnes æquat, et pariter aufert. Quæ sententia variis est locis apud Horatium variâ ubique dictione expolita. Lib. 1. Od. 1. &c.

Latius ordinet Arbusta sulcis.] Vineta vel arbusta plantet agro ampliori, spatiosiora.

10. *Hic generosior descendat, &c.*] Ille claritate generis fretus ambiat magistratum, proindeque veniat, *in Campum* Martium, quo ad ferenda suffragia Populus Romanus conveniebat.

Descendat.] Erat campus ille inferior urbe in collibus ædificatâ. Adde quod in edito colle spectandum se populo præbebat candidatus antequam in campum descenderet. Vide Alex. ab Alex. l. 4. c. 3. ubi fusè de comitiis, et de ratione creandorum apud Romanos magistratuum.

12. *Moribus hic meliorq; famâ Contendat.*] Alius accedat minus fortasse domi nobilis, seu virtutum gloriâ conspicuus; et de eodem honore et magistratu capessendo adversus alterum contendat.

13. *Illi turba clientium Sit major.*] Alius potentiam ostentet numerosâ clientium turbâ stipatus ut ad munera publica evehatur.

at pari jure magnos et parvos regit mors: quodlibet nomen urna complectitur et versat. Cui supra sceleratum caput strictus gladius impendit, gustum suavem haud comparabunt epulæ Siculæ: nec soporem revocabit volucrum aut lyræ modulatio. Quietus sopor haud aspernatur abjectas hominum agrestium casas, et littus umbra amænum, nec Tempe Zephyris afflata. Qui cupit duntaxat quod sufficit, hunc *nec angit mare procellosum, nec violentia occidentis Arcturi, vel*

Sit major. Æquâ lege necessitas
Sortitur insignes et imos; [241]
Omne capax movet urna nomen.
Districtus ensis cui super impiâ
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosámque ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque [242]
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis

ANNOTATIONES.

14. *Æquâ lege necessitas, &c.*] Numinis voluntas, æternum decretum, fatum, sine delectu summos æque ac infimos complectitur, movet, amovet, absumit. Benè apud Suidam, *Lex quidem similis est Tyrannidi: terrore enim et vi cuncta perficit.*

16. *Omne capax movet urna nomen.*] Omnium perinde mortalium nomina fatalis urna continet, donec suo quæque tempore educantur. Atque ita cuncti seriùs ocyùs ultimæ necessitati mancipantur et traduntur. Vide lib. 2. Od. 3.

16. *Districtus ensis cui super, &c.*] Quod si legitima dominatio non reddit fortunatum, ut initio asseruit, multo minus tyrannica et per scelus occupata. Nam, ex Tullio mox citando, *Cui semper aliquis terror impendeat, nihil ei beatum:* is nec epularum nec somni dulcedinem experitur. Quod sanè Damocles impius ille Dionysii Syracusarum Tyranni assentator intellexit, vel ab ipso Tyranno edoctus. Cùm enim regiam experiri fortunam ab eo petiisset, aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, collocatus est. Aderant unguenta et coronæ et odores incendebantur: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur: ad mensam eximiâ formâ delecti ministrabant pueri. Jamque fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc autem medio apparatu fulgentem gladium è lacunari setâ equinâ appensum demitti jussit Tyrannus, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pompam, nec dapes, nec pueros aspiciebat. Jam ipsæ defluebant coronæ. Denique exoravit Tyrannum, ut sibi abire liceret, quòd jam beatus esse nollet. Hæc Cicero Tuscul. 5. n. 61.

18. *Siculæ dapes.*] Harum ut lautissimarum meminit Plato 3. de Rep. Tullius 2. de finibus, et Tuscul. 5. n. 100. Athenæus lib. 1. cap. 59. Coquos item Siculos velut ciborum optimè condiendorum artifices eximios laudat. l. 14. cap. 23.

21. *Somnum reducent.*] Quem abstulit mortis pavor imminentis.

Somnus agrestium Lenis virorum, &c.] Rusticis contra viris somnus adest ultro suavis et placidus, seu in agresti tugurio, seu ad fluminis ripam sub arboribus, frigus, umbram, et amœnitatem prætendentibus. Virgil. Georgic. 2. v. 467.

At secura quies . . . . . .
Speluncæ, vivique lacus; ac frigida Tempe
. . . mollesque sub arbore somni
Non absunt. . . . .

24. *Tempe.*] Accusativus est pluralis neutrius generis. Nomen erat vallis amœnissimæ in Thessalia, Peneo irrigatæ fluvio, montibus Ossâ, Pelio, Olympo circundatæ. Pro locis quibuslibet amœnis usurpari solet. Vide lib. 1. Od. 7. v. 4.

Zephyris agitata.] Leniter aspirante eo vento, qui *genitalis spiritus mundi* appellatur à Plinio l. 16. c. 25. *Flat ab Æquinoctiali occasu, ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Favonius* Latini à favendo vel fovendo: *Zephyrus Græcis nominatus, quasi ζωηφόρος, vitam ferens,* Id. Plin. lib. 18. cap. 34.

Agitata.] *Incertas Zephyris motantibus umbras*, ut canit Virgil. Eclog. 5. Quæ quidem omnia somnos dulces faciunt.

25. *Desiderantem quod satis est, &c.*] Qui parvo contentus agit, et necessaria tantùm desiderat, is pecunias augendi parum cupidus, longinquam negotiationem minimè suscipit, adeoque maris pericula declinat; nec ille angitur valde, si quando calamitatem grando, aut agrorum sterilitas annonæ penuriam invehat. Senec. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.*

26. *Tumultuosum mare.*] In fine Odes 29. hujus libri, *Ægæos tumultus* vocat.

27. *Sævus Arcturi cadentis impetus.*] Arcturus sive Arctophylax, quòd Ursam sequatur ac

Impetus

Impetus, aut orientis Hœdi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundúsque mendax; arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt,
Jactis in altum molibus. Huc frequens
Cæmenta remittit redemptor
Cum famulis, dominúsque terræ
Fastidiosus. Sed timor et minæ
Scandunt eodem quo dominus: neque
Decedit ærata triremi, et
Post equitem sedet atra cura.

Caprorum surgentium; neq; vineæ per grandinem percussæ, vel ager fallax, arboribus modo pluvias accusantibus, modo constellationes arva exurentes, modo frigoris sævitiam. Aquas molibus in mare projectis [243] *coarctatas sentiunt pisces. Illuc cæmenta sæpius immittit operum conductor cum servis, necnon possessor terram contemnens. At metus et formido eodem quo dominus ascendunt: neque triremem ære munitam deserit molesta sollicitudo, imo equitanti assidet.*

ANNOTATIONES.

velut custodiat dicta constellatio, magnus tempestates movet, præsertim cùm occidit, videlicet Octobri ineunte. Vide Plaut Rudent. Prolog. v. 69. ubi sic loquens inducitur illud sidus.

Increpui hybernum, et fluctus movi maritimos.
Nam Arcturus signum omnium sum acerrimum;
Vehemens sum exoriens; cum occido, vehementior.

28. *Orientis Hædi.*] Pro *hædorum*. Sunt enim duæ stellæ in sinistrâ manu Aurigæ, quibus orientibus sævit mare: tum scilicet cùm Sagittarium Sol decurrit. Virgil. Georg. 1. v. 204.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi, &c.

30. *Fundúsque mendax.*] Ager infructuosus, spemque et laborem agricolæ destituens, *Spem mentita seges*, ut ait Epist. ad Mæcen. Petronius ait similiter, *Fundos mendaces*. Et Psal. 32. *Fallax equus ad salutem.*

Arbore nunc aquas culpante, &c.] Arbore sterilitatem suam quasi excusante, tres ejus afferente causas, culpamque derivante vel in *aquas* et imbres nimios, quibus putrefactio generatur; vel *in torrentia agros sidera*, æstus nimirum et calores immoderatos, qui succum et humorem absumunt omnem; nam calor, qui ex humido et calido attemperatus est, fructum ac fœtum quemlibet producit et procreat: vel in asperitatem denique *hyemis*, et immodicum gelu, quod nimis astringit, fruges adurit, arboresque enecat, dum vegetandi vim prorsus extinguit. Lucret. 5, 214.

Et tamen interdum magno quæsita labore,
Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ.

33. *Contracta pisces æquora sentiunt, &c.*] Invehitur modò in insanas substructiones inque stultam ædificandi in mari libidinem, de quibus jam lib. 2. Od. 14. et 18. Item postea Od. 24. hujus libri. Petronius in Satyrico: c. 120.

. . . . . . *Aspice latè*
Luxuriam spoliorum, et censum in damna furentem.
Ædificant auro, sedesque ad sidera mittunt.
Expelluntur aquæ saxis; mare nascitur arvis;
Et permutatâ rerum statione rebellant.
En etiam mea regna petunt: perfossa dehiscit
Molibus insanis tellus, jam montibus haustis
Antra gemunt, &c.

Sall. Bell. Cat. c. 13. *Nam quid ea memorem, quæ nisi his qui videre, nemini credibilia sunt? à privatis compluribus subversos montes, maria constrata,* alii legunt, *constructa, &c.* Sueton. Caligul. c. 37. *In exstructionibus Prætorium atque villarum, omni ratione posthabitâ, nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negaretur. Et jactæ itaque moles infesto ac profundo mari: excisæ rupes durissimi silicis: et campi montibus aggere æquati: et complanata fossuris montium juga incredibili quidem celeritate; cùm moræ culpa capite lueretur.*

34. *Huc frequens Cæmenta demittit, &c.*] Variam è rudi saxo lapidumque cæsorum frustis et fragmentis materiam in mare dejecit, ut substratis mollibus positoque fundamento ædificium superstruat ille fabricæ susceptor, ἐργολάβος, manceps apud Cicer. Item *redemptor*, qui nempe quodlibet opus suo periculo, certâ mercede faciendum assumit.

36. *Dominúsque terræ Fastidiosus.*] Superbus et ambitiosus dominus fastidiens ædes habere in terrâ, jamque novi quidpiam moliri volens, in mari ædificat.

37. *Sed timor et minæ scandunt eodem, &c.*] Verùm sive ille dives et luxuriosus habitet in ædibus ejusmodi maritimi; sive naves et triremes; sive equum inscendat, non effugiat usquam sollicitudines et metus. Vide lib. 2. Od. 16.

Quod si male se habentem haud sublevat Phrygium saxum, nec vestis purpurea astris splendidior, neque vinum Falernum et unguentum Persicum; quare celsas ædes construam postibus invidiam cientibus, et ratione singulari? Quare vallem Sabinam commutem opibus nimium laboriosis?

Quòd si dolentem nec Phrygius lapis, [214]
Nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus, nec Falerna
Vitis, Achæmeniúmque costum;
Cur invidendis postibus, et novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabinâ
Divitias operosiores?

ANNOTATIONES.

41. *Quòd dolentem nec, &c.*] Quòd si magnifica palatia, si vestes molles et nitidæ, si lautæ dapes, si odores et unguenta nihil prosunt ad levandam corporis aut animi ægritudinem, cur fortunam ego meam tenuem, sed tranquillam et felicem non anteferam opibus summis, quas magni perinde labores et curæ nunquam non comitantur?

Phrygius lapis.] Innixæ et exornatæ basilicæ columnis è marmore Phrygio rubris inspersо maculis. Tibull. lib. 3. Eleg. 3. v. 13.

Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?

44. *Achæmeniumque costum.*] Unguentum pretiosum et exquisitum è costo frutice, cujus *radix gustu fervens, odore eximio*; proveniente in Persia; ubi regnavit Achæmenes. Vide Plin. lib. 12. cap. 12. Dioscorid. &c.

45. *Invidendis postibus.*] Invidiæ expositis ob luxum et pompam. Sic lib. 2. Od. 10. dixit *aulam invidendam.* Et Martial. Spectac. Epigr. 2. *invidiosa atria.*

47. *Cur valle permutem Sabinâ, &c.*] Cur præ majoribus possessionibus curarum feracibus, præ basilicis atque divitiis Regum, non amem et colam prædiolum meum, in Sabinis, amœnâ situm valle, unde mihi quod fatis est suppeditatur; et quo valde contentus et quietus victito, Regibus proinde beatior?

ODE II.

Pueros ab ineunte ætate assuefaciendos esse rei militari et vitæ laboriosæ.

O amici, puer gravi bello fortis discat tolerare arctam

ANGUSTAM, amici, pauperiem pati [215]
Robustus acri militiâ puer

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Angustam, amici, &c.*] Horatii mentem et propositum in hac Ode præ cæteris expiscatus est Theod. Marcilius. Hujus itaque non solùm interpretandi rationem, sed ipsa verba libet afferre. *Tria,* inquit, *Reipublicæ quasi membra complexus est* Poëta: *artes belli, artes pacis, religionem:* in tribus nempe hujus Odes partibus. In primâ laudat *disciplinam militarem:* in secundâ *virtutem,* quam *ad forum et campum refert*; in tertiâ denique *silentium, quod ad religionem.* Tribus istis sanè tota Respublicâ continetur.

Amici.] In quibusdam codicibus legitur, *amice,* in nonnullis etiàm adverbialiter, *amicè*; quod ita explicant: tam libenter amanterque colendam esse paupertatem, ut jam gravis non sit, aut videatur, toleranti.

Pauperiem pati.] Id est, ut miles Romanus fiat robustus ac strenuus, assuescat puer militiæ laboribus; discatq; in primis ferre *pauperiem,* quâ prisci inclaruere tum Romani cum Græci. Apuleius in Apolog. *Paupertas,* inquit, *populo Romano imperium à primordio fundavit.* Et paulo ante, *Hæc in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminondâ strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.* Vide Valer. Maxim. lib. 2. cap. 5. et 7. lib. 3. cap. 3. lib. 4. cap. 4. Plutarch. in vitâ Phocionis; ubi Dux ille eximius Atheniensium refertur nudus semper fuisse pedibus cùm ruri tum militiæ, nisi ad calceos impulisset hyems atrocior. Unde jocantes milites asperum et crudele frigus arguebant, ex eo quod calceatus esset Phocion. Cicero Tusc. 2. n. 34. *Cretum leges . . . . . itemque Lycurgi, laboribus erudiunt juventutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo; æstuando.* Theocrit. Idyll. 22. init. Πενία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει· αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος. *Paupertas sola artes excitat: ipsa laboris magistra est.* Menander: Πενία γὰρ ἐστιν ἡ τρόπων διδάσκαλος. *Paupertas morum est magistra.* Paupertatis è contrario incommoda, si vacat et libet, vide apud Juvenal. Sat. 3. v. 143 et seq.

Condiscat,

Condiſcat, et Parthos feroces
 Vexet eques metuendus haſtâ:
Vitámque ſub dio, et tripidis agat
In rebus: illum ex mœnibus hoſticis
 Matrona bellantis tyranni
 Proſpiciens, et adulta virgo
Suſpiret, Eheu! ne rudis agminum
Sponſus laceſſat regius aſperum
 Tactu leonem, quem cruenta
 Per medias rapit ira cædes.
Dulce et decorum eſt pro patriâ mori.
Mors et fugacem perſequitur virum:
 Nec parcit imbellis juventæ
 Poplitibus, timidóque tergo.
Virtus repulſæ neſcia ſordidæ
Intaminatis fulget honoribus:

inopiam; atque bellicoſos Parthos urgeat equitans, telo formidabilis. Sub aperto cœlo [24'] *degat etiam inter pericula. Illum è muris hoſtium videns uxor Regis prælianiis, et grandior puella, ingemat: Heu! ne maritus regalis certaminum imperitus incurrat in* iſtũm *leonem conflictu ſævum, quem furor ſanguinolentus agit in medias ſtrages. Jucundum atque glorioſum eſt occumbere pro patriâ. Fugientem etiam hominem mors conſectatur: nec indulget ignavis adoleſcentibus genu trementibus et dorſum* vertentibus. *Virtus* [247] *turpem repulſam ignorat: puris honoribus decoratur:*

ANNOTATIONES.

3. *Parthos feroces Vexet eques metuendus haſtâ.*] Equitando jaculandoq; ſe valde exerceat, ut par evadat propulſandis Romani nominis hoſtibus, præcipuè verò Parthis equitandi et ſagittandi ſolertiâ pollentibus. Vide lib. 1. Od. 8. De Parthis autem jam ante ſæpius.

5. *Sub dio.*] Sub ardoribus Solis, ſub imbri, ſub frigore, ut quamlibet aëris inclementiam æquo animo ferat, robuſto corpore perferat. Lib. 1. Od. 1. *Sub Jove frigido.*

Trepidis agat in rebus.] Inter belli tumultus, perpetuamque trepidationem verſetur, ut fiat intrepidus impavidusque: nam, ex Philoſophis, aſſuetis parum aut nihil movemur et afficimur.

6. *Illum ex mœnibus hoſticis, &c.*] Egregiè tractatus per proſopopœiam locus; in quo virtutem Romanam facit exhibetque hoſti admirabilem, quo eam Romanis juvenibus amabilem reddat. Tam acer, inquit inter dimicandum appareat, ut eum in acie decertantem è muris aſpiciens Tyranni contra pugnantis uxor aut filia, cum gemitu ſtatim exclamet; Heu! de viro eo, vel ſponſo conclamatum eſt, ſi in talem incidat adverſarium. Hic enim in præliis exercitatus; ille *rudis agminum*, ſcilicet inſtruendorum ac ducendorum. Romanus iſte quaſi leo ferox et ſævus quidquid objicitur dejicit et vaſtat: ſponſus autem meus nihil par habet iſti bellico ardori.

13. *Dulce et decorum eſt pro patriâ mori.*] Mortis pavorem et metum adimere etiam Poëta ſolers conatur, gloriam certam generoſis, meticuloſis autem nihilo ſecius inſtare exitium aſſeverans. Cic. 1. Offic. n. 57. *Pro patriâ quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus?* Ad Attic. lib. 8. Epiſt. 2. *Pro patriâ mori præclarum eſt.* Quam ſententiam Tyrtæus carm. de virtute bellicâ non uno loco jactitat: occumbere pro patriâ *pulchrùm eſt*, inquit, *καλόν ἐςι, honorabile et ſplendidum, τίμηῆεν τι καὶ ἀγλαόν;* &c.

14. *Mors, et fugacem perſequitur virum.*] Per prolepſin diluit quod objici poſſet: ſatius eſſe fugâ ſaluti conſulere, quam ſe prædam inſtanti morti dedere. Atqui ingloriam velle vitam protrahere, ſtultum eſt et vanum, inquit: nam *mors apprehendit eum quoque qui pugnam refugit*, ex Simonide: *Θάνατος ἔφθηκε καὶ τὸν φυγομάχον.* Et Tyrtæus modo cit. ait: *Eum qui è prelio teliſque ſæpe elapſus eſt, domi à morte corripi.*

15. *Nec parcit imbellis juventæ Poplitibus, timidoque tergo.*] Huc revocari poſſunt et debent plures et variæ fugacium et delinquentium in bello punitiones, quas fusè refert Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

17. *Virtus repulſæ neſcia ſordidæ, &c.*] Hæc ſecunda pars eſt Odæ, in quâ Stoicè prorſus omnia. Virtus, inquit, puris fruitur honoribus; proprios in ſemet in ipsâ fulgores habet, quos ei vel auferre vel obſcurare nihil poteſt. Contra honores à populi arbitrio pendentes, ambitionis, largitionum; corruptelæ ſordibus contaminantur: abjectarum prenſationum adulationumque maculis fœdantur, turpis etiam repulſæ ignominiâ dehoneſtantur. Quot et quàm indecoris artibus utentur candidati ad plebeculæ favorem aucupandum, vide apud Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3.

Repulſæ neſcia ſordidæ.] Cato cùm peteret magiſtratum, repudiatus, populi judicium contempſit, aiebatq; familiaribus perperam et incaſſum pudibundis, non ſibi qui rectè petiiſſet, ſed populo, qui malè judicâſſet, ignominioſum illud eſſe.

neque accipit vel deponit fasces ad voluntatem plebis faventis. Virtus Olympum aperiens dignis immortalitate, semitas init arduas: vulgi turbam despicit, ac terram humidam linquit, *alâ fugari* assurgens. *Fidæ taciturnitati securum quoque constat præmium. Qui revelârit secreta mysteria Ce-*

Nec sumit, aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negatâ tentat iter viâ:
Cœtúsque vulgares, et udam [243]
Spernit humum fugiente pennâ.
Est et fideli tuta silentio
Merces. Vetabo, qui Cereris sacrum

ANNOTATIONES.

Vide Plutarch. Cicer. Tusc. 5. n. 54. *Si in virtute satis est præsidii ab benè vivendum, satis est etiam ad beatè . . . . Cùm sapiens et bonus vir suffragiis præteritur; populus à bono Consule potius, quàm ille à vano populo repulsam fert.*

19. *Nec sumit aut ponit secures Arbitrio popularis auræ.*] Insignia magistratûs fasces et secures extitisse, et pro eo sæpius usurpari, nemo qui vel primoribus labris litteras attigit aut delibavit, ignorat. Crassus petens consulatum, populo blandiri et supplicare noluit, coram socero suo Scævolâ viro gravissimo. Apud Græcos autem Phocioni minimè plebem palpitanti, imo ejus voluntaribus sæpe acriter et mordaciter reluctato, comitiis etiam adesse recusante, honores delati sunt. Plutarch. cit. &c. Adeo verum est quod canit Claudianus; Carm. xvii.

> *Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè*
> *Fortunæ secura nitet, fascibus ullis*
> *Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi:*
> *Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,*
> *Divitiis animosa suis, immotaque cunctis*
> *Casibus ex altâ mortalia despicit arce.*
> *Attamen invitam blande vestigat, et ultro*
> *Ambit honor. Docuit toties à rure profectus*
> *Lictor, et in mediis Consul quæsitus aratris.*

20. *Popularis auræ*] Favor populi venta levioris benè sic appellatur: Virg. Æn. 6. v. 815.

> . . . . . *Jactantior Ancus,*
> *Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.*

21. *Virtus, recludens immeritis mori Cœlum.*] Iis qui semper vivere digni forent, cum urgente fati necessitate cedunt hâc vitâ, nominis immortalitatem æternumque decus virtus confert: cœlestes etiam honores tribuit heroibus inter Deos relatis. Apud Senec. Trag. Herc. Oet. v. 1943. Hercules de se ita jactat:

> . . . . . *Virtus mihi*
> *In astra, et ipsos fecit ad Superos iter.*

22. *Negatâ tentat iter viâ, &c.*] Contendit ad cœlum per excelsa facinora ignavis haud concessa: vel simpliciter, per *liquidum aëra* subvolat, *in terris non morando*, ut est in Ode ult. lib. 2. Quæ *negata* est hominibus *via*, quippe non volucribus, aut alis à naturâ donatis. Sic, lib. 1. Od. 6. dicitur.

> *Expertus vacuum Dædalus aëra,*
> *Pennis non homini datis.*

At virtus supra vulgares sensus plebeiosque affectus assurgens, *pennâ*, id est, alto spiritu et generoso, *udum spernit* et fugit *humum*, quasi cœnosam, et lutosam, id est, cupiditates sordidas, in quibus vulgi mens demersa hærere solet.

26. *Est et fideli tuta silentio merces.*] Pars hæc est Odes tertia, in quâ silentii laudationem agnoscit vulgus Interpretum. Verum non tam silentii religio, quàm religionis silentium et sanctitas hîc commendatur. Errant ergo qui Horatium ab instituto vel aberrare vel digredi existimant. Imo ut Deorum cultum universè persuadeat, sacra Eleusinæ Cereris religioso quidem silentio peragi solita, velut speciem pro genere, assumit; eorumq; violationem pro quolibet sacrilegio affert. Quæ quidem sagaciter observarunt tum Parthenius, tum Marcilius jam citatus. Vide apud Valer. Maxim. initio lib. 1. emolumenta observatæ religionis, neglectæ verò pænas et mala Tertull. Apologet. cap. 7. *Vel ex formâ omnibus mysteriis silentii fides debetur.* Et contra Valentin. cap. 1. *Eleusinia Valentiniani fecerunt lenocinia sancta silentio magno sola taciturnitate cœlestia.* Vide S. August. de Civit. Dei, lib. 7. cap. 20. Arnob. lib. 5. &c.

Fideli tuta silentio merces.] Grande semper crèdidere piaculum, tacenda effutire, seu Reipublicæ arcana, seu privatæ fidei commissa evulgando. Unde vindices perfidiæ aut temerariæ loquacitatis Deos semper jactarunt. Servius in Georg. 1. sub finem scribit Tribunum in Crucem actum, quod urbis nomen, quod nefas erat nominari, enunciasset. Euripides ait, *κόσμον σιγῆς στέφανον ἀνδρὸς οὐ κακοῦ*, pulchram silentii coronam viri boni. Et ex Simonide, *nulli unquam tacuisse nocet, nocet esse locutum.* Vide Plutarch. de garrulitate.

26. *Vetabo, qui Cereris sacrum, &c.*] Si quis arcana sacrorum Eleusinorum mysteria revelârit, adeoque sancti silentii religionem violaverit, ejusmodi hominem qui tantum crimen admisit procul arcebo, ne, si contubernalis, fuerim cum eo, plectar ab ultoribus violatæ religionis Diis. Itaque sub eodem tecto manere, ut simul navigare, fugiam. Proverb. est: Cum viro scelesto ne viæ comes fueris:

> *Κακῶ σὺν ἀνδρὶ μηδ᾽ ὅλως δοιπόρει.*

Vulgârit

Vulgârit arcanæ, sub iisdem
Sit trabibus, fragilémque mecum
Solvat phaselum. Sæpe Diéspiter
Neglectus incesto addidit integrum: [249]
Raro antecedentem scelestum 31
Deseruit pede pœna claudo.

reris, probibebo ne sub eodem tecto maneat, neve *cymbam levem impellat mecum.* Etenim *baud raro Jupiter spretus innocentem scelerato junxit:* et *vix unquam flagitiosum fugientem dimisit punitio lento gressu* insequens.

ANNOTATIONES.

Æschyl. in septem ad Thebas;

Ἢ γὰρ ξυνεισβὰς πλοῖον εὐσεβὴς ἀνὴρ,
Ναύτῃσι θερμοῖς ἐν πανουργίᾳ τινὶ,
Ὄλωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει.

Ingrediens navim pius quispiam, nautis improbitate ferventibus, cum hominum gente Diis invisâ perit.

29. *Phaselum.*] Navis erat oblonga et velox, quæ tam velis quàm remis agi poterat, myoparoni non absimilis. Erat fluviale navigium. Virgil. Georgic. 4. v. 288.

Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.

Sæpe Diespiter, &c.] Dieipater, scilicet Jupiter iratus repertum cum nocente innocentem simul plectit, et quasi participes ejusdem improbitatis utrumque mulctat. Hesiod. Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ. *Sæpe civitas universa viri improbi pœnas luit.* In sacris etiam codicibus ob unius peccata in omnes exarsisse divina ultio legitur, lib. 4. Reg. cap. 21. *Quia fecit Manasses Rex Judæ abominationes illas . . . ecce ego induc.am mala super Jerusalem et Judam, &c.*

31. *Raro antecedentem, &c.*] Pœna licet *clauda*, id est, tardo *pede* gradiens, *scelestum* assequitur tandem, nec inultum *deserit*, quamvis ille fugâ evadere malum speret. Huc pertinet quod ex adagio feruntur. *Dii laneos habere pedes.* Vide Plutarch. de serâ Dei vindictâ. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatem vero supplicii gravitate compensat.* Quam sententiam prior extulit Homerus Iliad. 4. v. 160. Tibull. lib. 1. Eleg. 9. v. 4

Sera tamen tacitis pœna venit pedibus,

Juvenal. Sat. 13. v. 100.

Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est.

ODE III.

Virum justum nihil extimescere. Item de non reparandâ Trojâ.

JUSTUM et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium, [250]

Virum integrum et in sententiâ constantem de firmo proposito non dimovet vehementia

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Justum et tenacem, &c.*] *Non usitata* profectò *nec tenui pennâ* hæc Ode scripta est, in quâ cæco velut impetu fertur vates, ac certe divino: divino, inquam, ubi graves prorsus ac sublimes sunt cùm res, tum dictio; cæco tamen, ut videtur; quandoquidem temerè quolibet abripitur, atque à viri justi laudatione subito digressus, longiusque evagatus ad canenda Trojæ fata prorumpit; ipse *propositi* parum tenax, ac immemor sui ad Pisones v. 242. moniti, quod ibi præcipit:

. . . *Tantum series juncturaque pollet!*

Quid ergo navus Poëta? Quid interpretes? Horum plerique obvia certatim explicant, finem vero et propositum Odes satis abstrusum, minimè scrutati, quod præcipuum est, omittunt. Nonnulli Oden hanc nec inscriptione, nec literis à præcedenti sejunctam in antiquis codicibus legi duntaxat admonent. Quidam Apotheosim Romuli, alii Augusti laudationem esse volunt. Verum quò tam accurata illa Junonis oratio Trojam restitui vetantis? Hoc summâ suâ felicitate Romani tunc fortasse moliebantur, inquit Georg. Fabritius. At Fabritio sagacior Faber, non in paucis eruditus vir acrisque judicii, mentem Horatii subodoratus, aut feliciter indagavit, aut certe conjecturam omnino vero similem, pulchram sane protulit. Is ita rem statuit. Ex Sueton. Jul. c. 79. Cæsar Ilium migrare, eoque Imperii opas transferre cogitaverat. Atque ne Augustus Julii hæres idem moliretur, non abs re trepidatum est; quo Roma dubio procul extincta foret. Itaque solerter quidem, obliquè et arte singulari, ut tale consilium discutiat Horatius, exhibet ac minatur Junonis iram, quam jam tum à primordiis suis gravem experti fuerant Romani.

2. *Prava jubentium.*] *Velitis, jubeatis, Quirites?* verba Tribuni solemnia, *volumus jubemusque,* populi erant legem sancientis.

civium improba præscribentium, nec facies tyranni urgentis, neque Notus turbator Adriatici maris procellosi, nec potens dextra Jovis fulmen vibrantis. Si ruat mundi soluta compages, intrepidum opprimet casus. Istâ pollens virtute Pollux, et errabundus Hercules, ædes ad ignitas ascendit: inter quos Augustus sedens ore roseo nectar potat. Istâ clarum te, Liber pater, traxere tuæ tigres indomitâ cervice jugum ferentes. Per istam Romulus Martis equis effugit inferos; Junone apud Deos concilium habentes di-

Non vultus instantis tyranni
  Mente quatit solidâ, neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadriæ:
Nec fulminantis magna Jovis manus.
  Si fractus illabatur orbis,
    Impavidum ferient ruinæ.
Hâc arte Pollux et vagus Hercules
Innixus arces attigit igneas: [251]
  Quos inter Augustus recumbens 11
    Purpureo bibit ore nectar.
Hâc te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexere tigres indocili jugum
  Collo trahentes: hâc Quirinus
    Martis equis Acheronta fugit;
Gratum elocutâ consiliantibus

ANNOTATIONES.

9. *Non vultus instantis tyranni.*] Ita Q. *Scævola truculentus sibi minitanti Syllæ; Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circumsedisti, ostentes, licet mortem miniteris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, à quo urbs atque Italia conservata est, hostem judicem.* Alia vides exempla apud eundem Valer. Maxim. lib. 3. cap. 8.

4. *Auster Dux inquieti turbidus Adriæ.*] Lib. 1. Od. 3.

. . *Nec timuit præcipitem Africum*
. . . . . *nec rabiem Noti,*
Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere seu ponere vult freta.

7. *Si fractus illabatur orbis.*] Alludit ad veterum quorundam opinionem, cœlum constare lapidibus, et aliquando ruiturum. Vide Aristot. Metaphys. 5. Diog. Laert. lib. 2. in Anaxagora. Celtæ quærenti Alexandro, quid potissimum formidarent, hoc responderunt, ne cadente cœlo opprimerentur, Quint. Curt. Est et proverb. apud Erasm. *Quid si cœlum ruat?*

9. *Hac arte Pollux, &c.*] Eâ virtute, æquitate, et constantiâ heroes immortalitatem adepti, divinosque honores sunt consecuti, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus, de quibus lib. 1. Od. 12.

Vagus Hercules.] Qui varias Orbis regiones peragravit, et multa passim, monstris etiam domitis, virtutis suæ monimenta reliquit.

10. *Arces attigit igneas, &c.*] Adiit cœlum sideribus micans et ardens.

11. *Quos inter Augustus, &c.*] Deorum epulis accumbens nectar potat, jam tum cùm in terris degeret, factus Divus? nimirum post debellatum omnino Sext. Pompeium. De quo vide Appian. lib. 5. de Bell. Civil. antea tamen quoque, sed per adulationem, in Virgilio appellatus, deus, Ecloga 1.

———*Deus nobis hæc otia fecit.*

12. *Purpureo bibit ore.*] Deorum statuis os seu vultus minio pingebatur. Quo respexisse Horatium non dubitaverim.

Nectar.] Vide quæ mox annotabo ad eas voces, *ducere nectaris succos.*

13. *Hâc te merentem, Bacche, &c.*] Istâ pariter virtute clarus, O Bacche, meruisti divinos honores, ferasque intractabiles ad currum tuum, junxisti, ac numine tuo domitas jugum ferre docuisti naturâ suâ indociles. Tigres ebriosorum feritatem optimè designant: unde iis Bacchi currum trahi dixere; sed quod nullum sit tam ferox ingenium, quod non vino mansuescat et cicuretur.

15. *Hâc Quirinus Martis equis Acheronta fugit.*] Romulus etiam virtute bellicâ insignis, veluti Martis patris sui equis invectus ad Superos evasit, adeoque infernales effugit lacus. Vide Cic. de Leg. l. 1. n. 3. Ovid. Fast. 2.

Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.
. . . . *Quirites*
Thura ferant: placentque novum pia turba Quirinum.
. . . .
Templa Deo fiunt: collis quoque dictus ab illo est.

17. *Gratum elocuta consiliantibus Junone Divis.*] Junone in Deorum consilio elocutâ rem Marti aliisque gratam: scilicet non prohibere se, quominus immortalibus accenseatur Romulus, quòd graves iras adversus Trojanos eorumque posteros Paridis causâ dudum conceptas ipsa ex animo jam deposuerat.

Consiliantibus.] Deliberantibus de recipiendo in cœlum Romulo, deque fato Imperii Romani. Cic. ad Attic. lib. 15. Epist. 10. *Difficili ad consiliandum legatione.* Cornel. Tacit. Histor. 2. *Redire omnes Bononiam consiliaturi.*

Junone

Junone Divis: Ilion, Ilion
Fatalis inceſtúſque judex,
Et mulier peregrina vertit
In pulverem, ex quo deſtituit Deos
Mercede pactâ Laomedon, mihi
Caſtæque damnatum Minervæ,
Cum populo et duce fraudulento.
Jam nec Lacænæ ſplendet adulteræ
Famoſus hoſpes; nec Priami domus
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Noſtríſque ductum ſeditionibus
Bellum reſedit. Protinus et graves
Iras, et inviſum nepotem,
Troïa quem peperit ſacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas

cente rem jucundam: funeſtus (dixit) *et flagitioſus arbiter, et barbara fœmina in*
[252] *favillas redegit Trojam, mihi*
21 *et pudicæ Palladi cum plebe*
et rege fallaci addictam, ex quo tempore *Laomedon numina defraudavit promiſſo ſtipendio. Non amplius mœchæ Lacedæmoniæ fulget hoſpes infamis; neque Priami gens fraudulenta Græcos feroces expugnat viribus Hectoris; quievitque bellum noſtris diſcordiis protractum.* Ergò *etiam deinceps grandes inimi-*
30 *citias, et nepotem odioſum,*
[253] *quem genuit ſacrificula Trojano, Marti remittam. Hunc ego ſinam ingredi domicilium*

ANNOTATIONES.

18. *Ilion, Ilion.*] Motum animi gravem indicat geminatio vocis, veterémque iram exprimit. Porro ſicut à Troë rege Troja et Troas; ſic ab Ilo ejus filio Ilium et Ilienſes nomen ſortiti ſunt; cum hic eam ampliâſſet urbem, quam priores condiderant reges, aut exornârant.

19. *Fatalis inceſtuſque judex, &c.*] Ilium, inquit Juno, perdidit Paris inter Deas de pulchritudine, contendentes malo ſuo patriæque *fato*, *judex* electus, cum Junone et Minervâ poſthabitis, Veneri primas detulit.

Inceſtus.] Qui Helenam Menelai conjugem, violatâ hoſpitii ſanctitate *rapuit*. Vide lib. 1. Od. 15.

20. *Et mulier peregrina vertit In pulverem.*] Helena Spartana, à Paride è Græcia in Phrygiam abducta, cauſa fuit, cur Græci injuriam ulturi conjurârint in Trojanos, Trojámque decennali bello captam ferro flammâque devaſtârint. Vide Senec. Trag. Troad.

21. *Ex quo Laomedon, &c.*] Hic declaratur prima excidii Trojani origo, nimirum fraus Laomedontis patris Priami. Is enim Trojæ muros ædificans, Neptuni et Apollinis operâ uſus, eos *mercede pactâ* defraudavit. Quo Jupiter offenſus regni iſtius perniciem et ruinam decrevit. Tam notæ fabulæ dedit locum, quòd rex ille cùm extruendis urbi muris vel reparandis pecunia deeſſet, Deorum iſtorum theſauros accepit, repoſiturum ſacramento ſe obligans. Quod tamen poſtea minimè præſtitit. Homer. Iliad. 21. paulo ante finem.

22. *Mihi Caſtæque damnatum Minervæ, &c.*] Addictum, damnatum, traditum ad quamcumque perniciem in ultionem injuriæ judicio Paridis nobis illatæ. Loquitur Horatius ex more Romanorum, debitores, qui non erant ſolvendo, creditoribus obnoxios facere, addicere, tradere, conſuetorum.

24. *Cum populo et duce fraudulento.*] Apud Homerum Iliad. modo cit. Neptunus Apollini exprobat, quòd pro Trojanis fœdifragis militat, immemor ſuperbiæ et injuriæ Laomedontis, qui locatæ in annum operæ pactam mercedem nedum perſolviſſet, ſed etiam minas ſibi et Diis intendiſſet. Virg. Æneid. 5. v. 810.

Cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.

25. *Jam nec Laceræ ſplendet, &c.*] Non vivit amplius Paris, nec jam ſpecioſum ac ſplendidum Helenæ ſe oſtentat, ut in adulterium pelliciat.

26. *Famoſus hoſpes.*] Impurus. Vide lib. 3. Od. 15. v. 3. Annot.

Nec Priami domus, &c.] Nec Trojani Græcis jam repugnant, Hectoris ferè unius virtute nixi. Vide lib. 2. Od. 4. v. 10. ibique Annot.

29. *Noſtriſque ductum ſeditionibus bellum reſedit.*] Tandemque finitum eſt illud bellum, quod noſtris erat diſcordiis ad annos decem productum et dilatum. Pro Trojanis videlicet ſtabant Apollo, Mars, Diana, Latona, Venus; pro Græcis autem Neptunus, Mercurius, Vulcanus, Juno, Minerva, Homer. Iliad. 20.

30. *Reſedit.*] Quievit, paccatum eſt bellum. Cic. ad Famil. lib. 8. Epiſt. 2. *Marcelli impetus reſederunt, non inertiâ, ſed (ut mihi videbatur) conſilio.* Tuſcul. 3. *Timor animi reſedit.* Tit. Liv. *Poſtquam iræ reſediſſent.*

Protinus et graves Iras, &c.] Deinceps igitur condonabo priores inimicitias, et Marti concedam, ut in cœlum admittatur Romulus ejus filius, meus

Inire

Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.
Dum longus inter sæviat Ilion
Romámque pontus; qualibet exules
In parte regnanto beati:
Dum Priami Paridísque busto [254]
Insultet armentum, et catulos feræ
Celent inultæ; stet Capitolium
Fulgens, triumphatísque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda latè nomen in ultimas
Extendat oras, quà medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Quâ tumidus rigat arva Nilus:

splendens, bibere nectaris liquores, atque numinum felici numero accenseri. Dummodo Trojam inter et Romam ingens mare fremat, quâcumque in regione imperent fortunati extorres. Modò super sepulchrum Priami et Paridis greges lasciviant, et belluæ illæsæ fœtus suos *abscondant, stabile floreat Capitolium, et Roma bellicosa leges imponat victis Medis.* Illa *formidibilis procul ad extremas* orbis *portes famam propaget*; sive *ubi mare interfusum separat Europam ab Africâ*; sive *ubi Nilus intumescens agros perfundit*;

ANNOTATIONES.

verò *nepos* eo mihi *invisus* quòd è stirpe Trojanâ sit, matre scilicet Iliâ, seu Rheâ Numitoris filiâ, Vestæ Sacerdote; Virg. Æneid. 1. v. 274.

. . . . Donec Regina Sacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.

Et Æneid. 7. v. 293.

Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris
Fata Phrygum.

At cit modò Æneid. 1. v. 209. Veneri prædicit Jupiter meliora, et sic spondet:

. . . . Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam, &c.

34. *Ducere nectaris Succos.*] Cœlesti cibo potuque, adeoq; immortalitate frui; Deorum consortem esse. Apud Pindar. dicitur Tantalus Deorum furatus nectar et ambrosiam, in quibus Dii immortalitatem posuerunt. Vide Lucian. in fabulosis, Dialog. 25. cui titul. *Deorum consilium*: ubi facetè et lepidè nectar et ambrosia deficere dicuntur ob multitudinem bibentium, sic ut non jam constet sextarius: unde et statuitur animadvertendum in falso ascriptos, et nescio quomodo existimatos Deos.

35. *Quietis Ordinibus Deorum.*] Apud Boetium Deus stabilis *Immotusque manens dat cuncta moveri.* Virgil. Æneid. 4, 379.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat.

Nempe solius divinitatis est quies.

37. *Dum longus inter, &c.*] Dummodo Ilium inter et Roman magnum interfluat mare, quo Romani à restituendâ Trojâ repetendâque vetere patriâ deterreantur, arceanturque: *quâlibet in* orbis *parte* sint *beati*; quin et *regnent*, ac dominentur; at *exulent* procul à regione et solo patrio.

40. *Dum Priami Paridisque busto, &c.*] Modo tam deserta sit Trojana terra, ut gramen producat armentis pascendis idoneum; sit et lustrum ferarum, ubi impunè illæ catulos eniti et educare queant sine ullo metu. Eâ conditione *stet Capitolium, Roma* floreat, atque *nomen*, famam, Imperiumque *ad ultimas extendat oras.* Ad Orientem *det jura Medis*; ad Occidentem Hispanis, *quâ medius liquor, &c.* ad Meridiem Afris; *quâ tumidus rigat, &c.*

44. *Dare jura Medis.*] Ubi regnum aliquod in provinciam redegerant victores Romani, eo statim mittebant viros, qui jus et leges præscriberent.

Medis.] Id est Parthis, ut jam non semel annotavi.

46. *Quà medius liquor secernit Europen ab Afro.*] Ad fretum usque Gaditanum. Solin. *Oceanus ab occasu irrumpens lævo latere Europam radit, Africam dextro; scissis Calpe et Abylâ montibus, quos dicunt columnas Herculis; inter Mauros funditur et Hispaniam.*

48. *Quâ tumidus rigat arva Nilus.*] Per Africam, Æthiopiam, Ægyptum, Cic. de Nat. Deorum, 1. n. 130. *Ægyptum Nilus irrigat, et, cùm totâ æstate obrutam, oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque, et oblimatos agros ad serendum relinquit,* Plin. lib. 5. cap. 9. *Nilus incertis ortus fontibus it per deserta et ardentia, immenso longitudinis spatio ambulans . . . observatum est, prout in Mauritaniâ nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere . . . . . . Africam ab Æthiopiâ dispescens, feris et belluis frequens . . . . . medios Æthiopas secat . . . . . Insulas innumeras*

Aurum irrepertum, et sic melius situm
Cùm terra celat, spernere fortior,
Quàm cogere humanos in usus,
Omne sacrum rapiente dextrâ.
Quicumque mundi terminus obstitit,
Hunc tangat armis; visere gestiens,
Quâ parte debacchentur ignes,
Quà nebulæ pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiribus
Hâc lege dico, ne nimiùm pii,
Rebúsque fidentes, avitæ
Tecta velint reparare Trojæ.
Trojæ renascens alite lugubri

[255] *Generosior contemnendo aurum nondum inventum, atque ita convenientiùs positum, dum terra contegit; quàm addicendo illud usui hominum, manu quodlibet sanctum deprædante. Quisquis mundi finis impedivit, hunc bello obtineat, cupiens investigare, quo loco æstus, quo nubila et imbres sæviant. Verum fata sancio Romanis militiâ inclytis, eâ conditione, ut, non plus quàm fas est pii, neve opibus innixi satagunt antiqui* [256] *Trojæ domos instaurare.* 61 Namque *sors Trojæ resurgens*

ANNOTATIONES.

spargit . . . certis diebus auctu magno per totam spatiatus Ægyptum, fæcundat innatat terra. Causas incrementi varias prodidere . . . . incipit crescere Lunâ novâ, quæcunque post solstitium est, sensum modiceque. Cancrum Sole transeunte, abundantissimè autem Leonem. Residit in Virgine iisdem quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas, in Librâ, ut tradit Herodotus, centesimo die. Justum incrementum est cubitorum sexdecim. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recendo . . . . duodecim cubitis famam sentit Ægyptus; in tredecim esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim securitatem, sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum octodecim, Claudio, principe, &c. Nili aquas laudant Arist. Galen. &c. originem nuper inquisivit Isaacus Vossius. de eo multa Herodot. lib. 2. Senec. nat. qu. lib. 4. A. Gell. lib. 10. cap. 7. &c.

49. *Aurum irrepertum, &c.*] Ordo est: Roma fortior spernendo aurum, quod è fodinis nondum erutum est, quam illud inde eruendo, et ad usum fabricando, nummosque cudendo. De contemptu divitiarum apud priscos Romanos usitato Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. De Curio, Fabricio, Camillo, aliisque diximus lib. 1. ad Od. 12. et alibi.

Sic meliùs situm, cum terra celat.] Seu quòd raptoribus non est expositum, dum latet in visceribus terræ; seu potius, quòd tunc avaritiam et cupiditatem non accendat, nec ad scelus impellat ut ad explendas libidines fomitem præbeat et facultatem. Ovid. Metam. 1, 140.

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

51. *Cogere, &c.*] Vis siquidem inferri metallis videtur, cùm è terræ visceribus extrahuntur.

52. *Omne sacrum rapiente dextrâ.*] Duplici hoc sensu potest accipi: vel quòd à Romanis spernatur aurum, cujus rapiendi causâ nec sacris parcunt homines: vel quod ipsi Romani, prisci nempe, fortiores et nobiliores, aurum contemnendi se præbuerint, quam posteri illud ab exteris nationibus devictis auferendo, sacra etiam è templis ac pretiosa quælibet ornamenta vi armorum et jure belli diripiendo. Dionys. Tyrannus Syracusanus Jovi Olympio detraxit amiculum aureum, addito etiam ludibrio, quod æstate gravius, hyeme frigidus esset. Val. Maxim. 1. 1. ext. 3.

53. *Quicumque mundi terminus obstitit, &c.*] Si quis ante orbis angulus Romanis haud patuit, deinceps pateat, eoque victricia inferant arma; seu ad Zonam torridam, ubi *debacchantur ignes*, sævitque æstus: seu ad mundi polos, ubi *nebulæ*, glacies caligo perpetua, *pluvii rores*, imbres. Vid. lib. 1. Od. 22. Lucert. lib. 1. ponit etiam *rores* pro imbribus et aquis pluviis.

57. *Sed bellicosis fata Quiritibus, &c.*] Bis jam dixi, et tertium repeto, me Romanis indulgere, ut sint orbis domini, sed eâ tantum lege, ne præposterâ motis pietate in patriam avorum suorum Trojam, ejus muros et *tecta velint reparare*, neve suis opibus ac *rebus* prosperes *fidentes* id unquam moliantur. Quod si fecerint, malis auspicis *et alite lugubri* faxint: enimvero *tristi clade* iterum subvertetur Troja, quamvis *muris ahenis*, *auctore* etiam *Apolline*, stabiliatur.

Avitæ.] Æneas cum Trojanorum coloniâ, *Ilium in Italiam portans victosque Penates*. Æn. 1.

60. *Tecta velint reparare Trojæ.*] Patriæ certè charitatis in illum antiquæ suæ originis locum Romani sensum habere se testati sunt non semel: Nam deletum à C. Fimbriâ, Cinnæ legato, Ilium restaurarunt. Vide Tit. Liv. Epit. 83. Appian. Sueton. Claud. cap. 25. *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit, recitatâ vetere epistolâ Græcâ Senatûs Populique Romani Seleuco Regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.*

61. *Alite lugubri.*] *Malâ ave*, lib. 1. Od. 15.

Fortuna,

infaustis auspiciis, repetetur, casu iterum luctuoso, triumphantis exercitûs ductrice me Jovis uxore et sorore. Si ter ex ære mœnia reparentur, favente Apolline, ter quoque diruta prosternantur à Græcis mihi dilectis: ter captiva conjux plangat maritum ac filios. At ludenti citharæ ista minimè congruunt. Quo pergis, ô Musa? cessa audax Deorum verba narrare, atq; humili carmine diminuere grandia.

Fortuna, tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis et sorore.
Ter si resurgat murus aheneus,
Auctore Phœbo; ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor [257]
Capta virum puerósque ploret.
Non hæc jocosæ conveniunt lyræ.
Quò, Musa, tendis? Desiue pervicax
Referre sermones Deorum, et
Magna modis tenuare parvis.

ANNOTATIONES.

Ex avium aspectu, volatu, cantu, auspicia captari solita, notum est.

64. *Conjuge me Jovis et sorore.*] Virgil. Æneid. v. 50.

Ast ego, quæ Divum incedo Regina, Jovisque
Et soror et conjux.

Servius ibid. *Physici*, inquit, *ætherem Jovem, id est, ignem volunt intelligi, Junonem vero aërem: et quia tenuitate hæc elementa paria sunt, dixerunt esse germana: et quoniam Juno, id est aër, igni subjectus est, jure superposito elemento mariti nomen traditum.* Cic. de Nat. Deor. 2 n. 66. *Aër, ut Stoici disputant, interjectus inter mare et cœlum Junonis nomine consecratur; quæ est soror et conjux Jovis; quod et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio. Effœminârunt, autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.* Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 17. *Apud Theologos*, inquit, *Jupiter est mundi anima; hinc illud,*

Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena.

Quod alii Poëtæ sunt mutuati ab Arato, qui de sideribus locuturus, à Cœlo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Jove incipiendum memoravit. Hinc Juno et soror ejus et conjux vocatur. Est autem Juno aër, diciturque soror, quia seminibus iisdem, quibus cœlum, etiam aër est procreatus: conjux, quia cœlo subjectus est aër.

66. *Auctore Phœbo.*] Hunc impensè Trojanis fautorem compertum est. Legunt quidam, *ductore.*

Ter Pereat.] Allusum videtur ad triplex Ilii excidium, primo ab Hercule, deinde à Græcis, postea à C. Fimbriâ, Syllanis temporibus, ut ante annotavi. Vide Appianum.

Meis Excisus Argivis.] Argivos Juno fovebat maximè, quod ipsa præcipuè Argis colebatur; quæ urbs Argiæ Peloponnesi regionis princeps et caput erat. In eâ sedebat Rex Agamemnon Græcæ in Trojanos expeditionis Dux et Imperator. Virgil. Æneid. 1. v. 23.

. . . . . . Memor Saturnia belli.
Prima quod ad Trojam pro charis gesserit Argis.

67. *Ter uxor vel Capta, &c.*] Vel Trojanæ mulieres quælibet cæsos aut captos lugeant et ipsæ captivæ, aliæ viros suos, aliæ filios. Vel, *uxor capta virum*, Hecuba Priamum, Andromache Hectorem, *puerosque ploret*, hæc Astyanacta, illa vero Hectorem, Parin, Deiphobum, Troilum, &c.

69. *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ, &c.*] Egregiè se Poëta comprimit in ipso Poëtici ardoris impetu, quasi tam grave argumentum haud Lyricis versibus bene conveniat: ipse tamen ad Pisones ita docet:

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.

Et Pindarus aliique res quasque graves lyrâ graviter cecinerunt. Verum bellè Horatius tum desinit, cum ultra vix sine offensione Augusti progredi se posse intelligeret.

ODE IV.

Musarum se præsidio tutum semper et ubique fuisse, gratum profitetur.

DESCENDE cœlo, et dic age tibiâ,
Regina, longum, Calliopé, melos,
Seu voce nunc mavis acutâ
Seu fidibus citharâve Phœbi.
Auditis? An me ludit amabilis
Insania? Audire, et videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos et aquæ subeunt et auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo

[258] *O Princeps Calliope, veni ex Olympo; et cantionem longionem cane fistulâ, sive places magis, voce clarâ, vel chordis vel lyrâ Apollinis.* An *auditis? An me decipit jucundus furor? Videor audire* et cernere illam *ambulantem* in *sacris nemoribus, per quæ rivi penetrant ac venti. Me pue-*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

Oden hanc inter eximias censet eruditus quisque: respondere superiori, imo et continuari, placuit nonnullis; sed perperam. Musis accepta refert Horatius pleraque, id vero potissimum, quod redierit in gratiam cum Augusto, contra quem militaverat. Hanc ejus Principis moderationem et clementiam extollit egregiè: eoque duntaxat spectâsse, non immeritò videatur.

1. *Descende cœlo.*] Gravis et solemnis invocatio res graves notat, gravemque enthusiasmum præsagit.

Cœlo.] Illic etiam Musis sua sedes est. Hesiod. init. Theogon. nec semel, Musas nuncupat *Olympiades Jovis filias*; pariter et Homer. Hymn. in Mercur. &c. Iliad. vero 2. in cœlo domos habere scribit.

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι,
Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

Ennius similiter.

Musæ quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.
Vide et Macrob. in Som. Scip. lib. 2. cap. 3.

2. *Regina Calliope.*] Musarum princeps vel cantu aliis præstans: Regum etiam comes. Hesiod. Theogon. Ἁπασέων προφερεστάτη, *Omnium excellentissima*, Βασιλεῦσιν ὀπηδεῖ, *Reges comitatur.* Diod. Sicul. lib. 3. cap. 1. *Musis nomina, cuique à proprio munere tribuerunt. Clio propter gloriam, &c. . . . Calliopen quod cantûs suavitate cæteris antecedens magni ab auditoribus æstimatur.*

Longum melos.] Certè est Ode hæc è longioribus. Vide A. Gell. lib. 16. cap. 18.

5. *Seu voce, Seu fidibus, &c.*] Istis nempe constat exerceturque Musica, voce, lyrâ, tibiâ. De citharâ ap Apolline inventâ, lib. 1. Od. 21.

5. *Auditis? An me ludit, &c.*] O sodales, an mecum auditis Calliopen canentem, meisque jam votis respondentem?

Amabilis Insania.] Voluptatem sane maximam præstat ardor poëticus iis, qui divinâ illâ facultate sunt donati.

6. *Audire, et videor pios Errare per lucos.*] Veluti præsentiam numinis sentiat, atque enthusiasmo correptus ita loquitur.

7. *Lucos.*] In solitariis maxime locis delubra statuebant veteres; ibiq; Deos credebant libentiùs habitare, ubi quies et silentium, ubi nullæ turbæ aut strepitus mentium integritatem labefactarent; ubi *Sapientiæ Gymnasium, ubi mores bene instituuntur, et animi virorum diriguntur.* Hæc enim solitudo præbet, ex Plutarcho.

8. *Quos et aquæ subeunt et auræ.*] Perfluentes aquæ, et aspirantes seu perflantes auræ ac Zephyri amœnos faciunt in primis lucos.

9. *Me fabulosæ, &c.*] Hæc strophe magnam interpretibus crucem fixit hactenus. Etenim quo referenda vox *fabulosæ?* Deinde, quid ait Poëta de *Vulture Appulo, extra Apuliam?* Quod primum spectat; sunt qui Apuliam dici fabulosam velint, ac de insulis etiam Diomedeis Apuliæ proximis meras ipsi fabulas texunt. Quidam nutricem Horatii Apuliam vocari, quæ fabulosa narrare solita sit, comminiscuntur, nec cudere se anile figmentum advertunt. Verum enim, an palumbes (quod restat) fabulosas dicat poëta, quando rem ut verè gestam commemorat? Ita sane melioris notæ interpretes. Imo *palumbes fabulosæ*, inquam ego; sicut *Hydaspes fabulosus*, lib. 1. Od. 22. v. 8. Et apud Plin. lib. 5. c. 1. Atlas *mons Africæ vel fabulosissimus*: nimirum quod de illis valde multa scribunt, dicunt, fabulantur; præsertim vero poëtæ. Sic palumbes currui Veneris trahendo jungunt; eique numini sacras, atque, ut in hoc loco, ministras faciunt.

Vulture in Appulo Altricis extra limen Apuliæ.] Est Vultur mons in Apuliæ Lucaniæque confinio, quemadmodum et Venusia Horatii patria et *altrix*. Itaque nullo negotio omnis solvetur, si quis est, nodus. Erat *in Appulo Vulture* puer, ibique ab-

Altricis

rum defessum ludendo, somnoque oppressum *celebratæ palumbes recentibus foliis cooperuere in vulture Appulo extra fines Apuliæ nutricis meæ. Quæ res admirationem cunctis faceret, quotquot sublimis Acherontiæ domos incolunt, et Bantiæ campos, agrosq; opimos Ferenti depressi: quo pacto somnum caperem securo corpore à nigris viperis atque ursis:* quâ etiam *ratione contectus essem sacratâ lauro et myrto congesta, puerulus* ego *non sine numinum* tutelâ *impavidus. Vester, ô Musæ, vester* sum; *seu vehor ad Sabinos asperos: sive algidum Præneste, seu declive Tibur, seu Baias amœnas* adire *libuerit. Vestros fontes et choros amantem haud me vitâ privavit actus in fugam exercitus apud Philippos, neq; arbor execranda, neq; Palinurus* in *mari Siciliæ. Quandocunque mibi post aderitis, ultro*

Altricis exta limen Apuliæ, [259]
Ludo fatigatúmque somno,
Fronde novâ puerum palumbes
Texere: mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acherontiæ,
Saltúsque Bantinos, et arvum
Pingue tenent humilis Ferenti:
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis; ut premerer sacrâ
Lauróque collatâque myrto,
Non sine Diis animosus infans.
Vester, Camœnæ, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum [260]
Præneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidæ placuêre Baiæ.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non extinxit arbor,
Nec Siculâ Palinurus undâ.
Utcumque mecum vos eritis, libens

ANNOTATIONES.

dormivit puer; extra fines tamen Apuliæ tum fuit: siquidem versabatur in istius latere montis ad Lucanos respiciente et pertinente. Sic de seipso ait, Sat. 1. lib. 2. v. 34.

Lucanus, an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus.

12. *Fronde novâ puerum palumbes Texere.*] Jam tum suam mihi tutelam obtulere Dii, quam postea abundè expertus sum.

Palumbes.] Columbæ silvestres.

14. *Nidum Acherontiæ.*] Acherontia est urbs Lucaniæ in montis vertice, ut nidus in arboris fastigio posita. Cicero 1. de Orat. n. 196. *Tanta vis patriæ est ut Ithacum illam in asperrimis saxulis tanquam nidulam affixam sapientissimus vir immortalitati anteponerit.*

15. *Saltusque Bantinos.*] Bantia, oppidum est Apuliæ in Lucaniæ confinio, pascuis abundans. Venusiæ proxima

16. *Humilis Ferenti.*] Hæc etiam urbs Apuliæ Lucaniæ fines attingit inter Venusiam et Acherontiam sita.

17. *Ut tuto ab atris, &c.*] Circumstantibus nempe istarum urbium incolis mirum visum est, qui fieret, ut puer ego dormirem tutus illic cùm à viperarum venenis, tum et ab ursorum voracitate. Quo etiam præsagio obtectus essem laureâ Apollini, myrtoque Veneri consecratâ. Illic autem ostensum est Poëtam me fore, hinc vero ad canendas res amatorias destinari.

20. *Non sine Diis.*] Pindar. Pyth. Od. 5. ὃ θεῶν ἄτερ. Virg. *Non sine numine Divûm.* Sallust. *Tanta repentè mutatio non sine Deo videretur.*

21. *Camœnæ.*] A cantu Serviùs, à castitate mentis Festus nomen hoc factum ait.

In arduos Tollor Sabinos.] Sive quando montosam Sabinorum regionem scando, pergens ad prædium meum ibi situm. Supra, in fine primæ Odes hujus libri.

22. *Frigidum Præneste.*] Latii oppidum frigidas habens et salubres aquas. Strabo, lib. 5.

23. *Tibur supinum.*] In montis ascensu ædificatum. De eo lib. 1. Od. 7. et 18.

24. *Liquidæ Baiæ.*] Urbs campaniæ maritima, calidis aquis, ære puro, secessu gratu celebrata, Lib. 2. Od. 18.

25. *Vestris amicum fontibus, &c.*] Ope vestrâ et patrocinio quoties salvus fui? Primo non perii in cæde ac fugâ exercitûs Bruti et Cassi ad Philippos urbem Thessaliæ, Lib. 2. Od. 7. Deinde me non oppressit arbor *cerebre* prope *illapsa*, de quâ lib. 2. Od. 13. et 17.

27. *Devota.*] Diris, nempe, sacra, detestabilis. Postea cùm à Philipensi bello redirem in Italiam, periclitatus sum graviter quidem, at naufragium tamen non feci, ad promontorium Lucaniæ, nominatum à Palinuro Æneæ nauclero illic merso, quod mari Siculo profunditur.

29. *Utcumque mecum vos eritis.*] Vestram ergo tutelam sæpe expertus, nihil est quod usquam formidem, nullum certe non periculum intrepidus adibo, vestrâ fretus ope et præsidio.

Insanientem navita Bosphorum
  Tentabo et arentes arenas
    Littoris Assyrii viator.
Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum : [261]
  Visam pharetratos Gelonos,
    Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militia simul
Fessas cohortes reddidit oppidis,
  Finire quærentem labores,
    Pierio recreatis antro.
Vos lene consilium et datis, et dato [262]

Bosphorum æstuosum navigabo, et peragrabo sicca sabula finium Syriæ : pergam ad Britannos advenis crudeles, atque ad Concanos cruoris equini potu *gaudentes : Gelonos pharetram gestantes, atque fluvium Scythiæ adibo illæsus. Vos magnum Augustum finem laboribus petentem oblectatis* in *specu Pierio, quando fatigatas bello turmas* in *urbibus collocavit. Vos mansuetum animum et donatis, et donato*

ANNOTATIONES.

30. *Insanientem Bosphorum.*] Æstuosas ac frementes maris angustias, Lib. 2. Od. 13. v. 14. Virgil. Eclog. 9. v. 43.

Huc ades, insani feriant, sine, littora fluctus.

31. *Arentes arenas Littoris Assyrii.*] Quidam legunt *urentes.* Intellige Syriæ seu Assyriæ, vel fines extremos; nam veteribus quælibet regionum et agrorum extremitates, littora vocabantur : vel solitudines arenosas et ferventes, in quibus viatores æstu soluti nonnunquam intereunt. Ab Assur filio Sem dicta Assyria, Asiæ regio, Mesopotamiæ affinis, ab eâ Tigri flumine distincta. Isidor. Etym. S. Aug. Quod si placet Assyriam poni pro Syriâ, hæc certè ad mare extenditur, ejusque tenet littus. Plin. 5. cap. 12. *Juxta Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus . . Assyria ante dicta, &c.*

33. *Britannos hospitibus feros.*] Ab his olim hospites immolari solitos aiunt ; sicut apud Tauricæ regionis populos id factum constat. Vide Euripid. Iphigen. in Taurid.

34. *Lætum equino sanguine Concanum.*] Concani, Cantabrorum pars, apud Hispaniam Tarraconensem, Massagetarum colonia fuere ; quedam habuere communia cum Thracibus et Scythis, quod spectat ad crudelitatem belluinumque ritum, ex Strabone lib. 5. Istis omnibus, sicut et Sarmatis mos erat, è pedis vel cruris equini venis eductum sanguinem lacti permixtum potare Plin. lib. 18. cap. 10. *Pulte aluntur, et crudâ etiam farinâ, equino lacte, vel sanguine è cruris venis admisto.* Virgil. Georg. 3. v. 460.

. . . . Inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam :
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Martial. Spectac. 3. n. 4.

Venis et epoto Sarmata pastus equo.

Sil. Italic. lib. 3. 360.

Nec, qui Massageten monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusâ satiaris, Concane, venâ.

35. *Pharetratos Gelonos.*] Scythiæ populos de quibus Lib. 2. Od. 9. et 20. Virgil. et Æneid. 8. *Sagittiferos.*

36. *Scythicum amnem.*] Tanaim fluvium (vernac. *Don*) inter Europam et Asiam limitem celeberrimum. Lucan. lib. 3. v. 272.

. . . . Vertice lapsus
Riphæo, Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque et terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.

37. *Vos Cæsarem, &c.*] Vos etiam, O Musæ, Augustum Cæsarem, post bellicos labores, recreatis cantionibus vestris ac modulis poeticis : *in antro Pierio,* secessu et otio liberali.

Militiâ simul fessas cohortes. abdidit oppidis.] Cùm in urbibus copias, hyemandi causâ, seu in hybernis collocavit.

39. *Finire quærentem labores.*] His quidam alludi volunt ad id quod refertur Augustus quietem optâsse et vacationem à Republicâ petivisse. Vide Sueton. Octav. cap. 28. Sed potius notatur Augusti consuetudo per hyemes vacandi literarum studio, ingeni deliciis, carminum scriptioni Sueton. Octav. cap. 84. *Eloquentiam studiaque liberalia ab ætate primâ et cupidè et laboriosissimè exercuit, &c.* cap. 85. *Multa varii generis prosâ oratione composuit. . . . Poeticam summatim attigit. Unus liber extat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus et argumentum et titulus est,* Sicilia. *Extat alter æque modicus Epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur. Tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo abolevit.* De Ajace illa erat, &c.

40. *Pierio recreatis antro.*] Pierius mons est Thessaliæ, Musis sacer. Inde Pierides illæ dictæ sunt, et quicquid ad eas pertinet Pierium vocari, notum est ac tritum. Cicero de Naturâ deorum, à Pierio patre nomen desumit : ac Pomp. Festus à dicto monte, cujus amœnitas et solitudo opportuna est et grata studiosis.

41. *Vos lene consilium et datis.*] Humanæ literæ, quæ ad humanitatem et lenitatem instituunt.

Gaudeti

benignæ lætamini. Novimus quomodo sceleratos Gigantes, ac ferocem phalangem misso fulmine profligârit is, qui terram immobilem, qui mare ventis obnoxium moderatur, atque oppida, mœstasque regiones, Deosque et homines solus gubernat potestate legitimâ. Jovi metum ingentem incusserant immanes illi juvenes, lacertis confisi, et fratres Pelion superaddere conato Olympo umbroso.

Gaudetis almæ. Scimus ut impios
Titanas, immanémque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes, regnáque tristia,
Divósque, mortaléſque turmas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi [263]
Fidens juventus, horrida brachiis,
Fratrésque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

ANNOTATIONES.

Sueton. Octav. cap. 51. *Clementiæ civilitatisque ejus multa et magna documenta sunt, &c.* Vide cap. seq. ibid. Erga literatos et ingeniosos benignitate ac liberalitate summâ usum, nemo nescit. Sueton. cap. 89. *Ingenia sui seculi modis omnibus fovit. Recitantes et benignè* et *patienter audivit, &c.*

Consilium.] Adverte duas breves pro unâ longâ: sic et postea Od. 6.

Hinc omne principium.

Dato Gaudetis.] Non vos penitet datæ Cæsari humanitatis, quâ vestros clientes fovet. Sueton. modo citatus.

42. *Scimus ut Impios Titanas, &c.*] Clarè patet per Jovem designari Augustum, per Titanas et Gigantes omnes Augusti adversarios, quibus sublatis, ac virtute domitis rerum potitus est. Mirè vero Augusto blanditur, dicens pro eo stetisse Palladem, id est, sapientiam cum virtute conjunctam; Bruto vero et Cassio fuisse vim consilii expertem, quæ propriâ mole corruerit. Porro ista Cæsaris elogia allegoricis ambagibus ingeniosè exornat.

Impios Titanas.] Terræ ac Titanis filios Gigantes, qui Deos lacessere ausi, Jovemque cœlo pellere moliti sunt; quasi patris ulciscendi causâ, cujus hæreditario jure cœli regnum erat, utpote fratrem Saturni natu majorem. Vide lib. 2. Od. 12. et 19. Virgil. Æneid. 6. v. 580.

. . . *Genus antiquum terræ, Titania pubes,*
Fulmine dejecti.

Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 3. scribit Cœlum è Titæâ uxore decem et septem filios procreâsse, proprioque nomine singulos, communi autem omnes à matre Titanas appellâsse.

Impios.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 20. *Quid Gigantes aliud fuisse credendum est, quàm hominum impiam quandam gentem, Deos negantem; et ideo existimatum Deos pellere de cœlesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significabat nihil eos rectum, nihil superum cogitâsse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.*

55. *Terram inertem.*] Lib. 1. Od. 34. *Bruta tellus.*

46. *Regnaque tristia.*] Inferos. Nec enim credendum Cruquio interpretanti, Tyrannidem, ob vocem, *urbes*, Inferis haud convenientem, inquit ille: quasi vero jungenda essent hæc, *urbes regnaque tristia.* Imo Jovis imperium extendit Poëta ad Superos Inferosque, et orbem hunc seu mare, terramque, in quâ urbes. Quæ omnia complectitur his vocibus. *Divosque mortalesque turmas regit unus,* scilicet Jupiter. Virgil. Æn. 1, 65.

. . . . *Divûm pater, atque hominum rex.*

49. *Magnum illa terrorem intulerat Jovi, &c.*] Illa Gigantum turma immani robore prædita Jovem, cæterosque Deos terruit, ac *periculum* inde *fulgens contremuit domus Saturni veteris:* ut est lib. 2. Od. 12. Vide Hesiod. Theogon. Ovid. Metamorphos. lib. 5. v. 321.

Emissumque imâ de sede Typhœa terræ
Cœlitibus fecisse metum; cunctosque dedisse
Terga fugæ: donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, &c.

50. *Fidens juventus horrida brachiis.*] Virgil. Æneid. 6. v. 582.

. . . . . . *Immania vidi*
Corpora: qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.

51. *Fratresque tendentes, &c.*] Intelligunt nonnulli Otum et Ephialtem, *Alcidas geminos,* quos memorat Virgil. mox. cit. sed Gigantes omnes eodem patre, vel eadem matre genitos, adeoque fratres, melius est accipi. De his Virgil. Georgic. 1. v. 280.

Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter pater exstructos disjecit fulmine montes.

52. *Pelion imposuisse Olympo.*] Montes montibus aggerere.

Pelion.] Mons Thessaliæ, Olympo, et Ossæ conti-

Sed

Sed quid Typhoëus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœcus, evulsísque truncis
Enceladus jaculatur audax,
Contra sonantem Palladis ægida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus; hinc matrona Juno, et
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos; qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalémque silvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit suâ:
Vim temperatam Dii quoque provehunt
In majus: îdem odôre vires
Omnes nefas animo moventes.

Verùm quid Typhon et fortis Mimas, vel quid Porphyrion staturâ terribili, quid Rhœcus et Enceladus eradicatas arbores torqueri nisus, valent adversus crepantem Minervæ [264] *clypeum irrumpentes? Ex hâc parte certabat ardens Vulcanus, et domina Juno, necnon Phœbus arcum semper humeris gestans, qui Castalii* fontis *aquâ liquidâ passos capillos perfundit, qui Lyciæ nemora et silvam natalem obtinet, Patareus atque Delius* hinc dictus. *Robur sine prudentiâ proprio cadit pondere. Moderatum robur ipsa numina promovent ad amplius; vires autem quodlibet scelus machinantes aversantur.*

ANNOTATIONES.

guus, *Olympus*, Thessaliam à Macedoniâ dirimit, nubes attingit vertice. Unde pro Cœlo ponitur sæpius apud Poëtas. Sunt et alii montes ejusdem nominis tres, primus in Mysiâ, alter in Lyciâ, tertius in Cypro. Sed de his non agitur.

53. *Sed quid Typhoëus.*] Quid gigantum vis, insolentia, temeritas, adversus Deos? Ne legas cum vulgo *Typhœus*. Τυφωεύς qui et Τυφώς vel Τυφῶν, à τυφος *arrogantia* duplici fuisse naturâ, humanâ et ferinâ, dicitur ab Apollodoro, lib. 4. et à Jove percussus, eminùs quidem fulmine, cominùs autem adamantinâ falce.

Validus Mimas.] Hic totam Lemnon insulam jaculari in Deos nisus dicitur apud Claudianum: at ipse Prochytæ Tyrrheni maris insulæ subjectus. Sil. Ital. lib. 12. v. 147.

Apparet Procbyte sævum sortita Mimanta.

54. *Minaci Porphyrion statu.*] Ingenti staturâ insolens et minax. De eo Claud. in Gigantomach.

55. *Rhœcus.*] Is et *Rhœtus*, Lib. 2. Od. 19.

56. *Enceladus jaculator audax.*] Tam robustus ut evulsas arbores intorqueret; omnibus Gigantum maximus fuisse perhibetur. De eo postea ad voces. *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*

57. *Palladis ægida.*] Iste Palladis clypeus, quo dicitur Jupiter Gigantum repressisse audaces conatus, significat sapiens consilium virtutis comes et præsidium, sine quo ipsa parum valet. Utrumque verò Augusto adfuisse, ut ante jam annotavi, Horatius indicat. De *Ægide*, lib. 1. Od. 15.

58. *Hinc avidus stetit Vulcanus, &c.*] Pro Jove dimicavit *Vulcanus*; *avidus*, seu, quòd ignis omnia corripiat et depascatur; seu quòd ille pugnæ avidus, præliumque ardens capesseret.

50. *Matrona Juno.*] Ovid. Fastor. 6. v. 33.

Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis.

60. *Et nunquam humeris positurus arcum, &c.*] Apollo pharetrâ semper et arcu instructus, quæ sunt ejus arma et insignia, de quibus vide Macrob.

61. *Qui rore puro Castaliæ, &c.*] Cui sacer fons Castalius ad radices Parnassi. lib. 4. Od. 6.

Phœbe, qui Xantho lavis amne crines.

64. *Qui Lyciæ tenet Dumeta.*] Sacrum erat Phœbo delubrum in silvâ Lyciæ, Asiæ Minoris provinciæ, cujus civitas insignis Patara, in quâ et ille præcipuè colebatur, et oracula edebat: hinc dictus *Patareus*. Strab. lib. 14. A Pataro Apollinis filio Pataram nomen habuisse scribit Stephanus.

63. *Natalémque silvam, Delius.*] Apud Delum insulam et Cynthi montis nemora, natus Apollo fertur: sexque ibi mensibus æstivalibus responsa dabat; sex autem hyemalibus, apud Pataram, teste Servio. Ovid. de Arte Amandi, 2. v. 80.

. . . . *Clario Delos amata Deo.*

65. *Vis consilî expers mole ruit suâ.*] Robur quantum fuerit, nisi consilio et prudentiâ temperetur et regatur, parum juvat aut proficit: quin potiùs ut plurimum nocet, ex Euripide,

Ῥώμη δ' ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην.

Sic Bruti virtus et Cassii Romanæ juventutis ac nobilitatis delectu et robore quamvis stipata ad irritum cecidit, quia consilio caruêre: suâque illi clade et ruinâ totam prope rempublicam implicuere. Contrà Augusti virtutem sapientiâ temperatam Dii provexêre ad Romani clavum Imperii, et ad orbis universi dominationem. Ip-

Dicta mea manifeste comprobat Gyas centum manus habens, pariter *et Orion oppugnator castæ Dianæ* hujus *Virginis telis confossus. Terra suis portentis imposita ægre fert; atque filios ad fœtida Tartara fulmine detrusos dolet. At vorax flamma non absumit Ætnam injectam; neque libidinosi Tityri hepar dimittit vultur luxuriæ vindex appositus: amantem* verò *Pirithoum trecenta coërcent vincula.*

Testis mearum centimanus Gyas [265]
Sententiarum notus, et integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virgineâ domitus sagittâ.
Injecta monstris terra dolet suis;
Mœrétque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Ætnam:
Incontinentis nec Tityi jecur
Relinquit ales, nequitiæ additus [266]
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ.

ANNOTATIONES.

verò Dii omnibus iis adversantur, qui suâ fortitudine abutuntur ad scelus.

69. *Gyas.*] Vel *Gyges*, Briarei frater, vel ipse Briareus, aut Gigantum quispiam ad Tartara cum aliis deturbatus. Vide lib. 2. Od. 17.

70. *Integræ Tentator Orion Dianæ.*] Hanc ille ausus interpellare de stupro, ejus sagittis est confossus ac peremptus. De eo tamen longè aliter alii fabulantur. Vide lib. 1. Od. 28. v. 21. et lib. 2. Od. 13. v. penultimo.

73. *Injecta monstris terra dolet suis.*] Monstrosis filiis, nempe gigantibus fulminatis, terra dolet quòd etiam pœnæ ac supplicio illorum servire, eosque premere cogatur ipsis injecta: unde et in ultionem suique doloris qualecunque solatium, famam, quæ Deorum probra evulgaret, dicitur, genuisse, *irâ irritata Deorum*, ut canit Virgil. Æneid. 4. v. 178.

Injecta.] Gigantes præcipui variis sunt insulis obruti, Otus Cretâ: Prochytâ Mimas ex Silio ante cit. vel Typhoëus, ut aliis placet: insulâ Co Polybœtes; Siciliâ Enceladus, vel ut alii scribunt, Typhon seu Typhoëus. Virgil. Æneid. 3. v. 578.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hâc: ingentemque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam expirare caminis:
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.

Ovid. Metamorphos. 5. 346.

Vasta Giganteis ingesta est insula membris
Trinacris: et magnis subjectum molibus urget
Æthereas ausum sperare Typhœa sedes.
Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:
Dextra sub Ausonio manus est subjecta Peloro:
Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura premuntur.
Degravat Ætna caput, sub quo resupinus arenas
Ejectat, flammasque fero vomit ore Typhoëus, &c.

74. *Luridum.*] Plumbei coloris, lividum pallore et nigrore mixtum.

75. *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*] Neque tamen ignis per Ætnæ hiatus è Gigantis suppositi ore prorumpens absumit eum montem: adeoque non minuuntur ejus cruciatus. Vide Lucret. lib. 6. Ætnæ descriptionem, &c.

77. *Incontinentis nec Tityi jecur Relinquit ales.*] Vultur Tityi jecur vellicans haud illum unquam patitur interquiescere; quòd Latonæ vim inferre tentaverit. Vide lib. 2. Od. 14.

71. *Nequitiæ.*] Libidinem non rarò notat ea vox. Cic. in Verrem: *Vestigia libidinis et nequitiæ.* Tuscul. 3. n. 17. *Frugalitatis est motus animi appetentis regere et sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur, frugalitas à fruge . . . nequitia ab eo quod ne quidquam est in tali homine: ex quo idem nihil dicitur*, Gell. lib. 7. cap. 11. *Nequam hominem Græci dicunt ἀκόλαςον, libidinosum; vel μιαρὸν, scelestum, &c.* Vide Macrob. Saturnal. lib. 2. in fine.

79. *Amatorem trecentæ Pirithoum cohibent catenæ.*] Amator ille temerarius Proserpinam ut raperet ad Inferos profectus, ibi catenis constrictus pœnas luit graves ac diuturnas suæ intemperantiæ.

ODE

ODE V.

Augusti laudes. Crassi vituperium. Reguli virtus, fides, constantia.

CŒLO tonantem credidimus Jovem
Regnare: præsens divus habebitur
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibúsque Persis.
Milésne Crassi conjugo barbarâ

[267] *Non dubitavimus Jovem Cœlo dominari, quando intonuit: et Augustus vivens censebitur numen, additis Imperio* Romano *Britannis, et Persis terribilibus.* Ergo *ne Crassi miles uxoris peregrinæ*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. lib. 1.

1. *Cœlo tonantem, &c.*] Quando potentiam suam Jupiter ostendit fulgoribus ac tonitruis, tum credidimus eum in Cœlo regnare; sic Augustum degentem in vivis ac nobis præsentem nemo dubitavit inter numina recensere, et colere, qui facinora plusquam humanæ virtutis ediderit; reparans gloriam nominis Romani per Crassum ejusque milites obscuratam et infractam. Porrò quas gentes et quot Augustus subegerit, vide apud Sueton. L. Flor. lib. ult. Sext. Aurel. Victor. Orof. lib. 6. &c.

Tonantem credidimus Jovem regnare.] Cic. de Nat. Deor. 2. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quod tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem?* Sueton. Octav. 29. *Tonanti Jovi ædem consecravit liberatus periculo, cùm expeditione Cantabricâ per nocturnum iter, lecticam ejus fulgor perstrinxisset, servumque prælucentem exanimasset.* Lucan. lib. 3. v. 319.

. . . . . Per fulmina tantùm
Sciret adhuc solum Cœlo regnare tonantem.

2. *Præsens divus habebitur.*] Non à Romanis tantùm sed et ab exteris nationibus. Nam ex Sueton. *Pleraque provinciarum templa et aras constituerunt, quod aliis non nisi post mortem contigerat.* Id factum Pergami in Asiâ. Nicomediæ in Bithyniâ refert Dio. lib. 51. Virgil. Eclog. 1.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit,
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

3. *Adjectis Britannis Imperio.*] Ille tamen ipse *Intactus Britannis,* Epod. 7. et *post Divum Julium nulli tentatus,* nec nisi ab Imperatore Claudio triumphatus dicitur. Sueton. Claud. 17. Tacit. in vitâ Agricolæ, &c. Ergo quasi futuræ victoriæ præsagium scripta est hæc Ode proficiscenti ad bellum Britannicum Augusto, unde tamen revocatus est motibus ac tumultibus Dalmaticis et Pannonicis, ex Dione, lib. 49. vel eos quasi victos Poëta canit, qui ad Augustum aliquot post annos arma rursum eò parantem inferre, jamque *iturum Cæsarem in ultimos orbis Britannos,* legatos de pace miserunt: quâ impetratâ, Capitolio dona intulerunt, suamque Romanis insulam prope totam addixerunt. Testis Strabo, lib. 4. Οἰκείαν σχεδὸν παρεσκεύασαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον, &c. Alii; quod per Drusum Augusti privignum sint superati, ejus nempe felicibus auspiciis. Vide lib. 4. Od. 14. ad finem.

4. *Gravibusque Persis.*] Graves Persas quidam intelligunt, quia gravis armaturæ: meliùs alii ob Crassi gravissimam certe cladem, de qua mox. Hi porrò, qui pro Parthis ponuntur sine dubio, dicuntur Subacti, quod *Armeniam vindicanti Augusto facilè cesserunt: obsides obtulerunt.* Jus creandi regis permiserunt: adempta deniqueM. Crasso et M. Antonio signa militaria remiserunt. Sueton. Octav. cap. 2. Eutrop. Flor. Aurel. Victor. &c. Vide etiam quæ annotavi lib. 1. Od. 19. ad v. 12. Adde Xiphilinum, in Augusti Monarchiâ: *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit, et signa militaria, quæ à Crasso acceperat: quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quòd sine labore recuperasset ea, quæ alii magnis præliis amisissent: ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est. Tum laudabatur, quod sibi nihil præterea acquirendum esse putaret . . . cum esset autem in Asiâ, regnaque et principatus partim aliis confirmâssent, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis, atque in amicitiam receptis, quam plurimæ legationes ad eum venerunt, &c.*

5. *Milesne Crassi conjuge barbarâ, &c.*] Auget Poëta invidiam ac turpitudinem Crassiani exercitûs, ut hinc majorem paret Augusto gloriam, qui dedecus illud absterserit, eos vincendo qui anteà victores, et *clade Crassianâ altiùs animos erexerant,* ex Flor. lib. 4. cap. 9. exinde Romanis formidabiles: ut dixi lib. 1. ad Od. 19. cit.

Crassi.] Luc. Flor. lib. 3. cap. 11. *Cupiditas Consulis Crassi dum Parthico inhiat auro, undecim strage*

vir infamis extitit? Etiamne Marsus et Appulus in agris hostium socerorum consenuit sub principe Medo, Anciliorum, nominis, togæque, et perennis Vestæ immemor, stante Jove et civitate Romanâ? O Senatus et corrupti Mores! Reguli prudens animus id præsenserat, cum refragatus est ignominiosis legibus et exemplo in posterum damnoso, nisi juventus bello capti interire sinerentur, sine miseratione.

Turpis maritus vixit? Et hostium [268]
(Proh Curia, inversíque mores!)
Consenuit socerorum in armis
Sub rege Medo, Marsus et Appulus,
Anciliorum, nominis, et togæ
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Jove et urbe Româ?
Hoc caverat mens provida Reguli
Dissentientis conditionibus [269]
Fœdis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in ævum;
Si non periret immiserabilis

ANNOTATIONES.

legionum, et ipsius capite mulctata est . . . Filium ducis pene in conspectu patris telis operuêre hostes. Reliquiæ infelicis exercitûs, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextrâ manu ad Regem reportatum, ludibrio fuit, nec indignè. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exanguè corpus auro ureretur.

Conjuge barbarâ Turpis maritus vixit?] In eâ nimirùm clade Romani exercitûs ad viginti millia desiderati sunt, ad decem verò millia capti, turpitudine barbararum conjugum vitam redemerunt, imò et consueverunt cum hostibus soceris, et in eorum castris militârunt. Appian. lib. 2. de bello Parthico: Plutarcho, &c.

6. *Turpis maritus.*] Justum enim matrimonium est inter cives tantum, sic Jurisc. In eo præterea turpitudo, quod uxores ducerent filias Parthorum, qui inter Assyrios, Medos, ac Persas obscurissimi; quique Scytharùm ferebantur exules ac profugi, quod sonat vocabulum; denique, quod conscripti in eorum exercitu, qui totus penè è servis constaret. Nam et cùm M. Antonio occurrissent millia Parthorum equitum quinquaginta: quadringenti ad summum fuerunt ingenui.

7. *Proh Curia inversique mores!*] O Senatûs infracta majestas Consulis turpi cæde! O mores corrupti militum Crassianorum, qui contra nominis Romani honorem serviant hostibus; Orodi Parthorum, Regi fidem et sacramentum præstare non erubescant *Marsus et Appulus*, optimi Italiæ bellatores, ut alibi jam annotavi.

10. *Anciliorum, nominis, et togæ Oblitus, &c.*] Dignitatem nominis Romani, sacra et religionem pessumdantes. *Ancilia* scuta erant brevia duodecim, *dicta ab ancisu, quod ea arma ab utrâque parte, ac pelia Thracum, incisa*, ex Varrone 6. de Ling. Lat. Horum unum cœlo emissum ibi fore imperium spondebat; quod ne dignosceretur ac surriperetur, undecim ei similia fabricari Numa jussit, simulque omnia in æde Martis condi et servari. Dionys. Halic.

11. *Æternæque Vestæ.*] Ignis illius æterni, qui in Vestæ templo debebat à Virginibus Vestalibus custodiri, ut Imperium Romæ staret perpetuum. Dionys. Halic. lib. 2. Cic. 2. de Legibus; *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Virg. Æneid. 4. v. 200.

. . . . . Vigilemque sacraverat ignem
Excubias Divûm æternas———

12. *Incolumi Jove et urbe Româ.*] Si quidem Roma non fuisset ampliùs, culpandi sanè non essent, qui apud exteros sedem et familiam figerent. At stante Urbe et Capitolino Jove Romanos protegente, barbaris nomen et manus dare, hoc certè probrosum Romanis militibus.

13. *Hoc caverat mens provida Reguli.*] Hoc grande malum prætavebat M. Attilius ille Regulus, *primi Punici belli gloria cladesque maxima*, ut ait Valer. Maxim. lib. 5. cap. 4. quando reddi pro se captivos Carthaginiensium vetuit: timebat nempè ne spem vitæ milites ignavi ponerent in captivitate, adeóque remissius in acie dimicarent, ac mortis metu ad fugam, abjiciendave arma incitarentur. Noluit itaque perniciosum de se exemplum posteris relinqui, quo disciplina militaris, ipsaque subinde Respublica deperiret.

17. *Si non periret immiserabilis Captiva pubes.*] Ut ergo totam duntaxat in virtute et armis vitæ spem collocarent milites, volebat eos, qui sese dedentes vitam ab hoste precati essent, ei necandos permitti, nec quemquam redimi: quod quidem sanxerat et Plato 5. de Rep. Cic. 3. Offic. n. 114. *Octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relicti in castris fuissent à Paulo et Varrone Consulibus: eos Senatus non censuit redimendos, cum id parvâ pecuniâ fieri potuisset; ut esset insitum militibus nostris, aut vincere, aut emori. Quâ quidem re auditâ fractus animus Hannibalis, quòd Senatus P.Q.R. rebus afflictis tam excelso animo fuisset.*

3 Captiva

Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, et arma
Militibus sine cæde, dixit,
Direpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portásque non clausas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit! Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cûm semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus:
Et Matre Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners timuítque mortem.

Ego, inquit ille, *templis Carthaginiensibus appensa conspexi vexilla* Romana, *atque arma militibus haud repugnantibus adempta. Ego* civium Romanorum *conspexi manus post dorsum ingenuum inversas; et portas opertas: et agros arari nostris armis* [270] paulò ante *devastatos. Nimirum redemptus auro miles animosior fiet!* Imò *crimini jungitis detrimentum. Nec deperditum colorem lana reparat fuco tincta: nec sincera virtus, si quando fuerit labefactata, satagit restitui depravatis. Si* quidem *cerva strictis retibus expedita, dimicat, erit* etiam *strenuus is qui perjuris hostibus se commisit: atque in alio certamine Carthaginienses conculcabit, qui ligatis retro brachiis vincula tulit ignavus, ac mori formidavit!* Marte

ANNOTATIONES.

18. *Signa ego Punicis, &c.*] Hæc Reguli verba sunt, illum cum hostibus pactum dissuadentis in Senatu: ostensâque militum inertium indignitate et honoris Romani labe, omnem erga illos misericordiæ, sensum ex animo Senatorum amovere satagentis. Ego vidi, inquit signa Romana hostium delubris affixa, vidi arma ignavis illis militibus erepta, per quæ tamen vitam servare et tueri debuissent: vidi cives Romanos vinctis post tergum manibus fœdam servitutem gloriosæ morti, quod nefas ingenuis, antepósuisse.

19. *Affixa delubris.*] Ex more veteri, qui etiamnum viget apud varias nationes: ut sic accepta Deo victoria referatur.

23. *Portasque non clausas, &c.*] Vidi et Carthaginis portas præ securitate non clausas, velut in mediâ pace; adeò procul aberat omnis metus hostilis, póst cladem nostri exercitûs, agrósque liberè arari, coli: quos tamen paulò ante armis populati fueramus. Flor. l. 6. 2. cap. 2. *M. Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum .... ventis remisque properatum est; tantusque terror hostici adventûs Pœnis fuit, ut apertis pene portis Carthago caperetur .... nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est ...... Sed omnium victor Regulus cùm terrorem nominis sui latè circumtulisset, ... Carthaginem belli caput urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.*

25. *Auro repensus scilicet, &c.*] Ironicè. Redemptus scilicet miles in altero certamine fortior et acrior erit! Quisquis hoc speret, quanto versatur in errore? et pretium dispendere est, et ignaviam augere atque infamiam. Enim vero sicut *lana fuco medicata* genuinum et nativum colorem seu candorem amissum nunquam recuperat; ità virtus semel deformata et detrita ad pristinum splendorem nunquam redit, nec reparatur in iis, qui per inertiam et socordiam deteriores facti fuerint. Virgilius tamen contra scribit Æn. 2. v. 367.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Repensus.] Æs olim non numerabatur ut nunc, pendebatur verò.

28. *Fuco.*] Fucus herba est marina vestibus tingendis idonea. Plin. l. 26. c. 10. *Tria sunt genera: latum, et alternum longius, quadantenus rubens; tertium crispis foliis, quo in Cretâ vestes tinguntur; omnia ejusdem usûs*; cap. 12. *fucum maris* appellat.

31. *Si pugnat extricata, &c.*] Altera similitudo. Si vidistis aliquando cervam plagis extricatam in venatorem insurgere, et animosè aggredi, videbitis quoque militem è captivitate redemptum ad hostes majori animo debellandos ire. Atqui cerva retibus expedita meticulosior fit: sic et miles. *Vulpes quæ plagas effugit, non rursum irretitur.* Plutarch et Horat. lib. 2. Sat. 7. v. 70.

.... Quæ bellua ruptis
Cum semel effugit, reddit se prava, catenis?

33. *Perfidis hostibus.*] Adag. *Punica fides*, pro perfidiâ. Pœnos etiam Tit. Liv. hac aspergit labe.

Ignorans ille unde vitam acciperet, pacem cum bello confudit. Proh dedecus! O gloriosa Carthago turpibus Italiæ cladibus excelsior! Regulus velut capite diminutus, à se dicitur repulisse suavium castæ uxoris, atque filiolos, et faciem generosam ferox in terrâ defixisse, usque dum vacillantes Senatores suasor confirmaret monitione haud unquam datâ;

Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago probrosis [271]
Altior Italiæ ruinis!
Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvósque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres [272]
Firmaret auctor nunquam alias dato,

ANNOTATIONES.

37. *Hic unde vitam sumeret, inscius, &c.*] Iners et ignavus iste miles velut ignorans armis non precibus, non cedendo sed reluctando fortiter, vitam esse duntaxat tuendam: *pacem duello miscuit*, unius ab altero discrimen male statuens, utrumque confudit: nam in medio bello abjecit arma in pace tantùm deponenda; et in ardentissimo conflictu segnis fuit: seque tum hosti dedidit, cùm maximè repugnandum fuisset.

39. *Magna Carthago.*] Carthago æmula urbis orbis dominæ, cujus tanta fuit olim potentia, ut totâ Africâ cultiore potiretur: In Hispaniâ verò ab Herculis columnis, ad usque Pyrenæos Montes maximis civitatibus imperaret. Polybius, Strabo. Ab Æmiliano Scipione tandem bello Punico tertio excisa et *finita est:* ut ait L. Flor. lib. 2. cap. 15. *Quanta verò urbs deleta sit*, inquit ille ibid, *ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui.*

40. *Altior Italiæ ruinis!*] Post fusum Romanum exercitum, captumque Imperatorem Regulum, *spirantibus altius Pœnis*, ut ait Luc. Flor. lib. 2. cap. 2. ubi et sic habetur: *Tum fœda clades, Romanisque usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus imperator, &c.*

41. *Fertur pudicæ conjugis, &c.*] Attilius ille Regulus *nec uxori suæ loqui voluit, nec intrare urbem, quasi exul esset.* Dio. Reguli conjux Martia dicebatur ex Silio lib. 6. v. 403.

Ecce trahens geminum natorum Martia pignus,
Infelix nimiâ magni virtute mariti,
Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus,
. . . .
Atque ea postquam habitu juxta et velamine Pœno
Deformem aspexit. fusis ululatibus ægra
Labitur, et gelidos mortis color occupat artus.
. . . .
. . . . *me voce quietâ*
Affatus, jubet et vestros, et conjugis unà
Arcere amplexus. Patet impenetrabilis ille
Luctibus, &c.

42. *Ut capitis minor.*] Capite diminutus, id est, mutatâ sorte et conditione: Jam non civis Romanus, nedum Senator; scilicet factus è libero servus, ex Imperatore et Duce captivus Carthaginiensium. Capitis diminutio vocatus prioris statûs mutatio. Caput enim statum significat. Cic. Top. *Si mulier testamentum fecit, quæ se capite nunquam diminuit*, id est, quæ per conjugium in viri manum non convenit. Paul. Jurisc. *Tria sunt*, inquit, *quæ habemus, libertatem, civitatem, familiam. Cùm hæc amittimus maxima est capitis diminutio. Cùm amittimus, civitatem, et libertatem retinemus, media est diminutio. Denique cùm libertatem et civitatem retinemus, familia verò sola mutatur*, (putà per adoptionem) *est diminutio capitis minima.* Ex his intelligitur cur servi non habere caput, nec diminui capite dicantur: quia nullum statum habent, videlicet, neque libertatem, neque civitatem, nec familiam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 23.

45. *Donec labantes consilio patres Firmaret, &c.*] Incertos etenim quid statuerint Senatores ipse *firmavit auctor*, et compulit traduxitque in utilissimam Reipublicæ, quamvis sibi gravem, sententiam. Cic. 3. Offic. n. 99. *Cum Regulus iterum Consul in Africâ ex insidiis captus esset, juratus missus est ad Senatum, ut, nisi redditi essent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipse Carthaginem . . . Is cùm Romam venisset, ... in Senatum venit; mandata exposuit: sententiam ne diceret recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse Senatorem: reddi captivos negavit esse utile, illos enim adolescentes esse et bonos duces; se esse jam confectum senectute. Cujus cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Carthaginem rediit . . .* n. 110. *Senatus nisi ipse auctor fuisset, captivi profectò Pœnis redditi essent; incolumis in patriâ Regulus restitisset.*

Consilio nunquam aliàs dato.] In propriam nempe sui perniciem, solius utilitatis publicæ habitâ ratione: piâ etiam fraude usus, ut pacem et captivorum permutationem dissuaderet. Nam affirmavit, *Venenum sibi Carthaginienses dedisse, non præsentaneum, sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret; eo consilio ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio: post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret.* Gellius auctor est lib. 6. cap. 4.

Intérque mœrentes amicos
 Egregius properaret exul.
Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
 Dimovit obstantes propinquos
  Et populum reditus morantem,
Quàm si clientum longa negotia
Dijudicatâ lite relinqueret,
 Tendens Venafranos in agros,
  Aut Lacedæmonium Tarentum.

[273]

et per medio familiares dolentes illustris exul abiret. Noverat tamen quæ sibi statuerat immanis carnifex. At nihilominus cognatos dehortantes, plebemque discessui obsistentem amolitus est, non secus ac si post litem decisam negotia prolixa dimitteret, in campos Venafri properans, vel Tarentum Spartanum.

ANNOTATIONES.

48. *Egregius properaret exul.*] Egregius sanè et singularis exul, qui patriâ carere consenserit, caritatis patriæ gratiâ, quique ultro sua omnia desereret, salutis publicæ causâ. Ad cujus exemplum illustre postea decem nobilissimi captivi ab Hannibale ad Senatum missi, post Cannensem pugnam, jurati se rediturus, nisi de redimendis captivis impetravissent, re non impetratâ reversi sunt. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius bonus auctor in primis scribit, novem ex iis revertisse: unum verò per fraudem et stultam calliditatem quasi jurejurando liberatum Romæ remansisse: quem deinde senatus vinctum ad Hannibalem duci jussit. Hæc et alia Cic. 3. Offic. n. 113. Florus jam cit. lib. 2. cap. 2. *Sed ille quidem par tantæ calamitate fuit. Nam nec Punico carcere infractus est; nec legatione susceptâ. Quippe diversa quàm mandaverant hostes, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec voluntario ille ad hostes reditu, nec ultimo sive carceris sive crucis supplicio deformata majestas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit?*

49. *Atqui sciebat, quæ, &c.*] Cic. Epist. ad Famil. lib. 6. epist. 6. de seipso ita scribit: *Ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens et sciens de peste ante oculos positâ sum profectus.* De Regulo verò cit. Offic. 3. *Neque verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci* Valer. Max. lib. 1. cap. 1. *Regulus ex victore speciosissimo ad miserabilem captivi fortunam deductus . . . . . . Carthaginem repetiit, non ignarus ad quam crudeles, quamque etiam merito sibi infestos Deos reverteretur.*

Quæ sibi barbarus Tortor pararet.] Tullius in Pisonem, n. 43. *M. Regulum illigatum in machinâ resectis palpebris Carthaginienses vigilando necaverunt.* Valer. Maxim. lib. 9. cap. 2. *Regulum palebris resectis, machinâ, in quâ undique præacuti stimuli eminebant, inclusum vigilantiâ pariter et continuo tractu doloris necaverunt.* Tertul. ad Martyres, cap. 4. *Maluit hostibus reddi, et in arcæ genus stipatus, undique extrinsecùs clavis confixus tot cruces sensit.* Aurel. Vict. de Viris illustr. *In arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis vigiliis ac dolore punitus est.* Ex Appiano, positus in caveâ stimulos undique habente. Sen. de Tranquil. Animi, lib. 1. cap. 15. *Au fleam Regulum, quòd tot clavis configitur?* Suidas. *Regulus Carthaginem reversus omni suppliciorum genere conficitur. Nam præter cæteros cruciatus, domunculâ angustâ inclusus, quæ magnitudini corporis ejus responderet, intus crebris clavis ferreis transfixa, periit: cùm nec immotus stare posset et quieturus statu corporis utcunque inclinato, in ferreas cuspides incideret.* Gell. cit. lib. 6. cap. 4. *In atras et profundas tenebras Regulum includebant: ac diu post, ubi erat visus sol ardentissimus, repentè educebant: et adversus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cælum oculos cogebant. Palpebras quoque ejus, ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant.* Ex Tuberone hæc. Tuditanus autem, *somno diu prohibitum, atque ita vitâ privatum,* refert: *idque ubi Romæ cognatum est, nobilissimos Pœnorum captivos liberis Reguli à Senatu deditos, et ab iis in armario muricibus præfixo destitutos, eâdemque insomniâ cruciatos interiisse.* Gell. ibid.

Barbarus Tortor.] Apud Fest. et Non. Marcell. Ennius Annal.

Nam Pœni soliti suos sacrificare puellos.

51. *Dimovit obstantes propinquos.*] Cic. jam cit. *Neque eum patriæ caritas retinuit, nec suorum.* Suidas. *Lacrymis et lamentationibus suorum invicto animo neglectis.*

54. *Tendens Venafranos in agros, &c.*] Quasi post forenses strepitus, post litium et negotiorum ambages ac tædia, relaxandi causâ animi otiique captandi, pergens Venafram, in urbem Campaniæ deliciis accommodatam. Vide lib. 2. Od. 6. v. 16.

59. *Lacedæmonium Tarentum.*] Civitatem è Phalanto Lacedæmonio conditam: de quâ lib. 1. Od. 28. sub finem, et lib. 2. Od. 6. v. 12.

ODE VI. Ad ROMANOS.

E religionis contemptu, et depravatione morum, fluxisse Italiæ calamitates.

O Romane, solves pœnas quas non es meritus, ob peccata patrum, donec resarcieris fana et delubra Numinum decidentia, atque imagines atro squalore deformatas. Regnas, quia te præstas inferiorem Numinibus. Inde omne primordium: illuc finem reduc.

DELICTA majorum immeritus lues, [274]
Romane, donec templa refeceris
Ædésque labentes Deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo.
Diis te minorem quod geris, imperas. [275]
Hinc omne principium, huc refer exitum. 6

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Delicta majorum, &c.*] Quanquam pœnas debet luere solus peccans, tamen ad quarti gradùs posteros peccatorum pœnas interdum vel extendi vel reservari existimabat Plato. Quod dubio procul hauserat è notitiâ sacrorum codicum. Exod. cap. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia bis qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.* Idem reperitur cap. 34. seq. et Deuteronom. cap. 5. &c. posteriorem istam sententiæ partem videtur quoque expressisse Aristoteles Rhetor. ad Alex. c. 3. ubi scribit, æquum esse ut benevolentiores Dii sint in eos, à quibus magis coluntur.

Delicta.] Is peccare dicitur, qui viam rectam delinquit, et à legis præscripto recedit.

Immeritus lues.] Deuteron. 24. v. 16. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Id habetur 4. Reg. cap. 14. v. 6. *Non morientur filii pro patribus, &c.* Ezekiel cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris . . . . Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et paulò ante: *Quid est quòd inter eos parabolam vertitis in proverbium istud, in terrâ Israel dicentes; Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt? &c.* ubi Chald. *Patres peccaverunt, et filii vapulant.* Sic et Jerem. 31. v. 29. *In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate suâ morietur: omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.*

2. *Donec templa refeceris.*] Sed vetustate collapsa, seu bellorum civilium incendio correpta, labefactata, fœdata, absumpta; quin et victorum avaritiâ direpta. Quò spectat id quod est in Od. 34. lib. 1.

Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit: Quibus
Pepercit aris?

Porrò quod hîc, itemque sub finem Od. 15. l. 1. dixit Horatius, totum vergit in laudem et commendationem Augusti, quo non modo sacras ædes ipse multas exstruxit, sed cæteros principes viros hortatus est, ut pro facultate quisque reficerent, excolerent, adornarent; ut *jure gloriatus sit urbem se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset.* Sueton. cap. 28, et 29.

5. *Diis te minorem quod geris, imperas.*] Quoniam pius es in Deos, quos, ut decet, observas et colis; idcirco imperium orbis tibi donant illi. Hæc ad Augustum sanè pertinent, de quo jam lib. 1. Od. 12.

Te minor latum reget æquus orbem.

6. *Hinc omne principium.*] Cicer. de Haruspic. Respons. n. 18, et 19. *Ego vero primum habeo auctores ac magistros religionum colendarum majores nostros . . . . . Quis tam vecors, qui aut cum suspexerit in cælum, Deos esse non sentiat; . . . . . aut cùm Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc totum Imperium esse natum, et auctum, et retentum? Quam volumus licet ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione, atque hâc unâ sapientiâ, quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.*

Principium.] Ut suprà Od. 4. *Vos lene consilium:* utrobique in cæsurâ accipe vel duas breves pro unâ longâ, vel Crasin, vel conversionem vocalis in consonantem, quemadmodum fieri solet in *ariete, abiete, genua, &c.*

Huc refer exitum.] Diis accepta refer tum Imperii primordia, tum propagationis et amplificationis incrementa, et felicem quarumcumque rerum exitum. Nam sicut à religione imperii hujus fundamenta locata sunt, ita quoque per eandem in illos pietatem illud retinebis exornabisq.e. Tit. Liv. *Invenietis omnia prospera evenire colentibus Deos, adversa spernentibus.* Vide Dion. Halicarn. l. 3. ubi à Martio Rege instaurata diligenter sacra, quæ ante neglecta aut pravè culta.

Dii multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosæ.
Jam bis Monæses, et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adjecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.
Pæne occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthiops;
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Spreta Numina plures calamitates intulerunt afflictæ Italiæ. Jam semel atque iterum Monæses et Pacori exercitus repulit nostros conatus inauspicatos: gaudetque nostra spolia addidisse torquibus suis minoribus. [276] *Civitatem dissensionibus detentam propemodum extinxit Dacus et Æthiops, hic navibus potens, ille telis jaciendis peritus.*

ANNOTATIONES.

7. *Dii multa neglecti, &c.*] Religio Deorum neglecta causa fuit calamitatum, quas tulit Italia, quæ *Hesperia* dicitur, ut notavi lib. 2. Od. 1. Plurima tum observatæ tum neglectæ religionis exempla pete è Valer. Max. lib. 1. cap. 1. Pariter et bona ingenia promittit sua præcepta servantibus, negligentibus autem mala gravia minitatur Deus Opt. Max. Levit. cap. 26. Deuter. cap. 28.

9. *Jam bis, Monæses, &c.*] Jam bis victi sumus à Parthis contra auspicia scilicet dimicantes. Impetus nostros contudit Monæses apud Parthos insignis vir potentiâ et opibus, qui fortasse idem ac Surena, à quo deletus cum exercitu Crassus. Appian. lib. de Bellis Parthicis. Iterum profligati sumus à Pacoro Orodis Parthorum Regis majore natu filio; quem tamen pauló post Ventidius Antonii legatus, universamque simul Parthorum manum delevit; ut ait Justin. lib. 42. Vide et Dion. lib. 48, et 49. Tit. Liv. lib. 127. Flor. lib. 4. cap. 9. et 10. &c.

10. *Non auspicatos.*] Cic. de Divin. 1. n. 28. *Nihil ferè quondam majoris rei, nisi auspicatò; ne privatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant* . . . . Ubi multis exemplis auspiciorum contemptum aut vitium, magnarum populo Romano calamitatum fuisse causam ostendit. *Quid vetera?* inquit, *M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnuntiatione neglectâ, &c.* De Harusp. resp. cit. *Majores nostri rerum benè gerendarum auctoritatem, augurio . . . . contineri putârunt.* Vide Valer. Maxim. lib. 1. cap. 4. et seq. cap. 6. *Crassus inter gravissimas nostri Imperii jacturas numerandus, plurimis et evidentissimis ante ruinam monstrorum pulsatus ictibus . . . . Sic Dii spreti excandescunt. Sic humana consilia castigantur, ubi se cœlestibus præferunt.* De Crasso vide et Appian. Dion. lib. 40. Oros. lib. 6. Flor. lib. 3. cap. 11. et quæ annotavi superiori Od. v. 5.

11. *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet.*] E spoliis nostris, detractoque nobis auro auxêre Parthi suos torques, majoresque fecêre eos, qui ante erant exigui. *Torques* nimirùm colli erant ornamenta, seu aurea, seu argentea, iis etiam in præmium dari solita, qui strenuam in bello operam navârant. His insignibus ornabant se pridem Parthi, Galli, aliique, etiamnum verò Germani.

12. *Renidet.*] Quidam interpretantur, splendet: meliùs alii, gestit, lætitiam præ se fert

13. *Pæne occupatam seditionibus, &c.*] Bellis civilibus distractam ac laceram urbem et Rempublicam Romanam propè delevit exercitus è Dacis atque Æthiopibus conflatus. Ex illis nempe constabant terrestres Antonii copiæ; ex Ægyptiis verò Cleopatræ navales et maritimæ. *Daci*, seu Scythæ sagittis mittere periti, cum ad Cæsarem missis legatis non impetrâssent quæ petebant, ad Antonium se converterunt. Dio. lib. 51. *Daci* propriè sunt hodie accolæ Danubii fluminis, Moldavi, Transilvani, Valachi.

14. *Æthiops.*] Populus Ægypto conterminus. Æthiopia, regio Africæ peremplа, duplex est: Una inferior, ultra Æquatorem, veteribus incognita; superiori autem seculo detecta Lusitanis et perlustrata. De hâc itaque non agitur nunc; sed de alterâ, quæ superior, et sub Ægypto appellatur, proque illâ nonnunquam sumitur: Abyssiniam continet ad sinum Arabicum porrectam.

15. *Hic classe formidatus.*] Plutarchus in Anton. refert ejus classem octingentas habuisse naves cum onerariis, quarum Cleopatra ducentas Ægyptiis militibus armatas contulit, quæ magna pars maritimarum copiarum; Cæsarem auditâ celeritate Antonii et magnitudine exercitûs, vehementer trepidasse; nimirùm Augusto naves duntaxat adfuisse ducentas et quinquaginta, Antonio verò bellicas quingentas, easque tam firmas et ligneis turribus instructas, ut tanquam è terrâ pugnaturi essent; atque una earum tres et quatuor hostium naves decertando occuparet, &c. Flor. lib. 4. cap. 11. *Hostium naves turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum et*

Fœcunda

Ævum delictis fertile primò fœdavit conjugia, et stirpem, et familias. Ex istâ origine manans calamitas in patriam et populum grassata est. Nubilis puella studet ediscere saltationes Ionum, et jam formatur membris: atque flagitiosos amores cogitat ab ætate molliori. Deinde mœchos adolescentiores sectatur

Fœcunda culpæ sæcula nuptias [277]
Primùm inquinavêre, et genus, et domos.
Hoc fonte derivata clades
In patriam populúmque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artubus
Jam nunc, et incestos amores [278]
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros

ANNOTATIONES.

urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. . . . Nec aliâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumq; et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. Vide Epod. 9.

17. *Fœcunda culpæ sæcula, &c.*] In depravatis istis sæculis crebra perpetrata sunt adulteria, quibus inquinatæ sunt familiæ: quin et inde *clades in patriam fluxit.* Nam procreati sunt degeneres, imbellesq; homines à priscâ Romanorum indole ac virtute prorsùs alieni. Hinc vitia grassata in populum: hinc ignaviâ militum exercitus profligati: hinc prima Reipublicæ gloria multùm defloruit. Hinc deniq; violatâ sanctitate nuptiarum, et Pronubâ Junone illarum præside, aliisq; numinibus graviter læsis, *in populum derivatæ clades*, calamitates, pestilentiæ, ab iratis atque ultoribus Diis immissæ.

Nuptias primùm inquinavêre.] Tanta verò fuit aliquando Romæ ea licentia, ut lege Juliâ coërceri opportuerit. Vide lib. 4. Od. 5. ver. 21.

21. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo.*] Unde porrò tot adulteria, totque flagitiorum infamia et pravitas? Nimirum quod nubiles puellæ ad impuras artes formantur, Ionicis indulgent saltationibus, quibus mens pariter et corpus corrumpuntur. Hoc fonte manant tot mala. Nam primò incestos amores adolescentula meditatur, antequam nubat; nupta mœchos sectatur: demum lenocinante marito palàm servit meretricio quæstui. Animadverte gradus ad summam impudicitiæ labem.

Motus Ionicos.] Lascivas saltationes ab Ionibus inventas Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 25. *Ionicam mollitiem, et choreis mancipatos animos* vocat. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. *Saltationes genera, et motus Ionicos ediscere Romanam juventutem aliquando mos fuit*, inquit: *siquidem Iones psallendi normam, et molles saltus primi invenisse traduntur.* Plut. Stich. sub. finem. *Quis Ionicus aut cinædicus, qui hoc tale facere possiet?* Apud Aristophan. Ἰωνικῶς ponitur pro ἁβρῶς, *molliter, delicatè, festivè.* Athen. lib. 2. cap. 5. *Iones, molles, delicatis amicti vestibus, voluptate diffluentes*, appellantur, Ibid. ex Theophrasto. Ionum luxus immodicus in proverbium abiisse dicitur, ad suum usque seculum, lib. 14. cap. 5. *Ionum mores deliciis perditissimi, cantus à vetusto longè diversus, harmonia remissior* nuncupatur cap. 7. ἦν δέ τις καὶ Ἰωνικὴ ὄρχησις παροίνιος, *Ionica saltatio inter vina.*

Ionicos.] Iones in Asia Minori, ab Ionibus Græciæ populis oriundi, regionem tenebant Æolidis et Cariæ mediam, cœli clementiâ et bonitate, soli etiam amœnitate et ubertate præstantem.

22. *Fingitur artubus.*] Alii *artibus:* eodem certè recidit sententia; id est, secundum artem moveri et saltare docetur. Quidam, *frangitur artubus*, Mollia studet membra ad motus quoslibet efficere. Macrob. lib. 3. cap. 14. *Saltandi cura non inhonesta, dummodo non curiosa et usque ad artis perfectionem. Quid enim Sallustius psallere, saltare elegantiùs quàm necesse est probæ?* nimirùm matronæ, aut virgini. Addit ille; *Nobilium verò filios, et (quod dictu nefas est) filias quoq; virgines inter studia numerâsse saltandi meditationem, testis est Scipio Æmilianus, qui in oratione contra legem judicariam Tib. Gracchi sic ait: docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis . . . . discunt cantare: cum sambucâ et psalterio eunt, &c. quæ majores nostri ingenuis probro duci voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium, in cinædos, virgines puerique ingenui . . . . In eo ludo vidi plus pueris et virginibus quingentis: in his vero unum (quo me maximè Reipublicæ misertum est) puerum bullatum petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus servulus honeste saltare non posset, &c.*

23. *Incestos* Non castos, impuros.

24. *De tenero meditatur ungui.*] A teneris, ut Græci dicunt, unguiculis, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων Cic. ad Famil. Ep. 6. lib. 1.

25. *Mox juniores, &c.*] Cùm verò nupta est, mari o sub juniores mœchos quærit, vel inter ipsas nuptiales epulas, vel dum ille amicos convivio excipit, vel cùm *ingurgitavit sese in cœnâ plusculum, atque appetus probè est*, quod ait. Plaut. Amphitr.

Inter

Inter mariti vina: neque eligit
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis.
Sed jussa coràm non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister,
Dedecorum pretiosus emptor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico;
Pyrrhúmque, et ingentem cecídit
Antiochum, Hannibalémque dirum:

inter viri sui convivia: nullumque delectum adhibet, cui voluptates haud licitas furtim indulgeat, extinctis lucernis. Sed præsente et consentiente viro pergit vocata, sive petit negotiator, sive [279] *dominus navis Hispanicæ flagitia remunerans* ingenti *mercede. Non ejusmodi parentibus nati juvenes mare tinxerunt cruore Carthaginiensium: et profligavêre Pyrrhum, magnumque Antiochum, et sævum Hannibalem:*

ANNOTATIONES.

26. *Neque eligit Cui donet, &c.*] Eò tandem impudentiæ progreditur, ut non clàm, raptim, furtim, aut per tenebras noctis, remotisque lucernis, adulteria perpetret, mœchisque indulgeat; sed palam, et quod turpius, *concio marito*, quemlibet vocantem sequitur, ac sine ullo discrimine obvio cuivis pretium offerenti, non secùs ac publicum et vile scortum, venalem se prostituit.

29. *Non sine conscio Surgit marito.*] Vidente et sciente marito, surgit è triclinio, et ad mœchum accersentem pergit: sive ille conniveat et mercede corruptus uxoris flagitiis annuat, inde lucrum faciens. Juvenal. Sat. 1. v. 56.

. . . . . Doctus spectare lacunar,
Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso.

Sive ille imperiosæ non ausit petulantiam uxoris coërcere. Juv. Sat. 6. v. 135. et seq. Item. v. 269.

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor.
. . . .
. . . . olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi. Clames licet, et mare cælo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram atque animos à crimine sumunt.

30. *Institor.*] Gall. *Facteur de Marchand.* dictus quod instet gerendo negotio. Angl. A FACTOR.

31. *Navis Hispanæ magister.*] Seu nauclerus, seu navis dominus, seu mercator et negotiator. Hispani frequentes in Italiam negotiaturi commeabant et navigabant, vina scilicet advehebant, alias autem reportabant merces. Vide lib. 1. Od. 31.

32. *Dedecorum pretiosus emptor.*] Quovis pretio emens et remunerans flagitia et adulteria Italicarum mulierum.

33. *Non his juventus orta, &c.*] Non talibus effœminatis et corruptis orti parentibus fuerant ii milites, qui præclaros Populo Romano triumphos pepererunt; qui navali certamine vicerunt Carthaginienses, et *Siculum mare Pœno purpureum sanguine* reddiderunt: ut est in Od. 12. lib. 2. Vide ibi Annot. qui Pyrrhum, qui Antiochum, qui Annibalem superaverunt, ac ceciderunt.

35. *Pyrrhum.*] Is Epirotarum rex, paternum genus ad Herculem, maternum ad Achillem, referebat. Imperium orbis animo versans, de bello Romanis inferendo Apollinis oraculum consuluit, delususque est ancipiti responso: *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.* Itaque Tarentinis ferens auxilium adversus Romanos, ingenti quidem apparatu, à Curio Fabricioque Consulibus profligatus est, L. Flor. lib. 1. cap. 18. ita scribit: *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prælio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses: et relictæ in vultibus minæ, et in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò miratus est Pyrrhus, ut diceret: O quàm facile erat orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis, &c.*

Ingentem Antiochum.] Commune regum Syriæ nomen hoc erat, teste Appiano. Hîc apertè designatur Antiochus cognomento Magnus. Bellum movit impellente Annibale, qui *victus et profugus hostem populo Romano toto urbe quærebat.* Acilio Glabrione Consule debellatus est, cæsis quadraginta millibus, captus ad quinque millia. Tullius pro Sexto: *Antiochum illum Magnum majores nostri magnâ belli contentione, terrâ marique superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt.* Et pro Dejotaro: *Antiochus magnus ille rex . . . cùm omnem hanc Asiam, quæ nunc est nostra provincia, amisisset; dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quod nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur.* Vide Oros. lib. 4. cap. 20. Flor. lib. 2. cap. 8. Justin. lib. 31. T. Liv. 46. Appian. &c.

36. *Hannibalemque dirum.*] Vide Annot. lib. 2. Od. 12.

Sed

Sed strenui filii militum agrestium, assueti terram colere bipalio Sabino, et ad austeræ matris voluntatem amputata referre ligna, cum montium vertit umbras et juga fessis bobus detrahit Sol, horam adducens jucundam, recedente curru. Quid tempus edax non corrumpit? Ævum patrum nostrorum avis deterius produxit nos pejores, deinde prolem edituros etiam improbiorem.

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus [280]
Versare glebas, et severæ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes; Sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens, abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos [281]
Progeniem vitiosiorem.

ANNOTATIONES.

37. *Sed rusticorum mascula militum Proles.*] Sed filii virorum rustico labore et militiâ robustorum, et ipsi pariter agresti vitâ indurati, diuturnoque operi assueti; proindeque virili animo juxtà et forti corpore, non molles et voluptatibus fracti.

38. *Sabellis docta ligonibus Versare glebas.*] Jam notavimus alibi optimos Italiæ bellatores existimatos pridem Appulos et Samnites, qui et Sabelli, à Sabinis orti, ex Strabone, lib. 5. et Plin. lib. 3. cap. 12.

39, 40. *Et severæ Matris ad arbitrium, &c.*] Qui et matris imperio et severâ disciplinâ facti ad virtutem laboriosam: nam jubebat illa post diuturnum opus, ligna etiam cædere, atque in usum domesticum reportare.

41. *Sol ubi montium Mutaret umbras.*] Vesperi, cùm vergens Sol ad occasum auget umbras aut convertit ad orientem, quæ mane ad occidentem fuerant. Prior interpretatio magis arridet. Virgil. Eclog. 1. v. 84.

Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Eclog. 2. v. 67.

Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

Sol.] Cicer. de Nat. Deorum, n. 68. *Sol dictus vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet.*

42. *Et juga demeret Bobus fatigatis.*] Quo tempore demitur jugum bobus arando fatigatis, solutique ab aratro domum reducuntur. Virgil. modò cit.

Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci;
Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

43. *Amicum Tempus agens, abeunte curru.*] Adducens tempus optimæ et jucundæ post laborem quieti destinatum, *Sol se convolvens, elabitur atque abit;* ut ait Cicer. 1. de divinat. n. 46. Virgil. Æneid. 2. v. 9.

. . . . Et jam nox humida cœlo
Præcipitat; suadentque cadentia sidera somnos.

Georgic. 3. v. 358.

Nec cum invectus equis (Sol) *altum petit æthera, nec cum*
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.

45. *Damnosa quid non imminuit dies?*] Quid non absumit tempus, rebus omnibus ferens damnum interitumque? Cic. pro Marc. *Nihil est opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat et consumat vetustas.*

46. *Ætas parentum pejor avis, &c.*] Avis pejores fuere patres nostri: nos patribus deteriores sumus: nobis etiam vitiosiores posteros relinquemus: Homer. Odyss. 2.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

Pauci enim filii similes patri;
Plerique pejores, pauci verò patre meliores sunt.

ODE

ODE VII.

Asterien consolatur de Gygis Absentiâ, et ad Fidem hortatur.

QUID fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thynâ merce beatum,
Constanti juvenem fide
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum, [252]
Post insana Capræ sidera, frigidas 6
Noctes non sine multis
Insomnis lacrymis agit.

O Asterie, quare ploras Gygen, stabili fidelitate adolescentem, quem boni Zephyri initio verni temporis tibi reddent Bithynis mercibus opulentum? Hic ad Oricum ab Austris pulsus, post violentum Capræ astrum, noctes algentes ducit non dormiens, et abundè plorans.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 5. lib. 1.

1. *Quid fles, Asterie, &c.*] Accommodata valdè apostrophe ista cum leni increpatione, principio consolatorii sermonis, et ad demulcendùm mulierem animùm idonea. Propert. l. 2. Eleg. 20.

Quid fles abductâ graviùs Briseide? Quid fles
Anxia captivâ tristius Andromache? &c.

Asterie.] Amica, vel uxor Gygis; ab ἀστὴρ stella factum nomen.

Quem tibi candidi, &c.] Paulò post frueris tuo Gyge; cùm primùm licebit navigare, ad te advolabit cupientem et ipse cupiens.

2. *Primo vere.*] Cùm flare ob occasu incipiunt Zephyri, seu *Favonii: candidi*, sereni, mites, propitii, faventes. Plin. lib. 2. cap. 47. *Ver aperit navigantibus maria, cujus in principio Favonii hybernum molliunt cœlum.* Vid. lib. 1. Od. 4. initio.

Favonii.] Plaut. Mercat. 5, 2. 35. *Hic Favonius serenus est, istic Auster imbribus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.* Vide lib. 3. Od. 1.

3. *Thynâ merce.*] Vel annulis Thynicâ limâ perpolitis, quorum mentio est in næniolâ de morte Horatii, apud Isidor. lib. 19. cap. 32. vel cultellis Bithynicis, de quibus Non Marcell. ex Varone, in Satyr. seu γεροντοδιδασκαλω: fortasse et thynnis piscibus, qui bene multi capiuntur à Thynis populis, inde etiam adepti nomen; ut placet quibusdam, Pers. Sat. 5. v. 183.

. . . *Rubrumque amplexa catinum*
Cauda natat thynni.

Ex Ammiano Thynia pars est Bithyniæ. Plin. lib. 5. cap. 32. *Thyni ex Europâ transiêre, a quibus appellantur Bithyni.* Et paulò post: *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est,* &c. ibid. cap. 27. *Est etiam Tynos oppidum Ciciliæ.* Et lib. 4. cap. 11. *Thyni sunt Thraciæ populi.* De his Claudian.

Thyni Thraces arant, quæ nunc Bithynia fertur.] Vide lib. 1. Od. 35. v. 7.

4. *Constanti juvenem fide.*] Hâc lectione vulgatâ memoriam vetustatis aboleri quidam indignantur: leguntque ex vett. codd. *constantis juvenem fide*, pro *fidei* nimium: quod ita pridem usurpatum docent Priscianus, A. Gellius lib. 2. c. 14. Virgil. Georgic. 1. v. 208.

Libra die (id est diei) *somnique pares ubi*
fecerit horas.

5. *Ille Notis ad Oricum, &c.*] Cùm Italiam adpeteret Gyges, reditumque maturaret, prohibitus est ventis ab Austro flantibus, actusque ad Oricum; quæ prima est Epiri civitas à Colchis condita; ex Plin. cap. 23. lib. 3. urbs illa ad oram maris Ionii in Epiro sita, ad radices montis Acroceraunii, cum portu satis amplo, Orcum Strabone, Horicum Ptolemæo, Orcha Nigro dicitur. Multa de illâ Tit. Livius.

6. *Post insana Capræ sidera.*] Postquam ille jactatus fuit magnis tempestatibus, quas excitavit sidus Capræ, quæ est in humero Aurigæ sinistro, sicut in manu sunt Hœdi. Hygin. Capram Amaltheæ, cujus lacte nutritus est Jupiter, ab eo inter astra collocatam fabulantur. Oritur sub finem Septembris: pariter et Hœdi: de quibus Ode 1. hujus libri. Pluvialem Capram vocat Plinius. Ex Arato, Capra et Hœdi jactatas in mari naves, et pavidos homines frequenter viderunt.

Frigidas Noctes, non sine lacrymis, &c.] Coactus hyemare Orici Gyges, Asteriæ desiderio contabescit, somno caret, lacrymatur ubertim, aliis mulieribus friget, etiam tentatus non cedit. Adverte singulas voces amoris significationem habentes, à Poëtâ coacervatas. Quid verò jucundius seu amicæ seu uxori proferri poterat? Quid efficacius ad leniendum vel abstergendum dolorem; imò et ad excitandam fidem?

Atqui

Verùm internuncius hospitæ anxiæ declarans afflictam Chloen ingemiscere, tuisque flammis ardere, variis illum *rationibus astutè solicitat. Exponit quemadmodum infidelis fœmina levem Prætum injustis calumniis excitarit mortem accelerare Bellerophonti nimium pudico. Refert Peleum tantùm non interfectum, cum temperans eluctatur Hippolytam è Magnesiâ. Quin etiam deceptor narrat historias crimen admittere suadentes.* Sed *incassum. Etenim rupibus Icarii* maris *durior* ista *verba excipit hucusque incorruptus. Tibi verò cave nè, plusquam par est, arrideat Enipeus vicinus.*

Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloën, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prœtum mulier perfida credulùm
Falsis impulerit criminibus nimis [233]
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias monet.
Frustra. Nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave.

ANNOTATIONES.

6. *Atqui sollicitæ nuncius hospitæ, &c.*] Interea verò Chloë, apud quam diversatur et manet Gyges, ejus animum solicitat interposito nuntio, qui *mille vafer modis* suadere conatur, ut obsequatur amori hospitæ suæ.

10. *Chloën.*] Χλοὴ, *viriditas*, adolescentiæ florem vox designans.

Tuis dicens ignibus uri.] Tui Gygis amore incensam, adeòque tuo flagrantem igne, quo tu nempe ureris et flagras ipsa. Virgil. Eclog. 3.

At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas.

13. *Ut Prætum mulier, &c.*] Pluribus exemplis Gygen movere incusso metu nititur Chloes nuntius. Narrat Bellerophontem simili causâ et occasione prope interemptum. Scilicet is Glauci Regis Ephyræ filius apud Prœtum Regem Argivorum hospes erat. Antea ex Homero, et aliis, Sthenobæa ejus uxor, Bellerophontis amore capta stuprum obtulit. Hic respuit. Tum illa perfidiæ suæ crimen in eum conjecit, innocentem criminata apud Prætum; qui credulus irâ exarsit. Cùm tamen hospitii jura violare, hospitemque ipse perimere nollet, ad alios occidendum transmisit. Vide Homer. Iliad. 6. Apollodor. lib. 2. &c.

14. *Impulerit Maturare necem.*] Ne temporis morâ et cunctatione, Bellerophontis innocentia, à se verò cogitati facinoris infamia detegeretur, tandemque non sine gravi dedecore à viro ipsa mulctaretur. De Bellerophonte jam lib. 1. Od. 27. in fine.

17. *Narrat pæne datum Pelea Tartaro, &c.*] Refert etiam quemadmodum erepta fere sit vita Peleo Achillis patri, dum castus amantem fugit ac repulit Hippolyten. Hæc enim excandescens velut insidiatum suo pudori juvenem detulit vero suo. Jovis quidem Hospitalis iram veritus ille, Centauris inermem, atque procul interficiendum tradere cogitavit. At innocenti opem tulerunt Dii, misso Vulcano; à quo accepto Peleus gladio Centauros debellavit, mortemque evasit. Vide Pindar. Nem. Carm. 4. et 5. Ovid. Metam. 11. Apollodor. lib. 3. &c.

18. *Magnessam Hippolyten.*] Uxorem Acasti Regis Magnesiæ, quæ Thessaliæ regio. Hinc cognomen, quo distinguitur ab Hippolytâ Amazonum Reginâ.

19. *Peccare docentes Fallax historias monet.*] Quoniam periculi mortisque metus parum valuit, aliâ jam ratione Gygis animum impellit Chloës internuntius. Affert historias et exempla eorum, qui rejectis primis amoribus, novos non injucundè nec infeliciter admiserunt. Ipsum Jovem commemorat Alcmenæ, Danaës, et aliarum amores consectatum, &c. Fortasse addit Paridem et Helenam, &c. *Peccare docentes.* Certè nihil magis, quam exemplum, vitium suadet. Viam enim ostendit quasi tritam et facilem, atque à notâ criminis prope immunem. Apud Cicer. *Historia Magistra Vitæ.* Sunt qui legunt, *Historias movet*, nec absurdè.

21. *Scopulis surdior Icari Voces audit, &c.*] At Gyges *adhuc integer*, *voces* internuntii Chloes solicitantis *audit* immotus, veluti scopulis maris surdior. *Icarium* mare, hodie *Nicarium*; pars est Ægæi, versus Icariam insulam: frequentes habet scopulos. Nomen ab Icaro in illud lapso, cùm volare tentâsset. De eo lib. 1. Od. 1. v. 15. lib. 2. Od. 20. v. 13. lib. 4. Od. 2. v. 2.

22. *At tibi ne vicinus, &c.*] Tu vero, Asterie, fac ut æque fidelis tuo Gygi permaneas. Cave itaq; ne vincaris aut indulgeas amoribus Enipei vicini, etiamsi habeat unde amari possit.

Quamvis

Quamvis non alius flectere equum sciens [284]
Æquè conspicitur gramine Martio:
Nec quisquam citius æquè
Thusco denatat alveo.
Primâ nocte domum claude: neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ;
Et te sæpè vocanti
Duram, difficilis mane.

Tametsi nemo tam peritus equum regendi in Campo Martio spectatur: nullusque tam expeditè flumen Hetruscum tranat. Ædes occlude nocte ineunte: nec in vias deorsum aspice ad sonitum canoræ fistulæ: et crudelem frequenter appellanti, crudelis persiste.

ANNOTATIONES.

25. *Quamvis non alius, &c.*] Quamvis Enipeus equitandi peritiam in Campo Martio, in Tiberi verò solertiam natandi et agilitatem præ cæteris ostentet. Vide lib. 1. Od. 8.

28. *Thusco alveo.*] Tiberino fluvio, qui Hetruriam ab Umbriâ, Sabinis, et Latio disterminat, Romam interluit, in mare Tyrrhenum delabitur.

29. *Primâ nocte domum claude.*] Ne irrumpat Enipeus, noctis umbrâ et silentio abusus. T. Livius *primas tenebras*, dixit, pro *noctis initio.*

Neque in vias Sub cantu querulæ despice tibiæ.] Ne per fenestram in vias despecta, neve sic videaris Eniperi respondere amoribus, cùm ille, ex more amantium, ante foras tuas noctu canet tibiâ. Vide lib. 1. Od. 25. et hujus libri Od. 10. ibique annot.

30. *Querulæ.*] Suaviter lubentis ac resonantis; vel molliori sono exprimentis amorem Enipei et ejus querimoniam, quòd erga ipsum dura sis.

31. *Vocanti duram, difficilis mane.*] Licet ille te incuset velut ferream, quæ laborantis ægritudine parum movearis; inexorabilis tamen et inexpugnabilis persevera libidinosam Enipei contentionem eluctari.

ODE VIII.

XII. Ad MÆCENATEM.

Reddit rationem cur Martiis Calendis sacrificet.

MARTIIS cœlebs quid agam Calendis [285]
Quid velint flores, et acerra thuris
Plena, miraris, positúsque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.

O Mæcenas, callens utramque linguam, demiraris quid ego sine uxore faciam Calendis Martiis, quid denotent flores, et vasculum thure refertum, atque prunæ constitutæ in gramine virenti.

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Martiis cœlebs quid agam, Calendis, &c.*] Miraris quòd ego cœlebs diem hunc festum habere videar solis conjugibus celebrari solitum. Singulorum mensium Calendæ, præcipuè verò Martiæ Junoni dicatæ erant: dictaque Matronalia, quoniam pro conjugii felicitate matronæ sacrificabant. Adde quod eâ die coli cœpta est ædes Junonis, quæ conjugio præsidet. Macrob. lib. 1. c. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Belli etiam per Sabinas mulieres compositi memoria tunc celebatur. Ovid. Fastor. 3. Hinc *fœmineas* vocat has Calendas Juvenalis Sat. 9, v. 53. At mariti quoque Junoni supplicabant, ut uxorum pudicitiam tueretur. Porrò quod primus anni mensis apud Romanos erat Martius, et inde Calendæ appellatæ, disce ex Macrob. lib. 1. cap. 12. et 15.

Cœlebs.] Romani cœlibem dicebant quasi cœlitem, qui vitam ageret in terris cælesti similem. Donat. in Terent.

2. *Quid velint flores, &c.*] Omnia nempe Horatius ad sacrificium persolvendum comparabat, tanquam voti reus.

Acerra.] Vas fictile seu patera, in quâ ponebatur thus adolendum.

3. *Positùsque carbo, &c.*] Ignis in arâ è vivo cespite, seu virenti gramine structâ. Vide lib. 1. Od. 19.

5. *Docte sermones utriusque linguæ.*] Qui libros tam Græcos quàm Latinos cognitos habes. Cic. Offic. initio. *Et ipse ad meam uti-*

Voveram

Scilicet arboris ego lapsu fere exanimatus lautas dapes et bædum candidum Baccho promiseram. En dies iste lætus anno vertente recurrens, corticem pice affixum auferet dolio quod fumum contrabere cœpit sub Consulatu Tulii. O Mæcenas, accipe centenos scyphos, ob amicum incolumem, et lychnos

Voveram dulces epulas, et album
Libero caprum, propè funeratus [285]
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, festus
Corticem astrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere institutæ
Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici [287]
Sospitis centum; et vigiles lucernas

ANNOTATIONES.

Statam semper cum Græcis Latina conjunxi; neque id in philosophiâ tantùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis utriusque orationis facultate.

5. *Voveram dulces epulas, &c.*] Graviorem itaque cæteris habeo causam celebrandi Martias Calendas, in quibus mortis evasi periculum; unde et sacrificium vovi et sacras epulas.

Album Libero caprum.] Albæ victimæ Diis Superis, nigræ Inferis mactabantur; Arnob. l. 7. &c. Baccho præsertim caper, qui vitibus infestus, eas arrodendo. Virgil. Georg. 2. v. 380.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Ovid. Fastor. lib. 5. v. 357.

Rode, caper, vitem; tamen hinc cùm stabis ad [aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
Spargitur affuso cornua, Bacche, merò.

7. *Propè funeratus Arboris ictu.*] Cadente arbore propemodum oppressus et extinctus. Vide l. 2. Od. 13. et 14.

9. *Hic dies, anno redeunte, festus, &c.*] Anniversarius adest iste dies festivis epulis mihi ducendus: quare vinum vetustate præcipuum hodie promam.

Anno redeunte.] Ita cum Græcis Horatius. Virgil. *Volventem annum.* ait. Cic. *Vertentem annum,* Somn. Scip. 17. *Cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem, longis intervallis, retulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest.*

10. *Corticem astrictum pice dimovebit, &c.*] Resignabit, relinet operculum amphoræ, è subere vel cortice, pice quidem astrictum. Cato. *In ampboram mustum indito, et corticem oppicato.* Tibull. l. 2. Eleg. 1. v. 28.

. . . *Chio solvite vincla cado.*

11. *Fumum bibere institutæ.*] Fumo dudum expositæ, unde contentum in eâ vinum jam maturum et lene prorsùs.

Ovid. Fast. 5. *Fumea vina.*

Martial. l. 3. Epigram 81.

Cocta fumis musta Massilianis.

Idem lib. 10. Epigram. 35.

Improba fumaria dicit; et,
Accipit ætatem quisquis ab igne cadus.

Tibull. modò cit.

Nunc mihi fumosum veteris proferte Falernum
Consulis.

Columell. l. 1. cap. 6. apothecæ superponuntur locis, unde plerumque fumus exoritur: quoniam vina fumo celeriùs vetustescunt: ejus tenore præcocem maturitatem trahunt, &c. Plin. l. 23. cap. 1. *Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit . . . Nos fumi amaritudine vetustatem indui persuasum babemus,* Meminit et Cœl. Rhodig. l. 26. cap. 21.

12. *Consule Tullo.*] Consulum nomine solebant notari vina, ut alibi ampliùs dixi. Vide l. 1. Od. 20. et l. 2. Od. 3. Hic certum nomen pro quolibet incerto poni, vinumque vetus duntaxat commendari crediderim. Quòd si vinum illud conditum fuerat sub L. Volcatio Tullio, Urb. Conditæ 687, prolatum verò est ab Horatio paulò post subjugatos ab Agrippâ Cantabros, de quibus sub hujus finem Odes, anno scilicet 734, ut ait Cruquius, vinum illud vetus fuisset annos 47. Intereà meminisse oportet, quod scribit Plin. modò cit. *Falernum nec in novitate, nec in nimiâ vetustate corpori salubre est. Media ejus ætas à 15 anno incipit. . . . Si sit fumo inveteratum, insalubre est. Mangones ista in apotbecis excogitavêre. Jam et patres familias ætatem ademêre bis, quæ per se cariem traxêre. Quo certe vocabulo ætis consilii dedêre prisci:* nempe vina ad extremam senectutem, quæ cariosa est, non esse recondenda. Dalecamp.

13. *Sume cyathos centum.*] Ob lætitiam de amici sospitis incolumitate, seu de Horatii tui salute, bibe centum cyathos, id est, plures et plures, et totâ nocte mecum perpota. Numerus finitus pro infinito.

14. *Vigiles lucernas Prefer in lucem.*] Prandium ignorabant veteres; at cœnam maximè, non

Perfe-

Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis
Diffidet armis.
Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, serâ domitus catenâ;
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne quâ populus laboret

lychnos accensos produce usque ad diem. Longè absit vociferatio qualibet et rixa. Dimitte solicitudines de civitate. Deletus est exercitus Cotisonis Daci. [288] *Medus sibimet adversarius bello fatali distrahitur. Cantaber Hispaniæ fines* incolens *antiquus* noster *inimicus, subactus est,* quamvis *tardâ profligatus victoriâ. Jam Scythæ arcu remisso incipiunt agris discedere.*

ANNOTATIONES.

non quidem ut nos ad candelas, sed ad lychnos et lucernas, producebant usque ad lucem posteram, pergræcando, id est, ritu Græcorum totâ nocte computando. Plaut. Menæch. 1, 2, 62. *Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.* Horat. Od. 3. 21, 23.

Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

Propert. lib. 4. Eleg. 6. v. 85.

Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Erat etiam olim perpotandi certamen, propositumque victoribus bibonibus præmium placenta, ut amplius exponam, Epist. 19. ad hæc verba. *Nocturno certare mero.* Nocturnas autem cœnas utiliores esse corpori, ob Lunæ sidus vim habens putrefaciendi, adeoque cibos concoquendi; crede, si lubet, asserenti Athenæo, l. 7. c. 1. Quin potius ausculta Casaubano eò loci, concoctionem cum putrefactione confundi perperam, Athenæumq; Philologiæ quam Philosophiæ sacris auspicatius initiatum, bene docteq; redarguenti.

15. *Procul omnis esto Clamor et ira.*] Ebrietatis incommoda et vitia Horatius arcet à suis epulis: quo fortasse etiam notat bonitatem et lenitatem vini sui, cujus cyathos queat Mæcenas centum bibere, citra noxam; ut nec ad vociferandum nec ad rixandum impellatur. Vide lib. 1. Od. 27.

18. *Mitte civiles super urbe curas.*] His verbis patet urbis præfecturam tunc gessisse Mæcenatem: qui si *privatus* mox appellabitur, ne accipe aliter quam par est, et illic explicabo.

18. *Occidit Daci Cotisonis agmen, &c.*] O Mæcenas, omitte palululum curas et solicitudines, quibus civitati provides sedulus: en hostes populi Romani jam domiti sunt: nec ab ullo quidquam metuendum. *Cotison* Dacorum Rex ab Augusto victus L. Flor. lib. 4. cap. 12. *Daci montibus inhærent: Cotisonis Regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. Visum est Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam, citraq; præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Illud vero postea factum est. Sueton. Octav. cap. 21. *Coërcuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magnâ copiâ cæsis,* &c. cap. 63. *M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Juliam, dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam Regis in matrimonium petisse.* De *Dacis* jam lib. 2. Od. 10. Hos porro eosdem esse ac Getas, certum est. Plin. lib. 4. cap. 12. *Getæ, Daci Romanis.* Xiphillin. in Domitiano ita scribit, *Per id tempus bellum fuit populo Romano cum Dacis . . . Porro eam gentem Dacos appello. Nam ita se ipsi nominant: eodemque nomine à Romanis appellantur: etsi non ignoro eos à quibusdam Græcis Getas esse dictos. Quod an recte factum sit, nescio: illud quidem scio Getas trans Hæmum apud Danubium incolere.*

19. *Medus infestus sibi, &c.*] Medi seu Parthi bellis civilibus occupati sunt. Vide Strabonem lib. 10. et quæ antea nec semel de iis annotavi lib. 1. Od. 26. v. 5. et alibi.

21. *Servit Hispanæ, &c.*] Cantabria ab Agrippa, sero licet, fracti et subacti sunt. Vide lib. 2. Od. 6. Sueton. Octav. cap. 20. Augustus *externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adbuc, et Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, &c.*

23. *Jam Scythæ laxo, &c.*] Scythæ armis depositis cedunt. Vide lib. 2. Od. 9. in fine ibique annot. Sueton. Octav. cap. 22. *Ea virtutis moderationisque fama, Indos ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.*

25. *Negligens, ne quâ populus, &c.*] Dum mei sacrificii particeps sacras mecum epulas carpes, ita lætitia vaca, ut si privatus esses. Ergo paululum abjice omnem curam urbis, et solicitudines de Republicâ.

Parce

Parce privatus nimiùm cavere:
Dona præsentis rape lætus horæ, et
Linque severa.

Tu quasi *privatus omitte curare, et plusculum consulere ne quid detrimenti capiat populus: atque temporis præsentis usurâ fruere, genio indulgens, et molesta abjice.*

ANNOTATIONES.

26. *Privatus.*] Quidam explicant, inter privatos parietes, genio indulge. Alii interpretantur absolutè: quandoquidem non geris magistratum: volunt nimirum urbis præfecturam esse officium duntaxat, nec inter magistratus censeri: Ex Sueton. Octav. cap. 37. *Quo plures administrandæ Reipublicæ partem caperent, nova officia excogitavit; curam operum publicorum . . . præfecturam urbis, &c.* Quod minimè placet. Sic igitur intelligo: tu *linque severa* tantisper, i. e. serias et graves occupationes intermitte: *præsentis horæ dona,* seu gaudia *rape,* cape, animo plane tranquillo, teque privatum hoc nocturno saltem convivio finge et cogita.

ODE IX.

Dialogus Horatii et Lydiæ.

Hor. DONEC gratus eram tibi, [289]
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat;
Persarum vigui Rege beatior.
Lyd. Donec non aliâ magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën;
Multi Lydia nominis
Romanâ vigui clarior Iliâ.
Hor. Me nunc Cressa Chloë regit,

Hor. *Quamdiu charus tibi extiti, neque alius præstantior adolescens brachia referebat collo tuo candido, felicior ego vixi Rege Persarum.* Lyd. *Quamdiu non alteram plus dilexisti, nec Lydia postbabita est Chloë;* ego *Lydia magnæ famæ, illustrior floruit* quam *Ilia Romana.* Hor. *Mihi jam dominatur Chloë è Cretâ,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Donec gratus, &c.*] Amœbæum carmen est, cujus hæc lex est, ut qui posterior dicit, priorem vincat, majus aliquid subjiciendo. Ode porro hæc tanti æstimatur à Scaligero, ut ejus describere sententiam non pigeat. Sic ait lib. 6. Poet. *Omnes Horatii Odæ tantæ sunt venustatis, ut et mihi, et aliis prudentioribus omnem ademerit spem talium studiorum. Inter cæteras vero, duas animadverti quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia quarti libri.* Quem tu, Melpomene, semel, &c. *Altera est nona tertiæ:* Donec gratus eram tibi, &c. *Quarum similes à me compositas malim, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quam esse totius Tarraconensis Rex.* Vide in Virgil. Eclog. 3, et 7. Hic zelotypiam uterque suam bellè exprimit, restituendisque amoribus prioribus viam sternit.

2. *Nec quisquam potior, &c.*] Dum non amplexus tuos alteri concessisti, nec alium mihi prætulisti in amore.

4. *Persarum vigui rege beatior.*] Antiqui Persarum Reges, Cyrus, Darius, ad summas opes elati proverbio locum dedere. Illorum quisque Regem Regum se jactabat. Quin et Persarum montes pro montibus aureis dicti, Plaut. Stich. 1. 1, 14.

Neque ille mereat Persarum sibi
Montes, qui esse perhibentur aurei.

5. *Non aliâ magis Arsisti.*] Alii legunt, *aliam* Æque eleganter utrumque.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim.

Virgil. Ecl. 2. v. 1.

6. *Neque erat Lydia post Chloën.*] Dum non amâsti Chloën præ Lydia. De hâc jam, lib. 1. Od. 8, 3, 25.

8. *Romana vigui clarior Iliâ.*] Ego me fortunatiorem existimabam, quam fuit unquam Ilia, seu Rhea, quæ Marte gravida Romulum Romanæ gentis auctorem protulit. De illâ lib. 1. Od. 2.

9. *Me nunc Cressa Chloë regit.*] Nunc ego servio amoribus Chloës, quam præter formam commendat Vocis et Musicæ suavis modulatio. Quidam legunt *Thressa,* i. e. è Thracia; verum lectioni nostræ favet quod Cretes Musicæ valde studiosos refert Ælianus.

Dulces

Dulces docta modos et citharæ ſciens; [290]
Pro quâ non metuam mori,
Si parcent animæ fata ſuperſtiti.
Lyd. Me torret face mutuâ
Thurini Calais filius Ornithi;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata ſuperſtiti.
Hor. Quid ſi priſca redit Venus,
Diductóſque jugo cogit aheneo?
Si flava excutitur Chloe,
Rejectæque patet janua Lydiæ?
Lyd. Quanquam ſidere pulchrior
Ille eſt; tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adriâ;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

perita ſuavium modulorum, ac pulſandæ lyræ: pro quâ non verebor vitam profundere, ſi fata indulgeant animæ reſiduæ. Lyd. Me urit mutuo amore Calais filius Ornithi è Thurio, pro quo bis mortem oppetam ultro, ſi juveni vivo fata indulgeant. Hor. *Quid ſi vetus amor reviviſcat, et divulſos copulet æreo vinculo? Si formoſa Chloë rejicitur, et oſtium* meum *aperitur pulſæ Lydiæ?* Lyd. *Tametſi eſt ille aſtro ſplendidior; tu vero es levior ſubere, atque Adriatico* mari *procelloſo ferocior; tecum vivere cupiam, tecum gaudeam mori.*

ANNOTATIONES.

12. *Si parcent animæ fata ſuperſtiti.*] Moriar ego libens ad redimendam Chloës vitam; ut illa ſuperſtes vivat, quæ eſt altera pars mei. De ſuperſtitione veterum pro alterius ſalute ſeſe devoventium, alibi dixi.

13. *Me torret face mutuâ, &c.*] Mutuo me amore detinet Calais adoleſcens pulcherrimus. Alludi volunt aliqui ad nomen Callaidis lapilli, quem Sapphiri æmulum dixit Plin. 37. cap. 10.

14. *Thurini.*] Thuria, ſive Thurium, civitas erat in Sinu Tarentino.

16. *Si parcent puero.*] Pro Calai bis ego mortem oppetere velim.

17. *Quid ſi priſca redit Venus?*] Quid faceres, O Lydia, ſi Horatii vetus in te amor denuò accendatur; noſque diſſociatos reconciliet, arctiuſque jungat quam olim, imo conſtringat *jugo aheneo*, ſeu ære firmiori et nunquam diſſolvendo. Vide lib. 1. Ode 23.

22. *Levior cortice.*] Ode ſuperiori, *corticem aſtrictum pice:* pro ſubere nempe ponitur cortex, teſte Plinio, lib. 16. cap. 8. Proverbium eſt in inconſtantes, *Cortice levior*; ſuber enim naturali ſuâ levitate ſuper aquas fertur et natat.

23. *Iracundior.*] Hoc ſibi vitium imputat Horatius non ſemel. Epiſt. 1, 20, 25.

Iraſci celerem, tamen ut placabilis eſſem.

Adria.] De eo lib. 1. Op. 33.

24. *Tecum vivere amem, &c.*] Ita facile reconciliantur diſcordiæ amantium. Et verè dixit Terentius Andria 3, 3. 23.

Amantium iræ amoris integratio eſt.

Plaut. Amphitr. Act. 3, 2. 59.

Iræ interveniunt: redeunt rurſum in gratiam;
Verum iræ, ſi quæ forte eveniunt hujuſmodi,
Inter eos, rurſum ſi reventum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe quam prius,

Ignorans ille unde vitam acciperet, pacem cum bello confudit. Proh dedecus! O gloriosa Carthago turpibus Italiæ cladibus excelsior! Regulus velut capite diminutus, à se dicitur repulisse suavium castæ uxoris, atque filiolos, et faciem generosam ferox in terrâ defixisse, usque dum vacillantes Senatores suasor confirmaret monitione haud unquam datâ;

Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago probrosis [271]
Altior Italiæ ruinis!
Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvósque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres [272]
Firmaret auctor nunquam alias dato,

ANNOTATIONES.

37. *Hic unde vitam sumeret, inscius, &c.*] Iners et ignavus iste miles velut ignorans armis non precibus, non cedendo sed reluctando fortiter, vitam esse duntaxat tuendam: *pacem duello miscuit,* unius ab altero discrimen male statuens, utrumque confudit: nam in medio bello abjecit arma in pace tantùm deponenda; et in ardentissimo conflictu segnis fuit: seque tum hosti dedidit, cùm maximè repugnandum fuisset.

39. *Magna Carthago.*] Carthago æmula urbis orbis dominæ, cujus tanta fuit olim potentia, ut totâ Africâ cultiore potiretur: In Hispaniâ verò ab Herculis columnis, ad usque Pyrenæos Montes maximis civitatibus imperaret. Polybius, Strabo. Ab Æmiliano Scipione tandem bello Punico tertio excisa et *finita est:* ut ait L. Flor. lib. 2. cap. 15. *Quanta verò urbs delita sit,* inquit ille ibid, *ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui.*

40. *Altior Italiæ ruinis!*] Post fusum Romanum exercitum, captumque Imperatorem Regulum, *spirantibus altius Pœnis,* ut ait Luc. Flor. lib. 2. cap. 2. ubi et sic habetur: *Tum fœda clades, Romanisque usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus imperator, &c.*

41. *Fertur pudicæ conjugis, &c.*] Attilius ille Regulus *nec uxori suæ loqui voluit, nec intrare urbem, quasi exul esset.* Dio. Reguli conjux Martia dicebatur ex Silio lib. 6. v. 403.

Ecce trahens geminum natorum Martia pignus,
Infelix nimiâ magni virtute mariti,
Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus,
. . . .
Atque ea postquam habitu juxta et velamine Pœno
Deformem aspexit, fusis ululatibus ægra
Labitur, et gelidos mortis color occupat artus.
. . . .
. . . . *me voce quietâ*
Affatus, jubet et vestros, et conjugis unà
Arcere amplexus. Patet impenetrabilis ille
Luctibus, &c.

42. *Ut capitis minor.*] Capite diminutus, id est, mutatâ sorte et conditione: Jam non civis Romanus, nedum Senator; scilicet factus è libero servus, ex Imperatore et Duce captivus Carthaginiensium. Capitis diminutio vocatus prioris statûs mutatio. Caput enim statum significat. Cic. Top. *Si mulier testamentum fecit, quæ se capite nunquam diminuit,* id est, quæ per conjugium in viri manum non convenit. Paul. Jurisc. *Tria sunt,* inquit, *quæ habemus, libertatem, civitatem, familiam. Cùm hæc amittimus maxima est capitis diminutio. Cùm amittimus, civitatem, et libertatem retinemus, media est diminutio. Denique cùm libertatem et civitatem retinemus, familia verò sola mutatur,* (putà per adoptionem) *est diminutio capitis minima.* Ex his intelligitur cur servi non habere caput, nec diminui capite dicantur: quia nullum statum habent, videlicet, neque libertatem, neque civitatem, nec familiam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 23.

45. *Donec labantes consilio patres Firmaret, &c.*] Incertos etenim quid statuerint Senatores ipse *firmavit auctor,* et compulit traduxitque in utilissimam Reipublicæ, quamvis sibi gravem, sententiam. Cic. 3. Offic. n. 99. *Cum Regulus iterum Consul in Africâ ex insidiis captus esset, juratus missus est ad Senatum, ut, nisi redditi essent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipse Carthaginem . . . Is cùm Romam venisset, ... in Senatum venit; mandata exposuit: sententiam ne diceret recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse Senatorem: reddi captivos negavit esse utile, illos enim adolescentes esse et bonos duces; esse se jam confectum senectute. Cujus cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Carthaginem rediit . . .* n. 110. *Senatui nisi ipse auctor fuisset, captivi profectò Pœnis redditi essent; incolumis in patriâ Regulus restitisset.*

Consilio nunquam aliàs dato.] In propriam nempe sui perniciem, solius utilitatis publicæ habitâ ratione: piâ etiam fraude usus, ut pacem et captivorum permutationem dissuaderet. Nam affirmavit, *Venenum sibi Carthaginienses dedisse, non præsentaneum, sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret; eo consilio ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio: post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret.* Gellius auctor est lib. 6. cap. 4.

Intérque mœrentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui ſciebat quæ ſibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen [273]
Dimovit obſtantes propinquos
Et populum reditus morantem,
Quàm ſi clientum longa negotia
Dijudicatâ lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

et per medio familiares dolentes illuſtris exul abiret. Noverat tamen quæ ſibi ſtatuerat immanis carnifex. At nihilominus cognatos dehortantes, plebemque diſceſſui obſiſtentem amolitus eſt, non ſecus ac ſi poſt litem deciſam negotia prolixa dimitteret, in campos Venafri properans, vel Tarentum Spartanum.

ANNOTATIONES.

48. *Egregius properaret exul.*] Egregius ſanè et ſingularis exul, qui patriâ carere conſenſerit, caritatis patriæ gratiâ, quique ultro ſua omnia deſereret, ſalutis publicæ causâ. Ad cujus exemplum illuſtre poſtea decem nobiliſſimi captivi ab Hannibale ad Senatum miſſi, poſt Cannenſem pugnam, jurati ſe redituros, niſi de redimendis captivis impetraviſſent, re non impetratâ reverſi ſunt. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius bonus auctor in primis ſcribit, novem ex iis revertiſſe: unum verò per fraudem et ſtultam calliditatem quaſi jurejurando liberatum Romæ remanſiſſe: quem deinde ſenatus vinctum ad Hannibalem duci juſſit. Hæc et alia Cic. 3. Offic. n. 113. Florus jam cit. lib. 2. cap. 2. *Sed ille quidem par tantæ calamitate fuit. Nam nec Punico carcere infractus eſt; nec legatione ſuſceptâ. Quippe diverſa quàm mandaverant hoſtes, cenſuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec voluntario ille ad hoſtes reditu, nec ultimo ſive carceris ſive crucis ſupplicio deformata majeſtas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non ceſſerat, de fortunâ triumphavit?*

49. *Atqui ſciebat, quæ, &c.*] Cic. Epiſt. ad Famil. lib. 6. epiſt. 6. de ſeipſo ita ſcribit: *Ut in fabulis Amphiaraus, ſic ego prudens et ſciens de peſte ante oculos poſitâ ſum profectus.* De Regulo verò cit. Offic. 3. *Neque verò tum ignorabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtem, et ad exquiſita ſupplicia proficiſci* Valer. Max. lib. 1. cap. 1. *Regulus ex victore ſpecioſiſſimo ad miſerabilem captivi fortunam deductus . . . . . . Carthaginem repetiit, non ignarus ad quam crudeles, quamque etiam merito ſibi infeſtos Deos reverteretur.*

Quæ ſibi barbarus Tortor pararet.] Tullius in Piſonem, n. 43. *M. Regulum illigatum in machinâ reſectis palpebris Carthaginienſes vigilando necaverunt.* Valer. Maxim. lib. 9. cap. 2. *Regulum palebris reſectis, machinâ, in quâ undique præacuti ſtimuli eminebant, incluſum vigilantiâ pariter et continuo tractu doloris necaverunt.* Tertul. ad Martyres, cap. 4. *Maluit hoſtibus reddi, et in arcæ genus ſtipatus, undique extrinſecùs clavis confixus tot cruces ſenſit.* Aurel. Vict. de Viris illuſtr. *In arcam ligneam conjectus, clavis introrſum adactis vigiliis ac dolore punitus eſt.* Ex Appiano, poſitus in caveâ ſtimulos undique habente. Sen. de Tranquil. Animi, lib. 1. cap. 15. *Au fleam Regulum, quòd tot clavis configitur?* Suidas. *Regulus Carthaginem reverſus omni ſuppliciorum genere conficitur. Nam præter cæteros cruciatus, domunculâ anguſtâ incluſus, quæ magnitudini corporis ejus reſponderet, intus crebris clavis ferreis transfixa, periit: cùm nec immotus ſtare poſſet et quieturus ſtatu corporis utcunque inclinato, in ferreas cuſpides incideret:* Gell. cit. lib. 6. cap. 4. *In atras et profundas tenebras Regulum includebant: ac diu poſt, ubi erat viſus ſol ardentiſſimus, repentè educebant: et adverſus ictus ſolis oppoſitum continebant, atque intendere in cælum oculos cogebant. Palpebras quoque ejus, ne connivere poſſet ſurſum ac deorſum diductas inſuebant.* Ex Tuberone hæc. Tuditanus autem, *ſomno diu prohibitum, atque ita vitâ privatum,* refert: *idque ubi Romæ cognatum eſt, nobiliſſimos Pœnorum captivos liberis Reguli à Senatu deditos, et ab iis in armario muricibus præfixo deſtitutos, eâdemque inſomniâ cruciatos interiiſſe.* Gell. ibid.

Barbarus Tortor.] Apud Feſt. et Non. Marcell. Ennius Annal.

Nam Pœni ſoliti ſuos ſacrificare puellos.

51. *Dimovit obſtantes propinquos.*] Cic. jam cit. *Neque eum patriæ caritas retinuit, nec ſuorum.* Suidas. *Lacrymis et lamentationibus ſuorum invicto animo neglectis.*

54. *Tendens Venafranos in agros, &c.*] Quaſi poſt forenſes ſtrepitus, poſt litium et negotiorum ambages ac tædia, relaxandi causâ animi otiique captandi, pergens Venafram, in urbem Campaniæ deliciis accommodatam. Vide lib. 2. Od. 6. v. 16.

55. *Lacedæmonium Tarentum.*] Civitatem è Phalanto Lacedæmonio conditam: de quâ lib. 1. Od. 28. ſub finem, et lib. 2. Od. 6. v. 12.

ODE VI. Ad ROMANOS.

E religionis contemptu, et depravatione morum, fluxisse Italiæ calamitates.

O Romane, solves pœnas quas non es meritus, ob peccata patrum, donec resarcieris fana et delubra Numinum decidentia, atque imagines atro squalore deformatas. Regnas, quia te præstas inferiorem Numinibus. Inde omne primordium: illuc finem reduc.

DELICTA majorum immeritus lues, [274]
Romane, donec templa refeceris
Ædésque labentes Deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo.
Diis te minorem quod geris, imperas. [275]
Hinc omne principium, huc refer exitum. 6

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Delicta majorum, &c.*] Quanquam pœnas debet luere solus peccans, tamen ad quarti gradûs posteros peccatorum pœnas interdum vel extendi vel reservari existimabat Plato. Quod dubio procul hauserat è notitiâ sacrorum codicum. Exod. cap. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia bis qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.* Idem reperitur cap. 34. seq. et Deuteronom. cap. 5. &c. posteriorem istam sententiæ partem videtur quoque expressisse Aristoteles Rhetor. ad Alex. c. 3. ubi scribit, æquum esse ut benevolentiores Dii sint in eos, à quibus magis coluntur.

Delicta.] Is peccare dicitur, qui viam rectam delinquit, et à legis præscripto recedit.

Immeritus lues.] Deuteron. 24. v. 16. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Id habetur 4. Reg. cap. 14. v. 6. *Non morientur filii pro patribus, &c.* Ezekiel cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris . . . Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et paulò ante: *Quid est quòd inter eos parabolam vertitis in proverbium istud, in terrâ Israel dicentes; Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt? &c.* ubi Chald. *Patres peccaverunt, et filii vapulant.* Sic et Jerem. 31. v. 29. *In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate suâ morietur: omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.*

2. *Donec templa refeceris.*] Sed vetustate collapsa, seu bellorum civilium incendio correpta, labefactata, fœdata, absumpta; quin et victorum avaritiâ direpta. Quò spectat id quod est in Od. 34. lib. 1.

Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit: Quibus
Pepercit aris?

Porrò quod hîc, itemque sub finem Od. 15. l. 1. dixit Horatius, totum vergit in laudem et commendationem Augusti, quo non modo sacras ædes ipse multas exstruxit, sed cæteros principes viros hortatus est, ut pro facultate quisque reficerent, excolerent, adornarent; ut *jure gloriatus sit urbem se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset.* Sueton. cap. 28, et 29.

5. *Diis te minorem quod geris, imperas.*] Quoniam pius es in Deos, quos, ut decet, observas et colis; idcirco imperium orbis tibi donant illi. Hæc ad Augustum sanè pertinent, de quo jam lib. 1. Od. 12.

Te minor latum reget æquus orbem.

6. *Hinc omne principium.*] Cicer. de Haruspic. Respons. n. 18, et 19. *Ego vero primum habeo auctores ac magistros religionum colendarum majores nostros . . . . . Quis tam vecors, qui aut cum suspexerit in cœlum, Deos esse non sentiat; . . . . . aut cùm Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc totum Imperium esse natum, et auctum, et retentum? Quam volumus licet ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione, atque hâc unâ sapientiâ, quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.*

Principium.] Ut suprà Od. 4. *Vos lene consilium:* utrobique in cæsurâ accipe vel duas breves pro unâ longâ, vel Crasin, vel conversionem vocalis in consonantem, quemadmodum fieri solet in *ariete, abiete, genua, &c.*

Huc refer exitum.] Diis accepta refer tum Imperii primordia, tum propagationis et amplificationis incrementa, et felicem quarumcumque rerum exitum. Nam sicut à religione imperii hujus fundamenta locata sunt, ita quoque per eandem in illos pietatem illud retinebis exornabísque. Tit. Liv. *Invenietis omnia prospera evenire colentibus Deos, adversa spernentibus.* Vide Dion. Halicarn. l. 3. ubi à Martio Rege instaurata diligenter sacra, quæ ante neglecta aut pravè culta.

Dii multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosæ.
Jam bis Monæses, et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adjecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.
Pæne occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthiops;
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Spreta Numina plures calamitates intulerunt afflictæ Italiæ. Jam semel atque iterum Monæses et Pacori exercitus repulit nostros conatus inauspicatos: [276] *gaudetque* nostra *spolia addidisse torquibus* suis *minoribus. Civitatem dissensionibus detentam propemodum extinxit Dacus et Æthiops, hic navibus potens, ille telis jaciendis peritus.*

ANNOTATIONES.

7. *Dii multa neglecti, &c.*] Religio Deorum neglecta causa fuit calamitatum, quas tulit Italia, quæ *Hesperia* dicitur, ut notavi lib. 2. Od. 1. Plurima tum observatæ tum neglectæ religionis exempla pete è Valer. Max. lib. 1. cap. 1. Pariter et bona ingentia promittit sua præcepta servantibus, negligentibus autem mala gravia minitatur Deus Opt. Max. Levit. cap. 26. Deuter. cap. 28.

9. *Jam bis, Monæses, &c.*] Jam bis victi sumus à Parthis contra auspicia scilicet dimicantes. Impetus nostros contudit Monæses apud Parthos insignis vir potentiâ et opibus, qui fortasse idem ac Surena, à quo deletus cum exercitu Crassus. Appian. lib. de Bellis Parthicis. Iterum profligati sumus à Pacoro Orodis Parthorum Regis majore natu filio: quem tamen paulò post Ventidius Antonii legatus, universamque simul Parthorum manum delevit; ut ait Justin. lib. 42. Vide et Dion. lib. 48, et 49. Tit. Liv. lib. 127. Flor. lib. 4. cap. 9. et 10. &c.

10. *Non auspicatos.*] Cic. de Divin. 1. n. 28. *Nihil ferè quondam majoris rei, nisi auspicatò; nec privatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant . . . .* Ubi multis exemplis auspiciorum contemptum aut vitium, magnarum populo Romano calamitatum fuisse causam ostendit. *Quid vetera?* inquit, *M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnuntiatione neglectâ, &c.* De Harusp. resp. cit. *Majores nostri rerum benè gerendarum auctoritatem, augurio . . . . contineri putârunt.* Vide Valer. Maxim. lib. 1. cap. 4. et seq. cap. 6. *Crassus inter gravissimas nostri Imperii jacturas numerandus, plurimis et evidentissimis ante ruinam monstrorum pulsatus ictibus . . . . Sic Dii spreti excandescunt. Sic humana consilia castigantur, ubi se cœlestibus præferunt.* De Crasso vide et Appian. Dion. lib. 40. Oros. lib. 6. Flor. lib. 3. cap. 11. et quæ annotavi superiori Od. v. 5.

11. *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet.*] E spoliis nostris, detractoque nobis auro auxêre Parthi suos torques, majoresque fecêre eos, qui ante erant exigui. *Torques* nimirùm colli erant ornamenta, seu aurea, seu argentea, iis etiam in præmium dari solita, qui strenuam in bello operam navârant. His insignibus ornabant se pridem Parthi, Galli, aliique, etiamnum verò Germani.

12. *Renidet.*] Quidam interpretantur, splendet: meliùs alii, gestit, lætitiam præ se fert

13. *Pæne occupatam seditionibus, &c.*] Bellis civilibus distractam ac laceram urbem et Rempublicam Romanam propè delevit exercitus è Dacis atque Æthiopibus conflatus. Ex illis nempe constabant terrestres Antonii copiæ; ex Ægyptiis verò Cleopatræ navales et maritimæ. *Daci*, seu Scythæ sagittis mittere periti, cum ad Cæsarem missis legatis non impetrâssent quæ petebant, ad Antonium se converterunt. Dio. lib. 51. *Daci* propriè sunt hodie accolæ Danubii fluminis, Moldavi, Transilvani, Valachi.

14. *Æthiops.*] Populus Ægypto conterminus. Æthiopia, regio Africæ perampla, duplex est: Una inferior, ultra Æquatorem, veteribus incognita; superiori autem seculo detecta Lusitanis et perlustrata. De hâc itaque non agitur nunc; sed de alterâ, quæ superior, et sub Ægypto appellatur, proque illâ nonnunquam sumitur: Abyssiniam continet ad sinum Arabicum porrectam.

15. *Hic classe formidatus.*] Plutarchus in Anton. refert ejus classem octingentas habuisse naves cum onerariis, quarum Cleopatra ducentas Ægyptiis militibus armatas contulit, quæ magna pars maritimarum copiarum; Cæsarem auditâ celeritate Antonii et magnitudine exercitûs, vehementer trepidasse; nimirùm Augusto naves duntaxat adfuisse ducentas et quinquaginta, Antonio verò bellicas quingentas, easque tam firmas et ligneis turribus instructas, ut tanquam è terrâ pugnaturi essent; atque una earum tres et quatuor hostium naves decertando occuparet, &c. Flor. lib. 4. cap. 11. *Hostium naves turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum et*

Ævum delictis fertile primò fœdavit conjugia, et stirpem, et familias. Ex istâ origine manans calamitas in patriam et populum grassata est. Nubilis puella studet ediscere saltationes Ionum, et jam formatur membris: atque flagitiosos amores cogitat ab ætate molliori. Deinde mœchos adolescentiores sectatur

Fœcunda culpæ sæcula nuptias [277]
Primùm inquinavêre, et genus, et domos.
Hoc fonte derivata clades
In patriam populúmque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artubus
Jam nunc, et incestos amores [278]
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros

ANNOTATIONES.

urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. . . . Nec aliâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumq; et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. Vide Epod. 9.

17. *Fœcunda culpæ sæcula, &c.*] In depravatis istis sæculis crebra perpetrata sunt adulteria, quibus inquinatæ sunt familiæ: quin et inde *clades in patriam fluxit.* Nam procreati sunt degeneres, imbellesq; homines à priscâ Romanorum indole ac virtute prorsùs alieni. Hinc vitia grassata in populum: hinc ignaviâ militum exercitus profligati: hinc prima Reipublicæ gloria multùm defloruit. Hinc deniq; violatâ sanctitate nuptiarum, et Pronubâ Junone illarum præside, aliisq; numinibus graviter læsis, *in populum derivatæ clades*, calamitates, pestilentiæ, ab iratis atque ultoribus Diis immissæ.

Nuptias primùm inquinavêre.] Tanta verò fuit aliquando Romæ ea licentia, ut lege Juliâ coërceri opportuerit. Vide lib. 4. Od. 5. ver. 21.

21. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo.*] Unde porrò tot adulteria, totque flagitiorum infamia et pravitas? Nimirum quod nubiles puellæ ad impuras artes formantur, Ionicis indulgent saltationibus, quibus mens pariter et corpus corrumpuntur. Hoc fonte manant tot mala. Nam primò incestos amores adolescentula meditatur, antequam nubat; nupta mœchos sectatur: demum lenocinante marito palam servit meretricio quæstui. Animadverte gradus ad summam impudicitiæ labem.

Motus Ionicos.] Lascivas saltationes ab Ionibus inventas Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 25. *Ionicam mollitiem, et choreis mancipatos animos* vocat. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. *Saltationes genera, et motus Ionicos ediscere Romanam juventutem aliquando mos fuit,* inquit: *siquidem Iones psallendi normam, et molles saltus primi invenisse traduntur.* Plut. Stich. sub. finem. *Quis Ionicus aut cinædicus, qui hoc tale facere possiet?* Apud Aristophan. Ἰωνικῶς ponitur pro ἁβρῶς, *molliter, delicatè, festivè.* Athen. lib. 2. cap. 5. *Iones, molles, delicatis amicti vestibus, voluptate diffluentes,* appellantur, Ibid. ex Theophrasto. Ionum luxus immodicus in proverbium abiisse dicitur, ad suum usque seculum, lib. 14. cap. 5. *Ionum mores deliciis perditissimi, cantus à vetusto longè diversus, harmonia remissior* nuncupatur cap. 7. ἦν δέ τις καὶ Ἰωνικὴ ὄρχησις παροίνιος, *Ionica saltatio inter vina.*

Ionicos.] Iones in Asia Minori, ab Ionibus Græciæ populis oriundi, regionem tenebant Æolidis et Cariæ mediam, cœli clementiâ et bonitate, soli etiam amœnitate et ubertate præstantem.

22. *Fingitur artubus.*] Alii *artibus:* eodem certè recidit sententia; id est, secundum artem moveri et saltare docetur. Quidam, *frangitur artubus,* Mollia studet membra ad motus quoslibet efficere. Macrob. lib. 3. cap. 14. *Saltandi cura non inhonesta, dummodo non curiosa et usque ad artis perfectionem. Quid enim Sallustius psallere, saltare elegantiùs quàm necesse est probæ?* nimirùm matronæ, aut virgini. Addit ille; *Nobilium verò filios, et (quod dictu nefas est) filias quoq; virgines inter studia numerâsse saltandi meditationem, testis est Scipio Æmilianus, qui in oratione contra legem judicariam Tib. Gracchi sic ait: docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis . . . . discunt cantare: cum sambucâ et psalterio eunt, &c. quæ majores nostri ingenuis probro duci voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium, in cinædos, virgines puerique ingenui . . . . In eo ludo vidi plus pueris et virginibus quingentis: in his vero unum (quo me maximè Reipublicæ misertum est) puerum bullatum petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus servulus honeste saltare non posset, &c.*

23. *Incestos* Non castos, impuros.

24. *De tenero meditatur ungui.*] A teneris, ut Græci dicunt, unguiculis, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων Cic. ad Famil. Ep. 6. lib. 1.

25. *Mox juniores, &c.*] Cùm verò nupta est, mari o sub juniores mœchos quærit, vel inter ipsas nuptiales epulas, vel dum ille amicos convivio excipit, vel cùm *ingurgitavit sese in cœnâ plusculum, atque appetus probè est,* quod ait. Plaut. Amphitr.

Inter

Inter mariti vina: neque eligit
Cui donet impermiſſa raptim
Gaudia, luminibus remotis.
Sed juſſa coràm non ſine conſcio
Surgit marito, ſeu vocat inſtitor,
Seu navis Hiſpanæ magiſter, [279]
Dedecorum pretioſus emptor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor ſanguine Punico;
Pyrrhúmque, et ingentem cecîdit
Antiochum, Hannibalémque dirum:

inter viri ſui convivia: nullumque delectum adhibet, cui voluptates haud licitas furtim indulgeat, extinctis lucernis. Sed præſente et conſentiente viro pergit vocata, ſive petit negotiator, ſive dominus navis Hiſpanicæ flagitia remunerans ingenti *mercede. Non ejuſmodi parentibus nati juvenes mare tinxerunt cruore Carthaginienſium: et profligavêre Pyrrhum, magnumque Antiochum, et ſævum Hannibalem:*

ANNOTATIONES.

26. *Neque eligit Cui donet, &c.*] Eò tandem impudentiæ progreditur, ut non clàm, raptim, furtim, aut per tenebras noctis, remotiſque lucernis, adulteria perpetret, mœchiſque indulgeat; ſed palam, et quod turpius, *concio marito*, quemlibet vocantem ſequitur, ac ſine ullo diſcrimine obvio cuivis pretium offerenti, non ſecùs ac publicum et vile ſcortum, venalem ſe proſtituit.

29. *Non ſine conſcio Surgit marito.*] Vidente et ſciente marito, ſurgit è triclinio, et ad mœchum accerſentem pergit: ſive ille conniveat et mercede corruptus uxoris flagitiis annuat, inde lucrum faciens. Juvenal. Sat. 1. v. 56.

. . . . . Doctus ſpectare lacunar,
Doctus et ad calicem vigilanti ſtertere naſo.

Sive ille imperioſæ non auſit petulantiam uxoris coërcere. Juv. Sat. 6. v. 135. et ſeq. Item. v. 269.

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor.
. . . .
. . . . olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego poſſem
Indulgere mibi. Clames licet, et mare cælo
Confundas, homo ſum. Nibil eſt audacius illis
Deprenſis. Iram atque animos à crimine ſumunt.

30. *Inſtitor.*] Gall. *Facteur de Marchand.* dictus quod inſtet gerendo negotio. Angl. A FACTOR.

31. *Navis Hiſpanæ magiſter.*] Seu nauclerus, ſeu navis dominus, ſeu mercator et negotiator. Hiſpani frequentes in Italiam negotiaturi commeabant et navigabant, vina ſcilicet advehebant, alias autem reportabant merces. Vide lib. 1. Od. 31.

32. *Dedecorum pretioſus emptor.*] Quovis pretio emens et remunerans flagitia et adulteria Italicarum mulierum.

33. *Non his juventus orta, &c.*] Non talibus effœminatis et corruptis orti parentibus fuerant ii milites, qui præclaros Populo Romano triumphos pepererunt; qui navali certamine vicerunt Carthaginienſes, et *Siculum mare Pœno purpureum ſanguine* reddiderunt: ut eſt in Od. 12. lib. 2. Vide ibi Annot. qui Pyrrhum, qui Antiochum, qui Annibalem ſuperaverant, ac ceciderunt.

35. *Pyrrhum.*] Is Epirotarum rex, paternum genus ad Herculem, maternum ad Achillem, referebat. Imperium orbis animo verſans, de bello Romanis inferendo Apollinis oraculum conſuluit, deluſuſque eſt ancipiti reſponſo: *Aio te, Æacida, Romanos vincere poſſe.* Itaque Tarentinis ferens auxilium adverſus Romanos, ingenti quidem apparatu, à Curio Fabricioque Conſulibus profligatus eſt, L. Flor. lib. 1. cap. 18. ita ſcribit: *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prælio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore: quidam hoſtibus ſuis immortui, omnium in manibus enſes: et relictæ in vultibus minæ, et in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò miratus eſt Pyrrhus, ut diceret: O quàm facile erat orbis Imperium occupare, aut mibi Romanis militibus, aut me Rege Romanis, &c.*

Ingentem Antiochum.] Commune regum Syriæ nomen hoc erat, teſte Appiano. Hîc apertè deſignatur Antiochus cognomento Magnus. Bellum movit impellente Annibale, qui *victus et profugus hoſtem populo Romano toto urbe quærebat.* Acilio Glabrione Conſule debellatus eſt, cæſis quadraginta millibus, captus ad quinque millia. Tullius pro Sexto: *Antiochum illum Magnum majores noſtri magnâ belli contentione, terrà marique ſuperatum, intra montem Taurum regnare juſſerunt.* Et pro Dejotaro: *Antiochus magnus ille rex . . . cùm omnem hanc Aſiam, quæ nunc eſt noſtra provincia, amiſiſſet; dicere eſt ſolitus, benignè ſibi à populo Romano eſſe factum, quod nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur.* Vide Oroſ. lib. 4. cap. 20. Flor. lib. 2. cap. 8. Juſtin. lib. 31. T. Liv. 46. Appian. &c.

36. *Hannibalemque dirum.*] Vide Annot. lib. 2. Od. 12.

Sed

Sed strenui filii militum agrestium, assueti terram colere bipalio Sabino, et ad austeræ matris voluntatem amputata referre ligna, cum montium vertit umbras et juga fessis bobus detrahit Sol, horam adducens jucundam, recedente curru. Quid tempus edax non corrumpit? Ævum patrum nostrorum avis deterius produxit nos pejores, deinde prolem edituros etiam improbiorem.

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus [230]
Versare glebas, et severæ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes; Sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens, abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos [231]
Progeniem vitiosiorem.

ANNOTATIONES.

37. *Sed rusticorum mascula militum Proles.*] Sed filii virorum rustico labore et militiâ robustorum, et ipsi pariter agresti vitâ indurati, diuturnoque operi assueti; proindeque virili animo juxtà et forti corpore, non molles et voluptatibus fracti.

38. *Sabellis docta ligonibus Versare glebas.*] Jam notavimus alibi optimos Italiæ bellatores existimatos pridem Appulos et Samnites, qui et Sabelli, à Sabinis orti, ex Strabone, lib. 5. et Plin. lib. 3. cap. 12.

39, 40. *Et severæ Matris ad arbitrium, &c.*] Qui et matris imperio et severâ disciplinâ facti ad virtutem laboriosam: nam jubebat illa post diuturnum opus, ligna etiam cædere, atque in usum domesticum reportare.

41. *Sol ubi montium Mutaret umbras.*] Vesperi, cùm vergens Sol ad occasum auget umbras aut convertit ad orientem, quæ mane ad occidentem fuerant. Prior interpretatio magis arridet. Virgil. Eclog. 1. v. 84.

Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Eclog. 2. v. 67.

Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

Sol.] Cicer. de Nat. Deorum, n. 68. *Sol dictus vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet.*

42. *Et juga demeret Bobus fatigatis.*] Quo tempore demitur jugum bobus arando fatigatis, solutique ab aratro domum reducuntur. Virgil. modò cit.

Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci;
Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

43. *Amicum Tempus agens, abeunte curru.*] Adducens tempus optimæ et jucundæ post laborem quieti destinatum, *Sol se convolvens, elabitur atque abit;* ut ait Cicer. 1. de divinat. n. 46. Virgil. Æneid. 2. v. 9.

. . . . *Et jam nox humida cœlo*
Præcipitat; suadentque cadentia sidera somnos.

Georgic. 3. v. 358.

Nec cum invectus equis (Sol) *altum petit æthera, nec cum*
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.

45. *Damnosa quid non imminuit dies?*] Quid non absumit tempus, rebus omnibus ferens damnum interitumque? Cic. pro Marc. *Nihil est opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat et consumat vetustas.*

46. *Ætas parentum pejor avis, &c.*] Avis pejores fuere patres nostri: nos patribus deteriores sumus: nobis etiam vitiosiores posteros relinquemus: Homer. Odyss. 2.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

Pauci enim filii similes patri;
Plerique pejores, pauci verò patre meliores sunt.

ODE

ODE VII.

Asterien consolatur de Gygis Absentiâ, et ad Fidem hortatur.

QUID fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thynâ merce beatum,
Constanti juvenem fide
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum, [282]
6 Post insana Capræ sidera, frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrymis agit.

O Asterie, quare ploras Gygen, stabili fidelitate adolescentem, quem boni Zephyri initio verni temporis tibi reddent Bithynis mercibus opulentum? Hic ad Oricum ab Austris pulsus, post violentum Capræ astrum, noctes algentes ducit non dormiens, et abundè plorans.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 5. lib. 1.

1. *Quid fles, Asterie, &c.*] Accommodata valdè apostrophe ista cum leni increpatione, principio consolatorii sermonis, et ad demulcendùm muliebrem animùm idonea. Propert. l. 2. Eleg. 20.

Quid fles abductâ graviùs Briseide? Quid fles
Anxia captivâ tristius Andromache? &c.

Asterie.] Amica, vel uxor Gygis: ab ἀστὴρ stella factum nomen.

Quem tibi candidi, &c.] Paulò post frueris tuo Gyge; cùm primùm licebit navigare, ad te advolabit cupientem et ipse cupiens.

2. *Primo vere.*] Cùm flare ob occasu incipiunt Zephyri, seu *Favonii: candidi*, sereni, mites, propitii, faventes. Plin. lib. 2. cap. 47. *Ver aperit navigantibus maria, cujus in principio Favonii hybernum molliunt cœlum.* Vid. lib. 1. Od. 4. initio.

Favonii.] Plaut. Mercat. 5, 2. 35. *Hic Favonius serenus est, istic Auster imbribus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.* Vide lib. 3. Od. 1.

3. *Thynâ merce.*] Vel annulis Thynicâ limâ perpolitis, quorum mentio est in næniolâ de morte Horatii, apud Isidor. lib. 19. cap. 32. vel cultellis Bithynicis, de quibus Non Marcell. ex Varrone, in Satyr. seu γεροντοδιδασκαλῳ: fortasse et thynnis piscibus, qui bene multi capiuntur à Thynis populis, inde etiam adepti nomen; ut placet quibusdam, Pers. Sat. 5. v. 183.

. . . *Rubrumque amplexa catinum*
Cauda natat thynni.

Ex Ammiano Thynia pars est Bithyniæ. Plin. lib. 5. cap. 32. *Thyni ex Europâ transiêre, a quibus appellantur Bithyni.* Et paulò post: *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est*, &c. ibid. cap. 27. *Est etiam Tynos oppidum Ciliciæ.* Et lib. 4. cap. 11. *Thyni sunt Thraciæ populi.* De his Claudian.

Thyni Thraces arant, quæ nunc Bithynia fertur.] Vide lib. 1. Od. 35. v. 7.

4. *Constanti juvenem fide.*] Hâc lectione vulgatâ memoriam vetustatis aboleri quidam indignantur: leguntque ex vett. codd. *constantis juvenem fide*, pro *fidei* nimium: quod ita pridem usurpatum docent Priscianus, A. Gellius lib. 2. c. 14. Virgil. Georgic. 1. v. 208.

Libra die (id est diei) *somnique pares ubi fecerit horas.*

5. *Ille Notis ad Oricum, &c.*] Cùm Italiam adpeteret Gyges, reditumque maturaret, prohibitus est ventis ab Austro flantibus, actusque ad Oricum; quæ prima est Epiri civitas à Colchis condita; ex Plin. cap. 23. lib. 3. urbs illa ad oram maris Ionii in Epiro sita, ad radices montis Acroceraunii, cum portu satis amplo, Orcum Strabone, Horicum Ptolemæo, Orcha Nigro dicitur. Multa de illâ Tit. Livius.

6. *Post insana Capræ sidera.*] Postquam ille jactatus fuit magnis tempestatibus, quas excitavit sidus Capræ, quæ est in humero Aurigæ sinistro, sicut in manu sunt Hœdi. Hygin. Capram Amaltheæ, cujus lacte nutritus est Jupiter, ab eo inter astra collocatam fabulantur. Oritur sub finem Septembris: pariter et Hœdi: de quibus Ode 1. hujus libri. Pluvialem Capram vocat Plinius. Ex Arato, Capra et Hœdi jactatas in mari naves, et pavidos homines frequenter viderunt.

Frigidas Noctes, non sine lacrymis, &c.] Coactus hyemare Orici Gyges, Asteriæ desiderio contabescit, somno caret, lacrymatur ubertim, aliis mulieribus friget, etiam tentatus non cedit. Adverte singulas voces amoris significationem habentes, à Poëtâ coacervatas. Quid verò jucundius seu amicæ seu uxori proferri poterat? Quid efficacius ad leniendum vel abstergendum dolorem; imò et ad excitandam fidem?

Atqui

Verùm internuncius hospitæ anxiæ declarans afflictam Chloen ingemiscere, tuisque flammis ardere, variis illum rationibus astutè solicitat. Exponit quemadmodum infidelis fœmina levem Prætum injustis calumniis excitarit mortem accelerare Bellerophonti nimium pudico. Refert Peleum tantùm non interfectum, cum temperans eluctatur Hippolytam è Magnesiâ. Quin etiam deceptor narrat historias crimen admittere suadentes. Sed *incassum. Etenim rupibus Icarii* maris *durior* ista *verba excipit hucusque incorruptus. Tibi verò cave nè, plusquam par est, arrideat Enipeus vicinus.*

Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloën, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prœtum mulier perfida credulùm
Falsis impulerit criminibus nimis [233]
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias monet.
Frustra. Nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave.

ANNOTATIONES.

6. *Atqui sollicitæ nunçius hospitæ, &c.*] Interea verò Chloë, apud quam diversatur et manet Gyges, ejus animum solicitat interposito nuntio, qui *mille vafer modis* suadere conatur, ut obsequatur amori hospitæ suæ.

10. *Chloën.*] Χλοὴ, *viriditas*, adolescentiæ florem vox designans.

Tuis dicens ignibus uri.] Tui Gygis amore incensam, adeòque tuo flagrantem igne, quo tu nempe ureris et flagras ipsa. Virgil. Eclog. 3.

At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas.

13. *Ut Prætum mulier, &c.*] Pluribus exemplis Gygen movere incusso metu nititur Chloes nuntius. Narrat Bellerophontem simili causâ et occasione prope interemptum. Scilicet is Glauci Regis Ephyræ filius apud Prœtum Regem Argivorum hospes erat. Antea ex Homero, et aliis, Sthenobæa ejus uxor, Bellerophontis amore capta stuprum obtulit. Hic respuit. Tum illa perfidiæ suæ crimen in eum conjecit, innocentem criminata apud Prætum; qui credulus irâ exarsit. Cùm tamen hospitii jura violare, hospitemque ipse perimere nollet, ad alios occidendum transmisit. Vide Homer. Iliad. 6. Apollodor. lib. 2. &c.

14. *Impulerit Maturare necem.*] Ne temporis morâ et cunctatione, Bellerophontis innocentia, à se verò cogitati facinoris infamia detegeretur, tandemque non sine gravi dedecore à viro ipsa mulctaretur. De Bellerophonte jam lib. 1. Od. 27. in fine.

17. *Narrat pæne datum Pelea Tartaro, &c.*] Refert etiam quemadmodum erepta fere sit vita Peleo Achillis patri, dum castus amantem fugit ac repulit Hippolyten. Hæc enim excandescens velut insidiatum suo pudori juvenem detulit vero suo. Jovis quidem Hospitalis iram veritus ille, Centauris inermem, atque procul interficiendum tradere cogitavit. At innocenti opem tulerunt Dii, misso Vulcano; à quo accepto Peleus gladio Centauros debellavit, mortemque evasit. Vide Pindar. Nem. Carm. 4. et 5. Ovid. Metam. 11. Apollodor. lib. 3. &c.

18. *Magnessam Hippolyten.*] Uxorem Acasti Regis Magnesiæ, quæ Thessaliæ regio. Hinc cognomen, quo distinguitur ab Hippolytâ Amazonum Reginâ.

19. *Peccare docentes Fallax historias monet.*] Quoniam periculi mortisque metus parum valuit, aliâ jam ratione Gygis animum impellit Chloës internuntius. Affert historias et exempla eorum, qui rejectis primis amoribus, novos non injucundè nec infeliciter admiserunt. Ipsum Jovem commemorat Alcmenæ, Danaës, et aliarum amores consectatum, &c. Fortasse addit Paridem et Helenam, &c. *Peccare docentes.* Certè nihil magis, quam exemplum, vitium suadet. Viam enim ostendit quasi tritam et facilem, atque à notâ criminis prope immunem. Apud Cicer. *Historia Magistra Vitæ.* Sunt qui legunt, *Historias movet*, nec absurdè.

21. *Scopulis surdior Icari Voces audit, &c.*] At Gyges *adhuc integer*, *voces* internuntii Chloes solicitantis *audit* immotus, veluti scopulis maris surdior. *Icarium* mare, hodie *Nicarium*; pars est Ægæi, versus Icariam insulam: frequentes habet scopulos. Nomen ab Icaro in illud lapso, cùm volare tentâsset. De eo lib. 1. Od. 1. v. 15. lib. 2. Od. 20. v. 13. lib. 4. Od. 2. v. 2.

22. *At tibi ne vicinus, &c.*] Tu vero, Asterîe, fac ut æque fidelis tuo Gygi permaneas. Cave itaq; ne vincaris aut indulgeas amoribus Enipei vicini, etiamsi habeat unde amari possit.

Quamvis

[284]

Quamvis non alius flectere equum sciens
Æquè conspicitur gramine Martio:
Nec quisquam citius æquè
Thusco denatat alveo.
Primâ nocte domum claude: neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ;
Et te sæpè vocanti
Duram, difficilis mane.

Tametsi nemo tam peritus equum regendi in Campo Martio spectatur: nullusque tam expeditè flumen Hetruscum tranat. Ædes occlude nocte ineunte: nec in vias deorsum aspice ad sonitum canoræ fistulæ: et crudelem frequenter appellanti, crudelis persiste.

ANNOTATIONES.

25. *Quamvis non alius, &c.*] Quamvis Enipeus equitandi peritiam in Campo Martio, in Tiberi verò solertiam natandi et agilitatem præ cæteris ostentet. Vide lib. 1. Od. 8.

28. *Thusco alveo.*] Tiberino fluvio, qui Hetruriam ab Umbriâ, Sabinis, et Latio disterminat, Romam interluit, in mare Tyrrhenum delabitur.

29. *Primâ nocte domum claude.*] Ne irrumpat Enipeus, noctis umbrâ et silentio abusus. T. Livius *primas tenebras*, dixit, pro *noctis initio*.

Neque in vias Sub cantu querulæ despice tibiæ.] Ne per fenestram in vias despecta, neve sic videaris Eniperi respondere amoribus, cùm ille, ex more amantium, ante foras tuas noctu canet tibiâ. Vide lib. 1. Od. 25. et hujus libri Od. 10. ibique annot.

30. *Querulæ.*] Suaviter lubentis ac resonantis; vel molliori sono exprimentis amorem Enipei et ejus querimoniam, quòd erga ipsum dura sis.

31. *Vocanti duram, difficilis mane.*] Licet ille te incuset velut ferream, quæ laborantis ægritudine parum movearis; inexorabilis tamen et inexpugnabilis persevera libidinosam Enipei contentionem eluctari.

ODE VIII.

XII. Ad MÆCENATEM.

Reddit rationem cur Martiis Calendis sacrificet.

[285]

MARTIIS cœlebs quid agam Calendis
Quid velint flores, et acerra thuris
Plena, miraris, positúsque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.

O Mæcenas, callens utramque linguam, demiraris quid ego sine uxore faciam Calendis Martiis, quid denotent flores, et vasculum thure refertum, atque prunæ constitutæ in gramine virenti.

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Martiis cœlebs quid agam, Calendis, &c.*] Miraris quòd ego cœlebs diem hunc festum habere videar solis conjugibus celebrari solitum. Singulorum mensium Calendæ, præcipuè verò Martiæ Junoni dicatæ erant: dictaque Matronalia, quoniam pro conjugii felicitate matronæ sacrificabant. Adde quod eâ die coli cœpta est ædes Junonis, quæ conjugio præsidet. Macrob. lib. 1. c. 9. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. Belli etiam per Sabinas mulieres compositi memoria tunc colebatur. Ovid. Fastor. 3. Hinc *fœmineas* vocat has Calendas Juvenalis Sat. 9, v. 53. At mariti quoque Junoni supplicabant, ut uxorum pudicitiam tueretur. Porò quod primus anni mensis apud Romanos erat Martius, et inde Calendæ appellatæ, disce ex Macrob. lib. 1. cap. 12. et 15.

Cœlebs.] Romani cœlibem dicebant quasi cœlitem, qui vitam ageret in terris cælesti similem. Donat. in Terent.

2. *Quid velint flores, &c.*] Omnia nempe Horatius ad sacrificium persolvendum comparabat, tanquam voti reus.

Acerra.] Vas fictile seu patera, in quâ ponebatur thus adolendum.

3. *Positùsque carbo, &c.*] Ignis in arâ è vivo cespite, seu virenti gramine structâ. Vide lib. 1. Od. 19.

5. *Docte sermones utriusque linguæ.*] Qui libros tam Græcos quàm Latinos cognitos habes. Cic. Offic. initio. *Et ipse ad meam uti-*

Voveram

Scilicet *arboris* ego *lapsu fere exanimatus lautas dapes et bædum candidum Baccho promiseram.* En *dies iste lætus anno vertente* recurrens, *corticem pice affixum auferet dolio quod fumum contrahere cœpit* sub *Consulatu Tulii.* O *Mæcenas, accipe centenos scyphos,* ob *amicum incolumem, et lychnos*

Voveram dulces epulas, et album
Libero caprum, propè funeratus [235]
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, festus
Corticem astrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere institutæ
Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici [237]
Sospitis centum; et vigiles lucernas

ANNOTATIONES.

Itatem semper cum Græcis Latina conjunxi; neque id in philosophiâ tantùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis utriusque orationis facultate.

5. *Voveram dulces epulas, &c.*] Graviorem itaque cæteris habeo causam celebrandi Martias Calendas, in quibus mortis evasi periculum; unde et sacrificium vovi et sacras epulas.

Album Libero caprum.] Albæ victimæ Diis Superis, nigræ Inferis mactabantur; Arnob. l. 7. &c. Baccho præsertim caper, qui vitibus infestus, eas arrodendo. Virgil. Georg. 2. v. 380.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur.

Ovid. Fastor. lib. 5. v. 357.

Rode, caper, vitem; tamen hinc cùm stabis ad
In tua quod spargi cornua possit, erit. [*aram,*
Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.

7. *Propè funeratus Arboris ictu.*] Cadente arbore propemodum oppressus et extinctus. Vide l. 2. Od. 13. et 14.

9. *Hic dies, anno redeunte, festus, &c.*] Anniversarius adest iste dies festivis epulis mihi ducendus: quare vinum vetustate præcipuum hodie promam.

Anno redeunte.] Ita cum Græcis Horatius. Virgil. *Volventem annum.* ait. Cic. *Vertentem annum,* Somn. Scip. 17. *Cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem, longis intervallis, retulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest.*

10. *Corticem astrictum pice dimovebit, &c.*] Resignabit, relinet operculum amphoræ, è subere vel cortice, pice quidem astrictum. Cato. *In amphoram mustum indito, et corticem oppicato.* Tibull. l. 2. Eleg. 1. v. 28.

. . . *Chio solvite vincla cado.*

11. *Fumum bibere institutæ.*] Fumo dudum expositæ, unde contentum in eâ vinum jam maturum et lene prorsùs.

Ovid. Fast. 5.

Fumea vina.

Martial. l. 3. Epigram 81.

Cocta fumis musta Massiliaris.

Idem lib. 10. Epigram. 35.

Improba fumaria dicit; et,

Accipit ætatem quisquis ab igne cadus.

Tibull. modò cit.

Nunc mihi fumosum veteris proferte Falernum
Consulis.

Columell. l. 1. cap. 6. apothecæ superponuntur locis, unde plerumque fumus exoritur: quoniam vina fumo celeriùs vetustescunt: ejus tenore præcocem maturitatem trahunt, &c. Plin. l. 23. cap. 1. *Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit . . . Nos fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus,* Meminit et Cœl. Rhodig. l. 26. cap. 21.

12. *Consule Tullo.*] Consulum nomine solebant notari vina, ut alibi ampliùs dixi. Vide l. 1. Od. 20. et l. 2. Od. 3. Hic certum nomen pro quolibet incerto poni, vinumque vetus duntaxat commendari crediderim. Quòd si vinum illud conditum fuerat sub L. Volcatio Tullio, Urb. Conditæ 687, prolatum verò est ab Horatio paulò post subjugatos ab Agrippâ Cantabros, de quibus sub hujus finem Odes, anno scilicet 734, ut ait Cruquius, vinum illud vetus fuisset annos 47. Intereà meminisse oportet, quod scribit Plin. modò cit. *Falernum nec in novitate, nec in nimiâ vetustate corpori salubre est. Media ejus ætas à 15 anno incipit. . . . Si sit fumo inveteratum, insalubre est. Mangones ista in apothecis excogitavêre. Jam et patres familias ætatem ademêre his, quæ per se cariem traxêre. Quo certe vocabulo ætis consilii dedêre prisci:* nempe vina ad extremam senectutem, quæ cariosa est, non esse recondenda. Dalecamp.

13. *Sume cyathos centum.*] Ob lætitiam de amici sospitis incolumitate, seu de Horatii tui salute, bibe centum cyathos, id est, plures et plures, et totâ nocte mecum perpota. Numerus finitus pro infinito.

14. *Vigiles lucernas Profer in lucem.*] Prandium ignorabant veteres: at cœnam maximè, non

Perfe-

Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis
Diffidet armis.
Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, serâ domitus catenâ;
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne quâ populus laboret

lychnos accensos produce usque ad diem. Longè absit vociferatio quælibet et rixa. Dimitte solicitudines de civitate. Deletus est exercitus Cotisonis Daci. [288] *Medus sibimet adversarius bello fatali distrahitur. Cantaber Hispaniæ fines* incolens *antiquus* noster *inimicus, subactus est,* quamvis *tardâ profligatus victoriâ. Jam Scythæ arcu remisso incipiunt agris discedere.*

ANNOTATIONES.

non quidem ut nos ad candelas, sed ad lychnos et lucernas, producebant usque ad lucem posteram, pergræcando, id est, ritu Græcorum totâ nocte computando. Plaut. Menæch. 1, 2, 62. *Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.* Horat. Od. 3. 21, 23.

Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

Propert. lib. 4. Eleg. 6. v. 85.

Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Erat etiam olim perpotandi certamen, propositumque victoribus bibonibus præmium placenta, ut amplius exponam, Epist. 19. ad hæc verba. *Nocturno certare mero.* Nocturnas autem cœnas utiliores esse corpori, ob Lunæ sidus vim habens putrefaciendi, adeoque cibos concoquendi; crede, si lubet, asserenti Athenæo, l. 7. c. 1. Quin potius ausculta Casaubano eô loci, concoctionem cum putrefactione confundi perperam, Athenæumq; Philologiæ quam Philosophiæ sacris auspicatius initiatum, bene docteq; redarguenti.

15. *Procul omnis esto Clamor et ira.*] Ebrietatis incommoda et vitia Horatius arcet à suis epulis: quo fortasse etiam notat bonitatem et lenitatem vini sui, cujus cyathos queat Mæcenas centum bibere, citra noxam; ut nec ad vociferandum nec ad rixandum impellatur. Vide lib. 1. Od. 27.

18. *Mitte civiles super urbe curas.*] His verbis patet urbis præfecturam tunc gessisse Mæcenatem: qui si *privatus* mox appellabitur, ne accipe aliter quam par est, et illic explicabo.

18. *Occidit Daci Cotisonis agmen, &c.*] O Mæcenas, omitte palululum curas et solicitudines, quibus civitati provides sedulus: en hostes populi Romani jam domiti sunt: nec ab ullo quidquam metuendum. *Cotison* Dacorum Rex ab Augusto victus L. Flor. lib. 4. cap. 12. *Daci montibus inhærent: Cotisonis Regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. Visum est Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam, citraq; præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Illud vero postea factum est. Sueton. Octav. cap. 21. *Coërcuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magnâ copiâ cæsis,* &c. cap. 63. *M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Juliam, dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam Regis in matrimonium petisse.* De Dacis jam lib. 2. Od. 10. Hos porro eosdem esse ac Getas, certum est. Plin. lib. 4. cap. 12. *Getæ, Daci Romanis.* Xiphillin. in Domitiano ita scribit, *Per id tempus bellum fuit populo Romano cum Dacis . . . Porro eam gentem Dacos appello. Nam ita se ipsi nominant: eodemque nomine à Romanis appellantur: etsi non ignoro eos à quibusdam Græcis Getas esse dictos. Quod an recte factum sit, nescio: illud quidem scio Getas trans Hæmum apud Danubium incolere.*

19. *Medus infestus sibi, &c.*] Medi seu Parthi bellis civilibus occupati sunt. Vide Strabonem lib. 10. et quæ antea nec semel de iis annotavi lib. 1. Od. 26. v. 5. et alibi.

21. *Servit Hispanæ, &c.*] Cantabria ab Agrippa, sero licet, fracti et subacti sunt. Vide lib. 2. Od. 6. Sueton. Octav. cap. 20. Augustus *externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, &c.*

23. *Jam Scythæ laxo, &c.*] Scythæ armis depositis cedunt. Vide lib. 2. Od. 9. in fine ibique annot. Sueton. Octav. cap. 22. *Ea virtutis moderationisque fama, Indos ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.*

25. *Negligens, ne quâ populus, &c.*] Dum mei sacrificii particeps sacras mecum epulas carpes, ita lætitia vaca, ut si privatus esses. Ergo paululum abjice omnem curam urbis, et solicitudines de Republicâ.

Tu quasi privatus omitte curare, et plusculum consulere ne quid detrimenti capiat populus: atque temporis præsentis usurâ fruere, genio indulgens, et molesta abjice.

Parce privatus nimium cavere:
Dona præsentis rape lætus horæ, et
Linque severa.

ANNOTATIONES.

26. *Privatus.*] Quidam explicant, inter privatos parietes, genio indulge. Alii interpretantur absolutè: quandoquidem non geris magistratum: volunt nimirum urbis præfecturam esse officium duntaxat, nec inter magistratus censeri: Ex Sueton. Octav. cap. 37. *Quo plures administrandæ Reipublicæ partem caperent, nova officia excogitavit; curam operum publicorum . . . præfecturam urbis, &c.* Quod minimè placet. Sic igitur intelligo: tu *linque severa* tantisper, i. e. ferias et graves occupationes intermitte: *præsentis horæ dona*, seu gaudia *rape*, cape, animo plane tranquillo, teque privatum hoc nocturno saltem convivio finge et cogita.

ODE IX.

Dialogus Horatii et Lydiæ.

Hor. *Quamdiu charus tibi extiti, neque alius præstantior adolescens brachia referebat collo tuo candido, felicior ego vixi Rege Persarum.* Lyd. *Quamdiu non alteram plus dilexisti, nec Lydia postbabita est Chloë*; ego *Lydia magnæ famæ, illustrior florui* quam *Ilia Romana.* Hor. *Mihi jam dominatur Chloë è Cretâ,*

Hor. DONEC gratus eram tibi, [289]
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat;
Persarum vigui Rege beatior.
Lyd. Donec non aliâ magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën;
Multi Lydia nominis
Romanâ vigui clarior Iliâ.
Hor. Me nunc Cressa Chloë regit,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Donec gratus, &c.*] Amœbæum carmen est, cujus hæc lex est, ut qui posterior dicit, priorem vincat, majus aliquid subjiciendo. Ode porro hæc tanti æstimatur à Scaligero, ut ejus describere sententiam non pigeat. Sic ait lib. 6. Poet. *Omnes Horatii Odæ tantæ sunt venustatis, ut et mibi, et aliis prudentioribus omnem ademerit spem talium studiorum. Inter cæteras vero, duas animadverti quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia quarti libri.* Quem tu, Melpomene, semel, &c. *Altera est nona tertiæ:* Donec gratus eram tibi, &c. *Quarum similes à me compositas malim, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quam esse totius Tarraconensis Rex.* Vide in Virgil. Eclog. 3, et 7. Hic zelotypiam uterque suam belle exprimit, restituendisque amoribus prioribus viam sternit.

2. *Nec quisquam potior, &c.*] Dum non amplexus tuos alteri concessisti, nec alium mihi prætulisti in amore.

4. *Persarum vigui rege beatior.*] Antiqui Persarum Reges, Cyrus, Darius, ad summas opes elati proverbio locum dedere. Illorum quisque Regem Regum se jactabat. Quin et Persarum montes pro montibus aureis dicti, Plaut. Stich. 1. 1, 14.

Neque ille mereat Persarum sibi
Montes, qui esse perbibentur aurei.

5. *Non aliâ magis Arsisti.*] Alii legunt, *aliam* Æque eleganter utrumque.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.

Virgil. Ecl. 2. v. 1.

6. *Neque erat Lydia post Chloën.*] Dum non amâsti Chloën præ Lydia. De hâc jam, lib. 1. Od. 8, 3, 25.

8. *Romana vigui clarior Iliâ.*] Ego me fortunatiorem existimabam, quam fuit unquam Ilia, seu Rhea, quæ Marte gravida Romulum Romanæ gentis auctorem protulit. De illâ lib. 1. Od. 2.

9. *Me nunc Cressa Chloë regit.*] Nunc ego servio amoribus Chloës, quam præter formam commendat Vocis et Musicæ suavis modulatio, Quidam legunt *Thressa*, i. e. è Thracia; verum lectioni nostræ favet quod Cretes Musicæ valde studiosos refert Ælianus.

Dulces

Dulces docta modos et citharæ sciens;
Pro quâ non metuam mori,
Si parcent animæ fata superstiti.
Lyd. Me torret face mutuâ
Thurini Calais filius Ornithi;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.
Hor. Quid si prisca redit Venus,
Diductósque jugo cogit aheneo?
Si flava excutitur Chloe,
Rejectæque patet janua Lydiæ?
Lyd. Quanquam sidere pulchrior
Ille est; tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adriâ;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

[290] *perita suavium modulorum, ac pulsandæ lyræ: pro quâ non verebor vitam profundere, si fata indulgeant animæ residuæ.* Lyd. *Me urit mutuo amore Calais filius Ornithi è Thurio, pro quo bis mortem oppetam ultro, si juveni vivo fata indulgeant.* Hor. *Quid si vetus amor reviviscat, et divulsos copulet æreo vinculo? Si formosa Chloë rejicitur, et ostium meum aperitur pulsæ Lydiæ?* Lyd. *Tametsi est ille astro splendidior; tu vero es levior subere, atque Adriatico mari procelloso ferocior; tecum vivere cupiam, tecum gaudeam mori.*

ANNOTATIONES.

12. *Si parcent animæ fata superstiti.*] Moriar ego libens ad redimendam Chloës vitam; ut illa superstes vivat, quæ est altera pars mei. De superstitione veterum pro alterius salute sese devoventium, alibi dixi.

13. *Me torret face mutuâ, &c.*] Mutuo me amore detinet Calais adolescens pulcherrimus. Alludi volunt aliqui ad nomen Callaidis lapilli, quem Sapphiri æmulum dixit Plin. 37. cap. 10.

14. *Thurini.*] Thuria, sive Thurium, civitas erat in Sinu Tarentino.

16. *Si parcent puero.*] Pro Calai bis ego mortem oppetere velim.

17. *Quid si prisca redit Venus?*] Quid faceres, O Lydia, si Horatii vetus in te amor denuò accendatur; nosque dissociatos reconciliet, arctiusque jungat quam olim, imo constringat *jugo aheneo*, seu ære firmiori et nunquam dissolvendo. Vide lib. 1. Ode 23.

22. *Levior cortice.*] Ode superiori, *corticem astrictum pice*: pro subere nempe ponitur cortex, teste Plinio, lib. 16. cap. 8. Proverbium est in inconstantes, *Cortice levior*; suber enim naturali suâ levitate super aquas fertur et natat.

23. *Iracundior.*] Hoc sibi vitium imputat Horatius non semel. Epist. 1, 20, 25.

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

Adria.] De eo lib. 1. Od. 33.

24. *Tecum vivere amem, &c.*] Ita facile reconciliantur discordiæ amantium. Et verè dixit Terentius Andria 3, 3. 23.

Amantium iræ amoris integratio est.

Plaut. Amphitr. Act. 3, 2. 59.

Iræ interveniunt: redeunt rursum in gratiam;
Verum iræ, si quæ forte eveniunt hujusmodi,
Inter eos, rursum si reventum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se quam prius,

ODE X.

Lycen admonet ut paulum mansuescat erga se.

O Lyce, si potares ultimum Tanaim marito juncta barbaro, nihilominus fleres me ante januam tuam *duram extensum exponere ventis Septentrionalibus* illic *habitantibus*. Nonne *audis quo murmure tuæ fores, quo nemus in ædibus magnificis consitum resonet ventis* perstantibus? *utque Jupiter puro numine constringat nives demissas? Abjice fastum Veneri odiosum,*

EXTREMUM Tanaïm si biberes, Lyce, [291]
Sævo nupta viro; me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, quo nemus
Inter pulchra situm tecta remugiat [292]
Ventis? Et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 6. lib. 1.

1. *Extremum, &c.*] Ejusmodi cantiones et querelas noctu canebant amantes ad fores meretricum aliarumque mulierum quas deperibant, ut sic eas demererentur, atque ab iis tandem suâ patientiâ victis admitterentur in domum antea sibi clausam. Vide quæ annot. l. 1. Od. 25. Plura verò dixi ad Perf. Sat. 5. v. 165. ubi sic habetur.

Limen ad obscœnum . . . dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores extinctâ cum face canto.

Extremum Tanaïm si biberes.] Si nata in Scythiâ in remotissimis illis et frigidissimis partibus ubi scaturit Tanais: si barbaro proinde, et *sævo* quoque *viro nupta* esses, quem vereri deberes; te tamen opporteret moveri meis amoribus, cum ante fores tuas excubantem cerneres in istâ aëris intemperie.

Tanaïm.] Fluvius iste notissimus, è Riphæis montibus vel è Caucaso monte fluere dictus, Asiam ab Europâ dividit: hodie *Don* vocatur. Est maxime Septentrionalis, et qui Nomades Tanaïm accolebant, erant agrestiores, ex Strabone lib. 11. De eo jam antea Od. 4. hujus libri, ubi *Scythicum amnem* appellat Horatius.

2. *Me tamen asperas, &c.*]Non tamen tam dura esses ut me jacentem super limen januæ tuæ, frigidissimâ et molestissimâ tempestate, videres sine ullo humanitatis sensu. Ovid. A. Am. 2, 237.

Frigidus inque udâ sæpe jacebis humo.

3. *Objicere incolis Plorares Aquilonibus.*] Doleres, ægre sineres me objici noctu ventis istis à Scythiæ regione flantibus, ac velut incolis. Ovid. Met. 1. 64.

. . . . . Scythiam septemque trionem
Horrifer invasit Boreas.———

4. *Plorares objicere.*] Sic et locutus Plaut. Aul. 2. 4. 29. *Aquam hercle plorat, cùm lavat, profundere.*

5. *Audis quo strepitu, &c.*] Quam vehemens sæviat ventus, judica è concussione tuæ januæ, et è murmure arborum viridarii tui graviter stridentium.

Nemus Inter pulchra situm tecta.] In septis domorum nemora etiam habebant veteres, quorum struendorum rationem docet Vitruv. l. 5. c. 11. *Sit*, inquit, *inter duos Porticus situs, et in his perficiantur inter arbores deambulationes*, &c. Sueton. Oct. c. 72. *Prætoria sua quamvis modica non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis et nemoribus excoluit*, &c. Tibull. lib. 3. Eleg. 3. v. 15.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.

Cic. ad Quintum fratrem l. 3. Ep. 1. *Nunc domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem.* Vide Senec. Epist. 122. Item supra l. 2. Od. 3. et Epist. 1, 10, 20.

Nempe inter varias nutritur sylva columnas.

7. *Et positas ut glaciet nives Puro numine Jupiter.*] Æstimare potes etiam quantum frigus perpetiar, ex eo quod purum sit cœlum, æther sudus ac serenus, quo nives gelu concrescunt et constringuntur; quia tunc facilè diffunditur, quando scilicet in aëre nihil est quo reprimatur frigus: contra nebuloso æthere coërcetur ne ad nos usque perveniat, ut docet Aristot. in Problem.

Positas.] E cœlo delapsas et humi jacentes.

Glaciet.] Per licentiam poëticam usurpatur hoc verbam activè, quod tamen absolutè poni solet, pro *coalescit, concrescit.* Cic. de Nat. Deor. 2. n. 26. *Tum aquæ declarat effusio, quæ neque conglaciaret frigoribus, neque nive, pruinâve concresceret, nisi eadem se admisto calore liquefacta et dilapsa diffunderet. Itaque et Aquilonibus, reliquisque frigoribus adjectis durescit humor*, &c.

8. *Puro numine Jupiter.*] Bene sic legito; alii, *Puro lumine*, vel *limine*; sed perperam. Jovem pro æthere non raro usurpari, notum: huic ergo respondet vox *numine*. Pro lumine Sol quidem dicatur; at non Jupiter, præsertim concubiâ nocte, quâ Lyces januam occentabat, de more, Poëta noster.

9. *Ingratam Veneri pone superbiam.*] Venus enim jocis, gratiis, amoribus stipata ubique moratur, quibus adversatur omnino superbia, lib. 1. Od. 2. v. 33.

. . . . . . Erycina ridens,
Quam Jocus circumvolat et Cupido.

Ne

Ne currente retro funis eat rotâ.
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens.
O, quamvis neque te munera, nec preces, [293]
Nec tinctus violâ pallor amantium,
Nec vir Pieriâ pellice saucius
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, rigidâ mollior æsculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.

ne funiculus retrorsum abeat rotâ versatâ. Tyrrhenus pater haud procreavit te Penelopen amantibus intractabilem. O licet te nec dona flectant, nec vota, nec violaceus pallor amore tabescentium, *neque maritus tuus amore pellicis Pieriæ vulneratus, indulge supplicantibus tibi,* quæ hactenus es *durâ quercu non flexibilior neque mansuetior serpentibus Mauritaniæ.*

ANNOTATIONES.

10. *Ne currente retro funis eat rotâ.*] Ne offensa Venus iram in te suam stringat: tuque favore ejus destituta contemnaris, ut nunc me contemnis. Time ergo sapienter fortunæ vices. Tibull. lib. 1. Eleg. 5. v. 67.

Heu canimus frustra: nec verbis victa patescit
Janua, sed plenâ est percutienda manu.
At tu, qui potior nunc es, mea fata caveto:
Versatur celeri sors levis orbe rotæ.

Isto tamen loca metaphora videtur esse ducta non à rotâ fortunæ volubili et instabili: sed potius à rotis et trochleis, quibus circumvolutus funis ingentia sublevat et trahit pondera, si bene teneatur: at si dimissus fuerit, et rota et funis et pondus in partem contrariam feruntur, currunt, fugiunt, deturbantur. Sensus itaque Horatii erit: O Lyce, ne Veneris tu vincula, nexusque sperne, quæ si dimiseris, cave ne res tuæ retro et pessum eant ac dissolvantur. Virg. Ecl. 8, 78.

. . . . *Veneris, dic, vincula necto.*

11. *Non te Penelopen difficilem, &c.*] Non es ut Penelope Spartana, nec educata instructaque duris moribus austeràque vivendi ratione; imo venustam, lepidam, tractabilem genuit te pater Hetruscus. Hetruscos ludorum ac voluptatum amatores nemo nescit, ut refert Cœl. Rhodig. l. 15. c. 11. atque à Lydis traxisse originem suspicatur.

Penelopen difficilem procis.] Hæc Ulyssis uxor viro suo fidem servans viginti annos absenti, procos bene multos acriter solicitantes, patrem etiam novas nuptias suadentem eluctata est. Homer. Odyss. 2. 6. 7.

12. *Tyrrhenus.*] Tyrrheni Hetruriæ populi. Tyrrhenia Straboni eadem regio ac Thuscia. Ovid. Metam. 14. v. 452.

Concurrit Latio Tyrrhenia tota.——

Porro synechdochiæs illi pro Italis universis vel Romanis accipi possunt.

14. *Tinctus violâ pallor.*] Color vultûs mei pallidus instar violarum, quas etiam pallentes vocavit Virgil. Ecl. 2. Sunt etiam aliæ purpureæ, aliæ luteæ, aliæ; albæ ex Plin. lib. 21. c. 6. Quanquam duo tantum genera violarum agnoscit Nicander, pallidum et luteum: apud Athenæum lib. 15. cap. 9. *Pallor amantium.* Ovid. Art. Amat. lib. 1. v. 729.

Palleat omnis amans: hic est color aptus amanti.

Nimirum recurrente ad cor amoris centrum calore naturali, et quoniam intensior in amantibus est, utpote spiritus vitales magis dissipante, in vultu pallor efficitur.

15. *Nec vir Pieriâ pellice saucius.*] Quanquam nec offensa viri tui pellicem Pieriam depereuntis injuriâ, ad me amandum non inclinaris. Hoc certe est irritamentum uxoris maximum, ut inducatur in alterius amorem. Ex Euripide, quædam alia minus gravatè fert uxor; at si à marito fallatur, quicquid est in vitâ jucundi perdit. Ovid. Art. Amat. lib. 2. v. 373.

Sed neque fulvus aper mediâ tam sævus in irâ est.
. . . .
Nec lea, ...
Fœmina quam socii deprensâ pellice lecti
Ardet, &c.——

Pieria.] Vel nomen factum à solo natali, ad augendam invidiam, quasi diceret, peregrina, et ex eâ Macedoniæ regione: vel notat fidicinam, psaltriam, ob Pierium montem Musis sacrum; cujusmodi mulieres ut plurimum exercebant meretriciam artem.

16. *Supplicibus tuis Parcas.*] Indulge aliquid supplicanti etiam apud te. Quis enim supplices unquam acerbè repulit, nisi qui humanitatem exuit? Ex sententiâ veterum, qui talem hominem velut exercrabilem aversabantur: cum et natura supplicibus parcere doceat.

17. *Æsculo.*] Arbor est glandifera, quam pro duritie ponit Horatius. De eâ Plin. lib. 16. et nos jam lib. 1. Od. 22.

18. *Mauris.*] Mauritania Africæ regio ab ortu in occasum extensa, ubi nunc Barbaria Occidentalis. Arenosa ista loca aquarum penuriâ et Solis æstu arentia et fervida, omne genus serpentum alunt etiam sævissimorum.

Latus istud haud haud semper erit tolerans liminis et pluviæ.

Non hoc semper erit liminis, aut aquæ [294]
Cœlestis, patiens latus.

ANNOTATIONES.

19. *Non hoc semper erit liminis, &c.*] Amores meos tibi sponte oblatos ne sperne: nec enim ero semper eâ robustâ et fervendi ætates quâ tui gratiâ possim et velim pernoctare ante januam, et cubarè super durum limen ædium tuarum, Epod. 11. v 30.

Ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu, mihi postes, et heu
Limina dura quibus
Lumbos et infregi latus.

19. 20. *Aquæ Cœlestis patiens.*] Imbres aliaque hyemalis tempestatis incommoda perpeti non semper libebit. Certe contra in Lycen jam vetulam acriter scripsit Ode 13. lib. 4. Ovid. A. Am. 2. 237.

Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum
Frigidus, inque udâ sæpe jacebis humo,

ODE XI. Ad MERCURIUM.

Ut sibi dictet cantus quibus Lyde flectatur.

O Mercuri, siquidem te præceptore Amphion saxa cantu movit) et tu, lyra, chordis septenis resonare perita; neque canora pridem neque jucunda, jam verò familiaris tum opulentorum mensis, tum fanis Deorum, numeros edic, quibus pervicaces auriculas admoveat Lyde.

MERCURI (nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo)
Túque, testudo, resonare septem
Callida nervis:
Nec loquax olim, neque grata, nunc et [295]
Divitum mensis et amica templis, 6
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. Lib. 1.

1. *Mercuri.*] De eo multa Lib. 1. Od. 10.

2. *Movit Amphion lapides canendo.*] Jovis ille ex Antiopâ filius suavi lyræ sono dicitur movisse lapides, ut ipsis inter se compositis et superstructis, Thebarum muri atque urbs ædificata fuerint. Vide Epist. ad Pisones, ver. 394. Plutarch. de Musicâ. Propert. Lib. 3. Eleg. 2, v. 5.

Saxa Cithæronis Thebas agitata per artem
Sponte suâ muri membra coïsse ferunt.

3. *Testudo, resonare septem Callida nervis.*] E testudine lyra per Mercurium facta atque exornata, ut annotavi, Lib. 1. Ode 10. Tribus primò chordis, deinde quatuor, tum septem, postea novem instructa; demum etiam pluribus. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 19. Diodor. Sicul. lib. 1. Pindar. φόρμιγγα ἑπτάγλωσσον, id est, ἑπτάφωνον, vocat, Virg. Eclog. 2. v. 36.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula.———

Et Æneid. 6. v. 646.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

Porro septenas diapason species seu modos, quos nunc tonos appellant, debere intelligi locis istis singulis, non abs re contendit Glareanus.

5. *Nec loquax olim, neque grata.*] Prius muta et sine ullo pretio; at postquam in lyram est concinnata, gratum edidit sonum, ducesque modos ac numeros expressit; ut requisita et adhibita sit in divitum conviviis et Deorum sacris.

6. *Divitum mensis.*] Quod vini vim fervidiorem elidere valeat Musica, hanc ideo prisci adhibebant in suis conviviis. Testis Plutarch. lib. de Musicâ: et Homer. Odyss. ubi Cithara convivii sodalis nuncupatur.

Et amica templis.] Vide T. Liv. lib. 9. cap. 30. ubi te tibicinibus ad præcinendum in sacrificiis Deorum solerter revocatis, historiam narrat sat lepidam.

7. *Dic modos, Lyde, quibus obstinatas Applicet aures.*] Cantûs dulcedine contumacem Lydes animum flecte, per aures delinitas ad cor penetra, demulce, viam sterne, sensimque meos amores insinua. Ex Plutarcho, Musica concinno suo temperamento corpora mentesque revocat et emollit. Et lib. de Superstit. ait ex Platone, Musicam non deliciarum causâ, et pruritûs aurium datam, sed ut animi motiones improbè lascivientes decenter reducat.

Quæ

Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuítque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.
Tu potes tigres comitésque silvas
Ducere, et rivos celeres morari.
Cessit immanis tibì blandienti
Janitor aulæ
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter saniésque manet
Ore trilingui.
Quin et Ixion, Tityúsque vultu
Risit invito: stetit urna paulùm
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum pœnas, et inane lymphæ

quæ sicut equa trium annorum exultat et ludit per apertos agros; fugitque attrectari à nuptiis immunis, necdum petulanti viro idonea. Tu vales trahere tigres silvasque simul, et rapidos tardare fluvios. Tibi [296] *demulcenti morem gessit Cerberus crudelis aulæ janitor; licet caput illius furiale stipent serpentes multi, et ex ore tres linguas habente halitus pestilens et tabum fluat. Quinetiam Ixion et Tityus facie prætulerunt hilaritatem non spontè: stetit dolium tantisper aridum, dum suavi cantu Danai filias detineres. Discat Lyde crimen et supplicia famosa puellarum, et vacuum aquâ*

ANNOTATIONES.

9. *Quæ, velut latis equa trima campis, Ludit.*] Velut equa non domita juveniliter lascivit et ludit per campos discurrendo et exiliendo: sic Lyde juveniles sectatur cum æqualibus ludos, à virili autem consortio hactenus abhorret. Lib. 2. Od. 5. v. 5.

Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, &c.

10. *Ludit exultim.*]

Πῶλε Θρηϊκίη, τί δή με
. . . .
Νηλεῶς φεύγεις
. . . .
Νῦν δὲ λειμῶνάς τε βόσκεαι,
Κοῦφά τε σκιρτῶσα παίζεις, &c.
Equulea Threïcia quid me
Crudeliter fugis?
At nunc prata depasceris,
Et agiliter exiliens ludis.

13. *Tu potes tigres, &c.*] Nota est Orphei fabula feras et arbores trahentis ad lyræ dulces modos; Vide lib. 1. Od. 12. et Epist. ad Pisones v. 393.

14. *Rivos celeres morari.*] Virgil. Eclog. 8. v. 3.

Quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus.

15. *Cessit immanis tibi blandienti, &c.*] Et hoc ad Orpheum pertinet, qui profectus ad Inferos ut reduceret inde dilectam Eurydicen, Cerberum demulsisse lyrâ fertur. De eo jam lib. 2. Od. 13. et Virgil. Georg. 4. v. 481.

Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi
Tartara cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

21. *Quin et Ixion, Tityúsque vultu Risit.*] Pulsante citharam Orpheo recreari visi sunt illi, suasque pœnas oblivisci; ut vultu quædam signa lætitiæ dederint.

22. *Invito.*] Ob acerbitatem supplicii, tristitiam exigentis. De Tytio Od 4 hujus libri sub finem. Ixion Junoni stuprum inferre conatus ad inferos pulsus est, et rotæ inter serpentes alligatus assiduè circumvolvitur. Tibull. lib. 1. Eleg 3. v. 73.

Illic Junonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra notâ.

Vide Pindar. Pyth. Od. 2. ubi refert. Ἰξίονα ἐν πτερόεντι τροχῷ πάντα κυλινδόμενον. *Ixionem in alatâ rotâ circumquaque versatum.*

Stetit urna paulùm Sicca, &c.] Danai Argivorum Regis filiarum diri cessaverunt cruciatus paululum, dum caneret Orpheus. Vide lib. 2. Od. 14. Lucret. lib. 3 v. 1021.

Hoc (ut opinor) id est, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nullâ ratione potestur.

Hinc Proverb. ap. Plaut. Pseud. 1. 3. 135. *in pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.*

25. *Audiat Lyde scelus, &c.*] Discat Lyde quas pœnas Dii attribuant mulieribus in suos amatores crudelibus: hincque desinat mihi dura esse.

26. *Virginum.*] Danaidum.

Inane lymphæ Dolium, &c.] Vide supra.

vas evanescente ex imo fundo, perennemque sortem delictis etiam apud Inferos reservatam. Sceleratæ (quid enim pejus valuerint? Sceleratæ, inquam, illæ *sævo gladio perimere sponsos valuerunt. At è pluribus, una tædis nuptialibus idonea, egregiè fraudulenta erga patrem fallacem, et in cuncta secula illustris virgo extitit: Quæ ait adolescenti sponso, Exurge, ne diuturnus tibi sopor unde non metuis comparetur: socerum et impias sorores effuge; quæ tanquam leænæ vitulos adeptæ, totidem, (heu!) discerpunt. Ego illis clementior neque te percutiam, neque detinebo intra septa. Me parens duris vinculis obruat,*

Dolium fundo pereuntis imo, [297]
Seráque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco.
Impiæ, (nam quid potuere majus?)
Impiæ sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, perjurum fuit in parentem
Splendidè mendax, et in omne virgo
Nobilis ævum:
Surge, quæ dixit juveni marito,
Surge; ne longus tibi somnus, unde
Non times, detur: socerum et scelestas [298]
Falle sorores;
Quæ velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos (eheu!) lacerant: ego illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis,

ANNOTATIONES.

28. *Seraque fata.*] Vel, longa et diuturna; vel tardè venientia, eoque graviora.

33. *Una de multis, &c.*] Hypermnestra Lynceo sponso pepercit, salvumque abire et fugere jussit; dum sorores jussit patris suos sponsos nefariè jugularent; at ipsa noluit exequi impiè præscripta; unde et nomen sibi fecit immortale. Quidam scribunt duas fuisse quæ sponsis vitam adimere non sustinuerunt. Hypermnestram et Bebrycen. Eustath. in Dionys. Alex.

Face nuptiali Digna.] Honore matrimonii digna. Quod noctu seu vesperi nuptæ deducebantur domum sponsi, hinc fax præferebatur. Festus. *In nuptiis,* inquit, *facem præferebant in honorem Cereris, et aquâ spargebatur nova nupta, sive ut casta puraque ad virum perveniret, sive ut ignem et aquam cum viro communicaret.*

34. *Perjurum in parentem Splendè mendax.*] Rectè fallens patrem Danaum, qui Ægyptum fratrem ejusque filios generos suos impiâ et cruentâ fraude circumveniebat. Ægyptus quinquaginta filiis suis Danai fratris totidem filias in matrimonium poposcit. Hic recusavit, quod ex Oraculo accepisset à genero sibi mortem inferendam. At cum instaret ille, fraudulenter annuit filias monens, ut ipsâ nocte nuptiarum, sponsos vino luxuriâque sopitos cultro singulæ conficerent. Itaque patri contra fas morem gerentes, captatâ horâ viros enecarunt, exceptâ Hypermnestrâ, quæ Lynceum servavit. Hic verò postea Danao interempto Argivum regnum invasit, atque Oraculi fidem implevit.

35. *In omne virgo Nobilis ævum.*] Hypermnestram virginem mansisse, hocque pactum cum Lynceo sponso, nonnulli tradunt. Vide Pausan. in Corinthiacis Pindar. Nem. Od. 10. &c.

38. *Ne longus tibi somnus, &c.*] Ne tibi mors afferatur à Danao patre sororibusque meis: Ægypti enim patris tui stirpem extinguere conjurârunt. Ouid. Epist. 14. 73.

Surge age, Belide, de tot modò fratribus unus:
Nox tibi, ni properas, una perennis erit.

Apud Hesiod. *Somnus mortis frater*; apud Virg. *Consanguineus, lethi sopor,* dicitur Catull. Eleg. 5. v. 6.

Non est perpetuò una dormienda.

39. *Scelestas Falle sorores.*] Celeriter fugiendo, prava sororum mearum consilia elude.

45. *Me sævis oneret catenis, &c.*] Observa quam artificiosè Poëta amplificet ac laudet fidem et lenitatem Hypermnestræ, ut ejus exemplo Lyden impellat ad sibi amanti favendum. Vide Ovid. Epist. 14. v. 3. ubi Hypermnestra Lynceo ita scribit:

Clausa domo teneor, gravibusque coercita vinclis,
Est mihi supplicii causa, fuisse piam.
. . . .
Me pater igne licet, quem non violavimus, urat,
. . . .
Aut illo juguiet, quem non bene tradidit, ense,
Ut quâ non cecidit vir nece, nupta cadat.

Quod

Quòd viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quò te rapiunt et auræ,
Dum favet Nox et Venus: I secundo
Omine, et nostri memorem sepulchro
Sculpe querelam.

quoniam sponsum infelicem benigna servavi: me navi amandet ad ultimos etiam Numidarum campos. Abi quo te ferent pedes et venti, dum nox et Venus obsecundant: abi faustis auspiciis, et tumulo inscribe querimoniam, quâ *nostri recordatio* permaneat.

ANNOTATIONES.

47. *Extremos Numidarum in agros.*] Me in barbaras nationes exulem mittat, etiam trans mare. Numidia propriè litoralis Africæ pars erat ubi nunc regnant Algerii. Hic verò non ita strictè sumitur. Ex Plin. lib. 5. cap. 3. Numidia præter marmor et feras nihil habet insigne; Masinissæ nomine tantum [illegible]. Hodie *Biledulgerid* quibusdam vocatur. [illegible] de

49. *I, pedes quo te rapiunt et auræ* [illegible]u terrâ seu mari fuge quamprimùm: *dum favet nox et Venus, id. e.* amor in te meus.

51. *Nostri memorem sepulchro Sculpe querelam.*] Cum me à patre morti addictam acceperis, Epitaphium scribe, quo discat posteritas meam in te Pietatem Danai crudelitate male pensatam. Pausan. in Corinth. refert Hypermnestram in judicium vocatam à patre, quod Lynceo salutem dederit sibi perniciosam, &c. Ovid. Epist. 14.

Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa;
Scriptaque sint titulo nostra sepulcra brevi;
Exul Hypermnestra pretium pietatis iniquum,
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.

ODE XII. Ad NEOBULEN.

Hebri Amore contabescentem.

MISERARUM est neque amori dare ludum [299] *Ærumnosarum est, nec amori*

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos tristrophos: Metrum singulare. Sotadicum vocant aliqui, quod sæpe à Sotade usurpatum. Alii Rythmicum, quod ferè nullus pedum numerus insit.

Primi quique duo versus tribus constant Ionicis à minore, tertius vero quatuor: hoc modo:

Misĕrūm ēst | nĕquĕ ămōrī dărĕ lūdūm.

Alii longè aliter, volunt carmen esse tricolon tetrastrophon; ut duos priores versus sint Sapphici trimetri acatalecti; tertius Anacreonticus dimeter catalecticus: quartus Adonicus: sicque scribunt,

Miserarum est neque amori dare ludum,
Neque dulci mala vino lavere aut ex-
animari metuentes patruæ
Verbera linguæ, &c.

1. *Miserarum est, &c.*] Magna dissensio de metro, de ordine versuum, deque fine et proposito hujus Odes. De carmine diximus, de versuum serie vide annot. ad v. 9. denique quid velit Poëta, et quâ mente scribat, haud liquet. Quidam putant hortatoriam esse Oden, quâ Neobulen in Hebri amore confirmet adversus patrui seu cujuslibet censoris reprehensiones. Alii ironicam arbitrantur, nec absurdè; ut Horatius irrideat mulierculam adolescentis amore perculsam, opus diurnum deserentem, ac præ animi impotentiâ desidem.

Miserarum est neque amori dare ludum, &c.] Sane puella et mulier omnis misera est, quæ nullam carpit hilaritatem et gaudium, vel ex amore vel è vino, quæque ita metuit reprehensiones et castigationes hominum, ut nihil genio quidquam indulgere ausit. Pessimi profectò exempli monitum, nisi sarcasmi sale condiatur, et corrigatur, ut ante dixi.

Amori dare ludum.] Ita Plaut. Bacchid. 4. 10. 7.

Ego dare me ludum meo nato institui, ut animo obsequium
Sumere possit, æquum esse puto: sed nimis nolo desidiæ
Ei dare ludum.———

Theophrast. apud Athen. l. 13. *Qui negabit eos solos vivere qui amant?* &c. Theophil. ibid. *Qui amantes amentes esse putat, ipse desipit,* &c.

Neque

indulgere, nec mærores diluere vino suavi, vel discruciari, metuentes ictus linguæ patruæ. At tibi calathum, ô Neobule, filius pennatus Veneris, tibi telas et laboriosæ Minervæ opus excutit pulchritudo Hebri Liparensis; qui eques solertior ipso Bellerophonte, nec pugillatu nec tardo cursu superatus,

Neque dulci mala vino lavere, aut ex-
  animari metuentes patruæ verbera linguæ.
Tibi qualum Cythereæ puer ales, [300]
Tibi telas operosæque Minervæ
  Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri:
Eques ipso melior Bellerophonte, [301]
Neque pugno neque segni pede victus,

ANNOTATIONES.

2. *Neque dulci mala vino lavere.*] Vino pelli curas jam dictum alibi sæpius, eoque exhilarari animum testis etiam sacer codex.

Lavere.] Ita veteres; *lavo, lavis*; *et sonere* pro *sonare, &c.*

3. *Exanimari metuentes.*] Metu reprehensionis prope mori.

Metuentes patruæ verba linguæ.] Pater filio semper indulgens, at patruus severior: at hinc proverbio locus, *Patrua lingua, sapere patruum.* Pers. Sat. 1. v. 11. *Cum sapimus patruos.* Noster postea l. 2. Sat. 3. *Ne sis patruus mihi.* Cic. pro Cælio; *Qui in reliquâ vitâ mitis esset. . . . fuit in hâc causâ pertristis quidam patruus, censor, magister: objurgavit M. Cœlium, sicut neminem unquam parens.* Et de Quinto fratris filio, Cicero patruus ad Atticum ejus avunculum, Lib. 10. Epist. 6. *Vellem suscepisses juvenem regendum; pater enim nimis indulgens quicquid ego astrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem, quod tu potes.*

4. *Tibi qualum Cythereæ, &c.*] At tu, Neobule, quid valeat amor, experiris: ipsius imperio domita, sponte obtemperas: ipsi tota vacas lanificio et quotidiano opere prorsus abjecto.

Qualum.] Quasillum, calathum, in quo reponunt mulieres pensum, filum, stamen, fusos, forficulas.

Cythereæ.] Ita dicta Venus, vel à Cythero Cypri insulæ oppido; vel potius à Cytheriâ insulâ, hodie *Cerigo*, contra Cretam, in mari Ægæo ipsius nomini sacrâ; in quam et dicitur primum advecta marinâ conchâ. Ovid. Fast. 4. v. 286.

. . . . . *Veneri sacra Cythera petit.*

Puer ales.] Cupido Veneris filius, cui alas affingunt et appingunt. Vide apud Athen. l. 13. cap. 2. de alato Cupidine versus plane lepidos. Eubulus quidem hoc fere sensu ibi scribit: *Quisquis mortalium primus alatum Amorem pinxit aut cerâ finxit, is bujus Dei ingenium ignorabat; levis enim minimè est aut facilis; imo gravis supra modum. Quorsum ergo illi penna?* &c. Alexis ibid. *Aiunt vulgo non volare Deum Amorem, sed illos qui amant; aliâ vero de causâ alas affingi,* Arist. ibid. *Amor, apud Superos perturbans omnia, è Deorum est ejectus concilio, et hac ad nos exilio depulsus. Audaci autem et petulanti præcisæ alæ ne revolare in cœlum posset: ablatas vero pennas dederunt Victoriæ gestandas, præclara hostis spolia, &c.*

5. *Operosæ Minervæ Studium.*] Lanificio textrinisque artibus præest Minerva. Hesiod. oper. dier. v. 63.

'Αθηνην
"Εργα διδασκῆσαι πολυδαίδαλον ἱςὸν ὑφαίνειν.

Minervam
Opera docere, ingeniosam telam texere.

Virgil. Æneid. 5. v. 284.

. . . . . . *Operum baud ignara Minervæ.*

Æneid. 7. v. 805.

Bellatrix, non illa colo calathisve Minervæ
Femineas assueta manus.———

6. *Studium aufert, &c.*] Sic amor die noctéq; rem amatam animo duntaxat objicit, aliarum omnium rerum cogitationem et curam aufert. Sappho.

Γλυκεῖα μᾶτερ οὔ τοι
Δύναμαι κρέκειν τὸν ἱςὸν,
Πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς,
Βραδινὰν δι' Ἀφροδίταν.

Dulcis mater baud possum ordiri telam,
Correpta amore pueri per lentam Venerem.

Apud Virgil. Dido, amore capta Æneæ cætera negligit omnia. Æneid. iv. 86. Vide lib. 1. Od. 8. ibique annot.

Neobule.] Νέα βουλὴ *juvenile consilium:* vel νέος βῶλος *nova gleba.*

Liparæi nitor Hebri.] Species et decor adolescentis Hebri è Liparâ oriundi: quæ præcipua est inter Æolias insulas, in mari Tyrrheno; hodie *Lipari*; pendet à Sicilia; nunc bene culta, et arce munita est.

7. *Eques ipso melior Bellerophonte, &c.*] In Campo Martio passim victor.

Bellerophonte.] Hujus inventum esse, equo vehi, affirmat Plin. lib. 7. cap. 56. Vide lib. 1. Od. 27. in fine, ibique annot.

8. *Neque pugno neque segni pede victus, &c.*] Exercebat se Romana juventus pugilatu, cursu pedestri, equitando, natando, &c. lib. 1. Od. 8.

Simul

Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis:
Catus idem per apertum fugientes
Agitato grege cervos jaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

simul humeros oleo perfusos abluit in flumine Tiberi, atque peritus etiam configere cervos ex agitato agmine fugientes patenti campo, *atque velox opprimere aprum denso virgulto abditum.*

ANNOTATIONES.

9. *Simul unctos Tiberinis humeros, &c.*] Hunc versum interferunt aliqui septimo loco, planiori quidem sensu, verum præterquam quod repugnat carminis lex, et instituta versuum series; siquidem hoc pacto duo tetrametri continui ponerentur; id insuper rectum perturbaret ordinem exercitationem Romanis usitatarum. Nam post decursionem in Campo Martio duplicem, equo nempe et pedibus, postq; luctam, seu pugilatum, sequebatur natatio in Tiberi, ad detergendum sudorem ac pulverem: quod Horatius bellè hic expressit. Vide Veget, de re milit. lib. 1. cap. 10.

10. *Catus idem, &c.*] Hebrus non tantùm campestri victoriâ insignis, sed et venandi solertiâ.

11. *Agitato grege cervos.*] Turmatim cervi per silvas et campos vagari solent. Virg. Georg. 3. v. 369.

. . . . . *Confertoque agmine cervi.*

12. *Alto latitantem fruticeto.*] Quidam legunt *arto* sive *arcto*, id est, denso. Videtur tamen Horatius Homerum secutus, Iliad. 11. circa medium, *de apro.*

Ὁ δὲ τ' εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο.

Ille vero prodit è profundo fruticeto, seu *loco arboribus condenso.*

Excipere.] Incautum et ex insidiis capere.

ODE XIII.

Ad FONTEM BLANDUSIÆ.

O FONS Blandusiæ splendidior vitro, [302]
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis hœdo,
Cui frons turgida cornibus
Primis, et Venerem, et prælia destinat
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi soboles gregis.

O Fons Blandusiæ, vitro lucidior, digne vino suavi, cum floribus: cras tibi mactabo capreolum, cui frons tumet cornibus novis; quique *lasciviam et certamina incassum præparat; nam proles gregis luxuriosi tibi tinget frigidas aquas rubro cruore.*

ANNOTATIONES.

Metrum est idem uuod supaa Od. 5. Lib. 1.

1. *O fons, &c.*] Hîc fontis Blandusiæ apotheosim quandam agnoscunt nonnulli. At saltem notare licet, ex mente veterum fontes sacros fuisse, et aliquid numinis habuisse: quare illis sacrificabant, ut et Horatius præstat Lib. 1. Od. 1. *Aquæ caput sacræ.* Vide ibi annot.

Fons Blandusiæ.] Is apud Sabinorum fines, ad Mandelam pagum, situs erat in prædio nostri Poëtæ, de quo l. 2 Od. 18. v. 14. et Ep. 16. init. ubi.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus.

2. *Dulci digne mero.*] Digne sacrificiis, in quibus adhibetur vinum ac libatur.

Non sine floribus.] Libantes vina coronabant. Virg. Georg. 2. 5. 528.

. . . . *Socii cratera coronant,*
Te libans, Lenæe vocat.——

Et Æneid. 1. v. 728.

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.

Tibull. lib. 1. Eleg. 5. v. 98.

. . . . *Coronatus stabit et ipse calix,*

Ex Homer. Iliad. 9.

Κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Quidam flores istos referunt ad hœdum mactandum. Nam mos erat coronari victimas. Alii, eò quod floribus spargebantur fontes.

3. *Cras donaberis hœdo.*] Immolabitur tibi hœdulus tener cui erumpere cornua incipiunt. Is ergo frustra meditatur prœlia in alios hœdos. Ovid. Fastor. 3. v. 300.

. . . *Fonti Rex Numa mactat ovem,*
Plenaque odorati dispenit pocula Bacchi.

5. *Venerem, et prælia destinat.*] Lascivum et petulans animal hœdus. Sic et Od. 22. seq. v. 7.

Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Te minimè attingit asperum tempus ardentis Caniculæ. Tu amœnum frigus suppeditas tauris aratro fatigatis atque erranti gregi. Tu censeberis etiam inter illustres fontes, cùm prædicavero ilicem extensam super rupibus excavatis è quibus defluunt aquæ tuæ leni*ter strepentes.*

Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Nescit tangere: tu frigus amabile [103]
Fessis vomere tauris
Præbes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis: unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

ANNOTATIONES.

9. *Te flagrantis atrox, &c.*] Diebus etiam Canicularibus æstum nequaquam sentis; tuque vel tuam umbram et frigus præbes, cum Sol primam partem Leonis ingreditur, mense Julio; quando per dies multos sævit *insana Canicula et siccas messes coquet*; ut ait Pers. Sat. 5. v. 5. Vide lib. 1. Od. 17. v. 17. annot. Plin. 2. cap. 40. *Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? Cujus sideris effectus amplissimi in terrâ sentiuntur. Fervent eo exoriente maria, fluctuant in cellis vina, moventur stagna* .... Eodem. lib. cap. 47. *ardentissimo æstatis tempore exortum Caniculæ sidus, Sole primum partem Leonis ingrediente, qui dies 13. ante Augusti Cal. est* .... *Solis vapor geminatus ardore sideris.* Idem. lib. 9. cap. 17. *totum mare sentit exortum bujus sideris* ..... lib. 18. cap. 28. *Canis ortum vocamus, Sole primam partem Leonis ingresso. Hoc fit post Solstitium* xxiii. *die. Sentiunt id maria et terra* .... *accenditque Solem; et magnam æstus obtinet causam.*

13. *Fies nobilium tu quoque fontium.*] Tu eris unus è fontis nominatissimis me celebrante amœnitatem tuam, aquarum perspicuitatem ac suave murmur, loquacitatem umbræ tuæ, aliaque quæ hinc enascuntur commoda: *cavis impositam ilicem saxis* innatam saxis quercum: et ex iis desilientes cum jucundo strepitu aquas: unde

..... *Quercus et ilex*
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ.
. . . .
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracum, nec purior ambiat Hebrus;
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ.
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Epist. 1, 16, 9.

ODE XIV. Ad POPULUM ROMANUM.

De Augusti Reditu ex Hispaniâ, Cantabris devictis.

Popule Romane, *Augustus quem paulò ante dicebamus quæsivisse lauream morte emendam, instar Herculis,* jam *ex Hispanâ regione domum redit triumphans.* Ergo *fœmina, singulari*

HERCULIS ritu, modò dictus, ô plebs, [3.*]
Morte venalem petiisse laurum
Cæsar, Hispanâ repetit Penates
Victor ab orâ.
Unico gaudens mulier marito

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 2. lib. 1.

Herculis ritu, &c.] Horatius hac Ode Augusto gratulatur incolumi tum è morbo sat diuturno, tum è periculis belli difficilimis. Nimirum ex Sueton. cap. 20. *Externa duo bella per se gesta Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto Cantabricum.* Et cap. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam,* &c. Porro ad expeditionem Cantabricam profectus Cæsar Tarracone detentus est morbo pertinace, è quo tamen convaluit; rebusque per legatos feliciter confectis Romam rediit Cantabrorum victor: quanquam illi subinde rebellarunt. Vide lib. 2. Od. 6. init. ibique annot.

Dictus Morte venalem petiisse lauram, &c.] De Augusto ægrotante dicebamus nuper illum periculo vitæ comparandam sibi quæsivisse laurum et gloriam; nobis verò pacem: sicut Hercules orbem suscepit monstris liberandum, non sine gravi discrimine. At ecce victor et salvus rediit ad nos ex Hispaniâ, ut Hercules olim profligato Geryone.

5. *Unico gaudens mulier marito Prodeat, &c.*] Ergo singuli gratias Diis agant pro salute Impe-

Prodeat, juſtis operata Divis;
Et ſoror clari ducis, et decoræ
Supplice vittâ
Virginum matres juvenúmque nuper [305]
Soſpitum. Vos ô pueri, et puellæ
Jam virum expertæ, malè nominatis
Parcite verbis.
Hic dies verè mihi feſtus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæſare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marſi memorem duelli:
Spartacum ſi qua potuit vagantem [306]
Fallere teſta.

læta viro procedat, ſacro facto æquis numinibus: nobilis etiam Imperatoris ſoror; atque matres puellarum et adoleſcentium haud ita pridem ſalvorum, ornatæ tæniâ ſupplicanti. Vos ô juvenes et adoleſcentulæ marito junctæ, abſtinete vocibus inauſpicatis. Iſta lux mihi ſane feſtiva depellet moleſtas ſollicitudines. Ego neque bellum civile formidabo, neque interire per vim hoſtilem, *Auguſto orbis domino. Perge, famule, affer unguentum et coronas, atque amphoram teſtem belli Marſorum, ſi* forte *aliquod fictile dolium potuit latere Spartaco graſſanti.*

ANNOTATIONES.

ratoris optimi, præ ceteris autem Livia Druſilla Auguſti conjux amantiſſima, eique pariter dilectiſſima, et formâ ac pudicitiâ perinde inſignis. De eâ quædam ſatis ſingularia narrat Dio. lib. 58. v. 9. illam obvios forte nudos habuiſſe, quos majeſtatis reos agi intelligens, periculo exemerit, dicendo; apud caſtas illos nihil à ſtatuis differre, *&c.* Vix ad rem attinet quod aliqui hic obſervant monogamiam pudicitiæ eſſe notam; atque eas coronâ ſolitas honorari caſtimoniæ, quæ uno contentæ matrimonio fuerant, ex Valer. Maxim. lib. 2. Quidam legunt *Unice.*

6. *Prodeat.*] Supplicet ad Deorum pulvinaria, aras, templa.

Operata Divis.] Facto prius ex more domi ſacrificio, placatiſque Diis domeſticis, *Juſtis,* qui Imperatoris virtuti ac merito debitam felicitatem et incolumitatem præſtitere. Quidam pro *Divis,* legunt *ſacris.*

7. *Et ſoror clari ducis.*] Pariter etiam Octavia Auguſti ſoror, Antonio nupta: procedant et matronæ Romanæ, *matres juvenum,* qui ex eo bello ſalvi redierunt. *Decoræ ſupplice vittâ;* qui veſtitus et ornatus matronarum erat proprius; in primis autem ſupplicantium et ſacrificantium. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.

10. *Vos ô pueri, et puellæ.*] Hoc in ſacris adhiberi patet ex Ode primâ hujus libri. Quidam legunt, *virûm expertes.*

11. *Malè nominatis Parcite verbis.*] Et hæc intelliguntur facilè ex dictis in Ode mox cit. *malè nominatis,* quæ nefas eſt nominari, quæque malum omen afferrent. Non abſurdè legunt aliqui, *male ominatis.*

12. *Parcite verbis.*] Favete linguis, ne ſacra violate; ſilentio potius et mente attentâ juvate.

14. *Ego nec tumultum, &c.*] Dum rerum potietur Auguſtus, nec ullas civiles turbas metuam, nec hoſtiles impetus et incurſiones.

Tumultum.] Cic. Philip. 8. n. 3. *Poteſt eſſe bellum ſine tumultu: tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid enim eſt aliud tumultus, niſi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum, eſt tumultus.*

15. *Nec mori per vim metuam, tenente Cæſare terras.*] Sueton. Octav. cap. 22. *Janum Quirinum ſemel atque iterum à conditâ urbe memoriam ante ſuam clauſum, in multo breviore temporis ſpatio, terrâ marique pace partâ, ter clauſit.* Lib. 4. Od. 5. v. 25.

Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?
Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæſare? Quis feræ
Bellum curet Iberiæ?

Et Od. 15. v. 17.

Cuſtode rerum Cæſare, non furor
Civilis, aut vis eximet otium, &c.

17. *I, pete unguentum, puer, &c.*] Lætitiæ ſigna plurima; epulæ, et in his vinum vetuſtate exquiſitum, unguenta, flores, coronæ, muſica. Vide lib. 1. Od. 9, 38, *&c.*

18. *Cadum Marſi memorem duelli.*] Vinum diffuſum et in cellâ conditum tempore belli, quod Marſicum, Italicum, Sociale, nuncupatum eſt; nimirum ante annos plus ſexaginta. Tum *ab omni parte Italiæ, duce et auctore belli diſcurſante Popedio,* qui Marſos ſub ſignis habebat, *diverſa per populos, et urbes ſigna cecinere.* Tandem *Marſos Gabinius diſcuſſit.* Vide L. Flor. lib. 3. cap. 18.

19. *Spartacum ſi qua potuit vagantem Fallere teſta.*] O Puer, quære nobis vinum Marſici belli notam habens; ſi quiddam ex eo ſuper-

Dic

Jube quoque Neæræ canoræ ut festinet in nodum colligere capillos myrrheos. Quod si impediaris ab importuno januæ custode, abscedito. Canescentes crines mitigant animum appetentem jurgiorum ac petulcæ contentionis. Id verò minime toleráissem juventute fervidus, sub Munatii Consulatu.

Dic et argutæ properet Neæræ
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus [177]
Litium et rixæ cupidos protervæ. 26
Non ego hoc ferrem callidus juventâ,
Consule Planco.

ANNOTATIONES.

fuit, et effugit Spartaca vastationem et depopulationes, quæ annis circiter sexdecim grassatæ sunt post bellum Marsicum. Luc. Flor. lib. 3. cap. 30. *Bellum Spartaco duce concitatum quo nomine appellem nescio,* inquit, *quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint,* &c. . . . . . *Spartacus, Crixus, Ocnomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta aut amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ: servisque ad vexillum et ad auxilium vocatis, cum statim decem amplius millia coissent hominum, non modo effugisse contenti, jam vindicari volebant.* . . . . . *totam pervagantur Campaniam* . . . . . . *terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos, è ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt,* &c. . . . . *Ille* Spartacus *de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator* . . . . *Consulares quoque aggressus in Apennino Lentuli exercitum percecîdit: apud Mutinam C. Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis de invadendâ urbe Roma deliberavit. Tandem totis Imperii viribus contra mirmillonem consurgitur: pudôremque Rom. Licinius Crassus asseruit* . . . . . *Spartacus, in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator, occisus est.* Vide Plutarch. in Vitâ Crassi Appian. Lib. 1. Bell. Civil. Oros. lib. 5. cap. 26, &c.

21. *Dic et argutæ properet Neæræ, &c.*] Adduc, ô puer, et Neæram voce ac fidibus canoram, ad plenam hilaritatem convivii nostri. Veniat autem protinus vel incompta, et collectis tantum in nodum capillis. Nam *dum comuntur annus est:* repentinum vero gaudium nostrum haud fert moram. Vide Lib. 2. Od. 11. in fine.

22. *Myrrheum crinem.*] Vel myrhino unguento delibutum; vel, subflavum et myrrhei coloris. Quibusdam placet legere *myrtium,* id est, medium inter flavum et nigrum.

23. *Si per invisum mora janitorem Fiet, abito.*] Redi vero quamprimum, si non statim admittàris, sique moram faciat custos januæ ædium Neæræ. Ovid. Amor. Lib. 1. Eleg. 6.

Janitor, indignans durâ religare catenâ,
Difficilem moto cardine pande forem!
. . . .
Aspice ut invideas, inimicaque claustra relaxa.
. . . .
Non te formosæ decuit servare puellæ
Limina: solicito carcere dignus eras.

Et Lib. 2. Eleg. 2.

Quem penes est dominum servandi cura, Bagoë.
. . . .
. . . .
Si sapis, ô custos, odium (mihi crede) mereri
Desine.———

25. *Lenit albescens animos capillus.*] Jam nempe deferbuit prima ætas et ardor juvenilis, injuriæ ac repulsæ impatiens. At, si olim simile quid contigisset, continuò exarsissem irâ, et mox vecte, armis, vi, effractum fores properassem: quando Munatius Plancus consulatum gerebat anno U. C. 711. ego verò Horatius annum ætatis agebam vigesimum quartum. Vide postea Od. 26. v. 7. Annotat.

ODE

ODE XV.

In Chlorin jam Vetulam.

UXOR pauperis Ibyci,
　Tandem nequitiæ fige modum tuæ,
Famosísque laboribus,
　Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines,
　Et stellis nebulam spargere candidis.
Non si quid Pholoën satis,
　Et te, Chlori, decet. Filia rectiùs
Expugnat juvenum domos, [303]
　Pulso Thyàs uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
　Lascivæ similem ludere capreæ.
Te lanæ prope nobilem
　Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ,
　Nec poti vetulam fæce tenus cadi.

Tu conjux Ibyci egeni, impone finem aliquando tuæ libidini et infami operæ. Jam propinqua morti festinanti cessa colludere cum adolescentulis, atque pulchris sideribus caliginem inspergere. Si quidpiam Pholöë convenit, haud etiam tibi, O Chlori. Nata tua aptius aggreditur ædes adolescentium, velut Baccha pulsato tympano concitata. Eam Nothi amor adigit lascivire capreæ instar petulantis. Tibi exoletæ convenit lana ad celebrem Luceriam detonsa, minime verò lyra, aut sertum è rosis rubicundis, vel amphora ad fundum exhausta.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Uxor.*] Cùm meretricem appellet, abutitur hoc nomine; siquidem dignitatis est, non autem voluptatis, ut aiebat Commodus imperator. Porrò solebant exoletæ meretrices pauperibus nubere: Ita Chloris vetula Ibyco.

2. *Nequitiæ.*] Luxuriæ et lasciviæ. Vide annot. supra Od. 3. in fine.

3. *Famosisque laboribus.*] Quæstui meretricio: nec plura comminisci decet nos cum nonnullis gravi quidem pudoris injuriâ. Cic. de Rep. l. 4. apud Non. Marcell. *Si qua erat famosa, ei cognati osculum ferebant.* De Orat. 2. n. 277. *Ad famosas vetuit me mater accedere.* Plaut. Fragm. 3, 15. *Miserum me famosum facit suis flagitiis.*

4. *Maturo propior desine funeri ludere.*] Publ. Syrus ad rem prorsus ita scribit, *Anus cum ludit, morti delicias facit.* Cic. Offic. 1. n. 123. *Luxuria cum omni ætate turpis, tum senectuti fœdissima est. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod et ipsa senectus concipit dedecus, et facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.* Ovid. *Turpe senilis amor.*

10. *Thyas.*] Bacchi sacerdos, à θύειν Unde et Thyonæus dicitur Bacchus. Vide lib. 2. Od. 12. v. 9. annot.

Concita tympano.] Furore percita. Vide lib. 1. Od. 18. sub. finem, ibique annot.

11. *Nothi.*] Hoc amatoris nomen erat.

Te lanæ, &c.] Te lanificium decet jam ad senium vergentem; non autem lascivia vel ebrietas.

14. *Luceriam.*] Ea civitas Apuliæ Dauniæ, quibusdam Nuceria dicitur, hodie *Lucera*, sita est in planitie pascuis abundante, in quâ educantur multi ovium greges, quarum lanæ in primis laudantur. Columell lib. 7. cap. 2. *De ovibus generis eximii, Calabras Appulasque milites nostri existimabant* Plin. lib. 8. cap. 48. *Lanæ Appulæ laudatissimæ. . . . villo breves, penulis celebres,* &c. Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

In eâ quoq; urbe templum erat sacrum Minervæ ex Strab. l. 6. quod ad rem facit; nam illi curæ fuisse lanificium, fusè dixi ad Od. 12. præced.

Non citharæ decent.] Alibi notavi citharistrias ut plurimùm fuisse meretrices: patet è Terentio aliisque passim.

25. *Nec flos purpureus rosæ.*] Coronæ et serta è rosis in conviviis usitata tibi minimè conveniunt: siquidem ætati solùm florenti flores idonei.

19. *Nec poti vetulam, &c.*] Quidam legunt *sed* pro *nec*; ut bibacis Vetulæ vitium notetur. Sed Poëta voluit magis indicare vetulam Chlorim minus jam bibacitati aptam: meretricum porro id proprium fuisse constat. Vide lib. 1. Od. 36. v. 13. et seq. Contra honestis mulieribus, et quidem *matronis Romanis usus vini*

ODE

pridem ignotus; ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit: Inquit Valer. Max. lib. 2. cap. 1. Idem testatur Polybius l. 6. Plut. Athen. l. 10.

Vetulam fæce tenus, &c.] Quidam legunt *vetula, fæce tenus,* voluntque designari vetus vinum: sed O nugæ; tu lector adverte potius expressam Theocriti sententiam Idyl. 7. 70.

Πίομαι. . . . .
. . . κυλίκεσσι καὶ ἐς τρύγα χεῖλος ἐρεῖδων.

Bibam,
. . . Calicibus ad fæcem labrum insigens.

ODE XVI. Ad MÆCENATEM.

Auro expugnari omnia: se tenui Re contentum ac beatum vivere.

Turris ex ære, et validæ januæ, necnon vigilantium canum mœsta custodia clausam Danaën abundè tuebantur noctu à mœchis, nisi Jupiter et Venus irrisissent Acrisium inclusæ puellæ meticulosum observatorem: quippe viam fore securam opertamque numini in aurum mutato. Aurum solet pervadere medios custodes, ac rupes frangere, vi fulminis validius. Vatis Argolici

INCLUSAM Danaën turris ahenea, [309]
Robustæque fores, et vigilum canum
Tristes excubiæ, munierant satis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acrisium virginis abditæ
Custodem pavidum Jupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites, [310]
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus ob lucrum,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Ode 6. lib. 1.

1. *Inclusam Danaën,* &c.] Continet hæc Ode Stoica pleraque dogmata, et gravia adversus avaros axiomata, quibus vix acrius aut sanctius quiddam habet aut pronunciat Schola Christianorum.

Danaën, turris ahenea, &c.] Danaës pater Acrisius Rex Argivorum, cum ex oraculo accepisset se occisum iri ab eo qui è filiâ suâ nasceretur, eam tenebat arctâ custodiâ inclusum. At Prœtus Acrisii frater auro primum custodes, dein ipsam Danaën corrupit, ex eaque Perseum suscepit. Vide Apollodor. lib. 2. Fabulantur autem Jovem ad illam venisse in aureum imbrem versum. Vide Pindar. Pyth. Idyll. 12. Ovid. Amor. 3. Eleg. 4. v. 29.

Jupiter admonitus nil esse potentius auro,
Corruptæ pretium virginis ipse fuit.

Turris ahenea, &c.] Validissima, firmissima.

2. *Vigilum canum.*] Ex Epiro canes illi ingentes custodiendis ædibus abducebantur, præsertim è Laconiâ et Arabicâ regione. Vide Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 28. Plin. lib. 8. cap. 40. ubi de canum fide pluribus disserit, vocatque *fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga.*

3. *Tristes excubiæ.*] Latratu et ululatu tristitiam ingenerantes. Adde carceris horrorem.

4. *Nocturnis.*] Qui ut plurimum noctu grassantur, quasi sua flagitia tenebris occultare cupientes. Nam *qui malè agit, odit lucem, ut non arguantur opera ejus.*

5. *Si non Acrisium,* &c.] Si libido auro munita inanem Acrisii diligentiam non reddidisset.

6. *Custodem pavidum.*] Qui suæ vitæ timebat, ob Oraculi responsum, de quo ante.

9. *Aurum per medios ire satellies,* &c.

Χρυσὸς ἀνοίγει πάαντα, κ' ἀΐδου πύλας.

Aurum aperit omnia, etiam inferorum portas.] Apul. lib. 9. auro solent adamantinæ etiam perfringi fores. Huc facit epithetum *εὐρυσθενὴς, viribus latè potens,* quod Plutoni tribuitur, Homer. Odyss. v. Pindar. Pyth.

11. *Concidit Auguris Argivi, domus,* &c.] Adrastus Argivorum Rex Polynici genero suo Thebarum regnum asserere armis suscepit; ad bellum autem trahere voluit Amphiarum vatem. Hic auguriis suis doctus malè cessuram in Thebanos expeditionem, avertere illam frustra conatus est; ipse vero fugit, et latuit, una consciâ Eriphyle uxore suâ. Cum ergo quæreretur, latebras illa detexit, pacta monile aureum sibi dandum ab Argiâ uxore Polynicis, Adrasti filiâ; quod olim summâ arte Vulcanus fabricarat gemmisq; exor-

Demersa exitio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit æmulos
Reges muneribus: Munera navium [311]
Sævos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorúmque fames. Jure perhorrui
Latè conspicuum tollere verticem,
Mæcenas equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
A Diis plura feret. Nil cupientium
Nudus castra peto; et transfuga divitum
Partes linquere gestio;

familia interiit propter quæstum. Vir Macedonius portas civitatum perrupit, ac Reges invidos profligavit donis. Dona irretiunt feroces navarchos. Augescentes opes comitatur solicitudo et cupiditas ampliorum. O Mæcenas, equitum gloriæ, non sine causâ timui caput erigere valde splendidum. Quò major sibi quisque ademerit; eò ampliora consequitur à Numinibus. Pauper transeo ad partes nihil appetentium, atq; opulentiorum castra fugitivus deserere aveo;

ANNOTATIONES.

narat. Tractus itaque est Amphiaraus ad id bellum, exitium in eo sibi suisq; impendere non ignarus. Porro cum didicisset se ab Eriphyle proditum, filio Alcmæoni, ut matrem interficeret, mandavit. Quòd cum præstitisset, Furiis agitatus periit. Amphiaraus in primo belli Thebani conflictu dehiscente terrâ cum suo curru et aurigâ absorptus est: Amphilochus etiam alter ejus filius in acie cecidit. Sic tota *concidit* ejus *domus ob lucrum demersa excidio*; vel, ut legunt alii, *exitio*. Vide Stat. Thebaid. l. 6. Cic. l. 6. Epist. 6. ad Cæcinam ita scribit: *Veritus sum deesse Pompeii saluti, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel famâ bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens et sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus.* Et in Verrem lib. 4. n. 39. *Eriphylen accepimus in fabulis eâ cupiditate, ut cum vidisset monile (ut opinor) ex auro et gemmis, pulcritudine ejus incensa salutem viri proderet.* Et de Invent. lib. 1. n. 94. *Eriphyle auro viri vitam vendidit.* Ejus quoque meminit Plato 9. de Republ. quod in perniciem viri monile aureum acceperit. Virg. Æneid. 6. v. 445.

. . . . Mæstamque Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.

13. *Diffidit urbium Portas vir Macedo.*] Philippus, Macedoniæ rex, Alexandri Magni pater, urbium custodes pecuniâ solebat corrumpere: et cum expugnari vix posse nunciaretur arcem quandam undique præmunitam, respondit, annon asellus auro onustus in eam penetrare poterit? Hinc dicebatur non Philippus, sed ejus aurum Græciam subegisse. Plut. in Pauli Æmilii vitâ, et Valer. Max. l. 7. c. 2. ait *Philippum majore ex parte mercatorem Græciæ quam victorem*; à Juvenale Satyr. lib. 2. appellatur *Callidus emptor Olynthi.* Porro id faciebat ritè, ex Pythii Apollinis Oraculo, quod ita ei consulenti responderat:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, ϰ πάντα κρατήσεις.

Argenteis hastis pugna, et omnia expugnabis.

14 *Subruit æmulos Reges.*] Vel sibi invidentes Græciæ imperium, vel inter se de eo contendentes. Certè, cum infirmiores juvaret semper donec mutuis contentionibus omnes concidenrent, omnium tandem factus est dominus. Vide Justin. lib. 8 et 9. Oros. lib. 3. cap. 12. Plutarch. in Æmilio.

17. *Crescentem sequitur cura pecuniam, &c.*] *Cura* servandi, et *majorum fames*, seu desiderium et cupiditas quam esse infinitam asserit Aristot. de Rep. 6. unde et ait, avaris pecuniam esse τέλος *finem*, non πέρας *terminum*, Juv. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.
Et minus hanc optat qui non habet.———

18. *Jure perhorrui Latè conspicuum tollere verticem.*] Meritò abhorrui à magnis opibus nimiâque potentiâ; quia noveram in his curas et solicitudines certas esse et molestas; contra, in mediocri fortunâ inesse felicitatem.

21. *Quanto quisq; sibi plura negaverit.*] Quanto paucioribus quisque fuerit contentus, infinitæ cupiditati frænum injiciens, negansque ambitioni quod petit: tanto plura obtinebit à Diis. Interrogatus Epicurus quo pacto quis ditesceret, respondit: non pecuniæ suæ apponens, sed multa de rebus necessariis amputans, Stob. Serm. 39.

22. *Nil cupientium Nudus castra peto, &c.*] Malo nihil habere: seu omnibus nudari et nihil cupere quam dives esse et solicitus. Democritus aiebat: *Si multa non desideres, pauca tibi multa videbantur.* Juvenal. Sat. 14. v. 311.

Sensit Alexander, testâ cùm vidit in illâ
Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui
Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.

23. *Transfuga divitum Partes linquere gestio.*] Ratus divites esse miserrimos, ab his libens transfugio ad eos qui beatiores sunt nihil cupiendo parvo contenti.

P Contemptæ

bonorum ſpretorum poſſeſſor magis illuſtris, quam ſi meis granariis conderem id omne quod colit Appulus laborioſus; ego interim egens ſummis in divitiis. Rivus aquæ liquidæ, et ſilva paucorum jugerum, meſſiſque meæ ſpes ſecura, eſt ignota illi qui fœcundæ Libyæ dominatur: ejuſque *fortunâ melior* eſt. *Licet mihi neque apes Calabricæ mel producant, neque vinum* apud me *ſeneſcat in cado Formiano, neque lanæ pretioſæ creſcant in Galliæ paſcuis: at gravis egeſtas non adeſt: ſique majora cuperem, tu donare minimè recuſares. Exigua tributa ſolvam faciliùs refrænatâ cupiditate,*

Contemptæ dominus ſplendidior rei,
Quàm ſi, quidquid arat impiger Appulus, [312]
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, ſilváque jugerum
Paucorum, et ſegetis certa fides meæ,
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit ſorte beatior.
Quanquam nec Calabræ mellà ferunt apes,
Nec Læſtrygonia Bacchus in amphorâ
Langueſcit mihi, nec pinguia Gallicis
Creſcunt vellera paſcuis;
Importuna tamen pauperies abeſt: [313]
Nec, ſi plura velim, tu dare deneges.
Contractâ meliùs parvà cupidine
Vectigalia porrigam,

ANNOTATIONES.

25. *Contemptæ dominus ſplendidior rei.*] Quia imperioſè dominor exiguis meis bonis, et majora deſpicio, mihique ipſi ea denego: hinc ſplendidè me oſtento. Contra dives avarus velut mancipium ſervit opibus, ſordidèque vivit: eſtque *inter opes inops*. Senec. Epiſt. 73. *occurrunt (quod genus egeſtatis graviſſimum eſt) in divitiis inopes.* Nam *deeſt avato tam quod habet, quam quod non habet.* Claupian. in Ruf. lib. 1. v. 200.

Semper inops quicunque cupit.————

20. *Puræ rivus aquæ, &c.*] Eſt mihi apud Sabinos in valle amœniſſimâ prædiolum, ubi è fonte Blanduſiæ Digentia rivus limpidiſſimus in fluvium Farfarum dimanat: de quo ſupra Ode 13. Eſt *ſilva paucorum jugerum*, ſed ad neceſſitatem uſumque foci ſufficiens: eſt *ſeges certa* et fundus non mendax ad panem. Hæc, inquam, pauca habens, *ſorte beatior* ſum eo, qui *fulges imperio* fertilis Africæ, et *condit borreo Quidquid de Libycis verritur areis*, lib. 1. Od. 1. Mea tamen felicitas illum *fallit:* id eſt, neſcit me beatum, ſeque infelicem et miſerum eſſe, quod et parta ſervandi, et majora acquirendi nunquam noa curâ diſcrucietur.

33. *Quànquam nec Calabræ, &c.*] Etſi nihil exquiſitum poſſideo, nec mel Calabriæ, quâ in regione ſunt flores apibus gratiſſimi: unde et optimum conficiunt mel: nec vetus vinum ac delicatum; nec lanas maxime laudatas: at res habeo neceſſarias ad victum: neque mala paupertatis ſanè importuna experior.

34. *Nec Læſtrygoniâ Bacchus in Amphorâ Langueſcit mihi.*] Nec domi habeo vinum Formianum quod reſervem donec vetuſtate pretioſum fiat. Læſtrygones, qui et Cyclopes, olim Siciliam dein Formias Campaniæ urbem incoluerunt. Vide lib. 1. Od. 20. in fine, ubi de Formianis collibus, vitibus, vino.

35. *Langueſcit.*] Sic. Od. 21. ſeq. *languidiora vina* ponit pro exquiſitis, ob maturitatem quam vetuſtas attulit.

Nec pinguia Gallicis creſcunt vellera paſcuis.] Nec mihi ſunt greges lanigeri in præpinguibus Galliæ paſcuis, lanam afferentes laudatiſſimam. Columell. lib. 8. de ovibus emendis ſcribit: *generis eximii Calabras Appulaſque milites noſtri exiſtimabant, earumque optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores babentur, earumque præcipue Altinates.* Altinum urbs olim præclara Venetiæ, quæ regio Galliæ Tranſpadanæ erat. Iſtius regionis atque urbis lanas commendat Martial. lib. 14. Epig. 155.

Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Plin. lib. 8. cap. 48. idem teſtatur; additque *alba Circumpadanis nulla præfertur.*

58. *Nec, ſi plura velim, tu dare deneges.*] Ita Mæcenati gratias agit, laudemque tribuit egregiè Poëta, accepti beneficii memor et toties præco. Vide lib. 2. Od. 18. v. 12. et Epod. 1. ſic eidem ſcribit:

Satis ſuperque me benignitas tua
Ditavit.

39. *Contractâ meliùs parva cupidine, &c.*] Vitam faciliùs ſuſtentabo, et exigua pendam vectigalia, pauca poſſidens, quam ſi ingentes habenti divitias magna perinde tributa eſſent exſolvenda.

Quàm

Quam si Mygdoniis regnum Alyatteï
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est cui Deus obtulit
Parcâ quod satis est manu.

quàm si Lydiæ ditionem agris Phrygiis adjungam. Plurima cupientes egent plurimis. Felix est is cui manu contractâ Dii dederunt quantum sufficit.

ANNOTATIONES.

41. *Quàm si Mygdoniis regnum, &c.*] Quàm si totas Phrygiæ Lydiæque opes possiderem. Vide lib. 2. Od. 12. sub finem.

Regnum Alyatt.ï.] Aylattes Crœsi pater fuit: uterque rex fuit Lydiæ, et divitiis celebratus, quas è Lydiæ metallis hauserant. Vide Herodot. lib. 1. Strabo lib. 9. 14. 15.

42. *Multa petentibus Desunt multa.*] Vide lib. 9. cap. 8. *Verum profectò est,* inquit, *quod observato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere eum qui multa babeat . . . . et minus babendum esse, ut minus desit, &c.*

43. *Bene est cui Deus obtulit Parcâ, &c.*] Sapientissimus Regum ita Deum optimum maximum rogabat; *Divitias et paupertatem ne dederis mihi: sed tantum victui meo tribue necessaria.*

ODE XVII.

Ad ÆLIUM LAMIAM.

Ejus Nobilitatem commendat: deinde monet ut Diem crastinum hilariter agat.

ÆLI vetusto nobilis ab Lamo, [314]
(Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, et nepotum
Per memores genus omne fastos;
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, et innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirim

O Æli illustris ab Lamo antiquo, (quandoquidem aiunt inde priores etiam Lamias appellatos, ac universam posterorum familiam in annalibus mentionem eorum facientibus, genus refers ad eum conditorem, qui primus traditur incoluisse Formiarum civitatem; et circa Lirin, Maricæ ripas alluentem,

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Æli.*] Ælia gens, etsi plebeia, Romæ inclaruit honoribus et præclare gestis. Variis cognominibus totidem illustres habuit familias, in quibus Tuberones, Pœti, Galli, Sejani, Ligures, Lamiæ, *&c.* nec omittendus est ortus ex eâ stirpe Antoninus Imperator. Lamiarum porro tam celebre nomen, ut Juvenalis Sat. 6. v. 384. scripserit; *quædam Lamiarum*, pro unâ matronarum vetustâ nobilitate superbarum. Hinc intelligendus videtur idem, qui lib. 1. Od. 26 designatur, scilicet Q. Ælius Lamia, bello Augusti Cantabrico præfecturâ et bellicis rebus insignis.

Nobilis ab Lamo.] Nobilitatem trahens et appellationem ab Lamo Neptuni filio, Rege et conditore Formiarum. Has tamen à Laconibus ædificates alii contendunt. Eustath. Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. cap. 5. *Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimavere, antiqua Lastrigonum sedes.* His vero Lamus imperavit.

2. *Hinc Lamias ferunt Denominatos.*] A Lamo tamen Lamides, ut Priamides à Priamo rectiùs efferatur.

4. *Fastos.*] Annalium libros in quibus totius anni fit descriptio, atque nomina Consulum, et res egregiè confectæ annuatim et breviter notantur. Fest.

6. *Qui Formiarum, &c.*] Urbs illa pridem in litorali orâ Campaniæ inter Cajetam et Minturnas, ubi nunc Mola pagus elegans; à Saracenis excisa est anno Domini 955.

7. *Innantem Maricæ Litoribus tenuisse Lirim.*] Liris fluvius, qui et Liturnus Appiano, Latium separat à Samnio et Campaniâ, in mare Tyrrhenum labitur, Minturnas perfluit, ubi Marcia Nympha uxor Fauni colitur, vel, ut placet quibusdam, Venus marina, cui sacellum erat ad ripam Liris. De eo flumine jam lib. 1. Od. 31. v. 7.

Maricæ.] Illa ante dicta Circe, ut Quirinus ante Romulus; ex more veterum mortuis nomina mutantium. Lactant. Institut. lib. 1. cap. 21. Alex ab Alex. lib. 6. cap. 4. ita scribit: *ob æter-*

longe regnasse,) crastinâ die procella ab Euro excitata nemus frondibus plurimis, ripam autem inani algâ consperget; si me non decipit cornix longæva, pluviam præsagiens: sicca ligna congere, dum licet; cras genium placabis vino et porcello duorum mensium, cum servis à labore vacantibus.

Latè tyrannus), cras foliis nemus [315]
Multis, et algâ litus inutili,
  Demissa tempestas ab Euro
    Sternet: aquæ nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potes, aridum
Compone lignum: cras genium mero [316]
  Curabis, et porco bimestri,
    Cum famulis operum solutis.

ANNOTATIONES.

nam gloriam Dii Indigetes dicti, nominibus plerumque mutatis, novis et cooptatis: si quidem Romulus Quirinus, Juno Matuta . . . . Circe Marica, &c. Virg. Æneid. 7. v. 47. ait Latinum Regem *Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ.* Fuit et Marica silva in Latio novo, et Campaniæ confinio, ad Lirin fluvium, à Nymphâ Maricâ denominata. Martial. lib. 13. Epig. 83.

Liris quem silva Maricæ
Protegit.———

9. *Tyrannus.*] Regis ac tyranni, ut Græca probat etymologia, discrimen nullum: vox tamen odiosa cœpit esse ob aliquorum sævitiam. Senec. de Clementiâ, lib. 1. cap. 2. *Tyrannus factis à Rege distat, non nomine . . . . species ipsa fortunæ, ac licentia par est: nisi quod tyranni ex voluptate sæviunt; Reges ex causâ et necessitate. Quid ergo? Non Reges quoque occidere solent? Sed quoties utilitas suadet: Tyrannis sævitia cordi est.*

Cras foliis nemus, &c.] Cras vehemens tempestas erit, quæ arborum folia decutiet, et agitato mari algas ad littus bene multas aggeret, nec proinde licebit in agris versari et operi rustico incumbere; ergo interim hilaritati et genio indulge, et ad id omnia hodie ante pluviam compara.

10. *Algâ.*] Herba est marina ad nihil utilis.

11. *Euro.*] Plin. lib. 2. cap. 47. flat *ab Oriente brumali Vulturnus,* quem *Eurum Græci appellant.* Epod. 16. v. 54.

. . . . Ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus.

12. *Aquæ nisi fallit augur annosa cornix.*] Pluviam autem fore cœlum ac fœdam tempestatem, auguror è cornice crocitante. Hæc si ter aut quater liquidâ voce crocitet, serenitatem indicat. Servius in Virgil. Georgic. 1. v. 410.

Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant.———

At si plenâ voce et raucâ, diuque, pluviam. Ibid. v. 338.

Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce.

Ex Plin. lib. 18. cap. 35. hyemem præsagiunt terrestres volucres contra aquam dantes clangorem, perfundentes sese: sed maxime cornix.

13. *Annosa cornix.*] De hujus vivacitate Hesiodus apud Plutarch. de oraculorum defectu. Hesiodi versus ita Latinè vertit quidam:

Secla viri novies pubentis garrula cornix
Vincit, cornicis cervus quater; at tria cervi
Tempora corvus agit, quem deinceps Indicus phœnix,
Egreditur novies, &c.

Quos si mavis ex Ausonio, vide Idyll. 18.

Dum potes, aridum Compone lignum, &c.] Igne frigus, mœstitiamq; ex aëris intemperie nasci solitam, hilari convivio propulsa. Certe cœlo male affecto, affici pariter corpus nostrum et ingravescere, non raro experimur. Contra id incommodi valet focus luculentus, et *lætitiæ Bacchus dator.*

14. *Genium mero Curabis, et porco bimestri.*] Sacrificium Genio, die natali Lamiæ, nonnulli perperam commenti sunt hîc. Imo verba ista contrarium ostendunt. Nam quo die hauserant vitales auras, eo vitam adimere victimæ religioni ducebant veteres; nec proinde sanguinem fundebant, aut mactabant hostias, ut annotavi, ad Pers. Sat. 2. v. 3. Suadet igitur duntaxat Horatius epulas et hilaritatem, curandamque cuticulam. Quod quoties faciebant, curare genium et placere sibi existimabant. Unde manarunt istæ loquendi formulæ; genio indulgere, genium detraudare, ut bene observat Casaubonus.

15. *Porco bimestri.*] Porcellus tener etiam priscis exquisitum ferculum. Varro de Re Rustic. lib. 2. cap. 4. *Suillum pecus donatum ab naturâ dicunt ad epulandum: iis itaque animam esse datam proinde ac salem, quæ servaret carnem.* Hinc Juvenal. Sat. 1. v. 141. vocat.

. . . Animal propter convivia natum.

16. *Cum famulis.*] Familiares adhibebant in epulis placandi Genii causâ celebratis. Hunc vero ita curabant non in natali solùm, sed quolibet anni die.

4

ODE XVIII.

Ad FAUNUM.

Ut sibi suisque propitius sit.

FAUNE Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura
Lenis incedas, abeásque parvis [317]
Æquus alumnis;
Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ; vetus ara multo
Fumat odore:
Ludit herboso pecus omne campo,
Cùm tibi Nonæ redeunt Decembres;
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus:

Faune amans Nymphas fugientes, transi benignus per meos limites agrosque Soli expositos, ac discede propitius tenellis fœtibus; siquidem tibi mactatur capreolus anno completo, additurque vinum copiosum in paterâ Veneri amica, atque ara antiqua plurimo thure incenditur. Quoties Nonæ Decembris tibi sacræ recurrunt, pecudes cunctæ lasciviunt in pratis: vicus festum celebrans herboso campo requiescit cum bobos non laborantibus.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 1.

1. *Faune.*] Is Pan Græcis, Faunus Latinis dictus ex Varrone, 6. de Ling. Lat. quod *soleat fari in silvestribus locis:* unde et silvarum et agrorum Deus habitus est. Huic Romæ sacra fiebant bis anno, ineunte vere, ut novam sementem servaret ac foveret; et Nonis Decembribus, cum jam conditæ sunt omnes fruges: utque pecori sanitatem et fœcunditatem daret. Tunc ergo nuncupatam Fauno Oden hanc, et in sacris decantatem patet. De eo jam l. 1. Od. 4. et 17.

Nympharum fugientum amator.] Faunis, Silvanis, Satyris affingebant Prisci caprorum pedes et salacitatem. Hinc invisi erant Nymphis, castisque Dryadibus et Hamadryadibus, quas silvis et arboribus præesse ethnici credebant. De lasciviâ agrestium illorum numinum S. Augustin. de Civit. Dei lib. 15. cap. 33. Virg. Georg. 1. v. 10.

Et vos agrestûm præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesq; puellæ;
Munera vestra canq——

3. *Lenis incedas.*] Optat hunc lenem et placidum habere; etenim iracundus putabatur et pestilens, utpote infernus Deus: ex Theognide Theocrit. Ioyll. 1. πικρὸς *amarulentus* dicitur. Ab eo quoque pueris noctu insomnia et terriculamenta immitti credita. Unde *Panici terrores* nominati, vani scilicet et inanes.

Abeásque parvis Æquus alumnis.] Quoniam ea erat superstitio veterum, ut à quibusdam Numinibus mala, ab aliis bona tribui crederent, precatur Horatius hunc, ut dixi, pestilentem Deum, ne agnis et Capreolis noceat, qui aluntur in agris et villis. Frustra nonnulli interpretati sunt vernas, famulos, pueros, per vocem *alumnis.*

5. *Si tener pleno, &c.*] Si tibi ritè quotannis sacrifico, vel, quemadmodum pius in te sum, ita mibi propitius sis.

6. *Larga nec desunt, &c.*] In sacris anniversariis hœdum tibi immolo tenerum; vinumque copiosè libo.

Veneris sodali crateræ.] Scilicet absque Baccho friget Venus. Ex Aristophane apud Athen. lib. 10. cap. 12. Οἶνος Ἀφροδίτης γάλα *Vinum lac Veneris.* Ovid. Art. Amat. 1. v. 237.

Vina parant animos Veneri.

7. *Vetus ara.*] Vel quod ab Horatio dudum erecta; vel quia Faunus Aboriginum Rex primus, pater Latini, antiquam religionem tradidit rusticis istis Numinibus ab eo trahentibus originem.

8. *Fumat odore.*] Incenso thure bene olentem fumum tulit odoremque Superis gratum.

9. *Ludit herboso, &c.*] Cum Faunalia celebrantur Nonis, seu die quintâ mensis Decembris, tum ex more pecus otiosum aratro omnique opere solutum quiescit et ludit in campis; ut et pagani ipsi festa hæc agentes lætitiæ vacant. Quem certe ritum deprompserant è sacris codicibus. Exod. cap. 20. *Septimo die Sabbatum Domini Dei est. Non facies omne opus in eo, tu et filius, et filia, et servus, et ancilla, et jumentum tuum:* et cap. 23. *Septimo die cessabis, et requiescent bos et asinus tuus, &c.*

Pecus omne.] Fauno rei pecuariæ præsidenti ædes Romæ ædificata pridem è multatitiis pecuariorum pecuniis.

Lupus vagatur inter agnos nihil timentes: nemus spargit folia in tuum honorem: agricola humum molestam ter plantâ ferire lætatur.

Inter audaces lupus errat agnos: [318]
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

ANNOTATIONES.

13. *Inter audaces lupus errat agnos.*] Tunc agni tuam custodiam et tutelam quasi sentientes in lupum audacter incurrunt, seu nil mali ab eo metuunt.

14. *Spargit agrestes tibi silva frondes.*] Velut in honorem tuum arbores suis se foliis exuunt, atque humi spargunt; nimirum sub Autumni finem. Hoc enim pertinet ad rusticum solenne. Virgil. Eclog. 5. v. 40.

Spargite humum foliis.———

15. *Gaudet invisam pepulisse fossor, &c.*] Choreas et saltationes in festis celebrari mos erat.

16. *Ter pede.*] Hinc *tripudiare* factum videtur. Turneb.

Invisam terram.] Cujus opere et culturâ quotidie fatigatur. Itaque agricola, vinitor, fossor, intermisso diurno labore, tunc otio, quieti et hilaritati indulget. Lucret. lib. 5. v. 1393. rusticam festivitatem et saltationem ita describit:

Non magnis opibus jucundè corpora habebant.

. . . .

. . . .

Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat.
Tum caput, atq; humeros plexis redimire coronis,
Floribus, et foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventes
Duriter, et duro terram pede pellere matrem,
&c.

Ovid. Fast. 2. lib. 6. v. 293.

His ludunt: hos somnus habet: pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum.

ODE XIX. Ad TELEPHUM.

Quod veteres Historias curiosiùs sectetur; Voluptatem vero negligat.

Quàm longè remotus ab Inacho sit Codrus, pro patriâ occumbere non veritus, refers, atque stirpem Æaci,

QUANTUM distet ab Innacho [319]
Codrus, pro patriâ non timidus mori,
Narras, et genus Æaci,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Quantùm distet, &c.*] Telephus Poëta Horatii familiaris, et ejus certe rivalis in amore Lydiæ, ex Ode 13. Lib. 1. Is Græcorum antiquas historias evolvere et eloqui amabat. Ejusmodi itaque res intempestivè et prolixè narrantem interpellat Horatius, in medio, ut videtur, convivio: ad sermones traducit loco et tempori magis congruos; invitatque ad lætitiam pleniorem, ob factum Augurem Licin. Murenam utriusque amicum.

Quantùm distet ab Inacho Codrus.] O Telephe, diligenter numeras quot anni effluxerint ab Inacho Argivorum primo Rege ad Codrum Atheniensium Regum ultimum: verum nunc quærendum est potius unde et quo pretio mercemur vinum optimum.

Ab Inacho Codrus.] Inachus Argis primus imperavit, circa finem annorum Abrahæ Patriarchæ. Ex. Euseb. Chron. ann. M. 3344. Ex Beda ann. M. 2508. Alii etiam aliter. De illo Apollod. Lib. 2. Inter Inachum et Codrum intercesserunt anni septingenti et septuaginta quinque, aut non multo secùs.

2. *Pro patriâ non timidus mori.*] Codrus Rex Atheniensium, cum ex Oraculo didicisset eos fore victores in eo bello quod cum Doriensibus sui gerebant, quorum Dux cecidisset, hostium castra vili habitu adiit, militem jurgio lacessivit, atque vulneratum ad sui cædem provovit. Quod ubi Dorienses accepere, sponte se victos confessi abscesserunt. Vide Justin. Lib. 2. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 6. &c. Ex Euseb. Chron. ann. M. 4130. *Codrus juxta responsum seipsum morti tradens interimitur bello Peloponnesiaco, in quo Heraclidarum regnum destructum est, quod 382 annis perseverat.*

3. *Genus Æaci.*] Narras quæ pertinent ad

Et

Et pugnata sacro bella sub Ilio.
Quo Chium pretio cadum [320]
Mercemur; quis aquam temperet ignibus,
Quo præbente domum, et quotâ
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ properè novæ,
Da noctis mediæ, da, puer, auguris
Murenæ; tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis. [321]
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet

et certamina commissa ad Trojam sacratam. Siles autem quo pretio emamus amphoram vini Chii; quis calefaciat aquam: quis domum suppeditet et quâ horâ frigus Pelignum repellam. Da cito, famule, poculum novæ Lunæ, da noctis mediæ, da Murenæ Auguris; tribus aut novem scyphis aptè pocula miscentur. Qui colit Musas impari numero, poëta stupescens novem poscet scyphos.

ANNOTATIONES.

Jovem Æaci patrem, vel quæ ad ipsum Æacum, ejusque posteros Pelea, Achillem, Pyrrhum, &c. Apollodor. lib. 3.

4. *Pugnata sacro bella sub Ilio.*] Bis capta fuit Troja: primum ab Hercule: deinde Græcis, quinquaginta post annis.

Sacro.] Vel quod urbis ejus muri à Diis sunt ædificati. Supra Od. 3. v. 21. Vel quod multa illic erant templa. Vel potius ex Homeri sententiâ, apud quem non semel ἱερὸν Ἴλιον, leg. Alii *sacrum* pro excrabili hîc sumunt, ut existimo, absurdè.

5. *Chium.* In Græcis vinis, Chium excellebat, ut Falernum in Italicis. Ex Athen. lib. 5. cap. 20. Chii vites severunt primi. Ex Plin. lib. 14. 7. *In summâ gloriâ fuit Chium.*

6. *Quis aquam temperet ignibus.*] Quis paret balneum; quod veteres semper ante convivium inibant. Alii interpretantur de Thermopolio seu de potione calidâ, quam quidem in deliciis apud veteres fuisse multis probavi ad Juvenal. Sat. 5. v. 64.

7. *Quo præbente domum, &c.*] Quis nobis domum præbebit, seu apud quem epulabimur, dum in Pelignis versabimur. Nam vel eo erant perrecturi, vel ibi jam erant, cum hæc Horatius scribebat; vel certe Pelignum frigus metonymicè dicit: speciem pro genere. *Quotâ* horâ mensæ accumbam, et cum quibus: in cujus domo luculentus accendetur mihi focus ad propulsandum frigus, quod riget in Pelignorum regione, ob montes plurimos: et nunc *Valva* dicitur, estque in Aprutio; olim in Samnitio.

9. *Da Lunæ properè novæ.*] Invitat, imo traducit Telephum ad hilaritatem ex tempore Horatius, jubens affundi vinum copiosè, ipseque prior arripit scyphum et propinat. *Lunæ novæ* poculum petit, vel quod oriente Lunâ et vesperi convivia adibant veteres: vel quia festæ erant Calendæ et epulis vespertinis celebrabrantur.

10. *Noctis mediæ.*] Ad id tempus producebatur Cœna.

Da, Puer, auguris Murenæ.] Propter novæ dignitatis accessionem optimo et amico viro factam, impensè lætemur; nec vino temperemus. Auguratus in primis honoribus Romæ censebatur, solusque erat perpetuus. Augures auspiciis, ut Pontifices sacris, præfuere: velut interpretes internunciique Deorum tantæ dignationis habiti sunt, ut qui aruspicinam fecerat, in Senatum ascribi et inter Patres legi fas esset. Et à primâ urbis origine iidem Reges et Augures, ipseque Romulus hoc munere est functus. Fab. Maximus proditur duobus et sexaginta annis summâ cum laude Auguratum gessisse ad ultimam senectam. Horum proprium fuit ex avibus vaticinia observare; à Diis monita contemplari: de somniis, auguriis, oraculis, extis, portentis, responsa dare: prodigia procurare et expiare, vatum libros explanare, &c. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 19. nec non lib. 2. cap. 8.

11. *Murenæ.*] Is putatur fuisse L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenaris uxoris frater de quo lib. 2. Od. 10. Non moror quod somniarunt aliqui, ab Horatio indicari, ad mane posterum cœnam esse protrahendam: nimirum quia mane Auguria captari consueverant, et sub ortum Solis. O sagax nimis commentum!

Tribus aut novem, &c.] Cuique fas est tres aut novem cyathos poscere: nimirum qui demereri volet Charites seu Gratias, ob ternarium earum numerum, tria sibi pocula misceri jubebit: qui vero colit Musas novenas Poëta, is novies bibet in honorem illarum. Auson.

Ter bibe, vel toties ternos: sic mystica lex est.

2. *Commodis.*] Justæ magnitudinis, inquiunt aliqui; alii, plenis et perfectis; alii contra minoribus et ebrietatem non inducentibus: optimè convenientibus; ut sit sensus: commodè et convenienter quisque impari numero vel ter vel novies potat.

14. *Ternis ter cyathos attonitus, &c.*] Etiamsi inde fieri debeam attonitus è vino, novies at-

Gratia nudis ſororibus comitata contentiones timens vetat ſumere pluſquam tria pocula. *Placet furere. Quare tacet ſonus fiſtulæ Phrygiæ? Quare tibia cum citharâ pendens non reſonat? Manus ego ceſſantes averſor. Sterne roſas* puer. *Strepitum inſanum audiat Lycus invidus, necnon vicina Lyco vetulo minimè idonea. O Telephe, nubilis Chloë quærit te denſis capillis ſplendidum, te nitido parem Veſpero: me incendit lentus amor Glyceræ meæ.*

Vates. Tres prohibet ſupra
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis juncta ſororibus.
Inſanire juvat. Cur Berecynthiæ
Ceſſant flamina tibiæ?
Cur pendet tacitâ fiſtula cum lyrâ?
Parcentes ego dexteras
Odi. Sparge roſas. Audiat invidus [312]
Dementem ſtrepitum Lycus,
Et vicina ſeni non habilis Lyco.
Spiſsâ te nitidum comâ,
Puro te ſimilem, Telephe, Veſpero,
Tempeſtiva petit Chloë:
Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

ANNOTATIONES.

tamen ego Poëta bibam, tum ob Muſarum numerum, tum quod hilaritatis modum neſciam in iſtâ Murenæ honoris amplitudine. Auſon. *Propter mediam noctem, et novam Lunam, et Murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus petit Vates.*

15. *Tres prohibet ſupra, &c.*] Charites rixarum metuentes, quæ ex ebrietate et nimio vino ſæpius excitantur, amantes autem pacem et animi tranquillitatem, tria tantum pocula indulgent, plura vero prohibent.

17. *Nudis.*] Sine dolo, fraude, fuco.

Sororibus.] Tres numerantur enim, Aglaia, Thalia, Euphroſyne. Vide lib. 4. Od. 27. v. 5. ibique annot.

18. *Inſanire juvat.*] Lib. 1. Od. 27. de inſaniâ ex immodicâ compotatione. *Verecundum Bacchum ſanguineis probibere rixis, &c. impium clamorem lenite, ſodales.* De liberiore paulo animi geſtientis laſciviâ, lib. 2. Od. 7. v. 26.

Non ego ſanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere eſt amico.

18, 19. *Cur Berecyntbiæ Ceſſant flamina tibiæ?*] Cur non jam inflantur et inſonant tibiæ et citharæ, ad integram convivii hilaritatem? Illæ adhibebantur in Sacris Cybeles, quæ à Berecyntho Phrygiæ monte, ubi colebatur, Berecynthia dicta eſt. Alii dicunt tibias inventas primùm in Phrygia et Lydia; ac præterea Berecynthias hic vocari, Lydias autem lib. 4. Ode ult. in fine. Porro harum modus et numerus concitatior, proindeque bacchantibus Matris Deûm ſacrificulis magis etiam permovendis (de quibus lib. 1. Od. 18.) quibuſvis epulantibus etiam et compotantibus pluſculum excitandis accommodatus. Contra, Doricus modus, ut gravis ac ſedatus, eum, docendos pueros præcipit Ariſt. Polit. 8. Æolius, ſaltationi aptus. Ionius vetus aſperior, novus mollior.

21. *Parcentes dexteras.*] Vel parcè vinum miniſtrantes, vel à cantu pulſandiſque inſtrumentis Muſicis ceſſantes, torpentes, otioſas.

22. *Sparge roſas.*] Ut nihil lætitiæ deſit, O puer, etiam floribus ſterne menſam ac triclinium.

22, 23. *Audiat invidus Dementem ſtrepitum Lycus.*] Clamor ac ſtrepitus noſter ebrioſis conſuetus et hilaritatis index, Lyci vicini noſtri, capularis, moroſi, auribus obſtrepat, bilemque et invidiam moveat.

24. *Vicina ſeni non habilis.*] Quippe junior adoleſcentula. Ergo et ipſa, quæ triſtiori ſeni nubere voluerit, noſtram audiat lætitiam, quo perperàm ſe feciſſe non ſine dolore agnoſcat.

25. *Spiſſâ te nitidum comâ.*] Denſi capilli juvenem indicant; nam in ſenibus caloris defectus calvitiem gignit.

26. *Veſpero.*] Sideri Veſpertino.

27. *Chloë.*] Alias *Rhode.*

28. *Me lentus Glyceræ, &c.*] Contabeſcere facit, languore afficit, et conſumit; *lentis penitùs macerer ignibus,* ut eſt in Od. 13. lib. 1.

ODE

ODE XX.

Ad PYRRHUM.

Ne à Puellâ Nearchum dilectum conetur abstrahere.

NON vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Getulæ catulos leænæ?
Dura post paulò fugies inaudax
Prælia raptor:
Cùm per obstantes juventum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi prœda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos:
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, et leni recreare vento
Sparsum odoratis humerum capillis:

O Pyrrhe, an non agnoscis [323] *quàm periculosè Getulæ leænæ foetus auferas? Paulò post* tu *prædo timidus sæva certamina detrectabis, quando per turmas adolescentum obsistentes pergit* illa *excellentem Nearchum requirens. Magna contentio* utrum *præda tibi potior an illi eveniat. Interea, dum tu velocia tela educis, illa verò dentes formidandos exacuit: dicitur controversiæ judex collocasse victoriam sub nudâ plantâ ac levi aurâ oblectare crines odoribus perfusos, in scapulam pendentes:* [324]

ANNOTATIONES.

Metrum id. quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Non vides quanto, &c.*] Missis figmentis ad somniatores quosdam, qui hic commenti sunt nescio quam allegoriam de Pyrrho Epirotarum Rege pro Tarentinis adversus Romanos bellante, et per *leænam* urbem Romam, per *catulos* Rom. principes interpretati sunt; explosis etiam aliis, qui M. Antonii res gestas metaphoricè hic notari, perperam dixere; tu, Lector emunctæ naris, intellige simpliciter Pyrrhum Horatii quendam sodalem mulieri amanti puerum Nearchum eripere atque sibi addicere nitentem: quem à tali consilio dimovere conatur Poëta.

Quanto moveas periclo, &c.] Nimirum tam periculosè amasium suum puellæ abstrahis quam leænæ catulos rapere. Vid. Plin. l. 8. cap. 16.

2. *Getulæ.*] Getulia Africæ regio, leonum aliarumque ferarum nutrix: de quâ jam. l. 1. Od. 22. v. 10. et l. 2. Ode 20. v. 15.

3. *Dura pòst paulò fugies, &c.*] Nil enim acrius irritatâ muliere, præsertim sibi quod amat afferere laboranti. Senec. Herc. Oet. v. 233.

Cruentus fœminas stimulat dolor . . . .

Scylla et Charybis Sicula contorquens freta
Minus est timenda. Nulla non melior fera est.

Inaudax.] Vox nova ab Horatio uno usurpata. De jure voces novas fingendi ipse ad Pisones disserit v. 46. et seq. ubi, inter alia, hæc scribit.

. . . . Ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? licuit semperque licebit
Signatum præsente notâ producere nomen, &c.
. . . . si volet usus
Quem penes arbitrium est, et jus et norma loquendi.

5. *Cùm per obstantes juvenum catervas.*] Observa, lector, quam eleganter in allegoriâ suâ persistat. Sensus est: cum illa, spretis amatoribus bene multis, unum quærit Nearchum.

6. *Insignem.*] Præclarum semper videtur quodcunque amatur.

7. *Grande certamen, tibi præda, &c.*] An tibi potius quam illi cedat Nearchus, quem uterque ardetis ac deperitis.

9. *Dum tu celeres sagittas Promis.*] Dum tu artes omnes insumis ad puerum tibi asserendum: illa iram, odium, probra, vindictam in te raptorem comparat, omnique ope suum sibi vindicat.

11. *Nudo sub pede.*] Nearchus, citra periculum, imo cui cedat parum solicitus, vos de se contendentes otiosè, et frigidè spectat, suosque duntaxat curat capillos comere et odoribus aspergere.

14. *Sparsum odoratis, &c.*] Vide Lib. 2. Ode 11. v. 15.

similis vel Nireo, vel Ganymedi *ex Idâ aquis abundante subtractio.*

Qualis aut Nireus fuit, aut aquosâ
Raptus ab Idâ.

ANNOTATIONES.

15. *Nireus.*] Hic Naxi Rex, Græcorum post Achillem formosissimus; de quo Hom. Iliad. 2. Propert. lib. 3. Eleg. 18.

Nirea non facies, non vis exemit Achillem.

16. *Raptus ab Idâ.*] Ganymedes Trois regis filius, ob pulchritudinem à Jove aquilæ speciem induto raptus, cum in Idâ monte puer venaretur: atque in conviviis Deorum factus pocillator. De eo vide Luciani Dialogum; et Metam. lib. 10. cap. 4. Hac porro fabulâ indicatur sapientem virum luminibus et claritate virtutum refulgentem Dei consuetudine dignum effici, atque ad Deum per sapientiam rapi et sublevari. Vide Cic. Tuscul.

Idâ.] Mons duplex hujus nominis; alter apud Cretam insulam, de quo non mentio est hic; alter in Troade apud Phrygiam Asiæ Minoris regionem; Paridis judicio famosus, omnium qui circa Hellespontum sunt, altissimus. Diodorus Siculus, lib. 6. cap. 15. et lib. 17. cap. 1.

Aquosâ.] Ex illo Troadis monte dicuntur manasse pridem flumina quindecim: at eorum plurima suo tempore jam exaruisse. scribit Plin. Apud Athen. lib. 15. cap. 1. vocatur ὀρος πολυπιδάκου Ἴδης, *Mons Idæ plures habens fontes.* Præ cæteris autem fluviis ibi scaturientibus nominatur Xanthus seu Scamander, Simois, &c. Hom. Iliad. 4.

ODE XXI.

Ad AMPHORAM.

Monet eam facetè, ut Vinum fundat optimum in Corvini gratiam.

O bona amphora, sub Manlii Consulatu mecum facta, sive querimonias, sive risus, sive jurgia et dementes amores, sive placidum soporem producis; quocumque titulo condis exquisitum Massicum, digna proferri celebri die; veni fundere vina senescentia volente Corvino. Hic

O NATA mecum Consule Manlio, [125]
Seu tu querelas, sive geris jocos,
Seu rixam, et insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum;
Quocumque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die,
Descende, Corvino jubente,
Promere languidiora vina.

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. Lib. 1.

1. *O nata mecum.*] Vina impleta et condita in horreo tum cum ego natus sum Venusii in urbe Apuliæ; Consulatum Romæ gerente L. Manlio Torquato cum L. Aureliâ Cottâ, anno Urbis conditæ 688. Vide Epod. 13. v. 8. ubi hunc Torquatum vocat suum Consulem.

2. *Seu tu querelas, sive geris jocos, &c.*] Varios effectus vini juxta varias hominum affectiones bellè exprimit. Nam qui à naturâ biliosus, vino fit iracundior; qui libidinosus, lascivior, petulantior, &c. Quidam jocosi post vinum, alii somniculosi, &c.

5. *Quocumque lectum nomine, &c.*] Cujuscumque nomen Consulis inscriptum habes, quo ætas notetur vini quod contines. Vide l. 2. Od. 3. v. 8. annot. De Massici bonitate et patriâ, lib. 1. Od. 1.

6. *Bono die.*] Festivum mihi fortunato et honorabili, cum dignatur Corvinus divertere apud me, cœnare domi meæ, et poscere si quod habeo melioris notæ vinum.

7. *Descende.*] Ex istâ voce patet olim vasa vinaria non, ut apud nos hodie, in subterraneis sed in editioribus apothecis atque horreis collocari solita, ut fumosa indeque matura fierent; quod jam alibi notavi, iterumque Poëta noster innuit frequenter. Vide Ode 28. v. 7. et supra Ode 8. hujus libri.

Corvino jubente.] M. Valerius Messala Corvinus Augusti ævo vir clarissimus, Consul anno U. C. 722. ubi et de Gallis quatuor post annis triumphavit. Is est quem suis carminibus adeo celebrat Tibullus, l. 1. El. 3. et lib. L. sic incipit:

Te Messala canam; quanquam tua cognita virtus
Terret, ut infirmæ valeant subsistere vires.

8. *Promere,*] Hoc jungunt alii cum voce *descende*; alii cum *jubente*. Quicquid sentiant aliqui, parvi refert ad utrum referas.

Languidiora vina.] Senectute seu vetustate matura, mitiora, salubriora. Vide supra Ode 16. v. 35. ibique annot.

Non

Non ille, quanquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus.
Narratur et prisci Catonis [320]
Sæpe mero incaluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves [327]

licet imbutus sit Socraticis disciplinis, haud austerus te aspernabitur: Refertur antiqui virtus Catonis etiam vino frequenter col.facta fuisse. Tu dulcem vim adhibes

ANNOTATIONES.

9. *Non ille, quanquam Socraticis, &c.*] Etsi refertus, id est, apprimè instructus est Corvinus Socraticâ et Academicâ Philosophiâ, non te despicit, O pia testa: et tanquam madet totus placitis ejusmodi severioribus, haud tamen refugit interdum madere etiam vino, ad diluendas curas levandosque animi labores suos pro Republicâ: nam et hoc novit sapientissimo cuique usurpatum. Plato scribit vinum hominibus à Deo contributum velut remedium adversus senectutem, ut redire ad juventutem videantur, et mœstitiæ eos capiat oblivio. Seneca Stoico supercilio mirè gravis aiebat nonnunquam usque ad ebrietatem veniendum, non quæ mergat nos, sed deprimat curas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap 32. et alibi.

Socraticis Sermonibus.] Socrates hominum sapientissimus Apollinis Oraculo declaratus est. Ejus dogmata amplexi sunt præ cæteris bene multis, illustriores isti, Plato, Xenophon, Antisthenes. Diogen. Laert. Lib. 2. &c. Cic. Tuscul. 3. ait ab eo *omnem, quæ de vitâ et moribus est, Philosophiam manasse:* Tusc. 5. n. 10. *Primum illum devocasse Philosophiam è cœlo . . . . et coëgisse de vitâ, moribus, rebusque bonis et malis quærere.* Noster ad Pison. v. 310.

Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.

11. *Narratur et prisci Catonis, &c.*] Ipse Cato virtute insignis narratur vino liberaliùs hausto sæpe incaluisse. Hic vero quæri potest, an vino corpus incalescat, ut calido medicamento? Respondit Galenus Constat. 3. non incalescere nisi ut alimonia corpori accommoda. Nam sicut igni congruens materia incendium facit majus, ita corporibus simile alimentum quæ naturâ calent satis, et robur adjicit, et calorem auget, &c. Hæc ille. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 29. ubi explicat cur prosit senibus vinum.

Catonis.] Quis ille, an Major, an Uticensis et junior? De uticensi proditur sane, integras duxisse perpotando noctes. Testis Plutarchus, aliique. Et, cum Memmius quidam in conventu dixisset, Catonem totas noctes in vino permanere et ebrium esse, suscepto sermone Cicero respondit: quin addis etiam totos dies aleâ ludere? Seneca de Tranq. cap. 15. *Cato,* inquit, *vino laxabat animum curis publicis fatigatum.* Ubi Lipsius de Uticensi disertè explicat, huncque affert Horatii locum: quem jam tractamus. Idem Cato mensam maximè amicorum parentem et procreatricem existimavit, idem solitus erat dicere Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam Rempublicam. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 8. et 32. At duo tamen arguunt Catonem hunc juniorem minimè hic ab Horatio indicari. Alterum est vox *narratur,* quæ nequaquam adhiberetur à Poëtâ, si innueret Catonem illum Uticensem cum quo vixerat, quemque florentem viderat; siquidem Horatius annos ætatis habebat viginti, quando se Cato Uticæ interemit. Alterum est epithetum *prisci,* quæ omnino Porcio Catoni, non ita vero Uticensi congruit, Nec enim satisfaciunt qui priscam virtutem pro solidâ, verâ, severâq; poni obtendunt, Ergo Cato Major accipiendus. Quamvis etenim valde sobrium fuisse constet: et ei nihilominus ebrietas seu vinositas ab æmulis et adversariis objecta est; ad quod allusit Poëta. Adde quod apud Ciceronem de Senectute, n. 46. ille ipse Cato Major profitetur ita de se: *Ego propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solùm, qui pauci admodum restant, sed cum vestrâ ætate etiam atque vobiscum; habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Quod si quem delectant, (ne omnino bellum indixisse videor voluptati, cujus est etiam fortasse quidam naturalis modus,) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me vero delectant et sermo in poculis, et pocula . . . . conviviumque vicinorum quotidie compleo, quod ad multam noctem quàm maxime possumus vario sermone producimus.* Huc etiam facit quod scribit Plin. lib. 14. cap. 1. *Catonem, ille primus,* inquit, *triumpho, et censurâ insignis, magis tamen claritate literarum, præceptisque . . . . agrum colendi . . . . . . de vitibus uvisque ita prodidit; qui locus vino optimus,* &c.

13. *Tu lene tormentum, &c.*] Per te leniter ingenia torquentur, et qualia sint explorantur: severiora mitigantur, duriora molliuntur, &c. Plato de Legibus ait vinum esse tormentum minimè sumptuosum aut periculosum ad explorandos hominum affectus. Theognis dicebat aurum et argentum igne probari et dignosci, at vino mentem hominis quamlibet sapientis. Vide Ep. ad Pison. v. 434. Non abludit adagium, *In vino veritas,* et Persæ cujusdam apophthegma,

Plerumque

animo interdum asperiori: tu sapientum intimas et anxias cogitationes revelas per vinum festivum. Tu reddis fiduciam et robur solicito ingenio: easque animos inopi post te nec timenti Regum diademata nec bellatorum tela. Te expro-ment Bacchus, et Venus si favens adfuerit, necnon Charites vinculum laxare tardiores, atque ardentes lychni, donec Sol reversus expellat sidera.

Plerumque duro: tu sapientium
Curas et arcanum jocoso
Consilium retegis Lyæo.
Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viréſque; et addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.
Te liber, et si læta aderit, Venus,
Segnéſque nodum solvere Gratiæ, [128]
Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus

ANNOTATIONES.

Nequaquam opus tormentis esse ad exquirendum verum, vino eam rectius elici. Vide Erasm. Sunt qui putent hic alludi ad arietes aliasque machinas ejusmodi bellicas, quibus admotis urbium muri concutiuntur, dejiciuntur, expugnanturque: pace tamen illorum, prior interpretatio non est posthabenda, multo minus, ut sanciunt, explodenda.

14. *Tu sapientium Curas, &c.*] Graviores cogitationes reconditaque consilia hilari compotatione in lucem aliquando proferuntur.

16. *Lyæo.*] Unum est è Bacchi cognominibus à λύειν, quòd solvit et discutit ægritudines et curas.

17. *Tu spem reducis.*] Apud Athen. Lib. 2. cap. 1. ex Diphilo, *Bacchus, cordatis et prudentibus viris amicus, ipseque sapiens æque ac suavis abjectos et humiles facit assumere magnos spiritus, superciliosis ac tetricis persuadet ut rideant, ignavis ut audeant, timidis ut fortes sint.* Ex Chæremone, *per vinum conciliantur bibentibus risus, sapientia, docilitas, bona omnia.*

11. *Addis cornua pauperi.*] Baccho veteres affingebant cornua, quoniam è nimio vino truces fiunt ebriosi instar belluarum, inquit Festus. Vide supra lib. 2. Ode 19. in fine Ovid. Art. Amat. l. 1. v. 239.

Tunc veniunt risus: tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor et curæ, rugaque frontis abit.

Per cornua designantur audacia, confidentia, robur, superbia, temeritas etiam et petulantia, Athen. lib. 10. cap. 14. τῶν ἀγαθῶν βασιλεὺς οἶνος, *Bonorum omnium rex vinum.* Lib. 2. cap. 1. Ἰσχὺν δίδωσι ταῖς ψυχαῖσι καὶ τοῖς σώμασι, *Robur et vires dat animis et corporibus.* Eodem lib. cap. 2. Ἐσθλὸν ἀλεξίκακον πάσῃ ἀνίῃ, *Potens remedium adversus omnem tristitiam.*

19. *Post te neque iratos trementi, &c.*] Vino sumpto roboratus inops et timidus quisque, jam nec iratos Regum vultus aut minas expavescit nec militum arma.

21. *Te liber, &c.*] O Testa, amphora, O bonum vinum, te in convivio *producent* Bacchus, *Venus læta, Gratiæ, lucernæ* accensæ.

Liber.] Cur pater Liber dicitur? An quod bibenti sit causa libertatis? Fiunt enim audaciores ex vino homines plerique, An quia pro libertate Bœotia depugnavit? Plutarch. Probl.

Læta Venus.] Mitis, bella, propitia, placida, non miscens contentiones et rixas, aut etiam prælia, ut sæpius fit.

22. *Segnéſque nodum solvere Gratiæ.*] Detrectantes, nolentes separari, distrahi, abalienari quos junxerunt: concordiæ tenaces, amantesque, insolubiles. Unde illæ implexis et consertis inter se manibus pingi solent. Vide l. 2. Ode 4. et 30.

ODE

ODE XXII.

In DIANAM.

Ei consecrat pinum Villæ suæ.

MONTIUM custos nemorùmque virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho,
Diva triformis;
Imminens villæ tua pinus esto, [329]
Quam per exactos ego lætus annos 6
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

O Virgo præses montium et silvarum, Dea formæ triplicis, quæ ter invocata subvenis mulieribus parturientibus, et eas morti eripis; sit tibi sacra pinus fundo meo *impendens; quam ego* singulis *annis evolutis gaudens aspergam cruore porci transversam morsionem tentantis.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 1.

1. *Montium custos, &c.*] Venatrix incola silvarum. Adde quod herbis, plantis, arboribus vegetandi vim impertitur Luna.

2. *Quæ laborantes utero, &c.*] Parturientes juvas ad infantem edendum in lucem: quæ et matri fratrem Apollinem parturienti opem et munus obstetricis exhibuisti. Luna scilicet poros et meatus corporis tempestivè relaxans dat facilitatem partui et salubritatem. Cic. de Nat. Deor. 2, n. 69. *Adhibetur ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut ut plerumque novem Lunæ cursibus, qui quia mensa spatia conficiunt menses vocantur.* Idem fere Varro 4. de Ling. Lat. ubi *Luna nascentium dux . . . . . parientes eam invocant.* Diodor. Sicul. lib. 6. Plutarch. Sympos. 3. Probl. 1. &c.

3. *Ter vocata.*] Ternarius numerus religione consecratus Lib. 1. Ode 28. v. ult.

Audis, adimisque, letho.] Terent. And. act. 3. sc. 1. v. 15.

Juno Lucina, fer opem, serva me obsecro.

Catull. Carm. 32. v. 13.

Tu Lucina dolentibus
Juno dicta puerperis.

Ovid. Fast. lib. 2. v. 451.

Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;
Maturumque utero molliter aufer onus.

Dionys. Halicarnass. lib. 5. in ædem Junonis Lucinæ recens natorum infantium nomina ætatemque referri solita testatur. Cic. ante cit. *ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant.* Ne, Lector, mirere quod viedantur confundi Junonis ac Dianæ munia. Nam Deos omnes ad Solem, Deas ad Lunam referri, egregiè docet Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 17. et seq.

4. *Diva triformis.*] Triplex quasi numen habens: Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina apud inferos. Virg. Æneid. 4. v. 511.

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Hinc illud,

Terret, lustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana,
Ima, superna, feras, sceptro, fulgore, sagittâ.

Alii quod modo gibbosa, modo dimidiata, modo plena.

5. *Imminens villæ tua pinus esto.*] Volo tibi sacram esse pinum meæ villæ imminentem; et ad eam quotannis tibi mactabo aprum.

6. *Per exactos annos.*] Completo et finito unoquoque anno.

7. *Obliquum meditantis ictum.*] Qui licet junior jam ex suâ naturâ meditatur obliquo dentium exertorum ictu vulnerare. Quidam aprum in mactantem sævire et transversum ictum meditari: alii in ipsum illam pinam dentes intentasse: nonnulli ab apri sævitie Poëtam nostrum Dianæ patrocinio servatum, comminiscentur: sed gratis et perperàm.

ODE XXIII.

Ad PHIDYLEN.

Puris tantum Manibus Deos placari.

COELO supinas si tuleris manus [330]
Nascente Lunâ, rustica Phidyle;
Si thuro placâris et hornâ
Fruge Lares, avidâque porcâ;
Nec pestilentem sentiet Africum
Fœcunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni
Pomîfero grave tempus anno. [331]
Nam quæ nivali pascitur Algido
Devota, quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis,

O Agrestis Phidyle, si manus supplices ad cœlum tollas Lunâ incipiente; si Lares placaveris thure et hornotinis frugibus atque sue edaci: neque fertilis vinea experietur Africum perniciosum, neque spicæ rubiginem sterilitatis causam, nec teneri fœtus noxiam tempestatem anni parte fructiferâ. Etenim hostia Diis *destinata, quæ in Algido nivoso educatur inter quercus et ilices, vel crescit in Albano gramine,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra, Od. 9. Lib. 1.

1. *Cœlo supinas, &c.*] Si Deos ritè colueris et piè supplicaveris, licet modica offerens munera, placatos illos habebis.

Supinas] Versis ad cœlum palmis; quæ contra invocando Inferos Deos ad terram vertebantur.

2. *Nascente Lunâ.*] In novilunio et Calendis solebant rusticæ mulieres sacra Lunæ facere plantarum matri, altrici, custodi.

Phidyle.] Hæc videtur fuisse villica, seu Horatianæ villæ procuratrix: convenit nomen, sive proprium fuerit, seu factum sit à Poëtâ φειδύλη, *Parca.* Gall *Menagère.* Angl. THRIFTY.

3. *Hornâ Fruge.*] Vino vel spicis novellis atque hujus anni. Diis enim primitias et quod novum optimumque, offerri æquum est.

4. *Porcâ.*] Hâc utpote fœcundâ placabantur Dii Lares et domestici ad fœcunditatem familiæ ac rei domesticæ impetrandam.

5. *Pestilentem Africum.*] Ventum humidum et calidum adeoque pestilentem et noxium frugibus ac vitibus Italiæ. Plin. l. 2. cap. 47. De eo jam lib. 1. Od. 1.

7. *Rubiginem.*] Gall. *la Nielle. Ang.* BLASTING alias SMUT, quâ nigrescunt spicæ et sterilescunt. Oritur ex pluviâ vel rore, si quando non decussa fuerint è spicis, sed Sole supervenienente calefacta computrescant. Ita Scaliger. Plin. lib. 18. c. 17. *Cœleste frugum vinearumque malum nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, convallibusque ac perflatum non habentibus. E diverso carent ea ventosa, et excelsa.* Et cap. 28. in fine. *Alia sunt mala, quæ silente cœlo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt . . . . . Aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem.* Hinc Romæ ad eam pestem avertendam colebatur Rubigus Deus: et agebantur Rubigalia festa sub finem Aprilis. Plin. cit. l. 18. c. 29. *Rubigula Numa constituit anno regni sui 11. quæ nunc aguntur ad 7. Calend. Maii, quoniam tunc fere occupat segetes rubigo: quod tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente.* Ex Plutarchi Quæst. Natural. post init. Rubigo humescentia occupat semina. Theophrast. de Caus. Plantar. l. 4. c. 15. et alibi, *&c.*

Dulces alumni.] Dulces et charos filios interpretantur aliqui, magis tamen intelligendi videntur catuli pecudum, agni, capreoli, *&c.* ut supra Od. 11. v. 4.

8. *Pomifero grave tempus anno.*] Grave pestilensq; cœlum: adeoq; morbos haud sentient greges eâ anni tempestate quâ fructus colliguntur, scilicet Autumno, quem *letiferum* vocat Juven. Sat. 4. v. 55. Vide et supra l. 2. Od. 14. v. 15.

9. *Nam quæ nivali, &c.*] Pontificum est in sacris publicis immolare victimas sumptuosas: at te, Phidyle, rusticam et privatam mulierculam decet offerre Diis familiaribus minuscula quæque dona et sacrificia.

Quæ nivali pascitur Algido.] Pascebantur olim greges ad sacrificia publica destinati ac devoti.

Algido.] De eo monte l. 1. Od. 21. v. 6.

11. *Albanis in herbis.*] In pascuis Albani montis, qui ab urbe Româ distat 12 mill. pass. ortum versus. Martial. Lib. 4. Epig. 64.

Albanos quoque Tusculosque colles.

Arnob. Lib. 2. *In Albano antiquitùs monte nullos*

Victima,

Victima, Pontificum secures
Cervice tinget. Te nihil attinet
Tentare multâ cæde bidentium
Parvos coronantem marino
Rore Deos fragilíque myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollibit aversos Penates
Farre pio et saliente micâ

cultros Pontificum collo imbuet. Te verò Deos exiguos rore marino tenuique myrto coronantem nihil juvat sollicitare plurimo cruore pecudum. Etsi manus sine munere tenuerit aram, offensos Penates haud placabit efficacius per majorem victimam, quam per religiosum ador et sal crepitans. [332]

ANNOTATIONES.

aliis licebat quam nivei tauros immolare candoris; nonne istum morem religionemque mutastis? &c.

13. *Te nihil attinet, &c.*] Tuum non est mactare pecudes: Deos perfectè coles et placabis, nectendo tantum et adornando serta et corollas ex herbis et floribus, quæ illis dones.

14. *Bidentium.*] Nonius Marcellus ita dictas oves, quod duos dentes habeant, mordicus negat: asserit vero dici quasi biennes; auctoritate Pomponii in Attellanâ Vide Macrob. lib. 7. cap. 9. et Gellium lib. 16. cap. 6. ubi uterque idem astruunt, contenduntque, *Non oves solas, sed omnes bimas hostias bidentes appellari.*

15. *Parvos deos.*] Lares, Penates, quorum *imagines parvæ* scilicet in privatis ædibus: in fanis autem ac templis majores Deorum statuæ, majora simulacra habentur et coluntur.

Coronantem marinô Rore, fragilique myrto.] In sacrificiis multiplices adhibebantur ejusmodi corollæ. Ipse sacrificans coronabatur, hostia quoque, imago Deorum et ara, &c.

Marino Rore.] Plin. lib. 24. cap. 11. *Est et rosmarinum . . . . foliis odor thuris, &c. De Myrto,* lib. Od. 38.

17. *Immunis.*] Innocens, à scelere vacua et exempta, ex quibusdam: alii aliter et melius, ut existimo, hoc sensu: etiamsi non offeras Diis ingentia munera, tam litabis, tamque obtinebis quod postulas, exiguo quovis sacrificio, quam magno et sumptuoso, si modo vitæ innocentiam et pietatem et religionem erga eos exhibeas. Luc. cap. 21. Christus pauperculæ viduæ minuta duo laudat præ ingentibus divitum muneribus in gazophylacium missis. Ex Plutarcho Lycurgus interrogatus, cur vilia et parva constituisse sacrificia? respondit; Ut nunquam desinamus Deos venerari. Vide Pers. Sat. 2. in fine; ubi

Dicite, Pontifices, in sacris quid facit aurum?
. . . . farre litabo.

Aram si tetigit manus.] Ara quasi ansa dicta pridem, quoniam eam tenebant seu tangebant quicumque vel sacris operabantur, vel jurabant, vel preces et vota faciebant. Varro, Macrobius, Saturnal. lib. 3. cap. 2. &c. Vide et Plin. lib. 2. cap. 7.

10. *Farre pio et saliente micâ.*] Molâ salsâ quæ constabat ex quâ, farre, et sale. Seneca Epist. 114. *Crepacem molam.*

ODE

ODE XXIV.

Ad AVAROS.

INTACTIS opulentior
Thesauris Arabum, et divitis Indiæ,
Cæmentis licèt occupes [333]
Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum;
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira necessitas
Clavos; non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres meliùs Scythæ, [334]

Quamvis totum mare Tyrrhenum atque Apulicum tuis ædificiis teneas, ditior nondum tentatis gazis Arabum ac Indiæ opulentæ, si fatum sævum clavos adamantinos excelsis culminibus infigit, neque mentem formidine, neque caput mortis retibus liberabis. Felicius in campis degunt Scythæ; quorum

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. lib. 1.

1. *Intactis, &c*] Sui vitia seculi hâc Ode proscribit. Animadverte, quæso, Lector studiose, quam variè quamque feliciter idem sæpiùs ita retactet argumentum, ut novum quid semper esse videatur. Et hoc est quod ipse præcipit ac docet ad Pisones Epist. v. 128. et 240. quæ duo loca spectant eodem, et egregiè declarant rerum communium et cujvis notarum novam dispositionem ex arte atque ingenio, scitamque et callidam tractationem longe præstare rerum novarum inventioni. Quod quidem literatores ac de trivio homines et sciolos latet, nôrunt verò sentiuntque quotquot sano et sagaci pollent judicio. Vide quæ ibi annotabuntur.

Intactis opulentior Thesauris Arabum.] Ipsis opulentior Arabibus, quorum adeo jactatur opulentia. Vide lib. 1. Ode 29. et lib. 2. Od. 12. Stroph. penult.

Intactis.] Vel Thesauris nondum effossis, vel Arabibus bello nondum petitus ac subactis populo Romano. *Ælius enim Gallus ex Equestri Ordine, solus Romana arma in eam terram intulit . . . oppida diruit, &c.* Plin. lib. 6. c. 28. Strabo lib. 6. *Recens Romæ expeditio nostro tempore duce Ælio Gallo in Arabiam facta.* Missus ille cum exercitu ab Augusto decimum Consule, Arabes tentaturus. Propert. lib. 2. Eleg. 10. v. 15.

India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho,
Et domus intactæ te tremit Arabiæ.

2. *Divitis Indiæ.*] Hæc enim Asiæ regio dives est auro, argento, lapillis, gemmis. Strabo lib. 16, *&c.*

3. *Cæmentis licèt occupes, &c.*] Licet præclaras ædes habeas maris littoribus extructas, quid hoc ad vitam beatam? An sic effugies curas et mortem; Vide Od. 1. hujus lib. Stroph. 9. ibique annot.

4. *Tyrrhenum mare.*] Idem est quod Thuscum et Inferum: pars est Mediterranei, Thusciam alluens, Ditionem Pontificiam, ac regnum Neapolitanum, à fluvio Macrâ ad Fretum Siculum.

Et mare Apulicum.] Omnes fere codices habent *Pontificum*, id est, Euxinum: Quidam *Punicum*, id est, Africanum; et hanc lectionem defendunt eo quod mare Punicum seu Africanum continetur cum Tyrrheno, quod nunc nominatur. Verum enimvero quid hoc ad Italiam et Romanos? An ut notetur vesania ædificare cupientium non modo in littoribus maris proximi sed et longinqui; Longe sane petita reprehensio, Lectori tamen judicandi sit plena libertas: ut fuit hactenus. Alii etiam *Publicum* absurdè quidem legunt. Placuit lectio, *Apulicum*, non nobis primum, sed gravibus viris pridem ante nos: ut denotetur utrumque Italiæ littus maris: per *Apulicum* superi sive Adriatici, inferi vero per *Tyrrhenum*.

5. *Si figit adamantinos, &c.*] Si magnificas illas ædes mors etiam obsidet ingrediturque et habitatores earum non mitius tractat quam infirmos et egentes, et in illis ædium *summis verticibus clavos figit adamantinos*, id est, imperii ac dominatûs sui jura exercet; metaphora ducta ab annali clavo, qui in parietibus ædium sacrarum figebatur singulis annis ut numerus annorum inde colligeretur. De quibus Liv. passim. Alii sic explicant; si summos etiam apices seu capita virorum principum spiculis suis durissimis transfigit mors, et enecat.

Adamantinos.] Adamante firmiores, lib. 1. Od. 35. *trabales clavos.* Sic belle exprimit Poëta fatum ineluctabile, mortis necessitatem, et nunquam mutabile, Jovis ac Deorum decretum, Pindar.

Τις κίνδυνος κρόλτεοις ἀδαμαντος δησεν ἄλοις.

6. *Campestres melius Scythæ, &c.*] Avaris divitibus sapientiores ac beatiores sunt ii populi

Quorum

Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos,
Vivunt, et rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt;
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctúmque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus [335]
Privignis mulier temperat innocens:
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero.

incertas habitationes carpenta circumferunt, nec non asperi Getæ, quibus arva minimè circumscripta producunt communes segetes ac messes; neque exercetur cultura diuturnior uno anno; atque alter vices assumens pari fortunâ quietem tribuit alteri laboribus exsoluto. Ibi fœmina innoxia parcit privignis matrem non habentibus, neque uxor dote potens marito imperitat, nec splendido auscultat mœcho.

ANNOTATIONES.

qui inopes quidem, at sine curis vivunt. Scythæ nullas domos extruunt, per campos vagantur, modò in his pascuis, modò in illis subsistentes, suamque secum familiam plaustris vehunt, hinc ἁμαξόβιοι et ἁμαξοφόρητοι dicti; *quibus plaustra sedes sunt*, inquit Salust. Vide l. 1. Od. 19. v. 10. et Od. 35. v. 9. et l. 2. Od. 9. in fine: ibique annot. Justin. l. 2. sub initium: *Scythis inter se nulli fines, nec enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisque causâ tectis pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta, non legibus .... aurum et argentum non appetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus ..... pellibus vestiuntur ferinis. Hæc continentia illis morum quoque justitiam dedit, nihil alienum concupiscentibus ...... utinam reliquis mortalibus similis moderatio ..... prorsùs ut admirabile videatur hoc illis naturam dare, quod Græci longâ sapientium doctrinâ præceptisque Philosophorum consequi nequeunt; cultosque mores incultâ barbarie superari, &c.* Hinc apud Homerum Iliad. v. δικαιότατοι, *justissimi*, vocantur Scythæ. De his Strabo. 7. Herodot. l. 4. Virgil. Georgic. 3. &c.

11. *Rigidi Getæ, &c.*] Et hi Scythis affines duram pariter vitam agunt, frigidissimâ regione. Ex Strabone, ad Pontum, Orientem versus, circa ostium Danubii sedes habent. Plin. l. 4. c. 12. *Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes; variæ tamen litori appositâ tenuere: aliàs Getæ, Daci Romanis dicti, &c.*

12. *Immetata quibus, &c.*] Scythis nimirùm atque Getis agri nullis definiuntur limitibus, nullique sunt cuiquam proprii; omnes omnibus communes vicissim coluntur ab aliquibus duntaxat quantum satis est ad annonam et victum unius anni.

15. *Defunctúmque laboribus, &c.*] Alii post alios culturam agrorum, sationem ac messem curant, et quiescunt; atque ad annum opus ac laborem alii aliis succedunt. De Suevis idem propè refert Cæsar de bello Gallico, initio lib. 4. *Gens maxima et bellicosissima Germanorum, Suevi: centum pagos habent, ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi causâ suis è finibus educunt. Reliqui domi manent: pro se atque illis colunt. Hi Rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent ..... privati ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno in loco incolendi causâ licet, &c.*

17. *Illic matre carentibus, &c.*] Ubi nulla est cupiditas, illic nec ulla novercalia odia, flagitia, veneficia: nulla uxorum aut adulteria, aut imperiosa insolensque dominatio in viros. Ea est Scythicarum mulierum fides, pudicitia, virtus, probitas.

18. *Privignis mulier temperet innocens.*] Noverca non sævit in privignos, id est, mariti sui è priore conjuge filios, nec eos veneno tollere meditatur; quod Romæ non infrequens. Juven. Sat. 6. v. 152.

Hippomanes, carmenque loquar, coctúmque venenum,
Privignoque datum?

19. *Nec dotata regit virum.*] Plaut. Aulul. in fine scen. 17. *Quæ indotata est, ea in potestate est viri: dotatæ mactent et malo et damno viros.* Et Asinar. Scen. 1. *Argentum accepi, dote imperium vendidi.* Juvenal. Sat. 6. v. 223. *Imperat ergo viro.* Vide ibid. in superbiam mulierum plurima. Et Justino l. 3. Lycurgus apud Spartanos *virgines sine dote nubere jussit; ut uxores eligerentur, non pecuniæ: severiusque matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis dotis frænis tenerentur.*

20. *Nec nitido fidit adultero.*] Non sinit se in adulterium pertrahi ab adultero bene compto; vel, amatori et mœcho potenti non confidit post flagitia sperans ab eo defendi tum adversus leges adulterium punientes, tum adversus maritum suum vindictam meditantem.

Illic maxime dos æstimatur virtus parentum, et pudicitia insolubili pacto alterum virum abhorrens. Illic *non licet delinquere, vel merces est mors. O quicunque voluerit sceleratas strages furoremque civilem abolere, si cupiat imagini subscribi parens civitatum,* is *infrænatam coërcere cupiditatem suscipiat à posteris celebrandus; quandoquidem (pro scelus!) viventem virtutem adversamur invidentes, ereptam verò aspectui desideramus. Quorsum mæstæ querelæ, si pœnâ non crimen amputatur? Quid leges prosunt absque moribus inutiles, si negotiatorem haud deterrent vel orbis regio æstu ferventi præclusa, nec pars Aquiloni proxima, nivesque humo constrictæ?*

Dos est magna parentium
  Virtus, et metuens alterius viri
Certo fœdere castitas:
  Et peccare nefas, aut pretium est mori.
O quisquis volet impias
  Cædes, aut rabiem tollere civicam;
Si quæret pater urbium [136]
  Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrænare licentiam,
  Clarus postgenitis: quatenus (heu nefas!)
Virtutem incolumem odimus,
  Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
  Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
  Vanæ proficiunt; si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
  Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durat æque solo nives

ANNOTATIONES.

21. *Dos est magna parentium Virtus, &c.*] In deligendis uxoribus ibi non sperantur opes, sed virtus majorum et parentum, ac puellæ castimonia. Plaut. Amphitr. Act. 2. Scen. 2. sub finem.

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, &c.

Repete modò allatum Lycurgi legem de dote virginum Spartanarum. Juvenal. Sat. 6. v. 166.

Malo Venusinam, quàm te, Cornelia, &c.

23. *Certo fœdere castitas.*] Fides conjugalis, quam illic violare *nefas*, aut peccanti *mors* certa est, certumque *peccati stipendium*, quod ait Paulus Apostolus.

25. *O quisquis volet impias, &c.*] Profectò cupiditas tollenda, si quis bonus Princeps velit seditiones tollere, tumultus, cædes, bella civilia, aliasque civitatum pestes. His videtur Augustum respicere: nam sic ei posteà gratulatur, lib. 4. Od. 15. v. 9.

——— Ordinem
Rectum et vaganti fræna licentiæ
Injecit, amovitque culpas,
Et veteres revocavit artes, &c.

27. *Si quæret pater urbium Subscribi statuis.*] Si volet dignus esse, cui statua erigatur cum hac epigraphe, *pater patriæ*. Quæ quidem appellatio honorifica contigit Camillo, Ciceroni, Julio Cæsari, Augusto, aliis item postea bonis Imperatoribus. Tit. Liv. Appian. Flor. Sueton. &c. Hic Octav. cap. 58. *Senatus te consentiens cum Populo Romano consalutat* Patriæ Patrem. *Cui Augustus . . . compos factus votorum meorum, P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari, &c.* Juv. Sat. 8. v. 244.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

30. *Clarus postgenitis.*] Quidem legunt *charus*, Lib. 1. Od. 28. *Post modo te natis.*

Quatenus (heu nefas!) Ea siquidem est pravitas morum nostrorum, ut invideamus virtuti, excellentiæ, honoribus eorum qui nobiscum vivunt: mortuis autem gloriam sponte deferimus et laudationem. Egregiè Vel. Paterc. *Præsentia invidiâ, præterita veneratione prosequimur. Et his nos obrui, illis instrui credimus.*

32. *Sublatam ex oculis quærimus.*] Sic fit: sic vivitur. Homines quæ habent præ manibus bona vix antè cognoscunt, aut ut par est æstimant, quam ea amiserint. Quam sententiam expolitam efferunt, inter tot alios, Sophocles in Ajace, Plaut. Captiv. Cic. in Orat. post reditum, ad Quirites.

34. *Si non supplicio culpa reciditur?*] Si culpæ non puniuntur; vel si non cessant improbi crimina perpetrare, quamvis ea puniri interdum cernant.

35. *Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt?*] Quid prosunt leges, si non observentur, sique ad earum amussim mores non fingantur?

36. *Sic neque fervidis Pars inclusa caloribus, &c.*] Si homines lucri causâ nihil non tentant,

Mercatorem

Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora navitæ?
Magnum pauperies opprobrium jubet
Quidvis et facere et pati,
Virtutísque viam deserit arduæ.
Vel nos in Capitolium,
Quò clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas et lapides, aurum et inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus. Scelerum si bene pœnitet,
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa; et teneræ nimis
Mentes asperioribus
Formandæ studiis. Nescit equo rudis

[337] *et solertes nautæ maria formidabilia exsuperant? Inopia dedecus ingens impellit quidlibet et moliri et perferre: atque iter asperæ virtutis relinquit.* Ergo *nos aut deferamus in Capitolium, ad quod invitat applausus et concursus* populi *acclamantis, aut in mare vicinum* projiciamus *gemmas et lapillos, atque aurum exitiale, omnis mali causam. Si verè crimina detestamur, extirpanda sunt improbæ cupiditatis principia; animique* [338] *molliores quam oportet durioribus instituendi* sunt *exercitationibus. Nobilis adolescens ignorat equo*

ANNOTATIONES.

& ad præclusas veluti à naturâ partes mundi contendunt; ad Zonam torridam, atque ad frigidam et glacialem, ubi *nives* asperitate ac diuturnitate frigoris *duratæ* sunt instar soli, vel, *solo* astringuntur. Vide lib. 1. Od. 22. sub finem. Et hujus lib. Od. 3. Stroph. 12.

40. *Mercatorem.*] Qui quærit opes, ac paupertatem fugit per mare, per saxa, per ignes.

Horrida callidi Vincunt æquora navitæ?] Sic Mare Glaciale, sic Bonæ Spei quod vocant promontorium, ubi horrorem faciunt omnia, quotidiè tamen tentatur atque superatur.

42. *Magnum pauperis opprobrium, &c.*] Ex opinione vulgi scilicet. Nam longè aliter sentiunt vel Ethnicorum sapientes. Vide Apuleii Apolog. ubi, *Paupertas,* inquit, *etiam Populo Romano Imperium fundavit, &c.*

44. *Arduæ.*] Hesiodus ait viam ad virtutem longam esse & arduam, saxísque asperam, Deósque velle eam sudore parari.

45. *Vel nos in Capitolium, &c.*] Ex ante dictis rectè concludit: si opes non juvant, imò impedimento sunt bonis moribus, certè debemus eas abjicere: itaque, ut ex malis boni aliquid faciamus, deferamus eas ad Jovem Capitolinum, ad ornatum templi. Ac si minus movet nos religio Deorum, at moveat saltem honos et gloria nominis nostri. Nam illuc *vocat* et prosequitur nos *clamor & turba faventium.* Istæ nempè donationes magno populi applausu fiebant, quasi triumphum parantis ei qui cupiditates subegisset. Petron. *Ipse Senatus recti bonique præceptor mille pondo auri promittere solet Capitolino.* Sueton. Octav. cap. 50. *In cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties H. S. unâ donatione contulit.*

47. *Vel nos in mare proximum, &c.*] Sic Crates Philosophus Thebanus magnum auri pondus in mare dejiciens aiebat: Abite pessum, malæ cupiditates; vos eò mergam, ipse ne mergar à vobis.

48. *Gemmas et lapides.*] Gemmæ pellucent, lapides minimè, margaritæ nec inter gemmas, nec inter lapillos censentur.

Aurum inutile.] Vel nihil juvans ad beatè vivendum: vel quo non utimur, per avaritiam defraudentes genium.

49. *Materiam mali.*] *Lycurgus aurum argentumque velut omnium scelerum materiam sustulit.* Justin. lib. 3. Ovid.

Opes irritamenta malorum.

51. *Eradenda cupidinis, &c.*] Tull. Tusc. 4. n. 24. *Cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sane eam cupiditatem, permanat tunc in venas et inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus et ægrotatio, quæ avelli inveterata non possunt; eique morbo nomen est avaritiæ.*

Cupidinis Pravi.] Pravè quidam legunt *pravæ.* Cupidinem pro cupiditate in genere masculino usurpat Horatius, lib. 2. Od. 16. v. 15.

Cupido sordidus, et Satir. 1. v. 61.

Pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit.

52. *Elementa*] Primordia, Juv. Sat. 14. v. 123.

Sunt quædam vitiorum elementa.

52, 53, 54. *Teneræ nimis Mentes asperioribus Formandæ studiis.*] Vel à teneris, ut aiunt, unguiculis: vel ad laborem resque duras et asperas *formandæ* sunt mentes nimis effœminatæ et delicatæ. Vide Oden 2. hujus libri.

54. *Nescit equo rudis Hærere, &c.*] Generosus ac nobilis puer (proh dedecus!) nescit equitare timétque venari: scit verò et amat

Hærere ingenuus puer,
Venaríque timet; ludere doctior
Seu Græco jubeas trocho,
Seu malis vetitâ legibus aleâ.
Cùm perjura patris fides
Consortem socium fallat et hospites:
Indignóque pecuniam [339]
Hæredi properet. Scilicet improbæ
Crescunt divitiæ; tamen
Curtæ nescio quid semper abest rei.

insistere haud assuetus, ac venari fugit; peritior ludere, seu jubeat trocho Græco sive magis placuerit aleâ legibus prohibitâ; dum parens fide perjurio fractâ defraudat consortem socium et hospitem; atque divitias accumulat hæredi immerito. Nimirùm iniquæ augescunt opes: veruntamen aliquod semper deest angustis bonis.

ANNOTATIONES.

ludere mollioribus ludis Græcorum. De Romanis exercitationibus ingenuo juvene dignis, vide lib. 1. Ode 8. De venatione lib. 1. Epist. 18. v. 49. ita canit;

Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, et membris.————

57. *Græco trocho.*] Duplex fuit trochus: alter dicebatur turbo, eratque *buxum volubile* scuticâ agitari à pueris solito; de quo Virg. Æneid. 7. v. 378. Alter ludus trochi erat, circuli cujusdam ferrei vel æneí impulsio, artem requirens ac studium; neque solis conveniebat pueris. De hoc videtur loqui noster hic ut et ad Pisones Epist. v. 380. ubi rem vide fusiùs explicatam in annotationibus nostris.

58. *Vetitâ legibus aleâ.*] In Saturnalibus permittebatur alea, mense Decembri: reliquis anni mensibus probrosa erat; puniebaturque legibus Corneliâ, Publiâ, Titiâ. Ædilibus ea cura incumbebat. Cicer. Philip. 2. *Licinium de aleâ condemnatum collusorem suum restituit.* Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. et quæ annotabo ad lib. 1. Epist. 18. v. 21. ad has voces:

Quem præceps alea nudat.

59. *Cùm perjura patris fides, &c.*] Dum puer indulget mollibus et futilibus studiis, interim pater ei congerit opes per fas et nefas, quas malè partas malè dilapidet. Nam ille societatis fidem atque hospitii jura violare non dubitat.

60. *Consortem socium.*] Has voces alii separant explicantque *consortem* cohæredem: *socium* qui negotiationis societatem ac fœdus inito contractu fecit. Alii jungunt et ad unam posteriorem sententiam referunt. Nempè consors vocatur, qui tantumdem sortis ad mercaturam confert. Nam prima pecunia in societatem, ut lucrum inde fiat, collata sors et caput nuncupatur: quod verò ex illâ per communem negotiationis laborem accedit accrescitque, corpus societatis vocitant. Itaque ille fallit consortem socium, cum subtrahit quidpiam è lucro, et in privatam rem convertit id quod esse commune oportuit. Cicero pro Sexto Roscio; *Rectè majores nostri eum, qui socium fefellisset, in bonorum virorum numero babendum nullo modo putaverunt.* Vide eundem pro Publio Quinctio. Animadverte porrò quot et quanta mala committat ille avarus pater. 1. Periculis et laboribus se conficit. 2. Paupertatem esse malum stultè credit. 3. Omne fas violat quæstûs causâ. 4. Pravo exemplo filium corrumpit. 5. Seipsum defraudat victu necessario, *inter opes inops.*

64. *Curtæ nescio quid semper abest rei.*] Nam *multa petentibus desunt multa.* Supra Od. 16. in fine. Benè Seneca in Hercule Oetæo, v. 625.

Cupid hic gazis implere famem:
Nec tamen omnis plaga gemmiferi
Sufficit Istri; nec tota sitim
Lydia vincit; nec quæ Zephyro
Subdita tellus, stupet aurato
Flumine clarum radiare Tagum;
Nec si totus serviat Hebrus,
Ruraque dives cingat Hydaspes;
Intráque suos currere fines
Spectet toto flumine Gangem.
Avidis, avidis Natura parum est.

ODE

ODE XXV.

Ad BACCHUM.

Se afflatu ejus de Augusto eximia dicturum.

QUO me, Bacche, rapis tui
Plenum? Quæ nemora aut quos agor in specus, [340]
Velox mente novâ? Quibus
Antris egregii Cæsaris audiar
Æternum meditans decus
Stellis inserere et concilio Jovis?
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio. Non secus in jugis
Exsomnis stupet Evias,
Hebrum prospiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen; ut mihi devio [341]

Quò me agis, Bacche, te repletum? Quas in sylvas atque antra præceps rapior spiritu insolenti? Quibus speluncis meditabor immortales honores Augusti, ut *audiar inserens* illum *sideribus ac Jovis concilio? Canam splendores novos, necdum ab aliis celebratos. Haud aliter attonita est Baccha, in montibus expergiscens, cùm cernit Hebrum et Thraciam nivibus albescentem, atque Rhodopen pedibus barbarorum peragratam. Quam placet mihi longè aberranti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Quo me Bacche, rapis, &c.*] Ad quid me rapis, meque suprà me tollis? Instruis me scilicet ad canendas Divi Augusti laudes; quod sine divinâ ope nequaquam tentarem. De Baccho vide lib. 2. Od. 19. ibique annot. Augusti elogia persequitur Horatius lib. 1. Od. 12. l. 3. Od. 5. 14. l. 4. Od 5. 14. 15. l. 2. Ep. 1.

2. *Quæ in nemora.*] Lib. 2. Epist 2. v. 77.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes
Rite cliens Bacchi.————
Item,
Carmina secessum scribentis et otia quærunt.

3. *Mente novâ.*] Divino instinctu, dicendi facultate plusquam humanâ. Adverte, studiose Lector, incisam passim orationem. Talis enim entheum decet.

Quibus Antris, &c.] Quibus in locis à turbâ semotis, sacrisque, animo soluto meditabor dignos Augusto versus; quibus illum cœlo consociem? Vide suprà Od. 5. Stroph. 1. ibique annot.

6. *Concilio Jovis.*] Deorum cœtui. Fingunt enim Jovem in gravioribus Deos convocare et consulere. Vide Homer. Iliad. 20.

8. *Indictum ore alio.*] Seu quod primus Latinorum Horatius Lyrica scripserit, seu quia Augusti gesta et virtutes sunt quid novum ac inauditum, adeoque mortalium nemini cognita aut relata sunt adhuc ejus insignia.

Non secus in jugis, &c.] Tantus me stupor divini Cæsaris encomia canendi meditantem corripit, quantus invadit Bacchas è furore divino et somno exsolutas. Vel tanto ardore aggredior Augusti laudes, quanto Bacchæ Orgia.

9. *Evias.*] Bacchi sacrificula, ab Evio Bacchi cognomine, de quo lib. 1. Od. 18. v. 9. *Exsomnis,* vel, excitata ab eo somno, qui post divinum furorem occupare solet, animoque tranquillitatem reddit. Vel, pervigil; noctu enim celebrantur Orgia, in Thraciæ præsertim montibus. Unde et mox Hebri Rhodopesque mentio.

10. *Hebrum.*] Hic Thraciæ fluvius oritur è monte Rhodope non procul Adrianapoli, labitur in Ægeum mare è regione insulæ Samothraciæ, volvens aureas arenulas. Solin. lib. 15. De eo jam lib. 1. Od. 25. v. ultimo.

Nive candidam Thracen] Regio hæc frigidissima nunquam non habet nives, *nec cælo læta, nec solo,* ex Pomp. Melâ. Inter alios montes tollit *Rhodopen,* incoliturque gente, cui velit insita à naturâ barbaries. Vide lib. 1. Od. 27.

11. *Pede barbaro Lustratam Rhodopen.*] Hic subtiliores aliqui afferunt Orpheum *pede barbaro,* id est, carminibus, illustrantem Thraciam' suam patriam, et in eâ montem Rhodopen: eo sensu, ut tam sit omnibus admirabilis Horatius Augusti laudes celebrans, quam Bacchis Thrax Orpheus canens, et ob cantum toto orbe nominatus. Sed O commentum, quod nostrum etiam Poëtam latuisse credendum est!

12. *Ut mihi devio, &c.*] Afflatus numine Horatius duntaxat ea loquitur, quæ meditabundum juvant Poëtam, desertas regiones, specus, rupes, nemora.

admirari cautes et silvam desertam! O Rex Naïadum et Bacchantium altas fraxinos manibus revellere potentium, nihil exiguum aut vile, nihil humanum canam. Suave est periclitari, O Bacche, sequendo numen quod circumdat caput virenti palmite.

Rupes et vacuum nemus
Mirari libet! O Naïadum potens,
Baccharúmque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos;
Nil parvum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenæe, sequi Deum
Cingentem viridi tempora pampino.

ANNOTATIONES.

13. *Rupes.*] Sic appositè Muretus doctis visus correxisse, quia *rupes* ad rem convenientiores: cum tamen plerique codices habeant *ripas*; nec ita absurdè, ut quidam volunt. Nam et flumina et fluminum ripæ ad solitarium et cogitabundum pertinent.

14. *O Naïadum potens, &c.*] Quòd aquis vinum est potentius ac validius, hinc veteres Naïadum, id est, Nympharum fluminibus præsidentium Regem finxêre Bacchum.

15. *Baccharûm.*] Bacchi sacerdotum. Quod additur, *valentium Proceras manibus vertere fraxinos*, videtur allusisse Horatius ad id quod scribit Euripides in Bacchis Act. 4. cùm evasisset in abietem Pentheus rabiem fugiens Bacchantium, eò statim accurisse illas omnes, ac duce Agave saxa primùm molitas in eum contorsisse, posteà verò ipsam arborem radicitùs concussisse, ac tandem prostravisse.

17. *Aut humili modo.*] Quidam legunt *humile modo.*

18. *Dulce periculum est.*] Scio me periculosum tentare opus et arduum; at, duce Deo, non indignum immortali Cæsare carmen edam.

19. *Lenæe.*] Unum est è Bacchi cognominibus, *ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, torculari,* in quo vinum exprimitur. Ex Diod. Sic. lib. 4. cap. 5. et lib. 5. cap. 1. Donatus perperàm Latinam commentus est originem, à *leniendo.* Cui et refragatur Servius in Virgil. Georg. 2. 4.

20. *Cingentem viridi tempora pampino.*] Hoc et suos clientes, et seipsum coronare amat Bacchus. Infra lib. 4. Od. 8.

Ornatus viridi tempora pampino.

ODE XXVI.

Ad VENEREM.

Ut Chloës arrogantiam coërceat.

Haud ita pridem vigebam aptus virginibus, nec inglorius bellavi. Jam arma et perfunctam militiâ istâ lyram tenebit murus ille, qui stipat latus

VIXI puellis nuper idoneus, [1. 2]
Et militavi non sine gloriâ.
Nunc arma, defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. 1.

1. *Puellis nuper idoneus.*] Jam vero annos quadraginta natus ab eis contemnor; quare ab istâ militiâ cessare debeo in posterum. Vide lib. 1. Od. 9. lib. 4. Od. 1.

2. *Militavi.*] Ovid. Art. Am.

Militat omnis amans; et habet sua castra Cupido.

3. *Nunc arma, &c.*] Jam abjicienda mihi sunt arma, atque ex more suspendenda in templo Veneris, funalia, vectes, arcus.

4. *Barbiton.*] Versus lyricos et amatorios. De hoc instrumento musico, lib. 1. Od. 1.

4, 5, 6. *Paries habebit, Lævum marinæ qui Veneris latus Custodit.*] Quia fortunatus fui in eâ Veneris militiâ, hinc volo suspendi arma mea congruo loco et meæ felicitatis indice. Videlicet statuæ Deorum meridiem aspiciebant, proindeque occasum habebant ad dextram, ortum ad sinistram: porrò ex Extruscâ disciplinâ pars orientalis boni ominis erat, ideoque fausta quælibet ad ortum auguria et auspicia habebantur. Unde Virg. *intonuit lævum*, ad quod ea erat Horatii dextra ad Veneris imaginem conversi, et pars quoque templi dextra: quæ quidem semper felix censetur. Hinc igitur ad lævum simulacri

Lævum

Lævum marinæ qui Veneris latus
Custodit. Hîc, hîc ponite lucida
Funalia, et vectes, et arcus
Oppositis foribus minaces.
O, quæ beatam, Diva, tenes Cyprum, et [343]
Memphim carentem Sithoniâ nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

sinistrum Veneris maritimæ. Istic, istic deponite faces accensas et vectes, et arcus præclusis januis minitantes. O Dea, quæ fortunatam obtines Cyprum, atque Memphim nivibus Sithoniis immunem regis, semel feri superbam Chloën elato flagello.

ANNOTATIONES.

Veneris latus, hoc est, ad dextrum fani parietem arma collocat, quibus non sine gloriâ, militârat.

5. *Marinæ Veneris.*] E maris spumâ genitæ: ut fabulantur. Hesiod. Theogon. Inde Græcum nomen Ἀφροδίτη, nam ἀφρὸς, *spuma* dicitur.

7. *Funalia.*] Noctu amatores ad amicarum fores, accensis facibus pergebant, atque illas, his demum extinctis, occentabant, Pers. Sat. 5. v. 166.

Chrysidis . . . . . ante fores extincta cum face canto.

Vide suprà Od. 10. hujus libri.

Vectes, et arcus, &c.] His scilicet armis atque instrumentis quatiebant effringebantque fores meretricum occlusas. Vide supra Ode 14. sub finem. Et lib. 1. Ode 25. Apud Terent. in Eunucho, Thraso Thaidis ædes expugnaturus, *Procede,* inquit, *huc cum vecte.* Bellè Cato vecticulariam appellat vitam furum, qui vecte parietes domorum soleant perfodere.

4. *Beatam Cyrum.*] Insulam, de quâ lib. 1. Ode 3.

Beatam.] Vel opibus, vel patrocinio Veneris.

10. *Memphim.*] Ægypti urbem, in quâ celebre Veneris templum, teste Strabone, lib. 17.

Carentem Sithoniâ nive.] Ea regio utpote fervida non habet nives, ut Sithon Thraciæ mons. Virg. Eclog. 10.

Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ.

11. *Regina.*] Mentium dominatrix Venus:

Sublimi flagello, &c.] Ictu vehementiori percute; fastidium Chloës et superbiam tibi ingratam ulciscere: ferociam elide. Animadverte porrò amantium levitatem ac stultitiam. Videbatur Horatius primò velle amores abjicere; ecce verò, seu amans, seu iratus, supplicat Veneri, ut frangat Chloës arrogantiam eamque tangat, à quâ ipse spernebatur.

ODE XXVII.
Ad GALATEAM.

Eam à navigando deterret, præsertim exemplo Europæ.

IMPIOS parræ recinentis omen
Ducat, et prægnans canis, aut ab agro [344]

Sceleratos deducat augurium parræ cantum iterantis, et canis gravida, vel lupa rufa

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. 1.

1. *Impios parræ, &c.*] Hæc Ode præ cæteris involuta, multum negotii semper Interpretibus facessivit; multum quoque habet gravitatis et elegantiæ. Quæ et qualis sit Galatea illa, et cur ita studiosè ad eam scribat Horatius, haud notum est.

Impios parræ recinentis omen Ducat, &c.] Impii iter facturi triste quodlibet auspicium habeant, pro suo malo merito: tibi verò, Galatea, fausta quæcunque adsint.

Parræ.] Ingratæ et infaustæ fuit vocis parra avis; quæ verò fuerit, illa, minimè liquet. Quibusdam *mesange*, aliis *vanneau*, aliis aliter appellatur, Angl. A JAY. Plin. lib. 11. 37. init. *volucribus apices diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie . . . . Phasianæ corniculis: præterea parræ* (alii tamen legunt, *parvæ*) *quæ ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dedit alaudæ. Dedit cirros Pico quoque Martio, &c.* Lib. verò 18. cap. 29. manifestè ac disertè scribit, *avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat.*

Recinentis.] Quædam aves cantu omen faciebant, ut noctua, corvus, cornix, picus, parra; hinc oscines, quasi oricines: aliæ volatu et aliis, unde alites ac præpetes dictæ; ut aquila, vultur, milvus, accipiter, alæque altum volantes. Virg. Æneid. 3. v. 361.

Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ.

2. *Prægnans canis, aut, &c.*] Veteres superstitiosi multa quidem ominosa existimabant

veniens ab agro Lanuvino. et vulpes catulos enixa. Anguis quoque viam inceptam rem rtur, cum velut sagitta è transverso equis pavorem injecit. Ego cui metuam augur prævidens futura?

Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fœtáque vulpes:
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittæ
Terruit mannos. Ego cui timebo
Providus auspex?

ANNOTATIONES.

nullâ aut le-i ratione; ut si quid male cesserat, cùm v. g. prægnans canis occurrisset, inde talem occursum deinceps habuerunt infe icem et mali ominis. Ejusmodi plurima profert hìc Poëta noster. V·de Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. &c.

3. *Lanuvino.*] Pro quolibet, positum quibusdam videtur; non ita verò aliis, eo quod per illum ad viam Appiam oppidulum iter erat Galateæ Brundusium pergentis ad conscendendam ibi navem. Res exigui momenti.

5. *Rumpat et serpens, &c.*] Græcis ἀκοντίας, Latinis *jaculus*, serpentis genus est, ex arboribus in prætereuntes sese vibrantis ad modum sagittæ. Ælian. l. 6. hist. animal. c. 18. Plin. l. 8. c. 23. *Vulgatum est*, inquit, *jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantum cavendas serpentes, sed et missili volare to mento.*

6. *Similis sagittæ.*] Nolunt hìc intelligi missilem ex arcu sagittam; quanquam nihil vetat, ut patet ex annot. præced. At placet indicari eam surculi partem in vitibus postremam et superiorem quæ incurva et contorta serpentem refert, vocaturque sagitta. Columell. l. 3. c. 17. Plin. l. 17. c. 21. *Sagittæ vocantur surculi, cùm intorti panguntur . . . sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit.*

7. *Terruit mannos.*] Exterruit equos currum trahentes, in eos insiliens, eo modo quo mox explicuimus. *Mannus* vocatur equus minor ad manus facilis et obsequens. Torrentio est gradarius equus, tolutim et sine equitis molestiâ decurrens.

Ego cui timebo Providus auspex?] Ita ferè omnes codices. Sensus est; non est quod timeam tibi, Galatea: cùm nullo sis crimine obstricta, felici exitu ut et auspicio fluent tibi omnia: nec non faustum tibi augurium et ego precabor navigare cupienti; sis ubique felix. Quòd si liceat aperire quod sentio, malim certe, cum eruditis nonnullis, interrogationis notam expungere, et continuato sensu et oratione, jungere cum sequentibus hoc sensu: Ego Horatius, si cui timebo auspex providus (ut tibi navigaturæ timeo, Galatea) huic *prece suscitabo oscinem ab ortu Solis corvum*, quo deterreatur à conscendendo mari, isto scilicet malo augurio. Vide mox annotanda.

8. *Auspex.*] Is augurium captans sedebat capite velato: lituum sine nodo tenens aduncum, quo cœli regiones et certa spatia notabat, quibus videnda ad se pertinere designabat, &c. Alex. ab A ex. ante cit. Quam verò mundi partem spectabat augur? hinc enim pendet multarum solutio quæstionum, nimirum ubi dextra pars, ubi læva constituenda; adeoque quod felix, quod infelix omen. Primi Rom. Augures orientem spectârunt ab Albanis et Latinis edocti. Patet ex Virg. Æn. 8. v. 61. Æn. 12. 172. Subinde verò ex Hetruscâ disciplinâ, ad meridiem conversi omen capiebant et auspicium. V de Varron. l b 6. Plin. l.b. 1. c. 54. Quæ cùm ita sint, ortus Solis erat eis ad lævam, occasus ad dextram: ergo quod mox ait Horatius, *Corvum ab ortu Solis oscinem*, sinistrum infelixque augurium denotet. Adde quod vulgò putabantur auspicia corvi dextri fausta, lævi infelicia: cornicis contra. Plaut. Asinar. infra citand. Item Aulul. Scen. 20. *Non temere est quod corvus cantat mibi nunc ab lævâ manu, &c.* Cic. de Divin. 1. *Quod augurium à dextrâ corvus, à sinistrâ cornix faciat ratum?* Et antea. *Panætius requirit Jupiterne cornicem à lævâ corvum à dextrâ canere jussisset?* Et de Divin. 2. v. 81. *Cur aliis à dextrâ aliis à lævâ datum est avibus, ut ratum auspicium, facere possint?* Verum enimvero *magna bujus observationis vanitas*, ut ait ipse Plin. modò cit. Et Cic. de Divin. 2. n. 82. *Quæ autem est inter Augures conveniens et conjuncta constantia? Ad nostri augurii consuetudinem, dixit* Ennius.

Cum tonuit lævum bene tempestate serenâ.

At Homericus Ajax, apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nunciat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.

Ita nobis sinistra, Graiis et Barbaris dextra meliora esse videntur. Quanquam haud ignoro quæ bona sint sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint. Sed certè nostri sinistrum nominaverunt (quod à sinendo dictum putant) *externique dextram, quia plerumque melius id videbatur.* Vide Just. Lipf. Elect. 2. c. 2. Ex his, lector, vides non absurdam quoque sententiam priorem illorum, qui corvum oscinem ab ortu felix augurium fuisse scripserunt, tametsi ad lævam esset: ubi et distinguendam aiunt inter Auguris dextram manum lævamque, et mundi partem dextram ac sinistram, cum Poëtæ nunc hoc nunc illo modo loquantur. Adde Plutarchum in quest. Centur. Rom. ita scri-

Antequàm

Antequàm stantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentûm,
Oscinem corvum prece suscitabo
Solis ab ortu.
Sis licet felix ubicumque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas;
Téque nec lævus vetet ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion? Ego quid sit ater
Adriæ novi sinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hostium uxores puerique cæcos
Sentiant motus orientis Austri, et
Æquoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.

[35] *priusquàm avicula pluviæ* [346] *proximæ prænuncia redeat ad paludes minimè fluentes, votis vocabo corvum ab oriente canentem. Esto fortunata ubicunque volueris, ô Galatea, et vive nostri memoriam servans: et te nec pergere impediat sinister picus, nec cornix vagabunda. At cernis quanto fragore properet Orion declivis? Ego scio quàm periculosum sit Adriaticum mare, neque fallit Iapyx serenus. Conjuges et filii* [34.] *hostium experiantur occultos motus Austri surgentis, et tumultus atri maris; ac litora ictibus* fluctuum *concussa.*

ANNOTATIONES.

bentem: *Cur avis sinistra est secunda? . . . . Nam sinistrum lævum significat. Potest etiam deduci à verbo sinere. Eam igitur rem quæ sinit avem . . . vocat vulgus sinistram. Cur vero? An quod Æneæ in acie contra Mezentium stanti fulgur à sinistra victoria index micasset, in augurium id verterunt: ac deinceps ita observant? Etenim Thebani cum sinistro suo cornu ad Leuctra hostem profligassent, deinde observârunt ut in omnibus conflictibus sinistro cornu imperium tribuerent. An potius, ut auctor est Juba, respicientibus orientem Aquilo ad sinistram est, quam mundi partem dextram et supremam habent . . . An quia terrestria et caduca cælestibus et divinis cum sint opposita, putabant nobis ea quæ sinistra sunt, Deos à dextrâ ostendere?* Vide et Arnob. l. 4. paulò post init. ubi *læva naturâ esse ulla* negat egregiè. Nec omitte quod Non. Marcell. docet aliquando etiam *lævum* in bonam partem, et à levando dici.

9. *Antequàm stantes repetat paludes; &c.*] Antequam tempestatem denunciet cornix ad paludes suo more volitans ac sedens: ibique præsentiens imbrem divinátque et voce indicans. Supra Ode 17. *aquæ augur cornix* dicitur. Vide ibi annotata.

11. *Oscinem corvum, &c.*] Ore futura præcinentem, Vide Gell. l. 6. c. 6. Plin. l. 10. c. 12. *Pessima corvorum significatio, cum glutiunt vocem velut strangulati.* Et l. 18. c. ult. *corvi singultu quodam latrantes, séque concutientes, si continuabunt, ventos; si vero carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem præsagiunt.* Contra si ab ortu clarè vocem ediderit corvus, felix auspicium fuisse narrant quidam. Vide supra annot.

15. *Nec lævus vetet ire picus, Nec vaga cornix.*] Plaut. Asinar. Scen. 4. *Picus et cornix ab lævâ est: corvus porro* (aliàs parra) *à dextrâ; consuadent.* Plin. lib. 10. c. 12. *Cornix inauspicatæ est garrulitatis, à quibusdam tamen laudata.* Id. eod. l. c. 18. *Pici* (Gallicè *piverts*) *Martio cognomine, insignes et magni in auspiciis . . . . Ipsi, principales Latio sunt in auguriis à Rege qui nomen huic avi dedit. Unus eorum in capite Prætoris urbani L. Tuberonis in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, ut manu prehenderetur. Respondêre Vates, exitium Imperii portendi, si dimitteretur; at, si exanimaretur, Prætoris. At ille avem protinus concerpsit; nec multò post implevit prodigium.* C. Cœlio sive Lælio id tribuit Frontinus in Stratagem.

17. *Sed vides, quanto, &c.*] Attamen, ô Galatea, ne temerè te perfido committas mari: animadverte imminentem ab Orione tempestatem.

18. *Pronus Orion.*] Devexus, ad occasum vergens. De eo lib. 1. Ode 28. v. 21. lib. 2. Ode 23. in fine.

Ego quid sit ater Adriæ novi sinus, &c.] Cave etiam et time Adriatici maris navigationem. Hujus ego pericula sum expertus, inquit Horatius, cùm Athenas profecturus, conscendi mare Brundusii. Tunc etiam intellexi *quid albus peccet Iapyx*, quàm sæpe fallat et decipiat ventus ille flans ex Apuliâ, in Græciam pergentibus initio propitius, ac repentè è cœlo sereno procellas ciens, et naufragia parans. De eo lib. 1. Od. 3 v. 4.

21. *Hostium uxores, &c.*] In hostes vertantur et irruant mala quæque: à Galateâ avertantur.

Cæcos Sentiat motus orientis Austri.] Meridianum hunc ventum ignorat nemo valdè esse procellosum.

Cæcos motus.] Quidam interpretantur, nocturnos, eo quod *noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior . . . , et Austro majores fluctus*

Sic

Ita etiam Europa fallaci tauro commisit latus candidum; atque mare bestiis refertum et apertos dolos expavit antè imperterrita. Paulo ante flores in pratis colligens texensque corrollas Nymphis meritas, nocte parum lucidâ nihil aspexit nisi sidera et aquas. Cum verò *pervenit ad Cretam centenis urbibus validam, irâ percita ait: O parens, nomen â filiâ neglectum, et pietas* etiam re*licta! Unde et quo deveni? Unica mors* pœna *est minor flagitio virginum. An experrecta fleo crimen fœdum? An scelere immunem* me *decipit species inanis, quæ dilap-*

Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum mediásque fraudes
Palluit audax.
Nuper in pratis studiosa florum, et
Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri, nihil astra præter
Vidit et undas.
Quæ simul centum tetigit potentem [348]
Oppidis Creten: pater ô relictum
Filiæ nomen, pietásque! dixit
Victa furore;
Unde? Quò veni? Levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilánsne ploro
Turpe commissum? An vitio carentem
Ludit imago

ANNOTATIONES.

oriuntur, Plin. lib. 2. cap. 47. in fine. Alii legunt *orientis Hædi*. De Hœdorum exortu tempestuoso, vide annot. hujus libri Od. 1. Stroph. 7. Nunquid verò sagax Poëta junxisset Hœdorum ortum cum occasu Orionis, quem modo attulit: Hic siquidem longè est post illum. Verumtamen quid vetat Horatium Galateæ interminari Orionis, hostibus verò Hædorum malignitatem?

25. *Sic et Europe, &c.*] Vide ne tibi contingat id quod contigit Europæ. Hæc mansuetum et amabilem taurum conspicata, non est verita ejus tergo insidere, atque etiam maris inire fluctus et inambulare. At pœnituit serius, cum se avectam longiùs sensit. Sic tu, Galatea, placidum nunc mare ultro conscendis: at mox pœnitebit te, cum turbatum ac procellis elatum intuebere. Europa à Jove in tauri formam converso decepta, avecta, vitiata est: tu ab Iapyge Austróque, ventis, et ab Orione Hœdóque sideribus noxiis poteris falli. Vide Herodot. Diodor. Sicul. lib. 6. cap. 15. Ovid. Metamorph. 2. Fab. ult. et Fast. 5. Apollodor. lib. 3.

Niveum latus.] Candore insignis Europa celebrata est.

27. *Mediásque fraudes Palluit audax.*] Quæ audacter ac sine ullo metu tauri dorsum inscenderat, tum expalluit cùm in alto mari nil præter undas et marina monstra aspexit. Hæc et quæ sequuntur è Moscho transtulit Horatius, pariterque Ovidius, aliique. Scripsit Theod. Marcilius è Theocrito, quoniam inter hujus opera, Eidyll. 19. reperitur inscriptum *Europa*; quod tamen Moschi esse non est ambigendum.

29. *Nuper in pratis, &c.*] Legentem pariter flores, cùm rapta est à Dite, Proserpinam exhibent. Ovid Metamorph. 5. item Lucanus.

33. *Centum potentem Oppidis Creten.*] Homer. ἑκατόμπολιν. Hinc Vir. Æn. 3. de Cretensibus,

Centum urbes habitant magnas.

Plin. lib. 12. cap. 1. *Est Gortynæ in insulâ Cretâ juxta frontem platanus, insignis utrinsque linguæ monumentis, et nunquam folia dimittens: statimque ei Græciæ fabulositas adfuit, Jovem sub ea cum Europâ consedisse.*

34. *Pater ô relictum, &c.*] Tandem planè deceptam se intelligens Europa, sic ingemuit: Miseram me, quæ insano tauri amori obsecuta patris domum reverentiamque deserui!

37. *Levis una mors est Virginum culpæ.*] Scilicet irreparabilis est jactura virginitatis. Catull. Carm. 60. v. 46.

. . . . *Virgo dum intacta manet, tum cara suis est:*
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris jucunda manet, nec cara puellis.

40. *Imago Vana, quæ portâ fugiens eburnâ.*] Post Homer. Odyss. 19. v. 562. alii Poëtæ fabulati sunt, duas esse somniorum portas, alteram corneam, eburneam alteram: per hanc falsa per illam vera emitti somnia. Vide Virg. Æneid. 6. v. 893. Hujus figmenti rationem alii aliter investigant. Quidam in etymologiâ rem versari opinantur: ἐλεφαίρω, inquiunt, est *decipio*: hinc vanum est insomnium è portâ, quæ *candenti nitens elephanto*, ut ait Virg. cit. illud autem est verum quod è cornuâ portâ. Nam à κέρας *cornu* κεραίνω indeque κραίνω, *effectum reddo*. Alii, quòd ebur densum nihilque dat oculis pervium; at contrà pellucidum cornu est; hinc illud nihil ostendit, hoc verè aliquid exhibet et indicat. Aliis

Vana

Vanâ, quæ portâ fugiens eburnâ
Somnium ducit? Meliúsne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Siquis infamem mihi nunc juvencum
Dedat iratæ; lacerare ferro, et
Frangere enitar modò multùm amati
Cornua tauri.
Impudens liqui patrios Penates!
Impudens Orcum moror! O Deorum
Si quis hæc audis, utinam inter errem
Nuda leones.
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.
Vilis Europe, pater urget absens:
Quid mori cessas? Potes hâc ab orno
Pendulum zonâ bene te secutâ e-
lidere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant; age, te procellæ
Crede veloci: nisi herile mavis
Carpere pensum,

sa per januam eburneam in-somnium emittit? An satius fuit longa tranare maria, an flores novos colligere? Si aliquis modò tradat iratæ mihi [249] *taurum flagitiosum, conabor ferro discerpere ac rumpere cornua juvenci prius dilecti nimium. Sine verecundiâ deserui paternam domum: sine pudore cunctor Inferos. O si quis Deorum audis ista, faxis nuda ambulem inter leones. Priusquam fœda tabes invadat pulchras genas, ac delicatæ prædæ succus dilabatur, cupio formosa tigres satiare. Infamis Europa, absens pater instat: quorsum mori differs? Frangere cervicem potes ab istâ orno suspensam obsequente tibi cingulo. Seu magis placent cautes et scopuli ad mortem expediti, age, committe te celeri tempestati, nisi pensum dominæ trahere vis tu Regis filia,* [250]

ANNOTATIONES.

per ebur, quod dens est elephanti, significari os putatur; per cornu verò oculos, quia prima oculi tunica ejus speciem refert; ac proinde hoc aliquid certi continet, illum autem non ita; nam quæ oculis videntur, manifesta sunt; ac incerta quæ alieno ore famâque percipiuntur. Vide Eustath. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 3.

42. *Meliúsne fluctus Ire, &c.*] Id est, potuitne igitur vigilanti mihi melius videri tauri dorso marisque longi fluctibus me credere, quàm in pratis otiosè ludendo flores colligere? Vix sanè opinionem somnii excutere possum, inquit stupens Europa.

47. *Multùm amati tauri.*] Huic divinum odorem spiranti, aut, ut ait Moschus, miti, formoso, blandienti libens colludit Europâ; contrectat, manibus spumam ab ore abstergit, osculatur, dein et dorso insidet. Taurus Europæ lambit collum, ad demulcet puellam. Apud Ovid. autem Metamorph. 2. Fab. 13. ori flores porrigit, cornua sertis exornat, pectus manu plaudit: gaudet amans. Meminit quoque Cic. de Nat. Deor. 1. n. 79. *Non audeo dicere pulchriorem esse me quam ille fuit Taurus, qui vexit Europam.*

50. *Orcum moror.*] Mori differo, morórque debitam Orco prædam tradere.

51. *Utinam inter errem Nuda leones.*] Jam Europa non somniasse, sed re ipsâ flagitium perpetrâsse se agnoscens iram in taurum primò, deinde verò in seipsam vertit.

55. *Speciosa quæro Pascere tigres.*] A feris cito devorari exoptans, nuda et formosa illis cupit objici; fortasse et pœnas luere vult eam, quæ culpæ et turpi commisso ansam præbuerat, formam nempè et pulchritudinem. Porro tigres ac leones memorat, quales omnino belluas Creta non habet aut nutrit: verùm attonitæ, idque citra notam ignoranti, virgini non est indecorum.

57. *Pater urget absens.*] Conscia mens exprobrantem scelus patrem flagitiosæ mihi exhibet durum perinde at justum vindicem: eaque me imago urget et torquet.

58. *Potes hâc ab orno, &c.*] Vitam infamem potes finire laqueo et suspendio vel præcipitio, seu in scopulos acutos.

63. *Nisi herile mavis Carpere pensum.*] Nisi mavis servire, et lanam in fila ducere ab herâ certo pondere traditam ad opus diurnum, tu regio sanguine prognata: nimirum Agenoris Phœnicum Regis filia: quæ mater fuit Minois ac Rhadamanthi.

atque dari pellex heræ barbaræ. Lugenti astabat Venus improbè ridens, natusque laxato arcu: postquam verò satis ludificata est, ait: Modum pone furori et ardenti jurgio, quando tibi juvencus odiosus cornua dabit frangenda. Ignoras te esse conjugem supremi Jovis? Omitte querimonias. Disce aliam sortem sustinere, ut decet: divisus mundus tuam feret appellationem.

Regius sanguis, dominæque tradi
Bàrbaræ pellex. Aderat querenti
Perfidùm ridens Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox ubi lusit satìs, abstineto
(Dixit) irarum, calidæque rixæ,
Cùm tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis?
Mitte singultus: bene ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

ANNOTATIONES.

66. *Pellex.*] Mariti concubina.

Aderat querenti Perfidùm ridens Venus.] Dum in has querelas erumperet Europa, propè stans Venus ridebat virginem dolis quidem deceptam suis ac filii Cupidinis, qui cùm sat vulnerum intulisset, arcum remiserat.

69. *Abstineto (Dixit) irarum, &c.*] Tota hæc strophe ironiam complectitur salsissimam.

73. *Uxor invicti Jovis esse nescis?*] Apud Moschum antè cit. Jupiter ipse se Europæ, qualis sit, aperit, et consolationem adhibet, quamvis in tauro latens.

74. *Bene ferre magnam Disce fortunam.*] Vel tolerare gravem animi dolorem; vel regiam fortunam sustinere ac tueri. Nam scribunt quidam Jovem (alii dicunt, Xanthum) Cretæ Regem nave, cui taurus appellatio et insigne fuit, Europam rapuisse, atque ex Phænicià in Cretam abductam uxoris loco habuisse. Alii paulò aliter, à Cretensi Rege nomine Tauro, illatis in Phœniciam armis, victore, Europam regis Cretæ filiam cum aliis puellis captivam esse transportatam. Vide Euseb. &c. Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 17. Apud Lycophronem, inquit, taurus qui rapuit Europam, non aliud est quàm ταυρόμορφον τύπωμα, id est, tauri formâ præsigne navigium.

75. *Tua sectus orbis Nomina ducet.*] Orbis in duas vel tres divisi portiones (nam olim alii aliter senserunt) una pars de tuo nomine appellabitur Europa. Ex vulgatâ opinione. Nam alioquin Herodot. scribit, *Nemini mortalium constare unde Europa nomen adepta sit, nisi dicatur ab Europâ Tyriâ (aliis Syriâ) nomen accepisse regionem antea nomine carentem; illam porrò ex Asiâ certe fuisse, in hanc verò minime commeâsse terram, quæ nunc à Græcis vocatur Europa, sed à Phœnice tantum in Cretam, et è Cretâ in Africam.* Apud Moschum anteà cit. Idyl. initio, refertur, dum adhuc virgo in Phæniciâ versaretur Europa, in somnis sibi videre visa terras duas, Asiam, et alteram ei oppositam, de se contendentes; muliebri formâ erant: harum altera peregrino vultu et habitu; altera similis erat indigenæ, atque, ut filiam magis vindicabat, quòd eam genuisset ac nutrivisset; verum altera validis contendens manibus trahebat non invitam, quòd ea sibi fato destinata esset, &c.

Sectus orbis.] Fama fuit orbem quondam totum continentem extitisse; at irrumpente subinde ad Herculis columnas Oceano sectum ac divisum? et hinc mare Mediterraneum esse. Plin. lib. 2. cap. 90. *Oceanus in totum abstulit terras. Primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio.* Et l. 3. Prœm. *Africæ Abyla, Calpe Europæ claustra, laborum Herculis metæ. Quam ob causam columnas ejus Dei vocant indigenæ: creduntque perfossas exclusa anteà admisisse maria, et rerum naturæ mutâsse faciem.* Et cap. 1. rursùm *Oceanus*, inquit, *hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido meatu terras, quæcunque venientem expavêre, demergens, resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè, recessibus crebris excavans.*

ODE XXVIII.

Ad LYDEN.

Diem Neptuno sacrum hilariter esse transigendum.

[351] FESTO quid potiùs die
 Neptuni faciam? Prome reconditum
Lyde strenua, Cæcubum,
 Munitæque adhibe vim sapientiæ.
[352] Inclinare meridiem
 Sentis? ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
 Cessantem Bibuli Consulis amphoram?
Nos cantabimus invicem
 Neptunum et virides Nereïdum comas:
Tu curvâ recines lyrâ
 Latonam, et celeris spicula Cynthiæ:
Summo carmine, quæ Cnidon
 Fulgentésque tenet Cycladas, et Paphon

Quid melius agam die Neptuno sacrâ? Profer, Lyde cita, Cæcubum remotum, atque severitati obfirmatæ vim infer. Vides mediam diem recedere: et tamen cunctaris detrahere ex apothecâ inutilem cadum Bibulo Consule conditum; *quasi consistat tempus fugax.* Age *alternis canimus Neptunum, et cæruleos Nereïdum capillos. Tu citharâ incurvâ sæpiùs cantabis Latonam, atque tela Dianæ velocis. Ultimo cantu* dicetur Venus, *quæ Cnidum obtinet et Cycladas emicantes, atque junctis*

ANNOTATIONES.

Metrum idem Od. 3. Lib. 1.

1. *Festo quid potiùs die, &c.*] Quid aptius et convenientius diei festivo, quam genio indulgere?

2. *Neptuni.*] Hujus festum agebatur Romæ die Julii vicesimâ tertia. Meminit Plin. lib. 18. cap. 12. Athenis autem dies octava cujuslibet mensis erat Neptuno sacra. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 18.

Reconditum.] Ideoque pretiosum et optimum.

3. *Lyde.*] Eadem fortasse quæ suprà Od. 11. Stroph. 7. ubi quidem *obstinata*, hîc verò facilis et amica.

Cæcubum.] Vinum eximium, de quo lib. 1. Od. 20. v. 9.

4. *Munitæque adhibe vim sapientiæ.*] Animo à naturâ serio et à nugis voluptatibusque alieno vim adhibe; remitte aliquid de tuâ indole severiori; mecum vaca hilaritati, vino, jocis.

5. *Inclinare meridiem Sentis.*] Vides Solem jam descendere, et peracto medio cursu vergere ad occasum. Dies jam media abiit; cœnæ hora carpenda est.

7. *Horreo.*] Græcè ὡρεῖον Ita vocatur locus rebus condendis et servandis idoneus. In superioribus apothecis condi solere vasa vinaria jam dixi Od. 8. et 21. hujus libri.

8. *Cessantem amphoram.*] Satis veterem.

Bibuli Consulis.] Sub consulatu Bibuli anno U. C. 604. in horreo conditam: quo quidem tempore Horatius puerulus erat. Vinum igitur illud debebat esse maturum. Jam notavi nec semel veteres consuevisse ætatem vini designare nomine Consulis tunc Rempublicam administrantis. Sunt qui Horatium velint hic jocari, ac per vocem *cessantem* alludere ad Bibulum cum Julio Cæsare Consulem, nihil verò Consulis agentem: quemadmodum narrat Suetonius Jul. cap. 20. vide locum, et in eam rem Epigramma ibi relatum.

10. *Neptunum.*] Quandoquidem ejus festo epulabimur; hunc sanè celebrare æquum fuerit, Deum maris, marinásque Nymphas pariter *Nereïdas*, Nerei filias. Harum nomina recenset ad triginta tria Homerus Iliad. Σ. non longè ab initio.

Virides Nereïdum comas.] Ob maris colorem.

11. *Tu curvâ recines lyrâ, &c.*] Tu, Lyde, cantabis Deas partui præsidentes.

Curvâ lyrâ.] Vide lib. 1. Od. 10.

13. *Latonam.*] Dianæ et Apollinis matrem.

Celeris spicula Cynthiæ.] Celebrabis Dianam venatricem, spiculis feras configentem, et celeri cursu assequentem: quæ à Cyntho Deli insulæ monte *Cynthia* dicta est. Lib. 1. Od. 21.

13. *Cnidon.*] Cariæ urbem, de quâ l. 1. Od. 30.

14. *Cycladas.*] Ægæi maris insulas, in orbem dispositas; unde nomen. Vide lib. 1. Od. 14. v. ult.

Paphon.] De eâ urbe Cypri clarissimâ l. 1. Od. 30.

Junctis

cygnis adit Paphum. Nox etiam canitur apto carmine.

Junctis visit oloribus:
Dicetur meritâ nox quoque næniâ.

ANNOTATIONES.

15. *Junctis oloribus.*] Trahere currum Veneris dicuntur aliquando Cygni: sic lib. 4. Od. 1. *Purpureis ales oloribus:* aliàs columbæ. Propert. lib. 3. Eleg. 3. 31. et Apul. Metam. lib. 6. paulo post initium: interdum passeres. Ita Sappho, Καλοὶ δὲ σ' ἆγον ϛρουθοὶ.

16. *Dicetur meritâ nox quoque næniâ.*] Nox etiam cantabitur *meritâ næniâ:* vel quod in eâ epulis, lætitiæ, voluptati operam dabimus; vel quod carmen erit lugubre, nocti tenebrosæ ac tristi idoneum. De *næniâ* lib. 2. Od. 1.

ODE XXIX.

Ad MÆCENATEM.

Invitat eum ad frugalem cœnam: et opum contemptum laudat.

O Mæcenas, proles Hetrusca Regum, jam pridem apud me tibi est dulce vinum in amphorâ non hactenus inversâ, cum floribus rosarum, et balanus expressa tuis crinibus. Subtrahe te cunctationi: ne continuò spectes humidum Tibur, et pronos agros Æsulæ, collésque Telegoni parricidæ. Relinque abundantiam fastidium afferentem,

TYRRHENA Regum progenies, tibi [353]
Non antè verso lene merum cado
Cum flore, Mæcenas, rosarum, et
Pressa tuis balanus capillis
Jamdudum apud me est. Eripe te moræ;
Neu semper udum Tibur, et Æsulæ
Declive contempleris arvum, et
Telegoni juga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, et [354]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. 1.

1. *Tyrrhena Regum progenies.*] Inter eximias Poëtæ nostri Odas hanc censebis, Lector, seu versus ac poësin, seu res et materiam perpendas. Dictio grandis; Stoicæ mentis ac disciplinæ explicatio gravis. Tuum, lector, ingenium, tua sagacitas cætera non sine voluptate loquetur.

Tyrrhena Regum progenies.] Ab Hetruscis Regibus oriunde. Vide lib. 1. Od. 1. et 20. ibique annot.

2. *Non antè verso lene merum cado.*] Plenus vini cadus nec delibatus, nec resignatus, necdum suo loco motus.

3. *Cum flore rosarum.*] Serta et corollas è floribus, ad convivia semper adhibuisse veteres, fusè dixi lib. 1. Od. ult. et alibi.

4. *Pressa tuis balanus capillis.*] Et unguenta pertinuisse ad hilaritatem pompamque convivii notum est ex dictis ibid.

Balanus.] Myrobalanum, unguentum balaninum è glande unguentariâ, non absimili nucis avellanæ, quam ferebat quædam arbuscula. Glans Latinis, βαλανος Græcis Vide Plin. lib. 12. cap. 21. lib. 13. cap. 1. et 4. et alibi Persi Sat. 4. lib. 37. *Balanatum Gausape* nuncupat balano defusum capillitium.

5. *Apud me est.*] Tibi pridem destinata atque reservata.

Eripe te moræ.] Excute quælibet impedimenta; nihilque te remoretur, quo minus apud me cœnatum venias.

Ne semper udum, &c.] Relinque tantulum ædes tuas excelsas, è quibus prospicis Tibur, Æsulam, &c.

Udum Tibur.] Aquis abundans. Vide lib. 1. Od. 7. et 11. et lib. 2. Od. 6. init.

Æsulæ Declive, &c.] Vicinum Tiburi oppidum, in declivi seu latere montis ædificatum.

8. *Telegoni juga parricidæ.*] Tusculum Latii urbem duodecim millibus passuum à Româ distantem, à Telegono Ulyssis è Circe filio, qui patrem imprudens occidit, conditam ad radices montis, ita tamen ut in ejus jugo amplissima eminerent ædificia: vulgo, *Frascati.* Itidem etiamnum extant magnificæ procerum villæ Romanorum, et palatia bene multa.

8. *Fastidiosam desere copiam.*] Ad modicum tempus desere rerum omnium copiam, quam domi habes. Abundantia satietatem parit, hæc autem fastidium generat.

Molem propinquam nubibus arduis
Omitte mirari beatæ
Fumum et opes ſtrepitúmque Romæ.
Plerumque gratæ divitibus vices,
Mundæque parvo ſub lare pauperum
Cœnæ, ſine aulæis et oſtro,
Sollicitam explicuêre frontem.
Jam clarus occultum Andromedæ pater
Oſtendit ignem: jam Procyon furit,
Et ſtella veſani Leonis,
Sole dies referente ſiccos.
Jam paſtor umbras cum grege languido [355]
Rivúmque feſſus quærit, et horridi
Dumeta Silvani: carétque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu civitatem quis deceat ſtatus,
Curas; et urbi ſollicitus times,
Quid Seres et regnata Cyro

et ædes excelſis nubibus proximas. Intermitte admirari fumum, et potentiam, tumultuſque Romæ felicis: Non rarò jucunda opulentis varietas et nitidæ cœnæ in exiguâ domo pauperum, ſine tapetibus et purpurâ, vultum anxium porrexerunt. Jam lucidus parens Andromedæ promit ardorem abſconditum. Jam ſævit Anticanis, ac ſidus Leonis furioſi, Sole reducente dies aridos. Nunc paſtor æſtu *fatigatus cum grege languente petit umbras, et amnes, atque denſa nemora Silvani hirſuti; et littus ſilens leves non habet auras. Tu laboras quis urbi ſtatus conveniat, ac mentis anxius quid* adverſus *Rempublicam moliantur Seres, et Bactriani Cyro ſubjecti,*

ANNOTATIONES.

10. *Molem propinquam nubibus arduis.*] Vel ſublimes ædes, vel turrim, quam habebat Mæcenas in Eſquilino monte, è quâ Nero ſpectâſſe dicitur incendium urbis. Sueton. Neron cap. 38. *incendium è turri Mæcennatianâ proſpectans, lætus flammæ, ut aiebat, pulchritudine.*

12. *Fumum.*] Auram popularem, ambitionem, honores, vanam gloriam.

13. *Plerumque gratæ divitibus vices.*] Natura diverſo gaudet.

14. *Mundæque cœnæ.*] Paratum *non ampliter, ſed munditer* convivium; ut habet Comicus.

16. *Sollicitam explicuêre frontem.*] Frontem ſcilicet mœſtitia in rugas contrahit, hilaritas vero ſolvit et explicat.

17. *Jam clarus occultum, &c.*] Æſtivos ardores adducit ac notat ſidus Cephei, quod oritur 7. Id. Jul. ex Columell. lib. 12. Cepheus Æthiopum Rex inter ſidera relatus cum Caſſiope uxore, Andromede filiâ, et Perſeo ejus liberatore ac ſponſo.

Occultum ignem.] Tum quòd Cephei ſidus ponè minorem Urſam collocatum eſt: tum quia circulo Arctico magnâ ex parte obtegitur: Hygin. l. 1. Apollodor. Arat. &c. vel potius, quod ante non apparebat, jamque ortum oſtendit ſe.

18. *Procyon.*] Latinè Anticanis, ſidus quod ante Caniculam oritur, Idibus Julii. Columell. &c. ex Arato, Cicer de Nat. Deor. 2.

——— Geminis eſt ille ſub ipſis
Anticanis Graio Procyon qui nomine fertur.

19. *Stella veſani Leonis.*] Quintum eſt hoc Zodiaci ſignum, quod ingrediente Sole, incipit ſævire Canicula *inſana* dicta Perſio Sat. 3. v. 5. fortaſſe et alludit Horatius ad ſtellam quæ in pectore Leonis oritur 9. Cal. Auguſti Columell. &c.

20. *Sole dies referente ſiccos.*] Scaliger offenſus epitheto, *ſiccos*, in fine verſûs, mallet, *Sole graves referente luces.* Age, vir gravis; æſtivos dies et calores Poëta vult indicare: at hyemis graves perinde luces ac æſtatis. O hypercritici conatus ingenii!

21. *Jam paſtor, umbras, &c.*] Priore ſtrophe anni tempeſtatem æſtivam; hâc autem diei horam ferventiſſimam deſignat, nempe meridiem, quo ſolebant paſtores et greges *umbras et frigora captare.* Virgil. Eclog. 2.

23. *Dumeta.*] Silvas ſuâ denſitate umbram et frigus ſuppeditantes.

Silvani.] Dei ſilvarum.

Horridi.] Caprinis pedibus, cornuto capite, corpore hirto et villoſo. Vide ſuprà Od. 18. v. 1. ibique annot.

Caretque Ripa vagis taciturna ventis.] Nulla eſt aura, ne levis quidem ſpirat ventus ad ripas fluminum.

25. *Tu civitatem quis deceat ſtatus, &c.*] Dum quieſcunt omnia, tu etiam laboras de ſtatu Reipublicæ conſtabiliendo. Atqui otium carpe tantillum, ô Mæcenas, urbis Præfecte. De hâc Mæcenatis Præfecturâ Dio. l. 49. et 55. Vid. et Vell. Paterc. l. 2. Senec. Epiſt. 94. Cornel. Tacit. Annal. 6. Suprà noſter Od. 8. v. 17.

Mitte civiles ſuper urbe curas.

27. *Seres.*] Aſiæ populi ultra Sinas, à Serâ

atque Tanais seditiosus. Dii sapientes obscuris tenebris involvunt venturi ævi sortem: deridéntque si homo plus quàm decet angatur. Satage bene moderari præsentia. Reliqua dilabuntur instar fluvii Tiberis *modò intra ripas quietè defluentis in mare Thuscum, modò saxa corrosa evulsasq; stirpes, et greges, atque ædificia simul abripientis, haud sine sonitu montium et silvæ proximæ; quando immanis eluvies solicitat fluvios tranquillos. Is compos sui* est, *vivetq; hilaris, qui diebus singulis dicere potest, Vixi:*

Bactra parent, Tanaïsque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus: 309
Ridetque, si mortalis ultra [356]
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus. Cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpésque raptas, et pecus, et domos
Volventis unà, non sine montium
Clamore, vicinæque silvæ;
Cùm fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætúsque deget, cui licet in diem

ANNOTATIONES.

urbe dicti. Regio illorum Serica, hodie *Cattay*, serico opere inclyta. Vide lib. 1. Od. 12. sub finem.

Regnata Cyro Bactra.] Hæc urbs primaria Bactrianæ, Regionis Asiæ, inter Parthiam ad Occasum et Indiam ad Ortum, Oxo flumine alluitur: pars olim erat imperii Persarum.

Cyro.] Hic filius Cambysis, Persarum ac Medorum, subindeque totius Orientis Rex, profanis imò et sacris literis celebratus, à Tomyri Scytharum Reginâ cum suo exercitu contrucidatus. Vide Justin. l. 1. &c. Paralipomen. Esdr. Daniel. maximè verò Isaiæ, c. 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa Regum vertam—— Ego ante te ibo——Dabo tibi thesauros absconditos et arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel—— accinxi te, et non cognovisti me, &c.*

28. *Tanaïsque discors.*] Populi ad Tanaim quietis impatientes, ad bellum proclives interque se frequentiùs dimicantes, Parthi, Scythæ, Sarmatæ. De illo flumine Asiam ab Europâ disterminante jam dixi. Vide Od. 4. hujus lib. stroph. 9.

29. *Prudens futuri temporis, &c.*] Sapienter Dii hominibus cognita esse futura noluerunt, sive ne malis ante tempus torqueantur; sive ut incertâ rerum expectatione penduli ad ipses recurrere ac vereri moneantur.

31. *Ridétque, si mortalis ultra Fas trepidat.*] Lib. 2. Od. 16. v. 25.

Lætus in præsens animus quod ultra est
Oderit Curare.

32. *Quod adest, memento componere æquus.*] Præsentibus utere prudenter, rectè, justè.

33. *Cætera fluminis Ritu feruntur.*] Futurum tempus fluit, et sensim elabitur, rebus modò pacatis, modò turbidis.

36. *Nunc lapides adesos, Stirpésque, &c.*] Exundans rapit omnia, cursu rapidiori lapides arrodit et excavat, arbores extirpat, &c. Vid. Homer. Iliad. 11. v. 285. Lucret. l. 1. v. 285.

Fragmina dejiciens silvarum, arbustáq; tota,
Dat sonitu magno stragem, volvitq; sub undis
Grandia saxa, &c.

Virgil. Æneid. 2. v. 305.

Rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boúmq; labores;
Præcipitésq; trahit silvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

40. *Cùm fera diluvies quietos Irritat amnes.*] Amnes scilicet in Tiberim influentes, ipsúmque augentes supra modum exundatione suâ: illi sunt Tinia, hodie *Topino*, Nar, hod. *Teverone* flu. Sabinorum. Pellia flu. Hetruriæ. hod. *Paglia*. Lege Plin. l. 8. epist. 17. ubi de Tiberis frequentibus incrementis ita scribit: *Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis altè superfunditur——premit valles, innatat campis——Inde quæ solet flumina accipere et permista devehere, retro cogit, atque ita alternis aquis operit agros. Anio delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentúsque, magnâ ex parte nemora quibus inumbratur, et fregit et rapuit. Subruit montes, et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit, &c.*

Dixisse,

Dixisse, vixi: cras vel atrâ
Nube polum pater occupato,
Vel Sole puro; non tamen irritum
Quodcunque retrò est, efficiet; neque
Diffinget, infectúmque reddet,
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna sævo læta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem. Si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit, et meâ
Virtute me involvo, probámque
Pauperiem sine dote quæro.
Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere, et votis pacisci,
Ne Cypriæ Tyriæque merces
Addant avaro divitias mari.

[357] *crastinâ die Jupiter cælo producat vel obscura nubila, vel serenam diem: at nequaquam rescindet quidquid actum est, neque mutabit ac destruet quod semel attulit fluxum tempus. Fors gaudens rebus adversis, et obstinata ludere ludum petulantem, subvertit dignitates caducas, jam mihi, mox alteri propitia. Laudo stantem. Quod si leves alas movet, reddo quæ donavit: at meâ me virtute protego; atque honestam paupertatem indotatam peto. Si navis gemat Africis tempestatibus, non ad me attinet confugere ad vota luctuosa, et precibus* [358] *obtinere, ne Cypriæ vel Tyriæ merces mari avido opes adjungant.*

ANNOTATIONES.

43. *Vixi.*] Vox contemnentis mortem, inquit desertè, suo more, Marcilius: sic Æneid. 4.

Vixi: et quem dederat cursum natura, peregi.

Posset etiam jungi cum vocibus præcedentibus *in diem*, eo sensu; is beatus semperq; *lætus deget*, qui in diem vixerit, id est, qui præsenti tempore, hodiernâq; die utetur, futuri et crastini minimè anxius. *Sufficit diei malitia sua*, inquit Christus in Evangelio.

49. *Fortuna sævo læta negotio, &c.*] Vide lib. 1. Ode 34. in fine. Juvenal. Sat. 3. v. 39.

Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit fortuna jocari.

Et Sat. 6. v. 604.

Stat fortuna improba, &c.
Secretumque sibi mimum parat, &c.

53. *Laudo manentem.*] Quamdiu stat et manet mecum fortuna, laudo: quod si recedat et aufugiat, minimè indignor. Illâ instabili, firmus ego meâ virtute haud moveor; meâ tranquillitate non dejicior. Testibus oculis, extant etiamnum Commodi Imperatoris (non autem Adriani, ut scripsit nonnemo) numismata ænea et argentea, quorum pars altera effigiem habet Fortunæ sedentis, dextrâ fugitivi frænum equi, lævâ copiæ cornu tenentis, tum hac epigraphe:

FORTVNAE MANENTI.

Servantur in cimeliarchio Ludovici magni.

55. *Probámque Pauperiem sine dote quæro.*] Vulgatum erat de bonâ conjuge inter probos effatum: Satis dotata, si bene morata: Sic Horatius pauperiem ait se expetere velut felicis vitæ ducem: sibique videri satis dotatam, utpote *probam*. Vide supra Oden. 16. à medio ad finem.

57. *Non est meum, si mugiat, &c.*] Qui opes avidè quærunt ac paupertatem velut summum fugiunt malum, in medio mari et naufragii discrimine cum Diis paciscuntur, ne suæ pereant merces; at ego, tametsi talibus in augustiis fuero, nec opum jacturam timebo, nec precibus redimere satagam, atq; divitiarum neglectu, paupertatisque honestæ amplexu, tutus ero ac lætus. Vide hujus libri Ode 3. init.

Si mugiat Africis Malus procellis.] Si navis malus vel quassatus vel excussus fuerit seu Africo vento. seu fluctibus maris Africam alluentis.

59. *Votis pacisci, Ne Cypriæ Tyriæq; merces, &c.*] Diis vota nuncupare, et dona polliceri, si salvas præstent merces, impediantque naufragium. Plin. lib. 8. cap. 16. *Tunc præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est.* Pers. Sat. 2. v. 3.

Non tu prece poscis emaci, &c.

60. *Cypriæ Tyriæque merces.*] Emporia scilicet erant orbe toto celeberrima, *Cyprus*, insula maris Mediter. de quâ l. 1. Odè 3. et *Tyrus* Syriæ urbs maritima, portu commoda, olim quidem probè munita et dives, claritate et magnitudine urbium Phœniciæ præstantissima, nunc in ruinis ferè jacet, et paucos habet incolas. Insula pridem erat freto quatuor stadiorum divisa;

Tum etiam me securum ventus levis ac geminus Pollux per fluctus Ægæos vehet ope naviculæ duos remos habentis.

Tunc me biremis præsidio scaphæ 92
Tutum per Ægæos tumultus
Aura feret, geminúsque Pollux.

ANNOTATIONES.

ab Alexandro Magno continenti juncta est. Quint. Curt. lib. 4. Hujus populi navigârunt primi, ex Tibullo lib. 1. Eleg. 7. v. 20.

Prima ratem ventis credere docta Tyrus.

Idem scribit Pompon. Mela.

62. *Tunc me biremis, &c.*] Tum ego fractâ navi perditisque omnibus, biremi tantummodo scaphâ vectus, nihilominus pacatâ mente constabo perinde ac si Castor et Pollux duces effulgeant.

63. *Ægæos tumultus.*] Lib. 2. Ode 16, v. 2.

64. *Geminusque Pollux.*] Separati dicuntur nocere fratres illi gemini: ambo verò simul propitia sunt et *lucida sidera*. Vide l. 1. Od. 3. v. 2. et Ode 12. v. 25. Sunt qui allegorias hic somniant, putantque Horatium alludere ad id quod sibi contigerat: adeoque per *Ægæos tumultus* significare bella civilia, è quibus evaserat *biremi scaphâ*, id est, virtute et innocentiâ subnixus, aspirante *aurâ* et favore *gemini sideris*, Mæcenatis nimirum et Augusti.

ODE XXX.

Carminum suorum gloriam æternam fore

Absolvi opus ære stabilius, atque pyramidum constructione sublimius, quod neq; pluvia corrumpens, nec Boreas vi-

EXEGI monumentum ære perennius, [359]
Regalíque situ pyramidum altius;
Quod non imber edax, non Aquilo impotens

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Od. 1. Lib. 1.

1. *Exegi monumentum, &c.*] Carminum volumen ingenii sui monumentum perenne jactat, quo posteritati æternæq; memoriæ commendetur. Vide l. 2. Oden ult. hanc cum illâ confer; et eundem utriusque scopum, eandemq; sententiam variâ dictione tantùm distinctam animadverte. Sanctus Hieron. Epitaphium Paulæ sic concludit: *exegi monumentum ære perennius, quod nulla destruere possit vetustas, &c.*

Monumentum ære perennius.] Ita durant monumenta literarum plus quam æreæ statuæ ad memoriam collocatæ. Nam Mariana de Cimbris trophæa potuit quidem abolere Sylla: Maronis autem et Livii scripta, quantumvis nixus sit, Caius Princeps absumere ac delere non valuit.

2. *Regalíque situ pyramidum altius.*] Ægyptiorum Regum opus et sepulchra fuêre pyramides; quarum nonnullæ inter orbis miracula numeratæ. *Tres orbem terrarum implevêre famâ: Regum Ægyptiorum pecuniæ otiosa stultaque ostentatio,* inquit Plin. l. 36. c. 12. prope Memphim erant sitæ; unde Martial. Epigram. 1.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Herodot. lib. 2. eas describit accuratè: Unam, ait, quinq; stadiis longam, decem annis elaboratam, in aliam vero annos viginti absumptos, &c. Ammian. Marcell. l. 22. *Pyramides ad miracula septem provectæ, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ hominibus confici potest; erectæ sunt turres ab imo latissimæ, in summitates acutissimas desinentes: quæ figura apud Geometras ideo sic appellatur, quod ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo, quoniam in celsitudinem nimiam scandens gracilescit paulatim, umbras queq; mechanicâ ratione consumit.* Vide Strabonem l. 17. et Diod. Sicul. lib. 2. cap. 2. Hic pyramidem ait maximam à Chemmi Rege extructam artificio et opere mirabili, quæ *quatuor erat laterum, quorum quodlibet ab inferiori parte jugera septem continebat. Altitudo amplius quam jugera sex tolleret . . . fermè annis mille, ut referunt quidam; ut alii tradunt, amplius tribus millibus quadringentis, ad nos usque ea moles integra permansit; ex Arabiâ longo admodum itinere advectis lapidibus constructa.* Istam se vidisse adhuc stantem anno 1638, in suæ peregrinationis narratione testatur Joannes Greaves Astronomiæ Professor Anglus: eamq; tam interiorem quam exteriorem egregiè describit, qualem inspexit ac dimensus est, vix paululùm deformatam; altamq; dicit pedes fere septingentos; et convenientem Diodori mensuram seu metiendi rationem asserit, &c.

3. *Quod non imber, &c.*] Imitatio est Pindaricæ dictionis, Pyth. Ode 6. ubi Xenocrati paratus dicitur laudum thesaurus, quem diruere seu auferre nequeat vel hybernus imber, aut ventus, aut series annorum et lapsus temporum.

Possit

[160] Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar; multáque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego posterâ
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacitâ virgine Pontifex.
Dicar, quâ violens obstrepit Aufidus,
Et quà pauper aquæ Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens
[161] Princeps Æolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quæsitam meritis, et mihi Delphicâ
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

olentus destruere queat, vel temporum lapsus et longinquitas. Haud totus interibo: et portio mei plurima mortem effugiet. Ego semper novus posterorum laudatione augebor, quamdiu summus Sacerdos ascendet Capitolium cum silenti virgine. Ubicunque rapidus Aufidus murmurat, vel Daunus aquarum egens rusticis gentibus dominatus est; ego clarus è tenui memorabor Alcaïcos versus primus transtulisse ad Latinum carmen. Age, *Melpomene, partam virtutibus magnitudinem assume, capillosque meos circumda ultrò laureâ Delphicâ.*

ANNOTATIONES.

6. *Non omnis moriar, &c.*] Non tam animæ, quàm sui nominis immortalitati et memoriæ velificatur Poëta noster.

7. *Vitabit Libitinam.*] Superstes erit, æternùm durabit. Libitina feretrum significat. Est etiam funerum Dea, in cujus æde vendebantur et locabantur quæcumque ad sepulturam pertinebant. A *libendo* dicta, ex Varrone, eadem quæ Proserpina: nec etiam alia quàm Venus antiquis existimata, ut eadem natalibus et morti Dea præsideret, atque principium finemque vitæ in potestate haberet; quo fragilitatis humanæ mortalium quisque admoneretur. Auctor Plutarchus in Numâ et in Problem. Vide Cœl. Rhodig. lib. 29. cap. 18.

Usque ego posterâ Crescam laude recens.] Novis indies laudibus cumulabor à posteris; sicque velut innovata mei memoria semper inclarescet, concidet nunquam, aut senescet.

8. *Dum Capitolium Scandet, &c.*] Dum sacra Romæ fient in Capitolio, ac proinde quamdiu stabit urbs illa æterna. Virg. Æneid. 9. v. 448.

Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiùmque pater Romanus habebit.

9. *Cum tacitâ virgine.*] Quam diu et Vestales rite silentium observantes operabuntur sacris, æternùmque ignem fovebunt. Quibus omnibus temporis diuturnitatem ac perpetuitatem indicat Horatius, quàm sibi suoque spondet nomini. Comminiscuntur hîc nonnulli Nympham illam, quam Numa colendam Tacitamque appellandam sanxerat, teste Plutarcho; alii Edulia sacra afferunt, ad quæ singulis mensibus in Capitolium procedebat Pontifex. Sed quid hæc ad rem? Sanè quælibet sacra intelligi par est, in Capitolio peragi consueta: nec præ ceteris Angeronalia, quæ obtrudit Marcilius Angeronæ silentii Deæ, urbis etiam inter tutelaria numina, ex Macrob. lib. 7. cap. 9.

19. *Quà violens obstrepit Aufidus, &c.*] In Apuliâ, suâ nempe patriâ, maximè cupit celebrari Horatius. Est enim *Aufidus* Apuliæ amnis, hodie dicitur *Ofanto*, ex Apennino defluit in Adriaticum mare.

11. *Daunus.*] Hic Turni avus regnavit in Apuliâ, quæ ab eo Daunia vocata est. Fuit etiam fluvius eo nomine appellatus.

Pauper aquæ.] In Apuliâ nimirùm fervent æstus et calor, hincque est arida valde regio, ac penuriâ aquæ laborat: unde *siticulosam Apuliam*, vocat noster Epod. 3. Vide lib. 1. Od. 14.

12. *Regnavit populorum.*] Phrasis Græca βασίλευσε τῶν λαῶν. Legunt alii ex Manuscriptis plerisque codicibus, *regnator populorum*. Quod referendum erit ad vocem *Daunus*.

Ex humili potens.] Libertini scilicet generis Horatius, ex humili fortunâ in summam famæ claritatem et nominis amplitudinem evasit, per ingenii opes ac *benignam venam*, de quâ lib. 2. Od. 18.

13. *Princeps Æolium carmen ad Italos Deduxisse modo.*] Vel inde nominabor passim, quod primus Alcaïcos versus Latinè scripserim, ad imitationem Alcæi è Lesbo insulâ, in quâ regnavit Æolus. Vide lib. 2. Od. 13.

14. *Sume superbiam, &c.*] Suam alloquitur Musam Poëta ut semetipsum ostendat. Grandes assume spiritus, inquit; ostende tuam nobilitatem: mihique texe et impone coronam è lauro sacrâ Apollini, qui colitur editquè oracula apud Delphos, urbem Achaiæ, ad Parnassum montem.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM SEU ODARUM,

LIBER QUARTUS.

ODE I.

Ad VENEREM.

Ætate suâ se jam rebus Veneris haud esse idoneum.

Interrupta dudum Veneri, iterum prælia indicis. Abstine, oro obtestorque. Non sum qui eram sub dominio benignæ Cynaræ. Crudelis parens amorum suavium, parce me intractabilem subjicere dulcibus imperiis, circa decem lustra. Ito quò invitant te vota adolescentium amore plena. Opportuniùs lascivies in ædibus Pauli Maximi; illuc velox cycnis purpureis,

INTERMISSA, Venus, diu, [262]
Rursus bella moves. Parce, precor, precor.
Non sum qualis eram bonæ
Sub regno Cynaræ. Desine, dulcium
Mater sæva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus [263]
Jam durum imperiis. Abi
Quò blandæ juvenum te revocant preces.
Tempestiviùs in domo
Pauli, purpureis ales oloribus,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 3. Lib. 1.

1. *Intermissa.*] Suetonius in vitâ Horatii ita scribit; *Scripta quidem ejus usque adeo probavit mansuraq; perpetuò credidit* Augustus *ut non modo seculare carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* In hoc tamen libro quarto nonnullæ sunt Odæ, quas constat esse factas ante quasdam prioribus libris contentas; v. g. 12. hujus libri ante tertiam l. 1. Intelligendus fortasse est Suetonius de edito in lucem potius, quàm de conscripto post alios tres quarto hoc libro.

2. *Parce, precor.*] Per ætatem se excusat, abiisse juveniles nimirùm ludos et artes, quibus pollebat, dum amabat Cynaram meretricem speciosam in primis, et ab eâ diligebatur maximè; illam vocat *protervam* lib. 1. Epist. 7. *rapacem* Epist. 14. Hic appellat *bonam*, vel significans formâ egregiam et perfectam; vel quia immunis ei placuerat, ut scribit ipse citato loco, id est, sine ullâ præmiorum spe, cæterisq; amatoribus antepositus fuerat.

5. *Mater sæva Cupidinum.*] Hunc versiculum jam posuit l. 1. Od. 19. Vide ibi annot.

6. *Circa lustra decem.*] De lustro annot. l. 2. Ode 4. in fine. Est spatium quinque annorum: hinc annum ætatis suæ quinquagesimum notat Poëta. Vide Alex. ab Alex. l. 5. c. 25. Just. Lips. Elect. l. 1. c. 27.

10. *Pauli Maximi.*] Paulus Fabius Maximus Consul Romæ fuit anno urbis cond. 743. cum Julio Antonio, ad quem est inscripta sequens Ode. Vetus codex titulum quarto huic libro præfert; *Ad Fabium Maximum*, Torrentio teste.

Purpureis ales oloribus.] Venus curru vecta ab oloribus tracto, atque alitis modo volans et celeriter decurrens. Vide lib. 3. Ode 28.

Purpureis.] Magna est contentio de istâ voce

Commissabere Maximi,
  Si torrere jecur quæris idoneum.
Namque et nobilis, et decens,
  Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
  Latè signa feret militiæ tuæ,
Et, quandoque potentior
  Largis muneribus riserit æmuli,
Albanos prope te lacus
  Ponet marmoream sub trabe citreâ.
Illic plurima naribus
  Duces thura: lyræque et Berecynthiæ
Delectabere tibiæ
  Mistis carminibus, non sine fistulâ.

si cupis aptum hepar inflammare. Is enim juvenis et nobilis, et pulcher, et pro reis anxiis haud mutus, ac multiplici industriâ præditus, longè portabit vexilla tuæ militiæ. Et, cum rivalis donis amplis superior, ut victor [364] *gaudebit, prope lacus Albanos te è marmore effectam locabit sub trabe è citro. Ibi thus multum naso hauries, et recreaberis carminibus junctis citharæ, et tibiæ Berecynthiæ et fistulæ.*

ANNOTATIONES.

cum cycni planè sint candidi, non purpurei. Vel, purpureus vocabatur omnis color valdè nitens, qualis est cycnorum candor; unde et nix purpurea dicitur ab Albinovano; vel, quòd purpura etiam alba quædam erat. Plutarch. in Alexandro, refert Hermionicam purpuram annis fermè ducentis repositam suum adhuc colorem servâsse; cujus hæc afferebatur ratio, quòd rubræ tinctura melle, candidæ autem oleo albo confecta esset. Xenophon Pædiæ lib. 8. Cyro fuisse ait tunicam è purpurâ semialbam vel albo distinctam: *χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον*. Forsitan et color purpureus attribuitur cycnis Venerem trahentibus, qui ipsius Veneris est; per hypallagen. Apud Anacreontem Ἀφροδίτη πορφυρῆ.

11. *Comissabere.*] Comissari propè est post cœnam, et epulas jocari, ludere, lascivire; quanquam et significat post cœnam luxuriosè iterum epulari. Sueton. Vitell. c. 13. *Epulas* quadrifariam dispertiebat, in jentacula, prandia, cœnas, comessationes.

12. *Jecur.*] In jecore sedes amoris ac libidinis. Vide l. 1 Od. 13. et 25.

13. *Nobilis.*] Fabiæ gentis claritatem omnes fasti loquuntur: Vel hoc fidem non modò facit, sed prope superat, quod plus trecenti ex eâdem hâc familiâ unâ die pro Republicâ ceciderint; cum sibi unis Veientium expugnationem demandare petiissent. Ovid. Fast. 1.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes
Ad bellum missos perdidit una dies.

14. *Pro sollicitis non tacitus reis.*] In foro sese, ex laudabili nobilium adolescentium more, exercens agendis causis, defendendis reis, de bonis, de vitâ periclitantibus, adeoq; solicitis: disertè perorans, bonis artibus abundè instructus.

16. *Latè signa feret militiæ tuæ.*] Ovid.
Militiæ species amor est, ...
. . . . *sævique labores*
Mollibus his castris et dolor omnis inest.

17. *Et, quandoq; potentior,* &c.] Ille verò Paulus, si quando per tuum, ô Venus, favorem apud amicam plus valuerit, quàm suus rivalis muneribus pugnans, tum erigit tibi statuam è marmore in æde constructâ è lignis pretiosis, *prope lacus Albanos* ubi prædia ille habet.

19. *Lacus Albanos.*] Non procul erant urbe Româ civitas, mons, et lacus Albani. Cic. de Divin. 1. n. 100. *Veienti bello cum lacus Albanus præter modum crevisset*, responsum est, Dum is lacus redundaret, *si in mare fluxisset, Romam perituram*; *si repressus esset, Veios.* Inde admirabilis illa *Albanæ aquæ facta deductio est.* Et de Divin. 2. n. 69. *ad utilitatem agri suburbani Albana aqua deducta est.*

20. *Sub trabe citreâ.*] Duplex citrus arbor; altera humilis et fructifera: altera silvestris et infructuosa, sed grandis; è quâ fiebant opera magni pretii, lecti, mensæ, trabes, &c. Vide Plin. l. 13. c. 16. Pers. Sat. 1. v. 53, &c. Quidam legunt, *sub trabe Cypriâ*, quod multæ erant arbores faciendis operibus, navibus præsertim fabricandis, idoneæ, in insulâ Cypro Veneri sacrâ, ut dictum est l. 1. Ode 1. et 2.

21. *Illic plurima naribus Duces thura.*] In eo templo, quod tibi, consecrabitur, thus plurimum incendetur tibi, hymnusq; cantabitur musicis instrumentis. Lib. 2. Ode 15. *copia narium.*

22. *Lyræque,* &c.] Lyra ab Apolline vel Mercurio, fistula à Pane, tibia à Marsya fertur inventa. In Berecyntho vero Phrygiæ monte matris Deûm sacra celebrabantur variis instrumentis, tibiâ præsertim quæ inde cognomen habuit. Vide l. 1. Ode 16. et 18. sub finem, et l. 3. Ode 19. v. 18. et seq.

Ibi pueri cum puellis numen tuum bis in die collaudantes albis pedibus terram pulsabunt ter, ritu Saliorum. Nunc me neque mulier, neque puer, neque faciles spes mutui amoris oblectat, nec vino contendere, neque floribus caput coronare. At quare, Ligurine, eheu! quare per malas meas fluunt aliquot stillæ? quare lingua diserta in vocibus hæsitat silentio non decenti? Ego te nocte in somnis modò prehensum amplector, modò te per herbam campi Martii, te per undas fluentes, ô crudelis, fugientem prosequor.

Illic bis pueri die,
 Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes, pede candido
 In morem Saliûm ter quatient humum.
Me nec fœmina, nec puer [365]
 Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,
 Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
 Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parùm decoro
 Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis te ego somniis
 Jam captum teneo, jam volucrem sequor
Te per gramina Martii
 Campi, te per aquas, dure, volubiles.

ANNOTATIONES.

25. *Bis die.*] Manè et vesperi tuas laudes canent *pueri cum teneris virginibus*. Vide lib. 1. Od. 21. init.

28. *In morem Saliûm ter quatient humum.*] Choreas etiam in sacris adhibitas annotavi tum alibi, tum lib. Od. 36. ubi et de Saliis Martis Sacerdotibus.

29. *Me nec fœmina, nec, &c.*] Vergens ego ad senium minùs aptus sum amoribus, imò nec jocis et certaminibus poculorum. Sed neque juvat me floribus coronari inter epulandum, ex more, de quo lib. 1.

33. *Sed cur, heu! Ligurine, &c.*] Me verò eâ ætate cur tamen amore tuo incendis, ô Ligurine, puer formâ conspicue? Cur ô Venus, *rursus bella moves*, post acceptam rudem et vacationem à tuâ militiâ? Siquidem annos quinquaginta natus sum, cur ad juvenilem me lasciviam revocas.

34. *Manat rara meas lacryma per genas.*] Amor elicit lacrymas; paucas tamen, præ pudore: nam ex Ovid. Amor. 1.

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

35. *Cur facunda parùm decoro, &c.*] Quod etiam indicium amoris est ardentissimi, lingua alioqui facunda jam titubat, verbaque intercepta præfocantur; quod sane indecorum mihi est. Virg. Æneid. 4. v. 76.

Incipit effari, mediâque in voce resistit.

37. *Nocturnis te ego somniis, &c.*] Inter somniandum te mente verso. Modò mihi videor amplecti te, modò te fugientem persequi.

39. *Per gramina Martii Campi, &c.*] In campo Martio exercebat se juventus cursu, luctâ, equitatione, deinde natatione in Tiberi proximo post exercitationem, ad pulverem sudorémque detergendum, út annotavi fusè lib. 1. Od. 8.

ODE

ODE II.

Ad ANTONIUM IULUM.

Laudat Pindarum.

PINDARUM quisquis studet æmulari [366]
Iule, ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluëre ripas,
Fervet, immensúsque ruit profundo
Pindarus ore;
Laureâ donandus Apollinari, [367]
Seu per audaces nova dithyrambos

O Iule, quicunque vult imitari Pindarum, sublevatur alis cerâ compactis auxilio Dædali, et mari pellucido cognomen præbebit. Pindarus abundans alto sermone volvitur, et rapidè fertur instar fluminis è monte labentis, quod pluviæ supra consuetas ripas extulerunt. Lauream Apollinis meretur, sive profert voces insolitas in dithyrambis

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 2. lib. 1.

1. *Pindarum, &c.*] Laudaverat Horatium Iulus Antonius, æmulúmq; Pindari dixerat. Rescribit hanc Oden Horatius quâ mirè Pindarum extollit supra se, paritérq; facundiam et modestiam expromit suam.

Pindarum.] Is Lyricorum antesignanus Thebis in Bœotia natus, *auræ Bœoticæ*, id est, crassi, stupidi, insulsique Bœotiorum ingenii famam et proverbium abstersit. Floruit circa Olympiadem 75. seu annis ante Christum 476 quo tempore Æschylus, et Anacreon. Doricè scripsit. Threnos ejus, Dithyrambos, et alia quædam subtraxit nobis injuria temporum: restant encomia, seu Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea. Ælianus l. 12. refert idem Pindaro contigisse, quod Platoni, nimirùm infantem expositum melle ab apibus nutritum: et alibi quinquies in Poëtarum commissionibus prælatam ei tamen Corinnam, auditorum quidem inscitiâ. Memoria porrò ejus tam venerabilis, ut Lacedemonii, Bœotiam vastantes, propter Pindarum, Thebis pepercerint. Alexander verò Magnus, cùm eam urbem expugnâsset, domum Pindari intactam servari jusserit. Vide Valer. Maxim. Plin. lib. 7. cap. 20. Plutarch. in Alexandro. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 44, &c.

Quisquis studet æmulari, &c.] Qui Pindarum contendit imitatione assequi, is eandem habebit sortem cum Icaro Dædali filio, qui affixis cerâ pennis volare tentans in mare decidit, ac de suo nomine Icarium fecit appellari. Vide lib. 1. Ode 3. lib. 2. Ode 20.

2. *Iule.*] Dissyllabam alii faciunt istam vocem, alii cum Passeratio synalœpham ponunt ex primâ vocali vel syllabâ hujus nominis cum primâ precedentis versûs: quemadmodum lib. 1. Ode 2. in voce *uxorius*. Vide infrà ad vocem *Antoni*.

3. *Vitreo.*] Non abs re interpreteris, cæruleo.

5. *Velut amnis.*] Copiosa Pindari oratio similis est fluvio exundanti.

7. *Immensusque ruit profundo Pindarus ore.*] Quintil. l. 10. cap. 1. *Novem Lyricorum Pindarus longe princeps, spiritûs magnificentiâ, sententiis, figuris, beatissimâ rerum verborumq; copiâ, et veluti quodam eloquentiæ flumine. Propter quæ Horatius eum meritò credidit nemini imitabilem.*

9. *Laureâ Apollinari.*] Vid. l. 3. Od. ult. in fine.

10. *Dithyrambos.*] Hymnus seu carmen erat in honorem Bacchi, qui et ipse dictus est Dithyrambus, quasi δὶς θύρας ἀμείβων, vel ἀμβαίνων, *bis vitæ portas transiens*, quia primùm natus ex utero Semeles matris, deinde è Jovis femore, ut fabulantur. Alii alias etymologias afferunt. Apage qui Syriacam originem in merè Græcâ voce expiscantur. Ingeniosè verò Moses, eruditis idem qui Bacchus intelligitur hâc appellatione Dithyrambi, utpote qui duas quasi matres habuerit, ab alterâ genitus, aquis et morti ereptus alterâ, atque educatus, scilicet à filiâ Pharaonis. Vide Suidam. Scalig. Poët. lib. 1. c. 46. ubi etiam addit, Dithyrambici carminis stylum tumidum esse, plenumq; Baccho, numeris, et vocibus compositis, quas vocant ampullas et sesquipedales voces; atq; idcirco *audaces* ab Horatio dici dithyrambos: ab Æschylo verò carmen tumens, exultans, totum Bacchicum. Ibidemque ille affert Hegesandri Epigramma adversus Philosophos, ejusmodi vocabulis inflatum: sic incipit:

Ὀφρυανασπασίδαι, ῥινοδαλαπυγωνίνοι, &c.

audacibus, scribitque metris liberis: sive canit Divos, ac Reges Deorum filios, à quibus Centauri legitimâ cæde prostrati sunt, atque extinctus est ignis Chimæræ horrendæ: sive laudat eos, qui domum redeunt Eleâ victoriâ gloriosi, canitque vel pugilem vel equitem, et donum eis tribuit excellentius statuis centenis: sive deflet adolescentem morte ablatum nuptæ mœstæ, illiusque *virtutem animumque ac bonos mores extollit* usque *ad cœlum, atrisque inferis eximit.*

Verba devolvit, numerísque fertur
Lege solutis:
Seu Deos, Regésque canit, Deorum
Sanguinem; per quos cecidêre justâ
Morte Centauri, cecidit tremendæ
Flamma Chimæræ:
Sive quos Elea domum reducit [368]
Palma cœlestes, pugilémve equúmve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat:
Flebili sponsæ juvenémve raptum
Plorat, et vires animúmque morésque
Aureos deducit in astra, nigróque
Invidet Orco.

ANNOTATIONES.

Et Athenæo lib. 14. cap. 6. non semper veteres, cum libarent, usi sunt dithyrambis, versibus tumultuosis, vehementibus, concitatis; sed duntaxat vino madidi, et Liberum patrem si invocarent: sin Apollinem, placidè canebant. Unde Epicharmus lepidè ibid. οὐκ ἔςι διθύραμβος, ἂν ὕδωρ πίνῃς, *Nullus est dithyrambus, aquam si bibas.* Cic. 3. de Orat. n. 181. *Inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus cujus membra et pedes sunt in omni locuplete oratione diffusa.* Pindarus Olymp. Od. 13. Corinthiis tribuit dithyramborum inventionem.

11. *Numerísque fertur Lege solutis.*] Non quòd in dithyrambis nulla esset lex aut mensura pedum, sed quia magna erat metrum variandi licentia; et quod in his Poëtæ vehementiam impetumque animi potissimùm sequerentur magisque attenderet modulationem carminis, quàm pedum certam ubique legem. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. sub finem.

13. *Seu Deos, Regésque canit Deorum Sanguinem.*] Pindarus enim Pæanas cecinit, seu hymnos in honorem Apollinis. Porrò notat hic Horatius præcipua Lyricorum argumenta, ut et ad Pisones Epist. v. 83.

Musa dedit fidibus Divos, puerósque Deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.

Regésque.] Hieronem Syracusanum. Olymp. Od. 1. &c. *Deorum sanguinem.* Reges Deorum filii appellantur. Vel designat Poëta noster Herculem Jovis, et Theseum Neptuni filios, item Perithoum à Marte genus trahentem, *Per quos Centauri cecidêre.* Vide l. 1. Ode 11. lib. 3. Ode 4. De *Chimæra* per Bellerophontem à Neptuno adjutum deletâ, lib. 8. Ode 27. Pindarus autem Olymp. Ode 13.

17. *Sive quos Elea, &c.*] Quando laudat victores in certaminibus apud Elidem Peloponnesi regionem, seu pugilatu, Pindar. Olymp. Ode 7. 10. 11. seu equorum cursu, ibid. Ode 1. et alibi multis locis. Virgil. Georg. 1. v. 59.

Eliadum mittit palmas Epirus equarum.

Georgic. 3. v. 202.

Ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas.

Elis, et Pisa quæ et Olympia, urbes sunt Elidis regionis: ibidem fanum Jovis Olympii, et ludorum Olympicorum celebritas. Vide l. 1. Ode 1. v. 3. et seq. annot.

18. *Cœlestes.*] Ode 1. *Palmaque nobilis evehit ad Deos.* Gloriâ sublimes quasi cœlum Deosque attingunt.

Equúmve.] Equus ipse, qui velociore cursu ac pernicitate suâ victoriam pepererat, coronabatur etiam, nec non carmine pariter, ut eques, celebrari consueverat. Pindar. Olymp. Ode 1. Pyth. Ode 3.

19. *Potiore signis.*] Vide postea, Ode 8. hujus libri.

21. *Flebili sponsæ juvenémve raptum Plorat.*] Seu cum struit et componit Epitaphium sponsi morte præmaturâ extincti, sponsæq; luctum describit.

22. *Mores aureos.*] Castos, sanctos, antiquos, quales ætate aureâ.

24. *Invidet Orco.*] Oblivioni præripit, immortali memoriæ consecrat.

Multa

Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinæ
More modòque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidíque
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poëta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, meritâ decorus
Fronde, Sicambros:

O Antoni, fortis volatus effert cycnum Thebanum, quotiescunque assurgit in superas [309] *cœli regiones. Ego exiguus, velut apis thyma dulcia in Matino* monte *maximâ sedulitate colligit,* sic *ingenti labore condo versus, prope silvas et fontes Tiburis humidi.* Tu *vates* eximius *celebrabis Augustum carmine sublimiori, quoties debitâ insignis coronâ ducet Sicambros immanes per collem sacrum:*

ANNOTATIONES.

25.] *Multa Dircæum levat aura cycnum.*] Pindarum altè volantem et suavè canentem instar cycni idem semper vigor, eadem vis sublevat et sustinet.

Cycnum.] Vide lib. 2. Ode 20.

Dircæum.] Dirce fons Bœotiæ, item fluvius Thebas alluens in Ismenium devolvitur, Strabo, &c. Hinc Dircæus pro Thebano.

26. *Antoni.*] Iulus hic Antonius M. Antonii Triumviri ac Fulviæ filius, post cæsum extinctumque patrem, Augusti gratiam nactus ejus etiam neptem duxit. Romæ Consulatum gessit anno urbis cond. 743, cum Paulo Maximo, cui prior Ode est scripta. Dio lib. 51.

27. *Ego apis Matinæ More, &c.*] Ego Horatius non ita celsa peto, sed, velut apis inferiora circumvolo, et flores humiles carpo: *Matinus* Calabriæ mons thymo abundat, è quo mel optimum apes conficiunt. Eam porrò memorat Horatius regionem, quod non longè ab eâ natus, ut dixi alibi.

30. *Uvidi Tiburis.*] Vide lib. 1. Ode 7. et 18. lib. 2. Od. 6. l. 3. Od. 29. Od. verò seq. *Tibur aquæ perfluunt.*

31. *Operosa parvus Carmina fingo.*] Scilicet opus accuratum sine magno labore nullum. Deterere multa ac recidere, imò et recudere, stylumque sæpius vertere oportet, sæpè caput etiam scabere, vivosque ungues rodere; ut planè docet noster lib. 1. Sat. 10. At poëtastri carmen contrà, ut canit Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.

Parvus.] Animadverte, Lector, quàm se deprimat istic Horatius, aliàs certè non mediocriter extollens sese. Vide Ode ult. lib. 2. et 3. Etenim præ Pindaro se parvum dicit, et operosa carmina vix fingere, fortasse quod inops Latinus sermo multoque inferior ubertate et copiâ cedit Græcæ linguæ tanquam locupletiori.

33. *Concines majore poëta plectro Cæsarem.*] Tu Iule, scribes elogia Cæsaris, grandiori stylo, carmine heroico. Iulius Antonius heroicis versibus Diomedeas conscripsit duodecim libris.

34. *Quandoque trahet feroces, &c.*] Cùm subactos hostes in triumpho ducens, ascendet Capitolium, per viam sacram clivo Capitolino adhærentem, pergens, &c.

36. *Sicambros.*] Hos leviter si præteriero, piaculum admisisse videar, quippe quos majores agnoscimus, nosque Francos ab eis ortos. Illorum Regi Clodovæo cùm ad sacrum baptisma accederet, Remigius Rhemensis Præsul sanctissimus ita locutus fertur: *Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorâsti.* Gregor. Turon. Germaniæ Inferioris populi erant, Rheni accolæ, hodie *Gheldrenses.* Strabo lib. 7. &c. *Feroces* non sine ratione gravi Horatius vocat. Nam Dio refert exercitus Romanos ab eis fusos, tantumque terrorem incussum, ut adversus eos Augustus profectus sit, et quos dare obsides, re compositâ, adegerit: unde seq. Od. 15.

Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Addunt præterea Centuriones Romanos ad exigenda tributa missos cruci ab eis suffixos: eorum vero mulieres, dum deessent lapides jacendi, filios etiam parvulos humi allisos in hostium ora contorquere non veritas. Vide Oros. &c. Tandem Sicambros tamen subegit Augustus, ac *dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit:* Sueton. Octav. c. 21. L. autem Florus cap. ult. sic testatur: *Valdissimas nationes Cheruscos, Suevos, Sicambros pariter aggressus est, qui viginti Centurionibus crematis, hoc velut sacramento bellum sumpserant, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque in prædam divisit ac vendidit.*

Quo

Quo Cæsare grandius aut pretiosius nihil fata et numina propitia terris donaverunt, aut donabunt, etiamsi revocetur seculum vetus aureum. Cantabis festos dies et communem lætitiam civitatis, forumq; contentionibus vacuum, ob reditum invicti Augusti à Diis *concessum. Tunc, si canam aliquid auditu dignum, cantûs mei maxima pars adjicietur: et beatus dicam, O læta, O celebris dies,* quâ *Cæsar* nobis *est redditus. Dum verò progrederis, Iö triumphe, sæpius repetemus, Iö triumphe, omnisq; urbs* pariter; *et adolebimus thura numinibus propitiis. Te decem tauri et vaccæ totidem* promissis *liberabunt: me juvencus matri subtractus, qui crescit* in *abundanti gramine propter meum votum* exolvendum. *In fronte æmulatur Lunam incurvam tertiâ* ab *ortu* die *ardescentem: eâ* parte insuper *contraxit notam,* quæ *spectatur nive* candidior, *in reliquis rufus.*

Quo nihil majus meliusve terris [370]
Fata donavêre boníque Divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines lætósque dies, et urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forúmque
Litibus orbum.
Tum meæ (Si quid loquar audiendum)
Vocis accedet bona pars: et, O Sol
Pulcher, O laudande, canam, recepto
Cæsare felix.
Túque dum procedis, Iö triumphe,
Non semel dicemus, Iö triumphe,
Civitas omnis, dabimúsque Divis [371]
Thura benignis.
Te decem tauri totidémque vaccæ,
Me tener solvet vitulus relictâ
Matre, qui largis juvenescit herbis
In mea vota;
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum,
Quà notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

ANNOTATIONES.

43. *Augusti reditu.*] Ex Hispaniâ, et ex bello Cantabrico, quod multis annis protractum fuerat. Lib. 1. Od. 12. sub finem. lib. 3. Od. 5. et 14. hujus etiam libri Od. 15. &c. reditum Augusti ex Galliâ, cum Sicambros profligâsset, hîc intelligunt alii. Suet. c. 20. Octav. *Reliqua bella per legatos administravit, ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret, aut non longè abesset.*

Forum Litibus orbum.] Ferias, justitium, seu vacationem à litibus dirimendis et à forensi strepitu, mos erat indici in ludis, festis, triumphis, supplicationibus, adeoque in omni publicâ lætitiâ, vel etiam luctu.

45. *Tum meæ, si quid, &c.*] Tum verò sublimibus tuis carminibus, O Antoni, meos etiam qualescunque versus adjungam in tam solemni occasione, reverso incolumi è belli periculis Augusto, exoptato jam diu. Suet. Octav. c. 47. *Revertentem ex provinciâ non solum faustis ominibus, sed et modulatis carminibus, prosequebantur.*

49. *Tuque dum procedis, Iö triumphe, &c.*] Hoc referunt alii ad Iulum Antonium vel Prætorem vel Consulem designatum; leguntque, *Duxque dum procedis,* sed absurdè; alii ad Augustum triumphantem. Verùm ipso duce contextu, sanè referes, ingeniose lector, ad ipsum triumphum, quam sic interpellat Horatius procedentem: O triumphe, dum procedes, Iö sæpiùs, Iö repetemus, &c.

53. *Te decem tauri.*] Tu, Antoni, summe vir, pro Cæsaris felici reditu à Diis impetrando, vovisti grandes victimas, quas voti reus mactabis; ego verò tenuis, immolato juvenco quem promisi, voto solvat.

57. *Fronte curvatos, &c.*] Describit juvencum, quem parat sacrificio quod vovit. Lunæ paulo post novilunium similem dicit ob parvula cornua: et in fronte notam habere candidam stellæ ad instar conspicuam. Sic Hom. Iliad. ψ. Diomedis equum toto rufum corpore, candidâ in fronte notâ ad modum Lunæ plenæ rotundâ, insignem exhibet. Et Moschus, in Idyll. quod Theocrito malè ascribitur, ut alibi annotavi, Europæ taurum similiter flavum reliquo fuisse corpore, at in fronte mediâ orbem argenteum refulsisse commemorat.

ODE

ODE III.

Ad MELPOMENEN.

Se Poeticâ Facultate ab eâ donatum immortalem fore.

QUEM tu, Melpomene, ſemel
Naſcentem placido lumine videris,
Illum non labor Iſthmius
Clarabit pugilem; non equus impiger
Curru ducet Achaïco

[372] *O Melpomene, quem tu naſcentem aſpexeris ſemel oculis benignis, eum non athletam nobilitabit Iſthmium certamen, non equus acer victorem curru vehet*

ANNOTATIONES.

Metrum eſt idem quod Od. 3. Lib. 1.

1. *Quem tu, Melpomene, &c.*] De hujus Odes eximio lepore inſigne eſt Scaligeri judicium, quod retuli ad init. Od. 9. lib. 3. Vide ibi annot.

Melpomene.] Pro quâlibet Muſarum hanc promit. De eâ lib. 1. Od. 24. v. 3.

2. *Naſcentem placido lumine videris, &c.*] Deſumpta ab Heſiodo aliiſque Græcis ſententia. *Placido lumine*, εὐμενεστέροις ὄμμασιν. Sic et Tibull. lib. 2. Eleg. 4, in fine.

Si modo me placido videat Nemeſis mea vultu.

Huc facit quod ſcribit Juvenal. Sat. 7. v. 195.

. . . . diſtat enim, quæ
Sidera te excipiant modo primos incipientem
Edere vagitus, &c.

3. *Illum non labor Iſthmius, &c.*] Quem facili et benevolo Muſa vultu naſcentem viderit, is quidem non illuſtris erit pugilatu, quadrigali curſu, aut alio Iſthmiorum ludorum certamine: non etiam bello clarus evadet: ſed nobilis erit poëta, ubique celebrior quam ſint illi Iſthmicâ vel militari victoriâ. Eam verò ſibi gloriam à Muſis conceſſam prædicat Horatius.

Labor Iſthmius.] Certamen et victoria in ludis iis qui tertio quoque anno, totius Achaiæ concurſu, fiebant in Iſthmo prope Corinthum, de quo lib. 1. Od. 7. v. 2. Ibidem erat ſacrum Neptuno fanum. Ludos illos inſtituit Siſyphus Rex Corinthiorum, ut ſcribunt aliqui, in honorem Melicertæ ſeu Palæmonis, aut Portuni marini Dei; vel, ut alii referunt, Theſeus in honorem Neptuni æmulatione quidem Herculis qui Olympia Jovi dicaverat. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Plut. in Theſei vitâ. Strab. Geo. lib. 8. Tit. Liv. lib. 33. cap. 32. *Iſthmiorum*, inquit, *ſtatum ludicrum aderat . . . . quo certamina omnis generis artium viriumque ac pernicitatis viſuntur . . . . propter opportunitatem loci per duo diverſa maria omnium Græcorum undique conventus erat.* In iis victores pinu coronabantur, ex Plin. lib. 15. cap. 10. Contra Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 10. Coronam Iſthmiacam contexi ex apio conſuêſſe ſcribit. Et lib. 13. cap. 17. in Olympicis cotino (ſeu oleaſtro) in Pythiis lauro, in Nemeis ſelino virenti, id eſt, apio, in Iſthmiis ſelino item ſed areſcente ſolitos coronari. Archias Poëta Epig. lib. 1. de quatuor Græciæ certaminibus ita canit.

Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

4. *Clarabit.*] Pro *declarabit*, inquiunt; nam voce præconis victorem nomina, declarabantur et pronunciabantur. Illud quoque verbum uſurpârunt apud Tull. de Divin. 1. n. 21. Poëtæ.

Jupiter excelſâ clarabat ſceptra coronâ.

Lucret. lib. 4. Virgil. Æneid. 11. v. 407. ait,

——Crimen acerbat.

Pugilem.] Vide annot. Ode ſuperiori, ſtrophe 5.

4. 5. *Non equus impiger Curru ducet Achaïco.*] De curuli certamine, lib. 1. Od. 1. v. 4. Non videtur facere ad rem quod nonnulli afferunt hîc, in Achaia ſacros agonas celebrari conſueviſſe, in quibus qui vicerant, Hieronicæ dicti, in patriam reducebantur curru quaſi triumphali equis albis quatuor tracto. Apud Diod. Sicul. lib. 13. Exænetus Agrigentum invehitur: comites ſunt bigæ curules trecentæ. Vitruv. lib. 9. proœm. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Nemea, Iſthmia viciſſent, Græcorum majores ita magnos honores conſtituêrunt, uti non modo in conventu ſtantes cum palmâ et coronâ ferant laudes, ſed et cùm revertantur in ſuas civitates, cum victoria triumphantes quadrigis in mœnia invehebantur.* &c. *Republicâ perpetuâ vitâ, conſtitutis vectigalibus fruantur.* Sueton. Neron. cap. 22. *Mox et ipſe aurigare, atque etiam ſpectari voluit . . . . .* tum etiam *in circo maximo . . . nec contentus harum artium experimenta Romæ dediſſe, Achaiam petiit.* Cap. 23. *Certamina deinceps obiit omnia.* Cap. 24. *Aurigavit pluriſariam, Olympiis etiam decemjugem . . . . ſed excuſſus curru . . . nec eo ſecius coronatus eſt . . . . Decedens deinde provinciam univerſam libertate donavit ſimûlque judices civitate Romanâ, et pecuniâ grandi. Quæ beneficia è medio ſtadio, Iſthmiorum die,*

Victorem;

Achaico; nec militare facinus imperatorem ostentabit Capitolio, frondibus Apollinaribus coronatum, eò quòd superbas Regum minas fregerit: Verùm aquæ fæcundum Tibur irrigantes et silvarum densa folia Æoliis clarum versibus efficient. Proles Romæ, civitatum Reginæ inter claros Poëtarum cœtus me collocare dignatur; jamque minus æmulorum morsibus vellicor. O Musæ, quæ suavitatem eximiæ lyræ meæ sonum moderaris! O quæ mutis etiam piscibus cycni cantum dare potes, si velis, illud omne ex dono tuo est,

Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
Sed quæ Tibur aquæ fertile perfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem. [3·4]
Romæ principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros:
Et jam dente minùs mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas!
O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum!
Totum muneris hoc tui est,

ANNOTATIONES.

suâ ipse voce pronunciavit. C. 25. *reversus è Græciâ Neapolin . . . . albis equis introiit, disjectâ parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam . . . . veste purpureâ . . . . coronam capite gerens Olympiacam, dextrâ manu Pythiam, &c.*

6. *Neque res bellica Deliis Ornatum foliis, &c.*] Nec fortiter in bello gestis triumphans coronabitur laureâ sacrâ Apollini apud Delum insulam nato et eximiè culto. Vide l. 1. Ode 21.

9. *Ostendet Capitolio.*] Triumphans quisque in aurato curru per viam sacram vehebatur ad Capitolium, seu arcem Romanam, in monte Tarpeio extructam, ob inventum ibi caput humanum sic appellatum. Illic Jovi Diisque gratias referebat, spoliaque de hostibus relata consecrabat.

10. *Sed quæ Tibur aquæ, &c*] Sed insignem eum facient carmina in amœno Tiburis secessu condita, vel ejus loci descriptionem et amœnitatem continentia. De Tibure aquis udo l. 1. Ode 7. l. 3. Ode 29. Quòd eo secedere amaret Poëta l. 1. Ode 18. l. 2. Ode 6.

12. *Æolio carmine.*] Lib. 2. Ode 13. *Æoliis fidibus.* Vide ibi annot. Alcaicos versus designat Latinè primùm à se factos, ad imitationem Alcæi, de quo l. 1. Ode 32. et l. 3. Ode 30.

13. *Romæ principis urbium Dignatur soboles.*] Intelligunt vulgò Romanorum posteros, vel Augusti privignos; sed eruditus non nemo sensit dictionem esse à Græcis Hebræisque ductam; ut enim hi filium hominis dicunt pro homine; sic noster Romæ sobolem dicit, pro Româ, urbium et orbis dominâ, atque ut Martialis ait, *Terrarum gentiumque Deâ.*

14. *Amabiles Vatum choros.*] Vel poëtas excellentes et amari dignos, vel de rebus amabilibus carmine lyrico scribentes, puta de laudibus Divorum, de Heroum præclarè gestis, de vitâ seu hilariter exigendâ, seu laudabiliter instituendâ, &c.

16. *Et jam dente minùs mordeor invido.*] Ex quo me Roma universa judicio suo probavit vatemque sanxit, jam mihi obtrectare æmuli desinunt: atque adeò virtute invidiam superâsse mihi videor. Vide l. 2. Ode ult.

17. *O, testudinis aureæ, &c.*] O musa, hoc beneficium cum aliis bene multis tibi acceptum refero.

18. *Pieri.*] Pierides Musæ dicuntur vel à Pierio Thessaliæ monte illis sacro; vel ob filias Pieri novem devictas, cum ausæ essent ad cantum Musas provocare: quapropter in picas mutatæ temeritatis pœnas exsolverunt.

19. *Mutis quoque piscibus.*] Utpote carentes vocalibus instrumentis, pulmone, arteriâ, gutture, muti sunt pisces. Arist. de animal. Hinc proverb. *Pisce magis mutus: ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων* Lucian. in Gallo, &c.

19. *Cycni sonum.*] Plato in Phædone testatur Cycnos mortis tempore esse maximè canoros: idem Aristoteles quoque refert. Hinc Ovid.

Dulcia defectâ modulatur carmina linguâ
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Plin. contra lib. 10. cap. 23. *Olorum*, inquit, *morte narratur flebilis cantus, falsò, ut arbitror, aliquot experimentis.* Vulgari pariter opinioni refragatur Athenæus lib. 9. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 5. scribit hæc: *Canentem cycnum pauci audivêre, etiamsi vulgatior fama tenet ingruente*

Quod

Quòd monstror digito prætereuntium [375]
Romanæ fidicen lyræ :
Quòd spiro, et placeo (si placeo) tuum est.

quòd manu prætereuntium ostendor Latinæ lyræ auctor; quòd vivo,, et probor, si tamen probor, à te est mihi datum.

ANNOTATIONES.

fatali momento ἐν φανόταλον, καὶ ἀδικόταλον, voce cantuque in primis valere : auctor, tamen, variæ narrationis Ælianus est, audisse quandoque se canentem cycnum. Sic enim ait : *ἐγὼ δὲ ἄδοντος κυ κνυ 'ηκουσα,* De cycnis jam l. 2. Ode ult.

22. *Quòd monstror digito prætereuntium.*] Cicero Tusc. 5. n. 103. *Leviculus sane Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græciâ est, insusurrantisque alteri. Hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius?* Pers. Sat. 1. v. 29.

At pulchrum est digito monstrari, et dicier, Hic est.

Tertullianus huc alludens de velandis virginibus c. 14. scribit. *Periclitari virginitatem, cum digitis demonstrantium titillatur.*

23. *Romanæ fidicen lyræ.*] Lyrici apud Romanos carminis auctor atq; princeps l. 3. Od. ul. jam. cit.

24. *Quòd spiro, &c.*] Non tantum poëseos facultatem, sed et vitæ usuram Musis debere se profitetur. Vide l. 3. Ode 4. Strophe 7.

Quòd placeo.] Quod Augusto et Mæcenati præcipuè, tum etiam aliis probentur mea carmina, quod *invidia* sim *major*, l. 2. Ode 20. quod *usq; ego posterâ crescam laude recens*, &c. l. 3. Ode 30.

Si placeo.] Ita modestiæ velificatur Poëta, quasi subdubitans adeo posse se *principibus placuisse viris*, quæ *laus est non ultima*.

ODE IV.

DRUSI LAUDES.

Earum partem maximam Augusti institutioni attribuit.

QUALEM ministrum fulminis alitem,
(Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem,
Jupiter in Ganymede flavo)
Olim juventas et patrius vigor [376]
Nido laborum propulit inscium ;
Vernique, jam nimbis remotis,

Qualem volucrem fulminis administrum, (cui summus Deorum Jupiter dedit principatum in vagabundas aves, probatâ ejus fide in Ganymede flavo) aliquando juventus et paterna virtus ignarum laboris expulit nido, verniq; venti jam transactis imbribus

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 9. lib. 1.

1. *Qualem ministrum, &c.*] Drusi Neronis Augusti Cæsaris privigni celebrat victoriam de Rhætis ac Vindelicis reportatam. Ejus autem virtutum gloriam fere totam derivat in Augustum, cujus educatione et institutione laus omnis ea Druso accesserit accreveritque. Ode perelegans, et regali mandato composita : stylus et dictio grandis, à capite ad calcem elaborata : initium eo sublimius, quod videtur aliquanto perturbatius. Ordo est : *Drusum sub Alpibus bella gerentem Rhæti et Vindelici* talem *vidêre, qualem ministrum fulminis . . . . . Juventas et patrius vigor nido propulit . . . mox in ovilia demisit hostem vividus impetus, &c. qualemve caprea leonem vidit, dente novo peritura, &c.* Sensus autem est : Rhæti ac Vindelici cum Druso bellantes talem eum conspexêre juvenili ardore ac paterno robore invictum ac formidabilem, qualis esse solet aquila rex avium, cùm jam nido exire audet, primosque nisus ac impetus exerit, agnos mox et dracones rapiens et expugnans. Idem Princeps adolescens tantâ vi Rhætos et Vindelicos aggressus est, atque oppressit, quantâ leo capram aggreditur pascentem et dilaniat.

Ministrum fulminis alitem.] Plin. l. 2. c. 55. *Solam è volucribus aquilam fulmen haud percutit : quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur.* Et lib. 10. cap. 3. in fine : *Negant unquam solam hanc alitem fulmine exanimatam : ideo armigeram Jovis consuetudo judicavit.* De rapto Ganymede per aquilam, seu per ipsum Jovem aquilæ specie, ut quidam volunt, vide annot. l. 3. Ode 20. in fine.

insolitos,

timidum docuêre conatus insuetos; mox autem *vis acerrima infestum in ovilia perpulit, deinde prædæ ac certaminis aviditas incitavit adversus dracones repugnantes: et qualem leonem jam à lacte et uberibus fulvæ parentis remotum capra amœnis occupata pascuis aspexit recenti dente lanianda:* talem *ad Alpes bella facientem Drusum vidêrunt Rhæti atque Vindelici;*

Insolitos docuêre nisus
Venti paventem: mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus:
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:
Qualémve lætis caprea pascuis [377]
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit:
Vidêre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, et Vindelici; quibus

ANNOTATIONES.

3. *Insolitos docuêre nisus.*] Volatum docent venti *insolitum* hactenus et nondum tentatum; hinc ad primos illos *nisus* aëri se committere expavescit pullus aquilæ alitumque cæterorum.

9. *Mox in ovilia Demisit hostem vividus impetus.*] Cum primùm vires suas expertus est in ovilia devolat agnumque rapit. Plin. modò cit. lib. 10. *Adultos pullos aquila persequitur, et longè fugat, æmulos scilicet rapinæ; et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget, ut satietur . . . . . rapta non protinus ferunt; sed primo deponunt; expertæque pondus tunc demum abeunt.* Idem scribit Aristot. Hist. animal. cap. 32.

11. *Nunc in reluctantes dracones, &c.*] Plin. cit lib. 10. cap. 4. *Acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiamsi in aere. Ova hic consectatur aquilæ aviditate malificâ: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidant.* Plutarch. de Invid. et ait, tam grave esse aquilis et draconibus odium inter se, ut ne quidem interfectorum sanguis commisceatur, ac si confuderis, dissociet sese, ac seorsim fluat. Ejusmodi certamen bellè describit Hom. Iliad. μ v. 201. Virgil. Æneid. 11. v. 151.

Utque volans altè raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.

17. *Vidêre Rhæti.*] Rhæti appetentem se armis infestis Drusum vidêrunt aquilæ instar pugnacem, at leonis robore, audaciâ, ferocitate præditum.

Rhæti.] Hodie *les Grisons* vernac. Alpes Tridentinas occupant: Helvetiis et Boiis finitimi, ex Strabone lib. 4. qui et ibid. Drusi victoriam de illis prædicat. Vide Flor. lib. 4. cap. 12. et Dionem. lib. 54.

18. *Vindelici.*] Hi Borealem Alpium regionem tenebant, sicut Australem Rhæti, utrique æquè bellicosi. Hodie Suevi, et Bavari Vindeliciam incolunt. Sunt qui Vindelicos cum Rhætis confundunt: sed errorem manifestè ostendit Vell. Pater. lib. 2. cap. 97, et 28. ita referens: *Tib. Claudius Nero. . . . . . innutritus cœlestium præceptorum disciplinis juvenis, genere, formâ, celsitudine corporis, optimis studiis maximoque ingenio instructissimus, qui protinus, quantus est sperari potuerat, visusque prætulerit Principem; Quæstor undevicesimum annum agens capessere cœpit Rempublicam, &c.* Et paulò post, *Reversum ex Armeniâ in potestatem Populi Romani redactâ. Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterque divisis partibus Rhætos Vindelicosque aggressi, multis urbium et castellorum oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuêrunt.* Sueton. Octav. cap. 21. *Rhætiam et Vindelicos . . . . . gentes Inalpinas, coërcuit.*

Drusum bella gerentem.] Claudius Drusus Tiberii Neronis ac Liviæ filius anno 23. natus, Rhætos ac Vindelicos expugnavit an. U. C. 738. citatus Flor. lib. 4. cap. 12. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes, illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos per privignum suum Claudium Drusum perpacavit.* De eo sic scribit Vell. Patercul. lib. 2. cit. *Curâ deinde atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis, adolescenti tot tantarumque virtutum,*

Mos unde deductus per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli;
Nec scire fas est omnia. Sed diu
Latèque victrices catervæ
Consiliis juvenis revictæ
Sensêre, quid mens ritè, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectíque cultus pectora roborant:
Utcumque defecere mores;

[178] *quibus mos omni ævo manus armandi securi Amazonum unde fluxerit, investigare omisi; neque omnia cognosci possunt. Verùm diu lateque victrices turmæ adolescentis superatæ industriâ expertæ sunt, quid ingenium, quid animus in felici domo institutus, quidque Cæsaris erga Nerones juvenes paterna mens valeat. Strenui gignuntur strenuis atque generosis. In juvencis et in equis patrum virtus residet.* [179] *Nec aquilæ producant columbam minimè bellicosam. At eruditio virtutem ingenitam provehit, et bona disciplina reddit animum fortem: quandocumque disciplina deest, vitia*

ANNOTATIONES.

quot et quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrum belli magis operibus, an civilibus, suffecerit artibus in incerto est. Morum certè dulcedo et suavitas, atque adversus amicos æqua et par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. Pulcbritudo oris proxima fraternæ fuit. Sed illum magnâ ex parte domitorem Germaniæ . . . . . fatorum iniquitas Consulem, annum agentem tricesimum rapuit.

19. *Mos unde deductus, &c.*] Hæc ironiam sanè continent in quosdam eo tempore de nugis ejusmodi acriùs et perperam disputantes. Nam alioqui non est obscurum aut valdè incertum, Rhætos et Vindelicos ab Amazonibus oriundos; atq; ab his Scythicis mulieribus accepisse morem illum pro armis securim habendi.

20. *Amazoniâ.*] Strabo, l. 2. de Amazonibus fide majora referri ait. Vide Justin. l. 2. Oros. l. 1. c. 15. nec non eruditam dissertationem seu disquisitionem de Amazonibus scriptam à Petro Petito, viro non Medècinæ solùm, sed rerum omnium scientissimo, nuper editam.

Securi.] Hæc σάγαρις dicta proprie, Xenoph. πέλεκυς μονόστομος erat, seu unicum habens στόμα, una tantum parte secans; contrà bipennis utrinque. Hesych.

23. *Diu Latèque victrices catervæ.*] Rhæti sæpiùs anteà victores. Strabo lib. 4. Luc. Flor. et Vell. Paterc. antè citati.

24. *Juvenis.*] Claudii Drusi, de quo ante.

25. *Sensêre quid, &c.*] Intellexêre quid et quantum valeret institutio et educatio Augusti Cæsaris, qui paternum exhibuit *animum* et affectum ergo pueros *Nerones,* Tiberium ac Drusum, quos adoptârat, et bonis artibus erudire curaverat. Nam Tiberius Nero, Liviâ Drusillâ uxore suâ tum etiam prægnante, Augusto petenti concessâ, paulò pòst e vivis excessit: eundem verò Augustum scripserat tutorem filiorum suorum, nempe Tiberii quatuor fere annos nati, ac Drusi quem enixa est Livia, mensibus tribus post suum cum Augusto conjugium. Hinc ergo *paternus Augusti animus in pueros Nerones:* tum quod eorum matrem duxerat; tum quod eorum tutor esset à Tiberio patre nuncupatus. Sueton. Octav. c. 6. et 63. Vell. Patercul. jam cit. Cornel. Tacit. Annal. 1. &c.

29. *Fortes creantur fortibus.*] Ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοὶ, Aristot. contrarium tamen evenit non raro: nam et *filii heroum noxæ* interdum. Sic degeneres extitêre filii Samuelis Prophetæ, Alcibiadis, Dionysii, Periclis, Socratis, Ciceronis, &c. Porrò vice versâ è malis et ignavis aliquando exorti sunt boni et fortes, testibus historiarum monumentis. Vide Valer. Max. lib. 3. cap. 4. et 5.

Et bonis.] Hæc aliqui jungunt cum sequentibus, nec absurdè.

33. *Doctrina sed vim promovet insitam.*] Bona educatio et studiosa institutio promovet εὐφυΐαν seu naturæ bonitatem; sustinet, excolit, auget.

35. *Utcunque defecere mores, &c.*] Si quando non aderit bona disciplina et morum institutio, tum corrumpitur optima quælibet indoles, continuò perit, et in pravitatem defluit. Cic. Tuscul. 3. c. 2. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq; depravatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lu-*

Dedecorant

deturpant naturæ bonitatem. O Roma, quantum debeas Neronibus testatur Metaurus fluvius, atque Asdrubal profligatus, et dies ille Italiæ caligine depulsâ lætus qui primus victoriâ gloriosâ resplenduit, quando crudelis Africanus per Italiæ civitates discurrebat velut ignis per tedas, vel Eurus per mare Siciliæ. Exinde Romana juventus semper felicibus expeditionibus inclaruit: et templa scelerato Carthaginiensium bello diruta stantes habuerunt Deos.

Dedecorant bene nata culpæ.
Quid debeas, ô Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Asdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,
Qui primus almâ risit adoreâ; [350]
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tedas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit, et impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuêre rectos.

ANNOTATIONES.

... apparent. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ac in lucem editi sumus, in omni continuò pravitate, et in summâ opinionum perversitate versamur . . . . tum variis inbuimur erroribus, ut vanitati veritas, ut opinioni confirmatæ natura ipsa cedat, &c.

37. *Quid debeas, ô Roma, Neronibus.*] Scilicet *Claudius Nero advenientem ex Hispaniâ cum ingentibus copiis Asdrubalem, priusquam Annibali fratri conjungeretur, oppressit.* Sueton. Tiber. c. 2. opportunè quidem: nam actum erat de Imperio Romano, si cum Annibale fratre novum ac integrum exercitum Asdrubal junxisset.

Nero.] Sabina vox significans strenuum ac fortem.

31. *Metaurum flumen, &c.*] Hoc Umbriæ flumen, hodie *Metro*, labitur in Adriaticum mare. Strabo. l. 6. Plin. l. 3. illîc vero Claud. Nero Consul junctis celeriter copiis cum suo collegâ M. Livio Salinatore, ivit obviam Asdrubali, cum millibus hominum quinquaginta sex adventanti, ut dictum est, ac decivit, an. U. C. 526. ejusq; caput præcissum ad Annibalis castra perlatum et ad pedes cùm esset projectum, hunc tanto pavore ac stupore concussit, ut infelicitatem Carthaginis agnoscens incusansq; de fugâ deinceps tantummodo cogitaverit. Valer. Maxim. lib. 4. c. 1. Oros. lib. 4. cap. 18. Tit. Liv. lib. 27. c. 28. Luc. Flor. lib. 2. cap. 6. &c. Adverte Drusum ac Tiberium oriundos ab illis Consulibus; et paternum genus duxisse à Claudio Nerone, maternum autem à Livio Salinatore.

Asdrubal Devictus.] Is nimirùm qui Scipiones in Hispaniâ profligârat.

39. *Pulcher fugatis ille dies Latio tenebris.*] Tit. Liv. lib. 28. cap. 9. *Omni multitudine obviam effusâ . . . . non salutabant modò universi circumfusi* (circa Claudium et Salinatorem Coss.) *sed et contingere pro se quisque victrices dextras Consulum capientes, alii gratulabantur, alii gratias agebant, quod eorum operâ incolumis Respublica esset. In Senatu quoque, &c.*

41. *Adoreâ.*] Victoriâ, laude, gloriâ. Festus adoream, laudem seu gloriam dicebant, quia gloriosum putabant eum, qui farris copiâ abundaret: meliùs alii, quia strenuis et iis qui fortiter dimicâssent militibus farris mensura distribui solita erat. Unde et *adorea* pro laude bellicâ. Nam far seu frumentum appellatum est *ador*, ab edendo, vel adurendo. Plaut. Amphitr. Act. 1. *Qui multâ prædâ atque adoreâ affecit populares suos.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant.* Apuleius lib. 3. *Possum istum virtutis adoream mihi numerare.*

42. *Afer.*] Annibal, de quo lib. 2. Od. 12.

44. *Ceu flamma.*] Omnia igni ferroque vastans.

Tedas.] Arbores ignem facilè concipientes, ob resinam quam continent: è genere sunt pinuum. De iis Plin. lib. 16. cap. 10. et seq.

Eurus.] Ventus ab ortu flans, pro quolibet vento: et *undæ Siculæ*, pro quolibet mari. Synecdoch.

45. *Post hoc secundis usque laboribus, &c.*] Cæso Asdrubale, Annibale vero et Pœnis ex Italiâ exterminatis, indies magis ac magis prospera gessêre bella Romani; increvit inclaruitque *pubes* et virtus *Rom.* imo belli incendia in Africam et Carthaginem ipsam transmissa sunt. Vide Flor. lib. 2. cap. 6.

48. *Fana Deos habuere rectos.*] Quidam explicant *rectos* æquos et vindices in impium Annibalem: alii stantes, ac in suâ basi restitutas Deorum imagines, quas impiè deturbarant

Dixitque

Dixítque tandem perfidus Hannibal;
Cervi, luporum prœda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio
Jactata, Tuscis æquoribus, sacra
Natósque maturósque patres
Pertulit Ausonias ad urbes;
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cœdes ab ipso
Ducit opes animúmque ferro.
Non Hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrúmve summisêre Colchi
Majus, Echioniœve Thebæ.

Tandemque perfidus Annibal dixit: Nos tanquam *cervi, præda luporum rapacium,* [381] *sponte sequimur* Romanos, *quos declinare et evitare insignis est triumphus.* Illa *natio, quæ ab incensâ Trojâ ad Italiæ civitates, Etrusco exagitata mari, fortiter transportavit sacra, liberos, et senes grandævos; sicut ilex durâ securi attonsa in Algido umbrosarum frondium fertili, jacturas inter et cædes, potentiam ac virtutem depromit ab ipso ferro. Non hydra amputato corpore vegetior repullulavit contra Herculem* [382] *superari haud æquo animo ferentem: neque gravius portentum invexêre Colchi, vel Thebæ Echionis* opus.

ANNOTATIONES.

Pœni, sine ullâ Numinum reverentiâ. T. Liv. lib. 26. c. 11. *Ad lucum Feroniæ* . . . . *templum eâ tempestate inclytum divitiis,* . . . . *his omnibus spoliatum est.*

49. *Perfidus Annibal.*] T. Liv. l. 21. c. 4. vivam Annibalis imaginem graphicè delineatam exhibet. *Plurimum audaciæ* . . . . *plurimum consilii* . . . . *nullo labore corpus fatigari, aut animus vinci poterat* . . . . *Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

Dixit: Cervi, luporum, &c.] Bella hæc laus ex hostium ore profecta. Aristoteles eum asserit verè bonum, quem pariter inimici et improbi adeoque universi laudant.

50. *Cervi, luporum præda, &c.*] Nos Carthaginienses, tanquam *cervi* imbelles, *ultro sectamur* Romanos, quorum veluti *luporum rapacium* futuri sumus *præda*; *quosque* proinde *fallere*, seu evitare contra debemus: nam hos *effugere, opimus* nobis *est triumphus.* Scilicet fortiorem declinare hostem, species est quædam victoriæ.

53. *Gens, quæ cremato, &c.*] Romana gens à Trojanis oriunda. Vide Justin. l. 43. item Carmen Seculare post Epodos.

54. *Sacra, Natósque, &c.*] Æneid. 1. v. 10.

Inferretque Deos Latio.

Et Æneid. 2. v. 747.

Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates.

55. *Maturos.*] Ætate et virtute.

56. *Ausonias.*] Synecdoch. pars pro totâ Italiâ. Nam Ausonia regio est Campaniæ.

57. *Duris ut ilex, &c.*] Sicut ilex et alia quælibet arbor resecatis ramis uberius pullulat et crescit: ita Romani adversis casibus attriti invalescunt magis ac magis. Certe quando Annibal maximè Romanos, deletis eorum exercitibus, premebat; tum copias tamen summittebant in Hispaniam, Siciliam, Sardiniam: adeoque locis quatuor uno eodemque tempore depugnabant. Vide Æneid. 2.

58. *Algido.*] Hic mens agri Tusculani pro quolibet alio ponitur. De eo l. 1. Ode 21.

61. *Hydra.*] Portentosa serpens, pluribus horrida capitibus, quorum uno abscisso aliud renascebatur, imò septem alia succrescebant. Ita fabulatores. At constat Hydram fuisse locum aquas evomentem copiosiores, in intimo sinûs Argolici recessu, et quæ, uno meatu obstructo, multis aliis erumpebant, totam regionem circum vastantes; tamen adhibito incendio Hercules exsiccavit eam paludem, Lernam nomine: unde Lernæum monstrum ab illo domitum inte alia celebratur. Palæph. Hygin. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 2. Virg. Æneid. 8. v. 300.

Lernæus turba capitum circumstetit anguis.

Firmior.] Supple, quàm fuit Romana gens et excrevit invaluitque in nos Pœnos: sicut hydra adversus Herculem ubiq; vincere assuetum, proindeq; nec semel vinci patientem.

63. *Monstrúmve summisêre Colchi.*] Loquitur de dracone insomni ac terribili velleris aurei custode, cujus è dentibus seminatis armati homines exorti Medeæ carminibus ad mutuam internecionem incitati periêre: vel de ipsis illis prodigiosis hominibus. Vide Metamorph. lib. 7.

Colchi.] Hi populi Asiæ ad Euxinum Pontum, ubi nunc Mingrelia, pars Georgiæ regionis.

64. *Echioniæve Thebæ.*] Cadmus Rex Thebarum seminatis pariter, ut de Jasone supra dictum, draconis dentibus, repentè nasci vidit exercitum ad

Si mari demergas, clarior redit: si oppugnes, cum summâ gloriâ debellabit victorem integrum, ac certamina matronis prædicanda conficiet. Non ultra ego nuntios arrogantes mittam ad Carthaginem. Certè spes omnis, et fortuna nostræ gentis interiit, Asdrubale interfecto. Claudiæ stirpis potentia quidlibet molietur. Hanc et tuetur Jupiter Numine propitio, et liberat solers consilium inter militiæ difficultates.

Merses profundo, pulchrior evenit;
Luctêre, multâ proruet integrum
Cum laude victorem, gerêtque
Prælia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Hasdrubale interempto.
Nil Claudiæ non perficient manus:
Quas et benigno Numine Jupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

ANNOTATIONES.

arma mutuamque cædem paratum. Inde verò superfuit Echion, posteà Cadmi gener, atque in ædificandis Thebis adjutor.

65. *Merses.*] Ab inusitato *merso, as.*

68. *Conjugibus loquenda.*] Inter conjuges et quaslibet mulieres sermone celebranda prælia; seu viri illarum aut filii vel cognati victi victorésve fuissent.

69. *Carthagini jam non ego nuntios Mittam, &c.*] Non deinceps mittam Carthaginem superbos victoriarum mearum nuntios, inquit Annibal, quales post Cannensem cladem, &c. Vide T. Liv. l. 23. c. 11, et 12.

73. *Claudiæ manus, &c.*] Vires, consilia, solers industria Neronum Claudiâ gente oriundorum. Sueton.

76. *Acuta belli.*] Belli subita pericula, doli, insidiæ, stratagemata.

ODE V.

Ad AUGUSTUM

Ut suum in Urbem reditum acceleret.

O Populi Romani tutor præstantissime, numinibus propitiis nate, jam nimis diu absens fuisti; revertere, qui promisisti sacro Senatorum cœtui celerem reditum. Optime Princeps, restitue lumen patriæ tuæ. Nam quando facies tua tanquàm vernum tempus apparuit, jucundiores fluunt horæ, et dies clarius fulgent. Sicut mater crebris votis ac precibus expetit filium, quem Auster adversis flatibus removet à dulci domo, plus annuo intervallo morantem

DIVIS orte bonis, optime Romulæ [30;]
Custos gentis, abes jam nimiùm diu;
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, dux bone, patriæ:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et soles meliùs nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora
Cunctantem spatio longiùs annuo

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 6. Lib. 1.

1. *Divis orte, &c.*] Senatûs populique Romani amorem erga Cæsarem Augustum vivis pingit coloribus.

2. *Abes jam nimiùm diu.*] Tribus annis Româ Cæsar abfuit, in Gallias profectus, an. U. C. 737.

3. *Maturum reditum pollicitus, &c.*] Seu antequam abiret, seu per literas, seu legationibus, à Senatu populoq; Romano ad Augustum missis. Cunctanti verò hanc Oden scripsit Poeta.

9. *Ut mater.*] Ni. suavius istâ comparatione.

10. *Carpathii.*] De eo mari l. 8. Ode 35. v. 8.

Dulci

Dulci distinet à domo,
Votis omnibus hunc et precibus vocat,
Curvo nec faciem littore demovet:
Sic desideriis icta fidelibus [384]
Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit culta Ceres, almâque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur casta domus stupris:
Mos et lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperæ:
Culpam pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?
Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ [385]
Bellum curet Iberiæ?

ultrà mare Carpathium: neque vultum avertit ab incurvâ ripâ: ita patria desideriis accensa fidelibus exoptat Augustum. Nam bos securus per compos vagatur: agros fovet Ceres et abundans felicitas: nautæ mari tranquillo navigant: fidelitas cavet vituperari: nullis flagitiis contaminantur familiæ pudicæ: disciplina et leges vicerunt turpe crimen: matres laudantur ob filios similes; pœna sequitur et plectit scelus. Augusto salvo quis timeat Parthos? Quis Scythas frigidos? Quis homines quos gignit, immanis Germania; Quis expavescat bella Hispaniæ ferocis?

ANNOTATIONES.

13. *Votis omnibus hunc.*] Legunt plerique *votis ominibusque*, hoc sensu; mater anxia non tantùm vota precesque Diis nuncupat pro filii reditu et incolumitate, sed et omina quævis arripit, quasi totidem præsagitiones.

14. *Nec faciem littore demovet.*] Observans adventantes undequaque naves, præ desiderio filii absentis, quem singulis horis redeuntem expectat et expotat. Sic Tobiæ mater *quotidie exiens circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem . . . Et sedebat secus viam quotidie, in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum specularetur adventum filii* jam dudum absentis, *vidit à longè, et illum agnovit venientem, currensque nuntiavit viro suo, &c.* cap. 10. et 11. Tob.

16. *Quærit patria Cæsarem.*] Vota publicè suscepta pro reditu Augusti, refert Dio lib. 54. Vide Sueton. Octav. c. 57. Huc et referri potest casum numisma ex unâ parte continens Epigraphen, *S. P. Q. R. Cæsari Augusto:* ex alterâ verò, *Vota publicè suscepta pro salute et reditu.*

17. *Tutus bos etenim, &c.*] Rationes affert ob quas Romani tantopere Augustum diligant: nimirum tot acceptis per eum muneribus ac beneficiis non poterant non vehementer amare. Per Augustum ubique firmata pax, terrâ marique; securitas, leges constitutæ, nefas quodvis edomitum, repressi hostes, &c. Vide Oden 14. et 15. hujus libri.

Mos et lex.] Lib. 3. Od. 24. *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* Vide Sueton. Octav. c. 34. ubi mentio legis Juliæ *de coërcendis adulteriis et de pudicitiâ, &c. . . . cumque vim legis eludi sentiret crebrâ matrimoniorum mutatione, &c. tempus sponsas habendi coarctavit: divortiis modum imposuit.*

23. *Laudantur simili prole puerperæ.*] Martial. lib. 6. Epigram. 27.

Est tibi, quæ patris signatur imagine vultûs,
Testis maternæ nata pudicitiæ.

Catull. in Nuptiis Juliæ et Manlii Torquati. Car. 62.

Torquatus volo parvulus
. . . .
Sit suo similis patri
Manlio, et facile insciis
Noscitur ab omnibus:
Et pudicitiam suæ
Matris indicet ore.

24. *Culpam pœna premit comes.*] Frustra lex vetat scelus, nisi in sceleratos animadvertatur. At *pœna comes* coërcet peccandi libidinem. Plato de leg. 5. τιμωρία ἀδικίας ἀκόλουθος.

25. *Quis Parthum paveat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 12. sub finem Od. 19. v. 12. Lib. 3. Od. 5.

Quis gelidum Scythen.] Lib. 1. Od. 19. et 35. lib. 2. Od. 9. in fine. Lib. 3. Od. 24. v. 9.

26 *Quis Germania quos, &c.*] Vide Flor. l. 4. c. 12. *Domuit Usipetes, Tencteros, Cattos . . . inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, Sicambros, &c. . . . Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, viderentur.*

Horrida.] Sive ob mores barbaros, sive ob prægrandes viros et ingentia corpora Germanorum. Cæsar. Comment. Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Plutarch. &c.

28. *Iberiæ.*] Ab Ibero flu. Iberia dicta: est

Unusquisque diem finit in suis collibus, atque vitem maritat viduis arboribus: inde hilaris revertitur ad cœnam, teque numen invocat mensis secundis; te pluribus votis, te vino de crateribus fuso colit, et numen tuum adjungit Laribus; quemadmodum Græcia Castoris et magni Herculis, erga illos *grata. O utinam, bone Princeps, Italiæ dones festos diuturnos.* Hoc *precamur sobrii primo diluculo:* Hoc et *repetimus benè poti, quando Sol occidit sub Oceano.*

Condit quisque diem collibus in suis
Et vitem viduas ducit ad arbores.
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet Deum:
Te multâ prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum
Miscet numen, utì Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas, ô utinam, Dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci manè die: dicimus uvidi, [186]
Cùm Sol Oceano subest.

ANNOTATIONES.

Hispaniæ pars, et per Synec. tota sic vocatur. Vide l. 2. Od. ult. v. 29. Flor. mox cit. *Pacata fere omnis Hispania, &c.* Et postea: *Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ, &c.*

29. *Condit quisque diem, &c.*] Arat colitque agros suos quisque, et operi vacat rustico, à mane ad vesperam, sine ullo metu hostili. Virgil. Eclog. 9. v. 52.

Cantando puerum memini me condere soles.

31. *Alteris Te mensis adhibet Deum.*] Ex Senatusconsulto cautum fuit, ut in conviviis, tum publicis, tum privatis, Augusto ab omnibus libaretur. Dio. lib. 50. is nempe mos apud veteres, ut remotâ primâ mensâ, quæ ciborum seu carnium erat, secunda adhiberetur fructibus et bellariis onusta cum exquisitissimo vino, e quo fiebant libationes adjunctis precibus, in honorem Deorum, Vid. Virg. Æneid. 1. v. 727. et 735. et Æneid. 8. v. 283. nec non Georgic. 2. v. 101.

34. *Laribus.*] Diis Imperii Tutelaribus perinde ac ædium privatarum.

Tuum Miscet numen.] Teque adeo venerantur, ut numen aliquod, Romanis rebus propitium. Non absurdè legunt quidam, *nomen*.

36. *Memor.*] Acceptorum videlicet ab eis beneficiorum. Hercules enim à monstris et aliis incommodis vindicavit multas ac diversas Græciæ regiones. Castor autem et Pollux mari piratas exegerunt, navigationemque ideo juvare tanquam numina quædam benigna existimati sunt; imò velut maris Dii coluntur, &c.

37. *Ferias.*] Dies festos lætosque; diuturnum otium, securitatem perpetuam.

38. *Hesperiæ.*] Italia sic appellata. Vide lib. 1. Od. 28. ubi, *fluctibus Hesperiis.* Et l. 2. Od. 1. sub finem, ubi, *Hesperiæ sonitum ruinæ.* Nec non l. 1. Od. 36. v. 4.

Integro.] Vixdum incepto.

39. *Sicci.*] Sobrii, abstemii, jejuni.

Uvidi.] Vino profusi, cœnati.

40. *Cùm Sol Oceano subest.*] Nam veteres cœnam producebant ad multam noctem.

ODE VI.

Ad APOLLINEM et DIANAM.

DIVE, quem proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ, Tityósque raptor
Sensit, et Trojæ propè victor altæ
Phthius Achilles,
Cæteris major, tibi miles impar,
Filius quamvis Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremendâ
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit latè, posuítque collum in
Pulvere Teucro.

O Deus, quem superbi sermonis ultorem experti sunt filii Niobes, ac Tityus raptor, atque Phthius Achilles famosæ Trojæ propemodum expugnator; aliis [387] quidem *fortior, te verò inferior miles; quanquam Theti-* 6 *dis marinæ filius Trojanas arces impugnaret hastâ tremendâ certans. Is, sicuti pinus edace securi percussa, vel cupressus Euro dejecta, latè procubuit,* 14 *cervicemque demisit in pulvere Trojano.*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. Lib. 1.

1. *Dive, &c.*] Carmen hoc, ut et 21. lib. 1. Seculare inscribi solet, ut annotavi ibidem: neutrum tamen propriè titulum hanc meretur, sed illud tantùm quod habetur post Epodos. Vide ibi annotata.

Quem proles Niobæa, &c.] Apollo, qui honorem Latonæ matris tuæ vindicâsti adversus arrogantiam Niobes, quæ se ausa est jactare fœcundiorem ac feliciorem partubus ac sobole, præ ipsâ Latonâ duos tantum enixâ, cùm ipsa numerosam pulchramque genuisset prolem. Gell. l. 20. c. 6. *Mira,* inquit, *et propè adeò ridicula diversitas fabulæ apud Græcos poetas deprehenditur super numerum Niobæ filiorum. Nam Homerus pueros puellasque ejus senos fuisse dicit, Euripides bis septenos, Bacchylides et Pindarus bis denos. Quidam alii tres fuisse solos scripserunt.* Porrò filios Niobes omnes Apollo, filias Diana, sagittis confixos peremêrunt: Niobe verò in saxum mutata fertur. Homer. Iliad. ult. Ovid. Metam. 6. cap. 3. Diod. Sicul. l. 5. c. 11. Juvenal. Sat. 6. v. 173. et seq. Auson. Epitaph. 27. de Niobe.

Bis septem natis genitrix læta, atque superba,
Tot duxi mater funera, quot genui.
Nec satis hoc divis; Duro circumdata saxo
Amisi humani corporis effigiem, &c.

Niobe Tantali filia, uxor verò Amphionis Thebarum regis.

2. *Tityósque raptor.*] Vide lib. 2. Od. 14. lib. 3. Od. 4.

3. *Trojæ prope victor.*] Qui, interfecto Hectore Trojæ defensore præcipuo, ejus urbis expugnationem reddidit facilem: quam certè accelerâsset nisi à Paride fuisset interemptus, ut mox dicetur.

4. *Phthius Achilles, &c.*] Oriundus è Phthiâ urbe Thessaliæ.

5. *Impar tibi.*] Achilles Græcorum fortissimus, Trojanorum terror, haud verò par tibi, Phœbe, qui sub figurâ Paridis latens eum occidisti. Hygin. &c. aut, quod scribit Virgil. Æneid. 6. v. 57.

Dardana qui Paridis dirêxti tela manusque
Corpus in Æacidæ.

6. *Thetidos marinæ.*] Achillis erat mater Thetis, filia Nerei Dei marini. L. 1. Od. 8.

7. *Dardanas turres.*] Dardanus Jovis filius, ex Electrâ Atlantis filiâ, ab Africâ venit in Asiam, conseditque in regione Hellesponto vicinâ. Ibi Dardanum urbem condidit, quæ postea Troja à rege Troë dicta. Virgil. Æn. 8. v. 134.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis et auctor.

Tremendâ cuspide.] Ex Homeri Iliad. 19. sub finem; hastam Achilles paternam gerebat gravem et ingentem, quam crispare aut vibrare solus noverat, à Chirone incisam, ad cædem heroum.

9. *Ille, mordaci velut, &c.*] Casus Achillis gravis et magnus, quemadmodum corpus et animus magna fuerunt. Sic de Entello Virg. Æneid. 5. v. 447.

Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Idâ in magnâ radicibus eruta pinus.

10. *Impulsa cupressus Euro.*] Velut ingens arbos vi ventorum prostrata.

11. *Posuitq; collum in Pulvere Teucro.*] Lib. 2. Od. 7. v. 12. similem dictionem vide, ibiq; annot. Hic noster indicat Achillem cecidisse in Trojano campo et certamine: quod

Ille non clausus equo sacra Palladis simulante decepisset Trojanos perperam otiantes, et aulam Priami saltationibus gaudentem: sed aperte in expugnatos immitis, heu nefas, heu! infantes cremasset ignibus Græcis, nec non ventre materno inclusos: nisi Deorum pater tuis ac Veneris jucundæ precibus exoratus concessisset Æneæ laboribus mœnia felicioribus auspiciis extructa. O Apollo citharista, Thaliæ bene canentis

Ille non inclusus equo Minervæ [288]
Sacra mentito, malè feriatos
Troas et lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis, heu nefas, heu!
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo:
Ni, tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, Divûm pater annuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ, [289]

ANNOTATIONES.

idem scribit Ovid. Metamorph. l. 12. v. 604. ubi Apollo Paridi

Ostendens sternentem Troica ferro
Corpora Peliden, arcus obvertit in illum,
Certaque lethiferâ direxit spicula dextrâ.

Itaque *non indecoro pulvere sordidus* occubuisset. Alii verò, cùm ad nuptias Polyxenæ contenderet, in templo Apollinis sagittâ in calce percussum à Paride post illius Dei simulacrum latente.

12. *Teucro.*] Pro *Teucrio.* Teucri dicti sunt Trojani, et Troas ac Troja Teucria, à Teucro) non illo Græco, Ajacis fratre) Phrygiæ rege, cujus filiam duxit Dardanus, eique in regnum successit.

13. *Ille non inclusus, &c.*] Adverte quàm extollat Achillis fortitudinem, ut eo majorem paret gloriam victori ejus Phœbo. Quod si, inquit Poëta noster, vixisset Achilles, nequaquam opus Græcis fuisset machinâ illâ, seu equo ligneo, quem placandæ Minervæ causâ fabricatum illi mentiti sunt; sed aperto Marte, sine dolis aut insidiis, Trojam ac Trojanos debellasset. Vide Virg. Æneid. 2. v. 17.

Votum pro reditu simulant———

14. *Malè feriatas.*] Imprudenter ac intempestivè abjectis armis festa celebrantes, dum suis adhuc cervicibus incubaret hostis. Virg. Æn. 2. v. 15.

Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu.
Panduntur portæ, &c.

15. *Lætam choreis. &c.*] Aulam regis totamque urbem choreis et lætitiæ vacantem, cùm tamen extrema instarent fata. Virgil. Æneid. 2. v. 234.

Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
. . . . Scandit fatalis machina muros
Fœta armis: circùm pueri innuptæque puellæ
Sacra canunt, &c.

v. 248.

Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.

17. *Sed palam captis, &c.*] Sic bellè exprimit Horatius indolem Achillis, ut et Epist. ad Pisones, v. 122.

Si forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

19. *Etiam latentes Matris in alvo.*] Apud Homer. Iliad. Agamemnon præcipit Menelao, ne parcat cuiquam Trojanorum, neque ipsis infantibus materno utero inclusis.

21. *Ni, tuis victus, &c.*] Apollo et Venus Trojanis faventes Jovi supplicârunt, ut, quoniam in fatis erit Trojam exscindi, saltem, perempto inexorabili Achille, liceret Æneæ ac sociis aliquot è Græcorum evadere manibus, atque novam gentem urbemque feliciori augurio condere in Italiâ. Vide Æneid. 1. v. 229. et seq. v. 260. et seq.

23. *Potiore alite.*] Ex alitum aspectu captari auspicia, alibi notavi. Huc verò spectat quod æternam fore Romam credebant Romani, et apud Virgil. Æneid. 1. v. 275. ita spondet Jupiter:

Imperium sine fine dedi.———

25. *Doctor argutæ, &c.*] Placet quibusdam *ductor*, ut reddatur illud Græcorum μουσηγέτης
Veruntamen nihil mutabit lector sagax.

Thaliæ.] Pro quâlibet Musarum hæc ponitur, quæ dicta ἀπὸ τοῦ θάλλειν *florere*; quòd Poëtas faciat gloriâ et famâ florentes.

Phœbe

Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camenæ,
Lævis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis, noménque dedit poëtæ.
Virginum primæ, puerique claris
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem, meíque
Pollicis ictum:

eruditor, qui Xantho flumine lavas capillos; imberbis Agyieu, tuere gloriam Musæ Appulæ. Apollo mihi, ingenium, Apollo facultatem poeseos et vatis appellationem tribuit. O puellæ primariæ, et pueri illustribus parentibus nati, clientes Deæ Deliæ, quæ timidos lyncas et cervos arcu prosternit, custodite mensuram Sapphicam, et pollicis mei sonum:

ANNOTATIONES.

26. *Qui Xantho lavis amne crines.*] Vid. l. 3. Ode 4,

Qui rore puro Castaliæ lavit,
Crines solutos.

Capillos antiqui in fluviis aut fontibus lavabant, seu munditiei, seu nitoris augendi causâ. Sensus itaq; est; qui dominaris iis regionibus, quas rigat Xanthus. Porro Xanthus duplex: alter in Troade, ex Idâ monte in Hellespontum defluens, qui et Scamander appellatur à nonnullis. Neque hunc intelligere istic licet: siquidem in eâ regione Apollo non colebatur. Alter ejusdem nominis fluvius est in Lyciâ, è monte Cadmo scaturiens, Xanthumque urbem interfluens, Glaucus Plinio, Straboni Sirbis dictus, vulgo etiam *Sirbi*; quem sane designat hic Horatius, qui loco suprà citato de eodem Apolline dixit: *qui Lyciæ tenet dumeta.* Sunt qui alludi putent ad vocem ξανθός *flavus*, eo quod Apollinis flava cæsaries celebretur.

27. *Dauniæ defende decus Camenæ.*] Mihi patrocinare: cui *spiritum et carminis artem dedisti*, *nomen* et *decus* tribue, defende, amplifica; pariterque gloriam Latinæ poëseos.

Dauniæ.] Vel, per synecdochen, intellige totam Italiam, cujus pars est Daunia, sive Apulia à Dauno rege appellata; hodie, *la Capitanata*. De eâ jam, l. 1. Od. 1. 22. et l. 2. Od. 1. vel respexit noster poeta suam patriam, adeoque suam Musam Apollini commendat. Sic *Calabras Pierides* pro Ennianâ poësi; *Ceam Camenam* pro Simonideâ; *Teiam Musam* pro Anacreonticâ ante dixit. Ergo et hic *Dauniam Camenam* pro Venusinâ: quia Venusium in finibus est Apuliæ sive Dauniæ, quâ in urbe natus Horatius.

28. *Lævis.*] Sive *levis*; λεῖος, *politus*, *imberbis*, utpote juventute florens perpetuâ. Talis enim colitur Apollo.

Agyieu.] 'Αγυιὰ, *vicus*, *via.* Hinc Apollo 'Αγυιεὺς, eo quòd in viis coleretur, et columnæ Apollini sacræ præ foribus starent. Eustath. Sive Dorico isto vocabulo significantur columnæ in coni formam desinentes. Apollini vel Baccho sacræ, quas ante fores ædium pridem erigebant. P. Bembus ex Suidâ. Macrob. l. 1. Saturn. c. 2. *Apud Græcos Apollo* ἀγυιεὺς *nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis: illi enim vias quæ intra pomœrium sunt,* ἀγυιὰς *appellant.*

29. *Spiritum Phœbus, &c.*] Hactenus poëta laudat invocatque Apollinem; jam quæ ab illo afflatus condit carmina, prædicat, ac ritè et religiosè canenda præcipit. *Spiritum*, venam divitem, Ep. ad Pison. *artem carminis*, ingenium non rude, sed arte excultum, ibid. vocat.

31. *Virginum primæ, &c.*] Julia Augusti filia, Marcella Marcelli et Octaviæ sororis Augusti filia: vel Julia et Agrippina neptes ex Agrippâ et Juliâ.

Puerique, &c.] C. et L. nepotes Augusti. Hæc Lambinus certè dormitans. Imò compellat Horatius virgines quasq; nobiles, ac pueros prætextatos, à quibus ex more carmen seculare concinendum erat; ut ampliùs deinde suo loco dicam, nimirum in Carmine Seculari, post Epodos.

33. *Deliæ tutela Deæ.*] Hujus enim erant in clientelâ seu tutelâ, ejusq; laudes celebrare consueverant. Vide l. 1. Ode 21.

Deliæ.] A Delo insulâ, ubi nata et præcipuè observata Diana. Vide l. 3. Ode 4. v. 64. Catull. 22.

Dianæ sumus in fide
Puellæ et pueri integri.

34. *Lyncas et cervos cohibentis arcu.*] Venatione gaudentis, ferasq; sagittis et arcu vulnerantis occidentisque. *Lynx*, accutissimi visûs animal, instar leopardi distinctum maculis, vernaculè THE OUNCE vocatur. Lupum cervarium aliqui dicunt; jure an injuriâ? Vide Gesn. de quadruped. Plin. l. 28. &c. De iis jam, l. 2. Ode 13. v. ult.

35. *Lesbium servate pedem, &c.*] Sapphici mei carminis observate mensuram, et ad meæ lyræ sonum voces et cantus vestros aptate diligenter. Sappho, è Lesbo insulâ, nomen dedit et originem Sapphico carmini. Vide l. 2. Od. 13. cit. ibique annot.

36. *Meique pollicis ictum.*] Quasi pul-

ritè celebrantes filium Latonæ, ritè Dianam lumine augescentem, frugibus propitiam, fluxis mensibus evolvendis promptam. Aliquando connubio juncta dices: Ego poëtæ Horatii versibus erudita cecini carmen, gratum Numinibus, quando seculum reduxit dies solemnes.

Ritè Latonæ puerum canentes,
Ritè crescentem face noctilucam;
Prosperam frugum, celerémque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices: Ego Diis amicum, [391]
Seculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

ANNOTATIONES.

fasset ipse citharam, hæc ait, ac veluti chorodidasculus, exemplo Græciæ Lyricorum. Theod. Marcil.

37. *Ritè.*] Ex ritu antiquo et solemni.

38. *Crescentem face noctilucam.*] Diana eadem quæ Luna nocte lucens, νυκτιλαμπὴς Simonidi apud Dionys Hal. Incrementa lucis ac decrementa singulis mensibus habere cognoscitur: orbem suum conficit diebus circiter 28. unde menses pronos celeriter volvere dicitur mox. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 68. *Luna à lucendo nominata, eadem Lucina: ut apud Græcos Diana eaque Lucifera invocatur à parentibus, sic apud nostros Juno Lucina. Eadem Diana omnivaga dicitur, non à venando, sed quod in septem numeratur tanquam vagantibus. Diana dicta quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque novem Lunæ cursibus: qui, quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur.*

39. *Prosperam frugum.*] Frugibus vegetandi vim humore suo impertit Luna.

41. *Nupta jam dices, &c.*] Cùm nupta olim eris, tum non sine gaudio dices: Ego pridem, adolescentula et virgo, carmen seculare ab Horatio compositum recitavi cum meis æqualibus. Hoc ideò ait, quod ea veteribus opinio inoleverat, connubium celerius ac felicius iis provenire, à quibus seculare carmen, in honorem scilicet Apollinis ac Dianæ, decantatum fuisset in ludis secularibus.

42. *Seculo festas referente luces.*] Quanto apparatu, quantâ lætitiâ celebrarentur ludi seculares, dicam in carmine seculari. Tunc feriari omnes, et hilaritati sacrisque operam dare jubebantur.

ODE VII.

Ad TORQUATUM.

Vita hilariter ducenda, quia res omnes diffluunt.

Abiêrunt nives, jam agris herbæ renascuntur, et frondes arboribus. Terra mutat conditionem: atque fluvii imminuti labuntur juxta ripas.

DIFFUGERE nives, redeunt jam gramina campis,
Arboribúsque comæ.
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina prætereunt.

ANNOTATIONES.

Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus, alter est dactylicus archilochius diameter, constans duobus dactylis et unâ syllabâ.

1. *Diffugêre nives.*] Hæc Ode simile prorsus argumentum habet atque quarta l. 1. dictiones pares, ingenii tamen Horatiani fœcunditate giratum varietatem indutas. Scripta est ad Manlium Torquatum, qui fuit Consul A. U. 689. atque sub eo natum volunt poetam nostrum.

3. *Mutat terra vices.*] Terra prius hyemali constricta gelu mœstaque, jam *solvitur gratâ vice veris et Favoni*, jucundamque experitur amœnitatem.

3, 4. *Decrescentia ripas Flumina prætereunt.*] Salmasius legit *recrescentia:* alii *decrescentia* explicant, valdè crescentia, scilicet liquatis nivibus; sicque ripas suas transiliunt ac superant: quoniam, inquiunt, hyemis nives ineunte vere liquescunt et fluveus augent. Pace tamen tantorum virorum aliter interpretari placuit, hoc verius quò simplicius, nec lector refragabitur, ut spes est. Sensus est, flumina, antè nivium aquis aucta et ripas supergressa jam ad eas rediêrunt, euntque et fluunt præter, id est, secundum ripas, nec ultra suum alveum feruntur, aut exundant.

Gratia

Gratia cum Nymphis geminísq; sororibus audet [392]
 Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, et almum
 Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas
 Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit: et mox
 Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia Lunæ:
 Nos, ubi decidimus
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, et Ancus;
 Pulvis et umbra sumus.
Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summæ [393]
 Tempora Dii superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
 Quæ dederis animo.
Cùm semel occideris, et de te splendida Minos
 Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
 Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
 Liberat Hippolytum;

Gratia cum Nymphis ac binis sororibus non veretur nuda choreas celebrare. Annus, et hora, quæ gratum diem aufert, immortalitatem sperare vetat. Hyems temperatur Zephyris: vernam tempestatem absumit æstiva similiter peritura, postquam autumnus fruges produxerit: statimque pigra redeunt frigora. Lunæ tamen citò resarciunt detrimenta cœli: at nos, simul ac devenimus eò, quò bonus Æneas, Tullus opulentus, atque Ancus deciderunt, sumus duntaxat *cinis et umbra. Quis novit utrum cœlestia Numina diem crastinam hodiernæ sint additura? Quæ genio benignè indulseris,* hæc *avaras manus hæredis effugient: postquam interieris, et Minos de te judicium ultimum protulerit; nec stirps* nobilis, *nec eloquentia, nec pietas reparabit te, ô Torquate. Enimverò neque Diana castum Hippolytum eximit Inferorum tenebris,*

ANNOTATIONES.

5. *Gratia cum geminis sororibus.*] Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

6. *Nuda.*] Ob calorem veris, vel ob rationes alibi allatas. Vide l. 1. Ode 4. et 30. Item l. 3. Ode 19.

7. *Monet annus, &c.*] Tempus fluxum vitam nostram pariter effluere et absumi docet; l. 2. Ode 18. *Truditur dies die.*

9. *Zephyris.*] Ventis tepidis, *veris comitibus.* Vide l. 3. Ode 1. v. 24. et infrà Ode 12. hujus l. 4.

13. *Damna tamen celeres, &c.*] Luna quidem suum orbem novo curriculo remetiens reparatur, fitque iterum plena, quæ interierat: cit. lib. 2. Od. 18. *Novæque pergunt interire Lunæ.* At nos mortales, cum semel interiimus, haud amplius reparamur aut reviviscimus. Moschus Idyll. 3. Bionis deflens interitum, Hei, hei, *malvæ in hortis, apium, anethum, cum interiêre, tamen renascuntur postea,* inquit: *nos vero, qui magni, fortes, sapientes, ubi primum mortui sumus, obscuri in terrâ somnum dormimus longum, infinitum,* μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον, &c.

15. *Quò pius Æneas.*] Ad inferos nempe. Sensus est, non pietas Æneam non opes Tullium Hostilium, non Ancum Martium virtus ac fortitudo à morte vindicârunt: quis ergo sibi spondeat immortalitatem? *Æneas* famâ super æthera per Virgilium notus. *Tullus et Ancus,* ille tertius, hic quartus Rex Roman. T. Liv. lib. 1. Dionys. Halic. lib. 3. &c.

16. *Pulvis et umbra sumus.*] Eurip. Ἄνθρωπος ἐςι πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον, *Homo est flatus et umbra tantum.* Sophocles in Ajace, Εἴδωλα καὶ κούφην σκιάν. *Simulacra et levem umbram* homines appellat: Anac. Ὀλίγη κόνις *Exiguum pulverem.* Jac. Apost. c. 4. v. 14. Ἀτμὶς πρὸς ὀλίγον φαινομένη, καὶ ἔπειτα ἀφανιζομένη. Vita, est, *vapor modicè apparens, et mox evanescens.*

17. *Summæ.*] Numero dierum quos viximus. Quidam leg. *vitæ.*

22. *Splendida arbitria.*] Non malè Heins. interpretatur; gravia, majestatis plena: vet. interpretes æquè bene, vera et manifesta.

Minos.] Apud inferos judex. Vide l. 1. Ode 28. l. 2. Ode 15.

25. *Infernis neque enim, &c.*] Morte nec liberant Dii sibi directos. Diana non inferis eripit Hippolytum, castitatis famâ inclytum. Vide Ov. Metamorph. 15. Senec. Tragœd. Hippolyt. &c. Hic Thesei et Hippolytæ Amazonis filius, cœlibem vitam ac venationis studium colens, et hinc Dianæ charus, interpellantem de stupro Phædram novercam strenuè repulit. Hæc illum apud Theseum

nec Theseus dilecti Pirithoi catenas infernales potest solvere.

Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

ANNOTATIONES.

detulit, quasi ipsam ad flagitium pellexisset. Hippolytus fugiens iratum patrem currum conscendit: at equi phocis exterriti currum et ipsum aurigam per devia trahentes discerpsêrunt, nomenque fecêrunt Hippolyti, ab ἵππος, *equus*, et λύω, *dissolvo*. Extinctum tamen Dianæ precibus incolumitati pristinæ restituit Æsculapius: unde Virbium se voluit appellari, quasi bis virum. At demum fato, omnibus communi, functus decessit. Quapropter ab inferis minimè liberatum dicit Horatius. Vide Gell. l. 10. c. 16.

27. *Lethæa.*] Lethe fluvius inferorum pro ipsis inferis ponitur frequenter.

Theseus.] Hic filius Ægei regis Athenarum tot egregiis facinoribus insignis, ut pro Hercule habitus sit: Pirithoum præcipuâ coluit amicitiâ, comitemque assumpsit ad Inferos profectus rapiendæ Proserpinæ causâ. Porrò ab Hercule ex Inferis ereptus secum voluit Pirithoum attrahere. Hic verò superveniente terræ motu ab eo distractus ac diremptus, ibidem vinculis constrictus mansit. Plutarch. in vitâ Thesei. Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 5. &c.

28. *Pirithoo.*] Ixionis ille filius, ope Thesei Centauros vicit, &c. Vide lib. 3. Ode 4. in fine, ibique annot.

ODE VIII.

Ad MARTIUM CENSORINUM.

Nihil præter carmina dare posse: at illa rebus omnibus esse præferenda.

O Censorine, crateras et jucunda ex ære vasa ultro darem sociis meis; darem tripodas, Græcorum strenuorum munera. Tu verò non minima acciperes, si opulentus forem *artibus, quas provexit vel Parrhasius vel Scopas;*

DONAREM pateras gratáque commodus, [394]
Censorine, meis æra sodalibus;
Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum: neque tu pessima munerum
Ferres; divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;

ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod, Ode 3. lib. 1.

1. *Donarem pateras, &c.*] Non abs re Theodorus Marcilius existimat Oden hanc munus esse Saturnalitium, sive Saturnalibus, missum Censorino, quo tempore amici munera invicem missitabant, C. Martius ille Censorinus Consul fuit cum Asinio Gallo anno U. C. 746.

Pateras.] Varro 4. de Ling. Lat. *In poculis sunt pateræ*, inquit, *à patendo dictæ*. Anglice, GOBLETS. Ejusmodi pocula argentea in sacris adhibebantur: dono etiam dabantur. Plaut. Amphitr. Scen. 1.

Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,

Quâ Pterela potitare rex solitus est.

2. *Æra.*] Vasa ex ære capacia, lebetas, Ang. CHAULDRONS, quæ multiplici erant usu.

Commodus.] Benignus, facilis, liberalis. Quidam legunt, commodis, sed perperam.

3. *Tripodas.*] Mensas vel sellas aliqui dicunt fuisse: alii, ansatas ollas: tripodas certè appellarunt, quòd ternis pedibus infima pars sustineatur, inquit Athen. mox citandus. Cæterùm apud priscos tripodum genera duo fuere, quæ ambo lebetas aliquando nominârunt: alterum caldarium, quod igni admovebatur, ideoque dicebatur, ἐμπυριβήτης, et λοετροχόος, quo utebantur, ad calefaciendam aquam loturis: alterum fuit, poculum, genus tripodis, de quo Homerus:

Ἑπτ' ἀπύρους τρίποδας.

In his miscebatur vinum, ac temperabatur. Utiles erant etiam adornandis ædibus: et quia non igni adhibebantur, ἄπυροι dicti: atque horum auriti quidam extitêre. Athen. l. 2. c. 2. ubi et ait, in Bacchi certaminibus præmium victoribus tripodem fuisse. Tripodas apud Græcos mercedem datam rei fortiter gestæ ac virtutis, constat ex Homero variis locis: fortasse quia, velut symbolum, firmitudinem animi ac robur corporis stabilitate suâ tripus exhibebat Virg. Æneid. 9. v. 263.

Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula . . . .
. . . .
Et tripodas gemines.———

Vide Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 15.

6. *Parrhasius.*] Florebat hic anno ante Christum 400. Pictor insignis Zeuxidi coætaneus, *quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinâsse subtilius*

Hic

Hic saxo, liquidis ille coloribus [395]
Solers nunc hominem ponere, nunc Deum.
Sed non hæc mihi vis, nec tibi talium
Res est, aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneris.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus: non celeres fugæ, [396]
Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ,
Non incendia Carthaginis impiæ,

alter lapide, coloribus alter peritus, effingere modò virum, modò Deum. At mihi facultas ista non adest; nec res tua familiaris, vel animus tuus indigent istis deliciis. Versibus delectaris: versus dare possumus, et doni æstimationem eloqui. Non statuæ marmoreæ publicis inscriptionibus insculptæ, per quas bonis imperatoribus fato functis redditur spiritus et vita; non Annibalis fuga præceps, minæque retro pulsæ, nec sceleratæ Carthaginis incendia magis declarant virtutes

ANNOTATIONES.

lineas traditur, inquit Fab. Quintil. 12. cap. 10. Plinius autem lib. 35. cap. 10. *Parrhasius descendisse in certamen cum Zeuxide traditur. Et, cùm ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent; ipse detulisse linteum pictum ita veritate repræsentatâ, ut Zeuxis alitum judicio tumens flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque, intellecto errore, palmam concederet, ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem . . . . . Parrhasius Ephesi natus, primus symmetriam picturæ dedit; primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum, in lineis extremis palmam adeptus, &c.* Vide Athenæum lib. 12. cap. 11. et lib. 15. cap. 10.

Scopas.] Eximius ille statuarius vixit anno ante Christum 430. aut circiter. Pausanias in Corinth. ait Parium fuisse Scopam, et saxei Herculis meminit ab eo cælati. Ejus quoque celebrantur Venus et Phaëton, quæ imagines apud Samothraciam religiosè servatæ. Plin. lib. 36. cap. 5. multa alia ab eo signa egregiè facta memorat.

9. *Non tibi talium Res est, aut animus deliciarum egens.*] Domus tua non eget, imò abundat talibus ornamentis, nec plurimum cupidus est tuus animus. Tabulas pictas et signa apud Romanos in deliciis fuisse nemo nescit. Cicero in Verrem testis locupletissimus, &c.

12. *Pretium dicere muneris.*] Eruditus quisque legit *muneri:* atque interpretatur, pretium facere, ponere, constituere. Quod hic facit poeta, cùm carmen rebus omnibus antefert: dicitque plus valere ad memoriam viri magni propagandam, quàm tabulas, signa, statuas, et publica monimenta.

13. *Incisa notis marmora publicis.*] Imagines ære vel marmore incisæ, cum epigraphe honorificâ in basi, quæ breviter et compendiosè elogia contineat.

Publicis.] Quæ in loco publico et à publicâ auctoritate erectæ et positæ.

Notis.] Διὰ σημείων: prioribus duntaxat et majusculis literis ascriptus ut S. P. Q. R. P. Scipioni Africano P. C. Senatus Populusque Romanus, &c. poni vel ponendum curavit. Observa intelligendas hic statuas mortuo Scipioni erectas. Nam vivus repudiaverat, et ex Africâ reversus Populo Romano erigere volenti obstitit ipse per modestiam.

14. *Per quæ spiritus et vita redit bonis, &c.*] Cic. de Harusp. resp. *Statuæ et imagines non animorum simulacra sunt sed corporum.* At carmen animi virtutes exhibet et repræsentat. Hinc Ovid.

Scindentur vestes, gemmæ frangentur et aurum:
Carmina quam tribuent fama perennis erit.

Et noster infrà lib. 2. Epist. ad Augustum:

Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent.

15. *Celeres fugæ, Rejectæque retrorsum Hannibalis, &c.*] Quando Annibal *incubans Italiæ,* ejusque *visceribus inhærens, summotus* tandem et coactus est citò in Africam redire ad opem ferendam Carthagini, cujus portas quatiebat Scipio; qui sic ad hostes traduxit *rejecitque minas* et belli mala atque incommoda, quibus sui cives antea vexabantur. Vide T. L. l. 28, 29, 30. Flor. l. 2. c. 6.

17. *Incendia Carthaginis impiæ.*] Pub. Scipio Africanus id nominis prior est adeptus, quod Annibale devicto Carthaginem tributariam fecisset. Fuit posteà Scipio *Paulo Macedonico procreatus, Africani illius magni filius, in decus gentis assumptus, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret . . . . . per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, &c.* Flor. lib. 2. cap. 15. Porrò, ut vides, lector, utrumque hîc per

illius qui reversus est adeptus titulum ab Africâ devictâ, quàm Musæ Calabriæ. Ac, si taceant scripta, nihil præmii haberes, ex eo quod laudabiliter gesseris. Quid esset filius Iliæ et Martis, si invidiosum silentium obrueret laudes Romuli? Vis et gratia et facundia Poëtarum valuit Æacum liberare Inferorum fluminibus, et consecrare beatis insulis. Viro laude digno Musa confert immor-

Ejus qui domitâ nomen ab Africâ
Lucratus rediit, clariùs indicant
Laudes, quam Calabræ Pierides; neque
Si chartæ sileant quod benè feceris, [379]
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortísque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus, et favor, et lingua potentium
Vatum, divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa v[illegible]t mori:

ANNOTATIONES.

licentiam poeticam Horatius confudit, ob affinitatem rerum ac nominum.

Carthaginis impiæ.] Quæ scilicet contra jus et fas bellum renovârat. *Pudebat nobilem populum (ablato mari, captis insulis) dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc . . . . . Annibal causas novorum motuum quærens, Saguntum Hispaniæ civitatem opulentam, fidei erga Romanos magnum sed triste monimentum evertit; ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est, &c.* Flor. cit. lib. 2. cap. 6.

18. *Ejus qui domitâ nomen ab Africâ Lucratus rediit.*] Vide Cic. lib. 3. de Offic. initium.

20. *Calabræ Pierides.*] Versus Ennii è Calabriâ oriundi, Rudiis nimirùm nati. *Ennio cive nobiles Rudiæ*, ait Mela. Is natus Q. Valerio et C. Manilio Consulibus, inquit Gellius ex Varrone, atque septimum et sexagesimum annum agens scripsit duodecimum annalem. Ex Eusebio Tarenti natus à Catone Quæstore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu, atque unius ancillæ ministerio contentus; septuagenario major articulari morbo periit; sepultusque est in Scipionis monumento, viâ Appia, infra primum ab urbe milliarium. De eo Quintil. lib. 10. cap. 1. *Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora jam non tantam speciem habent quam religionem.* Cic. Pro Archiâ Poëta, sic habet: *Carus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulcro Scipium putatur is esse constitutus è marmore . . . . Rudium hominem majores nostri in civitatem receperunt.* Is Annalium libris celebravit laudes Scipionis Majoris, Catonis, Fabii Maximi, M. Marcelli, Fulvii, non sine Populi Romani decore, famâ, gloriâ, ut asserit ibid. Tullius.

Calabræ.] Calabria est hodie ampla regio regni Neapolitani versùs Austrum ad Siciliam. De eâ jam l. 1. Od. 31. Martialis lib. 5. Epigram. 31. Horatianam *lyram Calabram* appellat, quia Venusium Horatii patria, calabriæ vicinum. *Pierides* unde dictæ diximus suprà, Od. 3.

22. *Quid foret Iliæ Mavortisque puer, &c.*] Ipse Gentis Romanæ conditor Romulus vix hodie notus esset, *si chartæ sileant*, si nemo scripsisset quæ ad illum pertinent, quasi invidens ejus laudi, famæ, memoriæ. Singularia ipsius merita *jacerent in tenebris, nisi literarum lumen accessisset*, quod ait Tullius. Videtur Horatius Theocriti sententiam expressisse, scribentis: *Quis Priami filios nôsset, nisi bella superiora cecinissent Poetæ?* Vide Idyll. 16. et Pindar. Od. 7. Nem. ait, *Maximas virtutes tenebris obscurari, si hymnis et præconibus destituantur, &c. laborum vero et præclarè gestorum summam remunerationem esse inclytos carminum cantus.*

Iliæ Mavortisque puer.] De *Iliâ* matre Romuli, l. 1. Od. 2. stroph. 5. de Romulo eod. Od. 12. stroph. 6. *Mavors* quasi *magna vertens* dicitur Mars, ex Cic. de Natur. Deorum 3. Græcis Μαμερτος, Sabinis *Mamers*, ex Varrone.

25. *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum, &c.*] Per carmina Poëtarum Æacus, oblivioni adeòque inferis ereptus ad posteros memoriam transmisit suam. De *Æaco* lib. 2. Od. 13. De *Styge*, lib. 1. Od. 34. v. 10.

27. *Divitibus consecrat insulis.*] Μακάρων νῆσοι, *beatorum insulas* Græci vocant, insulas fortunatas, ex Strabone, sitas ad finem Mauritaniæ, Latini dicunt; et in iis quidam statuunt Campos Elysios: quos describit Virgil. Æneid. 6. v. 640. *Lætas sedas* Horatius appellat lib. 1. Od. 10. infra, Epod. 16.

arva, beata
Petamus arva, divites et insulas.

Insula dicitur quasi in salo posita. Fest. Isidor, &c.

28. *Dignum laude virum Musa vetat mori.*] Theocrit. Idyll. cit. 16. *à Musis illustrem venire famam*, asserit.

Cœlo

Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules:
Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis 31
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

talitatem; Musa cœlis inserit. Ita Jovis conviviis accumbit fortis Hercules. [393] Ita *filii Tyndari, lucida sidera, è mari profundo vindicant naves labefactas.* Ita *Bacchus pampino virenti coronatum habens caput, felicem dat eventum precibus* mortalium.

ANNOTATIONES.

Ovid. 4. de Ponto, Eleg. 8.

Carmine fit vivax virtus, expersque sepulchri
Notitiam seræ posteritatis habet.
Scripta ferunt annos. Scriptis Agamemnona nostri, &c.

Non mirum ergo quod Alexander ille Magnus, cum ad Achillis sepulchrum devenisset, beatum eum pronunciavit, cui rerum gestarum contigisset eximius præco, scilicet Homerus.

26. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.*] A Poëtis et carminibus habet Hercules, quod inter cœlites credatur Jovis mensæ et epulis adesse et accumbere, nectareque et ambrosiâ vesci. Vide l. 3. Od. 3. stroph. 3. Homer. Odys. λ. Pindar. Nem. Idyll. 1. Ovid. loco modò cit.

Dii quoque carminibus (si fas est dicere) fiunt
Tantaque majestas ore canentis eget.

31. *Clarum Tyndaridæ, sidus, &c.*] Sic etiam Castor et Pollux habentur Dii, putanturque periclitantes in mari juvare. Lib. 1. Od. 3. v. 2. et Od. 12. stroph. 7.

33. *Ornatus viridi, &c.*] Hâc denique ratione Bacchus inter Deos numeratur, creditùrque hominum vota suscipere, et optata largiri. Vide lib. 3. Od. 25. ibique annot.

Quantâ demum varietate longam narrationem Poeta distinguat et exornet, observa, lector studiose.

ODE IX.

Ad M. LOLLIUM.

Res ab eo gestas suis carminibus oblivione se vindicaturum.

NE fortè credas interitura, quæ
Longè sonantem natus ad Aufidum,
Non antè vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Mæonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricæ latent, 9

Ne fortè existimes perituros sermones, quos ego natus ad Aufidum latè resonantem loquor per artes novas fidibus jungendos. Etsi Homerus Mæonius [399] *primas obtinet partes, haud tamen obscura est Musa Pindari,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. Lib. 1.

1. *Ne forte, &c.*] Artificium singulare exhibet hæc Ode, argumentum verò par cum superiori.

2. *Natus ad Aufidum.*] Natus in Apuliæ finibus, ubi fluvius Aufidus altè strepit, et murmurat. Vide lib. 3. Od. ult.

3 *Non ante vulgatas per artes.*] Lyricis versibus, à me primo Latinè compositis lib. 3. Ode ult. et lib. 4. Od. 3. in fine.

4. *Socianda chordis.*] Lyræ aptanda, voce pariter et fidibus canenda.

5. *Non, si priores, &c.*] Etsi primas obtinet Homerus, non alii tamen inglorii, qui post illum scripsêre. Vide Gell. lib. 3. cap. 11. ubi refert dubitatum à multis, uter ætate prior, Hesiodúsne an Homerus, et l. 17. c. 21. asserit eos ætatem simul egisse, vel Homerum aliquantò esse antiquorem.

Mæonius.] Mæonis filius: vel natus in Mæoniâ seu Lydiâ, Scilicet è Smyrnâ urbe, quanquam

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ.

6. *Homerus.*] Hic ingeniorum et omnis doctrinæ fons dictus. De quo vide Suidam, &c. Plutarchus scribit nomen à cæcitate Homero inditum, quoniam à Cumæis et Ionibus ὅμηροι vocantur qui oculis capti sunt, eo quod egeant ductoribus, ὁμηρευόντων: aliam quoque etymologiam ibidem profert. Herodot. l. 2. ait Homerum annis ante se quadringentis extitisse. Cornel. Nepos Chron. et Gell. lib. 17. cap. 21. aliique, annis ante Roman conditam centum et sexaginta; pariter vet. Schol.

Cææque,

Simonidis, Alcæi minacis, ac Stesichori gravis. Neque tempus abolevit id quod Anacreon olim cecinit. Vivit etiamnum amor, ac spirant ardores mandati chordis Æoliæ virginis. Non una Helene Spartana adamavit pexos mœchi capillos, admirata vestes auro distinctas, ornatum

Ceæque, et Alcæi minaces,
Stesichoríque graves Camenæ.
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas: spirat adhuc amor,
Vivúntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comptos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalésque cultus,

ANNOTATIONES.

Juvenal. ad Sat. 7. v. 30. Alii aliter. Ad verum accedere propiùs videntur, qui scribunt, floruisse circiter annis centum quadraginta post bellum Trojanum. Appollodor. &c. Cic. de clar. Orator. *Etsi Homeri incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum*, et de Orat. n. 135. *Pisistratus*, inquit, *Homeri libros antea confusos sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.* Quintil. l. 10. c. 1. ut fluviis et fontibus initium dat Oceanus, sic omnibus eloquentiæ partibus exemplum et ortum dedit Homerus. *Nemo*, inquit, *magnis in rebus sublimitate, in parvis proprietate illum superavit. Idem lætus ac pressus, jucundus et gravis, tum copiâ, cum brevitate mirabilis, &c.* Quanti faceret Homeri opera Alexander Magnus, egregiè Plinius explicat lib. 7. cap. 29. Vide et Cœl. Rhodig. lib. 14. cap. 1. ubi inter mulieres doctrinâ celebres numerat Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos condendis versibus præcellentem, unde multa ad sui poematis cultum Homerus transtulisse creditus. Cæterùm velut numini cuidam etiam fana et sacella Homero fuisse erecta multis in locis constat, ut Smyrnæ, Alexandriæ, et alibi.

Pindaricæ.] De Pindaro fusè suprà, Od. 2. hujus libri.

7. *Ceæque.*] Simonides Ceius, Pausaniæ Lacedæmoniorum Principi valdè honoratus, perinde ac Hieroni Siciliæ Tyranno, floruit circa Olympiad. 65. Aliter alii; sed non mirum: vixit enim ille perdiu. Divinum hunc Poetam nuncupare divinus ipse Plato, et aliquot ejus versus afferre non dubitavit. Præclarum ex illius Threnis fragmentum exhibit Dion. Halic. ubi Danae ab Acrisio fluctibus maris ad certum naufragium exposita suum deflet infortunium. Vide quæ de eo jam annotavi l. 2. Od. 1. in fine. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 7. et 8. Suidam, &c.

Alcæi minaces.] Scilicet is Tyrannis infestus, quosdam etiam suis versibus exterminari fecit. De eo non semel antea, lib. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

8. *Stesichorique graves Camenæ.*] Quintil. cit. *Stesichorum, quàm sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces, atque Epici carminis onera lyrâ sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul et loquendo debitam dignitatem: ac, si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse: sed redundat atque effunditur: quod ut est reprehendum, ita copiæ vitium est.* Is erat ex Himerâ urbe Siciliæ. Florebat Olympiade 42. ante Christum annis decem et sexcentis. Ejus pauculi admodum versus ad nos usque pervenerunt. Non prætermittam quòd aiunt, proscissâ carmine Helenâ, immissam ab iratis ejus fratribus Castore et Polluce Stesichoro cæcitatem, quanquam palinodiam canenti. Dictus quod Ἔςησεν χορὸν πρῶτος ἐν κιθαρῳδίᾳ, *statuerit chorum primus in citharæ cantu:* nam antea Tisias vocabatur. Suidas. Ei statuam elegantem fuisse positam, quæ summo fuerit propter ingenium honore et nomine, testis Cicero in Verrem. Vide Plin. lib. 10. cap. 29. ubi ait, *suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori infantis luscinia cecinit.*

9. *Anacreon.*] *Lusit*, inquit propriè Horatius: is enim amatoria præcipuè scripsit: Ionicam secutus dialectum, quippe in mediâ natus Ioniâ, Teio civitate. Floruit ante Christum annis prope quingentis. Ei Suidâ, scripsit vitiosa carmina, Iambos, item quosdam versus metri peculiaris, qui ab eo Anacreontici nuncupati sunt. Hos venustos, dulces, ac lepidissimos appellat Gellius l. 19. c. 9. De eo jam l. 1. Od. 18. stroph. 5. ad has voces, *fide Teiâ.* Vide Epod. 14.

12. *Æoliæ puellæ.*] De Sappho Æoliâ sive Lesbiâ lib. 2. Od. 13.

13. *Non sola comptos arsit, &c.* Exemplis conglobatis probat, si desit poeta, res quasque laudabiliter confectas interire: ante Helenam, inquit fuerunt et aliæ mulieres bellorum causæ, quæ tamen ignorantur, quia nullus scriptor ea literis commendavit. Vide Athen. l. 13. c. 1. ubi multa præter Trojanum bella propter mulieres exarsisse adductis exemplis ostendit.

Et comites, Helene Lacæna:
Primúsve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelúsve solus
Dicenda Musis prælia: non ferox
Hector, vel acer Deiphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerísque primus.
Vixêre fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotíque longâ

regium ingentémque comitatum. Nec Teucer primus sagittas contorsit arcu Cretensi. [401] *Haud unâ vice Troja fuit expugnata. Non solus audax Idomeneus aut Sthenelus pugnas confecit à Musis cani dignas. Non primus Hector acer, aut strenuus Deiphobus ingentes plagas tulit pro suis uxoribus ac filiis. Ante Agamemnonem generosi fuêre complures.* [402] *Verùm cuncti indefleti et obscuri premuntur oblivione sempiternâ,*

ANNOTATIONES.

16. *Helene Lacæna.*] De hâc, ejusq; adultero Paride, l. 1. Od. 15. et l. 3. Od. 3. *Mirata aurum, &c.* Insolitus nempe Spartanis cultus et luxus. At contrà Phrygii acu vestes pingêre auroque exornare primi instituêrunt. Hinc Helena corporis neglectui et parsimoniæ innutrita Paridis ejusque comitum regalem pompam demiratur. Ovid. Epist. Paridis ad Helenam:

O quoties dices: quam pauper Achaia nostra est!
. . . .
Parce sed est Sparte: tu cultu divite digna:
Ad talem formam non facit iste locus.
Cùm videas cultus nostrâ de gente virorum,
Quales Dardanias credis habere nurus?

17. *Primúsve Teucer, &c.*] Telamonis ille filius, Ajacis frater, ab Homero tam celebratus ob artem et peritiam jaculandi, non tamen fuit primus eâ solertiâ insignis: eximii extitêre ante illum jaculatores. At hi minimè sunt clari, quia præcone et vate caruerunt. Homer. Iliad. θ. primos quosque Trojanorum arcu Teucer perdidit, ibique octo nominantur ejus sagittis prostati. Vide et lib. 1. Ode 7. sub finem.

Cydonio arcu.] Apud Cydonem Cretæ insulæ civitatem arcus vel inventi, vel optimi fiebant: aptæ quoq; ibidem ad sagittas cannæ meminit Virgil. Eclog. 10. v. 59.

11. *Non semel Ilios Vexata.*] Arx illa Trojæ sæpiùs pro ipsâ urbe usurpatur. Expugnata fuit Troja primò ab Hercule, deinde ab Amazonibus, deniq; à Græcis. Priora tamen ea bella et excidia vix nota sunt: posteriùs verò quam celebre per Homeri carmen? Vide lib. 3. Ode 3. stroph. 6.

20. *Idomeneus.*] Filius Deucalionis ille, Rex Cretensium, Minois nepos: armatus fulguri, pugnans apro comparatur ab Homero Il. ν.

Sthenelus.] Is *impavidus et pugnæ sciens* dicitur l. 1. Ode 15. Vide ibid. annot.

22. *Hector.*] Hunc Trojanorum fortissimum Homerus Marti et *igni* cuncta devastanti similem dicit. De eo jam l. 3. Ode 3. stroph. 7. frater ejus fuit *Deiphobus*, post illum virtute præcipuus. De his, deq; totâ excidii Trojani serie multiplicique historiâ, consule Dictyn Cretensem, et Daretem Phrygium. Hic refert *Priamum regem Trojanorum* (patrem Hectoris, Deiphobi, Paridis, aliorumque plurium, ex Cic. Tusc. 1.) *vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blæsum, candidum, crispum, strabonem, pernicibus membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum et amori aptum. Deiphobum similem patri, dissimilem naturâ, fortem. Alexandrum, sive Paridem, candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli et flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii.*

Graves Excepit ictus, &c.] *Hector* enim diris plagis tandem ab Achille confectus circa muros Troiæ ter ob eo raptatus est. Homer. Iliad. 23. Virgil. Æneid. 1.

Deiphobus.] Helenâ post mortem Paridis in uxorem assumptâ, ejus dolo Græcis proditus est, atque ab his crudeliter necatus, truncatis manibus, pedibus, naribus, auribus, oculis evulsis, Virg. Æn. 6. v. 495.

25. *Vixere fortes ante Agamemnona Multi.*] Ut apud Trojanos præter Hectorem, Deiphobum, aliosque aliquot; sic etiam apud Græcos præter et ante Agamemnonem et quosdam alios, multi fortissimé dimicarunt, laudeque bellicâ inclaruêrunt: omnes tamen illi ignorantur, quorum non celebravit virtutes Homerus, aut alius vates.

Agamemnon.] Exercitûs Græcorum princeps et coryphæus, à Darete suprà cit. describitur, *alto corpore, magnus, membris valentibus, facundus, prudens, nobilis.*

Nocte,

Nocte, carent quia vate sacro.
Paulùm sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Tótve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerúmque prudens, et secundis
Temporibus dubiísque rectus;
Vindex avaræ fraudis, et abstinens [403]
Ducentis ad se cuncta pecuniæ:
Consúlque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Judex honestum prætulit utili, et
Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Rectè beatum. Rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,

quoniam sanctum poetam non habuere. Virtus incognita parum differt ab ignaviâ despectâ. O Lolli, ego te non relinquam sine meorum carminum ornatu: neque tantus virtutes tuas sinam injustè sepeliri invidâ oblivione. Mens tibi est rerum sciens, æqua in prosperis et adversis, avaritiæ datis inimica, et spernens pecuniam ad se omnia trahentem: non unius anni Consul, sed quotiescunque judex innocens et fidelis honestum utili antepoſuit atque fronte excelsâ repudiavit munera improborum, suaque arma triumphans protulit per turmas impedire volentes. Non rectè appellaveris felicem eum, qui multa habet: rectiùs autem felicis titulum meretur, qui bene uti donis Deorum,

ANNOTATIONES.

28. *Vate sacro.*] Seu quod instinctu divino afflatur Poëta, *Sacer* vocatur: seu quia *Musarum* mysta, et *Sacerdos*, lib. 3. Od. 1. init. seu quia *poetæ veluti Deorum aliquo dono et munere commendati nobis esse videamur*: quod ait Cicer. de Arusp. resp. 18. ex Ennio Ovid. 3. de Arte.

Est Deus in nobis, sunt et commercia cæli,
Sedibus ætbereis spiritus ille venit.

Et alibi

At sacri vates et Divûm cura vocantur,
Sum etiam qui nos numen babere putant.

29. *Paulùm sepultæ distat inertiæ Celata virtus.*] Virtus, quæ non est conspicua, nihilo felicior est, quam inertia et desidia, quam omnes aspernantur.

32. *Totve tuos patiar labores.*] Lollius gravia gessit bella, in Germaniâ, Thraciâ, Galatiâ. Vide Dion. lib. 54.

33. *Lolli.*] M. Lollius Consul fuit cum Q. Æmilio Lepido. A. U. C. 732. Horatio annum ætatis agente 44. Quod ipse indicat lib. 1. Ep. ult. in fine, ubi scribit:

Forte meum si quis te percontabitur ævum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembros,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Ad hunc binæ sunt Horatii Ep. 2. et 18. l. 2. in quarum priore *Maximum* eum appellat.

34. *Et animus tibi Rerum prudens.*] Philosophiæ notitiâ, vel usu et prudentiâ instructus, sagax, judicii et consilii vim habens. Non ergo mirum, si Augustus Caio Cæsari filio in Armeniam proficiscenti moderatorem custodemque Lollium dedit.

35, 36. *Secundis Temporibus dubiisque rectus.*] Æquam servas mentem arduis in rebus, non secus ac in bonis temperatam, Lib. 2. Ode 3.

37. *Vindex avaræ fraudis, et abstinens.*] Laus hæc minimè Lollio idonea, quem pecuniæ quâm rectè faciendi in omnia cupidiorem testatur Velleius Paterculus. Ergo vel tunc latebat adhuc, cum scriberet hæc Horatius, Lollii avaritia, quæ posteà innotuit: vel huc facit Symmachianum illud, quod habet Sidon. Apollinar. Lib. 8. Epist. 10. *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.* Constat subinde Cæsarem Lollio offensum, seu quod Orientis provincias expilâsset, seu aliâ de causâ. Velleius lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 13. Plin. lib. 9. cap. 35, &c.

39. *Consúlque non unius anni.*] Reipublicæ consuluisti quidem anno uno, ut alii Consules: at ipse tibi semper dominaris, cupiditatesque frænas et coërces, imò passim de illis triumphas, exerens arma tua ubique victricia, scilicet abstinentiam, justitiam, &c. optima certe allegoria, per quam Stoæ dogmata luculenter venditat Horatius.

Durámque callet pauperiem pati,
Pejúſque letho flagitium timet:
Non ille pro caris amicis,
Aut patriâ timidus perire.

moleſtamq; egeſtatem ferre: et plus horret ſcelus quam mortem. Is pro familiaribus et patriâ occumbere non veretur.

ANNOTATIONES.

49. *Durámque callet pauperiem pati.*] Vide lib. 3. Ode 2.

50. *Pejúſque letho flagitium timet.*] Juvenal. Sat. 8. v. 38.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere cauſas.

51. *Non ille pro caris amicis, &c.*] Lib. 3. Od. 2. et 19.

ODE X. Ad LIGURINUM.

O CRUDELIS adhuc, et Veneris muneribus potens, [404]
Inſperata tuæ cùm veniet pluma ſuperbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et qui color eſt puniceæ flore prior roſæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hiſpidam:
Dices: heu (quoties te in ſpeculo videris alterum)
Quæ mens eſt hodie, cur eadem non puero fuit? [405]
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

O dure hactenus, et Veneris donis ſuperbe, quando inexpectata penna acceſſerit tuæ arrogantiæ, atque defluxerint capilli, qui nunc per humeros diffunduntur, et qui nunc roſâ purpureâ micantior eſt color deperditus Ligurinum mutarit in vultum hirſutum; tunc *quandocunque te diverſum aſpexeris in ſpeculo, dices: Eheu, qui nunc adeſt animus, quare idem non adfuit juveni* mihi? *vel quare huic menti non revertuntur integræ malæ?*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 11. Lib. 1.

1. *O crudelis adhuc, &c.*] Specioſi iſtius pueri amore captum ſe declarat Horatius hujus libri Od. 1. v. 33. Hinc patet vel conſtantem in tuendâ pudicitiâ Ligurinum exitiſſe; vel Poetæ noſtro non reſpondiſſe.

Veneris muneribus potens.] Pulchritudine, gratiâ, ætatis flore, ſpectabilis.

2. *Inſperata tuæ cùm veniet, &c.*] Cùm juventutis ac pueritiæ flos abierit, quod nunc non cogitas.

Pluma.] Barba, lanugo, pili. Marcilius tamen contendit non de creſcente barbâ, ſed de ſeneſcente Ligurino locum hunc intelligendum, citatque Ovid. Triſt. 4. Eleg. 18.

Jam mea cycneas imitantur tempora plumas.

Novus interpres ſanè audacior veteres omnes proſcindens, imò inquit, Horatius Græcorum ritu locutus eſt, qui alas veniſſe rei alicui dicunt ad ſignificandum illam periiſſe ac velut avolaſſe: ſenſuſque eſt, cùm ſuperbia Ligurini abſceſſerit, vel perierit forma quâ ſuperbus erat, tum demùm fore ut prioris arrogantiæ pæniteat. Acuta ſanè interpretatio, cui non dubitarim refragari, et potius ab omnium antiquorum partibus ſtare.

3. *Deciderint comæ*] Hæc verba ſtabiliunt opinionem Marcilii, quam modò retuli. Id eſt, cùm jam pauci per tempore capilli cani ſuperfuerint cumque μεσαιπόλιος, Hom. Il. 13. 36. vel σπαρτοπόλιος, erit Lingurinus, qui nunc ſpiſſâ gloriatur cæſarie. Vid. l. 2. Od. 5. in fine: et l. 3. Od. 20. ſub finem. Alii tamen explicant de pubertate: eo quod apud veteres comam tondendi mos eſſet puberibus ſaltem honeſtis et caſtis, qui ſic ab effeminatis et delicatis diſtinguebantur. Alioquin enim impuberes quilibet comam ſtudioſè nutriebant: unde comati et capillati nuncupabantur. De more præciſam eâ ætate cæſariem Diis, præſertimque Apollini, qui comatus fingebatur, conſecrandi, dixi alibi.

5. *Ligurinum.*] Quidam legunt *Ligurine*, voluntque verbum *vertere* abſolutè poni ut apud Virgil. Æneid. 1. *Tum prora avertit.* Sed vulgatam lectionem præferendam cenſeo.

6. *Speculo.*] Velut effeminato quod feminæ eſt tribuit ſpeculum. Sic Juvenalis Othonem Imperatorem vellicat etiam in caſtris, ſpeculum circumferentem. Sat. 2. v. 99. et 803. *Conſilium formæ* ſpeculum bellè vocat Martialis.

Alterum.] Longè mutatum, è lævi et polito hiſpidum, piloſum, horridum.

7. *Quæ mens eſt hodie, &c.*] Dum annis et pulchritudine florebam, cur non ego quæſtum meretricium feci?

8. *Vel cur his animis, &c.*] Aut quare non redeunt mihi imberbes genæ, cùm jam tempore didici ætatem labi, et formam perire?

Incolumes.] Colore et juventute nitentes, nullis tum rugis deformatæ, ætatis vigore florentes.

ODE XI.

Ad PHYLLIDEM.

Die natali Mæcenatis invitat eam ad convivium.

O Phylli, amphoram habeo plenum Albani vini nonum annum transgressi: habeo in horto apium ad corollas texendas: habeo magnam hederæ copiam, quâ vinctis capillis resplendes. Nitent ædes argenteis vasis: ara verbenis puris coronata optat respergi cruore agni mactati. Manus omnium strenuè laborant: famulæ servis junctæ huc illucq; discurrunt. Ignis tremit atrum fumum circumvolvens in apicem. Attamen ut scias ad quam lætitiam invitaris, celebrandæ tibi sunt

EST mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus: est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis:
  Est hederæ vis
Multa, quâ crines religata fulges.
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis avet immolato [405]
  Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc et illuc
Cursitant mistæ pueris puellæ:
Sordidum flammæ trepidant rotantes
  Vertice fumum.
Ut tamen nôris, quibus advoceris
Gaudiis: Idus tibi sunt agendæ;

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Od. 2. Lib. 2.

1. *Est mihi, &c.*] Natalem Mæcenatis celebraturus Poëta noster, Phyllidem ad epulas invitat, lautaque spondet fore omnia; ne verò illa Telephi amore retineatur, multis conatur efficere. Virgil. Eclog. 3. v. 76.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.

Nonum superantis annum Plenus Albani cadus.] Cadus vini ante novem annos conditi, proindeque maturi et boni.

2. *Albani.*] Quod ex Italicis suavissimum et gratissimum asserit Athenæus, lib. 1. cap. 25. idem testatur Plin. lib. 14. cap. 2. et 6. et alibi. Martial. lib. 13. Epigram. 109.

3. *Phylli.*] De eâ jam lib. 2. Od. 4.

Apium.] Hoc arceri ebrietatem, bonumque corpori odorem conferri aiunt: hinc ex eo coronæ. Vide Plin. l. 20. c. 11. et l. 19. c. 8. sub finem. Vide et l. 1. Od. 36. et l. 2. Od. 7. v. 24. annot.

4. *Hederæ.*] Hæc Baccho sacra, atq; ebrietatis antipharmacum. Apud Theocrit. Idyl. 3. pastor coronam ex hederâ et apio implexam gestat Amaryllidis suæ gratiâ.

6. *Ridet argento domus.*] Non displicet novi interpretis mens locum istum sic explicantis: Ædes meæ nitent quasi argentum; munda passim omnia sunt; nec enim tantæ Horatii opes, ut argento reverà domus colluceret; ut eruditè et sagaciter, more quidem suo, ait ibidem Dacerius, quem honoris causâ nomino.

Ara castis Vincta, &c.] E vivo cespite structa ara, puris ex more herbis coronata, mox imbuetur mactati agni sanguine.

7. *Verbenis.*] Vide lib. 1. Od. 19. annot. ad v. 24.

Immolato.] Cædendæ victimæ caput aspergebatur molâ salsâ, id est, farre tosto et sale commixtis: hinc vox, *immolare*.

9. *Cuncta festinat manus, &c.*] Cuncti allaborant, ancillæ famuliq; et simul diligenter parant quæcumq; sunt ad convivium necessaria.

11. *Sordidum flammæ, &c.*] Culinæ meæ focus plurimum habet ignis, è quo flammæ sursum feruntur in verticem, et rotæ modo contorquentur ac trepidant, aguntque fumum densum ac sordidum.

13. *Ut tamen noris, &c.*] Ut intelligas quale sit gaudium hodiernum, quanta sit hilaritatis causa, ad quam te voco: Idus sunt Apriles, in quibus natalem celebro Mæcenatis, meo natali jure mihi potiorem.

14. *Idus.*] Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 15. *Nonnullis placet Idus vocatus ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod eâ die plenam speciem Luna demonstret. Sunt qui existiment Idus ab ove eduli dictas; quam hoc nomine vocant Tusci, et omnibus Idibus ovis immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior existimatur, ut Idus vocemus diem, qui mensem dividit. Iduare enim Hetruscâ linguâ dividere est: unde et vidua, quasi valdè idua, id est, valde divisa, vel à viro divisa:*

Qui

Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem:
Jure solennis mihi, sanctiórque
Penè natali proprio, quòd ex hâc
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit
(Non tuæ sortis juvenem) puella
Dives et lasciva, tenétque gratâ
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaëton avaras
Spes; et exemplum grave præbet ales
Pegasus, terrenum equitem gravatus
Bellerophontem,
Semper ut te digna sequare; ut ultrà

*Idus, qui dies Aprilem divisit Veneri maritimæ sa*crum: *merito mihi festivus,* [407] *atque sacratior ferè meo natali, quoniam ab eâ die Mæcenas amicus accrescentes annos computat. Telephum* porro, *nequaquam tuæ conditionis adolescentem, quem concupiscis, cepit virgo opulenta et proterva, retinetque jucundis vinculis, astrictum.* Cæterum *Phaeton concrematus desideria cupida comprimit: volucris autem Pegasus graviter ferens* [408] *Bellerophontem equitem terrestrem, insigne documentum præstat, ut nunquam non sectere tibi convenientia:*

ANNOTATIONES.

Hinc patet cur Aprilem findere, id est, quasi medium secare ab Horatio dicatur. Idus enim fiunt decimâ quintâ die mensium Martii Maii, Julii, Octobris; in reliquis autem mensibus sunt die tertiâ decimâ.

15. *Mensem Veneris marinæ,* &c.] Aprilis secundus anni Romanorum mensis ab aperiendo dictus, quasi aperilis, quod eo temporem arbores et plantæ aperire se in germen incipiant. Alii dictum putant quasi Aprilem cùm aspiratione ab ἀφρῷ maris spuma, è quâ Venus orta creditur, quæ et Ἀφροδίτη inde Græcis appellata. Porro ut primum mensem à patre suo Marte, ita secundum ab Æneæ matre Venere nominavit Romulus: et in eo Veneri sacrum fieri à matronis, posteà constitutum. Hæc Macrob. l. 1. Saturnal. c. 12. et ejusdem l. c. 21. *Cum Sol vernalis Æquinoctii transgreditur fines, augendo diem, tunc et Venus læta, et pulchra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo majores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt.* Lege ibid. alia quædam scitu non indigna. Vide et suprà lib. 3. Od. 26. v. 5. annot.

18. *Quòd ex hoc Luce Mæcenas,* &c.] Ibibus Aprilis natus Mæcenas prodiit in lucem, Mæcenas, inquam, *præsidium et dulce decus meum,* ô dies natali proprio mihi sanctior! Nam et ejus vitam meæ longè antepono.

19. *Affluentes Ordinat annos.*] Exinde venientes annos vitæ numerat, ætatemque ordinat. Ut à Consulibus publicè, si privatim à natali suo quisq; annos computabat, inquit Torrent.

21. *Telephum.*] De eo jam lib. 1. Od. 13. et lib. 3. Od. 12. hic *spissâ nitidus comâ puroque similis vespero* commendatur: illic *rosea cervix et cerea brachia* laudantur.

22. *Non tuæ sortis.*] O Phylli, ne differ ad me proficisci tui percupidum: nec, te remoretur Telephi amor. Hunc enim omninò excutere animo tuo debes, tum quod tibi est is dispar valdè, tum quia occupatus est puellâ suæ sortis, divite scilicet, at ipse, et ingenuâ, non meretriciæ conditionis, ut tu.

23. *Puella Dives et lasciva.*] An illa Chloe, de quâ lib. 3. Od. 19.

Tenetque gratâ Compede vinctum.] Suis amoribus suæque velut servituti prorsus addictum habet.

25. *Terret ambustus Phaëton avaras Spes.*] Exemplis probat Horatius non esse id appetendum quod est supra nos, quodq; vix sperare aut assequi fas videatur. Nota est cuilibet historia et casus Phaetontis, qui cùm Solis currum equosque regere cupiisset, *currûs auriga paterni* temerarius, *magnis excidit ausis,* in Eridanum Jovis fulmine dejectus. Vide Platon. in Timæo. Ovid. Metam. 2. Lucret. l. 5. &c.

26. *Ales Pegasus, terrenum equitem gravatus,* &c.] De Pegaso alato equo, inter sidera relato, dixi lib. 1. Od. 27. *Terrenum equitem,* mortalem, nempè *Bellerophontem,* qui à Bellero Corinthi rege interfecto vocabulum sortitus est, Hipponomus anteà dictus. Quod verò pertinet ad rem præsentem, dicitur is post occisam auxilio Pegasi Chimæram secundis rebus elatus, tentasse in cœlum etiam ejusdem Pegasi ope ascendere, ut quid ageret illic Jupiter perspiceret. At œstro à Jovi immisso Pegasus fatigatus sessorem excussit, qui membris confractis decidens curiosæ ambitionis pœnas exsolvit. Vide l. 1. Od. 27. cit et l. 3. Od. 7. et 12.

29. *Ut te digna sequare,* &c.] Ut virum conditione tibi similem sequare: qualis Horatius: disparem verò, qualis Telephus, non tantum non speres aut sequaris, sed vites. Alias malè

fugiasque dissimilem, nefas existimando petere plus quam dicet. Heus amorum terminus meorum deinceps (nam in posterum alteram mulierem non amabo) disce numeros quos suavi moduleris voce. Cantu mulcebuntur ægritudines importunæ

Quàm licet sperare, nefas putando,
Disparem vites. Agè jam meorum
Finis amorum;
(Non enim posthac aliâ calebo
Fœminâ) condisce modos, amandâ
Voce quos reddas. Minuentur atræ
Carmine curæ.

tibi cedet; quemadmodum cessit pessimè Phaëtonti ac Bellerophonti altiora se quærentibus.

31, 32. *Meorum Finis amorum.*] Age, Philli, quam constanter amare constitui, Telephi oblita confer te ad me. Propert. lib. 1. Eleg. 2. v. 30.

Me neq; amare alium, neq; ab hac desistere fas est,
Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.

34. *Condisce modos, &c.*] Vel disce cantilenas quas in convivio amabili voce decantes ad diei jucunditatem et hilaritatem: vel è Lyricis meis carminibus disce aliquid, quo in amorem meum alliciaris, canendo apud me inter epulas.

35. *Minuentur atræ Carmine curæ.*] Meos etiam modulando versus, pelles ægritudinem illam curasque illas, quas Telephi tibi amor invexit.

ODE XII. Ad VIRGILIUM.

Vernam Tempestatem describit: tum invitat eum ad epulas et ad hilaritatem.

Nunc auræ Thraciæ vernum tempus comitantes, et mare tranquillum reddentes, vela pulsant. Jam neque prata sunt gelu *constricta, nec flumina murmurant hyemis nivibus inflata. Nidum struit avis*

JAM veris comites, quæ mare temperant [409]
Impellunt animæ lintea Thraciæ;
Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hibernâ nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,

Metrum est idem quod Od. 6. Lib. 1.

1. *Jam veris, &c.*] Egregiè Parthenius sermone suo, in hac eleganti Ode, notat verba lectissima, et dictiones haud vulgares: atque merito dignam videri, quæ ad Virgilium mitteretur; nec enim vel ipsum tot coloribus, tot florum varietatibus efflorescere. Valeant ergo qui adulterinum nescio quem titulum huic Ode præfixum, è veteribus nonnullis codicibus eruunt perperam, quasi Horatius scripserit ad Virgilium quendam myropolum seu unguentarium. Certè enim intelligendus hic est Virgilius Poeta, qui rectè *cliens nobilium juvenum*, non alter quisquam censeatur. Vide infrà annot.

Veris comites, &c.] Zephyri procul dubio, quicquid alii sentiant; hi enim ver comitari duntaxat, et maria temperare dici possunt. At cur *Thraciæ animæ* vocantur; nam propriè Boreas è Thraciâ in Italiam spirat? Ita, l. 1. Od. 25. v. 11. Scilicet Thracia ventorum quorumlibet sedes et officina est, teste Eustathio ad Iliad. 9. vel potius, noster Homerum, ut alibi sæpè, insecutus, minus accuratè locutus est. Bene citato loco Homerus Boream et Zephyrum è Thraciâ flantes pariter exhibet: at non item Horatius. Hic siquidem Italus, ille verò è partibus Minoris Asiæ. Atqui diversi planè venti è Thraciâ Italiam Asiamque perflant, inter hanc et illam ferè mediâ.

Quæ mare temperant.] De Zephyris maria solventibus ac ver parturientibus, l. 3. Od. 7. initio.

2. *Animæ.*] Allusio ad Græcam vocem ἄνεμος, *ventus*, Virgil. Æneid. 8. v. 403.

Quantum ignes animæque valent.——
Lucret. Lib. 5. v. 237.
Aurarumque leves animas.——

Impellunt lintea.] Ad navigandum utilia sunt.

3. *Nec fluvii strepunt*] Qui nivibus liquefactis intumuerant paulò ante, ac vehementiori cursu strepitum edebant, jam nunc imminuti haud ampliùs strepunt.

5. *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, &c.*] Hirundo jam nidificat.

Ityn.] Homero *Itylum*.

Infelix

Infelix avis, et Cecropiæ domûs
Æternum opprobrium, quòd male barbaras [412]
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistulâ,
Delectántque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxêre sitim tempora, Virgili:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens, [411]
Nardo vina merebere,
Nardi parvus onyx eliciet cadum,

infortunata, Ityn lugens miserabiliter, ac sempiterna ignominia Atheniensis familiæ, quia scelerate vindicavit immanem regis lasciviam. Pastores ovium in herbâ molli cantilenas resonant fistulâ, atque recreant numen, quod gregibus gaudet et umbrosis collibus Arcadiæ. O Virgili, tempus advexit sitim: at si cupis bibere vinum Calibus expressum, tu cliens illustrium adolescentum, accipies vinum dato *unguento. Exiguum vas unguenti amphoram*

ANNOTATIONES.

6. *Infelix avis.*] Progne et Philomela Pandionis Atheniensium regia filiæ erant. Illa Tereo regi Thraciæ nupta, Ityn communem filium marito epulandum apposuit, ultura sororem suam ab eo constupratam. Tereus utramque stricto pugione ad necem persequitur. Ecce verò Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys in phasianum, vel ut alii volunt, in carduelem, Tereus denique in upupam transmutantur. Ita fabulatores. Vide Ovid. Metamor. Fab. 7. &c.

Cecropiæ domûs Æternum opprobrium, &c.] A Cecrope Atheniensium primo rege denominatur quicquid ad Athenas vel reges Athenarum pertinet. Significatur itaque hîc Pandionis familia, etsi minimè Cecropi vel Cecropidis cognata. *Opprobrium* quia *malè* et injustè mactato Ity filio, *libidinem* ejus patris Terei ulcisci voluit ipsa mater Progne.

6. *Dicunt in tenero, &c.*] Pastores ludunt fistulâ in gramine sedentes, canuntque laudes Panos gregibus præsidentis et collibus Arcadiæ. Vide lib. 3. Od. 18. Virgil. Eclog. 2. 5. 32.

Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Instituit; Pan curat oves, oviumq; magistros.

Et Eclog. 4 et 10.

Pan Deus Arcadiæ.

11. *Nigri Colles.*] Vel, umbriferi ob sylvas; vel fertiles, nam Virgil. Georgic. 2. v. 203.

Nigra ferè et presso pinguis sub vomere terra
Optima frumentis.

12. *Arcadiæ.*] Peloponnesi regio est mediterranea, ab Arcade Jovis et Callistûs filio nuncupata, montanis pascuis amœna, et hinc gregibus educandis, colendoque Pani devota: poetis passim decantatissima.

13. *Adduxêre sitim tempora.*] Adultum ver ac jam provectum (in Italiâ videlicet calidius quàm apud Borealiores) adduxit æstum ac *sitim*, proinde suadet pocula. Quidam putant noni horam diei cœnæ destinatum, puta nonam vel octavam: quo sensu Virg, Georg. 3. v. 327.

Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora.

14. *Pressum Calibus Liberum.*] Cur Liber nominetur Bacchus, et pro vino ponatur, vel sciolis compertum. De *Calibus* urbe Campaniæ deque vini Caleni bonitate dixi l. 1. Od. 20. v. 9. ubi, *prælo domitam Caleno uvam:* item Ode 31. *premant Calenâ falce vitem, &c.*

Liberum.] Seneca de Tranquil. c. 15. *Non ob linguæ licentiam dictus Liber, sed quia liberat servitio curarum animum, vegetioremque et audaciorem in omnes conatus facit Bacchus, inventor vini.*

15. *Juvenum nobilium cliens.*] O Publi Virgili Maro, qui colis Tiberium Drusumque Nerones, Liviæ filios, Marcellum Augusti generum atque adoptione filium, aliosque Romanæ juventutis ac nobilitatis Principes.

16. *Nardo vina merebere.*] Affer unguentum è nardo, ego vina conferam. De nardini unguenti pretio et naturâ, l. 2. Od. 11. v. 16. Annot. Catullus è contrario Ode 13. ita præscribit ad Fabullum:

Cœnabis benè, mi Fabulle, apud me,
Si tecum attuleris bonam atque magnam
Cœnam . . . .
Sed contra accipies meos amores,
Seu quid suavius elegantiusve.
Nam unguentum dabo, &c.

17. *Nardi parvus onyx eliciet cadum, &c.*] Modicum unguenti à te collatum à me compensabitur integro vini optimi cado, quod ego petam et mercabor ex horreis publicis.

Onyx.] Græca vox unguem significans pariter et alabastriten, i. e. lapidem colore similem humano ungui. De eo Plin. l. 36. c. 7. *Onychem etiamnum in Arabiæ montibus, nec alioi usquam nasci putavere nostri veteres.* Et c. seq. *Hunc alii qui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime ibi servari incor-*

rabit, quæ nunc conditur apotbecis Sulpitiis, spem novam dare liberalis, et molestam ægritudinem discutere idonea. Quod si ad istam bilaritatem festinas, accede protinus cum tuâ merce. Scyphis ego meis rigare te nihil conferentem nolo, quasi opulentus in ædibus refertis. Sed abjice retardationem et quæstûs curam: atque dum potes recordatus atri rogi brevem insaniam admisce sapientiæ. Tempestivè insanire suave est.

Qui nunc Sulpitiis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.
Ad quæ si properas gaudia, cum tuâ
Velox merce veni. Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis, [412]
Plenâ dives ut in domo.
Verùm pone moras, et studium lucri,
Nigrorúmque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

ANNOTATIONES.

ruptaq; nardus dicitur. Addit et alia quædam lib. 37. cap. 6. in fine Dioscorid. l. 5. cap. 153. meminit etiam ejus lapidis, è quo facta vasa ὄνυχες dicebantur, Isidor. lib. 16. cap. 15. *Alabastrites,* inquit, *lapis candidus, interstinctus variis coloribus, è quo fuit vasculum unguenti evangelici. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria.* Martial. lib. 7. Epigram. 93.

Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat.

18. *Sulpitiis accubat horreis.*] Quædam erant horrea seu apothecæ in urbis regionibus variis, in quibus venalia seu vina seu fruges condebantur, donec emerentur. Inter alia erant quæ ædificârat Sulpitius Galba, et de ejus nomine appellabantur: deque his loquitur Horatius.

19. *Spes donare novas largus, &c.*] Hæc vini est virtus et proprietas, ut audaciam timidis donet, anxiis solicitudines eximat, &c. Vide lib. 3. Ode 21. strophe 5 Hinc et lib. 2. Ode 7. *Massicum* vocat *oblivisum,* id est, curarum oblivionem inducens.

21. *Ad quæ properas gaudia, cum tuâ, &c.*] Ergo si cupis mecum jucundè epulari, atque è meo vino bibere, quasi mercator accede, et affer quod commutes, redones, remuneres. Ne asymbolus aut immunis venias: para nimirum quæstiones eruditas, lepidasque argutiolas, florentem vino animum lacessentes, quæ sint veluti secundarum mensarum tragemata seu bellaria: de quibus Aul. Gell. lib. 6. cap. 13. et hâc quidem *merce* instructus jubetur venire ab Horatio Virgilius.

23. *Immunem.*] Apud Erasmum proverbium est, *immunem venire.* Quædam olim erat cœna ex communi collecta, in quam suam quisque symbolam afferebat. Vide lib. 3. Ode 23. v. 17.

24. *Plenâ dives ut in domo.*] Ut facere posset dives rebus omnibus abundans, nihilque opus habens remunerationis.

25. *Studium lucri.*] Jocus admodum facetus, quo Virgilium abstrahit à musæo, et à condendis assiduè carminibus ipsi profectò quæstuosis: nam pro iis sat liberaliter donatus ab Augusto aliisque proceribus jam fuerat.

26. *Nigrorúmque memor, dum licet, ignium, &c.*] Mortis memor, tristisque ac funebris rogi, in quo cremabantur cadavera: quamdiu licet ac vivis, gaudia hujus vitæ carpere festina.

27. *Misce stultitiam consiliis brevem.*] Severitatem aliquantulâ hilaritate tempera: intermitte seria, jocis paululùm voca. Qui relaxandi animi gratiâ ludendo lasciviunt, quasi insanire videntur. Hinc Poëta *brevem stultitiam* appellat: Anacreon verò σώφρονα λύσσαν, *sapientem furorem.*

28. *Dulce est desipere in loco.*] Congruo tempore et loco animi severitatem abjicere expedit, Senec. de Tranquil. lib. 1. c. ult. *Si Græco Poëtæ credimus,* inquit, *interdum et insanire jucundum est.* Menander in Comœdiâ cui titulus πωλούμενοι, *venales,* οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρὸν, καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ. *Non semper sapientiam decet adesse, et insanire cùm aliis quandoque oportet.* Ubi vulgò συμβῆναι legi perperam, sententiæ prosodiæ ratio luculenter evincit.

ODE XIII.

In LYCEN VETULAM.

AUDIVERE, Lyce, Dii mea vota; Dii
Audivêre Lyce: Fis anus, et tamen
Vis formosa videri, [413]
Ludísque, èt bibis impudens;
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ
Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit te, quia luridi
Dentes, te quia rugæ
Turpant et capitis nives.
Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel [414]

O Lyce, Dii exaudiverunt meas preces; Lyce, Dii exaudiverunt. Jam vetula es, ac nihilominus cupis apparere speciosa: et jocaris et potas sine pudore; atque trementi voce amorem tardum excitas ebria. At ille vigilat in malis formosis Chiæ ætate *florentis et scientes psallere. Nam quercus arescentes deserit, inquietus, avolatque; quoniam et dentes lividi, te rugæ et canities capillorum fœdant. Neque* verò *purpureæ* vestes *Coæ, nec lapilli splendentes nunc reddunt tibi*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 5. lib. 1.

1. *Lyce.*] Hujus olim juventute et formâ splendidæ amores arrogantiamq; persecutus fuerat Horatius, l. 3. Ode 10. Eidem nunc senio deturpatæ insultat. Sic et Lydiæ quondam pulcræ, jam verò deformatæ illudit l. 1. Od. 25.

4. *Bibis impudens.*] Vinosas semper fuisse mulieres impudicas, notum est: contra, pudicæ vino abstinebant. Vide lib. 3. Ode 15. in fine: ibique annot.

5. *Cantu tremulo.*] Hoc referunt quidam ad vitium ingravescentis ætatis, sed melius alii ad animum libidinosum, vocemque ad mollitiem inflexam. Sic Persius Sat. 1. v. 21.

——— *cum carmina lumbum*
Intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima versu.

7. *Doctæ psallere Chiæ.*] Meretrices ut plurimum psaltriæ erant, id est, cantare simul et citharam pulsare noverant. Hæc nomen habebat ab insulâ maris Ægæi, Chio dictâ, hodie *Scio*, ann. 1565. à Turcis per nefas et contra fidem ocupata: vino optimo celebrata quondam. Vide lib. 3. Ode 19. v 5.

8. *Excubat.*] Viget, agit in juvenili facie, in senili verò quasi sopitus elanguescit, segnis, emortuus.

9. *Importunus.*] Levis, mobilis, inconstans: alii perperam; non benè conveniens.

Aridas Quercus.] Sic lib. 1. Ode 25. De Lydiâ, *aridas frondes*, id est, meretrices vetustate deformes, in quibus nec succus, nec color, nec species, ut olim.

12. *Capitis nives.*] Velut duriusculam hanc translationem ac metaphoram, atque à longinquâ ductam similitudine notat Quintilianus, l. 8. c. 6. Verùm talia Poëtis quidem, non ità vero prosæ convenire ibid. subjungit.

13. *Nec Coæ referunt, &c.*] Præteritos annos, formam pristinam non reducunt seu vestes pretiosæ seu gemmæ et lapilli, nec quivis corporis cultus et ornatus. Auson.

Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas.
Nec revocare potes qui periêre dies.

Coæ purpuræ.] Cos Asiæ insula versus oram Cariæ littoralem, hodie *Lango*; valdè ferax, ut proverbio diceretur, *quem Cos non nutrit, hunc neq; Ægyptus*, in eos quibus vix maxima satisfaciunt. Eustath. Iliad. 14. Appellis eximii illius pictoris patria fuit. In ea texebantur panni subtilissimi è bombyce: non procul autem purpura fiebat exquisita. Ergo vel de purpureis reipsa vestibus intellige locum hunc, vel de bombycinis candore eximio nitentibus. V. annot. ad v. 19. Od. 1. hujus lib. Lege et Plin. l. 11 c. 22. ubi, *Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri rursusque texere invenit in Co mulier Pamphila, &c.* et cap. 23. *Bombycas et in Co insulâ nasci tradunt. . . fieri autem primo papiliones parvos nudosque mox frigorum impatientia villis inhorrescere, et adversum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera; hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuarique ceu pectine, &c.* Falli porrò Plinium constat: nec enim è foliis, quibus insidet papilio, sed ex alvo suâ promit tenuem istam lanuginem, filaque ac totum opis.

annos, quos fluxum tempus condidit inclusos annalibus publicis. Eheu! quò venustas, quò nitor, quò agilitas, abiit? Ecquid tibi restat ejus, ejus inquam, quæ amores extolabat, quæ mihi me abstulerat: post Cynaram felix, et famosa, vultu artificiosè et bellè composito? *At Cynaræ non longam vitam fors indulsit; diu conservatura Lycen longævæ cornici ætate æqualem, ut adolescentes callidi queant videre facem in favillas redactam haud sinè ludibrio.*

Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.
Quò fugit Venus? heu! Quóve color? decens
Quò motus? Quid habes illius, illius,
Quæ spirabat amores,
Quæ me[x] surpuerat mihi:
Felix post Cynaram, notáque et artium
Gratarum facies? Sed Cynaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem [415]
Cornicis vetulæ temporibus Lycen:
Possent ut juvenes visere fervidi,
Multo non sinè risu,
Dilapsam in cineres facem.

ANNOTATIONES.

15. *Notis condita fastis.*] In fastis perscribebantur nomina anni, facta magnorum virorum: seu, fasti libri erant, in quibus cujusque diei annique gesta notabantur ad memoriam posterorum. Ciceron. Epistol. *Decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur . . . . Quid cum ego dabam Bruto, notam esse in fastis gravissimæ victoriæ memoriam volebam.* Sensus Horatii est: sicut non redeunt anni Consulum aliorumve in fastis et annalibus scripti; sic prior ætas Lyces famosè transacta non redibit. Juventus, forma, gratia, dudum abierunt, nunquam reparabuntur aut redibunt.

18 *Quò motus?*] Ubi decorus ille pridem incessus, gestus, et in saltando agilitas, quæ te spectabilem faciebant.

Quid habes illius, &c.] Quid jam habes residuum è pristinâ tuâ pulchritudine, quâ fueram captus et mihimet ereptus? Virgil. Eclog. 8. v. 41.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

19. *Spirabat amores,*] Anacreon scripserat παῖδα Κύπριν πνέουσαν, *Pullum quæ Venerem spirat.* Acta Apostolorum, cap. 9. Ὁ δὲ Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου. *Saulus spirans minarum et cædis.*

21. *Felix post Cynaram.*] Uni cedens Cynaræ, elegantiâ scilicet et venustate: post Cynaram secunda. Vel, post mortuam Cynaram mihi tum demum adamata. Vide suprà hujus lib. Ode 1. v. 4.

Notáque et artium Gratarum facies?] Artificiosè composita, fucis exornata: vel iis à naturâ dotibus instructa, quæ amorem excitant et pelliciunt, quales frons hilaris et aperta, oculorum fulgor, superciliorum nutus, genarum candor aliquo rubore distinctus. Quidam legunt *facie*; nec male.

24. *Parem Cornicis vetulæ, &c.*] Cornicis ætas diuturna, hinc dicta annosa lib. 3. Ode 17. Vide ibi annot.

26. *Possent ut juvenes, &c.*] Ad hoc, ô Lyce, protraxisti vitam usque ad senectutem, ut esses ludibrio juvenibus te videntibus mutatam et depravatam senio, ac velut extinctam et in viles *cineres dilapsam*; instar facis, postquam ingens lumen splendoremque emisit, tempore consumptæ et in favillas tenues et siccas redactæ.

[x] pro surripuerat.

ODE

ODE XIV.

Ad AUGUSTUM.

Sat magnos honores ei tribui non posse.

QUÆ cura patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos, memorésque fastos
Æternet? O, quà Sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum,
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicêre nuper
Quid Marte posses. Milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Brennosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis
Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave prælium
Commisit immanésque Rhætos
Auspiciis pepulit secundis;
Spectandus in certamine Martio,

Quod Senatorum, vel quod Populi Romani studium amplis honorum donis tuas, Auguste, virtutes in sempiternum propaget per inscriptiones et fastos memoriam custodientes? O maxime [416] *Principum, quacunque Sol habitabiles terras illuminat, quem Vindelici Imperio Romano nondum subditi senserunt quantum re militari valeas. Tuis enim exercitibus Drusus non semel strenuè profligavit Genaunos, immanem gentem, et Brennos celeres, castellaque Alpibus horrificis exstructa. Deinde Neronum major* natu *acriter depugnavit, et felicibus auspiciis* tuis *repressit Rhætos feroces: spectari dignus in prælio*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Ode 9. lib. 1.

1. *Quæ cura, &c.*] Præclarum et luminosum ex abrupto exordium hujus Odes, quæ ut elegantia dictionum et sublimitate materiæ, sic et arte et ingenio par omninò est quartæ hujus libri. Hic Tiberii, sicut illic Drusi virtutes celebrat Poëta, utrobique verò gloriam omnem in Augustum confert, singulari prorsus industriâ et artificio.

2. *Honorum muneribus.*] Publicis monumentis, statuis, inscriptionibus honorificis, &c.

4. *Memores fastos.*] Commentarios publicos, quibus virorum illustrium nomina et facinora inscribuntur cum laude, ac posteritati commendatur, rebus per annos et tempora digestis et consignatis.

5. *Æternet.*] Non. Marcel. ex Varrone, Rer. Human. l. 2. *Literisque ac laudibus æternare.*

O, qua Sol habitabiles, &c.] Auguste, maxime Principum, qui habitabili terrâ quâcunque sunt ac dominantur.

8. *Vindelici.*] Suprà Ode 4.

9. *Milite nam tuo, &c.*] Tuis nimirum auspiciis, tuâ felicitate hostes devicit Drusus.

10. *Genaunos, Brennos.*] Alii frustra, *Genunos, Tenaunos*; item *Brennos, Brencos*, &c. ex Strabone, disertè Genauni et Brenni partem Alpium exteriorem cum Noricis et Vindelicis habitabant. Unde noster mox, *arces Alpibus impositas*. Vide Flor. lib. 4. et Vell. Patercul. anteà cit. Ode 4. hujus libri.

Implacidum genus.] Ex Strab. cit. cùm illi urbem expugnarent non viros occidebant solùm, sed infantes etiam masculos, imò mulieres prægnantes, si masculis gravidas vates respondissent.

12. *Alpibus tremendis.*] Ob nives et præruptas cautes aditu difficillimas, neque, ut ait Florus, *quo bellum non posse ascendere videbatur*. Adde *Gentes numero frequentes, feritate truces, &c.* quod habet Vell. Patercul.

13. *Plus vice simplici.*] Nonnulli sic interpretantur: Non simpliciter vices reddens hostibus, sed multò acceptis majora iis mala et damna invehens.

14. *Major Neronum.*] Claudius Tiber. Nero, de quo suprà, Ode 4. Is Druso fratri datus adjutor ac in subsidium missus præclarè bellum confecit, ut fusè narrat Vell. Patercul.

15. *Rhætos.*] Suprà, Ode 4.

16. *Auspiciis pepulit secundis.*] Auspiciis Augusti fretus.

Pepulit.] Rectè et ex fide historiæ. Nam quos perdomitos adulatoriè Velleius scribit, veriùs coërcitos duntaxat ait Suetonius, Octav. c. 21. V. et Euseb. Chron. ad Olympiad. 193.

Devota

Martis, quàm magnis cladibus vexaret corda neci pro libertate addicta; acer exagitare hostium catervas, et agere frendentem equum per medias flammas, ferè quomodo Notus agitat mare turbatissimum, Vergiliis nubes rumpentibus. Aufidus tauri formam habens et Dauni Appuli regionem irrigans sic fluit rapidè, quando grassatur et magnam eluvionem parat agris cultis; ut Tiberius Nero Barbarorum copias armis instructas ingenti strage cecidit, atque primos et ultimos sternens terram operuit cadaveribus, *victor sine damno; te milites, te consilium, te Deos tuos suppeditante. Enimverò quo die*

Devota morti pectora liberæ
 Quantis fatigaret ruinis;
  Indomitas propè qualis undas
Exercet Auster, Pleïadum choro [417]
Scindente nubes, impiger hostium
 Vexare turmas, et frementem
  Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Quí regna Dauni perfluit Appuli,
 Cùm sævit horrendámque cultis
  Diluviem meditatur agris:
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
 Primósque et extremos metendo
  Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium, et tuos
Præbente Divos. Nam tibi, quo die [418]

ANNOTATIONES.

34. *Devota morti pectora liberæ.*] Mori paratos potius libertate fruentes, quàm vivere serviendo.

20. *Indomitas propè qualis, &c.*] Similitudine conglobata rem illustrat, et mirum quantum auget. Nec leviter, præteri, lector, istas ingenii opes.

21. *Auster.*] Ventus Meridianus excitandis tempestatibus famosus, ut alibi fusius annotavi.

Pleïadum.] Septem stellæ sunt inter arietis caudam et tauri collum, quarum ortus occasusque nimbos ac tempestates ciet. *Choro.* Ex Hygino. Astron. lib. 2. cap. 22. *Pleïades choreas ducere existimantur.* Ita dictæ, vel quasi πλεῖονες, *plures*; vel potiùs à πλέω. *navigo*; quia navigandi tempus indicant ortu suo matutino, scilicet circa æquinoctium vernum: hinc et Latinis Virgiliæ dicuntur à vere. Harum meminit Cic. de Nat. Deor. 2.

24. *Medios per ignes.*] Per medium pugnæ fervorem, hostium cuneos perrumpendo: vel, per accensos reverà hostibus ignes, per incensa castra, &c.

25. *Tauriformis Aufidus.*] De eo flumine lib. 3. Ode ult. et hujus lib. Ode 9. *Tauriformis*, quia rapido cursu, et allisis ad ripas aquis ingens murmur edat, quasi tauri mugitum. Hinc nomen et fabula. Alias alii, sed longiùs et perperam etymologias petunt.

26. *Dauni Appuli.*] Lib. 1. Ode 22. stroph. 4. l. 2. Od. 1. sub finem. Item. Od. 6. hujus lib.

27. *Cùm sævit.*] Quando exundat, agrisque infert vastitatem, et *sternit fata læta boumque labores*; quod canit Virgil. Æneid. 2.

28. *Meditatur.*] Dictio perelegans pro qua ineptè alii, *minitatur.*

29. *Barbarorum.*] Rhætorum.

Claudius.] Tiberius Nero, de quo ante.

32. *Sine clade victor.*] Ex Velleio Paterc. cit. ad Oden 4. hujus libri, *sine ullo detrimento commissi exercitûs: quod præcipuè huic duci semper curæ fuit, &c.*

33. *Te copiâs, te consilium, &c.*] Omnis ergo hus et gloriæ victoriæ cessit Augusto; cujus auspiciis Tiberius victor extiterat. Nam solius Imperatoris etiam absentis valere auspicia ad gerenda bella veteres existimabant. Et hinc ad eum semper victoriam referebant, cujus auspiciis debellatum fuerat. Sueton. Octav. c. 21. *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam . . . . . Item Rhætiam, et Vindelicos, &c.*

Ovid. Trist. 2.

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas;
Auspicium cui das grande, Deosque tuos.

34. *Nam tibi, quo die, &c.*] Quo die captam Alexandriam victor intrâsti, eodem die post annos quindecim per Tiberium Rhætos debellâsti, secundosque exitus et optatum decus habuisti.

Quo die.] Ultimo die Sextilis mensis, ann. U. C. 723. prior illa de Antonio et Cleopatrâ victoria Augusto contigerat; posterior autem de Rhætis, Vindelicis, &c. ann. U. C. 738. Clemens Alexandrinus Stromat. l. 1. post medium, hunc Horatii locum affert. Vide Euseb. Chron. Sueton. Vel. Patercul. Flor. &c

Portus

Portus Alexandria supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudémque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber non antè domabilis,
Medúsque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, ô tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines, [119]
Nilúsque, et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis

Alexandria supplicans tibi portus et aulam desertam aperuit, post tertium lustrum fortuna obsecundans prosperum militiæ finem præbuit, et honores expetitamq; gloriam confectis expeditionibus tribuit. Te Cantaber antea invictus, et Medus atque Indus, te Scytha vagus reverentur, ô Cæsar, *certum columen Italiæ ac Romæ Principis! Te Nilus aquarum scaturiginem abscondens, te Danubius, te vehemens Tigris, te Oceanus belluas educans qui se-*

ANNOTATIONES.

35. *Portus.*] Quidam legunt *portas.*

Alexandria.] Alexandri opus, ab eo magna etiam olim dicta, urbs Ægypti primaria, portum habet commodissimum emporiumque celebre.

36. *Vacuam paterfecit aulam.*] Cùm in eam urbem confugissent Antonius et Cleopatra, invadentibus Romanis domum, ille sibi manus attulit violentas, deportarique semianimis voluit in Mausoleum à Cleopatrâ conditum, quo et hæc se recepit. *Vacuam* ergo *aulam* victor Augustus reperit.

39. *Peractis Imperiis, &c.*] Confecto jam bello Rhætico et Vindelico, item Pannonico atque Germanico: finitis expeditionibus, feliciterque orbe pacato. Vide Oden seq.

Optatum dedecus.] Hoc alii referunt ad Tiberium, qui, ob res bene gestas et confectas, ovans urbem ingressus est: melius alii ad Augustum; cui decreti tum demum sunt honores divini, dominatusque perpetuus.

41. *Te Cantaber, &c.*] Adverte, studiose lector, amplificandi ubertatem et felicitatem verborum dictionumque copiam et lumen. De Cantabris l. 2. Ode 6. init. l. 3. Ode 1. ubi,

Servit Hispanæ ventus hostis oræ,
Cantaber serâ domitus catenâ.

42. *Medúsque et Indus.*] L. 1. Od. 12. l. 3. Od. 8.

Scythes.] Lib. 1. Od. 19. et 35. lib. 2. Ode 9. in fine. Lib. 9. Od. 8. et 24.

43. *Tutela præsens Italiæ.*] Lib. 3. Ode 5.
Præsens divus habebitur Augustus.

Virgil. Eclog. 1. v. 42.

. . . . . . *neque servitio me exire licebat*
Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.

46. *Nilus.*] Metonym. pro Ægypto devictâ, quam rigat et fœcundam reddit exundatione suâ fluvius ille vel solo notus nomine. De eo plura l. 3. Od. 3. stroph. 12. *fontium qui celat origines,* Plin. lib. 5. c. 9. *Nilus incertis ortus fontibus, &c.*] Ita quidem veteres: at modò compertus est oriri duobus è fontibus in Æthiopiâ superiori regnoque Abissinorum, in terrâ Sachalâ, inter excelsos montes: augetur verò primum fluviis Gema Kelti, Branti, aliisque subinde compluribus. De Nili origine nuper disseruit eruditè Isaacus Vossius; nec non Michael Ant. Baudrandus in suo Lexico seu Commentario ad Philipp. Ferrarium.

Ister.] Seu Danubius, fluvius Germaniæ maximus, per ostia sex aut septem in Euxinum mare labitur. Ammian. Marcell. Ptolem. &c. Synecd. pro Germaniâ, quam *sic perdomuit* Tiberius Nero, *ut in formam penè stipendiariæ redigeret provinciæ:* quare *tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est.* Vell. Paterc. lib. 2. jam sæpè citato. Vel potius intelligendi sunt devicti populi ad Istrum usque, scilicet Vindelici, Pannonii, Daci, &c.

Rapidus Tigris.] Is Armeniæ fluvius oritur è montibus Ararat, Euphratem recipit, in sinum Persicum effunditur. Supra omnes Asiæ fluvios rapidus, nomen adeptus est; eo quod tam velox esse videatur quàm sagitta, quæ Tigris appellatur apud Medos. Vide Plin. l. 6. c. 27. Porrò indicantur hîc Parthi, qui Armeniâ quam tenebant, Augusto jubente, cesserunt, imò signa victis Romanis erepta ultrò remiserunt, ut dictum est Ode 5. lib. 3.

47. *Te belluosus qui, &c.*] Oceanus Britannicus pro ipsâ Britanniâ majore, quæ nunc Anglia nuncupatur; nam ab hujus insulæ primoribus ad Augustum missæ sunt legationes ad amicitiam ejus deposcendam: ut annotavi ad Oden. 5. lib. 2.

Belluosus.] Novum epithetum, sed aptissimum: quod ut intelligas, lector, consule Plin. lib. 9. c. 5. ubi sic habet: *D. Augusto legatus Galliæ scripsit, complures in littore apparere ex-*

paratis Britannis obmurmurat, te regio Galliæ mortem haud timentis, atque Hispania ferox veneratur. Tibi crudeles Sicambri conditis armis obtemperant.

Obstrepit Oceanus Britannis,
Te non paventis funera Galliæ,
Duræque tellus audit Iberiæ; [240]
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

ANNOTATIONES.

animas Nereïdas . . . . Tiberio Principe contra littus insularum Lugdunensis provinciæ belluas amplius trecentas simul reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis et magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore: interque reliquas, elephantos et arietes . . . . . expulsam belluam in littora Gaditana, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem centum et viginti, maximi dodrantium mensurâ, minimi semipedum. Belluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Judææ Joppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate suâ M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

48. *Britannis.*] De adjectis Augusti Imperio hisce populis dixi lib. 3. Ode 5. v. 3. Jam qui sint illi dicendum. Insula est in Oceano Septentrionali maxima, olim Albion dicta, Galliæ obversa, Britannis pridem habitata. Hos avitis sedibus expulerunt Angli, Germanica natio, circa Annum Christi 441. In Cismarinam porrò migrantibus illis regionem, quæ primum Armorica dicebatur, exinde Britannia Minor vocata, et nunc pars est regni Francorum.

49. *Non paventis funera Galliæ.*] Galli præ ferocitate mortem spernebant adeo, ut imminens evidensque vitæ periculum declinare cum possent, minimè tamen vellent: fortasse quod metempsychosin à Druidis edocti spem reviviscendi conciperent. Hinc et coronati pugnabant. Testis Ælianus, Var. Histor. lib. 12. cap. 18. Cæsar. Bell. Gall. lib. 6. cap. 13. *In primis Druidis hoc volunt persuadere non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto, &c.*

50. *Duræ tellus Iberiæ.*] Hispani labore et militiâ indurati. Vide suprà annot. hujus libri Ode 5. v. 28.

51. *Sicambri.*] Suprà hujus libri Ode 2, v, 26, annot.

ODE XV.

AUGUSTI LAUDES.

Meditantem me canere certamina et urbes expugnatas Apollo citharâ objurgavit, ne vela exigua committerem Tyrrheno mari.

PHOEBUS volentem prœlia me loqui,
Victas et urbes, increpuit lyrâ,
Ne parva Tyrrhenum per æquor

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod suprà Ode 9. Lib. 1.

1. *Phœbus volentem, &c.*] Perperam certè nonnulli codices Oden hanc præcedenti junctam habent et continuam. Imò Poëta in Augusti laudes passim effusus, ut annotavi anteà, cùm cæteris omnibus ipsique Augusto satisfaceret, ipse verò sibi nunquam satisfacit. Hinc est quod istic à Phœbo se ait monitum atque objurgatum, quod laudandum Cæsarem pro meritis singularibus assumeret, qui omni esset laude major: sicque novum laudis genus contexit. Lib. 3. Ode 3. similiter,

Quo, musa, tendis? Desine pervicax
Magna modis tenuare parvis.

2. *Increpuit lyrâ.*] Vulgò jungunt vocem *lyrâ* cum verbo *loqui*: sed perfectò duriusculus foret contextus: nec tam disjuncta opus est connectere ad optimum sensum. Arbiter esto lector emunctæ naris.

3. *Ne parva Tyrrhenum, &c.*] Ne vellem exiguâ cymbâ navigare ingens æquor; id est, ne tenui facultate dicendi præditus ad magna Augusti merita laudibus extollenda me accingerem infelici exitu. Ita modestiæ suæ quidem Horatius, Augusti verò magnitudini disertè velificatur. De mari Tyrrheno lib. 1. Ode 11. v. 6. et alibi. Hic verò pro quolibet vasto mari ponitur, per metonymiam.

Vela

Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris rettulit uberes
Et signa nostro restituit Jovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus: et vacuum duellis
Janum Quirini clausit, et ordinem
Rectum et vaganti frœna licentiæ
Injecit; emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes,

[421] *Tuum, Auguste, ævum revocavit agris messem fæcundam, nostroque Jovi reddidit vexilla arrogantibus Parthorum valvis ablata: obseravit Janum Quirini bellis vacuum: justas etiam leges et modum imposuit licentiæ* [422] *effrænatæ: abstulitque flagitia: nec non antiquas reparavit disciplinas;*

ANNOTATIONES.

4. 5. *Tua, Cæsar, ætas Fruges et agris rettulit uberes.*] Hâc ætate tuâ cultos videmus agros, uberesque messes habemus per providentiam tuam; cùm anteà bellis civilibus aut hostilibus sterilitas et vastitas rura deformarent atque depopularentur. Supra Od. 5. hujus libri.

6. *Signa nostro restituit Jovi.*] Reposita sunt in Jovis Capitolini templo signa Romana, ibidem servari solita; quæ quidem profligatis Crasso Antonioque Parthi ademerant, templorumque suorum parietibus et columnis suspenderant velut ἀναθηματα, non sine ingenti suâ superbiâ, parique ignominiâ Romani nominis. Verùm illi Augusto obsequentes restituerunt vexilla nostra. Lib. 3. Od. 5. V. Justin. l. 42. in fine, Sueton. Octav. c. 21, &c. necnon Pers. Sat. 6. v. 45. Memineris autem hæc à Poetâ non temerè Augusto sæpius occini, quòd nôsset perquam grata esse: nam et cusi sunt nummi cum hac epigraphe, SIGNIS RECEPTIS, et Marti Vindici fanum Cæsar ædificavit. Testis Dio.

9. *Janum Quirini clausit.*] Templum scilicet Jano conditum et consecratum à Quirino seu Romulo Augustus finitis bellis clausit. De Jano fusè disserit Macrob. 1. Saturn. cap. 9. *in sacris*, inquit, *invocamus Janum geminum . . . Janum, patrem quasi Deorum Deum . . . Janum Quirinum, quasi bellorum potentem ab hastâ quam Sabini curim vocant. Janum Patulcium, et Clausium; quia bello valvæ ejus patent, pace clauduntur.* Causam porrò et originem istius ritûs petit à bello Sabino; quo, irruentibus in urbem *per patentem portam Janualem* hostibus, *ex æde Jani magna torrentium vis erupit*, hostesque *undis scatentibus ferventi aquâ, rapidâq; vertigine*, aut excussit, aut devoravit. *Eâ re placitum, ut belli tempore, velut ad urbis auxilium profecto Deo fores reserarentur.* Sed et facile est augurari, ideò Jani templum belli temporibus apertum, ut ad eum populi vota precesque deferrent, quem *bellorum potentem* credebant. Ita Macr. modò cit.

Clausit.] Suet. Oct. c. 22. *Janum Quirinum semel atque iterum à conditâ urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terrâ marique pace partâ ter clausit.* Orosius l. 6. c. 20. et seq. distinguit tempora; *Primo post Actiacam pugnam; iterum victis Cantabris.* (Et de hâc secundâ Jani templi clausurâ loquitur istic Horatius, qui tertiam minimè vidit, jam tum fato functus) *tertiò gentibus omnibus terrâ marique pace compositis.* Dio pariter l 53. et 54. ubi clausum ab Augusto Janum notat, primo in quinto suo consulatu: secundò, in consulatu decimo: tertio, consulatu undecimo: ex apide qui Emeritæ in Hispaniâ:

IMP. CÆS. DIVI.
F. AUGUSTUS PONT. X. MAX.
COS. XI.
TRIBUNIC. POT. X. IMP. VIII.
ORBE MARI ET TERRA
PACATO. TEMPLO JANI CLAUSO.

Vide Just. Lips. Elect. 1. c. 20. ubi luculenter redarguit eos, qui ex Livio et Plutarcho, *quasi rem confessam sumunt incassum quidem. Janum non ter ab Augusto, sed tantum semel clausum, idque post Actiacum bellum.* Unde et Glareanus perperam emendat Suetonium cit. *Tertio clausit*, pro, *Ter clausit.* Quibus egregie occinit Lips. ibid. *Parcite boni manes, non ego vos solicito: tamen hic largiter errastis.*

10. *Et vaganti.*] Quidam legunt, *evaganti*, junguntque sic priores voces cum sequentibus: *Ordinem rectum evaganti frœna licentiæ injecit.* De coërcitus grassatoribus ab Augusto, Suet. 32.

11. *Emovitque culpas.*] Suetonius Octavio, cap. 34. *Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit: ut sumptuariam; de adulteriis, de pudicitiâ, de ambitu, de maritandis ordinibus . . . . . . divortiis modum imposuit, &c.* Vide et cap. 42, &c.

12. *Veteres revocavit artes, Per quas, &c.*] Priscas virtutes, Religionem, Fidem, Justitiam, Temperantiam, Patientiam, per quas primi Romani hostibus formidabiles perinde atque admirabiles amabilesq; extiterunt. Vell. Paterc. *Finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubiq; armorum furor, re-*

Per

quibus nomen Romanum o-pesque Italiæ amplificatæ sunt, atque Imperii gloria potentiaque ab Occasu ad Orientem est propagata. Augusto Rempublicam tenente, pacem non turbabit civilis tumultus vel impetus, nec odium quod gladios fabricat et civitates efficit adversas ac miseras: Julias leges haud frangent, qui altum Danubium potant, non Getæ, non Seres, aut Persæ fallaces, nec nati ad omnem Tanaim. Nos autem di bus tam festis quam profestis inter dona hilaris Bacchi, cum liberis et conjugibus nostris, numinibus antea ritè invocatis, more majorum,

Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevêre vires, famâque et imperî
Porrectâ majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis exiget otium;
Non ira quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes. [423]
Non qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia; non Getæ,
Non Seres, infidíve Persæ,
Non Tanaim prope flumen orti.
Nósque et profestis lucibus, et sacris
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole, matronísque nostris
Ritè Deos priùs apprecati,

ANNOTATIONES.

stituta vis, legibus, judiciis auctoritas, Senatui majestas, et priscâ illâ et antiquâ Reipublicæ formâ revocatâ: rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuiq; rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter, &c.

14. *Imperî Porrecta majestas ad ortum, &c.*] *Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus unâ pace compositis, Jani portas tertiò ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim ferè annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignavit.* Oros. lib. 6. cit.

15. *Ad ortum Solis ab Hesperio cubili.*] Sol dum occidit, Atlantico Oceano conditur, et quasi requiescit *cubili*; quod *Hesperium* dicitur ab Hespero stellâ, quæ vesperi ad Occidentem apparet; unde et Hesperiæ ultimæ nomen datum Hispaniæ, eo quod ultima sit ad occasum regio. Cùm verò simpliciter Hesperiam vocant auctores, indicant Italiam ab Hespero, Atlantis fratre, qui eò se ex Africâ contulit, sic nominatam.

20. *Inimicat.*] Quintus Cicero de petitione consulatûs, n. 37. *Sin autem neges, sect in se alienant, et inimicantur.* Alii tamen codices aliter, nec habent vocem *inimicantur*: sed tantùm: *Sin autem id neges, certè abalienas et statim et plures.*

21. *Qui Danubium bibunt.*] Accolæ Danubii fluminis, nempè Suevi, Norici, Vindelici, Daci, Pannonii, Germani; de quibus ante. De Danubio sive Istro, præced. Od. 14. Vide et Od. 9. hujus libri.

22. *Edicta Julia.*] Suprà ad voces, *emovitq; culpas.* Ex Sueton. Octav. 34. Dion. l. 53. et 54. Vide et Carmen seculare post Epod.

Getæ.] Et hi Danubium prope habitant ac bibunt, hodie Moldavi; Scythis vicini sunt, et inter Dacos numerantur.

23. *Seres.*] Scythæ, Indi, &c. Videpl de his lib. 1 Od. 12. v. sub finem.

Infidive Persæ.] Parthi regionem Persidæ comprehensam incolentes, de quibus l. 1. Od. 12. et 19. et lib. 3. Ode 5. *Infidi*, qui Crassum simulatâ pace occiderunt.

24. *Tanaim prope flumen orti.*] Scythæ, de quibus lib. 1. Od. 19. lib. 2. Od. 9. lib. 3. Ode. 24. De Tanai, quem *Scythicum amnem* vocat. Horat. lib. 3. Od. 4. v. 36. Od. 10. v. 1. Od. 29. v. 28. Vide ibi annot.

25. *Nósque et profestis, &c.*] Nos Romani tot ab Augusto beneficiis cumulati, ipsum ejusque majores canere non intermittemus, tam *profestis lucibus*, quam *sacris*: atque adeo quotidie, in conviviis publicis privatisque, honorem Augusto deferemus per libationes, etiam et vota precationesque. Vide annot. suprà Od. 5. stroph. 8 et seq.

Profestis lucibus, et sacris.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 16. ita scribit: *Festi Diis dicati sunt, profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi, &c. Et* postea, *profesti et qui ex his procedunt, sunt fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares.* Hos deinde singulos explicat, ibid.

26. *Jocosi munera Liberi.*] Vina sunt Bacchi munera: is verò *lætitiæ dator*, Virgil. Æneid. 1. v. 734.

28. *Rite Deos prius apprecati.*] Inter libationes Dii invocabantur.

Virtute

Virtute functos more patrum duces,
Lydis remisto carmine tibiis,
Trojámque et Anchisen, et almæ
Progeniem Veneris canemus.

adjuncto carmine Lydiis fistulis, celebrabimus duces
[424] *virtute insignitos, atque*
31 *Trojam et Anchisen, sobolemque jucundæ Veneris.*

ANNOTATIONES.

29. *Virtute functos.*] Cic. Tuscul. 1. n. 109. *Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere.*

Duces canemus Lydis remisto carmine tibiis.] Cic. modò cit. Tusc. 1. initio. *Est in originibus*, inquit, *solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* De legib. 2. n. 62. *Honoratorum virorum laudes ad cantus et ad tibicinem prosequuntur.* Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. in fine. *Majores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent.*

30. *Lydis.*] Modis ac numeris hilarioribus. Nam tibiarum modi varii; Doricus gravis; Ionicus floridus; Phrygius religiosus: at *Lydius* mollis et suavis. Sicut *Lydi* Asiæ Minoris populi Ionibus Phrygibusq; affines ac medii, malè semper audierunt, velut effeminati, et cupidiarum, voluptatum, deliciarumque sectatores. Proverb. *Lidio more*, apud Herodotum, Suidam, Athenæum, Lib. 12.

31. *Trojam et Anchisen, &c.*] Canemus Trojam, Anchisen, Æneamque ejus et Veneris filium, totamque gentem Juliam inde ortam. Julium Cæsarem, Augustum in Juliam familiam ascitum, Tiberium, Drusum. Lucret. l. 1. v. 1.

Æneadum genitrix, hominum Divumque voluptas,
Alma Venus. ——————

Q. HORATII FLACCI

EPODON LIBER; SIVE ODARUM.

LIBER QUINTUS.

ODE I.

Ad MÆCENATEM.

Cui ad Bellum Actiacum ire paranti offert se comitem.

Navigabis, O amice, Liburnicis navibus inter excelsa navium munimenta,

IBIS Liburnis inter alta navium, [425]
Amice, propugnacula;

Metrum est Iambicum. Prior quisque versus est trimeter; alter quisque dimetur.

De hujus libri titulo primùm dicam pauca. Illum Horatius non inscripsit unquam: excogitavere enim Grammatici, multis pòst annis, imò post aliquot secula, Horatii Odas aliaque opera colligentes, compingentes, et eo ordine quem modò videmus, digerentes. Unde verò Epodos commenti sunt? certant etiamnum eruditi. An quòd ultimus sit Odarum liber, et quasi post Odas? At levicula ratio. An quòd Odæ istæ sint post alias factæ? Imò verò pleræque hujus libri aliis sunt priores, v. g. Epod. 9. manifestè antecedit Oden 37. l. 1. An quod longiori versui brevior attexitur? Atqui hujus generis Odæ reperiuntur etiam in cæteris libris; et in hoc ipso libro ultima et penultima est monocolos et ejusdem metri. Quid quod doctus et sagax Muretus ingenuè fatetur, non satis intelligere se cur Epodon liber hic vocetur: Fabricius autem scribit in libris prioribus Horatium imitatum esse Alcæum et Sapphonem; in isto verò Archilochum atque Lucilium. Certè Martius Victorinus l. 3. sic habet: *Archilochus fuit singularis artificii in excogitandis et formandis novis metris primusque Epodos excogitavit; alios breviores, alios longiores, detrahens unum pedem seu colum metro, ut illi subjiceret id quod ex ipso detractum esse videbatur . . . . Horatius ejus exemplum secutus est in eâ Ode,*

Solvitur acris hyems gratâ vice veris et Favonî,
Trahuntque siccas machinæ carinas.

Ergo 'Επῳδῶν librum hunc inscripsere Grammatici, seu quòd Archilochi et Lucilii exemplo maledictis conferta pleraque carmina contineat, seu quod Iambicis trimetris subtexantur accinanturque dimetri, longioribus, quibuscunque

Paratus

Paratus omne Cæsaris periculum
  Subire, Mæcenas, tuo?
Quid nos, quibus te vita sit superstite
  Jucunda, si contrà, gravis?
Utrumne jussi persequemur otium
  Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet

[426] *Augusti discrimen quodlibet promptus obire tuo* periculo.
[427] *Quid* agemus *nos, quibus vita te vivente grata fuerit; si secus, molesta? An ex mandatis* 6
otio fruemur minimè jucundo, nisi unà tecum? An verò *istum laborem toleraturi* sumus eo *animo, quo*

ANNOTATIONES.

versibus breviores. Et hæc mea quidem sententia. Enimverò parum satisfacit quod aiunt alii, quoniam Epodus est velut Odes clausula, additurque post strophen et antistrophen, hinc ἐπῳδὸς vocari eos versus minores, qui subjecti longioribus sensum finiunt et concludunt. Contrarium siquidem in nonnullis Horatii Epodis agnoscitur. Vide Marium Victorinum l. 1. Galenum de usu partium, Epilogo l. 17. Diomedem l. 3. cap. 4. Isidorum l. 1. c. 38. Terentianum Maurum l. de metris. Scaligerum Poët. l. 2. c. 44. &c.

1. *Ibis Liburnis, &c.*] Ergone ibis hinc procul sine me, qui te carere vix queo? Ibis, Mæcenas ad bellum cum Augusto adversus Antonium et Cleopatram, nullum non paratus subire periculum pro Cæsare tuendo.

Liburnis.] Naves Liburnæ minores erant, leviores, agiliores, proindeque bello idoneæ. His itaque Augustus Antonianas mole graviores facilè profligavit, fugientemque persecutus debellavit Antonium. Nomen à Liburnis, hodie Croatis, populis Illyrii; qui, piraticæ causâ faciendæ, genus illud navium invenerant sibi percommodum. Vide Veget. de Re Milit. lib. 4. cap. 28. et seq.

Inter alta navium propugnacula.] Naves Antonii designat ingentes quidem, extructis in prorâ et puppi tabulatis turrium instar, Cæsarianis terribiles. L. Flor. l. 4. c. 11. *Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hostium: sed numerum pensabat magnitudo. Quippe à senis in novenis remorum ordinibus; ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa molis exitio fuit . . . . Immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, &c.* Plutarchus in Anton. similiter refert, Cæsaris naves Brundusii et Tarenti fabricatas ad celeritatem, non ad roboris ostentationem: Antonianas contrà ligneis turribus excelsas, è quibus in hostem catapultas emittebat. Plin. l. 32. c. 1. *Armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana . . . . . Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam navim Antonii pisciculus . . . . . . Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit.* Vide Veget. lib. 4. c. 44. nec non Dionem Nicæum, sive Joan. Xiphilinum in Augusto, ubi scribit: *Pugnatum est apud Actium, ubi nunc Nicopolis . . . . Naves Antonii erant navibus hostium longe majores, deciremes complures . . . . In his altissimas turres ædificari, atque magnum numerum hominum imponi in turribus jusserat . . . . De superiore loco hostes obruebant atque submergebant lapidibus aliisque machinis, &c.*

3. *Paratus omne Cæsaris periculum subire.*] Teste Appiano, secutus est Augustum Mæcenas cum M. Agrippâ, in Siciliam adversus Sext. Pompeium, item contra M. Antonium et Cleopatram, ad Actium Epiri promontorium. Vide apud Virgil. Æneid 8. præsertim à versu 675 ad 695. Actiacæ victoriæ descriptionem: ubi egregia Agrippæ quidem laudatio: at mirum quod ibidem Mæcenatis nulla mentio. Contra Xiphilinus mox citatus alterum ab altero non separat, ita scribens: *Cæsar eo prælio navali superior . . . . Agrippa in eo bello Cæsari magno usui fuit. Nam et Antonii quasdam urbes evertit, in quibus habebant bellicos apparatus, et ejus adversarios crebrò vicit. Quas ob res ei atque Mæcenati tantam potestatem detulit Cæsar in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel alios mitteret, ipsi prius legere possent, et ex eis quæ vellent immutare: cujus rei causâ annulum ab eo acceperunt, quo literas obsignarent.* Et posteà, *de Imperio deponendo Cæsar deliberationem habuit cum Agrippâ et Mæcenate, cum quibus communicabat omnia arcana consilia. Ex his Agrippa consulebat justius . . . . Mæcenas majorem utilitatis habebat rationem . . . . . . Cæsar Mæcenati assensus est, sumpsitque nomen Imperatorium, &c.*

5. *Te vita si superstite Jucunda: si contrà, gravis.* Vide lib. 2. Od. 17. Al. leg. *sit.*

7. *Utrumne jussi persequemur otium, &c.*] An dum laborabis et periclitaberis tu, otium ego persequi potero? Certè quantumvis jubeas, parere hâc in re et morem tibi gerere haud valeo.

9. *An hunc laborem, &c.*] Prolepsis, quâ ipse sibi Horatius objicit; at militiæ ærumnas

tolerare debent viri non segnes? Tolerabimus certè, *atque te sectabimur generosâ mente per altas Alpes, et Caucasum inhabitabilem, et ad extrema Occidentis maria. Quæres, quid tuum laborem meo sublevem ego non aptus militiæ, minimeque strenuus?* Scilicet te *comitans minorem habebo* pro te *timorem, qui gravius angit absentes: veluti avis incubans pullis implumibus, plus* iis *relictis metuit incursiones anguium; majorem opem non præstitura, etiamsi præsentibus astiterit. Hanc et* aliam *quamlibet militiam obibo amicitiæ tuæ gratiâ: nequaquam ut pluribus meis bobus annexa aratra portentur; aut greges è pascuis Lucanis transeant in Calabra, ante ardens astrum.*

Quâ ferre non molles viros?
Feremus. Et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo, [428]
Imbellis ac firmus parùm?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui major absentes habet:
Ut assidens amplumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet
Magis relictis: non ut adsit, auxilî
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ:
Non ut juvencis illigata pluribus
Aratra nitantur mea:
Pecúsve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua:

ANNOTATIONES.

ferre minus sum idoneus: respondet verò, sibi cum Mæcenate quælibet tolerabilia videri. Cit. Ode lib. 2.

Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec si resurgat centimanus Gyas,
Divellet unquam.

11. *Per Alpium juga.*] Quæ quidem superasse tanti stetit ipsi Annibali aliisque. Vide Tit. Liv. lib. 21. cap. 36. et. seq. istos montes quibus Italia quasi vallatur, *transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento prope majores habuere.* Plin. Procem. lib. 36.

12. *Inhospitalem et Caucasum.*] Montem Asiæ altissimum, ubi glacies et nives perpetuum horrorem faciunt. Vide lib. 1. Ode 22.

13. *Occidentis usque ad ultimum sinum.*] Ad Gaditanum usque Oceanum, ultra Columnas Herculis, quem mundi finem statuebant Romani, versus Occidentem. Vide lib. 2. Ode 2. v. 11. annot.

18. *Qui major absentes habet.*] Ita est; rei amatæ, quando abest, plus timetur, et mille falsa pericula amans sibi fingit, illique formidat semper.

19. *Ut assidens implumibus, &c.*] Non quidem præsens ego te juvare plurimùm sperem: sicut avis, etsi pullis assideat, parum eos defendit à serpentibus: attamen iis relictis absens magis timet.

23. *Libenter hoc, &c.*] Hoc igitur bellum quantumvis grave adibo intrepidus, ut te præsente fruar, ô Mæcenas; tibique meum amorem testificer.

25. *Non ut juvencis, &c.*] Neque verò inde velim à te mereri vel consequi donationes majores prioribus. Nequaquam plura cupiam agri jugera, ad quæ aranda pluribus juvencis ac bobus mihi opus sit. Neque talia à te peto.

27. *Pecusve, Calabris, &c.*] Neque pariter numerosiores greges habere exoptem, vel diversa pascua in diversis regionibus: ut secundum varias cœli affectiones, commodè semper illi pascantur, modò in his, modo in istis. Varro de Re Rust. lib. 3. cap. ult. in fine; Appuli solent pecuarii, propter calores, in montes Sabinos pecus ducere.

Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua.] Pro *Calabra pascua*, ubi æstus fervidior, *mutet Lucanis*, ubi cœlum magis est temperatum: *mutet* inquam, et ab illis in hæc deducatur, *ante sidus fervidum*, id est, ante Caniculam, cujus ardor nimius pecori est noxius et infestus. De *Calabriâ* lib. 1. Ode 31. De Caniculâ, lib. 1. Ode 17. v. 17. et lib. 3. Ode 13. v. 9.

21. *Lucana.*] Lucania Italiæ regio, in Regno Neapolitano, inter Apuliam, Brutios, Picentes, atque oram Tyrrheni maris: continetur in eâ quæ *Basilicata* provincia nunc dicitur. Plin. lib. 14. cap. 6. vina Lucana commendat his verbis: *Verum et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloriâ, Tarentina . . . . . Lucanaque.*

Neque

Neque superni villa candens Tusculi
  Circæa tangat mœnia.
Satis superque me benignitas tua
  Ditavit. Haud paravero,
Quod aut avarus ut Chremes terrâ premam;
  Discinctus aut perdam, ut nepos.

[429] *neque ut villa candida vicina alti Tusculi pertingat muros Circæos.* Imò *tua munificentia locupletavit me sufficienter et abundè. Absit ut accumulem quæ vel terræ infodiam, velut Chremes avarus, vel dilapidem sicut belluo dissolutus.*

ANNOTATIONES.

29. *Nec ut superni, &c.*] Neque ut villa mea in agro Tusculano sita, prædiumque quod ibi habeo à te mihi donatum, magis ac magis amplificetur, extendaturque ad usque Tusculum, urbem in edito colle exstructam.

Villa candens.] E marmore candido ædificatam nonnulli explicant. Quasi verò villula Horatii, quâ licet modicâ contentum se pluribus locis apertè jactitat, fuisset marmorea. Ergò, vel splendidulam, vel è candenti lapide exstructam intellige. Plin. l. 36. c. 22. *In Liguria, Umbria, et Venetica albus lapis dentatâ serrâ secatur.*

30. *Circæa mœnia.*] Tusculana; quippe Tusculum condiderat Telegonus Circes et Ulyssis filius, lib. 3. Od. 29. v. 8. *Telegoni juga parricidæ.* Vide ibid. annot.

31. *Satis superque me benignitas, &c.*] Horatius à Mæcenate donatus fuerat prædiis aliquot, ut jam dixi; iis verò se planè contentum esse, nec plura flagitare prædicat. l. 2. Od. 18. v. 12. quanquam plura donare paratum sciret Mæcenatem, ut declarat, l. 3. Od. 16. strophe penultimâ. Si vacat, lector, lege etiam annot. l. 3. Od. 13. v. 1. et init. Epist. 16. ubi suam ipse villam describit Horatius.

32. *Haud paravero, Quod, &c.*] Nolim insanire divitias accumulando stultè et infodiendo occultandoque in terrâ, sicut Chremes ille senex avarus apud Terent. comœd.

34. *Discinctus aut perdam ut nepos.*] Absit etiam ut opes habeam, quas malè perdam ac prodigè effundam.

Discinctus.] Mollis, iners, ignavus, luxuriosus: contra *cinctus* vocatur gnavus ac fortis. Apud Romanos distinctum seu non cinctum prodire in publicum, dissoluti ac perditi luxuriâ hominis nota erat. Proverb. *Discincta vestis, discinctus animus.* Pers. Sat. 3. v. 21.

Non pudet in morem discincti vivere. Nattæ?

Nepos.] Ita vocatur luxuriosus, quod ei non major cura sit rei suæ familiaris, quàm solet esse juveni, cujus pater et avus adhuc vivunt, quos sibi novit opes congerere, et opimam hæreditatem comparare. Festus.

ODE II.

VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

BEATUS ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,

[430] *Felix ille, qui longè à negotiis, et liber* ab usuris *omnibus,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Beatus ille, &c.*] Hæc Ode, vel confitente Hypercritico, *sanè longè pulcherrima.* Inducitur fœnerator Alphius vitam rusticorum ita laudans, ut videatur jamjam, abjecto fœnerandi studio, illam amplexurus: qui tamen ad solitam quæstûs curam mox abripitur, et ad suos mores redit: adeò valet consuetudo inveterata.

Beatus ille, qui procul negotiis, &c.] Pleraque hujus Odes lumina mutuatus est Horatius à Virgilio Georgic. 2. sub finem. Quæ verò hic fusè extulit, ille sedulò perstrinxit: et contrà, quæ Virgilius contractè dixerat, Horatius dilatare et explicare curavit. Virgil. Georg. l. 2. v. 458. sic rusticæ vitæ laudes auspicatur;

O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
Agricolas; Quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.

2. *Ut prisca gens mortalium.*] Primis seculis nempe aureis mortales in agris degebant, felices terram exercebant, innocentem et beatam agebant vitam. Vide Plin. l. 18. init. Val. Max. l. 7. c. 1. Virgil. antè cit. v. 532.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit:
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.
. . . .
Aureus hunc vitam in terris Saturnus agebat.

agros paternos colit propriis bobus, sicut homines antiqui: neque bellator excitatur gravi sono tubæ, nec timet procellosum mare: fugit lites et domos superbas opulentorum civium. Itaque vel palmites vitium crescentes alligat excelsis populis.

Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore:
Neque excitatur classico miles truci, [421]
Nec horret iratum mare: 6
Forùmque vitat, et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adultâ vitium propagine
Altas maritat populos,

ANNOTATIONES.

3. *Paterna rura bobus exercet suis.*] Non ingentia prædia usuris comparata, sed modica à parentibus sibi relicta. Ode 1. l. 1. *Gaudentem patrios findere sarculo Agros.* Vide Tit. Liv. l. 3. c. 26. ubi *L. Quinctius Cincinnatus, spes unica Imperii Pop. Rom. quatuor jugerum colens agrum, à legatis* ad Dictaturam vocatur, inventus *seu fossam fodiens, bipalio innixus, seu cum araret; operi certè, id quod constat, agresti intentus.*

4. *Solutus omni fœnore.*] Qui nequaquam fœnori operam dedit unquam, nec dare velit: avaritiæ et cupiditatis labe nullâ aspersus. Fœnus sive usuram prohibent leges divinæ et humanæ. Deuteron. c. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* Cato, *Majores nostri sic habuerunt, et in legibus posuerunt: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli; quanto pejorem existimaverunt fœneratorem quàm furem.* Cic. Offic. 1. n. 150. *Primum improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum et fœneratorum.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 7, &c.

5. *Nec excitatur classico miles.*] Dormit somnum pacatum et placidum: nec, ut miles, tubæ sonitu excitatur.

Truci.] Quicquid ad arma bellumque attinet, truculentum est et horribile. Porrò, *classica sunt cornua, quæ convocandi causâ, fuerunt facta: et à calando classicum quasi calassicum dicitur.* Isidor. l. 18. c. 4. Vide infra versus Virgilii mox afferendos, huc et ad sequentia pertinentes.

6. *Nec horret iratum mare.*] Nec, ut negotiatores ac mercatores, navigationis fert incommoda, aut maris irati horrores experitur. Vide Juv. Sat. 12. Item quæ annotavi l. 1. Od. 3. v. 9.

7. *Forumque vitat.*] Strepitus forensis caret molestiâ. Litigandi quantus sit furor, quantus et labor, noverat Plutarchus, qui l. de fœnore asserit, forum esse *impiorum regionem.* Anacharsis scribit, *locum esse ad fallendum invicem, atque ad dandas avaritiæ manus destinatum.* Columella ait, exerceri *in foro caninum quoddam allatrandi, et contra innocentes, et pro nocentibus studium:* atque videri *concessum intra mœnia latrocinium;* additque; ibi, *nisi dorophagos expleas sordidosque ac nummarios,* prorsus *ludi operam.*

7, 8. *Superba civium Potentiorum limina.*] Profecto gravis erat servitus clientium superbo capiti quotidiana officia præstantium: primâ luce salutabant, deinde ad forum comitabantur, noctu etiam patronis adesse per urbem currentibus cogebantur, &c. Vide Juv. Sat. 3. v. 124. et seq. Virgil. Geor. l. 2. v. 461.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis vomit ædibus undam.

Et postea, v. 502.

. . . .
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntque
In ferrum, penetrant aulas et limina regum,
&c.

9. *Ergo aut adultâ, &c.*] Postquam ostendit agricolas esse immunes à malis, quæ comitari solent varias hominum conditiones, v. g. fœneratorum, militum, mercatorum, caussidicorum, clientium; jam exponit rusticæ vitæ emolumenta, et voluptates singulis anni tempestatibus proprias. Ver habet amœnitatem: æstas hortorum, frugum, et pecoris fœcunditatem: autumnus fructuum multiplicem proventum: hyems aucupium et venationem.

Propagine.] Plin. l. 17. c. 10. *Arbores aut semine proveniunt, aut plantatâ radice, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito et consecto arboris trunco.*

10. *Altas maritat populos.*] Plin. l. 17. c. 23. scribit longo usu compertum, *Nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et arbores eliguntur. Prima omnium ulmus . . . . deinde populus . . . minus densa folio, &c.* Varro de Re Rust. l. 1. c. 8. ita scribit: *Vineæ aliæ humiles, ut in Hispania: aliæ sublimes, ut pleræque in Italia, &c.* et in fine: *ubi natura terræ humida, ibi vitis altius tollenda, quod in partu et alimonio vinum non ut in calce, quærit aquam, sed solem: itaque ideo, ut arbitror, primum è vineâ in arbores ascendit vitis.* Vide lib. 4. Od. 5. v. 30.

Inutilêsque

Inutilesque falce ramos amputans,
  Feliciores inserit:
Aut in reductâ valle mugientium
  Prospectat errantes greges;
Aut pressa puris mella condit amphoris,
  Aut tondet infirmas oves.
Vel cùm decorum mitibus pomis caput
  Autumnus agris extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
  Certantem et uvam purpuræ,
Quâ muneretur te, Priape, et te, pater
  Sylvane, tutor finium!
Libet jacere modò sub antiquâ ilice,
  Modò in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ;
  Queruntur in sylvis aves;
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
  Somnos quod invitet leves.
At cùm tonantis annus hybernus Jovis

[322] *atque steriles surculos falce resecans, fertiliores inserit: vel in remotâ valle pascentes mugientium greges contemplatur; vel extracta favis mella recondit in vasis mundis: vel tondet oves imbecilles. Cum vero autumnus campis erexit caput dulcibus fructibus ornatum, quam lætatur colligens pyra insitiva, et uvas purpuræ æmulas, quas tibi offerat, O Priape, tibique, Sylvane parens, agrorum custos! Nunc placet recumbere sub* [433] *annosâ quercu, nunc super herbam virescentem. Intereà dum amnis defluit ripis sublimibus, canunt aves in nemoribus; rivulique murmur edunt aquis loquentibus; quod placidum concilìet soporem. Quando autem tempestas hyemalis Jove*

ANNOTATIONES.

11. *Inutilesque falce ramos amputans.*] Plin. modò cit. *Arbusta arari quam altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit . . . Deputantur cum vite pariter interculatâ densitate ramorum, qui sunt supervacui et absumunt alimenta.*

12. *Feliciores inserit.*] Vide Plin. l. 17. c. 14, ubi geminam insitionis affert rationem: altera fit trunco leniter fisso: altera est inoculatio: fitque exciso cortice, et aperiendo in arbore oculum, semenque illic includendo. Hanc docuere aves et natura. *Tradunt monedulam*, inquit ille, *condentem semina in thesauros cavernarum, ejusdem rei præbere causas.* Et paulò antè: *Inserere quoque natura docuit, semine ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, &c.*

14. *Prospectat errantes greges.*] Greges pastoresque invisit, et an rectè se habeant cuncta, considerat.

15. *Pressa puris mella condit amphoris.*] Virg. Geor. lib. 4. v. 140.

. . . . . Spumantia cogere pressis
Mella favis.———

Vide Columell. l. 9. c. 15. Plin. l. 11. c. 12. et seq.

16. *Infirmas oves.*] Delicatas, morbis obnoxias.

17. *Decorum pomis caput, &c.*] Ita nempe solet pingi autumnus.

19. *Insitiva pyra.*] Proprio labore insita et educata, et hinc longè jucundiora.

20. *Certantem et uvam purpuræ.*] Maturam scilicet, et purpureo colore gratam.

21. *Priape.*] Hortorum Deus et Tutor.

22. *Sylvane.*] Agrorum præses et custos, Virg. Geor. l. 2. v. 493.

Fortunatus et ille Deos qui novit agrestes,
Panaque Sylvanumque senem, &c.

Et posteà: v. 416.

Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi.
. . . .
Et varios ponit fœtus autumnus: et altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

23. *Libet jacere modo.*] Hoc frustra putant aliqui novæ Odes initium: Virg. v. 469.

Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illic saltus ac lustra ferarum.

25. *Labuntur altis interim ripis aquæ.*] Vel ex alto quodam loco defluunt; vel, profundo currunt alveo. Virg. Geor. lib. cit. v. 485.

Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes.

27. *Lymphis obstrepunt.*] Avibus quasi accinunt, suo murmure ac strepitu avium cantus provocant.

29. *At cum tonantis, &c.*] Hyemalis tempestas ubi cœpit ingruere, venationi datur opera.

Jovis.] Jam alibi diximus Jovem poni pro aëre; *tonantis*, tempestuosi, pluvii, pruinosi. Virgil. Georgic. lib. 2. v. 519.

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.

sæviente pluvias et nives procreat: vel plurimis canibus apros feroces undequoque propellit in retia opposita; vel perticâ, lævigatâ plagas haud strictas expandit, turdis voracibus insidiosas: ac timidum leporem, gruemque transmarinam prædam jucundam captat. Inter ista quis recordatur molestiarum quas amor gignit? Quod si casta uxor ex parte suâ curans familiam dilectosq; natos (velut Sabina vel conjux Apuli velocis, adusta solis ardore) è lignis aridis componat sacratum focum, pau-

Imbres nivésque comparat:
Aut trudit acres hinc et hinc multâ cane
Apros in obstantes plagas:
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pavidúmve leporem, et advenam laqueo gruem,
Jucunda captat præmia. [534]
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviscitur?
Quod si pudica mulier in partem juvans
Domum, atque dulces liberos;
(Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli)
Sacrum vetustis exstruat lignis focum

ANNOTATIONES.

At Georgic. 1. v. 305.

Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores . . . .
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina tradunt.

31. *Multâ cane.*] Canes fœminino genere poni solent, cum de venatione agitur, ut volunt; quoniam, inquiunt nonnulli, velociores et sagaciores ut plurimum sunt canes fœmininæ.

33. *Amite.*] Ames est fercula seu pertica, quâ rete suspenditur aut tenditur ad captandas aves.

34. *Turdis.*] Qui præcipui sunt saporis, Gall. *Grives.* Ang. THRUSHES. De his Varro de Re Rust. l. 3. c. 5. Athen. l. 2. c. 24.

35. *Advenam gruem.*] Varro modò cit. *Volucres partim advenæ sunt, ut hirundinos et grues: partim vernaculæ, ut gallinæ et columbæ. De illo genere adventitio, sunt turdi ac in Italiam quotannis trans mare advolant ad æquinoctium autumnale, et eodem revolant ad æquinoctium vernum.* Cic. de Nat. Deor. 2. n. 125. *Grues, cum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli formam efficere animadversum: ejus autem summo angulo aër ab iis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere tanquam remis ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla et capita reponunt.* Vide et Plin. l. 10. c. 23.

37. *Quis non malarum, &c.*] Phrasis Græca, pro, quis non obliviscitur malarum curarum, quas amor habet?

39. *Quod si pudica, &c.*] Vir. Georg. 2. v. 524.
Interea pendent dulces circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus.———

Ecclesiasticus cap. 26. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus annorum illius duplex: annos vitæ in pace implebit.*

41. *Sabina qualis.*] Juvenal. Sat. 6. v. 162.
Intactior omni Sabinâ.

42. *Uxor Appuli.*] Appulæ, ut et Sabinæ mulieres, castitatis et frugalitatis laude florebant. Juvenal. modò cit.

Malo Venusinam, quam te, Cornelia, mater Gracchorum, &c.

Sabini ab Apennino ad Tiberim et Anienem fluvios extendebantur olim: Velino autem flumine media regio irrigabatur. Illic hodie continentur Sabina provincia, pars Umbriæ orientalis, et Aprutii ulterioris portio non modica. Apulia duplex, Daunia, et Peucetia; utraque regno Neapolitano concluditur. Daunia hodie *Capitanata*, est admodum fertilis, sita est inter Aufidum et Tiphurnum fluvios. Peucetia hodie *Terra di Barri*, continet Barianam provinciam et partem Basilicatæ: lætissimis abundat pascuis.

Perusta solibus.] Tum quod ea regio calidior, tum quod eæ mulieres rei domesticæ curam etiam apud villas et agros gerentes, æstum non rarò tolerabant, solisque ardoribus torrebantur.

43. *Sacrum vetustis, &c.*] E lignis dudum congestis adeoque siccis focum exstruat, ad ignem accendendum adventanti viro diurnis laboribus defesso.

Sacrum.] Tum ob Lares ac Penates Deos, tum ob Vestam. Vide Macrob. l. 3. Saturn. c. 4. &c.

Lassi

Laſſi ſub adventum viri:
Claudènſque textis cratibus lætum pecus
Diſtenta ſiccet ubera;
Et horna dulci vina promens dolio [435]
Dapes inemptas apparet:
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magíſve rhombus, aut ſcari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare:
Non Afra avis deſcendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus.
Jucundior, quàm lecta de pinguiſſimis
Oliva ramis arborum; [436]
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
Malvæ ſalubres corpori,

tò ante reditum mariti fatigati; et caulis includens gregem ſaturum, mulgeat plena ubera; atque vinum hujus anni educens ex amphorâ non inſuavi habet cœnam non aliunde *quæſitam:* hæc inquam ſi adſint, *non prætulerim oſtrea Lucrina, vel rhombos, vel ſcaros, ſi aliquos* ex *Orientali mari in hoc* Italicum *protrudat ſæva tempeſtas: nec volucris Africana veniat in meum ventrem, vel attagen Aſiana gratior, quàm oliva decerpta è ramis arborum pinguiſſimis; vel folia rumicis prata amantis, et malvæ ſalutares ægro corpori,*

ANNOTATIONES.

47. *Horna dulci vina promens dolio.*] Hornum vinum vixque maturum viro laborioſo dulce videtur, nec requirit vino vetuſtate delicatioria. Lib. 3. Ode 23. *Hornam frugem.*

48. *Dapes inemptas.*] Non aliunde pretio comparatas; ſed domi quæſitas, ſeu ex horto, ſeu è caulis, &c.

49. *Lucrina conchylia.*] Oſtrea exquiſita è Baiano ſeu Lucrino lacu. Strabo. lib. 5. Val. Maxim. lib. 9. cap. 1. Plin. lib. 9. cap. 54. Juvenal. Sat. 4. v. 141.

50. *Rhombus.*] De eo piſce vide Juven. mox cit. Sat. 4. v. 39. et ſeq. Plin. &c. Galli ut et Ang. *turbot* appellant, omnes pretium norunt.

Scari.] Scaros piſces interdum in mare Tyrrhenum adigit tempeſtas. Huic piſci tributum eſſe principatum, ſcribit. Plin. l. 9. c. 17. *Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus: mari Carpatho frequens,* &c. Et lib. 11. cap. 37. *Dentes piſcibus omnibus ſerrati, præter ſcarum: huic uni aquatilium plani.* Et lib. 11. 32. cap. 2. ait, *Scarum naſſis incluſum non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere; ſed averſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum ejus ſi fortè alius ſcarus videat extrinſecus, apprehenſâ mordicus caudâ, adjuvat niſus erumpentis.* Inde verò nomen factum aiunt, à *σκαίρω. ſalio.* Athen. l. 7. c. 20. ſimilia refert ex Ariſtotele. Multa verò Caſaubonus eruditè ibidem emendat de eo piſce jactari ſolita. Epicharmus eo loci apud Athen. *Nos piſcamur ſcaros, quorum nec ſtercus fas eſt Diis rejicere.* Quod ideò ductum aſſerit Caſaubonus, quia ſolius hujus piſcis inteſtina comedebant, gulæ proceres. Vide Macrob. l. 3. Saturnal. cap. 16. ubi ſcribit, ſcaros adeo Italicis littoribus ignotos, ut nec Latinum ejus piſcis nomen habeamus; magno numero illuc advectos ac in mari Oſtiam inter et Campaniæ littora ſparſos, ac velut in terra fruges aliquas fuiſſe ſeminatos.

53. *Afra avis.*] Gallina Africana, aliis Numidica, vel Garamantica. Juvenal. Sat. 11. v. 142. ejus meminit, item Martial. lib. 13. Epigr. 73. Varro de Re Ruſt. cap. 9. ait, *Meleagrides Græcis vocari, noviſſimas in triclinium ganearium introiſſe ac magno vendi propter hominum feſtidium.*

54. *Attagen Ionicus.*] Perdix Aſiana, quibuſdam: eſt enim Ionia minoris Aſiæ regio. Plin. lib. 9. cap. 48. *Attagen maximè Ionicus celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmuteſcens, &c.* Athen. lib. 9. cap. 8. et 9. ex Ariſtophane, *Attagen carnis ſuaviſſimæ:* Ex Alexandro Myndio, *Paulò major perdice, variis notis dorſo diſtinguitur, colore fictilium, magis tamen ſubrubeſcente, &c.* S. Hieron. ad Salvinam: *Procul ſint à conviviis tuis phaſides aves, craſſi turtures, attagen Ionicus.* Martial. lib. 13. Epigram. 61.

Inter ſapores fertur alitum primus
Ionicarum guſtus attagenarum.

57. *Herba lapathi.*] Λάπαθον Græcis, Rumex Latinis. Gall. *ozeille, vinette, patience,* Ang. Sorrel, ex Dioſcoride ſtomachum roborat, ventrem purgat, urinam provocat, cibî appetitum reſtituit. Ex Plin. lib. 20. c. 21. lapathum excellentes habet effectus: aliud ſativum, aliud ſylveſtre: *in paluſtribus naſcitur: foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: noſtri verò rumicem vocant, &c.*

51. *Malvæ.*] Plin. modò cit. *In magnis eſt laudibus, malva utraque, ſativa, et ſylveſtris. Omne ſolum, in quo ſeruntur, pingue faciunt, &c.* Nos de eâ jam. lib. 1. Ode 31. ſub finem.

aut agna immolata in *sacro* die *Terminalium, aut hœdus lupo detractus. Inter istam cœnam, quàm jucundum est cernere oves saturas domum revertentes, intueri boves fatigatos languenti cervice inversum aratrum ducentes, et servulos opulentæ familiæ* adjunctos velut *examen, circa Lares splendentes,* ordine *dispositos! Posteaquam Alphius fœnerator istè dixit,* quasi *mox rura habitaturus, universam pecuniam Idibus collegit, Calendis* verò *quærit collocare* ad fœnus.

Vel agna festis cæsa Terminalibus,
 Vel hœdus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut juvat pastas oves
 Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves
 Collo trahentes languido;
Positósque vernas, ditis examen domûs,
 Circùm renidentes Lares!
Hæc ubi locutus fœnerator Alphius, [437]
 Jamjam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam;
 Quærit Calendis ponere.

ANNOTATIONES.

59. *Terminalibus.*] In festo Dei Termini, quem prisci velut agrorum limites custodientem ac tuentem colebant; ita Festus. Ejus sacra peragebantur die 21 Februarii, ex Numæ instituto. Dion. Hal. lib. 2. Ovid. Fast. 2. Juvenal. Sat. 16. v. 39.

60. *Hædus ereptus lupo.*] Sicut venatori sus præda in primis grata est; ita rustico quicquid è lupi gulâ eripuit. Volunt aliqui cum Mureto, hic alludi ad id quod tradit Plutarchus in Sympos. scilicet *earum pecudum, quas lupus momorderit, carnem effici teneriorem, lanam verò corrumpi, &c.*

65. *Positosque vernas.*] Servarum filios heris accedere et apponi, seu accrescere, non secus ac apum examen, nemo ignorat.

66. *Circum renidentes Lares.*] Columel. lib. 12. de villico, *consuescat rusticos circa Larem domini focumque familiarem semper epulari.* De *Laribus* lib. 1. Od. 12. stroph. 11. et lib. 2. Ode 18. ad hæc verba: *Paternos in sinu ferens Deos.*

67. *Hæc ubi locutus, &c.*] Satiricè hæc et sarcasticè in avarum fœneratorem.

69. *Relegit.*] Al. *redegit,* quæ quidem vox Ciceroni aliisq; usitatior. In Verr. *Bona vendit, pecuniam redigit.*

Idibus.] Mense dimidio. Vide lib. 4. Ode 11. strophe 4. Is erat mos, creditam pecuniam, vel fœnus è credito Idibus repetere. Cic. Catilin. 1. *Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties.*

70. *Quæret Calendis ponere.*] Quas Idibus pecunias à debitoribus collegit, has Calendis sequentibus ad fœnus rursum collocare satagit, usuras usuris accumulans. Non abs re novus Interpres et Criticus existimat Alphium solitum exigere fœnus bis in mense, adeo ut contra fas omne, ab Idibus ad Calendas, et à Calendis ad Idus fœneraretur. De *Calendis* lib. 3. Ode 8. v. 1. Macrob. lib. Saturnal. 1, cap. 15, &c.

ODE III.

Ad MÆCENATEM.

Detestatur allium, quod apud ipsum cœnans comederat.

Si deinceps aliquis manu scelerata ruperit cervicem patris vetuli,

PARENTIS olim si quis impiâ manu
 Senile guttur fregerit,

ANNOTATIONES.

Metrum id. quod Epod. 1.

1. *Parentis olim, &c.*] Vel ex Ode hâc intellige, studiose lector, nullum esse adeo exile et sterile argumentum, quod vena dives non dicatur amplificare et locupletare. Sic *Nucem* Ovidius, *Culicem* Virgilius, Homerus *pugnam ranarum ac murium:* Horatius verò *eosam arboris,* lib. 2. Ode 13. hic autem *allium,* eleganti carmine prosecuti sunt.

Si quis impiâ manu, &c.] Si quis parricidio inquinatus deinceps puniendus erit, ne cicutâ, sed allio plectatur.

Edat

Edat cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!
Quid hoc veneni sævit in præcordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctis herbis me fefellit? An malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum juga
Perunxit hoc Jasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem

comedat allium cicutâ perniciosius. [438] *O viscera rusticorum prædura! Quale toxicum istud in meis intestinis æstuat? An viperarum sanguis istis immixtus herbis decepit me? Nunquid Canidia noxios* hosce *cibos contrectavit?* Certè *quando Medea adamavit* [439] *Jasonem Argonautarum Principem, præ cæteris pulchrum, isto illum tinxit, insueto jugo tauros* indomitos *subjecturum:* *isto* etiam *infecit munera*, quibus cùm *se de pellice vindicasset*,

3. *Edat.*] Quidam legunt, *edit.* Sic *duit*, *pro det: faxit*, &c. Lib. 2. Sat. 8. ad finem:
Quam si cum lumbis quis edit:

Cicutis allium nocentius.] Cicuta enim frigore quidem suo nativum calorem sine dolore extinguit: at allium torquet, adurit, enecat. Cicutæ succum morte damnati bibere cogebantur apud Athenienses. Plin. lib. 25. c. 13. *Cicuta*, inquit, *venenum est, publica Atheniensium pœna invisa.* Ita Socrates extinctus. Vide Pers. Sat. 4. v. 2.

Allium.] Sunt qui per unicum l scribant *alium*, et dictum volunt quod oleat: alii ab *halando halium* scribunt. Alii ab ἄλλεσθαι, quod exiliendo crescat, allium deducunt. Melius alii à voce ἀγλιθες, alliorum capita significante.

4. *O dura messorum ilia!*] Quod videlicet impunè devorent et concoquant allium, quod meis in præcordiis ita sævit. Galen. Therapeut. lib. 12. allium vocat *rusticorum theriacam.*

Virgil. Eclog. 2. v. 11.
Allia, serpyllumque, herbas contundit olentes.

5. *Quod hoc veneni, &c.*] Quod genus est illud veneni, quo sic discrucior? Allium sanè utpote callidum, acre, grave olens, coctu etiam difficile, stomacho delicatiori ac temperamento fervidiori et πικροχόλω, seu amariori bili obnoxio, quale habebat Horatius, grave esse debebat: at contrà homini frigidiori vel robustiori salubre est. Suidas ait, *Thraces alliis delectari, nec immeritò*, inquit: *allia quippe calida sunt: illi verò frigidam incolunt regionem.*

6. *Num viperinus his cruor, &c.*] An verò allium istud incoctum fuerat in viperino sanguine, quod imprudens ego devoraverim? Vide lib. 1. Ode 8. v. 9 Plin. lib. 11. cap. 53. Cœl. Rhodig. l. 23. cap. 11.

7. *An malis Canidia, &c.*] An dapes quas cœnavi, infecit veneno Canidia venefica illa insignis? De eâ posteà fusè in seq. Epod.

9. *Ut Argonautas, &c.*] Crediderim sanè non alio medicamento instructum à Medeâ Jasonem fuisse, adversus tauros formidabiles; nec alio pariter usam veneficio ipsam Medeam, ad perdendam invisam sibi pellicem. Insurgit hîc suo more Scaliger in nostrum Poetam hypercriticè: *Non est illud*, inquit, *supino aut oscitanti judicio admittendum. Quippe ait Jasonem à Medeâ perunctum allio, scilicet ut eo medicamento esset à tauris tutus. At enimvero eodem unxit vestem, quâ Creüsa flagraret?* Æquus arbiter esto, lector, nec supinus, nec oscitans. Medea vestem pellici mittendam allio quasi veneno unxit. Eadem per allium pariter Jasonem tutum præstitit adversus tauros, nempe tauri allii odore gravi et tetro perdomiti sunt. Glauce vi mortifera allii enecta est et conflagravit. Quid hic abhorret à vero et ratione? Quid ita reprehendendum in hac utrâque sententiâ? Adde quod, per idem venenum vario modo dilutum, variisque pharmacis admixtum ac temperatum diversa effici, nihil vetat.

Argonautas.] Jason Æsonis Thessaliæ regis filius, cum sociis plus quinquaginta fortibus sanè viris profectus est Colchos, ad rapiendum vellus aureum, quod fama celebrabatur. Ibi à Medeâ Colchorum regis filiâ adamatus, ab eâ veneficiis pollente edoctus est, quâ ratione posset domare tauros æripedes et ignivomos, jugoque submittere; draconem etiam pervigilem sopire et profligare: ac demum vellus aureum auferre. *Argonautæ* porrò dicti ab Argo navi, quâ ad expeditionem Colchicam vecti sunt. Præcipui nominantur Hercules, Orpheus, Castor, Pollux, Telamon, Zethus, Calais, Theseus, Typhis, &c. Ipsa verò navis appellata est Argo vel ab artifice et fabro: vel ab Argivis seu Græcis heroibus; vel à celeritate; ἀργος, *velox.* Vide Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 3. Valer. Flacc. Argonaut.

13. *Hoc delibutus, &c.*] Eodem Medea infecit munera quæ misit ad Glaucen, vel, ut scribunt alii, Creüsam filiam Creontis regis Corinthiorum. Hanc enim cum Jason superinduxisset pellicem, iram dissimulavit Medea

Serpente

aufugit curru *alatis draconibus* tracto. *Nunquam tantus astrorum calor incendit Appuliam siccam. Neque donum* fatale *vehementius inflammavit humeros Herculis laboriosi. Verum enimvero, si quidpiam ejusmodi ultra appetas, ô Mæcenas, jocis gaudens, velim adolescentula objiciat manum osculo tuo, atque in remotam* lecti *partem recedat.*

Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosæ Appuliæ;
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit æstuosius.
At si quid unquam tale concupiveris, [44°]
Jocose Mæcenas, precor,
Manum puella suavio opponat tuo,
Extremâ et in spondâ cubet.

ANNOTATIONES.

Jasonis uxor. Itaque tempus nacta venenatam ei vestem dedit; quam cum Glauce induisset, fatali incendio consumpta est. Vide Epod. 5. post medium.

Donis.] Nam vestem, sed alia quæpiam dona in scrinio missa, venenis quidem tincta, scribunt alii; aperto autem scrinio pellicem cum totâ regiâ conflagrâsse.

14. *Serpente fugit alite.*] Irati scilicet et vindictam anhelantis Jasonis, Creontisque iram Medea fugit, per aërem asportata curru pennatis vecto serpentibus. Vide Euripid. Medeam, in fine. Ovid. Metamorph. 7. et 9. &c.

15. *Nec tantus unquam, &c.*] Non majoribus Apulia ardoribus torretur, quam mea viscera nunc uruntur calore et vi funestâ allii, quod comedi. *Siderum,* dum sævit Canicula et fervet. De eâ lib. 1. Od. 17. et lib. 3. Od. 13. De *Apulia* ejusque cœlo torrido, lib. 3. Ode 30. v. 11. et Epod. præced. v. 42.

17. *Nec munus humeris, &c.*] Nessus Centaurus ab Hercule vulneratus sui ulciscendi hanc iniit rationem; Deianiræ suasit, posse sibi amorem Herculis asserere, induendo illum tunicâ aspersâ sanguine suis è vulneribus profluente. Itaque illa videns subinde Herculem Ioles amore irretitum, quod Nessus, improbè et fallaciter præceperat, effecit; sicque illum interemit. Nam tanto est ardore correptus, ut suos ipse artus dilaniaret, ac demum incensâ pyrâ se confecerit. Vide Senecæ Herculem Oetæum. Et postea Epod. 17. v. 31. Cic. Tusc. 2. n. 20. ex Sophocl. Trachin. ita scribit: *Cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam Herculi induisset, inhæsissetque ea visceribus,* ait ille: . . . .

Hæc me irretivit veste furiali inscium
Quæ lateri adhærens morsu lacerat viscera,
Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus.
. . . .
Ipse alligatus peste interimor textili, &c.

Idem Philip. 13. *Non tamen Deianira voluit Herculi nocere, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit.*

19. *At si quid unquam, &c.*] Quod si, ô Mæcenas unquam allium comedere concupiveris, in pœnam cupio, ut te abhorreat amica, seu Terentia tua: similiter et, si quis vir fœtidum ac pestilentem ejusmodi cibum appetierit, precor ut ipsius uxor ejus oscula repellat, et seorsim cubare velit, halitum graveolentem non ferens.

20. *Jocose Mæcenas.*] Jocari familiariter cum Mæcenate solebat Horatius: Hinc Persius Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: et admissus circum præcordia ludit:
Callidus excusso populum suspendere naso.

22. *Sponda.*] Lecti pars ultima, vel etiam exterior. Isidor. lib. 20. cap. 11.

ODE

ODE IV.

Ad MENAM POMPEII MAGNI LIBERTUM.

Ejus ex mutatâ conditione superbiam insectatur.

LUPIS et agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus
Et crura durâ compede.
Licèt superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Vidésne, sacram metiente te viam,

Quanta naturaliter inimicitia lupis atque agnis congenita est, tanta mihi inest contra te, [441] O Mena, qui habes *latus concisum flagellis sparteis, et crura vinculis attrita. Quamvis incedas tumidus* propter *opes, fortuna non mutat originem.* [442] *Quando* autem *pergis per viam sacram,*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Lupis et agnis, &c.*] Habes, lector, in hâc Ode exquisitam servi descriptionem, et acrem asperamque ejus arrogantiæ insectationem.

Quanta sortitò obtigit.] Quantum inter se odium naturâ partiente veluti et dante, sortiuntur et obtinent. Plin. l. 10. c. 74. agit de naturali quorundam animalium dissidio.

2. *Tecum mihi discordia est.*] Ego enim fidem observantissimè et religiosissimè colo: tu perfidiam. Nempè Menas Pompeii Magni libertus, eo mortuo, Sexti partes amplexus ab eo magnis muneribus locupletatus, quin et classi præfectus est contra Cæsarem Augustum. Ad hunc verò subinde transfugit, et ab ipso mox equestri dignitate ornatus. Tum rediit ad Sextum Pompeium, relicto Augusto. Posteà Sextum rursus prodens ac deserens ad Augustum reversus, ab eo tandem, quod pridem concupiverat, Tribunus militum factus est. At isto insignis honore quî fit ut tam liberè ab Horatio proscindatur? Tum nempe rerum atque temporum cogente difficultate ac necessitate, prudens Cæsar proditoris sceleratâ operâ utebatur quidem, ejus verò proditiones ac perfidiosum animum detestari non latebat. Vell. Patercul. l. 2. Appian. Bell. Civ. l. 5. Dio. l. 48. Sueton. Octav. c. 47. ubi scribit: *Neminem unquam libertorum adhibitum cœnæ ab Augusto, excepto Menâ, sed asserto in ingenuitatem, post preditam Sexti Pompeii classem.* Idem Menas antea Augustum perdere simul et Antonium cogitaverat. Testis Plutarchus in Antonio. Sic habet: *Tenebat Sextus eâ tempestate Siciliam; et prædatoriâ classe, cui Minos pirata præerat, Italiæ oras et omne circum pelagus infestabat . . . . fœdera cum Pompeio facta . . . . Post hæc mutuò se ad cœnam invitant,* nimirum Augustus Antonio junctus, et Sextus Pompeius. *Huic forte evenit, ut illos primus convivio exciperet in prætoriâ navi, ... fervente convivio, ferventibus et jocis, Menas pirata Pompeio adhærens clam ei insusurravit: Visne, Sexte, ancboras succidam, et te Romani Imperii faciam dominum? Hæc cum Sextus paulisper secum agitâsset: Oportuit inquit, ô Mena, hæc per teipsum, me inscio, fecisse: nunc vero quod est, eo contenti simus. Et enim pejerare nequaquam meum.* Porrò, ne cum nonnullis arbitrere, lector, hunc Menam, eundem esse ac Vulteium Menam, cujus mentio est in Epistolâ 7. l. 1. alter enim ab altero longè diversus.

3. *Ibericis peruste funibus latus.*] Corpus habens notatum plagis et flagellis servilibus.

Ibericis.] Hispanicis. Metonym. Species pro genere. Flagella fiebant è funibus; funes autem è sparto, cujus in Hispaniâ magna copia. Plin. lib. 19. cap. 2.

Peruste.] Propriè et signanter. Nam flagra à flagrando dicta. Certe repetitis flagris calor in cute, carne, sanguine, inflammari cognoscitur. Inde flagriones dicti sunt servi quoniam flagris erant subditi. Festus, Vossius, &c.

4. *Crura durâ compede.*] Compede stricta membri pars indurescit.

5. *Superbus pecuniâ.*] Menas locupletatus dominorum liberalitate, honores etiam captârat, jam liber, mox eques, denique tribunus.

6. *Fortuna non mutat genus.*] E liberto nobilem haud faciunt opes. Humilis, sordidus, vafer, nequam, servilis animus semper manet.

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret, inquit noster. l. 1. Epist. 10. 24. Vide Pers. Sat. 5. v. 70. deinceps.

7. *Videsne, sacram, &c.*] Scilicet ignoras quantâ indignatione homines obvii te aspiciant superbè et arroganter incedentem, qui genus servile nôrunt. An ergo, inquiunt, more nobilium jactabit se Menas hodie libertus, paulo antè servus?

Sacram metiente te viam.] Hæc urbis via, quà ibatur in Palatium et Capitolium, valdè frequentabatur; per eam triumphalis quæque

indutus togâ sex ulnarum, an non *animadvertis quomodo ira maximè aperta reflectat vultum ambulantium ultro citroque? Iste,* inquiunt, *cæsus flagris Triumvirorum* usque *ad Præconis tædium, colit mille jugera agri Falerni; atque viam Appiam equis calcat; nec non insignis eques primis in subselliis sedet, Othone spreto. Quid juvat* ærata *rostra tot navium*

Cum bis ter ulnarum togâ,
Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic Triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera;
Et Appiam mannis terit;
Sedilibúsque magnus in primis eques, [443]
Othone contempto, sedet. 16
Quid attinet tot ora navium gravi

ANNOTATIONES.

pompa procedebat; *Sacra* dicta; seu quod per eam sacra in arcem quot mensibus ferebantur, indeque auguria captarent augures; seu quod in eâ fœdus olim sanxerant Romulus ac Tatius. Varr. Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. &c. Hinc ergo Menas *viam sacram* metiebatur sæpius, tum ad palatium crebrò pergens, tum se ostentans insigni togâ splendidum, et composito gradu conspicuum. Hinc et Sacravienses dicti nobiles, qui per viam sacram frequenter ambularent.

8. *Cum bis ter ulnarum togâ.*] Amplam gerebant nobiles togam et laxissimam; contrà angustam et arctam pauperes. Quidam hîc volunt significari latum clavum, quæ vestis sex ulnarum esset, ac propria Tribunorum, ut et aliorum magistratuum. Luxum in laxis vestibus ita reprehendit Cic. Catilin. 2. *Quos pexo capillo nitidos videtis, imberbes, aut benè barbatos; manicatis et talaribus tunicis, velis amictos, non togis.*

9. *Vertat.*] Vox ista duo significare potest; vel *convertat*, ad hominem subsannandum; vel *avertat*, præ indignatione. Est autem indignatio, justus dolor ex secundis rebus ejus qui illis indignus videtur.

10. *Liberrima indignatio.*] Tanta est animorum ob arrogantiam tuam offensio, ut non clàm solùm, sed et apertè ac liberè indignentur, et sarcasmos, dicteria, scommata palam jaculentur.

11. *Sectus flagellis, &c.*] Hæc populi indignantis verba in Menam; scilicet iste paulò antè servilibus pœnis obnoxius, jam se magnum ostentat.

Triumviralibus.] Abjectæ conditionis homines, fures, servi, peregrini, non apud Prætorem, ut cives, judicabantur, sed apud Triumviros. *Fures ac servi nequam apud Triumviros capitales ad columnam Meniam puniri solent*, inquit Asconius.

12. *Præconis ad fastidium.*] Non Triumviri tantum, sed et iis absentibus Præco servos jubebat plecti, et flagris cædi à lictore. *Fastidium* tamen *Præconis* libet magis intelligere ex crebrâ repetitione, altâ quidem voce, tituli sive Elogii, v. g. *Hic reus, at nocens flagri, cæditur, quia neglexit edictum, &c.*

13. *Falerni.*] Agri optimi et pretiosissimi, l. 1. Ode 20.

13. *Mille jugera.*] Atque cives olim honoratissimi non plus quàm septem agri jugera possidere ex lege poterant.

1. *Appiam.*] *Appia* via publica ducebat ad agrum Falernum; ab Appio Claudio Tribuno plebis lapidibus strata, indeque nomen sortita.

Mannis.] Equis gradariis, nullâ vectoris molestiâ incendentibus, Gall. *Hoquenées*, Ang. PALFREYS, NAGS. Dicti sunt quod manus mansuetudinem sequantur. Hos inequitabant proceres duntaxat; Menas autem fortasse et currui junctos adhibebat, singulari quidem ambitione, mollitie, luxu.

15. *Sedilibusque magnus in primis eques.*] In Amphitheatro Rom. sedentibus ad spectandum distincti erant gradus, pro diversâ cujusque dignitate. Orchestram Senatores obtinebant. Deinde gradus quatuordecim Equitibus Romanis erant destinati; quorum primo Tribuni excepti. In his itaque sedendi jus habebat Menas, reclamante quamvis lege, de quâ mox dicam. Dio. l. 36.

19. *Othone contempto.*] L. Roscius Otho Tribunus plebis legem tulerat, quâ Nobiles in Theatro à Plebeiis separati aderant. Hinc Juvenal. Sat. 3. v. 159.

Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

Porro lex eadem vetabat Equitem fieri, ac in gradibus Amphitheatri quatuordecim sedere eum, cui vel patri ejus avoque non adfuisset equestris census, id est, quadringenta sestertiûm millia. At nihilo tamen minus ita jubente Principe tempori quidem serviente, ut dixi, Menas nequaquam ingenuus, jam opulentus, contemptâ Othonis lege, Eques factus, imò et Tribunus, prima sedilia in spectaculis occupabat; quanquam ab iis dignitatibus arcebantur liberti atque libertini.

17. *Quid attinet, &c.*] Ergone contra servorum et prædonum exercitum instruere copias navales oportet Menam, qui et ipse prædo et servus à naturâ factus, non ita pridem eorum

Rostrata

Rostrata duci pondere
Contrà latrones atque servilem manum,
Hoc, hoc Tribuno militum?

ingenti magnitudine dirigi adversus prædones et servorum turmas, isto, isto, inquam, militum Præfecto?

ANNOTATIONES.

dux fuit? Sunt qui existement loqui Horatium de fugitivis quos ad arma vocaverat Sextus Pompeius, et quibus Tribunum Menam præfecerat. At alii meliùs intelligunt reliquias exercitûs Sexti Pompeii, quas Menæ ductu et operâ jam victor Augustus persequebatur.

Navium gravi pondere.] Vide Epod. 1. v. 1. ibique annot.

2. *Hoc, hoc Tribuno militum.*] Plutarchus antè citat. ubiq; piratam vocat Menam. *Tribuni militum* officium erat milites in castris continere, et ad exercitationem producere; claves portarum suscipere; vigilias interdum circumire; frumentationibus commilitonum interesse; frumentum probare; fraudem mensorum coërcere; militum querelas audire, delicta castigare, &c.

ODE V.

In CANIDIAM VENEFICAM.

[444] AT, ô Deorum, quicquid in cœlo regit
Terras et humanum genus,
Quid iste fert tumultus? Aut quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris affuit;
Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid ut noverca me intueris, aut uti
Petita ferro bellua?
[445] Ut hæc trementi questus ore constitit

Sed, ô Numina, quotquot in cælo gubernatis hunc orbem atque homines, quid sibi vult ille strepitus? Vel quorsum facies omnium istarum apparent *terribiles adversus me solum? Te oro per filios, si Diana adfuit veris partubus invocata: per vanum istud insigne purpuræ: per Jovem talia condemnaturum: quare me aspicis quasi noverca, vel ut fera telo confixa? Postquam puer ore trepidanti*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *At, ô Deorum.*] Julius Scaliger, vir alioqui summus (quis credat?) hanc Oden pessimè intellexit, pessimè carpsit. Singulas ejus cavillationes, lector, cognosce, et judica, ad loca singula relatas, ac, ni fallor, probe dilutas. At rem totam diligenter antè accipe: nec enim caret difficultatibus, et quædam sanè supplenda ex magorum institutis. Hæc summa est. Conveniunt ad veneficium quatuor sagæ, quarum Canidia princeps, quæ Varum, suos amores spernentem, ulcisci, illumque ad se trahere per incantamenta satagebat. Itaque primum ex elixatis tum herbis, tum aliis rebus unguentum seu pharmacum conficit: illudque adhibet ad ceream Vari imaginem, quam de more illic statuit supponendam: rata nimirum perinde in Varum agere, ac si adesset, et unguento illo ipse perfunderetur. At cum animadvertit Canidia prius hoc minùs valuisse incantamentum, quod Varus contrariis se pharmacis præmunivisset; tum verò alterum parat efficacius, ac velut extremum remedium, scilicet philtrum seu potionem amatoriam è medullis et jecore pueri terræ infossi, quem ex inediâ contabescere et expirare faciunt. Hæc omnia porrò mirè describit ac variè exornat Poëta. Jam singula inspiciamus.

2. *Quid iste fert tumultus, &c.*] Inducitur loquens puer, quem veneficæ illæ raptum terræ infodere parant, ad conficiendum ex ejus intestinis philtrum, seu amoris poculum. Truculentas verò facies expavescens ista profert.

5. *Si vocata partubus Lucina veris affuit.*] Hæc ait, quoniam suppositios fœtus alebant interdum veneficæ, ad sua scelerata consilia utiles. Vide Epod. 17. annot. ad eas voces, *venter partumeius.*

6. *Lucina.*] In partu invocabatur Diana, ut adesset tum parturienti, tum prodeunti in lucem infantulo. Hinc cognomen. *Lucina.* Vide l. 3. Ode 22.

7. *Inane purpuræ decus.*] Quippe quo non deterremini ab inferendâ mihi nece.

8. *Improbaturum hæc Jovem.*] A juvando Jupiter dictus, scelerum vindex est omnium.

Insignibus

bas fudit querelas, ornamentis exutus est. Corpus erat *sine pube, quod posset flectere corda Thracum ferocia.* Tum *Canidia exiguis viperis implexos* habens *capillos, et incompositum caput, mandat caprificos evulsas tumulis, mandat ferales cupressos, et foedae rubetae cruore aspersa ova, plumasque strigis nocturnae, et herbas quas producit Iolchos, atque Iberia venenis fertiles, et ossa erepta ex ore canis famelicae, cremari ignibus Colchicis. Mox Sagana succincta per totas aedes inspersit Avernales aquas,*

Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora:
Canidia brevibus implicata viperis
Crines et incomptum caput,
Jubet sepulcris caprificos erutas,
Jubet cupressos funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumámque nocturnæ strigis,
Herbásque, quas Iolcos atque Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis, [445]
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas,

ANNOTATIONES.

12. *Insignibus raptis.*] Detractis prætextâ et bullâ quæ nobilitatis ac ætatis istius erant insignia. *Custos purpura* nuncupatur à Pers. Sat. 5. v. 30. *quod prætexta infirmitatem pueritiæ sacrum fieri et venerabilem,* non secùs ac sacerdotem vestibus suis existimarent veteres, teste. Quintil. ex Macr. l. 1. Saturn. c. 6. Tarq. Priscus instituit prætextam, simul et bullam cordis effigie collo appendi solitam, quâ pueri *corde præstare* monerentur: utque *communiret pectus puerile,* inquit Asconius. Plura de istis annotavi ad prædictum Persii locum, et ad Juv. Sat. 5. v. 164.

14. *Impube corpus.*] Nondum scilicet adeptum annos ætatis quatuordecim, adeoque sine pube, sine pilis.

14. *Thracum.*] Qui barbari et inhumani valdè. Vide l. 1. Ode 18.

15. *Implicata viperis.*] Furiarum instar.

17. *Caprificos.*] Silvestres ficus et cupressi arbores sunt funestæ et ferales. Vide l. 2. Ode 14.

Erutas.] Nec enim amputari, sed erui oportebat ad usum magicum.

19. *Ranæ sanguine.*] Ranarum aliæ sunt aquatiles, minores, innoxiæ: aliæ terrestres, majores, turpiores, desides, venenosæ, aliter rubetæ dicuntur. Gall. *Crapaud.* Angl. A TOAD. Et hæ ad veneficia adhibebantur. Plin. l. 32. c. 5. Juv. Sat. 1. v. 70. Sat. 3. v. 44. Sat. 6. v. 658.

At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ.

20. *Plumámque nocturnæ strigis.*]. Rubetæ viscera pariter et strigis plumas, ad amorem concitandum valere, Propert. etiam testis l. 3. El. 6. v. 27.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ,
Et lecta exsectis unguibus ossa trahunt,
Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ, &c.

Strigis.] Strix avis, noctu volans tantum, à stridore vocis dicta, mali ominis olim habita est, sicut hodie noctua, cui certè similis. Plin. l. 11. c. 39. ita scribit: *Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit avium, constare non arbitror.*]

21. *Iolcbos.*] Est urbs Thessaliæ ad sinum Pelasgicum, ad radices Pelii montis. Quidam legunt, *Colchos,* sed perperam: nam propè sequitur vox *Colchicis.* Et sic ruit prima Scaligeri querela. in 5. Epod. *Loca sunt minus ingenua,* inquit, *anxia dico, neque libero spiritu edita, qualis ille versus,*

Herbasque, quas et Colchos atque Iberia.

Est sonus insuavis, que, quas. Priorem lectionem ex manuscriptis codicibus tuentur Cruquius, et alii.

Iberia.] Regio Pontica (non Hispanica) apud Asiam Minorem, hodie Georgia. vern. *Gurgistan:* Moschicis montibus separatur à Colchide.

23. *Ossa ab ore rapta jejunæ canis.*] Per hæc amoris quasi famem gigni credebant superstitiosè.

24. *Flammis aduri Colchicis.*] Simul hæc omnia igne coqui seu elixari jubet Canidia; ad ritum Medeæ Colchicæ, de quâ postea. Colchis hodie Mingrelia, Asiæ Minoris regio, ad oram Euxini maris. In ea regnavit Æëta Medeæ pater.

25. *Sagana.*] Altera hæc venefica operam confert Canidiæ, et magico ritu spargit aquas ex *Averno.* Is Campaniæ lacus apud antrum Sibyllæ Cumanæ percelebris: ac per eum ad Inferos descensum esse fabulati sunt. Vide Virg. Æneid. 4. v. 511. et Æneid. 6. v. 162. De Sagana iterum l. 1. Sat. 8.

Horret

Horret capillis, ut marinus asperis
Echinus, aut currens aper.
Abacta nullâ Veia conscientiâ,
Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus;
Quo posset infossus puer
Longo die bis térve mutatæ dapis
Inemori spectaculo:
Cùm promineret ore, quantum extant aquâ [447]
Suspensa mento corpora:
Exucta uti medulla et aridum jecur
Amoris esset poculum,
Interminato cum semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,

habens crines rigidos velut echinus marinus aut aper currens. Inde *Veia nullis conscientiæ* stimulis *absterrita labore ingemiscens, duro bipalio effodiebat terram, in quâ puer immissus diuturno tempore mori posset, aspectu ciborum bis aut ter immutatorum; sic quidem capite extabat quantum corpora mento suspensa eminent super aquam, ut arescens medulla et hepar exsiccatum fieret amoris pharmacum, postquam contabuissent pupillæ semel infixæ cibo interdicto.* Porrò *et otiosa Neapolis et urbes vicinæ omnes crediderunt* istis veneficiis *adfuisse Foliam Ari-*

ANNOTATIONES.

28. *Echinus.*] Gall. *herisson.* Angl. A HEDGEHOG, alter est terrestris, qui et herinaceus: alter aquatilis seu marinus. Uterque spinis inhorrescit. Plin.

Aper currens.] Tunc enim apri dorso rigescunt setæ, cùm currit, seu venatorem fugit, seu invadit: quod iræ ac furoris argumentum.

29. *Abacta nullâ Veia conscientiâ.*] Veia tertia est venefica, quæ scrobem facit, humumque egerit infodiendo puero. Quid vero Scaliger? *Imò malâ conscientiâ,* inquit, *multorum sibi facinorum consciâ. Sed intelligendum est non fuisse abactam seu distractam à malis facinoribus: omnino durum est: et sonus quanquam dispar temporibus, tamen idem plebeius.* Si quid durum, egregiè exhibet ferream Veiæ mentem. Nec plebeia dictio est, quin potius elegans et nobilis: indicatque mulierem sceleribus adeo assuetam, ut sine ullo metu ea perpetret. Perditam ejusmodi conscientiam exprimit Pers. Sat. 3. v. 32.

. . . . . . Fibris increvit opimum
Pingue; caret culpâ, &c.

33. *Bis terve mutatæ dapis Inemori spectaculo.*] Nimirum puer infossus duos tresve dies vivere poterat, capite extans, mutatos subinde cibos prope os habens, augescente eorum appetitu et fame diversarum dapum, quas attingere non poterat, in eas fixum tenens aspectum, et sic tandem emoriens. Existimabant nempe hominum in eâ aviditate mortui jecur et medullas vim habere existimulandi amoris.

35. *Cum promineret ore, &c.*] *Non intelligo,* inquit Hypercriticus, *quid sit,* quantum extant aquâ suspensa mento corpora. *Quænam in patibulo suspensa extant ab aquâ?* Quæso, lector, an hæc non facilè tu intelligis? Non ita certè capies, quod Scaliger velit per suum *patibulum,* de quo hic nulla mentio; cùm sit collatio natantis, atque adeo aquâ mersi et suspensi, extante ab aquâ solo capite, cum puero terrâ cooperto et ore duntaxat prominenti.

37. *Aridum jecur.*] *Jecur* amoris sedes.

Aridum.] Deficiente succo, et subtracto cibo, cujus appositi et præsentis desiderium majus fuerit.

39. *Interminato cum semel, &c.*] Et hæc sibi ignota Scaliger proclamat. *Nam interminatus est infinitus,* inquit, *at ille finitum ostendit, cùm dixit, bis terve mutatam dapem.* Et hæc nunquam scripserit, cui *mens non læva fuisset,* inquam ego. *Interminatus* idem est ac minando vetitus, uno verbo prohibitus, nemine Grammatico reclamante. Porrò addit ille tam ineptè, quam prius: *et quâ naturâ doctus scripsit fixas esse pupulas, ab inediâ?* Ohe, magne Juli, infixas cibo apposito pupulas, inediâ verò intabescentes scribit Horatius, totâ acclamante naturâ.

42. *Ariminensem Foliam.*] Quarta est hæc venefica, ex Arimino urbe, hodie *Rimini,* in Romandiola provincia, in ora maris Hadriatici; prope fontes Ticeris alluitur fluvio cognomine.

43. *Otiosa Neapolis.*] Hæc urbs Italiæ clarissima, ad delicias, secessum, et otium amœno situ comparata; olim dicta Parthenope, Virg. Georg. lib. 4. v. 563.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

Et

minensem nefandâ libidine famosam, *quæ verbis Thessalicis incantata astra et Lunam cœlo detrabit. Tum* verò *ferox Canidia dente livido rodens* unguem *pollicis non amputatum, quid locuta est? vel quid non dixit? O rebus meis*, inquit, *testes faventes, nox et Diana silentium facientes, quando secreta peraguntur mysteria, jam, jam adjuvate: jam in ædes inimicorum convertite iram et potestatem divinam. Interim dum belluæ absconduntur silvis formidinem creantibus pacato somno vacantes, canes Suburanæ allatrent mœcbum senem (quod cunctis ludibrio sit) perfusum unguento, quo præstantius nullum*

Et omne vicinum oppidum;
Quæ sidera excantata voce Thessalâ [448]
Lunámque cœlo deripit.
Hìc irresectum sæva dente livido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana, quæ silentium regis,
Arcana cùm fiunt sacra;
Nunc, nunc adeste, nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite.
Formidolosis dum latent silvis feræ,
Dulci sopore languidæ,
Senem (quod omnes rideant) adulterum
Latrent Suburanæ canes
Nardo perunctum, quale non perfectius [449]

ANNOTATIONES.

Ovidius *in otia natam Parthenopen dixit*. Cerutus *otiosa*, interpretatur, *Neapolitani minus curiosi*.

44.] *Omne vicinum oppidum.*] Fredericus Cerutus intelligit Puteolanam civitatem: alii vicinas urbes, v. 9. Capuam, Cumas, Puteolos, Baias, Nolam, Atellam, &c.

45. *Voce Thessalâ.*] More et ritu vocibusque Thessalorum, qui arte magicâ præstabant. Vide Ode 27. stroph. ult.

46. *Lunamque cœlo deripit.*] Virg. Eclog. 8.

Carmina vel Cœlo possunt deducere Lunam.

Ita veteres credebant, cum Luna deliquium pateretur, tùm magorum incantationibus vexari, et hinc rubescere, quod reluctaretur ne in terram devocaretur invita, ut in herbas despumaret ad veneficia conficienda profuturas. Quin eò superstitio invaluerat, ut laboranti Lunæ subvenire se crepitu cymbalorum arbitrarentur. Unde apud Senec. Trag. Hyppolyt. Act. 2. Chorus ita loquitur de Lunâ:

Et nuper rubuit: nullaque lucidis
Nubes sordidior vultibus obstitit.
At nos solliciti lumine turbido,
Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnitus dedimus.

Huic vulgi opinioni prima locum dedit Aglaonice Hegetoris filia quæ astrologiæ perita, cùm Luna esset in defectu seu eclipsi se eam incantare et deducere simulavit. Plutarch. lib. de orac. defectu post init. Vide Plin. lib. 30. cap. 1. et 2.

47. *Irresectum.*] Sordes notat fœdis illis mulieribus affectatas.

48. *Rodens pollicem.*] Altâ cogitatione defixum et percitum furore animum exhibet.

51. *Nox, et Diana.*] Noctem et tenebras amant tenebriones. Christus in Evangelio, *Qui male agit odit lucem, ut non arguantur opera ejus.* Magi et venefici sua flagitia noctu semper exequi aggrediuntur: Porrò sacra plerumque nocturna celebrabant Ethnici, affulgente Lunâ; et quasi silentium imperante, ut existimabant, et favente.

53. *In hostiles domos.*] In Varum atque pellices, quibus ille detinetur, et à me avertitur.

57. *Senem, quod omnes rideant, adulterum.*] Juvenis instar lascivientem. Ovid.

Turpe senex miles: turpe senilis amor.

58. *Suburanæ canes.*] Subura urbis Romæ regio, ubi meretricum erat domicilia: illuc ventitabat noctu Varus, parum memor Canidiæ, hinc amore illinc dolore tabescentis, proindeque vindicationem ac vindicias petentis quacunque viâ, seu, per fas et nefas.

59. *Nardo perunctum.*] Unguentum è nardo pretiosum absurdè explicant ferè omnes: et hinc Gratidiam Neapolitanam unguentariam sub nomine Canidiæ vellicari perperam comminiscuntur; absurdiusque delibutum eo Varum senem ad meretricios amores captandos aiunt. Cerutus *unguento venefico ad amorem conciliandum efficaci Varum senem perunctum* interpretatur. Sed nihil minus certè ad sensum Horatii quàm ista ἀφροδίσια. Quid ergo? *Nardum* vocat Canidia suum illud eximium pharmacum, de quo ante, magicum, summâ curâ perfectum et quo perfectius nullum unquam elaboravit, ut ipsa ait. Eo verò perungit imaginem Vari ceream magico ritu, ut per istius unguenti vim reddatur ipse Varus pellicibus quibuvis odiosus, utq; Suburanis canibus horribilem in modum allatrantibus à Suburâ deterreatur, et ad se tandem redire co-

Meæ

Meæ laborârunt manus.
Quid accidit? Cur dira barbaræ minùs
Venena Medeæ valent,
Quibus superba fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cùm palla, tabo munus imbutum, novam [45°]
Incendio nuptam abstulit?
Atque nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.
Ah, ah, solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput!
Ad me recurres: nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.

elaborârunt meæ manus. Verum *quid evenit? Quare acria* hæc *pharmaca minus pollent* venenis *barbaræ Medeæ, quibus superbiens aufugit, sumptâ ultione de pellice, magni Creontis filiâ; quando chlamys, donum toxico infectum, novam sponsam incendio extinxit? At nec berba nec radix crescens in arduis locis me effugit.* Nimirum *Varus cubat in lectis cunctarum pellicum inunctis oblivione. Ah, ah, liber* ille *incedit per pharmaca veneficæ* cujuspiam me *doctioris.* Atqui per *insolita medicamenta* faciam ut *ad me redeas, ô Vare, homo plurima perpessure: neque animus tuus Marsis incantamentis restituetur aut curabitur.*

ANNOTATIONES.

gatur. Qui attentiùs leget Virgilii Pharmaceutriam Ecl. 8. inde lumen hauriet non parvum ad eruendos sensus hujus Odes paululùm abstrusos, et quos expiscati sunt hucusque pauci.

61. *Cum dira barbaræ, &c.*] Hæc loquitur stupens Canidia: unde verò fit ut mea veneficia minùs valeant? Enimverò similia sunt iis, quibus usa est Medea ad perdendam Creusam pellicem. Nam exquisitas herbas quasque novi et adhibui. Cur ergo Varus liber ac solutus ut ante pergit ad pellicum mearum cubilia? Non moror quæ in hunc locum deblaterat Scaliger. Hunc, lector, si vacat, audi: *Hæc diligentius inspicienda,* inquit. *Namque accipit hîc sua venena, quæ ait efficacia fuisse Medeæ, sibi minus valere. At quæ venena? Quibus cremavit pellicem. At ea non exercuit adversus Varum: sed philtris tantum egit. Itaque ait hic:* amoris esse poculum: *et* Non usitatis, Vare, potionibus ad me recurres: *Ego potius dicerem:* Cur dira barbaræ magis venena Medeæ valent, *scilicet quàm nostra.* Canidia adversus Varum non exercuit Medeæ veneficia: nec enim eum cremare et occidere cupiebat: sed pari virtute ac ritu paravit pharmaca ad illum ad se revocandum; quæ quidem nihil effecisse obstupescit primò: deinde verò agnoscit causam cur parum valuerint. Quod verò Hypercriticus subjungit, Canidiam philtris tantum egisse, omninò refellitur ex lectione textûs Horatii, quem fusè explicavi initio hujus Odes, seu in primâ annotatione meâ. Unguentum primò quidem ac posteâ philtrum adhibuit Canidia, ut dixi. Meminisse porrò debebat vir omni literaturâ perpolitus, voces istas, *venena, pharmaca, potiones, incantamenta,* sæpè usurpari promiscuè pro quolibet veneficio. Servius in Georg. 1. ad eas voces *ille malum virus,* v. 129. testatur ita vocari illud omne quod mutat naturam ejus rei cui adhibetur, sive occidendo sive sanando, Græci pharmacum, Latini venenum aut virus, appellitant.

63. *Ulta pellicem, Magni Creontis filiam.*] De Medeâ, deque ejus ulciscendi ratione, vide Epod. 3. ibique annot.

69. *Indormit unctis omnium cubilibus, &c.*] Tranquillè fruitur amoribus pellicum mearum, mei planè oblitus. Vel quiescit in quibus vult cubilibus, ungendo illa magico unguento, omnium aliarum mulierum oblivionem procurante. *Ah, ah, scientoris* me *veneficæ* arte adjutum Varum intelligo. Quapropter illum jam aggrediar *non usitatis potionibus* et pharmacis, ut ad me recurrat vel invitus, inquit Canidia.

76. *Marsis vocibus.*] Marsi Italiæ populi in Latio inter continua Appennini montis juga, à Marso, Circes veneficio insignis, filio dicti, et veneficia incantationesque edocti, teste Solino. Apud Non. Lucil. Satir. lib. 20.

Jam disrumpetur medius; jam ut Marsu, colubras
Disrumpit cantu, &c.

Virgil. Æneid. 7. v. 758.

Marsis quæsitæ in montibus herbæ.

Vid. Plin. l. 28. c. 13. et l. 21. c. 2. et 3. Item Gell. l. 26. c. 11. scribit. *Gens in Italiâ Marsorum orta fertur à Marso Circes filio: propterea Marsis . . . . . vi quadam genitali datum, ut serpentium virulentorum domitores sint et incantationibus herbarumq; succis faciant medelarum miracula.*

Scilicet parabo pharmacum potentius, quod tibi me aspernanti adhibebo. Et certè *infra mare cadet cælum, terrâ superjectâ, potius quàm non exardescas amore meo, sicuti bitumen nigris ignibus. Puer hæc jam, nequaquam, ut prius, blandimentis mollire sceleratas* mulieres tentans, *sed, anceps quid primùm diceret, emisit execrationes Thyestis. Veneficia* inquit, *magnum fas ac nefas* confundant licet, at *nequeant immutare sortem mortalium. Persequar vos execrationibus. Dira detestatio nullo sacrificio purgatur. Imò, postquam à* vobis *coactus interiero, adero furor nocturnus, atque umbra facies* vestras *curvis unguibus invadam* (nam *hæc potestas est Deorum Manium)*

Majus parabo, majus infundam tibi
  Fastidienti poculum.
Priùsque cœlum sidet inferius mari,
  Tellure porrectâ super,
Quàm non amore sic meo flagres, utì [451]
  Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut antè, mollibus
  Lenire verbis impias:
Sed, dubius unde rumperet silentium,
  Misit Thyesteas preces.
Venena magnum fas nefasque, non valent
  Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
  Nullâ expiatur victimâ.
Quin ubi perire jussus expiravero,
  Nocturnus occurram furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus, [452]
  (Quæ vis Deorum est Manium)

ANNOTATIONES.

77. *Majus parabo, &c.*] Jam Canidia puerum infodere statuit, et inediâ interficere: ad parandum Varo philtrum è pueri exsuctis medullis et arefacto jecore; eoque pervincendam Vari quantamlibet obstinationem sibi spondet.

81, 82. *Uti Bitumen atris ignibus.*] Hæc dicens Canidia bitumen injicit in ignibus, atraque inde flamma accenditur. Quippe et hoc intelligendum et supponendum hîc. Quod quidem, ut et alia benè multa, Dacerius acutè et eruditè more suo observavit.

86. *Misit Thyesteas preces.*] Diras execrationes et imprecationes emisit in Canidiam ejusquè socias, quemadmodum olim Thyestes in Atreum fratrem, cùm jugulatos filios, in frustra dissectos, coctos, edendósque sibi ab eo fuisse appositos, accepit. De his l. 1. Ode 6. v. 8. et Ode 16. v. 17. Vide Senec. Tragœd. Thysten. Cicer. Tusc. 1. n. 107. *Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus, &c. . . . Neque sepulchrum, quo recipiatur, habeat, portum corporis: ubi remissâ humanâ vitâ, corpus requiescat à malis.* Et in Pisonem. n. 43. *Thyestea ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientium, moventis:* ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis, evisceratus latere penderes *(ut ait ille)* saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro.

87. *Venena magnum fas, &c.*] Veneficia fas nefasque confundant, pervertant, violent licet: at rerum humanarum vicissitudines non sistent aut mutabunt. Itaque vos sceleratæ ac detestabiles veneficæ, quæ me sic improbè occiditis, vicem vestram expectate. Nam certè peribitis tandem miserabili modo, ac insepultos laniabunt feræ, &c.

89. *Detestatio nullâ expiatur victimâ.*] Sic putabant veteres non posse averti aut expiari mala, quæ quis ardens justâ irâ, cùm gravi fuerat injuriâ læsus, ei qui læserat imprecatus esset. Huc pertinet quod scribit Plin. 28. c. 2. *Defigi diris detestationibus nemo non metuit.*

92. *Nocturnus occurram furor, &c.*] Sic Virgil. Æneid. 4. v. 386. Dido et Æneam:

Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe pœnas.

Ovid. in Ibyn: v. 157.

Insequar et vultus ossea forma tuos
Me vigilans cernes; tacitis ego noctis in umbris
Excutiam somnos, visus adesse, tuos.

94 *Quæ vis Deorum est Manium.*] Ut se ulciscantur de morte injustè illatâ, vim et potestatem habent animæ à corpore solutæ. Hæ scilicet, *Manes*, et *Dii*, honoris causâ, vocantur. Hinc iis aræ quoque erigebantur. Virg. Ecl. 5. v. 66. Daphnidi mortuo aræ duæ. Æneid. 3. v. 63. Polydori animæ pariter: *stant manibus aræ*, inquit, et v. 305. animæ Hectoris Andromache *sacraverat aras.* Et v. 303. *Manesque vocabat.* Quid propriè sint Manes, et varias ejus vocis acceptationes explicat luculenter ac disertè Apuleius lib. de Deo Socratis, *Animum humanum*, inquit, *emeritis vitæ stipendiis corpore suo*

Et

Et inquietis assidens præcordiis,
  Pavore somnos auferam.
Vos turba, vicatim hinc et hinc saxis petens,
  Contundet obscœnas anus.
Pôst insepulta membra different lupi,
  Et Esquilinæ alites.
Neque hoc parentes, heu! mihi superstites,
  Effugerit spectaculum.

atque præcordiis inhærens minimè quiescentibus, formidine eripiam somnum. Deinde *plebs per singulos vicos undique lapidibus vos incessens, execrabiles vetulas obruet. Denique membra* vestra *insepulta discerpent lupi et volucres Esquilinæ: illud* verò *spectaculum videbunt parentes* mei *(heu!) post me viventes.*

ANNOTATIONES.

abjurantem, vetere Latinâ Linguâ reperio Lemurem dictitatum. Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis; id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant. Animadverte has voces postremas ad rem præsentem maximè facientes.

95. *Assidens præcordiis.*] Sicut Promethei jecur vultur seu aquila tundit et vellicat. lib. 2. Od. 13. v. 37.

99 *Insepulta membra.*] Hoc apud antiquos gravissimum malorum æstimabatur; quòd errare anima, donec sepulchro corpus esset conditum, putaretur. Vide lib. 1. Od. 28. Item Sophocl. Ajac. Act. ult.

100. *Esquilinæ alites.*] Esquiliæ, unus è Romæ collibus. Accipitres circa Esquilias volitabant frequenter, quia illic erant sepulchreta; imo et reorum ac morte damnatorum abjecta cadavera: itaque prædam ibi subodorabantur et quæritabant.

101. *Neque hoc parentes, &c.*] Hocque illis qualecunque solatium.

Posteriora criminationum Scaligeri capita tam futilia sunt, ne dicam insulsa, ut illa describere etiam pigeat. Ne tamen ea desideres, Lector, en ita ille:

Indormit unctis omnium cubilibus Oblivione pellicum. *Neque structura placet: et hæc hiant, disjuncta à superioribus, et verbum* indormit *insuave est.*

Ad me recurres: nec revocata mens tua Marsis redibit vocibus. *Si fiat amens, quomodo fastidiat poculum quod mox minatur? et omnino illa sunt durissima,* venena magnum fas nefásque, &c.

Profectò si jam lapidibus insectata est plebs, si interemptæ anus, si insepultæ à lupis, et avibus laceratæ, quid addit? neque hoc parentes effugerit spectaculum, *Quid enim agant parentes tunc?*

Animadverte vocem hanc, alites, *multis in locis ab Horatio repetitam: quam adeo amavit, ut maluerit hîc, quàm, quod potuit,* vultures: *et fugisset licentiam neglectæ collisionis.* Hactenus Jul. Scaliger.

1. Nec structura, nec verbum *indormit,* insuavia videntur nisi hypercritico. Quod à superioribus disjunctum est, non hiatum facit, sed impetum animi Canidiæ audaciâ et scelere furentis optimè depingit, quæ res non pacatè cogitat, aut loquitur contextè et continenter, sed profert saltuatim.

2. Dormitabat sanè bonus Scaliger, cùm ista culpabat. Imò si Varus fiet amens, non nisi post et per *poculum* quod mox ei *majus* Canidia minatur.

Porrò hæc, *venena, magnum fas, &c.*] Durissima omninò sint, vix tamen satis, ad rerum duritiam quas indicant, et parum ad frangendum veneficæ improbitatis adamantem.

3. Profectò nihil agendum parentibus; sed tali fruendum spectaculo, ad mœstitiam utcunque leniendam, prædicit puer.

4. *Vultures* placeant homini carpendi et vellicandi avido; at æquum æstimatorem non offendent *Æsquilinæ alites:* quin collisio, et ipsa vox, *alites,* pulchra sanè, vel *decies repetita* oblectabit.

ODE VI.

In CASSIUM SEVEREM.

Quare externos nihil mali meritos exagitas, ô canis iners contra lupos? Cur non istuc vanas minas convertis si vales, ac lacessis me par pari redditurum? Etenim velut Molossus vel Lacedæmonius canis rufus, quæ est defensio grata pastoribus, per excelsas nives erectis auribus persequar quamcunque feram fugientem. Tu verò, postquam formidabili latratu implevisti silvam, olfacis dapes oblatas. Cave, cave: nam ego adversus improbos acerrimus dirigo statim cornua; non secus ac gener contemptus à Lycambe perfido,

QUID immerentes hospites vexas, canis, [453]
Ignavus adversum lupos?
Quin huc inanes, si potes, vertis minas, [454]
Et me remorsurum petis?
Nam qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublatâ nives,
Quæcumque præcedet fera.
Tu cùm timendâ voce complêsti nemus,
Projectum odoraris cibum.
Cave, cave: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua:
Qualis Lycambæ spretus infido gener,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod supra Epod. 1.

1. *Quid immerentes, &c.*] Hâc Ode volunt notari Cassium Severum, oratorem petulantissimum, accusationibus in Senatu quanquam exitu semper infelici, et conatibus vanis famosum, item scriptis maledicis in quemlibet etiam magnatum. Nonium certè Asprenatem, Augusto licet *arctius junctum*, veneficii reum agere non dubitavit. Testes sunt Suetonius Octav. cap. 56. Plin. lib. 35. cap. 12. Is ob libellos famosos in vulgus sparsos, ad insulam Cretam primum, deinde in Seriphum est deportatus. Ejus meminit pluribus locis Corn. Tacitus, item Quintilianus. Ille sic habet in Dialogo de Oratoribus: *Cassium Severum affirmant primum flexisse ab illâ vetere dicendi viâ directâ, non infirmitate ingenii, nec inscitiâ literarum; sed judicio et intellectu. Vidit namque cum conditione temporum ac diversitate aurium formam atque speciem orationis esse mutandam, &c.* Et postea: *Equidem non negaverim Cassium Severum oratorem vocari, quanquam in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat, quam sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissâ modestiâ et pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, et studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur. Cæterum varietate eruditionis et lepore urbanitatis, et ipsarum vitium robore multum cæteros superat.* Fab. autem Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Cassius*, inquit, *Severus, si cum judicio legatur multa dabit imitatione digna. Quod si cæteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam et ingenii plurimum est in eo, et acerbitas mira, et urbanitatis, et vis summa; sed plus stomacho quam consilio dedit: præterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.* Ejus scripta ex Senatusconsulto abolita sunt, teste Suetonio.

Canis ignavus adversum lupos.] Acer in ignavos, ignavus in fortes; quod argumentum socordiæ est.

3. *Quin huc inanes, &c.*] Quin me lacessis meique similes acriter remorsuros te mordentem vel potius allatrantem?

5. *Molossus.* Canis ingens et validus, Gallicè *dogue.* Ang. a MASTIFF. Ex Epiro, ubi populi fuêre quondam Molossi, Strabo lib. 7.

Fulvus Lacon.] Canis agilitate commendatus simul et robore, Gall. *levrier:* Ang. GREYHOUND. Laconiâ Peloponnesi regione, seu ex urbe Spartâ. Virg: Georg. 3. v. 405.

Veloces Spartæ catulæ, acremque Molossum.

6. *Amica vis pastoribus.* Ad arcendos à grege lupos aliasque feras. Theocrit. κύων φιλοποίμνιος, *canis Pastorum amans.*

7. *Agam per altas.*] Expeditus ego sum ad insectandos quoscunque mihi injuriam facientes. Pergit scilicet noster in metaphorâ.

9. *Tu, cum timendâ, &c.*] Tu vero cùm ingenti latratu maximè terribilis visus fuisti, repentè mitis et imbeliis appares, objecto pretio sedatus: quemadmodum canis iners, antea horrendum latrans, projectum cibum arripiens, mutus subitò fit.

12. *Tollo cornua.*] Vires exero, animos et bilem accendo, graviterque ulciscor.

13. *Qualis Lycambæ, &c.*] Sicut Poëta Archilochus fecit in Lycamben. Hic enim Neobulen filiam anteâ desponsatam, fractâ fide, illi nega-

Aut

Aut acer hostis Bupalo.
An si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

[455] vel inimicus Bupalo infensissimus. Quod si me quisquam dente nigro laceravit, numquid plorabo velut puer imbellis?

ANNOTATIONES.

vit uxorem, generúmque habere sprevit. At Archilochus Iambicos versus à se inventos tam acerbos et amarulentos scripsit in Lycamben ut eum ad desperationem, tandemque ad suspendium adegisse referatur. Vide Epist. ad Pisones, v. 79.

14. *Acer hostis Bupalo.*] Hipponax Poëta circa Olympiadem sexagesimam florebat, quinque circiter ante Christum seculis. Staturâ parvus, vultu pravus ac deformis. Contigit ut offensi duo fratres Bupalus et Anthermus, sive pictores, sive sculptores, ejus imaginem omnino ridiculam effinxêrint, populique ludibrio exposuerint: verùm non impunè. *Hipponacti notabilis fœditas vultûs erat. Quamobrem imaginem ejus lasciviâ jocorum ridentium circulis in promptu fecêre* (alii proposuêre.) *Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus eos ad laqueum compulisse. Quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulachra postea fecêre.* Hæc Plin. lib. 36. cap. 5. Alii scribunt Epheso urbe duntaxat cedere coactos præ pudore et irâ, propter acerbitatem versuum Hipponactis. Ex Dionys. Halic. Hipponax trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut graviùs feriret. Cic. de nat. Deorum. 3. n. 90. *quem Hipponactis Iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, &c.*

15. *An si quis atro dente, &c.*] Si verò me quisquam impetat conviciis, an ad lachrymas, pueri mors, confugiam? imò ut vir ad arma et ultionem convolabo: persequar adversarium usquequâque, donec graviores acceptis plagas infligam.

ODE VII.

Ad POPULUM ROMANUM.

Detestatio belloram civilium.

QUO, quò scelesti ruitis? Aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parúmne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret:
Intactus aut Britannus ut descenderet

Quò, quo scelerati properatis? vel cur inclusi vaginâ gladii dextris inseruntur? [456] An non satis Latini sanguinis effusum est terrâ marique? non quidem ut Romani incenderent excelsa castella æmulæ Carthaginis, vel ut Britanni hactenus indomiti

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quò, quo, &c.*] Ambigitur quod civile bellum hîc Poëta execratur: an illud quod gestum est hinc Bruto et Cassio, illinc Augusto, M. Antonio et M. Lepido ducibus; an bellum Actiacum, cujus finem et exitum Augusto felicem celebravit Epod. 9. an potiùs illud, quod post cladem Philippensem Sextus Pompeius reparabat? Vide lib. 1. Od. 14. lib. 2. Od. 7. lib. 3. Od. 4. et 6. Denique Epod. 16. ibique annot.

Scelesti.] In cives et patriam injuriosi et sævientes.

2. *Enses conditi.*] Pax enim facta fuerat, aliquanto post dimicationem Philippensem, Pompeianos inter et Augustum atque Antonium.

3. *Campis atque Neptuno super,*] In *campis* Philippensibus et in mari Siculo. De hoc; Epod. 4. de illis lib. 2. Od. 7. *Neptunus* maris deus pro ipso mari.

5. *Non ut superbas, &c.*] Enimverò tantum sanguinis Romani nuper fusum non est pro defensione patriæ vel ultione, ut olim quando Scipione duce deleta et incensa Carthago est. Tunc certè gloriosè pugnatum est: at certârunt nuper cives in seipsos impiè, ut et nunc armantur.

Invidæ Carthaginis.] Carthago Romæ æmula quamdiu stetit, fuit. Vide lib. 3. Od. 5. Vell. Patercul. lib. 1. et 2.

7. *Intactus aut Britannus.*] Neque tunc fusus

per viam sacram vincti traherentur: Sed ut juxta Parthorum optata destrueretur hæc civitas per vires proprias. Atque *nec lupis hæc consuetudo, nec leonibus unquam fuit, sævire, nisi contra dissimile* animal. *An cæca rabies agit vos, an vis superior, an crimen* aliquod? *Respondete. Silent: atque pallidus color vultum tingit; animique attoniti obstupescunt. Ita est, Romanos exagitat sors inimica, et crimen cædis fraternæ; ex quo effusus est humi sanguis Remi innocentis posteris luendus.*

Sacrâ catenatus viâ:
Sed ut, secundum vota Parthorum, suâ
Urbs hæc periret dexterâ.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Unquam, nisi in dispar, feris.
Furórne cæcus, an rapit vis acrior? [457]
An culpâ? Responsum date.
Tacent, et ora pallor albus inficit,
Mentésque perculsæ stupent.
Sic est. Acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor,

ANNOTATIONES.

est Latinus sanguis, ut Britanni nondum subacti Romani imperio, vincerentur, atque in triumpho ducerentur ex more ad Capitolium per Viam Sacram. Vide Sueton. Octav. c. 25. Dion. lib. 40. init. Cæsaris Comment. lib. 5. item annot. lib. 3. Ode 5. et lib. 4. Ode 14.

Descenderet.] Declivis nempe ad forum usque Romanum erat *Via Sacra*; de quâ. Epod. 4. v. 7. at à foro Rom. ad Capitolium postea ascendebatur.

2. *Sed ut, secundum vota Parthorum, &c.*] Hoc scilicet habebant in votis hostes Romanorum, ut quod Imperium alienis non poterat, propriis viribus interiret. Epod. 16. v. 2.

Suis et ipsa Roma viribus ruit,

Quam nec finitimi valuerunt perdere Marsi, &c. de Parthis Romæ semper infestis, lib. 1. Ode 12 et 19.

11. *Neque hic lupis mos, &c.*] Feræ non sæviunt in sui similes; quare ergo homo est homini lupus? ut habet adagium. Plin. Proem. lib. 7. *Cætera animantia in suo genere probe degunt. Congregari videmus et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentes. Nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Senec. Epist. 104. *ab homine homini quotidianum periculum. Adversus hoc te expedi, &c.* Et de Clement. lib. 1. cap. 26. *Apud homines tantum, nec à necessariis quidem rabies temperat sibi.* Sanctus Augustinus de Civ. Dei lib. 15. *neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones qualia inter se homines bella gesserunt.* Juvenal. Sat. 15. v. 159.

Sed jam serpentum major concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri!
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam. Sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxisse parum est.

12. *In dispar.*] Al. *in dispar genus.*

13. *Furone cæcus, &c.*] Quid vos rapit ad bellum tam tetrum? An furor; an fatalis quædam necessitas; an culpa, propter quam Dii intensi, vestris vos manibus plectant? Cicero pro M. Marcello, n. 13. *omnes qui ad illa arma fato sumus nescio quo Reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, à scelere certè liberati sumus.*

15. *Tacent, et ora pallor, &c.*] *Silentium* et *pallor* arguunt sceleris conscientiam; *stupor* verò notat immissam à Diis offensis pœnam.

17. *Sic est, &c.*] Ità fanè Deorum fit ut Romani in Romanos incurrant sæviantque. Nimirum luimus crimen Romuli, qui Remum fratrem occidit. Ode 6. lib. 3.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane, &c.

19. *Remi sacer cruor.*] Jus naturale violârat Romulus, dominandi causâ, fratrem innoxium et immerentem trucidans. Hinc illius Romanorum parentis et conditoris scelus in nepotes aspersum identidem immissis malis vindicatur. De nefandâ illâ Rem cæde variè scribunt. Flor. lib. 1. cap. 1. *Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit: munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit.* Tit. Liv. lib. 1. cap. 6. Romulus ac Remus, certatim nomen et auspicia daturi novæ urbi, auguria captant. *Intervenit avitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum à satis miti principio;*

principio; quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset; ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent qui nomen novæ urbi daret, conditam imperio regeret: Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures: jamque nunciato augurio, cùm duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque Regem sua multitudo consalutaverat, tempore illi præcepto; at hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. Ibi in turbâ ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum: ita solus potitus imperio Romulus, &c. Vide et Aurel. Victorem. Plut. in Romulo. Oros. lib. 2. S. August. lib. 3. de Civitat. Dei. cap. 6. Ovid. Fastor. 4.

ODE VIII.

In VETULAM.

ROGARE longo putidam te sæculo,
Vires quid enervat meas?
Cùm sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret;
Hiétque turpis inter aridas nateis
Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, et mammæ putres,
Equina quales ubera;
Ventérque mollis, et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata: funus atque imagines
Ducant triumphales tuum:
Nec sit marita, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.
Quid, quod libelli Stoici inter sericos
Jacere pulvillos amant,
Illiterati num minùs nervi rigent?
Minúsve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

[458] *Te diuturno ævo fœtentem decétne quærere quid exhauriat vires meas? Licet nigri sint tibi dentes et frons sulcata rugis senii.* . . . .

Sic opulenta: et imagines triumphales decorent exequias tuas: nullaque sit matrona quæ incedat ornata rotundioribus margaritis: tu tamen mihi sordescis . . . .

[459] . . . .

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Rogare, &c.*] Ellipsis et Aposiopesis indignationi serviens. *Putidam te* non pudet, &c.

11. *Funus atque imagines, &c.*] In funere nobilium præferebantur imagines majorum qui triumphalem honorem adepti fuerant. Cicer. 2. de Orat. et pro Milone, Plin. l. 35. c. 2. Lips. Elect. 1. c. 29.

13. *Rotundioribus.*] Rotunditas uniones commendat. Plin. lib. 9. cap. 35. *Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere.* Erant tamen etiam oblongæ in pretio margaritæ, dicebantúrque elenchi, et auribus appendebantur. Juvenal. Sat. 6. v. 458.

Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Sat. 2. v. 61. *cylindros* vocat,

Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.

14. *Onusta.*] Plin. modo cit. *Uniones digitis suspendere et binos ac ternos auribus fœminarum gloria est.* Petron. *Tribaccam margaritam* appellat. Sen. de Benefic. l. 7. c. 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos. Jam enim exercitatæ* mulieres *oneri ferendo sunt. Junguntur inter se; et insuper alii bini superimponuntur. Nec satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.*

Baccis.] Baccæ propriè sunt fructus lauri, oleæ, &c. ob similitudinem verò pro unionibus ponuntur. Pers. Sat. 2. v. 66. ambitio et mollities, inquit, docuit *baccham conchæ rasisse.*

15. *Quid, quod libelli Stoici, &c.*] At dices te esse imputam literis et Philosophiâ Stoicorum. Scilicet hoc lenocinio, hâc illecebrâ captas me studiosum: verum nihil proficis: inquit Horatius. De Stoicorum placitis agam ad Sat. 3. l. 1. et 2, &c.

Inter pulvillos.] Super pulvinos scilicet lectuli tricliniaris, accubitorii, lucubratorii; in quo veteres lectioni et scriptioni vacabant. Pers. Sat. 1. v. 53.

Quidquid denique lectis scribitur in citreis.

Cætera hujus Odes absit ut explanare aggredira, aut alia multis locis similia. Quintiliano morem geram libens, lib. 1, cap. 8. sic scribenti. *Horatium in quibusdam nolim interpretari.* Pudor nempe vetat. Quin et Scaliger Hypercrit. ita censet; Epod. 8. et 12. *Nebulonis et nequam esse oportuit, non Horatii.*

ODE IX.

Ad MÆCENATEM.

Præsentit voluptatem mox futuram ex Augusti ad Actium Victoriâ.

Ecquando vinum Cæcubum ad solemnes epulas reservatum, lætus ego ob victoriam Augusti, potabo tecum, O felix Mæcenas, in ædibus magnificis, canente cum fistulis citharâ, hâc Dorium modum, illis Phrygium? Sane ita placet Jovi. Haud jam pridem sic fecimus, quando Neptunius Imperator

QUANDO repôstum Cæcubum ad festas dapes [460]
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub altâ (sic Jovi gratum) domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mistum tibiis carmen lyrâ
Hâc Dorium, illis Barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius [461]

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quando repôstum, &c.*] Vel ex istâ Ode liquet nec libros nec Odas Horatii eo dispositas ordine, quo factæ sunt: siquidem hîc lætitia expromitur de futurâ mox Victoriâ Actiacâ quæ jam consummata celebrabatur in Od. 37. lib. 1. Hic, inquam, poëta scribens ad Mæcenatem inter bellicos tumultus ad Actium adhuc versantem, gaudium suum exprimit ex primo nuncio fugæ Antonii et Cleopatræ.

Cæcubum.] Vinum optimum, de quo plura lib. 1. Od. 20. v. 9.

Ad festas dapes.] In sacris et festis, in honorem Deorum, instruebantur epulæ opiparæ, et ponebantur vina melioris notæ.

2. *Victore Cæsare.*] Xiphilin. in Augusto, *Cæsar superior fuit eo prælio navali, ad quartum Nonas Septembris confecto; quem diem propterea notavi, quòd eo penes unum Cæsarem summa rerum fuit, ut ex eo anni principatûs ejus numerentur. Cæsar urbem ædificat eo loco, in quo sibi victoriam pepererat, eamque Nicopolim appellavit, &c.* Ibidem quoque ludos Quinquennales instituit, et Apollini templum dedicavit, ut tam insignis in Epiro victoriæ dignum Augusto monimentum permaneret. Vid. Epod. 1. init. et totam Oden 37. lib. 1. ibique annot.

3. *Sub altâ domo.*] Altis columnis ex marmore adornatâ, lib. 3. Od. 29.

Molem propinquam nubibus arduis.

Sic Jovi gratum.] Jovi Diisq; fore gratum ait gaudium ob victorem Augustum, quippe cui ex voluntate Numinum orbis Imperium destinatum erat: quod quidem asseruit, lib. 1. Od. 2. et alibi.

6. *Hâc Dorium illis barbarum.*] Lyrâ sonante Dorium carmen seu modum; tibiis verò canentibus barbarum sive Phrygium. Tres erant vulgares modi, Ionius sive Lydius in *Ut*; Dorius in *Re*; Phrygius in *Mi*, de quibus fusè Glareanus in hunc locum. Primus acutus rebus lætis serviebat; secundus gravis et sedatus, rebus seriis; tertius medius, rebus sacris. Vide Athen. lib. 14. c. 5. Item Cœl. Rhod. lib. 9. c. 3. ubi ex Cassiodoro sic scribit: *Dorius prudentiæ largitor est, et castitatis effector: Phrygius pugnas excitat, votum furoris inflammat: Æolius animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit: Lydius intellectum obtusis acuit; et terreno desiderio gravitatis cœlestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Hinc apparet cur pueros Doricam in primis harmoniam edocendos moneat Aristoteles, Polit. 8.

Barbarum.] Asiatici omnes à Græcis vocabantur Barbari: hinc barbarum dicitur quicquid est à Phrygiâ Asiæ regione, l. 2. Od. 4. v. 9.

Barbaræ postquam cecidere turmæ.

Barbaricum aurum, Æneid. 2. v. 504. et *barbara crurum tegmina*, Æn. 11. v. 777. quæ Phrygia erant acu picta et elaborata. Athen. cit. lib. 14. c. 5. *Tres sunt Harmoniarum differentiæ quot et Græciæ nationes; Æolica* nempe, Dorica, Ionica. *Phrygium autem ac Lydium Græci didicerunt à Lydis ac Phrygibus, qui cum Pelope venerunt in Peloponnesum.*

7. *Ut nuper.*] Sicut liberaliter sanè bibimus nuper, seu ante anno quinque cum Sextus Pompeius navali prælio debellatus ab Augusto est, ad fretum Siculum, indeque pulsus fugit.

Dux

Dux fugit ustis navibus,
Minatus urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis:
Romanus (eheu posteri negabitis) [462]
Emancipatus fæminæ
Fert vallum et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest.
Interque signa (turpe!) militaria
Sed aspicit conopium.
Ad hoc frementes verterunt bis mille equos

freto Siculo *pulsus fugam arripuit, post incensas naves; minatus civibus* injicere *catenas, quas detraxerat servis infidelibus. Romanus (eheu nepotes haud creditis) mulieris factus mancipium, miles portat palum atque arma, nec erubescit servire eunuchis rugosis. Interque vexilla bellica* (proh *fœdam* rem!) *Sol videt conopium. Ad hoc* Spectaculum *Galli indig-*

ANNOTATIONES.

Neptunius Dux.] *Sextus Pompeius ruptis ergastulis mare obsedit: interceptis commeatibus Italiam vexavit; et, cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est:* Aurel. Vict. de Viris Illustribus, c. 7. Alii scribunt, eum, cùm ejus pater Magnus Pompeius exactis piratis et hostibus mari dominatus esset, hinc se Neptuni filium dixisse, et cœruleâ veste indutum juveniliter superbiendo depugnasse. Appian. Bell. Civil. l. 5. Dio. l. 48.

8. *Fugit.*] Aur. Vict. cit. *Sextus ab Augusto per Agrippam navali prælio victus in Asiam fugit ubi ab Antonianis militibus occisus est.* Florus, l. 4. c. 8. Sextus Pompeius *perditis rebus profugit; Asiamque velis petit, venturus ibi in hostium manus et catenas . . . . . Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens ac respectans, et tamen non timens ne periret.*

Ustis navibus.] M. Agrippæ operâ, scilicet à quo fugatas Sexti Pompeii naves scribit Suet. Oct. c. 16. T. Liv. Epit. l. 129. *Adversus Sext. Pompeium,* inquit, *vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est; ita ut ex duabus Cæsaris classibus, altera cui Agrippa præerat vinceret; altera quam Cæsar duxerat deleta . . . . victus deinde Pompeius in Siciliam profugit.* (Hæc prior fuga; postrema illa de quâ paulò antè dixi ex Floro) *M. Agrippa navali coronâ à Cæsare donatus est, qui honos ante eum nemini habitus erat.*

9. *Minatus urbi vincla, quæ detraxerat, &c.*] Servos ad arma Pompeius ille Sextus et magno quidem numero vocârat. Testes Dio. et L. Flor. cit. *Cum ergastula armâsset, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam et classe medium mare insederat. O quam diversus à patre! Ille Cilicias extinxerat: hic secum piratas navales agitabat.* Vide et annot. ad Epod. 4. in fine.

10. *Servis amicus perfidis.*] Fugitivis nempe et erga dominos perfidis libertatem et arma dabat, benignè excipiens et amicè, in quos animadverti graviter oportebat.

11. *Romanus.*] Antonius ejusque asseclæ Romanorum permulti.

12. *Fœminæ.*] Cleopatræ, de quâ l. 1. Od. 37.

13. *Fert vallum, &c.*] Vir. Georg. 2. v. 25. *Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos.*] Ubi Servius monet, bis idem dictum: nam et valli et sudes idem sunt: Gall. *des Pieux*, Angl. PALISADOES. Vegetius l. 3. cap. 8. ita rem explicat: *Super aggerem valli, hoc est, sudes, vel tribuli lignei, digeruntur,* nimirùm ad munienda castra. Porro Romanus quisque miles debebat ferre secum duodecim sudes, arma, viaticum, ollam, veru, securim, ligonem, falcem, &c.

Spadonibus servire.] Cleopatram illi comitabantur, adeoq; imperabant Romanis militantibus sub ejus vel Antonii signis: quod eis turpe et indignum. Vid. l. 1. Od. 37. v. 6. *Spado* à σπᾶν, *evellere,* dictus. *Rugosis* quia plurimæ illis rugæ ob virilitatis adeoque caloris amissionem.

16. *Conopium.*] Alias scrib. *Conopeum* penultima longa; κωνωπεῖον, tentorii genus, quo utebantur Ægyptiæ mulieres ad arcendos culices; qui κώνωπες nuncupatur à Græcis. Hi sunt enim illic frequentes ob maris viciniam. Horatius indignitatem auget ex eo quod muliebre tabernaculum erat pro Prætorio seu Imperatorio tentorio.

17. *Ad hoc frementes, &c.*] Adversus Antonium arma verterunt Galli, qui in ejus exercitu merebant, scilicet indignati quòd servire juberentur fœminæ, et effœminatis *spadonibus rugosis.*

Veterunt bis mille equos.] Scaliger, suo more, *illa,* inquit, *ferre nequeo: nam et insuavia sunt, nec conveniunt pugnæ navali.* Imo Gallorum fremitum et morum asperitatem belle exprimunt. Deinde an Hypercriticus nesciebat præter navales copias, ad littus adfuisse terrestres peditum equitumque? Itaque ab exercitu illo terrestri Antonii ad Cæsarianum transiisse illa duo millia equitum Gallorum, qui victoriam Cæsaris promoverunt: ut testatur Servius ad Æn. 6. et Plutarchus in Antonio: *Terrestribus copiis ab Antonio Canidius præerat: à Cæsare*

Galli

nantes, Augustum inclamando, converterunt duo millia equorum: et puppes navium hostium, ad sinistram fugientes in portu delitescunt. Io triumphe, tu retardas auratos currus et juvencas integras. Io triumphe, non revexisti Imperatorem talem seu in bello Jugurthino, seu in Africano eum cui sua virtus tumulum erexit super Carthaginem. Hostis superatus in terrâ et mari sagulum purpureum, mutavit lugubre:

Galli, canentes Cæsarem:
Hostiliúmque navium portu latent
Puppis sinistrorsùm citæ.
Io triumphe, tu moraris aureos [463]
Currus, et intactas boves.
Io triumphe; Nec Jugurthino parem
Bello reportâsti ducem;
Neque Africanum, cui super Carthaginem
Virtus sepulchrum condidit.
Terrâ maríque victus hostis punico [464]
Lugubre mutavit sagum:

ANNOTATIONES.

Taurus: qui utrinque instructâ acie in littore quiescebant, eventum navalis pugnæ expectantes.

18. *Canentes Cæsarem.*] Nos vernaculè diceremus, CRYING, GOD SAVE THE KING.

19. *Hostiliumque navium portu latent Puppes.*] Continuò excandescens Julius Scaliger, *Si latent Puppes, proræ non latent*, inquit. Egregiè admodum: nam paratis ad fugam navibus latebant puppes duntaxat, apparebant autem proræ mari obversæ. Ergo male redarguitur hic locus. Horatius notat sexaginta naves Cleopatræ post classem Antonii collocatas, sublatis velis expeditas ad fugam primo quoque tempore capessendam, et vela facienda in Ægyptum. Plutarch. modò cit.

20. *Sinistrorsùm citæ.*] Hostiles naves è portu Actiaco prodeuntes ad sinistram habebant Peloponnesum, quo fugerunt, et inde Alexandriam. Plutarch. in Antonio; *Naves sexaginta Cleopatræ, quæ post mugnas naves erant sitæ, velis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suosque perturbant. Cæsariani non sine admiratione spectant fugientes naves in Peloponnesum conversas: nec* quâ de causâ *id fieret intelligebant.* Additque Antonium non viri aut ducis consiliis usum, sed amantis; tractum scilicet à muliere, et posthabitis omnibus Cleopatram insecutum.

21. *Io.*] Vox lætitiæ index, quâ triumphanti duci milites acclamabant.

Triumphe.] Triumphum alloquitur et compellat veluti Deum. Sic lib. 4. Od. 2.

Tuque dum procedis, Io triumphe.

22. *Aureos Currus.*] Triumphales Augusto debitos. Horum formam describit Zonaras his verbis; Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερές. ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο. *Currus autem,* triumphalis scilicet, *neque Circensi neque bellico similis; sed in turris rotundæ modum factus erat.*

23. *Intactas boves.*] Qui triumphabat juvencas *intactas*, id est, vel tauro vel jugo nondum subditas immolabat. Virg. Georg. 4. v. 543.

Delige et intactâ totidem cervice juvencas.

24. *Nec Jugurthino parem*] Non parem sed longè Augusto inferiorem Marium Jugurthæ victorem. Vide lib. 2. Od. 1. stroph. 7. ibique annot. ad vocem *Jugurtha.*

25. *Neque Africanum.*] Nec Cæsari parem Scipionem, quanquam diruit hic Carthaginem Imperii æmulam: ita ut ejus urbis ruinæ sint illustre veluti mausoleum P. Cornel. Scipionis, ob ejus virtutes planè singulares quæ in Africano bello et triumpho eluxerunt.

26. *Sepulchrum.*] Vetus interpres hîc sic annotat; *Tangit historiam, in quâ scriptum est, ex Oraculo, ad compescendos Afros debere sepulcrum Scipioni Africano ita constitui, ut Africam intueretur. Hoc autem Deorum monitu positum est inter Ostiam et portum.* At contra Plutarchus scribit sepulcrum Scipionis Linterni extare. Mancinello teste, apud Caietam in marmore sepulcro æneâque urnâ hæc leguntur:

Devicto Annibale, et capta Carthagine, et aucto
Imperio, hoc cineres marmore tectus habes:
Cui non Europe, non obstitit Africa quondam,
Respice res hominum, quam brevis urna premit!

27. *Terrâ marique victus hostis.*] Antonius, post cujus fugam in Ægyptum, terrestris ejus exercitus duce Canidio ad Augusti partes transit.

Punico Lugubre mutavit sagum.] In signum mœroris, exuit sagum punicei, coccinei, purpurei, rubei coloris; induitque aliud pullum, atrum, lugubre. *Phœnicius* seu puniceus color *exuberantiam splendorémque significat ruboris:* inquit Gellius, l. 6. c. 26. *Sagum* vestis erat in bello usitata, brevior, subnexa per fibulam circa dextrum humerum. Alii volunt sagum habuisse manicas instar tunicæ. Erat porrò coloris rubei, tum quod is Marti convenit; tum ut cruor è vulneribus manans ob similem colorem minùs appareret.

Aut

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauseam coërceat,
Metire nobis Cæcubum.
Curam metúmque Cæsaris rerum juvat
Dulci Lyæo solvere.

Nunc *ille vel in Cretam centum urbibus claram fugit adversis ventis; vel ad Syrtes Austro vexatas: vel errat anceps per maria. Famule, huc affer cyathos majores, et vina Chia, vel Lesbia:* quin potiùs *infunde nobis Cæcubum, quod reprimat nauseam fluitantem.* Certè *decet abstergere sollicitudinem ac formidinem* pro *rebus Augusti* bibendo *suave vinum.*

ANNOTATIONES.

29. *Aut ille, &c.*] Quo tenderit Antonii classis, ignorabatur: Sciebatur tamen versus Peloponnesum navigâsse; ut antè dixi ex Plutarcho. Posteà verò cognitum est Cretæ oram legisse; ut in Ægyptum pergeret.

Cretam.] De eâ insulâ, lib. 3. Od. 27. stroph. 9.

30. *Ventis non suis.*] Sibi non propitiis.

31. *Noto.*] Vento Meridionali.

Syrtes.] In Lybico mari sunt eæ, vulgo *Sectes de Barbarie,* à συρω, *trabo,* quòd in eas maris partes arenæ cumulos, limum, et saxa aggerant et trahunt fluctus. Vide lib. 2. Od. 6. v. 3.

32. *Fertur incerto mari.*] Quo fugiat incertus, rebus desperatis.

33. *Capaciores affer, &c.*] In festis, et in magnâ lætitiâ, Græca more, majoribus poculis et largiter bibebatur.

34. *Chia vina aut Lesbia.*] Transmarina vina, ideoque pretiosa: è Chio et Lesbio insulis maris Ægei. Plin. lib. 14. cap. 7. et 14. De Chii vini bonitate, lib. 3. Od. 19. v. 5. De Lesbio, lib. 1. Od. 17. stroph. 6.

36. *Cæcubum.*] Vinum generosum è Cæcubo, Latii monte: de illo lib. 1. Ode 20. habet virtutem coërcendi nauseam, inquiunt; quòd austèrum sit et pungens, adeóque fluxum sistat aut restringat phlegmatis. Porrò ejusmodi vinum petit Horatius, ut possit affatim bibere sine nauseâ et vomitu.

37. *Curam metúmque Cæsaris.*] Magno se fuisse in metu pro Cæsare indicat; neque vero Romæ tunc fuisse trepidationem parvam refert Dio: at, hoste in fugam verso, jam lætus, vino se discussurum ait quicquid pavoris et curæ animo diu insedit.

38. *Lyæo.*] Ita dicitur Bacchus, ac proinde vinum, à λυειν *solvere,* ut jam notavi, lib. 1. Od. 7.

ODE X.

In MÆVIUM POETAM.

Ei Naufragium imprecatur.

[465]

MALA soluta navis exit alite
Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus

Navis abit soluta portu *infelici, auspicio, vehens fœtentem Mævium. Auster fac*

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Malâ soluta, &c.*] Amico Virgilio et bono Poëtæ faustam navigationem est apprecatus. Ode 3. lib. 1. at Mævio contraria omnia hîc.

Malâ alite.] Sunt qui *alitem* fœminino genere poni volunt pro malo semper augurio. Lactant. in Papin. Stat. Thebaid. 3.

2. *Olentem Mævium.*] Is obsoletarum vocum sectator, bonorúmque Poëtarum insectator, duobus istis vitiis duntaxat famosus Poëta, Virgilii atque Horatii temporibus tam invisus bonis quàm invidus. Virg. Eclog. 3. 90.

Qui Bavium non odit amet tua carmina, Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Auctor lib. de caus. corrupt. eloq. ita præcipit: *Quædam arceantur ut jam obliterata et olentia,* id est, nimiam vetustatem ac veluti situm redolentia.

ut tetris fluctibus vexes utrumque latus navis. *Eurus ater mari perturbato dispergat funes et remos disruptos. Exsurgat Aquilo tam vehemens, quàm cum frangit illices in excelsis montibus concussas. Nec propitium* ullum *affulgeat astrum nocte obscurâ quâ Orion occidit. Nec tranquilliore mari naviget quàm exercitus Græcorum victor, quando Minervæ ab incensâ Troja iram convertit in sceleratam Ajacis navim. O quantus sudor imminet tuis nautis; tibi verò pallor flavus, atque ejulatio viro indigna, et vota ad Jovem surdum; cum murmurans Ionium mare fregerit navim Austro humido! Quod si* tu in *curvo littore jacens pascas mergos, opimum spolium,* à me *procellis sacrificabitur lascivus hircus, et nigra ovicula.*

Auster, memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus, inverso mari,
Fractósque remos differat.
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes illices.
Nec sidus atrâ nocte amicum appareat
Quâ tristis Orion cadit,
Quietiore nec feratur æquore, [466]
Quàm Graia victorum manus.
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
Tibíque pallor luteus,
Et illa non virilis ejulatio,
Preces et aversum ad Jovem:
Ionius udo cùm remugiens sinus
Noto carinam ruperit!
Opima quòd si præda curvo littore
Porrecta mergos juveris:
Libidínosus immolabitur caper,
Et agna tempestatibus.

ANNOTATIONES.

4. *Auster memento, &c.*] *Austrum* à meridie flantem et in Ionio mari valdè sævientem primùm invocat adversus Mævium navigantem: deinde *Eurum* ab Oriente: tum Boream seu *Aquilonem* à Septentrione; ut colluctantes mare subvertant, Mæviumque fluctibus obruant. Virgil. Æneid. 1. 85.

Unà Eurúsque Notúsque ruunt, creberque procellis
Africus.

10. *Orion.*] De hujus sideris occasu procelloso et navigantibus tristi, lib. 1. Od. 28. v. 21. lib. 2. Od. 13. in fine, lib. 3. Od. 4. sub finem, &c.

12. *Graia victorum manus.*] Ad Caphareum Eubϧ promontorium disjecta classis Græcorum tempestatibus tantum non tota periit, cùm reverterentur post expugnatam Trojam.

13. *Cùm Pallas usto vertit iram ab Ilio.*] Offensa primùm illa fuerat judicio Paridis, adeoque Trojanis infesta: deinde Græcis etiam; tum quod Ulysses et Diomedes è suo templo Palladium rapuissent? tum ut canit Virgilius; Æneid. 1. v. 41.

Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei.

14. *Impiam Ajacis ratem.*] Impius certè Ajax Oileus et sacrilegus, qui Cassandram ad ipsas Palladis aras violarat. Unde navis ejus diffracta; ipse verò mox in saxum enatans fulmine pariter percussus.

18. *Aversum ad Jovem.*] Preces et vota minimè audientem, scilicet improbo iratum.

19. *Ionius.*] Ionium mare inter Epirum ac Peloponnesum ab ortu, et magnam Græciam Siciliàmque ab occasu porrigitur.

21. *Opima quòd si præda.*] Quod si tuum cadaver in littore pascat avas marinas, sacra spondeo tempestatibus.

23. *Caper.*] Quia Mævius petulans et olens ut caper.

24. *Agna.*] Virgil. Æneid. 3. *nigram hyemi pecudem.* Æneid. 5. *tempestatibus agnam.*

Tempestatibus.] His quoque, templum erat Romæ dedicatum olim à Scipione. Ov. Fast. 6. v. 193.

Te quoque, tempestas, meritam delubra fatemur.

Cic. de Nat. Deor. 3. n. 51. asserit in Deorum numerum referendas esse tempestates, *quæ populi Romani ritibus consecratæ sunt . . . . nostri quidem duces mare ingredientes immolare hostias fluctibus consueverunt.*

ODE

ODE XI.

Ad PETTIUM.

Amore ſe Lyciſci occupatum non poſſe verſibus condendis vacare.

PETTI, nihil me, ſicut antea, juvat [467]
Scribere verſiculos amore percuſſum gravi;
Amore, qui me, præter omnes, expetit
Mollibus in pueris, aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo deſtiti
Inachiâ furere, ſilvis honorem decutit.
Heu me! per urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pœnitet, [468]
In queis amantem et languor et ſilentium
Arguit, et latere petitus imo ſpiritus!
Contráque lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium querebar, applorans tibi;
Simul calentis inverecundus Deus
Fervidiore mero arcana promôrat loco.

O Petti, nequaquam placet ut prius, verſus facere, quia amore gravi occupor; amore, qui me præ cunctis incendere cupit erga teneros pueros vel puellas. Hic tertius December ſpoliat arbores foliis, ex quo deſiî deperire Inachiam. Heu me, quanta fui fabula per urbem! (Nam pudet me tanti mali) pœnitet etiam conviviorum, in quibus amans declarat ſe languore, taciturnitate, et ſuſpiriis è profundo pectore deductis! Tum verò *ſimul ac ardente vino incalueram, et numen pudore carens ſecreta* mea *dimoverat loco* ſuo; ego *flens apud te conquerebar,* quod *ſincera mens pauperis non prævaleret quæſtui.*

ANNOTATIONES.

Hanc Oden aliqui faciunt dicolon diſtrophon, cujus primus quiſque verſus ſit Iambicus Hipponacteus trimeter acatalectus, ut Epod. I. *Ibis Liburnis, &c.*

Secundus Sapphicus, conſtans penthemimeri heroicâ, et dimetro Iambico; id eſt, duobus dactyliis, et ſyllabâ; deinde quatuor Iambis; recepto tamen imparibus locis ſpondæo.

Alii placet, eſſe tricolon triſtrophon; ut primus quiſque verſus ſit Iambicus trimeter, ut antè dictum eſt. Alter quiſque Dactylicus dimetur, ut lib. 4. Od. 7. *Arboribúſque comæ.*

Tertius Iambicus dimeter, ut Epod. I. *Amice propugnacula.*

1. *Petti, nihil me, &c.*] Apud Pettium ſive Pectium contubernalem ſuum queritur, quòd per amorem nunquam ſibi liceat interquieſcere, modò puellam modò puerum aliquem depereunti.

Nihil juvat Scribere verſiculos Amore percuſſum gravi.] Contra Propertius amore ſe ait incitari ad condendos verſus lib. 2. Eleg. I.

Quæritis unde mihi toties ſcribantur amores?
Unde meus veniat mollis in ora liber?
Non mi Calliope, non hæc mihi cantat Apollo:
Ingenium nobis ipſa puella facit.
Seu vidi ad frontem ſparſos errare capillos,
Invenio cauſas mille, poëta, novas, &c.

5. *Tertius December.*] Tertius itaque annus eſt.

8. *Fabula quanta fui.*] Quot rumores, quot ſermones vagati de me, ob Inachiæ amorem, imò furorem!

11. *Contraque lucrum, &c.*] Adverſus rivalium ditiorum munera optima nihil me poſſe ac proficere apud Inachiam avaram meretricem. Quidam legunt, *Contranè lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium.*

Candidum pauperis ingenium.] Candidos mores, ingenii vim et acumen ſapientiam, eruditionem, aliáſque animi dotes eximias.

13. *Simul calentis, &c.*] Quoties verò Bacchus, id eſt, vinum, me ebrium fecerat, atque adeò loquacem et inverecundum: toties *applorans tibi* nudabam mentis meæ vulnera, amoris tormenta et cruciatus.

Quod

Quòd si meis inæstuet præcordiis
 Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
 Desinet imparibus certare summotus pudor.
Ubi hæc severus te palam laudaveram, [469]
 Jussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad nòn amicos, heu, mihi postes, et heu
 Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
 Vincere mollitie amor Lycisci me tenet;
Unde expedire nòn amicorum queant
 Libera consilia, nec contumeliæ graves;

Addebam porrò: *Quod si libera indignatio cor meum inflammet, ut in auras dissipet molesta hæc pabula nequaquam sublevantia dolorem improbum*; protinus *abjecta verecundia cessabit pugnare adversus inæquales.* At *postquam ista coram te graviter statueram, accepto mandato discedendi in ædes meas, dubio gressu ibam ad fores eheu mihi non propitias et dura eheu vestibula*, in *quibus rupi lumbos et latus. Jam me occupat amor Lycisci gloriantis omnem fœminam superare mollitiâ: Quo me exsolvere non possint sincera amicorum monita vel objurgationes acerbæ*;

ANNOTATIONES.

15. *Quod si meis, &c.*] Ex contemptu sui amoris oriebatur indignatio et ira adversus Inachiam; et hinc comminatio se eam oblivioni daturum. Sed brevi redibat ad priorem erga illam ardorem: quo vel invitus ad eam ferebatur ac trahebatur.

16. *Ut hæc ingrata ventis dividat, &c.*] Ut procul expellat, et penitus ex animo excutiat ac deleat ista amoris *fomenta* alimentáque, nempe suspiria, silentium, lacrymas, querimonias, anxias animi secum luctationes; quæ omnia accendunt potiùs amorem et augent cruciatum, quàm levant aut sedant.

18. *Desinet imparibus certare summotus pudor.*] Alii aliter locum hunc intelligunt. Suum cuique sit arbitrium expiscandi sensus novos; ego interpretor cum Pulmanno: non ampliùs Inachiæ procaci me summittam pudens nimiùm: sed eam aspernabor, desinámque sectari imparem, id est, amori meo non respondentem. Vel sic: cum *imparibus*, id est, rivalibus me potentioribus certare desinam, iisque sine pudore concedam mulierem lucri magis cupidam, quàm sinceri et candidi ingenii amantem; adeoque indignam meis amoribus. Priori interpretationi favet quod ait Horatius lib. 1. Ode 33. Veneri placere interdum jungere *impares formas atque animos, &c.* lib. 4. Ode 11. v. 31.

Disparem vites. Age, jam meorum
 Finis amorum.

Denique Epod. 15. v. 14.
 Et quæret iratus parem.

19. *Ubi hæc severus, &c.*] Postquam ego constanter et magnificè apud te dixeram, me abjecturum occupationes ejusmodi vanas et importunas; atque à te, Petti amice, *jussus* eram abire domum, et propositâ quiete frui; contrè subitò redeunte et trahente amore Inachiæ, ad ejus ædes ferebar. Tibull. Lib. 2. Eleg. 6. v. 13.

Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?
 Cum benè juravi, pes tamen ipse redit.

22. *Limina dura.*] Vel propter immitem dominam, vel potiùs quòd in iis jacens pernoctánsque lumbos et latus infregerat; ex more amantium, de quo fusè Lib. 3. Od. 10. Ovid. Remed. Amor. 508.

Nec latus in duro limine pone tuum.

23. *Mulierculam vincere mollitiâ.*] Ludus est in voce *mulier*, quasi *mollier* à mollitie dicta. Isidor. lib. 11. cap. 11. Præclare Petrus Blesensis serm. 1. in Adven. Angelicam salutationem explicans; *ave benedicta inter mulieres*, inquit, *id est, sola robusta inter molles.*

26. *Libera consilia.*] Amicè data, sine ullâ adulatione, vel offensionis metu.

26. *Contumeliæ graves.*] Jactata scommata ab amicis objicientibus mihi amorem probrosum. Alii explicant; injuriæ ab Lycisco vel meretricæ qualibet irrogatæ; minùs ad rem, ut mihi quidem videtur.

Sed

Sed alius ardor aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

Sed tantùm alius amor, sive adolescentulæ speciosæ, sive rotunduli pueri prolixos capillos nodo colligentis.

ANNOTATIONES.

27. *Sed alius ardor, &c.*] Cicer. Tuscul. 4. n. 75. *Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant.* Ovid. Remed. Annot. 462.

Successore novo tollitur omnis amor.

28. *Teretis.*] Habentis membra succi plena, solida, polita, obesula.

28. *Longam renodantis comam.*] Catamiti illi seu pueri meritorii capillos instar mulierum alebant, et in nodum colligebant. Vide lib. 2. Ode 5. in fine. Et lib. 4. Ode 10.

ODE XII.

IN ANUM FŒTIDAM.

QUID tibi vis, mulier, nigris dignissima barris? [*]
Munera cur mihi, quídve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
Namque sagaciùs unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quàm canis acer ubi lateat sus.
Qui sudor vietis et quàm malus undique membris
Crescit odor! cùm pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Jam manet humida creta calórque

Quid petis, fœmina, atris barris digna? Quare dona, quare literas mittis mibi, nec valido adolescenti, nec babetis nasi? Ego quippe subtiliùs olfacio utrum sit tibi *polypus, an olens caper resideat in axillis pilosis, quàm sagax canis ubi aper delitescat.* At, at *quantus sudor, et quam teter odor undique emanat è membris flaccidis!* . . . .
. . . .
neq; ei stat uda creta, et color

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 7. lib. 1.

1. *Quid tibi vis?*] Vide annot. ad calcem Epod. 8.

Dignissima barris.] Digna mulier amatoribus sordidis ac deformibus, quales barri, seu bajuli sole adusti, stupidi, impoliti: vel similibus elephantis, qui *odore graves, formâ truces, mole terribiles.* Vide lib. 1. Sat. 4. annot. ad istas voces: *Barrus inops.* Porro elephas dicitur barrus ob gravitatem, Græcè βάρος; nam inter quadrupedes mole præstat: vel à voce *bar*, quæ peregrinum significat: vel à voce *beira* quæ idem quod *bebemoth* Hebraicè significat, scilicet ingentem bestiam.

3. *Naris obesæ.*] Ex Aristot. Physiogn. c. 6. *Qui nasum babent in summo crassum, ii stupidi sunt.*

5. *Polypus.*] Est morbus narium fœtidus: sive est caruncula in naso putida, respirationem obstruens, et tetrum emittens anhelitum.

Hircus in alis.] Fœtens humor in axillis, tam grave olens quàm hircus.

7. *Quis sudor, &c.*] Loquitur Horatius: O quàm gravis odor, fœtens sudor exit è membris anûs putidæ!

9, 10. *Nec illi Jam manet humida creta.*] Cum olenti sudore defluit pariter fucus ille, quo faciem incrustârat: quippe rugas cretâ seu gypso obduxerat, obtexerat. Plin. lib. 35. cap. 16. *Est in medicaminibus et Chia terra candicans, usus ad mulierum maximè cutem:* Idem, ibid. cap. seq. *Cretæ plura genera . . . candidum et ad purpurissum inclinans, vis utrisque naturâ ad discutiendos tumores . . . Refrigerandis quoque natura cretæ est: sudoresque immodicos sistit illita, &c.* Petronius, c. 23. *Perfluebant per frontem sudantis acaciæ rivi, et inter rugas malarum tantum erat cretæ, ut putares detectum parietem nimbo laborare.*

10, 11. *Colorque Stercore fucatus crocodili.*] Et terrestris crocodili fimo cerussâ admixto, fit medicamentum ad extenuandam cutim, nitidamque reddendam. Plin. lib. 28. cap. 8. *Alter* crocodilus (cordylum vocant) *ei similis, multùm infra magnitudinem, in terrâ tantùm, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farta.* Ejus stercus *crocodileam* appellant: quæ illita *ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit: ex aquâ verò morbos omnes, quorum natura serpit*

Stercore

fucatus fimo crocodili . . . .

Cui verò parabatur lana bis tincta purpuræ Tyriæ? Nimirùm tibi: ut nullus esset contubernalis inter socios, quem plus amaret sua mulier, quàm *ego te. O ego minime fortuna, quam tu fugis non secus ac agna lupos, et capra leones validos expavescit!*

Stercore fucatus crocodili, jamq; subando [471]
Tenta cubilia tectáque rumpit.
Vel mea cùm sævis agitat fastidia verbis;
Inachia langues minùs ac me:
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat malè, quæ te,
Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem;
Cùm mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
Quàm nova collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? Tibi nempe;
Ne foret æquales inter convivia, magis quem
Diligeret mulier sua, quàm te.
O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos, capreæque leones!

ANNOTATIONES.

in facie; nitoremque reddit: lentigines tollit ac varos, omnesque maculas. Clemens Alexandrin. Pedagog. lib. 3. cap. 2. Ex Antiphane Comico, ita refert: *Ter, non semel, digna sunt perire, quæ crocodilorum excrementis utuntur, et spuma sepiarum unguntur, et supercilia fuligine illinunt, et fuco genas terunt.*

21. *Muricibus Tyriis, &c.*] Tibi parabatur cum magnâ curâ, diligentiâ, celeritate, vestis purpurea, bis tincta muricis pisciculi sanguine, qui frequens et optimus in eâ maris Mediterranei parte, quæ proxima est Tyro urbi Phœniciæ. Unde Tyriæ purpuræ celebritas maxima. De purpurâ dibapha, iterata, seu iteràm tinctâ, lib. 2. Od. 16. et 18. De Tyro urbe, lib. 3. Od. 29. in fine. Vide Plin. lib. 9. cap. 36.

ODE

ODE XIII.

Ad AMICOS.

Ut genio indulgeant, omni solicitudine posthabitâ.

HORRIDA tempestas cœlum contraxit, et imbres [472]
Nivésque deducunt Jovem:
Nunc mare, nunc silüæ
Threïcio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die:
Dúmque virent genua,
Et decet, obductâ solvatur fronte senectus. [473]
Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.
Cætera mitte loqui: Deus hæc fortasse benignâ
Reducet in sedem vice.

Ater nimbus obduxit cœlum, et pluviæ nivesque demittunt Jovem: Jam mare et silvæ strident boreâ Thracio: O sodales, ne omittamus opportunitatem temporis: et quamdiu valent genua, dumque convenit, explicetur frons genio contracta. Tu profer vina calcata sub *Consule meo Torquato: omitte verba facere de aliis* quibuslibet. *Ea forsan Deus restituet in* pristinum *statum, mutatione propitiâ. Jam ex-*

ANNOTATIONES.

Quibusdam hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus: alter quisque est Archilochius constans dimetro Iambicho, ac duobus dactylis cum unâ syllabâ.

Aliis, et meliùs quidem, est tricolos tristrophos. Primus versus est heroicus hexameter catalecticus, ut iste, Od. 7. lib. 1.

Laudabunt alii claram Rhodon, &c.

Secundus est Iambicus Archilochius dimeter acatalecticus, ut Epod. 1.

Amice propugnacula.

Tertius est Dactylicus Archilochius dimeter hypercatalecticus, ut Ode 7. lib. 4.

Arboribusque comæ.

1. *Horrida tempestas.*] Vel hyems, vel nimbosum cœlum, vel utrumque.

Cœlum contraxit.] Contractis et condensatis nubibus cœlum obtexit et obscuravit. Non desunt qui allegoricè locutum velint Poëtam de nescio qui civili tumultu, vel hostili incursu, vel clade et calamitate quâpiam. Nonnihil ejusmodi videtur innuere, ubi ait, v. 10.

Cætera mitte loqui: Deus hæc fortasse benignâ
Reducet in sedem vice.

2. *Imbres Nivesque deducunt Jovem.*] Quoniam, ut alibi dixi, Jupiter est aër, hinc et in terram descendere ac deduci putabatur, cùm solvitur in pluvias aut nives decidentes. Virgil. Eclog. 7, 60.

Jupiter et læto descendet plurimus imbri.

3. *Silüæ.*] Diæresis, per quam vox ista fit trium syllabarum.

4. *Threïcio Aquilone.*] Flante è Thraciæ partibus Aquilone vento, qui est inter Septentrionem et ortum solstitialem. NORTH NORTH-EAST. De eo jam lib. 1. Ode 25. v. 11.

5. *Occasionem.*] Cic. de Inv. 1. n. 40. *Occasio autem est pars temporis, habens in se alicujus rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem.*

De die.] De tali die pluvio, nimboso, tristi sumamus occasionem compotandi. Alii melius sic: dum per diem ac tempus licet, dumque sinunt ætas et vires, vitæ gaudia carpamus.

6. *Dumque virent genua.*] Theocrit. Idyl. 14. v. 69.

. . . . . . Ἕρπει
Λευκαίνων ὁ χρόνος· ποιεῖν τι δεῖ οἷς
γόνυ χλωρόν
——*Serpit*
Canos faciens tempus, gerere aliquid oportet eos
quibus est genu viride.

Genu viret, i. e. juventus viget, ex Erasmo, *Genibus inest vitalitas. Namque in ipsâ genu utriusque commissurâ dextrâ, lævâque, à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, quâ perfossa, ceu jugulo spiritus fugit,* Plin. l. 11. c. 45.

7. *Obductâ solvatur fronte senectus.*] Vel, pellatur recordatio senectutis, quæ rugosâ et tristi fronte depingitur; vel potius, solvatur et porrigatur læta frons, quæ senili morositate contrahi solet atque obduci. Procul hinc à nobis ea severitas ac tristitia, quam affert senium.

8. *Vina Torquato,* &c.] Diffusa in cados vina sub Consulatu L. Manlii Torquati, adeóque mihi coæva: nam eo anno prodii in lucem: proindéque *meum consulem* eum appello. Vide l. 3 Ode 21. ubi.

O nata mecum Consule Manlio Amphora.

10. *Cætera.*] Quæ mœrorem nobis creare possent, ex animo et memoriâ deleantur; ut hilaritati vacemus, *Deus hæc* mala *fortasse* in

pedit ungi nardo Persicô, et curas molestas ex animo pellere chordis Mercurii. Sic illustris Centaurus admonebat alumnum generosum: Vir insuperabilis, fili Deæ Thetidis, expectat te regio Assaraci, quam rigant fluvii, Scamander exiguus, et Simoïs rapidus; unde regressum tibi intercluserunt Parcæ terminato filo: neque parens marina te demum reducet. Ibi ergo *quosvis ærumnas mitiga* per *vinum et carmina,* quæ duo sunt *grata remedia horridæ ægritudinis.*

Nunc et Achæmeniâ
Perfundi nardo juvat, et fide Cylleneâ
Levare duris pectora
Sollicitudinibus:
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte mortalis, Deâ
Nate puer Thetide, [474]
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina,
Lubricus et Simoïs:
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupêre; nec mater domum
Cœrula te revehet.
Illic omne malum vino cantúque levato,
Deformis ægrimoniæ
Dulcibus alloquiis.

ANNOTATIONES.

melius mutabit. Ex his, ut dixi initio, suspicari licet, tunc, cum hanc Oden scriberet Poëta, intervenisse quandam tristitiæ causam, quæ certè nobis comperta non est.

12. *Achæmeniâ nardo.*] Unguento è Perside, ubi regnavit Achæmenes. Vide l. 3. Ode 1. sub finem, annot. ad has voces *Achæmenium costum.* Optimum fiebat unguentum è frutice seu herbâ cui nomen nardus, de quâ Dioscorid. l. 1. c. 6. &c. Plin. l. 12. c. 12. ita scribit: *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crasso radice, pingui, situm redolente . . . . Apud Gangem nascens, &c.* Vide l. 2. Ode 11. ibique annot.

13. *Fide Cylleneâ.*] Lyrâ, cujus auctor fertur Mercurius, à Cyllene Nymphâ suâ matre, vel à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus educatusque est, dictus Cyllenius. Vide l. 1. Ode 10.

16. *Centaurus alumno.*] Chiron Achilli, quem educavit, docuitque citharam pulsare: meminit Juv. Sat. 7. v. 210. Centauri Thessaliæ populi, de quibus l. 1. Ode 28. Inter eos verò quidam virtute celebres fuere. Præcipui nominantur Amycus, Rhœtus, Lycidas, Eurytus, Pholus, et alii; quorum facile Princeps Chiron, cui ob insignem sapientiæ famam traditi sunt in disciplinam Æsculapius, Hercules, Jason, Achilles.

17. *Invicte mortalis.*] Achilles solâ quidem eâ pedis parte vulnerabilis, quâ tenebat eum sua mater in Stygiam paludem immergens, ut immortalem faceret. De Achille l. 1. Ode 6. 8. 15. l. 2. Ode 4. 16. l. 4. Ode 6. Vide ibi annot.

18. *Nate puer Thetide.*] Achilles Pelei filius ac Thetidis Nymphæ seu Deæ marinæ, quæ propterea mox vocabitur *Cærula.*

19. *Te manet Assaraci, &c.*] Ibis ad expeditionem Trojanam, quippe sine te Troja nunquam expugnari potest ex oraculo.

Assaraci tellus.] Phrygia Troas, ubi regnavit Assaracus Trois filius, Ili frater.

20. *Scamandri.*] Scamander aliàs Xanthus, ex Idâ monte, parvo fonte scaturit. Hinc epithetum *parvi:* quod somniatores explicant, quoniam is fuerat è fluviis, qui ab exercitu Xerxis poti defecisse narrantur.

21. *Simoïs.*] Hic fluvius Troadis in Scamandrum illabitur: uterque Homero, Virgilioque aliisque nominatissimus.

22. *Unde tibi reditum, &c.*] Achilli prædixit Chiron præmaturam apud Trojanos mortem: quod nôrat, seu ex Astrologiâ, cujus erat peritissimus; seu à Thetide, quæ apud Homerum Achilli filio fatum ipsius prænunciat. Ibidem verò describitur ipse se consolari *vino et cantu* heroicarum virtutum. Quod inde Poëta noster est imitatus hac Ode.

Subtemine.] Subtemen filum est, quod stamini subtexitur. Catull. Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis,

Currite ducentes subtemina, currite fusi.

De parcis fata nentibus, volventibus dispensantibúsque annos vitæ mortalium, vide lib. 2. Ode 3.

26. *Deformis ægrimoniæ.*] Deformes reddit ægritudo animi. Ciceron. l. 12. ad Attic. Epist. 7. *Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset.*

27. *Dulcibus alloquiis.*] Vide, lector, ut has voces velut appositas ad præcedentia *vino cantúque* intelligas. *Alloquia* veteribus solatia et levamina dicebantur, Græc. παραμυθία.

Varro

Varro de Ling. Lat. lib. 5. circa medium, *Alloctatum mulieres ire, aiunt, cum eunt ad aliquem locum consulendi causâ.* Valer. Max. lib. 2. cap. 7. art. 6. *Incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur.* Sapient. cap. 8. art. 9. *Sapientia mecum communicabit de bonis; et erit allocutio cogitationis ac tædii mei.*

ODE XIV.

Ad MÆCENATEM.

Phrynes Amore se impediri, ne promissos Iambos obsolvat.

MOLLIS inertia cur tantam diffuderit imis [475]
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim;
Candide Mæcenas, occidis sæpè rogando.
Deus, Deus nam me vetat,
Inceptos, olim promissum carmen, Iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo [476]
Anacreonta Teïum,
Qui persæpe cavâ testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser. Quòd si non pulcrior ignis

Optime Mæcenas, interficis me, *quærendo sæpius quare otiosa ignavia intimis præcordiis induxerit talem oblivionem, velut si gutture sitibundo hauserim aquas Lethæas soporem conciliantes. Enimverò Deus, Deus,* inquam, *me prohibet inchoatum carmen Iambicum jam pridem* tibi *promissum ad finem perducere. Simili modo narrant Bathylli Samii* amore *intentum fuisse Anacreontem Teïum qui sæpè lyrâ amores cecinit ad metrum facile. Ipse* verò tu amore *cruciaris. Quod si non formosior ignis*

ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter: secundus est Iambicus dimeter.

1. *Mollis inertia cur, &c.*] Non desidiâ sed amore se detineri ait.

3. *Pocula Lethæos, &c.*] Metonymia subjecti pro adjuncto, ut alibi sæpe. Sensus est, videor nempe tibi hausisse majus poculum è Lethe fluvio inferorum, qui rerum omnium oblivionem induxerit: vel soporiferas quasdam potiones bibisse; vel laborare veterno seu lethargiâ, adeò ut somno inexpugnabili correptus sim.

6. *Deus.*] Amor, magnus Deus et maxime imperiosus. Ex S. Hieron. lib. 2. adversus Jovianum, *Amor rationis oblivio est, turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit; insaniæ est proximus.* Plaut. Cistell. 2. 1. 5.

. . . . *ita nubilam mentem*
Animi habeo: ubi sum, ibi non sum: ubi non
sum, ibi est animus.

Deus me vetat.] Vide Perelegantem Paulini Epist. 1. ad Auson. ubi.

Nunc alia mentem vis agit, major Deus.

8. *Ad umbilicum adducere.*] Græci dicunt, Colophonem vel coronidem addere. Latini, ad umbilicum perducere; id est, ultimam manum admovere. Inde verò fluxit iste loquendi modus, quòd solebant veteres absolutis voluminibus addere ornamenta ossea, cornea, eburnea, lignea, umbilici nostri formam imitantia, in medio scilicet integumenti extantia, Erasm. Illa Eustathius bullas interpretatur. Martial. Epigr. 1, 67, 11. dicit librum *umbilicis cultum.* lib. 3. Epigr. 2. v. 9. *pictis luxuriantem umbilicis.* lib. 5. Epigram. 6. *umbilicis crescentem,* lib. 4. Egigram. ult.

Obe jam satis est obe libelle;
Jam pervenimus usque ad umbilicum.

9. *Samio.*] Oriundo è Samo insulâ.

Bathyllo.] Puero, quem in deliciis habebat Anacreon, describit verò ac pingit. Od. suâ 29.

10. *Anacreonta Teïum.*] Hic Poëta erat è Teo Ioniæ civitate litorali, vel è Teïo Paphlagoniæ urbe, in orâ maris Euxini; ut quidam volunt. Scripsit Hymnos, Elegias, Iambos, et alia quædam. Nonnulla verò intercidisse patet vel ex eo quod ait Horatius, *persæpe* illum *flevisse amorem:* de Bathyllo enim duas tantùm Odas habemus Anacreontis. De eo vide annot. lib. 4. Od. 9.

12. *Non elaboratum ad pedem.*] Sunt qui interpretantur versus facili venâ effusos: melius alii referunt ad neglectos numeros, pedumque non exactam rationem. Nec absurdus in eo fuit Poëta plus amori indulgendo et affectibus, quàm syllabarum dimensioni.

13. *Ureris ipse miser.*] O Mæcenas; tuâ pro-

cremavit Trojam oppugnatam, lætare de *tuâ conditione.* Nam *urit me Phryne libertina, uno* amatore *minimè contenta.*

Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tuâ; me libertina, neque uno
Contenta, Phryne macerat.

ANNOTATIONES.

priùs experientiâ nôsti satis, quid amor possit; debes ergo mihi condonare.

Quòd si non pulchrior ignis.] Atqui Helena, quæ causa fuit excidii et incendii urbis Trojæ, non erat nobilior aut pulchrior eâ muliere, quam tu deperis! (Terentia nempe, quæ et Licinia) unde tibi gratulor. Virg. Ecl. 3, 66.

Meus ignis Amyntas.

16. *Phryne.*] Hujus nominis apud Græcos plures fuêre meretrices. Una præ cæteris laudatur Athen. lib. 13. cap. 6. quæ multorum criminum quæ admiserat rea, tamen absoluta est? Judicibus, ejus pulchritudine singulari captis.

ODE XV.

Ad NEÆRAM.

Non servatam ab eâ fidem quæritur.

Nox erat, et Luna micabat inter astra minora, sudo aëre: quando tu violatura, numen magnorum Deorum, in mea verba jurabas, mollibus brachiis complexa me strictiùs quàm hedera altæ ilici adhæret; dum lupus insidiaretur *ovibus, atque Orion nautis inimicus subverteret mare hyemale; et ventus moveret capillos Phœbi prolixos; hunc amorem fore parem. O Neæra, dolebis* aliquando *plurimùm meâ virtute! Etenim si aliquid est roboris in Horatio,*

NOX erat, et cœlo fulgebat Luna sereno [477]
Inter minora sidera;
Cùm tu, magnorum numen læsura Deorum,
In verba jurabas mea,
Arctiùs atque hederâ procera astringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis:
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hybernum mare,
Intonsósque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura meâ multùm virtute, Neæra! [478]
Nam, si quid in Flacco viri est,

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. anteced.

1. *Nox erat, &c.*] Noctem, Lunam, Sidera, testes adhibet perjurii Neæræ. Juven. Sat. 8. v. 150.

. . . *Sed Luna videt; sed sidera testes*
Intendunt oculos——

2. *Inter minora sidera.*] Sic lib. 1. Od. 12.

. . . *Inter ignes*
Luna minores.

3. *Magnorum Deorum.*] Veneris et Cupidinis, aiunt quidam: meliùs alii, Jovis, Apollinis, Minervæ, Martis, Mercurii, aliorumque quos Æneas detulit in Italiam: ex Virg. Æneid. 3. 11.

. . . . *Feror exul in altum*
Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis Dis.

Vide Macrob. Saturnal. l. 3. cap. 4.

4. *In verba jurabas mea.*] Ego verba concipiebam juramenti, tibique dictabam: tu sequebaris me verba præeuntem, et suggesta repetebas.

7. *Orion.*] Sidus tempestates ciens. De eo lib. 1. Ode 28. v. 21. lib. 2. Ode 13. in fine. lib. 3. Ode 4. sub finem.

9. *Intonsósque, &c.*] Dum intonsus foret; id est, quamdiu radii à sole non poterunt avelli: ex Macrob. Saturn. lib. 1. c. 17. Vide lib. 1. Ode 21. v. 2. annot.

10. *Fore hunc amorem mutuum.*] Ita solent amantes invicem conjurare; solus soli. Vide Plaut. Mercat. Act. 3. Sc. 1.

11. *O dolitura, &c.*] Exclamatio hæc omninò appositè subjungitur prædictis. Sensus est: O Neæra, pœnitebit aliquando istius perjurii, et offensæ: nec dum satis virtutem meam et firmitudinem nosti: sed brevi senties et dolebis.

12. *Si quid viri.*] Herodot. lib. 7. ait, multos quidem esse homines, at viros paucos.

Non

Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;
Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrârit dolor.
At tu quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo;
Sis pecore et multâ dives tellure licebit,
Tibíque Pactolus fluat;
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formâque vincas Nirea,
Eheu translatos aliò mœrebis amores!
Ast ego vicissim risero.

nequaquam patietur te noctes frequenter concedere alteri quem præfers: *atque irritatus quæret fidelem* amicam; *sique verus dolor corripiat*, mea *firmitudo non vincetur* tuâ *pulchritudine semel invitâ. Tu verò quisquis es* nunc *potior, at meo detrimento jam exultas arrogans, quamvis multis gregibus et agris sis locuples, tibique non lateant mysteria Pythagoræ redivivi, ac Nireum superes oris* [479] *specie; Eheu brevi dolebis amores alteri datos! ego verò* tum *ridebo meâ vice.*

ANNOTATIONES.

13. *Potiori.*] Rivali meo, cui plura das, quàm mihi, amoris testimonia.

14. *Parem.*] Quæ respondeat amori meo.

15. *Semel offensæ.*] Quæ semel offenderit me, vel cui semel offensus fuero et iratus.

16. *Si certus intrârit dolor.*] Id vulgò referunt ad Horatium: non absurdè quidam ad Neæram: hoc sensu; Tanta est iræ meæ constantia, inquit Flaccus, ut si tibi, Neæra, semel irascar, etsi te pœniteat me offendisse, teque verus dolor capiat, ac tum velis redire in gratiam meum, haud tamen ego cedam aut veniam dem.

17. *Quicunque es felicior.*] Quicunque es meus rivalis, et potior apud Neæram, mihique proinde insultas, quòd illa, me spreto, indulgeat atque obsequatur tibi.

19. *Sis pecore, &c.*] Quamvis opibus valeas, sapientiâ inclarescas, venustate conspicuus fueris. Ubi tria vides afferri amorem excitare consueta. Sic Virg. Eclog. 2.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
. . . .
Canto quæ solitus . . . Amphion,
. . . .
Nec sum adeo informis, &c.

20. *Tibique Pactolus fluat.*] Licet te ditet Pactolus Lydiæ fluvius, per quem Crœsus rex olim dicitur auro abundâsse. Is propterea, Chrysorrhoas etiam appellatus; hodiè *Sarbat.* Quinque in orbe flumina ramenta auri cum aquis et arenis volvisse prædicantur; Tagus in Hispaniâ, Padus in Italiâ, Hebrus in Thraciâ, Pactolus in Asiâ minori, Ganges in Indiâ. Plin. lib. 33. cap. 4.

21. *Nec te Pythagoræ, &c.*] Et fueris sapiens ut Pythagoras. De eo Gell. lib. 1. cap. 9. Suidas quoque, *quod non minùs verum diceret, quàm Apollo Pythius*, nomen ejus interpretantur. Philostratus, Deorum usum consuetudine affirmat, et ab eis accepisse quatenus hominibus delectentur, et quatenus eos aversentur, ex eoque de naturâ disseruisse. Porrò tanta fuit apud antiquos Pythagoræ veneratio, ut domum ejus, templi instar, ipsum verò tanquam numen, haberent.

Renati.] Scilicet ille sapientiæ quasi antistes, multa tamen deliravit de animarum in aliud et aliud corpus transmigratione: ac seipsum aiebat primum Œthalidem fuisse, deinde Euphorbum, denique Pythagoram. Vide lib. 1. Ode 28. v. 10. annot.

22. *Nirea.*] Nireus inter Græcos, qui ad Trojanam expeditionem profecti sunt formosissimus, uno excepto Achille. Homer. Iliad. 2. De illo jam lib. 3. Ode 20. in fine.

23. *Translatos aliò mœrebis amores.*] Tu quoque Neæræ levitatem et inconstantiam experiere: tum verò tibi ego insultabo vicissim; et affatim gaudebo, sicut tu modò gaudes malo meo, quod ab illâ contemnar. Ex Aristot. Rhet. 2. *Iram semper comitatur voluptas de spe puniendi. Nam jucundum est putare id eventurum, quod exoptamus.*

ODE XVI.

Ad ROMANOS.

Bellorum civilium finem nullam esse conqueritur.

Secunda jam ætas absumitur bellis civilibus, et Romam propria disperdit potentia. Quam labefactare nequiverunt Marsi vicini, vel Thuscus exercitus superbi Porsenæ; nec invida Capuæ vis; nec ferox Spartacus; atque Allobroges perfidi, rebus novis studentes,

ALTERA jam teritur bellis civilibus ætas;
Suis et ipsa Roma viribus ruit.
Quam neq; finitimi valuerunt perdere Marsi, [4to]
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus;
Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer
Novísque rebus infidelis Allobrox,

ANNOTATIONES.

Ode hæc est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter. Alter quisque est Iambicus trimeter è puris Iambis: quod non alibi fecisse Horatium reperies. Bene Scaliger: *Sexta decima*, inquit, *elaborata est alternis Iambis puris: idcirco, et factis difficilis, et emendatu.*

1. *Altera jam, &c.*] Quàm variè et quàm irritis et cassis ictibus hanc Oden petit Scaliger hic saltem plusquamHypercriticus! Tuam fidem, tuum judicium, lector, rogo: an *durissima multis locis*, an *tota inepta?* Imò durum et ineptum censebis esse cavillatorem, quisquis Poëtam emunctæ naris ita calumniatur. Ad singula veniamus.

Altera jam teritur bellis civilibus ætas.] Unum prope sæculum consumptum fuerat bellis civilibus Syllæ et Sulpitii; Octavii et Cinnæ; Marii et Syllæ; Pompeii et Cæsaris; denique post interfectum Julium hunc Cæsarem, bello Mutinensi, adversus Marcum Antonium; Perusino contra L. Antonium Marci fratrem; Siciliensi in Sextum Pompeium, præsertim verò Philippensi, adversus Brutum et Cassium Augusto dimicante. Huc usque velut unam ætatem bellicis fragoribus attritam statuit Horatius. Cùm verò exardesceret novum Bellum Augustum inter atque Antonium et Cleopatram, de quo antea Epod. 1. et 9. et lib. 1. Ode 37. tam diuturni mali pertæsus in has erumpit voces: Ergone altera ætas pariter ut prior bellorum calamitatibus atteretur? Suis ipsa viribus Roma destruetur? Et quam hostes nulli diruere valuerunt, ipsi perdent ac pessumdabunt Romani cives? Vide anteà Epod. 7.

2. *Suis et ipsa Roma viribus ruit.*] Magnitudine laborat suâ, ut ait T. Livius. Et Propertius: 3, 13, 60.

Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.

3. *Marsi.*] Italiæ populi fuêre sub Samnitibus juxta lacum Fucinum, hodie *Ducato di Marsi*: olim pugnacissimi, *de quibus nunquam triumphus visus. Nec enim sine Marsis, nec de Marsis hactenus triumphatum*, quod testatur Appian. bel. civil. lib. 1. Hi duce Popedio bellum Sociale moverunt primi, omnesque Italiæ nationes ad arma concitârunt. Supra l. 3. Ode 14. strophe 5. Oros. l. 5. c. 18. Flor. l. 3. c. 18. cum *omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam urbem consurgerent. . . . . auctore belli discursante Popedio, diversa per populos et urbes signa cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio.*

4. *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.*] *Porsena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat*, inquit L. Flor. l. 1. c. 10. *Non unquam aliàs antè tantus terror Senatum invasit: adeo valida res tum Clusina erat, magnumque Porsenæ nomen, &c.* quæ habet T. Livius, l. 2. c. 9.

5. *Æmula nec virtus Capuæ.*] Æmula Romæ non Carthago tantùm, ut dictum est l. 3. Ode 5. sed et Capua, urbs Campaniæ primaria. Hanc *pelago, cultuque, penuque potentem, deliciis, opibus, famâque*, scribit Ausonius; *alteram Romam* vocat ipse Tullius Philip. 12. et alibi *superbiæ domicilium*. Tum verò præsertim Capuenses Italiæ imperium sibi pollicebantur, cùm Romanas vires ab Annibale imminutas cernerent. Nam et eam ob rem secundo bello Punico à Romanis defecêre, et societatem inière cum Annibale et Pœnis, *ut videretur jam deletum Romanum nomen*, inquit Livius, l. 23. Vide et Flor. l. 2. c. 6. &c.

Spartacus acer.] Hujus tanta fuit audacia, ut *fuderit imbelles aquilas servilibus armis*, ita canit Claudianus de bell. Gett. Vide l. 3. Ode 14. v. 19.

5. *Novisque rebus infidelis Allobrox.*] Allobroges (qui sunt hodie Sabaudi atque Delphinates) accolæ Rhodani fluvii populi rebus novis studuêre semper, nemini fidem, nec suis quidem ducibus servire assueti; conjurationem Catilinæ

Nec

Nec fera cærulea domuit Germania pube, [481]
Parentibúsque abominatus Hannibal;
Impia perdemus devoti sanguinis ætas:
Ferísque rursus occupabitur solum.
Barbarus, heu, cineres insistet victor et urbem
Eques sonante verberabit ungulâ.
Quæque carent ventis et solibus ossa Quirini,
(Nefas videre) dissipabit insolens.
Forte, quid expediat, communiter, aut melior pars, [482]
Malis carere quæritis laboribus;
Nulla sit hâc potior sententia: (Phocæorum

nec vicit trux Germania juvenibus cæruleis; et Annibal parentibus execrabilis; scili hanc *possumdabimus* ipsi nos *homines conscelerati, quorum addictus est cruor: atque terra* hæc *à bestiis iterùm tenebitur. Eheu victor barbarus stabit super favillas urbis et equorum pedibus strepentibus conculcabit. Et,* quod *horrendum visu, ossa Romuli solis ac venti expertia disperget superbus. Forte universi vel pars major interrogabitis quid utile sit ad evitandas* tales *ærumnas? Nulla videatur sententia melior* quàm

ANNOTATIONES.

Ciceroni tum Consuli patefecêre, quamvis cum Lentulo priùs consensissent. Vide Cic. Catil. 3. Sallust. bell. Catil. L. Flor. l. 3. c. 2. præsertim vero l. 4. c. 1. Quidam volunt ab Horatio hìc Gallos omnes significari; nec absurdè.

7. *Cæruleâ Germania.*] Germanis *truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora.* Corn. Tacit. Non est dubium quin hìc notentur Cimbri, Teutonesque, Italiam invadentes armis tam sævis, ut pronunciârit de eo bello Florus, *actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille tamen non ausus congredi statim . . . . barbari verò non segnius quam minati fuerant, tripartito agmine, per Alpes, id est, claustra Italiæ ferebantur.* Nimirùm cùm terras eorum inundâsset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant, &c. quæ describit Flor. l. 3. c. 3.

8. *Parentibusq; abominatus Annibal*] Ut l. 1. Ode 1. *Bella matribus detestata.* Sic et hoc loco *parentibus,* quorum filii periere tot bellis ab eo motis, *abominatus Annibal* dux Carthaginiensis exercitûs, vel unâ clade Cannensi Romanis formidolosus adeo, ut nihil magis Romæ quàm Annibal timeretur: unde proverb. *Annibal ad portas, ad* significandum extremum quodvis periculum. Vide T. Liv. Valer. Max. l. 9. c. 4. Plutarch. Flor. &c. et quæ nos l. 2. Ode 12. annotavimus.

9. *Devoti sanguinis ætas*] Noster enim sanguis, sacer, addictus, et destinatus videtur esse placandæ iræ Numinum: *Majorum delicta immeriti luemus:* quippe ut ait supra Epod. 7, 17.

. . . . acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis,
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Vide ibi annotationem.

13. *Ferisq; rursus occupabitur solum.*] Dirutâ urbe, antiqua ibi erit solitudo, virgulta et silvæ nascentur in quibus, ut olim, stabulentur et pascantur feræ. Virg. Æn. 8. v. 348. *Capitolia,* inquit,

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Et antea ibidem. v. 314.

Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant.

11. *Barbarus victor.*] Barbaris populis quibuslibet Roma cedet in direptionem, prædam et ludibrium. Sunt qui velint hæc ab Horatio dici, quod in exercitibus Augusti atque Antonii militarent barbari complures in subsidium vocati.

13. *Quæque carent ventis, &c.*] Ossa Romuli sepulchro condita, adeòque nec vento commota nec sole adusta extrahet *victor insolens,* et *dissipabit* impiè. Erat opinio quorundam, raptum in cœlos Romulum esse: alii verò cum Varrone afferebant sepultum Romæ post Rostra, vel in suo templo.

17. *Nulla sit hæc potior sententia.*] Excandescit Scaliger ad hunc modum, exclamatque: *Quis paululum modò pudens ausit hortari trecenta millia civium Romanorum ad urbem deserendam?* Ohe vir salsissime, *Pictoribus atque Poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* Porrò quid absurdum cives Romanos in eas insulas ab Horatio vocari, ad quas concupivit divertere Julius ipse Cæsar, earum amœnitate illectus; in quas demigrandi etiam fuit Sertorio maximum desiderium. Testis Plutarchus in Sertorii vitâ, ubi et egregiè describit earum insularum felicitatem. Vide infrà.

Phocæorum velut profugit exsecrata civitas.] Phocæi Ioniæ populi ab Harpago Cyri Regis præfecto obsidione pressi non aliam invenere viam et rationem vitandæ hostium servitiæ ac servitutis, quàm ut cederent fortioribus, desertâque urbe suâ, alias sedes quærerent. Hæc narrat Herodot. sect. 42. Inde venisse in Galliam, et Massiliam urbem condidisse aiunt. Vide Strab. l. 4. Justin. l. 43.

hæc : oportet *abire quocunque ferent pedes, quocunq; per mare impellet Auster vel Africus vehemens : quemadmodum Phocæorum urbs post execrationes abscessit, suas domos agrosq; et templa dimittens occupanda apris et lupis voracibus. Ita censeo. Habetne quispiam melius* aliquid *proferre? Quid tardamus navim conscendere faustis avibus? At priùs jurejurando nos obstringamus, in hæc* verba : *nec reverti liceat, nisi cùm emergent lapides aquis profundis elati : neve displiciat vela facere versus patriam, quando Padus rigabit verticem Matini* montis, *aut altus Apenninus in mare procurrit ; atque amor prodigiosus insolitâ libidine copulabit feras, adeò ut tigrides cupiant jungi cervis, et columba milvio ; atque greges sine metu credant se leonibus fulvis, glaberque* fiat *caper, et gaudeat mari salso.*

Velut profugit execrata civitas,
Agros atque Lares proprios, habitandáque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis)
Ire pedes quocunque ferent, quocunque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? An melius quis habet suadere? Secundâ
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc; simul imis saxa renârint
Vadis levata, ne redire sit nefas:
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando [483]
Padus Matina laverit cacumina;
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novâque monstra junxerit libidine
Mirus amor; juvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba milüo,
Credula nec flavos timeant armenta leones;
Ametque salsa lævis hircus æquora.

ANNOTATIONES.

18. *Execrata civitas.*] Execrationes ante discessum jaculati Phocæi in regionem quam deserebant. Vel potiùs, ut refert Herodot. modo cit. communi consilio mutuis execrationibus dirisque devotionibus sese astrinxerunt jurantes nunquam alios ab aliis discessuros, aut patriam Phocæam repetituros.

23. *Notus, Africus.*] De his ventis meridionalibus, l. 1. Ode 1. et 3. *quocunque vocabit,* sive in Cycnum insulam, sive Rhegium, sive in Galliæ oras. In eas enim regiones migraturis Notus et Africus venti utiles erant.

25. *Sed juremus in hæc, &c.*] Antequam hinc demigremus, nos oportet solemni sacramento obligari, non redituros in patriam, nec alios ab aliis disjungendos.

Simul imis saxa renârint Vadis levata.] Ex Herodoto cit. Post execrationes, Phocenses in mare demerserunt saxum ingens, seu candens ferrum ut alii contendunt; et juramento confirmant non priùs de repetendâ Phocæâ cogitaturos, quàm massa illa sive ferrea, sive saxea emergeret, et super aquas nataret. Ad hunc jurandi ritum pertinet, quòd Helvetii demigraturi moenia sua incenderint, quod *sacramentum* esset, *ne redirent.* Teste L. Floro.

27. *Quandò Padus Matina laverit cacumina.*] Adonaton multiplex aggregat et accumulat hîc Horatius stylo juveniliter lasciviente : quod si reprehendisset Jul. Scaliger, ex judicii legibus fecisset. Hoc certè notare debuerat potiùs, quam tricari circa *cæruleam Germaniam,* velut durum epithetum; circa vocem *carent,* quasi antiquè nimis usurpatam : *perprimat* velut fœtentem. Sensus hujus loci est : tum ne pigeat Romam redire quando Padus fluvius Matinum montem supergredietur, ejus cacumen ascendens ac decurrens.

21. *Padus.*] Qui et Eridanus Italiæ maximus fluvius ex Alpibus scaturit in limite Galliæ, rigat Pedemontium, Mediolanensem, Placentinam, Mantuanam, Ferrariensem aliasque regiones; denique in mare Adriaticum illabitur. Galliam Cisalpinam divisit olim in Cispadanam et Transpadanam.

Matina.] Saltus et mons Matinus erat in Apuliæ Lucaniæq; confinio. De eo jam l. 1. Ode 28. v. 3.

2. *In mare seu celsus procurrerit Apenninus.*] Sive cùm mari submergetur Appenninus mons altissimus, Italiam secans longo et continuo tractu et jugo ab Alpibus maritimis ad Brutios et Salentinos.

30. *Novaq; monstra, &c.*] Monstrum sane foret, si cervi suâ naturâ timidi jungantur tigribus feritate horribilibus, Plin. l. 8. si columba item mansueta copulentur milvio inter accipitres rapacitate et magnitudine præcipuo. Plin. l. 10. c. 10.

33. *Credula nec flavos, &c.*] Cùm greges et armenta sponte se offerent leonibus devoranda, amissâ naturali ab his fugâ et metu.

34. *Ametq; salsa lævis hircus æquora.*] Quando hircus habebit duo naturæ et indoli suæ

Hæc

Hæc, et quæ poterunt reditus abscindere dulces, [404]
Eamus omnis execrata civitas,
Aut pars indocili melior grege: mollis et exspes
Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetrusca præter et volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva, divites et insulas;
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea;

Postoaquam *ista et quæcunque valebunt tollere* spem *gratam remigrandi adjuraverimus, proficiscamur omnes, aut pars melior plebe indocili.* Pars autem *iners et spe carens occupet semper hæc domicilia inauspicata. Vos præditi virtute, fæmineo abstinete ejulatu, et properate ultra Thuscum littus. Nos expectat Oceanus circumfluens. Eamus in terram felicem et insulas beatas, ubi solum incultum fert messem annis singulis, et vitis non recisa nihilominus florescit.*

ANNOTATIONES.

contraria, primùm ut setis ac pilis carens fiat lævis; alterum ut aquas frequenter et innatare amet: quandoquidem amat potiùs montes et arduos saltus, estque hirsutus valdè ac pilosus. Audite verò Scaligerum: *Ubi*, inquit, *reperit hircum, quem hîc poneret abhorrentem à mari? nam nullum est animalium, quod magis amet sal. Quare non aut simiam aut felem dixit potius, quibus bestiis nulla pejus odit aquas?* Mirari certè libet gravis alioqui viri tantam hîc lævitatem. Verùm et mox profert aliquid multò magis absurdum, suoque prorsus ingenio indignum. Legit enim paulò post: *Aut pars indocili melior grege, mollis.* Et nescio quid de apibus comminiscitur, quod ne cogitarit quidem Horatius. Ergone dormitasse bonum Homerum dicemus, an Hypercriticam bilem ita inflammatam, ut mentem aliàs bonam malitiosâ et pravâ caligine asperserit, vel atro quodam humore depravârit?

37. *Pars indocili melior grege.*] Civium pars sapientior saniórque adeóque melior plebe indocili. Nam hæc abripitur animi quolibet pravo et perverso impetu: illa autem rectâ ducitur ratione.

Mollis et exspes Inominata, &c.] Permaneat hîc, si volet, vulgus ignavum, eâque generosâ spe carens, quam viri magnanimi concipiunt, cùm ad grandia quædam suscipienda accenduntur. Alludit Poëta ad id quod refert Herodotus ante citatus, Phocæorum partem dimidiam patrii soli captam dulcedine, in Phocæam violato juramento remigrâsse: at alios jurejurando satisfacientes Cyrnum seu Corsicam rectà navigâsse, ibique communiter per quinque annos cum prioribus colonis habitâsse, *&c.*

39. *Muliebrem tollite luctum.*] Ne mulierum more lugete amissam patriam sedesque assuetas; imò tanquam viri tollite animos ad meliora quærenda: ac mementote, *ibi esse patriam ubicunque benè:* vel totum orbem terrarum viro forti patriam existimari.

40. *Hetrusca præter et volate littora.*] Quamprimùm ultra maria nota contendite, ac Tyrrheno præternavigato, festinate ad felices insulas in Oceano positas.

41. *Circumvagus.*] Vel circumfusus orbi universo, vel insulis fortunatis. Vide l. 4. Od. 8. sub finem.

43. *Reddit ubi Cererem, &c.*] Beatas insulas describit Horatius miro artificio imitatus Virgilium Georgic. 2. v. 140. et seq. Italiæ laudes persequentem.

Sed gravidæ fruges, et Bacchi Massicus humor
Implevêre: tenent oleæque, armentaque læta.
. . . .
Hic ver assiduum, atq; alienis mensibus æstas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos, &c.

Plutarchus in Sertorio, de Atlanticis insulis, quas vocant Beatas, ita scribit. *Duæ sunt parvo mari divisæ inter se: decem millibus stadiorum distant à Libyâ. Imbres illic rari mediocresque, venti suaves plurimum ac roriferi: solum pingue, nec arari modò plantarive facile: sed etiam ex se sine ullâ humanâ industriâ et labore, fructum produci . . aër sincerus ac temperatus, &c. ut etiam apud Barbaros increbuerit fides, Elysios ibi esse campos, et beatorum domicilia ab Homero decantata. Hæc igitur cùm audisset Sertorius, mirabilis eum cupido cepit eas insulas adeundi incolendique et illic quietè vivendi sine magistratuum atque bellorum curis. At Cilices pacis et quietis impatientes, rapinarumque avidi, Sertorii animum frustrati sunt, et in Libyam statim navigârunt.*

44. *Imputata floret usque vinea.*] Vitis etsi non putata, floret tamen et fructum affert. Non. Marc. *Putare dicitur purgare, rarefacere,* inquit affertque illud è 2. Georg. *fingitque putando.* Aul. Gell. l. 6. c. 5. sic scribit: *Putare veteres dixêre, vacantia ex quâque re ac non necessariâ, aut etiam obstantia et aliena auferre et excidere: et quod esse utile et sine vitio videretur, relinquere. Sic arbores et vites, sic et rationes putari dictæ.* Originem deducit Festus à voce *putum*, quæ idem quod *purum* significet.

Germinat

atque ramus oleæ nunquam non germen et fructum producit, et ficus matura propriam arborem exornat: mel fluit è cavatâ quercu: aqua leniter obmurmurans dimanat à montium cacumine. Ibi capræ spontè veniunt ad mulctram, et grex benignus reportat plena ubera: non ursus vespere fremit circum caules: nec terra viperarum latebris *assurgit aut fit tumida. Plura verò beati cum admiratione* videbimus *ut* quòd *Eurus nimbosus agros non infestet nimiis pluviis, neque semina optima urantur, vel arescant glebæ;* quippe *cœlitum rex utrobique temperiem dat. Illuc non accessit navis remigibus Argois; nec obscœna Colchis gressum infixit. Eò non appulerunt Sidonii, vel ærumnosi comites Ulyssis. Ibi nulla gregem lues infestat, nec adurit æstus vehementior ullius sideris.*

Germinat et nunquam fallentis termes olivæ, [485]
Suámque pulla ficus ornat arborem;
Mella cavâ manant ex ilice; montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera:
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile;
Nec intumescit alta viperis humus:
Pluráque felices mirabimur; ut neque largis [486]
Aquosus Eurus radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis;
Utrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem:
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulyssei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.

ANNOTATIONES.

45. *Termes.*] A terminandis agris dictus termes: eratque ramus ex arbore direptus, habens folia in summitate; reliquis ferme excussis; quem in divisione agrorum figebant, priusquam metæ ponerentur. Festus.

Nunquam fallentis olivæ.] Sic. l. 3. Od. 1. *fundum mendacem* vocat, qui fructum non afferens spem agricolæ frustretur.

46. *Suamque pulla ficus ornat arborem.*] Ficus gignitur è surculo naturali et non insito.

48. *Levis crepante lympha desilit pede.*] Cum leni murmure decurrit. Alludit Poëta ad Nympham Deam fontis præsidem, eleganter quidem: at in vellicando pertinax Scaliger, *Epithetum,* levis, inquit, *non convenit; desilit enim quia gravis.* Sic et paulò ante: *Quid vinea quæ semper floret? puto eam nullum unquam fructum laturam.* O meras nugas! fanè dices, lector æquissime.

49. *Ad mulctra.*] Mulctrum, mulctrale, et mulctra,—æ, dicitur vas in quo recipitur lac quod mulgetur.

52. *Nec intumescit alta viperis humus.*] Nullæ ibi venenatæ serpentes. Ibi terra non tumet foraminibus et cavernis viperarum. Propriè: nam terrâ condunt se viperæ: aliæ autem serpentes saxorum aut arborum cavis. Virg. Georg. 2. 151. Italiam sic laudat:

At rapidæ tigres absunt . . . .
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.

De *viperis* quædam annotavi l. 1. Od. 8. De *Euro* l. 1. Od. 28.

Radat.] Devastet abradendo et auferendo segetes.

56. *Utrumque rege temperante cœlitum.*] Jove omnia temperante, hyemem juxta ac æstatem, frigus, et calorem.

57. *Non huc Argoo, &c.*] Terram hanc non adierunt Argonautæ velleris aurei prædatores: nec Medea Jasonis amoribus, patrisque et patriæ proditione, totque veneficiis famosa. De *Colchide* l. 2. Od. 13. De Argonautis, deque Medeâ regis Colchorum filiâ, Epod. 3. Virg. Georg. 2. 140. ita canit.

Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertêre, satis immanis dentibus hydri:
Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis.

59. *Non huc Sidonii, &c.*] Eò non appulêre Sidonii, Phœniciæ maritimam oram urbemq; incolentes, navigatione et mercaturâ celeberrimi: ac proinde non intulerunt illuc fraudes et avaritiam, familiaria negotiatoribus vitia.

Torserunt cornua.] Virg. Æn. 3. v. 549.
Cornua velatarum obvertimus antennarum.

60. *Nec cohors Ulyssei.*] Neque illuc corruptelam invexerunt homines libidinosi, suisque cupiditatibus obnoxii, quales erant Ulyssis comites, de quibus l. 1. Epist. 2. v. 24.

Laboriosa.] Ob longos per maria errores et labores. Epod. seq. v. 16.
Laboriosi remiges Ulyssis.

Jupiter

Jupiter illa piæ secrevit littora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum:
Ære, dehinc ferro duravit sæcula: quorum
Piis secunda vate me datur fuga.

Scilicet *Jupiter eas insulas reservavit piis hominibus, ex quo ætatem auream ære fœdavit, ac deinde ferro sæcula induravit. Istorum* malorum *fuga prospera bonis conceditur, me vaticinium edente.*

ANNOTATIONES.

64. *Ut inquinavit, &c.*] Ex quo Jupiter aureum sæculum mutavit in deterius, scilicet æreum, ac deinde ferreum. Ovid. Metamorphos. 1, cap. 3. &c.

66. *Vate me.*] Non temerè, sed numinum instinctu, sic vobis suadeo ego Phœbi et *Musarum sacerdos* ac mystes.

ODE XVII.

Ad CANIDIAM.

Veniam ab eâ petit ironicè; et hoc graviùs illam accusat.

[487] JAM jam efficaci do manus scientiæ;
Supplex et oro regna per Proserpinæ,
Per et Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Refixa cœlo devocare sidera.
[488] Canidia, parce vocibus tandem sacris,
Citúmque retro solve, solve turbinem.

Jam cedo potenti scientiæ; veniam peto, et oro per regna Proserpinæ, et per numen Dianæ minimè lacessendum, et per codices incantationum vim habentium deducendi in terram *astra cœlo abstracta. O Canidia, tandem abstine verbis execrantibus: quam primum converte retorsùm, con-*

ANNOTATIONES.

Carmen monocolon ex Iambicis versibus senariis.

1. *Jam jam efficaci, &c.*] Læserat Canidiam Horatius, ac laceraverat Iambis, qui quidem ad nos usque non pervenerunt. Hoc verò carmine dum fingit se illam exorare, acerbius vellicat et insectatur. *Non est palinodia, ut scripsêre; sed simulata recantatio, in quâ apparent opprobria manifesta.* Scaliger Hippercritic. Porrò si vis, lector, hoc carmen seu Epod. ult. intelligere, evolve priùs attentè Epod. 5. ac deinde Sat. 8. lib. 1. cum annotationibus: tum demum non sine voluptate hanc Oden capies.

Efficaci do manus scientiæ.] Efficaciam agnosco scientiæ magicæ, cujus vanitatem ante denseram. Vide Plin. l. 30. c. 1. alibi: *Fraudulentissima hæc artium in toto terrarum orbe plurimùm valuit . . . sola tres artes alias imperiosissimas humanæ mentis complexa. . . . Nata primum è medicinæ specie salutari . . . . blandissimis promissis vires religionis addidit, atque admiscuit artes Mathematicas; nemine non avido futura de se sciendi, eaque de cœlo peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum adolevit, ut hodieque etiam in magnâ parte gentium prævaleat et in Oriente regum regibus imperet, &c.* Vide Cœl. Rhodig. l. 9. 2. 23.

2. *Regna per Proserpinæ.*] Per Deas tibi maxime venerandas; per Proserpinam Inferorum Deam; Dianam seu Lunam veneficiis præsidentem.

3. *Dianæ non movenda numina.*] Illa quippe *iracunda*, ut est in epist. ad Pisones et ad se ulciscendam parata, patet exemplis Orionis, Actæonis, Niobes ejusque filiorum, l. 1. Ode 12, et 21. l. 3. Ode 22. Item suprà Epod. 5. huc pertinet quod lunatici vocantur, quos illa percusserit, dementesque fecerit.

4. *Libros Carminum, &c.*] Libros continentes disciplinam magicam, Plin. loco modo cit. *orta sine dubio in Persíde à Zoroastre ut inter auctores convenit. . . Hermippus de eâ ante scripsit diligentissimè, &c. . . . Democritus illustravit . . . . Est et alia magices factio à Mose, et Janne, &c.* Hic unus è magis Pharaonis.

5. *Cœlo devocare sidera.*] Vide Epod. 5.

6. *Parce vocibus sacris.*] Desine uti in me incantationibus. Jam enim me victum fateor.

7. *Retrò solve, solve turbinem.*] Legunt alii, *volve.* Sensus est: in contrariam partem verte rhombum magicum, ut mens mea à te impulsa, jam solvatur ac libera fiat. Is turbo seu trochus æneus, ferreus, ligneusve erat.

Movit

verte rhombum. Telephus exoravit nepotem Nerei, contra quem Mysorum exercitum superbus instruxerat, et sagittas acutas vibrârat. Trojanæ matronæ sepelîerunt Hectorem bellicosum feris volucribus et canibus damnatum, postquam rex urbe discedens advolvit se pedibus Achillis, eheu inexorabilis. Remiges Ulyssis laboribus exerciti setosos artus exuerint duris pellibus, concedente Circe: ac *tum restituta sunt ratio, sermo, et pristinus faciei decor. Abunde et plusculum à te sum punitus, ô dilecta valde nautis et negotiatoribus.* En *juvenilis abiit vigor, et color purpureus deseruit ossa cooperta cute tabidâ.*

Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinârat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.
Unxêre matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam, relictis mœnibus, rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achilleï.
Setosa duris exuêre pellibus [49]
Laboriosi remiges Ulyssei,
Volente Circe, membra; tunc mens et sonus
Relatus, atque notus in vultus honor.
Dedi satis supérque pœnarum tibi,
Amata nautis multùm et institoribus.
Fugit juventas, et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta luridâ.

ANNOTATIONES.

Illum ad arbitrium agitabant magi, rati à se pariter hominis cujussibet animum flecti quocumque vellent. Sic apud Theocrit. Idyl. 2. Phamaceutria, *ut æneus iste rhombus*, inquit, *volvitur, ope Veneris, ita ille vir ad nostras fores vertatur.* Martial. lib. 9. Epigr. 30.

Quæ nunc Thessalico Lunam deducere rhombo,
Quæ sciet? &c.

Meminit et Lucretius.

Trasserunt torti magicâ vertigine fili.

Et Propertius, 3, 6, 26.

Stamineâ rhombi ducitur ille rotâ.

8. *Movit nepotem, &c.*] Exemplis ostendit pervicacissimos exorari à supplicantibus.

Nepotem Nereïum.] Achillem filium Thetidis filiæ Nerei.

Telephus.] Rex ille Mysorum Græcos ad expeditionem Trojanam euntes prohibere voluit aditu ac transitu regni sui. Itaque ad arma et manus ventum est. Ab Achille verò graviter vulneratus medelam non inveniebat; donec oraculum consuluit; responsumque tulit, inde petendum remedium unde vulnus acceperat. Ergo ad Achillem se contulit, et ab eo sanatus est seu hastæ cuspidis limiturâ, seu herbâ quâdam ab Achille inventâ. Plin. l. 25. c. 5. *Invenit Achilles discipulus Chironis, quâ herbâ vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hâc sanasse Telephum dicitur. Alii primùm æruginem invenisse, utilissimum emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnera Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt.*

11. *Unxêre matres Iliæ, &c.*] Alii legunt, *luxere*; eodem propè sensu; id est, quamvis interfectum Hectorem canibus et accipitribus dare insepultum Achillem statuisset; Priamo tamen supplicanti indulsit, concessitque illius cadaver, quod quidem matronæ Trojanæ ex more unxerunt, sepelîerunt, luxerunt, ac supremis honoribus decoraverunt.

12. *Homicidam Hectorem.*] Qui multos homines in bello occiderat. Epithet. Homer. ἀνδροφόνος, vel ἀνδροφόντης. Iliad.

13. *Postquam relictis mœnibus rex procidit, &c.*] Cùm digressus Trojâ Priamus ad Achillem supplex cum magnis muneribus accessit, impetravitque ab eo, ut filii sui Hectoris condonaret sibi cadaver terræ mandandum. Vide lib. 1. Od. 10. v. 14. ibique annot.

15. *Setosa duris, &c.*] Ulyssis comites in porcos transformârat Circe per veneficia: at Ulyssis precibus exorata in pristinam formam illos restituit. Itaque exuerunt pelles setosas, ac resumpserunt humanum statum, vultum, sermonem, rationis usum, Homer. Odyss. 10. Virg. Eclog. 8. et Æn. 3. Ovid. Metam. 14. S. Chrysost. ait *maleficam Circen ita brutis voluptatibus infescasse Ulyssis comites, ut si fuissent porci.* Vide lib. 1. Epist. 2. v. 23. ibique annot.

17. *Circe.*] Hæc filia Solis ac Perses Nymphæ veneficiis inclyta, herbarum peritissima, *Diis etiam ascripta*, ex Plin. l. 25. c. 2.

20. *Amata nautis, &c.*] Adeóque vile scortum, sordidis hominibus expositum, et obviis quibuscunque.

21. *Fugit juventas, &c.*] En per tuas vexationes amisi juvenile robur ac decus.

Verecundus color.] Ingenuis proprius rubor verecundiæ index. Cato dicebat, *placere sibi juvenes, qui moniti erubescerent, non qui pallescerent.* Scaliger hallucinatur turpiter, ita scribens: *ruborem juvenilem in veneficâ minus prudenter appellat verecundum.* Imò de seipso loquitur Horatius, nequaquam de Canidiâ, ut probat contextus.

Tuis

Tuis capillus albus est odoribus,
Nullum à labore me reclinat otium:
Urget diem nox, et dies noctem: neque est
Levare tenta spiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Capútque Marsâ dissilire næniâ.
Quid amplius vis? O mare, et terra, ardeo [430]
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicanâ fervida
Furens in Ætnâ flamma: tu, donec cinis
Injuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? Aut quod me manet stipendium?
Effare: jussas cum fide pœnas luam;
Paratus expiare, seu poposceris
Centum juvencos, sive mendaci lyrâ
Voles sonari. Tu pudica, tu proba
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice,
Fratérque magni Castoris, victi prece,
Adempta vati reddidêre lumina.
Et tu (potes nam) solve me dementiâ, [431]
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulchris pauperum prudens anus

Crines mei per tua pharmaca cani sunt facti: *nulla me quies relaxat à pœnis: Nox premit diem, et dies noctem: neque licet recreare præcordia respiratione impeditâ. Itaque miser coger credere quod negaram,* nempe *Sabellis incantationibus mentem dimoveri, et Marsorum carminibus caput dirumpi. Quid ultra petis? O mare, ac terra, flagro plusquam Hercules inunctus putrido Nessi sanguine, et* plusquam *Siculus ignis in ardente Ætnâ sæviens.* Ergòne *tu fervebis officina venenorum Colchicorum, donec ego, sicca favilla, abripiar ventis injuriam facientibus? Quis terminus? vel quæ mulcta expectat me* denique? *Loquere, fideliter exolvam pœnas quascunque imperaveris; expeditus ad satisfaciendum, sive petieris centum juvencos, seu volueris mendaci lyrâ à* me *decantari. Tu casta, tu bona inter sidera fulgebis astrum insigne. Castor et magni Castoris frater* ob *Helenæ infamiâ notatæ contumeliam irati ademerant Poëtæ visum,* quem *ei restituerunt exorati precibus. Tu quoque (nam potes) insaniam depelle à me. O nec turpis* es *ignobilitate majorum; nec vetula sciens dispergere cineres novendiales in sepulchris*

ANNOTATIONES.

23. *Tuis capillus, &c.*] Ante tempus senex factus sum per tua veneficia.

28. *Sabella pectus, &c.*] Sabelli sive Samnites artis magicæ et incantationum periti. Plin. l. 3. c. 12. *Samnitium, quos Sabellos dixere.*

29. *Marsâ næniâ.*] De *Marsis* veneficiorum magistris dixi in Epod. 5. De *næniâ*, l. 2. Od. 1. in fine. Hîc verò næniam usurpat Horat. pro incantatione.

41. *Delibutus Hercules Nessi cruore.*] Vide Epod. 3. sub finem, ibique annot.

42. *Sicanâ fervida furens Ætnâ flammâ.*] Quidam legunt *virens*, aliqui *Urens*. De *Ætna* Siciliæ monte, *monte Gibel*: ejusque incendiis sane prodigiosis, Just. l. 4. Gell. l. 17. c. 10. Virgil. Geor. 1. v. 472. Æn. 3. 555, 570, et alibi. Lucret. l. 6. fusè. Plin. l. 2. c. 103. *Ætna in tantum flagrat, ut ad quinquagena et centena millia passuum arenas eructet et flammarum globos.*

33. *Tu, donec cinis, &c.*] Donec ego in cinerem redactus fuero, non desines me incendere, et Colchicis ignibus me urere.

35. *Cales venenis officina Colchicis.*] Parandis venenis ferves, ut Medea illa quondam insignis in Colchide venefica. Vide lib. 2. Od. 13. et suprà Epod. 3, et 5.

36. *Quid me manet stipendium?*] Quid tandem persolvendum est à me tibi, ad placandum tuum animum? profectò solvam.

39. *Centum juvencos.*] Hecatomben, non secus ac Proserpinæ vel Plutoni. lib. 2. Od. 14.

Sive mendaci lyrâ, &c.] Sive jubeas ut mentiens te laudem quasi probam, pudicam, innoxiam, benignam, &c.

42. *Infamis Helenæ, &c.*] Stesichorus Poëta (de quo lib. 4. Od. 9.) maledicis versibus ignominiam inusserat Helenæ, eamque infamem exhibuerat. At Castor et Pollux Helenæ fratres (de quibus l. 1. Od. 3.) eam ulti, injurioso vati oculos ademerant. Visum tamen ei reddiderunt veniam postulanti, et palinodiam seu carmen alterum ad Helenæ laudem canenti.

46. *Paternis obsoleta sordibus.*] Sive ex adulterio nata, sive è vili et ignobili stirpe propagata.

37. *In sepulchris pauperum, &c.*] Divitum se-

pauperum! Tibi cor benignum; et manus innoxiæ; uterusque tuus partui aptus; atque obstetrix lavit pannos tuo sanguine rubros, quoties exurgis puerpera minimè debilis.

Novendiales dissipare pulveres!
Tibi hospitale pectus, et puræ manus;
Tuusque venter partumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exilis puerpera.

ANNOTATIONES.

pulchris custodes adhibebantur adversus magos et veneficos. Virg. Æneid. 11, 200.

. . . . *Semiustaque servant busta.*

Illi verò pauperum cineres eruebant ac dissipabant sua veneficia peracturi.

48. *Novendiales,*] Sepulturæ jam datos, Servius ad Virg. Æn. 5. v. 64. *Apud majores* inquit, *ubicunque aliquis extinctus fuisset, ad domum suam referebatur; ibique septem erat diebus: octavo die incendebatur: nono sepeliebatur. Unde Horatius.*

Noviendiales dissipare pulveres.

Vide l. 1. Sat. 8.

49. *Puræ manus.*] Quæ nemini vim aut necem intulerint. Vide contraria his omnia, tum in Epod. 5. tum in Sat. 8. lib. 1.

50. *Partumeius.*] Fœcundus; vel proprie, pariens quasi meiat, sine labore aut doloribus. Vox ad ludibrium, per quam exprobrat Canidiæ fictos partus, unde et *puerperam* mox vocat *fortem*, id est, minimè debilitatem. Quamobrem verò fœtus à se editos mentirentur veneficæ, dixi in Epod. 5. nimirùm alienos infantes surreptos alebant, quibus ad sua veneficia uterentur crudeliter enectis. Valeant qui legunt *Pactumeius*, et comminiscuntur Canidiæ filium hunc fuisse ita nominatum, vel quasi ex pacto datum. Commentum, inquam, id habetor. Sed Bentl. aliter censet.

Tuo cruore rubros.] Quasi revera pepereris. Ironiam falsissimam singulæ voces olent.

ODE XVIII.
CANIDIÆ RESPONSIO.

Quorsum vota facis ad aures clausas? Mare hyemale, tumidis fluctibus haud verberat scopulos surdiores erga nautas nudos. Sc licet impunè tu derideris Cotyttia mysteria *revelata, amori libero consecrata? Et* tanquam *pontifex Esquilini*

QUID obseratis auribus fundis preces? [492]
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hybernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et Esquilini pontifex venefici

ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Epod. anteced.

1. *Quid obseratis.*] Canidiam respondentem sibi Horatius facit, novo ludibrio.

2. *Non saxa nudis, &c.*] Saxa non surdiora sunt clamoribus naufragorum ac nautarum, rebus omnibus jam perditis, egentium, quando hyemalibus ventis ac tempestatibus subvertitur mare, et scopulos fluctibus tundit. Sicut, inquam, naufragi opem frustrà tunc à rupibus implorant, sic tu à me modò.

Nudis.] Scaliger *nudos in hyeme nautas* ab Horatio poni, reprehendit; sed perperam. Quippe denudatos bonis omnibus in naufragio, et vitam duntaxat incolumem petentes rectè Poëta exhibet.

3. *Salo.*] Σαλεύειν, *agitare*, item, *fluitare*, σάλος, *agitatio*, *mare*, *&c.*

4. *Tu riseris Cotyttia Vulgata.*] Pleræque membranæ habent *Cocytia*, id est, infernalia à Cocyto inferorum fluvio, quâ voce veneficia belle significantur. Quod verò additur, *sacrum liberi Cupidinis*, movit Angelum Politianum, ut corruptum hunc locum putaret, adeòque restituendum; primusque legendum censuerit, *Cotyttia*, id est, flagitiosa sacra, promiscuâ libidine turpia, Bacchi Orgiis similia, quæ à veneficis celebrabantur. Cotytto Dea spurcitiæ et impudentiæ ab Atheniensibus, Corinthiis, Thracibus, aliisque colebatur nocturnis sacris omnî libidinum genere infamibus, meminit Juvenalis Sat. 2. v. 92.

5. *Vulgata.*] A te cum ludibrio divulgata: vel quæ ego piè tibi patefeci, tu impiè derisisti: nempe Epod. 5. et Sat. 8. lib. 1.

6. *Et Esquilini pontifex venefici, &c.*] Quasi summus arbiter, sacerdos, ac censor, jus habens, cognoscendi et judicandi de rebus omnibus ad religionem pertinentibus, adeòque de sacris illis ac veneficiis, quæ fiunt à me extra portam Esquilinam, vel in Esquiliis, de quibus Epod. 5. in fine.

Esquilini.] Quia sepulchretum illic erat, hinc locus erat ad veneficia idoneus, nimirùm ossibus

Impunè

Impunè ut urbem nomine implèris meo?
Quid proderit ditâsse Pelignas anus,
Velociúsve miscuisse toxicum,
Si tardiora fata te votis manent?
Ingrata misero vita ducenda est in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;
Optat Prometheus obligatus aliti;
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum: sed vetant leges Jovis.
Voles modò altis desilire turribus,
Modò ense pectus Norico recludere;
Frustráque vincula gutturi innectes tuo,
Fastidiosâ tristis ægrimoniâ.

[493] *incantament implevêris civitatem meo nomine? Quid juvabit locupletasse vetulas Pelignas, aut violentius venenum parasse, si tibi mors accidit lentior, quàm cupio?* Atqui *vita misera infortunato protrahenda est* tibi *ad hoc* tantùm, *at diutiùs novas ærumnas perpetiare. Tantalus Pelopis infidelis pater semper carens expetito cibo, requiem desiderat: poscit* etiam *Prometheus vulturi addictus. Sisyphus* pariter *cupit reponere lapidem in montis vertice. At non* [494] *sinit edictum Jovis.* Sic et tu *cupies jam te dare præcipitem è celsis turribus; jam pectus confodere gladio Norico: quin etiam ægritudine tædiosâ moestus collum tuum inseres laqueo,* sed *frustra.*

ANNOTATIONES.

vel cineribus mortuorum legendi, vel evocandis animabus, &c. Vid. super. carm. ad finem.

Pontifex.] Ex Dionys. Halicarn. lib. 2. *Pontifices sunt rerum maximarum domini. Etenim dijudicant sacras omnes causas; privatisque et magistratibus et ministris Deorum statuunt, quæcunque sunt sacrorum non scripta atque incognita . . . Sacerdotes etiam omnes recensent, eorumque famulos ac ministros, quibus utuntur ad sacra, observant: ne quis peccet in sacris legibus . . . Et si quos animadvertunt peccantes mulctant, ad unum quodque negotium respicientes.* Hinc Plaut. Rud. 5, 3, 21.

Libet jurare: tun' meo Pontifex perjurio es?

7. *Impunè ut urbem nomine impleris meo?*] Postquam ego te participem feci veneficiorum, et sacrorum in Esquiliis à me peractorum patiar ut ea derideas, divulges, meque plebis fabulam et ludibrium facias? Absit: impunè haud feres: dabis pœnas.

8. *Quid proderit ditâsse Pelignas anus!* Hoc alii referunt ad Horatium, alii ad Canidiam. Prior erit sensus, ut Canidia dicat Horatio: Nihil tibi proderunt aliarum veneficarum incantamenta, quibus te adversus mea tueri voluisti, conductis pretio Pelignis mulieribus. Posteriori sensu, ipsa Canidia de se ait. Ergone frustrà in opem vocarim Pelignas anus, quibus mercedem erogavi? vel, quid proderit mihi Pelignas docuisse artem meam, quâ ditantur passim; si ego ipsa non præsto quod in te molior?

Pelignas.] Pelígni, populi Marsis et Samnitibus vicini ac perindè veneficiorum periti.

2. *Velociusve miscuisse toxicum.*] Hoc pariter aliâ et aliâ ratione potest accipi. Vel Canidia dicit Horatio: Frustrà est, quod venenum tibi miscui velocius, ad fugienda, per mortem citam, quæ tibi mala et tormenta infero: nam vives, et vives ad ærumnas quaslibet exantlandas, ita me volente. Vel ipsa ait, Quid prodest mihi præsentissimum venenum parare posse cùm libet, si tu vivis? Atqui placet ut vivas, ut longiùs ac diutiùs discruciem.

13. *Pelopis infidus pater.*] Tantalus in Deos perfidus, quorum nempe arcana impiè revelavit. Alii legunt, *infidi.* Pelops enim adversus Oenomaum, deinde Myrtilum infidelis extitit. Vide l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 13, et 18. et posteà Sat. 1. lib. 1.

15. *Prometheus.*] De eo l. 1. Od. 3. et 16. l. 2. Od. 13, &c.

16. *Sisyphus.*] Hunc mortalium astutissimum vocat Homerus. Theognis, *Si quis plura nôrit quàm Sisyphus.* Cic. Tusc. 1. n. 98. *Tentarem Sisyphi prudentiam.* Est et Proverb. *Sisyphi artes.* De eo jam. l. 2. Od. 14. v. 20.

Optat collocare In monte saxum.] Cic. Tusc. l. 1. c. 18. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus. . . . . Sisyphus versat saxum sudans nitendo, neque proficit hilum.*

17. *Sed vetant leges Jovis.*] Ergo quietem optatam, vetante Jove, minime nanciscentur illi quamvis callidissimi, Tantalus, Prometheus, Sisyphus: ita, me obstante, nec tu, qui ausus es mea sacra deridere, tuamque superbiam venditare.

18. *Voles modò.*] Sæpiùs mortem quæras nec invenies, quamdiu vetabo, inquit Canidia.

19. *Norico.*] E ferro exquisito de Noricis fodinis, lib. 1. Od. v. 9.

Ego verò tam infensis humeris inequitabo: orbisque vincetur audaciâ meâ. Numquid enimverò ego quæ valeo commovere cereas effigies, quemadmodum ipse curiosus observasti: quæque meis incantationibus devoco Lunam è cœlo; et combustis cadaveribus vitam reddere valeo, atque amatorias potiones conficere; nimirùm *defleam* vanum *exitum artis adversum te inefficacis?*

Vectabor humeris tunc ego inimicis eques;
Meæque terra cedet insolentiæ.
An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nôsti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possum meis,
Possum crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare pocula;
Plorem artis in te nil valentis exitum?

ANNOTATIONES.

22. *Vectabor, humeris, &c.*] Tibi insultabo, te subactum et calcatum premam.

23. *Meæque terra cedet insolentiæ.*] Insolentem meam potestatem universi verebuntur.

24. *Movere cereas imagines.*] Ex arte magicâ De his jam dixi in Epod. 5. at plura dicam ad Sat. 8. lib. 1. Vide ibi annot.

25. *Ut ipse nôsti curiosus.*] Quippe adfuisti, teque admisi ad nostra mysteria. Epod. 5. Sat. 8. lib. 1.

26. *Polo deripere Lunam.*] Vide Epod. 5. v. 46. ibique annot.

27. *Crematos excitare mortuos.*] Redacta etiam in cineres cadavera suscitare, animas evocare ab Inferis, &c. Virgil. Eclog. 8. 98.

. . . *Sæpe animas imis excire sepulchris.*

Tibull. 1, 2, 47.

Hæc cantu finditque solum, manesque sepulchris
Elicit, et tepido devocat ossa rogo.

Lib. 1. Reg. cap. 28. mulier Pythonem habens suscitat animam Samuelis, jubente Saule rege. Vide Sat. 8. lib. 1.

28. *Desiderîque temperare poculum.*] Ad philtrum Hippomanes adhibebatur: contrà ad odii poculum, fel diversorum animalium. Origen. lib. 7. contra Celsum: *Dæmones invocant ad philtra vel misetra.*

22. *Plorem artis in te nil habentis exitum?*] Tuetur hanc lectionem Theod. Marcilius. *Nihil habentis* ἰχειν, Atticè valere et posse significat, inquit. Joan. cap. 25. ἐν ἐμοὶ ἐ ἔχει ἐδὲν, *in me non habet quidquam.*

Alii legunt, *nil agentis:* alii *valentis:* alii verò *plorem artis* (supple, *causâ*, inquiunt) *nullum habentis exitum:* vel, *nil habentis exitûs:* afferuntque illud Virgilii, Æn. 11. v. 126.

Justitiæne prius mirer, belline laborum?

Et ibidem, v. 280.

. . . . *laborve malorum.*

Ubi certè intelligitur ἕνεκα, *causâ.*

Q. HORATII FLACCI

CARMEN SÆCULARE.

Pro Imperii Romani Incolumitate.

PHŒBE, silvarúmque potens Diana,
Lucidum cœli decus, ô colendi

[425] *O Apollo, et Diana silvarum domina, illustre cœli ornamentum; O semper bo-*

ANNOTATIONES.

Carmen sæculare.] Ex Jul. Scalig. lib. Poët. 6. Horatii *Carmen sæculare doctum, plenum, tersum, laboratum, felix.* Anno ab urbe conditâ 7:6, quintos Augustus sæculares ludos celebraturus, Carmen hocce in iis ex more canendum, ab Horatio scribi jussit. Horatius huic operam sedulò impendit, imò tam feliciter, vel suo ipsius judicio, ut et sibi applaudere, et choros nobiles illud decantaturos ad exequendum diligenter sacrum munus anteà exhortari non veritus sit. Duplici Ode hæc præstat, nimirùm vigesimâ primâ libri primi et sextâ libri quarti; quam vulgus utramque sæculare Carmen nihilominùs huc usque nuncupavit, sed perperàm. Nam in priori monet duntaxat pueros ac virgines, ut ritè canant Apollinis ac Dianæ laudes: in posteriori verò de se ipse et magnificè quidem loquitur Poëta. Quæ planè esse contra rationem hymni, in quo laudari tantùm Deos atque invocari decet, nemo negaverit.

Porrò quæ ad ludos seculares attinent, paucula saltem hic ascribere non pigebit. Hi centesimo decimo quoque anno peragi solebant, in campo Martio, per tres dies continuos atque noctes. Primo quidem Princeps civitatis in Capitolium ascendebat cum quindecim viris istarum ceremoniarum procuratoribus, ibique sacra fiebant. Tum in Theatris omnibus edebantur ludi. Deinde Junoni supplicabant matronæ. Postremò in æde Palatinâ ter novem pueri nobilissimi, totidemque virgines Patriciæ, in ternos utrinque choros divisi, Græcâ Latinâque voce Apollini Dianæque hymnum decantabant, quem vocârunt sæculare Carmen, in quo mala quæque deprecari, bona deposcere, moris erat. Quæ quidem omnia si observarentur, incolumitatem Imperio, et prosperitatem æternam Sibylla suis carminibus spoponderat. Quapropter curandorum istorum causâ Duumviri primùm à Tarquinio Superbo, posteà Decemviri, denique Syllâ Dictatore Quindecimviri creati sunt. Ludos sæculares institutos à Numâ Pompilio alii scribunt, alii à Valerio Poplicolâ, alii verius longè post exactos reges. Neque scriptores consentiunt de tempore quo celebrati fuerunt. Sunt enim qui velint post centum annos, alii post centum ac decem. Constat anticipatum aliquando tempus. Cornel. Tacit. Annal. 11, 11. *Iisdem Consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam anno, quarto et sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. . . Domitianus quoque edidit ludos sæculares: iisque intentiùs affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantiâ refero: sed quia collegio Quindecimvirûm antiquitùs ea cura, et magistratus potissimum exequebantur officia ceremoniarum.* Sueton. Claud. c. 21. *Fecit et sæculares ludos quasi anticipato, ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multò post, diligentissimè annorum ratione subductâ, in ordinem redegisse. Quare vox præconis irrisa est* (observa, lector, ritum solemnem) *invitantis more solemni ad ludos quos nec spectâsset quisquam, nec spectaturus esset: cum superessent adhuc qui spectaverant, et quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur.* Idem Domitian. c. 4. *Fecit et ludos sæculares computatâ ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, sed quo olim Augustus ediderat.* Vide Dion. l. 54. Censorin. c. 5. de die natali.

 Semper

Semper et culti, date quæ precamur
Tempore sacro:
Quo Sibyllini monuêre versus [496]
Virgines lectas pueróſque castos
Diis, quibus ſeptem placuere colles, [497]
Dicere carmen.
Alme ſol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliúſque et idem
Naſceris; poſſis nihil urbe Româ
Viſere majus.
Ritè maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matrés,

norandi et honorati, concedite quæ rogamus diebus ſolemnibus iſtis: in *quibus carmina Sibyllæ jubent puellas eximias et pueros caſtos hymnum decantare numinibus, à quibus proteguntur ſeptem colles. Sol* omnia *conſervans, qui ſplendido curru lucem producis et auſers, diverſuſque et idem oriris,* utinam *nihil queas aſpicere excellentius civitate Romaná. O Ilithyia benignè procurans tempeſtivos partus*

ANNOTATIONES.

Val. Maxim. l. 2. c. 4. Alex. ab Alex. l. 6. c. 19. præ cæteris autem Onuph. Panvin nec non Sibyl. carm. ab Opſopœeo edita. Zoſim. l. 2. hiſtor. ubi ſic etiam ſcribit: *Eodem ſacrificio ad tempus neglecto, cum rurſus adverſi caſus accidiſſent, Octav. Auguſtus ludos renovavit, factos anteà, L. Cenſorino et Manlio Publico Coſſ.*

1. *Phœbe, ſilvarumque potens Diana.*] Dii quidem omnes in ludis ſæcularibus coli debebant: præcipuè verò invocabantur iſti tanquam ἀλεξίκακοι et averrunci malorum; tum quod annum Sol, menſes Luna, regat. Teſtatur Zoſim. cit. ibidemque numina ſacris illis ſolemnibus placanda recenſentur, Jupiter, Juno, Latona, Apollo, Diana, Parcæ, Ceres, Pluto, Proſerpina.

Lucidum cœli decus.] Apollinem pariter et Dianam, ſeu Solem ac Lunam ita compellat.

3. *Colendi ſemper et culti.*] Hi quippe, ab omni ævo Romanis religiosè culti, velut Romani conditores Imperii. Unde poſteà *Roma ſi veſtrum eſt opus, &c.*

4. *Tempore ſacro.*] Hiſce diebus feſtis ſecularibus, quibus ſacra fiebant in omnibus fanis, ac populus univerſus religioni intentus erat.

5. *Sybillini monuere verſus, &c.*] Ritus, ut dixi jam, ſecularium ſacrorum Sibyllæ carminibus præſcriptus erat. Apud. Zoſim. cit. ità canit illa

Μεμνῆσθαι Ῥωμαῖε, καὶ ἢ μάλα λήσεαι αὐτῶν,
Μεμνῆσθαι ταδὲ πάντα θεοῖς μὲν ἀθανάτοισι
Ῥέζειν ἐν πεδίῳ παρὰ Θύβριδος ἄπλετον ὕδωρ,
&c.

De Sibyllis ac Sibyllinis verſibus fusè diſſerui ad Juvenal. Sat. 3. init. At prodiêre nuper eruditiſſimæ de his lucubrationes Petri Petiti Philoſophi et Doctoris Medici Pariſienſis, Lipſiæ editæ ann. 1686. in quibus egregiè aſſerit unicam Sibyllam extitiſſe Erythræam; quæ cùm diutiſſimè vixerit, et per varias orbis regiones ſit peregrinata, atque in ſingulis commorata et vaticinata, plurium Sibyllarum opinionem vulgo fecerit.

6. *Virgines lectas pueroſque.*] Bene vocat *lectas* et eximias. Nam præterquam quòd illi debebant eſſe in primis nobiles, etiam jubebantur eſſe patrimi omnes et matrimi, id eſt, parentem utrumque habere viventem. Quorſum verò? Quoniam Apollini ac Dianæ laudibus ritè canendis placandiſque numinibus parum idonei videbantur ii pueri, quorum parentibus Dii illi velut irati vitam ademiſſent. Nimirùm ea veteribus inſederat opinio, quotquot mortalium interirent, Apollinis aut Dianæ telis perimi. Zoſim. cit. Tit. Liv. l. 37, &c. Vide et l. 1. Od. 21. l. 4. Od. 6.

7. *Diis, quibus ſeptem placuere colles.*] Dii tutelares, præſides, cuſtodes urbis ac gentis Romanæ ipſorum auſpiciis conditæ. Romam in ſeptem collibus ædificatam eſſe nôrunt omnes; ſive ejus pomœria colles ſeptem contineri; nempe Aventinum, Eſquilinum, Capitolinum, Cœlium, Palatinum, Viminalem, Quirinalem.

9. *Alme Sol.*] Apollo idem qui Sol, Macrob. Saturnal. l. 1. c. 21. Hujus autem in hæc inferiora magna virtus. Scilicet calore producit, alit, fovet, auget; lumine recreat, &c.

Currum nitido diem qui Promis, &c.] Quadrigis vehi ſol circa terram poëtis dicitur.

10. *Aliuſque et idem Naſceris.*] Idem eſt ſol hodie qui heri: hodiernus tamen dies alius eſt ab heſterno.

15. *Ilithyia.*] Hæc inter generationis præſides recenſetur, imò eadem eſt quæ Lucina, Dea quæ parientibus opitulatur, ſeu Diana, ſeu etiam Juno. Junonis filiam quidam faciunt. Hom. Pauſ. Dionyſ. Halic. Plato. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 24. ita ſcribit: *Ilithyia, ſive* Εἰλείθυια *ex Hyperboreis appulſa Delum Latonæ affuit parienti, teſte Pauſaniâ. Hinc rem divinam Ilithyiæ obeunt Delii, à quibus didicerint cæteri. Dictamnum herbam juvare inſigniter fœcunditatem atque*

Sive tu Lucina probas vocari
Seu Genitalis.
Diva, producas sobolem, patrúmque
Prosperes decreta super jugandis [498]
Fœminis, prolisque novæ feraci
Lege maritâ:
Certes undenos decies per annos
Orbis et cantus referátque ludos
Ter die claro, totiésque gratâ
Nocte frequentes.
Vósque veraces cecinisse Parcæ,
Quod semel dictum est, stabilísque rerum
Terminus servat, bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecorísque Tellus
Spiceâ donet Cererem coronâ: [499]

seu Lucina, seu Genitalis amas nominari, defende matres. O Dea prolem Romanum multiplica, et promove Senatusconsulta de jungendis connubio mulieribus, et lege maritali novæ sobolis fertili. Circulus etiam centum et decem annis evolutus reducat cantilenas ac ludos celebres tribus diebus lucidis totidemque noctibus jucundis. Vos autem Parcæ, quæ semel statuta verè prænunciâstis, et fixus ordo rerum custodit, prospera fata addite jam transactis. Terra frugibus fœcunda et gregibus det Cereri coronam è spicis:

ANNOTATIONES.

ἐυτοκίαν, atque ob id corollas Ilythiæ ex dictamno contexi suetas, observatum. Ilythyia multis Luna credita est, eamque mitem ac lysizonon adesse parturientes precabantur. Hæc ille. Ejus meminerunt Hesiod. Pindar. Nem. Od. 7. init. & Theocr. 17, 60.

15. *Lucina.*] Sic dicta quòd prodeuntibus in lucem faveat infantulis.

16. *Genitalis.*] Quòd adjuvet ac promoveat generationem. Et quemadmodum solis calore fœtus animatur, sic nutritur humore Lunæ et gignitur. Ex his intelligitur cur à Poëtâ nostro dicatur *maturos aperire partus Lenis.* Vide l. 3. Od. 22. et l. 4. Od. 6. stroph. penult. annot.

17. *Producas sobolem.*] Romanam gentem adeóque potentiam auge, amplifica.

18. *Decreta super jugandis Fœminis, &c.*] De connubiis ritè contrahendis ad generandam prolem, supplendósque exercitus. Censorum jus et officium erat, cœlibes ad matrimonium cogere.

20. *Lege maritâ.*] Intellige non legem Poppæam, quæ mortuo jam pridem Horatio, et post ludos istos seculares annis 20. lata est; sed Juliam maritalem seu de maritandis ordinibus, tunc temporis latam, quæ conjugatis præmia, pœnas autem adversus cœlibes decernebat; prætereà ingenuis quibuslibet (exceptis tamen Senatoribus ac Senatorum filiis) uxores libertini generis ducere permittebat. Vide Gell. l. 1. c. 6. Cicer. de legib. Zonar. Dion. Cornel. Tacit. Annal. Suet. Octav.

21. *Certus undenos, &c.*] Precamur etiam ut post evolutum rursus centum illud spatium annorum centum ac decem, quod seculum appellatur, referantur et repræsententur iterum ac deinceps ludi istis similes, semperque adeò floreat urbs et Imperium Romanum. Alii legunt *certus ut denos,* ac centenis duntaxat annis seculum definiunt. Quod tamen haud ita probant eruditi, refraganturq; Sibyllini versus,

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιστος ἴκῃ χρόνος ἀνθρώποισι
Ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων, &c.

23. *Ter die claro, totiesque nocte.*] Ternis diebus ac totidem noctibus agebantur ludi sæculares, ut ante jam annotavi.

25. *Vosq; veraces cecinisse Parcæ.*] Lucinæ sive Ilithyiæ subjungit Parcas. His nimirùm assidere Illam scribit Pindar. Od. 7. Nem. ante cit. Ἐλείθυια πάρεδρος Μοιρᾶν βαθυφρόνων, παῖ Ἥρας, γενέτειρα τέκνων, &c. *Ilithyia assidens Parcis profundè cogitantibus, filia Junonis, genetrix liberorum, &c.*

26. *Stabilisque rerum Terminus servat.*] Quidam legunt, *servet,* sed vix contextus eam feret lectionem. Alii, *hæret,* Nihil clarius nostrâ illâ lectione. Sensus est: O Parcæ quæ veraciter protulistis ac profertis id *quod semel* à Jove *dictum,* fatum et sancitum est præsertim de Imperii Romani æternitate. Virg. *Imperium sine fine dedit:* quod quidem hactenus *ordo rerum stabilis ac terminus servat,* constitutæ jam Romanorum potentiæ et gloriæ novam semper adjungite. Vel si mavis generaliter accipere: Parcæ quæ verè cecinistis id *quod semel dictum,* quodque immutabili necessitate fixum oportet servari, concessam Romanis felicitatem perpetuam facite.

30. *Spiceâ donet Cererem coronâ.*] Hoc debitum et aptum munus pro acceptâ frugum abundantiâ, Tibull. 1, 1, 15.

Flava Ceres tibi sit nostro de rure corona
Spicea.——

Et l. 2. Eleg. 1. v. 5.

——*Spicis tempora cinge Ceres.*

Salubres aquæ et aër Jovis alant fœtus. Phœbe sagittis reconditis clemens et benigne, exaudi pueros supplicantes: ô Luna bicornis astrorum princeps, exaudi virgines: Si quidem *Roma est vestrum opus, et ad ripam Italicam felici navigatione appulerunt catervæ Trojanæ, homines jussi mutare domicilia et civitatem; quibus pius Æneas viam tutam*

Nutriant fœtus et aquæ salubres,
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidúsque telo
Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis audi,
Luna, puellas:
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare lares et urbem, [202]
Sospite cursu;
Cui per ardentem sine fraude Trojam

ANNOTATIONES.

31. *Nutriant fœtus et aquæ salubres, Et Jovis auræ.*] Aërem et aquas pestilentes deprecatur: oratque ne *tabida membris, Corrupto cœli tractu, miserandaque veniat Arboribusque satisque lues, et lethifer annus:* ut ait Virg. Æneid. 3. v. 138. Hor. l. 1. Od. 21.

Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem
Pestemque à populo et principe Cæsare in
Persas atque Britannos
Vestrâ motus aget prece.

32. *Jovis auræ.*] Hinc Virg. Eclog. 3. *Jovis omnia plena.* Macrob. in Somn. Scip. c. 17. Jupiter pro cœlo ponitur; et Juno pro aëre, Jovisque conjux; quia aër scilicet inferior, cœlo est subjectus velut aëri superiori. Idem Saturnal. l. 3. c. 4. *Esse autem medium æthera Jovem, Junonem verò imum aëra,* aiunt, &c.

33. *Condito mitis placidusque telo.*] Contrà exerto vel intorto metuendus ac terribilis, l. 2. Od. 10. stroph. penult. Adde quod ante annotavi, ita veteribus superstitiosè existimatum, mortalium neminem interire, aut morte mactari, nisi Apollinis aut Dianæ telis percussum. Vide Macrob. l. 1. Saturn. c. 17. ubi Apollinis arcu et sagittis Solis radios significari, morbosque hinc vel sanitatem ab eo immitti creditum olim, probè asseritur.

34. *Audi pueros, Apollo, &c.*] Apollinem, ut vides lector, pueri invocabant, puellæ verò Dianam, in separatos hinc et illinc choros distributi, et sic jusserat Sibylla:

. . . . Χωρὶς δὲ κοῦραι χόρον αὐταὶ ἔχοιεν,
Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στίχος· ἀλλὰ γονέων
Πάντων ζωόντων· οἷς ἀμφιθαλὴς ἔτι φύτλη.
Seorsim verò puellæ chorum ipsæ habeant,
Et seorsim puerorum masculus ordo, sed parentum
Omnium viventium, quibus utrinque florens adhuc
genus extet.

35. *Bicornis Luna.*] Non temerarium hoc epithetum, imò proprium maximè. Nam tempore novilunii agebantur ludi sæculares, et carmen illud sæculare concinendum erat *ad bicornem lunam.*

37. *Roma si vestrum est opus, &c.*] Idcirco Roma dicitur Apollinis opus, quòd Æneas Apollinis oraculo obsecutus venit cum suis in Italiam, ibique consedit.

38. *Littus Etruscum.*] Italicum, Tiberinum litus.

39. *Jussa pars mutare lares, &c.*] Accepta ab Apolline mandata itemque beneficia non sine grati ac religiosi animi testificatione apud ipsum numen referuntur. Virg. Æneid. 3. v. 88. sic Æneas Phœbo:

. . . *Quove ire jubes? ubi ponere sedes:*

Phœbus autem sic Æneæ respondet:

Dardanidæ duri quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hîc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum et qui nascentur ab illis.

Et v. 160. sic monent Penates Dii Apollinis responsa interpretantes:

Mutandæ sedes . . . surge,
age . . . .
. . . . Coritum, terrasque require
Ausonias. ————

Et postea: v. 354.

Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

39. *Pars.*] Proprie nam et Trojanorum alii Antenore duce in Italiam devenerunt. Virg. Æneid. 1.

41. *Cui per ardentem, &c.*] Illi Trojanorum parti à te, Apollo, jussæ, novas quærere duce Æneâ sedes, is dux, te adjutore, tutum *munivit iter,* longum fugæ laborem ut ipse jussus erat, minimè deserens. Virg. Æn. 3. v. 160.

Per ardentem, &c.] Virg. Æneid. 2.

. . . . *flammam inter et hostes*
Expedior: dant tela locum: flammæque recedunt.

Sine fraude.] Impunè, sine noxâ et damno sui aut suorum. Vide l. 2. Od. 19. v. 20.

Castus

Castus Æneas patriæ superstes
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis.
Dii probos mores docili juventæ,
Dii senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date rémque, prolémque,
Et decus omne.
Quîque vos bobus veneratur albis
Clarus Anchisæ Venerísque sanguis,
Imperet bellante prior jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terrâque manus potentes
Medus, Albanásque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Jam Fides, et Pax, et Honor, Pudórque
Priscus, et neglecta redire Virtus

paravit inter incensam Trojam illæsis, ipseque post patriam stans, ampliora donaturus quàm *relicta* fuerant. *O Numina date bonam indolem juventuti flexibili, tranquillitatem senectuti, populo* denique *Romano divitias, sobolem, gloriam integram. Illustris verò progenies Anchisæ et Veneris, quæ* nunc *juvencis candidis vos colit, regnet superior hoste bellum inferente, mitis autem erga subjectum. Jam terrâ marique Parthus formidat vires magnas atque auctoritatem Romanorum. Jam mandata expectant Scythæ Indique paulò ante ferociores. Jam Fides, et Pax, et Honor, atque antiquus Pudor, et Virtus contempta remigrare non*

ANNOTATIONES.

43. *Daturus plura relictis.*] Sic enim idem Apollinis oraculum promiserat per Deos Penates, Ibid. Æneid. 3. antè cit.

——Venturos tollemus in astra nepotes
Imperiumque urbi dabimus; tu mœnia magnis
Magna para . . .
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.

Itaque Æneas eo responso fretus, Trojanis militibus spondet majora in Italiâ, quàm quæ in Troade reliquerant et amiserant.

45. *Dii probos mores.*] Vide quam recta et justa petat. Quod autem Romanæ genti precator *rem* seu opes, meminit eas esse quasi nervum Reipublicæ; quòd *prolem*, Imperii populique perennitatem expotat: quod *decus*, id exprimit, quod habet Cic. pro lege Manil. n. 7. Romanos *semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes atque avidos laudis* extitisse.

49. *Quique vos bobus veneratur albis.*] Hæc peculiaria sunt ac sigillatim pro Cæsare Augusto vota. Is nimirùm *Anchisæ Venerisque sanguis*: mater enim Augusti neptis erat Julii Cæsaris sororis, Julius autem ab Iulo prognatus erat, Iulus autem Æneæ filius: Æneas denique Anchise ac Venere natus. Quanquam et hoc referunt aliqui ad Populum Romanum ab Æneâ propagatum.

Bobus albis.] Jovi mactari debebant tauri albi; pariter et Phœbo Dianæque utpote lucidis numinibus, candidæ victimæ; Junoni juvenca nitida; Terræ scrofa nigra: Parcis furvæ agnæ vel capræ. Ita enim jubebant Sibyllina carmina, apud Zosim. Histor. l. 2. jam. cit.

Λευκοί ταυρον δ' ε Διός παρὰ βαμὸν ἀγέσθων
Ἤμαλι μήδ' ἐπὶ νυκτὶ, &c.

51. *Bellante prior, jacentem Lenis in hostem.*] Virg. Æneid. 6. v. 851.

Tu regere imperio populos, Romane, memento.
. . . .
Parcere subjectis, et debellare superbos.

54. *Medus.*] Vide l. 4. Od. 5. et 14. Dio. l. 54. Paul. Oros. l. 4. c. 21. Sueton. Octav. c. 21.

Albanas timet secures.] Romanorum majores Albæ prius quam Romæ regnârunt. Hinc *Albanas* pro *Romanas*. Virg. Æneid. 1.

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo.
. . . .
. . . Regnumque ab sede Lavini,
Transferet, et longam multâ vi muniet Albam.

Et antea: . . . *genus unde Latinum,*
Albanique patres.

Porrò *secures*, insignia Magistratuum, pro potestate, ac majestate poni, notum etiam sciolis.

55. *Scythæ responsa petunt.*] Augusti ac Romanorum expetunt amicitiam, mandata, leges. Supra cit. l. 4. Od. 5. et 14. modo cit. Flor. l. 4. ult. &c. De Scythis, l. 1. Od. 19. l. 2. Od. 9. l. 3. Od. 24.

56. *Indi.*] De his anteâ l. 1. Od. 12. &c. Oros. in fine. l. 6.

58. *Neglecta redire virtus Audet, &c.*] Sunt enim quædam *tempora virtuti inimica*, ut ait Cic. in Orat. Eo pertinet etiam quod Poëtæ scribunt, invalescentibus vitiis Astræam terras

dubitat: et abundantia referto cornu felix procedit. Ast ille vaticiniis et arcu splendido conspicuus, novemque Musis amicus qui arte medicâ sublevat ægrotantia corporis membra, si placidè intuetur arces Palatinas, in lustrum sequens ac meliorem semper ætatem propaget imperium Romanum, Italiamque prosperet. Diana verò quæ Aventino monti *præsidet, et Algido, suscipiat vota quindecim virûm, atque propitias aures præbeat juvenum precibus.* Ego *chorus peritus canendi laudes Apollinis ac Dianæ, domum refero bonam certamque fiduciam, in talia consentire Jovem et Deos universos.*

Audet, apparētque beata pleno
    Copia Cornu.
Augur et fulgente decorus arcu [502]
Phœbus, acceptúsque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
    Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus arces,
Rémque Romanam, Latiúmque felix,
Alterum in lustrum, meliúsque semper
    Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidúmque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
    Applicet aures.
Hæc Jovem sentire Deósque cunctos, [503]
Spem bonam certámque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus, et Dianæ
    Dicere laudes.

ANNOTATIONES.

reliquisse, et in cœlum evolasse. At cum ad meliorem se frugem homines recipiunt, tum dicitur redire virtus, atque rerum ubertatem honorumque omnium copiam secum referre. Ovid. Met. 1. v. 129.

Fugēre pudor, verumque, fidesque, &c.

Quod è Theognide expressum videtur, ᾤχετο μὲν πίστις, *abiit fides, &c.*

61. *Augur.*] Vaticinandi facultatem à Jove Apollo accepit:

Fulgente decorus arcu.] Ἀργυρότοξος, apud Homer, Virgil. Æneid. 12. v. 394.

Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.

62. *Acceptusque novem Camœnis.*] Utpote musicæ, lyræ, carminumque Inventor ac Deus.

63. *Qui salutari levat arte, &c.*] Apud Ovid. Met. 1. 521. ita de se jactat Phœbus:

Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.

Vide et Macrob. lib. 1. 17. antè cit.

65. *Palatinas arces.*] In suo palatio ædem Apollini dedicaverat Augustus, cum bibliothecâ et porticu. Vide l. 1. Od. 31. Porrò in hac æde Palatinâ canebatur Sæculare Carmen tertio die ludorum, ut observat Zosim. antè cit.

67. *Alterum in lustrum.*] Vel accipe *lustrum* simpliciter pro spatio quinque annorum, atqui adeò synecdochicωs, pro tempore sequenti: vel signanter et præcipuè pro altero sæculo; nam ludis sæcularibus fiebat insignis lustratio. Zosim, cit.

69. *Quæque Aventinum tenet Algidumque.*] Dianæ erant fanâ, fiebantque sacra, in utroque isto monte. Aventinus unus erat è septem urbis collibus. Algidus ab assiduo frigore dictus, non procul Româ.

70. *Quindecim Diana preces virorum curet.*] Quindecim viri sacerdotes erant, quorum jus, potestas, et officium erat, Sibyllinos libros consulere de rebus gravioribus, ut calamitatibus publicis; de iis responsa dare, placationes et expiationes edicere, sacris faciendis præesse, ceremonias exequi, libros et carmina Sibyllarum tueri; et, quod facit ad rem præsentem, ludorum sæcularium curam gerere. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 16.

73. *Hæc Jovem sentire, &c.*] His annuere, rata habere vota nostra.

75. *Chorus.*] Licet è multis personis chorus constet, unius tamen partis agit ac sustinet. Epist. ad Pison. v. 193.

Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat.——

APPEN-

APPENDIX

Ad nostras ANNOTATIONES *in Libros* Odarum, *seu* Carminum HORATII.

QUONIAM plerisque locis attulimus Julii Cæsaris Scaligeri censuras, et grave est à tanto viro notari; ne quis forte ob id vel quidquam detrahendum arbitretur de summâ laude, quam per secula meruerunt Odæ Horatii, aut temerè credat Scaligerum, velut quâdam Zoili vesaniâ percitum, adversus Lyricorum Principem debacchatum esse; operæ pretium duximus hìc describere integram illustris Hypercritici sententiam, quâ nemini dubium relinquatur quanti illas ipse æstimârit. Sic habet Poët. lib. 6. *Est Horatius omnium Latinorum Græcorumque Poetarum elaboratissimus. Nam in Lyricis quem sonum, quos numeros, quam majestatem quæsivit, obtinuit, quæ omnia cum in aliis neglexit operibus, omisit sine gloriæ dispendio: quam puritatem, elegantiam, venustatem in utrisque appetiit, consecutus est.* Et postea: *Nunc ad politissima ejus carmina contemplanda transeamus: in quibus considerandis major laudis et admirationis, quam castigationis apparatus erit.*

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum tum novitate tum varietate, majores sunt omni non solum vituperatione, sed etiam laude: neque solo dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti; verum etiam sublimi maximè commendandi. Quia enim altius aut præclarius illis?

Post ignem ætherea domo
    Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors:
    Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Item istis? Scribêris Vario fortis, et hostium
Victor Mæonii carminis alite, &c.

Item? Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Digne scripserit, &c.

Item? Sub lacrymosa Trojæ
Funera, ne virilis
    Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas.

Item? Permitte Divis cætera, qui simul
Stravêre ventos æquore fervido
Deprælantes: nec cupressi,
    Nec veteres agitantur orni.

Hæc et alia per portiunculas. At illa tota,

Quem virum aut heroa lyrâ, vel acri
Tibiâ ſumes celebrare, Clio?
Quem Deum, &c.

Item decima quarta, decima quinta, quarta et viceſima. Triceſima vero prima adeo aſſurgit, ut facile probet judicium noſtrum. Nec inferior triceſima quinta.

Porro 2. Lib. prima Ode eſt altiloqua, ſicut et quinta decima. Par ſpiritus in undeviceſima et in ſequenti.

Sed et 3. Lib. prima dicendi genere magnifico ſtructa eſt, pariter et ſecunda. Tertia verò graviſſima. Quarta nec Pindaro cedit ac ne quinta quidem. Quin ſexta quoque altiſſimè ſonat. Haud paulo minor ſexta decima. At viceſima nona incipit leniſſimè: tum vero ſemper aſſurgit eo uſque, quo nemo aliorum pervenire poſſit. Ultima ejuſdem libri miſcuit etiam faſtum cum majeſtate.

Quarta Lib. 4 profecto aliarum nulli cedit magniloquentiâ. Quam quæ ſequitur, tametſi eo non aſpirat, in eâdem tamen luce verſatur; ſicut et ſexta, quæ ſimul nitore quodam venuſtatis perfuſa eſt. Nona altior et ſeverior: qualis et quarta decima: nec minor eam ſequens.

Quæ recenſere coactus ſum, ut virum maximum atque etiam cum ipſo Pindaro in hiſce conferendum, à calumniâ vindicarem. Nam et Pindaro accuratior eſt, et ſententiis crebrior, neque ſibi, ut ille, indulgens: ſed non ſine auditoris reverentiâ, audax ad eam præſtandum magnitudinem, quæ neque illi oneri, et nobis miraculo ſit. In eo nihil laxum eſt, nihil hiat; omnia cohærent, ita et unum tota illa eſſe videantur.

Cæteræ Cantiones partim in humili dicendi ſtylo, ut

Vitas hinnuleo me ſimilis Chloe, &c.

Et Ne ſit ancillæ tibi amor pudori: &c.

Aliæ in mediocri, ut illæ:

Mæcenas atavis edite regibus: &c.

Et Otium Divos rogat in patenti, &c.

Omnes, inquam, tantæ ſunt venuſtatis, ut mihi et aliis prudentioribus omnem ademerint ſpem talium ſtudiorum.

Inter alias vero, duas animadverti, quibus ne ambroſiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera eſt 3. Lib. 4. Quem tu Melpomene, &c. *Altera nona Lib. 3.* Donec gratus eram tibi. *Quarum ſimiles malim à me compoſitas, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum ſimiles malim compoſuiſſe, quam eſſe totius Tarraconenſis rex.*

At tametſi tam magnificè de Horatii Carminibus ſentio: tamen dabunt ingenuo nobilique pudori noſtro veniam ſtudioſi, ſicubi etiam optavimus potiora.

V. CL. ANDR. DACERII,

PRÆFATIO

IN

HORATII SATIRAS

De Origine et Progressu SATIRÆ Romanæ, *et quas Mutationes subierit.*

HORATII *Satiras* duobus Libris comprehensas, nunc *Sermones*, nunc *Satiras*, nullo discrimine appellavit ipse: verùm quum *Ideas* modis quibusdam distinctas animo repræsentent ea vocabula, operæ pretium facturus videor, si, quid àntiqui Romani per *Satiram* intellexerint, exponam. Primus doctissimus Casaubonus, atque adeo solus in eo feliciter operam posuit, ut demonstraret quæ et qualis esset Poësis Satyrica Græcorum, quæ Satira Romanorum. Est ille liber quantivis pretii: nec diffiteor me inde plurimum adjutum fuisse.

Hic enim est fructus, quem ex excellentium virorum laboribus percipere debemus: qui ideo nobis præiverunt, ut in spissis antiquitatis tenebris facem succedentibus præferrent. Non tamen in superiores ita oculi defigendi, ut propriis etiam gressibus non attendamus: per illas enim incedunt aliquando semitas, in quibus non tutum sit eos sequi: id quod et ego hic cavi, sæpe vias parum tritas secutus, ut in progressu patebit.

Est autem Satira quædam Poëseos species aliis quàm Romanis prorsus incognita, nec ullà cum Satyricâ Græcorum poësi cognatione conjuncta, quæ tamen quorundam doctorum opinio fuit. Quintilianus omnem dubitationem tollit, cum scribit Lib. 1. cap. 10. *Satira quidem tota nostra est.* Inde est quod Horatius Sat. 10. Lib. 1. ver. 66. *Græcis intactam carmen* dixerat.

Ecce tibi germanam hujus vocis Etymologiam: Latini *Saturum* usurpabant pro *pleno*, cui ad perfectionem nihil deesset: hinc *Satur color*

color cùm lana colorem penè combibisset nec quicquam ad tincturam adjici potuisset. Ex *Satur* factum *Satura*, quod *Satira* etiam per *i* efferebant, quemadmodum *Maximus* et *Maxumus*, *optumus* et *optimus*. Est igitur *Nomen Adjectivum*, quod relationem habet ad *Substantivum* intellectum; dicebant enim prisci *Saturam* intelligentes *lancem*. Erat autem *Satura lanx* vas (Gallicè *un bassin*) omne genus fructibus repletum, quos Cereri quotannis et Baccho, ut totius anni proventuum primitias, offerre solebant; cujusmodi oblationes ex variis generibus inter se confusis non erant Græcis omnino incognitæ, qui eas appellabant παγκαρπον θυσίαν, πανσπερμίαν, et in leguminibus πυανεψίαν. Diomedes Grammaticus accuratè et hunc Romanorum morem et vocis *Saturæ* naturam explicavit his verbis, *Lanx referta variis multisque primitiis Sacris Cereris inferebatur, et à copiâ et* saturitate *rei* Satura *vocabatur. Cujus generis* lancium *et Virgilius in Georgicis meminit, cum hoc modo dicit,*

Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.

Et——*lancesque et liba feremus.*

Deinceps ad alia miscellanea translata est. Fest. *Satira cibi genus ex variis rebus conditum.* Migravit inde ad ea, quæ mentis et ingenii sunt; nam *leges Saturas* nuncuparunt, quæ plura capita, aut plures titulos complectebantur, ut *Legem Juliam*, *Papiam*, *Poppæam*, quæ dicebatur *miscella* quod idem est, ac *Satura*; unde profecta est et illa locutio *per Saturam legem ferre*, cùm non rogatis ex ordine Senatoribus, non collectis, nec dinumeratis sententiis, omnes, simul et promiscuè sententiam ferebant, quod propriè dicebatur *per Saturam sententias exquirere*, quomodo post Lælium locutus est Sallustius. Neque hic constiterunt; etiam *libros* quosdam hac appellatione insigniverunt, ut Pescennius Festus, qui *Historias Saturas* vel *per Saturam* nobis dedit.

Ex his omnibus exemplis facili quis negotio sibi persuadebit Horatii opera hinc traxisse nomen, *Satirasque* appellatas, quod *multis et variis rebus hoc carmen refertum esset*, quomodo dicit Porphyrio. Quod quidem ex parte verum est: cave enim putes, vocem nullis intercedentibus gradibus, qui transitum præberent, statim huc deductam: ejus migrationes antiquiores erant in alias res, quas propinquius *Horatii Sermones* contingerent. Ad quam rem explicandam jam accingimur, eum secuturi ordinem, qui ipsi Casaubono in mentem non videtur venisse; quippe rem eâ luce perfundit, ut nulla amplius cuiquam relinquatur ad dubitandum materia.

Romani cum quadringentos circiter annos Scenicos ludos ignorarent, casu dum dies festos per licentiam et lasciviam agitarent, in Versus Saturnios et Fescenninos inciderunt, qui postea in Scenis per centum et viginti fere annos locum suum tutati sunt.

Fuerunt isti Versus impoliti et parum numerosi, utpote subitanei, et à populo fusi adhuc rudi et agresti, quique non alium magistrum nosset, quam Cererem et Bacchum. Hoc genus carminis implebant cavillationes et opprobria rustica, adhibitis Gesticulationibus et Saltationibus ridiculis,

ridiculis. Rem intelliges, si ob oculos tibi proponas bonos de pago viros rusticorum more saltantes, sese mutuo extemporaneis conviciis insectantes, eaque in vices exprobrantes quorum alius alii conscii sunt. Hoc est quod Horatius dicit Epist. 1. lib. 2.

Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fundit.

Infrenam hanc et impotentem licentiam excepit non ita multó post alius generis carmen, castigatius quidem illud, sed refertum etiam dicteriis ad movendum risum comparatis, quod tamen nihil turpitudinis admiserit; comparuit hoc carmen sub Satiræ nomine ob varietatem suam: quæ quidem Satira certos habuit *modos*, i. e. musicum et congruentem motum, relegatis gestibus minus honestis. Titus Livius, lib. 7. c. 2. *Vernaculis artificibus, quia* Hister *Tusco verbo* Ludio *vocabatur, nomen histronibus inditum, qui non, sicut ante, Fescennino versu similem incompositum temerè ac rudem alternis jaciebant, sed impletas modis Saturas, descripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti peragebant.* Non abludebat hæc Satira à nostris *Farces* pudentioribus, ubi promiscuè et Spectatoribus et Actoribus Scenico sale defricabantur auriculæ.

Atque ita se habebat res Scenica; cum *Livius Andronicus* ad *Comædias* et *Tragœdias* ad Græcorum imitationem conscribendas primus animum appulit: quæ cum esset oblectatio et liberalior et absolutior, mox huc undique catervatim concursum est, neglectâ ad tempus *Satirâ*, quam tamen paulo post reprehensam erant qui Comœdiis jam peractis non absurdè subnecterent (quod Galli in suis *Farces* hodieque faciunt) Attellanis certe, mutato tum primum *Satyrarum* nomine in *Exodia*, quod in posterum mansit.

Atque hæc fuit prima et antiquissima Romanæ Satiræ forma. Erant quidem duæ aliæ, quanquam à primâ multum discrepabant, ei tamen quasi enatæ suffragines ortum suum referebant; quod quam brevissimè poterò, jam confirmatum dabo.

Uno anno postquam Livius primas dedisset fabulas, natus est in Italiâ Ennius: qui cum adolevisset, et diligentius considerasset, quantopere hujusmodi Satiris delectaretur populus; rectè et id vidit, Poëmata, quæ licet Theatro non destinarentur, suffusos felle sales et dicteria Satirarum mordacia conservarent tamen, non posse non placere populo; periculum fecit atque edidit *Sermones* quos Satiras servato antiquo nomine apellavit. Erant hi Sermones Horatianis, quod ad argumentum et varietatem rerum, per omnia similes: Excepto, quod Ennius ad quorundam Græcorum, ipsius etiam Homeri exemplum, id sibi juris sumpserit, ut plura carminum genera, confusis *Hexametris*, *Iambicis*, *Trimetris*, et *Tetrametris*, *Trochaicis* commisceret, ut ex fragmentis quæ supersunt, satis liquet.

Videtis Tetrametrorum exemplum ab Aulo Gellio conservatum, dignum sane, quod ob eximiam pulchritudinem hic reponatur.

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Nequid expectes amicos, quod tute agere possis.

Annu-

Annumeraverim porro *Ennii Satiris* alteram illam ſpeciem Verſuum, qui eâ ſunt venuſtate, eâ elegantiâ, ut ſeculum longe ſuperare videantur. Rem non ingratam fecero, ſi Lectoris oculis ſubjecero:

Non habeo denique nauci Marſum Augurem,
Non vicanos Aruſpices, non de Circo Aſtrologos,
Non Iſiacos Conjectores, non Interpretes ſomniûm:
Non enim ſunt ii, aut ſcientiâ, aut arte Divini;
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque harioli,
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſui quæſtûs cauſsâ fictas ſuſcitant ſententias,
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam,
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam petunt;
De divitiis deducant drachmam, reddant cætera.

Plurima ex his Satiris deſumpſit Horatius, ut manifeſtum erit notas noſtras conſulenti.

Poſt Ennium ortus Pacuvius, Satiras ipſe quoque ſive Avunculum, ſive Avum ex matre imitatus, ſcripſit.

Natus eſt Lucilius eo tempore, quo maxime florebat Pacuvius. Compoſuit et ille Satiras, ſed quibus novam novatâ ſcribendi ratione gratiam conciliavit, ut qui Antiquæ Comœdiæ Græcæ characterem propius exprimere voluerit: ejus admodum imperfecta ex priſcâ Latinâ Satirâ haberi poterat notitia, quale ſcilicet faceret carmen, quod ſola Natura dictitaverat, antequam injecta eſſet Romanis Græcos imitandi, eorumque ſpoliis ſe locupletandi, cogitatio. Ex quibus facile intelligi poteſt illud Horatii, Sat. I. Lib. 2.

——*Quid, cum eſt Lucilius auſus*
Primus in hunc operis componere carmina morem?

Noli putare Horatium voluiſſe dicere, nullas ante Lucilium Satiras factas: cum Lucilium præceſſerint Ennius et Pacuvius, quorum ille exemplum ſecutus eſt. Id ſolum voluit, Lucilium novam faciem huic carmini induiſſe, quod perpoliverit, et propterea pro primo quaſi auctore habendum. In eâdem fuit ſententia Quintilianus, Lib. 10. Cap. 1. *Satira quidem tota noſtra eſt, in quâ primus inſignem laudem adeptus eſt Lucilius.* Cave hîc pedibus in Caſauboni ſententiam eas, qui Diomedis fide fretus, Ennii et Lucilii Satiras toto genere diſſentire credidit. Vide ipſa Grammatica verba, quæ ſubacti judicii Criticum in errorem induxerunt. *Satira eſt carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos, maledicum, et ad carpenda hominum vitia, Archææ Comœdiæ charactere compoſitum, quale ſcripſerunt Lucilius, et Horatius, et Perſius. Sed olim carmen, quod ex variis poematibus conſtabat, Satira dicebatur, quale ſcripſerunt Pacuvius et Ennius.* Apparet Diomedem diſtinguere Satiram Lucilii, ab eâ quam ſcripſit Ennius et Pacuvius. Ridicula autem et omnino falſa eſt hujus diſtinctionis ea, quam reddit, ratio. Non ſatis inveſtigaverat homo ſimplex naturam et originem utriuſque Satiræ, quæ omnino conve-

conveniebant tam materiâ quam formâ. Nam nihil eo attulerat Lucilius prætor nitoris et salis plusculum, in summâ rei nullâ insigni variatione factâ. Et quanquam non conjunxerat plura versuum genera in eodem carmine, sicut Ennius; fecerat tamen diversa carmina, quorum alia integra Versibus Hexametris, alia Iambicis, alia Trochaicis constabant, ut liquet ex ipsius fragmentis. Ut verbo dicam, si Lucilianæ Satiræ diversi generis ab Ennianis ideo censendæ sint, quod ille hunc scribendi arte longe superaverit, uti voluit Casaubonus, consequens erit Horatii quoque Satiras à Lucilianis diversi prorsus fuisse generis, quandoquidem Horatius non minus evexit Satiras suas supra Lucilium quam ille suas supra Ennium et Pacuvium evexerat. Douzam quoque fefellit iste Diomedis locus. Hoc non eò dixi quod errorem levem tantorum virorum notare gaudeam, sed solum ut demonstrem, quantâ cum curâ et cautelâ eorum opera legere oporteat, ubi de re agitur obscurâ adeo et antiquâ.

Antiquæ Satiræ ad Scenæ usum compositæ Naturam declaravi; planum feci inde exemplum sibi sumpsisse Ennium: satis denique confirmatum dedi Ennii Pacuviique ejusdem esse generis cum Satiris Lucilii et Horatii, quod tamen carmen non nisi ab Horatio ad supremum fastigium perductum est. Jam ad alterum Satiræ genus, quod recepi exponendum, quod et ipsum quoque ab antiquâ originem duxit, tempus est accedere: ea est quæ appellatur *Satira Varroniana* vel *Menippea*, quòd primus ejus auctor esset Varro Romanorum doctissimus, quòdque in eo opere Menippi Gadarensis, Philosophi Cynici, mores imitatus esset.

Nec solà carminum varietate mista est ista Satira: nam Varro ei interposuerat prosam orationem, promiscuo etiam usu Græci et Latini Sermonis. Quintilianus de Lucilii Satirâ locutus addit, *Alterum illud est et prius Satiræ genus, quod non solum carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus*; cujus loci unica difficultas in eo posita est, quod affirmat Quintilianus hanc Satiram Varronianam fuisse priorem. Quò enim pacto illud fieri potuit, cùm ætate multo postèrior Lucilio fuerit Varro; At Satiram Varronis tempore priorem fuisse, ea vero non est Quintiliani mens, quippe qui probe sciret eam multis annis fuisse recentiorem. Id voluit, Satiram hanc ita mistam magis compositam esse ad Ennii et Pacuvii, qui in Satiris suis multa sibi licere voluerunt, quam ad Lucilii exemplum, qui musas coluit severiores.

Nihil nobis restat hodie ex Varronis Satiris, præter fragmenta quædam, èaque maximam in partem corruptissima, titulosque, quorum plurimi sunt duplices, quo indicio sunt, quanta esset varietas materiarum, quas Varro illic tractaverat.

Senecæ Apocolocyntosis, Boëtii de Consolatione Philosophiæ libellus et Petronii Arbitri Satyricon sunt Satiræ Varronianis omnino similes.

Hæc habui de Satiris in genere dicenda: plura in hoc argumento differere supervacuum esset. In notis nostris commodior erit locus

Hora-

Horationarum Satyrarum naturam enarrandi. Interea illud velim animadvertat Lector, Latinum Vocabulum Satiræ tam designare Sermones qui Virtutem commendent, quam qui vitiâ insectentur. Omnino aliter se res habet in linguâ nostrâ, ubi vel nomen ipsum Satiræ terrorem incutit illis, qui se simulant id esse quod non sunt; apud nos enim audito Satiræ nomine *convicium* intelligitur. Eadem tamen utrobique vox est. Sed Latini plerumque in librorum titulis respexerunt vocis ipsius naturam, et integram significationem, quam habet ex etymologiâ, cùm Galli respiciant primum et frequentiorem vocis usum, tributæ jam inde ab initio dicteriis et obtrectationibus.

Scribenda autem ea vox Latine per *u* vel per *i*, Gallice per *i* simplex. Qui per *y* scripserunt, ii cum *Scaligero*, *Heinsio*, multisque aliis crediderunt, ex Numinibus Rusticis, quos Græci Σατύρους, Romani *Faunos*, nuncupabant, nomine dicta fuisse ejusmodi poëmata, èque voce *Satyrus*, ductam vocem *Satyra*; istas præterea *Satyras* carminibus Græcorum *Satyricis* valde fuisse affines: quod esse falsissimum luculenter demonstravit Casaubonus, ubi docet à *Satyrus* ex analogiâ formari non *Satyra*, sed *Satyrica*, plurimumque interesse inter Græcorum Satyrica, et Romanorum Satiras.

Spanhemius in pulchrâ suâ ad *Juliani Imperatoris Cæsares* Præfatione, plura de novo observata contulit ad ea quæ ante eâ de re protulerat celeberrimus *Criticus*, descriptis magno cum judicio duorum poëmatum quinque aut sex discriminibus insignioribus, quæ si videre cupias, auctorem adi. Nihil unquam fuit apud Græcos Romanæ Satiræ finitimum præter *Sillos* suos, mordax Poëmatis genus, quod ex fragmentis *Sillorum Timonis* facile colligi potest; ad hoc intereat, quod *Silli* Græcorum meræ essent *Parodiæ*, quod de Romanâ *Satirâ* dici nequit, ubi si forte aliquando in Parodiam incidas, videbis tamen Poëtam cavisse ne abuteretur. Unde liquet Parodiis naturalem esse in Sillis sedem, non item in Satiris.

Expositâ tandem naturâ, origine, et progressu Satiræ, pauca de ipso Horatio mihi sunt dicenda, qui quidem qualis in hoc opere sit, non potest commodius demonstrari, quam si eum Silenorum statuis compares, quibus Alcibiades in Symposio Socratem comparat, quæ nihil extra habebant pulchri, nihil ornati, at si illas aperuisses, omnium Deorum Dearumque imagines detexisses. Ad eum modum se nobis exhibet in Satiris Horatius, nihil magnum præ se fert, quod nos detinere debeat: dignior videtur esse, qui pueris teratur, quam qui viros occupatos teneat: sed seposito velo, et Horatio propiùs inspecto, omnium illico Divorum oculis se ingerunt imagines, hoc est, omnes virtutes, ad quas assiduè exercendi sunt, qui vitiis suis corrigendis seriò student. Oculis parùm intentis illum adspexere antehac mortales; neque possum non mirari Satiras per tot secula lectas, atque relectas, paucis admodum fuisse intellectas, aut explicatas. Substiterunt in ipso cortice, verbisque interpretandis intenti, nihil ultra petiêre: quod quidem fecerunt ut Grammaticis par erat, non ut Philosophis: plane quasi scripsisset Horatius solum ut verborum

con-

construendorum rationem videremus, dedissetque nobis librum horis in Scholâ fallendis, non animis ad virtutem formandis. Prorsus aliud sibi in hoc opere proposuerat Poëta. Namque finis verborum est actio, cujus etiam gratiâ verba ipsa fuerunt reperta, quæ nisi illum assequantur finem, nihil nisi futiles soni: aures quidem feriunt, ad animum verò non pertinent.

Docere nos voluit Horatius in his Satiris, contra vitia nostra militare, affectus temperare, naturam in cupiditatibus moderandis ducem sequi, verum à falso, et à rebus ipsis rerum species discernere, præjudicatas temère opiniones abjicere, principia et causas actionum nostrarum perspectas habere, ridiculam denique eorum pertinaciam evitare, qui, quibus à magistellis suis opinionibus imbuti olim fuerunt, iis obstinatè inhærent, nullâ habitâ ratione quibus innitantur fundamentis: uno verbo, in eo elaboravit, ut nos nobis felices, amicis jucundos et fideles, omnibus quibuscum vivimus, commodos, utiles, et benignos præstaret.

Interpretari Auctoris verba, in *Figuras* digitum intendere, Lectores per orationis involutæ labyrinthos, aut parentheseos obscuræ tenebras, ducere, hæc omnia nihil eximium habent, nec ut loquitur *Epictetus*, quidquam pulchri aut sapiente dignum. Ad hoc nobis annitendum est; hoc opus nostrum est palmarium, usum et rationes horum præceptorum ostendere, eademque auctoritatibus fulcire, ut palam omnibus fiat, eos qui mores suos ad hoc seculum componere negligunt, paria facere ægrotis, qui libros, ubi remedia morbis suis præscribuntur, legere contenti, Medici consilio tantum abest ut utantur, ut ne intelligant quidem ejus utilitatem.

Non quod ego in commentariis meis quicquam sciens volens prætermiserim, quod ad Grammatici officium pertineat. Spero id sensuros esse Lectores, neque jam ullam superfuturam in verbis Horatii difficultatem: ac in hanc curam præcipue incubui, ut argumenta, quæ tractat, illustrarem: rationum, quas adhibet, soliditatem indigitarem; ut expedirem circuitus et ambages, per quas nonnunquam incedit ad placita sua confirmanda, et ad contraria refutanda, vel eludenda: ut veritatem assertionum ipsius stabilirem; ut vafritiem ejus, ubi quasi ex insidiis agit, quæ Lectorem imperitum facilè fugiat, oculis exponerem; ut denique in apricum proferrem ridiculum illud, quod in omnibus quas oppugnat rebus adhibuit. Hæc sunt quæ fecit ante me nemo. Nam ut est Horatius verus Proteus, sæpe formas variando, interpretes suos sæpe effugit, qui cùm ipsum reprehendere nequirent, stupentes fecerunt, quod potuerunt. Affixerunt ei sæpenumero sensum non solum diversum, sed etiam adversum, quemque ipse eo loco refellere voluit. Non quod ego quicquam detractum eis velim, qui ante me Horatio illustrando laborem suum contulerunt: laudo conatus illorum, illi mihi viam apperuerunt. Si quâ in re ego illos superavi, omne illud acceptum refero magnis istis ex antiquitate viris, quos majore cum curâ, majore certè otio, legi, Homerum dico, Platonem, Aristotelem, aliosque tam Græcos, quam Latinos, quos assiduè tero, ut ad eorum gestum reformem meum, eorumque fontibus Ingenii et Judicii mei hortulos irrigem.

Non

Non desunt, scio, his temporibus qui magna illa Nomina risu excipiunt, qui reclamant laudibus, quibus per omnia secula celebrati ornatique sunt, quique illos spoliare velint iis coronis, quas tanto suo merito de Tribunalibus adeo augustis reportarunt. At hi, dum nimio efferuntur studio eam devitandi admirationem, cujus *mater* est *ignorantia*, imprudentes discedunt ab alterâ illâ, quam Plato nuncupat *matrem sapientiæ*, quæque prima oculos hominibus aperuit. Minimè miror pulchritudinem illam divinam, quæ apud Scriptores longè præstantissimos elucet, istos homines non capere, neque trahere: nempe infirmiores sunt, quam ut oculos tantis splendoribus intentos diu tenere queant: ne dicam facilem esse rem Antiquos contemnere, laboriosam verò intelligere.

Quod ad me attinet, Divinos illos Viros ex animo totus admiror venerorque. Eos mihi semper ob oculos pono, velut Judices verendos et incorruptos, apud quos libenter fingo reddendam mihi esse scriptorum meorum rationem.

Magnæ interim ducor Posteritatis reverentiâ: timidior quam fidentior cogito, quale de operibus meis, si bono suo fato eo pervenire possint, judicium latura sit. Non ideo tamen minoris æstimo doctos viros, qui hodie vivunt; multi sunt, fateor, qui seculum nostrum exornant, qui priora potuissent exornare; in quibus tamen ne unum quidem novi, qui non honoret et colat antiquos, cui non idem quod illis sapiat, aut qui eorum præcepta non observet, unde quantum aberraveris, tantum ab ipsâ naturâ et veritate discesseris. Neque verear confirmare, non esse difficilius sine luce oculis objecta perspicere, quàm solidam laudem adipisci, et ingenium excolere aliis rationibus, quam quas Græci et Romani nobis præscripserunt: Sive enim propriis felicis ingenii viribus innixi, sive ab arte et studiis instructi, earum vestigiis succedimus tamen. Qui autem Antiquos damnant, causâ non cognitâ, non abs re erit, eos semel et simul tanto errore liberare, ut ipsis palam fiat, se, dum nimio in hanc ætatem studio transversi rapiuntur, ejus famæ apud posteros gravissimum vulnus imprudentes infligere. Quodnam enim excogitari potest clarius argumentum ad seculi cujusvis ignorantiam, aut potius barbariem demonstrandum, quam quod ibi Homerus audiat ineptus, Plato ad fastidium prolixus, Aristoteles parum doctus, Demosthenes et Cicero è trivio Oratorculi, Virgilius Poëta nullis gratiis, nullo ornatu, Horatius denique rudis, humilis, et sine nervis? Barbaræ illæ gentes, quæ Græciam et Italiam populantes, tanto furore grassabantur, quid unquam in delendis pulcherrimis vetustatis monumentis tetrius ausi sunt? Quid magis horrendum? Verum spes est non toti seculo imputatum iri quorundam perversum judicium, nec Antiquis fraudi fore.

Frustra Imperator ille arma in Homerum, Virgilium, Titum Livium movit: Incassum cecidere tanti conatus: bellum absolutissimis operibus indictum quid aliud egit, nisi ad numerum ineptiarum accessit, quo laborat ipsius historia, cumulatioremque ipsi invidiam apud posteros conflavit?

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM.

LIBER I.

SATIRA I.

Adversus hominum inconstantiam, et exinde in avaritiam invehitur.

QUI fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem [505]
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illâ [506]
Contentus vivat: laudet diversa sequentes?

INTERPRETATIO.

Quomodo fit, ô Mæcenas, ut nullus vivat contentus eâ conditione, quam sibi vel consilium dederit, vel fortuna obtulerit: sed quisque *præferat sectantes diversa* instituta?

ANNOTATIONES.

Duobus Satirarum libris Horatius Stoicè carpit vitia, callidè tamen, atque, ut ait Persius Sat. 1. v. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Egregiè et appositè Seneca, in lib. quo probat in sapientem non cadere injuriam. *Cæteri sapientes,* inquit, *molliter et blandè ut familiares medici ægris corporibus, non quâ optimum est, medentur; sed quâ licet. Stoici virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, curæ habent; sed ut quamprimum nos eripiant, et in illum editum verticem educant, qui adeò extra communem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.* Horatii Satiras commendat Quintil. l. 10. c. 1. his verbis: *Multo est tersior ac purus magis Horatius; et ad notandos hominum mores præcipuus.* De nomine et origine Satiræ disserui ad Juvenalem, tum in Præfatione, tum v. 30. Sat. 1. ubi admonui non à Satyrorum dicacitate appellatum hoc carmen, sed à saturâ lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret diis agrestibus offerendos, illa verò multa et diversa preferret edicta; ita Satira multiplex argumentum complecteretur, variaque pertractaret. Hancque etymologiam afferunt eruditissimi quique viri. Ad quos, lector, accedes, reclamante licet Julio Scaligero. Poët. lib. 1. cap. 12. Porro ne mirere, quod Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerumque, non inscripserimus: Vetant graves et docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quàm Epistolæ: in utrisque scilicet reperitur æquè sermo, id est, *oratio remissa et finitima quotidianæ locutioni:* ut definit Cicero ad Heren. 3. n. 23. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1. *Quî fit, Mæcenas.*] Non abs re tanti literarum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii operum, Od. Epod. Satir. Epist.

2. *Seu ratio dederit, seu fors objecerit.*] *Ratio,* consilium, voluntas Deorum, ex quâ fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoici statuebant.

Fors.] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3. *Diversa.*] Diversa studia, ac vitæ instituta.

O for-

O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contrà mercator, navim jactantibus Austris,
Militia est potior. Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legúmque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. [507]
Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeò sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quò rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat,
Jam faciam quod vultis! eris tu, qui modo miles,
Mercator: tu, consultus modò, rusticus: Hinc vos,

Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno, dicit: ô felices mercatores! è contrario negotiator, cum Notus exagitat navim, ait: *melius est bellum. Enimvero confligitur: horæ spatio brevi mors velox accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatos agricolas æstimat, quando consultor januam* ejus *verberat ad gallicinium. Is* verò *qui datis sponsoribus rure reductus est in civitatem, solos prædicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt,* ut *fatigare queant verbosum Fabium. Ne te retardem, audi quo tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego jam præstabo quod desideratis: tu qui miles eras anteà, fies mercator: tu jurisperitus,* jam eris *agricola. Vos illinc,*

ANNOTATIONES.

6. *Austris.*] Lib. 1. Ode 3. *Rabiem Noti.* Vide et Lib. 3. Ode 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ Auster.*

10. *Sub galli cantum.*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam vero laudat, quoniam tum ejus solùm commoda intuetur. Sic jurispertius agricolâ se infeliciorem putat, quandocunque importuni adsunt consultores, et summo mane ostia pulsant, somnum et quietem interturbantes, seu cùm narrationibus vel interrogationibus, seu futilibus et insulsis caput obtundunt.

Galli cantum.] Vide Plin. lib. 10. cap. 21. ubi sic habet: *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendeque somno natura genuit. Nôrunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartâque castrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant: nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant cantu.* Cicero de Divin. lib. 2. n. 57. *Democritus quidem optimis verbis caussam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et modificato cibo cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus russis cantu, plausuque premunt alas.* Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 13. multa de his.

Consultor.] Cicero pro Muræna, n. 22. sic artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum jurisperito, confert: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eo, quo intendit, maturè cùm exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.*

11. *Ille, datis vadibus, &c.*] Agricola verò in jus venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea, quæ ipsæ sentit, incommoda, illos eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores qui pro altero se obligant ejusque suscipiant caussam, ac reos se pro eo præstant, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus*, ex eo quòd qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. n. 79. Cic. de Finib. 2. *Vadem te ad mortem Tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo Tyranno?* Quod fusè explicat. Offic. 3. n. 45. *Damonem et Pythiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter se fuisse, ut, cùm eorum alteri Dionysius Tyrannus diem necis destinavisset, et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset: vas factus sit alter ejus sistendi; ut si ille non revertisset moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent.*

14. *Fabium.*] Quis ille fuerit, haud planè liquet. Vetus Interpres *Fabius Narbonensis,* inquit, *Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus ad sectâ Stoicâ nonnunquam cum Horatio acriter contendit: scripsit etiam aliquot libros de Philosophiâ Stoica.* Sunt qui clamosum, verbosum, et loquacem caussidicum fuisse dicant eum quem hîc vellicat Poëta.

15. *Si quis Deus, &c.*] Præclaram huic loco dat lucem Seneca, Epist. 95. ubi sic scribit: *Multa videri volumus velle, sed nolumus . . . sæpè aliud volumus, aliud optamus, id est à Diis petimus; et verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent et annuerent, damna nobis sæpe maxima, aut mala, quæ minimè vellemus, darent.*

18. *Mutatis partibus.*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis.

Vos

Vos hinc mutatis decedite partibus. Eja!
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, meritò quin illis Jupiter ambas
Iratus buccas inflet; neque se fore posthac [508]
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Prætereà, (nè sic, ut qui jocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.)
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo; miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hâc mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cùm sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit quodcunq; potest, atq; addit acervo [509]
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri;
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,

vos istinc abite, mutatis vivendi institutis. Eja! cur cunctamini? At illi *abnuunt. Verumtamen conceditur* vobis *esse fortunatos.* Ergo *quare Jupiter utramque maxillam non inflat* contra *illos et justè* quidem: *dicatque, se deinceps tam facilem haud futurum, ut postulatis aurem det? Porrò ne joculariter* hæc *perscribam, sicut qui ridicula* proferunt: *tametsi quid prohibet jocosè veritatem loqui? Quemadmodum præceptores assentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta. Attamen secluso joco seria prosequamur. Is qui humum desudans colit duro vomere, fraudulentus iste caupo, miles et nautæ cuncta maria intrepidè navigantes affirmant* universi, *eo se consilio labores exantlare, ut in senectute quietem securam capessant, postquam sibi alimenta comparaverint: non secus ac exigua formica (nam præbet exemplum) ingenti labore defert ore quicquid potest, et adjungit cumulo quem aggerit, præscia et provida futuræ* hyemis. Verumtamen *illa, statim atq; annum abeuntem vexat Aquarius,*

ANNOTATIONES.

20. *Ambas Iratus buccas inflet.*] Hoc indignationis et gravis iræ indicium est et effectus. Tunc enim crebri concitatique spiritus ad os prorumpunt, buccasque distendunt: atque animi motum, sanguinisque fervorem exprimunt, tum verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, et quasi fulgurans. Noster ad Pisones, *tumido delitigat ore,* ait eodem sensu. Sic et Græci loquuntur. Demosthenes de Æschine, *Ambulat clamitans se affectum contumeliâ, . . . buccas inflans,* τὰς γνάθους φυσῶν.

24. *Ridentem dicere verum.*] Postea Sat. 10. v. 14.

. . . . Ridiculum acri
Fortiùs et meliùs magnas plerumque secat res.

25. *Crustula.*] Fiebant è farinâ, lacte, caseo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam sponte disciplinam, ac libentiùs animum ad discenda prima literarum elementa applicandum. Plato 7. de Republ. vetat pueros vi adigi ad disciplinam, vult autem quasi ludendo invitari; tum quia sic appareat, ad quod disciplinæ genus quisque sit aptus: tum quod nulla disciplina cum vi conjuncta stabilis in animo permaneat.

28. *Ille gravem duro, &c.*] In avaritiam deinceps pugnat.

29. *Perfidus hic caupo.*] *Perfidus,* seu quòd vinum aquâ mixtum venderent tanquam mustum purum; seu quod iniquis mensuris uterentur. Hinc Ædiles, inter alia sua officia, in hos animadvertere debebant. Pers. Sat. 1. v. 130.

Fregerit heminas Aretî Ædilis iniquas.

23. *Nam exemplo est.*]. Sapiens Prov. 6. v. 6. *Vade ad formicam, ô piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam.*

Magni formica laboris.] Phocylides in carmine admonitorio; *Formica,* inquit, *gens exigua, sed valdè laboriosa est:* φῦλον δ' ὀλίγον τελέθει πολύμοχθον. Ib. describuntur formicæ labores; ut et Virg. Georg. 1. v. 186. et 380. Æneid. 4. v. 402. Plin. l. 11. c. 30, &c.

34. *Ore trahit quodcunque potest.*] Plin. l. 11. c. 30. *Si quis comparet onera corporibus earum,* (formicarum) *fateatur nullis portiones vires esse majores. Gerunt ea morsu: majora aversæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnoxæ. Est iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, nè rursus in fruges exeant è terrâ. Majora ad introitum* (cavernæ) *dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plenâ lunâ. Eædem interlunio cessant. Jam in opere qui labor? quæ sedulitas? &c.*

36. *Quæ, simul inversum, &c.*] Poëta ipso formicarum exemplo utitur adversus avarum, cuius insatiabilis pecuniæ fames est. Atqui formica, inquit, quiescit aliquando, cessatque laborare et congerere, utiturque sapiens ac victitat congestis. At tibi laborandi et quæstum faciendi nullus est finis.

Contristat Aquarius annum.] Cum hyems

Non usquam prorepit, et illis utitur antè
Quæsitis sapiens; cùm te neque fervidus æstus,
Demoveat lucro, neq; hyems ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibì; dum ne sit te ditior alter.
Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossâ timidum deponere terrâ?
Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At ni id sit, quid habet pulchri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum:
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus: ut si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Fortè vehas humero; nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portârit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum an
Mille aret. At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?

non ampliùs foras egreditur, iisque prudens victitat, quæ priùs accumulavit: te verò nec ardens æstus, nec hyems, ignis, mare, ferrum, à quæstu deterret. Nihil te remoratur; modò ut alius nemo te locupletior existat. Quid verò prodest tibi ingentem auri vel argenti summam humo clam egestâ occultare, non sine metu? Respondes. *At si detrahatur* quidpiam, *redigetur* acervus *ad parvum assem.*

Repono ego. *Atqui nisi illud agatur, quid præclari habet cumulus congestus? Etsi area tua contriverit centies mille tritici* modios, *non proptereà venter tuus plus devorabit quàm meus: sicut si servorum unus* tu *sacculum panis onerato humero forte deferas, nihil* tamen *ampliùs accipies quàm qui nihil gestaverit. Aut dic quid interfit victitanti intra naturæ limites,* utrùm *jugera centena colat, an millena. Verùm,* inquies, *jucundum est sumere ex ingenti cumulo.* Imò, *si tantundem relinquas nobis accipiendum è modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris?*

ANNOTATIONES.

adverterit, et cùm mense Januario ferè medio Aquarius tristem facit annum, tum verò formica non prodit foras, manet in suâ cavernulâ, ibique vescitur quæsitis æstate cibariis.

Aquarius.] Unum è duodecim signis zodiaci, quod sol ingreditur xvii. Feb. Virgil. Georg. 3. v. 303.

. . . . *cum frigidus olim*
Jam cadit, extremoq; irrorat Aquarius anno.

38. *Neque fervidus æstus Demoveat lucro.*] Juv. Sat. 14. v. 135.

Sed quo divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris egenti vivere fato?
Intereà pleno cùm turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Et minùs hanc optat qui non habet.——

Theognis, *Divitiarum,* inquit, *nullus finis est hominibus. Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis saturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus sunt amentia.*

Πλύτε δ' ὐδὲν τέρμα . . .
Χρήματά τοι θνητοῖς γίγνεται ἀφροσύνη.

43. *Quod si comminuas, &c.*] Jam per multiplicem prolepsin diluit ac discutit varios prætextus, quibus solent avari sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpè, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigetur: ego verò mox egestate conflictabor.

44. *At ni id sit, &c.*] Respondet Poëta. At nisi utaris pecuniâ tuâ, quid ex eâ pulchri facies? Quid erit absconditum aurum et argentum? lib. 2. Od. 2.

Nullus argento color est, avaris
Abditæ terris inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

45. *Millia frumenti, &c.*] Et si agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non adeò plus devorabis quàm ego qui pauca possideo.

47. *Reticulum panis.*] Sacculum è reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei, lib. 18. cap. 18. *Annona retica dicitur,* inquit, *quoniam ad retia deportatur.*

Venales inter.] Inter venalitios servos, venum expositos.

49. *Intra naturæ fines viventi.*] Senec. Epist. 16. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.*

50. *Jugera.*] Jugerum agri pedes 240 in longum, 120 in latum continet: sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest, Isidor.

Centum, an mille aret.] Aurel. Victor de Manio Curio Dentato sic refert: *Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit: sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.*

51. *At suave est ex magno.*] Hæc dicit avarus contrà.

52. *Dum ex parvo nobis.*] Avarum Poëta refutat.

53. *Cumeris.*] Vasis fictilibus, vimineis,

Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho, et dicas; Magno de flumine mallem
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectat copia justo,
Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus acer. [311]
At qui tantulo eget, quanto est opus, is neq; limo
Turbatam haurit aquam, neq; vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur. Congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris [312]
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem præbeat usum?

perinde ac si egeas aquæ urnâ vel cyatho duntaxat, dicasque Mallem tantundem haurire magno de fluvio, quàm de isto fonte parvulo. Hinc verò *fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam, hos cum ripâ abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa, ait; Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere, quantum possidebis. Quid huic agas? sine* illum *esse infelicem, quandoquidem id sponte agit. Ità quidem narratur Athenis* extitisse *avarus et opulentus, verba plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat:* ego *verò mihimet domi applaudo, quoties nummos in arcâ conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios à labiis recedentes. Cur rides? De te, nomine* solùm *mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos undequoque accumulatos: et cogeris abstinere velut à rebus sacris, vel delectari quasi tabulis* pictis. An *ignoras ad quid pecunia utilis sit ac necessaria?*

ANNOTATIONES.

sparteis, palmeis in quibus tenuiores frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

58. *Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus.*] Qui plus divitiarum appetunt, quàm par est, sæpe rerum copia illos perdit; sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non rarò demergitur ac perit.

Aufidus.] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo lib. 3. Od. 30, ubi, *violens Aufidus.*

59. *Neque limo Turbatam haurit aquam.*] Plus limi trahunt majores fluvii: contrà fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos, qui opes magnas avidè quærunt, multis turbari curis, nonnunquam obrui et absumi.

61. *Cupidine falso.*] Cupiditas imagine recti et justi fallit. Nimirùm honestè vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo decet opes accumulare ad sumptus necessarios faciendos.

64. *Ut quidam memoratur Athenis.*] Quis ille, ignoratur. Timonem quendam misanthropum perperàm hîc intelligunt interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius. Timon ille contrà avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter *insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa,* apud Stobæum. De eo Diogenes Laërtius, et Lucianus.

66. *Populus me sibilat, &c.*] Solebat populus plausu et acclamationibus excipere viros insignes de Rep. benè meritos, sibique gratiosos, cùm theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi infensos et invidiosos, sibilis prosequebatur. Cic. in Pisonem n. 65. *Da te populo, committe ludis, sibilum metuis?* Ad Attic. lib. 2. Epist. 18. *Fusum clamoribus, et convitiis, et sibilis consectantur.*

68. *Tantalus à labris, &c.*] Egregiam aposiopesin observa, lector: quâ Poëta longiusculam, ut videtur, narrationem exorditur, statimque abrumpit, aitque avaro *Quid rides?* De Tantalo, vide Annot. lib. 1. Od. 28. et lib. 2. Od. 23. Bellè Petronius: c. 82.

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua fata premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.

72. *Pictis gaudere tabellis.*] Intuendo tantùm, nunquam utendo.

Panis ematur, olus, vini ſextarius; adde,
Queis humana ſibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctéſque diéſque
Formidare malos fures, incendia, ſervos,
Ne te compilent fugientes; hoc juvat? horum
Semper ego optârim pauperrimus eſſe bonorum.
At ſi condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius caſus lecto te affixit; habes qui
Aſſideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suſcitet, ac reddat natis caríſque propinquis.
Non uxor ſalvum te vult, non filius: omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.
Miraris, cùm tu argento poſt omnia ponas, [513]
Si nemo præſtat, quem non merearis, amorem?
At ſi cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, ſervaréque amicos;
Infelix operam perdas; ut ſi quis aſellum
In campo doceat parentem currere frenis.
Denique ſit finis quærendi; cúmque habeas plus,
Pauperiem metuas minùs; et finire laborem
Incipias, parto quod avebas: nec facias quod
Umidius, qui tam (non longa eſt fabula) dives,
Ut metiretur nummos; ita ſordidus, ut ſe
Non unquam ſervo meliùs veſtiret: ad uſque
Supremum tempus, ne ſe penuria victûs
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta ſecuri
Diviſit medium, fortiſſima Tyndaridarum.

Ematur panis, olera, vini ſextarius: adjunge illa *quibus non conceſſis ægre ſe habeat natura humana.* Verùm *an expedit vigilare pavidum, et diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, ſervos, ne te deprædentur ac fugam arripiant? Ego* certè *ejuſmodi bonis carere ſemper exoptaverim.* Dices verò: *At ſi corpus algore vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affigat te cubili, præſto eſt qui adſit, medicamenta ſubminiſtret, medicum precetur ut te ſanum præſtet ac reſtituat liberis et dilectis cognatis.* Erras, inquam ego. *Non conjux, non filius, te incolumem cupit; te averſantur vicini cuncti, familiares, pueri et puellæ.*

Scilicet *quando pecuniæ tu poſthabes univerſa,* an *miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quin imò ſi cupias addictos ſemper habere eos quos tibi propinquos natura donat ſine ullo labore, miſer,* ſanè *operam perdas; non ſecus ac ſi quiſpiam doceat aſinum habenis regi, et per campum decurrere. Tandem ſit modus acquirendi: et quandoquidem pluſculum poſſides,* paulò *minus* deinceps *time egeſtatem, atque incipe* aliquando *finire laborem, comparatis facultatibus, quas petebas. Ne verò* idem *agas quod Umidius, qui adeò opulentus (haud prolixa eſt narratio) ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam ſe veſtiret meliùs ſervo. Is ad ultimum vitæ finem reformidabat ne periret inopiâ ciborum. At illum ſecuri diſcidit medium liberta Tyndaridarum fortiſſima.*

ANNOTATIONES.

74. *Vini ſextarius.*] Sexta congii pars, continens cyathos duodecim.

76. *An vigilare metu exanimem, &c.*] Urget Poëta, oſtenditque gravia divitiarum incommoda, Juvenal. Sat. 14. v. 303.

Tantis parata malis, curâ majore metuque
Servantur. Miſera eſt magni cuſtodia censûs.

83. *At ſi condoluit, &c.*] Objicit avarus neceſſitatem pecuniæ. Juvenal. Sat. 14. v. 156.

Scilicet et morbis et debilitate carebis,
Et luctum et curam effugies.]

84. *Non uxor ſalvum te vult, &c.*] Redarguit Poëta: imò verò cùm ſperas opes intactas ſervando, ſubſidia tibi comparare, omnium odium incurris: iis ipſis intolerabilis es, quibus maximè carus eſſe debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cætera aſpernaris; quâ ratione velis à quòquam diligi? huc facit verſiculus ille Θάνοιμ' ἂν εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν.

Mori velim, ſi me omnes exoptent mortuum.

90. *Ut ſi quis aſellum, &c.*] Adagium eſt, de eo qui operam inanem ſumit ac molitur.

95. *Umidius.*] Legunt alii, *Numidius*; alii *Unidius*, et perinde eſt.

96. *Metiretur nummos.*] Scilicet numerare foret longiùs prope innumerabiles. Petron. c. 37. *Uxor Trimalchionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Suidas, μεδίμνῳ τ' ἀργύριον ἀπομετρεῖν.

100. *Fortiſſima Tyndaridarum.*] Velut altera Clytæmneſtra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægiſtho mœcho adjuta. Juvenal. Sat. 6. v. 656.

Quid

Quid mî igitur suades? Ut vivam Mænius? aut sic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere. Non ego avarum
[514]
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaïm quiddam socerúmq; Viselli;
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultrà citráque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemon' ut avarus
Se probet; ac potiùs laudet diversa sequentes?
Quódque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum
Turbæ comparet; hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut cùm carceribus missos rapit ungula currus,

Quid ergo mihi suades? inquis: Vivamne sicut Mænius, aut Nomentanus? Respondeo. *Continuò res oppositas conjungis adversis frontibus. Quando te avarum esse prohibeo, non te volo* esse *nequam et perditum. Est aliquòd* discrimen *inter Tanaïm et socerum Visellí. Est mediocritas in rebus: adeoque sunt certi limites, ultra vel citra quos rectum stare non potest. Revertor* illuc *unde digressus fui.* Ergone *nullus, perinde ac avarus se probabit: et quisque laudabit sectantes diversa instituta? Et* invidiâ *contabescat, quod capra alterius ferat ubera pleniora? nec se conferat majori numero pauperiorum? illum atque istum supergredi conetur?* profectò *sic properanti semper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando ungula abripit currus repagulis emissos,*

ANNOTATIONES.

. . . . . . *Tyndaris illa bipennem*
Insulsam et fatuam dextrâ lævâque tenebat.

Fortasse etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris: luditque Poëta et alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101. *Ut vivam Mænius? aut sic Ut Nomentanus.*] Uterque ille bonorum decoctor. Malè quidam legunt *Nævius*, hic enim avarus fuit, de quo lib. 2. Sat. 2. At de Mænio, paternæ maternæque hæreditatis dilapidatore, iterum post Epist. 15. lib. 1. *Nomentanus à* Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Cassius, famosus luxuriâ extitit.

102. *Pergis pugnantia, &c.*] In extrema ruis, cùm eligendum sit amplectendumque medium, in quo virtus quæque consistit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

104. *Vappam.*] Nequam, et similem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. l. 14. c. 20. *Vitiumque musto quibusdam in locis, iterùm sponte fervere; quâ calamitate deperit sapor; vappæque accipit nomen. Probro sic etiam homini fit cùm degeneraverit animus.* S. Chrysost. οἶνον μὲν ἀρετῆς βλάπτει τὸ παρατραπῆναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. Latini, vinum vappescens. Gall. *du vin qui se tourne.*

Nebulo.] Levis instar nebulæ, qui nullo consilio, nullâ ratione ducitur. Vel qui non pluris æstimandus quàm nebula. Quidam deducunt à *ne* et *obolo*, quasi nec obolo dignus. Non. Marcel. *Nebulones et tenebriones dicuntur, qui mendaciis et astutiis suis nebulam quandam et tenebras objiciunt.*

105. *Tanaïm.*] Libertum Mæcenatis, spadonem.

Socerum Viselli.] Herniosum. Inter utrumque est ille cui integra sunt corporis membra, nihil verò superfluum.

108. *Nemon' ut avarus Se probet?*] Nemone contentus erit suâ conditione et alienam laudabit quisque, sicut avarus satis opum se habere nunquam putat, aliosque se beatiores ac ditiores semper existimat?

111. *Neque se majori pauperiorum Turbæ comparet.*] Hinc mali origo. Plures se pauperiores non considerat avarus: at unum aut alterum opulentiores forte ob oculos semper habet, eosque superare satagit.

113. *Sic festinanti semper locupletior obstat.*] Qui sic affectus est, ut velit opibus omnes vincere, huic semper videbitur aliquis esse locupletior ac felicior: is invidiâ et cupiditate contabescet: nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius, Art. Amat. 4. 1, 349.

Fertilior seges est alienis semper in agris;
Vicinumque pecus grandius uber habet.

114. *Ut cùm carceribus, &c.*] Similitudine illustrat quod dixit. Qui quadrigarum cursu in stadio certat, non respicit unquam posteriores, sed despicit; at priores aspicit, ac nititur assequi et antevertere.

Carceribus.] Hi quasi *arceres* dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, ne currant, antequam magistratus signum dederit. Servius ex Varrone. Hinc l. 4. de Ling. Lat. sic scribit. *Circus dictus, quod circum spectaculis ædificatus ubi ludi fiunt; et quod ibi circum metas fertur pompa, et equi currunt . . . . . In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Vide Lib. 1. Od. ubi de

Instat equis auriga suos vincentibus, illum [515]
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut rarò, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est. Nè me Crispini scrinia lippi
Compilâsse putes, verbum non ampliùs addam.

auriga conatur assequi equos, qui præverterunt suos, spernens eum quem præcurrit intere ultimos euntem. Hinc fit ut rarò possimus invenire hominem, qui se dicat beatum vixisse, quique *emenso vitæ spatio decedat contentus, ut conviva satiatus.* At *jam sufficit:* nec ullum *ultrà verbum adjiciam, ne suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini Lippi.*

ANNOTATIONES.

curriculo, pulvere Olympico, metâque fervidis civitatâ rotis.

Ungula.] Pro equò ungulas habente, synecdoche.

Currus.] Bigas, quadrigas.

118. *Exacto contentus tempore vitæ.*] Senec. ad Lucil. Epist. 15. hunc locum videtur interpretari voluisse; ubi, *itaque quam multa sis consecutus recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus Deos, et adversus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris.*

110. *Cedat, uti conviva satur.*] Desumpta sententia è Lucretio, lib. 3. v. 496.

Quid tibi tantopere est, mortalis, quòd nimis ægris
Luctibus indulges? Quid mortem congemis, ac fles?
. . . .
Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?

Et v. 270.

Sed quia semper aves quod abest, præsentia temnis;
Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,
Et nec opinanti mors ad caput astitit ante,
Quàm satur, ac plenus possis discedere rerum.

120. *Crispini.*] Is Stoicus Philosophus valdè loquax fuisse dicitur, et versibus multis et inconditis doctrinam Stoicam complexus. Hinc lepidè noster per hujus aretalogi mentionem Stoica dogmata venditare desinit.

Scrinia.] Scripta in arculis, capsis, scriniis, inclusa.

Lippi.] Vel hoc erat cognomen, vel oculis revera lippientibus ille erat. Absurdè vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit *non oculorum ratione, sed mentis; quod fuerit insulsus poëta.* Tales argutiolas non venatur sublimis spiritûs vates, qualis Horatius.

SATYRA II.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ, [516]

Tibicinarum cœtus, pharmacopolæ,

ANNOTATIONES.

1. *Ambubaiarum.*] Jul. Scalig. Poët. lib. 6. cap. 7. de hâc Satirâ; *In secundâ,* inquit, *de mœchis exempla usque ad fastidium.* Sanè: et hic scopus esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi loquens de Martiale Poëta sic habet: *alia ejus fœda ne legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.* Ego simile quid hîc si dixero vel fecero, condonabis, imò gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis et utile quidpiam occurret.

Ambubaiarum.] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologiâ: Syriacam agnosco sponte cum veteri interprete, qui sic scribit; *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ linguâ Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.* Gravis doctrinæ et ingenii adstipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac Casaubonus, &c. Jos. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem *simpulum. Syriacum est,* inquit, *nam ut Abbub, ambub αὐλὸς, ambubaiarum collegia; à copher, camphora; à saden, sindon; a sabbeca, quod est apud Danielem, sambuca; sic à sephel, simpel, et inde simpulum fecerunt.* Ergò *per ambubaiarum collegia,* debemus intelligere quot artes exercebant impudicas, ludicras, parasiticas, &c. Sueton. Neron. c. 27. *Cœnitabat nonnunquam in publico, inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria.*

Mendici,

Mendici, mimæ, balatrones; hoc genus omne
Mœstum ac sollicitum est cantoris morte Tigellî: [517]
Quippe benignus erat. Contrà hìc, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo durámque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingratâ stringat malus ingluvie rem,

circulatores, mimæ, balatrones, omnes isti homines sunt tristes et anxii ob mortem Tigelli, cantoris: nam munificus erat erga illos. E contrario alius timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus et sævam famem. Istum si interroges, quamobrem perperàm absumat voracitate injucundâ,

ANNOTATIONES.

Porrò non solùm tibias, aliaque instrumenta musica, sed et tibicines, ac tibicinas corporis quæstu et tibiarum cantu vitam sustentantes, è Syriâ Romam confluxisse docet Juvenalis etiam Sat. 3. v. 62.

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, et ad Circum jussas prostare puellas.

Ubi observa, propriè *tympana* vocari *gentilia*, quippe vox est à *tuppin* Syriacâ.

Pharmacopolæ.] Pharmacum et medicamentum, testibus Nonio et Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam et malam partem usurpari solitæ: unde et pro veneno non nunquam accipi docuimus alibi. Sic et pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, et quotquot aromata et odores, item qui medicatas potiones quascunque divendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei et agyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magìs autem verba vendunt, per fora et compita urbium cursitantes. De his Cato apud Gell. lib. 1. cap. 15. *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur: verùm ei se nemo committat, si æger est.*

2. *Mendici.*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chromantici: imprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes, et quicunq; vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

Mimæ.] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. Ἀπὸ τοῦ μιμεῖσθαι, *ab imitando*, vocatur mimus vel mima, quisquis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lasciviâ, seu voce, seu præcipuè gestu, *nutu manibusque loquax*, ut canit Claudianus.

Balatrones.] De vocis hujùs origine et significatione, adhuc sub judice lis est. Vetus Interpres *luxuriosos ac perditos à Servilio Balatrone* dictos vult, additque: *ab hoc similis vitæ homines sunt appellati balatrones: à balatu fortassè dicti, quæ vox intorta est et ridicula. Legitur et barathrones, qui bona sua devorando, quasi in barathrum mittunt. Iidem et blaterones propriè dicti sunt, à blatiendo, id est, vaniloqui.* Triplex hîc etymon vides: quorum tertium mihi magis probaretur. Sunt qui à βαλάζω deducunt balatronem quasi *aquariolum*: vel à βάλλειν et βαλίζειν quasi *saltatorem*: Indè verò non dubitem esse vernacula hæc nostra; *bal, bales, baller.* Cœlius Rhodig. lib. 15. cap. 25. ita scribit: balatronem invenio scurram fuisse virulentum, unde Horatius Sat. 2. 8. 64.

—— *Balatro suspendens omnia naso.*

Et S. Hieron. *Ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis reprobare.* Constat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam. Italis *balatroni*, Gallis *belitre*, ut placet nonnullis: quam ego etymologiam explodo.

3. *Tigelli.*] M. Tigellius è Sardiniâ oriundus, moribus haud probis, perinde ac sui populares, malè audiebat. Is tamen ob sales et jocos valdè festivos, præcipuè verò ob eximiam vocem, gratiosus admodum fuit Julio Cæsari, Augusto, Cleopatræ. Ab his remuneratus, in suæ farinæ homines copiosiùs etiam effundebat ac prodigebat ultiò, quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hîc, item Satirâ 3. et 10. seq. quia, ut aiunt, ejus versus parum numerosos ac modulatos dixerat. Ejus meminit Cic. l. 7. Epist. 24. quæ est ad M. Fab. Gallum: *Amoris quidem qui quoque mea verti vestigia: vel proximè de Tigellio. . . . Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriam suam . . Ille autem qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit à me, ut mihi videbatur, iratior: Habes Sardos venales, alium alio nequiorem* (Tigellium, et ejus nepotem) *cognósti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem.* Salaconem vocant mollem, et propter opes insolentem.

4. *Contrà hic.*] Avarus quispiam longe à Tigellio dissentiens, in contrarium vitium impingit.

8. *Ingratâ stringat malus ingluvie rem.*] Bona sua velut in unam pillulam stricta et compressa deglutiat. Apud Athen. l. 4. c. 18. ex Alexide; *Diodorus lurco patrimonium fecit pilam, adeò celeriter omnia absorpsit.* Σφαῖραν ἐποίησε τὴν πατρῴαν οὐσίαν οὕτω συστρογγύλας ἰταμῶς καὶ ταχύ. Ada-

emens dapes quaslibet exquisitas *pecuniâ* fœnore *comparatâ; respondet: quia timet æstimari homo parcus et animi exigui. Laudatur ab quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fusidius locuples agris, et pecuniâ fœnori datâ, reformidat existimationem perditi et decoctoris. Is de sorte deducit usuras quinas, et quo luxuriosior quisque est, eo ardentius consectatur: quærit nomina juvenum, qui virilem togam nuper induerunt sub patribus valdè parcis. Quis autem audiens talia, non statim*

Omnia conductis coëmens obsonia nummis; [518]
Sordidus atq; animi quòd parvi nolit haberi,
Respondet. (Laudatur ab his, culpatur ab illis.)
Fusidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat; atque
Quanto perditior quisque est, tanto acriùs urget:
Nomina sectatur, modò sumptâ veste virili
Sub patribus duris, tironum. Maxime, quis non, [519]

ANNOTATIONES.

gium est Græcum; quasi diceres metaphoricè uno bolo, globulo, catapotio, omnia sua devoravit.

Ingratâ ingluvie.] Nam quæ sic gulosè atque instar pilæ sorbentur, sine ullo grati saporis gustu per fauces transmittuntur.

12. *Fusidius.*] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Vappæ et nebulonis.] Has voces excussimus Sat. præced.

14. *Quinas hic capiti mercedes exsecat.*] *Caput* est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal*; hujus verò fructus, reditus, fœnora, usuras *mercedes* vocat Horatius: Gall. *l'interest, la rente.* Usura centesima dicitur cùm de centum nummis mensibus singulis unus solvitur: adeo ut centesimo mense usura sortem adæquet. At Fusidius iniquior multò, singulis mensibus non simplices, de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat: quas ut haberet, perditissimo cuique pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in c. 12. Tob. *veniunt Calendæ; parit sors centesimam, veniunt menses singuli, generantur usuræ, crevit centesima: petitur, nec solvitur: applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.*

Exsecat.] Propriè. Nam illi pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primi mensis demebant è sorte, seu ex ipsâ quam credebant summâ. De usurâ legibus humanis ac divinis prohibitâ dixi in Epod. 2. v. 4.

15. *Quantò perditior, &c.*] Quo magis novit luxuriæ deditum juvenem, adeóque pecuniæ avidiorem, eò diligentius hunc adit, et quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

16. *Nomina sectatur tironum, &c.*] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam à duris patribus pecuniam aut valde exiguam accipientes; quâcunque viâ, quovis fœnore quæritabant ac sumebant, quâ suæ libidini satisfacerent eâ ætate ferventi. Atque id quidam scelus diu grassatum est. At posteà ex Senatuscons. adempta est actio et petitio iis, qui filiis familiâs pecuniam credidissent in mortem patrum: ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est à Macedone isto fœneratore. Suet. Vespas. c. 11. *Auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorum familiâs fœneratoribus exigendi credita jus esset unquam, hoc est, nè post patrum quidem mortem.*

Nomina.] Sic vocantur tam credita quam debita, eò quòd creditores in commentarios seu tabulas referrent et inscriberent nomina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc *nomina facere* dicuntur tam debitores quàm creditores.

17. *Tironum.*] Id est adolescentum. Tirones alii militiæ, alii forensis exercitationis et eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17 post pubertatem scilicet, prætextam deponebant induebant verò togam puram nivei candoris, quæ virilis dicta est, ut ait Alex. ab Alex. l. 5. c. 18. *candidum umbonem* vocat. Pers. Sat. 5. v. 33. Plin. l. 8. c. 48. *Togâ purâ tirones induuntur.* Cœl. Rhodig. l. 14. c. 16. *Quoniam verò,* inquit, *ut in Magiâ Apuleius scribit, eruditissimi juvenes laudis gratiâ, primum hoc forensis operæ rudimentum subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur, qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos fuerat concessus: togam idem candidam, qui hoc facerent tirones induebantur ipso tirocinii die: sic enim appellabant, cùm eloquentiam auspicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tirocinio filii Ciceronis togam illi puram dedisse Arpini.*

Maxime, quis non, &c.] Quis verò non detestetur ejusmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum et nequitiam non abominetur? τόκους usuras Græci appellant, quod multos

Jupiter

Jupiter, exclamat simul atque audivit? At in se
Pro quæstu sumptum facit hic. Vix credere possis
Quàm sibi non sit amicus: ità ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum nato vixisse fugato
Inducit, non se pejùs cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat: Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.)
Malthinus tunicis demissis ambulat. Est qui
Inguen ad obscœnum subductis usq; facetus. [520]
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse, nisi illas

exclamat: Proh summe Jupiter! Verùm, inquies, *ille* præclaros *fortasse sumptus facit, secundum* ingens *lucrum*. Quin imò *vix tibi persuadere queas, quantum sibi sit inimicus. Adeò ut non iste crudeliùs sese discruciaverit pater ille, quem Terentii comœdia exhibet infelicem vixisse*, ex quo *filium* à se *fugaverat*.

Quòd *si petat aliquis quorsum hæc spectant? eò nempe: dum insani fugiunt vitia, incidunt in opposita. Malthinus prolixis tunicis incedit.* Alius *est qui succinctis usque ad umbilicum*, se *ridiculum* præbeat. *Rufillus pastillos redolet*; *Gorgonius* verò *caprum*. *Nihil mediocre reperitur. Sunt qui renuant attrectare* mulieres, *præter eas.*

ANNOTATIONES.

et graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. 2. n. 89. *Quid fœnerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere?*

20. *Quam sibi non sit amicus.*] Quàm sit sordidè parcus suum defraudans genium, etiam necessaria sibi denegans, ac de se pœnas velut exigens, instar Menedemi apud Terentium.

Terentî Fabula quem miserum, &c.] Heautontimorumenos, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, *seipsum discrucians*, titulus est Terentianæ commœdiæ, in quâ filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate sordidâque avaritiâ, compulit durus pater Menedemus: at postea facti pœnitens sese angebat, quòd tam iniquè à se amandâsset ac fugasset proprium filium senectutis suæ baculum et columen.

21. *Atque hic.*] Quàm fœnerator iste pessimus.

25. *Malthinus tunicis demissis ambulat.*] Vetus quidem rex jubebat: *Demissam ad talos togam quisque in urbe habeto.* Sub Augusto, neque restrictis neque fusis incedere, laudabatur. Quintil. lib. 11. cap. ult. *Cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infrà genua paulùm; posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà, mulierum est; suprà, centurionum.* Hinc patet, quod alibi notavimus, discinctum, sive *demissis tunicis ambulare*, mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuisse, nec non superbæ et vanæ ostentationis: succinctas autem vestes aut præcinctas viris frugi et virtute claris proprias extitisse. Vide Epod. 1. v. ult. et Epod. 4. v. 8.

Malthinus.] Quis ille? certè haud nobis liquet. Mollis ac effeminatus notatur. Non. Marcel. *Multos appellari molles, antiqui voluerunt, à Græco quasi* μαλθακούς. Lucil. l. 27. *Insanum vocant quem maltam ac fœminam dici vident.* Quidam designari volunt Menam illum, de quo Epod. 4. Alii ipsum Mæcenatem. *Hunc esse qui solutis tunicis in urbem semper incesserit*: inquit Seneca Epist. 114. Julius Scaliger, Poët. l. 3. c. 98. ita scribit: *Satirographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui nè a Mæcenate quidem abstinere potuit: si quidem quod aiunt verum est, Malthinum ab eo appellatum, cujus demissas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa à divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu suo posset malefici oculi visum intercipere, quo minùs tunicarum demissione offenderetur.* Hæc Scaliger invidiâ semper in Horatium hostili. Verùm esto, ipsum Mæcenatem vellicet Poëta, numquid *barbarè et servili animo* id faciebat; Imò *ridenti amico*, quod ait Persius, *vafer tangit vitium, et admissus circum præcordia ludit* festivus et gratus; accepti verò beneficii passim memor.

Est qui, &c.] Aliud aliud omninò vitium habet Agrippa, inquiunt, vestibus ad nates usque decisis et subjectis uti solitus.

27. *Pastillos.*] Trochiscos, seu globulos odoratos. A *panis* fit diminut. Paniculus, panicillus, pastillus. Alii deducunt à πάσος, *conspersus*, nempè odorifero pulvere, et similibus.

Gorgonius hircum.] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat: Rufillus nimium cultum et munditiem. Isto versiculo invidiam sibi creatam notat Horatius Sat. 4. v. 93. et seq. unde collegimus adversum nonnullos, Rufillum et Gorgonium nequaquam viles et ignobiles extitisse.

28. *Nil medium.*] Vix reperire est auream illam *mediocritatem*, lib. 2. Od. 10.

Sunt qui nolint tetigisse, &c.] Jam demum à flagitiis deterret triplici argumento: quòd rem familiarem exhauriant et perdant; quòd corpus faciant obnoxium multis doloribus; quòd honori et famæ damnum invehant.

Illas Quarum subsuta, &c.] Matronas, quæ talares habent stolas, quarum imam partem assuta ambit fasciola, quæ instita dicitur. Synecdoch. Catull. Eleg. 62. v. 308.

. . . . *vestis*
Candida purpureâ talos incinxerat orâ.

Quarum

quarum talos operit fascia purpurea *stolæ subsuta. Alius è contrario nullam nisi prostantem in fœdo lupanari,* sicque se *tuetur: Cùm nobilis quispiam vir è fornice egrederetur, Cato divinus* ita *est effatus: Cresce virtute; quippe cùm fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet;* non autem *corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius* verò *sectator mulierum* vestes *candidas* gestantium, *ait:* Ego quidem *nolim ita commendari.* At vos *qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, et quot voluptas eis eveniat anxietatibus perturbata, et quidem infrequens,* ac *sæpiùs non sine gravibus periculis.* Ergo auscultate. *Iste* mœchus è *tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus* est ad *necem* usque. *Ille* noctu *fugiens*

Quarum subsutâ talos tegat instita veste.
Contrà alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo cùm exiret fornice, Macte [521]
Virtute esto, inquit sententià dia Catonis.
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter sæpè pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem [522]

ANNOTATIONES.

30. *Olenti in fornice.*] Male olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis sarcasticè in Messalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famosam, ita scribens, Sat. 6. v. 117.

Ausa palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.

Et. v. 130.

Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

31. *Macte.*] Magis auctus esto.

Sententia dia Catonis.] Hujus viri gravis et censorii auctoritate vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum è lupanari exeuntem aliquatenus laudavit: at cùm venitantem illuc sæpius animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens, laudavi te, quòd huc interdum venires, non quòd istic habitares.

34. *Descendere.*] Apta vox, Nam sub fornicibus et subterraneis locis erant ganea.

36. *Mirator Cupiennius.*] Cupiennius Libo Cummanus, Augusti familiaritate clarus, cultûs verò corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candidâ indutarum, scilicet matronarum, ut posteà dicemus.

37. *Audire est operæ pretium, &c.*] Ennii sunt hi versus ab Horatio paulum immutati. Sic ille.

Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui rem Romanam, Latiumq; augescere vultis.

39 *Corrupta dolore voluptas.*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis et malis circumsepta. Præclarè, Cicero, in Anton. *Libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* At debuisset damnare saltem ut iniqua, et lumini naturali adversa: *Quod tibi nolis fieri alteri ne feceris.*

41. *Hic se præcipitem, &c.*] Quoniam, ut modo è Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Val. Maxim. lib. 6. cap. 1. n. 13. *Sed ut eos,* inquit, *strictim percurram, qui in vindicandâ pudicitiâ dolore suo pro publicâ lege usi sunt. Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius, L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit. Carbo Attienus à Vibieno, item M. Pontius à Pub. Cernio deprehensi, castrati sunt, &c.*

Se præcipitem tecto dedit.] Fugiens vindicem maritum.

Ille flagellis Ad mortem cæsus.] Gellius. l. 17. c. 18. ex Varrone, *C. Salustius scriptor seriæ illius et severæ orationis, in cujus historiâ notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris benè cæsus est, et cum dedisset pecuniam dimissus.* Idem refert Ausonius. Juvenal. Sat. 10. v. 311.

. . . . Fiet adulter
Publicus, et pœnas metuet quascumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. . . .
. . . . Necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat.

Prædonum

Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudámque salacem
Demeteret ferrum. Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secundâ!
Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minùs insanit, quàm qui mœchatur. At hic si
Quà res, quà ratio suàderet, quáque modestè
Munificum esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno, [523]
Dedecoríq; foret. Verùm hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, et laudat. Matronam nullam ego tango.
Ut quondam Marsæus amator Originis: ille
Qui patrium mimæ donat fundúmque laremque:
Nil fuerit mî, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus; unde

currit in sævas grassatorum manus. Alius pecuniâ redemit corpus . . . .
Meritò factum *cuncti* dicunt. *Galba* verò *negabat. Sed quàm securiùs est merx in mediâ conditione! Libertinarum dico* scilicet: *erga quas Sallustius non minùs insanum se præstat, quam qui* matronas *sectatur. Verum enimverò si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates et ratio permitterent, et quatenus decet esse moderatè liberalem; donaret quantum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret et probrum. At* contrà *illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam; si ut olim Marsæus iste Originis amasius, qui mimæ tribuit paterna prædia, et domum; dicitque: Mihi* quidem *nulla* consuetudo *fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus;*

ANNOTATIONES.

44. *Calones.*] Servi militum, quòd palos et ligneas clavas gerebant ita dicti, item *clavatores* ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt à ferendis lignis, quæ Græcè κᾶλα.

46. *Jure omnes.*] Omnes aiunt, jure illos punitos, et dignas flagitio pœnas dedisse.

Galba negabat.] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cùm esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47. *Tutior at quanto merx.*] Lex Julia plecti jubebat eos solùm, qui peccâssent in ingenuis, quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locâssent.

In classe secundâ.] Tres Poëta classes mulierum statuit: 1. Matronarum. 2. Libertinarum. 3. Meretricum.

48. *Sallustius.*] Is est de quo lib. 2. Od. 2. Nonnulli perperàm intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ità ratio temporum, ut observat eruditè Torrentius. Hic â Censoribus in Senatu reprehensus, quòd in libertinas insaniret, respondit se matronas non affectari, quasi se criminis expertem excusans. Ejectus verò est à Senatu. Vide Bell. Catil.

49. *Mœchatur.*] Vox ista propriè hîc ponitur pro eo, qui alienam uxorem ingenuam in adulterium pellicit.

52. *Damno Dedecorique.*] Damno bonorum, et famæ.

53. *Hoc se amplectitur uno.*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat et venditat, quod libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55. *Marsæus, &c.*] Ignotus ille nobis Originis mimæ et meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Eclogâ ultimâ, Gallo Poëtæ prius dilectam, quæ postea Antonium in castra secuta est.

57. *Nil fuerit mî, inquit, &c.*] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58. *Verum est cum mimis, &c.*] Respondet Horatius. Esto, nihil tibi sit cum uxoribus alienis; at insanis in mimas et meretrices, à quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius: quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. Act. 2, 7. *Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam: miserum infert in pauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.* Sapiens Rex Proverb. 5. *Ne attendas fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis: et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant . . . . longè fac ab ea viam tuam; et ne appropinques foribus domûs ejus, ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo alienâ, &c.*

Fama malum gravius quàm res trahit. An ibi abundè
Personam satis est, non illud quidquid ubique
Officit, evitare? bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque.
Quid inter—
Est in matronâ, ancillâ, peccésve togatâ?
Villius in Faustâ Sullæ gener, hoc miser uno [524]
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superq;
Quam satis est; pugnis cæsus, ferróque petitus,
Exclusus fore, cùm Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis (à te
Diceret hæc animus. Quid vis tibi? nunquid ego
Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatúmque stolâ, mea cùm conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet, pugnantiáque istis
Dives opis natura suæ? Tu si modò rectè
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere; tuo vitio, rerúmne labores,
Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te, [525]
Desine matronas sectarier; unde laboris

à quibus graviorem perniciem depromit existimatio, quàm res familiaris. *Sufficitne tibi fugere personam, non* autem *quodcunque ubicunque nocet? Perdere bonam existimationem, dilapidare patrimonium, semper malum est. Quid refert utrum pecces in matronâ,* an in *libertinâ,* an in *meretrice? Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illusus, ob Faustam pœnas luit secundum et ultra meritum, pugnis contusus, et ferro appetitus; ejectus domo, cum Longarenus esset intus. Qui si libidinis tot et tanta incommoda cernentis nomine mens tali* homini *loqueretur ista: Quid petis? quando meus ardor fuerit accensus, an ego à te flagito mulierem illustri consule genitam, et stolâ vestitam? Quòd responsum daret?* nempe *illustri patre orta est puella. Verùm quanto meliora et his contraria suadet natura suis opibus locuples! Si modò tu benè uti velis, et non confundere evitanda cum exoptandis; an credis nihil interesse utrum egeas, per tuam vitiosam cupiditatem, an per rerum* penuriam? *Quapropter ut non doleas* aliquando, *abstine deperire matronas: unde*

ANNOTATIONES.

62. *Quid interest, &c.*] Ex opinione Stoicorum paria esse quævis peccata dicentium.

63. *In matronâ, ancillâ, peccesve togatâ.*] Tres gradus peccati statuit Poëta; in matronâ, in libertinâ, in meretrice. Has triplex vestis colorisque genus distinguebat. Matronæ stolâ candidâ induebantur: ancillæ et libertinæ togâ pullâ: meretrices Coâ seu pellucidâ. Errat vetus interpres his attribuens quod erat libertinarum; ait nempè meretriciam togam pullam fuisse, quod refellitur vel ex frequenti textu id quod modo dixi stabiliente. Porrò est operæ pretium observare matronas, quæ adulterii convictæ à viris repudiabantur, stolâ candidâ solitas exui, et togâ vestiri, ignominiæ causâ. *Stola plebeiis quamvis honestis non datur; si quidem Patriciæ et grandes natu matres eam deferebant honoris causâ. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat.* Contrà, *meretrices togam subductiorem,* et virili similem gestabant. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Festus. *Matronas appellabant, quibus stolam habendi jus erat.* Non. Marcell. ex Varrone, *Toga commune vestimentum, diurnum et nocturnum; muliebre et virile.*

64. *Villius in Faustâ Sullæ gener.*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iste non reverâ gener, sed ob frequentissimam cum Faustâ Sullæ filiâ consuetudinem, ita vocatur: seu quòd eam uxorem sibi fore speraret. Unde sequitur; *hoc miser uno nomine deceptus.* Grandi scilicet nomine, ex antiquâ Scipionum gente: à quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magistratus tamen, Quæsturam, Consulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, pessumdatâ Rep. occupavit. Cic. in Verr.

67. *Longarenus.*] Ignobilius quispiam, Villio tamen felicior mœchus, et gratiosior Faustæ.

68. *Huic si mutonis verbis, &c.*] Prosopopœia paulum obscœna, sed lepida et elegans.

76. *Tuo vitio rerumne labores.*] Nostro vitio laboramus, cum dolemus non adesse perdicèm aut phasianum: at rerum vitium seu penuria est, si desit panis aut cibus vulgaris quilibet.

78. *Matronas sectarier.*] Ulpian. *Aliud est appellare, aliud sectari. Appellare est blandâ oratione alterius pudicitiam attentare;* affectatur *qui tacitus frequenter sequitur: assidua enim affectatio præbet nonnullam infamiam.*

Plus

Plus haurire mali est, quàm ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridesq; lapillos,
Sit licet hoc, Cerinthe tuum, tenerum est femur aut crus
Rectius; atque etiam melius persæpe togatæ est.
Adde huc quòd mercem sine fucis gestat, apertè,
Quod venale habet, ostendit: nec, si quid honesti est,
Jactat, habetq; palàm quærit quo turpia celet.
Regibus hic mos est; ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt: ne, si facies (ut sæpè) decora,
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quòd pulchræ clunes, breve quòd caput, ardua cervix.
Hoc illi rectè: ne corporis optima Lyncei [526]
Contemplere oculis, Hypsæâ cæcior, illa
Quæ mala sunt spectes. O crus! ô brachia! verùm
Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cætera, ni Catia est, demissâ veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te

plus mœroris percipitur, quàm utilitatis ex re colligitur. Neq; hæc quamvis sit inter lapillos candidos et virides, femur habet mollius aut crus rectius quam tuum, O Cerinthe imò sæpius pulchrius est plebeiæ. Adde quod hæc *mercem portat haud fucatam; ac si quid est venustum, haud venditat et ostentat: neque satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando eorum equos obtectos considerant, ne facies* (*quod non rarò* fit) *elegans, si tenerâ ungulâ subnixa fuerit,* in errorem *impellat emptorem avidum; eò quòd* sint *decoræ clunes, breve caput, erecta cervix. Illi rectè* quidem *hoc* faciunt. Tu ergo pariter *ne oculis acutissimis intueare* partes *corporis formosæ; Hypsæâ* verò *cæcior, ea quæ deformia sunt aspicias. O. crus* venustum! *ô brachia* concinna! at . . . *grandiori est naso, brevi latere, et pede longiori.* Præterea *nihil matronæ præter vultum videre queas, cæteras* partes *abscondentis prolixâ stolâ; nisi* fortè *Catia est. Quòd si cupias* cernere *denegata,* quasi *munimentis cincta.*

ANNOTATIONES.

80. *Niveos viridesque lapillos.*] Uniones, et smaragdos.

81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum.*] Is erat amator pariter et deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratiâ, præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83. *Mercem.*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86. *Regibus.*] Nobiles ac divites appellantur sæpe reges ob potentiam et auctoritatem, quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt.

Opertos inspiciunt.] Pugnant exemplaria. Plura certe *opertos* habent. Sensus est; opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emptorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parum prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructa sint vitiosis: ità equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit. Cavendum igitur maxime ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos*, quod placet nonnullis, ob clariorem certe sensum.

88. *Hiantem.*] Præ admiratione partium quarandam valdè concinnarum; præque emendi cupiditate.

89. *Pulchræ clunes, &c.*] Virg. Georg. 3, 79.
. . . . . *Illi ardua cervix.*
Argutumq; caput, brevis alvus, obesaq; terga.] Non. Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* fœminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: *clunes infractos gero.*

90. *Lyncei oculis.*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eò quòd primus è fodinis metalla eruisset.

91. *Hypsæâ cæcior.*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos ut aiunt, oculos habebat. Fortasse notatur ab Horatio, quod invenustum quempiam deperiret.

92. *O crus! ô brachia!*] Quasi diceret Poëta: Dum admiraris crus et brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omninò deformia.

93. *Depygis.*] Quasi sine pygâ, πυγὴ, *nates.* Epod. 8. *aridas nates* additque *femur tumentibus exile suris additum:* quod hic significat per *breve latus.*

Nasuta. Catull. 41. v. 1.
Salve nec minimo puella naso,
Nec bello pede, &c.

Pede longo.] Ovid. Amor. 3. 3. 7.
Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma.

95. *Catia.*] Hæc domûs nobilis quidem, sed parum casta et pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96. *Interdicta.*] Partes maximè tectas et multiplici tunicâ vallatas.

Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res;
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa, et circumdata palla,
Plurima quæ invideant purè apparere tibi rem.
Altera nil obstat. Coïs tibi pœne videre est [527]
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculis latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiúmque evellier ante
Quàm mercem ostendi? Leporem venator ut altâ
In nive sectetur, positum sic tangere nolit:
Captat, et apponit: meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.

(quippe hoc te insanire facit) plurimæ res tunc impedimento tibi sunt; custodes, lectica, cinerarii, parasitæ, stola ad talos demissa, et palla circumjecta, multa impedientia ne res à te manifestè videatur. Altera nihil impedit. Per *Coas* enim vestes *licet tibi cernere ferè quasi nudam; si pravo sit crure, aut pede: latus oculis demetiri queas. An* verò *mavis decipi, et mercedem tibi priùs extorqueri, quàm merx exhibeatur:* At enim cantabis? mihi aliquod: *ut venator leporem in celsâ nive prosequitur: appositum* verò *sine labore nec attingere dignatur. Capit* autem; et jucundè tum *apponi. Huic similis est meus amor,* inquis; *contemnit enim in propatulo constituta, ardua verò desiderat.*

ANNOTATIONES.

94. *Lectica.*] Clausa sanè et operta. Torrentius hîc acri ut solet judicio contra cæteros interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum condendit, sed interius aliquod in ædibus conclave, quo se matronæ continerent; qualis erat lecticula illa lucubratoria Augusti apud Sueton. cap. 78. Ejusmodi quoque lecticulam domesticam agnoscit Just. Lipsius Elect. 1. cap. 19.

Ciniflones.] A flando in cineres dicuntur *ciniflones*, qui calamistra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad crispandos mulierum crines: item cinerarii: necnon ornatrices, Gall. *Coeffuses.* Angl. TIRE WOMEN.

Parasitæ.] Garrulæ quædam et assentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99. *Palla.*] Amplus et sinuosus amictus tunicæ et stolæ superindui solitus, velut pallium quoddam honestæ mulieri proprium. Non. Marcell. Gall. *Manteau de ceremonie*; simile propè vestimentum hodiè vocant, *an surtout.* Angl. a MORNING-GOWN.

101. *Cois.*] Vestibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex insulâ Co, sive Coo, sitâ in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango*; quæ tam ferax et dives, ut proverbium esset; *quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus*, Eustath. Coas vestes Juvenalis appellat *multitia:* Galli *de la Gaze.* Horum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex insulâ Coo. Aristot. Histor. animal. lib. 6. Tibull. lib. 2. Eleg. 3. v. 57.

Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa
Texuit, auratas dispofuitque vias.

Propert. lib. 2. Eleg. 1. v. 5.

Sive togis illam fulgentem incedere Cois.

Varro *togas vitreas* appellat. S. Hieron. ad Lætam ita scribit: *Talia paret vestimenta, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.*

Et te monitum velim, lector, in quibusdam vett. codd. legi, *Chlorin*, pro *Cois.* Porrò jam suprà insinuavimus istis vestibus Romæ quidem solas meretrices indui consuevisse.

105. *Leporem venator ut altâ, &c.*] Hi sunt ne Callimacho versiculi, veluti cantiunculæ quædam, quas Horatius ponit in ore sectantis matronas. Sensus est: ut venator leporem per nives sectari et capere gaudet, quem appositum sibi sine ullo labore nec tangere dignetur: captum autem venando et cum difficultate libens apponit sibi et amicis: sic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas sperno; at matronas depereo, quibus frui arduum est.

Captat et apponit.] Ingens hîc pugna, ingens dissentio. Sagaciter Lambinus ita correxit. Omnes tamen codices huc usque habuerunt, *cantat.* Interpretes in angustiis constituti venatorios clamores, quibus revocari solent canes, adhibuerunt et Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem, parvum, magnum: et sic vocem *cantat* explicant, seque ut licet expediunt. Verùm si retinenda vetus lectio, *cantat*, referendum est ad cantilenam quam matronarum sectator canit: et vox *apponit*, explicanda est, *addit*, seu *prosequitur:* ut ingeniosè solerterque Dacerius noster subodoratus est et sensit.

Hiscine

Hiſcene verſiculis ſperas tibi poſſe dolores,
Atque æſtus, curáſque graves è pectore pelli?
Nonne cupidinibus ſtatuat natura modum quem, [528]
Quid latura ſibi, quid ſit dolitura negatum,
Quærere plus prodeſt, et inane abſcindere ſoldo?
Num, tibi cùm fauces urit ſitis, aurea quæris
Pocula? Num eſuriens faſtidis omnia præter
Pavonem rhombumque? Tument tibi cùm inguina, num, ſi
Ancilla, aut verna eſt præſtò puer, impetus in quem
Continuò fiat, malis tentigine rumpi? [lemque.
Non ego: namque parabilem amo Venerem faci-
Illam Pòſt paulo; Sed pluris; Si exierit vir;
Gallis hanc, Philodemus ait: ſibi, quæ neq; magno
Stet pretio, neque cunctetur, cùm eſt juſſa venire;
Candida rectáque ſit, munda hactenus, ut neque longa,
Nec magis alba velit, quàm det natura, videri. [529]
Hæc ubi ſuppoſuit dextro corpus mihi lævum;
Ilia, et Egeria eſt: do nomen quodlibet illi

An igitur ejuſmodi cantilena ſperas corde tuo abigi poſſe anxietates, ſolicitudines, mœroreſque moleſtiſſimos? Annon ſatius eſt inveſtigare quem finem natura ponat cupiditatibus, quid ſibi denegatum patienter ferat, et quid doleat; atque inutile amputare à ſolido? An quando ſitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? An fame urgente ſpernis omnia præter pavonem et rhombum?

. . . .

Non ego certè. *Quippe amo Venerem promptam et expeditam.* Quæ verò dicit; *Paulò poſt; at majori pretio: ſi vir diſceſſerit: illam Philodemus ait Gallis* relinquendam; *ſibi* autem peti eam, *quæ nec cariori pretio conſtet, nec moretur venire cùm advocatur: candida ſit, et recta, adeò concinna, ut non cupiat apparere grandior, aut candidior, quàm natura conceſſit,* . . . . . . *hæc* mihi *Ilia et Egeria eſt: illi tribuo quaſcunque blanditias.*

ANNOTATIONES.

109. *Hiſcene verſiculis.*] Horatius ad illum qui cantavit Callimachi verſiculos, reſpondet; ſiccine per leviculam cantionem ſperas eluctari graves curas, et mœrores, aliaque mala, quæ matronarum amorem comitantur? an non ſatius tibi foret modum ſequi à naturâ præſcriptum? &c.

113. *Inane abſcindere ſoldo.*] *Inane*, quo ſibi denegata natura facilè careat; *ſoldo*, ſive ſolido et neceſſario, quod ſine dolore nequeat non habere, ſibi que negari haud patienter ferat.

114. *Aurea quæris Pocula?* Senec. Epiſt. 120. *Natura hoc unum jubet, ſitim extingui. Utrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an Tiburtinus calix, manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu, miniſtretur.*

116. *Pavonem.*] *Pavonem cibi gratiâ Romæ primus occidit orator Hortenſius, augurali cœnâ ſacerdotii: ſaginare primus inſtituit circa noviſſimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditus ſeſtertium ſexagena M. habuit,* Plin. lib. 10. cap. 20. Varro, Ælian. Vide Macrob. Saturnal. 3. 9. ubi ſcribit; *M. Varro de pavonibus in villâ nutriendis loquens, ſic ait: Primus hos Q. Hortenſius augurali cœnâ dicitur poſuiſſe.* Hinc factum *ut ova eorum denariis veneant quinis, ipſi facilè quinquagenis, &c.*

Rhombum.] Exquiſiti ſaporis piſcem. Gall. *turbot.* De eo Epod. 2. v. 50.

121. *Gallis.*] Cybeles ſacerdotibus, eviratis, caſtratis, adeoque moram ſponte ferentibus.

Philodemus.] Quis ille, incertum. Afferunt vulgò Poëtam Epicurum patriâ Gadaræum, qui Græcè ſcripſit quædam Epigrammata. Meminêre Strabo, Aſconius, &c.

123. *Neque longa, &c.*] *Adjuta cothurnis*, ut ait Juvenal. Sat. 6. v. 505.

124. *Magis alba.*] Pictis et dealbatis cretâ vel ceruſsâ genis, *ceruſſati buccis*, ut loquitur Cicero in Piſon. Propert. lib. 3. Eleg. 24. v. 8.

Cùm tibi quæſitus candor in ore foret.

Martial. lib. 7. Epig. 24.

Et Ceruſſatâ candidiora cute.

126. *Ilia et Egeria eſt.*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem et Egeriam Nympham, cum quâ Numæ conſuetudo.

Nec metuo . . . . ne vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent: fœmina pallens descendat è cubili; ancilla conscia exclamet se infortunatam; hæc timeat cruribus; deprehensa doti; ego denique mihi. Fugiendum est veste non cinctâ, et pedibus nudis: nè luant nummi, nates, vel demum existimatio.

Nec vereor, ne, dum futuo, virrure recurrat:
Janua frangatur: latret canis: undique magno
Pulsa domus strepitu resonet: vel pallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet:
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo;
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judiee vincam.

Miserum est deprehendi: vincam etiam Fabio judice.

ANNOTATIONES.

129. *Vel pallida.*] Alii legunt, *væpallida* ut apud Pers. *vægrandis,* augente significationem particulâ: valde pallens et pavens.

130. *Conscia.*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, heriis flagitii particeps ancilla: proindèque metuens ne iratus herus furorem in ipsam vertat, ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131. *Doti deprensa.*] Uxor à viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti: id est, ne dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, et marito adjudicabat: interficere vero deprehensam patri quidem permittebat, non au em marito; cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. regul. Tit. 6. Cato apud Gellium, lib. 10. cap. 23. Valer. Max. lib. 8. cap. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cùm Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiâsset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio nummo, Titinnium autem summâ totius dotis damnavit: præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quòd sibi liqueret Titinnium impudicam eo animo duxisse, et ejus doti insidias strueret.

Egomet mi.] Ne verbera, plagas, necem subire cogar, aut saltem pecuniâ me redimere.

133. *Aut pyga.*] Ne mihi perna succidatur: aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis antè citatus.

Aut fama.] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

134. *Fabio vel judice vincam.*] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum falsè notat Horatius: *vincam*, inquiens, *Judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, *miserum esse deprehendi.*

SATIRA III.

Aliena quisque peccata videt, ad propria cœcutit. Vitia leviora in amicis debent excusari. Male Stoïci asserunt paria esse omnia peccata.

Cunctis hoc inest vitium cantoribus, ut cum familiaribus rogati cantare semper renuant; minime rogati

OMNIBUS hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus hoc.*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hac, ut et in præcedenti, callidus ubique Horatius et summè vafer, ab jocoso exordio quo animum lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. *Hic scopus est,* Virgilium *animæ dimidium suæ tueri adversus obtrectatores quosdam, qui ingentis alioqui virum ingenii, ob leviora quæpiam vitia, iniquiùs vellicabant.*

Injuſſi nunquam deſiſtant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæſar, qui cogere poſſet,
Si peteret per amicitiam patris, atque ſuam, non
Quidquam proficeret: ſi collibuiſſet, ab ovo
Uſque ad mala iteraret, Io Bacche; modò ſummâ
Voce, modò hac, reſonat quæ chordis quatuor imâ. [551]
Nil æquale homini fuit illi: ſæpe velut qui
Currebat fugiens hoſtem; perſæpe velut qui
Junonis ſacra ferret. Habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modò Reges, atq; Tetrachas,
Omnia magna loquens; modò, Sit mihi menſa tripes, et

nunquam ceſſent. Id babebat Tigellius ille Sardus. Auguſtus, qui cogere potuiſſet, ſi rogaret per benevolentiam patris, et ſuam, nibil obtinebat. Quòd ſi placeret, ab ovo uſque ad poma repetebat, Io Bacche, nunc ſupremâ voce, nunc infimâ quæ reſonat in *fidibus quatuor. In illo bomine nibil ſimile erat: qui interdum currebat quaſi boſtem fugeret, aliàs* lentus incedebat, *tanquam Junonis ſacra portaret. Aliquando famulos babebat ducentos, ſæpiùs decem. Nunc jactitans reges et præfectos, cuncta ſumma: mox* verò aiebat: *Adſit mibi* tantùm *menſa tripes, et*

ANNOTATIONES.

3. *Sardus Tigellius.*] Vel nomen eſt proprium *Sardus,* vel gentile ab Sardiniâ patriâ. Neque certè idem eſt qui, Hermogenes, de quo poſtmodum. Utrique nomen *Tigellius:* at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta ſcriberet, ut legenti patet: ille verò jam vitâ ceſſerat: quod quidem perſpicuum eſt ex Satiræ præcedentis initio.

4. *Cogere poſſet.*] Pro ſummâ et Imperatoriâ auctoritate.

5. *Patris.*] Patris ſui per adoptionem. Julii nempè Cæſaris, à quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, et gratiâ ſingulari honoratus fuerat, ut dictum eſt in ſuperioribus.

6. *Ab ovo uſque ad mala.*] A principio cœnæ ad finem. Poma et bellaria ad ſecundam menſam pertinere, notum eſt: initium verò cœnæ duci ab ovis, vel Epiſtola ad Pætum quæ eſt 20. lib. 9. Cic. ſatis oſtendit: *integram famem ad ovum affero,* inquit. Hinc et Apuleius ova guſtulum cœnæ vocat. Vide Juſt. Lipſ. antiq. Lect. lib. 3.

7. *Iteraret, Io Bacche.*] Iteraret carmen ab ipſomet fortaſſe compoſitum ſic incipiens: *Io Bacche:* vel cujus hoc eſſet epodium rhythmi, verſiculus intercalaris, recantato, Gall. *le refrein, la repriſe.* Apagè qui legunt *Io Bacchæ,* id eſt, Bacchantes. Te verò, lector, nè moveat brevis ſyllaba in voce *Bacche*; id enim et concinnum et elegans, cùm ipſa formula citatur.

Summâ voce.] Graviſſimâ. Gall. *la baſſe.*

8. *Imâ.*] Acutiſſima. Gall. *le deſſus.*

Reſonat quæ chordis quatuor.] Tigellius voce pariter et fidibus canebat, tetrachordo ſcilicet, ſeu inſtrumento muſico quatuor chordarum, modò ſupremas modò infimas tangens partes, voci nunc ſummæ nunc imæ accommodans; vel ſummos imis modulos ac numeros ex arte miſcens atque attemperans.

9. *Nibil æquale bomini fuit illi.*] Ille homo ſibimet paſſim diſſimilis erat, varius, inconſtans.

Sæpe Currebat, &c.] Salluſt. Bell. Catil. c. 15. *citus modò, modò tardus inceſſus erat.* Cic. Offic. 1. n. 131. *Cavendum eſt autem, nè aut tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates; quæ cùm fiunt, anbelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam.* Vide Senec. Epiſt. 22.

10. *Velut qui Junonis ſacra ferret.*] Proverbium eſt Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium, ſeu Junonis ad inſtar procedere:* inde natum, quod Junonii inceſſùs gravitas et majeſtas celebretur, Virg. Æneid. 1. v. 50. Quapropter etiam boves ad ejus ſacra quæſitas idem refert. Georg. 3. v. 532. nimiam ob tarditatem. Hinc et virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi et lento gradu procedebant in Junonis ſacris, impoſita capitibus caniſtra ferentes, in quibus continebantur res ad illa neceſſariæ, Cic. in Verrem 4. n. 5. *Erant ænea prætcrea duo ſigna, non maxima, verùm eximiâ venuſtate, virginali babitu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra more Atbenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canepboræ ipſæ vocabantur.* Ovid. Met. 2. 711.

Illâ fortè die caſtæ de more puellæ,
Vertice ſuppoſito, feſtas in Palladis arces
Pura coronatis portabant ſacra caniſtris.

Ex his patet canephoras fuiſſe Junoni, Cereri, Palladi. Vide lib. 2. Sat. 8. v. 14.

12. *Tetrarchas.*] Præfectos quartæ regni partis.

13. *Sit mibi menſa tripes.*] Paulò antè grandia et ſumma quæque in ore habebat: Jam verò ait pauca et parva ſufficiunt: modicam et vilem volo ſuppellectilem; ſatis mihi eſt una *menſa tripes,* &c. ut vulgo. Nam magnatibus non

Concha ſalis puri, et toga, quæ defendere frigus, [532]
Quamvis craſſa, queat. Decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipſum
Mane, diem totum ſtertebat: nil fuit unquam
Sic impar ſibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nulláne habes vitia? Imò alia, et fortaſſe minora.
Mænius abſentem Novium cùm carperet: Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mî ignoſco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor eſt, dignuſq; notari.
Cùm tua prævideas oculis mala lippus inunctis; [533]
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutùm,
Quàm aut aquila, aut ſerpens Epidaurius? At tibi contrà

concha puri ſalis, ac toga quamtumvis craſſa, quæ arcere frigus valeat. Huic autem *parco paucis contento* ſi *donâſſes decies centena, poſt quinque dies nihil ſupererat in crumenâ. Vigil traducebat noctes uſque ad* lucem *matutinam: die* verò *integrâ dormiebat. Nihil unquam fuit æque ſibi diſſimile. Jam mihi non nemo dixerit: Tu* autem *quid? nullane habes vitia? imo* habeo *ſed diverſa, et forſitan leviora. Cum* aliquando *Mænius reprehenderet Novium abſentem, quidam dixit: Heus tu, non te ipſum noſti? an velut incognitum nobis imponere contendis?* Tum *Mænius* reſpondit, *Ipſe mihi indulgeo.* Atqui, retulit alter, *iſte amor inſanus eſt et iniquus ac reprehenſionem meretur.* Enimverò *quandoquidem tua vitia, parum vides lippiens oculis unctis; quare in peccatis amicorum adèo perſpicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius? Verum tibi viciſſim accidit*

ANNOTATIONES.

unica, ſed plurimæ, eæque uno pede nixæ, ſaltem quædam. Luxuriam iſtam proſcribit Juvenalis Sat. 11, 122.

. . . . . *latos ſuſtinet orbes*
Grande ebur, et magno ſublimis pardus hiatu.

Dio in Nerone refert, Senecæ adfuiſſe menſas tripedes è cedro quingentas. Juſt. Lipſius ante cit. rem luculenter exponit: in cænaculo, inquit, menſa collocabatur rotunda, plebeiorum tripes, et è ſimplici ligno; divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat argentea, ac pes eburnus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, ſuſtinebat.

14. *Concha ſalis puri.*] Tenue ſalinum è conchâ: vel merus ſal, pro omni obſonio. Vide lib. 2. Sat. 2. v. 17.

, ... *Cum ſale panis*
Latrantem ſtomachum bene leniet.

Porro cur aſſidua veteribus et quaſi ſacra mentio ſalini et ſalis, intelliges, lector, ex Plutarcho Sympoſ. lib. 5. cap. 10. ubi et citatur Homerus *ſalem divinum* nuncupans.

Toga craſſa.] Juvenal. Sat. 9. v. 28. *pingues lacernas* vocat. Martialis lib. 4. Epigram. 19. *pinguem Sequanicæ textricis alumnam* dicit.

15. *Decies centena.*] Hic ut alibi ſemper intellige, *milia ſeſtertium:* interdum et *decies* ſolummodo auctores ſcribunt, ſupple, *milia ſeſtertium*, ad ſignificandam ingentem ſummam. Juvenal. Sat. 10.

— *Decies centena dabuntur.*

Quæ ſumma ex Budæi ſupputatione facit monetæ noſtræ Gallicæ 2500 *ſcus.*

16. *Quinque diebus Nil erat in loculis.*] Hunc Tigellium omnino profuſum ac prodigum oſtendit Satira præcedens.

19. *Nunc aliquis dicat, &c.*] Prolepſis eximia.

20. *Mænius abſentem Novium.*] Mænius ille eſt de quo jam Sat. præced. V. 101. qui ſcurrilitate magnus evaſit: ac dilapidatis bonis, tandemque divenditâ, quam habebat reſiduam, ad forum domo, unam ſibi columnam excepit, è quâ gladiatores ſpectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hîc vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur poſt in Sat. 6.

Abſentem cùm carperet.] Mænius ſic deſcribitur dicax et vorax. lib. 1. Epiſt. 15.

Quælibet in quemvis opprobria fingere ſævus:
Pernicies et tempeſtas, barathrumque macelli,
Quicquid quæſierat ventri donabat avaro.
. . . .
o . . . . . *Mænius idem,*
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem:

25. *Prævideas oculis mala lippus inunctis.*] Quamvis vix videas tua mala, quaſi *lippus*, habenſque oculos mordaci pituitâ ſuffuſos, quâ viſûs acies obtunditur et obſcuratur.

27. *Aquila.*] Acuto prorsùs viſu pollet. Plin. l. 10. c. 3. Vide quæ annotavi. l. 4. Od. 4.

Serpens Epidaurius.] Metonym. pro quolibet ſerpente, ſeu potiùs dracone, qui à δέρκειν vel δράκειν, videre, nomen accepit; quaſi

Evepit

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulò; minùs aptus acutis
Naribus horum hominum: rideri possit, eò quòd
Rusticiùs tonso toga defluit, et malè laxus
In pede calceus hæret. At est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam; ac tibi amicus; ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim [538]
Natura, aut etiam consuetudo mala. Namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur, amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnæ.

ut etiam vitia tua alii pariter inquirant. Sic quidam aiunt: *Ad iram* ille *paululum est pronior: parum idoneus naribus istorum hominum illudi potest quod toga delabitur ei inconcinnè tonso; atque laxior calceus pedi non benè adhæret. Sed probus est vir,* inquam ego *adeò, ut nemo sit probior: sed tibi amicus: sed mens magna tegitur eo corpore non ita* bellè *composito. Uno verbo temet examina: utrum vitia quæpiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo Etenim filix comburenda crescit in agris incultis. Huc potiùs deveniamus, quòd amatori conniventi vitia amicæ vel maxima non videntur, quin et jucunda sunt: quemadmodum Balbino polypus Hagnæ.*

ANNOTATIONES.

ὀξὺ βλέπων, *acutè perspiciens.* Hinc thesauris incubantes dracones, causâ custodiæ, antiqui finxerunt. Fest. De *Epidaurio serpente.* Tit. Liv. l. 11. Epitom. Valer. Maxim. l. 1. c. 8. et alii. Nempe cùm peste urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti sunt Epidaurum Peloponnesi civitatem, ubi Æsculapius colebatur. Cúmque numen invitarent ut Romam se conferret, serpens seu Æsculapius anguis specie, conspectus est ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in insulâ Tiberis cùm triduo visus esset, posteà non comparuit. Illic autem posuerunt illius simulacrum.

29. *Iracundior est paulo.*] His versibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

Minùs aptus acutis Naribus horum hominum.] Parum aptus ad congressus aulicorum hominum, qui solent esse dicaces ac derisores: quales sunt qui *acutis* sunt *naribus.* Pers. Sat. 1. v. 40.

. . . . . *Rides (ait) et nimis uncis*
Naribus indulges.

31. *Rusticiùs tonso toga defluit, &c.*] Tria scilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quòd iracundior, quòd morosior esset, quòd corporis nitorem habitûsque concinnitatem haud curaret. In hac porrò cultûs negligentiâ tria hîc notantur: quòd, rusticorum more, barba male tonsa, et capilli inæqualiter decurtati; quòd toga non satis composita; quod calcei pedibus haud benè apti et accommodati. Art. Ap. 1. 516.

Nec vagus in laxâ pes tibi pelle notet.

33. *At est bonus, &c.*] Tres virtutes affert conspicuas, querum splendor leviores nævos debeat obtegere et compensare. Erat enim Virgilius vir optimus: erat fidei in amicos observantissimus; erat ingenio grandi præditus.

37. *Neglectis urenda filix innascitur agris.*] Sicut inutiles et noxiæ herbæ crescunt in agro inculto, sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

38. *Amatorem quod amicæ Turpia decipiunt cæcum vitia.*] Theocrit. Idyll. 6. 10.

Ἔρωτι πολλάκις τὰ μὴ καλὰ πέφανται.

Amori sæpè non pulchra pulchra videntur: Idem Idyll. 10. *ô Bombyce venusta, omnes te Syram vocant, macram, sole adustam: ego vero solus dico te flavam esse sicut mel.*

39. *Aut etiam ipsa hæc Delectant.*] Cic. de Nat. Deor. 1. n. 79. *Nobis qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpè jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus. Illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus dilexit municipem tuum Roscium . . . huic Deo pulchrior. At erat, sicut hodie est, perversissimis oculis, Quid refert, hoc ipsum salsum illi et venustum videbatur?* Huic etiam pertinet quod scribit Lucret. lib. 4. v. 1273.

Nec divinitùs est interdum, Venerisque sagittis
Deteriore fit ut formâ muliercula ametur.
. . . .
Quod superest, consuetudo concinnat amorem.

Et v. 1147.

Nam faciunt homines plerumq; cupidine cæci;
. . . .
Pravas turpesque videmus
Esse in deliciis.———

40. *Balbinum polypus Hagnæ.*] Hagnæ amicæ polypus licet fœtens delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo, vide Epod. 12.

Optarem ut *sic deciperemur erga amicos: et virtus decorum nomen imposuisset isti errori. Verum debemus non aspernari vitium amici, si aliquod inest; velut pater filii* nævos haud fastidit. *Strabonem pater vocat pætum: et pullum dicit, qui filium habet pusionem, qualis abortivus extitit pridem Sisyphus: hunc* qui *distortus* est *cruribus appellat varum: illum* verò *malè nixum pravis talis, balbutiendo scaurum* nuncupat. Sic igitur si *quis* amicorum *parcius victitat, appelletur frugalis. Qui nimis importunus atque jactabundus fuerit,* dicamus; *cupit lepidus videri familiaribus: sed est asperior et paulò liberior; is æstimetur sincerus et animosus: ferventior est, inter fortes censeatur. Hoc, ut arbitror, et amicos sociat et consociatos retinet. At nos ipsas virtutes malè interpretamur, et vas purum inficere volumus. Si bonus aliquis nobiscum vivit: homo* est *abjectus valde,* inquimus. *Isti lento damus cognomen crassi. Ille dolos omnes eluctatur, et nemini improbo expositum latus præbet,*

Vellem in amicitiâ sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire. Strabonem
Appellat pætum pater; et pullum, malè parvus
[535]
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc varum, distortis cruribus: illum
Balbutit scaurum, pravis fultum malè talis.
Parciùs hic vivit; frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulò est; concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior, atque
Plus æquo liber; simplex fortísque habeatur.
Caldior est; acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et jungit, junctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit; multùm est demissus homo ille.
[536]
Tardo cognomen pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias; nullíque malo latus obdit apertum,

ANNOTATIONES.

41. *In amicitia sic erraremus.*] Amicorum vitia dissimulantes, excusantes, obvelantes.

Isti Errori nomen virtus posuisset honestum.] Quintil. lib. 3. cap. 7. *Quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proximâ derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus: quæ eadem contra valent.*

44. *Strabonem Appellat pætum.*] *Strabo* cujus oculi sunt distorti. Gall. *louche.*

Pætus.] Cujus oculi sunt semiclausi, leviter declinati; item qui tremuli huc et illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuisse non sine aliquâ gratiâ et decore, aiunt.

45. *Pullum.*] Sueton. Calig. cap. 13. *Exoptatissimus erat princeps, . . . quod infantem plerique cognoverant; . . . . super fausta nomina, Sidus, et Pullum, et Puppum, et Alumnum appellabant.*

Male parvus.] Nanus, pusio, pumilio: quasi *abortivus,* cui justam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare solet.

47. *Sisyphus.*] Filius M. Antonii Triumviri, staturâ quidem fuit tantum bipedali, sed ingenio acutissimo; unde nomen, quod perinde callidus esset ac Sisyphus ille fabulosus, de quo Lib. 2. Od. 14. et Epod. ult.

Varum.] Qui pedes habet introrsum retortos.

41. *Scaurum.*] Talos habentem extantes, vel inversos ac tortuosos.

Balbutit.] Invidiæ minuendæ causâ balbutiendo Scaulum vocat, l pro r pronuncians: quod familiare est balbis. Porrò nobiles, Romæ fuisse Strabones, Varos, Scauros, Pætos nemo nescit.

49. *Ineptus.*] Cic. de Orat. 2. n. 17. *Qui aut tempus quid postulet non videt; at qui plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.*

50. *Concinnus.*] Commodus, se attemperans moribus et ingenio eorum quibuscum versatur ac vivit. Gall. *de bonne humeur, complaisant, de bonne compagnie.*

52. *Liber.*] Liberè veritatem eloquens.

55. *Invertimus.*] Ipsa bona detorquemus in malum.

56. *Sincerum vas cupimus incrustare.*] Similes sumus ei qui vasi puro tectorium induceret impurum; adeoque inquinaret alioqui bonum et sincerum per sese, male incrustando. Lucii.

. . . . regionibus illis
Incrustatu' calix rutâ caulive bibetur.

47. *Ni Tardo cognomen pingui damus.*] Si quis tardior in deliberando, hunc stupidum vocamus, cum prudens in hoc magis dicendus foret. Cic. Acad. 4. n. 97. *Vide quam sit cautus is, quem isti tardum vocant.*

Cùm

Cùm genus hoc inter vitæ versemur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina: pro benè sano
Ac non incauto, fictum astutúmque vocamus.
Simplicior quis et est (qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas) ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret, inquimus. Eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
(Si modò plura mihi bona sunt) inclinet; amari
Si volet hac lege, in trutinâ ponetur eàdem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat; ignoscat verrucis illius. Æquum est, [537]
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique quatenus excidi penitùs vitium iræ,
Cætera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulísque suis ratio utitur; ac res
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coërcet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus
Semesos pisces tepidúmque ligurrierit jus,

quandoquidem conversemur cum iis hominibus, apud quos regnant vehemens invidia et criminationes: hunc *non prudentem et cautum,* sed *versipellem et maltiosum dicimus. Si quis apertior (qualem non rarò tibi me sponte exhibui, ô Mæcenas) ut lectioni vacantem vel cogitabundum casu interpellet quâcunque allocutione importunus; dicimus, sensu communi omnino est* ille *destitutus. Eheu quàm injustam conditionem nobis statuimus imprudenter! nullus enim sine vitiis nascitur:* atque *is qui levioribus premitur, perfectissimus habetur. Benignus amicus, ut par est, meas virtutes, cum vitiis comparet: in illas majores (si quidem majores habeo virtutes,* quàm vitia) *propendeat, si diligi cupiat:* ac *pari conditione in eadem librâ ponderabitur. Quisquis vult amicum non lædere suis tuberibus, parcat ejus verrucis. Justum est, ut qui postulat indulgentiam* suis *delictis,* is *parem referat. Denique quoniam omninò resecari vitium iracundiæ, aliaque stultis inhærentia minimè possunt; quare non ratio adhibet examen et judicium suum, atque pœnis cohibet peccata, secundum rei cujusque meritum? si aliquis cruce plectat eum famulum, qui jussus auferre catinum, delibârit semesos pisces, et jusculum* adhuc *tepens:*

ANNOTATIONES.

63. *Simplicior.*] Non dissimulator, aut assentator, qui *tempora fandi mollia,* et commoda non observans amicum interpellet seria quæpiam agentem vel meditantem.

Qualem me sæpe, &c.] Dum ita semetipsum accusat Horatius, callidè removet à se astutiæ et calliditatis opinionem et famam, quâ eum nonnulli aspergebant: atque ipsum Mæcenatem adhibet testem suæ simplicitatis.

68. *Vitiis nemo sine nascitur.*] Demosthen. De coronâ. Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐςὶ θεῶν, *nihil peccare Deorum est.* Propert. 2, 22. 17.

Unicuique dedit vitium natura creato.

Huc pertinet quod ait Juvenalis, Sat. 14. v. 15.

Mitem animum et mores modicis erroribus æquos
Præcipit.

73. *Tuberibus.*] Vitiis paulò majoribus. Tuber. Gall. *une bosse.* Potest etiam referri huc quod Plinius lib. 19. cap. 2. callum terræ vocat *tubera.* Gall. *des truffles.*

73. *Verrucis.*] Minoribus vitiis. *Verruca,* caruncula callosa. Gall. *un poireau.* A Gell. lib. 3. cap. 7. *Ire jubeas milites ad verrucam illam; sic enim M. Cato locum editum appellat;* nempè ob similitudinem.

78. *Ponderibus modulisque suis.*] Ita exprimitur egregiè animi pars seu facultas æstimatrix rerum, quâ de singulis judicat, et expensis hinc et inde momentis, quæ potiora sint, arbitratur, censet, decernit, statuit. Græcis κριτήριόν, *hoc veritas dignoscitur,* inquit Laërt. in Zen.

80. *Si quis eum servum, &c.*] Quamvis in servos jus vitæ ac necis habent domini; nè tamen in eos sæviant quasi tyranni, monet eleganter Macr. Saturn. l. 1. 11. *Non quantum decet, sed quantum libet exercere volumus in servos . . . . virgâ murmur omne compescitur . . . . . tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur, &c.*]

81. *Ligurrierit.*] A Gr. λείχειν, *lingere.* Gall. *lecher,* vel ἀπὸ τῦ λιγυρῦ, quod suave significat. A Liguribus populis, non nisi ineptus quispiam et indoctus crediderit posse deduci. *Ligurrierit jus,* Gall. *qui aura trempè ses doigts dans la sauce.*

In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius, atque
Majus peccatum est? paulum deliquit amicus,
Quod nisi concedas, habeare insuavis acerbus:
Odisti, et fugis, ut Drusonem debitor æris, [538
Qui nisi, cum tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensâve catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum antè meâ quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minùs hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsúmve negarit?
Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est: sensus moresque repugnant,

ille *dementior Labeone putabitur à sapientibus. At quarto gravius illo et tetrius est delictum* istud? *amicus peccavit aliquantulum; quod si non ignoscas, censeberis amarior et ferocior: aversaris et fugis non secùs ac Drusonem pecuniæ debitor; qui quoties tristes Calendæ infelici advenerunt, fœnus aut pecuniam* creditam *undecunque expedit; veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum* discubitorium *urinâ inquinaverit ebrius, vel mensâ detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc vel quòd esuriens præripuerit pullum in meâ parte patinæ constitutum,* an *amicus idcircò minùs dulcis mihi fuerit?* Ergò *quid agam si furatus sit* quidpiam, *vel si credita fidei* suæ *revelârit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta, hærent quando venitur ad* inquisitionem *veritatis: Sensus* communis *et mores reclamant,*

ANNOTATIONES.

82. *In cruce suffigat.*] Crux differebat à furcâ sive patibulo. Hæc erat stipes rectus habens duo cornua, inter quæ inserebatur cervix facinorosi, manus autem ramis illis seu cornibus alligabantur. Itaque nequam gestans furcam seu patibulum, virgis cædebatur, à conservis, aut etiam à carnifice: posteà verò in crucem interdum agebatur, clavis in eâ confixus. Isidor. Orig. l. 5. c. 27. *Patibuli minor pœna quàm crucis. Nam patibulum statim appensos exanimat strangulando: crux autem suffixos diu torquet et cruciat.* De his multa eruditè Salmas. En. ad Th. Barthol. item Lips. de cruce.

Labeone insanior.] M. Antistius Labeo, Jurisconsultus, tam petulanti linguâ et pervicaciâ, ut in Augustum multa effutiret, ejusque perperam leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio. lib. 54. Gellius lib. 13. cap. 12. *Agitabat hominem libertas quædam nimia atque vecors, usque eo ut, Augusto jam principe et Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.*

Inter sanos dicatur.] Vult enim sana mens, ut nec frustrà loquare, quod inutile fore cognoscitur; nec temerè Principem offendas; denique memineris quod docet Cato:

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

86. *Drusonem.*] Fœnerator ille improbissimus perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat à debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent: quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87. *Tristes Calendæ.*] Quod eo tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent, Vide annot. Epod. 3. v. ult.

88. *Mercedem aut nummos.*] Fœnus, vel summam creditam.

89. *Porrecto jugulo.*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus et jugulari paratus. Epist. ad Pisones, v. 474.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.

91. *Evandri manibus tritum.*] Antiquitate pretiosum, fricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadiâ profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca, in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. 8. Evander Atheniensis plastes à M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96. *Queis paria esse, &c.*] Jam transit ad refellenda quædam Stoïcorum placita. Cic. de Fin. 4. Zeno Stoïcæ disciplinæ antistes sic statuit: *æquè miseros esse omnes qui non sunt sapientes: contrà, sapientes omnes summè beatos esse: rectè facta omnia æqualia: omnia peccata paria.*

97. *Sensus moresque repugnant.* Cic. modò cit. *Hæc magnificè primò dici videntur; considerata minùs probantur. Sensus enim cujusque, et natura rerum, atque ipsa veritas clamat, quodammodo non posse adduci ut inter eas res quas Zeno exæquaret, nihil interesset.*

Atque

Atque ipsa utilitas, justi propè mater et æqui. [539]
Cùm prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atq; cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atq; ità porrò 101
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensùsque notarent,
Nomináque invenere: dehinc absistere bello, 104
Oppida cœperunt munire, et ponere leges, [540]
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causà: sed ignotis perierunt mortibus illi,

ipsaque utilitas, quæ ferè est parens justi et æqui. Quando è primis terris homines prodierunt, mutum ac vile pecus; pro glande et cubili certabant unguibus et pugnis, tum fustibus, ac deinceps armis, quæ demum indigentia finxerat: donec invenerunt vocabula et appellationes, quibus significarent sermonem et cogitationes suas.

Posteà inceperunt bello abstinere, urbes moliri, leges condere, nè ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim ante Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta: at illi interciderunt obscurâ morte,

ANNOTATIONES.

98. *Utilitas justi mater.*] Ex opinione quorundam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem à naturâ esse justum. Vide Cic. de Leg. 1. n. 19. *Lex est ratio summa, insita in naturâ, quæ jubet ea quæ facienda sunt, probibetque contraria . . . . à lege ducendum est juris exordium. Ea est enim naturæ vis; ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula.*

99. *Cum prorepserunt, &c.*] Primos homines è terrâ formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices et Ægyptii.

100. *Mutum et turpe pecus.*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. 1. n. 2. *Fuit quoddam tempus, cum in agris passim homines bestiarum modo vagabantur; et sibi victu ferino vitam propagabant.* Tusc. 5. n. 5. *O vitæ Philosophia dux, . . . tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, cum literarum et vocum communione junxisti: tu inventrix legum, &c.*

Glandem.] Is primus fuit hominum cibus. Plin. lib. 16. cap. 5. Lucret. lib. 5. v. 937.

Glandiferas inter curabant corpora quercus.

Vide Juvenal. Sat. 6. v. 10. et Sat. 13. v. 57.

101. *Unguibus et pugnis.*] Lucret. 5. 1282.

Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, et item silvarum fragmina rami.

102. *Armis, quæ post fabricaverat usus.*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus Genes. 4. v. 22. *Tubal-cain fuit malleatur et faber in cuncta opera æris et ferri.* Lucret. lib. 5. v. 1285.

Posterius ferri vis est ærisque reperta:
Et prior æris erat quàm ferri cognitus usus:
Quò facilis magis est natura, et copia major.

103. *Donec verba quibus, &c.*] Lucret. lib. 5. v. 1040.

Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ;
Tempore eodem alii facere id non quîsse putentur?

Et paulò pòst: v. 1055.

Postremò, quid in hâc mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox, et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere,
Cùm metus aut dolor est, et cùm jam gaudia gliscunt?

105. *Oppida cœperunt munire.*] Vide Juven. Sat. 15. v. 151, &c.

Oppida.] Ab ope dicuntur, quod opis causâ, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone lib. 4. de Ling. Lat. Festus autem, ex Cicerone, dici ait, quod opem præbeant, quòdque suas opes illuc conferant homines.

106. *Latro.*] Nomen hoc alii deducunt, seu quòd latenter insidias struat, seu quod à latere adoriatur prætereuntes; Isidor. Fest. Prisc. Alii quod ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites Regis aut principis latus stipantes, qui inde *latrones* olim dicti, quasi *laterones*: Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107. *Nam fuit ante Helenam, &c.*] De Helenâ Trojani excidii causâ, lib. 1. Od. 15. Sæpius autem fæminas bellis occasionem dedisse, liquet ex Herodot. l. 1. Athen. lib. 13. cap. 1. item ex sacris paginis. Genes. cap. 34. Judic. cap. 19, et 20.

108. *Ignotis perierunt mortibus.*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet historias priorum temporum.

Quos

Quos Venerem incertam rapientes more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc tantundem ut peccet idemq;
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Ut qui nocturnus Divûm sacra legerit. Adsit [541]
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scuticâ dignum horribili sectêre flagello.
Nam, ut ferulâ cædas meritum majora subire
Verbera, non vereor; cûm dicas esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus, et solus formosus, et est rex:
Cur optas quod habes! Non nosti quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

quos ruentes in libidinem obviam belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum confitearis oportet, si mundi tempora et annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum à malo et res *evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quòd tam graviter delinquat* is *qui novellas brassicas disruperit in alterius hortulo, quam* ille *qui nocte rapuerit Deorum sacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas* eum qui *lorum* duntaxat *meritus est. Etenim haud metuo ne ferulâ* tantùm *plectas graviori dignum castigatione, si quidem asseveras æqualia esse latrociniis furta; et prædicas eâdem te falce amputaturum magna et parva* crimina, *si regnum tibi deferant homines.* At enim *si sapiens* quisque *est opulentus, et peritus sutor, et solus pulcher, imo etiam rex; quare petis* id *quod possides?* Ohe, *respondet* ille; *Nequaquam intelligis quid loquatur magister Chrysippus. Sapiens nunquam sibi fecit*

ANNOTATIONES.

111. *Jura inventa metu injusti.*] Conditas leges ad coërcendas injurias, et injustas actiones, pro publicâ utilitate et societate constabiliendâ.

112. *Fastos evolvere.*] Evolvere scilicet involutas et complicatas membranas; in quibus scripta ratio temporum historiàque continetur.

113. *Nec natura potest justo secernere iniquum, &c.*] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contrà malum, et adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. 5. *Peccatum non imputabatur, cum lex non esset,* et cap. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem. Non concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.*

117. *Sacra legerit.*] Sacrilegium perpetrârit.

118. *Pœnas irrogat æquas.*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contrà Stoici, apud Cic. pro Muræna, n. 91. *Omne delictum scelus esse nefarium: nec minùs delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum qui patrem suffocaverit.* Istam verò disciplinam austeriorem hauserunt è legibus Draconis cuilibet peccato vel leviori pœnam statuentis mortem: unde non atramento sed sanguine scriptas aiebat Demades. Plutarch. in Solone.

119. *Scuticâ.*] Σκύτος, *corium*; è quo flagellum levius.

Horribili flagello.] Nimirum è virgis fascibusque magistratuum, *flagellis triumviralibus,* Od. 4. lib. 4. Quod quidem et ignominiam et pœnam atrociorem inurebat.

122. *Furta latrociniis.*] Fures agunt clam, et surripiunt apud incautos: latrones vim apertam adhibent. Quanto verò hi quàm illi nocentiores sint, nemo non sentit: quod tamen Stoici negabant.

123. *Falce simili.*] Æquali severitate pœnam eandem statuendo, gravem scilicet tam parvis quam majoribus peccatis: quod rationi repugnat, ut antè dictum est.

124. *Si dives qui sapiens, &c.*] Ex occasione deridet aliud Stoicorum placitum, *solum sapientem esse regem et omnia.*

126. *Non nosti quid, &c.*] Stoicus respondet, mentem et disciplinam nostram parum capis.

Pater.] Sectæ nostræ princeps.

127. *Chrysippus.*] Zenonis discipulus. De quo Laërt. l. 7. *Nisi Chrysippus fuisset, porticus non esset.* Cic. Academ. 4. n. 75. *Fulcire putatur porticum Stoicorum.* Ibid. paulò ante. *De eo queri solent Stoici: dum studiosè omnia conquisierit contra sensus et perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem*

Nec soleas fecit: sutor tamen est sapiens. Quî [542]
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atq;
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausâq; tabernâ,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces, [543]
Urgeris turbâ circum te stante, miserque
Rumperis, et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum

crepidas aut soleas; sapiens tamen sutor est. *Quâ* ratione? *Quemadmodum licet taceat Hermogenes, nihilominus est bonus cantor ac musicus: sicut* etiam *Alfenus* ille *solers, relicto quolibet artis suæ instrumento, et clausâ tabernâ, erat sutor: ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus.* Attamen *barbam tibi vellunt petulantes pueri; quos baculo si non abigas, premeris turbâ circumsistente, et infelix vociferando frangeris, ô magnorum regum maximè. Ne prolixior sim; quandiu tu lavatum*

ANNOTATIONES.

fuisse; itaque ab eo armatum esse Carneadem. De Nat. Deor. 1. *Stoïcorum somniorum vaferrimus interpres.* Et postea: *Zeno Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocat.* Quintil. lib. 1. cap. 1. et alibi ejus meminit.

Sapiens crepidas sibi, &c.] Explicat mentem Stoicorum.

Crepidas, soleas.] Κρηπὶς, *fundamentum, basis,* Gell. l. 13. c. 21, ait, *soleas* à Romanis, à Græcis autem κρηπῖδας crepidas, seu crepidulas vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cætera prope nuda, et teretibus habenis juncta sunt. Porrò primam corripi syllabam, certè contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse, declarat et Persius Sat. 1. v. 127.

Non hic qui in crepidas Grajorum ludere gestit.

126. *Hermogenes.*] Cantor et musicus iste etiam dum tacet peritus est tamen canendi et modulandi; sive canoram habet vocem, atque musicorum solertiam modulorum.

130. *Alfenus.*] Hunc falsè mordet et vellicat, quasi aliud agens. Alfenus olim Cremonæ sutrinam exercuerat; sed quòd valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus *Servii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus,* ut habet Gellius l. 6. c. 5. juris scientiâ clarus evasit, summo etiam Consulatûs honore perfunctus.

133. *Sic rex solus.*] Non tantùm sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. 3. n. 75. de Finib. *Rectiùs enim sapiens appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectiùs magister populi (is enim est Dictator) quam Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis magister fuit: rectiùs dives quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nullâ belli causâ transire voluisset. Rectè ejus omnia dicentur, qui sit uti solus omnibus. Rectè pulcher etiam appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis; rectè solus liber nec dominationi cujusdam parens, neque obediens cupiditati: rectè invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint, &c.*

Vellunt tibi barbam, &c.] Reponit Horatius: quanquam te jactas regem, ô Stoice, tibi tamen impunè illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, et insultare.

Vellunt barbam.] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. 4. v. 4.

. . . . . *Barbatum hæc crede magistrum*
Dicere.——

Barbam autem vellere, dici, pro illudere, pariter ostendi, ad Pers. Sat. 1. v. 133, ubi

Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
Et Sat. 2. v. 28.
Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter?——

134. *Fuste.*] Hoc velut sceptrum, Cynicis baculum tribuunt Laërt. in Antisthene; Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. 4. Auson. Epigram. 52. de Diogene.

Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex
Ista fuit Cynici, &c.

135. *Urgeris turbâ, &c.*] Vix fuste et clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi insultantium molestissimè.

137. *Quadrante.*] Quartâ assis parte, quam plebeii mercedem exiguam solvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Pers. Sat. 5. v. 126.

Lavatum.] Is erat priscis mos lavandi frequenter, præsertim ante cœnam. Plin. Epist. 3, 1, 8. *Ubi hora balnei nunciata est, quæ est hyeme nona, æstate octava . . . . . Lotus accubat, et paulisper cibum differt: Interim audit legentem remissius aliquid et dulcius . . . . . . apponitur cœna, &c.*——

Rex

ibis, ô rex, dato *quadrante, nec te comitabitur quispiam satelles, nisi fatuus Crispinus; mihi et quandiu amici faciles indulgebunt, si quod stultus ego admisero delictum; et vicissim illorum peccata facilè tolerabo, et vivam privatus te rege felicior*

Rex ibis; neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccavero stultus, amici:
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatúsque magis vivam te rege beatus.

ANNOTATIONES.

138. *Neque te quisquam stipator, &c.*] Sensus est: quamdiù inops, abjectus, et despicatissimus cuilibet eris, licet regem te existimes; et quandiu benigni amici mihi condonabunt si quid stultus offendero; non tantùm ego vicissim illorum offensiones facilè tolerabo; sed etiam, quamvis privatus, vivam felicior quàm tu qui regem te esse opinaris.

139. *Crispinum.*] Is est Stoïcus ille, de quo in fine Satiræ primæ.

Mihi dulces Ignoscent si quid, &c.] Vide Plin. Lib. 8. Epist. 22. ubi sic scribit: *Eos etiam qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quam lenitas deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet, tanquam nemini ignoscat . . . . Mandemus memoriæ quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus Thrasea crebrò dicere solebat:* Qui vitia odit, homines odit.

SATIRA IV.

Refutat nonnullos, qui maledicos vocant eos Poëtas, à quibus justè notantur. Ait verò se in vitiosis stylum distringere, ut et ipsis et sibimet horrorem incutiat vitiorum.

Eupolis, Cratinus, et Aristophanes, aliique

EUPOLIS, atque Cratinus, Aristophanésque poëtæ, [544]

ANNOTATIONES.

1. *Eupolis, &c.*] In hac Satirâ ingeniosè defendit se Horatius contra malevolos qui ipsum et nimis mordacem, et Lucilio inferiorem aiebant.

Eupolis, Cratinus, Aristophanes.] Tres isti Poetæ eadem ætate vixerunt, annis antè Christum circiter quadringentis. Cratinus primus: post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus: sequitur Aristophanes, quem Plato medium inter illos dicit, nempè Cratino non minùs vehementem, minùs tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. 1. *Quis enim abundè mirari potest, quòd eminentissima cujusque professionis ingenia, in idem arctati temporis spatium congregantur . . . . Una, nec multorum annorum intervallo divisa ætas, per divini spiritûs viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragœdias: una priscam illam, et veterem sub Cratino, Aristophane et Eupolide comœdiam: ac novam comicam Menandrus æqualesque ejus, &c.* Jul. Pollux, Macrob. Plutarch. Athen.

Cratinus.] Is Athenis oriundus, ibidem primus satyricam fabulam produxit in Dionysium: bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

Eupolis.] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio, quod Athenienses adversus Lacedæmonios commiserunt juxta Hellespontum. Ejus interitum adeò luxerunt sui populares, ut edixerint ne deinceps ullus poëta militaret. Suidas, Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 5. *Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas.*

Aristophanes.] In hujus corde templum sibi struxisse Gratias ait Plato. Is quippe Atticos lepóres summè excoluit extulitque. Dubitatur nihilominùs aut fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor et quinquaginta, è quibus supersunt nobis undecim: à Suida recensentur. Nec præteribo quod aiunt sancto Johanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assiduè fuisse. Quidni? cùm et Plau-

Atque

Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est.
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multâ cum libertate notabant, [545]
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantùm pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus. In horâ sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat, stans pede in uno:
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atq; piger scribendi ferre laborem; [546]
Scribendi rectè: nam ut multum, nil moror. Ecce
Crispinus minimo me provocat. Accipe, si vis,

veteris comœdiæ auctores, si quispiam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter, aut homicida, vel qualitercunq; infamis; hunc *carpebant multâ cum libertate. Hos totus Lucilius imitatur et sequitur, mutatis solummodo pedibus ac numeris, perturbatus, acri judicio, durus in condendis versibus. Etenim fuit* in hoc *vitiosus.* Unâ *horâ sæpè versus ducentos, stans in uno pede (quasi* aliquid *magnum) dictabat: cum flueret cœnosus, habebat quod velles delere: verbosus, et segnis exantlare laborem scribendi, rectè* inquam *scribendi; etenim multa* scribere *nihil æstimo. Ecce* verò *Crispinus me lacessit minimo* digito. Heus tu, *inquit, sume, si lubet.*

ANNOTATIONES.

tum versârit sæpè S. Hieronymus, in mediis Christianarum exercitationum intervallis, ac subcisivis temporibus: quod ipse quidem scribit ad Eustochium.

2. *Comœdia prisca.*] De hâc plura dicam in Epist. ad Pisones. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Antiqua illa comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen habet virium in cæteris etiam partibus. Nam et grandis et elegans et venusta: et nescio an ulla (post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est) aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Aristophanes tamen, et Eupolis, Cratinusque præcipui.*

5. *Multâ cum libertate notabant.*] Pers. Sat. 1. v. 123. *audacem* carpendis vitiis *Cratinum* dicit: ibid. *iratum Eupolidem.* Porrò Socratem ipsum vexare non veritus Aristophanes in Nubibus: in populum autem Atheniensem probra jactavit haud levia: à quo nihilominus plausus et acclamationes consecutus est et laureas. Vide Epist. ad Pisones v. 282. ad ista verba,

. . . In vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi.——

Cic. de Rep. 4. *Quem illa* (vetus comœdia) *non attigit? vel potiùs quem non vexavit? cui pepercit? Esto; populares homines, improbos, in Remp. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit: patiamur. Etsi hujusmodi cives à Censore melius est, quàm à poëta notari. Sed Periclem, cùm jam suæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi et belli præfuisset, violari versibus, et eos agi in Scenâ non plus decuit, quàm si Plautus noster voluisset, aut Nævius P. et Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

6. *Hinc omnis pendet Lucilius.*] Totus est in illis imitandis: Iambica eorum duntaxat in hexametra commutavit: ex Comœdiâ Satiram fecit: perinde mordax et maledicus in cives: at ego, inquit Horatius, tantùm facetus, homines è vitiis solerter deterreo.

Lucilius.] Is *Auruncæ alumnus*, ex Juvenal. Sat. 1. v. 20. id est, ex Auruncâ Latii urbe oriundus, Romanæ Satiræ ferè auctor, nobiles quosque arripuit, insignem in eo scribendi genere laudem est adeptus: valde tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. l. 10. c. 1. Cic. ad Attic. l. 12. Epist. 5. de Finib. 1. de Orat. 2. Juvenal. Sat. 1. v. 165.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ:
Inde iræ et lacrymæ.——

Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . Secuit Lucilius urbem;
Te, Lupe; Te, Muti; &c.

10. *Stans pede in uno.*] Brevi tempore, sine magno conatu et labore.

11. *Cùm flueret lutulentus, &c.*] Quum versus profunderet impolitos et inelaboratos.

Quod tollere velles.] Quia ut ait ipse, Sat. 10. v. 51. *Ferebat plura tollenda* relinquendis, et sic hoc et sequentia accepit Quintilianus, l. 10. c. 1.

14. *Crispinus minimo me provocat.*] Id est, non totas vires objicit, sed minimas, ut indicet suum adversarii contemptum.

Accipe, si vis, &c.] Verba sunt Crispini Horatium provocantis ad extemporalis scriptionis certamen. Sic et Martialem Statius lacessivit.

Accipe jam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes: videamus, uter plus scribere possit.
Dî benè fecerunt, inopis me quódque pusilli
Finxerunt animi, raró et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine: cùm mea nemo [547]
Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quòd sunt, quos genus hoc minimè juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis mediâ erue turbâ:
Aut ob avaritiam, aut miserâ ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære:
Hic mutat merces surgente à sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio: quin per mare præceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine: ne quid
Summâ deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odêre poëtas.

Sume tabellas jam; assignetur nobis locus, hora, observatores: videamus uter plura scribere valeat. Rectè egerunt Dii, quòd me finxerunt ingenii mediocris et parvi, raró et pauca valdè loquentis. Tu verò quantumlibet æmulare ventos hædinis pellibus inclusos, semper laborantes, donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis sponte scriniis, et suâ effigie; dum nullus mea scripta legit: et ego *metuo* illa *recitare populo, quoniam sunt quibus non placent ejusmodi* scriptiones: *nempe complures* extant *reprehensione digni.* Enimverò *quemlibet è medio populo assume; inquinatus est avaritiâ vel ambitione infelici. Ille nuptas, iste pueros, sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum* vasorum: *Albius amat ænea, Ille negotiatur ab Oriente sole, ad eum quo terra Occidentalis incalescit: imò rapidè currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus; timens nè de acervo* suo *aliquid detrahatur, vel ut opus augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur.*

ANNOTATIONES.

15. *Accipe jam tabulas.*] Legunt alii, *accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementium hominis temerè ac stolidè lacessentis melius notat.

16. *Custodes.*] Qui caveant ne aliena juvet opera alterutrum.

17. *Dî benè fecerunt.*] Modesta Horatii responsio.

19. *At tu conclusas, &c.*] Tumidos sic futiles funde versus. Similitudo à follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Perf. Sat. 5. v. 10.

Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos.——

Hircinis follibus.] E pellibus hircorum. Virgil. *taurinis follibus.* Georgic. 4. v. 171. ubi egregiè Cyclopum opus describit: eosdemque versus repetit leviter mutatos, Æn. 8. v. 449.

. . . . *Alii ventosis follibus auras*
Accipiunt redduntque, &c.——

21. *Beatus Fannius, ultrò Delatis, &c.*] Fannium Quadratum insulsum poëtam bellè suggillat. Bonis quidem poëtis hic honor, ut eorum effigies et carmina deferrentur in Palatinam Augusti bibliothecam, auctoritate publicâ; at ille sua ipse scripta invexit, et imaginem sibi statuit, non merito gloriam consecutus, sed ambitione venatus. Plin. lib. 34. cap. 5. *Notatum ab auctoribus L. Attium Poëtam in Camœnarum æde statuam sibi posuisse.* Vide Plin. lib. 7. cap. 30. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 14.

22. *Cum mea nemo Scripta legat.*] Paucis nimirùm se suaque Horatius ostentabat: abhorrens ab eâ publicè recitantium ambitione. De hâc Persius, Sat. 1. v. 15. et seq. Juvenal. pluribus locis. Plin. lib. 1. Epist. 13. et nos ad cit. Perf. annotavimus complura.

24. *Genus hoc minimè juvat.*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria, et ignominiam reformidantibus.

26. *Aut ob avaritiam.*] Benè Marcilius corrigit *ab avaritiâ.*

28. *Stupet Albius ære.*] Gaudet luxuriâ et copiâ vasorum ex ære Corinthio.

29. *Surgente à sole, ad eum quo, &c.*] Ab oriente ad occidentem. Perf. Sat. 5. v. 54.

Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper.——

30. *Per mare.*] Navigantium et peregrinantium quanta enimverò pericula, discrimina, ærumnæ?

31. *Ne quid summâ deperdat.*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

Fœnum

Fœnum habet in cornu; longè fuge; dum modo ri-
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico :[sum
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet à furno redeuntes scire lacúque,
Et pueros et anus. Agedum pauca accipe con-
trà. [543]
Primum ego me illorum,dederim quibus esse poëtis,
Excerpam numero. Neq; enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, comœdia necne poëma
Esset, quæsivêre: quod acer spiritus, ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quòd pede certo
Differt sermoni sermo merus. At pater ardens
Sævit, quòd meretrice nepos insanus amicâ,
Filius, uxorem grandi cum dote recuset; [549]

Habet fœnum ad cornu, inquiunt, procul fuge: ut sibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini: et quicquid semel scriptitarit, cupiet sciri à cunctis revertentibus à clibano vel fonte, à juvenibus ac vetulis. Heus tu quæpiam contraria exaudi. Ego me primum eximam è numero eorum, quos poëtas esse concesserim. Namque haud dixeris satis esse versum finire: et si quispiam, velut ego, scribat similia quotidiano *sermoni, hunc poëtam esse nequaquam censebis.* Verùm *cui fuerit ingenium, cui mens divinior, et facundia res grandes elocutura,* huic *tribue insignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitârunt* utrùm *comœdia esset poëma, an non; quia vehemens spiritus virtusque nec dictioni nec rebus inest; tantùmque definitis numeris oratio pura distinguitur oratione* solutâ. Dices: *Atqui fervens pater excandescit, quoniam filius luxuriosus meretricem deperit amicam, uxorem* verò *ingenti cum dote respuit.*

ANNOTATIONES.

34. *Fœnum habet in cornu.*] Proverb. ex eo petitum quod alligari consueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo sibi cavere moneretur quisque obvius: aliàs damnum luebat dominus, ex lege 12. Tab. Plutarch. in Crasso. Deus quoque suo populo eâ de re graviâ edixerat: Exod. cap. 21: *Si bos cornupeta fuerit, nec recluserit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident, &c.*

57. *A furno redeuntes lacuque.*] A coquendo pane, vel hauriendâ aquâ: à furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores solent spargi et ventilari inter servos et infimæ plebis homines: inde porrò redeuntes solent per vias cantillare, si quid est novi carminis seu cantilenæ in vulgis editæ.

Neque enim concludere versum, &c.] Cic. de Orat. 3. scribit, *facilem esse rationem vel sine ratione ipsam exercitationem verborum eligendorum et collocandorum, et concludendorum; rerum autem copiam non facilem.* Huc referri potest, quod idem Tull. ait. Vix uno seculo poëtam eximium reperiri.

42. *Sermoni propiora.*] Epist. ad Augustum:
Sermones per humum repentes.

43. *Ingenium cui sit, &c.*] Egregia descriptio excellentis poëtæ longéque disparis loquacibus et futilibus, quos lepidè Aristophanes vocat ἐπιφυλλίδας, et στωμύλματα. Eleganter Petronius: c. 118. *Multos carmen decepit: nam, ut quisque versum pedibus instruxit, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat se continuò in Heliconem venisse . . . . . . ceterùm neque generosior spiritus vanitatem amat; neque concipere aut edere partum mens potest, nisi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate; sumendæque voces à plebe summotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus et arceo. Præterea curandum est, ne sententiæ emineant extra corpus orationis expressæ, sed intecto vestibus colore niteant. Homerus testis, et Lyrici. Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas, &c.* Juvenal. Sat. 7. v. 53.
Vatem egregium, cui non sit publica vena, &c.

45. *Comœdia necne poëma.*] Cic. in Orat. *At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpè sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus et versus intelligi possit.* Id. ibid. n. 67. *Itaque video visum esse nonnullis Platonis ac Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen quòd incitatius feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poëtarum: apud quos nisi quod versiculi sint, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.*

48. *At pater ardens, &c.*] Prolepsis. At inquies, persona comica interdum assurgit, v. g. iratus pater in filium luxuriosum ardenter sævit: Theuropides in Mostell. Plaut. apud Terent. Chremes, in Andr. et Phorm. Demea in Adelph. Vide Epist. ad Pis. v. 94.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit.
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

atque temulentus cum faculis ante noctem discurrit; quod grande probrum est. Respondet. *An* quæso *Pomponius his minora audiret, si pater* ejus *viveret? Itaque non sufficit versum componere meris vocibus, quem si resolvas, eodem modò quilibet irascitur ac pater personatus. His* versibus *quos ego jam* scribo, *et quos olim scripsit Lucilius, si auferas quasdam mensuras ac numeros, atque posteriori loco statuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non* erit idem *ac si dissolvas* hæc: *Postquam tetra discordia refregit postes ferratos et portas belli.* In his enim *reperias adhuc partes discerpti poëtæ. Sed ista huc usque. Alio tempore* expendam utrum comœdia *sit verum carmen, at non. Jam verò id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus. Sulcius ardens incedit,* pariter *et Caprius, miserè rauci, et cum libellis:*

Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum prescribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modósq; et quod priùs ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis:
Non, ut si solvas: *Postquam discordia tetra*
Belli ferratos postes portasque refregit.
Invenias etiam disjecta membra poëtæ.
Hactenus hæc. Aliàs justum sit, nécne, poëma:
Nunc illud tantùm quæram, meritóne tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat, et Caprius, rauci malè, cúmque libellis:

ANNOTATIONES.

51. *Amulet ante noctem cum facibus.*] Dixi ad Od. 10. lib. 3. de eo more juvenum et amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque ante illarum januam cantabant. Addo hîc, solitos interdum quoque vagari commessantes ac personatos discurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam et interdiu: quod et hodie aliquando nostrates faciunt. Gall. *aller au bal*; *aller en masque.* Porrò effervescit pater hec magis adversus lascivientem filium, quòd ante noctem, et de die, ob oculos omnium ebrius grassetur, magno suo suæque familliæ probro; et *siccis dedecus* obstet *Cognatis*, ... atque *rem patriam rumore sinistro.*
Limen ad obscænum frangat, ut canit Persius, Sat. 5 165.

52. *Numquid Pomponius, &c.*] Respondet Horatius objectioni; sermone quidem ille ardentiori utitur, quia *sic* iratus quilibet suevit loqui: et filium suum tali modo objurgaret Pomponius, si viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quam solerter et falsè vellicet Poëta libidinosum adolescentem, velut aliud agens et ἐν παρόδῳ.

56. *Personatus pater.*] Comœdus personam sustinens patris in filium stomachantis, succensentis, increpantis.

58. *Tempora certa, modosque.*] Syllabarum quantitatem, certos pedes, certamque eorum dispositionem et collocationem.

60. *Non ut si solvas:* Postquàm discordia, *&c.*] Nam contrà in his, licet corpus ac membra carminis discerpas, non proinde vim ac spiritum dissipes; inverte ordinem verborum, orationem solve numerosam; remanebit semper Poëtica locutio vulgari dissimilis: versum frange ac disjice; in disjecto etiam versu apparebit sermo sublimior et à quotidiano remotus, v. g. Postquam tetra discordia refregit ferratos postes et portas belli.

Postquam discordia tetra, &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. poëtico sanè pleni spiritu. Hoc imitatus Virgil. Æneid. 1. v. 293.
. . . . *Diræ ferro et compagibus arctis*
Claudentur belli portæ.——
Et Æneid. 7. v. 621.
Impulit ipsa manu portas, et cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.

61. *Belli postes portasque refregit.*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide lib. 4. Od. 15. v. 9. ibique annot. Item Plutarch. in Numâ, ubi scribit, ædem Jani Romæ bifores fuisse, et Januam belli appellatam.

65. *Genus hoc scribendi.*] Carmen satiricum, carpens vitia, et notans vitiosos.

Sulcius et Caprius.] Ambo delatores et accusatores acerrimi, assiduâ actione rauci. *Cum libellis*, accusationis causas et rationes continentibus, ac reorum nomina.

Magnus

Magnus uterque timor latronibus. At benè si quis
Et puris vivat manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœli, Birrhíque latronum;
Non ego sim Caprii, neque Sulci. Cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos 71
Quis manus insudet vulgi, Hermogenisq; Tigellî.
Non recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus
Non ubivis, corámve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi; quíque lavantes; [551]
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquis, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? Est auctor quis deniq; eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famàmque dicacis;
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
Qui nequit; hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;

atque latronibus valdè formidabiles. Sed quisquis probè et innocenter vivit, spernat utrumque. Sis tu licet prædonum Cœli atque Birrbi similis, non ego proinde sim Caprii aut Sulci. Quare ergo times me? Adde *quod nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis et Hermogenis Tigellii.* Præterea *nemini recito præterquam familiaribus et invitus quidem; nec ubicunque, nec ante quoscunque.* Sat *multi sunt qui scripta recitent in medio foro, et qui dum in balneis sunt;* ubi *clausus locus* facit *vocem jucundè resonantem. Illud placet vanis, non observantibus an stultè an tempore minimè opportuno id agant. At* enim *amas vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde* verò *illud quæsivisti* quod *mibi objicis?* An *demum adstipulatorem babes aliquem eorum quibuscum vixi?* Imò *qui absentem amicum carpit, qui* eum *non tuetur* ab *alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, et haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave, ô Romane.* Porrò *frequenter aspicias tribus in lectis quaternos epulari:*

ANNOTATIONES.

69. *Cœli Birrbique latronum.*] Hi duo perditissimi luxuriâ juvenes, omni tunc facinorum audaciâ necnon latrociniis infames erant.

71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*] Nec in tabernis vilioribus plebeiorum et artificum meæ satiræ à nugacibus jactantur; nec prostant venales emptori cuilibet expositæ apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones v. 373. ibique annot.

72. *Hermogenisque Tigellî.*] De hoc Sat. 3. v. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio fit initio Sat. 2, et 3. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemptûs causâ plebi accenset, unumque è multis facit, qui eximius haberi volebat.

76. *Suave locus voci resonat conclusus.*] In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, et recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Mart. lib. 3. Epig. 44.

Et stanti legis, et legis sedenti,
In thermas fugio, sonas ad aurem.

78. *Lædere gaudes, &c.*] Jam Poëta refellit eos, à quibus incessebatur velu tricax et sycophanta: *studio pravus,* pravè affectans aliis obtrectare, et quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

79. *Unde petitum, &c.*] Unde habes ita me pravè affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82. *Qui non defendit.*] Atqui Virgilium Horatius defendit suprà, Sat. 3.

85. *Niger est.*] Homo pestilens, malus, perniciosus: contrà est candidus, albus: ut alibi fusiùs dictum.

86. *Sæpe tribus lectis, &c.*] Sensus et propositum Horatii iste est; quotidie videmus, inquit, lepidè jocos et sales jactari à quolibet in quemlibet: idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quòd nonnullos facetè reprehendo?

Tribus lectis videas cœnare quaternos.] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer. Odyss. 10. ἥμεθα δαινύμενοι, sedimus epulantes. Virgil. Æneid. 7. v. 176.

. . . *soliti patres considere mensis.*

E quibus unus avet quavis aspergere cunctos, [552]
Præter eum, qui præbet aquam: pòst, hunc quoq;
Condita cùm verax aperit præcordia Liber. [potus,
Hic tibi comis, et urbanus, liberque videtur
Infesto nigris. Ego si risi, quòd ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi. Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicóque
À puero est, causàque meà permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. Hic nigræ succus loliginis, hæc est
Ærugomera: quod vitium procul ab forechartis, [553]
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud, veré promitto. Liberiùs si

*quorum unus omnes cupit præscindere quacumque rati*one, *excepto eo qui aquam suppeditat:* atque *hunc etiam* paulò *pòst ebrius, quando Bacchus veridicus revelat secreta mentis.* Attamen *iste comis et lepidus et sincerus existimatur tibi inimico pravis. Ego* verò, *si risi quod insulsus Rufillus redolet pastillos, Gorgonius* autem *caprum; à te prædicabor malignus et dicax.* Quin imò audi. *Si mentio quædam fiat de furtis Petillii Capitolini te præsente;* protinus, *ut soles, tueris;* aisque, *Me Capitolinus à pueritiâ convivam habuit et familiarem, rogatusque benè multa egit in mei gratiam: gaudeo certè quod Romæ sospes degit: attamen demiror quâ ratione effugerit istam damnationem.* En *ille humor est atræ sepiæ: illud merum virus:* quod *malum à scriptis* meis *atque anteà* ab *animo* meo *longè futurum sincerè spondeo, quantum de me aliquid spondere licet.* At verò, *si quidpiam locutus fuero nimis liberè,*

ANNOTATIONES.

Posteà, gliscente mollitiè, discubuerunt in lectis, qui tres erant circa mensam dispositi: unde tricliinium appellatum. In singulis autem convivæ terni, aut quaterni: nonnunquam et quini: quod sordidulum. Cicerò, testis, in Pis. *nihil apud hunc lautum, nihil elegans*—— *Græci quini stipati in lectulis, sæpe plures.* Porro situs hic erat discumbentium: infera pars corporis jacebat porrecta aut leviter inflexa: superior reclinata et cubito innixa: dorsum pulvillis suffultum, capite modicè erecto. At quî fiebat ut omnes æquâ parte ad mensam accederent? Primus decumbebat ad caput lecti, pedibus quidem poné dorsum secundi porrectis: secundus obvertebat sinciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino: hujus autem pedes ad tergum jacebant tertii; sicque tertius pariter et quartus. Quæ omnia suo more Just. Lipsius lucienter explicat lib. 5. antiquar Lect.

87. *E quibus unus avet, &c.*] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti: et tamen is urbanus existimatur, nequaquam verò sycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88. *Qui præbet aquam.*] Ita convivii magister solet designari, quod præbeat balneum lavando, ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miscendo temperandoque vino. Vide lib. 3. Od. 19.

92. *Pastillos Rufillus olet, &c.*] Versum hunc explanatum vide supra in Sat. 2.

93. *De Capitolini furtis Petilli.*] Nomen istud pariter et cognomen Romæ nobilia fuisse novimus: at non ita perspicuum quis ille, quæve furta ejus: an peculator, an sacrilegus. Aiunt, ex veteri Interprete, Petillium hunc, dum Capitolio præfectus esset, Jovis Capitolini auream coronam suffuratum; furti quidem reum causam dixisse; à Judicibus autem absolutum utpote Augusti familiarem.

100. *Hic nigræ succus loliginis.*] Sensus est: talis oratio, etsi blanda videatur, est pravo animo et studio referta; hocque maledicentior et acerbior, quod amicitiæ speciem præfert.

Nigræ succus loliginis.] Metaph. loligo piscis, è sepiarum genere, humorem atrum pro sanguine habet; unde intus nigra, externè alba exprimit optimè livorem, et mentis improbitatem verbis suavibus palliatam veluti et obvelatam, Psalm 54. *molliti sunt sermones ejus super oleum, at ipsi sunt jacula.*

101. *Ærugo mera.*] Merum virus.

Ærugo. Gall. *la rouille de l'airain. le vert de gris.* Angl. VERDEGRIS.

Quod vitium procul abfore, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum pravè, nec in chartis scripturum malignè, fictâ in quemquam benevolentiâ. *Eo ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero* . . . Ennius.

Dixero

Dixero quid, si forte jocosiùs : hoc mihi juris
Cum veniâ dabis. Insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando.
Cum me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mî ipse parasset :
Nonne vides, Albî ut malè vivat filius, útque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cùm deterreret, Sectani dissimilis sis. [554]
Ne sequerer mœchas, concessâ cùm Venere uti
Possem : deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit, melius causas reddet tibi : mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuámque,
Dum custodis eges, vitam famámque tueri
Incolumem possim : simul ac duraverit ætas [me
Membra animúmq; tuum, nabis sine cortice. Sic
Formabat puerum dictis, et, sive jubebat,
Ut facerem quid ; Habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex Judicibus selectis objiciebat :
Sive vetabat ; an hoc inhonestum et inutile factu

aut casu nimis festive, banc mibi licentiam cum indulgentiâ condonabis. Etenim *optimus pater* meus ad *id me consuefecit, Indigitando exempla singulorum vitiorum, ut ea evitarem.* Sic, *quoties me admonebat ut victitarem parcè, frugaliter, et contentus iis bonis quæ ille mibi comparasset,* aiebat : *Advertisne quam difficulter victitet filius Albii, et quàm miser sit Barrus?* Hoc *graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare caveat.* Cum me *avocaret à fœdis amoribus meretricum,* dicebat, *Ne imitare Sectanum.* Quando præcipiebat *ne sectarer adulteras, cùm liceret frui permissâ voluptate* ; certè *pulcbra non est existimatio Trebonii deprebensi,* inquiebat, porrò *pbilosopbus offeret tibi rationes* propter quas *boc fugere, illud quærere expediat : mibi sufficit pro viribus custodire institutam à veteribus disciplinam, atque integram continere vitam et existimationem tuam, quamdiu pædagogo indiges* : at, *posteaquam ætas confirmârit tuum corpus ac mentem, natabis sine subere. Ita me puerum* ille *præceptis imbuebat : et, seu moneret ut aliquid agerem,* addebat, *Ducem babes quo facias istud* ; simulque *afferebat aliquem è Judicibus selectis : seu debortaretur,* subjungebat : *An ambigeres utrum illud indecorum atque perniciosum factu*

ANNOTATIONES.

105. *Insuevit pater optimus boc me.*] Ad hoc vel in hoc me assuefecit. Legunt alii, *insuevit pater optimus boc me.* Id est, bos mihi mores indidit. Eodem recidit. Marcilius, ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *boic* pro *buic*, unde librarii fecerint *boc* : non absurdus omninò. Ita veteres saltem scripsisse liquet.

106. *Ut fugerem exemplis, &c.*] Ut me deterreret à vitiis, objiciebat exempla vitiosorum : ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet *bomines ampliùs oculis quàm auribus credunt* ; *deinde longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla.* Seneca ad Lucil. hic similiter apud Terent. Adelph. 3, 3, 60. Demea narrans quomodo erudiat, *consuefacio*, inquit, *inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium jubeo* ; *atque ex aliis sumere exemplum sibi : boc facito* ; *boc laudi est* ; *boc vitio datur.*

109. *Albi.*] Albium Tibullum intelligunt absurdè quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cum ab optimo patre hæc præcepta audiret Horatius, Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110. *Barrus.*] Tit. Vetur. Barrus ex luxuriâ inops. De eo rursus Sat 6. et 7.

112. *Sectani.*] Turpis mœchi.

113. *Mœcbas.*] Matronas. Supra, Sat. 2.

114. *Treboni.*] Is adulter expertus erat, quod anteà dictum, *deprebendi miserum est.*

115. *Sapiens vitatu, &c.*] Concinna planè dictio patris literis et philosophiâ minimè imbuti, tantumque bonos mores è bonâ educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honestatis documenta, tibi tradere gestio : at, cùm frequentabis scholas Sapientum, hi causas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum fit.

120. *Nabis sine cortice.*] Proverb. et metaph. à pueris qui ope suberis natare discunt. Olim quippe suber corpori supponebant, ut hodie nostri cucurbitas, Gall. *calebaces.* Sensus est hic ; per te ipse intelliges quid fugiendum, quid expetendum ; nec egebis alieno consilio.

123. *Unum ex judicibus selectis.*] Aliquem integritate, æquitate, probitate insignem, hocque nomine selectum et succenturiatum Judicibus, Magistratibus, Senatoribus.

124. *Inutile factu.*] Malum, noxium. Ad-

ſit an non, quandoquidem turpi famâ laborat hic et ille? Certè *non ſecus ac funus vicini terret ægrotos edaciores, atque abſtinere cogit mortis metu: ità juvenum mentem non rarò à peccatis avertit ignominia alterius. Per ejuſmodi inſtitutionem carui* majoribus *iis vitiis quæ exitium creant; tantùmque exiguis conflictor, et quibus* facile *indulgeas. Ex his etiam multum abſterget ætas provectior, amicus ſincerus, ratio propria. Enim verò quando verſor in cubili, vel in porticu, nequaquam mihi deſum.* Tunc autem ſic reputo: *Iſtud melius eſt, id agens rectius vivam: ità me præſtabo gratum familiaribus: hoc non benè quidam* fecit: *egone imprudens aliquando faciam idem quod iſte? Similia tacitus ego mecum revolvo: cùm* verò *per tempus licet, in membranis ludens ſcribo.* Atque *hoc unum eſt è vitiis illis minoribus; cui ſi veniam deneges, magna poëtarum multitudo accedet opem mibi latura: (complures enim ſumus) teque ad multitudinem illam*

Necne ſit, addubites; flagret rumore malo cùm
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortíſque metu ſibi parcere cogit;
Sic teneros animos opprobria ſæpe
Abſterrent vitiis. Ex hoc ego ſanus ab illis,
Perniciem quæcunque ferunt; mediocribus, et queis [555]
Ignoſcas vitiis, teneor. Fortaſſis et iſtinc
Largiter abſtulerit longa ætas, liber amicus, [me
Conſilium proprium. Neq; enim, cùm lectulus, aut
Porticus excepit, deſum mihi: Rectius hoc eſt;
Hoc faciens vivam meliùs: ſic dulcis amicis
Occurram: hoc quidam non belle: numquid ego illi
Imprudens olim faciam ſimile? Hæc ego mecum
Compreſſis agito labris: ubi quid datur otî,
Illudo chartis. Hoc eſt mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui ſi concedere nolis,
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quæ
Sit (mihi nam multò plures ſumus) ac veluti te [556]

ANNOTATIONES.

verte, lector, vim et notionem hujus vocabuli. Cic. de Inv. I. *Inutilis ſeu perniciosus patriæ civis alitur.* Similis eſt ſententia Chriſti in Evangelico dicentis, *qui non eſt mecum, contra me eſt.*

130. *Mediocribus vitiis tentor.*] Al. *teneor*, id eſt, obnoxius ſum adhuc vitiis illis mediocribus.

132. *Liber amicus.*] Antiſthenes dicebat: opus eſſe, vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo, à peccatis avertunt. Plutarch.

133. *Cùm lectulus, aut me Porticus excepit, &c.*] Sive decumbo in lectulo, ſive in porticu deambulo, non eſt otioſa mens mea: tum enim quid honeſtum, quid rectum, quid minùs decorum factu ſit meditor, meque ipſe fingo et confirmo in amore et actione virtutis. Pythagoras diſcipulos jubebat recenſere veſperi quæ interdiu feciſſent, et ſecum agitare, quo ivi? quid egi? quid omiſi faciendum? &c. Seneca lib. 3. de irâ: *animus quotidiè ad reddendam rationem vocandus . . . . quod hodie malum ſanaſti! cui vitio obſtitiſti? quâ parte melior es?*

Porticus.] Ejuſmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi et captando frigori accommodatæ: erant et privatæ. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23.

139. *Chartis.*] Chartæ primum è papyro, Ægyptiâ plantâ: diviſis acu vel ſcalpello ejus tunicis in tenues ſed latas phyliras. *Has Alexandri Magni victoriâ repertas auctor eſt M. Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ: antè verò non fuiſſe chartarum uſum.* Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo charta frequentior; antea tamen inventa et cognita. *In foliis palmarum* (alii legendum contendunt *malvarum*) *primò ſcriptitatum; deinde quarumdam arborum libris*; id eſt, corticibus, vel potiùs, tunicis corticem inter et lignum ſubtilioribus. *Poſteà monumenta publica plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici cœpta, aut cereis.* Lanteos libros commemorat T. Livius, lib. 4. *Supprimente chartas Ptolemæo. Idem Varro membranas Pergami tradit repertas. Poſt promiſcuè patuit uſus rei quâ conſtat immortalitas hominum.* Plin. lib. 13. cap. 11. Vide cap. 12.

142. *Multo plures ſumus.*] Indicat plurimos tunc fuiſſe, qui verſus factitarent. Hos autem callidè vellicat, quod ſe *putarent eſſe poëtas, ſermoni propria ſcribentes, vel in uno ſtantes pede multa, concludere verſum puriſque verbis* contexere ſatis eſſe, exiſtimantes.

Veluti Judæi.] Hi ſub Auguſto Romæ magno numero degebant, et quoſcunque poterant ad ſuos ritus ſuamque religionem pertrahere ſatagebant. Huc pertinet quod ait Chriſtus

Judæi,

Judæi, cogemus in hanc concedere turbam. *adjungere, tanquam Judæi compellemus.*

ANNOTATIONES.

Matth. cap. 23. v. 15. "Væ vobis Scribæ et "Pharisæi, Hypocritæ; quia circuitis mare "et aridam terram, ut faciatis unum proselytum: et cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos."

143. *In hanc concedere turbam.*] Inter poëtas nomen dare, cum tot aliis ad carmina perscribenda animum appellere, etiamsi reluctetur Minerva.

SATIRA V.

Facetè describit iter suum ab urbe Româ Brundusium usque.

EGRESSUM magnâ me accepit Aricia Româ
Hospitio modico. Rhetor comes Heliodorus
Græcorum longè doctissimus. Inde Forum Appî
Differtum nautis, cauponibus atque malignis. [557]
Hoc iter ignavi divisimus, altiús ac nos
Præcinctis unum. Minùs est gravis Appia tardis.
Hîc ego propter aquam, quod erat teterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris

Magnâ Româ egressum me excepit Aricia parvo hospitio. Comitabatur me Heliodorus rhetor inter Græcos eruditissimus. Hinc perreximus *ad mercatum Appii* oppidi, *plenum nautis et cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri,* quod *unicum* fuisset viatoribus *altius quàm nos succinctis. Appia* via *minùs est molesta lentè progredientibus. Ego istic bellum facio ventri ob aquam, quia* ibi *pessima est; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox properabat terris umbras*

ANNOTATIONES.

1. *Egressum magnâ, &c.*] Lucilius Satirâ suâ 3. descripserat iter quod ab urbe Româ Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat: hîc noster poëta ejus exemplo suum Româ Brundusium iter facetè admòdum describit, plus γελωτοποιὸν agens quàm τοπογράφον, ut ait Cruquius. Anno scil. U. C. 713. Antonianis et Octavianis diffidentibus, utrinque delecti viri sunt qui res Antonium inter et Augustum componerent. Itaque Brundusium, quod Antonii exercitus obsidione premebat, convenêre legati, Mæcenas ab Augusto, Fonteius ab Antonio, cum Cocceio perinde utriusque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecere pacem, fœdusque Brundusinum inde dictum sanxerunt. Porrò Mæcenatem illuc officii causâ secuti Horatius, Virgilius, et alii.

Ariciâ.] Oppidulum in Appiâ viâ, distans Româ mil. pass. 16. hod. *la Riccia.* Ducatus insignia ostentat.

2. *Rhetor comes Heliodorus.*] Huc pertinet quod aiunt: *facundus comes in viâ pro vehiculo est:* maximè quod Horatius Græci erat sermonis studiosissimus.

3. *Græcorum longè doctissimus.*] Quidam legunt *Græcæ linguæ doctissimus:* sed perperam. Quippe, ut redargunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprimè callere?

Forum Appî.] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam juxta Paludes Pomptinas; quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitabant, caupones item, quia frequens ea via et celebris. Vide Epist. ad Pis. v. 65. ad hæc verba, *sterilisque palus, &c.* Annot.

4. *Malignis.*] Fraudulentis, iniquâ uti mensurâ consuetis. Suprà Sat. 1. v. 29. *Perfidus hic caupo.*

5. *Hoc iter ignavi divisimus, &c.*] Quod expediti magis quàm nos una die confecissent, in eo biduum posuimus.

6. *Præcinctis.*] Strenuis, expeditis, εὐζώνοις, contrà discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

Minùs est gravis Appia tardis.] Quia crebra sunt diversoria, quibus licet commorari quoties libet.

7. *Ventri Indico bellum.*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quod nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram, nec merum, propter opthalamiam, de quâ posteà. Hinc *cœnantes* incœnatus *haud æquo expectans animo.*

9. *Jam nox inducere, &c.*] Quia terrestris via difficilior erat vehiculis, idcircò ab Appii foro navigabatur Feroniam usque, noctu quidem; teste Strabone mox citando. Hinc facilè intelliges, lector, quæ deinde sequuntur; ut quòd puerorum nautarumq; vociferatio audita subitò: quòd *nil procedere lintrem* viatores haud sensêre: quòd vix *horâ quartâ* perventum sit eò, quo ad ortum solis appellere oportuerat.

educere ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria inferre cœperunt: huc navem applica; trecentos introducis: ohe, jam sat multi sunt. Hora integra absumitur, dum pecunia exigitur, dumque mula alligatur. Molesti culices et ranæ palustres impediunt soporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam absentem. Denique viator fatigatus dormire incipit: tumque ignavus nauta ad saxum ligat funem mulæ ad pabulum dimissæ, atque dormit supinus. Jam verò lux fulgebat, quando advertimus cymbam minimè progredi, donec iracundus quidam exilit, et mulæ nautæque caput ac lumbos verberat saligno fuste. Tandem vix horâ quartâ descendimus è navi: statimque faciem et manus abluimus aquâ tuâ, ô Feronia,

Umbras, et cœlo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ
Ingerere: Huc appelle: trecentos inseris: ohe,
Jã satis est. Dũ æs exigitur, du mula ligatur, [558]
Tota abit hora. Mali culices, ranæque palustres
Avertunt somnos. Absentem cantat amicam
Multâ prolutus vappâ nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertítque supinus.
Jámq; dies aderat, cùm nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ nautæque caput lumbósque saligno
Fuste dolat. Quartâ vix demum exponimur horâ:
Ora, manúsq; tuâ lavimus, Feronia, lymphâ. [559]

ANNOTATIONES.

10. *Cœlo diffundere signa parabat.*] Non hæc *sermoni propiora*, quod ait Sat. præced. imò sublimior dictio, ut et alibi interdum Poëtæ excelso vel excidit; seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11. *Tum pueri nautis, &c.*] Servi à dominis præmissi ad comparandum navigium, cum nautis rixantur et conviciantur; quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

Convicia.] Quasi *convocia*, vociferationem plurimerum confusam significant. Festus. Alii aliter. *Vocis contentionem* notat eâ voce Tullius variis locis. Epist. 5. lib. 1. *Pompeius, cùm pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.* Orat. n. 100. *Convicio aurium mihi extorta veritas est.*

12. *Huc appelle, &c.*] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstûs causâ excipiebant in navim: *trecentos*, id. est, nimis multos, non sine periculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13. *Dum æs exigitur.*] Naulum, navigationis pretium.

Mula ligatur.] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. 5. *propè Tarracinam iter facienti Romam fossa ad Appiam apponitur et quidem multis in locis, quam et palustres et fluviatiles implent aquæ: Per eam nocturna maximè fit navigatio, ut qui primis conscendant tenebris, oriente sole egressi, viæ Appiæ reliquum evadant, et interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.*

14. *Mali culices.*] Culex ab aculeo dictus, vel quasi cutilex, quod cutem lacessat.

Ranæque palustres.] Ad discrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, et in sentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus seu navigantibus somnum adimunt, per importunum ac frequens βρεκεκὲξ κοὰξ κοάξ. Aristophan. Ran.

15. *Cantat.*] Ad sublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac silentii.

16. *Prolutus.*] Virgil. Æneid. 1. 743.
. . . . *Pleno se proluit auro.*

18. *Ac missæ pastum, &c.*] Ubi nauta, qui mulam moderatur, sensit dormire viatores, et ipse dormituriens mulam solvit, pastumque dimittit, funem verò navigli religat ad saxum, moxque sopori se tradit humi stratus, parum solicitus quâ horâ perveniret ad destinatum locum.

21. *Donec cerebrosus, &c.*] Donec unus viatorum seu navigantium ad terram prosilit, atque è salicibus littori adsitis virgam secat, quâ iratus nautam dormientem excitat ejus caput et lumbos percutiendo, nec ipsi parcit mulæ *cerebrosus*, in obvium quidlibet exonerans indignationem suam ac bilem.

23. *Dolat.*] Metaphora â fabris lignariis, qui dolabrâ coæquant expoliuntque ligna.

Quartâ vix demum exponimur horâ.] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, horâ post exortum solem quartâ, id est, decimâ nostrâ matutinâ, in æquinoctio nempè: quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Persii Sat. 4. initium.

24. *Ora, manúsque tuâ lavimus, &c.*] Ex religioso veterum erga Deam illam cultu; quæ in Soracte monte habebat sacrum fontem, lucum, templum; nomenque dedit urbi Fero-

Millia

Millia tum pransi tria repimus; atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mæcenas optimus, atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati; aversos soliti componere amicos.
Heic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere: intereà Mæcenas advenit, atque
Cocceius, Capitóque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magìs alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco prætore libenter [56*]
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,

deinde verò *pransi lenti processimus* ad *tria* passuum *millia: ac pervenimus Anxur extructum super rupes eminus* appa*rentes* *ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mæcenas atque Cocceius, legati ambo ad negotia missi gravissima*; cæterùm *assueti reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim accessit Mæcenas et Cocceius, undique Fonteius Capito, vir ad amussim factus*, ità *gratiosus Antonio, ut nemo magìs. Sponte deseruimus Fundos*, ubi *Prætor* erat *Aufidius Luscus, deridentes munera scribæ insanientis*,

ANNOTATIONES.

niæ, inter Circæos et Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula: alterum quòd Deæ illius afflati numine ardentes prunas nudis pedibus sine noxâ calcare aiunt. Alterum est quòd Feroniæ lucus aliquando cùm arsisset, indeque auferre simulacrum accolæ meditarentur, subitò nemus reviruit. Hinc Virgil. Æn. 7. v. 800.

. . . . *Viridi gaudens Feronia luco.*

Vide Strab. lib. 5. Dionys. Halic. Plin. Porrò quæ fuerit illa Dea, haud planè compertum. Dionysius asserit Feroniam consecratam à Lacedæmoniis illis, qui tempore Lycurgi in Italiam appulsi locum istum dicârint, numenque coluerint sub hoc nomine, eò quòd illuc ferri non infeliciter contigisset. Alii volunt ipsam Junonem esse quæ ibi Feronia vocetur, colaturque, sicut apud Anxur urbem non longè remotam Jupiter Anxurus. Certè Virgil. cit. utriusque pariter ibidem meminit. Constat Feroniam nemorum Deam fuisse, à ferendis arboribus appellatam. Imò veteres numen fecêre ex illâ vi arcanâ arboribus insitâ, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25. *Millia tum pransi, &c.*] Postquam sumus pransi Feroniæ, tria passuum millia confecimus, lento quidem gradu tum propter stomachi repletionem, cùm ob locorum acclivitatem: contendimusque Anxur.

26. *Anxur.*] Urbs hæc Latii, post dicta Tarracina, colli et saxo imposita, mari Tyrrheno imminet. Olim etiam Trachine appellata, ab asperitate loci.

28. *Cocceius.*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illustris Jurisconsultus, Augusto pariter atque Antonio gratiosus.

Missi magnis de rebus uterque Legati.] Inde enim pax Imperii et Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adversos exercitus propè Brundusium, sancito fœdere, in una coëgêre castra. Antonio verò in matrimonium data Octavia Augusti soror. Tit. Liv. lib. 127. Appian. lib. 5. Sueton. Octav. c. 17.

30. *Collyria.*] Oculorum medicamenta, propriè σποδιακὰ et τέφρια, ob cinereum colorem: unde Horatius vocat *nigra*. Cornel. Cels. l. 6. c. 6. παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥοῦν ab inhibendâ fluxione, dictum volunt collyrion: sed multos etiam alios ad usus adhibetur.

32. *Capito Fonteius.*] Hunc Dio Consulem cum Germanico fuisse scribit. Livius et Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mæcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem; nullam vero Capitonis faciunt mentionem.

Ad unguem factus homo.] Eximiis dotibus vir ornatissimus, metaph. à marmorariis, qui lævitatem et juncturas explorant superducto ungue. Hinc Pers. Sat. 1. v. 65.

. . . *Ut per læve severos*
Effundat junctura ungues.

34. *Fundos Aufidio, &c.*] Fundis minimè commorati sumus, sed prandimus tantum: posteà Formias progressi, ubi pernoctavimus.

Fundos.] Oppidum in viâ Appiâ, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter et Formias medium, ad decem ferè pass. mill. vino generoso celebratur.

Aufidio Lusco prætore.] Prætor dicitur quòd præeat vel præsit juri dicendo. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

35. *Insani ridentes præmia scribæ.*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeòque vile censebatur: attamen magistratus in municipiis sæpe merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at, quòd suâ dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mæcenati aliisque qui eum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos à Fundano illo Prætore, honoris causâ, salutatos intelligendum est.

Prætextam, et latum clavum, prunæque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus, [501]
Murenâ præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multò gratissima: namque
Plotius, et Varius Sinuessæ, Virgiliúsque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit; neque queis me sit devinctior alter.
O, qui complexus, et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.

prætextam, latum clavum, et batillum ignis. Posteà fatigati commoramur in civitate Mamurrarum, Murænâ hospitium, Capitone cœnam dante. Postera dies illuxit longè amœnissima. Etenim Plotius, Varius, atque Virgilius obviàm nobis *fuerunt Sinuessæ: homines tales,* ut *nec meliores terra protulerit, nec quisquam sit me conjunctior* cum illis. *O quales amplexus, et quàm magna lætitia extitit! Ego* dum mente *sanâ* ero, *nihil æquabo fideli amico.*

ANNOTATIONES.

Apud Sueton. Caligul. cap. 23. *ex publicis monumentis certum, Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum.*

56. *Prætextam.*] Ex Varrone l. 5. de Ling. Lat. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solùm, sed et magistratuum. Unde et prætextatus à togato differt, ut magistratus à privato. Hanc *supra tunicas honorati quique induebant*, inquit Non, Marcell. De eâ veste jam dixi in Epod, 5.

Latum clavum.] Vestis hæc nobilorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore angustioribus in equite. Unde Ovid. Trist. 4. Eleg. ult.

. . . . . *clavi mensura coacta est.*

Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam et earum vestis habebat patagium, quod erat *aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur*, ex Nonio. Porrò nomen deducunt à similitudine cum clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperam alii etymon hoc rejiciunt, qui afferunt clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrinque tunicæ assutos: tunicæ inquam; nam latus clavus erat interior vestis supra quam assuebatur prætexta; et hoc plerique non animadvertunt, contrariumque scripserunt, certè immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, at minimè laticlavum.

Prunæque batillum.] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est, foculo ansato et gestatili, juberet, ad instar virorum Principum et Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index et insigne. Frustrà quidam intelligunt vas parvum, in quo nempè suffitus fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus et convivis.

37. *In Mamurrarum urbe.*] Sunt qui Mamurras urbem afferunt inter Fundos et Formias, vern. *Itro* vel *Itri*, cujus etiamnum extant ibidem rudera. Philip Ferrar. Verùm ipsæ hic Formiæ accipiendæ sunt, è quibus oriunda Mamurrarum familia et Romæ quidem Senatoria. Adde quòd illius oppidi maximam partem obtinebat Mamurra, Eques Romanus, Cæsaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat sanè hic noster; ut et Catullus; *Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domûs suæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram Formiis natum, Equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ . . . . nullamque nisi è marmore columnam habuisse omnes solidas è Carystio aut Lunensi . . . . hic est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia.* Hæc Plin. l. 36. c. 6. Vide l. 3. Ode 17. ubi Lamiarum originem è Formiis urbe celebrat Horatius.

Lassi manemus.] Nam à Tarracinâ seu Anxure Formiæ distant ducentis prope stadiis, Quadringenta numerat Strabo certè hallucinatus.

38. *Muræna præbente domum, &c.*] Muræna et Capito Formiis habentes domum uterque, officium partiti erga præclaros hospites, alter hospitium, alter epulas præbent. ' Murena ille frater erat Liciniæ, quæ posteà nupsit Mæcenati. Vide l. 3. Od. 19.

40. *Plotius, et Varius.*] Hi sunt eximii poëtæ. Virgilio perinde ac Horatio amicissimi, quibus ab Augusto commissa est cura emendandæ Æneidos post mortem Virgilii, hâc lege ut nihil adderent. Cum Plotio et Vario tertius erat Tucca, et ipse eruditione clarus ad recensendum opus divinum, Servius.

Sinuessæ.] Hæc urbs Campaniæ, ad ostia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone*, ibi desinit Massicus mons.

Martial. l. 13. Epig. 111.

De Sinuessanis venerunt Massica prælis.

Sinuessanas porrò aquas sterilitatem fœminis, maribus autem insaniam auferre tradunt. Plin. &c.

44. *Nil ego contulerim jucundo sanus amico.*] Exceptâ sapientiâ nihil homini ' præstantius

Proxima

Proxima Campano ponti quæ villula, tectum [562]
Præbuit; et parochi, quæ debent, ligna salémque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgil.úsq; [563]
Namque pilâ lippis inimicum et ludere crudis.

Villula quæ vicina est ponti Campano hospitium dedit: parochi verò quæ debent ligna et salem præbuerant. *Indè muli Capuæ deponunt clitellas tempestivè. Mæcenas ivit lusum; ego verò ac Virgilius dormitum* ivimus; *nam pilæ* ludus est *noxius lippis atque crudis.*

ANNOTATIONES.

amicitiâ, meliúsque à Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. cap. 18. l. ult. *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.* Ecclesiastici cap. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio . . . . . medicamentum est vitæ et immortalitatis.*

45. *Proxima Campano, &c.*] Sinuessæ pransi jucundiùs quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in quâ pernoctârunt.

Campano ponti.] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46. *Parochi.*] Quasi præbitores à παρέχειν, *præbere*, curatores erant publici per urbes et loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, undè peregrinis et legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine, Tull. ad Attic. l. 13. Epist. 2. *Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . omninò eum Sestius noster parochiis publicis occupavit*; id est (præbitionibus ac muneribus publicis.) Alii legunt, *parochus publicus*, *quod quidem facilè patior. Veruntamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me deversetur.* Jam res patet de peregrino: de legatis autem auctoritate publicâ missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. l. 5. Epist. 16. ita scribit: *maxima expectatione in perditam et planè eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, prid. Cal. Sextil. morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synadæ, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus, &c. . . . . . Levantur tamen miseræ civitates, quòd nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quenquam. Scito, non modò nos fœnum, aut quod lege Juliâ dari solet, non accipere, sed nè ligna quidem; nec præter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis nè tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. . . . . Mehercule, etiam, adventu nostro reviviscunt justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit.* Præclaram etiam huic loco lucem dabit Livius lib. 42. c. 1. *Antè L. Posthumium Consulem*, inquit, *nemo sociis unquam in ullâ re oneri aut sumptui fuit. Ideo magistratus mulis, tabernaculisque, et omnio alio instrumento militari ornabantur, nè quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repentè aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quâ faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.* At ipse, cùm senatui placuisset *Consulem, ad agrum publicum a privato terminandum in Campaniam ire, ... priusquam ab Româ proficeretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publicè pararet ubi diverteretur; jumentaque, cum exiret indè, præsto essent.*

47. *Hinc muli Capuæ, &c.*] Ab eâ villulâ mulis vecti Capuam venimus et tempestivè quidem; nam eâ die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

Capuæ.] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum et arrogantiæ pridem fuit. *Alteram Romam* vocat Cicero Philip. 12. alibi verò *superbiæ domicilium.* Annibalis virtutem corrupit ac fregit illa *pelago, cultuque, penuque, potens* civitas *deliciis, opibus, famâque*; ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem inde milliaribus versus Boream excitata est Capua nova veteri haudquaquam par. De eâ in Epod. 16.

48. *Lusum it Mecenas, &c.*] Pilâ palmariâ: cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem et benè affecto: at crudis noxia et κακοστομάχοις, qualis Virgilius: contrà salubris somnus et quies: pariter et lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis vehemens ciet irritatque humores; quos non nisi lentè coquit color naturalis. Adde quòd oculorum acies non parum laborat in observandâ pilâ. Carnel. Cels. l. 1. c. 2. Galenus l. 4. de Symptom. caus. c. 5.

49. *Pilâ.*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isidoro. Alii à πιλοῦν densare dedecunt originem, sive quod pila potissimùm conficiatur è πῖλος, id est, lanâ coactâ et compactâ. Quadruplex erat. 1. Harpastum, è corio confecta minor pila, quam solo repercussam remittebant. Hinc

Hinc nos Coccei recipit plenissima villa
Quæ super est Claudî cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicerri,
Musa, velim memores: et quo patre natus uterq;
Contulerit lites. Messî clarum genus Osci:
Sarmenti domina exstat. Ab his majoribus orti
Ad pugnam venêre. Prior Sarmentus: Equi te [564]
Esse feri similem dico. Ridemus. Et ipse
Messius, Accipio; caput et movet. O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
Sic mutilus miniteris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,

Istinc ad Cocceii villam pergimus copiosissimam, quæ sita est supra tabernas Claudii. Jam precor, ô Musa, ut mihi referas paucis verbis Sarmenti scurræ certamen atque Messii Cicerri; et quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illustris Messii origo ab Oscis: Sarmenti domina etiamnum *vivit. Ab istis prognati majoribus in certamen devenêre. Sarmentus prior* locutus: *Aio, te esse similem equi indomiti. Cachinnos sustulimus. Tum Messius, Accipio, inquit; simulque caput agitat.* continuo Messius *dixit; O quid agas, si cornu tuâ fronte non esset amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformârat hirsutæ frontis* partem *sinistram.* Hinc *plures jocos in vultum Campanumque morbum jactans,*

ANNOTATIONES.

2. Follis, ex alutâ; major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. Trigonalis, sive trigon: nomen à triangulari situ ludentium ternorum, qui sibi invicem ita pilam reddebant, diligentèr caventes ne excideret manu sive dextrâ, sive sinistrâ. 4. Paganica, à pago et paganis dicta: ab his enim ad urbem venit: Piumis referta erat: durior folle, mollior trigone. Quæ omnia bellè notat et exprimit Martialis lib. 4. Epigram. 19. lib. 12. Epigram. 84. lib. 14. Epigram. 45, 46, 47. Vide infrà, lib. 2. Sat. 2. v. 11. annot.

50. *Hic nos Cocceii, &c.*] Inde processimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc sita est *supra cauponas Claudii* cujusdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potiùs cum aliis, *Caudi:* nam inter Capuam et Beneventum sunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia,* item valles et Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani sub jugum turpiter missi sunt; quam tamen ignominiam paulò post gravi ultione eluerunt. Tit. Liv. lib. 9.

51. *Nunc mihi paucis, &c.*] Facetè admodum Poeta Musas in re ludicrâ invocat, veluti solet fieri in gravibus argumentis. Descripturus nempè duorum scurrarum ridiculam contentionem, seriò videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

54. *Messî clarum genus Osci:*] Ironicè prorsùs. Nam hi Campaniæ populi in Latii et Samnii confinio degentes, non solùm ignobiles, sed et infames erant. Vide Strabon. Huc etiam facit quòd *obscænum* quidam ab Oscis deducunt. Festus Oscos, priùs Opscos, teste Ennio, dictos ait, et stupra inconcessæ libidinis ab ejus gentis pravâ consuetudine, obscœna dici, ex Verrio.

55. *Sarmenti domina extat.*] Ergo servus erat ille, aut è servili genere. Hic scurra Augusto fuisse deliciis, atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho; c. 59. *Antonio infensa erat Cleopatra; quod in cœnâ dixisset, ipsis quidem acidum vinum infundi: Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat verò Sarmentus Cæsaris servulus ex iis qui festivitatis causa haberi solent, quo Romani delicias appellant.* Juvenalis initio Sat. 5. meminit hujus scurræ.

58. *O, tua cornu, &c.*] Pergit conviciari Messio Sarmentus: Quid faceres, si frons tua esset adhuc armata illo cornu, quod exsectum tibi est, nimis terribili et feroci: sarcasmus.

60. *Illi fœda cicatrix, &c.*] Nempè Messii in fronte apparebat cicatrix exsectæ verrucæ, quæ amputati cornu speciem exhibebat.

62. *Campanum in morbum.*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas: vel turpem quamdam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantiâ creatam. Non absurdè Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. lib. 26. cap. 1. *Sensit et facies hominum novos omnique ævo priore incognitos non Italiæ modò, verùm etiam universæ Europæ, morbos . . . . . sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitæ; sed tantâ fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset. Gravissimum ex his lichenas appellavêre Græco nomine; Latinè mentagram, quoniam à mento ferè oriebatur, joculari primùm lasciviâ dictam; ut est procax natura multorum in alienis miseriis: occupat in multis totos utique vultus, oculis tantùm immunibus;*

Pastorem

Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larvâ, aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicerrus ad hæc: Donâsset jamne catenam [565]
Ex voto Laribus, quærebat: scriba quòd esset,
Nihilo deterius dominæ jus esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, támque pusillo.
Prorsus jucundè cœnam produximus illam.
Tendimus hinc rectà Beneventum, ubi sedulus hospes
Pæne arsit, macros dum turdos versat in igne.

erabat ut saltaret ad modum Cyclopis pastoris; neque enim larvâ aut cothurnis tragicis ipsum indigere. Ad ista denique Cicerrus plurima retorsit: interrogabat, numquid jam ex voto sua *vincula consecrâsset Laribus: quamvis esset scriba, nihilominus heræ jus* in eum *superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando ipse, cui sufficeret una farris libra,* scilicet *adeo tenui et parvo. Hilariter sanè peregimus eam cœnam. Inde rectà nos contulimus Beneventum, ubi hospes officiosior propemodum deflagravit, cum turdos macilentos ad focum torreret. Enim verò exarsit ignis,*

ANNOTATIONES.

descenditque in colla, pectusque, et manus, fœdo cutis furfure. Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa.*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore et immani staturâ hirsutâque fronte, in quâ etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larvâ* facies turpis, nec crura sat procera indigerent *cothurnis*, id est, altis calceis, quibus ad Majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de honestâ disciplinâ, l. 17. c. 3. appositè omninò, *inter voluptates scenicas*, inquit, *celebrari video Cyclopa. Sic vocarunt cum Cyclopem in scenâ saltantem proferrent, habitu et ornamentis, quibus Polyphemus apud Poëtas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur, paulò indiligentius ab aliis expositum. Itaque sic allusit, cum de Sarmento scurrâ et Messio Osco, eorumque litibus dissserit: ac Messium ore fœdo et facie turpi similemque larvæ reddit. Quo loco* saltare Cyclopa *nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quam et fronte et habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scenâ saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facilè commovere.* Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. 9. Virgil. Æneid. 3. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse fertur: id est, juxta cerebrum, quia prudentiâ plus videbat. Verùm Ulysses eum prudentiâ superavit: et ab hoc eum cœcâsse fingitur. Vide et Euripid. Cyclop.

65. *Donâsset jamne catenam, &c.*] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui consecrabant vincula quibus olim stricti fuerunt. Ita Cicerrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

67. *Deterius nihilo dominæ jus esse.*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarium, v. g. sartiendi vestes, suendi calceos, &c.

Scriba.] Alii scribæ dicebantur à suâ functione; alii erant magistratuum, putâ Quæstorii, Prætorii, Ædilitii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

68. *Cur fugisset.*] Nullum servo probrum gravius, quàm fugisse. Hinc enim contumeliosè furcifer appellabatur, eò quòd hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

Cui satis una Farris libra foret.] Hæc sæpiùs erat servis fugiendi causa, quod nimis parcè à dominus alerentur. At Cicerrus utpotè gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, unâ videlicet farris librâ servis quotidie dari solitâ ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. lib. 20. cap. 1. Debitori in carcere retento lex. 12. Tab. jubebat dari indies libram farris ab eo qui vinctum tenebat.

71. *Beneventum.*] Hæc urbs Hirpinorum à Diomede condita, 28 mill. pass. à Capuâ, olim dicta Maleventum: at deductâ eò coloniâ Romani ad melius omen mutari nomen, et Beneventum dici in posterum voluerunt. Fest. Plin. &c. &c.

72. *Turdos.*] Gall. *des grives.* Horum aviaria veteres habebant et tanta quidem ut ex his agri stercorarentur, optimo certè fimo. Plin. lib. 17. cap. 9. Varro. Columella. Porrò ex omni occasione captans jocum Satiricus noster

Nam

et flamma per vetustam culinam grassata propè attingebat tectum. Mox aspexisses convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, et cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit ostendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabulus; quosque nunquam præteriissemus, nisi nos excepisset villa Trivici proxima, haud sine fumo lacrymas elicente, dum in *foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem expecto* frustra *ad medium usque noctem. Tum verò super* me *invasit* . . . . *Inde rhedis vehimur per quatuor et viginti millia* passuum, *commoraturi in parvâ urbe quam indicare non licet versu* hexametro; *signis* autem *est facillimum: Ibi venditur aqua rerum vilissima:*

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam [566]
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam, servósque timentes
Tum rapere, atq; omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hîc ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam expecto noctem; somnus tamen aufert
Intentum Veneri: tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventrémq; supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis, [567]
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est;
Signis perfacile est: vænit vilissima rerum

ANNOTATIONES.

macros notat *turdos*, quos magnâ tamen sedulitate *hospes* ad ignem versabat hospitibus apponendos; adeò ut ipse pæne arserit ejusque domus pariter.

74. *Vulcano.*] Hic Deus ignis ponitur non rarò pro ipso igne, Metonym. vide l. 1. Od. 4.

Summum properabat lambere tectum.] Hujus incendii facilè grassantis ut rationem intelligas, scire te lector, oportet quod cùm aliis scribit Cœlius Rhodig. l. 26. c. 21. *habuisse veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochen*, id est, fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, sed in medio cubiculo hyberno; siquidem in æstivo non erat focus. Vitruv. l. 7. c. 3. Hinc et nunc abutimur voce *caminus*, fornacem, hypocaustum, ignem, significante: quam tamen usurpamus pro fumario, seu guâ fumum emittente extra tectum. Isidor. l. 19. c. 6.

75. *Convivas avidos, &c.*] Cœnam jam paratam servare satagunt famelici illi magis quam ædes scilicet alienas.

77. *Incipit ex illo montes, &c.*] Benevento egressis incipiunt aspici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notissima; exinde orto videlicet. *Apuliâ.* l. 3. Od. 30. et Epod. 2.

78. *Atabulus*] Ventus Apuliam infestans dictus quasi ἄτην βάλλων, immitentes calamitatem. Plin. lib. 17. cap. 24. Gell. lib. 2. cap. 22. hunc, ut volunt, eundem noster vocat Iapyga. l. 1. Od. 3.

79. *Erepsemus.*] Syncope pro *erepsissemus*, id est, transivissemus. Sic posteà Sat. 9. *surrexe*, pro *surrexisse*. Virgil. Æneid. 4. v. 606. *extinxem* pro *extinxissem*. Lucretius pariter *confluxet*. Terentius in Adelph. *produxe, &c.*

Trivici.] Hoc oppidum est in Campaniæ finibus, montosâ valde regione, viisque arduis, ac difficilibus: quapropter in villâ proximâ subsistere sæpiùs necesse est.

87. *Oppidulo, quod versu dicere non est.*] Scilicet Equotutico, quæ vox stare nequit in versu hexametro. Equotutium, vel, ut legunt alii, Equotuticum, sive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum: hodie *Ariano* dicitur, aliis *Foggia*; in colle situm est ad Appenninum montem: à Benevento in ortum distat milliaribus duodecim ex Sansone. Illius meminit Cicero ad Attic. l. 6. Epist. 1. *Scire vis tuas ego quas acceperim literas. Omnes ferè quas commemoras, præter eas quas scribis Lentuli pueris Equotutico ac Brundusio datas.*

Quod versu dicere non est.] Imitatio est Lucilii, ità Sigillaria indicantis Sat. 7.

. . . . . . Servorum festu' dies est,
Quem planè hexametro versu non dicere possis.

De hoc servorum die continuò post Saturnalia celebrari consueto, Macrob. lib. 1. cap. 10.

88. *Vænit vilissima rerum Hîc aqua.*] Quæ scilicet aliunde petenda et longè e fonte aliquo.

Hîc

Hîc aqua: sed panis longè pulcherrimus; ultrò
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusî lapidosus; aquæ non ditior urna:
Qui locus à forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hîc Varius discedit mœstus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum [568]
Carpentes iter, et factum corruptius imbre.
Postera tempestas melior, via pejor, ad usque
Barî mœnia piscosi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit risúsque, jocósque;
Dum flammâ sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,

at panis est optimus certè; adeo ut prudens viator consueverit sponte humeris ferre; quia Canusii est lapidosus; urna autem aquæ haud felicior: quod oppidum ædificatum est quondam à strenuo Diomede. Illinc Varius tristis abscessit ab amicis dolentibus. Hinc Rubos perreximus fatigati, quòd longius iter fecerimus, atque ob pluviam molestius. Postridie tempus fuit magis opportunum, at via deterior usque ad muros Barii piscosi. Deinde Egnatia infensis aquis condita præbuit risum ac ludum quòd persuadere volunt thura sine igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus,

ANNOTATIONES.

89. *Ultrò Callidus.*] Quidem legunt *ultra* id est, in ulteriorem regionem. Quod satis placet.

91 *Canusi.*] Canusium Apuliæ oppidum, hodie *Canosa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem, à Cannis excisis distans tribus milliaribus.

Lapidosus.] Lapidis instar durus et insipidus: vel lapidibus plenus, è farinâ minimè durâ: sive malé concinnatâ molâ, sive non fat durâ, quæ grana conterendo ipsa deteratur, abruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

Aquæ non ditior urna.] An quod Aufidus est duntaxat lacus, quemadmodum Strabo asserit; cujus proinde aqua potu injucunda esset; an ut scribunt nonnulli, quod Aufidi fluvii alveus interdum arescit?

92. *Qui locus à forti Diomede est conditus olim.*] Diomedes Ætoliæ rex; post Achillem et Ajacem fortissimus inter Græcos; singulari pugnâ cum Hectore et Ænea congressus est; Palladium abstulit: Martem quoque et Venerem vulneràsse in bello Trojano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeò perdidit, ut ille tum ab ipsâ tum à patriâ abhorruerit; diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit; memorantur Canusium, Arpos sive Argos, Hippium, quæ et Argyrippa.

93. *Varius discedit.*] Vocantibus aliò negotiis. Alii volunt ad castra Cæsaris contendisse aliâ viâ.

94. *Rubos.*] Rubi urbs Apuliæ, quibusdam *Ruvo* dicta, Canusium inter et Barium.

Fessi.] Confectis à Canusio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96. *Postera tempestas melior, &c.*] Cœlum non pluvium, ut heri.

Via pejor.] Ob hesternum imbrem, locorumque difficultatem.

97. *Bari mœnia piscosi.*] Barium Apuliæ oppidum, regioni nomen dedit Barianæ dictæ; mari alluitur, ad oram sinus Veneti: quare *piscosum* vocat Horatius. Conditum est et nominatum ab incolis Baræ parvæ insulæ apud Brundusium, teste Festo.

Gnatia.] Hæc et Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel *Nazzi*; urbs Salentinorum etiam maritima, media fere inter Barium et Brundusium, ab utroque distans triginta circiter milliaribus.

Lymphis iratis extructa.] Seu quòd aquæ dulcis penuriâ laborat: seu potiùs quod sic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos, id est, insanos, quippe qui non modò credant, sed et aliis, persuadere velint rem incredibilem aut superstitiosam, de quâ mox. Vide Festum in voce *lympha*, ubi egregiè ostendit lympham dici pro nymphâ, mutatâ literulâ: et lymphatos dici furiosos, eo quod creditum veteribus, à nymphis, si conspicerentur, furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambiguâ voce.

99. *Dum flammâ sine thura liquescere, &c.*] Hujus miraculi superstitiosi meminit Plinius l. 2. c. 107. ita scribens: *In Salentino oppido Egnatiâ, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.* Porrò notavimus alibi cognitos Ethnicis sacros codices, è quibus non pauca mutati fabulis asperserunt. Certè patet adumbratum hîc quod habetur l. 3. Reg. c. 18. de vocato cœlitùs igne Eliæ precibus, quo repentè consumpta sunt holocaustum, et ligna, et altare lapideum, et superfusa copiosè aqua. Vide l. 2. Od. 10.

100. *Credat Judæus.*] Insimulat Horatius Judæos superstitionis, quòd modo relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc et rem Gnatianam ejusmodi credulis hominibus narrandam suadendamque remittit: quæ sibi suisque comitibus non nisi *risus dedit et jocos.* Romanos tamen non parum superstitionibus addictos lege apud Plin. l. 28. c. 2, &c.

Apella.] Quasi sine pelle in præputio circumciso: recutitus. Pers. Sat. v. 184. *recutita sabbata* deridet: ubi non plura de hac lege Judæis à Deo datâ: idem ad Juvenal. Sat. 14.

ego certè minimè credam. Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere: ac, si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam à numinibus solicitis, immitti è summis ædibus Olympi. Brundusium terminus fuit prolixi itineris, erit etiam hujus descriptionis.

Non ego. Namq; Deos didici securum agere ævum;
Nec, siquid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque. 104

ANNOTATIONES.

v. 90. Salmasius etymologiam istam doctè refellit; tum quòd nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *appella*, tum quòd potiùs dicendum foret *impella* vel *appello*, sicut dicitur imberbis et absimilis, &c. Solerter autem et apposite ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine Apellam, ad quem sanè Horatius respexerit.

101. *Deos didici securum agere ævum.*] Ab Epicuro sic statuente mortalia et inferiora quæque minimè Diis curæ esse. Vide lib. 1. Od. 34. lege et Plin. lib. 2. cap. 7.

104. *Brundusium.*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provinciâ Hydruntinâ ad oram maris Adriatici. *Brindisi.* Ennius.

Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.

Longæ finis viæ.] Viæ causa et finis paret ex pictis initio.

Longæ.] Nam Româ distat Brundusium milliaribus trecentis et sexaginta. Hæc verò confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperam.

SATIRA VI.

Vera nobilitas non generis splendore aut avorum titulis metienda: sed virtute et honestate morum. Reprehenduntur qui majora se appetunt. Bona educatio præferenda claris natalibus. Mediocris fortuna opulentâ præstat.

O Mæcenas, quòd nobilior te nullus sit ex Lydis, quotquot Tusciæ terram habitârunt, aut quòd habuisti avos paternos ac maternos,

NON quia, Mæcenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te: [570]
Nec quòd avus tibi maternus fuit atque paternus,

ANNOTATIONES.

1. *Non quia, &c.*] Satira hæc tota nitescit cùm veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus et emolumentis, tum grati in bonum parentem animi testificatione.

Non quia, Mæcenas, Lydorum, &c.] Non tu Mæcenas, licet nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, humiles ac plebeios aspernaris. Enimverò me libertino patre natum adeo non despexisti, et contrà *esse in amicorum numero* jusseris, quòd me *purum et insontem* comperisti.

Lydorum quicquid, &c.] Ferunt nempè Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse: unde Hetrusci dicuntur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. 9. v. 11.

Lydorumque manum.

At Æneid. 2. v. 781.

Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tibris.

De Mæcenatis, ex Hetruriæ principibus, origine, fusè lib. 1. Od. 1. &c.

Etruscos fines.] Etruria sive Hetruria, quæ et Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernaculè *la Toscane*; ab ortu rigatur fluvio Tiberi, â meridie mari Tyrrheno.

2. *Generosior.*] A genere *generosus* antonomasticôs dicitur, cui opponitur *degener*. Senec. Trag. Troad.

Generosa in ortus semina exurgunt suos.

3. *Nec quòd avus tibi, &c.*] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mæcenatem.

Olim

Olim qui magnis legionibus imperitârint,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cùm referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus: persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tullî, atque ignobile regnum,
Multos sæpe viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra Lævinum Valerî genus, unde Superbus [171]
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quem nôsti, populo: qui stultus honores
Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis, et imaginibus. Quid oportet

qui pridem magnis exercitibus præfuere, non propterea, *more multorum, subsannas obscuros. sicut me libertini patris filium: quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodò probus sit. Benè* profectò *existimas, antè Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpius viros ignotis ortos majoribus et bonos extitisse, et magnis dignitatibus amplificatos: è contrario Lævinum è Valerii stirpe, per quem Tarquinius Superbus dejectus imperio est, uno asse pluris nunquam æstimatum esse judicio populi: quem scis insanum frequenter attribuere dignitates immeritis, et stolidè famam sequi; nec non admirari titulos atque imagines.* Ergò *quid*

ANNOTATIONES.

4. *Legionibus.*] Synecdoche. Propriè verò legio ad Romanos pertinebat: continebat sex hominum millia: singulis autem millibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii. Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ antea quatuor millium fuerat. Vide Isidor. lib. 9. cap. 3. Veget. lib 2. Fest. &c.

5. *Naso suspendis adunco.*] Vafrè et falsè derides. Quintil. lib. 11. cap. 3. *naribus quidem derisus, contemptus, fastidium significari solet.* Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum nasus, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavêre.*

6. *Libertino.*] Servus manumissus vocatur libertus: ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8. *Ingenuus.*] Non propriè adhibetur vox ista hoc loco: significat autem hic non liberum, sed moribus præditum bonis, ingenuo et nobili viro dignis.

9. *Ante potestatem Tulli.*] Antequam Romæ sextus Rex regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor et gener, Ocrisiâ matre captivâ natus. Unde noster ejus *regnum ignobile* appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valdè nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. l. 4. Tit. Liv. l. 1. c. 41. ubi Tanaquil uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc: *Erige te, Deosque duces sequere: qui sis, non undè natus sis, reputa: et nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum, &c.*

10. *Nullis majoribus ortos*] Originem trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, et nullius fuerant nominis ac celebritatis.

12. *Contra Lævinum, &c.*] Contrà verò domi nobiles interdum tam degenerâsse, ut etiam contemptui fuerunt, nullosque adepti magistratus.

Lævinum, Valerî genus.] Pub. Valerius Lævinus quòd virtute careret, vel populo despectus; quanquam erat è familia perillustri, per quam reges exacti Româ. P. enim Valerius Publicola suffectus olim Consul, Collatino abdicare coacto, unà cùm Junio Bruto collegâ regno pepulit Tarquinium Superbum. T. Liv. lib. 2.

15. *Qui stultus honores, &c.*] Ubi nempè viget Democratia, seu populi dominatio, ut Romæ. Tit. Liv. passim. Lucilius olim dixerat;

——————— *honorem*
Judicium est crassis.

16. *Famæ servit ineptus;*] Plus ducitur vanâ opinione et ventosâ existimatione, quàm verâ virtute et gloriâ. Unde omnia deferre solet ei quicumq; natalium splendore, domesticâ formâ et opibus præfulget, tametsi per se haud ullum virtutis specimen ediderit. Isocrat. ad Dæmon. *vulgus ignorat veritatem, et famam respicit.* Τὴν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί.

17. *Stupet in titulis, et imaginibus.*] Nobilitatis insignia demiratur, non ipsam virtutem quæ sola est nobilitas; stupet videns honorum titulos, statuas majoribus constitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta et concessa fuisse. Cic. in Pison. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum, imaginum, quarum nihil habes simile præter colorem.*
Juvenal. Sat. 8. v. 1.

Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum? et stantes in curribus Æmilianos.

Quid oportet nos, &c.] Quid nos sentire et judicare decet, si quidem à vulgi errore liberi, et sapientium institutis informati sumus?

nos decet agere à vulgo planè differentes? Nam certè populus dignitatem Lævino deferre mallet, quàm Decio ignoto: et Appius Censor arceret me, si liberto parente non essem genitus; et quidem jure, quia non mansissem in propriâ conditione. Verùm enim gloria splendente suo curru nexos allicit tam obscuros quàm illustres. Quid prodest tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, et creari Tribunum? Scilicet aucta est invidia, quæ minor erga privatum foret. Etenim cùm primum aliquis demens mediam tibiam inseruit cothurno,

Nos facere, à vulgo longè latèque remotos?
Namque esto: populus Lævino mallet honorem,
Quàm Decio mandare novo; Censórque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus: [5. 2]
Vel meritò, quòniam in propriâ non pelle quièssem.
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minùs ignotos generosis. Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fieríque tribunum?
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisq; insanus nigris medium impediit crus

ANNOTATIONES.

19. *Lævino mallet honorem, Quàm Decio mandare novo;*] Homini majorum gloriâ collustrato, per se verò ignobili: potiùs quàm viro propriâ laude conspicuo, cujus majores non anteâ clari. Pub. Decius Mus è Deciis primos summâ in Republicam fide consulatum meritò est adeptus, fortiterque et gloriosè administravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. 1. Tit. Liv. l. 8. &c.

20. *Censorque moveret Appius.*] Repelleret ac summoveret me á petendo magistratu Appius ille Claudius Cœcus severâ notus censurâ, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. c. 16. et 24. Vid. Alex. ab Alex. l. 3. c. 13. ubi Censorum origo et potestâs explicatur. Inter alia debebant Senatores legere et cooptare, summotis indignis, et honestissimis allectis. Censoria lex ita jubebat: *Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu nè relinquunto, &c.*

22. *Quoniam in propriâ non pelle quiessem.*] Quia vellem assurgere suprà meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leoninâ pelle contecti. Æsop.

23. *Sed fulgente trahit, &c.*] Neque verò mirandum quod ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent; si quidem hi, perinde ac generosi, nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum velut currùm constrictos rapit. Cic. Offic. 1. *Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desiderit gloriam. At fortis animus et magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum una in rerum externarum despicientiâ ponitur, &c.* Et posteà n. 68. *Cavenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

24. *Quò tibi, Tulli, &c.*] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem et dignitatem Senatoriam, quam tibi Cæsar ademerat? Porrò non benè est notus ille. Sic habet vet. Comment. *Tullius hic Senatu motus est à Cæsare quasi Pompeianus: occiso verò Cæsare recipit latum clavum, et Tribunus militum factus est.*

25. *Tribunum?*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustrà. Tribunus militum nemo fiebat, quin prius alam duxisset: alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto audientes, ad exercitationes ducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias et munitiones die noctuque circuire, militum nomina memoria tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent, cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. l. 6. c. 28, &c.

26. *Privato qua minor esset.*] si degeres sine magistratu, nemo tibi invideret; nunc verò tibi dignitatem nacto plures invident.

27. *Nam ut quisque insanus, &c.*] Cic. cit. Offic. 1. *Nec imperia expetenda; at potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam . . . . . Multi quærentes eam tranquillitatem à negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his et nobilissimi Philosophi longèque principes, et quidam homines severi et graves, &c.* Ex quibus patet insanire quemque qui publicam rem ultrò capessit, exiguis munitus adjumentis.

Nigris medium impediit crus Pellibus, &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus: ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus; item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum differebant à plebeiis. Hujus crassiores; illorum tenuiores ex alutâ, seu molli et subtili corio quales gestavêre pridem reges Albanorum. Festus. Martial. l. 2. Epigram. 29.

Coccina non læsum pingit aluta pedem.

Isidor. l. 19. c. 33. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad me-

Pellibus

Pellibus, et latum demisit pectore clavum, [573]
Audit continuò, Quis homo hic est? quo patre natus?
Ut si qui ægrotet quo morbo Barrus, haberi 30
Et cupiat formosus; eat quacunque, puellis
Injiciat curam quærendi singula; quali
Sit facie, surâ quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem sibi curæ 34
Imperium fore, et Italiam, et delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignotâ matre inhonestus,
Omnes mortales curare, et quærere cogit.
Túne Syri, Damæ, aut Dionysî filius, audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno: [574]
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus,
Et Messala videris? at hic, si plaustra ducenta, 42
Concurrántque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincátq; tubas. Saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertine patre natum, 45
Quem rodunt omnes libertino patre natum,

et laticlavio pectus operuit. statim audit, Quis est vir iste? cujus filius? Quemadmodum si quispiam eodem *quo Barrus morbo laboret, et velit censeri pulcher; quò libet pergat, desiderium puellis creabit sciscitandi singula; quali sit vultu, quali surâ, pede, dente, capillo: ita qui pollicetur curaturum se populum, civitatem, imperium, Italiam, et templa numinum; is cunctos homines cogit sollicitè percontrari quo sit editus parente. an obscurus matre ignobili. Num tu filius Syrii Demetrii, vel Dionysii, audes è rupe* Tarpeia *præcipitare cives, aut Cadmo tradere? At,* inquies, *Novius collega uno post me gradu considet: est enim ipse quod erat parens meus. Ob id* nempè *tibi videris* esse *Paulus et Messala? Verùm hic, si ducenti cari tresque pompæ funebres in foro simul procedant, tollet vocem ingentem cornua et buccinas superantem. Id saltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis liberti filium, cui exprobrant universi originem è patre libertino,*

ANNOTATIONES.

dium crus pervenisse, quatuor corrigiis religatos, et fibulis aureis vel argenteis: assutam denique desuper habuisse lunæ crescentis effigiem, seu potiùs literam c, quæ centenarium primùm numerum fuisse Senatorum notabat. Vide Plutarch, Quæst. Centur. Rom. Item. Cœl. Rhodig. l. 20. c. 28. Juvenal. Sat. 7. v. 192.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

28. *Latum demisit pectore clavum.*] De eâ interiori veste et tunicâ nobilibus propriâ, dixi fusè Sat. præced. v. 26.

29. *Audit continuò, &c.*] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30. *Quo morbo Barrus.*] Mulierum amore effræni, proindeque formositatis affectatione. Sat. 4. præced. *Barrus inops.*

34. *Qui promittit cives, urbem, &c.*] Cruquius observat hîc formulam quandam juramenti ejus qui magistratum accepit. Certè senatoribus ac magistratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

38. *Syri, Damæ, Dionysî.*] Nomina servorum sunt ista.

Audes Dejicere è saxo cives, &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoriis aut Tribuni plebis officio fungi, civesque Rom. morti addicere, ac lictori tradere è rupe Tarpeiâ dejiciendos?

39. *Dejicere è saxo cives.*] Usitatum erat hoc Romæ supplicium. Vide Plin. lib. 7. cap. 44.

Tradere Cadmo?] Lictori seu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

40. *At Novius, &c.*] Respondet Tullius ille, collegam suum uno gradu inferiorem se esse et ignobiliorem. Nempè Novius erat libertus; Tullius verò libertinus. De Novio illo posteà sub finem hujus Satiræ.

41. *Hoc tibi Paulus, Et Messala videris?*] Tullio reponit Horatius: scilicet quòd à servili conditione distas uno gradu plus quàm Novius, an ideo tibi videris esse perinde nobilis ac Paulus Æmilius, et Messala Corvinus apud Romanos illustrissimi? De illo L. 1. Od. 12. De Valerio Messala Corvino, Aurel. Victor, &c.

42. *At hic, &c.*] Salsa ironia in ejusmodi homines novos honoribus exornatos. Indicat Poëta Novium digniorem fuisse præconis munere, quâm Senatoriâ dignitate; quippe ingenti voce præditam à naturâ, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44. *Cornua quod vincátque tubas.*] In funeribus abhiberi solebant cornua tubæque. Pers. Sat. 3. v. 108. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Propert. lib. 4. Eleg. 12. v. 9.

Sic mastæ cecinêre tubæ.

te quòd nunc sum tuus conviva, ô Mæcenas; quondam verò præfectus essem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt: Quamvis enim dignitatem istam *mihi fortasse meritò quispiam invidere queat,* at *non pariter tuam amicitiam; maximè cum dignos eligere cures, perversâ ambitione longè* pulsâ. Ob *hoc me fortunatum appellare nequeo, quòd fortuitò nactus* sim *te amicum: nulla quippe fortuna mihi dedit te:* sed *eximius primò Virgilius, ac deinde Varius, narraverunt quis essem. Cùm verò steti coram te, modica dixi interruptis verbis. (Nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui) Non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed, quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo: meque post novem menses accersis: præcipisque esse inter amicos* tuos. *Illud ego magni facio quòd placui tibi qui pravum à recto distinguis, non* per *nobilem patrem, sed* per *mores et animum innocentem. Verùm, si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est, de cætero proba: (quemadmodum si maculas formoso corpore effusas damnes) si nec sordidam cupiditatem, nec impura antea ullus mihi justè exprobret: si etiam (ut me approbem)* ob *integritatem et innocentiam gratiosus amicis vivo; his causam præbuit meus parens, qui, modico agro non dives, noluit me* tamen *mittere ad [illegible] Flavii, ad quam pergebant clari juvenes illustrium centurionum filii*

Nunc, quia sum tibi, Mæcenas, convictor; at olim
Quòd mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ità te quoque amicum;
Præsertim cautum dignos assumere, pravâ
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quòd te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te sors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixêre quid essem
Ut veni coràm, singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari.)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo:
Sed, quod eram, narro. Repondes, ut tuus est mos,
Pauca. Abeo: et revocas nono pòst mense, jubesq;
Esse in amicorum numero: magnum hoc ego duco,
Quòd placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre ptæclaro, sed vitâ et pectore puro.
Atqui, si vitiis mediocribus, ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si
Egregio inspersos reprêndas corpore nævos)
Si neque avaritiam, neque sordes ac mala lustra
Objiciet verè quisquam mihi; purus, et insons
(Ut me collaudem) si vivo, et carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere; magni
Quo pueri magnis è centurionibus orti,

ANNOTATIONES.

48. *Quòd mihi pareret legio Romana.*] Cùm in Bruti castris militarem. Vide l. 2. Od. 7.

49. *Dissimile hoc illi est:*] Honoribus quisque invidere potest, quos non raro indignis etiam dat fortuna; non verò amicitiæ et gratiæ apud virum sapientem, qui non nisi dignos eligere cognoscitur.

55. *Varius.*] De eo Sat. præced. aliàs *Varus.* De Quintilio Varo, l. 1. Od. 18.

59. *Satureiano.*] E Satureianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum, quibusdam Satyreum, v. *Saturo*, hodie dicus horti amœnus; olim oppidum in Calabriâ, ex Servio. Secundum alios, regio Tarento vicina.

72. *Flavi ludum.*] Is erat arithmeticæ, sive computandi, numerandi, rationes et calculos conferendi magister et doctor famosus: ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant et avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. v. 325. ubi.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum deducere, &c.

73. *Magnis è centurionibus orti.*] Centurio qui centum milites regit; quod additur *magnis*, videtur significare primipilos et primorum ordinum ductores, qui fere Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem et avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum et sordes magis formare curantium, quàm ad

Lævo

Lævo suspensi loculos tabulámque lacerto, [576]
Ibant, octonis referentes Idibus æra.
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos: vestem servósque sequentes
In magno ut populo si quis vidisset, avitâ
Ex re præberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circùm doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solùm facto, verùm opprobrio quoq; turpi:
Nec timuit sibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor
Mercedes sequerer. Neque ego essem questus.
Ob hoc nunc [577]
Laus illi debetur, et à me gratia major.
Nil me pœniteat sanum patris hujus: eóque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quòd non ingenuos habeat clarósq; parentes,
Sic me defendam. Longè mea discrepat istis
Et vox et ratio. Nam, si natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum quoscunq; parentes

sinistro brachio suspensum ferentes sacculum et tabulam; supputantes lucrum Iduum octonarum. Quinimo non dubitavit me puerum Romam ducere informandum disciplinis, quibus filios suos instituat quilibet eques aut senator: adeò, ut si quis in urbe populosâ consideràsset vestimenta mea, et famulos comitantes, facilè sibi persuaderet impensas istas mihi suppeditari ex avorum facultatibus. Ipse mihi pædagogus integerrimus non discedebat à me apud præceptores quoscunque. Uno verbo, castum me præstitit, ab omni non tantum actione, sed et suspicione infami immunem (qui primus decor est virtutis (neque formidavit nè quispiam ipsum redargueret, si exiguas mercedes præco vel coactor (qualis ipse fuit) aliquando sectarer. Neque ego conquestus fuerim. Imò *hanc ob rem laudabilis est, plusque illi ego debeo. Certè patris ejusmodi sapientem me nunquam pœniteat; adeoque me non tuebor, sicut multi, dicentes nequaquam suâ culpâ accidisse, quod non sortiti fuerint parentes liberos et illustres. Sermo meus atque judicium abest procul ab istis. Enimverò si natura imperaret denuò percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, et alios parentes assumere ad*

ANNOTATIONES.

probitatem et virtutem. At longè diversam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quamvis *macro pauper agello,* non ut illi pinguibus et opimis prædiis locupletes.

74. *Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.*] Centurionum filii, euntes ad ludum seu scholam, ipsi sua gestabant, nec unus famulus aderat; præ avaritiâ patrum: at contrà Horatium sequebantur servi portantes ipsi necessaria; ut scribit mox. *Loculos,* in quibus calculi, *tabulam,* chartas, scrinia. Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume et aux jettons.*

75. *Octonis referentes Idibus æra.*] Sunt qui interpretentur: mercedem afferentes magistro singulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verùm, licet apud nos hodie ludi magistris merces pendatur menstrua: at apud Romanos annuam fuisse docet Juvenalis Sat. 7. in fine. Et Macrob. Saturnal. 1. cap. 12. *Annus à Martio incipiebat . . . . hoc mense magistris exsolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.* Melius itaque intelligunt alii locum hunc de calculo et rationibus confectis: ut pueri quasi pensum ex mandato præceptoris domi expeditum referant, scripto ostendentes in tabulâ quantum lucri rediret singulis mensibus ex certâ summâ pecuniæ ad fœnus creditâ. Porrò, quod *Idibus* solerent usuræ colligi, fusè explicavi ad calcem Epod. 2. Iduum verò etymon l. 4. 11. stroph. 4.

76. *Romam portare,*] E patriâ Venusio minori oppido transferre Romam urbium reginam et artium omnium emporium nobile.

78. *Vestem servosque sequentes, &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, sane illum credebat re familiari copiosâ, avitisque facultatibus probe instructum: adeo non ullis parcebat sumptibus pater, ut honestam filio et bonam daret indolem, educationem, disciplinam, institutionem.

86. *Præco coactor.*] Præco res venales in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

Coactor.] A cogendâ seu redigendâ pecuniâ nominatus, rerum venditarum pretium profequebatur et colligebat: unde et collectarius ali-

Optaret sibi quisque; meis contentus, onustos
Fascibus et sellis nolim mihi sumere: demens
Judicio vulgi, sanus fortasse tuo: quòd
Nollem onus, haud unquam solitus, portare molestum.
Nam mihi continuò major quærenda foret res;
Atque salutandi plures: ducendus et unus
Et comes alter; uti nè solus rúsve peregréve
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto [5:8]
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum;
Mantica cui lumbos onere ulceret, atq; eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tullî,
Cùm Tiburte viâ Prætorem quinque sequuntur
Te pueri lasanum portantes œnophorúmque.
Hoc ego commodiùs, quàm tu, præclare Senator,

ostentationem quoscunque quisque vellet; ego *meis contentus, nollem accipere mihi claros fascibus et sellis* curulibus: *insanus à plebe* quidem, *à te* verò *sapiens judicandus,* *ni fallor; quòd ferre grave onus recusarem,* ad id *minimè assuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; nec non plures invisere: ac circumducere duos asseclas: nec* liceret *solum proficisci rus, aut peregrinari: nutriendi* forent *plures equi et famuli: pertrahenda vehicula. Jam* vero *etiam Tarentum usque, si placet, decurato possim vehi mulo; cui lumbos sarcina, armos verò sessor vulneret. Nullus mihi sordidam avaritiam exprobrabit; si ut tibi, Tulli, quando Tiburtinâ viâ Prætorem te comitantur servi quinque lasanum ferentes et vas vinarium.* Ob *hoc et alia multa vivo beatior te, ô illustris Senator,*

ANNOTATIONES.

quando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum et vectigalia exigebat. Gal. *un Sergent.*

96. *Onustus Fascibus et sellis.*] Quidam legunt *honestos.* Fasces, et sellæ curules, insignia magistratuum: synecdoche pro magistratibus et dignitatibus. De *fascibus* disserui alibi fusè. De *sellâ* curuli dicam postea in lib. 1. Epist. Interim ex Gell. l. 3. c. 18. hæc accipe: *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru vehebantur in curiam, honoris gratiâ: in eo vero curru sella erat, super quam considerent: quæ ob eam causam Curulis appellata. Senatores autem majoribus honoribus nondum perfuncti, pedibus itabant in curiam: unde et pedarii nominabantur.* Alii tamen aliter de sellæ curulis origine sentiunt.

99. *Onus.*] Onera et incommoda nobilis conditionis et dignitates honoresque capessentis gerentisque.

101. *Salutandi plures:*] Ambiendo suffragia, benevolentiam captando, Magistratum petendo: ut moris est.

Ducendus et unus Et comes alter, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majestas, dignitas.

104. *Petorrita.*] Petorritum est genus carri quatuor rotarum ab Æoliâ πέτορες pro τέσσαρες, vel ab Oscâ voce, *petora,* similiter quatuor significante. Dicitur etiam Gallicum esse vehiculum, non absurdè: ut Galli acceperint à Massiliensibus Græcâ linguâ utentibus. Sunt qui etymon ducant à Britannis et Celtis, apud quos *pedar* est quatuor: sed perperàm. Vide Festum: item A. Gell. l. 51. c. 30.

Curto mulo.] Vili, turpi, cui decurtata est cauda. Propert. l. 4. Eleg. 1. *curto equo.*

105. *Usque Tarentum.*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, l. 1. Od. 28. l. 2. Od. 6. l. 3. Od. 5.

106. *Mantica cui lumbos, &c.*] Ex Lucilio: *Mantica Cantherii costas gravitate premebat.* Ad rem Seneca. Epist. 28. *O quantum erat seculi decus, Imperatorem, triumphalem, Censorium, et, quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, ac ne toto quidem: partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.*

107. *Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli.*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure potest quod sordidè vivas et palum decorè: non ita verò privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis et plebeiis, quæ in Magistratibus et Patriciis minimè.

108. *Tiburte viâ.*] Antè omnium oculos viâ frequenti et celebri, quæ ducit ad Tibur: de quâ urbe l. 1. Od. 7. et 18. l. 2. Od. 6.

109. *Lasanum portantes.*] Instrumenta et vasa quælibet vilissima, coquendis etiam cibariis utilia: nè aut hæc, aut illa, aut aliud quidpiam pretio comparare sit opus in meritoriis tabernis ac diversoriis: quod quidem præparci est hominis ac sordidissimi. Lasanum, Græcis λάσανον, duo significat, matulam, et libetem: posteriori sanè accipiendum est hîc sensu. Hesychio, Suidæ, Polluci λάσανον idem est quod χυτρόπους *olla pedes habens:* pariter et Schol. Aristop. In pace.

Multis atque aliis vivo. Quacunq; libido est,
Incedo solus: percunctor quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinúmque perrero
Sæpe forum: assisto divinis: inde domum me [377]
Ad porri et ciceris refero lachaniq; catinum.
Cœna ministratur pueris tribus: et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet. Adstat echinus
Vilis, cum paterâ guttus, Campana suppellex.

aliisque bene multis. Ambulo solus quacunque placet: quæro frumentum, et herba quanti veneant: perlustro circum fraudulentum, et forum vespertinum frequento: asto ad hariolos: hinc redeo domum ad patinam porri, ac ciceris, et lachani. Cœnanti porrò mihi *famulantur servi tres: lapis autem candidus portat binos scyphos cum cyatho. Adest vilis echinus, et guttus cum paterâ, supellex è Campaniâ.*

ANNOTATIONES.

111. *Multis atque aliis,*] Legunt alii, *millibus atque aliis.* Rursùm alii aliter interpretantur: quidam sic, ob hoc et alia multa commodiùs vivo, &c.

113. *Fallacem circum.*] Circum maximum, à Tarquinio Prisco spectaculis designatum, Palatinum inter et Aventinum montem, tria stadia et amplius longum, quatuor vero jugera latum. Dionys. Halic. l. 3. Alex. ab Alex. l. 4. c. 25. *Fallacem:* ubi sortilegi, somniorum interpretes, astrologi, circulatores, et alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut *quæstûs causâ hariolantes,* ut ait Tull. 1. de Divin. sub. finem. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 581. et seq.

Vespertinum forum.] Vel quòd vesperi minor frequentia in foro, quam manè: tuncque illuc conveniunt nugatores et otiosi homines ad confabulandum, et si quid novi spargendum ac ventilandum: vel ambulandi causâ, cum adsint porticus ad id commodæ.

114. *Assisto divinis.*] Apage qui explicant, rebus divinis et sacris intersum: imò nihil ad rem. Intellige verò: animi gratiâ audio divinos et hariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

Inde domum me.] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus et leguminibus constantem.

115. *Lachani.*] Sic placet legere; non, ut alii *lagani,* quod quidem placentæ genus, et ad delicias magis pertinet: at Horatii mens et sensus innuit potiùs lachanum. Nam λάχανον, *olus,* vel *beta* Atticis, pertinet ad cœnam facilem et parabilem, magisque cum *porro* et *cicere* convenit.

116. *Lapis albus.*] Describit apparatum non cœnæ modo suæ ac cibariorum, sed et abaci vasorumque in eo repositorum.

Lapis albus.] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet.*

117. *Pocula duo.*] Alterum vini, alterum aquæ: atque ita bene semper singulis convivis ponebantur.

Cum cyatho.] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur: aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat κυαθίζειν dictus Græcis. Non omittendus hic jocus Marcelli gravis et lepidus æque. Cum Syracusas obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut depressâ puppi vel prorâ, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus, Archimedem suis navibus pro cyathis uti, Plutarch, &c.

Echinus.] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt; alii ampullam scorteam aut vitream; alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec ineptè quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin à laver les mains:* ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118. *Paterâ.*] Ad libationes: quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirùm offerebant in paterâ seu vinum seu primitias ciborum: atque his vesci religioni ducebant. Unde Cic. 2. de Finib. n. 22. *Atque reperiemus,* inquit, *asotos primùm ita non religiosos, ut edant de patellâ.*

Guttus.] Vas ita dictum quod guttatim fundat et minutatim. Varro 4. de Ling. Latin. Gell. l. 17. c. 8, &c. Non absurdè quidam volunt guttum illum ad uncturam sive unctionem epularem adfuisse: id est, ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut aliud condimentum quodlibet *patinis irrorandum,* ut loquitur Persius, Satira 6. Suum verò sit cuique judicium, ego dicam quod sentio: movet me quod Poëta jungat *cum paterâ guttum:* sicque videtur indicare guttum, libando vino destinatum. Quo circa malim *echinum* suprà interpretari salinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, si lubet: ut *guttus* nequaquam sit aqualis, seu vas aquam abluendis manibus affundens.

Campana suppellex.] Ista porrò vasa fictilia sunt ex iis quæ in Campaniâ fiunt ex argillâ.

Poſtea vado cubitum minimè anxius, quòd die craſtinâ ſurgendum ſit diluculo, viſendusque Maryſas, qui aſſerit intolerabilem ſibi eſſe conſpectum junioris Noviorum. Decumbo uſque ad horam decimam. Deinde prodeo foras: vel lectito aut ſcriptito quod ſilentem me recreet. Ungor oleo, non quo impurus Natta lychnos defraudans. Cum verò ſol ardentior fatigatum me monet inire balnea, evito ſideris rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo eſſe ventre per diem integram: domi reſideo otioſus. Hæc vita eſt carentium infelici et moleſtâ ambitione. Iſtis me ſublevo; vivamque fortunatior quàm ſi Quæſtor fuiſſet meus pater, avus, atque patruus.

Deinde eo dormitum, non ſollicitus, mihi quòd cras [580]
Surgendum ſit manè, obeundus Marſya, qui ſe
Vultum ferre negat Noviorum poſſe minoris.
Ad quartam jaceo. Poſt hanc vagor: aut ego lecto,
Aut ſcripto, quod me tacitum juvet. Ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis;
Aſt, ubi me feſſum ſol acrior ire lavatum [581]
Admonuit, fugio rabioſi tempora ſigni.
Pranſus non avidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare: domeſticus otior. Hæc eſt
Vita ſolutorum miſerâ ambitione graviſque.
His me conſolor: victurus ſuaviùs, ac ſi
Quæſtor avus, pater atq; meus, patruúſque fuiſſent,

ANNOTATIONES.

120. *Obeundus Marſya.*] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo: ſive ad ſumendam à fœnatoribus pecuniam, aut ſolvendas uſuras: nam ab his abhorreo. In primâ fori parte erat pro roſtris Marſyæ ſtatua, ad litigatorum terrorem poſita; ad quam vadimonia ſiſtebantur; conveniebant etiam cauſidici, aliique negotia tractantes et componentes: nec non ibidem ſedebant fœneratores. Porrò Marſyam nôrunt omnes fuiſſe Phrygium tibicinem, quem ab Apolline, quòd temerè cum eo contendiſſet, excoriatum fabulantur. Satyrum fuiſſe ſcribit Ovidius, Metam. 6. c. 5. Vide Cœl. Rhodig. l. 28 c. 12.

Qui ſe Vultum ferre negat Noviorum poſſe minoris.] Quòd illa ſtatua Marſyæ ſublata erat manu, ſatyricè et ſarcaſticè noſter interpretatur Marſyam averſari, velut indignabundum quòd Novius libertus inter judices et ſenatores allectus eſſet; et, quod pejus, turpi fœnerandi ſtudio totus incumberet: unde geſtu oſtendat abhorrere ſe ab iſtis ſordibus, et ab ejus aſpectu.

121. *Noviorum minoris.*] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marſyæ ſtatuam quotidie ſedebat. De illo ſuprà, v. 40.

122. *Ad quartam jaceo.*] In cubili jaceo ad horam uſque decimam matutinam: quod non ſemel jam explanavi.

Aut ego lecto, Aut ſcripto.] Si foras non prodeo, poſtquàm è lecto exilui, operam do lectioni vel ſcriptioni. Valeat Theod. Marcilius, qui pertinaciter hîc è Nominibus facta Verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos eſſe abſolutè poſitos; ut ſit ſenſus; aut ego, poſtquàm legi aut ſcripſi quod tacitum me juvet, ungor olivo, &c. prior certè præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro *lectito*, *ſcripto* pro *ſcriptito* dixerit Horatius.

124. *Non quo fraudatis, &c.*] Ungor olivo optimo, non lucenario, laternario, ac fœtente, adeòque lucernis quaſi fraudatis detracto: ut facit *Natta* per ſordidam ac turpem avaritiam. Pari ſenſu Juvenalis ſcripſit Sat. 5. v. 87.

Qui Pallidus offertur miſero tibi caulis olebit Laternam.

Natta.] Quidam legunt *Nacca.* De ſordido iſto homine, et noſter alibi, et Juvenalis Sat. 8. v. 95. Perſius Sat. 3. v. 31.

Non pudet ad morem diſcincti vivere Nattæ?

125. *Aſt, ubi me feſſum ſol acrior, &c.*] Æſtivo tempore, ac diebus Canicularibus. Minùs ſapiunt qui intelligunt ſolem meridianum cujuſque diei. Nam, qui modicè curare ſe cuticulam prædicat, longè abeſt, ut innuat quotidie ſe balneis uti, quòd certè luxuriem et delicias aleret.

126. *Rabioſi tempora ſigni.*] Tunc ſublevo me, et mitigo ardores Caniculæ: de quâ l. 1. Od. 17. l. 3. Od. 13. Perſ. Sat. 3. initio,

——Siccas inſana Canicula meſſes
Jamdudum coquit: et patulâ pecus omne ſub ulmo eſt.

127. *Pranſus non avidè.*] Antiqui nimirum haud bis in die epulabantur: modico verò circa meridiem ſumpto cibo, veſperi cœnabant: atq; ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem verò curandis corporibus. Domitianus tamen refertur lautè prandiſſe, parce autem cœnitaſſe, et apud nos nunc plerique facere amant, ità ſuadente medicinâ et ſanitatis ratione.

128. *Domeſticus otior.*] Otio liberali vaco, non inerti et ignavo.

SATIRA

SATIRA VII.

Rixam Rupilii cum Græculo Persio describit.

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum
Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor [5f2]
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atq; odio qui possit vincere Regem;
Confidens tumidusque; adeò sermonis amari,
Sisennas, Barrosq; ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumq;

Cunctis putò cognitum esse lippis ac tonsoribus, quâ ratione Persius, ibrida vindicarit pus et virus Rupilii Regis proscripti. Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis nec non graves rixas cum Rege; homo pervicax, et qui molestiâ vincere posset Regem; arrogans et superbus; denique *tam acerbâ dicacitate, ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cùm nulla utrique concordia*

ANNOTATIONES.

1. *Proscripti, &c.*] Superiore Satirâ refutavit Horatius obtrectatores et malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes, tum nempè cùm Mæcenati gratiosus esset: qui et Augustum ei reconciliavit, at longè anteà idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cùm Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat, Rupilius, in eumque illud convicii effuderat. Itàque noster opportuno tempore se ultus est, datâ occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

Proscripti Regis, &c.] Rupilius cognomento Rex in urbe Præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

Pus atque venenum.] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil.

Luciu' marcebat febris, seniam, vomitus, pus

2. *Ibrida.*] Perperàm alii *hybrida* scribunt, frustrà, et deducunt ab ὕβρις vel ὑβριστὴς sive ὑβριδὴς, ut significetur conviciator, petulcus et contumeliosus. Benè viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus matre autem Romanâ. Nam antiqui spurios item diverso genere procreatos dicebant umbros, imbros, indeque ibros et ibridas. Sic ibridæ canes lyciscæ. Isidor. lib. 12. cap. 1. *In animantibus,* inquit, *bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equâ et asino, burdo ex equo et asinâ, ibridæ ex apris et porcis, &c.* Plin. l. 8. c. 45. *E musmonibus et ovibus natos prisci umbros vocârunt:* et cap. 33. *Semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translatâ.* Ita apud Valer. Maxim. l. 8. c. 6. *Q. Varius propter obscurum jus civitatis Ibrida cognominatus, &c.* natus nimirùm Hispano patre, matre Veronensi.

3. *Lippis notum et tonsoribus.*] Proverbialis dictio. Lippi quòd raro foras prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiosè percontantur ab invisentibus, quid sit novi per urbem: tonstrinæ verò, in quas multi conveniunt otiosi et loquaces, sunt proinde rumorum et confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: *τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, tonstrinæ compotationes sine vino.*

5. *Clazomenis.*] Urbs ista minoris Asiæ in Ionia, ad oram maris Ægei inter Smyrnam et Chium: priùs dicta Gryne, unde Apollo Grynæus, Anaxagoræ patria fuit.

8. *Sisennas, Barros.*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantiâ. De *Barris* anteà. Sisenna cognomen erat Aproniorum et Corneliorum. Dio lib. 54. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vitâ in Senatu reprehensus ausus fuit dicere, se illam sciente et suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum eâ consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet, apertè et falsè notaverit.

Equis præcurrere albis.] Figurata locutio inde nata quòd equi albi credantur velocissimi. Plaut. Asin. 2, 2, 12.

Si huic occasioni se tempus subterduxerit.
Nunquam, ædepol, quadrigis albis indipiscet postea.

Dd 4 Convenit

esset (*nam molesti omnes eodem sunt animo, quo strenui quibus contraria pugna contigit.* Sic *inter Hectorem Priami filium et fortem Achillem odium extitit implacabile, quod sola mors tandem dirimeret :* haud *alâ de causâ quam quod ambobus summa virtus inerat.* At *si contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, puta Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis sponte muneribus) dum Prætor Brutus ageret in opimâ Asiâ, dimicavit par Rupili atque Persii,* adeo *ut non convenientiùs sit commissus Bacchius cum Bitho. Ad judicium ardentes properant : ambo spectaculum ingens. Persius rem explicat : cœtus universus cachinnos tollit : laudat* ille *Brutum, laudat comites. Brutum vocat Asiæ solem, comites verè salutaria sidera nuncupat, dempto Rege : hunc* enim *accessisse* velut *Caniculam, astrum agricolis infestum : fluebat velut amnis hyeme, ad quem securis infrequenter accedit. Tunc Præneste natus* ille *mordaci et valde copioso.*

Convenit (hoc etenim sunt omnes jure molesti, [583]
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit. Inter
Hectora Priamiden animosum atq; inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors;
Non aliam ab causam, nisi quòd virtus in utroq;
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedat pigrior, ultro
Muneribus missis) Bruto Prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat, ut non
Compositus meliùs cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt; magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam: ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum, laudátque cohortem:
Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege: Canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat [584]
Flumen ut hibernum, fertur quò rara securis.
Tum Prænestinus salso multóque fluenti

ANNOTATIONES.

10. *Hoc etenim sunt omnes jure molesti, &c.*] Ut fortes, sic et molesti nunquam cedere volunt; illud est eorum ingenium et velut jus quoddam à naturâ comparatum, lib. 1. Od. 6. *gravem.*

Pelidæ stomachum cedere nescii.

13. *Ultima divideret mors.*] Ira enim non senescit nisi per mortem, ut ait Sophocles: θύμου γῆρας οὐδὲν ἄλλο ἐςι πλὴν θανεῖν.

16. *Diomedi Cum Lycio Glauco, &c.*] Ex Iliad. 6. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademisse, indeque Glaucus arma aurea sua cum Diomedis æreis permutasse. De *Diomede* suprà Sat. 5. Glaucus Lycorum dux ad auxilium Trojanorum venit; erat prætereà nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener et regni hæres fuit.

18. *Bruto Prætore tenente Ditem Asiam.*] Ne accipe, Lector, Asiæ Prætorem Brutum: Imo tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Asiam verò se contulerat ad contrahenda adversus Augustum auxilia: ibique permulta gessit laude digna.

19. *Ditem Asiam.*] Cic. pro lege Maniliâ. n. 14. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

20. *Cum Bitho Bacchius.*] Par gladiatorum insigne erant Bithus et Bacchius. Sueton. Octav. Erasm. adag.

25. *Canem illum, &c.*] Alios Bruti comites stellas quasi salutares venisse, at Rupilium fatale sidus ac veluti Caniculam. De hâc Virgil. Æn. 10. v. 273.

. . . . sirius ardor :
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascitur, et lævo contristat lumine cælum.

Vide, si vacat, annot. ad Od. 17. lib. 1. et Od. 13. lib. 3.

26. *Ruebat Flumen ut hibernum.*] Persii oratio fluebat rapidè torrentis instar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumescentis et exundantis. Vide lib. 4. Od. 2.

Fertur quo rara securis.] Ad cujus fluminis ripam rarò venit frondator cum securi quâ ligna cædat, seu quòd ipse metuit nè exundante fluvio abripiatur, sed quòd adsitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur et auferuntur.

26. *Prænestinus.*] Rupilius Rex oriundus Præneste. Hæc Latii civitas Româ distat 21. mill. pass. Ortum versus; hodie *Palæstina.* Condita fertur et nomen sortita à Prænesto Ulyssis et Circes filio.

Salso multôque fluenti.] Malè quidam hæc

Expressa

Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator et invictus, cui sæpè viator
Cessisset, magnâ compellans voce cucullum.
At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto, [585]
Persius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueĺti tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc mihi crede, tuorum est.

dicteria retorquet ex arbustivâ vite deprompta, vinitor acer ac vinci nescius, cui frequenter viator cessisset grandi voce appellans cucullum. Tum Græculus Persius, posteaquam salibus Italicis aspersus fuit, exclamat: O Brute, per magnos te Deos obsecro, qui reges exterminare solitus es, quare non istum Regem tollis? Hoc, mihi crede, unum *est, è tuis facinoribus.*

ANNOTATIONES.

jungunt cum sequenti voce *arbusto*; quæ certè referenda sunt ad Persium, de quô ante Heinsius asseveranter legendum contendit, *mustque fluenti*, ut respondeat sequenti vocabulo *vindemiator*. Sed conjectura hæc audacior sane est: et quicquid dicat, de eâ lectione dubitabimus.

29. *Expressa arbusto regerit convicia.*] Velut durus vindemiator in viatorem dicteriis lacessentem scommata regerit ex arbusto suo; ità Rupilius acerba convicia reddidit Persio magnâ linguæ volubilitate et petulantiâ contumelias ingerenti.

Arbusto.] Id est, vite arbori innixâ: de quâ Plin. l. 17. c. 23. ubi scribit; *nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis adeò excelsitate proficitur, &c.* Columell. l. 4. *vites* inquit, *maximè gaudent arboribus . . . . hoc genus vitium arbustivum vocamus.*

30. *Vindemiator.*] Observa, lector, vocem istam esse hic quatuor syllabarum, atque in unam coire *i* et *a*, ut metri constet ratio.

Cui sæpe viator, &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus seu vineam putantibus, item cum frondatoribus, certare conviciis. Auson. in Mosella:

. . . . Inde viator
Riperum subjecta terens, hinc navita labens
Probra canunt seris cultoribus.

31. *Magnâ compellans voce cucullum.*] Stolidum, fatuum, desidem, et pigrum, instar cuculi: vel quòd vinitores putationem et culturam vineæ donec cuculi vox audiatur, serius tardantes viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. l. 18. c. 26. *Putationem æquinoctio peractam habeto.* Et posteà. *Sic ferè in vi. Id Maii . . . . . quo temporis intervallo,* xv. *diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii quem cucullum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab istâ volucre in vite deprehendi. ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur.*

Cucullum.] Vel potiùs, *cuculum*, media productâ, κόκκυξ, avis verna, à voce, quâm sæpius ingeminat, appellata. Unde et κόκκυγας Græci vocant homines molestos, eadem sæpius insulse repetendo caput obtundentes. Plin. lib. 10. cap. 9. *Procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidis maximè palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis, raro bina. Causa subjiciendi pullos, quod sciat se invisam cunctis avibus. Nam minutas quoque infestat. Ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, nisi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, ... pullus avidus ex naturâ præripit cibos reliquis pullis. Itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit. Illa gaudet ejus specie, miraturque seipsam quòd talem pepererit: suos comparatione ejus damnat ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens:* ex genere accipitrum, quanquam *nec aduncis unguibus nec capite similis illis, nec alio colore ac rictu,* seu aspectu, *quam columbi.*

32. *Italo perfusus aceto.*] Italicâ dicacitate. Rupilii: *mordaci lotus aceto*, ut ait Pers. Sat. 5. v. 86. Plaut. Pseud. 2, 4, 49.

Ecquid habet is homo aceti in pectore?—

33. *Exclamat.*] Erumpente irâ tandem, quam exstimulârat *homo acidæ linguæ*, ut loquitur Seneca, Controv.

34. *Qui reges consuêris tollere.*] Tarquinios olim quidem majores tui, puta Jun. Brutus, tu verò deinde ipse Jul. Cæsarem.

35. *Hunc Regem.*] Ludus in vocabulo.

Operum hoc, mihi crede, tuorum est.] Et hoc te dignum est opus, ut jugules ac tollas molestum et indignum hunc vitâ hominem.

SATIRA VIII.

Priapum inducit Canidiæ et Saganæ veneficia describentem ac detestantem.

Eram anteà stipes ficulnus, lignum iners: quando artifex dubius an scamnum fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus extiti ingens terror prædonum, atque volucrum. Etenim dextra mea arcet prædones . . . . at arundo in summo capite infixa deterret aves molestas, ac prohibet consistere in hortis recentibus. Anteà conservus cadavera cellis arctis ejecta locabat huc efferenda in vili sandapilâ.

OLIM truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cùm faber incertus scamnum, faceretne Priapum, [585]
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum, aviùmq;
Maxima formido. Nam fures dextra coërcet,
Obscœnòque ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc priùs angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arcâ. [587]

ANNOTATIONES.

1. *Olim, &c.*] Prosopopœia est lepida prorsùs et faceta, quâ Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidiâ:

Et Esquilini Pontifex venefici, &c.

Porrò mirè hîc Deastrorum vanitas et falsitas sugillatur. Unde S. Hieronym. l. 12. in Isai. c. 44. sub finem ita scribit: *Flaccus in satirâ, deridens simulacra gentium, ait*; Olim truncus eram, &c.

Truncus eram] Sic Propert. lib. 4. Eleg. 2. v. 59. Vertumnus de se dicit:

Stipes acernus eram properanti falce dolatus,
Ante Numam gratâ pauper in urbe Deus.

Truncus ficulnus.] Truncus fici arboris.

Inutile lignum.] Minimè apta ad opus materia ob fragilitatem. Quo etiam referri potest, quòd sub finem hujus satiræ dicitur, *diffissâ nate*. Vel *inutile*, id est, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum et formatum.

2. *Priapum.*] Is Bacchi et Veneris filius hortis præesse velut custos credebatur. Diodor. Sic. l. 5. c. 1. mox citand. Ejus statua rudis et informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimum fiebat, quod lignum fragile et ad alia opera artificiosè fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt quòd ficus admodum fertilis, Priapus verò fœcunditatem designet teste Plutarcho de Iside et Osir.

4. *Fures dextra coërcet.*] Diodor. Sicul. cit. *Priapus non solùm in urbium templis sed et in agrestibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans.* Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quasi fures illâ confossurus, seu prostraturus. Columell. de hortorum cultu, v. 31. ità de Priapo:

. . . . . Sed truncum forte dolatum
Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli,
——— medio qui semper in horto,
——— prædoni falce minatur.

Virgil. Georg. 4. v. 110.

Et custos furum atque avium cum falce salignâ
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

6. *In vertice arundo Terret fixa.*] Hoc avibus terriculamentum poni solebat. Tibullo ascriptum Epigramma sic habet:

Placet, Priape, qui sub arboris comâ
Soles sacrum revinctè pampino caput
Ruber sedere, . . . sæpe floribus novis
Tuas sine arte deligavimus comas.

7 *Novis in hortis.*] Quos nuper in Esquiliis Mæcenas instituit, ob salubrem ejus loci aërem, ut dicetur posteà.

8. *Huc priùs, &c.*] Ubi modò stat Priapus, in hortis scilicet istis novis, ibi anteâ sepulcretum erat. In hunc ipsum locum plebeiorum cadavera portabuntur humanda.

Angustis ejecta, &c.] Adverte singulas voces ad contemptum facientes.

Angustis ejecta cadavera cellis.] Non atriis aulisve magnis elata cum honore ad sepulturam more divitum. *Cellæ* enim dicuntur mancipiorum præsertim servorum.

9. *Conservus portanda locabat.*] Viles et abjectos vilis abjectusq; vespillo sepeliebat. Nam vespillones, inquit Festus, appellantur, qui vespertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompâ duci propter inopi-

Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanòque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat; hæredes monumentum nè sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, quo modò tristes [583]
Albis informem spectabant ossibus agrum.
Cùm mihi non tantùm furésque feræque suëtæ
Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,
Quantum carminibus quæ versant atque venenis
Humanos animos. Has nullo perdere possum,
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbásque nocentes.

Hoc erat commune plebeculæ sepulcrum, Pantolabo sannioni, et Nomentano patrimonii dissipatori. Istic cippus assignabat agri *pedes millenos in latitudinem, trecentos* verò *in longitudinem,* vetabatque *ne sepulcrum ad hæredes pertineret. Jam verò licet habitare in Esquiliis salubribus, et ambulare in colle aprico, ubi nuper mæsti cernebant agrum albis ossibus deformem. Quanquam non tam me angunt et vexant prædones ac feræ agrum istum infestare solitæ, quam* mulieres, *quæ humanas mentes inflectunt incantamentis et veneficiis. Has nullâ ratione possum abigere, aut prohibere quò minùs colligant ossa et herbas noxias, statim atque luna currens pulchrum ostendit vultum.*

ANNOTATIONES.

am nequeunt. At contrà divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic verò subministros adhibet pollinctores, sandapilarios, vespillones.

In arcâ vili.] Non in feretro exornato, ut divites solent, sed in brevi loculo, seu communi sandapilâ, quam Martialis vocat *Orcinianam spondam*, quâ egenorum itemque damnatorum cadavera portabantur à sandapilariis. Juvenal. Sat. 3. v. 32.

Conducere . . . . portandum ad busta cadaver.

10. *Hoc miseræ plebi.*] Esquilina regio sepulcris servorum atque miserorum dedicata erat: inquit vet. Comment.

11. *Pantolabo scurræ.*] Aptum nomen scurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam à pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille *Pantolabus* sepulchro pauperum et miserorum infertur, sicut et Cassius *Nomentanus* patrimonii decoctor insignis.

12. *Mille pedes in fronte, &c.*] Datus olim fuerat locus ille ad sepulturam plebeiorum, continens *mille pedes, &c.* Quod quidem agri spatium hæredibus detractum erat. Et hæc cippo inscripta notabantur ex more. Erat enim *cippus* in agro erectus lapis seu limes, in quo designabatur certi pars agri excepta et ex testamento data legataque plebi, vel alicui privato.

Mille pedes in fronte, &c.] Juxta vias erant sepulchra. Ergo sepulchri frons est latitudo, at longitudo in agrum quaquà versùs intelligenda. Ita vetus inscriptio. IN FRONTE LAT PED. XX. IN AGR. LONG. PED. XX, &c. Valeant qui Geographicè longitudinem his accipiunt in majori distantiâ. Nec enim id locum habet nisi in Geographicis. Ptolem. l. 1. c. 6.

13. *Hæredes monumentum, &c.*] In cippo scribi et notari solebant literæ istæ, H. M. H. N. S. Hoc monumentum hæredes non sequitur. Frederic. Ceratus Veronensis sic interpretatur locum hunc, luculenter quidem: hic in Esquiliis extabat cippus his notatus literis: ab eâ parte, quæ publicam viam attingit, mille pedes agri ad sepulturam plebis tribuuntur: ab eâ verò parte, quæ conjunctos agros spectat, pedes trecenti. Hac inscriptione: HÆRES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VENDICET.

14. *Nunc licet Esquiliis, &c.*] Nunc verò sepulcreti amotâ fœditate per Mæcenatem jam licet frui Esquiliarum salubri aëre; licet hîc habitare quin et deambulare in amœnis hortis, ubi priùs arida mortuorum ossa tristem aspectum dabant.

Esquiliis.] Hæc urbis Romæ regio. Epod. 5. et ult.

Salubribus.] Illuc propterea, et ad hortos Mæcenatianos in Esquiliis secedebant Tiberius ad quietem, Augustus verò æger ad valetudinem procurandam. Sueton.

17. *Cum mihi non tantùm.*] In hortis quidem sedeo amœnitate cœlique temperie pergratis, inquit Priapus: at id mihi molestum, quod veneficas inde exterminare nequeo sepulcra frequentare assuetas. Fures avesque facilè abigo, at non ita improbas anus istas.

Furesque, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquisitos fructus surripiendos: *feræ* autem ad projecta supplicio affectorum cadavera olim venire assuetæ inde vix absterrebantur; semperque ad locum notum, cupitamq; prædam recurrebant.

20. *Has.*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21. *Simul ac vaga luna, &c.*] Decorem suum ostentat luna, dum plena est: et hoc præsertim tempus ad perpetranda veneficia assumunt. Vide Epod. 5. et ult.

22. *Ossa legunt.*] Paulus jurisconsultus; *qui è sepulchro corpora extraxerint, vel ossa eruerint,*

Vel

Ego ipse conspexi Canidiam atrâ veste succinctum incedere nudis pedibus, crinibus solutis, ejulantem cum Saganâ seniore. Pallor ambas fecerat visu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere: moxque *discerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in scrobem effusus* est, *ut hinc umbras evocarent, animas responsa reddituras.* Porrò *aderat imago lanea, et altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem* cerеam *plecteret. Cerea supplex procumbebat, servili ratione quippe mox interitura.* Veneficarum *altera inclamat Hecaten, altera diram Tisiphonem. Tum aspiceres currere angues, et canes Stygias: lunam verò erubescentem se abscondere post majora monumenta, ne testis adesset istis* sceleribus.

Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ
Canidiam, pedibus nudis, passóque capillo,
Cum Saganâ majore ululantem. Pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu. Scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicùs agnam
Cœperunt. Cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas, [585]
Lanea et effigies erat, altera cerea. Major
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quæ
Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonen. Serpentes, atque videres
Infernas errare canes; Lunámque rubentem,
Nè foret his testis, post magna latere sepulcra.

ANNOTATIONES.

humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur: honestiores autem in insulam deportantur: aliàs aut relegantur, aut ad metalla damnantur. Vide Epod. ult. sub finem.

Herbasque nocentes.] E sepulchris natas, quasi sacras Diis Manibus, proindeque veneficiis idoneas. Menthâ præ cæteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuisse Plutonis, à Proserpinâ, demum concerpta et in herbam sui nominis transformata. Porrò notandum Mæcenatis hortis non totas Esquilias occupatas; superfuisse verò illic aliquot sepulchra.

25. *Cum Saganâ majore.*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui à Triumviris proscriptus est: habuit verò sororem natu minorem se. Ita vetus Commentator.

28. *Ut inde Manes elicerent.*] Cruore scilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

29. *Animas responsa daturas.*] Necromantia est, quâ magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine, ibique annot. l. 1. Reg. c. 28. Saul rex per Pythonissam suscitat impiè animam Samuelis Prophetæ: ab eoque discit suam suorumque perniciem proximè futuram. *Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuelis, &c.*

30. *Laneà et effigies erat, &c.*] Erat ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam et sic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epist. 6. v. 89.

Per tumulos errat passis discincta capillis,
Certaque de tepidis colligit ossa rogis.
Devovet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in jecur urget acus.

32. *Cerea suppliciter stabat.*] Hæc repræsentans eum quem perditum ibant et cupiebant. At laneum simulacrum referebat carum veneficis illis caput, quod alterius sagæ incantamentis liberare et exsolvere contendebant.

23. *Hecaten vocat altera.*] Canidia invocat Proserpinam umbrarum dominam, sacrorum magicorum præsidem; dictam *Hecaten* seu quòd victimis centum placaretur, seu quòd annos centum errare faciat insepultos. Ità Servius. Alii quod centum, id est, varias habeat virtutes et potestates. Nam et idcircò *tergemina Hecate* vocantur à Virgilio, Æneid. 4. Est nempè Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina in inferis. Alii etiam aliter, quòd Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus soror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς *longè*, quasi radios eminùs ad nos vibrans.

43. *Altera Tisiphonem.*] Sagana vocat Tisiphonem unam è Furiis, à plectendis cædibus ità nominatam.

Serpentes, atque videres Infernas errare canes.] Canes infernæ adventantem Proserpinam præcurrendo annunciabant: serpentes autem Tisiphonem. Duas enim illas ejusmodi asseclæ nunquam non comitantur. Furiarum capillos serpentibus implexos, manusque pariter armatas finxere.

35. *Lunamque rubentem.*] Pudore suffusam, et abhorrentem à talibus flagitiis veneficiisque.

36. *Post magna latere sepulchra.*] Hinc patet, quod ante jam annotavi, ad Esquilias et hortos Mæcenatis, propè extitisse quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuissent atque submota.

Mentior

Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis [590]
Corvorum; atque in me veniant mictum atque cacatum
Julius, et fragilis Pedacia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Saganâ resonarent triste et acutum?
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris, et imagine cereâ
Largior arserit ignis; et ut non testis inultus,
Horruerim voces Furiarum et facta duarum? [591]
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffissâ nate ficus. At illæ currere in urbem:
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum

Quod si aliquid mentior, conspurcetur meum caput, merdis albis corvorum: ac mictum et cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, et Voranus fur. Quid referam singula? Quemadmodum alternatim colloquerentur animæ cum Saganâ, voce tenui et stridula? Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, et dentes colubræ maculosæ: utque *ignis ingens corripuerit effigiem ceream: denique quo pacto averfatus sim præsens, atque vindicaverim verba et actiones ambarum Furiarum* istarum? *Etenim quanto* sonitu *crepat vesica disrupta;* tanto ego *ficulnus* olim truncus *divisis natibus crepui.* Protinùs *autem illæ* veneficæ *fugere in urbem* cœperunt. Tumque *non sine ludibrio et cachinnis aspexisses Candidiæ dentes, ac sublimem Saganæ comam,*

ANNOTATIONES.

37. *Merdis caput inquiner albis Corvorum*;] Huc facit quod in Epigram. antè cit. ad Priapum scribit Tibullus:

Abigimusque voce sæpè, cum tibi
Senexve corvus, impigerve graculus
Sacrum feriret ore corneo caput.

Arnobius autem l. 6. disertè. *Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stiliones, sorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere. . . . . . In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus velatus innectere stridularum possint imprudentiumque muscarum? Hirundines intrà ipsos ædium circumvolantes tholos, jaculari stercoris plenas; et modo ipsos vultus, modo numinum ora despingere, barbam oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis?*

39. *Julius, &c.*] Quidam luxuriè perditus, cætera minimè notus.

Pedacia.] Muliebri nomine ob mollitiem et impudicitiam vocat per contemptum et ludibrium. Is Pedacius, vel Pediacius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum verò patrimonium abligurisse, flagitiosisque posteà libidinibus serviisse.

Furque Voranus.] Iste fuit Q. Luctatii Catuli libertus, furax et astutus apprimè: qui cùm nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque. Deprehenso verò ad calceos alludens quispiam suaridensque: Belle, si te non ἐγχαλκεύει, id est, verberibus tanquam æs tundat ac recudat.

41. *Triste et acutum?*] Sic Æneid 6. v. 492. umbræ seu animæ Græcorum apud inferos Æneam videntes obstupescunt, *pars vertere terga. . . . pars tollere vocem exiguam,* id est exilem, lugubrem, deductam, unde et *inceptus clamor frustatur hiantes.* Ibid.

42. *Lupi barbam.*] Egregiè Marcilius, *vide,* inquit, *offucias magicæ artis:* barba lupi veneficium: at rostrum lupi veneficiis resistit, atqui barba lupi in rostro. Plin. l. 28. c. 10. *Veneficis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt.*

43. *Imagine cereâ Largior arserit ignis?*] Virgil. Ecl. 8. v. 105.

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte suâ dum ferre moror cinis ipse, bonum sit.

Ergo hic indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cereâ adumbratus erat. Absurdè quidam putant ignem adfuisse, et liquescente cerâ exarsisse. Imò cit. Virgilii locus contrarium docet: verbaque ista claré ostendunt, *sponte suâ.*

45. *Furiarum duarum?*] Canidiæ et Saganæ Furiis similium.

47. *Diffissâ nate.*] Ità lignum recens et adhuc viride, si in opus fingatur, finditur et crepat.

Ficus.] Ego Priapus ex arbore ficu deus factus.

At illæ currere in urbem.] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles levi peditu terrentur, ac fugantur.

48. *Candidiæ dentes, &c.*] Tanto pavore percelluntur illæ, ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes:* Saganæ verò glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

Altum caliendrum.] Adulterini capillitii suggestum, ut vocat Papinius, Juvenal. Sat. 6.

decidere, herbas item et licia brachiis fascinata.

Excidere, atque herbas atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risúque jocóque videres.

ANNOTATIONES.

v. 501. *compagibus altum Ædificat caput.* Hinc patet novum non esse, quod nostro seculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

Caliendrum.] Κάλλυντρον sive κάλυντρον est *ornamentum, κάλυθρον operimentum.* Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel suppositum; alii reticulum, redimiculum, galericulum: vetus Interpres, peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur *Virgula divina.* Arnobius item lib. 6.

50. *Vincula.*] His hominum animos alligabant, vinciebant, detinebant. Virgil. Eclog. 8. v. 73.

Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo.———

SATIRA IX.

Describit obvii cujusdam importunam et obstinatam loquacitatem.

Pergebam casu per viam sacram, nugas nescio quas, ut soleo, mente *versans, et iis plenè intentus. Accurrit quidam nomine duntaxat mihi cognitus atque apprehensâ manu* meâ, ait: *Quomodo te babes omnium suavissime? Respondi: Bene, nunc quidem:* tibi *pariter apprecor cuncta quæ exoptas. Cùm* verò me *sequeretur, præveniens dixi: An* aliud *quidpiam exposcis* à me? *Mox ille, ut me cognoscas, inquit: Sum eruditus. Tum ego: Eò majoris à me æstimaberis. Vehementer* autem *abire cupiens jam velocius incedebam, indentidem subsistebam: famulo nescio quid in aurem insusurrabam: interea sudor ad imos talos desfluebat.*

IBAM fortè viâ sacrâ, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, et totus in illis: [592]
Accurrit quidam notus mihi nomine tantùm;
Arreptâque manu, Quid agis, dulcissime rerum?
Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia quæ vis
Cùm affectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Nôris nos, inquit; docti sumús. Hic ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Miserè discedere quærens,
Ire modò ociùs; interdum consistere; in aurem
Dicere nescio quid puero. Cùm sudor ad imos

ANNOTATIONES.

1. *Viâ sacrâ.*] De eâ Epod. 4. v. 7. et Epod. 7. v. 8. Vide ibi Annot.

2. *Nugarum*] Versiculorum.

4. *Arreptâque manu.*] Quasi valde familiaris et consuetus, quamvis nomine vix Horatio notus: ergò imprudenter et ineptè.

5. *Suaviter, ut nunc est, &c.*] Indolem Horatii bonam, imò egregiæ fructum educationis in eo considera, qui hominem passim molestum quin et pertinaciter importunum æquo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quod quidem deinceps animadverte.

Cupio omnia quæ vis?] Ita loquebantur olim ad amicos.

6. *Num quid vis?*] Hæc erat dictio abire volentium, ne id durè facere viderentur: ut observat Donatus in Terent. Eunuch. Act. 2. Scen. 3. ad hæc verba:

Dum hæc dicit, abiit hora. Rogo, num quid velit?
Rectè, inquit. Abeo.

7. *Nôris.*] Cupio ut nôris me: sum enim doctus. O insulsam orationem!

10. *Cum sudor ad imos Manaret talos;*] Præ animi angore et æstu.

Manaret

Manaret talos; O te, Bollane, cerebri
Felicem: aiebam tacitus! Cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil respondebam: Miserè cupis, inquit, abire, 14
Jamdudum video: sed nil agis: usque tenebo: [te
Persequar: hinc quo nunc iter est tibi? Nil opus est
Circumagi: quemdam volo visere, non tibi notum:
Trans Tiberim longè cubat is, prope Cæsaris hortos. [593]
Nil habeo quod agam, et non sum piger: usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus,
Cùm gravius dorso subiit onus. Incipit ille: 21
Si benè me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Molliùs? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater, 26
Cognati, queis te salvo est opus? Haud mihi quisquam:
Omnes composui. Felices! nunc ego resto:
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella [594]

Cogitabam apud me: quàm beatus tu Bollane tali cerebro! Cùm verò iste quidvis effutiret, laudaret civitatem ac regiones: quòd nihil responsi facerem, ait: Sollicitè quæris discedere; jam pridem intelligo: verùm operam perdis: semper adhærebo: assectabor: quò jamjam istinc contendis? Cui ego, *Nequaquam necesse est te circumduci: aliquem invisere cupio tibi minimè cognitum: hic procul manet, ultra Tiberim, juxta hortos* Julii *Cæsaris.* Ille verò: *Nihil agendum instat mihi, neque sum deses: quolibet te comitabor.* Tum ego *deprimo aures velut asinus impatiens, quando plusculum oneris tergo imponitur. Ille* autem *exorsus est: Se me benè cognosco, non Viscum, non Varium cariorem* me *familiarem habebis. Ecquis enim versus plures ac velocius quam ego facere valeat? Quis saltare decentius? Ego sic cano, ut etiam Hermogenes invideat. Hæc erat occasio interrumpendi:* Itaque aio ille: *Habesne matrem* aut *propinquos, quibus necessaria sit tua salus?* Respondit: *Nemo* superest *mihi: cunctos sepelivi.* Tum ego tacitè; Illi *fortunati: miser ego jam vivo: interfice. Enimvero urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella*

ANNOTATIONES.

11. *Bollane.*] Is ἐξίχολος, iracundus, stomachosus, atque, ut ait noster Sat. 5. præced. cerebrosus, nugaces et ineptos quosque verbis asperis amoliebatur statim, et abire procul à se abigebat, loquacitatis et loquacium omnino impatiens.

14. *Miser cupis, inquit, abire, &c.*] Confer impudendum hunc garruli sermonem cum Horatii modestâ responsione, *nil opus est te circumagi, &c.* Gal. *c'est vous donner trop de peine.*

18. *Cubat.*] Sunt qui interpretentur, ægrotat: sicut Sat. 3. lib. 2.

Mater ait pueri menses jam quinque cubantis.

Prope Cæsaris hortos.] Longinquam proponit urbis regionem, ab abigendum garrulum, sed frustra. Sueton. in Jul. Cæsar. c. 93. *Populo hortos circa Tiberim publicè et viritim trecentos sestertios legavit.* Tiber. c. 72. *Triremi usque ad proximos Naumachiæ hortos subvectus est: dispositâ statione per ripas Tiberis, &c.* Vide et Plutarch. in M. Bruto, ubi scribit, cùm testamento Cæsar civi cuilibet septuaginta et quinque drachmas legavisset; præterea verò etiam *hortos, qui trans Tiberim erant,* ubi nunc est Fortunæ templum, ingentem benevolentiam et admirabile desiderium omnibus fuisse.

20. *Demitto auriculas, &c.*] Metaphora à jumentis, quæ aures demittendo ostendunt suam defatigationem, ac velle se excutere impositum onus. Plin. l. 11. c. 37. *Aures in equis et omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.*

22. *Viscum, Varium.*] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio et eruditione clari; Horatio certè amicissimi. De Visco posteà. Sat. seq. et alibi. De Vario Sat. 5. præced. item. 1. Od. 6.

25. *Hermogenes.*] Cantor famosus, de quo Sat. 3. præcedenti.

26. *Est tibi mater, &c.*] Callidè vult Horatius monere garrulum, ut suæ saluti consulat in gratiam propinquorum, neve sine causâ ita se circumagat ac defatiget, quin potiùs ipse se tantum virum totque et tam eximiis dotibus insignem familiæ suæ diu conservet.

28. *Omnes composui.*] De hujus vocis significatione dixi, ad Pers. Sat. 3. v. 104.

Felices!] Qui nimirùm tuâ garrulitate et ineptiis sunt liberati. At ego miser *resto* discruciandus à te ac jugulandus.

29. *Sabella.*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis sive

Quod

Quod puero cecinit divinâ mota anus urnâ:
Hunc neq; dira venena, nec hosticus auferet ensis,
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra:
Garrulus hunc quando consumet cumq; Loquaces
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit ætas.
Ventum erat ad Vestæ, quartâ jam parte diei
Præteritâ; et casu tunc respondere vadatus [595]
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulùm hîc ades. Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia jura:

vetula præsagiit commotâ urnâ divinans. Istum, aiebat, nec sæva toxica, nec gladius hostilis interimet; nec laterum dolor, vel tussis, nec iners podagra: occidet vero loquax aliquando tandem. Ergò ubi primùm ætate adultâ erit, fugiat garrulos, si prudens est. Deveneramus ad templum *Vestæ transactâ jam parte diei quartâ; et fortè debebat tunc vadatus respondere, vel causâ cadere, nisi* vadimonium *obiisset. Dicit* verò: *Quæso paulum istic* me *adjuva.* At ego: *Moriar, si valeo stare vel scio leges civiles.*

ANNOTATIONES.

Samnitibus artium ejusmodi vanarum antesignanis, dixi in Epod. 87.

30. *Divinâ motâ anus urnâ:*] Sortilega mulier et fatidica conjectis in urnam sortibus, commotis, eductis, fatum eliciens et futura prædicens. Ista divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictionesque permultæ, quæ permixtæ in urnâ, et mox eductæ vel effusæ, si quid exprimerent casu et forte conjunctæ, id esse in fatis divinitùs præmonstrari credebantur. *Sortes, taleolæ aut surculi è ligno fuêre non grandes: quibus literæ ad divinandum insculptæ, sive notæ. Eæ privatim habitæ, eæ publicè. Sed quæ in publico, in primis religiosæ et causâ quadam veritate sacræ, in templis servabantur in arca reconditæ, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ.* Hæc J. Lips. Elect. 2. c. 13. ubi *attenuatas* sponte sortes apud Liv. mox citand. ingeniosè corrigit *extæniatas*, id est, tæniis vittisque solutas. Sortes Præneste inventas refert Cicero 2. de Divin. n. 86. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. *Hoc genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulcbritudo et vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium nomen retinent, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Cæteris verò in locis sortes planè refrixerunt.* Hæc ille ibidem: et paulò antè. *Quid sors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. Quibus temeritas et casus, non ratio vel consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.* Sueton. Tiber. c. 63. Prænestinarum sortium majestate deterritum aliquando Tiberium scribit T. Livius initio, l. 22. inter prodigia quædam et hoc refert: *Sortes suâ sponte attenuatas unamque excidisse ita scriptam:* MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT: *et per idem tempus Romæ signum Martis Appiâ viâ sudâsse.*

31. *Hunc neque dira venena, &c.*] Verba sunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32. *Laterum dolor.*] Pleuritis Cic. de Orat. 3. n. 6. *Crassus cum febri domum rediit, dieque septimo est lateris dolore consumptus.*

33. *Loquaces.*] Vide Plutarch. de Garrulitate, ubi statim initio pronunciat illam esse morbum curari difficilem.

35. *Vestæ.*] Ædem Romæ habebat Vesta ad clivum Capitolinum inter Palatium et Capitolium. Varro, Festus, &c. Cic. de Nat. Deor. l. 2. n. 67. de Vestâ disserit. *Hæc Dea,* inquit, *est rerum custos intimarum. . . . . Græcis ἑστία dicitur. . . . Ejus vis ad aras et focos pertinet. . . . . Non absunt longè ab eâ Dii Penates, &c.*

Quartâ jam parte diei.] Diximus alibi diem naturalem horas seu partes duodecim complecti, scilicet ab ortu Solis ad occasum. Ergò diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, et respondet nostræ nonæ matutinæ. Porrò quod sequitur, *et casu tunc respondere vadato. Debebat,* explicatur per Martial. Epigram. 8. l. 4. ubi consuetæ Romanis occupationes ad horas singulas notantur.

Prima salutantes atque altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, &c.

36. *Respondere vadatus Debebat;*] Garrulus in jus à quodam vocatus erat, vadesq; dederat; ergò nisi adfuisset, vades eius ac fide jussores condemnati ipsum posteà egissent reum, ex lege.

38. *Paulùm hîc ades.*] In judicium veni quæso mecum, ad proximum tribunal Prætoris, ibique me juva contra adversarium.

Si valeo stare.] Infirmis ego cruribus haud valeo diu stans manere, in foro ante Prætorem; ubi sedere non licet. Alii *stare* interpretantur, stare in jure, seu contendere ac depugnare contra adversarium, ut faciunt Jurisconsulti, patroni, causidici.

39. *Aut novi civilia jura:*] Non sum idoneus ad suggerenda tibi verba legis ac juris causæ tuæ faventia; proindeque tibi adesse nequeo.

Et propero quò scis. Dubius sum quid faciam, inquit;
Téne relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille:
Et præcedere cœpit. Ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Mæcenas quomodo tecum?
Hinc rapetit. Paucorum hominum, et mentis benè sanæ.
Nemo dexteriùs fortunâ est usus. Haberes
Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas; [510]
Hunc hominem si velles tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illìc
Quo tu rere modo: domus hâc nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mî officit unquam,
Ditior hic, aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo: quæ tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit: eòq; [597]

adde quòd festino illuc *quo nôsti.* Tum *ille ait: Incertus sum quid agam, an te deseram, an litem.* Cui ego: *Me, obsecro. Nequaquam,* inquit *iste; et cœpit præire. Ego, quoniam cum fortiori pugnare arduum est, sequor. Inde* verò sermonem ille *resumit: Mæcenas quomodo tecum* agit? *Paucos amicos* recipit, inquam: *et certè sapit.* Ille; *Nemo unquam usus est fortunâ callidiùs quàm tu.* Næ *tu magnum auxiliatorem haberes, secundas quidem* partes *agendi peritum; si velles* ad Mæcenatem *perducere hunc virum: moriar, nisi cunctos amoliri posses.* Ego verò: *Minimè eâ ratione quâ putas illic agimus: nulla domus ab ejusmodi malis est purgatior aut remotior quàm illa; nihil unquam nocet mihi, quòd alius opulentior adfuerit vel doctior: suum quisque gradum obtinet.* Tum garrulus: *Rem* sanè *magnam dicis,* et quæ propè *supra fidem* sit. *Verum enim ità est,* inquam. Mox ille: *Inflammas ut ardentiùs velim ad eum accedere.* Respondeo: *Satis est cupias: vinces, pro tuâ virtute: atque is est qui expugnari queat: ideoque*

ANNOTATIONES.

40. *Propero quò scis.*] *Volo visere* hominem *quendam,* ut antè dixi, *propè hortos Cæsaris* habitantem. Viam itaq; sat longam obire *propero.*

41. *Me sodes.*] Me relinque potiùs quàm rem tuam.

Non faciam.] Minimè verò te relinquam. Scilicet sperabat garrulus per Horatium adipisci Mæcenatis familiaritatem, quod pluris æstimabat perdendâ lite.

43. *Mæcenas quomodo tecum?*] Sermocinationem inde repetit ille: Estne semper amicus tibi Mæcenas?

44. *Paucorum hominum.*] Non cuivis se familiarem exhibet: paucos admittit in suam amicitiam. Macrob. lib. 3. Satual. cap. 16. *Paucorum hominum est iste accipenser.* Ex Cicerone, de Fato.

45. *Nemo dexteriùs fortunâ est usus.*] Tu bellè admodum usus es fortunâ, qui Mæcenatem ità demerueris. Quod si me ad ipsum perduceres, juvarem te mirum in modum: nec primas ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem: imo alios omnes hoc pacto facilè summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

46. *Posset qui ferre secundas.*] Metaphora à Scenicis ludis et actoribus. Hâc pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, n. 48. et huic loco dabit lucem. *Qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet.* . . . . *Apuleium esse video proximum subscriptorem* . . . . *deinde habet Allienum; hunc tamen à subselliis.* . . . . *Ac nè is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulit laudi et existimationi tuæ; et ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantùm remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus; sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clariùs dicere quàm ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maximè excellat; sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minùs aliquanto contendet quàm potest.*

47. *Hunc hominem.*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Baccid. *Hunc hominem decet auro expendi.*

Tradere:] Commendare, Mæcenatis amicitiam conciliare.

48. *Non isto vivimus, &c.*] Respondit Horatius. Alia est longè conditio amicorum Mæcenatis. Ab his procul exulant mala et pestes quibus solent ædes magnatum vexari et corrumpi. Inde vero absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Supra Sat. 6. Mæcenatem dixit *cautum dignos assumere, pravâ ambitione procul.*

54. *Velis tantummodo: &c,*] Non sine falsâ derisione fatuum, vanum et arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facilè amicitiam spondens Mæcenatis.

Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam: non, hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quæram:
Occurram in triviis: deducam. Nil sint magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit mihi carus, et illum
Qui pulchrè nôsset. Consistimus. Unde venis? et
Quo tendis? rogat, et respondet. Vellere cœpi,
Et prensare manu lentissima brachia, nutans, 64
Distorquens oculos, ut me eriperet. Malè salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certè nescio quid secretò velle loqui te
Aiebas mecum. Memini benè; sed meliori [598]
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin'tu

difficilem præstat priorem accessum. Diligentiam adhibebo, inquit ille: *famulos donis captabo: si hodie repulsum patiar, minimè abscedam: occasionibus insidiabor: obviam ibo in plateis: comitabor. Nihil sine magnis ærumnis vita hominibus largitur. En verò, dum ista versat iste, occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, et qui probè cognoscebat hunc* garrulum. *Subsistimus. Unde venis? et quo vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellicare et stringere bracchia mollissima, innuens, oculos torquens, ut me liberaret.* Hic verò *malignè versutus ridet ac dissimulat: bilis autem uret jecur meum.* Porrò addidi: *Dicebas profectò velle te mecum nescio quem arcanum ferre sermonem. Recordor sanè,* ait; *sed tempore loquar aptiori: hodie tricesima sabbata* sunt. *An velles*

ANNOTATIONES.

55. *Eòque Difficiles aditus primos habet.*] Eò quod nôrit se vinci paulo faciliorem: ironicè. Alii perperam pro antecedenti dictione *possit*, legunt, *poscit:* et hic intelligunt, Mæcenatem assiduis officiis et obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem et consuetudinem, quam facit amœnissimam. Apage ista quæ omnino pugnant cum indole Mæcenatis, quàm hîc et alibi commendat Horatius.

56. *Difficiles aditus primos habet.*] Vide suprà Sat. 6. v. 60 et seq.

Haud mihi deero, &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quàm stultum et futilem, animadverte.

57. *Muneribus servos corrumpam.*] Ità plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo.

Juvenal. Sat. 3. v. 184.

—*Quid das ut Cossum aliquando salutes?*

59. *Nil sine magno Vita labore, &c.*] Pulchra sed male collocata sententia, ut ait Lambinus. Ex Epicharmo.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί.

Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.

61. *Fuscus Aristius.*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta Od. 22. l. 1. et Epist. 10. l. 1.

63. *Rogat et respondet.*] Interrogat me Fuscus *unde venis? et quo tendis?* atque mihi similia roganti *respondet.*

Vellere cœpi, Et prensare manu, &c.] Quos nobis adesse gaudemus, et à quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus et brachia præcipuè cum angimur, nec apertè licet conqueri. Cruq.

64. *Prensare.*] Legunt alii, *pressare.*

Lentissima brachia.] Malignè cedentia, illo dissimulante intelligere quid vellem. Alii non malè interpretantur, segnia, tarda, stupida, quæ vellicatione et prensatione non movebantur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. *Nihil ego illo novi impudentius, astutius, lentius,* Sueton. Tiber. 47. *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.*

Nutans Distorquens oculos.] Nutibus oculisque signum dans.

67. *Certè nescio quid secretò, &c.*] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat: sed hic omnes ejus eluctatur conatus, ridens, dissimulans, denique *malè salsus.*

69. *Hodie tricesima sabbata:*] Hodie Judæi solemne festum celebrant, quo intermitti omne negotium fas est. His ego addici pulor: quare nec morari, nec sermones tecum conferre licet.

Tricesima sabbata:] Quidem explicant Neomeniam, quòd novilunio sabbatum magnum Judæis haberetur. Psalm. 81. *Buccinate in Neomeniâ tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.* Alii interpretantur Calendas mensis Nisan, qui primus in æquinoctio verno dies habebat triginta. Alii intelligunt maximum sabbatum

Curtis

Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mi; sum paulò infirmior; unus
Multorum; ignosces; aliàs loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrexe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi [599]
Adversarius; et, Quò tu, turpissime? magnâ
Inclamat voce; et, Licet, antestari? Ego verò
Oppono auriculam; rapit in jus. Clamor utrinq;
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

recutitis Judæis oppedere? Haud religioni duxero, inquam. Ego verò, ait; *sum paulò superstitiosior,* atque *pluribus similis: indulge* mihi: *aliàs alloquar.* Tum demum ego: Ergone merui *diem hunc adeò funestum mihi esse?* Interim *fuget malignus. ac nec sub gladio deseruit.* Verùm ecce *adversarius isti* garrulo *forte occurrit,* statimque *vociferatur; Ecquò nempè tu, vilissime, abis?* ad me *vero, Potes testis esse? Ego mox aurem offero.* Tum hic illum *ad judicium trahit. Exclamat ambo. Hinc et inde* plebs *affluit. Ità me Apollo liberavit.*

ANNOTATIONES.

et vetus Pascha, quo agnum comedebant ritu sanctissimo. Quare verò *tricesima?* Quod reverà ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad illam solemnitatem: videlicet à Septembri mense quem *Tisri* vocabant ad dimidium ferè Aprilis, *Nisan*; quo Pascha celebrabant. De sabbato Judæorum disserui ad Juvenal. Sat. 6. v. 158. et Pers. Sat. 5. 184.

70. *Curtis.*] Vide Sat. 5. in fine, annot. ad istas voces, *Judæus Apella.*

Oppedere.] Vox ridicula ad contemptum apposita. Τὸ καταπέρδειν ventris crepitum emittere contra, id est, respuere, aspernari, ludibrio habere.

Nulla mihi, inquam, Religio est.] Sanè Judaïcos ritus sine religione violarim, illosque flocci facio, inquit Horatius.

71. *At me;*] Respondet Aristius: Ego contrà, mores Judæorum colo, unde religio mihi esset hodiernum festum cum illis non celebrare.

Unus multorum;] Εἷς τῶν πολλῶν, unus è plebe, ejus similis ego, pariter infirmus et superstitiosus: si libet, ità me apella: at mihi veniam dabis, Horati, si in hoc tibi contradicam.

73. *Surrexe.*] Vide suprà Sat. 5. v. 79. ad vocem *erepsemus.*

76. *Et, Licet antestari?*] Et conversus ad me, dixit, Vis antestari? Cui libentissimè annui, ac de more aurem obtuli tangendam Lex XII Tab. ità jubebat: *Si in jus vocatus non it, antestatus manus injicito: aurem antestati capito:* vel, ut habet J. Lips. Epistolic. Quæst. l. 4. Epist. 26. *Si vis vocatione fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestati.* Quod sic ille ibid. explicat: in antestatione, inquit, actor imam auriculam tangebat antestati, addens hoc verbum, *Memento.*

77. *Oppono auriculam;*] Plin. l. 11. c. 45. *Est in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes attestantur,* vel potius *antestantur:* ut contra Rœvardum ex lege et more veteri asserit Lipsius modò citatus.

Rapit in jus.] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78. *Apollo.*] Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum ubi erat statua Apollinis eburnea eo ipso in loco, in quo jus dicebatur. Plin. l. 36. c. 5. Juvenal. Sat. 1. v. 128.

Sportula, deinde forum, jurisque peritus Apollo

SATIRA X.

Quod de Lucilio in quartâ superiori scripserat, in hâc asserit et explicat.

Scripsi nimirùm Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stultè est Lucilii defensor, ut id minimè concedat? Verùm ille ipse eâdem in membranâ laudatur, quòd acerbitate plurimâ civitatem perfricuit. Neque verò, id ei largiens, alia perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulchra carmina celebrarem.

NEMPE incomposito dixi pede currere versus
Lucilî. Quis tam Lucilî fautor ineptè est
Ut non hoc fateatur? At idem quòd sale multo
Urbem defricuit, chartâ laudatur eâdem,
Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera: nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poëmata, mirer.

ANNOTATIONES.

Hoc primùm te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis, quos nè desideres, hîc apponendos censui. Sic habent.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo, pervincam, qui malè factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille,
Est quo vir melior. Longè subtilior ille
Qui multum puer, et loris et funibus udis
Exornatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.
Nempè incomposito, &c.

Horum sensus est iste: Si quidem Cato, Lucilii admirator, ejus tamen versus compiure emendare apparat, certè non carent mendis. Verùm est, qui Lucilium Catone meliùs defendat: is nempè qui secum defert funes et flagella, quibus percutiat et coerceat eos omnes qui obtrectárint Lucilio et veteribus Poëtis. Et hæc ironicè. Quæ quidem ostendunt et Lucilium habuisse reprehensores dudum, et pariter fautores etiam *inepte*, quod ait hîc Horatius.

1. *Nempè incomposito, &c.*] Hoc certè esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

Incomposito dixi pede, &c.] Lucilium, fateor, reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus; sed laudavi pariter quòd vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron. Epist. 45. ad Pammach. *mordetur*, inquit, *et Lucilius, quòd incomposito pede currat, et tamen sales ejus lepòrque laudantur.*

3. *Ut non hoc fateatur?*] Sic est. Sunt qui probent omnia in eo quod aliquâ parte admodum placuit; nolintque fateri nævos inesse ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen *nihil est ex omni parte beatum*

Sale multo Urbem defricuit.] Sanctus Hieronymus Epist. 47. de vitand. susp. contub. *ubi illa quondam constantia, quâ multo sale urbem defricans Lucilianum quidpiam retulisti?* Pers. Sat. 1. v. 114.

. . . . secuit Lucilius urbem:
Te Lupe; Te Muti, &c.

Lege Cic. l. 1. de Finib. n. 9. ubi Lucilii refert versus. Vide et quæ annotavi ad Pers. cit.

5. *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera:*] Ità profectò æquus rerum æstimator est Horatius et rectus judex: quidquid velit Quintil. l. 10. c. 1. ubi, *Lucilius*, inquit, *quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, et libertas atque inde acerbitas, et abundè salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus.* Sensus Horatii: Tribuens Lucilio quòd salibus et acerbitate polleat, non proinde fateor pulchra esse, concinna, et perfecta ejus poëmata. Alias etiam laudare et mirari oporteret mimos, utpote dicacitate præstantes.

6. *Laberî mimos.*] Comœdias Laberii salibus et facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæsar. c. 39. *Ludis mimum suum egit Decimus Laberius eques:* et quòd Cæsari admodum placuisset, *donatus quingentis sestertiis, et annulo aureo, sessum in quatuordecim è scenâ per orchestram transiit:* Hunc verò transitum minimè ferens Cicero, eos ludos tum spectans, Laberio sedile quærenti ait: *Recepissem te, nisi angustè sederem:* simul et illum respuens, et in novum Senatum jocatus, cujus numerum Cæsar suprà fas auxerat.

Ergò

Ergò non satis est risu diducere rictum
Auditoris: et est quædam tamen hìc quoque virtus:
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se [607]
Impediat verbis lassas onerantibus aures:
Et sermone opus est, modò tristi, sæpè jocoso,
Defendente vicem modò rhetoris, atque poëtæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò. Ridiculum acri
Fortius et meliùs magnas plerumq; secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est, [602]
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neq; pulcher

Itaque non sufficit risu extendere cachinnis auditoris: quanquam est in hoc quoque nonnulla virtus. Brevitas requiritur, ut sententia fluat, neve se involvat dictionibus aures offendentibus et fatigantibus. Item requiritur sermo nunc severus, nunc hilaris, sustinens vices quandoque rhetoris, ac poëtæ, alias faceti, qui vires continet, et illas datâ operâ diminuit. Certe res magnas aliquando jocosum decidit efficacius et aptius quàm acerbum. Eo pollebant, in eo sunt imitatione digni homines illi à quibus vetus comœdia condita est: quos nunquam

ANNOTATIONES.

Id verò non impunè. Respondit enim Laberius: *Mirùm si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere:* exprobrans Ciceroni levitatem et lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. l. 2. c. 3. et l. 7. c. 3. Vide ejusdem l. 2. c. 7. Gell. l. 10. c. 17. et Cic. l. 7. Epist. 11.

Mimos.] Mimus erat fabula planè dicax, ab uno actore agi solita, nec in plures actus divisa: sine exordiis, sine cantu et gesticulatione, Diomed. Item, est factorum cum lasciviâ imitatio: unde nomen à *μιμεῖσθαι imitari.* Gell. l. 17. c. 14. *C. Cæsarem,* inquit, *ità Laberii maledicentia et arrogantia offendebant, ut acceptiores et probatiores sibi esse Publii quàm Laberii mimos prædicaret.*

9. *Ut currat sententia*] Ne vel nimia brevitas obscuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animam legentis oneret et impediat; in quo peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Augustus Agrippinam neptim admonebat in quadam Epistolâ; ejus nempè laudans ingenium, cùm de suâ vitâ casibusque suorum commentarios scriberet, aiebat: *Opus est dare te operam ne molestè scribas.* Sueton. Octav. c. 86. Tacit. Annal. 4.

12. *Modò rhetoris, atque poëtæ, Interdum urbani.*] Horatius, egregiè suo more, tres istas virtutes requirit in satirographo: defendat vicem *rhetoris,* argumentis pugnando; *poëtæ,* solertem et aptam dictionem adhibendo; *urbani,* salibus et jocis quædam etiam gravia traducendo solvendoque. Cic. 1. de Orat. n. 17. *Accedat lepos quidam, facetiæque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas respondendi et lacessendi, subtili venustate et urbanitate conjuncta.*

13. *Parcentis viribus.*] Sapienter, consultò, callide, stylum acrem aliquando coërcentis; neque semper acerbè excandescentis aut mordicùs lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui passim *ense velut stricto ardens infremit;* Juvenal. Sat. 1. v. 165. atque auditorem ita dente carpit ut etiam *genuinum frangat.* Pers. Sat. 1. v. 115. Noster contrà, ut ait ibid. Persius,

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

14. *Ridiculum acri Fortiùs, &c.*] Nonnunquàm sermo hilaris, facetus, salsus, festivus plus valet et efficit quàm vehemens, gravis, pugnax, dicax, acerbus. Hic enim, adversarium irritat, et vires novas colligere impellit; at ille quasi nervos succidit, ac prosternit. Georgias Leontinus dicebat, res severas risu, risum rebus severis discuti: ex Aristot. l. 3. de arte dicendi. Gell. l. 12. c. 12. ita scribit: *Hæc quoque disciplina rhetorica est, callidè et cum astu res criminosas citra periculum confiteri: ut si objectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione joculari eludas . . . Ita Cicero, urbano facetoque dicto diluit id quod infitiari non poterat, &c.* Scilicet cùm à Pub. Sylla, qui tum reus erat, pecuniam mutuò, ad emendam in palatio domum, accepisset, atque hæc ei exprobrarentur; utrumque firmiter negavit: atque tum, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. At re subinde proditâ, emptâq; domo, cùm hoc mendacium in Senatu ei ab inimicis objiceretur risit satis, respondditque: *Parum certè consulti homines estis, qui ignoratis prudentis et cauti patris familias esse, quod emere velit empturum se negare propter competitores emptionis.* Id. ibid. Vide Orat. pro L. Murena: ubi cavillans astutè Cicero adversarii Catonis auctoritatem eludit vincitque.

16. *Illi, scripta quibus, &c.*] Comœdiæ veteris auctores. Eupolis, Cratinus, Aristophanes, &c. De quibus Sat. 4. præced.

17. *Hoc stabant, &c.*] His virtutibus, quas modò laudavi, excellebant: variâ eruditione, sententiarum argutâ brevitate, satiricum salem aptè affricabant acrimoniam styli modò exerentes, interdum cohibentes, et consultò viribus parcentes, &c.

evolvit aut bellus Hermogenes, aut Simius iste, nihil sciens cantare nisi Calvum et Catullum. At enim Lucilius *laudabile* hoc *præstitit, quòd Græcas voces Latinis miscuit. O stupidi in literis!* Ergone *existimatis arduum et admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius? Sed,* inquies, *dulcior* est *oratio utroque sermone constans, velut si vinum Falernum misceatur Chio.* Verùm enimverò *quandoquidem condis* tu *carmina, quæro* à te, *si tibi defendenda esset difficilis causa Petillii accusati, utrum patriæ videlicet et Latini parentis immemor, satageres quæsita foris vocabula patriis admiscere,*

Hermogenes unquam legit, neque Simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quîne putetis [603]
Difficile et mirum Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo linguâ concinnus utrâque
Suavior: ut Chio nota si commista Falerni est.
Cùm versus facias, teipsum percontor, an, et cùm
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî,
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cùm Pedius causas exsudet Poplicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita

ANNOTATIONES.

18. *Hermogenes.*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat 3. præced.

Simius iste.] Demetrius poëta et fabularum actor, de quo paulò post: *simius*, corpore deformis; vel ineptus et insulsus imitator.

19. *Nil præter Calvum, &c.*] Uterque ille hos tantùm poëtas amatoria scriptitantes legebat, nunquam verò eximios illos veteris Comediæ ac perfectorum hujus generis carminum scriptores. Sic Horatius Hermogenem et Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ: indeque probat Satiræ veras ignorasse virtutes; et hinc illos esse ineptos admiratores Lucilii.

Calvum.] Cor. Licinius Calvus in poëmatibus scribendis perelegans, ingenio lepido et urbano; Catulli poëtæ amicus fuit. Cicero in Epist. eum laudat, aitque Iambicis præstitisse: quibus civitatis etiam Principes, C. Cæsarem et Pompeium acerrimè insectari minimè dubitavit. Quintil. et Seneca Calvum scribunt contendisse cum M. Tullio de principatu eloquentiæ. Petr. Crinit. Gregor. Gyrald. &c.

Catullum.] C. Valer. Catullus Veronensis, in urbe claruit quo tempore Terentius Varro: Docti cognomen adeptus est peculiari epitheto, ex eruditorum consensu: Val. Martialis ad Macrum, 10, 78.

Nec multos mibi præferas poëtas,
Uno sed tibi sim minor Catullo.

Scripsit Lyrica, Elegias, Epigrammata: commendatur mirum in modùm à Gellio. Crinit. de eo vulgatum est dist chon istud.

Tantum parva suo debet Verona Catullo,
Quantum magna suo Mantua Virgilio.

20. *At magnum fecit, &c.*] It loquuntur Lucilii fautores: quos refellit Horatius deinceps. Insulsi nimirùm palati homines laudabant quod est fatuum et vitio vertendum nempè *verbis Græca Latinis miscere.* Lucilius apud Cicer. de Finib. 1. v. 19.

Χαῖρε, *inquam, Tite* . . . χαῖρε, &c. De Finib. 2. n. 24.

. . . *Læliu' clamores sophos ille solebat*
Edere, &c.]

Apud Non. Marcell. in voce *compernes:* Lucil. Sat. l. 3.

Nunc censes καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον *illam.*

. . . .

Compernem aut varam fuisse Amphitryonis
ἄκοιτιν
Alcmenam
Τυρῶ εὐπατέρειαν, &c.

21. *O seri studiorum*] Ὀψιμαθεῖς, qui serò animum ad studia appulerunt, proindeque minùs eruditi: contrà παιδομαθεῖς qui ab ipsâ pueritiâ literis incubuerunt.

Quine putetis.] Al. *Quive:* quæ particula respondet Græcæ γὲ *utique, certè:* nec redundare est existimanda. Priscian. l. 16. c. 1. Alii interrogativè accipiunt.

22. *Pitholeonti.*] Pitholeon, ex insulâ Rhodo, Epigrammata quædam insulsa composuit; et Græcis vocibus infercire amavit.

24. *Ut Chio nota si, &c.*] Falernum vinum paulò austerius temperabatur lenitate Chii. Quid sit *nota* illa vide l. 2. Od. 3. v. 8. ubi et de *Falerno*, pariter et l. 1. Od. 20. De *Chio* l. 3. Od. 9. v. 5.

26. *Petilli.*] De Petillio fure aureæ Jovis coronæ, jam mentio fuit in Sat. 4. superiori.

21. *Latini.*] Quidam legunt *Latinè*, et jungunt cum sequentibus. Sed non placet ista mutatio, quanquam à viris sanè gravibus invecta.

21. *Pedius Poplicola.*] Hic filius fuit Q. Pedii, qui à Jul. Cæsare scriptus hæres; et Consulatum Romæ gessit cum Augusto, post Hirtium et Pansam.

Exsudet.] Magnis sudoribus elaboret, ad puritatem sermonis patrii asserendam.

29. *Corvinus.*] Messala Corvinus domi valdè

Verba

Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atqui ego cùm Græcos facerem, natus mare citra, [604]
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera:
In silvam non ligna feras insaniùs, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dúmq;
Diffingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo,
Quæ nec in æde sonant certantia, judice Tarpa; [605]

ad instar Canusini duplici linguâ utentis; contra quem Pedius Poplicola et Corvinus orationes puras elaborant? At cùm versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit post mediam noctem, tunc *quandò vera sunt insomnia,* ac *me prohibuit his verbis: Non stultiùs in silvam portes ligna, quam magnas Græcorum turmas augere studeas.* Itaque *dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, et dum cœnosum Rheni fontem deformat; ego ista scribo ludens, nec recitanda in Apollinis templo ad certamen, Tarpâ Judice;*

ANNOTATIONES.

nobilis ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis infensus, Σχοινοβάτην, Latinè funambulum, reddidisse fertur. Quintil. lib. 10. cap. 1. *Messala,* inquit, *nitidus et candidus, et quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.* Crinitus de hon. discipl. l. c. 12, inter alia de illo non pauca, sic habet: De ejus singulari prudentiâ et gravitate testimonium extat amplissimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum; Messalæ inquit, excellentiam non possum silentio prætenire. Cave putes quemquam esse illi similem constantiâ, curâ et studio Reipublicæ atque eloquentiâ, quâ mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cùm provectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei biennio antè obitum contigit; quod Orbilio itidem Beneventano accidisse constat. Vide et Cœl. Rhodig. l. 11. c. 13. Alex. ab Alex. l. 6. c. 20, &c.

30. *Canusini more bilinguis.*] De Canusio, oppido Apuliæ, jam dixi supra ad Sat. 5. sub finem. Hoc à Diomede conditum; hincque cives partim Græcè partim Latinè loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus Magna Græcia est appellatus.

31. *Natus mare citra.*] Apud fines Apuliæ in Italiâ; non ultrà mare in Græciâ.

32. *Vetuit me tali voce Quirinus.*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor et conditor deterruit à scribendis Græcè versiculis.

33. *Cùm somnia vera.*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ità statuebant veterum superstitio. Tertull. de animâ, c. 22. *Certiora et collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore, &c.* Philostrat. l. 2. *Si tempus antelucanum sit et somni matutini; conjectant somnium illud, quasi tunc animâ verum vidente.* Theocrit. Idyll. 19. initio scribit, à Venere immissum Europæ somnium, cùm tertia pars noctis staret, proximâ jam aurorâ, quando somnus oculos molli vinculo detinet, ac tum veracia pascuntur insomnia, Tibull. l. 3. Eleg. 4.

Dii meliora ferant, nè sint insomnia vera,
Quæ tulit extremâ proxima nocte quies.]

Ovid. Epist. Herois, 19. v. 195.

Namque sub aurorâ, jam dormitante lucernâ,
Somnia quo cerni tempore vera solent.

34. *In silvam non ligna, &c.*] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35. *Magnas Græcorum catervas.*] Ingentem numerum Græcorum Poëtarum vel Poëmatum.

36. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona.*] Ego, inquit noster, à Quirino edoctus has ludo satiras; dum alii carmen heroicum miserè disperdunt, temerè ac ineptè attentantes grave scribendi genus; v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogoniâ) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem et turgidis versibus ut ipse magis quam Achilles Memnonem jugulasse videatur.

Alpinus] Aulus Cornelius Alpinus iste longè est alius ab insigni poëtâ Cornelio Gallo, de quo Virgil. Eclog. 10. ut eruditè monet Terrentius contrà Cruquium.

37 *Diffingit Rheni luteum caput.*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de Bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeò perditè, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulchroque capiti quasi luteum, grandi certè argumento sordes aspergens. Non abs re putes hic alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humanâ, ex urnâ aquam fundentes. Sunt qui legunt *defingit*; alii *depingit*; sed minùs benè.

38. *Quæ nec in æde sonent certantia.*] Hæc inquam, scribo ludens, minimè vero proferendâ in certaminibus et commissionibus poëtarum ab Augusto institutis, apud Apollinis Palatini tempium. De quo disserui dudum in Persii Prologo. Vide Sueton. Octav. c. 89.

Judice tarpâ.] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor assiduus: unusque è quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Musarum proponebantur; nec in scenam præferebantur quæ ab eis fuissent explosa. De illo iterum in Epist. ad Pisones, v. 307.

Nec redeant iterum atq; iterum spectanda theatris.
Argutâ meretrice potes, Davóque Chremeta
Eludente, comis garrire libellos
Unos vivorum, Fundani. Pollio regum
Facta canit pede ter percusso. Forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ. [105]
Hoc erat, experto frustrà Varrone Atacino,
Atq; quibusdam aliis, meliùs quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multâ cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpè ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Agè, quæso,

nec reponenda bis terque in theatro ad spectaculum. Tu quidem, ô *Fundani, solus viventium nôsti urbanè scribere versus* comicos, in quibus *meretrix astuta et servus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum gesta refert pede ter percusso. Varius carmen heroicum exequitur magis strenuè quàm ullus alius. Musæ silvarum amantes dônârunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat à Varrone Atacino et aliquot aliis tentatum frustrà, quod felicius expedire possem ego, auctore* tamen *inferior: cui nequaquam velim auferre lauream magnâ cum laude capiti* ejus *aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpe vehentem damnanda, et plura quidem, quàm approbanda. Dic verò, præcor,*

ANNOTATIONES.

39. *Iterum spectanda theatris.*] Neque dramata composui in scenam producenda, ad auram vulgi et publicum favorem captandum. Hâc sum etenim ambitione procul.

40. *Argutâ meretrices potes, &c.*] O Fundani, solus poëtarum qui modò vivunt, peritus es, atque unus scitè et facetè vales scribere comœdias: in quibus *arguta meretrix* et servus assutus *comiter garrientes eludunt senem*, ejus crumenam emungunt, &c.

Davóque Chremeta.] Allusio est ad Terentii Andriam, ubi Chremes senex, Davus servus, notæ sunt personæ comicæ.

41. *Comis.*] Hæ voces comis, comœdia, comessatio, habent originem à κῶμος *festivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis et lasciviæ. Varro 6. de Ling. Lat.

42. *Fundani.*] Mirum sanè quod à nemine usquam laudatur Fundanius ille, quem tam insigni elogio exornat Horatius.

Pollio regum Facta canit.] Tragœdias eleganter scribit: *pede ter percusso:* versibus senariis tres dimensiones habentibus: qui *senos reddunt ictus*, ut est in Epist. ad Pison. v. 253. In tragœdiis nempè, ut nôrunt omnes, *facta regum* sunt argumenta consueta, et versus Iambici trimetri duntaxat adhibentur. Vide l. 2. Od. 1. ubi de Pollione, &c.

43. *Forte epos.*] Varius epicum carmen strenuè exequitur; *forte*, quippe quòd nequit expediri sine forti et constanti spiritu, et venâ abundanti, ac divite, estque opus longum, animique solertis ac diu multúmque attenti. Vide l. 1. Od. 6. ubi de Vario excellenti poëta. Item Petr. Crinit. Poët. Lat. l. 3. c. 44.

44. *Molle atque facetum Virgilio, &c.*] Virgilius Bucolica et Georgica stylo molli et idoneo composuit. Tunc nimirùm Æneis nondum in lucem prodierat, cùm scriberet ista Horatius.

Facetum.] Quintil. l. 6. c. 3. *Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus naturâ concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto. Idcóque in Epistolis Cicero hæc Bruti verbis refert: næ illi sunt pedes faceti, &c. quod convenit cum illo Horatiano:* Molle atque facetum.

46. *Hoc erat experto.*] Carmen satiricum erat, quod ego meliùs aliis multis possem scribere: non tamen par Lucilio inventori.

Experto frustrà Varrone Atacino.] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero et Hortensius clari habebantur in eloquentiâ; ingenio præclaro fuit: scripsit Epigrammata, Elegias, et alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrant Probus Valerius, aliique Grammatici, et ex illis sæpè versiculos referunt. At in Satiris frustrà desudavit. Adeò verum est quod canit in Eclog. Virgilius: *non omnia possumus omnes.* Vide Pet. Crinitum, l. 2. c. 13. Quintil. l. 10. c. 1. ità scribit; *Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem; verùm ad augendam facultatem dicendi parum locuples.* Ejus etiam meminit Euseb. Chron. natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti à morte Lucilii; et Græcas literas summo studio didicisse anno ætatis 35.

48. *Inventore minor.*] Quòd Lucilius Satiras primas *scripsit*, et quòd *miram eruditionem libertatem, acerbitatem et abundè salis* habet, hinc eò se minorem profitetur noster, quanquam *tersior multò ac purus magis, et ad notandos mores præcipuus;* ut fatetur Quintil. antè citatus.

Tu

Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Attì?
Non ridet versus Ennî gravitate minores? [607]
Cum de se loquitur, non ut majore reprensis. [608]

numquid tu eruditus nihil redarguis in Homero magno? Numquid Lucilius ipse facetus nihil mutat Attis Tragœdiarum scriptoris? An *non deridet Ennii versus* quosdam *leviores? quando loquitur de seipso haud tanquam perfectiore iis quos carpit.*

ANNOTATIONES.

52. *Homero?*] Qui, bonus licet et magnus, interdum ipse dormitâsse reperitur, neq; omninò est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facilè princeps. Vide Longinum.

53. *Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?*] S. Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat; cur nos Lucilium ad trutinam non revocàbimus?

L. Attius.] (*Accius* scribunt quidam) Tragœdiarum scriptor, Pacuvio paulò junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exonari templorum ac monumentorum aditus volebat Decimus Brutus, teste Cicerone in orat. pro Archaiâ poëta, n. 27. Pacuvius autem Acci Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem et sonoram: reprehendit verò quasi subacidam et duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque se non pœnitere; quia, sicut poma acerba primùm et dura paulatim fiunt mitia; ita et ingenia: contrà quæ vieta gignuntur et mollia, ad veram frugem et maturitatem nunquam perveniunt, sed potius ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis l. 1. c. 7. Gell. l. 13. c. 2. l. 18. c. ult. ubi sic scribit in fine: *posteà Q. Ennius, et juxta Cæcilius et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in poëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit.* Attius Tragœdias bene multas scripsit, quarum fragmenta quædam supersunt; Comœdias etiam. Quam fortassis ob rem *comis Tragicus* hic appellatur. Vulgò tamen vox *comis* non in Genit. accipitur, sed in Nominat. referturque ad seq. *Lucilius.* Tragœdiæ Accii celebrantur Phænice, Medea, Menalippus, Alcmæon, Prometheus, Atreus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. imprimis autem Argonautæ, unde est illud carmen de Argo navi laudatissimum:

. . . . Tanta moles labitur
Fremebunda ex alto, ingenti sonitu et strepitu,
Præ se undas volvit: vortices vi suscitat.
Ruit prolapsa, pelagus respergit: profluit.
Ità dum interruptum credas nimbum volvier:
Dum quod sublime ventis expulsum rapier
Saxum; aut procellis, vel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus;
Nisi quas terrestres pontus strages conciet:
Aut forte Triton facinâ verrens specus
Subter radices pœnitus undanti in freto
Molèm ex profundo saxeam ad cœlum eruit,

Vide et apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. 1. n. 44, &c.

55. *Ennî.*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel, ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum. Tullius pro Archia, *Rudium hominem* vocat, et mirè commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide, comitate, probitate, doctrinâ omninò singulari. Floruit temporibus Plauti Comici et M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine, Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio, l. 1. c. 118.

Ennius . . . . primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.

Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum ac sacros vetustate lucos, in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. 1. n. 40, &c. Vide et Macrob. Saturnal. l. 6.

Ridet versus gravitate minores.] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam rectè reprehendit ac deridet Lucilius tanquam haud satis gravitèr et accuratè scripta. Annæus Seneca Epist. at Lucil. *Admiror,* inquit, *eloquentissimos viros deditos Ennio, pro optimis ridicula laudâsse:* et hosce de Cethego versus Enni affert:

Is dictus runctis ollis popularibus olim
Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Ennium tamen defendit Gell. l. 12. c. 2. Macrob. Saturnal. l. 1. c. 4. et l. 6. c. 3. *Nemo,* inquit, *ex hoc viles putet veteres poëtas, quòd versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: diuque laboravit ætas secuta, ut magis hunc molliori stylo temperarent.* Neque verò prætenire hic licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos:

O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.
At tuba terribili sonitu taratantara dixit.

55. *Cùm de se loquitur, &c.*] Cum Lucilius quosdam Ennii versus ridet ac reprehendit, non tamen eò se majorem dicit: sic ego Lucilii quædam reprehendens, haudquaquam me illi

Quid

Quid vetat et nosmet Lucilî scripta legentes
Quærere, num illius, num rerum dura negârit
Versiculos natura magis factos, et euntes
Mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis
(Hoc tantùm) contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus? Etrusci
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni [609]
Ingenium; capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quàm rudis et Græcis intacti carminis auctor,

Quid pariter impedit nos scripta Lucilii evolventes disquirere, an ejus, an rerum natura difficiliis probibuerit versus limatiores et suavius fluentes quàm si aliquis id unum satis babeat carmen aliquod includere sex pedibus; et gaudeat fecisse ducentos versus ante cænam, ac totidem post? qualis fuit vena Cassii Etrusci vehemente fluvio rapidior; quem narrant crematum fuisse scriniis et scriptis suis. Dico igitur: Esto, *fuerit Lucilius facetus ac lepidus; fuerit etiam magis politus quàm inventor pœmatis nondum exculti, atque Græcis haud tentati.*

ANNOTATIONES.

præferendum existimem. Ista verba Horatii de Ennio intelligenda contendit Heinsius, explosisque aliorum interpretationibus cantat εὕρηκα, *inveni*; verùm quàm longè ab Horatii mente aberrârit, luculenter et eruditè, ut certè alia, exequitur noster Dacerius, ad quem te paulùm divertere, lector, nusquam pigeat.

57. *Num illius, num rerum dura negarit natura, &c.*] Utrum Lucilianorum versuum compositio rudis et impolita ex materiæ et rerum naturâ difficili prodierit; an ex ipsius ingenio duriori, vel certe ex indiligentiâ, et quòd scribentem *offenderit limæ labor et mora?* Epist. ad Pis. v. 293.

58. *Versiculos magis factos.*] Cic. in Bruto. *Intellectum est quantum vim babeat accurata et facta quodammodo oratio.*

Euntes Molliùs.] Martial. Epigr. 11, 91.

Carmina nulla probas molli quæ limite currunt,
Sed quæ per salebras, altaque saxa cadunt.

59. *Ac si quis.*] Quanta hîc varietas difficultasque? Alii legunt, *ac si quis*, junguntque cum antecedentibus, et sic explicant: *Versiculos euntes Mollius, ac si quis pedibus, &c.* Id est, versus molliores et concinniores, quos facere soleat poëta negligens, qui satis habuit plures scribere parvo labore versus, parum etiam venustos. Alii, *aut si quis.* Alii, *an si quis, &c.* Prima legendi ratio satis placet; malim tamen, *an sit qui pedibus, &c.* hoc sensu: quid vetat nos scripta Lucilii recensentes quærere unde fiat, ut plerique versus ejus incompositi, non magis facti, et molliùs erant? an ex vitio rerum: an ex ipsius rudiori naturâ; an is ipse fuerit qui *pedibus quid claudere senis Hoc tantum contentus, amaverit scripsisse ducentos, &c.* nec sit dignatus recensere emendare, ac *malè tornatos incudi reddere versus*; ut est in Epist. ad Pis. v. 441.

61. *Etrusci Quale fuit, &c.*] Cassius Parmensis abundantis ac fœcundæ magis quàm divitis et pulchræ venæ poëta, ab Augusto jussus interfici, tum quòd ipsi obtrectare pergeret, tum præcipuè quòd Jul. Cæsaris percussoribus hostibusque suis semper adhæserat. Hinc eum sponte vellicat Horatius Augusto velificans. Sueton. Octav. c. 4. *Cassius Parmensis quadam epistolâ non tantum ut pistoris sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Augustum*; materna tibi farina; siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius. Vide Vell. Paterc. l. 2. Oros. l. 6. c. 19. Appian. bell. civil. l. 5. item Valer. Max. l. 1. c. 7. Att. 7. Crinit. l. 3. c. 47.

63. *Capsis librisque Ambustum propriis.*] Tot libros ac versus futiles ille scripserat, inquit noster jocosè et dicaciter, ut cremando ejus cadaveri suffecerint. Quod ex Senatusconsulto factum asserit vet. Comment. Verum id refellitur ex verbis, *fama est.*

Cassî Parmensis de Orpheo carmen hoc afferunt.

Argutæ primùm cum plectra parentis, et auro
Distinctam sumpsit citharam Rbodopeïus beros,
Ridebant segnes pulsus, digitosque micantes
Seriùs, et chordis indoctæ dissona vocis.
Mox pudor exardens et gloria dulcis honesti
Lusibus avertit puerilibus, omnis et illuc
Perditus incumbens Musæ pallebat amore.
Et nunc maternis inbiat, nunc ille paternis
Cantibus, binc illinc discens dependet utrimque;
Nulla Venus faciem cepit mentita dolosis
Compedibus; soni fuerat parcusque Lyæi;
Donec ridiculus dudum modulamine silvas,
Evulsosque suis scopulos radicibus egit;
Ausus et ire viam viventibus inconcessam,
Pœnarum oblitos demulsit carmine Manes.
Non levis ascensus, si quis petit ardua. Sudor
Plurimus bunc tollit, nocturno exsomnis olivo
Immoritur, delet quod mox laudaverit in se,
Qui cupit æternæ donari frondis bonore.

66. *Quàm rudis et Græcis intacti carminis auctor.*] Quàm Ennius, qui primus omnium fa-

Quamque

Quàmque poëtarum seniorum turba: sed ille
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum;
Detereret sibi multa; recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur; et in versu faciendo [610]
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stylum vertas, iterum quæ digna legi sint
Scripturus: neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego. Nam satis est equitem mihi plaudere: ut audax,
Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius, aut crucier, quòd
Vellicet absentem Demetrius, aut quòd ineptus [611]

et quàm omnes poëtæ superiores; atque si ipse ad nostram hanc ætatem reservatus à fatis esset, certè plurima sibi resecaret; quicquid transgreditur perfectum modum, *rescinderet*; *atque in condendis carminibus frequenter caput scalperet, atque ungues ad vivum morderet. Sæpe stylum converte, editurus quæ mereantur haud semel evolvi; nec satagas ut te plebe admiretur*; imò *satis habe ut pauci* tua *legant. An verò stultè gaudeas tuos versus dictari in scholis ignobilioribus? Ego nequaquam. Sufficit enim ut equites mihi applaudant; quemadmodum Arbuscula explosa constanter aiebat, cæteris spretis. An moveat me Pantilius cimex? aut doleam quòd absentem* me *Demetrius reprehendat, aut quòd redarguat nugax*

ANNOTATIONES.

tiras sed rudes omninò scripsit; at Lucilius subinde limatiores et perfectiores. Quare hic satiræ quasi primus auctor aut certè artifex jure habeatur. Alii vocem *rudis* in casu nominativo accipiunt, sicque interpretantur; fuerit Lucilius limatior quàm rudior, &c. Sed perperam.

Græcis intacti.] Græcorum nemo Satiras scripsit. Unde Quintilianus l. 10. c. 1. *Satira quidem tota nostra est, in quâ primus insignem laudem adeptus est Lucilius, &c.* Aliter sensit Jul. Scaliger, Poët. lib. 1. cap. 12. et lib. 3. cap. 98. Vide Causab. de Satirâ.

67. *Poëtarum seniorum.*] De his Sat. 4. præc.

69. *Recideret omne quod, &c.*] Superflua, inconcinna, *ambitiosa recidet ornamenta*, inquit noster ad Pis. v. 447. item *omne supervacuum pleno de pectore manat*, v. 377. Vide illùc annotanda.

71. *Caput scaberet.*] Hæc enim haud raro facit quisquis accuratæ et perfectæ compositioni operam navat. Marcilius et alii quidam hîc alludi volunt ad Minervam è cerebro Jovis editam.

Vivos et roderet ungues.] Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.

Sic leviter scribendi genus significat ut notat. lib. 10. cap. 3.

72. *Sæpè stylum vertas, &c.*] Quintil. l. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Neque enim sine causâ creditum est, stylum non minus agere cum delet. Hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in iis simpliciusque judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt; premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam et damnanda sunt quæ placuerant; et inveniendo quæ fugerant.*

Stylum vertas.] Veteres nimirum in ceratâ scribentes tabellâ utebantur stylo, cujus pars altera acuta erat, et acumen dicebatur: altera obtusa quâ debebant id quod erat exaratum, complanantes et æquantes ceram, ut novam scripturam exararent. Ergò qui aliquid volebat mutare, stylum vertebat, atque alteram ejus partem adhibebat. Rem graphicè exponit P. Crinitus l. 17. de hon. discipl. c. 4. et Prudent. Hym. de coronis;

Inde alii stimulos et acumina ferrea vibrant
Quâ parte aratis cera sulcis scribitur;
Et quâ secti apices abolentur, et æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.

75. *Vilibus in ludis dictari carmina*] Pers. Sat. 1. v. 29.

Ten' cirratorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendas?

77. *Explosa Arbuscula dixit.*] Mima illa cùm à plebe et vulgo explodebatur, parvi ducebat, dummodo paucis nobilioribus placuisset. Illius meminit Cicero ad Attic. lib. 4. Epist.

14 *Quæris nunc de Arbusculâ? Valde placuit. Ludi magnifici et grati.*

78. *Men' moveat cimex Pantilius*] Profitetur Horatius parum se moveri dicteriis Pantilii scurræ ipsi obtrectare assueti.

Cimex.] Gall. *Punaise.* Angl. A BED-BUG, metaph. homo putidus et mordax instar illius insecti omnibus invisi et molesti ab aculeum et fœtorem.

79. *Demetrius.*] Hunc anteà simium vocavit.

Fannius

Fannius Hermogenis lædat conviva Tigelli?
Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, et hæc utinam Viscorum laudet uterq;:
Ambitione relegatâ de dicere possum,
Pollio; te, Messala, tuo cum fratre; simulque
Vos Bibule, et Servi; simul his te, candide Furni;
Complures alios, doctos ego quos et amicos [612]
Prudens prætereo: quibus hæc, sunt qualiacumque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deteriùs nostrâ. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.
I puer; atque meo citus hæc subscribe libello.

Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mæcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius, et Fuscus; nec non ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, ô Pollio; te, ô Messala, cum tuo fratre: vos quoque Bibule, et Servi: ac te pariter, ô sincere Furni; atque alios non paucos eruditos amicosque, quos taceo sponte: quibus ista, qualiacumque sint, placere cupio; ægre laturus, si minus arrideant, quam spero. Te autem, *ô Demetri,* teque ô *Tigelli, jubeo flere inter sedilia discipularum. Vade ô famule, et quamprimum hæc adjunge scriptis meis.*

ANNOTATIONES.

80. *Fannius.*] De hoc vili poëtâ, item de Hermogene Tigello, in Sat. 4. superiore.

81. *Plotius, et Varius.*] *De plotio* Tucca, in Sat. 5. præced. De *Vario*, l. 1. Od. 6.

Mæcenas.] Is literatorum patronus et ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentiâ mediocriter excelluit, et poëticâ facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragædias. De sepulchri contemptu fertur cecinisse:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Virgilius.] De hoc poëtarum certè principe nulla quàm pauca annotâsse præstat.

82. *Valgius.*] T. Valgius consulari ortus familiâ elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam itâ scribente, l. 4. El. 4. v. 179.

Est tibi qui possit magnis se accingere rebus
Valgius: æterno proprior non alter Homero,

De eo jam l. 2. Od. 9. inscriptâ.

Octavius optimus.] Optimus nempè is poëta historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83. *Fuscus.*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam antè, l. 1. Od. 22. ipsi inscriptâ, item. Sat. 9. præced. iterumque postea Epist. 10. lib. 1.

Viscorum uterque.] Duo nempè fratres erant. bonus uterque poëta: nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus et gratiâ apud Augustum pollente.

84. *Ambitione relegatâ.*] Citra adulationem.

85. *Pollio.*] Asinius Pollio orator præclarus. Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem: primus scripta sua recitavit, primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris et Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimum, consilii et animi satis habebat, teste Quintiliano; at nitore carebat et jucunditate Ciceronis. Vide l. 2. Od. 1. illi inscriptam.

Messala.] De hoc anteà v. 29. ad vocem *Corvinus.*

87. *Vos Bibuli, et Servi.*] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epist. l. 4.

Furni.] Furnius historiarum scriptor elegans et accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

91. *Discipularum inter, &c.*] Locum hunc pleriq; interpretum transiliunt intactum, quanquam, ut mihi videtur, stylo non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum et infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis et insulsis scriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere studerent. Ego verò sic interpretor Horatium quasi dicat: Ite molles et effœminati, pergite adolescentibus corruptis, vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili et affectatâ ad mollitiem: juxta id quod habet Persius, Sat. 1. 4. 34.

—— Vatum plorabile si quid,
Eliquat, et tenero supplantat verba palato.

92. *Meo citus hæc subscribe libello.*] Iis quæ anteà de Lucilio scripsi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc attexi jubet quæ illam et explicat et asserit.

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER II.

SATIRA II.

Se non posse Trebatii consilium sequi à scribendâ Satirâ dchortantis

SUNT quibus in Satirâ videar nimis acer, et ultra [613]
Legem tendere opus. Sine nervis altera, quicquid
Composui, pars esse putat; similésque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati, 4
Quid faciam præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, [614]

INTERPRETATIO.

Horat.] *Sunt* hominés *qui-bus videar nimis asper in Satirâ, et carmen intendere supra modum. Pars altera existimat sine viribus esse id omne quod scripsi; atque* uno *die condi posse mille versus æquales meis. O Trebati, jube quid agam.* TREBAT. *Abstine.* HOR. *Dicis, ne*

ANNOTATIONES.

1. *Sunt quibus,* &c.] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempè magni nominis Jurisconsultum facetè consulit ille quid agat, num Satiras Scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes, ac legum etiam præscripta, risu solvit Horatius.

Videar nimis acer.] Nimis dicacem et acerbum me redarguunt alii; alii contrà velut enervatum et satirico sale destitutum. O hominum judicia!

Ultra legem.] Vel, ultra modum Satiræ convenientem: quæ quidem lepida, jocosa, salsa potiùs quam aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quàm jubet lex seu 12. Tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quemquam famoso carmine aut libello violari. Vide posteà v. 82. Item Epist. ad Pis. v. 283. ubi sic habetur.

. . . . *Sed in vitium libertas excidit, et vim Dignam lege regi, &c.*

2. *Tendere opus.*] Metaph. ab instrumentis mnsicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4. *Deduci.*] Epist. ad Augustum.

. . . . . *Tenui deducta poëmata filo.*

Trebati. C. Trebatius Testa probitate, juris scientiâ, bellicâ etiam virtute insignis: Eques Romanus, Julio Cæsari charus, et assecla comesque ad bellum Gallicum; Tullio Ciceroni perquam familiaris, et amicus, passimque laudatus. Epist. ad Famil. l. 7. ad Attic. l. 10. Epist. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. l. 6. c. 23. scribit. *Trebatium sub disciplinâ Ciceronis Juris peritissimum aliquot libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: nec non heroico versu plurimum valuisse, atque inter poëtas annumeratum.*

5. *Quiescas . . . . . . Aio.*] Adverte dictiones Jurisconsulto prmscribenti accommodatas.

Omnino

omnino scribam versus? TREB. *Dico.* HOR. *Miserè interea, nisi optimum foret: ac dormire non possum.* TREB. *Qui egent profundo sopore, oleo delibuti ter Tiberim tranatent, atque vesperi vino corpus irrigent. Vel si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus.* HOR. *O bone pater, cupientem nervi destituunt. Nec enim quilibet* valet *dicere cohortes spiculis asperas, aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes* præ *vulneribus.* TREB. *Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare, sicut prudens Lucilius Scipionem.*

HOR. *Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio:* Verumtamen *non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam aduleris, respuit munitus undequaque.* TREB. *Quantò melius id, quàm molesto carmine offendere Pantolabum scurram, et Nomentanum decoctorem? quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur* poëtam, *etiam minimè lacessiti.* Hor. *Quid agam?* Enimverò *saltat Milonius cùm primùm capiti* per

Omnino versus? Aio. Peream malè, si non
Optimum erat: verùm nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberin, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
Attamen et justum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
[615]
Cùm res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem:
Cui malè si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quantò rectiùs hoc, quàm tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumq; nepotem?
Cùm sibi quisque timet, quanquam est intactus, et odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, et semel icto

ANNOTATIONES.

7. *Ter uncti Transnanto, &c.*] Jocosæ querimoniæ jocosa et callida responsio, certè apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius, lib. 7. Epist. 10. *In re militari multo es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . sed jam satis jocati sumus, &c.*

Ter.] Corporis defatigatio somnum conciliat.

Uncti.] Olei Calore muniebant se nataturi adversus aquæ frigus.

9. *Irriguumque mero, &c.*] Neque hoc à Trebatii moribus et ingenio prorsùs abhorrens; ait enim ad eum Tullius l. 7. Epist. 22. *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, &c.*

12. *Pater optime.*] Cic. l. 7. Epist. 16. *Tu, mi vetule, non fero, &c.*

14. *Fracta pereuntes cuspide Gallos.*] Ex historiâ C. Marii, quem adversus Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitâsse. Scilicet hastâ ligneâ quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri solebat; tunc autem Marius alteram ut ante reliquit; alterâ verò exemptâ clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eo consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur: corpori autem vulnerato inhæreret ferrum à ligno separatum; aut lignum transversâ cuspide hærens deorsum penderet, quo fiebat, ut vix evelli obliquè infixum, certè ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15. *Labentis equo describat vulnera Parthi.*] De his l. 1. Od. 12. et 19. et l. 3. Od. 5.

16. *Attamen et justum, &c.*] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certè justitiam, animi magnitudinem, aliásque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20 *Undique tutus.*] Rerum cognitione et sapientia affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

21. *Pantolabum scurram, Nomentanumque.*] De his nebulonibus jam dictum. Sat. 8. l. 1.

23. *Cum sibi quisque timet, &c.*] Naturâ duce id nobis timemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24. *Quid faciam? saltat Milonius, ut semel, &c.*] Non magis à scribendâ Satirâ possum temperare, quàm à saltando Milonius temulen-

Accessit

Accessit fervor capiti, numerúsque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba
Lucilî ritu, nostrûm melioris utroque. [616]
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si malè cesserat, usquam
Decurrens aliò, neq; si benè: quo fit ut omnis
Votivâ pateat veluti descripta tabellâ
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quò nè per vacuum Romano incurreret hostis:

vinum percusso accrevit ardor, et numerus lampadibus. Sic et *Castor equis, eodem* autem *ovo editus cæstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris. Is pridem* sua *secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec aliò confugiebat unquam, sive prosperè sive infeliciter* res *caderent. Unde venit ut senis* illius *vita omnis appareat quasi depicta in tabellâ ex voto factâ. Hunc imitor* ego *dubius utrum Lucanus* sim, an *Appulus*; *quippe Venusinus agricola* terram *exercet ad utriusque limites*; *eam ob rem deductus* istuc, *post ejectos Samnites* (*quemadmodum antiqua fert opinio*) *ut hostis per inane non irrueret* in *Romanos*;

ANNOTATIONES.

tus, Cic. pro Muræna, n. 13. *Nemo ferè saltat sobrius* (*nisi forte insanit*) *neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni, loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.*

25. *Numerusque lucernis.*] Vini vaporibus concutitur mens et caput, nec sibi constat simul oculorum nervis nimiùm et inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur; et hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. Sect. 3. Athen. l. 10. Cœl. Rhodig. l. 28. c. 34. Lucret. l. 34. v. 452.

Bina lucernarum flagrantia lumina flammis,
Et duplices hominum facies, et corpora bina.

Juvenal. Sat. 6. v. 302.

. . . . *geminis exurget mensa lucernis.*

Huc etiam referri potest quod ait Virgil. Æneid. 4. v. 470.

Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas:

26. *Castor gaudet equis, &c.*] De Castore et Polluce. l. 1. Od. 7. et 12.

Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem.

27. *Quot capitum vivunt, totidem studiorum Millia*] Teren. Phorm. 2, 3, 14.

Quot homines, tot sententiæ.

Pers. Sat. 5. v. 52.

Mille hominum species, et rerum discolor usus.
Velle suum cuique est; nec voto vivitur uno.
Hic campo indulget, &c.

29. *Melioris.*] Poëticâ facultate. Alii malè referunt ad nobilitatem et opes: de quibus infrà, v. 75.

31. *Male cesserat.*] Legunt alii, *gesserat.*

32. *Decurrens alio.*] Id est, non aliud quærebat levamentum aut solatium in adversis: nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat.

33. *Votivâ tabellâ.*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, l. 1. Od. 5.

34. *Vita senis.*] *Senem* vocat Lucilium poëta non tam ætatis quam honoris et venerationis causâ. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. l. 10. c. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valdè certum est mortem Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quod veteribus poëtis accenseatur Lucilius, L b. 1. Sat. 4. et 10.

Lucanus an Appulus, anceps.] Quid hæc Poëtæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis illà se jocosè et facetè ostendi ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35. *Venusinus.*] Venusia, hodiè *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucanique sita confinio. Horatii patria. Vide l. 3. Od. 4. 9.

36. *Missus ad hoc, &c.*] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est, Samnitibus: qui quam graves fuerint Romanis hostes passim legitur, apud Tit. Liv. l. 7, 8, 9. 10. Porrò ne à Samnitibus crederetur oriundus noster Poëta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Româ fuisse transmissam, unde originem habuerit.

Sabellis.] Hi à Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37. *Per vacuum.*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrissent *hostes* inde pulsi, nempè Samnites; vel Appuli ac Lucani res continuo novas moliri potuissent.

Sive quòd Appula gens, seu quòd Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stylus haud petet ultro [617]
Quemquam animantem, et me veluti custodiet ensis
Vaginâ tectus. Quem cur distringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Jupiter, ut pereat positum rubigine telum:
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille
Qui me commôrit (melius non tangere, clamo)
Flebit, et insignis totâ cantabitur urbe.
Servius iratus leges minitatur et urnam:
Canidia Albutî quibus est inimica, venenum;
Grande malum Turius, si quis se judice certet.
Ut, quo quisq; valet, suspectos terreat, útque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intus,
Monstratum; Scævæ vivacem crede nepoti [618]
Matrem; nil faciet sceleris pia dextera; [mirum,
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos:)
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam, seu me tranquilla senectus

vel quia natio seu Appulorum seu Lucanorum gravia bella molirentur. Verum aculeus iste meus neminem vivum sponte lædet, me verò tuebitur ut gladius vaginâ conditus. Etenim *quare hunc eduxerim securus ab infensis latronibus? O parens et dominator Jupiter,* faxis *ut ensis tectus rubigine absumatur: nullusque me provocet amantissimum pacis. Sed quisquis me lacesset (satius* esse *moneo non provocare* me) *pœnas dabit, et famosus* per *omnem civitatem decantabitur.* Ità *Servius offensus interminatur leges ei judicium; Canidia Albutii* filia *toxicum* his *quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, si quispiam disceptarit* apud *se Judicem. Quòd* autem *quisque terreat invisos* eâ parte *quâ valet* plurimùm, *et quòd hoc suadeat natura maximè, ita mecum intellige. Lupus dente, taurus cornu impetit. Unde* hoc, *si non intus suggeratur? Scævæ luxurioso committe parentem longævam: Illius bona manus haud patrabit ullum crimen (mirandum* scilicet, *ita nec pedibus lupus, nec dentibus taurus ullum impetit:) Sed improba cicuta melle admixto vetulam interficiet. Ne diu morer, sive quieta senectus*

ANNOTATIONES.

38. *Appula gens . . . Lucania.*] De Lucaniâ, Epod. 1. sub finem. De Apuliâ lib. 3. Od. 30. et Epod. 2.

46. *Insignis tota cantabitur urbe.*] Populi fabula erit, si quem ego infama vero. Plato monebat, si quis infamari metueret, ne ullum offenderet Poetarum; hos enim valere plurimùm ad famam; seu laudent, seu vituperent.

47. *Servius.*] Al. Cervius, is certè delator ac Sycophanta crebris accusationibus insignis et formidolosus. *Leges minitatur*, minatur se acturum reos, et accusaturum quos odit.

Urnam.] Judiciarum nimirùm. Num quia cautum est tacitè ferri suffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A, id est, absolvo; aliæ literam C, id est, condemno. Cic. 3. de leg. Ascon. in divin. Sigon. de Judic. Alex. ab Alex. l. 3. c. 5. Juvenal. Sat. 13. v. 4.

Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.

41. *Canidia.*] De eâ veneficâ insigni. Epod. 3. v. 17. *Canidia Albutî.* Sic Virg. Æn. 6. v. 36.

Deiphobe Glauci.

76. *Turius.*] Judex maximè severus et corruptus, atque in primis iracundus.

52. *Dente lupus, &c.*] Cic. de Nat. D. 2. n. 117. *Jam illa cernimus, ut contra metum et vim suis se armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones; aliæ fugâ se, aliæ occultatione tutantur, &c.* Luc. et. lib. 5. v. 1032.

Sentit enim vim quisque suam, quâ possit abuti.
Cornua nata priùs vitulo quàm frontibus extent;
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymnique leonum
Unguibus, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
Vix jam etiam cùm sunt dentes unguesque creati.

Antè hos autem Phocylid. carm. admonuit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε Θεός, &c. *arma* (inquit ille) *unicuique deus attribuit, avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeos innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum est homini, ac telum omni telo potentius.*

53. *Scævæ.*] Hic veneno matrem impiè necaverat, melle dulcem effectam potionem ei propinans. De cicutæ succo ob nimium frigus lethifero dixi ad Epod. 3. v. 3.

Expecta

Expectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops, Romæ, seu sors ita jusserit, exùl:
Quisquis erit vitæ, scribam, color. O puer, ut sis
Vitalis, metuo, et majorum nè quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cùm est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus quâ quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius, aut qui
Duxit ab oppressâ meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut læso doluère Metello,
Famosísque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populúmque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis.
Quin ubi se à vulgo et scenâ in secreta remôrant
Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Lælî;
Nugari cum illo et discincti ludere, donec

mihi erit, sive mors nigris alis circa me volat: seu dives, aut pauper: seu extorris vixero, sic volente fortunâ; quicunque futurus est vitæ status, ego versus *condam.* TREB. *O juvenis, timeo nè non diu vivas: ac nè aliquis magnatum* tibi modò *amicus,* aspectu *frigido te percutiat.* HOR. *Quid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, et auferre larvam quâ quisque facie decorus incedebat, fœdus* licet intùs: *an Lælius, vel is qui justum elogium à deletâ Carthagine retulit, animo irato* fuerunt? *an ulti sunt Metellum offensum, ac Lupum carmine dicaci proscissum? Attamen ille insectatus erat populi primates et singulas tribus, soli nimirum virtuti ejusque studiosis parcens. Imò verò cùm à publico et spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio et sapiens benignusque Lælius,*

ANNOTATIONES.

60. *O puer,*] Horatius patrem vocavit Trebatium initio.

Ut sis Vitalis, metuo,] Plaut. Bacchid. 4. 9. 75.

Da, si esse salvum vis me aut vitalem tibi.] Homer. Iliad. 18. ad Achillem filium sic Thetis.

Ὠκύμορος δή μοι τέκος ἔσσεαι οἷ ἀγορεύεις.

61. *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat.*] Nè quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulciscatur; vel, nè Mæcenas aliquando tandem aversetur et excludat te ab suâ familiaritate velut contumeliosum et sycophantam. Ita Persius Sat. 1. v. 108.

Vide sis, nè majorum tibi forte limina frigescant.

62. *Frigore*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

Quid? cùm est Lucilius ausus, &c.] Trebatio respondet Horatius; seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valdè acres, nec vitæ damnum tulit, nec ab amicorum familiaritate excidit.

64. *Detrahere et pellem, &c.*] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti et probi existimabantur.

65. *Lælius, &c.*] Scipionis Africani impensè ille amicus, magnâ sapientiæ famâ apud Romanos inclytus. Hujus nomine Dialogum de Amicitiâ Cicero inscripsit.

66. *Qui Duxit ab oppressâ, &c.*] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deletâ incendiò Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67. *Metello,*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitêre, rebus præclarè gestis insignes. Macedonicus à domitâ Macedoniâ cognominatus cùm Scipione simultates exercuerat: posteà Metellus Numidicus, Jugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Metellum, amicum ultus, haud constat. Vide Valer. Max. l. 7. c. 1. et seq. Plin. l. 7. c. 43. et 44.

68. *Lupo.*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus à Lucilio istis versibus:

Si Lupus aut Carbo, aut Neptuni filiu' Divos Esse putâsset, tam impius aut perjuru' fuisset?

Vide Cicer. de Nat. Deor. l. 1. n. 63. Rutilius iste Lupus neglecta aruspicum obnunciatione adversus Marsos pugnans, ipse cum exercitu contrucidatus est.

69. *Primores populi, &c.*] Consules, Prætores.

Tributim.] De Pop. Rom. in tribus xxxv. diviso T. Liv. &c. Cic. Ver. l. 3. n. 4. *Credent omnes quinque et triginta Tribus homini gravissimo.*

73. *Discincti.*] Solutis vestibus et animis ab omni curâ.

Ludere,] Cic. de Orat. l. 2. n. 22. Ita Catulus loquitur: *Sæpè ex socero meo audivi cùm is diceret socerum suum Lælium semper ferè cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe, tanquam è vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos ad Cajetam et ad Lauren-*

Decoqueretur olus, soliti. Quicquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniùmque; tamen me [620]
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia: et fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffingere possum.
Sed tamen ut monitus caveas, nè fortè negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina: jus est
Judiciumque. Esto: si quis mala: sed bona si quis
Judice condiderit laudatur Cæsare: si quis
Opprobriis dignum laceraverit, integer ipse. [621]
Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

cum Lucilio nugari consueverunt et liberè jocari, dum herbæ coquerentur. Qualis qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus et ingenio, cum proceribus tamen vixisse me, *vel invita fatebitur invidia:* quæ *si dentem volet imprimere fragili, impinget* ad *solidam: nisi tu aliter judicas, erudite Trebati.* TREB. *Certè nihil in hoc cassare queo. At nihilominùs, ut monitus tibi consulas, ne forte damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum*; hoc scito: *Si quis malos versus fecerit in quempiam, jus et judicium exstit.* HOR. *Fateor, si quis malos: at si bonos scripserit, laudatur Augusto arbitro: si quisquem innocens probrosum vellicârit, libelli disrumpentur cachinnis: tu verò absolutus discedes.*

ANNOTATIONES.

tam legere consuêsse, et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Vetus Comment. in hunc locum sic habet: Scipio Africanus et Lælius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, eum obtortâ mappâ quasi percussurus sequeretur.

74. *Donec Decoqueretur olus,*] Dum parabatur cœna frugalis ex oleribus, ex lege nimirùm sumptuariâ, quæ tunc vigebat. Vide A. Gell. lib. 2. cap. 24.

Olus,] Malvæ, betæ, heluellæ, fungi, aliaque, quæ quidem itâ condiebant, ut nihil esset suavius; teste Cic. lib. 7. Epist. 26. ubi etiam de seipso ita scribit. *Qui me ostreis et murænis facilè abstinebam, à betâ et malvâ deceptus sum.*

75. *Infra Lucilî censum.*] Lucilius erat è Patriciâ gente, utpote cujus soror fuerit avia Magni Pompeii.

Census.] Equestris census erat sestertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. v. 383. ibique Annot.

76. *Cum magnis.*] Augusto, Mæcenate, Pollione.

77. *Fragili quærens illidere dentem, &c.*] Alludit ad Fabulam de Viperâ et Limâ. Phædr. lib. 4. Fab. 7.

78. *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis.*] Hoc modestiæ et reverentia causâ dictum quidam referunt ad sequentem sententiam: ego cum aliis ad præsentem: nec verba hæc, *Equidem nihil hinc, &c.* attribuenda putem Horatio, sed potiùs Trebatio; ut mox dicam: quanquam non nemo contrà sentiat.

79. *Equidem nihil hinc diffingere possum.*] *Hinc*, inquit Clar. Bentleius, habent, non *hic* codices meliores. Clara utique sententia nisi nodum in scirpo quærere cupimus. *Equidem*, inquit Trebatius, *nihil ex his, quæ dixisti, diffingere, hoc est, cassare, infirmare, refellere, refutare, convellere, labefactare possum. Poteris igitur in Satiris scribendis pergere: neque vereri, ne in magnorum amicorum offensionem incurras. Nam et Lucilii exemplum bono animo te jubet. Illud tamen vide, ut intra jus et leges et licentiam satirarum te coerceas: si quis enim malum carmen et famosum in aliquem scribat, lege agere eum licebit.*

82. *Si mala condiderit in quem, &c.*] Vide Annot. in Epist. ad August. v. 152. ubi sic dabetur:

Pœnàque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi.

Jus est Judiciumque.] Datur actio adversus eum qui libellos famosos in quemquam scripserit; isque reus agitur ex lege.

83. *Esto: si quis mala:*] Ludit Poëta in voce *mala*, significante *maledica:* quam tamen jocosè accipit pro inconcinnis et ineptis carminibus: Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. 10. libri primi tradit, v. 14.

—— *Ridiculum acri*
Fortiùs ac meliùs magnas plerumque secat res.

84. *Judice laudatur Cæsare.*] Augustus enim et versus faciebat interdum, et quotquot bonos facerent amabat.

86. *Solventur risu tabulæ;* Non fine ludibrio ejus qui dignè fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accusatoris, seu libelli in reum conflati accusationem frivolam et futilem continentes.

Tu missus abibis.] Poëta quilibet, opprobriis dignum hominem insectatus jurè ac meritò, absolutus dimittetur et impunè.

SATIRA

SATIRA II.

Sumptuosi victûs incommoda: frugalitatis emolumenta.

QUÆ virtus et quanta, boni, sit vivere parvo;
(Nec meus hic sermo est sed quæ præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassâque Minervâ,)
Discite, non inter lances, mensásque nitentes,
Cúm stupet insanis acies fulgoribus, et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat; [622]
Verum hîc impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam si potero. Malè verum examinat omnis
Corruptus judex. Leporem sectatus, equóve
Lassus ab indomito, vel si Romana fatigat
Militia assuetum græcari, seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco:

Quæ quantaque virtus sit modico victitare (neque mea est hæc oratio, sed quæ docuit Ofellus agrestis, sapiens sine disciplinâ, et rudis,) O boni, accipite non inter catinos epulasque lautas: quando oculi percelluntur vano splendore, mensque decepta falsis respuit præstantiora; sed hic mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam benè disquirit veritatem. Cùm fueris *venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito; aut si Romanæ exercitationes deterrent* te Græcos *imitari solitum: sive levis pila, sive discus te delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem.*

ANNOTATIONES.

1. *Quæ virtus, &c.*] Sub Ofelli rustici quidem, at boni et sapientis viri personâ, insectatur homines luxui et sumptui deditos: tum frugalis victûs emolumenta percenset. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longè dissimilem.

Boni,] Legunt aliqui, *bonis:* nec ita perperam, ut videtur nonnullis.

3. *Abnormis.*] A naturâ, non in scholis institutus bonosque mores sortitus. Alii leg. *abnormi,* et jungunt cum sequenti voce, *Minerva.* Huc facit quod Tullius scripsit in Lælio, n. 18.

Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium
. . . . . . ad istorum Normam fuisse sapientes.

Crassâque Minerva] Simplex, rectus, sincerus, licet minimè imbutus Philosophicis regulis et documentis, aut iis artibus ac scientiis quibus præest Minerva. Tullius modo cit. *agamus igitur pingui Minervâ, ut aiunt.* Scilicet proverbium est de hominibus ingenii rudioris et impoliti.

4. *Discite, non inter lances.*] Pers. Sat. 4. 30.

——— Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.

Mensásque nitentes,] Tum copiâ ciborum, tum vasis aureis, argenteis, &c.

5. *Cùm stupet insanis*] Tunc enim et mens malè feriata nequit rectè judicare de temperantiæ virtute et præstantiâ: quinimo in omnem errorem facilè propendet.

9. *Leporem sectatus, &c.*] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11. *Assuetum græcari.*] Delicati quidam à duris laboribus et exercitationibus ante dictis abhorrentes, ludis duntaxat Græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione Græcâ interpretantur; cujus ita meminit Cic. in Verr. l. 1. n. 66. *Discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Græco more biberetur: hospes hortatur: potant majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiâque convivium.* In istis Græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties deos aut charos nominâssent: Lex autem erat ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Hanc refert et explicat Cicero Tusc. l. 5. n. 15. *Et rectè,* inquit, *aut enim fruatur cum aliis pariter voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discedat.*

Pila velox.] Apud Veteres ludus pilæ et folliculi præcipuæ commendationes et magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavius, aliique viri graves, puta Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis et animi vegetandi causâ studiosissimè lusêre. Rom. autem juventus in campo Martio frequenter ludebat pilâ seu paganicâ, seu trigonali; in quâ sinistræ usus præcipuus traditur magis quàm dextræ: corporis autem agilitas maximè valebat: ut sciret apte pilam jacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. Hæc Alex. ab Alex. l. 3. c. 11. Pilâ etiam mulieres lusitâsse, Homerus docet. De Mæcenate constat ex l. 1. Sat. 5. v. 48. Vide ibi Annot.

12. *Studio fallente laborem,*] Gall. *L'application et le divertissement fait oublier la peine.*

13. *Discus.*] Nomen à δίσκω *jacio.* Molea erat saxea, plumbea, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altiùs, aut, longiùs, aut propiùs destinatam metam projecisset. Vide jam annotata, Lib. 1. Od. 8.

Cedentem aëra.] Projecto disco cedit aer: ut-

Cùm labor extuderit fastidiâ: siccus, inanis
Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno [63]
Nè biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum benè leniet. Undè putas, aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in teipso est: tu pulmentaria quære
Sudando. Pinguem vitiis, albùmque, nec ostrea, [64]

quando, inquàm, *labor expulerit nauseam, sitiens et famelicus respue viles escas: neque bibas Falernum* vinum *nisi melle Hymettio mitigatum. Cellarius exierit foras; et mare procellosum subibeat pisces; panis cum sale optimè sedabit stomachum obmurmurantem. Unde credis vel quomodo* sic *factum?* Nimirum *summa voluptas haud in odore* ciborum *exquisitorum, sed in temet consistit. Tu condimenta para* tibi *ad sudorem* usque *laborando.* Enimverò *vitiosè opimum et pallidum non delectabunt ostrea,*

ANNOTATIONES.

potè gravioribus corporibus leviora cedunt.

14. *Cùm labor extuderit fastidia;*] Postquam labor satietatem discusserit, famemque revocârit excitâritque: tum profectò quemlibet vilem cibum ac potum cum voluptate capies. Hippocratis præceptum est: ὁ πόνος σίτου ἡγείσθω, *labor cibo præeat.* Cic. de Fin. 2. n. 90. *Socratem audio dicentem cibi condimentum esse famem, potionis sitim,* Tusc. l. 5. n. 97. *Socratem ferunt, cùm usque ad vesperam contentiùs ambularet, quæsitumque esset ab eo, quare id faceret, respondisse se, quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.*

15. *Sperne cibum vilem:*] Id est, profectò non spernes cibum vilem, quando inani stomacho fueris.

Nisi Hymettia mella Falerno Nè biberis diluta.] Hypallage id est, nè biberis nisi optimum vinum melle optimo dilutum et suave effectum. De *Falerno* vino, l. 1. Od. 20. *Hymettus* regionis Atticæ mons, Athenis proximus, thymi atque adeò mellis excellentissimi copiâ celebratus. Porrò vini austeritatem veteres temperare solebant melle admixto, vel alio vino mitiori; ut est, l. 1. Sat. 10. v. 24. Vide et infrà Sat. 4. v. 24. Virgil. Georg. 4. 101.

Dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum
Et liquida; et durum Bacchi domitura saporem.

16. *Foris est promus, et.*] Si domo abfuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opsonia et dapes; vel tempestas hyberna impedierit piscari: tum certè esurienti satisfaciet *cum sale panis* simplex. Cic. Tus. 5. n. 102. *Aperta res est et quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus.*

17. *Cum sale panis.*] Plin. lib. 31. cap. 7. *Varro pulmentarii vice usos variis veteres auctor est: lesitasse enim salem cum pane et caseo, ut proverbio apparet.* Ex Plutarchi Symp. lib. 4. p. 4. citra salem nihil propè est edendo: qui panem quoque gratum facit additus. Hincque Neptunus eodem quo Ceres templo colitur. Cic. Tusc. 5. ex Xenophonte *Persæ nihil ad panem adbibebant quidquam præter nasturtium.*

18. *Unde putas, &c.*] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis et parabilis?

19. *Pulmentaria quære Sudando.*] Opsonare famem laborando, tuque fac ut tibi quævis esca videatur suavis et optima. Cic. Tusc. l. 5. n. 97. *Parvo cultu natura contenta. Quis non videt desideriis condiri omnia? Darius in fugâ, cùm aquam turbidam et cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius.* Lege ibidem quod Dionysio tyranno jus quoddam nigrum fastidienti respondit coquus; *Scilicet condimenta defuêre; labor in venatu, sudor, cursus, fames, sitis.*

Pulmentaria.] Plin. lib. 18. cap. 8. *Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur.* Porrò pulmenta et pulmentaria usurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucundè titillantibus, patet ex Macrob. lib. 7. cap. 4. sub finem, ubi sunt hæc verba ad rem præsentem omninò pertinentia: *Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula, ultra quàm naturæ necesse est, lacessitur: et fit inde congeries, dum pruritu desiderii ampliùs, vel certè de singulis parva libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui ultra sitim famemque sedandam producunt appetentiam, &c.*

21. *Pinguem vitiis, albumque, &c.*] Nimio cibo pôtuque plenum, atque ex cruditate et ægrâ coctione laborantem, et inde pallidum, te non juvabunt exquisita quævis, ostrea, scarus, lagoïs. Seneca de brev. vitæ: *Quàm multi continuis voluptatibus pallent?* Vide infra, v. 76.

Nec

Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagoïs.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potiùs quàm gallinâ tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis, et pictâ pandat spectacula caudâ:
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris istâ,
Quam laudas, plumâ? coctòve num adest honor idem? [625]
Carne tamen quamvis distat nihil hâc magis illâ;
Imparibus formis deceptum te patet. Esto.
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontésne inter jactatus, an amnis

char-fish

vel scarus, vel lagoïs externa. Attamen vix obtinebo, si pavo apponatur, ut non hoc libentius quàm gallinâ fricare palatum velis, scilicet *vanâ rerum* specie *delusus: eò quòd avis rara vendatur auri* pretio, *et spectaculum præbeat caudâ pictâ: quasi ad rem aliquid faciat. An commedes eam plumam quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter et illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sanè. Unde animadvertis* utrum *appositus iste lupus Tiberi an mari inter pontes exagitatus, an ad*

ANNOTATIONES.

Album.] Quidam interpretantur, nitidum cute benè curatâ et candidâ: quales esse solent qui optimo victu utuntur abundanter quidem. Pers. Sat. 3. v. 98.

Turgidus bis epulis, atque albo ventre lavatur.

Ostrea.] Ostreis delectatos Romanos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. 4. v. 140. et seq. Item Sat. 8. v. 85. Plin. l. 32. c. 6. Gell. l. 7. c. 16.

22. *Scarus,*] Gall. *Sarget.* De hoc pisce exquisito, Epod. 2. v. 50. Annot.

Peregrina lagoïs,] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur lepus. Plin. l. 8. c. 57. *Censoriæ leges cœnis adimère conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Piscem esse lagoïn perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. l. 32. c. 1. lepus marinus *venenum est in cibo vel potu datus atque etiam visus, &c.* Eo extinctus est Titus Imperator, à Domitiano fratre consorte imperii et successore, ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant. Vide Cœl. Rhodig. l. 26. c. 30.

23. *Vix tamen eripiam, &c.*] Neque tamen istis rationibus et argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vanâ specie delusæ. Quin, si tibi apponantur simul pavo et gallina, huic illum anteferes: et suaviorem putabis pavonem, quia carior et rarior, quàm gallina, tametsi non est reverà melior.

24. *Tergere palatum.*] Pers. Sat. 3. v. 113.

Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.

25. *Quia veneat auro.*] Juven. Sat. 11. v. 14.

Interea gustûs elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.

27. *Tanquàm ad rem attineat quidquam.*] Quasi ad gustum et saporem faciat plumarum fulgor. Cic. de Finib. l. 3. n. 18. *Quædam à naturâ ad usum donata sunt ut crura, pedes: alia nullam ob utilitatem, sed ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni.* Vide Athen. l. 8. c. 12. Idem. l. 14. c. 20. ex Anaxandride. *At non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?* Ibid. Strattis; *Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, et aliæ vestræ nugæ, quas domi pascitis ob pennarum pulchritudinem.* Vide l. 1. Sat. 2. v. 116. ibique Annot.

28. *Coctove num adest honor idem?*] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor et splendor?

29. *Carne tamen quamvis, &c.*] Ergò cùm discrimen nullum sit inter carnem pavonis et gallinæ, patet te delusum specie et formâ pavonis, ut hanc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulchritudine.

32. *Unde datum sentis, &c.*] Unde habes ut gustu explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempè: an in alto mari, an in Tiberi: neque hoc solùm, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O sagacem et ingeniosam nimis profectò gulam! Juvenal. Sat. 4. 140. similiter canit.

———*Circeis nata forent, an*
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprehendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat echini.

32. *Hiet?*] Piscis iste è voracitate dictus lupus hianti ore bellè exprimitur; sive quòd pisces omnes recens capti os didùcunt.

Pontesne inter jactatus, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur, atque hoc inter lupus marinus. Porrò ex fastidio helluonum seu catillonum palati judicio, bonus

ostium fluminis Hetrusci? Stulte, laudas barbum trium librarum quem oportet dividas in plura frustula. Capit te forma, ut cognosco. *Quorsum igitur spernis lupos ingentes? nempe quòd natura mensuram ampliorem tribuit illis, istis verò minorem. Stomachus esuriens raro communia respuit. Cuperem videre ingentem* mullum *ingenti patinâ expansum, inquit gula digna rapacibus Harpyiis. Sed vos*

Ostia sub Tusci? laudas, insane, trilibrem [626]
Mullum; in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video. Quò pertinet ergo
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus raro stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos

ANNOTATIONES.

erat ille è medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui inter pontes concitatiori aquâ jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior, effectus fuerat. Colúmel. L. 12. c. 16. *Multorum gula subtilior . . . et erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigâsset.* Plin. l. 9. c. 54. *Quando,* inquit, *eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes; rhombus Ravennæ, Muræna in Siciliâ, &c.* Vide Macrob. l. 3. Saturn. c. 16. ubi ex Varrone et Lucilio statuit lupum marinum *egregii saporis* habitum, qui inter duos pontes captus esset: Atque à Lucilio piscem hunc dici *catillonem quasi liguritorem: scilicet quia proximè ripas stercus insectaretur: . . . pontes Tiberinus duo inter captu' catillo.* Id. ibid. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente; *Edimus tardum pinguem, bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*

Amnis Tusci.] Tiberis Tusciam alluentis et à Latio disterminantis. Virg. Georg. 1. sub finem. *Tuscum Tiberim.*

33. *Laudas, insane, trilibrem Mullum, &c.*] Delicatorum et catillonum erat etiam aliud vitiosi fastidii genus: inter pisces naturâ parvos laudabant volebantque magnos: contra parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit. Itaque Horatius in ejusmodi fastidiosos helluones insurgens, *laudas,* inquit, *insane, trilibrem Mullum,* eò quòd raro talis inveniatur: *odisti* verò lupum marinum qui procerus est et magni ponderis. Plin. l. 9. c. 17. *Ex aliquâ nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica; binasque libras ponderis raro admodum exuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt . . . . algâ vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne.*

34. *Mullum;*] Barbatulos vocat Cicero, Gall. *Barbeau:* Angl. A BARBEL, quidam tamen sunt imberbes, at minus laudantur, Plin. modò cit. *Barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro . . . laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella* (mullis) *a colore mulleorum calceamentorum datum putat . . . . mullum expirantem versicolori quadam et numerosâ varietate spectari, proceres gulæ narrant . . . . . Asinus Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummûm.* Vide Senec. Epist. 95. Sueton. Tiber. c. 34. refert. *tres mullos triginta millibus nummûm venisse:* quod damnavit Tiberius. Vide Macrob. l. 3. c. 16. Juvenal. Sat. 4. v. 15.

——— *Mullum sex millibus emit*
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

In quem locum olim pluribus disserui, ut et Sat. 5. 92.

39. *Porrectum, magno, &c.*] Observa, lector studiose, versum hunc crebris spondæis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis et integris opsoniis. Juv. Sat. 1. v. 140.

. . . . . *Quanta est gula quæ sibi totos*
Ponit apros?

Contra Tiberius: *Ut parsimoniam publicam exemplo quoque juvaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa opsonia apposuit affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.* Sueton. Tiber. c. 34.

40. *Harpyiis gula digna.*] Harpyiæ appellatione et numero incertæ: in primis celebrantur: Aëllo, Celæno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab ἁρπάζω, *rapio.* Has describit Virgil. Æn. 3. v. 215. et seq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, à Jove excæcatus immissis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in inferis esse et vocari Furias Servius affirmat) apposita statim opsonia rapiebant ex alto devolantes: quin et relictas fortè dapes tetro odore fœdabant et corrumpebant. Virgil. cit.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
Ora fame . . . . nec sævior ulla
Pestis, et ira Deûm Stygiis sese extulit undis.
. . . . . *Quatiunt clangoribus alas,*
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo, &c.

Præ-

Præſentes, Auſtri, coquite horum opſonia: quanquam [627]
Putet aper, rhombuſq; recens, mala copia quando
Ægrum ſollicitat ſtomachum; cùm rapula plenus
Atq; acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigriſq; eſt oleis hodie locus. Haud ità pridem
Galloni præconis erat acipenſere menſa
Infamis. Quid? tum rhombos minùs æquor alebat? [62]

Auſtri, adeſte atque horum dapes corrumpite; quamquam fœtet aper et rhombus recens, cùm mala abundantia vexat morboſum ſtomachum: quando ſatur expetit rapas et inulas acres. Verùm *omnis* cibus *vilior nondum exulat à menſâ divitum. Etenim admittuntur ova et olivæ nigræ; neque dudum Gallonii præconis menſa acipenſere infamata fuit. Quid?* An *tunc mare minùs nutrivit rhombos?*

ANNOTATIONES.

41. *Præſentes, Auſtri, coquite horum opſonia:*] Satiricus excandeſcens in guloſos helluones, invocat Auſtros meridionales ventos, qui humido ſuo calore illorum cibos putrefaciant. Sed mox ipſe ſe corrigit, memor ſcilicet iis putrida videri quævis opſonia.

42. *Quanquam Putet aper, &c.*] Verùm non opus eſt Auſtri flatu, ipſa illorum ſatietas nauſeam movet ſtomacho repleto: atque facit putere cibos etiam recentes.

Rhombus] De eo piſce laudatiſſimo, Gall. et Ang. TURBOT, in Epod. 2. v. 50.

43. *Cùm rapula plenus, &c.*] Cùm ſatur, cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, diſcuſſis viſcoſâ pituitâ crudiſque humoribus.

Rapula.] Gall. *des raves.*] De his plura narrat Plin. l. 18. c. 13. Item. l. 20. c. 3. *Eſt et rapo vis medica* inquit.

44. *Inulas.*] Gall. *de l' Aulnée:* Angl. *Elecampane.* Plin. l. 19. c. 5. Idem. l. 20. c. 5. inulæ virtutes affert; priori loco ſic habet: *amarior inula per ſe ſtomacho inimiciſſima, eadem dulcibus miſtis ſaluberrima. Pluribus modis auſteritate victâ gratiam invenit . . . . . . defectus præcipuè ſtomachi excitat, illuſtrata maximè Juliæ Auguſtæ quotidiano cibo.*

Necdum omnis abacta Pauperies, &c.] Cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in menſâ et conviviis divitum. Nam *ova* caput cœnæ ſunt: ab iis ſemper ducitur initium epulandi: ut dixi l. 1. Sat. 3. v. 6. ad hæc verba, *ab ovo uſque ad mala.*

Nigris oleis] Nigror in oleis et uvis maturitatem indicat.

47. *Galloni*] Is helluo inſignis, primus appoſuit acipenſerem, exquiſitiſſimum piſcem; atque ob id à Lucilio carpitur ſatirâ ſuâ 4. iſtis verſibus, quos etiam refert Cic. de Finibus, l. 2. n. 24.

O Publi, O gurges Galloni, es homo miſer, inquit,
Cœnaſti in vitâ nunquam benè, cùm omnia in iſtâ
Conſumis ſquillâ, atq; acipenſere cum decumano.

Ibid. n. 90. *Qui ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius, &c.* Idem Cicero pro Quintio, n. 94. *Qui, relictâ bonorum virorum diſciplinâ, et quæſtum et ſumptum Gallonii ſequi maluerunt.*

Acipenſere] Acipenſer vel acipenſis. Gall. *Eturgeon,* Angſ. A STURGEON. Vulgò turſio, vel ſturio, ſed perperam; Galeno γαλαξίας; Rondeletio ex genere galeorum eſt; valde pretioſus et nobilis; utpote qui ſingulari pompâ inferretur menſæ divitum. Plin. l. 9. c. 17. *Piſcium nobiliſſimus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contra aquam nando meat . . . rarus inventu* Macrob. l. 2. c. 12. *Nec acipenſer illius ſeculi delicias evaſit . . . quo in honore fuerit hic piſcis apud P. Scipionem Africanum illum et Numantinum, accipite ex Cicer. dial. de fato. Nam cùm eſſet apud Lavernium Scipio, unàque Pontius, allatus eſt fortè Scipioni acipenſer, qui admodum rarò capitur: ſed eſt piſcis in primis nobilis . . . . acipenſer iſte paucorum hominum eſt . . . . â coronatis miniſtris cum tibicine introferri ſolitus . . . . hæc Sammonicus, prodens venerationem quâ piſcis habebatur ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quadam veluti non deliciarum ſed numinis pompâ.* Athen. l. 4. c. 5. *His præerat fortiſſimus imperator acipenſer, inſignis haſtâ: quem etſi jam ſatur guſtare percupivi: ambroſia certè is mihi viſus eſt.* Lib. 7. cap. 12. *Quem acciperſerem vocant Romani, cum tibiis et coronis circumferunt in cœnis: coronatis etiam illis qui portant . . . . Aciperſer minor eſt galeo, roſtro longiore, figurâ magis triangulari.* Quæ cùm ità ſint, nè Lector, mirère quod ſcribit Martial. Lib. 13. Epig. 91.

Ad palatinas accipenſem mittite menſas,
Ambroſias ornent munera rara dapes.

48. *Infamis.*] Nam et Gallonius à Lucillo *gurges* vocatus: et quivis gulâ et helluationibus turpis Gallonii ſimilis vulgò dictus. Patet ex cit. Cicer. de Finibus 2. &c.

Tutus erat rhombus, tutòque ciconia nido;
Donec vos auctor docuit Prætorius. Ergò
Siquis nunc mergos suaves edixerit assos;
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus à tenui victu distabit, Ofello [629]
Judice. Nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te aliò pravus detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna;
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et
Cujus odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia, natales, aliòsve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.

Securus rhombus, et secura nido ciconia degebat, usque quo Prætorius indicavit primus. Itaque si aliquis nunc suadeat jucundos esse mergos assatos, continuò *auscultabit Romana juventus, facilis doceri vitiosa. Sordidus cibus à frugali differt, Offello judice. Enimverò frustrà vitium hoc declinabis, si te ad aliud malè convertas. Avidienus, canis merito appellatus, edit olivas quinquennes et corna silvestria: nec libenter defundit vinum nisi corruptum: ipse* verò è vase *corneo duas libras* continente *brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, largè quidem fundens acetum; quamvis repotia,*

ANNOTATIONES.

Tum rhombos minus æquor alebat?] Ostendit Poëta non tam obsoniorum bonitatem quàm gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit, acipenser in pretio ac deliciis fuit: deinde rhombus: alias ciconia, pavo, &c. imò si quis modò novas dapes excogitat, etsi minimè bonus, v. g. mergos assos: hos continuò cæteris omnibus anteponi et opimos haberi cernas.

50. *Donec vos auctor docuit Prætorius.*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit Augusti temporibus, illum vocat Satiricus *Prætorium* ironicè; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est: hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi:

Ciconiarum Rufus iste conditor,
Hic est duobus elegantior Plancis;
Suffragiorum puncta non tulit septem.
Ciconiarum populus ultus est mortem.

51. *Mergos assos;*] Gall. *Plongeons.* Ni cùm sint macri admodùm, si etiam assentur, nihil præter ossa ac pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus et magister edicat mergos assos suaves esse, et sic apponi debere; parebit juventus stultè, et quasi bonos devorabit.

53. *Sordidus à tenui victu distabit,*] Prudenter monet Poëta tenuem frugalemque victum differre à sordido; hunc vitiosum ac turpem, illum contra honestum, dignum laude.

55. *Avidienus, &c.*] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus à sordibus et immunditiâ canis cognominatus verè est, quippe qui vescitur oleis vetustate corruptis, et cornis silvestribus: caules verò aspergit exiguo oleo vetere et fœtente, acetum duntaxat abundè affundens. Hæc certè vivendi ratio sordida est.

58. *Ac, nisi mutatum parcit defundere vinum;*] Etiam in libationibus ad honorem deorum fieri solitis, ille vappam adhibet: nec vinum paterâ defundit nisi acescens.

60. *Repotia,*] Festus. *Postridiè nuptias apud novum maritum cœnatur, et quasi reficitur potatio*; quæ inde ἐπαυλια dicitur, pridiè vero nuptiarum προαυλία, inquit Cœlius l. 15. c. 18, et 24. Alex. ab Alex. l. c. 5. Repotia, inquit, postridiè nuptias lætiore convictu affines apud novum maritum percolebant; quâ die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, et dominam agere simul, et rem divinam facere assuêrat.

Natales.] Vide Pers. init. Sat. 2. ubi natalem diem *meliore lapillo numerandum*, hilariterque transigendum, atque in eâ *fundendum Genio merum* præcipit.

Aliòsve dierum Festos.] In his mos erat optimum vinum promere, et quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam: nam *lætitiæ Bacchus dator*, ex Virgil. Æn. 1. v. 738. At Avidienus contrà.

65. *Albatus.*] Ex more veterum; togâ indutus recèns lotâ et dealbatâ. Pers. Sat. 2. v. 40.

. . . . . negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.

Cornu ipse bilibri Caulibus instillat, veteris.] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes; è vasculo in olus vile guttas aliquod olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus nè alter copiosiùs affundat; vel nè servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

Veteris.] Hoc epithetum alii jungunt cum præcedenti voce, *olei:* alii cum sequente, *aceti.* Simile quid habet Pers. Sat. 3. v. 27. et seq.

Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.

Quali

Quali igitur victu sapiens utetur, et horum
Utrum imitabitur? Hàc urget lupus, hàc canis angit. [630]
Mundus erit qui non offendet sordibus, atque
In neutram partem cultûs miser. Hic neq; servis,
Albucî senis exemplo, dum munia didit,
Sævit erit; nec sic ut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam. Vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc victus tenuis quæ quantáque secum
Afferat. In primis valeas benè: nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ [631]
Quæ simplex olim tibi sederit. At simul assis

natales, aliosque dies festos colat indutus veste candidâ. Quo ergò victu utetur sapiens; et quem istorum imitabitur? inde premit lupus, illinc instat canis. Nitidus erit qui nec sordidâ peccârit vivendi *ratione, nec se miserè curabit hâc aut illâ parte. Is neque verberabit famulos officia distribuens, ad instar Albucii veteli; neque, ut Nævius inconsultus, dabit convivis aquam immundam.* Est enim *hoc etiam grande peccatum. Jam disce quæ et quanta* bona *secum advehat frugalitas. Primò sanitatem habebis. Etenim ciborum diversitatem esse homini perniciosam minimè dubitabis, recordatus ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit. Verum si*

ANNOTATIONES.

63. *Horum Utrum imitabitur?*] An Gallonium luxuriosum et prodigum, an Avidienum sordidum et nimis parcum?

64. *Hàc urget lupus, hàc canis angit.*] Loco vocis *angit*, quidam leg. *aiunt*. Certè proverbium est. Porrò comminiscuntur hinc edacitatem et ingluviem *lupi*, illinc immunditiam *canis*: item delicias interpontani lupi, de quo suprà, atque sordes Avidiendi Canis cognominati.

65. *Mundus erit, &c.*] Is erit mundus, honestus, bonus, rectus in vivendi modo, qui medium tenebit ac modum; nec profusè sumptuosus nec indecorâ parsimoniâ sordidus.

Non offendet sordibus, In neutram partem cultûs miser.] Non se odiosum aut miserum præstabit; cultu seu sumptibus seu parcitate immoderatâ; neutrâ partê nimius erit. Vocem, *cultûs*, accipe in genit. id est, curæ sui majoris aut minoris quam par sit.

67. *Albucî senis exemplo.*] Hunc avaritiæ quidam, alii contrà profusionis accusari volunt. Neutri bene. Horatius primò culpavit intemperantiam et immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac sordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ et elegantiæ studium in struendo parandove convivio, atque huic contrarium negligentiæ vitium: affertque exempla Albucii et Nævii opposita. Albucius nimiâ curâ peccat, qui sævit etiam in famulos injunctis officiis paulò minùs sedulos, ac si quid non satis accuratum comperit, durè plectit: imò, inquiunt, servos ille antè verberabat; seu ad arcendam statim segnitiem, seu nè posteà peccantes cædere non vacaret. Contrà Nævius indiligens et parùm lautus: ut mox dicetur.

Didit.] Dat, dividit. Vetus est verbum *Dido is*, quod frequens usurpat Lucretius; quin et Virgil. Æneid. 7. v. 144.

Diditur hic subitò Trojana per agmina rumor.

Et Æneid. 8. v. 132.

——*Tua terris didita fama.*

68. *Simplex Nævius.*] Negligens parùm sapiens et prudens, non satis mundus, quippe qui aquam impuram, lutulentam, sordibus contaminatam præbet convivis admiscendam vino ac bibendam. Ergò Albucius ille plus æquo erat curiosus in epularum apparatu: Nævius autem minùs quam decet: quod utrumque vitium magnum est.

70. *Accipe nunc victus tenuis, &c.*] Cic. Tuscul. 5. n. 93. *Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.* Et Offic. 2. n. 68. *Valetudo sustentatur . . . . continentiâ in victu omni atque cultu, &c.*

72. *Credas, memor illius escæ, &c.*] Facilè credas varietatem ciborum homini esse noxiam, si modò velis meminisse quàm utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placidè cocta, bono succo, atque, ut aiunt, chylo, reparârit vires corporis: et è contrario, quantum molestiæ tibi creârit esca multiplex; quoties deglutisti simul assa cum elixis, carnes cum piscibus, &c.

73. *Tibi sederit.*] Quieverit concocta sine ullâ ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate cibi dissimiles invicem se corrumpunt et seditionem concitant. Τά γὰρ ἀνόμοια ςασιάζει, Plut. Sympos. 4. *Ciborum copia turbat et corrumpit.* Senec. Epist. 2. *Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ ut varia sunt et diversa, non alunt. Sed inquinant et inquinant.* Vide Macrobium

Miscue-

miscueris elixa cum *assatis, et conchylia cum turdis: dulcia mutabunt se in bilem atque iners pituita stomachum perturbabit. An aspicis quemadmodum quisque pallens surgat è convivio sumptuoso? Imo corpus oppressum præcedenti intemperantiâ simul deprimit animum et prosternit in terram divini spiritûs portionem. Alter* contra, *postquam recreavit corpus brevi cibo et somno, exurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilo minus iste poterit transire interdum ad lautiorem* cibum, *seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu debilitatum corpus reficere: item*

Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachóq; tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis
Cœnâ desurgat dubiâ? quin corpus onustum [634]
Hesternis vitiis animum quoque prægravat unà,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citiùs curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam;
Sive diem festum rediens advexerit annus;
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubíve

ANNOTATIONES.

Saturn. lib. 7. cap. 4. et 5 hâc de re pluribus et luculenter differentem. *Qui simplicem cibum sumit, facilè, quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur, usu docente cognoscit: atque ita cujus causa deprehensa est, noxam facile devitat. Qui autem multiplicem, diversitate succorum diversas patitur qualitates: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur; et in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo ex repugnantium sibi humorum discordiâ, &c.*

74. *Conchylia.*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cic. in Pisonem, n. 67. *Mensa exstructa non conchyliis aut piscibus, sed multâ carne.* Plin. l. 8. c. 57. *Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademêre conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Cœl. Rhodig. l. 27. c. 23. ex Phalereo Demetrio, et Sophrone mimographo, *Conchylia,* inquit, *gulæ proceribus adeò probata ut vel inde fit conformatum adagium;* esse conchylia viduarum cupedias.

Turdis.] Gall. *grives.* De his jam lib. 1. Sat. 5. et posteà lib. 1. Epist. 15. *obeso nil melius turdo.* Vide ibi annot.

75. *Dulcia se in bilem vertent.*] Quæ scilicet non benè cocta fuerint in ventriculo, maximè verò dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

Stomachoque tumultum Lenta feret pituita.] Pituita humidus ac frigidus humor à cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatam bilem calidam et siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macr. antè cit. *Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, et in venas cum tumultu suo transeunt.*

76. *Pallidus omnis, &c.*] Decolor, malè habens, dum agrè coquitur cibus multiplex et varius, qui calorem naturalem gravat imbecilliorem, et extinguit, atque hinc pallor.

77. *Cœnâ dubia?*] Sumptuosa, tam copiosa, ut quem è tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. act. 2. Ph. *Cœna dubia apponitur.* Ge. *Quid istuc verbi est?* Ph. *Ubi tu dubites quid sumas potissimum.*

78. *Animum prægravat unà.*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui cùm divinæ consors naturæ sit, sursum debet et ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tuscul. 5. n. 100. *Quid, quòd nè mente quidem rectè uti possumus multo cibo et potione completi?*

79. *Affigit humo.*] Al. *Affigit humi.* Cic. de Senectute, n. 77. *Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, et quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.*

Divinæ particulam auræ.] Cic. Tus. 5. n. 38. *Humanus animus ex divinâ mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* Senec. Epist. 56. ratio nihil aliud est, quam in corpus humanum pars divini spiritûs mersa. Juvenal. Sat. 15.

Sensum à cœlesti demissum traximus arce,

Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausère ex sacris condicibus, quos non ingnoravêre, ut alibi dixi. *Genes.* c. 2. "Formavit Dominus "Deus hominem de limo terræ et inspiravit in "faciem ejus spiraculum vitæ: et factus est "homo in animam viventem."

80. *Alter, ubi dicto citiùs, &c.*] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer et expeditus ad solitas actiones; Contra, qui hesternis èpulis adhuc graves, ad resumendum manè laborem parum sunt vegeti.

82. *Hic tamen ad melius, &c.*] Qui cibum quotidie capit exiguum, poterit interdum lautiori se convivio exhilarare et recreare, seu publicæ lætitiæ causâ et occasione, seu ob propriam necessitatem. Qui verò molliter vivit, senio vel ægritudini incidenti quod præbeat, levamen aut solatium nullum insuper habet.

Acce-

Accedent anni, et tractari molliùs ætas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer et validus præsumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant; non quia nasus
Illis nullus erat; sed credo, hâc mente, quòd hospes [633]
Tardiùs adveniens vitiatum commodiùs quàm
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam? Grandes rhombi patinæq;
Grande ferunt unà cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum
Et frustra mortis cupidum, cùm deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquis, Thrasius istis
Jurgatur verbis: ego vectigalia magna,
Divitiasq; habeo tribus amplas regibus. Ergo [634]
Quod superat, non est meliùs quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam, te divite? Quare
Templa ruunt antiqua Deûm? Cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?

cùm anni multiplicati fuerint, atque melius curari poscet ætas ingravescens. Tu verò *ad eam mollitiem quam* adhuc *juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cùm vel ægritudo molesto vel senectus pigra acciderit? Prisci amabant aprum rancidulum, non quòd carerent odoratu: sed,* ut *opinor, eo consilio quòd hospes serò accedens aptius comedat* paulò *corruptum, quàm vorax dominus incorruptum. Utinam me prima terra genuisset inter istos heroas. An quidpiam tribuis existimationi quæ jucundo carmine intrat* in *aures hominum? Magni rhombi et catini magnum probrum simul cum detrimento afferunt. Adjunge infensum patruum, vicinos, temet tibi inimicum, et frustra mori quærentem quando inopi non aderit as pretium restis.*

Dices: meritò quidem *Thrasius ejusmodi sermonibus increpatur: Ego* verò *reditus ingentes possideo, et opes tribus regibus sufficturas.* An *igitur deest melior ratio insumendi quod superfluum est? Quare inops est aliquis immeritus,* dum *tu es opulentus? Cur vetusta numinum fana decidunt? Quare, pessime, è tam abundanti cumulo non detrahis quidquam dilectæ* patriæ largiendum?

ANNOTATIONES.

93. *Quæ carmine gratior.*] Vel, quæ gratior quavis modulatione: vel quæ fit per carmen celebrior. Nôrunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidisse, quòd nactus esset eximium laudum suarum præconem Homerum.

97. *Adde Iratum patruum, &c.*] Præter allata jam luxuriosi victûs mala, adde quod odium incurris propinquorum, amicorum, imò et vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic. pro Muren. n. 76. *Odit Populus Roman. privatam luxuriam.* Offic. l. 1. n. 106. *Turpe est diffluere luxuriâ . . . . . . Luxuria cùm omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est.*

Patruum.] Cujus es tutelæ commissus, et cui proinde obsequi te par est à prodigendo patrimonio deterrenti, sumptus nimios vetanti.

Te tibi iniquum.] Quippe qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reservans, seu quo ingruenti inopiæ subvenias, seu quo in desperatione rerum tuarum mortem tibi consciscas.

99. *As laquei pretium.*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio *as* hoc sensu: ut nec assem unum habeas superstitem quo emas restem, ad suspendium finiendasque simul cùm vitâ ærumnas et miseriam summæ egestatis asseclas. Huc spectat adagium: *ad assem redactus.*

Thrasius.] Homo prodigus et hinc prorsùs inops et egens rerum omnium.

100. *Ego vectigalia magna, &c.*] Prolepsis est. Quo non amplas habet et magnas opes, ac sumptus facit magnos, is jure admonetur et objurgatur. Atqui ego non ita. Nam ingentes divitias possideo cuilibet magno sumptui pares.

Vectigalia.] Privatos reditus copiosos publicis vectigalibus æquales.

101. *Tribus amplas regibus.*] Plutarchus ità scribit, Marium ædes et opes habuisse multis regibus pares.

102. *Ergò quòd superat, non est melius quo, &c.*] Respondet Horatius: Atque divitias illas ingentes non dilapidare, sed rectè insumere oportet quæ superflua tibi multa sunt. Quin iis sublevas cives quos iniqua sors pauperes fecit meliori conditione dignos? Quin instauranda cures diruta vetustate deorum templa? Quin è tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. et patriæ, quæ tibi certè chara esse debet?

Uni

Uni nimirùm tibi rectè semper erunt res?
O magnus posthâc inimicis risus! utérne
Ad casus dubios fidet tibi certiùs; hic, qui
Pluribus assuêrit mentem corpúsque superbum;
An qui contentus parvo, metuénsque futuri,
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello!
Quò magis his credas: puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latiùs usum,
Quam nunc accisis. Videas metato in agello [635]
Cum pecore et natis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temerè edi luce profestâ
Quidquam præter olus fumosa cum pede pernæ.
At mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus; benè erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo: tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.

Scilicet tibi soli benè semper fluent omnia: O cachinnus ingens deinde adversariis! Uter duorum sibi confidet securius in casibus incertis; an is qui animum et corpus arrogans assueverit multis, an qui modico contentus et futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti solet *sapiens?* Verùm *ut majorem his habeas fidem; Ego parvus puer Ofellum hunc animadverti non largius usum facultatibus integris, quàm nunc attritis. Cernas jam in dimenso agro cum liberis et grege strenuum agricolam mercenarium* sic *loquentem: Haud ego die non festâ comedi quidpiam temerè nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando verò hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti; lautæ erant* epulæ *non è piscibus urbe quæsitis, sed è pullo et capro. Deinde pensiles uvæ, et nuces, et crassiores ficus instruebant secundam mensam.*

ANNOTATIONES.

106. *Uni nimirùm tibi, &c.*] Attende verò quàm stultè præsenti rerum statui confidas, quasi prospera semper habiturus. Imò cave nè, altè corruens lapsu graviore, præbeas et inimicis risum ac ludibrium, malitiosæ fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis, *mimum*, Sat. 6. v. 607.

107. *Uterne ad casus dubios, &c.*] Urget porrò noster Poëta: Dic amabo: uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copiâ semper se satiârit, an qui, bonis licet affluens, modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper, mutatam sortem vix sentit; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, *futuri metuens*: atque *in pace*, et secundis rebus, *ut sapiens, aptans idonea bello* et egestati præsidia, nempè tolerantiæ studium, animumque et corpus *contentum parvo*.

112. *Ofellum.*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademptos. Sic et Propertius prædia amisit: quod ipse conqueritur: et Virgilius ipse suorum possessione depulsus ac tantùm non spoliatus est. Patet ex Bucolicis Ecl. 1. et 5. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit; ac deinceps velut alienum mercede conductum excoluit: suoque labore et operâ rusticâ se suamque familiam sustentavit et aluit.

114. *Metato in agello.*] Salmasius *metatum* interpretatur, optimum, quasi electum et assignatum. Malim tamen cum aliis intelligere simpliciùs, perticâ dimensum. Nam ita cuique certa mensura, certa jugera assignabantur. Virg. in Diris.

Pertica quæ nostros mentata est impia agellos, Propert. lib. 4. Et l. 1. v. 130.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

116. *Non ego, &c.*] Hæc et quæ sequuntur ad finem hujus Satiræ Ofelli *narrantis* verba sunt.

117. *Pernæ.*] Pernam cum petasone malè confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens: *perna* est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cum ipso pede. Undè patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non *pernam* sed *pedem* tantùm pernæ partem deteriorem comederet, etiam dum *integræ opes erant*.

119. *Per imbrem.*] Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

121. *Pensilis uva.*] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de re rust. lib. 1. cap. 58. *Cato ait . . . uvas quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, amineas, et scantianas*; et cap. 68. *pensilia, ut uvæ, mala, et sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat: quòd colore mutato, et contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum, destensura se minitantur.* Plin. lib. 14. cap. 4. *Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ.* Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122. *Cum duplici ficu.*] Alii intelligunt ca-

Post

Post hoc ludus erat cuppâ potare magistrâ:
Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto, [656]
Explicuit vino contractæ seria frontis. 125
Sæviat, atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantùm hinc imminuet? quantò aut ego parciùs, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quemquam statuit. Nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris, 131
Postremò expellet certè vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli [657]
Dictus, erit nulli proprius; sed cedet in usum

Posteà ludus erat bibere cratere magistro. Denique *Ceres rogata ut celsam aristam erigeret, vino porrigebat frontem rugosam et solicitam. Ergò sors adverse-tur, novaque bella moliatur, quid inde aufert? Quantò mi-nùs vel ego, vel vos, ô pueri, culti fuistis, ex quo novus in-quilinus istuc accessit? Etenim proprii agri dominum neque hunc, neque me, ullum natura constituit; iste nos abegit: istum abiget vel fraus, vel ignoratio tricarum juris, tandem certè hæres superstes. Ager iste nunc sub nomine Umbreni, paulo ante Ofelli nuncupatus, nomini pro-prius est: at fructum afferet*

ANNOTATIONES.

ricas seu ficus siccas duplicis generis, albas et nigras præcoces et serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt signifi-cari mariscas, quæ sunt ficus grandiores at insi-pidæ, viles, *fatuæ*, Martial. l. 7. Epigr. 24. certè Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Probl. *ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχισμέναι.* Vide Co-lumel. l. 12. c. 15. Plin. l. 15. c. 18. Macrob. l. 3. c. 20. &c.

123. *Ludus erat cuppâ potare magistrâ.*] Nul-lâ archipostâ, nullo convivii rege bibendi mo-dum præscribente: sed quasi ipsâ cuppâ dun-taxat dominâ, potabamus ad arbitrium, li-berè, quantum placeret. De rege ac legibus convivii, l. 1. Od. 4. et l. 2. Od. 7. Quidam legunt *culpâ*, ut qui peccasset adversus leges convivii et sympòsiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur: afferuntque Plaut. Stich. 5, 4, 43. *uter demutassit poculo multabitur.* Ve-rùm hæc parum congruunt simplicitati rusticæ et moribus Ofelli.

Cuppâ.] A κύββα, *poculum:* Hesych. Gall. *Une couppe.* Angl. A CUP.

124. *Venerata Ceres.*] Religiosâ libatione Cererem venerabamur, ac precabamur ut am-plam daret messem: tumque bonâ spe con-ceptâ hilaritati indulgebamus. Antiqui *venero* et *veneror* dixerunt. Virgil. Æneid. 3. v. 460. *Venerata sacerdos*, passivâ significatione, ut hoc Horatii loco.

126. *Sæviat, atque novos, &c.*] Fortunam rectè provocat Ofellus *angustam pauperiem pati* assuetus. Ad rem omnino Senec Epist. 11. *Quid necessitati sat est, Fortuna debet etiam irata.*

127. *Quantò aut ego parciùs, &c.*] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum sensimus? an corpo-ris color ac nitor deperiit? Imò cibi parabiles, ut antè, in promptu semper adfuerunt: eadem vivendi agendique ratio; idem animus.

120. *Nam propriæ telluris herum, &c.*] Cic. Offic. 1. n. 21. *Sunt autem privata nulla na-turâ, sed aut veteri occupatione, ut qui quon-dam in vacua venerunt: aut victoriâ, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte.* Senec. Epist. 88. *Non dominus istic, sed colonus intrasti.*

131. *Illum aut nequities, &c.*] Sua ipsius luxuria, vel aliena fraus et improbitas, *Vafri inscitia juris:* Gall. *une chicane malicieuse.* Vide posteà l. 2. v. 127. et seq.

132. *Vivacior hæres.*] Horat. Ep. Lib. 2, 2. v. 175.

. . *Perpetuus nulli datur usus: et hæres*
Hæredem alterius velut unda supervenit undam.

133. *Nunc ager Umbrani, &c.*] Expressa dictio ex Luciani Epigrammate,

Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην, ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου·
Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ᾽ ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος
Οἴεται. εἰμὶ δ᾽ ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης.

Ager Achæmenidæ olim, nunc verò Menippi. Et rursus ab alio transibo ad alium. Etenim ille possidere me putabat; et hic nunc putat. Nul-lius autem omnino sum sed Fortunæ.

134. *Cedet in usum nunc mihi, nunc alii.*] Lib. 2. Epist. 2. v. 1740.

. . . . . . *tanquam,*
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte supremâ,
Permutet dominos, et cedat in altera jura.

Nunc

jam mihi, mox alteri. Quapropter constantes estote; et rebus contrariis magnos animos objicite.

Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes;
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

ANNOTATIONES.

135. *Quocirca vivite fortes, &c.*] Quæ cùm ita sint, ô pueri mei, discite exemplo meo nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, et sic fortunæ vim frangere.

SATIRA III.

Fusè tractat paradoxum illud Stoïcum: Omnes stultos insanire.

DAMASIP. *Sic infrequenter scribis,* adeo *ut anno integro vix quater petas membranam, singula* tua *scripta recensens; adversus temetipsum iratus, quòd vino et somno indulgens nihil componas dignum celebrari; quid erit? sobrius venisti ab ipsis*

SIC rarò scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens;
Iratus tibi; quod vini somníque benignus
Nil dignum sermone canas: quid fiet? ab ipsis

ANNOTATIONES.

1. *Sic rarò, &c.*] Plures hîc dialogismi sed duo sunt præcipui: prior Damasippi philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoïco supercilio redarguit, quòd nihil novi scriberet: alter est Stertinii item Stoïci cum Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum et cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hâc Satiricus noster, excutiendo solemne Stoïcis placitum, acutè vellicat plerosque variæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

Ut toto non quater, &c.] Primùm se castigari insimularique desidiæ à Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat, atque *vafer vitium* ac vulnus, quod rescindere vult, *tangat*; quemadmodum ait Persius, Sat. 1. v. 116.

2. *Membranam poscas.*] Ex adversariis in membranam nihil transcribis velut emendatum, atque hominum lectioni dandum: multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuò retexis, sed pauca aut nulla in chartam et mundum refers. Prisci nimirùm scriptitavêre primo in ceratis tabellis; ut annotavi l. 1. Sat. 10. Deinde in chartâ seu papyro: l. 1. Sat. 4. Posteà in membranis quæ pelles animalium, quòd Pergami inventæ et aptatæ ad scribendum, Pergamenæ dictæ sunt. Plin. lib. 13. cap. 11. S. Hieron. Epist. ad Chromatium: *tam parvam Epistolam miseritis . . . . . chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus* (Eumenes) *membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur: unde et Pergamenorum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.* Ubi ex occasione et ἐν παρόδῳ, Lector, meminisse oportet, Pergami reges ferè omnes appellari consuevisse Attalos: pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui anteà Pharaones.

Retexens.] In tabellis enim, verso stylo, cerâque complanatâ, licebat mutare et rescribere quidlibet; non perinde in membranis. Ovid.

Incipit, et dubitat: scribit, damnatq; tabellas.
Et notat, et delet; mutat, culpatque, probatque.

Vide Quintil. lib. 16. c. 3. sub finem.

3. *Iratus tibi, quod, &c.*] Quòd satis elaboratum nihil tibi videatur, irasceris et succenses tibimet; hinc relegis, deles, vertis donec aliquid menti occurrat quod ipse probes, dignumque judices evulgari et tradi lectitandum eruditis. Epist. ad Pisones, v. 293.

. . . Carmen reprehendite quod non
Multa dies et multa litura coërcuit, &c.

4. *Dignum sermone.*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi et laudari.

Ab istis Saturnalibus huc fugisti.] Quorsum huc secessisti in villam tepidiori cœlo, vel foco luculentiori commodum, quasi ad scribendum aptiorem?

Satur-

Saturnalibus huc fugisti sobrius. Ergò
Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami; immeritúsque laborat [635]
Iratis natus paries Dîs atque poëtis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin Archilocho? Comites educere tantos?
Invidiàm placare paras virtute relictâ?

Saturnalibus. Igitur scribe quidpiam pollicitis respondens. Age: nihil prohibet. Sine causâ calamos accusas: nec jure cæditur paries factus adversis numinibus et poëtis. At vultu multa et eximia spondebas, cum primum villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro? atque Eupolin Archilocho? assumpsisse comites egregios? An speras invidiam sedare virtutem deserendo?

ANNOTATIONES.

1. *Saturnalibus.*] In memoriam priscæ libertatis sub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia 14. Cal. Januar. tumque servis domini præstabant epulas, ipsisque ministrabant: omni datâ quidvis loquendi licentiâ. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 10. Athen. lib. 14. et infrà Sat. 7. v. 4. ubi de *libertate Decembri.*

Sobrius. Ergo Dic aliquid, &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus commessationes ac tumultus fugiens huc venisti, et quiete exoptatâ jam frueris, vinoque et somno parcè indulgere licet, jam scribe quidpiam sobriâ mente dignum.

6. *Nibil est.*] Nihil excusationis habes.

Culpantur frustrà calami.] Non est quod pueriliter culpam rejicias in calamos parùm idoneos. Vide Pers. Sat. 3. v. 12, ubi

Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor,
. . . .
An tali studeam calamo?

7. *Immeritusque laborat, &c.*] Immeritò cædes parietem, iratus quòd votis respondentia non pariat mens, Pers. Sat. 1. v. 106. *nec pluteum cædit, &c.* Quintil. lib. 10. cap. 3. *Tum illa, quæ apertiorem animi motum sequuntur, ... jactare manum, torquere vultum, . . . quæque Persius notat, &c.* Hîc nonnulli perperàm asserunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent, si quid mente occurreret. At fuerint tabulæ ceratæ: quas quidem, vel fortasse ipsas parietibus lecto proximas appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8. *Iratis natus paries Diis, &c.*] Qui nempe toties immeritò verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem et iram quòd animus eximia non excogitaret. Ita veteres dixere Diis adversis fieri, si quid malè cederet.

10. *Si vacuum tepido, &c.*] Horatius impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. Lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas.

Lib. 1. Epist. 7. v. 10.

Quod si bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, &c.] Vide et Epist. 16.

11. *Quorsum pertinuit, &c.*] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? *Platonem,* ad sententias. Epist. ad Pis. *Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ. Menandrum,* ad morum imitationem, quâ præcellit: *Eupolidem et Archilochum,* ad salas et acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia Satiræ desumpta.

Platona.] Cic. de Orat. *Non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister Plato.* Et posteà: *Platonis locutio potius poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum.*

Menandro?] Hic Athenis oriundus, novæ comœdiæ scriptor eximius: quem Terentius secutus est. Quint. l. 10. c. 1. *vel unus,* inquit, *diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander; ità omnem vitæ imaginem expressit; tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas; ità est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus . . in omnibus mirè custoditur ab hoc Poëtâ decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, et fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.*

12. *Eupolin, Archilocho?*] De hoc in Epod. 6. de illo Sat. 4. lib. 1.

13. *Invidiam placare paras, &c.*] An times homines malos offendere, carpendo vitia eorum, et satiricum salem iis affricando: An verò sic invidiam formidare incipis et inimicitias improborum? Cic. Catil. 1. *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.*

Con-

Contemnêre miser. Vitanda est, improba Siren, [640]
Desidia; aut quidquid vitâ meliore parâsti,
Ponendum æquo animo. Dî te, Damasippe, deæq;
Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
Tam benè me nôsti? Postquam omnis res mea Janum
Ad medium fracta est; aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quærere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære; [641]
Quid sculptum infabre, quid fusum duriùs esset.
Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiásque domos mercarier unus
Cum lucro nôram. Unde frequentia Mercuriale
Imposuêre mihi cognomen compita. Novi,

O infelix despectui eris. Fugienda est inertia, mala Siren; vel pariter amittendum id omne quod meliore vitâ acquisivisti. HORAT. *O Damasippe, Dii, Deæque propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verum quomodo tam benè me cognoscis?* DAMASIP. *Postquam cunctæ meæ facultates perierunt apud Janum medium rerum alienarum satago, dimotus à propriis. Etenim pridem cordi erat investigare, quo vase æreo pedes abluisset Sisyphus ille callidus: quid sine arte incisum, quid imperitè conflatum esset?* Ego *solers illi statuæ* pretium *statuebam centena milia: solusque noveram hortos et ædes magnificas emere cum quæstu. Quocirca plateæ celebres cognominârunt me Mercurii amicum.* HOR. *Scio,*

ANNOTATIONES.

14. *Improba Siren, Desidia.*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur et perniciem affert. Frustra est quod Cruquius hic comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laërt. lib. 10. in vitâ Epicuri: quasi ad eas invidiosè alluserit Stoïcus Damasippus. De Sirenibus lib. 1. Epist. 2. v. 23.

15. *Vitâ meliore.*] Meliore vitæ parte, eâ nimirùm quæ peracta est virtutem colendo et exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16. *Damasippe.*] Is Senatoriâ dignitate clarus ad inepta mercaturæ studia et negotia deflexit: in quo perditis facultatibus, futile Stoici Philosophi nomen captavit et habitum.

17. *Donent tonsore.*] Lepida pariter et salsa gratiarum actio; adsit tonsor qui radat et tondeat aptè barbam illam tuam philosophicam prolixiorem. Nihil certè aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem et sapientiam æstimanti: quanquam barbâ tenus sapienti et philosopho.

18. *Postquam omnes res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi, antiquas imagines et statuas, villas item et ædes egregias emendo, venditandoque; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo; sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

Janum Ad Medium.] Ad medium Romæ forum, nimirùm hinc et inde Jani duplex erat effigies; medius autem locus mercatoribus frequens erat; dicebaturque Janus medius, eò quod esset duas inter Jani statuas quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur. Hinc posteà lib. 1. Epist. 1. v. 54.
Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo
Perdocet.
Meminit etiam Tull. in fine l. 2. Offic. *à quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodiùs disputatur de quærendâ, de collocandâ, etiam de utendâ pecuniâ.* Et Philip. 6. n. 15. *de statuâ illâ palmari non possem sine risu dicere.* L. ANTONIO JANII MEDII PATRONO. *Itane? Janus medius in L. Antonii clientelâ fit?*

20. *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere; v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, cælata; nec non quæ haberentur molliùs ac solertiùs fabricata.

21. *Sisyphus.*] Æoli filius Corinthi regis, de quo l. 2. Od. 14. v. 20. et Epod. ult. v. 16.

23. *Callidus huic signo, &c.*] Tanquam peritissimus istarum rerum æstimator, et negotiator famosus, ego pretium imponebam signis, statuis, ædibus magnificis, &c.

Millia centum.] Supple, sestertium. Vide Annot. lib. 1. Sat. 3. v. 15.

24. *Hortos egregiosque domos, &c.*] Cic. l. 7. Epist. 23. emptorem exoptat vanum quempiam et fatuè curiosum Damasippi similem, cui vendere possit signa quædam haud sibi grata. Et Epist. 32. lib. 22. Atticum rogat ut Damasippum aggrediatur, atque ab eo quosdam agros sibi mercetur ad ripam Tiberis sitos.

25. *Mercuriale.*] Antonomasticè nimirum. Nam commune hoc alioqui mercatorum et lucrionum cognomen. Quidam leg. Mercuriali, pari sensu. Mercurium præesse lucro et mercaturæ, cuilibet est compertum. lib. 1. Od. 10.

Et

Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mirè novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisve dolore:
Ut lethargicus hic cùm fit pugil, et medicum urget.
Dum nè quid simile huic, esto ut lubet. O bone, nè te
Frustrêre, insanis et tu, stultíq; propè omnes, [642]
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam,
Atque à Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam malè re gestâ, cùm vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit; et cave faxis
Te quidquam indignum: pudor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primùm nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo; nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri

et admiror te liberatum eo morbo. DAMASIP. *Nimirum veterem* morbum *novus depulit miro modo; sicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo transit ad stomachum: atque lethargicus aliquis fit pugil, et medicum verberat.* HOR. *Esto quod vis, dummodo non* accidat *quidquam par isti.* DAMASIP. *O bone, nè aberres, tu quoque insanus es, pariterque stulti omnes, si* quidem *vera docet Stertinius: à quo ego pulchra hæc documenta sponte hausi, tum cùm me consolatus, præcepit alere barbam sapientem, ac lætum redire à ponte Fabricio. Enimverò perditis opibus cùm obvuluto capite vellem me præcipitare in fluvium, oppertunus adfuit, aitque* (Stertinius) *Cave nè perpetres aliquid te indignum: improba te verecundia afficit, qui times insanus existimari ab insanis. Etenim sciscitabor primum, quid sit insanire: Quod si reperiatur in te uno, nihil ultrà loquar, nè impavide mortem oppetas.* Atqui *schola et discipuli*

ANNOTATIONES.

27. *Morbi miror purgatum.*] Miror te purgatum eâ vesanâ libidine mercandi cum lucre.

28. *In cor Trajecto lateris capitisve dolore.*] Ne hîc cor ipsum, sed stomachum aut ventriculum intellige. Græcis καρδία cor significat, item stomachum sive os ventriculi superius, indeque pro ipso ventriculo ponitur. Eo sensu percommodè intelligitur quod dicitur hîc in cor è capite vel latere dolorem trajici: primum quidem, cum pituita corrupta in ventriculum è capite defluit: alterum verò, cùm bilis in latere sæviens effunditur in ventriculum; atque illinc ægritudinem hoc et malum transfert, osque ventriculi afficit.

30. *Ut lethargicus hic cùm fit pugil.*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior et abundantior pituita; quæ, si quâ ratione accenditur, cerebri membranas inflammat, mentisque perturbationem, delirium, furorem gignit: Quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat, quasi *pugil*, nec ipsi parcat medico. Corn. Cels. l. 2. c. 20.

31. *Dum nè quid simile huic, &c.*] Festivè hoc et satiricè Horatius: O Damasippe, sis licet insanus ac, mutato morbo, phreneticus quantum libet, modò ne pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

O bone, nè Frustrêre, &c.] En arripit occasionem Stoicum dogma aggrediendi et expendendi.

33. *Stertinius.*] Ut gravis auctor profertur ille statim, ad fidem faciendam. De eo posteà lib. 1. Epist. 12.

35. *Jussit sapientem pascere barbam.*] Nimirùm externam sapientiæ speciem assumere jussit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum usque promissam. Is erat Philosophorum habitus, seu ad venerationem, seu ad neglectum corporis indicandum. Pers. Sat. 4. init. *barbatum magistrum* vocat Socratem. Arnob. l. 6. Æsculapii gravitatem notat ex *barbâ amplissimâ, boni ponderis, ac philosophiæ densitatis.*

36. *Atque à Fabricio, &c.*] Et prohibuit nè in rerum mearum desperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim è ponte Fabricio.

Fabricio.] Is insulam Tiberinam urbi Romæ jungit à Fabricio Consule ædificatus: hodie *Ponte giudeo*, quod Judæis habitetur: item *Ponte di quatro capi*, seu quatuor capitum, vulgò dicitur, ob quadrifrontis Jani statuam ibi extantem.

37. *Operto capite.*] Seu pudoris et indignationis causâ: seu ob contemptum lucis hujus ac vitæ.

38. *Dexter.*] Contrà *lævus* malum et infortunium designat.

43. *Mala stultitia.*] Vitiosa animi affectio à veri cognitione aliena, sapientiæ contraria: nam alioqui furor seu phrenesis sapienti etiam contingere potest ex atrâ bile, nec vitio cuiquam verti debet.

Cœcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges, [543]
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes, æquè ac tu, qui tibi nomen
Insano posuêre. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsùm, hic dextrorsùm abit; unus utriq;
Error, sed variis illudit partibus. Hoc te
Crede modo insanum; nihilo ut sapientior ille,
Qui té deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ, nihilum metuenda timentis: ut ignes,
Ut rupes, fluviòsq; in campo obstare queratur.
Alterum et huic varium, et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviòsque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor:
Hîc fossa est ingens, hic rupes maxima: serva:
Non magìs audierit, quàm Fusius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,

Chrysippi statuunt insanum esse quemcunque prava socordia et quemcunque veritatis ignorantia detinet in errore. Atq; sententia ista populos æquè me principes complectitur, uno excepto Sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu insaniant omnes qui te insanum vocant. Quemadmodum in *silvis, ubi passim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam; iste ad dextram pergit: ambo æque aberrant, etsi diversâ ratione decepti. Sic te desipere existima, ut qui te illudit haud minus insipiens caudam trahat. Est fatuitatis altera species, metuentis ea quæ formidari non debent; velut* si quis *conqueratur flammas, scopulos, flumina,* sibi *obstare: in campo: altera priori dissimilis, minimè verò sanior,* temere *petentis medios ignes ac fluvios.* Quamvis autem *sedula parens, bona soror, pater, conjux, propinqui* omnes *increpent: Illic* est *barathrum immane, illic horrendus scopulus;* cave tibi: *haud magis auscultabit quàm Fusius quondam temulentus, dum sopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catieni*

ANNOTATIONES.

44. *Chrysippi porticus.*] Porticus Græcè *στοὰ* significat scholam Stoïcam: eò quod in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philosopharentur. *Chrysippi* verò dicitur hîc, quod eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vid. lib. 1. 3. v. 127. Annot.

45. *Formula.*] Apud Jurisconsultus formulæ dicuntur solemnes quædam propositiones ad veritatis indagationem diligentes: axiomata seu placita vocant philosophi.

53. *Caudam trahat.*] Æquè, ut tu, ridiculus et insanus habendus. Dictio proverbialis ex eo jacta, quòd ebriis et insanis pueri soliti sint tergo appendere quidpiam, instar caudæ, ad ludibrium, veluti exprobrantes sic hominibus illis quod in bestiæ naturam et speciem degenerârint. Absurdi sunt qui *caudam trahere* interpretantur, superbè incedere, et terram syrmate verrere.

60. *Fusius ebrius.*] Actor ille tragicus, cùm dormientis Hecubæ sive Ilionæ somnum simulare deberet ex vino et potu veré sopitus, frustra ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61. *Ilionam.*] Ex tragœdiâ Attii, vel Pacuvii, in quâ Polydori, à Polymnestore Thraciæ rege clam interfecti umbra sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hic intelligi Hecubam, tum quod esset verè Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide et Cicerone: conjiciuntque Hecubam alio nomine Ilionam fortasse dictam. Sed quid opus istis? Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut veneratione, aut etiam miserationis excitandæ causâ. Adde quod puer ille domi fuerat ab Ilionâ velut à parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. 3. Cic. Academ. Quæst. 2. &c.

Catienis mille ducentis Clamantibus.] Certè histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare verò dicuntur clamâsse plures Catieni? vel Catienus pluries iterâsse ac repetiîsse? Mater te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potiùs spectatores errorem intelligentes suggilantesque succlamârunt; atque ut est in Epist. ad Pisones, *Romani pedites equitesque cachinnum sustulerunt.* Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur: tum quod unius Actoris paries sustinet chorus; tum præsertim quod videatur esse contra decorum, ut matrem appellet chorus similiter cum Polydoro, et accinat umbræ, quæ sola soli apparere et loqui fingenda est.

Mater,

Mater, tè appello, clamantibus: huic ego vulgum [644]
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto.
Accipe, quod numquam reddas mihi, si tibi dicam:
Túne insanus eris, si acceperis? an magìs excors,
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert?
Scribe decem à Nerio; non est satis: adde Cicutæ [645]
Nodosi tabulas centum: mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cùm rapies in jus malis ridentem alienis,
Fiet aper, modò avis, modò saxum, et, cùm volet, arbor.

inclamabant: O parens, et invoco. Porrò *ostendam homines universos huic pari insaniâ laborare. Desipit* certè *Damasippus mercando antiquas imagines.* An verò *sapit qui credit Damasippo? Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddas, an tu desipere* existimeris, *si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris à Mercurio propitio oblatam?* Jube *scribi* accepta *à Nerio decem* millia, *nec sufficit: adjunge centenas cautiones et millena vincula vafri Cicutæ: istas* omnes *catenas nihilominus excutiet improbus Proteus. Cumquè ad judicium pertrahes exultantem in ærumnis aliorum, fiet aper, mox avis, deinde rupes et arbor quando libuerit.*

ANNOTATIONES.

62. *Mater, te appello.*] Tull. 1. Tuscul. n. 106. *Ecce alius exoritur è terrâ, qui matrem dormire non sinat.*

Mater, te appello, tu quæ curam somno suspensam levas:
Neque te mei miseret. Surge, sepe'i natum,
Priusquam geræ volucresque, &c.

Pro P. Sextio, n. 126. *Cum veniret, emergebat subitò, cùm sub tabulas subrepserat, ut,* Mater, te appello, *Dicturus videretur.* Acad. 1, 2. *Quid Iliona somno illo? Mater, te appello. Nonne illa credit filium locutum, ut verè experrecta etiam crederet.*

Huic ego vulgum, &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat à studio lucri; imò sæpe non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstûs fertur.

65. *Damasippi creditor?*] Perillius, de quo mox, qui stultè Damasippo versipelli et doloso credit seu statuas, vasa, domos; seu pecuniam his emendis: stultè quoque et frustra operâ Nerii argentarii, et solertiâ Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum bellè ac ritè debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet ut debitum nunquam reddat.

60. *Scribe decem à Nerio.*] Ità Perillius Damasippo tradens mutuò pecuniam suam dictare intelligendus apud Nerium: O Damasippe, scribe te decem millia æris è pecuniâ meâ accepisse à Nerio, sive per manus Nerii, ut aiunt; scilicet in commentariis seu codicillis Nerii argentarii mei syngrapham et chirographam inscribe, ad majorem crediti securitatem.

Adde Cicutæ Nodosi tabulas.] Adde, si vis, astutiam et nodos quibus scit callidus Cicuta debitores constringere: confice tabulas conceptis ritè et cautè verbis; uno verbo adhibe quaslibet cautiones, stipulationes et obligationum instrumenta, velut totidem nexus et catenas: Hæc omnia profectò cassa et vana erunt. Juvenal. Sat. 1. v. 50.

. . . *juris nodos, et legum ænigmata.*

71. *Proteus.*] Is Ægypti rex in varias se species transformabat, ut fabulantur, sicque facilè fugiebat quosvis persequentes; huic similem dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiversando, præscribendo, creditoris actiones creditum reposcentis improbè eluctatur.

72. *Cum rapies in jus malis ridentem alienis.*] Cum jure persequeris debitorem sceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuasque vanas solicitudines affatim et impensè deridet. Alia pridem erat lectio, *cùm rapies in jura malis ridentem alienis:* quam quidem utpote clariorem expressi in interpretatione meâ. Placuit verò subindè eruditis dictionem ac sensum rimari subtiliorem, et afferere expressam hîc ab Horatio sententiam ex Homeri Odyss. 20, 346, ut *alienis ridere malis* id est, *maxillis,* sit effusè cachinari, soluto risu, propriis malis seu maxillis haud parcendo perinde ac alienis, quemadmodum rei alienæ ac mutuo sumptæ minus parcitur quàm propriæ. Locus Homeri est, μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη, Ἄσβεστον γέλον ὦρσε . . . . οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν, *procis autem Pallas immoderatum risum movit . . . . illi verò maxillis ridebant alienis.*

37. *Fiet aper, modò avis, &c.*] Alludere videtur ad morem regum Ægyptiorum, de quo Si-

Si malè rem gerere insani est; contrà benè, sani;
Putidiùs multò cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis quod tu numquam rescribere possis. [645]
Audire, atque togam jubeo componere, quisquis
Ambitione malâ, aut argenti pallet amore;
Quisquis luxuriâ tristíve superstitione,
Aut alio mentis morbo calet. Huc propiùs me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multò pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidêre sepulchro;
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî; [647]
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,

Si insipientis est bona disperdere, contrarium verò facere, sapientis; fidem habe mihi, longè insanior est Perilli mens scribi jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicumque improbâ honorum vel pecuniæ cupiditate afficitur; quicumque luxuriâ vel mæstâ superstitione aliove animi morbo exæstuat, togam aptet, meque auscultet velim. Appropinquate istuc, atque *ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longè maxima pars ellebori danda est avaris:* At *ignoro num ratio illis destinet Anticyram totam. Straberii hæredes* legatam sibi *summam insculpêre tumulo: quod nisi fecissent, debebant populo dare centum paria gladiatorum, et convivium, ad libitum Arrii;* tantum etiam *tritici quantum colligit Africa.* Præterea voluerit ascribi: *Seu malè*

ANNOTATIONES.

Diodorus. Hi enim modò leonis, tauri, draconis effigiem, modò arborem, modò ignem, alias unguenta supra caput gestabant, principatùs insignia; tum ad ornatum suum, cùm ad superstitionem populis injiciendam. Et hinc sane manavit fabula de mutabilitate et multiplici variâque transformatione Protei.

75. *Perilli.*] Creditoris, non tabellionis, ut putat Torrentius: refragatur enim sensus. Minus quippe tabellionis, at certè maximè creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76. *Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.*] Tibi mutuum præbentis adeóq; dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porrò quia obligatio fiebat scriptura, hinc *scribere* significat mutuò sumere: proindeque *rescribere* est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm.

Illud argentum mihi jubo rescribi.

77. *Togam jubeo componere.*] Nè defluens illa vos interturbet dum me attenderis de re gravi loquentem.

80. *Mentis morbo calet.*] Ut febri corpus, ità meus vitiis æstuat. S. Ambr. in Lucæ c. 4. *Variis criminum febribus caro nostra languebat et diversarum cupiditatum immedicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quàm caloris. Itaque ille animum, hæc corpus inflammat. Febris nostra avaritia est; febris nostra libido est; febris nostra luxuria est; febris nostra ambitio est; febris nostra iracundia est.*

82 *Danda est ellebori pars maxima avaris.*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. lib. 25. cap. 5. *Nigrum elleborum medetur paralyticis insanientibus . . . . trahit alvum, et bilem, pituitasque.*

83. *Anticyram.*] Insulam ellebori feracissimam. Vide Epist. ad Pis. v. 300. Annot. Plin. modò cit. *Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitioli morbo constat liberatum eo medicamento apud Anticyram. Ibi enim tutissimè sumitur, &c.* Pers. Sat. 4. v. 16.

. . . . *Anticyras melior sorbere meracas.*

84. *Hæredes Staberî, &c.*] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ità deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeòque à paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus non contestaretur ingentes divitias hæredibus à se relictas.

85. *Ni sic fecissem.*] Apponit damnationem et pœnas, quo hæredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

86. *Epulum arbitrio Arrî.*] Ac proinde sumptuorum ex ingenio Arrii hominis valdè sumptuosi. Cic. in Vatio. n. 30. quærit à Vatinio, cur, *in epulo Qu. Arrii atratus,* seu, *cum togâ pullâ accubuisset* . . . subditque: *ita illud epulum est funeore, ut munus sit funeris, &c.* et paulò post: *ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non explêras.*

87. *Frumenti quantum metit Africa.*] Hanc frumento abundare jam dictum lib. 1. Od. 1. v. 10. jam verò dicendum, ex hâc magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licet è Siciliâ et Sardiniâ frumenti plurimum

Seu rectè hoc volui, nè sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberî prudentem animum voluisse. Quid ergo 89
Sensit, cùm summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit? quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acriùs: ut, si
Fortè minùs locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina, humanáque pulchris [648]
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille 96
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, et rex,
Et quidquid volet: hoc veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus? qui servos projicere aurum
In mediâ jussit Libyâ, quia tardius irent 101
Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum litem quod lite resolvit.

seu bene illud ego jussi, nè sis mihi censor. Existimo sapienter hoc à Staberio jussum. DAMAS. *Quid igitur volui quando pecuniæ* legatæ *summam jussit sepulcbro ab hæredibus incidi?* STERTIN. Nempè *quamdiu in vivis fuit, censuit paupertatem summum esse malum; nihilque magis* ille *fugit* quàm eam: *nè si forte obiisset minus dives uno quadrante, ipsi sibi inimicus* fuisse *existimaretur. Enimverò præclaris opibus obediunt universa, probitas, existimatio, gloria, divina, atque humana: quisquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, strenuus, justus; prudens quoque, nec non rex, et quodcunque libuerit.* Itaque ille sibi *pollicitus est hos magno honori futurum tanquam à virtute profectum. Quid simile huic* egit *Græcus Aristippus; qui famulis imperavit, in mediâ Libyâ aurum abjicere, eo quod lentiùs progrederentur ob onus graves? Uter horum màgis desipit?* DAM. *Nihil prodest exemplum quod controversiam controversiâ dirimit.*

ANNOTATIONES.

colligerent, tamen Ægyptus et Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de re rustic. lib. 2. *Manus movere maluerunt in theatro ac circo quàm in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehat, quo saturi fiamus ex Africâ et Sardiniâ, &c.* Cornel. Tacit. Annal. 12. *Olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant; neque nunc in fœcunditate laboratur; sed Africam potius et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Rom. permissa est.* Apud. Claudian. de bello Gildonis, v. 52. Roma sic loquens inducitur:

Tot mibi pro meritis Libyam Nilúmque dedère,
Ut dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus æstivis alerent; geminóque vicissim
Littore diversi complerent borrea venti.
Stabat certa salus. Memphis si fortè negasset,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferos certare rates, latéque videbam
Punica Niliacis concurrere carbasa velis.

Sive ego pravè, &c.] Hoc referunt ad Damasippum nonnulli, certè perperàm: melius alii ad Staberium.

88. *Ne sis patruus mibi.*] Noli me reprehendere, ut solet ultrò patruus nepotes. Vide lib. 4. Od. 12.

Credo Hoc Staberî prudentem, &c.] Loquitur Stertinius.

89. *Prudentem animum voluisse.*] Alii legunt *prudentem animum volvisse*, et explicant, *providisse sagaciter:* nec absurdè.

94. *Videretur sibi nequior.*] Utpote qui non cavisset ingens malum, cùm posset; nec bona tot sibi procurâsset ex opibus manantia.

98. *Hoc veluti virtute paratum, &c.*] Hinc igitur tantâ curâ divitias congessit ac servavit, quòd ex his sibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi et præstantissimi, ut quidem existimabat fatuè. Juven. Sat. 14. v. 136.

Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

99. *Quid simile isti Græcus, &c.*] Sic varia sunt insaniæ genera. Staberius insaniebat pecuniæ amore: contrà desipit Aristippus nimio ejus contemptu: quippe qui necessarium abjiciat viaticum, futili prorsùs ratione.

100. *Aristippus.*] Is genere Cyrenaïcus, Athenas venit Socratem auditurus; sectæ Cyrenaïcæ auctor fuit: primus Socraticorum institutionis mercedem exegit. Gestabat ejus famulus in itinere pecuniam; et cum onere se pressum quæstus esset: Effunde quod nimis est, inquit Aristippus; et fer quod potes. Laërt. ex Bione, Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porrò quod *Græcus* appellatur hîc, ratio varia affertur: vel quod Græcè philosophatus sit: vel quod Socratis audiendi causâ Athenis commoratus sit: vel quod esset ex insulâ Therâ, quæ Græca erat colonia.

102. *Uter.*] An Staberius, an Aristippus?

103. *Nil agit exemplum, &c.*] Incertum quidem ex incerto, obscurum ex obscuro minimè elucescit.

Si quis emat citharas, emptasque unum in locum deferat, nec peritus citharæ pulsandæ aut ullius musicæ: Si scalpra et formas congerat qui non est sutor: aut vela nautica qui à mercaturâ abhorret: insanus et vecors ab omnibus jure appelletur.

At enim quid his differt ille qui aurum et nummos accumulat, ignorans benè uti comparatis, ac timens illa contingere quasi rem sacram? Si quispiam jacens continuò excubet prope magnum tritici cumulum, armatus ingenti fuste; nec inde famelicus audeat granum accipere, licet dominus, imò parcens illi alat se oleribus acerbis: si conditis in cellâ Chii et Falerni vetusti cadis mille (parum est, imò trecentis millibus) acre bibat acetum: Quin etiam si in stramine decumbat annos ætatis habens octoginta uno minùs, cui in arculâ putrescat stragulum vestimentum lumbricorum et vermiculorum cibus: is videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima simili vitio laboret. Vah, senex numinibus invise, an ea servas, ut filius vel etiam libertus hæres absumat; an ne egeas? etenim quàm minimum ex acervo diminuet quæque dies; etiamsi meliore oleo perfundere inceperis brassicas, et caput impexum ac porrigine immundum? Quòd si quidlibet parvum sufficere dicas, cur violas fidem, cur deprædaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum aut famulos tuâ pecuniâ emptos, insanire te dicent pueri cuncti et puellæ.

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela [649]
Aversus mercaturis: delirus et amens
Undique dicatur merito. Quid discrepat istis
Qui nummos aurúmque recondit, nescius uti
Compositis, metuénsque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Projectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum;
Ac potiùs foliis parcus vescatur amaris:
Si positis intus Chii veterísque Falerni
Mille cadis (nihil est, tercentum millibus) acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet unde
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arcâ:
Nimirùm insanus paucis videatur, eò quòd
Maxima pars hominum morbo jactatur eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Diis inimice senex, custodis, nè tibi desit?
Quantulùm enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, capútque [650]
Cœperis impexâ fœdum porrigine? quare,
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? Tún' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias servósve, tuo quos ære pararis;
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ.

paring-knives

ANNOTATIONES.

104. *Si quis emat citharas, &c.*] Conglobatis exemplis explicatur avari insania. Qui pecunias quæ sunt ad usum, et Χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno studio congerit, nec iis utitur; prorsùs est similis homini citharas comparanti quas pulsare nescit, &c.

106. *Scalpra et formas.*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114. *Foliis amaris.*] Vel silvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel malè conditis, et hinc insipidis et acerbis.

115. *Chii.*] Vini exquisiti ex insulâ Chio. lib. 3. Od. 19. v. 5. *Falerni*, lib. 1. Od. 20.

117. *Acetum.*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

Stramentis incubet.] Strato vili ac duro, cùm habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

123. *Diis inimice.*] Dant enim Dii utilia hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant: at avarus adeò metuit nè sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cùm iis quæ adsunt non utitur.

125. *Ungere si caules.*] Si victu paulò meliore ac lautiore utaris. Vide lib. 1. Sat. 6. sub finem.

126. *Porrigine.*] E sordibus et incuriâ pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farinâ oblitum in squamulas quasdam resolvitur.

Cùm

Cùm laqueo uxorem interimis, matrémq; veneno,
Incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisâ insanîsse parente,
Ac non antè malis dementem actum Furiis, quàm
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Nil sanè fecit quod tu reprehendere possis.
Non Pyladem ferro violare ausúsve sororem
Electram: tantùm maledicit utriq; vocando [61]
Hanc furiam, hunc aliud, jussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Vejentanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappámq; profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus; ut hæres
Jam circum loculos et claves lætus ovánsque
Curreret. Hunc medicus multum celer atq; fidelis
Excitat hoc pacto; mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum; accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.

Quando recte conjugem, vel toxico matrem occidis, an mente sanâ es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; sicut Orestes furiosus interemit parentem. Nunquid putas eum in furorem actum post matrem interfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parentis? imò ex quo tempore *Orestes dicitur insanîisse, certò nihil commisit quod tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio petiit, ambos dicteriis duntaxat incessit, hanc vocans furiam, illum* autem *aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens auro et argento domi reconditis, qui poculo fictili è Campaniâ bibere Vejentanum consueverat festis diebus, vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeò ut hæres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam et claves. At hunc medicus fidus et velox expergefecit istâ ratione, mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ità virum excitavit, adjungens hæc etiam* verba: *Nisi tua defendis, ea nunc hæres inhians asportabit.*

ANNOTATIONES.

131. *Cùm laqueo uxorem, &c.*] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus lib. Sat. 1. v. 53, et Nerius, de quo Pers. Sat. 1. v. 14.

Nerio jam tertia ducitur uxor,

Hic nempè, ut dotibus potiretur, uxores necabat, ille matri vitam eripuit, ut hæreditatem adiret, vel nè diutiùs aleret.

132. *Neque tu hoc facis Argis.*] Non in urbe Græcâ, sed Romæ.

133. *Nec ferro.*] Sed veneno. Sarcasmus, cit. Sat. 1. hujus lib.

Orestes.] Hic matrem Clytemnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab eâ interfectum. Vide Sophocl. Electram: Euripid. Orestem. Senec. Agamemnonem.

135. *Antè dementem.*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior et insanior.

Actum furiis.] Virgil. Æn. 4. v. 471.

. . . Agamemnonius scenis agitatus Orestes
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.

139. *Pyladem.*] Amicum. Vid. Cic. de amicit. n. 24. Porrò singularis Orestem inter et Pyladem amicitia etiam proverbio decantata, Tull. de finib. 2. n. 4. *Pyladea amicitia.*

140. *Maledicit utrique.*] Aliter paulò Euripides. Sed poëtis licet adjuncta rei immutare, et comminisci nova; ut dicitur in Epist. ad Pis.

141. *Aliud, jussit quod splendida bilis.*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia, seu furorè flavâ bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. 3. v. 8. *Vitrea bilis.*

142. *Pauper Opimius.*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino et marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quàm quod non habet, ut habet adagium.

143. *Vejentanum.*] Vinum insipidum et vile è Vejentano Hetruriæ agro, meminit Pers. Sat. 5. v. 157.

. . . Vejentanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba.

Festis diebus.] Quibus tamen lætitiæ causâ vinum optimum debet poni.

144. *Campanâ trullâ.*] Vase fictili è Campaniâ.

Vappam.] Corruptum vinum lib. 1. Sat. 1.

146. *Claves.*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

59. Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus. (omitted below)

Me scilicet vivente; exclamat æger. *Ergò ut vitam retineas,* inquit medicus, *expergiscere: istud curo. Quid præcipis? Venæ te imbecillum destituent, nisi alimenta et fulcrum validum adhibeantur labenti stomacho. Quid moraris? age: accipe hunc pultem oryzæ. Quanti constat? Vili. Quantis, inquam? Octo assibus. Eheu! quid interest, utrum moriar ægritudine, an furtis et rapinis?* DAMASIP. *Quis ergò tandem sapit?* STERTIN. *Is qui non vecors.* DAMASIP. *Quid avarus?* STERTIN. *Fatuus* est *et demens.* DAMASIP. *Ecquid? Si aliquis non avarus sit, an proinde sapiens?* STERTIN. *Nequaquam.* DAMASIP. *Quarè, ô Stoïce?* STERTIN. *Explicabo. Ægrotus iste non est cardiacus (crede tibi Craterum loqui) an ergò benè valet, atque exsurget? Minimè, inquiet? nam latus vel renes officiuntur acri morbo. Non est perjurus nec sordidè parcus. Ille suum mactet benignis Laribus. Atqui* est *ambitiosus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim interest, utrum bona tua projicias in barathrum, an acquisitis utare nunquam? Servius Oppidius veteri censu locuples duo prædia duobus filiis Canusi*

Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age: Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti. 154
Tu cessas? agedum: sume hoc ptisanarium oryzæ. [652]
Quanti emptæ? Parvo. Quanta ergo? Octo assibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereámve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Continuò sanus? Minimè. Cur, Stoïce? Dicam.
Non est cardiacus (Craterum dixisse putato) 161
Hic æger. Rectè est igitur, surgétque? Negabit:
Quòd latus aut renes morbo tententur acuto. 163
Non est perjurus neque sordidus. Immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verùm ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram, Quid enim differt, barathróne
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis. [653]
Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives 168

ANNOTATIONES.

152. *Men' vivo?*] Inquit expergiscens ille è veterno, ad sonitum pecuniæ commotæ, et ad voces jacturam illius minantes.

Hoc age. Quid vis?] Sermocinatio est lethargici vix evigilantis, et medici lethalem soporem discutere satagentis.

155. *Ptisanarium.*] Diminutivum est à ptisanâ: πτισσειν, pinsere, decorticare, est πτισάνη vel πτισσάνη, ptisana, seu hordeum pistum et cortice purgatum, unde fit puls optimi et salubris succi restaurandis viribus accommodati. Galen. lib. 1.

Oryzæ.] Ex oryzâ, Gall. *du ris*, Angl. RICE. Fit pariter, ut ex hordei farinâ, puls sanitati perutilis. Plin. lib. 18. cap. 7. *Inde maximè quidem oryzâ gaudent Italicâ* (Al. ut Itali) *è quâ ptisanum conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.*

156. *Quanti emptæ.*] Adverte sordes avari moribundi plus quidem etiam tum anxii de pretio remedii necessarii ad salutem, quàm de propriâ salute.

Octo assibus.] Al. octussibus, Gallicâ monetâ circiter *deux sols, dix deniers.*

158. *Quisnam igitur sanus.*] Damisippus loquitur Stertinio.

161. *Cardiacus.*] Ore ventriculi affectus, laboranss eo morbo, quem Græci καρδιαλγίαν nuncupant; Gali. *mal d'estomac.*

Craterum.] Illustrem medicum tempore Augusti. Eum laudat Persius Sat. 3. v. 65. nec non Tullius ad Atticum.

164. *Immolet æquis Hic porcum Laribus.*] Laribus diis domesticis creditam hominum curam veteres existimabant. Hinc iis sacrificabant sive ut à vitiis ac malis essent liberi eorum præsidio; sive pro collatâ ope grati. Quoniam verò mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulsionem insaniæ, quæ Græcis μανία. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, patet ex Od. 23. lib. 2.

166. *Naviget Anticyram.*] Elleborum scilicet ibi quæsiturus, ad expurgandam insaniam quâ laborat. Vide suprà.

Barathro.] Ventri admodum voraci. Quidam explicant, ambitioni, quæ est veluti gurges. Propriè *barathrum* locus erat Athenis profundissimus, in quem demittebantur noxii et capite damnati. Sensus Horatii est; quid differt utrum prodigalitate an avaritiâ pecces, et ad insaniam ruas?

168. *Servius Oppidius.*] Rem illustrat exemplo patris prudentissimi filios duos à diversâ insaniæ specie deterrentis.

Canusi.] Hæc urbs erat Apuliæ, de quâ lib. 1. Sat. 5.

Antiquo censu, natis divîsse duobus
Fertur, et hoc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucésque
Ferre sinu laxo, donare, et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors:
Tu Nomentanum, tu nè sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave nè minuas: tu nè majus facias id
Quod satis esse putat pater, et natura coërcet.
Prætereà nè vos titillet gloria, jure-
Jurando obstringam ambos, uter Ædilis fuerit
vel [654]
Vestrûm Prætor, is intestabilis et sacer esto:
In cicere, atque fabâ, bona tu perdâsque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, et aëneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?

*partitus esse narratur; moribundus autem vocasse liberos ad cubile, et sic allocutus: Ex quo te, Aule, perspexi talos ac nuces operto sinu portare, necnon largiri atque ludere: Te, verò, Tiberi, mæstum supputare, et in cavis occultare: veritus e*quidem *sum nè vecordia dispar vos teneret: ne tu Nomentanum, tu Cicutam imitareris. Quamobrem per deos penates ambos obsecro, tu nè dilapides, tu nè augeas id quod pater sufficiens arbitratur, ac natura definit. Insuper utrumque sacramento obligabo, ne vos capiat bonorum* cupiditas: *uter vestrum Ædilis aut Prætor fuerit, is testimonii expers et execrandus esto.* Nempe *ut in circo magnificè incedas, vel stes ex ære conflatus, tu, stulte, opes in cicere et fabâ et lupinis effundas, ac prædiis et pecuniis à patre acceptis spolière.*

ANNOTATIONES.

169. *Divisse.*] Divisisse, syncope.

171. *Aule,*] Fili mi.

Talos.] Ne tesseras lusorias, Gall. *dez*, accipe Lector, sed occellatos. His enim, non item illis lusitabant pueri. Suet. Oct. cap. 83. *Animi laxandi causâ, modò piscabatur hamo: modo talis aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis*, ubi *ossiculis* alii, alii *ocillis*, legunt: alii etiam *ocellatis nucibus*, id est, in oculi figuram compositis.

172. *Ferre sinu laxo,*] Sine magnâ curâ, negligenter.

173. *Tiberi,*] Alter hic est Servii Oppidii filius.

174. *Vesania discors:*] In pueris nempe elucebant mores, jam studia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem. Tiberius ad avaritiam vergebat.

175. *Nomentanum,*] Hominem profusione et luxuriâ famosum: de eo lib. 1. Sat. 8.

Cicutam.] Fœneratorem avaritiæ fordidæ.

178. *Natura coërcet.*] Nimirùm illa paucis contenta non nisi quod sufficiat requirat.

179. *Nè vos titillet gloria,*] Ne vos ambitione duci et teneri contingat: nè ambiatis ullum magistratum, Præturam, &c.

181. *Intestabilis,*] Adempto jure testimonii dicendi et condendi testamenti infamis. Gell. lib. 6. cap. 7. et lib. 15. cap. 13.

182. *In cicere, atque fabâ,*] Ejusmodi nempè donaria et congiaria faciebant demulcendæ et captandæ plebis gratiâ, qui ad magistratus sibi viam munire studebant: spargebant in vulgus legumina, quæ magni tum æstimabantur à populo nondum locuplete et superbiente. Plin. lib. 18. cap. 12. varia cicerum genera affert: ejusdem verò capitis initio itè scribit. *Inter legumina maximus honos fabæ: quippe ex quâ tentatus sit etiam panis*, cap. 14. *lupine*, inquit, *usus est proximus: cum sit homini, et quadrupedum generi ungulas habenti communis:* et postea: *maceratum callidâ aquâ homini quoque in cibo est.*

183. *Latus ut in circo, &c.*] Ut in circo magnificè et gloriosè ambules, cùm Ædilis ex more ludos Florales procurabis, tumque munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Perf. Sat. 5. v. 177.

. . . . *cicer ingere largè*
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint
Aprici meminisse senes.—— ——

Æneus ut stes.] Ut erigatur tibi statua ex ære.

144. *Nudus agris, &c.*] Plures certè bona sua profuderunt in missilibus et donariis: et Milo quidem tria dicitur patrimonia consumpsisse auram venando popularem congiariis.

Scilicet

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Nè quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultrà quæro plebeius. Et æquam [635]
Rem imperito: ac si cuî videor non justus, inulto
Dicere quod sentit permitto. Maxime regum,
Dii tibi dent captâ classem deducere Trojâ.
Ergò consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis;
Gaudeat ut populus Priami Priamusq; inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruêre sepulchro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssem
Et Menelaum unà mecum se occidere clamans.
Tum cum pro vitulâ statuis dulcem Aulide natam [636]

Nimirùm ut plausus quos accipit Agrippa, tu quoque *accipias,* quasi *vafra vulpes generosum leonem æmulata? O Atrida, quare probibes ne quispiam cures sepeliendum Ajacem?* AGAMEMNON. Quia *rex sum.* STERTIN. Ego *unus è plebe nibil ampliùs interrogo.* AGAMEM. Quin *et rem justam jubeo. Quod si quis me inquum judicat,* huic *per me licet impunè loqui quicquid censet.* STERT. *O regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ classem reducas* incolumem. *Igitur interrogare, statimque responsum dare permittis?* AGAMEM. *Permitto.* STERTIN. *Quare Ajax heros post Achillem maximus computrescit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus Priami,* ipseque *Priamus* quod ille maneat *insepultus, per quem tot adolescentes patriâ sepulturâ privati sunt?* AGAMEM. Imò quod *mille oves furens trucidavit, vociferans, mactare se præclarum Ulyssem ac Menelaum, atque ipsum me.* STERT. *At, quando tu* in *Aulide*

ANNOTATIONES.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus: de eo lib. 1. Od. 6.

186. *Astuta ingenuum, &c.*] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi Fabulam de Vulpe, seu Asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Nè quis humâsse velit, &c.*] Novus Dialogus, quo ambitiosus pariter insanire demonstratur; asseriturque id quod est suprà, v. 45. *Hæc magnos formula reges tenet.* Itaque Stertinius seu plebeius quisquam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appelletur, grande piaculum non dubitat perpetrare: videlicet propriam filiam ambitioni suæ magis immolat, quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem.] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum; eorumque *insigne propugnaculum,* atque inter cæteros *capite et latis humeris eminentiorem:* teste Homero, Iliad. 2, et 3. Vide lib. 2. Od. 4.

Vetas cur?] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur; at prohibitus est jussu Agamemnonis, eò quòd hostilem in Græcos animum ille præbuisse, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultra quæro*] Quidam legunt, *quære,* ut continuus fit Agamemnonis sermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami*] Gaudium nempè hostibus Trojanis ingens paras: ex Iliad. 1.

Priamus.] Is non Trojæ solùm, sed propè totius Asiæ rex: pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50 teste Cic. Tus. 1. quorum 17 è legitimâ uxore. Hos bello Trojano ferè omnes vidit ab hostibus occisos: ipse denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho, Achillis filio.

197. *Mille ovium insanus morti dedit, &c.*] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulysse; causâ verò cecidit: unde irâ et furore percitus in Græcos ulcisci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demum ad mentem reversus facinoris pudore semet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagel. Ovid. Metam. 13, &c.

Mille ovium.] De hâc loquendi formulâ *Mille hominum, &c.* Gell. lib. 1. cap. 16. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 5.

198. *Menelaum.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem; cujus uxor Helena à Paride rapta, Trojæ incendio flammas supeditavit.

Unà mecum se occidere clamans.] Arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur se mactare Agamemnonem, Ulyssem, Menelaum: et scommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. 14. 286.

Hic bove percusso mugire Agamemnona credit.

199. *Tum cum pro vitulâ, &c.*] Vid. Euripid. Iphig. in Aulide. Virgil. Æn. 2. v. 116.

Sanguine placâsti ventos et virgine cæsâ.

Porrò totam hanc fabulam confixerunt Poetæ ex Historiâ Jephthæ, lib. Judic. c. 11. Item ex sacrificio Abrahæ, Genes. c. 22. Præclarè Cicero l. 3. n. 95. *Quid Agamemnon, cum devo-*

Ante

Ante aras, spargísq; molâ caput, improbe, salsâ;
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax
Fecit, cùm stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore, et nato; mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
Verùm ego, ut hærentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meò, sed non furiosus.
Qui species alias veris, scelerisq; tumultu [657]
Permistas capiet, commotus habebitur, atque
Stultitiâne errat, nihilum distabit an irâ.
Ajax immeritos dum occidit, desipit, agnos?
Cùm prudens scelus ob titulos admittis inanes,

filiam delectam loco juvencæ altaribus admoves, caputque, molâ salsâ, scelerate, conspergis, num tenes judicii æquitatem? AGAM. *Quid* loqueris? STERT. *Enimverò quid peccavit Ajax furiosus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem et filium læsit, diras* quidem *in filios Atrei jactavit: at nec Teucrum, nec ipsum Ulyssem percussit:* AGAM. *Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego ritè numina placavi sanguine.* STERT. *Tuo videlicet, insane?* AGAM. *Meo,* inquam, *sed minimè insanus.* STERT. Verùm *qui speciebus falsis et scelere confusis consparcatisque ducitur,* certè *furiosus censeri* debet: *nec interest utrum per insaniam an per iram peccet.* Nunquid *Ajax insaniat cùm agnos perimit innocentes?* an tu *mente sanâ es;* quando *sponte crimen perpetras ob*

ANNOTATIONES.

visset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno (observa, Lector, Historiæ varietatem seu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulchrius? Promissum potius non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergò et promissa non facienda nonnunquam.* Sic profectò et Jephthe culpatur, tum quòd vovit stultè, tum quòd putavit stultum votum adimplendum esse.

Statuis dulcem Aulide natam Ante aras,] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur classis Græcorum, suspensis ventis, et grassante pestilentiâ, ob Dianæ cervum ab Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re consulti vates responderunt placandos esse Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque sacrificio peracto Græci prosperam navigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. 12. Alii aliter. Vide Cic. antè cit. Offic. 3.

200. *Spargisque molâ caput, &c.*] Ex solemni ritu sacrificiorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito et sale; unde facta vox *immolare.* Vide lib. 3. Od. 23. ubi *farre pio et saliente micâ,* 2. In caput hostiæ affundebatur vinum; à quo prius tum Sacerdos tum astantes degustare seu delibare solebant: hincque dicta libatio. 3. Ipse manu setas avellebat inter hostiæ cornua: atque in ignem, velut prima libamina projiciebat. 4. Victimarius mandabat hostiam cædere ac jugulare. 5. Aruspex cultro ferreo viscera explorabat, an perlitatum foret. 6. Ministri è singulis visceribus ac membris certas partes exsecabant, farinâque involutas et in calathis compositas sacrificanti offerebant; hic verò aris imponebat, accensoque foculo cremabat. 7. Epulas instruebant, circum aras saltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmessâ. *Nato,* Eurysace. *Atridis,* Agamemnone et Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem suum.

Ulyssem.] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui species alias veris, &c.*] Urget Stertinius, quasi diceret: Imò furiosus es ac demens, quippe falsis rerum speciebus illusus; atq; (ut ait Tull. Tusc. c. 5. n. 68) *mentem* habes *imbutam pravitatis erroribus.* Quod si *animo stares,* si *commotus* non esses, veras utique species habuisses, *rectum animi servâsses,* atque adeò intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur; neq; vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosâ religionis umbrâ velatum stultè admisisses. Certè sana mens *causas rerum et consecutiones videt.* Cic. de finibus 2. n. 45.

212. *Ob titulos inanes,*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut totius Græciæ exercitûs imperator dicaris. Vide Il. 2. sub finem; ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui verò isti; Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Meliboeorum, Ajax Telamonius Salaminorum, Ajax Oileus Locrensum, Mnestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadum, &c. Quibus omnibus, id est, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenensium rex.

Stas

Stas animo? et purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?
Si quis lecticâ nitidam gestare amet agnam, 214
Huic vestem, ut natæ, paret ancillas, paret aurum,
Pusam aut pusillam appellet, fortique marito [658]
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si qui natam pro mutâ devovet agnâ;
Integer est animi? Ne dixeris. Ergò ubi prava
Stultitia, hîc summa est insania. Qui sceleratus,
Et furiosus erit. Quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,

vanam gloriam? utrum *culpâ caret animus, sum superbit?* Age verò *si quis agnam lecticâ circumferre gaudeat: ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat: puellam vel puellulam nominet: atque viro generoso conjugem dare velit: Isti Prætor edicto omnem auferat potestatem: curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addixit* morti? an *mente constat? Nequaquam affirmes. Itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus fuerit, hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta.* STERT. ad DAMAS. *Jam verò mecum excute luxuriam et Nomentanum, quippe ratio probabit luxuriosos desipere et furere. Iste ubi à patre accepit mille talenta,*

ANNOTATIONES.

213. *Stas animo?*] An non tua mens de suâ sede mota ac dejecta est? cùm enim stat illa, rectè sentit, rectè agit.

Purum est, vitio tibi cum tumidum est cor? Alii sic interpungunt: *purum est vitio, tibi cum tumidum est cor:* certè bonus utrobique sensus.

214. *Si quis lecticâ, &c.*] Aliud argumentum à simili. Porrò ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat, lib. 2. Reg. cap. 12. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine David regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator ille equo suo, *præter æquile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: Consulatum quoque traditur destinasse.* Quid verò Xerxes platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herod. lib. 7. Vide annot. lib. 2. Od. 15. v. 4.

215. *Pusam aut pusillam.*] Pusus et pusa, undè pusilla et pusio, idem significant quod puer et puella: Varro 6. de Ling. Lat. Alii legunt *pupam et pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor,*] Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela,*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur et committatur propinquis. Lex. 12. tab. ita statuabat: *si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniâque ejus potestas esto.*

219. *Quid, si quis natam, &c.*] Quid ergò Agamemnon mori addicens filiam, et aris devovens num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus, Et furiosus erit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. 35. *Via sancta vocabitur et directa, ita ut stulti non errent per eam.*

222. *Vitrea fama,*] Vel fragilis; vel splendens, instar vitri.

223. *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum et stultè appetentiorem, scilicet attonitum indéque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. 4. v. 125.

. . . . . . *Ut Fanaticus æstro*
Percussus, Bellona, tuo.———

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus fulmine vel tonitru stupefactus; ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc age luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros et ambitiosos; nunc ambitiosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum.] Hominem profusione et luxuriâ famosum, de eo jam, l. 1. Sat. 8. et l. 2. Sat. 1.

229. *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta,] Gallicæ monetæ *six cens mille écus:* siquidem unumquodque talentum ad rationes nostras, facit nummos sexcentos.

Edicit

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps, [659]
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Manè domum veniant. Quid tum? venere frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum; et vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contrà juvenis responderit æquus.
Tu nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris: [660]
Segnis ego, indignus qui tantum possideam; aufer;
Sume tibi decies: tibi tantundem: tibi triplex,
Undè uxor mediâ currit de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ

statim venire manè in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratam Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluxêre. Leno prologuitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta: ac jam nunc, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: Tu in nivibus Lucaniæ perfectas ocreas indutus, ut aprum ego comedam: Tu pisces hyeme in mari quæris mihi. Ego certè dives haud mereor tantas opes habere. Tolle, accipe tibi decies centena millia sestertiûm: tibi tantundem: triplum verò tibi, per quem sollicitat conjux mediâ nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ

ANNOTATIONES.

227. *Pomarius.*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola, lib. 1. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tusci turba impia vici.] Quotquot voluptatem asseclæ et ministri habitant vicum Tuscum; qui Palatium inter et Capitolium situs est: dictus à Tuscis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Varro de Ling. Lat. l. 4. Tit. Liv. l. 3. Dion. Halic. Vide Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. In eo meretrices habitârunt; item unguentarii: unde et Thurarius dictus est: certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. 2, 3, 2. *Tusco modo indignè dotem quæras corpore.* Et Curcul. 4, 2, 3, *in Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

Fartor.] Qui aves farcit et saginat: qui lucanicas aliaq; id genus farcimina facit et condit.

Cum Velabro omne macellum.] Cuncti simul cupediarum ac deliciarum artifices et ministri.

Velabro.] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone l. 4. de Ling. Lat. palustris et aquosus pridem locus erat, per quem [illegible] Tiberis defluxit, donec ab Augusto in alveum est coactus: quemadmodum dicitur in Arte Poët. v. 67. hinc et Tibul. l. 2. Eleg. 5.

At quâ velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.

Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibusdam, in foro boario; ex aliis, in foro [illegible] hod. *S. Georgia in Velabro.* Nomen [illegible] ex eo quod locus erat obtentus velis, [illegible] vendebantur oleum, casei, et [illegible], Plaut. Captiv. 3, 1, 29. *quos in Velabro [illegible].* Martial. l. 13. Epigr. 32. caseum Ve[illegible] commendat.

Macellum.] Locus [illegible] vendendis Romæ destinatus: à [illegible] appellatus: vel a [illegible] Macello nomine, cujus [illegible] aliter.

231. *Leno.*] Hic [illegible] ciendo dictus, [illegible] sermonem habet [illegible].

233. *Æquus.*] [illegible] erga [illegible] num [illegible].

234. *Tu nive Lucanâ.*] [illegible] pro [illegible] Lucaniæ [illegible] et [illegible] sub [illegible].

235. *Verris.*] [illegible]

[illegible]

(Scilicet ut decies solidûm exsorberet) aceto 240
Diluit insignem baccam: quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum 243
Nequitiâ et nugis pravorum et amore gemellum:
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas, [661]
Quorsum abeant? sanin'? cretâ an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures, 247
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,

oblatam aceto liquefecit, nempe ut absorberet decies centena simul: nonne tam insanus, quàm si id ipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre, improbitate, et scurrilitate, et criminum studio simillimum; assueti comedere luscinias magno pretio emptas? quâ parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo suste;

ANNOTATIONES.

cap. 35. ubi ..Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiret Antonius, pene Histrioni comparatus, &c.* Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240. *Scilicet ut decies solidûm exsorberet.*] Plin. modò cit. *Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superque simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, unâ se cœnâ centies sestertium absumpturam, &c.*

Aceto Diluit] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. 8. cap. 3. Macrob. lib. 3. cap. 11. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuêre aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Item lib. 23. cap. 1. sub finem; *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arrî, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo suprà, v. 86.

245. *Luscinias soliti impenso prandere*] Valer. Max. cit. Æsopi Tragœdi filius, inquit, *non solùm perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quàm celerrime abjicere cupiens.* Plin. lib. 10. cap. 51. *Insignis est Æsopi histrionis tragici patina sexcentis millibus sestertium taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas; nullâ inductus suavitate, nisi ut in his imitationes hominis manderet, nè quæstus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos: dignus prorsus filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

Prandere] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarchi Sympos. 8. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet: cœna vero convivium paratum elaboratum. Unde et soli prandebant, at cœnabant in cætu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 241.

246. *Quorsum habeant sani?*] Quomodo sanis annumerentur? Marcilius haud absurdè corrigit: Quorsum abeant? sanin? cretâ an carbone notandi?

Cretâ an carbone notandi?] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

247. *Ædificare casas, &c.*] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quàm solent pueri domunculas extruentes è cœno et lapillis: mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar,*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, castaneorum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sitne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitârunt interdum, imò et Augustus. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palàm oblectamenti causâ etiam senex.* Et posteà: *Scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.* De his Jul. Pollux. lib. 9. cap. 7. Ovid. de Nuce, v. 80.

Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an
impar;
Ut divinitas auferat augur opes.

Equitare in arundine longâ.] Ita cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates; nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

Si quem delectet barbatum; amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam referre, utrúmne in pulvere, trimus [662]
Quale priùs, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quæro, faciásne, quod olim
Mutatus Polemon; ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri.

hunc dicas *agi vesaniâ. Si ratio vincat, amare puerilius esse quam ista: nec ullum esse discrimen utrum in arenâ ludas* iisdem *ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lacrymare; rogo te, num acturus sis quod Polemo quondam* egit *errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium operimenta: quemadmodum ille commessatus narratur coronas capite detraxisse, statim ut reprehensus est à sobrio præceptore.*

ANNOTATIONES.

249. *Si quem delectet barbatum.*] Id est, si quis barbatus et senex ludos istos pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò antè, tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1. hujus lib.

254 *Mutatus Polemon.*] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quâdam ebrius et commessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cùm de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audîsset, adeò commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem exemplo ejurârit. Quin et factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laërt. lib. 4. Valer Max. lib. 6. cap. ult. Suidas, &c. Meminit et S. Ambros. lib. de Eliâ, cap. 12.

255. *Fasciolas.*] Integumenta pariter et ornamenta, quibus tibias et crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant: Latini subligar, caligas, braccas, feminalia: Gall. *bas et haut de chausses.* Cic. de Harus Respons. *P. Clodius à mitrâ, à muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio . . est factus repentè popularis.* Quintil. lib. 11. cap. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

Cubital.] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur, sed absurdè. Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. modò cit.

Focalia.] Torques, coronas floreas, inquiunt. Imò colli ac faucium involucrum et fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat. 1. v. 17. annot. Quintil. citat. *Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *Videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. 14. Epigr. 142.

Si recitaturus dedero tibi forte libellum,
Hoc focale tuas asserat auriculas.

Et lib. 4. Epig. 41.

Quid recitaturus circumdas vellera collo?

Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.] Valer. Max. citat. *Polemo . . . Vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam. . . . . Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primum coronam capite detractam projecit; paulò post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore, oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. *Postquam ex impransi correptus voce magistri.*] Ex Diogene Laërtio cit. et aliis. Xenocrates valdè sobrius et continens fuit. Ergò quod *impransus* hic dicitur ille; et quod ait Persius Sat. 5. v. 85. *cur quis non prandeat, hoc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, nè *multo cibo et potione completi minus rectè uti possent mente* ac ingenio, ut loquitur Cic. Tusc. 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ità et castus: Nam et Phrynes et Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demùm victæ prædicârunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. 4, &c.

Correptus voce magistri.] Val. Max. antè cit. *Non contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de Modestia ac Temperantia loqui cœpit. . . .* Itaque Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitiâ, non habitavit.*

Por-

Si offers poma irato puero, respuit. Accipe, mi pusille, inquies: ille *abjicit. Quod si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cum animo pugnat: redeat* ne accersitus, *an non, eò quo reversurus fuerat* etiam *non revocatus: nec recedit ab infestâ januâ: Quamvis me nunc sponte accersat, an ibo? an finem doloribus conquiram? Repulit:* jam *accersit,* an revertar? *minimè; licet precetur. En famulus longe prudentior. O domine, consilio et ratione baud geritur negotium modo et ratione carens. In amore bæc sunt incommoda: bellum* ac *deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur,* quæ *tempestatis instar incerta* sunt, *atque cæco impetu moventur;* is *non magis proficiat, quàm si velit desipere certâ ratione et modo. Quid? cum Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias* tectum *convexum;* an *tui es compos? Quid? quando senili palato molliculas voces fingis.*

Porrigis iratò puero, cùm poma, recusat: [663]
Sume, catelle; negat: si non des; optet: amator
Exclusus quî distat; agit ubi secum, eat an non,
Quò rediturus erat non arcessitus; et hæret
Invisis foribus. Nec nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Exclusit; revocat; redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus non paulò sapientior. O Here; quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione, modóque
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala: bellum,
Pax rursum. Hæc si quis tempestatis propè ritu [664]
Mobilia, et cæcâ fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certâ ratione modóque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percûsti fortè? penès te es?
~~Quid? cùm balba feras annoso verba palato~~:

ANNOTATIONES.

258. *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator Exclusus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulsus à Thaide meretrice, ac post accersitus, ita secum agit ac deliberat.

Quid igitur faciam? non eam? nè nunc quidem
Cum accersor ultro? an potiùs ità me comparem
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit: revocat: redeam? Non si me obsecret.

Pers. Sat. 5. 171.

Nunc ferus et violens, at si vocet, baud mora, decas:
Quidnam igitur faciam? nè nunc, cùm accersat et ultrò
Supplicet, accedam?

261. *Hæret Invisis foribus.*] Odit et aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab eâ potest discedere. Vide Pers. modò cit.

263. *An potiùs mediter finire dolores?*] Pers. cit.

. . . . *finire dolores*
Præteritos meditor.

265. *Servus non paulò sapientior.*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longè sapientior.

Quæ res Nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit.

Here, quæ res in se neque consilium neq; modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore bæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. Incerta bæc si tu postules
Ratione certa facere, nibilo plus agas,
Quàm si des operam ut eum ratione insanias.

Plutarch. amant, oderunt: eundem absentem desiderant, præsentem metuunt: adulantur, convicia dicunt; pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare, abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cist. Sc. 4. *Credo ego, &c.*

272. *Quid? cum Picenis, &c.*] Aliis amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirùm solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare et in alium ejaculari, quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant: seque rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7.

Picenis.] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis: laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ hodie complectitur Marchiam Anconitanam et partem Aprutii.

273. *Gaudes si cameram, &c.*] Ineptè et pueriliter exultas leni ac futili de causâ, an ergò sapis.

274. *Cum balba, &c.*] Cum tu senex molliusculè verba effers et pueri ad instar balbutiendo pronuncias, blanditiorum causâ, ad captandum puellæ benevolentiam. Tibul.

Et tibi blanditias tremulâ componere voce.

Quid

Quid? cum balba feras annoso verba palato,
Ædificante casas quî sanior? adde cruorem
Stultitiæ, atq; ignem gladio scrutare: modò, inquam,
Hellade percussâ, Marius cùm præcipitat se, [665]
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis manè senex manibus currebat, et, Unum,
(Quid tam magnum? addens,) unum me surpite morti,
(Dîs etenim facile est) orabat: sanus utrisque
Auribus atq; oculis: mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cùm venderet. Hoc quoque vulgus [666]

Quid? quando senili palato molliculas voces fingis, num sapientior es puero *domunculas extruente? adjunge sanguinem dementiæ, et flammam ense rimare.* Dic vero, *Marius nuper Hellade occisâ præcipitem se dans, fuitne furiosus? num insaniâ laborasse illum negabis, ac sceleratum ipsummet affirmabis, proximâ, ut sit, appellatione res* quasque *designans? Erat libertinus* quidam *vetulus manè jejunus discurrens per plateas, manibus lautis, atque ita precabatur: Unum me (quid tam magnum? aiebat) unum,* inquam, *ab interitu vindicate, O dii; nam potestis.* Is *aures ambas et oculos integros habebat;* at *mentem exciperet eum venumdans herus, si lites fugisset. Atque hoc etiam* hominum.

ANNOTATIONES.

Persius simile quid habet, Sat. 1. v. 33.

Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus
Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid
Eliquat; et tenero supplantat verba palato. —

275. *Adde cruorem Stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit insanos, sed et crudeliter furiosos. Nam ad cædes etiam perpetrandas impellit et cogit.

276. *Ignem gladio scrutare.*] Pythagoricum illud symbolum ac præceptum erat; *Ignem gladio ne fodito:* id est, hominis, præsertim verò potentis, iram jam ardentem ne magis accende et move. Diog. Laert. lib. 8. Hîc Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu, ut amore abreptus, alio insuper affectu, ut irâ, commovetur, omninò insanire, imò ad quodvis patrandum facinus et crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam, quam deperibat, præ irâ et zelotypiâ trucidavit; ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam poëta commemorat.

278. *Cerritus.*] Quasi Cereritus, id est, a Cerere perculsus, et in furorem actus.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valde hæc ratio: An, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quàm fateri insanum? verùm quoquo modo respondeas, nihil proficis; si quidem improbus quidlibet insanit.

281. *Libertinus erat, &c.*] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

Circum compita.] In compitis coli penates jusserat Augustus.

Siccus manè senex, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum et hoc magis superstitiosum notantes.

282. *Lautis manibus.*] Ritè omnia peragit, purasque manus ad deos tollere satagit, fatuè tamen.

283. *Quid tam magnum.*] Quid hoc diis magnum et difficile? unum, scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quidnam magnum?* Alii vulgo, *quiddam magnum addens.* Verùm nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

Unum me surpite morti.] Immortalitatem concedite mihi vestrûm observantissimo. Huc pertinet verum etymon vocis *superstitio*, cujus meminit Cic. 2. De nat. Deor. n. 72. *Qui totos dies precabantur et immolabant, sui ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen postea latiùs patuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. 4. De verâ sap. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus, qui superstites esse cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes plusculum, et vitam à diis enixè flagitantes.

285. *Mentem nisi litigiosus, Exciperet dominus, &c.*] Id est, libertinus ille, sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: quocirca si cum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo nollet; atq; adeò sanum asseverans, mentem debebat excipere, Cic. Offic. 3. n. 91. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide Gell. lib. 4. cap. 2. ubi sic scribit: *In edicto ædilium curulium, quâ parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum sit fuit: Titulus servorum singulorum ut scriptus sit curato, ita ut intelligi rectè possit quid morbi vitiique cuique sit, &c.* Unde si morbosum aut vitiosum, noxâve non solutum ignorasset emptor, redhibere poterat ex lege.

Chrysippus ponit fæcundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes qui das adimísque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana relîquerit, illo
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit [677]
In gelidâ fixum ripâ, febrímque reducet.
Quóne malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius sapientum octavus amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque

genus recenset Chrysippus in numeroso Menenii grege. Mater pueri à quinq; mensibus ægrotantis ita orabat: O Jupiter, qui magnas ægritudines immittis et aufers, si frigida quartana reliquerit meum hunc *filiolum, nudus in Tiberi stabit mane, quâ die tu jejunia præscribis:* itaq; seu *casus seu medicus ægrotum è periculo liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocatâ febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum.* DAMASIP. ad Horat. *Ista mihi* velut *amico dedit arma Stertinius, sapientûm octavus, ne deinceps impunè* dicteriis *incesserer. Quisquis me dementem appellârit, pariter* à me *vocabitur,*

ANNOTATIONES.

286. *Hæc quoque vulgus, &c.*] Hæc superstitiosorum turbam accenset Chrysippus numerosæ genti ac multitudini insanorum, sive similium Menenii. De Chrysippo lib. 1. Sat. 3. v. 127.

287. *Fæcundâ in gente.*] Sap. *Stultorum infinitus est numerus.*

Menenî.] Hic parùm integræ sanæve mentis vivebat Horatii tempore, superstes unus ex illâ Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ. Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui solerti membrorum ac ventris dissidentium apologo, patres et plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. 2.

288. *Jupiter, ingentes, &c.*] Aliud superstitionis genus et exemplum. Vovet pro incolumitate filii, voti rea incolumem ipsa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atrâ bile quartana febris proficiscitur: atque hujus paroxysmo incipiente, totum corpus frigore et horrore concutitur.

290. *Illo die, quo, &c.*] Die nempe Jovis, quo jejunia indicebantur à magistratibus ac sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem observanda erant. Morem certè hunc hauserant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad solemnes festos se jejuniis præparabant, ut et hodie Christiani.

Nudus In Tiberi stabit.] Quasi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis sacra procederet: is veterum mos erat superstitioque. Virgil. Æn. 2. v. 789.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Juvenal. Sat. 6. v. 521.

Hybernum fractâ glacie descendet in amnem:
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis
Verticibus timidum caput abluet.

Pers. Sat. 2. v. 1. 15.

Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, &c.

292. *Casus medicusve levârit.*] Sæpiùs enim parùm valet medici industria adversus quartanam: quæ proinde vocatur *Medicorum opprobrium.*

293. *Mater delira necabit.*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, et filium enecabit.

293. *Timore deorum.*] Cic. De nat. Deor. 1. n. 118. *In superstitione inest timor inanis deorum: religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius, &c.*] Damasippus sermonem finiens. Hæc ego documenta, inquit, hausi et accepi à Stertinio, qui sanè meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ vero illa? (adverte quàm acre ludibrium) nimirùm tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quod omnes stultos esse docuerit.

Sapientûm octavus.] Sic. Juvenal. Sat. 2. v. 40.

Tertius è cœlo cecidit Cato.

De septem illis viris sapientiæ fama inclytis, ita Cic. De finibus 2. n. 7. *Septem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.* Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, quibus alios subnectunt. Ergò et isti celebrantur; Aristodemus, quoque, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laërt. lib. 1. Cic. 2. De leg. n. 26. *Thales sapientissimus inter septem,* inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] O egregium sapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem; non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, quippè qui pariter alios possit stultos vocare, didiceritque fere omnes insanire; unde conviciantì conviciari queat.

Respicere

Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice (post damnum sic vendas omnia pluris)
Quâ me stultitiâ quoniam non est genus unum) [668]
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid (caput abscissum demens cum portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?)
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum: tantùm hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum. Quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mæcenas, te quoq; verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis, [669]

monebiturque advertere pendentia dorso averso. HOR. *O Stoice, post jacturam honorum, ita venundes cuncta pluris:* dic verò, *quandoquidem diversa sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò sapere me existimo.* DAMAS. *Quid? furens Agave miseri sibi caput gestans amputatum,* num *se credit insanire?* HOR. *Fatebor quod res est; concedo me dementem, imò et vesanum: at saltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes construis: id est, tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus, æmularis proceros: ipseque armati Turbonis animum et gressum corpore majorem deridens, quomodo videare, minùs illo ridiculus? Quicquid* autem *præstat Mæcenas, an expedit te certatim moliri tantò dispàrem et inferiorem?* Sic profectò fabulantur: *Absentis ranæ pullis vituli pede contritis,*

ANNOTATIONES.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus, homines duas habere peras hinc et illinc pendentes; in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore, quæ à tergo est; quo fit ut illa facilè videant, hæc non ita. Sensus itaque est, discet scrutari et cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull. Carm. 20. v. 21.

Sed non videmus, manticæ quod in tergo est.

Pers. Sat. 4. v. 24.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Non absurdus omninò, sed aphrodisionysus, qui locum hunc interpretetur ex verbis anteà positis *caudam trahit*; hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam, insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat et libet, v. 53.

300. *Stoice post damnum, &c.*] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorsus apprecatio: faxint dii, ut quæstuosâ negotiatione resarcias priora damna jacturasque olim factas: quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelâsti. At cum me insanum tam asseverantur pronuncies, quî fit ut sanus ipse mihi videar?

303. *Quid? caput abscissum, &c.*] Tibi nempè sanus videris: nec tamen sanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabò, nunquid Agave se furere noverat, cùm maximè fureret?

Agave.] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens, Pentheum filium sacra illa contemnentem, et ad ea curiosiùs et contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. et Pers. Sat. 1. v. 100. et quæ adnotavi lib. 2. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus istâ ratione Horatius fatetur quod antè negabat; inquirit tamen, quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium. Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308. *Ædificas.*] Hoc primùm: ædificandi libidine vexatus, magnates ambitiosè æmulatus.

Longos imitaris.] Ludus est in ambiguâ voce *longos*. Tu pusillus magnos, tenuis et modicis bonis opulentos ac divites vis imitari stultè quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. lib. 7. cap. 16.

310. *Turbonis.*] Gladiator ille staturâ exiguus erat, cæterum grandis animo, incessu, actione.

312. *An quodcunque facit Mæcenas, &c.*] Hic in Esquiliis sumptuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314. *Absentis ranæ pullis, &c.*] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Nè quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultrà quæro plebeius. Et æquam [635]
Rem imperito: ac si cuî videor non justus, inulto
Dicere quod sentit permitto. Maxime regum,
Dii tibi dent captâ classem deducere Trojâ.
Ergò consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis;
Gaudeat ut populus Priami Priamusq; inhumato,
Per quem tot juvenes patrio caruêre sepulchro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssem
Et Menelaum unà mecum se occidere clamans.
Tum cum pro vitulâ statuis dulcem Aulide natam [636]

Nimirùm ut plausus quos accipit Agrippa, tu quoque *accipias,* quasi *vafra vulpes generosum leonem æmulata? O Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem?* AGAMEMNON. Quia *rex sum.* STERTIN. Ego *unus è plebe nihil ampliùs interrogo.* AGAMEM. Quin *et rem justam jubeo. Quod si quis me inquum judicat,* huic *per me licet impunè loqui quicquid censet.* STERT. *O regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ classem reducas* incolumem. *Igitur interrogare, statimque responsum dare permittis?* AGAMEM. *Permitto.* STERTIN. *Quare Ajax heros post Achillem maximus computrescit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus Priami,* ipseque *Priamus* quod ille maneat *insepultus, per quem tot adolescentes patriâ sepulturâ privati sunt?* AGAMEM. Imò quod *mille oves furens trucidavit, vociferans, mactare se præclarum Ulyssem ac Menelaum, atque ipsum me.* STERT. *At, quando tu* in *Aulide*

ANNOTATIONES.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus: de eo lib. 1. Od. 6.

186. *Astuta ingenuum, &c.*] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi Fabulam de Vulpe, seu Asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Nè quis humâsse velit, &c.*] Novus Dialogus, quo ambitiosus pariter insanire demonstratur; allerlturque id quod est suprà, v. 45. *Hæc magnos formula reges tenet.* Itaque Stertinius seu plebeius quisquam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appellatur, grande piaculum non dubitat perpetrare: videlicet propriam filiam ambitioni suæ magis immolat, quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem.] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum; eorumque *insigne propugnaculum,* atque inter cæteros *capite et latis humeris eminentiorem:* teste Homero, Iliad. 2, et 3. Vide lib. 2. Od. 4.

Vetas cur?] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur; at prohibitus est jussu Agamemnonis, eò quòd hostilem in Græcos animum ille præbuisse, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultra quæro*] Quidam legunt, *quære,* ut continuus fit Agamemnonis sermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami*] Gaudium nempè hostibus Trojanis ingens paras: ex Iliad. 1.

Priamus.] Is non Trojæ solùm, sed propè totius Asiæ rex: pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50 teste Cic. Tusc. 1. quorum 17 è legitimâ uxore. Hos bello Trojano ferè omnes vidit ab hostibus occisos: ipse denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho, Achillis filio.

197. *Mille ovium insanus morti dedit, &c.*] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulysse; causâ verò cecidit: unde irâ et furore percitus in Græcos ulcisci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demum ad mentem reversus facinoris pudore semet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagel. Ovid. Metam. 13, &c.

Mille ovium.] De hâc loquendi formulâ *Mille hominum, &c.* Gell. lib. 1. cap. 16. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 5.

198. *Menelaum.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem; cujus uxor Helena à Paride rapta, Trojæ incendio flammas supeditavit.

Unà mecum se occidere clamans.] Arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur se mactare Agamemnonem, Ulyssem, Menelaum: et scommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. 14. 286.

Hic bove percusso mugire Agamemnona credit.

199. *Tum cum pro vitulâ, &c.*] Vid. Euripid. Iphig. in Aulide. Virgil. Æn. 2. v. 116.

Sanguine placâsti ventos et virgine cæsâ.

Porrò totam hanc fabulam confixerunt Poetæ ex Historiâ Jephthæ, lib. Judic. c. 11. Item ex sacrificio Abrahæ, Genes. c. 22. Præclarè Cicero l. 3. n. 95. *Quid Agamemnon, cum devo-*

Ante

Ante aras, ſpargíſq; molâ caput, improbe, ſalsâ ;
Rectum animi ſervas? Quorſum? Inſanus quid enim Ajax
Fecit, cùm ſtravit ferro pecus? abſtinuit vim
Uxore, et nato; mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipſum violavit Ulyſſem.
Verùm ego, ut hærentes adverſo littore naves
Eriperem, prudens placavi ſanguine divos.
Nempe tuo, furioſe. Meò, ſed non furioſus.
Qui ſpecies alias veris, ſceleriſq; tumultu [657]
Permiſtas capiet, commotus habebitur, atque
Stultitiâne errat, nihilum diſtabit an irâ.
Ajax immeritos dum occidit, deſipit, agnos?
Cùm prudens ſcelus ob titulos admittis inanes,

filiam delectam loco juvencæ altaribus admoves, caputque, molâ ſalsâ, ſcelerate, conſpergis, num *tenes judicii æquitatem?* AGAM. *Quid* loqueris? STERT. *Enimverò quid peccavit Ajax furioſus, quando pecudes enſe jugulavit? haud conjugem et filium læſit, diras* quidem *in filios Atrei jactavit*: at *nec Teucrum, nec ipſum Ulyſſem percuſſit*: AGAM. *Atqui ut abſtraherem naves iniquo littore detentas, ego ritè numina placavi ſanguine.* STERT. *Tuo videlicet, inſane?* AGAM. *Meo,* inquam, *ſed minimè inſanus.* STERT. Verùm *qui ſpeciebus falſis et ſcelere confuſis conſpurcatiſque ducitur,* certè *furioſus cenſeri* debet: *nec intereſt utrum per inſaniam an per iram peccet.* Nunquid *Ajax inſaniat cùm agnos perimit innocentes?* an tu *mente ſanâ es; quando ſponte crimen perpetras ob*

ANNOTATIONES.

viſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno (obſerva, Lector, Hiſtoriæ varietatem ſeu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulchrius? Promiſſum potius non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergò et promiſſa non facienda nonnunquam.* Sic profectò et Jephthe culpatur, tum quòd vovit ſtultè, tum quòd putavit ſtultum votum adimplendum eſſe.

Statuis dulcem Aulide natam Ante aras,] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur claſſis Græcorum, ſuſpenſis ventis, et graſſante peſtilentiâ, ob Dianæ cervum ab Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re conſulti vates reſponderunt placandos eſſe Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque ſacrificio peracto Græci proſperam navigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. 12. Alii aliter. Vide Cic. antè cit. Offic. 3.

200. *Spargiſque molâ caput, &c.*] Ex ſolemni ritu ſacrificiorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito et ſale; unde facta vox *immolare.* Vide lib. 3. Od. 23. ubi *farre pio et ſaliente micâ,* 2. In caput hoſtiæ affundebatur vinum; à quo prius tum Sacerdos tum aſtantes deguſtare ſeu delibare ſolebant: hincque dicta libatio. 3. Ipſe manu ſetas avellebat inter hoſtiæ cornua: atque in ignem, velut prima libamina projiciebat. 4. Victimarius mandabat hoſtiam cædere ac jugulare. 5. Aruſpex cultro ferreo viſcera explorabat, an perlitatum foret. 6. Miniſtri è ſingulis viſceribus ac membris certas partes exſecabant, farinâque involutas et in calathis compoſitas ſacrificanti offerebant; hic verò aris imponebat, accenſoque foculo cremabat. 7. Epulas inſtruebant, circum aras ſaltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmeſsâ. *Nato,* Euryſaces. *Atridis,* Agamemnone et Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem ſuum.

Ulyſſem.] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui ſpecies alias veris, &c.*] Urget Stertinius, quaſi diceret: Imò furioſus es ac demens, quippe falſis rerum ſpeciebus illuſus; atq; (ut ait Tull. Tuſc. c. 5. n. 68) *mentem habes imbutam pravitatis erroribus.* Quod ſi *animo ſtares,* ſi *commotus* non eſſes, veras utique ſpecies habuiſſes, *rectum animi ſervâſſes,* atque adeò intellexiſſes hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur; neq; vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum ſpecioſâ religionis umbrâ velatum ſtultè admiſiſſes. Certè ſana mens *cauſas rerum et conſecutiones videt.* Cic. de finibus 2. n. 45.

212. *Ob titulos inanes,*] Vanæ gloriæ, ſummi Græcorum imperii, ambitioſi nominis ſtudio, ut totius Græciæ exercitûs imperator dicaris. Vide Il. 2. ſub finem; ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui verò iſti; Achilles Myrmidonum, Ulyſſes Ithacenſium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretenſium, Tlepolemus Rhediorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminorum, Ajax Oileus Locrenſum, Mneſtheus Athenienſium, Neſtor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorom, Agapenor Arcadum, &c. Quibus omnibus, id eſt, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenenſium rex.

Stas

Stas animo? et purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?
Si quis lecticâ nitidam gestare amet agnam, 214
Huic vestem, ut natæ, paret ancillas, paret aurum,
Pusam aut pusillam appellet, fortique marito [658]
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si qui natam pro mutâ devovet agnâ;
Integer est animi? Ne dixeris. Ergò ubi prava
Stultitia, hîc summa est insania. Qui sceleratus,
Et furiosus erit. Quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,

vanam gloriam? utrum *culpâ* *caret animus,* cùm *superbit?* Age verò *si quis agnam lecticâ circumferre gaudeat: ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat: puellam vel puellulam nominet: atque viro generoso conjugem dare velit: Isti Prætor edicto omnem auferat potestatem: curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit* morti? an *mente constat? Nequaquam affirmes. Itaque ubi est iniqua stultitia, ibi summa est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus fuerit, hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta.* STERT. ad DAMAS. *Jam verò mecum excute luxuriam et Nomentanum, quippe ratio probabit luxuriosos desipere et furere. Iste ubi à patre accepit mille talenta,*

ANNOTATIONES.

213. *Stas animo?*] An non tua mens de suâ sede mota ac dejecta est? cùm enim stat illa, rectè sentit, rectè agit.

Purum est, vitio tibi cum tumidum est cor? Alii sic interpungunt: *purum est vitio, tibi cum tumidum est cor:* certè bonus utrobique sensus.

214. *Si quis lecticâ, &c.*] Aliud argumentum à simili. Porrò ne cui ea similitudo videatur futiiis aut insulsa, legat, lib. 2. Reg. cap. 12. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine David regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator ille equo suo, *præter æquile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: Consulatum quoque traditur destinasse.* Quid verò Xerxes platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herod. lib. 7. Vide annot. lib. 2. Od. 15. v. 4.

215. *Pusam aut pusillam.*] Pusus et pusa, undè pusilla et pusio, idem significant quod puer et puella: Varro 6. de Ling. Lat. Alii legunt *pupam et pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor,*] Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela,*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur et committatur propinquis. Lex. 12. tab. ita statuabat: *si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniáque ejus potestas esto.*

219. *Quid, si quis natam, &c.*] Quid ergò Agamemnon mori addicens filiam, et aris devovens num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus, Et furiosus erit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. 35. *Via sancta vocabitur et directa, ita ut stulti non errent per eam.*

222. *Vitrea fama,*] Vel fragilis; vel splendens, instar vitri.

223. *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum et stultè appetentiorem, scilicet attonitum indéque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. 4. v. 125.

. . . . . *Ut Fanaticus æstro*
Percussus, Bellona, tuo.———

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus fulmine vel tonitru stupefactus; ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc age luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros et ambitiosos; nunc ambitiosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum.] Hominem profusione et luxuriâ famosum, de eo jam, l. 1. Sat. 8. et l. 2. Sat. 1.

229. *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta,] Gallicæ monetæ *six cens mille écus:* siquidem unumquodque talentum ad rationes nostras, facit nummos sexcentos.

Edicit

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps, [659]
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Manè domum veniant. Quid tum? venere frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum; et vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contrà juvenis responderit æquus.
Tu nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris: [660]
Segnis ego, indignus qui tantum possideam; aufer;
Sume tibi decies: tibi tantundem: tibi triplex,
Undè uxor mediâ currit de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ

statim venire manè in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratum Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluxêre. Leno proloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta: ac seu mox, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: Tu in nivibus Lucaniæ pernoctas ocreas indutus, ut aprum ego comedam: Tu pisces hyeme in mari quæris mihi. Ego certè *deses haud mereor tantas* opes *habere. Tolle, accipe tibi decies* centena millia sestertiûm: *tibi tantundem: triplum* verò *tibi, per quem festinat conjux mediâ nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aurè Metellæ*

ANNOTATIONES.

227. *Pomarius.*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola, lib. 1. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tusci turba impia vici.] Quotquot voluptatem asseclæ et ministri habitant vicum Tuscum; qui Palatium inter et Capitolium situs est: dictus à Tuscis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Varro de Ling. Lat. l. 4. Tit. Liv. l. 3. Dion. Halic. Vide Alex. ab Alex. l. 2. c. 18. In eo meretrices habitârunt; item unguentarii: unde et Thurarius dictus est: certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. 2, 3, 2. *Tusco modo indignè dotem quæras corpore.* Et Curcul. 4, 2, 3, *in Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

Fartor.] Qui aves farcit et saginat: qui lucanicas aliaq; id genus farcimina facit et condit.

Cum Velabro omne macellum.] Cuncti simul cupediarum ac deliciarum artifices et ministri.

Velabro.] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone l. 4. de Ling. Lat. palustris et aquosus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit, donec ab Augusto in alveum est coactus: quemadmodum dicitur in Arte Poët. v. 67. hinc et Tibul. l. 2. Eleg. 5.

At quà velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.

Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibusdam, in foro boario; ex aliis, in foro olitorio: hod. *S. Georgia in Velabro.* Nomen alii deducunt ex eo quod locus erat obtentus velis, sub quibus vendebantur oleum, casei, et similia, Plaut. Captiv. 3, 1, 29. *quasi in Velabro olearii.* Martial. l. 13. Epigr. 32. caseum Velabrensem commendat.

Macellum.] Locus obsoniis vendendis Romæ destinatus: à mactandis pecoribus ac venundandis appellatus: vel à quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231. *Leno.*] Hic vel à leniendo vel ab alliciendo dictus, accommodatum planè suo nomine sermonem habet ad juvenem prodigum.

233. *Æquus.*] Ironicè. Nomentanus scilicet erga nequam illos homines ac jucundos libidinum ministros benignus ac liberalis.

234. *Tu nive Lucanâ, &c.*] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, venando in Leucaniæ montibus ac silvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas de Lucania, in Epod. 1. sub finem.

235. *Verris.*] Hinc retis genus piscatorium vocârunt *everriculum.* Non Marcel.

237. *Sume tibi decies.*] En vobis præmia rependere statui; dono videlicet tibi venator, decies centena millia sestertium; tantumdem quoque tibi, piscator: tibi vero triplum, ô leno, qui sedulò mihi voluptates procuras.

239. *Filius Æsopi, &c.*] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum et luxuriosus. Sed Clodius ejus filius decoxit ab eo relictam sibi hæreditatem ducenties sestertiûm, ut aiunt: et cùm à Cæciliâ Metellâ adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactam exsorbuit. Vide Valer. Max. l. 9. c. 1. Macrob. l. 3. c. 14. Plin. l. 9.

(Sci-

oblatam aceto liquefecit, nempe ut absorberet decies centena simul: nonne tam insanus, quàm si id ipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre, improbitate, et scurrilitate, et criminum studio simillimum; assueti comedere luscinias magno pretio emptas? quâ parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo fuste;

(Scilicet ut decies solidûm exsorberet) aceto
Diluit insignem baccam: quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum
Nequitiâ et nugis pravorum et amore gemellum:
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas, [661]
Quorsum abeant? sanín'? cretâ an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,

ANNOTATIONES.

cap. 35. ubi ...Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiret Antonius, pene Histrioni comparatus, &c.* Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240. *Scilicet ut decies solidûm exsorberet.*] Plin. modò cit. *Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superque simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, unâ se cœnâ centies sestertium absumpturam,* &c.

Aceto Diluit] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. 8. cap. 3. Macrob. lib. 3. cap. 11. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuêre aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Item lib. 23. cap. 1. sub finem; *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arrî, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo suprà, v. 86.

245. *Luscinias soliti impenso prandere*] Valer. Max. cit. Æsopi Tragœdi filius, inquit, *non solùm perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quàm celerrime abjicere cupiens.* Plin. lib. 10. cap. 51. *Insignis est Æsopi histrionis trajici patina sexcentis millibus sestertium taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas; nullâ inductus suavitate, nisi ut in his imitationes hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos: dignus prorsus filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

Prandere] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarchi Sympos. 8. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet: cœna vero convivium paratum elaboratum. Unde et soli prandebant, at cœnabant in cætu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 241.

246. *Quorsum habeant sani?*] Quomodo sanis annumerentur? Marcilius haud absurdè corriget: Quorsum abeant? sanin? cretâ an carbone notandi?

Cretâ an carbone notandi?] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. 5. v. 108.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

247. *Ædificare casas, &c.*] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quàm solent pueri domunculas extruentes è cœno et lapillis: mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar,*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, castaneorum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sitne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitârunt interdum, imò et Augustus. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palàm oblectamenti causâ etiam senex.* Et posteà: *scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.* De his Jul. Pollux. lib. 9. cap. 7. Ovid. de Nuce, v. 80.

Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an impar;
Ut divinatas auferat augur opes.

Equitare in arundine longâ.] Ita cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates; nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

Si

Si quem delectet barbatum; amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam referre, utrúmne in pulvere, trimus [662]
Quale priùs, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quæro, faciásne, quod olim
Mutatus Polemon; ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri.

hunc dicas *agi vesaniâ. Si ratio vincat, amare puerilius esse quam ista: nec ullum esse discrimen utrum in arenâ ludas* iisdem *ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lacbrymare;* rogo te, *num acturus sis quod Polemo quondam* egit *errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium operimenta: quemadmodum ille commessatus narratur coronas capite detraxisse, statim ut reprebensus est à sobrio præceptore.*

ANNOTATIONES.

249. *Si quem delectet barbatum.*] Id est, si quis barbatus et senex ludos istos pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò antè, tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1. hujus lib.

254 *Mutatus Polemon.*] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quâdam ebrius et commessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cùm de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audîsset, adeò commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem exemplo ejurârit. Quin et factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laërt. lib. 4. Valer Max. lib. 6. cap. ult. Suidas, &c. Meminit et S. Ambrosi. lib. de Eliâ, cap. 12.

255. *Fasciolas.*] Integumenta pariter et ornamenta, quibus tibias et crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant: Latini subligar, caligas, braccas, feminalia: Gall. *bas et baut de chausses.* Cic. de Harus Respons. *P. Clodius à mitrâ, à muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio . . est factus repentè popularis.* Quintil. lib. 11. cap. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

Cubital.] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur, sed absurdè. Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. modò cit.

Focalia.] Torques, coronas floreas, inquiunt. Imò colli ac faucium involucrum et fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat. 1. v. 17. annot. Quintil. citat. *Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *Videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. 14. Epigr. 142.

Si recitaturus dedero tibi forte libellum,
Hoc focale tuas asserat auriculas.

Et lib. 4. Epig. 41.

Quid recitaturus circundas vellera collo?

Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.] Valer. Max. citat. *Polemo . . . Vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam. . . . . Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primum coronam capite detractam projecit; paulò post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore, oris convivalis bilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. *Postquam est impransi correptus voce magistri.*] Ex Diogene Laërtio cit. et aliis. Xenocrates valdè sobrius et continens fuit. Ergò quod *impransus* hic dicitur ille; et quod ait Persius Sat. 5. v. 85. *cur quis non prandeat, boc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, nè *multo cibo et potione completi minus rectè uti possent mente* ac ingenio, ut loquitur Cic. Tusc. 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ità et castus: Nam et Phrynes et Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demùm victæ prædicârunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. 4, &c.

Correptus voce magistri.] Val. Max. antè cit. *Non contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem babitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de Modestia ac Temperantia loqui cœpit. . . .* Itaque Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est bujus animus in nequitiâ, non babitavit.*

Por-

Si offers poma irato puero, respuit. Accipe, mi *pusille,* inquies : ille *abjicit. Quod si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cum animo pugnat : redeat* ne accersitus, *an non,* eò *quo reversurus fuerat* etiam *non revocatus : nec recedit ab infestâ januâ : Quamvis me nunc sponte accersat, an ibo? an finem doloribus conquiram? Repulit :* jam *accersit,* an revertar? *minimè; licet precetur. En famulus longe prudentior. O domine, consilio et ratione haud geritur negotium modo et ratione carens. In amore hæc sunt incommoda : bellum* ac *deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur,* quæ *tempestatis instar incerta* sunt, *atque cæco impetu moventur;* is non *magis proficiat, quàm si velit desipere certâ ratione et modo. Quid? cum Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias* tectum *convexum;* an *tui es compos? Quid? quando senili palato molliculas voces fingis.*

Porrigis iratò puero, cùm poma, recusat : [663]
Sume, catelle ; negat : si non des ; optet : amator
Exclusus quî distat ; agit ubi secum, eat an non,
Quò rediturus erat non arcessitus ; et hæret
Invisis foribus. Nec nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Exclusit ; revocat ; redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus non paulò sapientior. O Here ; quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione, modóque
Tractari non vult. In amore hæc sunt malà: bellum,
Pax rursum. Hæc si quis tempestatis propè ritu [664]
Mobilia, et cæcâ fluitantia sorte, laboret
Reddere certa ; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certâ ratione modóque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percûsti fortè? penès te es?
~~Quid? cùm balba feras annoso verba palato~~ :

ANNOTATIONES.

258. *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator Exclusus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulsus à Thaide meretrice, ac post accersitus, ita secum agit ac deliberat.

Quid igitur faciam? non eam? nè nunc quidem
Cum accersor ultro? an potiùs ità me comparem
Non perpeti meretricum contumelias :
Exclusit : revocat : redeam? Non si me obsecret.

Pers. Sat. 5. 171.

Nunc ferus et violens, at si vocet, haud mora, decas :
Quidnam igitur faciam? nè nunc, cùm accersat et ultrò
Supplicet, accedam?

261. *Hæret Invisis foribus.*] Odit et aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab eâ potest discedere. Vide Pers. modò cit.

263. *An potiùs mediter finire dolores?*] Pers. cit.

. . . . finire dolores
Præteritos meditor.

265. *Servus non paulò sapientior.*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longè sapientior.

Quæ res Nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit.

Here, quæ res in se neque consilium neq; modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam ut cum ratione insanias.

Plutarch. amant, oderunt : eundem absentem desiderant, præsentem metuunt : adulantur, convicia dicunt ; pro amato moriuntur, occidunt : optant non amare, abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cist. Sc. 4. *Crede ego, &c.*

272. *Quid? cum Picenis, &c.*] Aliis amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirùm, solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare et in alium ejaculari, quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant: seque rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7.

Picenis.] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis : laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ hodie complectitur Marchiam Anconitanam et partem Aprutii.

273. *Gaudes si cameram, &c.*] Ineptè et pueriliter exultas leni ac futili de causâ, an ergò sapis.

274. *Cum balba, &c.*] Cum tu senex molliusculè verba effers et pueri ad instar balbutiendo pronuncias, blanditiorum causâ, ad captandum puellæ benevolentiam. Tibul.

Et tibi blanditias tremulâ componere voce.

Quid

Quid? cum balba feras annoso verba palato,
Ædificante casas quî sanior? adde cruorem
Stultitiæ, atq; ignem gladio scrutare: modò, inquam,
Hellade percussâ, Marius cùm præcipitat se, [665]
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis manè senex manibus currebat, et, Unum,
(Quid tam magnum? addens,) unum me surpite morti,
(Dîs etenim facile est) orabat: sanus utrisque
Auribus atq; oculis: mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cùm venderet. Hoc quoque vulgus [666]

Quid? quando senili palato molliculas voces fingis, num sapientior es puero domunculas extruente? adjunge sanguinem dementiæ, et flammam ense rimare. Dic vero, *Marius super Hellade occisâ præcipitem se dans, fuitne furiosus? num insaniâ laborasse illum negabis, ac sceleratum ipsummet affirmabis, proximâ, ut fit, appellatione res* quasque *designans? Erat libertinus* quidam *vetulus manè jejunus discurrens per plateas, manibus lautis, atque ita precabatur: Unum me (quid tam magnum? aiebat) unum,* inquam, *ab interitu vindicate, O dii; nam potestis.* Is *aures ambas et oculos integros habebat;* at *mentem exciperet eum venumdans herus, si lites fugisset. Atque hoc etiam* hominum.

ANNOTATIONES.

Persius simile quid habet, Sat. 1. v. 33.

Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus
Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid
Eliquat; et tenero supplantat verba palato.

275. *Adde cruorem Stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit insanos, sed et crudeliter furiosos. Nam ad cædes etiam perpetrandas impellit et cogit.

276. *Ignem gladio scrutare.*] Pythagoricum illud symbolum ac præceptum erat; *Ignem gladio ne fodito:* id est, hominis, præsertim verò potentis, iram jam ardentem ne magis accende et move. Diog. Laert. lib. 8. Hîc Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu, ut amore abreptus, alio insuper affectu, ut irâ, commovetur, omninò insanire, imò ad quodvis patrandum facinus et crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam, quam deperibat, præ irâ et zelotypiâ trucidavit; ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam poëta commemorat.

278. *Cerritus.*] Quasi Cereritus, id est, a Cerere percussus, et in furorem actus.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valde hæc ratio: An, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quàm fateri insanum? verùm quoquo modo respondeas, nihil proficis; si quidem improbus quidlibet insanit.

281. *Libertinus erat,* &c.] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

Circum compita.] In compitis coli penates jusserat Augustus.

Siccus manè senex, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum et hoc magis superstitiosum notantes.

282. *Lautis manibus.*] Ritè omnia peragit, purasque manus ad deos tollere satagit, fatuè tamen.

283. *Quid tam magnum.*] Quid hoc diis magnum et difficile? unum, scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quidnam magnum?* Alii vulgo, *quiddam magnum addens.* Verùm nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

Unum me surpite morti.] Immortalitatem concedite mihi vestrûm observantissimo. Huc pertinet verum etymon vocis *superstitio,* cujus meminit Cic. 2. De nat. Deor. n. 72. *Qui totos dies precabantur et immolabant, sui ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen postea latiùs patuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. 4. De verâ sap. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus, qui superstites esse cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes plusculum, et vitam à diis enixè flagitantes.

285. *Mentem nisi litigiosus, Exciperet dominus,* &c.] Id est, libertinus ille, sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: quocirca si cum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo nollet; atq; adeò sanum asseverans, mentem debebat excipere, Cic. Offic. 3. n. 91. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide Gell. lib. 4. cap. 2. ubi sic scribit: *In edicto ædilium curulium, quâ parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum fit fuit: Titulus servorum singulorum ut scriptus sit curato, ita ut intelligi rectè possit quid morbi vitiique cuique sit,* &c. Unde si morbosum aut vitiosum, noxâve non solutum ignorasset emptor, redhibere poterat ex lege.

Chrysippus ponit fæcundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes qui das adimísque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana relîquerit, illo 290
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit [677]
In gelidâ fixum ripâ, febrímque reducet. 294
Quóne malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius sapientum octavus amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque

genus recenset Chrysippus in numeroso Menenii grege. Mater pueri à quinq; mensibus ægrotantis ita orabat: O Jupiter, qui magnos ægritudines immittis et aufers, si frigida quartana reliquerit meum hunc filiolum, nudus in Tiberi stabit manè, quâ die tu jejunia præscribis: itaq; seu casus seu medicus ægrotum è periculo liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocatâ febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum. DAMASIP. ad Horat. *Ista mihi* velut *amico dedit arma Stertinius, sapientûm octavus, ne deinceps impunè* dicteriis *incesserer. Quisquis me dementem appellârit, pariter* à me *vocabitur,*

ANNOTATIONES.

286. *Hoc quoque vulgus, &c.*] Hæc superstitiosorum turbam accenset Chrysippus numerosæ genti ac multitudini insanorum, sive similium Menenii. De Chrysippo lib. 1. Sat. 3. v. 127.

287. *Fæcundâ in gente.*] Sap. *Stultorum infinitus est numerus.*

Meneni.] Hic parùm integræ sanæve mentis vivebat Horatii tempore, superstes unus ex illâ Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ. Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui solerti membrorum ac ventris dissidentium apologo, patres et plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. 2.

288. *Jupiter, ingentes, &c.*] Aliud superstitionis genus et exemplum. Vovet pro incolumitate filii, voti rea incolumem ipsa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atrâ bile quartana febris proficiscitur: atque hujus paroxysmo incipiente, totum corpus frigore et horrore concutitur.

290. *Illo die, quo, &c.*] Die nempe Jovis, quo jejunia indicebantur à magistratibus ac sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem observanda erant. Morem certè hunc hauserant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad solemnes festos se jejuniis præparabant, ut et hodie Christiani.

Nudus In Tiberi stabit.] Quasi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis sacra procederet: is veterum mos erat superstitioque. Virgil. Æn. 2. v. 789.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Juvenal. Sat. 6. v. 521.

Hybernum fractâ glacie descendet in amnem:
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis
Verticibus timidum caput abluet.

Pers. Sat. 2. v. 1. 15.

Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, &c.

292. *Casus medicusve levârit.*] Sæpiùs enim parùm valet medici industria adversus quartanam: quæ proinde vocatur *Medicorum opprobrium.*

293. *Mater delira necabit.*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, et filium enecabit.

293. *Timore deorum.*] Cic. De nat. Deor. 1. n. 118. *In superstitione inest timor inanis deorum: religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius, &c.*] Damasippus sermonem finiens. Hæc ego documenta, inquit, hausi et accepi à Stertinio, qui sanè meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ vero illa? (adverte quàm acre ludibrium) nimirùm tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quod omnes stultos esse docuerit.

Sapientûm octavus.] Sic. Juvenal. Sat. 2. v. 40.

Tertius è cœlo cecidit Cato.

De septem illis viris sapientiæ fama inclytis, ita Cic. De finibus 2. n. 7. *Septem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.* Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, quibus alios subnectunt. Ergò et isti celebrantur; Aristodemus, quoque, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laërt. lib. 1. Cic. 2. De leg. n. 26. *Thales sapientissimus inter septem,* inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] O egregium sapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem; non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, quippè qui pariter alios possit stultos vocare, dixeritque fere omnes insanire; unde convicianti conviciari queat.

Respicere

Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice (post damnum sic vendas omnia pluris)
Quâ me stultitiâ quoniam non est genus unum) [668]
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid (caput abscissum demens cum portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?)
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum: tantùm hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum. Quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mæcenas, te quoq; verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis, [669]

monebiturque advertere pendentia dorso averso. HOR. *O Stoice, post jacturam* honorum, *ita venundes cuncta pluris:* dic verò, *quandoquidem diversa sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò sapere me existimo.* DAMAS. *Quid? furens Agave miseri filii caput gestans amputatum, num se credit insanire?* HOR. *Fatebor quod res est; concedo me dementem, imò et vesanum: at saltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes construis: id est, tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus, æmularis proceros: ipseque armati Turbonis animum et gressum corpore majorem deridens, quomodo* videare, *minùs illo ridiculus? Quicquid* autem *præstat Mæcenas, an expedit te certatim moliri tantò disparem et inferiorem?* Sic profectò fabulantur: *Absentis ranæ pullis vituli pede contritis,*

ANNOTATIONES.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus, homines duas habere peras hinc et illinc pendentes; in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore, quæ à tergo est; quo fit ut illa facilè videant, hæc non ita. Sensus itaque est, discet scrutari et cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull. Carm. 20. v. 21.

Sed non videmus, manticæ quod in tergo est.

Pers. Sat. 4. v. 24.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Non absurdus omninò, sed aphrodisionysus, qui locum hunc interpretetur ex verbis anteà positis *caudam trahit*; hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam, insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat et libet, v. 53.

300. *Stoice post damnum, &c.*] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorsus apprecatio: faxint dii, ut quæstuosâ negotiatione resarcias priora damna jacturasque olim factas: quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelâsti. At cum me insanum tam asseverantur pronuncies, quî fit ut sanus ipse mihi videar?

303. *Quid? caput abscissum, &c.*] Tibi nempè sanus videris: nec tamen sanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabò, nunquid Agave se furere noverat, cùm maximè fureret?

Agave.] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens, Pentheum filium sacra illa contemnentem, et ad ea curiosiùs et contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. et Pers. Sat. 1. v. 100. et quæ adnotavi lib. 2. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus istâ ratione Horatius fatetur quod antè negabat; inquirit tamen, quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium. Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308. *Ædificas.*] Hoc primùm: ædificandi libidine vexatus, magnates ambitiosè æmulatus.

Longos imitaris.] Ludus est in ambiguâ voce *longos*. Tu pusillus magnos, tenuis et modicis bonis opulentos ac divites vis imitari stultè quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. lib. 7. cap. 16.

310. *Turbonis.*] Gladiator ille staturâ exiguus erat, cæterum grandis animo, incessu, actione.

312. *An quodcunque facit Mæcenas, &c.*] Hic in Esquiliis sumptuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314. *Absentis ranæ pullis, &c.*] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare, [set?
Quantáne? num tandem, se inflans, sic magna fuis-
Major dimidio. Num tanto? cùm magis atque
Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc à te non multùm abludit imago.
Adde poëmata nunc (hoc est, oleum adde camino)
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem (Jam desine) cultum
Majorem censu (Teneas, Damasippe, tuis te)
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O major, tandem parcas, insane, minori.

unum effugisse. Is verò matri edisserit, qua ratione immanis bestia consanguineos oppresserit. Illa sciscitatur, quanta? atque intumescens quærit, an ergo tanta esset? Major dimidio. Deinde, an sit? Cumque plus et plus intumesceret; ait pullus, *Etiam si diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina (id est, oleum igni appone) quæ si condit sapiens quisquam, tum quoque satis, illa faciens. Taceo iracundiam graviorem* (HORAT. *Obe satis est) nitorem facultates excedentem* (HORAT. *O Damasippe, rerum satage duntaxat tuarum) amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum.* HORAT. *O stultorum maxime, indulge denique minori.*

ANNOTATIONES.

321. *Adde poëmata.*] Apud Stoicos pridem, ut et plerumque apud alios, et etiamnùm, vix bene sani poëtæ habiti sunt. Epist. ad Pisones, v. 296.

———*excludit sanos Helicone poëtas*
Democritus.———

Oleum adde camino.] Proverbium est. Indicat hìc hominem jam fortè insanum, si versus faciendi prurigine insuper titilletur, duplici insaniâ laborare.

323. *Horrendam rabiem, &c.*] Patientiam imprimis colebant Stoici; cultum verò corporis, et nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundum, seu *irasci facilem* se innuit, tum in Epist. ult. lib. 1. tum alibi non semel; *cultum verò* mundiorem, atque *majorem censu* etiam declarat. lib. 1. Sat. 6. v. 78.

Jam desine.] Hæc et sequentia quædam iracundulus reponit Horatius crebro, Damasippum interpellans, tam lepidè quàm salsè.

324. *Teneas, Damasippe, tuis te.*] Tua vitia discute, non mea.

325. *Mille puellarum, &c.*] Erat enim libidinosus admodùm, atque *in Venerem putris,* ut loquitur Pers. Sat. 5.

326. *Major tandem parcas, &c.*] Cùm sis maximè insanus, mihi parce minus te insano.

SATIRA IV.

Præcepta culinaria Epicureorum quorundam salsè irridet.

UNDE, et quò Catius? Non est mihi tempus
aventi

HORAT. *Unde venit, et quò vadit Catius?* CAT. *Tibi respondere non licet mihi per tempus cupienti*

ANNOTATIONES.

1. *Unde et quo, &c.*] Quemadmodum satirâ præcedenti falsos et adulterinos Stoicos sub Damasippi personâ Horatius insectatus est; sic in hâc sophistas Epicureos exagitat sub personâ Catii.

Unde, et quò.] Fortuitum occursum fingit poëta. Simile est exordium Phædri Platonici.

Catius.] Hic ipse est M. Catius Epicureus philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero et Quintilianus, Quintil. lib. 10. cap. 1. ita scribit: *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius:* nempe is de rerum naturâ, et de summo bono quatuor libros scripsit, inquit vet. comment. teste verò Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream Latinè descripsit. Cic. lib. 15. Epist. 16. Cassium à Stoicâ ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat; *Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus, &c. . . . . Jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuncium remisisti delinitus illecebris voluptatis.* Epist. 18. seq. *Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culinâ, mea molesta est.* Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet:

Ponere

Ponere signa novis præceptis, qualia vincant
Pythagoram, Anytique reum, doctúmque Platona. [671]
Peccatum fateor, cùm te sic tempore lævo
Interpellarim: sed des veniam bonus, oro,
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturæ hoc, sive artis; mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen; simul an Romanus, an hospes.
Ipsa memor præcepta canam: celabitur auctor.

notare nova documenta, quæ supergrediantur Pythagoram, et accusatum ab Anyto, atque eruditum Platonem. HOR. *Confiteor erratum, quòd te avocarim horâ tam importunâ: sed precor, indulge benignus: si enim excidat tibi modò quidpiam, seu illud pendet à naturâ, seu ab arte revocabis facilè, cum utrâque polleas.* CAT. *Imò satagebam, ut singula retinerem, quippe subtilia subtili dictione comprehensa.* HOR. *Eloquere nomen viri pariterque die, an Romanus* sit, *an extrenus.* CAT. *Præcepta quidem recitabo memoriter:* at *reticebo auctorem.*

ANNOTATIONES.

Non mehercule in hac meâ peregrinatione quid quam libentius facio, quam scribo at te. Videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo ubi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas . . . . Difficile est hominibus persuadere τὸ καλὸν δὲ αὐτὸ αἱρετὸν esse: *ἡδονὴν verò et ἀταραξίαν virtute, justitiâ, τῷ καλῷ parari, et verum, et prætereà probabile est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Catii et Amasinii mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit, οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. Itaque et Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet; et ii qui à nobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι; omnesque virtutes et colunt et retinent.* Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana, et quorundam Epicureorum, è quorum se esse numero Cassius ille ostendit; insana verò aliorum plurimorum, inter quos iste Catius, quem hic subsannat poeta. Hi nimirùm ad corporis voluptates perperàm referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati duntaxat ei, quam animus è virtute percipit ac metit. Vid. Sat. 8. seq.

Non est mihi tempus, &c.] Interpellantem amovet et amandat, quasi rem gravem moliatur anxiè, dum culinæ mysteria pertractat.

2. *Ponere signa.*] Hæc σημεῖα καὶ μνήματα vocat Plato in Cratylo: et certe non minus per imagines quàm per literas rerum memoria conservatur. Vid. Cic. 3. ad Heren. Senec. Epist. 6.

Qualia vincant Pythagoram.] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur, quam quæ scripsêre Pythagoras, Socrates, Plato; quocirca laboro, ne quid memoriâ effluat, ait Catius.

3. *Pythagoram.*] Samo insulâ oriundus ille floruit ante Christum annis fermè sexcentis. Discendi cupidus ad Ægyptios et Babylonios se contulit. Diog. Laert. lib. 8. Venit in Italiam, regnante Tarquinio Superbo, eamq; regionem quæ Magna Græcia dicta est, privatim et publicè exornavit præstantissimis institutis et artibus. Cùm vero doctrina ejus longè latèque flueret, permanavit in urbem Romam. Hæc Cicero Tusc. 1. n. 38. Tusc. 4. n. 2. Tusc. 5. n. 10. De eo jam anteà lib. 1. Od. 28. et Epod. 15.

Anytique reum.] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, et Lycon orator, quasi malè de diis sentientem. Alia ab aliis accusationis capita referuntur: invidiâ et calumniis oppressum constat. *Quæ verò publicè damnârat Atheniensium civitas, publicè luxit*; atque in ejus accusatores indignationem et ultionem convertit; ut ascribit S. August. De civ. Dei, lib. 8, cap. 2. Vide Lactant. lib. 5. cap. 15. Platon. Apologiam Socratis: Apul. De asino apr. lib. 10. Athen. lib. 13. Nec prætermitte Cicer. cùm variis locis, tùm præcipuè Tusc. 1. n. 71. *Socrates,* inquit, *impiis damnatis sententiis . . . . cum jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, sed in cælum videretur ascendere.* De Socrate jam dixi non pauca lib. 3. Od. 21.

Platona.] Hic Socratis auditor, magistro par aut major evasit, *divini* etiam consecutus elogium; facundus adeò et eloquens, ut Platonicè locuturum fuisse Jovem, si Græcè loqui voluisset, vulgò dicerent. Cœlebs, et castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. v. 11. annot. item Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 4. lib. 30. cap. et alibi sæpe.

7. *Mirus utroque.*] Memoriâ valens tum naturali tum artificiali, ac mirum in modum solers. Ita nempe Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11. *Celabitur auctor.*] Videlicet eò quòd Epicuri nomen erat vulgò odiosum, inquiunt. Verùm quid hæc ad Epicurum præcepta attinen?

Cura ut apponas ova figuræ oblongæ, utpote gratioris saporis, atque rotundis candidiora. Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata, suavior est suburbanâ. Certè *nihil est magis exsuccum horto sæpè rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit serò, ne gallina durior palato malignè reluctetur, memento* adhuc *spirantem perfundere Falerno musto : id molliculam reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes, alii non tutò commeduntur. Ille æstates sanas traducet, qui finiet prandia moris nigris ex arbore decerptis ante solem ardentem.*

Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis [672]
Ponere : namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbàno, qui siccis crevit in agris,
Dulcior. Irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subitò te oppresserit hospes,
Ne gallina malùm respondet dura palato,
Doctus eris vivam musto mersare Falerno :
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est : aliis malè creditur. Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris [673]
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.

ANNOTATIONES.

12. *Longa quibus, &c.*] Incipit Catius disserere. Sunt qui velint ridiculum exhiberi Catium, quòd statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum diffidentia ; plusque consulat palato quàm valetudini. Verum tamen quædam affert satis probabilia et vera. Ergò ridiculus ille potiùs, quod rem futilem, puta, culinarium, ut jam dixi, tam studiosè anxièque moliatur, quàm alii res quasque gravissimas.

Longa quibus facies ovis erit, &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vid. lib. 10. Sat v. 6.

13. *Ut succi melioris.*] Plin. lib. 10. cap. 52. *Quæ oblonga sunt ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur ; reliqua marem.* Columel. pariter scribit : *Cum volet quis mares excludi, ova longissima et acutissima subjiciet : et rursus cum fœminas, rotundissima.* Contrarium verò his omninò docet Aristot. Histor. anim. lib. 6. nimirum rotundis et obtusis ovis mares, longis et acutis fœminas produci. Vide Cœl. Rhodig. L. 27. cap. 17. ubi ex Avicenna et Alberto sic habet : *Ex orbiculari ovo brevique progignitur mas : ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum, et suffragatur ratio : siquidem virtutis perfectio in masculinis ovis abit æqualiter, et continet extrema ; at in fœminis à centro longius abit materia, in quo est vitalis calor : hoc verò planè imperfectionis argumentum est.* Certi tamen nihil est in istis. Nam et è longioribus ovis mares excluduntur.

14. *Callosa.*] Densiora, proindeque duriuscula ; veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen, sive testicula : alii intelligunt albumen : sed perperam.

15. *Caule suburbano, &c.*] Sive quod siccum solum caulibus est aptum, seu quod irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit, detergit, demit. Porrò suburbanos hortos tenent olitores, eosque rigant crebrius. Sic enim celeriùs et copiosiùs olera gignuntur, sed minùs bona.

19. *Vivam musto mersare Falerno.*] Fit tenerior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aquâ frigidâ ; magisque si in musto Falerno submergatur ; sic enim fortiùs repercutiuntur includunturque spiritus naturales, quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram afficiendi gallinam. *Sume,* inquit, *quodlibet lapathi genus : hanc herbam in ollam, in quâ gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, imponito : hoc teneras faciet.*

20. *Pratensibus optima fungis Natura est.*] Certè aperto aëre crescentia quælibet meliora sunt : fungos verò ubique reperiri alios bonos, alios malos etiam constat. Vide Plin. lib. 22. cap. 23. sic habet : *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interimêre fungi, et tota convivia, Annæum Serenum, præfectum Neronis vigilum, et tribunos et centuriones.* Corn. Tac. Ann. 13. et Senec. Epist. 63.

22. *Qui nigris prandia moris Finiet.*] Imò, teste Galeno, quòd facilè corrumpantur mora, noxia sunt post alios cibos sumpta : initio verò cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem et modicum duntaxat cibum mane capiebant ; nimirùm è refrigerantibus valdè moris prandium utile esse æstate, hæc apud nos in jentaculo plerique amant.

22. *Ante gravem quæ legerit arbore solem.*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti et perfecti, ex arbore decerpi debent fervente potissimùm die.

Aufidius

Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendosè: quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris meliùs. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba: sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris;

Aufidius mel immiscebat Falerno valentiori, malè quidem: nam *vacuis venis nihil debet infundi nisi dulce. Viscera suavi meliorato perfundes aptius. Si piger ac durus fuerit venter, obices removebunt mitulus et conchæ viliores, et rumex herba* foliis *brevioribus, sed non sine albo Coo. Luna crescens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima testacea. Baiano murice præstat peloris Lucrina:*

ANNOTATIONES.

24. *Aufidius.*] Ejus meminit Plin. lib. 10. cap. 10. *Mur. Aufidius Lucro saginare primus instituit pavones, circa novissimum piraticum bellum: ex eoque quæstu reditus sestertiûm sexaginta millia habuit.*

Forti miscebat mella Falerno. Jam antè est observatum Sat. 2. huj. lib. 15. solitos veteres inchoare convivia à promulside seu potione mulsi, id est, vini cum melle mixti, à mulcendo factum nomen, quòd venas mulceat lenitate suâ. Varro De re rust. lib. 3. cap. 16. *Venit favus ad altaria, et mel ad principia convivii.* Porrò melle si potionem confectam interdum apponebant; aliquando vinum et mel separatim; ut conviva utrumq; temperans, sibi mulsum arbitrio quisq; suo faceret. Mulsum laudat Plin. 22. cap. 24. *Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleravere, neque olio ullo cibo, celebris Pollionis exemplo. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus, hospes interrogavit, quânam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: Intus mulso, foris oleo.*

25. *Mendosè: quoniam vacuis, &c.*] Imò benè, Quippe cit. modo Plin. *Mulsum ex veteri vino utilissimum, facillimèque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum, non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quòd ferè evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Vide Dioscorid. lib. 5. cap. 16. et Macrob. lib. 7. cap. 12.

26. *Leni præcordia mulso Prolueris meliùs.* Delicato et fastidioso Catii palato mulsum è Massico leniori placuisset magis quàm è forti Falerno: cujus tamen austeritas melle et quâdam vetustate mitigata, virtus autem adhuc salis vegeta roborando stomacho longè utilior. Docet Martialis, lib. 13. Epig. 108.

Attica nectarcum turbastis mella Falernum.
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

28. *Mitulus et viles pellent obstantia conchæ.*] Alvum duram emollient obstructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum salsus humor, lapathi herbæ succus, et vinum album; hoc scilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celsus, lib. 2. cap. 29. *Alvum*, inquit, *movent cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides, echini, musculi, et omnes fere conchulæ, maxime jus earum.* Athen. lib. 3. cap. 9. *Ex conchyliis, alvo movendo ciendoque lotio excellunt pectines, musculi, chamæ, ostrea.* Vide Caton. De re rust. cap. 158. Plin. 32. cap. 9.

Mitulus.] Alii scribunt, *mytilus* et *mutilus*. Pisciculus est è concharum genere, in arenosis potissimùm locis proveniens. Martial. meminit. lib. 3. Epigr. 59. Non defuit, qui isto Horatii loco legerit, *mugilis.*

29. *Lapathi.*] De lapatho jam in Epod. 2. Lucilius apud Cicer. De fin. 2. n. 24.

O lapathe, ut jactere necesse est cognitu' cui sis.

Coo.] Cos sive Coos, hod. *Lango*, insula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum solventia; quæ idcirco *lubrica* vocat Persius Sat. 3. v. 135.

30. *Lubrica.*] Lubricantia, alvum solventia. Alii absurdè interpretantur polita intus et lævia. Athen. lib. 3. cit. *Ostrea cum malvâ et lapatho aut piscibus ventrem leniter ducunt.*

Nascentes implent conchylia lunæ.] Lucilius;
Luna alit ostrea et implet echinos; muribu' fibras,
Et pecu addit.

Idem scribunt Cicero 2. De divin. n. 33. Gell. lib. 20. cap. 7. Plin. lib. 2. cap. 41. *Lunari potestate augeri rursusque minus corpora ostrearum, conchyliorumque omnium: quin et soricum fibras respondere numero lunæ.* Verùm errorem hunc jam dudum experientia contraria discussit.

32. *Murice Baiano, &c.*] Baiani sinûs murice melior est peloris capta in Lucrino lacu. De *Baiis* lib. 2. Od. 18. *Murex* piscis aculeos habens et cuspides complures. Plin. lib. 9. cap. 33. *Firmioris jam testæ murices et concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, vertice muricatim intorto, &c.*

 Ostrea

Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini verò è Miseno proveniunt. Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo sibi temerè attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiliùs exploraverit sapores. Nec è mensâ pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum, et quibus assis excitatus *conviva jam satur in cubitum sese reponet. Aper ex Umbria, et quernâ glande nutritus, rotundus*

Ostrea Circæis. Miseno oriuntur echini. [415]
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temerè arroget artem,
Non prius exactâ tenui ratione saporum.
Nec satis est carâ pisces averrere mensâ,
Ignarum quibus est jus aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet. [675]
Umber, et illignâ nutritus glande rotundas

ANNOTATIONES.

Lucrina peloris.] Hoc conchylium nomen habet à Peloro Siciliæ promontorio ubi frequenter capitur; non autem à voce Græca πελώριον *magnum*, ut scribunt quidam ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

Lucrina.] Lucrinus lacus, ad intimum sinus Puteolani recessum, piscibus olim delicatissimis abundabat; at modo cœnosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam lib. 2. Od. 15.

33. *Ostrea Circæis.*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circœum promontorium, quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit olim civitas Latii, nominata à Circe sorore Medeæ. Circæis ostreis *nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est*, inquit Plin. lib. 32. cap. 6. At Lucrina tamen in primis laudabantur: ut dictum est in Epod. 2. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 13.

Miseno.] Misenum urbs et promontorium juxta Baias, dictum à Miseno Æneæ nauclero ibidem submerso et sepulto.

Echini.] Echinus, Gall. *herisson*, Ang. *an urchin, or hedge-hog*, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus, alius terrestris, alius marinus Plin. lib. 9. cap. 31. Nomen habet ἀπὸ τῦ ἔχειν ἑαυτὸν, quod convolvulus ita se condat et contineat, ut nullæ carnes appareant: vel ἀπὸ τῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quod teneri minimè possit ob aculeos, quibus totus inhorrescit et contegitur: unde echinum vocarunt *spinosum castaneæ operculum*. Plin. lib. 27. cap. 9 *In cacumine capitula sunt echinata spinis.* Inquit Martial. lib. 13. Epig. 86.

Iste licet digitos testudine pungat acutâ,
Cortice deposito, mollis echinus erit.

34. *Pectinibus patulis.*] Hi pisces, Gall. *petoncles*, Ang. *cockles*, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob allatam rationem. *Patulos* dicit Horatius ob apertum os et testam. Aristot. lib. 4. Histor. animal. cap. 4. *Testaceorum alia sunt patula, ut pectines, musculi, &c.* Athen. lib. 3. cit. cap. 9. et seq. de his plura.

Molle Tarentum.] De hâc urbe lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5. *Molle*, vel propter aërem molliorem; vel ob purpuram et lanas exquisitas, atque luxuriam; vel à *Tenero* Sabinorum linguâ *molle* significante. Macrob. lib. 3. cap. 18.

35. *Cœnarum arroget artem.*] Est coquorum gens arrogans et fastuosa, teste Athenæo lib. 7. cap. 11. ubi refert quorundam coquorum vanos sermones non infacetos. *Ambrosiam ego reperi: jam mortui si olfecerint, ut reviviscant ego efficiam.* Item alius: *Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modo contingere, præ odoris suavitate nemo poterit hâc angiporti præterire viâ. Si quis autem propius accedat ad has fores; aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, et mutus, donec aliquis accurrens nares prehensos vellat.*

37. *Averrere mensâ.*] Quasi eve riculo abstrahere pisces omnes in mensâ piscatoriâ expositos et venales.

38. *Quibus est jus aptius, et quibus assis.*] Qui pisces elixari debeant, et in jusculo condiri et inferri; item quos assari magis conveniat, ei sine ullo condimento et jure apponi. Ex Non. Marcello, *assum in obsoniis* dicitur, quod est *sine pigmento saporis alieni*; *sicut merum dicitur solum.*

39. *In cubitum jam se conviva reponet.*] Excitatus quasi novâ fame novos cibos appetens, et ad jucundè comedendos se rursus componens. Eum porrò discumbendi morem veterum et rationem fusè exemplicavi lib. 1. Od. 27. ad has voces, *et cubito remanete presso:* item lib. 1. Sat. 4. v. 86.

40. *Umber.*] Umbria Italiæ regio inter Hetruriam, Picenum, et mare Adriaticum, Apennino monte divisa. Statius Sylv. 4. carm.
. . . . . *cur Tuscus aper generosior Umbro.*

Curvet aper lances carnem vitantis inertem.
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea summittit capreas non semper edules.
Fœcundæ leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quæ natura, et foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæsita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantùm crustula promit. [477]
Nequaquam satis in re unâ consumere curam :
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo,
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturnâ, si quid crassi est, tenuabitur aurâ,
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ

oneret patinas aversantis carnem flaccidam. Nec enim bonus est Laurens palustribus herbis et arundinibus saginatus. Vinea capellas haud semper facit esui bonas. Prudens requiret humeros leporis fœcundæ. Ante meum gustum nemo scivit distinguere quæ natura ætasque sit piscibus et avibus. Sunt quorum ingenium novas duntaxat placentas excogitat. Non sufficit unam rem curare: quemadmodum si quispiam hoc tantum satagat, ut vinum sit exquisitum, parum sollicitus quo oleo pisces inungat. Si aperto aëri exponas vina Massica, quicquid crassi inest, expurgabitur nocturnâ aurâ et abigetur odor infestus nervis: illa vero lino percolata omnem amittunt saporem. Qui vinum Surrentinum Falernæ fæci scitè infundit,

ANNOTATIONES.

41. *Curvet aper lances*] Pondere scilicet magno. Integros enim apros olim appositos docet Juvenalis Sat. 1. v. 140.

. . . . quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum!

42. *Laurens malus*] Insipidus est aper ex agro Laurenti paludoso: quem idcircò ranis aptiorem dicit Martialis lib. 10. Laurentis agri et populi Lavinio proximi fuere versùs oram Tyrrheni maris. Virgil. Æneid. 10. v. 707.

. . . . de montibus altis.
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosque palus Laurenta) Sylvâ
Pastus arundineâ.

43. *Vinea summittit capreas, &c.*] Non semper gustui grata est caro caprearum et capreolorum viris palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. 2. v. 371. docet, vitem sepibus muniendam adversus capreas sequaces.

44. *Fœcundæ leporis*] Plin. lib. 8. cap. 55. disserit de leporum et cuniculorum innumerâ fœcunditate. Quidam legunt, *fœcundi*: nempe incerti sexûs habitus est lepus apud veteres.

Sapiens] Qui subtili et sagaci est palato gustuque. Cic. 2. De fin. n. 24. *Non sequitur*, inquit, *ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatum.*

Sectabitur armos.] Plerique nostrûm sectantur potius lumbum, *le rable*, velut sublimioris saporis et succi: non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At suum cuique judicium est, similiter et palatum.

45. *Piscibus atque avibus quæ natura, &c.*] Sic apud Juvenal. Sat. 4. v. 139. Montanus ille describitur delicati et solertis admodùm palati:

. . . . nulli major fuit usus edendi
Tempestate meâ. Circæis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat echini.

47. *Crustula*] Gall. *de la patisserie*. De his scriptum à Catio librum refert vet. comment. Eò fortasse respicit et alludit satiricus noster.

Massica si cœlo supponas vina. &c.] Plin. lib. 14. cap. 21. *Mitioris plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ tota aut ad portionem situs: item cœlum præbent: alibi vero impositis tectis arcent.* Et postea: *Campaniæ nobilissima vina exposita sub dio in cadis, verberari sole, lunâ, imbre, ventis, aptissimum videtur.* Scilicet ubi cœlum calidius, vina sub dio relinquuntur: ubi frigidius, defodiuntur tota: ubi medium, partim abduntur terra, partim cœlo permittuntur, inquit Dalecampius. Athenæus. l. 1. c. 25. pariter docet vina quædam aperto loco sub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia expirando minuatur. De *Massici* vini bonitate, l. 1. Od. 1.

53. *Et decedet odor nervis inimicus*;] Plin. l. 23. c. 1. scribit, nervis prodesse Albanum; non item Falernum: et paulò post, *Vinum illud quod vetustate dulcescit, minus infestare nervos.*

54. *Integrum perdunt lino vitiata saporem.*] Per saccum lineum transmittebant et colebant vina, ad ea defæcanda; vel ad frangendam vim. Plin. L. 14, &c. Martial, l. 12. Epig. 41.

Turbida sollicito transmittere Cæcuba sacco.

55. *Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ*] Nimirùm ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulò austerius. *Falerna* lib. 1. Od. 20. *Surrentinum*, ex agro Campa-

Vina,

Vina, columbino limum benè colligit ovo;
Quatenùs ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afrâ [678]
Potorem cochleâ: nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho: pernâ magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici: quin omnia malit,
Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex è dulci constat olivo:
At pingui miscere mero muriâque decebit,
Non aliâ quàm quæ Byzantia putruit orcâ. [679]
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycióque croco sparsum stetit; insuper addes

limum bene coercet ovo columba: quoniam vitellus decidens in fundum, simul *abripit aliena. Potorem languentem excitabis per squillas tostas et cochleas Africanas. Etenim post epulas lactuca innatát acerbo stomacho. Quin potiùs ad edendum restaurari debet pernâ atque hillis vellicatus. Imo præferret cuncta quæ ex popinis minimè lautis affer*rantur *calida. Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex* quidem *conficitur ex oleo dulci, cui opportebit immiscere crassum vinum et muriam non aliam quàm quæ putruit orcâ Byzantinâ. Postquam* autem *hoc herbis concisis mixtum* atque *incoctum est, et Corycio croco perfusum conquievit, adjunge præterea*

ANNOTATIONES.

niæ prope Surrentum urbem, convalescentibus optimum, caput minimè tentans, ac stomachi et intestinorum rheumatismos cohibens: ex Plin. lib. 14. cap. 6. et lib. 23. cap. 1.

56. *Columbino limum benè colligit ovo*;] Vitellus ovi, vel, ut alii asserunt, albumen potiùs, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena*, id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58. *Tostis squillis.*] Assis, vel frictis. *Squilla* est è cancrorum genere. Plin. lib. 9. cap. 42.

Afra cochlea:] Varro 3. De re rust. cap. 14. has commendat.

59. *Lactuca innatat acri Post vinum stomacho*:] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas et vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud

Grataque nobilium requies lactuca ciborum.

Posteà verò contra factum, atque initio cænæ intulerunt, seu ad movendam et lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. lib. 11. Epig. 53.

Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo
Utilis.

Et lib. 13. Epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

60. *Hillis*] Tomaculis, lucanicis. Gall. *Andouilles, saucisses.* Ang. *Chitterlings, or sausages.* Varro 4. De R. R. *Hilla ab hilo, id est minimo dicta.* Festus autem ab hirâ intestino, quod jejunum vocant, fit diminutivum hilla sive hillum, inquit: et inde ponitur pro suillis intestinis et carnibus minutatim concisis et arvinâ fartis; ut modò dictum.

61. *In morsus refici*:] Ut modò, sic et olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem: v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaque edulia aceto et sinapi macerata, pernæ, &c. Vide Athen. lib. 4. Quidam explicant, *impransus, jejunus*; absurde quidem, ut animadverterunt doctiores: significat enim idem quod *vellicatus, excitatus, punctus, pervulsus.*

63. *Duplicis pernoscere juris Naturam.*] Simplex jus ex olivo dulci tantùm; duplex autem, seu mixtum, cùm insuper illi adduntur, muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65. *Muria.*] Isidorus lib. 20. c. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen salsum. Plin. lib. 31. cap. 7. et 8. *Aliud etiamnum,* inquit *liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere, intestinis piscium, cæterisque quæ abjiciendi essent sale maceratis ut sit illa putrescentium sanies.* Illud garum seu liquamen exquisitum è scombris fiebat, et divitum erat; aliud erat pauperum vile è thunnis. Vide Martial. lib. 13.

66. *Byzantia orca.*] De eâ marinâ belluâ Plin. lib. 9. cap. 6. Quidam intelligunt thunnum, qui quidem in Bosphorum Thracium seu fretum Byzantinum aliquando penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset, quale Byzantii frequens erat usu. Persius eo sensu dixit, Sat. 3. v. 76.

Mænaque quod prima nondum defecerit orca.

Byzantia] Byzantium urbs ad Bosphorum Thracium celebratissima; Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68. *Corycioque croco*] Corycus urbs et mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

Stetit;] Deferbuit. Alii explicant, concrevit; quos bene redarguit Torrentius, ex eo quòd liquidum esse oporteat, minimè verò concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

Pressa

Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo:
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis:
Rectiùs Albanam fumo duraveris uvam:
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et alec,
Primus et invenior piper album cum sale nigro [680]
Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustóque vagos pisces urgere catino.
Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit;
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus

quod exprimitur è baccâ Venafranâ. Picentina poma succo præstant Tibertinis licet pulchrioribus. Venucula uva ollis apta est: Albanam aptiùs fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illum circumposuisse cum pomis item fæcem atque alec, nec non piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia sestertiûm, et pisces vagabundos arctâ patinâ congerere. Ingentem nauseam stomacho faciunt, sive famulus scyphum contrectavit sordidis manibus, dum ligurit surrepta; sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quàm parvæ sunt impensæ, in scopis, in mappis, in scobe;

ANNOTATIONES.

Insuper addes, &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt aspergitur, crocum, et effunditur oleum *Venafranum.* De hujus excellentiâ lib. 2. Od. 6.

70. *Picenis cedunt pomis.*] Deinceps præcepta dat at secundum mensam pertinentia. *Picena* poma jam laudavit Horatius in Satirâ præced. et meminit Plinius lib. 15. cap. 15. De Tibure ac *Tiburtino* agro dixi lib. 1. Od. 7. et 18. Item lib. 2. Od. 6.

71. *Venucula convenit ollis:*] Albana uva optimè servatur passa et fumo indurata: at Venucula in ollis meliùs custoditur. Hinc *ollares* uvæ apud Martial. lib. 7. Epig. 19. Item apud Columell. Hic lib. 3. cap. 2. *Uvæ,* inquit, *temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venuculæ.* Vide et lib. 12. cap. 43. Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 20. appellat *Venuculam.* Plinius autem *Vniculam,* dicit, *ollis aptissimam,* lib. 14. c. 2. capite verò primo, *Durant,* inquit, *aliæ post hyemen, pensili concatenatæ nodo, aliæ in suâ tantum continentur animâ ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ . . . . aliis gratiam qui et vinis, fumus affert fabrilis,* &c.

75. *Hanc ego cum malis, &c.*] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam; item alec seu muriam, &c. *circumposuisse:* vel singulis convivis aut certè binis catillum unum, vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facilè acciperent plures.

Fæcem et alec,] Denotat ἓν διὰ δυοῖν: nempe vel pisces fæcatos seu fæce conditos; vel pisciculorum fæcem, seu è tabefactis illorum intestinis. Enimverò *alec* non est certi piscis nomen; imò significat minimos quosvis pisciculos, aut certe liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

75. *Incretum.*] Vel mixtum; vel incerniculo seu cribro quodam à furfure expurgatum: ab incerno, purgo.

77. *Angustoque vagos, &c.*] Sumptuoso et vano luxu accumulatos pisces uno catino apponere, emptos videlicet tribus millibus sestertiûm: Gall. *pour soixante et quinze écus de poissons dans un plat.*

81. *Vilibus in scopis, &c.*] Ut nimius sumptus in obsoniis damnatur, ita certè negligentiam vel sordes in vases ac suppellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet; ut etiam præcipitur lib. 1. Epist. 5.

Mappis.] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantùm; mantile ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia, seu privata seu publica, suam quisque mappam detulit pridem; at mantili sternebat mensam, qui convivium præbebat. Vide Martial. lib. 12. Epig. 29.

Scobe] Scobs est limata, sive ramentum et strigmentum è materiâ quâlibet, dum vel serrâ discinditur, vel terebrâ perforatur, vel limâ imminuitur aut politur. Gall. *Limaille, scieure.* Ang. *Filings, pin-dust, or saw-dust.* Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda faciliùs post cœnam purgamenta, et scopis auferenda. Senec. Controv. lib. 9. declam. 2. *Inter purgamenta, et jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur. Lamprid. Heliogabal. *Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quòd non posset et electri.* Adhibebatur quoque lignea scobs, ad atria emundanda. Juvenal. Sat. v. 54.

Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici;

Consistit

Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Tén' lapides varios lutulentâ radere palmâ,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes? [681]
Oblitum, quanto curam sumtúmq; minorem
Hæc habeant, tanto reprehendi justius illis,
Quæ nisi divitibus nequeunt contingere mensis.
Docte Cati, per amicitiam divósque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantumdem juveris. Adde
Vultum habitúmq; hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos,[682]
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

jam gravis culpa est, *si negligantur. An convenit te lapides varii* coloris *mundare palmâ cœnosâ, et Tyria operimenta imponere toralibus immundis? immemorem, quò minor sumptus et cura est in his, eò redargui justius* quam *iis, quæ non possunt accurrere nisi* in *mensis divitum.* HORAT. *Erudite Cati, oro te per deos et familiaritatem* nostram, *fac ut me deducas ad audiendum, quocunque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula, at renuncians, haud ira prodest. Adde hominis vultum gestumque, cujus tu potius aspectu non multi æstimas, quoniam hoc habuisti; ego verò magnopere cupio ignotos posse adire fontes, et percipere documenta vitæ fortunatæ.*

ANNOTATIONES.

Ne perfusa luto sit porticus: et tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.

Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes, mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

83. *Lapides varios.*] Pavimentum è versicoloribus lapidibus et marmoribus. Vide lib. 2. Od. 14. in fine.

Palma.] Scopis è palmâ. Martial. lib. 14. Epig. 82.

In pretio scopas testatur palma fuisse.

84. *Tyrias vestes.*] Stragula et peristromata pretioso seu purpurea ex urbe Tyro: de quâ lib. 3. Od. 29. in fine.

Toralia.] Torus à tortis herbis dictus; quod in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. *Toral*, quod ante torum est, ex Varrone 4. De ling. Lat. puta congestæ herbæ, paleæ, arundines, item lanæ, vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *pailasse, matelas, loudier.* Hæc verò interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam et fastum. Cicer. Tuscul. 5. *Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.* Ubi tria vides, lector, distingui, lectum, toral, sive stratum stragulum. Ovid. Metam. 8.

. . . *In medio torus est de mollibus ulvis:*
Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant.

Lamprid. cit. Heliogabulus *primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.* Ex his intelli potest iste Horatii locus satis commodè. Verùm magis ad rem videtur, quod *toral* significat etiam segestria sive amictum, vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversùs cœnantium purgamenta et jactus, atque ad custodiendam, à sordibus stragulam pretiosam; quod quidem toral seu tegmen, quando sordidum erat, lavabatur et eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet; ut innuitur lib. 1. Epist. 5.

. . . . *ne turpe toral, ne sordida mappa*
Corruget nares.

Isidorus, lib. 19. cap. 26. hoc sensu *toralia* dicit esse *longas perpetuasque mappas à toro appellatas.* Ergò hic Horatius vel potiùs Catius damnat incuriam hominis *toralia* expurgare negligentis, sed ea *illota* et immunda *vestibus Tyriis*, seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ *circumdantis et* circumponentis.

91. *Adde vultum habitumque hominis.*] Seneca Epist. 34. *Conspectus, et præsentia, et conversatio habet aliquid vitæ voluptatis.*

94. *Fontes remotos.*] Ipsos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SATIRA V.

Describit artes et insidias captantium testamenta et hæreditates.

HOC quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jámne, dolose,
Non satis est Ithacam revehi, patriósque penates [683]
Aspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsq; domum redeam, te vate; neq; illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus: atqui
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior algâ est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe quâ ratione queas ditescere. Turdus,
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino sene. Dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus, honores

ULYSS. *O Tiresia, præter* jam *responsa, illud* etiam *quæso dic, quibus rationibus et artibus resarcire possim facultates perditas. Quare rides?* TIRES. *Ergone tibi, versute non sufficit Ithacam repetere, ac revisere domum paternam?* ULYSS. *O nemini falsa locute, cernis quemadmodum spoliatus et egens revertar in patriam ex tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verum enim et origo et virtus vilior est algâ, si opibus destituantur.* TIRES. *Quandoquidem sine tergiversatione paupertatem aversaris, audi quo pacto locupletari liceat. Si donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, statim deferatur eo ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto. Quoscunque fructus exquisitos et munera producet ager excultus,*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc quoque, &c.*] Non fine multo sale persequitur noster satiricus, quibus Romæ blandimentis et artibus senum animos inescarent captatores, ut hæredes ab iis scriberentur. Inducit itaque Ulyssem apud inferos cum Tiresiâ vate sermocinantem, et post alia multa quærentem modos sarciendi suas res afflictas. Unde est initium illud. *Hoc quoq;* velut continuatio sermonis, quem Ulysses habuit consulens Tiresiam de suo reditu. Apud Homer. Odyss. 11. vel, si mavis, fingit Horatius Ulyssem ad inferos reversum post amissa naufragio bona, rursumq; à Tiresiâ responsa perscrutantem de reparandis opibus.

Tiresia.] Thebanus ille vates apud inferos etiam gratiosus Proserpinæ fuit; quæ illi mortuo mentem firmam ac sapientem soli tribuisse dicitur, Odyss. 10. sub finem: ubi Circe Ulyssi persuadet ut ad inferos descendat Tiresiam consulturus. Ejus meminit Cic. 1. De divin. n. 88. Tusc. 5. n. 115. De nat. Deor. 2. 7.

2. *Amissas res.*] Tiresias enim Ulyssi prædixerat reditum in patriam, si modò ipse ac socii non violarent boves Solis in Siciliâ pascentes. Verùm illi, Ulysse dormiente, mactatos devorarunt. Qui naufragio perierunt conscelerati: Ulysses autem nudus vix enatavit.

2. *Jamne dolose.*] Videtur Tiresias Ulyssi exprobrare crimen sociorum vel dolosè permissum, vel non satis diligenter ab eo impeditum.

4. *Non satis est Ithacam revehi.*] Quod maximum erat, et in votis Ulyssis præcipuum. Cic. 1. De orat. *Patria non delectat: ejusque rei tanta vis est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulam affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

Ithacam.] Hæc insula maris Ionii, hod. *Val di Compare*, inter Cephaloniam ad occasum et Echinadas ad ortum, Ulyssis patria fuit.

6. *Te vate.*] Odyss. 11. cit. reditum fore difficilem prænunciarat Tiresias: et mala quamvis patientem Ithacam perventurum, modò suum Ulysses ac sociorum animum coërceret, illæsique omitterentur boves Solis. Quod nisi caveret, navim ac socios interituros; ipsum verò calamitosum fore, domique reperturum superbos viros ipsius victum absumentes.

7. *Apotheca.*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum; seu fruges, seu vinum, &c.

Aut pecus.] Odyss. 1. proci Penelopes dicuntur cibo vesci alieno; atque ad epulandum mactabant boves et oves Ulyssis, quod et Minerva queritur.

10. *Turdus.*] Vide Lib. 1. Sat. 5. et hujus Lib. Sat. 2.

11. *Privum.*] Propriis deliciis reservatum.

Ante

Ante Larem gustet venerabilior Lare dives:
Qui quamvis perjurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ [684]
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare jubebo,
Et quondam majora tuli: tu protinus unde
Divitias ærísque ruam, dic, augur, acervos.
Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum: neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minórve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine natis, improbus, ultro
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor. Famâ civem causâque priorem
Sperne, domi si natus erit fœcundáve conjux. [685]
Quinte, puta, aut Publi (gaudent prænomine molles

degustet ea senex *opulentus præ Laribus colendus. Qui licet perfidus fuerit, ignobilis, fratricida, servus; ne tamen dubites eum affectari, tu comes inferior, si petat.* ULYSS. *Egone turpis Damæ sim assecla? minimè sic vixi apud Trojam,* imò *præstantioribus nunquam cessi.* TIRES. *Inops igitur vives.* ULYSS. *Imperabo animo id ferre viriliter: et pejora dudum sustinui. At tu, vates, doce quamprimum, unde congeram opum cumulos.* TIRES. *Certè docui, ac repeto, callidus passim aucupare legata senum: ac si unus aut alter effugerit captatorem, bamo circumroso; ne vel spem abjicias, vel deceptus studium deseras. Si quando* in *foro disceptetur* de *re* seu *gravi* seu *parvâ; quisquis erit dives et sine liberis, ejus propugnator sis, qui sceleratus ac petulans meliorem sponte lacessiverit. Contemne* verò *civem existimatione et jure potiorem, si liberos aut uxorem fœcundam habuerit.* Et quoniam *aures delicatæ amant prænomen,* sic alloquere: *Quinte, scilicet, vel Publi,*

ANNOTATIONES.

15. *Ante Larem.*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide lib. 2. Od. 23. et hujus lib. Sat. 3. v. 165.

15. *Sine gente.*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus. Cic. Topic. n. 22. *Gentiles sunt, qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt diminuti.*

17. *Comes exterior.*] Inferiori parte incedens, honoris deferendi causâ, *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18. *Utne togam.*] Gall. *Moy? je servirois à eslafier à un coquin?* Abhorret magnus Ulyssis animus à sordidâ et infami illâ ditescendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur, qui virum honoratum vel stipat ut satelles, vel comitatur ut assecla: atque ad ejus capessenda imperia est expeditus.

Damæ.] Servi nomen est diminut. à Demetrio. Vide lib. 1. Sat. 6. item Pers. Sat. 6. v. 76, et 79.

19. *Certans melioribus.*] Virtute et gloriâ contendens cum Agamenone, Ajâce, &c.

20. *Fortem hoc animum, &c.*] Paupertatis ærumnas ferre conabor potiùs quâm vitæ sceleratæ infamiam. Aliter vulgò interpretantur, sed absurdè planè, qui decorum et notos Ulyssis mores grave immutari velint ab Horatio, contra id quod ipse tàm luculenter præcipit, Epist. ad Pis. v. 119.

21. *Tu protinus, &c.*] Ne mihi illude, vates optime; turpem res perditas reparandi modum ne propone: meliora quæso verba profer, meoque nomine dignas rationes doce.

22. *Dixi equidem, et dico.*] Satiricus in instituto pergit, atque per veridicum vatem affert quicquid reipsa fiebat turpitur Romæ passim ab improbis testamentorum captatoribus.

25. *Præroso fugerit bamo.*] Sicut piscis escam prærodens, hamum verò non arripiens: ità forte quispiam veterator mentem tuam intelligens callidè operâ tuâ, officiis tuis ac donis abutetur, nec te scribet hæredem; sed ne statim despera, nec ab incœpto desiste; enim rem aliquando facies, ac si unus effugerit, alios captabis.

28. *Vivet uter, &c.*] Considera uter litigantium vivet locuples et sine gnatis; atque huic causam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præsta.

31. *Sperne, domi si natus erit, &c.*] Juvenal. Sat. 5. v. 140.

Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum,

32. *Quinte, puta, aut Publi.*] Ejusmodi prænomina erant nobilium duntaxat: Gall.

Auri-

Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum.
Jus anceps novi: causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citiùs mihi, quàm te
Contemptum cassâ nuce pauperet. Hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum, atq;
Pelliculam curare jube: si cognitor ipse:
Persta, atq; obdura; seu rubra canicula findet
Infantes statuas; seu pingui tentus omaso
Furius hybernas canâ nive conspuet Alpes.
Nónne vides (aliquis cubito stantem propè tangens
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer? [686]
Plures annabunt thynni, et cetaria crescent.

tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo: causas orare valeo: quilibet oculos mihi eruet, priusquam te victum defraudet nuce vacuâ. Ista mea est sollicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis. Mox *suade ut domum se recipiat, et genio indulgeat.* Interim *tum ei procurator esto; labora et persevera, sive ardens canicula dissecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus.* Tum enim *quispiam proximum cubito pulsans monebit: An non advertis quàm ille patiens, quàm sedulus, quam amicis* sit *commodus?* Mox *adnatabunt thynni plurimi, et augescunt piscinæ.*

ANNOTATIONES.

Monsigneur. Porrò virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut, *Cæsar Pulcro.*

Melles auriculæ.] Assentationibus assuetæ.

34. *Jus anceps.*] Quod in utramque partem sæpiùs trahi potest. Unde *varium* et *controversum* dicit Tullius. Verum *juris ignoratio potiùs litigiosa est quàm scientia,* inquit ipse, De legib. 1.

36. *Cassâ nuce.*] Re qualibet inani et minimâ.

38. *Fi cognitor ipse.*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem suscipe. *Cognitor* dicitur, qui præsentis causam novit, et sic tuetur ut suam, inquit Ascon. in 1. Verr. Porrò, si est imperandi modus à fio, quo et Plautus non semel usus est. Alii legunt *sis.*

39. *Seu rubra canicula, &c.*] Æstatis et hyemis incommodo, æstum et frigus, sustine patienter. De *canicula* alibi dixi.

Findet Infantes statuas.] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi *statuas* lapideas, ligneas, &c. quas et *infantes* vocat. Dura sane dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poëtæ nobis ignoti, at notari proscindique ab Horatio merentis: quemadmodum et mox Furii metaphoram, *conspuet.*

40. *Pingui tentus omaso.*] Omasum intestinum, pro ventre. Synecd. Ita Pers. Sat. 1. Calvi poëtæ *aqualiculum sesquipede extantem* ridet.

41. *Furius hybernas, &c.*] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter et notat Quintil. lib. 8. cap. 6. Furius nempe hyemem describens, dixerat,

Jupiter hybernas canâ nive conspuit Alpes.

Ceterùm poëtæ ille cognomento Bibaculus summo ingenio et in primis lepido fuisse narratur, ut non minorem laudem tulerit quàm Catullus rut Horatius. Certè quædam ex eo mutari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt, iisdem temporibus, quibus Lucilius et Sext. Turpilius interierunt: et in carmine iambico egregiè versatum. P. Crinit. lib. 2. De poët. Lat. cap. 31. Macrob. Saturnal. lib. 6. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. lib. 18. cap. 11. Crinitus cit. hos Furii versus affert de villa Tusculana Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus cesserat.

Catonis modò, Galle, Tusculanum
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

42. *Nonne vides (aliquis, &c.*] Hæc si feceris, aliquis seni astans tuam sedulitatem laudabit, dicetque ei, Videsne hominis tibi addicti studium et laborem, &c.

Cubito tangens.] Pers. Sat. 4. v. 34.

Est prope te ignotus cubito qui tangat, &c.

44. *Plures annabunt thynni.*] Plures exinde senes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam assiduaque officia contemplati, seq; ultrò suasque res tuæ fidei et curæ committent. *Thynni* sunt pisces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. lib. 9. c. 15. Cum his aptè comparantur senes opibus potentes, ut et captator cum piscatore. Similiter Juvenal. Sat. 12. v. 112. orbum senem insidiatore captum dicit *inclusum carcere nassæ.* Sic habet:

. . . . . *si Libitinam evaserit æger,*
Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum.

Si

Si cui præterea validus malè filius in re
Præclarâ sublatus aletur; ne manifestum
Cœlibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et si quis casus puerum egerit Orco, [637]
In vacuum venias. Perraro hæc alea fallit.
Qui testamenta tradet tibi cunque legendum,
Abnuere, et tabulas à te removere memento:
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinque viro corvum deludet hiantem,
Captatórque dabit risus Nasica Corano.
Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?
O Laërtiade, quicquid dicam, aut erit, aut non:

Porrò si aliquis filium valetudine parum firmâ educet ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta cœlibis observantia te detegat, sensim per officia pervenias ad spem, ut hæres substituaris; ac si casus aliquis puerum ad inferos demiserit, locum vacantem subeas. Iste ludus valde rarò frustratur. At quicunque tabulas offeret tibi legendas, cura recusare, atque à te codices rejicere: ita nihilo minus ut obliquis oculis *inspicias quid prima* tabula *cerata edicat in secundâ lineâ. Celeri aspectu observa,* an *solus an cum pluribus* sis *hæres.* Enim verò *nonnunquam scriba ex quinqueviro factus hiantem corvum frustrabitur, et Nasica insidiator Corano ludum præbebit.* ULYSS. *An insanis, an sciens ludificaris me involuta respondendo?* TIRES. *O Laërtis fili, quodcunque prænunciavero, vel fiet vel non:*

ANNOTATIONES.

Cetaria crescent.] Allegoria. Cete, Ciceroni pistrices, sunt pisces maximi: hinc *cetaria* sunt vivaria seu piscinæ, in quibus aluntur magni quilibet pisces.

46. *Sublatus aletur.*] Propriè: nam infantes olim in lucem modò editi humi deponebantur. Tum tollebantur, atque ut adolescerent educandi tradebantur, si placerent parentibus: dicebanturque sublati. Alii contrà spernebantur, jubebanturq; exponi, ac fortunæ permitti, seu in viâ publicâ, seu in sylvâ, seu in ripâ maris aut fluminis.

Ne manifestum Cœlibis obsequium nudet te.] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque insidias, prudenter age et cautè; paulatim ejus animum demerere, ne suspicioni locum des.

48. *Secundus Hæres.*] Secundo gradu hæres, substitutus hæredi seu filio parùm valenti, si hæreditatem non adierit; ut tum succedas ei fortè è vivis excedenti, vacuumque locum des.

49. *Egerit Orco.*] Morti addixerit. Orcus inferorum fluvius est quibusdam, aliis est Cerberus, Ciceroni est ipse Pluto 3. de nat. Deor. n. 43. ab ὅρκος *juramentum* quod nihil sit religiosius, quàm cum per Stygiam paludem juratur. Festus scribit *orcbum*, et ab ungendo vult dici, quod ad mortem urgeat.

50. *Perrarò hæc alea fallet.*] Rarò fit ut inanis sit labor iste, et ars captandi: imò ferè semper optatum sortitur eventum.

53. *Tabulas à te removere memento.*] Callidè nimirùm, ne suspiciosus videare.

57. *Rapias.*] Raptim et celeriter legas et observes.

Prima cera.] In ceratis tabulis olim scribebant, ut jam dictum lib. 1. Sat. 10. ubi de stylo. Itaque *prima cera* significat primam testamenti paginam. Vide Sueton. Nero cap. 17.

Secundo versu.] In primo versu nomen testatoris, in secundo hæredis nomen, in imo substitutiones scribebantur.

55. *Recoctus Scriba ex quinque viro.*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, astutus; utpote qui diu scriba fuerit, ac magistratus etiam in provincias comitatus sit: vel in municipiis quinquevir extiterit, publicâ interdum aliquâ administratione et procuratione functus: à numero dicti Duumviri, Triumviri, &c.

56. *Corvum deludet hiantem.*] Captatorem alienæ hæreditati inhiantem eludet, non secus ac vulpes corvum in Æsopi fabulâ.

57. *Dabit risus Nasica Corano.*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Nasica olim delusus Corano seni. Vide infrà.

58. *Num furis.*] An more vatum furore correptus? an sanus et tui compos?

59. *Laërtiade.*] Ulysses filius Laërtis, Ithacæ et Dulichii insularum rex: vir facundus, vafer, bellicosus, laborum patientissimus, inter Græcos principes eximius, ab Homero totâ Odysseâ celebratus.

Aut erit, aut non.] Magna hîc inter doctores etiam controversia. Alii contendunt, serio loqui Horatium, sive Tiresiam hoc sensu: cæteri vates loquuntur obscura et per ambages; ego verò loquor apertè et sine ambagibus; quodque futurum prædico, erit; et contra non erit quicquid dico, non futurum. Alii volunt jocari Horatium, et satiricè irridere ambigua vatum responsa.

D

Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede. [688]
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Æneâ, tellure maríque
Magnus erit; forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atq;
Ut legat, orabit. Multùm Nasica negatas
Accipiet tandem, et tacitus leget, invenietq; [689]
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo: mulier si fortè dolosa,
Libertúsve senem delirum temperet; illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens.
Adjuvat hoc quoque: sed vincit longè priùs ipsum
Expugnare caput. Scribit mala carmina vecors?
Laudato. Scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putásne,
Perduci poterit tam frugi támque pudica,
Quam nequiêre proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantùm Veneris, quantùm studiosa culinæ.

Quippè magnus Apollo dat mihi vaticinandi peritiam. ULYSS. *Attamen si fas est, dic quid significet hæc fabula.* TIRES. *Quo tempore adolescens Parthis formidolosus, propagata soboles ab excelso Ænea, terra et mari potèns existet, strenuo Corano locabitur grandis filia Nasicæ detrectantis exsolvere integrum* debitum. *Tum gener hoc aget: testamentum offeret socero, rogabitq; ut legat. Nasica diu recusatum tandem capiet, ac leget secretò; videbitq; nihil sibi et suis relictum, nisi fletus. Istis hæc monita addo. Si fortè astuta fœmina vel libertus regat senem delirantem, adjunge te his socium: lauda* eos, *ut absentem* ii *se laudent.* Nam *et hoc prodest: verum multò utilius est ipsum hominem captare.* Qui *si demens inconditos faciat versus, applaude.* Si *mœchus fuerit, ne te oret cave: sponte ei potiori* tuam *Penelopen facilis dona.* ULYSS. *An credis tam probam et castam posse flecti, quam proci à rectâ viâ dimovere non potuerunt?* TIRES. Scilicet *ad eam accessêre juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris, quàm gulæ sectatores.*

ANNOTATIONES.

62. *Tempore quo, &c.*] Tiresias designat non tantùm personas et nomina, sed et tempus ipsum, quo res eventuræ sunt; quod alii vates non solent facere. Horatius autem aptè inducit Tiresiam velut divinantem ac prædicentem futura, quæ nuper facta eo tempore noscebantur. Sunt in Æneide multa ejusmodi longinqua egregiè à Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëseos. Vide Æneid. 6. sub finem.

Juvenis Parthis horrendus.] Augustus: de cujus in Parthos victoriâ, terrore, famà, receptisque signis, lib. 3. Od. 5. et lib. 4. Od. 15.

Ab alto Demissum genus Æneâ,] De Augusti origine lib. 4. Od. 5. et lib. 4. Od. 15. in fine.

64. *Forti Corano,*] Juv. Sat. 16. v. 54. meminit pariter Corani. Sic habet:

——————Ergo Coranum
Signorum comitem castrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus captat pater.

65. *Nasicæ metuentis reddere soldum.*] Nasica avarus pecuniam mutuò acceperat à Corano sene perinde avaro, sed astutiore; cumque fugeret exsolvere debitum, filiam tradidit; sperans insuper, atque ita captans Corani hæreditatem. Nasicæ mentem Coranus intellexit, sibiq; minimum fecit è delusâ insidiatoris captatione. Neque modo nihil testamento reliquit, sed et voluit Nasicam rescire nihil sibi legatum; atque ex ejus dolore ac mœstitiâ gaudium sibi affatim risumque dedit.

Soldum.] Seu dotem filiæ, seu debitam dudum summam pecuniæ integram.

66. *Gener socero.*] Coranus Nasicæ. Ironiæ plena animadverte passim verba: eoq; magis, quod seria prorsùs et gravis dictio videretur. Sic et paulò antè *nubet procera forti Corano Filia Nasicæ, &c.*

67. *Multùm Nasica negatas, &c.*] Callidè nimirùm ex more captatorum, ad movendam suspicionem, ut antè jam dictum.

69. *Sibi suisque.*] Nec sibi, nec filiæ suæ.

76. *Putasne Perduci poterit.*] Persuaderi ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyssis invictam pudicitiam totus Homerus cantat. Porrò, sicut priùs *Damæ latus tegere* Ulysses recusavit, ita et suam Penelopen turpiter addicere multò magis negare intelligendus.

79. *Venit enim magnum donandi, &c.*] Muneribus expugnari sæpe castitatem notat.

80. *Studiosa culinæ.*] Suprà annotat. v. 7.

Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel uno
De sene gustârit, tecum partita lucellum,
Ut canis à corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est: anus improba
Thebis [590]
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres:
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus ultro:
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multùm similis metuenti:
Obsequio grassare: mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turbâ
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? donec, Ohe! jam
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit; urge, et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cùm te servitio longo curâque levârit: [6,1]
Et certùm vigilans, Quartæ sit partis Ulysses,
Audieris, hæres: Ergo nunc Dama sodalis [lem?
Nusquam est? unde mihi tam fortem, tamq; fide-
Sparge subinde: et, si paulùm potes, illacrymare. Est

Hinc Publicam habes Penelopen: quæ si simul delibârit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio. Dum senex eram, contigit id quod enarrabo: Apud Thebas vetula quædam malitiosa ad sepulchrum sic elata est ex testamento: hæres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum: nempe si posset mortua effugere: quia, ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede: nec labori parce, nec plus æquo urge. Verbosus sponte displicebit moroso et difficili: ne vero taceas. Esto Davus comicus: permane inflexo capite, valde similis timenti: per officia irrepe. Si ventus acrior ingruet, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende à turbâ objectis humeris, aurem accommoda garrulo. Quod si plusculum laudari amat; insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat: Heus, satis est. Quando verò te liberaverit diuturnâ servitute et solicitudine, ac verè experrectus, audiveris, Ulysses esto hæres quartæ partis; tum exclama, *Igitur non extat amplius amicus Dama? Repete verò identidem, Ubi reperiam æquè constantem? sique vales,*

ANNOTATIONES.

83. *Ut canis à corio, &c.*] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum et sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84. *Me sene, quod dicam, &c.*] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, silicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

Anus improba Thebis.] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cùm non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirùm suo testamento, ut cadaver multo perunctum oleo nudis humeris hæres efferret, quasi elabi cupiens, illumq; legatis fraudare. Ea quippe conditio erat; ut si portanti cadaver, portans hæreditate excideret.

Thebis.] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaidis, Hecatompylos dicta, in Ægypto, hodie *Minio:* sed hîc mentio est de aliâ in Bœotiâ, hodie *Stives,* Heptapylos cognominata, patriâ Herculis, Bacchi, Pindari, Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

91. *Non etiam sileas.*] Ne contrà nimis taciturnum te exhibeas.

Davus sis comicus,] Talis esto, qualis Davus comicus, qui timidè et verecundè semper herum alloquitur.

92. *Capite obstipo,*] In alterum humerum inclinato et immoto: quod hominem notat modestum, subditum, et obsequi paratissimum.

95. *Aurem substringe loquaci.*] Accinge te ad audiendas quascunque ejus narrationes, molestas licet et graves. Apage qui interpretantur, adulatoriè prehende auriculam.

98. *Crescentem tumidis infla sermonibus.*] Homini vano adulationibus gaudenti affatim tribue et indulge, donec ille, velut plenus vento uter, amplius non expetat; imò dicat, Ohe, satis est.

99. *Cum te servitio, &c. levârit.*] Per mortem suam.

Gaudia

Gaudia prodentem vultum celare. Sepulchrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue: funus
Egregiè factum laudet vicinia. Si quis
Fortè cohæredum senior malè tussiet; huic tu
Dic, ex parte suâ, seu fundi, sive domûs sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina. Vive, valeque.

effunde lachrymas aliquot: opportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulchrum tuæ voluntati commissum ædifica sumptuosè. Vicini celebrent præclarè factas exsequias. Quòd si aliquis cohæredum ætate provectus laboret tussi periculosâ, sive prædium, sive domum emere velit, huic tu dic lætè quidem *sestertio te ei traditurum partem tuam. At me Proserpina dominatrix jam revocat. Vive, et vale.*

ANNOTATIONES.

100. *Ex parte tuâ,*] Ex parte hæreditatis tibi relictæ.

101. *Gaudentem nummo te addicere.*] Alii sic explicant: Dic te pecuniam malle quam fundum, ideoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de fictâ et simulatâ venditione. Lex nempe vetabat rem testamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res verè empta et vendita dicebatur.

Sed me Imperiosa trahit Proserpina.] Aptè omninò sermo abrumpitur, ne Ulysses loquatur id, quod loqui decorè non poterat. Bene verò Tiresiam repentè revocat Proserpina, uxor Plutonis, et inferorum domina, pro suo in mortuos summo imperio. Vide lib. 1. Od. 28. item Virg. Æn. 6. v. 545.

SATIRA VI.

Sorte suâ mediocri contentum se esse. Otium rusticum præstat urbanis tumultibus et molestiis.

HOC erat in votis: modus agri non ita magnus; [602]
Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulùm silvæ super his foret. Auctius atque
Dii melius fecere. Benè est: nihil amplius oro,
Maiâ nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione malâ rem,
Nec sum facturus vitio culpâve minorem;

HORAT. *Illud fuerat in optatis: mensura agri non valde ampla, ubi esset hortus et fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter ista. Dii amplius ac melius* quidpiam *concesserunt. Abundè est. O fili Maiæ, nihil ultra peto, nisi ut ista bona mihi perpetua facias. Ergò si nec opes auxi malis artibus, nec absumpturus sum peccatis ac sceleribus;*

ANNOTATIONES.

1. *Hoc erat in votis:*] Lepida est hæc satira, et quædam præcepta morum habet valde luculenta: nonnulla etiam grati animi testimonia erga Mæcenatem.

Modus agri.] Modicum prædium. Virgil. Georg. 2. v. 412.

Laudato ingentia rura;
Exiguum colito.

Columel. *Modus erit sua cuique moderata voluntas facultasque.* Vide Plin. lib. 18. cap. 5. et 6. *Modum agri imprimis servandum antiqui putavere, &c.*

3. *Auctius atque Dii melius fecere.*] De villâ Horatianâ lib. 1. Epist. 16. Jamque de eâ ante nonnihil lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. et Epod. 1.

4. *Nihil amplius oro,*] Vide lib. 3. Od. 16.

Bene est cui Deus obtulit
Parcâ quod satis est manu:

et Epod. 1.

Satis superque me benignitas tua ditavit.

5. *Maiâ nate,*] Mercurium præcipuè colit, et invocat Horatius, memor frequentis ejus tutelæ: de quâ lib. Od. 7, et 13, &c.

si nihil insanus efflagito ejusmodi: O si angulus iste vicinus, qui agrum meum *deformat, adjungatur; O si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecuniâ refertam, quemadmodum ei, qui, cum thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus, emit et coluit eundem agrum,* quem antea colebat *conductus: si contentus sum iis, quæ habeo; à te peto tantùm hoc,* ut *pingues efficias greges, et alia, præter ingenium; atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles et arcem, quid potiùs exornem quàm satiras et musam pedestrem? Illic neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster, vel autumnus morbifer, lucrum præstans diræ Libitinæ.*

Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors qua mihi monstret! ut illi, [633]
Thesauro invento, qui mercenarius, agrum 11
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule: si quod adest, gratum juvat; hâc prece te [oro,
Pingue pecus domino facias, et cætera, præter
Ingenium; utq; soles, custos mihi maximus adsis.
Ergò ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid priùs illustrem satiris musâq; pedestri? 17
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnúsve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

ANNOTATIONES.

8. *Veneror.*] Enixè et votis importunis exposco. Quidam legunt *venor*, sed perperàm.

O si angulus ille.] O si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit. Persius Sat. 6. v. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. 7. *Anguli ad normam respondentes exigantur: longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

10. *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam. Pers. Sat. 2. v. 20.

——————*O si*
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule.

Porrò thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat; etenim thesaurus censetur, quod metûs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule:*] Hic lucro inopinato et recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 2. Macrob. lib. 3. cap. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. 4.

14. *Præter Ingenium;*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue*. Sensus est; ne verò ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus, adsis.*] Poëtæ nimirùm in tutelâ sunt Mercurii. lib. 2. Od. 7. et 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. 1. sub finem. Item lib. 1. Epist. 16.

17. *Quid priùs illustrem satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur: Quid priùs canam, et carminibus celebrem, quam deos agrestes, Satyros, Faunos, &c. Vide lib. 3. Od. 18. Alii meliùs: Quid aptiùs scribam, quàm satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis videatur et vulgari sermoni propior: ac proinde *musa pedestris* vocari queat. Vide lib. 1. Sat. 4. v. 40. et seq.

18. *Plumbeus Auster,*] Gravia et tardiora efficiens corpora. Lib. 2. Od. 14.

Frustra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

19. *Autumnúsve gravis,*] Juvenal. Sat. 4. *lethiferum* appellat: neque quidem, tunc enim acutiores morbi sunt et frequentiores. Hippocrat. Gal. &c. Idem. Sat. 6. v. 516.

——————*metuique jubet Septembris et Austri*
Adventum.

Cur autem Horatius in suâ villâ non metuat Austrum in autumno, quamvis noxium, ipse explicat. Epist. 16. sita nempe illa opportunè et salubriter haud excipiebat pestilentes Austri flatus.

Hæ latebræ dulces, etiam, si credis, amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Libitinæ quæstus acerbæ.] Pluribus enim in autumno morientibus, majorem quæstum habent ii, qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii, à Libitinâ funerum deâ: de quâ lib. 3. Od. 30. Seneca 6. De beneficiis, comparat vota eorum, qui testamenta captant, cum votis Libitinariorum: nempe utrique lucri gratiâ mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Hoc verò præcipuè facit, quod ex instituto Servii Tullii, Rom. regis, nascentes recensebantur in æde Junonis Lucinæ; puberes in Juventæ; morientes in Veneris Libitinæ: nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. 4. Hinc Sueton. Neron. cap. 39. *Tantis ex principis malis probrisque accesserunt quædam et fortuita: pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*

Matutine

Matutine pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: Eja,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem [695]
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mî obsit clarè certúmque locuto,
Luctandum in turbâ: facienda injuria tardis.

O Pater Matutine, sive mavis, Jane, à quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ (ita numinibus placet) tu initium sis versuum meorum. *Quando Romæ* sum, *me fidejussorem esse cogis: Eja* inquis, *propera, ne quisquam officiosior ante respondeat. Sive Aquilo stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire. Posteà* verò *quam apertè et manifestè dixi quod mihi noceat, cogor contra turbam: vis facienda lentis.*

ANNOTATIONES.

20. *Matutine pater,*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurorâ: et quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. 3. *Quem in cunctis anteponitis precibus.* Et alibi: *Incipiamus ego solemniter ab Jano et nostro patre.*

Pater,] *Janum vocamus* Patrem *quasi deorum Deum,* inquit Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 1.

Jane] Sic appellatur, quod quasi janua fit ad novum annum, imo ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentiùs audis,] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *In sacris invocamus Janum geminum, Janum atrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patulicum et Clusium, &c.* Sic et Horat. Carm. secul.

Lenis Ilythia tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.

22. *Sic Diis placitum*] Ut præsideas temporibus et primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippe tu *in Italiâ primum Diis templa fecisti, et ritus instituisti sacrorum: unde in sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.* Macrob. jam. cit.

Carminis esto Principium.] Fave mihi hanc satiram exordienti, in quâ urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis:*] Hoc primum est incommodum, quòd pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere et juva: officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, ἀπὸ τῆς βοῆς, *à boatu*: quoniam sint violenti flatus et sonori. Gell. lib. 2. cap. 22.

Bruma.] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone et Fest. Alii factum nomen putat è βραχὺ ἡμαρ, *brevis dies,* Macrob. Sat. 1. Isidor. lib. 5. Jul. Scalig. lib. 1. De caus. L. L. *Bruma,* sive solstitium hyemale, et Ovid. Fast. 1. est dies.

Prima novi, veterisque novissima solis.

26. *Interiore gyro.*] Breviori cursu et ambitu circulum minorem, utpote qui centro propior sit, sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in spherâ nostrâ obliquâ hyemalis tropicus ita ab horizonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. 2. De nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato,

Cursu interiore brevi convertitur orbe.

Ire necesse est.] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mî obsit, &c.*] Alterum est incommodum; quod postquam spospondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum et jurgandum sit cum obviis et remorantibus.

Quod mî obsit] Certe rarò est expers molestiæ et damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. 6. *Spospònderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat: *Sponde, noxa præstò est.* Cic. Epist. ad Brut. *Dependendum tibi est quod mihi pro illo spospondisti.*

Clarè certumque locuto] Debet enim sponsio ac fide jussio præstari disertis verbis et sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de avocatione et peroratione causarum: afferuntque verba Tullii De petit. consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est:* et alibi, *Quos læsisti, cum pro amico contra eos diceres.*

28. *Facienda injuria tardis.*] In forensi turbâ pulsare oportet et objurgare tardiùs euntes, dum inde quamprimum exire contendo.

si nihil insanus efflagito ejusmodi: O si angulus iste vicinus, qui agrum meum deformat, adjungatur; O si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecuniâ refertam, quemadmodum ei, qui, cum thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus, emit et coluit eundem agrum, quem antea colebat conductus: si contentus sum iis, quæ habeo; à te peto tantùm hoc, ut pingues efficias greges, et alia, præter ingenium; atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles et arcem, quid potiùs exornem quàm satiras et musam pedestrem? Illic neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster, vel autumnus morbifer, lucrum præstans duræ Libitinæ.

Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors qua mihi monstret! ut illi, [693]
Thesauro invento, qui mercenarius, agrum 11
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule: si quod adest, gratum juvat; hâc prece te
Pingue pecus domino facias, et cætera, præter [oro,
Ingenium; utq; soles, custos mihi maximus adsis.
Ergò ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid priùs illustrem satiris musâq; pedestri? 17
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnúsve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

ANNOTATIONES.

8. *Veneror.*] Enixè et votis importunis exposco. Quidam legunt *venor*, sed perperàm.

O si angulus ille.] O si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit. Persius Sat. 6. v. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. 7. *Anguli ad normam respondentes exigantur: longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

10. *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam. Pers. Sat. 2. v. 20.

——————O si
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule.

Porrò thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominium non habeat; etenim thesaurus censetur, quod metûs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule:*] Hic lucro inopinato et recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 2. Macrob. lib. 3. cap. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. 4.

14. *Præter Ingenium;*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue*. Sensus est; ne verò ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus, adsis.*] Poëtæ nimirùm in tutelâ sunt Mercurii. lib. 2. Od. 1. et 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. 1. sub. finem. Item lib. 1. Epist. 16.

17. *Quid priùs illustrem satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur: Quid priùs canam, et carminibus celebrem, quam deos agrestes, Satyros, Faunos, &c. Vide lib. 3. Od. 18. Alii meliùs: Quid aptiùs scribam, quàm satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis videatur et vulgari sermoni propior: ac proinde *musa pedestris* vocari queat. Vide lib. 1. Sat. 4. v. 40. et seq.

18. *Plumbeus Auster,*] Gravia et tardiora efficiens corpora. Lib. 2. Od. 14.

Frustra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

19. *Autumnusve gravis,*] Juvenal. Sat. 4. *lethiferum* appellat: meritò quidem, tunc enim acutiores morbi sunt et frequentiores. Hippocrat. Gal. &c. Idem. Sat. 6. v. 516.

——metuique jube Septembris et Austri
Adventum.

Cur autem Horatius in suâ villâ non metuat Austrum in autumno, quamvis noxium, ipse explicat. Epist. 16. sita nempe illa opportunè et salubriter haud excipiebat pestilentes Austri flatus.

Hæ latebræ dulces, etiam, si credis, amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.

Libitinæ quæstus acerbæ.] Pluribus enim in autumno morientibus, majorem quæstum habent ii, qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii, à Libitinâ funerum deâ: de quâ lib. 3. Od. 30. Seneca 6. De beneficiis, comparat vota eorum, qui testamenta captant, cum votis Libitinariorum: nempe utrique lucri gratiâ mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Hinc verò præcipuè facit, quod ex instituto Servii Tulli, Rom. regis, nascentes recensebantur in æde Junonis Lucinæ; puberes in Juventæ; morientes in Veneris Libitinæ: nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. 4. Hinc Sueton. Neron. cap. 39. *Tantis ex principe malis probrisque accesserunt quædam et fortuita: pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*

Matutine pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: Eja,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem [695]
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mî obsit clarè certúmque locuto,
Luctandum in turbâ: facienda injuria tardis.

O Pater Matutine, sive mavis, Jane, à quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ (ita numinibus placet) tu initium sis versuum meorum. Quando *Romæ* sum, *me fidejussorem esse cogis: Eja* inquis, *propera, ne quisquam officiosior ante respondeat. Sive Aquil. stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire. Posteà* verò *quam apertè et manifestè dixi quod mihi noceat, cogor contra turbam: vis facienda lentis.*

ANNOTATIONES.

20. *Matutine pater,*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurorâ: et quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. 3. *Quem in cunctis anteponitis precibus.* Et alibi: *Incipiamus ego solemniter ab Jano et nostro patre.*

Pater,] *Janum vocamus* Patrem *quasi deorum Deum,* inquit Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 1.

Jane] Sic appellatur, quod quasi janua sit ad novum annum, imo ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentiùs audis,] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *In sacris invocamus Janum geminum, Janum atrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patulcium et Clusium, &c.* Sic et Horat. Carm. secul.

Lenis Ilythia tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.

22. *Sic Diis placitum*] Ut præsideas temporibus et primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippe tu *in Italiâ primum Diis templa fecisti, et ritus instituisti sacrorum: unde in sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.* Macrob. jam. cit.

Carminis esto Principium.] Fave mihi hanc satiram exordienti, in quâ urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis:*] Hoc primum est incommodum, quòd pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere et juva: officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, ἀπὸ τῆς βοῆς, *à boatu*: quoniam sint violenti flatus et sonori. Gell. lib. 2. cap. 22.

Bruma.] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone et Fest. Alii factum nomen putat è βραχὺ ἦμαρ, *brevis dies*, Macrob. Sat. 1. Isidor. lib. 5. Jul. Scalig. lib. 1. De caus. L. L. *Bruma*, sive solstitium hyemale, et Ovid. Fast. 1. est dies.

Prima novi, veterisque novissima solis.

26. *Interiore gyro.*] Breviori cursu et ambitu circulum minorem, utpote qui centro propior sit, sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in sphærâ nostrâ obliquâ hyemalis tropicus ita ab horizonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. 2. De nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato,

Cursu interiore brevi convertitur orbe.

Ire necesse est.] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mî obsit, &c.*] Alterum est incommodum; quod postquam spospondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum et jurgandum sit cum obviis et remorantibus.

Quod mî obsit] Certe rarò est expers molestiæ et damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. 6. *Spospenderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat: *Sponde, noxa præstò est.* Cic. Epist. ad Brut. *Dependendum tibi est quod mihi pro illo spospondisti.*

Clarè certumque locuto] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis et sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de avocatione et peroratione causarum: afferuntque verba Tullii De petit. consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est:* et alibi, *Quos læsisti, cum pro amico contra eos diceres.*

28. *Facienda injuria tardis.*] In forensi turbâ pulsare oportet et objurgare tardiùs euntes, dum inde quamprimum exire contendo.

Hi verò increpant: Quid petis, stulte, et quid moliris? Quidam autem *iracundas addit imprecationes: An igitur evertas quicquid obstitit* tibi *ad Mæcenatem festinanti, urgente memoriâ? Ut verum dicam, illud jucundum et suave est. Verùm cum ad Esquilias atras perveni, aliena centum negotia invadunt caput et latera. Roscius poscit* ut *ei cras opituleris ad Puteal ante* horam *secundam. Horati, scribæ te rogant* ut *hodie redeas ad negotium commune ac novum. Fac ut Mæcenas has tabellas obsignet.*

Quid vis, insane, et quas res agis? Improbus urget
Iratis precibus: Tu pulses omne quod obstat,
Ad Mæcenatem memori si mente recurras?
Hoc juvat, et melli est; non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribæ magnâ atque novâ te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti. [6)7]
Imprimat his cura Mæcenas signa tabellis.

ANNOTATIONES.

29. *Quid vis, insane,*] Ita reluctatur, qui ab Horatio festinante pulsatus est: trudentem retrudit. atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversus Horatium excandescentis, quod ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur.

31. *Ad Mæcenatem memori si mente recurras?* Dum properas adire Mæcenatem condicto tempore: vel quod acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32. *Hoc juvat, et melli est, &c.*] Objurgationes ejusmodi, quantumvis invidiosæ, me quidem delectant, et quasi mel, dulces videntur, adeò Mæcenatis mentio, nomen, et recordatio veneranda mihi sunt.

At simul atras Ventum est, &c.] Tertium hoc genus molestiarum urbanarum est. Cùm verò ad Mæcenatis ædes in Esquiliis sitas veni, assiliunt importuni plerique sua mihi negotia commendantes: quos amoliri nefas. De Mæcenatis ædibus apud Esquilias, lib. 3. Od. 29. v. 10. et lib. 1. Sat. 8. v. 14. Vide ibi annot.

Atras Esquilias,] De atris curis quidam interpretantur: at meliùs alii de sepulchreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fuse disserui ad Epod. 5. v. 100. Epod. 18. v. 6. et lib. 1. Sat. 8.

34. *Per caput et circa saliunt latus.*] Undique adoriuntur et circumobsident. Præclara hypotiyposis.

Ante secundam.] Maturè ut tempus habeat de re suâ disserendi tecum, priusquam forum aperiatur ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *A huit heures precises du matin plûtot devant qu'apres:* Ang. *At eight of the clock in the morning, rather before than after.* Unâ scilicet horâ ante judicia, quæ horâ tertiâ exercebantur.

Exercet raucos tertia causidicos.

Martial. lib. 4. Epig. 8. ubi et diei varias occupationes pro diversis horis explicat. Porrò ex alibi annotatis, lector, intellige illam diei naturalis horam tertiam Romanorum nobis quidem Francis nonam esse matutinam. Vide lib. 1. Epist. 16. v. 8. et Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20.

35. *Sibi adesses*] Quasi advocatus, adjutor, fautor. Apud Judices actor, et patronus rei causam dicebat. At aderant prætereà quidam advocati, suâq; præsentiâ vel testimonio etiam, si opus esset, reum adjuvabant.

Ad Puteal] Ad judicium. *Puteal* locus erat in comitio Romæ, ubi jus reddebatur. Lib. 1. Epist. 19. v. 8. *Forum Putealque Libonis Mandabo siccis.* Nimirùm in ipsis gradibus, ad lævam curiæ, statua erat Actii Navii auguris, qui, inspectante Tarquinio Prisco rege, cotem novaculâ discederat. Ibidem porrò cotem illam et novaculam esse defossam tradunt, supraque impositum puteal, id est, umbellam sive operculum, quale puteis imponi solet. Cic. de Divin. 1. n. 52. Illic etiam fœneratores convenire solitos idem testatur pro Sextio, n. 18. *Puteali et fœneratorum gregibus inflatus.* Item Pers. Sat. 4.

Si puteal multâ cautus vibice flagellas.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 17.

36. *De communi scribæ, &c.*] De scribarum se numero fuisse ostendit.

Scribæ] Gall. *Les Greffiers, ou secretaires de l'Epargne.* Angl. *Registers or secretaries.* Horum officium erat, acta publica literis mandare, literas publicas scribere, &c. Constat scribas maximæ probitatis à questoribus allectos, Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 2.

38. *Imprimat his cura, &c.*] Alius ita rogat: O Horati, cura ut Mæcenas sigillo muniat has tabellas: oro te etiam atq; etiam.

Signa] De sigillo sive annulo Augusti intellige. Hunc enim ab eo concreditum Mæcenati, diximus ad Epod. 1. v. 3. et constat ex Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. 51.

Dixeris

Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero; duntaxat ad hoc, quem tollere rhedâ
Vellet, iter faciens; et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina Syro par?
Matutina parùm cautos jam frigora mordent:
Et quæ rimosâ benè deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat unà,
Luserat in campo, fortunæ filius, omnes.
Frigidus à rostris manat per compita rumor; [698]
Quicunq; obvius est, me consulit: O bone (nam te
Scire, deos quoniam propiùs contingis, oportet)
Num quid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes Dî exagitent me,
Si quicquam. Quid? militibus promissa Triquetrâ
Prædia Cæsar, an est Italâ tellure daturus?

Quod si his *respondeam*: *Tentabo*: est qui *reponat et urgeat*: Atqui *potes, si lubet*. *Prope finem habet annus septimus, et mox octavus* incipiet *ex quo tempore Mæcenas inter familiares me ascivit; ad id verò solùm, quem in currum assumere placeret, quando viam init; et cum quo loqueretur futilia ejusmodi*: *Quota est hora? Gallina Thracius estne par Syro?* *Incautos jam stringit frigus matutinum; et* similia *quæ committi queant auribus perfluentibus*. *Exinde verò magis ac magis obnoxius invidiæ* fui. Aiunt *plerique, noster fortunæ filius ludos omnes spectavit, in campo* Martio *certavit cum* Mæcenate. Quod si *è rostris per plateas frigidus rumor discurrat; quisquis occurrerit, interrogat me*: *O bone, an de Dacis aliquid accepisti? quippè te scire oportet, qui ad magnates accedis*. Tum ego: *Nihil certè*. Illi continuò: *Ergone tu semper derisor fueris? Me*, inquam, *disperdant omnes dii, si quidquam* scio. *Ecquid?* aiunt *agros militibus promissos an assignabit Augustus in Siciliâ*, an in *Italicâ regione?*

ANNOTATIONES.

39. *Dixeris, Experiar:*] Si huic dixero, Curabo, et experiar, numquid à Mæcenate id beneficii queam obtinere tibi. Hîc Horatii modestiam, adverte, lector, suam apud Mæcenatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summè valere diceretur. Vide et quæ sequuntur.

40. *Septimus octavo propior.*] Septimus hic annus prope est elapsus, et mox octavus agetur, ex quo, &c.

42. *Duntaxat ad hoc,*] Non ad res graves sed ad nugas, ad jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum me adhibet Mæcenas, inquit noster, duntaxat.

44. *Thrax est Gallina Syro par?*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritiâ? ille secutor huic retiario; ille Thrax huic Mirmilloni? Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fusè explicavi ad Juvenal. Sat. 2. v. 1. 153. et Sat. 8. v. 200.

45. *Matutina parùm cautos, &c.*] Verba hæc innuunt scriptam autumni tempore hanc satiram.

56. *Et quæ rimosâ, &c.*] Et similia, quæ loquacissimo cuilibet possunt committi, atq; homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosq; statim effundenti: qualis ille apud Terent. de seipso prædicans:

Plenus rimarum sum: hac atque illac perfluo.

48. *Noster ludos spectaverat unà, &c.*] Sic de Horatio loquuntur invidi: En ille fortunæ filius simul cum Mæcenate ludos spectavit: en cum ipso lusit in campo Martio. De hoc vide lib. 1. Od. annotat.

50. *Rostris,*] In foro Rom. erant rostra, id est, suggestum ante Curiam Hostiliam extructum, ornatum verò navium rostris ab Antiatibus captatum, unde nomen. Tit. Liv. lib. 8. Varro lib. 4. de L. L. Ex eo loco leges ferebantur, et conciones ad populum habebantur; imò et jus dicebatur.

Rumor.] Est fama incerta sine capite, id est, sine auctore, *frigidus*, vel tristis, vel levis.

52. *Deos.*] Augustum, Mæcenatem.

53. *De Dacis.*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide lib. 2. Od. 20.

55. *Militibus promissa Prædia.*] Sicut jam assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide suprà Sat. 2. v. 110. et seq. item Virgil. Eclog. 1.

Triquetrâ.] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam: habetque in triplici angulo triplex promontorium. Pelorum, Pachynum, Lilybæum. Hinc. Ovid. Fast. 4.

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; à positu nomen adepta loci.

Jurantem me scire nihil, mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis.
O rus quando ego te aspiciam? quandóq; licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ?
O quando faba Pythagoræ cognata simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo? [659]
O noctes, cœnæque Deum quibus ipse, meique,
Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva, solutus
Legibus insanis: seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis humescit lætiùs. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis;
Nec malè necne Lepos saltet: sed quod magis ad nos
Pertinet, et nescire malum est, agitamus: Utrúmne

At affirmantem me nihil scire, admirantur, velut hominem raræ et profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix non absq; desideriis. O villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam, ibi *modò scripta veterum* legendo, *modò dormiendo et otiando? ô quando apponetur faba Pythagoræ affinis, simulq; olera condita lardo pingui? O noctes et epulæ Deorum,* in *quibus ego et familiares cœnamus ad Larem meum, ac protervos famulos alo cibis libatis.* Ibi *quisque liber à stultis legibus, ad arbitrium exhaurit scyphos diversos, sive capax ingentes sumit calices, sive minoribus cupit madescere. Tum fit confabulatio, non de aliorum prædiis vel ædibus; neque* utrum *Lepos ineptè saltet, an non; sed quod utilius, quodque ignorare sit nefas, quærimus:*

ANNOTATIONES.

63. *O quando faba, &c.*] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c. tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscunque.

Faba Pythagoræ cognata,] Varia hic varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironicè quidem et satiricè, quasi homini coëvam et consanguineam: nempe quod ille assereret fabam ex eadem origine et eodem tempore cum homine natam; eamque, si pyxide inclusa servetur, vel infodiatur, in carnem et sanguinem converti. Ego nec fabulas nec metempsychosim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim, aliisque leguminibus atque oleribus, omnique cibo parabili Pythagoras et Pythagorici libenter vescebantur; carnibus autem vix aut nunquam, frugalitatis quidem et sanitatis gratiâ, quanquam nonnulli contrarium scribunt. Vide Cic. De divin. 2. n. 119. Diog. Laërt. lib. 8. Athen. lib. 4. et 10. Plin. lib. 18. cap. 12. Gell. lib. 4. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 3. lib. 28. cap. 12. lib. 30. cap. 36. et quæ nos ad Juvenal. Sat. 15. ver. 173. ubi de anthropophagis quibusdam ita scribit:

> ————————*Quid diceret ergò,*
> *Vel quod non fugeret, si nunc hæc monstra videret*
> *Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui*
> *Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?*

Pythagoræ.] Vide lib. 1. Od. 28. Epod. 15. et Sat. 4. hujus lib.

65. *O noctes, cœnæque Deûm.*] O quieti somni! ô epulæ tranquillæ et jucundæ; quantumvis sobriæ et frugales, certe nectari et ambrosiæ deorum æquiparandæ! *noctes* dicit poëta, quod olim in multum noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66. *Ante Larem proprium.*] Religiosè diis domesticis libans, et primitias offerens rusticarum dapum; ac posteà è *libatis dapibus* hilariter cum familiaribus et servis cœnans. Vide lib. 1. Od. 12.

Vernas.] Sic vocantur, qui ex ancillis nati sunt verno tempore. Festus, *procaces,* à procando, sive poscendo.

69. *Legibus insanis:*] De his conviviorum legibus vide lib. 2. Od. 7. annot.

Seu quis capit acria fortis Pocula.] Plin. lib. 14. cap. 22. refert. *Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum,* atque ebrietatis mala eleganter describit. Vide Macrob. Saturn. 2. cap. ultimo. Gell. lib. 15. cap. 2.

70. *Humescit.*] Al. *uvescit* Lib. 4. Od. 5. in fine, *uvidi,* id est, bene poti, madidi ac pleni vino.

71. *Non de villis domibusve alienis;*] De his invidi et avari sermocinantur; ut deliciarum sectatores et voluptarii de saltatoribus et scurris.

72. *Lepos.*] Augusti scurra, archimimus, egregius saltator, Lepos dictus, à molli, scitâ, et lepidâ saltandi ratione.

Quod magis ad nos Pertinet, &c.] De aptis convivio sermonibus, Gell. lib. 13. cap. 11. &c.

Divitiis

Divitiis homines, an sint virtute beati;
Quídve ad amicitias, usus, rectúmne, trahat nos; [790]
Et quæ sit natura boni, summúmque quid ejus.
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Nam si quis laudat Arellî
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
Asper, et attentus quæsitis; ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neq; illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ:
Aridum et ore ferens acinum, semesáque lardi
Frusta dedit, cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrectus in hornâ, [791]
Esset ador loliúmque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta

an opibus homines, an virtute felices existant: utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum: item quid sit bonum, et quæ ejus perfectio. Interea Cervius vicinus aniles fabulas appositè narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxias Arellii divitias, ita exorditur: Quondam mus agrestis urbanum murem cavernulâ dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, et studiosus rerum *congestarum, ita tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratiâ. Quid plura? nec parcè dedit è congesto cicere, nec ex avenâ oblongâ: ore portans acinum desiccatum, et semesa lardi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiosè singula delibantis superbo dente: dum ipse ædium dominus in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocutus est: Amice, quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? anne vis homines et urbem præferre silvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingredere; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi* ratio *est sive parvo sive magno. Quocirca, O bone, quamdiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quàm brevi* tempore *sis victurus.*

ANNOTATIONES.

75. *Usus, rectúmne.*] Alii quippè sentiebant amicitias propter utilitatem colendas, alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium, ubi, *Solem,* inquit, *è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt———Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere, &c.*

Rectúmne.] Cic mox cit. *Virtus amicitiam et gignit et continet——————Virtutum amicitia adjutrix à naturâ data est.* Et in fine ejusdem lib. *Vos hortor, ut ità virtutem locetis, sine quâ amicitia esse non potest, ut, eâ exceptâ, nihil amicitiâ præstabilius esse putetis.*

76. *Summúmque quid ejus.*] In quo consistat summum bonum; hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. De finib. Tusc. Quæst. &c.

78. *Ex re fabellas.*] Sunt fabulæ ad persuadendum valdè commodæ et efficaces, si appositè adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis et parabolis inspersi sunt, hisque persæpè usus est Christus Dominus, veritas Dei et sapientia. *Ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem et exempla teneatur.* S. Hieronym. lib. 3. Comment. in Matth.

Arelli.] Arellius famosè avarus: contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert aptè exemplum et apologum rustici muris et urbani.

83. *Hospitiis.*] Hospitibus amicè excipiendis.

84. *Nec longæ invidit avenæ.*] Hellenismus.

86. *Variâ cœnâ.*] *Dubiam cœnam* dixit suprà Sat. 2. v. 77.

88. *Hornâ.*] Novâ, hujus anni. L. 3. Od. 23. v. 3.

89. *Ador.*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel quod aduratur, ut è tosto fiat mola salsa ad sacrificia utilis Festus. Alii aliter.

93. *Terrestria quando, &c.*] Vel ex personâ murium, aliorumque brutorum: vel ex personâ atheorum hoc dicit poëta.

97. *Vive memor, quam sis ævi brevis.*] Eandem hanc orationem tribuit Herculi Euripidis in Alcestide, ut benè observavit Muretus.

Sermonibus illis excitatus rusticus, prosilit alacer è domicilio. Hinc uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, et plurimæ dapes restabant à lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportulis congestæ. Postquam igitur rusticum statuit in stragulâ pretiosâ recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat, cibos cibis accumulat, et instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat. Ille quietus lætatur mutatâ conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortunâ; quando magnus repentè forium strepitus toris ambos expulit. Mox trepidi cœperunt *fugere per omne cubiculum, gravius autem expavescere* quasi *moribundi, cum ædes amplæ insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dixit: Nequaquam me juvat vita ista,* eique *nuncium remitto: me nemus et cavernacula à periculis libera consolabuntur exiguo legumine.*

Agrestem pepulêre, domo levis exilit. Inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jámque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multáque de magnâ superessent fercula cœnâ,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpureâ porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuátq; dapes, nec non verniliter ipsis [702]
Fungitur officiis, prælibans omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonísque
Rebus agit lætum convivam: cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magísque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hâc, ait, et valeas: me silva, cavúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

ANNOTATIONES.

104. *Fercula.*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, et per Synecd. ipsa edulia, &c.

108. *Vernaliter.*] Al. *Verniliter*, more servorum præiambens dapes quas affert.

114. *Molossis.*] Ingentibus canibus è Molossiâ regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117. *Ervo.*] Quovis legumine, Synecd. *Ervum*, Græcis ὄροβος, Gall. *ers*, Angl. *vetches, or tares*. Legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columell. Plin. Virg. Ecl. 3, v. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent *ervo*, aliæ *arvo*.

SATIRA VII.

Inducitur servus, pro libertate Saturnalium, heri vitia taxans et carpens.

DAVUS. *Jam diu* est quod te *audio; atque avens tibi*

JAM dudum ausculto, et cupiens tibi dicere servus [703]

ANNOTATIONES.

1. *Jam dudum ausculto.*] Suum ipse servum vitia sibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitiosus à servo suo pariter reprehendi se justè quidem putet et sentiat. Porrò sententiam hanc asserit, solum sapientem esse liberum, quam tractat Cicero Parad. 5. et Pers. Sat. 5.

Ausculto.] Ad omne obsequium paratus asto.

Pauca

Pauca, reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri
(Quando ita majores voluerunt) utere: narra.
Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum: pars multa natat; modo recta capessens, [704]
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus
Cum tribus annellis, modò lævâ Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas;
Ædibus ex magnis subitò se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honestè:
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctus Athenis

pauca loqui, ego famulus timeo. HORAT. *Numquid Davus?* DAV. *Etiam, Davus, hero servus fidelis, ac frugalis abunde: id est, ut vitâ dignum existimes.* HOR. *Age, fruere licentiâ* mensis *Decembris, quandoquidem ita sanxerunt majores* nostri: *loquere.* DAV. *Plerique hominum obstinatè vitiis delectantur, et perseverant in* pravis *moribus: alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, aliàs vitiis obsequentes.* Sic *Priscus frequenter visus est cum tribus annulis; paulò* verò *post sinistrâ vacuâ, diversus vixit, adeò ut vestem mutaret horis* singulis: *exiens* autem *superbâ è basilicâ repentè migraret* illuc, *unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modò Romæ adulter, modò Athenis eruditus degere cuperet;*

ANNOTATIONES.

2. *Davusne?*] Ipsene *Davus* hæc loquitur?

4. *Ut vitale putes.*] Habebant domini in servos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro sedulâ et diuturnâ servitute videre sibi meruisse apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longè petitas. Quidam volunt Davum significare se mediocriter bonæ esse indolis, quòd contrà rarò sint longævi, qui indole sunt eximiâ. Seneca Controv. 1. *Tam immaturè magnum ingenium non esse vitale.* Alii sic: Davus ostendit se in victu moderatum ac temperatum diutiùs esse victurum, contra morem servorum, quos edacitas brevi conficit.

Libertate Decembri utere:] Dic liberè quicquid volueris, siquidem hoc tibi dant Saturnalia. Ea nempe 14. cal. Jan. celebrabantur in honorem Saturni, et monumentum aurei sub ejus regno seculi, quo tempore cuncti æquales erant, tàm servi quàm ingenui, Macrob. lib. 1. cap. 10. *Saturnalia uno die solita peragi: post in triduum propagato, adjectis à Cæsare huic mensi diebus: deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit——sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit.* Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. *Saturni festis diebus servos ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, et à liberis nullo discrimine differre, stipesque invicem dare, et munera missitare, servatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, et tanquam reges imperitare, magistratûs purpuram induere, reliquos in veste candidâ diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis et exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacra appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis, eorumque unus stolâ sumptâ dominabitur,* &c. Vide suprà, Sat. 3.

7. *Natat;*] Instabilis est: sicut natantes modò contra flumen, modò currente feruntur amne.

9. *Cum tribus annellis.*] Plures annulos gestare luxuriosus habebatur.

Priscus.] Hic orator fuisse dicitur, senatorii quidem, vel certè equestris ordinis.

Lævâ inani.] Sine ullo annulo, quod egestatis signum. In lævâ, utpote minùs actuosâ, annuli gestabantur Macrob. lib. 7. cap. 15. *Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, et manu præcipuè sinistrâ gestandum esse.* Gell. lib. 10. cap. 10. *Repertum est nervum quendam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.* Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. lib. 33. cap. 1. ubi de origine et jure annulorum aureorum. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 9, &c.

10. *Inæqualis.*] Sibi parùm constans.

Clavum.] Modo latum, modo angustum sumens. De eâ veste præclarâ, lib. 1. Sat. 5. v. 36.

11. *Ædibus ex magnis.*] E superbo domicilio in vile et abjectum migraret.

13. *Jam mœchus Romæ,*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

Jam mallet doctus Athenis Vivere;] Modò otiosum et luxuriosum præferens vitæ genus, modò studia literarum et honestos doctrinæ ac philosophiæ labores.

Athenis.] Ubi fons omnium doctrinarum. Cic. de orat. *Ubi artium exquisitarum officina; ubi præcipuè coluntur in ea mysteria, quibus ex agresti immaniq; vitâ exculti ad humanitatem et eruditionem mitigati sumus.* Id de leg. 4. *Ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter deos certamen fuerit; ut jam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur.* Id. Orat. n. 25.

Vivere;

Vivere; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi justa chiragra [705]
Contudit articulos, qui pro se tolleret, atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurnâ
Conductum pavit: quanto constantior idem
In vitiis, tanto leviùs miser ac prior ille,
Qui jam contento, jam laxo fune laborat.
Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam et mores antiquæ plebis, et idem,
Si quis ad illa Deus subitò te agat, usq; recuses:
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse;
Aut quia non firmus rectum defendis; et hæres,
Nequicquam cœno cupiens evellere plantam. [706]
Romæ rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis: si nusquam es fortè vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus; ac velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amásque,

certe natus infestis omnibus Vertumnis. Contrà *Volanerius sannio, quando justa chiragra illi fregit digitos,* hominem *quotidianâ mercede conductum aluit, qui taxillos pro se colligeret, ac immitteret in alveolum: quanto magis constans in pravis, tanto minus infelix quam prior iste, qui nunc intento, nunc laxato fune luctatur.* HORAT. *An non hodie declarabis, furcifer, quæ spectent illa adeò inepta?* DAV. *Dico, ad temetipsum.* HOR. *Ecquâ ratione, ô nequam?* DAV. *Extollis conditionem et instituta prisci populi; tuque ipse fortiter abnuas, si numen aliquod ad ea te redigat: sive quod non* firmiter *tenes melius esse id quod asseris; sive quod non constanter virtutem propugnas; atque hæsitas, frustra exoptans pedem luto extrahere.* Cum *Romæ* versaris, *cupis ruri* degere: *cum ruri degis, remotam urbem laudas inconstans. Si à nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla, et quasi pergas coactus, sic te beatum prædicas, atque gratularis* tibi,

ANNOTATIONES.

14. *Vertumnis.*] Vertumnus, deus anno vertendo præsidens, multiformis erat; et variè pingebatur, et variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis: modò fossor, modò arator, seminator, plantator, messor. Hinc plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam sensus et cogitationes hominum ab eo verti. Undè iratis Vertumnis dicitur natus, quisquis semper incertus et inconstans aliis aliisque affectibus agitatur. Tibull. 4, 2, 13.

Talis in æthereo felix Vertumnus olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.

15. *Chiragra.*] Vel metri causâ licenter et contra etymon primam corripit syllabam; vel poëta scripsit *cheragra*, ut volunt quidam ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, poëticè χερὸς. *Justa*, digna luxuriæ pœna. Perf. Sat. 5. v. 58.

——— *Sed cum lapidosa cheragra*
Fregerit articulos.

Scilicet morbus ille articularis manûs ac digitorum usum præpedit, non secus ac si fracti et contusi essent articuli manuum.

16. *Qui pro se tolleret.*] Cum talis semper ludere consuevisset, interclusâ manus suas movendi facultate, alienâ manu talos colligebat, movebat, jactabat.

17. *Phimum.*] Vasculum ligneum, corneum, eburneum, oris angusti, è quo tali anteà agitati effunduntur in alveum seu tabulam. *Fritillum* vocant Juvenalis et Seneca, *orcam* Persius, *turriculam* Martialis, *pyrgum* (quæ vox Græca turriculam designat) alii, et hîc Horatius, ut placet multis, hisque doctissimis. Gall. *cornet à dez*, Angl. *the dice box*. Jul. Pol. lib. 10. cap. 13. phimum, φιμον, numerat inter aleatoris instrumenta: item Æschines in Timarch. apud Suidam.

20. *Qui jam contento,*] Metaphorica dictio. Velut Priscus modò parcus admodùm et frugalis, modò laxus, magnificus, luxuriosus; utrinque nimius et vitio laborans.

21. *Putida.*] Auditu ingrata: translatio à naribus ad aures.

22. *Furcifer?*] Servus hoc probro incessebatur, cum ob delictum quodpiam levius appensam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causâ.

23. *Mores antiquæ plebis.*] Probos nimirùm et castos. Nam subinde vitia sensim gliscere visa sunt.

27. *Nequiquam cœno cupiens evellere plantam.*] Frustrà cupiens è gurgite vitiorum emergere.

30. *Laudas securum olus;*] Tranquillam domi cœnam è cibo parabili laudas, et præfers quibuslibet lautis et opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

Velut usquam Vinctus eas,] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus,

Quot

Quòd nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire
Convivam: Nemón' oleum feret ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furísque.
Milvius et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem: nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu cum sis quod ego, et fortassis nequior, ultrò
Insectere velut melior, verbísque decoris
Obvolvas vitium? quid, si me stultior ipse [707]
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere: manum stomachúmque teneto,
Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nôstrum cruce dignius? acris ubi me
Natura incendit; sub clarâ nuda lucernâ,
Quæcunque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit, neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu cùm, projectis insignibus, annulo equestri,

quòd apud nullum cœnare contingit. Verùm *si Mæcenas vocet* te *cœnatum apud se vesperi ad primos candelas; horrendum vociferaris furibundus, Nullusne afferet unguenta citius? quisnam auscultat?* Tum verò *Milvius et parasiti abeunt, tibi imprecati minimè narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem* esse, *adde* etiam *popinarum sectatorem, si lubet; non inficiabor. Tu* verò *cum sis* servus, *ut ego, et fortasse sis pejor; cur me sponte reprehendis quasi præstantior? quare præclaris sermonibus tegis* quod *pravum habes? quid si tu agnosceris insanior me,* quem *emisti drachmis quingentis? Desine vultu terrorem mihi facere: coërce manum atque iram, dum loquor ea, quæ didici à Chrispini janitore. Tu sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrum cruce dignior peccat? Cum me ardens libido inflammat,* . . . . *ab eâ discedo, nec infamis, nec anxius, ne opulentior vel pulchrior eâdem potiatur.* Tu verò *quando, exutis ornamentis, annulo equestri,*

ANNOTATIONES.

invitus: ac felicem te dicis quod nemo te vocarit. Verum te dissimulas.

33. *Serum sub lumina prima.*] Magnates quidem serò cœnabant pluribus negotiis occupati: at alii vulgò circa tertiam aut quartam horam pomeridianam. Martial. lib. Epig. 8.

Imperat extructos frangere nona toros.

34. *Nemon' oleum feret ocyùs? &c.*] Clamitas moræ impatiens, et mirum quantum properans ire illuc benè lotus, bene unctus. Sic nimirùm veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35. *Furísque.*] Alii leg. *fugisque* id est, cum magna festinatione domo abis, et ad Mæcenatis cœnam curris.

36. *Milvius et scurræ, &c.*] Parasiti et scurræ apud te cœnâ speratâ fraudati, diras in te jactant; imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38. *Nasum nidore supinor:*] Elatum habeo nasum ad captandos odores obsoniorum: tanquam ventris et gulæ mancipium cœnas venor.

43. *Quingentis empto drachmis.*] Gall. *acheté cinquante écus.* Angl. *That cost you but fifty crowns.* Siquidem drachma Attica sex asses sive solidos nostræ monetæ continebat.

Me stultior deprenderis?] Ego enim vitia mea ipse agnosco et fateor; tu verò tua celas, et vano decore tegis: et hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes, stultè.

44. *Manum stomachumque teneto.*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45. *Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.*] Doctum se servus à servo philosophi aptè dicit. Certè à magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam scholarum in quibus docebant: audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulùm ingeniosi essent. De *Crispino* Stoicam sectam amplexo, lib. 1. Sat. 1. et 3.

46. *Te conjux aliena capit.*] Adulteriorum sectator quilibet hic arguitur, non ipse Horatius: qui ab iis abhorrebat, lib. 1. Sat. 2.

53. *Tu cum, projectis insignibus.*] Depositâ togâ, exuto angusto clavo, equestrique annulo et dignitate, quibus ab Augusto es insignitus: servilem autem indutus habitum, ne agnoscaris; jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. lib. 13. cap. 20.

Romanóque

Romanóque habitu, prodis ex judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacernâ;
Non es quod simulas? Metuens induceris, atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferróque necari
Auctoratus eas, an turpi clausus in arcâ,
Quò te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambos justa potestas?
In corruptorem vel justior. Illa tamen se
Non habitu mutátve loco, peccátve supernè,
Cùm te formidet mulier, neq; credat amanti.
Ibis sub furcâ prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evâsti? metues credo, doctúsq; cavebis.
Quæres quando iterum paveas, iterùmque perire
Possis. O toties servus! Quæ bellua ruptis,
Cùm semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa

ac Romana veste è judice mutaris in vilem servum, cucullo obvolvente caput unguentis delibutum; an non es quod fingis? Pavidus quidem *intromitteris, et corpore concuteris, metu adversus cupiditates instante.* Age verò. *quid interest an pergas addictus virgis cædi, et gladio interfici? an infami inclusus arcâ in quam te compegit* ancilla *flagitii heræ particeps, genibus tangas caput inflexum?* Dic porrò, *si vir matronæ delinquentis jus habet adversus utrumque, an non æquius contra adulterum? Certe fœmina hæc suum non mutat habitum, vel locum;* . . . *quoniam te metuit, nec amanti fidit. Sponte feres patibulum, atque hero furioso addictes cuncta bona, vitam, corpus, existimationem.* Quod si incolumis *evadas,* deinceps *fortasse vereberis, et eruditus evitabis.* Imò verò *inquires rursum timendi pereundiq; occasiones. O multis modis mancipatus! Ecqua fera vinculis fractis improbè se religat, si quando evasit?* At enim *non sum adulter, inquis. Nec ego certè fur*

ANNOTATIONES.

54. *Ex judice.*] Certarum rerum cognitio et judicium ad equites Rom. pertinebat, sive quod eligebantur judices tam ex equestri quàm senatorio ordine.

55. *Lacernâ*;] Pallio caput etiam adversus imbres protegente. *Cucullum* vocat Juvenalis, Sat. 3, 6, et 8. Gall. *une cape*. Angl. *a cowl*.

56. *Metuens induceris,*] In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus lib. 1. Sat. 2.

58. *Quid refert uri virgis, &c.*] Gladiatores emens has illis conditiones proponebat; flammis uri, virgis cædi et secari, ferro necari: quas cùm accepissent certo quidem pretio, auctorati dicebantur, seu obligati et obstricti ad quidlibet perpetiendum. Sensus est: Tu servili metu continuò pressus, servili auctoramento quasi addictus, an non verè servus es? Nihil certè interest gladiatorem inter et adulterum. Gladiator virgis cædendum ferroque necandum se addicit: tu pariter cum adulteria committis. Quid enim cum timens adulteræ maritum in arcâ recluderis?

61. *Estne marito Matronæ, &c.*] Olim adulterum in adulterio deprehensum marito licebat occidere, simul et adulteram. Lex subinde Julia de adulteris nonnihil immutavit, atque flagitiorum ejusmodi cognitionem ad certos judices referri jussit. Vide annot. lib. 1. Sat. 2.

64. *Non habitu mutatve loco.*] Adultera non egreditur domo suâ, non insignia deponit, ut tu: proindeque longè pejus illâ facis, justiorque pœna te sequitur.

66. *Ibis sub furcâ prudens,*] Sponte subibis servilem ignominiam et pœnam.

Dominoque furenti, &c.] Vel irato et ultionem anhelanti marito; vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannicè dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68. *Evasti? credo metues, &c.*] Ironicè. Quod si è vitæ periculo emergas, fortasse cautus deinceps simile discrimen longè fugies. Imò verò quæres semper novas mœchandi, toticsque periclitandi occasiones: adeò mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70. *Quæ bellua ruptis, &c.*] Hunc Horatii locum imitatus est Persius, Sat. 5. v. 168. et seq.

72. *Non sum mœchus, ais, &c.*] Si tu non es mœchus, eò quòd aperte non sectaris matronas; nec ego fur sum, qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palam. Verùm si periculi formido removeatur, jam ego furabor, et tu mœchaberis; et vitiosæ indoli

Præterea

Præterea sapiens argentea. Tolle periclum,
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Túne mihi dominus, rerum imperiis hominùmque
Tot tantisq; minor? quem ter vindicta quatérque
Imposita haud unquam miserâ formidine privet?
Adde suprà dictis, quod non leviùs valeat. Nam
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens; sibi qui imperiosus; [110]
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent:
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in seipso totus teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per læve morari;
In quem manca ruit semper fortuna. Potésne
Ex his, ut proprium, quid noscere? Quinq; talenta
Poscit te mulier, vexat, foríbusque repulsum
Perfundit gelidâ, rursûs vocat. Eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis:

quando argentea vasa cautus transeo. Aufer verò periculum, statim indoles soluta erumpet sublatis frenis. Quæ cùm ita sint, an meus es dominus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum? quem virga prætoris ter aut quater incussa non unquam liberat molesto metu? His adjunge, quod non minoris momenti sit. Etenim seu vicarius est, qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? scilicet ipse, qui mihi dominaris aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac lignea effigies viribus non propriis. HORAT. *Ergò quisnam liber?* DAV. *Sapiens, qui sibi dominatur: quem nec egestas, nec mors, nec catenæ territant: qui valet repugnare cupiditatibus, et spernere dignitates, atque est in semet omninò æqualis et globosus, ut nihil externi queat hærere per expolitum: quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare? Fœmina talenta quinque à te exigit, urget, domo ejicit, aquâ aspergit, iterum accersit. Eximo cervicem infami servitute. Heus dic, Liber, liber sum.* Atqui *non vales:*

ANNOTATIONES.

ambo serviemus. Ergo tu perinde servus ac ego. Hunc pertinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quam factum.

75. *Rerum imperiis hominumque Tot tantisq; minor?*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quâ è servitute prætor eximere te non valet.

76. *Vindicta.*] Tribus modis à servitute vindicabatur, et in libertatem asserebatur servus: 1. Censu. 2. Testamento. 3. Vindictâ: nempe cum virgâ capiti serviliter incussâ ritè manumittebat servum prætor. Vide Pers. Sat. 5. v. 88. ubi sic habet:

Vindictâ postquàm meus à prætore recessi.

77. *Haud unquam miserâ formidine privet?*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79. *Vicarius.*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimùm atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum, habebátque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi: communem etenim habebant dominum.

82. *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*] Tu, qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque ab eis duceris, perinde ac imagunculæ ligneæ certis nervis et fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam torquere, &c. Gell. lib. 14. cap. 1. *Nihil arbitratu suo faciunt,* inquit, *sed ludicra νευρόσπαστα esse videntur, id est, nervis moventia.*

86. *Totus teres atque rotundus.*] Tam lævis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facile moveatur, nihilque asperum ansatumve habeat, quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quâdam externâ. Pers. Sat. 1. v. 64.

———*Ut per læve severos*
Effundat junctura ungues.———

88. *In quem manca ruit semper fortuna.*] Sic ut affectibus non servit, ita nec fortunæ; et quemadmodum irruentium vitiorum, sic et fortunæ impetum frangit.

91. *Perfundit gelidâ.*] Mulierum ea est improbitas. De quâ Pers. Sat. 5. v. 169.

Soleâ puer objurgabere rubrâ.

Eripe turpi Colla jugo.] Si tu liber es, age, te liberum ostende: spernentem te meretriculam sperne et desere. Atque non vales,

Urget enim dominus mentem non lenis, et acres
Subjectat lasso stimulos, versátque negantem. 94
Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ, [711]
Quî peccas minus atq; ego, cùm Fulvi, Rutubæq;
Aut Placideiani contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone, velut si
Re verâ pugnent, feriant, viténtque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus: at ipse
Subtilis veterum judex et callidus audis. 101
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis.
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim: quî tu impunitior, illa, 105
Quæ parvo sumi nequeunt, cum obsonia captas?
Nempè inamarescunt epulæ sine fine petitæ, [712]
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam

quippe animum premit herus gravis, acresque stimulos subdit fatigato, et reluctantem exagitat. Verum enim verò quando stupens miraris tabellam à Pausiâ pictam, *quâ ratione levius delinquis quàm ego, cum attentus contemplor pugnas Fulvii, Rutubæ, et Placideiani, rubricâ, vel carbone delineatas, intento poplite altero, quasi re ipsa viri decertent, moveant arma, impetant, declinent?* Nempe *Davus iners et pravus ha*bebitur: *tu verò solers et peritus cognitor* rerum *antiquarum prædicaberis. Si trahor* odore *placentæ calidæ,* homo *nihili sum; at tibi magna virtus et mens temnit lautas dapes. Quare* verò *damnosius mihi est obtemperare ventri?* nimirùm *quia dorsum verberatur.* Sed *quo pacto minus tu puniris quoties appetis edulia ista, quæ* pretio *exiguo haberi non possunt? Quin immò amaræ fiunt dapes frequentiùs captatæ, et pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum.* Denique *numquid peccat servus quispiam pro uvâ*

ANNOTATIONES.

cupiditati subditus. Cic. Parad. 5. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur: qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Poscit? dandum est. Vocat? veniendum. Ejicit? abeundum. Minatur? extimescendum. Ego verò istum non modo servum, sed nequissimum servum puto.*

93. *Urget enim dominus.*] Dominatur tibi libido, invitumq; trahit. Pers. cit. Sat. 3. v. 124.

Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?

95. *Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ.*] Cum præ immoderato pictarum egregiè tabellarum studio velut insanis Cic. Parad. 5. *Sunt pari stultitiâ, quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimiopere delectant.——————————Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti —————————— intuentem te, admirantem, clamores tollentem, cum video, servum te esse ineptiarum omnium judicio. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut delectamenta puerorum.*

Pausiacâ.] Pausias insignis pictor, de quo Plin. lib. 21. cap. 2. et lib. 35. cap. 11.

96. *Fulvi, Rutubæ, Placideiani.*] Hi famosi erant gladiatores.

97. *Contento poplite.*] Is gestus est certantium digladiantium.

98. *Prælia, rubricâ picta aut carbone.*] Publicè et propalàm exposita. Plin. lib. 35. cap. 7. *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores; ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Ponticâ, ex nigris atramento———————publicas porticus investivit picturâ gladiatorum, ministrorumq; omnium veris imaginibus redditis——————Pingi autem gladiatoria munera, atq; in publico exponi, cœpta à C. Terentio Lucano.*

101. *Subtilis veterum judex et callidus audis.*] Cic. ante citat. *Nos quoque oculos eruditos habemus.*

105. *Quî tu impunitior.*] Pers. Sat. 5. v. 130. similiter.

——————*quî tu impunitior exis?*

107. *Nempè inamarescunt epulæ.*] Immodicè epulatus das pœnas, cum debilitatum cruditate corpus vexatur: pedesque bono succo et alimento, proindeque viribus destituti, vacillant, solitumque officium non præstant. Vide Sat. 2. huj. lib. v. 75. seq.

Fur-

Furtivâ mutat strigili? Qui prædia vendit,
Nil servile gulæ parens habet? Adde quòd idem
Non horam tecum esse potes, non otia rectè
Ponere; téque ipsum vitas fugitivus et erro;
Jam vino quærens, jam somno fallere curam:
Frustra: nam comes atra premit, sequitùrque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
Aut insanit homo, aut versus facit. Ocyùs hinc te
Nî rapis, accedes opera agro nona Sabino [723]

dans strigilem subreptam circa noctem? qui verò gulæ indulgens prædia venumdat, nihil servile exhibet? Adde quod tu nequis unâ horâ tecum versari, nec benè uti otio; atque temet fugis, ut servitutem *abhorrens et vagabundus; nunc vino, nunc somno quærens levare sollicitudines: inutiliter: quippe hæ tristes asseclæ fugientem urgent ac persequuntur.* HORAT. *Quâ parte habebo lapidem?* DAVUS. *Ecquid necesse est?* HORAT. *Ubi tela inveniam?* DAVUS. *Vel furit homo* noster, *vel condit carmina.* HORAT. *Nisi hinc abis velociter, ibis ad agrum* meum *Sabinum nonus operarius.*

ANNOTATIONES.

110. *Furtivâ mutat strigili?*] Dans strigilem, quam furatus est, ad habendam uvam, quam appetit. Strigil instrumentum est æneum, ferreum, argenteum, quo in balneis sudorem veteres detergebant.

112. *Non horam tecum esse potes,*] Variis distractus cupiditatum illecebris, unâ horâ manere et apud te solus esse vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde *otia rectè ponere*; utiliterque tempus insumere non vales in rebus seriis et honestis. Pers. in fine Sat. 4. *Tecum habita.* Nunquam minus solus sapiens, quàm cum solus est.

113. *Teque ipsum vitas*] Vitiosi sibimetipsis graves sunt, maxime si soli sint; quia tunc recurrente flagitiorum memoriâ et conscientiâ amplius torquentur.

Fugitivus et erro;] A te discedere cupias vel omninò, vel ad tempus: sicut molestum dominum evitat servus *fugitivus*, redire nunquam valens; aut saltem velut *erro*, dies multos absens, tandemque rediens.

116. *Unde mihi lapidem, &c.*] Unde lapidem habebo, quo feriam impudentem servum? *Unde sagittas*, quibus illum confodiam?

117. *Aut versus facit.*] Poëtico furore abreptus. Satira 3. hujus libri in fine:

Adde poëmata nunc; (hoc est, oleum adde camino)

118. *Accedes opera agro nona Sabino.*] Protinùs hinc te amandabo ad ergastula prædii et villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo servis operi rustico incumbas; fiasque agrestis ex urbano, vinctus è soluto, sordidus et abjectus è præcipuo. Juvenal. Sat. v. 24. *Carcer Rusticus.* Plin. lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.* Et cap. 6. *Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur à desperantibus.*

SATIRA VIII.

Cœnæ Nasidieni luxum minime lautum irridet.

UT Nasidieni juvit te cœna beati?

HORATIUS. *Quomodo te oblectavit cœna Nasidieni divis?*

ANNOTATIONES.

1. *Ut Nasid.*] Horatius à Fundanio percunctatur, qualis fuerit cœna illa, quam vanus ostentator Nasidienus præbuerat Mæcenati, et cui ille interfuerat.

Nasidieni.] Is eques Rom. fuisse dicitur. Porro ad metri legem, vel quadrisyllabam vocem accipe, ut *videmiator*, lib. 1. Sat. 7. v. 30. vel anapæstum loco dactyli. Apage qui legunt, *Ut te Nasid.* &c. vel, *Nasidieni quî juvit te*, &c. Nam reclamant codices: nec non Priscianus lib. 17.

Nam mihi convivam quærenti dictus herè illic
De medio potare die. Sic ut mihi nunquam
In vitâ fuerit melius. Dic (si grave non est,)
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper leni fuit Austro [714]
Captus, ut aiebat cœnæ pater: acria circùm
Rapula, lactucæ, radices; qualia lassum
Pervellunt stomachum; siser, alec, fæcula Coa.
His ubi sublatis, puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, at alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quódque
Posset cœnantes offendere: ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens: Alcon Chium maris expers.
Hìc herus: Albanum, Mæcenas, siveFalernum[715]
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.

Etenim heri mihi te cœnaturum apud me perquirenti dictum est te ibi epulari à meridie. FUNDANIUS. *Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectius bibuerim.* HOR. *Si molestum non est, dic quod edulium primò sedaret graviorem famem.* FUNDAN. *Initio fuit aper è Lucaniâ Austro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator; circa* erant *acres rapæ, lactucæ, radices; et quæ languentem stomachum excitant; siser, alec, fæx* vini Coi. *Postquam remota sunt ista, servus altè succinctus mensam ex acere detersit mappâ villosâ purpureâ; alter autem corrasit quicquid supervacuum, et quod posset nauseam creare convivis.* Tum *subniger Hydaspes progrediens ad instar puellæ Atheniensis, quando sacra Cereris portat, vinum Cæcubum detulit; Alcon* autem *Chium sine marinâ* aquâ. *Mox dominus dixit: Si forte Albanum vel Falernum, ô Mæcenas, te plusculùm juvat,* quàm *quæ allata sunt, utrumque adest.*

ANNOTATIONES.

2. *Herè.*] *Heri et herè* dicebant veteres: ut *vespere et vesperi.* Priscian. Juvenalis Sat. 3. v. 23.

3. *De medio potare die.*] Solemnes ergò epulæ, quæ tam maturè inirentur, contra morem, de quo alibi Juvenal. Sat. 11. v. 88.

—*Ad has epulas solito maturiùs ibat.*

6. *Lucanus aper.*] De Lucaniâ Italiæ regione apris fœcundâ, jam dictum est Sat. 3. hujus libri.

Leni Austro Captus,] Frustra conatur Nasidienus venditare, sic teneriores factas esse illius apri carnes, et frustra excusat fœtorem inductum vehementiori Austri flatu, cum nares convivarum eo offenderentur. Vide Sat. 2. hujus lib. v. 40.

7. *Cœnæ pater;*] Convivii præfectus, infià *Parochus*, nempe Nasidienus.

Acria circum Rapula, &c.] Aptè satis ad emendandum fœtorem apri.

Siser.] Olus utile stomacho, urinam ciens, appetitum excitans Gall. *Cheri*, vel *Celeri.* Angl. *Skirret.* Dioscorid. Plin. &c. Tiberius Cæsar eo delectatus narratur.

Alec.] Vide Sat. 4. hujus libri, v. 73.

Fæcula Coa.] Condimentum è fæce, sive è crassiori sedimento Coi vini. Suprà Sat. 4.

10. *Altè cinctus.*] Quo expeditior foret.

Acernam mensam] Ex acere arbore. Gall. *Erable.* Angl. *Maple:* Plin. lib. 16. cap. 15. *Acer,* inquit, *operum elegantiâ et subtilitate citro secundum.* Pariter et Martial. lib. 14. Epigr. 90.

11. *Gausape purpureo mensam pertersit,*] Gausape et gausapa, peristroma seu tapes, quo mensa insternebatur. At hìc adhibetur ad tergendam mensam, quæ nullo mantili tecta fuisse ostenditur.

13. *Ut Attica virgo*] Ut Cereris sacra in canistris portat virgo Attica, sublatis suprà caput manibus; ita famulus altè defert vasa vinaria, proceditque lento gradu, ad fastum et pompam. Vide lib. 1. Sat. 3.

14. *Hydaspes,*] Puer famosus, ortus in Parthiâ, prope Hydaspen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide lib. 1. Od. 22.

15. *Cæcuba*] De his lib. 1. Od. 20.

Alcon] Alter famulus.

Chium maris expers.] De Chio vino suprà Sat. 4. Quod addit, *maris expers*, vel indicat vinum in Italiâ factum, adeoque non transmarinum, quod tamen pro Chio et Græco venderetur; vel hinc jactat purum esse, et cui nihil aquæ marinæ admixtum sit. Nam solebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, et incorruptius redderetur. Columel. Athen. lib. 1. Plin. lib. 23. cap. 1. Huc pertinet oraculum quoddam pastoribus editum, quod jubebat Dionysium in mare mergere.

16. *Albanum,*] Lib. 3. Od. 11.

Falernum.] Lib. 1. Od. 20.

Divitias

Divitias miſeras! ſed queis cœnantibus unà,
Fundani, pulchrè fuerit tibi, noſſe laboro.
Sumus ego, et prope me Viſcus Thurinus, et infrà,
Si memini, Varius. Cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat ſuper ipſum, Porcius infrà,
Ridiculus totas ſimul abſorbere placentas:
Nomentanus ad hoc, qui, ſi quid fortè lateret, [715]
Indice monſtraret digito. Nam cætera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, piſces,
Longè diſſimilem noto celantia ſuccum:
Ut vel continuò patuit, cùm paſſeris aſſi, et
Inguſtata mihi porrexerat ilia rhombi.
Poſt hoc me docuit melimela rubere, minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc interſit, ab ipſo

HOR. *O infortunatas opes! at aveo ſcire, quibuſcum epulantibus* tàm *lautè cœnaveris, O Fundani.* FUNDAN. *Ego ſupremo in thoro, et juxta me Viſcus Thurinus* accumbebat; *atque inferiori* loco, *ſi* bene *recordor, Varius.* Aderant in medio lecto *Servilius Balatro, et Vibidius, quos aſſeclas adduxerat Mæcenas.* In imo *erat Nomentanus ſupra Naſidienum, infrà* verò *Porcius, riſum præbens,* cùm *devoraret ſimul integras placentas.* Porrò *Nomentanus propterea* aderat, *ut digito indicaret, ſi quid forte* apponeretur *reconditi* ſaporis. *Etenim reliqui è vulgo, nos, inquam, comedimus aves, conchylia, piſciculos, ſaporem habentia valdè cognito diſparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia paſſeris aſſi et rhombi, qualia non* ante *guſtâram. Tum me docuit, melimela rubicundiora eſſe,* ſi *decerpantur imminutâ lunâ. Quid* autem *id referat, ab ipſo*

ANNOTATIONES.

18. *Divitias miſeras!*] Hoc alii dici volunt à Fundanio, alii ab Horatio. Senſus eſt: Miſeras divitias, quæ divitem non faciant beatum, imò perſæpè ſordidum et miſerum reddant! Certè hîc ſordes Naſidienus exhibet, qui non ſtatim optima vina Mæcenati depromat. Eccui enimverò alii reſervabat Albanum ſuum et Falernum?

19. *Fundani.*] Hic erat eo tempore poëta comico ſale et facetiis clarus.

20. *Summus ego,*] Ego ſummus in ſummo lecto. De ſitu diſcumbentium, et ratione diſcumbendi ad menſam, egi lib. 1. Od. 27. Item l. 1. Sat. 4. v. 86. Porrò notandum eſt, honoratiorem in quoque thoro locum fuiſſe medium, et convivii dominum in imo lecto ſemper accubuiſſe. Itaque hîc in ſummo thoro medius erat Fundanius Viſcum Thurinum ſuperiorem inter et Varium inferiorem. In medio lecto medius Mæcenas Balatronem inter et Vibidium, *quos adduxerat umbras.* In imo Naſidienus cum ſuis convivis, Nomentano ſcilicet et Porcio.

Viſcus Thurinus,] Thurio Calabriæ oppido oriundus. Lib. Sat. 10. v. 83.

21. *Varius.*] De eo celebri poetâ lib. 1. Od. 6. lib. 1. Sat 5. et 8.

22. *Umbras.*] Scurras, paraſitos, homines non invitatos à convivatore, ſed ab invitatis addictos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hoſpitis confiſus benevolentiâ, quoſdam deducebat aſſeclas ſecum; quibus nomen datum ex eo quod invitatum ſequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympoſ. lib. 7. cap. 6. et alibi.

23. *Nomentanus.*] De eo luxurioſo nepote lib. 1. Sat. 8. et alibi.

Porcius] Famoſus nepos.

24. *Placentas:*] Hæ cenſebantur inter præcipuas veterum cupedias et delicias. Caſaubon. in Athen. lib. 3. cap. 29. Perditiſſimi catillonis ſit, inquit, non alimentis veſci, ſed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, placentâ fervente devoratâ. Hieronym. ad Marcellam: *Suaves non ſunt epulæ, quæ non placentas redolent.*

25. *Si quid fortè lateret, &c.*] Ad hoc præſertim vocatus ille, ut cibos quoſque indicaret, et eorum ſaporem velut exquiſitum venditaret. Scilicet erat inſignis obſoniorum artifex, ſeu gulæ antiſtes et myſta.

28. *Longè diſſimilem, &c.*] Ironia. Senſus eſt: Si illi vano oſtentatori et garrulo fides, cœnabamus exquiſita omnia, et ſuccum habentia longè diſſimilem ei, quem guſtare conſuetum eſt.

29. *Ut vel continuò patuit,*] Pergit ironicè loqui.

Paſſeris] Paſſer piſcis planus. Gall. *Garrelet* Angl. *A plaiſe.* A rhombo differt ſitu corporis duntaxat. Nam *dexter reſupinatus rhombo paſſeri lævus.* Plin. lib. cap. 20.

31. *Melimela*] Gall. *Pommes de Paradis,* Angl. *Apples of Paradiſe* Plin. lib. 15. cap. 14. Mala *muſtea à celeritate miteſcendi ſeu matureſcendi, quæ nunc melimela dicuntur à ſapore melleo.*

Minorem ad lunam] Alii creſcentem, alii decreſcentem interpretantur. Ego certè *lunam minorem* dixerim potiùs quando minuitur, quàm cùm augetur et creſcit: aſtipulatur Plinius, qui imminui lunam ait, pro, decreſcere.

Audieris meliùs. Tum Vibidius Balatroni,
Nos, nisi damnosè bibimus, moriemur inulti
Et calices poscit majores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acres [217]
Potores: vel quòd maledicunt liberiùs, vel
Fervida quòd subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatróque, secutis omnibus: imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur squillas inter muræna natantes
In patinâ porrecta. Sub hoc herus, Hæc gravida, inquit [218]
Capta est, deterior post partum carne futura.

melius acceperis. Deinde Vibidius ait Balatroni: Nisi potamus cum damno præbentis cœnam, moriemur sine ultione; statimque *petit scyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vultum dantis epulas, nihil tam formidantis quàm validos potores: sive quod dicaciores fiunt, sive quia vini calor hebetat gustum acutiorem. Jam Vibidius et Balatro, cunctique pariter urnas integras exhauriunt* proculis *Allifanis: infimi* vero *tori homines minimè læserunt lagenas.* Mox *apponitur murena in catina extensa inter squillas jusculo immersas. Tum dominus ait: Ista prægnans capta est,* quæ *minùs bonâ carne fuisset, postquam peperisset.*

ANNOTATIONES.

32. *Quid hoc intersit,*] Quanti referat, ut hoc vel illo statu lunæ melimela colligantur, ab ipso Nasidieno didiceris melius. Nempe ille magnâ verborum pompâ de re futili quâlibet usque ad nauseam disserebat.

34. *Nos, nisi damnosè bibimus, &c.*] Nasidieni ejusque convivii insulsitatem ulcisci aliter non possimus, quàm vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipsius et dolore.

35. *Vertere pallor*] Avarum subit indignatio, uti œnophora sua inverti conspicit.

36. *Parochi*] Παρέχω præbeo.

38. *Fervida quòd subtile, &c.*] Ex personâ avari honestam dolendi rationem prætexit, quasi palatum immodici potûs calore obtusum jam vini bonitatem sapere nequeat.

39. *Allifanis*] Majoribus et capacioribus poculis, ex Allifis urbe Samnii, ad amnem Vulturnum, in planitie sitâ non longè ab Apennino: quæ nunc in ruderibus jacet. Allifani agri meminit Tullius 2. contra Rullum: et Plancio.

40. *Imi Convivæ lecti, &c*] Nasidienus, ejusque asseclæ duo, Nomentanus et Porcius, in imo lecto discumbentes, parum aut nihil biberunt; quia nos majoribus scyphis brevi lagenas exhausimus, et vinaria tota invertimus, ut paulò ante dictum; sive quod illi attoniti spectarent alios tam acriter et strenuè potantes; seu quod Nomentanus et Porcius Nasidieno familiari suo jam pallenti ex avaritiâ novum dolorem creare formidarent, si saltem ipsi vino ejus haud perpercissent. Horatii locum hunc alii aliter interpungunt, *secutis omnibus imis. Convivæ lecti,* &c. atque interpretantur ut libuerit: judicabit æquus lector sensum fore confusum et ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiscitur, id est, selectos, honoratos. Certè unus Mæcenas ibi primarius vir. Porrò quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis,* à potu sibi temperarunt, seu temperantiam servarunt? Neque verò aptiùs huc intruduntur imi subsellii homines, parasiti, scurræ: quorum nulla est ibi mentio.

42. *Squillas*] Squilla pisciculus est è cancrorum genere, de quo jam antè Sat. 4. Cic. De nat. Deor. n. 123. *Pinna* (quæ est è conchis marinis) *cum parvâ squillâ coit societatem comparandi cibi.* Plinius lib. 9. cap. 42. rem festivè explicat; nec pigebit transcribere: *Concharum generis pinna est. Nascitur in limosis, subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnotheram, vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva, alibi cancer, dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus: et ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index morsu levi significat. Illa, ore compresso, quicquid inclusit, exanimat; partemque socio tribuit.*

Muræna] Piscis carens pinnis et bronchiis, de genere eorum, qui *flexuoso corporum impulsu ita mari utantur, ut serpentes terrâ: in sicco etiam repentes.* Plin. lib. 9 cap. 20, et 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vivaria, et ea um sex millia in cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris.

43. *Porrecta*] Ergò magna et procera. Sat. 2. huj. lib.

Porrectam magno magnam spectare catino
Vellem, &c.

Gravida capta est,] Quid hoc ad rem? et quæ ratio fulciat ea, quæ mox adduntur? Profecto insulsi convivatoris vana somnia.

His mistum jus est oleo, quod prima Venafri
Pressit cella, garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquenni, verùm citrà mare nato,
Dum coquitur: cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud; pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere; illutos Curtillus echinos,
Ut meliùs, muriâ, quam testa marina remittit. [719]
Intereà suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri,
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, postquàm nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obîsset, flere. Quis esset
Finis, nî sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret? Heu fortuna, quis est crudelior in nos
Te Deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappâ compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,

His affusum est jus, oleo expresso è præcipuâ Venafri cellâ, garo è succo piscium Hispanorum, vino quinque annorum, at cismarino, dum coquitur: cocto vero ita Chium aptum est, ut nullum aliud aptius sit, non sine pipere albo, et aceto, quod vinum Lesbium corruperit. Primus ego erucas virides et inulas acerbas; Curtillus autem *herinaceos non lotos, velut convenientius, coquenda instituimus muriâ, quam testa marina reddit. Interim appensa aulæa graviter collapsa sunt in catinum,* tantumque *nigri pulveris extulerunt, quantum non movet Aquilo in agris Campanis. Nos timentes* aliquid *gravius, ubi comperimus nihil mali impendere, bono animo fuimus. Rufus* Nasidienus *contra demisso capite lacrymatus est, quasi filius intempestivè esset mortuus. Ecquis modus adfuisset, nisi callidus Nomentanus ita familiarem solatus esset? Eheu fortuna, quod numen est inclementius erga nos quàm tu? quantum semper gaudium captas res humanas ludendo! Varius cachinnos mappâ coercere vix poterat. Balatro cuncta in jocum*

ANNOTATIONES.

45. *Venafri*] De præstantiâ olei Venafrani Plin. lib. 15. cap. 2. *In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia, maximè agro Venafrano.* De eo jam suprà Sat. 4. v. 65. De urbe Venafro lib. 2. Od. 6. in fine.

46. *Garo de succis piscis Iberi;*] Garum muriæ genus laudatissimum è scombris piscibus, qui frequentes sunt ad Iberiæ seu Hispaniæ littora, præsertim ad Carthaginem novam. Plin. lib. 31. c. 8. Vide suprà Sat. 4. v. 65. Nec prætermittendum, adjacere parvam insulam Scombriariam et promontorium ejusdem nominis, sic appellata à frequenti piscatione scombrorum. Strabo.

Iberi;] Iberus fluvius Hispaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem et ulteriorem, ei quoque sæpius apud poetas appellationem tribuit.

47. *Citra mare nato.*] Vernaculo, Italico.

49. *Aceto, Quod Methymnæam, &c.*] Aceto optimo ex optimo vino Lesbi insulæ. Vide lib. 1. Od. 17. Methymna ibi civitas post Mytilenen præclara, vino generoso celebris Silius. Ital. lib. 7.

Tmolus, et ambrosiis Arvisia pocula succis,
Ac Methymna ferax Latiis cessere Falernis.

Erucas] Gall. *de la roquette.* Ang. *the herb rocket.* Hæc herba urinam ciet, coctionem juvat, alvum laxat. Casaub. in Athen. lib. 3. cap. 2. *Erucæ,* inquit, *in tenuiorum lautitiis, aliquando etiam in beatorum mensam admissæ, ut in cœnâ Nasidieni.*

Inulas.] Gall. *de l'aunée.* Ang. *Elicampane. Tristes* vocat Columella: Horat. suprà Sat. 2. v. 44. *acidas.*

52. *Illutos Curtillus echinos, &c.*] Curtillus Epicureus docuit non faciendam è maceratis echinis muriam, sed integros potiùs coquendos esse *illutos*, id est, non ablutos, et suâ salsugine non purgatos, sed qualis depromuntur è vasis, in quibus saliti fuerunt.

Echinos] De his Sat. 4. huj. lib. v. 33.

53. *Ut melius*] Asserens nihil esse melius, quam ita illos incoquere in muriâ sive succo illo salso, qui reperitur in muriâ testâ.

64. *Suspensa graves aulæa ruinas, &c.*] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo seu tabernaculo obtendebatur ad accipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æneid. 1. v. 701.

56. *Campanis excitat agris*] Campania, quòd sit plana campestris regio, plus habet pulveris.

57. *Nos majus veriti.*] Scilicet ruinam et casum tecti ac domûs.

63. *Mappâ compescere risum*] Appositâ ori mappâ.

64. *Suspendens omnia naso,*] Lib. 1. Sat. 6. v. 5.

Hæc est conditio vivendi, aiebat; eóque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Téne, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne malè conditum jus apponatur; ut omnes
Præcincti rectè pueri comptíque ministrent? [720]
Adde hos prætereà casus: aulæa ruant si,
Ut modò; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi dii, quæcunque preceris,
Commoda dent; ita vir bonus es, conviváq; comis.
Et soleas poscit. Tum lecto quoque videres
Stridere secretà divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectâsse. Sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dúmque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo; [721]
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde secuti

trahens, dicebat, Ea sors est hujus vitæ, ideoq; numquam fama æqua respondebit labori tuo. Itane verò oportet te sollicitari multiplici curâ discerptum, ut ego lautas epulas capiam? ne adustus panis, ne jus malè conditum inferatur? ut benè expediti ministri omnes nitidique famulentur? His adjunge infortunia: putà, si tentoria collabantur, ut modò contigit; *si offenso pede servus catinum disrumpat. Verùm sicut imperatoris, ita convivium præbentis animum res contrariæ ostendere, prosperæ occultare consueverunt. Nasidienus ad ista* respondit; *Quæcunque bona postulabis, Dii largiantur tibi; adeò vir probus es, et facetus conviva.* Tumque *petit crepidas. Mox in singulis thoris aspexisses clam ad aurem fieri susurrationes diversas.* Certè *nullos velim ludos spectasse potius quam istos.* HORAT. *At refer ea, quæ postea jocum tibi dedere.* FUNDANIUS. Risimus *dum famulos interrogavit Vibidius, an fracta etiam lagena sit, quod postulanti sibi pocula non præberentur. Dum verò conflatur risus è simulatis rebus, Balatrone obsecundante;* en *revertitur Nasidienus mutatâ fronte, quasi ingenio reparaturus infortunia. Penè sequebantur*

ANNOTATIONES.

63. *Hæc est conditio vivendi*] Ut nullum sit bonum purum, et stabile; sed *extrema gaudii luctus occupet.*

66. *Responsura tuo numquam, &c.*] Fama numquam satis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gravi aulæorum casu interturbata est.

70. *Comptique ministrent?*] Hoc maximè ad convivii lautitiam pertinere credebant olim, ut formosi et nitidi essent ministri, quorum aspectu convivæ oblectarentur.

72. *Agaso,*] Propriè qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier*. Ang. *An hostler, or groom.* Non caret sarcasmo dictio illa: qualis enim erat agaso, ut ministraret convivis?

77. *Et soleas poscit.*] Veteres priusquam accumberent, togas mutabant vestibus, quas à re cœnatoriâ dixerunt. Petron. *Cœnatoria repetimus, et in proximam cellam ducti sumus, in quâ tres lecti strati erant.* Tum etiam soleas pedibus demebant, ne lectum lectique stragula et toralia conspurcarent. Martial. lib. 3. 50.

Deposui soleas affertur protinus ingens
Inter lactucas oxygarumque liber,

Quò verò pergit Nasidienus soleis resumptis? Convivium aulæorum casu et multo pulvere inquinatum vult reparare, Balatronis sermone scilicet erectus et ipse reparatus. Vide J. Lips. Antiq. lect. lib. 3.

Soleas] Calceamenti genus plantas tegens pedum, annexum teretibus habenis cætera propè nuda vincientibus. Factum nomen, quod soleam duntaxat seu plantam obtegerent. Porrò calceis veteres foris utebantur, at domi soleis. Has etiam appellabant crepidas et crepidulas, à Græcâ voce κρηπίδες. Gell. lib. 13. cap. 20.

78. *Stridere secretà, &c.*] Alter alteri insusurrat: Ecquo pergit ille? quid molitur? Observa, lector in hoc versu frequentiorem literam S, bellè susurros exprimentem.

83. *Fictis rerum,*] Ridendi, prætextus fingebatur, ne se derideri Nasidienus adverteret, cùm maximè rideretur. Sat. 2. hujus lib. *Vanis rerum corruptus.*

Balatrone secundo;] Secundas partes agente, Vibidium adjuvante, ad movendum risum.

84. *Mutatæ frontis*] Hilaris è mœsto factus, læto animo lætitiam instauraturus.

Mazo-

Mazonomo pueri magno difcerpta ferentes
Membra gruis fparfi fale multo, non fine farre;
Pinguibus et ficis paftum jecur anferis albi,
Et leporum avulfos, ut multò fuaviùs, armos,
Quàm fi cum lumbis quis edat: tum pectore adufto
Vidimus et merulas poni, et fine clune palumbes:
Suaves res, fi non caufas narraret earum, et [122]
Naturas dominus; quem nos fic fugimus ulti,
Ut nihil omninò guftaremus, velut illis
Canidia afflâffet pejor ferpentibus Afris.

famuli in *prægrandi lance geftantes membra gruis a-vifa, plurimo fale itemque farre* confperfa; *nec non jecur albi anferis pinguibus ficis faginatum; humeros etiam leporinos abftractos, tanquam longe melius* quid, *quam fi cum lumbis edantur. Jam afpeximus afferri merulas adufto pectore, et palumbes fine natibus: quæ* quidem, *jucunda* extitiffent, *fi caufas eorum et naturas* importunè *herus non commemoraffet.* Ergò *hunc nos ulti* fummus *ita fugientes, nihilque prorsùs delibantes perinde ac fi Canidia Africanis anguibus peftilentior illa afpirando infeciffet.*

ANNOTATIONES.

86. *Mazonomo.*] Genus eft lancis magnæ: dicitur ἀπὸ τῦ νέμειν μάζας, à diftribuendo mazas, id eft, edulia quædam è farinâ et lacte, ut vult Suid. è farinâ, aquâ, et oleo, ut placet Hefichio. Varro ufus eft eâ voce lib. 3. cap. 4. De re ruft. *Lucullus,* inquit, *è turdis aviarium fecit in Tufculano; ut alios videret pofitos in mazonomo coctos, alios circum feneftras volitantes.*

Difcerpta ferentes Membra gruis] Quale hoc edulium è recifis gruis membris multo fale farrato confperfis? Alii intelligunt τραχήλια feu edulia è partibus avium extremis maximè cervicibus. Plin. lib. 10. cap. 23. *Cornelius Nepos, qui D. Augufti principatu obiit, cum fcriberet turdos paulò antè cœptos faginari; addidit, ciconias magis placere quàm grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigiffe.*

88. *Pinguibus, et ficis paftum jecur anferis albi,*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin. lib. 10. cap. 22. *Noftri fapientiores, qui eos* (anferes) *jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnum amplitudinem crefcit, ... exemptum quoque lacte mulfo augetur.* Juvenal. Sat. 5.

Anferis ante ipfum magni jecur.

Perf. Sat. 6.

——————*Satur anferis extis.*

Martial. lib. 13. Epigr. 38.

Afpice quam tumeat magno jecur anfere majus.

Vide Athen. lib. 9. cap. 8.

Anferis albi.] Talem in primis commendant. Varro De re ruft. lib. 3. cap. 10.

89. *Et leporum avulfos, &c.*] Vide hujus lib. Sat. 4 ubi.

Leporis fapiens fectabitur armos.

Martial. de anate: 13, 52.

Tota tibi ponetur anas, fed pectore tantum
Et cervice fapit. Cætera redde coquo.

91. *Merulas*] Gall. *Des merles.* Angl. *Blackbirds.*

Palumbes; Silveftres columbas. Gall. *Ramiers.* Angl. *Ring doves.*

Sine clune] Quæ tamen pars optima eft, et palato fuaviffima. Vide Gell. lib. 15. cap. 8. *Negant ullam avem præter ficedulam totam comeffe oportere: cæterarum avium atque altilium nifi tantum apponatur, ut à clunicul is inferiori parte faturi fiant, convivium putant inopiâ fordere: fuperiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere, &c.*

92. *Suaves res, fi non, &c.*] Quæ quidem obfonia nobis fortaffe jucunda extitiffent, fi non importunâ garulitate ea Nafidienus nimiùm venditaffet; ac velut optima collaudaret, quæ funt deteriora, adductis perperàm à rerum naturâ caufis et rationibus.

93. *Fugimus ulti, Ut nihil, &c.*] Ulti fumus, nihil guftando ex iis quæ fic ineptè venditâret.

94. *Velut illis Canidia afflâffet, &c.*] Ut fi afflatu fuo venenum lethiferum affudiffet *Canidia,* venefica celebris, de quâ in Epod. ult. Columel. *Cavendum ne à ferpentibus afflentur, quarum odor tam peftilens, ut interimat univerfos.*

95. *Serpentibus Afris*] Africa monftrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM.

LIBER I.

HÆC pars Horatii Sermonum alter dici potest, continens epistolas, in quibus eleganter et ornatè quidem ad amicos scribit, non tam de rebus domesticis et futilibus, quàm de gravissimis quibusque, putà de moribus verâ virtute informandis. Meritò igitur *Sapientes Epistolas* nuncupat Scaliger. Quod si novum, at certè pulchrum est, versibus et strictâ oratione scribere ejusmodi epistolas. Hinc etenim et major familiaritas in suos elucet, et nonnullam scribenti libertatem et amœnitatem tribuunt Musæ. Ita sanè quædam facilius enarrantur, et quæ per se austera, jucundiùs excipiuntur.

Prima hæc epistola Mæcenatis hortatu scripta satis apparet, et quidam ætate jam provecto poëtà nostro. In eâ reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis posthabere soliti, et quæ ad corpus, quàm quæ ad animum spectant, multò studiosiùs inquirentes. Jul. Scaliger Poët. lib. 6. quanquam durus alias castigator, *nitidioris styli* fatetur esse Epistolas. *Prima* inquit, *quovis melle dulcior est: sententiæ appositæ, dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium factam, primam positam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epistolarum librum Satiris postponendum censeo. Id quod cùm in vetustis exemplaribus videamus, nescio quid consilii in mentem venerit iis, qui inventum ordinem subverterunt. Grammatico nihil infeliciùs. Credo quòd viderent versum illum,* summâ dicende camœnâ: *quasi verò non hanc ipsam intelligerent.*

EPISTOLA I. Ad *MÆCENATEM*.

Inconstantiam hominum redarguit, et pravum judicium de opibus et honoribus.

PRIMA dicte mihi, summâ dicende Camœnâ [724]
Spectatum satis, et donatum jam rude quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.
Est mihi purgatum crebro qui personet aurem: [725]
Solve senescentem maturè sanus equum, ne

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, à me celebrate primis carminibus, et celebrande postremis, me sat probatum, jamq; libertate fruentem, vis rursùm obstringere veteri exercitationi. Atqui *non eadem ætas adest, non* idem *ingenium. En Veianius, armis in Herculis æde suspensis, delitescit quietus ruri, ne amplius populum deprecetur in ultimâ arenâ.* Certè *adest, qui sæpius insusurret ad aurem meam sapientem: Dimitte prudens tempestivè equum ad senium vergentem, ne*

ANNOTATIONES.

1. *Primâ dicte mihi, &c.*] Similem dictionem legas apud Græcos poëtas, Hesiod. Homer. Theocrit. Theogn. præsertim erga Deos: unde Horatius Mæcenatem, quasi numen venerari se ostendit. Sic Eclogâ 8. Virgilius sivè Pollionem sive Augustum alloquitur,

A te principium, tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis.

2. *Donatum rude.*] Acceptâ missione jam liberum. *Rudis* virga erat (palmea si quibusdam fides) quâ donabantur gladiatores, in signum exauctorationis; ut deinceps cessarent à gladiaturâ, et alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii. Priscian. Sueton. Tiber. cap. 7. *Munus gladiatorium dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenûm millium.*

3. *Antiquo ludo.*] Scribendis etiamnum lyricis et amatoriis carminibus, velut olim in juvenili flore et facultate. Atqui minùs aptus nunc sum istis rebus: imo seria, honesta, philosophica dein consector.

4. *Veianius.*] Illustris gladiator.

Armis Herculis ad postem fixis.] Armis post emerita stipendia suspensis ex more in Herculis sacello, quod erat ad amphitheatrum: ut notat Theod. Marcilius. Cujus certè magis arridet sententia, quàm opinantium idcircò præ cæteris diis Herculem nominari, quod ille cum monstris luctatus toties victor fuerit.

5. *Latet abditus agro.*] Apud villulam suam rusticam otio fruitur.

6. *Ne populum extremâ, &c.*] Ne ultrâ cogatur supplicare populo in theatro sedenti; seu ad petendam vacationem, seu ad deprecandam mortem: *extremâ arenâ*, in ultimo vitæ discrimine, et jamjam à pari suo victore enecandus: vel, in extremâ amphitheatri margine, ubi certabatur.

7. *Est mihi purgatam, &c.*] Prima ratio seu excusatio non scribendi fuit Veianii rudiarii exemplum; altera est rationis monitum rectè et sapienter suggerentis, maturè cessandum, ne prior gloria posterioribus scriptis et animo jam marcescente obscuretur.

Purgatam.] Philosophiæ documentis excultam, et sanam mentem. Pers. Sat. 5.

——*purgatas inseris aures*
Fruge Cleanthea——

8. *Solve senescentem.*] Sicut prudentis est incitatoris, equum ætate fatiscentem jamque minus alacrem solvere à curru, et maturè à circo removere, ne ilitosus ac suspiriosus in curruli certamine deficiat, prioresque victorias dehonestet: ita debet scriptor ingeniosus tempestivè se quieti dare, et à scribendo cessare, cùm senio fatiscens eximia, ut ante, depromere non valet. Ennius,

Sicut fortis equus, spatio qui sæpè supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

De circensibus Romam translatis, de positis metis, de solemnibus curriculis, deq; septeno aurigarum ad metam circuitu, ac cæteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. &c.

9. *Ilia ducat.*] Spiritûs ducendi laborans difficultate, circi decurrere spatia pari ut olim ve-

Peccet

ſub finem deficiat, atque ægre anhelitum trahens deridcatur. Ergò jam carminibus, aliiſque jocis nuncium remitto. Satago deinceps et quæro, quid bonum, quid honeſtum ſit; *atque in id incumbo totus. Colligo et contexo, quæ ſtatim adhibere queam* ad uſum. *Ac ne fortè ſciſciteris, quem ego magiſtrum, quam diſciplinam ſequar; nullius* videlicet *præceptoris opinionibus me addico; ſed velut hoſpes feror, quocunque me impetus agit. Modò ſum actuoſus, et reip. negotiis occupor, acer virtutis ſinceræ defenſor et obſervans: modò clam recedo ad Ariſtippi documenta; mihique res, non me rebus, velim ſubjici. Sicut* autem *longa nox* iis, *quos meretrix fallit, et dies longa operi debito adſtrictis videtur; annus verò tardus pupillis ſeveræ diſciplinæ novercarum obnoxiis; ita mihi lentum et moleſtum tempus labitur, quod ſpem differt ac deſiderium exequendi ſtrenuè illud, quod inopibus pariter ac divitibus utile ſit; ſpretum verò pueris ac ſenibus ſimiliter nocebit. Supereſt ut me ipſe his præceptionibus regam et tuear.*

Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaq; et verſus, et cætera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc ſum:
Condo, et compono, quæ mox depromere poſſim.
Ac ne fortè roges, quo me duce, quo lare tuter;
Nullius addictus jurare in verba magiſtri,
Quo me cunque rapit tempeſtas, deferor hoſpes. [726]
Nunc agilis fio, et merſor civilibus undis,
Virtutis veræ cuſtos, rigidúſque ſatelles;
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor;
Et mihi res, non me rebus, ſubjungere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diéſq;
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit cuſtodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingratáq; tempora, quæ ſpem
Conſiliúmque morantur agendi gnaviter id, quod
Æquè pauperibus prodeſt, locupletibus æquè;
Æquè neglectum pueris ſenibúſque nocebit.
Reſtat, ut his ego me ipſe regam ſoléq; elementis.

ANNOTATIONES.

locitate et ardore, adeòque alios ſecum certantes prævertere et ſuperare nequeat. Plin. lib. 26. cap. 6. *Tanta vis,* inquit, *verbaſco eſt ut jumentis non modò tuſſientibus, ſed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.*

10. *Cætera ludicra.*] Nugas, jocos, lyrica, ſatirica.

11. *Quid verum atque decens, &c.*] Philoſophiæ morali operam do ſedulam.

12. *Condo, et compono.*] Moralia documenta in mente meâ recondo et rumino, ac poſt in ordinem digeſta ſcribo, tum ad meam, tum ad aliorum utilitatem.

13. *Quo duce, quo lare, &c*] Quam ſectam amplectar. Lib. 1. Od. 9, *Socraticam domum.* Plures nempe philoſophorum familiæ celebres ſuum quæque ducem ac principem colebant: Academici Platonem, Peripatetici Ariſtotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Ariſtippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laërt.

14. *Nullius addictus jurare, &c.*] *Nullis unius diſciplinæ legibus adſtricti, quibus in philoſophiâ neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maximè probabile ſemper requiremus.* Cicer. Tuſcul. 4. n. 7.

Jurare in verba.] Metaphora eſt à re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique ſe obſtringunt ſacramento.

16. *Nunc agilis fio, &c.*] Interdum Stoicus, proſcriptis voluptatibus, ſummum bonum in virtute repono, et ſapientem à capeſſendâ republ. non removeo.

18. *Nunc in Ariſtippi, &c.*] Aliàs voluptates corporis ſector, atque in his ſummum bonum ſtatuo: rei verò publicæ adminiſtratione ſapienti interdico; pariter ſentiens cum Cyrenaicis et Epicureis, cumque horum ducibus Ariſtippo et Epicuro. Cic. 4. Acad. n. 131. *Alii voluptatem finem eſſe voluerunt, quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici ——— Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, ita corpus ſolum tuetur.*

19. *Et mihi res, non me rebus, &c.*] Quid hoc ſibi velit, Ariſtippus ipſe dicat et explicet. Nimirùm cum objiceretur: Habere eum Laida: minimè erubeſcens, *Habeo Laida,* inquit, *non habeor à Laide.* Cicer. lib. 9. Epiſt. 26.

24. *Agendi gnaviter id, quod.*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26. *Pueris ſenibuſq.*] Perſ. Sat. 5. v. 65.
———*Petite hinc, juveneſque ſeneſque,*
Finem animo certum, miſeriſque viatica canis.

27. *Elementis.*] Primis philoſophiæ documentis, morum regulis.

Non

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi; [727]
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosâ corpus nolis prohibere chiragrâ.
Est quôdam prodire tenus, si non datur ultrà.
Fervet avaritiâ, miseróque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeò ferus est, ut non mitescére possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima [728]
Stultitiâ caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpémq; repulsam,
Quanto devites animi capitísque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

Enimverò quamvis *nequeas* tam *acutè videre quam Lynceus,* non *ideo tamen desinas ungere oculos lippientes*; *ac licet non speres robur fortis Glyconis,* non propterea *negligas à corpore arcere chiragram* *immodoniem. Licet aliquatenus progredi, tametsi non liceat ulteriùs.* Verum enim *si animus æstuat avaritiâ et cupiditate misera* faciente; in promptu *adsunt sermones, quibus mitigare queas hoc malum, et magnam istius ægritudinis partem depellere.* Si *gloriæ studio inardesces, habes quædam remedia, quibus curari possis, libro ter sanctè perlecto.* Denique, *invidus, iracundus, piger, ebriosus, perditè amans* et quantumvis *inhumanus quisque* profectò *sanari potest, si quidem animum docilem præbeat disciplinæ. Virtus est fugere vitium, et prima sapientia liberum esse à fatuitate. Cernis, quanto animi et corporis nisu declines mala, quæ putas esse maxima;* videlicet, *paupertatem,* ac *repulsam ignominiosam.* Sic tu *negotiator ad ultimos Indos contendis, inopiam strenuè devitans per mare, per scopulos, per flammas:*

ANNOTATIONES.

29. ***Non tamen idcirco,** &c.*] Etsi nequeas tam acres habere oculos, quam Lynceus: non ideò tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel sanandam lippitudinem. De *Lynceis* oculis, lib. 1. Sat. 2.

30. *Glyconis.*] Is fuisse robustus pugil dicitur. Quidam legunt, *Milonis*; nempe Crotoniatæ mentionem hîc esse volunt, qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinsius ingeniosè et eruditè contendit intelligendum esset hîc Glyconem philosophum, quem Laertius scribit, *firmo corpore et habitu prorsùs athletico* extitisse.

31. *Nodosâ chiragrâ.*] *De chiragrâ* lib. 2. Sat. 7. *Nodosa,* quia nodis quasi præpedit motum et usum manuum. Sed quòd humor crassus digitorum internodia occupans, turgescere faciat velut nodos et lapillos quosdam. Unde Persius *lapidosam* dicit chiragram, Sat. 5. v. 58.

32. *Est quôdam prodire tenus, &c.*] Al. *quadam.* Sensus est: Quanquam non licet reconditissima philosophiæ arcana scrutari, at prodest, tamen plurimùm vel primis *elementis* imbui, et saltem delibare nonnihil ex istis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos, qui sapientiæ studium hinc dissuadebant, quòd eam assequi perfectè nemo possit.

34. *Sunt verba et voces, &c.*] Doctrina morum habet remedia adversus quemlibet animi morbum.

36. *Piacula, quæ te Ter purè lecto, &c.*] Adverte tria verba à rebus sacris et religione translata ad sapientiæ studium *Piacula:* lib. 1. Od. 2. v. 29. et Epod. 5. v. 90. *Ter:* de ternario numero in sacris solemni dixi alibi. Juvenal. Sat. 6. v. 522. Pers. Sat. 2. v. 16. *Purè:* purâ mente. Tibull.

Casta placent superis: purâ cum veste venite:
Et manibus puris sumite fontis aquam.

40. *Si modò culturæ patientem, &c.*] Cic. Tusc. 2. n. 13. *Cultura animi philosophia est, quæ vitia radicitùs extrahit, ac præparat animum ad satus excipiendos: eaque mandat et serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

42. *Stultitiâ caruisse.*] Carere vitiis. Is enim vitiosus, qui falsis ac stultis vulgi opinionibus velut normâ vivendi abutitur. Contrà qui rectæ rationis lumen sequitur, bonus et sapiens est.

43. *Turpemque repulsam.*] In petendo magistratu. Cic. pro Plancio: *C. Marius duas Ædilitias accepit repulsas.* Offic. 1. n. 71. *Cum offensiones tum repulsas quasi quamdam ignominiam timet et infamiam.*

44. *Capitísque labore.*] Synecd. pars pro toto.

45. *Ad Indos.*] Ad remotissimas orbis regiones. Vide lib. 1. Od. 12. v. 56.

46. *Per mare pauperiem fugiens.*] Juvenal. Sat. 14. v. 275.

Ne

Ne cures ea, quæ stultè miraris et optas,
Discere et audire, et meliori credere non vis?
Quis circùm pagos et circùm compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ? [729]
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet: hæc recinunt juvenes dictata senésq;
Lævo suspensi loculos tabulámque lacerto.
Est animus tibi, sunt mores, et lingua, fidésque;
Si quadringentis sex septem millia desint;
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,

at verò *detrectas auscultare sapientiori, ac erudiri, ut scias ea contemnere quæ fatuè æstimas magni, et concupiscis? Ecquis peritus certandi in pagis et compitis, non malit victor esse in celebribus Olympicis, si spes facilis adsit adipiscendæ victoriæ sine* magno *labore?* Enimverò *ut argentum auro,* sic *aurum virtutibus postponi debet.* Nec audiendus qui sic moneat: *O cives, cives, opes primò sunt comparandæ: virtus autem post pecuniam. Illud* quidem *monstrat Janus summus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quàm senes, brachio sinistro appensa* gestantes *loculos et tabulam.* Adde quod *si sex* aut *septem millia desiderantur ad quadringenta,* licet *habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem*; nihilominùs eris *plebeius. Verùm* quanto melius *pueri inter ludendum adicunt, Rex eris,*

ANNOTATIONES.

——— *Aspice portus*
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam
In pelago. Veniet classis quocunque vocarit
Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaque tantùm
Æquora transiliet, &c.

46. *Per saxa.*] Per scopulos marinos, per quælibet vitæ discrimina.

Per ignes.] Vel per gravissima pericula, vel per mundi partes Zonæ torridæ subjectas. Lib. 3. Od. 3. v. 55. Virgil. Georg. 1. v. 234.

47. *Ne cures ea, &c.*] Ut minora mala declines, v. g. paupertatem, nullum non laborem subeundum ultro credis; cur igitur detrectas facilè doceri, quo pacto fugias multò gravius malum? Scilicet *audire piget* ac *discere* et *credere non vis* afferenti philosopho, *Stultum* esse *mirari et optare*, seu avidè consectari opes et honores tantis *curis* atque laboribus.

48. *Discere et audire.*] Ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire* quàm *discere*.

49. *Quis circùm pagos, &c.*] Majorem gloriam minori præfert vel rusticus et hebes quivis. Quare ergo tu virtutis decus, et gloriosum pecuniæ contemptum non anteponis ipsis opibus; præsertim cùm hæ non nisi ægrè et vix haberi queant, illa verò facilè possint comparari per studium sapientiæ?

50. *Olympia.*] Olympicis in ludis. Vide lib. 1. Od. 1.

51. *Sine pulvere.*] Ἀκονιτὶ, Thucyd. et Herodian. Metaph. *citra laborem, nullo certamine et periculo.* Ita etiam ἀκινδυνὶ et ἀνιδρωτὶ, *sine sudore*: ἀναιμωτὶ νικᾶν, *sine sanguine*, seu *incruentam victoriam referre.*

52. *Vilius argentum est auro, &c.*] Cassian. Collat. 23. cap. 3. præclaram similiter gradationem instituit: *Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemmæ margaritis, margaritæ sanctitate.*

53. *O cives, cives, &c.*] Prosopopæia, quâ stultè loquens inducitur quispiam è vulgo.

54. *Hæc Janus summus, &c.*] Id norunt et docent fœneratores ac trapezitæ in foro consedentes duas inter Jani statuas. De his lib. 2. Sat. 3. v. 18.

56. *Lævo suspensi, &c.*] Hunc eundem versum anteà jam positum explanavi, lib. 1. Sat. 6. v. 24. *Loculos*, ad fœnus reponendum, vel in quibus calculi ad numerandum: *tabulam*, vel in quâ debitorum nomina descripta sunt, vel super quam positis calculis aut numeris supputatur.

57. *Quadringentis.*] Supple millibus sestertiûm: qui census equestris est, ut alibi annotavi. Quidam legunt, *Sed quadringentis, &c.* ut sic loquatur avarus idem et ambitiosus: Quidni opes congeram, ut à plebe me segregem, et ad equestrem censum, ordinem, dignitatem, assurgam? At prior lectio et interpretatio præferenda.

59. *At pueri ludentes.*] Confutatio est stultorum præceptorum Jani, ex naturali lumine et recto puerorum judicio. Hi nimirum verè, sanctè, justè sentientes, inter ludendum spondent principatum ei, qui rectiùs egerit, non ei, qui sit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jul. Poll. lib. 9. cap. 7. ubi de basilindâ, aliisque ludis puerorum.

Si

Si rectè facies. *Hic* murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.
Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum eſt [730]
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, et decantata Camillis?
Iſne tibi meliùs ſuadet, qui ut rem facias; rem,
Si poſſis rectè; ſi non, quocunque modo rem;
Ut propiùs ſpectes lacrymoſa poëmata Puppî;
An qui fortunæ te reſponſare ſuperbæ
Liberum et erectum præſens hortatur, et optat?
Quòd ſi me populus Romanus fortè roget, cur
Non ut porticibus, ſic judiciis fruar îſdem,
Nec ſequar, aut fugiam quæ diligit ipſe vel odit; [731]
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni

ſi rectè agas? Ita ſane. *Hic* tibi *murus ſit ex ære; nullius peccati conſcium eſſe, nullius flagitii* probrum timere. *Age, reſponde, an Roſcia lex præſtantior, ac puerorum edictum, quo benè agentibus regnum defertur, fortibus Curiis et Camillis celebratum? An ille tibi meliora ſuggerit, qui* admonet, *ut opes acquiras juſtè* quidem, *ſi* fieri *poteſt; ſin autem, quâcunque ratione opes* congeras, *ut propius ſpectes flebilia carmina Puppî; an qui præſens ſuadet ac deſiderat, ut expeditus ac fortis arroganti fortunæ obſiſtas? Quod ſi populus Rom. à me fortè percunctetur, quare non eadem* cum ipſo *judicia habeam, ſicut porticus* habeo communes; *et* cur *non amem vel oderim quæ ipſe amat aut averſatur; reſpondebo* idem, *quod olim aſtuta vulpes aiebat leoni ægrotanti:*

ANNOTATIONES.

60. *Hic murus aheneus eſto.*] Proverbialis dictio. Senſus eſt: nihil firmiùs tene quàm doctrinam hanc: vel, ut explicat Eraſmus, hoc certum ſit tibi et immutabile animi decretum. Item muro quolibet aheneo fortior et inexpugnabilior eſt innocentia et integritas. Hæc tibi ſit velut propugnaculum ære validius.

62. *Roſcia lex.*] Lex theatralis lata à Roſcio Othone trib. pleb. quâ vetuit equitem Rom. fieri, niſi qui poſſideret quadringenta millia ſeſtertiûm. Vide Epod. 4. v. 16. ibidque annot.

63. *Nænia.*] Propriè lugubris cantio, ſed ad alia quoque transfertur. Hîc ſignificat ſolemne dictum puerorum, de quo mox.

64. *Maribus Curiis et Camillis.*] Fortiſſimis Romanorum maſculâ virtute præditis. Lib. 1. Od. 12.

65. *Iſne tibi meliùs.*] Roſcius ille theatralis legis auctor, tibi ſuadens ut ſtudeas lucro per fas et nefas.

67. *Ut propiùs ſpectes, &c.*] Equeſtribus in gradibus ſedens. Nempe ludos ſpectabant ſenatores ex orcheſtrâ, qui proximus erat proſcenio locus; equites Romani deinde è quatuordecim theatri gradibus ex Othonis lege; denique plebs è caveâ.

Lacrymoſa poëmata Puppî.] Ironicè, Tragœdias Puppii tragici poëtæ, queem vetus interpres narrat ita noviſſe affectus ſpectantium, ut enim lacrymari cogeret: ac proinde de ſeipſo feciſſe hoc diſtichon iambicum:

Flebunt amici et benè noti mortem meam:
Nam populus in me vivo lacrymavit ſatis.

68. *An qui fortunæ.*] An verò melius tibi non ſuadet morum præceptor, vel animus tuus philoſophiâ imbutus, cùm docet calcandam fortunæ adverſantis ſuperbiam: cumque hortatur, ut à vitiis liber ad virtutes erigaris?

70. *Cur non ut porticibus, ſic, &c.*] Cur non cum ipſo pariter ſentiam de honoribus et divitiis, ſicut promiſcuè cum illo rebus communibus utor; v. g. publicis ambulationibus, congreſſibus, colloquiis.

71. *Porticibus.*] De porticibus Romæ variis atque inſignioribus fusè Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 23. Nos etiam aliquid lib. 2. Od. 15. Celebris in primis erat porticus Auguſti in palatio cum Bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore eleganter extructa, nec non eximiis imaginibus, tum laureatis et magnificis operibus exculta. Erat præthereà porticus Catuli de manubiis Cimbricis facta: porticus Pompeii ante ipſius curiam: porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in quâ Auguſtus collocavit ſigna militaria olim Domitio à Dalmatis erepta: Philippi porticus, in quâ effigies Herculis, et Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata: porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio inſignis, ubi matronæ vectari et ſpatiari ſolebant: porticus Quirini antiquo opere ſpectanda: porticus Claudiæ, ubi ambulationes ſubdiales, miro ingenio conſtructæ et ornatæ, &c.

73. *Olim quod vulpes, &c.*] Apologus eſt Æſopi, celebratus etiam à Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat: feras jam plures officii causâ adeuntes devoraverat. Accedit et vulpes ad oſtium cavernæ: at cùm

Reſpondit,

Respondit, referam: Quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum et capitum: nam quid sequar,
aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras, [752]
Excipiántque senes, quos in vivária mittant:
Multis occulto crescit res fœnore: verùm
Esto, aliis alios rebus studiísque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives; lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido

Quia me deterrent vestigia ad te conversa omnia, nulla autem *retro. O* populus, *bellua es plurium capitum. Quid verò aut quem sequar? Pars hominum gaudet conducere* vectigalia *publica: sunt qui viduas avaras captent crustulis et pomis; atque circumveniant senes, quos mittunt in vivaria. Multi opes augent occulto fœnore. At licet diversi diversa consectentur negotia et proposita, numquid ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples dicat, Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis;* statim *lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis.* Quod *si perversum studium* ædificandi *augurium ei*

ANNOTATIONES.

ingredi renueret, quid ita officium sola detrectaret? leoni interroganti, respondit: Quia me deterrent belluarum vestigia, quibus ad te spectantibus universis, cognosco multas adiisse, rediisse nullas. Apud Non. Lucil. lib. 30.

Quid sibi vult, quare sit ut introversus et ad te
Spectent, atque ferant vestigia se omnia prorsùs?

74. *Referam:*] Sic ego, inquit Horatius, populo querenti cur non amem et *sequar* eadem, quæ *ipse diligit*, nec *fugiam* quod *ipse odit*; respondebo: quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam, at paucos inde emergere: imò fere omnes avaritiâ et ambitione inveteratâ miserè absumptos.

76. *Bellua multorum es capitum:*] Velut Hydra. Egregia populi descriptio.

77. *Conducere publica:*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum verò ex Caio Jurisc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos; quoniam aliæ urbes membra censeantur reip. Rom. *Eum*, inquit, *qui vectigal populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus causis ad pop. Rom. respicit: civitates enim loco privatorum habentur.* Porrò triplex olim vectigal exigebatur: primum ex importatione rerum et exportatione, dicebaturque *portorium*, exactores autem *portitores*; alterum ex agris, nimirùm decima pars frumenti excipiebatur; quam qui redimebant, *decumani* appellabantur, quòd *decumas* exigerent: tertium è silvis, seu è pastione pecorum, et *scriptura* vocabatur; qui verò pascua publica conducebant, *magistri scripturæ*, seu scripturarii, dicebantur, à describendis ejusmodi vectigalibus. Quartum è salinis instituit Ancus Martius. Cic. pro lege Maniliâ, ita scribit; Cùm hostium copiæ non longè absunt, etiamsi irruptio nulla facta est; tamen *pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit.* Ita neque ex *portu*, neque ex *decumis*, neque ex *scripturâ* vectigal conservari potest.

78. *Crustis.*] Quid leg. *frustis*, minùs benè. Alii, *fructis*, pro fructibus; quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At *crustula* jam habemus lib. 1. Sat. 1. Posita pro muneribus ac donis vilioribus et parvis.

79. *Excipiantque senes, &c.*] Senum ac viduarum opibus et hæreditatibus insidiantur nonnulli.

Quos in vivaria mittant:] Devorandos à se, quasi pisces in vivariis educatos.

83. *Nullus in orbe, &c.*] Jam levitatem hominum et inconstantiam in proposito reprehendit.

Baiis.] De hac urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depraverat, dixi jam lib. 2. Od. 18.

84. *Lacus et mare.*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo lib. 2. Od. 15. et lib. 2. Sat. 4.

85. *Festinantis heri;*] Cupidè properant in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. 3. v. 4.

Janua Baiarum est, et gratum littus amœni
Secessûs.

Cui si vitiosa libido Fecerit auspicium, &c.] Si libido suo instinctu, vel pruritu incitarit, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit; statim Baiis relictis, Teanum aliove festinabit; eoque cæmenta, ligna, ferramenta, cæteraque instrumenta ad ædificandam necessaria transferri jubebit.

Fecerit

Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aulâ est?
Nil ait esse prius, melius nil cœlibe vitâ:
Si non est, jurat benè solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo? [753]
Quid pauper? ride. Mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonsores: conducto navigio æquè
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cùm pugnat sententia secum;
Quod petiit, spernit; repetit quod nuper omisit;
Æstuat, et vitæ disconvenit ordine toto:
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me; neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati; rerum tutela mearum [754]
Cùm sis, et pravè sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summum sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;

dederit, cras ferramenta transportabiles Teanum ô artifices. Porrò si *genialis thorus in aulâ ejus sit; affirmat nihil præstabilius esse, nihil optabilius vitâ cœlibe. Si non adest, asseverat solos conjuges beatos esse. Quonam loquo stringam Proteum vultus variantem? Inops* autem *quid* agit? *ride: mutat domicilium, thoros, balnea, tonsores; conductæ cymbæ fastidio pariter afficitur, ut dives, qui proprio vehitur navigio. Si obvius tibi fiam habens capillos inæqualiter recisos à tonsore, cachinnos tollis: si subucula detrita supposita fuerit tunicæ mundæ, vel si toga inæqualis disconvenit; in risum solveris. Quid verò, cùm mea mens secum luctatur? contemnit quod cupivit, requirit quod modò abjecit; agitatur ac discordat toto vitæ ordine: destruit, extruit; quadrata mutat rotundis?* tum certe *existimas me communi insaniâ laborare, neque derides, nec putas indigere medico vel curatore à prætore assignato: cum sis columen rerum mearum,* ô Mæcenas, *et indigneris propter malè recisum unguem amici à te pendentis, teque* velut unicum præsidium *intuentis. Denique sapiens Jove solo est inferior, opulentus, liber, insignis, formosus, imo rex regum;*

ANNOTATIONES.

86. *Teanum.*] Cognomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle extructa inter Cales et Suessam, non longè habet acidulas aquas calculosis valde salubres. Plin. lib. 31. cap. 2.

87. *Lectus genialis in aulâ est?*] Si uxorem habet cœlibes laudat; si non habet, felices prædicat matrimonio junctos; adeo levis est animi et propositi, diversaque semper expetit.

Genialis.] In nuptiis sternebatur lectus ad honorem Genii: cui nomen ab antiquo geno, i. egigno. Festus. Vide Catull. de nuptiis Pelei ac Thetidis.

90. *Protea.*] Lib. 2. Sat. 3. v. 71.

91. *Quid pauper?*] Neque dives modò, sed et pauper inconstantiæ vitio laborat.

Cænacula.] Ita vocabatur superior ædium contignatio, ad quam scalis ascenditur: quod quidem tenuiores domicilium mercede conducebant. Fest. Meminit Juvenalis Sat. 10. v. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Metamorphos. Prudentius:

Omnis quæ celsa scandit cænacula vulgus.

Porrò cœnatio divitum erat, cœnaculum verò pauperum; quod quidem non unum cubiculum continebat aut significabat, imo quasdam habebat appendices. Gall. *Un appartement.*

94. *Si curtatis inæquali, &c.*] Senec. de brev. vitæ: *Quis istorum non malit remp. turbari quàm comam? quis non solicitior de capitis decore, quàm de salute? &c.*

95. *Si fortè subucula pexæ.*] Si vestium inæqualitatem, discrepantiam, inconcinnam positionem videris, rides; quid verò si mentem meam à seipsâ dissentientem animadvertas?

100 *Mutat quadrata rotundis?*] Quadratam ædificationem rotundâ mutat. Illa nimirum paulò ante placuerat: hæc verò jam magis placet.

101. *Insanire putas solemnia me.*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

102. *Nec medici credis, &c.*] Non me credis insanum, qui helleboro sanandus sim; et cui prætor curatorem dare debeat, ut dictum est, lib. 2. Sat. 3. v. 208.

104. *Pravè sectum ob unguem.*] Ob lævissima quævis errata, vitia, incommoda.

105. *De te pendentis.*] Clientis te velut patronum et præsidium unicum respicientis.

Præcipuè

sanius præsertim, nisi quando pituita ægritudinem procreat.

Præcipuè sanus, nisi cùm pituita molesta est.

ANNOTATIONES.

108. *Nisi cùm pituita molesta est.*] Irridere videtur Stoïcos, asseverantes, sapientem etsi ægrotet, nihilominùs sanum esse; item, sapientem non dolere. *Pituita*, quod petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida et salsa morborum fons est, quæcunque à distillatione fiunt, teste Platone in Timæo.

EPISTOLA II. Ad LOLLIUM.

Reprimendæ cupiditates. Virtus maturè excolenda.

Dum te, Lolli, summe vir, Romæ recitas scriptorem belli Trojani, ego Præneste hunc revolvi: qui perfectius et uberius, quam Chrysippus et Crantor, docet quid honestum sit, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id sic statuerim. Carmen, quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita bello ob cupidinem Paridis,

TROJANI belli scriptorem, maxime Lolli, [375]
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi:
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Pleniùs ac meliùs Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, quâ Paridis propter narratur amorem [730]
Græcia Barbariæ lento collisa duello,

ANNOTATIONES.

1. *Trojani belli.*] Eximia est hîc laudatio poëmatum Homeri: qui sanè velut optimus scriptor epicus exemplis ostendit luculentis, quid fugere, quid sectari debeas; ita virtutis bona, vitii autem mala exprimens, ut studiosus quisque lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de Homero. Plin. 7. cap. 29, &c.

Maxime Lolli.] Huic nobili adolescenti inscripta est Od. 9. lib. 4. item sequ. Epist. 18. Ejus meminit Vel Paterc. lib. 2. Sueton. Tiber. cap. 12. et 13. Dio. lib. 54. Ex quibus apparet cur *maximus* dicatur. Nempè is subinde militum tribunus Caio Cæsari in Armeniam pergenti rector datus est ab Augusto patre. Quo magni ingenii summæque integritatis indicio non potest afferri aliud clarius.

2. *Dum tu declamas.*] Dum tu exercitii causâ ex Homeri scriptis recitas aliquid, ac præclarè disseris de virtute. Hoc faciebant Romæ præstantes quique viri.

Præneste.] Secesserat Horatius in eam Latii urbem edito colli inædificatam Tusculum inter et Tiberim: hod. *Palestrina* dicitur. Eam commendat Gell. lib. 16. cap. 13. ubi refert Prænestinos à Tiberio imper. municipes factos, pro referendâ gratiâ, quod sub eorum oppido ex capitali morbo revaluisset.

4. *Chrysippo.*] Stoicus ille philosophus, imo Stoïcorum coryphæus et columen. De eo lib. 2. Sat. 3. v. 127. nec non lib. Sat. 2, 3. v. 44.

Crantore.] Academicus iste, Platonis auditor, Xenocratis condiscipulus, mirè laudatur à Cicerone, tum alibi, tum Academ. qu. 4. n. 135. ubi sic habet: *Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus————et ad verbum ediscendus libellus.*

6. *Fabula, quâ Paridis, &c.*] Ilias viginti quatuor libris comprehensa, opus omni laude majus, à summo poëtarum antistite conscriptum, de bello Græcorum adversus Trojanos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob singularem pulchritudinem per Paridem raptæ.

Fabula.] Sic vocatur epicum carmen, item dramaticum; quia in his consicta multa inseruntur; differuntq; ab historiâ, quæ nihil nisi verè gestum debet complecti. Vide Epist. ad Pisones, v. 119, 151, 338.

Paridis.] Hic erat Priami et Hecubæ filius, frater Hectoris regis Trojæ, alio nomine Alexander vocatus; quem utero mater gestans, vere somniavit facem se ardentem parere: nam Trojani excidii incendiique causa fuit. De eo jam lib. 1. Od. 15.

7. *Barbariæ.*] Cur sic appelletur Phrygia, repete ex annotatis lib. 2. Od. 4. v. 9. Item Epod. 9. v. 6.

Lento.] Quod annis decem continuum fuit.

Stultorum

Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet, vivátque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peleiden festinat et inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumq;
Quicquid delirant reges plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere, atquè libidine, et irâ, [737]
Iliacos intra muros peccatur, et extra.
Rursum quid virtus, et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem;
Quid domitor Trojæ multorum providus urbes,
Et mores hominum inspexit; latumq; per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces, et Circes pocula nôsti:

complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit esse *rescecandam: ad quod Paris affirmat se impelli non posse: etiam ut tutus regnet ac felix vivat. Nestor Achillem inter et Agamemnonem dissentiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter oaccendit. Quodcunque peccant magnates, luunt Græci. Tam intra quàm extra muros Trojæ grassantur seditiones, fraudes, flagitia, cupiditas, iracundia. Jam verò quid virtus, quid prudentia valeat,* idem Homerus *exhibet nobis utili exemplo Ulyssis; qui post expugnatam Trojam perlustravit diversos populos,* eorumque *mores callidus* observavit; *et dum sibi sociisque reditum procurat, gravia plurima subiit immenso mari, contrariis negotiorum fluctibus nusquam submersus. Scis cantus Sirenum, atque Circes pharmaca:*

ANNOTATIONES.

8. *Regum et populorum*] Tam Græcorum quàm Phrygum.

9. *Antenor censet, &c.*] Unus ille ex Trojanorum principibus, qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus. Iliad. 7. Paris autem negavit. Ibid.

11. *Nestor.*] Græcus princeps, de quo plura lib. 1. Od. 15. et lib. 2. Od. 9.

12. *Peleiden.*] Pelei filium, de quo lib. 1. Od. 6, 9, 15. Lib. 2. Od. 4. 16. Lib. 4. Od. 6. Epod. 13, et 17.

Atreiden:] Atrei filium, de quo lib. 2. Od. 4. lib. 4. Od. 9. lib. 3. Sat. 3. 187.

13. *Hunc amor, ira quidem, &c.*] Incitatio fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon, Achilli eam fortitò eripuit, quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14. *Quicquid delirant reges, &c.*] Peccata regum luunt plebeii.

Delirant] Lira est sulcus: lirare, arando sulcos ducere. Hinc delirare significat, à rectâ viâ declinare, aberrare, desipere. Non. Mar. Fest. Isid.

Achivi.] Ita vocantur ab Achaiâ Græciæ regione, vel ab Achæo rege.

15. *Seditione.*] Achillis à reliquo exercitu secedentis. De quo lib. 1. Od. 15. in fine.

Dolis,] Ulyssis Palamedem circumvenientis.

Scelere, libidine, irâ,] Passim exemplaria legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum est lib. 2. Sat. 3. De Ajace furioso ibid. &c.

18. *Proposuit nobis exemplar Ulyssem;*] In Odysseâ, ubi Ulysses infinita mari terrâque pericula modò virtute, modò arte vicisse ostenditur; non solùm contra homines et monstra, sed et contra deos luctatus. Jupiter et Neptunus concutiunt et frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læstrygonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, post annos viginti in patriam tandem rediit. *Quam multa passus est Ulysses in illo errore diuturno!* Cic. Offic. 1. n. 1. 113.

19. *Domitor Trojæ*] Sic et Homerus πτολίπορθον, *urbis eversorem*, Ulyssem vocat duntaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentiâ magis, quàm robore, maxima quæque peragi significans.

23. *Sirenum voces,*] Ampla hæc seges fabulatoribus. Sirenibus nomen à σειρὰ *catena.* Alii aliter. Quidem originem hebraicam expiscantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucosia, Ligea: superiore corporis specie mulieres, inferiore pisces aut aves. Una tibiis, altera lyrâ, tertia voce concinebat. His fata vivere concesserant, quamdiu pertranseuntes cantu morarentur et captarent. Itaque præternavigantes suavi symphoniâ allicere studebant, devorabantque. At Ulysses à Circe edoctus, nautarum et comitum auribus cerâ obduratis, ipse verò malo navis alligatus, audivit quidem, et prætervectus est incolumis. Unde illæ se in mare præcipitârunt. Sedem habebant

 Quæ

Quæ si fatuè et avidè potasset, ut sui comites, sub dominatu meretricis vixisset infamis et demens, ac velut fœdus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos quidem *sumus* duntaxat *numerus, et vivimus* tantùm *ad obsumenda alimenta:* sumus quasi *proci Penelopes ignavi, atque Alcioni juvenes curando corpori nimiam operam dantes: quibus optimum videbatur stertere* usque *ad meridiem, atque citharæ cantu lenire solicitudines.* At quantum est illud dedecus? *Ecce prædones noctu surgunt ad homines trucidandos; tu* verò *non excitaris ad temet servandum? Verùm si valens detrectas ire, hydropicus festinabis: ac nisi*

Quæ si cum sociis stultus cupidúsque bibisset, [738]
Sub dominâ meretrice fuisset turpis et excors;
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoíque
In cute curandâ plus æquo operata juventus;
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessantem ducere curam.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: [739]
Ut teipsum serves, non expergisceris? Atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni

ANNOTATIONES.

ad Siculum littus; vel, ut alii scribunt, in Sirenusis scopulis, et in Capreis insulâ, atque ad Surrentinum Italiæ promontorium Tyrrheno imminens mari, inter sinum Puteolanum v. *Golfo di Napoli*, et Præstanum, v. *Golfo di Salerno*. Homer. Odyss. 12. Ovid. Met. 5. cap. 9. Sirenes revera erant meretriculæ tum formâ insignes, tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. Indicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarch. Symp. 9. cap. 14. *Homeri Sirenes*, inquit, *nobis immeritò fabulosum injiciunt metum. Innuit verò ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri, et ad cœlestia divinaque pellici.*

23. *Circes pocula*]. De illâ famosâ veneficiorum antistite et antesignanâ fusè dictum est in Epod. 17. Plin. lib. 25. cap. 2. *Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multum aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.* Vide Odyss. 10.

26. *Amica luto sus.*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutari à Circe veneficâ dicuntur, quia fœdis voluptatibus ita corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. et alii. Vide Epod. 17. v. 15. At Jo. Bodinus Andegavensis De magnorum dæmonomaniâ, l. 2. cap. 6. de ejusmodi hominum in bellues per artem magicam transformationibus fusè disputans, multis et gravibus exemplis ac testimoniis eas revera fieri asserit, additque: Neque fabulosum est, quod Homerus narrat. Ulyssis comites per Circen maleficam in porcos fuisse transformatos, cùm Augustin. ipse lib. De civ. historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, et illam de Arcadibus. In Alpibus quoque memoriâ suâ frequens fuisse dicat, ut stabulariæ mulieres imbutæ malis artibus in caseo darent viatoribus, unde in jumenta illico verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterùm ad se redirent. Videatur S. Augustinus De civ. Dei. l. 18. c. 17. et 18. Item Daniel. c. 4. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea verò figurâ ejus reversâ ad ipsum, recuperasse pristinum sensum, ac decorem honoremque regni.

27. *Nos numerus sumus,*] Turba sumus sine virtute, exercitûs numerum explentes duntaxat, velut Thersites ille iners et inglorius: videmur tantùm vivere, ut edamus.

28. *Sponsi Penelopes,*] Sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide lib. 2. Sat. 5.

Alcinoique In cute curandâ, &c.] Similes sumus Alcinoo Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus et populis; qui mollitie et voluptatibus perditi, in ignaviâ, socordiâque consenescebant. Proverb. Alcinoi mensa, id est, luxuriosa.

32. *Ut jugulent homines, &c.*]. Torrentius ubique sagax errorem hîc subodoratus, librarii incuriâ paginas confusas asserit. Ista nimirùm à v. 32. ad 64. pertinere contendit ad priorem Epistolam, atque reponi debere illic post v. 52. *cui sit conditio.* Materiæ quidem et argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus lector de conjecturâ hâc sat audaci.

34. *Si noles sanus, &c.*] Si dum sanus es, ire nolis ad medicum; curres profectò, cum ægrotabis. Quidam leg. *Si non is sanus*, &c. Id est, si segnis es, et ire piget, dum sanus es, si torpes ignaviâ; deinde cogeris ire, imo currere, cùm hydropsi cruciaberis: cursu enim, et corporis agitatione ac labore morbus iste minuitur. Sensus est: nisi vitia maturè corrigas, frustra deinde conaberis ea depellere inveterata; quia ab his opprimêre. Vulgare est:

Venienti occurrite morbo.

Posces

Poſces ante diem librum cum lumine; ſi non
Intendes animum ſtudiis et rebus honeſtis,
Invidiâ vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, feſtinas demere; ſi quid
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet. Sapere aude:
Incipe. Vivendi rectè qui prorogat horam,
Ruſticus expectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, pueríſque beata creandis
Uxor, et incultæ pacantur vomere ſilvæ.
Quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet.
[140]
Non domus et fundus, non æris acervus et auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, juvat illum ſic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collectâ ſorde dolentes.
Sincerum eſt niſi vas, quodcunq; infundis, aceſcit.
Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget. Certum voto pete finem.
Invidus alterius rebus macreſcit opimis:
Invidiâ Siculi non invenère tyranni

ante lucem petas librum cum lucernâ; niſi mentem applices ſtudio rerum honeſtarum, vigilans cruciaberis invidiâ vel amore, aliove effectu. Age verò, *quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit; differs* autem integro *anno ſanare quod animum corrumpit?* Heus, *facti dimidium tenet, quiſquis incipit. Sapientiæ ſtudium* audacter *amplectere: incipe. Qui differt tempus benè vivendi,* eſt quaſi *ruſticus expectans donec amnis defluxerit: atqui fluit ille ſemperque fluens volvetur.* Quorium verò tam ſolicitè *comparantur opes?* expetitur *conjux fœcunda gignendæ proli, nec non ſterilia nemora aratro domantur?* Verùm enim *qui nactus eſt quantum ſufficit, nihil ultrà cupiat.* Quippe *nec ædes, nec prædia, nec auri et pecuniæ cumulus* poſſunt *arcere morbos à corpore, vel curas ab animo domini laborantis. Oportet* benè *valere poſſeſſorem, ut fruatur congeſtis facultatibus.* Porrò *quiſquis* vel *cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodeſt illi domus et pecunia, quàm lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob ſordes contractas malè affectis citharæ* ſuaviter reſonantes. Maturè forma tuos mores. Nam *ſi vas non eſt purum, quicquid immittes, vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægrè quæſita. Avarus ſemper eſt inops. Modum pone definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus proſperis alterius. Siciliæ tyranni nullum babuerunt cruciatum invidiâ graviorem.*

ANNOTATIONES.

34. *Ni poſces ante diem librum, &c.*] Si vigilare nolueris diſcendæ causâ virtutis ac ſapientiæ, fiet, ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium, quo ſolicitabere.

40. *Dimidium facti, &c.*] Heſiodica ſententia eſt: *Principium eſt dimidium totius.* Auſon.

Incipe, dimidium facti eſt cœpiſſe. Superſit
Dimidium: rursùm hoc incipe, et efficies.

42. *Ruſticus expectat, &c.*] Similis eſt ruſtico illi, qui cùm ad amnem perveniſſet, ſtolidè expectabat, dùm afflueret omnis aquâ, ut ad alternam ripam tranſire poſſet.

44. *Quæritur argentum, &c.*] Curamus omnia, quæ ad corpus ſpectant: quæ animi ſunt, cur negligimus?

49. *Valeat poſſeſſor oportet, &c.*] Quid proſunt opes diviti, ſi æger ſit animo, vel corpore? ſi febri, ſi motu, vel cupiditate torqueatur, an divitiæ ſublevabunt?

52. *Ut lippum pictæ, &c.*] Similitudo conglobata hîc, antè, et poſtea.

53. *Auriculas citharæ, &c.*] Iſta quidem leviter oblectant, et pauliſper fallunt dolorem; nequaquam ſanant.

55. *Nocet empta dolore voluptas.*] Menander: *Quàm ſæpe ob voluptates mærore afficimur!* S. Hieronym. contra Jovinian. *Irridet Horatius appetitum ciborum, qui ſumpti relinquunt pœnitentiam: dicens,*

Sperne voluptates: nocet empta, &c.

56. *Semper avarus eget*] Avaro deeſt tam quod habet quàm quod non habet.

Certum voto peto finem] Modum et finem ſtatut cupiditati et deſideriis. Vide l. 3. Od. 16.

58. *Siculi tyranni*] Dionyſius et Agathocles Syracuſanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Juſtin. lib. 4. *Singulæ civitates in tyrrannorum imperium conceſſerant, quorum nulla terra feracior fuit.*

Quisquis iram non compresserit, posteà cupiet non factum fuisse, quod jusserit animus incitatus, dum vehementiùs dare vindictam properat indignationi non satiatæ. Ira est brevis insania. Fræna appetitum, qui dominatur, quando non est subactus. Hunc frænis, hunc vinculis stringe. Nam certè *magister equum flexibilem molli cervice format ad currendum quacunque sessor voluerit. Canis venaticus postquam cervi corium domi allatravit,* continuò *venatur in silvis. Jamjam sincerâ mente documenta excipe, ô juvenis: jam optima inquire.* Enimverò *testa custodiet semper odorem, quo primum infecta fuerit. Quod si desi manens, vel fortiter præcurris,* ego *neque desidem expecto neque præeuntes anteverters contendo.*

Majus tormentum. *Qui* non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est. Animum rege, nisi paret, [41]
Imperat; hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.
Fingit equum tenerâ docilem cervice magister
Ire viam, quam monstrat eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinum pellem latravit in aulâ,
Militat in silvis catulus. Nunc adhibe puro
Pectore verba, puer: nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quòd si cessas, aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior, nec præcedentibus insto.

ANNOTATIONES.

60. *Infectum volet esse,*] Facti subinde pœnitebit.

61. *Dum pœnas odio*] Est enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

62. *Animum rege, &c.*] Appetitum vehementem compesce, qui nisi à ratione prematur, hanc ipse opprimit, et in præceps rapit. Pers. Sat. 5. v. 38.

——Intortos extendit regula mores;
Et premitur ratione animus, vincique laborat.

Cic. Offic. 1. n. 101. *Duplex est vis animorum ac naturæ. Una pars in appetitu posita, hominem huc et illuc rapit; altera in ratione, docet et explanat, quid faciendum fugiendumve sit. Ita fit, ut ratio præsit; appetitus verò obtemperet.* *——————Efficiendum autem est, ut appetitus obediant rationi; eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant, &c.*

64. *Fingit equum*] Equus tenerâ cervice domatur, et ad arbitrium fingitur: catulus ad venationem facile eruditur: sic puer bonus mores sponte imbibit.

65. *Ex quo Tempore cervinum pellem latravit*] Quando pellis, cervo interfecto detracta, ejus intestinis et sanguine cum pane impletur, et insuitur, tunc venaticis canibus objicitur, eosque ad venationem acuit. Gall. *Fair la curée.*

67. *Militat in silvis*] Postquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus est, ratione modo allatâ; exinde in silvis feras ubi venatur.

Nunc adhibe puro] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc purus tibi manet, necdum ullis occupatus aut corruptus est pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adhibe:* ut sit anapæstus pro dactylo.

68. *Nunc te melioribus offer.*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis: vel ad meliorem et sapientiorem virum, à quo fingaris ad virtutem et rectum.

69. *Quo semel est imbuta, &c.*] Præclara sententia, quam hinc mutuatus est S. Hieronymus scribens ad Lætam.

70. *Quod si cessas, &c.*] Si piger es in philosophiæ studio, non expectabo te minimè valentem subsequi me acriorem. Quod si me studiosior aut ingeniosior fueris, quem assequi non possum, nequaquam invidebo tibi aut instabo; nec ultra vires meas enitar. Aristoteles interrogatus, quo pacto discipuli egregiè proficerent, respondet: *Si cursu præstantes prosequi studeant, tardiores autem minimè expectent.* Dio. Laert.

EPISTOLA III. Ad JULIUM FLORUM.

De Tiberio Claudio Nerone, deque literatis quibusdam eum interrogat: deinde hortatur ad studium sapientiæ, et ad fraternam concordiam.

JULI Flore, quibus terrarum militet oris [742]
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracáne vos, Hebrúsq; nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiæ campi collésq; morantur? [743]
Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo:
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis, et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,

O Juli Flore, nôsse desidero in quâ orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thraciâ ad Hebrum hiemali glacie constrictum; an apud mare defluens inter terras proximas; an in agris et collibus Asiæ opimis? Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire etiam velim: quis suscepit scribenda Augusti facinora? quis bello et pace gesta posteritati mandabit? quid agit Titius, paulò post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit ex ipso fonte Pindari haurire,

ANNOTATIONES.

1. *Juli Flore,*] *Tota bella est hæc epistola* inquit bellè Parthenius: *pura admodum minimeque ambitiosa*, teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claud. Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cùm Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam Od. 2. lib. 4. item 2. Epist. 2. lib. Porrò in hâc eò collimare videtur poëta, ut ad bene faciendam charitatem fraternam exhortetur: ad quod artificiosâ insinuatione utitur, et per quasdam ambages sensim procedit, ut meliùs propositum exequatur.

Juli.] Theod. Marcilius non abs re, *Luci* reponendum contendit: quod *Julius* nusquam sit prænomen: nomen autem Floro nequeat statui: siquidem Flori non Juliæ, non Aquilliæ gentis sint.

2. *Claudius Augusti privignus,*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus, repudiatâ Scriboniâ, marito suo *et quidem prægnantem abduxit, dilexitque et probavit unicè ac perseveranter.* Sueton. Octav. cap. 63. Quinetiam erga ejus *pueros Nerones*, hoc est, in utrumque illum privignum, *animi paterni* fuit. Nam et hos adoptavit, ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit: Tiberio verò Juliam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide lib. 4. Od. 4. 14. ibique annot.

3. *Thraca*] Gr. Θρηκη, Thrace vel Thraca pro Thracia.

Hebrus] Thraciæ mons et fluvius. Porrò ibi vehemens rigere frigus dixi lib. 1. Od. 25.

4. *Freta, vicinas inter, &c.*] Hellespontus in angustiis illis fremens scil. inter Sestum Thraciæ et Abydum Asiæ *arces*, vel oppida. Gall. *Les Dardanelles.* Item, *Le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. 1.

Seston Abydenâ separat urbe fretum.

Turres,] Quid. leg. *terras*, i. e. Europam et Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. 2. *Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.*

5. *Pingues Asiæ campi*] Cic. pro lege Manil. n. 14. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

6. *Studiosa cohors*] Prætoriani milites literati, vel potiùs docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus et literarum amans, ita secum habebat literatos quosdam et imprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hîc: Titius, et Celsus poetæ; Florus autem orator, poëta, et jurisperitus. Vide infrà Epist. 8.

9. *Titius.*] Septimius ille cognominatur quibusdam, diciturque lyrica et tragica scripsisse: è quibus nihil extat.

10. *Pindarici fontis qui, &c.*] Qui vulgares et vulgaria contempsit, quasi *lacus et rivos*:

Fastidire lacus et rivos ausus apertos;
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musâ;
An tragicâ desævit, et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multùmq; monendus,
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet
Scripta Palatinus quæcunq; recepit Apollo.
Ne, si fortè suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica jura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia. Quòd si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quò te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

lacus et rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis laborat; an graviter agit, assurgitque scribendo tragœdias? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias comparet; caveat autem desumere è libellis quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum exciet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu verò quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? Enimverò *non exiguum, non rude, non asperum ingenium habes:* atq; adeò *sive ad causas* orandas *facundiam adhibes; sive te accingis ad interpretandum jus civile: sive amatorios versus conscribis: præcipua tolles munera hederæ victricis. Porrò si abjiceres fomitem solicitudinum frigidum* efficientem, certè *pervenires, quo te summa eveheret sapientia. Id curemus, ad id incumbamus tam parvi quàm magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles.*

ANNOTATIONES.

ipsumq; Pindarum lyricorum principem atque fontem adiit: Latinisq; versibus ausus est emulari styli ejus sublimitatem et sensûs profunditatem. Allegoria.

13. *Thebanos*] Pindarus Thebis oriundus. Lib. 4. Od. 2.

14. *Desævit,*] Sævientes reges et principes repræsentans, gravesque rerum et animorum exprimens conversiones et motus, ut vulgo in tragœdiis.

Ampullatur.] Debet magnus et splendidus esse tragœdiæ stylus. Unde et sæpe significatur cothurno sublimi tragicorum calceamento. Vid. Epist. ad Pis. v. 80.

15. *Celsus*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet, ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet, venditetque quasi sua. Quo iratum sibi posteà redarguit Horatius obliquè, velut morosum.

16. *Privatas ut quærat opes,*] Ut proprio, quod aiunt, Marte aliquid inveniat et componat; quæ verò sunt aliorum, ne compilet, sibiq; attribuat.

17. *Palatinus Apollo.*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcunque judicata fuerant cedro et immortalitate digna.

19. *Moveat cornicula risum*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, *Æsopicus graculus,* Cornix (vel graculus, ut alii volunt) plumarum suarum pertæsa, alias undequaq; mutuata est. At cùm se alienis coloribus ornatum et fulgentem admiraretur, ecce aves, quæ sua erant singulæ repetentes, nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20. *Ipse quid audes?*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta, quos auctores imitaris aut evolvis? unde eximia quæque decerpas, velut apes succum è thymo et floribus optimis.

25. *Prima feres hederæ*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor et insignis habebere.

Hederæ victricis,] In commissionibus et certaminibus ingeniosis victores hederâ coronabantur. Vide Lib. 1. Od. 1. v. 29. Dicta est hedera, quòd hæreat; vel quod edita petat; vel quia id, cui adhæserit, edat. In tutelâ Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quod illa omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

Quòd si Frigida, &c.] Amicè castigat Flori vitia.

26. *Frigida curarum fomenta*] Ambitio et avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent, hominemque reddunt frigidum et segnem ad virtutes et studium sapientiæ.

29. *Si patriæ volumus, &c.*] Vide Cic. de officiis.

Debes

Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ est, [745]
Quantæ conveniat, Munatius: an malè sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur; ac vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomitâ cervice feros? ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus:
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

Illud insuper mihi significare te rogo; nunquid tam carus, quàm decet, tibi sit Munatius: an concordia haud benè reconciliata dirimatur? Verùm sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites; profectò non debetis amicitiam fraternam violare: at quacunque in regione versamini, ego vestrum in reditum vitulam pasco, diis ex voto sacrificandam.

ANNOTATIONES.

31. *Munatius:*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est Od. 7. lib. 1. Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur: *fœdus* verò *fraternum* dici posse de amicitiâ.

33. *Calidus sanguis,*] Fervens in juventute, sæpe et facilè ebulliens circa cor, iramq; faciens et offensionem. Est in quibusd. codd.

Heu calidus sanguis! heu rerum inscitia vexat!

Rerum inscitia vexat] Contrà rerum usus et experientia, pariter et doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, et cohibere docet animum temerè effervescentem.

36. *Votiva juvenca.*] Diis vota et promissa pro felici reditu vestro et incolumitate. Huc fortasse pertinet, quod, ut tragici hircum, ita lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

EPISTOLA IV. Ad *ALBIUM TIBULLUM.*

Ad laborem honestum, moxque ad voluptatem hortatur.

ALBI, nostrorum sermonum candide judex, [745]
Quid nunc te dicam facere in regione Pedanâ?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quicquid dignum sapiente bonóq; est?

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te nunc in regione Pedana? Credamne te *componere, quod superet opera Cassii Parmensis; an otiosum ambulare in nemoribus amœnis,* cæterùm *nihil prætermittentem* eorum, *quæ decent virum probum ac prudentem?*

ANNOTATIONES.

1. *Albi.*] Albius ille Tibullus equestri familia Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertiâ et suavitate, nec non præstanti corporis formâ insignis, nobilibus charus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quam familiaris fuerit, patet ex Od. 33. lib. 1. et ex hâc Epistolâ.

Sermonum] Satirarum pariter et epistolarum.

Candide judex,] Sine invidentiâ et adulatione. Fortasse alludit ad nomen *Albii*. Epist. ad Pison. v. 445.

Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, &c.

2. *Pedanâ?*] Pedum Latii oppidum fuit, non longè ab urbe Româ. Pedanos simul et Aricinos, Lavinienses ac Veliternos civitate donatos scribit T. Liv. In eâ porrò regione Tibullus prædium habebat amœnum et locuples. Quo cùm secessisset ad leniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditq; multis donâtum muneribus à naturâ, à diis, à fortunâ, etiam, frui debere illis, dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis: neque solicitum esse oportere.

3. *Cassî Parmensis*] Idem is creditur, de quo lib. 1. Sat. 10. quiq; *Etruscus* dicitur. Scripsit tragœdias, elegias, epigrammata. De eo sic vet. comm. Cassius Parmensis, tribunus militum in partibus Cassii et Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eò missus ab Augusto, ut eum interimeret, studentem reperit; illoq; perempto, scrinium cum libris abstulit. Unde multi credidere Thyesten tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

Atqui tu non corpus es sine mente. Dii elegantem tibi speciem opesque, et his *bene utendi facultatem largiti sunt, Quid verò nutrix alumno carissimo exoptet meliùs, quàm sapere et ut quæ sentit possit eloqui, et qui favorem habeat, et existimationem, sanitatemque, et victum lautum, et marsupium nunquam vacuum?* Quoniam autem vivimus *inter spem et solicitudines, inter timores atque indignationes* auctor tibi sum, *ut unumquemque diem ultimum tibi lucere existimes.* Sic enim *jucundum tempus accedat minimè speratum. Certè me succi plenum et corpore egregiè culto fulgentem videbis,* imò, *si jocari velis, suem ex harâ Epicuri.*

Non tu corpus eras sine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artémq; fruendi. [747]
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quàm sapere, et fari ut possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abundè,
Et mundus victus, non deficiente crumenâ?
Inter spem curàmque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Grata superveniet, quæ non sperabitur hora.
Me pinguem et nitidum benè curatâ cute vises,
Cùm ridere voles, Epicuri de grege porcum.

ANNOTATIONES.

6. *Sine pectore.*] Sine corde, excors, sine animo et ingenio.

Formam] Egregiâ corporis famâ præstitisse dicitur Tibullus.

7. *Dederant,*] Hoc eò referunt aliqui, cùm pauperior jam factus esset Albius: alii explodunt, constanterque legunt, *dederunt*; penultimâ licenter correptâ. Ut et apud ipsum Tibull. lib. 2. Eleg. 5. *Hæc fuerunt olim,* &c. pro *fuerant.* Apud Lucret. lib. 5. et Æneid. 3. *constiterunt,* ubi vulgò *constiterant.* Certè consentiunt de Ecl. 4. Virgil.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Artemque fruendi.] Oeconomiæ scientiam et peritiam.

8. *Quid voveat dulci nutricula, &c.*] Persius de his fusè. Sat. 2.

9. *Et cui.*] Leg. al. *atque.*

10. *Gratia.*] Apud magnates. Messala Corvinus mirè Tibullum fovit: pariter Messalam Tibullus celebravit. Ipse testis eo disticho:

Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus,
Messalem terrâ dum sequiturque mari.

Fama,] Apud omnes. Ovid.

Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma,
Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.

11. *Mundus victus,*] Lib. 2. Sat. 2.

Mundus erit, qui non offendit sordibus, atque
In neutram partem cultus miser.

12. *Inter spem, curamque, &c.*] His enim vita mortalium perpetuò conflictatur.

14. *Grata superveniet,*] Gratiora sunt, quæ non expectata superveniunt bona, acceduntque insperata.

15. *Me pinguem*] Se, qualis reapse erat, pingit Horatius, obesulum, et cultûs corporis studiosum.

16. *Epicuri de grege porcum.*] Abdomini et voluptatibus ultrò indulgentem. Cic. in Pison. *Epicure noster ex harâ producte, non è scholâ.* Apud Athen. lib. 7. cap. 5. non obscurè dicit, sed altâ voce clamat Epicurus; *Quod bonum sit nullum agnosco, præter voluptatem ex gustu et venere.* Contrà tamen sensisse Epicurum, vide in annot. lib. 2. Sat. 4. init.

EPI-

EPISTOLA V. Ad TORQUATUM.

Ad cœnam frugalem invitat, et hilaritatem. Ebrietatis commoda recenset.

SI potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modicâ cœnare times olus omne patellâ,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres 4
Inter Minturnas Sinuessanúmq; Petrinum. [749]
Sin melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam. Cras nato Cæsare festus

Si conviva potes accumbere in thoris brevibus, nec abhorres edere quodvis olus è tenui patinâ, ô Torquate, expectabo te domi occidente sole. Potabis vinum, Tauro iterum consule, in cados *fusum inter Minturnas paludosas et Petrinum Sinuessanum. Quod si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jampridem accensus est meus ignis, meaque supellex tui gratiâ nitescit. Intermitte curam* rerum *futilium, ac labores* pro *opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris*

ANNOTATIONES.

1. *Si potes.*] Si frugalis et tenuis cœnæ apparatus tibi placere potest.

Archiacis.] Sicut à Pausiâ pictore *Pausiaca* tabella, Sat. 2, 7, 95. ita ab *Archiâ* fabro *Archiaci* lecti.

Conviva recumbere lectis.] Ad mensam accumbere triclinaribus in lectis antiquo modo fabricatis è rudiori materiâ.

2. *Olus omne.*] Durum olus, *betam plebeiam*, Pers. Sat. 3. v. 112.

3. *Supremo sole.*] Sub vesperam. Perperam aliqui altissimum solem accipiunt, afferuntque illud ex lib. 2. Sat. 8. *Dimidio potare die:* nec enim hora ista convenit frugali cœnæ: adde quod sequitur de *æstivæ noctis benigno sermone.*

Torquate.] Estne is L. Manlius ipse Torquatus, causarum patronus; ad quem est Od. 7. lib. 4. Theod. Marcilius, *Euge*, inquit: *Sic mortuum vocat Quintus scilicet.* Intelligit verò Q. Nonium Asprenatem, qui et Torquatus sit appellatus, Augustoque *junctus arctiùs* dicitur. Sueton. Octav. cap. 56. Vide ibid. cap. 43. ubi sic habetur: *In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen.*

4. *Vina bibes.*] Nec generosa, quippe è palustribus Minturnis, nec vetustate insignia; nam annis superioribus fusa in amphoras.

Iterum Tauro.] Consulum nominibus solita notari vina alibi dictum est. Vide lib. 1. Od. 20. et lib. 3. Od. 2. Porrò T. Statilius Taurus, homo novus, ut et Agrippa, sed Augusti amicitiâ, victoque in Siciliâ Lepido, rebusque mox in Africâ gestis (unde et triumphum meruit) amphitheatro etiam extructo fuit clarissimus. Consul primò fuisse dicitur anno U. C. 717. secundò vero 728. cùm Horatius annum ætatis ageret 40. aut circiter Neroni nupsit ejus abneptis Statilia Messalina.

5. *Minturnas.*] Hæc olim fuit urbs Latii satis cultâ, prope ostia Liris fluvii, planitie, ubi amphitheatrum et aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur, de urbe verò superest parva turris cum tabernâ duntaxat. Non longe aberat ingens palus, in quâ latuit Marius à Syllâ profligatus. Da quo Juvenal. Sat. 10. v. 276.

Exilium, et carcer, Minturnarumque paludes.

Sinuessanumque Petrinum.] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem, ubi nunc oppidum cum arce apud Sinuessam excisam, V. *Rocca di monte Dragone.* Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat, vini non quidem bonitate, sed copiâ. Sinuessa verò *Sinope*, in orâ ubi Massicus mons definit, inter ostia Liris et Vulturni fluminum.

6. *Imperium fer.*] Quidam interpretantur, Tu me fac regem convivii: quod mihi quidem absurdum videtur.

7. *Splendet focus, &c.*] Ad convivium parandum, coquendasque dapes.

8. *Mitte leves spes.*] Omitte paululum solitas occupationes molestas, sive pro divitiis, sive pro famâ et honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9. *Moschi.*] Is fuisse rhetor Græcus refertur origine Pergamenus, qui veneficii reus à Torquato defendebatur.

Cras nato Cæsare festus.] Cras justitium est, ob

Dat veniam somnúmq; dies. Impunè licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quò mihi fortunas, si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam, nimiúmque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarq; vel inconsultus haberi. [540]
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inermem;
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecêre disertum?
Contractâ quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus: ne turpe toral; ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coëat par [541]

natalibus sacra, indulget licentiâ dormiendi, fosque erit noctem æstivam gratis colloquiis traducere. Quid opes juvant, *si non licet* his *frui?* Si *quis parcè* victitat, *nimisque tristis, hæredum causâ, ille stulto proximus est.* Ego verò *contrà, hoc magis bibam, et spargam flores; nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit? detegit occulta; firmam dat fiduciam; inermem impellit ad certamina; anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non reddiderunt eloquentem? quem non liberalem* vel *in angustâ inopiâ?* Certè *aptus et non repugnans ego ista jubeor curare; ne toral immundum, ne mappa illota nares* faciat *contrahi; ut vasa et patinæ te tibi repræsentent: ne inter familares reperiatur, qui dicta exportet extrà; ut pares congregentur.*

ANNOTATIONES.

natalem Cæsaris; ac proinde silentibus judiciis, ac strepitu forensi, dormire in multum lucem, et epulari, et hilaritati vacare licebit.

9. *Nato Cæsare.*] Accipiunt vulgò de natali Augusti, qui cùm in Septembri sit circa finem, ex Suetonio, ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Jul. Cæs. qui Julio mense habet *noctes æstivas.* Vide Mac. Sat. 1. c. 12. Dion. l. 44.

11. *Æstivam sermone benigno tendere noctem.*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12. *Quo mihi fortunas.*] Ita Muretus, aliique deinceps, Habent tamen codices plerique: *Quo mihi fortuna.*

13. *Parcus ob hæredis curam.*] Quisquis sumptui parcit, geniumque defraudat, ut majores hæredibus opes relinquat, insanit propè.

14. *Spargere flores incipiam*] Splendidè cœnam apparabo, atque in secundâ mensâ de more flores inspergam.

16. *Designat.*] Non. Marcell. *designare,* est cum notâ et ignominiâ aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces: *Modo quid designavit?* est, inquit novum, quid moliri, seu malum seu bonum.

17. *Spes jubet esse ratas.*] Lib. 3. Od. 21.

Tu spem reducis mentibus anxiis.

Vide ibi, item lib. 4. Od. 12.

Inermem.] Al. *inertem.* Loco mox citato:

Viresque et addis cornua pauperi,
Post te nec iratos trementi
Regum apices, neque militum arma,

18. *Sollicitis animis onus eximit.*] Hinc Liber dictus Bacchus.

Addocet artes] Seu quia vinum moderatè sumptum acuit ingenium, sive quod ebrii plusculùm sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant, ineptè quidem.

20. *Solutum.*] Vel ab omni solicitudine paupertatis liberum, vel prodigum in ipsâ paupertate.

21. *Idoneus, et non Invitus.*] Erat enim Horatius agilis, hilaris, necnon munditiei perquam studiosus.

22. *Ne turpe toral.*] Ne thori seu lecti tricliniares offendant convivis sordibus. Vide lib. 2. Sat. 4. sub finem.

Ne sordida mappa.] Ne dum manus abstergant convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat et nauseam, quod naribus corrugatis significatur. Vide loc. mox cit. Sat. 4. l. 2.

23. *Cantharus et lanx Ostendat tibi te.*] Vasa tam sint nitida, ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

Cantharus.] Vas vinarium speciem referens scarabæi, qui κάνθαρος Græcè dicitur: tali poculo usus Bacchus, ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. lib. 33. cap. 11. *C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.* Arnob. sub finem lib. 6. *Quid in Liberi dexterâ pendens potorius cantharus?* Magnum, ansatumque indicat Virgil. Ecl. 6. v. 17.

Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.

25. *Sit, qui dicta foras eliminet.*] Ne quis extra limen domûs efferat, effutiat, evulget,

Jungatûrque pari. Butram tibi Septimiúmque
Et, nisi cœna prior potiorque puella, Sabinum
Detinet, assumam. Locus est et pluribus umbris
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe; et, rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

Porrò convivas tibi dabo Butram et Septimium, Sabinum quoque dummodò non detineat eum cœna prior et amica potior. Est etiam locus multis comitibus: at in convivio nimis constipato caprinus fœtor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias. Mox autem negotiis abjectis, per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.

ANNOTATIONES.

quæ inter potandum dicta liberiùs fuerint: ex quibus temerè invidia confletur. Apud Lacedæmonios, inquiunt, publica intrantibus convivia aliquis senior ostendens fores ita monebat: *Per has ne verbum ullum egrediatur.*

25. *Ut coëat par.*] Hinc enim jucundior sit sermocinatio.

26. *Butram, tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutum.*

28. *Umbris.*] De his conviviorum sectatoribus lib. 2. Sat. 8.

29. *Sed nimis arcta premunt.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. 12.

30. *Tu quotus esse velis rescribe*;] Dic quot velis tibi sodales convivas. Varro dicebat convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, et progredi ad Musarum; id est, proficisci à tribus, et consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. lib. 13. cap. 11.

31. *Postico.*] Plautus *posticulam*, dicit, sub. ostium. Petronius *posticulam*, sub. januam. Gall. *Porte de derriere.* Angl. *The back door.* Virgil. Æ. 2. v. 453. ita rem explicat:

> *Limen erat, cæcaque fores, et pervius usus*
> *Tectorum inter se Priami, postesque relicti*
> *A tergo.*

Clientem.] Moschum vel alium, qui in atrio te observet alloquendi cupidus. Hunc autem falle egrediens per januam posteriorem, et veni ad me.

EPISTOLA VI. Ad NUMICIUM.

Felix est, qui nihil timet, nihil cupit.

NIL admirari propè res est una, Numici,
Soláque quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nullâ
Imbuti spectent. Quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?

O Numici, nihil mirari est unica fere et sola res, quæ possit beatum efficere et servare. Reperiuntur homines, qui nullâ trepidatione affecti contemplantur solem hunc, et stellas, et tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de muneribus maris ultimos Arabas Indosque locupletantis?

ANNOTATIONES.

1. *Nil admirari.*] *Admirabilis epistola*, inquit Parthenius; *erudita* Torrentius; *aurea*, Lambinus. Sanè admirabilis, quæ nihil stultè mirari, luculenter mirè docet; erudita, quæ philosophiæ moralis et Stoæ mysteria reconditissima clarè exhibet, atque solerter insinuat; aurea, quæ *aureæ mediocritatis*, ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

Nil admirari, &c.] Non percelli admiratione illâ fatuâ è quâ nascitur cupiditas vel timor, animum perinde torquentes. De eâ Epist. 1. v. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat ἀθαυμασίαν.

Numici.] Numicia gens Romæ patricia.

3. *Decedentia certis Tempora momentis.*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vices, ac tempestatum varietates, &c.

4. *Formidine nullâ Imbuti.*] Quod si intrepidi spectant cœlestia, certè multò magis terrena.

5. *Munera terræ?*] Aurum, argentum, &c.

6. *Munera maris?*] Margaritas, gemmas, &c.

Arabas.] De his lib. 1. Od. 29. lib. 12. Od. 12.

Indos.] Lib. 1. Od. 12.

Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore? [73]
Qui timet his adversa, ferè miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus;
Improvisa simul species exterret utrumque;
Gaudeat, an doleat, cupiat metuátne. Quid ad rem,
Si quicquid vidit melius pejúsve suâ spe,
Defixis oculis, animóque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultrà quàm satis est, virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum, et marmor vetus, æráque et artes
Suspice; cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude, quòd spectant oculi te mille loquentem;
Gnavus manè forum, et vespertinus pete tectum,
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris [754]
Mucius, et (indignum quod sit) pejoribus ortus
Hic tibi sit potiùs, quàm tu mirabilis illi.
Quicquid sub terrâ est, in apricum proferet ætas;
Defodiet condétque nitentia. Cum benè notum

quid de ludis, et applausu, ac muneribus populi *Romani faventis? Quo animo, quo judicio vultuque aspicienda* hæc *putas?* Certè *qui formidat istis contraria, eodem modo afficitur, quo* is, qui ea *desiderat:* atque *in utroque trepidatio est* æquè *molesta, cum insperata species utrumque perturbat; seu lætetur, seu mæreat, seu cupiditate, seu formidine* percellatur. *Quid* autem *ad propositum, si cum aliquid aspexerit fortunatius aut infelicius quàm speravit,* oculos tenet *immotos, atque mente* simul *et corpore obstupescit? Virtutem ipsam si* quis *nimium expetat; sapiens desipere, justus injustus esse existimabitur. I modò; admirare argentum et vetus marmor, et fabrefacta ex ære; purpuram et gemmas concupisce; lætare quod te dicentem mille oculi attendunt: manè forum frequenta sedulus, ac serò domum redi, ne Mucius plus tritici,* quam tu, *colligat ex agris dotalibus, et ne ille (quod indignum est) ignobiliori stirpe genitus à te suspiciatur magis, quam tu ab illo. Quodcunque abditum in terrâ* delitescit, id *tempus exponit in apertum; infodiet autem et occultabit conspicua.* Sic *postquam*

ANNOTATIONES.

7. *Ludicra.*] Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

Plausus.] Benevolentiam populi significatam publicè, vel assurgendo, vel consalutando, vel acclamando, vel applaudendo. Vide l. 1. Od. 20.

Dona Quiritis?] Honores et magistratus delatos per suffragia populi Rom. *Qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.* Juvenal. Sat. 10. v. 78.

8. *Quo sensu.*] Stoici dicebant perturbationes omnes opinione constare.

Ore?] Fronte: oculis affectus demonstrantur ut plurimùm.

9. *His adversa.*] Inopiam, contemptum, ignominiam, sibilos, explosiones.

10. *Pavor.*] *Metus est mentem loco movens.* Cic. Tuscul. 4.

Utrobique molestus;] Al. *utrique,* cupienti ac timenti: timens enim vexatur dolore mali futuri, cupiens autem desiderio boni absentis.

11. *Improvisa simul species exterret utrumque;*] Seu species boni præsentis insperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum, seu species mali præsentis tristitiam creans eo graviorem, quo minùs exspectabitur. Unde exoritur stupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12. *Quid ad rem.*] Quid ad felicitatem, quàm nunc rem investigamus.

17. *I Nunc, &c.*] Si res bonas, si virtutem ipsam ultra quàm satis est, expetere stultum est; an licebit cupidè scrutari metalla, vasa, lapillos, purpuram: imò famam, celebritatem nominis, opes, honores, &c.?

18. *Tyrios colores;*] Vide lib. 2. Od. 18. v. 8. ibique annot. Item lib. 3. Od. 20. in fine.

20. *Gnavus manè forum, &c.*] Vel primo manè forum negociantium pete ibique exerce, quod *Janus summus ab imo perdocet;* hoc est; fœnore divitias accumula: Epist. 1. v. 54. item lib. 2. Sat. 3. vel forum judiciarum frequenta, et causis agendis quæstum fac. Martial.

Dives eris, Romæ si causas egeris.

Vespertinus pete tectum.] Diem totam lucro faciendo consume; nec domum redi, nisi serò et sub vesperam.

21. *Dotalibus agris.*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22. *Mucius.*] Plebeius et ignobilis.

23. *Quàm tu mirabilis illi.*] Quod tu patricius illi obscuro et abjecto non sis mirabilis per majores divitias. Prolepsis.

24. *Quicquid sub terrâ est.*] Quicquid nunc *stultè miraris et optas,* peribit; et tu pariter cum illis: quære potiùs virtutem, quæ sola bonum stabile est et solidum. Epist. 1. v. 47.

Porticus

Porticus Agrippæ, et via te conspexerit Appî;
Ire tamen restat, Numa quò devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis rectè vivere? Quis non?
Si virtus hoc una potest dare; fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter; [755]
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas:
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porrò et
Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.

porticus Agrippæ et via Appia te spectaverit valde illustrem; attamen superest ut pergas eo, quo Numa et Ancus tandem iverunt. Age verò, *si latus aut renes graviter dolent; exquire doloris levamen.* At *visne rectè vivere? Ecquis non vult?* Inquies. Ergò, *si sola virtus hoc conferre valet, ad hoc labora strenuè, abjectis voluptatibus.* Quod *si* contrà *virtutem censes* mea esse *verba, sicut lucum arbores* tantùm: *cura* diligenter *ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates et Bithynos:* cura ut *mille talenta compleantur, totque altera adjiciantur, itemque tertia, imo et* quarta, *ut cumulus reddatur quadratus.*

ANNOTATIONES.

26. *Porticus Agrippæ.*] M. Agrippa tertiùm consul Pantheon fecit; addidit verò porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro superfusis superbam. Synedoc. pro quâvis porticu, quæ quidem Romæ fuit multiplex. Epist. 1. v. 71. In his ambulare, seque ostentare insignes quique consueverant.

Via Appî.] Appius Claudius censor viam Româ per portam Capenam Brundusium usque constravit adeò latam, ut plaustra duo sibi occurrentia facilè pertransirent. Hæc à Trajano instaurata Statius 2. Sylv. carm. 2.

Appia longarum teritur regina viarum.

27. *Ire tamen restat.*] Postquam te omnibus ostentâris, diuque splendidè egeris, tandem moriendum est; perinde ac ipsi Rom. reges mortui sunt. Vide lib. 1. Od. 28. et lib. 4. Od. 7. v. 15.

Numa.] Pompilius, secundus à Romulo rex, justitiâ clarus et religione. T. Liv. lib. 1. Plutarch. &c.

Ancus.] Martius, rex quartus Rom. Numæ ex filiâ nepos, bellicâ gloriâ effulsit. T. Liv. cit.

28. *Si latus aut renes, &c.*] Si labores pleuritide, vel nephridite. Vide lib. 2. Sat. 3. v. 29.

29. *Quære fugam morbi.*] Ut corporis, sic et animi debes morbos fugere, pari saltem diligentiâ.

31. *Virtutem verba putas.*] Si inane quid esse virtutem putas. Hercules apud tragicum quendam, et exinde Brutus (ex Dione lib. 47.) deploratis rebus exclamasse fertur: *O misera virtus, eras igitur nugæ tantummodò: ast ego te velut rem solidam sectabar, verum fortunæ serviebas:* tumque vocavit unum è familiaribus, ut se interficeret.

Ut Lucum Ligna.] Veruntamen non arbores faciunt lucum, sed religio et consecratio alicui numini.

32. *Cave ne portus occupet alter.*] Ante alios mari te committe: naviga ad Cibyrates et Bithynos: occasiones occupa negotiandi, et ex negotiatione ditescendi. Pers. Sat. 6. v. 75. *Mercare, atque excute solers Omne latus mundi, ne sit præstantior alter, &c.*

33. *Cibyratica.*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ, in confinio Lyciæ, cognomento magna, æquitatis famâ celebris; ex Strabone. Eò verò mitti solebant lucriones, et quotquot valde quæstum odorari et sectari cognoscebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab orâ maris distans decem propè milliaribus.

Bithyna.] Bithynia Asiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina, Thracia Asiatica Xenophonti, nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Nicæam, Heracleam, Prusam.

34. *Mille talenta rotundentur.*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gal. *Faire le compte rond:* et Ang. *To make up a round sum.*

Talenta.] Talentum, ταλαντον, *statera, lanx, pondus:* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti, aliàs significat certum pondus, quod tamen varium variis gentibus. Celebratur in primis talentum Atticum, quod drachmas sexies mille continebat. Porrò drachma Attica respondet grosso Francico, qui valet octo solidos cum sex denariolis, aut circiter: siquidem marca argenti grossos habet sexaginta quatuor, illaque ut plurimùm valet viginti sex aut septem libellas, sive Francicos, ut vocamus. Quæ cùm ita sint; grossi illi sexies millies multiplicati, conficiunt monetæ nostræ libellas 2550. Quanto verò talentum auri majus sit argento, et auri supra argentum valore facilè æstimaveris.

35. *Quæ pars quadret acervum.*] Ut quatuor mille talenta inveniantur integra, completa, et perfecta. Pers. cit.

Rem duplica: feci: jam triplex, jam mihi quartò.
Jam decies redit in rugam.

Scilicet

Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, et fidem, et amicos, et nobilitatem, et pulchritudinem: atque divitem stipant Suada et Venus. Verum enim *Cappadociæ rex abundans servis indiget pecuniâ. Ne tu fueris ejusmodi,* sed potiùs Lucullo similis. *Lucullus, inquiunt, interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare, respondit: Quâ* ratione *possum tot* præbere? *attamen quæram, et quot inveniam, præbebo. Paulò* verò *postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum: posse igitur sumi partem vel cunctas.* Hoc est locupletem esse. At contrà *angusta est res familiaris, in quâ non plurima superfluunt, ignoranturque à domino et juvant fures.* Quæ cum ita sint, *sique opes solæ valent reddere felicem et conservare; hunc laborem primum assume, et ultimum dimitte. Si beatum facit decus externum et favor; emamus servum, qui nomina civium suggerat, qui latus sinistrum pungat, moneatque manum offerre trans molus:*

Scilicet uxorem cum dote, fidémque, et amicos,
Et genus, et formam regina pecunia donat;
Ac benè nummatum decorat Suadela Venúsque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
[756]
Si posset centum scenæ præbere rogatus;
Quî possum tot? ait: tamen et quæram, et quot habebo,
Mittam. Post paulò scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum: partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum;
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstant;
Mercemur servum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
[757]

ANNOTATIONES.

38. *Suadela.*] Sive Suada, Gr. Πειθω, persuasionis dea. Videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quod addit, *Venusque*; tum quod antè dixit, *uxorem cum dote.*

39. *Mancipiis locuples, &c.*] Cappadocia minoris Asiæ perampla regio, cujus populi ad servitutem adeò nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerunt regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 27. Cic. post redit. in senatum: *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.* Pers. jam cit.

Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.

40. *Ne fueris hic tu.*] Ne sis qualis rex ille, unâ re abundans, cæterarum inops. Quin potiùs sic ut Lucullus adeo locuples rebus omnibus, ut plus possideret quàm sciret. Vult suadere poëta sapientiæ studendum imprimis, quam habenti omnia præstò adsunt.

Chlamydes Lucullus, &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundiâ, opibus, Africam prætor justissimè administravit; Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus à prætore urbano, ut celebrandi causâ spectaculi commodaret chlamydes multas, longè plures etiam obtulit.

43. *Millia quinque Esse domi chlamydum.*] Plutarch. in Luculli vitâ, cap. 39. minorem numerum designat; centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas: quod certè propiùs ad verum accedit.

46. *Dominum fallunt.*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

Prosunt furibus.] Scilicet è magno numero facilè detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. *Nihil est hic quæsti furibus: ita inaniis sunt oppleta atque araneis.*

47. *Si res sola potest, &c.*] Si opibus fieri beatum credimus, iis maximè congerendis operam demus.

49. *Si fortunatum.*] Si nominis splendore et gratiâ apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus, magistratus et dignitates ambiamus: adeoque *mercemur servum* nomenclatorem, qui nobis præeat, ut fit, deducatque ad prensandum unumquemque et verbis officiosis demerendum.

50. *Qui dictet nomina, &c.*] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii genere obtinendum sit ejus suffragium. Cic. pro Muræna: *Quid quod habes nomenclatorem? . . . . Si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quàm tibi.* Vide Signon. 3. De jud c. cap. 30.

Lævum Qui fodicet latus.] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum honoris causâ, quoties obvius repentè fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodiebatque atque insusurrabat, quis et qualis esset ille civis, ut ritè et honestè appellaretur.

Porri-

Porrigere: Hic multùm in Fabiâ valet, ille Velinâ;
Cuilibet hic fasces dabit, eripiétque curule,
Cui volet, importunus ebur: frater, pater, adde,
Ut cuique est ætas; ita quemque facetus adopta.
Si benè qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus [758]
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populúmque jubebat;
Unus ut è multis populo spectante referrent
Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti: Cærite cerâ

atque insusurret indigitetque: *Iste plurimum potest in Fabiâ tribu, hic in Velinâ: ille, cui voluerit, fasces dabit, et cui libuerit ebur curule detrabet molestus: voca fratrem vel patrem secundum ætatem cujusque; sic unumquemque urbanè tibi concilia.* Quod *si beatè vivit, qui lautè vescitur; dies est, pergamus quo gula trahit: piscemur, venemur: sicut pridem Gargilius, qui mane per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis, ut coram plebe mulus unus è pluribus reveheret aprum pretio comparatum.* Epulemur etiam, *et balnea subeamus* cibis *non coctis pleni; nec curemus, quid honestum sit, et quid indecorum:* præstemus nos licet *censurâ*

ANNOTATIONES.

51. *Trans pondera dextram Porrigere:*] Variæ hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, et olei, vini, cæterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant: Moneat brachium exerere extra togam collectam et complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem fortè civem. Hæc sanè longè quæsita videantur. Vero propius est: Admoneat candidatum occurrenti civi obviam ire, et manum vel prensando vel adjuvando porrigere, superatis etiam impedimentis, si quæ intervenîant; v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in viâ saxaque ponderosa fuerint intermedia, ea transiliendo, et salutandum civem diligenter et officiosè adeundo.

52. *Hic multum in Fabiâ, &c.*] Sic nomenclator hero candidato suggerit: En ille civis in tribu Fabiâ multùm valet: eum proinde multis officiis et blandimentis capta.

Fabiâ, Velinâ;] Pop. Rom. in 35 tribus seu classes aut familias divisum, nôrunt omnes; et suffragia ferri solita modò viritim, seu per viros singulos; modò tributim aut centuriatim, id est, per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque variâ subinde ratione suffragandi.

Fabiâ.] A gente Fabiorum nominatissimâ dicta est.

Velinâ.] Seu à Velinâ, editâ urbis regione; seu à Velino lacu cujus incolæ in civitatem asciti. Cætera tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17. &c.

53. *Cuilibet hic fasces dabit.*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic habet, et afferet cuicunque ille suffragari voluerit; adeò valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et è contrario.

Fasces.] Nemo nescit pro magistratu poni hæc magistratuum insignia. Synecd. Nimirum dictatori apparebant lictores 24. cum fascibus; consuli duodecim; proconsuli, et prætori sex. *Fasces* autem erant virgæ plures securi circumligatæ, ita ut extaret ferrum; quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi verò quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

Curule ebur:] Synecd. magistratum, cui jus est sellæ curulis eburneæ, et in eâ sedendi, seu cùm judicia exerceret, seu cùm in curiam vehitur. Gell. l. 3. cap. 18. Tull. Catil. 4. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Juvenal. Sat. 10. v. 91.

. . . . . illi sellas donare curules:
Illum exercitibus præponere, &c.

56. *Si benè qui cœnat, benè vivit;*] Pers. Sat. 4. v. 17.

Quæ tibi summa boni est; unctâ vixisse patellâ
Semper, et assiduè curatâ cuticula sole.

60. *Gargilius.*] Is inanis et stulta gloriæ cupiditate ductus, videri cupiebat venando cepisse feram, quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61. *Crudi tumidique lavemur.*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citiùs et novâ fame ad epulas redirent.

Cæreti cerâ digni:] Digni inferri in tabulas Cæritum, id est, à censore infamiæ labe notari, non secus ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademptum est. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Item Petrum Crinit. De hon. dis. lib. 7. cap. 6. ubi sic habet: Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas censor eos

dignos: imitemur *luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ* regis, *qui patriam posthabuerunt vetitæ voluptati. Si* autem, *ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est sine amore et jocis; in amore et jocis vive. Age, vale. Si quidpiam scis his melius, benignè communica* nobiscum; *si non* autem, *illis mecum utere.*

Digni: remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patriâ fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum; vivas in amore jocisque. [79]
Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

ANNOTATIONES.

rescribebat, qui notâ veli gnominiâ quâpiam forent insignes. Ex quo eruditè Flaccus in Epistolâ ad Numicium, dignos Cærite cerâ appellat Romanos, qui luxu et voluptatibus turpissimis tenebantur: quem locum Horatiani interpretes ineptissimè, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenùs ille.

63. *Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei.*] Ulysses à Tiresiâ vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi, Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi pararunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumpti patriam non reviserunt. Vide lib. 2. Sat. 5.

65. *Mimnermus.*] Hic poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrnæus, septem sapientibus antiquior vel æqualis, pleraque scripsit amatoria elegiaco versu, tam suaviter et argutè, ut Ligyostades appellaretur. Suidas. *Mimnermus dulces reperit sonos, et mollis pentametri cantum.* Athæn. lib. 13. cap. 8. Propert. lib. 1. Eleg. 9.

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero:
Carmina mansuetus lenia quærit amor.

Apud Plutarch. lib. De virtute morali, hoc Mimnermi distichon refertur.

Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν, ἄτερ χρυσέης
Ἀφροδίτης.
Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλει.
Quid gratum, quid jucundum, aurea si Venus absit.
Emoriar, me horum cura relinquet ubi.

67. *Istis.*] Quæ de summo bono disserui.

EPISTOLA VII. Ad MÆCENATEM.

Mæcenatis in se liberalitatem laudat, at libertatem et otium opibus præfert.

Promiseram tibi, Mæcenas, ruri me commoraturum non plus *quinque diebus*; ecce autem *integro* mense

QUINQUE dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror: atqui

ANNOTATIONES.

1. *Quinque dies.*] De hâc epistolâ rectè quidem Scaliger: *Septima*, inquit, *adeo elegans est, adeo urbana, ut ad eas virtutes nihil addi posse videatur.*

Rure.] In villa mea Sabinâ. Vide infrà Epist. 16. De illâ jam anteà lib. 1. Od. 7. lib. 2. Od. 18. lib. 3. Od. 13. Epod. 1.

2. *Sextilem.*] Hic mensis, ut et Quintilis, à numero dictus, secundùm Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium: nihilominùs tamen etiam post præpositos à Numâ Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quinctilis et Sextilis, quamvis non jam quintus et sextus, sed septimus et octavus essent. Posteà verò in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Quintilis appellatus est Julius, quòd eo mense ad 4. id. Quintil. Julius Cæsar in lucem editus sit. Augustus deinde est qui Sextilis anteà vocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatûs consulto, cujus hæc sunt verba: *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili et primum consulatum inierit, et triumphos tres in urbem intulerit; et ex Janiculo legiones deductæ secutæque sint ejus auspicia ac fidem; et Ægyptus hoc mense in potestatem populi Rom. redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit; placere senatui ut mensis Augustus appelletur.* Macrob. lib. 1. cap. 12.

Si me vivere vis ſanum rectéque valentem ; [760]
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam ; dum ficus prima, calórque
Deſignatorem decorat lictoribus atris ;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet :
Officioſáque ſedulitas, et opella forenſis
Adducit febres, et teſtamenta reſignat.
Quòd ſi bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare deſcendet vates tuus et ſibi parcet, [761]
Contractúſque leget. Te, dulcis amice, reviſet
Cum Zephyris, ſi concedes, et hirundine primâ.
Non, quo more pyris veſci Calaber jubet hoſpes,
Tu me feciſti locupletem. Veſcere ſodes.
Jam ſatis eſt. At tu quantum vis tolle. Benignè.
Non inviſa feres pueris munuſcula parvis.

Auguſto abſum fallax. Verum ſi me vis incolumem vivere, et bene valere, quod ægrotanti concederes, hoc indulge ægrotare metuenti ; dum prima ficus, et æſtus libitinarium exornat atratis miniſtris ; dum parentes filiis timent ; dum ſedulus et officioſus in foro labor gignit febres, atque aperit teſtamenta. Cum verò hyems nivibus operiet agros Albanos, ſtatim *ad mare decurret tuus poëta, ſuique ſolicitus rarius leget.* Demum *ad te revertetur cum Favoniis, et primâ hirundine, ſi* quidem *ita volueris, ô ſuavis amice.* Enimverò *nequaquam mihi opes largitus es, quâ ratione hoſpes Calaber viatorem cogit pyra comedere.* CAL. *Comede, quæſo, ait.* VIAT. *Abunde eſt.* CAL. *Aufer quantum placuerit.* VIAT. *Liberalis es* admodum. CAL. *Aufer*, inquam, *dona puerulis grata.*

ANNOTATIONES.

4. *Dabis ægrotare timenti, Mæcenas, veniam* ;] Horatium nempe habere comitem aſſiduum Mæcenas cupiebat. At ille amantior ſuæ libertatis, hoc ſervitii genus vix ferebat. Adde quod poëtæ et carmina ſeceſſum atque otium requirunt. Vide poſteà v. 34. annot.

5. *Dum ficus prima, calorque.*] Dum fervet canicula, quo tempore maturеſcunt ficus. Porrò gravis æſtate eſt Romæ habitatio niſi divitibus domicilia quædam et viridaria, ſæviente etiam æſtu, frigida habentibus.

6. *Deſignatorem.*] Sic dicitur, qui pompam funebrem, vel ludos ſcenicos conſtituit, ordinat, componit ; quique locum et tempus ad agendum perſonis deſignat. Gall. *Juré crieur :* Item, *Maiſtre de ceremonies.*

Decorat lictoribus atris ;] Lepidè, quaſi magiſtratum lictoribus, ſic deſignatorem exhibet poëta noſter ſtipatum et decoratum ſuis miniſtris libitinariis, veſpillonibus, uſtoribus, pollinctoribus, ſandapilariis, qui omnes pullâ veſte induti adſunt.

7. *Dum pueris omnis pater, &c.*] Ob frequentes et periculoſas eâ tempeſtate ægritudines.

8. *Opella forenſis.*] Nimia quidem opera clientibus præſtita, nimia ſedulitas in actione forenſi.

9. *Teſtamenta reſignat.*] Scilicet aperiuntur teſtamenta duntaxat poſt mortem.

10. *Albanis.*] Circumjectos Romæ agros indicat. *Alba* Latii urbs, Româ antiquior, inde diſtans 14 millia paſſ. ab Aſcanio condita paulò poſt excidium Trojanum : nunc jacet in ruderibus. Ex his autem ſurrexit crevitque Albanum, v. *Albano*, principatus titulo gaudens.

11. *Ad mare deſcendet.*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepeſcit, æſtate verò friget. De Tarentinâ temperie lib. 2. Od. 6.

Ver ubi longum tepidaſque præbet
Jupiter brumas.

12. *Contractuſque leget.*] Legendis libris minùs incumbet. Metaph. à navigantibus, qui vela contrahunt, et littus legunt, tempeſtate ingruente vel imminente.

13. *Cum Zephyris.*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide lib. 3. Od. 1.

Hirundine primâ.] Hirundines abeunt hybernis menſibus, apricos ſecutæ montium receſſus ; redeunt vere primo. Plin. lib. 2. cap. 47. *Favonii hybernum molliunt cœlum. . . . . Favonium flatuunt quidam ad 7. Calend. Mart. Chelidoniam vocat ab hirundinis viſu.* Id lib. 10. cap. 24. et lib. 18. cap. 16. Cic. ad Heren. l. 4. n. 63. *Hirundines æſtivo tempore præſto ſunt, frigore pulſæ recedunt.* Vide Plutarch. Sympoſ. lib. 8. cap. 7. et Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 10. ubi de proverbio, *Una hirundo non facit ver :* item de Ariſtophanis dicto. *Hirundinibus plurimis indigere :* quo deridebat hominem hyeme attritas veſtes habentem ; et ſignificabat opus eſſe illi, ut ver æſtaſque quamprimùm adeſſent. Id Rhodig. lib. 21. cap. ult. aſſerit hirundinem album perdice haud minorem apparuiſſe in Samo.

14. *Calaber.*] De Calabriâ Italiæ regione lib. 1. Od. 3.

Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus et stultus donat, quæ spernit et odit.
Hec seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratum:
Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis. [7..]
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quòd si me noles usquam discedere; reddes
Forte latus, nigros angustâ fronte capillos:
Reddes dulce loqui: reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Fortè per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastáque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustrà.
Cui mustella procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hàc ego si compellar imagine, cuncta resigno.

VIAT. *Tantum debeo* tibi *ob munera, quantum si discedam* iis *oneratus.* CAL. *Penes te* sunt omnia *ista, quæ dimittes hodie suibus devoranda. Profusus et fatuus elargitur, quæ contemnit et aversatur: et hæc messis ingratos procreat, semperque procreabit. Prudens* autem *vir et prudens profitetur* se *paratum esse largiri dignis: neque tamen nescit, quod discrimen sit inter nummos et lupinos.* Ego *quidem me præstabo dignum laude promerentis. Quòd si me nusquam abire permiseris; restitue firmum robur, et nigros crines fronte arctiori: restitue lepidum sermonem, jocos facetos, et dolere Cynaræ lascivæ discessum inter epulas.* Olim *mus agrestis macer per fissuram subierat tritici alveum,* deinde verò *saturatus exire obeso corpore frustrà nitebatur. Huic mustela è longinquo dixit. Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exibis gracilis, per quam gracilis intrásti. Istâ ego similitudine si urgear, omnia* libens *restituo.*

ANNOTATIONES.

21. *Hæc seges ingratos tulit.*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, Τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *Donner de si mauvaise grace, qu'on n'en a point d'obligation.*

22. *Vir bonus, et sapiens, &c.*] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat: cum delectu agit: dignos cum indignis non confundit.

23. *Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis.*] Novit distinguere pretiosum à vili, verum à falso, dignum ab indigno, nummos bonos à malis ludicris, scenicis. *Lupinus* est legumen, quod al qui dictum putant, quod lupinâ quâdam indole terram voret: alii tamen melius ἀπὸ τῆς λύπης, quòd vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Georg. 1. *tristem* lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt et compressa: hinc olim iis utebantur in comœdiis ad imitandos nummos, quò alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. Act. 3. Sc. 2.

> Ag. *Agite, inspicite, aurum est.*
> Col. *Profecto, spectatores, comicum.*
> *Macerato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.*
> *Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.*

25. *Reddes Forte latus, &c.*] Opportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumptos.

26. *Nigros capillos:*] Nigros olim in juventute, jam verò canos.

Angustâ fronte.] Dum erant capilli densiores, angustâ; at eis decidentibus, jamque rarioribus, latâ.

27. *Ridere decorum, et Inter vina fugam, &c.*] Levitates amatorias et juveniles.

29. *Fortè per angustam, &c.*] Apologus et similitudo maximè ad rem, quibus solerter et ingeniosè mentem suam declarat Horatius.

30. *Cumeram.*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebii condebant frumenta. Ejus mentio jam lib. 1. Sat. 1. v. 53. facta.

22. *Mustella.*] Sive *mustela.* Gall. *une belette,* Ang. A WEASEL.

34. *Cuncta resigno.*] Non temerè aut fictè sed consultò et ex animi sententiâ loquitur Horatius. Ejus certè menti penitùs insidebat illud:

> *Non bene pro toto libertas venditur auro.*

Quod quidem ostendit luculenter, cùm nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mæcenati Imperator scripserat: *Antè ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum à te cupio abducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensâ ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Quid verò ad hæc Horatius?

Nec

Nec somnum plebis laudo satur altilium, nec [763]
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudâsti: réxque patérque
Audisti coràm, nec verbo parciùs absens.
Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud malè Telemachus proles patientis Ulyssei;
Non est aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent. Mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causísque Philippus agendis [764]
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque foro nimiùm distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacuâ tonsoris in umbrâ,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.

Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem, nec libertatem opibus Arabum permutare velim. *Sæpe me laudâsti paucis contentum:* tuque à me *rex et pater celebratus es presens, pariterque absens. Experire, num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus, patientis Ulyssis filius,* aiebat: *Ithacæ regio non est equis idonea, quippe nec campis aperta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, ô Menelae, tibi magis idonea. Exiguo exigua conveniunt. Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minus frequens, vel Tarentum haud bellicosum. Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis ab occupationibus* consuetis *revertebatur circa horam* diei *octavam: et jam senior conquerebatur Carinas foro longius abesse. Tum, inquiunt, in tabernâ tonsoris prætonsum quendam vidit cultro ungues otiosè resecantem.* Mox *servo mandata sua strenuè capessenti* imperavit;

ANNOTATIONES.

Præclarum nihilominus officium deprecatus est, detractavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum epistolâ, in quâ sic erat: *Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire — neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.* Quæso, lector, ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem et clementiam: quam virtutem principibus idoneam ut magis admirere, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. Rectè enim et non temerè feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.*

35. *Nec somnum plebis laudo satur.*] Neque verò plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cùm sumptuosis epulis abundo et satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus, si egestatis incommoda sentiam. Imo libertatem præfero quibuslibet divitiis.

Altilium.] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumptuosiores ac lautiores.

36. *Divitiis Arabum.*] Vid. lib. 1. Od. 29.

37. *Rexque paterque Audisti.*] Ellipsis, deest *dici*; hoc sensu: audiisti dici te à me *regem* ob munificentiam, *patrem* ob amorem. Sic vulgo aiunt: *bene vel male audire.*

40. *Haud malè Telemachus.*] Menelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. *De Ulysse*, lib. 2. Sat. 5. *De Ithaca*, ibid. v. 4.

44. *Regia Roma.*] Urbium principem dicit, Lib. 4. Od. 3.

45. *Vacuum Tibur.*] Minus populosum, Lib. 1. Od. et 18.

Imbelle Tarentum.] Voluptatibus magis quàm bello aptum. Lib. 1. Od. 28. Lib. 2. Od. 6. Lib. 3. Od. 5.

47. *Strenuus et fortis, &c.*] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longè præstare quietum vitæ genus, quamvis mediocre et angustum.

Philippus.] L. Marcius Philippus, consularis vir ac censorius, gravitate, ingenio, facundiâ, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto. Item in orat. pro Quinctio.

47. *Ab Officiis.*] Forensibus fatigatus officiis, quibus tum acriter incumbebat, ut *eloquentiâ florentissimus civitatis* diceretur. Cic. cit.

Octavam circiter horam.] Horâ post meridiem ferè secundâ: quod alibi explanavi fusè.

48. *Carinas.*] Vicus erat Romæ curvus et oblongus instar carinæ: unde nomen. In eo sita erat Philippi domus. Erant et plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ: quapropter *lautas Carinas* vocat Maro, Æn. 8. v. 361.

49. *Grandis natu queritur*;] Inter quippe senibus molestum est.

51. *Purgantem leniter ungues.*] Quod animi tranquillitatem denotabat.

Demetri (puer hic non lævè jussa Philippi
Accipiebat) abi, quære, et refer, unde domo, quis,
Cujus fortunæ, quo sit patre, quóve patrono.
It, redit, et narrat, Vultejum nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properarè loco, et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem, parvísque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, campo.
Scitari libet ex ipso quodcumque refers: dic
Ad cœnam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benignè,
Respondet. Negat ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit, aut horret. Vultejum manè Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla
Quòd non manè domum venisset; deniq; quòd non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nònam venies: nunc i, rem strenuus auge.
Ut ventum ad cœnam est, dicenda, tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hìc ubi sæpe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum;

Demetri, vade, percunctare, et narra, quis iste, quâ conditione et familiâ, quo patre sit, et quo patrono. Ille *vadit, revertitur, ac refert, Vultejum Menam vocari, præconem esse, re familiari, exiguâ, probum existimari, discurrere, et interquiescere comparare, et uti; parvis sociis, fixoque domicilio frui, necnon spectaculis et campo* Martio *post negotio peracta.* Tum Philippus: *Ab ipso velim quærere ea, quæ narras: ad cœnam voca. Vix fidem habet Mena: apud se attonitus cogitat. Quid plura? Nimis liberaliter, inquit.* PHILIP. Itane *recusat iste?* DEMET. *Recusat pertinax, teque curat parum, vel formidat.* Postridiè *Philippus improvisus adoritur, salutatque prior Vultejum, exiguas merces venumdantem plebeculæ tunicâ indutæ. Vultejus Philippo obtendit curas et occupationes negotiationis, propter quas ad eum mane non ivisset*; veniamque petit, *quod eum non prior salutasset.* PHILIP. *Tum demum condonasse me tibi existima, si mecum hodie cœnaveris.* VULT. Faciam *quod jubes* PHILIP. *Ergo venies post* horem *nonam; jam abi, opesque sedulò congere. Postquam ad cœnam convenit, atque tam proferenda quàm reticenda effutiit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens*, velut *piscis ad uncum obtectum*,

ANNOTATIONES.

52. *Demetri (puer hic, &c.*] Adverte narrationem et hypotyposin eximiam: rem oculis observari credas, adeò vivida sunt omnia.

56. *Præconem.*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denunciabat.

57. *Properarè loco.*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58. *Gaudentem parvis sodalibus.*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, et cum iis exigua sed pacata vitæ gaudia delibantem.

59. *Campo.*] De Martio campo, et frequentibus illic exercitationibus dixi lib. 1. Od. 8.

62. *Benignè.*] Responsio blandè recusantis. Gall. *C'est trop d'honneur qu'il me fait. Je luy suis fort obligé. Je le remercie.*

63. *Negat ille mihi?*] Philippus excandescit.

65. *Scruta.*] Gr. et γρύτη, γρυλάρια, frivola. Hinc *scrutariam facere*, i. e. vilia quædam vasa vendere, apud Apuleium lib. 4. quod tamen alii aliter exponunt. Hinc et *scrutarium*, locus in quo venduntur scruta: et *scrutarius*, qui vendit. Lucil.

Quidni? et scruta quidem ut vendat scrutarius laudat,
Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.

Vide Gell. lib. cap. 14.

Tunicato popello.] Infirmæ sortis plebi, non togâ, sed tunicâ simplice vestitæ.

69. *Providisset.*] Al. leg. *provisisset.*

71. *Post nonam.*] Ad cœnam venies horâ solitâ, nempe tertiâ post meridiem: de quâ nos alibi, at Alex. ad Alex. l. 5. c. 21. quem adi, multa ibi disquirentem scitu digna.

72. *Dicenda, tacenda locutus.*] Egregiè videlicet potus et cœnatus, atque hilaris è Baccho factus quævis liberè effutiebat: ut ferè fit.

74. *Piscis ad hamum;*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit, velut piscis ad hamum, ignorans quid inde sibi impenderet et conflaretur mali. Nempe ipsius libertas et animi quies in discrimen adducebatur.

Manè cliens, et jam certus conviva, jubetur [767]
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, arvum cœlùmque Sabinum
Non cessat laudare. Videt, ridétque Philippus;
Et sibi dum requiem, dum risus undique quærit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit; persuadet utî mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus, ultrà
Quàm satìs est, morer, ex nitido fit rusticus; atq;
Sulcos et vineta crepat mera; præparat ulmos;
Immoritur studiis; et amore senescit habendi.
Verùm ubi oves furto, morbo periere capellæ; [768]
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, mediâ de nocte caballum
Arripit, iratúsque Philîppi tendit ad ædes.
Quem simul adspexit scabrum intonsúmque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentúsque videris
Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi pònere nomen.
Quòd te per genium, dextrámque, deósque Penates,

cliens manè, jamque convictor assuetus jubetur ad villam suburbanam comitari per ferias Latinas imperatas. It equo insidens, agrum et aërem Sabinum valde laudat. Philippus videt, ac ridet; dumque sibi joca et oblectamenta undequaque perquirit, sestertia septem largitur, aliaque septem commodare spondet; suadetque ut emat prædiolum. Vultejus *emit. Ac ne te prolixo sermone plusculum detineam, de homine polito fit agrestis; et dein. loquitur solùm de sulcis ac vinetis; arbores disponit; macerat se curis; et in cupiditate possidendi inveterascit. At cùm* cœpit *oves furto, et capras morbo perdere;* cùm *messis spem fefellit, boves* autem *arando confecti sunt;* tum *jacturis perculsus nocte mediâ inscendit equum, iratusque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus squalidum cernens atque horridum, dixit: Vultei, nimis te laboriosum et anxium video.* Vultejus *respondit: Certè miserum appellabis, ô patrone, si verè me nominare volueris. Quocirca enixè te rogo per genium, et dextram, Penatesque deos,*

ANNOTATIONES.

75. *Manè cliens.*] Patronum clientes quotidiè manè salutabant, officiumque suum ei deferebant.

Certus conviva.] Sic Menæ libertati insidiabatur Philippus, sibique mimum parabat.

76. *Indictis Latinis.*] Feriis, quibus erat *liberis litium et jurgiorum quies, servis autem operum et laborum,* inquit Cicero 2. De leg. n 29.

Indictis.] Has enim tempore incertas magistratus vel pontifex maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera: Stativæ, statis mensibus ac diebus observatæ; ut Saturnalia, Lupercalia, &c. Conceptivæ: ut Latinæ, Sementinæ, Pagnalia, Compitalia: Imperativæ, quas consul, prætorve, aut pontifex maximus pro arbitrio imperabat: Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefastæ erant. Cætera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7.

Latinis.] Varro 5. de L. L. *Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus à Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carnem petere ex sacris:* scil. ex tauro in *Albano monte* sacrificari solito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius à principio in unum diem indixit. Post reges autem exactos, altera dies adjecta populi jussu. Demum restituta plebe, quæ ad sacrum montem secesserat, à consule vel præfecto Latinarum indictæ sunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas servatásque invenimus in dies decem: ultra quos duo etiam post Latinas religiosi habiti, quibus solemne ludicrum in Capitolio exhibebatur, quadrigis concito cursu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. modò cit.

77. *Sabinum.*] In Sabinis agris sita erat Philippi villa. Vide Epod. 2.

80. *Septem sestertia.*] Poëticè, pro septem millia sestertiùm. Nec enim agellus septem aut etiam quatuordecim nummis sestertiis emi poterat: ut bene statuunt Budæus et alii. Vide posteà lib. 2. Epist. 2. v. 33.

84. *Præparat ulmos;*] Ad vites sustentandas.

89. *Iratúsque Philippi tendit ad ædes.*] Ergo jam Vultejus hamo captus ejus aculeum sentit: Philippus autem parato inde sibi ludibrio gaudet et oblectatur.

92. *Pol.*] Id est per Pollucem.

94. *Genium.*] Præsidens natalibus numen.

ut restituas me priscæ conditioni. Itaque *quicunque semel agnovit, quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est* enim, *ut se quisque suâ mensurâ et pede metiatur.*

Obsecro, et obtestor, vitæ me redde priori.
Qui semel aspexit, quantum dimissa petitis
Præstent, maturè redeat, repetátque relicta.
Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum est.

ANNOTATIONES.

94. *Penates.*] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui vero illi fuerint haud constat. Alii statuunt Jovem, Junonem, et Minervam: alii Neptunum et Apollinem: alii Cœlum et terram, &c.

Dextramque.] Plin. lib. 11. cap. 45. *Inest,* inquit, *hominis dextræ quædam religio, observatione gentium.* Sic Virgil. Æneid. 4. v. 314.

Per ego has lacrymas, dextramque tuam:
et Æneid. 7. v. 234.
Fata per Æneæ juro dextramque potentem:

96. *Qui semel aspexit, &c.*] Hæc aliquid dicta volunt à Philippo Vulteii Menæ votis respondente: ego verò, ab Horatio apud Mæcenatem perorante.

98. *Metiri se quemque suo modulo, &c.*] Debet unusquisque seipsum nosse, ac pervidere, quænam sibi conditio potissimùm conveniat ad beatè vivendum. Sic fermè Persius Sat. 4. v. 52.

Tecum habita; et nôris, quam sit tibi curta supellex.

EPISTOLA VIII. Ad CELSUM ALBINOVANUM.

Quædam ejus vitia obliquè vellicat.

O Musa, Celso Albinovano, comiti et scribæ Neronis renuncia, quæso, salutem et prosperitatem. Si interroget, quid agam; responde, me plurima et præclara spondere, at *vitam ducere nec bonam nec jucundam: non quòd grando fregerit vites, aut nimius calor olivas arefecerit; nec quòd greges malè se habeant in agris remotis; sed quoniam pejus animo valens, quàm toto corpore,*

CELSO gaudere et bene rem gerere Albinovano [77]
Musa rogata, refer, comiti scribæque Neronis.
Si quæret, quid agam; dic multa et pulchra minantem
Vivere nec rectè, nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites, oleámve momorderit æstus;
Nec quia longinquis armentum ægrotet in arvis;
Sed quia mente minùs validus, quam corpore toto,

ANNOTATIONES.

1. *Celso gaudere, &c.*] Seipsum ita hîc poëta reprehendit, ut Celsum in suâ personâ videatur arguere levitatis et arrogantiæ: quem suprà (si quidem is idem est) jam nonnihil vellicavit, Epist. 3. 5. 15. et seq.

Celso.] Corneliorum et Papiorum cognomen fuit *Celsus.* Posthumiorum autem *Albinovanus,* ut notat Torr. ex Appiano.

Gaudere et bene rem gerere.] Sic amicos salutabant Græci χαίρειν καὶ εὐπράττειν quibus exoptabant prospera omnia. Plato sanitatem mentis potiùs optandam aiebat: atque ita salutandos familiares: σωφρόνει vel γνῶθι σεαυτόν.

2. *Comiti scribæque Neronis.*] Ex iis qui magistratus in provincias sectabantur, alii officii gratiâ; ut scribæ, medici, accensi, &c. alii honoris et amicitiæ causâ duntaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur: de quo suprà Epist. 3. Vide Cic. Ver. 4.

Scribæ.] Librario, scribendis literis præposito Gall. *Secretaire des commandemens.*

4. *Nec rectè.*] Non satis secundum virtutem.

Nec suaviter:] Epicurus ipse statuebat, absque virtute neminem posse suaviter vivere.

Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum:
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno: [769]
Quæ nocuere sequar: fugiam quæ profore credam:
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat; quo pacto rem gerat, et se;
Ut placeat juveni, percontare, atque cohorti.
Si dicet, rectè; primum gaudere: subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

nihil auscultare, nihil discere velim, quod ægrotum me curet. Porrò *fidelibus medicis offendar, et amicis irascar, eo, quod lethargiam fatalem à me depellere studeant:* imo verò *consecter noxia, devitem profutura: Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi* autem *Romam. Postea, quære, quomodo se habeat, et quantum negotia promoveat; quàmque gratiosus adolescenti* sit, *atque* ejus *familiaribus. Si respondet, bene* omnia procedere; *primò salvere* jube: *tum ad aurem insusurra monitum istud: Nos tecum agemus, ô Celse quemadmodum tu fortunâ uteris.*

ANNOTATIONES.

8. *Nil audire velim, &c.*] Malis meis remedium petere nolim è philosophiâ, ut *mens sana* mihi *sit in corpore sano.* Juven. Sat. 10. v. 356.

9. *Fidis offendar, &c.*] Recta monentibus minimè obtemperans amicis, qui mederi conantur ægritudini meæ.

10. *Veterno:*] Morbo pertinaci, metaph. inconstantiæ animæ suberbæ, &c. De *veterno* seu lethargo, lib. 2. Sat. 3. v. 30.

12. *Romæ Tibur amem, &c.*] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, et rusticum otium expeto: cum verò sum ruri solitudinis impatiens urbanam vitam desidero. Lib. 2. Sat. 7. v. 28.

Romæ rus optas, absentem rusticus urbem:
Tollis ad astra levis.

Tibur.] Lib. 1. Od. 7. et 18. Lib. 2. Od. 6.

Ventosus.] Vel levis instar venti, vel inflatus vento, et superbiens rebus secundis.

14. *Juveni.*] Tiberio Claudio Neroni: de quo Epist. seq. Item suprà Epist. 3.

Cohorti.] Præcipuis amicis et familiaribus. Vide modò cit. Epist. 3. Sueton. Galb. cap. 7. *Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus,* &c. Senec. De clement. lib. 1. cap. 10. cohors prima interioris admissionis.

17. *Ut tu fortunam, &c.*] Si ex amicitiâ Claudii Neronis prosperâ fortunâ non extolaris, te semper amicum habebimus. Sin autem tui oblitus superbias, ne negligemus velut amicitiâ nostrâ indignum. Lib. 3. Od. 27. v. 74.

——bene ferre magnam
Disce fortunam.

EPISTOLA IX. Ad CLAUDIUM NERONEM.

Septimium illi commendat.

SEPTIMIUS, Claudi, nimirum intelligit unus, [770]
Quanti me facis. Nam cùm rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,

O Claudi Nero, *solus nempe Septimius novit, quanti me æstimes. Etenim quando,* me *orat instatque precibus, ut ipsum ad te perducam, et commendandum, tamquam*

ANNOTATIONES.

1. *Septimius.*] Adverte, lector, quàm poëta solers pariter ac modestus: qui quanto suam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget ostenditque, tenere se artem placendi principibus viris.

Septimius.] Is est de quo lib. 2. Od. 6.

Claudi.] De eo Tib. Claud. Nerone Augusti privigno, suprà Epist. 3. initio.

3. *Tradere coner.*] Cic. lib. 7. Epist. ad Trebat. *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissimè diligentissimèque potui.*

Dignum mente domóq. legentis honesta Neronis.
Munere cùm fungi proprioris censet amici?
Quid possim videt ac novit me valdiùs ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ, [7. 1]
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quòd si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem;
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

non indignum amicitiâ et familiaritate principis, non nisi probos eligentis; quando putat me censeri inter amicos interiores tuos, animadvertit scitque magis quàm ego ipse, quantum apud te valeam. Plurima de te conatus sum, ut me excusarem. At veritus sum, ne viderer minorem exhibuisse meam auctoritatem, eamque voluisse occultare, ut mihi soli utilis forem. Itaque ego devitans gravioris peccati notam, deveni ad speciem urbani vultûs. Ergo si probas, quod verecundiam abjeci amici gratiâ; hunc tuis aggrega, et existima probum et constantem.

ANNOTATIONES.

4. *Legentis honesta Neronis.*] Hæc laus gravissima est in magnate, tum verò præsertim in juvene. Epist. præced. v. 14. Vide Psaltæ regii Psal. 101. *Non adhæsit mihi cor pravum, ——— cum superbo non edebam ——— non habitabit in meâ domo, qui loquitur iniquè, &c.*

5. *Proprioris amici;*] Apud. Senec. De benef. lib. 6. cap. 33. *Non isti sunt amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.*

7. *Cur excusatus abirem:*] Ne commendatitiam hanc epistolam ad te scriberem, tibique molestus viderer.

8. *Mea finxisse minora.*] Exhibuisse minùs posse me, quam possim.

9. *Opis.*] Æneid. 1. v. 604.
——— Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido.

Mihi commodus uni.] Quod sanè invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus.

10. *Majoris opprobria culpæ.*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium et amorem.

11. *Frontis ad urbanæ.*] Solet, qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior, contrà rusticus et agrestis fronte et verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem, audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur,: *Depositum pudorem.*

Quod si depositum laudas, &c.] Si laudas, quod malui apud te esse confidentior, quàm videri parùm sincerus ac fidelis amicus.

EPISTOLA X. Ad FUSCUM ARISTIUM.

Vitam rusticam præ urbanâ laudat.

URBIS amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores: hâc in re scilicet unâ
Multùm dissimiles, at cætera penè gemelli,
Fraternis animis; quidquid negat alter, et alter
Annuimus pariter, vetuli notíq; columbi. [772]
Tu nidum servas: ego laudo ruris amœni

Nos *ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem: in hoc tantum dispares valdè, in reliquis autem propè gemini, mente fraternâ; quodcunque alter respuit,* alter *quoque* recusat: *unà* verò *consentimus,* ut *vetuli, et noti columbi. Tu nidum custodis: ego*

ANNOTATIONES.

1. *Fuscum.*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam Oden. 22. lib. 1. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3. *Gemelli.*] Perquam similes ut solent esse gemini.

5. *Columbi.*] Inter hos plurimus, et mutuus planè amor esse consuevit.

6. *Nidum servas.*] Resides in urbe Româ quâ mirum in modum delectaris.

Rivos, et musco circumlita saxa, nemúsque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui,
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo.
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primùm;
Novistíne locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubî gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis, [773]
Cùm semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minùs invida cura?
Deteriùs Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas;
Laudatúrque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expelles furcâ, tamen usque recurret,

villæ jucundæ rivulos, et saxa musco obducta, atque silvam præfero. Quid plura? vivo et rex sum, statim ut discessi ab his, quæ vos laudatis admodùm, vulgo approbante. Placentas autem repudio, velut servus sacerdotis; panem verò libis melle conditis suaviorem requiro. Quòd si expedit vivere congruenter naturæ, atque area primò deligenda est ad extruendam domum; an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne locus, in quo tepidiores sint hyemes? in quo mitior aër temperet furorem Caniculæ, et tempora, quibus Leo fervens suscipit ardentem solem? Estne locus, in quo molestæ solicitudines minùs perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quàm marmor Numidiæ? An aqua in vicis contendens frangere tubulos *plumbeos, limpidior* est, *quàm quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores, et laudatur domus habens prospectum ad campos remotos.* Verum tametsi *furcâ naturam abigas, nihilominus redibit semper,*

ANNOTATIONES.

6. *Laudo ruris amœni Rivos,* &c.] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ, et quasi consanguineam. Vide Epod. 2. Seneca Hippolyt. Act. 2. vitæ rusticæ commoda sic describit:

Non alia magis est libera et vitio carens,
Ritusque meliùs vita quæ priscos colat.
Quàm quæ relictis mœnibus sylvas amat.
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis;
Non aura populi, et vulgus infidum bonis;
Non pestilens invidia, non fragilis favor.
Non ille regno servit; aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes:
Spei metûsque liber, &c.
Nec scelera populos inter atque urbes sita
Novit, &c.
Et teste cælo vivit, &c.

9. *Quæ vos ad cœlum effertis.*] Scil honores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10. *Sacerdotis fugitivus.*] Is fastidiens liba et placentas, quæ sacerdoti è sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit et præfert, herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. 3.

Liba deis fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, et à Baccho mella feruntque.

12. *Vivere naturæ si convenienter.*] Naturæ impertiri duntaxat idonea et necessaria, negare autem, quæ vitiosa expetit libido.

13. *Ponendæque domo,* &c.] Si vitæ beatæ et tranquillæ fundamenta jacienda sint.

16. *Rabiem Canis.*] Caniculæ ardores molestos. Lib. 1. Od. 17. v. 17. Lib. 3. Od. 13.

Momenta Leonis, &c.] Æstum serventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide lib. 5. Od. 29. v. 19.

18. *Invida cura.*] Invidens homini, et eripiens quietem.

19. *Libycis lapillis.*] Lybia pro Numidia, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. Lib. 2. Od. 18. v. 4.

20. *Purior in vicis aqua,* &c.] Per tubos et canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumptu extructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22. *Nempe inter varias,* &c.] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimantur; cum in mediâ urbe, et in ædibus magnificentissimis nemora construantur, &c.

24. *Naturam expelles furcâ,* &c.] Erasmus, *Sensus est,* inquit, *haud facilè dedisci, quæ nobis natura penitùs indidit et insevit. Ducta metaphora à ramis, qui appositâ furcâ torquentur alio quam natura posuerat, quâ sublatâ, rursum vergunt eodem quo prius.* Alii, *furcâ expellere,* interpretantur, per vim, asperè, et ignominiosè expellere. Quod magis arridet. Cic. ad Attic. lib. 16. Epist. 2. *Sed quoniam furcillâ extrudi-*

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiúsve medullis, [774]
Quàm qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges, et regum vitâ præcurrere amicos.
Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis frænúmque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore:
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret; dominum vehet improbus, atq;
Serviet æternùm, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tuâ vives sapienter, Aristi;
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura [775]
Cogere quàm satìs est, ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecto pecunia cuique,
Tortum digna sequi potiùs, quàm ducere funem.

et sensim victrix perfringet improbam libidinem. Enimvero *qui discrimen ignorárit purpuram Sidoniam inter et lanam Aquinate succo imbutam, detrimentum haud capiet majus, et medullis perniciosius, quàm qui nesciet discernere falsum à vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest,* quàm ducunt *principes et principum familiares. Cervus pugnacior equum arcebat pascuis communibus. donec in diuturnâ pugnâ inferior auxilium petiit ab homine, ac frænum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem, nec ore frænum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore; infelix dominum feret, semperq; servus erit, quia parvo contentus non est. Cui suæ non congruent facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet, si angustior, lædet. O Aristi, vives sapienter conditione tuâ contentus; neque redargues, quando videbis à cumulare plus, quam sufficit, et non desinere. Opes congestæ unicuique dominantur vel serviunt;* at *debent magis fune trahi, quam trahere,*

ANNOTATIONES.

tur: quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pac. simili dictione utitur, διχανοῖς τὸν Θεὸν ἰδεῖν. Sat. 13 v. 139.

——— *Tamen ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa et mutari nescia.

25. *Et mala perrumpet furtim fastidia.*] Sapienter natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet et damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque malè expetentium, præter, aut etiam contra instinctum naturæ.

26. *Sidonio.*] Sidon et Tyrus urbes Phœniciæ, optimâ purpurâ nobiles. Vide lib. 3. Od. 29. et Epod. 16. sub finem.

Contendere callidus ostro. Nescit Aquinatem, &c.] Apud Aquinum Latii urbem fiebat purpura, sed quam periti facilè dignoscebant longè viliorem genuinâ et pretiosâ è Tyro vel Sidone. Alii parum callidi in Aquinate, quod Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum, ignobile oppidum, angelici doctoris Thomæ illinc oriundi fama subinde illustravit.

Ostro.] Color est subrubeus aut violaceus, è sanie confectus ostreorum, maximè verò muricis, cujus frequens piscatus est ad urbes modò dictas.

28. *Propiusve medullis.*] Metaph. à venenis aut morbis; quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34. *Cervus equum, &c.*] Stesichoro fabulam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. 2.

40. *Dominum vehet improbus, &c.*] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit, si homo paupertate excussâ mancipium fit cupiditatis et pecuniæ sibi dominantis.

42. *Cui non conveniet sua res.*] Qui opes habebit nimias, ideoque sibi non convenientes, tam ab iis lædetur, quam pes à calceo parum apto.

Ut calceus.] Proverbium est à Græcis derivatum: *Ne supra pedem calceus.*

47. *Imperat aut servit.*] Senec, De vitâ beatâ: *Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.*

48. *Tortum digna sequi, &c.*] Dictio vide-

Hæc

Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto, quòd non simul esses, cætera lætus,

Ego tibi scribebam ista pone vetus Vacunæ templum, hilaris sane per omnia, nisi quòd mecum non sis.

ANNOTATIONES.

tur ducta à sacris illis saltationibus Romæ fieri consuetis ad restim, cujus principium tenens præsultor funem ducere, alii verò fune duci, aut ductum funem sequi dicebantur. Tit. Liv. lib. 27. *Per manus reste datâ virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.*

49. *Hæc tibi dictabam.*] Puero vel librario dictabam Epistolam hanc tibi mittendam.

Post fanum putre Vacunæ.] Hæc vacationis dea, Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetustate et carie detritum, *putre* dicitur. Ingeniosè verò et lepidè se ipse poëta collocat ad Vacunam, dum vacuus et otiosus scribit ad occupatissimum Fuscum Aristium.

Vacunæ.] Vetustissima hæc Sabinorum dea, in agro Reatino, sacra etiam habens nemora, ex Plin. lib. 3. cap. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro Rer. Divin. lib. 1. ait esse Victoriam, quæ facit vacare à curis. Vet. Schol. Porrò Vacunalia Decembri mense celebrabantur à rusticis jam vacuis operum, post collectos fructus. Ovid. Fast. 6.

Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantque sedentque focos.

EPISTOLA XI. Ad BULLATIUM.

Ad felicitatem parùm facit locus.

QUID tibi visa Chios, Bullati, notáque Lesbos? [776]
Quid concinna Samos? quid Cræsi regia Sardis?
Smyrna quid, et Colophon? majora minoràne famâ?
Cunctáne præ campo et Tiberino flumine sordent?

O Bullati, quid censes de Chio, et de Lesbo celebratissimâ? quid de Samo nitidâ? quid de Sardi Cræsi regiâ? quid de Smyrnâ et Colophone? an habent aliquid *majus aut minus famâ? An omnia videntur* dentur *spernenda præ* Martio *campo et fluvio Tiberi?*

ANNOTATIONES.

1. *Quid tibi visa, &c.*] Bullatium clarissimas Asiæ minoris urbes pervagatum compellat poëta: et quòd nosset hanc esse ejus mentem, ut extra Romam vix se beatè vivere existimaret; occasionem sumit asserendi, felicitatem minimè à loco pendere: ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

Chios.] Insula maris Ionii: de quâ lib. 3. Od. 19.

Lesbos.] Ægæi maris insula *nota* cùm vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi et Sapphonis: de quibus lib. 1. Od. 17. et 32. item lib. 2. Od. 13.

2. *Samos.*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum: *concinna*, vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præcipuo Junonis. Adde celebritatem è vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur: necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

Cræsi regia Sardis.] Hæc urbs Lydiæ, regia quondam Cræsi, hodie jacet. *Cræsus* immensis divitiis inclytus, à Cyro subinde victus sensit, quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe *fortuna vitrea est: cum splendet, frangitur.*

3. *Smyrna.*] Urbs Ioniæ maritima, hodie regionis primaria.

Colophon.] Hæc civitas Smyrnam inter et Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti, *Colophonem imponere*, id est, ultimam operi manum adhibere. Inde fluxit, quòd cùm exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primùm alteros equitatu suo juvissent Colophonii. Strabo.

Majora minorane famâ.] Suntne urbes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit?

4. *Campo.*] Amœnissimo illo Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Româ, lib. 1. Od. 8.

Tiberino flumine.] Albula pridem dictus is

An optares aliquam è civitatibus Attali? an Lebedum cupias, maris pertæsus atque itinerum? BULLAT. *Nosti, qualis sit Lebedus; desertum magis oppidum Gabiis et Fidenis: attamen* ego *mallem ibi degere, atque immemor propinquorum, iisque contemptus, è terrâ mare tumidum eminus contemplari.* HORAT. *At nec qui Capuâ Romam pergit, pluviâ et cœno conspurcatus, morari* semper *in cauponâ velit; nec qui contraxit frigus, laudat furnos et balnea, tanquam præbentia vitam omnino felicem. Neque si et vehemens Auster exagitaverit in aperto mari, ideo vendas navem ultra mare Ægæum.* Certe hominem *sanæ* mentis non plus *juvat Rhodus et clara Mitylene, quàm lacerna* in *solstitio* æstivo, *campestre tempestate nivali,*

An venit in votum Attalicis ex urbibus una? [777]
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus: tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul è terrâ spectare furentem.
Sed neque qui Capuâ Romam petit, imbre lutóque
Adspersus, volet in cauponâ vivere: nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plenè præstantia vitam.
Nec si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit. quod [778]
Penula solstitio, campestre nivalibus auris,

ANNOTATIONES.

fluvius Romam interluens, Tiberino Albæ rege submerso, novam est appellationem sortitus Lib. 1. Od. 2. Ovid. Fast. 2.

Albula, quam Tiberim mersus Tiberinus in undis
Reddidit.

5. *Attalicis ex urbibus una.*] Quædam ex urbibus Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. Lib. 1. Od. 1. Lib. 2. Od. 18.

6. *An Lebedum laudas odio maris, &c.*] Adeone pertædet navigationis et peregrinationis, ut in quovis ignobili et deserto vico malis subsistere ac residere, quàm mare aut quodvis iter amplius inire?

Lebedum.] Oppidum Asiæ minoris, ad oram sinûs Ionici; ubi quotannis scenici ludi celebrabantur in honorem Liberi. Strabo. Non desunt, qui vicum esse in Italiâ maritimum dicant.

7. *Scis, Lebedus, &c.*] Responsio est Bullatii, tædium suum *maris et viarum* exhibens. Hæc tamen cæteraque omnia ipsi Horatio tribui possunt.

Gabiis Fidenis,] Duo hæc oppida Latii in Sabinis posita.

10. *Neptunum procul, &c.*] Deum maris. Meton. pro ipso mari. Lucret. Lib. 2.

Suave, mari magno motantibus æquora ventis,
E terrâ magnum alterius spectare laborem.

11. *Sed neque qui Capuâ, &c.*] Vel se ipse poëta corrigit, vel Bullatium refellit similitudine conglobatâ. Quasi viator in cauponâ semper diversari velit, qui lutum itinere collectum illic absterserit, madidasque imbre vestes exsiccaverit; atque imbrium lutique odio viam ac patriam nolit repertere.

Capua.] De hac urbe Campaniæ præcipuâ, Epod. 16. et Lib. 1. Sat. 5.

Romam petit.] Longo itinere.

13. *Furnos et balnea laudat.*] Calida nempe loca.

15. *Auster.*] Ventus meridionalis, pluvius admodum et procellosus. Lib. 2. Od. 4.

16. *Idcirco navem trans Æg. &c.*] Velut nunquam rediturus in patriam, satiùs ducens in regione transmarinâ vitam finire, quàm navigationis incommoda et pericula iterum experiri.

Ægæum mare.] Lib. 2. Od. 6.

17. *Incolumi Rhodos, &c.*] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum, aliasve urbes florentissimas, quàm penulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro et tempestatibus, attamen salvus evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, et. Ergo Romam redi quamprimùm, dum vales; ubi apud nos jactes et extollas Rhodi pulchritudinem ac Mitylenæ, Samum etiam et Chium, &c.

Rhodos, Mitylene.] Insulæ rebus omnibus felices. Vide lib. 1. Od. 7.

18. *Penula solstitio.*] Palliumden adversus imbres et frigus, fervente æstu, Junio mense in solstitio æstivo, cùm sol ultrà non progreditur. Macrob. Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Constat solem neque sursùm ultrà Cancrum, neque ultrà Capricornum deorsum meare; sed cum ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde et solstitia vocantur. Et quia æstivus tropicus temperatæ nostræ zonæ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.*

Campestre.] Subligaculum aliqui interpretantur: alii tenuiorem vestem, quâ induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

Per

Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, ac vultum servat fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.
Tu, quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Gratâ sume manu, neu dulcia differ in annum:
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas. Nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi latè maris arbiter, aufert; [779]
Cœlum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
Est Ulubris, animus si te non deficit æquus.

Tyberis hyeme, focus mense Augusto. Dum potes, et sors propitiam exhibet faciem, Romæ lauda Samum, et Chium, et Rhodum procul positas. Quodcunque verò tempus felix tibi Deus concesserit, gratâ manu accipe, nec in annum differ lætitiam: ut quacunque in regione degas, te spontè ibi *commorari declares. Enimverò si ratio et sapientia, non* autem *situs arcens mare exundans, abigit solicitudines; qui ultra mare navigant, cœlum* quidem *mutant, non* verò *animum. Gravis nos tenet socordia: navibus et equis vitam beatam quærimus.* Atqui *hîc est* illud, *quod quæris: est Ulubris, modo tibi pacata mens adfuerit.*

ANNOTATIONES.

19.] *Per brumam Tyberis,*] Quasi verò quisquam hyeme cupiat flumen subire, seque in eo lavare, aut natare.

Sextili mense.] Ardente cœlo et caniculâ. Vide supra Epist. 7.

Caminus.] Vox Græca est fornacem significans, ἀπὸ τοῦ καίμαθος. à *calore*. Isidor.

21. *Romæ laudetur Samos,* &c.] Hæc Bullatius: Romæ sim modò, laudabo sponte Samum, Rhodum, &c. at ad eas urbes et insulas navigare ne mihi contingat in posterum. Vel hæc pariter, et quæ sequuntur, intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulò antè.

22. *Tu, quamcunque Deus,* &c.] Reponit Horatius: Imò quâcunque horâ et quocunque loco lætus ac beatus esse potes, si ratio et prudentia duces tibi sint. Vel, interim, dum ad nos redeas, horis felicibus fruere, ubique lætus esto, et æquo animo quævis accipe.

23. *Nec dulcia differ.*] Lib. 3. Od. 8. v. 27.

Dona præsentis cape lætus horæ.

26. *Locus effusi latè maris arbiter.*] Urbs quævis ad mare pulcherrima et potentissima, portu commoda, navigatione celebris, egregiè munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris assilientes frangit ac domat.

27. *Cœlum non animum mutant,* &c.] Pythagoreus dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28. *Strenua inertia.*] Oxymoron.

Navibus atque Quadrigis.] Gall. *Par mer et par terre:* Item, *A pied et à cheval.*

29. *Quod petis hîc est.*] Ne longè quæras quod in promptu est. Si sapis, ubicunque sis, felicitatem præstò habes, vel in quovis angulo et oppidulo maximè obscuro et ignobili: v. g. Ulubris in Italiâ; vel Lebedi in Asiâ.

30. *Ulubris.*] Ulubræ oppidum Latii in Campaniâ prope Velitras, desertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quod Augustus Cæsar in eo sit educatus.

Animus si te non deficit æquus] Plaut. Aulul. *Pol, si est animus æquus tibi, satis habes qui benè vitam colas.*

EPISTOLA XII. Ad ICCIUM.

Tantum dives quisque, quantum rebus utitur.

FRUCTIBUS Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci, [780]

O Icci, si verè potiaris proventibus Agrippæ, quos in *Siciliâ percipis, majores*

ANNOTATIONES.

1. *Fructibus Agrippæ.*] Ad Iccium hunc est Od. 29. lib. 1. ubi sicut et hîc, ejus cupiditas notatur, non sine multo satirico sale.

Agrippæ.] Is Augusti gener, de quo l. 1. Od. 6.

Siculis.] Sicilia insula Italiæ adjacens, et ab eâ angusto satis freto divisa, triangularis formæ

Si rectè frueris, non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi: tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri benè, si lateri est, pedibusque tuis; nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si fortè in medio positorum abstemius herbis
Vivis, et urticâ; sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret: [781]
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas unâ virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos,
Cultáque, dum peregre est animus sine corpore velox:
Cùm tu inter scabiem tantam et contagia lucri,

tibi opes dare nequit Jupiter: desine conqueri. Nec enim est inops, qui rerum habet usum. Si venter, si latus ac pedes commodè se habent, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si fortè inter edulia *possessa sobrius vesceris oleribus et leguminibus, ita porrò victitabis, ut sors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam pecunia nequit indolem mutare; sive quod omnia infra solam virtutem ponis.* Non est quòd *demiremur, si Democriti agros et sata depascatur grex* alienus, *dum mens agilis* velut *extra corpus peregrinatur: quandoquidem tu in tantâ prurigine et lue quæstûs,*

ANNOTATIONES.

est. Habet in circuitu plus quàm sexcenta passuum millia; omnium maris Mediterranei amplissima censetur: frumenti adeo ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Ver. 5. c. 2. *Sapiens ille M. Cato penariam cellam reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siciliam nominavit.*

1. *Quos colligis.*] Velut procurator aut coactor ab Agrippâ constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippâ asserant agros. Verùm quod ait Poëta, *frueris*, indicat magis usum fructuum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis, quæ Agrippæ erant.

5. *Si ventri bene, &c.*] Si cibus potusque suppetit, si stratum et cubile, si equus, vel potiùs calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin imo paulò post Stoïcus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8. *Urtica.*] Plin. lib. 21. cap. 15. *Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.* Vide et Dioscorid. lib. 4. cap. 94. Nihil ad rem. *Urtica* pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis, in mare Siculo frequens: de quo Athen. lib. 5.

9. *Rivus inauret.*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cùm stolidè optâsset in aurum converti quicquid contrectâsset, jamque cibis pariter immutatis fame periret: tandem Bacchi, vel Apollinis consilio se abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit: *Malle te puto à Cæsare consuli, quàm inaurari.*

10. *Vel quia naturam.*] Liberalior non fit avarus, et si opibus affluat; nec abundante pecuniâ cupiditas imminuitur.

11. *Vel qui cuncta putas, &c.*] Satiricè vellicat ejus parsimoniam: quasi oleribus vescatur præ amore virtutis, et contemptu dapum exquisitarum; cùm sordidâ parcitate et avaritiâ potiùs ducatur.

12. *Miramur, si Democriti, &c.*] Adeò mirari non debemus, quod Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus philosophicis intentus, ut etiam agros et fruges suas permitteret à vicinorum pecoribus devorari. Tu certè, Icci, mirabilior es, qui quidem augendis opibus sedulò vacas, simul et studio rerum maximè sublimium. Irrisio salsissima.

Democriti.] Abderites iste philosophus ex atomis constare omnia statuebat. Naturalia, moralia, mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiadem 80. consenuit verò ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat, *Sagacissimum ac vitæ utilissimum.* Cicero passim laudat. De nat. D. l. 1. n. 121. *Democritus vir magnus in primis cujus fontibus hortulos suos Epicurus irrigavit.* n. 69, ait, *Esse corpuscula quædam lævia: alia aspera, rotunda alia, partim angulata; curvata quædam, et velut adunca: et ex his effectum esse cœlum atque terras, nullâ cogente naturâ sed concursu quodam fortuito.* Acad. Q. l. 4. n. 56. *Ex individuis omnia gigni affirmat:* et n. 121. *Asperis et levibus hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse,* &c.

13. *Dum peregrè est animus.*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur: adeoque non advertit, quæ circa se gerantur. Cic. pro Milone. *An verò tu solus ignoras? tu hospes in hâc urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?*

14. *Scabiem.*] Avaritiam instar scabiei adhærescentem, serpentem, mordentem.

Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;
Stellæ sponte suâ, jussæne vagentur et errent: [782]
Quid premat obscurum lunæ, quid præferat orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors:
Empedocles, an Stertinii deliret acumen.
Verùm seu pisces, seu porrum aut cæpe trucidas,
Utere Pompejo Grospho; et si quid petit, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum. [783]
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res;

nihil abjectum cogites, atque excelsa mediteris: putà, quæ causæ cohibeant mare: quid tempora componat: an sidera per se, an imperata errent ac discurrant: quid lunam faciat sine lumine, quid lumen ejus producat: quid valeat efficiatque dissentiens rerum consensio: utrum Empedocles, an Stertinii subtilitas aberret. At sive pisces, sive porrum aut cæpe occidis, familiariter adhibe Pompeium Grosphum; ac si aliquid rogârit, sponte dona. Nihil Grosphus petet nisi rectum et justum. Vilis est amicorum proventus, quando bonis quidpiam deest. Ne autem nescias, quo statu se respublica habet;

ANNOTATIONES.

16. *Quæ mare compenscant causæ.*] Ne terram obruat, cum eâ sit altius. Propert. l. [illegible] Eleg. 4.

Cúrve suos fines altum non exeat æquor?

Quid temperet annum.] Quid varias temporum faciat commutationes ac vices, quatuor anni tempestates; ver, æstatem, autumnum, hyemem.

17. *Stellæ sponte suâ jussæne vagentur, &c.*] An motu proprio, an jussu et impulsu externo. Virgil. Æn. 9. v. 21. *Palantes cælo stellas* dicit Plin. lib. 2. de his multa. Cap. 6. *Septem sidera ab incessu vocamus errantia,* inquit, *cùm errent nulla minùs illis, &c.*

18. *Quid premat obscurum lunæ, &c.*] Quid lunam crescere ac decrescere mensibus singulis efficiat. Plin. modo cit. lib. 9. cap. 9. *Omnium admirationem vincit lunæ sidus terris familiarissimum. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maximè sidus indignantium: crescens semper aut senescens: et modò curvata in cornua, modò æquâ portione divisa, modò sinuata:—————— ——————Immensa orbe pleno, ac repentè nulla; aliàs pernox, aliàs sera, &c.*

19. *Quid velit et possit rerum concordia discors:*] Quomodo elementa quatuor inter se pugnantia concinnam tamen mundi compagem resque omnes constituant, perinde ac si virtutes non contrarias haberet. Lactant. lib. 2. cap. 10. *Discordi concordiâ mundum constare* dicit. Ovid. Metamorph. l. 1. v. 430.

Quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque,
Concipiunt: ab his oriuntur cuncta duobus.
Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes
Res creat: et discors concordia fœtibus apta est.

20. *Empedocles, an Stertinii delirit acumen.*] Empedocles, sanè haud cum Stertinio comparandus, prætequàm quod (ut est in Epist. ad Pisones, v. 64.)

——————Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit.

Quâ certè unâ vesaniâ æquavit aut superavit stultitiam multiplicem Stertinii abundè ventilatam, l. 2. Sat. 3. Præterea verò id habentes simile quod, ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum versibus Latinis descripsit, ita Empedocles Pythagorea acuto magis quàm utili carmine complexus est: ac sic nimirum uterque philosophiam obscuriorem reddidit, fatuoque se labore pariter maceravit. De Empedocle iterum dicemus ad locum modo cit. Epist. ad Pisones.

21. *Seu pisces, seu porrum, &c.*] Seu lautè, seu frugaliter victitas. Vel, seu Pythagoreus es sobriusque, et ab omni animalium carne abstines, leguminibus autem vesci amas; seu more Epicureorum pisces ac dapes exquisitas sectaris. In deliciis pisces habitos patet ex dictis lib. 2. Sat. 4.

22. *Utere Pompejo Grospho.*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe Pompeium Grosphum, equitem Rom. è Siciliâ oriundum. Hunc Horatii fuisse amicum, cùm ex hoc loco innotescit, tum ex Ode 16. lib. 2.

24. *Vilis amicorum est annona, &c.*] Parvo constant amici, cùm boni viri non omnino sunt divites; hos enim vilo pretio comparabis, tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, sed officiosos; haud in petendo importunos, sed verecundos. At contra opulentos, quippe ut plurimùm arrogantes ac superbos, demereri, sibique conciliare non ita facile est. Passeratius legit: *Bonis ubi quid des:* sensu non valdè absimili. Plaut. Trinumm. *Carissimam probe-*

Cantaber

Cantabri ab Agrippâ, Armenii à Claudio Nerone subacti sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ fundit.

Cantaber Agrippæ, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit: jus, imperiúmque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor. Aurea fruges
Italiæ pleno diffundit copia cornu.

ANNOTATIONES.

rum esse annonam, improborum verò proventum multò uberrimum.

26. *Cantaber Agrippæ, &c.*] Ex his innuitur scripta hæc Epistola, Augusto sextum consule, anno imperii ejus decimo sexto, qui fuit insignitus triplici ejus victoriá, Cantabricâ, Armenicâ, Parthicâ. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 733. Cantabros à L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes, Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit. Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt, Phraatesque regnum suum recuperavit.

Cantaber.] De Cantabris lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 8. lib. 4. Od. 14.

Agrippæ.] Vide citat. modò lib. 2. Od. 6.

Claudi virtute Neronis Armenius cecidit] Sueton. Tiber. cap. 6. *Stipendia primâ expeditione Cantabricâ tribunus militum fecit. Deinde ducto ad orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit et signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.* De Claud. Nerone suprà Epist. 3. et 9. De Armeniâ lib. 2. Od. 9.

27. *Phraates.*] Persarum rex et Parthorum. Vide lib. 2. Od. 9.

28. *Genibus minor.*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. 11. cap. 25. ita scribit: *Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant: fortasse quia inest iis vitalitas.* Virg. Æn. 3. v. 607.

——— *Genua amplexus genibusque volutans*
Hærebat.

Quem in locum Servius, *Genua*, inquit, *misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.*

Aurea fruges, &c.] Abundans est frugum annona et preventus in totâ Italiâ.

29. *Pleno copia cornu.*] Vide lib. 1. Od. 17.

EPISTOLA XIII. Ad VINNIUM ASELLAM.

Docet, quâ ratione libros Augusto decenter offerat.

Quemadmodum non semel, nec paucis admonui te discedentem, ô Vinni, offeres Cæsari libros meos *sigillo clausos, si* quidem benè

UT proficiscentem docui te sæpe diúque [784]
Augusto reddes signata volumina, Vinni;
Si validus, si lætus erit, si denique poscet:

ANNOTATIONES.

1. *Ut proficiscentem.*] Scripto iterat Horatius mandato verbo ante commissa Vinnio suo vel ministro vel familiari. Ruri tum fuisse illum intelligimus.

Sæpe, diuque.] Nempe, ut ad Brutum lib. 2. Epist. 16. scribit Cicero, *Permagni interest, quo tempore epistola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempestivè adeunt, molesti sæpe sunt; sic epistolæ offendunt non loco redditæ.*

2. *Signata volumina.*] Æquum est enim, ut primo rei missæ aspectu fruatur ille, ad quem mittitur, præsertim si vir sit primarius. Quod si quis præriperet, aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile et pessum ire censendum.

Volumina.] Gall. *Un rouleau de papier.* Ang. *A roll of paper or parchment.*

Vinni.] Is C. Vinnius Fronto dicitur. Vet. Comment.

3. *Si validus, si lætus erit.*] Cicer. modo cit. *Præcepi ei, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ——utrum cum solicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestiâ vacuus esses,* Noster lib. 2. Sat. 1. v. 18.

——— *Nisi dextro tempore Flacci*
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.

Si denique poscet.] Hinc apparet expetita ab Augusto fuisse carmina, quæ Horatius per Vinnium mittebat. Itaque mandat Vinnio, ut sistat se decenter coram principe, expectetque

Ne

Ne studio nostri pecces, odiúmque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister.
Si te fortè meæ gravis uret sarcina chartæ,
Abjicito potiùs, quàm quò preferre juberis, [785]
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus utêris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus: ne fortè sub alâ
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ;
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos auréisque morari
Cæsaris: oratus multâ prece, nitere. Porrò [786]
Vade, vale: cave ne titubes, mandatáq; frangas.

valeat, si hilari sit animo, *tandem si petat.* Cave *ne erres per nimium* erga *nos affectum; atque invidiam scriptis* nostris *conflet nimiâ sedulitate et officiosior eo studio. Quòd si librorum meorum onus tibi molestiam facessat, projice magis, quàm rusticè protrudas sarcinam* illuc, *quo deportare imperavi:* sicque *patris* tui *Asinæ cognomen traducas in ludibrium, et fabula fias. Contende per colles, fluvios, lacunas. Cùm* autem *eo devveneris feliciter, quò tendis, hunc in modum fasciculum pones: ne sub brachio codices meos deferas, ut agrestis agnum; ut bibax Pyrrhia sphærulas lanæ furto ablatæ; ut plebeius conviva soleas ac pileum.* Præterea *ne obvio cuique effutias, te magno labore portâsse carmina oculos et aures Augusti oblectare idonea. Etiam atque etiam rogatus, perge ultra. Ito, vale: cave ne vacilles, aut præceptorum* quidquam *prætermittas.*

ANNOTATIONES.

paulùm, dum suo nomine salutatus Cæsar ultrò quærat, num ab eo sint delata, quæ popofcerat.

4. *Ne studio nostri pecces, &c.*] Quisquis vel non opportunè, vel ineptè rem molitur, peccat. Pindarus egregiè ὁ δὲ καιρὸς παντὸς ἔχει κορυφάν. *opportunitas omnis rei summam, caput, perfectionem continet.* Pyth. Od. 9.

6. *Si te fortè gravis, &c.*] Nihil age omninò, potiùs quam temerè et inconsideratè quidquam agas coram augustissimo imperatore. Cave ne delatum munus parùm decorè tradas; aut stolidè festinando, aut præproperè mandatis perfungi cupiendo.

8. *Clitellas.*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut et in sequentibus.

Ferus.] Præceps, inurbanus, stupidus.

Impingas;] Solent Asini grave molestumque sibi onus excutere, et in terram impingere.

Asinæque paternum, &c.] Pater Vinnii *Asina*, hinc *Asellæ* cognomen habebat.

10. *Viribus utêris per clivos.*] Viriliter ac strenuè ascendes superabisque ardua loca urbis septem collibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti pervenias in monte Palatino constitutas.

Lamas.] Fluvii fossas, vel majores lacunas aquam pluviam continentes, ἀπὸ τῦ λαιμῦ quæ vorago viarum est, seu fossa fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum voratrices. Hæc vet. interp. Alii tamen aliter. De istis Ennius:

Silvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.

11. *Victor propositi simul ac, &c.*] Cùm propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12. *Sic positum servabis onus: &c.*] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

14. *Pyrrhia.*] Nomen est ancillæ id fabulâ quâdam Titinii; quæ furata lanæ glomos, ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. schol.

15. *Ut cum pileolo soleas,*] Ut vicinus ex eâdem tribu ad cœnam invitatus, pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axillâ. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. *De soleis* dixi ad Sat. 8. lib. 2.

18. *Oratus multâ prece, nitere. Porro.*] A me toties rogatus, ô Vinni, diligenter ac sedulò exequere et perfice quod præcepi. Alii sic: Etsi fortè curiosus quispiam oret te percuncteturque, quid rei sit, propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere, imò abi quamprimùm.

16. *Cave ne titubes, &c.*] Constanter age; quæcunque verò docui te sæpe verbo, et nunc scripto hoc, accuratè observa.

EPISTOLA XIV. Ad VILLICUM SUUM.

Illum reprehendit, quod habitationem urbis desideret.

VILLICE silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et
Quinque bonos solitum Bariam dimittere patres;
Certemus, spinas animoné ego fortiùs, an tu [157]
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moretur
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animúsque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum.
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.

O procurator nemorum et prædii me mihi restituentis, quod tu spernis, quinq; licet *familiis babitatum, et probos quinq; senes Bariam mittere consuetum; contendamus, utrùm ego diligentiùs ex animo* meo *vepres evellam, an tu ex agro;* atque *utrum plus valeat Horatius, an ejus prædium. Me* Romæ *detinet caritas et amor Lamiæ fratrem desiderantis, et* sic *eum* morte *præreptum dolentis,* ut *nihil solatii admittat: attamen eò me impellit mens et animus, et exoptat frangere repagula spatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri; tu* contra *in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit.*

ANNOTATIONES.

1. *Villice silvarum, &c.*] Hujus epistolæ argumentum convenit cum septimâ et decimâ, at diversè tractatur.

Villice.] Villæ custos, aliisque servis sibi substitutis agrorum colendorum opus dispensans. Varro lib. 1. De re rust. cap. 11. *Villicus agri colendi causâ constitutus; appellatusque à villâ, quòd ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur cùm veneunt.*

Mihi me reddentis.] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, iniquit poëta: at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse: nam Romæ sum Mæcenatis et amicorum. Vide suprà Epist. 7.

Agelli.] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in viâ Valeriâ. Posteà Epist. 16.

2. *Habitatum quinque focis.*] Amplum satis et sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

3. *Quinque bonos solitum, &c.*] Bonos homines ætatis provectæ, quinque familiarum capita: servos frugi, qui Bariam mittebantur ad nundinas, venalesque fructus eó convehebant. Varro antè cit. Alii interpretantur homines grandes natu mitti solitos ad lites in Bariâ dirimendas: imò et senatores Romam interdum accitos. Verùm auscultandus magis Theod. Marcilius sic scribens in hunc Horatii locum; *Non injucunda stultitia est narrantium hîc de quinque senatoribus, et quasi patribus conscriptis, qui ex Horatii agello Bariam venientes, dè summâ Sabinorum rep. deliberent.*

Bariam.] Al. *Variam*, oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4. *Certemus, spinas, &c.*] Videmus an tu diligentiùs agrum colas, an ego animum; utrùm ego studiosiùs curas mentem pungentes resecem, quàm tu vepres, herbasque inutiles noxiasque ex agro avellas.

5. *Melior sit Horatius, an res.*] Ego certè melior, inquit Horatius, quia memet excolere studeo; res verò deterior, quia parùm curas et colis, ô villice, quam fastidis.

6. *Me quamvis Lamiæ, &c.*] Quanquam ego Romæ detineor, et validissimo amoris in Lamiam vinculo constringor; mens mea tamen quærit evadere, perpetuòq; tendit rus et in villam.

Lamiæ pietas.] Vide lib. 5. Od. 17.

8. *Istùc.*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperam cupis.

9. *Amat spatiis obstantia, &c.*] Hinc sæpius impedimenta quælibet excutio, frango, transilio; ut libertate, otio, meque ipso fruar apud villam meam; ac spatier tantillùm, animumque reficiam urbani tumultûs pertæsum.

10. *Claustra.*] Metaph. à circo, in quo certis claustris detinebantur equi, donec liceret signo dato apertoque stadio decurrere.

Stultus

Stultus uterq; locum immeritum causatur iniquè.
In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacitâ prece rura petebas: [788]
Nunc urbem, et ludos, et balnea villicus optas.
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eò disconvenit inter
Méque et te: nam quæ deserta et inhospita tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; et odit
Quæ tu pulchra vocas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quòd
Angulus iste ferét piper et thus ocius uvâ:
Nec vicina subest vinum præbere taberna
Quæ possit tibi; nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis; et tamen urges
Jam pridem non tacta ligonibus arva, bovémque
Disjunctum curas, et strictis frondibus exples.
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multâ mole docendus aprico parcere prato. [789]
Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuêre togæ nitidíque capilli,
Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci,

Fatuus uterq; improbè criminatur locum innoxium. Imò accusandus est animus, qui se nunquam deserit. Tu vile muncipium secretis votis rus exoptabas: jam verò procurans villam, expetis civitatem, et spectacula, et balnea. Me constantem esse nôsti, ac mœstum abire, quoties molesta negotia Romam revocant. Haud iisdem rebus *delectamur; hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera, et inhabitabilia* loca *vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit; et aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea et lautæ popinæ injiciunt cupiditatem urbis, scio; et quòd hic agellus producet thus et piper citiùs* quàm *uvas: nec prope adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter pul*sans: *ac nihilominus exerces agros dudum incultos; et curas bovem otiosum, saturasq; foliis decussis. Porrò desidis laborem auget rivus, si pluvia decidat, constipato aggere prohibendus, ne expositum devastet pratum. Disce nunc quid consentire nos impediat. Me, quem* olim *subtiles vestes et crines uncti delectavere; quem nosti sine muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ,*

ANNOTATIONES.

12. *Locum immeritum causatur iniquè.*] Nec enim locus animi est causa inquieti; sed ipse animus parùm sanus haud quiescit, ubi maximè quietus esse deberet.

13. *Qui se non effugit.*] Adeoque secum defert semper fomitem perturbationum, quocunque migret, et quamvis loca mutet. Vide lib. 2. Od. 16. v. 20.

14. *Mediastinus.*] Servus in *medio stans* ad vilissima quæque ministeria paratus. Quòd mox dicitur *optare balnea*, favet iis, qui *mediastinum* appellari volunt, quòd *mediis* in balneis, seu in *medio* lavantium *stet* ad quæque servitia promptus; quanquam illud *stinus* mera videtur esse productio vocis, ut in *clandestinus*.

19. *Tesqua.*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutientia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta et consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca*, quasi *tuesca*, à tuendis sacris. Varro 6. De ling. Lat. Fest. loca densam umbram facientia esse *tesqua*, ait Scalig.

23. *Angulus iste.*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Feret piper, &c.] Adunaton.

25. *Meretrix tibicina.*] Ut plurimùm tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26. *Terræ gravis:*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rusticâ, inconcinnâ. Vide lib. 3. Od. 18.

Et tamen urges.] Ironicè: negligebat enim villicus iste fastidiosus hæc, quæ hic enumerantur, sanè ad villæ procurationem facienda.

28. *Disjunctum.*] Jugum solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29. *Addit opus pigro rivus, &c.*] Longè profectò major est opera laborque in moliendo novo aggere per torrentem aquam destructo, quàm fuisset in vetere muniendo ac constipando. Quod si facére pigeat, rivis imbribus repentinis auctus, eluvione suâ et exundatione proximum pratum devastabit.

32. *Tenues togæ, &c.*] Juvenili ætati convenientes.

33. *Cynaræ.*] De eâ lib. 3. Od. 13. et lib. 4 Od. 1.

Rapaci.] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in Sat. 2. lib. 1.

Quem bibulum liquidi mediâ de luce Falerni,
Cœna brevis juvat, et prope rivum somnus in herbâ:
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istîc obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsúque venenat.
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis:
Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
Lignorum, et pecoris tibi calo argutus, et horti. [79]
Optat ephippia bos: piger optat arare caballus.
Quam scit uterq; libens, censebo, exerceat artem.

et à meridie Falernum potâsse; delectat nunc *frugalis cœna, et somnus in gramine juxta rivum. Neque* verò jam *pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea Lana invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis et dicteriis depravat. Vicini* autem *approbant versantem glebas et lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expetis: his adjungi vehementer expotas.* Atqui *versutus calo tibi invidet usum lignorum, et pecudum, et hortuli.* Sic *bos ephippia, equus iners aratrum desiderat.* Ego verò *edicam, ut quisque gaudens colat artem, quam novit.*

ANNOTATIONES.

34. *Quem bibulum, &c.*] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotâsse à meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant, contrà sobrii non ante horam tertiam, aut etiam seriùs cœnam adibant.

36. *Non incidere ludum.*] Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. 8. v. 165.

——— *breve sit quod turpiter audes.*

37. *Non istîc obliquo.*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Imò vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40. *Cum servis urbana, &c.*] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villâ meâ aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuiter victitare è dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attribui solet. Vide J. Lips. Elect. lib. 2. cap. 15. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 31. et lib. 25. cap. 17. et seq.

41. *Invidit usum Lignorum, &c.*] Tu servis urbanis ascribi et annumerari gestis. Contra urbanus *calo*, qui foras it lignatum, &c. *tibi invidet usum* et facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeóque alienam quisque conditionem diligit, suam odit; quia suæ persentit incommoda, non autem alienæ.

42. *Calo.*] Græci lignum κᾶλον dicunt: hinc servus lignis quærendis et subministrandis deputatus, dictus *calo*, quasi *lignarius* seu lignator; quo præcipuè vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens et portans ligna seu ligneas claves. Fest. Pomp. Non. Marcell. Latinam verò assignat originem Servius, in Æneid. 7. ita scribens; *Calos dicebant majores nostri, fustes, quos portabant sequentes dominos ad bellum: unde et calones dicti.* Lucil *Scinde puer calam, ut caleas*; id est, Serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43. *Optat ephippia bos:*] Proverb. in eos, qui sui muneris officia et onus impatienter ferunt, aliena verò temerè appetunt.

Ephippia.] Ἐφίππιον, stratum sive sella equi, apud Xenophontem.

44. *Quam scit uterque, &c.*] Quæ cùm ita sint, et cùm suo quemque muneri incumbere expedit; villicus rus colat, calo maneat in urbe, &c. Tusc. 1. n. 41. *Bene Græcorum proverbio dicitur,*

Quam quisque nôrit artem, in hâc se exerceat.

EPI.

EPISTOLA XV. Ad NUMONIUM VALAM.

Percunctatur de Veliâ et Salerno, deque rebus ad jucundè vivendum idoneis.

QUÆ sit hiems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni, [791]
Quorum hominum regio, et qualis via (nam mihi Bajas
Musa supervacuas Antonius; et tamen illis
Me facit invisum, gelidâ cùm perluor undâ
Per medium frigus. Sanè myrteta relinqui,
Dictáque cessantem nervis elidere morbum [792]
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent

O Vala, tuum est nobis perscribere nostrum verò tibi credere perscribenti, qualis sit hiems apud Veliam, qualis aër apud Salernum, quales homines utriusque regionis, et quæ via (etenim Antonius Musa Bajas, haud mihi utiles esse dicit; me verò illis efficit odiosum, quando frigidâ aquâ perfundor rigente frigore. Certè deseri myrteta, et posthaberi aquas sulfuratas, existimatas sanare morbum nervos præpedientem, dolet oppidum, invidens ægrotis, qui non verentur caput et pectus subjicere aquis

ANNOTATIONES.

1. *Quæ sit hiems, &c.*] Consilio medici profecturus Veliam et Salernum Horatius, lippitudinis curandæ causâ, significat quærere se pariter salubritatem atque delicias.

Veliæ.] Lucaniæ oppidum est maritimum, olim *Helia*. Plin. lib. 3. cap. 5. Virgil. Æn. 6.

—— —— *portusque require Velinos.*

Vide Gell. lib. 10. cap. 16.

Quod cœlum.] Interrogat quæ sit temperies aëris, et quæ hiemis asperitas illîc, ubi hiematurus erat.

Vala.] Is dicebatur C. Numonius Vala, aut Vaala.

Salerni.] Urbs est Lucaniæ, ad Tyrrheni maris littus, dicta à copiâ salis: portum satis capacem etiamnum ostendit.

2. *Bajas.*] Vide lib. 2. Od. 18.

3. *Musa.*] Antonius Musa medicâ arte clarus, ex quo Augustum ancipiti morbo laborantem sanaverat; ab eo non tantùm ingenti pecuniâ donatus, sed et statuâ juxta signum Æsculapii erectâ: nec non ipsi, quamvis liberto, imò et quibuscunque medendi artem professis concesso jure annuli aurei. Dio. lib. 53. Sueton. Octav. cap. 59 et 81.

Supervacuas.] Acrioris pituitæ in oculis defluxu vehementer affectus poëta noster, solebat proficisci Bajas ad lavacra calida; verùm Ant. Musa contrariis utendum remediis auctor fuit, jussitque ablutiones quærere frigidas, quibus defluens humor retunderetur. Pari scilicet modo Augustum calidis frustrà usum ille frigidis curaverat. Plin. lib. 29. cap. 1. *Antonius Musa Augustum contrariâ medicinâ gravi periculo exemerat.* Sueton. cit. cap. 81. Octav. *Distillationibus jecinore vitiato ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem medendi necessariò subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musâ.*

Myrteta.] Amœna loca myrtis consita apud Bajas.

6. *Dictaque cessantem nervis elidere morbum Sulfura.*] Sulfuratas aquas ibidem scaturientes non longè ab Averno lacu, quibus curari dicitur morbus articularis, *cessare* faciens *nervos*, id est, præpediens usum et motum articulorum atque nervorum.

7. *Vicus gemit.*] Bajani indignantur contemni suos fontes toto orbe celebres, suasque myrtos relinqui. Plin. lib. 31. cap. 2. *Emicant benignè et passim in plurimis terris aquæ, alibi calidæ, alibi frigidæ, alibi unctæ —— alibi tepidæ, auxilia morborum conferentes —— nunquam tamen largius quàm in Bajano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus; aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acidâ salsâve misturâ —— nervis prosunt, pedibusque, &c.*

8. *Qui caput et stomachum supponere.*] Ex ægris enim alii medicatas illas aquas bibunt, alii in iis lavantur, alii partes affectas, v. g. caput, ventriculum, renes, stillicidiis aquam ejusmodi affundentibus supponunt unâ horâ per dies aliquot.

Clusinis, Gabiósque petunt et frigida rura.)
Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus. Quo tendis? non mihi Cumas
Est iter, aut Bajas, lævâ stomachosus habenâ
Dicet eques: (sed equis frænato est auris in ore:)
Major utrum populum frumenti copia pascat, [791]
Collectósne bibant imbres, puteósne perennes
Dulcis aquæ: (nam vina nihil moror illius oræ).
Rure meo possum quidvis perferre patíque;
Ad mare cùm veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animúmque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros;
Utra magis pisces et echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum possim Phæáxque reverti,
Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.

Clusinis, perguntque Gabios et in frigidas regiones. Itaque locum mutare oportet, equumque agere ultra diversoria cognita. Quo pergis? haud Cumas vel Bajas contendo, inquiet iracundus eques, frænum ad lævum torquens: *(verum auricula est in ore frænatis equis) uter populus majore tritici abundantiâ nutriatur; an pluvias collectas potent, an aquas dulces è fontibus, perpetuò manantibus. Etenim sperno vina istius regionis.* In *villâ* quidem *meâ quodlibet valeo tolerare ac sustinere.* at *cum deveni ad mare, desidero* vinum *generosum ac lene. quod pellat solicitudines, quod in venas fluens ingentem fiduciam meæ menti conferat, quod verba suppeditet, quod me juvenem gratum reddat Lucanæ meretrici: utra regio plures lepores, utrà apros alat; utrum mare meliores pisces et echinos habeat; ut illinc domum redire queam obesus et Phæax.*

ANNOTATIONES.

Fontibus Clusinis, &c.] Aquis frigidis ad Clusium Etruriæ oppidum.

9. *Gabiosque petunt.*] Urbs ista Latii in viâ Prænestinâ fere mediâ Romam inter et Præneste. Virgil. Æneid. 7.

> ———— *quique arva Gabinæ*
> *Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis.*

Illic verò salubres aquas fuisse, testatur Strabo lib. 5. *Per hanc planitiem Anio decurrit, et aquæ frigidæ dictæ Albulæ multis è fontibus manant varios ad morbos tum bibentibus salutares, tum sedentibus infusæ.*

10. *Mutandus locus est.*] Jubente medico relinquendæ sunt Bajanæ deliciæ, pergendumque Veliam aut Salernum, ut lippientibus oculis mederi possim. Plin. cit. lib. 31. cap. 2. *Capiti, auribusque privatim medentur; oculis verò Ciceroniæ aquæ* ———— *In Ænariâ insulâ calculosis* ———— *Idem contingit in Velino lacu potantibus, &c.*

11. *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii ad equum suum.

Cumas.] Urbs est Campaniæ maritima, antro Sibyllæ celebrata. Bajis proxima.

12. *Lævâ stomachosus habenâ.*] Neapolim, indeque Veliam aut Salernum euntibus ad dextram sunt Bajæ, avertendo igitur equo flectenda erat ad sinistram habena.

13. *Equis frænato est auris in ore.*] Equus non verbis sed fræno docetur, percipitque quo sit eundum.

14. *Major utrum populum, &c.*] Repetendus hîc et passim versus 25. *Scribere te nobis.* — *par est*; scilicet, *major utrum populum*, &c. Adverte ego, lector, hyperbaton longissimum.

Utrum populum.] An Veliensem, an Salerninum.

15. *Collectosque imbres.*] In cisternis.

18. *Ad mare cum veni.*] Ad aliquam urbem maritimam.

19. *Quod curas abigat, &c.*] Vide lib. 1. Od. 18. &c.

20. *Animumque.*] Vini calor spiritus vitales excitat acceditque, hincque animum pariter.

Quod verba ministret.] Epist. 5.

> *Fæcundi calices quem non fecere disertum?*

21. *Commendet amicæ.*] Hilarem et facetum præstando. Apage hinc aliam interpretationem.

22. *Tractus uter.*] Velinus, an Salernnius.

23. *Echinos.*[De his libro 2. Satira 4.

24. *Pinguis ut inde, &c.*] Ut ex istis regionibus possim redire non solùm oculis sanus, sed et toto corpore nitidus, pinguis, et bene curatâ cute. Gall. *Gros et gras, dans l' enbonpoint.*

Phæax.] Instar Phæacum: de quibus suprà Epist. 2. v. 29.

25. *Accredere.*] Hâc etiam voce utitur Lucretius lib. 3.

> —— *Facile hoc accredere possis.*

Mænius

Mænius ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus cœpit haberi;
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret;
Impransus, non qui civem dignosceret hoste;
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies, et tempestas, barathrúmque macelli;
Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro:
Hic ubi nequitiæ fautoribus et timidis nil
Aut paulùm abstulerit, patinas cœnabat omasi
Vilis, et agnini, tribus ursis quod satìs esset;
Scilicet ut ventres lamnâ candente nepotum
Diceret urendos correctus. Mænius idem
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne [795]
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cùm sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulchrius amplâ:

Quemadmodum Mænius, patrimonio devorato, facetum se exhibuit: parasitus ille vagabundus cui certa non esset culina: qui famelicus civem ab hoste non distingueret; in quemlibet verò contumelias quasque dirus confingeret; damnum, procella, et gurges macelli, quodcunque lucratus erat, ventri avido ingiebatur: porrò iste, cum parùm aut nihil obtinuerat à luxuriæ patronis et formidolosis, cœnabat è lance plena vervecinis extis crassioribus, quantum sufficeret tribus ursis; adeò nimirùm ut emendatus, assereret belluonum ventres ardente laminâ esse inurendos: ipse Mænius cum in fumum et favillam redigisset, omnia si quid opimum captaverat, dicere erat solitus, *Haud equidem miror, si nonnulli facultates absumant, quandoquidem nihil jucundius est pingui turdo, nihil suavius prægrandi vulvâ:*

ANNOTATIONES.

26. *Mænius ut &c.*] Fab. Mænius Pantolabus gurges et vorax; de quo antea non semel, lib. 1. Sat. 3. Hic nunnulli dividunt, alteramque epistolam faciunt, sed perperam. Deinceps enim explicat Horatius quod suprà dixit v. 17. et seq.

27. *Urbanus.*] Lepidus, festivus, ut ad mensas divitum facilè admitteretur.

28. *Scurra vagus.*] Modò huc modò illuc cœnam mendicans et captans per facetias.

Præsepe.] Metaph. Est enim propriè locus præseptus, in quo pecudes stabulantur: et per synecd. linter, in quo pabulum jumentis apponitur.

29. *Impransus.*] Theod. Marcilius interpretatur, bene pransus, satur, temulentus.

30. *Quælibet in quemvis, &c.*] Qui fame quasi furore quodam percitus, omnes obvios impetebat, maledico dente carpebat, probris incessebat.

31. *Pernicies, et tempestas, &c.*] Universa macelli edulia abradens, rapiens, vastans, quasi tempestas; et absorbens, quasi vorago et βάραθρον.

33. *Ubi nequitiæ fautoribus, &c.*] Mænius iste, cùm nihil fuerat venatus apud divites luxuriam suam fovere et alere solitos, eique faventes, utpote similiter luxuriosos.

Timidis.] Avaris sumptum facere timentibus: vel scurrilem nequitiam et maledicentiam reformidantibus, qui cibos interdum offerebant, ne dicteriis ejus lancinarentur.

34. *Patinas cœnabat omasi*] Vili quâlibet escâ contentus domi cœnabat. Quidam leg. *tabulas*, ut sit *tabula* lancis genus planum.

Omasi.] Crassior ventriculi pars adipata. Gall. *Des trippes, des fressures*. Ang. TRIPE. Al. caro bubula pinguior.

35. *Agnini.*] Al. *agninæ*, sup. carnis.

Ursis.] Quod animal ingens et vorax.

36. *Scilicet ut ventres, &c.*] Mænius vili cibo expletus domi, *correctus*, et agnoscens naturam haud egere lautioribus alimentis, luxuriam ipse ultrò damnans aiebat, luxuriosos esse disperdendos. Vel, *correctus*, eruditus propriâ experientiâ et egestate, quam sibi per luxuriosum victum conflaverat.

37. *Correctus. Mænius idem.*] Quidam leg. *correptus Bestius idem Quicquid*, &c. hoc sensu; Bestius avarus à Mænio luxurioso sordidæ parcitatis accusatus et acriter *correptus*, præ irâ et indignatione dicebat. *Urendos nepotum ventres laminâ candente.* Bestii avaritiam carpit Pers. Sat. 6.

Mænius idem Quicquid, &c.] Ille qui domi tenui victu contentus erat, quando lautiores nactus dapes deglutierat, exquisito sapore affectus aiebat, Haud miror quod opes absumant aliqui, ut delicatiora comedant obsonia.

40. *Obeso Nil melius turdo.*] Martial. lib. 13. Epigra. 92. inter aves turdo primam saporis gloriam adjudicat. Pers. Sat. 6. v. 24.

Tenuem soleres turdorum nôsse salivam.

Nempe Romæ catillones erant subtilis adeo palati, ut gustu dignoscerent turdorum sapores varios; an silvestres, an ex aviario; an mares; an fœminæ. Vide suprà lib. 1. Sat. 5. et lib. 2. Sat. 2.

Talis nempe sum ego: quippe laudo secura et exigua, quando opes desunt, sat constans inter parva; at quando præstantius aliquid et lautius nactus sum tum ipse vos dico sapere, et solos beatos esse qui habetis opes bonis prædiis stabilitas.

Nimirum hic ego sum: nam tuta et parvula laudo
Cùm res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verùm, ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere, et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

ANNOTATIONES.

Vulvâ.] Jucundam palato et maximè delicatam primiparæ suis vulvam, testatur Plin. l. 8. c. 51. et lib. 11. cap. 37. Martial. lib. 13. Epigr. 56.

Me materna gravi de sue vulva capit.

42. *Hic ego sum:*] Mænio similis sum: parvo et vili contentus, cùm desunt meliora; quando verò suppetunt lautiora, hæc sanè haud sperno, imo collaudo: et quibus opes atque istæ deliciæ adsunt, beatos censeo et prædico.

45. *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.*] Censum habentes fundo certo stabilitum, villam proventus certos referentem: *opes fundatas atque optimè constitutas*; ut ait Cic. pro Rabirio. Idem pro Domo: *fundatissima familiæ ruina.*

EPISTOLA XVI. Ad QUINCTIUM.

Descriptio villæ Horatianæ. Quis dicendus vir bonus.

Ne quæras, ô bone Quincti, utrùm ager meus dominum frugibus nutriat, an baccis oleæ ditet, an fructibus, an vitibus ulmo circumdatis; en tibi verbosè describam speciem et situm prædii mei. Perpetui sunt colles, nisi quod separentur valle umbrosâ, ita ut sol oriens aspiciat latus dextrum, abeunte verò curru decedens tepefaciat sinistrum. Temperatum cœlum laudaveris. Porrò sentes producunt affatim rubra corna et pruna: quercus et ilices glandem plurimam pecoribus et densam umbram hero suppeditant. Diceres Tarentum prope advectum florere.

NE percuncteris, fundus meus, optime Quincti, [194]
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ,
Pomísne et pratis, an amictâ vitibus ulmo;
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opacâ
Valle, sed ut veniens dextrum latus aspiciat sol,
Lævum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benignè
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ?
Dicas adductum propiùs frondere Tarentum.

ANNOTATIONES.

1. *Ne percuncteris.*] Per insinuationem agrum suum describit poëta: deinde quis verè sit bonus explicat: ubi Quinctium notat velut adulatoribus nimis credulum.

Quincti.] Is videtur esse Quinctius Hirpinus, cui est inscripta Od. 11. lib. 2.

5. *Continui montes, &c.*] Situs ille saluberrimus, vallis amœna ventis orientalibus et occidentalibus exposita, meridie verò et septentrione duobus collibus defensa: quæ porrò temperatâ fruatur aurâ, et fonte irrigetur, cujus aquæ infirmo capiti alvoque medeantur.

6. *Valle.*] Hæc *Ustica* dicebatur, ut volunt quidam. Cruquius verò opinatur nomen hoc fuisse potius propinqui montis, cui ex adverso immineret Lucretilis mons, de quo lib. 1. Od. 17.

11. *Tarentum.*] Urbem prorsus jucundam et voluptuariam, quam sæpius commemorat Horatius. Lib. 1. Od. 28. lib. 2. Od. 6. lib. 3. Od. 5.

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec [898]
Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu rectè vives, si curas esse quod audis.
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor, ne cui de te plus quàm tibi credas;
Neve putes alium sapiente bonóque beatum;
Neu, si te populus sanum rectéque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. [899]
Si quis bella tibi terrâ pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:
Téne magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Jupiter: Augusti laudes agnoscere possis?
Cùm pateris sapiens emendatúsque vocari,

Interluit quoque fons aptus nomen rivo tribuere, quo neque frigidior, nec limpidior Hebrus Thraciam irrigat, capiti male affecto, pariter et ventri saluber. Grata hæc latibula, quin et, si fidem habeas, jucunda, sanum tibi me faciunt mense Septembri. Tu rectè vives, si studes esse qualis diceris. Te felicem dudum prædicamus omnes Romani. At metuo, ne aliis de te plus credas quàm tibimet ipsi; neve existimes felicem diversum à probo et sapiente; ac, si te sanum et benè habentem dicas populus, ne secretam febrem celes circa horam cœnæ usquequò tremulæ fiant manus unctæ. Improba verecundia abscondit ulcera fatuorum putrida. Si aliquis narret certamina terrâ marique à te confecta, atque aures tuas *patentes deliniat isto sermone: Utinam Jupiter, qui te urbemque diligit, incertum* semper *teneat, utrum populus te magis exoptet incolumem, an tu populum: numquid discernere poteris Augusti laudationem? Quando* verò *finis te appellari sapientem et perfectum,*

ANNOTATIONES.

12. *Fons etiam rivo*] Blandusia nempe fons in finibus Sabinorum apud Mandelam pagum. De illo lib. 3. Od. 13. *Rivus* autem *Digentia* vocabatur, atque in Tiberim defluebat per Farfarum fluvium et Vacunæ fanum. Vide posteà Epist. 18. v. 104.

Dare nomen idoneus.] Tam abundantes aquas ei rivo præbens, ut inter fluvios Sabinorum *Digentia* numeretur et nominetur.

13. *Thracam.*] Vide lib. 1. Od. 25.

Hebrus,] Ingens Thraciæ fluvius, de quo jam suprà Epist. 3. et cit. Od. 25. lib. 1.

16. *Hæ latebræ dulces, &c.*] Autumno ineunte secedens in hanc villam meam, à morbis tunc frequentibus me vindico. Juvenalis *lethiferum autumnum* dicit, Sat. 4. v. 56. ex Hippoc. et Galen. Id. Sat. 6. v. 516.

———*Metuique jubet Septembris et Austri*
Adventum

17. *Tu rectè vives, &c.*] Cic. Offic. 2. n. *Præclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret ut qualis haberi vellet, talis esset.*

19. *Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas;*] Imitatus Persius Sat. 4. v. 46.

Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam?

21. *Neu, si te populo, &c.*] Pers. modò cit.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es, tollat sua munera cerdo;
Tecum habita, et nôris quàm sit tibi curta supellex.

21. *Occultam febrem Dissimulus, &c.*] Vereor ne vitia tibi certè non obscura dissimules et tegas, donec ea ipse prodas incautus, aut vitioso quopiam impetu abreptus, et patefactus qualis es: sicut æger edendi appetens asserit se non tentari febre, nec à cibo temperat, donec ipsa se prodat febris edentisque manus reddat tremulas. Persius Satira 3. v. 100.

Sed tremor inter vina subit, calidumque trientem
Excutit è manibus; dentes crepuere retecti;
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.

24. *Stultorum incurata pudor, &c.*] Stulti sua vitia non curant emendare, sed curant abscondere, per malum pudorem.

26. *Vacuas permulceat aures:*] Adulationibus gaudentes, et adulatoribus semper apertas.

27. *Tene magis salvum, &c.*] Hi duo versus vel à Varo aliove poetâ in laudem Augusti scripti fuerant, ac velut noti hic referuntur; vel ab ipso Horatio facti, sub tertiâ personâ adhibentur.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?*] An tibi stulte attribues, quod ad Augustum noscitur pertinere? an cognosces non ad te, sed ad ipsum scriptas eas laudes?

30. *Emendatus.*] Vitiis carens.

Respon-

Respondésne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus et prudens di i delector ego, ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras si volet, auferet: ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone; meum est, inquit. Pono, tristesq; recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis, mutémq; colores? [797]
Falsus honor juvat, et mendax infamia terret
Quem, nisi mendosum et mendacem? Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges, juráque servat;
Quo multæ magnæque secantur judice lites;
Quo responsore, et quo caussæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus, et vicinia tota
Introrsùs turpem, speciosum pelle decorâ.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi; renuit, negat atq; Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus, accipitérque
Suspectos laqueos, et opertum miluüs hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ. [800]

quæso dic an respondes huic *tuæ appellationi? Scilicet ego probus et sapiens vocari gaudeo, et tu* similiter. Verùm *qui hodiè tribuit istud* elogium, *ipse cras eripiet, si lubet; et quasi immeritò honorem detulerit, adimet. Depone,* ait populus, quod *meum est. Depono, ac mæstus abeo. Si* autem *ipse furem me aut impudicum vocet, vel patrem à me strangulatum asserat;* an *percellar falsis* istis *criminationibus, an expallescam? inanis gloria delectat, et falsa contumelia exterret ecquem, nisi vitiosum et fallacem? Age: quis est vir probus? Qui edicta, qui leges et instituta majorum observat: quo judice dirimuntur plures et graves controversiæ: quo adstipulatore, quo testimonium perhibente, causæ obtinentur. At istum cuncta familia omnesque vicini cognoscunt intus flagitiosum,* quamvis *externâ specie bonistum.* Verùm enimverò *si mihi servus dicat. Haud furatus sum, neque aufugi: respondebo, Mercedem tenes,* scilicet *scuticis minimè cæderis.* Si dicat, *Neminem interfeci, respondebo:* Benè est, *haud in patibulo corvis escam præbebis.* Dicat, *Probus sum et innocens: Verusinus refragatur et contradicit. Quippe lupus astutus foveam timet, accipiter autem pedicam invisam, et milvius uncum obtectum. Probi fugiunt peccatum ob studium virtutis. Tu* verò *non peccabis metu supplicii:*

ANNOTATIONES.

31. *Nomine?*] Pro *nomini,* ut bene observat M rcilius.

Nempe vir bonus, &c.] Responsio est Quintii, quam mox Horatius refellit.

32. *Delector, ac tu.*] Cic. Philip. 1. n. 57. *Levis est animi lucum splendoremque fugientis, veram gloriam, qui fructus veræ est virtutis, repudiare.*

33. *Quid dedit hoc hodiè, cras, &c.*] Populus nempe inconstans et levis. Verùm ut bonus et sapiens talis est, quamvis à populo non dicatur; sic qui non est, talis non sit, licet dicatur.

Mendacem?] Qui se exhibet alium quàm sit, videlicet bonum et sapientem, cùm sit turpis et stultus. Sunt qui legunt *medicandum,* id est, egentem medicaminibus philosophiæ, ad mores formandos aut emendandos.

Vir bonus quis?] Ex opinione et fatuâ vulgi sententiâ, quisquis videtur esse bonus, talis existimatur et prædicatur. Itaque per ironiam describitur, qui falsò bonus censetur. Plato 2. De rep. *Si opinio et fama vim affert veritati et penes eam est vitæ beatæ principatus—— ergo umbracula quædam et ficta virtutis species nobis est quærenda.*

46. *Nec furtum feci,*] Rem illustrat similitudine.

48. *Non pasces in cruce corvos,*] Non affigeris cruci, quod servile pridem erat supplicium: nec tuum cadaver ibi pendens corvis pabulum erit.

49. *Renuit, negat atque Sabellus:*] Ego Horatius contrarium assevero. Sabellis olim expulsis invecti sunt coloni Romani, ac Venusium occupârunt. Vide lib. 2. Sat. 1. v. 36.

50. *Cautus enim, &c.*] Similitudine conglobatâ ostendit servum haud posse dici bonum, eò quòd abstinet à peccando metu pœnæ duntaxat.

52. Oderunt *peccare boni, &c.*] Bias dicebat. Non metu sed decori gratiâ abstinendum à peccato. Cic. 1. De leg. *Si non ipso honesto movemur, ut viri boni simus, sed utilitate aliquâ aut fructu; callidi sumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem?*

53. *Tu nihil admittes in formidine pœnæ.*] Clemens Alexandrinus præclarè scribit, duo esse

Sit

Sit ſpes fallendi, miſcebis ſacra profanis.
Nam de mille fabæ modiis cùm ſurripis unum,
Damnum eſt, non facinus mihi pacto lenius iſto.
Vir bonus, omne forum quem ſpectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clarè, clare cum dixit, Apollo,
Labra movet metuens audiri, Pulchra Laverna,
Da mihi fallere; da juſtum ſanctúmque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.
Quî melior ſervo, quî liberior ſit avarus,
In triviis fixum cùm ſe demittit ob aſſem,
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porrò
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deſeruit, qui
Semper in augendâ feſtinat et obruitur re.
Vendere cùm poſſis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter: ſine paſcat durus, arétque,

quod ſi *latère ſperes, fas et nefas attentabis. Enimverò quando è mille modiis fabarum unum furaris, injuria ſic mihi* quidem, *at non culpa minor* videtur. Nempe *vir* ille *boneſtus, quem forum univerſum et omnia tribunalia venerantur, quoties, diis ſacrificat porcum aut bovem, poſtquam altâ voce pronunciavit Jane pater, vel Phœbe, labia commovet audiri timens, Præclara Laverna, tribue mibi* ut *latere* poſſim: *concede ut exiſtimer integer et innoxius: crimina caligine, dolos autem nubilo obvela.* Certè *haud intelligo, quâ ratione ſervo præſtantior aut liberior ſit avarus, quando in compitis ſe inclinat propter aſſem defixum. Etenim quiſquis appetet, etiam timebit; qui verò inter metum vitam ducit,* hunc *liberum nunquam cenſebo. Amiſit arma, ſtationem virtutis reliquit, quicunque in opibus amplificandis laborat atque opprimitur. Quandoquidem ſervum licet venundare, cave ne interficias: utile miniſterium exhibebit: permitte ut ærumnoſus* greges *paſcat,*

ANNOTATIONES.

genera timoris: unum, cui pudor junctus; quo timore bonum principem cives metuunt, et nos Deum timemus, et boni liberi parentes; alterum, cui comes odium; quali afficiuntur ſervi erga dominos aſperos.

56. *Damnum eſt, non facinus, &c.*] Legunt plerique.

Eſt damnum levius, ſed non facinus, tamen eſto. Quod nec ſtylum Horatianum ſapit, nec reperitur in ullâ veteri membranâ.

51. *Vir bonus, omne forum, &c.*] Vir iſte bonus falsò à te et vulgo exiſtimatus.

60. *Labra movet metuens, &c.*] Videri vult rectà precari et orare ab Apolline vel Jano, ſed reverà improbus improba precatur. Perſ. Sat. 2.

Mens bona, fama, fides: hæc clarè, et ut audiat hoſpes:
Illa ſibi introrsùm et ſub linguâ immurmurat: O ſi
Ebullit patrui præclarum funus, &c.

Laverna,] Dea, ſub cujus tutelâ erant fures, hinc laverniones dicti. Nomen vel à λαϐεῖν *capere*, quaſi *Laberna*, mutato *β* in *v*; vel à lavando, ſi *lavare* pro *furari*, veteres dixere: nam *levare* potiùs dixiſſe, alii affirmant: quod ſita ita eſt, *Laverna* dicta eſt, pro *Levarna*. Alii deducunt à λάφυρα, *ſpolia*, ut *Laverna* dicatur pro *Lapbarna*, quòd minùs arridet. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 16. ſic ſcribit: *Laverna furum Dea, in cujus loco, ut impunita eſſent furta; prædam fures ſortiri, et rapaciſſimum quemque immolare tradiderunt.* Huic erat ſedes ſacra Romæ, et Lavernalis inde porta.

64. *In triviis fixum cum ſe demittit ob aſſem,*] Cùm ad áſſem colligendum ſe inclinat, ac ludibrium ſubit puerorum, qui aſſem humi defigunt ad illudendum prætereuntibus. Perſ. Sat. 5. v. 111.

Inque luto fixum poſſis tranſcendere nummum.

67. *Perdidit arma, &c.*] Nihil militi eſt magis ignominioſum, quàm perdere arma aut ſtationem deſerere. Senſus eſt: qui lucro avidè inhiat, ſanam perdidit mentem, quæ hominis eſt armatura adversùs errores, quibus, ut hoſtibus, ratio ejus felicitaſque impetuntur expugnanturque.

69. *Vendere cùm poſſis captivum, &c.*] Vel ita ratiocinari avarus eſt accipiendus, vel ſic interpretari licet: Quemadmodum non expedit ſervum occidere, quem vendere poſſumus; magiſque ſinendus eſt vivere, quia utilis ad multa erit; ſic ille avarus cupiditati ſervire permittendus eſt. Nec enim inutilis erit publicæ rei. Quippe ſi ad rem augendam negotietur, frumenta comportet, &c. *annonæ proderit*, eam viliorem faciendo; adeoque cives juvabit.

Naviget,

Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonæ prosit, portet frumenta penúsque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere, Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patíque
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum. Tollas licet. In manicis et
Compedibus sævo te sub custode tenebo. [802]
Ipse Deus, simulatq; volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit: Moriar. *Mors* ultima linea rerum est.

agros colat, navigationem exerceat, ac negotiando hiemem in medio mari traducat; annonam promoveat, triticum et obsonia convehat. Tandem *vir bonus et sapiens non verebitur* ita *loqui: O Pentheu, rex Thebarum, quid me adiges innoxium sustinere ac subire? Bonis spoliabo. Nimirum* auferes *greges, suppellectilem, pecuniam. Aufer, potes. Manibus ac pedibus vinctum te retinebo sub custode sævissimo. Ipse Deus liberabit me, ubi primùm cupiam. Credo illum ita sentire: Moriar: mors rerum omnium finis est.*

ANNOTATIONES.

73. *Vir bonus et sapiens, &c.*] Vir reapsè bonus et sapiens fortiter suam tuetur libertatem inter ipsa quoque vincula.

Pentheu, Rector Theb.] Dialogum instituit poëta, imitatus Euripidem in Bacchis, ubi inducitur Bacchus à Pentheo ligatus, nihilominùs audacter loquitur, et constanti animo Penthei regis minas et vincula spernit. Hîc adumbrat Horatius virum verè sapientem, quem nec metus, aut minæ, nec carcer, aut ulla vis servum efficere, aut à virtutis gradu valent depellere. De *Pentheo* lib. 2. Od. 19. De *Thebis* lib. 3. Sat. 5.

75. *Adimam bona.*] Cic. Parad. 1. *Nec eum ego dicam bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit.*

78. *Ipse Deus,*] Exsolvet me pater meus Jupiter, inquit Bacchus ad Penthea, apud citat. Euripid. Bacch. Act. 1.

Opinor, hoc sentit:] Hæc Horatius: Credo sapientem ita secum reputare; quid grave tandem ac durum mihi potest accidere, quod metuam? quid me subigere et vincere valeat? Enimverò quibuscunque ærumnis me exsolvet mors tandem, mors inquam, rebus omnibus brevi finem impositura. Adde quod corpus est animi carcer: ergò velut è carcere liberatur animus, quando per mortem corpore solvitur.

79. Mors *ultima linea rerum est.*] Metaph. vel à picturâ, vel *à* geometriâ. *Omnium mors est extremum.* Demosth. Tull.

EPISTOLA XVII. Ad SCÆVAM.

Spernenda non est amicitia principum. Quomodo comparanda.

QUAMVIS, Scæva, satìs per te tibi consulis, et scis, [803]
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce docendus adhuc, quæ censet amiculus, ut si
Cæcus iter monstrare velit: tamen aspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.

O Scæva, quanquam ex temetipso abunde sapis, et nosti quâ demum ratione oporteat versari cum magnatibus; adhuc tamen *erudiendus accipe, quæ existimat parvus amicus* tuus; *velut si viam cæcus indicare tentet. Itaque adverte, si nos etiam aliquid dicamus, quod tuum facere studeas.*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis, Scæva,*] Est hæc epistola gravis, elegans, erudita, callida, magnatum affectatoribus idonea.

Scæva,] Eques Romanus.

Per te tibi consulis.] Alieno consilio nequaquam egens. Sic leniter assentatur Horatius, ut animum præparet ad auscultanda monita.

5. *Quod cures proprium fecisse.*] Quod in tuam utilitatem vertas.

Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat; si te pulvis strepitúsque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit malè, qui natus moriénsque fefellit.
Si prodesse tuis paulóque benigniùs ipsum [804]
Te tractare voles; accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce; vel junior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu. Rectius hoc et
Splendidius multo est, equus ut me portet, alat rex.
Officium facio; tu poscis vilia rerum,
Dante minor; quamvis fers te nullius egentem. [805]

Si te juvat tranquillum esse et dormire ad primam usque diei horam; si te offendit pulvis et curruum fragor, et caupona; suadebo ut pergas Ferentinum. Nec enim opulenti soli habent voluptatem; neque vixit infelix, qui natus et moriens latuit. At si tuis commodus esse cupias, teque ipsum aliquantò lautius habere; inops ad opulentum contendes. Si herbis vesci sponte vellet *Aristippus, haud magnates sectaretur. Si cum magnatibus vivere nôsset is, qui me carpit, herbas respueret. Utrius istorum dicta factaque præferas, dic; vel junior ausculta, quamobrem melior videatur Aristippi sententia. Etenim Cynicum dicacem ita refellebat, ut inquiunt: Ego mihi ipse scurram ego, tu verò plebi. Atqui longè potius illud et honestius est, ut me vehat equus, et rex nutriat. Ego obsequium præsto; tu, res viles petis, donante inferior; tametsi dicis te nullâ* re *indigere.*

ANNOTATIONES.

6. *Primam in horam.*] Usque ad ortum solis, quæ primâ est, et olim numerabatur, hora diei, naturalis videlicet.

7. *Pulvis.*] Ob vehicula in urbe frequentia.

8. *Caupona.*] Ubi rixæ, pugnæ, contentiones, vociferationes, aliaque mala passim grassantur.

Ferentinum.] Parùm celebre oppidum Hernicorum. Synec. pro quovis alio ejusmodi, in quo non sunt eadem incommoda, quæ in magnis urbibus; ubi proinde quietam ducere vitam licet.

9. *Nam neque divitibus, &c.*] Imò tenuiores plerumque faciliùs vivunt quàm divites.

10. *Nec vixit malè, &c.*] Epicurus dixerat λαθε βιωσας. Vitæ privatæ bona anteà non semel vidimus. Ovid. Trist.

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quisque manere suam.

11. *Accedes siccus ad unctum.*] Magnatum amicitiam, consuetudinem, et familiaritatem requires, quorum ope tibi tuisque utilis fias.

13. *Si pranderet olus, &c.*] Aristippus, Alexandri magni sectator, aliquando invenit Diogenem olera lavantem ad cibum capiendum. Hic verò indignanti illi dixit: Si Aristippus oleribus ad victum, ut ego, contentus esset, profectò nollet serviliter obsequi regibus. Tum Diogeni respondit Aristippus: Si Diogenes sciret uti familiaritate regum, certe olera fastideret, mallétque, ut ego, principes sectari.

14. *Aristip.*] De eo plura lib. 1. Sat. 3. &c.

18. *Mordacem Cynicum.*] Cynici philosophi sectatores Antisthenis, à caninâ mordacitate sic appellati, quod in mores hominum nullo discrimine inveherentur. Quos inter eluxit Diogenes ille Cynicus, dolio suo, in quo degebat, celebris, victum in singulos dies emendicare solitus, hincq; dictus ἡμερόβιος. Alexandrum magnum invisentem vix alloqui dignatus, ei se admirabilem præbuit. Ad annos propè nonaginta consenuit. Plut. Laërt. Vide Juv. Sat. 14. v. 311.

19. *Scurror ego ipse mihi.*] Ego meam ad utilitatem regibus me gratum præsto: tu verò te populo admirabilem exhibes per victum inopem et durum. Atqui quanto rex plebe est excellentior, tanto videtur melius regi quàm populo gratiosum esse. Ita censebat Aristippus, et cum eo noster poëta. Vox *scurror* jam Sat. 2. lib. 2.

20. *Equus ut me portet, alat rex.*] Proverb. Græcâ è Tragœdiâ quadâm inquiunt; in quâ juvenis militiæ ascriptus, cùm ad petendam missionem impelleretur, abnuens respondit, ἵππος με φερει, βασιλεὺς τρέφει, *equus me portat, rex alit:* quo scilicet ostendebat benè sibi esse.

21. *Officium facio; tu poscis, &c.*] Ego me officiosum regibus exhibens, honestum victum nanciscor; tu autem nullius egentem jactes licet, vilia tamen mendicans, te danti subjicis, quod multò est indignius.

Vilia rerum, Dante minor.] Sic habent optimi codices: quod elegantius, et magis Horatianum, quàm ista,

——— *tu poscis vilia, verùm et*
Dante minor, &c.

Omnis

Omnis Aristippum decuit color, et status, et res,
Tentantem majora, ferè præsentibus æquum.
Contrà, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non expectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personámque feret non inconcinnus utrámque:
Alter Mileti textam cane pejùs et angue
Vitabit chlamydem. Morietur frigore, si non
Rettuleris pannum. Refer, et sine vivat ineptus.
Res gerere, et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Jovis, et cœlestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Aristippum decuit quilibet habitus, conditio, et fortuna. Quærebat meliora, sed *præsentibus contentus* erat. *E contrario, quem tolerantia duplici operit veste, demirabor, si vitæ genus diversum deceat. Alter non expectabit vestem purpuream; et quacunque vestitus ibit per loca maximè frequentata, nec illepidus sustinebit hunc illumque habitum: alter Milesiam chlamydem fugiet plùs* quàm *canem aut serpentem*; atque *enecabitur frigore, nisi* suum illi *pannum restituas. Redde, et permitte* ut *vivat insulsus.* Præclara *facinora exequi, et subactos hostes civibus exhibere* est aliquid *potestati divinæ et cælo proximum. Neque mediocriter laudabile est demereri viros primarios. Non cuilibet datur Corinthum pervenire.*

ANNOTATIONES.

23. *Omnis Aristippum decuit color, &c.*] Laertio teste, conformabat se Aristippus aptissimè ad omnem vitæ humanæ conditionem, ad locum, tempus, et personam sese accommodans: aiebatque, turpe esse et nefas, non acquiescere præsentibus, et plus semper appetere.

25. *Contrà quem duplici, &c.*] Aristippus in omni statu decorè se gerit, tam in opibus, quam in inopiâ; at non ita Diogenes, qui inops quidem præclarè agit, at vix inter opes credam ex decoro et virtute acturum. Plato quidem ita de Aristippo sentiebat.

Quem duplici panno patientia velat, &c.] Descriptio est seu periphrasis Diogenis Cynici, de quo Laërt. *Pallium, ut volunt quidam, primus duplicatum habuit in usu, tum propter frigus tum ut eo se dormiens involveret.*

27. *Alter purpureum non exp. &c.*] Aristippus, si desit vestis purpurea, quâ uti solet, sine morâ induet quamlibet viliorem, nec verebitur pannosus prodire in publicum. Contrà Diogenes pretiosum amictum omninò recusabit; ac si defuerit vilis sibi consuetus, nudus mallet consistere, ac frigore confici.

29. *Personamque feret non inconc.*] Plutarch. Orat. 1. de fortunâ et virtute Alexandri; Aristippum mirantur, inquit, quòd tam vili pallio quàm Milesiâ chlamyde utens, in utroque tuebatur personam suam.

30. *Alter.*] Diogenes sordidæ vestis pluscuIum tenax.

Mileti textam.] Ex optimâ lanâ, è Mileto urbe Ioniæ versùs Cariæ fines, apud Asiam minorem hodiè *Melasso.* Ubi mollioris contextûs olim chlamydes in matronarum deliciis habitas, testis Virg. Georg. 3. v. 306.

——— *Quamvis Milesia magno Vellera mutentur, Tyrios incocta colores.*

31. *Si non Rettuleris pannum.*] Aiunt Diogenem ab Aristippo invitatum ad balneas: ubi cum essent soli, prior Aristippus exivit, ac Diogenis vile pallium induit, suumque purpureum ei reliquit. Tum verò pertinaciter repetere Diogenes quod suum erat, ac nudus remanere. Quem Aristippus increpavit ut nimiùm famæ servientem, et perperàm algere malentem, quàm conspici in purpureâ veste sibi insolitâ.

32. *Refer, et sine vivat impetus.*] Præclarum schema.

Ineptus.] Non ut Aristippus, aptus et concinnus in quocunque fortunæ statu et habitu: nec animo æquo omnia suscipiens.

33. *Res gerere, &c.*] Hactenus ostendit Horatius, laudabilius videri sectari viros principes, quàm obscuram et inopem vitam ducere. Jam dicit arduum esse cum principibus versari, eorumque benevolentiam consequi. Demum ad quædam monita haud spernenda profert.

35. *Non ultima laus est.*] Prima sit laus egregiam reip. navare operam, et præclarè gestis rebus principatum assequi: secunda erit, summis viris, ac reip. clavum, aut primos in eâ gradus tenentibus placuisse, eorumque gratiam demereri.

36. *Non cuivis homini, &c.*] Hujus proverbii varia offertur origo. Alii ad magnas Corinthiorum opes et luxum referunt. Strabo. Alii ad Laïdem aliasque meretrices nimio quæstu famosas. Gell. lib. 1. cap. 8. Alii optimè ad difficultatem adeundi portum Corinthiacum Isthmi causâ geminum; unde bimaris *Corinthus* dicitur. Vide liber. 1. Od. 7.

Sedit,

Sedit, qui timuit ne non succederet. Esto.
Quid? qui pervenit, fecitne viriliter? atqui
Hic est, aut nusquam, quod quærimus. Hic onus horret,
Ut parvis animis et parvo corpore majus:
Hic subit, et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium rectè petit experiens vir. [807]
Coram rege suo de paupertate tacentes,
Plus poscente ferent. Distat, sumásne pudenter,
An rapias. Atque rerum caput hoc erat, hic fons.
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,
Qui dicit, clamat, Victum date. Succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, et rixæ multo minus invidiæque.
Brundusium comes aut Surrentum ductus amœnum,
Qui queritur salebras, et acerbum frigus, et imbres,
Aut cistam effractam, et subducta viatica plorat;

Quievit, qui metuit ne successu careret. Esto. At qui adiit, an strenuè se gessit? Verùm enimvero quod petimus hîc stat, vel nusquam existit. *Ille fugit onus velut superans animum et corpus imbecille: iste subit et sustinet.* Profectò *vel nomen vanum est virtus, vel peritus vir optimè quærit gloriam et præmium.* Ergo hæc animadverte. *Non querentes de inopiâ coram suo principe, plus consequentur* quàm qui *petunt. Interest utrùm accipias verecundè, an extorqueas. Verùm tamen hæc summa et cardo rei est. Quisquis ita loquitur: Sororem habeo sine dote, matrem inopem, et prædium non facile vendi, nec* satis *alimenti præbens; is apertè dicit, Date cibos.* Mox *alter succlamat, Dividatur munus, ut etiam mihi pars distribuatur. Verùm si corvus silens ederet, plus ciborum haberet, et longè minus rixarum et invidiæ.* Porrò *qui Brundusium aut Surrentum comes assumptus conqueritur de* itineris *difficultate, de asperitate frigoris, de pluviâ; vel deflet arcam ruptam, et viatica surrepta;*

ANNOTATIONES.

37. *Sedit qui timuit ne non succederet, &c.*] Qui periclitari veretur, quoniam incertum exitum timet, is abstinet navigatione, vel quâlibet aliâ re grandi suscipiendâ; desesque manet. Et is non reprehensione dignus judicatur. Verùm qui non terretur difficultatibus, et laborem ultrò adit, remque exequitur, is sanè viri fortis elogium meretur, et priore longè est laudabilior. Prolepsis est.

39. *Hic est, aut nusquam, quod quærimus.*] In agendo viriliter consistit ea vera laus et virtus quam quærere debemus, et de quâ modo disputamus.

Onus horret.] Grave est sanè magnatibus obsequi.

42. *Experiens vir.*] Magnum usum habens rerum maximarum, et de iis rectè judicans.

43. *Coram rege suo.*] Jam præcipit quæ sunt observanda apud viros primarios, ad gratiam eorum promerendam, obtinendumque *decus et pretium,* id est, laudem pariter et præmia.

De paupertate tacentes, Plus poscente ferent.] Quippe homo querulus fit importunus et odiosus. At qui modestè et tacitè feret aliquandiu suam pauperiem, patronum movebit ad opem sibi largiùs impertiendam. Porrò si cum pudore sumat, quæ dabuntur, nova indies dona novámque simul gratiam nanciscetur.

45. *An rapias.*] Qui enim avidè accipit aut postulat, velut insatiabilis habetur; mox gradu excidit, et arcetur tanquam indecorè se gerens, indignusque familiaritate nobilium.

Rerum caput et fons.] Hinc pendet omnis ratio captandæ magnatum benevolentiæ et gratiæ, si studeas et scias cum potentioribus decenter versari.

49. *Quadra.*] Vel panis frustrum, vel lanx edulia continens. Juven. Sat. 5. *Alienâ vivere quadrâ.* Virg. Æneid. 7. *Nec parcere quadris.* Hæc ergo vox significat tum placentam, tum catinum quadratæ figuræ. Metonymia est.

50. *Sed tacitus pasci, &c.*] Vel alludit ad apologum de corvo prædam nacto, quam vulpes crocitatione accita dolo intercepit; vel ad communem avium morem, quæ voce strepunt cùm ad cibum accedunt; quod si tacerent, *plus haberent dapis,* non accitis garritu consortibus.

52. *Brundusium.*] Urbs est Salentinorum maritima, de quâ jam lib. 2. Sat. 5. in fine.

Surrentum.] Hæc urbs Picentinorum ad mare vino generoso celebrata est lib. 2. Sat. 4. Ovid. Metam. 5.

Et Surrentinos generoso palmite colles.

Nota

Ille imitatur solitam meretricum astutiam, quæ modò catellam, modò periscelidem amissam lacrymantur; adeò ut postbac non credantur veræ jacturæ et lacrymæ. Et verò qui semel illusus est, haud satagit erigere fraudulentum ruptâ tibiâ, quamvis abundantes fletus emittat, et sacrum Osirim contestatus clamet: Fidem habete: minimè jocor: ô inhumani debilem erigite. Huic enim *vicini strenuè respondent:* Heus, *peregrinum invoca.*

Nota refert meretricis acumina, sæve catellam [808]
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verísque doloribus adsit.
Nec semel irrisus attollere curat
Fracto crure planum, licèt illi plurima manet
Lacryma; per sanctum juratus Osirim,
Credite: non ludo: crudeles tollite claudum.
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

ANNOTATIONES.

55. *Catellam.*] Vel parvum canem, quem in deliciis habebat; vel potius, monile muliebre, ut si diminutivum à catenâ.

56. *Periscelidem.*] Cruris vinculum et ornamentum: περὶ *circum*, τὰ σκέλη *crura* vel *genua*. Gall. *Jarretiere*. Periscelides sunt ornamenta crurum mulierum, sive armillæ pedum, quibus earum gressus ornentur, inquit Isidorus.

57. *Nulla fides damnis.*] Sic ille querulus exploditur; ejusque dolor et fletus apud patronum ficti habentur, nihilque muneris obtinent.

59. *Fracto crure planum.*] Πλάνος *fallax, impostor, nebulo:* quâ etiam voce utitur Cicero pro Cluentio, p. 72. *Hic ille planus improbissimus quæstu judiciario pastus.* Erat nempè quidam illusor in triviis lamentari solitus, quasi fractum crus esset, ut in vehicula tolleretur: cui, cùm aliquando id mali verè contigisset, haud etiam tum fides habita est; et fracto genu debilem nemo sublevabat, quoniam anteà sæpius illuserat.

60. *Osirim.*] Ægyptiorum deum: qui hic præcipuè nominatur, seu quod planus iste indicare vellet ab Osiride irato immissum sibi crurifragium; seu potius, quia Osiris, velut alter Æsculapius, credebatur ægris mederi. Vide Plutarch. de Iside et Osiride. Diodor. Sic. &c.

62. *Quære peregrinum.*] Quære hominem imperitum, qui nesciat fraudes tuas et illusiones, ut ei imponas, nobis enim jam perspecti sunt doli et joci tui.

Rauca.] Præ aliâ vociferatione et reclamandi contentione.

EPISTOLA XVIII. Ad LOLLIUM.

Quæ sint amici officia. Quid animo tranquillitatem conferat.

Si bene cognosco te, Lolli maximè liber, cavebis imitari scurram, te exhibens amicum. Sicut matrona differt à scorto, ita amicus à fallace scurrâ. Huic vitio est aliud oppositum fere pejus: nimirum *duritia* quædam *fera, inurbana, severa, quæ se ostentat tonsâ pelle,* et *nigris dentibus,*

SI benè te novi, metues, liberrime Lolli, [809]
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium propè majus:
Asperitas agrestis, et inconcinna, gravísque,
Quæ se commendat tonsâ cute, dentibus atris,

ANNOTATIONES.

1. *Si benè te novi, &c.*] Idem ferè est argumentum hujus epistolæ, quod præcedentis.

Lolli.] Ad hunc inscriptum jam vidimus suprà Epistolam 2. item Od. 9. lib. 4. Vide etiam posteà Epist. ult. huj. lib. 5. ult.

Scurrantis speciem.] Ut potentiorum ineas amicitiam, nec adulationibus grassabere, nec in contrarium impinges vitium, moribus feris, asperis, agrestibus, nimiùm severis: vitabis scurrilitatem pariter et gravitatem inconcinnam.

3. *Dispar atque Discolor.*] Dispar omninò, tam habitu quam moribus dissimilis.

7. *Tonsâ cute, dentibus atris.*] Vel squalore hirsuti corporis (nam quæ tondentur. hirsuta

Dum

Dum vult libertas mera dici, veráque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plùs æquo pronus, et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit; [810]
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.
Alter rixatur de lanâ sæpe caprinâ, et
Propugnat nugis armatus: scilicet, ut non
Sit mihi prima fides; et verè quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Docilis plus:
Brundusium Numici melius via ducat, an Appî.
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat; [811]

dum vult existimari integra libertas, et sincera virtus. Virtus media est inter *vitia, hinc et illinc recedens. Alter obsequentior*, velut *scurra infimi thori, ita potentis nutum* religiosè *veneratur, ita dicta repetit, et voces cadentes attollit, ut putes discipulum recitare dictata à duro præceptore, vel histrionem partes secundas agere. Alter jurgatur sæpe de lanâ caprinâ, armaque sumit* pro *nugis. Nempe,* inquit, *ut certa mihi fides non habeatur; ut non audacter proferam quod prorsus libet, respuam ego mercedem secundæ ætatis. Enimverò quâ* de *re quæstio est?* Scilicet, *utrum Castor, an Docilis peritior existat:* Utrum *via Numicia, an Appia rectiùs perducat Brundusium? Quem libido perniciosa et alea præcipitans despoliat;*

ANNOTATIONES.

pilosasque sunt) vel potius agresti mordacitate et dicacitate amicum radendo ad cutem, et durè passim castigando: quasi ea sit loquendi libertas, ac vera virtus.

9. *Utrinque reductum.*] Ab utroque extremo remota est virtus.

10. *Alter in obsequium.*] Assentator divitibus amicis nimis obsequitur.

Imi Derisor lecti,] Parasitus in infimo lecto vel in subsellio accumbens aut assidens, risum diviti propinans inter epulas. Plaut. Stich. *Scis me dudum esse imi subselli virum.* Vide lib. 1. Sat. 4. v. 86. et lib. 2. Sat. 8. v. 41.

11. *Horret*] Admiratione et veneratione Virgil. Æneid. 6. v. 10.

——*Horrendæque procul secreta Sibyllæ:*

id est, sacrum horrorem summamque venerationem incutientis.

12. *Verba cadentia tollit*;] Quicquid loquitur dives ille amicus, scurra velut eximium miratur ac repetit, nec finit elabi et cadere sine admirabundis exclamationibus. Epistola ad Pisones, v. 428.

. . . *Clamabit enim, Pulchrè, benè, rectè:*
Pallescet super his: etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Derisor vero plus laudatore movetur.

13. *Ut puerum sævo, &c.*] Sicut discipulus recitare jubetur dicta vel dictata à magistro, nempe ut memoriæ infigantur.

14. *Vel partes mimum tractare secundas,*] Mimus nempe secundarius solet vocem et actionem datâ operâ extenuare, ut primus actor magis elucescat, et *quam maximè excellat*; ut ait Cicero Ver. 1. Vide lib. 1. Sat. 9. v. 46. ibique annot.

15. *Alter rixatur de lanâ,* &c.] Agrestis reprehensor, *vitio prope majori,* altercatur gravissimè de rebus levioribus: sicut ille quondam, utrùm lanas an pilos setasve capra habeat. Proverbium est.

16. *Scilicet, ut non Sit mihi prima fides,* &c.] Ita ille graviter, sed inconcinnè et insulsè: Liberò inquit, loquar semper, et quodcunque libuerit: neque hanc libertatem perdere velim quovis pretio, etiamsi vita diuturnior ac nova ætas offeratur.

19. *Castor an Docilis.*] Ambo gladiatores, vel pantomimi, ut alii dicunt.

20. *Brundusium.*] De eâ urbè lib. 1. Sat. 5. èt Epist. præced.

Numici via, an Appî.] Utra via meliùs ducat Brundusium. Atqui nihili sunt istæ lites et controversiæ. Sunt qui corrigant *Minuci,* metri gratiâ; sed perperam: de poeticâ licentiâ rixari est.

21. *Damnosa Venus.*] Vide lib. 1. Sat. 2. &c.

Præceps alea.] Brevi aleatorem redigens ad inopiam. Pers. Sat. 5. v. 55. *Hunc alea decoquit:* vel *præceps* indicat studium aleæ vehemens et pertinax, quod summos etiam viros tenuit. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palam oblectamenti causâ etiam senex.* Ubi et Augustus de se sic scribit. *Lusimus per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus . . . Ego perdidi viginti millia nummûm,* &c. Id. Claud. 33. *Aleam studiosissimè lusit: de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adoptatis, ne lusus confunderetur.* Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 21. Aleâ taxillorum nempe acta delectati sunt, inquit, Portius Cato, Augus-

quem fastus excedens facultates vestit, et lautè nutrit; quem occupat gravis pecuniæ cupiditas: qui abhorret ab inopiâ: hunc amicus opulentus multò vitiosior frequenter execratur et aversatur: vel si non odio habet, moderari vult, atque ut bona parens, optat sapientiorem se esse et virtutibus superiorem, dicitque quod *ferè verum est: Ne conere mihi exæquari: divitiæ meæ insanire me permittunt: tu mediocres facultates nactus es. Prudenti assèclæ convenit toga angustior. Ne contende par esse mihi. Eutrapelus, si quem pessumdare cupiebat, ei pretiosas vestes tribuebat. Etenim,* inquiebat, *splendidus nova proposita et studia cum præclaris vestibus suscipiet; ad diem* usque *dormiet, meretricem decoræ occupationi præferet, nummos aliorum nutriet: denique gladiator fiet, vel equum olitoris pacto pretio circumducet. Tu ne cujusquam secretum expiscari velis unquam; creditum verò ne revela, seu vino, seu irâ pertentaris. Neque tua studia laudabis, aut vituperabis aliena; et cùm ille venatum ire cupiet, tu versus non proferes.* Nam *sic dissoluta est amicitia duorum fratrum, Amphionis et*

Gloria quem supra vires et vestit, et ungit;
Quem tenet argenti sitis importuna famésque,
Quem paupertatis pudor et fuga; dives amicus,
Sæpe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut si non odit, regit; ac veluti pia mater,
Plùs quàm se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult, et ait propè vera: *Meæ* (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes: tibi parvula res est.
Arcta decet sanum comitem toga. Desine mecum
Certare. Eutrapelus cuicunque nocere volebat,

31 [512]

Vestimenta dabat pretiosa. Beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet: ad imum,
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,
Commissùmque teges, et vino tortus et irâ.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprêndes;
Nec, cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque

ANNOTATIONES.

tus, Domitianus, Claudius:——Inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, qui cùm in aleâ vinceret, fertur indulgentissimus fuisse: unde momenta illa promerendis gratiis captare domestici consueverant Sidonius de Theodorico sic testatur: *Quibus horis tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, inspicit solicitè, volvit argutè, mittit instanter, jóculariter compellat, patienter expectat: in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur ——putes illum et in calculis arma tractare. Sola est illi cura vincendi. Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper severitatem, hortatur ad ludum, libertatemque, communionemque ut dicam quod sentio, timere,* &c. Vide et annotat. ad Od. 24. lib. 3. sub finem.

22. *Gloria quem,* &c.] Qui superbas vestes et lautas nimium epulas amat.

28. *Meæ Stultitiam patiuntur opes:*] Ingentes opes possidenti mihi licet, quod minimè tibi non ita locupleti. Luxuriari possum ego impunè, tu vero nequaquam.

29. *Stultitiam patiuntur opes:*] Arist. Rhet. 2. *Stultas esse divitias* scribit. Isocrates Areopag. *Cum potentibus ambulat amentia,* inquit.

30. *Arcta decet sanum comitem toga.*] Vel, ut magis splendeat dives ampliori togâ vestitus, cum tu arctiorem habens comitaberis; vel, quòd sicut iter facienti molesta sit toga laxior, ita virum bonum impediunt opes majores. Vid. Epod. 4.

31. *Eutrapelus cuicunque,* &c.] Aristot. *Multis,* inquit, *Deus largitur felicitatem, non per benevolentiam, sed ut in calamitates incidant graviores.* Sunt qui velint notari Volumnium Eutrapelum Antonii familiarem, cujus meminit. Cic. tum in Epist. tum Philip. 13.

35. *Nummos alienos pascet:*] Alienam pecuniam grandi fœnore accipiet, atque ita pascet augebitque.

36. *Threx erit.*] Plerique gladiatores è Thraciâ erant. Libro 7. Sat. 6. v. 44.

Olitoris aget mercede caballum.] Ad vile quodlibet servitium et ministerium adigetur egestate et paupertate.

37. *Arcanum neque tu,* &c.] Suspectus enim et invisus sit, quisquis ita curiosè scrutari vult aliorum res et arcana.

38. *Vino tortus et irâ.*] His siquidem homines explorantur, quòd ut plurimùm bene poti et irati quidlibet effutiant.

41. *Gratia sic fratrum,* &c.] Amphionis et Zethi concordia dirempta et dissoluta est

Zethi,

Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion. Tu cede potentis amici [813]
Lenibus imperiis; quotiésque educet in agros
Ætolis onerata plagis jumenta, canésque,
Surge, et inhumanæ senium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus empta.
Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, et membris; præsertim cùm valeas, et
Vel cursu superare canem, vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quòd speciosiùs arma
Non est qui tractet. Scis quo clamore coronæ
Prælia sustineas campestria. Denique sævam
Militiam puer, et Cantabrica bella tulisti
Sub duce, qui templis Parthorum signa refixit;
Et nunc, si quid abest, Italis adjudicat armis.
Ac, ne te retrahas, et inexcusabilis absis,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumq; [814]
Curas, interdum nugaris rure paterno.
Partitur lintres exercitus: Actia pugna

Zethi, donec cithara aspere invisa siluit. Ut autem *Amphion narratur cessisse indoli fratris,* sic *tu morem gere æquis desideriis amici opulenti:* et *quotiescunque in agros proferet canes et jumenta Ætolis retibus onusta, exsurge, et severioris Musæ gravitatem abdica, ut simul comedas obsonia labore comparata.* Hoc enim *solemne est Romanis studium, famæ utile, et vitæ, et corpori, maximè cum sis validus, et queas canem cursu viribus aprum vincere. Adde, quod nemo est, qui decentiùs tractet arma viris apta. Nôsti quibus circumstantium acclamationibus obeas exercitationes campi* Martii. *Demum tu juvenis duram militiam et Cantabrica certamina confecisti sub imperatore, qui Parthorum templis abstulit vexilla* nostra, *et nunc potestati Romanorum adjungit, si aliquidde est. Ne verò* talia *relinquas*; *et* hinc *recessisse culperis, quanquam studes nihil agere indecorè et perperàm*; quippe *in villâ patris quædam ludicra moliris.* Scilicet *partitis naviculis pugnatur: te auctore certamen Actiacum*

ANNOTATIONES.

dissimilibus eorum studiis, cum alter philosophiæ et musicæ totus vacaret, alter ab istis alienus agrestes et rusticos mores sequeretur. De Amphione lib. 3. Od. 11. Cic. 1. De Orat. *Miror cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, propè bellum indixeris.* Ad Heren. n. 43. *Uti apud Pacuvium Zethus cum Amphione, quorum controversia de musicâ, &c.*

43. *Conticuit lyra.*] Amphion Zetho fratri obsequens, lyræ studium et usum sponte abjecit, sicque amicitiam resarsit. Sic tu amici potentis voluntati obsequere; et cùm venationem molietur, cave ne musarum studia intempestivè obtrudas.

46. *Ætolis onerata plagis.*] Ætolia regio Achaiæ in Epiri confinio. In hâc erat Calydon urbs, cujus regi Oëneo irata Diana immisit aprum terribilem, non Calydoniæ solùm, sed et totius Ætoliæ agros devastantem. At Meleager Oënei filius validis illum plagis irretitum interfecit. Hinc Ætolæ plagæ velut optimæ celebrantur, ponunturque per Synecd.

48. *Pulmenta laboribus empta.*] E prædâ venando captâ. Quid propriè pulmentum, dixi Libro 2. Satira 2. v. 20.

49. *Romanis solemne viris opus.*] Venatio nempe, ut Græcis trochi et disci ludus. Vide Libr. 3. Od. 24. Libr. 2. Sat. 2.

Utile famæ, Vitæque et membris;] Agitatio corporis et exercitatio valetudini prodest, roburque confert, et hinc fama fortitudinis.

52. *Speciosiùs.*] Decentiùs quàm tu, Lolli, vel quàm venator quilibet.

54. *Prælia campestria.*] De his lib. 1. Od. 8.

55. *Cantabrica bella.*] Vide suprà Epistolam 12. item lib. 2. Od. 6. et lib. 3. Od. 8.

56. *Qui templis Parthorum signa refixit*;] Signa Rom. Crasso erepta à Parthis, Augusto restituta, Libro 4. Od. 15.

58. *Ne te retrahas,*] Ne ab exercitationibus campi Martii te diu removeas.

59. *Extra numerum.*] Metaph. à saltatoribus. Id est, imperitè, ineptè, inconsideratè, perperàm.

60. *Nugaris rure paterno.*] Ludicra prælia instituis apud villam paternam, in quâ diversaris.

61. *Partitur lintres exercitus:*] Ut sint duæ velut adversariæ classes, quæ naumachiam exhibeant, maximè vero pugnam illam navalem, quâ Augustus Antonium debellavit profligavitque apud Actium. De his lib. 1. Od. 37. et Epod. 1. et 9.

Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater: lacus Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis quis crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, et cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem est;
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puérve
Intra marmoreum venerandi limen amici; [815]
Ne dominus pueri pulchri, caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus augat.
Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne
Incutiant aliena tibi peccata pudorem. [mox
Fallimur, et quondam non dignum tradimus. Ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitùs notum. Si tentent crimina, serves,
Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino cùm circumroditur, ecquid
Ad te pòst paulò ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cùm proximus ardet:
Et neglecta solent incendia sumere vires.

exhibetur per adolescentes hostium ad instar dimicantes. *Frater tuus adversarii personam agit: lacus est* velut *mare: donec expedita victoria alterutrum coronet frondibus.* Certè Augustus, *qui suis te studiis convenire intelliget, approbabit vehementer ludicra ista. Ut au*tem *admonere te pergam (si quidem monitore opus habes) diligenter adverte, quid de unoquoque viro, et cui loquaris. Devita percontatorem, qui profectò est loquax: neque aures apertæ fideliter servant credita. Atqui vox prolata celeriter abit, nec potest revocari. Nec in ædibus amici potentis depereas ancillam aut puerum, ne herus pulchri pueri vel puellæ adamatæ remuneret te exiguo dono, vel parùm benignus cruciet. Sedulò expende, quem commendabis; ne paulò pòst alterius delicta probrum tibi faciant. Decipimur, et nonnunquam indignum commendamus. Quem igitur maculabit suum vitium, cave ne illusus defendas velut planè cognitum.* Si verò quispiam *calumniis impetatur, propugna et protege auxilio tuo confisum: qui cùm impugnatur morsibus invidorum, an non sentis imminere tibi* simile *discrimen? Etenim tu periclitaris, quando flagrant vicinæ ædes. Neglecta verò incendia gliscere consueverunt.*

ANNOTATIONES.

62. *Per pueros.*] Dion. lib. 50. narrat pueros Romæ præ significâsse Antonii cladem. Nimirùm divisi inter se pugnârunt; cum alii se Antonianos, alii Cæsarianos dicerent. Biduo confixerunt. Tandemque victi sunt, qui Antoniani vocabantur.

63. *Lacus Adria:*] Lacus ruri paterno vicinus, instar est Adriatici maris. De hoc lib. 1. Od. 16. et lib. 2. Od. 11.

64. *Alterurum.*] Te, vel fratrem.

Velox victoria.] Plutarchus, Florus, aliique referunt celerrimam fuisse Actiacam victoriam: vel spectat poëta ad victoriæ naturam, quæ fere *velox* est.

66. *Fautor utroque tuum laud.*] Augustus, cui sic velificaris; vel, potentior amicus.

Uutroque pollice.] Impensissimè, valde comprobabit. Pollice nimirùm compresso favor, inverso condemnatio indicabatur olim. Plin. lib. 2. cap. 2. Juvenal. Sat. 3. v. 36.

69. *Percontatorem fugito;*] Insidiosum indagatorem rerum et secretorum tuorum. Supra monuit, res aliorum non esse indagandas; hic monet, ab indagatore curioso et subdolo cavendum.

75. *Augat.*] Adamatum puerum aut puellam tibi denegando.

80. *Ut penitùs notum:*] Hoc alii jungunt cum præcedentibus hoc sensu: Cave ne quemquàm temerè commendes, neve quem vitiis aut criminibus occultis inquinatum pertinaciter tuearis, velut penitùs tibi nota et perspecta sit ejus innocentia. Nam sæpius decipimur. Alii sic: Si quem deceptus improbum commendasti, desere nec tuearis; at defendas alium quempiam tibi penitùs notum, si criminatonibus incessatur; servesque et tuteris innocentem ope tuâ fidentem et nixum.

82. *Dente Theonino.*] Theon fuit maledicentissimus, ut aiunt, post Acronem.

84. *Paries cùm proximus ardet:*] Æn. 2. v. 311.

——— *jam proximus ardet*
Ucalegon ———

Dulcis

Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristémque jocosi: [816]
Sedatum celeres, agilem gnavúmque remissi.
Potores bibuli mediâ de luce Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem. Plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges, et percunctabere doctos,
Quâ ratione queas traducere leniter ævum:
Ne te semper inops agitet vexétque cupido;
Ne pavor, et rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid puré tranquillet; honos, an dulce lucellum, [817]

Imperito jucunda est observantia divitis amici, at peritus formidat. Tu, dum tua navis in alto est, ad hoc labora, ne te ventus contrarius retro abripiat. Mœsti lætum, mœstum festivi, tardum citi, lenti promptum et alacrem non amant. Qui Falernum usque ad mediam noctem compotare solent, odio prosequuntur eum, qui propinatos calices recusat, etsi affirmes te metuere vapores nocturnos. Excute fronte tristitiam: sæpe moderatus severi speciem habet, et taciturnus inhumani. In omnibus consule peritos, et perquire, quo pacto suaviter possis vivere: ne te perturbet aut cruciet cupiditas semper egens; vel metus, vel desiderium rerum non omninò necessariarum. Utrùm eruditio an natura virtutem conferet: quid diminuat felicitudinis: quid te tibi amicum efficiat: quid veram tranquillitatem tribuat; an dignitates, an suave lucrum,

ANNOTATIONES.

86. *Dulcis inexpertis,* &c.] Qui non expertus clientelam vel obsequium amici potentis credit facilia et dulcia esse omnia; at qui expertus est quanta sint in eâ re incommoda, longè aliter sentit.

87. *Tu, dum tua navis,* &c.] Allegoria est aptissima. Tu, dum gaudes benevolentiâ principis vide ne ab eâ excidas. Nam ob levem offensionem hoc sæpe accidit, et mutabilis omnino est potentium favor. Plaut. Pœn. Sc. 11.

Verùm ita sunt isti nostri divites:
Si quid benè facias, levior plumâ est gratia:
Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

89. *Oderunt hilarem tristes,* &c.] Indolis, morum, et studiorum similitudo parit amicitiam ac necessitudinem; contra dissimilitudo alienationem, et odium.

93. *Nocturnos vapores.*] Al. *tepores,* id est, calores vini, vel febres. Meliùs alii *vapores* vini caput petentes afficientesque, noctu præsertim, atque somnum, et quietem impedientes.

94. *Deme supercilio nubem.*] Euripid. Hippolyt. ὀφρύων νέφος. Cic. in Pis. *frontis nubeculam,* id est, fastum, severitatem, ægritudinem mentis, &c. Plin. l. 11. cap. 37. *Frons homini tantùm index tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis. In ascensu ejus supercilia pariter et alternè mobilia: et in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur: huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.*

98. *Inops cupido.*] Avarus enim semper eget, dum tam ei deest quod habet, quàm quod non habet.

100. *Virtutem doctrina paret,* &c.] Quæstio est à veteribus agitata plurimùm. Tullius in Partit. Orat. *Quonam pacto virtus pariatur; naturanè, an ratione, an usu.* Pro Archiâ poetâ sic censet. *Sæpius ad virtutem, naturam sine doctrinâ, quàm sine naturâ valuisse doctrinam.* At optimè Aristoteles in lib. Ethic. ad Nicomach. ait, Virtutes morales à naturâ inchoatas doctrinâ et usu perfici.

101. *Quid minuat curas.*] Nempe si paucis contentus vivas, si nihil cupidiùs appetas, si nihil humani à te alienum putes.

Quid te tibi reddat amicum.] Tibi si vera bona compares, virtutes scilicet, verè amicus tibi eris.

102. *Quid purè tranquillet.*] Non certè *honos* aut *lucrum:* nam hæc *famam importunam,* et novam indies *sitim* afferunt secum, ut est supra versu 24. Quid ergò? horum contemptus: *nil conscire sibi,* &c. quæ alibi poëta noster haud semel asseruit. Præclarè Cic. De finib. l. 1. n. 50. *Sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab eâ nec divelli nec distrahi possint. Sic de justitiâ judicandum est,*

An secretum iter, et fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Dî:
Sit bona librorum, et provisæ frugis in annum
Copia neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Hæc satis est orare Jovem, qui donat et aufert;
Det vitam, det opes: æquum mî animum ipse parabo.

an vitæ genus et ratio latens et occulta. Quoties verò, cunque recreat me Digentia frigidus rivus, potum suppeditans Mandelæ vico valde algenti; quid sentire, quid exoptare me putas, ô amice? Nempe ut *maneat mibi quod habeo, vel etiam minus; ut mibi impendam quod vitæ restat, si quid amplius Dii largiantur: sit librorum copia, et annona ad annum parata: neve anceps hæream expectatione temporis incerti. Sufficit ista à Jove postulare, qui dat et adimit; tribuat vitam et facultates; ac mibimet ipse animum æquabilem præstabo.*

ANNOTATIONES.

quæ non modò nunquam nocet cuique, sed contra semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desiderat: quemadmodum temeritas, libido, ignavia semper animum excruciant ac solicitant, turbulentæque sunt, &c.

102. *An secretum iter,* &c.] Vita privata. Vide Epist. præced. v. 10. ibique annot.

Fallentis semita vitæ.] Allegoriam pete, si vis, lector, cum quibusdam, à viatoribus callidis, qui paucis cognitas ineunt semitas, vel compendiosiores, vel minimè latronibus infestas. Sic qui vitam agunt privatam, tuti, sunt à curis, incommodis, periculis; quibus conflictantur quotquot rempub. capessunt.

103. *Me quoties reficit,* &c.] Cum secessu et quiete, meque ipso fruor in villâ meâ Sabinâ, quam rigat Digentia amnis, aquas præbens oppidanis Mandelæ pagi. De his jam Epist. 16.

105. *Rugosus frigore pagus.*] Ubi pagani præ frigore rugis contrahuntur. Vide Epist. 16.

107. *Mibi vivam.*] Tandem liber à tumultu, à negotiis officiisque urbanis. Vide Epist. 7.

111. *Hæc satis,* &c.] Bona externa.

112. *Æquum mî animum ipse parabo.*] Cic. 3. De nat. Deor. *Judicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam.* Juven. Sat. 10. sub finem:

Monstro quod ipse tibi possis dare: semita certe
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.

EPISTOLA Ad MÆCENATEM.

Vitiosam imitandi rationem damnat.

PRISCO si credis, Mæcenas docte, Cratino, [118]
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ut malè sanos

O Mæcenas erudite, si fidem habes veteri Cratino, nulla poemata diu placere vel celebrari queunt ab aquæ potoribus condita. Postquam su-

ANNOTATIONES.

1. *Prisco si credis.*] Poëtastri quidam vino indulgebant plusculùm: idque jactabant facere se exemplo veterum poëtarum, Cratini, Homeri, Ennii: quasi bonum carmen pangere nequirent, nisi qui Baccho pleni essent. Adversus hanc sententiam pugnat solerter hic noster vates, et Eubulus apud Athen. lib. 2. cap. 6.

Cratino.] Is à Suidâ valde bibax et vinosus extitisse traditur: â veteri putem schol. tantæ fuisse ebriositatis, ut soleret immejere in pelles, supra quas recumbebat. Aristophanes cum pariter deridet velut ebriosum et submejulum. Athen. lib. 2. cap. 3. *Vinum lepido poëtæ est equus velocissimus. Si potantur aquæ, nihil egregium producis. Cratinus hoc dixit, cùm non utrem unum redoleret, sed potiùs dolium integrum.* Epigramma est Nicerato attributum. Vide annot. lib. 1. Sat. 4.

3. *Ut malè sanos Adscripsit Liber Satyris.*] Hæc Cratinus, et quæ sequuntur. Ex quo Bacchus poëtas vini calore concitatos, velut suo numine plenos, adscripsit Satyris ac Faunis.

Adſcripſit Liber Satyris Fauniſque poëtas,
Vina ferè dulces oluerunt manè Camœnæ.
Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus:
Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiluit dicenda. Forum Puteálque Libonis [816]
Mandabo ſiccis: adimam cantare ſeveris.
Hoc ſimul edixit, non ceſſavêre poëtæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid? ſi quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem; [817]
Virtutemne repræſentet moréſque Catonis?

rentes poëtas Bacchus annumeravit Satyris et Faunis, Musæ ſuaves vinum ſæpius oluerunt matutino tempore. *Homerus vinum laudans ebrioſus* extitiſſe *notatur. Antiquus ipſe Ennius nunquam niſi temulentus prorupit ad canenda bella. Sobriis committam forum et Puteal Libonis: abſtemiis auferam condendi verſus* facultatem. *Statim ut id pronunciavit, cœperunt vates noctu vinum certatim bibere, diurno fœtere. Verum ſi quiſpiam ſeverâ fronte gravis, nudis pedibus, et brevis togæ uſu Catonem exhibeat, num* proinde *Catonis referat mores ac virtutem?*

ANNOTATIONES.

4. *Satyris Fauniſque.*] Diis agreſtibus, bibacibus quidem et vinoſis. De Satyris, lib. 1. Od. 1. lib. 2. Od. 19. De Faunis, lib. 1. Od. 4. lib. 2. Od. 17. lib. 3. Od. 18.

5. *Vina ferè dulces oluerunt.*] Ipſæ Muſæ ſobriæ non fuerunt. Vide Plutarch. Sympoſ. lib. 7. cap. 8, 9, 10.

6. *Laudibus arguitur vini vinoſus Homerus.*] Iliad. 6. &c.

7. *Ennius.*] De eo lib. 1. Sat. 10. *pater* ob antiquitatem. Æſchylus pariter inter Græcos nunquam niſi ebrius ad ſcribendum ſe accingebat. Alcæus etiam φίλοινος notatur. Athen. lib. 10.

8. *Forum.*] Res forenſes.

Puteal Libonis.] Locum ſeu tribunal, ubi jus dicebat prætor in foro. Rom. conſtitutum à Libone. Vide lib. 2. Sat. 6. v. 35.

9. *Adimam cantare ſeveris.*] Carmina præclarè ſcribere interdictum ſit iis omnibus, qui Bacchi munere factus non erit entheus et furens. Non videtur hîc aproſdionyſon, quod canit Tibullus lib. 3. Eleg. 6.

——*poſcite Bacchi*
Munera——
——————
Jam venit iratus nimiùm nimiùmque ſeveris.
Qui timet irati numina magna, bibat,

ubi legunt vulgò *ſeverus.* Attamen credam ego reponendum *ſeveris*, id eſt, ſobriis: multo ſenſu meliori. Quo notantur, non qui convivià fugerent, ſed potiùs qui aliorum compotationes et crebras invitationes, et ebrietatem aſtutè et callidè vitarent. Vid. Epiſt. præced. v. 91.

Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, &c.

10. *Hoc ſimul edixit.*] Magna controverſia, quis *edixit:* an Liber, an Ennius, an Cratinus. Pro Cratino facit, quod de eo ante annotatum eſt. Torrentius, ex vet. cod. legit *edixi:* ut ipſi Horatio tribuatur, velut prætorianum hoc, edictum. Placet quibuſdam conjectura Heinſii transpoſitâ unâ literulâ legentis, *edixti*, pro edixiſti; ut ad Mæcenatem referatur. Sed optima eſt lectio, *edixit:* ſoluſque optimè Liber edixiſſe intelligitur, utpote deus poëſeos et poëtarum.

Non ceſſavere poëtæ Nocturno, &c.] Diu noctuque vino ſe ingurgitârunt, ut egregia moliri poëmata viderentur.

11. *Nocturno certare mero.*] Romæ frequens hoc erat bibonum certamen vigilem pergræcando noctem ducentium. Et qui ſic pervigilâſſent ſtrenuè, præmium accipiebant placentiam. Jul. Pollux, Athen. lib. 14. ſchol. Ariſtoph. Equit.

Putere durno.] De die *crapulam exhalentes*, ut ait Tull. Sic quidem luxurioſi quaſcunque horas compotationibus idoneas habebant. At viri graves et occupati non adibant cœnam, niſi veſperi et ad lucernas. Unde Alcæus ita queritur, ipſe ſe vinoſum arguens in Epigrammate: Πίνωμεν, τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν; *Bibamus: quid lychnum expectamus?*

12. *Quid? ſi quis vultu*, &c.] Refellit Horatius opinionem antè allatam. Qui Cratinum imitatur in vitioſâ ipſius bibacitate, non proinde poëticam ejus virtutem aſſequitur; ſicut qui habitû ſqualorem, aut vultûs ſeveritatem Catonis imitabitur; non continuò mores ejus optimos habebit, &c. Ergo boni exemplaris non vitia, ſed virtutes opportet æmulari.

Pede nudo.] Cato Uticenſis ſine calceis et ſine togâ prodibat in publicum; imo et prætor ſic ad roſtra veniebat, judicia exercebat, interdum etiam benè pranſus et potus. Plutarch.

13. *Exiguæque togæ textore.*] Breviori togâ vilis texturæ, ſicut Epiſt 1. ait, *Curtatus inæquali tonſore capillos*, pro, inæquali tonſurâ: Quod è vili plebeculâ quempiam decuiſſet, non verò patricium et nobilem, Lucanus Catonem illum Uticenſem canit: *Hirtam Romani more*

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus tendítque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. Quòd si
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi sæpè
Bilem, sæpe jocum vestri movêre tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit
Dux, regit examen: Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus [128]
Archilochi, non res, et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quòd timui mutare modos et carminis artem:
Temperat Archilochi musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcæus: sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quærit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsæ laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum priùs ore, Latinis

Hyarbitam perdidit sua lingua Timagenem æmulata, cum lepidus et eloquens videri cupit. Fallit exemplar vitiis imitabile. Enimverò si forte pallidus forem, potarent cumini succum pallere facientem. O imitatores stolidi et serviles, quàm sæpè agitationes vestræ excitârunt mihi indignationem et risum! Ego verò primus intuli pedem in vacua spatia, nec secutus sum vestigia alterius. Qui confidit sibi, turmam ducit et gubernat. Ego prior iambos protuli apud Latinos, Archilochi Parii metrum et virtutem imitatus, non autem materiam et dictiones Lycamben adigentes ad suspendium. Neque verò me propterea minoribus corones frondibus, quoniam veritus sum immutare numeros ac metri legem. Nam *Archilochi poësim versu mitigat Sappho virilis, etiamque Alcæus: at dissimilis sententiis et dispositione, nec petit socerum acerbo carmine proscindendum, nec sponsæ restim parat versibus contumeliosis. Hunc à nullo alio anteà celebratum, ego lyrâ canens Latinis ostendi.*

ANNOTATIONES.

Quiritis induisse togam. Sunt qui legunt, *tesquore*, id est, squalore, inquiunt.

15. *Rupit Hyarb, &c.*] Alii scribunt *Iarbitam*, ab Iarba rege Africani litoris. Hyarbita ignobilis, ac vix nomine notus quidam, volens imitari sales et dicacitatem Timagenis, semet perdidit, ut ille, petulantem ejus linguam æmulatus velut urbanam et disertam.

Timagenis.] Hic rhetor fuit Alexandrinus, ex aliis Ægyptius: sub Pompeio magno Romam adductus à Gabinio captivus, redemptus à Fausto Syllæ filio, rhetoricam docuit ad tempora Augusti. Demum ob maledicentiam urbe ejectus, in prædio Tusculano diem suum obiit. Suidas.

17. *Decipit exemplar vitiis imitabile.*] Præclarum exemplar quodlibet vix omnino vitiis caret; et stultum imitatorem decipit, qui non quod perfectum, sed quod fortè vitiosum inest, imitari solet.

18. *Biberent exsangue cuminum.*] Poëtastri nostri, inquit Horatius, si pallido essem vultu, pallorem sibi procurarent, ut æmulari me in cæteris etiam crederentur, paremque mihi poëseos facultatem adipisci. Vide Dioscorid. lib. 3. cap. 18. Plin. lib. 20. cap. 14. *Cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi affectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos*, &c. Pers. Sat. 5. v. 55.

——— *Pallentis grana cumini.*

21. *Libera per vacuum*, &c.] Ego lyricam poësim Latinam primus tentavi, sine ullo exemplari mihi proposito. *Vacuum*, locum à nemine occupatum. Vide Od. ult. lib. 3. et lib. 4. Od. 3.

23. *Regit examen.*] Metaph. ab apibus. Lyricorum ego princeps aliis deinceps exemplum præbebo.

Parios ego primus iambos Ostendi Latio.] Iambos etiam versus Latinè scripsi primus, ad instar Archilochi Græcorum iamborum inventoris, ex insulâ Paro oriundi. De hâc lib. 1. Od. 19.

25. *Archilochi.*] De isto poëta jam antè in Epod. 6. et posteà in Epist. ad Pison. v. 79.

Lycamben.] Socerum, de quo cit. Epod. 6.

28. *Temperat Archilochi, &c.*] Archilochi asperitatem temperavi suavitate Alcæi et Sapphonis. Scilicet iambi satis acres Epodarum temperantur Alcaicis et Sapphicis Odarum.

Mascula Sappho.] Hæc nempe dicitur virilem adepta virtutem, quod se præcipitârit ex eo saltu, unde viri tantum solebant se jaculari, præ amoris impatientiâ. Hinc Auson. Idyl. 6. v. 25.

Et de nimbosa saltum Leucate minatur
Mascula Lesbiacis Sappho peritura sagittis.

29. *Alcæus.*] Vide lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13. ubi etiam de Sapphone.

30. *Socerum.*] Lycamben.

31. *Sponsæ.*] Neobulæ Lycambes filiæ, quæ se quoque post patrem laqueo peremit. Epod. 6.

32. *Hunc.*] Archilochum, quem ante Horatius, nemo Latinorum fuerat imitatus.

Vulgavi

Vulgavi fidicen. Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibûsque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet amétq; domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis. [822]
Non ego nobilium scriptorum auditor et ultor
Grammaticas ambire tribus, et pulpita dignor.
Hinc illæ lacrymæ. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, et Jovis auribus ista
Servas. Fidis enim manare poëtica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido; et luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen, et iram; [823]
Ira truces inimicitias, et funebre bellum.

Et gaudeo nova proferens oculis ingenuorum periegi, et manibus contrectari. Porrò si *nosse cupis, cur lector iniquus mea carmina collaudet atq; in pretio babeat domi* quidem, *foris* autem *improbè vituperet*, nempe *ego levis plebeculæ approbationem non quæro sumptuosis cœnis, et donando vestes detritas. Auctorum ego illustrium auditor et censor non dignor prensare grammaticorum familias et suggesta. Inde veni*unt *istæ querimoniæ. Si dicam. Pudet recitari carmina* mea *frequentibus theatris indigna, et nugas ostentare:* mox aliquis *inquiet. Derisor es, et Jovis auribus bæc reservas. Quippe te unum producere mellita carmina confidis, tibimet præclarus. Ad ista ego timeo exhibere sannam: ne proscindar acerbo ungue contendentis, locum istum devito, vocifror, et dilationem postulo. Etenim ludus gignit trepidationes, pugnas, indignationes: indignatio* verò *acerba odia, et bellum lugubre.*

ANNOTATIONES.

37. *Non ego ventosæ, &c.*] Idcirco mihi invidiam creant, quia laudes et approbationem non capto, ut alii plerique, per munera et cœnas assentatoribus datas. Pers. Sat. 1.

——Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem borridulum tritâ donare lacernâ.

Martial.

Quid tam grande Sophos clamat tibi turba togata?
Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.

Vide postea Epist. ad Pis. v. 419.

Ut præco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poëta
Dives agris, &c.

39. *Auditor.*] Juvenal. Sat. 1.

Semper ego auditor tantùm?

Ultor.] Optimorum auctorum errato notando et castigando, nulli per adulationem parcendo. Quidam interpretantur, mea scripta vicissim recitando. Juvenal. cit.

———Nunquamne reponam?

Prior interpretatio magis ad rem. Nam mox ait, *Non ambire pulpita dignor.*

40. *Grammaticas ambire tribus.*] Ut scripta mea discipulis suis dictent et proponant ediscenda. Pers. Sat. 1. v. 29.

Tun' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas?

Pulpita.] E quibus recitentur carmina mea à grammaticis, vel à meipso. De hac Romanorum ambitiosâ recitatione Persius cit. et nos ibidem non pauca.

41. *Hinc illæ lacrymæ, &c.*] Terentianus iste locus ex Andria in proverbium abiit; eoque utitur etiam Tullius pro M. Cœlio; *Hinc illæ lacrymæ: et bæc causa est omnium scelerum.*

42. *Nugis addere pondus.*] Velut eximium quiddam altè et graviter pronunciando res leviculas.

43. *Ait.*] Quispiam invidus.

Jovis.] Augusti. Virgil. Eclog. 2. de eodem

——Deus nobis bæc otia fecit.

44. *Fidis enim manare, &c.*] Unum te credis edere suavia poëmata.

45. *Tibi pulcher.*] Ipse tibi videris præstare cæteris omnibus: nullumque tibi parem existimas.

Naribus uti.] Naribus corrugatis indignationem vel derisionem significare timeo, ne ejusmodi hominis iram in me concitem, Pers. Sat. 1.

———Rides, et nimis uncis
Naribus indulges——

Vide supra lib. 1. Sat. 6. et lib. 2. Sat. 8.

47. *Iste locus.*] Theatrum, pulpita.

Diludia.] Ludorum dilationem: id est, spatium intermissionemque, ad accuratiùs emendanda quæ scripsi, antequam vulgentur. Quod luculenter admonet Epistola ad Pisones. Metaphor est à gladiatorio ludo. Nam intra dies pugnæ destinatos, spatium concedebatur gladiatoribus, ut se ad certandum melius compararent. Malim ego tamen cum doctissimo Salmasio legere, *deludia*, et ludendi cessationem et finem interpretari.

48. *Ludus enim, &c.*] Climax est, Ludus certamen, certamen iras, iræ inimicitias, eæ bellum generant aliquando funebre et luctuosum.

EPI-

EPISTOLA XX. Ad LIBRUM SUUM.

VERTUMNUM Janúmque, liber, spectare videris : [824]
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves, et grata sigilla pudico :
Paucis ostendi gemis, et communia laudas,
Non ita nutritus : fuge quò descendere gestis :
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui ? dices, ubi quis te læserit : et scis
In breve te cogi, plenus cùm languet amator.
Quòd si non odio peccantis desipit augur, [825]
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis ; aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui malè parentem in rupes protrusit asellum

O liber, ut video, respicis Vertumnum et Janum : nempe ut venalis fias Sosiorum pumice expolitus. Claves fugis, et sigilla verecundo grata : doles exhiberi paucis, et magni pendis divulgari, minime sic educatus. Perge quo ire cupis : redire non licebit tibi vulgato. Tum verò : *Quid infelix egi, quid petii? inquies, quando te non nemo proscindet. Nôsti verò te in arctum compingi, cum* lector primò *avidus,* mox *fastidiosus negligit. Quòd si non insanit augur odio delinquentis Romæ in pretio eris, usquequò te juventus deficiat. Cum autem vulgi manibus tritus negligi incipies, vel clàm nutries blattas inutiles, vel ablegaberis Uticam,* vel *obligatus deportaberis Ilerdam.* Tunc *ridebis castigator non auditus, velut iste, qui asinum non obedientem iratus impulit in præcipitium :*

ANNOTATIONES.

1. *Vertumnum.*] Per prosopopæiam librum suum à publico deterret, ob imminentia pericula.

Vertumnum Janumque.] Hi dii præsidere vendentibus ementibusque credebantur : et ad eorum statuas ac templa erant tabernæ bibliopolarum. De Vertumno lib. 2. Sat. 7. De Jano lib. 2. Sat. 3. et 6.

Spectare videris.] In lucem prodire vis, et publicè vendi.

2. *Sosiorum pumice mundus.*] Pellibus integebantur libri : pelles autem pumice lævigari, exæquari, expoliri solebant. *Pumex,* lapis cavernosus, quo rudia et aspera complanantur. Vide Plin. l. 36. c. 21. *Sosii* fratres erant bibliopolæ insignes : unde hîc antonomasticè nominantur.

3. *Odisti claves, &c.*] Tædet inclusum residere : amplius in arcâ domi contineri non vis.

5. *Non ita nutritus*] Non eo consilio tamen scriptus, ut prodires in publicum.

Discedere.] Al. *Descendere,* scil. è collibus in Thuscum vicum ad imum Cælii montis, apud Velabrum, ubi Vertumnus ædem habebat ; et plures erant tabernæ, librariorum præsertim.

6. *Non erit emisso reditus.*] Cum semel emissus et vulgatus fueris, non poteris ad me redire, ut expurgeris erratis, quæ in te fortasse notabuntur.

7. *Scis in breve te cogi, &c.*] Scis in angustiam et discrimen redigi te, cum jam aspernari incipit, qui priùs diligebat. Alii sic : scis te contrahi et complicari ; vel, non integrum te legi, sed quædam pervolvi dumtaxat, et pleraque præteriri à lectore defesso et languente.

Quod si non odio, &c.] Si non omnino fallor, si bene auguror, primò quidem novitate celebraberis, ac sensim in fastidium incurres. Sic enim fere fit.

12. *Tineas pasces.*] Neglectum et projectum exedent tineæ et blattæ. *Taciturnus,* obscurus et despectui habitus ; jam tacentibus de te tot hominibus.

13. *Fugies Uticam.*] Tanquam exilio mulctatus, sermone Romanorum haud amplius celebris.

Uticam.] Urbs est Africæ, Catone minori nobilitata ; in quâ nimirum sibi mortem ille conscivit, et ab eâ dictus Uticensis. Vide lib. 1. Od. 12. et lib. 2. Od. 1.

Vinctus mitteris Il.] Velutii captivus. Ex te fient mercium aut literarum involucra Ilerdam mittendarum. Olim epistolas chartis intectas obilgari obsignarique mos erat. Alii legunt, *unctus,* optimo sensu. Nam salsamenta, garum, piper, thus, aliaque ejusmodi bene multa involvi solent chartis inutilibus. Vide l. 2. Ep. 1. in fine. Catull.

Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas,

Pers. Sat. v. 43.

Nec scombros metuentia carmina, nec thus.

Ilerdam.] Hæc urbs vern. *Lerida,* Hispaniæ Tarraconensis sive Cataloniæ, ad Sicorim fluvium. Ejus ita meminit Lucanus, lib. 4.

Fundata vetustâ
Surgit Ilerda manu, placidis prælabitur undis.

15. *Qui male parentem.*] Quidam rusticus asinum cernens ad præcipitem rupem obstinatè con-

Iratus :

2

Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cùm tibi sol tepidus plures admoverit aures; [216]
Me libertino natum patre, et in tenui re
Majores pannas nido extendisse loqueris:
Ut quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuisse domîque;
Corporis exigui, præcanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Fortè meum si quis te percunctabitur ævum;
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

ecquis enim conetur invitum servare? Illud etiam tibi continget, ut senex balbutiens te adhibeat docendis pueris primas literas ultimis in vicis. Cumque sol tepescens plures auditores tibi præbuerit, dices me libertini patris filium, quamvis non opulentum, extendisse alas ultra nidulum: scilicet *ut* tantum *addas virtuti, quantum dextraxeris origini.* Narrabis *gratiosum fuisse me Romæ optimatibus* tam *in bello* quàm *in pace; staturâ brevi, canum ante* tempus, *aprico gavisum, iracundum, sed mitigari facilem. Quòd si quispiam à te inquirat meam ætatem; discat me quater undecim hyemes decurrisse, quo anno Lollius Lepidum collegam sortitus est.*

ANNOTATIONES.

tendere, retrahebat pro viribus: at pertinax bestia renitebatur: tum iratus ille asinum impulit quò tendebat, detrusitque in præcipitium.

17. *Ut pueros elementa docentem Occupet, &c.*] Ut atteraris vili manu senis cujuspiam balbi, et pueros doceas elementa. Juvenalis pariter notat miserum hanc sortem cum Virgilii tum nostri Horatii, Sat. 7. v. 226.

——Cùm totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, &c.

Vide, si vacet, quæ ibi pridem annotavi.

18. *Extremis in vicis.*] Ludimagistri scholam habere amant in triviis, in quæ incidunt ac desinunt plures vici, loco nempe maximè frequentato. Vel Horatius designat vilem magistrum in remotissimâ urbis regione habitantem.

19. *Cùm tibi sol tepidus, &c.*] Cùm verò non pueri tantùm, sed et alii plures ad te audiendum confluxerint, fervente æstu: vel sub vesperam, et sole jam defervescente, cùm dictata discipulis traduntur.

20. *Me libertino natum patre, &c.*] Multa de me tum narrabit, ex obscurâ origine evasisse in præclarum nomen ac splendorem, &c.

Libertino natum patre.] Vide libro 1. Sat. 6.

21. *Majores pennas nido extendisse.*] Natalium ac generis ignobilitatem illustrâsse me nobilibus scriptis.

23. *Primis urbis.*] Mæcenati, Augusto, Rollioni, &c.

24. *Corporis exigui.*] Lib. 2. Sat. 3. v. 308.

——Longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis.

25. *Irasci celerem, tamen ut, &c.*] Cic. ad Attic. lib. 1. Epist. 14. scribit, *Irritabiles esse animos optimorum sæpe virorum, eosdemque placabiles: et esse hanc agilitatem mollitiemque naturæ plerumque bonitati tribuendam.*

27. *Quater undenos, &c.*] Annos ætatis quatuor et quadraginta complevisse, cum consulatum inirent Lollius ac Lepidus; anno scil. U. C. 732. Nam Horatius natus erat L. Manlio Torquato et L. Aurelio Cotta Coss. an U. C. 688. ut dictum est lib. 3. Od. 21.

28. *Collegam Lepidum quo, &c.*] M. Lollius virtute singulari et Cæsaris gratiâ adeptus consulatum, gessit laudabiliter cum Q. Æmilio Lepido. Dio. lib. 54. Ad eum sunt Epist. 2. et 18. et lib. 4. Od. 9.

Q. HORATII

Q. HORATII FLACCI EPISTOLARUM.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I. Ad AUGUSTUM.

Optimum maximumque principem mirâ solertiâ collaudat. De poësi multa refert, et vetera duntaxat æstimantes redarguit. Demum Cæsaris in poëtas benevolentiam simulat.

CUM tot sustineas et tanta negotia solus, [827]
Res Italas armis tuteris, moribus ornes, [828]
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, deorum in templa recepti,
Dum terras hominumq; colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravêre suis non respondere favorem
Sperátum meritis. Diram qui contudit hydram,
Notáque fatali portenta labore subegit,

uslinias

INTERPRETATIO.

Quandoquidem ò Auguste portas unus molem *tot tantarumque rerum, Italiam armis defendis, institutis exornas, legibus corrigis* ego sanè *peccatem adversus utilitatem publicam, si prolixâ epistolâ interpellem occupationes tuas* graviores. *Romulus et Bacchus, Castor atq; Pollux, post magna facinora admissi in deorum fana, dum in terris versantur cum hominibus, difficilia bella conficiunt, agros distribuunt, urbes ædificant; doluerunt gratum animum non exhiberi meritis suis parem. Qui sævam occidit Hydram, et* benè *cognita monstra periculorum pleno labore perdomuit,*

ANNOTATIONES.

1. *Cum tot.*] Epistolam hanc sane eximiam expressit Augustus ab Horatio, cùm ad eum scripsisset his verbis: *Iratum me tibi scito, quòd non in plerisque ejusmodi scriptii mecum potissimùm loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit quòd videaris familiaris nobis esse?* Nempe legerat Sermones Horatii Cæsar, suique nullam in eis factam mentionem ægrê ferebat. Antea verò jam Seculare carmen imperaverit scribere; item Vindelicam victoriam privignorum suorum Tiberii ac Drusi Neronum, Odarumque l. 4. Suet. in vitâ Horatii.

Sustineas.] Summus princeps alios quidem adhibet in consilium, at solus imperii molem sustinet.

Solus.] Discussis jam factionibus, victo Lepido, Antonio profligato.

2. *Res Italas.*] Rom. Imperii splendorem.

Moribus.] Optimis institutis, rectâque disciplinâ, quibus mores optimè formantur.

3. *Legibus emendes.*] Cic. Philip. 1. *Lex est recta, et à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Sueton. Oct. 32. 34. &c. utiliter ab eo sancita pleraque commemorat: et cap. 27. etiam in triumviratu *recepisse morum legumque regimen perpetuum.*

5. *Romulus.*] Quatuor primi versus instar proœmii sunt: jam Augustum extollit supra heroes maximos, per comparationem. Vid. l. 1. Od. 1.

Liber pater.] Indorum victor, animum curis liberans, &c. De hoc alibi.

Castore Pollux.] De his Od. 3. et 12. lib. 1.

6. *Deorum in templa recepti.*] In deorum numerum adsciti.

7. *Aspera bella Componunt.*] Multa in homines beneficia conferentes.

8. *Agros assignant.*] Colonias deducendo vel mittendo, agrosq; urbibus adjacentes iis distribuendo.

9. *Ploravere suis non respondere, &c.*] Questi sunt, quòd parùm grati populi haud pares suis meritis honores deferrent.

10. *Diram qui contudit hydram.*] Hercules duodecim laboribus exantlatis clarus, quos celebrat Lucret. init. l. 5. Vide l. 1. Od. 3. et l. 4. Od. 4.

Non hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem, &c.

11. *Fatali.*] Erat in fatis, non aliter inferendum cælo Herculem, quam debellatis monstris.

Comperit

Comperit Invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores, [82]
Jurandásque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum aliàs, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hoc populus sapiens et justus in uno,
Te nostris ducibus, te Grajis anteferendo,
Cætera nequaquam simili ratione modóque
Æstimat, et, nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta vidit, fastidit et odit.
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinq; viri sanxerunt, fœdera regum [830]
Vel Gabiis, vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum.

Cognovit invidiam solâ morte vinci. Nam splendore suo accendit, qui inferiorem industriam opprimit: ipse verò mortuus diligetur. Vivente tibi cultum deferimus tempestivum, arasq; erigimus, ad quas juratur per nomen tuum, profitentes nihil par tibi *extitisse,* *nihilque futurum unquam. Verùm tuus ille populus in unâ re justus et sapiens,* nempè quod *te imperatoribus Romanis Græcisque præfert, non æquè benè judicat de aliis* rebus: scilicet *negligit atque aspernatur omnia,* præterquam *quæ terris abstracta dudumque præterita: adeò vetusta probans ut tabulas delinquere prohibentes, à decemviris constitutas, fœdera regum Romanorum seu apud Gabios, seu cum severis Sabinis composita, jus pontificale, antiqua vatum prædicta,*

ANNOTATIONES.

11. *Invidiam supremo fine domari.*] Non ante mortem: mox rationem ejus rei subdit Quintil. Declam. *Res inter initia urunt: at livor morte solvitur.*

13. *Urit enim fulgore, &c.*] Qui cæteris præcellit, horum excitat invidiam, quia videntur sibi ab eo deprimi. At cùm fato est functus, jam virtus ejus ab invidis etiam colitur, ampliùs non metuentibus viventis fulgore perstringi et obrui.

15. *Præsenti tibi, &c.*] Tu, Cæsar, vivus etiam in deliciis es, invidiamq; vicisti: quod est prorsùs singulare. Nempe tua magnitudo cûncta supergreditur: invidia verò non reperitur nisi inter æmulos et fere æquales. Adeoque solus honores divinos adeptus vel dum hîc inter nos degis.

Præsenti.] Lib. 3. Od. 5.

Præsens divus habebitur Augustus.]

Maturos.] Jam viventi debitos. Servius ad Ecl. 1. *Augustus templa vivus meruit,* inquit, citatque hunc Horatii locum. Propert. l. 3. Eleg. 4.

Arma deus Cæsar dites meditatur ad Indos.

19. *Jurandasque.*] Aram tenentes jurabant olim.

Tuum per nomen.] Theod. Marcilius vult, *Tuum per numen.* Sed tantumdem est.

Ponimus aras.] Vide lib. 4. Od. 5. item Dio, l. 15. ubi refert edictum senatûs de divinis honoribus Augusto tribuendis. Ovid. Fast. 1.

Cæsaris arma canant alii, nos Cæsaris aras.

Tamen constat nullus Romæ fuisse, sed tantùm in provinciis, nisi fortè privatas. Sueton. Octav. 52. et Dio. l. 54. decretas sibi ex senatusconsulto haud accepisse, imò prohibuisse, narrant. *In urbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore, atque argenteas etiam statuas olim sibi positas conflavit omnes; et ex iis aureas cortinas Apollini Palatino collocavit.* De privatis aris Augusto erectis intelligendus ergo hîc Horatius, item Ovid. antè cit. et 1. de Ponto, Eleg. 5. et 3. Eleg. 1. et Virgil. Ecl. 1.

. . . . . *Illius aram*

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

18. *Sed tuus hoc populus, &c.*] Transit ingeniosè et solertèr ad eos reprehendendos, qui vetera sectantur, et quævis nova fastidiunt sine discrimine et judicio.

21. *Terris semota.*] Ex hominum conspectu ablata, carmina poëtarum mortuorum.

23. *Tabulas peccare vetantes.*] Leges 12 tab. quas decemviri, ad instar legum Solonis, composuerunt anno U. C. 332. Porrò quæ in eis continerentur, haud comperta omninò, nisi quòd pauca, quæ ad morum disciplinam et judicia spectant, intercisè auctores produnt: ut ait Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 10. ubi et fragmenta quædam earum pervetusta et obsoleta refert. *In urbe ne urito, neve sepelito——si quid agro plantaveris, quinque pedes à vicino abesto,* &c.

24. *Fœdera regum, &c.*] Duplex notat fœdus: alterum à Tarquinio Superbo cum captis civibus Gabiis, in ipsâ urbe; alterum à Romulo cum Tito Tatio Sabinorum rege: et hoc *æquatum* sive æquis factum conditionibus; non autem prius illud, quod iniquum potiùs dicatur: ut benè observat. Theod. Marcil. De priori fœdere, Dion. Halic. lib. 4. de posteriori lib. 2. ubi scribit constitutum esse, ut *Romæ reges essent æque Romulus et Tatius, paribus suffragiis et æqualiter honoribus fruerentur.*

25. *Gabiis.*] De his T. Liv. lib. 1. Vide annot. nostras lib. 1. Epist. 11. et 15.

Sabinis.] T. Liv. cit. not. ad Epodon 2.

26. *Pontificum libros.*] Compositos à Numâ, continentes ritus sacrificiorum, precationes, &c. Annates etiam significari volunt. Cic. de orat. n. 863. *In jure civili, et in pontificum libris et in duodecim tabulas plurima est antiquitatis effigies; quod et verborum prisca vetustas cognoscitur, et actionum quædam genera majorum consuetudinem vitamque declarant.*

Annosa volumina vatum.] Attii Navi, apud Cic. de divin. Servius ad Æn. 5. Macrob. Sat.

Dictitet Albano Musas in monte locutas. [811]
Si, quia Grajorum sunt antiquissima quæque
Scripta, vel optima, Romani pensantur eâdem
Scriptores trutinâ; non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.
Venimus ad summum fortunæ: pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctiùs unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus,
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteréfque referri debet, an inter [812]
Viles atque novos? Excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno mense, vel anno,
Inter quos referendus erit? veteréfne poëtas?
An quos et præsens et postera respuet ætas?

à Musis in monti Albano fuisse dictata asserat. Atqui si, quoniam scripta Græcorum vetustissima etiam præstantissima existunt. Latini scriptores simili ratione æstimantur: pluribus verbis non est opus: nihil in oliva, nihil extra nucem duri est. Fortunæ apicem attigimus: pingimus, et canimus, et luctamur solertiùs quàm Græce. Si tempus meliora facit carmina, perinde ac *vina, quæro, quot anni auctoritatem dent libris? Scriptor ab annis centum mortuus debet* ne *censeri inter veteres et bonos, an inter ignobiles et recentiores? Definitio* temporis *decidat controversiam. Vetus et perfectus est, qui ante annos centum obiit. Quid* verò? *qui uno mense vel anno junior interiit, quibus annumerabitur? an antiquis, an iis, quos ætas nostra et secutura negliget?*

ANNOTATIONES.

Marcii duo vaticinia satis incondita profert T. Liv. lib. 25. c. 12. alterum Cannensem cladem prædicens, alterum jubens instituti ludos Apollinares. Non pigebit ea describere. Prius sic fermè canebat.

Amnem Trojugena Cannam Romane feuge.
Ne te alienigenæ in campo cogant Diomedis
Conseruisse magnus pugnantem. Sed neque credes
Ante mihi, donec compleris sanguine campum,
Multaque millia cæsa tuorum deferat amnis
In pontum magnum de terrâ frugiferente;
Piscibu' pennigerisque ferisque celentibu' terras
Ut fuat esca caro tua. Nam m' ita Jupiter insit:

Posterius carmen obscurius perplexiusque scripturæ genere, ut ait Livius, ita ferè habebat:

Romulidæ si perduelles expellere voltis,
Et vomicam gentem, quæ longè alienigenarum
Venit; Apollineri voveatis censea ludos,
Qui deo Apollineri fiunto come quotannis,
Quam jam poplicitus populos dideit stipi partem:
Conferiunto privatim pro seque suisque.
Et prætor ludis faciundus oiu' præesto,
Qui summum populo plebique endo urbe dabit jus.
At bis quinque viri Græco sacra ritu obeunto:
Hæc si faxitis rectè, gaudebitis semper,
Atque adeò fiet melior res poplica vostra.
Nam is divus vestros perduelle stinguet ad unum,
Qui vestros compos placidè nunc ruraque pascunt.

27. *Albano Musas in monte locutas.*] Quia monticolæ sunt Musæ, hinc Horat. Musarum Latinarum sedem collocat apud Albanos tumulos, in medio Latii, ubi communia sacra Latinum celebrari solebant. Turneb. Alii mimicè in Albano Musas collocari à poëta nostro volunt; nempe ob rusticitatem Albani montis, quæ tanta quidem, ut Virgilius Albanorum regum gesta exorsus scribere, omiserit nominum asperitate deterritus; quod testatur Servius ad Eclog. 6. Alii cum Acrone alludi putant ad colloquia Numæ cum Egeriâ nymphâ in monte Albano; præsertim cùm Egeriam unam de Musiâ fuisse scribat Dionys. Halic. lib. 2. et Plutarch. in Numâ: quanquam Tull. 1. Leg. eos ut imperitos et bardos explodit, qui Numam cum Egeriâ colloqutum credant, item qui apicem Tarquinio ab aquilâ impositum.

28. *Si, quia Græcorum, &c.*] Refellit poëta vulgi opinionem. Apud Græcos, inquit, vetustissimi quidem pariter etiam optimi sunt. At non ita se habet de scriptoribus Latinis. Imò contrarium omnino fieri judicium debet. Atque tam falsum est arbitrari Latinorum antiquissimos esse præstantissimos, quàm affirmare olivam nihil intus, nucem extra nihil duri habere; item quàm contendere pictores, cantores, athletas Romanos Græcis antecellere, quæ quidem apertè à verò, et ab omnium judicio abhorrent.

31. *Nil intra est oleam, &c.*] Proverbialis sermo iste usurpari solet in eos, qui negant manifestè vera, vel asserunt perspicuè falsa. Enimvero quid certius, quàm in olivâ esse os, et extra nucem esse putamen durum?

Oleam.] *Olea* propriè est arbor, oliva fructus; attamen utraq; vox in utrâq; significatione ponitur.

32. *Venimus ad summum fortunæ.*] Uno absurdo posito, multa consequuntur absurde. Nempè dicamus deinceps, inquit poëta, nos famâ esse celebriores Græcis, et artium peritiores; quamvis hactenus ii præstare omnibus crediti sint.

35. *Unctis.*] Athletæ ungebantur antè palæstram, ut olei virtute membra fierent tum robustiora, tum etiam lubrica et teneri difficiliora.

34. *Si meliora dies.*] Aliud argumentum à dissimili.

39. *Est vetus atque, &c.*] Responsio est adversarii, quàm mox convellit Horatius.

Iste quidem veteres inter ponetur honestè,
Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello; et demo unum, demo et item unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos, et virtutem æstimat annis;
Miratúrque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens, et fortis, et alter Homerus, [813]
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quò promissa cadant, et somnia Pythagorea.
Nævius in manibus non est, at mentibus hæret
Pæne recens: adeò sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quoties, uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:

Ille, inquies, inter veteres rectè censebitur, qui mense duntaxat vel anno posterior fuerit. Ego *concessum assumo, et minutatim detraho quasi pilos caudæ equinæ; atque diminuo unum itemque alterum, donec dilabentis cumuli natione deceptus vincatur, qui annos numerat, et ex vetustate bonitatem colligit; quique nihil laudat, nisi quod mors consecravit. Ennius et sapiens, et strenuus, et Homero secundus, ut aiunt censores, parum solicitus est, quo deveniant pollicita et somnia Pythagoræ. Nævius haud legitur, ut animo tenetur velut novus; adeò sacratum est omne carmen antiquum. Sed quàm expenditur, quis altero sit præstantior; Pacuvius docti senis. Accius excelsi existimationem obtinet:*

ANNOTATIONES.

40. *Iste quidem veteres.*] Ita loquitur adversarius.

45. *Utor permisso.*] Tuâ responsione utor, ac te expugno, inquit poëta.

Caudæ pilos ut equinæ, &c.] Ex historiâ Sertorii, qui ut barbaros ac ferociores militum suorum animos erudiret, duos equos adduci jussit, alterum imbecillem, alterum validum. Imbecilli apposuit virum fortem, valido infirmum. Dato signo vir fortis equi imbecillis caudam ambabus captans manibus totam simul abstrahere et avellere nitebatur frustra; contra vir infirmus fortis equi caudam brevi denudavit, singulos pilos evellens. Tum assurgens in concione Sertorius ait: Videtis, commilitones, industriam plus posse quàm vires; sic quæ uno impetu superari nequeunt, paulatim arte et patientiâ vincuntur. Plutarch.

46. *Demo unum, &c.*] Singulos annos demendo paulatim, corruet acervus ille tuus annorum centum: sensimque deducam te ad postrema tempora. Porrò licebit mihi semper unum annum detrahere: siquidem concessisti, *inter veteres honestè poni, qui toto anno junior est.*

47. *Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.*] Allusio est ad soriten, quæ argumentatio multarum est acervus propositionum: quia dissolvendo singulas, tota vis argumenti solvitur. Sicut autem Chrysippus sistendum in unâ è propositionibus nequaquam dicebat: ita hic annos non posse definiri ostendit Horatius. Chrysippum suggillat Persius ad calcem Satyræ ultimæ:

—— *Depinge ubi sistam*
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

49. *Libitina.*] De hac vide lib. 3. Od. 30. et lib. 2. Sat. 6. v. 19.

50. *Ennius et sapiens, &c.*] Ennius ipse à criticis agnoscitur pleraque negligenter scripsisse, adeóque parùm memor esse promissorum suorum atque somniorum; quamvis ex Pythagoræ opinione et metempsychosi, Homeri in se animam transmigrasse jactasset, et poëticâ ejus facultate ac spiritu se informatum. De eâ l. 4. Od. 8. v. 20. et l. 1. Sat. 10.

Sapiens.] Quia cor triplex se habere dicebat, nempe quod triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam. Gell. lib. 17. et cap. 17.

Fortis.] Qui militavit. Cic. Tusc. 1. et pro Licinio Poëtâ. Claudian.

Alter Homerus.] Homericâ poëseos virtute imbutus.

51. *Critici.*] Grammatici, vel critici ab Augusto instituti ad recensendos libros in Palatinâ bibliothecâ collocandos. Vide suprà Epistolam 19. et posteà Epist. seq.

52. *Somnia Pythag.*] Ennius ipse de se An. 1.
In somnis mihi visus Homerus adesse poëta:
De his vide quæ amplius annotavi pridem ad Pers. Sat. 6. v. 10.

Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoræo.

53. *Nævius in manibus non est, &c.*] Nævii scripta, quippe quæ memoriâ tenentur, non leguntur ampliùs, nec egent subsidio literarum: tam hærens animis, ut etiamnum recentia videantur. Nævius Ennio antiquior. Cicero in Bruto sic Ennium alloquitur: *A Nævio sumpsisti multa, si fateris: vel si negas, surripuisti.* Campanus fuit: stipendia meruit bellis Punicis, de quibus et carmen condidit: scripsit comœdias et tragœdias stylo in primis erudito et gravi. Romæ primates probris insectatus, à triumviris in vincula conjectus; inde palinodiâ cantatâ exemptus est. Epigramma superbiæ Campanæ plenum hoc ab eo factum traditur:

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent divæ Camœnæ Nævium poëtam.
Itaque postquam est Orci traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ Latinâ loquier linguâ.

Nævium laudant Varro, Tullius, Festus, Nonius, Gellius, &c.

55. *Aufert Pacuvius docti famam senis.*] Pacuvius Q. Enni nepos, ut aiunt Eusebius et Plinius, Brundusio oriundus, Romæ claruit ingenii et bonarum disciplinarum luminibus: tragœdias benè

Afranii toga Menandro congruere putatur, Plautus currere ad instar Epicharmi Siculi, Cæcilius gravitate, Terentius artificio præstare. Hos ediscunt ac venerantur Romani augustiore Theatro coarcti: hos æstimant, ac censent poëtas, ab ætate Livii Andronici usque *ad nostram.*

Dicitur Afranî toga convenisse Menandro, [814]
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte. 59
Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro [815]
Spectat Roma potens: habet hos, numerátque poëtas
Ad nostrum tempus, Livî scriptóris ab ævo.

ANNOTATIONES.

multas egregiè scripsit: Hermionam, Atalantam, Antiopam, Ilionam, Medeam, Teucrum, &c. L. Accio paulò antiquior ad annos nonaginta consenuit. Hinc *senex* ab Horatio dicitur. Tullius eum præfert omnibus in tragœdiâ. *Omnes apud hunc ornatos elaboratosque esse versus,* ait lib. De orat.

56. *Accius alti.*] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborumque pondere, et auctoritate personarum. Cæterùm nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus, quàm ipsis defuisse. Virium tamen plus Accio tribuitur, Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.* Cicero plerisque locis Accium laudat, ejusque versus affert, maximè verò de nat. Deôr. 1. Vide quæ de eo jam annotavi lib. 1. Sat. 10.

57. *Dicitur Afranî toga convenisse Menandro.*] Afranius Menandrum prope adæquasse fertur. Afranius poëta comicus Romæ celebratus est togatis fabulis, à togâ Rom. dictis, quia de rebus Romanis tractant. Menandrum imitatus est præcipuè, et ab eo non pauca sumpsit. Ingenio et salibus excelluit, nec non summâ elegantiâ venustate dictionum. Eum laudat Tullius in Bruto. Quintil. *In togatis excellit Afranius,* inquit. Gell. lib. 13. cap. 8. Afranii carmen commendat, in quo sic loquitur de sapientiâ:

Usus me genuit: mater peperit memoria:
Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam.

Menandro.] De eo poëta comico Atheniens. dictum est lib. 2. Sat. 3. v. 11.

58. *Plautus ad exemplar, &c.*] Egregiè Epicharmum imitari in fabulis constituendis et ornandis, atque ad exitum scitè perducendis Plautus. Ex Umbria oriundus, ingenio fuit perurbano et maximè festivo. In urbe floruit iisdem temporibus, quibus P. Scipio, et M. Cato. Comœdias scripsit viginti quinque, ex Lælio. Latinæ parens et princeps elegantiæ, dicitur Gellio; et Musas si Latinè loqui cellent, Plautino sermone locuturas, ait Varro ex Stolone. Quintil. cit. Mortuus est P. Claudio et L. Portio Coss. Catone censore; ex Cic. De clar. orat. n. 60. Hoc sibi epitaphium fecisse dicitur:

Postquam morte est captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta,
Deinde risus, ludusque, jocusque, et numeri
Innumeri simul omnes collacrymârunt.

Properare.] Hæc vox indicat officium gnari poëtæ, de quo in Epist. ad Pison, v. 148.

Semper ad eventum festinat.

Siculi Epicharmi.] Hic Pythagoræ auditor, quædam de naturâ rerum et medecinâ complures autem comœdias præclarè scripsit; quin etiam comœdiæ inventum aliqui tribuunt. Ab eo multa certè Plato delibavit. Tull. ad Attic. l. 1. Ep. 19. *Vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam,* Νᾶφε, *καὶ μέμνασ' ἀπιςεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν,* et De petit. Consul. n. 30. Quamobrem, inquit, Ἐπιχάρμειον illud teneto: *Nervos atque artus esse sapientiæ, non temerè credere.*

59. *Cæcilius.*] Statius Cæcilius, Mediolanensis, ut volunt quidam, scribendis comœdiis in urbe excelluit. Ennii familiaritate ac Terentii usus, hujus etiam scriptorum censor. Fabulæ Cæcilii plus triginta à veteribus celebrantur: Nauclerus, Plocius, Ephistion, Syracusæ, Pausimachus, Epiclerus, Fallacia, Fœnerator, &c. Quintil. *Cæcilium veteres laudibus ferunt,* inquit.

Terentius.] P. Terentius poëta comicus Carthagine oriundus, puer adductus Romam, Terentii Lucani patroni diligentiâ institutus, ac brevi manumissus ob egregiam indolem, ingeniique facilitatem et elegantiam. P. Scipione et C. Lælio usus est familiariter, aliisque primoribus civitatis. Statium Cæcilium maximè observavit, eumque censorem adhibebat. Sex fabulas scripsit ab Apollodoro et Menandro Græcis poëtis translatas, tanta Latini sermonis proprietate et venustate, ut ab eruditis quibusque mirè laudetur. Cic. ad Attic. *Optimum Latinitatis auctorem* dicit. Quintil. jam cit. *Terentii scripta ad Scipionem Africanum referuntur,* nempè ob singularem elegantiam. Ausonius:

Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,
Comis, et astricto percurris pulpita socco.

Arte.] Terentii solertia præcipua fuit in exprimendis moribus, quam satis nemo laudare queat. Vide Donat. in Terent. Julius Scaliger Poët. lib. 3. cap. 97. *Lectissimam orationem, et artem summam Terentii* dicit.

60. *Arcto.*] Præ multitudine affluentium spectatorum.

62. *Livî*] Livius Andronicus poëta epicus Romæ floruit eo tempore, quo S. P. Q. R. pacem fecit cum Pœnis. Utrâque linguâ apprimè doctus, non sine magnâ commendatione sui nominis. Epos apud Latinos primus dignè scripsit, gesta populi Rom. duodeviginti complexus libris, qui Annales Liviani dicti sunt. Hymnos etiam deorum composuit, inquit Diomedes. Vide T. Liv. init. l. 7. et Cicer. Tusc. 1. initio, &c.

Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudátque poëtas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat.
Si quædam nimis antiquè, si pleraque durè [256]
Dicere credit eos, ignavè multa, fatetur;
Et sapit, et mecum facit, et Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendáve carmina Livî
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri,
Pulchráque, et exactis minimùm distantia, miror;
Inter quæ verbum emicuit si fortè decorum, et
Si versus paulo concinnior unus et alter;
Injustè totum ducit venditque poëma.
Indignor quidquam reprehendi, non quia crassè [257]
Compositum, illepidéve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et præmia posci.

Vulgus aliquando rectè judicat: alias aberrat. Si veteres poëtas adeo extollit et amat, ut nihil majus, nihil par credat, hallucinatur. Si verò quædam obsoletè, nonnulla inconditè, plurima negligenter eos scripsisse existimat et agnoscit; rectè censet, mihi adstipulatur, et propitio Jove fert judicium. Haud ego certè despicio, nec proscribo, poemata Andronici, quæ recordor mihi puero dictata ab immiti Orbilio: sed accurata, eximia, et fere perfecta censeri, indignor: inter quæ si fortè dictio quæpiam *elegantior sique versiculus unus aut duo venustiores appareant, iniquè* profectò *carmen integrum ostentat et venditat. Ægrè fero quidvis culpari, non quod rusticè vel imperitè scriptum, sed quod recens: ac veteribus non indulgentiam, sed dignitatem et palmam exigi.*

ANNOTATIONES.

62. *Livî scriptoris ab ævo,*] Cum Pœnis pace factâ, Claudio Centone Appii Cæci filio, et M. Sempronio Tuditano consulibus, anno post urbem conditam 513. primus omnium L. Livius poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis et Euripidis mortem annis plus fere 160. post Menandri, annis circiter 52. Anno dehinc ab U. C. 519, C. Nævius poëta fabulas apud populum dedit, quem M. Varro ait bello Punico primo stipendia fecisse, idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Annis deinde ferè post 15. M. Cato orator in civitate, et Plautus in scenâ floruerunt. Neque magno intervallo postea Q. Eunius, et juxta Cæcilius, et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene, Accius, clariorque tunc in poëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit. Hæc fere ex Gellio l. 17. cap. ult. Quintilianus l. 10. cap. 2. scribit, *Nil in poëtis supra Livium Andronicum, nibil in bistoriis supra pontificum Annales.*

66. *Nimis antiquè,*] Ἀρχαϊκῶς. Gall. *A la veille mode.* Angl. AFTER THE OLD FASHION. Videtur Horatius loqui ex Augusti sententiâ. Sueton. Octav. cap. 86. *Cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Ipse nimirum *genus eloquendi secutus elegans et temperatum; vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus.*

68. *Jove judicat æquo.*] Rectè sentit, et judicat Jupiter omnis æquitatis fons, ut et scientiæ ac sapientiæ. Unde Minervam ex ejus cerebro procreatam dixerunt.

70. *Plagosum Orbilium.*] Magistrum meum frequentes plagas infligere solitum. Suet. De illustr. gram. c. 9. sic habet: *Orbilius Puppillus Beneventanus, anno quinquagesimo Romam migravit, consule Cicerone; docuit majore famâ quàm emolumento. Naturæ fuit acerbæ non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos.* De eo Domitius Marsus:

Si quos Orbilius ferulâ scuticâque cecidit.

Vixit ad annum ætatis prope centesimum, amissâ jam pridem memoriâ unde Bibaculi versiculus.

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

71. *Videri exactis minimùm distantia, miror:*] Pariter de Livii Andronici scriptis censet Tullius. Quippe ejus fabulas non satis dignas legi asserit, in Bruto, De senectute, &c.

73. *Verbum micuit si fortè decorum, &c.*] Atqui assutum crassæ ac vili togæ frustrum panni fulgentis præclaram vestem haud facit, ut est in Ep. ad. Pis. v. 15. nec laudatur cælator sat feliciter ære exprimens quidem ungues et capillos: at infelix operis summâ, quia totum benè affingere nescit. Ib. v. 32. Vide ibi annot.

75. *Ducit.*] Producit in publicum et in scenam, velut opus numeris omnibus absolutum. Metaphoram volunt esse à mangonibus ac negociatoribus servos venales producentibus. Quintil. Declam. 440. *Mango novitium puerum per publica rostra ducit prætextatum.*

Venditque.] Ædiles à poëtis emebant poëmata.

76. *Crassè*] Crassâ et pingui Minervâ, ut aiunt.

77. *Illepidè*] Sine lepore.

78. *Nec veniam antiquis, &c.*] Excusandos quidem fateor veteres, si rudia, crassa, incondita pleraque habeant, nec enim ars ulla statim perfecta fuit; at indignor eos absolutè laudari et venditari, quasi nihil non accuratum et prorsus elaboratum scripserint. Vide Tull. Orat. ubi de veteribus sentit ac dicit idem cum Horatio.

Honorem et præmia] Imagines poëtis erectas in biblioth. Palatinâ, de quibus Pers. in prologo,

 Rectè

Rectè nécne, crocum floréſque perambulet Attæ
Fabula, ſi dubitem; clament periiſſe pudorem
Cuncti penè patres, ea cùm reprehendere coner,
Quæ gravis Æſopus, quæ doctus Roſcius egit:
Vel quia nil rectum, niſi quod placuit ſibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, et quæ
Imberbes didicere, ſenes perdenda fateri. [835]
Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, et illud, 86
Quod mecum ignorat, ſolus vult ſcire videri;
Ingeniis non ille favet, plauditque ſepultis,
Noſtra ſed impugnat; nos, noſtráque lividus odit.
Quòd ſi tam Græcis novitas inviſa fuiſſet,
Quàm nobis; quid nunc eſſet vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus uſus?

Si expendam, utrum aptè an non Attæ fabula incedat per crocum et flores, univerſi propè ſeniores exclamabunt verecundiam nullam eſſe, quoniàm haud dubitem ea redarguere, quæ acta ſunt ab Æſopo gravi et à ſolertè Roſcio: ſeu quod nihil bonum æſtimant, niſi quod ipſis placuit; ſeu quòd indignum arbitrantur cedere junioribus, et ſenes confiteri abjicienda, quæ pueri didicerunt. Nunc qui Saliorum carmen à Numâ conditum *extollit, vultque credi ſolus intelligere id quod, ut ego, non capit; is non favet induſtriæ, nec mortuos laudat; ſed noſtra impetit: non et noſtra in invidiam adducit per livorem. Atqui ſi Græci tam recentia odiſſent, quam nos, quid jam antiquum extaret? vel quid eſſet, quod quiſque in manibus haberet et evolveret* quaſi *omnibus commune?*

ANNOTATIONES.

&c. item applauſum in theatro. *Præmia* etiam, quod pretium carminis ad ludos poëtæ ſolveret ædilis vel prætor. Hinc ſequitur:

Geſtit enim nummum in loculos demittere.

76. *Recte nècne, crocum, &c.*] Si dubitem, an Attæ fabula mereatur in ſcenam produci, floribus conſperſam et odoribus perfuſam de more. Nam ea fuit olim conſuetudo. Lucret. lib. 2. v. 416.

Et cum ſcena croco Cilici perfuſa recens eſt.

Propert. lib. 4. Eleg. 1. v. 16.

Pulpita ſolemnes non oluere crocos.

Plin. l. 21. c. 6. *Crocum vino mirè congruit, præcipuè dulci: tritum ad theatra replenda.* Spartianus in Hadriano: *In honorem Trajani balſamum et crocum per gradus theatri fluere juſſit.* Vide Senec. Epiſt. 21.

Attæ.] T. ille Quinctius togatarum ſcriptor, à quibuſdam magnopere commendatur: Atta cognominatus ob pedes aut crura vitioſa. Nam attæ dicuntur, qui eo pedum vitio laborent, ut videantur magis inniti plantis, quam liberè ambulare, ut obſervat Crinitus: atque hoc ſatyricè alludere poëtam noſtrum volunt, cum ait, *perambulet Attæ Fabula.* Illius meminerunt Cic. pro Sextio, Iſidorus, &c.

Attæ fabula.] Hæc inſcripta fuiſſe dicitur Matertera: et præterea citatur Atta in Satyris, ab Iſidoro, in Conciliatore, in Ædilibus, in Tirone proficiſcente, à Gellio, et aliis. Crinit. lib. 2. De poët. Lat.

80. *Clament periiſſe pudorem*] Perſ. Sat. 5. v. 103.

. . . *Exclamat Melicerta periſſe*
Frontem de rebus.—————

81. *Ea cum reprehendere coner, Quæ gravis Æſopus, &c.*] Quaſi verò hiſtrionis fama et ſolertia pretium nomenque dare fabulæ queant.

82. *Gravis Æſopus.*] Tragœdiarum actor, gravitate tragicâ et actione vehementi celebris. Hunc laudat Cicero pluribus locis: ac per ipſum actionem in dicendo emendâſſe fertur. Quintil. l. 11. c. 3. *Roſcius citatior, Æſopus gravior,* inquit, *quòd ille commœdias, hic tragœdias egit.* Ejus divitias et luxum refert Plinius l. 10. c. 51. et l. 53. c. 12. Vide et annot. lib. 2. Sat. 3. v. 239.

Doctus Roſcius.] Hic præſertim comœdiarum actor inſignis arte agendi excelluit. De eo Tullius ad Quinctum fratrem: *Videtiſne quàm nihil ab eo hiſtrione niſi perfectè, nihil niſi cum ſummâ venuſtate fiat; niſi ita ut deceat, et uti omnes moveat oc delectet: Itaque hoc jam diu eſt conſecutus, ut in ſuo quiſquis artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur.* Et pro Archiâ poëtâ, Roſcii *excellentem artem ac venuſtatem* dicit eam fuiſſe, ut mori omnino non debuiſſe videretur. Macrob. Sat. l. 3. c. 14. Nullus, inquit, ignorat Ciceronem Roſcio et Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſque eorum ſuâ ſolertiâ tueretur, &c. ————Is eſt Roſcius, qui etiam L. Syllæ cariſſimus fuit, et annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt, &c.

86. *Saliare Numæ carmen.*] Inſtitutum à Numâ regè ſolemne carmen, quod Salii Martis ſacerdotes ancilia geſtantes ſaliendo canebant. Dionyſ. Halic. l. 2. Vide et annot. lib. 1. Od. 36.

87. *Quod mecum ignorat,*] Illud enim obſcuriſſimum, atque initium fuit poëtices apud Romanos, teſte Varrone 6. De L. L. Quintil. l. 1. c. 6. *Saliorum carmina vix ſacerdotibus ſuis ſatis intellecta* dicit; quod vel ex iſto verſiculo Lucilii patet:

Præſul ut amptruat inde, et vulgus redamptruat olli.

Feſtus ſic rem explicat: In Saliorum exultationibus, inquit, quando præſul amptruavit, id eſt, motus edidit, redamtruare dicuntur, qui eoſdem motus invicem referunt. De iſtis Dionyſ. Halic. cit. ſcribit: Ad tibiam movere numeroſè, motu armis accommodato nunc ſimul, nunc viciſſim, patrios hymnos cum choreis canentes. Ut

Ut primùm positis nugari Græcia, bellis
Cœpit, et in vitium fortunâ labier æquâ;
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum; [839]
Marmoris, aut eboris fabros, aut æris amavit:
Suspendit pictâ vultum mentémque tabellâ;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis.
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupidè petiit, maturè plena reliquit.
Quid placet, aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuêre bonæ, ventique secundi.
Romæ dulce diu fuit, et solemne, reclusâ
Mane domo vigilare, clienti promere jura;
Cautos nominibus certis expendere nummos,
Majores audire, minori dicere, per quæ
Crescere res posset, minui damnosa libido. [846]
Mutavit mentem populus levis, et calet uno
Scribendi studio: pueri patrésque severi
Fronde comas vincti cœnant, et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,

Age verò, *postquam Græci finitis bellis nugas amare inceperunt, et secundis rebus vitia sectari; modò pugilum, modò equorum amore flagrârunt; artifices marmoris, vel eboris, vel æris coluerunt; oculos animumque tabulis pictis detinuerunt; modò tibiâ canentibus, modo tragœdis gavisi sunt; non secus ac infans puella cùm sub nutrice ludit, quod studiosè quæsiverunt, citò fastidiosi abjecerunt.* Enimverò *quid placet, vel displicet, quod non contrà fiat? Ista per pacem et res prosperas extitere.* Jam verò *apud Romanos diu fuit usitatum et gratum, vigilare manè patente domo,* ibique *jus interpretari clientibus; certis cautionibus pecuniam locare, seniores consulere, juniores docere, quibus* modis *opes augeri, perniciosa* verò *cupiditas extirpari queat.* Subinde *plebs inconstans studia vertit, jamque* versus *condere tantùm amat. Juvenes ac senes graves frondibus coronati epulantur, et versus pronunciant. Atque egomet, qui nulla me condere carmina assevero,*

ANNOTATIONES.

93. *Nugari*] Levioribus studiis operam dare, Alibi:

Nugari solitos Græcè.

94. *In vitium fortunâ labier æquâ;*] Egregiè dixit quidam. *Quem nimiùm fovet fortuna, stultum facit.* Ita nimirum sunt homines comparati; inter adversa et dura virtutem colunt, secundis rebus enervantur. Annibal exemplum est totque alii; imò integra imperia eam sortem experta sunt.

97. *Suspendit pictâ vultum, &c.*] Vel egregiè pictâ tabellâ spectatores detentos indicat, vel in picturæ artificio defixam attentissimè cogitationem Græcorum, ut quod in eâ arte summum est et perfectum assequerentur.

98. *Tibicinibus*] His volunt designari comœdias, utpote quæ ad tibias agerentur. Diomed. lib. 3. cap. 4. Donat. Prolegom. Terent. Alii non abs re ipsam αὐλητικὴν interpretantur, seu artem tibiarum sono res et actiones experimendi. Vide Epist. ad Pisones, v. 202.

101. *Quod non mutabile credas?*] Nihil perpetuò placet aut displicet. Varietas duntaxat reficit ac delectat.

102. *Hoc paces habuere*] Ita se Græci per pacem et res secundas gessere. Vel, has artes produxit varias apud Græcos pax.

103. *Romæ dulce diù fuit.*] Jam Romanorum pariter inconstantiam ostendit, ut antè Græcorum.

Reclusâ Mane domo vigilare, &c.] Patente domo salutaturis, deque jure interrogantibus. Tull. pro Murenâ: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas.* Supr. lib. 1. Sat. 1.

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

105. *Cautos nominibus certis*] Pecuniam collocare apud locupletes et idoneos debitores. Al. *rectis*, id est, legitimis usuris, non illicitis aut immodicis, honestas ob res.

Expendere] Occupare, ne steriles maneant, utque perpetuos sumptus suppeditent: *nummos cautos*, sponsore dato, datis pignoribus, scriptâ syngraphâ.

106. *Majores audire,*] Plin. lib. 8. Epist. 14. *Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque et vetustissimus pro parente——erat enim antiquitùs institutum, ut à majoribus natu non auribus modò, sed et oculis disceremus quæ facienda; mox ipsi per vices quasdam tradenda minoribus haberemus,* &c. Gell. lib. 2. cap. 15. *Apud antiquissimos Rom. nec generi, nec pecuniæ præstantior honos tribui quàm ætati solitus: majoresque natu à minoribus colebantur ad deorum propè et parentum vicem.*

110. *Fronde comas vincti*] Hederâ coronati, more illustrium poëtarum. Pers. Prolog.

Carmina dictant.] Istum versus fudendi inter epulas morem tangit Persius Sat. 1.

Invenior Parthis mendacior, et priùs orto
Sole, vigil calamum, et chartas, et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est,
Promittunt medici: tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti doctíque poëmata passim.
Hic error tamen, et levis hæc insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus [241]
Non temerè est animus: versus amat, hoc studet unum:
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet:
Non fraudem socio, pueróve incogitat ullam
Pupillo: vivit siliquis et pane secundo:
Militiæ quanquam piger et malus, utilis urbi.
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari:
Os tenerum pueri balbúmque poëta figurat,
Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurem:

Parthis mendacior sum, atque ante exortum solem vigilans peto calamum, papyrum, capsas. Certè *qui nescit gubernare navim, haud regit; qui medendi artem ignorat, nequaquam abrotonum ægroto trabit. Pollicentur medici quod pertinet ad medicinam: opifices opus moliuntur:* at *periti æque* et *imperiti carmina condimus. Attamen quantas utilitates afferat hoc vitium, et levis ista vesania, sic intellige: Poetæ animus haud facilè est* pecuniæ *cupidus: amat versus, hos duntaxat meditatur: spernit jacturas, fugas servorum, incendia: non machinatur fraudem ullam sodali vel juveni pupillo: victitat leguminibus et pane secundario: quòd si ad bellum minime proclivis et idoneus, at civibus utilis* est. *Si hoc concedis, parvis etiam rebus magnas adjuvari: poeta format vocem pueri balbutientem: jam tum detorquet aurem à sermonibus impudicis:*

ANNOTATIONES.

110. *Parthis mendacior,*] Mendacissimos naturâ fuisse probat, quòd mendacium acriter durisq; pœnis coercerent, teste Herodoto. Alii volunt alludi ad Parthorum perfidiam, quâ Romanos duces nonnunquam illuserunt suis fraudibus; præsertim verò cùm induciarum tempore rupto fœdere incautum Crassum oppresserunt. Alii, quòd tum maximè pugnarent cum fugere viderentur. Vide lib. 1. Od. 12. et 19. lib. 3. Od. 5.

113. *Scrinia*] Capsas, in quibus scripta reponuntur et chartæ.

114. *Navim agere ignarus, &c.*] Pers. Sat. 5. v. 112.

Navim si poscat si peronatus arator.
Luciferi rudis, &c.

Abrotonum ægro Non audet, &c.] Synecd. Pers. Sat. 5. v. 100.

Diluis helleborum, certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Abrotonum: Gall. *de l'aurone, ou garderobe. Southernwood, male and female.* Planta perpetuò virens, amari valdè succi, cujus tum folia tum semen prorsus utilia sunt nervis, tussi, lumbis, urinæ angustiis, item contra venena et veneficia, &c. Plin. lib. 21. cap. 21. Theophrast. Hist. plant. l. 6. c. 7. Dioscorid. &c.

118. *Hic error tamen,*] Hoc tamen versus faciendi cacoëthes et immoderatum studium permulta hominibus affert commoda. Nam dum animum detinet, à vitiis avertit, &c.

119. *Vatis avarus Non temere est animus:*] Vix, ferè nunquam.

121. *Detrimenta, fugas, &c.*] Adeò faciendis versibus occupatur ac delectatur, ut parùm aut nihil afficiatur bonorum jacturâ, fugâ servorum, conflagratione ædium suarum, &c.

123. *Vivit siliquis*] Frugali victu contentus agit. *Siliquæ* sunt leguminum involucra: Gall. *la gousse des legumes.* Angl. Husks. Pers. Sat. 3. v. 55.

Pane secundo:] Cibarium ejusmodi panem Augustus maximè appetebat. Sueton.

124. *Militiæ quanquàm piger*] Imbellis licet, non est inutilis civibus. Seipsum facetè notat poëta noster. Vide lib. 2. Od. 7. ubi de se ait,

——— celerem fugam
Sensi, relictâ non benè parmulâ.

Constat nihilominus fuisse quosdam æquè bonos milites ac poëtas. Vel unus id probat Tyrtæus, de quo in Arte poeticâ. Adde Sophoclem, Æschylum, &c.

125. *Parvis quoq; rebus magna juvari:*] Grammaticâ, poëticâ, rempub. juvari et promoveri.

126. *Os tenerum pueri, &c.*] Vocem ac pronunciationem pueri fingit et componit, ut sit distincta, aperta, &c. Quintil. lib. 11. c. 3. Ab his ætatibus exigendum, ut nomina quædam versusq; affectatæ difficultatis ex pluribus asperrimè coeuntibus inter se syllabis catenatos et velut confragosos, quàm citatissimè volvant, quo fit *absolutius os et expressior sermo,* inquit idem Quintil. lib. 1. cap. 1.

127. *Torquet ab obscœnis*] Præclara sanè cura veteribus fuit conservandæ puerilis castimoniæ. Vide quæ annotavi pridem in præfatione ad Juvenalem, et quæ Juvenalis scribit Sat. 4. v. 44.

Mox

Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, et invidiæ corrector, et iræ: [842]
Rectè facta refert: orientia tempora notis
Instruit exemplis: inopem solatur et ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, et præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas, doctâ prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit:
Impetrat et pacem, et locupletem frugibus annum.
Carmine Dî superi placantur, carmine Manes.
Agricolæ prisci, fortes, parvòque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus, et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum pueris, et conjuge fidâ, [843]
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem

paulò post animum quoque imbuit optimis institutis: emendat rusticitatem, livorem, iracundiam. Præclarè gesta narrat: ætatem præsentem instituit exemplis præteritis: consolatur pauperem et laborantem. Unde verò innupta adolescentula, et pueri pudici acciperent precationes, nisi Musæ poëtam donâssent? Chorus auxilium petit, et faventes deos animadvertit; flagitat pluvias blandè et ritè supplicans: avertit morbos, arcetque mala impendentia: pacem obtinet, atque annum frugibus abundantem. Dii superi carmine placantur, nec non et inferi.

Antiqui agricolæ robusti, et paucis contenti post collectas fruges, feriis recreantes corpus, ipsamque mentem spe finis laborum patientem, cum participibus laboris, tam liberis quàm fideli uxore; sacrificabant suem Telluri, lac Silvano, flores et vinum Genio, qui facit *recordari brevitatis vitæ. Per hanc consuetudinem inducta cavillatio Fescennina.*

ANNOTATIONES.

128. *Pectus præceptis format amicis.*] Documentis honestis è morali philosophiâ petitis.

129. *Asperitatis corrector.*] Mores inconcinnos, sævos, duros corrigens, flectens, in melius formans.

130. *Rectè facta refert.*] Majorum virtutes et egregia facinora commemorat, quibus pueri ad imitationem accendantur.

Orientia tempora notis Instruit exemplis.] Ex ante bene factis docet quid nunc sic agendum, quid deceat, quid laude dignum esse videatur: ex prætei itis præsentia moderatur.

133. *Preces.*] Hymnos in honorem deorum, maximè vero seculare carmen in ludis secularibus cantari solitum à pueris ac virginibus. De quibus suo loco dictum est.

134. *Chorus.*] Puerorum et virginum carmen seculare canentium.

135. *Cœlestes implorat aquas.*] In magnâ siccitate sacra Romæ fiebant Jovi, ad eliciendam pluviam: quæ Aquilicia, sacerdotes autem Aquilices dicebantur. Tertull. Apologet. cap. 40. *Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis.* Huc etiam pertinet quod scribit Varro l. 2. De vitâ pop. Rom. *Manalis lapis in pontificalibus sacris movetur, cum pluviæ exoptantur.* Rem explicat Festus: Manalem, inquit, lapidem vocabant petram quandam, quæ erat extra portam Capenam juxta ædem Martis: quam cum propter nimiam siccitatem in urbem pertraherent, insequebatur pluvia statim.

136. *Avertit morbos, &c.*] Hæc et cætera, legere est in carmine seculari.

138. *Manes.*] Hi nocere viventibus credebantur, nisi placarentur. Vide Epod. 5. v. 49.

139. *Agricolæ prisci, &c.*] Horatius modò explicavit, unde ortum sit carmen sacrum: jam ostendit, quâ ratione profanum habuerit originem atque incrementum.

142. *Cum sociis operum pueris, &c.*] Non ergastulis tunc et servis colebantur agri.

143. *Tellurem porco.*] Pro porcâ. Sic enim terræ fertilitas suis fœcunditate indicabatur, Cic. 2. de legibus.

Silvanum lacte piabant.] Aptum sacrificium deo ruris et pastorum. Vide Epod. 2.

144. *Floribus et vino Genium.*] Naturæ deo flores, placentæ, vinum offerebantur; nulla vero cædebatur victima: ut explicavi lib. Od. 17. Persius Sat. 2. v. 3.

Funde merum Genio.———

145. *Fescennina per hunc invecta, &c.*] Sic, inquam, poëta describit originem profanæ poëseos. *Rusticus* jam *laborum, liber,* ut est in Epist. ad Pis. *festo tempore corpus animumque relevans, rustica opprobria* jactavit; id est, alii alios rudi sed procaci carmine lacessentes oblectamentum quæsivere. Et hinc nata est subinde comœdia: ut dicetur alibi.

Fescennina licentia.] Versus petulantes et protervi inter jocosa convivia adversus quemlibet prolati, locum habuere primò in urbe Hetruriæ

Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit,
Libertáſque recurrentes accepta per annos
Luſit amabiliter; donec jam ſævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, et per honeſtas
Ire domos impune minax. Doluêre cruento
Dente laceſſiti: fuit intactis quoque cura [*44]
Conditione ſuper communi: quin etiam lex,
Pœnáque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi. Vertêre modum formidine fuſtis,
Ad bene dicendum delectandúmque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit et artes
Intulit agreſti Latio: ſic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus

jactavit agreſtia dicteria carmine amœbæo, annisq; redeuntibus, uſitata hæc *licentia hilariter jocata eſt; uſqueque dirum ſcomma abiit in publicum maledicendi furorem, et nobiles familias temerè impetivit.* Tum *mordacibus dicteriis appetiti gemuerunt: atque etiam* ii, qui *non* fuerant *laceſſiti, condoluerunt de publico diſcrimine. Imò lex et pœna* eſt *conſtituta, vetans ullum maledicis verſibus notari.* Tunc *fuſtuarii metu carmen converterunt, ad laudandum et oblectandum revocati.* Deinde *victa Græcia victorem belliceſum devinxit, invexitque diſciplinas in rude Latium. Sic aſpera poëſis Saturnia deſiit, et cultus abegit putidum fœtorem.*

ANNOTATIONES.

Feſcenniâ, vero citta Conſtallana. Hic quoque ortum eſt carmen nuptiale, inconditos ſales et dicteria nonnihil obſcœna continens. Porro exinde verſus quilibet obſcœni et procaces Feſcennini dicti ſunt. T. Livius lib. 7. initio, multa refert non valde his conſona; ſed profectò magis Horatio credendum.

146. *Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.*] Auguſtus ejuſmodi verſus Feſcenninos, nimirum dicaces et mordaces, in Pollionem aliquando ſcripſit: quibus quòd non reſponderet increpantibus, ſic locutus fertur Pollio: nec licet, nec libet in eum ſcribere, qui poteſt proſcribere. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

147. *Libertaſque recurrentes, &c.*] Mos iſte mutua probra objectandi impunè et liberè, poſt meſſem annis ſingulis uſitatus et confirmatus eſt; donec licentiam nimiam et criminoſam coërceri neceſſe fuit. Huc pertinet, quod lib. 1. Sat. 7. v. 31. notatur de ruſticis deſidiam invicem exprobrantibus,

—— Magnâ compellans voce cucullum,

148. *Sævus apertam In rabiem verti cœpit jocus,*] Faceta primo libertas cavillandi fuit tantùm, at ſubinde erupit in maledicentiam publicam: contumelioſè notati ſunt honeſti quivis viri, nominatim vitiis objectis. Talis fuit vetus comœdia cùm apud Græcos, tum etiam poſtea apud Romanos.

152. *Conditione ſuper communi.*] Par enim fors omnibus imminebat, et periculum, ne probroſo carmine proſcinderentur.

Lex, Pœnaque lata.] Lex. 12. tab. erat:

Si quis occentâſſet malum carmen, ſive condidiſſet, quod infamiam faxit flagitiumque alteri; capitale eſto. Cic. Tuſc. 4. Item 4. De rep. ejuſdem meminit: *Noſtræ xii. tabulæ cum perpaucas res ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putaverunt, ſi quis actitaviſſet, ſive carmen condidiſſet, quod infamiam afferret flagitiumve alteri.* Arnob. lib. 4. *Carmen malum conſcribere, quo fama alterius coinquinetur et vita, decemviralibus ſcitis evadere noluiſtis impune.* Vide S. Auguſt. De civ. Dei lib. 2. cap. 9. et ſupra, lib. 2. Sat. 1. v. 82.

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus eſt, Judiciumque.——

154. *Vertêre modum.*] Deſierunt carmina ſcribere Feſcennina, et nominatim vitia notare; ſatiras vero ſcripſerunt non tam apertè vel dicaciter arguentes vitioſos.

Formidine fuſtis.] Pœna fuſtuarii decreta fuerat in auctorem carminis maledici; qui quidem ad necem cædi jubebatur fuſtibus, ſeu virgis illis, ex quibus ſimul et ſecuribus conſtabant faſces magiſtratuum. Vide ſuprà Cicer. cit. De rep.

155. *Ad bene dicendum delectandumque redacti.*] Ad hæc certè magis nata poëſis videtur.

156. *Græcia capta, &c.*] Poſteaquam Romani Græcorum imperio ſubverſo Græciam in provinciam redegerunt, artes liberales à Græcis illatæ ſunt in Italiam, adhuc rudem, et diſciplinis nondum excultam; quarum amœnitate capti ſunt Romani.

158. *Numerus Saturnius.*] Priſca barbaries, rudis et impolita compoſitio verſuum, quæ fuerat in Italiâ ab Saturno rege, ac diù etiam poſt eum. Aſcon. in 2. Ver. *Verſus Saturnius,* inquit Feſtus, *appellantur illi antiquiſſimi, quibus et à Nævio bellum Punicum ſcriptum eſt, et à multis aliis plura compoſita ſunt.* Ennius de iiſdem:

——————Scripſere alii rem
Verſibu' quos olim Fauni vateſque canebant;
Cum neq; Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperârat.

Munditiæ

Munditiæ pepulêre. Sed in longum tamen ævum [845]
Manſerunt, hodiéque manent veſtigia ruris.
Serus enim Græcis admovit acumina chartis;
Et poſt Punica bella quietus quærere cœpit,
Quod Sophocles, et Theſpis, et Æſchylus utile ferrent.
Tentavit quoque, rem ſi dignè vertere poſſet;
Et placuit ſibi, naturâ ſublimis et acer.
Nam ſpirat tragicum ſatis, et feliciter audet: [846]
Sed turpem putat in ſcriptis, metuítque lituram.
Creditur, ex medio quia res arceſſit, habere
Sudoris minimum; ſed habet comœdia tantò
Plus oneris, quantò veniæ minus. Adſpice, Plautus

Attamen diù ſuperfuit, et ſuperſt etiamnum quædam ruſticitas. Nam tardè Romani ingenium appulere ad libros Græcorum; poſtque bella Carthaginienſia pace fruentes, inveſtigare cœperunt, quid boni continerent Theſpis, Æſchylus, Sophocles. Quin tentârunt, an ſcripta illorum pro dignitate poſſent transferre in Latinum ſermonem: et placuerunt ſibi animo excelſi et vehementes. Quippe habent de tragico ſpiritu non parum, nec infeliciter exequuntur: at emendare quod compoſuerunt, ignominioſum ducunt et averſantur. Putatur comœdia nequaquam eſſe difficilis, eò quòd materiam ſumit è vitâ communi. Verum eò magis operoſa eſt, quò minùs habet indulgentiæ. Animadverte, quali modo Plautus

ANNOTATIONES.

Porrò ii verſus omnes erant iambici hypercatalecti: qualis iſte:

Malum dabant Metelli Nævio poëtæ.

158. *Grave virus Munditiæ pepulere.*] Venuſtas Græcorum expulit ruſticitatem et inconcinnitatem è ſermone et ſcriptis Romanorum. *Virus*, doctas aures velut enecans; barbara ſcilicet oratio, atq; *reconditorum verborum fœtor*; ut aiebat Auguſtus, teſte Suetonio anteà cit. Octav. 86.

159. *In longum tamen ævum Manſerunt, &c.*] Diu in Italiâ, ac Romæ etiam manſit inquinatus ſermo, permixtus videlicet è pluribus linguis; Italâ, Græcâ, Oſcâ, Phrygiâ. Semigræci erant cùm poëtæ tum oratores. Romani paſſim Graii vocabantur: adeo ut indignatus Cato exclamaverit in ſenatu, ſe non poiſe ferre amplius Græcanicam urbem. Varro 6. De ling. Lat. Dionyſ. Halic. in fine lib. 1. Juvenal. Sat. 3. v. 60.

. . . . . *Non poſſum ferre, Quirites,*
Græcam urbem, &c.———————

163. *Sophocles, Theſpis, Æſchylus.*] Hi tres apud Græcos tragici poëtæ inſignes fuêre. Annis ante Chriſtum plus ſexcentis tragœdiam Theſpis invenit. Æſchylus poſt annos ferè centum expolivit, denique Sophocles miſè perfecit, Æſchylo jam ſene. De Theſpi et Æſchylo plura in Epiſt. ad Piſones.

Sophocles.] Is Athenienſis exercitûs dux fortiſſimus cum Pericle, item et accuratiſſimus ſcriptor tragœdiarum 120, ut aiunt; quanquam ex iis habeamus ſuperſtites tantùm ſeptem; cæteras autem nobis invidit injuria temporum. Annos vixit nonaginta quinque. Eodem tempore floruit, quo Socrates et Ariſtophanes: apis dictus ob ſuavitatem orationis: ter et vicies palmam adeptus. Sophocles Homerus tragicus, Homerus autem Sophoclès epicus à Polemone nuncupabatur, teſte Diogene Laërtio lib. 4. Vid. Val. Max. lib. 8. cap. 7. et lib. 9. cap. 12.

164. *Tentavit quoque, &c.*] Tragicorum iſtorum lectione delectati, quædam ex illis in Latinum ſermonem vertere aggreſſi ſunt. Quin integras etiam tragœdias Græcorum Latinitate donatas in ſcenam dedere Accius, Cæcilius, Pacuvius, Nævius: quarum ſuperſunt etiamnùm aliquot fragmenta.

Rem digne vertere.] Græcorum vim, altoſq; tragœdiæ ſpiritus aſſequi, et Latino ſermone æmulari.

165. *Placuit ſibi, naturâ ſublimis et acer.*] Illi tragicorum Græcorum Latini interpretes ſibi viſi ſunt non infeliciter rem moliri, et dignè ſatis imitari ſublimes illorum dictiones et ſententias, pro inſito nempè Romanis acri et ſublimi ingenio, ad ſuſtinendam tragici ſpiritûs altitudinem valdè apto et idoneo.

167. *Sed turpem putat, &c.*] Atque utinam ab incepto noſtri poëtæ non deſtitiſſent, ſeu viribus ſuis nimiùm diffiſi, ſeu quod eos *offenderet limæ labor et mora.* Quòd ſi jam tunc ill, aliique deinceps, *lituram* et cenſuram minus timuiſſent, certè nunc *nec virtute foret clariſve potentius armis, Quam linguâ Latium.* Ita ſentit et loquitur Horatius tum hîc, tum in Epiſt. ad Piſon. v. 289.

168. *Creditur, ex medio, &c.*] Comœdia difficultatem oſtendit, quia poëtæ comico venia non datur, quaſi facile ſit perfectè exprimere res et actiones vulgares. Verùm exemplo celebrium comicorum probat, arduum opus eſſe comœdiam.

170. *Adſpice Plautus, Quo pacto, &c.*] Vide quàm aberret à ſcopo ipſe Plautus alioqui ſolers, pariter et Dorſennus: quàm ille parùm ſibi conſtet in tuendis partibus juvenis amantis, &c.

sustineat officia adolescentis amatoris, senes avari, lenonis captantis, ut nimius sit Dorsennus in parasitis gulosis: ut dissoluto socco per theatra vadat: enimverò gaudet pecuniam inferre in marsupium; deinde non angitur, seu *fabula intercidat, seu firmo gradu consistat. Qui ad theatrum ducitur superbo curru gloriæ, occ ditur spectatore languido, erigitur attento. Adeo leve et parvum est, quod contristat vel consolatur animum gloriæ cupidum. Apage rem scenicam, si approbatiò denegata me reducit mæstum concessa exultantem. Non raro quoque audacem poëtam deterret, atque alienat, quod plures numero,* iique *merito et dignitate inferiores, imperiti et bardi, promptique ad confligendum, si equites dissentiant, mediam inter fabulam petunt*

Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi:
Quantus sit Dorsennus edacibus in parasitis:
Quàm non adstricto percurrat pulpita socco:
Gestit enim nummum in loculos dimittere; post hoc [347]
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat.
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit, ac reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terrétque poëtam,
Quòd numero plures, virtute et honore minores,
Indocti, stolidíque, et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt

ANNOTATIONES.

quàm alter *edacibus parasitis* sit importunus, quos perpetuò ad nauseam usque repræsentat. Plerique dubitârunt, utrum ab Horatio reprehenderetur hîc Plautus, an culpato Dorsenno præferretur, et velut exemplar optimum exhiberetur. At mentem ipse suam aperuit Horatius in Epist. ad Pisones,

At vestri proavi Plautinos et numeros, et
Laudavêre sales, nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati.————

171. *Quo pacto partes tutetur, &c.*] Ergo Plautus hic arguitur, quod nesciat, vel non curet ita *personam formare, ut servetur ad imum, qualis ab incœpto processerit, et sibi constet,* ut est in cit. Epist. ad Pis. v. 126.

172. *Patris attenti.*] Ad lucrum, ad parsimoniam.

Lenonis insidiosi.] Loculis amantium insidiantis.

173. *Dorsennus.*] Vel Dossenus, poëta comicus, Atellanarum fabularum scriptor: cujus mentio est apud Plin. l. 14. cap. 13. ubi et aliquot ejus versiculi referuntur.

174. *Quàm non adstricto, &c.*] Quàm uterque peccet, et à perfecto distet; adeò falluntur qui credunt minimum esse difficultatis in elaborandâ comœdiâ. Certè in hoc poëta ut plurimum aut nimius est, aut deficit: quod facere videtur materiæ parvitas. At contrà in tragœdiâ res graves hinc poëtæ ingenium stimulant, sublevant, erigunt; illinc autem auditorum animos dum plus afficiunt, etiam avocant à fastidio, et à notandis erroribus.

Non adstricto socco.] Allegoria: *soccus* comœdorum calceus, *non astrictus,* laxus, solutus, indicat non accuratum poëtam, inconcinnè scribentem; seu negligat, seu nequeat decorum personarum ubique et semper custodire, vel *descriptas servare vices operumque colores, &c.* Vid. Epist. ad Pis.

175. *Gestit enim.*] Et hoc unius lucri magis quàm laudis studium referri videtur tam ad Plautum quam ad Dorsennum.

Nummum.] Pretium pro fabulâ datum à prætore, vel ædilibus: ut annotavi suprà.

176. *Cadat, an recto stet fabula talo.*] An explodatur à populo, an semel approbata sæpius expetatur. Pers. Sat. 5. v. 104.

. . . . *Tibi recto vivere talo*
Ars dedit.

177. *Quem tulit ad scenam.*] Neque felicior est poëta fabulas in scenam dandas scribens gloriæ parandæ causâ; tam vanus et clamitosus est hic laudis, quam ille lucri cupidus.

183. *Numero plures.*] Plebeii nempè adversus equestrem ordinem armis contendere parati, si quod stolidè poscunt, negetur.

185. *Si discordet eques.*] Si equites aliud velint quàm plebs: si obsistant plebi flagitanti, ut fabula interrumpatur, aliique ludi producantur; nimirum, ursus, leo, camelus, pugilum certamen, gladiatores, funambulus, &c.

Media inter carmina.] In mediâ fabulæ actione post unum aut alterum comœdiæ seu tragœdiæ actum. Vide Terentii Hecyræ prologum, qui totus est de re est.

Hecyra——*hæc cum data est nova,*
Novum intervenit vitium et calamitas;
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:

Aut

Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet. [848]
Verum equitis quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos, et gaudia vana.
Quatuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditúmque catervæ:
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis:
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves:
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus. [849]
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,

vel ursum, *vel athletas! his enim plebs delectatur. Sed equites ipsi abjectâ aurium voluptate, convertuntur ad oculorum oblectationes instabiles et fluxas: per quatuor aut plures horas vela complicantur, dum fugiunt equitum turmæ et peditum cohortes. Mox reges antè fortunati revinctis à tergo manibus trahuntur: properant esseda, pilenta, petorrita, naves: portatur ebur captivum, et Corinthus captiva. O si Democritus viveret, quàm rideret, cùm plebs attentè spectat vel novam bestiam conflatam è pantherâ et camelo*

ANNOTATIONES.

Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occupârat————————
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit expectatio;
Comitum conventus, studium, clamor mulierum
Fecêre, ut ante tempus exirem foras.
. . . .
Primo actu placeo; cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores: populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est, otium et silentium est,
Agendi tempus mibi datum est, &c.

187. *Verùm equitis quoque,* &c.] Sed nunc equester etiam ordo levitatem popularum sequitur; et spectaculo malunt oculos pascere, quæ voluptas citiùs evanescit, quàm auribus excipere, quod animo certam et diuturniorem afferat voluptatem.

189. *Aulæa premuntur.*] *Aulæa recondita cessant,* ut canit Juvenalis, Sat. 6. ornamenta scenæ et vela removentur, adeóque fabula et carmina intermittuntur, dum ad obsequendum stulto vulgi studio, introducuntur quæpiam spectacula. Cic. Epist. 1. lib. 7. ad Marium ita scribit: *Nôsti reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt quod solent mediocres ludi: apparatûs enim spectatio tollebat omnem hilaritatem; quo quidem apparatu* non dubito *quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestrâ, aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatûs aut equitatûs in aliquâ pugnâ? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent.* . . . .
Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissimâ bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? &c.

190. *Dum fugiunt equitum turmæ,* &c.] Dum bellorum species repræsentatur, hostium fuga simulatur, ac subinde triumphalis pompa exhibetur. Huc refer quæ sunt lib. 1. Epist. 6. v. 40. et seq. de magno numero chlamydum scenæ præstitarum.

192. *Esseda.*] Currus quibus capti reges traducuntur. *Essedum* vehiculi gestatorii genus apud Gallos usitatum.

Pilenta.] Reginarum matronarumque captivarum vehicula, quæ et carpenta.

Petorrita.] His captiva regum devictorum familia vehebatur: quatuor rotarum erant. Vide Gell. l. 15. cap. 30.

Naves.] Quibus navali prælio reges victi: vel exhibitâ naumachiâ, vel productis navibus, seu pictis in scenâ, seu veris in Tiberi, qui theatro proximus, ut vult vetus schol. aut potius in amphitheatris, quemadmodum docet Martial. spectat. Epig. 24. ubi de repræsentato navali certamine, subitóque immissâ in amphitheatrum per tubos tantâ aquarum vi, ut peregrinus esse pontum facile credidisset, nisi mox emissam ad munus gladiatorium aquam cerneret.

193. *Captivum portatur ebur.*] Captarum urbium imagines et simulacra ex ebore. Meminit Quintilianus lib. 6. cap. 3. *Chrysippus, cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, et post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.*

Captiva Corinthus.] Simulacrum urbis Corinthi à L. Mummio expugnatæ et expilatæ. Alii interpretantur, vasa æris Corinthii à victore direpta et asportata.

194. *Democritus.*] De eo lib. 1. Epist. 12.

195. *Diversum confusa genus.*] Cave ne accipias belluam è duabus naturis mixtam: imò designatur optimè camelo pardalis, vulgò *une giraffe.* Varro 4. de ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit; ut Alexandriâ camelo pardalis nuper advecta, quòd erat figurâ ut*

vel candidum elephantem: Sanè *plebem magis quàm ludos attenderet, velut sibi dantem spectacula plus quàm histriones: poëtas autem diceret commemorare fabulam surdo asino. Etenim quæ vox posset superare murmur, quod reddunt theatra nostra? Credas stridere Gargani silvas, vel Hetruscum mare; tanto cum strepitu spectantur ludi, artificium, et opes exoticæ, quibus cum circumdatus histrio prodit in theatrum, dextra sinistræ jungitur.* An verò jam *quidpiam locutus est? Nihil profectò. Quid igitur admirantur? Pannum Tarentino succo violas imitantem. Ne verò arbitreris, me parcè laudare ea, quæ facere detrectem, quando scitè peragunt cæteri; is poëta mihi videtur posse ambulare per funem extentum, qui meum cor fictis* sermonibus *torquet, stimulat, placat, falsis terroribus concutit,*

Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentiùs ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quæ pervincere voces
Evaluêre sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuscum;
Tanto cum strepitu ludi spectantur, et artes,
Divitiæque peregrinæ, quibus oblitus actor,
Cùm stetit in scenâ, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? Nil sanè. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne fortè putes, me, quæ facere ipse recusem,
Cùm rectè tractent alii, laudare malignè;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,

ANNOTATIONES.

camelus, maculis ut panthera. Vide Solin. cap. 33. Dion. Lib. 43. Plin. lib. 8. cap. 18. *Camelorum*, inquit, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia; Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus: unde appellata camelopardalis. Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectu magis quàm feritate conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.*

196. *Elephas albus.*] Qualis raro invenitur. Vide Ælian. 3. cap. 46.

199. *Narrare asello Fabellam surdo.*] Proverb. Narrare surdo, vel asino: id est, oleum et operam perdere: *asello*, plebeculæ stolidæ et contumaci.

200. *Quæ pervincere voces, &c.*] Quis adeò vocalis homo, quantumvis contenderet, in scenâ posset audiri tantum inter strepitum tumultuantis populi et vociferantis?

201. *Referunt quem nostra theatra?*] Ob reflexam echo. Vide lib. 1. Od. 20.

202. *Garganum.*] Apuliæ montem, de quo lib. 2. Od. 9.

Mugire nemus.] Ventis maritimis percussum: *mare*, stridens et resonans, Austro flante, fluctibus collisis.

Mare Thuscum.] Mare inferum, et Tyrrhenum, de quo lib. 1. Od. 11.

203. *Artes.*] Habitus histrionis artificiosus: apparatus vestium peregrinis opibus et artificio conspicuus.

205. *Concurrit dextera lævæ.*] Vel mirabunda plebs inctas manus tollit, vel approbans percutit et complodit.

206. *Dixit adhuc aliquid?*] Tum verò hospes quæreie possit: Unde populi admiratio, cùm nihil adhuc pronunciârit actor? O stultitiam! ad vestimentorum fulgorem percellitur, gestit, exultat insana plebs.

207. *Lana Tarentino violas imitata veneno.*] Vestis è lanâ violacei coloris tincta apud Tarentum; quæ urbs cum lanâ, tum purpurâ exquisitâ celebratur. Plin. lib. 8. cap. 48. *Lana*, inquit, *circa Tarentum summam nobilitatem habent.* Lib. 9. cap. 39. *Violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venebat: nec multò post rubra Tarentina.* Vide et lib. 21. cap. 6. et 8.

208. *Ac ne fortè putes, &c.*] Removet à se Horatius suspicionem invidentiæ. Ne putes, ô Auguste, me derogare laudem poëtis dramaticis, eò quod dramata non scribam; profiteor me illos, si peritè rem moliantur, prorsùs admirari.

209. *Laudare malignè.*] Exiguè, quasi invidendo illis. Virgil. Æneid. 6, 270.

Quale per incertum lunam sub luce malignâ.

210. *Per extentum funem, &c.*] Moliri et perficere quod difficillimum est.

211. *Qui pectus inaniter angit, &c.*] Qui pro arbitrio movet animum, et in quamlibet partem inflectit, seu ad dolendum, seu ad lætandum; vel ad iram, vel ad miserationem; ad metum, spem, &c. Epist. ad Pison.

Quocunque volunt animum auditoris agunto.

Ut

Ut magus; et modò me Thebis, modò ponit
Athenis.
Verùm age, et his, qui se lectori credere malunt, [851]
Quàm spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam impende brevem; si munus Apolline dignum
Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poëtæ
(Ut vineta egomet cædam mea) cùm tibi librum
Sollicito damus, aut fesso: cùm lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum;
Cùm loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Cùm lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poëmata filo;
Cùm speramus eò rem venturam, ut, simul atque [852]
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultrò
Arcessas, et egere vetes, et scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Æedituos habeat belli spectata domíque
Virtus, indigno non committenda poëtæ.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille

velut magus; ac modò me Thebis, modò Athenis constituit. Age vero, imminue sollicitudines eorum etiam, qui malunt se lectori committere, quàm tolerare contemptum spectatoris fastidiosi; si quidem *vis scriptis implere locum Apollini ritè dicatum, ac poëtis cupiditatem augere, ut animosiùs adeant Heliconem præclarum. Certè nobis poetæ multa sæpe mala creamus (ut mea ipse vineta incidam) dum tibi occupato vel fatigato librum porrigimus; dum offendimur, si quis familiarium redarguerit unum è versiculis* nostris; *dum loca jam recitata repetimus non rogati: dum querimur, non adverti labores nostros, et carmina subtili stylo conscripta; dum speramus fore ut, cùm primùm audieris non versus condere, spontè et benignè advoces* nos, *utque ab egestate vindices, et scribere imperes. Verumtamen oportet expendere, quales ministros sortiatur virtus in bello et pace conspicua, nec tradenda infimo poetæ. Alexandro magno placuit ille*

ANNOTATIONES.

213. *Magus*] Præstigiator, oculos fascinans. Vide Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 23. Plin. &c.

Modò me Thebis, &c.] Dum ita describuntur et narrantur in scenâ, quæ Thebis vel Athenis gesta sunt, ut illic interesse videatur sibi auditor, et rem oculis spectare. Arist. Poët. *tanquam intersit rebus ipsis agendis.* Porro illæ urbes præcipuè nominantur, quòd inde materiam plerumque tragici desumpserint. De Thebis, lib. 2. Sat. 6. de Athenis, lib. 2. Sat. 7.

214. *Verùm age.*] Augustum comœdiâ in primis gaudentem hortatur poëta, ut faveat non solùm dramaticis, sed et epicis; quandoquidem his magis quàm illis heroum nomen ad posteros transmittitur; atque omnes æquè præmiis stimulet ad rectè et naviter scribendum.

Qui se lectori, &c.] Qui odas vel epos malunt componere à posteris legenda, quàm drama spectandum à populo, sæpè optimum carmen fastidiente, at ad ineptam ursi, funambuli, purpureæ vestis spectationem gestiente. Vide suprà.

216. *Curam impende brevem.*] Certa ad victum præbendo subsidia: vel utrosque laudando et fovendo.

Munus Apolline dignum.] Bibliothecam à te ædi Apollinis adjunctam in monte Palatino. L. 1. Epist. 3. v. 17.

218. *Helicona.*] Montem Bœotiæ sacrum Musis. Allegoria.

219. *Multa quidem nobis, &c.*] In se et alios poëtas epicos culpam derivat ac rejicit Horatius, quòd minùs Augusto gratiosi sint.

220. *Ut vineta egomet cædam mea.*] Proverb. id est, ut meos ipse errores fatear et emendem.

Cum tibi Sollicito, &c.] Poëta noster, ut alios corripiat, seipsum petit notaque; quanquam ab isto peccandi genere longè alienus: ut patet ex datis luculenter Vinnio Asellæ mandatis et præceptis, cùm eum doceret rationem tempestivè et commodè porrigendi Augusto ipsam hanc Epistolam. Vide l. 1. Epist. 13.

224. *Non apparere labores.*] Velut aliud agens Horatius expostulat, quò plerumque non satis advertat lector vel auditor, quæ ab auctoribus summâ curâ, arte, ingenio sunt scripta.

225. *Tenui deducta poëmata filo.*] Possunt hæc verti in bonam malamque partem: vel eximiè et scitè composita; vel exili et humili stylo; adeòque indigna eâ laude, quæ deposcitur ab auctoribus.

226. *Cum speramus, &c.*] Tantum nobis arrogamus perperàm et stultè.

229. *Qualis Æditnos habeat, &c.*] Quales præcones deceant virtutem egregiam. Ædem virtuti velut numini erigit Horatius, assignatque laudatores et poëtas velut æditnos.

232. *Alexandro magno.*] Illi Macedonum regi famâ super æthera noto.

Chœrilus,

Chœrilus, qui pro versibus incondinis et inconcinnis obtinuit Philippos, regium numisma. At quemadmodum atramentum contactum imprimit notam et maculam, sic fere scriptores rudi carmine inquinant gesta illustria. Is ipse rex, qui tam indignum carmen tam caro pretio emit profusus, decreto interdixit, ne pingeret se quisquam nisi Apelles, neve alius quàm Lysippus effingeret ex ære imagines strenui Alexandri. Quòd si judicium hoc solers in æstimandis artibus vocares ad scripta, et ad munera ista Musarum, affirmares ortum in pingui aëre Bœotiorum. Verum selecti à te, Auguste,

Chœrilus, incultis qui versibus et malè natis
Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labémque remittunt
Atramenta, ferè scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
Qui tam ridiculum tam carè prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellem [853]
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quòd si
Judicium subtile videndis artibus illud
Ad libros, et ad hæc Musarum dona vocares;
Bœotum in crasso jurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se judicia, atque
Munera, quæ multâ dantis cum laude tulerunt,

ANNOTATIONES.

233. *Chœrilus.*] Insulsus poëta Thucididis et Herodoti vivens temporibus; quem Aristoteles in Top. notat: *Qualia Homerus, non qualia Chœrilus*, inquit. Vide Epist. ad Pisones, v. 357.

234. *Philippos.*] Nummos aureos Philippi Macedonum regis, patris Alexandri magni, effigie signatos. Duos fuisse Chœrilos constat, quicquid nonnulli sentiant. Prior eximius poëta Atheniensium de Xerxe victoriam celebravit; cui pro singulis versibus totidem statcres seu nummos aureos contulerunt Athenienses, facto etiam decreto, ut cum Homero legeretur. Posterior fuit iste Alexandri comes assiduus, testibus Q. Curtio et Plutarcho; de quo variè narrant. Quidam scribunt pepigisse Alexandrum cum Chœrilo, ut pro singulis bonis versibus singulos acciperet Philippos, pro singulis autem malis, totidem colaphos; opere verò confecto, vix septem versus laude dignos extitisse: denique referunt Chœrilum inediâ periisse. Vide Suidam, &c. Porrò videtur Horatius isti Chœrilo quæpiam tribuere, quæ prioris sint; ut Alexander sit imitatus, quod fecerant Athenienses, conditum de se carmen pariter remunerans.

236. *Scriptores carmine fœdo.*] Hinc sapienter Augustus, quamvis ingenia sui seculi omni modo foverit, ac benignè patienterque audiverit recitantes non tantùm carmina et historias, sed et orationes atque dialogos; *componi tamen* aliquid de se, nisi et serio et præstantissimis, offendebatur; admonebatque prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolesieri. Suet. Octav. cap. 80.

239. *Edicto vetuit.*] Cic. lib. 5. Epist. 12. *Nec enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimùm pingi, et à Lysippo fingi volebat: sed quòd illorum artem cùm ipsis tum etiam sibi gloriæ fore putabat.* Idem narrat Plutarchus, atque, è duobus Alexandris, alterum invictum, scilicet Philippo natum; alterum ab Apelle factum, non esse imitabilem. Apuleius Florid. 1. sic habet: *Alexander imaginem suam, quò certior posteris daretur, noluit à multis artificibus vulgò contaminari; sed edixit universo orbi suo, ne quis effigiem regis temerè adsimularet ære, colore, cælamine; quin solus eam Polycletus ære duceret, solus Apelles coloribus delinearet, solus Pyrgoteles cælamine excuderet.* Plin. lib. 7. cap. 37. *Edixit imperator ille, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret.* Vide et Valer. Max. lib. 8. cap. 11.

Apellem] Eximius ille pictor ex insulâ Co, toto orbe celebratus pictis ingeniosè et venustè tabellis.

240. *Lysippo.*] Statuarius ille præclarus ad veritatem optimè accessit. Quintiliano teste. Hinc Propertius lib. 3. Ecl. 9. v. 9.

Gloria Lysippo est animosa effingere signa.

241. *Fortis Alexandri vultum.*] Cui nempe masculus ac leoninus erat obtutus.

Quòd si Judicium, &c.] Alexander de picturâ aliisque artibus benè judicans, quàm ineptè censuit de carminibus! Certè Bœotico fuisse ingenio dixeris. Plinius tamen lib. 7. cap. 29. docet, quanti ab Alexandro æstimati sint Homerus, Pindarus, &c. Ælianus autem Hist. var. lib. 2. non fuisse picturæ æstimandæ peritum ostendit: refert enim, Alexandri equo adhinniente ad equum ab Apelle pictum, quem tamen Alexander haud valdè laudaverat; dixisse Apellem: Atqui, imperator, videtur equus tuus in arte pingendi esse te intelligentior.

244. *Bœotûm in crasso.*] Quanquam sæpius, *fortes creantur fortibus*, contrà tamen evenit interdum. Sic Pindarus crassâ licet regione, Bœotiis

Dilecti

Dilecti tibi Virgilius Variúsque poëtæ. [854]
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores animíque virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quàm res componere gestas,
Terrarùmque situs, et flumina dicere, et arces
Montibus impositas, et barbara regna, tuísque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustráque custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis te principe Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua; nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferra recusent.
Sedulitas autem stultè, quem diligit, urget;
Præcipuè cùm se numeris commendat, et arte. [855]
Discet enim citiùs, meminitque libentiùs illud,
Quod quis deridet, quàm quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat; ac neque ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec pravè factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et unà

poëtæ Virgilius et Varius non turpant tua de se judicia, ac dona, quæ acceperunt plurimâ cum gloriâ largientis. Virorum autem illustrium vultus æreâ effigie expressi non plus fulgent, quàm mores et ingenium versibus poëtæ. Ego verò non mallem scribere humiles sermones, quàm tua *celebrare facinora, et situs regionum, et fluvios, et arces montibus inædificatas, et* victos *reges barbaros, et bella tuis auspiciis orbe toto finita, et templum includens Janum pacis custodem, et Romam te regnante Parthis metuendam; si* quidem *tantum valerem, quantum exoptarem. At tua majestas non admittit exile carmen; et mea verecundia rem aggredi veretur, ad quam vires minimè sufficiunt. Porrò officia stultè gravant* eum, *quem colunt, præsertim cùm se protrudant versibus et carmine. Enimverò citiùs quisque discit, ac faciliùs recordatur id, quod deridet, quàm quod æstimat et miratur.* Ego quidem *sperno sedulitatem, quæ mihi molestiam creat; et nolim usquam è cerâ effingi male expressò vultu, aut versibus inconditis laudari: ne erubescam turpi affectus dono, simulque*

ANNOTATIONES.

nempe Thebis, oriundus, sagacissimi nihilominus ingenii fuit. Verùm constat Bœotios ut plurimùm fuisse stupidos et hebetes, aut valdè crassos pro cœli et aëris ratione. Unde nata proverbia: *Sui Bœotica, auris Bœotica, Bœoticum ingenium.* Cic. 1. De leg. n. 79. *Videmus quàm variæ sint terrarum genera . . . . aliæ, quæ acuta ingenia gignant, aliæ, quæ retusa. Quæ omnia fiunt ex cœli varietate, et ex dispari aspiratione terrarum.* Idem De fato num. 7. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus; alios esse salubres, alios pestilentes . . . . Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis; itaque pingues Thebani,* &c.

247. *Varius.*] De eo lib. 1. Od. 6. et lib. 1. Sat. ult. sub finem.

248. *Nec magis expressi.*] Plutarchus refert Catonem censorium eos deridere solitum, qui statuarum cupiditate flagrarent, ignorantes se pictorum et fabrorum operibus gloriari; sui vero pulcherrimas imagines extare in civium animis. Vide lib. 4. Od. 8.

250. *Nec sermones ego mallem.*] Adverte prudentiam et modestiam poëtæ nostri. Ego, inquit, si epici carminis scribendi facultate pollerem, certè mallem res ab Augusto præclarè gestas versibus heroicis consignare, quàm satiras pedestri musâ scribere; verùm illius materiæ gravitati vires meas impares sentio; timeremque *splendida facta fœdis scriptis illinere* et maculare.

252. *Arces Montibus impositas.*] *Præsidia et custodias ubique deposuit . . . . . . per Rheni quidem ripam quinquaginta ampliùs castella direxit.* Flor. cap. ult.

253. *Tuis Auspiciis confecta.*] Vide lib. 4. Od. 4.

235. *Claustraque custodem, &c.*] Portas itaque Jani clausas, ut pacis tempore, l. 4. Od. 15.

256. *Formidatam Parthis.*] Lib. 1. Od. 12. et 19. lib. 3. Od. 5. lib. 4. Od. 15.

260. *Sedulitas autem, &c.*] In tempestivum officium nec utile nec gratum videtur, sed potiùs grave est.

262. *Discit enim citiùs, &c.*] Cic. pro Murænâ. *Cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit.*

264. *Neque ficto In pejus, &c.*] Malim nullam è cerâ imaginem, quàm pravè fabricatam habere: ex more veteri, de quo nos alibi; Juvenalis autem fusè, Sat. 8.

267. *Pingui munere.*] Rudo et inepto carmine, inconditis insulsisque versibus.

Cum

cum laudatore meo patente cistâ jacens, deporter in vicum, ubi venduntur thus, aromata, piper, et quodcunque involvitur insulsis chartis.

Cum scriptore meo capsâ porrectus apertâ,
Deferar in vicum vendentem thus, et odores,
Et piper, et quicquid chartis amicitur ineptis.

ANNOTATIONES.

268. *Porrectus.*] Quasi cadaver.

270. *Quicquid chartis amicitur ineptis.*] De eâ insulsorum librorum infelici, sed justâ sorte dixi alibi. Vide lib. 1. Epist. ult. v. 12.

EPISTOLA II. Ad JULIUM FLORUM.

Excusat se, quod nec literas nec versus misisset.

O Flore, amice fidelis probo et illustri Neroni, si forte aliquis vellet tibi venandare servum Tibure aut Gabiis oriundum, atque tibi sic loquatur: Iste sincerus, et integer à capite ad calcem, tibi vendetur octo millibus nummorum; famulus promptus obsequi nutibus heri, literis Græcis eruditus, omnis disciplinæ capax: hunc velut *molle lutum ut libuerit finges: cantabit etiam sine arte, quod jucundum inter epulas. Nimiæ pollicitationes minuunt fidem, quando plusculum laudat merces venales, qui cupit eas citò vendere: at nulla me necessitas premit: in propriis bonis modicus sum: nullus negotiator sic tecum ageret: non alius* à te *idem à me facilè obtineret. Hic semel cessator fuit, atque, ut accidit* interdum,

FLORE, bono claróque fidelis amice Neroni, [856]
Si quis fortè velit puerum tibi vendere natum
Tibure, vel Gabiis, et tecum sic agat: Hic et
Candidus, et talos â vertice pulcher ad imos,
Fiet, eritque tuus nummorum millibus octo:
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Literulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argillâ quidvis imitaberis udâ:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi pleniùs æquo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces. [857]
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temerè à me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit, et ut fit,

ANNOTATIONES.

1. *Flore, bono, &c.*] Julius Florus ad bellum Pannonicum proficiscens cum Tiberio Nerone, petierat ab Horatio ut quæpiam ad se scriberet: cessantem vero, quanquam nihil pollicitum, subinde increpavit. Cui se Horatius excusat hâc Epistolâ: in quâ et eximia quædam ad poësim et ad benè beatèque vivendum pleraque documenta prescribit. Ad hunc ipsum Florum inscriptam vidimus jam Epist. 3. lib. 1.

Amice Neroni.] Is ipse est Tiberius Claudius Nero, qui Augusto in imperium successit. De eo jam antè.

2. *Si quis fortè velit, &c.*] Similitudo, quâ se apud Florum purgat Horatius.

3. *Tibure.*] Lib. 1. Od. 7. et 18. et lib. 2. Od 6.

Gabiis.] Lib. 1. Epist. 11. et 15.

Hic et Candidus.] Verba sunt mangonis usque ad versum 17.

6. *Verna.*] Servus ex ancillâ, natus domi.

7. *Literulis Græcis imbutus.*] Eruditebant servos, ut pluris venderent. Terent. Eunuch. *Fac periculum in literis, fac in palæstrâ, in musicis: solertem dabo.*

10. *Multa fidem promissa levant.*] Subdolus negotiator vult videri non dare verba, cùm maximè verba dat.

12. *Meo sum pauper in ære.*] Nullum æs alienum habeo, nil debeo cuiquam. Cic. pro Roscio comœdo: *Locuples erat: nibil debebat: in suis nummis versabatur.*

14. *Semel hic cessavit.*] Versutus mango fugacem servi animum ita declarat metu legis, ut potiùs dissimulare et tegere dicendus sit; adeò rem verbis involvit, extenuat, subornat.

In

2

In ſcalis latuit metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta nihil te ſi fuga lædat.
Ille ferat pretium, pœnæ ſecurus, opinor.
Prudens emiſti vitioſum: dicta tibi eſt lex:
Inſequeris tamen hunc, et lite moraris iniquâ.
Dixi me pigrum proficiſcenti tibi, dixi
Talibus officiis propé mancum; ne mea ſævus
Jurgares, ad te quòd epiſtola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? Quereris ſuper hoc etiam, quòd
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis [851]
Ærumnis, laſſus dùm noctu ſtertit, ad aſſem
Perdiderat: poſt hoc vehemens lupus, et ſibi et hoſti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præſidium regale loco dejecit, ut aiunt,
Summè munito, et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honeſtis,
Accipit et bis dena ſupèr ſeſtertia nummûm.
Fortè ſub hoc tempus caſtellum evertere prætor
Neſcio quod cupiens, hortari cœpit eundem
Verbis, quæ timido quoque poſſent addere mentem:
I bone, quò virtus tua te vocat: i pede fauſto,
Grandia laturus meritorum præmia. Quid ſtas?
Poſt hæc ille catus, quantùmvis ruſticus, Ibit,
Ibit eó, quò vis, qui zonam perdidit, inquit.

Se occultavit metu ſcuticarum ad ſcalas ſuſpenſarum. Trade pecuniam, ſi te non offendit fuga, quam excipio. Poſt hæc *accipiet mango nummos ſine metu pœnæ, ut credo: tu ſciens emiſti pravum: ſignificata tibi fuit conditio: hunc nihilominùs inſequeris et injuſtâ lite implicas. Te diſcedentem admonui me pigrum eſſe, et ad ejuſmodi officia minimè ſedulum; ne gravis iraſcereris, ſi nullas ad te literas mitterem. Quid verò profuit, quandoquidem leges mihi faventes aggrederis? Expoſtulas quoque, quoniam ſperatos verſus haud miſi fallax.* Verùm attende pauliſper. *Luculli miles viæ ſubſidium multis laboribus comparatum amiſerat integrum, dum nocte dormiret fatigatus. Inde lupus violens, tam ſibi quàm hoſti infenſus, ardens famelicis dentibus, regis præſidium depulit ſtatione probe munitâ, multiſque opibus inſtructâ: ob id* verò *facinus pulchris muneribus afficitur, accipitque plus quàm viginti* millia *ſeſtertiûm nummorum. Eodem fermè tempore volens imperator diruere caſtrum quoddam, cœpit hunc ipſum* militem *adhortari ſermonibus, qui vel ignavo poſſent animos dare: Ito generoſe, quò te tua virtus vocat: perge felicibus auſpiciis, magna pro faciendis munera conſecuturus. Cur moraris? Tum ille aſtutus, etſi agreſtis, ait: Vadat illuc, vadat, quo jubes, qui loculos amiſerit.*

ANNOTATIONES.

14. *Ut ſit in ſcalis, &c.*] Quòd ſegnis fuiſſet ad mandata peragenda, timuit loris ſtringi ac cædi. Hinc paululùm deliuit, abſuitque domo. Sic per ambages mango loquitur, ne uno verbo eoque odioſo dicat, fugit: vel, ſemel fugit.

15. *In ſcalis.*] Ad terrorem ſervorum ita pendebant in ſcalis ſcuticæ, quas ob oculos ſemper haberent, ut à peccando deterrentur.

16. *Excepta nihil te ſi fuga lædat.*] Tandem *fugam* dicit breviter, excipitque: quod niſi faceret, redhibere acceptum pretium vel ſervum cogeretur legibus ædilitiis.

17. *Pœnæ ſecurus.*] Non obnoxius legi ac pœnæ: non timens actionem redhibitoriam. Cic. Offic. 1. *In mancipio vendendo ea vitia dicenda ſunt* (ut putà, eſſe mendacem, aleatorem, furacem, ebrioſum, fugacem) *quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide lib. Sat. 3. v. 285. annot.

18. *Dicta tibi eſt lex.*] Pronunciata eſt tibi venditionis conditio.

21. *Talibus officiis propè mancum.*] Quaſi manibus carentem, ac proinde ineptum ad ſcribendas epiſtolas.

26. *Luculli miles.*] L. Lucullus Romæ clariſſimus Mithridatem Ponti, Tigranemque Armeniæ reges profligavit, opibus maximis celebratus.

30. *Præſidium regale.*] A rege Mithridate, vel Tigrane collocatum.

Loco ſummè munito.] Tigranocertam quidam intelligunt, ex Appiano in Mithridat. *quæ urbs capta exercitum ingenti prædâ ditavit:* ſeu alii melius, Niſibim Meſopotamiæ civitatem, quæ bene munita Tigranis opes ſervabat. Dio.

32. *Donis honeſtis.*] Qualia ſunt phaleræ, torques, coronæ.

40. *Zonam.*] Caſtrenſem crumenam et pecuniam, quam milites in Zonâ portare conſueve-

Romæ

Romæ nutriri mihi contigit, atque doceri
Iratus Grajis quantùm nocuisset Achilles.
Adjecêre bonæ paulò plus artis Athenæ:
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quærere verum.
Dura sed emovêre loco me tempora grato,
Civilísque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primúm me dimisêre Philippi,
Decisis humilem pennis, inopémque paterni
Et laris et fundi; paupertas impulit audax,
Ut versus facerem: sed, quod non desit, habentem,
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem, quem scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes:
Eripuêre jocos, Venerem, convivia, ludum:
Tendunt extorquere poemata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantq;
Carmine tu gaudes: hic delectatur iambis;
Ille Bioneis sermonibus, et sale nigro.
Tres mihi convivæ propè dissentire videntur,
Poscentes vario multùm diversa palato.
Quid dem; quid non dem? Renuis quod tu, jubet alter:
Quod petis, id sanè est invisum acidúmque duobus.

Ego Romæ educatus et edoctus sum quantum damni Græcis attulisset Achilles offensus. Deinde *insignes Athenæ aliquantò plus doctrinæ contulerunt, nempè ut possem pravum ab honesto destinguere, ac veritatem indagare in nemore Academi. Sed infortunata tempora abstraxerunt me loco jucundo, et civiles fluctus militiæ imperitum appulerunt ad exercitum nequaquam parem viribus Augusti Cæsaris. Unde statim ut Philippi me exemerunt abjectum amputatis alis, spoliatumque domo et bonis paternis; audax inopia adegit carmina componere. Nunc autem possidens quantum sufficit, quibus pharmacis unquam curari possim, si satius non ducerem quiescere, quàm versus condere? Ætas defluens omnia* paulatim *aufert à nobis: jam eripuit jocos, amores, convivia, facetias: conatur et abstrahere* facultatem *poeticam: quid jubes* ut *agam? Denique non omnibus eadem placent. Tu versus lyricos amas, ille iambicos. Hic gaudet satiris et dicteriis mordacibus.* Et quidem *tres convivæ raro idem appetunt,* quin *diversa longe dissimili gustu volunt. Quid tribuam? quid negem? Tu recusas quod alius petit. Quod cupis, illud amarum et grave duobus videbitur.*

ANNOTATIONES.

rant. Evangel. Mar. c. 6. Gell. l. 15. c. 12. sic loquitur C. Gracchus: *Cùm Româ profectus sum, Quirites, zonas, quas argenti plenas extuli, eas, ex provinciâ inanes retuli.*

41. *Romæ nutriri mihi contigit.*] Lib. 1. Sat. 1.

42. *Iratus Grajis quantùm, &c.*] Id est, didici Homeri Iliadem, in quâ refertur Achilles ob ereptam sibi Briseïdem iratus secessisse à reliquo exercitu itaque ita Græcis plurimùm nocuisse. Vide lib. 1. Od. 15. ad finem. Porrò studiorum olim initium ducebant pueri ab Homeri Achille. Unde proverbium de rudi et illiterato: *Ne iratum quidem Achillem novit.*

43. *Adjecêre bonæ, &c.*] Dein apud Athenas philosophiæ operam dedi. De Athen. l. 2. Sat. 7.

45. *Inter silvas Academi.*] Academia locus Athenis suburbanus, arboribus multis amœnus, illustrium etiam virorum monumentis exornatus, ubi philosophiam primus docuit Plato. Diogen. Laert. Alii nomen trahunt ab Academo, qui porticum ibi quandam extruxerit: alii à Cadmo.

46. *Dura sed emovere loco, &c.*] Bello nempe civili flagrante, Brutus adversus Augustum colligens copias, Athenis iter habuit in Macedoniam: unde Horatium et alios quosdam juvenes Romanos ibi literis incumbentes abduxit: nostrum vero poetam tribunum militum constituit, quamvis *belli rudem*, ut patet.

48. *Cæsaris Augusti, &c.*] Commodè assentatur.

49. *Me dimisere Philippi.*] Ad quam urbem in Thessalicis campis Augustus Brutum profligavit. Vide lib. 2. Od. 7.

52. *Decisis humilem pennis, &c.*] Amissis dignitate et patrimonio etiam per proscriptionem.

53. *Cicutæ.*] Non est quod vox hæc adeò torqueat interpretes sanè pro elleboro posita. Nam et Avicenna cicutam vocat nigrum elleborum. Itaque sensus est: quanta esset insania mea, si scribendis versibus etiamnum caput obtunderem, frangeremve? et quæ frigidiores herbæ possent temperare furorem hunc poëticum?

56. *Singula de nobis, &c.*] Altera non scribendi excusatio.

58. *Denique non eadem, &c.*] Tertia est hæc ratio et excusatio, quare versus nolit scribere.

60. *Bioneis sermonibus.*] Bion sophistes et

Præter cætera, me Romæne poemata censes
Scribere posse, inter tot curas, tótque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini:
Hic extremo in Aventino: visendus uterque:
Intervalla vides humanè commoda. Verùm
Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulísque redemptor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum; [201]
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hâc rabiosa fugit canis; hâc lutulenta ruit sus.
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi somno gaudentis et umbrâ.
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere, et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statuâ taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit: hîc ego rerum
Fluctibus in mediis, et tempestatibus urbis,
Verba lyræ motura sonum connectere digner?

Præterea numquid putas me Romæ posse condere carmina tot inter sollicitudines et molestias? Hic rogat ut pro se *spondeam; ille* ut *audiam quæ composuit, dimissis quibuscumque officiis; alter habitat in colle Quirinali, alter in ultimo Aventino: ambos adire oportet: cernis loca satis distantia. At vacuæ sunt viæ, ut nihil cogitabundum impediat.* Imo *occurrit operum conductor* cum *mulis et bajulis properans; machina lapidem aut trabem ingentem attollit: pompa funebris decertat cum magnis plaustris: illâc rabiosa canis, istâc porcus cœnosus discurrit. Age modo, versus optimos animo finge.* Verùm *scriptor omnis petit solitudinem, urbesque vitat, jure cliens Bacchi quietem et otium amantis. Tu verò me jubes mediis in tumultibus noctis ac diei Lyrica scribere, et poëtarum ardua studia consectari? Ingeniosus quispiam Athenis tranquillis addictus,* ibique *septem* per *annos studiis operatus, sedulæ librorum incumbens* lectioni, *prodit interdum taciturnior* quàm *statua, et populo ludibrium exhibet.* Ergone *hic ego inter agitationes ac strepitus civitatis animum inducam meum aptare voces lyrâ canendas?*

ANNOTATIONES.

poëta, dictus Borysthenites, adeo mordax et dicax ut nemini parceret, sed Homerum ipsum salibus amarissimis proscideret. Ejus meminit Plutarchus.

63. *Præter cætera.*] Quarta excusatio.

67. *Sponsum.*] Vide libro 2. Satirâ 6. ubi

. . . . . . *Romæ sponsorem me rapis.*

Auditum.] De recitandi more et vesaniâ jam dixi.

68. *Colli Quirini.*] Ad remotissimam urbis regionem.

69. *Extremo in Aventino.*] Ad oppositam urbis partem versus Tiberim.

70. *Intervalla vides, &c.*] Inter utramque illam regionem sunt nempe forum Romanum templum Jovis Feretrii, Capitolium, Palatium.

Humane commoda.] Ironicè, id est, valde incommoda ob longinquitatem itineris ac regionum diversitatem. Perperam istas voces aliqui separant.

Verùm Puræ sunt plateæ.] Prolepsis. At vacuæ impedimentis sunt viæ, atque inter eundum versus meditari licet. Imò, inquit Horatius, molestissima est vel ob istam rationem quælibet urbs valde frequens et populosa. Vide Juv. Sat. 3.

72. *Calidus redemptor.*] Ardens et inhians ad quæstum. Vide Od. 1. lib. 3.

73. *Ingens machina.*] Vel saxa ad muros, vel tigna ad contignationem attollens.

77. *Scriptorum chorus, &c.*] Ovid. Trist. 1.

Carmina secessum scribentis et otia quærunt.

Quintil. lib. 10. cap. 3. *Secretum et liberum arbitris locum, et quam altissimum silentium scribentibus maximè convenire nemo dubitaverit*; et paulò post: *Silentium et secessus et undique liber animus maximè optanda sunt.* Vide Juv. Sat. 7. v. 53. et seq.

78. *Cliens Bacchi.*] In tutelâ Bacchi esse poëtas dictum est alibi non semel.

80. *Contracta vestigia vatum?*] Angusta, ardua, difficilia. Vide Juvenal. modò cit. Alii leg. *contacta*, sed ineptè.

81. *Ingenium, sibi quod, &c.*] Si Athenis ludibrio est homo plusculum meditabundus, et quasi lectioni librorum immersus: quid essem ego Romæ, si per vias irem profundâ cogitatione abstractus, et tam à rebus quæ circa me sunt, quàm à me ipso ferè alienatus?

86. *Verba lyræ motura sonum.*] Versus Lyricos.

Insuper et alia quæ deterreant accipe: *Rhetor quidam erat Romæ frater jurisperiti, qui alter alterius perpetuas laudes audiebant. Hic illi quasi Gracchus, ille huic tanquam Mucius prædicabatur. Nihilò certè minus insania ista detinet poëtas loquaces? Odas ego scribo, hic elegias, opus admirandum et à novem Musis elaboratum. Animadverte primò quantâ cum arrogantiâ et anxietate contemplemur Apollinis templum Romanis poëtis destitutum. Deinde, si per otium licet, assectare quoque, et eminus ausculta quid quisque afferat, et cur sibi lauream attribuat. Conficimur, totidemque vulneribus afficimus adversarium, lentâ pugnâ* usque *ad vesperam*, quasi *Samnites. Illius sententiâ sum Alcæus: ille meâ quis* erit? *quis, nisi Callimachus? Si* quid *amplius petere videatur,*

Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores: [282]
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Quî minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu,
Cælatúmque novem Musis opus. Aspice primùm
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, si forte vacas, sequere; et procul audi
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur, et totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis? [283]
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,

ANNOTATIONES.

87. *Frater erat Romæ, &c.*] Quinta ratio, ineptus et vanus poëtarum animus, quem similitudine explicat. Profectò jam pudere debet poëtam esse, inquit Horatius; cùm insulsa vatûm nostrorum arrogantia passim nauseam et offensionem ingeneret.

88. *Gracchus.*] Tiberius et Cajus Sempronii Gracchi et Corneliæ, de Scipionum familiâ, filii: ambo eloquentiâ claruerunt; sed popularibus tumultibus nimiùm indulgentes miserè et indecorè perierunt. Cic. de Arusp. respons. n. 42. *Tib. Gracchum secutus est Cajus Gracchus, quo ingenio! quantâ vi! quantâ gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem voluntatemque esse conversa.* Idem. de clar. orat. *Fuit Gracchus diligentiâ Corneliæ matris à puero doctus, et Græcis literis eruditus . . . . . . Utinam in Tib. Gracch. Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloriâ præstitisset.*

Mucius.] Pub. Mucius *juris civilis intelligentiâ, atque omni prudentiæ genere præstans.* Cic. modò cit.

91. *Mirabile visu, &c.*] Judicio quidem ipsorum auctorum stulti et insulso.

93. *Circum-Spectemus.*] Se quidem cum istis poëtastris jungit Horatius, ut gravius eos proscindat et confodiat.

94. *Vacuam Romanis vatibus ædem.*] Quamdiu sua scripta non recipiunt *ædem* seu bibliothecam Apollinis, eam Romanis vatibus vacuam putant inepti illi; adeo se mirantur, et aliis omnibus præstantiores existimant.

96. *Quare sibi nectat uterque coronam.*] Quàm stultè laureâ se poëticâ dignos putent.

97. *Cædimur, et totidem, &c.*] Invicem quasi vulneramur, et conficimur inani gloriæ opinione decepti, dum mutuis laudibus vanisque titulis et elogiis alii alios perperam exornamus. Alii de recitandi et audiendi vicissim molestâ occupatione intelligunt, afferuntque illud ex arte Poëticâ; *Recitator acerbus quem arripuit tenet occiditque legendo*, sed minùs bene.

98. *Lento Samnites, &c.*] Parum ad rem est Samnitum pertinax adversus Romanos ad finem usque diei pugna, de quâ T. Liv. lib. 9. et Ennius:

Bellum æquis manibus nox intempesta diremit.

Aptiùs ergo intelligemus illud genus gladiatorum, quos ab armaturâ Samnites dicebant, quosq; inter epulas spectaculum adhibebant, adeoque *ad lumina, lento* etiam *duello*: quippe non gladiis sed sudibus decertantes, graves quidem ictus sed minimè plagas aut necem inferebant.

99. *Alcæus.*] Ab eo dicor alter Alcæus. De hoc Lyricorum coryphæo lib. 1. Od. 32. et lib. 2. Od. 13.

Puncto.] Examine, suffragio, judicio.

100. *Callimachus?*] Hic Elegiographorum princeps apud Græcos, Quintiliano etiam teste. Cyrene in Africa oriundus, floruit sub Ptolomeis Philadelpho et Euergete, plurima certè carmina scripsit, sed pervenerunt ad nos pauca duntaxat epigrammata, et hymni. Ex eo quædam imitari interdum et prædari studuere Catullus atque Propertius. Quod breves libros amaret Callimachus insimulantibus aiebat,

Ingens volumen ingens malum.

Fit

Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cùm scribo, et supplex populi suffragia capto.
Idem, finitis studiis, et mente receptâ,
Obturem patulas impunè legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina: verùm
Gaudent scribentes; et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsêre beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti:
Audebit, quæcunque parùm splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ. [864]
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quæ priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit, et deserta vetustas.
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus;
Vehemens, et liquidus, puróq; simillimus amni,
Fundet opes, Latiúmque beabit divite linguâ:
Luxuriantia compescet; nimis aspera sano
Lævabit cultu; virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit et torquebitur; ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

dicetur Mimnermus, et exornabitur vocabulo quod optaverit.

Multa quidem *perfero, ut irritem Poëtas, ut plurimùm iracundos, quando* quidpiam *compono, et vulgi approbationem enixis precibus flagito: at post finita studia cùm ad memet redii, ipse aures occludam* antè *apertas temerè recitantibus. Deridentur qui scribunt inconcinnos versus, sed auctores ipsi sibi placent et applaudunt, ac felices vindicant quod composuerunt, si à te non laudentur. Verùm quisquis carmen exactum scribere voluerit,* is *cum chartâ accipiet animum boni critici: quæ dictiones minùs aptæ et pulchræ judicabuntur, ultrò expunget, etsi reluctantes amoveantur, et adhuc inclusæ sint in Vestæ sacrario: solers adhibebit splendidas rerum appellationes, ac diù populo ignotas producet: quas olim Catones et Cethegi usurparunt, nunc* autem *deformat turpis squalor et absoleta antiquitas: finget novas quas auctor usus propagabit: ad instar fluminis rapidi ac nitidi proferet divitias, ac sermone opulento ditabit Latium: redundantia coërcebit, duriora scitè expoliet, inertibus vim addet: quasi ludens circumagetur, velut qui modò Satyrum, modò rudem Cyclopem motu simulat.*

ANNOTATIONES.

101. *Mimnermus.*] De eo Poëtâ l. 1. Epist. 6. ad finem.

105. *Obturem patulas, &c.*] Interdum ineptias legentium et recitantium ferre cogor: at postea indignor, aversor, abhorreo.

114. *Intra penetralia Vestæ.*] In conclavi, in scrinio scriptoris, quæ nemini præter ipsum scrutari licet; quemadmodum solus olim Pontifex maximus adire poterat *abditos ac penetrales focos* apud Vestæ fanum. Cic. vel sicut è templo Vestæ tanquam ex asylo quemvis extraxisse nefas est. *Vestam* hic pro Lare poni quidam volunt. De Vestâ lib. 1. Od. 2.

115. *Obscurata diù, &c.*] Art. Poët. v. 70. *Multa renascentur, quæ jam cecidêre, &c.*

117. *Catonibus atque Cethegis.*] Vetustissimis oratoribus, ferè coævis. Plin. lib. 7. c. 27. *Cato* inquit, *primus Porciæ gentis tres summas in homine res præstitisse existimatus est; optimus orator, optimus imperator, optimus senator. . . . . quater et quadragies causam dixit: nec quisquam sæpius postulatus, et semper absolutus.*

Cethegis.] Intelligendus hic M. Cornelius Cethegus, quem Cicero in Bruto commendat, ejusque eloquentiæ auctorem idoneum dicit Q. Ennium: quippe qui et ipse eum audierit, et de mortuo scribat: unde nemo suspicari possit, amicitiæ causâ esse mentitum. Is cum Pub. Sempronio Tuditano consulatum gessit, bello Punico secundo, annis fere ducentis antequam hæc sciberet Horatius. Ennius in Annal.

Additur orator Corneliu' suavi loquenti
Ore Cethegus . . . .
Flos delibatus populi, Suadæque medulla.

Vide Quintil. lib. 2. cap. 15. ubi horum facit mentionem.

119. *Adsciscet nova.*] Vide Art. Poët. v. 46. et seq.

124. *Ludentis speciem dabit.*] Eâ subtilitate scribet ut ludere videatur; adeo res quæque luculenter et facilè scriptæ apparebunt, ut *sibi quivis speret idem; at sudet multum frustraque laboret ausus idem.* Art. Poët. v. 240. Vide ibi anno.

125. *Ut qui Nunc Satyrum, nunc, &c.*] Velut

Prætulerim scriptor delirus inérsque videri, [·85]
Dum me delectent mala me, vel denique fallant,
Quàm sapere, et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausórque theatro;
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic, ubi cognatorum opibus curisque refectus,
Expulit elleboro morbum bilémque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servâstis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.
Nimirum sapere est abjectis utile nugis, [·06]
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis;
Sed veræ numerósque modósque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitúsque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis: quòd, quantò plura parâsti,
Tantò plura cupis, nulline faterier audes?

Ego certè *malim haberi poëta vesanus et insulsus, dummodò placeant mihi, vel etiam ignota sint vitia mea; quàm bene scribere* et animo *cruciari. Argis fuit quidam non plebeius, qui credebat se audire tragœdos excellentes in vacuo theatro sedens et applaudens: cæterùm honestæ vitæ officia non omittebat, probus omninò vicinus, benignus hospes, bonus erga conjugem, mitis in servos, nec supra modum excandescens si fractum* inveniret *lagenæ sigillum: denique rupem vel puteum facilè devitabat. Ille affinium curâ et auxilio sanatus, pulso morbo et bile per elleborum purum, ad mentem sanam reversus, dixit: Profectò me occidistis, ô amici, non servâstis, cui gaudia sic abstulistis, et mentis errorem jucundissimum eripuistis per virtutem* medicamentorum. *Scilicet expedit sapientiæ studere, abjectis nugis; et pueris relinquere ludum* ætati *congruum.* Jam *non* ampliùs juvat *sectari voces chordis Latinis canendas, sed rectæ vitæ rationes et instituta scrutari. Quapropter ita mecum reputo, et facitè statuo: si nulla aquarum abundantia sitim placaret, medicos adires: cur autem nemini audes fateri, quò plus habes, eò plus te appetere?*

ANNOTATIONES.

eximius pantomimus gestibus exprimens nunc agilem Satyrum, nunc tardum Cyclopem, tantâ quidem arte, ut ipsa Satyri, vel Cyclopis natura et persona agere credatur: quod quidem pariter æmulari se posse quisque spectantium facilè sibi persuaserit: verùm si rem tentet jam difficultatem sentiat. Vide lib. 1. Sat. 5. v. 63.

126. *Prætulerim scriptor, &c.*] Videtur per prosopopœiam induci Florus vel alius quispiam, hæc dicens et concludens ex rationibus ab Horatio prolatis.

128. *Ringi.*] Stomachari, intimis sensibus angi. Cic. ad Attic. lib. 4. Epist. 5. *Hi subringentur, qui villam me molestè ferunt habere, quæ Catuli fuerat.*

Fuit haud ignobilis Argis.] Homo ille vocabatur Lycas, ex vet. Comment. De *Argis* urbe, lib. 1. Od. 7. annot.

129. *Qui se credebat, &c.*] Idem Abydi gestum narrat Aristoteles. Vide Athenæum l. 12. in fine, ubi similem refert de insano historiam sat lepidam. Thrasylaus nempe quidam (Thrasyllum vocat Ælianus, Var. lib. 4. cap. 25.) suas esse putabat naves omnes in Piræum appellentes; has recensebat, excipiebatque tanto gaudio, quàm si dominus fuisset earum rerum omnium, quæ advenissent salva. Is verò Critonis fratris curâ sanatus, affimabat lætum se prorsus ac beatum vixisse eâ dementiâ; quoniam omnis molestiæ expers, et multam voluptatem animo perciperet.

134. *Signo læso lagenæ.*] Lagenas vini obsignebant olim adversus fraudem servorum. Cic. lib. 16. Epist. 26. ad Tironem; *Olim matrem memini lagenas etiam inanes obsignare, ne dicerentur furtim exsiccatæ fuisse.* Pers. Sat. 6. v. 17. ubi

Et signum in vapidâ naso tetigisse lagenâ.

Insanire.] Irasci nimium, usque ad furorem et insaniam.

140. *Mentis gratissimus error.*] Vide Athen. paulò ante cit. ubi ait, jucundissimas esse insanorum delicias.

141. *Nimirum sapere est abjectis, &c.*] Transit ingeniosè Horatius ad aliam materiam, nempe, moribus corrigendis potius quam verbis connectendis et numerandis studere jam expedit, ibi Flori vitia solerter notat.

146. *Si tibi nulla sitim, &c.*] In morbis cor-

Si vulnus, tibi monftratâ radice vel herbâ
Non fieret levius, fugeres radice vel herbâ
Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
Rem Dii donarent, illi decedere pravam
Stultitiam; et cùm fis nihilo fapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus îfdem?
At fi divitiæ prudentem reddere poffent,
Si cupidum timidúmque minùs te nempe ruberes,
Viveret in terris te fi quis avarior uno.
Si proprium eft, quod quis librâ mercatur et ære;
Quædam, fi credis confultis, mancipat ufus;
Qui te pafcit ager, tuus eft: et villicus Orbî [ser]
Cùm fegetes occat, tibi mox frumenta daturus,
Te dominum fentit: das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo ifto
Paulatim mercaris agrum, fortaffe trecentis,
Aut etiam fuprà, nummorum millibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi,
Emptum cœnat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.
Sed vocat ufque fuum, quà populus adfita certis
Limitibus vicina refugit jurgia: tanquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ.
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc forte fu-
premâ

Si ægritudo non lavaretur plantâ vel radice tibi indicatâ, fperneres radicem aut plantam nihil remedii affe entem: auditu acceperas, Diis opes largientibus hominem infaniâ iftâ liberari; factus autem locupletior quanquam nihilo magis fapis, tamen aufcultas femper eofdem monitores. At fi opes meliorem, fi minus avarum et folicitum efficerent, jure quidem erubefceres, fi quifquam in orbe effet te folo cupidior. Jam verò, fi proprium eft quod quifque foluto pretio emit; fi quædam ufus addicit, ut aiunt jurifperiti, tuus eft ager qui te alit, et villicus Orbii occans fegetes, ut tibi dein triticum vendat, te herum fentit; datâ pecuniâ mercaris uvam, pullos, ova, cadum vini; ita nimirum paulatim emis agrum fortaffe millibus nummorum trecentis vel ampliùs comparatum. Quid intereft feu nuper feu dudum foluto vivas? Pcffeffor vetus agri Veientis et Aricini emptum comedit olus, quamvis aliter æftimet; emptis lignis ahenum calefacit fub noctem frigidam. Atque fuum appellat ufque ad populum juxta plantatum, quæ certis finibus dirimit controverfias vicinorum. Quafi verò proprium aliquod fit, quod momento fluxi temporis mutet dominos et in alterius poffeffionem tranfeat, vel precibus, vel emptione,

ANNOTATIONES.

poris, confulitur medicus; in morbis animi, diffimulatur celaturque malum, nec ullum proinde remedium quæritur.

151. *Audieras.*] A Stoicis didiceras.

154. *Monitoribus îfdem?*] Vel cupiditatibus, vel avarus qui ut rem femper augeas, admonent: quafi fapientia et felicitas unà cum opibus accrefcerent.

158. *Si proprium eft, quod quis, &c.*] Agit adverfus eos, qui multos agros emunt, magnam pecuniæ vim congerere ftudent.

Librâ mercatur et ære.] Olim rei pretium feu pecunia pendebatur: pofteà numerari cœpit.

159. *Mancipat.*] Jus et poffeffionem certam tradit, ufu continuato per tempus lege definitum.

160. *Qui te pafcit ager, tuus eft.*] Tum emptione tum ufurpatione proprius tibi dicendus eft ager, cujus fructibus uteris licet emptis. Cic. l. 7. Epift. 30. *Id cujufque eft proprium, quo quifque fruitur atque utitur.*

661. *Occat.*] Sparfum femen terra operit glebas verfando et frangendo.

162. *Te dominum fentit.*] Quamvis Orbii dicatur ager et villicus: tu tamen magis dicendus es dominus, cui fructus fert ager, et cui laborat villicus.

166. *Numerato nuper, an olim?*] Qui agrum mercatur, fructus quidem univerfos præfentes et futuros emit dato femel integro pretio: qui verò neceffarios in diem fructus mercatur, agrum emit paulatim numerato pretio et partes dato.

167. *Aricini.*] Aricia oppidulum Latii.

Veientis.] Veii urbs Hetruriæ.

168. *Quamvis aliter putat.*] Non eft quod inempta dicat olus et ligna. Scilicet eorum olim pretium numeravit et folvit, quando agros folutâ pecuniâ emit.

170. *Sed vocat ufque fuum, &c.*] Prolepfis. Vide lib. 2. Sat. 2. fub finem.

173. *Nunc prece, &c.*] Quatuor ifta funt rem capiendi genera: *prece*, per donationem precibus, officiis, aut aliâ ratione captatam: *pretio*, em-

Permutet dominos, et cedat in altera jura.
Si quia perpetuus nulli datur usus, et hæres [85]
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curet habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, ut ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu
Sylvestrem flammis et ferro mitiget agrum;
Scit Genios, natale comes qui temperat astrum, [86]
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus, et ater.
Utar, et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me judicet hæres,

vel per violentiam, aut per mortem. Quoniam igitur nemo habet usum perpetuum, atque hæres hæredi sic ut fluctus fluctui succedit; quid proficiunt villæ aut horrea? quorsum Lucani agri Calabris adjuncti, si magna parvaque abripit mors nequaquam auro placabilis? Lapillos, marmor, ebur, Etrusca signa, picturas, argentum, vestes Getulicâ purpurâ tinctas multi non possident; quidam nec cupiunt possidere. Quare fratrum alter otium, nugas, unguenta habere malit, quàm optima palmeta Herodis; alter autem licet *opulentus agrum sterilem laboriosè domet igne et vomere, à primâ luce* usque *ad vesperam; novit Genius, qui comitatur sidus ortui præsidens, humanæ naturæ Deus, qui cum singulis hominibus interit, faciem habens multiplicem, propitius, et adversus.* Quæ cùm ita sint, *bonis utar, et ex parvo cumulo desumam quod opus erit; nec curabo quid hæres de me censeat,*

ANNOTATIONES.

ptione, *vi*, ereptâ veteri domino possessione, seu per vim armorum, seu per fraudem et iniquas lites: *sorte supremâ*, cum hæreditario jure obveniunt bona.

177. *Quid vici prosunt?*] Quidam legunt, *vites*, id est, vineæ.

Calabris Saltibus adjecti Lucani.] Calabriæ pariter et Lucaniæ opima valdè pascua erant. De contiguis illis ad ultimam Italiam regionibus jam dictum in Epod. 1.

180. *Tyrrhena sigilla.*] Imagines parvas ex Hetruriâ, quam regionem primò incoluerunt populi à Tyrrheno Atyos (qui unus è posteris Herculis) filio nominati, et è Lydiâ huc deducti.

181. *Gætulo murice.*] *Purpuræ florem illum tingendis expetitam vestibus murices* (pisciculi) *in mediis habent faucibus . . . Præcipuas in Meninge Africæ et Gætulo littore Oceani.* Plin. lib. 6. cap. 36. De Grætuliâ dixi lib. 1. Od. 23. et lib. 2. Od. 20.

183. *Alter fratrum.*] Designat Mitionem et Demeam fratres, quorum alter in urbe quietus degebat, alter ruri duris se laboribus exercebat, apud Terent. Adelph.

184. *Herodis palmetis.*] Agris Judææ fertilissimis, et Jerichuntinis palmis, è quibus opimus redit proventus. Illic verò Herodis regia erat. Strabo lib 16 *Hierichus campus à montanâ quadam circumdatus, quæ in amphibib atri speciem ad ipsum decinat. Ibi est palmetum, habens et alias feraces arbores, sed plures palmas: ad stadia centum extenditur irriguum totum ac villis frequens. Illic etiam visitur Herodis regia, et balsami viridarium. Indè verò amplus est reditus et ingens vectigal.* Vide et Plin. lib. 5. cap. 17.

Herodis.] Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti in patribus Syriæ: inquit vet. Schol. ad Persii Sat. 5. v. 180. De eo nos amplius ibidem.

186. *Silvestrem flammis.*] Rem fusè explicat Virgilius Georgic. 1. v. 84, et seq.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires, et pabula terræ
Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ succus in herbas:
Seu durat magis, et venas astringit biantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

187. *Genius.*] Numen quod rebus gignendis præest, et simul cum nascente nasci, cum moriente mori credebatur. Ammian. Marcell. l. 21. Censorin. de die natali. Plutarch. lib. de interit. orac. &c.

189. *Albus, et ater.*] Duplicem cuique genium veteres assignabant, bonum et malum. Bruto cubanti narrant observatam olim speciem corporis horrifici, et quærenti, quis Deus vel homo esset,

Quod

Quòd non plura datis intervenerit: et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarísque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neq; sumptum
Invitus facias, neque plura parare labores:
Ac potiùs, puer ut festis Quinquatribus, olim
Exiguo gratóque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda procul domûs absit: ego, utrum
Nave ferar magnâ an parvâ, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo:
Non tamen adversis ætatem ducimus Austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extrémis usque priores.
Non es avarus; abi. Quid? cætera jam simul isto
Cum vitio fugère? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et irâ?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentáque Thessala rides?

quia non reperirit majores opes quam mihi donatæ sint. Ipse tamen cupiam nôsse quid bonus lætusque differat à luxurioso, et quantum distet frugalis à sordido. Quippe latum discrimen est utrum bona tua malè profundas, an sponte insumas; nec majora congerere studeas: quin potiùs raptim utaris deinceps brevi et jucundâ ætate, sicut puer feriis Quinquatribus. Ne res familiaris inops aut sordida sit: cæterùm seu amplâ seu exiguâ cymbâ vehar, ipse idemque ero. Non inflatis quidem velis feror prospero Aquilone: at nec Austris contrariis victico, viribus, ingenio, decore externo, virtute, gradu, facultatibus, primorum ultimus sum: vat ultimos antecedo. Non avarus es; euge: Quid? an cætera quoque vitia cum illo absunt? num liber est animus ambitione vanâ, timore mortis, et iracundiâ? nunquid spernis insomnia, magorum terriculamenta, prodigia, veneficas, umbras nocturnas, et Thessalorum ostenta?

ANNOTATIONES.

et quid vellet; respondisse, Malus ego tuus genius sum; hodiè me ad Philippos videbis. Cui Brutus intrepidè: Videbo. Plutarch.

192. *Plura datis.*] A Mæcenate, ab Augusto.

193. *Simplex.*] Non sumptuosus aut prodigus, at *hilaris* et honestè bonis utens.

197. *Puer ut festis Quinquatribus.*] Plenâ et liberâ mentis hilaritate, quemadmodum pueri hilariter omninò transigunt dies feriatos sibi concessos in Quinquatribus.

Quinquatribus.] Quinquatria vel potiùs Quinquatrus pluralis numeri, dies erant festi in honorem Minervæ, quibus à studio vacabant pueri, et minerval suis magistris deferebant. Nomen vel à dierum numero, quòd celebrarentur quinto die post Idus. Varro 5. de L.L. Gell. lib. 2. cap. 21, &c. vel quòd eâ die Minervæ ædes in Aventino consecrata sit. Festus. Alii aliter. Ovid. Fast. 3.

Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ;
Nominaque à junctis quinque diebus habent.

201. *Non agimur tumidis, &c.*] Allegoria. Id est, Ego non opes habeo ingentes, nec sumptuosè vivo: at nec paupertate conflictor, nec sordido victu immundam aut miseram ætatem ago.

208. *Somnia, terrores, &c.*] An sapienter et fortiter contemnis vana quæque terriculamenta? Vide Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 9. et seq.

209. *Lemures.*] Pers. Sat. 5. v. 185. *nigros lemures* vocat: id est, umbras seu larvas, quibus noctu infestantur domus: quas procurandi seu expiandi rationem docet Varro lib. 1. de vitâ pop. Rom. Ovid. Fast. 4. Vide Plin. lib. 7. Epist. 27. in quâ pleraque refert ejus generis phantasmata tum suis tum aliorum oculis observata. *Erat Athenis*, inquit, *spatiosa domus sed infamis et pestilens. Per silentium noctis, sonus ferri, et si attenderes acriùs, strepitus vinculorum, longiùs primo, deinde proximè reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur, &c.*

Portentaque Thessala, &c.] Miracula perpetrata à Thessalis per artem magicam et veneficia, quibus ii maximè pollebant, à Medeâ edocti, ut aiunt. Plinius lib. 30. cap. 1. magiam apud Thessalos propagatam scribit. Hinc et *mulier Thessala*, pro magâ et veneficâ in proverbium abiit.

Thessala.] Thessalia pars fuit regni Macedonici perampla, quanquam distincta regio, inter Peneum fluvium ad Boream, et Thermopylas ad Austrum, ab occidente Epirum habet. Ejus præcipua urbs Larissa fuit, Achillis natalibus inclyta.

num *hilariter annos tuos recenses?* an *indulges amicis?* ah *ingravescente ætate sis benignior ac probior?* Enim verò *quid tibi prodest unam de multis spinis avulsisse?* Si *nescis benè vivere, da locum melioribus: sat nugatus es, satis edisti et bibisti:* jam *tempus est,* ut *abscedas: ne plusculum te lascivientem derideant et exagitent juvenes convenientiùs lascivientes.*

Natales gratè numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senectâ? [271]
Quid te exempta juvat spinis de pluribus una?
Vivere si rectè nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti;
Tempus abire tibi est: ne potum largiùs æquo
Rideat, et pulset lasciva decentiùs ætas.

ANNOTATIONES.

210. *Natales gratè numeras?*] Libenterne ætatis annos recenses? an nòn horres mortis accedentis mentionem? hoc enim pusilli est animi.

211. *Lenior et melior fis accedente senectâ?*] Tunc certè, aut nunquam, minui debent animi perturbationes, tum deferveſcente sanguine, tum usu rerum et sapientiâ crescente.

212. *Quid te exempta juvat, &c.*] Quid juvat unum vitium expulisse, si alia supersunt et torquent? Quid prodest avaritiam expugnâsse, si ambitio, si ira, metus, superstitio, animum adhuc tuum obsident et cruciant?

214. *Lusisti satis, &c.*] Ex Homeri Odyss. *Affatim edi, bibi, lusi.*

Q. HORATII

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLA
AD
PISONES;
SIVE DE
ARTE POETICA LIBER.

SEU è Demetrio Phalereo, ſeu è Neoptolemo Pario, ſeu potiùs ex Ariſtotele, ſeu è proprii ingenii acriſque judicii fœcunditate, ſagacitate, opibus, hauſerit potiſſimùm Flaccus noſter; certè eminentiſſima quæque ſcribendi carminis præcepta hoc libello complexus eſt. Attamen Artem Poëticam vix appellem cum Quintiliano et aliis: malim verò Epiſtolam nuncupare cum nonnullis eruditis; tum ob inſperſum identidem ſatiricum ſalem, tum ob præceptiones aut carptim aut ſaltuatim datas. Hinc enimverò animo meo conſilium pridem ſubiit, ordine quodam adhibito illuſtrare hanc Horatii partem; ſi quod eſt eximium illuſtrari poteſt. Liberaliter accipe, Lector, opellam hanc meam; dico libellum, quo Epiſtolam ad Piſones in Artis Poëticæ formam utcunque redegi, olim jam editum, nunc verò à me recognitum rurſuſque tibi propoſitum.

Q. HORATII

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLA

AD

PISONES:

SIVE DE

ARTE POETICA LIBER.

HUMANO capiti cervicem pictor equinam [873]
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè;
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus, velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species: ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque Poëtis

INTERPRETATIO.

Si pictor humano capiti addat collum equinum, diversasque plumas apponat membris hinc et inde collectis, adeò *ut mulier vultu pulchra deformem piscis caudam habeat; an cachinnos cohibere* possitis, *ô amici ad spectandum introducti? ô Pisones, credite similem huic tabellæ fore librum, cujus sicut ægrotantis insomnia inanes formæ conflabuntur*; ità *ut nec finis nec principium ad unum quid referatur.* Atqui *pictoribus et poëtis*

ANNOTATIONES.

1. *Humano capiti, &c.*] Per ridiculæ et monstrosæ picturæ similitudinem primo loco docet Horatius, uniforme opus, ejusque partes homogeneas esse oportere; tum ut cohæreant et conveniant universa et singula, tum ut ad quid unum omnia respondeant. Vide Aristot. Poët. cap. 1. et seq.

3. *Undique collatis.*] Diversorum animalium membris corpus unum monstrosum conflantibus.

6. *Pisones.*] Horum familia Romæ dudum nobilis ac numerosa. Calpurnii vocati sunt à Calpo Numæ filio; unde posteà, *Vos ô Pompilius sanguis.* Porrò scribit Horatius ad patrem et ad filios Pisones, præsertim verò ad hos; quorum pater L. Piso Consul cum Druso Libone, anno U. C. 738. Augusto gratiosus extitit, aliisque muneribus in Rep. egregiè perfunctus est; cæterùm literarum ac literatorum impensè amans.

7. *Ægri somnia,*] Corruptis morbo purturbatisque humoribus, cerebroque malè affecto, portentosa giguntur insomnia.

Quid-

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.
Scimus, et hanc veniam primúsque damnúsque vicissim : [874]
Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Incœptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, latè qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus; cùm lucus et ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus : et fortasse cupressum
Scis simulare : quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, ære dato qui pinguitur? amphora cœpit
Institui: currente rotâ cur urceus exit?
Denique sit quod vis simplex duntaxat et unum. [875]
Maxima pars vatum, (pater, et juvenes patre digni)
Decipimur specie recti. Brevis esse laboro,
Obscurus fio : sectantem lævia, nervi
Deficiunt animíque : professus grandia turget :
Serpit humi tutus nimiùm timidúsque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,

quodcunque libuit semper etiam licuit. Fateor; atque hanc indulgentiam petimus æquè et largimur : verùm non adeò ut aspera mitibus, angues volucribus, agni tigribus socientur.

Initiis grandibus sæpe et magnificis subjunguntur unus vel duo centones purpurei, qui longè refulgeant : quando describitur lucus, fanum Dianæ, rivulus per amœnos campos decurrens, aut fluvius Rhenus, iris. At non erat tunc aptus *istis locus. Et fortasse nôsti pingere cupressum. Quorsum verò istud, si pacto pretio pingendus est homo fractâ nave emergens nudus? amphora formari cœpta est; cur rotâ revolutâ urceus prodit? Denique simplex et unum planè sit* id *quod componis.*

O pater, et juvenes patre digni, nos poëtæ ut plurimùm imagine recti fallimur. Si conor esse brevis, obscurus evado. Polita consectanti spiritus et vires haud suppetunt : qui vult loqui sublimia, turgidus fit : securus nimis et ardua metuens fit humilis; qui rem unam plus æquo variare nititur,

ANNOTATIONES.

12. *Sed non ut placidis.*] Nec pictor, nec poëta debet fingere unquam naturæ repugnantia.

14. *Incœptis gravibus.*] Præcipit vitandas digressiones futiles et ineptas; atque locos communes intempestivè haud tractandos : quem ad scopulum frequenter impingunt illiduntorque poëtastri. Vide quàm aptè et quàm non prolixè Virgilius describat *pestilentiam*, Geor. 3. *famam* Æn. 4, &c. Lucanus contra *more suo omnia ponit in excessu.* Scal. l. 5. c. 15. Idem de eod. l. 6. c. 3. *Lucani effrænis mens, sive inops, serva impetus, atque idcirco immodica, raptaque calore simul et calorem ipsum rapiens.*

15. *Purpureus late qui, &c.*] Non magis splendet carmen locis communibus perperam tractatis, quam vestis assuto centone purpureo. Vide suprà l. 2. Epist. 1. 73.

16. *Lucus et ara Dianæ.*] Nemus Aricinum, ubi ara Dianæ sacra : quæ poëtis materia frequens, tum ob amœnitatem loci, tum ob Dianæ Tauricæ Orestisque miram et fatalem historiam multiplicis argumenti fertilem.

18. *Flumen Rhenum.*] Hoc celebrare affectabant in gratiam Aug. Cæsaris, cujus ibi victoriæ multæ et præclaræ, Suet. Octav. c. 21. et Dio. l. 34, &c.

Pluvius arcus.] In eo describenda sæpiùs insulsè morabantur imperiti; at raró, et paucis. Virgilius Æneid. 4. v. 700.

20. *Si fractis enatat exspes.*] Mos erat naufragorum, pictum in tabella naufragium circumferre ad corrogandam stipem. Vide Pers. Sat. 1. v. 89. Juvenal. Sat. 14. v. 301. et seq.

21. *Amphora cœpit Institui, &c.*] *Amphora* vas grande, *urceus* vas exiguum, notant principium grave paulò pòst in minuta et levicula abiens et evanescens. Isto loco utuntur S. Hieron. ad Lætam, aptius autem Sidonius Apoll. Epist. 16.

22. *Currente rotâ.*] In operis progressu. Metaph. à rotâ figulari.

23. *Quidvis.*] Al. *quodvis.*

25. *Brevis esse laboro, Obscurus fio.*] Quintil. l. 4. c. 2. *Nimium corripientes omnia sequitur obscuritas.* Summorum poëtarum est magnum sensum paucis efferre. Virgil. Æneid. 3. v. 11.

. . . . *Campus ubi Troja fuit.*

Pers. Sat. v. 18.

Virtutem videant, intabescantque relictâ.

26. *Sectantem lævia nervi Deficiunt.*] Sententiarum majestas, spiritûs poëtici vis et altitudo sæpe deest : deeratque versibus Neronis à Persio derisis. Sat. 1.

27. *Professus grandia turget.*] Magniloquentia orationi inflatæ affinis est.

28. *Serpit humi tutus.*] Qui non audet assurgere, repat necesse est. Id vitii habent Valer. Flacc. Argon. Silius Italic. &c.

29. *Qui variare cupit.*] Varietate carmen ludit

Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum,
In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.
Æmilium circa ludum faber imus et ungues
Exprimet, et molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis summâ, quia ponere totum
Nesciet: hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quàm pravo vivere naso,
Spectandum nigris oculis, nigróque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus: et versate diu, quid ferre recusent [876]
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, et præsens in tempus omittat.
Hoc amet, hoc spernat, promissi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautúsque serendis,
Dixeris egregiè, notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum: si fortè necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget; dabitúrque licentia sumpta pudenter.
Et nova factáque nuper habebunt verba fidem, si

delphinum silvis, aprum mari appingit. In vitium impellit vitii fuga non solers.

Ignobilis statuarius ad Æmilianum ludum habitans *ungues ac tenues capillos ære finget* optimè, *opus* tamen dabit *inconcinnum, quia totum perficere nequit. Huic ego similis esse quidpiam scribens tam nolim, quàm nigris oculis et capillis speciosus, indecoro esse naso.*

Quicunque aliquid componitis, eligite materiam viribus vestris parem: diúque perpendite quid possitis et quid nequeatis exequi. Qui rem solerter elegerit, haud carebit elocutione et pulchrâ dispositione.

Ordinis, ut opinor, hæc erit vis et perfectio; ut jam quædam dicat, plura verò *quæ jam dicenda* videantur *alium in locum reservet: alia assumat, alia relinquat scriptor poëmatis polliciti.*

Porrò *in vocibus proferendis sobrius et prudens: præclarè dices, si solers conjunctio novam fecerit dictionem vulgarem: quod si oporteat res abstrusas exprimere signis insolitis, licebit procudere* verba *succinctis Cethegis inaudita*; debetque *licentia concedi verecundè usurpata. Voces autem recentes et novæ locum obtinebunt, si à*

ANNOTATIONES.

ac delectat: at si præter modum illa fit, tam prodigiosa videbitur, quàm delphinus in silvis, aper in mari pictus; quique sic vel tabellam pictor vel carmen poëta insignire gestit, ridiculus evadit. Profana figmenta sacris rebus ineptè interserit Sannazarius.

32 *Æmilium ludum.*] Ludum gladiatorium Æmilii.

37. *Nigris oculis, &c.*] Hi olim in laude erant, ut alibi dictum est.

38. *Sumite materiam.*] Tertium præceptum quod esse primum debuit, inquit Scaliger Poët. l. 6.

42. *Ordinis hæc virtus.*] Quartum de ordine, *quod sanè mutilè docet.* J. Scalig. modò cit.

43. *Jam nunc dicat, &c.*] Historia rerum seriem enarrat secundùm ordinem temporum: at contrà poësis artificiosam requirit rerum dispositionem. Patet ex Homeri Odysseâ, et Iliade. Sic in Virgilii Æneide liber primus esse debuisset qui secundus est, et tertius esse qui est primus. Vide posteà vers. 146. et seq.

45. *Promissi carminis*] Diù ante exspectati quod si opinioni non respondet, statim exploditur.

46. *In verbis etiam tenuis.*] Jam de partibus elocutionis. Verba licet nova facere; sed modus servandus. Cic. in Bruto. Quintil. l. 1. c. 5. *Nova verba non sine quodam periculo fingimus, &c.* Gell. l. 1. c. 12. *Quod à C. Cæsare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro,* lib. 1. *de Analogiâ scriptum est, habe semper in memoriâ atque in pectore, ut tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum:* et paulò antè; *Vive moribus præteritis: loquere verbis præsentibus.*

48. *Junctura*] Sive id verbo è duobus compositio, ut, *postliminium, velivolum* mare, *solivagus, fœdifragus:* sive oratione, ut arborum *comæ* pro foliis, Epod. 2. et hic v. 58. signatum *præsente notâ* nomen: abi *notæ* voces novitatis habent gratiam, et quasi novam dictionem faciunt per juncturam non vulgarem. Vide Macrob. Saturn. 1. cap. 4. et 5.

50. *Cinctutis Sethegis.*] M. Corn. Cethegum Tullius in Bruto inter priscos oratores numerat: *cinctutis*, veteri more succinctis, aptatâ infra pectus tunicâ, Epenthesis. Vel, à cinctu scilicet Gabino, fit cinctutus.

Græco

Græca origine derivantur paululum deflexa.

Quare verò Cæcilio ac Plauto indulgebunt Romani quod Virgilio et Vario negaverint? Quare vetabor ego, si valeo, quædam propagare; quandoquidem Catonis atque Ennii sermo linguam Romanam locupletavit, inauditaque rerum vocabula induxit? Certe *licuit semper ac licebit proferre dictiones usu comprobatas.*

Quemadmodum vertente anno arboribus folia mutantur, et vetera decidunt; sic antiquarum dictionum auctoritas obsolescit: nuper autem productæ quasi juvenes florescunt ac vigent. Homines humanaque morti obnoxia sunt. Ità mare terrâ receptum, regale opus, navigia à ventis tuetur, palus autem anteà *sterilis et navigabilis jam propinquas nutrit civitates et vomere proscinditur. Sic fluvius cursum fruges devastantem convertit, aptiori alveo deductus. Mortalium opera interibunt: tantùm abest ut verborum decor et vis permaneat. Plerumque dudum obsoleta reviviscent: et quæ nunc vigent abrogabuntur, si voluerit usus.*

Græco fonte cadant, parcè detorta. Quid autem [277]
Cæcilio, Plautoque dabit Romanus, ademptum
Virgilio, Varioque? ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, sempérque licebit
Signatum præsente notâ procudere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos;
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata vigéntque.
Debemur morti nos, nostráque; sive receptus
Terrâ Neptunus, classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilísve diu palús, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, et grave sentit aratrum: [278]
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos, et gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidêre; cadéntque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,

ANNOTATIONES.

53. *Græco fonte cadant.*] Qualia, ephippium, triclinium, propola, bibliotheca, exantlare, &c.

54. *Cæcilio,*] De eo poëta lib. 2. Epist. 1. v. 59.

Plauto.] Lib. modò cit. Epist. cit. vers. 58. et 170.

55. *Virgilio,*] Hic Latinorum poëtarum coryphæus intulit quædam insolita: lychni, spelæa, Thyas, trieterica Bacchi Orgia, &c.

Vario,] De eo l. 1. Od. 6. et l. 1. Sat. 5. et 8.

56. *Invideor;*] Dum agit de fingendis novis vocibus, ipse fingit hanc appositè *invideor*, pro mihi invident.

Catonis.] Hic *tempestivum* primus dixisse fertur, Cic. 3. de fin. *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inauditam, inusitatum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* De eo jam antè non semel.

Enni] Lib. 1. Sat. 13. et l. 2. Epist. 1. Ovid.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

57. *Nova rerum Nomina protulerit?*] Quæ quidem eo tempore usu comprobata sunt.

58. *Semperque licebit, &c.*] Quintil. cit. lib. 1. c. 5. ita scribit: *Nova inducta si recepta sint modicam laudem afferunt, repudiata etiam in jocos exeunt: audendum tamen: namque, ut Cicero ait, etiam quæ primò dura visa sunt, usu molliuntur.*

59. *Signatum præsente notâ*] Metaph. à re nummariâ.

Procudere] Al. *Producere.*

63. *Sive receptus Terra Neptunus.*] Portus quilibet, vel portus Julius apud Bajas, immisso in Lucrinum lacum mari effectus. Sueton. Octav. cap. 16 Dio lib. 48. Virgil. Georg. 2. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum, &c.

65. *Regis opus;*] A Julio Cæsare inchoatum, ab Augusto perfectum. Sueton. modò cit. Plin. lib. 36. cap. 15.

Sterilisque diu palus, &c.] Pomptina palus in Campania. T. Liv. Epit. lib. 46. *Pomptinæ paludes à Corn. Cethego Consule, cui ea provincia obvenerat, sicca; agerque ex iis factus, &c.*

66. *Vicias urbes*] Setiam, Privernum, Terracinam, &c.

67. *Seu cursum mutavit iniquum.*] Tiberis olim per Velabrum fluens, in alveum aptiorem deductus Augusti jussu, nè urbi agrisque amplius mala et perniciem exundans inveheret.

70. *Multa renascentur,*] Lib. 2. Epist. 2. v. 115. Quintil. cit. lib. c. 6. *Verba à vetustate repetita non solùm magnos assertores habent, sed et afferunt orationi majestatem aliquam, non sine de-*

Quem

Quem penès arbitrium est, et jus, et norma loquendi.
Res gestæ regúmque ducumque et tristia bella,
Quo scribi pòssent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter junctis querimonia primúm,
Pòst etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepêre pedem, grandésque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos, puerósque deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.
Descriptas servare vices, operùmque colores,
Cur ego, si nequeo ignoróque, poëta salutor?
Cur nescire, pudens pravè, quàm discere malo?

à quo pendet sermonum auctoritas et modus. Homerus ostendit quo metro describi debeant facta et bella principum et imperatorum. Versibus inæqualibus conjunctis scriptæ primùm fuerunt res luctuosæ dein etiam lætæ. Quis verò primus ediderit elegias, Grammatici non consentiunt; atque integra etiamnum manet controversia. Archilochum ira armavit iambo suo. Hunc pedem usurparunt comœdiæ et tragœdiæ, tanquam *idoneum colloquiis, ac superantem clamores populi, aptumque actioni. Musa jussit lyricis* versibus *cantari Deos, Heroas, athletam victorem, equum cursu priorem, adolescentum amores et libera convivia.* Quòd *si dictas carminum varietates et proprietates nescio, nec valeo observare, quare poëta vocor? quare per malam verecundiam ignorare malo quàm discere?*

ANNOTATIONES.

lectatione. Nam auctoritatem antiquitatis habent; et quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo . . . . nec utique ab ultimis et jam obliteratis repetenda temporibus, &c.

72. *Jus, et norma loquendi.*] Gell. lib. 12. cap. 13. *Consuetudo omnium domina rerum, tum maximè verborum est.* Quintil. cit. lib. 1. cap. 6. *Ridiculum pæne fuerit, malle sermonem quo locuti sint, quam quo loquantur. Sed necessarium est judicium . . . . . . In loquendo, non si quid vitiosè multis insederit, pro regulâ sermonis accipiendum . . . . Ergo usum et consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.*

74. *Quo scribi numero.*] Carmine scilicet heroïco.

75. *Versibus impariter junctis.*] Elegiacis, quorum alter hexameter alter pentameter.

Querimonia.] Aptè quidem: nam ut animus lugentis fractus et debilis, sic Elegiæ numerus quasi fractus et claudus. Theod. Marcil.

57. *Exiguos elegos.*] Quorum stylus magis tener et humilis esse debet, quam altus et magnus. Patet ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio.

Auctor,] Callinoum Ephesium alii dicunt, alii Maxium, alii Colophonium quemdam, seu Terpsandrum. Vide Isidor. lib. 1. cap. 38.

79. *Archilochum.*] Hic amarulentum carmen Iambicum invenit stimulante irâ. De eo in Epod. 6. Ovidius in Ibin.

Tincta Lycambæo sanguine tela feram.

80. *Socci, cothurni,*] Hi tragœdorum, illi comœdorum calcei. Synecd. *grandes:* tum quòd revera alti; tum quòd tragicæ res grandes, sublimisque earum stylus: à Sophocle inductus primò in scenam cothurnus; teste Servio in Virgil. Ecl. 8.

81. *Alternis aptum*] Quia sæpè Iambicus versus imprudentibus nobis excidit, et quod orationi simillimus, hinc *propter similitudinem veritatis in fabulis adhibetur.* Cic. de Orat. 3. Aristot. Poet. c. 4.

82. *Populares vincentem strepitus,*] Gravitate propriâ vel altiùs sonantem, vel etiam comprimentem strepitus populi.

Natum rebus agendis.] Ob naturalem motum et saltum. Cic. Orat. Quintil. l. 9. c. 4. certè alii versus fluere, at Iambicus per saltus ire videtur.

83. *Musa dedit.*] Pindaro, Alcæo, Sapphoni, Anacreonti, Simonidi, &c. necnon et Horatio.

84. *Certamine.*] Olympico.

85. *Libera vina.*] Liberas commessationes, convivia in quibus licet cuique quodcunque libet loqui citra invidiam.

86. *Vices,*] Varias dotes, affectiones, discrimina: vel etiam, dispositionem materiæ ex arte variam, &c. Ergo Claudianus, Ausonius, et alii, versus magis quam carmen fecêre.

Colores,] Varium stylum, modo sublimem, modo remissum. Ut in picturâ diversa diversis coloribus; sic argumenta varia diverso stylo, variâ dictione, et propriis unaquæque dotibus exornata distinguuntur. Vide Quintil. l. 12. c. 10.

Versibus

Versibus exponi tragicis res comica non vult ;
Indignatur item privatis ac propè socco [280]
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit ;
Iratúsque Chremes tumido delitigat ore ;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cùm pauper et exul uterque,
Projicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querelâ.
Non satis est pulchra esse poëmata: dulcia sunto,
Et quocunque volent, animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent
Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est [281]
Primùm ipsi tibi ; tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu : malè si mandata loquêris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mæstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim Natura priùs nos intus ad omnem

Res comica non debet efferri versibus tragicis. Pariter Thyestæ cœna recusat exponi dictione humili et ferè comicâ. Omnia proprium sibi locum obtineant. Aliquando tamen comœdia vocem attollit ; et Chremes iratus alto sermone altercatur, et nonnunquam tragicus dolet humili dictione. Telephus et Peleus ambo exules et egentes respuunt voces tumidas et magnas, si cupiunt suo luctu commovere animum spectatoris.

Non sufficit ut carmina splendida sint : sint etiam suavia, et quo voluerint impellant mentem audientis. Sicut videntibus arridet hominis vultus, ita lugentibus adflet. Si vis me lacrymari, flere temet primùm oportet : tunc ærumnæ tuæ movebunt me, O Telephe, vel Peleu ; si ineptè loquaris præscripta, vel obdormiam vel deridebo. Tristi vultui mœsta verba conveniunt, irato minacia, lascivienti procacia, severo seria. Etenim natura primò nostrum animum componit secundùm

ANNOTATIONES.

89. *Versibus exponi tragicis, &c.*] Tragediæ magniloquentia rebus comicis humilibus haud congruit. Sic etiam stylum mediocrem Comœdiæ idoneum respuit Tragœdia, res nimirùm magnas tractans. *Sua cuique propria lex, suus decor est : nec Comœdia in cothurno, nec Tragœdia socco ingreditur.* Quintil.

90. *Privatis.*] Vulgaribus, plebeiis. Magistratu fungentes appareant sublimes, privati contra humiles.

91. *Cœna Thyestæ.*] Synecd. pro quâlibet materiâ tragœdiæ aptâ. De Thyeste lib. 1. Od. 6. et 16. item Epod. 5. Vide Senec. Trag.

93. *Interdum tamen, &c.*] Si quid infandum horrendumve sit describendum, vocem debet attollere comœdia, stylumque aptum adhibere.

94. *Iratusque Chremes*] Vide Terent. Heautontimor. Act. 5. Scen. 5. item Adelph. Act. 5. necnon Donat. Ibid. suprà lib. 1. Sat. 4.

——at pater ardens
Sævit.

95. *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.*] Quis enimverò dolore pressu grandia loqui possit? Itaque meras nugas effutit Hecuba apud Senec. Troad. cum tam multa et tam magna dolens proloquitur : Apage *qui frigidum septena Tanaïn ora pandentem bibit, &c.* Vide quàm aptè contrà apud Euripidem.

96. *Telephus*] Hic Mysorum rex ad inopiam redactus et mendicitatem, tragœdiæ materiam præbuit. Suidas.

Peleus.] Tragicum aliud argumentum. Achillis pater ille, à civibus vel ab Æaco pulsus et exagitatus.

97. *Projicit ampullas, &c.*] Inflatas dictiones præsenti rerum statui minimè congruas. In hoc decoro servando cespitavit Sophocles nunquam, Euripides interdum, Seneca Tragicus passim.

99. *Pulchra.*] Diserta, verbis ac versibus magnificis.

Dulcia sunto.] Pathetica, affectibus plena: alias non delectabunt, nec proinde movebunt auditorem.

100. *Animum auditoris agunto.*] Lib. 2. Ep. 1.

Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, &c.

102. *Si vis me flere, &c.*] Cic. *Ardeat qui vult incendere.* Quintil. *Priùs afficiamur ipsi ut alios afficiamus.*

104. *Telephe, vel Peleu :*] Poëta, vel Histrio Telephum vel Pelea exhibens et repræsentans.

108. *Format enim natura, &c.*] Cic de Orat. *Omnis animi motus suum quendam habent à naturâ vultum, sonum gestum : totumque corpus, omnes vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ità sonant ut à quoque animi motu sunt pulsæ.*

Intus ad omnem, &c.] In animo imprimit affectus præsenti conditioni idoneos, in adversis mœstitiam, in prosperis gaudium, &c.

Fortunarum

Fortunarum habitum; juvat, aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, et angit:
Post effert animi motus interprete linguâ.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditésque cachinnum.
Intererit multúm, Davúsne loquatur, an Eros:
Maturúsne senex, an adhuc florente juventâ [882]
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatórne vagus, cultórne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si fortè reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, invictaque; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, et audes
Personam formare novam; servetur ad imum [883]

varios fortunæ status: movet aut provocat ad indignationem; vel gravi tristitiâ affligit humi, cruciatque: deinde animi affectus depromit linguâ explicante.

Si conditioni loquentis sermo non conveniat, nobiles et plebeii ridebunt effusè. Discrimen ergo *magnum est; utrum loquatur Davus, an Eros; utrum senex prudens, an juvenis ætate vigens et ardens; utrum fœmina insignis, an studiosa nutrix; utrum negotiator, an agricola;* utrum *Colchus, an Assyrius;* an *Thebis, an Argis educatus.*

Scribens Pcëma, *vel sequere famam, vel res finge congruentes. Si repræsentas clarum Achillem; incitatus, ad iram pronus, inexpugnabilis, vehemens, dicat leges haud sibi positas, omnia* verò *armis* esse *obnoxia. Medea exhibeatur sæva et implacabilis; Ixion perfidus; Io vagabunda; Orestes mæstus. Si* autem *novum aliquid proferre in theatrum, novamque personam fingere audes,*

ANNOTATIONES.

109. *Juvat.*] Vel, gaudium gignit: vel, juvat ad irascendum et impellit. Sicque vel una, vel duæ sunt sententiæ.

113. *Romani equites peditesque.*] Quicunque in amphitheatro, spectatores adsunt audiuntque; sive nobilitas, sive plebs. Illa in equo, hæc pedibus militabat.

114. *Intererit multum.*] Præceptum de decoro personarum observando: ubi quatuor distingui debent, fortuna seu conditio, ætas, vitæ institutum, patria. Terentius alioqui solers sapientum dicta quædam profert malè per ridiculas personas: ut per Sosiam; *Ne quid nimis,* Euripides servis et barbaris mulieribus graves nimis sententias tribuit perperam.

Davus.] Servus astutus et versipellis, cui opponitur *Eros,* servus frugi apud Menandrum. Alii legunt, *divesne loquatur an Irus,* id est, pauper. Unde proverb. apud Erasm. *Iro pauperior.* Alii, ut videtur, melius: *Divusne loq. an heros.*

115. *Maturus senex.*] Ætate et rerum peritiâ adeptus sapientiam.

118. *Colchus an Assyrius.*] Certè diversarum nationum longè diversi mores, diversaque studia. Colchi naturâ sævi, Assyrii callidi et voluptarii, Thebani hebetes, Argivi arrogantes et magnanimi, &c. Vide lib. 2. Epist. 1. v. 244.

Colchus.] Lib. 2. Od. 13.

Assyrius.] Lib. 2. Od. 11.

Thebis.] Lib. 2. Sat. 15.

Argis.] Triplex Argos: Peloponnesiacum, Argiæ caput: Amphilochium in Epiro; Pelasgicum in Thessalia, hodie *Armiro:* de quo jam lib. 1. Od. 7.

119. *Aut famam sequere.*] Præceptum de formandâ personâ, seu de charactere personarum servando.

Famam.] Communem omnium opinionem.

Convenientia finge.] Ex decoro et rectâ ratione.

120. *Honoratum si fortè rep.* &c.] Prima pars præcepti. Si expressos jam ab Homero Achillis mores exponis rursum, vide ut talem eum exhibeas qualis vulgo existimatur, et fuisse cognoscitur, &c.

122. *Jura neget sibi natà.*] Jus omne suis in armis positum asserat. Iliad. 21. et 22.

123. *Sit Medea ferox.*] Vide Euripidis Medeam. De eâ nos ad Epod. 3. et 5.

Flebilis Ino.] Hæc Cadmi filia Athamantem maritum furore percitum fugiens, in mare se cum filio Melicertâ præcipitem dedit. Homer. Odyss. 5.

124. *Ixion.*] Is socerum fraude circumventum peremit. Virgil. Æneid. 6.

Io.] Hæc Inachi filia, à Jove adamata, atque in vaccam ut Junoni lateret, conversa: sed Juno rem cum intellexisset, œstro vexatam in Ægyptum usque egit ac depulit. Æschyl. Prometh. Ovid. Metam. 1.

Orestes.] Is ob interfectam matrem conscientiæ stimulis vexatus nusquam quiescebat. Vide Euripidem. De eo nos lib. 2. Sat. 3. v. 133.

125. *Si quid inexpertum.*] Alterum præcepti

cura ut *qualis ab initio apparuit, talis ad finem* usque *perseveret et secum conveniat.*

Arduum est communia loqui propriè: proindeque *tu majori cum laude argumentum de Iliade in tragœdiam rediges, quàm si inaudita et minimè cognita primus ed res.*

Porrò, *materia publica reddetur tibi propria, si nec hæreas circa vilem circulum et* omnibus *patentem, nec verbum verbo explicare studeas,* ut *fidelis interpres:* præterea *nec imitando conjicias te in angustias, è quibus te expedire nequeas,* seu *ob verecundiam, seu ob legem carminis.*

Nec incipies sicut olim poëta cyclicus:

Qualis ab incœpto processerit, et sibi constet.
Difficile est propriè communia dicere: túque
Rectiùs Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres ignota indictáque primus.
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem patulúmque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,
Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex. [584]
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

ANNOTATIONES.

membrum, de personâ novâ, et à nullo ante inductâ aut formatâ: qualis Dido apud Virgilium, Octavia apud Senecam, &c.

127. *Sibi constet.*] A suis moribus nunquam recedat, aut aliena appareat. Quod Homerus semper sedulò custodivit. Euripides autem meritò arguitur, quòd Iphigenia in Aulide prima timida mortem deprecatur, deinde verò, Achille, pro eâ exorante, animosam exhibeat se repentè, dicatque paratam sponte mactari pro salute Græcorum.

128. *Difficile est.*] Præceptum de scitè imitando, deque notâ personâ potiùs denuo exhibendâ, quàm novâ formandâ: quoniam hoc *audere* et ritè exequi sit difficiliùs et periculosius, quàm illud præstare: modo tamen quædam observentur solerter evitanda, quæ ab Horatio notantur.

Propriè.] Aptâ, convenienti et propriâ ratione.

Communia.] A nullo ante occupata et tractata.

129. *Iliacum carmen.*] Materiam seu personam in Iliade ab Homero tractatam. Nempe is multiplicis argumenti fons uberrimus: Illumque τῆς τραγῳδίας ἡγεμόνα, ποικιλώτατον καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδοποιῶν rectè nuncupat Plato de Repub.

131. *Publica materies.*] Publicata, nota, jam tractata, qualis in Iliade vel Odysseâ.

Privati juris erit.] Tua dicetur per novam et scitam dispositionem tractationemque à te inventam.

132. *Si Nec circa vilem, &c.*] Si passim non sequaris auctorem, quem tibi imitandum proposuisti, universa et singula ab eo desumendo: quod quidem vile, atque omnibus obvium, patens, et facile est. At contra maximæ artis et laudis est, sic imitari, ut nihil non tuum ac proprium esse videatur: ratione jam dictâ et mox dicendâ.

Patulum orbem.] Carmen vulgatum: argumenti dispositionem omnibus expositam et cognitam: materiam continuâ serie pertextam, more cyclicorum. Vide postea annot. v. 136.

133. *Nec verbum verbo.*] Imo sententias ingeniosè expiscari oportet; quemadmodum Sophocles, Euripides, aliique ex Homero. Quin et pleraque in unâ linguâ nitent, quæ in alterâ nihil habebunt splendoris.

134. *Nec desilies imitator in arctum, &c.*] Tertius hic est scopulus imitatori cavendus. Ne Dramatici carminis et Epici diversam legem turpiter ignoret aut confundat. Sciat ergo audeatque immutare permulta, et nova quædam inserere et affingere Tragœdiæ idonea, nec se coarctet ipse et astringat ad ea duntaxat, quæ induxit Epicus, v. g. Homerus, quem imitatur.

135. *Proferre.*] Al. melius, *referre*, licenter quidem.

136. *Nec sic incipies.*] Præceptum de initio grandiori evitando, quod tam Epicus quàm Tragicus cavere debet. Peccavit Statius in Achilleide, et Thebaiade; Seneca in Troade, &c.

Scriptor cyclicus.] Circulator; circumforaneus: vagus; trivialis, ἀγύρτης in compitis homines congregans, quibus inconditos versus occinnat: Virgil. Ecl. 3.

. . . . *Non tu in triviis indocte solebas*
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?

Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 10. In novâ comœdiâ inquit, cyclos dici invenio loca ubi venderentur mancipia: fortasse etiam ubi venalia reliqua. Astipulatur Schol. Aristoph. scribens κύκλον fuisse Athenis circum, seu locum, ubi carnes et pisces vendebantur. Sunt qui Mævium hic notari asserant. Casaubonus in Athen. lib. 7. cap. 5 multa eruditè de cyclo et cyclicis: atque *cyclicos* appellari solitos, quicunque materiam ad-

Fortunam

Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes; nascetur ridiculus mus.
Quanto rectiùs hic, qui nil molitur ineptè:
Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Trojæ.
Qui mores hominum multorum vidit, et urbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat;
Antiphaten, Scyllamque et cum Cyclope Charybdim.
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum. *Ecquid iste promissor dicet tam alto dignum exordio? Montes edunt partum, orietur mus risum excitans. Quanto meliùs is qui nihil perperam agit: Refer mihi, ô Musa, virum, qui post excisam Trojam perlustravit mores et civitates plurium hominum. Is non fumum è splendore, sed lumen è fumo educere parat, ut exinde res præclaras et mirandas proferat, Antiphaten, Scyllam Cyclopem, Charybdim. Nec Diomedis reditum incipit narrare à Meleagri morte, nec Trojæ expugnationem à duplice ovo.*

ANNOTATIONES.

quam continuâ serie pertexuissent: sicut Antimachus Thebanam historiam. Additque, quem verò Poëtam intelligat Horatius per *scriptorem cyclicum*, nominatim indicare non possumus. Stasimum docti putant qui auctor parvæ Iliadis extitit: sed repugnat Photius disertè illum separans à cyclicis. Itaque Cyclicus apud Horatium erit potius alius quispiam è Cyclo Epico: Nam poëtæ isti non ob præstantium carminis commendati, sed tantum propter seriem rerum eo corpore comprehensarum: quod valdè congruit illi Horatii loco, ubi ineptiarum arcessitur is quem Cyclicum nominat. Hæc omnia Casaub. cit.

137. *Fortunam Priami.*] Carminis de Priamo deque bello Trojano initium est nimis inflatum.

138. *Hiatu?*] Persius Horatii locum hunc revolvens ita scripsit Satira 5. init.

Fabula seu mæsto ponatur hianda tragœdo,
. . . .
. . . . *aut quantas robusti carminis offas*
Ingeris, &c.
Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino
Folle premis ventos, &c.
Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.

139. *Parturiunt montes.*] Ex Æsopi Fab. Phrædrus rem explicans sic ait:

. . . . *hoc scriptum est tibi,*
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Usurpatur nempe illa dictio proverbialis in eos qui magna ostentant ac pollicentur; minima verò, ut fere fit, præstant. Improbè autem et in suam perniciem tale dicterium aliquando jactârunt Ægyptii cum suo rege Tacha. Lacedæmonios auxiliatores pridem illi exspectârant; ubi Agesilaum regem demum adventare staturâ pusillum aspexerunt, non sine ludibrio dixere:
Ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν.
parturiebat mons: formidabat Jupiter: ille verò murem peperit. Quo alienatis Lacedemoniis Ægyptii profligati arrogantiam suam luerunt.

141. *Dic mihi musa virum.*] Exordium est Odysseæ Homeri.
Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, &c.

143. *Non fumum ex fulgore, &c.*] Non è splendidis initiis et promissis exigua et obscura, sed potius è tenui modestaque principio res magnas et nitentes profert.

144. *Miracula.*] Res admirationem moventes. Quanta scilicet pericula incurrit, et quantâ virtute astuque Ulysses est eluctatus.

145. *Antiphaten.*] Læstrygonum regem anthropophagum. Odyss. lib. 10.

Scyllamque.] Scopulum terribilem in freto Mamertino, ut fabulantur, Phorci filiam, cujus latera canibus latrantibus succincta. Odyss. 12. Cic. contra Verrem. *Hoc infestior nautis Verres quàm Scylla, quod multo se pluribus et majoribus canibus succinxerat.* Et de Harusp. resp. *Quam Scyllam tam eminentibus canibus tamque jejunis poëtæ fingendo exprimere potuerunt?* Vide Virgil. Ec. 6. v. 74.

Cyclope.] Polyphemo Cyclopum rege. Odyss. 9. nos lib. 1. Sat. 5.

Charybdim.] Voraginem Scyllæ adversam in freto Siculo 12. Odyss. cit. Virgil Æneid. 3. nos lib. 1. Od. 27.

146. *Nec reditum Diomedis, &c.*] Nec in Odysseâ longè nimis exordium aut aliam quamvis narrationem repetit: ut fecit in suo de Diomedis reditu carmine Antimachus, qui et Thebanam scribens historiam viginti quatuor volumina implevit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret. De Diomede lib. 1. Sat. 5.

147. *Nec gemino bellum Trojanum, &c.*] Nec Iliadem condens à primâ origine res narrat, aut poëma exorditur: ut in parvâ Iliade Stasimus, qui et Ledam à Jove adamatam, duo peperisse ova, et ex eorum altero Castorem et Clytæmne-

Semper ad eventum festinat: et in medias res
Non secus ac notas, auditorem rapit; et quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego, et populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulæa manentis, et usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores

Semper ad finem tendit: et transfert auditorem in medias res velut cognitas: quæ verò tractata non fore pulcra judicat, omittit. Porrò sic fingit, sic intermiscet ficta veris, ut medium initio, finis medio non discordet.

Accipe quid ego populusque mecum exoptet. Si vis retinere plausorem usque ad peristromata, exspectantemque donec actor dicat, Vos plaudite; cujusque ætatis mores à te exprimendi sunt,

ANNOTATIONES.

stram, ex altero verò prodiisse Pollucem et Helenam, quæ à Paride rapta excidii causa Trojani fuerit, prolixè et otiosè commemorat. Similiter peccârunt auctores Heracleïdis et Theseïdis, quos redarguit Aristoteles in suâ Poëticâ.

148. *Semper ad eventum festinat.*] Egregium sane præceptum, ut leviter perstringantur nonnulla quidem dictu necessaria, graviter autem et potissimum tractentur quæ propositum maximè remque promoveant. Hoc verò ut et præcedens etiam perditè violavit Statius in Thebaïde, ubi et res altius repetit et permulta congerit vel parum conducibilia vel nihil, quæ quidem integro carmine rescindi queant.

In medias res, &c.] Rerum primordia supponi debent ut nota; auditoris autem animus in res medias statim rapiendus: quæ verò præcesserunt, occasione datâ, subinde narrantur solerter et tempestivè. Sic Homerus Iliadem ab Achillis irâ, quæ Trojæ excidium paulò antecessit; et Virgilius Æneidem à septimo errorum Æneæ anno exorsus est. Macrob. Saturnal. lib. 5. cap. 2. *Homerus*, inquit, *vitans in Poëmate historicorum similitudinem quibus lex est incipere ab initio rerum, et continuam narrationem ad finem usque perducere; ipse poëticâ disciplinâ à rerum medio cœpit, ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit à Trojano litore describere; sed facit eum primo navigantem de insulâ Calypsonis; et ex personâ suâ perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Trojâ ad Calypsonem pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex personâ propriâ describit Poëta. Quem secutus Maro Æneam de Sicilia perducit ad Lybiam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas navigationem suam de Trojâ usque ad Siciliam, &c.*

150. *Quæ desperat tractata nitescere, &c.*] Præceptum de seligendis præcipuis argumenti partibus et adjunctis, quæ tractata pulcritudinem poëmati conferant: deque cæteris relinquendis quæ nec oratione splendescere nec splendorem argumento et proposito facere possint. Sic pleraque minimum adjuvantia Homerus prætermisit in Iliade et Odysseâ; in hâc Palamedem Ulyssis fraude interfectum: in illâ, raptum Helenæ, Achillis apud Lycomedem regem latebras, &c. Virgilius pari arte et solertiâ nihil dixit de Æneæ in Macedoniam appulsu: nihil de adventu in Laurentum agrum, deque comitum ejus Trojanorum certamine adversus Latinum regem et Aborigines ea loca tenentes. T. Liv. lib. 1. init.

151. *Atque ita mentitur, &c.*] Præceptum de affingendis plerisque, ita tamen ut omnia cohæreant, utque à veris falsa vix discerni queant. Est enim fictio velut anima poëseos. Arist. Poët. Sic ficta à Virgilio complura, totosque Æneidos libros esse confictos, nemo literatus ambigit. Certè doctis constat Trojam ab Ænea et Antenore proditam, Africam nunquam illum vidisse, nedum Diomedem: Didonem à Schæi viri morte castissimam vixisse, &c. Huc pertinet quod præcipit Scaliger, lib. 3. c. 97. *Argumentum sumendum est brevissimum; illudque maximè varium multiplexque faciendum.*

152. *Primo ne medium, &c.*] Quintil. lib. 4. cap. 2. *Prima sit curarum, ut id quod fingimus fieri possit: deinde ut et personæ et loco et tempori congruat; et credibilem rationem et ordinem habeat: si contingat etiam, ut veræ alicui rei cohæreat, aut argumento quod in causâ sit confirmetur. Quam quæ tota extra rem petita sunt mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipuè, ne qua inter se pugnent: quædam enim partibus blandiuntur; sed in summum non consentiunt. Præterea ne iis quæ vera esse constabit, adversa sint, &c.*

154. *Si plausoris eges, &c.*] Si vis scribere Tragœdiam, quæ ita populum delectet, ut ad usque finem in amphitheatro detineat, et donec amoveantur aulæa scenam exornantia.

155. *Vos plaudite.*] Hoc dicebat histrio peractam fabulam indicans. Tullius in Catone, c. 19. *Sapienti non est usque ad* plaudite *vivendum*, id est, usque ad vitæ finem, scilicet ut honestè vixisse intelligatur.

156. *Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.*] Præceptum hoc de moribus bene et luculenter

Mobili-

Mobilúsque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces jam scit puer, et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temerè, et mutatur in horas.
Imberbis juvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibúsque, et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúsque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animúsque virilis
Quærit opes et amicitias, inservit honori;
Commisisse cavet quod mox mutare laboret. [8 8]
Multa senem circumveniunt incommoda; vel quòd
Quærit, et inventis miser abstinet, ac timet uti:
Vel quòd res omnes timidè gelidéque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidúsque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne fortè seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles;
Semper in adjunctis, ævóque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segniùs irritant animos demissa per aurem.

et naturis annisque mutantibus decor tribuendus est.

Puer jam loqui sciens, et firmo pede gradiens, ludere amat cum æqualibus, irascitur facilè et placatur, atque horis singulis *mutatur. Juvenis sine barbâ, dimisso tandem pædagogo, delectatur equis et canibus et campo* Martio: *flexibilis ad vitium, reprehensionis impatiens, utilium contemptor, pecuniam profundens, superbus, ardenter cupiens et cupita citò deserens.*

Ætas et animus virilis habet alia jam *studia: studet comparandis divitiis, dignitatibus, amicis; cavet facere* id *cujus mox pæniteat. Senex pluribus molestiis obnoxius est; seu quia* opes *accumulat, et quæsitis parcit infelix; seu quia pigrè et frigidè cuncta molitur; procrastinator, longinqua sperans, segnis, cupiens* vivere *diutius, morosus, queribundus, laudator ævi se puero transacti, juniores* autem *arguens* crebrò *et objurgans.*

Anni accedentes plura bona secum afferunt, plurima abeuntes auferunt. Ne fortè adolescenti committantur officia senis, aut puero quæ *viri* sunt, *diligenter observabit ætatum differentias et proprietates.*

Vel res in theatro peragitur, vel facta narratur: audita minus animum movent quam quæ videntur.

ANNOTATIONES.

exprimendis non semel inculcat Horatius, videlicet præcipuum.

162. *Equis canibusque, et aprici, &c.*] Venationi, item exercitationibus juventuti Romanæ consuetis in Martio campo, natatu, cursu, palæstrâ, luctâ, &c. Vide lib. 1. Od. 8.

163. *Cereus in vitium flecti.*] Mollis et facilis ad suspiciendam quamlibet affectionem perversam, sicut cera ad quamcunque formam et figuram.

164. *Utilium tardus provisor.*] Ut qui nondum egestatis incommoda expertus sit.

167. *Amicitias.*] Quæ *optima et pulcherrima vitæ supellex.* Cic. in Lælio.

Honori.] Excellentiam expetit ætas florens. Aristot. Rhetor.

170. *Inventis miser abstinet, &c.*] Sunt avari senes, quòd usu didicerunt et difficile esse invenire et facile amittere. Aristot. cit. *Potest quicquam esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?* Cic. cit.

172. *Spe longus.*] Nemo tam senex, qui annum vivere non speret. Cicero ibidem.

173. *Querulus.*] Nam senes plerùmque *contemni se putant, despici et illudi.* Cic. de Senect.

Laudator temporis acti.] Senex res olim præteritas cum gaudio in memoriam revocat, aliisque narrat. Arist. cit.

178. *Ævo aptis.*] Ut juveni levitas, adolescenti fervor, viro cura divitiarum, ambitio et cupiditas honoris; seni maturitas et prudentia tribuatur, &c.

179. *Aut agitur res, &c.*] Præceptum grave ne res ulla vel atrocior, vel turpior in scenam proferatur, aut publicè fiat; sed narretur duntaxat. Quod si contra fiat, spectator non movetur suaviter, sed offensus indignatusque explodit.

Agitur.] Hinc dramatis et dramaticæ poëseos nomen.

180. *Segnius irritant animos, &c.*] Curet igitur poëta dramaticus, ut agatur in scenâ quicquid magis afficere potest, ratione tamen et modo statim explicandis.

Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam; multáque tolles [189]
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens:
Nec pueros coram populo Medea trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, et spectata reponi.
Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui persona laboret. [190]
Actoris partes chorus officiúmque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, et hæreat aptè.

quæque spectator ipse sibi tradit. Attamen in theatro non exhibebis intùs peragenda: et pleraque aspectui non objicies, sed mox oratione repræsentabis velut modo acta. Nec Medea liberos occidat ab oculos spectatorum: vel nequam Atreus palàm coquat humana membra. Nec Progne transformetur in volucrem, aut Cadmus in serpentem. Quicquid mihi sic exhibes, non credo, imò *aversor.*

Nec brevior, nec longior quinque actibus sit fabula, ut sæpiùs spectanda reposcatur. Nec Deus adbibeatur nisi difficultas occurrat digna tali *vindice:. Nec quarta persona loquendo desudet. Chorus sustineat personam* unius *actoris et viri. Ne verò in mediis actibus quidquam dicat, nisi quod ad rem sit et faciat.*

ANNOTATIONES.

181. *Oculis fidelibus.*] Plaut. Trucul.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem.

183. *Scenam.*] Nomen à σκηνὴ umbraculum quod olim sub arborum umbraculis prima dramata fuerint acta. Postea vero locus tabulatis et contignationibus constructus, aulæisque et picturis rem theatricam adjuvantibus decoratus est.

185. *Nec pueros coram, &c.*] Ut ineptè apud Senecam Tragicum: Qui non immeritò *à paucis probatur*, Scalig. lib. 3. cap. 97.

Medea trucidet.] De Medeâ in Epodis. Quod pertinet ad rem præsentem, notandum est præceptum hoc gravissimum à Tragicis Græcis religiosè semper observatum; et eos allucinari qui aliter putant. Apud Æschylum, Agamemnonis in suo palatio trucidati auditur clamor luctuosus; minimè verò cædes spectatur. Apud Sophoclem, Clytæmnestra ab Oreste cæsa intus vociferatur, auditurque; at nequaquam in scenâ occiditur. Hæc et alia bene multa sagaciter, strenuè gravitérque probat vir Dramaticæ rei peritissimus Hedelinus in Praxi Theatricâ: ubi et Sophoclem defendit, quòd Ajax gladio suo palam incumbat. Verùm in proximo nemore id perpetrare Ajax intelligi potest.

186. *Atreus.*] Suprà, v. 91.

187. *Progne.*] Hæc Ityn filium Tereo marito comedendum apposuit, à quo jam ense transfigenda in hirundinem versa est. Philomela ejus soror in avem sui nominis, Itys in phasianum, Tereus ipse demum in upupam. Ovid. Met. 6.

Cadmus in anguem.] Agenoris ille filius à patre missus ad Europam sororem quærendam, varias orbis regiones pervagatus, senio tandem ingruente, in serpentem mutatus est. Ovid. Met. 3.

189. *Neve minor, &c.*] Hæc certè justa est fabulæ magnitudo. Nam si plures quàm quinque actus sint, nimis laxa tractatio et dispersa vis rem enervabit. Si tres solùm fuerint actus, vel argumentum nimis pressum ac jejunum fiet elumbe; vel rebus et adjunctis pluribus nimium coarctatis erit confusum.

191. *Nec Deus intersit, &c.*] Non enim intervenire in machinâ numen debet, nisi quando res adeo difficilis continget, ut ope nequeat humanâ extricari; et Deum aliquem subvenire, æquum esse decorumque videatur. Hinc vitiosa catastrophe Medeæ Euripidis jure exploditur. Vide Arist. Poëtic. Sed et culpatur idem, quòd sæpius Deos è machinâ producat: Dianam in Hippolyt. Minervam in Iphigen. Tauric. Thetin in Andromach. Castor et Poll. in Helen. &c.

192. *Nec quarta loqui persona laboret.*] Ita saltem consuetum Dramaticis Græcis. Tres personæ duntaxat agunt simul et colloquuntur; atque muta est, si inducatur, quarta. Nihil tamen vetat quartam induci non multa loquentem. Scaliger lib. 3. *Quatuor in eâdem scenâ personas loqui, nulla religio est.* Profectò si parum agat loquaturve quarta, haud ullam afferet perturbationem aut confusionem.

193. *Actoris partes.*] Chorus eos exhibet, qui rei peractæ interfuerint: plures sunt homines, sed unus loquitur, Coryphæus dictus. Porrò Chorum jam pridem obsoletum instaurari velut maximum Scenæ ornamentum non abs re exoptat Hedelinus ante laudatus: ac de istis egre-

Ille

Ille bonis faveatque, et concilietur amicis,
Et regat iratos, et amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensæ brevis; ille salubrem
Justitiam, legésque, et apertis otia portis:
Ille tegat commissa; Deósque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
  Tibia non ut nunc orichalco vincta, tubæque
Æmula; sed tenuis, simplexq; foramine pauco, [8.1]
Aspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu:
Quò sanè populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castúsque, verecundúsque coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinóque diurno
Placari Genius festis impunè diebus;
Accessit numerísque modísque licentia major.
Indoctus quid enim saperet libérque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motúmque et luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevêre severis,

Ille probis suffragetur, et amicis opituletur: iratos placet, et innocentes protegat: laudet frugalitatem, justitiam salutarem, et leges, et pacem fores aperientem: arcana sibi *credita ne revelet; et numina deprecetur, ut miseris sors melior contingat, pejor* autem *superbis.*

Tibia quondam *non sicut nunc compacta oricbalco, et buccinæ par; sed exigua, et simplex, et paucis foraminibus, canentem Chorum adjuvare idonea erat, et sono replere sedes baud tunc valde refertas. Illuc enim populus numerari facilis, quippe non frequens, et frugalis, et pudicus, et modestus conveniebat. Postea* verò *quàm victor imperium atque urbis pomœrium amplificavit; ac diurnâ compotatione genio indulserunt impunè diebus festis,* tum quoque *versuum et musicæ luxuria aucta est. Nam quid melius facerent agrestes imperiti et labore soluti cum civibus mixti, et sordidi cum bonoratis? Sic antiquæ arti saltationes luxuriosas adjunxit tibicen; et per theatra amplum syrma traxit. Sic et* olim *modesti lyræ soni* per luxum *multiplicati sunt:*

ANNOTATIONES.

giè differit. Prax. Theatr. l. 3. c. 4. ubi redarguit Aristotelem et Scaligerum, apud quos perperam Chorus appellatur *otiosus rerum curator.*

196. *Ille bonis faveatque, &c.*] Chori officia recenset Horatius. Exempla lege passim apud Tragicos Græcos: nec te moretur Seneca ubique ferè vitiosus.

199. *Apertis otia portis.*] Vel privatarum ædium, vel civitatis, vel etiam templi Jani fores apertæ indicant pacem, clausæ autem bellum. Vide lib. 4. Od. 15.

202. *Tibia non ut nunc.*] Chorus in mediis actibus agebat et loquebatur per Coryphæum, ut antè dictum est. Sed præterea inter unum et alterum Actum canebat saltabatque. Hinc mentionem facit Horatius de instrumentis musicis Chori concentum adjuvantibus.

Tibia.] De hâc fusè Scaliger, Poët. l. 1. c. 20.

Oricbalco vincta.] Gall. *garnie de leton.* Angl. *Begirt with Brass.* Montanum illud æs magno quondam in pretio fuit; quod auri splendorem, et æris duritiam habebit. Isidor. Fest. Servius ad 12. Æneid. *oricbalcbum omnibus metallis pretiosius fuit,* inquit.

Tubæque æmula.] Gall. *aussi grande et aussi éclatante que la trompette.* Angl. *As big and as clear sounded as a Trumpet.*

203. *Foramine pauco.*] Quatuor fuisse primùm foramina scribit Varro; alii tria duntaxat.

205. *Sedilia.*] Caveam, in quâ subsellia ad spectandos ludos, Vide cit. Scalig. lib. 1. c. 21. ubi de theatro, et amphitheatro; deque eorum partibus, incrementis, et ornamentis.

208. *Agros extendere victor, et urbem, &c.*] Iis tantùm licebat urbis mœnia proferre, qui imperii fines propagâssent. Vopisc. in Aureliano.

210. *Placari Genius.*] Vide lib. 3. Od. 17. et lib. 2. Epist. 1. v. 144.

Impunè.] Sine metu legum et Censorum. De die epulari veritum olim: et pœnis constitutis luxuriam et sumptus coërcuerunt leges Cornelia, Julia, &c.

211. *Accessit numerisque, &c.*] Gliscente populi luxu, pariter et theatrasis apparatus crevit et luxuriatus est.

212. *Indoctus quid enim.*] Licentiam nempe illam majorem in versibus et musicâ postulabant spectatores luxuriosi; plebei rusticis, nobiles plebeiis inquinati et corrupti.

213. *Confusus, turpis honesto?*] Diu quippe ludos spectârunt confusi nobiles cum populo. Tit. Liv. Valer. Max. lib. 2. cap. 4. Vide Ep. 4. annot.

216. *Sic etiam fidibus.*] Ut in comœdiâ

atque elocutio rapida invexit dictionem antea inauditam: nec non ſermo utilia documenta continens et futurum præſagiens vix diſcrimen habuit à Delphis oracula proferentibus.

Paulò poſt is qui propter vilem hircum contendit carmine tragico, nudos introduxit Satyros ruſticos; et acerbus protulit ſales, illæſâ ſeveritate tragœdiæ: propterea quod oblectamentis et jucundâ novitate detinendus erat ſpectator ſacris perfunctus, et ebrius, et ſine lege.

At ſic oportet Satyros riſores et dicaces commendare, ſic è ſeriis ſermonibus ad jocoſas tranſire, ut quiſquis Deus vel Heros producetur, paulò ante in auro et purpurâ conſpectus, non loquatur ſordidè quaſi in vili tabernâ; neve terram fugiens ſectetur nubila et vacua. Tragœdia verſus leviculos reſpuens,

Et tulit eloquium inſolitum facundia præceps;
Utiliúmque ſagax rerum, et divina futuri [292]
Sortilegis non diſcrepuit ſententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agreſtes Satyros nudavit, et aſper
Incolumi gravitate jocum tentavit; eò quòd
Illecebris erat et gratâ novitate morandus
Spectator, functúſque ſacris, et potus, et exlex.
Verum ita riſores, ita commendare dicaces
Conveniet ſatyros, ita vertere ſeria ludo;
Ne quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conſpectus in auro nuper et oſtro, [693]
Migret in obſcuras humili ſermone tabernas;
Aut dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia verſus,

ANNOTATIONES.

tibiæ ſonos et foramina, ita etiam in tragœdiâ lyræ chordas et modos auxit luxus. In hac tres primum deinde ſeptem, poſt decem fuiſſe aiunt.

Severis.] Cic. 2. leg. *antiquæ muſicæ ſeveritas.*

217. *Facundia præceps.*] Verſus magniloqui, turgidi, rapidè fluentes, ut torrens.

218. *Utilium ſagax rerum.*] Tragœdiæ Chorus ſententias portulit affectavitque nimium acutas, obſcuraſque, ſimiles oraculis.

Divina futuri.] Ventura prænuncians ad inſtar Apollinis Delphici.

219. *Sortilegis.*] Vide infrâ ad verſum 403.

Delphis.] Apollo colebatur, et reſponſa dabat apud Delphos. Vide lib. 1. Od. 7.

220. *Carmine qui tragico.*] Agit Horatius de Satyrico Græcorum dramate: cujus aliqui dicunt inventorem Cratinum in Dionyſiis, Suidas autem Pratinam Theſpi non multis annis poſteriorem. Unum iſtius generis drama ſupereſt nobis *Cyclops* Euripidis. Porro iſta Græcorum dramata Latini utcunque imitati ſunt in Attellanis fabulis: *quas argumentis dictiſque jocularibus ſimiles* Diomedes ſcribit. Vide Tit. Liv. lib. 7. init.

Certavit ob hircum.] Scilicet poëtæ ſuum quiſque Satyricum poëma certatim edebant. Et qui victor cenſebatur mercedem accipiebat hircum, quem Baccho ſacrificabat. Hinc nomen tragœdia, à τράγος *hircus*, et ᾠδὴ *cantus*. Alii tamen quaſi τρυγῳδίαν dici volunt, à τρύγες *fæces*, quod hiſtriones primùm *ore fæcibus peruncto*, in ſcenam prodirent agerentque tragœdiam, ante inventum perſonæ uſum. Vide poſtea v. 277.

221. *Satyros nudavit.*] Satyrica dramata edidit, in quibus erat Chorus è Satyris, Coryphæuſque Silenus. Hiſtriones nimium perizomatis, villoſâ tunicâ, hircinis pellibus, Satyrorum habitum et ſpeciem referentes, inter Actus, et poſt tragœdiam ſales et dicteria jactabant: ſicque riſum moventes populum delectabant.

244. *Functuſque ſacris.*] Quoniam ludi pars erant religionis et cultûs Deorum, ſic faſtidium inſulſæ plebis fallendum fuit, et *gratâ novitate* jocoſis nempe ſalſiſque carminibus detinendi ſpectatores. T. Liv. cit. lib. 7.

Potus et exlex.] Poſt ſacra voluptati dumtaxat inhians, ſuo genio nihil jam negans: quique epulis et vino refertus nullâ jam lege regi poteſt.

225. *Verum ita riſores.*] Ita plebis faſtidio obſequendum, ut decorum non violetur.

227. *Deus.*] Pan, Bacchus, Silenus, &c.

Heros.] Semideus; Hercules, &c.

288. *Regali conſpectus in auro, &c.*] In tragœdiâ magnificè locutus ex decoro, idem poſt in Satyrico dramate abjecta, obſcœna, ſordida ne effutiat, quaſi tabernarius.

229. *Tabernas.*] Alludit Poëta ad tabernarias fabulas, in quibus Perſonæ viles et argumentum humile. Feſtus.

230. *Aut dum vitat humum.*] Ergo adhibendus ubique modus: medium teneat, ſuamque dignitatem ſervet: nec incidat in comicam parvitatem et humilitatem, nec vanè extollatur et inaniter intumeſcat.

231. *Effutire leves, &c.*] Tragœdiæ gravitas cuſtodiri debet inter protervos Faunorum ſales et jocos. Sic matrona in ſacris non leviter et

Ut

Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paulùm pudibunda protervis.
Nón ego inornata et dominantia nomina solùm,
Verbáque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar Tragico differre colori,
Ut nihil intersit Davúsne loquatur, et audax
Pythias, emúncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multùm, frustraque laboret [illegible]
Ausus idem. Tantum series juncturáque pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac penè forenses,
Aut nimiùm teneris juvenentur versibus unquam:
Aut immunda crepent, ignominiosáque dicta.
Offenduntur enim quibus est equus, et pater, et res:
Nec si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
Æquîs accipiunt animis, donantve coronâ.

tanquam matrona diebus festis saltare compulsa, lascivos inter Satyros aliquantò verecunda esset debet. Ego Satyrica scribens, ô Pisones, non consectabor dictiones inconditas aut simplices dumtaxat: neque sic curabo declinare tragœdiæ speciem, ut nihil ponam discriminis, utrum loquatur Davus et inverecunda Pythias deluso Simoni talentum extorquens, an Silenus curator et minister dei alumni.

E materiâ vulgatâ sic *poëma condam, ut quisque pariter* facere posse *confidat, rem* verò *tentans desudet plurimum, et perdat operam.*

Tantum valent ordo et connexio: tantum venustatis addunt argumento vulgari.

Satyri è silvis prodeuntes non debent, ut opinor, tanquam in urbibus atque in foro educati carmina juvenilia et nimis polita dicere, *nec obscœna et contumeliosa eructare.* His *enim offenduntur habentes equum, et patrem, et opes, neque probant vel laudant quicquid placet ementibus frictum cicer et nuces.*

ANNOTATIONES.

lascivè, sed modestè et graviter saltans, nihil sui decoris amittit.

232. *Moveri jussa.*] Erant enim choreæ sacræ modò virginum, modò matronarum, ut in ludis Megalensibus, et in sacris Cybeles: et jussu Pontificis agebantur.

234. *Non ego inornata.*] Docet Poeta Satyrici carminis dictionem esse debere tragicâ inferiorem, at agresti superiorem.

Inornata.] Abjecta, vetusta, obsoleta.

Dominantia.] Græcis κύρια, à translatis suo jure non expulsa, res propriè et apertè significantia: qualia sunt quæ res venereas et obscœnitatem clarè et simpliciter denotant.

235. *Satyrorum.*] Al. *satirorum.*

236. *Nec sic enitar.*] Decorum personarum hîc etiam, ut et alibi semper observandum est.

Tragico colori.] A tragœdiæ magniloquentiâ.

237. *Davus, Pythias, Simo.*] Personæ Comicæ apud Lucilium, Menandrum, Terentium.

231. *Emuncto.*] Terent. *Emunxi argento senes.*

239. *Silenus.*] Gravior quædam persona, qualis ille Bacchi pædagogus.

240. *Ex noto fictum carmen sequar.*] Satyricum ego drama condere volens, non confingam argumentum, ut solent Comici; sed potiùs ex notâ materiâ et historiâ desumpto argumento, affictisque ut decet adjunctis, carmen eximiè componam. Sic Euripides *Cyclopem* finxit ex Homeri Odyssеâ 9. Vide supra v. 128. et 129.

241. *Sudet multum.*] Cic. orat. perf. *Illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil experienti minùs.* Vide Quintil. lib. 2. cap. 1. et lib. 4. cap. 2.

242. *Series*] Rerum dispositio scita et ingeniosa.

Junctura.] Structura verborum artificiosa.

243. *Accedit honoris.*] Ex illa solerti inventione, fictione, connectione, ordine.

244. *Silvis deducti.*] Vel agrestes et in silvis educati: vel à proscenio silvestri et nemoroso prodeuntes. Nam triplex erat scenæ forma triplici dramati respondens. Tragica columnis suffulta, superbisque fastigiis et signis ornata. Comica ædium privatarum speciem ostendebat. Satyrica arbores, montes, speluncas, agrestia omnia exhibebat. Vitruv. lib. 7. cap. 5.

Fauni.] Dii silvestres, qui et Sylvani et Satyri: de his jam l. 1. Od. 4. l. 2. Od. 17. l. 3. Od. 18.

246. *Teneris juvenentur versibus.*] Ne versibus nimium excultis juveniliter et scurriliter lasciviant: sed ubique simplicitatem rusticanam redoleant.

247. *Ignominiosa.*] Famam alicujus labefactantia.

248. *Quibus est equus, et pater.*] Equites Rom. et Patricii: honesti viri et nobiles.

249. *Fricti ciceris et nucis emptor.*] Homines, infimæ sortis è plebe: qui dum spectaculis aderant, emebant frictum cicer ad levandam famem.

Nucis] Frictæ quoque nuces ibi vendebantur. Plaut. Athen. lib. 2. Festus *nuces ustas* dicit.

Syllaba

Syllaba longa brevi subjuncta appellatur Iambus, pes celer: unde et vocati sunt Iambici trimetri: quanquam sex edebat sonos, à primò usque ad ultimum æqualis. Is autem *nuper, ut aliquanto lentior et gravior ad aures perveniret, in patriam ditionem ultro admisit firmiores Spondeos,* non ita tamen, *ut consorti locum secundum vel quartum concederet. Talis etiam infrequens reperitur in Accii Enniique celebratis Iambicis. Certe Iambici Spondeis crebris graves in scenam producti, vel properantem nimis operam et negligentiam arguunt, vel turpem artis inscitiam.* At *quilibet judex haud animadvertit inconditos versus: et poëtis Latinis indulgentia immeritò concessa est.* Ergone *ideo spatier, et parùm accuratè scribam? an omnes credam errata mea cognituros, providus et securus citra spem indulgentiæ? Tum demum culpam effugere* quidem sed *non laudem meruero.* Itaque *Pisones, die docteque scripta Græcorum evolvite. Verùm Majores vestri et numeros et jocos Plauti approbaverunt:*

Syllaba longa brevi subjecta vocatur Iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accrescere jussit
Nomen Iambëis, cùm senos redderet ictus, [295]
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviórque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in jura paterna recepit,
Commodus et patiens; non ut de sede secundâ
Cederet aut quartâ socialitèr. Hic et in Accî
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Ennî.
In scenam missus magno cum pondere versus,
Aut operæ cele:is nimiùm curâque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata judex:
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircóne vager, scribámque licenter; an omnes
Visuros peccata putem mea, tutus, et intra
Spem veniæ cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca [296]
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.
At vestri proavi Plautinos et numeros et

ANNOTATIONES.

251. *Syllaba longa.*] Agit iterum de versibus Dramati propriis. Nam de his jam suprà v. 80.

252. *Pes citus.*] Auson. vel ociorem Parthorum sagittis dicit.

253. *Cùm senos redderet ictus.*] Cùm sex haberet pedes, omnes Iambos; ob celeritatem trimetri dicti sunt; quasi tres solum percussiones atque tria duntaxat intervalla pronunciando faciunt. Quint. lib. 9. cap. 4. suprà, lib. 1. Sat. 10. v. 43.

256. *Spondeos stabiles, &c.*] Inserti sunt Spondei pedes tardiores in versibus Iambicis, ad dandum iis pondus et robur, magisque movendos animos audientium.

258. *Accî.*] Accius, sive Actius, aut Attius, Poëta celebris, de quo lib. 2. Sat. 10. et lib. 2. Epist. 1. ubi et de *Ennio.*

259. *Ennî.*] De eo lib. 4. Od. 8. v. 20. Item locis mox citatis.

260. *In Scenam missus.*] Appositè Marcilius corrigit, *missos*: aliàs quæ syntaxis?

263. *Non quivis videt, &c.*] Prolepsis ad quam mox respondet, *idcircóne vager,* &c. Apage versiculum.

Nec tantâ in metris veniâ conceditur uti,

quem velut Horatii affert Servius ad 5. Æneid. et collocant aliqui ante istum, *Non quivis videt,* &c.

264. *Et data Romanis,* &c.] Vide lib. 1. Sat. 4. et 10. lib. 2. Epist. 1.

265. *Scribamque licenter.*] Nullâ habitâ ratione pedum et legis metricæ: an Latinorum negligentiam imitabor potiùs quam exactam rationem Græcorum?

266. *Intra Spem veniæ*] Præcisâ spe omni veniæ: quâ si mihi blandirer, oscitanter scriberem nec mihi satis caverem. Sunt qui emendârint, *extra.* Sed veteres codices reluctantur. Vide A. Gell. lib. 12. c. 13. Extra spem veniæ est, qui scit nullam fore veniam. Intra spem veniæ cautus et tutus est, qui licet veniam speret, rectè amans sibi cavet tamen, et peccare non vult. Hæc ego.

267. *Vitavi denique culpam,* &c.] Quod si versus Iambicos diligenter condam, nec hoc satis aut laudem. Plaut. Trinum. Scen. ult.

Si quid amicum erga bene feci, aut consului fideliter;
Non videor meruisse laudem, culpâ caruisse arbitror.

Qui erratum vitat, quod debet, non ideo laudem meretur; sed qui ingeniosè, rectè, artificiosè scribit, et laudatur.

270. *Plautinos et numeros et sales.*] Donatus in Plauto notat et carpit numeros inconditos et peregrinos, item sales frigidulos interdum atque

Lauda-

Laudavêre sales: nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati; si modò ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimúmque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ
Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent ageréntq; peruncti fœcibus ora. [897]
Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, et modicis instravit pulvita tignis,
Et docuit magnúmque loqui, nitique cothurno.

certè *utrosque faciliùs quam par est, ne dicam stolide, admirati: si quidem ego et vos novimus infacetum sermonem à venusto distinguere, et rectum modulum sentimus digitis atque auribus.*

Thespis reperisse fertur Tragicæ musæ genus incognitum, et carpentis circumtulisse carmina, quæ cantarent agerentque vultum habentes fæce oblitum.

Post eum Æschylus inventor larvæ et stolæ decoræ theatrum parvo tabulato extruxit, atque instituit loqui magnificè et incedere coburno.

ANNOTATIONES.

etiam scurriles, &c. S. Hieronymus Apolog. in Ruffin. *Plautinum salem* dicit, pro scurrili. Laudant tamen Cicero Offic. 1. Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 1. Gell. lib. 3. cap. 3. Vide lib. 2. Epist. 1, v. 58. Item. v. 170.

274. *Digitis et aure.*] Versuum dimensionem digitis faciunt parum exercitati, aurium verò judicium adhibent peritiores.

275. *Tragicæ genus invenisse.*] Libet altiùs repetere originem Tragœdiæ ac Dramatum. Bacchus Icarium docuerat plantare vites. Hic in Attico agro hircum vineas depopulantem Baccho mactavit, convocatis ad sacrificium vicinis, qui choreis et cantilenis Dei lætitiæ datoris vindictam celebrârunt. Religiosè illud etiam quotannis vindemiarum tempore fieri placuit tum in pagis, tum subinde in urbibus. Mox cæperunt scribere certatim poëtæ τραγῳδίαν, id est, carmen hirci, vel de hirco: quod â choro decantatum. Illis carminibus Baccho sacris inserta, addita, substituta quædam alia fuerunt, atque etiam dialogi inter duos aut plures. Hinc que natum drama cùm Comicum, tum Tragicum, tum Satyricum. Quod ad inventorem spectat, certe ante Thespim fuerunt Dramatici rudiores quidem.: at ille nominatur auctor, quoniam unum actorem induxit; qui dum chorus Bacchi laudes canens paululum interquiesceret, herois aut summi cujuspiam viri insigne aliquod facinus carmine celebrabat. Alia insuper ornamenta subjunxi, quibus Tragœdia illustrata est.

276. *Dicitur.*] Scilicet res non extra controversiam est. Scalig. Poët lib. 1. cap. 6. sic habet: *Qui primus Tragœdiam dederit, haud ita pro comperto habetur. Satis constat illam, à Thespi nitidiorem factam, qui pensiles scenas in plaustris circumegit: addiditque nudis oribus fæcem pro persona.*

Plaustris vexisse poëmata.] Circa vicos Thespis aliique plaustris vecti in obvium quemque scommata jactabant et falsa convicia. Plutarch. in Salone. Hinc Proverb. E plaustro loqui.

Thespis.] Atheniensis ille poëta Solonis tempore floruit ante Æschylum plus sexaginta, ante Sophoclem octoginta circiter annis. Thespis Protagonistam seu histrionem induxit cum Coryphæo, aut alio quopiam è Choro loquentem. Æschylus deinde alterum seu Deuteragonistam addidit. Denique Sophocles tertio sive Tritagonista adjuncto Tragœdiam perfecit.

277. *Peruncti fæcibus ora.*] Ideo Thespis aliique vultu cerussâ, vel minio, vel fæce peruncto dicteriis obvios quosque incessebant, ut imitarentur Silenum rubicundum, Satyrosque dicaces Bacchi socios et ministros. Illos Aristophanes τρυγοδαίμονας vocabat. Gall. *Diables barboüilles de lie.* Angl. *Merry Andrews bedawbed with Lees.* Vini an olei fœcibus tingerent se histriones, disceptant fatali more suo Grammatici, et nugas nugis addunt, inquit Scaliger paulò ante citatus.

278. *Personæ.*] Ne agnoscerentur histriones.

Pallæ.] Quæ ad pedes imos usque demissa, et Latina dicebatur, ad discrimen pallæ Gallicæ, quæ brevior.

279. *Æschylus.*] Domi nobilis Poëta iste non militando magis, quàm scribendo acer et audax fuit. In Marathoniâ pugnâ non ultimam laudem tulit: adeo bibax, ut Sophocles ei objiceret, non ipsum, sed vinum tragœdiarum ejus esse auctorem. Has dum scriberet ταυρηδὸν βλέπων, inquit Aristophanes, *tauro furenti similem aspectum habebat.* Non ergo fit incredibile quod narrant ejus Eumenidum terribili spectaculo exanimatos esse pueros aliquot, perculsas autem prægnantes fœminas ad partum adactas. Ab Æschylo compositos nonaginta fabulas tradunt, quarum ad nos vix septem pervenerunt. Denique casu testudinis eliso capite extinctum referunt.

280. *Cothurno.*] Eminentiori calceo Tragicis proprio.

Successit

His successit vetus Comœdia magnâ cum laudè; sed libertas evasit in crimen et audaciam lege coercendam; lex data est: et chorus ignominiosè tacuit, ademptâ potestate maledicendi.

Nostri poëtæ nihil non tentârunt; neque laudem exiguam abstulerunt, qui relictis Græcorum argumentis gesta Romanorum decantârunt: sive qui prætextatas fabulas, *seu qui togatas scripsêre. Nec virtute bellicâ illustriores ac potentiores quàm facundiâ essent Romani, si poëtas plerosque non terreret cura et longum tempus expoliendi. At vos, ô Numæ proles, redarguite carmen diu et crebrâ recensione haud castigatum, et ad amussim non sæpiùs emendatum.*

Succeßit vetus his Comœdia, non sine multâ
Laude; sed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex est accepta: chorúsque [858]
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.
Nil intentatum nostri liquêre poëtæ,
Nec minimum meruêre decus, vestigia Græca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.
Nec virtute foret clarísve potentius armis
Quàm linguâ Latium, si non offenderet unum
Quemque poëtarum limæ labor, et mora. Vos ô
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.
Ingenium miserâ quia fortunatius arte [899]
Credit, et excludit sanos Helicone Poëtas

Quoniam Democritus existimat ingenium plus valere quàm artem, et poëtas non insanientes arcet ab Helicone,

ANNOTATIONES.

281. *Vetus Comœdia.*] Hæc à novâ differebat in omnibus, tempore, argumento, apparatu, metro: ut ait Cruq. Vetus tempore belli fuit Peloponnesiaci: nova post extinctam populi libertatem, jam rerum potentibus Philippo et Alexandro. In veteri Duces, Magistratus, Philosophi, Dii ipsi proscindebantur. Patet ex Aristophane, item ex Eupolide. In novâ sunt amores adolescentum, servorum fraudes, &c. vetus assurgit ad tragicum stylum: nova popularis est. In veteri omnia metrorum genera admittebantur: in novâ solùm ferè Iambicum. In vetere mirus apparatus et luxus: in novâ propè nullus, ablato etiam Choro. In veteri personæ ad vivum effingebantur, ut agnoscerentur facilè: nova nihil tale habebat.

283. *Vim Dignam lege regi:*] Nec enim ulli parcebatur: honestíque viri, perinde ut alii, dicteriis et conviciis nominatim proscindebantur.

. . . . Sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, &c.

Lex est accepta.] Quæ maledicentiam illam effrenatam pœnis propositis vetebat. Vide lib. 2. Epist. 1. vers. 150. et seq.

. . . . . . Quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi.

Cæterum Comœdia Satyrica multum civitati profuit, cum caveret unusquisque culpam, ne spectaculo cæteris esset, et domestico probro: ut ait Donatus.

286. *Vestigia Græca Ausi deserere, &c.*] Primò quidem Græcas fabulas et historias in Latinos versus transtulerunt, ut est in Epist. modò cit, v. 164. at postea Marte proprio argumenta ex historiis Romanorum tractârunt laudabiliter Ennius, Pacuvius, Actius, &c.

288. *Prætextas.*] Latinas fabulas graviores, ubi prætextati et nobiles personæ locum habent: quæ respondent tragœdiis Græcorum.

Togatas.] Fabulas tabernarias, in quibus agunt personæ privatæ et plebeiæ. Et hæ Comœdiæ Græcorum novæ, sicut veteri Atellana et Satira Latina, respondebant. Illas scripserunt Ælius Lamia, Anton. Rufus, Cn. Melissus, Afranius, Pomponius.

291. *Limæ labor, et mora.*] De curâ et sedulitate diuturnâ emendandi jam alibi dictum. Vide lib. 2. Epist. 1. &c. Ovid. de Ponto lib. 3. Eleg. ult.

Sæpe piget . . . .
Corrigere, et longi ferre laboris onus.
Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Magnus Aristarcho major Homerus erat.

292. *Pompilius sanguis.*] Pisones trahentes originem à Numa Pompilio, et à Calpo ejus filio dicti Calphurnii.

294. *Perfectum.*] Al. *præfectum.*

295. *Ingenium miserâ, &c.*] Redarguit Horatius eos, qui non virtutem poëseos, sed vanam opinionem sectabantur.

Ingenium.] Poëticam facultatem à naturam datam.

Miserâ arte.] Ironicè: exercitatione et arte quæ parum valeant ad faciendum bonum poëtam, et ad laudabile carmen scribendum.

296. *Excludit sanos Helic. P.*] Cic. 1. de Divin.

Demo-

Democritus; bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium noménque Poëtæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgo bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora Poëmata. Verùm
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exscors ipsa secandi.
Munus et officium nil scribens ipse docebo;
Unde parentur opes; quid alat formetq; Poetam;
[50]
Quid deceat, quid non; quò virtus, quò ferat error.
Scribendi rectè sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ,
Verbáque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus, et hospes;

plerique negligunt resecare ungues et barbam, secedunt in loca remota, fugiunt balnea. Etenim consequentur, ut putant, *præmia et laudem poëtarum, si tonsori Licino tondendum nunquam præbeant caput tribus Anticyris minimè curandum. Quàm ego sum parum cautus, qui bilem expurgo ineunte vere: At nemo conderet meliora carmina: sed hoc non tanti puto. Itaque implebo munus cotis, quæ secare non vales reddit ferrum acutum* et secando aptum. *Nihil ego scribens docebo munus et officium* scribendi; *unde facultas potatur; quid erudiat et perficiat poëtam; quid conveniat, quid non; quò virtus, quò error deducat.*

Sana mens est principium et origo rectè scribendi: materiam tibi suppeditabunt placita Socratis: præparatamque materiam sequetur ultrò facundia:

Qui scit quid patriæ, quid amicis debeat; quâ parentes, quâ fratres et hospites charitate diligendi sunt;

ANNOTATIONES.

Negat sine furore Democritus quenquam poëtam magnum esse posse. Et 2. De Orat. *Sine inflammatione animorum, et sine quodam afflatu quasi furoris: quod et à Platone scriptis relictum dicunt.*

Helicone.] Is mons Bœotiæ Musis sacer, Parnasso vicinus.

297. *Democritus.*] De eo Philos. l. 1. Epist. 12.

Bona pars non ungues ponere, &c.] Quasi verò cultum exteriorem negligendo et insaniæ speciem præ se ferendo, boni poëta habendi sint.

298. *Non barbam:*] Philosophi quidam alebant barbam: et gravitati tribuebatur. At in cæteris insaniæ species erat.

Secreta petit loca.] Hominum conspectum et consuetudinem fugit.

300. *Tribus Anticyris.*] De Anticyrâ insulâ lib. 2. Sat. 3. v. 83. Ibidem de Elleboro in eâ abundanti, quod insaniæ remedium. Quod autem Horatius tres Anticyras dicit, cum duas Strabo ponat, auxesis est.

301. *Licino.*] Is Augusti tonsor et libertus, ab eo factus Senator, quod Pompeium odisset.

302. *Qui pergo bilem*] Per quam insaniens optima poëmata conderem. Ironia est. Alii *purgor* legunt perperam.

304. *Nil tanti est.*] Absit ut insanire velim ad eximia facienda carmina. Imo sapere malim et nulla componere: valeant Democritus et Democritici.

Ergo fungar vice cotis.] Hoc petitum ab Isocrate vel ab Aristotele, ut volunt alii: *αἱ ἀκόναι αὐταὶ μὲν τέμνειν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξὺν καὶ τμητικὸν ποιοῦσι.*

306. *Nil scribens.*] Nullum carmen Epicum vel Dramaticum.

307. *Opes.*] Adjumenta ad bene scribendum, dives poëseos facultas et virtus.

308. *Error.*] Ignoratio artis et virtutis poëticæ.

310. *Socraticæ chartæ.*] Philosophiæ præsertim moralis scientia: quam Socrates promovit, et ab eo hauserunt Plato, Xenophon, aliique et scriptis illustrârunt. De Socrate, lib. 3. Od. 21. Item lib. 2. Sat. 4.

Rem poterunt ostendere.] Scribendi ubertatem præbebunt. Cic. in Bruto. *Habeat omnes Philosophiæ notos et tractatos locos: nihil enim de religione, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de morte, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore et voluptate, nihil de perturbationibus animi et erroribus (quæ sæpe cadunt in causas ut in poëmata sæpissimè) nihil inquam sine eâ conscientia amplè et copiosè dici et explicari potest:* et alibi: Omnis ubertas et quasi sylva dicendi è disputationibus philosophorum ducta est.

311. *Verbaque rem provisam, &c.*] Si rem bene tenes, si præparatam habes rerum copiam, non deerit elocutio; verbaque et dictiones affatim sequentur: et aptè atque accommodatè dices. Cic. de Orat. 3. *Rerum copia verborum copiam gignit.*

312. *Patriæ quid debeat, &c.*] De variis istis officiis Plato 5. de legibus, &c.

313. *Hospes.*] Contra peregrinos peccata præ

Quod

Quod sit conscripti, quod judicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profectò
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morúmque jubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis, moratáque rectè $[90^{1}]$
Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdiùs oblectat populum, meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superet? poterat dixisse, triens. Eu,
Rem poteris servare tuam. Redit uncia; quid fit?
Semis. An, hæc animos ærugo et cura peculî $[90^{2}]$
Cùm semel imbuerit, speramus carmina fingi

quod Senatoris, quod Judicis, quod belli Ducis munus sit; is certè novit tribuere decorum unicuique personæ.

Solers imitator debet intueri exemplar vitæ et morum, atque hinc proprios fingere sermones. Nonnunquam Comœdia locis pulchra, benéque mores exprimens quamquam *nec elegans nec* verbis *ornata nec artificiosè* disposita, *populo magis placebit,* eumque *meliùs detinebit, quàm versus sententiis destituti et sonantes nugæ.*

Musa Græcis largita est ingenium et politam sermonis facultatem, quippe nihil appetentibus nisi laudem. At contrà *juvenes Romani longis numeris discunt assem dividere in centum partes. Albini filius respondeat: si de quinque unciis dematur una, quid restat? poteras dicere triens. Benè: valebis tua bona conservare.* Quòd *si uncia addatur, quid erit? Semis. Atqui cum ista lues et studium lucri animos occupârit,* an *putamus carmina condi*

ANNOTATIONES.

illis quæ in cives committuntur, ultori Deo cura sunt. Nam cùm peregrinus amicis cognatisque careat, majorem apud Deos et apud homines meretur misericordiam, &c. Plato modò citatus.

317. *Respicere exemplar, &c.*] In animo suo eximium et perfectissimum exemplar sibi fingat. Non hominem quempiam privatum, sed perfectissimi et numeris omnibus absoluti hominis sibi proponat imaginem, sive ideam, ut Plato vocat: atque secundum illam scribat et dicat.

318. *Imitatorem.*] Poësis est imitatio, ex Platone, Aristotele, &c.

Veras voces.] Rei naturam rerè exprimentes. Al. *vivas*: sed apagè.

319. *Speciosa locis, &c.*] Locis communibus et sententiis rerum naturam et mores apprimè exhibentibus, quamvis nullo verborum ornatu. Al. *jocis*. Prior lectio præferenda.

Morataque rectè Fabula.] Lege Quintil. lib. 6.

322. *Nugæ canoræ.*] Versus solo verborum sonitu inflati, modulati quamvis et numerosi non sic afficiunt, ut qui verbis inopes quidem, at rebus divites fuerint. Pers. Sat. 5.

Non equidem hoc studio bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat.

Statius nugas ejusmodi canoras effutiit.

323. *Graiis ingenium.*] Adverte, Lector, quàm sæpe Græcos commendet Horatius: et merito: cùm scripserint illi sapienter æque et eleganter, ingeniosè et accurate. Nempe quod non quæstui sed gloriæ studebant.

325. *Assem Discunt in partes centum diducere.*] Arithmeticam sedulò ediscunt augendis opibus utilem: *longis rationibus*: addendo, dividendo, diminuendo, multiplicando, subtrahendo.

326. *Dicat Filius Albini.*] Prosopopœia. Albinus insignis fœnerator filium ad lucri studium artemque instituens.

327. *Quincunce, triens, semis.*] As duodecim habet partes, sive uncias: *uncia* ab uno dicta, quod una sit è duodecim partibus assis. *Sextans* duæ sunt unciæ, sic dicitur quasi sexta pars assis. *Quadrans*, tres unciæ, quòd sit quarta pars. *Triens*, quatuor unciæ, tertia pars. *Quincunx*, quinque unciæ. *Semis*, sex unciæ, sive dimidium assis. *Septunx*, septem unciæ. *Bes* olim *Des*, quasi dempto triente, id est, demptis quatuor unciis de asse, octo continet uncias. *Dodrans*, novem unciæ, quod demptus sit quadrans. *Dextans*, quod demptus sit sextans. *Deunx*, quod una desit uncia ad assem.

328. *Poteras dixisse.*] Instigatio est, quâ interrogans urgat Albini filium, ut respondeat, *triens*.

Eu.] Approbatio est bonæ responsionis pueri. Al. *heus*, vel *hem*, &c. sed minùs bene.

330. *Ærugo.*] Æris vitium est. Metaphor. pro avaritiâ et opum cupiditate; quâ bona indoles corrumpitur, ut metalla rubigine.

Posse

Posse linenda cedro, et lævi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtæ;
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, esto brevis: ut citô dicta
Percipiant animi dociles, teneántque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causâ sint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi:
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis:
Celsi prætereunt austera poëmata Rhamnes. [503]
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, paritérque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.
Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens;
Poscentíque gravem persæpe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.

posse cedro illinenda et fabre factâ cupresso custodienda?

Poëtæ vel cupiunt prodesse, vel delectare; vel jucunda pariter atque utilia dicere ad vitam bene instituendam. *Si quod præceptum das,* illud *breve sit; ut animus paucis* verbis *comprehensa suscipiat facilè, et sedulò retineat. Omne redundans effluit ex animo pleno.*

Ficta ad oblectamentum sint vero simillima: nec quidlibet credi petat fabula: neve devoratum infantem è Lamiæ ventre eximât vivum. Porrò *quod nihil fructuosum continet, respuitur à cœtu seniorum: elati* verò *Rhamnenses explodunt carmina severiora.* At ille *omnium suffragationem aufert, qui jucundum atque utile conjunxerit, lectorem oblectando simul et docendo: talis codex Sosiis quæstum parat, trans mare portatur, atque auctori famam conciliat et immortalitatem.*

Sunt tamen errata, quibus veniam dari velim. Etenim chorda non semper edit sonum, quem vult mens et manus; et petenti gravem aliquando acutum reddit: nec arcus collineabit quocunque tendet.

ANNOTATIONES.

332. *Linenda Cedro.*] Digna immortalitate, quæ significatur per cedrum minimè putrescentem. Hinc olim eximia scripta cedrino oleo linebantur, ne blattis vel ipsâ vetustate corrosa absumptaque interirent. Plin. l. 16. cap. 39. *Cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem sentit.*

Lævi cupresso?] Cypressinâ arcâ, capsâ, scrinio: *cypressus cariem et vetustatem non sentit.* Item, *adversus cariem tineasque firmissima.* Plin. lib. 16. cap. 40. et 42.

333. *Aut prodesse volunt, &c.*] Duæ, sunt hæ poëseos virtutes, docendi atque delectandi: de quibus præcepta dat Horatius ista duo: Ut doceas utiliter, esto brevis: Ut delectes, finge verisimilia.

338. *Ficta voluptatis causâ, &c.*] Reprehenditur Virgilius, quod ait, mutatas naves in nymphas Æn. 10. v. 83. item Æn. 6. per ramum aureum ad inferos Æneam descendisse; item Didoni comam ab Iride abscissam, Æn. 4. &c.

340. *Neu pransæ Damiæ, &c.*] Nec fingat poëta puerum à Lamia devoratum, et mox ejus ventre extractum viventem. Hoc fortasse figmentum erat alicujus poëtastri illius temporis, ridiculum sanè et à naturâ abhorrens.

Lamiæ.] Lamia Philostrato ponitur inter larvas et lemures; Sexto Pompeio est venefica; Suidæ formosa mulier Libyca, Jovi adamata. Alii aliter. Olim vulgo Lamiæ putabantur mulieres speciosæ, quæ blanditiis allectos juvenes devorabant. Isidorus à laniando dici existimat, quod infantes corriperent ac laniarent. De Lamiâ Lybiæ reginâ pulchrâ sed crudeli Diod. Sic. lib. 20. Nihil ad rem Lamus rex Læstrygonum humanâ carne solitus vesci.

341. *Centuriæ seniorum.*] Senes amant seria et gravia carmina moribus instituendis utilia: *Centuriæ.* Singulæ tribus olim in centurias divisæ.

342. *Rhamnes.*] Equites et juvenes jucunda petunt: à Romulo dicti Rhamnes seu Rhamnenses, ut Tatienses à Tatio, Luceres à Lucumone, vel à Lucero. Varr. 4. de L. L. Plutarch. in Romulo, &c.

343. *Omne tulit punctum.*] Suffragia punctis aliquando notabantur. Cic. pro Muræna. n. 72. *Recordor quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.*

345. *Sosiis.*] Hi fratres erant celebres Romæ librarii et bibliopolæ; de his jam lib. 1. Epist. ult.

Mare transit.] Expetitur ab exteris nationibus.

348. *Nam neque chorda, &c.*] Citharœdus interdum aberrat pariter et sagittarius non semper scopum ferit aut collineat.

Verùm

Verùm ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parùm cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, veniâ caret; et citharœdus
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem:
Sic mihi qui multùm cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis térve bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoq; bonus dormitat Homerus. [904]
Verùm opere in longo fas est obrepere somnum.
  Ut pictura poësis erit; quæ, si propriùs stes,
Te capiet magis; et quædam, si longiùs abstes.
Hæc amat obscurum: volet hæc sub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen;
Hæc placuit semel: hæc decies repetita placebit.
  O major juvenum, quamvis et voce paternâ
Fingeris ad rectum, et per te sapis; hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Rectè concedi. Consultus juris, et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalæ, nec scit quantum Cascellius Aulus; [905]

At cùm pars major carminis speciosa fuerit, ego non offendar paucis erroribus, quos vel reliquit indiligentia, vel hominis ingenium tenue *vix cavere potuerit. Quid igitur* statuendum? *Quemadmodum librorum descriptori, si idem semper erratum admittat etiam admonitus, minimè ignoscitur: et citharista deridetur, qui semper ad eandem chordam offendit. Ita qui sæpiùs* in carmine *allucinatur, videtur* similis *isti Chœrilo, quem bis aut ter elegantem admiror et derideo; ipsemet autem doleo, quotiescunque labitur excellens Homerus. Sed in longo opere oscitare licet.*

Poesis est similis picturæ: quædam tibi magis placebit, si adsis proximus; quædam verò si remotior fueris. Altera loco paulùm tenebroso, altera ad lucem plenam *vult spectari,* scilicet *quæ non timet judicis examen severum: altera semel* duntaxat, *altera decies spectata approbabitur.*

O major natu *juvenum* Pisonum, *tametsi patris documentis formaris ad* id quod *perfectum est, et ex te sapis; hoc monitum ausculta et retine.* In rebus *quibusdam mediocritas toleratur, et ritè admittitur. Jurisperitus et causidicus mediocris* longè *distat ab eloquentiâ Messalæ;* nec tantum *pollet quantum Aulus Cascellius:*

ANNOTATIONES.

351, 352. *Non ego paucis Offendar maculis.*] Vide Longin. cap. 30.

357. *Qui multum cesset.*] Sæpius iners et negligens, et hinc crebrius peccans, lib. 2. Epist. 2. v. 14. *semel hic cessavit.*

Chœrilus.] De eo lib. 2. Epist. 1. v. 233.

358. *Bis terq; bonum miror.*] Demiror quòd non semper malè, quodque vel bis aut ter benè scribat.

339. *Indignor, quandoque bonus dormitat.*] Nam bonum poëtam benè semper et concinnè dicere velim. At *peccare humanum est.* Cic. *Nemo est qui omnibus horis sapiat.* Plin. Videtur hìc Horatius a ludere ad id quod Aristoteles notat, Homerum contra decorum et rationem scribere, Ulyssem prudentissimum ubique et vigilantissimum somno oppressum è navi sublatum à Phæacibus et in litore Ithacensi expositum. Tunc certè Homerus ipse plus quam Ulysses dormitasse videatur. Alia multa in Homero sunt reprehensa, pariter et in Virgilio pleraque. Vide Macrob. &c.

360. *Verùm opere in longo, &c.*] Quintil. lib. 10. cap. 1. *Non semper intendunt animum, oneri cedunt, fatigantur nonnunquam: et Ciceroni dormitare Demosthenes, et Homerus Horatio visi: magni enim sunt, homines tamen.*

361. *Ut pictura poesis erit.*] Pictura est muta poësis: poësis loquens pictura. Plato 10. de Rep. Aristot. Poët. Plutarchus ex Simonide, &c. Cic. Tusc. 5. n. 144. *Tradunt Homerum cæcum fuisse; at ejus picturam non poësim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ species formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut quæ ipse non viderit, nos ut videremus effecerit?*

Quæ si propriùs stes, &c.] Ita quædam poësis haud accurata, raptim si legatur, fortè placebit, duobus locis aut tribus sat nitida. At si diligentiùs consideretur, apparebunt maculæ et vitia permulta, quibus offensus lector aversabitur. Contrà poësis elegans passim et ad amussim facta, ingenioque et arte diù elaborata, quo sæpiùs inspicitur, eo plus admirationem movebit: quia novæ semper veneres et lepores elucescent.

365. *Hæc decies repetita placebit.*] Plato in Philebo, quæ pulchra sunt bis et ter repetenda, dixit.

371. *Messalæ.*] Messala Corvinus orator disertissimus; de quo lib. 3. Od. 21. et lib. 1. Sat. 10.

Cascellius.] Aulus Cascellius Vindex juris civilis.

Sed

Sed tamen in pretio est: Mediocribus esse poëtis
Non homines, non dii, non concessere columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum inventùmque poëma juvandis,
Si paulùm è summo discessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:
Indoctùsque pilæ, discive, trochive, quiescit;
Ne spissæ risum tollant impunè coronæ. [596]
Qui nescit versus, tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, vitióque remotus ab omni.

attamen laudatur. Verùm *poëtam mediocrem non ferunt Dii, non homines, non tabernæ. Sicut lautas inter epulas incondita musica, et vile unguentum, et papaver cum melle Sardo* mixtum *respuuntur, quoniam transigi cœna potest sine illis: sic carmen ad animos recreandos factum, si tantulum abest à supremo, tendit ad infimum. Qui ludorum est imperitus, fugit exercitationes campi* Martii: *haud solers pilæ vel disci, vel trochi,* hæc *minimè tractat; ne frequentes circumstantes cachinnos effusè solvant: at carminum rudis* ea *nihilominus audet moliri. Cur non? liber* est *atque ingenuus, imò in censu* repertus possidere *opes ad equestrem* dignitatem *sufficientes, atque omnis expers criminis.*

ANNOTATIONES.

scientiâ præcipuus: hunc commendat Valer. Max.

373. *Non homines.*] Certè mavult eruditus quisque nullos quàm mediocres versus audire et legere.

Non dii.] Apollo, Bacchus, Musæ: vel dii, in quorum festis canuntur carmina et aguntur ludi. Et quidem nihil nisi præstantissimum diis offerri aut placere fas est.

Non columnæ.] Quia non invenient emptores: sed in pulvere et oblivione jacebunt. *Columnæ,* seu pilæ, ad quas libri venales prostabant; librariorum tabernæ publicis porticibus contiguæ et affixæ. De his jam L. 1. Sat. 4. v. 71. ubi

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.

374. *Gratas inter mensas.*] Inter unam et alteram mensam: in secundâ mensâ.

375. *Unguentum.*] Quo utebantur veteres ad delicias, Lib. 1. Od. 36, et 38.

375. *Sardo cum melle papaver.*] Bellaria è melle deterrimo, quale est Sardoum; factum scil. ex amaris herbis crescentibus in Sardiniâ insulâ Italiæ vicinâ. Sardum mel ut et Corsicum valde amarum est et nullius pretii. Plin. l. 19. cap. 8. *Papaveris sativi tria sunt genera. Candidum, cujus semen tostum in secundâ mensâ cum melle apud antiquos dabatur.* Petronius satyricè vanos declamatores ait, mellitos fundere verborum globulos, et omnia dicta factaque quasi papavere et sesamo sparsa.

379. *Ludere qui nescit.*] Similitudine conglobatâ ostendit artem poëseos longâ exercitatione ediscendam et excolendam, nec temerè tentandam esse.

Ludere.] Luctari, jaculari, currere, equitare, natare, salire: ad quæ se exercebat Romana juventus in campo Martio. Vide Lib. 1. Od. 8.

380. *Pilæ.*] Lib. 1. Sat. 5. v. 41. et Lib. 2. Sat. 2. v. 11.

Disci.] De eo Lib. 1. Od. 8. et Lib. 2. Sat. 2.

Trochi.] Duplex erat is ludus, ut jam dixi Lib. 4. Od. 24. v. 57. Priorem describit Virg. Æneid 8. v. 378.

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
Impubesque manus mirata volubile buxum,
Dant animos plagæ.——————

Alter non ita puerilis exercitationem poscebat, à priori longè diversus. Rotula quædam erat seu circulus ex ære vel ferro, cujus axiculis appensi erant annuli inter currendum tinnientes: in locis publicis peragebatur: annulorum verò sonitu monebantur prætereuntes ut declinarent ab incursu trochi. Sive, ut scribit Turnebus, Rota erat habens ansam, quo faciliùs mitteretur, axiculisque compacta transvectis jaciebatur: quorum claviculæ et commissuræ aduncæ, dum versabatur missa rota vel circulus orbisve missus, tinniebant, et crepabant. Artis quidem erat mittere scienter. Propert. lib. 3. Eleg. 14.

Increpat et versi clavis adunca trochi.

Martial. trochi meminit Lib. 11. Epig. 22. Lib. 14. Epig. 168, et 169.

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

382. *Quidni.*] Prolepsis. Quasi verò illa essent ad poësim adjumenta, probitas, nobilitas, opes.

383. *Liber.*] Licet ergo facere quodcunque libet.

Census equestrem.] De illo in Epod. 4. Item Lib. 1. Epist. 1.

Tu nihil invitâ dices faciésve Minervâ :
Id tibi judicium est, ea mens. Si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat judicis aures,
Et patris, et nostras ; nonumque prematur in annum ;
Membranis intus positis, delere licebit [97]
Quod non edideris. Nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interprésque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus ;
Dictus ob hoc lenire tigres rapidósque leones.
Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, et prece blandâ
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere ; sacra profanis ;
Concubitu prohibere vago ; dare jura maritis ; [98]
Oppida moliri ; leges incidere ligno.

Tu verò nihil scribes aut ages, Minervâ repugnante. Hoc tibi est ingenium et judicium. At si quidpiam aliquando scribas, committe illud auribus et examini Tarpæ, patriique tui, et nostro. Quin et reconde ad annos novem. Dum chartæ scrinio *manebunt inclusæ, poteris emendare quod non vulgaveris : at verbum editum nequaquam redire valet.*

Orpheus divinus et numinum internuncius homines feros avertit à cædibus et turpi vitæ ratione ; propterea dictus mitigare tigres et leones ferocissimos. Amphion quoque Thebanæ arcis conditor dicitur lyræ sono suavique cantu lapides movisse et quocunque libuit impulisse. Ea fuit olim sapientia, distinguere publica à privatis, et sacra à profanis, incerta connubia vetare, maritis modum præscribere, urbes extruere, leges tabulis inscribere.

ANNOTATIONES.

385. *Tu nihil invitâ, &c.*] Pisonum juvenum majorem alloquitur. Tu quidem cum bonâ indole, sanâ mente, acri judicio pollens, nihil aggredieris perperam : intelligesque quid possis, ut omnia ritè præstes.

Minervâ invitâ :] Reluctante et infestâ hac Deâ artium omnium præside ; sine cujus ope nihil feliciter quisquam moliri valet. Unde proverb. in eos qui illud tentant ad quod à naturâ minime comparati sunt ; quodque propterea nunquam rectè exequuntur.

387. *Metii.*] Sp. Metius Tarpa criticus optimus ; de quo jam ante Lib. 1. Sat. 10.

388. *Patris.*] Hic enim erat valde fugax, ingeniosus, eruditusque in primis.

Et nostras.] Amice ac fideliter.

Nonumque prematur in annum.] Diu servetur scriptum antequam in lucem edatur, ut limatum otiosè, et expolitum non reformidet acre doctorum judicium, quando vulgabitur. Vide Quint. lib. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cum delet : hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare.——Scripta reponantur ad aliquod tempus, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus : ne nobis scripta nostra quasi recentes fœtus blandiantur, &c. Cinnæ Smyrnam novem annis accipimus scriptam : et panegyricum Isocratis annis decem elaboratum.* Vide Catull. Epig. 96. in Smyrn. Cinnæ.

391. *Sylvestres homines, &c.*] Poëseos excellentiam ostendit et commendat.

Silvestres.] More belluarum in silvis et speluncis degentes.

Sacer.] Vates divinus Platoni nuncupatur. Cic. pro Archia n. 18. *Ennius ille noster sanctos vocat poëtas, quòd quasi Deorum munere commendati nobis esse videantur.* Ovid.

At sacri vates, et divûm cura vocamur.
Sunt etiam qui nos numen habere putant.

Interpr. Deorum.] Poëtæ nihil sunt aliud nisi Deorum interpretes, à quocunque numine corripiantur : inquit Plato in Ione.

392. *Cædib. et victu fœdo deterruit.*] Ad humaniorem vitæ rationem et cultum adduxit. Lucret. lib. 5. v. 930.

Volgivago vitam tractabant more ferarum.

Vide supra Lib. 1. Sat. 5. ver. 100. et seq.

Orpheus.] Apollinis hic et Calliopes filius. Moysis tempore floruit. Nullum habemus Orphei genuinum carmen. Hymni et alia quædam sub ejus nomine circumferuntur perperam : sunt enim Onomacriti poëtæ.

394. *Amphion.*] Jovis ille atque Antiopæ filius Thebas à Cadmo conditas muris et arce instruxit. *Non quod lyrâ duxerit, sed quod suaviter affatus homines rupium accolas, et incultis moribus rudes ad obsequii civilis pellexerit disciplinam :* inquit Solinus, cap. 13. vide Lib. 3. Od. 11.

396. *Fuit hæc sapientia, &c.*] Poëtæ quondam sapientes erant, et versibus documenta dabant.

397. *Publica privatis secernere.*] Nam communia et publica tunc erant omnia, et robustior quisque per vim quidlibet rapiebat.

Sacra prof.] Nec religio quemquam retinebat.

398. *Dare jura maritis.*] Non modo legitima statuendo conjugia, sed et adulteria prohibendo.

396. *Oppida moliri.*] Societatis et opis mutuæ causâ.

Leges incidere ligno.] Primæ leges versibus qui-

Sic

Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtæúsque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit: dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis; ludúsque repertus, [929]
Et longorum operum finis; ne fortè pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, et cantor Apollo.
  Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quid prosit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et conjurat amicè.

Sic famæ et dignitas sacris poëtis de versibus contigit. Post illos inclaruit Homerus, ac Tyrtæus viriles animos ad certamina carminibus accendit: fata versibus pronunciata: et vivendi instituta tradita sunt: nec non gratia Principum captata; inventi etiam ludi, atque laboris diuturni solatium: ne forte verecundiam tibi faciant Musæ lyricorum peritæ et Phœbus canens. Disceptatur jamdudum, an bonum poema sit à naturâ, an ab arte. Ego quidem *non video quid valeat ars sine felici naturâ; vel natura, sine eruditione. Ita res una petit auxilium alterius, et mutuò juvat.*

ANNOTATIONES.

dem in ligneis tabulis scriptæ; postea ære incisæ, et locis publicis affixæ sunt.

400. *Sic honor, &c.*] Per eam sapientiæ rationem.

401. *Post hos.*] Post primam illam poëseos ætatem venit altera, quâ Homerus aliique recte facta ducum et summorum virorum celebrarunt.

402. *Tyrtæus.*] Hic post Homerum non ita longè septingentis prope ante Christum annis vivebat. Athenis oriundus, ludimagister ignobilis, luscus, claudus, mutilus: attamen ex Apollinis oraculo profectus belli dux adversus Messenios, victoriam Lacedemoniis insignem peperit, cum militum animos præcedentibus cladibus fractos, carmine de verâ virtute et gloriâ stimulasset, atque ad moriendum pro patria fortiter incendisset. Carminis istius pretiosæ aliquot reliquiæ ad nos usque pervenerunt. Hunc poëtam laudant Plato 1. de Rep. Pausanias in Messenicis, Strabo lib. 6. Athenæus, lib. 14. Stobæus multos ejus de bellicâ audaciâ versus profert: Justinus historiam fusè narrat, lib. 3. Plutarch. Suidas, &c.

403. *Dictæ per carmina sortes;*] Apollo versibus quidem heroicis ut plurimum responsa dabat, Plin. lib. 7. cap. 56. *versum heroicum Pythio oraculo debemus.* Virgil. Æn. 4. *sortes* hoc sensu non semel usurpat. Cic. de Div. l. 2. cap. 56. *Cum sors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,* Crœsus Halym penetrans magnam perverteret opum vim, *hostium vim sese perversurum putavit, pervertit autem suum.* Vide Plutarch. In Theseo.

404. *Vitæ monstrata via est;*] Quidam intelligunt præcepta morum: eo quod libentius audiuntur et facilius retinentur quæ strictâ quàm quæ solutâ oratione scripta sunt. Talia sunt apud Hesiodum, Theognidem, Phocylidem, Epimenidem, &c. Alii interpretantur carmina de rebus Physicis, ut *vitæ* sit pro *naturæ*, cujus arcana explicantur. Talia scripsere Empedocles, Lucretius, &c.

Gratia regum tentata.] Poëtæ regibus gratiosi extiterunt: sic Callimachus Ptolemæo, Æschylus et Anacreon Polycrati, Euripides Archelao, Simonides Hieroni, Aratus Antigono, Alexandro etiam Chœrilus, Ennius Scipioni, Archias Lucullo, Virgilius et Horatius Augustò ac Mæcenati, Claudianus Honorio, Ausonius Gratiano, &c. Ovid.

Cura ducum fuerunt olim regumque poëtæ.

405. *Ludusque repertus.*] Fabulæ relaxandis et oblectandis animis aptæ, comœdiæ, &c. certe post longos labores versibus, cantu, dramate, mirum in modum animus recreatur.

406. *Nec fortè pudori, &c.*] Hæc autem recensere volui, Piso, ne te pudeat fortè poëtam videri.

407. *Cantor Apollo.*] Carminum auctor, præses, deus.

408. *Naturâ fieret, &c.*] Vetus controversia est: utrum poëta nascatur, an fiat.

409. *Ego nec studium sine divite venâ.*] Cic. pro Archiâ n. 18. *Sic à summis hominibus eruditisque accepimus, cæterarum rerum studia et doctrinâ et præceptis et arte constare; poetam naturâ ipsâ valere, et mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu afflari.*

410. *Rude ingenium.*] Arte non expolitum: Bene Plutarchus et alii dixerunt, naturam sine disciplinâ cœcam esse.

411. *Alterius sic altera poscit opem res.*] Cic. modò cit. *Sæpius ad laudem et virtutem natura sine doctrinâ, quam doctrina sine naturâ valuit. At cum ad naturam eximiam et illustrem accesserit ratio quædam et confirmatio doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum a singulare existit.* Vide et Quintil.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecítque puer, sudavit et alsit;
Abstinuit Venere et vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuítque magistrum.
Nunc satis est dixisse; ego mira poëmata pango: [9m]
Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est,
Et quod non didici, sanè nescire fateri.
Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poëta,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si verò est unctum qui rectè ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum: mirabor, si sciet inter
Noscere mendacem verùmque beatus amicum.
Tu seu donáris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ. Clamabit enim, Pulcrè, benè, rectè:
Pallescet super his; etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem: saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plurà dolentibus ex animo: sic [9n]
Derisor vero plùs laudatore movetur.

Qui cupit metam exoptatam cursu attingere, à juventute multa pertulit egitque, æstum et frigus toleravit, voluptates abdicavit. Qui tibiâ canit in Pythiis, ante eruditus est et magistro subditus fuit. At nunc *sufficit dicere: ego perfectissima facio carminâ: ultimum invadat scabies: pudet me post alios esse, et ingenuè fateri me ignorare quæ non didici.*

Sicut præco plebem congregat ad emendas merces, ita adulatores ad quæstum vocat poëta, prædiis locuples pecuniâ ad fœnus datâ. Qui si lautum velit præbere convivium, *et se vadem præstare pro egeno, eumque litibus obrutum expedire: mirum erit si opulentus distinguere queat amicum fidelem à fallaci. Tu sive largitus sis, seu largiri quidpiam velis alicui, ne* hunc *gaudio exultantem admoveas ad* audiendum *carmen à te compositum.* Is *enim* tunc *exclamabit, Optimè, concinnè, egregiè: ad illud expallescet: atque etiam lacrymarum stillas* aliquot *amicis oculis effundet: tripudiabit ac saltabit. Non secus, ac conducti ad flendum in exequiis, dicunt aguntque fere plura quàm qui ex animo lugent: ita plus adulator afficitur, quam sincerus approbator.*

ANNOTATIONES.

412. *Qui studet optatam.*] Ostendit Poëticam artem perinde ac cæteras artes sub magistro discendam esse priusquam exerceatur: neminemque esse poëtam excellentem, nisi longâ eruditione limatum et expolitum.

Metam.] Locus unde incipiebat cursus, dicebatur carcer; ubi definebat, meta.

414. *Abstinuit Venere et vino.*] Abstinentia et temperantia mirè juvant: contrà voluptates corpus animumque corrumpunt, enervant, frangunt, perdunt. D. Paul. ad Cor. *Omnes in stadio currunt, sed unus accipit bravium . . . . qui in agone contendit ab omnibus abstinet . . . . ut coronam accipiat.*

Qui Pythia cantat Tibicen.] Eximius quisque tibicen vocatus ad canendum in Pythiis ludis Apollini sacris ob interfectum Pythonem serpentem. In iis fiebat certamen citharœdorum.

417. *Occupet extremum scabies:*] Metaph. à pueris ludentibus, qui ut se mutuò ad cursum stimulent, postremo scabiem imprecantur.

418. *Nescire fateri.*] Sic multiplicatur importuna et funesta soboles malorum poëtarum.

419. *Ut præco ad merces, &c.*] Docet Horatius adhibendos esse scriptorum arbitros et censores, eosque fideles et sinceros.

420. *Assentatores jubet ad lucrum ire.*] Præmiis allicit ad laudandà sua carmina. Vide Pers. Sat. 1. Martial.

Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.

426. *Tu seu donaris, &c.*] Cave quibus et quando legas tua scripta, ut verum nanciscaris de iis judicium.

427. *Plenum lætitiæ.*] Seu præmia sperantem, seu paulo ante consecutum.

429. *Pallescet;*] Quasi obstupefactus mirandis scriptis.

430. *Stillabit ex oculis, &c.*] Præ simulatâ lætitiâ et admiratione.

431. *Qui conducti plorant.*] Præficæ olim mulieres dictæ, quasi ancillis ejulantibus et lamentantibus præfectæ, in funeribus adhibebantur, luctum ciebant, vellebant crines, tundebant pectus, &c. Nonnius ex Lucil. *Mercede quæ conductæ flent alieno in funere Præficæ multo et capillos scindunt et clamant magis.*

433. *Derisor.*] Fictus laudator.

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborent,
An sit amicitiâ dignus: Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares; Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc: meliùs te posse negares,
Bis térque expertum frustra; delere jubebat,
Et malè tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quàm vertere, malles;
Nullum ultrà verbum, aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali téque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum; ambitiosa recidet [912]
Ornamenta; parum claris lucem dare coget:
Arguet ambiguè dictum: mutanda notabit;

Aiunt reges scyphis plurimis tentare et vino explorare eum quem probare student, utrum dignus sit familiaritate suâ. *Tu si facias versus,* cave *ne te decipiat animus versutus* adulatoris. *Si quidpiam recitavisses Quintilio* Varo, *dicebat: Age, hoc et illud emenda. Si postquam bis aut ter rem tentasses, responderes; nequaquam te posse melius: jubebat expungere, et versus inconditos recudere.* Quod *si errata defendere malles quàm corrigere; nullum amplius verbum, aut curam adhibebat frustra, ne te et tua sine æmulo solus approbares. Vir probus et sagax versus languidos redarguet, asperos damnabit, inconditis nigram notam apponet transverso calamo; luxuriantes ornatus amputabit; jubebit obscura illuminare; ambigue dicta reprehendet; mutanda designabit:*

ANNOTATIONES.

434. *Reges dicuntur, &c.*] Inebriant hominem, ut explorent num sit loquax, et an temulentus commissa secreta effutiat ac revelet.

Culullis,] Poculi genus est. Vide Annot. Lib. I. Od. 31. v. 11.

437. *Sub vulpe latentes.*] Alludit ad Fabulam Vulpis et Corvi.

438. *Quintilio*] Cremonensis ille poëta, solertissimus et acerrimus erat scriptorum judex. Vide Lib. I. Od. 18, et 24.

441. *Malè tornatos incudi reddere versus.*] Metalla igne et incude mollita fingi torno constat: et testatur Strabo *de Cibyræ ferro.* Ergo perperam criminantur quòd Horatius duas easque contrarias metaphoras incudis et torni hic veluti confareiat. Alii rectius leg. *formatos.*

444. *Teque et tua solus amares.*] Ea est poëtastri stultitia. Cic. Tusc. *Adhuc neminem cognovi poëtam, qui sibi non optimus videretur.*

445. *Vir bonus.*] Ab adulatione alienus, cæterùm ingenio et judicio sagax.

Versus reprehendet inertes,] Arte et virtute carentes. Vide Lib. 2. Epist. 2. v. 110. et seq.

446. *Duros,*] Inconcinnos, non elaboratos, malè sonantes, *crudos* Persio: suprà cit. Epist. v. 122.

——————nimis aspera sano
Lævabit cultu.——————

Allinet atrum signum;] Græci ὀβελίζειν dicunt. Expungendi seu delendi, vel mutandi signum et nota erat, virgula quædam recta ὀβελὸς dicta, quod tanquam veru corrigenda transfigerat, versibus et locis reprehensione dignis apponebatur à critico.

447. *Ambitiosa recidet Ornam.*] Quintil. l. 10. c. 4. *Emendatio pars studiorum longe utilissima, nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cum delet: hujus operis est, Adjicere, Detrahere, Mutare: simplicius judicium quæ replenda vel dejicienda sunt, duplicis autem operis est, premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere. Nam et damnata quæ placuerant, et invenienda quæ fugerant, &c.* Hujus præcepti sui Horatius ipse videtur immemor fuisse, stylum juveniliter exultantem non castigans, nec ambitiosa et luxuriantia recidens, quando in Ep. 16. v. 28. plura coacervat, ubi unum et simplex erat afferendum. Certè mens dolore pressa haud in multas aut acutas sententias effunditur et spatiatur: nec tot minuta variaq; concipit, nedum eleganter et copiosè eloquatur. In quo passim hallucinatus est Seneca Tragicus, Lucanus etiam, &c. Vide Cicer. in Bruto, ubi Gorgiam redarguit.

448. *Parum claris lucem dare coget.*] Et memet huic documento fateor obnoxium. Auctor Reip. Literariæ 1684. meas ad Juvenalem annotatiunculas recensens, vir certè bonus et prudens animadvertit paululùm dormitasse me, nec satis exposuisse mentem Satyrici, v. 49. Sat. 1. Leviori nimium stylo locum eximium perstrinxeram. Bene Scaliger lib. 6. cap. 7. *In Juvenale inquit, sunt quædam tam acuto dicta, ut vix uni, aut alteri par sit Horatius.* Nec crede omnino, Lector, Hypercritico. In hoc tamen ausculta, quod ita laudat istum locum:

Exul ab octavo Marius bibit, et fruitur Diis
Iratis.

se velut Aristarchum prabebit; nec dicet. Quare ego amicum molestiâ afficiam pro re levi? A qui *res ista levis in vera mala impellit* hominem *delusum semel et malignè approbatum.*

Qui sana mente sunt, ut quem exitiosa scabies vexat, vel furor à diis immissus et Diana infesta; sic poëtam insanum contingere formidant, atque aversantur: pueri verò et imprudentes consectantur. Is dum versus excelsos meditatur et aberrat, si, quasi auceps ad merulas captandas *attentus, in puteum aut foveam ruat, nemo reperietur qui extrahere studeat, quamvis diu vociferetur Heus cives auxilium date.* Quod *si aliquis velit subvenire, et funem prætendere, dicam: Unde noscis nunquid illuc sponte se præcipitaverit, et recuset servari?* mox *que commemorabo mortem Siculi poetæ. Empedocles gestiens existimari Deus immortalis; frigidè se dejecit in Ætnam ardentem. Sit fas et licentia poëtis interire.*

Fiet Aristarchus: nec dicet, cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptúmque sinistrè. [215]
Ut mala quem scabies, aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, et iracunda Diana;
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poëtam,
Qui sapiunt: agitant pueri, incautíque sequuntur.
Hic dum sublimes versus ructatur, et errat,
Si, veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveámve; licèt, Sucurrite, longum
Clamet, Io cives; non sit qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, et demittere funem;
Quî scis an prudens huc se projecerit, atque
Servari nolit? dicam: Siculique poëtæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnàm [9]
Insiluit. Sit jus, liceátque perire poëtis.

ANNOTATIONES.

Quid enim argutius dici queat (pergit ille) quam nos fructum capere ex irâ Deorum; ut quod obsit juvet? vide quæ jam de his annotavi Lib. 1. Od. 21. v. 13. ad vocem impune.

450. *Fiet Aristarchus:*] Sagaciter, acriter, fideliter sui amici errata notabit, obelo transfodiet; ut solebat Aristarchus. Hic Grammaticus ætatis suæ princeps, idemque severus operum censor qui Poëtas Græcos accuratissimè castigavit, atq; in Homero versus adulterinos plerosq; à legitimis discrevit. Proh dolor! pro fata et temporis injuria! Tanti viri tot voluminum nihil superstes habemus. Tempore Callimachi floruit: à Cicerone multis locis laudatur, Lib. 3. Epist. 11. *Aristarchus Homeri versus esse negabat quos non probabat.* Ad Attic. Lib. 11. Ep. 1. *orationes quarum tu Aristarchus es, &c.* Ejùs etiam meminit Plutarchus in vitâ Homeri.

Nec dicet cur, &c.] Hæc enim adulatoris est improba oratio. et consuetudo.

452. *In mala derisum.*] Quod pejus malum, quam se et sua solum amare, cæteris irridentibus justè quidem, atque in perpetuo errore versari?

453. *Ut mala quem scabies, &c.*] Mali poëtæ Horatius exhibet infortunatam conditionem, ut ab eâ deterreat.

Morbus Regius.] Eo croceus fit hominis vultus suffuso felle. Arquatus, Ictericus, apud Lucret. Lib. 4. Cornel. Cels. lib. 3. cap. 4. Plin. &c. Regius dicitur quod eo affecti sanentur, si regiis deliciis impensè oblectentur.

454. *Fanaticus error,*] Furiis vexati μαινόμενοι, fanatici appellantur; vel quod in fanis stipem corradant, vel quod in sacris locis furant et versentur maximè, obversantibus animo inanibus phantasmatibus. Talis fuit Orestes ob interfectam matrem Clytemnestram furiis agitatus.

Iracunda Diana;] Hæc lymphaticos efficere credita. Sic Ajax furiosus extitit apud Sophoclem. Pan etiam infestus habebatur. Unde panici terrores dicti.

457. *Hic dum sublimes, &c.*] Vesanus ille poëtaster.

Sublimes.] Opinione quidem propriâ, et vana æstimatione. Alii leg. *sublimis* pari sensu.

Errat,] Animo simul et corpore: adulatoribus nimium credulus.

458. *Decidit in foveam, &c.*] Alludit ad id quod refertur Thales Milesius sidera aspectans in puteum decidisse. Laert. in ejus vitâ, Plato in Theæto, &c.

460. *Clamet, Io cives, &c.*] Vide Lib. 1. Epist. 17. sub finem.

463. *Siculi Poetæ.*] Empedoclis Agrigentini, Philosophi et Poëtæ: qui de rerum naturâ carmen scripsit, ut apud Latinos Lucretius. Hic illum celebrat. lib. 1. floruit ante Christum annis fere quingentis. Cic. 1. de Orat. n. 217. *Empedocles Physicus egregium poema fecit.* De eo jam. Lib. 1. Epist. 12.

465. *Ætnam.*] Siciliæ montem flammas et lapides eructantem.

466. *Insiluit.*] Vel, ut famam divinitatis caperet; vel præ dolore, quod Ætnæi incendii

Invitum

Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec si retractus erit, jam
Fiet homo, et ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certè furit, ac velut ursus,
Objectos caveæ valuit si frangere clathros.
Indoctum doctùmque fugat recitator acerbus;
Quem verò arripuit, tenet occidítque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Qui invitum servat, peccat æque ac interficiens. Neque semel id fecit; sique educatur inde, *haud* proinde *fiet homo deinceps, nec famosæ mortis cupiditatem abjiciet. Certe non liquet quamobrem versibus faciendis incumbat: utrum minxerit in patris cineres, an triste bidental scelestus violaverit. Profecto furiosus est: et tanquam ursus quando oppositâ caveæ claustra perrumpere voluit. Imperitum atque eruditum in* fugam *vertit recitator* importunus: *at* quem apprehenderit occupat *ac interimit,* velut sanguisuga *non dimittens* cutem *nisi* sanguine *repleta.*

ANNOTATIONES.

causas assequi non valeret. Porrò rejectis ab Ætnæo lacu et camino, una cum cæterâ materiâ, crepidis ejus æreis, detectam fraudem, aliqui fabulantur.

468. *Nec jam fiet homo.*] Haud desinet velle immortalis existimari; quicquid humani est, alienum à se et indignum se putans, præ stultitiâ et superbiâ. Alii interpretantur: non magis erit rationis compos: insaniet semper.

470. *Cur versus factitet.*] Ob quod scelus aut flagitium Diis invisus hanc luat pœnam, ut malos versus faciendo sese maceret.

471. *Utrum minxerit in patrios cineres.*] Duplex noxa, et sepulchri sanctitatem et paternam pietatem violare. Vide Pers. Sat. 1. ubi,

. . . *pueri, sacer est locus: extra Meiite.*————————

471. *Bidental Moverit incestus.*] Locus fulmine ictus diis sacer habebatur; bidentes arâ ibi erectâ immolabantur: sepimentis inclusam calcare ne fas erat homini prætertim consceleraro. Pers. Sat. 2. Gell. lib. 16. cap. 26, &c.

472. *Incestus:*] Flagitio quodam infando pollutus.

473. *Clathros.*] Græcis κλῆθρα sepimenta, cancellos.

474. *Recitator acerbus.*] Ligurinus ejusmodi fuit, apud Martialem non uno loco.

476. *Hirudo.*] Quæ corpori tamdiu adhæret donec sanguine saturata excidat.

INDEX

INDEX

RERUM NOTABILIUM

Quæ reperiuntur tum in Carminibus Horatii, tum in Annotationibus nostris.

Monendus es, amice Lector, ut in usu hujusce Indicis attendas ad numeros uncinulis inclusos et in orâ paginæ adscriptos, undè et facile quidvis in Annotationibus eò spectantibus reperiatur.

A.

ABROTONUM planta salubris 840
Accius, vel Actius, vel Attius poëta 606, 833. *ejus opera et versus aliquot,* ibid. 607
acernæ mensæ laudabantur post citreas 714
acipenser piscis exquisitus 627
Acroceraunii scopuli 18
Achæmenes rex Persarum 196, 244, 473
Achilles 26, 36, 66, 163, 386, 474
Actiaca victoria Lib. 1. Od. 37. Epod. 1, et 9
ador 701
Adriaticus sinus 17, 67, 126, 191, 207, *&c.*
advenæ volucres 433
adulator poëtæ fugiendus maxime 910, &c.
adultera dotem amittebat 529
adulteri deprehensi, cæsi et vulnerati 521, &c.
Æacus 200, 319, 397
ædificandi libidine laborat Horatius 668
ædium olim fumarium erat in tecti medio 666
Ægæum mare 214, 358
ægis Palladis clypeus 63, et seq.
Æmilius Paulus 53
Æoliæ fides, id est, Alcæus et Sappho, Lib. 2. Od. 13. Lib. 3. Od. 30
Æolus Lib. 1. Od. 3
Æschylus Art. Poet. v. 279
Æsopus histrio arte clarus 837
Æsopi histrionis luxuries 660
ætatis cujusque mores et proprietates, Art. Poët. 887
Æthiopia 276
Ætna mons 490, 914
Ætolia, Ætolæ plagæ, id est, retia 813
Afra avis, seu gallina 435
Afra cochlea 678
Afranius poeta 834
Africa et Ægyptus duo horrea populi Romani 647
alec 679, 714
Agamemnon 401, 654, &c.
Agave furiosa discerpsit Penthe-um filium 668
Agrippa Augusti gener 26, 654, 754
Agyieus Apollo 389
Ajax Oileus 466
Ajax Telamonius 64, 163, 654, et seq.
Alba, urbs Latii 710
Albanum vinum 405
Albius Tibullus poeta 125, 746
Albunea nympha; Sybilla: ejusque fons et nemus 30
Alcæus poeta 122, 123, 201, *et* 399
Alcinoi luxuria 378
alea legibus vetita 338, 811
Alexander Magnus poetas fovebat. Idem vetuit ne pingeret se quisquam nisi Apelles 852, et seq.
Alfenus ex sutore Jurisconsultus 542
Aliphana vasa 717
Allium, de quo multa 438
Allobroges 480
Alpes 377 *et* 416
Appius poeta insulsus 604
alvum solvunt conchylia 674
amantium insignia 662, *sollicitudines* 663, et seq.
ambubaiæ 516
amor fatuus Xerxis erga platanum arborem et Caligulæ in equum 65,
Amphion Thebarum conditor 294, et Art. Poet. v. 394
Amphion, et Zethus fratres 812
Anacreon poeta 73, 400, 476
ancilia 268
animus hominis divinæ particula auræ 632
Anio fluv. 31
annuli quâ manu, et quo digito gestarentur 704
anseris albi jecur in deliciis 721
Antenor 736
antestandi mos et ratio 598
Anticyra insula ellebori feracissima 646. item in Art. Poet. v. 300
Antiochus Magnus Assyriæ rex 279
Antium urbs Latii, Fortunæ sacra 130
Antonii et Cleopatræ fuga 461, et seq.
Antonius Musa Augusti medicus 791
anus quædam testamento ulciscitur captatorem 690
Anxur urbs, seu Terracina 559
apellæ dicti Judæi 568
Apelles pictor insignis 853
apium 137, 279, 405
apotheca 683
Appia via 442, 557, 754
Aprilis Veneri sacer, unde dictus 406
Apulia 259, 439, 566

aquæ potores an boni poetæ sint? 818, et seq.
aquæ variæ variis morbis medentes, 791, et seq.
aquis istis utendi ratio, ibid.
aquila 379, 533
Aquilica sacra ad eliciendam pulviam 842
Aquilo 98, 695
Arabum gazæ celebres 113, 197
aratrum urbi imprimere, id est, eam delere 69
arbiter bibendi; seu convivii rex 179
Arbuscula celebris mima, à paucis malebat viris sapientibus, quàm à plebe universâ approbari 610
Arcadia 410
archaici lecti 748
Archilochus poeta 454
Arcturus sidus 242
Argonautæ 438
Argos urbs 30
arioli, sortilegi, &c. in circo et foro Rom. 578, et seq.
Aristarchus 911
Aristippus philosophus pecuniam abjecit 648
Aristophanes poeta 544
Aristophanem legebat assiduè S. Joan. Chrysostomus, ut Plautum S. Hieronymus, ibid.
arma cuique propria dantur à naturâ, homini ratio est telum potens 628
Armenia 185
Asia valdè fertilis 583, 743
as in duodecim partes divisus 991
Assyria nardus 192
Atabulus ventus idem qui Japyx 566
Athenæ 704
Athenienses virgines deferebant sacra Junonis, Palladis, Cereris 531, 714
Atrides, sive Agamemnon 164
Atta poeta 837
attagen Ionicus, perdix Asiana 435
Attalus rex 225
Attica virgo sacra portans incessu gravi et lento 531, 714
Attius poeta, vide Accius
avaritiæ insectatio, Lib. I. Sat. I
avarus lethargo oppressus medici astutiâ curatur 651
auctoris et libri optimi bona sors 903
augurum dignitas 420
Augusti encomia, Lib. I. Od. 12. Lib. 3. Od. 4, 5, 14. Lib. 4. Od. 5, 14, 15. Epist. I. Lib. 2.
Augustus divis annumeratus 267. pater patriæ dici amabat, Lib. I. Od. 2. bibliothecam et ædem Apollini consecravit 744. nolebat laudari nisi à summis auctoribus 852. annulum suum Mæcenati concredebat 427
auguria et auspicia, dextra et læva 248, et seq.
auguria captandi ratio et modus, ibid.
aulæa ad scenam 848
aulæ ad cameram triclinii 719
aurem in ore habet equus 792
auspicia contemnens pœnas dedit 276
auster ventus obsonia corrumpit 627, 714
auster morbos creat 207
Autumnus item lethifer, ibid. et 693

B.

BABYLONII numeri 46
Bacchus poetis præsid. 229.
Baiæ 227
Baianæ aquæ variis medentur morbis 791, 792
Balatrones 516
barba sapiens, seu index sapientiæ 64
Barbaria pro Phrygia 164, 460, 461
barrus quare elephas dicatur? 407
Bassareus Bacchus unde dictus? 77
batillum quid? 560
Bellerophon 105, 301
bellorum imago exhibita in scenâ 848, &c.
Beneventum 565
Berecynthia 78
bibitores totâ nocte certatim potantes quid præmium ferebant? 819
bibliotheca in Palatino monte extructa ab Augusto 744
bidental 914
bionei sermones, id est, satyrici et mordaces 860
Bithynia 131, 755
Bœotiæ aer crassus, populi hebetes 853
Bosphorus 199
Briseis 163
Britanni 419
bruma 695
Brundusium 569
buccas inflare, id est, irasci 507
Bupalus pictor Hipponactis poetæ hostis 454, et seq.
Byzantium 679
Byzantina arca 678

C.

CADUCEUS Mercurii 44
Cæcilius poeta 834
Cæcuba vina 84
cœna pontificum 209
Cærite cera dignus: quid? 758
Cæsar Jul. hortos plebi legavit 593
Calabria 118
calcei Senatorii et Patricii 573
Calenum vinum 84
caliendrum 591
Callimachus poeta 863
Calliope 258
calo servus lignator 577
Calvus poeta 602
camelopardalis 849
camera triclinii aulæis obtendebatur 719
Camillus 54
caminus male usurpatur pro fumario 566
Campanus morbus 564
Campus Martius 35
Canephora virgo Cereris sacra portans. Vide Attica virgo.
canicula sidus 73, 302
Cantabri 191
cantare rogati cantores abnuunt 530
cantharus 83, 750
Canusium urbs 467
capite minus, quod significet? 271
Capito Fonteius ad unguem factus homo 560
Capitolium 373

Cappa-

Cappadocia 755
Capricornus, sidus grave et noxium 222
caprina de lana certare proverb. 810
Capua Romæ æmula 480, 562
caput velabant, qui se præcipites dabant 462
carceres unde dicti 514
cardiacus 641, 652
carminis exordium haud longiùs repetendum 885
Carthago Romæ æmula 271
Cascellius Aulus 905
Cassius Parmensis poëta 608, 746. *ejus versus aliquot,* ibid.
Cassius Severus orator maledicus 453
Castor et Pollux 15, 51
Catius Philosophus Epicureus 670
Cato censorius 212, 521. 864
Cato Uticensis 52, 151, 326
Catullus poeta 707
Caucasus mons 89, 427
caudam trahere, quid? 643
censorum dignitas et potestas 572
census equestris 443, 729
centauri 76, 473
Cerberus 202
Cereris sacra silentio insignia 248
Cereris sacra portans virgo Vide *Attica virgo*
ceritus vel cerritus, id est, furore percitus à Cerere 665
cetaria 686
Cethegi 864
Chærilus poeta 852
Charon 161, 228
chartæ inventio et usus 555
Charybdis 104
chimæra 105
chiragra 705, 727
Chium vinum 320
Chium maris expers 714
chorus in Tragœdiis 890
ciboria 1 8
cibus simplex sanitati utilis 631
Cibyra urbs 755
ciconias quis primus in cibum pararit? 628
cicuta 438
ciniflones 526
Circæa mœnia, id est, Tusculum 429
Circæum oppidum et promontorium 675
Circe famosa venefica 489, 737, 738
cithara et lyra differunt 42
classicum undè dicatur? 431
classis Antonii et Cleopatræ, item classis Augusti 276
clavus latus, &c. 560
Cleopatra mori volens 141 et seq.
Cnidus urbs 115
coactor quis? 576
coæ vestes pellucidæ 413, 527
Cocceius jurisc. 559
Cocytus 207
cœna dubia, quid? 632
cœna luxuriosa magis quàm lauta, Lib. 2. Sat. 8
cœnabant olim vesperi, reliqua die ferè jejuni manebant 581
ad cœnam invitati, uncti adibant 706
Colchis 199
collyrium 559
Colophon urbs 776
Colophonem imponere, undè dicatur? ibid.
comœdia vetus 544, 897
comœdiæ difficultas 846, &c.
Concani populi 261
conchæ 674
conchylia 631, 674
concordia discors 782
conopeum, quid propriè? 462
convivæ demebant soleas, ne lectos fœdarent 720
convivii rex 22, 179
conviviorum olim leges et ritus 180
Coranus Nasicam captatorem eludit 687
Corinthus urbs 29
Corinthum adire non cuivis contingit 806
cornua Baccho cur? 233
coronæ è floribus in conviviis 143
Corvinus Messala nobilis orator 603
Corybantes 68
Cos insula: Coum vinum 674
costus Achæmenius, id est, Syrium unguentum 244
cotitia sacra 492
Crantor philosophus 735
Crassus profligatus 267
Cratinus poeta 544, 818
Creta hecatopolis 348, 464
critici fidelis officium 910
Crœsi regia 776
crustulæ 508, 677
cubital 662
cucullus prolrosa vox 584
Cumæ 792
cuminum pallorem inducit 820
Cuppâ potare magistrâ quid? 635
Curius Dentatus 53
currûs triumphalis quæ forma? 463
curulis sella 755, et seq.
cyathus quid? 579
Cyclades insulæ 62, 352
cyclus et cyclicus 884
Cyclopea scenicum drama 564, et seq.
Cyclopes 21
Cyclops, Polyphemus 564
cycni an canori? 374
cycni Phœbo sacri, pro bonis poetis usurpantur 236
Cynicus 804
cypressus, multa de eâ 39, 108
Cyprus insula 4, 15
Cyrus rex 157, 355

D

DACI populi 131
Dædalus 19
Damasippus patricius: exinde negotiator: demum philosophus stoicus, Lib. 2. Sat. 3
Damocles 241
Danaus et Danaides 207
Danubius seu Ister fluv. 419
dapes Siculæ, id est, lautæ 241
Daunia 90, 153
debitor malæ fidei quot artibus creditorem eludit 644, et seq.
decies centena, quæ summa? 532
decorum in scribendo ubique servandum 880, &c.
delirare, undè dicta vox? 736
Delos 87
Delphi, Delphicum aurum 29
Democritus 781
deorum falsorum vanitas 586, et seq.
designator, maître des ceremonies 760
Deucalion, et Pyrrha, diluvium 9
dextra et læva auguria 345, et seq.

per

per dextram cur juretur? 767
Dii mortalia et inferiora haec an curent? 127 et seq. 560
Dii patrii 174
Diludia 823
dimidium facti qui coepit habet 739
Diogenes Cynicus 804
Diomedes urbes condidit in Italia 567
dista, vas 39
discors concordia 782
discumbendi ad mensam vetus mos et ratio 103, 551, 676
discus, ludus 39, 622
divinatio per sortes 594
divitiae quietem animi auferunt 243 et seq.
Domorum olim fumarium ubi positum? 566
dormientem simulans bis terve obdormivit ebrius 643 et seq.
Dorsennus poeta comicus 846
dotem amittebat adultera 529
draco, undè dictus? 533
Dramata populo tumultuante interupta 847 et seq.
Dramatici carminis virtus et excellentia 850
Dramaticis necessaria documenta 886, 888, 890, &c.
Dramaticorum poetarum calamitates, Lib. 2. Epist. 1
Dulcia in bilem vertuntur 631

E

EBRIETATIS laudes 750
ebrius duplicia videt omnia 615
Eburnea urbium simulacra 849
Echinus herisson 446, 675
Echinus vasis genus 579
editio libro nunquam properanda 906
Edoni pop. 180
Effigies cereae et laneae in veneficiis 589
Egnatia urbs, ubi miraculum thuris sine igne ardentis 568
Eleusina sacra Cereri, 248
Elleborum insaniae medetur 646
Empedocles 782, 913
Ennius 396, 607, 833
Ephesus urbs 29
Epicharmus poeta 834
Epicuri mens et sententia alia quam Epicureorum 670, 747
Epidaurius serpens 533
epistola tempore et loco reddenda 784 et seq.
epodos quid? 425
equestris census et dignitas 443, 729
equi ungula maximè spectanda 525
equo data stultè munera 657
equo fraenato auris est in ore 792
Equotutium urbs 567
Eruca herba 718
ervum legumen 702
Erycina Venus 12
Esquiliae 452
Ethnici libros sacros cognoscebant et ex iis pleraque sunt mutati 233, 568
Evander 538
Evius Bacchus 77
Eumenides 203
Eupolis poeta comicus 544
Europa 347
Eurus 111, 380, &c.
Euterpe 7
exterior comes 683

F

FABA Pythagorae cognata 698
fabae, cicer, lupini, legumina spargebantur in donariis 654
Fabricius 53. *pons Fabricius* 642
fabula seu Carmen Epicum 736
facetum quid propriè? 605
Falernum 85
Fanatici undè dicti 913
fames optimum cibi condimentum 622
fasces 52, 177, 757
fasciolae 662
favere linguis, quid? 239
Faunus 71, 223, 313
feminarum luxus in margaritis 458
feriarum genera quatuor 766
Feronia dea 559
Fescennini versus 843
ficus 635
Fidenae urbs 777
filiis familias haud licebat pecuniam credere 518
focalia quid? 662
faeneratores Calendis pendebant ad foenus, Idibus debita colligebant 437
faenus et faenerator sunt quid odiosum 430, 518
Fonteius vir ad unguem factus 559
fori incommoda 431
Formiae urbs 314
formica 508
Fortuna ab omnibus colitur 130
Fortunam is provocare potest qui necessaria tantum petit, Lib. 2. Sat. 2. ad finem 130
Fortunatae insulae 484
frugalitas priscorum Romanorum, Lib. 2. Od. 15
frugalitatis emolumenta, Lib. 2. Sat. 2
fuga Cleopatrae et Antonii 460 et seq.
fucus mulierum è cretâ et stercore crocodili 470
fumarium olim in medio erat aedium 566
Fundanus poeta 605
Fundi urbs 560
fungi optimi qui? 672
furcifer 705
Furius Bibaculus poeta 625

G

GABII urbs 792
Gades 156
Galesus fluv. 171
galli cantus 506
Ganymedes 375
Gurganus mons 185
gausape 714
Geloni pop. 187, 237
Genauni pop. 416
Genius quo sacrificio placabatur 316 843
genua in carmine religiosa 783
Geryon gigas 206
Getae pop. 334, 423
Gigantes, seu Titanes 195, 232
gigantes insulis oppressi 262

gladi-

gladiatores quibus conditionibus se venderent 711
Gnatia urbs. Vide Egnatia
Gracchus orator insignis 862
gradus in Amphitheatro distincti 443
graecari, quid? 622
Graeci duces ad expeditionem Trojanam profecti recensentur 657
grues advenae 433
Gyas vel Gyges, gigas centimanus 220, 265

H

HÆRES. Vide heres
Hannibal 194, 380, 396, 481
Harpyiae 626
Hebrus fluv. 99, 340, 742
Hecate 589
Hector 164, 401, 488, 583
hederâ coronati poëtae victores 6, 744
Helena à Paride rapta 62 et seq.
helleborum. Vide elleborum
herba Achillea 488
heres secundus quid? 687
Hercules 19, 439
Hermogenes Tigellius cantor, 542, 550
Herodis palmeta 868
Hesperia 111
hilla, quid? 678
Hippolytus, Theseus, Phaedra 393
Hipponax poëta 454 et seq.
Hirundo veris nuntia 761
Histrio dormientem simulans vere sopitus est 643
Homerus 26, 399, 606
Honores immerito defert plerumque populus 571
Horatii villa, à Maecenate data 226, 302, 312, 429. Ejus descriptio 28, 796 et seq.
Horatii vitia, iracundia, &c. 699
Horatius suae libertatis amantior 760 et seq.
Hybrida, lege Ibrida 582
Hydaspes fabulosus 89, 714
Hydropisis 156
Hymettia mella 623
Hymettiae trabes 224
hyperborei campi 236
Hypsaeâ caecior 526

J

JACULA seu tela novi generis à Mario inventa 614
Iambici maledicendo apti 70, 895
Jani templum ter clausum ab Augusto 421, cur in pace clauderetur, apertum in bello? ibid.
Janus Matutinus dictus, cur? 694
Janus medius quid? 640
Japyx ventus 16. Vide Atabulus
Jason 439
Ibrida 582
Icarus. Icarium mare 5, 236, 283
Idus unde dicantur? 406
jecur anserinum in deliciis 721
ignem gladio fodere, quid sit? 664
ignis summae potestatis symbolum 560
Ilerda urbs 825
Ilias Homerica 736
Ilione Tragoedia 643
imagines cereae et laneae in veneficiis 444, 589
imitatores stulti, vitia non virtutes aemulantur, Lib. 1. Epist. 19
imperat aut servit collecta pecunia cuique 775
in vitium ducit culpae fuga si caret arte 875
Indi 55
infantes recens nati vel exponebantur: vel sublati à terrâ alebantur 686
inferiae 152
Ino flebilis 882
inops inter magnas opes est avarus 312
insonorum gaudia sunt jucundissima 865
insitionem docuere aves et natura 432
insomnia matutina sunt veriora 604
insulae fortunatae 484
intonsus cur Apollo? 86, 477
intra naturae fines vivere 510
inula, rapa, &c. stomacho prosunt 627
Io vaga 882
Iones molles, motus Ionici 277
Jovis die jejunabant olim 666
Iphigenia 656
iracundus Horatius 669
iratus Graiis quantum nocuit Achilles 858
Ister sive Danubius fluv. 419
Isthmii ludi, et in his victores 372
Ithaca insula Ulyssis patria 863
Judaei proselytum unum facere satagebant 556
Judaei Romae odiosi, ibid. et 568
Jugurtha 152
Juno, quid apud Physicos 256
jurare in verba magistri 725
Juvenalis locus elucidatus 120

L

LABERIUS poëta 600
Ejus versus, ibid.
Ejus in Ciceronem sales, atque Ciceronis in ipsum, ibid.
Lacedaemon patientiâ insignis 30
lachanum, olus 579
lactucae olim in fine convivii, postea initio appositae 678
lagenas vini olim obsignabant adversus servorum fraudem 865
lagois, avis exquisita 624
lama quid? 785
lamia 902
de lanâ caprinâ certare 810
lapathum: Ejus herbae virtutes 436
lapidosus panis Canusi 567
Lapithae, pop. 76, 175
Laribus cur sacrificaretur 330, 652
Larissa, Larissaeus Apollo 30
lasanum, quid? 578
Latinae feriae 766
latro undè dictus? 540
latus clavus 560
Laverna furum Dea 800
Laurentinus ager 676
Lebedus urbs 777
lectica domestica, seu conclave quoddam pro matronis 526
legio quot milites continebat? 570
legumina cibus 654
lemures 870
leones 90, 93
Leonis signum 354, 773
Lesbium vinum 73
lethargicus avarus medici astutiâ sanatus 652
lethargus morbus 641

lex theatralis Roscii 730
lex XII. tab. 829
libertatis suæ tenax Horatius 760
Libitina funerum Dea 360
Libra sidus 221
librum edere ne propera 906
Liburnæ naves 142, 426
Liburni piratæ, ibid.
lippis et tonsoribus nota res, unde dicatur? 582
Livius Andronicus, poëta vetustissimus 835
liligo piscis, livoris symbolum 552
Lollius 402, 735, 809
Lucania 428. *apris fœcunda* 659, 714
Lucilius poëta, Lib. 1. Sat. 4.
Lucrinus lacus 210, 437, 674
Lucullus 756
ludendi modus Theoderici Gothorum regis, 811
ludere et jocari non dubitarunt graves etiam viri 619, 661
ludi Olympici, Isthmii, Pythii, Nemei 2
luna sidus mirabile 782
luna cœlo detracta per magos 448
luna crescens implet conchylia 674
lupinus legumen, pro auro et nummis in comœdia 762
Lupus Rutilius à Lucilio proscissus 619
lupus marinus piscis exquisitus 625
luscinias apponebant luxuriosi 661
lustrum 166, 502
luxuriosus juvenis oratione Xenocratis mutatus 662
luxus Romanorum in conviviis comedendo luscinias, sorbendo margaritas 660
luxus ædificandis in mari domibus, Lib. 2. Od. 15. et 18. Lib. 3. Od. 1. et 24
luxus fœminarum in margaritis 458
Lycambe ad suspendium adacta versibus Archilochi poëtæ 454
Lycurgus vites aboleri jussit 231
Lydii voluptuarii 424
Lymphæ, lymphati, seu lymphatici 568
Lymphis iratis extructa urbs, quid significet? ibid.
Lyncei oculi, unde dicantur? 526
Lynx 204
lyra differt à cythara 42, 124
Lyrici poëtæ Græci novem, Latinus unicus 7
Lysippus insignis statuarius 853

M

MÆCENAS, 1, 84, 353, 425
Mænius belluo et scurra 513, 532
Mævius poëta ineptus 456
Magorum disciplina 487 et seq. 586 et seq.
maledicentia poëtarum lege repressa 843, 898
malobathrum Syrium 175
Maltbinus 519
malvæ in cibum 120, 436
Mamurrarum urbs 561
Manes, quid? 452
Mania Larium mater 652
Manlius 324
manni, equi 344, 442
mappa differt à mantili 680
Marcellus 54
mare mediterraneum 351
margaritæ aceto dilutæ 660
margaritarum pretium in rotunditate 458
Marius 665
marmore parietes quis incrustavit primus? 561
Marsi pop. veneficiorum periti 450, *milites fortissimi* 268, 480
Marsyæ statua in foro Romano 580
Martius campus 35
Massicum vinum 5
Matinus mons 107, 396
matronarum habitus qualis 523, 526
Mauri 12
mazonomum lancis genus 721
Medea Jasonem edocens: et post eundem irata perdens 438, 449
medendi ratio interdum varianda 791
Medi imperium Persis reliquere; Persæ verò Parthis 14
mediastinus servus, quid? 788
medici cujusdam astutia in curando lethargico 651
mediocribus esse poetis non licet 905
mediocritas aurea et laudatissima 189, 214, et seq.
melimela 716
melle temperabant austerum vinum 623
Melpomene 94
membrana, quid? 638
Memnon 604
Memphis 343
Menander poëta 639
Menelaus 655
Mercuriales viri, id est, docti 223
Mercurius ejusque inventa 96
meretrix est quasi vorago 523
meretricis fictus dolor 808
Messala nobilis orator 57, 603
Metelli Romæ illustres 619
metuens nunquam est liber 801
Mevius malus poëta 465
Midas 781
Milesia chlamys 803
Miletum urbs, ibid.
Mimnermus poëta 758
mimus, unde dictus? 516
minus, id est, fabula 600
Minerva crassa et pinguis, quid? 621
Minervâ invitâ nihil suscipiendum 906
Minos rex 108
Minturnæ urbs 542
minui capite, quid sit? 272
mitulus pisciculus 674
Mitylene urbs 28
modi musici tres præcipui, Dorius, Phrygius, Lydius 469
Mœcenas. Vide *Mæcenas*
molossus 454, 702
morbus locum mutat interdum 641
mors parcit nemini 22, 161, 240, 246
mors ultima linea rerum est 802
Mucius vel Mutius jurisprudentiâ clarus 754
mullus piscis exquisitus 626
mulsum quid? 673
munera stultè data equo, et arbori 657
muræna piscis 717
murex piscis 218, 674
muria quid? 678
Antonius Musa Augusti medicus 791
mutant cœlum non animum qui trans mare currunt 779
Mycenæ urbs opulenta 30

Myrteum mare 5
myrtus in coronis 143, et seq.
mytilus piscis. Vide mitulus

N

NÆNIA 154
naevi in re amatâ placent amantibus 534
Naevius poëta 833
Naiades 341
nardus 192
Nasica captator elusus 687
naso suspendere adunco, quid sit? 570
natandi ars laudata 36
natura divitis opis suae 524, 575
Naturam expellas furcâ, tamen recurret 773
naves Antonii ingentes 426
naufragi tabellam et vestes appendebant in templis 24
navibus et quadrigis petimus bene vivere 779
naumachia ludicra 814
nulla exhibita in scenâ 849
Neapolis 447
nebulo, unde dictus? 514
necromantia 589
nectar 253
nefastus dies 198
Neptunus 111
Nereus 63
Nereides 352
Nero auriga et cantor in Olympicis 373
Nestor 65. longaevus 86
Nilus fluv. 254, 419
Niobe superbiae poenas luit 386
Niphates fluvius et mons 186
nobilitas vera 569, et seq.
noctiluca 390
nomenclator servus 756
non cuivis homini contingit adire Corinthum 806
Noricum ferrum equisitum 68
Numa 754
Numantia 194
Numici via 752
Numida 135
Numidicum marmor 225, 773
Nymphae 6, 21, 117

O

OBELUS ὀβελὸς censurae nota 918
Oceanus 18, 134
Octavius 611
oderunt peccare boni virtutis amore 799
odoribus olim perfusa scena 837
Odyssea 737
officia varia 900
olera in conviviis etiam lautis 620
oleum Venafranum celebre 679, 718
Olympica certamina 2
Olympus mons 263
omasum, quid? 685
onyx 411
operam perdere 513
opes non dant animo quietem, Lib. 3. Od. 1
Orbilius Horatii praeceptor 836
orca piscis et vas 679
Orcus 687
Orestes 650
Orion sidus, 109, 203
Orpheus 907
oryza 652
Osci pop. infames 563
Osiris 808
ostrea Lucrina optima 435, item Circaea 675
ova initio convivii 671, et seq.
ova oblonga optimi succi, ibid.
ovi albumen seu vitellus vinum turbidum efficit purum 677
ab ovo usque ad mala 530

P

PACTOLUS fluvius aurifer 478
Pacuvius poëta 833
Padus sive Eridanus fluv. 483
Palla matronarum vestis 526
Pallas 27
panis cum sale, veterum cibus 623
panis Canusi lapidosus 567
papaveris genera varia 905
papyrus, quid? 555
par impar ludere 661
par nobile fratrum 660
parabilis cibus 528
parasitae 526
Parcae 161
Paris 62, et seq. 736
Parium marmor 80
parochus, quid? 562
Parrhasius pictor illustris 394
partes primas, secundas, tertias agere, quid? 596
parturiunt montes, &c. 884
Parthi 55, 81
Parthi mendaces 688
pastillus 520
patagium muliebre ornamentum 960
pater coenae, quid? 714. pater domus 701
Patrii Dii in qualibet regione 174
patriae caritas 683
patulae aures non retinent commissa 814
pavones in cibum 528, 624
pavonis cauda, ibid.
paupertas veterum Rom. 211, et seq.
pauperum cineres novendiales à sepulchris eruebant veneficae 491
Pausias clarus pictor 711
pectines seu pectunculi pisces 675
pecunia donat et genus et formam, &c. 755
Pedana regio 746
Pegasus, quid proprie? 105
Peligni pop. veneficiis infames 493
pelorus piscis 674
Penates Dii 767
Penelope 73
Pentheus 231. discerptus à matre 668
peram cuique binam affixit Æsopus 667
Pergama 164
periscelides 808
perna propriè, quid? 635
Persae 11, 88, &c.
Persarum luxus in conviviis 143
Petillius fur aureae Jovis coronae 552, 603
petoritum currus quatuor rotarum 578
Phaeton 407
Phraates luxuriosi 738
Pharmacopolae 316
Phaselus 248
Philippi nummi 852
Philippi urbs, campi Philippini 175
Philippus orator nobilis 764
philtrum amoris et odii potiones 494
phimus seu pyrgus aleatorium instrumentum 705
Philosophorum sectae variae 725
Phocaei patriam deserentes 482
Phoebus 31

Phraates 157
Phryges 66
Picena poma laudabantur 664, 679
picturæ cum poësi comparatio 904
Pierides 396
Pierus mons 261
pilæ ludus 622
pilæ quatuor genera 563
pilæ palmariæ ludum amabat Mæcenas, ibid.
pilæ ludus lippis et crudis noxius, ibid.
pilam seu pilulam è bonis facere, id est, patrimonium devorare, 517
pileolus epulantibus proprius 785
Pindarus 366
Pirithous 266, 293
pisces elixi, et assi 675
placentæ in deliciis 715
Plancus Munatius 31
planus, id est, fraudulentus 808
platanus 210
Plato 639, 671
Plautus 834, 846
Pleiades 417
Plotius, Varius, et Tucca Æneidem emendarunt, Augusti jussu 561
Pluto 205
pluviæ evocandæ ratio 842
podagra 594, 740
pœnas dant improbi seriùs ocyùs 249
poëseos comparatio cum pictura 904
poëtarum maledicentia lege repressa 843, 898
poëtarum Dramaticorum infortunia 847, et seq.
poëtæ eximii descriptio 548
poëtæ debent esse philosophiæ periti 900
poëtæ insani habiti 669
poëtæ divites muneribus datis applausum captabant 821, 910
Polemo juvenis luxuriâ perditus Xenocratis oratione mutatus 662 et seq.
pollice utroque laudare, quid sit? 814
Pollio 142, 605, &c.
Pollux 250, 358
Polyhymnia 7
Polyphemus Cyclops 564
polypus 570, 534
pomi semina primoribus digitis ejaculari, quid et quorsum? 694
Pompilius sanguis Pisones 873, 898
Pontificum jus 492
populi tumultus ad theatrum: ejusque studium ad spectacula 847 et seq.
populus arbor Herculi sacra 32, 160
porrigo capitis morbus 650
Porticus sive Stoicorum schola 642
porticus superba 212
porticus Romæ plures 730
posticum 751
præneste 260, 584, 735
prætexta et bulla 445, 560
pravi docilis juventus 628
Priamus 44, 63, &c.
Priapus 432, 586
principibus placuisse laus est maxima 806
principium orationis non repetendum longiùs 885
Proculeius 155
profani arcebantur à sacris 238
Prometheus 18, 69, 203
proprium nihil cuiquam dedit natura 636
Proserpina 109, 200, 487, 691
Proteus 9, 645
Proteo similis debitor litigiosus et fraudulentus, ibid.
ptisanarium 652
publicani undè dicti? 731
pueri concertantes Romæ, cladem Antonii præsignificarunt 814
pueri non cogendi sed invitandi ad disciplinas 508
pulmentaria, quid? 623
Puppius Tragicus poeta 730
purpura 225
putare vites, cur dicamus? 485
puteal, quid? 696
pyramides 359
pyrgus. Vide *phimus*
Pyrrha et Deucalion 9
Pyrrhus rex 279
Pythagoras 108, 478, 671, 698
Pythia certamina 909
Pythius Apollo 68

Q

QUADRA 807
Quadrata rotundis mutare 733
Quinquevir 687
Quintilis mensis, deinde Julius 759
Quirinus 13, 251, &c.
Quirites 4, 174

R

REGES Deo subjiciuntur 240
Regina pecunia 755
Regulus, ejus encomia 52, 268
Remus à Romulo quâ ratione cæsus? 457
repotia 629
repulsa in honoribus interdum non probrosa 247
rex convivii 22, 179
Rhenus fluv. 604, 874
Rhodanus fluv. 237
Rhodus insula et urbs 28
rhombus piscis 435, 528, 627, &c.
rhombus magicus 488
ridentem dicere verum Nil vetat 508
Roma 253, &c.
Romuli scelus luerunt Romi 457
Romulus 52, 211, &c.
Roscius histrio 696
Rubi urbs 568
rude donari, quid? 724
rudiarii, ibid.
rumex seu lapathum, herba 436
rusticæ vitæ laus, Epod. 2. lib. 1. Epist. 10
Rutilius Lupus à Lucilius proscissus 619

S

SABBATA tricesima 598
Sabelli seu Samnites veneficiorum periti 489
Sabini pop. 89, 434, &c.
sacri libri Ethnicis noti et explicati 233, 568
sacrificandi ritus 656

sagum

sagum militare 464
sal cum pane, cibus veterum 623
Salamis Ajacis patria 32
Salernum urbs 791
Salii Martis sacerdotes 137, 139, *eorum convivia sumptuosa* ibid.
Saliare carmen 838
salinum 215
Sallustius 522
salum unde dicatur 492
Samnites, gladiatorum genus, 863
Samos 776
sapientes et philosophi cur barbati? 642
sapientia prima est stultitiâ caruisse 728
Sappho 201, 821
Sardinia 118
Sardis urbs 776
satira unde dicta? 505, *et* seq.
satiræ virtutes 600 *et* seq.
Saturnalia 638, 703
Satyri 6, 230, 693
Saturnii versus 844
scarus piscis 435, 624
Scaurorum nobilis familia 52
scena odoribus perfusa 837
Scipiadæ 615, 619
scobs in triclinio spargebatur 680
scombri pisces 718
Scopus statuarius 394
Scorpius Zodiaci signum 221
scribarum Romæ officium et præmia 560, 696
scruta, seu frivola 765
scurræ, duo certantes dicteriis, Lib. 1. Sat. 5
Scylla et Charybdis, 104
Scythæ 80, 131, 288, 334, 501
secundus heres 687
sella curulis 757
seniores à juvenibus olim observati 839
septem Græciæ sapientes 667
sepulchris divitum custodes adbibiti contra veneficas 491
Seres 55
Sertorii ad milites erudiendos solertia 832
servorum qui vendebantur vitia declarari cautum erat lege 665, 857
servi gluttones quomodo plectebantur 794
servi quidem aliis dominabantur et conservis imperabant 709
servi eruditi cariùs vendebantur 856
servi agris colendis addicti 713
servus mediastinus 788
servus nomenclator 756
sestertia septem 766
sextarius 512
Sextilis deinde Augustus 760
Sibyllini versus 406
Sicambri pop. 369
Sicilia 780
Siculæ dapes, id est, lautæ 241
Siculi tyranni 740
Sidonia purpura 773
Sidonii mercaturâ celebres 486
signa Rom. à Parthis remissa 267, 421
silentii laus et religio 239, 248
Simonides poëta 154
Simplex cibus utilis, multiplex noxius 631
Sinuessa urbs 561, 749
Sirenes 640, 737
siser olus 714, *eo delectatus Tiberius,* ibid.
Sisyphus 208, 493
Smyrna urbs 776
Socrates, Socratica philosophia 114, 325, 900
Socratis accusatores, damnatio, mores 671
Sol undè dictus? 280
soleas deponebant veteres antequam mensæ accumberent 720
solstitium 778
somni portæ 348
Somnia manè veriora 604
Sophocles 845
Soracte mons 38
sorites 832
sors propria odio est cui placet aliena 787
sortes ex urnâ educendi, divinandique ratio 504
sortilegi in foro et circo 578
Sosiæ Rom. bibliopolæ 824, 903
Sparta, Spartani patientiâ inclyti 30
Spartacus belli civilis auctor 306, 480
spectaculis interrupta dramata, quæ illa? 848
spondere, sponsionis incommoda 694
squillæ 678, 727
Statiunt poëta insulsus 885
sterilitatis causæ 242
Stesichorus poeta 399, 490
Stoici 459, &c.
stola ut et palla matronis propriæ 523, 526
strix avis 445
stulti celant malè ulcera incurata 798
stultitiam patiuntur opes 412
stylus ad scribendum 610
Styx 128, 136, &c.
sub judice lis est adhuc 879
superstitionis etymon, vis, effectus 665
Surrentinum vinum 677
Surrentum 807
Sylla tyrannus 524
Sylvani 355, 432
syncope, ut erepsemus 566, *surrexe* 598
syrtes maritimæ 171, 464, *mediterraneæ* 89

T

TABELLARUM pictarum studium, olim immodicum 711
talentum 658, 755
tali, tesseræ 180
Tanais fluv. 261, 291, 355, &c.
Tantalus 228, 493
Tarentina lana et purpura 850
Tarentum 111, 273, &c.
Turpa judex criticus poëmatum 605
Terracina, sive Anxur 559
Taurus Statilius consul 748
tela nova à Mario inventa 714
Telephus rex 488
Tellus procâ placabatur 843
Tempe 29, 87, 241
tempestates velut Deæ templum Romæ habebant 466
teneras faciendi carnes quæ ratio? 672
Terentius poeta 519, 835
teres atque rotundus 720
Terminalia 436
tesqua 788
Teucer Ajacis frater 32, 66, 400
Thalia 389
Theatri gradus distincti 443
Thebæ 29, 79. 382, &c.
Theon. Theonino dente carpere, quid? 815

Theseus 393
Thespis 896
Thracia regio frigida 98
Thraces bibaces 77, 102, *in bello furiosi* 214
Thyestæ execrationes 151
Thyestes et Atreus 27, 69
Thyrsus 230
Tiberis fluv. 10, 35, 114, &c.
tibia, qualis olim? 890
Tibullus poëta 125, 146
Tibur 75, 171
Tigellius cantor 516, 530, 542
Tigris fluv. 429
tigris, fera 93
Timagenes rhetor 820
Tiresias vates 682
tirones forenses 519
Titanes 262
Tithonus 108
Tityus 296
toral, quid? 681, 750
Torquatus 393, 478, 748
trabales clavi 132
trabes Hymettiæ 224
Tragœdiæ origo 896
Tragici carminis virtus et efficacia 850. *Ejus inventio* 892, 896
Trebatius Jurisc. 613, *et* seq.
Tribuni militares 572
tribus Romanæ 757
Triquetra, Sicilia 698
triclinii camera aulæis obtenta 719
tripodes 394
triumphalis currûs forma erat rotunda 463
triumphus 373, 456
Trivicum oppid. 566
Triumviri capitales 442
trochus, ludus 338
Trojæ excidii causa prima 252
trophea 186
Tucca Æneidos emendator cum aliis 561
tumultus 69, 215
turdorum aviaria: fimus optimus 565, 631, 795
Tusculum urbs 353, 429
Tuscus vicus Romæ infamis 659
Typhis nauclerus 17
tyrannis abundans Sicilia 740
Tyrrhenum mare 47
Tyrtæus poëta 908
Tyrus urbs 358

V.

VACUNA dea vacationis 775
vades unde dicti? 507
Valgius poëta 611
vappa unde dicatur? 518
Varius poëta 25, 561, &c.
Varro Atacinus poëta 606
vatum carmina vetustissima, et vaticinia 830
vectigalia Romæ diversa 731
Velabrum 659
Velia urbs 791
Venafranum oleum 679, 718
Venafrum 172
veneficarum crudelitas, Epod. 5. et 17. l. 1. Sat. 8.
ventrem laxant conchylia, vinum Coum, &c. 674
Venucula uva 679
Venus in talis ac tesseris, quid? 180
Venusium Horatii patria 111, 616
verbena 81, 406
verbum semel emissum volat irrevocabile 814
Vergiliæ seu Pleiades 417
versus inepti destinantur involvendo piperi, &c. 855
à vertice ad imos talos pulcher 856
Vertumnus Deus 704
veru censuræ nota 912
Vestales 11
vestes substrictæ, item fusæ 588
vestium differentia, pro matronis, libertinis, &c. Lib. 1. Sat. 2.
Via Appia 442, 557, 754
via sacra 456, 591
vicarius servus 709
vicus Tuscus Romæ infamis 659
vilis amicorum annona 783
Villa Horatii 28, 226, 302, 312, 429, 796
villicus 786
vina quædam sub dio relinquebantur 677
vindicta Prætoris virga 709
vini cadis inscriptis apponebatur 83, 160
vini condendi et condiendi ratio 83
vini moderatè sumpti effecta; et contrà 76
vinum austerum melle mitigabatur 623
vinum Coum laxat ventrem 674
vinum optimum è vite arbori annexâ 431
Virgilio quæ exprobrarentur? 533
Virgilius 16, 65, 410, &c.
virtus est vitium fugere 728
virtus repulsæ nescia 247
virtus post nummos 729
virtus est medium vitiorum 809
virtutis insignia 247
virtutem an doctrina, an natura donet 816
vitæ brevitas Lib. 1. Od. 11
vitiis sine nascitur nemo 536 v. 12
in vitium ducit culpæ fuga, si caret arte 875
vitis annexa arbori vinum profert excellens 431
Ulubræ opp. 779
Ulysses 682 et seq.
Ulyssis comites in porcos mutati 489, 738
umbilicus in libro, quod? 475. *ad umbilicum perducere* ibid.
umbræ in conviviis 715
Umbria Italiæ regio 676
unguenta in conviviis 143, &c.
urbes maritimæ hyeme tepidiores, æstate frigidæ 761
urna judiciaria 617
usura legibus damnata 430, 518
urtica in cibum 780
usus in linguis summum jus habet 878
Utica urbs 825
utroque pollice laudare, quid? 814
uvæ passæ 679
Vulcanus 21, 264, 566
vulva suilla in deliciis 795

Z.

ZEPHYRI unde dicti? 241
Zethus et Amphion fratres 812

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

Quæ in HORATIO leguntur,

Ita ad Editionem Parisiensem confirmatus, ut in aliquo Vocabulo perquirendo Lector non ad numeros in supremâ paginâ depictos attendat, sed ad illos qui in ejusdem orâ adscribuntur.

ABACTA 446, 7. 627, 4
abdiderint 590, 7
abdidit 261, 5
abdita 876, 11
abditæ 155, 1. 309, 5
abdito, *v.* abditæ
abditus 724, 5
abeant 661, 2
abeas 317, 1
abeat 658, 3. 890, 10
abeo 575, 7
abes 383, 2
abest 40, 1. 133, 1. 313, 1. 339, 4. 813, 14. 904, 12
abeunte 280, 7
abfore 553, 1
abhinc 831, 10
abi 363, 2. 764, 8. 870, 6
abibis 621, 2
abjectis magis 866, 1
abjecto 542, 4
abigat 793, 6
abigunt 337, 1
abii 514, 6
abjicito 785, 1
abire 469, 2. 592, 13. 871, 5
abirem 770, 7
abit 558, 2. 643, 6
abito 306, 6
abludit 669, 7
abnegat 133, 3
abnormis 621, 5
abnuere 687, 4
abominatus 481, 2
abortivus 535, 2
abrotonum, 840, 8 840, 8
abrumpere 393, 11
abscidit 18, 4
abscindere 484, 1. 528, 3
abscissum 668, 3
abscondere 653, 7
absens 340, 13. 689, 5. 763, 4. 778, 5
absentem 532, 8. 551, 7. 558, 3. 611, 1. 706, 2
absentes 428, 4
absentis 669, 1
absint 237, 5
absis 813, 15
absistere 539, 7
absit 869, 13
absolves 665, 3
absona 881, 11
absorbere 715, 9
abstemius 780, 7
absterrebitur 689, 16
absterrent 554, 17
absties 904, 4
abstinens 283, 5. 403, 1
abstinet 888, 3. 905, 9
abstineto 350, 9
abstinuit 656, 4. 909, 10
abstulerat 794, 8
abstulerit 555, 3
abstulit 217, 9. 450, 2
absumet 209, 1
absumptis 794, 1
abunde 523, 8. 747, 4
abundes 690, 6
ac *pro* sicut 557, 2
ac *pro* quàm 705, 5
ac si 604, 4. 660, 7. 664, 3
Academi sylvas 859, 3
accedam 663, 6
accedas 689, 5
accedat 651, 15. 692, 9
accedent 632, 9
accedente senectâ 871, 1
accedere 651, 10
accedes 713, 1. 804, 2
accedet 370, 10. 632, 10
accedit 894, 3
accendis 596, 8
accendit 476, 6
acceperis 644, 6
accepisse 700, 7
accepit 556, 3. 658, 11. 773, 2. 783, 6
accepta 843, 6, 898, 1
acceptos 852, 9
acceptus 502, 2
accersas, *vide* arcessas
accerse, *v.* arcesse
accersit *v.* arcessit
accessit 615, 9. 891, 9
Acci, *v.* Atti
accidit 449, 3
accipe 546, 3, 4. 548, 11. 630, 7. 643, 2. 644, 5. 659, 7. 668, 7. 683, 7
accipiar 719, 15
accipias, 510, 5
accipiebat, 764, 8
accipiet 689, 1. 774, 1
accipio 564, 3
accipis 867, 3
accipit 858, 8
accipiter 140, 8. 799, 13
accipiunt 894, 10
accisis 635, 1
Accius 833, 7
acclinis 622, 1
accredere 793, 12
accrescere 894, 12
accrevit 572, 6
accubat 411, 4
accurrit 592, 2
acer 12, 10, 401, 5. 416, 7. 454, 12. 470, 5. 480, 3.

511, 1. 548, 9. 550, 5. 605, 6. 613, 1. 686, 2. 882, 7
acerba fata 457, 5
acerbæ 693, 10
acerbi, 816, 7
acerbum frigus 807, 12
acerbus 537, 12. 914, 10
acernam mensam 714, 5
acerra thuris 285, 2
acervi 832, 11
acervo 509, 1. 510, 8. 634, 5. 869, 4
acervos 158, 6. 684, 5
acervum 649, 6. 755, 4
acervus 510, 1. 740, 2
acescit 740, 9
aceti 629, 10
aceto 585, 1. 660, 6. 718, 7
acetum 649, 12
Achaico 373, 1
Achaicus 66, 5
Achæmenes 196, 9
Achæmenia 473, 6
Achæmenium 244, 4
Acheronta 19, 8. 251, 7
Acherontiæ 259, 5
Achille 655, 6
Achillei 66, 4. 488, 9
Achillem 163, 3. 217, 9. 583, 3. 882, 6
Achilles 386, 6
Achilles Graiis iratus 858, 17
Achivi 736, 9
Achivis 388, 5. 655, 7. 831, 7
Achivos 252, 8
acidas 627, 4
acidum 860, 7
acies 260, 5. 621, 7
acinaces 102, 5
acinum 700, 11
acipensere 627, 7
acquirere 877, 3
acre 649, 11
acrem 113, 2. 522, 1
acres 433, 9. 471, 15. 535, 9. 583, 12. 710, 11
acri 49, 1. 245, 2. 601, 6. 678, 2
acria 699, 6. 714, 2
acrior 126, 7. 270, 2. 457, 1. 581, 1
acris 20, 1. 536, 4
Acrisium 309, 5
acriter 810, 7
acrium 27, 11
acriùs 518, 7. 647, 7
Acroceraunia 18, 3
acta 888, 12
actæ 136, 5
acti 888, 6
Acti *v.* Atti
Actia 814, 3
actor causarum 904, 11
actor 850, 3
actoris 890, 2
actu 889, 7
actum 650, 11
actus *pro* appulsus 282, 1. 461, 1
actus *pro* partibus fabularum 883, 4. 890, 3
acuens 183, 2
acuis 744, 7
acuisse 11, 1
acuit 323, 9
acumen 782, 4. 904, 6
acumina 808, 1. 845, 3
acuta 350, 1. 382, 14. 488, 5
acuta æra 68, 2
acutâ voce 258, 2
acutas 230, 3
acutis 533, 5
acuto 38, 4. 129, 5. 652, 9. 754, 8. 822, 9
acutum 590, 5. 650, 12. 773, 2. 899, 10. 903, 8
acutum cernis 533, 2
ad 4, 1. 5, 9. 92, 6. 114, 3. 265, 7. 398, 5, &c.
ad, *i. e.* propter 716, 1
ad, *i. e.* usque ad 442, 6. 520, 1. 522, 1. 526, 10
ad usque 513, 12
adamantina 27, 6
adamantinos 333, 3
adbibe 741, 6
addam 515, 7. 642, 11
addant 358, 4
addas, 826, 4
adde 183, 4. 512, 4. 633, 7. 645, 1, 2. 664, 8. 669, 8, *bis.* 681, 8. 706, 13. 709, 9. 757, 4
adde quod 183, 4. 712, 5
adde huc quod 525, 7
addens 655, 7
addere 69, 3. 780, 6. 822, 5. 851, 4
addes 679, 3
addicere 691, 11
addictum 488, 6
addictus 725, 8
addidit 249, 1. 891, 12
addis 327, 6
addit 509, 1. 651, 11. 697, 3. 788, 16
additis *indicat.* 270, 3
additum 187, 1. 231, 4
additus 266, 1
addocet 750, 4
addubites 554, 13
adducere ad umbilicum 475, 8
adducit 760, 7
adductum 796, 11
adduxerat 715, 7
adduxere 410, 7
adduxerit *v.* adduxerat
adempta 490, 15
ademptum 185, 7. 877, 2
ademptus 164, 4
aderat 350, 6. 558, 8. 576, 9
aderit 327, 9
ades 595, 3
adesos 356, 6
adesse 891, 2
adesses 696, 4
adest 63, 7. 356, 2. 625, 1. 693, 4
adeste 448, 9
adhærens 477, 6
adhæret 629, 4
adhæsit 680, 7
adhibe 351, 4
adhibebitur 892, 10
adhibet 385, 6
adjecere 859, 1
adjecisse 276, 1
adjecti 868, 4
adjectis 267, 2
adjiciant 393, 1
adimam 801, 11. 819, 2
adimat 658, 2
adimis 328, 6. 666, 3
adimunt 97, 3. 888, 9
adire 682, 1. 806, 5
adite 646, 6
adito, 690, 5
aditure 170, 1
aditus 597, 1
adytis 67, 5
adjudicat 813, 14
adjunctis 888, 11
adjungere 661, 3
adjutorem 596, 1
adjuvat 689, 6
admirari 752, 1
admiror 552, 13
admissi 873, 5
admissus 108, 2
admittes 800, 1
admittis scelus 657, 5
admonuit 581, 2
admoverit 826, 1
admoves 327, 1
admovit 845, 3
adoleverit 594, 6
adopta 757, 5
ador 701, 2
adorea 380, 1
adposcere 863, 2
adrasum 764, 5
Adria 191, 2. 290, 14. 814, 5
Adriæ 17, 5. 126, 7. 207, 1. 250, 4. 346, 10

Adriano 67, 4
adfcifcet 864, 6
adfcribi 253, 5
adfcripfit 818, 4
adfis 693, 6
adfit 428, 7. 808, 3
adfita 867, 11
adftat v. aftat
adftricto v. aftricto
adftrictum, v. aftrictum
adftringitur v. aftringitur
adfunt 880, 12
adveniam 433, 13
adveniens 633, 2
advenit 559, 8
adventum 434, 9
adverfa 753, 2
adverfæ res 720, 5
adverfam, v. averfam
adverfarius 598, 8. 814, 5
adverfis 514, 1. 637, 4. 737, 8. 870, 3
adverfo 656, 7
adversùm 453, 2. 731, 4
advexerit 632, 7
adulta 246, 4. 431, 5
adulter 540, 2
adulteræ 252, 6
adulteretur 483, 6
adulteri 400, 5
adulteris 309, 4
adultero 126, 1, 138, 3. 335, 4
adulteros 65, 1. 278, 3
adulterum 448, 13
adunco 570, 4
advoceris 406, 7
adurgens 140, 8
aduri 446, 2
adurit 104, 2
ad ufque 513, 12. 568, 3
adufto 721, 8
aduftus 719, 16
adytis 67, 5
Æaci 319, 3
Æacum 200, 6. 397, 5
æde 605, 1
ædem 116, 3. 223. 4. 862, 7
ædes 274, 3. 767, 4
ædibus 704, 5
ædificante 664, 8
ædificare 661, 3
ædificas 668, 8
ædificat 733, 11
ædilis 651, 1
æditues 852, 5
Ægæo 214, 2
Ægæos 358, 6
Ægæum 777, 12
æger 652, 8
Ægeria 529, 3
Ægida 63, 9. 264, 1
ægri 873, 7
ægrimonia 494, 4
ægrimoniæ 474, 9
ægris 792, 2
ægro 760, 2, 840, 8
ægros 554, 14
ægrotare 668, 7. 760, 2
ægrotet 573, 3. 768, 6
ægroto 731, 2. 740, 3
ægrum 627, 3. 667, 1. 768, 8, 842, 3
Æli 314, 1
Æmilium 875, 10
Æmoniæ 140, 11
æmula 480, 3. 820, 3. 891, 1
æmulari 366, 1
æmuli 364, 2
æmulos 310, 6
Ænea 688, 3
Æneæ 388, 10
Æneas 392, 11. 500, 4
æneus 654, 4
Æoliæ 400, 4
Æolides 208, 2
Æoliis 200, 8
Æolio 374, 1
Æolium 361, 1
æqua 228, 7. 240, 9. 838, 10. 873, 10
æquale 531, 2
æquales 35, 4. 471, 13
æquali 334, 8
æquam 159, 1. 655, 1. 875, 16
æquare 167, 3
æquas 541, 2
æquata 830, 2
æque ac 643, 3. 733, 3
æquè 68, 2. 220, 3. 284, 2, 3. 726, 11. *bis*. 12. 733, 3
æqui 539, 1
æquis 652, 10
æquis animis 894, 10
æquo 22, 1. 111, 4. 262, 8. 557, 5. 871, 5
æquo animo 640, 3
æquo Jove 836, 3
æquor 33, 4. 60, 8. 120, 1. 279, 4. 420, 7, 1. 737, 6
æquora 23, 7. 62, 3. 243, 1. 337, 2. 383, 10. 483, 8. 793, 10
æquore 10, 2. 39, 3. 466, 1. 660, 1
æquoribus 381, 4, 398, 3
æquoris 131, 2. 347, 3
æquum 783, 1. 805, 3
æquum eft 521, 4. 536, 13. 537, 1
æquus 56, 1. 317, 2. 356, 3, 502, 5. 619, 5. 659, 7. 753, 8
aëra 19, 6. 622, 8
æra 68, 3. 394, 2. 576, 4. 753, 10. 762, 1. 833, 2. 903, 4
ærata 243, 7
æratas 217, 1
aëre 177, 2. 853, 6
ære 359, 1, 486, 12, 13. 547, 7. 641, 1. 650, 5. 857, 2, 866, 18. 874, 11. 875, 11
aërias 107, 3
æris 538, 1. 684, 5. 740, 2. 755, 8. 839, 2. 8[illegible] 12
ærugo 553, 1. 902, 1
ærumnis 858, 2
æs 16, 7. 558, 1
Æfchylus 845, 5, 897, 3
æfculo, v. efculo
Æfopi 660, 5
Æfopus 837, 7
Æfquilias, v. Efquilias
æftas 392, 5
æftatem 71, 5
æftates 673, 1
æftimat 829, 7. 832, 12
æftiva 90, 6
æftivam 749, 7
æftuat 171, 2. 733, 10
æftum 167, 7
æftuofa 486, 10
æftuofæ 118, 5
æftuofas 89, 1
æftuofis 177, 4
æftuofiùs 439, 8
æftus 73, 6. 509, 5. 517, 14, 736, 3. 768, 5. 859, 5
ætas imbecilla 632, 9
ætas virilis 887, 14
ætas 48, 2. 134, 7. 160, 8. 166, 5. 280, 9. 400, 2. 421, 1. 479, 3. 481, 3. 554, 7. 676, 7. 724, 6. 754, 4. 810, 7. 825, 2. 832, 6. 877, 9
ætas ferox, i. e. rapida 168, 4
ætatem ducimus 870, 3
ætatis 887, 4
æternæ 268, 6
æternet 415, 10
æternis 192, 5
æternum 162, 3. 340, 4. 410, 1. 774, 14
æthera 235, 2
ætherea 19, 1
Æthiops 276, 4
Ætna 490, 4
Ætnam 265, 8. 914, 1
Ætolis 813, 3
ævi 191, 5. 701, 10. 817, 7. 843, 3
ævo 54, 4. 155, 4. 186, 2

216, 3. 835, 3. 888, 11
ævum 269, 3. 297, 10. 415, 8. 502, 8. 569, 1. 577, 8. 609, 7. 743, 4. 816, 9. 826, 8. 903, 5
Afer 380, 2
affatus 32, 5
affer 464, 7
afferat 630, 8
afferet 205, 3
affert 702, 2
affertur 717, 7
affigit 632, 3
affirmo 840, 5
affixa 269, 6
affixit 512, 11
afflaffet 722, 4
affluentes 407, 3
affuit 444, 6
affulfit 383, 7
Afra avis 435, 7
Afra cochlea 678, 1
Afrani 834, 1
Africa 225, 2. 396, 4. 647, 2
Africæ 312, 6
Africano 463, 5
Africis 357, 15
Africo 60, 4
Africum 5, 2. 17, 2. 330, 5
Africus 482, 8
Afris 152, 2. 722, 4
Afro 218, 3. 254, 8
Agamemnona 401, 8
agafo 720, 3
Agave 668, 3
agedum 548, 1. 652, 1
agelli 786, 3. 882, 3
agello 575, 17. 635, 1
agellos 781, 4
agellum 692, 9. 766, 7
agendæ 406, 8
agendi 726, 10
agendis 764, 1. 879, 5
agens 280, 7
agente 217, 3
agentia 821, 2
ager 637, 1. 867, 1
aggere 588, 1
agilem 816, 2
agilis 726, 2. 744, 5
agimur 870, 2
agis 60, 1. 592, 14. 695, 5
agitamus 699, 10
agitant 902, 12
agitantur 39, 5
agitare 204, 1
agitaret 477, 9
agitata 241, 10
agitato 301, 5
agitatur 189, 5
agitatus 51, 11
agitet 816, 10
agito 555, 9
agitur res 888, 12
agitur tua res 815, 12
agmen 287, 6
agmina 417, 9. 488, 4. 614, 10
agminum 246, 5
agna 436, 4. 466, 14. 471, 16. 658, 4
Agnæ 534, 6
agnam 21, 7, 223, 5. 588, 13. 657, 7
agni 874, 3
agnini 794, 9
agnis 440, 5
agno 406, 2
agnos 318, 1, 657, 4
agnofcere 798, 6
agnum 785, 7
agor 340, 1
agreftem 701, 11, 20. 864, 12
agreftes 318, 2. 892, 4
agrefti 844, 7
agreftis 809, 6
agreftium 241, 7. 360, 8
agri 227, 8. 692, 1. 796, 4
agricolæ 842, 11
agricolam 506, 8
agricolis 584, 1
Agrippa 26, 4. 654, 6
Agrippæ 754, 6. 780, 1. 783, 4
agris 417, 8. 421, 2. 518, 5. 534, 3. 654, 5. 672, 3. 719, 4. 754, 1. 760, 8. 910, 6
agro 199, 5. 344, 1. 713, 1. 724, 5. 787, 2
agros 4, 7. 184. 2. 242, 7. 273, 6. 298, 9. 482, 5, 773, 8. 813, 2. 828, 6. 891, 6
agrum 587, 4. 588, 2. 693, 2. 867, 5. 868, 12
agunt 457, 5
agunto 880, 11
Agyieu 389, 4
ah 104, 5. 220, 1
ah, ah 450, 7
ahena 132, 7
ahenea 126, 3. 309, 1. 854, 2
aheneo 290, 9
aheneus 256, 6, 729, 10
ahenum 867, 10
Ajacem 65, 1. 163, 4. 654, 8
Ajacis 466, 4
Ajax 655, 6. 656, 3. 657, 4
aiebam 592, 11
aiebas 598, 1
aiebat 554, 3. 714, 2. 719, 13. 795, 3. 911, 8
aio 614, 2. 795, 8. 799 10
ais 709, 3
ait 506, 4. 528, 11. 532, 9. 626, 8. 666, 4. 702, 9. 709, 11. 756, 3. 811, 8. 865, 14
aiunt 508, 12. 756, 1
ala 785, 6
alas 222, 6
alat 804, 10. 900, 1
alba 51, 9. 160, 2. 529, 1. 672, 1
Albanam 679, 7
Albanas 501, 6
Albani 405, 4
Albanis 331, 4. 760, 8
Albano 831, 1
Albanos 364, 3
Albanum 715, 1
albatus 629, 9
albefcens 307, 1
albi 521, 6
Alb. *propr.* 125, 1. 553, 9. 746, 1
albicant 20, 4
Albini 901, 9
Albinovano 768, 1
albis 501, 1. 582, 7. 588, 2. 590, 1
Albius 547, 7
albo Coo 674, 2
albo panno 133, 2
albo humero 168, 8
albo corpore 156, 7
albo pipere 718, 7
album 236, 4. 285, 6
album piper 680, 1
Albuneæ 30, 7
albus 31, 3. 346, 10. 457, 3. 489, 9. 579, 3. 869, 3
Albuci 630, 4
Albuti 617, 10
Alcæus 201, 3
Alcæi 399, 3
Alcæos 821, 6. 863, 1
Alciden 51, 7
Alcinoi 738, 5
Alcon 714, 10
alea 338, 7. 687, 2. 811, 1
aleæ 148, 3
alebat 628, 1
alec 679, 8. 714, 4
ales 13, 2. 236, 9. 266, 1. 300, 1. 363, 5. 407, 10
aletur 686, 5
Alexandrea 418, 2
Alexandri 853, 3
Alexandro magno 852, 7
Alfenus 542, 3
alga 315, 2. 683, 5
Algido 86, 5. 331, 2. 381, 8
Algidum 502, 9

alia 103, 7. 289, 5. 408, 7. 532, 7, 679, 1
aliam 583, 5
alias 657, 1
aliàs 272, 2. 550, 3. 598, 5. 829, 3
alienâ 514, 8. 554, 16. 596, 5. 640, 6, 677, 11. 696, 2. 707, 5. 812, 9. 815, 5. 820, 10
alienas 521, 4
alieni 540, 12
alienis 523, 6. 645, 4. 699, 8. 709, 13
alieno 551, 4
alienos 812, 5
alii 637, 3
alio 479, 1. 616, 4. 629, 3
alioqui 544, 4. 575, 12
Aliphanis 717, 4
aliquid 633, 5. 638, 5. 671, 4
aliquis 532, 6. 686, 1
alis 470, 4. 618, 6
alit 90, 2. 878, 1
alite 26, 1. 256, 2. 388, 11. 439, 4. 465, 1. 482, 10
alitem 236, 3. 375, 4
aliter 76, 1. 273, 1. 867, 9
alites 452, 8
aliti 493, 9
alitibus 488, 7
alium 797, 9
aliunde 199, 11
allabores 144, 3
allapsus 428, 6
allata 678, 5
allinet 911, 15
allium 437, 7
Allobrox 480, 4
alloquiis 474, 10
alma 380, 1. 384, 4
almæ 13, 2. 262, 2. 424, 2
alme sol 497, 3
almum 392, 3
Alpes 685, 11
Alphius 437, 1
Alpibus 377, 5. 416, 7
Alpinus 604, 6
Alpium 427, 7
alsit 909, 9
alta 38, 1. 192, 7. 425, 1. 460, 3. 485, 8. 527, 5
altæ 386, 5
altas 431, 6. 454, 5
altè 714, 5
alter 509, 7. 560, 1. 561, 6. 577, 16. 632, 4. 714, 6. 755, 16. 632, 4. 714, 6. 755, 1. 771, 8. *bis.* 861, 15. 868, 9, 10
altera jura 867, 15
altera 65, 11. 220, 2. 479, 3. 527, 1. 589, 2. 589, 5. 589. 6. 613, 2. 755, 3. 810, 7
alteram 190, 1
altercante 708, 2
alteris 385, 5
alterius 335, 6. 740, 12. 787, 8. 862, 1. 868, 2
alterius sic altera poscit opem res 909, 7
alterna 590, 4
alternis 843, 5. 879, 4
alterno 21, 2
altero 270, 11
alterum 404, 6. 502, 7. 643, 12
alterutrum 814, 6
alti 698, 9. 833, 7
altilium 763, 1
altior 271, 2
altis 69, 8, 433, 3. 465, 7. 485, 3. 494, 1.
altius 359, 2. 557, 2
alto 301, 6. 403, 6. 492, 3. 569, 3. 614, 4. 625, 4. 636, 1
alto, *i. e.* mari 777, 11. 815, 15
altos 9, 3. 368, 10
altricis 259, 1
altum 161, 4. 261, 4. 591, 4
altum *i. e.* mare 188, 1. 243, 2
alveo 284, 4. 356, 4
aluere 366, 6
alumni 330, 7. 893, 12
alumnis 317, 2
alumno 473, 10. 747, 2
alvo 388, 7. 797, 3. 902, 11
alvus dura 673, 6
Alyphanis, *v.* Aliphanis
amabam 640, 7
amabile 303, 1. 744, 8
amabilem 24, 2. 186, 1
amabiles 374, 3
amabilis 258, 4. 865, 7
amabiliter 843. 7
amabitur 828, 12
amabo 91, 3. 893, 8
amanda 408, 8
amando 34, 2
amandus 900, 7
amant 160, 3. 459, 2. 860, 1
amantem 468, 2
amanti 708, 10
amantis 436. 2, 846, 6
amantium 293, 3
amara 217, 6, 411, 5
amaras 538, 3. 718, 9
amare 661, 6
amares 911, 13
amari sermonis 582, 6
amari *verb.* 536, 14
amaris foliis 649, 9
amas 595, 3. 706, 5
amas 595, 3. 706, 5
amat 97, 3. 310, 2. 321, 2. 523, 3. 690, 13. 787, 6. 841, 2. 861, 5. 904, 5
amata 489, 6. 887, 13
amati 349, 3
amator 316, 4. 523, 4. 663, 2. 727, 10. 824. 8
amatorem 266, 2. 534, 4. 771, 5
amatores 771, 6
amavit 839, 2
Amazoniâ 378, 2
ambagibus 683, 6. 766, 8
ambas 507, 11
ambiat 797, 2
ambigitur 810, 8. 833, 6
ambiguam 33, 1
ambiguè 912, 3
ambiguo 169, 4. 798, 5
ambire 822, 3
ambit 131, 1
ambitio 693, 9
ambitione 547, 5. 574, 13. 581, 5. 611, 6. 646, 3. 870, 8
ambitiosa 912, 1
ambitiosior 138, 4
ambitiosus 652, 11
ambitus 874, 7
ambo 654, 1. 701, 12
ambos 708, 7
ambubajarum 516, 1
ambulat 450, 7. 519, 9. 550, 6
ambulès 441, 3
ambulet 458, 14. 549, 2
ambustum 609, 3
ambustus 407, 9
amem 290, 15. 769, 3
amens 649, 2
amentia 661, 5
ames 13, 10
amet 483, 8. 608, 6. 657, 7. 821, 13. 876, 7. 890, 6
amica luto sus 738, 3
amica 71, 1. 295, 2. 454, 4. 548, 12. 643, 13. 726, 6
amicæ 534, 4. 793, 8
amicam 558, 3
amicas 502, 11
amice 185, 2. 205, 5. 425. 2. 701, 3. 761, 2. 856, 1
amice 909, 7
amici *sing.* 173, 7. 287, 1. 534, 9. 734, 3. 752, 7. 813, 1. 815, 1. 14
amici *plur.* 133, 8. 245, 1. 572, 4. 543, 7. 865, 13
amicior 152, 1
amicis 403, 15. 535, 6. 567, 8. 575, 16. 619, 5. 686,

2. 768, 9. 870, 11. 890, 5. 900, 6. 910, 14
amicitia 534, 7. 911, 5
amicitiam 530, 5. 681, 5
amicitias 770, 1. 887, 15
amicitias graves 148, 1
amicitur 855, 10
amico 180, 3. 393, 3. 517, 3. 547, 13. 552, 10. 561, 8
amico Hercule 693, 3
amicorum, 469, 10. 533, 2. 575, 8. 851, 9
amicos 32, 5. 272, 3. 469, 4. 513, 4. 530, 1. 535, 10. 559, 6. 612, 1. 750, 10. 774, 6
amicta 489, 8. 796, 3
amictum 805, 6
amictus 12, 2
amiculus 803, 3
amicum *adject.* 703, 2
amicum *id est*, gratum 219, 4. 280, 6. 391, 1
amicum 226, 4. 260, 4. 465, 9. 536, 17. 551, 7. 574, 11. 593, 5. 685, 3. 700, 7. 719, 8. 910, 10
amicus 100, 1. 173, 1. 461, 4. 485, 6. 519, 4. 533, 9. 536, 13. 537, 11. 538, 8. 555, 3. 560, 1. 618, 9. 809, 4
amissas 682, 4
amissos 270, 4
amite 433, 11
amittit 511, 3
amne 389, 2
amnes 232, 1. 356, 11
amnem 261, 3
amni 629, 1. 864, 7
amnis 10, 10. 119, 3. 366, 5. 625, 5. 739, 11. 878, 2
amo 528, 9
amæna 788, 7
amænæ 160, 7. 258, 6. 797, 4
amœni 772, 2
amœnis 732, 6
amœnos agros 874, 7
amœnum Lucretilem 71, 3
amor 59, 4. 78, 3. 98, 4. 125, 6. 162, 5. 308, 3. 322, 7. 736, 8. 400, 2. 434, 2. 469, 9. 483, 5. 527, 7. 532, 11
amore 104, 4. 451, 1. 467, 3, 4. 553, 11. 646, 3. 660, 10. 662, 2. 663, 10. 739, 6. 900, 7
amorem 476, 3. 477, 10. 513, 2. 732, 7. 736, 1. 914, 5
amores 39, 8. 185, 8. 192, 1. 278, 1. 325, 2. 414, 6. 479, 1
amori dare ludum 299, 1
amoribus 80, 2. 196, 4. 547, 6
amoris poculum 447, 4
amorum 408, 6
amotas 43, 4
amoto 508, 7
amovere, *præter*, 859, 4
amovit 422, 2
Amphion movit lapides canendo 294, 4. 907, 6
Amphion cessit fratri 813, 1
Amphionis 812, 11
amphora 312, 9. 874, 11
amphoræ 137, 1. 286, 5
amphoram 352, 4
amphoris 432, 5
ampla 795, 4
amplas 634, 1
amplecti 891, 7
amplectitur 523, 2
ampli 744, 12
ampliet 547, 11
amplis 570, 10
ampliùs 59, 1. 490, 1. 510, 11. 515, 7. 692, 4
amplum 205, 6
ampullas 880, 8
ampullatur 743, 10
amputans 432, 1
Amyntas 471, 8
amystide 137, 4
an 52, 3, 4, 5, &c.
Anacreon 400, 1
Anacreonta 476, 2
anceps 616, 6. 685, 4
Anchisæ 501, 2
Anchisen 424, 2
anciliorum 268, 5
ancilla 523, 12. 814, 14
ancillæ 162, 5
ancillas 657, 8
Ancus 392, 11. 754, 7
Andromedæ 354, 9
angat 815, 3
angiportu 98, 1
angit 630, 1. 850, 10, 881, 9
angue 805, 9
anguem 889, 5
angues 203, 1. 296, 4
angui *v.* angue
anguibus 293, 7
angulo 40, 6
angulus 172, 4. 692, 8. 788, 10
angusta 762, 4
angustam 245, 1. 762, 7
angustis 190, 8. 586, 7
angusto 680, 4
anhelitu 66, 1
aniles 700, 3
animæ, *sing.* 16, 6. 52, 8, 220, 1. 290, 3
animæ *nom. plur.* 561, 5
animæ Thraciæ 409, 2
animalia 539, 2
animantem 617, 2
animas 44, 4. 589, 1. 701, 7
animi *sing.* 155, 3, 365, 2. 518, 2. 546, 7. 656, 3
animi *plur.* 875, 5
animis 405, 2. 750, 4. 771, 8. 806, 9. 894, 10. 905, 7
animo 107, 3. 264, 12, 393, 4. 553, 2. 557, 5. 740, 4. 787, 1
animos 126, 3. 307, 1. 554, 16. 588, 6. 821, 1. 888, 13. 902, 1. 908, 5
animosum 81, 1. 583, 3
animosus 190, 8. 257, 11
animum 71, 2. 80, 2. 151, 4. 192, 6. 293, 7. 333, 5. 368, 6. 381, 10. 530, 2. 554, 8. 632, 2, 647, 4. 684, 3. 700, 9. 739, 5. 741, 1. 863, 12
animum æquum 817, 11
animus 167, 5. 217, 5. 378, 10. 395, 4. 402, 9. 524, 6. 587, 5. 587, 10. 622, 1. 711, 9. 729, 8. 741, 2. 887, 14
animus æquus 779, 5
animus non se effugit unquam 787, 10
animus peregrè est, 781, 5
animus sine corpore velox *ibid.*
Anio præceps 31, 1
annabunt 686, 3
annellis 704, 3
anni, *genit. sing.* 403, 3
anni *nom. plur.* 205, 1. 632, 9. 859, 13. 888, 8
Annibal 380, 9. 481, 2
Annibalem dirum 194, 2. 279, 6
Annibalis 396, 2
annis 506, 3. 577, 8. 761, 11. 832, 12. 887, 5
annò 120, 1. 286, 3. 317, 3. 331, 1. 637, 5. 826, 10. 832, 4. 8
annona amicorum vilis est 783, 2
annonæ 801, 8
annorum 360, 2
annos 168, 5. 186, 3. 329, 2. 407, 4. 414, 10. 498, 4. 649, 13. 831, 10. 834, 6. 861, 10

annosa cornix 315, 5
annosa volumina 830, 3
annoso palato 664, 7
annua cultura 334, 6
annuerunt 606, 1
annuimus 772, 1
annuisset 388, 9
annum 122, 2. 405, 3. 509, 3. 739, 8. 781, 8. 842, 9. 906, 8
annuo spatio 383, 11
annulo 707, 12
annus 392, 3. 433, 7, 632, 7. 697, 4. 726, 7. 831, 9
anormis, v. abnormis
anseris albi 721, 6
ante aras 656, 2
ante Larem 699, 3
ante *adverb.* 650, 11
antea 467, 1
antecedentem 249, 2
anteferat 835, 6
anteferendo 829, 5
antehac 139, 4
anteis 741, 9
anteit 132, 5
antennæ 60, 5
Antenor 736, 4
antequam 345, 1. 349, 9
antestari 598, 9
Anticyram 646, 8. 652, 12
Anticyris 899, 6
Antiochum 279, 6
Antilochum 186, 2
Antiphatem 885, 6
antiqua ilice 433, 1
antiqua templa 634, 4
antiquæ 705, 9
antiquè 836, 1
antiqui 632, 13
antiquis 554, 5. 837, 3
antiquissima 831, 2
antiquo 653, 3. 724, 3
Antium 130, 1
Antoni 368, 10. 560, 1
Antonsus Musa 791, 3
antris 340, 3
antro 23, 3. 154, 2. 261, 7
anum 618, 4
anus, *singul. nom.* 97, 9. 412, 8. 491, 3. 594, 2. 690, 1
anus, *plural.* 452, 6. 493, 2, 548, 1
anxiis 327, 5
Anxur 559, 3
Anyti 671, 1
Apella 568, 7
Apellem 853, 1
Apenninus 483, 3
aper 6, 3. 446, 6. 627, 2. 645, 5. 676, 3. 714, 1
aperire 497, 7
aperit 552, 3
aperta 855, 8
apertam 843, 7
apertè 525, 7
apertis 890, 8
apertos 743, 7
apertum 301, 4, 536, 3
apes Calabræ 312, 8
apicem 129, 4
apices 327, 8
apio 179, 2
apis 369, 1
apium 137, 6. 405, 5
Apollinari 367, 1
Apolline 29, 2. 851, 3
Apollinem 118, 1
Apollinis 87, 3. 477, 9
Apollo 12, 3. 32, 9. 43, 6. 190, 7. 264, 8. 499, 5. 599, 1. 687, 12. 744, 1. 800, 7. 909, 3
apotheca 683, 4
apparatus 143, 1
appare 190, 9
appareat 465, 9
apparent 854, 4
apparere 526, 11. 851, 11
apparet, *penult. longâ* 531, 11. 895, 7. 914, 6
apparet, *penult. brevi.* 435, 2
appellat 535, 1. 583, 15, 16
appelle 557, 9
appellet 658, 1
appello 644, 1
Appi 556, 5. 754, 6. 810, 9
Appia 557, 3
Appiam 442, 8
appingit 875, 8
Appius 572, 1
applicet 295, 4. 502, 12
applorans 468, 7
apponatur 719, 3, 17
appone 39, 8
apponet 168, 5
apponit 527, 7
appositis 715, 2
appotuisse 69, 6
apprecati 423, 9
Appula 616, 10
Appuli 417, 6. 434, 7
Appulis 125, 7
Appulo 258, 8
Appulus 268, 4. 312, 1. 616, 6
aprica 316, 5
aprici campi 887, 10
aprico 588, 1. 789, 1
apricos 101, 2
apricum 35, 1. 754, 4
Aprilem 406, 10
apris 482, 6
apros 433, 10. 793, 9
aprum 301, 6. 632, 13. 699, 8. 758, 6. 813, 8. 875, 8
apta 763, 9. 877, 13
apta quadrigis equa 218, 3
aptantur 455, 4
aptare 743, 9
aptari 194, 4
aptarit 634, 11
aptè 890, 4
aptior 233, 1
aptis 888, 11
aptius 675, 6
apto 54, 2
aptum 30, 4. 826, 6. 879, 4
aptus 533, 5. 686, 2. 763, 7. 856, 6
apud 353, 5
Apulia 566, 5
Apuliæ 259, 1. 439, 6
Apulicum 333, 2
aqua 119, 3. 447, 1. 567, 4. 773, 5
aquæ 5, 9. 258, 7. 294, 1. 312, 4. 315, 4. 360, 8. 373, 7. 433, 3. 499, 2. 567, 6. 793, 3. 818, 3, 874, 7
aquæ fons jugis 692, 2
aquam 320, 2, 511, 3. 552, 2. 557, 4. 630, 6
Aquarius 509, 3
aquas 242, 6. 365, 12. 446, 4, 842, 7
aquila 533, 3
aquilæ 379, 3
Aquilo 359, 3. 465, 7. 695, 1. 719, 4
Aquilone 472, 4. 870, 2
Aquilonibus 17, 3. 185, 3. 291, 4. 877, 12
Aquinatem 733, 12
aquosa Ida 324, 3
aquosus Eurus 486, 2
aquosus languor 156, 7
ara Dianæ 874, 6
ara vetus 317, 5
ara castis vincta verbenis 405, 8
Arabas 135, 3. 752, 6
Arabum 113, 1. 197, 3. 332, 6. 763, 2
aram 332, 1
arando 767, 2
arare 790, 2
aras 656, 2. 829, 2
arat 312, 1. 442, 7. 616, 7
arator 20, 3
aratra 428, 12
aratro 210, 1. 508, 8
aratrum 70, 1. 878, 1
aravit 693, 3

arbiter 779, 1
arbiter Adriæ 17, 5
arbiter pugnæ 323, 10
arbitræ non infideles 448, 6
arbitria 303, 6
arbitrio 247, 4. 647, 1. 691, 7
arbitrium 280, 3. 878, 7
arbitrum 179, 3
arbor 54, 4. 90, 6. 260, 6. 645, 5
arbore 242, 6. 673, 2
arborem 75, 1. 485, 2
arbores 385, 4
arboribus 95, 9. 391, 6
arboris 286, 2
arborum 2 ,8, 4. 436, 1
arbós 198, 3
Arbuscula 610, 8
arbusta 240, 5
arbusto 584, 4
arbuto 5, 8
arbutos 72, 1
arca 511, 10. 587, 1. 649, 14. 708, 4
Arcadiæ 410, 6
arcana 468, 10. 478, 11. 616, 2
arcana sacra 448, 8
arcanæ 248, 5
arcani 78, 5
arcanis 108, 2
arcanum 327, 3. 812, 7
arcem 693, 7
arceo 238, 1
arcere 769, 1
arces 173, 5. 251, 1. 416, 5. 456, 4. 502, 5. 854, 6
arces sacras 8, 3
arcessas 852, 3
arcesse 749, 2
arcessit 846, 3
arcessitus 663, 4
arcet 877, 12
archaicis 748, 1
Archilochi 821, 2, 5
Archilochum 639, 6. 879, 2
Archyta 106, 2
arcis 907, 6
arcta vite 145, 2
arcta convivia 751, 5
arcta toga 811, 10
arctiùs 477, 5
arcto 835, 1
Arcto 100, 3
Arcton 212, 6
arctum 700, 8. 762, 11
Arcturi 242, 3
arcu 88, 6. 114, 5. 288, 5, 350, 8. 396, 4. 401, 1. 502, 1
arcum 190, 6. 264, 4
arcus 903, 9
arcus oppositis foribus minaces 342, 7
arcus pluvius 874, 8
ardens 21, 3. 548, 11
ardentem 500, 3. 914, 1
ardentes 183, 2
ardentis 193, 3
ardeo 490, 1
ardet 815, 12
ardor 250, 1. 469, 13
ardua cervix 525, 13
arduæ 337, 5
arduis 114, 5. 159, 1. 354, 2
arduos 259, 12
arduum 19, 9. 232, 5
area 510, 2. 772, 9
areæ 40, 2
areis 4, 5
Arelli 700, 4
arena 724, 6
arenæ 106, 1. 110, 2
arenas 260, 10
arente 475, 4
arentes 260, 10
aret 510, 8. 801, 6
Argæo 171, 3
argentea 709, 4
argenti 509, 8, 547, 7. 646, 3. 651, 3. 693, 1. 812, 3
argento 154, 4. 405, 8. 513, 1
argentum 729, 2. 739, 13. 753, 10. 801, 12. 868, 7
Argeo v. Argæo
argilla 856, 8
Argis 650, 8. 865, 3. 882, 4
Argivi 310, 4
Argivis 257, 1
Argonautas 438, 6
Argoo 486, 5
Argos 30, 4
arguens 58, 2
arguet 912, 3
arguit 468, 3
arguitur 818, 6
arguta 605, 3
argutæ 306, 3. 389, 1
argutos 862, 3
argutum 904, 6
argutus 790, 1
Aricini 867, 8
arida 90, 4. 191, 6
aridas 99, 3. 413, 7
aridum 315, 5. 447, 3. 700, 11
aridus 490, 5
Ariminensem 447, 8
aris 135, 1
Aristarchus 912, 4
Aristi 774, 17
Aristippi 726, 4. 804, 7
Aristippum 805, 2
Aristippus 648, 6. 804, 4
Aristius 597, 6
Aristophanes 544, 1
Aritia 556, 3
arma 123, 1. 132. 3, *bis*. 148, 1. 269, 6. 327, 8. 342, 3. 403, 8. 462, 3. 667, 5. 711, 6. 801, 3
armatus 810, 5
armavit 879, 2
Armeniis 185, 1
Armenius 783, 5
armenta 119, 1. 483, 7
armentum 254, 2. 768, 6
armis livida gestat brachia 36, 2
armis 255, 6. 268, 3. 288, 2. 420, 4. 539, 5. 668, 10. 724, 4. 813, 14. 827, 2. 882, 8. 898. 7. 905, 9
armos 578, 3. 676, 6. 721, 7
armorum 150, 4
arrepe 686, 7
arrepta 592, 3
Arri 647, 1. 660, 9
arrident 880, 12
arridere 612, 3
arripe 658, 9
arripit 767, 4
arripuit 619, 4. 914, 11]
arrogantem 343, 4
arrogantes 97, 9
arrogavit 418, 7
arroget 675, 3. 831, 9. 882, 8
arserit 590, 8
arsisse 476, 1
arsisti 289, 6
arsit 164, 1. 400, 5. 565, 8. 839, 1
arte 50, 5. 250, 8. 502, 3. 721, 2. 743, 10. 834, 3. 855, 1. 875, 9. 899, 1. 909, 4
artem 684, 9. 747, 1. 790, 3
artem cœnarum 675, 3
artem carminis 389, 5. 821, 4
artes 398, 8. 422, 3. 576, 4. 759, 4. 753, 10. 828, 11. 844, 6. 850, 2
arti 856, 7. 891, 12
artibus 682, 5. 853, 4
articulos 705, 2
artis 494, 12. 542, 4. 671, 5. 859, 1. 895, 10
artium 363, 10. 394, 5. 414, 8
artibus, v. artubus]
artubus 277, 6
artus 502, 4
arva 254, 9. 269, 10. 484,

7, 8. 486, 2. 788, 14
arvi 867, 8
arvis 432, 8. 768, 6
arundine 661, 4. 676, 4
arundo 586, 5
arvo 796, 2
arvum 259, 6. 353, 7. 766, 3
as 633, 10
Asdrubal 379, 9
Asdrubale 382, 10
asello 849, 7
asellum 513, 5. 825, 7
asellus iniquæ mentis 593, 3
Asiæ 583, 15. 743, 1
Asiam 583, 10
Asinæ 785, 2
Aspectu 588, 12
asper 131, 5. 700, 8. 887, 11. 892, 4
aspera 23, 6. 93, 3. 737, 7. 828, 5. 864, 9
asperæ 236, 2
asperam 125, 6
asperas fores 291, 2
asperas serpentes 141, 6
aspergere 552, 1
asperioribus 338, 2
asperis 446, 5. 450, 3
asperitas 809, 6
asperitatis 842, 1
asperrimus 454, 9
aspersus 777, 8
asperum 246, 6
aspexit 767, 5. 11
aspice 803, 4. 815, 4. 846, 5. 862, 5
aspicere 683, 2
aspici 80, 6
aspiciam 698, 11
aspiciat 796, 6
aspicit 221, 3. 462, 6
aspirare 891, 2
Assaraci 474, 2
affectaretur 592, 5
affem 509, 10. 800, 12. 901, 7
affentatores 910, 5
affibus 652, 2
affideat 512, 12
affidens 428, 5. 452, 3
affidet 749, 10
affiduas 478, 3
affignant 828, 6
affis 571, 2. 675, 6
affis miscueris elixa 631, 2
affisto 579, 1
affos 628, 4
affuerit 634, 9
affuetum 622, 6
affuitur 874, 6
affumam 751, 4
affumere 574, 12
Affyria 192, 10
Affyrii 260, 11
Affyrius 882, 4
ast 479, 2. 581, 1. 586, 5
astat 579, 4
Asterie 281, 3
astra 328, 3. 347, 11. 368, 7. 490, 12. 706, 3
astri 486, 9
astricto 846, 9
astrictum 286, 4
astringitur 477, 5
astrum 222, 3. 869, 1
astuta 654, 7
astutum 536, 6
astutus 684, 6
Atabulus 566, 6
Atacino 606, 2
atavis 1, 1
ater 207, 4. 346, 9. 458, 3. 869, 3
Athenæ 859, 1
Athenas 861, 9
Athenis 511, 7. 704, 7. 850, 12
athletarum 839, 1
Atlanteus 129, 1
Atlanticum 120, 1.
Atlantis 41, 1
atque 477, 5. 519, 6. 711, 2. &c.
atqui 93, 3. &c.
atra 214, 2. 243, 8. 357, 1. 465, 9. 712, 9
atra fila trium sororum 161, 1
atræ 108, 6. 408, 9
atramenta 852, 11
atras 202, 5. 305, 5. 696, 1
Atreidas 43, 7
Atreiden 736, 7
Atrides 164, 1
Atreus 889, 4
atri 719, 3
atria 751, 7
Atrida 654, 8
Atride 763, 9
Atridis 656, 5
atris 259, 8. 451, 2. 618, 6. 760, 4. 809, 7. 821, 7. 910, 8
atrium 244, 6
atro 455, 1. 490, 2
atrocem 151, 4
atrox 65, 9. 302, 9
atrum 142, 1. 623, 2. 873, 3. 911, 15
Attæ 837, 4
attagen 435, 8
Attali 225, 2
Attalicis 4, 7. 777, 1
attamen 614, 12
attentam 615, 3
attentas 857, 14
attenti 846, 7
attentiùs 849, 5
attentus 700, 8. 767, 6
attenuàt 129, 3
atterens 234, 1
Atti 606, 9, 895, 6
Attica 714, 8
Atticis 16, 4
attigit 251, 1
attineat 624, 7
attinent 81, 2
attinet 331, 6. 443, 3
attingit 806, 3
attollens, *v.* tollens
attollere 808, 4
attonitus 321, 3
avaræ 403, 1
avaras 407, 9. 732, 1
avarior 866, 17
avaris 154, 4. 646, 7. 901, 6
avaritia 727, 5
avaritiam 547, 5. 575. 14
avaro 358, 4. 794, 6. 869, 8
avarum 514, 1
avarus 228, 1. 425, 5. 514, 6. 652, 4, 5. 740, 11. 800 11. 841, 1. 870, 6
auceps 659, 1. 913, 7
auctius 692, 3
auctor 12, 7. 108, 7. 272, 2. 551, 6. 609, 5. 628, 3. 671, 9. 876, 7. 878, 12
auctoratus 708, 4
auctore 256, 7. 314, 5
auctorem 554, 10
auctos 570, 10
audacem 847, 8
audaces 318, 1. 367, 2. 508, 10
audax 18, 8. 10. 51, 3. 263, 8. 347, 8. 610, 7. 652, 11. 684, 12. 859, 9. 893. 10
aude 614, 6. 739, 9
audeat 336, 2. 649, 8
audebit 801, 9. 863, 13
audendi 873, 10
audent 792, 3
audes 573, 11. 744, 4. 866, 8. 882, 11
audet 392, 1. 501, 11. 840, 9. 846, 1. 854, 12. 906, 2
audi 499, 5, 6. 507, 5. 735, 5. 789, 2. 804, 6. 862. 8. 887, 1
audiar 340, 3
audias 58, 8
audiat 296, 11. 322, 1
audiendum 370, 9

audientem, 11, 7
audieras 866, 11
audieris 691, 3. 716, 9
audierit 643, 16
audiet 11, 1, 3. 667, 6
audire 151, 1. 258, 5. 521, 7. 646, 2. 728, 8. 768, 8. 839, 12. 865, 4
audiret 549, 7. 862, 1
audiri 800, 8
audis 97, 6. 291, 5. 328, 6. 349, 7. 694, 1. 797, 6
audis, *i. e.* vocaris 711, 7
audisti 698, 4. 763, 4
audit 229, 3. 283, 9. 573, 2. 420, 2. 538, 4. 706, 9
audita 239, 2
auditam 95, 9
auditis 258, 4
auditor 822, 2
auditorem 886, 2
auditoris 600, 6. 880, 11
auditum 153, 3. 681, 6. 860, 10
audivêre 412, 7, 8
audivit 519, 2
avebas 513, 9
avellier 527, 4
avem 889, 5
avenæ 700, 10
aventes 701, 12
aventi 670, 1
Aventino 860, 12
Aventinum 502, 9
Avernales 426, 4
averrere 675, 5
aversam 166, 1
aversos 332, 3. 559, 6
avertum 466, 8
aversus 469, 2
avertit 842, 8
avertunt 558, 3
aves, *nomen* 375, 5. 433, 4. 716, 3
avet 406, 1. 552, 1
aufer 660, 2. 707, 2
auferam 452, 4
auferet 594, 3. 651, 12. 798, 10
aufers 650, 3
aufert 216, 2. 300, 3. 566, 11. 779, 1. 817, 10. 833, 6
Aufidio 560, 2
Aufidius 673, 3
Aufidum 398, 7
Aufidus 360, 7. 417, 5. 511, 1
auge 765, 12
augendâ re 801, 4
augur 12, 3. 315, 4. 502, 1. 684, 5. 825, 1
auguris 310, 3. 320, 6
Auguste 415, 8
Augusti 186, 7. 370, 7. 378, 9. 742, 2. 743, 3. 798, 6
Augusto 784, 2
Augustus 251, 2. 267, 2
avi, *ablat.* 63, 3
avi, *genit.* 517, 5
avibus 676, 7. 874, 3
avida 330, 4
avidas 393, 3
avidè 581, 3
avidi 77, 3
Avidienus 629, 3
avidis 109, 4
avidos 554, 14. 566, 3
avidum 156, 1
avidus 264, 2. 651, 12. 888, 5
aviis 92, 2
avis, *nominat.* 346, 1. 409, 6. 428, 5. 435, 7. 645, 5
avis pejor parentum ætas 280, 9
avita 576, 6
avitæ 255, 11
avitis 139, 5
avitos 54, 2
avium 241, 6. 586, 2. 744, 3
aula 114, 2. 189, 4. 228, 6. 732, 10. 741, 5
aulæ 296, 2
aulæa 719, 2. 720, 2. 848, 4. 887, 2
aulæis 354, 7
aulam 388, 3. 418, 3
Aule 653, 5
Aulide 656, 1
Aulon 173, 1
Aulus Cascellius 905, 1
aura 13, 8. 90, 6. 183, 11. 358, 7. 368, 9. 477, 9. 677, 6, 690, 10. 772, 11. 815, 16
auræ 24, 3. 247, 4. 258, 7. 298, 11. 499, 3. 632, 3
aurarum 92, 4
auras 108, 1. 546, 8
aure 202, 8. 454, 5. 660, 5. 697, 10. 720, 9. 848, 2. 896, 7
aurea 24, 1. 45, 1. 528, 4. 783, 6
aureæ 374, 6
auream 189, 1
aureis 119, 5
aurem 615, 3. 633, 9. 725, 1. 727, 12. 841, 9. 888, 13
aurem vocis præbeat 508, 2
aurem substringe loquaci 690, 12
aurem culturæ patientem 727, 12
in aurem dicere 592, 8
aureo 201, 2. 233, 5
aureos 368, 7. 463, 1
aures 202, 6. 230, 2. 601, 2. 785, 11. 798, 3. 863, 7. 895, 3, 906. 7
aures applicet 295, 4. 502, 12
aures demittit 202, 6
aures perstringis murmure 150, 3
aureum 224, 1. 486, 12. 490, 12
auri 509, 8. 651, 3. 740, 2
auribus 104, 5. 492, 1. 665, 9. 822, 6
auriculæ 685, 3
auriculam 598, 10
auriculas 503, 3. 740, 8
auriculis 769, 7
auriga 65, 8. 515, 1
auris equi in ore frænato 792, 8
auris nivalibus 778, 2
auritas quercus 50, 7
auro 215, 3. 228, 11. 270, 2. 624, 5. 729, 2. 868, 5. 893, 1
aurum 119, 1, 255, 1. 310, 1. 337, 9, 370, 3. 400, 6. 648, 6. 649, 4. 657, 8. 729, 2
ausa 141, 5
ausculto 703, 1
ausi 898, 5
ausim 606, 4
Ausonias 381, 6
auspex providus 344, 7
auspicatos 275, 6
auspice 32, 8. 743, 9
auspiciis 212, 2. 416, 10. 854, 8
auspicium 732, 9
Auster 250, 3. 417, 1. 465, 4. 693, 9. 777, 11
austera 903, 1
austerum 622, 7
Austri 347, 2. 627, 1
Austris, 506, 5. 870, 3
Austro 714, 1
Austrum 207, 3
ausus, a, um. 576, 3. 618, 10. 650, 15. 743, 7. 851, 9. 894, 2
aut 20, 3, &c.
autem 849, 7. 877, 1
autor, *v.* auctor
autumat 643, 1
autumnos 207, 2
autumnus 432, 8
autumnus purpureo varius colore 168, 1
autumnus pomifer 392, 7
autumnus gravis 693, 10
avulsos 511, 1. 721, 7
avus 570, 2

auxilî 428, 7
auxilio 555, 12

B

BABYLONIOS, 46, 2
bacca 172, 6. 679, 4
baccam 660, 7
bacchabor, 180, 2
bacchante 98, 2
Baccharum 341, 4
Bacche 76, 3. 251, 4. 339, 5. 530, 7
Bacchi 250, 5. 861, 6
Bacchius 583, 11
Baccho 29, 2. 173, 2
Bacchum 102, 3. 229, 4
Bacchus 312, 9
baccis 458, 14. 796, 2
Bactra 355, 8
Baiæ 260, 3
Baiano 674, 5
Baias 791, 2. 792, 7
Baiis 227, 4. 732, 6
balanus 353, 4
Balatro 717, 5. 719, 12
Balatrone 715, 6. 721, 1
Balatrones 516, 2
Balatroni 716, 9
balba 664, 7. 825, 10
Balbinum 534, 6
balbum 841, 8
balbutit 535, 4
balnea 733, 3. 777, 2. 788, 2. 899, 4
Bantinos saltus 259, 6
barathro 652, 12
barathrum 794, 5
barbam 542, 6. 590, 6. 642, 4. 899, 4
barbara 114, 1. 267, 4. 854, 7
barbaræ 164, 3. 350, 6. 449, 3
barbaras 171, 1. 410, 1
barbarè 58, 9
Barbariæ 736, 2
barbaro 340, 10
barbarorum 131. 7. 417, 9
barbarum 102, 2. 232, 1. 460, 6
barbarus 272, 5. 481, 5
barbatum 661, 5
barbite 122, 4
barbiton 7, 3. 342, 4
Bari mœnia piscosi 568, 4
Bariam 786, 5
Barine 181, 2
barris 469, 16
Barros 582, 7
Barrus 553, 10. 773, 3
Bassareu 77, 3
Bassum 137, 4
Bathyllo 476, 1
batillum 560, 4
beabit 864, 8
bearis 159, 7
beat 397, 9
beata 458, 11. 484, 7. 501, 11. 739, 13
beatæ 173, 4. 231, 4. 354, 3. 682, 2
beatam 343, 1
beate 22, 2. 460, 4
beati 165, 1. 253, 9, &c.
beatior 289, 4. 312, 7
beatis 113, 1. 507, 10
beato 772, 10
beatorum 157, 2
beatum 217, 8. 281, 5, &c.
beatum nihil est ab omni 217, 8
beatus 103, 5. 226, 6, &c.
beet 815, 3
bella 5, 11. 194, 1, &c.
bellante 501, 3
bellantis 246, 3
belle 555, 7
Bellerophonte 301, 1
Bellerophontem 408, 2
Bellerophonti 283, 2
belli 146, 2. 153, 6, &c.
belli civilis æstus 859, 5
belli domique 826, 5. 852, 5
bellica res 373, 2
bellicosis 255, 9
bellicosus 191, 1
bellis 479, 3. 838, 9
bella 54, 1. 123, 1. 214, 5, &c.
Bellona 658, 8
bellua 444, 10. 669, 3. 709, 1
bellua centiceps 202, 5
bellua multorum capitum 731, 5
belluis 51, 5. 347, 7
belluosus 419, 3
bellum 88, 1. 177, 3. 252, 11. 385, 2. 428, 10. 557, 5, &c.
bene 175, 5. 190, 1. 196, 3. 215, 8. 337, 11, &c.
bene erat 635, 7
bene est cui,&c. 313, 7. 692, 4
bene esse 732, 12
Beneventum 565, 7
benigna 226, 2. 357, 10. 473, 4
benignæ 493, 8
benignè 761, 6. 765, 3. 796, 8
benignis 371, 2
benignitas 429, 3
benignius 38, 6. 804, 1
benigno 73, 3. 382, 12. 749, 7
benignum 778, 4
benignus 517, 2. 522, 10
benignus vini somnique 638, 2
Berecynthiæ 321, 7. 364, 6
Berecynthio 78, 2
bibam 103, 7. 460, 4
bibant 793, 2
bibendi 180, 1
bibendum 138. 5
bibentem 145, 3
bibenti 856, 9
bibere 286, 5
biberent 820, 6
biberes 291, 1
biberis 623, 2
bibes 85, 1. 748, 4
bibimus 716, 10
bibis 413, 2
bibisset 738, 1
bibisti 871, 4
bibit 202, 3. 251, 3. 817, 4
bibuli 816, 3
Bibul. 352, 4. 612, 8
bibulum 789, 5
bibunt 423, 2
bicornis 499, 6
bidental 914, 7
bidentium 331, 7
biformis 235, 2
bile 57, 4
bilem 631, 4. 820, 8. 865, 12. 899, 8
bilibri 629, 9
bilinguis 603, 10
bilis 468, 12. 597, 11. 651, 2
bimaris 29, 1
bimestri 316, 2
bimi 82, 1
Bioneis 860, 3
bipedalis 668, 9
bipennibus 381, 7
biremis 358, 5
Birrhi 550, 9
Bitho 583, 11
Bithyna 131, 3. 755, 2
bitumen 451, 2
blandâ prece 907, 7
blandæ 363, 3
blandi 508, 5
blandienti 296, 1
blandior 332, 2
blandius 95, 8
blandum 50, 7
blandus 842, 7
Blandusiæ 302, 1
blateras 706, 9
blattarum 649, 14
bobus 280, 6. 430, 3. 501, 1
Bœotum 853, 6
Bollane 592, 10
bona 370, 10. 498, 10. 536, 14, 15. 540, 10, &c.
bona pars hominum decepta, &c. 511, 4. 899, 3

bona, *i. e. facultates* 654, 3
bonæ 362, 3. 839, 8. 859, 1
bonam 503, 2. 523, 10
bone 383, 5. 385, 11. 701, 8
boni 370, 2. 621, 3. 700, 2, &c.
bonis 95, 4. 159, 2, 378, 11. 383, 1. 395, 8. 702, 3. 890, 5
bono 325, 5. 746, 5. 797, 9. 856, 1
bonorum 512, 9
bonos 398, 5. 786, 5
bonum 771, 4. 903, 17
bonus 403, 4. 522, 10. 533, 8. 541, 9. 671, 3. 904, 1
Boreæ 336, 12
bos 384, 3. 618, 3. 767, 2. 790, 2
Bosphori 236, 7
Bosphorum 199, 9, 260, 9
bove 317, 10. 800, 6
bovem 788, 14
boves 43, 3. 436, 8. 463, 2
bovis 458, 6
brachia 36, 3. 57, 166, 3. 196, 6. 269, 9. 289, 2. 526, 3. 597, 9
brachiis 263, 2. 477, 6
Brennos 416, 5
breve 137, 6. 525, 13, 626, 5. 824, 8
brevem 208, 6. 412, 5. 851, 3
breves 160, 6. 414, 9
brevi, *i. e.* paulo post 743, 5
brevi 47, 4. 216, 3. 526, 4. 832, 8. 894, 11
brevibus 445, 5
brevioribus 821, 3
brevis 22, 3. 212, 3. 674, 2, &c.
brevis esse laboro 875, 3
brevitate 601, 1
Briseis 163, 2
Britannis 267, 2. 419, 4
Britannos 88, 3. 134, 2. 260, 12
Britannus 456, 5
bruma 392, 8. 695, 1. 760, 8
brumam 778, 3
brumas 173, 1
Brundusium 569, 4. 807, 11. 810, 9
bruta tellus 128, 3
Brute 585, 2
Bruto 174, 2. 583, 9
Brutum 583, 14, 15. 751, 2
buccas 508, 1
Bullati 776, 1
Bupalo 454, 12
busto 254, 1
Byzantia 679, 1

C

CABALLI 577, 17
caballo 575, 5
caballum 767, 3. 812, 6
caballus 790, 2
cacatum 590, 2
cachinnum tollent 881, 12
cacumina 483, 2
cadant 833, 3. 877, 1
cadat 521, 10. 832, 11. 847, 2
cadaver 690, 2
cadavera 586, 7
cadent 878, 5
cadentia 810, 1
cadentis 242, 3
cadi 308, 8
cadis *nomen* 133, 7. 178, 3. 649, 11
cadit 317, 3. 365, 8. 465, 10
Cadmo 573, 12
Cadmus 889, 5
cado 353, 2
caduco 262, 4
caducum 199, 6
cadum 305, 10. 320, 1. 411, 3. 867, 4
cadunt 877, 9
cadus 405, 4
Cææ, *v.* Ceæ
cæca, 199, 11. 664, 2
Cæcilio 877, 2
Cæcilius 834, 3
cæcior 520, 2
cæcos 347, 1
Cæcuba 209, 1. 714, 10
Cæcubum 84, 7. 130, 4. 351, 3, 460, 1. 464, 10
cæcum 534, 5. 642, 13
cæcus 803, 4
cæcus amor sui 78, 3
cæcus furor 457, 1
cædam 851, 7
cædas 541, 4
cæde 269, 7. 331, 7. 420, 3
cædebat 540, 6
cædes 153, 7. 246, 8. 335, 10. 381, 9
cædem 37, 2
cædere 650, 4
cædibus 907, 4
cædimur 862, 10
cælatum 862, 5
cæmenta 213, 3
cæmentis 333, 1
cæpe 782, 5
Cærite cerâ 758, 7
cærula 474, 7
cærules 481, 1
cæsa 436, 4
Cæsar 14, 2. 140, 7, 304, 3. 421, 1, 530, 4, &c.
Cæsare 55, 6. 88, 2. 305, 8. 370, 12. 385, 1, &c.
Cæsarem 134, 1. 261, 4. 369, 8. 384, 2. 462, 8
cæsariem 64, 3
Cæsaris 13, 4, 27, 4. 55, 5. 186, 8. 195, 6. 340, 3. 426, 1. 464, 11, &c.
Cæsaris Augusti 859, 6
cæsus 522, 1. 524, 3
cætera turba 716, 2
cætera 39, 2. 356, 3. 371, 10. 473, 4. 507, 4, &c.
cæteris 387, 1
Calaber 761, 4
Calabræ 312, 8. 396, 6
Calabriæ 118, 5
Calabris 428, 13. 868, 3
Calabros 126, 8
Calais 290, 5
calami 64, 6. 639, 1
calamo 912, 1
calamum 840, 7
calcanda 109, 2
calcar 851, 4
calce 618, 3
calceus 533, 8. 774, 15
caldior 535, 9
calebo 408, 7
calefactat 867, 10
Calena 119, 4
Calendæ 538, 2
Calendis 285, 1. 437, 4
Caleno 84, 7
calentem 173, 5
calentes 216, 4
calentis 468, 8
cales 490, 6
calet 22, 7. 646, 5. 840, 2
Calibus 410, 8
calicem 680, 6
calices 699, 5. 716, 11. 750, 5
calidæ 350, 10
calidus 307, 3. 745, 4. 869, 15
caliendrum 591, 4
caliginosa 355, 10
callemus 896, 7
callet 403, 13
callida 294, 6. 876, 9
callidi 337, 1
callidum 43, 1. 228, 10
callidus 641, 3. 711, 7
Callimachus 863, 2
Calliope 238, 1
callosa 672, 2
calo argutos 790, 1
calones 577, 17
calor 760, 3

calores 400, 3
caloribus 336, 11
caluisse 326, 2
Calvum 602, 4
camelo 849, 3
Camena 53, 2. 724, 1
Camenæ 218, 6. 259, 12. 389, 3. 399, 4. 606, 1. 813, 4. 818, 5. 896, 8
Camenis 502, 2
cameram 664, 6
Camillis 730, 3
Camillum 54, 1
camino 566, 9. 669, 8
caminus 778, 3
Camœna, v. Camena
Campana supellex 579, 5
Campana trulla 651, 5
Campanis 719, 4
Campano 562, 1
Campanum 564, 7
campestre 778, 2
campestres 334, 1
campestria 813, 11
campestribus 905, 9
campi pingues Asiæ 743, 1
campi, *genit.* 365, 12. 887, 10
campis 90, 5. 140, 10. 187, 4. 288, 6. 295, 5. 313, 6. 391, 5. 456, 1
campo 317, 7. 513, 6. 643, 11. 697, 13. 764, 14. 776, 4
campos 167, 6. 236, 9
campum 35, 2. 240, 6
campus 30, 6. 40, 2. 153, 2
canâ nive conspuet Alpes 685, 11
canam 42, 1. 370, 11. 671, 9
canas 638, 3
candens 429, 1
candente 794, 10
candentes 12, 2
candentibus 559, 3
canderet 761, 16
candidæ 289, 2. 469, 13
candidam 340, 9
candide 77, 3. 475, 5. 611, 8. 746, 1
candidi 281, 3
candidiores 561, 5
candidis 307, 10
candido 364, 11
candidos 58, 4
candidum 38, 1. 438, 6
candidum ingenium 468, 5
candidas 759, 3. 856, 4
cane 433, 9
cane pejus et angue 805, 9
canebat 123, 5
canem 583, 16. 813, 8
canemus 424, 3
canendo 294, 4. 687, 10
canentes 390, 7. 462, 8
canere 861, 8
canerent 897, 1
caneret 63, 2
canes, *nomen*, 448, 14. 589, 7. 813, 3
canet 856, 9
canibus 488, 7. 702, 8. 887, 10
Canicula rubra 685, 9
Caniculæ 73, 5. 302, 9
Canidia 438, 5. 445, 5. 448, 4. 488, 1. 617, 10. 722, 4
Canidiæ 591, 4
Canidiam 588, 10
Canis *pro sidere*, 773, 1
Canis *prop. viri*, 453, 1. 629, 4
canis *animal domestic.* 344, 1. 446, 1. 470, 5. 529, 5. 630, 1. 689, 16. 738, 3.
canis *adject.* 20, 4
canistris 701, 18
canit 367, 5. 605, 6
canitie 192, 2
canities morosa 40, 1
canoræ 901, 4
canoris 50, 7
canores 861, 4
canorus 236, 8
canos capillos 192, 9
Cantaber 191, 1. 288, 4. 418, 8. 783, 4
cantabimus 352, 5
cantabitur 617, 8
cantabo 884, 3
Cantabrica 813, 12
Cantabrum 170, 2
cantamus 27, 12
cantare 231, 2. 530, 2. 602, 4. 819, 2
cantat 558, 3. 909, 10
cantemus 186, 7
cantharis 83, 2
cantharus 750, 9
canto 89, 6. 239, 3. 593, 8
cantor 542, 2. 887, 3. 909, 3
cantoribus 530, 1
cantoris 517, 1
cantu 284, 6. 413, 3. 474, 8
cantum galli 506, 9
cantus 94, 3. 196, 2. 241, 6. 498, 5
canum 309, 2
Canusi 567, 6. 653, 2
Canusini 603, 10
capacibus 178, 5
capaciores 464, 7
capax 241, 2
cape, v. rape
capella 514, 8
capellæ 485, 5. 767, 2
capellis 71, 5
caper 466, 13
capessens 704, 1
capiet 510, 3. 657, 2. 904, 4
capilli 789, 3
capillis 53, 4. 114, 2. 202, 6. 324, 2. 353, 4. 446, 5
capillo 573, 6. 588, 10. 875, 15
capillos 175, 3. 192, 9. 477, 9. 733, 5. 762, 4. 875, 11
capillus 307, 1. 489, 9
capit 547, 7. 699, 6. 707, 5
capitalis 583, 4
capite 642, 7. 650, 8. 690, 9. 719, 6
capiti 110, 3. 606, 5. 615, 9. 797, 3. 873, 1
capiti, *i. e.* summæ 518, 6
capitis 94, 2. 413, 10. 641, 9
capitis minor 271, 4
Capito 559, 9
Capitolini 552, 8
Capitolinus 552, 10
Capitolio 139, 5. 373, 5
Capitolium 254, 3. 337, 6. 360, 5
Capitone 561, 2
capitum 615, 11. 731, 5
Cappadocum 755, 8
capræ 751, 5
Capræ insana sidera 282, 2
caprea 377, 1
capreæ 125, 8. 308, 4. 471, 16
capreas 676, 5
Capri 550, 10
Capricornus 222, 3
caprificos 445, 7
caprina 810, 4
capripedum 230, 3
Caprius 550, 6
caprum 286, 1
capsa 855, 8
capsis 546, 11. 629, 2
capta 257, 2. 655, 4. 718, 1. 844, 6
captæ 885, 2
captas 711, 12
captet 434, 1. 511, 11. 527, 7, 8. 551, 9
captator 687, 9
captes 684, 6
captet 893, 3
captis 388, 4
captiva 269, 5. 849, 1
captivæ 163, 5
captivum 801, 5. 849, 1
captivus 538. 4
capto 863, 6
captos 806, 2
captum 365, 10

captus 625, 5. 714, 2
Capua 777, 7
Capuæ 480, 3. 562, 3
caput 5, 9. 21, 4. 109, 6. 182, 2. 199, 7. 296, 4. 333, 6. 432, 7. 445, 6. 450, 10. 489, 15. 525, 13. 558, 10. 564, 3. 590, 1. 604, 7. 610, 2. 650, 1. 656, 2. 689, 7. 696, 3. 707, 14. 708, 6
caput hoc erat, hic fons 807, 4
cara 675, 5
caræ 634, 4. 815, 2
carbo 285, 3
carbone 661, 2. 711, 4
carceribus 514, 12
cardiacus 652, 7
cardines 97, 6
care Mæcenas 84, 3
carè emit 852, 13
caream 320, 4
careat 136, 7
carebimus 206, 6
carent 402, 3. 481, 7
carentem 121, 4. 343, 2. 348, 7
carentes 182, 8
carentia virtute 864, 10
carentibus 335, 1
carentis 106, 1. 895, 9
carere 482, 2
caret 153, 8. 189, 2, 3. 355, 3. 536, 10. 774, 13. 870, 7, 8. 875, 9. 903, 14
cari 94, 2. 744, 13
carina 131, 4
carinæ 60, 6
carinam 466, 10
carinas 20, 2. 764, 3
caris 136, 2. 403, 15. 512, 13
carmen 122, 4. 361, 1. 391, 3. 460, 5. 475, 7. 497, 2. 744, 8. 838, 2. 854, 12. 893, 13. 909, 4
carmina 11, 8. 64, 4. 229, 4. 239, 1. 369, 6. 395, 5. 410, 4. 489, 14. 610, 6. 618, 11. 620, 8. 785, 11. 813, 2. 836, 4. 902, 2
carmina mala 689, 7
carmina, *id est*, odas, 862, 4
carmine 30, 1. 293, 10. 352, 9. 374, 1. 408, 10. 424, 1. 450, 8. 633, 5. 842. 10, *bis*. 841, 3. 852, 11 860, 2. 892, 3
carminibus 202, 4. 364, 8. 395, 5. 588, 5. 880, 2. 908, 4
carminis 26, 1. 389, 6. 609, 5. 694, 3. 876, 7
carminum 487, 4
carne 625, 2. 718, 2
carnem 676, 3
caro, vel charo 393, 11. 623, 5.
Carpathii 383, 10
Carpathium 131, 4
carpe diem 48, 2
carpe viam 701, 6
carpentes 568, 2
carpentis 369, 3
carpere 220, 8. 348, 12. 350, 4. 402, 8
carperet 532, 8
carpsisse 662, 6
Carthagine 619, 1
Carthaginem 463, 5
Carthagini 382, 7
Carthaginis 396, 3. 456, 3
Carthago, 271, 1
caruere 655, 9
caruisse 728, 2
carum caput 690, 11
carus 119, 8. 220, 3. 575, 16. 597, 6. 825, 2
casas 661, 3. 664, 8
Caspium 184, 2
cassa 685, 6
Cascellius 905, 1
Cassi 609, 1. 746, 3
casta 384, 7
castæ 252, 4
Castaliæ 264, 5
castellum 858, 9
castigator 888, 7
castigavit 898, 12
castis 56, 3. 405, 8. 842, 4
castitas 335, 7
casto 283, 2
Castor 490, 13. 615, 10. 810, 8
Castore 828, 3
Castoris 385, 9. 490, 14
castos 496, 2
castra 5, 10. 32, 1. 44, 3. 311, 9
castus 500, 4. 891, 5
casu 189, 6. 574, 14. 595, 1. 598, 7. 820, 6
casus 512, 11. 666, 7. 687, 1.
casus *plur.* 634, 8. 720, 2
catellam 808, 1
catelle 663, 2
catena 288, 4. 741, 2
catenæ 266, 3
catenam 565, 3
catenas 113, 5. 200, 2. 645, 2
catenatus 456, 6.
catenis 140, 11. 298, 7. 709, 2
catervæ 378, 5. 848, 5
catervas 37, 2. 256, 4. 403, 7. 604, 5
cathedras 612, 5
Cati 681, 5
Catia 526, 6
Catienis 643, 17
Catili 75, 2
catillis 680, 2
catillum 538, 5
catini 538, 7
catino 626, 7. 680, 4
catinum 579, 2
Catius 670, 1
Catonem 820, 1
Catonibus 864, 4
Catonis 52, 6. 151, 4. 212, 1. 326, 1. 521, 2. 820, 2. 877, 4
catulis 6, 2
catulos 254, 2. 323, 1
catulus 741, 6
Catullum 602, 4
catus 41, 3. 301, 4. 858, 14
cava 476, 3. 485, 3
Caucasum 89, 3. 427, 8
cauda 624, 6
caudæ 832, 9
caudam 234, 2
caudam trahat 643, 9
cave 61, 7. 283, 11. 454, 9. *bis*. 642, 7. 653, 11. 689, 8. 755, 1. 786, 2
caveæ 914, 9
caveant 894, 4
caveas 620, 6
cavebis 708, 13
caverat 268, 8
cavere 288, 8
cavet 888, 1
caveto 551, 11
cavis 231, 3. 303, 5. 653, 7
cavit 647, 7. 903, 12
caule 672, 3
caules 540, 12. 650, 1
caulibus 629, 10
cavo 700, 7
caupo 568, 9
caupona 777, 8. 803, 8
cauponas 563, 4
cauponibus 557, 1
causa 156, 6. 540, 4. 575, 17. 603, 6
causâ 902, 9
causâ meâ 552, 11
causâ priorem 684, 13
causæ 60, 9. 507, 11. 781, 8. 799, 6
causam 583, 5. 583, 13. 736, 4. 749, 5
causarum actor 904, 12
causas 146, 2. 554, 4. 603, 8. 685, 4. 722, 1

causatur 787, 9
causis 744, 7. 764, 1
cauta 731, 2
cautiùs 36, 2
cautos 697, 9. 839, 11
cautum 199, 9. 574, 12
cautus 188, 3. 690, 5, 11. 799, 13. 876, 8. 895, 15
cavum 762, 11
cavus 702, 9
Ceæ 154, 1. 399, 3
cecîdere 164, 3. 367, 6. 878, 5
cecidit à cædo 279, 5
cecidit à cado 367, 7. 783, 5
ceciniſſe 498, 8
cecinit 473, 10. 594, 2
Cecropiæ 409, 6
Cecropio 149, 3
cedat 323, 6. 515, 5
cedat in altera jura 867, 15
cede 813, 1
cedentem 622, 8
cedere 26, 5. 288, 6
cederet 618, 13. 895, 6
cedes 161, 2, 4
cedet 478, 5. 494, 6
cedet in uſum 637, 2
cedit 133, 7
cedro 902, 3
cedunt 679, 5
celabitur 671, 9
celantia 716, 4
celare 691, 6. 720, 5
celas 497, 4
celat 255, 2. 419, 1. 798, 1
celata 402, 5
celeberrima 805, 7
celebrare 30, 1. 49, 2. 898, 5
celebret 629, 9
celebris 196, 8
celent 254, 3. 793, 10
celer 177, 1. 265, 8. 301, 6, 651, 8
celerem 64, 7. 175, 4. 200, 1. 390, 9. 826, 7
celeres 50, 6. 62, 1. 70, 4. 295, 10. 323, 8. 357, 11. 392, 9. 396, 1. 816, 2
celeri 60, 4
celeris 352, 8. 895, 9
celet 525, 9
cella 718, 4
cellis 139, 5. 586, 7
celſæ 189, 6. 259, 5
Celſe 769, 8
Celſi 903, 1
Celſo 768, 1
celſus Apenninus 483, 3
Celſus 743, 11
cenſebo 790, 3
cenſes 752, 5. 860, 8
cenſet 736, 4. 758, 10. 770, 5. 803, 3
cenſor 571, 9. 888, 7
Cenſorine 394, 2
cenſoris 863, 12
cenſu 653, 3. 669, 11
cenſu tenui 764, 11
cenſum 620, 1. 728, 3
cenſus 212, 3. 906, 3
Centaurea 76, 5
Centauri 367, 7
Centaurus 473, 10
centena, 532, 2
centiceps bellua 202, 5
centimanus Gyas 220, 10. 265, 1
centum 209, 2. 218, 2. 287, 2. 296, 3. 348, 1. 363, 10. 368, 3. 464, 3. 490, 10. 510, 2. 510, 7. 645, 2. 646, 10. 696, 2. 756, 2. 831, 10. 832, 3.
centum millia 641, 3
Centuriæ 902, 12
Centurionibus 575, 19
cepêre 879, 3
cepiſſet 639, 4
cepit 658, 7. 844, 6
cera 687, 6. 758, 7
ceratis 366, 2
Cerberus 233, 5. 296, 3
cerea 57, 2. 589, 2. 590, 7
cereas 494, 7
cerebri 592, 10
cerebro 222, 8
cerebroſus 558, 9
cerebrum 645, 7
Cererem 334, 5. 484, 9. 499, 1
Cereris 248, 4. 714, 9
Ceres 384, 4. 636, 1
cereus flecti in vitium 887, 11
cereus 855, 5
Cerinthe 525, 5
Cerite, v. Cærite
cernere, 526, 5
cernis 533, 2
ceritus 665, 2
certa 51, 5. 58, 1. 214, 3. 312, 5. 549, 9. 664, 3. 727, 8
certabitur 684, 10
certam 503, 2
certamen grande 323, 6
certamen trepidum 823, 1
certamina 749, 4
certamine 416, 11. 774, 8
certamine primum 879, 7
certans 684, 2
certant 879, 1
certantem 432, 10
certantia 605, 1
certare 196, 6. 365, 3. 468, 16. 668, 13. 812, 1. 819, 4
certas hymenes 66, 5
certat 4, 3. 172, 5
certatim 558, 5
certavit 892, 3
certe 165, 3. 597, 12. 636, 9. 914, 8
certemus 787, 1
certet 617, 11
certi 514, 4
certior 228, 4
certis rebus 904, 10
certis 577, 8. 752, 3. 839, 11. 867, 11
certius 774, 1
certius 634, 8
certo 335, 7. 474, 5. 548, 10. 643, 5
certum finem 740, 11
certum 691, 2. 695, 3
certus 478, 6. 498, 4
certus Apollo 32, 9
certus conviva 766, 1
cerva 6, 2. 270, 9
cervi 380, 10
cervice 241, 4. 331, 6. 741, 3. 745, 5
cervice ſubactâ ferre jugum 167, 2
cervicem 57, 2. 197, 5. 199, 1. 873, 1
cervici 289, 3
cervinam pellem 741, 5
cervis 217, 3. 483, 5
cervius 700, 3
cervix 525, 13
cervos 301, 5. 390, 4
cervus 65, 11. 774, 7
ceſpite 285, 4
ceſpitem 81, 3. 213, 1
ceſſant 321, 8
ceſſantes 132, 3
ceſſantem 352, 4. 792, 1
ceſſare 764, 12. 775, 2. 858, 9
ceſſas 349, 14. 652, 1. 741, 9
ceſſat 103, 7. 903, 16
non ceſſat 766, 4
ceſſator 711, 6
ceſſatum 738, 8
ceſſavere 819, 3
ceſſavit 857, 4
ceſſerat 152, 2. 616, 3
ceſſiſſe 812, 13
ceſſiſſet 584, 6
ceſſit 296, 1
cetaria 686, 3
Cethegis 864, 4. 876, 12
ceu 380, 3
Chærilus v. Cherilus
chari v. cari

harta 600, 2
hartæ *Gen.* 569, 4. 784, 6
hartæ *Plural.* 397, 1. 900, 4
hartas 840, 7
hartis 402, 6. 547, 153. 55, 1. 555, 10. 831, 9. 845, 3. 855, 10
harus *v.* carus
harybdi 104, 6
harybdim 885, 6
hia 464, 8
hiæ 413, 5
hii 649, 10
himæra 105, 3
himæræ 220, 9. 367, 8
hio 603, 4
hios 776, 1. 778, 5
hiragra 705, 1. 727, 3
hium 320, 1. 714, 10. 718, 6
hlamydem 805, 10
hlamydes 756, 1
hlamydum 756, 5
Chloë 92, 1. 289, 9. 290, 10. 322, 6
Chloen 282, 6. 289, 6. 343, 4
Chlori 307, 12
Chloris 168, 8
Chœrilus 852, 8. 903, 16
chorda 903, 7, 15
chordis 398, 9. 531, 1
choreas 39, 9
choreis 231, 1. 388, 2
chori 6, 6
choris 196, 5. 260, 4. 891, 2
choro 169, 1. 417, 1
choros 20, 5. 374, 4. 392, 2
chorus 503, 3. 842, 6. 861, 5. 890, 2. 898, 1
Chremes 429, 5. 880, 5
Chremeta 605, 3
Chrysippi 642, 13
Chrysippo 735, 4
Chrysippus 541, 11. 666, 2
cibaria 508, 12
cibo 447, 5
ciboria 178, 5
cibum 454, 8. 608, 7. 623, 1
cibus 651, 14
Cibyratica 755, 2
cicatricum 134, 5
cicatrix 564, 5
cicere 654, 3
ciceris 579, 2. 700, 10. 894, 9
Ciceri 563, 5
Cicerrus 565, 1
cichorea 120, 3
ciconia 628, 2
cicuta 618, 4
cicutæ 859, 11
Cicutæ *propr.* 645, 1
Cicutam *propr.* viri 653, 9
cicutis 437, 5
cimex 610, 9
cinctus 714, 5
cinctutis 876, 12
cinerem 795, 2
cineres 182, 5. 415, 5. 481, 5. 914, 7
cineri 148, 5
cinge 361, 4
cingentem 341, 9
cinifl ones 526, 9
cinis 490, 4
cippus 587, 4
Circæa 429, 2
Circæis 675, 1
Circe 489, 3
Circen 73, 8
Circes 737, 9
circiter 764, 2
circo 654, 4
circum 575, 4. 579, 9. 681, 1
circumagi 592, 16
circumdata 526, 7, 10
circumgemit 485, 7
circumlita 772, 3
circumposuisse 680, 2
circumroditur 815, 10
circumspectemus 862, 6
circumtonuit 658, 8
circumvagus 484, 7
circumveniunt 888, 2
circumvolat 12, 5. 618, 6
circumvolitas 744, 5
cistam 807, 13
cita 141, 4. 217, 9. 506, 7
citaret 530, 7
cithara 64, 4. 94, 4. 121, 4. 160, 5. 258, 3
citharæ 194, 4. 241, 6. 293, 1. 308, 6. 648, 11. 738, 9. 740, 8
citharas 648, 13
citharœdus 903, 4
citiùs 59, 4. 593, 7. 632, 4. 683, 5. 855, 2
citò 902, 6
citra ma re 718, 5
citra 514, 5. 604, 1
citrea 364, 4
citum 488, 2
citus 140, 9. 284, 3. 612, 6. 894, 12
civem 684, 13. 794, 3
cives 11, 1. 573, 7. 573, 12. 729, 3, *bis* 913, 9
civi 122, 5
civibus 806, 2
civica 744, 7
civicam 335, 10
civicum 146, 1
civiles 287, 5
civilia 595, 4
civilibus 479, 3. 726, 2
civilis 422, 9. 859, 5
civitas 371, 1. 482, 4. 484, 8
civitatem 355, 5
civium 250, 1. 269, 8. 3
clade 256, 3. 417, 12
clades 277, 3
clamabit 910, 13
clamans 655, 11
clamantibus 644, 1
clamas 705, 11
clamat 507, 3. 807, 7
clament 650, 6. 837, 5
clamet 529, 7. 643, 13. 798, 13. 913, 9
clamo 617, 7. 822, 10
clamor 12, 9. 287, 4. 337, 7. 598, 10
clamore 356, 9. 706, 9. 813, 10
clamorem 103, 1. 237, 7
clarâ lucernâ 707, 7
clarabit 372, 4
claram 28, 1
clare 695, 3. 800, 7. *bis.*
clari 240, 2. 304, 7. 414, 1
clarior 244, 2. 289, 8
claris 390, 1. 898, 7. 912, 2
clarius 396, 5
claro 498, 6. 575, 4. 856, 1
clarorum 854, 4
claros 577, 5
clarum 217, 9. 398, 2. 563, 7
clarus 336, 4. 354, 9. 501, 2. 648, 3. 655, 7. 764, 2. 858, 7
classe 141, 4. 276, 5. 298, 10. 522, 6
classem 655, 4
classes 877, 12
classico 431, 1
classis 66, 4
clathros 914, 9
claude 284, 5
claudens 434, 10
claudere 166, 6. 608, 5. 615, 12
Claudi 563, 4. 783, 4
Claudi *vocat.* 770, 1
Claudiæ 382, 11
Claudius 417, 9. 742, 2
claudo *nomen.* 249, 3
claudum 808, 7
claves 651, 7. 824, 3
clavibus 209, 2
clavos 132, 6. 335, 5
clausa 542, 4
clausas 269, 10
clausit 421, 6
claustra 298, 6. 787, 6. 854, 9

clausus 708, 4
clavum 560, 4. 572, 5. 573, 1. 704, 4
Clazomenis 582, 4
clemens 298, 8
cliens 411, 1. 766. 1. 861, 6
clientæ 225, 5
clientem 751, 7
clienti 839, 10
clientium 227, 9. 240, 8
clientum 273, 4
Clio 49, 2
clitellas 562, 3. 785, 2
clivos 785, 4
clivum 369, 9
cloacam 660, 8
clune 721, 9
clunes 525, 13
Clusinis 792, 4
clypeo 108, 4
Cnidi 115, 2
Cnidius 168, 10
Cnidon 352, 9
Coa 714, 4
coactor 576, 13
coactus 69, 4. 550, 13
Coæ 413, 11
Cocceii 563, 3
Cocceius 559, 5, 9
cocco 71, 15
cochlea 678, 2
cocto 625, 1. 718, 6
Cocytus 207, 5
Codrus 519, 2
coëant 874, 2
coëat 751, 1
cœlebs 210, 4. 285, 1
cœlestes 368, 2. 842, 7
cœlestia 392, 9. 806, 3
cœlestis 294, 2. 744, 11
cœli 495, 2. 569, 3. 701, 14
Cœlum *nomen propr.* 550, 9
cœlibe 732, 11
cœlibis 686, 6
cœlitum 486, 4
cœlo 31, 3. 174, 4. 182, 7. 257, 7. 266, 4. 330, 1. 397, 9. 444, 1. 448, 2. 447, 1. 487, 5. 557, 7. 677, 5
cœlum 13, 5. 19, 10. 247, 6. 450, 15. 472, 1. 766, 3. 791, 1
cœlum non animum 779, 2
coëmens 518, 1
coëmptas 661, 1
coëmptis 161, 2
coëmptos 114, 8
cœna 579, 3. 700, 12. 701, 17. 713, 2. 751, 3. 880, 2. 905, 6
cœna dubia 632, 1
cœna brevis 789, 6
cœnabat 794, 8
cœnacula 733, 2
cœnæ 354, 7. 699, 2
cœnam 506, 4. 767, 13
cœnamus 716, 3
cœnant 565, 6. 566, 3. 840, 4
cœnantes 557, 5. 714, 8
cœnantibus 715, 3
cœnare 551, 12. 748, 2
cœnarum 675, 3. 822, 1
cœnas *verb.* 765, 11
cœnat 758, 1. 867, 9
cœnatus 608, 7
cœnem 660, 1
cœnes 813, 5
cœnis 208, 4. 711, 9
cœno *nomen* 706, 1
cœperis 650, 2. 825, 4
cœperunt 540, 1. 588, 14
cœpi 597, 8
cœpit 595, 7. 697, 5. 739, 9. 794, 1. 838, 10. 843, 8. 845, 4. 858, 10. 874, 11. 891, 6
coërceat 464, 9
coërces 44, 5. 232, 3. 543, 1
coërcet 229, 1. 537, 6. 586, 3. 653, 12
coërcuit 898, 11
cœtus 248, 1
cogas 852, 3
cogat 757, 1
cogemus 556, 7
cogere 255, 3. 530, 4. 775, 2
cogeris 512, 2
coges 801, 11
coget 912, 2
cogi 736, 6. 824, 8
cogimur 162, 1
cogit 290, 9. 308, 3. 573, 10. 770, 2
cogit, pro colligit 910, 4
cogitat 740, 5. 885, 5
cogitet 191, 2
cognata 665, 4. 698, 14
cognati 593, 10
cognatis 643, 14
cognatorum 865, 11
cognatos 513, 3. 669, 3
cognitor 685, 8
cognomen 536, 2. 629, 4. 641, 6. 785, 3
cognomine 863, 3
cognoscere 852, 4
cogor 127, 5
cohæredum 691, 9
cohæres 687, 6
cohibebor 236, 1
cohibent 106, 2. 266, 3. 672, 2
cohibentia 854, 9
cohibentis 306, 4
cohibere 306, 4
cohibet 7, 2
cohors 19, 3. 232, 6. 486, 8. 743, 2
cohortes 261, 5
cohortem 583, 14
cohorti 769, 5
cohortis 237, 2
coibat 891, 5
Cois 527, 1
coit 745, 3
Colchi 382, 1
Colchica 199, 3
Colchicis 446, 2. 490, 6
Colchis 486, 6
Colchos *v.* Iolchos
Colchus 237, 1. 882, 4
colendi 495, 2
coli 270, 1
colis 208, 4
colit 133, 2
colla 195, 8. 710, 10
collata 259, 10
collatis 873, 3
collaudem 575, 16
colle 860, 11
collecta 740, 8. 775, 3. 853, 1
collectos 793, 2
collectus 547, 10
collega 574, 1
collegam 826, 10
collegia 516, 1
collegisse 3, 1
collegit 777, 9
colles 85, 3. 410, 5. 497, 1. 743, 1
collibuisset 530, 6
collibus 385, 3
collige, 617, 15. 841, 1
colligis 780, 1
colligit 677, 10. 887, 8
collines 65, 2
collisa 736, 2
collo 251, 6. 436, 9. 662, 6
collocare 493, 10
colludere 887, 7
collum 349, 16. 387, 7. 798, 14
collyria 559, 7
coloni 206, 5
colono 171, 3
colonum 635, 2
colonus 131, 2. 606, 7
Colophon 776, 3
color 57, 5. 154, 4. 404, 4. 414, 4. 470, 10. 489, 7. 618, 8. 805, 2
colore 163, 2. 168, 2
colores 270, 4. 753, 11. 799, 1. 879, 9
colori 893, 9

oribus 395, 1. 744. 4
abræ 590, 6
abros 72, 4
umba 483, 6
umbam 379, 3
umbas 140, 9
umbi 772, 1
umbino 677, 10
umbis 9, 6
umen 219, 6
umnæ 905, 3
umnam 132, 2
umnas 225, 1
unt 828, 5
na 86, 4. 322, 4
næ 373, 7. 391, 6. 404, 3
nam 23, 4. 193, 8. 361, 4. 469, 15
nas 352, 6. 840, 4
nbiberet 142, 1
medenda 761, 9
medunt 795, 3
mes 109, 7. 384, 10. 428, 3. 556, 4. 577, 16. 701, 6. 712, 9. 807, 11. 869, 1
mes exterior 683, 14
messabere 363, 6
mica res 879, 12
micus 690, 8
mis 117, 2. 552, 4. 605, 4. 606, 9. 609, 4. 720, 7. 865, 8
mitem 133, 3. 811, 10
mites 32, 7. 220, 8. 295, 9. 400, 8. 409, 1. 557, 6. 583, 16. 639, 6
miti 768, 2
mmendare 892, 8
mmendat 809, 7. 855, 1
mmendes 815, 4
mmendet 793, 8
mminuas 509, 10
mminxit 538, 5
mmiserit 899, 7
mmisisse 888, 1
mmisit 17, 1. 416, 10
mmissa 538, 10. 551, 10. 814, 12. 890, 9
mmissi 400, 3
mmissum 348, 7. 812, 8
mmista 603, 4
mmitenda 852, 6
mmittere 111, 7. 373, 4
mmittes 708, 12
mmittis Scenæ 882, 11
mmoda 720, 7. 789, 8. 828, 1. 860, 13. 888, 8
mmodet 727, 12
mmodis 321, 1
mmodius 578, 7. 633, 2
mmodus 394, 1. 770, 9
852, 2. 895, 5
commorit 617, 7
commotæ mentis 665, 2
commotus 657, 2
commune 212, 4. 587, 2
communi 536, 10. 696, 5. 844, 2
communia 824, 4. 883, 3
communibus 774, 7
communiter 482, 1. 736, 8
comœdia 544, 2. 548, 8. 602, 1. 846, 4, 880, 4. 897, 5
comparat 433, 8
comparet 514, 10. 835, 6
comparis 167, 2
compede 126, 6. 407, 8. 441, 2. 742, 3
compedibus 802, 1
compellans 584, 6
compellar 762, 12
compellarer 667, 5
compenset 536, 14
comperit 828, 10
compescant 781, 8
compesce 70, 2. 237, 7. 741, 2
compescere 719, 11
compesceret 589, 3
compescet 864, 9
compescit 206, 2
compilasse 515, 7
compilent 512, 8
compita 641, 6. 665, 5. 698, 1. 728, 9
complere 851, 4. 891, 3
complesti 454, 7
complexus 561, 7
complures 612, 1
compone 316, 1
componere 356, 3. 514, 1. 545, 4. 559, 6. 618, 11. 646, 2. 736, 6. 854, 5. 875, 13
compono 725, 6. 862, 4
componunt 828, 6. 863, 8
comportatis 740, 5
comportet 648, 10
compos 878, 11
composita 40, 4
compositis 320, 4. 583, 11. 649, 5
compositum 837, 2
compositus 583, 11
composui 593, 11. 613, 3
compressis 555, 9
compti 720, 1
comptos 400, 5
compulerit 96, 4
conamur 27, 2
Concanum 261, 1
concedas 537, 12
concedere 555, 11. 556, 2
668, 5. 866, 2
concedes 761, 3
concedi 904, 11
conceditur 749, 8
concentum 789, 2
concessa 554, 1
concesserat 108, 6
concessere 905, 3
concha 532, 1
conchæ 674, 1
conchis 179, 1
conchylia 435, 3. 631, 3. 674, 3. 716, 3
concidit 310, 3
concidunt 52, 1
concilietur 890, 5
concilio 340, 5. 383, 4
concines 369, 7. 370, 5
concinna 776, 2
concinnior 836, 9
concinnus 535, 6. 603, 3
concipitur 199, 4
concita 308, 2
concitet 132, 4
conclave 702, 6
concludere 548, 3
conclusas 546, 8
conclusus 551, 2
concordia discors 782, 3
concredere 697, 7
concubitu 908, 1
concupiveris 440, 1
concurrant 574, 4
concurrit 850, 4
concurritur 506, 6
concursus 599, 1
concussa 567, 3
concute 534, 1
concutitur 129, 2
condere 43, 2
conderet 704, 5
condes 911, 5
condet 754, 5
condiderit 620, 8, 10
condidit, 4, 4. 214, 3. 463, 6
condis 744, 8
condiscat 245, 3
condisce 408, 8
condit 432, 5
condit quisque diem, &c. 385, 3
condita 414, 2. 552, 3. 842, 12
conditi 455, 4
conditio 719, 13. 729, 1
conditione 844, 2
conditionibus 4, 7. 269, 1
conditio 499, 4
conditor 907, 6
conditum *penult. longâ* 761, 17
conditum *penult. brevi* 84, 1
conditus 567, 7

condo 725, 6
condoluit 512, 10
conducat 850, 4
conducere 731, 6
co[illegible], 16
conductis 518, 1
conducto 733, 3
conductum 705, 4
condunt 828, 6
coner 617, 3. 770, 3. 837, 6
confecta 854, 8
conferbuit 424, 8
confestim 781, 1
confice 594, 1
confidens 582, 6
confunder 74, 2
confula 849, 3
confusum 679, 2
confusus 588, 14. 891, 11
congesta 508, 12
congestis 511, 13
conjuge 256, 5. 267, 4. 843, 1
conjugibus 381, 6. 401, 7
conjugis 6, 1. 231, 4. 271, 3
conjurat 909, 7
conjurata 63, 5
conjux 335, 4. 685, 1. 707, 5
connectere 861, 14
conopeum 462, 6
conor 726, 5
conscia 529, 7. 708, 5
conscientia 446, 7
conscio 278, 7
conscire 729, 11
conscripti 900, 8
consecrat 397, 7
consentire 814, 7
consenuit 222, 3
consenuit 268, 3
conservus 587, 1. 709, 11
considere 586, 5
consilî 264, 9
consilia 469, 11. 812, 3
consiliantibus 251, 8
consiliis 192, 6. 378, 6. 412, 5
consilio 272, 1
consilium 262, 1. 327, 4. 417, 13. 555, 4. 640, 4. 663, 9. 726, 10
consistere 514, 5. 592, 8
consistimus 597, 7
consistit 680, 9
consociare 160, 3
consolor 581, 6
consortem 338, 9
conspectus 893, 1
conspexerit 754, 6
conspexit 764, 4
conspicitur 284, 2. 795, 9
conspicuum 311, 5
conspuet 685, 11
constanter 703, 6
constanti 281, 6
constantia 478, 5
constantior 705, 4
constare 788, 3
constat 678, 7
constet sibi 883, 2
constiterint 38, 4
constitit 445, 1
constrictos 572, 3
constructus 510, 1
construxerit 648, 2
consueris, pro consueveris 585, 3
consuetudo 534, 2
consul 403, 3
consularis 215, 4
consule *nom.* 146, 1. 286, 6. 307, 4. 324, 5. 473, 3. 524, 7
consule *verb.* 655, 6
consulenti 149, 5
consulere 655, 5
consulis *nom.* 352, 4
consulis *verb.* 803, 1
consulit 698, 2. 798, 5
consulta 799, 4
consulti 861, 15
consultis 866, 19
consulto 601, 6
consultor 506, 9
consultus 127, 3. 507, 7
consultus juris 904, 11
consumere 677, 2. 738, 4
consumeret 633, 3
consumet 594, 5
consumimus 863, 10
contagia 486, 9. 781, 6
contaminato 139, 8
contemnas 727, 1
contemnat 550, 8. 728, 10
contemnere, *infinit.* 511, 8. 710, 3
contemnêre, *futur.* 640, 1
contemni 792, 2
contemplere 526, 2
contempleris 553, 7
contemplor 511, 10
contemptis 610, 8
contempto 443, 2
contemptum 685, 6
contendat 240, 8. 798, 14
contendere 595, 7. 726, 14. 773, 11. 811, 8
contendit 486, 5
contenta 476, 8
contento 532, 3
contento rune 705, 6
contento poplite 711, 3
contentus 506, 2. 515, 4. 553, 8. 577, 10. 608, 6
610, 5. 634, 10
conticuit 812, 13
contigit 603, 3. 681, 1 740, 1. 848. 16
continente 227, 6
continet 736, 3
contingat 747, 4
contingere 649, 5, 8. 681, 4 909, 8
continget 876. 13
contingis 698, 3
contingit 795, 7. 806, 5
contingunt 803, 9
continuat 702, 1
continuem 313, 6
continui montes 796, 4
continuit 134, 9
continuo 573, 2. 577, 4 652, 6. 716, 5
contracta 243, 1. 313, 7 750, 6. 861, 8
contractæ 636, 2
contractum 708, 6
contractus 761, 2
contrahes 190, 10
contraria 519, 8
contraxit 472, 1
contrectatus 825, 3
contremuit 195, 4
contristat 509, 3
contuderit 373, 4. 768, 5
contudit 275, 6. 705, 2. 8[illegible] 8
contulerim 561, 8
contulerit 563, 7
contumeliæ 469, 12
contundet 452, 6
conveniat 745, 2
convenienter 722, 8
convenientia 882, 5. 900, 10
conveniet 774, 15. 892, 9
convenisse 834, 1
convenit 583, 1. 679, 6 718, 6
conveniunt 257, 3
conventu 583, 14
conversa 483, 1. 805, 5
conversis 887, 14
converso 309, 8
convertere 451, 8
converteret 849, 4
convicia 584, 4
convictor 574, 8
convictore 552, 10
conviva 107, 5. 471, 4. 51[illegible] 5. 611, 2. 635, 6. 6[illegible] 1. 699, 5. 720, 7. 74[illegible] 1. 785, 9
convivæ 717, 6. 860, 4
convivam 702, 4. 706, 3 713, 3
convivas 566, 3
convivatoris 720, 4

:onvivis 27, 10. 557, 8. 751, 5. 859, 14
:onvivis 630, 6
:onviviorum 468, 1
Coo 674, 2
:ooperto 619, 3
:opia 73, 2. 211, 2. 501, 12. 510, 14. 627, 2. 780, 2. 783, 7. 793, 1. 817, 9. 866, 6
:opiam 354, 1
:opias 417, 13
:opula 59, 2
:oquat 889, 4
:oquite 927, 1
:oquitur 718, 6
:or 641, 8. 657, 6. 880, 9
Corano 687, 9. 688, 5
:orde 93, 2
:ordi est 73, 2
Corinthi 29, 1
Corinthum 806, 5
Corinthus 849, 1
:orio 689, 16
:orna 629, 5. 796, 9
:ornibus 302, 4
:ornicis 415, 2
:ornicula 744, 3
:ornix 315, 5. 346, 7
:ornu, vasculo 629, 9
:ornu 73, 4. 78, 3. 234, 1. 501, 12. 547, 12. 564, 3. 617, 14
:ornu, pro copia, pleno 783, 7
:ornua 327, 6. 349, 4. 350, 12. 454, 10. 486, 7
:ornuum 150, 2
:orona 32, 4. 499, 1. 894, 10
:oronæ 143, 2. 347, 10
:oronæ, cœtus, 813, 10. 906, 1
:oronam 74, 6. 161, 3. 606, 5. 862, 9
:oronantem 331, 8
:oronari 728, 10
:oronas 179, 2. 305, 9. 662, 6
:oronatus 175, 2
:oronet 814, 6
:oronis 405, 5
:orpora 447, 2
:orpore 142, 2. 156, 8. 259, 8. 381, 11. 522, 2. 533, 10. 708, 12. 740, 3. 762, 9. 768, 7
:orpori 436, 3
:orporibus 270, 3
:orporis 502, 4. 526, 1. 826, 6
:orpus 130, 3. 445, 3. 512, 10. 614, 5. 632, 1, 8. 634, 9. 712, 3. 727, 3. 746, 6. 842, 13
corrector 842, 1
correctus 794, 11
correptus 662, 7
corrige 911, 7
corrigere 96, 6
corripuit 19, 5
corruget 750, 9
corrumpam 597, 2
corrupta 521, 9
corruptius 568, 2
corruptorem 708, 8
corruptus 624, 5
corruptus judex 622, 4
cortice 290, 13. 554, 8
corticem 286, 4
Corvino 325, 6
Corvinus 603, 9
corvorum 590, 2
corvos 799, 11
corusco 128, 1
corvum 346, 2. 687, 8
corvus 807, 9
Corybantes 68, 3
Coricio 679, 3
costum 244, 4
cote 183, 3
cothurni 879, 3
cothurnis 564, 9
cothurno 149, 3. 897, 4
Cotillus, v. Curtillus
cotis 899, 10
Cotisonis 267, 6
Cotyttia 492, 4
Cragi 87, 1
Crantore 735, 5
crassa 532, 2
crassa Minerva 621, 5
crassè 837, 1
crassi 677, 6
Crassi, *propr.* 267, 4
crasso aëre 853, 6
crassum unguentum 905, 5
crastina 393, 1
crateræ 317, 5. 680, 7
Craterum 652, 7
cratibus 434, 10
Cratino 818, 1
Cratinus 544, 1
creandis 739, 13
creantur 378, 11
crebris 97, 2
crebro 725, 1
credam 489, 13. 769, 2
credas 398, 6. 631, 1. 634, 12. 797, 8. 810, 2. 839, 7
credat 568, 7. 708, 10
crede mihi 701, 6
crede 165, 5. 350, 3. 585, 4. 618, 1. 643, 8. 645, 7. 659, 6. 747, 7. 771, 4
credebat 616, 3. 865, 4
credere 519, 3. 528, 8. 765, 2. 851, 1
crederem 182, 1
crederet 576, 7
credi 902, 10
credibile 596, 7
crediderim 198, 5. 735, 5
crediderit 814, 7
credidimus 266, 4
credidit 270, 10. 347, 6. 447, 9. 647, 6
credis 728, 2. 733, 13. 753, 1. 788, 7. 818, 1. 866, 19
credit 836, 2. 899, 2
credite 230, 1. 808, 7. 873, 6
creditor 644, 4
creditur 672, 9. 846, 3
creditum 16, 3. 95, 6
credo 633, 1. 647, 3. 690, 4. 708, 13
credula 48, 2. 365, 2. 483, 7
credulum 282, 9
credulus 24, 1
cremato 381, 3
crematos 494, 10
Creontis 449, 6
crepante 485, 4
crepat 76, 2. 642, 2. 766, 10
crepent 894, 7
crepidas 541, 11
crepuit 222, 7
crescam 360, 5
crescent 686, 3
crescentem 311, 3. 390, 8. 690, 15
crescere 840, 1
crescit 54, 4. 156, 5. 183, 4, 5. 331, 4. 470, 8. 732, 3. 863, 3
crescunt 312, 11. 339, 3
Cressa 136, 7. 289, 9
creta 470, 10
Creta 661, 2
Cretam 464, 3
Creten 348, 2
Creticum 100, 2
crevere 422, 5. 891. 14
crevit 380, 6. 381, 1. 672, 3
crimina 536, 5. 813, 8
crimine 665, 2. 895, 10
criminibus 283, 1
criminosis 67, 2
crine 124, 2. 197, 2
crinem 306, 4
crines 65, 2. 232, 4. 264, 6. 389, 2. 400, 6. 405, 7. 445, 6
crinibus 74, 7. 169, 4
Crispe Sallusti 155, 2
Crispini 525, 6. 707, 4
Crispinum 543, 6
Crispinus 546, 3
critici 833, 2
croco 679, 3

crocodoli 471, 1
crocum 837, 4
Crœsi 776, 2
cruce 537, 9. 707, 6. 799, 11
cruciaverit 519, 6
cruciet 610, 9
cruda 295, 8
crudæ bovis 458, 6
crudeles 808, 7
crudelior 719, 9
crudelis 404, 1
crudi 758, 6
crudis 563, 2
cruentâ 183, 3
cruentæ 246, 7
cruentis 658, 8
cruento 206, 6. 843, 9
cruentum 12, 10
cruentus 683, 12
crumena 747, 5
cruor 438, 3. 457, 7. 588, 14
cruore 153. 8. 199, 2. 490, 3. 491, 7
cruorem 664, 8
cruoribus 148, 2
cruoris 914, 12
crura 234, 3. 441, 2
crure 527, 2. 808, 5
cruribus 236, 1. 529, 8. 535, 3
crus 525, 5. 526, 3. 572, 7
crustis 732, 1
crustula 508, 5. 677, 1
cubans 702, 3
cubantis 72, 6. 666, 4
cubat 593, 1. 860, 11
cubet 440, 4. 470, 4
cubili 422, 7
cubilia 484, 4. 539, 3
cubilibus 450, 5
cubital 662, 5
cubito 103, 1. 686, 1
cubitum 676, 1
cucullum 584, 6
cui, id est, alicui 535, 2. 910, 11
cuilibet 757, 3. 856, 8
cui volet 757, 4
cuiquam 547, 13. 550, 13. 867, 13
cuique 596, 7. 659, 6. 799, 4. 775, 3. 900, 20
cuivis 806, 5
cujus 49, 3. 166, 5. 629, 7. 764, 9
cujusque 887, 4
culices 558, 2
culinæ 689, 13
culinam 561, 2. 556, 1
culmo 636, 1
culpa 27, 5. 336, 8. 457, 2. 692, 7. 729, 11. 815, 7
culpabit 911, 15
culpæ fuga 875, 9
culpæ 277, 1. 348, 6. 379, 7. 771, 1
culpam 384, 10. 895, 15
culpante 242, 7. 551, 8
culpantur 639, 1
culpari 384, 6. 547, 3
culpas 297, 3. 422, 2
culpatur 518, 3
culta 781, 5
cultello 764, 6
culti 495, 3
cultis 417, 7
cultor 127, 1. 882, 3
cultro 598, 7
cultu 864, 10
cultum 669, 10
cultura 334, 6. 815, 14
culturæ 727, 12
cultus 37, 2. 41, 2. 379, 5. 400, 7. 630, 3. 683, 10
cululllis 119, 6. 911, 3
Cumas 792, 6
cumeram 762, 8
cumeris 510, 10
cuminum 820, 6
cuncta 151, 3. 240, 3. 393, 3. 403, 2. 406, 3. 671, 6. 681, 7. 762, 12. 776, 4. 781, 3
cunctantem 383, 11
cunctetur 528, 12
cuncti 837, 6
cunctos 503, 1. 558, 1
cunctum 644, 2
cuneos 132, 6
cunque 26, 2. 32, 6. 39, 7. 67, 2. 104, 2. 124, 5. 687, 3
cunque pro quandocunque, 124, 5
Cupennius, v. Cupiennius
cuperem 854, 11
cupiam 596, 8
cupiat 573, 4. 753, 5
cupidè 839, 6
cupidine 313, 3
cupidine falso decepta pars 511, 4
cupidine misero fervet 727, 5
cupidinem 167, 9
Cupidinem lentum 413, 3
cupidinibus 528, 1. 710, 3
Cupidinis 337, 12. 492, 5
cupidinum 79, 1. 362, 5
cupido, *subftant*, 12, 5. 183, 1. 216, 1. 816, 10
cupido, *adject*. 617, 6
cupidos 307, 2
cupidum 614, 8. 633, 9. 866, 16
cupidus 738, 1. 887, 13
cupiens 700, 12. 702, 1. 706, 1. 753, 3. 858, 10
Cupiennius 521, 6
cupientium 311, 8
cupiet 801, 1. 863, 12
cupimus 535, 12
cupio 592, 4
cupis 502, 13. 866, 8
cupit 568, 7. 740, 6. 875, 7. 914, 1
cuppâ potare magistrâ 635, 10
cupressi 39, 4
cupresso 902, 3
cupressos 208, 5
cupressum 874, 9
cupressus 387, 6
cupressus *acc. plur.* 445, 8
cur, *i. e.* ut, vel propter quod 770, 7
curâ carentis 895, 9
cura *nom.* 55, 4. 62, 1. 182, 4. 217, 2. 243, 8. 311, 3. 415, 6. 681, 10. 685, 6. 691, 1. 773, 3. 787, 1. 844, 1. 902, 1
cura *verb.* 677, 2
curabis 316, 2. 883, 8
curæ erat 671, 6
curæ 382, 13. 408, 10. 573, 7. 588, 4. 745, 1
curam 464, 11. 573, 5. 677, 2. 681, 2. 712, 8. 758, 9. 747, 6. 749, 9. 851, 3
curandâ cute 738, 6
curandi 739, 8
curantem 746, 5
curare pelliculam 685, 8
curare 217, 6. 573, 10. 833, 2
curarier 866, 11
curarum 411, 6. 744, 10
curas, *nomen*, 33, 3. 193, 8. 215, 6. 287, 5. 305, 6. 327, 3. 434, 2. 527, 10. 740, 4. 778, 9. 793, 6. 816, 13. 879, 8
curas, *verbum*, 355, 6. 788, 15. 797, 6. 814, 2
curat 179, 3. 203, 4. 370, 7. 808, 4. 880, 9. 899, 3
curata 632, 4. 747, 9
curatoris 733, 13
curem 875, 13
cures 728, 7. 781, 7. 803, 5
curet 385, 2. 502, 11. 868, 8. 913, 9, 10
curia 268, 2
curiæ 149, 5
Curiis 730, 3
curiosus 494, 8
curis 89, 7. 861, 11. 865, 11
Curium 53, 4
curo 145, 1. 640, 6. 785, 5. 743, 2
curras 112, 5
currat 601, 1. 660, 4
currebat 531, 3. 665, 6

currens 446, 6
currente 292, 4. 874, 12
currentia 742, 4
currere 513, 6. 591, 4. 599, 2. 702, 6
curreret 651, 8
curres 739, 3
curriculo 2, 2
curris 728, 5
currit 168, 3
curru 56, 2. 91, 1. 280, 7. 373, 1. 497, 3. 572, 3. 796, 7. 847, 3
currum 128, 3
currunt 508, 10. 519, 8. 779, 2
currus 64, 1. 463, 2. 514, 12
cursitant 406, 4
cursitat 701, 20
cursu 500, 2. 689, 11. 813, 8. 909, 8
cursum 878, 2
cursus 26, 6. 127, 4
curtabit 649, 19
curtæ 339, 4
curtatus 733, 5
Curticlus 718, 10
curtis 598, 3
curto mulo 578, 1
curva 352, 7
curvæ 42, 2
curvantis 126, 8
curvat 293, 5
curvatos 371, 7
curvet 676, 3
curvis 452, 1
curvo 383, 14. 466, 11. 859, 2
curule 757, 3
cuspide 387, 4. 614, 10
custode 111, 5. 422, 8. 802, 1. 887, 9
custodem 309, 6. 854, 9
custodes 135, 6. 410, 4. 526, 9. 546, 5
custodia 726, 8
custodiet 617, 2
custodis, *nom.* 554, 6
custodis, *verb.* 649, 18. 651, 12
custodit 342, 6
custos 55, 3. 223, 3. 266, 2. 328, 4. 383, 2. 693, 6. 726, 3. 893, 12
cute 738, 6. 809, 7
cute bene curatâ 747, 9
cutem 108, 6. 914, 12
cyathis 321, 1
cyatho 510, 12. 579, 4
cyathos 287, 1. 321, 3
cyathum 114, 3
Cycladas 62, 3. 352, 10
cyclicus 884, 2
Cyclopa 564, 8. 864, 12
Cyclope 885, 6
Cyclopum 21, 2
Cydonio 400, 9
cygni 374. 9
cygnum 368, 9
Cyllenea 473, 7
cymbæ 162, 4
Cynaræ 362, 4. 414, 9. 762, 6. 789, 4
Cynaram 414, 8
Cynicum 804, 8
Cynthiæ 352, 8
Cynthium 86, 1
Cypri 15, 1
Cypria 4, 8. 364, 4
Cypriæ 358, 3
Cypron 116, 1
Cyprum 80, 8. 343, 1
Cypri, *propr.* 125, 6
Cypri, *reg.* 355, 7
Cyrum 74, 4
Cyrus, *propr.* 125, 6
Cytherea 20, 5
Cythereæ 300, 1

D.

DA 320, 5, 6. *bis.* 713, 5. 800, 9. *bis*
dabat 289, 3. 587, 5. 812, 2
dabimus 371, 1
dabis 553, 5. 760, 2
dabit 11, 9. 39, 7. 687, 9. 688, 6. 757, 3. 877, 2
dabitur 683, 8. 876, 13
dabunt 370, 3
Daci, 287, 6
Dacis 698, 4
Dacus 131, 5. 237, 2. 276, 4
Dædalea 366, 2
Dædaleo 236, 6
Dædalus 19, 6
Dalmatico 150, 1
Dama 691, 3. 707, 13
damæ 10, 2
Damæ *propr.* 573, 11. 684, 1
Damalin 138, 1
Damalis 137, 3. 138, 2
Damasippe 640, 3. 669, 11
Damasippi 644, 4
Damasippus 644, 3
damna 381, 9. 392, 9
damnabis 665, 3
damnati 647, 1
damnatum 252, 4
damnatus 208, 1
damnis 767, 3. 808, 3
damno 523, 1. 633, 7
damnosa 280, 8. 811, 1. 840, 1
damnosè 716, 10
damnum 270, 4. 667, 8. 774, 1. 800, 4
damus 536, 2. 851, 8. 874, 1
Danaen 309, 1
Danai 207, 5. 296, 9
danda 646, 7
dandus 887, 5
dant 109, 3. 508, 5
dante 805, 1
dantis 853, 8
Danubium 423, 2
dabem 177, 5
dapes 241, 4. 435, 2. 438, 5. 460, 1. 702, 1. 890. 7
dapibus 124, 3. 139, 3. 699, 4
dapis 376, 8. 446, 11. 493, 8. 701, 2. 807, 10
Dardane 63, 8
Dardanas 387, 3
dare 111, 1. 127, 4. 196, 6. 299, 1. 313, 2. 478, 3. 517, 3. 532, 9. 646, 10. 680, 3. 754, 10
dare circum 681, 1
dare lintea 483, 1
dare lucem 885, 4. 912, 2
dare ludum amori 299, 1
darem 421, 1
daret 140, 11. 523, 1
das 633, 5. 666, 3. 760, 2. 841, 7. 867, 3
dat 513, 4. 571, 5. 749, 6
data 55, 5. 895, 12
date 457, 2. 495, 3. 500, 9. 807, 7
dati 734, 1
datis 19, 7. 262, 1. 869, 6
datis vadibus 507, 1
dato 262, 1. 272, 2. 874, 11
datum 283, 4. 625, 4
datur 486, 14. 555, 9. 727, 4. 868, 1
daturas 589, 1
daturos 281, 1
daturus 366, 3. 500, 5. 698, 7. 867, 2
datus 84, 1
Dauni 417, 6
Daunia 90, 2
Dauniæ 153, 6. 389, 3
Daunus 360, 8
Davo 605, 3
Davum 707, 5
Davus 690, 8. 703, 2. *bis.* 711, 6. 881, 23. 893, 10
de die 472, 5. genere hoc 50-, 3. luce mediâ 789, 5. nocte mediâ 660, 4. 739, 4. 767, 3

de te fabula narratur 511, 12
de tenero ungui 278, 2
dea 473, 11
deæ 390, 3. 640, 3
debacchentur 255, 7
debeas 379, 8
debeat 900, 6
debebat 595, 2
debellata 77, 1
debemur 877, 11
debemus 534, 9
debent 562, 2
debentia 776, 5
debentibus 126, 7
debes 16, 4. 61, 7. 745, 1
debet 832, 1
debetur 577, 2
debilitat 47, 3
debita 112, 1. 173, 6
debitæ 347, 10
debito 135, 5
debitor 538, 1
decantata 730, 3
decantes 125, 3
deceat 355, 5. 758, 7. 803, 2. 900, 2
decebit 678, 8. 805, 5
decede 871, 3
decedentia 752, 3
decedere 866, 12
decedet 677, 7
decedit 243, 7
decedunt 172, 5. 185, 8
decem 363, 1. 371, 3. 531, 5. 645, 1. 811, 5
December 467, 7
Decembres 317, 8. 826, 2
decembri 703, 4
decempedis 212, 4
decens 76, 3. 363, 8. 414, 4. 725, 5
decent 308, 6. 763, 10. 881, 5
decenter 880, 3
decentes 21, 1. 549, 9
decentiùs 871, 6
decepta 511, 4
deceptum 625, 3
deceptus 524, 2. 815, 7
decerpens 432, 9
decerpere 525, 3
decerptæ 30, 2
decertantem 17, 3
decet 21, 4, 6. 101, 7. 307, 12. 427, 5. 473, 1. 673, 5. 811, 10
deciderint 404, 3
decidimus 392, 10
decidit 522, 1. 788, 16. 831, 10. 913, 7
decidunt 149, 7
decies 408, 4. 532, 1. 660, 3, 6. 898, 12. 904, 7
Decio 571, 9
decipimur 875, 3
decipit 820, 5
decipitur 203, 3
decipiunt 534, 5
decisa negotia 764, 14
decisis pennis 859, 8
declamas 735, 2
declinat 125, 7
declive 353, 7
decoloravere 153, 7
decoqueretur 619, 9
decor 191, 6. 887, 5
decora 525, 11. 799, 8
decoræ 41, 3. 304, 7
decoram 116, 2
decorare 213, 4
decorari 855, 6
decorat 755, 7. 760, 4
decorent 165, 2
decori 215, 1
decoris, *adject.* 700, 15
decoro 365, 7
decorum 124, 2, 234, 1. 246, 9. 432, 7. 588, 4. 762, 5. 836, 8
decorus 369, 9. 502, 1
decrescentia 391, 7
decreta 498, 1
decuere 789, 3
decuit 805, 2
decurrens 344, 2. 366, 616. 4
decurrere 358, 2. 765, 15
decus 2, 1. 124, 3. 219, 6. 311, 6. 340, 4. 389, 3. 418, 7. 444, 7. 495, 2. 500, 10. 648, 1. 807, 1. 898, 4
decutit 467, 9
dedat 349, 2
dedecet 145, 2
dedecorant 379, 7. 853, 7
dedecori 523, 2
dedecorum 279, 2
dedecuit 196, 5
dedecus 549, 2. 633, 7
dederant 747, 1
dederim 548, 2. 600, 3
dederint 46, 2
dederis 393, 4
dederit 506, 1
dederunt 275, 3. 414. 10
dedi 489, 5
dedicatum 118, 1
dedicet 99, 4
dedisses 532, 2
dedisset 842, 5
dedit 94, 4. 119, 4. 219, 1. 357, 12. 389, 6. 521, 11. 522, 2. 568, 5. 597, 5. 626, 5. 700, 12. 798, 10. 861, 10. 879, 6. 901, 5
dedit pœnas 524, 2
deditus 648, 11
dedocet 158, 2
deducam 507, 5. 597, 4
deducere 655, 4
deduci 142, 5. 613, 4
deducis in actus 883, 4
deducit 368, 7. 881, 9
deducta 851, 12
deductæ 174, 2
deducti 894, 4
deductus 378, 1
deducunt 472, 2
deduxisse 361, 2
deduxit 740, 3
deerit 633, 9
deero 597, 1. 615, 1
deest 783, 2
defecere 379, 6
defendam 577, 6
defendas 552, 9
defendat 890, 3
defende 389, 3
defendens 623, 3
defendente 601, 4
defendere 532, 1. 685, 4. 911, 11
defendis 705, 12
defendit 71, 5. 382, 13. 551, 8
defensor 684, 13
defer 783, 1
deferar 855, 9
deferens 158, 4
deferor 726, 1
deficient 651, 14
deficiente 747, 5
deficit 779, 5
deficiunt 614, 9. 795, 6. 875, 5
defingit, *v.* diffingit
defixis oculis 753, 7
defluat 111, 4, 349, 11. 739 11
defluit 51, 11. 533, 7
defluxit 844, 8
defodiet 754, 5
deformat, *v.* denormat
deformis 474, 9
defossa 509, 9
defructuit 600, 2
defuisse 447, 7
defuncta 829, 8
defunctum 334, 7. 342, 3
defundere 629, 6
defuso 385, 8
degere 121, 4
deget 356, 12
dehinc 486, 13. 539, 7. 568, 4. 885, 5
Dei 893, 12
dejecerit 913, 11
dejecit 416, 8. 538, 6. 858, 5
dejectum 10, 5

deficere 573, 12
dein 539, 4
deinceps 720, 11
deinde 561, 1. 580, 1. 721, 3
Deiphobus 401, 5
delabantis 356, 5
delassare 507, 4
delatis 546, 11
delecta 716, 8
delectabere 364, 7
delectam 165, 6
delectando 903, 3
delectandum 844, 5
delectant 350, 2. 410, 5. 534, 6
delectare 902, 4
delectat 615, 12. 715, 2. 803, 7
delectatur 860, 2
delectavere 774, 3
delectent 865, 2
delectet 510, 14. 661, 5
delector 798, 9
delenda 836, 4
delenit 244, 3
delere 907, 1. 911, 9
delevit 276, 4. 400, 2
Deli 159, 4
Deliæ 390, 3
deliberata 142, 3
delibutis 439, 3
delibutus 490, 2
deliciarum 395, 4
deliciis 754, 11
delicta 274, 1. 537, 6. 543, 8. 903, 6
delictum 911, 11
Deliis 373, 2
delinit, *v.* delenit
deliquit 537, 11
delira 667, 1
delirant 736, 9
deliret 782, 4
delirum 689, 4
delirus 649, 2. 865, 1
delitigat 880, 5
Delius 264, 8
Delon 87, 3
Delphica 361, 3
delphinum 875, 8
Delphis 892, 2
Delphos 29, 2
delubra 573, 8
delubris 269, 6
deludet 687, 8
dem 860, 6. *bis.*
demas 826, 4
deme 816, 6
demens 577, 11. 610, 5. 650, 9. 668, 3
dementem 322, 2. 650, 11
dementes 139, 6
dementia 49, 1
demere 5, 7. 739, 7
demeret 280, 5
demersa 310, 5
demeteret 522, 5
Demetri 612, 4. 764, 7
Demetrius 611, 1
demisit 376, 6. 573, 1. 708, 5
demissa 315, 3. 526, 6, 10. 888, 13
demissis 519, 9
demissum 108, 4. 688, 4
demittere 569, 3. 847, 1. 913, 10
demittit 202, 5. 243, 3. 800, 12
demitto 593, 3
demo 832, 10, *bis.*
Democriti 781, 4
Democritus 849, 2. 899, 3
demoveat 509, 6
demovet 383, 14
dempserit 168, 4
demptus 865, 15
demum 558, 11
dena 858, 8
denarrat 669, 2
denatat 284, 4
deneges 313, 2
denominatos 314, 3
denormat 692, 9
denos 498, 4
dens 458, 3
densa 32, 1
densantur 109, 5
densis 270, 8
denso 177, 2
densum 202, 3
dent 655, 4. 720, 7
dente 58, 7. 181, 3. 374, 5. 377, 4. 448, 3. 455, 1. 573, 6. 590, 6. 617, 14. 618, 3. 700, 13. 815, 10. 844, 1
dentem 620, 3
dentes 323, 9. 413, 9. 591, 4
dentibus 809, 7. 858, 4
dentur 720, 13
deo 24, 8. 309, 8
deorum 42, 1. 45, 1. 50, 10. 107, 5. 127, 1. 134, 9. 139, 2. 152, 1. 213, 3. 253, 6. 257, 5. 274, 3. 349, 6. 367, 5. 375, 5. 403, 11. 444, 1. 452, 2. 477, 3. 667, 3. 828, 4
deos 4, 1. 23, 6. 34, 2. 65, 7. 135, 6. 226, 4. 228, 2. 252, 2. 331, 9. 367, 5. 380, 8. 423, 9. 503, 1. 698, 3. 800, 6. 890, 9. 907, 3
depellat 733, 3
depellere 517, 4. 689, 11
deperdat 547, 10
deperdere 523, 10
deperiit 832, 4
deponas 684, 9
depone 104, 5. 178, 2. 817, 4
deponent 138, 2
deponere 509, 9. 727, 7
deponuntur 697, 10
depositum 572, 5. 771, 3
deposco 524, 7
depræliantes 39, 4
deprenderis 707, 2
deprendi *infinit.* 522, 11
deprensa 529, 8
deprensi 554, 2
deprome 38, 7
depromere 139, 4. 725, 6
deproperare 179, 2
depugnare 847, 10
depulit 774, 11
depulsum 377, 3
depygis 526, 4
derepta 421, 4
dereptum 40, 7
deridet 643, 9. 855, 3
deripere 352, 3. 494, 9
deripit 448, 2
derisor 698, 5. 899, 11. 911, 2
derisum 913, 1
derivata 277, 3
des 548, 7. 663, 2. 857, 6
des veniam 671, 3
desævit 743, 10
descendat 240, 6. 435, 7. 906, 7
descende 257, 7. 325, 6
descendere 521, 4
descenderet 456, 5
descendet 761, 1
descendi 771, 2
describat 614, 11
describi 544, 3. 844, 4
describitur 874, 8
descripsi 642, 3
descripta 616, 5
descriptas 879, 9
desectam 69, 5
deserat 825, 2
desere 354, 1
deserere 898, 3
deseret 876, 3
deserit 337, 5
deserta 788, 6. 864, 5
desertior 777, 3
deseruit 80, 8. 249, 3. 801, 3
desiderantem quod satis est 242, 1
desideret 887, 1
desideri 494, 11
desideriis 384, 1
desiderio 94, 1
desiderium 62, 1. 788, 9

desideres 759, 5
desidia 640, 2
designat 750, 2
designatorem 760, 4
desiliat 529, 7
desilies 883, 9
desilire 494, 1
desilit 485, 4
desiliunt 303, 7
desinat 873, 4
desine 93, 5. 186, 5. 257, 4. 307, 8. 362, 4. 525, 2 669, 10. 811, 10
desinet 468, 15
desint 137, 5
desipere 412, 6
desipiant 643, 3
desipit 657, 4. 825, 1
desis 690, 6
desistam 597, 3
desistant 530, 3
desit 149, 1. 649, 18. 859, 10
desperandum 32, 8
desperat 886, 3
desperes 727, 2
despice 284, 6
destinat 302, 5
destinata 228, 5
destinatis 178, 3
destinet 646, 8. 658, 2
destiti 467, 7
destituit 252, 2
destringere, v. distringere
desum 555, 5
desumpsit 861, 9
desunt 313, 7. 317, 4. 726, 7
desurgat 632, 1
det 529, 1. 817, 11. bis.
deterere 27, 5
detereret 609, 8
deterget 31, 3
deterior 718, 2
deterioribus 270, 7
deterius 565, 3. 612. 4. 773, 4
deterreret 553, 12
deterret, 68, 5
deterrima 557, 4
deterruit 907, 4
detestata 5, 12
detestatio 451, 9
detinet 735, 5. 571, 4
detinuit 126, 6
detorquet 197, 4
detorseris 629, 3
detorta 877, 1
detractam 660, 6
detrahere 606, 4. 618, 12
detrahet 798, 11
detraxerat 461, 3
detrimenta 841, 3
detrusit 825, 7
detulerit 798, 11
detur 298, 1. 546, 4
devenit 754, 7
devexi 109, 7
deviæ 72, 2
devictis 113, 3
devictus 379, 10
devinctior 561, 6
devio 341, 1
devites 728, 4
devium 193, 5
deum 49, 3. 341, 8. 385, 6. 395, 2. 410, 5. 586, 2
deûm, *genit. plural.* 634, 4. 699, 2
devocare 487, 5
devolet 683, 8
devolvit 367, 3
devota 260, 6. 416, 13
devoti 481, 3
devovet 658, 4
deus 18, 4. 75, 3. 105, 1. 129, 3. 313, 7. 355, 10. 468, 8. 473, 4. 475, 6. *bis.* 507, 5. 705, 10. 719, 10. 802, 2. 869, 2. 889, 9. 892, 10. 913, 13
dexter 642, 7
dextera 8, 3. 456, 8. 618, 2. 850, 4
dexteras 321, 10
dexteris 455, 3
dexterius 595, 10
dextra 223, 2. 255, 4. 586, 3
dextram 757, 1. 767, 9
dextras 378, 3
dextro 615, 2
dextrorsum 643, 6
dextrum latus 796, 6
dî 640, 3. 698, 5. 746, 6
dia 521, 2
diadema 158, 3
Diana 393, 9. 448, 7. 502, 10. 913, 3
Diana quæ silentium regis 495, 1
Dianæ 196, 8. 265, 3. 487, 3. 503, 3. 874, 6
Dianam 85, 4
diaria 789, 11
dicaces 892, 8
dicacis 551, 9
dico *cum vocabulis inde inflexis, passim, sed nullo peculiari sensu.*
dictabam 775, 5
dictabat 545, 6
dictæ 908, 6
dictant 840, 4
dictantis 646, 1
dictare 836, 3
dictari 610, 6
dictata 729, 5. 819, 2
dicta 724, 1
dictet 756, 11. 831, 1
dictis 554, 9. 709, 9
dictitet 797, 11
didicere 416, 3. 838, 1
didici 569, 1. 910. 3
didicit 840, 9. 900, 6. 909, 11
didit 630, 4
diducere 600, 5. 901, 8
diductos 290, 9
dies *et inde inflexa*, passim
Diespiter 127, 5. 248, 7
differ 778, 7
differat 465, 6. 876, 6
different 452, 7
differre 662, 1. 893, 9
differs 739, 8
differt 548, 11. 652, 12
differtum 557, 1. 758, 4
difficile 603, 2. 883, 3
difficilem 292, 6. 690, 7
difficiles 597, 1
difficili 57, 4
difficilis 284, 8. 888, 6
diffidit 310, 5
diffindere, 620, 5
diffingas 135, 2
diffinget 357, 5
diffingit 604, 7
diffisa 591, 3
diffuderit 475, 1
diffudit 783, 7
diffugêre 391, 5
diffugiunt 76, 1. 133, 1
diffundere 557, 7
diffundit 743, 4
diffusa 748, 4
diffuso 385, 8
Digentia 817, 3
digitis 896, 7
digito 40, 8. 375, 1. 716, 2
digitos 236, 5
digna 297, 8. 325, 5. 494, 3. 610, 3. 626, 8. 775, 4. 889, 1
dignam 898, 1
dignatur 374, 3
digne *nom.* 104, 7. 302, 2
dignè *adverb.* 27, 7. 845, 6
digner 861, 14
digni *plur.* 758, 8. 875, 2
dignior 209, 1
dignis 761, 12. 880, 2
dignissima 469, 16
dignius 707, 6
dignor 822, 3
dignos 547, 4. 574, 13
dignoscere 859, 2
dignosceret 794, 3
dignum 397, 8. 541, 3. 621, 1. 638. 3. 746, 5. 761,

2. 770, 4. 851, 3. 884, 4
dignus 532, 11. 544, 3. 911, 5
Dii 46, 2. 73, 1. 264, 10. 275, 3. 393, 2. 412, 7. *bis*. 500, 7, 8. 655, 4. 692, 4. 720, 6. 817, 7. 866, 12. 905, 3
Dii bene fecerunt quod, &c. 546, 6
Dii superi 842, 10
Diis 6, 5. 61, 1. 73, 1. 119, 8. 174, 4. 219, 4. 259, 11. 275, 1. 311, 8. 391, 1. 497, 1. 649, 18. 665, 8
dijudicata 273, 5
dilabentis *v.* delabentis
dilapsam 415, 5
dilapso 566, 1
dilator 888, 5
dilatus 609, 7
dilecta 168, 7
dilectam 86, 3. 116, 1
dilecte 235, 7
dilecti 854, 1
diligeret 471, 5
diliget 189, 2. 731, 1. 854, 14
diludia 822, 10
diluit 660, 7
diluta 623, 2
diluviem 417, 7
diluvies 356, 10
diluxisse 747, 7
dimidio 669, 5
dimidium 16, 6
dimidium facti 739, 9
dimisere 859, 7
dimissa 767, 11
dimittar 761, 8
dimittere 786, 5
dimittes 775, 1
dimittit 707, 10
dimittitur 765, 14
dimoveas 4, 8
dimoveat, *v.* demoveat
dimovebit 286, 4
dimovêre 93, 1
dimovet 383, 14
dimovit 273, 2
Dindymene 67, 5
dio 161, 8
Diomedi 583, 7
Diomedis 885, 7
Dionæo 154, 2
Dionysi 573, 11
diota 39, 1
dira 333, 4. 449, 3. 451, 9. 594, 3
diræ 8, 1
diram 828, 8
Dircæum 368, 9
direpta 269, 8
direptum, *v.* dereptum
direxit 401, 1
diripere, *v.* deripere
diris 451, 9. 473, 8
diruere 360, 1
diruit 417, 10. 733, 11
dirum 194, 2. 279, 6
dirus 156, 5. 380, 2
dis 639, 2
disce 350, 15. 808, 3
discedat 583, 8
discedens 796, 7
discedere 592, 7. 762, 3. 788, 3. 824, 5
discedit 567, 8
discedite 507, 8
discedo 863, 1
discedunt 706, 11
discentes 230, 2
discere 508, 6. 728, 8. 768, 8. 879, 11
disceret 842, 5
discernunt 77, 3
discerpta 721, 4
discessit 774, 10. 905, 8
discet 237, 4. 667, 7
disci 905, 10
discincta 529, 9
discincti 619, 8
discinctus 429, 6
discipularum 612, 5
discit 855, 2
discite 621, 6
disco *nom.* 36, 3. 622, 8
discolor 809, 4
disconvenit 733, 10. 788, 5
discordet 847, 11. 869, 8
discordia 440, 6. 549, 11. 583, 6
discors 355, 8. 653, 8. 782, 3. 905, 4
discrepat 102, 6. 577, 6. 649, 3
discrepet 869, 8. 886, 5
discrepuit 892, 2
discretas, 200, 7
discrimen 169, 3
discunt 901, 8
discus 622, 8
diserti 904, 12
disertum 750, 5
disertus 820, 4
disjecta 231, 6
disjecti 550, 2
disjunctum 788, 15
dispar 456, 10. 809, 3. 821, 6
disparem 408, 5
dispari 74, 4
disparibus 583, 7
dispensare 524, 12
dispeream 596, 2
displicent 143, 2
displicet 822, 10
displosa 591, 2
disquirite 622, 2
dissentientis 269, 1
dissentire 860, 4
dissentis 620, 5
diffidens 157, 2
diffidet 288, 2. 733, 7
dissilire 489, 15
dissiluit 812, 12
dissimile 574, 10
dissimilem 668, 13. 716, 4
dissimiles 770, 7
dissimilis 563, 12
dissimulare 597, 11
dissimulat 237, 1
dissimulator 770, 9
dissimules 797, 12
dissipabit 181, 8
dissipare 491, 4
dissipat 193, 1
dissociabili 18, 5
dissocientur 796, 5
dissolvas 549, 6
dissolve 38, 5
distabit 629, 1. 957, 3. 809, 4
distantia 836, 7
distare 764, 3
distat 402, 4. 625, 2. 663, 3. 807, 3. 869, 9
distent 762, 1
distentia 434, 11
distentius 514, 8
distet 319, 1
distinet 383, 12
distinguere 774, 2
distinguet 168, 1
distorquens 597, 10
distortis 535, 3
districtum 719, 16
districtus 241, 3
distringere 617, 3
distuli 378, 3
ditantis 752, 6
ditasse 493, 2
ditaverit 877, 5
ditavit 429, 4
ditem 583, 10
dites Mycenas 30, 4
ditescere 683, 7
dythyrambos 367, 2
ditior 509, 7. 567, 6. 596, 6. 707, 11
ditis *pro* divitis 436, 10
diva 15, 1. 130, 1. 328, 11. 343, 1. 497, 11
Dive 386, 3
divellere 588, 13
divellet 221, 1
divelletur 138, 3
diversa 506, 2. 514, 7. 860

S
diversis 540, 10
diversoria 792, 5
diversum 809, 5. 849, 3
dives 44, 1. 119, 5. 161, 6. 196, 9. 226, 2. 392, 11. 407, 7. 412, 2. 478, 9. 511, 8. 513, 10. 518, 5. *bis*. 524, 11. 541, 8. 618, 7. 653, 2. 683, 11. 732, 7. 868, 11. 910, 6. *bis*
divi 370, 2
dividat 468, 13. 789, 2
dividens 128, 1
divideres 583, 4
divides 64, 4
dividit 136, 3. 540, 10
dividuo 807, 8
divina 346, 1. 594, 2. 648, 1. 892, 1
divinæ 632, 3
divinare 688, 1
divinior 548, 6
divinis 579, 1. 908, 3
divis 39, 2. 251, 9. 304, 6. 371, 1. 383, 1
divisimus 557, 2
divisit 513, 15
divisos 720, 9
divisisse 653, 3
divisus 191, 3
divite 394, 5. 634, 3. 793, 6. 858, 6. 854, 8
divite venâ 909, 5
divitem 228, 6
divites 484, 8
divitiæ 339, 3. 780, 6. 850, 3. 866, 15
divitiarum 749, 4
divitias 224, 8. 358, 4. 634, 1. 684, 5. 715, 3. 747, 1
divitibus 354, 5. 397, 7, 681, 4. 803, 9
divitiis 161, 5. 648, 2. 699, 11. 763, 2
divitis 332, 6. 809, 11
divitum 295, 2. 311, 9
dium, *al.* divum 78, 2
divos 182, 7. 214, 1. 262, 7. 418, 1. 653, 10. 656, 8. 681, 5. 879, 6
diurna 705, 3. 896, 2
diurno 819, 4 891, 7
diurnos 861, 7
divulsus 59, 3
Divûm 11, 5. 388, 9. 541, 1
divus 267, 1
dixere 575, 1
dixeris 548, 4. 658, 5. 697, 3. 876, 9
dixerit 667, 6. 690, 14. 706, 11
dixero 553, 4
dixi 220, 6. 599, 2. 606, 6. 684, 6. 770, 7. 822, 6. 85?, 10. *bis*
dixisse 357, 1. 652, 7. 653, 4. 901, 10. 910, 1
dixit 269, 7. 297, 11. 348, 3. 350, 10. 380, 9. 448, 5. 610, 8. 732, 7. 800, 7. 850, 5
do manus 487, 1
do 529, 3
doce 804, 6
doceat 513, 6. 576, 4
docebo 644, 3. 899, 12
docendum 576, 3
docendus 789, 1. 803, 3
docentem 230, 1. 825, 9
docentes 283, 6
doceo 646, 6
doceri 277, 5. 848, 16
docilem 741, 3
dociles animi 902, 7
docili 500, 7
docilis 294, 3. 391, 3. 628, 5. 642, 3
Docilis *propr.* 810, 8
docta 280, 1. 290, 1. 842, 7
doctarum hederæ prœmia frontium 6 4
doctæ 413, 5
docte *vocat.* 285, 5. 620, 4. 681, 5. 818, 1
docti 592, 6. 833, 7. 840, 11
doctior 338, 5. 596, 6
doctissimus 556, 3
doctius 831, 3
doctor 389, 1
doctores 508, 6. 576, 9
doctos 612, 1. 816, 8
doctrina 379, 4. 816, 12
doctum 671, 1. 900, 12. 914, 10
doctus eris 672, 7
doctus 114, 4. 503, 3. 602, 4. 606, 8. 704, 7. 708, 13. 837, 7. 878, 3
docuêre 376, 4. 898, 6
docui 784, 1
docuit 628, 3. 707, 4. 716, 7. 897, 4
documentum 553, 10
dolat 558, 10
doleas 125, 1
doleat 512, 5. 753, 5
dolendum est 881, 1
dolentem 244, 1. 381, 12
dolentes 740, 8
dolentibus 911, 1
dolentis 787, 4
dolet 265, 5. 880, 6
dolio 435, 1
dolis 737, 1
dolitura 478, 1. 528, 2
dolituros 612, 3
dolium 297, 1
dolo 577, 4
dolor 478, 6. 594, 4. 740, 15
dolore 521, 9. 641, 9. 740, 10
dolorem 727, 6
dolores 527, 9. 663, 6. 666, 3
doloribus 493, 6. 808, 3
dolos 433, 12
dolosa 689, 3
dolosi 133, 9
doloso 148, 5. 347, 5. 682, 5
doluere 619, 2. 843, 9
dolum 43, 4
domabilis 418, 8
domando 156, 1
domari 828, 10
domat 104, 1
domestica facta 898, 5
domesticos 581, 4
domi 511. 10. 659, 6. 685, 1. 748, 3. 756, 5. 821, 13
domibus 91, 2. 699, 9
domina 563, 8. 738, 2
dominæ *sing.* 183, 6. 196, 1. 350, 5. 418, 11. 565, 3
dominam 131, 2
dominantia 893, 7
domini 199, 7. 740, 3
domino 211, 4. 683, 9. 693, 5. 703, 3. 708, 11
dominos 4, 1. 867, 15
dominum 163, 5. 208, 6. 756, 7. 774, 13. 796, 10. 867, 3
dominus 243, 4, 6. 311, 11 633, 3. 649, 8. 666, 1. 709, 6. 710, 11. 722, 2. 815, 2
domita 396, 4
domitam 84, 7
domitor 737, 5
domitos 55, 8. 195, 2
domitus 265, 4. 288, 4
domo 19, 1. 161, 2. 193, 5. 224, 2. 363, 4. 383, 12. 412, 2. 460, 3. 701, 11. 701, 15. 770, 4. 772, 9. 839, 10
domos 66, 6. 107, 3. 133, 5. 197, 3. 227, 3. 241, 8. 277, 2. 308, 1. 334, 2. 356, 7. 448, 9. 641, 4. 843, 9
domuit 481, 1
domum 27, 1. 63, 3. 114, 9. 284, 5. 320, 3. 368. 4. 434, 5. 436, 7. 446, 3.

469, 2. 474, 6. 483, 1. 503, 2. 501, 2. 659, 4. 685, 7
domus 22, 5. 30, 7. 195, 4. 208, 3. 232, 7. 310, 4. 384, 7. 405, 8. 409, 6. 436, 10, 529, 6. 596, 4. 691, 10. 702, 7. 740, 2. 773, 8
dona 288, 9. 403, 6. 752, 7. 763, 9. 853, 5
donabat 794, 6
donaberis 302, 3
donandi 689, 12
donandus 367, 1
donant 894, 10
donare 395, 6. 411, 5. 653, 6. 910, 11
donarem 394, 1, 3
donarent 866, 12
donari 780, 3
donaris 910, 11
donasset 565, 1
donant 368, 4. 523, 5. 688, 1. 755, 6. 761, 10. 766, 6. 817, 10
donata 763, 5. 847, 7
donatum rude 724, 2
donatura 374, 9
donatus 855, 7
donavere 370, 2
donec 40, 1. 272, 1. 274, 2. 289, 1, 5. 490, 4. 539, 6. 558, 9. 619, 8. 690, 13. 774, 8. 797, 12. 887, 3
donem 329, 4
donent 640, 4
dones 121, 2. 653, 1
donet 278, 5. 499, 1. 816, 12
donis 439, 3. 858, 7
dono 761, 8
Dorium 460, 6
dormiet 812, 3
dormire 558, 5. 614, 3. 738, 7. 859, 12
dormirem 259, 9
dormis 97, 8. 659, 8
dormitabo 881, 4
dormitat 904, 1
dormitum 563, 1. 580, 1. 765, 14
Dorsennus 846, 8 *bis*
dorso 593, 4. 701, 4. 774, 11
dos 335, 5
dotalibus 754, 1
dotata 335, 3
dote 357, 14. 549, 1. 755, 5
doti 529, 8
dratones 376, 7
drachmis 707, 2
Drusonem 538, 1
Drusum 377, 6
Drusus 416, 4
duarum 591, 1
dubia 632, 1
dubiæ 817, 9
dubiis 402, 11
dubios 634, 8
dubitem 837, 5
dubito 52, 6
dubius 451, 5. 595, 5
ducant 458, 6
ducat 344, 1. 725, 3. 810, 9
duce 14, 2. 26, 3. 725, 7. 32, 8. 43, 7. 174, 2. 352, 5. 813, 13
ducem 373, 3. 438, 7. 463, 4
ducenda 493, 5. 578, 1
ducendus 577, 15
ducent 912, 5
ducenta 574, 3
ducente 256, 4
ducentia 475, 3
ducentis, *verb.* 403, 2
ducentis, *nom.* 643, 17
ducentos 531, 4. 545, 5. 608, 6
ducere 50, 8. 263, 5. 295, 10. 302, 2. 410, 8. 681, 6. 698, 13. 738, 9. 775, 4. 900, 12. 907, 8. 910, 12
duceret 944, 11. 853, 2
duceris 709, 13
duces, *verb.* 74, 1. 364, 6
duces, *nom.* 151, 1. 311, 2. 423, 10
ducet 220, 5. 350, 16. 373, 1
duci, *verb.* 443, 3. 706, 12. 905, 6
ducibus 396, 1. 829, 5
decimus ætatem 870, 3
ducis, *verb.* 63, 3. 314, 5
ducis, *i. e.* putas 787, 7
ducis, *nom.* 304, 7. 720, 4. 900, 9
ducit 20, 5. 348, 10. 381, 10. 385, 4. 398, 5. 605, 7. 626, 3. 733, 4. 758, 2
duco 575, 8. 758, 2
ducor 711, 8
ducta 195, 7
ductos 388, 10
ductum 252, 13. 629, 4
ductus 807, 11
ducum 878, 8
ducunt 837, 8
duella 854, 8
duelli 305, 10
duellis 421, 5
duello 270, 15. 736, 2. 862,
11
dulce 2, 1. 124, 5. 171, 8. 180, 3. 246, 9. 341, 7. 412, 6. 427, 4. 839, 9. 836, 9
dulce, *adv.* 91, 3. 4
dulce loqui 762, 5
dulcem 241, 5. 374, 7. 656, 1
dulces 39, 8. 196, 1. 225, 6. 290, 1. 330, 7. 434, 5. 484, 1. 543, 6
dulci 70, 3. 72, 6. 136, 4. 140, 2. 203, 3. 299, 2. 302, 2. 383, 12. 435, 1. 448, 12. 464, 12. 903, 2
dulcia 58, 9. 631, 4. 683, 9. 778, 7. 880, 10
dulcia se in bilem vertent 631, 4
dulcibus 474, 10
dulcior 672, 4
dulcis 101, 4. 536, 13. 555, 6. 729, 1. 761, 2. 793, 3. 815, 14
dulcissime 592, 3
dulcium 362, 4
dum, *id est*, donec 328, 3
dum, *id est*, dummodo 70, 6. 253, 8. 254, 1. 510, 9
dum, *id est*, quamdiu 360, 5
dummodo 547, 12
dum licet 192, 10. 412, 4. 701, 9. 778, 4
dum ne 509, 7
dum potes 315, 5
dumeta 264, 7. 355, 3
duntaxat 697, 6. 875, 1
duo 579, 4. 583, 6. 653, 2
duobus 653, 3. 860, 7
duplice 635, 9
duplici 805, 4
duplicis 26, 6. 678, 6
dura 75, 3. 134, 6. 201, 3. 4. *bis.* 323, 1. 420, 2. 438, 1. 441, 2. 469, 5. 521, 10. 603, 6. 608, 3. 672, 6. 726, 8. 842, 13
duram 284, 8. 403, 13. 517, 4
durare 60, 6. 581, 4. 732, 5
durare 336, 13
duraveris 679, 7
duraverit 554, 6
duravit 486, 13
durè 365, 12. 836, 1
duri 831, 5
duris 381, 7. 446, 8. 489, 1. 519, 5
durius 641, 2
duro 297, 5. 327, 2. 508, 8
duros 911, 15
durum 96, 5. 363, 2. 595, 7

duras 545, 4. 382, 5. 584, 4. 767, 6. 801, 6
dux 250, 4. 383, 5. 385, 11. 461, 2. 820, 11
duxit 371, 9. 619, 1. 826, 10
dyota, v. diota

E

EAMUS 484, 2. 758, 1
ers, *verb.* 708, 4
eat 292, 5. 573, 4. 663, 3
ebibat 649, 17
eboris 839, 2
ebria 140, 3
ebrietas 750, 2
ebrius 549, 2. 643, 16
ebur 119, 1, 224, 1. 757, 4. 849, 1. 868, 6
eburna 193, 6. 348, 9
eburnos 701, 16
echini 675, 1
echinos 718, 10. 793, 10
echinus 446, 6. 579, 4
Echioneæ 382, 2
ecquid 815, 10
ecquis 706, 8
edaces 193, 2
edacibus 433, 12. 846, 8
edat 437, 7
edax 359, 3. 633, 3
ede 671, 8. 688, 2
edendi 797, 11
edi *præterit.* 635, 3
edicit 659, 1
edicta 423, 3
edicto 853, 1
edideris 907, 2
ediscere 866, 4
ediscit 835, 1
edissere 668, 6
edisti 871, 4
edit 721, 8. 781, 4
edite 1, 1
editior 540, 6
edixerit 628, 4
edixit 819, 3
edo, *priore longâ*, 707, 4
edomuit 318, 8
Edonis 180, 2
edormit 643, 17
educere 639, 6
educet *penult. brevi* 793, 9
educet *penult. longâ* 813, 2
edules 676, 5
effare 490, 8
effert 881, 10
efferris ad cœlum 772, 5
efficaci 487, 7
efficacis 439, 7
efficax 411, 6
efficient 382, 11
efficiet 357 4
effigies 589, 2
effractam 807, 13
effuderit 392, 7
effugere 381, 2. 762, 10
effugerit 452, 10
effugiet 645, 2
effugit 669, 2. 709, 2. 787, 10
effundi 651, 10
effusi latè maris 779, 1
effutire 893, 4
egens 395, 4. 493, 8
egentem 805, 1
egenti 633, 9
egeo 772, 7
egere *infinit.* 733, 13. 852, 3
egerit *ab* ago, 55, 8. 687, 1
eges 554. 6. 814, 9. 887, 2
eget 88, 6. 511, 2. 634, 3. 740, 11. 755, 8
egi 824, 6
egit 9, 3. 128, 3. 376, 8. 837, 7
ego et vos 896, 5
egomet 529, 8. 532, 10, 588, 9. 851, 7
egregias 641, 4
egregiè 691, 8. 876, 9
egregii 27, 430, 3. 698, 9
egregio 575, 13
egregius 272, 4
egressum 556, 3
ejecta 586, 6
ejulatio 466, 7
ejus 296, 4. 396, 4
elabi 690, 4
elaborabunt 241, 5
elaboratum 476, 4
elata 690, 2
elatrem 810, 7
Elea 368, 1
Electram 651, 1
elegos 125, 3. 862, 4. 878, 12
elementa 338, 1. 508, 6. 825, 9
elementis 726, 13
elephas albus 849, 4
elicerent 589, 1
eliciet 193, 5. 411, 3
elidere 792, 1
eligit 278, 4
eliminet 751, 1
eliserit 669, 3
elixa 631, 3
ellebori, v. hellebori
elocuta 251, 8
eloquium 891, 15
eludebat 804, 8
eludente 605, 4
eluere 411, 6
elusus 832, 11
elutius 762, 4
emancipatus 462, 2
emat 648, 10
ematur 512, 4
emendas 910, 4
emendata 836, 6
emendaturus 721, 3
emendatus 798, 7
emendes 828, 1
emendo 644, 3
emetat 754, 1
emetiris 634, 5
emicuit 836, 8
emirabitur 23, 8
emiserit 878, 12
emisso 824, 6
emissum 814, 13
emisti 857, 8
emit 852, 13
emovit 641, 8
Empedocles 782, 3. 914, 1
empta 740, 10. 813, 5
emptæ 652, 2
emptas 648, 10
emptis 867, 9
empto 707, 2
emptor 279, 2. 691, 11. 867, 8. 894, 9
emptorem 525, 12
emptum 758, 6. 867, 6, 9
emunctæ 545, 4
emuncto 893, 11
en 507, 5
enatat 874, 10
enaviganda 206, 4
Enceladus 263, 8
enectus 767, 2
enervet 458, 2
Enipeus 283, 10
enitar 349, 3. 893, 9
enitescis 182, 2
Enni 607, 1. 877, 4. 895, 7
Ennius 818, 7. 833, 1
ense 494, 2
ensem 141, 3
enses 422, 10. 455, 5
ensis 68, 5. 241, 3. 594, 3. 617, 2
eo, *verb.* 580, 1
eois 134, 3. 435, 5
ephebi 846, 6
Ephesum 29, 1
ephippia 790, 2
Epicharmi 834, 2
Epicuri 747, 10
Epidaurius 533, 3
epistola 857, 12
epos 605, 6
epulæ 649, 14. 712, 1
epulas 285, 6. 436, 6
epulis 137, 4. 398, 1. 627, 5
epulum 647, 1

equa 218, 4. 295, 5
eques 84, 3. 245, 4. 301, 1. 443, 1. 481, 6. 494, 5. 526, 4. 741, 4. 792, 8. 847, 11
equestrem 906, 3
equestri 707, 12
equi 564, 1. 792, 8
equidem 620, 5. 684, 6. 698, 4. 836, 4
equina ubera, Epod. 8
equinæ 832, 9
equinam 873, 1
equino 261, 1
equis 26, 2. 50, 4. 51, 8. 63, 7. 65, 7. 81, 1. 251, 7. 279, 1. 515, 1. 615, 10. 763, 7. 887, 10
equitare 14, 1. 187, 4. 661, 4
equitat 35, 4
equitavit 380, 4
equitem 243, 8. 408, 1. 610, 7. 774, 11
equites 881, 12
equitet v. equitat
equitis 848, 2
equitum 150, 5. 217, 2, 311, 6. 848, 5
equo 338, 3. 387, 9. 614, 11. 622, 4
equorum 98, 5. 839, 1
equos 128, 3. 150, 5. 462, 7. 515, 10
equum 284, 1. 368, 2. 417, 4. 725, 2. 741, 3, 774, 7. 879, 7
equus 372, 4. 792, 6. 804, 10. 894, 8
eradenda 337, 12
erectum 730, 8
erepsemus 566, 7
ereptum 397, 5
ereptus 436, 5
erigimur 719, 6
erigit 651, 11
erimus 206, 5
eripe 353, 5. 710, 9
eripere 910, 8
eriperem 656, 8
eriperet 597, 10
eripi 197, 6
eripiam 624, 3
eripias 549, 8
eripiet 685, 5. 757, 3
eripiunt 398, 3
eripuêre 859, 14
eripuit 222, 5
errans 207, 5
errantes 432, 4
errare 258, 6. 589, 7
erraremus 534, 77
errat 318, 1. 835, 6. 913, 6
errem 349, 7
errent 782, 1
erret 657, 3
erro, *nom.* 712, 7
erro, *verb.* 127, 3
error 643, 5, 7. 840, 11. 865, 15. 900, 2. 913, 3
errori 534, 8. 644, 2
erubescendis 104, 2
erucas 718, 9
erue 547, 3
eruet 864, 2
erutas 445, 7
Erycina 12, 4
Erymanthi 86, 6
esca 713, 6
escæ 631, 1
esculetis 90, 2
esculo 293, 6
Esquilias 696, 2
Esquiliis 587, 6
Esquilinæ 452, 8
Esquilini 492, 6
esseda 848, 7
est, *pro* comedit 629, 5
esi, *pro* corrodit 739, 8
est, *pro* expedit 691, 5. 727, 4
est, *pro* licet 525, 3. 527, 1.
est, *pro* pertinet 544, 2. 645, 6
est mihi, *id est*, habeo 405, 2
Esulæ 353, 6
esuriens 528, 5. 538, 8. 849, 8
Etrusca, &c. v. Hetrusca
eu 901, 10
evaluere 849, 9
Evandri 538, 6
evasti 708, 13
evehit 4, 1
evellas 787, 2
evellere 706, 1
evenit 382, 3. 533, 4
eventum 886, 1
evertere 858, 9
evhoe, v. evœ
Evias 340, 8
evincet 211, 1. 661, 6
evitare 523, 10
evitata 3, 2
Evius 77, 1. 193, 1
Eumenidum 203, 1
eunt 205, 4
euntem 515, 2
euntes anni 858, 13
euntes versus molliùs 608, 4
euntium 442, 3
evœ 230, 4, 6
evolvere 540, 8
Eupolin 639, 6
Eupolis 544, 1
Euro 217, 4. 315, 3. 387, 6
Europe 347, 5. 349, 13
Europen 254, 8
Eurus 111, 1. 380, 3. 465, 5. 486, 2
Euterpe 7, 2
Eutrapelus 812, 1
evulsis 263, 7
exacta 675, 4
exactis 836, 7
exacto 515, 4
exactos 202, 2. 329, 1
exacuit 908, 6
exagitent 698, 5
examen 134, 3. 436, 10. 820, 11
examinat 622, 3
exangue 820, 6
exanimari 299, 2
exanimas 219, 3
exanimat 554, 15. 847, 4
exanimem 512, 6
exanimes 702, 7
exaret 458, 4
exaudita 876, 12
exauditus 825, 6
excantata 448, 1
excepit 401, 6. 555, 5
excepta 857, 6
excepto quod 775, 6
excepto 583, 16. 643, 2
exceptum 913, 1
excerpam 548, 3
excerpens 664, 5
excidere 591, 5
excidi 537, 3
excidio 310, 5
excidit 270, 6. 897, 6
excipere 301, 6
exciperet 666, 1
excipiant 732, 2
excipiebat 212, 6
excisus 257, 1
exbitare 494, 10
excitat 651, 9. 719, 4
excitatur 431, 1
exclamat 519, 2. 585, 2
excludat 832, 2
excludet 211, 6
excludit 899, 2
exclusit 663, 7
exclusus 524, 4. 597, 3. 663, 3
excors 644, 6. 738, 2
excubat 413, 6
excubiæ 309, 3
excusare 765, 8
excusatus 770, 7
excussit 702, 5
excussus 640, 7
excutiat 547, 17
excutitur 290, 10

execrata 482, 4. 484, 2
exectò 564, 4
exegi 359, 1
exemplar 737, 4. 820, 5. 834, 2. 900, 11
exemplaria 896, 1
exemplis 553, 6. 842, 3
exemplo 269, 2. 630, 4
exemplo est 508, 13
exemplum 407, 10. 648, 9
exempta 871, 2
exerceat 790, 3
exercet 417, 1. 430, 3. 779, 3
exercitatas 464, 5
exercitus 70, 1. 814, 3
exhauriebat 446, 9
exiccet, v. exsiccet
exierit 528, 10
exigit 422, 9
exigitur 558, 1
exiguæ 820, 1
exigui 107, 2. 826, 6
exiguis 187, 4. 276, 2
exiguo 77, 2. 869, 12
exiguos 278, 12
exiguum 728, 3
exilis *nomen* 22, 5. 756, 6
exilis *verb.* 491, 8
exilit 701, 11
exilium 162, 4
eximet 305, 6
eximit 158, 11. 750, 4
exirem 577, 17
exiret 521, 1. 704, 6
exit 465, 1. 861, 11. 874, 12
exitib 69, 7
exitio est 129, 4
exitium 275, 2. 355, 9. 494, 12
exitura 162, 3
exitus 398, 5. 418, 5
exlex 892, 7
exorabilis 868, 5
exorberet 660, 6
exoret 724, 6
exors v. exsors
expalluit 743, 6
expavit 141, 3
expectabit 805, 6
expectans 557, 6
expectat 618, 6. 739, 11
expectata 857, 15
expecto 566, 11
expediat 482, 1
expedies 333, 6
expediet 105, 3
expedire 469, 10
expedit 182, 5
expedita 446, 3
expedito 36, 4
expeditus 83, 7
expediunt 382, 14
expellas 773, 9
expellet 636, 9
expendere 839, 11
expergisceris 739, 2
experiar 697, 3
experiens 807, 1
expers 264, 9. 295, 7
expers maris 714, 10
expertæ 305, 3
expertes 416, 2
expertia frugis 902, 12
experto 606, 2
expertum 911, 9
expertus 19, 6. 375, 6. 815, 15
expes, v. exspes
expetit 467, 4
expiandi 11, 9
expiare 490, 9
expiaris 148, 2
expiatur 451, 10
expiravero 451, 11
exple 178, 5
exples 788, 15
explicet 664, 3
explicuere 354, 8
explicuit 403, 8. 636, 2
explosa 610, 8
exponi 879, 12
exponimur 558, 11
exponit 583, 13
expressa 584, 4
expressi 854, 2
exprimet 875, 11
expugnabis 596, 10
expugnare 689, 7
expugnat 308, 1
expulit 636, 7. 865, 12
expurgare 859, 11
Exquilinæ, v. Esquilinæ
exsecat 518, 6
exsiccet 119, 6
exsomnis 340, 8
exsors 899, 11
exspes 484, 3. 874, 10
exstruat, v. extruat
exsudet 603, 8
exsurdant 717, 3
exta 889, 4
extant 447, 1
extat 563, 8
extendat 254, 7
extendere 891, 6
extendisse 826, 3
extenta 210, 3
extento 155, 4
extentum 850, 9
extenuantis 201, 6
exterior comes 683, 14
externi 710, 5
exterret 753, 4
extimui 653, 8
extimuit 909, 11
extinctus 828, 12
extinxit 260, 6
extorquere 859, 15
extorta 865, 14
extractus 507, 1
extrahat 902, 11
extrahe 690, 11
extrema 440, 4. 724, 6
extremi 870, 5
extremis 825, 10. 870, 5
extremo 860, 12
extremos 298, 2. 417, 11. 515, 2. 728, 5. 752, 6
extremum 291, 1. 725, 3. 895, 2. 910, 2
extricat 538, 3
extricata 270, 8
extruat 434, 8
extructa 568, 5
extructis 161, 4. 701, 18
extrudere 857, 1
extrue 691, 7
extuderit 622, 9
exuit 432, 8
exucta 447, 3
exudet v. exsudet
exuêre 489, 1
exul 216, 5. 272, 4. 618, 7. 880, 7
exules 253, 9
exultim 295, 6

F

Faba 654, 3. 698, 14
fabæ 800, 3
fabellam 849, 8
fabellas 700, 4
faber 586, 1. 875, 10
Fabia 757, 2
Fabio 529, 11
Fabium 407, 4
fabri 732, 10. 840, 10
fabricaverat 539, 5
Fabricio 642, 3
Fabricium 53, 3
fabrilia 840, 10
fabros 839, 2
fabula 467, 11. 511, 13. 513, 10. 519, 15. 688, 2. 736, 1. 785, 3. 837, 5. 847, 2. 839, 8. 901, 2. 902, 10
fabulæ 22, 4
fabulosæ 258, 8
fabulosus 89, 3
face 290, 4. 297, 7. 390, 8
facem 415, 5
facetum 605, 7

facetus 520, 1. 545, 3. 757, 5
facibus 549, 3
facie 573, 6. 679, 6
faciem 313, 14. 404, 5. 526, 5. 564, 7. 717, 1
facienda 695, 4
faciendo 610, 1
faciens 555, 6. 697, 7
facientia 857, 13
facientibus 730, 2
facies *nom.* 414, 9. 525, 11. 671, 10
facile 665, 8
facilem 192, 2. 325, 3. 508, 2. 528, 9
faciles 97, 5
facili 197, 5
facilis 689, 9
facimus 851, 6
facinus 800, 4
facti 739, 9
factis 855, 6
factitet 914, 6
facto 576, 11
factos 608, 4. 910, 12
factu 554, 12
factum 568, 2. 577, 4. 690, 1. 691, 8
facturus 89, 2. 692, 7
factus 560, 1
facunda 365, 7
facunde 41, 1
facundia 303, 7. 876, 3. 889, 2. 891, 15
fæce 133, 8. 308, 8. 677, 9
fæcem 679, 8
fæcibus 897, 1
fæcula 714, 4
falce 119, 4. 432, 1. 541, 7
Falerna 244, 3. 677, 9
Falernæ 85, 1
Falerni 103, 4. 160, 1. 193, 3. 442, 7. 603, 4. 649, 10. 816, 3
Falernis 173, 2
Falerno 623, 1. 672, 7. 673, 3
Falernum 715, 1
fallacem 578, 10
fallacis 24, 4
fallant 478, 11. 865, 2. 911, 6
fallat 338, 9
fallax 283, 7
falle 298, 2. 751, 7
fallendi 800, 2
fallente 622, 7
fallentis 485, 1. 817, 2
fallere 182, 6. 306, 2. 381, 2. 712, 8. 800, 9
falleret 169, 2. 388, 3
fallimur 815, 6
fallit 312, 7. 315, 4. 687, 2
fallor 876, 4
fallunt 756, 7
falsa 886, 4
falsis 158, 1. 283, 1. 799, 1. 850, 11
falso 511, 4
falsum 774, 2
falsus 799, 2
fama 54, 5. 155, 7. 240, 7. 422, 5. 523, 8. 529, 10. 554, 2. 648, 1. 658, 7. 684, 13. 747, 4. 776, 3
fama est 609, 2. 616, 8
famæ 571, 5. 633, 5. 813, 6
famam 518, 4. 523, 10. 551, 9. 554, 6. 708, 12. 833, 7. 882, 5
famem 88, 1. 517, 4
fames 311, 4
fames argenti 811, 3
famosæ 914, 5
famosis 307, 7. 619, 3
famoso carmine 821, 8
famosum 707, 10
famosus 252, 7. 545, 1
famulis 243, 4. 316, 3
famulus 893, 12
fana 380, 8. 482, 5
fanaticus error 913, 3
Fannius 546, 10. 611, 2
fanum 775, 5
far 578, 9
fari 388, 5. 747, 3
farre 332, 4. 721, 5
farris 565, 5
fartor 659, 3
fas 77, 2. 356, 2
fas nefasque 451, 7
fas est 230, 8. 231, 4. 378, 4. 904, 2
fasces 52, 6. 757, 3. 798, 11
fascibus 577, 11
fasciculum 785, 7
fascinum 459, 4
fasciolas 662, 5
fastidia 622, 9. 680, 5. 700, 12. 773, 10. 851, 2
fastidienti 450, 14
fastidiosa 494, 4
fastidiosam 354, 1
fastidiosus 243, 5
fastidire 534, 10. 743, 7
fastidiret 804, 5
fastidis 528, 5. 786, 4
fastidit 241, 9. 829, 8
fastidium 442, 6
fastis 414, 2
fastos 314, 4. 415, 9. 540, 8. 832, 12
fastu 862, 6
fastum 577, 9
fata 63, 3. 96, 3. 199, 11. 255, 9. 290, 3. 7. 297, 2. 370, 2. 414, 10. 457, 5. 493, 4. 498, 11
fatale 141, 1
fatali 828, 9
fatalis 251, 10
fateare 540, 7
fateatur 600, 1
fatebitur 620, 2
fatentes 829, 3
fateor 668, 5. 671, 2. 706, 11
fateri 838, 1. 910, 3
faterier 866, 8
fatetur, 836, 2
fati 222, 5
fatigaret 416, 13
fatigas 192, 6
fatigat 622, 5
fatigatis 280, 6
fatigatum 259, 2
fatigent 11, 6
fatis 55, 5
fato 609, 7
fatum 594, 1
face 475, 4
fauces 528, 4
faveat 890, 5
faventium 337, 7
favet 298, 12. 838, 4
favete 239, 1
favillam 173, 6
Faune 316, 4
Fauni 894, 4
Faunis 818, 4
Fauno 21, 6
Faunus 71, 4. 223, 1
Favoni 20, 1
Favonii 281, 4
favor 397, 6
favorem 828, 7
Fausta 524, 1
faustis 378, 8
faustitas 384, 4
fausto 858, 12
fautor 599, 3. 814, 8. 829, 9
fautoribus 794, 7
faxis 642, 7. 692, 5
febrem 797, 11
febres 740, 3, 760, 7
febrimque 667, 2
febrium 19, 2
fefellit 44, 3. 438, 4. 450, 4. 803, 10
felicem 574, 13. 592, 11. 706, 5
felices 59, 1. 486, 1. 567, 2. 593, 11
felicior 478, 7
feliciores 432, 2
feliciter 846, 1
felix 346, 4. 370, 12. 414,

8. 471, 15. 502, 6
femur 525, 5
fenestras 97, 1
fera 63, 2. 356, 10. 454, 6. 481, 1
feræ 194, 1. 254, 2. 385, 1. 448, 11. 588, 3
feraci 381, 8. 498, 2
feracis 118, 4
ferarum 540, 5
ferax 445, 12
fercula 701, 17
Ferenti 259, 7
Ferentinum 803, 8
feri, *nom.* 564, 2
feriam 7, 5. 298, 5
feriat 711, 5
ferias, *nom.* 385, 11
feriat 618, 10
feriatos 388, 1
feriemus 223, 5
ferient 250, 7
feriunt 189, 7
feroces 245, 3. 369, 8. 379, 2
ferocior 142, 3
Feronia 559, 1
feros 41, 2. 260, 12. 745, 5
ferox 26, 2. 64, 2. 123, 1. 131, 5. 168, 3. 254, 5. 401, 4. 882, 9
ferramenta 732, 9
ferrata 417, 10
ferratos 550, 1
ferro 297, 6. 349, 2. 381, 10. 387, 5. 444, 10. 486, 13. 524, 3. 650, 9. 15. 656, 4. 708, 3. 868, 12
ferrum 11, 1. 135, 3 509, 6. 546, 9. 650, 12. 899, 11
fertile 373, 6. 674, 4
fertili 173, 2
fertilibus 211, 4
fertilis 312, 6. 498, 12
fervens 57, 4
fervent 678, 5
ferventius 609, 1
fervet 366, 7. 727, 5
fervida 490, 3. 717, 3
fervidi 415, 3
fervidiore 468, 9
fervidis 3, 1. 336, 10
fervido, 39, 3
fervidos 211, 5
fervidum 428, 13
fervidus 116, 4. 509, 5. 882, 2
ferula 541, 4
ferum 844, 6
fervor 70, 4. 615, 9
Fescennina 843, 4
fessas 261, 5
fessi 568, 1
fessis 164, 5. 303, 2
fesso 851, 8
fessos 436, 8. 502, 3
fessum 178, 1. 581, 2
fessus 355, 2. 558, 5
festas 391, 2. 460, 1
festinant 848, 7
festinanti 514, 11
festinantis 732, 8
festinas 112, 4. 739, 7
festinat 406, 4. 736, 7. 740. 16. 801, 4. 860, 15. 886, 1
festis 436, 4. 651, 4. 869, 11. 891, 8. 893, 5
festo 351, 1. 842, 12
festos 159, 7. 629, 9
festum 632, 7
festus 286, 3. 305, 5. 317, 9. 749, 5
ficis 721, 6
ficta 876, 14. 902, 9
fictis rerum 721, 1
ficto 855, 4
fictum 536, 6. 893, 13
ficu 635, 9
ficulnus 585, 5
ficus 485, 2. 591, 3. 760, 3
fidâ conjuge 843, 1
fide Teiâ, i. e. chordâ 73, 6
fide Cyllenea 473, 7
fide 125, 4. 281, 5. 490, 8
fide, *pro* fidei 538, 10
fidelem 165, 6. 375, 6. 691, 4
fideles 902, 7
fideli 248, 3
fidelibus 6, 2. 384, 1. 888. 14
fidelis 651, 8. 856, 1
fideliter 814, 12
fidem 23, 5. 755, 5. 856, 10. 876, 14
fidem, i. e. chordam 95, 9
Fidenis 777, 4
fidens 263, 2.
fidentem 815, 9
fidentes 255, 11
fides 78, 5. 95, 2. 133, 2. 226, 1. 312, 5. 338, 8. 384, 6. 501, 6. 726, 8. 808, 3. 810, 6
fidet 634, 8
fidibus 50, 7. 101, 5. 135, 4. 200, 8. 258, 3. 400, 6. 743, 8. 846, 3. 879, 6. 891. 14
fidicen 375, 2. 389, 1. 821, 10
fidis 616, 2. 768, 9
fidis *verb.* 822, 7
fidit 61, 6. 335, 4. 820, 10
fidos 750, 10
fidum 196, 4
fidus 403, 4. 883, 4
fige 307, 6
figit 333, 3
figura 13, 1
figurat 841, 8
fila 161, 1
filia 61, 3. 67, 1. 307, 12. 688, 6
filiæ 348, 3
filiam 449, 6
filium 36, 6
filius 13, 3. 290, 5. 350, 8. 387, 2. 512, 14. 535, 2. 549, 1. 649, 17. 660, 5. 686, 4. 697, 13. 719, 7. 901, 9
filo 851, 12
findere 4, 6
findet 685, 9
finditur 807, 8
findit 406, 10
findunt 474, 3
fine 77, 2. 228, 5. 712, 1. 828, 10
fines 316, 5. 510, 7. 514, 9. 570, 1
finge 882, 5
fingent 374, 1
fingentur 873, 8
fingere 551, 10. 794, 9. 876, 12. 906, 12
fingere carmina 852, 2
fingeris 904, 9
fingi 902, 2
fingit 741, 3
fingitur 277, 6
fingo 369, 6
finibus 16, 4
finiet 673, 2
finire 31, 5. 261, 6. 513, 8. 663, 6
finiret 866, 6
finis 129, 1. 408, 6. 490, 7. 513, 7. 569, 4. 719, 8. 832, 2. 842, 13. 909, 2
finitimi 480, 1
finitimum 336, 12
finitis 80, 2. 863, 6
finium 432, 12
finxerunt 546, 7
finxisse 770, 8
firmaret 272, 2
firmior 381, 11
firmo 470, 3
firmus 428, 2. 705, 12, 807, 6
fis 412, 1. 871, 1
fistula 72, 6. 321, 9. 364, 8. 410, 4
fixa 586, 5
fixæ 447, 5
fixis 724, 5
fixum 667, 2. 800, 12
Flacci 615, 2

Flacco 478, 2
flagellis 442, 5. 521, 11
flagello 343, 3. 541, 3
flagitat 678, 4
flagitio 270, 3
flagitium 403, 14. 680, 9
flagito 226, 5
flagrans 98, 4
flagrantia, *vide* fragrantia
flagrantis 302, 9
flagres 451, 1
flagret 554, 13
flamina 321, 8
flamma 67, 3. 104, 7. 367, 8. 380, 3. 490, 4. 566, 1. 568, 6
flammæ 406, 5
flammis 388, 6. 446, 2. 868, 12
flatu 383, 10. 891, 3
flava 290, 10
flavæ 165, 2
flavam 23, 4
flavi 575, 18
flavo 375, 7
flavos 483, 7
flavum 10, 3. 35, 6
flavus 161, 3
flebili 368, 5
flebilibus 185, 6
flebilior 95, 5
flebilis 95, 4. 882, 9
flebiliter 409, 5
flebis 98, 1
flebit 23, 6. 617, 8
flebo 455, 2
flectere 284, 1. 363, 1
flecti 887, 11
flectis 232, 1
flentibus 567, 8. 880, 12
flentis 808, 2
flere 719, 7. 881, 1
fles 281, 3
fleturam 450, 10
flevere 186, 5
flevit 476, 3
Flore, *propr.* 752, 1. 856, 1
flore 21, 5. 353, 3. 404, 4
florent 877, 10
florente juventâ 882, 1
flores 101, 2. 160, 7. 285, 2. 348, 12. 749, 10. 837, 4
floret 584, 10
floribus 192, 3. 302, 2. 365, 4. 843, 3
florum 347, 9
flos 308, 7
fluat 478, 10
fluctibus 5, 2, 111, 2. 207, 1. 397, 5. 435, 5. 465, 4. 875, 8
fluctus 60, 1. 348, 10
fluentem 464, 9
fluenti 584, 3
fluere 606, 6
flueret 545, 7
fluit 797, 3
fluitantia 664, 2
fluitem 817, 9
flumen 172, 1. 187, 1. 423, 5. 584, 2. 642, 7. 660, 8. 874, 8
flumina 38, 4. 128, 4. 153, 5. 391, 8. 474, 3. 511, 12. 785, 4. 854, 6
flumine 207, 4. 510, 12
fluminis 84, 4. 356, 3
fluminum 50, 6
fluvii 409, 3
fluviis 86, 4. 167, 6
fluvios 643, 11, 13
fluunt 726, 9
fluxit 277, 4. 457, 7
focalia 662, 5
focis 786, 4
foco 38, 5
focum 434, 8
focus 749, 3
fodiat 757, 1
fœcunda 277, 1. 330, 6. 666, 2. 685, 1
fœcundi 676, 6. 750, 5
fœda 274, 4. 564, 5
fœdera 830, 1
fœdere 335, 7
fœdis 269, 2
fœdo 852, 11. 907, 4
fœdum 650, 2
fœdus 745, 6
fœmina 365, 1. 408, 8
fœminæ 462, 2
fœminis 64, 3. 498, 1
fœnerator 437, 1
fœnore 430, 4. 518, 5. 732, 3. 910, 6
fœnum habet in cornu 547, 12
fœta 344, 3
fœtus 385, 1. 499, 2
Folium 447, 8
foliis 92, 6. 185, 5. 315, 1. 373, 3. 566, 9. 649, 9. 821, 3. 877, 8
follibus 546, 8
fomenta 468, 14. 512, 12. 740, 7. 744, 10
fons 302, 1. 692, 2, 797, 1. 807, 4. 900, 3
fonte 277, 3. 877, 1
Fonteius 559, 9
fontem 231, 1
fontes 433, 5. 682, 1
fontibus 101, 1. 260, 4. 792, 3
fonticulo 510, 13
fontis 743, 6
fontium 303, 4. 419, 1
foramine pauco 891, 1
foras 751, 1. 762, 9
fore i. e. januâ 514, 4
fore 309, 7. 477, 10. 508, 1. 573, 8. 648, 5. 873, 6
forenses 894, 5
forensis 760, 6
fores 291, 3. 309, 2
foret 259, 4. 397, 2. 471, 4. 523, 2. 524, 4. 544, 4. 564, 4. 609, 7
foribus 342, 8. 663, 5. 710, 8
foris 603, 10. 623, 2
forma 163, 5. 478, 12. 796, 4.
formabat 554, 9
formæ 478, 5. 707, 11. 873, 9
formam 746, 6. 755, 6
formandæ 328, 3
formare 883, 1
formas 126, 3. 649, 1
formâsti 41, 3
format 841, 10. 881, 7
formet 900, 1
Formiani 85, 2
Formiarum 314, 6
formica 508, 13
formidare 512, 7. 816, 5
formidat 904, 6
formidatam 854, 10
formidatus 276, 5
formidet 708, 10
formidine 709, 8. 752, 4. 800, 1. 844, 4. 870, 8
formido *verb.* 586, 3. 822, 9
formidolosis 448, 11
formidolosus 221, 4
formis 625, 3
formosa 413, 1. 873, 4
formosus 541, 9. 873, 4
formula 643, 1
fornice 520, 5. 521, 1
fornix 788, 8
foro 551, 1. 684, 10. 764, 3
fors 506, 1. 574, 15. 618, 7. 693, 1
forsan 111, 7. 217, 11
forsit 574, 10
forte 605, 6. 762, 4
fortem 614, 12. 635, 2. 684, 3. 691, 4. 771, 4
fortes 33, 2. 216, 3. 378, 11. 401, 8. 583, 2. 637, 3
forti 427, 10. 567, 7. 658, 1. 673, 3. 688, 5
fortia 637, 4
fortibus 378, 11
fortior 255, 2
fortis 25, 1. 141, 6. 190, 9. 270, 9. 370, 7. 381, 3. 491,

8. 535, 8. 699, 6. 710, 4. 754, 10. 764, 1. 795, 6
fortissima 513, 15
fortiter 60, 1. 642, 11. 794, 1
fortium 394, 3
fortiùs 601, 7. 787, 1
fortuitum 213, 1
fortuna 32, 6. 119, 5. 129, 5. 140, 2. 256, 3. 557, 7. 382, 9. 418, 4. 441, 4. 595, 10. 636, 3. 710, 6. 719, 9. 778, 4. 838, 10. 848, 6. 890, 10
fortunæ 147, 1. 697, 13. 730, 7. 764, 9. 781, 1. 831, 6
fortunam 350, 15. 705, 9 721, 3. 769, 8. 884, 3
fortunarum 881, 8
fortunas 749, 8
fortunatam 777, 10
fortunati 506, 3
fortunatius 899, 1
fortunatum 756, 10
fortunaverit 778, 6
fortunis 881, 11
forum 370, 7. 431, 3. 556, 5. 579, 1. 753, 13. 758, 4. 800, 5. 819, 1
fossa 643, 15
fossam 588, 14
fossor 318, 3
foveam 799, 13. 913, 8
fracta 176, 1. 614, 10. 640, 6. 720, 12
fractis 207, 1. 874, 10
fracto 808, 5
fractos 465, 6
fractus 250, 6. 506, 4
fræna 422, 1
frænato 792, 8
frænis 35, 5. 513, 6. 709, 5. 741, 2
frænum 774, 9, 11
fragilem 16, 8. 248, 6
fragili 331, 9. 620, 3
fragilis 590, 3
fragrantia oscula 197, 4
frangas 786, 2
frangat 132, 4. 720, 3
frangatur 529, 5
frangere 93, 4. 349, 3. 914, 9
fregit 465, 8
frater 103, 5. 490, 14. 757, 4. 814, 5. 861, 15. 900, 7
fraterna 87, 5
fraternæ 457, 6
fraternis 771, 8. 812, 13
fraterno 683, 13
fraternum 745, 6
fratre 611, 7. 787, 4
fratrem 787, 4
fratres 15, 2. 155, 5. 263, 3
fratrum 134, 6. 660, 9. 812,
11. 868, 9
fraudatis 580, 6
fraude 18, 11. 232, 4. 500, 3
fraudem 111, 7. 841, 4
fraudes 347, 7
fraudibus 800, 10
fraudis 403, 1
fraudulento 252, 5
fraxinos 341, 5
fregerit 437, 6. 540, 12
fregi 175, 2
fregisse 199, 1
frementem 417, 3
frementes 462, 7
fremitum 347, 3
frenis *v.* frænis
frequens 132, 2. 222, 6. 243, 2
frequentes 498, 7. 659, 4
frequentia 641, 5
freta 17, 6. 62, 4. 742, 4
fretis 126, 7. 177, 4
freto 461, 1
fricti ciceris 894, 9
frigida 474, 2. 666, 5. 744, 10. 792, 4
frigidas 282, 2
frigidior 797, 2
frigido 5, 12
frigidum 260, 1
frigidus 698, 1. 914, 1
frigora 392, 5. 697, 9
frigore 512, 10. 618, 10. 805, 10
frigoribus 330, 4
frigus 38, 5. 303, 1. 517, 4. 532, 1. 777, 9. 807, 12
fronde 259, 3. 369, 10. 814, 6. 840, 4
frondes 99, 3. 318, 2
frondere 796, 11
frondi 30, 2
frondibus 78, 1. 788, 15
frondis 381, 8
frons 302, 4. 564, 4
fronte 125, 5. 168, 6. 371, 7. 473, 1. 587, 4. 762, 4
frontem 354, 8. 458, 4. 564, 2
frontibus 514, 1
frontis 636, 2. 721, 2. 771, 2
frontium 6, 4
fruar 730, 10
fruaris 869, 12
fructibus 780, 1
fructus 525, 3
fruendi 747, 1
frueris 780, 2
frugaliter 553, 7
fruge 330, 4. 796, 10
fruges 334, 5. 392, 7. 421, 2. 738, 4. 783, 6
frugi 535, 5. 689, 10, 14. 703, 3. 799, 12. 891, 5
frugibus 842, 9. 878, 2
frugis 817, 8. 902, 10
frugum 390, 9. 498, 10
frui 121, 1
fruitur 24, 1
frumenta 801, 8. 842, 12. 867, 2
frumenti 510, 2. 647, 2. 649, 2. 754, 1. 762, 8. 793, 1
frusta 700, 12
frustis *v.* crustis
fruticeto 301, 6
fucatus 471, 1
fucis 525, 7
fuco 270, 5
fucum 773, 12
fudit 843, 5. 903, 12
fuerat 9, 6
Fufidius 518, 4
fuga 360, 2. 486, 14. 701, 8. 81, 4. 857, 6. 875, 9
fugacem 246, 10. 712, 9
fugaces 150, 4. 204, 2. 390, 3
fugæ 201, 4. 396, 1
fugam 175, 4. 200, 1. 754, 9. 762, 6
fugas *nomen.* 841, 3
fugat 328, 3. 847, 8. 914, 10
fugatis 379, 10
fugato 519, 5
fugax 160, 5. 168, 7
fuge 39, 6. 166, 4. 547, 12. 774, 5. 824, 5
fuge suspicari 166, 4
fugêre 870, 7
fugere 728, 1
fugerem 553, 6
fugeres 866, 10
fugeret 32, 3
fugerit 48, 1. 156, 7. 552, 14. 684, 8. 697, 4
fugi 799, 9
fugiam 731, 1. 769, 2
fugienda 524, 12. 540, 10
fugiendam 529, 9
fugiens 348, 9. 357, 6. 522, 1. 531, 3. 728, 6. 771, 1
fugient 393, 3
fugiente 185, 9. 248, 2. 796, 7
fugientes 301, 4. 512, 8
fugientia 511, 11. 527, 8
fugientum 316, 4
fugies 66, 1. 323, 2. 825, 5
fugimus 722, 2
fugio 580, 2
fugis 471, 6. 538, 1
fugisset 565, 4
fugisti 638, 4
fugit 191, 5. 283, 5. 536, 2. 861, 3. 5
fugit *præterit*, 89, 8. 109, 6. 216, 6. 251, 7. 414, 4. 439, 4. 449, 5. 489, 7
fugitivus 693. 12. 712, 7

972, 6
fugito 814, 11
fugiunt 52, 1. 848, 5. 913, 4
fulgens 195, 4. 254, 4
fulgent 214, 3
fulgente 502, 1. 572, 3
fulgentem 312, 6
fulgentes 196, 3. 352, 10
fulgentia 31, 7
fulges 405, 7
fulget 247, 2
fulgor 150, 4
fulgore 828, 11. 885, 4
fulgoribus 021, 7
fulmina 19, 12. 56, 4. 189, 8
fulminantis 250, 5
fulmine 262, 4. 265, 6
fulmineo 310, 3
fulminis 375, 4
fulta 525, 12
fultum 535, 4
fultura *nom. subst.* 651, 15
fulvæ 377, 2
Fulvi 711, 2
fulvus 371, 10. 454, 3
fumante 711, 8
fumat 317, 6
fumo 274, 4. 566, 8. 679, 7. 885, 4
fumosæ 635, 4
fumum 286, 5. 354, 4. 406, 6. 795, 2. 885, 4
funalia 342, 7
functos 423, 10
functum 229, 1
functus 186, 1. 892, 7
Fundani 605, 5. 715, 4
fundata 795, 9
funde 178, 5
fundens 118, 3
fundet 864, 8
fundi 442, 7. 691, 10. 859, 9
fundis 492, 1
funditùs 69, 10
fundo 297, 1
Fundos 560, 2
fundum 523, 5
fundus 54, 3. 242, 6. 683, 10. 740, 2. 796, 1. 807, 6
fune 705, 6
funebre 823, 2
funebres 445, 8
funem 775, 4. 850, 9. 913, 10
funera 37, 1. 63, 8. 420, 1. 574, 4. 861, 2
funeratus 286, 1
funere 237, 5. 910, 16
funeri 307, 8
funeribus 130, 4
funesto 769, 1
fungar, *vice* cotis 899, 10
fungi munere amici 770, 5
fungis 672, 8
fungitur 702, 2
funibus 60, 5. 441, 1
funis 292, 5
funus 139, 7. 227, 2. 458, 5. 691, 7
fur 540, 2. 544, 3. 554, 14. 590, 3. 709, 3
furca 708, 11. 773, 9
furcifer 705, 8
furem 798, 13
furens 58, 6
furentem 70, 5. 606, 6. 777, 6
furenti 708, 11
furere 180, 3. 467, 8. 642, 10
fures 512, 7. 586, 3. 588, 3
furiæ 109, 3
furiale 296, 3
furiam 651, 2
furiare 98, 5
furiarum 591, 1
furibundus 773, 2
furibus 756, 7
furiis 650, 11
furiosa 214, 5. 668, 4
furiose 656, 9
furiosius 537, 10
furiosus 656, 9. 658, 7
furis, *verb.* 687, 10. 706, 9
furit 65, 9. 354, 10. 914, 8
Furius 685, 11
furni 611, 8
furno 547, 15
furnos 777, 9
furor 422, 8. 451, 12. 457, 1. 741, 1. 862, 3
furore 348, 4
furorem 140, 3
furores 669, 12
furta 541, 6. 680, 6
furtim 58, 2. 509, 9. 590, 7. 662, 6. 726, 4. 773, 10
furtis 552, 8. 652, 3
furtiva 712, 4
furtivæ 785, 8
furtivis 744, 4
furto 43, 2. 767, 1
furtum 538, 9. 799, 9
furvæ 200, 5
furum 586, 2
Fusce 88, 8
Fuscum 770, 5
Fuscus 597, 6. 611, 5. 700, 9
Fusidius, *v.* Fufidius
Fusius 643, 16
fuste 543, 1. 558, 11. 649, 7
fustes 280, 4
fustibus 539, 4
fustis 844, 4
fusum 456, 2. 641, 2

G.

GABIIS 777, 3. 830, 2. 856, 3
Gabios 792, 4
Gades 170, 1
Gadibus 156, 3
Galatea 346, 5
Galba 522, 5
galeæ 12, 9
galeam 63, 9
Galesi 171, 8
Galli 462, 8
galli cantus 506, 9
Galliæ 420, 1
Gallica 35, 4
Gallicis 312, 10
Gallina *propr.* 697, 8
gallina 624, 4. 672, 6
Gallis 528, 11
Galloni 627, 7
Gallos 614, 10
Ganymede 375, 7
Gargani 185, 4
Garganum 850, 1
Gargilius 758, 3
garo 718, 4
garrire 605, 4
garriret 592, 12
garrit 700, 3
garrulus 546, 1. 594, 5. 690, 7. 814, 11
gaude 476, 7. 753, 12
gaudeat 99, 2. 197, 6. 655, 8. 753, 5
gaudens 304, 5. 658, 8
gaudent 685, 2
gaudentem 4, 6. 691, 11. 764, 13
gaudentes 420, 3. 606, 1. 863, 9
gaudentis 861, 6
gaudere 512, 2. 768, 1. 769, 6
gaudes 101, 2. 395, 5. 551, 4. 664, 6. 719, 10. 860, 2
gaudet 20, 3. 129, 6. 277, 5. 318, 3. 432, 9. 615, 10. 702, 3. 703, 6. 848, 1. 887, 10
gaudetis 262, 2
gaudia 278, 6. 411, 7. 561. 7. 691, 6. 803, 9. 848, 2
gaudiis 406, 8
gavisa 839, 4
gausape 714, 6
gazæ 215, 4
gazis 113, 2
gelida 182, 7. 667, 2. 710, 9. 791, 4
gelidæ 100, 4

gelidam 867, 10
gelidè 888, 4
gelido 50, 2. 86, 5
gelidos 302, 6
gelidum 6, 5. 384, 11
gelidus 817, 3
Geloni 237, 3
Gelonos 187, 3. 261, 2
gelu 38, 3
gemant 60, 5
gemelli 770, 7
gemellum 660, 10
gemens 409, 5
gementis 236, 7
geminant 68, 3
geminentur 874, 3
geminis 392, 1
gemino 885, 8
geminorum 812, 11
geminus 358, 7
gemis 824, 4
gemit 792, 2
gemmas 337, 9. 868, 6
gemmis 215, 2. 753, 11
genæ 405, 2
genas 58, 1. 365, 6
Genaunos 416, 4
gener 454, 11. 524, 1. 688, 7
generat 90, 3
generatur 50, 13
genere 507, 3
generi 826, 4
generosæ 674, 4
generosior 240, 5. 570, 1
generosis 572, 4
generosius 141, 1
generosum 793, 6
generum 165, 1
genialis lectus 732. 10
genibus 93, 2. 708, 6
genibus minor 783, 6
genis 413, 6
genitalis 497, 10
genitis 336, 4
genitor 107, 5. 864, 6
genitricem 650, 9
genium 316, 1. 767, 9. 843, 3
genius 869, 1. 891, 8
gens 381, 3. 430, 2. 616, 10
gens humana 18, 9
gente 161, 8. 666, 2. 683, 12
gentes 9. 1. 131, 6. 200, 4
genti 63, 9. 486. 11. 500, 9
gentibus 18, 11. 187, 1
gentis 55, 3. 65, 4. 383, 2
genua 472, 6
genuit 293, 1. 823, 1
genus *i. e.* nobilitas 683, 5. 755, 6
genus 9, 5. 12, 6. 18, 10. 61, 4. 165, 3. 207, 5. 229, 1. 277, 2. 314, 4. 319, 3. 393, 7. 416, 5. 441, 4. 444, 2. 516, 2. 536, 4. 549, 2. 550, 5. 563, 7. 688, 4
gerat 514, 8
gerentem 377, 6
gere 645, 6. 768, 1. 806, 2
geret 382, 5
geri 889, 1
geris 275, 1. 325, 1
Germania 384, 12. 481, 1
germinat 485, 1
gerulis 860, 15
Geryonem 206, 1
gesserit 26, 3
gessi 684, 2
gesta 642, 6
gestæ 878, 8
gestans 132, 7
gestare 657, 7
gestas res 743, 3
gestat 36, 2. 525, 7
gestiens 255, 6
gestiet 547, 15
gestio 311, 10
gestis 411, 1. 824, 5
gestit 731, 6. 847, 1. 887, 7
Getæ 334, 3. 423, 3
Getulæ 323, 1
Getulas 236, 8
Getulo 868, 7
Getulus 93, 4
giganteo 240, 2
gigantum 232, 6
gigas 220, 10
glacies 185, 2
glaciet 292, 2
gladiatorum 646, 10
gladio ignem scrutare 664, 9
glande 676, 2
glandem 539, 3
Glauco 583, 8
glebas 280, 2. 789, 10
glebis 486, 3
glomos 785, 8
gloria 78, 4. 342, 2. 572, 3 653, 13. 811, 2. 847, 3
gloriantis 469, 7
Glyceræ 80, 3. 116, 2. 125, 2. 322, 7
Glyconis 727, 2
gnati 534, 9
Gnatia 568, 4
gnaviter 726, 10
gnavum 816, 2
gnavus 753, 13
Gnidi, *v.* Cnidi
Gnossi 64, 6
Gorgonius 520, 2. 552, 6
Gracchus 862, 2
gracilis 23, 1
gradu 130, 2. 574, 1
gradum 17, 7. 19, 5
græca 83, 2. 602, 5. 896, 1. 898, 4
græcari 622, 6
Græcia 63, 4. 385, 9. 736, 2, 838, 9. 844, 6
Græcis 609, 5. 868, 6. 845, 3. 856, 7
Græco 338, 6. 877, 1
Græcorum 556, 5. 604, 5. 831, 2
Græcos 604, 1
Græcus 585, 1. 648, 6
Graia 466, 2
Graiæ 218, 6
Graiis 164, 6. 829, 5. 848, 17. 901, 5. *bis.*
Graiorum 394, 4
gramina 365, 11. 391, 5
gramine 159, 6. 284, 2. 410, 3. 433, 2. 887, 10
graminis 65, 12
grammaticas 822, 2
grammatici 879, 1
granaria 510, 10
grande 149, 2. 219, 6. 323, 6. 617, 11. 633. 7
grandes 633, 6. 879, 3
grandi 473, 10. 549, 1. 651, 6
grandia 27, 2. 858, 13. 868, 5. 875, 5
grandine 242, 5
grandinis 8, 2
grandis natu 764, 4
grando 768, 4
granum 649, 8
grassare 690, 10
gratâ manu 778, 7
grata 40, 1. 64, 3. 80. 5. 118. 5. 124, 4. 126, 6. 295, 1. 369, 3. 394, 1. 407, 7. 498, 6. 747, 8
gratæ 354, 5. 388, 8
gratarum 414, 9
gratas 905, 4
gratè 870, 11
gratia 321, 5. 392, 1. 577, 2. 745, 3. 747, 4. 756, 10. 812, 11. 878, 4. 908, 7
gratiæ 21, 1. 117, 1. 328, 1. 428, 10
gratior 383, 7. 633, 5. 772, 11
gratissima 561, 3
gratissimus 865, 15
grato 23, 3. 296, 9
gratum 130, 1. 251, 8. 460, 3. 693, 4
gratus 40, 6. 45, 2. 53, 2. 289, 1. 635, 6. 852, 7
gravat 855, 4
gravatus 408, 1
grave 9, 1. 331, 1. 407, 10. 416, 9. 713, 5. 878, 1
gravem 26, 4, 76, 2. 167, 6, 508, 8. 673, 2. 903, 8
graves 11, 2. 23, 2. 147, 11

453, 1. 399, 4. 401, 5. 469, 12. 527, 10
graves Principum amicitias 147, 1
gravi 56, 2. 64, 5. 69, 7. 230, 7. 436, 2. 443, 3. 467, 3. 581, 5. 881, 9
gravibus 267, 3. 874, 4
gravida 88, 7. 718, 1
gravior 895, 3
graviore 189, 6
gravis 388, 4. 427, 2. 470, 5. 506, 3. 557, 3. 680, 7. 784, 6. 837, 7
gravitate 607, 1. 834, 3. 892, 5
gravius 523, 8. 593, 4
grege 139, 8. 301, 5. 355, 1. 484, 3. 540, 6. 747, 10
gregem 486, 10
greges 218, 1. 239, 4. 432, 4
gregi 96, 4
gregis 302, 8. 771, 4
grex 485, 6. 642, 13. 744, 3
Grosphe 215, 2
Grospho 782, 6
Grosphus 783, 1
gruem 433, 13
gruis 721, 5
gula 626, 8, 758, 2
gulæ 712, 5
gurges 153, 5
gustaremus 722, 3
gustârit 689, 15
gustet 683, 11
guttur 437, 6
gutturi 494, 3
guttus 479, 5
Gyas 220, 10. 265, 1
Gygen 282, 1
Gyges 168, 10
gyro 695, 2

H

HABENS 792, 7
habenæ 857, 5
habilis 322, 3
habitabilis 415, 10
habitanda 482, 5
habitare 587, 6
habitatum 786, 4
habitu 707, 13. 708, 9
habitum 681, 9. 881, 8
habitus 650, 13
Hæmo 50, 2
Hæmoniæ v. Æmoniæ
hæreat 890, 4
hæredem 868, 2
hæredes 587, 5. 646, 9. 647, 6
hæredi 339, 2
hæredis 393, 3. 749, 9
hærentes 656, 7
hærentem 74, 6. 123, 5. 606. 5
hærentia 537, 4
hærere 338, 4
hæres, *nomen* 161, 5. 209, 1. 225, 3. 636, 9. 649, 17. 651, 6, 12. 687, 1. 690, 3. 691, 3. 868, 1. 869, 5
hæres *verb.* 705, 12
hæret 533, 8. 663, 4. 833, 4
hæsit 9, 5
Halyattici 313, 5
hamo 684, 8
hamum 765, 15. 799, 14
hanc 528, 11. 538, 6. 547, 1
Hannibal v. Annibal
harpyiis 626, 8
harum 208, 4
has 436, 6
hasta 245, 4
hastas 64, 6
haud 429, 4. 509, 2. 532, 7. 551, 3. 557, 5. 577, 13. 615, 1. 684, 1
haud ita pridem 627, 6
haud malè 763, 6
haud unquam 709, 8
haurite 510, 9. 525, 3. 682, 2
haurit 511, 3
haustus 743, 6
Hebri, *nom. viri*, 300, 3
Hebro 99, 4
Hebrum 340, 9
Hebrus 742, 3. 790, 2
Hecaten 589, 5
Hector 164, 4. 401, 5
Hectora 583, 3
Hectoreis 252, 6
Hectorem 488, 7
hedera 99, 1. 477, 5
hederæ 6, 4. 405, 6. 744, 9
hederis 138, 4
Helenæ 15, 2. 490, 13
Helenam 62, 5. 540, 3
Helene 400, 8
Helicona 851, 5
Helicone 899, 2
Heliconis 50, 1
Heliodorus 556, 4
Hellade 665, 1
hellebori 646, 7
helleboro 865, 12
herba 436, 2. 450, 3. 674, 2. 773, 4. 789, 6. 866, 9, 10
herbæ 763, 8
herbas 445, 11. 588, 8. 591, 5
herbis 331, 4. 371, 5. 438, 4. 679, 2. 774, 7. 780, 7
herboso 317, 7
Hercule 693, 4. 709, 3. 795, 2
Herculea 195, 2
Herculem 381, 12
Hercules 250, 8. 398, 1. 490, 2
Herculeus labor 19, 8
Herculis 304, 1. 385, 10. 439, 7. 724, 5
here 663, 8
heri, *nom.* 732, 8
herile 350, 3
heriles 856, 6
herilis 708, 5
Hermogenes 542, 2. 593, 8. 602, 3
Hermogenis 550, 12. 611, 2
heroa 49, 1
heroas 633, 4
Herodis 868, 10
heros 655, 6, 881, 13. 896, 10
herum 228, 7. 636, 9. 796, 2
herus 715, 1. 718, 1
Hesperia 136, 1
Hesperiæ 153, 4. 222, 1. 275, 4. 385, 12
Hesperiis 111, 2
Hesperio 422, 7
hesterne 701, 18
hesternis 632, 2
Hetrusca 480, 2. 484, 6
Hetrusci 608, 7
Hetrusco 10, 4
Hetruscos 569, 5
Hetruscum 356, 5. 499, 9
hiantem 525, 12. 687, 8
hiatu 884, 4
hiberna v. hyberna, &c.
hiet 625, 5
hilarem 816, 6
hilaris 869, 7
hillis 678, 3
hinnitum 218, 2
hinnuleo 92, 1
Hippolyten 283, 5
Hippolytum 393, 10
hircinis 546, 8
hircum 520, 2. 552, 6. 892, 3
hircus 470, 5. 483, 8
Hirpine 191, 2
hirsutis 470, 5
hirtum 744, 6
hirudo 914, 12
hirundine primâ 761, 3
Hispanâ 304, 3
Hispanæ 279, 1. 288, 3
hispidam 404, 5
hispidos 184, 6
historias 283, 7. 538, 4
historiis 195, 6
hoc genus, *pro* hujus generis 697, 8
hoc, *pro* ideo 510, 3. 538, 8
hodieque 845, 2
hodiernæ 393, 1
hœdi 242. 4. 347, 2

hœdilia 72, 5
hœdo 302, 3. 635, 8
hœdum 21, 7
hœdus 317, 3. 436, 5
Homero 606, 8
Homerus 399, 2. 818, 6. 833, 1. 878, 9. 904, 1. 908, 4
homicidam 488, 7
hominem 395, 2. 596, 2. 651, 11. 665, 3. 799, 11
homines 541, 8. 694, 2. 699, 11. 701, 5. 739, 1. 905, 3. 907, 3
homini 19, 7. 199, 8. 531, 2. 631, 1. 806, 5
hominis 671, 8. 681, 9. 774, 9
hominum 41, 2. 50, 10. 511, 4. 533, 6. 551, 9. 595, 9. 709, 6. 737, 6. 791, 2. 828, 5. 885, 3
homo 521, 1. 536, 1. 560, 1. 573, 2. 582. 5. 712, 11. 914, 5
honesta 643, 14. 770, 4
honestæ 225, 5. 897, 2
honestas 843, 8
honestè 704, 6. 832, 7
honestis donis 858, 7
honestis rebus 7[illegible]9, 5
honesto 891, 11
honestos 577, 10. *ubi alii leg.* onustos
honestum 403, 5. 534, 8. 575, 9. 812, 4
honor 489, 4. 501, 9. 625, 1. 799, 2. 908, 3
honoratum 882, 6
honoratus 734, 5
honore 847, 9. 863, 4. 878, 6
honorem 30, 3. 231, 5. 467, 9. 548, 7. 571, 8. 574, 10. 837, 3
honores 51, 2. 101, 4. 149, 6. 237, 8. 357, 9. 571, 4. 710, 3. 829, 1. 862, 1
honores, *i.e.* fructus 683, 10
honori 887, 15
honoribus 4, 3. 247, 2. 570, 10
honoris 894, 3
honorum 73, 4. 415, 7
honos 192, 3. 576, 10. 817, 1. 878, 4
hora 40, 4. 217, 12. 302, 9, 357, 6. 352, 4. 549, 5. 546, 4, 558, 2, 11. 747, 8
horæ 221, 5. 288, 9. 506, 6. 817, 9. 867, 13
horam 697, 11. 712, 6. 732, 5. 739, 10. 764, 2. 778, 6. 899, 8
horas 199, 9. 704, 4. 848, 4
Horati, *genit.* 391, 4
Horatius 787, 2
horis 50, 12. 698, 12. 797, 5
horna 330, 3. 435, 1. 701, 1
horrea 868, 3
horreis 312, 2. 411, 4
horrenda 254, 6
horrendam 417, 7. 669, 10
horrendas 588, 12
horrendus 688, 3
horrentia 614, 9
horreo 4, 4. 352, 3
horres 683, 6
horrescis 188, 3
horret 431, 2. 446, 5. 765, 5. 806, 8. 809, 11. 811, 5
horribili 113, 4. 232, 8. 541, 3
horrida 96, 2. 128, 5. 263, 2. 337, 1. 384, 12
horridi 355, 2
horridis 465, 3
horridus 325, 9. 844, 7
horruerim 591, 2
hortaretur 553, 7
hortari 858, 10
hortatur 730, 8
horti 540, 12. 790, 1
hortis 586, 5
horto 405, 4. 672, 4
hortos 593, 1. 641, 4
hortus 692, 2
hospes 252, 7. 565, 7. 633, 1. 635, 5. 671, 8. 672, 5. 700, 7. 701, 20. 726, 1. 761, 4. 865, 7. 900, 7
hospitæ 282, 5
hospitale 491, 5
hospitalem 160, 3
hospitam 62, 5
hospitem 338, 9
hospites 169, 2. 453, 1
hospitibus 260, 12
hospitiis 700, 9
hospitio 556, 4
hospitis 199, 3
hoste 774, 10. 794, 3
hostem 12, 11. 376, 6. 501, 4. 591, 3. 862, 10
hostes 177, 1. 806, 2
hosti 858, 3
hostia 82, 2. 332, 2
hostibus 270, 10
hosticis 246, 2
hosticus 594, 3
hostile 70, 1
hostiles 448, 9
hostili more 814, 4
hostilium 462, 9
hostis 288, 3. 454, 12. 464, 1. 616, 9
hostium 25, 1. 268, 1. 347, 1. 417, 2
humane 512, 5. 648, 1. 889, 4. 903, 12
humana gens 18, 9
humanæ 55, 3. 869, [illegible]
humanam 451, 8. 633, 6
humanè 860, 13
humani vultûs 881, 1
humanis rebus 719, 10
humanos 255, 3. 588, 6
humanum 444, 2
humâsse 654, 8
humeri 876, 2
humeris 202, 3. 264, 4. 404. 3. 439, 7. 494, 5. 567, 5. 693, 12
humero 168, 8. 510, 5
humeros 12, 2. 58, 5. 236, 5. 301, 3
humerum 87, 5. 324, 2
humescit 699, 7
humi 271, 6. 632, 3. 875, 6
humida 470, 10
humilem 223, 5. 859, 8
humiles 241, 8
humili 341, 6. 360, 9. 893, 2
humilis 142, 6. 259, 7
humo affigit 632, 3
humor 51, 11. 58, 1
humum 248, 2. 364, 12. 417, 12. 446, 8. 854, 5. 881, 9. 887, 7. 893, 3
humus 485, 8
hunccine 598, 5
Hyadas 17, 4
Hyarbitam 820, 3
hyberna 409, 4
hybernas 685, 11
hyberno 660, 1
hybernum 477, 8. 584, 2
hybernus 433, 7. 492, 3
hybrida, *v.* ibrida
Hydaspes 89, 4. 714, 9
hydra 381, 11
hydram 828, 8
hydropicus 739, 3
hydrops 156, 5
hyemat 623, 3
hyemes 47, 2. 66, 5. 190, 2. 242, 8. 772, 11
hyemet 801, 7
hyemis 99, 3
hyems 20, 1. 435, 6. 599, 6. 791, 1
Hylæum 195, 2
Hymettia 623, 1
Hymettiæ 224, 3
Hymetto 172, 4
Hyperboreos 236, 9
Hypsæa 526, 2

J

JACENTEM 141, 5. 501, 1
jacentes 192, 8
jaceo 580, 4

jacere 433, 1. 459, 2
jaceret, *penult. longâ* 714, 7
jaceret, *penult. brevi* 660, 8
jacis 551, 6
jactamus 797, 7
jactantibus 506, 5
jactantior 535, 6
jactat 10, 8. 525, 9. 675, 2
jactata 381, 4
jactatam 123, 2
jactatur 649, 16
jactatus 625, 5
jactaverit 777, 11
jactes 61, 4
jactis 243, 2
jaculamur 216, 3
jaculari 301, 5
jaculator 263, 8
jaculatus 8, 3
jaculis 88, 6
jaculo 36, 4
jam *id est*, deinceps 382, 9. 408, 5
jam, *id est*, paulò post 168, 3, 5. 210, 1. 391, 1
iambeis 895, 1
iambis 67, 3. 860, 2
iambo 879, 2
iambos 70, 4. 475, 7. 820, 11
iambus 894, 11
Jane 694, 1. 800, 7
janitor 296, 2. 707, 4
janitorem 306, 5
janua 97, 4. 290, 11. 291, 5. 529, 5
Janum 421, 6. 640, 5. 824, 1. 854, 9
Janus 729, 4
Japeti 18, 10
Iapyga 16, 2
Iapyx 346, 11
Jasonem 439, 2
Iber 237, 4
Iberi 718, 4
Iberia 445, 11
Iberiæ 385, 2. 420, 2
Ibericis 441, 1
Iberis 114, 10
ibrida 582, 1
ibunt 615, 3
Ibyci 307, 5
Icari 283, 8
Icariis 5, 2
Icaro 236, 6
Icci 113, 1. 780, 1
icta 384, 1. 387, 5
ictibus 97, 2
icto 615, 8
ictu 286, 2. 310, 3
ictum 223, 1. 329, 3. 390, 6
ictus 211, 6. 401, 6. 895, 1
id 510, 1. 511, 7. 906, 6
idque 550, 13
Ida 324, 4
Idæis 62, 5
Idibus 437, 3. 576, 2
Idomeneus 401, 3
idonea 634, 11. 902, 5
idoneum 363, 7
idoneus 233, 2. 342, 1. 750, 7. 797, 1. 856, 7
Idus 406, 8
jecur 57, 4. 98, 6. 265, 9. 363, 7. 447, 3. 597, 11. 721, 6. 814, 14
jejunæ 446, 1
jejunia 666, 6
jejunis dentibus acer 858, 4
jejunus 626, 6
igitur 513, 16. 651, 13. 710, 1
ignara 153, 6. 599, 2. 842, 4
ignarum 675, 6
ignarus 700, 5. 840, 8
ignavè 836, 2
ignavi 557, 2
ignavus 453, 2
igne 565, 8
igneæ 220, 9
igneam 71, 4
igneas 251, 1
ignem scrutare gladio 664, 9
ignem 18, 11. 19, 1. 354, 10
ignes 44, 2. 55, 1. 148, 4. 255, 7. 371, 7. 417, 4. 643, 10, 12. 728, 6
igni 20, 3. 128, 1
ignibus 58, 3. 104, 3. 140, 4. 282, 7. 320, 2. 451, 2
ignis 66, 6. 69, 1. 265, 8. 476, 5. 509, 6. 546, 9. 590, 8
ignium 412, 4
ignobile 570, 8
ignobilis 865, 3
ignominiosa 894, 7
ignoras 532, 9
ignorat 762, 1. 838, 3
ignoratæ 895, 10
ignores 783, 3
ignoro 879, 10
ignoscas 555, 2
ignoscat 537, 1
ignoscent 543, 7
ignoscere 865, 8
ignosces 598, 5
ignoscis 870, 11
ignosco 532, 10
ignota 439, 1. 573, 9. 883, 5
ignoti 402, 2
ignotis 540, 4
ignoto 667, 7
ignotos 570, 5. 572, 4
ignotum 532, 9. 896, 8
ignotus 225, 3
ignovisse 765, 10. 903, 6
Ilerdam 825, 5. *bis*
ilex 381, 7. 477, 5. 796, 9
ilia 438, 1. 716, 6. 725, 3.
Ilia *nom. prop.* 289, 8. 397, 2. 529, 3
Iliacas 66, 6
Iliacos 737, 2
Iliacum carmen 883, 4
Ilia 10, 7. 488, 6, 499, 8
ilice 433, 1. 485, 3
ilicem 303, 5
ilices 331, 3. 465, 8
iligna 676, 2
Ilio 44, 1. 66, 3. 319, 4. 381, 3. 466, 3
Ilion 251, 9, *bis*. 253, 8. 476, 6
Ilionam 643, 17
Illos 401, 1
Ilithya 497, 8
illabatur 250, 6
illacrymabilem 205, 5
illacrymabilis 402, 1
illacrymare 691, 5
illapsus 222, 8
illaqueant 311, 2
illecebris 892, 6
illepidè 837, 2
illeverit 547, 14
illidere 620, 3
illigata 428, 11
illigatum 105, 2
illigaturum 439, 1
illinc 649, 7
illinere 559, 8
illinet 760, 8
illitum 400, 6
illius, *mediâ longâ* 608, 3
illota 681, 1
illudere 719, 10
illudit 643, 7
illudo 555, 10
illum ipsum 693, 3
illusi 712, 2
illustrat 416, 1
illustrem, *verb.* 693, 2
illusus 784, 9
illutos 718, 10
Illyricis 110, 1
ima 129, 2. 531, 1. 677, 11
imagine 546, 11. 590, 7. 762, 12
imagines 358, 5. 494, 7
imagini 96, 1
imaginibus 571, 6
imago 49, 4. 84, 6. 348, 8. 669, 7
imbecilla 632, 10
imbecellus 706, 13
imbelle 763, 11
imbellem 379, 2
imbelli 64, 4
imbellis 27, 3. 246, 11. 428, 2
imber 359, 3. 788, 16
imberbes 838, 1
imberbis 882, 9

imbre 777, 7
imbres 31, 4. 184, 1. 366, 5. 433, 7. 472, 1. 793, 2. 807, 12
imbrem 635, 6
imbri 568, 2
imbribus 486, 2
imbrium 346, 1
imbuerit 902, 2
imbuit 58, 11
imbuta 741, 8
imbuti 752, 5
imbutum 450, 1
imbutus 856, 7
imi 717, 5. 809, 10
imis 45, 2. 475, 1. 482, 11
imitaberis 856, 8
imitabile 820, 5
imitabitur 630, 1. 875, 11
imitandi 602, 2
imitare 546, 10
imitaris 13, 2. 668, 8
imitata 654, 7. 850, 6
imitator 883, 9
imitatorem 900, 12
imitatores 820, 7
imitatus 371, 7
immane 680, 3
immane quantum 102, 6
immanem 262, 3
immanes 416, 10
immanis 296, 1
immaturus 719, 7
immemor 6, 1. 65, 12, 227, 3
immemorata 821, 10
immensum 509, 8
immensus 366, 7
immerentes 453, 1
immerentis 199, 7. 457, 7
immeritam 74, 7
immeritis 111, 6. 125, 2. 247, 5
immeritos 657, 4
immeritum 787, 9
immeritus 274, 1. 639, 1
immersabilis 737, 8
immetata 334, 4
imminens 329, 1
imminente 20, 5
imminentes 55, 7
imminentum 346, 1
imminuet 636, 4
imminuit 280, 8
immiscere 524, 13
immiserabilis 269, 4
immitia 874, 2
immitis 167, 10
immoderatus 690, 6
immodicæ 58, 5
immodulata 895, 11
immolabitur 466, 13
immolare 21, 6
immolato 406, 2
immolet 652, 10
immoritur 766, 11
immortalia 392, 3
immortalis 913, 13
immunda 869, 13. 894, 7
immundis 678, 5
immundus 580, 6. 738, 3
immunem 412, 1. 789, 4
immunis 332, 1
imo 130, 2. 297, 1. 468, 4. 532, 7. 668, 8
imos 241, 1. 592, 9. 856, 3
impar 387, 1. 532, 6. 661, 4. 733, 7
impares 126, 2. 321, 2
imparibus 468, 15. 625, 3
impariter 878, 10
impavidi 65, 5
impavidum 250, 7
impediat 601, 2
impediit 572, 7
impedire 21, 4
impellat 536, 9
impellit 881, 8
impellunt 409, 2
impensis 822, 1
impenso 661, 1
imperas 275, 1
imperat 741, 2. 775, 3
imperet 501, 3. 617, 13
imperî 11, 6. 422, 5
imperiis 363, 2. 418, 7. 709, 6. 813, 2
imperio 139, 7. 262, 8. 267, 3. 312, 6
imperiosa 691, 12
imperiosius 60, 7
imperiosus 710, 1
imperitare 65, 7
imperitarint 570, 3
imperitas 709, 12
imperito 655, 2
imperium 132, 4. 240, 1. 573, 8. 749, 2. 783, 5
impermissa 278, 5
imperor 750, 7
imperti 759, 3
impetrat 842, 9
impetrato 370, 6
impetu 417, 10
impetus 242, 4. 275, 6. 376, 6
impexa 650, 2
impia 153, 2. 232, 6. 241, 3. 437, 5. 445, 3. 481, 3. 659, 2
impiæ 18, 6. 183, 6. 297, 4, 5. 396, 3
impiam 466, 4
impias 335, 9. 451, 4
impiger 372, 4. 398, 1. 417, 2. 728, 5. 882, 7
impingas 785, 2
impio 222, 3. 380, 6
impios 262, 2. 343, 5
impium 102, 6
implacidum 416, 5
implent 674, 3
implere 604, 5
implêris, *i. e.* impleveris 493, 1
imple: 850, 11
implevisse 826, 9
implicata 445, 5
implicitum 910, 9
implorat 842, 7
imploravit 774, 9
implumibus 428, 5
imponens 665, 4
importes 784, 5
importuna 313, 1. 811, 3
importunas 586, 4
importunus 413, 7. 690, 13. 757, 4. 868, 11
imposita 709, 8
impositam 265, 8. 303, 5
impositas 416, 7. 854, 7
impositum 559, 3
impositura 162, 4
impositus 766, 3
imposuere 641, 6
imposuisse 263, 4
impotens 140, 1. 152, 2. 359, 3
impotentia 486, 10
imprânsi 622, 2. 662, 7
impransus 794, 3
impressit 58, 7
imprimat 697, 2
imprimeret 69, 10
improba 640, 1. 690, 1
improbæ 339, 2
improbaturum 444, 8
improbe 634, 4. 656, 2
improbo 290, 13
improbus 532, 11. 598, 6. 684, 11. 695, 5. 765, 4. 774, 13
improvisa 200, 3. 753, 4
imprudens 555, 8
impube 445, 3
impubem 186, 3
impudens 349, 5, 6. 413, 2
impudica 486, 6
impugnat 838, 5
impulerit 283, 1
impulit 859, 9
impulsa 387, 6
impunè 72, 1. 120, 2. 402, 8. 493, 1. 749, 6, 843, 9. 863, 7. 891, 8. 906, 1
impunitior 711, 11
imputata 484, 10
imum 883, 1. 886, 5. 905, 8
imus 875, 10
in *pro* ad 125, 6. 371, 6
in *pro* erga 378, 10
in *pro* adversus 27, 11. 376,

7. 381, 12. 444, 4. 448, 9. 454, 9. 456, 10. 556, 2. 620, 8
inachia 467, 8
inacho 161, 6. 319, 1
inæquales 184, 3. 699, 5
inæquali 733, 5
inæqualis 704, 4
inæstuet 468, 11
inamarescunt 712, 1
inane 296, 12. 444, 7. 528, 3. 806, 10
inanem 911, 12
inanes 454, 1. 551, 2. 657, 5
inani 237, 5. 581, 3. 704, 3. 870, 7
inania 893, 3
inanis 622, 9
inaniter 850, 10
inarata 484, 9
inarsit 439, 8
inaudax 323, 2
inauret 781, 1
incantata 591, 5
incastigatum 775, 1
incauta 509, 2
Incauti 913, 5
incauto 536, 6
incedas 317, 1
incedis 148, 4. 478, 8
incedo 578, 9
incendia 396, 3. 512, 7. 815, 13. 841, 3
incendio 450, 2
incendit 707, 7
incertam 540, 5
incerto 464, 6. 469, 3
incertos 357, 9. 848, 3
incertus 586, 1
incessum 668, 11
incesto 249, 1
incestos 278, 1
incestus 251, 10. 914, 8
inchoare 22, 3
incidat 583, 7. 797, 12
incidêre 646, 9
incidere 789, 7. 908, 2
inciderit 632, 12. 890, 1
incidii 583, 2
incipe 638, 5. 739, 10
incipiam 750, 1
incipias 513, 9. 650, 5
incipies 884, 2
incipit 558, 6. 566, 5. 593, 4. 700, 5
incisa 395, 7
incitat 458, 7
inclamat 598, 9
inclinare 352, 1
inclinet 536, 15
includere 724, 3
inclusa 336, 11. 878, 11
inclusam 309, 1
inclusit 413, 3
inclusus 387, 9
inclytum 655, 10
incoctus 438, 4
incœptis 874, 4
incœpto 883, 2
incœptos 475, 7
incogitat 841, 4
incola 68, 1. 636, 5
incolis 291, 3
incoluit 570, 1
incolumem 16, 5. 336, 5. 554, 7. 797, 5
incolumes 405, 2
incolumi 268, 7. 385, 1. 650, 8. 778, 1. 892, 5
incolumis 552, 12
incommoda 888, 2
incommodus 815, 3
incomposito 599, 2
incomptis 53, 4. 911, 15
incomptum 193, 7. 445, 6
inconcinna 809, 6
inconcinnus 805, 8
inconsultus 750, 1
incontinentes 74, 5
incontinentis 265, 9
incoquere 718, 10
incorrupta 95, 2
incorruptissimus 576, 8
increbuit 690, 10
incredibili 222, 2
incredulus 889, 6
increpare 489, 14
increpuit 420, 6
incretum 680, 2
incrustare 535, 12
incubet 649, 12
incubuit 19, 3
incude 135, 2
incudi 911, 13
incultæ 739, 14
incultis 852, 8
inculto 533, 10
incultum 744, 6
incurata 798, 1
incuria 903, 11
incurreret 616, 9
incuteret 617, 1
incutiant 815, 5
incutiat 629, 7
incutiunt 788, 9
indecoro 151, 2
Indi 501, 8
Indiæ 332, 6
indicant 396, 5
indicat 24, 6
indice digito 716, 2
indiciis 876, 11
indicis 666, 6
indico 557, 5
indicta 883, 5
indictis 766, 2
indictum 340, 7
Indicum 119, 1
indigna 822, 4. 863, 14. 893, 4. 895, 12
indignatio 422, 4
indignatur 880, 1
indigni 745, 6
indignis 571, 5
indigno 339, 1. 798, 11. 852, 6
indignor 837, 1. 904, 1
indignum 642, 8. 754, 2. 801, 11
indignus 634, 3. 660, 2
indocili 251, 5. 484, 3
indocilis 5, 5
indocti 840, 11. 847, 10
indoctum 170, 2. 856, 9. 914, 10
indoctus 891, 10. 905, 10
indoles 378, 7
indomita 745, 5
indomitæ 205, 3
indomitam 336, 2
indomitas 416, 15
indomito 622, 5
indormis 512, 1
indormit 450, 5
Indos 55, 10. 728, 5. 752, 6
indotata 807, 5
inducant 530, 2
inducat 525, 12
inducere 557, 6. 873, 2
induceris 708, 1
inducit 519, 6
indulgens 156, 5
Indus 418, 9
indutus 805, 7
inemori 446, 12
inemptas 435, 2
inepte 599, 3. 885, 1
ineptis 855, 10
ineptum 543, 5
ineptus 535, 5. 552, 5. 571, 5. 611, 1. 806, 1
inerant 701, 18
inermem 89, 8. 750, 3
iners 185, 2. 270, 13. 392, 8. 706, 16. 727, 10. 865, 1. 888, 5
inertem 262, 5. 676, 3
inertes 583, 6. 825, 4. 911, 14
inertia 475, 1. 779, 3
inertiæ 402, 4
inertibus 698, 12
inest 548, 10. 682, 1
inexcusabilis 833, 15
inexorabilis 882, 7
inexpertis 815, 14
inexpertum 882, 14
infabrè 641, 2
infame 208, 1
infamem 349, 1

infames 18, 9
infamia 799, 2
infamis 490, 13. 628, 1
infans 259, 11. 575, 3. 839, 5
infantes statuas 685, 10
infecit 279, 4
infectum 357, 5. 740, 15
infelicis 668, 4
infelix 409, 6. 513, 5. 875, 12
inferbuit 679, 2
inferias 152, 4
inferiorem 589, 3
inferius 450, 15
infernas 589, 7
infernis 393, 9
infestis 189, 9. 617, 4
infesto 552, 5
infestus 288, 1. 477, 7
inficiet 302, 6
inficit 457, 3
infideles 448, 6
infidelis 480, 4
infidi 423, 4
infido 454, 11. 809, 4
infidum 133, 6
infidus 493, 7
infima 161, 7
infirmis 398, 2
infirmas 432, 6
infirmior 598, 4
infirmo 797, 3
infla 690, 15
inflans 669, 6
inflaret 669, 6
inflat 847, 4
inflavit 521, 8
inflet 508, 1
informem 588, 2
informes 190, 2
informis 864, 5
infortunia 881, 2
infossus 446, 10
infregi 469, 6
infrequens 127, 1
infundam 450, 13
infundis 740, 9
ingemens 446, 9
ingeni 27, 5
ingenii 226, 1
ingeniis 838, 4
ingenio 327, 1. 619, 2. 870, 4
ingenium 468, 6. 533, 9. 548, 6. 609, 2. 620, 1. 677, 1. 693, 6. 720, 4. 744, 6. 861, 9. 899, 1. 901, 5. 909, 6
ingens 33, 4. 160, 2. 189, 5. 401, 2. 533, 9. 647, 6. 669, 2
ingentem 279, 5. 649, 6
ingentes 158, 5. 666, 3
ingentia 828, 4
ingenuis 821, 11
ingenuo 104, 3. 572, 1
ingenuos 577, 7
ingenuum 654, 7
ingenuus 338, 4. 570, 7. 906, 3
ingerere 557, 9
ingluvie 517, 6
ingrata 468, 53. 493, 5. 117, 6, 726, 9
ingratam 292, 4
ingrato 63, 1
ingratos 761, 11
ingratus 821, 12
inguen 520, 1
ingustata 716, 6
inhæret 471, 10
inhians 512, 1
inhonestum 554, 12
inhonestus 573, 9
inhorruit 92, 5
inhospita 788, 6
inhospitalem 89, 2. 427, 8
inhumanæ 813, 4
inhumato 110, 3. 655, 8
injecit 422, 2
injecta 265, 5. 552, 8
injecto 112, 5
injiciat 74, 5. 573, 5
inimica 51, 4. 56, 3. 133, 5. 617, 10
inimicat 423, 1
inimice 155, 1. 649, 18
inimicis 494, 5. 634, 7
inimicitias 823, 2
inimicum 563, 2
inimicus 677, 7
iniqua 44, 2. 857, 9
iniquæ 171, 7. 593, 3
iniquam 536, 11
iniquas 242, 8
iniquè 787, 9
iniqui 753, 8
iniquis 704, 8
iniquos 165, 4
iniquum 13, 7. 188, 4. 540, 9. 633, 8. 878, 2
iniquus 821, 13
inire 253, 5
injuria 695, 4
injuriosis 490, 5
injurioso 132, 1
injustæ 485, 5
injusti 530, 3
injustè 836, 10
injusti 540, 7
innantem 314, 7
innascitur 534, 3
innatat 678, 2
innati 894, 5
innectes 494, 3
innixus 251, 1
innocens 335, 2
innocentis 73, 9
innumerabilis 361, 2
Ino 882, 9
inominata 484, 4
inopem 651, 14. 842, 5. 859, 8
inopes 206, 5. 901, 5
inopi 517, 3
inopis 546, 6
inops 312, 3. 553, 10. 618, 7. 683, 3. 816, 10
inornata 893, 7
inornatum 402, 6
inquam 182, 9. 592, 4. 592, 7. 598, 3. 609, 3. 664, 9. 705, 8. 716, 3
inquiet 686, 2
inquieti 250, 4
inquietis 452, 3
inquimus 536, 10
inquinavere 277, 2
inquinavit 486, 12
inquinet 590, 1
inquiram 642, 10
inquirant 533, 4
inquis 551, 5. 614, 1. 633, 10
inquit 511, 5. 521, 2, 5. 523, 6. 532, 10. 541, 10. 564, 4. 592, 6, 13. 595, 3. 595, 5
insana 282, 2
insanabile caput 899, 6
insane 626, 1. 654, 5. 669, 13. 665, 5. 711, 1
insani 69, 5. 560, 3. 645, 6. 753, 8
insania 258, 5. 658, 6. 840, 12
insanientem 260, 9
insanientis sapientiæ 127, 2
insanior 537, 9. 648, 8
insanire 321, 7. 644, 2. 646, 6. 658, 10. 664, 4. 668, 2. 733, 12. 865, 9
insanis, *nom.* 621, 7. 699, 6
insanis *verb.* 642, 1
insanisse 650, 10
insanit 522, 8. 547, 5. 548, 12. 644, 3. 712, 11
insanius 604, 5
insano 643, 4. 749, 10
insanos 325, 2. 642, 9
insanum 526, 8. 642, 13. 650, 6. 667, 6. 668, 6
insanus 572, 7. 642, 9. 644, 6. 649, 15. 652, 5. 656, 3
inscitia 620, 7. 636, 8. 642, 12. 745, 4
inscium 376, 2
inscius 270, 14
insculpere 647, 5
insectere 706, 15
insector 836, 4
insecutæ 50, 3
insedit 439, 5
insenuit 861, 10

nsepulta 452, 7
nsequeris 857, 9
nserere 340, 5
nsereres 169, 1
nseres 7, 4
nseris 557, 9
nserit 432, 2
nservit honori 887, 15
nseverit 534, 1
nsidias 527, 4. 536, 3
nsidiatorem 684, 8
nsidiis 702, 10
nsidiosi 846, 7
nsigne 149, 4. 340, 6
nsignem 87, 4. 125, 5. 129, 3. 323, 5. 660, 7
nsignes 29, 3. 241, 1
nsigni 53, 2
nsignia 662, 4
nsignibus 445, 2. 707, 12
nsignis 617, 8. 908, 4
nsiluit 914, 2
nsistet 481, 5
nsitam 379, 4
nsitiva 432, 9
insolabiliter 787, 5
insolens 23, 8. 70, 1. 181, 8. 575, 15
insolentem 163, 1. 357, 8
insolenti 159, 3
insolentiæ 494, 6
insolitos 376, 4
insolitum 891, 15
insomnis 282, 4
insons 233, 5
insperata 404, 2
inspersos 575, 13
inspexit 737, 6
inspice 763, 5
inspiciunt 525, 11
instanti 205, 2
instantis 290, 2
instar 383, 6
instat 466, 5. 515, 1. 594, 1. 697, 3
instillare 769, 7
instillat 629, 10
instita 520, 4
institerat 690, 5
institor 278, 8
institoribus 489, 6
institui 874, 12
institutæ 286, 5
institutum 344, 4
instituunt 694, 3
insto 741, 10
instravit 897, 3
instructior 811, 5
instruit 842, 3
instrumento 542, 4
insuavis 537, 12
insudet 550, 12
insuevit 553, 5
insulas 484, 8
insulis 397, 7
insultet 254, 2
insumebat 911, 12
insumere 654, 2
insuper 679, 3
insurgat 465, 7
intabuissent 447, 6
intacta 683, 4
intactæ 29, 4
intactas 463, 2
intacti 609, 5
intactis 332, 5. 844, 1
intactum 134, 7
intactus 456, 5. 615, 7
intaminatis 247, 2
integer 166, 4. 220, 4. 621, 1
integer animi 658, 5
integer vitæ 88, 5
integer mentis 644, 4
integra 60, 8. 121, 2
integræ 265, 2
integris 101, 1. 634, 13
integro 385, 12
integrum 249, 1. 382, 4. 633, 3. 677, 8
intelligit 770, 1
intendes 739, 5
intenta 377, 2
intentata 24, 5
intentatum 898, 3
intentus 913, 7
interciderit 671, 4
intercinat 890, 3
intercurrentia 742, 4
interdicta 526, 7. 758, 9
interdicto 658, 2
intercam 595, 3
interempto 382, 10
intererit 893, 6
intererit multùm 881, 13
interest 161, 7. 397, 9
interest 523, 11
interfusa 62, 2
interim 323, 8. 433, 3
interim dum 323, 8. 433, 3
interimis 650, 7
interiore 160, 1. 695, 2
interire 226, 8
interit 877, 9
interitu 885, 7
interitum 913, 13
interitura 392, 6. 398, 6
interlunia 98, 3
interminato 447, 5
intermiscere 603, 9
intermissa 362, 1
internoscere 910, 9, 10
Interpellandi 593, 9
interpellarim 671, 3
interpellet 581, 2
interpres 681, 8. 883, 9. 907, 3
interprete 881, 10
interfis 13, 6
interfuit 716, 8. 889, 9. 893, 10
intervalla 860, 13
intestabilis 654, 2
intimo 40, 5
intonata 435, 5
intonsi 212, 1
intonsos 477, 9
intonsum 86, 1. 767, 5
intorti 202, 6
intrârit 478, 6
introrsum 618, 13. 799, 8
intueris 444, 9
intulerat 263, 1
intulit 18, 11. 486, 6. 844, 1
intumescit, 485, 8
invenere 539, 7. 740, 13
invenerit 869, 6
invenias 550, 2
invenient 95, 5
inveniet 689, 1
invenior 680, 1. 840, 6
invenisse 806, 8
inventa 540, 7. 843, 4
inventis 888, 3
invento 693, 2
inventore 606, 4
inventum 905, 7
inverecundus 468, 8
inversi 268, 2
inverso 465, 5
inversum 436, 8. 509, 3
invertimus 535, 11
invertunt 717, 4
invicem 97, 9. 352, 5. 543, 8
invicta 882, 9
invicte 473, 11
invicti 350, 13. 614, 7. 727, 2
invictus 584, 5
invida 48, 1. 397, 4. 773, 3
invidæ 456, 3
invideant 526, 11
invideat 574, 11. 593, 8
invidenda 189, 3
invidendis 244, 5
invidens 142, 4
invideor 877, 4
invides 113, 1
invidet 173, 3. 368, 8. 789, 12
invidi 336, 6
invidia 235, 4. 536, 5. 572, 6. 620, 3. 739, 6. 740, 13
invidiæ 697, 12. 807, 10. 842, 1
invidiam 639, 7. 828, 10
invidit 700, 10
invido 374, 5. 383, 9
invidus 322, 1. 727, 10. 740, 12. 792, 2
inviolatus 261, 3
invisa 761, 7. 788, 4. 838, 6
invisam 318, 3

Invisae 208, 5
invisi 128, 5
invisis 663, 5
invisum 253, 2. 306, 5. 584, 1. 791, 4. 860, 7
invisus 350, 11
invita 620, 2. 863, 15. 900, 5. 906, 5
inviret 433, 6
invito 296, 8
invitum 78, 1. 825, 8. 914, 3
invitus 750, 8. 774, 5. 869, 10
inulas 627, 4. 718, 9
inulta 152, 2
inultæ 254, 3
inulti 716, 10
inultis 112, 2
inulto 655, 2. 740, 16
inultos 14, 1
inultus 455, 2. 492, 4. 590, 8. 667, 5
inunctis 533, 1
inungi 727, 1
invulitant 404, 3
involvo 357, 13
inurbanum 896, 6
inutile 61, 4. 337, 9. 554, 12. 585, 5. 714, 7
inutiles 432, 1
inutili 315, 2
Io vaga 882, 10
io 370, 13, 14. 463, 1, 3. 913, 9
io triumphe, *ibid.*
io Bacche, 530, 7
jocatus 564, 7
jocis 153, 9. 233, 1. 758, 10
joco 126, 4. 196, 6. 501, 6
jocos 325, 1. 568, 5. 859, 14
jocosa 49, 3. 84, 4
jocosæ 257, 3
jocose 440, 2
jocosi 423, 7. 816, 1
jocosius 553, 4
jocoso 43, 1. 327, 3. 601, 3
jocularia 508, 3
jocum 820, 8. 892, 5
jocus 12, 5. 685, 7. 843, 8
Iolchos 445, 11
Jonicos 277, 5
Ionicus 435, 8
Ionius 466, 9
Jove 5, 12. 10, 9. 111, 5. 268, 7. 734, 4
Jovem 19, 12. 266, 4. 444, 8. 466, 8. 472, 2. 503, 1. 817, 10
Jovi 86, 3. 177, 5. 263, 1. 421, 3. 460, 3
Jovis 42, 1. 108, 2. 124, 4. 222, 3. 240, 1. 250, 5. 256, 5. 340, 5. 350, 13. 397, 9. 433, 7. 493, 11. 499, 3. 806, 3
Jovis, *pro* Augusti 822, 6
ira 246, 8. 287, 4. 422, 10. 524, 8. 583, 4. 657, 3. 736, 8. 737, 1. 812, 8. 823, 2
ira furor brevis est 741, 1
iracunda 19, 12. 66, 3. 913, 3
iracundior 290, 14. 533, 5
iracundus 727, 10. 882, 7
iræ 68, 4. 69, 7. 537, 3. 740, 14. 842, 1
iram 448, 10. 466, 3. 823, 1. 881, 8. 887, 7
irarum 350, 10
iras 253, 2. 747, 6
irascat 768, 9
irasci 826, 7
iratæ 349, 2
iratis 568, 5. 639, 2. 695, 6
irato 663, 1
iratos 327, 7. 890, 6
iratum 431, 2. 633, 8. 713, 6. 881, 5
iratus 478, 4. 508, 1. 617, 9. 638, 2. 825, 8. 858, 4. 858, 17. 880, 5
irrepertum 255, 1
irresectum 448, 3
irretorto 158, 5
irrevocabile 814, 13
irrevocati 851, 10
irriguo 672, 4
irriguum 614, 5
irrisus 808, 4
irritabile 863, 4
irritant 888, 13
irritat 356, 11. 850, 11
irritum 357, 3
irroget 541, 2
irrupta 59, 2
Itala 698, 7
Italæ 422, 4
Italas 380, 2. 827, 2
Italiâ 140, 7
Italiæ 271, 2. 418, 11. 783, 7
Italiam 573, 8
Italis 813, 14
Italo 174, 4. 585, 1
Italos 361, 1
Italum 200, 2
iter 89, 1. 220, 8. 247, 6. 309, 7. 344, 4. 500, 5. 557, 2. 568, 2. 592, 15. 701, 12. 792, 9. 803, 4. 878, 3
iter faciens 697, 7
iterabimus 35, 4
iterabitur 256, 3
iterare 127, 4. 231, 3
iterat 810, 1
iteratæ 471, 2
Ithacam 683, 1
Ithacæ 763, 7
Ithacensis 758, 8
Ityn 409, 5
Jubæ 90, 3
jube 160, 7. 685, 8
jubeas 338, 6. 511, 6
jubebat 554, 9. 758, 4. 911, 9
jubebo 684, 3. 803, 8. 900, 11
jubemus 770, 5
jubente 325, 6
jubentes 213, 3
jubentium 250, 1
jubeo 514, 2. 612, 5. 646, 2. 689, 3
juberet 575, 7
juberis 785, 1
jubes 575, 7
jubet 79, 2. 337, 3. 445, 7. 8. 651, 9. 750, 3. 761, 4. 860, 6. 910, 5
jubetur 766, 1
jucunda 427, 2. 434, 1. 698, 13. 902, 5
jucundè 565, 6
jucundior 435, 9
jucundis 701, 9
jucundo 561, 8
jucundum 759, 1
jucundus 538, 8
Judæi 556, 2
Judæis 498, 3
Judæus 568, 7
Judex 251, 10. 403, 5. 622, 4. 711, 7. 746, 1. 895, 11
judicantem 200, 6
judicat 836, 3
judice 108, 7. 529, 11. 571, 4. 605, 1. 617, 11. 620, 10. 629, 2. 707, 13. 799, 5. 894, 4
judicet 859, 5
judicia 853, 7
judicibus 554, 11
judiciis 730, 10
judicio 577, 12
judicis 900, 8. 904, 6. 906, 7
judicium 552, 13. 620, 9. 853, 4. 906, 6
juge 126, 3. 170, 2. 280, 5. 353, 8. 427, 7. 439, 1
jugandis 498, 1
jugera 210, 1. 334, 4. 442, 7. 510, 7
jugerum 312, 4
jugis *priore longâ* 692, 2
jugis *priore correptâ* 232, 2. 340, 7
jugo 290, 9. 710, 10
jugulas 585, 4
jugulat 604, 6
jugulent 739, 1
jugulo, *nom.* 538, 4. 560, 12
jugum 133, 8. 167, 1. 251, 9
Jugurthæ 152, 4

Jugurthino 463, 3
Jule 366, 2
Juli Flore 742, 1
Julia 423, 3
Julium 55, 1
Julius 590, 3
umenta 813, 3
uncta 321, 6
unctæ 21, 1
unctas 97, 1
unctis 352, 11. 878, 10
unctos 535, 10
unctura 876, 10. 894, 2
ungas 156, 3
ungatur 751, 2
ungentur 125, 18
ungere 873, 2
ungit 535, 10
ungite 498, 11
unior 125, 3. 804, 6. 832, 8
uniores 278, 3
Juno 152, 1. 264, 3
Junone 251, 9
Junonis 30, 3. 531, 4
unxerit 418, 4
Jupiter 12, 1. 47, 2. 69, 2. 90, 8. 173, 1. 190, 3. 292, 3. 309, 6. 375, 7. 382, 12. 486, 11. 507, 10. 519, 2. 666, 3. 798, 6
ura 112, 1 540, 7. 595, 4. 744, 7. 799, 4. 857, 13. 867, 15. 882, 8. 895, 4
ura dare 254, 5. 908, 1
ura promere 839, 10
urabas 477, 4
urandas 829, 2
urantem 698, 8
urare 725, 8
urares 853, 6
urat 732, 12
uratus 808, 6
ure 574, 11. 583, 1. 898, 2
ure 311, 4. 407, 1. 522, 5. 633, 10
urejurando 653, 13
uremus in hæc 482, 11
jures 816, 5
jurgares 857, 12
urgatur 633, 11
urgia 832, 2. 867, 12
uris 181, 1. 506, 8. 553, 4. 636, 8. 883, 6
juris, i. e. jusculi 678, 6
jus, i. e. jusculum 537, 8. 718, 3. 719, 7
jus anceps 685, 4
jus 565, 3. 583, 11. 598, 10. 620, 8. 645, 4. 658, 2. 878, 7
jus sit liceatque 914, 2
jussa 278, 7. 500, 1. 528, 12. 675, 6. 764, 7. 771, 3. 893, 5
jussæ 782, 1
jussas 490, 8
jusserit 618, 7. 706, 6
jussi 427, 3
jussit 642, 4. 648, 7. 651, 2. 894, 12
jussus 451, 11. 469, 2. 537, 7
justa 367, 6. 705, 1. 708, 7
justi 539, 1
justior 708, 8
justis 304, 6
justitiæ 95, 1. 221, 2
justitiam 890, 8
justiùs 681, 3
justo 55, 8. 283, 11. 510, 14. 540, 9
justum 249, 4. 614, 12. 800, 9
justum poëma 550, 3
justus 648, 3. 655, 2. 829, 4
juvandis 905, 7
juvans 434, 4
juvant 5, 10
juvare 624, 2
juvas 841, 7
juvat 3, 1. 12, 9. 135, 4. 321, 7. 365, 3. 436, 6. 464, 11. 467, 1. 473, 7. 509, 8. 512, 8. 547, 2. 551, 3. 693, 4. 696, 1. 740, 6. 789, 6. 799, 2. 881, 8
juvem 428, 1
juvenca 745, 7
juvencæ 167, 6
juvencis 183, 8. 379, 1. 428, 11
juvencos 490, 10
juvencum 349, 1
juvenem 13, 1. 281, 6. 368, 5. 383, 9. 407, 6
juvenes 27, 11. 97, 2. 195, 3. 415, 3. 521, 4. 655, 9. 729, 5
juvenes patre digni 875, 2
juvenescit 371, 5
juveni 297, 11. 470, 3. 769, 5. 888, 10
juvenis 289, 3. 378, 6. 659, 7. 688, 3. 887, 9
juventa 70, 3. 307, 3. 582, 1
juventæ 246, 11. 500, 7
juventas 117, 2. 191, 6. 376, 1. 489, 7
juventus 11, 4. 22, 7. 134, 8. 263, 2. 279, 5. 628, 5. 689, 12. 738, 6
juvenum 109, 3. 134, 2. 182, 3. 305, 1. 308, 1. 323, 4. 363, 3. 411, 1. 877, 10. 879, 8
juverint 435, 3
juveris 466, 12. 681, 8
juvet 483, 5. 580, 5. 796, 11
juvit 713, 2
Ixion 296, 7. 882, 10

L.

LABANTES 272, 1
labem 852, 10
labentes 274, 3
labentis 614, 11
Labeone 537, 9
Laberi 600, 4
labetur 739, 12
labier 838, 10
labitur 10, 9. 58, 2. 739, 12
labor 19, 8. 372, 3. 622, 9. 898, 9
laborant 185, 4. 538, 11
laborantes 38, 3. 73, 7. 328, 5. 546, 9
laborarunt 449, 2
laboras 104, 6
laborat 160, 4. 547, 4. 639, 1. 705, 2
labore 428, 1. 489, 10. 506, 4. 513, 3. 597, 5. 828, 9
labore capitis et animi 728, 4
laborem 369, 3. 427, 5. 508, 10. 513, 8. 546, 1
laborent 521, 8. 911, 4
labores, *nom.* 31, 6. 261, 6. 402, 7. 694, 2. 851, 11
labores, *verb.* 524, 13. 610, 4. 869, 10
laboret 288, 7. 514, 10. 664, 2. 677, 3. 825, 8. 888, 1. 890, 1. 894, 1
labori 588, 4. 519, 14
laboribus 229, 2. 307, 7. 334, 7. 380, 5. 446, 9. 482, 2. 813, 5
laboriosa 486, 8
laboriosi 489, 2
laboris 208, 2. 508, 13. 525, 2
laboro 715, 4. 742, 2. 875, 3
laborum 124, 4. 203, 3. 376, 2. 614, 7. 891, 10
labra movet 800, 8
labris 58, 7. 511, 11. 555, 9
labuntur 205, 1. 433, 3
Lacæna 400, 8
Lacænæ 193, 7. 252, 6
Lacedæmon 30, 5
Lacedæmonium 273, 7
laceranda 350, 11
lacerant 298, 4
lacerare 349, 2
laceraverit 621, 1
lacerna 707, 14
lacertæ 93, 1
lacertis 40, 7. 270, 12. 591, 5. 859, 6
lacerto 576, 1. 729, 6

lacessit 246, 6
lacessit 131, 3
lacessiti 844, 1
lacesso 226, 4
lachani 579, 2
Lacon 454, 3
Laconi 172, 2
Laconicas 225, 4
lacryma 173, 6. 365, 808, 6
lacrymæ 822, 4
lacrymis 282, 4
lacrymosa 36, 6. 730, 6
lacrymoso 566, 8
lacrymosum 88, 1
lacte 377, 3. 843, 2
lacte depulsum 377, 3
lactis 231, 1
lactuca 678, 2
lactucæ 714, 3
lacu 210, 4. 547, 15
lacunar 224, 2
lacus 364, 3. 732, 7. 743, 7. 814, 5
lædat 611, 2. 857, 6
lædent 881, 2
lædentem 58, 10
lædere 349, 16. 551, 4. 615, 5
lædimur 851, 8
lædit 803, 8
lædunt 739, 7
Læli 619, 7
Lælius 618, 13
Laërtiade 687, 11
Laërtiadem 65, 3
læsa 125, 4
læserit 824, 7
læso 619, 2. 865, 9
Læstrigonia 312, 9
læsura 477, 3
læta 99, 1. 327, 9. 357, 7. 506, 7
lætam 86, 4. 388, 2
lætatur 230, 6
læti 44, 4. 377, 1
lætitia 159, 4
lætitiæ 102, 1. 910, 13
lætiùs 699, 7
læto, *alias* lento risu 217, 6
lætor 552, 12
lætos 370, 5
lætum 222, 7. 261, 1. 434, 10. 702, 4
lætus 13, 6. 217, 5. 288, 9. 329, 2. 356, 12. 385, 5. 460, 2. 651, 7. 763, 5. 774, 17. 775, 6. 784, 3. 865, 5
læva 704, 3. 792, 7
lævabit 864, 10
lævæ 850, 4
lævè 764, 7
læve, *v.* leve
lævi 564, 6
lævia 72, 8. 178, 4. 875, 4
Lævino, *v.* Levino
lævis 191, 6. 389, 4. 483, 8
lævo 576, 1. 671, 2. 729, 6
lævum 342, 5. 756, 11. 796, 7
lævus 346, 6. 899, 7
lagani, *v.* lachani
lagena 720, 12
lagenæ 865, 9
lagenis 717, 6
lagois 624, 2
Lalage 168, 6
Lalagen 89, 6. 91, 3
lamas 785, 4
lambere 566, 2
lambet 89, 4
lamentamur 851, 11
lamiæ 902, 11
Lamiæ *propr.* 101, 3. 136, 7. 787, 3
Lamias 314, 2
lamna 794, 10
lamnæ 155, 1
lamo 314, 1
lana 270, 5. 810, 4. 850, 6
lanæ 218, 5. 308, 5. 471, 11. 785, 8
lances 621, 6. 676, 3
lanea 589, 2, 3
languescit 312, 10
languet 824, 8
languidæ 448, 12
languidiora vina 325, 7
languido 207, 4. 355, 1. 436, 9
languidus 676, 1
languor 468, 2
languor aquosus 156, 8
Lanuvino 344, 2
lanx 750, 9
Laomedon 252, 3
lapathi herba 436, 4. 674, 2
lapidem 712, 10. 861, 1
lapides 294, 4. 337, 9. 356, 6. 414, 1. 680, 10
lapidosus 567, 6
lapillis 773, 4
lapillos 525, 4
lapis 244, 1. 579, 3
Lapithas 195, 1
Lapithis 76, 5
lapsa 231, 3
lapsus 50, 6
lapsus pede 720, 3
laquearia 215, 6
laquei 633, 10
laqueis 333, 6
laqueo 433, 13. 650, 7. 798, 14
laqueos 799, 14
laqueum 821, 8
lardi 700, 11
lardo 699, 1
Late 683, 11
lare i. e. domo 54, 3. 354, 6. 725, 7. 764, 13
lares 330, 4. 436, 11. 482, 5. 500, 1
Larem 683, 11. 699, 3
larem i. e. domum 523, 5
larga 317, 4
largè 38, 6
largimur 829, 1
largior 590, 8
largiora 226, 5
largis 364, 2. 371, 5. 486, 2
largiter 555, 3
largius æquo 871, 5
largo 690, 3
largus 411, 5
Laribus 385, 8. 565, 2. 652, 12
laris 859, 9
Larissæ 30, 6
larva 564, 9
lasanum 578, 6
lasciva 80, 1. 407, 7. 875, 6. 881, 6
lascivæ 308, 4
lascivi 302, 8. 543, 1
lascivis 138, 4
lascivos 192, 1
lassas 601, 2
lassi 434, 9. 561, 1
lasso 171, 5. 710, 12
lassum 714, 3
lassus 622, 5. 858, 2
lata 844, 3
latè 254, 6. 311, 5. 315, 1. 363, 11. 378, 5. 387, 7. 559, 3. 571, 7. 874, 5
lateat 470, 6
latebræ 797, 4
latens 450, 3
latent 399, 2. 448, 11. 462, 9
latentes 72, 2. 141, 3. 388, 6. 911, 6
latentis 40, 5
latere, *nom.* 468, 3. 526, 4. 589, 8
latere, *verb.* 589, 8
lateret 716, 1
lateri 780, 5
lateris 641, 9
laterum 594, 4
latet 36, 5. 533, 10. 724, 5
Latinæ 416, 2
Latini 456, 2. 603, 7
Latinis 602, 5. 743, 8. 766, 2. 821, 9. 866, 3
Latino 153, 1
Latinum 122, 3. 422, 4
Latio 53, 7. 379, 11. 821, 1. 844, 7
latior 891, 7
latis 90, 2. 295, 5
latitantem 301, 6

Latium 131, 6. 502, 6. 864, 8. 898, 8
atiùs 156, 1. 210, 2, 240, 4. 634, 13
atoë 121, 2
atonæ 390, 7
atonam 86, 2. 352, 8
atrantem stomachum 623, 4
atras 543, 3
atravit 741, 5
atrent 448, 14
atret 529, 5
atro 540, 2
atrociniis 541, 6
atrones 443, 5. 739, 1
atronibus 550, 7. 617, 4
atronum 550, 9
atult 857, 5
atum 56, 1. 737, 6
atum clavum 560, 4. 573, 1
atura 428, 8. 528, 2
aturi 427, 5
aturus 614, 8. 858, 13
atus lateris 60, 3. 90, 7. 178, 1. 294, 2. 336, 12. 342, 5. 347, 6. 441, 1. 465, 3. 469, 6. 527, 3. 536, 3. 652, 9. 696, 3, 754, 8. 757, 1. 762, 4
atus tegam 684, 1
atus, *adj.* 654, 4
avantes 551, 1
avatum 543, 4. 581, 1
audabant 632, 13
audabile 909, 4
audabis 812, 9
audabit 814, 8
audabunt 28, 2
audande 370, 11
audant 863, 10
audantes 364, 11
audantur 384, 9
audare 766, 4. 770, 3. 850, 8
audaret 592, 12
audari 690, 13
audarier 521, 5
audas 57, 3. 625, 1, 626, 1. 705, 8. 706, 4. 771, 3. 777, 2. 824, 4
audasti 763, 3
audat 5, 4. 506, 8. 523, 3. 583, 14, *bis.* 700, 4. 777, 9. 835, 5. 838, 2. 857, 1
audator 689, 8
audator 888, 6
audatore 911, 2
audatur 518, 3. 609, 2. 620, 10. 773, 8
audaveram 469, 1
audavere 896, 4
aude 360, 5. 382, 5. 397, 8. 606, 5. 762, 2. 853, 8. 897, 6
laudem 418, 6. 896, 1. 901, 6
lauderis 689, 5
laudes, *nom.* 27, 4. 84, 5. 396, 6. 503, 4. 798, 6
laudes, *verb.* 510, 10. 689, 5. 796, 8
laudet 506, 2. 514, 7. 611, 5. 691, 8. 821, 13. 890, 7
laudetur 778, 5
laudi 648, 5
laudibus 50, 9. 818, 6
laudis amore tumes 727, 8
laudis avarum 847, 5
laudo 166, 4. 357, 11. 763, 1. 772, 2. 795, 5
lavemur 758, 6
lavere, *infin.* 299, 2
laverit 483, 2
Laverna 800, 8
lavimus 559, 1
lavis 389, 2
lavisset 641, 1
lavit 161, 3. 264, 5. 301, 3. 491, 7
laurea 211, 5. 367, 1
Laurens 676, 4
lauro 259, 10. 361, 4
lauru 178, 2
laurum 158, 4. 304, 2
laurus 149, 6
laus 577, 2. 806, 4
lautè 719, 15
lautis 665, 6
laxu 288, 5. 653, 6. 705, 6
laxus 533, 7
Leænæ 298, 3. 323, 1
Lebedum 777, 2
Lebedus 777, 3
lecta 435, 9. 876, 3
lectas 496, 2
lecti 717, 6. 809, 11
lectica 526, 9. 657, 7
lectis 551, 12. 702, 5. 748, 1
lecto 512, 11. 529, 6. 720, 8
lecto libello 727, 9
lecto *frequent.* 580, 4
lector 821, 12
lectorem 903, 3
lectori 851, 1
lectoribus 610, 5
lectos 701, 16. 733, 2. 801, 12
lectulus 555, 4
lectum 538, 5. 853, 5
lectum, *pro* electum 325, 4
lectus genialis 732, 10
legant 588, 8
legat 547, 1. 688, 8
legati 559, 6
legatum 689, 2
lege, *nom.* 240, 9. 255, 10. 367, 4. 498, 3. 536, 16. 898, 1
legem 536, 11. 613, 2
legendo 914, 11
legendum 687, 3
legentem 536, 8
legentes 608, 2
legentibus 683, 7
legentis 770, 4
legere 577, 9
legeret 838, 8
legerit 541, 1. 673, 1
leges, *nomen*, 213, 2. 236, 9. 493, 11. 540, 1. 617, 9. 799, 4. 816, 8. 890, 8. 908, 2
leges, *verb.* 816, 8
leget 689, 1. 761, 2
legi, *verb.* 610, 3. 821, 11
legibus 338, 7. 699, 6. 828, 1
legio 574, 9
legionibus 570, 3
legis, *nom.* 416, 2
legit 602, 3
legitimum 863, 11. 896, 7
legum 506, 8. 620, 7
lemures 870, 10
Lenæe, 341, 8
lene 5, 9. 262, 1. 327, 1. 353, 2. 673, 5. 793, 5
lenes 40, 3
leni 324, 1. 673, 5. 714, 1
leniat 773, 1
lenibus 813, 2
leniet 623, 4
lenimen 124, 5
lenior 82, 2. 871, 1
lenire 451, 4. 727, 6. 907, 9
lenis, *nom.* 96, 3. 242, 8. 317, 2. 497, 8. 501, 4. 710, 11
lenit 307, 1
lenite, 103, 1
leniter 234, 1. 686, 7. 764, 6. 816, 9
lenius 800, 4
leno 659, 5
lenonis 846, 7
lenta 631, 5
lentis 58, 3. 477, 6
lentissima 597, 9
lento 217, 6. 736, 2. 862, 11
lentum 413, 4
lentus 322, 7. 847, 4
leo 93, 4
leonem 246, 7. 377, 3. 654, 9
leones 203, 4. 349, 8. 471, 7. 483, 7. 907, 5
leoni 731, 2
leonibus 456, 9
leonis 69, 5. 232, 7. 354, 11. 773, 1
leonum 90, 3
lepido 896, 6
Lepidum 826, 10
leporem 140, 9. 433, 12. 527, 5. 622, 4

lepores 793, 9
leporis 676, 6
leporum 721, 7
Lepos, *nom. propr.* 699, 9
Lesbia 464, 8
Lesbiam 390, 5
Lesbii, 73, 9
Lesbio 101, 6. 122, 5
Lesbos 776, 1
Lesboum 7, 3
Lestrygonia 312, 9
lethæa 393, 11
lethæos 475, 3
lethargicus 641, 10
lethargo 651, 6
lethi 19, 5. 109, 2. 200, 3. 701, 8
letho 328, 6. 350, 1. 403, 14
lethum 52, 7
levant fidem 856, 10
levantes 842, 12
levantia 468, 14
levare 229, 1. 473, 8. 489, 12
levarit 666, 7. 691, 1
levasset 223, 2
levat 368, 9. 502, 3
levata 482, 12
levato 474, 8
leve, *priore brevi* 847, 5
leve, *priore longâ* 710, 5
levem, 44, 5. 706, 12
leves, *primâ longâ* 12, 9. 236, 4
leves, *primâ brevi* 6, 6. 27, 13. 120, 3. 216, 1. 433, 6. 749, 4. 893, 4
levet 768, 8
levi, *primâ longâ* 231, 6. 433, 11, 902, 3
levi, *primâ brevi* 910, 8
levi, *verb.* 84, 1
Levino 571, 8
Levinum 571, 1
levior 290, 13
leviora 164, 5. 549, 4
leviore 154, 3
levis 62, 1. 77, 1. 98, 1. 191, 6. 348, 5. 485, 4. 701, 11. 706, 3. 840, 2
leviter 833, 2
levius 96, 5. 866, 10
levius miser 705, 5
lex 384. 8. 844, 2. 857, 8. 898, 1
lex operis 884, 1
lex Roscia 730, 1
liba 772, 6
libatis 699, 4
libeat 374, 9
libelli 459, 1
libellis 550, 6. 7. 84, 4
libello 612, 6. 727, 9
libellos 550, 11. 605, 4
libens 260, 8. 290, 15. 790, 3
libenter 428, 9. 511, 6. 556, 7. 543, 8. 778, 8
libentius 694, 1. 855, 2
liber, *subst.* 824, 1. 903, 4
liber, *adject.* 535, 8. 552, 4. 555, 3. 710, 1, 10 *bis*. 734, 5. 801, 2. 891, 10. 906, 3
Liber, *propr.* 51, 4. 68, 2. 230, 6. 327, 9. 398, 5. 552, 3. 818, 4. 828, 3
libera 468, 12. 469, 11. 820, 9
libera vina 879, 8
liberæ 416, 13
liberas 334, 4
liberat 393, 10
Liberi 76, 4. 423, 7
liberi 492, 5
liberior 800, 11
liberius 553, 3. 737, 2
libero 138, 5. 269, 9
Libero 286, 1
liberos 434, 5. 444, 5
liberrima 442, 4. 763, 2
liberrime 809, 1
liberta 513, 14
libertas 809, 8. 843, 6. 897, 6
libertate 545, 5. 703, 4. 774, 13
libertina 126, 7. 476, 7
libertinarum 522, 7
libertino 570, 5. 574, 6, 7. 826, 2
libertinus 665, 5. 704, 6
libertus 649, 17. 689, 4
Liberum 123, 4. 410, 8
liberum 500, 5. 730, 8
libet 67, 4. 341, 3. 433, 1. 578, 2. 765, 1
libidine 483, 4. 737, 1
libidines 410, 2
libidinibus 708, 2
libidinis 447, 7
libidinosus 466, 13
libidinum 77, 2
libido 98, 4. 521, 3 578, 8. 699, 4. 732, 8. 840, 1
Libitina 832, 13
Libitinæ 693, 10
Libitinam 360, 4
libo 711, 8
Libonis 819, 1
libra 565, 5. 866, 18
Libra *sidus* 221, 3
librarius 903, 13
libris 609, 2. 616, 3. 698, 12. 851, 4. 861, 11
librorum 785, 7. 817, 8
libros 114, 9. 487, 4. 830, 3. 853, 5
librum 739, 4. 851, 7. 873, 6
Liburnis 142, 4. 425, 1
Libya 648, 7
Libyam 156, 2
Libycis 4, 5. 773, 4
liceat 668, 5. 914, 2
licebit 112, 4. 478, 9. 655, 5. 698, 11. 749, 6. 877, 6, 907, 1
licebit, *pro* licet, *vel* quamvis 629, 7
licenter 895, 13
licentia 80, 1. 843, 4. 876, 13. 891, 9
licentiæ 422, 1
licentiam 336, 3
licet, *verb.* 192, 10. 346, 4. 356, 12. 408, 8. 412, 4. 507, 9. 522, 10. 578, 2. 598, 9. 774, 5. 801, 12
licet, *conj.* 333, 1. 441, 3. 525, 5. 587, 6. 808, 5. 913, 8
Licini 188, 1
Liciniæ 196, 1. 197, 2
Licino 899, 7
lictor 215, 5
lictoribus 760, 4
licuisse 571, 3
licuit 877, 6
ligatur 558, 1
ligna 38, 5. 562, 2. 604, 4. 755, 1
lignis 434, 8. 867, 10
ligno 908, 2
lignorum 790, 1
lignum 199, 6. 316, 1. 585, 5. 709, 13
ligonibus 280, 1. 446, 8. 788, 14
ligurierit 537, 8
Ligurine 365, 5
Ligurinum 404, 5
ligurit 680, 6
lilium 137, 7
limæ 898, 9
limat 789, 9
limatior 609, 4
limen 97, 4. 259, 1. 815, 1. 821, 13
limina 431, 4. 469, 5
liminæ 568, 6
liminis 294, 1
limis 687, 5
limites 227, 9
limitibus 867, 12
lima 69, 4. 511, 2
limum 677, 10
limus 680, 7
linea 802, 3
linenda 902, 3
lingua 365, 8. 397, 6. 603, 3. 726, 8. 820, 3. 864, 8. 877, 4. 881, 10. 898, 8
linguæ 285, 1. 299, 3. 386, 4
linguam 744, 7
linguis 239, 1
lino 677, 8

linquare 112, 2
linque 288, 10
linquenda 208, 3
linquere 311, 10
linquimus 560, 3
linquis 133, 5
linquit 598, 7
lintea 60, 8. 409, 2. 483, 1
lintrem 558, 8
lintres 814, 3
linunt 852, 12
Liparæi 300, 3
Lippi 515, 6
lippis 563, 2. 582, 2
lippum 740, 7
lippus 533, 1. 559, 7. 727, 1
liquere, *præter.* 898, 3
liques 47, 4
liquescere 568, 6
liqui 349, 5
liquidæ 260, 3
liquidam 94, 3
liquidi 510, 11. 789, 5
liquidis 23, 2. 395, 1
liquidum 133, 1. 235, 2
liquidus 781, 1. 864, 7
liquimus 134, 8
liquor 254, 7
liquorem 118, 3
Lirim 314, 8
Liris 119, 2
lis 879, 1
lite 273, 5. 648, 9. 857, 9
litem 595, 2. 648, 9
lites 563, 7. 582, 4. 736, 6. 799, 5
litibus 370, 8. 910, 9
litigiosus 665, 9
litium 307, 2
litterulis 856, 7
littora 227, 5. 236, 7. 484, 6. 468, 11
littore 10, 4. 123, 3. 383, 14. 466, 11. 656, 7
littoribus 314, 8
littoris 260, 11
littus 107, 1. 188, 4. 315, 2. 499, 9
litui 150, 3
lituo 5, 10
litura 898, 11
lituram 846, 2
Livi 835, 3. 836, 4
livida 36, 2
lividas 402, 8
livido 488, 3
lividos 167, 10
lividus 552, 7. 838, 5
loca 89, 3. 805, 7. 831, 10. 899, 4
locabat 587, 1
locas 227, 2
locavit 701, 19
locis 450, 4. 901, 1
loco 412, 6. 468, 10. 708, 9. 858, 5. 870, 4
loco grato 859, 4
locorum 144, 1. 745, 5
loculis 532, 4
loculos 576, 1. 651, 7. 729, 6. 847, 1
locum 588, 4. 772, 10. 787, 9. 801, 3. 880, 3
locuples 227, 6. 647, 8. 684, 11. 733, 4. 755, 8
locuplete 701, 15
locupletem 761, 5. 842, 9
locupletibus 726, 11
locupletior 514, 11
locus 173, 4. 546, 4. 551, 2. 567, 7. 593, 9. 590, 6, 627, 6. 751, 4. 763, 7. 792, 5. 822, 10. 874, 9
locutas 831, 1
locuto 695, 3
locutus 437, 1. 575, 2. 765, 13
loliginis 552, 14
lolium 701, 2
Lolli 402, 8. 735, 1. 809, 1
Lollius 826, 10
longa 112, 4. 178, 1. 194, 1. 217, 10. 273, 4. 402, 2. 513, 10. 528, 13. 555, 3. 671, 10. 726, 6, 7. 894, 11
longæ 569, 4. 700, 10
longam 22, 3. 48, 1. 469, 15
Longarenus 524, 4
longas 97, 7. 385, 11
longè 398, 7. 547, 12. 556, 5. 567, 4. 571, 7. 577, 6. 593, 1. 689, 6. 716, 4
longi 208, 1
longinquis 768, 6
longis 766, 8. 901, 7
longo 12, 8. 446, 11. 458, 1. 526, 4. 691, 1. 774, 8. 828, 2. 904, 2
longorum 909, 2
longos 348, 11. 668, 8. 773, 8
longum 172, 7. 258, 1. 543, 4. 568, 1. 743, 4. 903, 5
longùm 913, 8
longus 253, 8. 297, 12
longus spe 888, 5
loquacem 507, 3
loquaces 303, 6. 594, 5
loquaci 690, 12
loquaciter 796, 4
loquamur 803, 5. 831, 4
loquar 341, 7. 370, 9. 598, 5
loquatur 881, 13. 893, 10
loquax 295, 1
loquenda 382, 6
loquendi 878, 7
loquens 531, 6
loquentem 91, 4. 753, 12
loquentes 590, 4
loquentis 546, 7
loquêris 826, 3. 881, 3
loqui 420, 5. 473, 4. 597, 12. 762, 5. 890, 1
loqui magnum 897, 4
loqui oro rotundo 901, 6
loquimur 48, 1
loquitur 608, 1
loquor 398, 9. 866, 5
lora 270, 12
loricis 114, 10
loris 799, 10
luam 490, 8
lubet 641, 11
lubrica 674, 3
lubricus 80, 6. 474, 4
Lucana 428, 14. 659, 8
Lucanæ 793, 8
Lucani 868, 4
Lucania 616, 10
Lucanus 616, 6. 714, 1
luce 407, 3. 635, 3. 904, 5
lucellum 689, 15. 817, 1
lucem 287, 3. 383, 5. 864, 3
lucem dare 885, 4. 912, 2
Luceriam 308, 6
lucernâ sub clarâ 707, 7
lucernæ 328, 2
lucernas 287, 2
lucernis 102, 5. 580, 6. 615, 9
luces 391, 2
lucet 758, 1
lucibus 423, 6
lucida 15, 2. 342, 6
lucidas 253, 4
lucidum 196, 2. 495, 2
lucidus ordo 876, 3
Lucili 599, 3. *bis.* 608, 2. 616, 1. 620, 1
Lucilius 545, 2. 549, 8. 606, 6. 609, 3. 615, 1. 618, 10
Lucina 444, 6. 497, 9
lucis, *masc.* 21, 6. 56, 4
lucis, *femin.* 868, 11
lucos 258, 6
lucrata 893, 1
lucratus 396, 5
Lucretilem 71, 3
lucri 412, 3. 781, 6
Lucrina 435, 3. 674, 9
Lucrino 210, 3
lucro 166, 1. 509, 6. 641, 9
lucro appone 39, 7
lucrum 310, 4. 468, 5. 910, 9
luctamur 831, 7
luctandum 695, 4
luctantem 5, 2
luctantis 822, 9
luctantur 861, 2
luctere 382, 4
luctum 484, 9

luctuosæ 275, 4
luctuosis 288, 1
luctus 237, 6
Luculli 858, 1
Lucullus 756, 1
lucum 755, 1
lucus 31, 1. 874, 6
ludas 662, 2
ludentem 196, 7. 881, 6
ludentes 726, 9
ludentis 864, 11
ludere 167, 8. 307, 9. 308. 4. 338, 5. 357, 8. 563, 2. 619, 8. 653, 6. 868, 9. 905, 9
ludere par impar 661, 4
luderet 839, 5
ludi 850, 2
ludibrium 61, 7
ludicra 725, 4. 752, 7. 847, 6
ludis, *nomen.* 610, 6. 764, 14. 349, 5
ludis *verb.* 413, 2. 687, 10
ludit 258, 3. 295, 6. 317, 7. 548, 8
ludo, *nom.* 259, 2. 508, 7. 724, 3. 892, 9
ludo, *verb.* 12, 8. 233, 2. 604, 7. 808, 7
ludos 498, 5. 697, 12. 720, 10. 788, 2
ludum 299, 1. 357, 5. 370, 6. 575, 18. 789, 7. 814, 8. 859, 14. 866, 2. 875, 10
ludum Fortunæ 147, 1
ludum amori dare 299, 1
ludus 823, 1. 909, 1
ludus erat 635, 10
lues, *verb.* 274, 1
lugubre 464, 2
lugubres 94, 2. 153, 5
lugubri 256, 6
lugubris belli 153, 5
lumbis 721, 8
lumbos 469, 6. 558, 10. 578, 2
lumina 490, 15. 706, 7
lumine 372, 2. 739, 4
luminibus 278, 6
luna 20, 5. 55, 2. 168, 10. 192, 4. 330, 2. 477, 1. 499, 7. 588, 7
lunæ 226, 8. 320, 5. 371, 8. 392, 9. 674, 3. 782, 2
lunam 214, 3. 448, 2. 494, 9. 589, 7. 716, 8
lupa 344, 2
lupatis 35, 4
lupi 452, 7. 590, 6
lupinis 654, 3. 762, 1
lupis 125, 8. 440, 5. 456, 9. 482, 6
lupo 436, 3
Lupo *nom propr.* 619, 3
luporum 380, 10
lupos 72, 5. 453, 2. 471, 7
lupos *pisces* 626, 4
lupum 65, 12
lupus 89, 5. 318, 1. 477, 7. 617, 14. 618, 3. 630, 1. 799, 13. 858, 3
lupus *piscis* 625, 4
lurida 489, 8
luridi 413, 8
luridum 265, 6
luscinias 661, 1
Luscio *propr.* 560, 2
luserat 697, 13
lusimus 122, 2
lusisse 789, 7
lusisti 871, 4
lusit 350, 9. 400, 1. 843, 7
lustra 363, 1. 575, 14
lustratam 341, 1
lustro, *nom.* 418, 4
lustrum 166, 6. 502, 7
lusum 563, 1
luteum 604, 7
luteus 466, 6
luto 738, 3. 777, 7
lutulenta 680, 10. 860, 3
lutulentum 606, 6
lutulentus 545, 7
lux 561, 3. 698, 10
luxuria 646, 4
luxuriam 658, 9. 891, 12
luxuriantia 864, 9
Lyæo 32, 3. 327, 4. 464, 12
Lycæo 71, 4
Lycambæ 454, 11
Lycambem 821, 2
Lyce 291, 1. 412, 7, 8
Lycen 415, 2
Lyciæ 264, 6
Lycias 37, 2
Lycidam 228, 7
Lycio 583, 8
Lycisci 469, 9
Lyco 322, 3
Lycorida 125, 5
Lycum 124, 1
Lycurgi 231, 7
Lycus 322, 2
Lyde 295. 3. 296, 11. 351, 3
Lyden 193, 6
Lydia 34, 1. 57, 1. 97, 8. 289, 6. 7
Lydiæ 290, 11
Lydis 424, 1
Lydorum 569, 5
lympha 160, 5. 193, 4. 485, 4. 559, 1
lymphæ 296, 12. 303, 7. 866, 6
lymphatam 140, 5
lymphis 433, 8. 568, 4
lyncas 204, 1. 390, 4
lynceis 526, 1
Lynceus 726, 14
lyra 49, 1. 87, 5. 193, 6. 321, 9. 352, 7. 420, 6. 490, 10. 812, 13
lyræ 27, 3. 42, 2. 257, 3. 364, 6. 375, 2. 460, 5. 865, 14. 909, 3
Lyricis 7, 4
Lyrim, *v.* Lirim,
Lysippo 853, 2

M.

Macedo 310, 6
macelli 794, 5
macello 680, 3
macellum 659, 3
macerat 476, 8
macerer 58, 3
machina 861, 1
machinæ 20, 2
macies 19, 2. 349, 9
macra 762, 11. *bis.*
macrescit 740, 12
macro 575, 17
macros 565, 8
macrum 847, 7
mactata 82, 2
macte 521, 1
maculant 566, 13
maculis 903, 11
maculosum 384, 8
madet 325, 8
Mænius 513, 16. 532, 8. 19. 793, 13. 794, 11
Mæonii 26, 1
Mæonius 399, 1
Mævium 465, 2
magicos terrores 870, 9
magis 99. 2. 197, 6. 202, 2. 289, 5. 428, 7. 435, 4. 471, 4. 525, 4. 529, 1. 596, 8, 608, 4. 669, 5, 6. 904, 4
magis ac magis 678, 3
magister 279, 1. 741, 3
magistra 635, 10
magistri 662, 7. 725, 8
magistro 294, 3. 810, 2
magistrum 909, 11
magna 250, 5. 257, 6. 271, 1. 335, 5. 531, 6. 541, 6. 548, 7. 669, 4. 684, 10. 774, 5. 841, 7
magna pars 577, 4
magnâ 584, 6, 589, 8. 696, 5
magnæ 52, 8. 386, 3. 799, 5
magnam 350, 14. 727, 7
magnas 312, 3. 601, 7. 604, 5
Magnessam 283, 3

magni 42, 1. 385, 10. 449, 6. 490, 14. 508, 13. 575, 18
magni pendis 681, 10
magnis 559. 5. 570, 3. 575, 19. 620, 2. 704, 5
magno 510, 8, 12. 524, 7, 9. 528, 11. 529, 5. 576, 6. 591, 6. 597, 4. 606, 8. 701, 8. 895, 5
magnorum 477, 3. 543, 3
magnos 13, 9, 151, 1. 585, 2
magnum 212, 4. 263, 1. 337, 2. 451, 7. 549, 2. 553, 10. 575, 8. 583, 12. 596, 1. 596, 7. 665, 7. 689, 12
magnum fecit quod, &c. 602, 5
magnum loqui 897, 4
magnus 443, 1. 550, 7. 688, 1, 5
magnus 105, 1. 850, 12
Maiâ nate 692, 5
Maiæ 13, 3
majestas 422, 6. 854, 12
major 17, 6. 235, 4. 240, 9. 323, 7. 387, 1. 416, 9. 428, 4. 577, 2, 14. 389, 2. 669, 5, 13. 774, 16. 780, 2. 891, 9
major juvenum 904, 8
majora 541, 4. 684, 4. 776, 3. 805, 3
majore 369, 7. 588, 11. 608, 1. 851, 5
majorem 626, 5. 668, 10. 669, 11. 692, 6
majores 703, 5. 716, 11. 826, 3. 839, 12
majori 514, 9
majoribus 563, 8. 570, 9. 803, 2
majoris 771, 1
majorum 274, 1. 311, 4. 618, 9
majus 50, 13. 264, 11, 297, 4. 370, 1. 382, 2. 450, 13, *bis*. 497, 6. 537, 11. 953, 11. 719, 5. 740, 14. 747, 2. 806, 19
mala, *id est*, maxilla, 232, 8
malo consuetudo 534, 2
mala scabies 913, 2
mala *adject. ablat. sing.* 18, 11. 63, 3. 465, 1. 692, 6
mala, *plur.* 201, 4. 275, 4. 299, 2. 524, 5. 526, 3. 533, 1. 547, 8. 575, 14. 620, 8. 656, 5. 663, 10. 677, 3. 728, 3. 851, 6. 685, 2. 913, 1
mala carmina 863, 8
mala, *i. e.* poma 530, 7
malarum 434, 2
malas, *id est*, maxillas 349, 10
malas, *adject.* 438, 4
malè 40, 8. 190, 4. 410, 1. 533, 7. 535, 1, 4. 550, 6. 597, 10. 672, 9. 691, 9. 700, 13
malè dispari 74, 4. 553, 9
malè feriatos Troas 388, 1
malè natis versibus 852, 8
malè nominatis verbis 305, 3
malè seu benè cesserat 616, 3
malè re gestâ 642, 6
malè rem gerere 645, 6
malè sanos 818, 3
malè sarta 745, 2
malè tornatos versus 911, 10
malè tutæ mentis 650, 13
malè validus 686, 4
maledicit 651, 1
maledicunt 717, 2
mali 337, 10. 467, 10. 525, 3. 558, 2
malignè 850, 8
malignis 557, 1
malignum 219, 1
malignus 110, 2
malis 59, 2. 482, 2. 596, 5. 645, 4. 650, 11
malis *pro* pomis 679, 8
malis, *verb.* 338, 7. 603, 10. 604, 5. 610, 6
malit 21, 7. 678, 4
mallem 510, 12. 720, 10. 854, 4
malles 911, 11
mallet 571, 8. 704, 7
malo 61, 1. 478, 8. 536, 3. 554, 13. 667, 3. 844, 3
malo crure, *id est*, non concinno 527, 2
malo, *verb.* 879, 11
Malobathro 175, 3
malos 454, 9. 512, 7
Malthinus 519, 9
malvæ 120, 3. 436, 3
maluit 586, 2
malum, *neut. substan.* 474, 8. 523, 8, 11. 617, 11. 699, 10
malum, *adject.* 468, 14
malum, *adverb.* 672, 6
malunt 851, 1
malus, *substant.* 60, 4. 358, 1
malus *adject.* 90, 7. 470, 7. 517, 6. 544, 3. 676, 4
malus Jupiter 90, 7
malus pudor 642, 8
malus, *pro* ineptus 841, 6
mammæ putres, 458, 7
Mamurrarum 561, 1
manabat 73, 3
manant 184, 2. 485, 3
manantibus 433, 5
manare 822, 7
manaret 592, 10
manat 365, 6, 698, 1. 902, 8
manca 710, 6
mancipat 866, 19
mancipiis 755, 8
mancipium 703, 3
mancum 857, 11
mandabo 819, 2
mandare 571, 9
mandata 786, 2. 881, 3
Mandela 817, 4
mandentur 888, 10
mane, *verb.* 284, 8
manè, *adverb.* 386, 1. 532, 5. 580, 2. 659, 4. 665, 6. 666, 6. 753, 13. 765, 5, 9. 818, 5. 839, 10
maneant 112, 2
manebo 748, 3
manemus 561, 1
manent 297, 3. 493, 4. 845, 2
manentem 357, 11
manentis 887, 2
Manes 22, 4. 589, 1. 842, 10
manet, à maneo 5, 12. 58, 1. 109, 1. 228, 6. 470, 10. 474, 2. 484, 7. 490, 7
manet, *subjunct.* à mano, 22, 296, 5. 793, 6. 808, 5
mangonum 857, 3
manibus 341, 1. 538, 6. 550, 8. 665, 6. 680, 6. 690, 14. 797, 12. 821, 11. 825, 3. 833, 4. 848, 6
manicis 801, 12
manifestum 686, 5
Manium 452, 2
Manlio 324, 5
mannis 442, 8. 766, 3
mannos 344, 6
manserunt 845, 2
mansuri 567, 2
mantica 578, 3
manu 132, 6. 195, 2. 198, 2. 313, 8. 437, 5. 592, 3. 597, 9. 778, 7. 896, 2
manum 440, 3. 443, 5
manus 250, 5. 332, 1. 406, 3. 550, 12. 555, 12. 903, 7
manus *pro* robur, *vel* exercitus 275, 5. 443, 5. 466, 2. 480, 2. 501, 5
manus, *plural.* 74, 5. 134, 8. 330, 1. 382, 11. 393, 8. 449, 2. 487, 1. 491, 5. 559, 1
mappa 719, 11. 750, 8
mappis 680, 8
Marcelli 54, 5
marcentem 678, 1
mare 5, 1. 18, 2. 26, 6. 47, 3. 50, 11. 59, 5. 58, 5.

100, 2. 109, 4. 153, 6, 184, 2. 194, 2. 232, 1. 333, 2. 337, 8. 356, 6. 384, 3. 409, 1. 431, 2. 435, 6. 472, 3. 477, 8. 485, 5. 508, 10. 509, 6. 674, 4. 732, 7
marem 672, 2
Mareotico 140, 5
mares 87, 3. 908, 5
mari 67, 4. 168, 10. 358, 4. 450, 15. 464, 1. 6. 465, 5. 501, 5. 688, 4
maribus 730, 3
Maricæ 314, 7
marina 719, 1
marinæ 36, 5. 342, 5. 387, 2. 406, 9
marino 331, 8
marinus 446, 5
maris 24, 8. 106, 1, 171. 5. 227, 4. 383, 10. 752, 6. 777, 2
maris expers 714, 10
marita 458, 7. 498, 3
maritæ 431, 6
mariti 72, 3. 278, 4. 842, 4
maritis 732, 12. 908, 1
marito 278, 8. 295, 8. 297, 11. 304, 5. 658, 1. 708, 6
maritos 183, 11
maritum 168, 6
maritus 268, 1
Marius 665, 1
marmor 753, 10. 868, 6
marmora 227, 1. 395, 7
marmore 80, 4
marmoream 364, 4
marmoreum 815, 1
marmoris 839, 2
Marsa 489, 15
Marsæ 237, 2
Marsæus 523, 4
Marsi 305, 10
Marsi, *plural.* 480, 1
Marsia 580, 2
Marsis 450, 12
Marsus 6, 3. 268, 4
Marte 74, 2. 206, 6. 270, 1, 11. 416, 4
Martem 27, 6
Marti 109, 3. 253, 4
Martia bella 908, 5
martiales 72, 5
Martii campi 365, 11
Martiis 285, 1
Martio 284, 2. 416, 12
Martis 251, 7
mascula 279, 7. 821, 5
masculæ 447, 7
Massagetas 135, 3
Massica 677, 5
Massici 5, 6
Massico 178, 4
Massicum 325, 4
mater 79, 1. 362, 5. 383, 9. 474, 6. 539, 1. 593, 9. 643, 14. 644, 1. 666, 4. 667, 1. 807, 5. 811, 6
matercula 760, 5
materiam 337, 10. 875, 16
materies 883, 6
materna 50, 5
maternis 793, 13
maternus 570, 2
Matina 483, 2
Matinæ 369, 1
Matinum 107, 1
matre 67, 1. 166, 2. 335, 1. 371, 5. 573, 9
matrem 92, 3. 93, 5. 618, 2. 650, 7
matres 98, 5. 131, 7. 183, 8. 305, 1. 488, 6. 497, 8
matri 669, 2
matribus 5, 11
matris 182, 5. 280, 3. 377, 2. 388, 7. 650, 12
matrona 246, 3. 264, 3. 523, 12. 809, 3. 882, 2. 893, 5
matronæ 526, 5. 708, 7
matronam 523, 3
matronas 525, 2
matronis 66, 4. 423, 8
matrum 726, 8
matura 277, 6
maturare 283, 3
maturè 725, 2. 767, 12. 839, 6
maturet 193, 7
maturior 220, 2
maturo 307, 8
maturos 381, 5. 497, 7. 829, 1
maturum 383, 3
maturus senex 882, 1
matutina 697, 9
Matutine pater 694, 1
mavis 12, 4. 258, 2. 346, 4. 350, 3. 527, 3. 546, 10. 789, 11
Mavortis 397, 3
Maura 171, 1
Mauri 12, 10. 88, 6
Mauris 293, 7
mavult 627, 4
maxima 586, 3. 643, 15. 646, 7. 728, 2
maxima pars hominum 649, 16
maxima pars vatum 875, 2
maximè 416, 1. 519, 1. 543, 3. 655, 3. 735, 1
Maximi 363, 6
maximus 693, 6
mazonomo 721, 4
me 6. 4, 5. 7, 4. 24, 5. 30, 5. 58. 8. 120, 2, 3. 237, 1. 3. 256, 5. 322, 7. 353, 5. 536, 7. 554, 8
me geili 684, 2
meque et te 778, 6
mea 73, 1. 85, 1. 178, 8. 224, 2. 357, 12. 371, 6. 412, 7. 477, 4. 536, 14. 538, 7. 575, 11
meæ 16, 6. 171, 4. 220, 1. 312, 5. 322, 7. 370, 9. 449, 2. 494, 6
meam 89, 6
mearis 22, 5
mearum 219, 5. 265, 1. 734, 1
meas 365, 6. 458, 2
mecum 33, 3. 154, 2. 170, 1. 173, 4. 174, 1. 248, 6. 260, 8. 324, 5. 555, 8. 598, 1. 655, 11. 658, 9. 759, 3. 788, 7. 811, 10. 887, 1
mecum facit 836, 3
Medea 438, 7. 882, 9. 889, 3
Medeæ 449, 4
Medi 215, 1
media 457, 3. 648, 7. 660, 4
mediâ de nocte 767, 3. 816, 3
media inter carmina 847, 11
mediæ 320, 6
mediam noctem 604, 3
medias 246, 8. 347, 7
mediastinus 788, 1
medicata 270, 5
medici 733, 13. 840, 10
medicis 768, 9. 866, 7
medicorum 840, 9
medicum 512, 12. 641, 10
medicus 651, 8. 666, 7
mediis 801, 7
medio 164, 1. 356, 4. 527, 8. 559, 14. 886, 5. 894, 3
medio die 713, 4
mediocribus 555, 1. 10. 575, 11. 905, 2
mediocris 504, 12
mediocritatem 189, 1
mediocriter 816, 11
medios 310, 1. 417, 4. 643, 13. 738, 7. 890, 5
Medis 153, 3. 254, 5
meditans 340, 4. 592, 1
meditantibus 860, 14
meditantis 320, 3
meditantur 288, 5
meditare 860, 4
meditatur 278, 2. 417, 8
mediter 663, 3
meditor 412, 1
medium 513, 15. 520, 3. 572, 7. 640, 6. 701, 14. 809, 9. 886, 5. 904, 10
medius 433, 4. 254, 7
Medo 113, 4. 268, 4
Medos 14, 1

medulla 447, 3
medullis 774, 1
meritis 361, 3. 397, 4. 828, 8
merito 507, 10. 550, 4. 572
Medum flumen 187, 1
Medus 288, 1. 418, 9. 501, 6
Medus acinaces 102, 5
Megillæ 103, 5
mei 101, 4. 360, 3. 390, 5. 699, 2
meiat 707, 11
meis 71, 6. 256, 7. 312, 2. 394, 2, 402, 5. 411, 8. 428, 12. 448, 5. 468, 11. 494, 9. 559, 7
Meleagri 885, 7
melimela 716, 7
melior 32, 6. 65, 10. 126, 5. 240, 7. 276, 6. 301, 1. 484, 3. 533, 8. 568, 3. 674, 5. 706, 15. 730, 1. 774, 7. 787, 2. 871, 1
melior pars 482, 1
meliora 115, 1. 524, 10. 622, 1. 701, 2. 831, 8. 899, 9
meliore 104, 7. 640, 2. 650, 1
meliorem 684, 12
meliori 598, 1. 728, 8
melioribus 684, 2. 741, 7
melioris 616, 1. 672, 1. 707, 11
melius 11, 2. 348, 10. 370, 1. 482, 9. 502, 7. 525, 6. 617, 7. 634, 2. 732, 11. 749, 2. 753, 6. 859, 12. 878, 3
melius 195, 7. 255, 1. 313, 3. 334, 1. 383, 8. 513, 12. 555, 6. 583, 11. 601, 7. 606, 3. 673, 6. 692, 4. 713, 5. 716, 9. 735, 4. 810, 9. 901, 3. 911, 8
mella 172, 5. 231, 4. 312, 8. 432, 5. 485, 3. 623, 1. 673. 3. 822, 7
melle 618, 4. 905, 5
melli est 696, 1
mellitis placentis 772, 7
melos 258, 1
Melpomene 94, 3. 361, 4. 372, 1
membra 5, 8. 452, 7. 489, 3. 506, 4. 550, 2. 554, 8. 593, 7. 721, 5. 727, 2
membra dedit sopori 632, 5
membranam 638, 1
membranis 907, 1
membris 407, 7. 813, 7. 873, 3
memento 31, 5. 159, 1. 223, 4. 356, 2. 465, 4. 671, 10. 681, 6. 687, 4. 769, 7
memini 598, 1. 715, 6. 836, 5
meminisses 697, 1
meminit 743, 8. 855, 2
Memnona 604, 6
memor 125, 1. 136, 4. 346, 5. 385, 10. 412, 4. 631, 1. 671, 9. 701, 10. 904, 10
memorata 864, 4
memoratur 511, 7
memorem, *nom.* 58, 7. 298, 13. 305, 10
memorem, *verb.* 52, 5. 590, 4. 843, 3
memores 314, 4. 415, 9. 563, 6
memori 681, 7. 695, 7
Memphim 343, 2
men' 610, 9. 651, 13
Mena 765, 2
Menam 764, 10
Menandro 639, 5. 834, 1
mendacem 566, 10. 799, 3. 910, 10
mendaci 490, 10
mendacior 840, 6
mendax 219, 1. 242, 6. 297, 9. 759, 5. 799, 2. 857, 15
mendici 516, 2
mendosa 575, 12
mendosè 673, 4
mendosum 799, 3
Menelaum 655, 11
Meneni 666, 2
mens 57, 5. 230, 4. 268, 8. 378, 7. 405, 1. 450, 11. 489, 3. 548, 6. 724, 4. 740, 15. 903, 7. 906, 6
mens animusque 787, 5
mensa 215, 9. 531, 6. 538, 5. 627, 7. 675, 5
mensæ brevis 890, 7
mensam 651, 9. 714, 6
mensas 621, 6. 635, 9. 905, 4
mense 575, 7. 778, 3. 832, 4, 8
menses 185, 3. 390, 10. 666, 4
mensem 406, 9
mensis 295, 2. 385, 6. 681, 4
mentorem 106, 2
mente 121, 3. 250, 3. 340, 2. 427, 5. 508, 10. 633, 1. 695, 7. 768, 7. 770, 4. 863, 6
mentem 68, 1. 70, 2. 140, 5. 159, 2. 634, 9. 665. 9. 667, 3. 710, 11. 839, 3. 840, 2
mentem addere 858, 11
mentes 338, 2. 457, 4
mentiar 696, 1
mentibus 327, 5. 833, 4
mentio 552, 7
mention 590, 1
mentis 215, 6. 593, 3. 595, 9. 644, 4. 646, 5. 560, 13. 865, 15
mentita 767, 2
mentite 683, 2
mentito 388, 1
mentitur 726, 6. 886, 4
mento 176, 2. 447, 2
meo 101, 3. 199, 5. 428, 1. 451, 1. 473, 3. 478, 7. 493, 1. 612, 6. 656, 9
meo sum pauper in ære 857, 2
meorum 174, 5. 408, 5. 613, 3. 777, 5
meos 316, 5. 550, 11
mera 553, 1. 766, 10. 809, 8
meraco 865, 12
mercantur 525, 10
mercarier 641, 4
mercaris 867, 5
mercator 5, 3. 119, 6. 506, 5. 507, 7. 728, 5. 801, 7. 882, 3
mercatorem 337, 1
mercatores 506, 3
mercatur 766, 8. 866, 18
mercaturis 649, 2
mercatus 693, 3
merce 119, 7. 281, 5. 411, 8
mercede 104, 1. 252, 3. 635, 2. 705, 3. 812, 6
mercedem 397, 2. 527, 5. 538, 3
mercedes 518, 6. 577, 1
mercem 525, 7
mercemur 320, 2. 756, 1
mercenaria vincla 765, 8
mercenarius 693, 2
merces, *edis*, 111, 3 248, 4
merces, *plural.* à merx 358, 8. 547, 7. 857, 1. 910, 4
mercetur 766, 7
Mercuri 41, 1. 294, 3
Mercuriale 641, 5
Mercurialium 223, 2
Mercurius 96, 4. 117, 3. 177, 1. 644, 7
merdis 500, 1
merearis 513, 2
merebere 411, 2
merentem 251, 4
merentis 762, 2
meret 903, 4
meretrice 548, 12. 605, 3. 738, 2
meretrici 809, 3
meretricibus 523, 7
meretricis 653, 11. 662, 2. 808, 1
meretricula 707, 5
meretrix 133, 6. 788, 12
mergos 466, 12. 628, 4
meri 82, 1, 137, 3
meridiem 352, 1

Merionem 27, 8. 65, 8
merita 352, 12. 369, 9
meritis 361, 3. 397, 4. 828, 8
merito 507, 11. 550, 4. 572, 2. 649, 3
meritorum 858, 13
meritum *particip.* 541, 4. 619, 1
mero 31, 7. 58, 5. 76, 5. 175, 1. 195, 2. 209, 2. 302, 2. 316, 1. 326, 2. 365, 3. 385, 7. 468, 9. 614, 5. 678, 8. 819, 4. 911, 4
meros 862, 1
mersare 672, 7
mersea 382, 3
mersor 726, 2
meruere 898, 4
merui 896, 1
merulas 721, 9
merulis 913, 7
merum 39, 1. 353, 2
merus 548, 11
merx 522, 6
Messala 574, 3. 611, 7
Messalæ 905, 2
Messi 563, 5, 7
Messius 564, 3
messorum 438, 1
metá 3, 1
metallis 774, 12
metam 909, 8
metata 212, 5
metato 635, 1
Metaurum flumen 379, 9
Metello 146, 1. 619, 2
Metellæ 660, 5
metendo 417, 11
Methymnæam 718, 8
metiente 442, 1
Metii 906, 7
metire 464, 10
metiretur 513, 11
metiri 527, 3. 767, 13
metit 647, 2. 868, 4
metu 92, 3. 134, 9. 230, 4. 333, 5. 428, 3. 512, 6. 540, 7. 554, 15
metu exanimem 512, 6
metuam 290, 2. 305, 7. 869, 5
metuas 513, 8. 550, 10
metuat 529, 8. 753, 5
metuant 100, 4
metuebat 513, 14
metuemus 207, 3
metuenda 643, 10. 842, 8
metuende 51, 5. 230, 7
metuendus 245, 4
metuens 5, 3. 321, 5. 335, 6. 517, 3. 547, 10. 634, 10. 649, 5. 708, 1. 800, 8. 801, 2. 857, 5
metuente 155, 6
metuentes 299, 3
metuenti 690, 9
metuentia 688, 6. 717, 1
metues 74, 3. 708, 13. 809, 1
metuet 801, 1
metuit 189, 9. 295, 6. 384, 6. 740, 6. 799, 13. 815, 15. 846, 2
metum 337, 1. 464, 11
metuo 618, 9
metus 100, 1
metuunt 72, 4. 131, 8. 183, 8. 547, 11
Mevium 465, 2
meum 2, 1. 57, 3. 357, 15. 435, 7. 676, 8
meus 510, 3. 527, 7. 574, 2. 581, 7
meus, *id est*, amicus 407, 3
mî *pro* mihi 513, 16. 523, 6. 529, 8. 532, 10. 353, 8. 554, 4. 817, 11
mica 332, 4
micat 54, 5
mictum 590, 2
migravit 848, 2
migret 893, 2
mihi 46, 1. 57, 5. 70, 6. 81, 3. 121, 1. 124, 5. 172, 3. 357, 10. 361, 3. 389, 5. 440, 6. 511, 9. 532, 6. 536, 15. 555, 5. 563, 4. 577, 14
miles 26, 3. 200, 1. 267, 4. 270, 3. 387, 1. 431, 1. 462, 3. 506, 4. 507, 6. 508, 9. 858, 1
Mileti 805, 9
militabitur 428, 9
militaria 462, 5
militaris 35, 3. 90, 1
militat 741, 6
militavi 342, 5
milite 63, 4. 416, 4
militet 742, 1
militia 178, 1. 245, 2. 261, 4. 506, 6. 622, 6
militiæ 171, 6. 174, 2. 362, 11. 841, 6
militiam 76, 2. 113, 2. 813, 12
militibus 269, 7. 698, 6
militum 270, 7. 327, 8. 443, 6
mille 282, 8. 442, 7. 462, 7. 510, 8. 587, 4. 613, 4. 643, 17. 645, 2. 649, 11. 658, 11. 669, 12, *bis.* 753, 12. 755, 3
mille ovium 655, 10
millia 510, 2. 559, 2. 567, 1. 615, 12. 726, 7. 756, 4
millia centum 641, 3
milliá terna 680, 3
millibus 649, 11. 867, 6
millibus octo 856, 5
Milonius 615, 8
milvio 483, 6
milvius, *nom. prop.* 706, 10
milvius 799, 14
Mimas 263, 5
mimæ 516, 2. 523, 5
mimis 523, 7
Mimnermus 758, 10. 863, 3
mimo 849, 6
mimos 600, 4
mimum 810, 3
minabitur 111, 1. 903, 9
minaces 176, 1. 342, 8. 399, 3
minaci 150, 2
minacis 480, 2
minacium 195, 8
minæ 243, 5. 396, 2
minantem 768, 3
minantis 639, 3
minarum 881, 5
minas 373, 4. 454, 1
minaci 43, 4. 263, 6
minati 183, 7
minatus 461, 3
minax 52, 2. 843, 9
mineris 541, 6
Minerva 621, 5. 906, 5
Minervæ 252, 4. 300, 2. 387, 9
minimè 547, 2. 655, 6
minimis 526, 13
minimo 546, 3
minimum 846, 4. 898, 4
minimùm 48, 2. 173, 2. 816, 7
minister 784, 5
ministeriis 856, 6
ministrat 888, 4
ministratur 579, 3
ministrent 720, 1
ministret 793, 7
ministrum 145, 1. 375, 4
minitaris 564, 5
minitatur 617, 9
minor 56, 1. 271, 4. 572, 6. 606, 4. 684, 10. 709, 7. 734, 4. 774, 8, 16. 805, 1. 832, 4. 889, 7
minora 477, 2. 532, 7. 770, 8. 776, 3. 781, 3
minore 428, 3
minorem 192, 5. 275, 1. 668, 13. 681, 2. 692, 7. 716, 7
minores 55, 2. 187, 2. 607, 1. 847, 9
minori 669, 13. 839, 13
minoribus 837, 9
minoris 580, 3
minorum 888, 7
Minos 108, 2. 393, 5
Minturnas 749, 1
minuas 626, 2. 653, 11
minuat 816, 13
minuentur 408, 9

minui 840, 1
minuit 140, 3. 217, 10
minùs *adverb.* 11, 7. 97, 6. 374, 5. 449, 3. 513, 8. 533, 5. 538, 8. 711, 2. 846, 5. 866, 16
minus illo 668, 11
minxerit 914, 7
mira 642, 2. 910, 1
mirabere 22, 7. 774, 4
mirabile visu 862, 4
mirabilis 754, 3
mirabimur 486, 1
mirabor 805, 5. 910, 9
miracula 870, 9. 885, 5
miramur 788, 5
miramur si 781, 4
mirantur 202, 1. 698, 8. 860, 1
mirare 753, 11
mirari 341, 3. 354, 3. 765, 3
miraris 285, 3. 513, 1. 728, 7
mirata 400, 7. 438, 7
mirati 896, 5
mirator 521, 6
miratur 418, 10. 753, 2. 832, 13. 835, 5
mirè 169, 2. 641, 8
mirer 600, 4
miretur 610, 4
miri 569, 2
miror 641, 7. 711, 3. 795, 2. 836, 7. 903, 17
miros 865, 4
mirum 202, 4. 259, 4. 603, 2. 618, 2
mirus 483, 5. 671, 5
misce 412, 5
miscebat 673, 3
miscebis 800, 2
miscent 6, 5
miscentur 321, 1
miscere 678, 8
miscet 385, 9. 677, 9
miscueris 631, 3
miscuisse 493, 3
miscuit 270, 15. 603, 1. 903, 2
Miseno 675, 1
miser 104, 5. 476, 5. 489, 13. 524, 1. 543, 2. 630, 3. 640, 1. 705, 5. 824, 6. 888, 3
misera 547, 4. 581, 5. 709, 8. 899, 1
miserabilis 125, 2
miseræ 183, 9. 587, 2
miseram 88, 1. 282, 6. 529, 7
nil miserantis 161, 9
miserarum 299, 1
miseras 358, 1. 423, 1. 715, 3
miserè 592, 7, 13
miseri 24, 4
miseris 890, 10
misero 298, 8. 493, 5. 538, 2. 698, 10
miseros 215, 5
miserum 511, 6. 519, 5. 567, 7
miserum est 529, 11
misit 8, 2. 70, 5. 451, 6
missa vox 907, 2
missæ 558, 6
missi in bellum ducis 900, 9
missilibus 276, 6
missis 583, 9. 683, 6
missos 265, 7. 514, 12. 895, 8
non missura 914, 12
missus 616, 8. 621, 2
mista 109, 5
mistæ 406, 4
mistis 364, 8
misto 672, 7
mistum 460, 5. 718, 3
mite 75, 2
mitescere 727, 11
mitescunt 392, 5
mitibus 70, 5. 432, 7
mitiget 868, 12
mitior 293, 7
mitis 499, 4. 619, 7
mittam 382, 8. 756, 3. 857, 15
mittamus 337, 11
mittant 732, 2
mitte 237, 8. 287, 5. 350, 14. 473, 4. 749, 4
mitte sectari 144, 1
mittere 126, 4. 417, 4. 575, 18. 642, 6
mitteret 705, 3
mitteris 825, 5
mittes 56, 3
mittis 470, 3
mittit 445, 12
mitulus 674, 1
Mitylene 778, 1
Mitylenen 28, 1
mobile 709, 13
mobilia 664, 2
mobilibus 31, 2. 92, 5. 887, 5
mobilis horæ 867, 13
mobilium 4, 2
moderabitur 740, 14
moderare 95, 9
modeste 522, 9
modestus 816, 6
modica 748, 2
modici 76, 4
modicis 83, 1. 699, 7. 897, 3
modico 556, 4. 869, 4
modiis 800, 3
modis 185, 6. 194, 4. 257, 6. 589, 5. 682, 5. 891, 9. 909, 1
modis mille 282, 8
modo 222, 2. 341, 6. 369, 2. 588, 7. 643, 8. 663, 9. 664, 4. 753, 1. 829, 6
modo isto 867, 4
modò 304, 1. 349, 3. 433, 1, 2. 494, 1, 2. 507, 6, 7. 518, 8. 530, 7. 531, 1, 5, 6. 588, 1. 592, 8. 601, 3, 4. 664, 9. 704, 1, 3. 877, 10
modorum 391, 3
modos 146, 2. 154, 3. 290, 1. 295, 3. 361, 2. 408, 8. 549, 9. 743, 9. 821, 4. 866, 4
modulanda 866, 3
modulate 122, 5
modulator 542, 3
moduli 668, 9
modulis 537, 5
modulo 767, 13
modum 67, 2. 307, 6. 528, 1. 626, 5. 663, 9. 844, 4
modus 94, 1. 137, 1. 171, 5. 514, 4. 692, 1
Mœcenas 1, 1. 84, 3. 195, 7. 219, 5. 235, 7. 287, 1. 311, 6. 253, 2. 407, 3. 426, 2. 440, 2. 460, 4. 475, 5. 505, 1. 536, 8. 611, 3. 668, 12. 697, 2. 5. 715, 7
Mœcenatem 695, 7
mœchas 554, 1
mœchatur 522, 8
mœchis 521, 8
mœchos 97, 9
mœchus 544, 4. 704, 7. 709, 1
mœnia 29, 2. 75, 2. 314, 6. 429, 2. 701, 13
mœnibus 246, 2. 488, 8
mœrebis 479, 1
mœrentes 272, 3
mœrentis 787, 4
mœrere 762, 6
mœret 165, 4. 265, 6
mœrere 881, 9
mœstis 149, 4
mœstum 517, 1. 881, 4
mœstus 159, 5. 567, 8
mola 656, 2
mole 264, 9. 789, 1
molem 354, 2
moles 210, 2
molesta 734, 6
molestas 582, 4
molesti 583, 1
molestum 577, 13
molestus 536, 9. 753, 3
moliar 244, 6
molibus 243, 2
molimine 862, 6
moliri oppida 908, 2
molitur 885, 1
molle 605, 7. 675, 2
molles 140, 9. 427, 6. 2. 875, 11
molli 31, 7. 525, 13

molliat 546, 9
mollib.t 332, 3
mollibus 194, 3. 363, 1. 451, 3. 467, 5
mollior 293, 6. 298, 5
mollire 445, 4
mollis 66, 1. 475, 1. 484, 3
molliter aufterum 622, 7
mollitia 469, 8
mollitiem 632, 11
mollium 186, 5
molliùs 593, 8. 608, 5. 632, 9
Moloffis 702, 7
Moloffus 454, 3
momenta 773, 1
momentis 752, 4
momento 506, 7
momorderit 768, 5
Monæfes 275, 5
mone 690, 10
moneam 814, 9
monendo 903, 3
monendus 743, 11
monet 76, 5. 77, 1. 283, 7. 392, 3. 524, 10
monimentum v. monumentum
monitor 825, 6
monitoribus 866, 14. 887, 11
monitoris 814, 9
monitus 620, 6. 743, 11. 903, 14
monftra 9, 2. 18, 1. 483, 4
monftrare 803, 4. 876, 11
monftraret 716, 2
monftrat 741, 4
monftrata via vitæ eft 908, 7
monftratâ 866, 9
monftratum 618, 1
monftravi 718, 10
monftravit 878, 9
monftret 693, 1
monftris 265, 5
monftror 375, 1
monftrum 141, 1. 382, 1
monte 366, 5. 493, 11. 831, 1
montes 9, 4. 189, 8. 566, 5. 693, 7. 796, 5
montes parturiunt, &c. 884, 5
montibus 92, 2. 114, 7. 465, 7. 485, 3. 854, 7
montis 84, 6
montium 280, 4. 328, 4. 356, 8
monuere 496, 1
monumenta 10, 5
monumentum 359, 1. 587, 5
mora 112, 4. 306, 5. 898, 9
moraberis 883, 7
morabitur 673, 6. 888, 11
morabor 235, 3
moræ 353, 5
moram 205, 1
moramur 482, 10
morandus 892, 6
morantem 50, 5. 175, 1. 273, 3
morantur 726, 10. 743, 1
morari 295, 10. 710, 5. 785, 11
moraris 463, 1. 857, 9
moras 412, 3
morata 901, 1
moratur 787, 3. 901, 3
morbi 156, 6. 641, 7. 662, 4. 727, 7. 754, 9
morbo 140, 1. 573, 3. 646, 5. 649, 16. 652, 3, 9. 754, 8. 767, 1
morbos 842, 8
morbum 564, 7. 791, 1. 865, 12
morbus regius 913, 12
mordacem 804, 8
mordaces 76, 1
mordaci 387, 5
mordax 552, 7
mordeat 799, 1
mordent 697, 9
mordeor 374, 5
mordet 119, 3
mordicus 588, 13
more recto 865, 6
more 41, 4. 193, 8, 369, 2. 423, 10. 603, 10. 665, 4. 761, 4
more ferarum 540, 5
morem 102, 3. 137, 2. 364, 12. 554, 5. 618, 11. 843, 4
morer 527, 4. 766, 9. 821, 2
moreris 261, 8
mores 268, 2. 368, 6. 379, 6. 500, 7. 538, 12. 705, 9. 726, 8. 737, 6. 820, 2. 854, 3. 885, 3. 887, 4
moretur 144, 2
mori 246, 9. 247, 5. 290, 2, 6. 305, 7. 319, 2. 335, 8. 349, 14. 307, 8
mori pro patriâ dulce et decorum eft 246, 9
moriar 360, 3. 802, 3
moribus 240, 7. 336, 9. 827, 2
moriemur 716, 10
moriens 653, 4. 803, 10
morietur 805, 10
moris 673, 1
moriture 159, 4
morituro 107, 4
moror 220, 2. 349, 6. 793, 3. 855, 4
morofa 40, 2
morofum 690, 7
mors 22, 1. 217, 9. 346, 10. 348, 5. 506, 7. 583, 4. 618, 6. 710, 2. 802, 3
morfu 789, 9
morfus 678, 4
mortale 130, 3. 341, 7
mortalem 698, 9
mortales 262, 7. 573, 10. 701, 7
mortalia 878, 3
mortalibus 19, 9. 597, 5
mortalis 356, 1. 473, 11. 869, 2
mortalium 430, 3
morte 142, 3. 182, 8. 304, 2. 367, 7. 517, 4
mortem 70, 13. 396, 1. 522, 1
morti 108, 6. 205, 3. 416, 13. 665, 7. 877, 11
morti dedit 655, 20
mortibus 640, 4
mortis 17, 7. 333, 6. 554, 15 633, 9. 870, 8. 914, 5
mortua 690, 4
mortuos 494, 10
morum 900, 11
mos 378, 1. 384, 8. 456, 9. 525, 10. 552, 9. 575, 6. 591, 7. 709, 10
Mufchi 749, 5
mota 594, 2
motum 146, 1. 891, 12
motura 861, 14
motus 277, 5. 347, 2
motus animi 881, 10
motus, *id eft*, inceffus 414, 5
motus prece 88, 4
move 473, 2
moveas 322, 8
moveat 610, 9. 636, 3. 744, 3
movebat 97, 5
movenda 487, 3
movent 680, 5
moventum 789, 10
moventes 264, 12. 711, 5
moventis 240, 3
movere 494, 7. 593, 7. 907, 7
movere loco verba honore indigna 863, 15
movere, *præter*, 820, 7
moveret 571, 9
moveri 325, 5. 893, 5
moverit 914, 8
moves 63, 8. 362, 2
movet 241, 2. 564, 3. 800, 8
movetur 864, 12. 911, 2
movit 163, 3, 4. 294, 4. 488, 3
mox 5, 4. 22, 8. 149, 1. 278, 3. 281, 1. 350, 9. 376, 5. 392, 7. 516, 9. 655, 5. 725, 6
Mucius, v. Mutius
mugiat 357, 15
mugientium 432, 3

mugire 850, 1
mugiunt 218, 2
mula 558, 1
mulæ 558, 6, 10
mulces 296, 10
mulcet 850, 11
mulctra 485, 5
muli 562, 3
muliebrem 484, 5
muliebriter 141, 2
mulier 142, 6. 252, 1. 282, 9. 304, 5. 535, 2. 434, 4. 470, 1. 471, 5. 529, 7. 689, 3. 708, 10. 710, 8. 873, 4
mulierculam 469, 7
mulis 860, 15
mullum 626, 2
mulo 578, 2
mulso 673, 5
multa, *sing.* 23, 1. 111, 3. 331, 7. 360, 3. 368, 9. 382, 4. 478, 9. 545, 1
multa dies 898, 11
multa litura, *ibid.*
multa cane 433, 9
multâ cum laude 606, 5
multâ fruge 796, 10
multâ prece 385, 7
multâ in rosâ 23, 1
multa, *plural.* 136, 2. 216, 4. 275, 3. 313, 6, 7. 403, 9. 405, 7. 450, 10. 555, 12. 565, 1. 609, 8. 656, 5. 737, 7. 756, 6. 831, 4. 878, 5. 888, 8, 9
multa fleturum caput 450, 10
multa tulit fecitque puer 909, 9
multæ 526, 8. 763, 8. 799, 5
multârum rerum 858, 6
multi 137, 3. 289, 7. 402, 1. 551, 1
multis 95, 4. 282, 3. 297, 7. 315, 2. 578, 8. 687, 6. 732, 3. 758, 5. 858, 1. 911, 3
multo 63, 4. 116, 2. 182, 3. 317, 5. 415, 4. 506, 4. 521, 9. 600, 1
multò 556, 1. 561, 3. 645, 7. 646, 7. 804, 10
multò minus 807, 10
multorum 598, 5. 737, 5. 885, 3
multos 5, 10. 570, 9
multum 97, 5. 349, 3. 478, 1. 489, 6. 536, 1. 584, 3
multum 688, 8. 690, 9. 743, 11. 757, 2. 881, 13. 894, 1
multùm celer 651, 8
multùm cessat 903, 16
multus 758, 6
Munatius 745, 2
munda 528, 13. 749, 3
mundæ 354, 6
mundi 90, 7. 255, 5. 336, 12. 540, 8
mundior 704, 6
munditiæ 845, 1
munditiis 23, 5
mundum 50, 11
mundus 630, 2. 747, 5. 824, 2
munera 76, 4. 107, 2. 154, 1. 293, 2. 311, 1. 423, 7. 470, 2. 692, 5. 752, 5. 853, 8
munere 206, 3. 368, 4. 807, 8. 815, 3. 822, 1. 855, 7
muneretur 432, 11
muneri 395, 6
muneribus 311, 1. 364, 2. 403, 12. 404, 1. 415, 7. 583, 9. 597, 2
muneris 374, 10. 395, 6
munerum 394, 4
munia 167, 2. 630, 4. 632, 5. 865, 6
muniant 296, 4
munierant 309, 3
munificum 522, 10
munire 540, 1
munitæ 351, 4
munito 858, 6
munivit 500, 5
munus 149, 2. 439, 7. 450, 1. 851, 3. 899, 12
munuscula 761, 7
muræna 717, 7
Muræna 561, 2
Murenæ 320, 7
murem 700, 6
mures 661, 3
muria 678, 8. 719, 1
murice 218, 4. 674, 5. 868, 7
muricibus 471, 2
muris 69, 10
murmure 150, 2. 773, 6
muros 388, 11. 737, 2
murus 256, 6. 891, 7
murus aheneus esto 729, 10
mus 700, 6. 884, 5
musa lyræ solers 909, 3
musa 27, 3. 73, 2. 148, 6. 153, 9. 196, 1. 257, 4. 397, 8, 9. 563, 6. 743, 9. 768, 2. 842, 5. 879, 6. 885, 2. 901, 6
musa pedestri 693, 8
Musa, *propr. viri* 791, 3
musæ 648, 11
musam 190, 6. 821, 5
musarum 239. 2. 853, 5
musas 123, 4. 321, 2. 831, 1
musco 772, 3
musis 100, 1. 401, 4. 862, 5
mustella 762, 10
muta 658, 4
mutabile 839, 7
mutabilis 869, 3
mutamus 216, 5
mutanda 912, 3
mutandus 792. 5
mutant 779, 2
mutantem 733, 1
mutantur 877, 8
mutare 70, 6. 114, 10. 129, 3. 500, 1. 781, 2. 821, 4. 888, 1
mutaret 280, 5. 704, 4
mutat 71, 4. 391, 7. 441, 4. 547, 7. 606, 9. 708, 9. 712, 4. 733, 2
mutat quadrata rotundis 733, 11
mutata 13, 1. 133, 4. 815, 16
mutatâ sorte gaudet 702, 3
mutatæ 136, 6. 446, 11. 721, 4. 774. 4
mutatis, *particip.* 507, 8. 545, 3
mutato 511, 92
mutatos 23, 6
mutatum vinum, *id est*, corruptum 629, 6
mutatur in horas 887, 8
mutatus 404, 5. 662, 4
mutaverat 718, 8
mutavit 464, 2. 840, 2. 878, 2
mutem 799, 1
mutet 428, 14
mutilus 564, 5
mutis 374, 8
Mutius 754, 2. 862, 2
muto 763, 2
mutor 236, 3
mutua 766, 6
mutuâ 290, 4
mutui 365, 2
mutuis 196, 3
mutum 539, 3
mutuum 477, 10
Mycenas 30, 4
Mygdonias 197, 1
Mygdoniis 313, 5
myrrheum 306, 4
Myrtale 126, 6
myrteta 791, 5
myrto 21, 4. 99, 2. 144, 3. 179, 3. 259, 10. 331, 9
myrteum 5, 1
myrtus 145, 2. 211, 3
Mysorum 488, 5
Mysten 185, 7

N.

NABIS 554, 8
nactæ 298, 3
nactus 795, 1
næniâ 352, 12. 489, 15. 730, 2
næniæ, *nom. plur.* 237, 5

næniæ, *gen.-sing.* 154, 1
Nævius, *poëta*, 833, 4
Nævius, *belluo*, 630, 5. *vid.* Mævius
nævos 575, 13
Naiadum 341, 3
nam 75, 3. 92, 5. 283, 8. 294, 3. 302, 6. 331, 2. 416, 4. 454, 3. 467, 10. 491, 1. 508, 13. 521, 3. 526, 7. 527, 7. 536, 12, &c.
namque 89, 5. 127, 5. 363, 8. 454, 9. 470, 4. 528, 9. 534, 2. 561, 3. 569, 1. 571, 8. 574, 2. 575, 3. 804, 7
nanciscetur 899, 5
nardi 411, 3
nardo 192, 10. 411, 2. 449, 1. 473, 7
nares 750, 9
naribus 364, 5. 533, 6. 822, 8
naris 470, 3. 545, 4
narium 211, 2
narra 703, 5
narrabo 913, 13
narrantem 635, 3
narrare 849, 7
narrares 806, 7
narraret 722, 1
narrari 880, 2
narras 319, 3. 596, 7
narrat 283, 4. 764, 10
narrata 682, 3
narratur 326, 1. 511, 13. 736, 1
narres 785, 10
narret 889, 2
narro 575, 6
nascente 330, 2
nascentem 372, 2
nascentes 674, 3
nasceris 497, 5
nascetur 884, 5
nasci 166, 1
nascitur 536, 12
nascuntur 236, 4
Nasica 687, 9. 688, 7
Nasicæ 788, 5
Nasidiene 721, 2
Nasidieni 713, 2
Nasidienus 720, 6
naso 570, 4. 719, 12. 875, 14
nasum 706, 12
nasus 632, 13
nasuta 526, 4
nata 324, 5. 379, 7. 524, 9. 877, 10. 882, 8
natæ 657, 8
natale 869, 1
natalem 87, 3. 264, 7
natales 629, 8. 870, 11
natali 407, 2
natalis 221, 5
natam 656, 1. 658, 4
natantes 717, 7
natantia 18, 1
natarunt 10, 1
natat 704, 1
nate 474, 1. 591, 3. 692, 5
nati 668, 4. 738, 4
natis 512, 13. 635, 2. 653, 3. 684, 11
natis, *particip.* 102, 1. 111, 7
natis male 852, 8
nato *pro* filio 519, 5. 656, 5
nato 718, 5. 749, 5
natos 228, 3. 271, 4. 381, 5
Natta 580, 6
natu grandis 764, 4
natum 163, 4. 570, 5. 574, 6, 7. 575, 4. 633, 4. 826, 2. 853, 6. 856, 2. 905, 7
natum rebus agendis 879, 5
natura 512, 5. 513, 3. 524, 11. 528, 1. 529, 1. 534, 2. 540, 9. 569, 2. 577, 7. 608, 4. 626, 5. 636, 6. 653, 12. 672, 9. 676, 7. 700, 2. 709, 5. 816, 12. 881, 7. 903, 12
natura dives opis suæ 524, 11
natura potens 617, 13
natura sublimis 845, 7
naturâ an arte 909, 4
naturæ 109, 1. 510, 7. 671, 5. 772, 8. 869, 2
naturam 678, 7. 773, 9. 781, 2
naturas 722, 2
naturis 887, 5
natus 161, 6. 398, 7. 563, 6. 570, 7. 572, 1. 573, 2, 9. 604, 1. 639, 2. 649, 13. 685, 1. 704, 8, 803, 10
nave 870, 1
navem 777, 12. 840. 8
naves 217, 1. 656, 7. 848, 7
naufragium 68, 5
navibus 26, 2. 62, 4. 461, 2. 779, 3. 874, 11
naviget 652, 12. 801, 7
navigio 733, 3
navim 123, 3. 59, 5, 140, 4. 201, 3. 279, 1. 465, 1. 815, 15. 840, 8
navita 61, 5. 199, 9. 260, 9
navitæ 337, 2. 384, 5
navitis 466, 5. 492, 2
navium 311, 1. 425, 1. 443, 3. 462, 9
nauseam 464, 9
nauseat 733, 4
nauta 5, 1. 110, 2. 558, 4, 7
nautæ 486, 7. 508, 9. 557, 8. 558, 10
nautica 649, 1
nautis 51, 9. 109. 4. 214, 4. 477, 7. 489, 6. 557, 1, 8
ne 9, 1. 37, 1. 46, 1. 74, 4. 76, 4. 110, 2. 125, 1. 132, 1. 136, 7. 162. 3. 246, 5. 283, 10. 292, 5. 297, 12, 353, 6. 358, 3. 392. 3. 398, 6. 420, 7. 471, 4. 482, 12. 508, 3. 512, 8. 525, 1, 11. 526, 1, 527, 2, *bis.* 553, 10. 554, 1
ne dicam 896, 5
ne fortè 620, 6. 725, 7. 850, 7. 888, 9. 909, 2
ne longum faciam 543, 4. 618, 5
ne non 750, 9. 806, 6
ne quid 547, 9. 685, 7. 710, 5
ne quis 76, 4. 540, 2. 618, 9. 654, 8. 853, 1
ne te morer 507, 4. 766, 8
ne, *interrog. et dubit.* 261, 6. 348, 10, &c.
Neæra 478, 1
Neæræ 306, 3
Neapolis otiosa 447, 9
Nearchum 325, 5
nebulæ 90, 7. 255, 8
nebulam 307, 10
nebulonem 514, 2
nebulones 738, 3
nebulonis 518, 4
nec 5, 6. 7, 2. 17, 2, 4, 10. 20, 4. 22, 6, 7. 26, 4, 6. 121, 3, 4. 439, 5, 7, &c.
necne 548, 8. 550, 3. 554, 13. 699, 9. 837, 4
nec non 702, 1
nec nunc cum 663, 5
nec scit 905, 1
nec semel 914, 4
necabit 667, 1
necari 708, 3
necato 114, 1
necdum 627, 4
necem 283, 3
necesse est 540, 7. 626, 2. 695, 2. 876, 10
necessitas 19, 4. 132, 5. 240, 9. 333, 4
necis 457, 6
nectar 251, 3
nectaris 58, 11. 253, 5
nectat 862, 9
necte 101, 2, 3
nectendis 405, 5
nectis 113, 5
nectit 821, 8
nedum 878, 4

nefarius 889, 4
nefas 18, 9. 46, 1. 77, 2. 96, 6. 139, 4. 199, 4. 264, 12. 335, 8. 336, 4. 384, 8. 388, 4. 408, 4. 451, 7
nefas videre 481, 8
nefasti 134, 7
nefasto 198, 1
negabat 522, 5
negabit 652, 8
negabitis 462, 1
negantem 710, 12. 816, 4
negares 911, 8
negarit 217, 11. 538, 10. 608, 3
negas 570, 6
negat 197, 5. 577, 4. 580, 3. 663, 2. 736, 6. 765, 4. *bis.* 770, 8. 799, 12
negata 91, 2. 247, 6. 847, 7
negatas 688, 8
negatis 512, 5
negatum 489, 13. 528, 2
negaverit 311, 7
neget 114, 5. 798, 13. 882, 8
neglecta 501, 10. 815, 13
neglecti 275, 3
neglectis 534, 3. 680, 9
neglectum 12, 6. 726, 12
neglectus 249, 1
negligens 288, 7
negliget 325, 9
negligis 111, 6
negligit 765, 5
negotî 620, 6
negotia 273, 4. 572, 3. 640, 6. 696, 2. 755, 2. 764, 14. 788, 4. 827, 1
negotiis 430, 1
negotio 357, 7
nemo 505, 1. 513, 2. 514, 6. 536, 12. 546, 11. 570, 1. 578, 4. 595, 10. 605, 7. 727, 11. 857, 3
nemon 514, 6. 706, 8
nemora 340, 1
nemoris 701, 4
nemorum 86, 4. 328, 4. 373, 7
nempe 471, 3. 599, 2. 656, 9. 709, 11. 712, 1. 773, 7. 798, 8. 801, 11. 866, 16
nemus 6, 5. 72, 1. 291, 5. 315, 1. 341, 2. 369, 4. 454, 7. 772, 3, 861, 5
Neobule 300, 3
nepos 41, 1
nepos, *pro* nequam 429, 6. 548, 12
nepotem 253, 2. 488, 3. 615, 2
nepotes 12, 6. 152, 3. 658, 10
nepoti 587, 3. 618, 1. 869, 7
nepotibus 457, 8
nepotum 198, 3. 314, 3. 794, 10
Neptuni 351, 2
Neptunius 461, 1
Neptuno 111, 5. 456, 1
Neptunum 352, 6. 777, 6
Neptunus 492, 3. 877, 12
nequam 711, 6
nequaquam 677, 2. 829, 6
neque 7, 1. 19, 10. 20, 3. 26, 4. 31, 4. 35, 3. 36, 2. 528, 11, 12, 13. 548, 3, 4. 550, 11. 555, 4. 5[?]1, 5, 6. 575, 16. *bis.* 577, 1, &c.
nequeas 629, 7
nequeo 614, 3. 879, 10
nequeunt 537, 4. 681, 4. 711, 12
nequicquam 18, 4. 64, 2, 5. 706, 1. 745, 3
nequiere 689, 11
nequior 647, 9. 706, 14
nequiores 281, 1
nequit 514, 5. 551, 11
nequitia 660, 10
nequitiæ 266, 1. 307, 6. 794, 7
nequities 636, 8
Nereidum 352, 6
Nereium 488, 3
Nereus 63, 3
Nerio 645, 1
Nerones 378, 10
Neroni 856, 1
Neronibus 379, 8
Neronis 768, 2. 770, 4. 783, 4
Neronum 416, 9
nervi 875, 4
nervis 294, 6. 613, 2. 677, 7. 709, 13. 792, 1
nervos 108, 6
nescia 247, 1
nescias 165, 1
nesciet 774, 14. 875, 13
nescii 26, 5
nescio 592, 1, 9. 646, 8
nescio quid 339, 4. 597, 12
nescio quod 858, 10
nescios fari pueros 388, 5
nescire 699, 9. 879, 11. 910, 3
nescis 350, 13. 512, 3. 871, 3
nescit 303, 1. 338, 3. 773, 12. 781, 2. 905, 9. 906, 2
nescit vox missa reverti 907, 7
nescius 24, 3. 649, 4
Nessi 490, 3
Nestor 736, 6
Nestora 65, 4
neu, 14, 1. 125, 2. 132, 2. 137, 1, 2, 3, 5, 6, *bis.* 483, 1, 540, 2. *bis.* 601, 1. 684, 7. 685, 7. 889, 7
neve 13, 7. 690, 6. 797, 9. 889, 7
neutram 630, 3
nexæ 143, 2
ni 388, 8. 427, 4. 510, 1. 526, 6. 564, 4. 646, 10. 651, 12. 739, 3. 859, 12
nido 376, 2. 628, 2. 826, 3
nidore 623, 5. 706, 12
nidum 259, 5. 409, 5. 772, 2
niger 465, 5
niger, *pro* malus 551, 11
nigra 559, 7. 588, 9
nigræ 381, 8. 552, 14
nigri 347, 3. 410, 5
nigris 23, 7, 86, 6. 124, 1. 470, 1. 552, 5. 572, 7. 627, 6. 673, 1. 875, 15
nigro 96, 4. 124, 1, 181, 3. 274, 4. 368, 7. 680, 2. 860, 2. 875, 15
nigrorum 412, 4
nigros 762, 4
nigrum 271 8. 598, 6
nihil 81, 2. 108, 5. 144, 3. 226, 3. 331, 6. 347, 11. 370, 1, 467, 1. 497, 5. 582, 8. 606, 8. 647, 7. 698, 1
nihil amplius 692, 4. 740, 1
nihil est ab omni parte beatum 217, 7
nihil moror 793, 3
nihil non 882, 8
nihilo 565, 3. 643, 8, 12
nihilo plus 510, 5. 664, 3
nihilo sapientior 866, 13
nihilum 643, 10. 657, 3. 717, 6
nil 19, 9. 32, 8. 50, 13, 61. 5. 101, 4. 161, 7, 9. 311, 8. 341, 6, 7. 468, 5, 14. 494, 12. 509, 7. 510, 6. 523, 6. 525, 1. 526, 5. 527, 1. 531, 2. 532, 4, 5. 689, 2
nil ego 711, 8
nil est 638, 5
nil extra numerum modumque 814, 1

nil intentatum 898, 3
nil medium est 520, 3
nil moror 546, 2. 855, 4
nil nisi 673, 5
nil non 382, 11
nil præter 602, 4
nil satis est 511, 5
nil tanti est 899, 10
nil verbi 642, 11
nil ultra 655, 1
Nilus 254, 9. 419, 2
nimbis 376, 3
nimbos 217, 3
nimio 78, 4. 125, 1
nimirum 634, 6. 649, 15. 770, 1. 787, 8. 794, 5. 866, 1
nimis 12, 8. 283, 1. 338, 1. 613, 1. 751, 5, 891, 3
nimium 10, 7. 80, 6. 91, 1. 160, 6. 195, 1
nimium 188, 3. 190, 10. 255, 10. 288, 8. 383, 2. 690, 5. 749, 9. 764, 3. 896, 4
Niobæa 386, 3
Niphaten 186, 8
Nirea 478, 12
Nireus 324, 3
nisi 43, 3. 61, 6. 155, 2. 156, 6, 223, 1. 315, 3. 350, 3. 456, 10. 320, 3, 5. 537, 12. 543, 1. 550, 13. 556, 7. 665, 9. 734, 6. 914, 12
nisi quod 548, 10. 583, 5
nisus 376, 4
nitantur 428, 12
nitens 168, 8
nitent 383, 8. 903, 13
nitentes 62, 2. 175, 2. 621, 6
nitentia 754, 5
nitere 786, 1
nites 24, 5
nitescere 886, 3
nitet 192, 4. 683, 9. 773, 4
nitique cothurno 897, 4
nitidam 657. 7
nitidique 789, 3
nitidis 196, 7. 795, 9
nitido 335, 4. 495, 3. 766, 2
nitidum 21, 4. 322, 4. 747, 9
nitidus 618, 12
nititur 360, 3
nitor 80, 3. 300, 3
nituistis 636, 5
nivalem 695, 1
nivali 331, 2. 742, 3
nivalibus 778, 2
nivalis 140, 10
nive 38, 1. 340, 9. 343, 2. 409, 4. 527, 6. 659, 8. 685, 11
nives 292, 2. 336, 13. 351, 5. 433, 8. 454. 5. 472, 2. 760, 8
nives capitis 413, 10
niveo 163, 2
niveos 525, 4
niveum 347, 5
niveus 371, 9
nivis 8, 1
nobile 52, 7. 660, 9. 884, 3
nobiles 114, 8
nobilem 51, 9. 308, 5. 374, 1. 464, 3
nobilibus 895, 7
nobilis 3, 2. 36, 4. 61, 3. 297, 10. 314, 1. 363, 8. 473, 10
nobilium 303, 4. 411, 1. 822, 2
nobis 464, 10. 510, 9. 532, 9. 546, 4. 737, 4. 744, 13
nobiscum 536, 1
noceant 631, 1
noceat 617, 5
nocebit 726, 12
nocendi 898, 2
nocent 486, 9
nocentem 207, 2
nocentes 588, 8
nocentium 403, 6
nocentius 437, 7
nocere 812, 1
nocet 740, 10
nocituram 111, 6
nocte 284, 5. 347, 11. 355, 10. 402, 3. 465, 9. 498, 7. 660, 4. 739, 1. 767, 3
noctem 40, 3. 489, 11. 549, 3. 566, 11. 604, 3. 614, 5. 749, 7. 800, 10
noctes 97, 7. 282, 3. 478, 3. 532, 4. 699, 2
noctesque diesque 512, 6
noctilucam 390, 8
noctis 182, 6. 320, 6
noctu 858, 2
nocturna 677, 6
nocturnâ versate manu 896, 2
nocturnæ 445, 10
nocturni 701, 13
nocturni 309, 4. 365, 9
nocturno 168, 9. 199, 2. 819, 4
nocturnos 816, 5. 861, 7. 870, 10
nocturnus 451, 12. 541, 1
nocuere 717, 6. 769, 2
nocuisset 181, 2. 848, 17
nodo 232, 3. 306, 4. 733, 1
nodosa 727, 3
nodosi 645, 2
nodum 193, 8. 328, 1
nodus vindice dignus 889, 9
noles 739, 3. 762, 3
noli 801, 5. 811, 8
nolim 521, 5. 577, 11
nolint 5 7, 9. 520, 3
nolis 194, 1. 555, 11. 727, 3
nolit 517, 3. 518, 2. 527, 6. 913, 12
nolito 910, 12
nollem 577, 13
nollet 804, 4. 844, 3
noluit 575, 18
nolunt, v. nolint
nomen 49, 4. 61, 4. 241, 2. 254, 6. 348, 3. 389, 6. 396, 4. 403, 11. 422, 4. 529, 3. 534, 8. 619, 1. 643, 3. 671, 8. 767, 8. 819, 2. 877, 7. 895, 1. 899, 5. 908, 3
nomen dare 797, 1
nomen ferat 753, 8
nomen inane 806, 10
Nomentano 587, 3
Nomentanum 615, 6. 653, 9. 658, 9
Nomentanus 513, 17. 715, 8. 716, 1. 719, 8
nomina 350, 16. 366, 4. 539, 7. 756, 11. 877, 6. 893, 7
nomina, *i. e.* credita et debita 518, 18
nominatis 305, 3
nomine 325, 4. 493, 1. 511, 12. 524, 2. 592, 2. 637, 1. 704, 10. 798, 8
nominibus certis 839, 11
nominis 268, 5. 289, 7. 382, 10. 548, 7
non 10, 9. 17, 5. 18, 7. 27, 13. 58, 8. 66, 2. 68, 2 *bis*. 224, 1, 3. 512, 14 *bis*. 554, 2. 555, 7. 560, 1. 575, 10
non alius 284, 1. 899, 9
non alio 136, 5
non aliæ quàm 679, 1
non aliter 273, 1. 476, 1
non amplius 515, 7
non auspicatos impetus 275, 6
non benè 175, 5
non dignum 815, 6
non erat his locus nunc 874, 9
non est meum, &c. 357, 15
non est quod 831, 4
non est ut 780, 2
non indecoro pulvere 151, 2
non ita 211, 6
non ita pridem 895, 2
non ita magnus 692, 1
non levi ruinâ 231, 6
non mediocris 682, 1
non minùs 522, 8. 572, 4

non multum 669, 7
non piger Appulus 312, 1
non quis, *verb.* 710, 10
non ſatis eſt 549, 5. 683, 1, 880, 10
non ſecùs 159, 2. 340, 7
non ſecus ac 886, 2
non ſemel 370, 14
non ſemper 184, 1. 676, 5
non ſi 205, 4
non ſine 278, 7. 282, 3. 302, 2. 342, 2. 356, 8. 674, 2. 718, 7. 721, 5
non ſine Diis 259, 11
non ſine multâ laude 897, 5
non ſine queſtu quod, &c. 98, 7
non ſine votis 698, 10
non tamen 357, 3. 727, 1
non tangenda vada 18, 7
non unquam 513, 12. 571, 3
non vis 728, 8
non uſitata 235, 1
non uſitatis 450, 9
non vult 663, 10. 879, 12
non vultis 521, 8
nona 713, 1
Nonæ 317, 8
nonam 765, 12
nondum 148, 2. 167, 1, 2. 891, 3
nonne 60, 2. 528, 1. 553, 9. 686, 1
nono 575, 7
nonum 4 5, 3. 906, 8
noram 641, 5
Norico 494, 2
Noricus enſis 68, 4
noris 406, 7. 592, 6
norma 212, 2. 878, 7
nos 22, 3. 26, 4. 27, 10, *bis.* 32, 6. 134, 6. 162, 3. 223, 5. 281, 1. 337, 6, 8. 352, 5. 392, 10. 423, 6. 484, 7. 535, 11. 548, 4. 557, 2. 563, 3. 571, 7. 877, 11
noſcent 237, 3
noſcere 710, 7. 910, 10
noſces 65, 9
noſmet 536, 11. 608, 4
noſſe 715, 4
noſſet 597, 7
noſter 697, 12
noſti 494, 8. 541, 10. 571, 4. 640, 5. 737, 9
noſtra 170, 2. 612, 4. 838, 5, *bis.* 849, 9. 877, 11
noſtras 906, 8
noſtri, *genit. ſing.* 382, 9
noſtri, *genit. plur.* 298, 13. 346, 5. 748, 4
noſtri, *nom. plur.* 896, 3. 898, 3
noſtris 13, 7. 252, 10. 423, 8. 510, 10, 829, 5
noſtro 69, 6. 153, 8. 270, 1. 421, 3
noſtrorum 746, 1
noſtros 276, 1. 851, 12
noſtrum 19, 11. 222, 2. 609, 7. 835, 3
noſtrûm, *genit. plural.* 616, 1. 707, 6
nota 9, 6. 136, 7. 160, 1. 414, 8. 603, 4. 776, 1. 792, 5. 808, 1
notâ *ſubſtant.* 877, 7
notabant 545, 1
notabit 912, 3
notam, *ſubſtant.* 59, 7. 371, 9. 852, 10
notandi 661, 2. 887, 4
notando 553, 6
notante 571, 3
notarent 539, 6
notari 539, 11
notas, *adject.* 296, 11. 366, 6. 886, 2
notat 804, 5
notatus 704, 2
Nothi 308, 3
Noti 17, 4
noti, *adject.* 512, 15. 772, 1
Notis 282, 1
notis, *ſubſt.* 395, 7
notis, *adject.* 414, 2. 842, 2
Noto 464, 5. 466, 10
noto 716, 4. 893, 13. 903, 5
notos 566, 5
notum 582, 2. 592, 16. 754, 5, 815, 8. 876, 9
notum ſine crimine 764, 11
notus 31, 4. 110, 1. 383, 9. 482, 8. 592, 2
notus, *adject.* 155, 5. 265, 2. 489, 4. 521, 1
nova 9, 2. 19, 2. 33, 1. 135, 1. 183, 5. 186, 6. 259, 3. 340, 2. 367, 2. 483, 4. 677, 1. 696, 5. 812, 3. 864, 6, 876, 14. 877, 5
novæ 226, 8. 320, 5. 498, 2
novam 450, 1. 883, 1
novas 411, 5
novem 320, 7. 502, 2
novem Muſis 862, 5
novendiales 491, 4
noverca 444, 9
novi, *nom.* 59, 5
novi, *verb.* 346, 10. 593, 5. 595, 4. 634, 13. 641, 6. 685, 4. 809, 1
Noviorum 580, 3
novis 101, 5. 365, 4. 480, 4. 493, 6. 586, 5. 670, 2
noviſti 759, 2. 772, 10
novit 770, 6
novitas 838, 6
novitate 892, 6
Novium 532, 8
Novius 574, 1
novo 138, 2. 213, 4. 244, 5. 377, 4. 571, 9
novos 636, 3. 832, 2
novùm 118, 2. 876, 10
novus 636, 5. 641, 8
nox 22, 4. 109, 1. 298, 12. 352, 12. 448, 7. 477, 1. 489, 11. 557, 6. 701, 14. 726, 6
nube 12, 2. 357, 2
nubem 800, 10. 816, 6
nubes 52, 1. 214, 2. 417, 2. 893, 3
nubet 688, 5
nubibus 184, 1. 354, 2
nubila 31, 3. 128, 1
nubium 369, 1
nuce 685, 6. 831, 5
nuces 653, 5
nucis 894, 9
nuda 95, 2. 349, 8. 392, 4
nudam 527, 2
nudare 720, 5
nudat 811, 1
nudata 744, 4
nudavit 892, 4
nudet 686, 6
nudis 321, 6. 492, 2. 588, 10. 690, 3
nudo 323, 10. 529, 9. 819, 5
nudum 60, 3
nudus 311, 9. 654, 5. *bis.* 666, 6. 683, 3
nugæ 901, 4. 912, 5
nugari 619, 8. 838, 9
nugaris 814, 2
nugarum 592, 1
nugas 697, 7
nugis abjectis 866, 1
nugis 660, 10. 810, 5. 822, 5. 912, 5
nulla 90, 5. 112, 3. 212, 4. 228, 4. 446, 7. 451, 10. 482, 3. 486, 9. 532, 7. 574, 15. 598, 3. 729, 11. 731, 4. 752, 4. 857, 2. 866, 6
nullam 75, 1. 520, 5. 523, 3.
nulli 95, 5. 136, 3. 536, 3. 637, 2. 676, 8. 683, 2. 868, 1
nulline 866, 8
nullis 384, 7. 570, 9
nullius, *penult. longâ* 895, 1

901, 2, 6
nullius, *penult. brevi* 486, 9. 725, 8
nullo 513, 3. 588, 6
nullos 720, 10. 840, 5
nullum 109, 5. 489, 10. 911, 12
nullus 154, 4. 633, 1. 732, 6
num 196, 9. 438, 3. 528, 4, 5. 534, 1. 551, 3, 4. 373, 9. 608, 3, *bis.* 669, 4. 687, 10. 720, 12
Numa 754, 7
Numæ 838, 2
Numantiæ 194, 1
numen 364, 10, 385, 9. 448, 10. 477, 3. 829, 2
numerabilis 891, 4
numerandum 651, 11
numerare 653, 7
numeras 870, 11
numerat 835, 2
numerato 867, 7
numeratur 535, 9
numeris 367, 3. 545, 3. 855. 1. 891, 9
numero 106, 1. 157, 2. 548, 3. 575, 8. 697, 6. 878, 9
numero plures 847, 9
numeros 47, 1. 821, 1. 896, 3
numerosque modosque 866, 4
numerum 789, 12
numerus 615, 9. 738, 4
Numici 752, 2. 810, 9
Numidæ 135, 6
Numidarum 298, 9
numina 487, 3. 842, 6
numine 292, 3. 382, 12
numisma 852, 9
nummatum 755, 7
nummi 529, 10
nummis 518, 1, 5. 654, 5
nummis in fœnore 910, 6
nummo 691, 11
nummorum 651, 10. 856, 5. 867, 6. 906, 4
nummos 511, 10. 513, 11. 522, 2. 538, 3. 649, 4. 812, 5. 839, 11. 857, 6. 867, 3
nummum 847, 1
nummûm 858, 8
nummus 512, 3
numquid 524, 6. 549, 5. 698, 4
nunc 5, 859. 21, 4, 6. 22, 8. 24, 1. 33, 3. 40, 2, 5. 47, 3. 138, 5. *bis.* 139, 1. 167, 6, 7. 190, 4. 242, 6, 7, 8. 289, 9. 342, 3. 349, 1. 357, 10. *bis.* 376, 7. 395, 2. *bis.* 404, 3. 448, 9. *ter.* 469, 7. 472, 3. *bis.* 574, 6, 8. 577, 1. 592, 15. 593, 11. 867, 14, *quater.*
nunc age 658, 9
nunc cum 663, 5
nuncios 382, 7
nuncium 42, 2
nuncius 282, 5
nunquam 4, 8. 199, 8. 264, 4. 272, 2. 485, 1. 530, 2, 3. 541, 11. 566, 7. 644, 5. 689, 16. 713, 4. 899, 6
nuper 61, 8. 183, 9. 305, 1. 342, 1. 347, 9. 416, 3, 461, 1. 501, 8. 637, 1. 733, 9. 837, 2. 867, 7. 876, 14. 893, 1
nupta 291, 2. 391, 1
nuptæ 183, 10
nuptam 450, 2
nuptarum 247, 5
nuptiali 297, 7
nuptiarum 295, 7
nuptias 63, 5. 277, 1
nusquam 691, 4. 706, 3, 6. 806, 8
nutans 597, 9
nutriant 499, 2
nutrice 839, 5
nutriculâ 747, 2
nutriri 848, 16
nutrit 384, 4
nutrita 378, 8
nutritus 676, 2. 824, 5. 882, 4
nutritur 773, 7
nutrix 90, 4. 882, 2
nutum 809, 11
nutus *plur.* 856, 6
nux 635, 9
nymphæ 117, 1. 183, 1
nympharum 316, 4
nympharum cum Satyris chori 6, 6
nymphas 230, 2
nymphis 21, 1. 347, 10. 392, 1

O

O 2, 1. 22, 2. 32, 7. 33, 2. 39, 1. 59, 5. 60, 1. 67, 1. 101, 1. 115, 2. 124, 3, 4. 174, 1. 270, 15. 271, 1. 293, 2. 302, 1. 304. 1. 335, 9. 341, 3, 8. 374, 6, 8. 415, 10. 526, 3, *bis.* &c.
o bone 641, 11. 698, 2
o ego lævus 899, 7
o si 692, 8. 693, 1
o mare, et terra 490, 1
o utinam 135, 1. 385, 11
o quando 698, 14
ob 310, 4. 538, 6. 547, 4. &c.
ob amici jussa 771, 3
ob assem 800, 12
ob hanc rem, quod 547, 1
ob hoc 907, 5
ob id factum clarus 858, 7
obarmet 378, 3
obdit 536, 3
obducta 473, 1
obdura 685, 9
obeam 290, 15
oberrat 903, 15
obesæ 470, 3
obeso 795, 3
obeundus 580, 2
obibo 235, 3
objecerit 506, 1
objecto 191, 3
objectos 914, 9
objice 800, 10
objicere 291, 3
objiciebat 554, 11
objiciet 575, 15. 578, 4
obire 219, 5
obisset 719, 5
oblectat 901, 3
obligâsti 182, 1
obligatam 177, 5
obligatus 493, 9
oblimare 523, 11
oblinat 821, 7
obliquo 160, 4. 789, 8
obliquum 329, 3. 344, 5
obliti 758, 7
oblitum 681, 2
oblitus 268, 6. 603, 7. 777, 5
oblitus *penult brevi* 850, 3
oblivia 698, 13
oblivione 450, 6
oblivionem 475, 2
obliviones 402, 9
obliviosa 178, 4
obliviscendus 777, 5
obliviscitur 434, 4
obnoxia 704, 2
obrepere 904, 2
obruit 63, 1. 110, 1
obruitur 801, 4
obscœnas 452, 6
obscœnis 841, 9
obscœnum 520, 1
obscura 129, 4. 687, 10
obscurante 707, 14
obscuras 893, 2
obscurata 864, 2
obscuri 816, 7

obfcuro 31, 3. 789, 9
obfcurum 169, 3. 782, 2. 904, 5
obfcurus 875, 4
obfecret 663, 7
obfecro 767, 10
obfequio 690, 10
obfequium 685, 6. 711, 10. 809, 10
obfecratis 492, 1
obfeffam 476, 6
obfit 695, 3
obfita 78, 1
obfoleta 491, 2
obfoleti 189, 2
obfonia 518, 1. 627, 1. 711, 12
obftantes 273, 2. 323, 4. 403, 7. 433, 10
obftantia 674. 1. 787, 6
obftare 643, 11
obftaret 397, 4
obftat 514, 11. 527, 1. 695, 6
obftet 509, 7. 860, 14
obftetrix 491, 7
obftinatas 295, 3
obftipo 690, 9
obftitit 255, 5
obftrepentis 227, 4
obftrepit 360, 7. 419, 4
obftrepunt 433, 5
obftrictis 16, 2
obftringam 654, 1
obteftor 767, 10
obticuit 898, 2
obtigit 440, 5
obtulerim 536, 8
obtulit 313, 7. 574, 15
obturem 863, 7
obvius 598, 7. 698, 2
obvolvas 707, 1
occafionem 472, 5
occat 687, 2
occidenti 914, 3
occidentis 427, 9
occidere 655, 11. 801, 5
occideris 393, 5
occidi 799, 11
occidis 475, 5
occidiftis 865, 13
occidit, *penult. brevi* 95, 4. 107, 5. 287, 6. 382. 8, *bis*.
occidit, *penult. longâ* 650, 9. 657, 4. 914, 11
occifa 650, 10
occultam 797, 11
occultare 312, 2
occulto 54, 4. 732, 3
occultum 354, 9. 765, 15
occupa 60, 1
occupabitur 481, 4
occupare 482, 10
occupat 403, 10. 633, 6. 765, 7. 816, 7
occupatam 276, 3
occupato 357, 2
occupavi 225, 3
occupavit 51, 1. 407, 5
occupes 333, 1
occupet 197, 7. 349, 10. 755, 1. 825, 10
occupet extremum fcabies 910, 2
occupo 592, 5
occurram 451, 12. 555, 7. 597, 4
occurri 733, 6
occurrit 597, 6
occurrunt 561, 5
Oceano 18, 5. 134, 4. 386, 2
Oceanus 419, 4. 484, 7
ocior, *v.* ocyor
ocreatus 659, 8
octavam 764, 2
Octavius 611, 4
octavo 697, 4
octavum 166, 5
octavus 667, 4
octo 652, 9
octo millibus nummorum 856, 5
octoginta annos natus 649, 13
octonis 576, 2
oculi 753, 12
oculis 18, 1. 124, 1. 336, 6. 526, 2. 533, 1. 559, 7. 665, 9. 753, 7. 821, 11. 875, 15. 888, 14, 910, 15
oculo 158, 5. 527, 3. 687, 7. 726, 14. 789, 8
oculos 138, 2. 196, 3. 597, 10. 685, 5. 739, 7. 785, 11. 848, 3
ocyor 13, 8. 217, 3. 236, 6
ocyor Euro 217, 4
ocyus 162, 2. 193, 2. 592, 8. 706, 8. 712. 11. 788, 10
odere 264, 11. 547, 11
oderit 35, 2. 217, 6
oderunt 512, 15. 799, 15. 816, 1, 4
odi 143, 1. 238, 1. 322, 1. 889, 6
odimus 336, 5
odio 582, 5. 740, 16. 777, 2. 789, 9. 825, 1
odio eft 787, 8, 839, 7
odiffe 626, 4
odifti 538, 1. 824, 3
odit 615, 7. 731, 1. 761, 10. 788, 7. 811, 5, 6. 829, 8. 838, 5
odium 784, 4
odor 470, 8. 677, 7
odoraris 454, 8
odorati 192, 9
odoratis 324, 2
odoratum 707, 14
odore 317, 6
odorem 211, 3. 623, 7. 741, 8
odores 855, 9
odoribus 23, 2. 489, 9
odoror 470, 4
œnophorum 578, 6
Ofelli 637, 1
Ofello 629, 1
Ofellum 634, 12
Ofellus 621, 4
offendam 912, 5
offendar 768, 9. 903, 11
offendat 536, 17
offendere 714, 8
offenderet 898, 8
offendet 620, 4. 630, 2
offendunt 905, 6
offenduntur 894, 8
offenfæ 478, 5
offenfi 619, 2
offenfus 490, 13. 767, 3
offer 741, 7
offert 730, 2
officient 526, 8
officiis 702, 2. 764, 2. 857, 11. 860, 11
officina 490, 6
officinas 21, 3
officio 694, 5
officiofa 760, 6
officiofus 686, 7
officit 523, 10. 596, 5
officium 812, 5. 855, 4. 890, 2. 899, 12. 900, 8
officium facio 804, 11
ohe 557, 9. 690, 13
oleam 768, 5. 831, 5
oleas 629, 5
olei 629, 7
oleis 627, 6
olentem 465, 2
olenti 520, 5
olentis 72, 3
oleo 650, 1. 690, 3. 718, 2
olet 520, 2. 552, 6. 773, 4
oleum 669, 8. 706, 8
olidæ 751, 5
olim 43, 3. 190, 4. 295, 1. 376, 1. 400, 1. 437, 5. 475, 7. 508, 5. 534, 1. 535, 2. 549, 8. 555, 8. 567, 7. 570, 3. 574, 8, 15. 576, 12. 585, 5. 640, 7. 662, 3. 700, 5. 744, 2. 867, 7. 884, 2
olitoris 812, 6
oliva 436, 1
olivæ 120, 2. 485, 1. 679, 4. 796, 2
olivam 30, 2
olivetis 211, 3

olivo 580, 5. 677, 4. 678, 7
olivum 35, 6
ollis 679, 6
oloribus 352, 11. 363, 5
oluerunt 818, 5
olus 512, 4. 578, 9. 619, 9. 935, 4. 706, 4. 748, 2. 804, 3, 5. 867, 9
olufcula 699, 1
Olympa 728, 10
Olympicum 2, 2
Olympo 263, 4
Olympum 56, 2
omafi 794, 8
omafo 685, 10
omen 343. 5
ominatis 305, 3
omine 298, 13
ominibus 383, 13
omifit 733, 9
omiffis 751, 6. 754, 10
omittas 684, 9. 756, 9
omittat 876, 6
omitte 534, 3. 815, 7
omne 9, 3. 241, 2. 255, 4. 264, 12. 275, 2. 297, 9. 314, 4. 317, 7. 333, 2. 378, 1. 426, 1. 428, 9. 447, 10. 474, 8. 500, 10. 516, 2. 609, 8
omne tulit punctum 903, 2
omne quod 702, 2
omnem 437, 3. 708, 12. 881, 7
omnem crede diem, &c. 747, 7
omnes 34, 1. 54, 5. 109, 1. 138, 1. 162, 1. 172, 3. 185, 3. 402, 1. 438, 6. 448, 13. 467, 4. 512, 14. 522, 5. 536, 2. 547, 11, 14. 566, 4. 573, 10. 576, 8. 583, 1. 643, 3. 756, 5. 895, 12
omni 159, 5. 430, 4. 542, 3. 576, 10. 583, 13. 906, 4
omni parte 52?, 8
omni ex parte beatum nihil eft 217, 7
omnia 18, 8. 75, 3. 378, 4. 513, 1. 518, 1. 528, 5. 531, 6. 592, 4. 667, 8. 678, 4. 719, 22. 731, 4
omnibus 206, 2. 259, 4. 383, 13. 530, 1. 582, 2. 717, 5. 860, 11
omnibus annis 761, 11
omnino 614, 2. 722, 3
omnis 22, 8. 183, 4. 211, 2. 287, 3. 360, 3. 371, 1. 382, 9. 484, 2. 542, 5. 545. 2. 640, 5. 760, 5. 797, 7
omnis in hoc fum 725. 5
omnium 162, 1. 444, 3. 450, 5
onerantibus 601, 2
onerata 813, 3
onere 578, 3
oneret 298, 7
oneris 846, 5
onus 38, 2. 577, 13. 593, 4. 648, 8. 750, 4. 785, 6. 806, 8
onufta 458, 8
onufto 510, 4
onuftos 577, 10
onuftum 632, 1
onuftus 761, 8
onyx 411, 3
opaca 796, 5
opacam 212, 5
opaco 263, 3
ope 27, 8. 366, 2
opella 760, 6
opem 842, 6. 909, 7
opem ferre 913, 10
opera *nom. fing.* 713, 1
opera, *ablat.* 784, 5
operæ celeris nimium 895, 9
operæ pretium eft 521, 7. 678, 6. 690, 6. 852, 4
operam inanem 911, 12
operam perdas 513, 5
operata 304, 6. 738, 6
opere 904, 2
operis 542, 5. 618, 11. 875, 12. 884, 1
operofa 369, 5
operofæ 300, 2
operofiores 244, 8
operta 750, 2
operto 642, 6
opertos 182, 5. 525, 10
opertum 799, 14
operum colores 879, 9
operum 585, 4. 694, 2. 743, 2. 843, 1. 909, 2
operum folutis famulis 316, 3
operum vacuo 635, 6
opes 197, 1. 312, 3. 354, 4. 381, 10. 700, 5. 743, 12. 874, 9. 811, 9. 817, 11. 864, 8. 887, 15. 900, 1
opibus 252, 9. 865, 11
opibus integris 634, 13
opifex 347, 10. 542, 6
opima 466, 11
opimæ 30, 6
opimas 118, 3
opimis 711, 9. 740, 12
Opimius 651, 3
opimum 847, 7
opimus 381, 1
opinor 535, 9. 582, 1. 802, 2. 857, 7
opis 524, 11. 770, 9
oportet 571, 6. 698, 3. 740, 4. 772, 8
oppedere 598, 3
opperior 741, 10
oppida 213, 2. 540, 1. 828, 6. 908, 2
oppidi 5, 3
oppidis 261, 5. 348, 2
oppidius 653, 2
oppidulo 567, 2
oppidum 447, 10
opponat 440, 3
opponite 637, 4
oppono 598, 10
oppofitis 47, 3. 342, 8. 690, 12
oppreffa 610, 1
oppreſſerit 672, 5
oppreffus 651, 6
opprimeret 513, 14
opprobria 554, 16. 771, 1. 794, 4. 843, 5
opprobriis 71, 2. 621, 1. 799, 1
opprobrio 576, 11
opprobrium 198, 4. 337, 3. 410, 1
optaret 577, 10
optarim 512, 9
optas 541, 10. 706, 2. 728, 7. 788, 2
optat 493, 7, 9. 10. 663, 2. 730, 8. 790, 2, *bis*
optatam 909, 8
optatis 398, 1
optatum 418, 6
optet 740, 1
optima 526, 1. 672, 8. 831, 3
optime, *vocat.* 383, 1. 614, 8. 796, 1
optimum 614, 3
optimus 536, 12. 542, 3. 553, 5. 559, 4. 574, 15. 611, 4
optivo 863, 3
opto 855, 6
opulenta 73, 4
opulenter 796, 2
opulentior 332, 5
Opuntiæ 103, 4
opus 20, 4. 148, 3. 499, 8. 564, 9. 593, 10. 613, 2. 662, 2. 726, 7. 744, 12. 756, 9. 788, 16. 813, 6. 854, 3. 862, 5. 877, 13
opus eft 65, 7. 511, 2. 592, 5. 601, 1, 3. 614, 4. 702, 9
opus fit 510, 11
opufcula 746, 3. 821, 12
ora 35, 5. 442, 3. 443, 3. 457, 3. 559, 1. 618, 12. 743, 5. 849, 4. 897, 1
ora, oræ, 153, 8. 304, 4

orabant 697, 1
orabat 665, 8. 696, 4
orabit 688, 8. 783, 1
oræ 100, 4. 288, 3. 793, 3
orare 817, 10
oras 141, 4. 254, 7. 416, 1
orat 118, 2
oratus 653, 10. 786, 1
orbe 732, 6
orbem 56, 1. 782, 2. 883, 7
orbem totum 854, 8
Orbi 867, 1
Orbilium 836, 6
orbis, *subst.* 134, 9. 250, 6. 350, 15. 498, 5
orbum 370, 8
orca 679, 1
Orci 161, 9. 228, 5, 9
Orco 108, 3. 297, 3. 368, 8. 687, 1
Orcum 265, 7. 349, 6
Orcus 868, 4
ordinarat 488, 4
ordinaris 149, 2
ordinat 407, 4
ordine 549, 9. 646, 6. 733, 10. 821, 6
ordinem 421, 6
ordinet 240, 4
ordinibus 253, 7
ordinis 876, 4
orditur 885, 8
ordo 876, 3
ore 234, 3. 251, 3. 296, 6. 340, 7. 366, 8. 445, 1. 446, 1. 447, 1. 509, 1. 700, 11. 753, 1. 774, 11
ore rotundo loqui 901, 5
ore tumido delitigat 880, 5
Orestes 650, 9, 13. 882, 10
oret 890, 9
orichalcho 890, 11
Oricum 282, 1
orientia 842, 2
orientis 55, 9. 242, 4. 357, 2.
originem 314, 5
origines 419, 1
Originis, *nom. propr.* 523, 4
Orion 203, 4. 265, 3. 346, 9. 465, 10. 477, 7
Orionis 109, 7
oris *ab* ora 50, 1. 55, 9. 185, 1. 742, 1
oris, *ab* os 564, 6
oritur 561, 3. 699, 8
oriturum 829, 3
oriuntur 675, 1
orizæ, *v.* oryzæ
ornabat 635, 9
ornamenta 912, 2
ornare 139, 2
ornat 485, 2
ornatum 373, 3
ornatur 858, 7
ornatus 398, 4
ornes 821, 3. 827, 2
orni 39, 5. 185, 5
Ornithi 290, 5
orno 349, 14
oro 34, 2. 487, 2. 585, 3. 671, 3. 692, 4. 693, 4
Orphea 50, 4
Orpheo 95, 8
Orpheus 907, 4
orta 279, 3
orte 55, 4. 383, 1
orti 390, 2. 423, 5. 563, 8. 575, 19
orto 840, 6
ortos 570, 9
ortu 346, 3. 868, 1
ortum 371, 8. 422, 6. 829, 3
ortus 754, 2
oryzæ 652, 1
os *oris* 548, 6. 588, 8. 841. 8
Osci 563, 7
oscinem 346, 2
oscula 58, 10. 136, 3. 197, 4
osculum 271, 3
Osirim 808, 6
ossa 446, 1. 481, 7. 489, 8. 588, 8. 708, 2
ossibus 110, 3. 588, 2
ostendat 750, 10
ostendere 806, 2. 900, 4
ostendet 373, 5. 690, 7
ostendi 527, 5. 821, 1. 824, 4
ostendis 889, 6
ostendit 354, 10. 525, 8
ostentare 566, 6
ostia 506, 9. 626, 1
ostrea 624, 1. 675, 1
ostro 354, 7. 773, 11. 893, 1
Othone 443, 2
otî 555, 9
otia 508, 11. 712, 6. 763, 2. 890, 8
otio 63, 1
otior 581, 4
otiosa 447, 9
otioso 317, 9
otium 5, 3. 214, 1, 5. 215, 1. 422, 9. 427, 3. 489, 10
ova 445, 9. 867, 4
ovans 651, 7
oves 432, 6. 436, 6. 767, 1
ovibus 171, 8
ovile 485, 7
ovilia 376, 5
ovis 627, 5. 671, 10
ovium 410, 4. 655, 10
ovo 530, 6. 615, 10. 677, 10. 885, 8

P.

PACANTUR 739, 14
pacatum 384, 5
pace 356, 5. 634, 11
pacem 270, 15. 842, 9
paces 743, 4. 839, 8
Pacori 275, 5
pacis 233, 4. 617, 6. 854, 9
pacisci 358, 2
pacta 252, 3
pacto 582, 1. 590, 4. 651, 9. 800, 4
Pactolus 478, 10
Pacuvius 833, 7
Padus 483, 2
pæne, *v.* pene
pætum 533, 1
pagi 198, 4
pagos 728, 9
pagus 317, 10. 817, 4
palæstræ 41, 4
palam 388, 4. 469, 1. 525, 9. 889, 4
palantes 643, 5
Palatinas 502, 5
Palatinus 744, 1
palato 664, 7. 672, 6. 860, 5
palatum 624, 4. 676, 8. 717, 3
palea 701, 1
Palinurus 260, 7
palla 450, 1. 526, 10. 588, 9
Palladis 27, 8. 29, 4. 264, 1
pallæ 897, 2
Pallas 51, 2. 63, 9. 466, 3
pallerem 820, 6
pallescere 729, 11
pallescet 910, 14
pallet 646, 3. 760, 5
pallida 529, 6
pallida mors 22, 1
pallidus 631, 5
pallor 293, 3. 457, 3. 588, 11. 646, 6. 716, 11
palluit 347, 8
palma 368, 2. 630, 10. 847, 7
palmaque nobilis 3, 2
palmæ 729, 1
palmam 323, 11
palmetis 868, 10
palpere 615, 4
paludes 345, 1
palumbes 259, 3. 721, 9
palus 586, 4. 877, 13
palustres 558, 2. 748, 4
pampino 341, 9. 398, 4
Panæti 114, 9
pandat 624, 6
pane 772, 7
pane secundo 841, 5

pangea 812, 10
pango 910, 1
panis 510, 4. 522, 4. 567, 4. 623, 3. 719, 16
panno 133, 3. 805, 4
pannos 491, 7
pannum 806, 1
pannus 874, 6
Pantolabo 587, 3
Pantolabum 615, 6
panthera 849, 8
Panthoiden 108, 3
Pantilius 610, 9
papaver 905, 5
Paphi 115, 2
Paphon 352, 10
par 583, 10. 669, 7. 719, 14. 751, 1
par est 793, 12
par impar 661, 4
par nobile fratrum 660, 9
parabat 139, 7. 557, 7
parabilem 528, 9
parabo 450, 13. 817, 11
parare 869, 10
pararet 273, 1
pararis 650, 5
paras 113, 2. 639, 7. 744, 8
parasitæ 526, 9
parasitis 846, 8
parasset 553, 8
parasti 640, 2. 866, 7
parat 64, 1. 737, 7
parata 454, 10
parati 220, 8. 847, 10
paratis 121, 1. 653, 1
paratum 648, 4. 761, 12
paratus 426, 1. 490, 9
paravero 429, 4
parca 313, 8. 689, 12
Parca 219, 1
Parcæ 171, 7. 474, 4. 498, 8
parcas 293, 6. 669, 13
parce 110, 2. 178, 3. 230, 6, 7. 288, 8. 362, 2. 488, 1
parce 553, 7. 877, 1
parcent 290. 3, 7
parcentes 321, 10
parcentis 601, 5
parcere 512, 2. 554, 15, 789, 1
parcet 547, 13. 761, 1
parci 183, 9
Parcis 221, 2
parcis v. 352, 3
parcit 646, 11. 629, 2
parcite 305, 4
parciùs 97, 1. 535, 5. 636, 4. 763, 4
parco 532, 3
parcus 127, 1. 629, 10. 649, 9. 749. 9. 869, 8
parebit 628, 5
parem 27, 9. 95, 3. 415, 1. 463, 3. 478, 4
parens 203, 2. 293, 1. 900, 7
parens *particip.* à pareo 712, 5
parent *à paro* 355, 8
parent *à pareo* 648, 2
parente 32, 6. 570, 6. 650, 10
parentem 42, 2. 297, 8
parentem *à pareo* 513, 6. 825, 7
parentes 165, 2. 186, 3. 452, 9. 577, 5, 9
parentibus 279, 3. 481, 2
parentis 50, 9. 198, 5. 232, 5. 437, 5. 517, 5
parentium 335, 5
parentum 11, 3. 235, 6. 280, 9
parentur 900, 1
parere 837, 9
pareret 564, 9
pares, *nom.* 541, 5
paret *à paro, as* 512, 12. 657, 8. *bis* 664, 4. 816, 12
paret *à pareo* 709, 10. 741, 1
pari 751, 2
paria 538, 11. 647, 1
paribus colludere 887, 7
Paridis 254, 1. 736, 1
paries 24, 6. 342, 4. 639, 2. 815, 12
Pario 80, 4
Parios 820, 11
Paris 736, 5
pariter 133, 9. 772, 1. 813, 5. 858, 4. 903, 3
Parmensis 746, 3
parmula 175, 5
parochi 562, 2. 717, 1
parræ 343, 5
Parrhasius 394, 6
parricidæ 353, 8
pars 221, 4. 360, 3. 370, 10. 382, 1. 484, 3. 500, 1. 577, 4. 613, 3. 755, 4
pars hominum 703, 6. 731, 6
pars maxima 646, 7. 875, 2
pars multa 704, 1
bona pars 511, 4
parte 58, 11. 65, 12. 110, 2. 2. 217, 8. 253, 10. 255, 7. 521, 8. 538, 7. 594, 7
parte ab omni nihil beatum est 217, 8
partem 5, 7. 103, 4. 220, 1. 434, 4. 630, 3. 727, 7. 756, 5
partes 11, 9. 311, 10. 810, 3. 846, 6. 888, 10. 890, 2. 900, 9
Parthi 200, 2. 614, 11
Parthis 688, 3. 840, 6. 854, 10
Parthorum 421, 4. 456, 7. 813, 13
Parthos 55, 7. 245, 3
Parthum 81, 2. 384, 11
Parthus 200, 2
partibus 134, 4. 507, 8. 643, 7
particulam 69, 4. 111, 2. 632, 3
partis, *substant.* 691, 2
partita 689, 15
partitur 814, 3
parto 513, 9
partubus 444, 5
partum, *particip.* 623, 9
partum 718, 2
partumeius 491, 6
parturit 31, 4. 384, 12
parturiunt montes 884, 5
partus 265, 6. 497, 7
parva 107, 1. 218, 5. 313, 3. 420, 7. 541, 6. 870, 1
parvas 576, 13
parvi 474, 2. 518, 2. 744, 12
parvis 257, 6. 317, 1. 761, 7. 764, 13. 806, 9. 841, 7. 868, 5
parùm 56, 3. 117, 2. 327, 6. 365, 7. 428, 2. 456, 1. 697, 9. 863, 13. 903, 12. 912, 2
parvo 215, 8. 354, 6. 510, 9. 621, 3. 634, 10. 701, 8. 774, 14. 806, 9. 815, 3. 836, 5
parvo beati 842, 11
parvò 652, 2. 711, 12
parvos 271, 4. 331, 8
parvula 518, 13. 795, 5. 811, 9
parvum 341, 6. 744, 5. 847, 5. 854, 11
parvum parva decent 763, 10
parvum nil sapias 781, 7
parvus 369, 5. 411, 3. 535, 1. 634, 12. 891, 4
pascat 793, 1, 196, 2. 801, 6
pascendi 578, 1
pascere 349, 12. 642, 4. 807, 6
pasces 799, 11. 825, 4
pascet 812, 5
pasci 807, 9
pascit 867, 1
pascitur 331, 2. 745, 7
pasco 699, 4
pascua 428, 14
pascuis 312, 11. 377, 1
pascunt 120, 2
passeris 716, 5
passi 33, 2
passim 643, 4. 840, 12

passo 588, 10
pasta 762, 8
pastas 436, 6
pastillos 520, 2. 552, 6
pastor 62, 4. 355, 1
pastorem 564, 8
pastoribus 454, 4
pastum 558, 6. 721, 6
Patareus 264, 8
pateat 616, 5
patefecit 418, 3
patella 748, 2
patens 309, 7
patentem 865, 10
patenti 214, 1
pater 8, 2. 13, 10. 16, 1. 55, 3. 76, 3. 94, 3. 251, 4. 298, 7. 336, 1. 348, 2. 349, 13. 354, 9. 357, 2. 388, 9. 432, 11. 493, 7. 519, 4. 534, 9. 535, 1. 541, 10. 548, 11. 549, 4, 7. 553, 5. 574, 2. 575, 17. 581, 7. 614, 8. 653, 12. 757, 4. 760, 5. 894, 8
pater Andromedæ 354, 9
pater cœnæ 714, 2
pater domus 701, 1
pater et juvenes patre digni 875, 2
patera 82, 1. 118, 2. 579, 5
pateras 394, 1
pateris *nomen* 385, 8
pateris 798, 7
paterna 430, 3. 895, 4
paternâ voce 904, 8
paterni 84, 3. 155, 5. 859, 8
paternis 491, 2. 654, 5. 793, 13
paterno 114, 5, 814, 2
paternos 228, 1
paternum 215, 8. 785, 2. 798, 14
paternus 378, 9. 570, 2
patet 290, 11. 625, 3
pati 5, 5. 47, 1. 245, 1. 337, 4. 403, 13. 793, 4. 801, 10
patiar 253, 7. 290, 6. 402, 7. 543, 8. 750, 1
patiens 13, 3. 30, 5. 35, 2. 294, 12. 686, 2. 895, 5
patientem 701, 4. 727, 12
patienter 804, 3. 896, 4
patientia 96, 5. 805, 4
patientis 763, 6
patimur 19, 11
patina 718, 1
patinæ 633, 6
patinam 537, 7. 719, 3. 720, 3
patinas 794, 8
patitur 80, 8
patiuntur 161, 1. 811, 9
patre 65, 10. 524, 9. 563, 6. 570, 5. 572, 1. 573, 2, 9. 574, 6, 7. 575, 4. 10. 764, 9
patrem 32, 2
patres 272, 1. 381, 5. 586, 5. 837, 6. 840, 3
patria 246, 9. 319, 2. 384, 2. 403, 16. 758, 9
patriæ 216, 5. 383, 5. 500, 4. 603, 7. 634, 5. 744, 13. 900, 6
patriam 277, 4. 553, 10
patribus 330, 2. 519, 1
patriis 174, 4. 603, 9
patrimoni 647, 5. 658, 11
patrio 4, 6. 655, 9
patrios 349, 5. 683, 1. 914, 7
patris 338, 8. 523, 11. 530, 5. 577, 3. 603, 7. 846, 7. 906, 8
patrium 523, 5. 877, 5
patrius 376, 1
patrone 767, 7
patrono 764, 9
patruæ 299, 3
patrum 379, 1. 383, 3. 415, 6. 423, 10. 497, 11. 799, 4
patruum 633, 8
patruus 581, 7. 647, 3
patuit 676, 8. 716, 5
patulæ aures 814, 12
patulas 863, 7
patulis 675, 2
patulum 883, 7
pauca 191, 5. 210, 1. 548, 1. 573, 2, 7. 703, 2. 877, 3
paucis 532, 3. 563, 4. 575, 11. 610, 5. 649, 15. 824, 4. 903, 10
pauco 891, 1
paucorum 312, 5. 595, 9
paveas 708, 14
paveat 384, 11
paventem 177, 2. 376, 5
paventis 420, 1
pavet 471, 6
pavidæ 10, 1
pavidam 92, 2
pavidi 702, 6
pavidum 309, 6. 433, 13
pavidus 5, 1
pavimentum 609, 3
pavit 705, 4
paulatim 832, 10. 867, 5
Pauli 363, 5
paulò 533, 5. 535, 6. 597, 4. 663, 8. 804, 1. 836, 9. 895, 3
paulò plus 859, 1
Paulum 53, 1
paulùm 148, 6. 296, 8. 402, 4. 537, 11. 691, 5. 692, 3. 794, 8. 893, 6. 905, 8
Paulus 574, 2
pavone 624, 3
pavonem 528, 6
pavor 753, 3. 816, 11
pavore 452, 4. 708, 2
pauper 131, 1. 161, 7. 360, 8. 575, 17. 651, 3. 684, 3. 733, 2. 780, 4. 857, 2. 880, 7
paupercula 807, 5
paupere 700, 6. 774, 5. 910, 8
pauperem 226, 2. 229, 2
pauperet 685, 6
pauperi 228, 8. 327, 6
pauperibus 720, 11
pauperiem 5, 5. 76, 2. 245, 1. 357, 14. 403, 13. 513, 8. 647, 7. 683, 6. 728, 6. 774, 12
pauperies 313, 1. 337, 3. 627, 5, 710, 2. 869, 13
pauperiorum 514, 9
pauperis 307, 5. 468, 6
pauperrimus 512, 9
paupertas 54, 2. 859, 9
paupertate 750, 6. 807, 2
paupertatis 811, 4
pauperum 22, 1. 235, 5. 354, 6. 491, 3
Pausiaca 711, 11
pax 501, 9. 664, 1
peccantis 708, 7. 625, 1
peccare 283, 6. 335, 8. 799, 15. 829, 9. 890, 6
peccas 104, 4. 711, 2
peccat 707, 6. 712, 3. 835, 4. 903, 13
peccata 538, 11. 815, 5. 895, 14
peccati 708, 5
peccatis 537, 2. 541, 2. 800, 10
peccatum 537, 11. 671, 2
peccatur 737, 2
peccavero 543, 7
peccem 828, 1
pecces 523, 12. 784, 4
peccet 126, 1. 346, 11. 540, 11, 725, 3
pecore 478, 9. 635, 2
pecori 303, 3. 477, 7. 486, 9
pecoris 498, 12. 790, 1
pectes 64, 3
Pecti 467, 1
pectinibus 675, 2
pectora 379, 5. 416, 13. 445, 4. 473, 8. 637, 4
pectore 230, 5. 427, 10. 527, 10. 573, 1. 575, 10. 691, 7. 721, 8, 741, 7. 746, 6.

902, 8
pectoris 70, 2
pectus 16, 8. 190, 2. 196, 4. 489, 14. 491, 5. 494, 2. 727, 5. 841, 10. 850, 10. 870, 7
peculi 902, 2
pecunia 441, 3. 729, 3. 775, 3. 781, 2. 795, 9
pecunia donat et genus et formam, &c. 755, 6
pecuniæ 403, 2
pecuniam 311, 3. 339, 1. 437, 3
pecus 9, 3. 20, 3. 317, 7. 356, 7. 410, 5. 428, 13. 434, 10. 539, 3. 656, 4. 683, 4. 693, 5. 781, 4. 796, 10. 801, 11
Pedacia 590, 3
pe lana 740, 2
pede 21, 2. 22, 1. 132, 1. 138, 5. 249, 3. 301, 2. 318, 4. 323, 11. 340, 10. 364, 11. 469, 3. 485, 4. 525, 12. 526, 4. 527, 2. 539, 9. 533, 8. 548, 10. 573, 6. 599, 2. 605, 6. 635, 4. 669, 1. 774, 16. 910, 15
pede certo 887, 8
pede fausto 858, 12
pedem 196, 5. 390, 5. 476, 4. 486, 6. 879, 3
pedem proferre 884, 1
pedes 234, 3. 298, 11. 482, 7. 488, 9. 587, 4. 641, 1. 712, 2.
pedestri musa 693, 8
pedestri sermone 880, 6
pedestribus 195, 5
pedibus 545, 3. 588, 10. 608, 5. 780, 5
pedibus claudere verba 615, 12
peditesque 881, 12
peditis 12, 10
peditum 848, 5
Pedius 603, 8
pedum 137, 2
Pegasus 105, 3. 408, 1
pejerati 181, 1
pejor 280, 9. 568, 3. 722, 4
pejora 53, 2
pejoribus ortus 754, 2
pejus 753, 6
pejùs 403, 14. 519, 6. 805, 9
pelago 17, 1
pelagus 131, 4
Pelea 283, 4
Peleidæ 26, 5
Peleiden 736, 7
Peleus 880, 7
Peleu 881, 3
Pelignas 493, 2
Pelignis 320, 4
Pelion 263, 4
pelle 489, 8. 572, 2. 799, 8
pellebat 774, 8
pellem 618, 12. 741, 5
pellent 674, 1
pellente 193, 1
pelles 236, 3
pellex 350, 6
pelli 527, 10
pellibus 489, 1. 573, 1
pellice 293, 4
pellicem 439, 3. 449, 5
pelliculam 685, 8
pellicum 450, 6
pellit 156, 6. 643, 5. 842, 8
pellite 33, 3
pellitis 171, 8
pellitur 228, 1
Pelopis 27, 1. 107, 5. 203, 2. 493, 5
peloris 674, 5
Penates 165, 3. 304, 3. 332, 3. 349, 5. 653, 10. 683, 1. 707, 9
pendentia 667, 7
pendentis 734, 3. 857, 5
pendet 241, 4. 321, 9. 545, 2
pendis non magni 681, 10
pendulum 349, 15
pendulus 817, 9
pene 200, 5. 276, 3. 283, 4. 407, 2. 527, 1. 565, 8. 770, 7. 833, 5. 837, 6. 894, 5
Penelope 689, 14
Penelopen 73, 8. 292, 6. 689, 9
Penelopes 738, 5
penes 664, 6. 878, 7
penetralia 199, 1. 864, 1
penetralibus 378, 8
penitùs 58, 3. 86, 3. 537, 3. 815, 8
penna 155, 6. 235, 2. 248, 2
pennas 357, 12. 826, 3
pennis 19, 7. 366, 5. 859, 8
pensantur 831, 3
pensilis 635, 8
pensum 350, 4
Penthei 231, 5
Pentheu 801, 9
penula 778, 2
penuria 513, 13
penus 801, 8
pepedi 591, 2
peperci 298, 8
pepercit 135, 1
peperit 150, 1. 253, 3
pepulere 701, 11. 845, 1
pepulisse 318, 3
pepulit 416, 11
per 19, 11. 26, 6. 34, 1. 43, 4. 62, 4. 89, 1, 2. 207, 2. 232, 5. 258, 6. 381, 2. *bis*. 403, 7. 487, 2, 3, 4, &c.
per apertum 301, 4
per arduum 232, 5
per carmina 908, 6
per dies festos 159, 6
per genium dextramque, &c. 767, 9
per hostes 177, 1
per imbrem 635, 6
per mare, per saxa, per ignes 728, 6
per medias cædes 246, 8
per medium frigus 791, 5
per te 904, 9
per totum hoc tempus 697, 11
per vetitum nefas 18, 9
per vacuum 820, 9
per vias 195, 7
per vim 305, 7. 740, 16. 865, 15
per unda 482, 7
peractas 671, 7
peractis 418, 6. 498, 10
peractum 577, 8
peragenda 603, 6
peraget 673, 1
peragunt 701, 12
perambulabis 490, 12
perambulat 384, 3
perambulet 837, 4
percipiant 902, 7
percontabere, *v.* percunctabere
percontabitur 826, 8
percontare 769, 5
percontatorem 814, 11
percontteris 517, 5. *vide* et percuncteris
percontor 603, 5
perculsæ 457, 4
perculsum 467, 3
percunctabere 816, 8
percunctabitur *vide* percontabitur
percunctare, *vide* percontare
percuncteris 796, 1
percunctor 578, 9
percurram 508, 4
percurrat 846, 9
percurre 687, 7
percurrisse 107, 4
percussa 665, 1
percussit 30, 6
percusso 605, 6
percussi 664, 6
perdam 429, 6
perdas 654, 3. 685, 7. 755, 3
perdas operam 513, 5
perdemus 481, 5

perdenda 838, 1
perdent 677, 8
perdere 35, 1. 297, 6. 480, 1. 553, 11. 588, 6. 595, 2
perdiderat 858, 3
perdidit 801, 3. 848, 15
perdit 693, 9
perditior 518, 7
perditur 698, 10
perdocet 729, 5
perduci 689, 10
perdunt 677, 8
pereamne 652, 3
peream malè 614, 2
pereant 529, 10
pereas 642, 11
pereat 103, 6. 256, 7. 617, 5
peredit 265, 7
peregrè 577, 16. 781, 5
peregrina 252, 1. 624, 2
peregrinæ 850, 3
peregrinum 808, 8
perennes 793, 2
perennis 359, 1
pererro 578, 10
pereunte 97, 7
pereuntes 614, 10
pereuntis 297, 1
perfacilè 567, 3
perfectius 449, 1
perfectos 832, 1
perfectum 610, 1. 898, 12
perfer 287, 3
perferre 629, 7. 785, 1. 793, 4. 801, 10
perfert 806, 10
perficit 832, 3
perfida 282, 9
perfidis 270, 10. 461, 4
perfidum 182, 2. 220, 5. 350, 7
perfidus 62, 5. 380, 9. 508, 9. 882, 10
perfluit, *al.* præfluit
perfluunt 373, 6
perfundat 677, 4
perfundi 473, 7
perfundit 710, 9
perfusus 23, 2. 585, 1
Pergama 164, 6
perges 681, 6
pergis 513, 17
pergunt 226, 8
perhorrescit 199, 10
perhorrui 311, 4
peribunt 873, 3
pericla 521, 10
pericli 719, 5
periclo 322, 8
periclum 709, 4
pericula 815, 11. 842, 8
periculosæ 148, 3
periculum 195, 3. 341, 7. 426, 1
perière 767, 1
perierunt 540, 4
periisse 837, 5
Perilli 645, 7
perire 141, 2. 403, 16. 451, 11. 708, 14. 914, 2
perirent 11, 2. 69, 9
periret 269, 4. 456, 8. 647, 8
periscelidem 808, 2
peritis 871, 3
peritura 377, 4. 589, 5
peritus 237, 3. 506, 8
perjura 133, 7. 252, 8. 338, 8
perjuras 650, 3
perjurum 297, 8
perjurus 652, 10. 683, 12
perlucidior 78, 5
perluor 791, 4
permagna 582, 3
perminxerunt 522, 3
permisit 375, 6
permisso 832, 9
permissum 691, 7
permitias 657, 2
permistus 5, 11
permittant 541, 8
permitte 39, 2
permitto 655, 3
permolere 521, 5
permulceat 798, 3
permulta 552, 11. 564, 7
permutare 197, 2
permutem 244, 7
permutet 867, 15
perna 678, 3
pernæ 635, 4
perniciem 198, 4. 269, 3. 555, 1
pernicies 794, 5
perniciosus 711, 10
pernicis 434, 7
pernix 887, 13
pernoscere 678, 6
perpauca 546, 7
perpeti 18, 8
perpetuo 30, 1
perpetuos 31, 5
perpetuum 58, 9
perpetuus 94, 5. 868, 1
perprimat 484, 4
perrarò 687, 2
perrumpere 310, 2
perrumpet 773, 10
perrupit 19, 8
Persæ 11, 2. 423, 4
persæpe 476, 3. 525, 6. 531, 3. 903, 8
Persarum 289, 4
Persas 88, 3
perscribere 549, 5
persequar 592, 15
persequemur 427, 3
persequitur 246, 10
persequor 93, 4
Persi 583, 10
Persieos 143, 1
persimilem 873, 7
Persis 267, 3
Persius 582, 1, 3. 583, 13. 585, 2
persona 890, 1
personatus 549, 7
personet 725, 1
personuere 72, 8
personuit 702, 8
perspexisse 911, 4
persta 685, 9
perstringis 150, 3
persuadere 568, 7
pertæsit 714, 6
pertinaci 40, 8
pertinax 357, 8
pertinet 519, 7. 699, 10
pertinui 639, 5
pertulit 381, 6. 737, 8
pervellunt 714, 4
perveneris 785, 5
pervenimus 568, 1
pervenit 806, 7
pervicaces 230, 8
pervicacis 488, 9
pervicax 257, 4
pervideas 533, 1
pervincere 849, 8
peruncti 897, 1
perunxit 439, 2
perusta 434, 6
peruste 441, 1
pes 873, 8. 894, 12
pessima 394, 4
pestem 88, 2
pestilentem 330, 5
petam 172, 1. 452, 1
petendis 524, 12. 540, 10
petens 452, 5
petenti 682, 3
petentibus 313, 6
peteret 126, 5. 530, 5
petes 526, 7
petet 168, 6. 321, 3. 617, 1
petiisse 304, 2
petiit 733, 9. 839, 6
Petilli 552, 8. 603, 6
petimus 19, 10. 770, 4. 874, 1
petis 407, 5. 454, 2. 779, 4. 860, 7
petit 226, 3. 322, 6. 464, 5. 618, 3. 677, 11. 777, 7. 867, 1. 899, 4
petita 444, 10. 603, 9
petitæ 712, 1
petitis 635, 7. 767, 11
petitor 240, 6
petitu 554, 3
petitum 551, 5

petitus 468, 4. 524, 3
petiverit 455, 1
peto 311, 9
petorrita 578, 1. 848, 7
Petrinum 749, 1
Petti 467, 1
petunt 501, 7. 792, 4
pexæ 733, 5
Phæax 793, 11
Phaëton 407, 9
Phalanto 172, 2
pharetra 43, 5. 87, 4. 88, 8. 215, 1
pharetratos 261, 2
pharmacopolæ 516, 1
phaselum 248, 7
Phidyle 330, 2
Philippi *propr. viri* 764, 7
Philippi *urbis* 859, 7
Philippis 260, 5
philyra 143, 2
Philodemus 528, 11
phimum 705, 3
Phocæorum 482, 3
Phoceu 163, 1
Phœbe 51, 6. 389, 2. 495, 1
Phœbi 124, 3. 258, 3. 503, 3
Phœbo 256, 7
Phœbus 328, 3. 389, 5. *bis.* 420, 5. 502, 2
Pholoe 126, 1. 268, 7
Pholoën 125, 7. 307, 11
Phraatem 157, 1.
Phraates 783, 5
Phrygiæ 186, 4. 197, 1
Phrygius 244, 1
Phrygum 66, 4
Phryne 476, 8
Phthius 386, 6
Phylli 405, 5
Phyllidis 165, 2
pia 325, 3. 618, 2. 811, 6
piabant 843, 2
piacula 112, 3. 727, 8
piæ 486, 1
pios 44, 4
pice 286, 4
Picenis 663, 5. 679, 5
picta 624, 6. 711, 4. 839, 3
pictœ 740, 7
pictis 61, 5. 412, 2
pictor 873, 1
pictoribus 873, 9
pictura 904, 3
picus 346, 6
Pieri 374, 7
Pieria 293, 4
Pierides 396, 6
Pieriis modis 909, 1
Pierio 261, 7
pietas 73, 1. 205, 1. 348, 3. 393, 8. 787, 3
pigeat 483, 1
piger 65, 8. 312, 1. 546, 1. 558, 7. 593, 2. 726, 7. 790, 2. 841, 6
pignus 40, 7
pigrior 583, 8
pigris 90, 5
pigro 788, 16
pigrum 857, 10
pii 255, 10
piis 486, 14
pila *id est.* columna 550, 11
pila lusoria 563, 2. 622, 6
pilæ 905, 10
pilenta 848, 7
pileolo 785, 9
pilis 614, 9
pilos 832, 9
Pimplea 101, 4
Pindaricæ 399, 2
Pindarici 743, 6
Pindarum 366, 1
Pindarus 366, 8
Pindo 50, 2
pingeret 853, 2
pingimus 831, 6
pingitur 874, 11
pingue 259, 7. 693, 5
pinguem & nitidum 747, 9
pinguem vitiis 624, 1
pinguis 743, 1
pingui 536, 2. 678, 8. 685, 10. 699, 1. 855, 7
pinguia 312, 10. 486, 3
pinguibus 721, 6. 868, 10
pinguior 153, 1
pinguis 197, 1. 676, 4. 793, 11
pinguissimis 435, 9.
pinguium 410, 3
pino 192, 8
pinus 61, 2. 160, 2. 189, 6. 329, 1. 387, 6. 486, 5
pio 332, 4
piorum 200, 7
pios 258, 5
piper 680, 1. 788, 10. 855, 10
pipere 718, 7
Pirithoo 393, 12
Pirithoum 266, 3
piscatis 659, 1
piscem 873, 4
piscemur 758, 2
pisces 243, 1. 537, 8. 623, 3. 660, 1. 675, 5. 677, 4. 680, 4. 716, 3. 782, 5. 793, 10
piscibus 374, 8. 635, 7. 676, 7
piscis 718, 1. 765, 15
piscium 9, 5
piscosi 568, 4
Pisones 873, 6. 893, 8
Pitholeonti 603, 2
pituita 631, 5. 734, 6
pius 95, 6. 392, 11
placabilis 826, 7
placantur 842, 10
placare 135, 5. 639, 7
placari 891, 8
placaris 330, 3
placat 800, 6
placaverit 713, 6
placavi 656, 8
placeant 612, 3
placeat 283, 11. 769, 5
placebit 904, 7
placem 863, 4
placens 208, 3
placent 410, 6
placentas 715, 9
placentis 772, 7
placeo 375, 3, *bis.*
placére 818, 2
places, *subjunct.* à placo 205, 5
placidæ 500, 8
Placideiani 711, 3
placidis 874, 2
placido 372, 2
placidus 499, 4
placitum 221, 2. 694, 3
placuere 260, 3. 497, 1
placui 575, 9
placuisse 789, 4. 806, 4. 826, 5
placuit 43, 1. 538, 11. 837, 8. 845, 7. 904, 7
plagas, *id est*, retia 6, 3. 433, 10. 758, 3
plagis, *primâ longâ* 862, 10
plagis, *primâ brevi* 270, 9. 813, 3.
plagosum 836, 5
Plance 31, 7
Plance 307, 4
planè 536, 10
planis 763, 7
plantam 706, 1
planum 808, 5
platano 192, 7
platanus 210, 4
plateæ 860, 14
Platona 639, 5. 671, 1
plaudere 610, 7
plausor 865, 5
plaustra, 334, 2. 574, 3
plausus 84, 2. 654, 6. 752, 7
Plautinos 896, 3
Plauto 877, 2
Plautus 834, 2. 846, 5
plebe 165, 6
plebecula 848, 1
plebeius 655, 1
plebi 157, 2. 587, 2
plectantur 111, 3

plector 711, 11
plectro 101, 6. 154, 3. 201, 3. 369, 7
plectuntur 736, 9
Pleiadum 417, 1
plena 285, 3. 412, 2. 839, 6 881, 5. 914, 12
plenas 197, 3
plene 777, 10
plenior 510, 14. 866, 14
plenis 415, 7
plenissima 563, 3
plenius 201, 2. 735, 4
plenius æquo 856, 10
pleno 230, 5. 317, 3. 501, 11. 762, 9. 902, 8
pleno copia cornu 783, 7
plenum 73, 3. 148, 3. 340, 1
plenum lætitiæ 910, 12
plenus 405, 4. 627, 3. 824, 8
pleraque 836, 1. 876, 6
plerique 570, 4
plerumque 128, 2. 327, 2. 354, 5. 601, 7. 687, 7. 816, 6. 861, 12. 874, 4. 880, 6
plorant 910, 16
plorare 612, 5. 689, 2
plorares 291, 4
plorat 368, 6. 807, 13
ploravere 828, 7
ploravit 186, 2
plorem 494, 12
plores 662, 3
ploret 257, 2
ploro 348, 6
plostello 661, 3
Plotius 561, 4 611, 3
pluma 404, 2. 625, 1
plumæ 236, 5
plumant 445, 10
plumas 744, 3. 873, 2
plumbeus Auster 693, 9
plumbum 133, 1. 773, 5
plura 136, 3. 311, 7, 8. 313, 2. 486, 1. 500, 6. 536, 15. 575, 3. 606, 7. 775, 1. 849, 6. 866, 7, 8. 869, 6. 903, 10. 911, 1
plures 47, 2. 122, 3. 547, 2. 555, 1. 577, 15 *bis*. 593, 6. 651, 10. 685, 3. 793, 6. 826, 1. 847, 9. 848, 4.
pluribus 428, 11. 536, 14. 634, 6. 751, 4. 871, 2
plurima 364, 5. 526, 11. 808, 5
plurimum 369, 4
plurimus 30, 3
pluris 528, 10. 571, 3. 592, 6. 593, 5. 667, 8
plus 428, 8. 510, 10. 513, 7. 525, 3. 528, 3. 546, 5. 754, 1. 807, 5. 911, 2
plus æquo 535, 8. 738, 6. 809, 10
plus justo 283, 11
plus nimio 78, 4. 125, 1. 774, 3
plusquam 510, 3. 797, 8. 811, 7
plus vice simplici 416, 8
Plutona 205, 6
Plutonia 22, 5
pluvii 255, 8
pluvios ventos 71, 6
pluvius arcus 874, 8
poculis 412, 1
poculum 447, 4. 450, 14. 494, 11
podagra 594, 4
poëma 548, 8. 550, 3. 833, 5. 836, 10. 852, 12. 863, 11. 905, 7
poëmata lacrymosa 730, 6
pœna 181, 2. 249, 3. 384, 10. 844, 3
pœnas dedit 524, 2
pœnas luam 490, 8
pœniteat 525, 577, 3
Pœnus 156, 3. 199, 10
poësis 904, 3
poëta 369, 7. 841, 8. 850, 10. 879, 10. 910, 5
poëtica mella 822, 7
Pol 767, 7. 865, 13
Polemon 662, 4
pollet 894, 2
pollice, 814, 8
pollicitus 66, 2. 115, 1. 383, 3. 759, 4
Pollio 149, 5. 605, 5. 611, 7
polluiter 384, 7
Pollux 250, 8. 358, 7. 828, 3
polo 494, 8
Polyhymnia 7, 2
polypus 470, 5. 534, 6
poma 663, 1. 683, 9
pomaria 31, 2
pomarius 659, 1
pomifer 322, 7
Pompei 174, 5
Pompeio Grospho 782, 6
Pompili 52, 5
Pompilius sanguis 898, 10
Pomponius 549, 3
ponas 662, 4
pondera 756, 1
pondus 167, 4. 509, 8. 626, 5. 822, 5
pone 90, 5. 91, 1. 292, 4. 412, 3. 798, 12
ponere 17, 6. 19, 12. 374, 4. 437, 4. 540, 1. 670, 2. 672, 2. 712, 7. 899. 3. 910, 7
ponere, *id est*, effingere 395, 2. 875, 12
pones 67, 3. 774, 4
ponet 364, 4. 914, 5
ponetur 536, 16. 832, 7
poni 651, 9. 721, 9
ponimus 829, 2
ponit 247, 3. 409, 5. 666, 2. 701, 14. 850, 12
ponit iram 887, 8
ponite 81, 4. 342, 6
pono 725, 4. 798, 12
ponte 642, 5
pontes 625, 5
ponti 562, 1
Pontica 61, 2
Ponticum 333, 2
pontifex 360, 6. 492, 6
pontificum 209, 4. 331, 5. 830, 3
ponto 52, 2. 366, 4
pontum 347, 7
pontus 253, 9
ponunt 562, 3
popello 765, 6
popina 788, 8
popinis 678, 5
popino 706, 13
Poplicola 603, 8
poplite 711, 3
poplitibus 246, 12
poposceris 490, 9
populares 879, 4
popularibus 201, 2
popularis 247, 4
populata 270, 1
populea 32, 4
populi, *genit.* 511, 8. 619, 4. 863, 5
populo 7, 1. 13, 6. 88, 2. 252, 5. 383, 7. 571, 4. 576, 6. 647, 1. 758, 5. 804, 9. 889, 3
populorum 360, 9. 736, 3
populos 943, 1
populos *arbores* 431, 6
populus Rom. 730, 9
populus *arbor* 160, 3. 867, 11
porca 330, 4
porcis 761, 9
Porcius 715, 8
porco 316, 2. 800, 6. 843, 2
porcum 652, 11. 747, 10
Porphyrion 263, 6
porrecta 422, 6. 450, 16. 466, 12. 718, 1. 816, 4
porrecto 538, 4
porrectum 291, 3. 626, 7. 701, 19
porrectus 649, 7. 701, 1. 763, 8. 855, 8.

porrexerit 716, 6
porri 579, 2
porrigam 323, 4
porrigere 757, 2
porriget 217, 12
porrigine 650, 2
porrigis 663, 1
porro 539, 4. 755, 3. 786, 1. 801, 1
porrum 782, 5
Porsenæ 480, 2
porta 348, 9
portanda 587, 1
portantes 578, 6
portare 100, 3. 280, 4. 567, 5. 576, 3. 577, 13
portarit 510, 6
portas 269, 10. 310, 6. 550, 1
portat 668, 3
portatur 849, 1
portenta 870, 10
portentum 90, 1
portes 785, 7
portet 801, 8. 804, 10
porticibus 730, 10
porticus 212, 6. 555, 5. 642, 13. 754, 6
portis 890, 8.
portu 462, 9
portum 60, 2
portus 418, 2. 755, 1
posca 638, 1
poscot 21, 7. 902, 10
poscente 197, 6. 807, 3
poscentem 537, 2
poscentes 860, 5
poscenti 720, 13. 903, 8
poscentis 191, 5
posces 739, 4
poscet 784, 3. 869, 4
posci 837, 3. 889, 8
poscimus 122, 1
poscis 95, 7. 804, 11
poscit 118, 1. 710, 8. 716, 11. 720, 8. 842, 6. 909, 7
posco 822, 10. 840, 7
poscunt 847, 11
posita 527, 8
positas 292, 2. 828, 12
positi 651, 3
positis 518, 5. 649, 10. 828, 9. 907, 1
positis in fœnore nummis 910, 6
posito 624, 3
posito capite 719, 6
positorum in medio 780, 7
positos 436, 10
positum 171, 3. 527, 6. 538, 7. 617, 5. 785, 6
positurus 264, 4
positus 285, 3
posse 114, 6. 527, 9. 580, 3. 613, 4. 736, 6. 850, 9. 860, 9. 886, 3. 902, 3. 911, 8
possem 554, 2. 606, 3. 854, 11.
possent 264, 2. 415, 3. 866, 15
posses 416, 4. 744, 10
possessor 740, 4
posset 378, 9. 445, 3. 446, 10. 530, 4. 546, 1. 690, 4. 714, 8. 756, 2. 840, 1. 865, 8. 10
possideam 660, 2
possidentem 503, 9
possim 554, 7. 725, 6
possint 60, 7
possis 497, 5. 519, 3. 526, 5. 527, 3. 634, 2. 646, 1. 650, 14. 709, 1. 726, 14. 727, 7. 798, 6. 801, 5.
possit 254, 4. 360, 1. 517, 4. 533, 6. 546, 5. 582, 5. 593, 7. 596, 10. 724, 11. 737, 3. 752, 2. 780, 3. 910, 7
possum 494, 9, 10. 553, 3. 574, 14, 588, 6. 611, 6, 620, 5. 685, 4. 756, 3. 763, 5. 793, 4. 877, 4
possumus 395, 5
possunt 732, 5. 785, 11. 818, 2
post *id est* postea 452, 7. 539, 5. 552, 2. 878, 11. 881, 10
postem 724, 5
postera 360, 4. 561, 3. 568, 3. 832, 6
posteri 230, 1. 462, 1
posterius 549, 10
postero 48, 2
postes 469, 4. 550, 1
posthac 408, 7. 508, 1. 634, 7. 667, 5
Posthume 204, 2. *bis.*
postibus 244, 5. 421, 5
postico 751, 7
postmodo 111, 7. 695, 3
postponas 513, 1
postponet 812, 4
postquam 164, 3. 488, 8. 549, 11. 582, 8. 585, 1. 840, 5. 653, 5. 662, 7. 705, 1. 719, 5. 774, 10. 891, 6
postremo 636, 9
postremus 756, 9
postulat 535, 7. 537, 1
postulet 683, 14
posuere 643, 4
posui 820, 9
posuisse 129, 6. 271, 6. 323, 10
posuisset 534, 8
posuit 198, 1. 387, 7
pota 413, 3
potabis 83, 1
potamus 193, 1
potandum 706, 6
potantia 773, 12
potare 635, 10. 651, 4. 713, 4. 749, 10
pote 891, 4
potens 15, 1. 27, 3. 341, 3. 356, 11. 360, 9. 404, 1. 495, 1. 835, 2. 882, 2
potentem 226, 4. 348, 1
potenter 876, 2
potentes 133, 4. 501, 5
potenti 24, 7. 221, 1
potentior 364, 1
potentiorum 431, 4
potentis 813, 1. 815, 14
potentium 397, 6
potentius 310, 2. 898, 7
poteras 614, 12. 901, 10
poterat 719, 12. 905, 6
poteris 901, 11.
poterit 105, 1. 624, 2. 632, 6. 689, 10. 774, 2
potero 622, 3
poterunt 484, 1. 727, 9. 780, 6. 859, 11. 900, 4
potes 295, 9. 315, 5. 349, 14. 454, 1. 491, 1. 605, 3. 671, 5. 697, 3. 712, 6. 748, 1
poteine 710, 6
potest 111, 4. 462, 4. 509, 1. 540, 9. 551, 10. 754, 10. 756, 8
potestas 728, 7. 853, 10
potestatem 570, 8
potet 649, 12
poti 308, 8
potietur 161, 5
potionibus 450, 9
potior 289, 2. 482, 3. 506, 6. 751, 3. 758, 9. 804, 7
potiore 209, 4. 368, 3. 388, 10. 772, 7. 774, 12
potiorem 772, 10
potiori 478, 3. 689, 9
potiùs 13, 9. 76, 3. 186, 6. 351, 1. 514, 7. 624, 4. 663, 6. 754, 3. 869, 11
potiùs quam 775, 4. 785, 1
potor 237, 4
potorem 678, 2
potores 816, 3
potores acres 717, 2
potoribus 818, 3
potuere 297, 4, 5
potuisse 166, 1
potuit 306, 1
potum 871, 5
potus *particip.* 538, 5. 552, 2. 662, 5. 818, 7. 892, 7
præ 776, 4

præbeat 508, 2. 512, 13
præbebit 630, 6
præbente 320, 3. 418, 1. 561, 2
præbentem 849, 6
præbere 756, 2. 788, 11. 809, 2
præberi 576, 7
præbes 303, 3
præbet 172, 7. 407, 10. 552, 2
præbuit 562, 2
præcanum 826, 6
præcedentibus 741, 10
præcedere 595, 7
præcedes 220, 7
præcedet 454, 6
præcepit 621, 4
præceps 31, 1. 547, 8. 811, 1. 891, 15
præcepta 642, 3. 671, 9. 682, 2. 726, 4
præceptis 670, 2
præceptis amicis, 841, 10
præceptum 769, 7
præcidere 736, 4
præcincti 720, 1
præcinctis 557, 3
præcipe 94, 2
præcipies 902, 6
præcipitat 665, 1
præcipitem, *nom.* 17, 2. 521, 11
præcipiti 667, 1
præcipuè 734, 6. 855, 1
præclara 686, 5
præclara *neut. plur.* 639, 3
præclaram 517, 6
præclare 578, 7
præclaro 575, 10
præco 576, 13. 910, 4
præconem 764, 11
præconis 442, 6. 627, 7
præcordia 489, 12. 552, 3. 673, 5
præcordiis 438, 2. 452, 3. 468, 11
præcurrere 774, 6
præcurreret 582, 7
præda 323, 6. 380, 10. 466, 11. 644, 7
prædæ 349, 11. 795, 1
prædam 276, 1
prædantur 859, 13
prædia 653, 2. 698, 7. 712, 4
prædonum 522, 2
præferat 868, 10
præfluit 417, 6
prægestientis 167, 9
prægnans canis 344, 1
prægravat 632, 2. 828, 1
prælambens 702, 2
prælia 27, 10. 74, 3. 153, 2. 195, 6. 302, 5. 323, 3. 382, 6. 401, 4. 420, 5. 711, 4. 750, 3. 813, 11
præliis 51, 3
prælium 416, 9
prælo 84, 7
prælucet 732, 6
præmia 6, 4. 394, 3. 434, 1. 560, 3. 614, 8. 744, 9. 771, 2. 837, 3. 858, 13
Præneste 260, 2. 735, 2
Prænestinus 584, 3
præniteat 125, 4
prænomine 685, 2
præparat 766, 10
præparatum 190, 1
præponens 549, 10
præponere 30, 2. 701, 5
prærofo 684, 8
prærupti 701, 4
præscribe 614, 1
præscripta 632, 5
præscriptum 187, 3. 212, 1
præsens 130, 2. 217, 5. 267, 1. 418, 10. 644, 7. 730, 8. 832, 6. 889, 2
præsens in tempus 876, 6
præsente 877, 7
præsentes 627, 1
præsenti 829, 1
præsentia 842, 6
præsentibus 428, 8. 805, 3
præsentis 288, 9
præsepe 794, 2
præsertim 574, 12. 813, 7. 906, 3
præsidio 64, 2. 358, 5. 815, 9
præsidium 2, 1. 149, 4. 858, 5
præstabo 762, 2
præstant 679, 6. 797, 5
præstantia 777, 10
præstat 756, 10
præstent 767, 12
præstes 385, 12
præstet 513, 2
præsto est, 528, 7
præsumis 632, 11
præter cætera 860, 8
præteragendus 792, 6
præterea 508, 3. 653, 13. 686, 4
prætereo 612, 2. 709, 4
prætereunt 391, 8. 903, 1
prætereunte 193, 4
prætereuntium 375, 1
præterita 595, 1
præteritum 515, 2
prætextam 560, 4
prætextas *sub.* fabulas 898, 6
prætor 654, 2. 658, 3. 858, 9
prætore 560, 2. 583, 9. 734 1
prætorem 578, 5
prætorius 628, 3
prætulerim 865, 1
prætulit 403, 5
Prætum *vide* Prœtum
prævertamur 534, 4
prævidisset, *vide* provisisset
prandere 661, 1
pranderet 804, 3
prandia 673, 1
pransæ 902, 11
pransi 559, 2
pransus 581, 3
prata 409, 3. 436, 2
pratensibus 672, 8
pratis 217, 9. 347, 9. 796, 3
prato 789, 1
prava 250, 1. 574, 12. 658, 5. 709, 2
pravam 866, 12
pravè 647, 2. 734, 2. 855, 6. 879, 11
pravi 338, 1
pravi docilis juventus 628, 5
pravis 535, 4. 704, 2
pravo 875, 14
pravorum 660, 10
pravum 629, 3
pravus 551, 5
precamur 12, 1. 495, 3
precari 817, 5
precati 706, 10
precatus 656, 5
prece 11, 6. 88, 4. 131, 1. 346, 2. 385, 7. 490, 14. 693, 4. 770, 2. 842, 7. 867, 14
prece blandâ 907, 7
prece multâ 786, 1
prece tacitâ 788, 1
preceris 720, 6
preces 293, 2. 358, 1. 363, 3. 451, 6. 466, 8. 502, 10. 842, 5
preces fundis 492, 1
precetur 890, 9
precibus 96, 3. 112, 2. 383, 13. 695, 6
precor 16, 5. 121, 2. 362, 2. *bis.* 440, 2. 444, 7
premam 429, 5
premant 119, 4
premat 782, 2. 821, 13
prematur 906, 8
premendo 188, 3
premerer 259, 9
premet 22, 4. 815, 7
premit 355, 10. 384, 10. 712, 9. 726, 8. 864, 5. 895, 10
premunt 225, 1. 751, 5
premuntur 848, 4
prensare 597, 9
prensus 214, 2
pressa 61, 1. 353, 4. 432, 5. 473, 3. 679, 4
pressi 820, 10

pressis 669, 1
pressisse 798, 14
pressit 718, 4
presso 103, 2
pressum 410, 8
pretio 320, 1. 528, 12. 571, 3. 867, 14
pretiosa 812, 2
pretiosus 279, 2
pretium 309, 8. 335, 8. 395, 6. 527, 4. 633, 10. 799, 10. 801, 7. 810, 7. 831, 9. 857, 7. 899, 5
Priami 63, 6. 252, 7. 254, 1. 388, 2. 655, 8. 884, 3
Priamiden 583, 3
Priamus 44, 1. 655, 8
Priape 432, 11
Priapum 86, 1
pridem 627, 6
prima 284, 5. 508, 6. 633, 4. 687, 5. 713, 6, 724, 1. 744, 9. 877, 9
primâ nocte, *id est*, nocte ineunte 284, 5
prima ficus 760, 3
primæ 390, 1
primam horam 803, 6
primæ sodalium 174, 5
primis 302, 5. 443, 1. 539, 2. 549, 10. 826, 5
primo 886, 5
primo vere 281, 4
primores 619, 4
primorum 870, 5
primos 417, 11. 597, 1. 694, 2
primum 548, 2
primùm *adverb.* 122, 5. 198, 2. 277, 2. 642, 10. 668, 7. 772, 9. 859, 7. 878, 10. 881, 2
primus 17, 2. 380, 1. 400, 9. 401, 7. 576, 10. 618, 11. 679, 8. 718, 9. 756, 9. 820, 11. 883, 5. 895, 2
princeps 13, 10. 314, 7. 361, 1. 820, 9
principe 88, 2. 854, 10
principi 69, 3
principibus 846, 4
principis 374, 2
principium 275, 2. 694, 4. 900, 3
principum 148, 1. 416, 1
prior 404, 4. 501, 3. 564, 1. 694, 5. 705, 5. 751, 3. 765, 7. 833, 6
priorem 684, 13. 811, 7
priores 183, 5. 314, 2. 399, 1. 870, 5
priori 211, 4. 767, 10
prisca 290, 8. 430, 2. 544, 2. 602, 1
priscæ 891, 12
prisci 842, 11
prisci Catonis 326, 1
priscis 864, 4
prisco 161, 6. 818, 1
priscum 370, 4
priscus 501, 10
Priscus 704, 3
priva 733, 4
privata 142, 5
privatas 743, 12
privati juris 883, 6
privatis 212, 5. 880, 1. 907, 9
privato 572, 6
privatus 212, 3. 288, 8. 543, 9
privet 709, 8
privignis 335, 2
privignus 742, 2
prius, *id est*, potius 732, 11
priùs 693, 8. 821, 9. 840, 6. 881, 7. 909, 11
privum 683, 8
pro, *i. e.* secundum 519, 3
pro laude merentis 762, 2
proavi 896, 3
proba 490, 11
probant 357, 13
probante 10, 9
probantes 732, 5
probas 497, 9
probat 855, 3. 894, 5
probes 804, 6
probet 514, 7. 611, 4
probos 500, 7. 570, 10
probrosis 271, 1
probus 535, 12. 832, 3
procaces 699, 3
procax 153, 9
procedere 521, 7. 558, 8
procedis 370, 13
procedit 744, 9
procellæ 184, 3. 350, 2. 875, 6
procellas 188, 2
procellis 358, 1
procera 477, 5. 688, 4
procera 341, 5
proceros 626, 4
processerit 883, 2
proci 689, 11
procidit 387, 7. 488, 8
procis 292, 6. 683, 4
procudit 422, 10
procul 287, 3. 430, 1. 574, 13. 701, 18. 762, 10. 777, 6. 862, 8. 869, 13
Proculeius 155, 4
procurare 750, 7
procurrerit 483, 3
procurrunt 583, 12
Procyon 354, 10
prodeat 304, 3
prodentem 691, 6
proderit 493, 2
prodesse 804, 1. 902, 4
prodest 107, 2. 528, 3. 726, 12
prodiderit 538, 10
prodiga 78, 5
prodigialiter 875, 7
prodigum 53, 1
prodigus 517, 2. 761, 10. 763, 8. 852, 13. 869, 9. 887, 12
prodire 727, 4
prodis 182, 3. 707, 13
proditor 40, 5
producas 497, 11
producent 328, 2
producere 877, 7
productior 889, 7
produxerit 864, 6
produximus 565, 6
produxit 198, 3
Prætum 282, 9
profanis 800, 2. 907, 9
profanum 238, 1
profari 575, 3
profeci 857, 13
profectò 900, 9
proferat 782, 2
proferet 66, 3. 754, 4. 864, 7
proferre pedem 884, 1
proferres 883, 5
professis magna 874, 4
professus 809, 2
professus grandia turget 875, 5
profesta 635, 3
profestis 423, 6. 651, 5
proficeret 530, 6
proficiente 866, 11
proficiscentem 784, 1
proficiscenti 857, 10
proficiunt 336, 10
profore 769, 2
profugi 131, 5
profugit 482, 4
profugus 418, 9
profundo 366, 7. 382, 3
profundum 423, 2
progenerant 379, 3
progeniem 281, 2. 424, 3
progenies 353, 1. 660, 9
prognatos 576, 5
prognatum 524, 7
prognatus 615, 10
Progne 889, 5
proh 268, 2
prohibebat 575, 3
prohibent 171, 7
prohibere 588, 7. 727, 3. 908, 1
prohibet 321, 4
prohibete 102, 4
projectis 707, 12
projectum 454, 8
projicere 648, 6
projicit 880, 8

prole 384, 9. 423, 8
prolem 500, 9
proles 280, 1. 386, 3. 763, 6
prolis 498, 2
prolueris 673, 6
prolutus 558, 4
promat 885, 5
prome 351, 2
promens 129, 4. 435, 1
promere 325, 7. 839, 10
promes in scenam 889, 1
Promethea 228, 10
Prometheus 69, 3. 203, 2. 493, 9
promineret 447, 1
prominet 86, 5
promis 323, 9. 497, 4
promisit 32, 9
promissa 698, 6. 833, 3. 856, 10
promissi 876, 7
promissis 638, 5
promissor 884, 4
promissum 475, 7
promit 677, 1
promittere 553, 2
promittit 573, 7. 766, 7
promitto 553, 3
promittunt 840, 10
promorat 468, 10
promovet 379, 4
promptæ 137, 1
promus 623, 2
pronos 114, 6. 390, 9. 877, 8
pronum 773, 6
pronus 346, 9. 809, 10
propagine 431, 5
properabantur 471, 3
properabat 566, 2
properantes 436, 7
properantis 874, 7
properare 834, 2
properare loco 764, 12
properaret 272, 4
properas 34, 2. 411, 7
properat 470, 8
properè 330, 5
properemus 744, 12
properent 117, 1. 769, 1
properet 306, 3. 339, 2
propero 595, 5
propinquam 354, 2
propinqui 91, 1
propinquis 512, 13
propinquos 273, 2. 658, 3
propior 307, 8. 697, 4
propiora 548, 5
propioris 770, 5
proponi 855, 5
propositi 249, 4. 785, 5
proposito 850, 4
propositum 701, 12. 704, 1
proposuit 75, 3. 737, 4
propria 572, 2. 692, 5
propriæ 636, 6. 770, 9
propriam 158, 4
propriè 883, 3
propriis 536, 17. 609, 3. 640, 7
proprio 4, 4. 406, 2. 879, 2
proprios 239, 4. 482, 5. 764, 6
proprium 555, 4. 699, 3. 710, 7. 803, 5. 866, 18. 867, 13
proprios 637, 2
propter 539, 3. 557, 4. 648, 8. 736, 1
propugnacula 425, 2
propugnat 810, 5
propulit 376, 2
prorepit 509, 4
prorepserunt 539, 2
proriperet 37, 2
prorogat 739, 10. 903, 5
proroget 502, 8
prorsus 565, 6
proruas 132, 1
proruet 382, 4
proscripti 581, 8
prosequitur 385, 7
Proserpina 109, 6. 691, 12
Proserpinæ 200, 5. 487, 2
prosiliet 709, 5
prosilit 558, 9
prosiluit 819, 1
prosit 801, 8. 909, 6
prospectat 432, 4
prospera 418, 4
prosperam 390, 9
prosperes 498, 1
prospiciens 246, 4. 340, 9
prospicit 773, 8
prostes 824, 2
prosunt 101, 5. 756, 7. 868, 3
Protea 733, 1
proteret 270, 11
proterit 392, 5
proterva 168, 5
protervæ 307, 2. 762, 6
protervi 97, 2
protervis 100, 2. 893, 6
protervitas 80, 5
protervo 295, 7
protervum 74, 3
protervus 482, 8
Proteus 9, 3. 645, 3
protinus 253, 1. 684, 4. 780, 8. 814, 9
protulerit 877, 6
protulit 394, 6. 588, 8
provehunt 264, 10
provida 268, 8
providisset, v. provisisset
providus 344, 7. 737, 5
provisæ 817, 8
provisam 900, 5
provisisset 765, 10
provisor 887, 12
provocat 546, 3
provoces 459, 5
prout 699, 4
proxima 562, 1. 902, 9
proximos 51, 2. 227, 7
proximum 337, 8
proximus 596, 9. 692, 9. 815, 12
prudens 18, 5. 355, 9. 402, 10. 491, 3. 612, 2. 656, 8. 657, 5. 687, 10. 708, 11. 857, 8
prudens *pro* sciens et volens 913, 11
prudentem 647, 4. 866, 15
prudentia 778, 9
pruinis 20, 4
pruna 796, 9
prunæ 560, 4
psallere 413, 5
psallimus 831, 7
ptisanarium 652, 1
pube 481, 1
pubes 99, 1. 183, 4. 269, 5. 380, 6
Publi 685, 2
publica 182, 4. 731, 6. 822, 1. 883, 6. 907, 9
publicas 149, 1.
publicis 395, 7
publico 213, 2
Publicola, v. Poplicola
publicum 370, 6
publicus 838, 8
pudenda 166, 2
pudens pravè 879, 11
pudenter 807, 3. 876, 15
pudet 134, 5. 467, 10. 789, 7. 822, 5
pudibunda 893, 6
pudica 434, 4. 490, 11. 689, 10
pudicæ 271, 3
pudicis 401, 6
pudico 824, 3
pudicum 293, 9. 576, 9. 798, 13
pudor 27, 2. 94, 1. 95, 1. 270, 15. 468, 16. 501, 9. 575, 3. 642, 8. 712, 3. 811, 4. 854, 13. 884, 1
pudor malus 798, 1
pudorem 771, 3. 815, 5. 837, 5
ne pudori sit 162, 5. 909, 2
puella 407, 6. 440, 3. 524, 9. 751, 3. 839, 5. 842, 4
puellæ 40, 6. 305, 2. 400, 4. 406, 4. 469, 12. 512, 15. 650, 6. 815, 2
puellam 566, 10
puellarum 169, 1. 669, 12

puellas 296, 9. 328, 5. 499, 7
puellis 201, 1. 342, 1. 467, 6. 573, 4
puer 23, 1. 39, 9. 58, 6. 79, 2. 104, 7. 114, 2. 116, 4. 143, 1. 193, 2. 245, 2. 305, 9. 320, 6. 338, 4. 363, 10. 365, 1. 397, 3. 445, 2. 446, 10. 451, 3. 455, 2. 464, 7, &c.
puer ales Cythereæ 300, 1
puer, *id est*, servus 680, 5. 714, 5. 764, 7
pueri 469, 14. 575, 19. 666, 4. 841, 8.
pueri *plur.* 81, 4. 86, 1. 305, 2. 347, 1. 364, 9. 390, 1. 512, 15. 543, 1. 557, 8. 578, 6. 650, 6. 726, 9. 840, 3. 901, 7. 913, 5
pueri, *id est*, servi 720, 1. 721, 4. 815, 2
puerilius 661, 6
pueris 228, 9. 239, 3. 401, 7. 406, 4. 467, 5. 508, 5. 557, 8. 579, 3. 653, 4. 420, 12. 726, 12. 739, 13. 760, 5. 761, 7. 842, 4. 866, 2
puero 290, 7. 405, 1. 552, 11. 592, 9. 594, 2. 663, 1. 841, 4. 888, 7, 10
puerorum 502, 11. 547, 5. 669, 12. 730, 1
pueros 51, 7. 257, 2. 378, 10. 388, 5. 496, 2. 499, 5. 548, 1. 814, 4. 825, 9. 889, 3
pueros deorum 879, 6
puerpera 491, 8
puerperæ 384, 9
pueritiæ 136, 5
puerum 43, 4. 123, 5. 259, 3. 390, 7. 576, 3. 666, 5. 687, 1. 810, 2. 856, 2. 902, 11
pugil 641, 10
pugilem 368, 2. 372, 4. 879, 7
pugiles 848, 1
pugna 583, 10. 774, 7. 814, 3
pugnabant 539, 5
pugnaces 252, 8
pugnæ 65, 7. 233, 3. 323, 10. 376, 8
pugnam 563, 5. 564, 1
pugnantia 513, 17. 524, 10
pugnate 102, 2
pugnas, *nomen* 11, 3. 202, 2
pugnat 270, 8. 733, 8
pugnata 319, 4. 798, 2
pugnavit 401, 2
pugnax 387, 4. 728, 9
pugnent 711, 5
pugnis 51, 8. 524, 3. 615, 11
pugnis *à pugnus* 539, 4
pugno *nom.* 301, 2
pulcher 370, 11. 379, 10. 602, 2. 734, 5. 822, 8. 856, 4
pulcherrimus 567, 4
pulchra 67, 1. 136, 7. 292, 1. 600, 4. 768, 3. 778, 1. 788, 8. 800, 1. 836, 7. 880, 10
pulchræ 525, 13
pulchrè 597, 7
pulchrè benè rectè 910, 13
pulchrè fuerit tibi 715, 4
pulchri 510, 1. 815, 2
pulchrior 67, 1. 182, 3. 290, 12. 382, 3. 476, 5
pulchris 413, 6. 648, 1. 812, 3
pulchrius 795, 4
pulchrum 735, 3. 738, 7
pulla 99, 2. 485, 2
pullam 588, 13
pullis 428, 5. 669, 1
pullo 635, 8
pullos 867, 4
pullum 535, 1. 538, 7
pulmenta 626, 2. 813, 5
pulmentaria 623, 6
pulpita 822, 3. 846, 9. 891, 13. 897, 3
pulsa 529, 6
pulsanda 139, 1
pulsat 22, 1. 506, 9
pulses 695, 6
pulset 871, 6
pulsis 616, 8
pulso 308, 2
pulsus 571, 2
pulvere 27, 7. 65, 2. 112, 5. 151, 2. 387, 8. 662, 1. 729, 1
pulverem 2, 2. 252, 2
pulveres 491, 4
pulveris 35, 2. 107, 1. 719, 3
pulvillos 459, 2
pulvinar 139, 2
pulvis 392, 12. 547, 10. 893, 7
pulvis et umbra sumus 392, 12
pumice 824, 2
pumicibus 47, 3
puncto 863, 1. 867, 13
punctum 903, 2
Punica bella 845, 4
Punicæ 404, 4
Punicis 269, 5
Punico 279, 4. 464, 1
pupam 658, 1
pupillam 658, 1
pupillis 726, 8
pupillo 841, 5
puppes 462, 10
Puppi 730, 6
puppibus 61, 5
pupulæ 447, 6
pura 168, 9
puræ 312, 4. 491, 5. 860, 14
purè 526, 11. 727, 9. 817, 1
purgantem 764, 6
purgatam 725, 1
purgatum 641, 7
purgo *vel* purgor 899, 8
puri 532, 1
purior 596, 4. 773, 5. 797, 2
puris 432, 5. 549, 5. 550, 8. 680, 2
purius 80, 4
puro 264, 5. 292, 3. 322, 5. 357, 3. 575, 10. 741, 6. 864, 7
purpura 215, 2
purpuræ 413, 11. 432, 10. 444, 7
purpurarum 244, 2
purpuras 225, 5
purpurea 701, 19
purpurei 131, 18
purpureis 363, 5
purpureo 168, 2. 251, 3. 714, 6
purpureum 194, 3. 805, 6
purpureus 3, 7. 874, 5
purum 128, 2. 657, 6
purus 575, 15
puris sceleris 88, 5
pus 581, 8
pusam, *vide* pupam
pusillam, *vide* pupillam
pusilli 546, 6
pusillo 565, 5
puta 685, 2
putando 408, 4
putant 837, 9
putarer 770, 8
putaret 849, 7
putas 525, 1. 532, 10. 625, 4. 668, 1. 733, 12. 754, 11. 781, 3. 817, 5
putasne 689, 9
putat 613, 3. 653, 12. 846, 2. 867, 9
putato 652, 7. 765, 10
putatur 812, 13
puteal 696, 4. 819, 1
putem 859, 12. 895, 14
puteos 793, 2
putere 819, 4
putes 515, 7. 548, 5. 668, 7. 703, 4. 797, 9. 850, 1, 7
putet *primâ longâ* 627, 2
putetis 603, 2
putetur 837, 2
puteum 865, 10. 913, 8
putida 705, 7
putidam 458, 1
putidius 645, 7

putre 775, 5
putres 138, 1
putrescat 649, 14
putrescit 655, 7
putruit 679, 1
pyga 529, 10
Pyladem 650, 15
Pylium 65, 4
pyra 432, 9
pyramidum 359, 2
pyrgom, *vide* phimum
pyris 761, 4
Pyrrha 23, 3
Pyrrhæ 9, 2
Pyrrhe 323, 1
Pyrrhia 785, 8
Pyrrhum 279, 5
Pythagoræ 478, 11. 698, 14
Pythagoram 671, 1
Pythagorea 833, 3
Pythia 909, 10
Pythias 893, 11
Pythius 68, 1

Q.

QUACUNQUE 573, 4. 578, 8
quadra 807, 8
quadrante 543, 4. 647, 8
quadrata rotundis mutat 733, 11
quadret 755, 4
quadrigis 218, 3. 779, 4
quadrimum 38, 7
quadringentis 726, 7
quæram 550, 4. 597, 3. 756, 3
quæramus 508, 7
quærat 519, 7. 743, 12
quære 154, 3. 623, 6. 754, 9. 764, 8. 808, 8
quærebat 565, 2
quærenda 577, 14. 729, 3. 772, 9
quærendi 513, 7. 573, 5
quærens 141, 2. 592, 7. 620, 3. 712, 8
quærentem 261, 6
quærentes 551, 3
quærenti 92, 2. 713, 3
quærere 39, 6. 191, 4. 378, 3. 528, 3. 573, 10. 608, 3. 640, 7. 764, 12. 845, 4. 859, 3
quæres 708, 14
quæret 336, 1. 478. 4. 768, 3
quærimus 336, 6. 806, 8
quæris 363, 7. 528, 4. 724, 2. 772, 4
quærit 278, 3. 355, 2. 384, 2. 437, 4. 525, 9. 720, 12. 766, 5. 821, 7. 887, 15. 888, 3
quæritis 482, 2
quæritur 739, 13
quero 70, 6. 349, 11. 357, 14. 655, 1. 662, 3
quærunt 72, 2
quæsierat 794, 6
quæsieris 46, 1
quæsita 676, 8
quæsitam 361, 3
quæsitis 509, 5. 700, 8
quæsitum est 909, 5
quæsivere 548, 9
quæso 606, 7
quæstor 581, 7
quæstu 519, 3
quæstus 693, 10
quale 90, 1. 445, 3. 449, 1. 609, 1. 662, 2
qualem 375, 4. 377, 1. 536, 7. 815, 4
quales 561, 5. 852, 4
quali 570, 6. 573, 5, 6. 677, 4
qualia 670, 2. 714, 3
qualiacunque 612, 2
qualibet 253, 9
qualis 324, 3. 362, 3. 416, 15. 434, 6. 455, 3, 11. 791, 2
qualùm 300, 1
quamlibet 469, 7
quamvis 61, 2. 108, 4. 284, 1. 293, 2. 296, 3. 370, 3. 387, 2. 532, 2. 542, 2. 619, 9. 681, 7. 683, 12. 787, 3. 803, 1. 863, 15. 903, 14
quando 95, 3. 460, 1. 483, 1. 593, 5. 698, 11. *bis*. 708, 14
quando *pro* quandoquidem 314, 2. 683, 6. 701, 6. 703, 5
quandocunque 788, 4. 800, 6
quandoque 364, 1. 369, 8. 904, 1
quanquam 112, 4. 233, 1. 290, 12. 312, 8. 325, 8. 508, 4. 615, 7. 841, 6
quanta 63, 8. 104, 6. 440, 5. 467, 11. 561, 7. 630, 7
quantane 669, 4
quantæ 745, 2
quantas 840, 12
quanti 578, 9. 652, 2 *bis*
quanti facias 770, 2
quantis 416, 14
quanto 311, 7. 322, 8. 346, 8. 511, 2. 728, 4. 862, 6, *bis*
quanto 518, 7. 522, 6. 524, 10. 537, 10. 681, 2. 705, 4. 846, 5
quanto rectius 615, 5. 885, 1
quantum plura 866, 7
quantulum 649, 19
quantum 102, 6. 168, 7. 319, 1. 447, 1. 490, 2. 523, 1. 580, 3. 588, 5. 591, 2. 647, 2. 689, 13. 719, 4. 726, 14. 761, 6. 905, 1
quantum habeas tanti sis 511, 5
quantumvis 848, 14
quantus 63. 7, *bis*. 465, 7. 466, 5. 680, 8. 846, 8
quare 525, 1. 596, 8. 634, 3. 643, 2. 650, 2. 862, 9
quare, *id est*, quapropter 653, 10
quarta 558, 11. 594. 7. 830, 1
quartâ *ablat*. 895, 6
quartæ partis 691, 2
quartam 580, 4
quartana 666, 5
quarum 520, 4
quas res agis 695, 5
quassas 5, 5. 398, 3
quatenus 336, 4. 511, 7. 537, 3. 677, 11
quater 119, 8. 637, 5. 709, 7. 826, 9
quateret 387, 3
quaternos 551, 12
quatiam 78, 1
quatient 364, 12. 774, 4
quaties 56, 2
quatit 67, 5. 250, 3. 357, 11. 861, 12
quatiunt 21, 2. 97, 1
quatuor 531, 1. 567, 1. 848, 4
quavis 552, 1
que 109, 1. 120, 3. 349, 10. 350, 10. 366, 7. 368, 8. *bis*. 7. 540, 8. 554, 5, 6, 8
queam 682, 2
queamus 515, 5
queant 469, 10
queas 683, 7. 816, 9
queat 532, 2
queis 468, 2. 512, 5. 538, 11. 550, 12. 715, 3
quem 11, 5. 12, 9. 17, 7. 21, 15. 39, 7. 366, 6. 372, 1. 383, 9. 386, 3. 407, 5. 416, 2. 471, 4, &c.
quemcunque 67, 2
quemque 757, 5. 767, 13
quemvis 547, 3. 794, 4
quendam 592, 16. 764, 5
quenquam 617, 2. 618, 3. 636, 7. 844, 3
queratur 643, 11
quercet 185, 4
quercus 50, 8. 331, 3. 413, 8. 796, 9

querebar 468, 7
querela 880, 9
querelam 298, 14
querelarum 186, 6
querelas 325, 1. 780, 3
querelis 219, 3
querentem 200, 8
querenti 10, 7. 350, 6
quereris 857, 14
querimonia 878, 10
querimoniæ 237, 6. 336, 7
querimoniis 59, 3
queritur 764, 4. 807, 12
querelæ 284, 6
querulus 888, 6
queruntur 433, 4
questæ 9, 2
questu 98, 7
questus 445, 1. 577, 1
quia 402, 3. 413, 8, 9. 511, 5. 538, 7. 569, 5. 574, 8, 10. 596, 6. 626, 4. 681, 10. 705, 11, 12. 774, 14
quibus 24, 4. 29, 4. 119, 4. 134, 9. 295, 3. 334, 4. 340, 2. 377, 6. 406, 7. 427, 1. 449, 5. 469, 5. 484, 5. 597, 1. 539, 6. 548, 2. 551, 7. 583, 2
quibusdam 606, 3
quibuslibet 550, 14
quicquam 50, 14. 107, 2. 662, 1
quicquid 613, 2. 640, 2. 687, 11. 902, 6
quicquid erit 47, 1. 96, 6
quicunque 131, 3. 198, 2. 206, 3. 255, 5. 259, 5. 478, 7. 698, 2. 892, 10, *bis*.
quidam 511, 7. 513, 10. 521, 1. 532, 9. 548, 8. 555, 7
quiddam 514, 3
quidem 606, 7. 736, 8. 770, 7
quidlibet 140, 1. 592, 11. 805, 7. 873, 10
quidnam 632, 10
quidni 906, 2
quidquam 107, 2. 530, 6. 635, 4. 642, 3. 683, 2. 698, 6. 837, 1
quidquid 4, 5. 43, 1. 96, 6. 104, 4. 312, 1. 444, 1. 523, 9. 659, 5, *bis*, &c.
quidquid delirant reges plectuntur Achivi 736, 9
quidve 700, 1
quidvis 337, 4. 592, 5. 650, 3. 793, 4
quies 803, 6
quiescas 614, 1
quiescit 905, 10
quiessem 572, 2
quieta 119, 2
quietem 493, 7. 500, 8
quietiore 466, 1
quietis, *adject.* 253, 6
quietos 356, 10
quietum 52, 4
quietus 845, 4
quin 43, 7. 203, 2. 296, 7. 451, 11. 507, 10. 547. 8. 588, 8. 619, 6. 642, 11
quin' *pro* quinetiam 678, 4
quin *pro* cur non 454, 1
quin *pro* ne 911, 13
quin et 203, 2
quinetiam 844, 2. 856, 9
quinas 518, 6
Quincti, *v.* Quinti
quincunce 901, 9
Quindecim virorum 502, 10
quingentis 707, 2
quinquatribus 869, 11
quinque 532, 3. 578, 5. 666, 4. 710, 7. 759, 4. 786, 4, 5
quinque millia 756, 4
quinquennes 629, 5
quinquenni 718, 9
quinque viri 830, 1
quinque viro 687, 8
quinta 58, 11
Quinte 685, 2. 697, 1
Quinti 191, 2. 660, 6. 796, 1
Quintilio 911, 7
Quintilium 94, 5. 95, 7
quinto 889, 7
quippe 119, 8. 517, 2
Quirini 13, 6. 421, 6. 481, 7. 860, 11
Quirinus 251, 6. 604, 2
Quiritem 174, 3
Quiritibus 255, 9
Quiritis 752, 7
Quiritium 4, 2. 415, 6
quis, *id est*, aliquis 76, 4. 349, 1. 437, 5. 482, 9. 576, 6
quis non 153, 1
quis, *verb.* 710, 10
quisnam 652, 4. 710, 1
quisquam 284, 3. 289, 2. 533, 9. 543, 5. 575, 15. 593, 10. 634, 3. 694, 5. 789, 8
quisque 199, 8. 311, 7. 385, 3. 518, 7. 570, 6. 572, 7. 577, 10. 615, 7. 649, 19
quisquis 152, 1. 158, 5. 189, 1. 335, 9. 366, 1. 618, 8
quive 603, 1
quivis 549, 6. 574, 11. 576, 4. 614, 9. 675, 3. 685, 5. 857, 4. 893, 13. 895, 11
quodam, *adverb.* 727, 4
quocunque 111, 1. 357, 4. 509, 1. 547, 14. 668, 12. 714, 7. 740, 9. 765, 1. 889, 6. 902, 10. 903, 9
quodlibet 529, 3
quomodo 595, 8
quondam 190, 5. 523, 4. 632, 6. 651, 6. 684, 4. 815, 6. 867, 8. 907, 8
quone 667, 3
quoniam 572, 2. 668, 1. 673, 4. 698, 3
quoque *adj.* 720, 8. 814, 13
quorsum 639, 5. 656, 3. 661, 2. 705, 7
quorsum est opus? 712, 10
quorum 51, 9. 334, 2. 486, 13. 544, 2. 677, 1. 791, 2
quos 2, 2. 59, 2. 61, 1. 168, 4. 251, 2. 258, 7. 340, 1. 367, 6. 368, 1. 381, 1. 384, 12. 408, 9. 513, 4. 514, 5. 540, 5, &c.
quoscunque 577, 9. 683, 10
quot 615, 11. 756, 3
quota 320, 3
quota est horâ 697, 8
quotannis 484, 9
quoties 23, 5. 368, 10. 403, 4. 404, 6. 813, 2. 817, 3. 833, 6
quotquot 205, 4
quotquot sunt 704, 8
quotus 751, 6. 831, 9
quovis 536, 9

R.

RABIDOS 907, 5
rabiem 17, 4. 64, 1. 335, 10. 669, 10. 733, 1. 843, 8
rabies 879, 2
rabiosa 860, 3
rabiosi 581, 2
racemos 168, 1
radat 486, 2
radere 680, 10
radice 866, 9, 10
radices 714, 3
radit 695, 1
radix 452, 4
ramis 160, 4. 211, 5. 436, 1
ramos 432, 1. 566, 9
ranæ 445, 9. 553, 2. 669, 1
rancidum 632, 13
rapaci 789, 4
rapacibus 482, 6. 626, 8
rapacis 228, 5
rapacium 380, 10
rapax 129, 4

rape 288, 9
rapere 197, 7. 566, 4
rapiam 78, 2
rapiamus 472, 4
rapias 687, 5. 807, 4
rapido 609, 1
rapidos 50, 5
rapidum 185, 9. 660, 8
rapidus 109, 7. 419, 2
rapiente 255, 4
rapientes 540, 5
rapies 645, 4
rapiet 200, 4
rapimur 567, 1
rapinis 652, 3
rapis 339, 5. 694, 4. 713, 1
rapit 220, 1. 246, 8. 392, 4. 457, 1. 514, 12. 598, 10. 614, 6. 726, 1. 886, 2
rapiunt 298, 11
rapta 446, 1
raptâ 164, 2
raptam 808, 2
raptas 356, 7
raptim 278, 5. 869, 12
raptis 445, 2
rapto 787, 4
raptor 323, 3. 386, 4
raptum 368, 5
raptus 324, 4
rapuit 200, 4
rapula 627, 3. 714, 3
rara 11, 4. 133, 2. 365, 6. 433, 11. 521, 10. 584, 2
rara avis 624, 6
rarò 249, 2. 515, 3. 546, 7. 626, 6. 637, 5
rarus 895, 7
ratas 750, 3
râtem 17, 1. 466, 4. 482, 10
rates 5, 4. 18, 7. 398, 3
ratio 506, 1. 522, 9. 537, 5. 540, 11. 577, 7. 646, 8. 658, 10. 661, 6. 778, 9
ratione 663, 9. 664, 4. 675, 4. 683, 7. 692, 6. 829, 6. 832, 11
rationibus 901, 7
rava 344, 2
rauca 808, 8
rauci 207, 1. 550, 6
re malè gestâ 642, 6
re vera 711, 5
rebus agendis natum 879, 5
recalcitrat 615, 4
recantatis 71, 1
recedant 508, 11. 863, 15
recedentis 234, 2
recedentes anni 888, 9
recedo 798, 12
recens 134, 2. 340, 6. 360, 5. 627, 2. 741, 8. 833, 5
recentes 348, 11
recenti 230, 4
recentibus 876, 11
recentum 41, 2
recepisset 566, 8
recepit 744, 1. 774, 9. 895, 4
recepta 863, 6
recepti 828, 4
recepto 180, 2. 370, 11
receptus 877, 11
recideret 609, 8
recidet 912, 1
reciditur 336, 8
recinentis 343, 5
recines 352, 7
recinet 49, 3
recinunt 729, 5
recipit 563, 3. 854, 12
recisas 225, 1
recisos 280, 3
recisurum 541, 7
recitare 547, 1. 822, 5
recitares 911, 7
recitata 851, 10
recitator 914, 10
recitent 551, 1
recito 550, 13
reclamat 808, 8
reclinat 489, 10
reclinatum 159, 7
recludens 247, 5
recludere 96, 3. 494, 2
recludit 750, 2
recluditur 228, 8
reclusa 839, 9
recoctus 687, 7
recondit 649, 4
reconditum 351, 2
recordor 866, 5
recreabis 678, 1
recreantur 203, 1
recreare 324, 1. 632, 8. 727, 9
recreat 334, 8
recreatis 261, 7
recreatur 90, 6
recta 528, 13. 575, 12. 704, 1
rectà *adverb.* 565, 7
rectè facientibus 730, 2
rectè nec ne 837, 4
rectè facta 842, 2
recti specie decipimur 875, 3
recti 372, 5
rectius 525, 6. 555, 5. 615, 5. 705, 11. 759, 2
rectiùs 188, 1. 307, 12. 403, 10. 679, 7. 804, 9. 883, 4. 885, 1
recto 689, 11. 847, 2
recto more 865, 6
rector 801, 10
rectos 380, 8
rectum 422, 1. 514, 5. 656, 3. 700, 1. 705, 12. 835, 4. 837, 8. 859, 2
ad rectum fingeris 904, 9
rectus 402, 11
recumbens 251, 2
recumbere 748, 1
recumbit 52, 3
recurras 695, 7
recurrat 529, 4
recurrentes 843, 6
recurres 450, 11
recurret 773, 9
recurrit 392, 8
recusant 712, 2
recusat 622, 1. 663, 1
recusem 850, 7
recusent 854, 13. 876, 1
recuses 683, 14. 705, 10
recuset 549, 1
recuso 772, 6
redacti 844, 5
reddas 16, 5. 71, 2. 408, 9. 644, 5
reddat 512, 13. 816, 13
reddatur 873, 9
redde 177, 5. 383, 5. 767, 10. 851, 3
redde age 720, 11
reddentis 786, 3
reddere 80, 2. 223, 3. 537, 2. 664, 3. 688, 6. 810, 3. 866, 15. 887, 6. 899, 11. 900, 10. 911, 10
reddere verbum verbo 883, 8
redderet 84, 5. 895, 1
reddes 762, 3, 5. *bis.* 784, 2
reddet 350, 11. 357, 5. 554, 4
reddidere 490, 15
reddiderit 876, 10
reddidi 390, 3
reddidisses 43, 3
reddidit 418, 5
reddit 484, 9. 709, 2. 831, 8. 903, 7
redditum 157, 1
redeam 663, 7
redeam domum nudus, &c. 683, 3
redeant 370, 3. 605, 2
redeas 13, 5
redeat 96, 1. 767, 12. 890, 10
redegit 140, 6
redemptor 243, 3. 860, 15
redeo 514, 6. 574, 6. 582, 8
redeunt 317, 8. 391, 5. 405, 2
redeunte 286, 3
redeuntes 547, 15
redi 383, 4
redibit 270, 3. 450, 22

rediens 328, 3. 632, 7
redigatur 503, 10
rediit 396, 5
redire 482, 12. 501, 10
rediret 9, 1
redis 721, 2
redit 290, 8. 385, 5. 395, 8. 764, 3. 830, 12. 901, 11
redit ad se 865, 13
reditu 370, 7
reditum 383, 3. 474, 5. 737, 7. 745, 7. 885, 7
rediturus 663, 4
reditus 273, 3. 484, 1. 824, 6
redonabo 253, 4
redonavit 174, 3
reducent 241, 7
reducet 473, 5. 667, 2
reducis 327, 5
reducit 190, 2. 368, 1. 847, 7
reducta 73, 5. 432, 3
reductum 809, 9
refeceris 274, 2
refectus 865, 11
refer 275, 2. 764, 8. 768, 2. 806, 1
referam 53, 2. 731, 3
referas 681, 7
referat, *imperf.* 510, 6
referat 498, 5
referenda 706, 10
referendus 832, 5
referent 59, 5
referente 354, 12. 391, 2
referentes 576, 2
referentis 371, 8
refero 579, 2
referre, *primâ brevi* 257, 5. 879, 8
referre, *primâ longâ* 525, 1. 570, 6
referret 758, 5
referri 832, 1
refers 765, 1
refert, *personal. primâ brevi* 270, 5. 283, 3. 485, 6. 808, 1, 842, 2
refert, *primâ longâ* 652, 3. 708, 3. 867, 7
refertur 814, 4. 888, 12
referunt 413, 11. 849, 9
refici 678, 4
reficit 5, 4. 817, 3. 847, 6
refixa 487, 5
refixit 813, 13
refixo 108, 4
reformidet 708, 10
reformido 703, 2
refrænare 336, 3
refregit 550, 1
refringit 252, 9
refugimus 134, 6
refugit 7, 3. 413, 8. 867, 12
refulgens 222, 4
refulsit 51, 10
regale 852, 9. 858, 5
regales 400, 7. 780, 6
regali 359, 2. 893, 1
regam 726, 13
regat 16, 1. 810, 6
rege, *nomen*, 136, 5. 268, 4. 289, 4. 486, 4. 543, 9. 807, 2
Rege, *propr.* 582, 4. 583, 16
rege, *verb.* 741, 1
Regem 582, 5, 8. 585, 4
regerit 584, 4
reges 206, 4. 240, 1. 311, 1. 367, 5. 531, 5. 585, 3. 643, 1. 736, 9. 774, 6. 911, 3
reget 56, 1
regi, *nomen*, 852, 7
regi, *verb.* 898, 1
regia 776, 2
regia Roma 763, 10
regiæ 210, 1
regiam 141, 5. 225, 3
regibus 1, 1. 113, 4. 525, 10. 634, 1. 804, 3, 4
regina 115, 2. 139, 6. 258, 1. 343, 3. 499, 6. 755, 6
regio 547, 8. 791, 2
regione 746, 2
regis, *nom.* 10, 5. 581, 8
regis opus 877, 13
regis, *verb.* 130, 1. 448, 7
regit 262, 8. 289, 9. 335, 3. 444, 1. 811, 6. 820, 11
regium 165, 3
regius 246, 6. 350, 5. 913, 2
regna 200, 5. 232, 5. 262, 6. 417, 6. 487, 2. 854, 7
regna vini 22, 6
regnanto 253, 10
regnare 267, 1
regnata 172, 1. 355, 7
regnavit 360, 9
regnes 55, 6. 156, 1
regnet 736, 5
regno, *nom.* 362, 4. 571, 2
regno, *verb.* 772, 4
regnum 52, 5. 63, 6. 158, 3. 313, 5. 373, 4. 375, 5. 541, 7. 570, 8. 730, 2
regula 541, 2
Reguli 268, 8
Regulum 52, 8
regum 22, 2. 131, 7. 195, 8. 228, 9. 239, 4. 327, 8. 353, 1. 410, 2. 543, 3. 605, 5. 627, 5. 555, 3. 734, 5. 736, 3. 774, 6. 830, 1. 848, 6. 878, 8. 908, 7
rei, *à reus*, 603, 6
rei *à res*, 311, 11. 339, 4
rejecit 403, 6
rejecta 644, 7
rejectæ 290, 11. 396, 2
reis 149, 4. 363, 9
relabi 114, 6
relabor 726, 4
relatus 489, 4
relegata 611, 6
releget 298, 10
relegi 735, 2
relegit 437, 3
relicta 175, 5. 371, 4. 639, 7. 767, 12
relictis 153, 9. 428, 7. 458, 8. 500, 6. 860, 10
relicto 45, 1
relictos 127, 5
relictum 348, 2
religarat 123, 2
religas 23, 4
religat 558, 7
religata 193, 8. 405, 7
religio 598, 4
relinquam 235, 5. 595, 6. 763, 9
relinquas 510, 9
relinquendis 606, 7
relinquens 701, 2
relinquent 210, 2
relinquere 744, 10. 887, 13
relinqueret 273, 5
relinques 761, 9
relinqui 910, 2
relinquit 217, 2. 266, 1. 886, 3
relinquunt 183, 6
reliquerit 666, 5
reliqui 772, 4. 791, 5
reliquit 482, 6. 489, 8. 839, 6
reluctantes 376, 7
rem 26, 2. 500, 9. 502, 6. 517, 6. 523, 11. 526, 11. 538, 6. 547, 1, 10. 553, 10. 595, 6. 645, 6. 655, 2. 692, 6. 708, 12. 801, 11. 852, 1. 866, 12
remanente 103, 2
remeare 577, 8
Remi 457, 7
remige 486, 5
remiges 489, 2
remigio 60, 3
remigium 758, 8
remis 140, 8. 877, 13
remiscet 886, 4
remisit 679, 4
remissi 816, 2
remisso 350, 7
remisto 424, 1
remittas 191, 3

remittit 919, 1. 903, 8
remittunt 852, 10
remôrant, *i. e.* removerant, 619, 6
remorsurum 454, 2
remos 465, 6
remota est 901, 9
remotis 156, 2. 229, 4. 278, 6. 376, 3. 419, 3. 709, 5
remoto 159, 6. 887, 9
remotos 571, 7. 682, 1
remotus 108, 1. 906, 4
removere 687, 4
removi 693, 7
removisse 271, 5
remugiat 292, 1
remugiens 466, 9
renarint 482, 11
renascens 256, 2
renascentur 878, 5
renati 478, 11
renes 652, 9. 754, 8
renidentes 436, 11
renidet 168, 9. 224, 2. 276, 2
renodantis 469, 15
renuis 860, 5
renuit 799, 12
reor 836, 5
reparant 392, 9
reparare 256, 1, 682, 4
reparata 119, 7
reparavit 141, 4
repensus 270, 2
repentes 854, 5
reperire 65, 9. 515, 5
repertor 897, 2
repertus 909, 1
repetantur 40, 4
repetas 756, 9
repetat 345, 1. 767, 12
repetens 323, 5
repetes 149, 3. 671, 4. 762, 11
repetet 63, 4
repetit 304, 3. 595, 9. 733, 9
repetita 904, 7
repetitum 744, 2
repimus 559, 2
reponens 38, 6
reponere 763, 5
reponet 676, 1
reponi 270, 7. 889, 8
reponis 44, 4. 882, 6
reportasti 463, 4
reporto 503, 2
repostum 460, 1
repotia 629, 8
repræsentet 820, 2
reprehendere 650, 14. 837, 6, 851, 9
reprehendet 911, 14
reprehendi 681, 3. 837, 1
reprehendite 898, 10
reprendas 575, 13
repsimus, *vide* repimus
reprendes 812, 9
reprendis 606, 8
reprensis 608, 1
repserat 762, 8
reptare 746, 4
repugnant 538, 12
repulsæ 247, 1
repulsam 728, 3
repulsum 710, 8
requiem 766, 5
requies 137, 2
requiro 793, 5
rere 596, 4
reris 650, 10
rerum 219, 6. 402, 10. 422, 8. 464, 11 498, 9. 524, 13. 567, 3. 572, 3. 608, 3. 709, 6. 721, 1, 734, 1. 737, 8. 876, 11. 877, 5. 892, 1
rerum caput et fons 807, 8
rerum fluctibus in mediis 861, 12
res, *supple,* familiaris 523, 8. 640, 5. 683, 9. 732, 3. 740, 6. 774, 15. 787, 2. 811, 9. 840, 1. 894, 8
res, *id est,* materia 876, 2
res, *plural,* 149, 2. 160, 8. 526, 8. 541, 5. 601, 7. 630, 8. 634, 6. 671, 7. 682, 4. 722, 1. 726, 5
res, *id est,* facinora 614, 7. 806, 2
resciieris 852, 2
rescinditur 745, 3
rescribe 751, 6
réscribere 646, 1. 745, 1
reseces 48, 1
resedit 252, 11
residunt 236, 2
resignat 760, 7
resigno 357, 12. 762, 12
resolvent 112, 3
resolvit 648, 9
resonantis 30, 7
resonare 294, 5
rosonarent 590, 5
resonat 531, 1. 551, 2
resonet 529, 6
resorbens 177, 3
respicere 667, 7. 900, 11
respicientis 734, 3
respicis 12, 7. 65, 4
responde 682, 4
respondeat 694, 5
respondebam 592, 13
respondere 595, 1. 655, 5. 744, 8. 828, 7
responderet 524, 9
responderit 659, 7
respondes 575, 6. 798, 8
respondet 518, 3. 597, 8. 765, 4
respondit 731, 3
responsa 501, 7. 589, 1
responsare 710, 3. 730, 7
responsat 711, 9
responset 672, 6
responsore 799, 6
responsum 457, 2
responsura 719, 14. 859, 6
respuet 832, 6
restat 726, 13. 754, 7
restinguere 566, 4
restinguet 103, 3
restituent 281, 4
restituet 393, 8
restituit 421, 5
resto 593, 11
restrictis 270, 12
resurgat 220, 10. 256, 6
retardet 183, 10
retegis 327, 4
retexens 638, 1
retia 433, 11
reticulum 510, 4
retinacula 558, 6
retinent 814, 12
retinere 513, 4
retinet, *vide* recinet
retorsisti 232, 7
retorta 269, 9
retortis 10, 3. 848, 6
retractes 154, 1
retractus erit 914, 4]
retrahas 813, 15
retrò 133, 6. 191, 5, 260, 5. 292, 5. 357, 4. 488, 2
retrorsum 127, 3. 396, 2. 731, 4. 815, 16
rettuleris 806, 1
rettulit 152, 4. 421, 2. 852, 9
retusum 135, 2
revehet 474, 7
revehi 683, 1
revellis 227, 8
revera 711, 5
reverti 114, 7. 642, 5. 697, 1. 793, 11. 907, 2
revexit 228, 11
revictæ 378, 6
revisens 120, 1
reviset 761, 2
reum 671, 1
revocant 363, 3
revocas 575, 7
revocat 663, 7
revocavit 422, 3
revolvimus 851, 10
rex 100, 4. 375, 5. 488, 8. 541, 9. 542, 6. 543, 5. 648, 3. 655, 3. 726, 9.

734, 5. 755, 8. 804, 10. 852, 12
rexque paterque 763, 3
Rhæti 377, 5
Rhætos 416, 10
Rhamnes 903, 1
rheda 697, 6
rhedis 567, 1
Rheni 604, 7
Rhenum 874, 8
rhetor 556, 4. 861, 15
rhetoris 601, 4
Rhodani 237, 4
Rhodio 603, 2
Rhodon 28, 1
Rhodopen 341, 1
Rhodos 778, 1, 5
Rhœti, *vide* Rhæti, &c.
Rhœcum 232, 7
Rhæcus 263, 7
rhombi 633, 6. 716, 6
rhombos 628, 1
rhombum 528, 6
rhombus 435, 4. 627, 2. 628, 2
rictum 600, 5
ride 733, 2
rideant 448, 13
rideat 871, 6
ridebit 825, 6
ridebo 881, 4
ridemus 564, 2
ridendus 725, 3
ridens 12, 4. 350, 7. 508, 3. 597, 11
rident 182, 9. 789, 10
ridentem 91, 3. 508, 4. 645, 4
ridentes 560, 3
ridentibus 880, 12
ridentur 863, 8
ridire 747, 16
ridere decorum 762, 5
rideret 849, 2
rideri 533, 6
rides 511, 12. 668, 10. 682, 5. 733, 6, 8, 12. 822, 6. 870, 10
ridet 172, 4. 182, 9. 356, 1. 405, 8. 607, 1. 841, 3
ridetur 583, 13. 721, 1. 903, 15
ridiculum 601, 6. 852, 13
ridiculus 668, 12. 715, 9. 884, 5
rigat 254, 9
rigent 409, 3
rigida 293, 6
rigidi 334, 3
rigidis 830, 2
rigidum 186, 8
rigidus 726, 3
rimam 766, 7
rimosa 697, 10
ringi 865, 3
ripa 10, 9. 227, 6. 355, 4. 511, 1. 667, 2
ripæ 84, 4
ripam 241, 9
ripas 347, 4. 366, 6. 369, 5. 391, 7
ripis 433, 3
riseris 492, 4
riserit 364, 2
risero 479, 2
risi 552, 5
risissent 309, 7
risisti 720, 11
risit 43, 6. 296, 8. 380, 1
risores 892, 8
risu 217, 7. 415, 4. 591, 6. 600, 5. 621, 2. 903, 17
risu quatit populum 861, 12
risum 547, 12. 719, 11. 744, 3. 785, 3. 873, 5. 906, 1
risus 40, 6. 551, 9. 568, 5. 634, 7. 687, 9
risus, *plur.* 766, 5
ritè 124, 6. 334, 2. 378, 7. 390, 7, 8. 423, 9. 497, 7. 861, 6
ritu 244, 6. 304, 1. 356, 4. 616, 1. 664, 1. 877, 10
rivali 911, 13
rivis 31, 2
rivo 160, 5. 797, 1
rivos 114, 6. 231, 2. 295, 10. 302, 7. 743, 7. 772, 3
rivum 355, 2. 773, 6
rivus 312, 4. 781, 1. 788, 16. 817, 3
rixa 76, 5
rixæ 58, 6. 307, 2. 350, 10. 807, 10
rixam 325, 2
rixarum 321, 5
rixatur 810, 4
rixis 102, 4
roborant 379, 4
robur 16, 7. 200, 5
robustæ 309, 2
robustis 861, 2
robustus 245, 2
rodens 448, 4
rodere 789, 11
roderet 610, 2
rodit 551, 7
rodunt 574, 7
rogabat 564, 8. 565, 3
rogando 478, 5
rogare 458, 1. 669, 3
rogat 214, 1. 597, 8. 770, 2
rogata 768, 2
rogati 530, 2
rogatus 552, 11. 681, 5. 756, 2
roges 418, 1. 725, 7
roget 512, 12. 682, 8. 730, 9
rogo 725, 5
Roma 254, 5. 268, 7. 379, 8. 479, 4. 497, 5. 499, 8. 763, 10. 797, 7. 835, 2
Româ 556, 3
Romæ 354, 4. 374, 2. 418, 11. 618, 7. 694, 4. 704, 7. 706, 2. 735, 2. 769, 3. 778, 5. 825, 2. 839, 9. 848, 16. 860, 8. 861, 15
Romam 253, 9. 576, 3. 769, 3. 777, 7. 788, 4. 854, 10
Romana 289, 8. 380, 6. 574, 9. 622, 5. 628, 5. 743, 5
Romanæ 375, 2
Romanam 502, 6
Romane 274, 2. 551, 11
Romani 831, 3
Romani equites 881, 12
Romani pueri 901, 7
Romanis 813, 6. 862, 7. 895, 12
Romano 616, 9. 707, 13
Romanos 457, 5
Romanus 456, 4. 462, 2. 671, 8. 877, 2
Romanus pop. 730, 9
Romulæ 383, 1. 500, 9
Romuli 211, 6. 397, 6
Romulum 52, 4
Romulus 828, 3
rore 264, 5. 331, 9
rorem 910, 15
rores 255, 8
rosa 23, 1. 144, 1. 192, 8
rosæ 137, 5. 160, 7. 308, 7. 404, 4
rosarum 353, 3
rosas 322, 1
Roscia lex 730, 1
Roscius 696, 4. 837, 7
roseam 57, 2
rostrata 443, 4
rostris 698, 1
rota 292, 5. 874, 12
rotantes 406, 5
rotarum 803, 7
rotis 3, 2
rotundas 676, 2
rotundentur 755, 3
rotundioribus 458, 7
rotundis 672, 1. 733, 13
rotundo 901, 5
rotundum 107, 3
rotundus 710, 4
ruam, *pro* eruam 684, 3
ruani 720, 2
rubeam 855, 7
rubens 598, 4

rubente 8, 2
rubentem 589, 7
ruber palus 586, 4
rubere 716, 7
ruberes 866, 16
rubicunda 796, 8
rubigine 617, 5
rubiginem 330, 7
Rubos 568, 1
rubra 685, 9
rubrica 711, 4
rubro 134, 4. 302, 7. 701, 15
rubros 491, 7
rubrum 92, 6
ructatur 913, 6
rude donatum 724, 2
rude ingenium 909, 6
rudem belli 859, 5
rudentes 465, 5
rudis 246, 5. 338, 3. 609, 5
ruebat 584, 1
ruens 69, 2. 80, 7
ruent, *vide* ruant
ruentes 264, 2
ruenti 651, 15
ruentis 11, 5. 167, 3. 648, 13. 832, 11
Rufillus 520, 2. 552, 6
Rufus 719, 6
rugæ 413, 9
rugis 205, 2. 458, 3
rugosis 462, 4
rugosus 817, 4
ruina 231, 6
ruinæ 153, 4. 250, 7
ruinam 220, 5
ruinas 139, 6. 719, 2
ruinis 271, 2. 436, 14
ruis 789, 12
ruit 18, 9. 264, 9. 366, 7. 479, 4. 710, 6. 860, 3
ruitis 455, 3
rumor 698, 1
rumore 554, 13
rumore secundo 772, 5
rumpat 344, 4
rumpent 423, 3
rumpere 63, 5. 745, 6. 773, 5. 787, 6
rumperet 451, 5
rumperis 543, 3
rumpi, 528, 8
rupem 865, 10
rupere 474, 6
ruperis 669, 6
ruperit 466, 10
rupes 341, 2. 350, 1. 643, 11, 15. 825, 7
rupibus 229, 4
Rupili 581, 8. 583, 10
rupit 6, 3. 820, 3
ruptis 709, 1
rura 5, 4. 119, 2. 171, 2. 218, 5. 316, 5. 384, 3, 4. 430, 3. 575, 5. 766, 2. 788, 1. 792, 4
rure 507, 1. 529, 4. 606, 1. 759, 4. 772, 10. 787, 7. 793, 4. 814, 2
ruris 73, 4. 131, 2. 770, 6. 772, 2. 845, 2
rursum 664, 1
rursus 177, 3. 361, 2. 481, 4. 533, 4. 537, 2. 710, 9. 737, 3. 762, 8
rus 577, 16. 698, 11, 706, 2
rustica 330, 2. 843, 5
rusticius 533, 7
rusticorum 279, 7
rusticus 437, 2. 507, 7. 621, 5. 700, 6. 702, 8. 706, 2. 739, 11. 766, 9. 785, 7. 848, 14. 891, 11
Rutubæ 711, 2
ruunt 634, 4

S.

SABÆÆ 113, 3
sabbata 598, 2
Sabellà 489, 14. 594, 1
Sabellis 280, 1. 616, 8
Sabellus 799, 12
Sabina 38, 7. 89, 5. 244, 7. 434, 6
Sabinis 226, 6. 839, 2
Sabino 713, 1
Sabinos 260, 1
Sabinum 83, 1. 751, 3. 766, 3
saccis 511, 13
saccos 651, 10
sacer 24, 5. 457, 8. 654, 2. 907, 3
sacerdos 239, 2. 253, 1
sacerdotis 772, 6
sacerdotum 68, 1
sacra 75, 1. 259, 9. 381, 4. 388, 1. 448, 8. 531, 4. 541, 1. 800, 2. 907, 9
sacræ 5, 9
sacram 442, 1
sacramentum 220, 6
sacrare 101, 6
sacras 8, 3
sacravit 832, 13
sacri 111, 5
sacrilega 198, 2
sacris 423, 6. 488, 1. 512, 1. 714, 9. 892, 7
sacro 196, 7. 201, 5. 319, 4. 402, 3. 495, 4. 568, 6
sacrum 248, 4. 255, 4. 3 89. 434, 8. 492, 5. 649, 5
sæculum, *vide* seculum.
sæpe 31, 4. 33, 3, 36, 3, 4. 71, 3. 174, 1. 175, 1. 183, 7. 248, 7. 284, 7. 326, 2. 475, 5. 521, 10. 525, 11. 531, 2, 4, 5. 536, 7. 554, 16. 571, 5. 579, 1. 584, 5. 601, 3. 610, 2, 3. 704, 2
sæpius 189, 5
sæva, *femin.* 52, 2. 79, 1. 109, 6. 132, 5. 362, 5. 448, 3
sæva, *neutr.* 78, 2
sævam 27, 1. 589, 5
sæviat 253, 8. 636, 3
sæviet 98, 6
sævis 51, 4. 142, 4. 298, 7
sævit 417, 7. 438, 2. 548, 12
sævitiâ 197, 5
sævo 126, 4. 291, 2. 357, 7. 802, 1. 810, 2
sævos 195, 1. 311, 2
sævus 69, 1. 242, 3. 630, 5. 794, 4. 843, 7. 857, 11
saga 104, 8
sagaces 169, 2. 382, 13
sagacius 470, 4
Sagana 446, 3. 588, 11. 590, 5
Saganæ 591, 4
sagas 870, 9
sagax 892, 1
sagitta 51, 6. 103, 6. 265, 4
sagittæ 344, 5
sagittas 114, 4. 183, 2. 200, 1, 323, 8. 912, 10
sagittis 88, 7. 276, 6
sagum 464, 2
salacem 532, 4
Salamina 32, 2. 33, 1
Salaminis 65, 5
sale 600, 1. 680, 1. 721, 5. 860, 3
cum sale panis, 623, 3
salebras 807, 12
sales 896, 4
salem 562, 2
Salerni 791, 2
Saliare 838, 2
Saliaribus 139, 1
salias 788, 13
salicto 167, 8
saliente 332, 4
saliet 910, 15
saligno 558, 10
salinum 215, 9
salis 532, 1
salis, *verb.* 228, 1
Salium 137, 2. 364, 10

saliunt 696, 3
Sallusti 155, 2
Sallustius 522, 7
salo 492, 3
salsa 483, 8. 656, 2
salso 584, 3
salsus 597, 10
saltaret 564, 8
saltat 615, 8
saltem 574, 5
saltet 699, 9
saltibus 161, 2. 868, 4
saltus 259, 6
salubrem 890, 7
salubres 436, 3. 499, 2. 583, 15. 672, 9. 746, 4
salubribus 587, 6
salve 124, 5
salvere jubet 765, 7
salvere jubemus 770, 5
salvo 593, 10
salutandi 577, 15
salutari *nom.* 502, 3
salutor 879, 10
salvum 512, 14. 798, 4
salvus 736, 5
Samio 476, 1
Samnites 862, 11
Samos 776, 2. 778, 5
sana 595, 9
sancimus 536, 11
sanctae 11, 7
sanctarum 620, 7
sanctior 407, 2
sancto 383, 4
sanctum 800, 9. 808, 6. 833, 5
sane 650, 14. 765, 2. 791, 5, 850, 5. 891, 4. 910, 3
sanguine 36, 1. 135, 5. 153, 2. 194, 3. 261, 1. 279, 4. 302, 7. 329, 4. 445, 9. 656, 8. 683, 15
sanguineis 102, 4
sanguinem 367, 6
sanguinis 456, 2. 481, 3
sanguis 96, 1. 235, 6. 350, 5. 901, 2. 745, 4. 898, 10
sani 645, 6. 661, 2
sanies 296, 5
sanior 660, 7. 664, 8
sanius 180, 1
sano 536, 5. 864, 9
sanos 537, 10. 658, 5. 899, 2
sanum 577, 3. 760, 1. 797, 10. 811, 10
sanus 554, 17. 561, 8. 577, 12. 650, 4. 652, 4, 6. 665, 8. 668, 1. 669, 9, *bis*. 725, 2. 734, 6. 739, 3
sanxerunt 830, 1
sapere 739, 9. 747, 3. 795, 8. 811, 7. 865, 3. 86., 1. 900, 3
saperet 891, 10
sapias 47, 4. 781, 7
sapiat 594, 6
sapiens 31, 5. 509, 5. 541, 8. 11. 542, 1, 5. 554, 3. 615, 1. 621, 5. 629, 11. 634, 11. 676, 6. 709, 4. 710, 1. 734, 4
sapiente 643, 2. 746, 5
sapientem barbam 642, 4
sapienter 190, 9. 403, 12. 774, 17
sapientia 619, 7. 728, 1. 737, 3. 744, 11. 907, 8
sapientia prima est stultitiâ caruisse 728, 1
sapientiae 127, 2. 351, 4
sapientior 643, 8. 663, 8. 866, 13
sapientium 327, 2
sapientius 643. 12
sapientum 667, 4
sapis 904, 9
sapit 836, 3
sapiunt 913, 5
saporem 241, 5. 677, 8
saporum 675, 4
Sappho 201, 1. 821, 5
sarcina 784, 6
sarculo 4, 6
Sardiniae 118, 4
Sardis 776, 2
Sardo 905, 5
Sardus 530, 3
Sarmenti 563, 5 8
Sarmentus 564, 1
sarta 745, 2
sat 233, 2
satelles 228, 9. 726, 3
satellites 310, 1
satiate 12, 8
satira 813, 1
satur 515, 5. 763, 1
Satureiano 575, 5
Saturnalibus 638, 4
Saturni 195, 5
Saturnius numerus 844, 8
Saturno 55, 4. 221, 4
satyra, *vide* satira
satyris 6, 6. 693, 8. 818, 4. 893, 6
satyrorum 230, 5. 893, 8
satyros 892, 4, 9
satyrum 864, 12
saucius 60, 4. 293, 4
saxa 72, 8. 310, 2. 350, 2. 482, 11. 492, 2. 728, 6. 772, 3. 789, 10. 907, 7
saxis 51, 11. 303, 6. 452, 5. 559, 3. 650, 4
saxo 213, 4. 395, 1. 558, 7. 573, 12
saxum 493, 11. 645, 3. 647, 5
scaberet 610, 2
scabiem 781, 6
scabies 913, 2. 913, 2
scabrum 767, 5
Scaeva 803, 1
Scaevae 618, 1
scalis 857, 5
scalpere 588, 12
scalpra 649, 1
Scamandi 474, 3
scamnum 586, 1
scanderet 232, 6
scandet 360, 6
scandit 217, 1
scandunt 243, 6
scaphae 358, 5
scari 435, 4
scarus 624, 2
scatentem 347, 6
Scauros 52, 8
scautum 535, 4
sceleratus 645, 3. 658, 6
scelere 737, 1
sceleris 88, 5. 134, 5, 618, 2. 657, 1. 665, 3
scelerum 337, 11
scelesta 165, 5
scelestas 298, 1
scelesti 455, 3
scelestum 249, 2
scelus 11, 9. 19, 11. 296, 11, 457, 6. 657, 5
scena 619, 6. 850, 4
scenae 756, 2. 882, 11
scenam 847, 3. 889, 1. 895, 8
scenis 888, 12
sciat 810, 8. 826, 9
sciebat 272, 5
sciens 65, 6. 284, 7. 290, 1
scientiae 487, 1
scientioris 450, 8
sciet 910, 9
scilicet 142, 4. 206, 2. 270, 2. 339, 2, 394, 5, 603, 7. 619, 5. 626. 4. 654, 6. 660, 6. 690, 4. 698, 9. 755, 5
scimus 262, 2. 874, 1. 896, 6
scindat 74, 6
scindente 417, 2
Scipiadae 619, 7
Scipiadem 615, 1
scire 46, 1. 378, 4. 547, 15. 698, 3, 8. 742, 2. 821, 12. 831, 9. 838, 3. 869, 7
sciret 804, 4

ſcis 595, 5. 777, 3. 788, 3. 789, 4. 803, 1. 813, 10. 824, 7. 874, 10. 913, 11
ſcit 393, 1. 790, 3. 869, 1. 887, 6. 900, 10. 905, 1
ſcitari 765, 1
ſcobe 680, 8
Scopas 394, 6
ſcopis 680, 8
ſcopulis 283, 8
ſcopulos 18, 3
Scorpius 221, 3
ſcortator 689, 8
ſcorto 812, 4
ſcortum 193, 5
ſcriba 565, 2. 687, 8
ſcribæ 560, 3. 696, 5. 768, 2
ſcribam, *verb.* 618, 8. 895, 13
ſcribare 686, 7
ſcribat 548, 4
ſcribe 645, 1. 771, 4
ſcribendi 546, 1, 2. 550, 5. 614, 6. 840, 3. 900, 3
ſcribens 899, 12
ſcribentes 863, 9
ſcribere 467, 2. 546, 5. 593, 6. 606, 3. 614, 12. 743, 3. 746, 3. 793, 12. 840, 5. 852, 3. 860, 9
ſcribere verſus 859, 12
ſcriberis 25, 1
ſcribet 689, 7
ſcribetur 796, 4
ſcribi 878, 9
ſcribimus 840, 11
ſcribis 637, 5
ſcribit 756, 4
ſcribitis 875, 16
ſcribo 863, 5
ſcribuntur 818, 3
ſcrinia 515, 6. 840, 7
ſcripſere 863, 10
ſcripſeris 906, 7
ſcripſerit 27, 7
ſcripſiſſe 608, 6
ſcripſit 549, 8
ſcripta 547, 1. 551, 1. 602, 1. 608, 2. 744, 1. 822, 5. 831, 3. 860, 10
ſcriptis 846, 2
ſcripto *pro* ſcriptito 580, 5
ſcriptor 831, 10. 865, 1. 882, 6. 884, 2. 893, 8. 903, 13
ſcriptore 855, 8
ſcriptorem 735, 1
ſcriptores 831, 4. 849, 7. 852, 11
ſcriptori 903, 5
ſcriptoris 835, 3
ſcriptorum 638, 1. 822, 2. 861, 5
ſcripturus 610, 4
ſcruta 765, 6
ſcrutaberis 812, 7
ſcrutare gladio ignem 664, 9
ſculpe 298, 14
ſculptum 641, 2
ſcurra 705, 1. 794, 2
ſcurræ 563, 5. 587, 3. 706, 10. 809, 4
ſcurram 615, 6
ſcurrantis 809, 2
ſcurris 659, 3
ſcurror 804, 9
ſcutica 541, 3
Scyllam 885, 6
ſcyphis 102, 1
ſcyphos 464, 7
Scythæ 131, 5. 288, 5. 534, 1. 501, 7
Scythas 80, 8
Scythen 384, 11
Scythes 191, 1. 418, 9
Scythicum 261, 3
ſe 10, 7. 216, 6. 270, 10, 271, 5. 403, 2. 508, 1. 513, 11, 13. 514, 7, 9. 521, 11. 529, 6
ſeſe 508, 11. 865, 13
ſeipſo 710, 4
ſecunda 227, 1
ſecandi 899, 11
ſecantur 799, 5
ſecat 601, 7
ſecer 822, 9
ſecernere 540, 9. 907, 9
ſecernis 575, 9
ſecernit 254, 8
ſecernunt 7, 1
ſecet 5, 1
ſecreta 619, 6. 720, 9. 899, 4
ſecreto 597, 12
ſecretum iter 817, 2
ſecrevit 486, 11
ſectabitur 543, 6. 676, 6
ſectamur 381, 1
Sectani 553, 12
ſectantem 875, 4
ſectari 144, 1
ſectarier 525, 2
ſectatur 518, 8. 527, 6
ſectatur 622, 4
ſectêre 541, 3
ſectis 27, 11. 679, 2
ſecto 381, 11
ſectum 734, 2
ſectus 350, 15. 442, 5
ſecula 277, 1. 486, 13
ſeculo 391, 2. 458, 1
ſeculum 9, 2
ſecum 513, 17. 630, 7. 663, 3. 733, 8. 765, 3. 888, 8
ſecunda 482, 9. 486, 14. 522, 6. 895, 5
ſecundæ res 720, 5. 774, 3
ſecundam 696, 3
ſecundas 596, 1. 635, 8
ſecundas partes 810, 3
ſecundis 139, 9. 380, 5. 402, 10. 416, 11
ſecundo 55, 5. 190, 10. 298, 12. 687, 5. 721, 1. 870, 2.
ſecundos 418, 5
ſecundum 50, 14
ſecundum *præpoſ.* 456, 7
ſecundus 655, 6. 686, 7
ſecures 247, 3. 331, 5. 501, 6
ſecuri, *ablat. à ſecuris* 378, 2. 513, 14
ſecuris 584, 2
ſecurum 569, 1. 706, 4
ſecurus 101, 1. 677, 4. 847, 2. 857, 7
ſecùs 159, 2. 340, 7
ſecuta 349, 15
ſecutis 917, 5
ſecutis 545, 2. 821, 1
ſed tamen 552, 13. 620, 6. 905, 2
ſedare 470, 8
ſedatum 816, 2
ſede 58, 1. 895, 5
ſedem 473, 5
ſederit 631, 2
ſedes 9, 6. 129, 1. 171, 4. 200, 7. 253, 5. 399, 2
ſedet 243, 8. 443, 2. 573, 8
ſedibus 44, 5
ſedilia 891, 3
ſedilibus 443, 1
ſedit 806, 6
ſeditione 737, 1
ſeditionibus 252, 10. 276, 3
ſedula 882, 2
ſedulitas 760, 6. 854, 14
ſedulus 145, 1. 565, 7. 784, 5. 847, 4
ſeges 330, 6. 761, 11. 767, 2
ſegetes 118, 4. 867, 2
ſegetis 312, 5
ſegnes 328, 1. 648, 8
ſegni 301. 2
ſegnis 660, 2
ſegniùs 888, 13
ſelectis 554, 11
ſellis 577, 11
ſemel 96, 2. 109, 2. 270, 6. 343, 4. 357, 6. 370, 14. 372, 1. 393, 5. 401, 1. 414, 1. 447, 5. 478, 1. 498, 9. 547, 14. 615, 8. 684, 14. 709, 2. 902, 2. 904, 7. 913, 1
Semeleïus 74, 1
Semeles 79, 2
ſemeſa 700, 11

semesos 537, 8
semet 576, 5
semina 486, 3. 664, 5
semis 902, 1
semita vitae fallentis 817, 2
semota 829, 7
semoti 19, 4
senator 576, 4. 578, 7
sene 683, 9. 689, 15. 690, 1
senecta 871, 1
senectae, 171, 4. 205, 2
senectam 121, 3
senectus 217, 10. 458, 4, 473, 1. 618, 5. 632, 12. 825, 10
senectuti 500, 8
senem 448, 13. 605, 4. 689, 4. 888, 2
senes 183, 9. 508, 11. 729, 5. 732, 2. 838, 1
senescentem 725, 2
senescit 766, 11
senex 186, 2. 649, 18. 665, 6. 882, 1
seni 322, 3
senibus 726, 12
senile 437, 6
seniles 888, 9
senior 691, 9
seniorum 609, 6. 902, 12
senis, *id est*, sex 608, 5
senis, *genit. à* senex, 616, 6. 690, 4. 813, 7
senium 813, 4
senos 895, 1
sentere 378, 7
sensi 175, 5
sensibus 475, 2
sensimus 719, 6
sensit 270, 13. 386, 5. 647, 5
sensu 536, 10. 551, 3. 753, 1
sensus 538, 12. 539, 6
sententia 482, 3. 521, 2. 601, 1. 733, 8. 804, 7. 878, 11. 892, 2
sententiarum 265, 2
sentiant 347, 2
sentiat 747, 3
sentiet 330, 5
sentimus 558, 9
sentire 503, 1. 817, 5
sentis 352, 2. 625, 4. 705, 11. 815, 11
sentit 655, 3. 732, 7. 788, 7. 802, 3. 842, 6. 867, 3. 878, 1
sentiunt 243, 1
senum 109, 5. 684, 7
separatis 232, 2
seponere 896, 6
seposita 700, 10
septem 294, 5. 497, 1. 766, 6, *bis*. 861, 10
septem millia 729, 7
Semptembribus 797, 5
Septimi 170, 1
Septimium 751, 2
Septimius 770, 1
septimus 697, 4
sepulcra 589, 8
sepulcri 227, 2. 237, 7
sepulcris 153, 2. 445, 7. 691, 3
sepulcro 298, 13. 646, 9. 655, 9
sepulcrum 463, 6. 587, 2
sepultae 402, 4. 691, 6
sepultis 838, 4
sequar 593, 2. 731, 1, 5. 769, 2. 893, 13
sequare 408, 3
sequemur 427, 10
sequentes 506, 2. 514, 7, 576, 5
sequentur 900, 5
sequere 862, 8. 882, 5
sequerer 554, 1. 577, 1
sequerere 653, 9
sequeretur 587, 5
sequetur 168, 3. 208, 6
sequi 64, 7. 93, 6. 341, 8. 775, 4. 861, 8. 866, 3
sequitur 311, 3. 710, 9
sequor 365, 10. 595, 8. 616, 6
sequuntur 578, 5. 913, 5
sera 144, 2. 283, 4. 297, 2
Seras 55, 10
serendis 876, 8
sereno 141, 6. 477, 1. 677, 5
Seres 355, 7. 423, 4
seri studiorum 603, 1
seria 508, 7. 636, 2. 881, 6. 892, 9. 912, 5
Sericas 114, 4
sericos 459, 1
series 360, 2. 894, 2
serius 162, 2
sermo 548, 11. 603, 3. 621, 4. 699, 8
sermone 536, 9. 601, 3. 638, 3. 671, 7. 749, 7. 828, 2. 862, 1. 880, 6. 893, 2
sermonem 877, 5
sermones 257, 5. 285, 5. 854, 4
sermoni 548, 5. 11
sermonibus 325, 9. 690, 15. 841, 9. 860, 3. 879, 4
sermonis 582, 6
sermonum 746, 1. 878, 4
serpens 344, 4. 533, 3
serpente 439, 4
serpentes 142, 1. 589, 6. 874, 3
serpentibus Afris pejor 722, 4
serpentium 428, 6
serpit humi 875, 6
serva, *nom*. 163, 2
serva, *verb*. 643, 15
servabis 785, 6
servabit 741, 8
servanda 902, 3
servantem 751, 7
servare 159, 2. 513, 4. 554, 5. 752, 2. 756, 8. 825, 8. 879, 9. 901, 11
servaret 865, 6
servari 913, 12
servas 325, 5. 656, 13. 772, 2. 822, 7
servastis 865, 14
servat 498, 10. 535, 10. 778, 4. 799, 4. 914, 3
servata 209, 2
servate 390, 5
servatis 655, 7
servatura 415, 1
servavit 576, 10. 599, 1
serves 16, 6. 134, 1. 739, 2. 815, 8
servet 798, 5
servetur 883, 1
Servi 611, 8
serviat 156, 4
serviet 114, 1. 774, 14. 801, 6
servile 712, 5
servilem 443, 5
servilibus 589, 4
Servilio 715, 6
servire 462, 4
servis 461, 4. 630, 3. 789, 11. 865, 8
servis, *verb*. 709, 12
servit 288, 3. 571, 5. 775, 3
servitio 691, 1
servitus 183, 5
Servius, 617, 9. 653, 2
servo, *nom*. 513, 12. 709, 10. 800, 11
servorum 841, 3
servos 512, 7. 531, 5. 566, 3. 570, 5. 597, 2. 648, 6. 650, 5. 758, 3
serum 706, 7
serus 13, 5. 65, 1. 845, 3
servum 537, 7. 756, 11
servum pecus 820, 7
servus 663, 8. 703, 1. 709, 1. 799, 10
sesquipedalia verba 880, 8
sessor 865, 5
sessuri 887, 3

sestertia 766, 6. 858, 8
Sesti, *vide* Sexti.
setosa 489, 1
setosam 564, 6
seu quod 616, 10, *bis*.
severa 288, 10
severæ 148, 6. 280, 2
severi 103, 3. 840, 3
severis 819, 2. 891, 14
severis, *verb.* 75, 1
severo 812, 12
severum 881, 6
severus 132, 7. 469, 1. 749, 9
sex 726, 7
sextarius 512, 4
Sexti 22, 2
Sextilem 759, 5
Sextili 778, 3
sibi 156, 5. 272, 5. 505, 1. 508, 12. 512, 5. 519, 4. 523, 1. 528, 2. 532, 6. 541, 11. 554, 15. 573, 7. 576, 12. 577, 10, &c.
sibilat 511, 9
Sibyllini 496, 1
Sicambri 420, 3
Sicambros 369, 10
Sicana 490, 3
sicarius 544, 4
sicca 296, 9
siccas 20, 2
siccat 699, 5
siccatis 133, 8
siccet 434, 11
sicci 386, 1
siccis 18, 1. 75, 3. 488, 3. 672, 3. 819, 2
siccos 354, 12
siccus 622, 9. 665, 5. 804, 2
Sicula 260, 7
Siculæ 218, 1. 241, 4
Siculas 380, 4
Siculi 740, 13. 834, 2. 913, 12
Siculis 780, 1
Siculum mare 194, 2
sicut 467, 1. 508, 12
sidera 7, 5. 15, 2. 214, 4. 242, 8. 282, 2. 448, 1. 477, 2. 487, 5. 591, 7
sidere 244, 2. 290, 12
siderum 439, 5. 499, 6
Sidonii 486, 7
Sidonio 773, 11
sidus 55, 1. 398, 2. 428, 13. 465, 9. 490, 12. 584, 1
sigilla 868, 6
sigilla grata pudico 824, 3
signa *pro* sigilla 697, 2
signa 182, 7. 269, 5. 363, 11. 421, 3. 462, 5. 557, 7. 670, 2. 813, 13. 854, 2
signat humum 887, 7
signata 784, 2
signatum 877, 7
signi 581, 2
signis 31, 7. 368, 3. 567, 3
signo 641, 3
signo lagenæ læso 865, 9
signum atrum 912, 1
sileant 397, 1
sileas 690, 8
silebo 51, 3. 402, 6
silenti 698, 9
silentio 201, 5. 248, 3. 365, 8
silentium 448, 7. 451, 5. 468, 2
Silenus 893, 12
siliquis 841, 5
silix 534, 3
silva, *vide* sylva
sim 550, 10. 574, 8
simile 50, 14. 555, 8. 641, 11. 648, 5
similem 308, 4. 322, 5. 564, 2. 644, 2
similes 613, 3
simili 384, 9. 541, 7. 829, 6
similis 92, 1. 344, 5. 527, 7. 550, 9. 690, 9. 895, 2
simillimus 864, 7
simius 602, 3
Simois 474, 4
Simone 893, 11
simplex, 23, 5. 535, 7. 630, 5. 631, 2. 678, 7. 869, 7. 891, 1
simplex et unum 875, 1
simplices 183, 1
simplici 144, 3. 416, 8
simplicior 536, 7
simulacra 274, 4
simulantia 853, 3
simulare 874, 10
simulas 708, 1
simulet 820, 1
sin 749, 2
sinas 14, 1
sincerum 535, 12. 740, 9
sine *verb.* 801, 6. 806, 1
sinebant 213, 2
singula 573, 5. 590, 4. 626, 2. 700, 13. 859, 13. 880, 3
singulos 298, 4
singultim 575, 2
singultus 350, 14
sinistra 10, 8
sinistrè 913, 1
sinistrorsùm 462, 10. 643, 6
sint 508, 12. 610, 3. 612, 2. 677, 3. 699, 11
sinu 228, 2. 653, 6
Sinuessæ 561, 4
Sinuessanum 749, 1
sinum 427, 9
sinus 346, 10. 466, 9. 732, 6
sinus, *plur.* 126, 8
Siren 640, 1
Sirenum 737, 9
sis 346, 4. 478, 9. 511, 5. 550, 9. 553, 12. 618, 8. 647, 3. 685, 7. 734, 2
Sisennas 582, 7
siser 714, 4
Sisypnus 208, 2. 493, 10. 535, 3. 641, 1
sitæ 462, 10
Sithonia 343, 2
Sithoniis 77, 1
siticulosæ 439, 6
sitiens 511, 11
sitim 156, 6. 410, 7. 866, 6
sitis et fames argenti 811, 3
sitis 528, 4
situ 359, 2
situm, *adject.* 255, 1. 292, 1.
situs, *i. e.* squalor 864, 5
situs agri 796, 4
situs, *plur.* 854, 6
sive 12, 4, 6. 13, 1. 21, 7. 27, 12, &c.
Smyrna 776, 3
sobolem 497, 11
soboles 302, 8. 374, 3
sobrius 189, 4. 638, 4
socci 879, 3
socco 846, 9. 880, 1
socero 688, 7
socerorum 268, 3
socerum 298, 1. 514, 3. 821, 7
socialiter 895, 6
socianda 398, 9
socii 32, 7
sociis 737, 7. 738, 1. 843, 1
socio 841, 4
socium 338, 9
socius 689, 5
Socraticæ 900, 4
Socraticam 114, 9
Socraticis 325, 8
sodales 103, 5. 139, 3
sodali 99, 3. 317, 4
sodalibus 130, 2. 394, 2. 616, 2. 764, 13
sodalis 691, 3
sodalium 174, 5
sodes 595, 6. 730, 1. 761, 5. 798, 8. 911, 7
sol 280, 4. 370, 10. 386, 2. 415, 10. 462, 6. 497, 3. 582, 1. 826, 1
sol veniens 796, 6. discedens, *ibid.*
sola 400, 5. 752, 2
solares 756, 8

solabitur 702, 10
solantis 167, 7
solatas 642, 4
solatur 842, 3
soldo 528, 3
soldum 688, 5
sole 216, 5. 354. 12. 357, 3. 547, 7. 748, 3. 840, 7
soleas, *nomen.* 542, 1. 720, 8. 785, 9
soleat 567, 1
solem 185, 9. 598, 5. 673, 2. 752, 3. 773, 2
solenne 813, 6. 839, 9
solennia 733, 12
solennis 407, 1
solent 570, 4. 720, 5. 815, 13
sole, 726, 13
solers 395, 2. 909, 3
soles, *id est*, dies 383, 8
soles, *verb.* 693, 6
solet 98, 5. 641. 8
solibus 434, 6. 481, 7. 826, 6
solida 250, 3
solido 5, 7. 620, 4
solidum 660, 6
solio 157, 1
solis, *genit. à sol.* 35, 2. 91, 2. 346, 3. 422, 7
solis 732, 12. 803, 9
soliti 559, 6. 619, 9. 661, 1
solitis 50, 9
solitum 21, 13. 786, 5
solitus 511, 9. 577, 13. 651, 5
solium 806, 3
sollicita 131, 1
sollicitæ 282, 5. 698, 13
sollicitam 354, 8
sollicitas, *nom.* 700, 5
sollicitas, *verb.* 413, 4
sollicitat 242, 2. 627, 3
sollicitis 363, 9. 750, 4
sollicito 851, 8
sollicitudine 710, 16
sollicitudines 76, 1
sollicitudinibus 473, 9
sollicitum 61, 8. 517, 1. 707, 10
sollicitus 355, 6. 580, 1. 662, 3
solo, *subst.* 336, 13
solo, *adject.* 98, 1. 642, 11
solos 507, 2. 795, 8
solstitio 778, 2
solvas 540, 11
solvat 248, 7
solvatur 473, 1
solve 488, 2. *bis.* 491, 1. 725, 2
solventur 621, 2
solvere 104, 8. 328, 4. 461, 12
solveret 700, 9
solvet 59, 4. 371, 4. 802, 2
solvi 155, 6
solvitur 20, 1
solum, *subst.* 75, 2. 176, 2. 481, 4
solum, *adject.* 677, 3. 822, 8
solum, *adv.* 576, 11. 893, 7
solus 401, 3. 541, 9. 542, 6. 577, 16. 578, 9. 687, 6. 827, 1. 738, 3. 911, 13
soluta 465, 1
solutæ 21, 5
solutis 116, 4. 169, 3. 367, 4
solutis operum famulis 316, 3
solutorum 581, 5
solutos 264, 6. 551, 8
solutum 750, 6
solutus 430, 4. 450, 7. 699, 5
somni 638, 2
somnia 604, 3. 833, 3. 870, 9. 872, 7
somnis 365, 9
somnium 348, 10
somno 259, 2. 614, 4. 698, 12, 712, 8. 861, 6
somnos 97, 3. 216, 1. 433, 6. 452, 4. 475, 3. 558, 3. 773, 3
somnum 192, 2. 241, 7. 315, 3. 749, 6. 763, 1. 904, 2
somnus 241, 7. 297, 12. 566, 11. 803, 6
somnus prope rivum 789, 6
sonabit 574, 4
sonant 472, 4
sonante 460, 5. 481, 6
sonantem 201, 2. 264, 1. 398, 7
sonari 490, 11
sonat 591, 2
sonaturum 548, 7
sonent 605, 1
sonitum 153, 4
sonitus 5, 11
sono 203, 3. 907, 7
sonum 222, 7. 374, 9. 849, 9. 861, 14. 896, 7. 903, 7
sonus 489, 3
Sophocles 845, 5
sopor 94, 5
sopore 448, 12
sopori 632, 4
Soracte 38, 2
sorde 740, 8
sordent 776, 8
sordes 575, 14. 598, 4
sordescere 825, 3
sordet 810, 7
sordibus 491, 2. 630, 2. 691, 7
sordida 750, 8
sordidæ 247, 1
sordidos 151, 2. 228, 3
sordidum 406, 5
sordidus 108, 7. 189, 3. 216, 2. 511, 8. 513, 11. 318, 2. 652, 10
soror 95, 1. 304, 7. 643, 14. 807, 5
sorore 256, 3
sororem 650, 15
sorores 101, 7. 186, 4. 298, 2
sororibus 321, 6. 392, 1
sororum 160, 8
sors 39. 7. 162, 3. 787, 8
sorte 312, 7. 334, 8. 476, 7. 664, 2. 702, 3. 774, 17
sorte supremâ 867, 14
sortem 190, 1. 505, 1
sortes dictæ 908, 6
sortiere 22, 6
sortilegis 892, 2
sortis 407, 6
sortita 701, 7. 880, 3
sortito 440, 5
sortitur 241, 1
sortitus 574, 14
Sosiis 903, 4
Sosiorum 824, 2
sospes 136, 1. 140, 4
sospite 111, 3. 500, 2
sospitis 287, 2
sospitum 305, 2
spadonibus 462, 3
spargas 869, 9
sparge 322, 1. 691, 5
spargens 446, 4
spargent 211, 3
spargere 307, 10. 749, 10
sparges 173, 6
spargier 406, 2
spargis 656, 2
spargit 318, 2
sparsi 721, 5
sparsisse 199, 2
sparsum 324, 2. 679, 3
Spartacum 306, 1
Spartacus 480, 3
spatiari 588, 1
spatiere 654, 4
spatiis 763, 8. 787, 6
spatio 383, 11
spatio brevi 47, 4
spatium 701, 14
spe 612, 3, 753, 6. 793, 6. 817, 9. 842, 13. 888, 5
specie 870, 4
specie recti decipimur 875, 3
speciem 809, 2. 816, 7
speciem ludentis dabit 864, 11
species 626, 3. 657, 1. 753, 4. 756, 10. 873, 8
speciosa 349, 11. 864, 3. 885, 5. 901, 1
speciosiùs 813, 9

ſpecioſum 799, 8
ſpectabant 588, 2
ſpectacula 109, 3. 624, 6. 849, 6
ſpectaculo 446, 12
ſpectaculum 452, 10. 583, 12
ſpectanda 605, 2. 753, 1
ſpectandum 875, 15
ſpectandus 416, 12
ſpectant 753, 12
ſpectante 758, 5
ſpectantia 731, 4
ſpectantis 880, 9
ſpectantur 850, 2
ſpectare 626, 7. 777, 6. 824, 1
ſpectaret 849, 5
ſpectaſſe 720, 10
ſpectat 158, 6. 800, 5. 835, 2
ſpectata 852, 5. 889, 8
ſpectator 847, 4. 888, 15. 892, 7
ſpectatoris 851, 2
ſpectatum 724, 2. 873, 5
ſpectaverat 697, 12
ſpectemus 862, 7
ſpectent 752, 5
ſpectes 526, 3. 730, 6
ſpeculo 404, 6
ſpecus 340, 1
ſpem 22, 3. 48, 1. 327, 5. 428, 10. 503, 2. 684, 9. 686, 6. 736, 9. 747, 6
extra ſpem veniæ cautus 895, 15, *vide* infra
ſpem mentita ſeges 767, 2
ſperabitur 747, 8
ſperamus 852, 1. 902, 2
ſperare 140, 2. 408, 4
ſperas 527, 7
ſperat 24, 3. 189, 9
ſperatum 828, 8
ſperavit 648, 5
ſperes 58, 9. 392, 3
ſperet 894, 1
ſpernat 876, 7
ſperne 39, 9. 116, 1. 623, 1. 685, 1. 740, 10
ſpernere 213, 1. 219, 2. 255, 2
ſpernit 5, 8. 248, 2. 626, 6. 733, 9. 761, 10
ſpes 133, 2. 365, 2. 382, 9. 407, 10. 728, 10. 800, 2, 816, 11
ſpes *plural.* 411, 5. 749, 4. 750, 3. 812, 3
ſpicea 499, 1
ſpicula 64, 6. 352, 8
ſpinas 787, 1
ſpinis 871, 2
ſpirabat 414, 6
ſpirat 400, 2. 846, 1
ſpiritu 489, 12
ſpiritum 156, 2. 218, 6. 389, 5. 668, 11
ſpiritus 220, 9. 296, 5. 395, 8. 468, 4. 548, 9
ſpiro 375, 3
ſpiſſa 211, 5. 422, 4. 891, 3
ſpiſſæ 373, 7. 90[illegible], 1
ſpiſſis 822, 4
ſplendeat 155, 3. 874, 5
ſplendentis 80, 4
ſplendet 215, 9. 252, 6. 749, 3
ſplendida 393, 5. 651, 2. 852, 12
ſplendide 297, 9
ſplendidior 302, 1. 311, 11
ſplendidius 804, 10
ſplendor 547, 6
ſplendoris 863, 13
ſponda 440, 4
ſpondeos 895, 4
ſpondere 910, 8
ſponſæ 368, 5. 821, 8
ſponſi 738, 5
ſponſo 114, 1
ſponſorem 694, 4
ſponſos 297, 5
ſponſum, *id eſt*, promiſſum 538, 10
ſponſum, *id eſt*, ad ſpondendum 860, 10
ſponſus 246. 6
ſponte ſua 782, 1
ſpretus 454, 11
ſpurco 684, 1
ſquillas 717, 7
ſquillis 678, 1
ſtabant 602, 2
ſtabat 587, 2. 589, 4
Staberi 646, 9. 647, 4
ſtabiles 895, 4
ſtabilis 498, 9
ſtabit 666, 7
ſtabulis 20, 3
ſtagna 210, 4
ſtans pede in uno 545, 6
ſtante 543, 2
ſtantem 132, 2. 520, 5. 686, 1
ſtantes 345, 1
ſtare 595, 4
ſtas 858, 13
ſtas animo 657, 6
ſtat 185, 2
ſtatis 507, 9
ſtatu 263, 6
ſtatua 861, 11
ſtatuas 644, 3. 685, 10
ſtatuetur 114, 3
ſtatuis 656, 1
ſtatuis, *nom.* 336, 2
ſtatuit 199, 5. 528, 1. 636, 7
ſtatus 355, 5. 805, 2
ſtella 51, 10. 354, 11
ſtellæ 782, 1
ſtellas 583, 15. 752, 3
ſtellis 231, 5. 307, 10. 340, 5
ſtercore 471, 1
ſterilem 330, 6.
ſterilis 877, 13
ſternet 315, 4
ſtertebat 532, 5
Stertinii 782, 4
Stertinius 642, 2. 667, 4
ſter'it 558, 7. 858, 2
ſtes 654, 4. 690, 9. 904, 3
Steſichori 399, 4
ſtet 38, 1. 254, 3. 352, 2. 528, 12. 847, 2. 878, 4
ſtetere 69, 9
ſtetit 264, 2. 296, 8. 642, 7. 679, 3. 850, 4
Sthenelus 65, 6. 401, 3
ſtillabit 910, 14
ſtimulos 710, 12
ſtipare 639, 5
ſtipata 835, 1
ſtipator 543, 5
ſtipendium 490, 7
ſtirpes 356, 7
Stoice 652, 6. 667, 8
Stoici 459, 1
ſtola 524, 8. 526, 10
ſtolidi 847, 10
ſtomacheris 734, 3
ſtomachetur 549, 6
ſtomacho 69, 6. 631, 4. 651, 15. 678, 3. 680, 5
ſtomachoſus 792, 7
ſtomachum 6[illegible]3. 4. 627, 3. 714, 4. 792, 3
ſtomachum, *id eſt*, iram 26, 5
ſtomachus 626, 6
Strabonem 534, 10
ſtragula 649, 13
ſtramentis 649, 12
ſtratus 5, 9
ſtravere 39, 3. 69, 8
ſtravit 417, 12. 656, 4
ſtrenua 351, 3. 779, 3
ſtrenuus 741, 9. 764, 1. 765, 12
ſtrepitu 291, 5. 529, 6. 850, 7
ſtrepitum 64, 7. 322, 2. 354, 4. 374, 7. 738, 9. 788, 13
ſtrepitus 702, 5. 803, 7. 861, 7. 879, 5
ſtrepunt 150, 3. 409, 3
ſtrictis 788, 15
ſtridere 720, 9
ſtridore 129, 5
ſtrigili 712, 4
ſtrigis 445, 10
ſtringat 517, 6

ſtruis 227, 3
ſtruit 909, 2. 743, 8
ſtudet 366, 1. 743, 9. 820, 4. 841, 2. 909, 8
ſtudia 812, 9
ſtudiis 338, 3. 732, 4. 739, 5. 766, 11. 814, 7. 839, 1. 861, 10. 863, 6. 887, 14
ſtudio 551, 5. 622, 7. 648, 11. 784, 4. 840, 3. 851, 5
ſtudiorum 603, 1. 615, 11
ſtudioſa 347, 9. 689, 13. 743, 2
ſtudium 300, 3. 412, 3. 744, 12. 909, 5
ſtultè 728, 7. 854, 14. 896, 5
ſtulti 519, 8. 642, 1
ſtultior 707, 1
ſtultis 537, 4
ſtultiſſimus 566, 10
ſtultitia 19, 10. 642, 12. 657, 3. 658, 6. 668, 1. 728, 2
ſtultitiæ 643, 10. 664, 9
ſtultitiam 412, 5. 811, 9. 866, 13
ſtultorum 736, 3. 798, 1
ſtultos 658, 10
ſtultum 668, 5
ſtultus 532, 11. 543, 7. 571, 4. 652, 4, 5. 692, 8. 738, 8. 761, 10. 787, 9
ſtupens 202, 4
ſtupent 457, 4
ſtupet 340, 8. 547, 6. 571, 6. 621, 7
ſtupris 384, 7
Stygia 236, 1
Stygiis 397, 5
ſtylum 610, 3
ſtylus 617, 1
Styx 128, 5
ſua 264, 9. 403, 8. 456, 7. 471, 5
Suadela 755, 7
ſuadere 482, 9
ſuaderet 522, 9
ſuades 513, 16
ſuadet 730, 4
ſuæ 524, 11
ſuam 485, 2. 530, 5
ſuas 744, 2
ſuaſerit 740, 15
ſuave 551, 2
ſuave eſt 510, 8
ſuaves 628, 4. 722, 1
ſuavio 440, 3
ſuavior 603, 4
ſuaviter 592, 4. 768, 4
ſuavius 581, 6. 721, 7
ſubacta 151, 3. 167, 1
ſubducta 807, 13
ſubductis 520, 1
ſubductum 19, 2
ſubegit 828, 9
ſubeſt 386, 2. 733, 7. 788, 11
ſubeunt 258, 7
ſubjecta 888, 14. 894, 11
ſubjectat 710, 12
ſubjectior 697, 11
ſubjectos 55, 9
ſubimus 559, 2
ſubinde 691, 5. 769, 6
ſubire 426, 2. 541, 4
ſubiſti 762, 11
ſubit 593, 4. 806, 10
ſubito 672, 5. 702, 4. 704, 5. 705, 10
ſublatæ 454, 5
ſublatam 336, 6
ſublatis 690, 14. 714, 5
ſublato jure nocendi 898, 2
ſublatus 686, 5
ſublegit 714, 7
ſublime 244, 6
ſublimes verſus 913, 6
ſublimi 7, 5. 66, 1. 343, 3
ſublimia 781, 7
ſublimis 845, 7. 887, 13
ſubluſtri 347, 11
ſubmittere 726, 5
ſubrepere 701, 13
ſubruit 310, 6. 847, 6
ſubſcribe 612, 6
ſubſcribi 336, 2
ſubſequitur 78, 3
ſubſidere 483, 5
ſubſtringe 690, 12
ſubſutâ 520, 4
ſubtemine 474, 5
ſubtile 717, 3. 853, 4
ſubtilis judex 711, 7
ſubucula 733, 6
ſubvertet 774, 16
ſuburbana 766, 2
ſuburbano 672, 3
Suburranæ 448, 14
ſuccedant 755, 4
ſuccederet 806, 6
ſucceſſit 897, 5
ſucci 672, 1
ſuccinctam 588, 9
ſuccinctus 701, 20
ſuccinit 807, 7
ſuccis 718, 4
ſucco 679, 5
ſuccos 253, 6
ſuccum 716, 4
ſuccurrite 913, 8
ſuccus 349, 10. 552, 14
ſudando 624, 1
ſudaviſſe 785, 10
ſudavit 909, 9
ſudet 894, 1
ſudor 63, 8. 466, 5. 470, 7. 592, 9
ſudoris 846, 4
ſuetæ 588, 3
ſuffigat 537, 9
ſuffragia 821, 14. 863, 5
ſui 5, 4. 58, 11. 78, 3. 198, 5. 356, 11
ſuis 183, 8. 265, 5. 385, 3. 430, 3. 464, 4. 479, 4. 689, 2. 814, 7
Sulcii 550, 10
ſulcis 240, 5
Sulcius 550, 5
ſulcos 766, 10
ſulfura 792, 4
Sullæ, *vide* Syllæ
Sulpitiis 411, 4
ſum 362, 3. 428, 3. 593, 2. 619, 9. 655, 1. 709, 3. 857, 2
ſumas 807, 3
ſume 287, 1. 361, 2. 652, 1. 660, 3. 663, 2. 778, 7
ſumebat 911, 12
ſumere 103, 3. 510, 13. 573, 5. 577, 11
ſumere vires 815, 13
ſumeret 270, 14
ſumes 49, 2
ſumet 812, 3. 863, 12
ſumi 711, 12
ſumit 247, 3. 743, 3
ſumite 875, 16
ſumma, *ſubſtant.* 22, 3. 547, 10. 875, 12
ſumma, *adject.* 9, 5. 583, 6. 623, 6. 658, 6. 724, 1
ſumma voce 530, 7
ſummæ 393, 1. 649, 19
ſummam 646, 9. 647, 5. 906, 4
ſummè 858, 6
ſummi 337, 10
ſummis 129, 2. 333, 4
ſummisêre 382, 1
ſummittit 676, 5
ſummo 352, 9. 905, 8
ſummos 189, 7
ſummoſſes 596, 3
ſummotus 468, 16
ſummovere 227, 5
ſummovet 190, 4. 215, 5
ſummum 566, 2. 700, 4. 831, 6
ſummus ab imo 729, 4
ſummus ego 715, 5
ſumpta 518, 8. 876, 13
ſumptis 894, 3
ſumptu 213, 3
ſumptum 519, 3. 681, 4. 863, 9
ſumptuoſa 333, 2
ſumptus 576, 7. 680, 9

Summus 392, 12. 556, 1. 592, 6. 738, 4
sunctò 880, 10
suo 807, 2
suorum 697, 5
suos 515, 1
supellex 749, 3
superque 429, 3. 524, 2
superante 53, 1
superantis 405, 3
superare 51, 8. 514, 10. 813, 8
superat, *id est*, superfluit 634, 2
superat, *id est*, restat 901, 10
superba 431, 3. 449, 5
superbæ 112, 1. 730, 7
superbas 456, 3
superbi 501, 7. 851, 2
superbiæ 404, 2
superbiam 292, 4. 361, 2
superbis 421, 4. 890, 10
superbo 142, 5. 459, 5. 700, 13
superbos 43, 7. 52, 5. 130, 3. 382, 8
superbum 209, 3. 228, 11. 634, 9
superbus 441, 3. 478, 8. 488, 4. 571, 1
supercilio 240, 3. 816, 6
superesse 817, 7
superessent 701, 17
superest 817, 7
superi 393, 2. 842, 10
superjecto 10, 1
superis 6, 5. 27, 9. 45, 1
supernè 236, 4. 873, 4
superni 429, 1
superites 155, 7. 220, 3. 500, 4
superstite 427, 1
superstites 452, 9
superstiti 290, 3, 7
superstitione 646, 4
supersunt 756, 6
supervacuas 791, 3
supervacuos 237, 8
supervacuum 902, 8
superveniet 747, 8
supervenit 868, 2
supinas 330, 1
supinor 706, 12
supinum 260, 2
supinus stertit 558, 7
suppetas 493, 6
suppetit 780, 4
supplex 418, 2. 487, 2. 863, 5
supplice 304, 8
supplicio 336, 8
supponas 677, 5
suppositos 148, 5
suprema 59, 4
supremâ sorte 867, 14
supremi 124, 3
supremo 86, 2. 493, 10. 748, 3
supremo fine 828, 10
supremum 220, 7. 513, 13. 747, 7
sura 573, 6
suras 166, 3
surdior 283, 8
surdiora 492, 2
surdo 849, 8
surge 297, 11, 12. 813, 4
surgendum 580, 2
surgente 183, 8. 547, 7
surgeret 636, 1
surget 652, 8
surgit 278, 8. 632, 5
surgunt 739, 1
suris tumentibus 458, 10
surpite 665, 7
surpuerat 414, 7
Surrentina 677, 9
Surrentum 807, 11
surrexe 598, 6
surripis 650, 3. 800, 3
sus 470, 6. 738, 3. 860, 3
suscitabo 346, 2
suscitat 190, 6
suscitet 512, 13
suspecta 74, 4. 812, 12
suspectos 617, 12. 799, 14
suspectum 550, 5
suspendens 719, 12
suspendis 570, 4
suspendisse 24, 7
suspendit 839, 3
suspensa 447, 2. 719, 2
suspensi 576, 1. 729, 6
suspicari 166, 4
suspice 753, 11
suspirare 282, 6
suspiret 426, 5
sustineant 38, 2
sustineas 813, 11. 827, 1
sustinet 579, 4
sustulerat 223, 1
sustulerit 262, 4
sustulit 129, 6. 177, 2. 538, 8
susurri 40, 3
susurros 720, 9
sutor 541, 9. 542, 1, 5. 649, 1
suum 867, 11
Sybarim 34, 2
sydera, *vide* sidera
syllaba 894, 11
Syllæ 524, 1
sylva 89, 5. 312, 4. 318, 2. 702, 9. 773, 7
sylvæ, *diæres.* 92, 4. 472, 3
sylvæ 38, 3. 50, 4. 61, 3. 111, 3. 356, 9. 692, 3. 739, 14. 877, 8
sylvam 264, 7. 604, 4
Sylvane 432, 12
Sylvani 355, 3
Sylvanum 843, 2
sylvarum 495, 1. 786, 4
sylvas 295, 9. 746, 4. 859, 3
sylvestrem 868, 12
sylvestres 907, 3
sylvestria 629, 5
sylvis 87, 1. 433, 4. 448, 11. 467, 9. 643, 4. 701, 3. 741, 6. 875, 8. 894, 4
symphonia 905, 4
syncerum, *vide* sincerum
Syra 119, 7
Syri 573, 10
Syrio 175, 3
Syro 697, 3
Syrtes 89, 1. 171, 1. 238, 2. 464, 5

T.

TABELLA 616, 5. 711, 2. 839, 3
tabellas 470, 2. 868, 6
tabellis 512, 2. 697, 2
taberna 542, 4. 550, 12. 788, 11
tabernas 22, 1. 893, 2
tabescat 514, 9
tabo 447, 5. 450, 1
tabula 24, 5
tabulæ 621, 2. 740, 7. 873, 6
tabulam 576, 1. 729, 6
tabulas 546, 4. 645, 2. 657, 4. 688, 7. 829, 9
tabulis 863, 12
taceas 853, 10
tacenda 765, 13
tacent 457, 3
tacentem 190, 5
tacentes 807, 2
tacere 551, 10
taces 320, 4
tacet 542, 2
tacita 321, 9. 360, 6. 788, 1
tacitum 536, 9. 580, 5. 746, 4
taciturna 182, 6. 355, 4
taciturnitas 397, 3
taciturnius 861, 11
taciturnus 119, 3. 816, 7. 825, 4
tacitus 363, 9. 592, 11. 689, 2. 765, 3. 807, 9. 866, 9
tacta 788, 14
tactu 246, 7
tacui 448, 5
tædium 61, 8
Tænari 128, 4
tale 440, 1. 829, 3
talenta 658, 11. 710, 7. 759

talentum 893, 11
tali 604, 2
Talliarche 39, 1
talibus 857, 11
talis *à talus* 22, 6. 535, 4
talium 395, 3
talo recto stes 847, 2
talos 520, 4. 526, 10. 592, 10. 653, 5. 705, 3. 856, 4
tam quam 837, 6
Tanaim 291, 1. 423, 5
Tanaim, *nomen viri*, 514, 3
Tanais 355, 8
tandem 12, 1. 93, 5. 186, 6. 307, 6. 380, 9. 488, 11 558, 5. 669, 4, 13. 887, 9
tangas 708, 6
tangat 255, 6. 429, 2
tange 343, 4
tangendæ 18, 7
tangens 686, 1
tangentis 700, 13
tangere 35, 6. 303, 1. 321, 5. 527, 6. 617, 7. 743, 12
tangi 295, 6
tango 523, 3
tanquam 512, 1, 2. 624, 7. 867, 12
tanta 524, 5. 827, 1
tantam 731, 6
Tantali 228, 12
Tantalum 228, 12
Tantalus 493, 8. 511, 11
tantam 475, 1
tanti 467, 10. 899, 10
tanti quantum habeas sis 511, 5
tantis 709, 7
tanto 634, 5. 850, 2. 884, 4
tantò 518, 7. 668, 13. *bis.* 681, 3. 705, 5. 846, 4
tanto plura 866, 8
tantos 639, 6
tantulo 511, 2
tantum 660, 2. 689, 13. 894, 2, 3
tantùm 545, 3. 550, 4. 588, 3. 592, 2. 608, 6. 651, 1. 668, 6. 677, 1
tantundem 510, 9, 13. 540, 11. 660, 3. 681, 8
tantummodo 596, 9
tantus 439, 5. 614, 6
tarda 19, 4. 594, 4. 726, 9
tardavit 222, 6
tardior 895, 3
tardiora 493, 4
tardis 557, 3. 695, 4
tardiùs 633, 2. 648, 7
tardo 536, 2
tardum 741, 10
tardus 887, 12
Tarenti 111, 5
Tarentino 850, 6
Tarentum 273, 7. 578, 2. 675, 2. 763, 11. 796, 11
Tarpa 605, 1
Tarquini 52, 6
Tarquinius 571, 2
Tartara 108, 3
Tartaro 283, 4
tauri 167, 3. 349, 4. 371, 3
tauriformis 417, 5
tauris 205, 6. 303, 2. 439, 1
tauro 347, 6
Tauro, *propr.* 748, 4
taurus 350, 12. 540, 6. 617, 14
te 14, 2. 15, 1. 22, 4, &c.
teque et tua 911, 13
Teanum 732, 9
Tecmessæ 163, 5
tecta 215, 7. 231, 5. 256, 1. 292, 1
tecti 189, 3
tecto 521, 11. 569, 3. 639, 4. 692, 2. 774, 5
tectum, *subst.* 183, 6. 562, 1. 566, 2. 753, 13
tectum, *particip.* 27, 6
tectus 617, 3
tecum 116, 4. 122, 2. 175, 4. 290, 15. *bis.* 247, 4. 440, 6. 460, 3. 595, 8. 712, 6
tedas 380, 3. 689, 15
tegam latus 684, 1
tegat 520, 4. 890, 9
tegentis 526, 6
teges 812, 8
Teiâ fide 73, 6
Teium 476, 2
teipsum 533, 10. 603, 5. 739, 2.
tela *orum* 400, 9. 488, 5
Telamone 163, 4
telas 300, 2
Telegoni 353, 8
Telemachus 763, 6
Telephe 322, 5. 881, 3
Telephi 57, 1, 2
Telephum 407, 5
Telephus 488, 3. 880, 7
tellure 33, 1. 152, 3. 450, 16. 478, 9. 688, 4. 698, 7
tellurem 843, 2
telluris 145, 3. 636, 6
tellus 90, 3. 128, 4. 139, 1. 208, 3. 228, 7. 420, 2. 474, 2. 484, 9. 498, 12. 633, 4
telo 499, 4
telum 617, 5
temerè 50, 3. 192, 8. 536, 11. 635, 3. 675, 3. 841, 2. 857, 3. 887, 8
temeti 867, 4
temnens 515, 2
temnit 626, 6
Tempe 29, 3. 87, 2. 241, 10
temperant 85, 2. 409, 1
temperante 486, 4
temperare 494, 11
temperas 374, 7
temperat 35, 5. 50, 12. 262, 5. 335, 2. 821, 5, 6. 869, 1
temperatam 159, 3. 264, 10
temperato 155, 2
temperet 217, 7. 320, 2. 689, 4. 781, 8
temperiem 796, 8
tempestas 315, 3. 568, 3. 726, 1. 794, 5
tempestas horrida 472, 1
tempestatibus 466, 14
tempestatibus urbis 861, 13
tempestatis 664, 1
tempestativa 93, 6. 322, 6
tempestivus 363, 4
tempestivum 866, 2
templa 10, 6. 213, 4. 274, 2. 634, 4. 828, 4
templis 295, 2. 813, 13
tempora, *id est*, caput 341, 9. 365, 4. 398, 4
tempora populeâ fertur vinxisse coronâ 32, 4
tempora dura 859, 4
tempora 108, 5. 370, 4. 391, 2. 410, 7. 414, 1. 540, 8. 549, 9. 581, 2. 597, 3. 726, 9. 752, 3. 884, 2
tempore 159, 5. 495, 4. 515, 4. 562, 3. 598, 2. 615, 2. 642, 3. 671, 2. 741, 5. 869, 12
tempore alieno 551, 4
tempore festo 842, 12
tempore quo 688, 3
temporibus 402, 11. 415, 2. 829, 8
temporis 355, 9. 888, 6. 893, 8
temporum 360, 2
tempus 139, 3. 174, 1. 262, 7. 331, 1. 378, 2. 415, 12. 513, 13. 670, 1. 697, 11. 739, 8 835, 3
tempus est abire 871, 5
ten' 680, 10
tenacem propositi virum 245, 4
tenaci 433, 2
tendant 705, 7
tendebat 762, 9
tendens 273, 6
tendentes 263, 3
tendere 7, 3. 114, 4. 613, 2. 749, 7
tendimus 565, 7
tendis 115, 1. 228, 7. 257, 4. 597, 8

tendit 190, 7. 368, 10. 433, 11. 773, 5. 820, 4
tendit 767, 4
tendunt 705, 7, 859, 15
tene 78, 2. 595, 6
teneam 733, 1
teneas 669, 11
teneant 880, 4. 902, 7
teneatis 873, 5
tenebat 701, 13
tenebit 32, 1
tenebo 298, 6. 592, 14. 802, 1
tenebris 379, 11. 393, 9
tenent 32, 1. 259, 7
tenente 305, 7. 583, 9
tenentur 799, 6
teneo 365, 10
teneor dono 761, 8
teneor, *vide* tentor
tener 317, 3. 371, 4
tenera 741, 3
teneræ 6, 1. 85, 4. 338, 1. 349, 10
teneram 672, 8
tenerem 671, 6
teneret 794, 2
teneri 732, 4. 821, 11
teneris 364, 10. 894, 6
tenero 278, 2. 410, 3
teneros 540, 12. 554, 16
tenerum 22, 7. 525, 5. 841, 8
tenes 343, 1
tenet 59, 2. 264, 6. 352, 10. 399, 1. 407, 7. 469, 9. 502, 9. 574, 5. 643, 2. 811, 3. 914, 11
teneto 707, 3
tenta 485, 6. 489, 12
tentabo 260, 10
tentantem 805, 3
tentantur 754, 8
tentare 331, 7. 854, 13
tentaris 47, 1
tentasse 107, 3
tentat 247, 6. 282, 8. 806, 3
tentata 909, 1
tentator 265, 3
tentatum 512, 10
tentavit 70, 3. 845, 6. 892, 5
tentent 815, 8
tententur 652, 9
tentor 555, 2
tentus 685, 10
tenuabitur 677, 6
tenuare 257, 6
tenuatum 632, 8
tenuem 218, 6
tenuere 409, 9
tenues 27, 2. 671, 7. 780, 3
tenui, *nom.* 175, 5. 215, 9. 235, 1. 671, 7. 675, 4. 702, 1. 851, 12
tenuiore 816, 1
tenuis 630, 7. 762, 7. 876, 8. 891, 1
tenuisse 314, 8
tenuit 196, 9
tenus 308, 8. 727, 4
tepeant 772, 11
tepebunt 22, 8
tepefecit 650, 12
tepet 547, 8
tepidas 171, 7
tepido 639, 4
tepidum 537, 8
tepidus 826, 1
ter 59, 1. 112, 5. 186, 1. 205, 6. 222, 7. 256, 6, 7. 257, 1. 318, 4. 321, 3. 328, 6. 364, 12. 442, 2. 446, 11. 498, 6. 605, 6. 727, 9
terque 903, 17
ter et quater 119, 8
ter quaterque 709, 7
tercentum 649, 11
Terenti 519, 4
Terentius 834, 3
tereret 838, 8
teres atque rotundus 710, 4
teretes 6, 3. 166, 1
teretis 469, 14
tergeminis 4, 3
tergere 624, 4
tergo 246, 12. 269, 9. 667, 7
tergo plector 711, 11
terit 442, 8
teritur 479, 3
termes 485, 1
terminalibus 436, 4
terminos 227, 8
terminum 89, 7
terminus 255, 5. 498, 10
terna millia 680, 3
ternos 321, 3
terra 91, 2. 255, 2. 265, 5. 391, 7. 490, 1. 494, 6. 561, 6
terrâ, *ablat.* 429, 5. 464, 1. 501, 5. 509, 9. 777, 6. 877, 12
terrâ marique 798, 2
terræ 21, 5. 106, 1. 206, 3. 243, 4. 752, 5
terræ gravis falias 783, 13
terram 21, 2. 262, 5. 318, 4. 457, 7. 508, 8. 588, 12. 910, 15
terram vertit aratro 508, 8
terrarum 4, 1. 151, 3. 172, 3. 742, 1. 854, 6
terras 18, 6. 50, 11. 216, 4. 305, 8. 444, 2. 695, 1. 828, 5
terreat 100, 5. 617, 12
terrent 710, 2. 731, 3
terrenum 408, 1
terrere 707, 3
terrestria 700, 6
terret 43, 5. 150, 5. 407, 9. 586, 5. 799, 2. 847, 8
terres 8, 1. 13, 2. 19, 3. 155, 1. 235, 3. 370, 1. 539, 2. 557, 6. 590, 7. 829, 7. 849, 2. 866, 17
terrorem 263, 1
terrores 870, 9
terroribus 850, 11
terruit 8, 4. 9, 1. 344, 6
tertia 755, 4
tertio 418, 4
tertium 371, 8
tertius 467, 6
tesqua 788, 6
testa 83, 2. 306, 2. 325, 3. 719, 1
testa recens servabit odorem 741, 9
testæ 674, 4
testamenta 684, 7. 760, 7
testamento 690, 2
testamentum 687, 3
testatur 153, 3
testatus 108, 5
teste 799, 6
testis 265, 1. 379, 9. 589, 8. 590, 8
testudine 476, 3
testudinis 374, 6. 907, 7
testudo 124, 4. 294, 5
teter 296, 5
teterrima 540, 3
tetigere 176, 2
tetigisse 520, 3. 880, 9. 913, 4
tetigit 234, 3. 332, 1. 348, 1
tetra 521, 3 549, 11
Tetrarchas 531, 5
Teucer 32, 2. 65, 6. 400, 9
Teucro 32, 8, *bis*. 387, 8
Teucrum 656, 6
texere 259, 4
textam 805, 9
textis 434, 10
textore 820, 1
thalamo 64, 5
Thaliæ 389, 1
Theanum, *vide* Teanum
theatra 849, 9
theatris 149, 1. 222, 7. 605, 2. 822, 4
theatro 84. 1. 835, 1. 865, 5
Thebæ 382, 2
Thebanæ 79, 2. 907, 6
Thebanos 743, 9
Thebarum 801, 9
Thebas 29, 2
Thebis 690, 1. 850, 12. 882, 4

Theonino dente 815, 10
thesauris 332, 6
thesauro 693, 2
Theseus 393, 11
Thespis 845, 5. 896, 9
Thessala 29, 5. 448, 1. 870, 10
Thessalis 104, 8
Thessalo 164, 4
Thessalos 44, 2
Thetide 474, 1
Thetidis 36, 6
Thetidos 387, 2
thima, *vide* thyma
Thraca 742, 3
Thracam 797, 2
Thrace 214, 5
Thracen 340, 10
Thraciæ 409, 2
Thracio 98, 2
Thracis 231, 7
Thracum 102, 2. 475, 4
Thrasius 633, 10
Thrax 697, 8. 812, 6
Threicia 137, 4
Threicio 95, 8. 472, 4
Thressa, *vide* Cressa
thunni, *vide* thynni
thura 81, 4. 364, 6. 371, 2. 368, 6
thure 116, 2. 135, 4. 330, 3
thurini 290, 5
thuris 285, 2
thus 788, 10. 855, 9
Thusco, *vide* Tusco
Thyadas 230, 8
Thyas 308, 2
Thyestæ 880, 2
Thyesteas 451, 6
Thyesten 69, 7
thyma 72, 2. 369, 3. 744, 5
thynni 686, 3
Thyna 281, 5
Thyoneus 74, 2
Thyrso 230, 7
Tiberi, *propr. viri* 653, 7
Tiberi, *fluv.* 666, 7
Tiberim 10, 3. 35, 6. 114, 7. 593, 1. 614, 4
Tiberinis 301, 3
Tiberino flumine 776, 4
Tiberinus 625, 4
Tiberis 161, 3. 778, 3
tibia 49, 2. 257, 7. 890, 11
tibiæ 284, 6. 321, 8. 364, 7
tibias 7, 1
tibicen 891, 13. 909, 11
tibicina 788, 12
tibicinibus 839, 4
tibiis 424, 1. 460, 5
Tibur, *vide* Tybur, &c.
Tiburni 31, 1
Tiburtia 679, 5
Tigelli 517, 1. 550, 12. 611, 2. 612, 4
Tigellius 530, 4
tignis 897, 3
tignum 861, 1
tigres 251, 5. 295, 9. 349, 12. 483, 5. 907, 5
tigribus 874, 3
tigris, *animal.* 93, 3
Tigris, *fluv.* 419, 2
Timagenis 820, 3
timeant 483, 7
timebo 344, 6
timenda 454, 7
timendorum 239, 4
timendos 323, 9
timendum 134, 3
timeant 913, 4
timentes 566, 3. 890, 6
timenti 760, 2
timentis 547, 1. 643, 10
times 298, 1. 355, 6. 748, 2
timet 35, 6. 199, 11. 338, 5. 403, 14. 428, 6. 501, 6. 518, 4. 615, 7. 753, 2. 840, 8. 888, 3
timide 888, 4
timidis 794, 7
timido 246, 12. 858, 11
timidos 204, 1
timidum 509, 9. 866, 16
timidus 61, 5. 319, 2. 403, 16
timidus procellæ 875, 6
timor 216, 1. 243, 5. 550, 7
timore 667, 3
timores 140, 6. 747, 6
timui 770, 8. 821, 4
timuit 17, 7. 270, 13. 576, 12. 806, 6
tinearum 649, 14
tineas 825, 4
tincta 701, 16
tinctæ 218, 4
tinctas 868, 7
tinctus 293, 3
tingere 412, 1
tinget 209, 3. 331, 6
Tiresia 682, 3
Tiridatem 102, 5
tironum 519, 1
Tisiphonem 589, 6
Titanas 262, 3
Tithonum 217, 10
Tithonus 108, 1
titillet 653, 13
Titius 743, 5
titubes 786, 2
titulis 571, 6
titulos 415, 9. 657, 5
Tityus 296, 7
Titii 265, 9
Tityon 206, 1
Tityos 386, 4
toga 442, 2. 552, 1. 533, 7. 733, 7. 811, 10. 834, 1
togæ 136, 6. 268, 5. 789, 3. 820, 1
togam 646, 2
togata 523, 12
togatæ 525, 6
togatas, *id est*, fabulas 898, 8
tolerabile 904, 10
tolerare 167, 4. 684, 3
tollam 869, 5
tollant 906, 1
tollas 801, 12
tollat 13, 9
tolle 167, 9. 709, 4. 761, 8. 780, 3
tolle memor dictum 904, 10
tollenda 606, 7
tollens 78, 4
tollent cachinnum 881, 12
tollere 17, 6. 130, 2. 311, 5. 335, 10. 510, 8. 537, 7. 545, 7. 585, 3. 697, 6. 913, 9
tollere honoribus 4, 3
tolleret 705, 2. 719, 9. 756, 5
tolles ex oculis 839, 1
tollet 618, 4. 864, 10
tolletis 732, 10
tolli 164, 5
tollis ad astra 706, 3
tollit 218, 2. 810, 1
tollit vocem 880, 4
tollite 87, 2. 102, 2. 484, 5. 808, 7
tollo 454, 10
tollor 260, 1
tonantem 266, 4
tonantes 128, 2
tonantis 433, 7
tondet 432, 6
tonsa 381, 7. 809, 7
tonsæ 308, 6
tonso 533, 7
tonsore 640, 4. 733, 5
tonsores 733, 3
tonsori 899, 7
tonsoribus 582, 2
tonsoris 764, 5
toral 759, 8
toralia 681, 1
tormentum 327, 1. 740, 14
tornatos 911, 10
torpes 711, 1
torpet animo et corpore 753, 7
Torquate 393, 7. 748, 3
Torquato 473, 2
torquebere 739, 6
torquebitur 864, 11
torquere 911, 4
torquerier 719, 13

torquet 841, 9. 861, 1
torquibus 276, 2
torrentia 242, 7
torrere 363, 7
torret 125, 6. 290, 4. 322, 7. 486, 10. 566, 6
torserat 488, 5
torserunt 486, 7
tortor 273, 1
tortum funem 775, 4
tortus 212, 8
torvo 109, 3. 819, 5
torvus 271, 6
tostis 698, 1
tot 402, 7. 443, 3. 655, 9. 709, 7. 756, 3
tot et tanta 827, 1
tota 80, 7. 558, 2. 617, 8. 717, 4
totam 446, 3. 532, 5
totas 715, 9
totidem 87, 2. 371, 3. 608, 7. 615, 11. 667, 6. 755, 3. 862, 10
toties 498, 6. 655, 7. 709, 1. 724, 6
toto 182, 6. 637, 5. 733, 10. 832, 8
totum 374, 10. 697, 11. 702, 6. 759, 5. 836, 10. 875, 12
totum per orbem 854, 8
totus 592, 2. 668, 9. 710, 4
toxicum 493, 3
trabales clavos 132, 6
trabe 4, 8. 364, 4
trabes 224, 3
trabibus 248, 6
tractant 840, 10. 850, 8
tractare 142, 1. 804, 2. 810, 3
tractari 632, 9. 663, 10
tractas 148, 4
tractata 852, 10. 886, 3
tractavit 199, 5. 438, 5. 680, 6
tractent 850, 8
tractet 813, 10
tractus, *subst.* 369, 1. 793, 9
tradam 100, 2
trade 689, 9
tradere 573, 12. 596, 2. 770, 3
tradet 687, 3
tradi 350, 5
tradidit 164, 5
tradimus 815, 6
tradit 888, 15
traditum 554, 5
traducere 816, 9
tragica 743, 10
tragicæ 806, 8
tragici 606, 9
tragicis 564, 9. 879, 12
tragico 892, 3. 893, 9
tragicum 846, 1
tragicus 880, 6
tragœdia 893, 4
tragœdiæ 148, 6
tragœdis 839, 4
tragœdos 865, 4
trahat 643, 9. 700, 1
trahentes 251, 6. 436, 9
trahenti 269, 2
trahentia 719, 3
traheret 62, 4
traheretur 610, 1
trahet 369, 8
trahit 509, 1. 523, 8. 572, 3. 691, 12. 695, 2
trahitur 848, 6
trahunt 20, 2. 225, 5. 374, 2. 788, 4
trajecto 641, 9
tramite 643, 5
tranquilla 618, 5
tranquillet 817, 1
trans 36, 4. 383, 10. 593, 1. 757, 1. 777, 12
trans mare 779, 2
transcurrere 632, 6
transfer 116, 3
transfuga 311, 9
transiliat 76, 4
transiliunt 18, 7
transire 758, 4
transit mare 903, 4
translatos 479, 1
transmutat 357, 9
transnanto 614, 4
transverso 912, 1
transvolat 413, 7. 527, 8
traxerim 475, 4
traxit 891, 13
Trebati 613, 4. 620, 4
Treboni 554, 2
trecenis 205, 4
trecentæ 266, 2
trecentis 867, 5
trecentos 557, 9. 587, 4
tremenda 387, 3
tremendæ 367, 7
tremendis 416, 7
tremendo 69, 1
trementes 347, 3. 465, 8
trementi 327, 7. 445, 1
tremis 708, 2
tremit 93, 2
tremor 797, 12
tremulo 413, 3
trepidant 406, 5
trepidare 160, 5. 702, 7
trepidat 230, 4. 356, 2. 773, 6
trepidant 166, 5
trepides 191, 4
trepidet 346, 8
trepidis in rebus 246, 1
trepidum 823, 1
tres 321, 4. 860, 4
tria 559, 2. 574, 4
tribuens 600, 3
tribuit 47, 2
tribulis 785, 8
tribunal 800, 4
tribuno 443, 6. 574, 9
tribunum 572, 5
tribus, *à tres* 320, 7. 551, 12. 579, 3. 634, 1. 704, 3. 794, 9. 899, 6
tribus 822, 3
tributim 619, 4
tricenis, *vide* trecenis
tricesima 598, 2
triens 901, 10
triformi 105, 2
triformis 328, 7
trilibrem 626, 1
trilingui 234, 2. 296, 6
trima 295, 5
trimetris 894, 12. 895, 7
trimus 662, 1
tripes 531, 6
triplex 16, 7. 660, 3
tripodas 394, 3
Triquetra 698, 6
triremi 243, 7
triremis 733, 4
triste 199, 6. 590, 5. 594, 1. 914, 7
tristem 642, 5. 653, 7. 788, 3. 816, 1
tristes 17, 4. 32, 5. 68, 4. 309, 3. 336, 7. 538, 2. 569, 3. 588, 11. 816, 1
tristi 206, 1. 256, 3. 601, 3. 615, 5. 646, 4
tristia 70, 6. 262, 6. 861, 2. 878, 8. 881, 4
tristis 465, 10. 494, 4. 798, 12. 882, 10
tristitiam 31, 6. 100, 1
trita 733, 7
tritæ 822, 1
tritum 538, 6
triverit 510, 2
Trivici 566, 7
triviis 597, 4. 800, 12. 808, 4. 894, 4
trium 161, 1
triumphales 458, 12
triumphatis 254, 4
triumphe 370, 13, 14. 463, 1, 3
triumpho 55, 8. 142, 6. 150, 1. 16, 1. 240, 2
triumphos 15, 9. 130, 4

triumphus 381, 2
triumviralibus 442, 5
Troas 388, 2
trochi 905, 10
trocho 338, 6
Troja 655, 4
Trojæ 36, 6. 44, 2. 256, 1, 2. 386, 5. 684, 1. 737, 5. 885, 2
Trojani 424, 2. 500, 3
Trojana 108, 4
Trojani 735, 1
Trojanum bellum 885, 8
Troïca 253, 3
Troïco 27, 7
Troilon 186, 4
Trophæa 186, 7
truces 444, 4. 823, 2
truci 16, 8. 431, 1
trucidas 782, 5
trucidet 889, 3
truculentior 535, 7
trudit 433, 9. 750, 3
truditur 226, 7
trulla 651, 5
truncis 231, 2. 263, 7
truncus 222, 8. 585, 5
trutina 536, 16. 831, 4
tuam rem 901, 11
tuas 27, 4. 63, 5. 101, 7. 415, 7
tubæ 5, 10. 890, 11
tubas 574, 5
tuberibus 536, 17
tuentur 73, 1
tuere 497, 8
tueri 554, 6. 815, 7
tui 32, 2. 339, 5. 374, 10
tuis 219, 3. 282, 6. 293, 5. 333, 2. 353, 4. 388, 8. 466, 5. 489, 9
tuleris 330, 1. 397, 2
tulerunt 833, 8
tuli 684, 4
tulisset 633, 4
tulisti 813, 12
tulit 54, 1. 177, 4. 280, 9. 561, 6. 690, 3. 761, 11. 847, 3. 859, 5. 891, 15. 903, 2. 909, 9
Tulli 570, 8. 572, 4. 578, 4
Tullo 286, 6
Tullus 392, 11
tum 211, 1, 5. 370, 9. 526, 8. 557, 8. 668, 4. 688, 7
tumes 727, 8
tumet 57, 4
tumidas 373, 4
tumidi 758, 6
tumidis 900, 15
tumidis velis 870, 2
tumido 880, 5
tumidum 657, 6
tumidus 254, 9. 582, 6
tumultu 69, 2. 346, 8. 380, 7. 657, 1
tumultum 305, 6. 631, 4
tumultuosum 242, 2
tumultus 215, 5. 358, 6. 444, 3. 636, 3. 820, 8
tun' 650, 4
tune 709, 6
tunc 57, 5. 358, 5. 489, 3. 494, 5. 573, 11. 881, 2
tundet 910, 15
tundit 492, 2
tunica 27, 6. 529, 9
tunicæ 733, 7
tunicato 765, 6
tunicis 519, 9. 812, 3
tuo 97, 7. 416, 4. 426, 2. 440, 3. 491, 6. 494, 3. 524, 13. 656, 9
tuorum 585, 4
tuos 402, 7. 417, 13. 650, 5
turba 4, 2. 240, 8. 337, 7. 452, 5. 543, 1. 547, 3. 609, 6. 610, 4. 659, 2. 690, 11. 695, 4. 716, 2
turbæ 514, 10
turbam 45, 1. 522, 2. 556, 2. 910, 4
turbaret 447, 8
turbatam 511, 3
turbidum 230, 5
turbidus 250, 4
turbine 547, 9
turbinem 488, 2
Turbonis 668, 10
turdis 433, 12. 631, 3
turdo 795, 4
turdos 595, 8
turdus 683, 7
turget 875, 5
turgida 190, 11. 302, 4
turgidi 409, 4
turgidum 18, 2
turgidus 604, 6
Turinus 715, 5
Turius 617, 11
turmæ 164, 3. 499, 9. 848, 5
turmam 262, 3
turmas 217, 2. 262, 7. 417, 3
turpant 413, 10
turparunt 58, 5
turpaverat 564, 6
turpe 176, 2. 348, 7. 462, 5. 539, 3. 753, 5. 750, 8. 837, 9. 910, 2
turpem 121, 3. 728, 3. 792, 8. 846, 2
turpes 237, 6
turpi 126, 1. 527, 2. 553, 11. 576, 11. 708, 4. 710, 9. 875, 10
turpia 525, 9. 534, 5
turpior 181, 4
turpis 268, 1. 349, 9. 445, 9. 618, 13. 707, 14. 738, 2. 891, 11
turpissime 598, 8
turpiter 744, 6. 873, 3. 891, 2
turpium 139, 8
turres 22, 2. 189, 7. 387, 3. 742, 4
turribus 494, 1
turris 309, 1
Tusci 626, 1. 659, 2
Tuscis 381, 4
Tusco 284, 4
Tusculi 429, 1
Tuscum mare 850, 2
tussiet 691, 9
tussis 594, 4
tuta 248, 3. 508, 11. 795, 5
tutæ 650, 13
tutela 222, 4. 390, 3. 418, 10. 658, 3. 734, 1
tuter 725, 7
tuteris 815, 9. 827, 2
tutetur 846, 6
tutior 528, 6
tutis 104, 5
tuto 259, 8. 628, 2
tutor 432, 12
tutum 72, 1. 158, 3. 309, 7. 358, 6
tutus 189, 2. 384, 3. 615, 4. 617, 4. 628, 2. 700, 10. 895, 14
tutus nimium 875, 6
Tyberi, *vide* Tiberi, &c.
Tybur 171, 3. 260, 2. 355, 6. 373, 6. 763, 11. 769, 3
Tybure 769, 3. 856, 3
Tyburis 32, 2. 75, 2. 355, 5
Tyburte 578, 5
Tyburtia 679, 5
Tydeïden 27, 9
Tydeides 65, 10
tympana 78, 3
tympano 308, 2
Tyndari 72, 6
Tyndaridæ 398, 2
Tyndaridarum 513, 15
Typhæus 263, 5

tyranni 131, 8. 246, 3. 290, 2. 740, 13
tyrannos 292, 2
tyrannus 221, 5. 315, 1
Tyriæ 358, 3
Tyrias 681, 1
Tyriis 471, 2
Tyrios 753, 11
Tyronum, *vide* tironum
Tyrrhena 353, 1. 868, 6
Tyrrhenum 47, 4. 333, 2. 420, 7
Tyrrhenus 293, 1
Tyrtæus 908, 5

V.

VACAS 862, 8
vacat 317, 9
vaccæ 218, 2. 371, 3
vacua 764, 5
vacuam 24, 2. 418, 3. 862, 7
vacuas 798, 3. 861, 9
vacui 27, 12. 122, 1
vacuis 673, 4
vacuæ 775, 5
vacuo 635, 6. 865, 5
vacuum 19, 6. 78, 4. 341, 2. 421, 5. 616, 9. 639, 4. 687, 2. 763, 11
vada 18, 7
vadato 595, 1
vade 786, 2
vadere 588, 9
vadet 805, 7
vadibus 507, 1
vadis 482, 10
væ 57, 3
vafer 282, 8. 542, 3. 641, 1. 677, 9. 684, 7
vafri 636, 8
vaga 128, 4. 346, 7. 566, 1. 588, 7. 709, 5. 882, 10
vagæ 110, 2
vagantem 306, 1
vaganti 422, 1
vagas 334, 2. 375, 5
vagentur 782, 1
vager 895, 13
vagina 617, 3
vagis 355, 4
vago, 333, 3. 908, 1
vagor 89, 7. 580, 4
vagos 680, 4
vagus 10, 8. 230, 8. 794, 2. 882, 3. 891, 13
Vala 791, 1
validus 770, 6. 901, 3
vale 691, 12. 759, 2. 786, 2
valeant 876, 2
valeas 702, 9. 813, 7
valeas bene 630, 8
valeat 512, 3. 710, 5. 740, 4. 769, 4. 847, 6
valeat non levius 709, 9
valent 449, 4. 451, 7. 507, 4
valentem 760, 1. 797, 10
valentium 341, 4. 487, 4
valeo 595, 4
valere 468, 5
Valeri 571, 1
valet 129, 2. 167, 1. 393, 11. 617, 12. 743, 8. 757, 2. 899, 11
valetudo 632, 12. 747, 4
Valgi 185, 2
Valgius 611, 4
valido 121, 1
validus 263, 5. 632, 11. 686, 4. 768, 7. 777, 11. 784, 3
valle 73, 5. 244, 7. 432, 3. 796, 6
valles 72, 7
vallis 65, 11
vallo 526, 7
vallum 462, 3
valuarum 702, 5
valuerunt 480, 1
valuit 914, 9
vana 348, 9. 848, 3
vanæ 96, 1. 336, 10. 893, 7
vanis rerum 624, 5
vano 92, 3
vapor 439, 5
vapores 816, 5
vaporet 796, 7
vappa 558, 4
vappæ 518, 4
vappam 514, 2. 651, 5
Vare 75, 1. 450, 9
varia 700, 12
variæ 590, 6. 630, 8
variare 875, 7
varias 773, 7. 873, 2
variis 50, 11. 78, 1. 643, 7
vario 860, 5
Vario 25, 1. 877, 3
varios 680, 10
varium 643, 12
Varium 593, 6
varius 168, 2
Varius 561, 4. 567, 8. 575, 1. 605, 7. 611, 3. 715, 6. 719, 11. 854, 1
Varrone 606, 2
varum 535, 3
vas 535, 12. 740, 9
vasa 709, 3
vastata 380, 7
vasto 417, 10
vate 408, 3. 486, 14. 683, 5
vatem 842, 5
vates 118, 2. 235, 3. 321, 4. 761, 1
vati 490, 15
vatibus 7, 4. 851, 4. 862, 7. 908, 3
Vaticani 84, 5
vatis 175, 7. 391, 4. 841, 1. 854, 3
vatum 374, 4. 397, 7. 830, 3. 861, 8. 863, 4. 875, 2
uber 514, 8
ubera 434, 11. 485, 6
ubere 377, 2
uberes 231, 1. 421, 2
ubi 90, 5. 171, 1. 172, 4. 7. 470, 6. 536, 4. 56 555, 2. 565, 7
ubivis 550, 14
uda, *sing.* 856, 8
uda, *plur.* 31, 1. 32, 3
udam 248, 1
udo 123, 2. 167, 7. 179, 1. 466, 9
udos 566, 9
udum 355, 6
ve 50, 2. 93, 4. 368, 2. *bis.* 5. 370, 1. 402, 6. 523, 14. 894, 10. &c.
vecors 689, 7
vectabor 494, 5
vectari 575, 5
vectes 342, 7
vectigalia 313, 4. 633, 11
vegetus 632, 5
vehas 510, 5
vehemens 858, 3. 864, 7
vehemente 784, 5
vehet 774, 13
Veia 446, 7
Veianius 724, 4
Veientanum 651, 4
Veientis 867, 8
vela 190, 11. 649, 1
vela dare 127, 4. 427, 1
velabro 659, 3

velat 805, 4
velata 133, 3
velatum 524, 8
velet 890, 11
Veliæ 791, 1
velim 313, 2. 563, 6. 612, 3. 768, 8. 831, 9. 875, 14
velimus 903, 6
Velina 757, 2
velint 256, 1. 285, 2. 580. 6
velis *nom.* 870, 2
velis, *verb.* 197, 2. 513. 4. 524, 12. 540, 8. 596, 9. 724, 3. 751, 6. 821, 12
velit 529, 1. 553, 11. 654, 8. 687, 6. 688, 2. 798, 4. 803, 4. 856, 2. 873, 2
velle 565, 4. 597, 12
vellem 534, 7. 626, 8. 642, 6, 777, 4
vellera 312, 11. 471, 2. 773, 12
vellere 597, 8
velles 545, 7. 596, 2. 767, 8
vellet 522, 10. 697, 7. 907, 8
vellicet 611, 1
vello 832, 10
vellunt 542, 6
veloces 416, 6
veloci 350, 3. 687, 7
velocius 493, 3
velox 71, 3. 340, 2. 411, 8. 622, 6. 814, 6
velox animus sine corpore 781, 5
veluti 352, 2. 556, 1. 616, 5. 648, 4. 701, 20. 811, 6. 852, 10. 913, 7
vena 226, 2
venâ divite 909, 5
venabula 758, 3
venæ 651, 14
Venafranæ 679, 4
Venafranos 273, 6
Venafri 718, 3
Venafro 172, 6
venale 215, 3. 525, 8
venalem 304, 2
venales 510, 4. 857, 1
venari 338, 5. 812, 10
venas 521, 3. 793, 7
venaticus 741, 4
venator 6, 1. 140, 10. 527, 5
vendas 667, 8. 777, 12
vendentem 765, 6, 855, 9
vendere 801, 5. 856, 2
venderet 666, 1
vendibilis 807, 6
vendit 712, 4. 836, 10
veneat 624, 6
veneficæ 450, 7
venefici 492, 6
venemur 758, 2
venena 199, 3. 449, 4. 451, 7. 594, 3
venenat 789, 9
venenatis 88, 7
veneni 438, 2
venenis 105, 1. 490, 6. 588, 5
veneno 650, 7. 850, 6
venenorum 445, 12
veneantur 732, 1
venenum 141, 2. 581, 8. 617, 10
venerabilior 683, 11
venerandi 815, 1
venerantur 420, 4. 863, 9
venerat 635, 5
venerata 636, 1
veneratur 501, 1. 855, 3
Venere 554, 1. 909, 10
venêre 238, 2. 564, 1. 659, 4
Venerem 123, 4. 167, 4. 302, 5. 528, 9. 540, 5. 859, 14
Veneri 126. 2. 292, 4
Veneris 64, 2. 317, 4. 342, 5. 388, 8. 404, 1. 406, 9. 424, 3. 501, 2. 689, 13. 901, 2
venerit 744, 2
veneror 692, 8
veni 348, 5. 411, 8. 573, 2. 793, 5
venia 553, 5. 895, 12
veniâ caret 903, 14
veniæ 846, 5. 895, 15
veniam *nom.* 537, 2. 749, 6. 760, 3. 8[illegible]. 874, 1
veniam deos 671, 3
veniant 590, 2. 659, 4
venias 12, 1. 687, 2
veniat 765, 2
veniens 269, 3. 796, 6
venientes anni 888, 8
venies 765, 12
veniet 82, 2. 404, 2. 555, 12
venimus 831, 6
venire 528, 12. 706, 7
veniret 857, 12. 895, 3
venis, *nom.* 158, 7. 473 4
venis, *verb.* 597, 7
venisse 584, 1
venisset 765, 9
venit, *præs.* 506, 7. 771, 1
venit, *præter.* 598, 7. 636, 5. 689, 12. 908, 4
veniunt 485, 5
venor 821, 14
venter 491, 6. 510, 3
venti 52, 1. 376, 5
venti secundi 839, 8
ventis 23, 7. 61. 6. 100, 3. 189, 5. 292, 2. 355, 4. 464, 4. 468, 13. 481, 7. 490, 5
vento 98, 3. 190, 10. 324, 1
ventorum 16, 1
ventos 39, 3. 50, 6. 63, 2. 71, 6
ventosæ 821, 14
ventoso 847, 3
ventosum 261, 6
ventosus 769, 3
ventre 551, 4. 706, 12
ventrem 435, 7. 713, 6
ventres 794, 10
ventri 557, 4. 780, 5. 794 6
ventris 711, 10
ventum 92, 6. 594, 7
ventum est, 538, 12. 696, 2, 765, 13
ventura 815, 11
venturam 852, 1
venturus 559, 4. 743, 5
venucula 679, 6
Venus 20, 5. 58, 10. 76, 3. 80, 7. 104, 1. 115, 2. 126, 5. 179, 3. 182, 9. 290, 8. 298, 12. 309, 6. 327, 9. 350, 7. 362, 1. 755, 7. 811, 1. 876, 4
venus, *id est*, pulchritudo 414, 4
Venusinæ 111, 2
Venusinus 616, 7
vepres 796, 9
ver 172, 7. 392, 5
vera 270, 6. 604, 3. 809, 8. 811, 8
veraces 498, 8
veræ 726, 3. 866, 4
veras 900, 18
verax 552, 3
verba 365, 8. 367, 3. 398, 9. 477, 4. 539, 6. 603, 10. 615, 3, 12. 664, 7

725, 8. 727, 6. 741, 7. 754, 11. 804, 6. 810, 2. 866, 3. 876, 14, 881, 5. 900, 5
verba dare 532, 10
verba facit 659, 5
verba movere loco 863, 15
verbenas 81, 4
verbenis 406, 1
verbera 299, 3. 541, 5
verberabit 481, 6
verberatæ 242, 5
verbere 347, 4
verberes 465, 3
verbi 642, 11
verbis 305, 4. 451, 4. 524, 5. 548, 10. 549, 5. 601, 2. 602, 5. 633, 11. 706, 15. 876, 8
verbo 763, 4
verborum 877, 9
verbum verbo reddere 883, 8
verbum 515, 7. 549, 9. 814. 13. 836, 8. 876. 9. 911, 12
vere primo 281, 4
verè 305, 5. 553, 3. 570, 7. 575, 15. 810, 6
vereare 642, 9
verecundum 102, 3. 763, 3
verecundus 489, 7. 891, 5
vereor 529, 4. 541, 5. 797, 8
vergit 905, 8
veri 109, 1. 642, 2, 12
veris *à ver* 92, 5. 383, 6. 409, 9
veris *adject.* 444, 6. 657, 1. 668, 5. 808, 3. 886, 4. 902, 9
veritas 95, 2
veriti 719, 5
veritus 774, 12
verna 856, 6
vernaliter 702, 1
vernas, *id est*, servos 438, 10. 699, 3
verni 376, 3. 899, 8
vernis 192, 4
vero 629, 4. 774, 2. 911, 2
vero 910, 7. 914, 11
veros 140, 6
verris, *verb.* 660, 1
verris, *nom.* 329, 3
verritur 4, 5
verrucis 537, 1
versa 260, 5
versant 588, 5
versare 280, 2
versat 565, 8. 710, 12
versate 876, 1. 896, 2. *bis*
versatur 162, 2
versentur 864, 1
verset 661, 5
versetur 536, 4
versibus 619, 3. 821, 7. 843. 5. 852, 8. 855, 6. 878, 10. 879, 12. 894, 6. 908, 6
versiculis 527, 9
versiculos 467, 2. 604, 2. 608, 4
versis 81, 1
verso 353, 2
versu 567, 2. 610, 1. 615, 5. 687, 6
versum 548, 3. 349, 5. 851, 2
versus, *id est*, carmina, 496, 1. 545, 4, 6. 547, 11. 593, 7. 599. 2. 603. 5. 607, 1. 608, 7. 613, 4. 614, 2. 725, 4. 836, 9. 840, 5. 841, 2. 159, 10. 860, 4. 893, 4. 895, 8. 910, 12
versus facit 712, 11
versus fingere 906, 2
versus inopes rerum 901, 4
versus inertes 911, 14. duros, *ibid.*
versus sublimes 913, 6
vertas 610, 3
vertas in risum 785, 3
vertat 435, 6. 442, 3
vertatur 889, 5
vertent 631, 4
verterat 795, 2
vertere 130, 4. 341, 5. 716, 11. 845, 6. 912, 11
vertere seria ludo 892, 9
verteret 576, 12
verterit 404, 5
verterunt 462, 7
verti 843, 8
vertice 7, 5. 406, 6. 586, 4
verticem 78, 4. 311, 5
verticibus 333, 4
vertis 454, 1
vertit 252, 1. 466, 3. 508, 8
vertite 448, 10. 856, 4
Vertumnis 704, 8
Vertumnum 824, 1
vesani 354, 11
vesania 653, 8
vesanum 913, 4
vescatur 649, 9
vescere 761, 5
vesceris 624, 7
vesci 761, 4
vescimur 206, 3
vescor 699, 3
vesica 591, 2
vespero 185, 7. 322, 5
vespertina 547, 8
verspertinum 578, 10
vespertinus 485, 7. 672, 5. 753, 13
Vestæ 10, 6. 268, 6. 594, 7. 864, 1
Vestam 11, 8
veste 133, 5. 518, 8. 520, 4. 526, 6. 701, 19
vestes 681, 1. 868, 7
vestem 74, 7. 576, 5. 657, 8. 891, 13
vester 259, 12. *bis.* 709, 11
vestibus 400, 6
vestigia 701, 15. 731, 5. 820, 9. 845, 2. 861, 8. 898, 4
vestimenta 24, 8. 812, 2
vestiret 913, 12
vestis 649, 13. 701, 16. 822, 1
vestit 811, 2
vestiunt 218, 5
vestra 88, 4
vestri 820, 8
vestris 260, 4. 875, 16
vestrum 499, 8. 654, 2. 745, 7
vetabat 554, 12
vetabo 248, 4
vetant 493, 12
vetantes 829, 9
vetas 654, 8
vetat 22, 3. 27, 3. 397, 8. 475, 6. 508, 3. 586, 5. 608, 2
veterem 566, 1. 641, 8. 700, 7
veteres 39, 5. 422, 3. 644, 3. 832, 1. 5, 7. 835, 5
veteri 680, 7
veteris 5, 6. 195, 5. 629, 10. 649, 10
veterno 769, 1
veterum 212, 2. 698, 12. 711, 7. 829, 9
vetes 852, 3
vetet 346, 6. 884, 2
vetita 338, 7
vetitum 18, 9
veto 514, 2

vetula 604, 2. 853, 2
vetulæ 415, 2
vetulam 308, 8
vetuli 772, 1
vetus 63, 6. 288, 3. 317, 5. 458, 3. 676, 8. 700, 7. 832, 3. 833, 5. 838, 7
vetus ætas 877, 9
vetus comœdia 897, 5
vetustas 864, 5
vetustis 434, 8
vetusto 314, 1
vexant 184, 3
vexare 417, 3. 588, 4
vexas 453, 1
vexat 710, 8. 745, 4. 862, 3
vexata 401, 2
vexere 251, 5
vexet 245, 4. 583, 6. 816, 10
vexisse 896, 9
vexit 357, 6
vi 867, 14
via 109, 2. 247, 6. 568, 3. 578, 5. 754, 6. 791, 2. 805, 5. 810, 9. 908, 7
via sacra 456, 6. 591, 7
via vitæ 908, 12
viæ 569, 4
viam 337, 5. 442, 1. 701, 6. 741, 4
viarum 171, 5. 907, 2
vias 195, 7. 284, 5
viatica 807, 3. 858, 1
viator 260, 11. 558, 4. 5. 567, 5. 584, 5
Vibidius 715, 7. 716, 9. 717, 5. 720, 11
Vicarius 392, 8. 709, 10
Vicatim 452, 8
vice 20, 1. 416, 8. 473, 5. 400, 13. 809, 10
vicem 451, 8. 601, 4
vices 112, 1. 358, 5. 391, 7. 879, 9
vici 659, 2. 868, 3
vicinæ 356, 9
vicinia 691, 8. 769, 7. 808, 8
vicinos 633, 8
vicinum 447, 10. 554, 14
vicinus 283, 10. 635, 7. 692, 2. 700, 3. 865, 7 1
vicis 773, 5. 821, 10
vicissim 479, 2. 874, 2
vicos 592, 12
victa 348, 4
victos 420, 6
victi 490, 14
victima 161, 9. 334, 5. 451, 10
victimas 223, 3
victis 187, 2
victor 26, 1. 304, 4. 386, 5. 403, 8. 417, 12. 481, 5. 774, 10. 785, 5. 891, 6
victore 164, 4. 460, 2. 595, 8
victorem 373, 2. 382, 5. 844, 6. 879, 7
victoria 506, 7. 814, 6
victorum *à victor* 152, 3. 466, 2
victrices 256, 4. 378, 5
victricis 744, 9
victrix 773, 10
victu 629, 1, 11. 907, 4
victum 807, 7
victurus 581, 6
victus, *nom. à vivo* 515, 13. 630, 7. 747, 5
victus, *particip. à vinco* 301, 2. 388, 8. 464, 1
vicum 855, 9
vicus 777, 4. 792, 2
videamus 546, 5
videar 613, 1
videas 551, 12. 635, 1
videatur 535, 7. 649, 15
videbor 775, 2
videntis 853, 4
videntis 524, 5
videntur 860, 4
video 592, 4. 626, 3. 788, 9. 801, 1. 909, 6
videor 151, 1. 258, 5. 552, 7. 655, 2. 668, 2
videre, *præter.* 377, 5
videre *infinit.* 436, 7, 8. 481, 8. 527, 1
videres 566, 3. 589, 6. 591, 6. 720, 8
videretur 647, 9
videri 371, 9. 413, 1. 529, 1. 890, 9. 836, 6. 838, 3. 865, 1. 904, 5
videris, *subjunct. à video* 372, 2. 404, 6
videris, *à videor* 574, 3. 767, 6. 824, 1
vides 38, 1. 60, 2. 322, 8. 346, 8. 442, 1. 631, 5. 683, 2. 686, 1. 728, 2. 880, 13
videt 502, 5. 553, 9. 770, 6. 829, 8. 835, 4. 893, 11
videt ridetque 766, 4
videto 814, 10
videtur 552, 4. 668, 4. 726, 7. 833, 2. 850, 9
vidi 230, 1. 269, 8. *bis.* 588, 9. 653, 6
vidimus 10, 3. 200, 6. 721, 9
vidisse 681, 9
vidisset 576, 6
vidit 18, 2. 233, 5. 347, 12. 377, 4. 753, 6. 865, 3
viduantur 185, 5
viduas 285, 4. 732, 1
viduas arbores 285, 4
viduus 43, 5
vietis 470, 7
vigent 536, 5. 877, 10
viget 50, 14
vigil 739, 6
vigila 651, 13
vigilabat 532, 4
vigilans 348, 6. 691, 2
vigilare 512, 6. 839, 10
vigiles 287, 2
vigilet 649, 7
vigilum 309, 2
viginti 567, 1
vigor 376, 1
vigui 289, 4, 8
vile 83, 1
vilem 509, 10. 623, 1. 833, 7. 892, 3
viles 674, 1. 832, 2
vili 587, 1
vilia 765, 6. 795, 6
vilia rerum 804, 11
vilibus 610, 6. 627, 5. 680, 8
vilior 683, 5
vilis 349, 13. 579, 5. 783, 2. 794, 9
vilissima 567, 3
vilius 729, 2
villa 161, 3. 429, 1. 563, 3. 566, 8
villæ 329, 1
villice 786, 3
villicus 788, 2. 867, 1
villis 698, 8. 795, 9
Villius 524, 1
villula 562, 1. 639, 4
vim 69, 6. 264, 10. 305, 7. 351, 4. 379, 4. 656, 4. 740, 16. 897, 6
vin' tu 598, 2
vina 47, 4. 76, 2. 119, 7.

160, 6. 278, 4. 317, 5. 385, 5. 411, 2. 435, 1. 464, 8. 473, 2. 677. 3. 5, 10. 714, 10. 748, 4. 793, 3. 818, 5
vida languidiora, *id est*, matura 325, 7
vina fervida 717, 3
vinaria 717, 4
vincam 529, 11
vincant 670, 2
vincas 478, 12
vincat 137, 4. 574, 5. 746. 3
vincentem 879, 5
vincentibus 515, 1
vincere 469, 8. 700, 13. 834, 3
vincet 540. 11
vinci 381, 12. 596, 10
vincire 365, 4
vincit 658, 10. 689, 6
vincla 461, 3. 494, 3. 765, 8
vincor 489, 13
vincta 406, 1. 890, 11
vincti 840, 4
vinctum 407, 8
vinctus 706, 5. 742, 3. 825, 5
vincula 393, 12. 591, 6. 645, 3. 710, 2
vincunt 337, 2
Vindelici 377, 6. 416, 2
vindemiator 584, 5
vindex 403, 1
vindice 889, 9
vindicem 386, 4
vindicta 709, 7
vinea 484, 10. 676, 5
vineæ 242, 5
vineta 766, 10. 851, 7
vini 22, 6. 231, 1. 512, 4. 638, 2. 818, 6
Vinidius 513, 10
Vinni 784, 2
vino 33, 3. 102, 5. 299, 2. 474, 8. 636, 2. 712, 8. 718, 5. 812, 8. 843, 3. 891, 7. 909, 10
vinosa 785, 8
vinosus 727, 10. 818, 6
vinum 629, 6. 678, 3. 788, 11
vinxisse 32, 4
viola 293, 3
violare 650, 15
violaria 211, 1
violas 850, 6
violavit 656, 6
violens 360, 7. 774, 10
violenta 617, 1
violenter 10, 4
violentior 221, 4
viperino 36, 1. 232, 3
viperinus 438, 3
viperis 259, 8. 445, 5. 485, 8
vir 228, 3. 240, 4. 295, 4. 310, 6. 528, 10. 529, 4. 533, 8. 807, 1
vir bonus 720, 7. 761, 12. 799. 3. 800, 5. 801, 9
vir bonus et prudens 798, 9. 911, 14
virent 472, 6
virentes 167, 5
virentem 851, 5
virenti 40, 1. 99, 1
virentis 413, 4. 882, 3
vires 264, 11. 327, 6. 368, 6. 422, 5. 458, 2. 614, 8. 811, 2. 854, 13
vires sumere 815, 13
virga 44, 5. 96, 2
Virgili 95, 5. 410, 7
Virgilio 606, 1. 877, 3
Virgilium 16, 4
Virgilius 561, 4. 563, 1. 575, 1. 611, 3. 854, 1
virgine 164, 2. 360, 6
virginea 265, 4
virgines 11, 7. 22, 8. 85, 4. 183, 10. 307, 9. 496, 2
virginibus 196, 7. 239, 3. 364, 10
virginis 309, 5
virginum 27, 10. 113, 6. 296, 12. 305, 1. 348, 6. 390, 1
virgis 708, 3
virgo 51, 4. 246, 4. 277, 6. 297, 9. 328, 4. 714, 8
viri, *sing.* 335, 6. 434, 9. 478, 2
viri, *plur.* 33, 3. 711, 6
viribus 479, 4. 540, 6. 601, 5. 785, 4. 813, 8. 870, 4. 876, 1
virides 72, 4. 92, 6. 352, 6. 525, 4. 718, 9
viridi 5, 8. 21, 4. 172, 5. 341, 9. 398, 4
viridis 87, 1
virile 890, 2
virilem 271, 5
viriles 888, 10
virili 518, 8
virilia arma 813, 9
virilis 37, 1. 466, 7. 887, 14
viriliter 806, 7
viris 63, 7. 602, 1. 806, 4. 813, 6
viritim 838, 8
viro 93, 6. 240, 4. 291, 2. 298, 8. 814, 10
virorum 140, 1. 223, 3. 241, 8. 544, 2. 854, 3
viros 427, 6. 570, 9
virtus 158, 1. 176, 1. 247, 1, 5. 270, 6. 326, 2. 335, 6. 379, 2. 397, 6. 402, 5. 463, 6. 480, 8. 484, 5. 501, 10. 534, 8. 583, 5. 596, 9. 600, 6. 619, 7. 621, 3. 648, 1. 683, 5. 685, 3. 711, 9. 737, 3. 754, 10. 806, 10. 809, 8, 9. 852, 6. 876, 4. 900, 2
virtus est vitium fugere 728, 1
virtus repulsæ nescia, &c. 247, 1
virtus post nummos 729, 4
virtute 357, 13. 423, 10. 478, 1. 521, 2. 639, 7. 648, 4. 690, 11. 781, 3. 847, 9. 870, 4. 898, 7. 904, 12
virtutem 336, 5. 753, 9. 754, 11. 816, 12. 820, 2. 832, 12
virtutes 415, 8. 535, 11. 841, 1
virtuti 619, 5
virtutibus 729, 2. 811, 7. 826, 4
virtutis 337, 5. 576, 10. 726, 3. 801, 3
virtutis amore 799, 15
virum 49, 1. 246, 10. 249, 4. 257, 2. 305, 3. 335, 3. 397, 8. 885, 2
virus 844, 8
vis, *nomen*, 200, 4. 220, 2. 264, 9. 395, 3. 405, 6. 422, 9. 452, 2 454, 4. 457, 1. 548, 9
vis, *verb.* 413, 1. 469, 16. 490, 1. 524, 6. 546, 3. 592, 4. 651, 13. 667, 3. 706, 13. 754, 9. 760, 1. 761, 6. 851, 4. 881, 1
vis tu? 701, 5

visa 6, 2. 551, 10. 776, 1
visam 236, 7. 260, 12. 261, 2
Viscorum 611, 5
Viscum 593, 5
Viscus 715, 5
Visellii 514, 3
visendus 207, 4. 860, 12
visentur 21?, 3
visere 9, 4. 141, 5. 255, 6. 415, 3. 497, 6. 592, 16
vises 747, 9
visit 352, 11
visu mirabile 862, 4
visum 65, 12. 126, 2
visuros 895, 14
visus 604, 3. 765, 15. 863, 2
vita 395, 8. 427, 1. 493, 5. 575, 10. 581, 5. 597, 5. 616, 6. 640, 2. 702, 8. 713, 5. 732, 11. 774, 6
vitabis 64, 7. 73, 6
vitabit 360, 4. 805, 10
vitæ 22, 3. 31, 6. 88, 5. 515, 4. 536, 4. 618, 8. 682, 2. 694, 2. 698, 13. 733, 10. 767, 10. 805, 5. 813, 7. 865, 6. 866, 4. 900, 11. 902, 5. 908, 7
vitale 703, 4
vitalis 618, 9
vitam 246, 1. 270, 14. 511, 3. 554, 6. 708, 12. 777, 10. 817, 11
vitanda 640, 1
vitant 519, 8
vitantis 676, 3
vitare 865, 10
vitas 92, 1. 712, 7
vitat 36, 2. 431, 3. 893, 3. 8?9, 4
vitatu 554, 3
vitaveris 629, 2
vitavi 895, 15
vite 75, 1. 145, 3
vitellum 672, 2
vitellus 677, 11
vitem 119, 5. 885, 4
vitent 711, 5
vites, *verb.* 62, 3. 408, 5
vites *nom.* 85, 2. 768, 5
vitet 199, 8. 594, 6. 743, 12
vitia 146, 2. 519, 8. 532, 7. 533, 4. 534, 5
vitiata 677, 8
vitiato 618, 4
vitiatum 633, 2
vitibus 796, 3
vitiis 13, 7. 348, 7. 533, 2, 536, 12, 14. 554, 17. 555, 2, 11. 575, 11. 632, 2. 703, 6. 705, 5. 811, 5. 820, 5
vitiis pinguem albumque 624, 1
vitio 11, 3. 524, 13. 576, 12. 657, 6. 668, 7. 692, 7. 718, 8. 809, 5. 870, 7. 906, 4
vitiorum 534, 1. 553, 6. 809, 9
vitiosa 217, 1. 732, 8
vitiosiorem 281, 2
vitiosum 712, 2. 758, 8. 857, 8
vitiosus 545, 5
vitis 244, 4. 330, 6
vitis ubi *al.* veris 92, 5
vitium, *gen. plur.* à vitis 431, 5
vitium 530, 1. 534, 10. 537, 3. 553, 1. 629, 2. 630, 6. 647, 7. 707, 1. 809, 6. 838, 10. 897, 6
vitium immane 680, 3
vitrea 658, 7
vitream 73, 8
vitreo 366, 3
vitro 78, 5. 302, 1
vitta 304, 8
vitula 656, 1
vituli 130, 5. 669, 1
vitulis 167, 8
vitulos 298, 3
vitulus 371, 4
vivacem 618, 1
vivacior 636, 9
vivæ 328, 2
vivam, *nom.* 6?2, 7
vivam, *verb.* 513, 16. 543, 9. 555, 6. 817, 6
vivaria 732, 2
vivas 346, 5. 651, 759, 13. 1 867, 7
vivat 122, 3. 506, 2. 550, 8. 553, 9. 736, 5. 806, 1
vivax 137, 6. 878, 4
vive 691, 12. 701, 9, 10. 759, 2
vivendi 719, 13. 739, 10
viventem 787, 7
viventes 507, 3
viventi 510, 7. 690, 5
bene vivere 779, 4. 795, 8
vivere 290, 15, 621, 3. 701, 4. 704, 8. 744, 13. 754, 9. 760, 1. 772, 8. 777, 4, 8. 818, 2. 875, 14
vivere nec rectè, nec suaviter 768, 4
vivere rectè 871, 3
viverem 553, 8
viveret 549, 4. 866, 17
vives 188, 1. 774, 27. 780, 8
vivet 155, 4. 684, 11
vividus 376, 6
vivimus 596, 3
vivis 780, 8. 797, 6
vivit 535, 5. 536, 1. 552, 12. 758, 1. 801, 2. 841, 5
vivite 637, 3
vivitis 745, 6
vivitur 215, 8
vivo, *nom.* 285, 4. 651, 13
vivo, *verb.* 575, 16. 578, 8, 772, 4
vivorum 605, 5
vivos 610, 2
vivum 81, 3. 902, 11
vivunt 334, 3. 400, 3. 615, 11. 701, 7
vix 60, 6. 105, 2. 140, 4. 519, 3. 558, 11. 624, 3. 704, 6. 719, 12
vixêre 401, 8
vixeris 159, 5
vixi 342, 1. 357, 1. 551, 7
vixisse 515, 3. 519, 5. 570, 10. 620, 2. 778, 8
vixisset 738, 3
vixit 268, 1. 647, 6. 704, 4. 803, 10
ulcera 798, 1
ulceret 578, 3. 814, 14
ulcerosum 98, 6
ulla 181, 1. 208, 6. 701, 7
ullam 841, 4
ulli 648, 11
ullius 812, 7
ullum 95, 3. 718, 7
ulmo 9, 5. 796, 3
ulmos 211, 1. 766, 10
ulnarum 442, 2
ulta 410, 2. 439, 3. 449, 5
ulti 722, 2
ultima 136, 1. 225, 1. 549, 10. 583, 4. 802, 3. 806, 4
ultimæ 69, 8
ultimam 47, 2
ultimas 254, 6

ultimi 237, 2
ultimos 134, 1
ultimum 174, 1. 427, 9
ultor 13, 4. 822, 2
ultorem 10, 8
ultra 89, 6. 108, 5. 199, 10. 217, 5. 227, 8. 228, 7. 356, 1. 408, 3. 514, 5. 609. 8. 613, 1. 655, 1. 727, 4. 911, 12
ultrà quam 408, 3
ultrà quàm satis est 753, 9. 766, 8
ultrò 381, 1. 546, 10. 567, 4. 583, 8. 617, 1. 663, 5. 684, 11. 689, 8. 690, 7. 706, 14. 782, 6. 852, 2. 863, 9
ultus 582, 1
Ulubris 779, 5
ulvis 676, 4
ululantem 388, 11
Ulyssei 26, 6. 486, 8. 489, 2. 758, 8. 763, 6
Ulyssem 655, 10. 656, 6. 737, 4
Ulysses 691, 2
Umber 676, 2
umbilicum 475, 8
umbra 32, 2. 74, 1. 122, 1. 392, 12. 452, 1. 764, 5. 796, 10. 861, 6
umbræ 202, 1. 590, 5
umbram 160, 3. 868, 11
umbras 280, 5. 355, 1. 557, 7
umbras *in cœna* 715, 7
Umbreni 637, 1
umbris 751, 4
umbrosam 241, 9
umbrosis 21, 6. 50, 1
Umidius, *vide* Vinidius
uncia 901, 10, 11
uncta 148, 3. 445, 9. 699, 1. 788, 8
unctam 630, 5
uncti 193, 1. 614, 3
unctis 114, 3. 450, 5. 680, 5. 797, 12. 831, 7
unctius 795, 7
uncto 689, 16
unctos 301, 3
unctum 690, 3. 804, 2. 910, 7
uncus 133, 1
unda 52, 3. 171, 2. 177, 4. 206, 2. 236, 1. 260, 7. 791, 4. 868, 2
undæ 222, 1
undam 868, 2
undas 347, 12. 380, 4. 416, 15. 482, 7
undenos 498, 4. 826, 9
unde octoginta 649, 12
undis 10, 4. 110, 1. 301, 3. 511, 3. 726, 2. 737, 8. 801, 7
ungere 650, 1
ungi 868, 9
ungit 811, 2
ungor 380, 5
unguem 559, 9. 734, 2. 898, 12
unguenta 160, 6. 179, 1
unguentarius 659, 2
unguentum 305, 9. 905, 5
ungues 610, 2. 764, 6. 875, 10. 899, 3
ungui 181, 4. 278, 2. 822, 9
unguibus 27, 11. 232, 8. 452, 1. 539, 4. 588, 13
ungulæ 481, 6. 514, 12
uni *dat.* 156, 4. 158, 4. 619, 5. 634, 6. 770, 9. 873, 8
unicè 100, 5
unicis 226, 6
unico 304, 5
unius 403, 3. 571, 2
uno 73, 7. 181, 3. 192, 4. 476, 7. 523, 2. 524, 1. 647, 8. 689, 14. 734, 4. 829, 4. 832, 4. 840, 2. 866, 17
unquam 181, 2. 221, 1. 430, 5, 440, 1. 456, 10. 513, 12. 523, 6. 532, 5. 565. 4. 577, 13. 596, 5. 602, 3. 787, 10. 801, 2. 812, 7. 894, 6
unum 29, 4. 444, 4. 554, 11. 555, 11. 557, 3. 643. 9. 648, 10. 665, 6, 7. 668, 1. 832, 10, *bis*. 841, 2
unum et simplex 875, 1
unum *id est*, solum 698, 8
unumquodque caput 869, 2
unumquemque 898, 8
unus 262, 8. 470, 3. 552, 1. 558, 9. 577, 15. 598, 4. 605, 5. 641, 4. 643, 6. 669, 2. 758, 5. 770, 1
unus et alter 684, 7. 836, 9. 874, 5
unus et idem 870, 1
unxere 488, 6
vocabit 482, 8
vocabula 665, 4. 864, 3. 878, 6
vocalem 50, 3
vocamus 536, 6
vocando 651, 1
vocanti 124, 6. 284, 7
vocantis 116, 1
vocares 767, 7. 853, 5
vocari 13, 3. 497, 9. 798, 7
vocas 235, 6. 788, 8
vocat 278, 8. 337, 7. 383, 13. 589, 5. 710, 9. 788, 7. 858, 12. 860, 10. 867, 11
vocata 328, 6. 444, 5. 450, 11. 660, 4
vocatis 653, 4
vocatur 894, 11
vocatus 229, 3. *bis*. 706, 3
vocaveris 403, 9
voce 41, 3. 43, 5. 258, 2. 408, 9. 448, 1. 454, 7. 531, 1. 584, 6. 598, 9. 604, 2. 662, 7
voce paterna 904, 8
vocem 94, 4
vocem tollit 880, 4
voces, *nomen* 283, 9. 511, 8. 539, 6. 591, 1. 727, 6. 737, 9. 810, 1. 849, 8. 891, 14. 900, 12
voces reddere 887, 6
voces *verb.* 61, 1
vocet 11, 5. 663, 5. 684. 12
voci 551, 2
vocibus 158, 3. 388, 9. 450, 12. 488, 1. 494, 9
vocis 370, 10
volam 802, 2. 869, 7
Volanerius 705, 1
volantem 140, 7
volantes 215, 7
volat 814, 13
volate 484, 6
volebat 812, 1
volens 361, 4
volent 880, 11
volente 489, 3
volentem 420, 5
voles 67, 2. 490, 11. 494, 1. 747, 10. 804, 2. 910, 11
volitant 384, 5
volo 592, 16
volubiles 365, 12
volubilis 739, 12
volucrem 128, 3. 365, 10

volucres 586, 4
volucris 222, 5. 352, 2. 414, 3
volvens 677, 11
volventis 156, 8
volvere *infin.* 52, 2. 187, 2. 390, 10
voluerunt 703, 5
volui 647, 3. 824, 7
voluisse 647, 4
voluit 196, 2. 647, 6
volvitur 417, 5
volumina 784, 2. 830, 3
volumus 744, 13
volunt 817, 7. 902, 4
voluntas 103, 7
voluptas 521, 8. 623, 5. 758, 9. 848, 2. 865, 14
voluptas empta dolore 740, 10
voluptates 740, 10
voluptatis causâ 902, 9
vomere 303, 2. 739, 14
vomerem 436, 8
Voranus 590, 3
vortices 187, 2
vos ô 305, 2. 898, 9
vos plaudite 887, 3
vota 371, 6. 398, 5. 412, 7. 456, 7
voti compos 878, 11
votis 182, 2. 358, 2. 383, 13. 493, 4. 502, 11. 508, 2. 692, 1. 698, 10
votiva 24, 6. 616, 5. 745, 7
votivam 223, 4
voto 565, 2. 740, 11. 789, 12
votum 777, 1
voveat 747, 2
voveram 285, 6
vox 577, 7. 907, 2
urantur 486, 3
urbana 789, 11
urbanæ 771, 2
urbani 601, 5
urbano 891, 11
urbanum 700, 6
urbanus 552, 4. 609, 4. 701, 3. 791, 1. 820, 4
urbe 268, 7. 287, 5. 497, 5. 507, 2. 552, 12. 561, 1. 617, 8. 635, 7. 693, 7. 787, 7
urbem 8, 4. 20, 4. 276, 4. 467, 10. 481, 5. 493, 1. 500, 1. 507, 1. 573, 7. 591, 3. 592, 12. 600, 2. 701, 5. 706, 2. 788, 2. 891, 6
urbes 131, 6. 235, 5. 262, 6. 380, 2. 381, 6. 420, 6. 423, 1. 737, 5. 861, 5. 878, 1. 885, 3
urbi 355, 6. 798, 5. 841, 6
urbibus 69, 8. 464, 3. 777, 1
urbis 370, 5. 701, 12. 770, 5. 788, 9. 826, 9
urbium 310, 5. 336, 1. 374, 2
urbs 456, 8
urceus 874, 12
urenda 534, 3
urendos 794, 11
urens 490, 4
urente 566, 9
urere 467, 6. 597, 11
ureret 388, 6. 456, 4
ureris 476, 5. 799, 10
uret 66, 5. 774, 16. 784, 6
urge 690, 14. 694, 5
urgendo 188, 2
urgent 65, 5
urgentur 402, 2
urgere 680, 4. 911, 3
urgeris 543, 2
urges 185, 6. 227, 4. 788, 13
urgetur 536, 13
uri 282, 7. 708, 3
urimur 27, 12
urit 21, 3. 80, 3, 5. 528, 4. 736, 8. 828, 11
urna 162, 2. 241, 2. 296, 8. 510, 11. 567, 6. 594, 2
urnam 617, 9. 693, 1
uror 58, 4
ursis 259, 9. 794, 9
ursum 848, 1
ursus 485, 7. 914, 8
urtica 780, 8
usitata 235, 1
usitatis 450, 9
usquam 199, 4. 509, 4. 616, 3. 706, 4. 762, 3. 855, 5
usque 520, 1. 530, 7. 592, 14. 593, 2
usque donec 887, 2
usque dum 546, 9
usque, *id est*, etiam 227, 7. 481, 10. 620, 2. 705, 10
usque quà 867, 11
usque, *id est*, semper 71, 6. 185, 1. 360, 4. 380, 5. 427, 9. 493, 6. 513, 12. 773, 9. 903, 13
usque superque quam satis est 524, 2
Usticæ 72, 7
ustis 461, 2
usto 466, 3
usu 155, 3
usum 102, 1. 191, 4. 512, 3. 634, 13. 637, 2. 789, 11
usus *nom. subst.* 244, 3. 255, 3. 539, 5. 700, 1. 780, 4. 838, 8. 864, 6. 866, 19. 868, 1. 878, 6
usus *particip.* 552, 10. 595, 10
ut *pro* quando 380, 2. 428, 7. 438, 6
ut, *id est*, postquam 445, 1. 457, 7. 486, 12. 636, 5. 765, 13. 838, 9
ut, *i. e.* quomodo 259, 8, 9. 262, 2. 292, 2. 442, 3. 743, 8
ut, *i. e.* ô quam 341, 1. 432, 9. 436, 6
ut *i. e* scilicet 492, 4. 493, 1. 698, 4
ut *i. e.* statim ac 615, 8
ut *i. e.* tanquam, 271, 4. 444, 9. 54[illegible], 2. 672, 1. *bis*
ut, *pro* quomodo *vel* quantum 713, 2. 769, 4
ut, *i. e.* ne non 618, 8
ut aiunt 756, 1. 764, 4. 804, 8. 858, 5
ut cuique est ætas 757, 5
ut fit 857, 4
ut libet 761, 9. 765, 11
ut lubet 641, 11
ut magis 560, 1
ut magnum 545, 6
ut mavis 546, 10
ut melius 47, 1. 719, 1
ut multo suavius 721, 7
ut multum 546, 2
ut ne 684, 1
ut pote 547, 2. 568, 1. 671, 7. 891, 4
ut sæpe 525, 11
ut si 719, 6
utar 869, 4
utare 653, 1
utcunque 72, 6. 133, 4. 282, 7. 260, 8. 379, 6. 491, 8
uter 546, 5. 648, 8. 654

1. 684, 11. 707, 6. 793, 9. bis. 833, 6
uterne 634, 7
utere 703, 5. 759, 3. 782, 6
uteris 785, 4. 866, 14
utero 328, 5
uterque 156, 3. 550, 7. 550, 5. 563, 6. 583, 12. 611, 5. 653, 10. 701, 14. 787, 9. 790, 3. 860, 12. 862, 9. 880, 7
utetur 629, 11
uti *adverb.* 65, 11. 308, 2. 385, 9. 444, 9. 451, 1. 547, 9. 548, 4. 709, 10. 758, 10
uti *verb.* 158, 2. 403, 12. 649, 4. 740, 5. 740, 8. 764, 12. 774, 14. 803, 2. 804, 3, 4. 822, 8. 888, 3
uti *conjunct.* 447, 13. 564, 8. 577, 16. 583, 10. 659, 1. 690, 11. 808, 2
Uticam 825, 5
utile 735, 3. 737, 4. 813, 6. 845, 5. 866, 1. 903, 2
utilem 54, 1
utili 403, 5
utilis 797, 3. *bis.* 841, 6. 891, 2
utilitas 539, 1
utiliter 801, 6
utilium 816, 11. 887, 12. 892, 1
utinam 135, 1. 171, 4. 340, 7. 385, 11. 611, 5. 633, 3
utitur 509, 4. 537, 5
utor 832, 9
utra 793, 10
utramque 220, 4. 805, 8
utraque 623, 3
utrasque 588, 11
utrem 690, 15
utrinque 598, 10
utrique 643, 6. 651, 1. 753, 3
utrisque 665, 8
utrius 804, 5
utriusque 285, 5
utro 833, 6
utroque 583, 5. 670, 15. 814, 8
utroque nostrûm 616, 1
utrum *nom.* 630, 1. 793, 1
utrum *i. e.* an 914, 6
utrum *i. e.* sive 869, 13
utrumne 427, 3. 662, 1. 699, 10
utrumque 201, 5. 222, 2. 465, 3. 486, 4. 550, 8. 582, 8. 616, 7. 792, 5. 715, 2. 736, 8. 753, 4. 896, 4
uva 788, 10
uva pensilis 635, 8
uvæ 167, 10
uvam 85, 1. 432, 10. 679, 7, 718, 8. 867, 3
uvida 24, 6
uvidi 369, 4. 386, 1
uvidus 232, 2
uvis 173, 3
Vulcano 566, 2
Vulcanus 21, 3. 264, 3
vulgares 248, 1
vulgaria 626, 6
vulgarit 248, 5
vulgata 492, 5
vulgatas 398, 8
vulgavi 821, 10
vulgi 550, 12. 577, 12. 825, 3. 849, 4
vulgo, *nom,* 547, 1. 571, 7. 619, 6. 785, 10
vulgum 644, 1
vulgus 133, 6. 203, 3. 219, 2. 238, 1. 666, 1. 835, 4
vulnera 614, 11
vulnere 103, 6
vulnus 468, 14. 866, 9
sub vulpe latentes animi 911, 6
vulpecula 762, 7
vulpes 344, 3. 654, 7. 731, 2
vult 17, 6. 512, 14. 809, 8. 811, 8. 818, 3. 857, 1. 889, 8. 903, 7
Vultei 767, 6
Vulteium 764, 10. 765, 5
vultis. 103, 3. 507, 6. 521, 8
vultu 141, 6. 169, 4. 192, 5. 296, 7. 403, 7. 707, 3. 819, 5. 855, 5. 869, 3
vultum 166, 3. 271, 6. 580, 3. 681, 9. 691, 6. 778, 4. 839, 3. 853, 3. 881, 5
Vulture *monte* 858, 8
vultus 12, 11. 80, 6. 150, 5. 250, 2. 383, 6. 639, 3
vultus *plur.* 150, 5. 444, 4. 452, 1. 489, 4. 733, 1. 854, 2. 881, 1
vulva 795, 4
uxor 208, 4. 228, 3. 257, 1. 307, 5. 350, 13. 434, 7. 512, 14. 643, 14. 660, 4. 739, 14
uxore 656, 5
uxorem 549, 1. 650, 7. 658, 2. 755, 5. 865, 8
uxores 72, 3. 347, 1. 521, 5
uxoribus 523, 6
uxorius 10, 10

X.

XANTHIA 163, 1
Xantho 389, 2

Z.

ZEPHYRIS 241, 10. 392, 5. 761, 3
Zethi 812, 12
zonâ 349, 15
zonam, *id est,* loculos 858, 15
zonis 117, 1

F I N I S.

Odarum Lib. 1.

x 1. Maecenas atavis.
x 9. Vides ut alta.
12. Quem virum aut.
22. Integer vitae.
x 24. Quis desiderio.

Lib. 2.

2. Nullus argento.
10. Rectius vives.
17. Cur me querelis.

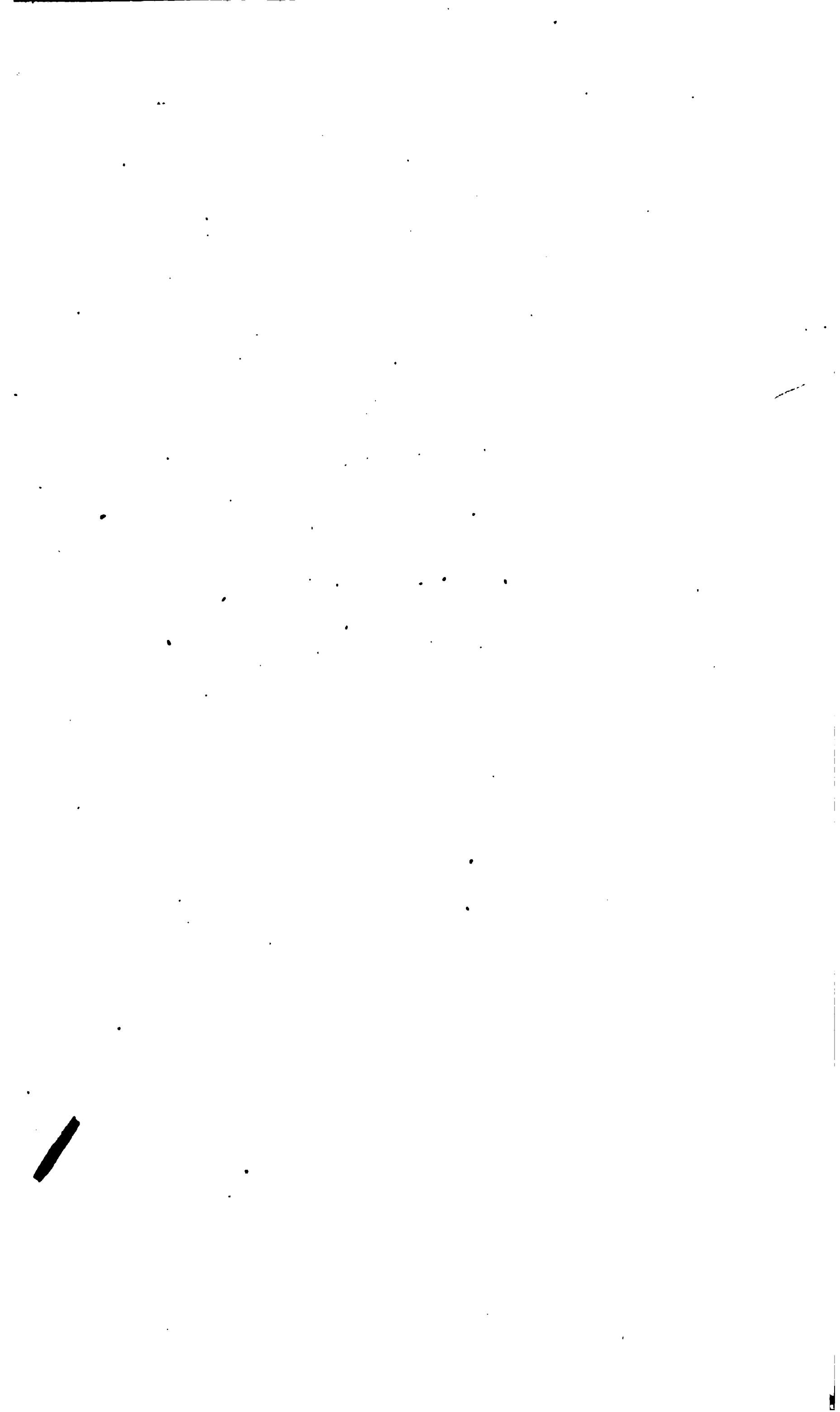
Lib. 3.

4. Descende caelo.
13. O Fons Bandusiae.

Lib. 4.

2. Pindarum quisquis studet aemulari,
[illegible]

Read the Odes (4 books) – Satires – & Art of Poetry
March 5. 1811.

HW 2LC8 T

